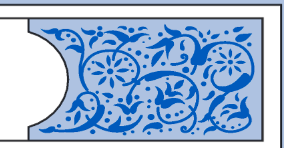
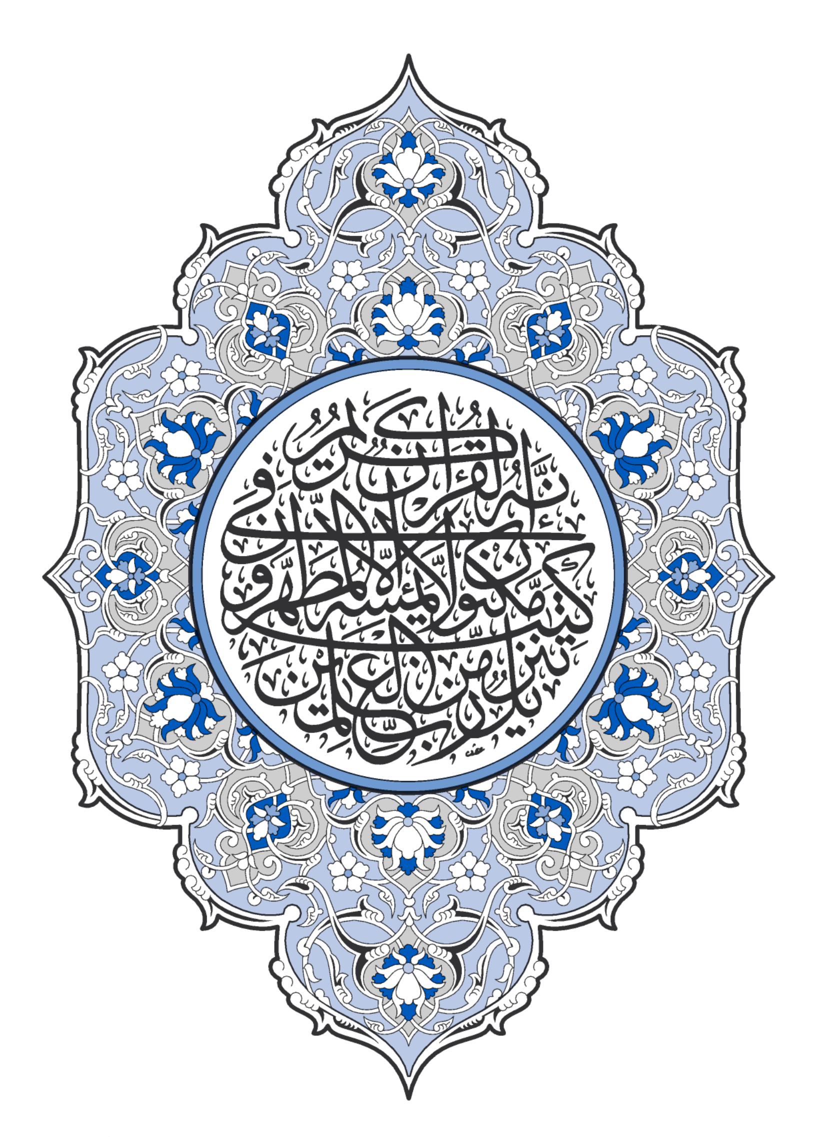

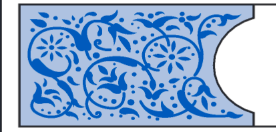
إنا نحن نزلنا الذكر وإنا له لحافظون

د حرمینو شریفینو خادم او د سعودي عربستان پاچا سلمان بن عبد العزیز آل سعود

د قرآنکریم د معانیو ددي ژباړي د چاپ کولو په حکم مشرف شوې دې

تشرف بالأمر بطباعة هذه الترجمة لمعاني القرآن الكريم

خادم الحرمين الشريفين الملك سلمان بن عبدالعزيز آل سعود

ملك المملكة العربية السعودية

وَقفٌ لِله تعالى من خادم الحرمين الشّريفين
الملك سلمان بن عبد العزيز آل سعود
ولا يجوز بيعه
يُوزّع مجّانًا

ترجمة معاني القرآن الكريم

إلى لغة

البشتو

إعداد

هيئة من علماء أفغانستان

المجلّد الثّاني

من بداية سورة مريم إلى آخر سورة النّاس

مجمّع الملك فهد لطباعة المصحف الشّريف
بالمدينة المنوّرة

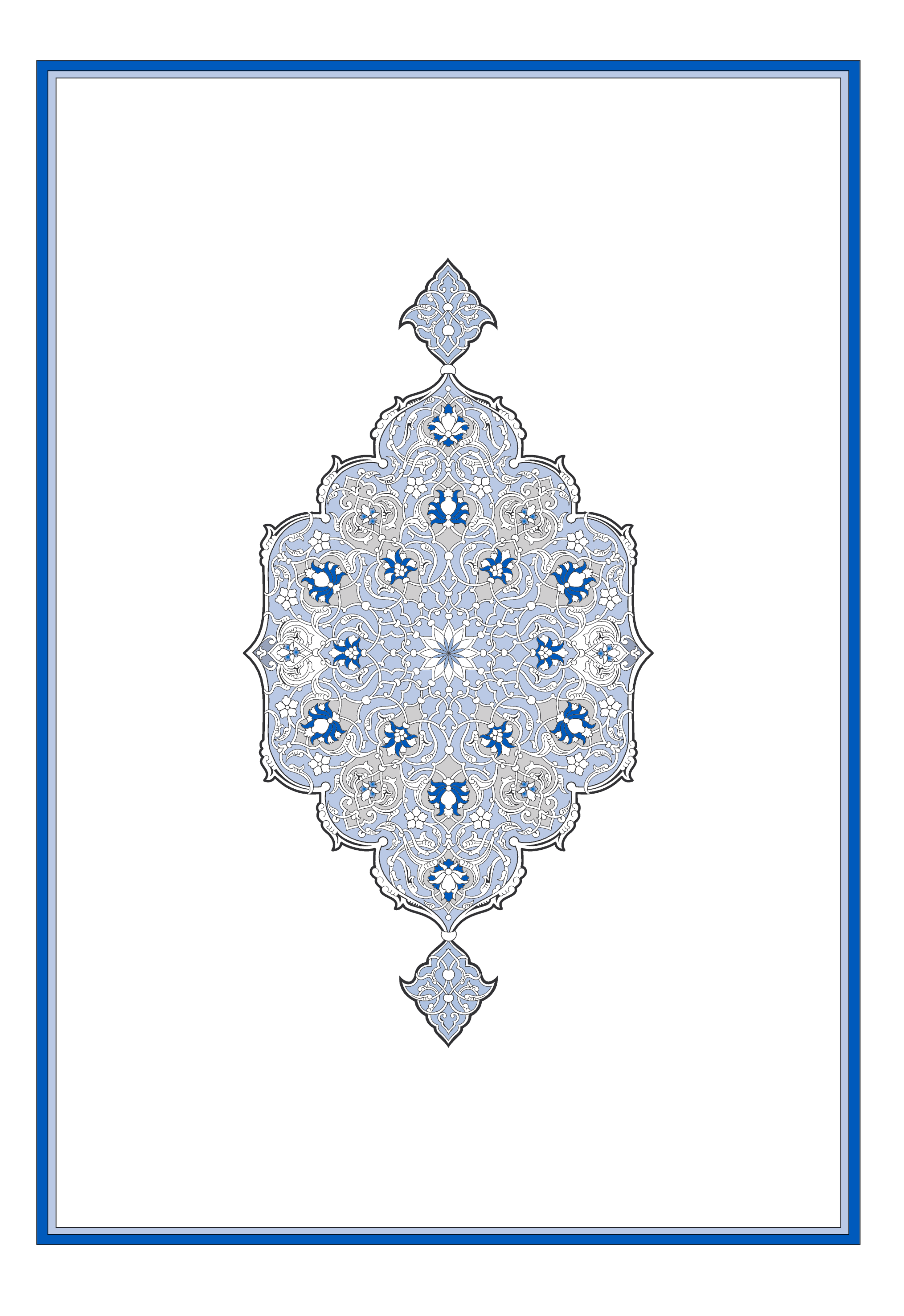
د قرآن کریم دا پښتو ترجمه او تفسیر
د خادم الحرمین الشریفین پاچا سلمان بن عبد العزیز آل سعود
لخوا د الله تعالی د رضا لپاره وقف دی
خرڅول یې منع دي
وړیا ویشل کیږي

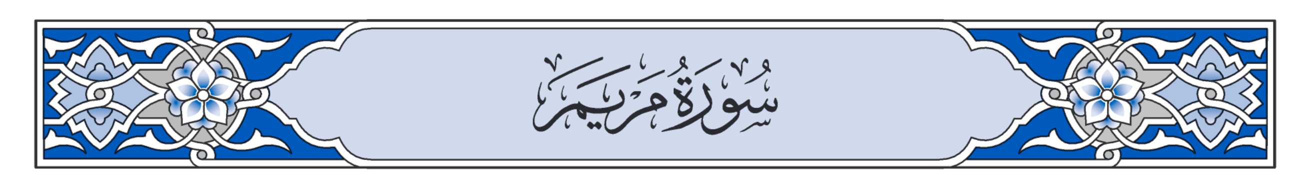
په پښتو ژبه د
قرآن کریم
د معانیو ژباړه او تفسیر

تیاروونکی
د أفغانستان د علماؤ علمي هیئت

دوهم ټوک
د سورة مریم له پیل څخه د سورة الناس تر پای پوری

په مدینه منوره کښې دقرآنکریم د چاپ لپاره د پاچافهد چاپخانه

«د (مريم) سورت مكي دی، پرته له (۵۸) او (۷۱) آيتونو څخه چې مدني دي، (۹۸) آيتونه او (۶) ركوع لري، په تلاوت كې (۱۹) او په نزول كې (۴۴) سورت دی، وروسته د «فاطر» له سورت څخه نازل شوی دی».

بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

(شروع كوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم كوونكى دى.

كٓهيعٓصٓ ١ ذِكۡرُ رَحۡمَتِ رَبِّكَ عَبۡدَهُۥ زَكَرِيَّآ ٢

(دغه چې وروسته لوستلي كيږي) ذكر د رحمت مهربانۍ د رب ستا دی پر بنده خپل زكريا.

تفسير: زكريّا عليه السلام د «بني اسرائيلو» د جليل القدرو انبياوو څخه دی، په بخاري شريف كې راغلي دي، چې ده د نجارۍ (تركانۍ) كار او د خپل لاس د ګټې ډوډۍ به يې خوړله، د ده قصه پخوا له دې نه د آل عمران سورت په (۴) ركوع څمونږ د دې پښتو تفسير كې ليكلې شوې ده، هلته دې بيا ولوستل شي !.

إِذۡ نَادَىٰ رَبَّهُۥ نِدَآءً خَفِيّٗا ٣

كله چې غږ (سوال) يې وكړ رب خپل ته غږ (سوال) ورو (په نيمه شپه كې).

تفسير: وايي چې د شپې په تياره او خلوت كې په ورو غږ سره لكه چې د دعاء اصله قاعده ده دعا وكړه، ځكه چې داسې دعاء له رياء څخه لرې او د اخلاص له كماله معموره وي، لكه چې د «الأعراف» سورت په (۷) ركوع كې تېر شو: ﴿ٱدۡعُواْ رَبَّكُمۡ تَضَرُّعٗا وَخُفۡيَةً﴾، ښايي دغه خيال يې هم په زړه كې ګرځېدلی وي چې زه په دغه زړوالي كې ځوی غواړم، كه راپه برخه نشي؛ نو اورېدونكي خلق به راپورې خاندي، برسېره په هغه په زوړتوب كې طبعًا غږ هم ورو كيږي، او په طبيعي ډول سره هم زاړه ورو ورو غږيږي.

قَالَ رَبِّ إِنِّي وَهَنَ ٱلۡعَظۡمُ مِنِّي وَٱشۡتَعَلَ ٱلرَّأۡسُ شَيۡبٗا وَلَمۡ أَكُنۢ بِدُعَآئِكَ رَبِّ شَقِيّٗا ٤

وويل (زكريا پخپله دعاء كې) ای ربه څما ! بېشكه زه چې يم سست ضعيف شوي دي ټول هډوكي له ما څخه او شعلې وهي سر (څما) له جهته د سپينوالي، حال دا چې هيڅېرې نه يم پاتې شوی په سوال له تا نه ای ربه څما محروم نااميده.

تفسير: يعنې په ښكاره ډول سره د موت وخت قريب دی، څما د سر په ويښتانو كې د زوړتوب سپينوالی ځليږي، او زه تر هډوكو پورې هم وچ شوی يم، نو ای پاك الله تعالی ! تا په خپل فضل او رحمت سره تل څما دعاوې قبولې كړې دي، او په مخصوصو مهربانيو سره دې روږدی (بلد) او عادي ګرځولی يم، نو اوس په دغه آخري وخت او زوړوالي كې به زه څرنګه ګمان وكړم چې څما دعاء به نه قبلوې؟ او له خپلې مهربانۍ او رحمت څخه به مې بې برخې او بې هيلې وګرځوې؟.

وَاِنِّیْ خِفْتُ الْمَوَالِیَ مِنْ وَّرَآءِیْ وَكَانَتِ امْرَاَتِیْ عَاقِرًا فَهَبْ لِیْ مِنْ لَّدُنْكَ وَلِیًّا ۝ یَّرِثُنِیْ وَیَرِثُ مِنْ اٰلِ یَعْقُوْبَ ۗ وَاجْعَلْهُ رَبِّ رَضِیًّا ۝

او بېشکه زه ويرېږم له دې خپلوانو (خپلو) له وروسته (د مرګه) څما (د خرابولو د دين ستا)، او ده ښځه څما شنډه؛ نو وبخښه ماته له طرفه خپله يو متولي (د ديني امورو حق وارث). چې ميراث يوسي له ما څخه (ديني امور) او ميراث يوسي (علم او حکمت) له آل د يعقوب نه، او وګرځوې دی ای ربه څما غوره کړی شوی.

تفسير: يعني زه زوړ او سپين ږيری يم، او ښځه مې هم شنډه ده، د وړوکي پيدا کېدلو ظاهري سامان هيڅ نشته، ليکن ته پخپل لامحدوده قدرت او رحمت سره ماته هلک راعطاء کړی ! چې ديني خدمات ايفاء او سنبال کړي، او ستا د دغه مقدس أمانت بار پر خپلو اوږو واخيستی شي، څما له لاسه په دغه ضعيفی او زړوالي کې څه کېدی شي، زړه مې غواړي چې يو داسې لايق ځوی ولرم، چې د خپل پلار او نيکونو مقدسه وظائف انجام او د دوی د علم او د حکمت او د نبوّت د کمالاتو وارث شي.

تنبيه: له صحيحه أحاديثو څخه ثابت دي، چې د انبياوو عليهم السلام په مال کې وراثت نه جاري کيږي، د دوی وراثت د علم او حکمت په دولت کې نافذ کيږي، پخپله د أهل التشيع د «کافي کليني» له مستنده کتابه هم په «روح المعاني» کې د همدغه مضمون څو روايات نقل کړی شوي دي، لهذا متعيّن دي چې په ﴿یَّرِثُنِیْ وَیَرِثُ مِنْ اٰلِ یَعْقُوْبَ﴾ کې مالي وراثت نه دی مراد چې د هغه تاييد پخپله د آل يعقوب څخه کيږي، ځکه ظاهر دی چې د ګرد آل يعقوب د اموالو او املاکو وارث يواځې د زکريا عليه السلام ځوی به څه ډول کېدی شو؟ بلکه همدغه د وراثت ذکر په دغه موقع کې دغه راښکاره کوي، چې مالي وراثت نه دی مراد، ځکه چې دغه په ګرده دنيا کې مسلّمه ده چې ځوی د خپل پلار د مال وارث کېدی شي، نو بيا په دعاء کې د هغه ذکر څتې (فضول) او بېکاره وو، داسې خيال کول چې زکريّا عليه السلام د خپل مال او دولت په فکر او انديښنه کې وو ،چې چېرې دغه مال او شته څما له کوره ونه وځي، او ديني اعمامو او تربورانو او نورو خپلوانو کره لاړ نشي؛ نهايت سپک او ټيټ خيال دی.

یٰزَكَرِیَّاۤ اِنَّا نُبَشِّرُكَ بِغُلٰمِ ِۨاسْمُهٗ یَحْیٰى ۙ لَمْ نَجْعَلْ لَّهٗ مِنْ قَبْلُ سَمِیًّا ۝

ای زکريا ! بېشکه مونږ زېری درکوو تاته په يو داسې هلک چې نوم يې يحيی دی، نه مو دی ګرځولی ده ته پخوا له دې نه په دغه نامه (او صفت بل همنامه).

تفسير: يعني دعا يې قبوله او د هلک زېری ورته وکړ شو، چې د هغه د نامه تجويز هم پخپله حق تعالی پخوا له تولّد په (يحيی) سره وفرمايل، او اسم هم داسې عجيب او په زړه پورې چې له دې نه پخوا پر بل هيچا نه وو ايښی شوی.

ځينو اسلافو دلته د (سمي) معنی په (شبيه) سره اخيستې ده، يعني په دغه شان ـ صفت او مميزه اخلاقو پخوا بل څوک نه دي تېر شوي، ښايي چې دغه مطلب وي چې له زوړ نارينه او له زړې ښځې څخه تر نن ورځې پورې داسې يو هلک نه دی پيدا کړی شوی.

قَالَ رَبِّ اَنّٰى یَكُوْنُ لِیْ غُلٰمٌ وَّكَانَتِ امْرَاَتِیْ عَاقِرًا وَّقَدْ بَلَغْتُ مِنَ الْكِبَرِ عِتِیًّا ۝

وويل (زکريا) ای ربه څما ! څرنګه به وي ما لره هلک، او ده ښځه څما شنډه، او په تحقيق رسېدلی يم زه له ډېر زوړوالي نه ډېر ضعف ته.

تفسیر: د انسانانو دغه دستور او قاعده ده، کله چې کوم غیر متوقّع خبره یا فوق العاده زېرى واوري؛ نو د زيات طمانيت او استلذاذ لپاره د هغه پوښتنه څو څو ځلې کوي، او له هرې خوا د هغه په پوښتنې او لازمي تپوسونو او ضروري فکرونو کې بوخت کيږي، او د دغه تحقيق او تفحص او تيقن څخه نوى نوى خوند اخلي، او ضمنًا هغه خبره ښه پخه او مؤكده کوي، نو د زكريّا عليه السلام د دغه سؤال منشأ هم همدا ده.

قَالَ كَذٰلِكَ ۚ قَالَ رَبُّكَ هُوَ عَلَيَّ هَيِّنٌ وَّقَدْ خَلَقْتُكَ مِنْ قَبْلُ وَلَمْ تَكُ شَيْـًٔا ۝٩

وفرمايل (ملائک): همداسې دى، فرمايلي دي رب ستا چې دا کار پر ما اسان دى، او په تحقيق پيدا کړى مې يې ته پخوا له دې نه، او نه وې ته هيڅ څيز.

تفسير: دا د تعجّب کومه خبره نه ده، په همدغسې حالاتو کې ته د هلك پلار کېدونکى يې، او دغه د الله تعالى مشيت هرومرو پوره کېدونکى دى.

﴿قَالَ رَبُّكَ هُوَ عَلَيَّ هَيِّنٌ﴾ الآية ـ يعنې كه ستا په نزد د ظاهري اسبابو په اعتبار يو شى مشكل او سخت وي؛ نو الله تعالى جلّ جلاله ته هغه او نور ګرد مشکل کارونه له سره سخت نه دي، نو د الله تعالى د عظيمه وو قدرتونو په مقابل کې هر شى آسان دى، انسان دې رومبى خپل وجود ته وګوري، چې دى پخپله په يوه زمانه کې هيڅ يو شى نه وو، تر دې حده پورې چې له سره د نامه او نښې خاوند هم نه وو، نو الله تعالى دى له کتمه د عدمه په وجود راوړ، نو بيا همدغه مطلق قادر چې يو محض لا شي څيز څخه شى جوړوي، آيا هم هغه لوى ذات د يوه زاړه نارينه او زړې شنډې ښځې څخه يو هلك نشي پيدا کولى؟ ! پر دغه فعل خو په اولى طريقه سره ښايي چې قدرت ولري.

قَالَ رَبِّ اجْعَلْ لِّيْٓ اٰيَةً ۚ قَالَ اٰيَتُكَ اَلَّا تُكَلِّمَ النَّاسَ ثَلٰثَ لَيَالٍ سَوِيًّا ۝١٠

وويل (زكريّا له ډېرى خوشالۍ) اى ربه ځما ! وګرځوه ماته يوه نښه، وفرمايل (الله) چې نښه ستا دا ده چې ته به خبرې نشې کولى له خلقو سره درې شپې (او ورځې پرله پسې) په دې حال چې روغ او جوړ به اوسې.

تفسير: يعنې سره له صحته او روغوالي هر كله چې تا ونشوئ كولى چې له خلقو سره خبرې اترې وكړې؛ نو هلته وپوهېږه چې حمل قرار نيولى دى.

فَخَرَجَ عَلٰى قَوْمِهٖ مِنَ الْمِحْرَابِ فَاَوْحٰىٓ اِلَيْهِمْ اَنْ سَبِّحُوْا بُكْرَةً وَّعَشِيًّا ۝١١

پس ووت (زكريّا) پر قوم خپل له خپل محراب (حجرې يا معبد) څخه پس اشاره يې وکړه دوى ته داسې چې تسبيح وايئ تاسې په صبا او بېګا کې.

تفسير: يعنې كله چې هغه وخت ورسېد؛ نو د ده ژبه له خبرو او اترو څخه بنده شوه، نو له خپلې حجرې څخه د باندې ووت، او خلقو ته يې په اشاره سره وويل چې سبا او بېګا تاسې پاك الله يادوئ ! لمونځونه كوئ ! په تسبيح او تهليل کې مشغول او لګيا اوسئ ! دغه وينا يا حسب المعمول به د پخوانيو مواعظو او نصائحو په شان وې، يا د الهيه د دغه نعمت د احساسه وروسته به يې غوښتې وې، چې نور خلق هم د ده د حال سره شريك شي، ځکه چې پر زکريّا عليه السلام حکم شوى وو، لکه چې د آل عمران په سورت کې راغلي دي چې په دغو دريو ورځو کې په ښه شان سره الله تعالى يادوه ! او خاص د تسبيح لفظ به يې ښايي د دې لامله اختيار کړى وي؛ چې على الأكثر د عجيبه وو او غريبه وو مظاهرو او مناظرو د ليدلو په وخت کې سړى ﴿سُبْحَانَ اللهِ﴾ وايي، (وفرمايل الله پس له تولّد د يحيى چې):

يَٰيَحۡيَىٰ خُذِ ٱلۡكِتَٰبَ بِقُوَّةٖۖ وَءَاتَيۡنَٰهُ ٱلۡحُكۡمَ صَبِيّٗا ﴿١٢﴾

اى يحيى ! واخله دغه كتاب (تورات) په قوّت (د زړه سره)، او ورکړی وو مونږ دغه يحيى ته حکم (حکمت او نبوّت) په دغه حال کې چې دی هلك وو.

تفسير: يعنى تورات او نورې آسماني صحيفې چې پر تا يا پر نورو انبياوو نازلې کړی شوي دي؛ په ښه مضبوطه او کوښښ سره يې ټينګ کلك ونيسه !، او د هغو پر تعليماتو هم ته په ښه شان سره عمل وکړه !، او هم يې پر نورو خلقو د هغو په تعميل کې اقدامات وکړه !.

د ډېرو علماوو په نزد الله تعالى د خپل عمومي عادت په خلاف يحيى عليه السلام ته په همدغه هلکتوب کې نبوّت هم عطاء فرمايلى وو، والله أعلم.

وَحَنَانٗا مِّن لَّدُنَّا وَزَكَوٰةٗۖ وَكَانَ تَقِيّٗا ﴿١٣﴾ وَبَرَّۢا بِوَٰلِدَيۡهِ وَلَمۡ يَكُن جَبَّارًا عَصِيّٗا ﴿١٤﴾

او (بل ورکړی وو مونږ يحيى لره رحمت مهرباني) چې مهربان وو له نزد خپله او پاکي (له معاصيو) او وو (يحيى) پرهېزګار. او نېکوکار پر مور او پلار خپل، او نه وو سرکښه نافرمانه (له ربه او پخپل سر).

وَسَلَٰمٌ عَلَيۡهِ يَوۡمَ وُلِدَ وَيَوۡمَ يَمُوتُ وَيَوۡمَ يُبۡعَثُ حَيّٗا ﴿١٥﴾

او سلامتيا دې وي پر دغه (يحيى له جانبه د الله) په هغه ورځ چې پيدا کړی شوی دی (له مسه د شيطانه) او په هغه ورځ چې مري به دی (له سکرات الموت او له عذاب القبر) او په هغه ورځ چې پورته کړ شي ژوندی (له عذاب د قيامت).

تفسير: کوم سلام چې الله تعالى پر خپل بنده ليږي؛ هغه محض د تشريف او عزّت زياتولو لپاره وي، چې د هغه مطلب او معنى دا ده، چې په ده باندې هيڅ انتقاد (نيونه) او مؤاخذه نشته، دلته د ﴿يَوۡمَ وُلِدَ﴾ ﴿وَيَوۡمَ يَمُوتُ﴾ ﴿وَيَوۡمَ يُبۡعَثُ حَيّٗا﴾ څخه د اوقاتو او احوالو د تعميم غرض دی، يعنې د ولادت له وخته نيولې د موت تر وخته پورې، او له موته نيولې تر قيامته پورې په هيڅ وخت کې پر يحيى عليه السلام هيڅ قسم د الله تعالى مؤاخذه نشته، او تل تر تله له هره آفته مأمون او مصئون دی.

وَٱذۡكُرۡ فِي ٱلۡكِتَٰبِ مَرۡيَمَ إِذِ ٱنتَبَذَتۡ مِنۡ أَهۡلِهَا مَكَانٗا شَرۡقِيّٗا ﴿١٦﴾

او ياد کړه په دغه کتاب کې (قصه د) مريمې کله چې په څنګ شوه (لاړه) له کورنۍ خپلې هغه ځای ته چې (د کور په) شرقي (ډډه کې) وو.

تفسير: يعنې لمر ختلو طرف ته لاړه او هلته يې پرده وکړه چې په پوره خشوع او خضوع سره پکې د الله تعالى عبادت او بندګي وکړي، او دغه مشرقي طرف ته تلل اتفاقي وو، د کوم فضليت له کبله نه وو، او د دې قصې يو هدف هم دا وو چې نصاراو ته د عيسى عليه السلام او د هغې د مور بندګي او عبديت ثابت شي او د ألوهيت اعتقاد يې باطل ثابت کړي.

فَٱتَّخَذَتۡ مِن دُونِهِمۡ حِجَابٗا فَأَرۡسَلۡنَآ إِلَيۡهَا رُوحَنَا فَتَمَثَّلَ لَهَا بَشَرٗا سَوِيّٗا ﴿١٧﴾

پس ونيوله له طرفه د دوی پرده (لپاره د عبادت او بندګی)، نو ولېږه مونږ دې ته روح خپل، پس شکل خپل يې جوړ کړ دې ته د سړي کامل.

تفسیر: یعنې جبرئیل علیه السلام د یوه ډېر ښکلي پیمخي ځلمي په صورت سره متشکل شوی ورسېد، هم هغسې چې د پرښتو عادت دی، چې عمومًا په ښو منظرو او صورتونو سره متمثل کیږي، او ممکن دی دلته د مریمې صدیقې رضي الله تعالی عنها د انتهایي عفّت او طهارت او تقوی امتحان اخیستل هم مقصود وي، چې داسې زورور دواعي او محرکات هم د دې د عفاف او تقوی جذباتو ته لږ څه حرکت هم ونشو ورکړی.

قَالَتۡ إِنِّيٓ أَعُوذُ بِٱلرَّحۡمَٰنِ مِنكَ إِن كُنتَ تَقِيّٗا ۝١٨

نو وویل (مریمې دغه ځلمي ته) بېشکه زه پناه غواړم په رحمان له تا نه که یې ته پرهېزګار سړی (نو له ما څخه په ډډه شه !).

تفسیر: صدیقې مریمې رضي الله تعالی عنها په اوله شبېه کې داسې وګڼله چې دغه کوم سړی دی، په تنهایي کې یو ناڅاپي د یوه سړي سره د مخامخ کېدلو څخه بالطبع بي بي مریمه سخته وویرېده، او د خپلې ساتنې او پت په فکر کې ولوېده، مګر معلومېږي چې د دغې پرښتې پر څېره د تقوی او طهارت د انوارو د ځلېدلو څخه فقط هم دغومره ویل کافي وګڼه چې: «زه ستا له طرفه رحمان ته پناه نیسم، که چېرې ستا په زړه کې د الله تعالی وېره وي».

قَالَ إِنَّمَآ أَنَا۠ رَسُولُ رَبِّكِ لِأَهَبَ لَكِ غُلَٰمٗا زَكِيّٗا ۝١٩

وویل (جبرئیل) بېشکه همدا خبره ده چې زه رالېږلی شوی د رب ستا یم، لپاره د دې چې وبخښم تاته (په امر د رب ستا) یو هلک صالح (پاک له معاصیو).

تفسیر: یعنې مه وېرېږه ! که ځما په نسبت ستا په زړه کې کوم خراب خیال پیدا شوی وي؛ هغه لرې کړه ! زه انسان نه یم، بلکه ستا د هغه رب له جانبه لېږلې شوې پرښته یم، او د دې لپاره راغلی یم چې د پاک الله له طرفه تاته یو پاک، صاف، مبارک، مسعود او ښه پاک هلک درعطاء کړم، په﴿غُلَٰمٗا زَكِيّٗا﴾ کې دې ته اشاره ده چې هغه به د حسب او نسب او اخلاق او نورو ممیزو صفاتو په اعتبار بیخي پاک او صاف وي.

قَالَتۡ أَنَّىٰ يَكُونُ لِي غُلَٰمٞ وَلَمۡ يَمۡسَسۡنِي بَشَرٞ وَلَمۡ أَكُ بَغِيّٗا ۝٢٠

وویل (مریمې له ډېره تعجّبه) څرنګه به پیدا شي ما ته ځوی حال دا چې نه دی رسېدلی ماته هیڅ بشر (نه په نکاح او نه بغیر د نکاح)، او نه ومه زه هیچېرې بدکاره.

تفسیر: د صدیقې مریمې رضي الله تعالی عنها په زړه کې الله دغه یقین ورپیدا کړ چې بېشکه دغه پرښته ده، مګر دغه تعجّب ورپیدا شو، هغه جینۍ چې له سره مېړه (خاوند) نه لري، چې په حلاله طریقه د ده سره یې مساس کړی شوی وي، او بدکاري یې هم نه ده کړې چې په حرامه طریقه سره به یې هلک حاصل کړی وي؛ نو دې ته د دغه رهبانیت په حالت کې پاکیزه ولد به څرنګه ورپه برخه کېدی شي؟ لکه چې زکریّا علیه السلام له دې نه په لږ عجیب بشارت باندې سوال کړی وو.

قَالَ كَذَٰلِكِ قَالَ رَبُّكِ هُوَ عَلَيَّ هَيِّنٞۖ

نو وویل (جبرئیـل مریمې ته کار) همداسې دی (لکه چې ته وایې لیکن) فرمایلي دي رب ستا: دغه (کار) پر ما باندې آسان دی.

تفسیر: دا هم هغه جواب دی چې زکریا علیه السّلام ته ورکړی شوی وو، د همدې سورت په (۱) رکوع او همدې تفسیر کې دې بیا ولوستل شي.

﴿وَلِنَجْعَلَهُۥٓ ءَايَةً لِّلنَّاسِ وَرَحْمَةً مِّنَّا ۚ وَكَانَ أَمْرًا مَّقْضِيًّا ۝٢١﴾

او چې وګرځوو مونږ دغه (هلك) علامه دليل (د كامل قدرت خپل) لپاره د خلقو او رحمت له (طرفه) ځمونږ، او دي (پيدا كېدل د ده بې له پلاره) يو كار مقرّر كړى شوى (له ازله).

تفسير: يعنې دغه تولّد هرومرو كېدونكى دى، او لا له پخوا څخه دغه حكم د واقع كېدلو پرې شوى دى، چې له سره په كې تخلّف نه واقع كيږي، او ځمونږ حكمت د دغې خبرې مقتضي دى چې بې د بشر د مسې محض د يوې جينۍ له وجوده هلك پيدا كړو، او هغه ليدونكو او اورېدونكو لپاره ځمونږ د عظيمه وو قدرتونو څخه يو لوى دليل دى، ځكه چې ګرد انسانان د نارينه وو او د ښځو له يو ځاى كېدلو څخه پيدا كيږي، آدم عليه السلام مو بې د دغو دواړو څخه پيدا كړى دى، او بي بي حوّاء رضي الله تعالى عنها مو يواځې د نارينه له وجوده پيدا كړې ده، څلورم صورت يې همدغه دى چې د مسيح عليه السلام په وجود كې ظاهر شو، چې بې د نارينه له وجوده يواځې د ښځې له وجوده موجود شي، او په دغه ترتيب سره د پيدايښت څلور واړه صورتونه واقع شول، نو د عيسى المسيح عليه السلام وجود د الهي قدرت يو دليل دى، او د الله تعالى له طرفه دنيا ته د لوى رحمت سامان دى.

﴿فَحَمَلَتْهُ فَٱنتَبَذَتْ بِهِۦ مَكَانًا قَصِيًّا ۝٢٢﴾

پس حامله شوه (مريمه) په دغه (عيسى) سره، نو په څنګ شوه سره له دغه (عيسى) يو ځاى لرې ته.

تفسير: وايي چې پرښتې وپو كل؛ نو هغه حامله شوه، او ظاهره د سياق نه او مستنده خبره دا ده چې پو كل الله تبارك وتعالى كړيدي، لكه چې وايي: ﴿فَنَفَخْنَا﴾ او لكه څنګه چې د آدم عليه السلام په شان كې يې ويلي دي: ﴿وَنَفَخْتُ فِيهِ مِن رُّوحِى﴾ والله أعلم.

يعنې څه مهال (وخت) چې د حمل د وضعې وخت ورنژدې شو، نو له ډېره شرمه او حياء له ګردو څخه جدا شوه، او كوم لرې ځاى ته لاړه، ښايي چې دغه ځاى به هم هغه وي، چې ورته «بيت لحم» وايي، دغه د «بيت المقدس» څخه اته ميله لرې دى، ذكره ابن كثير رحمه الله عن وهب رحمه الله.

﴿فَأَجَآءَهَا ٱلْمَخَاضُ إِلَىٰ جِذْعِ ٱلنَّخْلَةِ قَالَتْ يَٰلَيْتَنِى مِتُّ قَبْلَ هَٰذَا وَكُنتُ نَسْيًا مَّنسِيًّا ۝٢٣﴾

پس راوسته مريمه درد د زېږولو وېخ (تنې) د ونې د خرما ته (لپاره د تكيا، كله چې عيسى پيدا شو) وويل (مريمې له ډېرې حياء): كاشكې كه مړه وى زه پخوا له دې حاله او وى زه (اوس يو څيز) هېر شوى بېخي له زړونو وتلى.

تفسير: يعنې د زېږولو د درد له شدّته د يوې زړې خرما ونې وېخ ته چې په يوه اوچت ځاى كې ولاړه وه؛ پناه يې يوړه (او هلته پټه كېناسته)، په دغه وخت كې د درد له تكليفه اود جينۍ له ديني حيثيته د مستقبل د بدنامۍ او رُسوايۍ انديښنې په غلبه كې يو ناڅاپه داسې يوه جمله يې هم له خولې ووته: ﴿يَٰلَيْتَنِى مِتُّ قَبْلَ هَٰذَا وَكُنتُ نَسْيًا مَّنسِيًّا﴾ كاشكې زه له دې شېبې څخه لا له پخوا مړه شوې وى، او په دنيا كې ځما نوم او نښان نه وى پاتې، څو په هېره سره هم د چا پر ژبه ځما نوم نه راتلى، د اضطراب، كرب او انديښنې له شدّته هغه زېرى چې د پرښتې له خوا دې ته وركړى شوى وو؛ ترې بېخي هېر شوى وو.

فَنَادٰىهَا مِنْ تَحْتِهَآ اَلَّا تَحْزَنِيْ قَدْ جَعَلَ رَبُّكِ تَحْتَكِ سَرِيًّا ﴿٢٤﴾ وَهُزِّيْٓ اِلَيْكِ بِجِذْعِ النَّخْلَةِ تُسٰقِطْ عَلَيْكِ رُطَبًا جَنِيًّا ﴿٢٥﴾

پس غږ وکړ (پرښتې) دغې (مریمې) ته له لاندې طرفه د دې چې مه خپه کېږه، په تحقیق ګرځولې ده رب ستا لاندې (له قدمونو) ستا چینه (یا سردار چې عیسی دی). او وخوځوه (وخنډوه) خپل ځان ته ښخ د خرما چې راتوی کاندي پر تا خرما پخې لوندې تازه.

تفسیر: ځینو اسلافو (دغه منادی عیسی علیه السلام بللی، او له تحت څخه د مریمې صدیقې نس یې مراد کړی دی)، د «سري» معنی یې په چینه سره کړې ده، ظاهر دی چې دغه چینه د خرق العادات په صورت بهولې شوې ده، او خرما هم بې موسمه په وچې ونې لګېدلې ده، د دغو خوارقو د لیدلو د بي بي مریمې رضي الله تعالی عنها په زړه کې تسکین او اطمینان پیدا شو، او د تفریح او خوښی اسباب ورمهیأ شول، او لکه چې مفسرین لیکي: په دغه حالت کې دغه شیان بي بي مریمې رضي الله تعالی عنها ته نافع او مفید هم وو، او دې ورته ضرورت هم درلود، نو ځکه د الله په حکم په همدغه اکل او شرب سره ښېرته روغه جوړه شوه.

فَكُلِيْ وَاشْرَبِيْ وَقَرِّيْ عَيْنًا ۚ فَاِمَّا تَرَيِنَّ مِنَ الْبَشَرِ اَحَدًا ۙ فَقُوْلِيْٓ اِنِّيْ نَذَرْتُ لِلرَّحْمٰنِ صَوْمًا فَلَنْ اُكَلِّمَ الْيَوْمَ اِنْسِيًّا ﴿٢٦﴾

پس خوره (دا خرما) او څښه (دا اوبه)، او یخې کړه سترګې خپلې (په عیسی او خوشحاله شه)، پس که ولید تا له خلقو څخه یو څوک (چې د عیسی د تولّد پوښتنه یې در څخه کوله)؛ نو ووایه: بېشکه زه چې یم نذر کړې مې ده پر ځان رحمان ذات (الله تعالی) ته روژه (له کلامه)، پس له سره به خبرې ونه کړم زه نن ورځ له هیڅ یو انسان سره !.

تفسیر: یعني که له خلقو څخه کوم سړی له تا څخه (د عیسی علیه السلام د ځېږېدلو په نسبت) څه پوښتنه وکړه؛ نو ته په اشارو سره هغوی داسې وپوهوه چې نن ورځ ما محضًا الله له ویلو څخه خپله خوله بنده کړې ده، او له تاسې سره نن هیڅ خبرې اترې نشم کولی، د دوی په دین کې دغسې نیت درست وو، او دوی به د نه ویلو روژې هم نیولې، خو څمونږ د محمدیانو په شریعت کې داسې د کلام روژه نیول درست نه دي، او دا ووایه: بېشکه زه چې یم نذر مې منلی دی، مطلب دا دی چې «د نذري روژې نیت وکړه او بیا داسې ووایه»، او د ﴿اِنْسِيًّا﴾ قید یې ښایي ځکه لګولی وي چې (تسبیح او تهلیل او د الله شکر خو کوم) له پرښتو سره خو غږېږم.

فَاَتَتْ بِهٖ قَوْمَهَا تَحْمِلُهٗ ۭ قَالُوْا يٰمَرْيَمُ لَقَدْ جِئْتِ شَيْـًٔا فَرِيًّا ﴿٢٧﴾

پس راغله (مریمه) سره له دغه (عیسی) قوم خپل ته چې اخیستی یې وه هغه (عیسی په غېږ کې، کله چې قوم یې ولیده؛) نو وویل (یهودانو): ای مریمې په تحقیق راوړی دی (او کړی دی) تا یو څیز عجیبه مخالف له عادته.

تفسیر: یعنی عیسی علیه السلام یې پخپلې غېږ کې ونیو، او د خپل قوم په مخ کې راغله، نو ګرد خلق د دغه وضعیت د لیدلو څخه هک پک، حیران او متحیر پاتې شول، او ګردو په داسې ویناوو خوله وپرانستله، ای مریمې ! تا بلا وکړله، او داسې غټه خبره دې پیدا کړه، نو ژر شه ووایه چې دغه ساختګې شی دې له کومه راوړ، له دې نه به لوی دروغ او خلاف العادت خبره څه وي چې یوه پېغله بې مېړه جینۍ داسې دعوی وکړي چې د ما کره ځوی شوی دی (بې له پلاره).

يٰٓأُخۡتَ هٰرُوۡنَ مَا كَانَ اَبُوۡكِ امۡرَاَ سَوۡءٍ وَّمَا كَانَتۡ اُمُّكِ بَغِيًّا ﴿٢٨﴾

اى خورې د هارون ! نه وو پلار ستا سړى د بدى، او نه وه مور ستا بد عمله (نو دا ته ولې داسې شوې؟).

تفسير: يعنې پرې بد ګمانه شول، او داسې يې ورته وويل چې: ستا مور او پلار او كورنى له قديم الأيامه تر اوسه پورې په عفّت او عصمت او طهارت معروف دي، نو په تا كې دغه بد خصلت له كومه شو؟ د نېكانو له اولاده وو څخه د بدى صدور د حيرت او تعجّب وړ (لايق) وي.

تنبيه: بي بي مريمې رضي الله تعالى عنها ته يې «أخت هارون» ځكه وويل؛ چې د موسى د ورور هارون عليه السلام له نسله وه، ګواكې له «أخت هارون» څخه «أخت قوم هارون» مقصود دى، لكه چې ﴿وَاذۡكُرۡ اَخَا عَادٍ﴾ كې يې هود عليه السلام ته د «د عاد» ورور ويلى دى، حال دا چې «عاد» د دې قوم د اصلي مورّث نوم وو، او ممكن دى د «أخت هارون» څخه د هغه ظاهري معنى مراد يې واخيسته شي، لكه چې له ځينو صحيحه وو أحاديثو څخه ظاهرېږي، چې د بي بي مريمې رضي الله تعالى عنها دغه ورور يو صالح سړى وو.

فَاَشَارَتۡ اِلَيۡهِ ؕ

نو اشاره وكړه (مريمې) هغه ته (چې له دغه عيسى سره وغږېږئ !).

تفسير: يعنې صديقې مريمې رضي الله تعالى عنها پخپل لاس سره د خپل وړوكي په لوري (چې تى يې په خوله كې وو، او د خلقو دغه ګردې خبرې يې په ځير سره اورېدې) اشاره وكړه چې تاسې پخپله له ده نه پوښتنه وكړئ !.

قَالُوۡا كَيۡفَ نُكَلِّمُ مَنۡ كَانَ فِى الۡمَهۡدِ صَبِيًّا ﴿٢٩﴾

نو وويل (خلقو) څرنګه به خبرې وكړو مونږ له هغه چا سره چې دى هغه په مهد (ځانګو يا غېږ) كې وړوكى (تى رودونكى).

تفسير: يعنې سره له دغسې شرمناكه حركته دې ته لا ګوره چې پر مونږ ملنډې هم وهې، او مسخرې راپورې كوي، چې دغه خپل ځواب د دغه تى رودونكي ماشوم څخه واورئ ! ښه نو د يوه داسې نوي ځېږېدلي هلكك سره به مونږ څرنګه سوال او ځواب وكړو شو؟.

تنبيه: ﴿مَنۡ كَانَ فِى الۡمَهۡدِ صَبِيًّا﴾ كې د ﴿كَانَ﴾ لفظ پر دې دلالت نه كوي چې عيسى عليه السلام د خپل دغه تكلّم په وخت كې «صبي» نه وو پاتې، په قرآن عظيم كې داسې مضامين ډېر استعمال شوي دي، مثلا په ﴿وَكَانَ اللّٰهُ غَفُوۡرًا رَّحِيۡمًا﴾ يا ﴿وَلَا تَقۡرَبُوا الزِّنٰٓى اِنَّهٗ كَانَ فَاحِشَةً﴾ يا ﴿اِنَّ فِىۡ ذٰلِكَ لَذِكۡرٰى لِمَنۡ كَانَ لَهٗ قَلۡبٌ اَوۡ اَلۡقَى السَّمۡعَ وَهُوَ شَهِيۡدٌ﴾ او نورو كې د ﴿كَانَ﴾ استعمال د داسې مضمون لپاره شوى دى چې د هغه سلسله د ماضي زمانې د سلسلې د پرې كېدلو سره نه وي منقطع شوې.

قَالَ اِنِّىۡ عَبۡدُ اللّٰهِ ؕ اٰتٰنِىَ الۡكِتٰبَ وَجَعَلَنِىۡ نَبِيًّا ﴿٣٠﴾

وويل (عيسى) چې بېشكه زه بنده د الله يم، راكړى يې دى ماته كتاب، او ګرځولى يم زه الله نبي.

تفسير: يعنې د قوم په منځ كې همدغه خبرې او اترې كېدې چې الله تعالى مسيح عليه السلام په خبرو راوست، او د عيسى عليه السلام هغه وينا چې په دغه وخت كې يې وكړه، د دغو د هغه تردّد او د غلطو او فاسدو خيالاتو ترديد يې

وکړ، چې اوس یا وروسته له دې نه د ده په نسبت قائم کېدونکي وو، «زه بنده د الله یم»، یعنې نه پخپله الله تعالی او نه د الله تعالی ځوی یم، لکه چې د نصاراوو عقیده ده، لکه چې د همدې عقیدې د ترید لپاره یې رومبی د مسیح علیه السلام د ولادت او نورو حالاتو مفصلا بیان وفرمایه.

وَّجَعَلَنِيْ مُبٰرَكًا اَيْنَ مَا كُنْتُ وَاَوْصٰنِيْ بِالصَّلٰوةِ وَالزَّكٰوةِ مَا دُمْتُ حَيًّا ﴿٣١﴾

او ګرځولی یم زه (الله) برکتناک په هر ځای کې چې اوسېږم، او تأکیدي حکم یې فرمایلی دی ماته په لمانځه سره، او په زکات سره تر څو چې زه یم ژوندی.

تفسیر: یعنې تر څو چې ژوندی یم، د هر وخت او هر ځای سره مناسب د هر قسم صلات او زکات حکم چې شوی دی؛ د هغو د شرطونو او حقوقو د رعایت سره یې برابر تل اداء کوم، لکه چې په بل ځای کې د مؤمنیو په نسبت فرمایل دي: ﴿الَّذِيْنَ هُمْ عَلٰى صَلَاتِهِمْ دَآئِمُوْنَ﴾ د دې مطلب داسې نه دی چې په هر آن او هر وخت کې تل لمونځ به کوي، بلکه مراد یې دا دی چې په هر وخت او په هر قسم چې د لمانځه حکم شوی دی؛ تل په مداومت سره د هغه حکم تعمیل کوي.

وَّبَرًّا بِوَالِدَتِيْ وَلَمْ يَجْعَلْنِيْ جَبَّارًا شَقِيًّا ﴿٣٢﴾

او (ګرځولی یم زه الله) نېکي کوونکی له مور خپلې سره، او نه یې ګرزولی یم زه سرکښه بدبخته.

تفسیر: هر کله چې هیڅوک یې پلار نه وو، نو یواځې د مور نوم یې واخیست، دغه ګردې جملې چې د ماضي په صیغو سره راوړی شوي دي؛ بېشکه د هغوی معاني په ماضي سره اخیستلی کیږي، لیکن داسې چې متیقن الوقوع مستقبل یې ماضي فرض کړی دی، لکه چې په ﴿اَتٰۤى اَمْرُ اللّٰهِ فَلَا تَسْتَعْجِلُوْهُ﴾ کې، هم داسې مسیح علیه السلام په خپل هلکتوب کې د ماضي د صیغو په استعمالولو کې تنبیه ورکړه، چې د دغو ګردو شیانو لیدل کېدل په مستقبل کې داسې یقیني او قطعي دي، لکه چې واقع شوي دي، مسیح علیه السلام د دغه خارق العادت خبرو اترو، او له هغو اوصافو اوخصائلو چې بیان کړل شو؛ په ډېر بلاغت سره د هغه ناپاک تهمت تردید وشو؛ چې د ده پر ماجده مور لګولی شوی وو، اول خو د داسې ووړکي وینا او داسې جامع او مؤثر کلام طبعًا د دښمنانو چپ کوونکی وو، بیا په داسې یو ووړکي کې چې دومره سوچه خصال وموندل شي؛ نو ښکاره ده چې هغه (العیاذ بالله) څرنګه ولد الزناء کېدی شي، لکه پخپله د دوی له دې اقرار څخه هم ظاهرېږي: ﴿وَّمَا كَانَتْ اُمُّكِ بَغِيًّا﴾ چې دوی فروع هم د اصوله سره سم غوښتل.

وَالسَّلٰمُ عَلَيَّ يَوْمَ وُلِدْتُّ وَيَوْمَ اَمُوْتُ وَيَوْمَ اُبْعَثُ حَيًّا ﴿٣٣﴾

او (وویل عیسی) سلام دی پر ما په هغه ورځ چې ځېږولی شوی یم (له مسه د شیطانه او نورو بدیو او خرافاتو) او په هغه ورځ چې مرم به (له عذابه د نزعې او د قبره)، او په هغه ورځ چې پورته به کړی شم ژوندی (له عذابه د قیامت).

ذٰلِكَ عِيْسَى ابْنُ مَرْيَمَ قَوْلَ الْحَقِّ الَّذِيْ فِيْهِ يَمْتَرُوْنَ ﴿٣٤﴾

دغه (موصوف) عیسی ځوی د مریمې دی، (فرمایلي دي الله په شان د عیسی کې) خبره حقه رښتیا هغه چې په دې کې سره جګړې کوي (خلق).

تفسیر: یعنې د مسیح علیه السلام شان او صفت همدغه دی چې پاس بیان شو، په یوه رښتیا او ښکاره خبره کې خلقو چټې (فضول) جګړې او مناقشې پیدا کړي دي، چې یو ترې الله جوړوي، بل یې د الله تعالی ځوی ګڼي، بل یې کذّاب

او مفتري بولي، بل د ده پر نسب او نورو طعنې وهي، رښتيا خبره خو همدغه ده چې ښکاره کړی شوه چې مسيح عليه السلام الله نه دی، بلکه د الله تعالى يو مقرّب بنده دی، کاذب او مفتري نه دی، بلکه يو رښتين نبي دی.

مَا كَانَ لِلّٰهِ أَنْ يَتَّخِذَ مِنْ وَلَدٍ سُبْحٰنَهٗ إِذَا قَضٰى أَمْرًا فَإِنَّمَا يَقُولُ لَهٗ كُنْ فَيَكُونُ ﴿۳۵﴾

نه ښاييږي الله ته چې ونيسي ولد، پاکي ده ده ته (له نيولو د ولد)، هر کله چې حکم وکړي دې د يوه کار؛ پس بېشکه همدا خبره ده چې وايي هغه ته (موجود) شه پس هغه موجود شي.

تفسير: هغه ذات ته چې د ده د يوه (کن ـ شه !) څخه هر شی موجودېږي؛ د ځوی او لمسي څه ضرورت دی؟ آيا (العياذ بالله) اولاد به د ضعف په وخت کې ورسره کومک او مرسته کوي؟ يا د مشکلاتو په وخت کې به يې لاس سپکوي؟ يا وروسته له هغه به د ده نوم ژوندی ساتي؟ او که داسې کومه شبهه درپيدا شوي وي، چې عموماً انسانان له مور او پلاره پيدا کيږي نو د مسيح عليه السلام پلار څوک دی؟؛ نو د هغه ځواب همدغه د ﴿كُنْ فَيَكُونُ﴾ په جمله کې راغی، يعنې داسې مطلق قادر ته دغه څه اشکال لري چې يو هلك بې له پلاره پيدا کړي؟ که نصرانيان الله تعالى د مسيح عليه السلام پلار او صديقه مريمه د ده مور ګڼي؛ نو العياذ بالله د مېړه (خاوند) او د ښځې د نورو تعلقاتو اقرار به هم کوي؟ سره له دې چې پلار يې ودروي، نو د تخليق طريقه خو به هم هغسې نه وي چې بالعموم په والدينو کې ده، نو بيا په بې پلاره پيدا کولو کې به څه اشکال وي؟.

وَإِنَّ اللّٰهَ رَبِّي وَرَبُّكُمْ فَاعْبُدُوهُ هٰذَا صِرَاطٌ مُسْتَقِيمٌ ﴿۳۶﴾ فَاخْتَلَفَ الْأَحْزَابُ مِنْ بَيْنِهِمْ فَوَيْلٌ لِلَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ مَشْهَدِ يَوْمٍ عَظِيمٍ ﴿۳۷﴾

او (وويل عيسى) بېشکه الله رب ځما دی او رب ستاسې دی، پس عبادت وکړئ تاسې د الله، هم دغه لاره ده سمه صافه برابره. نو بيا اختلاف وکړ ډلو (د نصاراوو په باب د عيسى کې) له منځ د دغو (خلقو)، نو خرابي ده لپاره د هغو کسانو چې کافران (منکران) شوي دي له حاضرېدو (راتلو) د هغې ورځې ډېرې لويې (د قيامت نه).

تفسير: دغه د چا خبره ده؟ د ځينو په نزد دا د مسيح عليه السلام مقوله ده، ګواکې پخوا له دې نه د مسيح هم هغه خبرې چې له ﴿قَالَ إِنِّي عَبْدُ اللّٰهِ﴾ الآية ـ څخه نقل کړی شوي دي، دا د هغه تکمله شوه، په منځ کې د مخاطبينو د تنبيه لپاره له ﴿ذٰلِكَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ﴾ څخه د الله تعالى کلام وو.

ځما په نزد بهتر دا دی چې دغه د ﴿وَاذْكُرْ فِي الْكِتٰبِ مَرْيَمَ﴾ الآية ـ سره ولګولی شي، يعنې (ای محمده صلى الله عليه وسلم !) په کتاب کې د مريمې او د مسيح عليه السلام د حال هغه مذکور چې شوی دی؛ وايې وره ! او ووايه چې ځما او ستاسې رب الله دی، يواځې د همدغه عبادت وکړئ ! ځوی او لمسی ورته مه دروئ ! الله تعالى د توحيد داسې سمه صافه لاره درښوولې ده چې هيڅ لوړه، ژوره او کوږوالی نه لري، او ګردو انبياوو هم د هم هغه په طرف لار ښوونه کړې ده، ليکن خلقو ډېرې فرقې جوړې کړې دي، او بېلې بېلې لارې يې ايستلې دي، نو هغه کسان چې له توحيد څخه انکار کوي؛ نو هغوی ته د ډېرې هولناکې ورځې (قيامت) له تباهی څخه خبردار کېدل په کار دي، چې خامخا راتلونکې ده.

أَسْمِعْ بِهِمْ وَأَبْصِرْ يَوْمَ يَأْتُونَنَا لٰكِنِ الظّٰلِمُونَ الْيَوْمَ فِي ضَلٰلٍ مُبِينٍ ﴿۳۸﴾

څه ډېر ښه اورېدونکي به وي دوی اوڅه ډېر ښه ليدونکي به وي دوی په هغې ورځې کې چې رابه شي دوی مونږ ته، ليکن ظالمان نن ورځ په ګمراهی ښکاره کې دي.

تفسیر: یعنې نن چې اوربدل او لیدل مفید دي؛ دوی بیخي کاڼه او ړانده شوي دي، او د قیامت په ورځ چې لیدل او اوربدل له سره فائده نه رسوي؛ د دوی سترګې او غوږونه خلاصیږي، او په دغې ورځې کې به داسې خبرې اوري چې زړونه یې ترې پړق چوي، او داسې مناظر او ننداری به ګوري چې د هغو د لیدلو څخه به د دوی څېرې تکې تورې الوځي (نعوذ بالله منه !).

وَأَنذِرْهُمْ يَوْمَ الْحَسْرَةِ إِذْ قُضِيَ الْأَمْرُ وَهُمْ فِي غَفْلَةٍ وَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿٣٩﴾

او وویروه ته دوی له ورځې د حسرت (او ارمانه) کله چې فیصله کړی شي کار (د حساب او کتاب)، حال دا چې دوی (په دنیوي) غفلت کې دي، او دوی ایمان نه راوړي.

تفسیر: کفّارو ته به د افسوس او ارمان کولو ډېرې مواقع وردمخه کیږي، او آخري موقع به هم هغه وي کله چې مرګ د یو ګلډي پشان راوستی شي، او د جنت او د دوزخ په منځ کې د ګردو په مخ کې په داسې حال کې چې ګرد به ورته ګوري؛ ذبح کاوه شي، او داسې یو غږ به کیږي چې: «جنتي دې په جنت کې او دوزخي دې په دوزخ کې د تل لپاره پاتې وي، وروسته له دې نه به مرګ هیڅچا ته نه راځي»، نو په دغه وخت کې کافران بالکل ناامیده کیږي، او د حسرت لاسونه به سره منبي او ګوتې به چیچي.

﴿وَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ﴾ یعنې په دغه وخت کې دوی د داسې ورځې په راتګ باور نه کوي، خو څه مهال (وخت) چې د قیامت له لویو مصائبو سره مخامخ کیږي؛ نو دلته به وایي چې: کاشکې هلته مو سترګې خلاصې کړې وی، او پخپلو نفعو او زیانونو پوهېدلي وی، مګر د دغې ورځې حسرت او افسوس دوي ته هیڅ په درد نه خوري.

إِنَّا نَحْنُ نَرِثُ الْأَرْضَ وَمَنْ عَلَيْهَا وَإِلَيْنَا يُرْجَعُونَ ﴿٤٠﴾

بېشکه مونږ چې یو همدا مونږ وارث کیږو د ځمکې او د هغه چا چې پر دغه ځمکې دي، او خاص مونږ ته به راوستی شي دوی (لپاره د جزا).

وَاذْكُرْ فِي الْكِتَابِ إِبْرَاهِيمَ

او یاد کړه (ای محمده ! امت خپل ته) په کتاب (قرآن) کې (قصه د) ابراهیم.

تفسیر: د مکې مکرّمې مشرکانو داسې دعوی کوله، چې دوی د ابراهیم علیه السلام له اولادې او د هم هغه پر دین قائم دي، نو دا یې هغوی ته وروښوول چې ستاسې د پلار ابراهیم علیه السلام رویه د بتانو په نسبت څه ډول وه؟ که د آباؤو او اجدادو تقلید کوئ؛ نو د داسې یو پلار تقلید وکړئ ! او له مشرکو پلرونو او نیکه ګانو نه هم هغسې مرور او بېزاره شئ؛ لکه چې ابراهیم علیه السلام ترې بېزاره شوی وو.

إِنَّهُ كَانَ صِدِّيقًا نَّبِيًّا ﴿٤١﴾

بېشکه دغه (ابراهیم) وو صدّیق (ډېر رښتینی) نبي.

تفسیر: د «صدّیق» معنی دا ده چې ډېر زیات رښتیا ویونکی چې پر خپلو خبرو د عمل کولو له پلوه بیخي رښتین ثابت او د خپل قول او عمل توافق په رښتیا سره ګردو ته ښیي، یا خو «صدیق» هغه رښتین او پاک طینت سړي ته وایي چې د ده په زړه کې د رښتیا قبلولو لپاره نهایت اعلی اکمل استعداد موجود وي، هر هغه خبره چې د الله تعالی له جانبه ور ورسیږي؛ هغه بلا توقفه د ده په زړه کې ځای ونیسي، او بیخي د شک او تردّد ځای او ګنجایش په کې پاتې نه شي،

ابراهیم علیه السلام په هرې یوې معنی سره «صدّیق» وو، او کله چې د «صدّیقیت» لپاره «نبوّت» نه دی لازم؛ نو ځکه یې وروسته د «صدّیقًا» سره «نبیًّا» هم وفرمایل، او پر نبوّت یې هم تصریح وکړه، له همدې ځایه معلوم شو چې د کذبات ثلاثه حدیث او په «نحن أحق بالشک من إبراهیم» او نورو روایاتو کې د کذب او شک هغه معنی نه ده مراده، چې د کلام له ظاهر څخه مفهومیږي.

إِذْ قَالَ لِأَبِيهِ يَٰٓأَبَتِ لِمَ تَعْبُدُ مَا لَا يَسْمَعُ وَلَا يُبْصِرُ وَلَا يُغْنِى عَنكَ شَيْـًٔا ﴿٤٢﴾

کله چې وویل (ابراهیم) پلار خپل: ته ای پلاره ! ولې عبادت کوې ته د هغه څیز چې نه اوري او نهویني او نه دفع کولی شي له تا نه هیڅ څیز؟.

تفسیر: یعنې هغه چې ګوري او اوري او په مشکلاتو کې هم پکار راځي، مګر واجب الوجود نه وي؛ د هغه عبادت هم نه دی جائز، څه جواز د دې چې د یوې بې ځانه تیږې (ګټې) یا بې روحه بت چې نه لیدی شي او نه اورېدی شي او نه ځمونږ څه پکار راځي او پخپله ځمونږ په لاسونو جوړ شوی او توږلی شوی دی؛ هغه معبود ودروو؟ نو دغه عمل د هیڅ یو عاقل او پوه سړي کار له سره نشي کېدی.

يَٰٓأَبَتِ إِنِّى قَدْ جَآءَنِى مِنَ ٱلْعِلْمِ مَا لَمْ يَأْتِكَ فَٱتَّبِعْنِىٓ أَهْدِكَ صِرَٰطًا سَوِيًّا ﴿٤٣﴾

ای پلاره ځما ! بېشکه زه چې یم په تحقیق راغلی دی ماته له علمه هغه قدر چې نه دی راغلی تاته، نو متابعت وکړه ځما؛ چې وبه ښیم تاته لاره سمه برابره.

تفسیر: یعنې الله تعالی ماته د توحید او د معاد او د نورو صحیح علم راکړی دی، او د شریعت له حقائقو څخه یې واقف کړی یم، که ته ځما متابعت وکړې؛ نو زه به دې پر داسې سمې صافې لارې بیایم؛ چې د الله تعالی تر رضاء پورې رسیږي.

يَٰٓأَبَتِ لَا تَعْبُدِ ٱلشَّيْطَٰنَ ۖ إِنَّ ٱلشَّيْطَٰنَ كَانَ لِلرَّحْمَٰنِ عَصِيًّا ﴿٤٤﴾

ای پلاره ځما ! مه کوه عبادت د شیطان (په ارتکاب د منهیاتو) ! بېشکه شیطان دی له رحمان څخه ډېر نافرمانه (سرکښه).

تفسیر: د بُتانو عبادت په شیطاني اغواء او لمسون کیږي، او شیطان د دغه حرکت له لیدلو څخه ډېر زیات خوشالیږي، نو په دې لحاظ ګواکې د بُتانو عبادت د شیطان عبادت دی، او د شیطان عبادت ګواکې د «رحمان» څخه انتهایي نافرمانی ده، ښایي د﴿عَصِيًّا﴾ په لفظ سره یې دې لوري ته هم توجه ورکړې وي، چې د شیطان د ړومبنی نافرمانی اظهار په هغه وخت کې شوی دی چې ستاسې د پلار آدم علیه السلام په مقابل کې د تعظیمي سجدې حکم ورکړی شوی وو، لهذا د آدم علیه السلام اولادې ته د ډېر شرم او ننګ ځای دی چې د «رحمان» څخه مخ واړوي، او له شیطان سره خپله یارانه ونښلوي، یا هغه قدیمي ازلي دښمن خپل معبود وګرځوي.

يَٰٓأَبَتِ إِنِّىٓ أَخَافُ أَن يَمَسَّكَ عَذَابٌ مِّنَ ٱلرَّحْمَٰنِ فَتَكُونَ لِلشَّيْطَٰنِ وَلِيًّا ﴿٤٥﴾

ای پلاره ځما ! بېشکه زه چې یم ویرېږم له دې نه چې وبه رسیږي تاته عذاب له «رحمان» څخه (لامله د متابعت د شیطان)، پس شې به ته شیطان ته دوست (ملګری په دوزخ کې).

تفسیر: یعنې د «رحمان» د عظیمو رحمتونو اقتضاء دا ده چې پر ګردو بندګانو یې شفقت اومهرباني وي، لیکن ستا د بدو اعمالو له شامته ویره ده، چې همدغه حلیم رحیم او کریم الله تعالی هم په قهر نشي، او پر تاسې کوم سخت آفت

نازل نه کړي، چې په هغه کې د اخته کېدلو لامله به تل تر تله د شيطان رفيق او ملګرى شې، يعنې د کفر او شرک له مزاولته به په مستقبل کې د ايمان او توبې توفيق درپه برخه نشي، او د اولياء الشياطين په ډله کې به شامل شې، او په دائمي عذاب کې به وغورځاوه شي، عموماً مفسرينو دغه معنى اخيستې ده، ليکن شاه صاحب ليکي: «يعنې د کفر له وباله که کوم آفت راشي؛ نو له شيطانه به مدد غواړې، يعنې له بتانو څخه، اکثر خلق په همدغسې وخت کې شرک کوي»، والله أعلم.

قَالَ أَرَاغِبٌ أَنتَ عَنْ ءَالِهَتِي يَٰٓإِبْرَٰهِيمُ لَئِن لَّمْ تَنتَهِ لَأَرْجُمَنَّكَ وَٱهْجُرْنِي مَلِيًّا ﴿٤٦﴾

وويل (آزر پلار د ابراهيم) آيا مخ ګرځوونکى يې ته له (عبادت د) معبودانو ځما اى ابراهيمه؟ که منع نشوې ته (له دې کاره) نو خامخا وبه ولم هرومرو تا (سنګسار به دى کړم) په تيږو (ګټو) (يا په بدو خبرو) سره، او ترک مې کړه (او لرې شه له مانه) ډېر مدّت (چې ضرر مې در ونه رسيږي).

تفسير: د ابراهيم عليه السلام پلار (آزر) د خپل ځوى د دغه تقرير له اورېدلو څخه وروسته ده ته وويل: «معلوميږي چې ته ځمونږ له معبودانو څخه بد عقيده يې، بس دى دا خپل وعظ او نصيحت او بد اعتقاد پرېږده، که نه ته به بله کومه سخته خبره له ما څخه واورې، بلکه ځما په لاس به سنګسارېږې، که خپل خير غواړې؛ نو له ما څخه تر يوه مدّت لرې شه ! چې زه نه غواړم چې ستا رنګ وګورم، او پخوا له دې نه چې زه پر تا لاس پورته کړم؛ ته له دې ځايه لرې شه !».

قَالَ سَلَٰمٌ عَلَيْكَ ۖ سَأَسْتَغْفِرُ لَكَ رَبِّيٓ ۖ إِنَّهُۥ كَانَ بِي حَفِيًّا ﴿٤٧﴾

وويل (ابراهيم) سلام (د متارکې د خبرو) دې وي په تا باندې، ژر به مغفرت غواړم تاته له رب خپل نه (څو مسلمان شې)، بېشکه چې الله دى پر ما ډېر مهربان.

تفسير: دغه د رخصت يا د متارکت سلام دى، لکه چې ځمونږ په محاوراتو هم په داسې مواقعو کې داسې ويلى کيږي، چې که هغه خبره يا کار داسې وشي؛ نو ځما درته سلام دى، لکه چې په (۲۰ جزء د القصص سورت په (۵۵) آيت (۶) رکوع) کې هم داسې يو آيت لولو: ﴿وَإِذَا سَمِعُوا۟ ٱللَّغْوَ أَعْرَضُوا۟ عَنْهُ وَقَالُوا۟ لَنَآ أَعْمَٰلُنَا وَلَكُمْ أَعْمَٰلُكُمْ سَلَٰمٌ عَلَيْكُمْ لَا نَبْتَغِى ٱلْجَٰهِلِينَ﴾.

شاه صاحب رحمه الله ليکي: «معلوم شو که په ديني خبره مور او پلار خپه شي، او خپل ځوى له کوره وباسي، او ځوى په خوږه ژبه او مؤدبه وينا ترې بيلتون اختيار کړي؛ نو دغسې هلک نه عاق کيږي».

﴿سَأَسْتَغْفِرُ لَكَ رَبِّيٓ﴾ الآية ـ اميد شته چې پاک الله پخپلې مهربانۍ به ځما د پلار ګناه معافوي، ابراهيم عليه السلام د استغفار وعده ابتداءً فرمايلې وه، کله چې د استغفار په وخت کې څه مهال (وخت) چې د الله تعالى مرضي ورمعلومه شوه؛ نو استغفار يې موقوف کړ، دغه بحث د توبې (براءة) په سورت په (۱۱۳) آيت (۱۴) رکوع کې د دې آيت په فائده کې تېر شوى دى: ﴿مَا كَانَ لِلنَّبِىِّ وَٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓا۟ أَن يَسْتَغْفِرُوا۟ لِلْمُشْرِكِينَ﴾ هلته دې د دې تفسير کې ولوستل شي.

وَأَعْتَزِلُكُمْ وَمَا تَدْعُونَ مِن دُونِ ٱللَّهِ وَأَدْعُوا۟ رَبِّى عَسَىٰٓ أَلَّآ أَكُونَ بِدُعَآءِ رَبِّى شَقِيًّا ﴿٤٨﴾

او په څنګ به شم له تاسې (ټولو بت پرستانو) او له هغه څه چې تاسې يې عبادت کوئ غير له الله، او عبادت به کوم (يواځې) د رب خپل، اميد لرم د دې چې نشم زه په عبادت د رب خپل کې بدبخته (نااميده لکه چې تاسې شوي يئ).

تفسير: کله چې ځما د پند او نصيحت هيڅ اثر پر تاسې نه لويږي، بلکه بالعکس ځما ويرولو او ډارولو ته هڅه هم کيږي؛ نو اوس زه پخپله ستاسې په دغه کلي کې نه پاتې کېږم، او تاسې سره له ستاسې باطلو معبودانو پرېږدم، او له دې

وطنه هجرت کوم، ځو له تاسو څخه ګوښې (بېل) کېنم، او د زړه په اطمینان سره د الله واحد عبادت وکړی شم، د الله تعالی له فضله او کرمه کامل امید شته، چې زه د ده بندګي وکړی شم، او په کې محروم او ناکامه پاتې نشم، کله چې په غربت او بېکسی کې هم د ده عبادت وکړم، او د الله تعالی لوی دربار ته دعاء وکړم؛ ضرور یې مستجابوي، ځما الله سمیع بصیر او علیم دی، او ستاسې د تېرو (ګټو) او لرګیو باطل معبودان داسې دي، چې هومره نارې ورته ووهئ، او ورته وژاړئ، خو بیا هم ستاسې دعاوې نه اوري، او په درد مو نه خوري.

فَلَمَّا اعْتَزَلَهُمْ وَمَا يَعْبُدُونَ مِن دُونِ اللَّهِ وَهَبْنَا لَهُ إِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ ۖ وَكُلًّا جَعَلْنَا نَبِيًّا ﴿٤٩﴾

کله چې په څنګ شو (ابراهیم) له دوی په هجرت سره او له هغه څیزه (چې دوی یې) عبادت کولو غیر له الله نه؛ نو وبخښل مونږ ده ته (ځوی) اسحاق او (لمسی) یعقوب، او هر یو (له دوی دواړو) ګرځولی وو مونږ نبي.

تفسیر: یعنې د الله تعالی په لاره کې یې هجرت وکړ، او له خپلو اقاربو او خپلوانو څخه لرې ولوېد، الله تعالی ده ته له وطنه زیات شیان ورعطاء کړل، چې د غریب الوطنۍ وحشت ترې لرې شي، او هلته انس او سکون حاصل کړي، ښایي دلته د اسماعیل علیه السلام ذکر ځکه نه وي فرمایلی چې هغه له ده سره نه وو، بلکه دی یې په وړوکتوب له خپله ځان نه بېل کړی وو، او هم د هغه تذکره مستقلا راتلونکې ده.

وَوَهَبْنَا لَهُم مِّن رَّحْمَتِنَا وَجَعَلْنَا لَهُمْ لِسَانَ صِدْقٍ عَلِيًّا ﴿٥٠﴾

او بخښلی وو مونږ دوی (درې واړو) ته له رحمته خپل (نبوّت او حکمت) او ګرځولې وه مونږ دوی ته (یعنې ابراهیم او ځامنو ته یې) ژبه د صدق رښتینې ډېره پورته مشهوره.

تفسیر: یعنې الله تعالی له خپل خاص رحمت څخه خلیل الله علیه السلام او د ده کورنۍ ته د نبوّت او حکمت لویه برخه عنایت کړه، او په دنیا کې یې د ده خبره پورته کړه، او د تل لپاره یې د ده د خیر ذکر جاري کړ، لکه چې په ګردو مذاهبو او مللو کې د ده تعظیم او توصیف کیږي.

وَاذْكُرْ فِي الْكِتَابِ مُوسَىٰ ۚ إِنَّهُ كَانَ مُخْلَصًا وَكَانَ رَسُولًا نَّبِيًّا ﴿٥١﴾

او یاد کړه (ای محمده ! خپل امت ته) په کتاب (قرآن) کې (قصه د) موسی، بېشکه چې دی وو خالص کړی شوی (د الله له طرفه) او وو دی رسول نبي.

تفسیر: یعنې په قرآنکریم کې چې اوس سمدلاسه د موسی علیه السلام بیان کیږي، د هغه ذکر دخلقو په مخ کې وکړه ! ځکه چې دی د اسحاق علیه السلام او د یعقوب علیه السلام له نسله داسرائیلي سلسلې یو لوی اولوالعزم رسول الله تېر شوی دی، او هم هغسې چې د یحیی او عیسی علیهما السلام په تذکره کې په خصوصیت سره د نصرانیانو اصلاح او ابراهیم علیه السلام له تذکرې څخه د مکې معظمې د مشرکانو تنبیه مقصود ده؛ همداسې د موسی علیه السلام او هارون علیه السلام له تذکرې څخه ښایي یهودانو ته د دې خبرې ښوونه مقصود ده، چې دوی هم سم د خپل جلیل القدر نبي د ښکاره وو او صریحو وړاندوینو سره د محمد صلی الله علیه وسلم د رسالت او نبوّت اقرار او اعتراف په خلاص زړه او اخلاص اومحبت سره وکړي !.

﴿وَكَانَ رَسُولًا نَّبِيًّا﴾ الآیة ـ هر هغه انسان ته چې د الله تعالی له طرفه وحي راشي هغه «نبي» دی، په انبیاوو کې هغه چا ته چې خصوصي امتیاز حاصل وي یعنې د مکذبانو په مقابل کې د بېل یو مستقل امت په طرف مبعوث شوی وي، یا نوی

کتاب او مستقل شریعت ولري نو هغه ته «رسول نبي» یا «نبي رسول» ویلی کیږي، په شرعیاتو کې جزئي تصرّفات لکه دکوم عام تخصیص یا د مطلق تقیید او نور په رسولانو پورې څه تخصیص نه لري، عام انبیاء هم هغه کولی شي، باقي پر غیر الأنبیاء باندې د رسول او مرسل اطلاق لکه چې د قرآن په بعض مواقعو کې موندل کیږي؛ د دغه مصطلح معنی په اعتبار نه دی، او هلته نور حیثیات معتبر دي، والله أعلم.

وَنَادَيْنَهُ مِنْ جَانِبِ الطُّورِ الْأَيْمَنِ وَقَرَّبْنَهُ نَجِيًّا ﴿٥٢﴾

او غږ کړی وو مونږ دغه (موسی) ته له جانبه د (غره د) طور چې (د موسی) ښي طرف ته وو، او رانژدې کړی وو مونږ دی حال دا چې مونږ له ده سره د راز خبرې کولې.

تفسیر: یعني څه مهال (وخت) چې موسی علیه السلام د اور ځلېدل محسوس کړل؛ نو د «طور» د غره په هغه مبارك او میمون جانب کې ورسېد، چې د موسی علیه السلام د ښي لاس پر طرف کې واقع وو، نو الله تعالی نداء او غږ پرې وکړ، او د همکلامۍ شرف یې وروباښه، تفصیل یې د «طه» په سورت کې راځي.

وَوَهَبْنَا لَهُ مِنْ رَّحْمَتِنَا أَخَاهُ هٰرُونَ نَبِيًّا ﴿٥٣﴾

او بخښلی وو مونږ دغه (موسی) ته له رحمت خپله ورور د ده هارون حال دا چې نبي وو.

تفسیر: یعني هارون علیه السلام د موسی علیه السلام په کار کې مددګار شو، ځکه چې دی یې پخپله غوښتی وو، لکه چې په (۲۰ جزء د القصص سورت په (۳۴) آیت (۴) رکوع) کې راغلي دي: ﴿وَأَخِي هٰرُونُ هُوَ أَفْصَحُ مِنِّي لِسَانًا فَأَرْسِلْهُ مَعِيَ رِدْءًا يُصَدِّقُنِي إِنِّي أَخَافُ أَنْ يُكَذِّبُونِ﴾، او په (۱۶ جزء د «طه» سورت (۲۹ – ۳۰) آیتونو (۲) رکوع) کې مذکور دی: ﴿وَاجْعَلْ لِّي وَزِيرًا مِّنْ أَهْلِي ﴿٢٩﴾ هٰرُونَ أَخِي ﴿٣٠﴾﴾ الآية ـ نو الله تعالی د موسی علیه السلام دغه دعاء او غوښتنه ومنله، او هارون علیه السلام یې نبي وګرځاوه، او د ده د اعانت او تقویت (وزارت) لپاره یې مقرر کړ.

وَاذْكُرْ فِي الْكِتٰبِ إِسْمٰعِيلَ إِنَّهُ كَانَ صَادِقَ الْوَعْدِ وَكَانَ رَسُولًا نَّبِيًّا ﴿٥٤﴾

او یاد کړه (ای محمده ! خپل امّت ته) په کتاب (قرآن) کې (قصه د) اسماعیل، بېشکه چې دی وو صادق (رښتینی) په وعده کې، او وو رسول نبي.

تفسیر: له دې نه د اسماعیل علیه السلام فضیلت پر اسحاق علیه السلام ظاهرېږي، ځکه چې هغه یې یوازې په نبي سره یاد کړ، او اسماعیل علیه السلام ته یې رسول او نبي وفرمایه، په صحیح مسلم کې حدیث دی: «إن الله اصطفی من ولد إبراهیم إسماعیل»، «د ابراهیم علیه السلام له اولادې څخه الله تعالی اسماعیل علیه السلام غوره کړی دی».

وَكَانَ يَأْمُرُ أَهْلَهُ بِالصَّلٰوةِ وَالزَّكٰوةِ

او وو دی چې حکم به یې کولو اهل (قوم یا امّت) خپل ته په لمانځه سره، او په زکات سره.

تفسیر: ځکه چې د کورنۍ خلق د قریبوالي لامله له ګردو څخه ړومبی د هدایت مستحق دي، او له همدوی څخه نورې سلسلې هم چلیږي، نو ځکه د «طه» په (۸) رکوع کې ویلي شوي دي: ﴿وَأْمُرْ أَهْلَكَ بِالصَّلٰوةِ وَاصْطَبِرْ عَلَيْهَا﴾ او د تحریم سورت په (۱) رکوع کې راغلي دي ﴿يٰأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا قُوا أَنْفُسَكُمْ وَأَهْلِيكُمْ نَارًا﴾ او پخپله نبي کریم صلی الله علیه وسلم ته هم د الشعراء سورت په (۱۱) رکوع کې هم داسې ارشاد شوی دی: ﴿وَأَنْذِرْ عَشِيرَتَكَ الْأَقْرَبِينَ﴾، ځیني وایي چې: له (اهل) څخه د دوی ګرد قوم مراد دی، لکه چې د عبد الله بن مسعود ط په مصحف کې د «أهله» په ځای «قومه» وو، والله أعلم.

وَكَانَ عِندَ رَبِّهِۦ مَرۡضِيًّا ﴿٥٥﴾

او وو دی په نزد د رب خپل پسندیده (غوره کړی شوی).

تفسیر: یعنې د نورو هدایت یې کول، او په خپله د حمیده وو اقوالو او افعالو خاوند او مستقیم الحال او مرضيّ الخصال وو.

وَٱذۡكُرۡ فِي ٱلۡكِتَٰبِ إِدۡرِيسَۚ إِنَّهُۥ كَانَ صِدِّيقًا نَّبِيًّا ﴿٥٦﴾

او یاد کړه (ای محمده ! خپل امت ته) په کتاب (قرآن) کې (قصه د) ادریس !، بېشکه چې دی وو صدّیق (ډېر رښتینی) نبي.

تفسیر: راجح دا ده چې ادریس علیه السلام د آدم علیه السلام او نوح علیه السلام په منځنی زمانه کې تېر شوی دی، وایي چې په دنیا کې په قلم سره لیکل، کالي (کپړې) ګنډل، تلل، او پیمانه کول او د هغو آلاتو او تیرو (ګټو) ترتیبول، او وسلې په کار اچول اول ځلې د ده له خوا په کار اچولي شوي دي، والله أعلم.

وَرَفَعۡنَٰهُ مَكَانًا عَلِيًّا ﴿٥٧﴾

او پورته کړی دی مونږ ده لره ځای ډېر اوچت ته.

تفسیر: یعنې ډېر اوچت مقام او لوېې مرتبې ته یې رسولی دی، ځینې وایي چې ادریس علیه السلام هم د مسیح علیه السلام په شان ژوندی اسمان ته خېژولی شوی دی، او هلته تر نن پورې ژوندی دی، ځینې وایي: وروسته له دې نه چې پر اسمان خېژولی شوی دی؛ هلته یې قبض الروح کړی شوی دی، د ادریس علیه السلام په نسبت ځینو مفسرینو ډېر اسرائیلیات نقل کړي دي، چې پر هغو ګردو «ابن کثیر رحمه الله» تنقیدات کړي دي، والله أعلم.

أُوْلَٰٓئِكَ ٱلَّذِينَ أَنۡعَمَ ٱللَّهُ عَلَيۡهِم مِّنَ ٱلنَّبِيِّـۧنَ مِن ذُرِّيَّةِ ءَادَمَ وَمِمَّنۡ حَمَلۡنَا مَعَ نُوحٖ وَمِن ذُرِّيَّةِ إِبۡرَٰهِيمَ وَإِسۡرَٰٓءِيلَ وَمِمَّنۡ هَدَيۡنَا وَٱجۡتَبَيۡنَآۚ إِذَا تُتۡلَىٰ عَلَيۡهِمۡ ءَايَٰتُ ٱلرَّحۡمَٰنِ خَرُّواْۤ سُجَّدٗاۤ وَبُكِيّٗا۩ ﴿٥٨﴾

دغه (مخکې مذکور شوي انبیاء له زکریا او عیسی نه تر ادریس پورې) هغه کسان دي چې انعام کړی دی الله پر دوی له انبیاوو څخه له اولادې د آدم (لکه شیث، ادریس)، او له اولادې د هغو کسانو چې بار کړي دي مونږ سره له نوح (په بېړۍ کې لکه ابراهیم، لوط، صالح)، او له اولادې د ابراهیم (لکه اسماعیل، اسحاق)، او له اولادې د اسرائیل یعقوب (لکه موسی عیسی)، او له هغه چا نه چې لاره مو ښوولې وه (دوی ته)، او غوره کړي مو وو (دوی نبوّت او کرامت ته)، هر کله چې وبه لوستلی شو پر دوی باندې آیتونه د رحمان؛ نو لوېدل به (پر ځمکه) سجده کوونکي او ژړېدونکي (له خوفه د الله نه).

تفسیر: یعنې د حق په طرف یې هدایت وکړ، او د نبوّت او رسالت د منصب لپاره یې غوره کړل، سره له دې چې د دوی مقام اوچت دی، او د معراج کمال ته هم رسیدلي دي؛ خو د عبودیت او بندګۍ پشان کې کامل دي، کله چې د الله تعالی کلام اوري؛ د هغه له مضامینو څخه زیات متأثر کیږي، او په نهایتي عاجزی، خشوع، او خضوع سره سر په سجده لویږي، او د پاک الله په یاد ژاړي، نو ځکه د علماوو اجماع ده چې پر دغه آیت باندې دې هرومرو سجده وکړه شي !، څو د هغه مقربینو د طرز عمل په پیروی او یادونه یو شانته مشابهت له هغوی سره حاصل شي.

فَخَلَفَ مِنۢ بَعۡدِهِمۡ خَلۡفٌ أَضَاعُواْ ٱلصَّلَوٰةَ وَٱتَّبَعُواْ ٱلشَّهَوَٰتِۖ فَسَوۡفَ يَلۡقَوۡنَ غَيًّا ﴿٥٩﴾

پس پیدا شول پس له دوی نه (داسې بد) خلیفګان چې ضایع کړ دوی لمونځ او متابعت وکړ دوی د شهواتو (نفساني خواهشاتو) پس ژر به یو ځای شي دوی له بد عاقبت خپل سره.

تفسیر: هغه تېر شوی بیان د پخوانیو حال وو، د وروستنیو حال دا دی چې د دنیا په خوندونو او لذتونو او په نفساني خواهشونو کې ډوب تللي دي، او د الله تعالی له عبادته غافل شوي دي، لمونځ چې أهمّ العبادات دی؛ ضایع کوي يې، ځینې خو د هغه د فرضیت څخه منکر شوي دي، ځینې سره لـه دې چې په فرضیت يې قائل دي خو نه يې کوي، او که يې کوي خو د جماعت، وخت، او د نورو شروطو، حقوقو، او آدابو رعایت يې نه کوي، له دوی ځنې به هر یو بېل بېل درجه په درجه د خپلې ګمراهۍ نتیجه وګوري، چې څنګه د دوی د خسارې او نقصان سبب ګرځي؟ او څرنګه په ډېر سخت عذاب کې اخته کیږي؟ حتّی ځینې د دوی د جهنّم په هغې ډېرې بدې وادۍ کې غورځول کیږي چې د هغې اسم هم (غي) دی.

إِلَّا مَن تَابَ وَءَامَنَ وَعَمِلَ صَٰلِحٗا فَأُوْلَٰٓئِكَ يَدۡخُلُونَ ٱلۡجَنَّةَ وَلَا يُظۡلَمُونَ شَيۡـٔٗا ﴿٦٠﴾

مګر هغه چا چې توبه يې وویستله او ایمان يې راوړ او عمل يې وکړ نېك؛ پس دغه کسان به ننوځي په جنت کې او ظلم به پر دوی ونه کړی شي هیڅ قدر (په تقلیل د ثواب یا تزیید د عقاب).

تفسیر: د توبې دروازه خو د داسې مجرمانو لپاره هم نه ده بنده چې سخت ګناهګار وي، او د زړه په صدق سره توبه وباسي، او د ایمان او صالح عمل لاره غوره کوي، او خپل اعمال او افعال اصلاح کوي، او سم درست يې ساتي، نو د جنّت دروازې دوی ته پرانستلې دي، وروسته له توبې څخه هر هغه ښه عمل چې وکړي؛ د پخوانیو بدو اعمالو له سببه په دغو کې هیڅ قسم کمی او تقلیل نه واقع کیږي، او نه يې کوم قسم حق ضایع کیږي، په حدیث کې راغلي دي: «التائب من الذنب کمن لا ذنب له»، «له ګناه څخه توبه کوونکی داسې دی لکه چې له سره يې ګناه نه وي کړي»، «اللهم تب علینا، إنک أنت التواب الرحیم».

جَنَّٰتِ عَدۡنٍ ٱلَّتِي وَعَدَ ٱلرَّحۡمَٰنُ عِبَادَهُۥ بِٱلۡغَيۡبِۚ إِنَّهُۥ كَانَ وَعۡدُهُۥ مَأۡتِيّٗا ﴿٦١﴾

جنتونه د تل اوسېدلو هغو ته چې وعده يې کړې ده رحمان له بندګانو خپلو سره په غیب باندې (چې نه دي لیدلي دوی دا جنتونه)، بېشکه شان دا دی چې ده وعده د ده، خامخا راځي به ورته (اهل يې).

تفسیر: کله چې بنده بې د شیانو د لیدلو څخه محض د انبیاوو علیهم السلام په وینا سره ایمان راوړي، او بې له لیدلو د الله تعالی عبادت کوي، نو پاك الله هم له دوی سره د جنّت د هسې اعلی نعمتونو د ورکولو وعده فرمایلې ده؛ چې د هغو د خوندونو او مزو او ښه والي نظیر او مثال د ده په خوب او خاطر کې هم نه دی تېر شوی، او هغه هرومرو وررسېدونکی او پوره کېدونکی دی، ځکه چې د الله تعالی ګرد مواعید حتميٌّ الوقوع قاطع او نه تغییرېدونکي دي.

لَّا يَسۡمَعُونَ فِيهَا لَغۡوًا إِلَّا سَلَٰمٗاۖ

نه به اوري دغه (جنتیان) په دغه (جنت) کې چټي (فضول) خبره مګر (اوري به) سلام.

تفسیر: یعني په جنت کې به لغو، بې باکې، بابیزه او بېکاره خبرې او شورماشور او نور بیهوده شیان له سره نه وي، هو ! د پرښتو او د مؤمنینو له طرفه به د (السلام علیکم ـ وعلیکم السلام) غږونه پورته کیږي.

وَلَهُمْ رِزْقُهُمْ فِيهَا بُكْرَةً وَّعَشِيًّا ﴿٦٢﴾

او دی دوی ته رزق (روزي) د دوی په دغه (جنت) کې سبا او بېګا.

تفسیر: له سبا او بېګا څخه د جنت سبا او بېګا مراد دی، هلته به د دنیا په شان طلوع او غروب (لمر ختل او لویدل) نه وي، چې په هغه سره شپې او ورځې سبا او بېګا مقرر کړ شي، بلکه د خاصو اقسامو انوارو په توارد او تنوّع وي، چې د هغو په واسطه د سبا او بېګا تعیین او تحدید کېدی شي.

تِلْكَ الْجَنَّةُ الَّتِي نُورِثُ مِنْ عِبَادِنَا مَنْ كَانَ تَقِيًّا ﴿٦٣﴾

دغه (چې ذکر مو وکړ) جنت دی هغه چې په میراث به ورکوو مونږ له بندګانو خپلو هغه چا ته چې وي پرهېزګار.

تفسیر: یعني د آدم علیه السلام میراث چې ړومبی جنت هغه ته رسېدلی وو، او ښایي د میراث لفظ یې ځکه اختیار فرمایلی وي؛ چې د تملیک په اقسامو کې دغه تملیک له ګردو څخه أتمّ او أحکم قسم دی، چې په دې کې نه د فسخې احتمال شته، او نه د بېرته اخیستلو، او نه د ابطال، او نه د اقالې امکان په کې پیدا کېدی شي.

وَمَا نَتَنَزَّلُ إِلَّا بِأَمْرِ رَبِّكَ ۖ لَهُ مَا بَيْنَ أَيْدِينَا وَمَا خَلْفَنَا وَمَا بَيْنَ ذَٰلِكَ ۚ وَمَا كَانَ رَبُّكَ نَسِيًّا ﴿٦٤﴾

او (وویل جبرئیل) نه نازلیږو (مونږ ملائکې) مګر په حکم د رب ستا، خاص الله ته دی (علم) پر هر هغه څیز چې په مخ څمونږ کې دی (له راتلونکو کارونو او زمانو)، او هر هغه څیز چې وروسته څمونږ دی (له تېرو کارونو او زمانو)، او هر هغه څیز چې په منځ د دغه کې دی، او نه دی رب ستا هېروونکی.

تفسیر: یو ځلې جبریل علیه السلام تر څو ورځو پورې رانغی، رسول الله صلی الله علیه وسلم منقبض (زړه تنګې) وو، کفّار په داسې ویناوو خولې وپرانستلې چې له محمد صلی الله علیه وسلم څخه د ده رب خفه دی، له دغو طعنو او پیغورو څخه رسول الله صلی الله علیه وسلم لا متأثر او زړه تنګی شو، بالآخر جبریل علیه السلام تشریف راوړ، رسول الله صلی الله علیه وسلم له ده نه د دغومره ورځو د نه راتللو د سبب پوښتنه وفرمایله، او په حدیث کې راغلي دي چې دوی وفرمایل: «ما يمنعك أن تزورنا أكثر مما تزورنا» «هومره چې ته راځې، له هغه څخه زیات ولې نه راځې؟»، الله تعالی لا پخوا جبریل علیه السلام ته داسې ښوولې وه چې ته د رسول الله صلی الله علیه وسلم په جواب کې داسې ووایه: ﴿وَمَا نَتَنَزَّلُ إِلَّا بِأَمْرِ رَبِّكَ﴾ الآیة ـ دا د الله تعالی کلام شو د جبریل علیه السلام له طرفه، لکه چې په ﴿إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ﴾ کې یې مونږ مسلمانانو ته د دعا کولو طریقه ښوولې ده، جواب حاصل داسې شو، چې مونږ خالص بندګان یو، بې د الله تعالی له حکمه خپل ښه هم نشو خوځولی، څمونږ صعود او هبوط ګرد د الله تعالی په اذن او حکم پورې تړلی دی، مطلب دا دی چې د جبریل علیه السلام ژر یا په ځنډ راتلل هم د ده د حکمت او مصلحت تابع دي.

رَّبُّ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا فَاعْبُدْهُ وَاصْطَبِرْ لِعِبَادَتِهِ ۚ هَلْ تَعْلَمُ لَهُ سَمِيًّا ﴿٦٥﴾

(الله) رب د اسمانونو دی او (رب) د ځمکې دی، او (رب) د هغو شیانو دی چې په منځ د دوی کې دي، نو عبادت کوه د ده، او صبر کوه په عبادت د دغه (الله) کې (په طاعت، مصیبت، او له معصیت)، آیا پېژنې ته ده ته کوم هم نام (او مثل بلکه نه یې لري).

تفسیر: د الله تعالی اسماء د ده صفات دي، یعنې څوك د الله په صفت سره موصوف شته، چې په کې د ده په شان صفات موجود وي؟ کله چې بل هیڅوك نشته، نو د بندګۍ لایق هم بل هیڅوك له سره نشي کېدی.

وَيَقُولُ الْإِنسَانُ أَإِذَا مَا مِتُّ لَسَوْفَ أُخْرَجُ حَيًّا ﴿٦٦﴾

او وايي (له بعثه منکر) انسان: آیا کله چې مړ شم زه؛ نو خامخا ژر به را وایستلی شم (له ځمکې) ژوندی (بلکه نه ژوندی کېږم، او نه بل ژوندون شته).

تفسیر: یعنې انسان د انکار او تعجّب له لارې وایي چې مونږ وروسته له مرګه چې ځمونږ هډوکې هم وراسته او رژېږي، او له خاورو سره ګډېږي، آیا بیا ژوندي او له خپلو قبرونو څخه راپورته کیږو؟ او د عدم له کتمه د وجود په منصّه راتلی شو؟.

أَوَلَا يَذْكُرُ الْإِنسَانُ أَنَّا خَلَقْنَاهُ مِن قَبْلُ وَلَمْ يَكُ شَيْئًا ﴿٦٧﴾

آیا نه یادوي انسان (دا خبره) چې بېشکه مونږ پیدا کړی وو دی پخوا له دې نه، او نه وو دی هیڅ شی (بلکه محض عدم وو).

تفسیر: یعنې الله تعالی دی له عدم څخه وجود ته راووست، نو آیا هغه لوی ذات چې له لا شيء څخه شی او له محض معدوم څخه موجود کوي؛ پر نه دی قادر چې یو شی وروسته له فناء بیا پیدا کړی شي؟ او متفرقه اجزاء یې بېرته راټول کړي؟ آدمي ته لا د ده د ړومبني ژوندون حال او احوال نه دی معلوم، نو څرنګه دی پر خپل وروستني ژوندون خاندي او منلډې وهي:

﴿وَهُوَ الَّذِي يَبْدَأُ الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ وَهُوَ أَهْوَنُ عَلَيْهِ﴾ (۲۱ جزء د الروم سورت (۲۷) آیت (۳) رکوع).

فَوَرَبِّكَ لَنَحْشُرَنَّهُمْ وَالشَّيَاطِينَ ثُمَّ لَنُحْضِرَنَّهُمْ حَوْلَ جَهَنَّمَ جِثِيًّا ﴿٦٨﴾

پس قسم دی په رب ستا باندې چې خامخا راجمع به کړو مونږ هرومرو دوی او شیطانان (ټول)، بیا به خامخا راحاضر کړو مونږ هرومرو دوی چاپېر له دوزخ پر ګونډو پراته (له ډېر هیبته).

تفسیر: یعنې منکرین سره له هغو شیاطینو د قیامت په ورځ کې حاضرولی شي، چې دوی یې اغواء کړي وو، او د هر مجرم شیطان به له ده سره یو ځای نیول کیږي، او دوزخ ته به حاضرېږي، له ډېر دهشت او وېرې به له ولاړې څخه لوېږي، او په قراره سره به کېناستی هم نشي، نو پر ګونډو به پرېوځي.

ثُمَّ لَنَنزِعَنَّ مِن كُلِّ شِيعَةٍ أَيُّهُمْ أَشَدُّ عَلَى الرَّحْمَٰنِ عِتِيًّا ﴿٦٩﴾ ثُمَّ لَنَحْنُ أَعْلَمُ بِالَّذِينَ هُمْ أَوْلَىٰ بِهَا صِلِيًّا ﴿٧٠﴾

بیا به خامخا وباسو له هرې فرقې نه هر هغه د دوی چې ډېر سخت دی پر رحمان باندې له جهته د سرکشی. بیا خامخا مونږ ښه عالم یو پر هغو کسانو چې دوی ښه لایق دي له دغه (دوزخ) سره له جهته د غورځولو، سوځولو، داخلولو.

تفسیر: یعنې د منکرانو هره فرقه چې زیات بد معاش، سرکښ او زړوره وه؛ دوی به له نورو فرقو څخه بېل کړه شي، بیا به دوی کې هر یو چې د خورا ډېرې سزا لایق او د دوزخ زیات حقدار وي؛ نو هغه د الله تعالی په علم کې دی، او له ګردو مجرمانو څخه به ړومبی په اور کې غورځولی شي.

وَإِن مِّنكُمْ إِلَّا وَارِدُهَا ۚ كَانَ عَلَىٰ رَبِّكَ حَتْمًا مَّقْضِيًّا ﴿٧١﴾ ثُمَّ نُنَجِّي الَّذِينَ اتَّقَوا وَّنَذَرُ الظَّالِمِينَ فِيهَا جِثِيًّا ﴿٧٢﴾

او نشته هیڅوک له تاسي مګر چې دی واردېدونکی ننوتونکی دی دغه ته (یعنې دوزخ ته چې مؤمن په صراط تیریږي، او کافر ترې لویږي)، دي (دغه عبور علی النار) په رب ستا یقیني حکم پرې کړی شوی. بیا به نجات ورکړو هغو کسانو ته چې پرهېزګاري یې کړې ده، او پرې به ږدو ظالمان په دوزخ کې پر ګونډو پرېوتلي.

تفسیر: یعنې د هر یوه نېک او بد، بري او مجرم، مؤمن او کافر لپاره الله تعالی قسم یاد فرمایلی دی، چې ضرور بالضرور دوی پر دوزخ باندې تېرېدونکي دي، ځکه چې د جنت د تللو لار پر هم دغه دوزخ باندې پورې وځي، چې هغه ته د ځمونږ په عمومي محاوراتو کې «پل صراط» وایي، پر دغه باندې د هر سړي لامحاله تېرېدل دي، د الله تعالی څخه ویریدونکي مؤمنان هر یو سم له خپلې درجې سره له دې نه په تلوار صحیح او سلامت تیریږي، او ګناهګاران به ترې ښوییږي، او لاندې به په دوزخ کې لویږي (العیاذ بالله)، بیا څه مدّت وروسته هر یو سم له خپله عمله سره او هم د انبیاوو او ملائکه وو او صالحینو په شفاعت او بالآخر مستقیما د أرحم الراحمین په لطف او مهربانۍ دغه ګرد ګناهګاران چې په رښتیا او صحیح اعتقاد سره یې طیبه کلمه لوستې ده؛ له دوزخه ایستلی کیږي، او یواځې کافران به په کې باقي پاتې کیږي، او د دوزخ خوله به تړله کیږي.

وَإِذَا تُتْلَىٰ عَلَيْهِمْ آيَاتُنَا بَيِّنَاتٍ قَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِلَّذِينَ آمَنُوا أَيُّ الْفَرِيقَيْنِ خَيْرٌ مَّقَامًا وَأَحْسَنُ نَدِيًّا ﴿٧٣﴾

او کله چې ولوستی شي پر دوی آیتونه (د قرآن) ځمونږ په دې حال کې چې واضح ښکاره دي؛ وایي هغه کسان چې کافران شوي دي هغو کسانو ته چې ایمان یې راوړی چې: کوم یو له دغو دواړو فرقو څخه خیر بهتر غوره دی له جهته د مقامه، او ډېر ښه دی له جهته د مجلسه.

تفسیر: یعنې کفّارو د لوی قرآن د آیتونو له اورېدو څخه چې په هغه کې د دوی بد انجام ورښوولی شوی دی؛ د استهزاء او تفاخر په ډول غریبو مسلمانانو ته به یې ویل چې: سم ستاسې له زعمه چې په آخرت باندې معتقد یئ، هر شی چې په آخرت کې وړاندې کېدونکی دی، د دواړو فرقو پر موجوده حالت او مهال (وخت) باندې منطبق کېدونکی دی، آیا ځمونږ ننۍ عمارت، أثاث البیت، د هستوګنې سامان، او د ژوندون وسائل او ډول او ډیل (سینګار) له تاسې څخه ښه او بهتر نه دی؟ او ځمونږ مرکې، جرګې او مجالس ستاسې له مرکو، جرګو او مجالسو څخه معتبر او معزّز نه دي؟ یقینًا مونږ ستاسې په نزد پر باطل یو، خو ستاسې له «اهل الحق» څخه مونږ ډېر خوښ، هوسا (ارام) او د سړیو او ملاتړو خاوندان یو، آیا هغه کسان چې ځمونږ له خوفه او وېرې نن د صفا د غره په کندو کې پټیږي، او هلته د نظر بندو په شان ګوښې (بېل) ناست وي، سبا به په یوه ټوپ سره جنّت ته رسیږي، او دوی داسې ګمان کوي چې مونږ په دوزخ کې لویږو؟ بلکه نه دی داسې.

وَكَمْ أَهْلَكْنَا قَبْلَهُم مِّن قَرْنٍ هُمْ أَحْسَنُ أَثَاثًا وَرِئْيًا ﴿٧٤﴾

او څومره (ډېر) هلاک کړي دي مونږ پخوا له دوی نه له (اهل د) زمانې چې هغوی ښه وو له جهته د سامانونو، او له جهته د شکل او ډول (سینګار) او منظرې.

تفسیر: دا یې د هغوی د خبرې ځواب ورکړ چې پخوا له دې نه ډېر اقوام تېر شوي دي، چې په دنیوي ساز او سامان او نور شوکت او شان کې پر تاسې ډېر اوچت او غوړ او وړ وو، مګر څه مهال (وخت) چې هغوی د انبیاوو په مقابل کې

سرکښي، تکبّر، تفاخر او لويي خپل کار او شعار ښکاره کړ؛ نو الله تعالی د هغوی بېخ او بکر له سته وويست، او د دنيا په نقشه کې د هغوی نوم او نښان پاتې نشو، نو انسان ته لازم دي چې د دنيا په فاني عيش او نشاط او زائل جاه او جلال او بېکاره مظاهرو او مناظرو ونه غولېږي.

قُلْ مَنْ كَانَ فِي الضَّلٰلَةِ فَلْيَمْدُدْ لَهُ الرَّحْمٰنُ مَدًّا ۚ

ووايه (ای محمده ! دوی ته) هر څوک چې وي په ګمراهی کې؛ پس زياتوي (اوږدوي) ده ته رحمان په زياتولو (د مال او د عمر) سره.

تفسير: يعنې هر څوک چې په خپله ګمراهی او ضلالت کې لوېدلی وي؛ هغه هم هغسې پرېږده ! ځکه چې دنيا د امتحان ځای دی، دلته هر چا ته في الجمله د هر عمل لپاره آزادي ورکړی شوې ده، د الله تعالی د عادت او حکمت اقتضاء همدا ده، هر څوک چې په خپل کسب او اراده هره يوه لاره ځان ته غوره کړي، وروسته له دې نه چې دی د نېکو او بدو په نتائجو او عواقبو باندې خبر کړ شي؛ دی پر همغې خوښې کړې لار تر يوه حده پورې آزاد او خپلواک پرېښودی شي چې لاړ شي، نو ځکه هر څوک چې د بدۍ پر لاره درومي؛ پس د هغه په حق کې د دنيا مرفّه الحالي او د عمر اوږدوالی او نور دې د هلاکت او تباهی علائم وګڼل شي !

حَتّٰىٓ إِذَا رَاَوْا مَا يُوْعَدُوْنَ إِمَّا الْعَذَابَ وَإِمَّا السَّاعَةَ ۗ فَسَيَعْلَمُوْنَ مَنْ هُوَ شَرٌّ مَّكَانًا وَّاَضْعَفُ جُنْدًا ۝

تر هغه پورې کله چې وګوري دوی هر هغه شی چې وعده ورسره کړی شوې وي (د هغه)، يا عذاب (په دنيا په قتل او بند) يا قيامت، نو ژر به پوه شي دوی (په هغه وخت کې چې) څوک دي هغه ډېر بد له جهته د ځای او ډېر ضعيف له جهته د فوځه.

تفسير: يعنې کفّار مسلمانان خوار، ذليل او کمزور ګڼي، او خپل ځانونه مغرور، طاقتور او لوی بولي، او پر خپلو اوچتو ماڼيو، محلاتو، او لويو لويو فوجونو او ګوندونو (ډلو) باندې نازېږي او افتخار کوي، ځکه چې اوس پاک الله دوی سر خوشې او خپلواک او آزاد پرېښې دي، څه مهال چې دوی له ستوني څخه ونيول شي، او په دنيوي عذاب يا اخروي عقاب ککړ او اخته شي؛ نو هلته به ورته معلوم شي چې د چا ځای خراب؟ او کوم يو جمعيت کمزوری او بېکاره دی؟ نو په دغه موقع کې به د دوی ساز او سامان، اولاد، لښکر او نور شيان هيڅ په کار او ښه ورنه شي.

وَيَزِيْدُ اللّٰهُ الَّذِيْنَ اهْتَدَوْا هُدًى ۗ وَالْبٰقِيٰتُ الصّٰلِحٰتُ خَيْرٌ عِنْدَ رَبِّكَ ثَوَابًا وَّخَيْرٌ مَّرَدًّا ۝

او زياتوي الله (په دنيا کې) هغو کسانو ته چې سمه صافه لاره يې موندلې وي هدايت ثبات او يقين، او باقي پاتې کېدونکي (د جزاء په اعتبار) نېک عملونه خير بهتر غوره دي په نزد د رب ستا له جهته د ثواب، او خير بهتر غوره دي له جهته د بېرته ورتللو.

تفسير: يعنې دغه دنيوي رونق د الله تعالی په دربار کې له سره په کار ورتلونکی شی نه دی، او يواځې حسنات او نيکۍ د ده په دربار کې ذي مقدار او قيمتدار دي، په آخرت کې د هرې نېکۍ بدل او جزاء په ډېر ښه صورت سره ورکوله کېږي.

اَفَرَءَيْتَ الَّذِيْ كَفَرَ بِاٰيٰتِنَا وَقَالَ لَاُوْتَيَنَّ مَالًا وَّوَلَدًا ۝

آيا پس ليدلي دي تا هغه څوک چې کفر يې اختيار کړ په آيتونو (د قدرت) څمونږ، او وايي: خامخا راکول کېږي (په آخرت کې) ما ته مال او ولد (څوی، لور).

تفسیر: یعنې اخروي مال او دولت د ایمان او توحید په بدل ورکول کیږي، کافران غواړي چې دنیوي دولت په عقبی کې هم د دوی په برخه شي، یا سره له کُفره د اخروي عیش او تنعّم څخه هم برخه ومومي، چې په کې مزې وکړي، نو دغه له سره کېدونکی نه دی.

أَطَّلَعَ الْغَيْبَ أَمِ اتَّخَذَ عِنْدَ الرَّحْمَٰنِ عَهْدًا ﴿٧٨﴾

آیا خبر شوی دی (دغه کافر) پر غیب؟، یا اخیستې ده په نزد د رحمان وعده؟ (چې ده ته مال او دولت ورکول کیږي په آخرت کې هم).

تفسیر: یعنې په داسې یقین او وثوق سره چې دغه دعوی کوي؛ آیا ده له غیبه خبر موندلی دی؟ یا یې د الله تعالی څخه وعده اخیستې ده؟ ظاهر دی چې له دغو دواړو څخه یو هم نه دی.

كَلَّا ۚ سَنَكْتُبُ مَا يَقُولُ وَنَمُدُّ لَهُ مِنَ الْعَذَابِ مَدًّا ﴿٧٩﴾

نه دي داسې (چې دوی وایي، یعنې نه ورکول کیږي دوی ته مال او ولد په آخرت کې)، مونږ لیکو هغه څه چې وایي، او وبه غځوو ده ته له عذابه په غځولو (چې د یوه له پاسه به بل ورته ورکوو).

وَنَرِثُهُ مَا يَقُولُ وَيَأْتِينَا فَرْدًا ﴿٨٠﴾

او په میراث به اخلو (له ده په مرګ سره) هغه (مال او اولاد) چې (دی یې خپل) وایي، او راځي مونږ ته یواځې (بې له ماله او اولاده).

تفسیر: چې «دی یې خپل وایي» یعنې مال، اولاد، لکه چې د هغه کافر دواړه ځامن مسلمانان شول (کذا في الموضح)، یا دا مطلب چې دغه شیان به ترې بېل کړل شي، او په قیامت کې به دی یواځې حاضریږي، نه به مال ورسره وي نه اولاد.

وَاتَّخَذُوا مِنْ دُونِ اللَّهِ آلِهَةً لِيَكُونُوا لَهُمْ عِزًّا ﴿٨١﴾

او نیولي دي (کفّارو) غیر له الله څخه باطل معبودان لپاره د دې چې شي دوی ته سبب د عزّت (او مدد).

تفسیر: یعنې برسېره له ماله او اولاده د خپلو باطلو معبودانو امداد او مرستې ته هم هیله من (ارزومند) او امیدوار دي، چې هغوی به دوی ته د الله په حضور ډېرې لوېې درجې ورکوي، حال دا چې له سره داسې کېدونکې نه دي، او دغه نشه یوه چټي (فضول) سودا ده؛ چې دوی پخپلو دماغو کې ورته ځای ورکړی دی.

كَلَّا ۚ سَيَكْفُرُونَ بِعِبَادَتِهِمْ وَيَكُونُونَ عَلَيْهِمْ ضِدًّا ﴿٨٢﴾

نه دي داسې (لکه چې دوی یې ګڼي)، بلکه ژر به منکر شي (دغه معبودان) په عبادت د دوی، او شي به دغه (معبودان) پر دغو (عابدانو) خپلو دښمنان.

تفسیر: یعنې هغه معبودان به له دوی سره څه مدد وکړي؟ بلکه دوی به بالذات د دغو مشرکانو د دغه عبادت څخه هم د بې زارۍ اعلان وکړي، او د دوی په مقابل کې به ودریږي، او د هغوی د عزت زیاتولو په ځای به د دوی د زیات

ذلت او رسوایی سبب وګرځي، لکه چې په (۲۶ جزء د الأحقاف سورت په (۶) آیت (۱) رکوع) کې راغلي دي: ﴿وَإِذَا حُشِرَ النَّاسُ كَانُوا لَهُمْ أَعْدَاءً وَكَانُوا بِعِبَادَتِهِمْ كَافِرِينَ﴾

أَلَمْ تَرَ أَنَّا أَرْسَلْنَا الشَّيَاطِينَ عَلَى الْكَافِرِينَ تَؤُزُّهُمْ أَزًّا ﴿۸۳﴾ فَلَا تَعْجَلْ عَلَيْهِمْ ۖ إِنَّمَا نَعُدُّ لَهُمْ عَدًّا ﴿۸۴﴾

آیا نه ګورې، نه یې خبر (ای محمده !) چې بېشکه مونږ لیږلي مسلط کړي مو دي شیطانان پر کافرانو باندې چې اوچتوي تېزوي دوی په اوچتولو تېزولو سره (په ګناه). پس تلوار مه کوه پر دوی (په ژر غوښتلو د عذاب) بېشکه همدا خبره ده چې شمېرو مونږ دوی ته (ورځې د عمر د دوی) په شمارلو سره.

يَوْمَ نَحْشُرُ الْمُتَّقِينَ إِلَى الرَّحْمَٰنِ وَفْدًا ﴿۸۵﴾ وَنَسُوقُ الْمُجْرِمِينَ إِلَىٰ جَهَنَّمَ وِرْدًا ﴿۸۶﴾

یاد کړه هغه ورځ چې جمع به کړو پرهېزګاران رحمان ته سواره مېلمانه بللي شوي. او شړو (په شدّت سره) مجرمان (طرف د) دوزخ ته پلي (پیاده) تږي.

تفسیر: یعنې هم هغسې چې څاروي ډېنګر او حیوانات د تندې په حالت کې د اوبو د ګودر په لوري په منډو او تلوار ورځغلي؛ دغه مجرمان به هم د دوزخ کندې ته همداسې شړل کیږي.

لَا يَمْلِكُونَ الشَّفَاعَةَ إِلَّا مَنِ اتَّخَذَ عِندَ الرَّحْمَٰنِ عَهْدًا ﴿۸۷﴾

نه مالکان کیږي (هیڅ یو د دوی) د شفاعت (د هیچا) مګر هغه څوک چې اخیستې یې ده په نزد د رحمان وعده (او په شفاعت مجاز دی).

تفسیر: یعنې له هغوی سره چې الله تعالی د شفاعت وعده فرمایلې ده، لکه ملائکې، انبیاء، صالحین او نور، نو همدوی به درجه په درجه شفاعت کوي، بلا اجازه هیڅوک به د ژبې خوځولو توان هم ونه لري، او د همغو خلقو سپارښت به وکړی شي چې د هغوی په حق کې د سپارش کېدلو وعده لا له پخوا څخه ورکړی شوې ده، د کافرانو په حق کې به شفاعت له سره نه کیږي.

وَقَالُوا اتَّخَذَ الرَّحْمَٰنُ وَلَدًا ﴿۸۸﴾

او وایي (کتابیان مشرکان) نیولی دی رحمان ولد (ځوی، لور).

تفسیر: ډېرو کسانو غیر الله خپل معبود مقرر کړی وو، لیکن یوه ډله داسې هم وه، چې د الله تعالی لپاره یې د اولاد تجویز هم کړی وو، مثلاً نصرانیانو مسیح علیه السلام او ځینو یهودانو عُزیر علیه السلام او ځینو مشرکینو د عربو پرښتو ته به یې د الله تعالی لوڼې ویل (العیاذ بالله)، (نو فرمایي الله دغو کفّارو ته):

لَّقَدْ جِئْتُمْ شَيْئًا إِدًّا ﴿۸۹﴾ تَكَادُ السَّمَاوَاتُ يَتَفَطَّرْنَ مِنْهُ وَتَنشَقُّ الْأَرْضُ وَتَخِرُّ الْجِبَالُ هَدًّا ﴿۹۰﴾ أَن دَعَوْا لِلرَّحْمَٰنِ وَلَدًا ﴿۹۱﴾

خامخا په تحقیق راتله کړي دي تاسې په یو شي لوی سره له حیثیته د ګناه. نژدې دي اسمانونه چې وچوي له دې (نسبته) (او نژدې ده چې) ټوټې ټوټې شي ځمکه او ولوېږي غرونه غرکې غرکې (ذرې ذرې). له جهته د دې چې بولي دوی رحمان ته ولد (ځوی، لور).

تفسير: يعنې دغه داسې درنه خبره ويلې شوې ده، او داسې يوه سخته بې ادبه كلمه د دوى له خولې څخه ايستلې شوې ده، چې د هغې له اورېدلو څخه اسمان، ځمكه، غرونه، د هول او هيبت او وېرې لامله لويږي، چوي، ټوټې ټوټې او ټكر ټكر كيږي.

وَمَا يَنۢبَغِى لِلرَّحۡمَٰنِ أَن يَتَّخِذَ وَلَدًا ﴿٩٢﴾

او نه ښايي رحمان ته چې ونيسي (دى څوك) ولد (لور، ځوى).

تفسير: يعنې د الله تعالى د تقديس او تنزيه او د غناء له كماله دا خبره منافي ده، چې څوك خپل اولاد وګرځوي، بنا پر هغه غرض چې نصرانيان د اولاد قائل شوي دي، يعنې د «كفارو» مسئله كله چې الله تعالى د «رحمن» په صفت سره وپېژني او ويې مني، نو بيا دغه ضرورت له سره نه پاتې كيږي.

إِن كُلُّ مَن فِى ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضِ إِلَّآ ءَاتِى ٱلرَّحۡمَٰنِ عَبۡدًا ﴿٩٣﴾

نه دي ټول هغه (ګرد شيان) چې دي په اسمانونو كې او ځمكه كې مګر راتلونكي دي رحمن ته په دغه حال كې چې بنده وي هر يو (نه ولد).

تفسير: يعنې ګرد د الله تعالى مخلوق او د ده بندګان دي، او د ده د بندګۍ په صفت سره د ده په حضور كې حاضريږي، نو بيا بنده څرنګه ولد كېدى شي؟ كله چې ګرد ده ته محكوم او محتاج وي؛ نو دى به ځوى او لور ته څه ضرورت او احتياج ولري.

لَّقَدۡ أَحۡصَىٰهُمۡ وَعَدَّهُمۡ عَدًّا ﴿٩٤﴾ وَكُلُّهُمۡ ءَاتِيهِ يَوۡمَ ٱلۡقِيَٰمَةِ فَرۡدًا ﴿٩٥﴾

خامخا په تحقيق احاطه كړېده (الله) دوى لره (له جهته د علم او قدرت) او شميرلي دي (الله) دوى (ټول من حيث الأشخاص والأنفاس والأفعال او نورو) په شمېرلو سره. او دا ټول چې دي راتلونكي دي دغه (الله) ته په ورځ د قيامت كې يواځې.

تفسير: يعنې د بشر يو فرد هم د الله تعالى له بندګۍ څخه نشي خارجېدى، او ګرد د الله تعالى په حضور كې جره او يواځې حاضريږي، په دغه وخت كې به له ګردو تعلّقاتو او سازو او سامانو څخه بېل كړى شي، او فرضي معبودان، ځامن، لمسي، پلار، مور اونور به يې هيڅ په كار نه ورځي.

إِنَّ ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ وَعَمِلُواْ ٱلصَّٰلِحَٰتِ سَيَجۡعَلُ لَهُمُ ٱلرَّحۡمَٰنُ وُدًّا ﴿٩٦﴾

بېشكه هغه كسان چې ايمان يې راوړى دى او كړي يې دي ښه (عملونه) ژر به وګرځوي دوى ته رحمان دوستي محبت (په زړونو د خلقو كې).

تفسير: يعنې دوى ته به خپل محبّت وركوي، يا پخپله به له دوى سره محبت كوي، يا د خلقو په زړونو كې به د دوى محبت غورځولى كيږي، په حديث كې راغلي دي چې كه الله تعالى ته كوم بنده محبوب وي؛ نو ړومبى جبرئيل عليه السلام خبروي چې زه د فلاني بنده سره محبّت كوم، نو ته هم له هغه سره محبت ولره، نو جبريل عليه السلام په اسمانونو كې د دغې خبرې اعلان خوروي، له اسمانونو څنې دغه خبره راښكته كيږي او ځمكې ته رسيږي، او د ځمكې په خلقو كې د دغه بنده په برخه كې حسن القبول حاصليږي، يعنې بې تعلّق خلق چې د هغوى كومه خاص نفع او ضرر د ده له ذات سره نه وي تړلى؛ له ده سره به مينه او محبت كوي، د دوى په زړونو كې اول د ده محبّت اچولى

کېږي، وروسته د عامو او د خاصو قبول ورحاصلېږي، که نه په ابتداء کې محض د عامو په طبقه کې حُسن القبول حاصلېدل او بیا د ځینو الله منونکو او صالحانو هم د کومې غلط فهمۍ او نورو په اساس د ده په طرف تمایل کېدل د مقبولیت عند الله دلیل نه دی، ښه پرې وپوهېږئ.

فَإِنَّمَا يَسَّرْنَٰهُ بِلِسَانِكَ لِتُبَشِّرَ بِهِ ٱلْمُتَّقِينَ وَتُنذِرَ بِهِۦ قَوْمًا لُّدًّا ﴿٩٧﴾

پس بېشکه همدا خبره ده چې اسان کړی دی مونږ دغه (قرآن) په ژبه ستا لپاره د دې چې زېری ورکړې په دې سره پرهېزګارانو ته، او چې وویروې په دې سره قوم جګړه کوونکی.

تفسیر: یعنې لوی قرآن په نهایت سهل، او صاف بیان او په واضح او ښکاره ډول سره پرهېزګارانو ته بشارت اوروي، او جګړه کوونکو ته د ناکارو کارونو له خرابو نتائجو څخه خبر ورکوي.

وَكَمْ أَهْلَكْنَا قَبْلَهُم مِّن قَرْنٍ هَلْ تُحِسُّ مِنْهُم مِّنْ أَحَدٍ أَوْ تَسْمَعُ لَهُمْ رِكْزًۢا ﴿٩٨﴾

او څومره ډېر هلاک کړي دي مونږ پخوا له دوی نه له (اهل د) زمانې، آیا محسوسوې (مومې وینې) ته له دوی نه یو تن، یا اورې له دوی کوم نرم غږ هم؟.

تفسیر: یعنې څومره بدبخت د خپلو جرائمو په سزا هلاک شوي دي، چې د هغوی نوم او نښان هم بیخي د دنیا له مخې څخه محو او ورک شوی دی، نن د دوی د پښو د غږ (کړهار) او د تکبّر او لویې ډېر نری آواز (بڼهار) هم نه اورېده کېږي، نو هغه کسان چې نن ورځ له رسول کریم صلی الله علیه وسلم سره مقابله او مجادله کوي، او د آیات الله څخه انکار او پرې استهزاء کوي؛ دوی دې نه بېفکره کېږي، ممکن دي چې دوی هم په همداسې تباه کوونکو عذابونو کې اخته شي، او په یوه رپه کې به بیخي سپېره او پناه شي.

تمّت سورة مریم بحسن توفیقه و نصره، فله الحمدُ والمنّةُ أولا و آخراً.

«د (طه) سورت مکي دی، پرته له (۱۳۰) او (۱۳۱) آیتونو چې مدني دي، (۱۳۵) آیتونه (۸) رکوع لري، په تلاوت کې (۲۰) او په نزول کې (۴۵) سورت دی، وروسته د «مریم» له سورته نازل شوی دی».

بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

طه ﴿١﴾ مَآ أَنزَلۡنَا عَلَيۡكَ ٱلۡقُرۡءَانَ لِتَشۡقَىٰٓ ﴿٢﴾ إِلَّا تَذۡكِرَةً لِّمَن يَخۡشَىٰ ﴿٣﴾

نه دی نازل کړی مونږ پر تا باندې قرآن لپاره د دې چې مشقت محنت پر خپل ځان بار کړې. مګر (نازل کړی دی مونږ) تذکره پند لپاره د هغه چا چې ویرېږي (له الله نه).

تفسیر: یعنې لوی قرآن ځکه نازل شوی دی، چې د هر چا زړه چې نرم وي، او له الله تعالی څخه ویرېږي؛ دی د قرآني بیاناتو څخه پند او نصیحت حاصل کړي، او د قرآنکریم له روحاني فیوضاتو او برکاتو څخه بې برخې او محروم پاتې نشي، او داسې کوم غرض نشته چې د پاک قرآن په نزول سره تاسې خامخا په کوم شاقّه محنت او شدید تکلیف کې اخته کړي، او نه دغه مقدّس قرآن داسې یو شی دی چې (نعوذ بالله) د ده حامل یا عامل له سره بې برخې یا محروم یا ناکام پاتې شي، بلکه د دارینو له فیوضاتو څخه فائز المرام ګرځي، تاسې د دغو مکذبینو د خبرو د اورېدلو څخه له سره خفه ملول او تنګ زړه مه کېږئ !.

تَنزِيلٗا مِّمَّنۡ خَلَقَ ٱلۡأَرۡضَ وَٱلسَّمَٰوَٰتِ ٱلۡعُلَى ﴿٤﴾

(نازل شوی دی) په نازلېدلو له طرفه د (هغه) الله چې پیدا کړې یې ده ځمکه او اسمانونه لوړ لوړ (اوچت اوچت).

تفسیر: نو ځکه ضروري ده چې مخلوق دغه قرآنکریم په ډېره خوښۍ او اخلاص سره د الله تعالی جلّ جلاله د الوهیت پاک کلام ومني ! او پر خپلو سرونو او سترګو یې کېږدي ! او قطعًا له هغه څخه تخلّف او تمرُّد ونه کړي، او ترې غاړه ونه غړوي.

ٱلرَّحۡمَٰنُ عَلَى ٱلۡعَرۡشِ ٱسۡتَوَىٰ ﴿٥﴾

(دغه خالق د ځمکو او اسمانونو ډېر مهربان) رحمان پر عرش باندې د پاسه دی.

تفسیر: د «استواء علی العرش» مفصّل بیان د «الأعراف» سورت په (۶) رکوع کې لیکلی شوی دی، د «عرش» په متعلق له نصوصو څخه هم دغومره ثابتېږي، چې پایې لري، او خاصو پرښتو هغه راپورته کړی دی، او د اسمانونو په سر کې د قُبې په شان ولاړ دی.

لَهُۥ مَا فِي ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَمَا فِي ٱلۡأَرۡضِ وَمَا بَيۡنَهُمَا وَمَا تَحۡتَ ٱلثَّرَىٰ ﴿٦﴾

خاص الله لره دي هغه شیان چې په اسمانونو کې دي، او هغه شیان چې په ځمکه کې دي (سره له اسمانونو او ځمکې ملکا خلقًا عبیدًا)، او هغه شیان چې په منځ د دوی کې دی، او هغه چې لاندې له لوندې ځمکې څخه دی.

تفسیر: یعنې هم هغه الله تعالی یواځې د غیر له شرکته له اسمانونو څخه نیولې تر ځمکې او له ځمکې څخه تر تحتَ الثّری پورې د ګردو کائناتو خاص مالك او خالق دی، د ده په تدبیر او انتظام سره دغه ګردې سلسلې قائمې دي، له «ثری ـ لوندې ځمکې» څخه د ځمکې هغه لاندنۍ طبقه (پوړ) مراد ده چې تل د اوبو د قرب او اتصال له سببه لونده وي.

وَإِنْ تَجْهَرْ بِالْقَوْلِ فَإِنَّهُ يَعْلَمُ السِّرَّ وَأَخْفَى ۝٧

او که ښکاره وینا کوې؛ پس بېشکه دغه (الله) عالم دی په پټې خبرې او په ډېرې پټې.

تفسیر: یعنې هره هغه خبره چې په زور سره وویله شي؛ هغه به څرنګه د هغه علاّم الغیوب څخه پټه پاتې کېدی شي؟ چې هغه ته هره ښکاره او پټه بلکه له پټو څخه ډېرې زیاتې پټې خبرې هم ورته ښې معلومې دي، او ترې ډېر خبردار دی، هره هغه خبره چې په ګوښې (پناه ځای) او یواځې ځای کې په ډېر ورو وویل شي، یا هغه اندېښنه خیال او تصوّر چې تش په زړه کې ګرځېدلی وي، او لا د قول او عمل مرتبې ته نه جهرًا او نه سرًا رسېدلې وي، یا تر اوسه هیڅ په زړه کې هم نه وي ګرځېدلې او وروسته له دې نه ګرځېدونکې وي؛ د الله تعالی علم پر دغو ګردو محیط دی، نو ځکه شریعت بلا ضرورت په چغه یا په ډېر زور سره د ذکر کولو څخه ممانعت فرمایلی دی، پرته له هغه مواقعو څخه چې په کې ذکر په جهر سره منقول یا د ځینو معتبرو مصالحو په بناء د تجربه کارانو په نزد نافع ګڼلی شوی دی، نو هغه به له دغه نهي له عمومه مستثنی وي.

اللَّهُ لَا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ ۖ لَهُ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَىٰ ۝٨

الله (چې دی) نشته بل بر حق معبود مګر یواځې همدی دی، خاص همده ته شته نومونه نېك (ښایسته).

تفسیر: په پاس آیت کې د الله تعالی هغه صفات چې بیان شول: لکه دا چې الله تعالی خالق الکل علی الاطلاق مالك، رحمان، مطلق قادر، او د محیط علم څښتن دی، د هغو اقتضاء دا ده چې الوهیت هم د همده خاصه وي، ماسوا الله څخه دې د بل هیچا په مخ کې د عبودیت او د بندګۍ سرښکته نه کړ شي.

وَهَلْ أَتَاكَ حَدِيثُ مُوسَىٰ ۝٩

او آیا راغلې ده (یا په تحقیق راغلې ده) تاته قصه د موسی؟.

تفسیر: له دې ځایه راهیسې د موسی علیه السلام قصه په ډېر بسط او تفصیل سره بیانوي، تر څو چې اورېدونکي وپوهیږي چې نبي کریم صلی الله علیه وعلی آله وصحبه وسلم ته د قرآني وحي راتګ کومه نوې او عجیبه خبره نه ده، څرنګه چې پر موسی علیه السلام وحي نازله شوې وه؛ پر دوی هم نازله شوې ده، هم هغسې چې د موسی علیه السلام وحي پر توحید او نورو اسلامي تعلیماتو مشتمله وه؛ د دوی وحي کې هم پر همدغو شیانو تأکیدات صادر شوي دي، هغه مصاعب، متاعب او شدائد چې موسی علیه السلام د حق په تبلیغ کې برداشت کړي دي؛ د همغو برداشت کول پر دوی هم دي، هم هغسې چې بالآخر بری او غلبه د موسی علیه السلام په برخه شوه؛ د دوی په برخه هم کېدونکې ده،

او لكه چې د موسى عليه السلام دښمنان مقهور او مغلوب شول؛ يقينا د محمد صلى الله عليه وعلى آله وصحبه وسلم دښمنان هم مخذول او مقهور، او دوى به هم غالب او منصوريږي، په دغه مناسبت د موسوي نبوّت ابتدائي قصه بيان فرمايي، څو پرې رسول الله صلى الله عليه وسلم لا متسلّي او ښه ډاډه شي.

إِذْ رَأَىٰ نَارًا فَقَالَ لِأَهْلِهِ امْكُثُوا إِنِّي آنَسْتُ نَارًا لَّعَلِّي آتِيكُم مِّنْهَا بِقَبَسٍ أَوْ أَجِدُ عَلَى النَّارِ هُدًى ﴿١٠﴾ فَلَمَّا أَتَاهَا نُودِيَ يَا مُوسَىٰ ﴿١١﴾

كله چې وليد (موسى) اور؛ نو ويې ويل اهل خپل ته: واوسئ (تاسې دلته) بېشكه ما وليد يو اور، ښايي ما لره چې زه راوړم تاسې ته له هغه اوره كومه لګولې لمبه، يا ومومم زه په اور باندې لار ښوونكې (چې لار راوښيي). پس كله چې راغى هغه (اور ته)؛ نو غږ ورته وكړى شو (داسې چې) اى موسى !.

تفسير: د دې قصې مختلفې اجزاء د القصص، طه، او الأعراف د سورتونو څخه جمع كېدى شي، دلته له (مدين) څخه (د مصر) په طرف د بېرته ورتګ واقعه مذكوره ده: امام أحمد رحمه الله له وهب رحمه الله څخه نقل كړي دي: كله چې موسى عليه السلام د ﴿يَٰمُوسَىٰ﴾ غږ واورېد؛ نو څو ځلې يې «لبيک» وويل، او عرض يې وكړ چې «زه ستا غږ اورم، او د راتګ احساس دې كوم، مګر نه دې وينم چې چېرې يې».

إِنِّي أَنَا رَبُّكَ فَاخْلَعْ نَعْلَيْكَ إِنَّكَ بِالْوَادِ الْمُقَدَّسِ طُوًى ﴿١٢﴾

بېشكه زه چې يم همدا زه رب ستا يم، پس وباسه (له دواړو پښو) پڼې خپلې، بېشكه ته چې يې په كنده پاكه د طوى كې يې.

تفسير: «طوى» د هغه ميدان نوم دى، ښايي چې دغه ميدان لا له پخوا څخه متبرک وو، يا اوس متبرک شوى دى، د موسى عليه السلام پڼې (يا به) ناپاكې وې؛ نو ځكه پرې وويستلى شوې (يا يې تواضعًا او أدبًا) پرې وويستلې، باقي هغه موزې، ماسې، پڼې (څپلى) چې پاكې وي؛ له هغو سره لمونځ كېدى شي، د دې موضوع پوره مسائل دې په فقهيه كتابونو كې وكتل شي !.

وَأَنَا اخْتَرْتُكَ فَاسْتَمِعْ لِمَا يُوحَىٰ ﴿١٣﴾

او ما غوره كړى يې ته (په رسالت)، پس غوږ كېده هغه حكم ته چې وحي كيږي (تا لره !).

تفسير: «ما غوره كړى يې ته» يعنې په ګرد جهان كې مې همدا ته د نبوّت، رسالت او د مكالمې شرف لپاره انتخاب او غوره كړې، نو ځكه هغه احكام چې وروسته له دې نه دركول كيږي؛ هغه په غور او دقّت سره واوره، او پرې عمل وكړه !.

إِنَّنِي أَنَا اللَّهُ لَا إِلَٰهَ إِلَّا أَنَا فَاعْبُدْنِي وَأَقِمِ الصَّلَاةَ لِذِكْرِي ﴿١٤﴾

بېشكه زه چې يم همدا زه الله يم، نشته لايق د عبادت بل هيڅوک مګر همدا زه يم، پس عبادت كوه ځما ! او سم دروه (اداء كوه) لمونځ لپاره د ذكر (يادونې) ځما.

تفسير: په دغه كې يې د خالص توحيد او د هر قسم بدني او مالي عبادت حكم وكړ، څرنګه چې لمونځ أهمّ العبادات دى، د هغه ذكر په خصوصيت سره وكړى شو، او په دې باندې يې تنبيه فرمايلې ده، چې د لمانځه څخه اعظم مقصود

د الله تعالى يادول دي، ګواکې له لمانځه څخه غافلېدل د الله تعالى له ياده غافلېدل دي، او د ذکر الله په متعلّق يې په بل ځاى کې فرمايلي دي: ﴿وَاذْكُرْ رَّبَّكَ إِذَا نَسِيتَ﴾ يعنې که په هېره او خطا سره د الله تعالى له ياده غافل شې؛ نو هر کله مو چې په ياد درشي هغه يادکړئ ! د لمانځه حکم هم همداسې دى، چې که په خپل وخت کې دغفلت او نسيان لامله پاتې شي؛ نو هر کله مو چې په ياد درشي قضا يې راوړئ «فليصلها إذا ذكرها».

إِنَّ السَّاعَةَ آتِيَةٌ أَكَادُ أُخْفِيهَا

بېشکه قيامت راتلونکى دى، زه اراده لرم د دې چې پټ کړم دغه (وخت د راتللو د قيامت).

تفسير: يعنې اراده لرم چې د هغه د راتګ وخت له ګردو څخه مخفي او پټ وساتم.

لِتُجْزَىٰ كُلُّ نَفْسٍ بِمَا تَسْعَىٰ ﴿١٥﴾

لپاره د دې چې جزاء ورکړه شي هر نفس ته په هغو عملونو چې کوي يې (له خير او شره).

تفسير: يعنې د قيامت راتګ د دې لپاره هم ضروري دى، چې هر سړي ته د هغه د نېکۍ او بدۍ جزا ور ورسيږي، او د مطيع او عاصي په منځ کې هيڅ قسم التباس او اشتباه پاتې نشي ، دغه وروسته له عبادت او توحيده د معاد د عقيدې تعليم وشو.

فَلَا يَصُدَّنَّكَ عَنْهَا مَن لَّا يُؤْمِنُ بِهَا وَاتَّبَعَ هَوَاهُ فَتَرْدَىٰ ﴿١٦﴾

پس نه دې بندوي نه دې منع کوي تا خامخا له دغه (ايمان راوړلو په قيامت يا له لمانځه) هغه څوک چې نه لري ايمان په هغه او متابعت کوي د خواهشو خپلو، (که منع راوړې؛) پس ته به هلاک شې.

تفسير: يعنې نه دې اړوي تا له ايمان راوړلو څخه، يعنې پر قيامت باندې د ايمان راوړلو يا له لمانځه څخه، کله چې الله تعالى موسى عليه السلام ته نصيحت کړى دى، چې د بدانو له صحبت څخه ځان ساته ! نو نورو ته لا د دغې خبرې ضرورت شته چې هرومرو دې خپل ځان د بدانو له مصاحبته وساتي.

وَمَا تِلْكَ بِيَمِينِكَ يَا مُوسَىٰ ﴿١٧﴾ قَالَ هِيَ عَصَايَ أَتَوَكَّأُ عَلَيْهَا وَأَهُشُّ بِهَا عَلَىٰ غَنَمِي وَلِيَ فِيهَا مَآرِبُ أُخْرَىٰ ﴿١٨﴾

او څه شيز دى دغه په ښي لاس د تا کې اى موسى؟. نو ووېل (موسى): دا همسا ځما ده چې تکيه کوم پر دې او وهم (څنډم) په دې سره (پاڼې د ونې چې تويې شي) پر ګډو ځما، او دي ماته په دغه (همسا) کې مطالب حوائج نور هم.

تفسير: يعنې په دې کې هيڅ شبهه نشته چې دغه هم هغه ځما د لاس لرګى دى، چې تل يې په خپل لاس کې ګرځوم، او پرې تکيه کوم، او خپلو پسو او ګډو ته پاڼې پرې څنډم، دښمن او موذي ځناوران پرې شړم او دفع کوم يې، او نور ډېر ضروري کارونه هم پرې انجاموم.

قَالَ أَلْقِهَا يَا مُوسَىٰ ﴿١٩﴾ فَأَلْقَاهَا فَإِذَا هِيَ حَيَّةٌ تَسْعَىٰ ﴿٢٠﴾

وفرمايل (الله) چې وغورځوه دغه (همسا) اى موسى. پس ويې غورځوله دا (همسا) پس ناڅاپه دا مار وو ژوندى چې منډې يې وهلې (ځغلېده).

تفسیر: یعنې په مجرّد د دې چې همسا یې پر ځمکه وغورځوله؛ دغه همسا د اژدها په شکل واوښته، چې د ډېر نري مار په شان په ډېرې جلتۍ سره ځغلېده، موسی علیه السلام د دې یو ناڅاپه د دغه انقلابي وضعیت له لیدلو څخه د بشریت په مقتضی وویرېد.

قَالَ خُذْهَا وَلَا تَخَفْ سَنُعِيدُهَا سِيرَتَهَا الْأُولَىٰ ﴿٢١﴾

وفرمایل (الله موسی ته) ونیسه دا (همسا) او مه ویرېږه ! ژر به وګرځوو مونږ دغه (همسا) هم هغه شکل ړومبني خپل ته.

تفسیر: یعنې کله چې بېرته په لاس درشي؛ دغه ښامار بیا هغه همسا کېږي.

وَاضْمُمْ يَدَكَ إِلَىٰ جَنَاحِكَ تَخْرُجْ بَيْضَاءَ مِنْ غَيْرِ سُوءٍ آيَةً أُخْرَىٰ ﴿٢٢﴾

او پیوست کړه (ښی) لاس خپل تخرګ خپل ته حال دا چې راوبه وځي تک سپین (روښانه) بې له عیبه (د برګوالي)، حال دا چې دغه معجزه ده بله.

تفسیر: یعنې خپل لاس په تخرګ کې ننه باسه، او بیا یې له ګرېوانه وباسه ! نو دغه لاس به دې تک سپین او روښانه ښکاري، او دغه سپین والی د برص (برګوالي) او نورو عیبو له پلوه به نه وي چې عیب وګڼل شي.

لِنُرِيَكَ مِنْ آيَاتِنَا الْكُبْرَىٰ ﴿٢٣﴾

لپاره د دې چې وښیو تاته ځینې له هغو معجزاتو چې ډېرې لویې دي.

تفسیر: یعنې د همسا او بیضاء لاس معجزې له هغو لویو نښو او معجزاتو د قدرت څخه دوه معجزې دي، چې د هغو ورښودل تاسې ته منظور دي.

اذْهَبْ إِلَىٰ فِرْعَوْنَ إِنَّهُ طَغَىٰ ﴿٢٤﴾ قَالَ رَبِّ اشْرَحْ لِي صَدْرِي ﴿٢٥﴾

لاړ شه فرعون ته (سره له دغو معجزو) بېشکه چې هغه باغي شوی دی (تجاوز یې کړی دی له حدوده د بندګۍ). وویل (موسی:) ای ربه څما ! پرانیځه ارته کړه ما لره سینه څما.

تفسیر: یعنې حلیم، بردبار او د حوصلې خاوند مې وګرځوې، چې د خلاف الطبع شیانو د لیدلو څخه ژر خفه نه شم، او د رسالت په تبلیغ کې له هغو مصاعبو سره چې مخامخ کېږم، او هغه متاعب چې څما په مقابل کې راځي؛ له هغو څخه ونه ویرېږم، بلکه په ارت زړه او راڼه وچولي (تندي) یې وګالم (برداشت کړم)، او متحمل یې شم.

وَيَسِّرْ لِي أَمْرِي ﴿٢٦﴾

او آسان کړه ماته دغه مهم کار څما (چې تبلیغ دی).

وَاحْلُلْ عُقْدَةً مِنْ لِسَانِي ﴿٢٧﴾ يَفْقَهُوا قَوْلِي ﴿٢٨﴾

او پرانیځه غوټه له ژبې څما. چې وپوهیږي خلق په خبرو څما (په وخت د تبلیغ کې).

تفسیر: ژبه یې په وړوکیتوب کې سوځېدلې وه (چې د هغه قصه په نورو تفاسیرو کې لیکلې شوې ده)، او په صاف ډول سره یې خبرې نشوې کولې، نو ځکه یې دغسې دعاء وکړله.

وَاجْعَلْ لِّيْ وَزِيْرًا مِّنْ اَهْلِيْ ﴿۲۹﴾ هٰرُوْنَ اَخِي ﴿۳۰﴾ اشْدُدْ بِهٖٓ اَزْرِيْ ﴿۳۱﴾ وَاَشْرِكْهُ فِيْٓ اَمْرِيْ ﴿۳۲﴾

او وګرځوه ما ته يو وزير (مرستيال) له اهله ځما. هارون (چې دی) ورور ځما. قوي کړه په ده سره ملا ځما. او شريک کړه دغه (هارون له ما سره) په دې کار ځما کې.

تفسير: هارون عليه السلام په عمر کې له موسی عليه السلام څخه لوی وو.

كَيْ نُسَبِّحَكَ كَثِيْرًا ﴿۳۳﴾ وَّنَذْكُرَكَ كَثِيْرًا ﴿۳۴﴾ اِنَّكَ كُنْتَ بِنَا بَصِيْرًا ﴿۳۵﴾

لپاره د دې چې تسبيح ووايو ستا (تسبيح ډېر) او يادوو تا په ذکر ثناء ډېره. بېشکه ته چې يې يې ته په (احوالو) ځمونږ ښه خبردار ليدونکی يې.

تفسير: يعنې که دواړه سره يو ځای شو؛ د دعوت او تبليغ په مواقعو کې به ډېر په زور او شور سره ستا پاکي او کمالات بيان کړو، او د دعوت له مواضعو څخه قطع نظر کله چې مونږ هر يوه ته د بل د ملګرتيا قلبي تقويه او د زړه ډاډينه حاصله وي؛ نو په خپلو کورونو او ځايونو کې به په نشاط او طمانيت سره ستا ذکر (او عبادت) په کثرت سره کوو.

قَالَ قَدْ اُوْتِيْتَ سُؤْلَكَ يٰمُوْسٰى ﴿۳۶﴾

وفرمايل (الله) په تحقيق درکړی شوی تا ته سوال د تا ای موسی.

تفسير: يعنې کوم شيان چې تاسې وغوښتل؛ د الله تعالی له لوري تاسې ته درکړل شول.

وَلَقَدْ مَنَنَّا عَلَيْكَ مَرَّةً اُخْرٰٓى ﴿۳۷﴾

او خامخا په تحقيق احسان کړی وو مونږ پر تا يو کرت بل (پخوا له دې نه).

اِذْ اَوْحَيْنَآ اِلٰٓى اُمِّكَ مَا يُوْحٰٓى ﴿۳۸﴾

کله چې وحي کړې وه مونږ مور ستا ته (الهامًا يا په خوب کې) دغه چې اوس اوراوه شي.

تفسير: يعنې په خوب يا وينښتيا او بيداری کې، د الهام په ډول يا په هم هغه وخت کې د کوم مجهول الاسم نبي په ژبه ستا مور ته هغه حکم مو درلېږلی وو، چې د هغه لېږل مناسب وو.

تنبيه: د «ايحاء» له لفظه د موسی عليه السلام د مور نبوّت نه ثابتېږي، لکه چې د پاس تقرير څخه ظاهر دي، ځکه چې نبي هغه دی چې د الله تعالی له طرفه ورته د احکامو وحي راشي، او د هغه په تبليغ مأمور وي، او دلته دغه تعريف نه صادقېږي.

اَنِ اقْذِفِيْهِ فِي التَّابُوْتِ فَاقْذِفِيْهِ فِي الْيَمِّ فَلْيُلْقِهِ الْيَمُّ بِالسَّاحِلِ يَاْخُذْهُ عَدُوٌّ لِّيْ وَعَدُوٌّ لَّهٗ

چې وغورځوه دغه (موسی) په تابوت (صندوق) کې، (پس بيا) وغورځوه دغه (تابوت) په سيند کې، بس ودې غورځوي هغه صندوق لره سيند په ساحل (غاړه خپل کې، چې) ونيسي دغه (موسی) دښمن ځما او دښمن د ده.

تفسير: يعنې کله چې موسی عليه السلام پيدا شو، د ده والده وويرېده، چې که د فرعون سړي خبر شي؛ نو دغه ځما هلک به هم ووژني، او د ده مور او پلار ته به هم ربړ (زحمت) او تکليف ورپېښوي، چې دغه مو ولې راښکاره نه

کړ، نو په دغه وخت کې د الله تعالی له طرفه دغه تدبیر ورالهام شو، او د موسی علیه السلام والدې دی په یو سر تړلي صندوق کې په سیند کې لاهو کړ، له دغه سیند څخه یوه ویاله د فرعون باغ ته تللې وه، نو دغه صندوق په دغه ویاله کې راغلی په وچه کې ونښت، یا د فرعون د باغ په حوض کې ودرېد، د فرعون ښځه (بي بي آسیه رضي الله تعالی عنها) چې یوه ډېره عفیفه عابده اسرائیلی مېرمن وه، له دغه صندوق څخه دغه هلك وویست، او د فرعون مخ ته یې وروړاندې کړ، او ورته ویې ویل: راځه چې دغه ماشوم مونږ د خپل ځوی په شان وروزو (وپالو)، فرعون هم د دې هلك د لیدلو څخه خوښ شو، او مینه یې پرې راغله، مګر د ده د ځوی ګرځولو څنې یې انکار وکړ، مګر د بي بي آسیې رضي الله تعالی عنها له خاطره به یې د خپل ځوی په شان د هغه روزنه (پالنه) کوله، او په دې شان د الله تعالی د عجیب او غریب قدرت ظهور په عمل راغی.

وَأَلْقَيْتُ عَلَيْكَ مَحَبَّةً مِّنِّي ۚ

او اچولی مې وو پر تا محبت مینه له طرفه څما (چې ګرد خلق پر تا مین شول).

تفسیر: یعنې مونږ له خپل لوري په دغه وخت کې د مخلوق په زړه کې ستا محبت وغورځاوه، چې هر لیدونکی به له تا سره مینه او محبت وکړي، یا یو خاص محبت مو پر تا وغورځاوه، چې ته د الله تعالی محبوب وګرځېدې، نو له هر چا سره چې پاك الله محبت وکړي؛ بندګان هم له هغه سره مینه او محبت کوي.

وَلِتُصْنَعَ عَلَىٰ عَيْنِي ﴿٣٩﴾

او (ومې کړه دغه کارونه) چې تربیت ستا وشي څما د سترګو لاندې.

تفسیر: یعنې د خلقو په زړونو کې ستا د محبت غورځولو څخه دغه غرض وو چې څمونږ د سترګو لاندې ستا کتنه، حفاظت، او روزنه وکړه شي، او د داسې سخت دښمن په کور کې سره له دې چې شپې او ورځې دې تېرولې؛ خو بیا ستا یوه ویښته ته څه ضرر او زیان ونه رسیږي.

إِذْ تَمْشِي أُخْتُكَ فَتَقُولُ هَلْ أَدُلُّكُمْ عَلَىٰ مَن يَكْفُلُهُ ۖ فَرَجَعْنَاكَ إِلَىٰ أُمِّكَ كَيْ تَقَرَّ عَيْنُهَا وَلَا تَحْزَنَ ۚ

کله چې تله خور د تا (لپاره د پلټنې ستا؛ نو یې ولیدې چې د هیچا تی نه نیسې) پس ویې ویل: آیا وښایم زه تاسې ته هغه څوك چې تربیت وکړي د ده (نو قبول شو قول د دې، او مور یې راوسته او تی یې ونیوه)، پس بېرته راوستې مونږ ته مور خپلې ته لپاره د دې چې یخې (رڼې) شي سترګې د دې (او خوشاله شي په لیدلو د تا) او خفه نشي.

تفسیر: پوره قصه به په بل ځای کې راځي، د موسی علیه السلام مور وروسته له هغه چې صندوق یې په سیند کې وغورځاوه، د بشریت په مقتضی سخته خپه او پرېشانه شوه، او په دغه اندېښنه کې ډوبه تللې وه چې د دې د ځوی به څه حال شوی وي؟ نه ورته معلومه وه چې ژوندی دی؟ یا د کوم ځناور خوراك شوی دی؟ نو د موسی علیه السلام خور ته یې وویل: «ای لورې ! ته په پټه سره خپل ورور ولټوه ! او د ده د حال او احوال په تحقیق کې اوسه ! د بل لورې د الله تعالی په مشیت دغسې حال مهیّأ شو، چې موسی علیه السلام د هیڅ یوې ښځې تی به یې په خوله نه اخیست، نو څکه ډېر ښځې راغلې او بېرته لاړلې، د موسی علیه السلام خور (بي بي مریمې) چې د ده په تکل کې وه (بي بي آسیې رضي الله تعالی عنها) ته یې وویل: «که مو امر او اجازه وي؛ نو زه به یوه ډېره ښه ښځه تاسې ته راولم، چې دغه هلك د هغې تی واخلي، یا هغه داسې دارو او درمان وکړي چې دغه هلك څه شی وخوري، او له لوږې څخه ورته څه زیان او

ضرر ونه رسيږي، او په ښه شان سره يې وروزي، او پالنه يې وکړي»، پرې حکم وشو چې هله ژر شه ! او ژر يې راوله ! دا لاړه او د موسی عليه السلام مور يې ورته راوسته، او هغه يې په الله او بسم الله سره خپل تي ته واچاوه، او ده د هغې تي واخيست، او په غړکهار سره يې په تي رودلو باندې شروع وکړه، د فرعون په کور کې ډېره خوښي او خوشالي پيدا شوه، او ټول د دغه هلك د موندلو څخه په خپلو کاليو (جامو) کې نه ځايېدل، د موسی عليه السلام مور وويل چې: زه دلته نشم پاتې کېدی، که ماته اجازه راکړه شي چې دغه هلك له خپله ځانه سره کور ته يوسم، او په پوره حفاظت او اهتمام سره يې روزنه او پالنه وکړم، بالآخر د فرعون له طرفه د دايي په توګه د دغه هلك په تربيت مأموره شوه، او دی يې بېرته خپل کور ته راوست، او د پاچاهی په اعزاز او اکرام سره د ده په تربيت باندې يې لاس پورې کړ.

وَقَتَلْتَ نَفْسًا فَنَجَّيْنٰكَ مِنَ الْغَمِّ

او مړ کړی وو تا يو سړی، پس نجات مو درکړ تاته له غمه (د قصاص او عقاب).

تفسير: دغه پوره قصه د القصص په سورت کې راځي، خلاصه يې دا چې د ځلميتوب په وخت کې د موسی عليه السلام له لاسه يو قبطي وژلی شوی وو، موسی عليه السلام وويرېد چې د ده په قصاص کې هم په دنيا او هم په عقبی کې زه مأخوذ کېږم، نو پاك الله ده ته له دغو دواړو اقسامو پرېشانيو څخه نجات ورکړ، د اخروي پرېشانی څخه په دې ډول چې د توبې توفيق يې وروباښه چې قبوله هم شوه، او له دنيوي څخه په دې ډول چې موسی عليه السلام يې له مصر وويست، او مدين ته يې ورساوه، چې پوره قصه يې په بل ځای کې راځي.

وَفَتَنّٰكَ فُتُوْنًا ۚ

او ومو ازمويلې ته (په قسماقسم) ازموينو سره.

تفسير: يعنې ستا امتحان د الله تعالی له طرفه په څو څو ځايونو کې واخيست شو، او ته په کې بريالی (کامياب) ثابت شوې.

فَلَبِثْتَ سِنِيْنَ فِيْٓ اَهْلِ مَدْيَنَ ۙ ثُمَّ جِئْتَ عَلٰى قَدَرٍ يّٰمُوْسٰى ۝

پس واوسېدی ته څو کاله په اهل د مدين کې بيا راغلې ته (اوس دلته) پر هغه وخت مقرّر شوي (د عمر چې ما اندازه کړی وو، او د رسالت لايق دی)، ای موسی !.

وَاصْطَنَعْتُكَ لِنَفْسِيْ ۝

او جوړ کړی (غوره کړی) يې ماته لپاره د ځان خپل (په رسالت).

تفسير: يعنې د خپلې وحي او رسالت لپاره يې تيار، او په خپلو خواصو او مقربينو کې يې داخل کړې، او څرنګه يې چې اراده وه؛ ستا روزنه (پالنه) يې وفرمايله.

اِذْهَبْ اَنْتَ وَاَخُوْكَ بِاٰيٰتِيْ وَلَا تَنِيَا فِيْ ذِكْرِيْ ۝

لاړ شه ته (ای موسی) او ورور د تا په معجزو ځما سره، او سستي مه کوئ په ياد ځما کې.

تفسير: يعنې د هغه کار لپاره چې ته جوړ کړی شوی يې؛ اوس يې وخت راغلی دی، چې ته له خپل ورور هارون عليه السلام سره د هغه لپاره ولاړ او تيار شئ ! او هغه دلائل او معجزات چې تاسې ته درکړی شوي دي؛ د ضرورت

په وخت کې يې ظاهر کړې، کله چې موسى عليه السلام پخوا له دې نه د دعاء کولو په وخت کې ويلي وو: ﴿كَيْ نُسَبِّحَكَ كَثِيرًا ۝ وَنَذْكُرَكَ كَثِيرًا﴾ نو ځکه يې دلته په ﴿وَلَا تَنِيَا فِي ذِكْرِي﴾ په ويلو سره د هغه تذکره وفرمايله، يعنې د الله تعالى د نامه په تبليغ کې په پوره تيارۍ او فعاليت سره کار وکړئ ! او تمامو احوالو او اوقاتو کې عموما او د دعوت او تبليغ په وخت کې خصوصًا پاک الله په کثرت سره يادوئ ! چې دغه ذکر الله د اهل الله لپاره د بري او کاميابۍ لويه وسيله او د دښمن په مقابل کې مهمه وسله ده.

﴿اِذْهَبَآ اِلٰى فِرْعَوْنَ اِنَّهٗ طَغٰى ۝﴾

لاړ شئ (تاسې دواړه) فرعون ته، بېشکه چې دی باغي شوی دی په دعوى د الوهيت سره.

﴿فَقُوْلَا لَهٗ قَوْلًا لَّيِّنًا لَّعَلَّهٗ يَتَذَكَّرُ اَوْ يَخْشٰى ۝﴾

پس ووايئ ده ته خبره پسته ښايي چې دی پند واخلي (که ستا رسالت ورته محقق شي) يا وويرېږي (له الله که متوهم شي).

تفسير: يعنې د دعوت او تبليغ او وعظ او نصيحت په وخت کې پستې، آسانه، رقت راوړنکې خبرې وکړه، اګر که د ده د تمرّد او طغيان لامله د قبول هيله او اميد نشته، خو بيا هم تاسې داسې خيال وکړئ ! ممکن دی چې هغه له فکره او غور څخه کار واخلي، او د غه پند او نصائح پرې اثر وغورځوي، يا د الله تعالى د جلال او جبروت د بيان او رېدلو څخه وويرېږي، او د طاعت او انابت په لوري متمائل شي، او په خبرو او اترو کې ډېره نرمي وکړې، له دې توصيې څخه د دعاتو او مبلغينو لپاره ډېر لوی دستور العمل په لاس راځي، لکه چې په قرآن کې داسې صاف ارشاد شوی دی: ﴿اُدْعُ اِلٰى سَبِيْلِ رَبِّكَ بِالْحِكْمَةِ وَالْمَوْعِظَةِ الْحَسَنَةِ وَجَادِلْهُمْ بِالَّتِيْ هِيَ اَحْسَنُ﴾ (۱۴ جزء د النحل سورت (۱۲۵) آيت (۱۶) رکوع).

﴿قَالَا رَبَّنَآ اِنَّنَا نَخَافُ اَنْ يَّفْرُطَ عَلَيْنَآ اَوْ اَنْ يَّطْغٰى ۝﴾

وويل (دواړو ورونو) ای ربه ځمونږ ! بېشکه مونږ ويرېږو چې تلوار به وکړي پر مونږ (په عقوبت سره)، يا به لا نافرمان شي (چې ستا په نسبت به بدې خبرې وکړي).

﴿قَالَ لَا تَخَافَآ اِنَّنِيْ مَعَكُمَآ اَسْمَعُ وَاَرٰى ۝﴾

وفرمايل (الله) مه ويرېږئ (تاسې دواړه)، بېشکه زه له تاسې سره يم (په معاونت او نصرت)، اورم او وينم (په ښه شان سره ستاسې اقوال او افعال هم).

تفسير: يعنې هغه خبرې چې ستاسې او د ده په منځ کې کېږي، يا هغه معاملات چې در وړاندې کېږي؛ هغه ګرد زه اورم او وينم يې، زه هيڅ له ستاسې نه يم جلا، او تل ځما نصرت او حمايت له تاسې سره دی، خوف او وېره هيڅ مورد نه لري، او نه ښايي چې تاسې په دغه فکر کې واوسئ.

﴿فَاْتِيٰهُ فَقُوْلَآ اِنَّا رَسُوْلَا رَبِّكَ فَاَرْسِلْ مَعَنَا بَنِيْٓ اِسْرَآءِيْلَ ۙ وَلَا تُعَذِّبْهُمْ﴾

پس ورشئ (تاسې دواړه) ده ته پس ووايئ چې بېشکه مونږ يو رسولان د رب ستا، نو ولېږه له مونږ سره بني اسرائيل، او مه يې عذابوه دوی (په سختو تکاليفو سره).

تفسير: په دغه کې د درې شيانو په طرف دعوت ورکړې شوی دی:

(۱): د فرعون او د نورو مخلوقاتو کوم رب شته چې رسول يې رالېږلی دی.

(۲): مونږ دواړه د هغه رسولان يو، لهذا ځمونږ اطاعت او د رب العزّت عبادت ښايي چې وکړی شي، ګواکې په دغې جملې سره د ايمان د اصل په لوري دعوت ورکړی شوی دی، همدغه يې په «والنازعات» (دېرشم ۳۰ جزء کې) داسې اداء کړی دی: ﴿فَقُلْ هَلْ لَّكَ اِلٰٓى اَنْ تَزَكّٰى﴾ ﴿وَاَهْدِيَكَ اِلٰى رَبِّكَ فَتَخْشٰى﴾

(۳): هغه شی دی چې د هغه ضرورت په هغه خاص وخت کې واقع شو، يعنې د بني اسرائيلو نجات د فرعونيانو د ذلت او رقّت راوړونکې غلامۍ څخه، مطلب يې دا دی چې: پر دغې شريفې او نجيب الأصلې کورنۍ ظلم او ستم مه کوئ ! او د دغه ډېر ذليل او حقير مريتوبه يې ازاد او خپلواک کړئ، او له مونږ سره يې پرېږدئ چې هر چېرې مو چې زړه غواړي لاړ شو، او په ازادۍ سره شپې او ورځې تېرې کړو.

قَدْ جِئْنٰكَ بِاٰيَةٍ مِّنْ رَّبِّكَ ؕ

په تحقيق راغلي يو مونږ تا ته سره له معجزې له جانبه د رب ستا.

تفسير: يعنې ځمونږ دغه د رسالت دعوی بې دليله نه ده، بلکه پر خپل صداقت د الله تعالی د قدرت معجزې او دلائل هم راسره شته.

وَالسَّلٰمُ عَلٰى مَنِ اتَّبَعَ الْهُدٰى ﴿۴۷﴾ اِنَّا قَدْ اُوْحِيَ اِلَيْنَآ اَنَّ الْعَذَابَ عَلٰى مَنْ كَذَّبَ وَتَوَلّٰى ﴿۴۸﴾

او سلامتي ده (له عذابه) په هغه چا چې متابعت وکړي د سمې صافې لارې. بېشکه مونږ چې يو په تحقيق وحي کړی شوې ده مونږ ته چې بېشکه عذاب په هغه چا دې چې تکذيب کوي (د رسولانو) او مخ ګرځوي (له اسلامه).

تفسير: يعنې هر څوک چې ځمونږ خبره ومني، او پر سمه صافه لاره لاړ شي؛ نو د هغه لپاره د دواړو دارينو سعادت او سلامت ور په برخه کېږي، او هر څوک چې تکذيب او اعراض کوي؛ نو د هغه لپاره عذاب يقيني دی، اعم له دې نه چې يواځې اخروي عذاب وي، يا په دنيا کې هم ورته ورسيږي، ښايي چې اوس تاسې د خپل آخرت په فکر کې شئ، او هره لاره مو چې خوښه وي؛ هم هغه ځان ته غوره کړئ.

کله چې راغلل دوی فرعون ته، او د رب العالمين پيغام يې ورساوه؟

قَالَ فَمَنْ رَّبُّكُمَا يٰمُوْسٰى ﴿۴۹﴾

نو وويل (فرعون) پس څوک دی رب ستاسې ای موسی؟.

قَالَ رَبُّنَا الَّذِيْٓ اَعْطٰى كُلَّ شَيْءٍ خَلْقَهٗ ثُمَّ هَدٰى ﴿۵۰﴾

وويل موسی: رب ځمونږ هغه ذات دی چې ورکړی يې دی هر څيز ته (له مخلوقاتو) صورت شکل د ده (موافق د کماله د ده سره)، بيا يې لاره هم ورښوولې ده.

تفسير: يعنې هر شي ته يې سم د هغه له استعداد سره شکل، صورت، قوې، خواص او نور عنايت فرمايلي دي، او د حکمت له کمال يې هم هغسې جوړ کړی دی چې هغه لره لازم وو، بيا په مخلوقاتو کې د هر يو د وجود او بقاء لپاره

هغه سامان چې ضرورت وو؛ هغه يې ورمهيأ کړی دی، او هر څيز ته يې له خپل مادي ساخت او روحاني قوّتونو او خارجي سامانونو څخه د کار اخيستلو لاره ورښوولې ده، بيا داسې يو ټينګ نظام يې راښوولی دی ، مونږ ته يې هم هدايت راکړی دی، چې د دغو مصنوعاتو له وجوده د صانع پر وجود څرنګه استدلال وکړو، فلله الحمد والمنة.

قَالَ فَمَا بَالُ الْقُرُوْنِ الْاُوْلٰى ۝ قَالَ عِلْمُهَا عِنْدَ رَبِّیْ فِیْ كِتٰبٍ ۚ لَا يَضِلُّ رَبِّیْ وَلَا يَنْسَى ۝

وويل (فرعون): پس څه وو (حال) د خلقو پخوانيو؟. وويل (موسی): چې علم د هغوی په نزد د رب ځما دی په کتاب (لوح محفوظ) کې (ليکلي دي)، چې نه يې ورک کوي رب ځما او نه يې هېروي (هيڅ څيز).

تفسير: يعني «که د الله تعالی پر وجود باندې داسې روښان دلائل قائم شوي دي، او د هغه په طرف چې ته دعوت ورکوې حق دی؛ نو د تېرو اقوامو په متعلّق څه بيان کړه، چې آخر له دوی ځنې ډېر کسان سره د داسې واضحو او روښانو دلائلو له موجوديته ولې يې له حق څخه غاړه وغړوله، او قبول يې نه کړ؟ آيا پر هغو ګردو باندې يې عذاب نازل کړ او تباه شول؟ که ته نبي يې نو د ګردو اقوامو تفصيلي حالات ښايي تاته خامخا معلوم وي»، دغه ګرد لا يعني او لرې له مقصده خبرو باندې ځکه د فرعون خوله وسپړېده چې د موسی عليه السلام د هدايت مضامين په داسې فضولو او چټي خبرو سره مخلوط کړي، موسی عليه السلام وفرمايل چې: انبياوو ته د ګردو شيانو تفصيلي علم لرل ضروري نه دي، د هر قوم د تفصيلي حالاتو څخه اطلاع او علم يواځې د الله تعالی کار دی، چې د ځينو مخفي مصالحو په بناء هغه يې په کتاب (لوح محفوظ) کې هم ليکلی دی، د الله تعالی د محيط علم څخه يو شی نه ابتداء غائب کېدی شي او نه په علم کې راغلی څيز د يوې شېبې لپاره هم هېرېدی شي، پر هغه د هر قوم د اعمالو په هر وخت کې چې کړي يې وي؛ د هغو ګردو د يوې يوې ذرې ليکلې شوې حساب شته، چې په هر يوه لازمو اوقاتو کې يې ښکارولی شي.

الَّذِیْ جَعَلَ لَكُمُ الْاَرْضَ مَهْدًا وَّسَلَكَ لَكُمْ فِيْهَا سُبُلًا وَّاَنْزَلَ مِنَ السَّمَآءِ مَآءً ؕ فَاَخْرَجْنَا بِهٖۤ اَزْوَاجًا مِّنْ نَّبَاتٍ شَتّٰى ۝

هغه الله چې ګرځولې يې ده تاسې ته ځمکه فرش (غوړېدلې) او روانې کړې يې دي تاسې ته په دې کې لارې، او نازلې کړې يې دي (له طرفه) د اسمانه اوبه؛ پس راوباسو مونږ په دې (اوبو) سره هر هر قسم له ګياو (شنيليو) څخه رنګ په رنګ.

تفسير: يعني د اوبو، سيندونو، او غرونو له منځه يې پر ځمکه لارې جوړې کړې، او له يوه ځايه بل ځای ته يې بيولې او نښلولې دي، چې پر هغو له ورتګه له يوه ملکه بل ملك ته رسېدی شي، او د اوبو په ذريعه الله تعالی راز راز شنيلي، ترکودی (نباتات) مېوې، دانې، غلې اونور يې پيدا کړي دي.

كُلُوْا وَارْعَوْا اَنْعَامَكُمْ ؕ اِنَّ فِیْ ذٰلِكَ لَاٰيٰتٍ لِّاُولِی النُّهٰى ۝

وخورئ تاسې ترې او څروئ (په کې) چارپايان خپل، بېشکه په دې (مذکورو شيانو کې) خامخا (د قدرت ډېر) دلائل دي لپاره د خاوندانو د عقل.

تفسير: يعني ښې او عمده غذاوې تاسې خورئ، او هغه شيان چې ستاسې نه پکارېږي؛ هغه پر خپلو چارپايانو خورئ، چې د هغوی په محنت او زيار (کوښښ) ايستلو سره على الأکثر دغه پيداوار حاصلېږي.

مِنْهَا خَلَقْنٰكُمْ وَفِيْهَا نُعِيْدُكُمْ وَمِنْهَا نُخْرِجُكُمْ تَارَةً أُخْرٰى ﴿٥٥﴾

(خاص) له دې (ځمکې څخه) پيدا کړي يئ مونږ تاسې، او په همدې ځمکې کې ننه باسو تاسې، او له دې (ځمکې) څخه راباسو تاسې بل کرت (دويم ځلي په بعث بعد الموت سره).

تفسير: د ګردو پلار آدم عليه السلام له خاورو څخه پيدا کړی شوی دی، بيا په هغو أغذيه وو (خوراکو) سره چې د انسان د بدن روزنه (تربيت) کيږي؛ هغه هم له خاورو څخه وځي، وروسته له مرګه هم په عمومي ډول ګرد انسانان وراندې يا وروسته له خاورو سره ګډيږي، همداسې د قيامت په وخت کې همدغه اجزاء چې له خاورو سره ګډوډ شوي وي؛ بيا سره ټوليږي او بيا له سره پيدا کيږي، او هغه مړي چې په قبرونو کې ښخ وي؛ بيا ژوندي ترې راپورته کيږي.

وَلَقَدْ أَرَيْنٰهُ اٰيٰتِنَا كُلَّهَا فَكَذَّبَ وَأَبٰى ﴿٥٦﴾

او خامخا په تحقيق ورښوولي (ورپېژندلي) وې مونږ دغه (فرعون ته) معجزې (د قدرت خپلې) ټولې، نو تکذيب يې وکړ (د معجزو) او منع يې راوړه (له ايمانه په هغو باندې).

قَالَ أَجِئْتَنَا لِتُخْرِجَنَا مِنْ أَرْضِنَا بِسِحْرِكَ يٰمُوسٰى ﴿٥٧﴾

وويل (فرعون) آيا راغلی يې ته مونږ ته لپاره د دې چې وباسې مونږ له ځمکې ځمونږ په سحر خپل ای موسی؟.

تفسير: دغه خبره يې خپل قوم قبطيانو ته ځکه وويله؛ څو هغوی ته د موسی عليه السلام په مقابل کې نفرت او اشتعال ورکړي، يعنې د موسی عليه السلام غرض او مقصد دا دی چې د جادو په زور مونږ د دې ملك څخه وشړي، او د کوډګری په داسې ننداري د عوامّو جميعت له خپله ځانه سره ملګري کړي، او په دغه چل د قبطيانو پر ګردو املاکو او اموالو قابض شي.

فَلَنَأْتِيَنَّكَ بِسِحْرٍ مِّثْلِهٖ فَاجْعَلْ بَيْنَنَا وَبَيْنَكَ مَوْعِدًا لَّا نُخْلِفُهٗ نَحْنُ وَلَا أَنْتَ مَكَانًا سُوًى ﴿٥٨﴾

پس خامخا رابه وړو تاته سحر پشان د دې سحر، پس مقرّر کړه په منځ ځمونږ او په منځ د تا کې يوه وعده چې نه به کوو مخالفت له هغه مونږ او نه ته، (او وګرځوه ځای د وعدې) يو ځای هوار (متوسّط په منځ د طرفينو کې).

تفسير: يعنې ته پخپله په دغه اراده کې له سره نشې کاميابېدی، له مونږ سره ډېر لوی لوی کوډګران شته، ښه خو به دا وي چې ته له هغوی سره مقابله وکړې، پس په هره ورځ او هر ځای کې چې ته له هغوی سره مقابله کول غواړې؛ د هغه د تعيين اختيار تاته درکړی کيږي، او دا ضروري ده هر هغه وخت چې معين کيږي؛ ښايي چې له هغه څخه هيڅوك ځان ونه کاږي، او داسې ځای دې وټاکل شي، چې هلته د دواړو طرفينو لپاره يو شان سهولت حاصل وي، او په منځ کې واقع وي، او په کښناستلو کې د راعي او رعايا او حاکم او محکوم او د وړوکي او د لوی هيڅ فرق او توپير سره نه وي، او هره يوه ډله په ډېره آزادۍ او خپلواکۍ سره د خپل قوّت او قدرت مظاهره په کې وکړی شي، او ميدان هم خلاص، ارت، صاف او هوار وي، څو ګرد کتونکي هر شی بې تکلفه وليدی شي، او ټول مشاهدات په ښه ډول سره وکړی شي.

قَالَ مَوْعِدُكُمْ يَوْمُ الزِّينَةِ وَأَنْ يُّحْشَرَ النَّاسُ ضُحًى ﴿٥٩﴾

وویل (موسی) وخت د وعدې د تاسې ورځ د جشن (د قبطیانو) ده، او دا چې راټول به کړل شي خلق په وخت د څاښت کې.

تفسیر: یعنې د انبیاوو په کارونو کې له سره هیڅ یو تلبیس او تلمیع نه وي، د دوی ګرد معاملات ښکاره، واضح او صاف وي، موسی علیه السلام وفرمایل: «ښه په هم هغه ورځ کې چې تاسې لویه مېله او رسمي جشن کوئ؛ په هم هغه ورځ کې څه وخت چې لمر ښه پورته راشي، نو دغه د مقابلې نمایش (ښودنه) هم شروع شي، یعنې په دغه مېله کې په هر ځای او هر وخت چې ډېر خلق سره راټول شوي وي، په رڼا ورځ کې دې دغه مقابله وکړله شي، څو کتونکي ډېر زیات وي، او د ورځې په رڼا کې هر څوک هر شی په ښه شان سره وګوري، او هیڅ یوه اشتباه په منځ کې واقع نشي».

فَتَوَلّٰى فِرْعَوْنُ فَجَمَعَ كَيْدَهٗ ثُمَّ اَتٰى ﴿٦٠﴾

پس مخ وګرځاوه (خپلو مشرانو ته) فرعون پس راټول یې کړل (اسباب آلات) د مکر فرېب خپل بیا راغی (موعد ته سره له جادوګرانو او اتباعو خپلو).

تفسیر: د دغې خبرې د غوټه کولو څخه وروسته فرعون له مجلس څخه پاځېد، او د کوډګرانو د ټولولو په ترتیباتو یې لاس پورې کړ، په هم هغه ټاکلي وخت د مقابلې په میدان کې په داسې حال حاضر شو، چې د کوډګرانو یو لوی فوج له ده سره وو، له دوی سره د انعاماتو او اکرامونو لویې وعدې هم کړی شوې وې، او دوی ګرد په دې باندې ګمارلي شوي وو، چې په هر ډول سره چې کیږي، ښایي چې موسی علیه السلام ته ماتې ورکړئ، ګواکې دوی د حق او حقانیت د مغلوبولو په فکر کې وو.

قَالَ لَهُمْ مُّوْسٰى وَيْلَكُمْ لَا تَفْتَرُوْا عَلَى اللّٰهِ كَذِبًا فَيُسْحِتَكُمْ بِعَذَابٍ ۚ وَقَدْ خَابَ مَنِ افْتَرٰى ﴿٦١﴾

وویل دغو (ساحرانو) ته موسی: (نازل دې کړي الله پر تاسې) هلاکت د تاسې، مه تړئ پر الله باندې دروغ؛ پس هلاک به کړي تاسې په عذاب سره، او په تحقیق خراب او ناامیده شو هر هغه څوک چې دروغ یې وتړل (پر الله).

تفسیر: معلومیږي چې په دغه مجمع کې موسی علیه السلام هر یوه ساحر ته د ده له حاله سره سم پند او نصیحت فرمایلی وو، کله چې کوډګران د حق په مقابله په جادو سره کوونکي وو، نو هغوی ته یې تنبیه ورکوله چې ګورئ ! په لوی لاس خپل ځانونه هلاکت کې مه اچوئ ! د الله تعالی د قدرت نښې او معجزې او د انبیاوو علیهم السلام معجزو ته سحر ویل، او بې حقیقته شیان د ثابت شویو شیانو او حقائقو په مقابله کې وړاندې کول ګواکې پر پاک الله دروغ تړل دي، اما د دروغ تړونکو خاتمه او انجام له سره ښه نه دی، بلکه اندېښنه شته چې پر داسې خلقو اسماني آفت نازل شي، او د دوی بېخ او بکر وباسي، او بنیاد او اساس یې ور وران کړي.

فَتَنَازَعُوْٓا اَمْرَهُمْ بَيْنَهُمْ وَاَسَرُّوا النَّجْوٰى ﴿٦٢﴾

پس سره جګړه وکړه دغو (ساحرانو) په کار خپل پخپلو منځونو کې، او پټ یې وساته دغه راز (په منځ خپل کې).

تفسیر: د موسی علیه السلام له دغې موعظې او تبلیغ څخه د کوډګرانو په جرګه کې سخته وېره او اندېښنه ورپیدا شوه، او پخپلو منځونو کې یې په جګړو او مناقشو لاس پورې کړ، بالآخر وروسته له ډېرو مناظرو، مخالفتونو اومنازعو د فرعون له اثره متأثر شول، او هغه خبرې او اترې یې وکړې چې وروسته راځي:

﴿قَالُوٓاْ إِنۡ هَٰذَٰنِ لَسَٰحِرَٰنِ يُرِيدَانِ أَن يُخۡرِجَاكُم مِّنۡ أَرۡضِكُم بِسِحۡرِهِمَا وَيَذۡهَبَا بِطَرِيقَتِكُمُ ٱلۡمُثۡلَىٰ ۝٦٣﴾

وویل (جادوګرانو) دا دواړه خامخا ساحران دي اراده لري دوی دواړه چې وباسي تاسې له ځمکې (ملك) د تاسې په سحر خپل سره، او بوځي (محو کړي دوی دغه) لاره (د دین) د تاسې چې ډېره غوره ده.

تفسیر: یعنې چې له پخوا راهیسې ستاسې کوم دین او رسوم جریان لري، هغه له منځه لرې کړي، او خپل دین هم رائج کړي، چې د هغه په زور په دغه ملك کې ستاسې عزّت، پت، ګټه او شته، همدغه دواړه وروڼه غواړي چې له تاسې څخه وشکوي، او یواځې همدا دواړه پرې قابضان شي.

﴿فَأَجۡمِعُواْ كَيۡدَكُمۡ ثُمَّ ٱئۡتُواْ صَفّٗاۚ وَقَدۡ أَفۡلَحَ ٱلۡيَوۡمَ مَنِ ٱسۡتَعۡلَىٰ ۝٦٤﴾

پس راجمع کړئ تاسې (اسباب د سحر او) مکر خپل، بیا راشئ میدان د معارضې ته صف صف، او په تحقیق بریالی شو نن ورځ هغه څوك چې غالب شو.

تفسیر: یعنې د موقع اهمیت وپېژنئ! وقت له لاسه مه باسئ! په پوره همّت او قوّت سره ګرد یو ځای شئ! او د دوی د پره کولو تدبیر وکړئ! او دفعتًا داسې حمله پرې وروړئ! چې په یو وار کې د دوی قدمونه وښوییږي او وپرځیږي، چې د نن ورځې جګړه فیصله کوونکې جرګه ده، د نن ورځې بری دائمي کامیابي او د تل بری دی، هر هغه فریق چې نن غالب او بریالی شي؛ نو هغه د همېشه لپاره منصور او مفلح ګڼلی کیږي.

﴿قَالُواْ يَٰمُوسَىٰٓ إِمَّآ أَن تُلۡقِيَ وَإِمَّآ أَن نَّكُونَ أَوَّلَ مَنۡ أَلۡقَىٰ ۝٦٥ قَالَ بَلۡ أَلۡقُواْۖ فَإِذَا حِبَالُهُمۡ وَعِصِيُّهُمۡ يُخَيَّلُ إِلَيۡهِ مِن سِحۡرِهِمۡ أَنَّهَا تَسۡعَىٰ ۝٦٦﴾

وویل (کوډګرانو) ای موسی! یا به ته غورځوې (اول همسا خپله) او یا به شو مونږ اول د هغه چا چې غورځوي (همسا خپله). وویل (موسی) بلکه وغورځوئ تاسې ړومبی! (نو واچول ساحرانو اسباب د سحر خپل)، پس ناڅاپه (دغه وخت) هغه پړې د دوی او همساګانې د دوی په خیال کې راوستې کېدې دغه (موسی ته) له وجه د سحر د دغه (ساحرانو) داسې چې بېشکه دغه (ماران دي چې) منډې وهي (او ځغلي).

تفسیر: موسی علیه السلام په ډېرې بې پروایۍ سره جواب ورکړ، چې نه ړومبی تاسې خپلې ننداري راوښیئ، او خپلې چارې مو راښکاره کړئ! څو د باطل د زور ازمویلو څخه وروسته د حق غلبه په پوره ډول سره درښکاره شي، دغه قصه د الأعراف سورت په (۱۲) رکوع کې پخوا له دې نه هم لیکلې شوې ده، هلته دې ولوسته شي.

﴿فَأَوۡجَسَ فِي نَفۡسِهِۦ خِيفَةٗ مُّوسَىٰ ۝٦٧﴾

بیا ومونده (موسی) په نفس خپل کې وېره (چې خلق به د سحر او معجزې فرق ونشي کړی او ګمراه به پاتې شي).

تفسير: يعنې د کوډګرانو د دغې چارې د ليدلو څخه ناپوهان تېر نه وځي، او د سحر (کوډو) او د معجزې په منځ کې به سره فرق ونه کړی شي، نو په دغه صورت کې به د حق غلبه نه واضح کيږي، د خوف دغه مطلب د وروستني جواب څخه څرګنديږي.

قُلْنَا لَا تَخَفْ إِنَّكَ أَنْتَ الْأَعْلَىٰ ﴿٦٨﴾

ومو ويل (موسی ته) مه ويرېږه! بېشکه ته چې يې همدا ته يې ډېر غالب.

تفسير: يعنې وېره له خپل زړه څخه وباسه! او دغسې وسوسې ته په خپل زړه کې ځای مه ورکوه! الله تعالی خامخا حق ته بری او غلبه ورکوي، او تل يې په ارتقاء او اعتلاء کې ساتي.

وَأَلْقِ مَا فِي يَمِينِكَ تَلْقَفْ مَا صَنَعُوا ۖ

او وغورځوه هغه شی چې ښي لاس د تا کې دی، چې له حلق څخه ښکته تېر کړي هغه شيان چې دوی جوړ کړي دي.

تفسير: يعنې خپله همسا په ځمکه وغورځوه! چې د دوی دغه ګردې کوډې او پلمې يوه نمړئ او ګوله کړي، او ميدان د دوی له وجوده پاک شي.

إِنَّمَا صَنَعُوا كَيْدُ سَاحِرٍ ۖ وَلَا يُفْلِحُ السَّاحِرُ حَيْثُ أَتَىٰ ﴿٦٩﴾

بېشکه هغه شی چې جوړ کړی دی دوی (او ميدان د مقابلې ته يې حاضر کړی دی) مکر د ساحر دی، او بری نه مومي ساحر (کوډګر) هر چېرته چې راشي (او وي).

تفسير: يعنې د کوډګرانو کوډې، سحر، جادو او نورې پلمې (تدبيرونه) چې څومره دي، او تر هرې اندازې پورې چې ورسيږي، د حق په مقابله کې له سره بری نشي موندلی، او نه پخپله کوډګر چېرې فلاح موندلی شي، نو ځکه په حديث کې د کوډګر د قتل حکم ورکړی شوی دی.

فَأُلْقِيَ السَّحَرَةُ سُجَّدًا قَالُوا آمَنَّا بِرَبِّ هَارُونَ وَمُوسَىٰ ﴿٧٠﴾

پس وغورځول شول کوډګران (نسکور) په دغه حال کې چې سجده کوونکي وو (الله ته) (نو کوډګرانو) وويل: ايمان مو راوړی دی په رب د هارون او موسی.

تفسير: دغه کوډګران چې ډېر فني سړي او د تخصص خاوندان وو، سمدلاسه وپوهېدل چې دغه له سره سحر نشي کېدی، او علی اليقين دغه له سحره د پاسه بل کوم حقيقت او کيفيت لري، نو في الحال د دوی زړونه د ايمان په رڼا سره روښان شول، او د پاک الله د عظمت او قدرت په مقابل کې سر په سجده ولوېدل، دغه قصه د «الأعراف» سورت په ١٣ رکوع کې ليکلی شوې ده.

قَالَ آمَنْتُمْ لَهُ قَبْلَ أَنْ آذَنَ لَكُمْ ۖ إِنَّهُ لَكَبِيرُكُمُ الَّذِي عَلَّمَكُمُ السِّحْرَ ۖ

وويل (فرعون) چې: ايمان راوړو تاسې په ده باندې پخوا له هغه چې اجازه درکړم زه تاسې ته، بېشکه دا موسی چې دی خامخا مشر د تاسې دی هغه چې ښوولی يې ده تاسې ته جادو.

تفسیر: یعنې بې ځما له اجازې او حکم صادرولو څخه تاسې ایمان راوړ، او ځما فیصلې ته مو له سره غوږ کېښنود او منتظر نشوئ، نو معلوم شو چې تاسې او موسی علیه السلام پخپلو منځونو کې سره روغه او جوړښت سره کړی دی، او دغه مقابله مو داسې راښکاره شوه، لکه د زرګرانو جنګ چې په دغه سره غواړئ چې عوامّ الناس وغولوئ، لکه چې د «الأعراف» په سورت کې هم مذکور شو.

فَلَاُقَطِّعَنَّ اَيۡدِيَكُمۡ وَاَرۡجُلَكُمۡ مِّنۡ خِلَافٍ وَّلَاُوصَلِّبَنَّكُمۡ فِىۡ جُذُوۡعِ النَّخۡلِ وَلَتَعۡلَمُنَّ اَيُّنَاۤ اَشَدُّ عَذَابًا وَّاَبۡقٰى ﴿۷۱﴾

نو اوس به پرې کړم زه خامخا لاسونه د تاسې، او پښې د تاسې تېروبېر (یعنې ښی لاس او کېڼه پښه ـ یا کیڼ لاس او ښی پښه)، او خامخا ځوړند به کړم هرومرو تاسې په تنو د خرماوو کې، څو ستاسې د حال د لیدلو څخه ګردو ته پند او عبرت حاصل شي، او خامخا معلوم به کړئ تاسې هرومرو چې کوم یو له مونږ نه ډېر سخت دی له جهته د عذاب، او ډېر پاتې کېدونکی دی (زه که موسی؟).

تفسیر: یعنې تاسې پخپل دغه ایمان راوړلو سره داسې راخرګندوئ چې همدا مونږه منجي یو او نور ګرد خلق به په ابدي عذاب کې اخته او مبتلا کیږي، نو اوس به درمعلوم شي چې د چا عذاب زیات سخت دی، او تر زیات وخت پورې پاتې کېدونکی دی.

قَالُوۡا لَنۡ نُّؤۡثِرَكَ عَلٰى مَا جَآءَنَا مِنَ الۡبَيِّنٰتِ وَالَّذِىۡ فَطَرَنَا فَاقۡضِ مَاۤ اَنۡتَ قَاضٍ‌ؕ اِنَّمَا تَقۡضِىۡ هٰذِهِ الۡحَيٰوةَ الدُّنۡيَا ﴿۷۲﴾ اِنَّاۤ اٰمَنَّا بِرَبِّنَا لِيَغۡفِرَ لَنَا خَطٰيٰنَا وَمَاۤ اَكۡرَهۡتَنَا عَلَيۡهِ مِنَ السِّحۡرِ‌ؕ وَاللّٰهُ خَيۡرٌ وَّاَبۡقٰى ﴿۷۳﴾

وویل (کوډګرانو) چې له سره به غوره نه کړو تا په هغه چې راغلی دی مونږ ته له ښکاره وو معجزو، او له هغه (الله) چې پیدا کړي یې یو مونږ، پس وکړه ته هغه کار چې ته یې کوونکی یې، بېشکه همدا خبره ده چې حکم به ورکړې ته په دې ژوندون لږ خسیس (په قتل او نورو تعزیراتو). بېشکه مونږ ایمان راوړی دی په رب خپل، چې وبښي مونږ ته ګناهونه ځمونږ، او هغه چې تا مجبوره کړي یو مونږ په هغه شي باندې له سحره (په مقابل د معجزې کې)، او الله خیر غوره دی (له جهته د جزاء ورکولو له تا نه) او ډېر باقي پاتې کېدونکی دی (عذاب د ده).

تفسیر: یعنې مونږ داسې صاف حقّاني دلائل ستا له خاطره نشو پرېښودی، او د خپل حقیقي خالق د خوښۍ په مقابل کې ستا هیڅ پروا نشو کولی، اوس هر څه چې ستا له لاسه کېدی شي؛ ویې کړه، ستا خو هم دغومره زور رسیږي چې ځمونږ دغه فاني دنیوي ژوندون ختم کړې، ځمونږ ارزو او تمنّا همدا ده چې ځمونږ مالك او مولی له مونږه خوښ او رضاء شي، او ځمونږ ټول ګناهونه خصوصًا همدغه ګناه چې ستا د حکومت له خوفه بالجبر ځمونږ له لاسه صادره شوې ده، «یعنې چې د حق مقابله مو له جادو سره کړې ده»؛ معاف وفرمایي.

اِنَّهٗ مَنۡ يَّاۡتِ رَبَّهٗ مُجۡرِمًا فَاِنَّ لَهٗ جَهَنَّمَ‌ؕ لَا يَمُوۡتُ فِيۡهَا وَلَا يَحۡيٰى ﴿۷۴﴾

بېشکه شان دا دی هر څوك چې راشي رب خپل ته کافر (په عقبی کې)؛ پس بېشکه شته ده ته جهنّم دوزخ چې نه به مري په دې دوزخ کې، او نه به ژوندون کوي (د ژوندون په څېر).

تفسیر: یعنې انسان لره پکار دي چې اول د آخرت په فکر کې اوسي، او داسې دې ونه کړي چې د مخلوق په اطاعت کې د خالق معصیت وکړي، ځکه چې د داسې مجرمانو د هستوګنې ځای ډېر بد ځای دی، چې له هغه څخه نجات او ژغورنه (بچ کېدنه) په هیڅ یوه صورت سره ممکنه نه ده.

وَمَنْ يَّأْتِهٖ مُؤْمِنًا قَدْ عَمِلَ الصّٰلِحٰتِ فَاُولٰٓئِكَ لَهُمُ الدَّرَجٰتُ الْعُلٰى ﴿۷۵﴾ جَنّٰتُ عَدْنٍ تَجْرِيْ مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهٰرُ خٰلِدِيْنَ فِيْهَا ؕ وَذٰلِكَ جَزٰٓؤُا مَنْ تَزَكّٰى ﴿۷۶﴾

او هر څوك چې راشي دغه (الله) ته (په قيامت كې) په دې حال كې چې مؤمن وي، چې په تحقيق كړي يې وي ښه (عملونه په دنيا كې)؛ پس دغه مؤمنان چې دي شته دوی ته مرتبې ډېرې اوچتې. (چې هغه مرتبې) جنتونه دي د (تل) هستوګنې، چې بهيږي له لاندې (د ماڼيو او ونو) د دوی ويالې، همېشه به وي دوی په دغو (جنتونو) كې، او دغه (درجې او جنتونه) جزاء ده د هغه چا چې ځان يې پاك كړی وي (له خيرو د كفر او له ګناهونو).

وَلَقَدْ اَوْحَيْنَآ اِلٰى مُوْسٰٓى ۙ اَنْ اَسْرِ بِعِبَادِيْ فَاضْرِبْ لَهُمْ طَرِيْقًا فِي الْبَحْرِ يَبَسًا ۙ لَّا تَخٰفُ دَرَكًا وَّلَا تَخْشٰى ﴿۷۷﴾ فَاَتْبَعَهُمْ فِرْعَوْنُ بِجُنُوْدِهٖ فَغَشِيَهُمْ مِّنَ الْيَمِّ مَا غَشِيَهُمْ ﴿۷۸﴾

او خامخا په تحقيق وحي كړې وه مونږ موسی ته داسې چې د شپې وباسه (له مصره) بندګان ځما (بني اسرائيل)، پس جوړه كړه دوی ته (په وهلو د همسا خپلې سره) لاره په بحر كې وچه، نه به ويرېږې ته په تعقيب (د فرعون له موندلو او نيولو) او نه ويرېږې (له ډوبېدلو). پس راغی په هغو (بني اسرائيلو) پسې (له وروسته) فرعون سره د لښكرو د ده؛ پس لاندې كړل دوی له بحر څخه هغه څيز چې لاندې يې كړل.

تفسير: كله چې فرعونيانو په ميداني مقابله كې ماتې وموندلې، او كوډګران مشرف بالايمان شول، او د بني اسرائيلو ثقل څه دروند شو، او موسى عليه السلام له كلو كلو راهيسې د الله تعالى باهره آيات وروښوول، او هر شان حجّت يې په اتمام ورساوه، خو سره له هغه فرعون دغې خبرې ته تيار او آماده نشو چې حق ومني، يا بني اسرائيلو ته آزادي او خپلواكي وركړي؛ دلته د الله تعالى داسې حكم پر موسى عليه السلام صادر شو، چې بني اسرائيل له خپله ځانه سره روان كړه ! او د شپې له مخې له مصره هجرت وكړئ !، خو په دغه وسيله سره بني اسرائيل له مظلوميت او غلامۍ څخه نجات ومومي، په لاره كې به سمندر (د قلزم بحيره) حائل كيږي، ليكن تا غوندې د يو اولوالعزم نبي په لاره كې نه ښايي چې سمندر هم حائل شي، كله چې موسى عليه السلام له همدغه هدايت سره سم پر سمندر باندې خپله همسا ووهله، چې په هغه سره اوبه له سره تر بېخه پورې څيرې او دولس كوڅې شوې، او الله تعالى باد ته امر وكړ، چې سمدلاسه دغه ځمكه وچه كړه ! لكه چې آناً فاناً د سمندر بېخ وچه سمه صافه لاره شوه، او په دواړو اطرافو كې د سمندر اوبه لكه چې ډېر لوی لوی غرونه ولاړ وي: ﴿فَانْفَلَقَ فَكَانَ كُلُّ فِرْقٍ كَالطَّوْدِ الْعَظِيْمِ﴾ «پس څيرې شو بحر، پس وګرځېده هره ټوټه د اوبو لكه لوی غر»، نو بني اسرائيل پر دغه لاره بې له كومه تكليف او مشقته تېر شو، وروسته فرعون سره له خپل عظيم الشان فرعوني لښكر د دوی د تعاقب او نيولو لپاره راغلل، او دغه وچه سمه صافه لاره يې ليدلې په بني اسرائيلو پسې هلته ننوتل، څه مهال (وخت) چې بني اسرائيل له سينده بيخي پورې وتل، او فرعون سره له خپله فرعوني لښكره د سيند منځ ته ورسېدل؛ الله تعالى سمندر ته امر وركړ چې له دواړو خواوو اوبه سره يو ځای كړه ! او فرعون سره له فرعونيانو په خپله غېږ كې ټينګ ونيسه !.

وَاَضَلَّ فِرْعَوْنُ قَوْمَهٗ وَمَا هَدٰى ﴿۷۹﴾

او ګمراه كړ فرعون قوم خپل او (ورته يې) ونه ښودله لاره سمه.

تفسير: يعني په ژبه سره خو يې ډېرې دعوى كولې چې: ﴿وَمَآ أَهۡدِيكُمۡ إِلَّا سَبِيلَ ٱلرَّشَادِ﴾ ليكن ده خپل قوم ته څرنګه ښه لار وروښوده؟ بېشكه چې فرعون دغه مثال پر فرعونيانو ممثل كړ.

يَٰبَنِيٓ إِسۡرَٰٓءِيلَ قَدۡ أَنجَيۡنَٰكُم مِّنۡ عَدُوِّكُمۡ وَوَٰعَدۡنَٰكُمۡ جَانِبَ ٱلطُّورِ ٱلۡأَيۡمَنَ وَنَزَّلۡنَا عَلَيۡكُمُ ٱلۡمَنَّ وَٱلسَّلۡوَىٰ ۝٨٠ كُلُواْ مِن طَيِّبَٰتِ مَا رَزَقۡنَٰكُمۡ وَلَا تَطۡغَوۡاْ فِيهِ فَيَحِلَّ عَلَيۡكُمۡ غَضَبِيۖ وَمَن يَحۡلِلۡ عَلَيۡهِ غَضَبِي فَقَدۡ هَوَىٰ ۝٨١

(وفرمايل الله چې) اى بني اسرائيلو ! په تحقيق نجات دركړ مونږ تاسې ته له دښمنه د تاسې، او وعده كړې ده مونږ له تاسې سره (په واسطه د موسى) جانب د طور (چې) ښى (جانب دى)، او نازل كړ مونږ پر تاسې من (ترنجبين) او سلوى (وريت كړي مرغان)، خورئ تاسې له طيبو (پاكيزه وو شيانو) هغه چې رزق روزي مونږ دركړې ده تاسې ته، او مه كوئ تجاوز په هغه (مرزوق كې په اسراف، اذخار، بخل او كفران سره)، پس واجب لازم راكوز به شي پر تاسې غضب قهر ځما، او هر څوك چې لازم واجب راكوز شي پر ده غضب ځما؛ پس په تحقيق سخت وغورځېد (په هاويه كې).

تفسير: په دغه سره الله تعالى بني اسرائيلو ته پند وركوي چې وګورئ مونږ پر تاسې باندې څرنګه احسانات او انعامات فرمايلي دي، د دغو احساناتو اوانعاماتو په مقابل كې تاسې ته دغه لايق او مناسب وو، چې هغه حلال، طيب، لذيذ، خوندور او پاك شيان چې الله تعالى تاسې ته عنايت فرمايلي دي؛ د هغه استعمال په ډېر شوق او ذوق وكړئ ! او په دغه معامله كې له حده مه تېرېږئ، لكه داسې چې ناشكري او اسراف وكړئ ! يا په دغه فاني تنعماتو كې بيخي محو او ډوب شئ، او د الله تعالى واجبه حقوق اداء نه كړئ، يا دغه د الله تعالى دركړى شوى مال او دولت په مناهيو او معاصيو كې ولګوئ، يا هر چېرې او هر ځاى كې چې د تعديل، تأويل، مكر او فرېب څخه ممانعت كړى شوى دى؛ هلته په دغو تأويلاتو، مكر او فرېب پسې مه ګرځئ ! الغرض د الله تعالى دركړي نعمتونه د طغيان او عصيان آله له سره مه ګرځوئ !.

وَإِنِّي لَغَفَّارٞ لِّمَن تَابَ وَءَامَنَ وَعَمِلَ صَٰلِحٗا ثُمَّ ٱهۡتَدَىٰ ۝٨٢

او خامخا زه هرومرو ښه مغفرت كوونكى يم هغه چا ته چې توبه يې وويسته (له شركه) او ايمان يې راوړ (په ټولو مؤمن به شيانو)، او نېك عمل يې وكړ، او بيا (په همدغه سمه صافه لار تر مرګه) مستقيم پاتې شو.

تفسير: د مغضوبينو په مقابل كې دغه د مغفورينو بيان وشو،يعني هومره چې لوى مجرم وي، كه د زړه په صدق سره تائب شي، او د ايمان او صالح عمل لاره ځان ته غوره كړي، او پر همدغه د ايمان پر سمه صافه لاره تر مرګه پورې مستقيم پاتې شي؛ نو د الله تعالى په دربار كې د مغفرت او د رحمت هيڅ كمى او تقليل نشته.

وَمَآ أَعۡجَلَكَ عَن قَوۡمِكَ يَٰمُوسَىٰ ۝٨٣ قَالَ هُمۡ أُوْلَآءِ عَلَىٰٓ أَثَرِي وَعَجِلۡتُ إِلَيۡكَ رَبِّ لِتَرۡضَىٰ ۝٨٤

او څه شي راګړندى كړې ته (چې ړومبى راغلې) له قومه خپله اى موسى !. وويل (موسى) دوى دغه دي (روان دي) راپسې وروسته ځما (را روان دي)، او جلتي مې وكړه تاته (په راتلو كې) اى ربه ځما لپاره د دې چې راضي شې ته (له ما نه).

تفسير: موسی علیه السلام حسب الوعده په ډېره مینه او اشتیاق سره «طور» ته ورسېد، ښایي چې داسې حکم هم پرې شوی وي؛ چې د خپل قوم ځینې مشران او غټان هم له خپله ځانه سره راوله، او هغوی به ترې لږ څه وروسته پاتې شوي وي، او موسی علیه السلام به په ډېر شوق او ذوق سره مخ کې وړاندې تللی وي، نو الله تعالی وفرمایل: ای موسی ! دومره ګړندی ولې راغلې؟ او خپل قوم او ملګري دې ولې وروسته پرېښودل؟ عرض یې وکړ چې ای رب العالمینه ! ستا د خوښې او رضاء لپاره ډېر ژر حاضر شوم، او قوم هم دومره له ما څخې لرې نه دی، دغه دی راپسې راځي، کذا في التفاسیر، ویحتمل غیر ذلک، والله أعلم.

قَالَ فَإِنَّا قَدْ فَتَنَّا قَوْمَكَ مِنْ بَعْدِكَ وَأَضَلَّهُمُ السَّامِرِيُّ ﴿۸۵﴾

وفرمایل (الله) پس بېشکه مونږ چې یو په تحقیق ومو ازمویه قوم د تا وروسته له (راتللو ستا)، او ګمراه کړل دوی سامري (په عبادت د خُسي سره).

تفسير: یعنې ته دلته راغلې، او ما ستا قوم په یو ډېر سخت امتحان کې غورځولی دی، چې د هغه سبب په عالم أسباب کې سامري ګرځېدلی دی، ځکه چې د هغه په اضلال او اغواء سره بني اسرائیلو د موسی علیه السلام په غیاب کې د خُسي په عبادت لاس پورې کړ، چې د هغه قصه د «الأعراف» سورت په (۱۸) رکوع کې هم تېره شوې ده.

فَرَجَعَ مُوسَىٰٓ إِلَىٰ قَوْمِهِۦ غَضْبَٰنَ أَسِفًا ۚ قَالَ يَٰقَوْمِ أَلَمْ يَعِدْكُمْ رَبُّكُمْ وَعْدًا حَسَنًا ۚ أَفَطَالَ عَلَيْكُمُ ٱلْعَهْدُ أَمْ أَرَدتُّمْ أَن يَحِلَّ عَلَيْكُمْ غَضَبٌ مِّن رَّبِّكُمْ فَأَخْلَفْتُم مَّوْعِدِى ﴿۸۶﴾

پس راوګرځېد موسی قوم خپل ته ډېر غضبناک خورا غمجن، وویل (موسی) ای قومه ځما !آیا وعده نه وه کړې له تاسې سره رب د تاسې وعده حسنه (نېکه ښه د ورکولو د تورات)؟، آیا پس اوږده شوه پر تاسې زمانه (د بیلتون ځما)؟، او که اراده کړې وه تاسې چې لازم واجب راکوز شي پر تاسې غضب قهر له جانبه د رب د تاسې؛ پس وعده خلافي وکړه تاسې له ما سره؟.

تفسير: یعنې ځما په متابعت کې تاسې ته د دیني او دنیوي هر قسم نېکۍ دررسېږي، لکه چې ډېره عظیم الشأنه نیکي همدا اوس تاسې پخپلو سترګو سره ولیدله، او هغه څه چې باقي دي؛ هغه عنقریب دررسېږي، آیا له دغې وعدې څخه ډېر زیات مدّت تېر شوی دی؟ چې تاسې دغه تېر ګرد احسانات هېر کړل، او د وروستنیو انعاماتو له ډېر انتظار کولو څخه سترې ستومان شوئ؟ یا عمداً او په لوی لاس مو له ما سره وعده خلافي وکړه؟ او د توحید پر دین قائم پاتې نشوئ؟ او د الله تعالی غضب مو ځان ته غوره کړ (کذا فسره الحافظ ابن کثیر رحمه الله).

قَالُوا۟ مَآ أَخْلَفْنَا مَوْعِدَكَ بِمَلْكِنَا وَلَٰكِنَّا حُمِّلْنَآ أَوْزَارًا مِّن زِينَةِ ٱلْقَوْمِ فَقَذَفْنَٰهَا فَكَذَٰلِكَ أَلْقَى ٱلسَّامِرِىُّ ﴿۸۷﴾

وویل (بني اسرائیلو) چې نه مو دی کړی خلاف د وعدې د تا په اختیار خپل سره، ولیکن مونږ بار کړی شوي یو په پېټو له ګاڼو (زېوراتو) او کالیو (کپړو) د قبطیانو د قوم، پس ومو غورځولې هغه (ګاڼې په اور کې)، او همداسې وغورځولې (ګاڼې په اور کې) سامري.

تفسير: یعنې مونږ پخپل اختیار او په خپل سر داسې حرکت نه دی کړی، په دغه حرکت باندې مونږ د «سامري» په تحریک او لار ښوونه سره اقدام کړی دی، صورت یې داسې وو چې د فرعونیانو د ګاڼو او کالیو (جامو) هغه بار چې ځمونږ په اوږو بار وو؛ مونږ نه پوهېدلو چې له هغه سره څه معامله وکړو، نو پخپلو منځونو کې مو مشوره سره وکړه، او وروسته له هغه مو داسې غوټه کړه، چې هغه هیسته وغورځوو، نو «سامري هغه زېورات واخیستل، او په اور کې یې

ویلي کړل، او له هغه ځنې یې د خُسي تصویر جوړ کړ، او هغه یې راودراوه، دغه قصه د «الأعراف» په سورت کې هم تېره شوې ده، هلته دې ولوستل شي.

تنبیه: د فرعونیانو ګاڼې څرنګه د بني اسرائیلو په لاس ورغلې وې؟ یا به یې هغه له دوی نه مستعار اخیستې وې، یا د غنیمت د مال په ډول به دوی ته په لاس ورغلې وې، یا به بل کوم صورت لري، په دې کې د مفسّرینو اختلاف دی.

فَأَخْرَجَ لَهُمْ عِجْلًا جَسَدًا لَّهُۥ خُوَارٌ فَقَالُوا۟ هَـٰذَآ إِلَـٰهُكُمْ وَإِلَـٰهُ مُوسَىٰ فَنَسِىَ ﴿٨٨﴾

نو (یې) راوویست دوی ته (له هغه خندق څخه) یو خُسی یو جسد چې وو ده ته غړ، نو وویل (سامري او تابعانو یې) دغه د تاسې معبود دی او معبود د موسی دی، پس هېر کړی دی ده (خپل إلـه دلته او طور ته تللی دی).

تفسیر: یعنې د موسی علیه السلام څخه هېر شوي دي چې د الله تعالی سره د خبرې کولو لپاره طور ته تللی دی، الله خو دلته موجود دی، یعنې همدغه خُسی دی (العیاذ بالله)، ښايي دغه خبره به د دغو یهودانو وي چې په دوی کې سخت غالبان وو.

أَفَلَا يَرَوْنَ أَلَّا يَرْجِعُ إِلَيْهِمْ قَوْلًا وَلَا يَمْلِكُ لَهُمْ ضَرًّا وَلَا نَفْعًا ﴿٨٩﴾

(نو فرمايي الله) آیا نه ګوري دوی بېشکه شان دا دی چې بېرته نه ګرځوي دا (خُسی) دوی ته خبره، او نه مالك دی دوی ته د ضرر (د دفع کولو)، او نه د نفعې (د رسولو).

تفسیر: یعنې دغه ړانده په دغومره غټه خبره هم ونه پوهېدل، چې دغه بُت چې نه له چا سره خبرې کولی شي، نه چاته لږ څه نفع رسولی شي، او نه د څه نقصان رسولو اختیار لري، هغه څنګه معبود کېدی شي؟.

وَلَقَدْ قَالَ لَهُمْ هَـٰرُونُ مِن قَبْلُ يَـٰقَوْمِ إِنَّمَا فُتِنتُم بِهِۦ ۖ وَإِنَّ رَبَّكُمُ ٱلرَّحْمَـٰنُ فَٱتَّبِعُونِى وَأَطِيعُوٓا۟ أَمْرِى ﴿٩٠﴾

او خامخا په تحقیق وویل دوی ته هارون پخوا (له راتللو د موسی نه له طوره) ای قومه ځما ! بېشکه همدا خبره ده چې ازمویلي شوي یئ تاسې په (عبادت) د خُسي، او بېشکه رب د تاسې همدا «رحمان» دی (نه بل څوك)، نو متابعت وکړئ ځما او اطاعت وکړئ د حکم ځما.

تفسیر: یعنې هارون علیه السلام په پسته ژبه سره دوی پوهولي وو، چې پر دغه خُسي تاسې غولیدلي یئ، دا له سره ستاسې معبود نشي کېدی، ستاسې معبود یواځې رحمن دی، زه د موسی علیه السلام خلیفه یم، او بالذات پخپله هم د نبوّت خاوند یم، که خپله ښېګڼه (فایده) غواړئ؛ نو پر تاسې لازم دي چې ځما په طریقه او لاره لاړ شئ، اوځما خبره ومنئ، او د سامري په ټګی مه خطا وځئ، چې هغه مو اغواء کوي، او له لارې مو وباسي.

قَالُوا۟ لَن نَّبْرَحَ عَلَيْهِ عَـٰكِفِينَ حَتَّىٰ يَرْجِعَ إِلَيْنَا مُوسَىٰ ﴿٩١﴾

وویل (بني اسرائیلو چې:) همېشه به اوسو په (عبادت د) دې خُسي محکم ولاړ تر هغه پورې چې بېرته راشي مونږ ته موسی (له طوره).

قَالَ يَـٰهَـٰرُونُ مَا مَنَعَكَ إِذْ رَأَيْتَهُمْ ضَلُّوٓا۟ ﴿٩٢﴾ أَلَّا تَتَّبِعَنِ ۖ أَفَعَصَيْتَ أَمْرِى ﴿٩٣﴾

وویل موسی (پس له راتګه خپله له طوره): ای هارونه ! څه شي منع کړی وې ته کله چې تا ولیدل دوی چې ګمراهان شول له دې چې متابعت دې ونه کړ (د حکم) ځما، آیا پس نافرماني وکړه تا له حکمه ځما؟.

تفسیر: یعنې ما ته خپل خلیفه درولی وې، او حکم مې درکړی وو چې ځما په غیاب کې د دوی اصلاح کوه، او د مفسدانو په لاره مه ځه، نو بیا تا څه اصلاح وکړه؟ الغرض تا د داسې صریحې ګمراهۍ له لیدلو سره ولې ځما د اصولو او طریقې متابعت ونه کړ؟.

قَالَ يَبْنَؤُمَّ لَا تَأْخُذْ بِلِحْيَتِي وَلَا بِرَأْسِي

وویل (هارون): ای ځویه د مور ځما ! مه نیسه ږیره ځما او نه (ویښتان د) سر ځما.

تفسیر: موسی علیه السلام له ډېره قهره او سختې غوسې هارون علیه السلام یې له ږیرې او د سر له ویښتانو څخه کلك نیولی وو، د دې مفصّله قصه د «الأعراف» په (۱۸ رکوع) کې تېره شوې ده، د هغه په فوائدو کې دې ولوستله شي.

إِنِّي خَشِيتُ أَن تَقُولَ فَرَّقْتَ بَيْنَ بَنِيٓ إِسْرَٰٓءِيلَ وَلَمْ تَرْقُبْ قَوْلِي ﴿٩٤﴾

بېشکه زه وویرېدم له دې نه چې وبه وایې ته (راته) چې بېلتون دې واچاوه په منځ د بني اسرائیلو کې (که چېرې ما جنګ کړی وی)، او ودې نه کتل امر ځما ته.

تفسیر: یعنې ځما په فکر کې همدغه خبره راغله چې ستا د راتګ انتظار له دې نه بهتر دی چې زه ستاسې په غیاب کې کوم کار وکړم، چې د هغه لامله به په بني اسرائیلو کې شقاق او نفاق واقع شي، ځکه ظاهر دی که مقابله یا انقطاع کېده؛ نو څه خلق به له ما سره کېدل، او ډېر کسان به مخالف کېدل، نو زه له دې وېرېدم چې ته د خپل راتګ په وخت کې دغه الزام په ما وانه ړوې چې ځما د راتګ انتظار دې ولې ونه کړ؟ او په قوم کې دې ولې داسې تفرقه وغورځوله.

قَالَ فَمَا خَطْبُكَ يَٰسَٰمِرِيُّ ﴿٩٥﴾

وویل (موسی) پس څه وه ستا کار ای سامري ! (چې خلق دې ګمراه کړل).

تفسیر: یعنې موسی علیه السلام د هارون علیه السلام د جواب او سوال څخه وروسته (سامري) یې تر قهر او عتاب لاندې ونیو، او ترې لازمه پوښتنې یې شروع کړې، او ویې ویل چې: ته دې په رښتیا خپل حقیقت بیان کړه ! دغه حرکت دې د څه لامله کاوه، او بنا پر کومو اسبابو او عواملو بني اسرائیل ستا په لوري بې لارې او ګمراه شول؟.

قَالَ بَصُرْتُ بِمَا لَمْ يَبْصُرُوا بِهِۦ فَقَبَضْتُ قَبْضَةً مِّنْ أَثَرِ ٱلرَّسُولِ فَنَبَذْتُهَا وَكَذَٰلِكَ سَوَّلَتْ لِي نَفْسِي ﴿٩٦﴾

وویل (سامري) چې نظر غورځولی وو ما په هغه شي باندې چې نظر نه وو غورځولی دوی په هغه شي باندې، پس واخیستله ما یو موټی (خاوره) له قدمه د (آس د) رسول (جبرئیل)، پس ومې غورځوله دا (خاوره په خوله ددې خُسي کې نو پر غږېدو سو)، او همداسې ښایسته کړی وو ما ته (دا کار) نفس ځما.

تفسیر: سامري وویل چې: «ځما نظر پر داسې یو شي ولوېد، چې د نورو فهم هغه ته ونشو، یعنې ما د الله تعالی لیږلی ملك ـ پرښته (جبرئیل) پر آس سور ولید، او د ده د پښو یا د ده د آس د سوو له خاورو څخه مې یو موټی خاوره واخیسته، او بیا هم هغه مې د خُسي د سرو زرو په مجسمه کې ورتوی کړی»، د سامري په زړه کې دغه فکر راغلی وو، چې د روح القدس د پښو خاورو کې به هرومرو څه نه څه تأثیر وي.

تنبیه: د دې آیت کوم تفسیر چې پاس بیان شوی دی، له کرامو صحابه وو، تابعینو او مفسرینو علماوو څخه همدغه منقول دی، ځینو زائغینو چې پر دې باندې طعن کړی دی، او د آیت لرې له صوابه تأویلات یې کړي دي، د هغه کافي جواب د «روح المعاني» خاوند ورکړی دی، دلته د دومره بسط موقع نه ده، من شاء فلیراجع.

قَالَ فَاذْهَبْ فَإِنَّ لَكَ فِي الْحَيٰوةِ أَنْ تَقُوْلَ لَا مِسَاسَ

وويل (موسى): پس ځه (له مونږه لرې شه !) پس بېشکه شته تاته په دغه ژوندون کې دا (عاقبت) چې وبه وايې (هر چاته چې ويېويني) چې مه لګېږه (په ما).

تفسير: يعني ماته دې لاس مه راوړاندې کوه ! او مه راسره نژدې کېږه ! او بيخي لرې او جلا راڅخه ګرځه !، کله چې «سامري» د خُسي لوبه او ننداره يې د دې لامله جوړه کړې وه، چې د لويي، رياست، او جاه خاوند شي، او خلق له ده سره ملګري شي، او دی د خپل مشر او سردار په توګه ومني؛ نو ځکه هغه ته په دغه صورت سره مناسبه او کافي سزا ورکړه شوه، چې هيڅوك دې له ده سره نه نژدې کيږي، بلکه سامري په دې مأمور او مجبور شو، چې وداني څخه لرې په صحراء او بيديا کې لکه يو ذليل ځنګلي او وحشي ځناور اوسيږي، او له سره دی د خلقو سره نه يو ځای کيږي.

وَإِنَّ لَكَ مَوْعِدًا لَّنْ تُخْلَفَهُ

او بېشکه تاته (ده په آخرت کې) وعده (د عذاب) چې له سره به خلاف ونه کړ شي له تا سره له هغې وعدې څخه.

تفسير: دا يې چې فرمايلي دي، چې دا يوه داسې وعده ده چې له سره ترې نه مخالف کيږي؛ ښايي ترې اخروي عذاب مراد وي.

وَانْظُرْ إِلَىٰ إِلٰهِكَ الَّذِي ظَلْتَ عَلَيْهِ عَاكِفًا لَّنُحَرِّقَنَّهُ ثُمَّ لَنَنْسِفَنَّهُ فِي الْيَمِّ نَسْفًا ﴿۹۷﴾

او وګوره معبود خپل ته دې هغه چې وې ته په عبادت د هغه کې محکم ولاړ (چې خُسی دی)؛ خامخا سوځوو مونږ هرومرو هغه، بيا به يې بادوو، تار په تار کوو په سيند کې په بادولو، تار په تار کولو سره.

تفسير: يعني ستا سزا خو همدا شوه، اوس ستا هغه خُسی چې تا معبود درولی وو، او بيا دې پرې زړه بايللی وو، او ورته ناست وې، اوس يې ستا تر سترګو لاندې ټوټې ټوټې او ټکر ټکر کوم، او بيا يې په سخت اور کې سوځوم، او بيا يې ايره هم د سيند په هوا کې دوړوم، څو دې عابدانو او مينانو ته دغه خبره ښه واضحه او ښکاره شي چې دغو نورو ته به څه سود او زيان ورسوي؟ حال دا چې دی خپل د ځان ساتنه او حفاظت هم نشي کولی.

إِنَّمَا إِلٰهُكُمُ اللّٰهُ الَّذِي لَا إِلٰهَ إِلَّا هُوَ ۚ وَسِعَ كُلَّ شَيْءٍ عِلْمًا ﴿۹۸﴾

بېشکه همدا خبره ده چې معبود ستاسې (چې مستحق د عبادت دی)؛ الله دی هغه چې نشته بل معبود مستحق د عبادت مګر هم دی دی، چې محيط دی دی پر هر څيز له جهته د علم.

تفسير: د باطلو له لرې کولو او امحاء سره به موسى عليه السلام خپل قوم ته د حق په طرف دعوت کاوه، او داسې به يې ورته ويل چې: خسی څه شی دی؟ هيڅ يو شی دی، چې د بر لوی هم وي له سره معبود کېدی نشي، رښتين او حقيقي معبود خو هغه يو ذات دی چې ماسوا له هغه څخه د بل هيچا عبادت عقلاً، نقلاً او فطرتًا نه دی جائز، او د هغه لا محدود علم هرې يوې ذرې لره هم محيط دی.

كَذٰلِكَ نَقُصُّ عَلَيْكَ مِنْ اَنْۢبَآءِ مَا قَدْ سَبَقَ ۚ

همداسې (لکه چې د موسی قصه مو وکړه تاته؛) قصې کوو پر تا (یعنې تاته) له اخبارو د هغو امورو چې په تحقیق پخوا تېر شوي دي (له پخوانیو امتو)،

تفسیر: یعنې د موسی علیه السلام او د فرعون او د هغو د اقوامو د قصې په شان د ډېرو نورو پخوانیو اقوامو واقعات هم مونږ تاته او ستا په وسیله ګردې دنیا ته اوروو، چې په هغو کې ډېرې فائدې او د تشویق او ترغیب او ترهیب وسائل او وسائط شته، مثلاً د علم توفیر، د معجزاتو تکثیر، د انبیاوو او د مسلمینو تسلي او ډاډینه، د عقلمندانو عبرت او تذکیر، او د معاندانو په حق کې تهدید او ترهیب، وغیر ذلک من الفوائد.

وَقَدْ اٰتَيْنٰكَ مِنْ لَّدُنَّا ذِكْرًا ۝٩٩

او په تحقیق درکړی دی مونږ تاته خاص له جانبه خپله ذکر (پند چې قرآن دی).

تفسیر: یعنې قرآن عظیم الشأن مو درکړی دی، چې پر دغو عبرت ښوونکو واقعاتو باندې مشتمل دی.

مَنْ اَعْرَضَ عَنْهُ فَاِنَّهٗ يَحْمِلُ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ وِزْرًا ۝١٠٠ خٰلِدِيْنَ فِيْهِ ۭ وَسَآءَ لَهُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ حِمْلًا ۝١٠١

هر څوک چې مخ وګرځوي له دغه (قرآن یا له الله نه په نه ایمان راوړلو سره)؛ پس بېشکه دی به بار کړي (په ځان خپل) په ورځ د قیامت کې لوی بار (د عذاب). چې تل به وي په دغه (عذاب) کې، او بد دی دوی ته په ورځ د قیامت کې له جهته د بارولو.

تفسیر: یعنې له اعراض او تکذیب د ګناهونو کوم بار چې پر دوی باندې باریږي؛ له سره به نه سپکیږي، دوی به همېشه تر هغه لاندې وي، بیا د هغه پورته کول کوم د خندا او مسخرې خبره نه ده، څه وخت چې دوی دغه د عذاب بد او سخت درانه پیټي پورته کوي؛ نو هلته پوهیږي چې دوی څومره تر یوه درانه پیټي لاندې کېوتلي دي؟.

يَّوْمَ يُنْفَخُ فِي الصُّوْرِ وَنَحْشُرُ الْمُجْرِمِيْنَ يَوْمَئِذٍ زُرْقًا ۝١٠٢

په هغه ورځ کې چې وپوکل شي (دویم ځلي) په صور (شپېلی) کې، او راجمع به کړو مجرمان (کافران) په دغه ورځ شین سترګي.

تفسیر: یعنې د محشر د راوستلو په وخت کې به ړانده وي، یا ښایي همداسې د هغوی سترګې به شنې وي، چې د خلقو په نظر ښکاره شي، په هر حال که ړومبی معنی واخیستله شي؛ نو دغه د یوه خاص وخت ذکر دی، بیا به سترګې ویرانستلې شي، څو دوزخ او نور ووینې: ﴿وَرَاَ الْمُجْرِمُوْنَ النَّارَ﴾ الآیة ـ (۱۵ جزء د الکهف سورت (۵۳) آیت (۷) رکوع)، ﴿اَسْمِعْ بِهِمْ وَاَبْصِرْ يَوْمَ يَاْتُوْنَنَا﴾ الآیة ـ (۱۶ جزء، د مریم سورت (۳۸) آیت، (۲) رکوع).

يَّتَخَافَتُوْنَ بَيْنَهُمْ اِنْ لَّبِثْتُمْ اِلَّا عَشْرًا ۝١٠٣

چې ورو ورو پټې پټې خبرې به کوي په منځ خپل کې (او داسې به وایي چې) درنګ نه دی کړی تاسې مګر لس (ورځې په دنیا کې).

تفسیر: یعنې دوی چې له قبره ووځي، او د آخرت د ورځې هولناک واقعات وګوري، او دغه اوږده ورځ ووینې؛ نو د قبر شپې ورته دومره لږې ښکاري چې ته به وایي یوه هفته یا لس ورځې یې هلته تېرې کړې دي، بلکه دنیا ډېر ژر

پرې تېره شوې ده، د دې دنیا مزې او خوندونه او اوږده امیدونه یې ګرد هیر یږي، د خپل عمر په خوشې ضایع کېدلو به ندامت کوي.

نَحۡنُ أَعۡلَمُ بِمَا يَقُولُونَ إِذۡ يَقُولُ أَمۡثَلُهُمۡ طَرِيقَةً إِن لَّبِثۡتُمۡ إِلَّا يَوۡمٗا ﴿١٠٤﴾

مونږ ښه عالمان یو په هغو اقوالو چې دوی یې وایي، کله چې ووایي ډېر کامل د دوی له حیثه د روش (چې فکر او عمل دی) چې: ځنډ (تأخیر) نه دی کړی تاسې (په دنیا کې) مګر یوه ورځ.

تفسیر: یعنې هغه چې د دوی په منځ کې زیات عقلمن، هوښیار او صائب الرأي وي، هغه به وایي: خانه ! لس ورځې؟ ! نه، لس ورځې چېرې؟ یواځې یوه ورځ یې وګڼه ! ده ته یې زیات عقلمن او د ښې طریقې خاوند ځکه وویل چې: دی به د دنیا پـه زوال او فنـاء، او د آخرت په دوام او بقاء، او د هول په شدّت او نورو شیانو له نورو څخه ښه پوهېدلی وي.

وَيَسۡـَٔلُونَكَ عَنِ ٱلۡجِبَالِ فَقُلۡ يَنسِفُهَا رَبِّي نَسۡفٗا ﴿١٠٥﴾ فَيَذَرُهَا قَاعٗا صَفۡصَفٗا ﴿١٠٦﴾ لَّا تَرَىٰ فِيهَا عِوَجٗا وَلَآ أَمۡتٗا ﴿١٠٧﴾

او پوښتنه کوي له تا نه له (احواله د) غرونو (چې د دوی به څه احوال وي په ورځې د قیامت کې؟) پس ووایه دوی ته: تار په تار او تیت او پرک به کړي دغه (غرونه په شان د غبار) رب زما په تار په تار کولو سره. پس پرې به ږدي دا ځمکه یو تش ډاګ هوار. چې نه به وینې ته په دغه (ځمکه) کې ښکته والی او نه اوچت والی.

تفسیر: یعنې د قیامت پر ذکر به د حشر منکرین د استهزاء په ډول وایي، چې د داسې سختو سختو عظیم الشأنو غرونو حال احوال به څرنګه کیږي؟ آیا دغه به هم ټوټې ټوټې کیږي؟ د دوی په ځواب کې داسې ووایۍ ! چې هو ! دالله تعالی د لامحدوده قدرت په مقابل کې غرونه څه عظمت او حقیقت لري؟ ! دغه غرونه هم په لږ وخت کې خاورې ایرې کیږي، او د غرونو ذرات او پخرکي د ټکول شویو وړیو په شان په هوا کې الوځولی کیږي، او ځمکه به بیخي صافه او هواریږي، چې له سره به هیڅ لوړه او ژوره نه په کې لیدله کیږي، او د غرونو موانع او سدود بیخي له منځه ورک، صاف او پاکیږي.

يَوۡمَئِذٖ يَتَّبِعُونَ ٱلدَّاعِيَ لَا عِوَجَ لَهُۥۖ

په دغه ورځ (د قیامت) کې به متابعت وکړي (دا مخلوق د بلنې) د بلونکي، نه به وي کوږوالی له دغې (بلنې د بلونکي څخه).

تفسیر: یعنې هر چېرې چې پرښته غږ وکړي، او هر چېرې یې چې ورغږ کړي؛ ګرد خلق به سم برابر د غشي او د مردکي په شان همله ورځغلي، نه به د غږ کوونکي په غږ کې څه کوږوالی وي، او نه د دغو منلو وهونکو په منلو، ورتګ او ځغاسته کې به څه کوږوالی او وړاندې وروسته لیدل کیږي.

وَخَشَعَتِ ٱلۡأَصۡوَاتُ لِلرَّحۡمَٰنِ فَلَا تَسۡمَعُ إِلَّا هَمۡسٗا ﴿١٠٨﴾

او چپ به شي غږونه (له ډېره هیبته) لپاره د رحمان، پس نه به اورې ته مګر کشاری د قدمونو.

تفسیر: یعنې د محشر د ورتګ په وخت کې پرته د پښو د کښهار او د ورو غږه بل هیڅ یو غږ او آواز نه اورېده کیږي، او د الله تعالی د خوف او هیبت لامله بل هیڅ یو غږ او غوږ به نه وي، که څوک څه وایي هم، خو دغومره ورو ورو به یې وایي چې ایله به یې شونډې خوځیږي، او بل هیڅ شی ترې نه څرګندیږي (ښکاره کیږي).

يَوْمَئِذٍ لَّا تَنفَعُ الشَّفَاعَةُ إِلَّا مَنْ أَذِنَ لَهُ الرَّحْمَٰنُ وَرَضِيَ لَهُ قَوْلًا ﴿١٠٩﴾

په دغه ورځ (قيامت) کې نه رسوي فائده شفاعت (هيچا ته) مګر هغه چاته چې اذن کړی وي د هغه په حق کې رحمان (چې شفاعت يې وکړ شي)، او راضي وي (الله) له دغه (مشفوع شخه) له حيثيته د وينا.

تفسير: يعني د هغه چا سپارش چليږي چې ورته د الله له طرفه د سپارش اجازت ورکړی شوی وي، د هغه شافع وينا د پاك الله خوښه وي، او خورا ښې خبرې يې ويلي وي، او د داسې سړي سپارش وکړي چې د هغه مشفوع خبره ﴿لَآ اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ﴾ د پاك الله په نزد خوښه او پسنده شوي وي، د كفّارو په حق کې د هيچا سعي او سپارش له سره په درد نه خوري او نه چليږي.

يَعْلَمُ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ وَلَا يُحِيطُونَ بِهِ عِلْمًا ﴿١١٠﴾

عالم دی الله په هر هغه څه چې په مخکې کې د دوی وي (له اخروي امورو)، او هر هغه ځيز چې پسې شا د دوی دی (د دنيوي امورو)، او نه به شي احاطه کولی دوی په (ذات او په معلوماتو) د دغه (الله) له جهته د علم.

تفسير: يعني د الله تعالی علم پر ګردو محيط دی، ليکن د بندګانو علم پر الله تعالی يا د الله تعالی پر معلوماتو محيط او چاپېر نه دی، نو ځکه همده ته پخپل محيط علم معلوم دي چې چاته د چا د شفاعت لپاره ښايي موقع ورکړه شي.

وَعَنَتِ الْوُجُوهُ لِلْحَيِّ الْقَيُّومِ

او ذليل به شي مخونه لپاره د تل ژوندي قائم تدبير والا د عالَمو ته.

تفسير: يعني په دغه ورځ کې به د هغو لويو لويو سرکښو متکبرانو سرونه هم په ښکاره ډول سره د دغه حي او قيّوم الله په دربار کې د ډېرو ذليلو او سپکو بنديانو په شان ښکته او پټ کيږي، چې هغوی پخوا له دې نه له سره د الله تعالی په مقابل کې خپل سرونه نه وو ټيټ کړي، په دغه وخت کې به په ډېرې عاجزۍ سره خپلې غاړې ږدي.

وَقَدْ خَابَ مَنْ حَمَلَ ظُلْمًا ﴿١١١﴾

او په تحقيق خراب نااميده شو هر هغه څوك چې پورته يې کړ بار د ظلم.

تفسير: يعني د ظالمانو له حاله بيخي پوښتنې مه کوه چې څنګه خراب به وي !، د ظلم په لفظ کې شرك او نور معاصي هم داخل دي، لکه چې د لقمان د سورت د (۲) رکوع (۱۳) آيت (۲۱) جزء کې راغلي دي: ﴿إِنَّ الشِّرْكَ لَظُلْمٌ عَظِيمٌ﴾ او د (۴) جزء د آل عمران سورت په (۱۳۵) آيت (۱۴) رکوع کې لولو: ﴿وَالَّذِينَ إِذَا فَعَلُوا فَاحِشَةً أَوْ ظَلَمُوا أَنفُسَهُمْ﴾ ـ د هر يوه ظالم خرابي به د ده ظلم له درجې سره موافقه وي.

وَمَن يَعْمَلْ مِنَ الصَّالِحَاتِ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَلَا يَخَافُ ظُلْمًا وَلَا هَضْمًا ﴿١١٢﴾

او هر څوك چې وکړي له ښو (عملونو)، حال دا چې وي دی مؤمن؛ پس نه به ويريږي (دی په آخرت کې) له ظلم، بې انصافۍ او نه له نقصان.

وَكَذَٰلِكَ أَنزَلْنَاهُ قُرْآنًا عَرَبِيًّا وَصَرَّفْنَا فِيهِ مِنَ الْوَعِيدِ لَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ أَوْ يُحْدِثُ لَهُمْ ذِكْرًا ﴿١١٣﴾

او همداسې (لکه چې قصه مو وکړه د انبیاوو او پخواني امتونو او د قیامت؛) نازل کړی دی مونږ
دغه کتاب قرآن په عربي (ژبه)، او بیا بیا مو راوړي دي مونږ په دې قرآن کې له آیتونو د وعید لپاره
د دې چې دوی پرهېز وکړي، یا پیدا کړي دغه (قرآن) دوی ته ذکر (پند او ترې عبرت واخلي).

تفسیر: یعنې لکه چې دلته د محشر احوال او د هغه د نېکو او بدو نتائج صاف صاف اورولی شوي دي؛ همداسې مونږ پوره قرآن په صافي عربي ژبې سره نازل کړی دی، څو هغه خلق چې د ده ړومبني مخاطبان دي د هغه له لوستلو له الله تعالی څخه وویرېږي، او د تقوی لار غوره کړي، او سمدلاسه داسې ونشي؛ نو اقلاً د دوی په زړونو کې د عاقبت او انجام څه فکر، غور او اندېښنه خو پیدا شي، ممکن دی چې همدغه غور او فکر ورو ورو ترقي او تزیید ومومي، او دوی د هدایت په لاره راولي، او د دوی په وسیلو نورو ته هدایت ور په برخه شي.

فَتَعَالَى اللَّهُ الْمَلِكُ الْحَقُّ ۗ وَلَا تَعْجَلْ بِالْقُرْآنِ مِن قَبْلِ أَن يُقْضَىٰ إِلَيْكَ وَحْيُهُ ۖ وَقُل رَّبِّ زِدْنِي عِلْمًا ﴿١١٤﴾

نو لوی اوچت دی الله (په ذات او صفاتو خپلو کې له ټولو عیبونو او نقصانونو) چې پادشاه دی،
حق دی، او تلوار مه کوه ته (ای محمده !) په (لوستلو د) قرآن پخوا له هغه چې پوره کړه شي تاته
وحي د ده، او ووایه (ای محمده !): ای ربه څما ! زیات کړې ما له جهته د علمه !.

تفسیر: یعنې هر کله چې پاك قرآن داسې مفید او عجیب څیز دی؛ نو هم هغسې چې مونږ هغه په تدریج ورو ورو پر تا نازلوو، ته هم د هغه په اخیستلو کې له جبرئیل علیه السلام څخه تلوار او جلتي مه کوه ! څه مهال چې پرښته وحي در اوروي؛ ته یې په عجلت له هغې سره مه لوله ! څکه چې مونږ د دغې خبرې عهد او پیمان درسره کړی دی، چې نه به پرېږدو عظیم الشأن قرآن چې د تا له سیني څخه ووځي، نو ته ولې په دغه فکر او اندېښنه کې ځان ربړوې (تکلیف ورکوې)؟؛ نه چې د پاك قرآن کوم توری له ما څخه هېر شي، بلکه د دغه فکر په ځای داسې دعاء وکړه چې ای الله تعالی ! د قرآن لا زیاته پوهه او له حده زیات علوم او معارف راته عطاء کړه !.

وَلَقَدْ عَهِدْنَا إِلَىٰ آدَمَ مِن قَبْلُ فَنَسِيَ وَلَمْ نَجِدْ لَهُ عَزْمًا ﴿١١٥﴾

او خامخا په تحقیق حکم کړی وو مونږ آدم ته پخوا له دې نه، پس هېر یې کړ (هغه حکم)، او
ومو نه مونده ده ته استقامت (صبر له منهيّ عنه) څخه.

تفسیر: هغه دا چې دانه یې خوړلې وه، او د مخه حکم یې هېر کړی وو، یعنې قائم پاتې نه شو، وروسته له دې د دغې قصې لږ تفصیل راځي.

وَإِذْ قُلْنَا لِلْمَلَائِكَةِ اسْجُدُوا لِآدَمَ فَسَجَدُوا إِلَّا إِبْلِيسَ أَبَىٰ ﴿١١٦﴾ فَقُلْنَا يَا آدَمُ إِنَّ هَٰذَا عَدُوٌّ لَّكَ وَلِزَوْجِكَ فَلَا يُخْرِجَنَّكُمَا مِنَ الْجَنَّةِ فَتَشْقَىٰ ﴿١١٧﴾

او یاد کړه هغه وخت چې وویل مونږ پرښتو ته چې: سجده وکړئ (تعظیمًا) آدم ته، پس سجده
وکړه (ټولو) مګر (سجده ونه کړه) ابلیس؛ چې منع یې راوړه، پس وویل مونږ: ای آدمه ! بېشکه
دا (ابلیس) دښمن ستا دی او (دښمن) د ښځې ستا دی، پس خبردار ! ودې نه باسي خامخا تاسې
له جنته (په سبب د وسوسې او فرېب) پس په مشقّت کې به پرېوځئ.

تفسیر: ظاهر دی چې د جنت آرامي او هوسایي (خوشالي) په بل کوم ځای کې میسّر کېدی نشي، او پرته له جنته پر هر ځای کې د خوړلو او څښلو، اغوستلو او نورو ضروریاتو تدابیرو ته خامخا انسان ربړ ګالي، او مشقّت پر ځان اخلي.

إِنَّ لَكَ أَلَّا تَجُوعَ فِيهَا وَلَا تَعْرَىٰ ﴿١١٨﴾ وَأَنَّكَ لَا تَظْمَأُ فِيهَا وَلَا تَضْحَىٰ ﴿١١٩﴾

بېشکه مقرر دی تاته چې نه به وږی کېږې په دې (جنّت) کې، او نه به بربنډ کېږې. او بېشکه ته به نه تږی کېږې په دغه جنت کې، او نه به دې ګرمي کیږي.

تفسیر: د انساني له مهمو ضروریاتو څخه خوړل، څښل، اغوستل او د هستوګنې داسې ځای دی چې سړی په کې له لمر، باران، باد او نورو اضرارو څخه مأمون او مصئون وي، په جنّت کې داسې تکالیف له سره نشته، او په جنّت کې له هر حیث او هر جهت څخه آرامي، راحت، طمأنیت، امنیت، سکون او نور ګرد په زړه پورې وسائل او وسائط شته، دلته یې د راحت ذکر ونه فرمایه، یواځې یې د تکالیفو له نفي کولو څخه ښایي داسې تنبیه او ایقاظ مقصود وي، چې د جنّت د وتلو څخه وروسته تاسې له دغو ګردو شیانو سره مخامخ کېدونکي او د دغو ګردو ربړو ګالونکي (تکلیفونو برداشت کوونکي) یئ !.

فَوَسْوَسَ إِلَيْهِ الشَّيْطَانُ قَالَ يَا آدَمُ هَلْ أَدُلُّكَ عَلَىٰ شَجَرَةِ الْخُلْدِ وَمُلْكٍ لَا يَبْلَىٰ ﴿١٢٠﴾

پس وسوسه واچوله دغه (آدم) ته شیطان، (داسې چې ورته) ویې ویل: ای آدمه ! آیا وښیم تاته ونه دتل ژوندي پاتې کېدلو، او پاچاهي چې نه زائلیږي (او تل پاتې کیږي).

تفسیر: یعني داسې ونه دروښیم چې د هغې د مېوې له خوړلو څخه مو ابدي ژوندون په برخه شي، او له سره مړه نشئ، او بې زواله پاچاهي به مو په برخه شي.

فَأَكَلَا مِنْهَا فَبَدَتْ لَهُمَا سَوْآتُهُمَا وَطَفِقَا يَخْصِفَانِ عَلَيْهِمَا مِنْ وَرَقِ الْجَنَّةِ ۚ

پس وخوړل دوی دواړو له دغې ونې، پس ښکاره شول دوی ته غلیظه عورات د دوی، او شروع وکړه دواړو چې نښلولې، پورې کولې دواړو پر ځان پورې له پاڼو د (ونې)، د جنت (لپاره د ستر).

تفسیر: دغه ګرده قصه په «الأعراف» او نورو سورتونو کې مفصّله تېره شوې ده.

وَعَصَىٰ آدَمُ رَبَّهُ فَغَوَىٰ ﴿١٢١﴾ ثُمَّ اجْتَبَاهُ رَبُّهُ فَتَابَ عَلَيْهِ وَهَدَىٰ ﴿١٢٢﴾

او نافرماني وکړه آدم (له حکم) د رب خپل (په سبب د هېرولو د حکم د الله)؛ پس چپ شو (له مطلوبه د خلوده). بیا غوره کړ دغه (آدم) لره رب د ده، پس رجوع وکړه (الله) په آدم په قبول د توبې سره، او هدایت یې ورته وکړ.

تفسیر: یعنې کله چې د الله تعالی د حکم په امتثال کې قصور وشو، او سم له خپله شانه سره د عزم او استقامت پر لاره ثابت قدم نشو پاتې، نو همدغه یې په غوایت او عصیان سره تغلیظًا تعبیر وفرمایه، یعنې د شیطان تسلّط یې پرې نښود، بلکه فورًا یې ورته د توبې توفیق وباښه، او سره له زیاتې مهربانۍ د ده په طرف متوجه شو، او د خپلې خوښې پر لاره یې قائم کړ.

قَالَ اهْبِطَا مِنْهَا جَمِيعًا بَعْضُكُمْ لِبَعْضٍ عَدُوٌّ

وفرمایل (الله) چې کوز شئ دواړه له دغه جنته ټول، ځینې د تاسې د ځینو نورو دښمنان یئ !.

تفسیر: که دغه خطاب یواځې د آدم او حواء علیهما السلام په لوري وي، مراد به یې داسې وي چې: د دوی اولاده به په خپلو منځونو کې سره دښمنان وي، لکه چې په رفاقت سره یې ګناه کړې وه، د هم هغه رفاقت په بدل دا ور په برخه شو، چې اولاده یې پخپل منځ کې سره دښمنان شول، او که دغه خطاب د ابلیس او آدم علیه السلام په لوري وي، نو مقصد به یې داسې وي چې: د دواړو په ذریاتو کې به دغه دښمني برابره قائمه پاتې کیږي، شیاطین به تل د بنیادمانو د ضرر رسولو په فکر کې وي.

فَإِمَّا يَأْتِيَنَّكُم مِّنِّي هُدًى فَمَنِ اتَّبَعَ هُدَايَ فَلَا يَضِلُّ وَلَا يَشْقَىٰ ﴿۱۲۳﴾

پس که راغی تاسې ته له طرفه ځما هدایت (چې کتابونه او رسولان دي)، پس هر چا چې متابعت وکړ د هدایت ځما؛ پس نه به ګمراه کیږي (په دنیا کې)، او نه به بدبخت شي (په عُقبی کې).

تفسیر: یعني نه د جنّت له لارې څخه ګمراه او بې لارې کیږي، او نه له هغه څخه محرومیږي، او تکلیف او ربړ (زحمت) به وګالي، له هغه اصلي وطنه چې راغلی دی؛ بیا به بېرته بې اندېښنې همالته ور ورسیږي.

وَمَنْ أَعْرَضَ عَن ذِكْرِي فَإِنَّ لَهُ مَعِيشَةً ضَنكًا

او هر چا چې مخ وګرځاوه له ذکره (پنده) ځما؛ پس بېشکه ده ته دی معاش (ژوند) تنګ (په دنیا یا سخت عذاب په قبر کې).

تفسیر: یعني هغه انسان چې د الله تعالی له یاده غافل او محض د دغې فاني دنیا ژوندون د خپل مقصود قبله وګڼي او ویې ګرځوي؛ د هغه ګزران به مکدر او تنګ کړ شي، اګر که په ستر ګو له ده سره ډېر مال او دولت، او د عیش سامان لیده کیږي، مګر د ده زړه د قناعت او توکل د خلاء له وجې تل د دنیا د حرص او ترقۍ په فکر کې اوسیږي، او د تقلیل له اندېښنې څخه تل ناآرامه وي.

نصوص او تجربې په دې باندې شاهدې دي، چې په دغه دنیا کې قلبي سکون او حقیقي اطمینان هیچا ته بې د الله تعالی له یاده نه حاصلیږي: ﴿أَلَا بِذِكْرِ اللَّهِ تَطْمَئِنُّ الْقُلُوبُ﴾.

ځینې مفسّرین له ﴿مَعِيشَةً ضَنكًا﴾ نه د قبر برزخي ژوندون مرادوي، یعنې پخوا له قیامته پر ده د سختې تنګۍ دوره راتلونکې ده، څه مهال چې د قبر ځمکه هم پرې تنګه کړه شي، د ﴿مَعِيشَةً ضَنكًا﴾ تفسیر ځینو صحابه کرامو په عذاب القبر سره هم کړی دی، بلکه (بزّار رحمه الله) په جیّدو اسنادو سره له «أبو هریرة رضي الله عنه نه مرفوعًا روایت کړی دی، په هر حال د ﴿مَعِيشَةً ضَنكًا﴾ لاندې دغه ګرد صورتونه داخلېدی شي، (والله أعلم).

وَنَحْشُرُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ أَعْمَىٰ ﴿۱۲۴﴾

او راپورته به کړو مونږ دی (له قبره) په ورځې د قیامت کې ړوند.

تفسیر: یعني په ستر ګو یې ړندوي، او بیا یې د محشر په لوري بیایي، او په زړه سره به هم ړوند وي، چې د هیڅ حجّت په طرف به لاره نه مومي، دغه د حشر د ابتدایي مرحلې ذکر دی، وروسته به یې ستر ګې خلاصیږي، څو د دوزخ او نورو اخروي اهوالو معاینه وکړي.

قَالَ رَبِّ لِمَ حَشَرْتَنِيٓ أَعۡمَىٰ وَقَدۡ كُنتُ بَصِيرٗا ۝١٢٥

وبه وايي (دغه ړوند كافر) اى ربه ځما ! ولې دې پاڅولم (راوستلم) زه ړوند حال دا چې په تحقيق زه وم بينا (په دنيا كې).

تفسير: يعنې هغه كافران چې په دنيا كې د ظاهري سترګو خاوندان او په آخرت كې ړومبى ړانده محشور كيږي؛ په تعجّب او حيرت سره به سوال وكړي (آخر له مونږه څه ګناه او قصور صادر شوى دى، چې د هغه په بدل ځمونږ سترګې راڅخه اخيستى شوي دي؟).

نو وبه فرمايي پاك الله د عذاب د پربنتې په ژبه د دوى په ځواب كې:

قَالَ كَذَٰلِكَ أَتَتۡكَ ءَايَٰتُنَا فَنَسِيتَهَاۖ وَكَذَٰلِكَ ٱلۡيَوۡمَ تُنسَىٰ ۝١٢٦

وفرمايل (الله) همداسې وو (لكه چې ته يې وايي) خو راغلي وو تاته آيتونه ځمونږ، پس هېر كړل تا هغه؛ او په مثل (د هغو هېرولو ستا) نن ورځ هېر به كړ شې ته هم (پرېښود به شې ته په عذاب كې).

تفسير: يعنې په دنيا كې سره له دې چې ځمونږ د قدرت دلائل او نښې مو ليدې او اورېدې؛ خو نه مو پرې يقين او نه مو پرې عمل وكړ، او داسې مو ځان ترې بېخبره او ناګاره كړ، چې ګواكې د هيڅ خبره مو نه اورېدلې او نه ليدلې ده؟ نو نن د هغه په بدل تاسې همداسې هېرولى شئ، لكه چې هلته مو له ځانونو خپلو څخه ړانده جوړ كړي وو، نو اوس دلته د هغه د مناسبې سزا موندلو او له خپلو ړانده پاڅېدلو او ړاندې محشور كېدلو نه ولې حيرت اوتعجّب كوئ؟.

وَكَذَٰلِكَ نَجۡزِي مَنۡ أَسۡرَفَ وَلَمۡ يُؤۡمِنۢ بِـَٔايَٰتِ رَبِّهِۦۚ وَلَعَذَابُ ٱلۡأٓخِرَةِ أَشَدُّ وَأَبۡقَىٰٓ ۝١٢٧

او په مثل د همدې جزاء وركولو (ځمونږ دغو كفارو ته)؛ جزاء وركوو مونږ هغه ته چې له حده ووت او ايمان يې رانه وړ په آيتونو د رب خپل، او خامخا عذاب د آخرت ډېر سخت دى، او ډېر باقي پاتې كېدونكى دى.

أَفَلَمۡ يَهۡدِ لَهُمۡ كَمۡ أَهۡلَكۡنَا قَبۡلَهُم مِّنَ ٱلۡقُرُونِ يَمۡشُونَ فِي مَسَٰكِنِهِمۡۗ

آيا پس نه دي ښكاره شوي (دغو كفارو ته) چې ډېر هلاك كړي دي مونږ پخوا له دوى نه له اهل د زمانو چې ځي تيريږي دوى په (تشو) كليو ځايونو د دوى كې.

تفسير: يعنې كه پر هغه سزا چې دوى ته په آخرت كې وركوله كيږي متيقّن نه وي؛ نو آيا د تاريخي واقعاتو ځنې هم څه پند او عبرت نه اخلي، د همدغو مكيّانو په شاوخوا كې څومره اقوام د خپل كفر او طغيان لامله تباه او برباد شوي دي، چې د هغوى قصې او افسانې د خلقو پر ژبو لا تر اوسه جاري دي، او د هغوى له منځه د ځينو پر كنډوالو او خرابو كليو او ويجاړو ځايونو د شام او د نورو ملكونو د مسافرانو نظر هم لويږي، او دوى پرې تېريږي، چې د هغو له ليدلو څخه ښايي د هغو اقوامو حالات مو در په ياد شي، چې څرنګه هغوى په داسې حال كې چې پر دغو ځايونو كې ګرځېدل او لاندې باندې كېدل؛ هلاك او تباه كړل شول.

إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِأُولِي النُّهَىٰ ﴿۱۲۸﴾ وَلَوْلَا كَلِمَةٌ سَبَقَتْ مِنْ رَبِّكَ لَكَانَ لِزَامًا وَأَجَلٌ مُسَمًّى ﴿۱۲۹﴾

بېشكه په دغه (اهلاك د منكرينو) كې خامخا ډېر دلائل (د عبرت دي) خاوندانو د عقل ته. او كه چېرې نه وی هغه وينا چې پخوا ويلې شوې ده (له طرفه) د رب ستا (په تأخير د عذا ب سره)؛ نو خامخا وو به دغه (هلاك د دوی) لازم (له دوی سره)، او كه نه وی اجل (نېټه) معلومه (د عمر د دوی)؛.

تفسير: يعنې د الله تعالى رحمت پر غضب سابق دی، نو ځكه مجرم ته تر ډېر وخت پورې د اصلاح موقع ور كوي، او د پوره حجّت له اتمام څخه يې ماسوا نه هلاكوي، بلكه د دې امّت په متعلّق يې دا هم فرمايلي دي: ﴿وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُعَذِّبَهُمْ وَأَنْتَ فِيهِمْ﴾ الآية ـ او له خپلې خاصې مهربانۍ عمومي مستأصل عذاب يې له دغه أمّت څخه لرې كړی دی، دغه خبره ده چې ستا د رب له طرفه صادره شوې ده، كه داسې نه وی، او د هر مجرم قوم د عذاب لپاره يو خاص وخت مقرر نه وی؛ نو په لازمي ډول به دوی په عذاب اخته كېدل، ځكه چې د دوی د كفر او شرارت مقتضى همداسې ده چې بنايي على الفور هلاك شي، او كله چې وخت راشي؛ نو په دنيا كې به هم د هغه زورور جنګ نمونه وګوري، لكه چې د «بدر» په غزوه كې دوی له مسلمانانو سره تصادم وكړ، او د هغه يوه وړوكې نمونه يې وليده.

فَاصْبِرْ عَلَىٰ مَا يَقُولُونَ

پس صبر كوه (ای محمده !) پر هغو خبرو چې دوی يې وايي.

تفسير: يعنې عذاب په خپل مقرر وخت كې خامخا واقع كېدونكی دی، دوی د دغه تأخير او امهال د ليدلو څخه هومره چټې خبرې چې كوي ودې كړي، تاسې سمدلاسه دغه ګردې خبرې په ډېر صبر او استقامت سره واورئ ! او په ډېر صبر او سكون د وروستنۍ نتيجې په انتظار كې اوسئ، د كفر پر دغو كلماتو له حده زيات مضطرب كېدلو ته هيڅ ضرورت نشته، (دغه آيت منسوخ دی په آيت سيف سره).

وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ قَبْلَ طُلُوعِ الشَّمْسِ وَقَبْلَ غُرُوبِهَا

او تسبيح وايه سره له حمد د رب خپل پخوا له ختلو د لمر (د سحر لمونځ)، او پخوا له پرېوتلو د دغه لمر، (د ظهر او عصر لمونځ).

تفسير: دلته د فجر او عصر لمونځونو ته اشاره وشوه، يعنې د احمقانو او شريرانو خبرو ته له سره غوږ مه ږدئ ! او مه چرت پرې خرابوئ ! په ډېر صبر او سكون سره د خپل الله تعالى په عبادت كې مشغول او لګيا اوسئ ! ځكه چې د الله تعالى مدد له دوو شيانو حاصليږي، چې هغه صبر او لمونځ دی، كما قال الله تعالى: ﴿وَاسْتَعِينُوا بِالصَّبْرِ وَالصَّلَاةِ﴾ الآية.

وَمِنْ آنَاءِ اللَّيْلِ فَسَبِّحْ

او په ځينو اوقاتو كې له ساعتونو د شپې پس تسبيح وايه (لمونځ اداء كړه د مغرب او عشاء).

تفسير: په دغه كې مغرب او عشاء بلكه د ځينو تفاسيرو له روايته سره سم د تهجّد لمونځ هم داخل دي.

وَأَطْرَافَ النَّهَارِ

او په دواړو څنګو (اطرافو) د ورځې كې (پر لمانځه ډېره توجّه ولره، يا په دغو اوقاتو كې تسبيح سره له حمده وايه).

تفسیر: دغه د ظهر لمونځ شو، ځکه چې په دغه وخت کې د ورځې د اول نصف او د آخر نصف سره یو ځای کیږي، بلکه په صحاح او قاموس او نورو کې تصریح شوې ده، چې «طرف» «طائفة من الشيء»، «طرف د کوم شي حصې ته وايي»، او د خاص حد او د څنډې په معنی نه دی، په دغه صورت نهار جنس منلی کیږي، او د هرې ورځې هغه یوه خاصه برخه ترې مراد کېدی شي، چې هلته ورځ نیمايي کیږي.

لَعَلَّكَ تَرْضٰى ﴿۱۳۰﴾

ښايي چې ته به راضي شي (له الله په اجر).

تفسیر: یعني که داسې د عمل طرز ولرې؛ نو تـل به په دنیا او آخرت کـې خوښ او راضـي اوسېږې، د دغه ډېر لوی اجر به در رسیږي، او له امّت سره به دې مرسته (مدد) وشي په دنیا کې، او مغفرت بـه وي پـه آخرت کې ستا په شفاعت چې د هغه له لیدلو څخه به ته خوښېږې.

وَلَا تَمُدَّنَّ عَيْنَيْكَ اِلٰى مَا مَتَّعْنَا بِهٖٓ اَزْوَاجًا مِّنْهُمْ زَهْرَةَ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا ۙ لِنَفْتِنَهُمْ فِيْهِ ۭ وَرِزْقُ رَبِّكَ خَيْرٌ وَّاَبْقٰى ﴿۱۳۱﴾

او مه اوږدوه (نظر د) سترګې خپلې (یعني مه یې اړوه) هغه څیز ته چې نفع ورکړې ده مونږ په هغه څیز سره چې قسماقسم دي دغو (کفّارو) ته، ښايست د ژوندانه لږ خسیس لپاره د دې چې وازمايو دوی په دې کې، او رزق روزي د رب د تا (چې تاته یې درکړې له نبوّته علمه بهتر ډېر غوره) خیر او اوږده ده (له دنیوي نعماوو څخه).

تفسیر: شیخ الهند رحمه الله د دې آیت ترجمه داسې کړې ده: «او مه اړوه دواړه سترګې خپلې هغه څیز ته چې نفع ورکړې ده مونږ په هغه سره قسماقسم ته له خلقو ...»، یعنې په دنیا کې قسم قسم کافرانو مثلاً یهودانو، نصرانیانو، مشرکانو، مجوسیانو او نورو ته مونږ د عیش او تنعم کوم سامان چې ورکړی دی؛ د هغو په طرف خپلې سترګې مه غړوئ، او له سره مه ورته ګورئ !، دغه تش د څو ورځو عشرت او پسرلی دی، چې مونږ د هغه په وسیله د هغوی امتحان اخلو، چې کوم یو احسان منونکی دی؟ او کوم یو غاړه غړوونکی دی؟ هغه عظیم الشأن دولت چې الله تعالی تاته (ای محمده صلی الله علیه وسلم) مقدّر کړی دی؛ مثلاً عظیم الشأن قرآن، د رسالت منصب، عظیمه فتوحات، رفع الذکر، د نامه لوړېدل، او د آخرت اعلی مراتب؛ د هغوی په مقابل کې دغه فاني او حقیر سامان څه حقیقت لري؟ ستاسې په برخه کوم دولت چې راغلی دی، هغه له دغو دولتونو څخه ډېر ښه او بهتر دی، او في نفسه یا د خپل اثر په اعتبار تل باقي پاتې کېدونکی دی.

وَاْمُرْ اَهْلَكَ بِالصَّلٰوةِ وَاصْطَبِرْ عَلَيْهَا ۭ

او امر کوه په اهل بیت (یا اهل دین) خپل په کولو د لمانځه، او ته هم کلك پرې ولاړ اوسه.

تفسیر: یعني خپلو متعلقینو او اتباعو ته د لمانځه تأکید وکړئ ! په حدیث کې راغلي دي: «کله چې وړوکی مو اوه کلن شي؛ پر دوی لمونځونه کوئ ! او څه مهال چې لس کلن شي؛ په وهلو سره پرې لمونځ کوئ».

لَا نَسْـَٔلُكَ رِزْقًا ۭ نَحْنُ نَرْزُقُكَ ۭ وَالْعَاقِبَةُ لِلتَّقْوٰى ﴿۱۳۲﴾

نه غواړو مونږ له تا څخه روزي (نه ستا او نه د اهل ستا، بلکه) مونږ رزق روزي درکوو تاته، او عاقبت ښه خاتمه خاوندانو د پرهېزګارۍ ته ده.

تفسير: په دنيا کې مالکان پر خپلو مريو باندې روزي ګټي، دغه مالک الملک يوائې بندګي غواړي، او خپلو مريو ته په خپله روزي ورکوي، الغرض ځمونږ له لمانځه څخه هغه ارفع او اقدس ذات ته هيڅ يوه فائده نه رسيږي، بلکه د لمانځه څخه فائده هم مونږ ته عائده ده، او د لمانځه له برکته په ښه شان سره روزي رارسيږي: ﴿وَمَنْ يَتَّقِ اللّٰهَ يَجْعَلْ لَّهٗ مَخْرَجًا ۝ وَّيَرْزُقْهُ مِنْ حَيْثُ لَا يَحْتَسِبُ﴾ (۲۸ جزء د الطلاق سورت (۲-۳) آيتونه، (۱) رکوع).

که د فرض لمانځه او د معاش په کسب کې څه تعارض واقع شي؛ الله تعالی داسې اجازه نه درکوي چې د معاش په مقابل کې لمونځ ترک کړې !، په هر حال ښايي چې هرومرو لمونځ ادا ء کړ شي، روزي رسوونکی هم هغه الله دی چې د هغه په حکم سره لمونځ کوو.

وَقَالُوْا لَوْلَا يَاْتِيْنَا بِاٰيَةٍ مِّنْ رَّبِّهٖ

او وايي (کفّار) ولې نه راوړي محمد صلی الله عليه وسلم مونږ ته يوه معجزه (له طرفه) د رب خپل چې (مونږ يې غواړو په تصديق د نبوّت خپل).

تفسير: يعنې کومه داسې يوه ښکاره معجزه او نښه ولې نه راښيي چې د هغې په ليدلو سره مونږ ته بيخي د انکار او تردّد موقع نشي پاتې، د دغومره ور ځينو ويرولو او تخويفاتو څخه څه ګټه حاصليږي؟.

اَوَلَمْ تَاْتِهِمْ بَيِّنَةُ مَا فِی الصُّحُفِ الْاُوْلٰی ۝۱۳۳

آيا نه دی راغلی دوی ته مصدّق دليل برهان د هغه شي چې په کتابونو پخوانيو کې وو.

تفسير: يعنې دغه خلق له ضده او عناده وايي چې کومه معجزه او نښه دې ولې رانه وړه؟ آيا له سلهاوو نورو معجزو او نښو څخه برسېره او له ګردو څخه لويه معجزه او نښه دغه عظيم الشأن قرآن هغوی ته نه دی رسېدلی، چې د پخوانيو کتابونو د ضروريه وو مضامينو محافظ او د ده د صداقت لپاره د حجّت او شهادت په ډول دی، او د هغه اعجاز له لمر څخه هم زيات ظاهر او ښکاره دی، لکه چې د (۲۱ جزء د العنکبوت سورت په (۵۰ – ۵۱) آيتونو (۵) رکوع) کې داسې يو آيت لولو: ﴿وَقَالُوْا لَوْلَآ اُنْزِلَ عَلَيْهِ اٰيٰتٌ مِّنْ رَّبِّهٖ ۭ قُلْ اِنَّمَا الْاٰيٰتُ عِنْدَ اللّٰهِ ۭ وَاِنَّمَآ اَنَا نَذِيْرٌ مُّبِيْنٌ ۝ اَوَلَمْ يَكْفِهِمْ اَنَّآ اَنْزَلْنَا عَلَيْكَ الْكِتٰبَ يُتْلٰى عَلَيْهِمْ ۭ اِنَّ فِيْ ذٰلِكَ لَرَحْمَةً وَّذِكْرٰى لِقَوْمٍ يُّؤْمِنُوْنَ ۝﴾.

وَلَوْ اَنَّآ اَهْلَكْنٰهُمْ بِعَذَابٍ مِّنْ قَبْلِهٖ لَقَالُوْا رَبَّنَا لَوْلَآ اَرْسَلْتَ اِلَيْنَا رَسُوْلًا فَنَتَّبِعَ اٰيٰتِكَ مِنْ قَبْلِ اَنْ نَّذِلَّ وَنَخْزٰى ۝۱۳۴ قُلْ كُلٌّ مُّتَرَبِّصٌ فَتَرَبَّصُوْا ۚ فَسَتَعْلَمُوْنَ مَنْ اَصْحٰبُ الصِّرَاطِ السَّوِيِّ وَمَنِ اهْتَدٰى ۝۱۳۵

او که چېرې مونږ هلاک کړي وی دوی په عذاب سره پخوا له دغه (قرآنه يا له محمده)؛ نو خامخا به ويلي وی دوی: ای ربه ځمونږه ! ولې ونه لېږه تا مونږ ته يو رسول، نو چې متابعت کړی وی مونږ د آيتونو ستا پخوا له هغه چې ذليل يا شرمنده شوي وی مونږ (په دنيا يا په آخرت کې). ووايه (ای محمده ! دوی ته) چې هر يو (له تاسې او له مونږ عاقبت د امر ته) انتظار کوونکی دی پس تاسې هم انتظار کوئ، پس ژر پوه به شئ تاسې چې څوک دي ياران د لارې سمې صافې؟ او کوم يو دی چې په سمه صافه لاره روان دی؟ (مونږ که تاسې).

تفسير: يعنې د داسې عظيم الشأن نښان له ليدلو څخه وروسته وايي چې: ولې دې کومه معجزه او نښه رانه وړه؟ او فرض يې کړئ ! که مونږ نه وی ورښوولی ـ يعنې قرآن مو نه وی نازل کړی ـ او پخوا د کتاب له انزاله او د رسول له ارساله

دوی مو د کفر او شرك په سزا کې د دوزخ په کنده کې غورځولی؛ نو دوی به شورماشور نښلاوه، او داسې به يې ویل: ای ربه ! د سزا ورکولو څخه پخوا ښايي څمونږ لپاره کوم کتاب او پوهوونکی دې رالېږلی وی، چې مونږ يې په ذلت او رسوايي باندې له اخته کېدو څخه لا پخوا خبر کړي وی؛ نو تا به ليده چې مونږ ستاسې د احکامو په تعميل کې څومره زيار (محنت) ايسته؟.

تمّت سورة طه بتوفيقه وعونه، ولله الحمد.

«د الأنبياء سورت مكّي دی، (۷) رکوع (۱۱۲) آیتونه لري، په تلاوت کې (۲۱)، او په نزول کې (۷۳) سورت دی، د ابراهیم علیه السلام له سورت څخه وروسته نازل شوی دی.

بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

ٱقۡتَرَبَ لِلنَّاسِ حِسَابُهُمۡ وَهُمۡ فِي غَفۡلَةٖ مُّعۡرِضُونَ ١

نژدې شو خلقو ته (وخت د) حساب (او جزا) د دوی، حال دا چې دوی په غفلت کې دي (له دې حساب او جزا څخه خپلې) مخ ګرځوونکي دي (له ایمان راوړلو څخه په دغه سره).

تفسیر: یعنې د حساب او کتاب او مجازاتو ساعت رارسېدونکی دی، لیکن دغه مشرکین او نور خلق په سخت غفلت او جهالت کې پراته دي، او د قیامت د ځواب ورکولو لپاره هیڅ یو تیاری نه نیسي، او کله چې دوی ته د الله تعالی آیتونه اورول کیږي، او نصیحت ورته وشي چې د غفلت له خوبه راویښ او راپورته شئ؛ نو په ډېرې بې پروایۍ او بې اعتنایۍ سره یې اوري، او هیڅ اهمیت ورته نه ورکوي، او داسې یو وضعیت اختیاروي، چې ګواکې دوی له سره له الله تعالی سره مخامخ کېدونکي نه دي، او نه څه حساب او کتاب ورسره کیږي.

مَا يَأۡتِيهِم مِّن ذِكۡرٖ مِّن رَّبِّهِم مُّحۡدَثٍ إِلَّا ٱسۡتَمَعُوهُ وَهُمۡ يَلۡعَبُونَ ٢ لَاهِيَةٗ قُلُوبُهُمۡ

او نه راځي دوی ته هیڅ نصیحت له (طرفه د) رب د دوی نوی؛ مګر خو اوري دوی هغه (له خپل رسول څخه) حال دا چې دوی لوبې پرې کوي، په دې حال کې چې بوخت (مشغول) وي زړونه د دوی (په دنیوي چارو، او غافل وي لـه ضروري کارونو څخه).

تفسیر: یعنې د قرآن عظیم ډېر ارزښتناک (قیمتي) نصیحتونه دوی ته د لوبو او نندارو حیثیت لري، او همغسې یې اوري، که دوی په اخلاص سره په کې فکر او غور او په تعمیل کې یې هڅه (کوښښ) کولی؛ نو د دوی دین او دنیا به دواړه ښه او سم شوي وی، لیکن د دې لامله چې د دوی زړونه بیخي له دې پلوه غافل او له یوه مخه په لوبو او نندارو او تماشو کې لګیا او بوخت دي؛ نو ځکه داسې غور او فکر کولو ته له سره وخت نه لري.

وَأَسَرُّواْ ٱلنَّجۡوَى ٱلَّذِينَ ظَلَمُواْ هَلۡ هَٰذَآ إِلَّا بَشَرٞ مِّثۡلُكُمۡۖ أَفَتَأۡتُونَ ٱلسِّحۡرَ وَأَنتُمۡ تُبۡصِرُونَ ٣

او ښه پټوي راز (خپل) هغه کسان چې ظلم یې کړی (په ځانونو خپلو په شرک سره، او وایي کفّار:) نه دی دا (محمد) مګر خو یو انسان په شان ستاسې، آیا پس راځئ تاسې هغه جادو ته حال دا چې تاسې ګورئ (چې دا جادو دی).

تفسیر: کله چې دوی له ډېر نصیحت اورېدلو څخه تنګ شول؛ نو څو بې انصافان سره راټول شول، او یوه پټه جرګه یې سره جوړه کړه، او د قرآن او رسول الله په متعلق یې په داسې خبرو خوله ببرته کړه چې دغه رسول خو ځمونږ په شان یو انسان دی، نه پرښته ده او ته له مونږ څخه د کوم زیات ظاهري امتیاز خاوند دی، البته دی په جادو باندې پوهیږي،

دغه کلام چې دی يې لولي او مونږ ته يې اوروي؛ هرومرو د سحر او کوډو کلام دی، نو بيا په تاسې باندې څه ټکه (تندر) لوېدلې ده چې په خپلو سترګو يې ګورئ او بيا د هغه جادو په لومو (دام) کې ځان نښلوئ، لازمه ده چې هغه ته له سره مه نژدې کېږئ.

﴿قٰلَ رَبِّيْ يَعْلَمُ الْقَوْلَ فِي السَّمَآءِ وَالْاَرْضِ ۡ وَهُوَ السَّمِيْعُ الْعَلِيْمُ﴾

وويل (رسول دوی ته) رب مې عالم دی په وينا (د هر هغه چا چې وي) په اسمان کې او په ځمکه کې، او هم دی ښه اورېدونکی (د ټولو اقوالو) ښه عالم دی (په ټولو احوالو).

تفسير: رسول الله صلى الله عليه وسلم وويل: که تاسې هر څومره پټې او مخفي مشورې وکړئ؛ پاک الله له هغو ټولو څخه عالم او خبر دی، چې د اسمانونو او ځمکو په هرو پټو خبرو او احوالو هم ښه خبر او عليم دی، ستاسې په دغو مخفي او پټو خبرو او جرګو به څرنګه علم ونه لري؟ او ستاسې دغه پلمې (تدبيرونه) او حيلې له هغه څخه څرنګه پټې پاتې کېدی شي؟.

﴿بَلْ قَالُوْٓا اَضْغَاثُ اَحْلَامٍۭ بَلِ افْتَرٰىهُ بَلْ هُوَ شَاعِرٌ ۚ فَلْيَاْتِنَا بِاٰيَةٍ كَمَآ اُرْسِلَ الْاَوَّلُوْنَ﴾

بلکه (دغه کفّار) وايي (چې دغه قرآن) ګډوډ خوبونه دي، بلکه له خپل ځانه يې جوړ کړي دي، بلکه دی شاعر دی، پس بايد راوړي مونږ ته کومه لويه معجزه لکه هغه (معجزه) چې لېږلي شوي وو لومړني (انبياء په هغو سره).

تفسير: د پاک قرآن په اورېدلو سره به د ډېر ضد او عناد له کبله داسې بدحواسه کېدل، چې له سره به په يوه فکر او رايه باندې قائم نه پاتې کېدل، کله به يې ورته جادو (کوډې) ويل، کله به يې ګډوډ پرېشانه خوب باله، کله به يې داسې ويل چې: دا خبرې دی له ځانه جوړوي او مونږ ته يې وړاندې کوي، او بيا پرې د قرآن نوم ږدي، نه يوازې همدا به يې ويل؛ بلکه داسې وينا به يې هم کوله چې: محمد صلى الله عليه وسلم ډېر ښه او عمده شاعر هم دی، او د شعراوو په شان د لوړو (اوچتو) تخيّلاتو له لارې ډېر ښه مؤثر مضامين او مسجع عبارات جوړوي، او خلقو ته يې وړاندې کوي، که په واقع کې داسې نه وي؛ نو دی دې هم د نورو پيغمبرانو په شان کومه ښکاره لويه معجزه راوښيي.

دغه ويناګانې هم محض د عناد اوتش د ربړولو (تکليف ورکولو) لامله وې، ځکه چې اول خو د مکې معظمې دغه جاهل مشرکان د پخوانيو انبياوو له معجزو څخه هيڅ خبر نه وو، دويم دا چې ځمونږ د رسول الله صلى الله عليه وسلم ډېرې داسې ښکاره معجزې او نښې يې هم ليدلې وې؛ چې د پخوانيو انبياوو له معجزو او نښو څخه په هيڅ يو صورت کمې نه وې، او له ټولو څخه ډېره لويه او غټه معجزه او نښه همدغه د عظيم الشأن قرآن معجزه ده، دوی په خپلو زړونو کې ښه پوهېدل چې دا نه جادو او نه مهمل عبارات او نه چټي (بېکاره) خوب او نه شعر دی، نو هر کله چې به يې هيڅ يوې خبرې له دغې معجزې سره سمون نه خوړ؛ نو هغه به يې پرېښوده او بله خبره به يې ورته جوړوله: ﴿اُنْظُرْ كَيْفَ ضَرَبُوْا لَكَ الْاَمْثَالَ فَضَلُّوْا فَلَا يَسْتَطِيْعُوْنَ سَبِيْلًا﴾ د الفرقان اوله رکوع.

﴿مَآ اٰمَنَتْ قَبْلَهُمْ مِّنْ قَرْيَةٍ اَهْلَكْنٰهَا ۚ اَفَهُمْ يُؤْمِنُوْنَ﴾

(وويل الله) نه وو راوړی ايمان (په معجزو) پخوا له دوی نه هيڅ (اهل د) کلي چې هلاک کړی دی مونږ اهل د هغه (په سبب د تکذيب د دوی)، آيا پس دغه کفّار به ايمان راوړي؟ (بلکه نه يې راوړي).

تفسیر: یعنې پخوانیو قومونو ته فرمایشي معجزې او نښې ورښوولې شوې وې، مګر دوی د هغو په لیدلو هم تابع نشول، او حق یې ونه مانه، بالآخر له سنت الله سره سم هلاک کړی شو، که د مکې معظمې د دې مشرکانو دغه غوښتنې هم پوره کړی شي؛ ښکاره ده چې دوی یې هم منونکي نه دي، هرومرو به د الله تعالی د عام عادت سره موافق سپېره او فنا کړی شي، حال دا چې د هغوی بیخي تباهي او خرابي مقصود نه ده، بلکه د الله تعالی حکمتونه في الجمله د دوی دوام او بقاء غواړي.

وَمَآ أَرۡسَلۡنَا قَبۡلَكَ إِلَّا رِجَالٗا نُّوحِيٓ إِلَيۡهِمۡۖ فَسۡـَٔلُوٓاْ أَهۡلَ ٱلذِّكۡرِ إِن كُنتُمۡ لَا تَعۡلَمُونَ ۝٧

او نه وو لېږلي مونږ پخوا له تا (ای محمده !) مګر خو سړي چې وحي به کوله مونږ دوی ته، پس پوښتنه وکړئ له خاوندانو د ذکره (د کتابیانو له علماوو څخه) که یئ تاسې چې نه پوهېږئ.

تفسیر: دا د دوی د هغه قول ځواب دی ﴿هَلۡ هَٰذَآ إِلَّا بَشَرٞ مِّثۡلُكُمۡۖ﴾، یعنې کوم انبیاء چې پخوا راغلي وو، چې د هغو د معجزو په شان له رسول الله صلی الله علیه وسلم څخه هم د معجزې د ښوولو غوښتنه کوئ؛ هغوی هم د رسول الله صلی الله علیه وسلم په شان انسانان وو، پرښتې نه وې، که له داسې مشهورې او مستفیضې خبرې څخه هم تاسې د خپل جهالت له سببه بې خبره یئ؛ نو له هغو کسانو څخه پوښتنه وکړئ او ځان پرې خبردار کړئ؛ چې هغه ترې ښه خبر دي (لکه د اهل کتابو عالمان).

وَمَا جَعَلۡنَٰهُمۡ جَسَدٗا لَّا يَأۡكُلُونَ ٱلطَّعَامَ وَمَا كَانُواْ خَٰلِدِينَ ۝٨

او نه وو ګرځولي مونږ (دغه پخواني رسولان) داسې جسدونه چې نه یې خوړ طعام، او نه وو دوی تل پاتې کېدونکي (په دنیا کې، بلکه طعام به یې خوړ، او مړه کېدل به هم).

تفسیر: یعنې انساني خصائص په هغو کې موجود وو، او د هغوی بدن د پرښتو په شان نه وو، چې هیڅ کله خواړه ونشي خوړلی، او نه هغوی د الوهیت مرتبه لرله چې له سره مرګ او فناء پرې رانشي، او تل تر تله ژوندی پاتې شي.

ثُمَّ صَدَقۡنَٰهُمُ ٱلۡوَعۡدَ فَأَنجَيۡنَٰهُمۡ وَمَن نَّشَآءُ وَأَهۡلَكۡنَا ٱلۡمُسۡرِفِينَ ۝٩

بیا رښتیا کړه مونږ هغوی سره وعده (د نجات د دوی)؛ پس نجات ورکړ مونږ هغوی ته، او هغو ته چې ځمونږ اراده وه (د نجات د دوی چې مصدّقین دي)، او هلاک کړل مونږ مسرفان (له حده تېرېدونکي د رسولانو مکذّبین).

تفسیر: یعنې د هغوی امتیاز له نورو بندګانو څخه دا وو چې د الله تعالی له لورې د مخلوق د هدایت او اصلاح لپاره ټاکل شوي وو، الله تعالی په دوی وحي نازلوله، او سره له بې سرو سامانۍ به یې د مخالفینو په مقابل کې دوی سره د نصرت او حمایت وعدې کولې، لکه چې پاک الله خپلې دغه وعدې ټولې رښتیا او ښکاره هم کړې، او دغه انبیاء یې د خپلو ملګرو سره محفوظ وساتل، او هغه لوی لوی متکبر دښمنان چې هغوی سره به یې مخالفت او دغرې وهلې؛ تباه او غارت کړل شول، بېشکه محمد صلی الله علیه وسلم هم بشر دی، لیکن د بشر له هغو انواعو څخه دی چې د هغو مرسته او حمایت د ټولې دنیا په مقابل کې کاوه شي، د دوی مخالفینو ته لازم دي چې د خپل انجام فکر او اندېښنه وکړي، او د پخوانیو قومونو له مثالونو څخه دې پند او عبرت واخلي، داسې ونه شي چې د آخرت له حساب نه پخوا په همدغې دنیا کې دوی سره حساب او کتاب شروع شي.

لَقَدْ أَنزَلْنَآ إِلَيْكُمْ كِتَٰبًا فِيهِ ذِكْرُكُمْ أَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿١٠﴾

خامخا په تحقيق نازل کړی دی مونږ تاسې ته يو کتاب چې په هغه کې ذکر (پند) ستاسې دی، آيا پس تاسې عقل نه لرئ (چې ايمان پرې راوړئ).

تفسير: يعني د پاک قرآن په وسيله تاسې ته هر قسم پند او نصيحت درکړی شوی دی، او د ټولو ښو او بدو پای او انجام دربښوول شوی دی، که لږ عقل او سد (هوش) هم ولرئ؛ نو زيار او کوښښ به کوئ چې د الله تعالی له عذابه ځان وساتئ، او د پاک قرآن قدر او عظمت په ښه شان سره وپېژنئ، چې په حقيقت کې ستاسې د لويی او شرف لپاره يو لوی سند او قاطع برهان دی، ځکه چې ستاسې د قوم په ژبه او ستاسې د قوم په يوه کامل فرد باندې نازل شوی دی، او په دنيا کې يې تاسې ته دائمي وياړ او شهرت دربښلی دی، که تاسې د خپل دغسې محسن قدر نه پېژنئ، او خبرو ته يې غوږ نه کېږدئ؛ نو په دنيا کې به خوار او ذليل شئ، او د آخرت عذاب به بېل تاسې ته تيار شي.

وَكَمْ قَصَمْنَا مِن قَرْيَةٍ كَانَتْ ظَالِمَةً وَأَنشَأْنَا بَعْدَهَا قَوْمًا ءَاخَرِينَ ﴿١١﴾

او ډېر ټوټې ټوټې کړي دي مونږ (په هلاکولو سره) له اهل د کليو چې وو هغوی ظالمان، او پيدا کړل مونږ وروسته له هغو څخه قومونه نور (د دوی په ځای).

تفسير: يعني داسې نه ده چې د هغو له ورکېدو څخه به د الله تعالی ځمکه خرابه او ويجاړه (ورانه) شي، دوی چې ورک شي؛ د دوی په ځای نور خلق پيدا او ودانوي.

فَلَمَّآ أَحَسُّواْ بَأْسَنَآ إِذَا هُم مِّنْهَا يَرْكُضُونَ ﴿١٢﴾ لَا تَرْكُضُواْ وَٱرْجِعُوٓاْ إِلَىٰ مَآ أُتْرِفْتُمْ فِيهِ وَمَسَٰكِنِكُمْ لَعَلَّكُمْ تُسْـَٔلُونَ ﴿١٣﴾

پس هر کله چې حس به کړ (وبه موند) دوی عذاب ځمونږ؛ ناڅاپه دوی به له دغه عذابه تښتېدل (په ډېره بيړه ـ تلوار). (نو پرښتو به په تمسخر سره ورته ويل:) مه تښتئ او بېرته لاړ شئ هغه ځای ته چې ښه ژوند درکړی شوی وو تاسې ته په هغه کې، او کورونو خپلو ته، ښايي چې له تاسې نه پوښتنه وکړی شي.

تفسير: يعني کله چې کافران او مشرکان د الله تعالی له عذاب سره مخامخ شول؛ نو ويې غوښتل چې له هغه ځايه وتښتي، او په تېښته سره ځان ته نجات حاصل کړي، په دغه وخت کې دوی ته وويل شول چې: چېرې تښتئ؟ ودرېږئ او په همغه لوري بېرته لاړ شئ چې هلته مو عيش او عشرت کاوه، او ډېر زيات د تنعم اسباب مو راجمع کړي وو، ښايي چې هلته څوک له تاسې څخه پوښتنه وکړي.

يا دا چې تاسې خو داسې لوی سړي وئ، چې په هر ځای کې به ستاسې عزت او احترام کېده، اوس هم هلته لاړ شئ، هيڅ د تېښتې ضرورت نشته، څو خلق په خپلو مهمّاتو کې له تاسې سره خبرې اترې او مشورې وکړي، دغه ټولې خبرې د تهکم په توګه ويلې شوي دي.

قَالُواْ يَٰوَيْلَنَآ إِنَّا كُنَّا ظَٰلِمِينَ ﴿١٤﴾ فَمَا زَالَت تِّلْكَ دَعْوَىٰهُمْ حَتَّىٰ جَعَلْنَٰهُمْ حَصِيدًا خَٰمِدِينَ ﴿١٥﴾

وبه وايي: ای هلاکته ځمونږ (را حاضر شه ! دغه دې وخت دی) بېشکه مونږ وو ظالمان. پس تل به وي دغه بلنه د دوی (هلاکت لره)، تر هغو پورې چې وبه ګرځول مونږ دوی رېبل شوي، مړه يخ پراته.

تفسیر: یعنې کله چې عذاب يې په خپلو سترګو ولید؛ نو هلته يې په خپلو جرمونو اعتراف وکړ، او درګرده به يې داسې چغې وهلې؛ چې بېشکه مونږ ظالمان او مجرمان یو، لیکن اوس د دوی دغه افسوس او حسرت څه په کار راځي؟.

دا د توبې د قبول وخت نه وو، د دې وخت اعتراف او ندامت بېکاره وو، او بالآخر په دې ډول سره ختم کړی شو، لکه چې شین کښت (فصل) یو دم وربېلی شي، او درمند شي، یا په اور کې د سوځېدلو لرګیو د ایرې د ډېرۍ په شان پاتې کیږي (العیاذ بالله).

وَمَا خَلَقۡنَا ٱلسَّمَآءَ وَٱلۡأَرۡضَ وَمَا بَيۡنَهُمَا لَٰعِبِينَ ١٦

او نه دي پیدا کړي مونږ اسمان او ځمکه او نه هر هغه څه چې په منځ د دوی کې دي په داسې حال کې چې لوبې کوونکي وو مونږ (او هیڅ یوه ګټه «فائده» د دوی په پیدایښت باندې مرتبه نه وي).

تفسیر: یعنې چې په کې کوم «معتدّ به» حکمت او صحیح غرض نه وي، نو ځکه عقلمن ته ښايي چې د عالم د خلقت په غرض او غایه وپوهیږي، او دنیا تش د لوبې او تماشا ځای ونه ګڼي، او له انجام څخه غافل نشي، بلکه ښه وپوهیږي چې دنیا د آخرت لپاره پیدا کړی شوې ده، او د هر نېک او بد عمل جزاء او سزا رسېدل، او د ذرې ذرې حساب کېدل یوه حقه او ضروري خبره ده.

لَوۡ أَرَدۡنَآ أَن نَّتَّخِذَ لَهۡوٗا لَّٱتَّخَذۡنَٰهُ مِن لَّدُنَّآ إِن كُنَّا فَٰعِلِينَ ١٧ بَلۡ نَقۡذِفُ بِٱلۡحَقِّ عَلَى ٱلۡبَٰطِلِ فَيَدۡمَغُهُۥ فَإِذَا هُوَ زَاهِقٞۚ وَلَكُمُ ٱلۡوَيۡلُ مِمَّا تَصِفُونَ ١٨

او که اراده کړې وی مونږ چې ونیسو مونږ لهو (اسباب د شغل لکه ښځه او ولد)؛ نو خامخا نیولی به وو مونږ هغه لهو له طرفه خپله که وی مونږ کوونکي د دې کار. بلکه ویشتل کوو مونږ په حق سره په باطل باندې بیا (دغه حق) سر ماتوي د هغه (باطل) او محو کوي يې، پس ناڅاپه دا باطل هلاک (او ورک) کیږي، او تاسې ته اور، افسوس، عذاب، خرابي ده (ای کفّارو !) له هغه څه څخه چې ثابتوئ تاسې (په هغه سره الله ته ښځه، ولد).

تفسیر: یعنې که بالفرض داسې لهو او لعب کار ځمونږ له شانه سره لایق هم وی، او مونږ داسې اراده هم کړې وی، چې همداسې کومې مشغلې او لوبې او تماشې جوړې کړو؛ نو دغه کار به مونږ بالذات پخپله او په خپل قدرت کړی وی، او ستاسې مجازات او مکافات کولو او نیولو او خوشې کولو ته به له سره هیڅ یو ضرورت نه وو پاتې، لیکن حقیقت دا دی چې دنیا محض لوبې او تماشا نه ده، بلکه د سعې او عمل او مبارزې میدان دی، دلته د حق او باطل مقابله کیږي، حق یرغل کوي او د باطل سر ماتوي، له دې څخه تاسې د خپل شرک او ناپوهی په پای (آخر) او انجام وپوهېږئ، کله چې د حق او صداقت ګولۍ او مردکی په پوره قوّت په تاسې ولویږي؛ هلته به څرنګه خرابي او بربادي ستاسې په برخه شي؟ او بل کوم یو طاقت به تاسې ته نجات درکړی شي؟.

وَلَهُۥ مَن فِي ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضِۚ وَمَنۡ عِندَهُۥ لَا يَسۡتَكۡبِرُونَ عَنۡ عِبَادَتِهِۦ وَلَا يَسۡتَحۡسِرُونَ ١٩ يُسَبِّحُونَ ٱلَّيۡلَ وَٱلنَّهَارَ لَا يَفۡتُرُونَ ٢٠

او خاص ده لره دي هر هغه څوک چې په اسمانونو کې او په ځمکه کې دي (د پیدایښت، ملکیت، او بندګی له مخې)، او هغه (پرښتې) چې ده څخه دي؛ لږ څه تکبر، غرور او لویي نه کوي دوی له عبادت د ده (الله)، او نه ستومانه کیږي (له عبادته يې یوه شیبه «لحظه» هم). تسبیح وایي په شپه او ورځ کې، نه سست (او ضعیف) کیږي.

تفسیر: یعنې پرښتې سره له دې چې د الله تعالی د دربار له مقربانو څخه دي، لږ څه تکبر، غرور او لویي نه کوي، او د خپل الله تعالی بندګي او غلامي د خپل ځان لپاره عزت او فخر ګڼي، او د عبودیت د وظایفو په اداء کې لګیا اوسیږي، او له سره په کې نه ستړي کیږي، او نه ترې په تنګ کیږي، بلکه همدغه ذکر او تسبیح د دوی روحاني غـذا ده، څرنګه چې مونږ تل خپله ساه او نفس ښکته او پورته کوو، او ورسره په نورو کارونو کې هم مشغولیږو؛ د پرښتو د تسبیح او ذکر کیفیت همدغسې وګڼئ ! پرښته پر هر کار چې مأموره شي، او په هر یوه خدمت کې چې بوخته او لګیا وي؛ یوه شیبه (لحظه) هم د الله تعالی له ذکره نه غافلیږي.

أَمِ اتَّخَذُوٓا۟ ءَالِهَةً مِّنَ ٱلْأَرْضِ هُمْ يُنشِرُونَ ﴿٢١﴾

آیا نیولي دي دوی نور معبودان له ځمکې څخه (یا په ځمکه کې) چې دوی به هم ژوندي کوي مـړي (بلکه نشي ژوندی کولی).

تفسیر: یعنې اسماني پرښتې خو له سره د الله تعالی له بندګۍ څخه نه زړه تنګي او نه ستومانه کیږي، بلکه د ده په یاد او بندګۍ کې مشغولې وي، بیا آیا په ځمکه کې څه داسې موجودات شته چې هغوی د الله تعالی په مقابل کې معبود وګرځولی شي؟ او کله چې پاک الله د دوی عابدان په خپل عذاب کې هلاک کړي؛ آیا دوی یې بېرته ژوندي کولی شي؟ یا له هلاکت څخه ورته نجات ورکولی شي؟ له سره یې نشي کولی.

لَوْ كَانَ فِيهِمَآ ءَالِهَةٌ إِلَّا ٱللَّهُ لَفَسَدَتَا ۚ

که چېرې وی په دغه اسمان او ځمکه کې نور معبودان (حاکمان) بې له الله څخه؛ نو خامخا وران شوي به وو دواړه (عادتًا د دوی د اختلاف په سبب).

تفسیر: دغه د آلهه وو او د تعدّد پر ابطال نهایت پوخ او واضح دلیل دی، چې عظیم الشأن قرآن هغه په خپل مخصوص اسلوب سره وړاندې کړی دی، ښه پام وکړئ ! چې عبادت د کامل تذلّل نوم دی، او کامل تذلّل صرف د هم هغه کامل لوی ذات په مخکې اختیاراوه شي چې په خپل ذات او صفاتو کې له هر حیثه او هر جهته کامل وي، چې همدغه ته مونږ (الله جلّ جلاله) وایو.

فَسُبْحَٰنَ ٱللَّهِ رَبِّ ٱلْعَرْشِ عَمَّا يَصِفُونَ ﴿٢٢﴾

نو پاک دی الله چې رب د عرش دی له هغو (ناکارو خبرو او شیانو) چې دوی یې منسوبوي ورته.

تفسیر: چې د لوی عرش یواځې مالك او څښتن الله تعالی دی، د ده په ملك او باچایي کې له سره ګډون ځای نه لري، دی خپلواك باچا دی، کله چې دوه واکدار باچایان په یوه اقلیم کې نشي ځاییدلی چې د هغو واکداري هم یواځې مجازي ده؛ نو دوه کل مختاره او مطلق قادر آلهه به څرنګه په یوه سلطنت کې شریك کېدی شي.

لَا يُسْـَٔلُ عَمَّا يَفْعَلُ وَهُمْ يُسْـَٔلُونَ ﴿٢٣﴾

نه پوښتېدلی کیږي (الله) له هغو (شیانو) چې کوي یې (ځکه چې الوهیت یواځې د ده صفت دی)، او دوی پوښتېدلی کیږي (د دوی له افعالو، احوالو او اقوالو، ځکه چې دوی مخلوق او مملوك دي).

تفسير: يعنې الله تعالی د هغه لوی ذات نوم دی، چې مطلق قادر او کل مختار دی (او ټول کارونه يې صواب او له حکمته ډک دي)، د ده د قدرت او مشيت مخه نيول لا څه چې تشه پوښتنه ترې هم څوک نشي کولی، چې مثلاً هغه فلانی کار دې ولې داسې وکړ؟ مګر پاک الله حق لري، او ده لره ښايي چې هر هغه څوک چې اراده يې وشي؛ مؤاخذه يې کړي، او ترې لازمې پوښتنې وکړي.

أَمِ اتَّخَذُوا مِن دُونِهِ آلِهَةً ۖ قُلْ هَاتُوا بُرْهَانَكُمْ ۖ

آيا نيولي دي (دغو مشرکانو) بې له دغه الله څخه نور معبودان؟ ووايه (ای محمده ! دوی ته) چې راوړئ سند خپل (د شرک په دغه دعوی کې).

تفسير: له دې نه پخوا پر توحيد عقلي دليل قائم کړ شو، اوس له مشرکانو څخه د دوی د شرک د دعوی په خصوص د صحيح دليل غوښتنه کيږي، يعنې بې له الله تعالی څخه د هغو معبودانو تجويز چې تاسې کړی دی؛ د دوی د اثبات لپاره که کوم عقلي يا نقلي دليل لرئ؛ هغه راوړاندې کړئ ! ښکاره ده چې له هغوی سره پرته له اوهامو او ګمانونو او د پلرونو او نيکونو له غلطو او ړندو تقليدونو څخه بل هيڅ شی نه وو، د شرکت په دعوی کې يې نه کوم عقلي او نه کوم نقلي دليل وړاندې کړی شو.

هَٰذَا ذِكْرُ مَن مَّعِيَ وَذِكْرُ مَن قَبْلِي ۗ بَلْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ الْحَقَّ ۖ فَهُم مُّعْرِضُونَ ﴿٢٤﴾

دغه (قرآن) دی بيان د هغه چا چې له ما سره دي (له محمدي امّت څخه) او بيان د هغه چا دی چې پخوا له ما تېر شوي دي، بلکه زياتره د دوی نه پوهيږي په حقه خبره (چې توحيد او قرآن دی)، پس دوی مخ ګرځوونکي دي (له توحيد يا ستا له رسالت څخه).

تفسير: يعنې ځما د امت او د پخوانيو موحدينو ټولو همدا يوه خبره ده، چې له الله تعالی څخه پرته چې (رب العرش) دی؛ بل الله نشته، چې د هغه عقلي دليل پخوا له دې نه بيان شو، که تاسې د دغې عقيدې له منلو څخه مخ اړوئ، او له دغې اسماني او اجتماعي عقيدې څخه پرته کوم بل دليل لرئ؛ نو هغه راوړاندې کړئ، ځما دعوی دا ده چې دغه محمّدي امّت او نور پخواني امّتونه د دې کتاب قرآنکريم او د پخوانيو امّتونو اسماني کتابونه (تورات، انجيل، او نور) سره ټول د توحيد په دې دعوی کې سره متفق دي، لکه چې نن هم له هغو زياتو تحريفاتو سره که پخواني اسماني کتابونه ولټوئ؛ نو په هغو کې د توحيد اعلان او د شرک ترديد په صاف او ښکاره ډول سره مومئ، مګر دغه جاهلان په دغو خبرو څه پوهيږي، که پوهېدلئ؛ نو د حقې خبرې د اورېدلو په مقابل کې به يې دغسې د انکار او اعراض وضعيت نه غوره کاوه.

وَمَا أَرْسَلْنَا مِن قَبْلِكَ مِن رَّسُولٍ إِلَّا نُوحِي إِلَيْهِ أَنَّهُ لَا إِلَٰهَ إِلَّا أَنَا فَاعْبُدُونِ ﴿٢٥﴾

او نه وو لېږلی مونږ پخوا له تا څخه هيڅ رسول مګر چې وحي به کوله مونږ هغه ته (داسې) چې بېشکه شان دا دی چې نشته بر حق معبود مګر زه يم (يوازې)؛ نو بندګي کوئ ځما.

تفسير: يعنې ټولو انبياوو او مرسلانو عليهم السلام د توحيد په دې عقيده اجماع کړېده، هيڅ يوه نبي عليه السلام په هيڅ يو وخت کې يو حرف هم د توحيد په خلاف نه دی ويلی، او دوی تل همداسې تلقين کاوه، چې د يوه الله تعالی له عبادت نه پرته د بل هيچا عبادت مه کوئ ! ځکه چې هيڅوک بې د الله تعالی څخه د عبادت مستحق نه دي، نو په هم هغه شان چې له عقلي او فطري دلائلو څخه د توحيد ثبوت او تحصيل او د شرک ترديد کيږي؛ همداسې په نقلي حيثيت هم د انبياوو عليهم السلام اجماع د توحيد د دعوی په حقانيت باندې قطعي دليل دی.

وَقَالُوا اتَّخَذَ الرَّحْمٰنُ وَلَدًا سُبْحٰنَهٗ

او وايي دغه (منکران): نيولی دی رحمان ولد، پاک دی دغه (الله له ولد څخه).

تفسير: د عربو ځينو قبيلو ملائکو ته د الله تعالی لوڼې ويلې، نو يې و ښودل چې د الله تعالی له لوړ شان سره لايق نه دي چې لوڼې يا ځامن ولري، نو په دې آيت سره د نصرانيانو د دې عقيدې ترديد هم وشو، چې مسيح عليه السلام ته ابن الله وايي، او د يهودانو د هغې فرقې ترديد هم وشو؛ چې عُزير عليه السلام ته د الله ځوی وايي.

بَلْ عِبَادٌ مُّكْرَمُوْنَ ﴿٢٦﴾ لَا يَسْبِقُوْنَهٗ بِالْقَوْلِ وَهُمْ بِاَمْرِهٖ يَعْمَلُوْنَ ﴿٢٧﴾

بلکه (دوی) بندګان(د الله) دي مکرّم مقرّب معزّز (د الله په دربار کې په عزت سره). چې نشي ړومبی کېدی دوی له دغه (الله) څخه په خبره سره، او دوی خاص په حکم د الله عمل کوي.

تفسير: يعنې هغو مکرّمو محترمو ذواتو ته چې تاسې د الله تعالی اولاد وايئ؛ هغه يې له سره اولاد نه دي، بلکه د هغه معزّز بندګان دي، او د دوی له انتهايي اعزاز او تقرّب سره سره د دوی د ادب او اطاعت حال دا دی چې د الله تعالی له رضاء او خوښې نه پر ته د هغه په حضور کې له سره خوله نشي ښېرته کولی، او نه بې د الله تعالی له حکم او اجازې څخه کوم کار کولی شي، ګواکې د عبوديت او بندګی کمال د دوی د امتياز طغرا او ځرګنده نښه ده.

يَعْلَمُ مَا بَيْنَ اَيْدِيْهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ

معلوم دي الله ته هغه څه چې وړاندې د دوی دي، او هغه څه چې وروسته د دوی دي.

تفسير: د الله تعالی علم د دوی په ټولو ظاهري او باطني احوالو محيط دی، د دوی هيڅ يو حرکت او هيڅ يو قول او هيڅ يو فعل له ده څخه پټ نه دی، لکه هغه مقرّب بندګان چې په دې حقيقت پوهيدلي دي، تل خپلو احوالو ته ګوري، او څارنه (حفاظت) يې کوي، چې په هيڅ يو حالت کې د الله تعالی د رضا څخه مخالف څه ونه کړي.

وَلَا يَشْفَعُوْنَ اِلَّا لِمَنِ ارْتَضٰى

او نه کوي شفاعت دوی (نشي کولی د هيچا) مګر لپاره د هغه چا چې راضي وي (ترې الله).

تفسير: يعنې دوی بې د الله تعالی د رضا معلومولو څخه د هيچا شفاعت نه کوي، کله چې له موحّدو مؤمنانو څخه پاک الله تعالی خوښ او راضي وي؛ نو ځکه د دوی په حق کې په دنيا او عُقبی کې استغفار د الله تعالی د پرښتو وظيفه ده.

وَهُمْ مِّنْ خَشْيَتِهٖ مُشْفِقُوْنَ ﴿٢٨﴾

او دوی له هيبت د الله څخه ويريدونکي دي.

تفسير: بيا نو دوی ته څرنګه معبود ويلی شي؟ کله چې هغوی معبودان نه دي؛ نو د الله تعالی ځامن او لوڼې هم له سره کېدی نشي، ځکه چې صحيح اولاد د والدينو له جنس څخه وي.

وَمَنْ يَّقُلْ مِنْهُمْ اِنِّيْٓ اِلٰهٌ مِّنْ دُوْنِهٖ فَذٰلِكَ نَجْزِيْهِ جَهَنَّمَ ۭ كَذٰلِكَ نَجْزِي الظّٰلِمِيْنَ ﴿٢٩﴾

او هر څوک چې ووايي له دغو (ملائکو څخه چې) بېشکه زه معبود يم بې له الله څخه؛ پس دغه (ويونکي چې دي) جزا به ورکوو مونږ ده ته دوزخ، همداسې (لکه چې دغو د الوهيت مدّعيانو ته سزا ورکوو)؛ جزاء ورکوو ظالمانو ته (چې د غير الله عبادت کوي).

تفسیر: یعنې هغه چې تاسې یې د الله تعالی اولاد یا آلهه بولئ، که هغوی (معاذ الله) په خپله په فرض محال د داسې خبرې ادعاء وکړي؛ نو هغوی به هم په هغه دوزخ کې وغورځول شي، چې د نورو له حده تېرېدونکو ظالمانو د سزا لپاره مخصوص او معیّن دی، ځمونږ له لا محدود اقتدار او جبروت څخه هغوی هم بل چېرې نشي تلی، نو بیا څنګه الله کېدی شي؟ !.

أَوَلَمْ يَرَ الَّذِينَ كَفَرُوا أَنَّ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ كَانَتَا رَتْقًا فَفَتَقْنَاهُمَا

آیا نه دي لیدلي (نه دي خبر) هغه کسان چې کافران شوي دي چې بېشکه اسمانونه او ځمکې وو دواړه سره نښتي (ضم پیوسته په اول کې)؛ پس بېل کړل مونږ دوی دواړه.

تفسیر: د (رتق) اصلي معنی پیوست، نښتل او یو په بل کې سره ننوتل دي، په ابتداء کې ځمکه او اسمان دواړه ګډوډ، خلط ملط وو، بیا الله جل جلاله په خپل قدرت دوی دواړه سره جدا کړل، له دغه بېلوالي او جداوالي څخه وروسته د دوی دواړو طبقات سره بېل بېل او جدا شول، سره له دې بیا هم هر یو بند وو، نه له اسمان څخه باران ورېده، او نه له ځمکې څخه شی زرغونیده، بالآخره الله تعالی د انساني نوعې د ګټو او ښېګڼو (فائدو) لپاره د دغو دواړو خولې پرانستلې، له پاسه د ورېځو د اوبو ورخونه پرانستل شول، او له لاندې د ځمکې مسامونه (سوري) خلاص شول، چې د هغو په اثر په ځمکه کې سیندونه، ویالې، لښتي او چینې وبهېدلې، او راز راز شینکي، کښتونه، فصلونه، بوټي، ونې، مېوې، دانې، څرځایونه، معدنونه او نور راووتل، او اسمان یې په بې شمارو ستورو سره ښایسته کړ، چې د دوی د هر یوه لپاره یې جدا ځای او د تګ لاره او مدار مقرّر کړ.

وَجَعَلْنَا مِنَ الْمَاءِ كُلَّ شَيْءٍ حَيٍّ أَفَلَا يُؤْمِنُونَ ﴿٣٠﴾

او پیدا کړي دي مونږ له اوبو څخه هر شی ژوندی، نو آیا ایمان نه راوړي دوی.

تفسیر: یعنې عموما ژوندي موجودات چې ستاسې په نظر درځي؛ بالواسطه یا بلاواسطه د اوبو څخه جوړ شوي دي، او خاصتًا اوبه د دوی د ژوندانه سبب او ماده ده، مګر هغه مخلوق له دې نه مستثنی دی چې د هغو په نسبت دا ثابته شي؛ چې د هغو په تخلیق کې اوبه له سره دخل نه لري، خو بیا هم دا کلیه په دې اعتبار چې زیاتو لپاره حکم د کل وي، صادقه ده.

وَجَعَلْنَا فِي الْأَرْضِ رَوَاسِيَ أَنْ تَمِيدَ بِهِمْ وَجَعَلْنَا فِيهَا فِجَاجًا سُبُلًا لَعَلَّهُمْ يَهْتَدُونَ ﴿٣١﴾

او پیدا کړي دي مونږ په ځمکه باندې درانه محکم غرونه ولاړ (یا ټک وهلي دي مونږ په کې مېخونه) چې ونه خوځېږي دا ځمکه په دوی، او ګرځولي دي مونږ په دغه (ځمکه او غرونو) کې ارتې لارې لپاره د دې چې دوی لاره ومومي (او بې له تکلیف څخه خپل مقصود ته ورسیږي).

تفسیر: د دې آیت تفسیر د (النحل) په سورت کې تېر شوی دی، هلته دې وکتل شي !.

وَجَعَلْنَا السَّمَاءَ سَقْفًا مَحْفُوظًا

او ګرځولی دی مونږ اسمان چت ساتل شوی (له پرېوتلو).

تفسیر: چې نه لوېږي، نه په کې کوم سوری یا چاود لیدل کیږي، نه بدلیږي، او د شیاطینو له استراق السمع څخه محفوظ دی، او سقف یې ځکه وویل چې: په ښکاره ډول په سترګو د چت په شان معلومیږي.

وَهُمۡ عَنۡ اٰيٰتِهَا مُعۡرِضُوۡنَ ﴿۳۲﴾

او دغه كفّار له علائمو داسمانونو څخه مخ ګرځوونكي دي.

تفسير: چې څرنګه مضبوط، محكم، وسيع او هسك (اوچت) دومره موده بې ستنو او پايو ولاړ دى، او په رنګ او روغن او ښكلا كې يې بيخي تغيير نه دى راغلى، او په كې لمر، سپوږمى، ستوري او داسې نور ډېر عجائب او غرائب ليدل كيږي، چې هر يو يې بېل بېل د رب العزّت په وجود او وحدانيت باندې دلالت كوي.

وَهُوَ الَّذِيۡ خَلَقَ الَّيۡلَ وَالنَّهَارَ وَالشَّمۡسَ وَالۡقَمَرَ ؕ

او دغه (الله) هغه (مطلق قادر دى چې پخپل بالغه حكمت) يې پيدا كړې ده شپه (د ارامتيا لپاره)، او ورځ (د كار لپاره)، او لمر (د رڼا لپاره)، او سپوږمى (د روښانتيا لپاره).

تفسير: دا د هم هغو اسماني علائمو او نښو لږ څه توضيح ده.

كُلٌّ فِيۡ فَلَكٍ يَّسۡبَحُوۡنَ ﴿۳۳﴾

دغه هر يو له دغو (لمر، قمر، او ستورو څخه) په فلك كې حركت كوي، او ګرځي (لكه لامبوزن په اوبو كې په لامبو وهلو سره).

تفسير: يعنې لمر، سپوږمى بلكه ټول ستوري په خپل مدار باندې برابر ګرځي او چورلي، د ﴿يَّسۡبَحُوۡنَ﴾ له لفظ څخه ظاهر دا معلوميږي چې دا سيارې د الله تعالى په حكم بالذّات په خپله ګرځي (والله تعالى أعلم).

وَمَا جَعَلۡنَا لِبَشَرٍ مِّنۡ قَبۡلِكَ الۡخُلۡدَ ؕ اَفَاۡئِنۡ مِّتَّ فَهُمُ الۡخٰلِدُوۡنَ ﴿۳۴﴾ كُلُّ نَفۡسٍ ذَآئِقَةُ الۡمَوۡتِ ؕ

او نه دي ګرځولي مونږ هيڅ يوه انسان ته پخوا له تانه (اى محمده !) تل ژوندي پاتې كېدل (په دنيا كې)، آيا پس كه ته مړ شې پس دوى به تل پاتې كېدونكي وي (په دنيا كې؟ بلكه داسې نه ده). هر يو نفس څكونكى د مرګ دى (يعنې مري).

تفسير: يعنې هم هغسې چې د پورتنيو ذكر شوو مخلوقاتو وجود د الله تعالى پر امر ايجاد شوى دى، د ټولو انسانانو ژوندون هم د هغه له وركړې څخه دى، هر وخت چې وغواړي؛ دغه خپله وركړه له دوى نه بېرته اخلي، مړينه هر چا ته دا خبره ثابتوي چې د ده هستي او وجود د ده په لاس او واك كې نه دى، او د ده ژوند د څو ورځو د پسرلي رونق او ننداره ده، چې پاى (آخر) ته رسيږي او ختميږي.

وَنَبۡلُوۡكُمۡ بِالشَّرِّ وَالۡخَيۡرِ فِتۡنَةً ؕ

او ازمايو مونږ تاسې (په دنيا كې) په شر، بدى، او په خير، نېكى سره په ازموينه.

تفسير: يعنې الله تعالى په دنيا كې په سختى، نرمى، روغتيا، ناروغتيا، تنګسه، اړتيا (احتياج)، مصيبت، عيش، عشرت او نورو مختلفو احوالو تاسې ازمايي، څو ستاسې كره او كوټه، سره او ناسره، ښه او خراب د يو بل سره جدا او نورو ته هم د سر په سترګو ورمعلوم كړي، او ښه څرګنده (ښكاره) شي چې كوم يو په سختى صبر كوي؟ او كوم يو په نعمتونو شكر كوي؟ او څومره خلق د مايوسى، شكوه، شكايت او د ناشكرى په مرض اخته او مبتلا دي.

وَإِلَيْنَا تُرْجَعُونَ ﴿۳۵﴾

او خاص مونږ ته به راوستلی شئ (د جزا لپاره).

تفسیر: هلته به ستاسې د صبر او شکر او د هر نېک او بد عمل ثمره او نتیجه ولیدلی شي.

وَإِذَا رَءَاكَ ٱلَّذِينَ كَفَرُوٓاْ إِن يَتَّخِذُونَكَ إِلَّا هُزُوًا أَهَٰذَا ٱلَّذِي يَذْكُرُ ءَالِهَتَكُمْ وَهُم بِذِكْرِ ٱلرَّحْمَٰنِ هُمْ كَٰفِرُونَ ﴿۳٦﴾

او کله چې ووینې تا هغه کسان چې کافران شوي دي؛ نو نه نیسي دوی تا مګر مسخره کړې شوی، (او وایي پخپلو منځونو کې:) آیا دا همغه څوک دی چې یادوي (په بدۍ او سپکه) معبودان ستاسې، حال دا چې دغه کفّار په یادولو د رحمان (په وحدانیت یا د خلقو په ارشاد) هم دوی کافران دي.

تفسیر: یعني د خاتمې او انجام څخه بیخي بې فکره شوي دي، او دغه خلق په محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم ټوکې او مسخرې کوي، او د استهزاء او تحقیر په لهجه داسې وایي: ﴿أَهَٰذَا ٱلَّذِي يَذْكُرُ ءَالِهَتَكُمْ﴾ «آیا دا هم هغه سړی دی چې ستاسې معبودان په بدۍ یادوي؟»، دوی پخپله په دې نه شرمیږي چې پخپله د حقیقي معبود له پاک نوم او د «رحمان» له مقدّس اسم څخه بد وړي؟ او د پاک الله تعالی له ربنتینو کتابونو څخه منکر دي، او د باطلو معبودانو د بدۍ له اورېدلو څخه خفه کیږي، نو په دې صورت کې د دوی حالت د تعجّب او خندا وړ (لایق) دی، که د مقابلې ډلې؟.

خُلِقَ ٱلْإِنسَٰنُ مِنْ عَجَلٍ سَأُوْرِيكُمْ ءَايَٰتِي فَلَا تَسْتَعْجِلُونِ ﴿۳۷﴾

پیدا کړی شوی دی انسان له تلوار (بې صبرۍ)، ژر به وښیم تاسې ته آیات خپل (موعود عذاب)، پس تلوار مه کوئ تاسې (په راتللو د عذاب).

تفسیر: ښایي د کفارو دغه د بې عقلۍ او ناپوهۍ اوضاع او دغه د تمسخر او استهزاء له لیدلو څخه د ځینو په زړونو کې به دغه خبره تېره شوي وي: که په دغو بې حیاوو سم سمدلاسه عذاب مسلّط شوی وی؛ نو ډېر به ښه وي، او پخپله کفارو هم د استهزاء په ډول (طریقه) ویل چې: «هله ژر شئ، او هغه موعوده عذاب راباندې نازل کړئ! چې مونږ د هغه وړ (لایق) او مستحق یو»، دلته دغو دواړو ته دغه خبره ښوولې شوې ده، چې انسان ډېر عجلت خوښوونکی دی، ګواکې د ده په خاوره او طبیعت کې بیړه او تلوار خلط او ګډ دي، ښایي چې دوی لږ څه صبر څنډ (ایسارتیا) وکړي، ژر به زه خپل د قهر او انتقام نښې تاسې ته دروښیم.

وَيَقُولُونَ مَتَىٰ هَٰذَا ٱلْوَعْدُ إِن كُنتُمْ صَٰدِقِينَ ﴿۳۸﴾

او وایي (دا کفار:) کله به وي دغه وعده (د راتلو د عذاب یا دقیامت) که چېرې یئ تاسې صادقان رښتیني (په خپله دغه وینا کې)؟.

تفسیر: یعني تل ته وایي چې قیامت راتلونکی دی، او ټول کفّار به د تل لپاره په دوزخ کې سوځي، آخر دغه وعده به کله پوره کیږي؟ که دغه خبرې ټولې رښتیا وي؛ نو ولې همدا اوس قیامت او دوزخ نه راحاضروئ (الله تعالی وایي):

لَوْ يَعْلَمُ الَّذِينَ كَفَرُوا حِينَ لَا يَكُفُّونَ عَنْ وُجُوهِهِمُ النَّارَ وَلَا عَنْ ظُهُورِهِمْ وَلَا هُمْ يُنْصَرُونَ ﴿٣٩﴾ بَلْ تَأْتِيهِم بَغْتَةً فَتَبْهَتُهُمْ فَلَا يَسْتَطِيعُونَ رَدَّهَا وَلَا هُمْ يُنظَرُونَ ﴿٤٠﴾

که پوهېدلي وی هغه کسان چې کافران شوي دي هغه وخت چې نه به شي منع کولی له مخونو خپلو اور (د دوزخ)، او نه له شاګانو خپلو (ځکه چې اور به ترې چاپېر وي)، او نه به له دوی سره مرسته وکړی شي (د عذاب په منع کولو کې، نو نه به کافران کېدل). بلکه رابه شي دوی ته (دغه قيامت) ناڅاپه (بې له مقدمې)، پس حيران به کړي (هغه) پس طاقت به نه لري دوی د لرې کولو د قيامت، او نه به دوی ته مهلت ورکولی شي (د توبې او عذر).

تفسير: يعني که دوی ته حقيقت ښکاره (ښکاره) شي، او د هغه هيبتناک ساعت په کيفيت او نوعيت په ښه ډول سره ځان خبر او پوه کړي؛ نو بيا به له سره داسې غوښتنې ونه کړي.

دغه ټول بې ځايه اعتراضونه د بې فکرۍ او ناپوهۍ لامله د دوی په ذهنونو کې پيدا شوي، کله چې له هغه ويروونکي وخت سره مخامخ شي، او د دوی له چارچاپېره د دوزخ اور داسې احاطه وکړي، چې له هيڅ لوري به د هغه دفع نشي کولی، او نه به څوک ورسره مرسته کولی شي، نه به مهلت ورکولی شي، او نه به اوس لا له پخوا څخه د هغې ورځې د کامل شان او کيفيت اندازه او اټکل کولی شي؛ نو د دغه هولناک حالت په ناڅاپي ليدلو سره به د دوی حواس خراب شي، بيا به دا ورمعلومه شي، کوم شي پورې چې مونږ خندل، او باور مو پرې نه کاوه؛ هغه يو ثابت حقيقت وو.

وَلَقَدِ اسْتُهْزِئَ بِرُسُلٍ مِّن قَبْلِكَ فَحَاقَ بِالَّذِينَ سَخِرُوا مِنْهُم مَّا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِءُونَ ﴿٤١﴾

او خامخا په تحقيق مسخرې شوي دي په رسولانو پخوا له تا، پس احاطه وکړله په هغو کسانو چې مسخرې يې کولې له پخوانيو امتونو نه (جزا) د هغه شي چې وو دوی چې په هغه سره به يې مسخرې کولې.

تفسير: يعني په هر هغه شي يې چې مسخرې کولې؛ د هم هغه په سزا کې سره اخته شول، او د هغې خندا او ملنډو مورد بېرته پخپله همدوی ورګرځېدل.

قُلْ مَن يَكْلَؤُكُم بِاللَّيْلِ وَالنَّهَارِ مِنَ الرَّحْمَٰنِ

ووايه (ای محمده دوی ته) څوک ساتي تاسې د شپې او د ورځې له عذاب د رحمان څخه (که يې درپېښ کړي؟ هيڅوک نشته).

تفسير: يعني د «رحمان» له قهر او غوسې څخه ستاسې ساتونکی بل څوک دی، يواځې د هغه پراخه رحمت دی، چې په تاسې سمدلاسه عذاب نه مسلّط کوي، ليکن د داسې رحمت والا، حليم، متحمل او بردبار له قهر او غوصې څخه ډېره وېره په کار ده: «نعوذ بالله من غضب الحليم».

بَلْ هُمْ عَن ذِكْرِ رَبِّهِم مُّعْرِضُونَ ﴿٤٢﴾

بلکه دوی له ياده د رب خپل (يا له قرآن څخه) مخ ګرځوونکي دي.

تفسير: يعني د «رحمان» د حفاظت احساس او اعتراف له هغو سره نشته، او عيش، عشرت، چړچې، امنيت، آرامتيا او د تنعم ژوندون دوی د الله تعالی له ياده بيخي غافل کړي دي، نو ځکه کله چې د هغه له طرفه دوی ته نصيحت کيږي؛ مخ ترې ګرځوي، او وايي چې دا ته څه وايې؟.

﴿أَمْ لَهُمْ آلِهَةٌ تَمْنَعُهُم مِّن دُونِنَا ۚ لَا يَسْتَطِيعُونَ نَصْرَ أَنفُسِهِمْ وَلَا هُم مِّنَّا يُصْحَبُونَ ﴿٤٣﴾﴾

آیا شته دوی لپاره نور معبودان چې ساتي دوی (له عذاب څخه) غیر له مونږ نه (بلکه نشته، بیا پخپله الله وايي:) طاقت نه لري (دغه معبودان) د مرستې (مدد) د خپلو نفسونو، او نه دوی څمونږ له (عذاب څخه) ساتل کېږي (یا ملګرتیا ورسره کولی شي).

تفسير: يعنې آيا د خپلو فرضي معبودانو په نسبت خيال كوي چې هغوى د دوى حفاظت كوي، او پخپله موقع كې به دوى د الله تعالى له عذاب څخه وژغوري (بچ كړي)؟ نو د دغو خوارانو مرسته او حفاظت لا څه چې د خپل ځان حفاظت هم نشي كولى، كه څوک هغوى ګوډ يا مات كړي، يا يو شى ترې واخلي؛ نو دومره قدرت او قوّت نه لري، چې د خپل ځان مدافعه يا ساتنه وكړي، يا لږ څه لاس او پښې د هغو په مقابل كې وخوځوي، يا د خپلې ساتنې لپاره څمونږ مرسته او ملګرتيا حاصله كړي:

﴿بَلْ مَتَّعْنَا هَٰؤُلَاءِ وَآبَاءَهُمْ حَتَّىٰ طَالَ عَلَيْهِمُ الْعُمُرُ ۗ﴾

(نه ده داسې لكه چې كفّار عقيده كوي) بلكه نفع رسولې ده مونږ دغو كفارو او پلرونو د دوى ته (د ژوندانه په اسبابو سره) تر هغه پورې چې اوږده شوه په دوى باندې (موده د) عمر.

تفسير: يعنې د «رحمان» ساتنه او حفاظت او د بتانو عجز او بېچارګي داسې شى نه دى، چې خلق پرې ونشي پوهېدلى، خبره دا ده چې دوى له ډېرو پېړيو راپه دېخوا د بې فكرئ ژوند تېر كړى دى، او د الله تعالى د عذاب صدمه يې هيڅ نه ده ليدلې، نو ځكه دوى مغرور شوي دي، او د غفلت په نشو كې مست او بيخوده پراته دي، او د الله تعالى له احكامو او د انبياوو له پند څخه يې مخونه ګرځولي دي.

﴿أَفَلَا يَرَوْنَ أَنَّا نَأْتِي الْأَرْضَ نَنقُصُهَا مِنْ أَطْرَافِهَا ۚ أَفَهُمُ الْغَالِبُونَ ﴿٤٤﴾﴾

آيا پس نه وينې (كفّار) چې بېشكه مونږ راتګ او (قصد) كوو ځمكې (د كفّارو) ته په داسې حال كې چې كموو هغه له څنډو (غاړو) د دغې (ځمكې نه له فتوحاتو وروسته)، آيا پس كفّار غالب دي (په مؤمنانو بلكه د اسلام په مقابل كې مغلوب دي).

تفسير: يعنې اسلام مخ په خورېدو دى، او كفر ورځ په ورځ كمزورى كېږي، او ورو ورو ځمكه په كفّارو تنګېږي، د دوى حكومتونه او رياستونه به پرله پسې ماتېږي، او له منځه به وركېږي، نو آيا د داسې ښكاره نښو، آثارو او قرائنو په ليدلو سره هم دوى خپل انجام ته نه ګوري، آيا له دغو مشاهداتو سره سره دوى دا اميد لري چې په رسول الله صلى الله عليه وسلم او مسلمانانو باندې به مونږ غالب شو، كه دوى د عبرت سترګې لري؛ نو پكار دي چې له عقل نه كار واخلي، او له قرائنو او احوالو څخه د مستقبل اټكل او اندازه ولګوي، آيا دوى ته دغه خبره نه ده معلومه چې د دوى د شاوخوا كلي د انبياء الله عليهم السلام د تكذيب او عداوت په سزا كې تباه او وران شوي دي، او په پاى (آخر) كې د الله تعالى حزب بريالى او كامياب شوى دى، بيا د سيّد المرسلين او كاملو مؤمنانو په مقابل كې دوى څرنګه د خپل بري او غلبې توقّع او هيله (اميد) كولى شي؟ ﴿وَلَقَدْ أَهْلَكْنَا مَا حَوْلَكُم مِّنَ الْقُرَىٰ وَصَرَّفْنَا الْآيَاتِ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ﴾ (۲۶ جزء د الأحقاف سورت (۴) ركوع (۲۷) آيت).

تنبيه: په همدې مضمون يو بل آيت هم د (رعد) د سورت په آخر كې تېر شوى دى، د هغه تفسير دې څمونږ په دغه مبارک تفسير كې وكتلى شي.

قُلۡ إِنَّمَآ أُنذِرُكُم بِٱلۡوَحۡيِۚ وَلَا يَسۡمَعُ ٱلصُّمُّ ٱلدُّعَآءَ إِذَا مَا يُنذَرُونَ ﴿٤٥﴾

ووایه (ای محمده ! دوی ته) بېشکه همدا خبره ده چې زه ویروم تاسې په وحي سره، او نه اوري کوڼ دعاء (بلنه) کله چې وویرولی شي (نو تاسې هم د کاڼه په شان حقه خبره نه اورئ).

تفسیر: یعنې ځمونږ کار د الله تعالی له وحي سره سم نصیحت اورول او له خاتمې او انجام څخه خبرول دي، که په زړه کاڼه دغه غږ نه اوري؛ نو ځمونږ قصور نه دی، دوی به د خپل کوڼوالي نتیجه او بده اغېزه (اثر) په خپله وګالي (برداشت کړي).

وَلَئِن مَّسَّتۡهُمۡ نَفۡحَةٞ مِّنۡ عَذَابِ رَبِّكَ لَيَقُولُنَّ يَٰوَيۡلَنَآ إِنَّا كُنَّا ظَٰلِمِينَ ﴿٤٦﴾

او که ورسیږي دوی ته لږ څه تپ له عذابه د رب ستا؛ نو خامخا وایي (کفار) هرومرو: ای هلاکه ځمونږ (راحاضر شه دغه دې وخت دی)، بېشکه چې مونږ وو (یخوا له دغه عذاب څخه) ظالمان (په کفر سره).

وَنَضَعُ ٱلۡمَوَٰزِينَ ٱلۡقِسۡطَ لِيَوۡمِ ٱلۡقِيَٰمَةِ فَلَا تُظۡلَمُ نَفۡسٞ شَيۡـٔٗاۖ وَإِن كَانَ مِثۡقَالَ حَبَّةٖ مِّنۡ خَرۡدَلٍ أَتَيۡنَا بِهَاۗ وَكَفَىٰ بِنَا حَٰسِبِينَ ﴿٤٧﴾

او کېږدو تلې د انصاف لپاره د (اهل د) ورځې د قیامت، پس ظلم به ونه کړی شي په هیڅ نفس د هیڅ شي (هیڅ)، او که وي (دغه عمل) په قدر د یوې دانې شرشم، اوری؛ نو رابه وړو دغه (دانه)، او بس یو مونږ حساب کوونکي (یا ساتونکي د بندګانو د اعمالو).

تفسیر: یعنې د اوری د دانې په اندازه چې د چا عمل وي؛ هغه به هم په میزان کې تلل کیږي، او هغه به هیڅ ضایع نشي، نه به په چا ظلم او تېری کیږي، او د ذرې ذرې حساب به کیږي، او زمونږ حساب به داسی وروستی او فیصله کونکي وي چې وروسته به نه بل حسابوي، او نه به مونږ ددغو مخلوقاتو د اعمالو د محاسبی لپاره کوم مرستیال ته ضرورت لرو.

تنبیه: موازین د میزان جمع ده، ښایي چې هلته به ډېرې تلې وي، یا ممکن دي چې یوه وي مګر د مختلفو اعمالو او عمالو په اعتبار به متعددې درولې شوې وي، و الله تعالی أعلم، د اعمالو د وزن او د میزان په متعلق پخوا له دې نه د «الأعراف» په سورت کې خبرې شوې دي؛ هلته دې وکتل شي.

وَلَقَدۡ ءَاتَيۡنَا مُوسَىٰ وَهَٰرُونَ ٱلۡفُرۡقَانَ وَضِيَآءٗ وَذِكۡرٗا لِّلۡمُتَّقِينَ ﴿٤٨﴾

او هرومرو په تحقیق ورکړی وو مونږ موسی او هارون ته فرقان (د حق او باطل بېلوونکی کتاب) او رڼا (چې حق پرې له باطل څخه پېژندل کیږي) او نصیحت لپاره د پرهېزګارانو.

تفسیر: یعنې تورات شریف د موسی علیه السلام په زمانه کې د حق او باطل، هدایت او ضلالت، حرامو او حلالو او نورو مسائلو فیصله کوونکی او د جهل او غفلت د تیارو رڼا کوونکی او له الله تعالی څخه د ویریدونکو لپاره پند ورکوونکی کتاب وو.

الَّذِيْنَ يَخْشَوْنَ رَبَّهُمْ بِالْغَيْبِ وَهُمْ مِّنَ السَّاعَةِ مُشْفِقُوْنَ ﴿٤٩﴾

(متقیان) هغه کسان (دي) چې ویرېږي له رب خپل په غیب سره، او دوی (تل) له قیامت څخه ویرېدونکي دي.

تفسیر: د قیامت خطره هم څکه دوی په خپلو زړونو کې لري چې د دوی په زړونو کې د الله تعالی وېره ده، او تل په دغه اندېښنه او سودا کې وي چې هلته به څه راپېښيږي؟ نه چې (العیاذ بالله) د الله تعالی د قهر او عذاب وړ (لایق) وګرځو، ښکاره ده چې همداسې خلق د نصیحت څخه ګټه (فائده) اخیستلی شي.

وَهٰذَا ذِكْرٌ مُّبٰرَكٌ اَنْزَلْنٰهُ ۭ اَفَاَنْتُمْ لَهٗ مُنْكِرُوْنَ ﴿٥٠﴾

او دا (قرآن) نصیحت دی مبارک چې نازل کړی (لېږلی دی) مونږ هغه (په محمد باندې)، آیا پس تاسې له دې نه انکار کوونکي یئ.

تفسیر: یعنې دغه قرآن چې ستاسې په مخکې دی، د نصیحت داسې یو کتاب دی چې د ده لوی ارزښت (قیمت) زیاته ګټه او خیر د تورات په نسبت ښه څرګند او ښکاره دی، آیا له داسې یو واضح او روښان کتاب څخه تاسې منکر بېږئ، چې له سره په کې د انکار او تردّد ځای نشته؟.

وَلَقَدْ اٰتَيْنَآ اِبْرٰهِيْمَ رُشْدَهٗ مِنْ قَبْلُ

او خامخا په تحقیق ورکړې وه مونږ ابراهیم ته نېکه حقه لاره د ده (په عقائدو او اعمالو کې) پخوا له (نبوّت یا پخوا له موسی یا پخوا له محمد څخه).

تفسیر: یعنې د محمد صلی الله علیه وسلم، او موسی او هارون علیهما السلام څخه مو پخوا ابراهیم علیه السلام ته د ده د اعلی قابلیت او شان سره مناسب رشد او هدایت ورکړی وو، بلکه له ځلمیتوب څخه پخوا لا په کوچنیتوب (ماشوم والي) کې مو هغه په داسې سمه لار برابر کړی وو چې د داسې اولوالعزمو انبیاوو له شان سره وړ او مناسبه وه.

وَكُنَّا بِهٖ عٰلِمِيْنَ ﴿٥١﴾

او وو مونږ په ده باندې پوه (چې ابراهیم د رشد له خاوندانو څخه دی).

تفسیر: یعنې د ده په استعداد، اهلیت، عملي او علمي کمالاتو مونږ پوره پوه او خبر وو، نو ځکه مو هغه رشد او هدایت ورکړ؛ چې د ده له شان سره وړ او مناسب وو.

اِذْ قَالَ لِاَبِيْهِ وَقَوْمِهٖ مَا هٰذِهِ التَّمَاثِيْلُ الَّتِيْٓ اَنْتُمْ لَهَا عٰكِفُوْنَ ﴿٥٢﴾

کله چې وویل (ابراهیم) پلار خپل (آزر) ته او قوم خپل ته چې څه دي دغه بتان چې تاسې دوی ته ولاړ یئ په عبادت سره (لکه مجاوران).

تفسیر: یعنې لږ څه خو د دوی اصلیت او حقیقت بیان کړئ ! آخر په خپلو لاسونو د تیږو (ګټو) تورلي بتانو ته څنګه معبودان وایئ؟ او هغوی څرنګه ستاسې معبودان کېدی شي؟.

قَالُوْا وَجَدْنَآ اٰبَآءَنَا لَهَا عٰبِدِیْنَ ﴿۵۳﴾

نو وويل دوی چې: موندلي دي مونږ پلرونه خپل دغو (بتانو) ته عبادت کوونکي (نو مونږ هم د هغو متابعت کوو).

تفسیر: یعني د عقل او فطرت او د نقل کوم باوري شهادت څمونږ په تایید کې نشته، او نه دې وي، لیکن ډېر لوی دلیل د بت پرستۍ په صواب او حقانیت همدا دی چې: له پخوا راهیسې څمونږ پلرونه او نیکونه د دوی په عبادت کې بوخت او مشغول وو، بیا مونږ د هغو خپلو لویانو دود (رواج) او دستور او طریقه ولې پرېږدو؟.

قَالَ لَقَدْ كُنْتُمْ اَنْتُمْ وَاٰبَآؤُكُمْ فِیْ ضَلٰلٍ مُّبِیْنٍ ﴿۵۴﴾

وويل (ابراهیم) خامخا په تحقیق يئ تاسې او پلرونه ستاسې (په سبب د بُتانو) په ګمراهۍ ښکاره کې (هر عاقل ته).

تفسیر: یعني په دغه دلیل سره ستاسې حقانیت او پوهه نه ثابتیږي، هو ! دغه خبره ثابتیږي چې تاسې هم د خپلو پلرونو په شان ګمراهان او ناپوهان ناخبره يئ ! او د هغو په دغه ړوند تقلید او بې ځایه متابعت تباه او بربادیږئ.

قَالُوْٓا اَجِئْتَنَا بِالْحَقِّ اَمْ اَنْتَ مِنَ اللّٰعِبِیْنَ ﴿۵۵﴾

نو وويل (قوم ابراهیم ته) آیا راغلی یې ته مونږ ته په حق سره (رښتیا خبرو سره)؟ او که یې ته له لوبو کوونکو څخه؟.

تفسیر: د ټول قوم له عقیدې څخه مخالف د ابراهیم علیه السلام د داسې سختې خبرې په اورېدلو سره د دوی په زړونو کې سخت خفګان او اضطراب پیدا شو، او ورته یې وويل چې: آیا په رښتیا سره ستا عقیده همداسې ده؟ یا ټوکې او مسخرې کوې؟.

قَالَ بَلْ رَّبُّكُمْ رَبُّ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ الَّذِیْ فَطَرَهُنَّ ۖ وَاَنَا عَلٰی ذٰلِكُمْ مِّنَ الشّٰهِدِیْنَ ﴿۵۶﴾

وويل (ابراهیم داسې نه ده چې زه ټوکې کوم، یا دا بُتان رب ستاسې دی،) بلکه رب ستاسې رب د اسمانونو او (رب) د ځمکې دی هغه (الله) چې پیدا کړي یې دي دا (اسمانونه او ځمکې او ما فیهما)، او زه په دغو (چې ومې ويل له توحید نه) له شاهدانو څخه یم.

تفسیر: یعني ځما عقیده همدا ده، او په پوره یقین او بصیرت سره پرې شاهدي ورکوم، چې ځما او ستاسې رب هم هغه یو الله تعالی دی، چې اسمانونه او ځمکې یې پیدا کړي دي، او د هغوی او د هغوی او د نورو ټولو خپلو مخلوقاتو حفاظت او ساتنه کوي، او بل هیڅ شی د ده په الوهیت کې له سره نشي شریکېدی.

وَتَاللّٰهِ لَاَكِیْدَنَّ اَصْنَامَكُمْ بَعْدَ اَنْ تُوَلُّوْا مُدْبِرِیْنَ ﴿۵۷﴾

او قسم دی په الله خامخا څه تدبیر او علاج به وکړم هرومرو (چې مات کړم) بُتان ستاسې پس له هغه چې وګرځئ تاسې شا کوونکي (بُتانو ته مخ په مېله).

تفسیر: دغه خبره يې لرې ورو وويله، چې ځينو يې واورېده او ډېرو له سره وانه ورېده، هغو چې دغه خبره واورېده؛ ورته يې دومره اهميت ور نه کړ، او داسې يې وګڼله چې د يوه ځلمي له لاسه به څه وشي؟ او دی به د ټول قوم معبودانو ته څه ضرر ورورسولی شي؟.

﴿فَجَعَلَهُمْ جُذٰذًا اِلَّا كَبِيْرًا لَّهُمْ لَعَلَّهُمْ اِلَيْهِ يَرْجِعُوْنَ ۝٥٨﴾

پس ويې ګرځول دا بُتان ټوټې ټوټې مګر لوی د دې بُتانو (چې مات يې نه کړ، او تبر يې په اوږه ورته کېښود) لپاره د دې چې دوی هغه ته بېرته راشي (او ترې پوښتنه وکړي).

تفسیر: څه مهال (وخت) چې دا خلق ټول له ښاره د باندې مېلې ته لاړل، نو ابراهيم عليه السلام بت خانې ته ورننوت، ټول بُتان يې سره مات ګوډ کړل، او يوازې هم هغه بُت يې روغ جوړ پرېښود؛ چې د نورو په نسبت د جُثې يا د تعظيم او تکريم په اعتبار د کفارو په ګومان لوی وو، او په هغه تبر يې چې دغه بُتان مات کړي وو؛ هغه يې د هم هغه لوی بُت په اوږه باندې کېښود، څو چې خلق بېرته راشي، او دغه وضعيت وګوري نو په قدرتي ډول به د دوی په زړونو کې دغسې يو خيال پيدا شي چې دغه کار همدغه لوی بُت کړی دی، يا الزامًا ابراهيم عليه السلام ته رجوع وکړي.

(کفارو له مېلې نه د بېرته راګرځېدو او د خپلو بُتانو د کنډوکپر کېدلو څخه وروسته):

﴿قَالُوْا مَنْ فَعَلَ هٰذَا بِاٰلِهَتِنَآ اِنَّهٗ لَمِنَ الظّٰلِمِيْنَ ۝٥٩﴾

وويل دوی: چا کړی دی دا کار په معبودانو ځمونږ، بېشکه چې دی خامخا له ظالمانو دی (په دې کار کې).

تفسیر: يعنې دا د سپين سترګی او بې ادبۍ حرکت ځمونږ له معبودانو سره چا کړی دی؟ يقينًا هر چا چې دا کار کړی دی، هغه (أستغفر الله) لوی ظالم او غټ شرير دی، دا خبرې به هغو کسانو کړې وي چې د هغوی غوږونو ته د ﴿وَتَاللّٰهِ لَاَكِيْدَنَّ اَصْنَامَكُمْ﴾ غږ نه وي رسېدلی.

﴿قَالُوْا سَمِعْنَا فَتًى يَّذْكُرُهُمْ يُقَالُ لَهٗٓ اِبْرٰهِيْمُ ۝٦٠﴾

وويل (ځينو کفارو) چې اورېدلي وو مونږ له يوه ځلمي څخه چې يادول به يې دا بُتان (په بدۍ سره) چې ويلی شي ده ته ابراهيم.

تفسیر: دا ويونکي به هغه کسان وي چې د ابراهيم عليه السلام ﴿وَتَاللّٰهِ لَاَكِيْدَنَّ اَصْنَامَكُمْ﴾ جمله يې اورېدلې وه، يعنې هم هغه يو ځلمی دی چې ځمونږ د معبودانو ذکر په بدۍ سره کوي، يقينًا دا کار به هم هغه کړی وي.

﴿قَالُوْا فَاْتُوْا بِهٖ عَلٰٓى اَعْيُنِ النَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَشْهَدُوْنَ ۝٦١﴾

وويل (نمرود او مشرانو يې) چې راولئ هغه (ابراهيم) په مخکې د سترګو د خلقو (چې ويې وينئ) ښايي چې دوی ووينې (هغه، او په کولو د دې کار پرې شاهدي ورکړي).

تفسیر: يعنې هغه راولئ ! او د دغه عمومي مجمع په مخکې ترې اقرار واخلئ، څو په دغه خبره ټول خلق خبر او دغه معامله ټولو ته څرګنده شي، او د ده وينا هر څوک واوري او پرې شاهدان شي، چې د هغې په مقابل کې د قوم له طرفه داسې يوه سزا ورته مقرّره شي چې دی يې مستحق وي، دا خو د هغوی غرض وو، او د ابراهيم عليه السلام مقصد به

هم ښايي همدا شی وو، چې همداسې په يوه لويه مجمع کې ماته موقع راکړی شي څو زه په هغه کې مشرکان پړ او ملامت کړم، او د خلقو په وړاندې د حق او حقانيت د غلبې اظهار وکړی شم.

(نو کله چې ابراهيم عليه السلام يې راوست؛ دغه لاندينۍ پوښتنې يې ترې وکړې):

قَالُوْٓا ءَاَنْتَ فَعَلْتَ هٰذَا بِاٰلِهَتِنَا يٰٓاِبْرٰهِيْمُ ﴿٦٢﴾ قَالَ بَلْ فَعَلَهٗ ۖ كَبِيْرُهُمْ هٰذَا فَسْـَٔلُوْهُمْ اِنْ كَانُوْا يَنْطِقُوْنَ ﴿٦٣﴾

وويل (بابليانو) آيا تا کړی دی دا کار په معبودانو ځمونږ ای ابراهيمه؟. وويل (ابراهيم): بلکه کړی دی دا کار مشر د دوی چې دا دی، نو پوښتنه وکړئ تاسې له دوی که وي دوی چې خبرې کوي (چې چا ټوټې ټوټې کړي يئ؟).

تفسير: يعنې هيڅ ضرورت نشته، چې له ما څخه د دې خبرې پوښتنې وکړئ، بلکه داسې فرض کړئ چې دا لوی غټ بُت چې روغ رمټ جوړ ولاړ دی، او د ماتولو آله هم ورسره شته، دا کار به همده کړی وي، او دا دی د بحث او تحقيق په وخت کې د الزام او پړوالي په ډول زه دغسې دعوی کوم، چې دغه لوی بُت دا ټول کوچني (واړه) بُتان سره ګوډ مات کړي دي.

تنبيه: ځمونږ له دې تقرير څخه څرګنده شوه چې د ﴿بَلْ فَعَلَهٗ ۖ كَبِيْرُهُمْ هٰذَا﴾ وينا د اخبار په ډول له واقعې مخالفه نه وه چې ورته حقيقتًا دروغ وويل شي، بلکه د دوی د تحميق او تجهيل لپاره د يو فرضي احتمال په شان د دعوی په صورت د تعريض او الزام په ډول کلام شوی دی، لکه چې بالعموم په مباحثو او مناظرو کې همداسې واقع کيږي، نو دې ته مونږ دروغ نشو ويلی، هو ! ظاهرا د دروغو په صورت راښکاري، نو ځکه په ځينو احاديثو کې پرې د (کذب) د لفظ اطلاق صورتًا شوی دی، مفسّرينو د دې په توجيه نور څه مجمل بيان هم کړی دی، مګر ځمونږ دغه تقرير ښه او زيات صاف او بې تکلّفه او روايتونو ته ډېر نژدې ښکاري (والله تعالى أعلم).

فَرَجَعُوْٓا اِلٰٓى اَنْفُسِهِمْ فَقَالُوْٓا اِنَّكُمْ اَنْتُمُ الظّٰلِمُوْنَ ﴿٦٤﴾

پس رجوع وکړه (دغو کفّارو په فکر کولو سره) نفسونو خپلو ته، نو وويل (ځينو ځينو نورو ته:) بېشکه تاسو يئ ظالمان.

تفسير: يعنې وپوهېدل چې د بېکاره تيږو (ګټو) د عبادت کولو څخه څه فائده حاصليږي، يا به دا مطلب وي چې تاسې په خپله پر خپلو ځانونو ظلم کړی دی، چې د ابراهيم عليه السلام د انذار اوريدلو سره سره بُت خانه مو هم هغسې خوشې پرانستلې پرېښوده، او ترې لاړئ، او د خپلو معبودانو د حفاظت او ساتنې هيڅ فکر او تدبير مو ونه کړو، کذا قال ابن کثير رحمه الله.

ثُمَّ نُكِسُوْا عَلٰى رُءُوْسِهِمْ ۚ

بيا نسکور کړل شول دوی پر سرونو خپلو (يعنې شرمنده شول، خو سره له هغه هم ابراهيم عليه السلام د مجادلې لپاره يې ملاوې وتړلې).

تفسير: يعنې له ډېره شرمه يې خپلې سترګې نشوې پورته کولې، او يو بل ته به يې له سره نشو کتلی، خو سره له هغه يې ابراهيم عليه السلام ته داسې وويل:

لَقَدْ عَلِمْتَ مَا هَٰؤُلَآءِ يَنطِقُونَ ﴿٦٥﴾

چې خامخا په تحقیق پوه یې ته چې نه دي دا بُتان (قابل د دې) چې وغږېږي (نو څرنګه مونږ ته له دوی څخه د سوال کولو امر کوې).

قَالَ أَفَتَعْبُدُونَ مِن دُونِ اللَّهِ مَا لَا يَنفَعُكُمْ شَيْئًا وَلَا يَضُرُّكُمْ ﴿٦٦﴾ أُفٍّ لَّكُمْ وَلِمَا تَعْبُدُونَ مِن دُونِ اللَّهِ ۖ أَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿٦٧﴾

نو وویل (ابراهیم علیه السلام) نو آیا پس تاسې عبادت کوئ بې له الله څخه د هغه شي چې نه نفع رسوي تاسې ته د هیڅ شي، او نه ضرر رسولی شي تاسې ته (د هیڅ شي). نو افسوس (او هلاکت) دی تاسې ته او هغه ته چې عبادت یې کوئ بې له الله، نو آیا نه لرئ تاسې دومره عقل هم (چې د خپلو افعالو په قباحت او بدئ وپوهیږي).

تفسیر: یعنې تاسې ته ښایي چې له ډېره شرمه ومرئ، هغه بُت چې یو لفظ هم نشي ویلی او نه د کوم احتیاج په وخت کې مو په کار راځي، او نه مو مدد کولی شي، او د یوې ذرې په اندازه نه څه نفع او نه څه ضرر دررسولی شي، او نه یې څه په واك او اختیار کې شته، هغو ته مو د ألوهیت درجه ورکړې ده، آیا په دومره غټه خبره هم نشئ پوهېدی؟.

(کله چې نمرودیان له مجادلې څخه عاجز شول، د ابراهیم علیه السلام په سوځولو پسې شول)

قَالُوا حَرِّقُوهُ وَانصُرُوا آلِهَتَكُمْ إِن كُنتُمْ فَاعِلِينَ ﴿٦٨﴾

وویل (نمرودیانو) وسوځوئ تاسې دغه (ابراهیم) او مرسته وکړئ تاسې د معبودانو خپلو که چېرې یئ تاسې کوونکي (د دې مرستې خپلو بُتانو سره).

تفسیر: یعنې په بحث او مناظره یې نشو پړ کولی، اوس یواځې همدغه یو صورت پاتې دی، او هغه دا دی چې: مونږ له خپلو معبودانو سره چې نه یواځې ځمونږ سره بلکه له خپلو ځانونو سره هم مرسته نشي کولی؛ مرسته وکړو، او د دوی دښمن ته ډېره سخته سزا ورکړو، که مونږ داسې ونشو کړی؛ نو ګواکې هیڅ کار مو نه دی کړی.

لکه چې د دغې مشورې سره سم غوټه شوه چې ښایي ابراهیم علیه السلام په اور کې وسوځول شي، ګواکې څرنګه چې ابراهیم علیه السلام د بُتانو په ماتولو د دوی زړونه سوځولي وو، دوی هم د هغه په بدل کې د ده د سوځولو تجویز غوره کړ، بالآخره دغه ګرد ظالمان سره ټول شول، او په ډېر اهتمام او بې رحمۍ سره یې ابراهیم علیه السلام په ډېر لوی لمبې وهونکي او سخت سوځوونکي اور کې وغورځاوه.

(کله چې دوی ابراهیم په اور کې وغورځاوه؛ د الله تعالی له لوري داسې حکم وشو:)

قُلْنَا يَا نَارُ كُونِي بَرْدًا وَسَلَامًا عَلَىٰ إِبْرَاهِيمَ ﴿٦٩﴾

وویل مونږ: ای اوره ! شه یخ او خاوند د سلامتیا پر ابراهیم باندې.

تفسیر: یعنې اور ته تکویني حکم وشو، چې په ابراهیم علیه السلام یخ شه ! مګر دومره یخ هم مه شه ! چې له ډېرې یخنۍ څه تکلیف ورته ورسیږي، بلکه داسې برابر او معتدله شه، چې د هغه ځان ښه په راحت شي.

تنبيه: د اور يخېدل پر ابراهيم عليه السلام باندې د ده معجزه وه، د معجزې حقيقت هم دا دی چې الله تعالی د خپل عادت پر خلاف عادي سبب له مسببه او مسبب له سبب څخه بېل کړي.

دلته د احراق سبب (اور) موجود وو، مګر مسبب پرې مرتب نه شو.

وَ اَرَادُوْا بِهٖ كَيْدًا فَجَعَلْنٰهُمُ الْاَخْسَرِيْنَ ۝

او غوښتل (نمرود) پر ابراهيم کيد (مکر د سوځولو)؛ نو وګرځول مونږ دوی سخت زيانکاران (چې پخپل فعل کې کامياب نشول).

تفسير: يعني دوی د ابراهيم عليه السلام بد غوښتل، ليکن دوی په خپله په ناکامی، ذلت او زيان کې پرېوتل، د حق صداقت په ښکاره صورت څرګند شو، او د الله تعالی کلمه لوړه (اوچته) او عُليا وګرځېده.

وَ نَجَّيْنٰهُ وَ لُوْطًا اِلَى الْاَرْضِ الَّتِيْ بٰرَكْنَا فِيْهَا لِلْعٰلَمِيْنَ ۝

او نجات مو ورکړ دغه (ابراهيم) ته او لوط ته (او بومو تلل دواړه، چې ځئ له عراقه) ځمکې هغې ته چې برکت اچولی وو مونږ په هغې کې لپاره د خلقو (چې شام دی).

تفسير: يعني ابراهيم مو سره د لوط عليهما السلام صحيح او سالم روغ رمټ د شام ملك ته بوتلل، چې هلته ډېر ظاهري او باطني برکات د وديعت په ډول اېښودل شوي دي.

وَ وَهَبْنَا لَهٗۤ اِسْحٰقَ ؕ وَ يَعْقُوْبَ نَافِلَةً ؕ وَ كُلًّا جَعَلْنَا صٰلِحِيْنَ ۝

او وموبښل دغه (ابراهيم) ته (ځوی) اسحاق او (لمسی) يعقوب زيات (سربېره د ځوی پر غوښتنې د انعام په ډول)، او دغه ټول ګرځولي دي مونږ نېکان (چې خلقو ته يې لارښوونه کوله.)

تفسير: په زوړ والی کې يې هلك غوښتی وو مونږ لمسی هم ورکړ يعنې يعقوب عليه السلام، او دا ټول يعنې ابراهيم، لوط، اسحاق، يعقوب عليهم السلام په اعلی درجه سره له نېکو بندګانو څخه دي، ځکه چې ګرد د الله تعالی انبياء دي، او له انبياوو څخه پورته بل څوك نېك او ښه کېدی نشي.

وَ جَعَلْنٰهُمْ اَئِمَّةً يَّهْدُوْنَ بِاَمْرِنَا

او ګرځولي وو مونږ دوی (داسې) امامان چې سمه صافه لاره يې ښووله په حکم څمونږ سره (خلقو ته).

وَ اَوْحَيْنَاۤ اِلَيْهِمْ فِعْلَ الْخَيْرٰتِ وَ اِقَامَ الصَّلٰوةِ وَ اِيْتَآءَ الزَّكٰوةِ ۚ

او وحي کړې وه مونږ دوی ته د کولو د خيراتونو (نېکو کارونو) او د قائمولو (سم اداء کولو) د لمانځه او د ورکولو د زکات.

تفسير: يعني هغوی ته مو وحي لېږلې وه، چې په هغې کې د دغو امور تأکيد هم وو، څو نه يوازې دوی عاملان شي، بلکه نور خلق هم د هغو ښو اعمالو په کولو باندې وګماري، دغه د دوی علمي کمال شو.

وَكَانُوا لَنَا عٰبِدِيْنَ ﴿۷۳﴾

او وو دوی (ټول) خاص مونږ ته عبادت کوونکي.

تفسیر: یعنې شپه او ورځ به څمونږ په بندګۍ او عبادت کې بوخت (مشغول) وو، بل کوم طرف ته به یې سترګې نه اړولې، دغه د دوی عملي کمال شو، نو تاسې ای عربو چې د ابراهیم علیه السلام اولاد یئ، او د هغه د متابعت دعوی کوئ، ولې د هغو د دې علمي او عملي کمالاتو متابعت نه کوئ، بلکه حقیقتًا یې تابعان شئ !.

وَلُوْطًا اٰتَيْنٰهُ حُكْمًا وَّعِلْمًا وَّنَجَّيْنٰهُ مِنَ الْقَرْيَةِ الَّتِيْ كَانَتْ تَّعْمَلُ الْخَبٰٓئِثَ ؕ اِنَّهُمْ كَانُوْا قَوْمَ سَوْءٍ فٰسِقِيْنَ ﴿۷۴﴾

او لوط ته ورکړی وو مونږ ده ته حکم (نبوّت) او پوهه، او نجات ورکړی وو مونږ دغه (لوط) ته له (خلقو د) کلي هغه چې وو هغوی چې کول به یې عملونه خبیث ناپاکه، بېشکه چې هغوی وو قوم د بدۍ نافرمان.

تفسیر: له کلي څخه مراد «سدوم» او بلکه د هغه ملحقات دي، د دې ځای خلق په خلاف الفطرت کارونو مبتلا وو، د دوی قصه پخوا څو ځایه تېره شوې ده.

وَاَدْخَلْنٰهُ فِيْ رَحْمَتِنَا ؕ اِنَّهٗ مِنَ الصّٰلِحِيْنَ ﴿۷۵﴾

او داخل کړی وو مونږ دی په رحمت خپل کې، بېشکه دی له نېکانو څخه دی.

تفسیر: یعنې کله چې د لوط پر قوم باندې مو عذاب نازل کړ؛ نو لوط مو د خپلو ملګرو سره د خپلې مهربانۍ او رحمت په څادر کې پټ کړ، څو د نېکانو او بدانو عاقبت او انجام بېل بېل سره څرګند شي.

وَنُوْحًا اِذْ نَادٰى مِنْ قَبْلُ فَاسْتَجَبْنَا لَهٗ فَنَجَّيْنٰهُ وَاَهْلَهٗ مِنَ الْكَرْبِ الْعَظِيْمِ ﴿۷۶﴾ وَنَصَرْنٰهُ مِنَ الْقَوْمِ الَّذِيْنَ كَذَّبُوْا بِاٰيٰتِنَا ؕ اِنَّهُمْ كَانُوْا قَوْمَ سَوْءٍ فَاَغْرَقْنٰهُمْ اَجْمَعِيْنَ ﴿۷۷﴾

او (یاد کړه ای محمده ! قصه د) نوح کله چې غږ یې وکړ (په ښېرا د قوم خپل) پخوا (له دغو مذکورو انبیاوو ـ یعنې پخوا له ابراهیم او لوط علیهما السلام څخه)، پس قبول کړ مونږ ده ته (سوال د ده)، نو نجات ورکړ مونږ ده ته او کورنۍ د ده ته له غمه لویه (چې د طوفان وېره او د کافرانو ضرر وو). او مرسته مو وکړه له ده سره (په انتقام اخیستو د ده) له قومه هغه چې نسبت د دروغو یې کړی وو آیتونو څمونږ ته، بېشکه دوی وو قوم بد (ناکاره)؛ نو غرق کړل مونږ دوی ټول.

تفسیر: نوح علیه السلام تر نهه نیم سوو کلونو پورې خپل قوم وپوهاوه، او په دومره اوږده موده کې یې ډېرې سختۍ برداشت کړې، بالآخره په تنګ راغی، او داسې دعاء یې وکړه: ﴿اَنِّيْ مَغْلُوْبٌ فَانْتَصِرْ﴾ (۲۷ جزء، د القمر سورت (۱۰) آیت، (۱) رکوع)، او ﴿رَّبِّ لَا تَذَرْ عَلَى الْاَرْضِ مِنَ الْكٰفِرِيْنَ دَيَّارًا﴾ (۲۹ جزء د نوح د سورت (۲۶) آیت (۲) رکوع)، نو الله تعالی دغه دعاء قبوله کړه، او کفار یې په طوفان غرق کړل، او نوح علیه السلام یې د خپلو ملګرو سره د طوفان له هیبته او د کفارو له ضرر رسولو څخه صحیح او سلامت وویست، دغه قصه په مفصّل ډول پخوا تېره شوې ده.

وَدَاوُدَ وَسُلَيْمَٰنَ إِذْ يَحْكُمَانِ فِي الْحَرْثِ إِذْ نَفَشَتْ فِيهِ غَنَمُ الْقَوْمِ وَكُنَّا لِحُكْمِهِمْ شَٰهِدِينَ ﴿٧٨﴾ فَفَهَّمْنَٰهَا سُلَيْمَٰنَ ۚ وَكُلًّا ءَاتَيْنَا حُكْمًا وَعِلْمًا

او (ياد كړه اى محمده ! قصه د) داود او سليمان كله چې حكم كاوه هغو دواړو په (دعوى او نزاع د) كښت (فصل)، كله چې د شپې ګډه شوې وه (بې له شپانه) په هغه (كښت) كې رمه د (هغه) قوم، او وو مونږ حكم د دوى ته حاضر. پس ومو پوهوه په هغه (فتوى، فيصله) سليمان، او هر يو د دوى دواړو ته ور كړى وو مونږ حكم (نبوّت) او پوهه.

تفسير: داود عليه السلام د الله تعالى نبي وو، سليمان عليه السلام د ده ځوى او هم د پاك الله تعالى نبي وو، دغه پلار او ځوى ته الله تعالى پرته له نبوّته حكومت، علم، حكمت، د فهم قوت، او د فيصلو قدرت هم وربخښلى وو، سليمان عليه السلام لا په هلكتوب كې داسې فوق العاده پخې خبرې او ښايسته ويناوې كولې، چې ټول اوريدونكي به ورته حيران پاتې كېدل.

د داود عليه السلام حضور ته داسې يوه دعوى وړاندې شوه، چې د يوه سړي په كښت (فصل) كې د نورو خلقو مېږې (ګډې) د شپې ګډې شوې وې، او د هغه كښت يې تر پښو لاندې او زيانمن كړى وو، كله چې داود عليه السلام په دغه دعوى كې غور وكړ؛ وربښكاره شوه چې د دغو مېږو قيمت د هغه نقصان سره برابر او معادل دى چې هغه كښت ته رسول شوى دى، نو داسې فيصله يې صادره كړه چې: «دغه مېږې دې د كښت خاوند ته وركړى شي !»، سليمان عليه السلام وويل چې ځما: «نظريه او فيصله دا ده چې: دغه د كښت خاوند دې دغه مېږې له خپله ځانه سره وساتي، او شودې دې وخوري، او د مېږو خاوند دې د كښت خدمت وكړي، تر څو چې كښت خپل ړومبي حالت ته ورسيږي، نو په دغه وخت كې دې مېږې بېرته خپل خاوند او كښت خپل خاوند ته وسپارل شي، نو په دې ترتيب او صورت سره به دواړه له نقصانه وژغورل (وساتل) شي»، داود عليه السلام چې دا فيصله واورېده؛ نو آفرين يې ورته وويل، او د خپل اجتهاد نه وګرځېد.

وَسَخَّرْنَا مَعَ دَاوُدَ الْجِبَالَ يُسَبِّحْنَ وَالطَّيْرَ

او تابع كړي وو مونږ له داود سره غرونه چې تسبيح به يې ويلې، او (همداسې تابع كړي وو مونږ) مرغان هم (چې تسبيح به يې ورسره ويلې).

تفسير: داود عليه السلام د ډېر ښه غږ او د خواږه آواز خاوند وو، د نبوّت په هغه مؤثر او اغېزناك غږ چې ده په خپل طبيعي جوش سره زبور شريف لوست، يا د پاك الله په تسبيح او تحميد كې مشغولېده؛ نو غرونو، مرغانو او نورو حيواناتو به هم د هغه د غږ په متابعت په لوستلو پيل (شروع) كاوه.

وَكُنَّا فَٰعِلِينَ ﴿٧٩﴾

او وو مونږ كوونكي (د داسې كارونو).

تفسير: يعنې تعجب مه كوه چې تيرې (ګټې) او مرغان به څرنګه تهليل او تسبيح وايي، دغه ټول كارونه مونږ لا پخوا كړي وو، ښه ! ځمونږ د لامحدود قدرت له مخې آيا دغه خبرې څه مشكلې او مستبعدې ګڼلى كېدى شي؟ بلكه نه، نشي كېدى.

وَعَلَّمْنٰهُ صَنْعَةَ لَبُوْسٍ لَّكُمْ لِتُحْصِنَكُمْ مِّنْۢ بَاْسِكُمْ ۚ فَهَلْ اَنْتُمْ شٰكِرُوْنَ ۝۸۰

او ښوولی وو مونږ دغه (داود) ته جوړول د زغرې تاسې ته، لپاره د دې چې وساتي تاسې (دا زغره ای انسانانو) له ضرره د جنګ (د دښمنانو) ستاسې، پس آیا یئ تاسې شکر کوونکي (یعنې شکر وکړئ).

تفسیر: الله تعالی د داود علیه السلام په لاس کې اوسپنه د موم په شان پسته او نرمه ګرځولې وه، ده به هغه سره تاوولە او نهایتې سپکې مضبوطې او ښکلې زغرې به یې جوړولې، چې د جنګ په وخت کې به ترې کار اخیست کېده.

وَلِسُلَيْمٰنَ الرِّيْحَ عَاصِفَةً تَجْرِيْ بِاَمْرِهٖٓ اِلَى الْاَرْضِ الَّتِيْ بٰرَكْنَا فِيْهَا ۚ

او (تابع کړی وو مونږ) سلیمان ته باد توند (تېز) چې روانېده په حکم د ده (سلیمان او رساوه به یې) ځمکې (د شام ته) هغې ته چې برکت ایښی وو مونږ په هغې کې.

تفسیر: سُلیمان علیه السلام داسې دعاء کړې وه: ﴿رَبِّ اغْفِرْ لِيْ وَهَبْ لِيْ مُلْكًا لَّا يَنْۢبَغِيْ لِاَحَدٍ مِّنْۢ بَعْدِيْ ۚ﴾ (۲۳ جزء د ص د سورت (۳۵) آیت (۳) رکوع)؛ نو الله تعالی هوا او پیریان د ده تابع کړي وو، سُلیمان علیه السلام داسې یو تخت تیار کړی وو، چې د دولت له اعیانو او مشرانو سره به پرې کېناسته، او ضروري لوازم او سامان به یې هم له خپل ځان سره اخیستل، بیا به هوا راتله، او هغه تخت به یې په ډېره چابکۍ پورته کاوه، کله چې به هغه په مناسبه اندازه له ځمکې څخه پورته کېده، بیا به هوا نرمېده او له ضرورت سره سم به کمی او زیاتی په کې پیدا کېده، لکه چې د (ص سورت په (۳۶) آیت (۳) رکوع (۲۳) جزء) کې راغلي دي: ﴿رُخَآءً حَيْثُ اَصَابَ﴾ له «یمن» څخه «شام» ته او له «شام» څخه «یمن» ته چې د یوې میاشتې لاره ده، په (۵) ګړیو (ګېنټو) کې رسېده، تعجّب دی چې د نن ورځې د عجیبو او غریبو هوایي جهازونو په زمانه کې هم ډېر منحرفین له دې ډول واقعاتو څخه انکار کوي، آیا هغه کار چې نن ورځ یې اوروپا د بخار او برق او نورو په ذریعه کولی شي، الله تعالی یې د خپل یو نبي لامله په خپل قدرت سره نشي کولی؟ بلکه کولی یې شي.

وَكُنَّا بِكُلِّ شَيْءٍ عٰلِمِيْنَ ۝۸۱

او یو مونږ په هر شي عالمان.

تفسیر: یعنې چې چا ته څه قسم امتیاز ورکول مناسب دي، او له هوا او له نورو عناصرو څخه په څه ډول سره کار اخیستل کېدی.

وَمِنَ الشَّيٰطِيْنِ مَنْ يَّغُوْصُوْنَ لَهٗ وَيَعْمَلُوْنَ عَمَلًا دُوْنَ ذٰلِكَ ۚ

او (تابع کړي وو مونږ ده ته) ځینې له شیطانانو څخه هغه چې غوټې به یې وهلې (په سیند کې) د ده لپاره، او کول به یې (نور ډېر) کارونه بې له دې نه.

تفسیر: له شیاطینو څخه مراد سرکښ پیریان دي، دوی د سُلیمان علیه السلام له لوري مأمور وو، چې په لویو لویو سیندونو کې غوپې ووهي، او مرغلرې، جواهر او نور بحري حاصلات د هغو له تل څخه راوکاږي، او په دغو پیریانو په ودانیو او نورو عمراني کارونو کې سخت او درانه کارونه وکړي، د یوه لوی حوض په اندازه د مسو لګنونه (خانکونه) او لوی لوی دېګونه به یې پرې جوړول، چې له سره به له خپله ځایه چا نشو خوځولی، او له یوه ځایه بل ځای ته به یې پرې وړل او بارول، او لاندې باندې به یې سره کول، او له ډېرو سختو څخه سخت کارونه به یې ترې اخیستل.

وَكُنَّا لَهُمْ حٰفِظِيْنَ ﴿٨٢﴾

او وو مونږ دوی لره ساتونکي (له فساد څخه).

تفسیر: یعني مونږ په خپل کامل قدرت دغه شیاطین په داسې شان سلیمان علیه السلام په قبضه او قید کې ټینګ، مضبوط او بند ساتلي وو، چې هر څه یې غوښتل هغه به یې وربانديې د بیګار په ډول کول، او دوی له سره سلیمان علیه السلام ته هیڅ یو ضرر نشو رسولی، که نه د بنیادم به څه زور او قوت وي؟ چې داسې یو شریر مخلوق په خپله قبضه کې په سختو ځنځیرونو کې بند وساتي: ﴿وَّاٰخَرِيْنَ مُقَرَّنِيْنَ فِي الْاَصْفَادِ﴾ (۲۳ جزء، د (ص) د سورت (۳۸) آیت، (۳) رکوع).

وَاَيُّوْبَ اِذْ نَادٰى رَبَّهٗٓ اَنِّيْ مَسَّنِيَ الضُّرُّ وَاَنْتَ اَرْحَمُ الرّٰحِمِيْنَ ﴿٨٣﴾ فَاسْتَجَبْنَا لَهٗ فَكَشَفْنَا مَا بِهٖ مِنْ ضُرٍّ وَّاٰتَيْنٰهُ اَهْلَهٗ وَمِثْلَهُمْ مَّعَهُمْ رَحْمَةً مِّنْ عِنْدِنَا

او (یاد کړه ای محمده ! قصه د) ایّوب چې ندا غږ یې وکړ رب خپل ته چې بېشکه زه رسېدلی دی ماته ضرر (رنځ او سختي په بدن کې) او ته ډېر مهربان یې له ټولو مهربانانو څخه. پس قبوله کړه مونږ دعاء د ده، پس لرې کړ مونږ هغه چې وو په ده باندې له (بدني او مالي) ضرره، او ورکړ مونږ دغه (ایّوب) ته اهل د ده، او په مثل د هغوی له هغوی سره په رحمت سره له نزده څمونږ.

تفسیر: أیّوب علیه السلام ته الله تعالی په دنیا کې له هر حیثه ارامي او هوسایي (راحت) ورکړې وه: ځمکه، کښت (فصل)، مال مالداري، مریان، وینځې، صالح اولاد او په زړه پورې ښځه یې ورکړې وه، أیوب علیه السلام د الله تعالی لوی شکر کوونکی بنده وو، لیکن الله تعالی دی په ابتلاء او ازموینه کې واچاوه، کښتونه یې وسوځېدل، رمې او ګلې یې تباه شوې، اولاد یې مړه شول، ټول دوستان آشنایان او خپلوان ترې بېل شول، د ده په وجود سختې دانې وختلې، له دغومره مالونو، شتو، نوکرانو، خپلو او خپلوانو څخه یواځې د ده یوه ښځه ورسره ملګرې پاتې وه، بالآخره دغه خواره هم سترې ستومانه او زړه تنګې شوه، مګر ایوب علیه السلام همغسې چې په نعمت کې د پاک الله شکر کوونکی بنده وو، په زحمت او ابتلاء کې هم صابر پاتې شو، کله چې د ده تکلیف او اذیت او د دښمنانو شماتت له حده تېر شو؛ نو دلته أیوب علیه السلام لاس په دعا شو چې: ﴿وَاَيُّوْبَ اِذْ نَادٰى رَبَّهٗٓ اَنِّيْ مَسَّنِيَ الضُّرُّ وَاَنْتَ اَرْحَمُ الرّٰحِمِيْنَ﴾ همدا چې ده د خپل رب په دربار کې دا سوال وکړ؛ سمدلاسه د رحمت سیند په جوش او چپو شروع وکړه، الله تعالی ده ته د مړو اولادونو پر ځای یو په دوه اولادونه ورکړل، او د ځمکې څخه یې چینه راویستله، أیوب علیه السلام له هغې څخه اوبه وڅښلې، او هم یې وربانديې ولمبل، سمدلاسه روغ رمټ شو، او ټول تکلیفونه یې لرې شول، لکه چې په حدیث کې راغلي دي: د سرو زرو ملخان یې وربانديې وورول، لنډه دا چې له هر حیثه ورته د ارامتیا اسباب برابر شول.

وَذِكْرٰى لِلْعٰبِدِيْنَ ﴿٨٤﴾

او نصیحت لپاره د عبادت کوونکو (هر څوک چې داسې صبر کوي؛ همداسې نتیجه به هم مومي).

تفسیر: یعني په أیّوب علیه السلام د دغې مهربانی کېدلو په اثر بندګي کوونکو ته لوی پند او نصیحت او یو مهم یادګار پاتې شو، چې هر کله چې په کوم یو نېک بنده په دنیا کې کومه تنګسه یا مصیبت راشي، ښایي چې د ایّوب علیه السلام په شان صبر، استقامت، ثبات او استقلال وښیي، او یواځې خپل پروردګار ته دعاء او نداء وکړي؛ یقین دی چې الله تعالی به پرې د عنایت نظر وکړي، او یواځې د داسې یوې ابتلاء له لیدلو څخه نه ښایي چې څوک داسې ګومان وکړي، چې البته دغه بنده د الله تعالی په دربار کې مبغوض دی.

وَإِسۡمَٰعِيلَ وَإِدۡرِيسَ وَذَا ٱلۡكِفۡلِۖ كُلّٞ مِّنَ ٱلصَّٰبِرِينَ ﴿٨٥﴾

او (ياد كړه اى محمده ! قصه د) اسماعيل او ادريس او ذوالكفل، دغه ټول دي له صبر كوونكو څخه (په طاعت او مصيبت او له معصيت څخه).

تفسير: يعنې دغه نېك بنده ګان مې ياد كړئ !، د اسماعيل او ادريس عليهما السلام ذكر پخوا له دې نه د (مريم) په سورت كې تېر شو، د «ذوالكفل» په نسبت د علماوو كرامو په نظر كې اختلاف دى، چې هغه نبي او كه يو صالح سړى وو؟ ابن كثيررحمه الله وايي چې: د قرآنكريم د سياق نه دا څرګندېږي چې هغه نبي وو، ځكه چې د انبياوو په ډله كې د هغه يادول وشو، او ځينې وايي چې: هغه يو صالح، عادل، او منصف پاچا وو، او «ابن جرير» په كې توقّف كړى دى.

وَأَدۡخَلۡنَٰهُمۡ فِي رَحۡمَتِنَآۖ إِنَّهُم مِّنَ ٱلصَّٰلِحِينَ ﴿٨٦﴾ وَذَا ٱلنُّونِ إِذ ذَّهَبَ مُغَٰضِبٗا فَظَنَّ أَن لَّن نَّقۡدِرَ عَلَيۡهِ فَنَادَىٰ فِي ٱلظُّلُمَٰتِ أَن لَّآ إِلَٰهَ إِلَّآ أَنتَ سُبۡحَٰنَكَ إِنِّي كُنتُ مِنَ ٱلظَّٰلِمِينَ ﴿٨٧﴾

او داخل كړي وو مونږ دوى په رحمت خپل كې (چې نبوّت او جنت دى)، بېشكه چې دوى دي له صالحانو نېكانو كاملانو. او (ياد كړه اى محمده ! قصه د) خاوند د ماهي كله چې لاړ، حال دا چې په قهر وو (په قوم خپل)، پس ګمان يې وكړ چې له سره به نشو مونږ قادر په نيولو د ده (يا ګومان يې وكړ چې له سره به تنګي نه راولو په ده)؛ پس غږ يې وكړ په تيارو كې (داسې) چې نشته بل بر حق معبود مګر ته يې (يوائې)، پاكي ده تا ته له عيبونو، بېشكه چې زه وم له ظلم كوونكو څخه (په خپلو تللو كې بې له اذن څخه).

تفسير: يونس عليه السلام ته يې «ذا النون ـ ماهي والا» وويل، چې لنډه قصه يې دا ده، الله تعالى يونس عليه السلام د «نينوى» د ښار په طرف چې د موصل له مربوطاتو څخه دى؛ مبعوث كړى وو، چې د هغه ځاى خلق له بت پرستى څخه منع كړي، او د حق په طرف بلنه وركړي، مګر هغوى له سره د يونس عليه السلام خبرو ته غوږ كېنښود، بلكه ورځ په ورځ د دوى عناد اوتمرّد لا پسې زياتېده، آخر يونس عليه السلام د هغوى په حق كې ښېرا وكړه، او دى پخپله د دوى له ناپاكو حركاتو څخه خفه او ډېر په قهر او غضب سره له ښاره ووت، او د الله تعالى حكم ته يې انتظار ونه كړ، او له خپل قوم سره يې وعده وكړه چې درې ورځې وروسته به پر تاسې د الله تعالى عذاب نازل شي، د يونس عليه السلام د وتلو څخه وروسته د ده قوم وپوهېد، چې د نبي ښېرا بې اثره نه پاتې كيږي، او خامخا پر مونږ آفت نازلېدونكى دى، ممكن چې د عذاب څه آثار به همدوى ته ورڅرګند شوي وي، نو ځكه دوى ګرد سره وويرېدل، لوى واړه سره له حيواناتو له خپلو كورونو څخه ووتل، او په يوه ځنګل كې ننوتل، او ميندې له كوچنيانو (بچو) څخه بېلى كړى شوې، او ګرد الله تعالى ته په ژړا او واويلا شول، او د دغه ښار ګردو خلقو په ډېر اخلاص او صداقت سره توبه وويستله، او ټول بُتان يې مات كړل، او د الله تعالى د اطاعت او عبادت كلك عهد يې وكړ، او د يونس عليه السلام په لټون كې شول، كه چېرې مو وموند؛ نو د ده د حكم او ارشاد متابعت به كوو، نو الله تعالى هغه راتلونكى عذاب د دوى له سره ستون (واپس) كړ.

لكه چې په (١١ جزء د يونس د سورت په (٩٨) آيت (١٠) ركوع) كې يې ويلي دي: ﴿فَلَوۡلَا كَانَتۡ قَرۡيَةٌ ءَامَنَتۡ فَنَفَعَهَآ إِيمَٰنُهَآ إِلَّا قَوۡمَ يُونُسَ لَمَّآ ءَامَنُواْ كَشَفۡنَا عَنۡهُمۡ عَذَابَ ٱلۡخِزۡيِ فِي ٱلۡحَيَوٰةِ ٱلدُّنۡيَا وَمَتَّعۡنَٰهُمۡ إِلَىٰ حِينٖ﴾.

كله چې يونس عليه السلام له خپلې قريې څخه ووت، او له يوې ډلې سره په يوې بېړۍ كې سور شو، كله چې دغه بېړۍ د سيند منځ ته ورسېده، د ډوبيدلو نښې په كې څرګندې شوې، بېړۍ چلوونكې د بېړۍ د سپكولو په چرت

(خیال) کې شو، او داسې یې غوښتل چې کوم یو سړی دې په سیند کې وغورځول شي؟ پچه (قرعه) یې واچوله، نو دغه پچه د یونس علیه السلام په نامه ووته، او دوه درې ځلې دغه وضعیت تکرار شو، خو هر ځل به د همدغه یونس علیه السلام په نامه پچه راوتله، د دغه وضعیت په لیدلو یونس علیه السلام خپل ځان سیند ته وغورځاوه، سمدلاسه یو ماهي راغی، او هغه یې ښوی (روغ) تیر کړ، الله تعالی ماهي ته حکم ورکړ، چې یونس پخپله ګېډه کې محفوظ وساته، په دغه وخت کې یونس علیه السلام د الله تعالی په دربار کې داسې دعاء وکړه: ﴿لَّآ إِلَٰهَ إِلَّآ أَنتَ سُبۡحَٰنَكَ إِنِّي كُنتُ مِنَ ٱلظَّٰلِمِينَ﴾ او په خپله خطا یې اعتراف وکړ، چې بېشکه ما تلوار وکړه، او ستا د حکم راتګ ته مې انتظار ونه کړ، او په خپل سر مې خپل امّت او د هغوی ښار پرې ښود.

بیا هغه ماهي د الله تعالی په اراده د سیند غاړې ته خپله خوله د باندې وویسته، او دی یې روغ رمټ له خپلې ګېډې څخه د باندې وغورځاوه، دی خپل قوم ته روغ او جوړ بېرته ورغی، او په خپله هم هغه مقدسه وظیفه مشغول شو.

﴿فَظَنَّ أَن لَّن نَّقۡدِرَ عَلَيۡهِ﴾ الآیة ـ پس ګومان یې وکړ .. الخ، یعنې داسې خیال یې وکړ چې مونږ به په دغه حرکت له ده څخه هیڅ یوه پوښتنه نه کوو.

فَٱسۡتَجَبۡنَا لَهُۥ وَنَجَّيۡنَٰهُ مِنَ ٱلۡغَمِّۚ وَكَذَٰلِكَ نُـۨجِي ٱلۡمُؤۡمِنِينَ ﴿٨٨﴾

پس قبوله کړه مونږ دعاء د دغه (یونس)، او نجات مو ورکړ دغه (یونس) ته له غمه (د سیند او ماهي)، او همداسې (چې یونس ته مو نجات ورکړ)؛ نجات ورکوو مونږ مؤمنانو ته.

تفسیر: یعنې نجات د یونس علیه السلام سره مخصوص نه دی، هر هغه ایمان داره چې په همدغه شان مونږ وبولي، مونږ هغه ته هم له بلیّاتو څخه نجات ورکوو، په احادیثو کې د دې دعاء ډېر فضیلت راغلی دی، او امّت د سختیو او مصیبتونو په وخت کې تل دغه دعا ډېره مجربه موندلې ده.

وَزَكَرِيَّآ إِذۡ نَادَىٰ رَبَّهُۥ رَبِّ لَا تَذَرۡنِي فَرۡدٗا وَأَنتَ خَيۡرُ ٱلۡوَٰرِثِينَ ﴿٨٩﴾

او (یاد کړه ای محمده ! قصه د) زکریا کله چې یې غږ وکړ رب خپل ته (داسې چې) ای ربه ځما ! مه پرېږده ما یواځې (بې اولاده)، او ته یې غوره له (ګردو) وارثانو نه.

تفسیر: یعنې داسې اولاد راکړې چې وروسته له ما د قوم دیني خدمت وکړی شي، او ځما د دغو تعلیماتو د خورولو د عهدې څخه ووتلی شي، لکه چې د مریم علیه السلام د سورت په تفسیر کې مو لیکلي دي، کله چې زکریّا علیه السلام داسې وارث غوښته چې په: ﴿يَرِثُنِي وَيَرِثُ مِنۡ ءَالِ يَعۡقُوبَ﴾ (د مریم (۱) رکوع) کې مذکور دی، نو د هغه په تناسب سره یې الله تعالی هم په دغه نامه سره یاد کړ.

فَٱسۡتَجَبۡنَا لَهُۥ وَوَهَبۡنَا لَهُۥ يَحۡيَىٰ وَأَصۡلَحۡنَا لَهُۥ زَوۡجَهُۥٓۚ إِنَّهُمۡ كَانُواْ يُسَٰرِعُونَ فِي ٱلۡخَيۡرَٰتِ وَيَدۡعُونَنَا رَغَبٗا وَرَهَبٗاۖ وَكَانُواْ لَنَا خَٰشِعِينَ ﴿٩٠﴾

پس قبوله کړه مونږ دعاء د دغه (زکریّا) او ومو باښه دغه ته یحیی، او صالحه مو کړه ده ته ښځه د ده (د ولادت لپاره، له شنډوالي څخه وروسته)، بېشکه دغه (مذکور انبیاء) وو دوی چې تلوار به یې کاوه په (کولو د نیکو عملونو او طلب) د خیراتونو، او بللو به یې مونږ له جهته د مینې (د ثواب)، او له جهته د وېرې (د عذاب)، او وو دوی خاص مونږ ته ویریدونکي متواضع.

تفسیر: یعنې الله تعالی د زکریّا علیه السلام شنډه ښځه پخپل فضل او کرم سره د ولادت وړ (لایق) او قابله وګرځوله، ځینې متصوفین وایي: هر څوک چې پاک الله د خوف یا د توقع له امله یاد کړي؛ هغه اصلي محب نه دی، له دغه آیت نه د دغې مفکورې غلطي څرګندیږي، له انبیاوو څخه پورته د الله تعالی محبّ څوک کېدی شي؟.

وَالَّتِيٓ اَحۡصَنَتۡ فَرۡجَهَا فَنَفَخۡنَا فِيۡهَا مِنۡ رُّوۡحِنَا وَجَعَلۡنٰهَا وَابۡنَهَاۤ اٰيَةً لِّلۡعٰلَمِيۡنَ ۝٩١

او (یاد کړه ای محمده ! قصه د) هغې (جینۍ مریمې) چې پاک یې ساتلی وو اندام خپل (له نکاح او له سفاح څخه)، پس پو کړ مونږ په (ګرېوان د) هغې کې له روحه خپله، او ومو ګرځوله دغه (مریمه) او ځوی د دې (عیسی) دلیل (د کامل قدرت خپل) لپاره د خلقو.

تفسیر: یعنې د بي بي مریمې رضي الله تعالی عنها په نس کې چې له نکاح او سفاح او له حلالو او حرامو دواړو طریقو څخه محفوظه وه، عیسی علیه السلام یې چې په «روح الله» سره ملقّب دی؛ پیدا کړو.

اِنَّ هٰذِهٖۤ اُمَّتُكُمۡ اُمَّةً وَّاحِدَةً ۖ وَّاَنَا رَبُّكُمۡ فَاعۡبُدُوۡنِ ۝٩٢

په تحقیق دا ملّت (د توحید ملّت او د اسلام دین) ستاسې ملّت یو دی (چې په دغه دین متفق دي ټول انبیاء)، او زه رب ستاسې یم پس عبادت کوئ ځما (خاص نه د بل).

تفسیر: یعنې الله تعالی یو دی، او ستاسې د دین اصول هم یو دي، ټول انبیاء علیهم السلام هم د دین په اصولو کې داسې سره یو دي؛ چې هر هغه تعلیم چې یو یې ورکوي، هغه بل هم د هغه تصدیق او تایید کوي، کوم اختلافات چې په فروعو کې د زماني او مکان د اختلاف له کبله منځ ته راځي، هغه عین مصلحت او حکمت دی، مذموم اختلاف هغه دی چې په اصولو کې وي، نو ځکه لازمه ده چې ټول سره په ګډه د الله جل جلاله بندګي وکړو، او په کومو اصولو کې چې ټول انبیاء سره متّفق دي؛ هغه ټول په یو طاقت ټینګ ونیسو.

وَتَقَطَّعُوۡۤا اَمۡرَهُمۡ بَيۡنَهُمۡ

او ټوټې ټوټې کړ (دغو پخوانیو امتونو) کار (د دین) خپل په منځونو خپلو کې.

تفسیر: مونږ خو د اصولو په اعتبار ټولو ته یو دین ورکړی وو، خو خلقو په کې پخپله اختلاف پیدا کړ، او هغه دین یې سره ټوټې ټوټې کړ، او پخپلو کې یې سره نفاق او شقاق پیدا کړ.

كُلٌّ اِلَيۡنَا رٰجِعُوۡنَ ۝٩٣

ټولې فرقې مونږ ته راتلونکي دي (نو جزا به ورکړو دوی ته).

تفسیر: یعنې کله چې ځمونږ حضور ته راشي؛ نو ټول اختلافونه به هلته سره فیصله شي، هر یوه ته به د هغه د عملونو جزاء ورکړی شي، چې تفصیل به یې په راتلونکي آیت کې راشي.

فَمَنۡ يَّعۡمَلۡ مِنَ الصّٰلِحٰتِ وَهُوَ مُؤۡمِنٌ فَلَا كُفۡرَانَ لِسَعۡيِهٖ ۚ وَاِنَّا لَهٗ كٰتِبُوۡنَ ۝٩٤

پس هر څوک چې عمل وکړي له نېکو (کارونو) څخه حال دا چې دی مؤمن وي؛ نو نشته بې قدري ضیاع د کوښښ د ده (او زیار «محنت» یې نه ضایع کیږي)، او بېشکه مونږ دغه (کوښښ د ده) لره لیکونکي یو.

تفسیر: یعنې د هیڅا محنت او زیار نه ضایع کیږي، د نېکۍ خوږه مېوه به مؤمنانو ته ورسیږي، هیڅ یوه نیکي به هم نه ضایع کیږي، هر وړوکی او لوی عمل مونږ د دوی په عملنامه کې لیکو، چې د قیامت په ورځ کې به پرانستلی شي.

وَحَرٰمٌ عَلٰى قَرْيَةٍ أَهْلَكْنٰهَآ أَنَّهُمْ لَا يَرْجِعُونَ ﴿٩٥﴾ حَتّٰٓى إِذَا فُتِحَتْ يَأْجُوجُ وَمَأْجُوجُ وَهُم مِّن كُلِّ حَدَبٍ يَنسِلُونَ ﴿٩٦﴾

او حرام (منع) دی پر (اهل د) هر هغه کلي چې هلاک کړي دي مونږ دوی لره (دا کار) چې بېشکه دوی به نه راځي بېرته (مونږ ته د جزاء یا چې راشي بېرته دنیا ته د توبې او معذرت لپاره).
تر هغه پورې کله چې پرانستلي شي یأجوج او مأجوج (او دېوال یې له مخه لرې شي)، او دوی به له هرې لوړې (اوچتې) څخه ګړندي راکوزیږي.

تفسیر: یعنې هغه کفار چې د هغو لپاره تالا کېدل او هلاک او تباهي مقدّره شوې ده؛ نو هغوی له سره له خپل کفر او عصیان څخه لا س نه اخلي، او نه توبه وباسي، او نه د الله تعالی په طرف رجوع کوي، او نه کله هغوی بېرته دنیا ته په دې مقصود راوستل کېدی شي چې دلته د خپلو تېرو تقصیراتو تلافي وکړي؛ نو هغوی څرنګه د خپل خلاصون او نجات توقع کولی شي، د هغوی لپاره خو یواځې یو وخت باقي دی، کله چې هغوی دویم ځلي ژوندي او د پاک الله په طرف رجوع کوي، او پر خپلو تجاوزاتو او تقصیراتو معترف کیږي، او د ندامت او پښېمانی اظهار کوي؛ مګر په هغه وخت کې به پښېماني هیڅ په کار ورنشي، دغه د قیامت وخت دی، چې د هغه له نژدې مبادیو څخه یو د «یأجوج مأجوج» خروج دی، د عیسی علیه السلام له نزول څخه وروسته به د «ذوالقرنین» سد ماتوي، او د یأجوج مأجوج لښکر به لوی هجوم او یرغل (حمله) راوړي، دغه خلق به د خپل کثرت او ازدحام له کبله په ټولو لوړو (اوچتو) او ژورو (ښکته) داسې خواره شي، چې څوک هرې خوا ته سترګې اړوي؛ نو دوی به ویني، د دوی دغه بې مثاله سیلاب او هجوم به په داسې شدّت ګړندی را روان وي، چې هیڅ یو انساني قدرت به د دوی مخه نشي نیولی، او داسې به ښکاري چې د هرې یوې غونډۍ او هر یوه غره نه د دوی لښکرې راښوییږي او رارغړي، د «الکهف» د سورت په آخر کې مونږ د دې قوم په باب څه لیکلي دي؛ هلته دې وکتلی شي.

وَاقْتَرَبَ الْوَعْدُ الْحَقُّ فَإِذَا هِيَ شَاخِصَةٌ أَبْصَارُ الَّذِينَ كَفَرُوا يٰوَيْلَنَا قَدْ كُنَّا فِي غَفْلَةٍ مِّنْ هٰذَا بَلْ كُنَّا ظٰلِمِينَ ﴿٩٧﴾

او نژدې شوه وعده حقه (قیامت)، پس ناڅاپه قصه دا ده چې ټېغې (بوټې) به وتلې پاتې وي سترګې د هغو کسانو چې کافران شوي دي، (او وایي به) ای هلاکه څمونږ (را حاضر شه دغه دې وخت دی !) په تحقیق وو مونږ په غفلت کې له دغې ورځې (له حقې وعدې په دنیا کې)، بلکه وو مونږ ظالمان (په خپل ځان په کفر سره).

تفسیر: یعنې کله چې د جزاء او سزا وعده رانژدې شي، په دغه وخت کې به د منکرانو سترګې د هیبت او وېرې له شدّته رډې بلې، ټېغې او بوټې ختلې وي، او په خپل جهل او غفلت به د افسوس او حسرت نه منګولې مروړي، او وایي به: افسوس چې مونږ له داسې لویې ورځې څخه ولې بې خبره او غافل پاتې شوي وو، چې په دغسې سختیو او مصیبتونو کې مبتلا او اخته شو، کاشکې مونږ په دنیا کې له دغه آفت څخه د نجات څه فکر کړی وی.

﴿إِنَّكُمْ وَمَا تَعْبُدُونَ مِن دُونِ اللَّهِ حَصَبُ جَهَنَّمَ أَنتُمْ لَهَا وَارِدُونَ ۝٩٨﴾

بېشکه تاسې او هغه (بُتان، معبودان، شیطانان) چې عبادت يې کوئ تاسې بې له الله څخه خس (خاشاك) د دوزخ يئ، تاسې (له معبودانو خپلو سره) دې دوزخ ته ننوتونکي يئ.

تفسیر: یعني تاسې ټول به له دغو خپلو باطلو معبودانو سره د دوزخ خس او خاشاك شئ! لکه چې د البقرې سورت (۲۴) آیت، ۳ رکوع کې فرمايي: ﴿وَقُودُهَا النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ﴾ او وروسته د دې آیت نه فرمايي: ﴿لَوْ كَانَ هَٰؤُلَاءِ آلِهَةً مَّا وَرَدُوهَا﴾ که چېرې دغه بُتان او معبودان چې تاسو بې د الله تعالی څخه نیولي دي په رښتیا سره آلهه وای؛ نو جهنّم ته به نه ننوتی.

نو دا واضح او څرګنده شوه، چې د چا څخه چې دوی د خیر هیله او توقّع کوله، کله چې دوی خپل ځان نشي خلاصولی؛ نو د دوی حفاظت به څنګه وکړي.

تنبیه: له ﴿وَمَا تَعْبُدُونَ مِن دُونِ اللَّهِ﴾ څخه مراد دلته اصنام او هغه معبودان مراد دي چې هغوی خلقو ته د شرك او بدعت دعوت ورکوي، او یا د عابدانو په عبادت باندې راضي او خوښ وي، یعنې که په دغو فرضي معبودانو کې د اور د دخول څخه کوم مانع نه وي؛ نو هغوی به هم له خپلو عابدانو سره یو ځای د دوزخ خس او خاشاك کيږي، باقي «عیسی المسیح، عزیر، او ملائکة الله علیهم السلام» چې دوی هم د ډېرو خلقو له پلوه معبودان درول شوي دي، نو د دغو ذواتو مقبولیت او وجاهت مانع دی چې «معاذ الله» په دغه عموم کې شامل کړی شي، له دې کبله یې تصریحًا وويل: ﴿إِنَّ الَّذِينَ سَبَقَتْ لَهُم مِّنَّا الْحُسْنَىٰ أُولَٰئِكَ عَنْهَا مُبْعَدُونَ﴾.

﴿لَوْ كَانَ هَٰؤُلَاءِ آلِهَةً مَّا وَرَدُوهَا ۖ وَكُلٌّ فِيهَا خَالِدُونَ ۝٩٩﴾

که چېرې وی دغه (بتان، معبودان په رښتیا سره) نو نه به وو داخل شوي په دې دوزخ کې او دا ټول (بتان او بت پرستان) به په دې دوزخ کې تل پراته وي.

تفسیر: یعني دغه ټول عابدان او باطل معبودان به تل ترتله په دوزخ کې پراته وي.

﴿لَهُمْ فِيهَا زَفِيرٌ وَهُمْ فِيهَا لَا يَسْمَعُونَ ۝١٠٠﴾

وي به دغو (عابدانو) ته په دغه (دوزخ) کې چغې سورې، او دوی به په دې دوزخ کې نه اوري هيڅ (شی د دوزخ د شورماشور له سببه).

تفسیر: یعني د هول او هیبت له شدّت او د عذاب له سخت تکلیف او د خپلو چغو او کریکو له شورماشور څخه به هیڅ شی نه اوري، له ابن مسعود رضي الله تعالی عنه څخه روایت دی، چې یو داسې وخت به راشي چې یو دوزخي به د اوسپنې په یوه صندوق کې بند کړی شي، او له پاسه به پرې مېخونه ټك وهل شي، او د دوزخ په اعماقو (ژورو) کې به واچولی شي، ښايي چې په دې وخت کې دغه هیڅ نه اورېدل د دغه دوزخي حال وي، د دې آیت د نزول په اثر مشرکان سخت خفه شول، نو اعتراض یې وکړ چې: آیا عُزیر او مسیح او ملائك چې ځینې یې معبودان دروي؛ هم په دوزخ لويږي؟ نو دغه مبارك آیت نازل شو:

﴿إِنَّ الَّذِينَ سَبَقَتْ لَهُم مِّنَّا الْحُسْنَىٰ أُولَٰئِكَ عَنْهَا مُبْعَدُونَ ۝١٠١﴾

بېشکه هغه کسان چې ړومبی شوې ده دوی ته له (جانبه د) مونږه نېکه مرتبه (سعادت، نجات)؛ دغه کسان به له دې دوزخ څخه لرې کړی شوي وي.

تفسیر: یعنې یو ځل به د صراط له پل تیرېږي، بیا به تل له دوزخ څخه لرې اوسیږي، او د تېرېدلو په وخت کې به هم د دوزخ له تکلیف، الم او درد څخه بیخي خلاص وي.

لَا يَسْمَعُونَ حَسِيسَهَا ۖ وَهُمْ فِي مَا اشْتَهَتْ أَنفُسُهُمْ خَالِدُونَ ﴿١٠٢﴾

نه به اوري دغه (جنتیان) غږ د (لمبو د) دوزخ، او دوی په هغو نعمتونو کې چې غواړي یې نفسونه د دوی؛ تل به وي.

تفسیر: یعنې جنتیان به له دوزخ څخه دومره لرې وي، چې د دوزخ د اور ډېر یو نری غږ هم د دوی غوږو ته نه رسیږي، او په نهایت عیش او ارامۍ سره به په جنّت کې مزې کوي، او له هر راز نعمتونو څخه به دوی خوند اخلي.

لَا يَحْزُنُهُمُ الْفَزَعُ الْأَكْبَرُ وَتَتَلَقَّاهُمُ الْمَلَائِكَةُ هَٰذَا يَوْمُكُمُ الَّذِي كُنتُمْ تُوعَدُونَ ﴿١٠٣﴾

نه به خفه (غمجن) کوي دوی (جنتیان) وېره ډېره لویه (هم لکه آخره نفخه، او یا د دوزخ خوا ته روانېدل)، او ملاقات به کوي له دوی سره پرښتې (استقبالاً، او وایي به) دا ورځ د (ثواب) ستاسې ده، هغه چې وئ تاسې چې وعده درسره کړی شوې وه (په دنیا کې).

تفسیر: یعنې په هغه ورځ چې ټول مخلوق په سخته وېره او هیبت کې وي؛ الله تعالی به ټول جنتیان له غم او خفګان څخه محفوظ وساتي، یعنې له قبرونو څخه د نېکانو د راپاځېدلو یا جنّت ته د ننوتلو په وخت کې به پرښتې د هغوی استقبال کوي، او ورته به وایي: د هغه دائمي مسرّت او راحت وعده چې له تاسې سره کړی شوې وه؛ نن د هغې د پوره کېدلو وخت راغلی دی.

يَوْمَ نَطْوِي السَّمَاءَ كَطَيِّ السِّجِلِّ لِلْكُتُبِ ۚ كَمَا بَدَأْنَا أَوَّلَ خَلْقٍ نُّعِيدُهُ ۚ وَعْدًا عَلَيْنَا ۚ إِنَّا كُنَّا فَاعِلِينَ ﴿١٠٤﴾

(یاد کړه ای محمده !) هغه ورځ چې راونغاړو اسمان لکه نغښتل د سند، طومار لپاره د لیکل شویو کاغذونو، لکه چې ابتداء کړی وو مونږ اول پیدایښت؛ بیا اعاده کوو یې، وعده ده په مونږ، بېشکه مونږ یو کوونکي (د هغه موعود کار).

تفسیر: ځینو مفسّرینو د دې آیت ترجمه داسې کړې ده: او یاده کړه هغه ورځ چې راونغاړو مونږ له ښخه دا اسمان لکه نغښتل د صحیفې لپاره د حفظ د هغو مکتوباتو چې په دې کې دي، لکه چې شروع کړې وه مونږ د اول پیدا کولو د دې عالم له عدم محض څخه چې ډېر آسان وو؛ اعاده به یې کړو بیا، او دا مړي به ټول ژوندي کړو، دا وعده کړې ده مونږ وعده لازمه په خپل ځان، نو بېشکه مونږ کوونکي یو د هغه کار چې وعده مو کړې ده، یعنې کله چې قیامت راشي؛ نو اسمانونه به داسې ونغاړل شي لکه چې د اسنادو او وثائقو لیکلي شوي کاغذونه سره نغښتلي کیږي.

وَلَقَدْ كَتَبْنَا فِي الزَّبُورِ مِن بَعْدِ الذِّكْرِ أَنَّ الْأَرْضَ يَرِثُهَا عِبَادِيَ الصَّالِحُونَ ﴿١٠٥﴾

او خامخا په تحقیق لیکلي دي مونږ په زبور کې وروسته له نصیحت څخه دا خبره چې بېشکه دغه ځمکه مالکان کیږي به یې (بالآخر هغه) بندګان ځما چې نېکان دي (او په میراث به یې وړي).

تفسیر: یعنې له کاملو وفادارو بندګانو سره الله تعالی وعده کړې ده، چې د هغوی په برخه کې د دنیا او آخرت بری او کامیابي ده، او دوی د دې دنیا او د جنت د ځمکې وارثان ګرځول کیږي، لکه چې د «الأعراف سورت په (۱۵)

ركوع» کې يې ويلي دي: ﴿إِنَّ الْأَرْضَ لِلَّهِ يُورِثُهَا مَن يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ ۖ وَالْعَاقِبَةُ لِلْمُتَّقِينَ﴾ او د «المؤمن سورت په (۶) رکوع» کې راغلي دي: ﴿إِنَّا لَنَنصُرُ رُسُلَنَا وَالَّذِينَ آمَنُوا فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَيَوْمَ يَقُومُ الْأَشْهَادُ﴾ او د «النور سورت په (۷) رکوع» کې يې ويلي دي: ﴿وَعَدَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنكُمْ وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَيَسْتَخْلِفَنَّهُمْ فِي الْأَرْضِ كَمَا اسْتَخْلَفَ الَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ وَلَيُمَكِّنَنَّ لَهُمْ دِينَهُمُ الَّذِي ارْتَضَىٰ لَهُمْ﴾ الآية.

دا داسې حتمي او قطعي وعده ده چې الله تعالی د هغې خبر په خپلو شرعيه او قدريه وو کتابونو کې ورکړې ده (په لوح محفوظ) او (أم الکتاب) کې يې هم دغه وعده درج کړې ده، او د انبياوو عليهم السلام په ژبو يې پرله پسې مکرّرًا د هغه اعلان کړی دی، د داود عليه السلام په کتاب (زبور په ۳۷ او ۲۹) کې راغلي دي چې: «صادقان به د ځمکې وارثان وي»، لکه چې د دې محمدي امّت کامل وفادار او صادق بندګان تر يوې اوږدې مودې پورې د ځمکې وارثان وو، دغو صالحانو، صادقانو په شرق او غرب کې اسماني سلطنت جاري او قائم کړ، هر چېرې يې د عدل او انصاف بيرغونه ودرول، د حق دين غږ يې په ټوله دنيا کې پورته کړ، او د نبي کريم صلی الله عليه وسلم دغه وړاندوينه (پېشګويي) د دوی په لاسونو پوره شوه: «إن الله تعالى زوى الأرض فرأيت مشارقها ومغاربها، وإن أمتي سيبلغ ملكها ما زوى لي منها».

إِنَّ فِي هَٰذَا لَبَلَاغًا لِّقَوْمٍ عَابِدِينَ ﴿١٠٦﴾

بېشکه په دې (تېر بيان کې) خامخا (سبب د) وصول د مطلب دی لپاره د قوم عبادت کوونکو.

تفسير: يعنې د دې قسم بشارتونو له اورېدلو څخه د يو الله جل جلاله عبادت کوونکي خپل مطلب ته رسيږي، يا دغه لوی قرآن چې پر داسې عظيمو بشارتونو او هدايتونو مشتمل دی، د عبادت کوونکو لپاره پوره ګټه او پوره کاميابي ده، يا په تحقيق سره په دې قرآن کې خامخا کفايت دی په دخول د جنت کې لپاره د هغه قوم چې عمل کوونکي دي په دې سره.

وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا رَحْمَةً لِّلْعَالَمِينَ ﴿١٠٧﴾

او نه يې لېږلی مونږ ته (ای محمده !) مګر رحمت لپاره د (ټولو) عالميانو.

تفسير: يعنې ته خو د ټول جهان لپاره د رحمت په حيث مبعوث شوی يې، که کوم بدبخت پخپله له دې عمومي رحمت څخه ګټه نه اخلي؛ نو دا خو د هغه خپل قصور دی، د لمر د رڼا او تودوخې فيض هر طرف ته رسيږي، خو که کوم سړی پخپل ځان د رڼا ټول ورونه، کړکۍ او سوري بند کړي؛ نو دا به د ده خپله ناپوهي او لېونتوب وي.

قُلْ إِنَّمَا يُوحَىٰ إِلَيَّ أَنَّمَا إِلَٰهُكُمْ إِلَٰهٌ وَاحِدٌ ۖ فَهَلْ أَنتُم مُّسْلِمُونَ ﴿١٠٨﴾

ووايه (ای محمده ! کفّارو ته) بېشکه خبره همدا ده چې، وحي کولی شي ماته داسې: بېشکه همدا خبره ده چې معبود ستاسې معبود (الله تعالی) يو دی، آيا پس يئ تاسې اسلام راوړونکي؟ (الله ته غاړه ايښودونکي بلکه مسلمانان شئ !).

تفسير: دا د رسالت سره د توحيد بيان شو، يعنې له هغه لوی رحمت سره چې ته راغلی يې؛ د هغه لب لباب کامل توحيد دی، او دا داسې صاف او واضح مضمون دی چې د هغه په قبول کې انسان ته نه ښايي چې لږ شان هم وړاندې او وروسته شي، پس آيا تاسې دغه حکم منئ، او د حق په مقابل کې د غاړې ايښوولو لپاره تيار يئ؟ که تيار يئ؛ فبها ونعمت، که نه ما خپل تبليغ وکړ، خپله غاړه مې خلاصه کړه، تاسې پخپله خپل انجام او خاتمې ته فکر وکړئ !.

فَإِنْ تَوَلَّوْا فَقُلْ اٰذَنْتُكُمْ عَلٰى سَوَآءٍ ۚ وَإِنْ اَدْرِيْٓ اَقَرِيْبٌ اَمْ بَعِيْدٌ مَّا تُوْعَدُوْنَ ﴿١٠٩﴾

پس که وګرځېدل دوی (له ایمان څخه)؛ نو ووایه (ای محمده !) چې خبروم زه تاسې (په هغه شي چې زه پرې مامور یم) په برابرۍ سره، او نه پوهېږم زه چې آیا نژدې دی که لرې دی هغه څه چې تاسې سره یې وعده شوې ده (چې دنیوي عذاب یا اخروي عقاب دی).

تفسیر: که د حجّت د دومره اتمام نه وروسته هم تاسې حق نه منئ، او د توحید په طرف نه راځئ؛ نو ما تاسې ته خبر درکړی دی، چې اوس زه له تاسې څخه بېزار یم، تاسې له مانه بېل او زه له تاسې څخه بېل یم، ستاسې عمل له تاسې سره مل، او څما عمل له ما سره مل دی، او هر یو به د خپل خپل عمل نتیجه وګوري.

ځینو مفسّرینو د دې آیت داسې ترجمه کړې ده: پس ووایه دوی ته چې: خبر مې کړئ په دې، په داسې حال کې چې برابر یو سره زه او تاسې په دې پوهه کې، چې مې نه دی پټ کړی هیڅ شی له تاسې نه، یا غږ مې درباندې وکړ د جنګ چې ورته تیار شئ !.

إِنَّهٗ يَعْلَمُ الْجَهْرَ مِنَ الْقَوْلِ وَيَعْلَمُ مَا تَكْتُمُوْنَ ﴿١١٠﴾

بېشکه چې دغه (الله) ته معلوم دي ښکاره له خبرو، او معلوم دي (الله ته) هغه چې پټوئ یې تاسې (له حسد کینې او نورو هم).

تفسیر: یعنې یوائې الله تعالی په هره یوه پټه او ښکاره خبره پوهېږي، او په دې هم پوهېږي چې په کومه ګناه څه سزا او په کوم وخت کې ورکړی شي.

وَإِنْ اَدْرِيْ لَعَلَّهٗ فِتْنَةٌ لَّكُمْ وَمَتَاعٌ اِلٰى حِيْنٍ ﴿١١١﴾

او نه پوهېږم زه ښایي چې دغه تأخیر د عذاب ازموینه وي تاسې لره، او نفع وي تر یوه وخته (د مرګه) پورې.

تفسیر: یعنې د عذاب په تأخیر کې امکان لري چې ستاسې امتحان او ازموینه وي، چې ګوندې په دې موده کې څه فکر او تأمل وکړئ، او له خپلو بدو کارونو او شرارتونو څخه لاس واخلئ، یا تش مهلت مقصد وي، چې تر یوې مودې پورې په دنیوي عیش او عشرت کې مشغول اوسئ، او د خپل شقاوت پیمانه مو ښه ډکه کړئ.

قٰلَ رَبِّ احْكُمْ بِالْحَقِّ ؕ

وویل (رسول): ای ربه څما ! حکم وکړه په منځ څمونږ کې په حقه سره.

تفسیر: یعنې لکه څنګه چې د هرې معاملې فیصله له انصاف سره سم ستا شان دی؛ نو له هغې سره سم څما او څما د قوم په منځ کې ژر تر ژره فیصله وکړه.

وَرَبُّنَا الرَّحْمٰنُ الْمُسْتَعَانُ عَلٰى مَا تَصِفُوْنَ ﴿١١٢﴾

او رب څمونږ ډېر مهربان دی، مرسته ترې غوښتل شوې ده په هغو خبرو چې بیانوئ یې تاسې (او وایئ چې ولې نه معذّب کیږو او نور؟).

تفسير: یعنې یوائې له هغه ځنې مونږ خپله فیصله غواړو، او د کفّارو د خرافاتو په مقابل کې له ده څخه مرسته غواړو، او په همدې شان دعاګانې نورو انبیاوو علیهم السلام هم کولې، لکه چې د (۹ جزء د الأعراف سورت په (۸۹) آیت (۱۱) رکوع) کې راغلي دي: ﴿رَبَّنَا افْتَحْ بَيْنَنَا وَبَيْنَ قَوْمِنَا بِالْحَقِّ وَأَنتَ خَيْرُ الْفَاتِحِينَ﴾ ځکه چې دوی په خپل حقّانیت او صداقت او د الله تعالی په عدل او انصاف باندې پوره باور او اعتماد درلود.

تمّت سورة الأنبياء ولله الحمد والمنّة.

«د (الحج) سورت مدني دی، پرته له (۵۲نه تر ۵۴) آيتونو پورې چې د مکې او مدينې په منځ کې نازل شوي دي، (۷۸) آيتونه او (۱۰) رکوع لري، په تلاوت کې (۲۲) او په نزول کې (۱۰۳) سورت دی، د النّور له سورت څخه وروسته نازل شوی دی».

بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ ٱتَّقُواْ رَبَّكُمۡۚ إِنَّ زَلۡزَلَةَ ٱلسَّاعَةِ شَيۡءٌ عَظِيمٞ ١ يَوۡمَ تَرَوۡنَهَا تَذۡهَلُ كُلُّ مُرۡضِعَةٍ عَمَّآ أَرۡضَعَتۡ وَتَضَعُ كُلُّ ذَاتِ حَمۡلٍ حَمۡلَهَا وَتَرَى ٱلنَّاسَ سُكَٰرَىٰ وَمَا هُم بِسُكَٰرَىٰ وَلَٰكِنَّ عَذَابَ ٱللَّهِ شَدِيدٞ ٢

ای خلقو ! ځان وساتئ (وويرېږئ) تاسې له (عذابه د) رب خپل، بېشکه چې زلزله د قيامت (يو) شی دی ډېر لوی. په هغه ورځ چې ووينئ تاسې هغه چې غافله به شي هره تی ورکوونکې (د دې ورځې له هيبت څخه) له هغه وړوکي چې تی ورکوي هغه ته، او وبه غورځوي هر مېرمن حامله (اميدواره) حمل (بچی) خپل، او وبه وينې خلق بې هوشه (له ډېر هيبت نه) حال دا چې نه به وي په واقع سره دوی بې هوشه، وليکن عذاب د الله دی ډېر سخت (نو د قيامت د ورځې له وېرې نه به بې هوشه وي).

تفسير: د قيامت عظيم الشأنې زلزلې دوه دي: يوه عين د قيامت د قيام په وخت کې يا له دويمې نفخې څخه وروسته، بله د قيامت د قيام څخه څه وړانـدې چې د مغرب له خوا د لمر له ختلو څخه پخوا واقع کيږي، او د قيامت له علاماتو څخه ده، که دلته ترې دويمه زلزله مراده وي؛ نو آيت به په خپله ظاهري معنی پاتې شي، او که اوله مراده شي؛ نو دواړه احتماله په کې شته:

لومړی دا چې حقيقتًا زلزله وشي، او تی ورکوونکې (لنګې) يا بلاربې ښځې په خپل هم هغه هيئت محشورې شي، يا به له زلزلې څخه د هغه ځای احوال او شدائد مراد وي، او ﴿يَوۡمَ تَرَوۡنَهَا تَذۡهَلُ كُلُّ مُرۡضِعَةٍ﴾ الآية ـ دې په تمثيل حمل کړې شي، يعنې دومره سختې، هيبت او وېره به وي، که شودې ورکوونکې (لنګې) ښځې موجودې وي؛ نو له ډېرې وېرې او هيبت نه به خپل تی رودونکي ماشومان هېر کړي، يا به د بلاربو ښځو بچيان ولوېږي، په دغه وخت کې به خلق دومره بې سده او مدهوشه وي؛ چې ليدونکي به ورباندې داسې ګمان کوي، چې د شرابو په نشو سره بې سده او مخمور دي، حال دا چې په هغه ځای کې به نشه چېرې وي، د الله تعالی د عذاب تصوّر او د اهوالو او شدائدو سختي به هوش، حواس او سد له مينځه يوسي.

تنبيه: که دغه وېره ټولو ته عامه وي؛ نو په ﴿لَا يَحۡزُنُهُمُ ٱلۡفَزَعُ ٱلۡأَكۡبَرُ﴾ (چې د نيکانو په هکله وايي: چې نه به غمجن کوي دوي لويه ويره دقيامت)، کې به نفي د اکثرو احوالو په اعتبار او دلته به اثبات د لږو ساعتونو په اعتبار واخيستل شي، او که دا آيت د اکثرو په حق کې وي، او ټولو ته شامل نه وي؛ نو بيا له سره هيڅ اشکال نشته.

وَمِنَ ٱلنَّاسِ مَن يُجَٰدِلُ فِي ٱللَّهِ بِغَيۡرِ عِلۡمٖ وَيَتَّبِعُ كُلَّ شَيۡطَٰنٖ مَّرِيدٖ ٣

او ځينې له خلقو څخه هغه دي چې جګړه کوي په (حق او خبرو د) الله کې بې له پوهې (له خپلې ناپوهی) او متابعت کوي د هر شيطان سرکښ.

تفسیر: یعنې دا خلق په هغو خبرو کې چې الله تعالی یې خبر راکوي؛ ولې جګړې کوي؟ او کاږه بحثونه په کې کوي؟ او خپله جهله او بې خبری عجیبې احمقانه شبهې خوروي، لکه چې په قیامت، بعث بعد الموت، جزاء، سزا او نورو د دوی لوی اعتراض دا دی: کله چې انسان ومري، او بیخي وروست شي، او هډوکي یې ذرې ذرې شي؛ نو عقل ته به څنګه پرېوځي چې دی به بیا ژوندی شي، او خپل هم هغه ړومبني اصلي حالت ته به بېرته وګرځي؟.

﴿وَّيَتَّبِعُ كُلَّ شَيْطٰنٍ مَّرِيْدٍ﴾ یعنې هر جنّي او انسي شیطان چې دی خپل ځان ته راوبولي؛ سمدلاسه هغه پسې روانېږي، ګواکې دی د ګمراه کېدلو داسې کامل استعداد لري، چې هر یو شیطان یې راوبولي؛ دی ورته لبیک وایي.

كُتِبَ عَلَيْهِ اَنَّهٗ مَنْ تَوَلَّاهُ فَاَنَّهٗ يُضِلُّهٗ وَ يَهْدِيْهِ اِلٰى عَذَابِ السَّعِيْرِ ﴿۴﴾

لیکل شوي دي په (حق او قسمت د) دغه (شیطان په ازل کې) چې بېشکه شان دا دی چې: هر څوک چې دوستي او متابعت وکړي د شیطان؛ پس بېشکه (دا شیطان) ګمراه کوي دغه (تابع خپل)، او لاره ښیي ده ته (بیایي یې) عذاب د دوزخ ته.

تفسیر: یعنې د «مرید» په متعلّق دا خبره غوټه او فیصله شوې ده، څوک چې د ده ملګرتیا او متابعت کوي؛ نو شیطان خپل دغه ملګری او تابع هم له خپل ځان سره ډوبوي، او داسې یې ګمراه کوي، چې بې له دوزخ له غورځولو یې نه پرېږدي.

يٰۤاَيُّهَا النَّاسُ اِنْ كُنْتُمْ فِيْ رَيْبٍ مِّنَ الْبَعْثِ فَاِنَّا خَلَقْنٰكُمْ مِّنْ تُرَابٍ ثُمَّ مِنْ نُّطْفَةٍ ثُمَّ مِنْ عَلَقَةٍ ثُمَّ مِنْ مُّضْغَةٍ مُّخَلَّقَةٍ وَّغَيْرِ مُخَلَّقَةٍ لِّنُبَيِّنَ لَكُمْ ؕ وَنُقِرُّ فِي الْاَرْحَامِ مَا نَشَآءُ اِلٰۤى اَجَلٍ مُّسَمًّى ثُمَّ نُخْرِجُكُمْ طِفْلًا ثُمَّ لِتَبْلُغُوْۤا اَشُدَّكُمْ ۚ وَمِنْكُمْ مَّنْ يُّتَوَفّٰى وَمِنْكُمْ مَّنْ يُّرَدُّ اِلٰۤى اَرْذَلِ الْعُمُرِ لِكَيْلَا يَعْلَمَ مِنْۢ بَعْدِ عِلْمٍ شَيْـًٔا ؕ وَتَرَى الْاَرْضَ هَامِدَةً فَاِذَاۤ اَنْزَلْنَا عَلَيْهَا الْمَآءَ اهْتَزَّتْ وَرَبَتْ وَاَنْۢبَتَتْ مِنْ كُلِّ زَوْجٍۭ بَهِيْجٍ ﴿۵﴾

ای خلقو ! که یئ تاسې په شك کې له بعث څخه (چې خلق به بیا ژوندي پورته کیږي، اول خپل حال ته وګورئ !) پس بېشکه چې مونږ پیدا کړی دي مونږ (نېکه د) تاسې له خاورې، بیا (مو پیدا کړه اولاده د آدم) له یوه څاڅکي (مني) څخه، بیا له (یوې ټوټې) کلکې پرنډې وینې، بیا له یوه پوټې غوښې تام الخلقة (چې پوره شکل یې پیدا کړی شوی وي)، او ناقص الخلقة (چې پوره شکل یې پیدا کړی شوی نه وي)، لپاره د دې چې بیان کړو مونږ تاسې ته (خپل کامل حکمت او قدرت)، او ثابت پرېږدو مونږ په ارحامو کې هغه شی چې اراده وکړو (د هغه د اثبات) تر نېټې معلومې پورې (چې د زېږېدلو وخت دی)، بیا راوباسو مونږ تاسې (له ګېډو د میندو ستاسې، حال دا چې) طفل (وئ)، بیا (پالو تاسې) تر هغه پورې چې ورسېږئ تاسې کمال او قوّت خپل ته (جسمًا او عقلاً)، او ځینې له تاسې څخه هغه دي چې وفات کولی شي (له رشد او قوت څخه وروسته یا پخوا)، او ځینې له تاسې څخه هغه دي چې رد کولی شي (یعنې ژوندې وي) تر ناکاره عمره پورې، لپاره د دې چې نه پوهیږي وروسته له پوهې په هیڅ شي (د خپلو ټولو اقوالو د بېکاره کېدلو له کبله)، او وینې به ته ځمکه وچه شاړه، نو هر کله چې نازلې کړو مونږ په دغې (وچې مړې شاړې ځمکې داسمان له خوا) اوبه؛ نو وخوځیږي او ډډه شي او زرغونه کړي له هر قسم نباتاتو څخه ښایسته تاند، تنکی تېغ (د وښو په شنه کېدلو) سره.

تفسير: يعنې که کفّار او د بعث بعد الموت منکرين په دغه شك او شبهه کې لويدلي وي، چې له ذرې ذرې کېدلو څخه وروسته به بيا څرنګه ژوندي راپورته شي؟ نو خپل ړومبني پيدايښت ته دې غور او فکر وکړي، چې په ابتداء کې څرنګه پيدا شوی دی؟ يعنې اول ستاسې پلار آدم عليه السلام مې له خاورې څخه پيدا کړ، بيا مو تاسې د منې له څاڅکي څخه پيدا کړئ ! يا دا مطلب چې له خاورې څخه مې خواړه پيدا کړل چې هغه څو منازل او مدارج تېروي، بيا نطفه کيږي، بيا هم د نطفې د څو منازلو او مدارجو له تېرولو څخه وروسته ستاسې تشکيل او تخليق مينځ ته راځي، له نطفې څخه پرنډه وينه او له وينې څخه د غوښې ټوټه جوړيږي، او بيا د غوښې په دغې ټوټې باندې داسې وخت راځي، چې د بني آدمو پوره شکل، نقشه لاسونه، پښې، سترګې، پوزه او نور اندامونه جوړيږي، او يو وخت داسې وي، چې تر دغه وخته پورې هيڅ شی په کې نه وي جوړ شوي، يا يې دا مطلب چې د ځينو پيدايښت مکمل کيږي، او د ځينو هم هغسې ناقص پاتې کيږي، او په هم هغه ناقص صورت لويږي، يا داسې دې وويل شي چې ځينې بې عيبه او ځينې عيبجن کيږي.

﴿لِّنُبَيِّنَ لَكُمْ﴾ دپاره ددی چې بيان کړو مونږ تاسې ته چې پخپله ستاسې اصل څه وو؟ او د څو ورځو د تېرېدلو څخه وروسته څرنګه په انساني صورت سره جوړ او مکمّل جوړ شوئ، که په دې وپوهېدئ؛ نو د نورو حقايقو انکشاف هم کېدی شي، او د بعث بعد الموت په امکان باندې هم پوهېدلی شئ.

﴿وَنُقِرُّ فِي الْأَرْحَامِ﴾ الآية ـ او ثابت بريږدو مونږ په أرحامو کې هغه شي چې اراده وکړو دهغه د ثابت پاتې کيدو، يعنې څومره موده چې د هرچا لپاره د مور په رحم کې اوسېدل او تقرّر لازم وي؛ هغومره يې هلته ساتو، لږ تر لږه (۶) مياشتې او زيات له زياته دوه کاله يا څلور کاله على اختلاف الأقوال.

﴿ثُمَّ نُخْرِجُكُمْ طِفْلًا﴾ الآية ـ بيا راوباسو تاسې له ګېډو د ميندو په داسې حال کې چې ماشوم وئ، يعنې لکه څرنګه چې مو په ګېډه کې ډېر زيات مدارج طي کړي دي، همداسې د زيږېدلو څخه وروسته به هم په تدريج سره ډېر مدارج طی کوئ: يوه د طفوليت زمانه ده چې انسان په کې بالکل کمزوری او ناتوان وي، او د ده ټولې قواوې مخفي او پټې وي، بيا داسې يو وخت پرې راځي چې ټولې پټې قواوې يې ظاهريږي، د جسماني حيثيته هر شی د خپلې ځوانۍ کمال ته رسيږي، بيا خو ځينې په ځلميتوب کې مړ او ځينې خو هغه عمر ته رسيږي، چې په هغه کې انساني قواوې، حواس او اعضاء له زور او قوّت څخه لويږي، او له پوهې او عقل او د کار کولو له قدرت څخه وروسته له کاره لويږي، او بيخي بېکاره او خراب ګرځي، ياد شوي شيان يې له ياده وځي، او له زده کړو شيانو څخه هم په هيڅ شي نه پوهيږي او ترې هيرېږي (ګوا کې بېرته وړوکتوب ته ګرځي).

ذَٰلِكَ بِأَنَّ اللَّهَ هُوَ الْحَقُّ وَأَنَّهُ يُحْيِي الْمَوْتَىٰ وَأَنَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ۝ وَأَنَّ السَّاعَةَ آتِيَةٌ لَّا رَيْبَ فِيهَا وَأَنَّ اللَّهَ يَبْعَثُ مَن فِي الْقُبُورِ ۝

دغه (راز راز پيدا کول او ژوندي کول) په سبب د دې دي چې بېشکه الله هم دی دی حق (ثابت موجود دائم په رښتيا مستحق د عبادت)، او بېشکه دی ژوندي کوي مړي، او بېشکه الله په هر شي ښه قادر دی. او بېشکه چې قيامت راتلونکی دی، چې نشته هيڅ شك په (راتلو) د دغه (قيامت) کې، او بېشکه چې الله بيا ژوندي راپاڅوي هر هغه چې په قبرونو کې دي (د حساب او جزاء لپاره).

تفسير: د انسان له پيدايښت او د کښت (فصل) د مثالونو څخه چې پورته ذکر شول، څو خبرې ثابتيږي:

(۱): دا چې يقينًا او په تحقيق الله تعالى موجود دی، که نه داسې منظم، محکم او حکيمانه صنائع به له کومه څرګند شوي وی، او د چا له لاسه به دغسې چارې انجام شوي وی؟.

(۲): دا چې الله تعالی مړو او بې ساه شیانو ته ژوند ورکوي، او ساه په کې اچوي، لکه چې له یو موتي خاورې یا له یو څاڅکي اوبو څخه انسان جوړول او په مړه وچه ويجاړه ځمکه کې نباتي روح اچول په دې شاهد دي، چې پاک الله ته بيا پيدا کول هيڅ مشکل کار نه دی.

(۳): دا چې الله تعالی پر هر شي باندې قادر دی، او که هر شی د ده تر قدرت لاندې نه وی؛ نو له سره به یې داسې کارونه نشو کولی.

(۴): قيامت ضرور واقع کېدونکی دی، او له دې ژوند څخه وروسته خامخا بل ژوند راتلونکی دی، ځکه چې دومره لوی لوی انتظامونه هم داسې لغو، او بېکاره نشي پاتې کېدی.

د دې خبرې تقاضا دا ده چې کوم بل ژوندون دې خامخا موجود وي، چې هلته سعيد او شقي، مجرم او وفادار او نور په صاف ډول سره بېل او جدا شي، او هر يو هم هغه مقام ته ورساو ه شي؛ چې د هغه ځای د رسېدلو لپاره پيدا شوی، او د هغه قوّت او استعداد په خپل وجود کې لري.

وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يُّجَادِلُ فِي اللّٰهِ بِغَيْرِ عِلْمٍ وَّلَا هُدًى وَّلَا كِتٰبٍ مُّنِيْرٍ ﴿٨﴾ ثَانِيَ عِطْفِهٖ لِيُضِلَّ عَنْ سَبِيْلِ اللّٰهِ ۭ لَهٗ فِي الدُّنْيَا خِزْيٌ وَّنُذِيْقُهٗ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ عَذَابَ الْحَرِيْقِ ﴿٩﴾ ذٰلِكَ بِمَا قَدَّمَتْ يَدٰكَ وَاَنَّ اللّٰهَ لَيْسَ بِظَلَّامٍ لِّلْعَبِيْدِ ﴿١٠﴾

او ځينې له خلقو هغه څوک دي چې جګړه کوي په (حق يا قدر يا کلام د) الله کې بې له پوهې، او بې دليله، او بې د لارې سمې، او بې له کتابه روښانه. په داسې حال کې چې اړوي څنګ خپل (له ايمانه په تکبر او اعراض سره او جګړې کوي) چې ګمراه کړي خلق له لارې د الله، شته ده لره په دنيا کې رسوايي او وبه څکوو مونږ ده لره په ورځ د قيامت کې عذاب سوځوونکی. (او وبه وايو ده ته) دا عذاب او رسوايي په سبب د هغو عملونو دي چې پخوا ليږلي دي دواړو لاسونو ستا (يعني تا)، او (بل په سبب د دې دي چې) بېشکه الله نه دی (هيڅ قدر) ظلم کوونکی پر بندګانو (خپلو چې بې ګناه څوک په عذاب کړي).

تفسير: يعنې د داسې واضحو دلائلو او شواهدو له اورېدلو څخه وروسته بيا هم کاږه تلونکي، ضد کوونکي او معاند خلق د الله تعالی په خبرو کې همداسې چتې (بېکاره) او بې سنده جګړې کوي، حال دا چې له دوی سره نه کوم ضروري علم، نه عقلي دليل او نه سمعي سند وي، بلکه تش په اوهامو او ګومانونو پسې روان وي، نو هر هغه څوک چې بې له حجّت او دليله تش د عناد لامله د الله تعالی په خبرو کې جګړې کوي، او غرض يې دا وي چې نور خلق د ايمان او يقين له لارې څخه وګرځوي؛ نو الله تعالی به هغه په دنيا کې خوار او ذليل کړي، او د آخرت عذاب او رسوايي خو بېله ورته تياره ده.

وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَّعْبُدُ اللّٰهَ عَلٰى حَرْفٍ ۚ فَاِنْ اَصَابَهٗ خَيْرُ ِۨاطْمَاَنَّ بِهٖ ۚ وَاِنْ اَصَابَتْهُ فِتْنَةُ ِۨانْقَلَبَ عَلٰى وَجْهِهٖ ۚ خَسِرَ الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةَ ۭ ذٰلِكَ هُوَ الْخُسْرَانُ الْمُبِيْنُ ﴿١١﴾

او ځينې له خلقو هغه څوک دي چې عبادت کوي د الله په څنګ باندې (يا شک او شبهه چې په دين کې يې پيدا کوي، او حق يې نه ګڼي) پس که ورسيږي ده ته کوم خير (په سبب د دين سره لکه صحت او غنی؛) نو قائم پاتې شي په دغه (عبادت او دين)، او که ورسيږي ورته کوم مصيبت؛ نو بېرته وګرځي په مخ خپل (کفر ته نو) زيانکار شو په دنيا کې (چې خپل مراد ته ونه رسېد)، او

(زیانکار شو په) آخرت کې، (چې عمل يې باطل او په اور کې داخل شو)، دغه (د دواړو جهانو زيان) همدغه زيان دی ښکاره.

يَدْعُوْا مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ مَا لَا يَضُرُّهٗ وَمَا لَا يَنْفَعُهٗ ؕ ذٰلِكَ هُوَ الضَّلٰلُ الْبَعِيْدُ ﴿۱۲﴾

رابلي دی (عبادت کوي مشرک) غير له الله د هغه څه چې نه ضرر رسولی شي ورته (که يې عبادت ونه کړي)، او د هغه څه چې نه نفع رسولی شي ورته (که يې عبادت وکړي)، دغه (عبادت د ما سوی الله) همدغه ګمراهي ده ډېره لويه لرې (له حقه له مقصده).

يَدْعُوْا لَمَنْ ضَرُّهٗۤ اَقْرَبُ مِنْ نَّفْعِهٖ ؕ لَبِئْسَ الْمَوْلٰى وَلَبِئْسَ الْعَشِيْرُ ﴿۱۳﴾

بولي دوی (عبادت کوي مشرکان) د هغه (معبود) چې ضرر د هغه (عابد ته يې) ډېر نژدې دی له ګټې د هغه (معبود دغه عابد ته، چې د شفاعت هيله ده)، خامخا بد دوست دی (دا باطل معبود) او خامخا بد ملګری دی.

تفسير: يعنې که د بُت پرستانو له زعم سره موافق له بُتانو څخه د ګټې هيله لرئ؛ دغه هيله بې فائدې او موهوم شی دی، ليکن د دوی له عبادت څخه نقصان او ضرر رسېدل قطعي او يقيني دي، نو څکه د دوی د فائدې خبره به وروسته له دې نه ليدل کيږي، نقصان خو اوس سمدلاسه وررسېد.

﴿لَبِئْسَ الْمَوْلٰى وَلَبِئْسَ الْعَشِيْرُ﴾ يعنې کله چې په قيامت کې د بُت پرستی نتائج ور د مخه شي؛ نو بت پرستان به همداسې وايي: ﴿لَبِئْسَ الْمَوْلٰى وَلَبِئْسَ الْعَشِيْرُ﴾.

اِنَّ اللّٰهَ يُدْخِلُ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ جَنّٰتٍ تَجْرِيْ مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهٰرُ ؕ اِنَّ اللّٰهَ يَفْعَلُ مَا يُرِيْدُ ﴿۱۴﴾

بېشکه چې الله ننه باسي هغه کسان چې ايمان يې راوړی دی او کړي يې دي ښه (عملونه په داسې) جنتونو کې چې بهيږي له لاندې (د ونو او ماڼيو) د هغو وياله، بېشکه چې الله کوي هر هغه چې اراده يې وکړي (چې څينې يې د مطيعانو کرامت او د عاصيانو اهانت دی).

تفسير: يعنې پاک الله د هر هغه چا په نسبت چې مشيت او اراده وکړي؛ سزا ورکوي، او هر هغه ته چې اراده او مشيت يې وي؛ انعام ورکوي، هيڅوک د دې خبرې توان نه لري چې د ده لاس ونيسي.

مَنْ كَانَ يَظُنُّ اَنْ لَّنْ يَّنْصُرَهُ اللّٰهُ فِي الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِ فَلْيَمْدُدْ بِسَبَبٍ اِلَى السَّمَآءِ ثُمَّ لْيَقْطَعْ فَلْيَنْظُرْ هَلْ يُذْهِبَنَّ كَيْدُهٗ مَا يَغِيْظُ ﴿۱۵﴾

هر څوک چې (داسې) وي چې ګومان کوي د دې چې له سره به مرسته (مدد) ونه کړي له دغه (محمد) سره الله په دنيا کې او په آخرت کې؛ نو ودې غځوي يو پړی اسمان ته (يا چت ته او ځان دې پرې ځوړند کړي)، بيا دې پرې کړي (دغه پړی چې ولوېږي او مړ شي، يا دې ځان غرغره کړي) بيا دې وګوري چې آيا بيا زائلولی شي هيله، تدبير د هغه (سړي) هغه شي لره چې دی يې په قهر کړی دی (چې د الله له خوا د محمّد نصرت دی).

تفسير: الله تعالی د خپل رسول سره د دنيوي او اخروي فتحې او نصرت کومې وعدې چې کړي دي؛ هغه خامخا پوره کېدونکې دي، که کافران او حاسدان ډېر په قهر او خفه شي، او د ربّاني نصرت د مخنيوي او انسداد لپاره ډېر تدابير هم ونيسي؛ ليکن د محمد رسول الله صلی الله عليه وسلم د نصرت او برې او کاميابۍ مخه په هيڅ ډول سره نشي نيولی، او هغه به خامخا ترسره کيږي، که دغه کفّار او حاسدين د محمد صلی الله عليه وسلم په دغه نصرت ډېر زيات خفه او غمجن دي، او په دې باندې پوهيږي چې مونږ په خپلو کوښښونو او زيار (محنت) ويستلو سره د الله تعالی د ارادې او مشيت لاره بندولی شو؛ نو دوی دې خپل کوښښ په دې لاره کې ولګوي، تر دې پورې چې د پړي يو سر دې د چت په لاړو کې ښه جګ وتړي، او بل سر دې د تېزندۍ په شان په خپله غاړه کې واچوي، او په خپل لاس دې خپل ځان غرغره کړي، او په دې صورت دې له ډېر قهر او خفګان څخه خپل ځان مړ او خلاص کړي، يا که يې له لاسه پوره وي؛ نو يو پړی دې له آسمان څخه ځوړند کړي، او په هغې دې اسمان ته وخيژي، او له هغه ځايه دې اسماني نصرت قطع کړي، نو بيا دې د راښکته کېدو نه وروسته وګوري چې په دغو تدبيرونو سره دغه ربّاني معاونت او اسماني نصرت منقطع کيږي؟ چې په هغه دوی دومره په قهر دي.

وَكَذٰلِكَ أَنزَلْنٰهُ ءَايٰتٍۭ بَيِّنٰتٍ وَأَنَّ اللَّهَ يَهْدِى مَن يُرِيدُ ﴿١٦﴾

او په شان (د دغو منزّلو آيتونو) نازل کړي ليږلي دي مونږ آيتونه ښکاره، او بېشکه چې الله سمه صافه لاره ښيي هر هغه چا ته چې اراده وکړي (د هغه د هدايت).

إِنَّ الَّذِينَ ءَامَنُوا وَالَّذِينَ هَادُوا وَالصّٰبِـِٔينَ وَالنَّصٰرٰى وَالْمَجُوسَ وَالَّذِينَ أَشْرَكُوٓا إِنَّ اللَّهَ يَفْصِلُ بَيْنَهُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ ۚ إِنَّ اللَّهَ عَلٰى كُلِّ شَىْءٍ شَهِيدٌ ﴿١٧﴾

بېشکه هغه کسان چې ايمان يې راوړی دی، او هغه کسان چې يهوديان دي، او (هغه کسان چې) صابيان دي، او (هغه کسان چې) نصرانيان دي، او (هغه کسان چې) مجوسيان دي، او هغه کسان چې شريک يې پيدا کړی دی له الله سره؛ بېشکه چې الله به فيصله وکړي په منځ د دوی کې په ورځ د قيامت کې، بېشکه چې الله په هر شي باندې ښه شاهد دی.

تفسير: مجوس د اور عبادت کوي، او په دوه معبودانو عقيده لري، يو د خير معبود چې دوی ورته (يزدان) وايي، دوهم د شر معبود چې هغه (اهرمن) بولي، او د کوم نبي نوم هم يادوي، دا معلومه نه ده چې دوی له هدايت څخه وروسته په ضلالت مبتلا شوي دي، يا له ابتداء څخه په غلطه لار روان دي.

د دغو ګردو مذاهبو او فرقو د منازعې عملي او قاطع فيصله به د الله تعالی له درباره د قيامت په ورځ کې کيږي، او هر يو به سره جدا کوي، او خپلو خپلو ټاکلو (مقرر شويو) ځايونو ته به يې رسوي، په دې باندې پوهېږې پاک الله عالم دی چې کوم يو د کوم مقام او د کومې سزا مستحق دی؟.

أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ يَسْجُدُ لَهُۥ مَن فِى السَّمٰوٰتِ وَمَن فِى الْأَرْضِ وَالشَّمْسُ وَالْقَمَرُ وَالنُّجُومُ وَالْجِبَالُ وَالشَّجَرُ وَالدَّوَآبُّ وَكَثِيرٌ مِّنَ النَّاسِ ۖ وَكَثِيرٌ حَقَّ عَلَيْهِ الْعَذَابُ ۗ وَمَن يُهِنِ اللَّهُ فَمَا لَهُۥ مِن مُّكْرِمٍ ۚ إِنَّ اللَّهَ يَفْعَلُ مَا يَشَآءُ ۩ ﴿١٨﴾

آيا نه وينې، نه پوهيږې ته؟ چې بېشکه الله چې دی سجدې ږدي (عبادت کوي) ده ته هر هغه چې په اسمانونو کې دي (له علويّاتو)، او هر هغه چې په ځمکه کې دي (له سفلياتو)، او لمر او

سپوږمۍ او ستوري او غرونه او ونې او څلوربول او ډېر له خلقو (چې مؤمنان دي) په عبادت سره، او ډېر دي (له کفارو) چې ثابت شوی دی پرې عذاب (چې سجده نه ږدي الله ته)، او هر څوک چې سپک يې کړي الله؛ پس نشته ده ته هيڅوک عزت ورکوونکی، بېشکه چې الله کوي هر هغه کار چې اراده يې وکړي (له اکرام او اهانت څخه).

هٰذٰنِ خَصۡمٰنِ اخۡتَصَمُوۡا فِیۡ رَبِّهِمۡ ۡ

دا دواړه (ډلې مؤمنان او کافران) مدّعيان دي چې جګړه يې وکړه په (ذات، صفات او دين د) رب خپل کې.

تفسير: يعنې پخوا له دې نه چې په ﴿اِنَّ الَّذِيۡنَ اٰمَنُوۡا وَالَّذِيۡنَ هَادُوۡا وَالصّٰبِـِٕيۡنَ﴾ الآية ـ کې چې د هغو ذکر وشو؛ هغو ته د حق او باطل له حيثه دوه ډلې ويلی شو: يوه د مؤمنانو ډله چې د خپل رب ټول اوامر مني، او د ده د احکامو په مقابل کې سر په سجده ږدي، دويمه د کفّارو ډله چې په هغو کې يهودان، نصرانيان، مجوسيان، مشرکين، صابئين او نور ټول شامل دي، چې د الله رباني هدايت نه قبلوي، او د الله د اطاعت لپاره سر په سجده نه ږدي، دغه دواړه ډلې په دغو مباحثو او مناظرو کې، د جهاد او قتال په مواقعو کې هم يو د بل په مقابل کې ټينګ ولاړ وي.

فَالَّذِيۡنَ كَفَرُوۡا قُطِّعَتۡ لَهُمۡ ثِيَابٌ مِّنۡ نَّارٍ ؕ

پس هغه کسان چې کافران شوي دي؛ څکختې (جوړولی) شي دوی لپاره جامې له اوره.

تفسير: يعنې لکه څنګه چې کالي (جامې) د انسان بدن پټوي؛ د جهنم اور به هم دغه راز دوی احاطه کوي، او ترې به چاپېريږي، يا به د کوم داسې شي کالي ورواغوستل شي، چې د اور ګرمي به پرې ډېر ژر اثر کوي، او ډېر زيات به سور کيږي.

يُصَبُّ مِنۡ فَوۡقِ رُءُوۡسِهِمُ الۡحَمِيۡمُ ۚ﴿۱۹﴾ يُصۡهَرُ بِهٖ مَا فِیۡ بُطُوۡنِهِمۡ وَالۡجُلُوۡدُ ؕ﴿۲۰﴾ وَلَهُمۡ مَّقَامِعُ مِنۡ حَدِيۡدٍ ﴿۲۱﴾

اچولی به شي (په شدّت سره) له پاسه د سرونو ددوی اوبه سرې يشېدلې. چې خوړين به شي په دغو اوبو سره هغه (کولمې) چې په ګېډو د دوی کې دي او پوستکي (د دوی هم). او وي به د دوی لپاره څټکونه (ګرزونه) له اوسپنې (چې د دوی سرونه به پرې ټکولی او وهلی شي).

تفسير: يعنې د دوزخيانو ککرۍ به په څټکونو ګرزونو سره ميده کيږي، او يشېدلې اوبه به له پاسه پرې اچولی کيږي، چې د ماغزو له لارې به د دوی ګېډې ته ورځي، او له هغه څخه به د دوی ټولې کولمې ټوټې ټوټې د دوی له مقعدو څخه لاندې توييږي، او د دوی د بدن خارجي سطح به هم د دې اوبو له رسېدلو څخه بيخي شړيږي، او د ورستې وينې غوښې په شان به ترې لويږي، بيا به خپل اصلي حالت ته بېرته ورګرځي، او پرله پسې به همدغه عمل تکراريږي: ﴿كُلَّمَا نَضِجَتۡ جُلُوۡدُهُمۡ بَدَّلۡنٰهُمۡ جُلُوۡدًا غَيۡرَهَا لِيَذُوۡقُوا الۡعَذَابَ ؕ﴾ (۵ جـزء د النساء سـورت (۵۶) آيت (۸) رکوع)، اللهم أعذنا من غضبك وعذابك !.

كُلَّمَاۤ اَرَادُوۡۤا اَنۡ يَّخۡرُجُوۡا مِنۡهَا مِنۡ غَمٍّ اُعِيۡدُوۡا فِيۡهَا ۗ وَذُوۡقُوۡا عَذَابَ الۡحَرِيۡقِ ﴿۲۲﴾

هر کله چې اراده وکړي (دوزخيان) د دې چې ووځي له دغه (دوزخ څخه) له غمه؛ نو بېرته ګرځولی شي دوی په دغه (اور) کې او (وبه ويلی شي دوی ته) وڅکئ تاسې عذاب (د اور ډېر) سوځوونکی.

تفسير: يعنې کله چې کافران په دوزخ کې ډېر غم او تکليف ويني؛ نو وبه غواړي چې له دې ځای نه ووځي او چېرې وتښتي، خو د اور لمبې به دوی له ځان سره پورته کړي، بيا به يې پرښتې د اوسپنو په ګرزونو سره وهي، او لاندې به يې غورځوي، او داسې به ورته ويل کيږي: «د اور د دغه دائمي عذاب خوند وڅکئ !»، چې له سره به ترې بېرته نشئ وتلی «العياذ بالله».

إِنَّ اللَّهَ يُدْخِلُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ يُحَلَّوْنَ فِيهَا مِنْ أَسَاوِرَ مِنْ ذَهَبٍ وَلُؤْلُؤًا

بېشکه چې الله ننه باسي هغه کسان چې ايمان يې راوړی دی او کړي يې دي ښه (عملونه په داسې) جنتونو کې چې بهيږي له لاندې (د ماڼيو او ونو) د هغو ويالې، ګانه به واچول شي (جنتيانو ته) په دغه (جنت) کې له باهوګانو (وښيو) له سرو زرو او له مرغلرو څنې.

تفسير: يعنې په لويه هوسايي (آرام)، ښايست، او زيب سره به اوسيږي، او له هر يو عنوان څخه يې تجمّل تنعم څرګنديږي.

وَلِبَاسُهُمْ فِيهَا حَرِيرٌ ﴿٢٣﴾

او جامې د دغو (جنتيانو) به په دغه (جنت) کې ريښميني وي.

تنبيه: په احاديثو کې راغلي دي: «هر هغه نارينه چې دلته د وريښمو کالي واغوندي؛ نو په آخرت کې به يې نه آغوندي»، که دغه آغوستونکی کافر وي؛ نو ښکاره ده چې هغه له سره په جنّت کې نه داخليږي چې د جنتيانو لباس واغوندي، هو ! که مؤمن وي؛ امکان لري چې د څه مودې له مخې د دغه لباس څخه محروم شي، او بيا يې تر ابده پورې واغوندې، نو د دغه غير متناهي مودې په مقابل کې دغه لږه زمانه غير معتدّ به ګڼله کيږي.

وَهُدُوا إِلَى الطَّيِّبِ مِنَ الْقَوْلِ

او لاره ښوولې شوې ده (جنتيانو ته په دنيا کې له جانبه د الله) طيبې پاکې ته (چې لا إله إلا الله ده) له قول نه.

تفسير: هر هغه مؤمن چې په دنيا کې (لا إله إلا الله) ويلې وي، قرآن يې لوستلی وي، د الله تعالى تسبيح او تحميد، امر بالمعروف، نهي عن المنکر يې کړی وي؛ نو په آخرت کې به هم پرښتې له هرې خوا دوی ته سلامونه اچوي، او پخپله جنتيان به هم په خپلو منځونو کې يو بل ته ښې پاکې خبرې کوي، هلته به بېځايه خبرې، شورماشور، دعوی او دنګلې نه وي، او تول به د الله تعالى د نعمتونو په شکر ګزارۍ کې لګيا او مشغول وي، مثلا وايي به: ﴿وَقَالُوا الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي صَدَقَنَا وَعْدَهُ وَأَوْرَثَنَا الْأَرْضَ نَتَبَوَّأُ مِنَ الْجَنَّةِ حَيْثُ نَشَاءُ﴾ (۲۴ جزء، د الزمر سورت (۷۴) آيت)، د (۲۲ جزء د فاطر سورت په (۳۳ - ۳۴) آيتونو) کې راغلي دي: ﴿يُحَلَّوْنَ فِيهَا مِنْ أَسَاوِرَ مِنْ ذَهَبٍ وَلُؤْلُؤًا وَلِبَاسُهُمْ فِيهَا حَرِيرٌ * وَقَالُوا الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَذْهَبَ عَنَّا الْحَزَنَ﴾ الآية - په همدغه سره د دې حاضر آيت تفسير کيږي، لکه چې په روح الهاني تفسير کې راغلې دي، نبّه عليه في روح المعاني.

وَهُدُوا إِلَىٰ صِرَاطِ الْحَمِيدِ ﴿٢٤﴾

او لار ښوولې شوې ده (جنتيانو ته په دنيا کې) طرف د لارې (د الله) ته چې ستايل شوې دی په ښو ښو صفتونو سره.

تفسیر: یعنې د الله تعالی لاره یې ومونډله چې نوم یې اسلام دی، دغه لاره په خپله هم حمیده ده، او د لارې خاوند هم حمید دی، یا یې هغه ځای ته لاره ومونډله؛ چې هغه ته په رسېدلو سره انسان د الله تعالی د نعمتونو شکر اداء کوي.

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَيَصُدُّونَ عَن سَبِيلِ اللَّهِ وَالْمَسْجِدِ الْحَرَامِ الَّذِي جَعَلْنَاهُ لِلنَّاسِ سَوَاءً الْعَاكِفُ فِيهِ وَالْبَادِ

بېشکه هغه کسان چې کافران شوي دي، او اړوي (منع کوي خلق) له لارې د الله (اسلام نه) او له مسجد حرام نه؛ (نو معذبېږي په عقبی کې)، هغه (مسجد) چې ګرځولی دی مونږ دغه مسجد ځای د عبادت لپاره د (ټولو) خلقو، برابر دي اوسیدونکي په دغه (مسجد) کې او له بهره راتلونکي.

تفسیر: یعنې یو خو هغه خلق دي چې له خپلې ګمراهۍ سره سره دنورو مخه هم نیسي، چې د هدایت په لاره لاړ نشي، او غواړي چې هیڅوک د الله تعالی په لاره سم نشي، تر دې هغه مسلمانان چې د خپل پیغمبر سره د عمرې د اداء کولو لپاره مکې معظّمې ته روان وو؛ د هغوی مخه یې هم ونیوله، حال دا چې مسجد الحرام یا د حرم شریف هغه برخه چې په هغې پورې د خلقو عبادت او مناسک تعلّق لري؛ ټولو ته یو شان دی، او هلته مقیم اومسافر او محلي او پردیسي ته د اوسېدلو او عبادت کولو مساوي حقوق حاصل دي، هو ! که څوک د هغو متبرکو ځایونو څخه د شړلو وړ او لایق وي؛ نو هم هغه کسان دي چې په خپل شرک او شرارت د دې مبارک ځای بې احترامي او بې عزتي کوي.

وَمَن يُرِدْ فِيهِ بِإِلْحَادٍ بِظُلْمٍ نُّذِقْهُ مِنْ عَذَابٍ أَلِيمٍ ﴿٢٥﴾

او هر چا چې اراده وکړه په دغه (مسجد الحرام) کې د بې لارۍ (د حق نه په مخ ګرځولو سره)؛ نو وبه څکوو مونږ په هغه (کرېدونکي) له عذاب دردناک څخه.

تفسیر: یعنې هغه څوک چې په مسجد الحرام کې عمدًا او بالاراده د بې دینی او شرارت کومه خبره کوي؛ نو هغه ته به د هغه چا په نسبت چې دغه کار په بل ځای کې کوي سخته سزا ورکړی شي، نو له دې نه د هغو خلقو حال معلوم کړئ چې په خپل ظلم او شرارت سره یې د مؤمنانو مخه د مکّې معظمې د زیارت د ورتګ په وخت کې نیولې وه.

وَإِذْ بَوَّأْنَا لِإِبْرَاهِيمَ مَكَانَ الْبَيْتِ

او (یاد کړه ای محمده !) هغه وخت چې ښکاره (معین) کړ مونږ ابراهیم ته ځای د بیت الله.

تفسیر: وایي چې د کعبې شریفې ځای لا له پخوا څخه مقدّس او متبرّک وو، بیا د ډېرې مودې په تېرېدلو سره ورک او نامعلوم شو، ابراهیم علیه السلام ته حکم وشو چې بیت الله ودانه کړه ! او د هغه معظم مقام نښې ورونښودل شوې، ابراهیم علیه السلام د خپل ځوی اسماعیل علیه السلام په ملګرتیا د کعبې خونه (کور) ودانه کړه.

أَن لَّا تُشْرِكْ بِي شَيْئًا

(او ورته مو وویل) چې مه شریکوه له ما سره هیڅ.

تفسیر: یعنې د دې کور بنسټ او تاداو (بنیاد) په خالص توحید باندې کېښوده ! هیڅوک دې چې دغه ځای ته راشي؛ د الله تعالی د عبادت څخه پرته مشرکانه رسوم په ځای نه راوړي، د مکې معظمې کفّارو سره له دې چې د ابراهیمي ملّت

مدّعیان وو، ددغه آیت خلاف عمل وکړ چې هلته یې درې سوه شپېته بتان ودرول (العیاذ بالله)، څمونږ سید المرسلین خاتم الأنبیاء محمد مصطفی صلی الله علیه وسلم دغه مطهّر او مقدّس ځای له دغه نجاست او ګندګۍ څخه د تل لپاره پاک کړ، فلله الحمد والمنة.

وَّطَهِّرْ بَيْتِيَ لِلطَّآئِفِيْنَ وَالْقَآئِمِيْنَ وَالرُّكَّعِ السُّجُوْدِ ﴿٢٦﴾

او پاک ساته کور څما (له بُتانو او نورو پلیتو څخه) لپاره د طواف کوونکو، او لپاره د قیام کوونکو (په مکّه کې)، او رکوع کوونکو، او سجده کوونکو (لمونځ کوونکو لپاره).

تفسیر: یعنې یوائې د همدغو خلقو لپاره دې مخصوص وي، او له نورو ټولو څخه دې پاک او صاف کړ شي.

وَاَذِّنْ فِي النَّاسِ بِالْحَجِّ يَاْتُوْكَ رِجَالًا وَّعَلٰى كُلِّ ضَامِرٍ يَّاْتِيْنَ مِنْ كُلِّ فَجٍّ عَمِيْقٍ ﴿٢٧﴾

او غږ وکړه (ای ابراهیمه) په خلقو کې د حج (د اداء کولو) لپاره، چې راشي (حاجیان) تاته پلي (پیاده) او (سواره) په هر ډنګر اوښ چې راځي (دا اوښان) له هرې لارې لرې (ژورې لرې) نه.

تفسیر: کله چې کعبه ودانه شوه، نو ابراهیم علیه السلام په یوه جګ (اوچت) غره باندې ودرېد، او داسې غږ یې وکړ: «ای خلقو ! پاک الله په تاسې حج فرض کړی دی، حج ته راشئ !»، حق تعالی دغه غږ په هر ځای کې هر روح ته ورساوه، نو د هر چا لپاره چې حج مقدّر وو؛ د هغه روح دغه غږ ته لبّیک وویل، او هم هغه د شوق پټې سکروټې دي، چې په زرهاوو پلي (پیاده) هم د حج د سفر ربړونه (تکلیفونه) په ځان اخلي، او د بیت الله په لیدلو سره خپلې سترګې رڼوي، او ډېر زیات خلق خو له دومره لرې ځایونو څخه سواره دمکې معظمې په لورې سفر کوي؛ چې له ډېرو مزلونو او سفر کولو څخه د دوی اوښان سترې ستومانه او بیخي خوار او ډنګر کیږي، زیاترو حاجیانو ته غښتلي او څاربه اوښان کله وررسیږي، نو څکه په همدغو خوارو، ډنګرو، وچو، کلکو اوښانو مزلونه کوي، دا ګواکې د هم هغې دعاء د مقبولیت اثر دی، چې ابراهیم علیه السلام کړې وه: ﴿فَاجْعَلْ اَفْئِدَةً مِّنَ النَّاسِ تَهْوِيْٓ اِلَيْهِمْ﴾ (۱۳ جزء د ابراهیم سورت (۳۷) آیت (۶) رکوع).

لِّيَشْهَدُوْا مَنَافِعَ لَهُمْ وَيَذْكُرُوا اسْمَ اللّٰهِ فِيْٓ اَيَّامٍ مَّعْلُوْمٰتٍ عَلٰى مَا رَزَقَهُمْ مِّنْۢ بَهِيْمَةِ الْاَنْعَامِ ۚ

لپاره د دې چې حاضر شي (دغه خلق ځای د دنیوي او اخروي) ګټو خپلو ته، او چې یاد کړي نوم د الله په هغو څو ورځو (د لوی اختر) کې چې معلومې دي په (ذبح د) هر هغه حیوان چې ورکړی دی الله دوی ته له بې ژبو چارپایانو څخه.

تفسیر: د بیت الله د حج اصلي مقصد خو اخروي ګټو حاصلول دي، مثلاً د حج او عمرې او د نورو عباداتو په ذریعه د الله تعالی خوښي حاصلول او د روحاني ترقیاتو لوړو (اوچتو) مقاتو ته رسېدل، لیکن د دغې لویې اجتماع په ضمن کې ډېر زیات سیاسي، تمدّني او اقتصادي ګټې هم حاصلېدی شي، کما لا یخفی.

د ﴿اَيَّامٍ مَّعْلُوْمٰتٍ﴾ څخه د ذوالحجې دړومبنی لس (۱۰) ورځې مراد دي، په دغو ورځو کې د الله تعالی د یادونې فضیلت ډېر زیات ښوولی شوی دی، د دغه ذکر لاندې په خصوصي ډول دا هم داخل دي، چې د قربانۍ د حیواناتو د ذبح کولو په وخت کې دې د الله تعالی نوم واخیست شي، او «بسم الله، الله أکبر» دې وویل شي، په دغو ورځو کې ډېر ښه عمل همدا دی چې د پاک الله په نامه دې ذبح وکړی شي.

فَكُلُوا مِنْهَا وَأَطْعِمُوا الْبَائِسَ الْفَقِيرَ ﴿٢٨﴾

پس خورئ تاسې له هغې (غوښې) څخه، او خوراک ورکوئ بد حال فقير (محتاج) ته.

تفسير: ځينو كفّارو داسې خيال كاوه چې په خپله قرباني كوونكي ته نه ښايي چې د قربانۍ له غوښې څخه څه وخوري، دا دى په دې آيت كې د دې مفكورې اصلاح او حكم كوي، چې له دغې غوښې څخه هم تاسې په شوق سره وخورئ، هم يې په خپلو دوستانو، خپلوانو، خوارانو او غريبانو وخورئ !.

ثُمَّ لْيَقْضُوا تَفَثَهُمْ وَلْيُوفُوا نُذُورَهُمْ وَلْيَطَّوَّفُوا بِالْبَيْتِ الْعَتِيقِ ﴿٢٩﴾

بيا دې لرې كړي (حاجيان حاجتونه او) خيري خپل، او پوره دې اداء كړي نذرونه خپل (او د حج واجبات)، او طواف دې وكړي په هغه كور چې قديم كريم دى.

تفسير: له كوم ځايه چې لبّيک ويل شروع كيږي (احرام تړل كيږي)؛ نو محرِم نه وينه وباسي، نه خپل ويښتان او نوكان اخلي، نه خپل ويښتان غوڅوي، نه د بدن د خيرو، دوړو او گردونو په لرې كولو دومره زيات اهتمام كوي، او نه په ډېره مبالغه او منښلو لامبي، كله چې د ذوالحجة الحرام لسمه ورځ راشي؛ دغه گرد قيدونه لرې كيږي، سرونه خريل يا ويښتان اخيستل كيږي، ښه غسل كوي، گنډلي او صفا كالي (جامې) اغوندي، او د كعبې د زيارت طواف ته ځي، په چا چې ذبح لازمه وي؛ ړومبى ذبح كوي، او د «نذرونو» د وركولو څخه مطلب دا دى چې هغه نذرونه چې د خپلو مطالبو لپاره يې پر خپل ځان منلي وي؛ هغه دې اداء كړي، اصلا دغه نذر د الله تعالى نذر دى او د بل هيچا نه دى، د ځينو په نزد د «نذرونو» د لفظ څخه د حج مناسک يا د حج واجبات مراد دي، او همدغه ډېر نژدې راښكاري، والله أعلم.

ذَٰلِكَ وَمَن يُعَظِّمْ حُرُمَاتِ اللَّهِ فَهُوَ خَيْرٌ لَّهُ عِندَ رَبِّهِ ۗ وَأُحِلَّتْ لَكُمُ الْأَنْعَامُ إِلَّا مَا يُتْلَىٰ عَلَيْكُمْ ۖ فَاجْتَنِبُوا الرِّجْسَ مِنَ الْأَوْثَانِ وَاجْتَنِبُوا قَوْلَ الزُّورِ ﴿٣٠﴾

دا حكم مو واورېد (يا امر همدا دى چې تېر شو). او هر چا چې تعظيم وكړ د احكامو د الله؛ پس دا كار غوره دى ده ته په نزد د رب د ده، او حلال كړى شوي دي تاسې ته (خوراک د غوښې د) څارويو (پس له ذبحې) مگر (حرام دي) هغه څاروي چې لوستل كيږي په تاسې (حراموالى يې)، پس ځان ساتئ تاسې له پليتۍ څخه چې بُتان دي، اوځان ساتئ تاسې له وينا د دروغو څخه.

تفسير: لكه چې له ترجمې څخه ښكاري: «ذلک» دمحذوفې مبتدأ خبر دى، يعنې حرام شيان درانه گڼل او د هغو پر ښودل، يا هغه شيان چې د الله تعالى له طرفه محترم ښودل شوي دي، د هغوى د احترام او ادب او تعظيم قائم ساتل لويه نيكي او د ښېگڼې (فائدې) خبره ده، او د هغو انجام به ډېر ښه وي.

په محترمو شيانو كې د قربانۍ حيوان ـ بيت الله ـ صفا ـ مروه ـ منى ـ عرفات ـ مسجدين ـ قرآن بلكه د الله تعالى ټول احكام راځي، په خصوصي ډول سره دلته د مسجد الحرام او د هديې د حيوان په تعظيم زور اچول شوى دى، چې د الله تعالى د بندگانو په راتگ كې هلته په حرم كې څه مشكلات پيدا نه كړئ ! او نه د ممانعت عوامل منځ ته راوړئ ! او نه هغه د هديې حيوانات بېرته تللو ته مجبور كړئ، بلكه قيمتي، ښه څاربه څاروي قرباني كړئ !.

﴿إِلَّا مَا يُتْلَىٰ عَلَيْكُمْ﴾ يعنې هغه حيوانات چې د هغو حراموالى وخت په وخت تاسې ته ويل كيږي، لكه چې په «البقرة»، «المائدة»، «الأنعام» كې مفصّلاً تېر شول، نو هغه حلال نه دي.

﴿فَاجْتَنِبُوا الرِّجْسَ مِنَ الْأَوْثَانِ وَاجْتَنِبُوا قَوْلَ الزُّورِ﴾ يعنې خاروی د الله تعالى مخلوق او مملوك دي، يواځې د الله تعالى په حکم او د هغه په نامه حلال کېدی شي، او د الله تعالى د کعبې نذر کېدی شي، هغه ساکنبن (ذي روح) چې د کوم بُت په قربانګاه کې ذبح کيږي؛ هغه مرداريږي، د داسې شرك او پليتو كارونو څخه ځان ساتنه او اجتناب ضروري دی.

﴿وَاجْتَنِبُوا قَوْلَ الزُّورِ﴾ يعنې د دروغو ويل، او د دروغو شاهدي وركول، د بل په نامه د الله تعالى د پيدا كړو حيواناتو حلالول، بې د شرعي حكم څخه يو شي ته حلال او يا حرام ويل ټول په «قول الزور» كې داخل دي، د «قول الزّور» د بدئ اندازه له دې نه اټكل كېدی شي، چې دلته الله تعالى د هغه ذكر له شرك سره كړی دی، او د الأعراف سورت په (۳۳ آيت، (۴) ركوع، ۸ جزء) كې يې داسې ارشاد كړی دی: ﴿وَأَنْ تُشْرِكُوا بِاللَّهِ مَا لَمْ يُنَزِّلْ بِهِ سُلْطَانًا وَأَنْ تَقُولُوا عَلَى اللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ﴾ په احاديثو كې رسول الله صلى الله عليه وسلم هم په ډېر تأكيد او تشديد سره له دې نه ممانعت كړی دی.

حُنَفَاءَ لِلَّهِ غَيْرَ مُشْرِكِينَ بِهِ

په داسې حال كې چې غاړه اېښودونكي يئ په اخلاص سره خاص الله ته، نه يئ مشركان په ده باندې.

تفسير: يعنې له هر طرف او هر چا څخه مخ وګرځوئ، او يواځې د هم هغه واحد لا شريك الله تعالى خالص بندګان اوسئ ! ښايي ستاسې ټول افعال او نيتونه په كُلّي ډول بې د بل د شرك نه خاص الله تعالى ته وي، او د الله تعالى په الوهيت او عبادت كې بل هيڅوك مه شريكوئ.

وَمَنْ يُشْرِكْ بِاللَّهِ فَكَأَنَّمَا خَرَّ مِنَ السَّمَاءِ فَتَخْطَفُهُ الطَّيْرُ أَوْ تَهْوِي بِهِ الرِّيحُ فِي مَكَانٍ سَحِيقٍ ﴿۳۱﴾

او هر چا چې شريك ونيو له الله سره؛ پس لكه چې راوغورځېد له اسمان څخه پس وتښتوي دی په چابكۍ سره مرغان (او ټوټې ټوټې كوي يې)، يا وغورځوي دی باد (له كوم هسك «اوچت» ځای نه) په لرې ژور (ښكته) ځای كې.

تفسير: دا يې د شرك مثال بيان كړ، خلاصه يې دا ده چې د توحيد مقام نهايت اعلى دی، كله چې انسان توحيد پرېږدي، او د كوم بل مخلوق په مقابل كې خپل سر ښكته كړي، نو دی په خپله خپل ځان ذليل او سپك كوي، او د توحيد له لوړ (اوچت) اسمان څخه د شرك او كفر كندې ته لويږي.

ښكاره ده چې له دومره جګ ځای څخه دومره ژور ځای ته له لوېدلو څخه وروسته ژوندی نشي پاتې كېدی، اوس خو به يا د اهواوو او ناكارو افكارو مردار خواره ځناوران له ځلورو خواوو د ده د غوښې ټوټې په خپلو منښوكو او پنجو سره دانګې دانګې او ټوټې ټوټې كړي، او وبه يې خوري، يا به لعين شيطان د يوې تېزې ګرځندئ هوا په پړبوكۍ كې دی له خپله ځان سره پورته كړي، او په كومه ډېره زياته لرې ژوره كنده كې به يې وغورځوي، چې هيڅوك به د ده هيڅ يو هډوكی او پښتئ ونهويني.

ذَٰلِكَ وَمَنْ يُعَظِّمْ شَعَائِرَ اللَّهِ فَإِنَّهَا مِنْ تَقْوَى الْقُلُوبِ ﴿۳۲﴾

دا حكم مو واورېد (يا امر همدا دی چې تېر شو) او هر چا چې تعظيم وكړ د علائمو د (دين د) الله (چې د حج افعال، د هداياوو څربول او نور عبادت دي)؛ پس بېشكه دا (تعظيم) د زړونو له تقوی څخه دي.

تفسیر: یعنې د شعائر الله تعظیم په شرک کې داخل نه دی، د هر چا په زړه کې چې د پرهېزګارۍ مضمون او د یو الله جل جلاله خوف وي؛ نو دی به خامخا د شعائر الله ادب او تعظیم کوي، دغه ادب او تعظیم شرک نه دی، بلکه د الله تعالی د عین توحید له آثارو څخه دی، ځکه چې د الله تعالی رښتینی بنده د هر هغه شي چې الله جل جلاله ته منسوب وي؛ قدر او ادب کوي.

لَكُمْ فِيهَا مَنَافِعُ إِلَىٰٓ أَجَلٍ مُّسَمًّى ثُمَّ مَحِلُّهَآ إِلَى ٱلْبَيْتِ ٱلْعَتِيقِ ﴿٣٣﴾

شته تاسې ته په دغو څلورو بولو (د هدیو) کې فائدې تر وخت معلوم پورې (چې د دوی د حلالولو وخت دی)، بیا (رسونه ده) ځای (د حلالولو) د دوی ته تر بیت الله پورې، (یا) بیا وخت د دغو منتهي دی هغه بیت ته چې بلند شان دی.

تفسیر: قدیم کور بیت الله شریف دی، او دلته ښایي توسُّعًا ترې ټول حرم مراد وي، یعنې د اوښانو، غویو، پسونو (ګډانو) او نورو نه تاسې ډېرې ګټې حاصلولی شئ، مثلاً پرې سورېږئ، شودې یې څښئ، او نسل ترې اخلئ، او لا یې پسې زیاتوئ، له وړیو، پوستکو او نورو څخه یې ګټه (فائده) اخلئ، اوس د هغو عظیم الشأنه اخروي فائده همدغه ده، چې کعبې ته یې نژدې راولئ، او د الله تعالی په نامه یې قرباني کړئ.

وَلِكُلِّ أُمَّةٍ جَعَلْنَا مَنسَكًا لِّيَذْكُرُوا۟ ٱسْمَ ٱللَّهِ عَلَىٰ مَا رَزَقَهُم مِّنۢ بَهِيمَةِ ٱلْأَنْعَٰمِ ۗ فَإِلَٰهُكُمْ إِلَٰهٌ وَٰحِدٌ فَلَهُۥٓ أَسْلِمُوا۟ ۗ

او هر امت لپاره مونږ مقرره کړې ده قرباني د دې لپاره چې یاد کړي دوی نوم د الله پر هر هغه شي چې رزق، روزي ګرځولې ده (الله) دوی ته له بې ژبو څلور بولو حیواناتو څخه (په وخت د ذبحې د دوی کې)، پس حق معبود ستاسې (او د پخوانیو امتونو) الله حق معبود یو دی، پس خاص همده ته غاړه کېږدئ !.

تفسیر: یعنې الله تعالی ته د نذر په ډول د حیواناتو حلالول په هر اسماني دین کې عبادت منل شوی دی، که دا عبادت تاسې غیر الله ته د عبادت (نذر) په ډول کوئ؛ نو دغه شرک دی، او ښایي ترې سخت پرهېز وکړی شي، د موحّد کار دا دی چې یواځې د پاك الله په نامه قرباني وکړي، چې د هغه په پاکه نامه ټولو شرائعو د قرباني کولو حکم ورکړی دی، او نه ښایي چې قرباني د ده له حکم څخه خارجه وي.

وَبَشِّرِ ٱلْمُخْبِتِينَ ﴿٣٤﴾

او زېرى ورکړه عاجزي کوونکو ته.

تفسیر: یعنې هغو خلقو ته د الله تعالی د رضاء او خوښۍ زېری واوروه، چې یواځې د هغه واحد لا شریك الله جلّ جلالُه حکم منې، او د هغه په مقابل کې غاړه ږدي، او په هم هغه باندې یې زړونه ډاډه کیږي، او د ده له جلال او جبروت څخه تل ویرېږي.

ٱلَّذِينَ إِذَا ذُكِرَ ٱللَّهُ وَجِلَتْ قُلُوبُهُمْ وَٱلصَّٰبِرِينَ عَلَىٰ مَآ أَصَابَهُمْ وَٱلْمُقِيمِى ٱلصَّلَوٰةِ وَمِمَّا رَزَقْنَٰهُمْ يُنفِقُونَ ﴿٣٥﴾

هغه (عاجزې کوونکي) کله چې یاد کړ شي (د دوی په مخکې نوم د) الله؛ نو ویرېږي زړونه د دوی، او (زېری ورکړه) صبر کوونکو ته په هغو (سختیو او غمونو) چې رسیدلي دي دوي ته، او (زېری

ورکړه) قائموونکو (سم دروونکي سره له ټولو حقوقو) د لمانځه ته، (او زېرى ورکړه هغو کسانو ته چې) ځينې له هغو شيانو نه چې ورکړي دي مونږ دوى ته لګوي يې (په ښو کارونو کې).

تفسير: يعنې مصيبتونه او تکليفونه په پوره صبر او ثبات سره په ځان برداشت کوي، او متحمّل کيږي يې، او د کړاوونو او سختيو د تحمّل په وخت کې د حقې لارې څخه يې قدم نه ښوييږي.

﴿وَالْمُقِيمِي الصَّلٰوةِ﴾ الآية ـ د بيت الله تر رسېدو پورې حاجيان له ډېرو مصيبتونو او کړاوونو سره مخامخ کيږي، په سفر کې زياتره د لمونځونو د فوتېدلو يا د قضا کېدلو انديښنه وي، مال هم په کافي اندازه سره لګيږي، ښايي په همدغه مناسبت يې د دغو اوصافو او خصائلو بيان کړى وي.

وَالْبُدْنَ جَعَلْنٰهَا لَكُمْ مِّنْ شَعَآئِرِ اللّٰهِ لَكُمْ فِيْهَا خَيْرٌ ۖ فَاذْكُرُوا اسْمَ اللّٰهِ عَلَيْهَا صَوَآفَّ ۚ فَاِذَا وَجَبَتْ جُنُوْبُهَا فَكُلُوْا مِنْهَا وَاَطْعِمُوا الْقَانِعَ وَالْمُعْتَرَّ ۚ كَذٰلِكَ سَخَّرْنٰهَا لَكُمْ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُوْنَ ﴿٣٦﴾

او اوښان غواياڼ (د هديې) ګرځولي دي مونږ دا تاسې ته له علائمو د (دين د) الله، شته تاسې ته په دې کې خير (ديني او دنيوي ګټه)، پس يادوئ نوم د الله په دې (اوښانو غوايانو د ذبحې په وخت کې)، په داسې حال چې ولاړ وي (په دريو پښو چې يوه يې ترې تړلې وي)، نو کله چې پرېوتل اړخونه د دوى (په ځمکه پس له حلالولو، او روح يې وخوت، او پس له يخېدلو) نو خورئ تاسې له دې نه (که مو خوښه وي)، او خورئ يې په صبر کوونکي او په بې صبره (سوالګرانو، فقيرانو)، همداسې (لکه چې ومو ښوده ذبحه د دوى)؛ تابع کړې دي مونږ دغه (مذبوحې) تاسې ته لپاره د دې چې شکر وباسئ تاسې (په دې نعمت).

تفسير: په دى آيت کريمه کې يې راوښود چې اوښ او نور د قربانۍ حيوانات هم د شعائر الله څخه دي چې د هغو په ښه او څربه ساتنه کې ستاسې لپاره دنيوي او اخروي ګټې شته نو تاسو لره ښايي چې دحلالولو په وخت کې پرى د الله تعالى نوم واخلئ بالخصوص، د اوښ د ذبحې ښه طريقه «نحر» دى، چې هغه قبلې ته مخامخ ودروئ، او يو لاس يې (ښې يا کيڼ) وتړئ، او په تېره يې زخم «ټپ» ووهئ، کله چې ټوله وينه يې ووته، او په ځمکه ولوېده، بيا يې بوټي بوټي کړئ، او ترې منتفع شئ، که ډېر اوښان وي؛ نو قطار يې ودروئ ! او په همدغه ترتيب سره يې نحر کړئ !.

په ﴿وَاَطْعِمُوا الْقَانِعَ وَالْمُعْتَرَّ﴾ الآية ـ کې يې دوه قسمه محتاجان وښوول، يو هغه چې پر صبر او استقامت سره ناست وي، سوال نه کوي، که لږ څه وروړسيږي؛ پر هغه قناعت کوي، بل هغه چې بې قراري کوي، سوال کوي، دې خوا او هغه خوا ګرځي، که څه شى ورته ورکړ شي؛ خو بيا هم قرار نه کيني.

﴿كَذٰلِكَ سَخَّرْنٰهَا لَكُمْ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُوْنَ﴾ الآية ـ يعنې داسې لوى ساکښان (جاندار) چې هم په جثه او هم په قوّت کې له تاسې څخه زيات دي، ستاسې په واک او قبضه کې درکړل شوي دي، چې تاسې له هغو څخه راز راز خدمتونه اخلئ، او په ډېره آسانۍ سره يې حلالولى هم شئ، دا د الله تعالى لوى احسان دى، او ښايي چې د هغه شکر اداء کړ شي، نه داسې چې د شرک په غوره کولو سره بالعکس د هغه ناشکري وکړ شي.

لَنْ يَّنَالَ اللّٰهَ لُحُوْمُهَا وَلَا دِمَآؤُهَا وَلٰكِنْ يَّنَالُهُ التَّقْوٰى مِنْكُمْ ۚ

له سره نه رسيږي الله ته غوښې د دوى، او نه وينې د دوى، وليکن رسيږي دغه (الله) ته پرهېزګاري (اواخلاص چې ملګري وي له دغو مذبوحو سره بې له ريا) له تاسې.

تفسیر: یعنې یواځې د حیوان په ذبح کولو، او په ځان او نورو د غوښې په خوړلو، یا د هغه د وینې په تویولو تاسې هیڅکله د الله تعالی خوښي او رضاء حاصلولی نشئ، او نه دغه غوښې، وینې او نور شیان د الله تعالی تر درباره رسېدی شي، بلکه د پاک الله دربار ته یواځې ستاسې د زړه تقوی او ادب رسېږي، چې په ډېره خوښی، او پوره رغبت یو قیمتي او نفیس شی د ده په حکم او اجازې سره د ده په نامه د ده کور ته بیایئ، او هلته یې قرباني کوئ، ګواکې د دې قرباني په وسیله مو دغه خبره ښکاره کړه چې مونږ پخپله هم ستا په لاره کې قرباني کېدلو ته همداسې حاضر او تیار یو !.

كَذٰلِكَ سَخَّرَهَا لَكُمْ لِتُكَبِّرُوا اللّٰهَ عَلٰى مَا هَدٰىكُمْ وَبَشِّرِ الْمُحْسِنِيْنَ ﴿۳۷﴾

همداسې (لکه چې ذکر شو) تابع کړي یې دي دغه (څلور بولي) تاسې ته لپاره د دې چې په لویي یاد کړئ الله (او الله أکبر ووایئ د دوی د حلالولو په وخت کې) په هغې (طریقې) سره چې لاره یې ښوولې ده تاسې ته، او زېری ورکړه نېکوکارانو ته (د جنّت).

تفسیر: یعنې «بسم الله والله أکبر، اللهم لک ومنک» ووایئ او ذبح کړئ، او د الله تعالی شکر اداء کړئ، چې ده د خپل محبّت او د عبودیت د اظهار څرنګه ښه لار راوښووله، او د یوه حیوان ذبح یې ګواکې ستاسې د ځان د قربانی په ځای قائم مقام ودروله.

اِنَّ اللّٰهَ يُدٰفِعُ عَنِ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا ؕ اِنَّ اللّٰهَ لَا يُحِبُّ كُلَّ خَوَّانٍ كَفُوْرٍ ﴿۳۸﴾

بېشکه چې الله دفع کوي (د کفّارو مکر) له هغو کسانو څخه چې ایمان یې راوړی دی، بېشکه چې الله محبت نه کوي هر خیانتګر (له خالق او مخلوقاتو سره او) ناشکره.

تفسیر: یعنې مسلمانان دې ډاډه او مطمئن اوسي، چې الله تعالی به ډېر ژر له دښمنانو څخه د دوی لاره صافه کړي، او تر مسجد الحرام پورې د رسېدلو او د هغه د متعلقه احکامو په تعمیل کې به هیڅ مخالفت او مشکلات پاتې نشي، بې له کوم خوف او خطره به دوی حج او عمره اداء کوي، ګواکې د هغه بشارت امر چې په ﴿وَبَشِّرِ الْمُحْسِنِيْنَ﴾ کې ورکړی شوی وو؛ د هغه یو زېری او بشارت همدا دی.

﴿اِنَّ اللّٰهَ لَا يُحِبُّ كُلَّ خَوَّانٍ كَفُوْرٍ﴾ «بېشکه چې الله تعالی محبت نه کوي هر خیانت ګر له خالق او مخلوقاتو سره او ناشکره»، یعنې که ناشکرو ټګانو ته تر یوه خاص میعاد پورې مهلت ورکړی شي؛ نو داسې خیال مه کوئ چې دوی د الله تعالی خوښیږي، دغه ډیل او مهلت په ځینو مصالحو او حکمتونو بناء دی، آخري انجام او پای به یې همداسې وي، چې د حق خاوندان به غالب او د باطل خاوندان به مغلوب او باطل پرستان به بیخي له دې لارې څخه لرې کړی شي.

دا له هغو مبارکو آیتونو څخه ړومبنی آیت دی، چې د قتال په اذن کې راغلي دي:

اُذِنَ لِلَّذِيْنَ يُقٰتَلُوْنَ بِاَنَّهُمْ ظُلِمُوْا ؕ

حکم ورکړی شوی دی (د قتال) هغو کسانو ته چې قتال ورسره کاوه شي (د کفّارو له خوا) په دې سبب چې بېشکه په دوی ظلم شوی دی.

تفسیر: تر هغه پورې چې رسول الله صلی الله علیه وسلم په مکّه معظّمه کې وو، نو مسلمانانو ته دا حکم شوی وو، چې د کفّارو په سختیو او تکلیفونو باندې صبر وکړي، او لاس ور ونه غځوي، لکه چې مسلمانانو پوره تر دیارلسو کلونو پورې ډېر سخت تکلیفونه او ظلمونه وګالل (برداشت کړل)، او د کفّارو د زهره چوونکو ظلمونو او تېریو په مقابل کې یې بې مثاله صبر، استقامت او ثبات ښکاره کړ، کله چې مدینه منوره دار الاسلام وګرځید او د مسلمانانو یوه وړه

ډله په دغه مستقل مرکز کې سره يو ځای شوه نو هغو مظلومو مسلمانانو نه چې کفارو به تل وربانديې ظلمونه کول او جنګونه به يې ورسره کول اجازه ورکړی شوه بلکه حکم ورته وشو چې دغه ظالمانو په مقابل کې توری وکاږی، او د خپلې ډلې او دين حفاظت په پوره غيرت سره وکړي.

وَإِنَّ اللَّهَ عَلَىٰ نَصْرِهِمْ لَقَدِيرٌ ﴿٣٩﴾

او بېشکه چې الله په مرسته د دوی خامخا ښه قادر دی.

تفسير: يعنې ای مؤمنانو ! له خپل قلّت او بې سروسامانۍ څخه مه ډارېږئ، الله تعالی يوه ډېره وړوکې بې وسيلې ډله هم د دنيا د لويو لويو فوځونو او سلطنتونو په مقابل کې بريالۍ (کاميابه) کولی شي، په حقيقت کې دا په يو مالك الملکوتي طرز له مسلمانانو سره د نصرت او مرستې وعده ده.

الَّذِينَ أُخْرِجُوا مِن دِيَارِهِم بِغَيْرِ حَقٍّ إِلَّا أَن يَقُولُوا رَبُّنَا اللَّهُ ۗ وَلَوْلَا دَفْعُ اللَّهِ النَّاسَ بَعْضَهُم بِبَعْضٍ لَّهُدِّمَتْ صَوَامِعُ وَبِيَعٌ وَصَلَوَاتٌ وَمَسَاجِدُ يُذْكَرُ فِيهَا اسْمُ اللَّهِ كَثِيرًا ۗ وَلَيَنصُرَنَّ اللَّهُ مَن يَنصُرُهُ ۗ إِنَّ اللَّهَ لَقَوِيٌّ عَزِيزٌ ﴿٤٠﴾

(دغه مظلومان مهاجران) هغه (کسان) دي چې ايستل شوي دي له کورونو خپلو په ناحقه سره، (او بل هيڅ سبب د اخراج نه وو مګر دا) چې ويل به دغو (مؤمنانو): رب څمونږ (خالص يواځې) الله دی، او که چېرې نه وي دفع کول د الله خلقو لره ځينې د دوی لره په ځينو نورو باندې؛ خامخا نړولې شوې به وې صومعې، او کليسا ګانې او د يهودانو عبادتخانې او مسجدونه، چې ياداوه شي په هغو کې نوم د الله ډېر، او خامخا مرسته به وکړي هرومرو الله له هغه چا سره چې مرسته کوي (دين د) دغه (الله) سره، بېشکه چې الله خامخا قوي (د خپلو احکامو په تنفيذولو کې) ډېر زور والا دی (په هر چا).

تفسير: يعنې هغه مهاجر مسلمانان چې له خپلو کورونو څخه وويستل شول، د هغوی بل هيڅ جرم نه وو، او نه پرې چا څه دعوی درلوده، پرته له دې نه چې دوی ولې يو الله تعالی ته خپل رب وايي؟، او ولې خښتو او ډبرو ته سجدې نه کوي؟.

﴿وَلَوْلَا دَفْعُ اللَّهِ﴾ الآية ـ يعنې که په کوم وخت او کوم حالت کې هم يو جماعت ته د بل جماعت سره د جنګ او جګړې اجازه نه وی؛ نو دا مقدّس مقامات او مهم يادګارونه د تل لپاره د وجود له صفحې څخه محو او له منځه به يې لرې شوي وی، هيڅ يو معبد، تکيه، عبادتخانه، خانقاه، مسجد او مدرسه به محفوظه نه وی پاتې شوی، نو له دې کبله ضروري شوه، چې د بدۍ طاقتونه اګر که ډېر سره جمع هم شي؛ خو د قادر ذات له طرفه به داسې يو وخت راشي، چې د نېکۍ په مقدسو لاسونو سره به د بدۍ د حملې مدافعت وکړی شي، او الله تعالی به د خپل دين د مرستې کوونکو سره پخپله مرسته وکړي، او دوی به د حق او صداقت په وسيله په دښمنانو غالب کړي.

که د مدافعت او محافظت دغه قانون نه وی؛ نو په خپله خپله زمانه کې به نه د عيسايي راهبانو صومعې (حجرې) ودانې پاتې وی، او نه به د نصرانيانو بيع (کليساګانې) او نه به د يهوديانو صلوات (عبادتخانې) او نه به د مسلمانانو هغه مساجد چې د الله تعالی ذکر په کې ډېر زيات کيږي؛ پاتې وی، او دغه ټول معابد به نړول شوي او له منځه تللي وی، نو د دې عام قانون لاندې هيڅ داسې دليل نشته چې مسلمانانو ته په يو مناسب وخت کې د دوی د دښمنانو سره د جنګېدلو اجازه ورنه کړه شي.

ﭐلَّذِيْنَ اِنْ مَّكَّنّٰهُمْ فِي الْاَرْضِ اَقَامُوا الصَّلٰوةَ وَاٰتَوُا الزَّكٰوةَ وَاَمَرُوْا بِالْمَعْرُوْفِ وَنَهَوْا عَنِ الْمُنْكَرِ ؕ وَلِلّٰهِ عَاقِبَةُ الْاُمُوْرِ ﴿۴۱﴾

(دغه مهاجر مظلومان) هغه كسان دي چې كه چېرې قدرت وركړو مونږ دوى ته په ځمكه كې (په دښمن باندې د غلبې په اعتبار)؛ نو قائموي دوى (سم اداء كوي به سره له ټولو حقوقو) لمونځ، او وركوي به زكات، او امر حكم به كوي (خلقو ته) په معروف (په نېك شرعي كار) سره، او منع كوي به (خلق) له بد كار څخه، او خاص د الله په اختيار كې ده آخره خاتمه د ټولو كارونو.

تفسير: دا يوائې د هغو مسلمانانو بيان دى چې پرې ظلمونه شوي دي، او له كورونو څخه ايستل شوي دي، يعنې الله تعالى به ولې له دوى سره مرسته نه كوي؟ كله چې دوى داسې يو قوم دى، چې كه الله تعالى دوى ته د ځمكې د مخ سلطنت هم وركړي؛ خو بيا هم دوى د الله تعالى له ياده نه غافلېږي، او پخپله هم په بدني او مالي نېكيو كې مصروف دي، او كوښښ كوي چې نور هم په همدغه سمه لاره برابر كړي، لكه چې پاك الله دوى ته د دې ځمكې حكومت وركړ، او كومې وړاندوينې (پېشگويي) چې پخوا شوې وې؛ هغه ټكي ټكي رښتيا شوې: «فلله الحمد على ذلك».

له دې آيت څخه د أصحابو كرامو رضي الله عنهم خصوصا د مهاجرينو او په هغو كې په أخص الخصوص د راشدينو خلفاوو رضي الله عنهم حقانيت، مقبوليت او منقبت ثابت شول.

﴿وَلِلّٰهِ عَاقِبَةُ الْاُمُوْرِ﴾ يعنې كه څه هم نن مسلمانان كمزوري او كفّار غالب او قوي ښكاري؛ ليكن دغه كار د الله تعالى په واك او اختيار كې دى، چې بالآخر مسلمانان په دوى غالب، منصور او بريالي (كامياب) كړي.

وَاِنْ يُّكَذِّبُوْكَ فَقَدْ كَذَّبَتْ قَبْلَهُمْ قَوْمُ نُوْحٍ وَّعَادٌ وَّثَمُوْدُ ﴿۴۲﴾ وَقَوْمُ اِبْرٰهِيْمَ وَقَوْمُ لُوْطٍ ﴿۴۳﴾ وَّاَصْحٰبُ مَدْيَنَ ۚ وَكُذِّبَ مُوْسٰى فَاَمْلَيْتُ لِلْكٰفِرِيْنَ ثُمَّ اَخَذْتُهُمْ ۚ فَكَيْفَ كَانَ نَكِيْرِ ﴿۴۴﴾

او كه چېرې دروغجن وشمېري (دغه كفّار تا اى محمده ! نو مه خفه كېږه !) پس په تحقيق دروغجن شمېرلي وو (رسولان خپل) پخوا له دغه (قوم ستا) قوم د نوح، او (قوم د) عاد، او (قوم د) ثمود. او قوم د ابراهيم او قوم د لوط (انبياوو خپلو لره). او اهل (د ښار) د مدين (شُعيب لره)، او دروغجن گڼل شوى وو موسى (د مصري قبطيانو له خوا)، نو مهلت مې وركړى وو كافرانو ته بيا (ناڅاپه) مې ونيول دوى (په عذاب سره)، پس څرنگه وو انكار ځما (په دوى په تغيير د نعمت سره؟).

تفسير: يعنې دا كافران دې په دې نه مغروره كېږې چې دوى ته مهلت وركړل شوي، پخوانى قومونو هم داسې د خپلو پيغمبرانو تكذيب كړي وو نو څه وخت چې ونيول شو نو وگورئ د هغوى حال څه شو.

فَكَاَيِّنْ مِّنْ قَرْيَةٍ اَهْلَكْنٰهَا وَهِيَ ظَالِمَةٌ فَهِيَ خَاوِيَةٌ عَلٰى عُرُوْشِهَا وَبِئْرٍ مُّعَطَّلَةٍ وَّقَصْرٍ مَّشِيْدٍ ﴿۴۵﴾

پس ډېر دي له كليو (او ښارونو) څخه چې هلاك كړي دي مونږ (اهل د) هغو، حال دا چې دغه (اهل د هغې قريې) ظالمان وو (په نفسونو خپلو)، پس هغه (كلي) پريوتلي دي (دېوالونه يې د پاسه) په چتونو بامونو خپلو باندې، او ډېر كوهيان دي چې (ډك له اوبو) بېكاره پراته دي، او ډېرې ماڼۍ پخې لوړې (اوچتې) (تشې پاتې دي، او خاوندان يې هلاك شوي دي).

تفسیر: یعنې د خپلو بنسټونو (بنیادونو) د خوځېدلو په اثر اول یې چتونه ولوېدل، بیا یې دېوالونه ونړېدل، بیا ټولې ودانۍ پرې راولوېدې، او د چت ډېرۍ یې لا اوچتې کړې، دا یې د هغو د لاندې باندې کېدلو صورت وښود.

﴿وَبِئۡرٖ مُّعَطَّلَةٖ﴾ یعنې هغه کوهیان چې پرې د اوبو د راویستونکو هجوم او ګڼه ګونه وه؛ نن هلته هیڅوک نشته، چې د هغو بوکې راوکاږي، او هغه ډېرې لویې لویې او پخې او هسکې ودانۍ چې په چونه، سېمټو او نورو پخو موادو سره ودانې شوې وې؛ خرابې او د ورانو کنډرو په شان پرتې دي، او هیڅوک په کې نه اوسیږي.

اَفَلَمۡ يَسِيۡرُوۡا فِى الۡاَرۡضِ فَتَكُوۡنَ لَهُمۡ قُلُوۡبٌ يَّعۡقِلُوۡنَ بِهَاۤ اَوۡ اٰذَانٌ يَّسۡمَعُوۡنَ بِهَا‌ ۚ فَاِنَّهَا لَا تَعۡمَى الۡاَبۡصَارُ وَلٰـكِنۡ تَعۡمَى الۡقُلُوۡبُ الَّتِىۡ فِى الصُّدُوۡرِ ﴿٤٦﴾

آیا پس نه دي ګرځیدلي دوی (دغه کفار) په ځمکه کې، پس وي دوی لره زړونه چې فکر یې کولی په هغو (زړونو سره په بده خاتمه د کارونو)، یا (وی دوی لره) غوږونه چې خبرې یې اورېدلې دوی په هغو (غوږونو سره د کفارو د اهلاک، چې عبرت پرې واخلي)، پس قصه دا ده چې نه دي ړندې سترګې (ظاهري د دوی)، ولیکن ړانده دي زړونه (د دوی) هغه چې دننه په سینو د دوی کې دي (ځکه چې پرې عبرت نه اخلي).

تفسیر: یعنې د دغو ورانو او تباه شوو ودانیو د کنډرو د لیدلو څخه هم هیڅکله دوی ته داسې یو فکر او چرت (خیال) پیدا نشو، او غور او اندېښنه یې ونه کړه، چې د حق په لاره راشي، او په رښتیا خبره وپوهیږي، او زړونه یې بینا او غوږونه یې خلاص شي.

نو قصه دا ده چې که په سترګو یې ولیدل، خو پخپلو زړونو کې یې پرې غور او فکر ونه کړ، نو دغه لیدل هم د نه لیدلو په شان دي، ګواکې د دوی ظاهري سترګې خلاصې دي، مګر باطني سترګې یې ړندې دي، او په حقیقت کې ډېر خطرناکه مرض د زړه ړوندوالی دی، (العیاذ بالله).

وَيَسۡتَعۡجِلُوۡنَكَ بِالۡعَذَابِ وَلَنۡ يُّخۡلِفَ اللّٰهُ وَعۡدَهٗ‌ ؕ وَاِنَّ يَوۡمًا عِنۡدَ رَبِّكَ كَاَلۡفِ سَنَةٍ مِّمَّا تَعُدُّوۡنَ ﴿٤٧﴾

او بیړه (تلوار) کوي (کفّار) په تا په (راوستلو د) عذاب، او له سره به خلاف ونه کړي الله په خپله وعده کې، او بېشکه یوه ورځ په نزد د رب ستا (له ورځو د آخرت، اوږده ده) لکه زر کاله له هغو کلونو څخه چې شمېرئ یې تاسې (په دنیا کې).

تفسیر: یعنې مقرر عذاب په خپل ټاکلي وخت خامخا راتلونکی دی، او دغه بې ځایه شورماشور، استهزاء، تکذیب او د عذاب ژر غوښتل هیڅ یوه ګټه نه لري، «بېشکه یوه ورځ په نزد د رب ستا له ورځو دآخرت چې ورځې د عذاب د کفّارو دي؛ اوږده ده لکه زر کاله له هغو کلونو چې شمېرئ یې تاسې په دنیا کې»، یعنې ستاسې یو زر کلونه د ده په نزد د یوې ورځې سره برابر دي، لکه چې نن مجرمین د ده په واک او اختیار کې دي؛ د زرو کلونو د تېرېدلو څخه وروسته هم داسې د ده په قبضه او اختیار کې دي، هیچېرې ترې پټېدلی او تښتېدلی نه شي.

وَكَاَيِّنۡ مِّنۡ قَرۡيَةٍ اَمۡلَيۡتُ لَهَا وَهِىَ ظَالِمَةٌ ثُمَّ اَخَذۡتُهَا‌ ۚ وَاِلَىَّ الۡمَصِيۡرُ ﴿٤٨﴾

او ډېر دي له (اهل د پخوانیو ښارونو او) کلیو چې مهلت ورکړی وو ما دوی ته (په خپل رحمت سره) حال دا چې ظالمان وو، بیا ونیول ما هغه (ناڅاپه په سخت عذاب)، او خاص ماته راتله د هر چا دي (په آخرت کې د جزاء لپاره).

تفسير: يعنې آيا په مهلت ور کولو به هغوی چېرې وتښتي؟ يا به په کوم ځای کې پټ شي؟ بالآخر د ټولو رجوع او بېرته راتګ ځمونږ په لوري دی، مونږ دوی ټول ونيول او تباه مو کړل.

قُلْ يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ إِنَّمَآ أَنَا۠ لَكُمْ نَذِيرٌ مُّبِينٌ ﴿٤٩﴾

ووايه (ای محمده !) ای خلقو ! بېشکه همدا خبره ده چې زه تاسې ته ويروونکی يم ښکاره (له جحيم څخه).

تفسير: يعنې ځما کار خبرول او ويرول دي، څو تاسې د فضائلو غوښتونکي او له رذائلو څخه په ډېره شئ، د عذاب نازلول ځما په اختيار کې نه دي، او هغه د الله تعالی په اختيار کې دی، هغه به د مطيع او عاصي په منځ کې فيصله وکړي، او هر يو به د هغه له حال سره سم مناسب ځای ته رسوي.

فَٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ وَعَمِلُوا۟ ٱلصَّٰلِحَٰتِ لَهُم مَّغْفِرَةٌ وَرِزْقٌ كَرِيمٌ ﴿٥٠﴾

پس هغه کسان چې ايمان يې راوړی دی، او کړي يې دي ښه (عملونه)؛ شته دوی ته ښښنه (د ګناهونو)، او روزي عزتناکه (چې جنت دی).

وَٱلَّذِينَ سَعَوْا۟ فِىٓ ءَايَٰتِنَا مُعَٰجِزِينَ أُو۟لَٰٓئِكَ أَصْحَٰبُ ٱلْجَحِيمِ ﴿٥١﴾ وَمَآ أَرْسَلْنَا مِن قَبْلِكَ مِن رَّسُولٍ وَلَا نَبِىٍّ إِلَّآ إِذَا تَمَنَّىٰٓ أَلْقَى ٱلشَّيْطَٰنُ فِىٓ أُمْنِيَّتِهِۦ فَيَنسَخُ ٱللَّهُ مَا يُلْقِى ٱلشَّيْطَٰنُ ثُمَّ يُحْكِمُ ٱللَّهُ ءَايَٰتِهِۦ ۗ وَٱللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿٥٢﴾

او هغه کسان چې کوښښ کوي په (بطلان د) آيتونو ځمونږ کې په داسې حال کې چې عاجز کوونکي ځمونږ وي (د دوی پخپل ګمان)؛ همدغه کسان ملګري د دوزخ دي (چې تل به په کې سوځي). او نه وو لېږلی مونږ پخوا له تا (ای محمده !) هيڅ رسول او نه هيڅ نبي مګر په هغه وخت کې چې لوستل به يې کول، نو وبه غورځاوه شيطان په لوستلو د ده کې له ځانه خپله وسوسې او شکونه، پس لرې کوي الله هغه کلمې چې غورځولې دي شيطان، بيا محکموي الله آيتونه خپل، او الله ښه عالم (په ټولو احوالو) ښه حکمت لرونکی دی (چې هر کار په تدبير او مصلحت سره کوي).

تفسير: د آيت په تفصيل کې اختلاف دی: ډېر بهتر او آسان تفسير هغه دی چې د هغه مختصر اصل له اسلافو څخه منقول دی، يعنې (تمنّي) د قرائت او تلاوت په معنی واخيستل شي، مطلب دا چې له قديم راهيسې دغه عادت جريان لري، کله به کوم نبي يا رسول عليه السلام کومه خبره بيانوله، يا به يې د الله تعالی آيتونه اورورل؛ شيطان به د ځينو خبرو په متعلق د ډېرو خلقو په زړونو کې ډول ډول وسوسې غورځولې، او رنګا رنګ شکونه او شبهې به يې پيدا کولې، مثلا رسول الله صلی الله عليه وسلم د ﴿حُرِّمَتْ عَلَيْكُمُ ٱلْمَيْتَةُ﴾ آيت ولوست، شيطان د خلقو په زړونو کې دا شبهه واچوله ،چې وګورئ د خپل لاس وژل شوی حيوان حلال بولي، او الله وژلی حرام ګڼي؟، يا چې رسول الله صلی الله عليه وسلم دغه آيت ولوست: ﴿إِنَّكُمْ وَمَا تَعْبُدُونَ مِن دُونِ ٱللَّهِ حَصَبُ جَهَنَّمَ﴾؛ شيطان په کې داسې شبهه وغورځوله چې په ﴿وَمَا تَعْبُدُونَ مِن دُونِ ٱللَّهِ﴾ ملائکة الله، عيسی المسيح او عُزير عليهم السلام هم شامل دي، يا کله چې رسول الله صلی الله عليه وسلم د مسيح عليه السلام په نسبت د ﴿وَكَلِمَتُهُۥٓ أَلْقَىٰهَآ إِلَىٰ مَرْيَمَ وَرُوحٌ مِّنْهُ﴾ آيت ولوست؛ شيطان د خلقو په افکارو کې داسې مفکوره پيدا کړه چې له دې نه د مسيح عليه السلام ابنيت (ځوی ولی) او الوهيت ثابتيږي.

د دغه شيطاني القاء په ابطال او ترديد کې رسول الله صلی الله علیه وسلم د الله تعالی هغه بیّنات آیتونه واورول، چې بيخي صاف او محکم وو، او داسې پخې خبرې يې وروښودې؛ چې د هغو له اوربدلو څخه شک او شبهې ته له سره ځای او موقع پاتې نه شوه، ګواکې د «متشابهاتو» د ظاهري سطح په بناء کومه اغواء او اخلال چې شيطان يې غورځوي؛ آيات محکمات د هغه بېخ او بنياد وباسي، چې د هغو د اوربدلو څخه ټول شکونه او شبهې له منځه ورک او فناء کيږي.

دا دوه قسمه آيتونه ولې نازلولی شي؟ شياطينو ته د دومره وسوسې اچولو او تصرّف موقع ولې ورکوله کيږي؟ او د داسې آيتونو هغه احکام چې وروسته توضيح کيږي؛ ولې په ابتداء کې نه تشريح کيږي؟ دغه ګرد امور د الله تعالی له غير محدود علم او حکمت څخه نشأت کوي، الله تعالی دا دنيا علمًا او عملاً دار الامتحان ګرځولې ده، لکه چې په داسې چارو سره د بندګانو آزمويښت کوي، چې څوک د خپل زړه د ناروغتيا يا د سختۍ له سببه د شکونو او د شبهو په خټو او جبو کې نښلي؟ او کوم پوه عقلمن انسان د خپل علم او تحقيق په قوّت د ايمان لوړ مقام ته رسيږي؟.

رښتيا خبره خو دا ده که انسان په ښه نيت او ايمان دارۍ او ښه عقيده سره پوهېدل وغواړي؛ نو پاک الله هم د ده مرسته کوي، او په سمه لاره يې بيايي، او ثبات او استقامت ورپه برخه کوي، پاتې شول منکرين او شک کوونکي؛ هغوی ته تر قيامته پورې هم ډاډ او اطمينان نه شي حاصلېدی.

ځمونږ په دې تقرير کې تر ډېره حده پورې د ډېرو آيتونو مطلب بيان شو، پوه خلق کولی شي چې ځمونږ د دې تقرير اجزاء د هغو آيتونو له اجزاوو سره بې تکلّفه تطبيق کړي، دا آيتونه لکه چې مونږ د (آل عمران) د سورت په ابتداء کې بيان کړي دي، له: ﴿هُوَ الَّذِيٓ اَنْزَلَ عَلَيْكَ الْكِتٰبَ مِنْهُ اٰيٰتٌ مُّحْكَمٰتٌ﴾ الآية ـ سره ډېر مشابه دی، لکه چې په ﴿اِلَّآ اِذَا تَمَنّٰٓى اَلْقَى الشَّيْطٰنُ فِيْٓ اُمْنِيَّتِهٖ﴾ کې د متشابهاتو او په ﴿ثُمَّ يُحْكِمُ اللّٰهُ اٰيٰتِهٖ﴾ کې د محکماتو ذکر وشو، او په ﴿لِّيَجْعَلَ مَا يُلْقِى الشَّيْطٰنُ فِتْنَةً﴾ الآية ـ کې د زائغينو دوه قسمونه بيان شول، چې په هغو کې د ﴿لِّلَّذِيْنَ فِيْ قُلُوْبِهِمْ مَّرَضٌ﴾ کار د تأويل ابتغاء او د ﴿وَّالْقَاسِيَةِ قُلُوْبُهُمْ﴾ غرض د فتنې ابتغاء ده، وروسته ﴿وَّلِيَعْلَمَ الَّذِيْنَ اُوْتُوا الْعِلْمَ﴾ الآية ـ د ﴿وَالرّٰسِخُوْنَ فِي الْعِلْمِ يَقُوْلُوْنَ﴾ آيت په ځای وګڼئ !، او هلته هغه دعا چې په ﴿رَبَّنَا لَا تُزِغْ قُلُوْبَنَا بَعْدَ اِذْ هَدَيْتَنَا﴾ سره کړی شوې وه؛ دلته د هغې اجابت ذکر په ﴿وَاِنَّ اللّٰهَ لَهَادِ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْٓا اِلٰى صِرَاطٍ مُّسْتَقِيْمٍ﴾ سره کړی شوی دی، او د ﴿رَبَّنَآ اِنَّكَ جَامِعُ النَّاسِ لِيَوْمٍ لَّا رَيْبَ فِيْهِ﴾ سره دغه آيت مناسب واقع شو: ﴿وَلَا يَزَالُ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا فِيْ مِرْيَةٍ مِّنْهُ حَتّٰى تَأْتِيَهُمُ السَّاعَةُ﴾ إلى قوله: ﴿يَحْكُمُ بَيْنَهُمْ﴾.

لِّيَجْعَلَ مَا يُلْقِى الشَّيْطٰنُ فِتْنَةً لِّلَّذِيْنَ فِيْ قُلُوْبِهِمْ مَّرَضٌ وَّالْقَاسِيَةِ قُلُوْبُهُمْ ؕ وَاِنَّ الظّٰلِمِيْنَ لَفِيْ شِقَاقٍ بَعِيْدٍ ﴿۵۳﴾ وَّلِيَعْلَمَ الَّذِيْنَ اُوْتُوا الْعِلْمَ اَنَّهُ الْحَقُّ مِنْ رَّبِّكَ فَيُؤْمِنُوْا بِهٖ فَتُخْبِتَ لَهٗ قُلُوْبُهُمْ ؕ وَاِنَّ اللّٰهَ لَهَادِ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْٓا اِلٰى صِرَاطٍ مُّسْتَقِيْمٍ ﴿۵۴﴾

لپاره د دې چې وګرځوي (الله) هغه شی چې غورځوي يې شيطان ازمېښت لپاره د هغو کسانو چې په زړونو د دوی کې مرض (د شک او نفاق) دی، او (بل لپاره د هغو چې) سخت دي زړونه د دوی، او بېشکه ظالمان خامخا په مخالفت ډېر لرې کې دي (له حقه). او (دغه القاء د دې لپاره ده چې) په يقين سره پوه شي هغه کسان چې ورکړی شوی دی دوی ته علم، چې بېشکه دا قرآن حق دی له طرفه د رب ستا، پس ايمان به راوړي دوی په ده سره، نو نرم (آرام به شي انقيادًا) دغه قرآن ته زړونه د دوی، او بېشکه الله خامخا لاره ښوونکی دی هغو کسانو ته چې ايمان يې راوړی دی طرف د سمې صافې لارې (د اسلام) ته.

وَلَا يَزَالُ الَّذِينَ كَفَرُوا فِي مِرْيَةٍ مِّنْهُ حَتَّىٰ تَأْتِيَهُمُ السَّاعَةُ بَغْتَةً أَوْ يَأْتِيَهُمْ عَذَابُ يَوْمٍ عَقِيمٍ ﴿٥٥﴾

او تل به وي هغه کسان چې کافران شوي دي په شك کې له دې (قرآنه یا له سمې لارې یا له رسوله)، تر هغه پورې چې راشي دوی ته قیامت ناڅاپه، یا راشي دوی ته عذاب د ورځې شنډې (سختې د قیامت چې د نجات هیڅ لاره په کې نه وي).

تفسیر: یعنې مقصد په خپله د قیامت د هولناکې حادثې ناڅاپي رارسېدل، یا د قیامت د عذاب راتلل دي، او یا شاید د ﴿عَذَابُ يَوْمٍ عَقِيمٍ﴾ څخه د دنیا عذاب مراد وي، یعنې په همدې دنیا کې به داسې سزا درکړه شي، چې په هیڅ صورت به ورڅخه خلاصېدل امکان ونه لري.

الْمُلْكُ يَوْمَئِذٍ لِّلَّهِ يَحْكُمُ بَيْنَهُمْ

ملك سلطنت په دغه ورځ د قیامت خاص الله ته دی، فیصله به کوي (په دغه ورځ کې) په منځ د دوی (د مؤمنانو او کفّارو کې).

تفسیر: یعنې د قیامت په ورځ کې به یوائې د الله تعالی سلطنت او حکومت وي، او د بل هیچا ظاهري او مجازي د حکومت نوم او نښان به نه وي، په هغه وخت کې به د ټکردې دنیا عملي فیصله کیږي، چې تفصیل یې دا دی:

فَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فِي جَنَّاتِ النَّعِيمِ ﴿٥٦﴾ وَالَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِآيَاتِنَا فَأُولَٰئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ مُّهِينٌ ﴿٥٧﴾ وَالَّذِينَ هَاجَرُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ ثُمَّ قُتِلُوا أَوْ مَاتُوا لَيَرْزُقَنَّهُمُ اللَّهُ رِزْقًا حَسَنًا ۚ وَإِنَّ اللَّهَ لَهُوَ خَيْرُ الرَّازِقِينَ ﴿٥٨﴾ لَيُدْخِلَنَّهُم مُّدْخَلًا يَرْضَوْنَهُ ۗ وَإِنَّ اللَّهَ لَعَلِيمٌ حَلِيمٌ ﴿٥٩﴾

پس هغه کسان چې ایمان یې راوړی دی، او کړي یې دي ښه (عملونه) په جنتونو د نعمتونو کې به وي. او هغه کسان چې کافران شوي دي، او نسبت د دروغو یې کړی دی آیتونو ځمونږ ته؛ پس دغه کسان شته دوی ته عذاب سپکوونکی. او هر هغه کسان چې خپل کورونه یې پرېښې دي په لاره د الله کې (د جهاد، طاعت او د الله د رضاء لپاره) بیا ووژلی شي (په جهاد کې) یا مړه شي (پخپل مرګ)؛ نو خامخا روزي به ورکړي هرومرو دوی ته الله روزي نېکه (د جنّت)، او بېشکه الله خامخا هم دی غوره د (ټولو) روزي ورکوونکو دی. خامخا داخل به کړي (الله) هرومرو دوی په داسې یو ځای (د جنّت) کې چې خوښ به کړي دوی هغه (ځایونه د جنتونو)، او بېشکه الله خامخا ډېر عالم (په ټولو احوالو)، ښه حلم لرونکی دی (په تأخیر د عقوبت لپاره د رجوع).

ذَٰلِكَ ۖ وَمَنْ عَاقَبَ بِمِثْلِ مَا عُوقِبَ بِهِ ثُمَّ بُغِيَ عَلَيْهِ لَيَنصُرَنَّهُ اللَّهُ

(خبره) همدا ده (لکه چې ومو ویله)، او هر هغه چې بدل واخیست په مثل د هغه (ضرر) چې معذّب شوی دی دی په هغه سره، بیا (دویم ځل) ظلم وکړ شي په ده باندې؛ نو خامخا مرسته به وکړي خامخا له ده سره الله.

تفسیر: یعنې که مظلوم له ظالم څخه واجبې بدلې واخلي، بیا ظالم پرې بل ځلې ظلم وکړي؛ نو دی بیا هم مظلوم واقع شو، او الله تعالی به بیا ورسره مرسته وکړي، لکه چې عادت یې دی، بالآخر د مظلومانو حمایت کوي: «واتّق دعوة المظلوم فإنه لیس بینها وبین الله حجاب».

إِنَّ ٱللَّهَ لَعَفُوٌّ غَفُورٌ ﴿٦٠﴾

بېشکه الله خامخا ښه عفو کوونکی دی (د تجاوزاتو) ډېر ښښونکی دی (د خطیّاتو).

تفسیر: یعنې بندګانو ته هم ښایي چې پخپلو شخصي او معاشراتو چارو او معاملاتو کې د عفوې او ښښنې عادت زده کړي، او هیڅکله دې د انتقام او بدل اخیستلو په فکر نه اوسي.

شاه صاحب رحمه الله لیکي: «یعنې واجبې بدلې اخیستونکي ته الله تعالی عذاب نه ورکوي، که څه هم بدل نه اخیستل ښه او غوره کار دی، د کفّارو د اذیت بدل مسلمانانو له کفّارو څخه د «بدر» په غزا کې واخیست، لیکن کفّارو بیا په «أحد» او «أحزاب» کې په تیري او تجاوز لاسونه پورې کړل، چې بیا الله تعالی مسلمانانو سره پوره مرسته وکړه.

ذَٰلِكَ بِأَنَّ ٱللَّهَ يُولِجُ ٱلَّيْلَ فِي ٱلنَّهَارِ وَيُولِجُ ٱلنَّهَارَ فِي ٱلَّيْلِ وَأَنَّ ٱللَّهَ سَمِيعٌۢ بَصِيرٌ ﴿٦١﴾

دغه (نصرت په سبب د دې دی) چې بېشکه الله ننه باسي شپه په ورځ کې او ننه باسي ورځ په شپه کې (چې کله ورځ لنډه شپه اوږدوي، کله شپه لنډه ورځ اوږدوي)، او بېشکه الله ښه اورېدونکی دی (د ټولو اقوالو) ښه لیدونکی دی.

تفسیر: یعنې الله تعالی د دومره لوی قدرت او قوّت څښتن (مالك) دی، چې د شپې او ورځې اړول او راړول او د هغوی لنډول او اوږدول د ده په لاس کې دي، او یواځې د ده په حکم، اراده، او تصرّف کله ورځ اوږدیږي، او کله شپه اوږدیږي، نو آیا دغه مطلق قادر په دې باندې نه دی قادر چې یو مظلوم قوم یا شخص سره مرسته وکړي، او د ظالمانو له منګلو څخه یې خلاص کړي؟ بلکه دوی په هغوی باندې غالب، قاهر، قادر او مسلّط کړي، په دې آیت کې یې دې ته اشاره وکړه چې حالات ډېر ژر د شپې او ورځې په شان بدلیدونکي دي، څرنګه چې پاك الله د شپې تیاره د ورځې په رڼا له منځه وړي، همداسې به د کفر او شرك ځمکې هم د اسلام په غېږ کې ورکړي، او بېشکه چې پاك الله ښه اورېدونکی دی د ټولو اقوالو، ښه لیدونکی دی د ټولو اشیاوو، یعنې د مظلوم غږ او آواز هم اوري، او د ظالم چارې او اعمال هم ویني.

ذَٰلِكَ بِأَنَّ ٱللَّهَ هُوَ ٱلْحَقُّ وَأَنَّ مَا يَدْعُونَ مِن دُونِهِۦ هُوَ ٱلْبَٰطِلُ وَأَنَّ ٱللَّهَ هُوَ ٱلْعَلِيُّ ٱلْكَبِيرُ ﴿٦٢﴾

دغه (مرسته په دې ده چې) بېشکه الله همدی دی حق ثابت، او بېشکه هغه چې بولي یې (کفّار او عبادت یې کوي) بې له الله څخه؛ همدغه باطل دي، او بېشکه الله همدی (له ټولو څخه) ښه لوړ ښه لوی دی.

تفسیر: یعنې له الله څخه پرته داسې عظیم الشأن کارونه او انقلابونه د بل چا له لاسه پوره کېدی شي؟ بلکه نه شي، په واقع کې صحیح او رښتینی بر حق معبود همدغه یو الله تعالی دی، نور ټول معبودان بیخي غلط او له یوه سره زائل او ټول باطل دي، ښایي چې تاسې هم دغه واحد لا شریك ذات خپل الله وګڼئ، چې له ټولو څخه اعلی او اولی او ډېر ښه مولی دی، او دغه لوی شان په اتفاق سره د همدغه یو الله جل وعلا شأنه په ذات او صفاتو کې شته.

أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ أَنزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَتُصْبِحُ الْأَرْضُ مُخْضَرَّةً ۗ إِنَّ اللَّهَ لَطِيفٌ خَبِيرٌ ﴿٦٣﴾

آیا نه وینې ته (نه یې خبر ای مخاطبه) چې بېشکه الله نازلې کړي دي له (طرفه د) اسمان څخه اوبه؛ پس ګرځي ځمکه (په دې اوبو سره) تکه شنه (پس له هغه چې وچه سپېره وه)؛ بېشکه الله ښه مهربان عالم دی په پټو تدابیرو، ښه خبردار دی (په ټولو شیانو).

تفسیر: یعنې همداسې به د کفر او شرک وچه او شاړه ځمکه د اسلام په باران باندې شنه او سمسوره کړي، او هم هغه الله جل جلاله ښه پوهیږي، چې په څه شان د باران د اوبو په وسیله شینکي او نباتات زرغونیږي، او د ځمکې په دننه کې داسې تدبیر او تصرّف کوي، چې د هغه په اثر وچه شاړه ځمکه د اوبو او نورو اجزاء ځان ته جذب او راکاږي، چې په دې ترتیب ځمکه شنه او سمسوره کیږي.

لَّهُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ ۗ وَإِنَّ اللَّهَ لَهُوَ الْغَنِيُّ الْحَمِيدُ ﴿٦٤﴾

خاص همدغه (الله) لره دي هر څه چې په اسمانونو کې او هر څه چې په ځمکه کې دي (سره له اسمانونو او ځمکې خلقًا ملکا وعبیدًا)، او بېشکه الله خامخا هم دی غني بې پروا دی (له مخلوقاتو خپلو) ښه ستایلی شوی (په صفاتو او افعالو خپلو کې).

أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ سَخَّرَ لَكُم مَّا فِي الْأَرْضِ وَالْفُلْكَ تَجْرِي فِي الْبَحْرِ بِأَمْرِهِ وَيُمْسِكُ السَّمَاءَ أَن تَقَعَ عَلَى الْأَرْضِ إِلَّا بِإِذْنِهِ ۗ إِنَّ اللَّهَ بِالنَّاسِ لَرَءُوفٌ رَّحِيمٌ ﴿٦٥﴾

آیا نه دی لیدلی تا (نه یې خبر ای مخاطبه) چې بېشکه الله مسخّر (تابع) کړي دي تاسې ته هر هغه چې په ځمکه کې دي، او (مسخّره کړې یې ده) بېړۍ چې ګرځي په سیند کې په حکم د هغه سره، او ساتي اسمان له دې نه چې راولویږي په ځمکه باندې مګر خو په حکم د هغه سره، بېشکه الله پر خلقو خامخا ښه نرمي کوونکی ښه مهربان دی.

تفسیر: یعنې الله تعالی نه ستاسې او نه د بل چا څه پروا لرله، محض پخپل شفقت او مهربانۍ سره یې د وچې او لمدې، بحر او بر ټول شیان یې تاسې ته تابع او مسخر کړل، او همدغه الله تعالی په خپل قدرت سره اسمان، سپوږمۍ، لمر او ستوري په هوایي فضاء کې له کومې ظاهري ستنې معلّق ساتلي دي، چې له سره له خپله ځایه نه راښکته کیږي، او نه رالویږي، او که رالویدلي وی، یا یو د بل سره یې ټکر کړی وی، نو ستاسې ځمکې به یې ټوټې او ذرې کړې وی، څو چې د الله تعالی له خوا د نظام د بدلون حکم نه وي صادر شوی، تر هغه پورې به دغه ګردې کرې هم داسې پخپلو ځایونو قائمې وي، او مجال نه لري چې د یوه انچ په اندازه له خپل ځایه بې ځایه شي، د ﴿إِلَّا بِإِذْنِهِ﴾ استثناء محض د قدرت د اثبات د تأکید لپاره ده، یا شاید د قیامت واقعې ته اشاره وي، (والله أعلم).

وَهُوَ الَّذِي أَحْيَاكُمْ ثُمَّ يُمِيتُكُمْ ثُمَّ يُحْيِيكُمْ ۗ إِنَّ الْإِنسَانَ لَكَفُورٌ ﴿٦٦﴾

او دغه (الله) هغه (قادر مطلق دی) چې (یې) ژوندي کړي یئ تاسې (په درکولو د روح سره پس له هغه چې نطفې وئ)، بیا به مړه کاندي تاسې (کله چې اجل مو پوره شي)، بیا به ژوندي کړي تاسې (په قیامت کې په بعث سره)، بېشکه انسان خامخا ناشکره دی.

تفسير: همداسې هغه قوم چې د کفر او جهل په روحاني مرګ سره مړه شوي وو؛ د ايمان او معرفت په روح سره به هغوی بيا ژوندي کړي.

(خو بېشکه انسان خامخا ناشکره دی د نعمتونو د الله تعالی) يعنې د دغومره احساناتو او انعاماتو په ليدلو سره هم د هغه حق نه مني، او قدر يې نه پېژني، او د هغه حقيقي منعم څخه مخ اړوي، او نورو ته خپل سر ټيټوي.

لِكُلِّ أُمَّةٍ جَعَلْنَا مَنسَكًا هُمْ نَاسِكُوهُ فَلَا يُنَازِعُنَّكَ فِي الْأَمْرِ وَادْعُ إِلَىٰ رَبِّكَ إِنَّكَ لَعَلَىٰ هُدًى مُّسْتَقِيمٍ ﴿٦٧﴾ وَإِن جَادَلُوكَ فَقُلِ اللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴿٦٨﴾ اللَّهُ يَحْكُمُ بَيْنَكُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فِيمَا كُنتُمْ فِيهِ تَخْتَلِفُونَ ﴿٦٩﴾

لپاره د هر يوه امّت مقرره کړې ده مونږ يوه لاره د بندګۍ چې دوی عمل کوونکي دي د هغه، پس نه ښايي چې جګړه وکړي (دا خاوندان د اديانو) خامخا له تا سره په دې کار (دين) کې، (ځکه چې محمدي دين حق او ظاهر دی)، او بلنه کوه (د خلقو توحيد او عبادت د) رب خپل ته، بېشکه ته يې خامخا په (هغه) سمه صافه لاره (چې برابره تللې ده حق ته). او که جګړه کوي (په امر د دين کې کفّار) له تا سره؛ نو ووايه (ای محمده ! دوی ته) چې الله ښه پوه دی په هغه (جګړه او عناد) چې کوئ يې تاسې. الله به حکم وکړي په منځ ستاسې کې په ورځ د قيامت په هغه شي کې چې وئ تاسې چې په هغه کې مو اختلاف کاوه (چې د دين امر دی).

تفسير: ټول انبياء د دين په اصولو کې سره متفق دي، هو ! د هر امّت لپاره الله تعالی د عبادت مختلف صورتونه په مختلفو زمانو کې ټاکلي دي، چې د هغو سره سم به هغو امّتونو د الله تعالی عبادت کاوه، لکه چې دې محمّدي امت ته هم يو خاص شريعت لېږل شوی دی، ليکن د دين اصل تل تر تله يو شي وو او دی، او پر ته له الله تعالی څخه د بل هيچا او هيڅ شي لپاره عبادت نه دی مقرر کړی شوی، نو ځکه په توحيد او نورو متفق عليه ديني مسائلو کې هيچا ته نه دي لايق او نه د هغه له حال سره څه مناسبت لري چې څه اختلاف او څه جګړه وکړي.

کله چې کافران په داسې واضح او ښکاره شيانو کې هم دعوی او جګړې وکړي؛ نو تاسې د هغوی هيڅ پروا مه کوئ ! تاسې په هم هغې سمې صافې لارې باندې روان اوسئ، او نور خلق هم هغې ته راوبولئ ! او د معاندينو د جګړې فيصله الله تعالی ته وسپارئ ! چې هغه د دوی په ګردو حرکاتو ښه پوه او خبر دی، د قيامت په ورځ کې به د دوی د دغو ټولو اختلافونو او جګړو عملي فيصله وکړي، ته د دعوت او تبليغ فرض اداء کړه ! او د دوی په فکر کې ډېر سر مه خوږوه ! د داسې معاندينو علاج يوازې پاک الله سره دی.

أَلَمْ تَعْلَمْ أَنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ مَا فِي السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ إِنَّ ذَٰلِكَ فِي كِتَابٍ إِنَّ ذَٰلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرٌ ﴿٧٠﴾

آيا نه پوهېږې ته (ای مخاطبه بلکه پوهېږې) چې بېشکه الله پوهيږي په هر هغه څه چې دي په اسمان کې او (هر هغه څه چې دي په) ځمکه کې، بېشکه دا (مذکوره شيان ليکل شوي دي) په کتاب (لوح محفوظ) کې، بېشکه دا (علم، ليکل د لوح محفوظ، فيصله د قيامت) په الله اسان دي.

تفسير: يعنې د الله جل جلاله علم د دوی په اعمالو کې څه منحصر نه دی، د الله تعالی علم خو د اسمان او ځمکې په ټولو شيانو باندې محيط دی، او د ځينو مصالحو او حکمتونو په بناء ټول واقعات د ده د علم سره سم په لوح محفوظ کې ثبت او محفوظ دي، او هم د انسانانو ټول اعمال د دوی په عملنامو کې ليکل شوي دي، چې له هغو سره سم به د قيامت په ورځ فيصله کيږي، او په دومره بې شمارو شيانو باندې په پوره ډول سره پوهېدل، او د هغو ټولو په ښه شان

سره ليکل، او د هغه سره مطابق د هر يوه فيصله صادرول؛ د دغو اجراء او انفاذ پاك الله ته هيڅ اشکال او سختي نه لري، او نه ده ته په دغو کارونو او نورو مشکلو چارو په کولو او تکميل کې (معاذ الله) څه تکليف او زحمت ورپيدا کيږي.

وَيَعْبُدُونَ مِن دُونِ اللَّهِ مَا لَمْ يُنَزِّلْ بِهِۦ سُلْطَٰنًا وَمَا لَيْسَ لَهُم بِهِۦ عِلْمٌ ۗ وَمَا لِلظَّٰلِمِينَ مِن نَّصِيرٍ ﴿٧١﴾

او عبادت کوي (دغه کفّار) غير له الله د هغه شي چې نه دی نازل کړی (الله) په عبادت د هغه هيڅ سند، او د هغه شي چې نشته دوی ته په هغه باندې هيڅ علم دليل پوهه، او نشته ظالمانو ته هيڅ مرسته کوونکی (چې له عذابه يې خلاص کړي).

تفسير: دوی يوازې د خپلو پلرونو او نيکونو تقليد کې داسې کارونه کوي، چې هيڅ يو عقلي يا نقلي کوم برهان يا سند يا دليل پرې نه لري، (او نشته ظالمانو ته هيڅ مرسته کوونکی چې له عذابه يې خلاص کړي او) له ټولو څخه لوی ظلم او بې انصافي دا ده چې پاك الله سره کوم شريك ودرولی شي، نو داسې ظالمان او بې انصافان خلق دې ښه په ياد ولري، چې د دوی دغه شرکاء به د مصيبت په وخت کې هيڅ د دوی په ښه او کار ورنشي، او نه به په هغه وخت کې له دوی سره کومه مرسته وکړی شي.

وَإِذَا تُتْلَىٰ عَلَيْهِمْ ءَايَٰتُنَا بَيِّنَٰتٍ تَعْرِفُ فِى وُجُوهِ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ ٱلْمُنكَرَ ۖ يَكَادُونَ يَسْطُونَ بِٱلَّذِينَ يَتْلُونَ عَلَيْهِمْ ءَايَٰتِنَا ۗ قُلْ أَفَأُنَبِّئُكُم بِشَرٍّ مِّن ذَٰلِكُمُ ۗ ٱلنَّارُ وَعَدَهَا ٱللَّهُ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ ۖ وَبِئْسَ ٱلْمَصِيرُ ﴿٧٢﴾

او کله چې ولوستل شي په دوی آيتونه (د قرآن) زمونږ په داسې حال کې چې صاف واضح ښکاره دي؛ نو پېژنې په مخونو د هغه کسانو کې چې کافران شوي دي (آثار د) انکار (له حق څخه چې بدشکلي او خفګان دی)، نژدې وي چې حمله وکړي (له ډېره قهره) په هغو کسانو چې لولي په دوی باندې آيتونه (د قرآن) زمونږ، ووايه (ای محمده ! دوی ته چې) آيا پس خبر کړم تاسې په ډېر بد له دې (قهره حملې) ستاسې (چې دغه) اور (د دوزخ) دی، وعده کړې ده د دې (اور) الله له هغو کسانو سره چې کافران شوي دي، او خامخا بد ځای د بېرته ورتلو دی (دا اور د دوزخ).

تفسير: يعني د عظيم الشأن قرآن آيتونه چې په توحيد او نورو صافو بيانونو مشتمل دي؛ له اورېدلو څخه د کفّارو او مشرکينو رنګونه تور او شنه واوړي، او له ډېر خفګان نه يې څېرې بدلې شي، چې له ډېر قهر او غضب څخه ليوني شي، او غواړي چې د قرآن په لوستونکو حمله وکړي، لکه چې په ځينو وختونو کې داسې هم کوي.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ ضُرِبَ مَثَلٌ فَٱسْتَمِعُوا۟ لَهُۥٓ ۚ إِنَّ ٱلَّذِينَ تَدْعُونَ مِن دُونِ ٱللَّهِ لَن يَخْلُقُوا۟ ذُبَابًا وَلَوِ ٱجْتَمَعُوا۟ لَهُۥ ۖ وَإِن يَسْلُبْهُمُ ٱلذُّبَابُ شَيْـًٔا لَّا يَسْتَنقِذُوهُ مِنْهُ ۚ ضَعُفَ ٱلطَّالِبُ وَٱلْمَطْلُوبُ ﴿٧٣﴾

ای خلقو ! بيان شوی دی تاسې ته يو مثال (غريب، عجيب حال) پس غوږ کېږدئ تاسې هغه ته (چې دا دی): بېشکه هغه معبودان چې تاسې عبادت کوئ (د هغو) غير له الله نه؛ له سره نشي پيدا کولی يو مچ هم، او که راټول شي (دا ټول معبودان ستاسې پيدا کولو د) هغه مچ ته (نو پيدا به يې

نه کړی شي)، او که چېرې وتښتوي له دوی څخه مچ يو شی؛ نو نشي خلاصولی دوی هغه شی له هغه مچ څخه، نو کمزوری دی دا طالب (چې د باطلو معبودانو عابد دی)، او دا مطلوب (هم چې باطل معبود يا مچ دی).

تفسیر: دا يې د توحيد په مقابل کې د شرک د بدۍ او قباحت د ظاهرولو لپاره مثال بيان کړ، چې ښايي هغه په ډېر ښه فکر او غور سره واورئ، او ښه غوږ ورته کېږدئ، او ښه پرې وپوهېږئ !، ګوندې له داسې رکيک او ذليل حرکت څخه مخ وګرځوئ او لاس ترې واخلئ !.

﴿إِنَّ ٱلَّذِينَ تَدْعُونَ مِن دُونِ ٱللَّهِ﴾ الآية ـ يعني مچ ډېر ادنى او حقير ساکښ (جاندار) دی، په هغو شيانو کې چې دومره يو قدرت او قوت نه وي چې که ټول سره يوه ځاي شي؛ يو مچ هم نشي پيدا کولی، يا که دغه مچ د دوی د نذرونو او نيازونو څنې يو وړوکی شی (لکه د ګلانو او عطرياتو يا د شاتو يا د نورو کوم بخرکی ترې) وتښتوي؛ نو د دوی له لاسه نه کېږي، چې هغه ترې بېرته واخيستی شي، ښه نو د ځمکې او اسمانونو د خالق په ځای (نعوذ بالله) د الوهيت په تخت باندې د داسې عاجزو او ناتوانو معبودانو کېنول څومره حماقت او بې حيايي ده، رښتيا خبره خو همدا ده چې مچ هم کمزوری دی، او له مچ نه زيات کمزوري د دوی معبودان دي، او له معبودانو څخه زيات کمزوري د هغوی عبادت کوونکي دي، چې دوی داسې حقير او کمزوری شی خپل معبود او حاجت تر سره کوونکی ګرځولی دی.

مَا قَدَرُوا ٱللَّهَ حَقَّ قَدْرِهِۦٓ ۗ إِنَّ ٱللَّهَ لَقَوِيٌّ عَزِيزٌ ﴿٧٤﴾

نه دی پېژندلی (دغو کفّارو) او نه يې دی تعظيم کړی د الله په حق پېژندلو او تعظيم د ده سره، بېشکه الله خامخا ښه قوي زورور ډېر زبردست دی (په تنفيذ د احکامو خپلو کې).

تفسیر: که پوهيدی نو داسې سپين سترګي به يې ولې کوله؟ آيا د الله تعالى رفيع شأن او قدر او منزلت دومره دی چې داسې کمزوري شيان د هغه سيال او شريک وګرځولی شي (العياذ بالله)، د الله تعالى د قوّت او عزّت په مقابل کې خو د هغه لويې لويې مقربې پرښتې او انبياء عليهم السلام هم مجبور او ناتوان دي، چې اوس په لاندې متبرک آيت کې د هغوی ذکر راځي.

ٱللَّهُ يَصْطَفِى مِنَ ٱلْمَلَٰٓئِكَةِ رُسُلًا وَمِنَ ٱلنَّاسِ ۚ

الله غوره کوي له پرښتو څخه استاځي (چې واسطه کېږي په منځ د الله او انبياوو کې)، او له خلقو څخه (هم غوره کوي استاځي).

تفسیر: له ځينو پرښتو څخه د رسالت کار اخلي، مثلاً د جبرئيل عليه السلام او له ځينو انسانانو څخه چې پاک الله د دغه منصب لپاره انتخاب کړي؛ همدغه د رسالت کار اخلي، ښکاره ده چې د هغوی درجه د نورو خلقو څخه ډېره لوړه (اوچته) ده.

إِنَّ ٱللَّهَ سَمِيعٌۢ بَصِيرٌ ﴿٧٥﴾

بېشکه الله ښه اورېدونکی دی (د ټولو اقوالو) ښه ليدونکی دی (د ټولو افعالو).

تفسیر: يعني الله تعالى د دوی په ټولو خبرو خبر دی، د دوی د ماضي او مستقبل ټول احوالويني، نو ځکه هغه حق لري چې د هر چا احوال او استعداد ته وګوري، او سم له هغه سره يې د رسالت په منصب فايز او برياله کړي: ﴿ٱللَّهُ أَعْلَمُ حَيْثُ يَجْعَلُ رِسَالَتَهُۥ﴾ (۸ جزء د الأنعام سورت (۱۲۴) آيت (۱۵) رکوع).

يَعْلَمُ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ ۗ وَإِلَى اللَّهِ تُرْجَعُ الْأُمُورُ ﴿٧٦﴾

پوهيږي (الله) په هغه څه چې وړاندې د دوی دي، او په هغه چې وروسته د دوی دي، او خاص د الله طرف ته بېرته ګرځولی کيږي ټول کارونه.

تفسیر: یعني خاص الله تعالی ته بېرته ګرځولی شي ټول کارونه، او هیڅوك د الله تعالی په کارونو کې د اعتراض حق نه لري، د الله تعالی حکم، تدبیر، د انبیاوو انتخاب او نور ټول کارونه ښه دي، او د ده په حکم او اراده سره کیږي.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا ارْكَعُوا وَاسْجُدُوا وَاعْبُدُوا رَبَّكُمْ وَافْعَلُوا الْخَيْرَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ۩ ﴿٧٧﴾

ای هغو کسانو چې ایمان یې راوړی دی (یعنې ای مؤمنانو !) رکوع کوئ تاسې ! او سجده کوئ تاسې ! (په لمانځه کې)، او عبادت کوئ تاسې ! د رب خپل (نه د بل)، او کوئ نېک کارونه (لکه صله رحمي او ښه اخلاق) لپاره د دې چې برى ومومئ (په نعمت او جنّت سره).

تفسیر: د شرك د غندنې او د مشرکانو د سپکونې څخه وروسته مؤمنانو ته خطاب کوي، چې تاسې یوائې د خپل یوه الله تعالی په بندګی لګیا اوسئ ! او د هغه په حضور کې د بندګی سرونه ښکته کړئ ! او د عبودیت او عاجزئ وچولی (تندی) مو هم هغه ته په ځمکه کېږدئ ! او نور د ښېګڼې ټول کارونه هم خاص د الله تعالی لپاره کوئ، څو دنیوي او اخروي ښېګڼې او نېکی مو په برخه شي.

ځینې مفسرین د دې آیت د رکوع او سجدې له دغه تخصیص څخه د تلاوت سجده مرادوي.

وَجَاهِدُوا فِي اللَّهِ حَقَّ جِهَادِهِ ۚ هُوَ اجْتَبَاكُمْ وَمَا جَعَلَ عَلَيْكُمْ فِي الدِّينِ مِنْ حَرَجٍ ۚ مِلَّةَ أَبِيكُمْ إِبْرَاهِيمَ ۚ هُوَ سَمَّاكُمُ الْمُسْلِمِينَ مِنْ قَبْلُ وَفِي هَٰذَا لِيَكُونَ الرَّسُولُ شَهِيدًا عَلَيْكُمْ وَتَكُونُوا شُهَدَاءَ عَلَى النَّاسِ ۚ فَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ وَاعْتَصِمُوا بِاللَّهِ هُوَ مَوْلَاكُمْ ۖ فَنِعْمَ الْمَوْلَىٰ وَنِعْمَ النَّصِيرُ ﴿٧٨﴾

او زيار (کوښښ) کوئ په (لاره د جهاد، طاعت، او رضاء د) الله په حق جهاد د هغه سره (چې ورته وړ، مستحق، او لایق دی)، دغه (الله) غوره کړي يئ تاسې، او نه يې دی ګرځولی (نه يې دی ايښی) په تاسې په دين کې هيڅ حرج (مشقّت او اشکال)، (متابعت وکړئ د) دين د پلار خپل چې ابراهيم دی، دغه (الله) ونومولئ تاسې مسلمانان پخوا (له دغه قرآن څخه په نورو اسماني کتابونو کې)، او په دغه (قرآن) کې (هم)، لپاره د دې چې شي رسول (ستاسې) شاهد په تاسې (د تبليغ خپل)، او چې شئ تاسې (ای مسلمانانو !) شاهدان په نورو خلقو (د تبليغ د نورو انبياوو)، نو قائموئ (سم اداء کوئ تاسې سره له ټولو حقوقو) لمونځ، او ورکوئ تاسې زکات، او ښه ټينګ ونيسئ تاسې (دين د) الله، دغه (الله) مالك دی ستاسې، پس ښه مالك دی (الله)، او ښه مرسته (مدد) کوونکی دی الله.

تفسیر: د خپل نفس د تهذیب او د دنیوي چارو د سمون لپاره داسې پوره زیار (کوښښ) کوئ، چې د دې لوی او اهمّ مقصود سره موافق وي، آخر د دنیوي مقاصدو د بري او کامیابي لپاره تاسې څومره تکلیفونه او زحمتونه په ځان اخلئ، دا خو د دین او د آخرت د دائمي بري او کامیابي لاره ده، چې په هغې کې هر څومره زحمت او محنت وموم‌ئ؛ بیا هم د انصاف له مخې کم دی.

تنبیه: د «مجاهده» په لفظ کې هر قسم کوښښونه، د ژبې وي، که د قلم، مالي وي که بدني؛ شامل دي، او هم د «جهاد» تمام اقسام، جهاد مع النّفس، جهاد مع الشیطان، جهاد مع الکفّار، جهاد مع البغاة، جهاد مع المبطلین؛ د هغه لاندې داخل دي.

﴿هُوَاجْتَبٰىكُمْ﴾ یعنې له ټولو څخه اعلی او افضل رسول او له ټولو شرائعو څخه یې اکمل شریعت درکړ، او په تمامه دنیا کې د الله تعالی د پیغام رسولو لپاره یې تاسې غوره او منتخب کړئ! او په ګردو امّتونو باندې یې تاسې ته فضیلت دروباښه.

﴿وَمَاجَعَلَ عَلَيْكُمْ فِى الدِّيْنِ مِنْ حَرَجٍ﴾ یعنې په دین کې یې هیڅ داسې یو اشکال نه دی پریښی، چې د هغه کول سخت او مشکل وي، په احکامو کې یې د هر ډول رخصتونو او آسانیو لحاظ ساتلی دی، دا خو بېله خبره ده چې تاسې یو آسان کار په خپل ځان مشکل وګرځوئ.

﴿مِلَّةَ أَبِيْكُمْ إِبْرٰهِيْمَ﴾ متابعت وکړئ! ای مؤمنانو د دین د پلار خپل چې ابراهیم علیه السلام دی، کله چې ابراهیم علیه السلام د محمد مصطفی صلی الله علیه وعلی آله وصحبه وسلّم په اجدادو کې شامل دی؛ نو ځکه د ګرد امّت پلار شو، یا به دا مراد وي چې د عربو پلار دی، ځکه چې د قرآنکریم رومبني مخاطبان هم دوی وو.

﴿هُوَسَمّٰىكُمُ الْمُسْلِمِيْنَ﴾ دغه الله تعالی یا ابراهیم علیه السلام ونومولئ تاسې مسلمانان، یعنې الله تعالی په پخوانیو کتابونو او په دې عظیم الشأن قرآن کې ستاسې نوم «مسلم» ایښی دی، چې معنی یې حکم منونکي، وفا خوښوونکي دي، یا ابراهیم علیه السلام له پخوا څخه ستاسې نوم د مسلمان ایښی دی، کله چې پخپله دعاء کې یې ویلي وو: ﴿وَمِنْ ذُرِّيَّتِنَآ أُمَّةً مُّسْلِمَةً﴾ د (البقرة سورت (۱۵) رکوع)، او په قرآن کې هم ښایي د همده په غوښتنه دغه نوم په تاسې ایښود شوی دی، په هر حال ستاسې نوم «مسلم» دی، اګر که نور امتونه هم مسلمانان وو، مګر دغه لقب ستاسې لپاره غوره او ټاکل شوی دی؛ نو ښایي پرې فخر وکړئ.

﴿لِيَكُوْنَ الرَّسُوْلُ شَهِيْدًا﴾ یعنې تاسې یې د دې لپاره غوره کړئ چې تاسې نورو امّتونو ته ښوونه وکړئ، او رسول الله صلی الله علیه وسلم تاسې ته ښوونه وکړي، او دغه امّت چې له ټولو څخه وروسته راغلی دی، غرض یې دا دی چې دی د نورو امّتونو غلطۍ اصلاح کړي، او ګردو ته سمه صافه لاره وښیي، ګواکې هغه مجد او شرف چې د ده په برخه شوی دی؛ له همدې وجه دی چې دی د ګردې (ټولې) دنیا معلم (لار ښوونکي) وګرځي او په تبلیغي جهاد کې مصروف واوسي.

تنبیه: نورو مفسرانو (شهیداً) او (شهداء) د شاهد او ګواه په معنی اخیستی دی، کله چې د قیامت په ورځ کې نور امّتونه انکار وکړي، چې انبیاء الله علیهم السلام مونږ ته تبلیغ نه دی کړی، او له انبیاوو څخه شاهدان وغوښتل شي؛ نو دوی به محمّدي أمّت د شاهد په ډول ور وړاندې کړي، او دغه امّت به داسې شاهدي اداء کړي: «بېشکه چې دغو انبیاوو علیهم السلام د دعوت او تبلیغ وظائف انجام کړي دي، او د الله تعالی حجّت یې قائم کړی دی»، کله چې له دوی ځنې پوښتنه وشي چې دا خبره تاسې ته څرنګه معلومه شوه؟ نو ځواب به ورکړي چې «دغه اطلاع مونږ ته ځمونږ رسول الله صلی الله علیه وسلم راکړې ده، چې د ده په صداقت باندې د الله تعالی محفوظ کتاب قرآنکریم شاهد دی»، ګواکې دغه فضل او شرف یې ځکه درکړی دی، چې تاسې په یوې عظیم الشأني دعوی کې د یوه معزّز شاهد او ګواه په شان درېدونکي یئ، لیکن ستاسې د دغې شاهدۍ اوربدل او اهمیت هم ستاسې د معظّم رسول په واسطی سره دي، چې هغه به ستاسې تزکیه کوي.

"تمت سورة الحجّ بفضله ومنّه، فله الحمدُ وعلي نبيّه الصلاةُ والتسليم ".

«د (المؤمنون) سورت مکّي دی، (۱۱۸) آیتونه (۶) رکوع لري، په تلاوت کې (۲۳) او په نزول کې (۷۴) سورت دی، وروسته د (الأنبياء) له سورت څخه نازل شوی دی».

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

قَدْ اَفْلَحَ الْمُؤْمِنُوْنَ ۝۱ الَّذِيْنَ هُمْ فِيْ صَلَاتِهِمْ خٰشِعُوْنَ ۝۲

په تحقيق بريالي (بهرمن ـ کامياب) شوي دي مؤمنان. هغه (مؤمنان) چې دوی په لمونځونو خپلو کې عاجزي کوونکي ويريدونکي دي (له الله نه).

تفسير: د «خشوع» معنی دا ده چې د بل چا په مخ کې په خوف او هيبت سره ساکن او سرښکته کړي، لکه چې ابن عباس رضي الله عنهما د ﴿خٰشِعُوْنَ﴾ تفسير په «خائفون ساکنون» سره کړی دی، او د ﴿تَرَى الْاَرْضَ خَاشِعَةً فَاِذَآ اَنْزَلْنَا عَلَيْهَا الْمَآءَ اهْتَزَّتْ وَرَبَتْ﴾ آيت هم دلالت کوي چې په «خشوع» کې يو قسم سکون او تذلّل معتبر دی.

په قرآنکريم کې «خشوع» د «وجوه ـ أبصار ـ أصوات ـ اونورو» صفت ښودلی شوی دی، او په دغه آيت کريمه د ﴿اَلَمْ يَاْنِ لِلَّذِيْنَ اٰمَنُوْٓا اَنْ تَخْشَعَ قُلُوْبُهُمْ﴾ کې د قلب صفت ښوولی شوی دی، معلوميږي چې اصلاً «خشوع» د زړه کار دی، او د نورو بدني أعضاوو خشوع د زړه د خشوع تابع ده، کله چې په لمانځه کې قلب خاشع، خائف، ساکن او ښکته شي؛ نو خيالات هم د دې خوا او د هغې خوا د مشغولتيا او ګرځېدو څخه فارغ او په همٍ هغه يو مقصود باندې ټينګ ودريږي، نو بيا د خوف، هيبت، سکون، خضوع او خشوع آثار پر بدن هم ظاهريږي، مثلاً د اوږو، سر، او سترګو ښکته غورځول، په ادب سره درېدل، دې خوا او هغې خوا ته نه کتل، له خپلو کاليو (جامو) او ويښتو او نورو شيانو سره لوبې نه کول، د ګوتو نه ترکول، او په دې قسم د «خشوع» د لوازمو څخه نور افعال او احوال هم شته.

په احاديثو کې د أبو بکر الصدّيق رضي الله تعالی عنه او عبد الله بن الزُّبير رضي الله تعالی عنه څخه منقول دي، چې دوی به په لمانځه کې داسې ساکن او آرام وو، لکه يو بې ساه لرګی، او ويل کېده چې دغه د لمانځه خشوع ده.

وَالَّذِيْنَ هُمْ عَنِ اللَّغْوِ مُعْرِضُوْنَ ۝۳

او هغه (کسان هم بهرمن شول) چې دوی له ناکارو (بدو اقوالو بدو افعالو) څخه مخ ګرځوونکي دي.

تفسير: يعنې په فضولو او بېکارو مشاغلو کې خپل وخت نه ضايع کوي، که کوم بل سړی لغو او چټي (بېکاره) او مهملې خبرې يا افعال کوي؛ نو د هغو له اورېدلو او کتلو څخه مخ اړوي، او ده ته د عبوديت د وظائفو له ايفاء کولو څخه دومره وخت او فرصت نه وي ميسّر چې په دغسې بې فائدې جګړو او فضولو خبرو کې ځان اخته کړي.

وَالَّذِيْنَ هُمْ لِلزَّكٰوةِ فٰعِلُوْنَ ۝۴

او هغه (کسان هم بهرمن شول) چې دوی (تل) د زکات اداء کوونکي دي (چې د مالي فعلي او قولي عباداتو جامع دی).

تفسير: يعني دغه د دوی عادت دی چې تل زکات اداء کوي، او داسې نه دي چې کله يې ورکوي او کله يې نه ورکوي، غالبًا له همدې جهته د ﴿وَيُؤْتُونَ الزَّكٰوةَ﴾ په ځای يې د ﴿لِلزَّكٰوةِ فٰعِلُوْنَ﴾ ترکيب اختيار فرمايلی دی، ګواکې دا يې ښودلي دي چې د زکات اداء د دوی مستمر کار دی، ځينو مفسرينو دلته زکات د طهارت او پاکيزګی يا د نفس د تزکيې په معنی اخيستی دی، ګواکې دغه آيت يې د ﴿قَدْ اَفْلَحَ مَنْ تَزَكّٰى﴾ او د ﴿قَدْ اَفْلَحَ مَنْ زَكّٰىهَا﴾ په شان ګرځولی دی، که دغسې مراد وي؛ نو د هغه مفهوم دې عام کېښود شي، چې په هغه کې د بدن، د زړه، او د مال پاک ساتل ګرد داخل شي، زکات او صدقات هم يو قسم مالي تطهير دی: ﴿خُذْ مِنْ اَمْوَالِهِمْ صَدَقَةً تُطَهِّرُهُمْ وَتُزَكِّيْهِمْ بِهَا﴾ (۱۱ جزء د التوبة سورت (۱۳) رکوع (۱۰۳) آيت)، د داسې ويلو چې دغه آيت مکي دی، او په مکې معظمې کې لا زکات نه وو فرض شوی، ابن کثير رحمه الله جواب داسې ورکړی دی چې: د زکات اصلي مشروعيت په مکه کې شوی وو، هو ! د هغه د مقاديرو او نصابونو او نورو تشخيص وروسته د مدينې منورې له راتګه وشو، والله أعلم.

وَالَّذِيْنَ هُمْ لِفُرُوْجِهِمْ حٰفِظُوْنَ ۝۵ اِلَّا عَلٰٓى اَزْوَاجِهِمْ اَوْ مَا مَلَكَتْ اَيْمَانُهُمْ فَاِنَّهُمْ غَيْرُ مَلُوْمِيْنَ ۝۶ فَمَنِ ابْتَغٰى وَرَآءَ ذٰلِكَ فَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْعٰدُوْنَ ۝۷

او هغه (کسان هم بهرمن شول) چې دوی فروجو (ځای د شهواتو) خپلو لره ساتونکي دي (له زنا څخه). مګر پر ښځو خپلو يا پر هغو وينځو چې مالکان شوي وي د هغو ښي لاسونه د دوی، پس بېشکه دوی نه دي ملامت کړی شوي (په ورتلو سره ښځو او وينځو خپلو ته). پس هر څوک چې وغواړي (دفع د شهوت) غير له دغو (ښځو او وينځو خپلو) نه پس دغه کسان هم دوی دي تجاوز کوونکي (له حده).

تفسير: يعني له خپلې منکوحې ښځې يا وينځې څخه ماسوا بله کومه لاره د شهوت د قضاء لپاره ولټوي؛ نو دی د حلالو له حدودو وتونکی دی، په دې کې زنا، لواطت، او استمناء باليد (د لاس په وسيله د ځان نه منی ويستل) او نور ټول غير مشروعه صورتونه راغلل، بلکه ځينو مفسرينو د «متعه» پر حُرمت هم پر همدغه آيت استدلال کړی دی.

وَالَّذِيْنَ هُمْ لِاَمٰنٰتِهِمْ وَعَهْدِهِمْ رٰعُوْنَ ۝۸

او هغه (کسان هم بهرمن شول) چې دوی امانتونو خپلو لره او عهدونو خپلو ته (که د خالق که د مخلوق) رعايت کوونکي دي (چې بېوفايي او خيانت په کې نه کوي).

تفسير: يعني د امانت او قول او اقرار حفاظت کوي، خيانت او بد عهدي نه کوي، نه د الله تعالى په معاملاتو کې، او نه د بندګانو په چارو کې.

وَالَّذِيْنَ هُمْ عَلٰى صَلَوٰتِهِمْ يُحَافِظُوْنَ ۝۹

او هغه (کسان هم بهرمن شول) چې دوی (همېشه) پر لمونځونو خپلو ساتنه کوي (چې تل يې سم اداء کوي سره له ټولو حقوقو).

تفسير: تر دې ځايه پورې يې د مفلحينو مؤمنينو شپږ صفات او خصال بيان وفرمايل:

(۱): سره له خضوعه او خشوعه د لمونځونو اداء کول.

(۲): د باطلو، لغوو، او بېباکو خبرو او ناکارو کارونو څخه ځان بېل ساتل.

(۳): د زکات يعنې مالي حقوق اداء کول، يا خپل نفس او مال پاک ساتل.

(۴): نفساني شهوات پخپل واك او اختيار كې ساتل.

(۵): د عهد او امانت حفاظت يعنې د ګردو (ټولو) معاملاتو درست او منظم ساتل.

(۶): او په آخر كې يې بيا د لمونځونو د قيام تأكيد وفرمايه.

له دې نه ظاهرېږي چې د لمانځه حق د الله تعالى په نزد ډېر لوړ او اعلى ځيز دى، چې دلته يې خپله خبره پر هم هغه باندې شروع او پر هم هغه باندې يې ختمه كړه.

أُولَٰئِكَ هُمُ الْوَارِثُونَ ﴿١٠﴾ الَّذِينَ يَرِثُونَ الْفِرْدَوْسَ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿١١﴾

همدغه (مؤمنان موصوف په دغو شپږو واړو صفاتو) هم دوى دي وارثان، هغه (وارثان) چې مېراث به اخلي (وېړيا اعلى جنت د) فردوس (د دوزخيانو برخه به هم اخلي)، دوى په دغه (جنت الفردوس) كې تل پاتې كېدونكي دي.

وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنسَانَ مِن سُلَالَةٍ مِّن طِينٍ ﴿١٢﴾

او قسم دى خامخا په تحقيق پيدا كړى دى مونږ انسان (آدم) له خالصې (صافې له خيري ويستلې شوې) ختې نه.

تفسير: ځكه چې ځمونږ د ټولو پلار آدم عليه السلام له منتخبې او غوره كړى شوې خاورې څخه پيدا كړى شوى دى، او برسېره پر هغه تمام بني آدمان له نطفې څخه پيدا كيږي، چې دغه نطفه هم له ځمكې څخه بالوسيله متشكله كيږي، چې د منتخبو اوغوره كړيو شيانو خواړه او د اغـذيه وو عصاره او خلاصه ده.

ثُمَّ جَعَلْنَاهُ نُطْفَةً فِي قَرَارٍ مَّكِينٍ ﴿١٣﴾

بيا وګرځاوه كېښود مونږ (اولاده د) دغه (آدم) نطفه (تړلى څاڅكى د مني) په يو قرارګاه محكم (رحم كې).

تفسير: يعنې د مور په رحم كې چې له هغه ځايه بل هيچېرې نشي خوځېدلى.

ثُمَّ خَلَقْنَا النُّطْفَةَ عَلَقَةً فَخَلَقْنَا الْعَلَقَةَ مُضْغَةً فَخَلَقْنَا الْمُضْغَةَ عِظَامًا فَكَسَوْنَا الْعِظَامَ لَحْمًا ثُمَّ أَنشَأْنَاهُ خَلْقًا آخَرَ ۚ فَتَبَارَكَ اللَّهُ أَحْسَنُ الْخَالِقِينَ ﴿١٤﴾

بيا وګرځوله مونږ دا نطفه ټوټه د وينو (كلكه سرېښناكه)، بيا وګرځوله مونږ دغه ټوټه د وينو يوه وړه ټوټه د غوښو، بيا وګرځوله مونږ دا پوټۍ د غوښو هډوكى، بيا ور واغوستله مونږ دې هډوكو ته (پس له پيدا كولو د رګونو او د پلو او نورو) غوښه، بيا مو (ژوند) پيدا كړ دى په پيدايښت بل سره (په نوي صورت)، پس ډېر ښه بركت اچونكى دي الله تعالى لوړ چې ډېر ښه پيدا كوونكى (صورت تړونكى) دى، (له نورو ټولو پيدا كوونكيو، صورت تړونكيو څخه خلقًا).

تفسير: يعنې د غوښې يوه برخه كلكوي، او ترې هډوكي جوړوي، او د هډوكو پر قفس (ډانچه) او سلسله رګونه، پلې، تارونه او د بدن نور ځيزونه چې ورته حاجت وي د پيدا كولو څخه وروسته غوښې او پوستكي زرغونوي، پخوا له دې په (۱۷ جزء د الحج سورت په (۱) ركوع) كې د انسان د تخليق هم دغه كيفيت بيان كړى شوى دى.

﴿ثُمَّ أَنشَأْنَٰهُ خَلْقًا ءَاخَرَ﴾ ـ «بیا مو ژوندی پیدا کړ دی په پیدایښت بل سره (په نوي صورت)»، یعنې د روح د پوکولو په سبب یې له دې نه یو ژوندی ویښ انسان جوړ کړ، چې پر دغه ذي روح انسان وروسته له دې نه د طفولیت (ماشوموالي)، شباب (ځوانی)، کهولت (پوخ عمر)، او شیخوخت (بوډاوالي) ډېر احوال او ادوار او مراحل تیریږي، یا دا چې اول جماد وو، اوس یې حیوان کړ، پخوا ړوند، کوڼ، ګونګ وو، اوس یې لیدونکی، اورېدونکی، ویونکی کړ.

فائده: سره له دې چې الله تعالی د تمامو موجوداتو خالق دی، یعنې ځمکې، اسمانونه، عرش، کرسي، لوح، قلم، جن، ملائک، لمر، سپوږمی، ستوري، جبال، بحار، اشجار، انهار او داسې نور ډېر أشیاء یې پیدا کړي دي، مګر په هیڅ یوه باندې یې داسې ثناء په ذات پاک خپل ونه ویله لکه چې په پیدا کولو د انسان، له دې نه دا خبره معلومه شوه چې انسان ورته ډېر معزّز او مکرّم دی، ځکه یې فرمایلي دي: ﴿وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِيٓ ءَادَمَ﴾ الآیة ـ خامخا په تحقیق کرامت عزت ورکړی دی مونږ ځامنو د آدم ته.

﴿ثُمَّ إِنَّكُم بَعْدَ ذَٰلِكَ لَمَيِّتُونَ ﴿١٥﴾﴾

بیا بېشکه تاسې پس له دې ژوندي کولو د تاسې (په دغه پاس طریقه سره) خامخا مړه کیدونکي یئ.

تفسیر: یعنې ستاسې وجود ذاتي او خانه زاد نه دی، بلکه مستعار او د الله تعالی عطاء او بخشش دی، لکه چې د موت په لېږلو سره د هغه ګردې نقشې ورانوي، او تاسې په هغه وخت کې د مرګ له زورورو او قوي منګولو څخه خپل ژوندون نشئ ساتلی، نو معلوم شو چې بل کوم قاهر قوت او قدرت ستاسې پر سرونو شته؛ چې ستاسې د وجود ژوندون او بقاء زمام یې ټینګ په خپل قدرت کې نیولی دی، او هر وخت چې اراده او مشیت وفرمایي؛ هغه پر ېږدي او خوشې کوي یې، یا یې بېرته راکاږي، فسبحان الله أحسن الخالقین.

﴿ثُمَّ إِنَّكُمْ يَوْمَ ٱلْقِيَٰمَةِ تُبْعَثُونَ ﴿١٦﴾﴾

بیا بېشکه تاسې په ورځې د قیامت کې بیا ژوندي راپاڅولی شئ (له قبورو لپاره د جزا).

تفسیر: هغه لوی ذات چې اول ځلي یې پیدا کړی وو؛ هم هغه دویم ځلي هم بیا ژوندی راپاڅوي، لومړی د وجود مستور قوتونه او د اعمالو نتائج پخپل ډېر کامل صورت سره ظاهر او دغه په اثبات رسوي، چې دومره یوه لویه کارخانه مې خوشې چټې (بېکاره)، بې نتیجې، عبث او د لوبو او ساعت تېری لپاره نه وه جوړه کړې.

﴿وَلَقَدْ خَلَقْنَا فَوْقَكُمْ سَبْعَ طَرَآئِقَ﴾

او خامخا په تحقیق پیدا کړي دي مونږ ستاسو د سر د پاسه اووه لارې (۷اسمانونه).

تفسیر: د ﴿طَرَآئِقَ﴾ معنی ځینو مفسّرینو او لغوینو په نزد «طبقات» ده، یعنې د اسمان اوه طبقې مو لاندې باندې جوړې کړي دي، فهذا کما قال: ﴿كَيْفَ خَلَقَ ٱللَّهُ سَبْعَ سَمَٰوَٰتٍ طِبَاقًا﴾ (۲۹ جزء د نوح سورت (۱۵) آیت (۱) رکوع)، او ځینې د ﴿طَرَآئِقَ﴾ معنی لارې اخلي، یعنې اوه لارې مو جوړې کړي دي، چې د پرښتو د تللو او راتللو معبرې دي.

﴿وَمَا كُنَّا عَنِ ٱلْخَلْقِ غَٰفِلِينَ ﴿١٧﴾﴾

او نه یو مونږ له (ټولو احوالاتو د) مخلوقاتو (خپلو څخه) غافله بې خبره.

تفسير: يعنې هر څيز مو په پوره انتظام او محکموالي او خبرداری سره جوړ کړي دي، او د ده د حفاظت او بقاء له طريقو څخه مونږ پوره باخبره يو، په سماويه وو اجرامو او سفليه وو مخلوقاتو کې يو داسې څيز هم نشته دی؛ چې څمونږ د علم او قدرت له احاطې څخه خارج وي، که نه دغه ټول نظم ترتيب او تنسيق سره ګډوډ او خراب تراب کيږي: ﴿يَعْلَمُ مَا يَلِجُ فِي الْأَرْضِ وَمَا يَخْرُجُ مِنْهَا وَمَا يَنْزِلُ مِنَ السَّمَاءِ وَمَا يَعْرُجُ فِيهَا﴾ (٢٧ جزء د الحديد سورت (۴) آيت (١) رکوع).

وَأَنْزَلْنَا مِنَ السَّمَاءِ مَاءً بِقَدَرٍ فَأَسْكَنَّاهُ فِي الْأَرْضِ ۖ وَإِنَّا عَلَىٰ ذَهَابٍ بِهِ لَقَادِرُونَ ﴿١٨﴾

او نازلې کړې دي مونږ له (طرفه د) اسمانه اوبه په اندازه، نو ومو دروليې دغه (اوبه) په ځمکه کې، او بېشکه مونږ په بيولو وړکولو د دې (اوبو) خامخا قادر يو (لکه چې قادر يو په نازلولو يې هم).

تفسير: يعنې رابښکته کړي دي مونږ له لوري د اسمانه اوبه په هغه مېچ چې د مخلوقاتو ښېګڼه په کې وينو، نه دغومره زياتې چې بې وقته او بې موقعه تباه او توی لاړې شي، او نه دومره لږې مو درکړي دي چې ستاسې ضرورياتو ته کفايت ونه کړي.

﴿فَأَسْكَنَّاهُ﴾ الآية ـ يعنې ځمکه د باران اوبه پخپل منځ کې ځېبښي، او جذب کوي يې، چې بيا مونږ دغه اوبه ترې د کارېزو کوهيو او برمو او نورو په وسيله راوباسو، او ترې استفاده کوو، يا پخپله دغه اوبه د چينو او زېمونو ځمکو په وسيله بهيږي (يا يې دروو د ځمکې په سر هم په تالابونو ډنډونو او نورو ظرفونو کې).

﴿وَإِنَّا عَلَىٰ ذَهَابٍ بِهِ لَقَادِرُونَ﴾ الآية ـ يعنې که باران دربانديې ونه وروو؛ نو څوک به يې دربانديې اوروي؟ او که يې دربانديې اوروو، خو د شرب ارواء (خړبولو) او د استفادې وسائل او وسائط درڅخه واخلو، او تاسې ته داسې قوّت او قدرت در نه کړو، چې ترې ګټور (فائده مند) شئ (مثلاً دومره يې ژورې بوځو، چې تاسو يې ونه شئ ايستلی، يا يې ژر تر ژره وچې او بيا يې په هوا کې ګډې کړو، يا يې تروې او خُوسا کړو، دغه کارونه او نورې ټولې چارې څمونږ له قدرته پوره دي، نو ستاسې له لاسونو څخه څه پوره دي، او څه به کولی شئ؟.

فَأَنْشَأْنَا لَكُمْ بِهِ جَنَّاتٍ مِنْ نَخِيلٍ وَأَعْنَابٍ لَكُمْ فِيهَا فَوَاكِهُ كَثِيرَةٌ وَمِنْهَا تَأْكُلُونَ ﴿١٩﴾

پس پيدا کړي دي مونږ تاسې ته په دې (اوبو) سره باغونه رنګارنګ له خرماګانو او (له) انګورو چې شته تاسې ته په دې (باغونو) کې مېوې ډېرې، او له دغو (باغونو) څخه خورئ تاسې (مېوې).

تفسير: يعنې په هغو د پسرلي او بهار د ليدلو څخه خوشالېږئ، او د هغو د حاصلاتو څخه ځينو د تفکّه په ډول او ځينې د غـذاء په صورت استعمالوئ.

وَشَجَرَةً تَخْرُجُ مِنْ طُورِ سَيْنَاءَ تَنْبُتُ بِالدُّهْنِ وَصِبْغٍ لِلْآكِلِينَ ﴿٢٠﴾

او (بل پيدا مو کړه هغه) ونه چې وځي له (غره د) طور سينا څخه چې زرغونېږي له غوړو سره او له انګولي (کتغ) سره لپاره د خوړونکيو.

تفسير: يعنې د خونې (زيتونې) ونه چې ترې تېل ووځي، چې د ښلو او نورو په مصرف رسيږي، او ډېر زيات خلق يې د کتغ (انګولي) په شان استعمالوي، د ښونې ذکر يې په خصوصيت سره وفرمايه، ځکه چې د هغه فوائد زيات دي، او د يوه مخصوص فضل او شرف حيثيت لري، ځکه د «التين» په سورت کې پرې قسم هم ياد شوی دی، د طور غره په لوري نسبت کول هم د همدغې (خونې) زيتون د فضيلت او برکت ښکارولو لپاره دی، ځکه چې په هغه وخت کې به هلته د دغې خونې ونې ډېرې زياتې وې.

وَإِنَّ لَكُمْ فِي الْأَنْعَامِ لَعِبْرَةً ۖ نُّسْقِيكُم مِّمَّا فِي بُطُونِهَا وَلَكُمْ فِيهَا مَنَافِعُ كَثِيرَةٌ وَمِنْهَا تَأْكُلُونَ ﴿٢١﴾

او بېشکه چې تاسې ته په څارويو کې خامخا عبرت دی، چې څښوو مونږ تاسې ته له هغو پيو نه چې په ګېډو د دوی کې دي، او شته تاسې ته په دغو (څاروو کې) منافع (ګټې فائدې) ډېرې، او له دوی (د ځينو اجزاوو) څخه خورئ تاسې (شودې غوښې اونور).

تفسير: يعنې د حيواناتو شودې مونږ په خپل قدرت سره پر تاسې څښوو، او ډېرې زياتې فائدې مو د تاسې لپاره د دغو حيواناتو په وجود کې ايښې دي، تر دې چې د ځينو حيواناتو د غوښو خوراک مو هم پر تاسې حلال کړی دی.

وَعَلَيْهَا وَعَلَى الْفُلْكِ تُحْمَلُونَ ﴿٢٢﴾

او پر دغو (څاروو) او پر بېړيو باندې بارولی شئ تاسې (په بر او بحر کې).

تفسير: يعنې په وچه کې د حيواناتو (او نورو نقليه وو وسائلو) په وسيله او په اوبو کې د بېړيو کښتيو (او جهازونو او نورو نقليه وو وسائطو) په واسطه (او همداسې په هوا او نورو کې) نقل او حرکت کوئ، او له يوه ځايه بل لري ځای ته درومئ! او ډېر درانه درانه شيان او سامان مو پرې باوروئ.

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا نُوحًا إِلَىٰ قَوْمِهِ فَقَالَ يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللَّهَ مَا لَكُم مِّنْ إِلَٰهٍ غَيْرُهُ ۖ أَفَلَا تَتَّقُونَ ﴿٢٣﴾ فَقَالَ الْمَلَأُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِن قَوْمِهِ مَا هَٰذَا إِلَّا بَشَرٌ مِّثْلُكُمْ يُرِيدُ أَن يَتَفَضَّلَ عَلَيْكُمْ وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَأَنزَلَ مَلَائِكَةً مَّا سَمِعْنَا بِهَٰذَا فِي آبَائِنَا الْأَوَّلِينَ ﴿٢٤﴾

او خامخا په تحقيق لېږلی وو مونږ نوح خپل قوم ته، نو وويل (نوح): ای قومه ځما! عبادت کوئ تاسې (يواځې) د الله، نشته تاسې ته بل هيڅ معبود برحق غير له دغه (الله)، آيا پس نه ويرېږئ تاسې (له عذابه د الله)؟ پس وويل هغو مشرانو چې کافران شوي وو له قومه د دغه (نوح خپلو اتباعو ته) چې: نه دی دا نوح مګر يو انسان دی په شان ستاسې، اراده لري د دې خبرې چې مشر شي پر تاسې باندې، او که اراده فرمايلې وی الله (د لېږلو د رسول انسانانو ته نو) خامخا لېږلې به يې وې پرښتې (نه انسانان)، نه دی اورېدلې مونږ دا (چې رسول بني آدم وي، يا توحيد) په هغو پلرونو ځمونږ کې چې پخوا وو.

تفسير: يعنې په ده کې څه فرق شته، چې دی رسول شي او تاسې نه شئ؟، دی غواړي چې مشرتوب ځان ته حاصل کړي، نو ځکه دغه پلمه (تدبير) او چل يې جوړ کړی دی، که نه که الله تعالی رسول لېږه؛ نو بل سړی پرې درېدلی وو چې همدا يې رالېږلی دی، او پرښته به يې نه وی رالېږلې، مونږ داسې عجيبه خبره له سره نه ده اورېدلې، چې يو ځمونږ په شان سړی او معمولي انسان د الله تعالی رسول شي، او نورو ټولو معبودانو ته بد ووايي، او له منځه يې ورک کړي، او داسې دعوت او بلنه وکړي چې تاسې يواځې د احد او واحد الله تعالی عبادت وکړئ! او بل هيڅوک مه منئ!.

إِنْ هُوَ إِلَّا رَجُلٌ بِهِ جِنَّةٌ فَتَرَبَّصُوا بِهِ حَتَّىٰ حِينٍ ﴿٢٥﴾

نه دی (دا نوح) مګر يو داسې سړی دی چې په ده پورې نښتې دي لېونتوب سودا، پس انتظار کوئ تاسې ده ته تر يوه وخته پورې (چې جوړ شي يا مړ شي).

تفسير: دغه د نوح عليه السلام د زمانې د کفّارو وينا ده: معلومېږي چې د دې غريب دماغ خراب او فکر يې له کاره وتلی دی، که نه د ټول قوم په خلاف او خپلو پلرونو او نيکونو له اصوله مخالف داسې خبرې به يې ولې له خولې ايستلې؟

چې هیڅوک پرې یقین او باور نشي کولی، آیا که دا کار ښکاره لېونتوب نه دی نو څه دی؟ ښه خو دا ده چې تاسې څو ورځې صبر وکړئ ! او انتظار وکړئ ! ګوندې څه مدّت وروسته دی په سد او په هوش راشي، او د جنون او د سودا د دغې دورې څخه افاقه ومومي او جوړ شي، یا دی پخپلو همدغو ویلو ویلو کې مړ شي، او سا یې وخیژي، او دغه قصه پای ته ورسیږي (العیاذ بالله).

قَالَ رَبِّ انْصُرْنِي بِمَا كَذَّبُونِ ﴿٢٦﴾

وویل (نوح) ای رب څما ! مدد وکړه له ما سره په سبب د دې چې تکذیب یې وکړ څما.

تفسیر: یعنې کله چې د نوح علیه السلام ټول زیار (محنت) او کوښښ بېکاره ثابت شو، او د نهه نیمو سوو کلونو ټول زیار او زحمت یې ورته بې ثمره او بې نتیجې څرګند شو، او موفّق نه شو چې دغه کفّار د ضلالت له لارې څخه چپ او د هدایت پر سمه لاره یې ور روان کړي؛ نو د الله تعالی په دربار کې یې عرض او فریاد وکړ چې: یا الله ! اوس د دغو اشقیاوو په مقابل کې څما امداد وفرمایه، څکه چې ظاهراً دغه خلق څما د تکذیب څخه مخ ګرځوونکي نه دي، او د نورو خپلو راتلونکو نسلونو او اولادونو افکار او عقائد هم خرابوونکي دي.

فَأَوْحَيْنَا إِلَيْهِ أَنِ اصْنَعِ الْفُلْكَ بِأَعْيُنِنَا وَوَحْيِنَا فَإِذَا جَاءَ أَمْرُنَا وَفَارَ التَّنُّورُ فَاسْلُكْ فِيهَا مِنْ كُلٍّ زَوْجَيْنِ اثْنَيْنِ وَأَهْلَكَ إِلَّا مَنْ سَبَقَ عَلَيْهِ الْقَوْلُ مِنْهُمْ وَلَا تُخَاطِبْنِي فِي الَّذِينَ ظَلَمُوا إِنَّهُمْ مُغْرَقُونَ ﴿٢٧﴾

پس وحي وکړه مونږ دغه (نوح) ته؛ داسې چې اوس جوړه کړه یوه بېړۍ په لیدلو (د سترګو او نظر لاندې) څمونږ، او په وحي (امر او ښودنې) څمونږ، پس کله چې راغی امر (حکم) څمونږ (پر نزول د عذاب سره)، او راوخوټېده (په اوبو) تنّور؛ پس ورننباسه (سواره کړه) په دې بېړۍ کې له هره قسمه جوړه جوړه، دوه دوه (نر او ښځه)، او اهل (بیت) خپل (یا مؤمنان)، مګر مه ننه باسه هغه څوک چې ړومبی شوې ده په ده خبره (د عذاب) له دوی نه، او مه کوه خبرې له ما سره په باب د هغو کسانو چې ظلم یې کړی دی (په نفسونو خپلو باندې) بېشکه په دوی باندې حکم کړی شوی د غرقېدلو.

تفسیر: یعنې کفّار اګر که ستا له کورنۍ څخه هم وي؛ له خپله څانه سره یې مه سوروه ! څکه چې د الله تعالی له درباره د عذاب قطعي حکم صادر شوی دی، او د دغې فیصلې اجراء او انفاذ یو حتمي او ضروري کار دی، اوس له ظالمانو څخه د هیڅ یوه د نجات او خلاصې لپاره هیڅ یوه سعي او کوښښ مه کوه !.

فَإِذَا اسْتَوَيْتَ أَنْتَ وَمَنْ مَعَكَ عَلَى الْفُلْكِ فَقُلِ الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي نَجَّانَا مِنَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ ﴿٢٨﴾

نو کله چې برابر شوې وختلې (ای نوحه) ته او هغه (مؤمنان) چې له تا سره دي پر بېړۍ باندې؛ نو ووایه چې: ټول حمد ثناء ده خاص هغه الله ته چې خلاص یې کړو مونږ له ظالم قومه (مشرکانو) څخه.

تفسیر: یعنې الله تعالی مونږ له دوی څخه بېل کړو، او له عذاب څخه یې مأمون او مصئون وساتلو.

وَقُلْ رَبِّ أَنْزِلْنِي مُنْزَلًا مُبَارَكًا وَأَنْتَ خَيْرُ الْمُنْزِلِينَ ﴿٢٩﴾

ووایه (ای نوحه په وخت د کوزېدو د تا له بېړۍ نه): ای ربه څما ! کوز کړه ما په یو داسې څای کې چې مبارک برکتناک وي حال دا چې ته خیر (ډېر غوره) له ټولو کوزونکیو څخه یې.

تفسیر: یعنې په بېړۍ کې ښه د هوسايۍ (آسانۍ) او آرام ځای راکړه ! او په کوم ځای کې چې مو له بېړۍ څخه ښکته کوې؛ هلته هم څه ربړ او تکلیف راپېښ نشي !، او په هر ډول او په هر ځای کې دې ستا برکت او رحمت ځما له حاله سره مل وي !.

إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ وَإِن كُنَّا لَمُبْتَلِينَ ﴿٣٠﴾

بېشکه دغه (قصه د نوح) کې خامخا دلائل (د عبرت او قدرت ځمونږ) دي، او بېشکه یو مونږ خامخا ازموینت کوونکي (د بندګانو).

تفسیر: چې کوم یو د دغو داوربدلو څخه عبرت او نصیحت حاصلوي؟ او کوم یو یې نه حاصلوي: ﴿وَلَقَد تَّرَكْنَاهَا آيَةً فَهَلْ مِن مُّدَّكِرٍ﴾ (د القمر سورت (۱) رکوع، (۱۵) آیت، (۲۷) جزء).

ثُمَّ أَنشَأْنَا مِن بَعْدِهِمْ قَرْنًا آخَرِينَ ﴿٣١﴾ فَأَرْسَلْنَا فِيهِمْ رَسُولًا مِّنْهُمْ أَنِ اعْبُدُوا اللَّهَ مَا لَكُم مِّنْ إِلَٰهٍ غَيْرُهُ ۖ أَفَلَا تَتَّقُونَ ﴿٣٢﴾ وَقَالَ الْمَلَأُ مِن قَوْمِهِ الَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِلِقَاءِ الْآخِرَةِ وَأَتْرَفْنَاهُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا مَا هَٰذَا إِلَّا بَشَرٌ مِّثْلُكُمْ يَأْكُلُ مِمَّا تَأْكُلُونَ مِنْهُ وَيَشْرَبُ مِمَّا تَشْرَبُونَ ﴿٣٣﴾

بیا پیدا کړ مونږ پس له (هلاکه د) قومه (د نوح) یو اهل د زماني نور (عادیان یا ثمودیان)، پس ولېږه مونږ په هغو کې یو رسول (هود یا صالح) له دوی څخه، (وویل مونږ په ژبه د هغه رسول دوی ته داسې) چې عبادت کوئ تاسې (یواځې) د الله، نشته تاسې ته بل هیڅ بر حق معبود بې له الله، آیا پس نه ویرېږئ تاسې (له عذابه د الله). او وویل مشرانو له قومه د دغه (نبي) څخه هغه کسان چې کافران شوي وو، او نسبت د دروغو یې کړی وو ملاقات د آخرت ته، او نعمتونه ورکړي وو مونږ دوی ته په دغه ژوندون لږ خسیس کې: نه دی دا (نبي) مګر یو بشر سړی دی په مثل د تاسې چې خوري له هغه (ځیزه) چې خورئ یې تاسې له هغه نه، او څښي له هغه ځیز چې څښئ یې تاسې له هغه نه.

تفسیر: یعنې عادیان یا ثمودیان پر دې خبرې باندې نه وو معتقد چې وروسته له مرګه به یوه ورځ د پاک الله سره مخامخ کېدونکي یو، او داسې به یې ګڼل چې فقط همدغه د دنیا ژوندون او د هغې عیش او آرام ځمونږ په برخه کې دی، او پرته د معاش د معاد هیڅ فکر به له هغوی سره نه وو، نو ځکه د خپلو رسولانو د ارشاد په مقابل کې به یې داسې چټې خبرې کوېې چې دا رسول هم ځمونږ په شان سړی دی هغه څه خوري چې مونږ یې خورو او هغه څه څکي چې مونږ یې څکو ظاهر کې په ده کې هیڅ یو داسې امتیاز او خبره نشته چې تاسو یې نه لرئ.

وَلَئِنْ أَطَعْتُم بَشَرًا مِّثْلَكُمْ إِنَّكُمْ إِذًا لَّخَاسِرُونَ ﴿٣٤﴾

او (قسم دی) خامخا که اطاعت وکړ تاسې د یوه انسان په شان خپل؛ بېشکه چې تاسې په هغه وخت کې خامخا له زیانکارانو څخه یئ.

تفسیر: یعنې له دې نه به لویه خرابي او ذلت څه وي چې د خپل ځان په شان د یوه بل معمولي انسان سړي تابع، خادم او مطیع شئ، او خامخا هغه خپل متبوع، مخدوم، او مطاع وګرځوئ؟.

أَيَعِدُكُمْ أَنَّكُمْ إِذَا مِتُّمْ وَكُنتُمْ تُرَابًا وَعِظَامًا أَنَّكُم مُّخْرَجُونَ ﴿٣٥﴾ هَيْهَاتَ هَيْهَاتَ لِمَا تُوعَدُونَ ﴿٣٦﴾

آیا وعده کوي له تاسې سره (او ویروي مو دغه هود یا صالح په دې) چې بېشکه تاسې کله چې مړه شئ او شئ خاورې او هډوکي؛ نو بېشکه چې تاسې به را ایستل کېږئ (له ځمکې په بعث سره). ډېر لرې دی ډېر لرې دی (چېرې کېدی شي) هغه څیز چې تاسې سره یې وعده کولی شي.

تفسیر: دغه هم د کفّارو وینا ده، یعني خومره له عقل څخه بعیده خبره وایي، چې د وراسته هډوکي هغه بخر کي چې له خاورو سره بیخي ګډوډ شوي دي؛ بیا له قبرونو څخه د انسانانو په شکل ژوندي راپاڅولی کیږي، نو ښه تاسې (ای کفارو !) خپله فکر وکړئ چې په داسې چټې (بېکاره) او مهملو خبرو باندې څوک باور کولی شي؟ چې له عقله او صحّت څخه لرې وي؟.

إِنْ هِيَ إِلَّا حَيَاتُنَا الدُّنْيَا نَمُوتُ وَنَحْيَا وَمَا نَحْنُ بِمَبْعُوثِينَ ﴿٣٧﴾

نه دی دا ژوندون مګر همدا ژوندون ځمونږ د دنیا، چې مرو او ژوندي کېږو، او نه یو مونږ بیا راپاڅولي شوي وروسته له مرګه (له قبرونو څخه حساب او کتاب ته).

تفسیر: یعني (دغه کفّار وایي) چېرې دی آخرت او چېرې دی حساب او کتاب؟ په څه چې مونږ پوهیږو خو هغه هم دغه د دنیا موجوده سلسله ده، چې مونږ یې ګورو، او هغه همدا یو ژوندي کېدل او یو مړه کېدل دي چې د ګردو تر سترګو لاندې جریان لري، یو ځیږیږی (پیدا کیږي) او بل مري، او زیات له دې نه بل هیڅ شی نشته.

إِنْ هُوَ إِلَّا رَجُلٌ افْتَرَىٰ عَلَى اللَّهِ كَذِبًا وَمَا نَحْنُ لَهُ بِمُؤْمِنِينَ ﴿٣٨﴾

نه دی دغه (هود یا صالح) مګر یو سړی چې تړلي یې دي پر الله دروغ، او نه یو مونږ ده ته ایمان راوړونکي.

تفسیر: یعني کفّار وایي: د دغه سړي دغه وینا چې زه د الله نبي یم، او الله تعالی مړي بیا له سره ژوندي کوي، ثواب او عقاب، جزاء او سزا ورکوي؛ دغه دواړه دعاوی داسې دي چې هغه مونږ له سره نه شو منلی، نو خامخا داسې جګړې نښلولو او د سر درد پیدا کولو ته څه حاجت پاتې دی؟ او له هغه څخه څه فائده عائده کیږي؟ نو بالآخر پېغمبر د کفّارو د داسې خبرو اترو څخه سخت متأثر شو، او له هغه منکرانو څخه بې هیلې او ناامیده شو، او داسې دعا یې وکړه:

قَالَ رَبِّ انْصُرْنِي بِمَا كَذَّبُونِ ﴿٣٩﴾ قَالَ عَمَّا قَلِيلٍ لَيُصْبِحُنَّ نَادِمِينَ ﴿٤٠﴾

وویل (هود یا صالح): ای ربه ځما ! مدد وکړه له ما سره په سبب د دې چې دروغجن یې وبللم زه (او ځما رسالت یې ونه مانه). نو وفرمایل (الله هود یا صالح ته چې) پس له لږ مدّت خامخا وبه ګرځي (دغه عادیان یا ثمودیان) پښېمانه (په دغه کُفر او تکذیب خپل).

تفسیر: یعني د الله تعالی عذاب ورتلونکی دی، چې وروسته له هغه به افسوس او ارمان کول هیڅ د دوی په درد نه خوري، او نه به څه نفع وررسوي.

فَأَخَذَتْهُمُ الصَّيْحَةُ بِالْحَقِّ

پس ونیول دوی چغې د هلاکت په حق (او عدل) سره.

تفسیر: له دې په ښکاره ډول دغه مترشح کیږي چې دغه قصه د «ثمود» وه چې د هغه امّت په سخت غږ سره مړ شوی دی، او پر «عاد» سخت باد الوتی وو، او چا ویلي دي چې: دغه قصه د عادیانو ده، چې د «الأعراف» په سورت او په هود

او په شعراء کې په قصې د نوح پسې همدغه ذکر دی، نو بناء پر دغه هر ښخ کن عذاب ته «صيحة» وايه شي، نو ځکه دلته هم «صيحة» ذکر شوه.

فَجَعَلْنٰهُمْ غُثَآءً ۚ فَبُعْدًا لِّلْقَوْمِ الظّٰلِمِيْنَ ﴿۴۱﴾

پس (هلاک شول نو) وګرځول مونږ دوی شاوړي (خس خاشاک د سيلاب)، پس لرېوالی دی قوم ظالمانو ته (له رحمته د الله).

تفسير: يعنې لکه چې سيلاب (ځپان) خس او خاشاک له خپله ځانه سره وړي؛ همداسې د الله تعالى د عذاب په سيلاب کې دوی هم وبهېدل او لاهو شول.

ثُمَّ اَنْشَاْنَا مِنْۢ بَعْدِهِمْ قُرُوْنًا اٰخَرِيْنَ ﴿۴۲﴾ مَا تَسْبِقُ مِنْ اُمَّةٍ اَجَلَهَا وَمَا يَسْتَاْخِرُوْنَ ﴿۴۳﴾

بيا پيدا کړ مونږ وروسته له هغو (ثموديانو يا عاديانو) اهل د زمانو نور (لکه قوم د لوط او شعيب). نشي ړومبی کېدی هيڅ قوم له وعدې مقررې خپلې، او نه وروستی کېدی شي ترې.

تفسير: يعنې هر قوم چې د خپلو انبياوو تکذيب وکړي؛ ګرد په همغو خپلو مقرره وو وعدو سره هلاک کيږي، هر ميعاد او هره نېټه چې د هر قوم لپاره مقرره شوې ده؛ هغه د يوې شېبې له مخې هم نه وړاندې او نه وروسته کيږي.

ثُمَّ اَرْسَلْنَا رُسُلَنَا تَتْرَا ؕ كُلَّمَا جَآءَ اُمَّةً رَّسُوْلُهَا كَذَّبُوْهُ فَاَتْبَعْنَا بَعْضَهُمْ بَعْضًا وَّجَعَلْنٰهُمْ اَحَادِيْثَ ۚ فَبُعْدًا لِّقَوْمٍ لَّا يُؤْمِنُوْنَ ﴿۴۴﴾

بيا ولېږل مونږ رسولان خپل حال دا چې يو په بل پسې پيوست وو، هر کله چې رابه غی کوم امّت ته رسول د دوی؛ نو دروغجن به يې باله دی، پس پرله پسې به کړل مونږ ځينې د دوی په ځينو نورو (په هلاکولو کې)، او وګرځول مونږ دوی تشې قصې (د تعجّب په عالم کې)، پس لرې والی دی (د الله له رحمته) هغه قوم ته چې نه راوړي ايمان (په مؤمن به شيانو باندې).

تفسير: يعنې الله تعالى د رسولانو سلسله روانه کړه، او يو په بل پسې يې نبي ورلېږه، او د مکذبينو هم د يوه پسې د بل تباه، فناء او بربادېدل جاري وو، له يوه جانبه د انبياوو بعثت او له بل جانب د منکرينو د اهلاک لمبرونه به سره لګېدل، لکه چې په همدغه سلسله کې ډېر اقوام سره تباه شول، چې له هغوی څخه د حيرت او عبرت نه د ډکو قصو او افسانو ماسوا بل هيڅ شی نه دی پاتې، او نن د هغوی داستانونه يوائې د پند، نصيحت، او عبرت لپاره ويلی او اورولی کيږي.

ثُمَّ اَرْسَلْنَا مُوْسٰى وَاَخَاهُ هٰرُوْنَ ۙ بِاٰيٰتِنَا وَسُلْطٰنٍ مُّبِيْنٍ ﴿۴۵﴾ اِلٰى فِرْعَوْنَ وَمَلَا۟ئِهٖ فَاسْتَكْبَرُوْا وَكَانُوْا قَوْمًا عَالِيْنَ ﴿۴۶﴾

بيا ولېږه مونږ موسی او ورور د ده هارون په دلائلو (د قدرت او هغو معجزو) خپلو سره، او په برهان دليل سند ښکاره. طرف د فرعون او قوم د ده (فرعونيانو) ته، پس کبر سرکشي يې وکړه (له ايمانه) حال دا چې وو دوی قوم متکبّر (سرکش پر خلاف د موسی).

تفسير: نو ځکه د الله تعالى پيغام يې په خاطر کې رانه ووړ، چې د کبر او غرور نشې د دوی دماغونه بيخي خراب او مختل کړي وو.

فَقَالُوٓا۟ أَنُؤْمِنُ لِبَشَرَيْنِ مِثْلِنَا وَقَوْمُهُمَا لَنَا عَٰبِدُونَ ﴿٤٧﴾

پس وويل (قبطيانو): آيا پس ايمان راوړو مونږ پر دوو سړيو په مثل شان څمونږ حال دا چې قوم د دوی (سبطيان) مونږ ته خادمان (مريان) دي.

تفسیر: يعنې د موسى عليه السلام او هارون عليه السلام قوم بني اسرائيلو خو څمونږ مريیتوب او مزدوري كوي، نو د دوی له منځه مونږ د دغو دوو سړيو سيادت او مشرتوب څرنګه منلی شو؟.

فَكَذَّبُوهُمَا فَكَانُوا۟ مِنَ ٱلْمُهْلَكِينَ ﴿٤٨﴾ وَلَقَدْ ءَاتَيْنَا مُوسَى ٱلْكِتَٰبَ لَعَلَّهُمْ يَهْتَدُونَ ﴿٤٩﴾

پس دروغجن وبلل دغو (موسى او هارون لره قبطيانو) پس شول (قبطيان) له هلاك كړيو شويو (په غرق سره). او خامخا په تحقيق وركړی وو مونږ موسى ته كتاب (تورات) ښايي چې دغه (بني اسرائيل) سمه صافه لاره ومومي (په دې تورات سره).

تفسیر: يعنې د فرعون له اهلاك څخه وروسته مونږ بني اسرائيلو ته «تورات شريف» وركړ، څو خلق پر هغه تګ او عمل وكړي، او تر جنّت او د الله د رضاء تر منزل پورې ورسېدی شي.

وَجَعَلْنَا ٱبْنَ مَرْيَمَ وَأُمَّهُۥٓ ءَايَةً وَءَاوَيْنَٰهُمَآ إِلَىٰ رَبْوَةٍ ذَاتِ قَرَارٍ وَمَعِينٍ ﴿٥٠﴾

او ګرځولي وه مونږ (قصه د) ځوی د مريمې او د مور د ده (يو لوی) دليل (د قدرت)، او مونږ ځای وركړی ـ راوستي وو دوی هسكې (اوچتې) ځمكې ته چې خاونده د قرار ده (چې اوسېدونكي يې په ارام دي)، او خاونده د اوبو پاكو صافو بهېدونكو ده.

تفسیر: يعنې دغه د الهيه وو قدرتونو له دلائلو او ننبو څخه دی، چې يواځې د مور له ګېډې يې بې له پلاره عيسى المسيح عليه السلام پيدا كړی دی، لكه چې په «آل عمران» او د «مريم» په سورتونو كې د دې تقرير ليكلی شوی دی.

«ربوة» هسكې (اوچتې) ځمكې ته ويلی شي، چې بيت المقدس يا دمشق يا مصر وو، او پخپلو نورو شاوخوا ځمكو باندې لوړه ده، ښايي دا هم هغه هسكه (اوچته) ځمكه يا غونډۍ وي چې د لنګون په وخت كې هلته بي بي مريمې تشريف درلود (لرلو)، لكه چې د «مريم» د سورت دغه آيات پرې دلالت كوي:

﴿فَنَادَىٰهَا مِن تَحْتِهَآ أَلَّا تَحْزَنِى قَدْ جَعَلَ رَبُّكِ تَحْتَكِ سَرِيًّا * وَهُزِّىٓ إِلَيْكِ بِجِذْعِ ٱلنَّخْلَةِ تُسَٰقِطْ عَلَيْكِ رُطَبًا جَنِيًّا﴾ چې دغه ځای هسك وو، او ترې لاندې چينه يا وياله بهېده، او د خُرما ونه هغه ته نژدې وه (كذا فسّره ابن كثيررحمه الله).

يَٰٓأَيُّهَا ٱلرُّسُلُ كُلُوا۟ مِنَ ٱلطَّيِّبَٰتِ وَٱعْمَلُوا۟ صَٰلِحًا

ای رسولانو! خورئ تاسې له طيّباتو (پاكيزه وو طعامو) څخه او وكړئ تاسې ښه (عملونه).

تفسیر: يعنې د ګردو انبياوو په دين كې همدغه يو حكم شته چې حلال خوراك له حلالې لارې څخه ګټئ او نېك كارونه كوئ!، او ښايي چې په نېكو كارونو ګرد خلق سره مشغول او مصروف اوسي، لكه چې ټولو انبياوو عليهم السلام په نهايت مضبوطی او استقامت سره د حلال اكل، د مقال صدق، او د نېكو اعمالو په مواظبت توصيه او خپل امت ته تأكيدات كول.

د عظيم الشأن قرآن په بل ځای كې دغسې حكم چې دلته رسولانو ته وركړی شوی دی؛ «عامة المؤمنين» ته وركړی شوی دی، په دغه كې د نصرانيانو د رهبانيت ترديد هم شوی دی، چې د عيسى عليه السلام له ذكره سره

خاص مناسبت لري، له احاديثو څخه معلوميږي چې د «هر چا خوړل، څښل، آغوستل چې له حرامو څخه وي؛ د هغه د دعاء د قبول توقع نه ښايي چې وكړه شي»، په ځينو احاديثو كې دي: «هغه غوښه چې د حرامو څخه زرغونه شوي وي؛ د دوزخ اور د هغه زيات حقدار دى»، (العياذ بالله).

إِنِّي بِمَا تَعْمَلُونَ عَلِيمٌ ﴿٥١﴾

بېشكه زه پر هغو كارونو چې كوئ يې تاسې ښه عالم خبردار يم.

تفسير: يعنې حلال خوړونكيو او نېكو كارو ته ښايي چې داسې عقيده ولري چې الله تعالى د ده له ټولو پټو او ښكاره وو احوالو او افعالو څخه ښه عالم دى، او له هغه سره موافق به له هر چا سره معامله كوي، دغه اګر كه له رسولانو سره پخپلو زمانو كې خطاب دى، مګر په واقع كې د دوى امّت ته د دغه مطلب اورول مقصود دي.

وَإِنَّ هَٰذِهِ أُمَّتُكُمْ أُمَّةً وَاحِدَةً وَأَنَا رَبُّكُمْ فَاتَّقُونِ ﴿٥٢﴾ فَتَقَطَّعُوا أَمْرَهُمْ بَيْنَهُمْ زُبُرًا ۖ

او بېشكه دا (سماوي دين چې توحيد او نور مؤمن به شيان دي، اى رسولانو !) ستاسو دين (او د ستاسو د ټولو امتيانو دين) دى په دې حال كې چې دين يو دى، او زه ستاسو رب يم، نو وويرېږئ له ما. پس پرې كړ (امّتيانو د دوى) دين خپل په منځ خپل كې ټوټې ټوټې.

تفسير: يعنې د اصولو په اعتبار د ګردو انبياوو دين او ملّت يو او د ګردو الله هم يو دى، چې د هغه د عصيان څخه تل وېره په كار ده، ليكن خلقو په دغه واحد اصل كې اختلاف وغورځاوه، او د دين اصل يې سره ټوټې ټوټې كړ، او بېلې بېلې لارې يې په كې جوړې كړې، پخپل سر د آراوو او اهواوو په متابعت په سلهاوو فرقې او مذاهب جوړ شول، انبياء دغه تفريق خلقو ته نه دى ښوولى، د دوى په نزد د ازمنه وو او امكنه وو او نور اختلاف صرف فروعي اختلاف وو، او په اصول الدين كې ګرد سره بالكليه متفق وو.

كُلُّ حِزْبٍ بِمَا لَدَيْهِمْ فَرِحُونَ ﴿٥٣﴾

چې هر يو حزب ګوند (له دوى نه) په هغه (باطل دين) چې له دوى سره دى، خوشال دى.

تفسير: يعنې داسې به يې ګڼل چې يواځې همدغه مونږ پر حق دين يو، او څمونږ همدغه لاره سمه او صافه لاره ده.

فَذَرْهُمْ فِي غَمْرَتِهِمْ حَتَّىٰ حِينٍ ﴿٥٤﴾

پس پرېږده (اى محمده !) دوى په ګمراهۍ خپلې كې تر يوه وخته (د مرګه) پورې.

تفسير: يعنې هغو كسانو چې د انبياوو په متفقه وو هداياتو كې ګوندونه (ډلې) جوړ كړل، او سره بېلې بېلې فرقې او ملّتونه يې قائم كړل، او هره فرقه يواځې پر هم هغو خپلو عقائدو او خياﻻتو د زړه له كومې ټينګه وﻻړه ده، او په هيڅ ډول له هغه څخه مخ نه اړوي، اګر كه ته ډېر پند او نصيحت هم وفرمايې، نو تاسې په دغه غم كې خپل ځان زيات مه كړوئ !، بلكه دوى ته لږ مهلت وركړئ !، چې دوى د غفلت او جهالت په نشو كې ډوب او نشه پراته وي، څو هغه موعوده ساعت ورسيږي، او د دوى سترګې ټېغې ټېغې پاتې شي، يعنې موت يا د الله تعالى عذاب د دوى پر سرونو او شاوخوا وګرځي.

أَيَحْسَبُونَ أَنَّمَا نُمِدُّهُمْ بِهِ مِنْ مَالٍ وَبَنِينَ ﴿٥٥﴾ نُسَارِعُ لَهُمْ فِي الْخَيْرَاتِ ۚ بَلْ لَا يَشْعُرُونَ ﴿٥٦﴾

آيا ګمان كوي دوى د دې چې بېشكه هر هغه شيز چې وركوو يې مونږ دوى ته (په دنيا كې

مدد ورسره کوو) په هغه څیز له ماله او (له) ځامنو. چې تلوار کوو مونږ دوی ته په خیراتونو (او اکرامونو؟ نه ده داسې) بلکه نه پوهیږي دوی (چې دا استدراج او امهال دی).

تفسیر: همدغه د دوی خیال وو، لکه چې ویل به یې: ﴿وَقَالُوا نَحْنُ أَكْثَرُ أَمْوَالًا وَأَوْلَادًا وَمَا نَحْنُ بِمُعَذَّبِينَ﴾ (د السبأ سورت (۴) رکوع (۳۵) آیت (۲۲) جزء)، یعني که مونږ د الله تعالی په نزد مردود او مبغوض وی؛ نو دغه مال او دولت او اولاد او نور یې ولې مونږ ته په دغه کثرت سره راکړي دي؟ یعني په دې نه پوهیږي چې د مال او اولاد دغه افراط د دوی د فضیلت او کرامت له سببه نه دی، بلکه د امهال او استدراج په بناء دی، هغومره مهلت او ډیل چې دوی ته ورکاوه کیږي؛ په همدغه اندازه د دوی د شقاوت جام تر څنډو (غاړو) پورې ډکیږي: ﴿وَالَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا سَنَسْتَدْرِجُهُمْ مِنْ حَيْثُ لَا يَعْلَمُونَ﴾ (۹ جزء د الأعراف سورت (۱۸۲ – ۱۸۳) آیتونه (۲۳) رکوع).

إِنَّ الَّذِينَ هُمْ مِنْ خَشْيَةِ رَبِّهِمْ مُشْفِقُونَ ۝٥٧

بېشکه هغه کسان چې دوی له (خوفه د) عذاب د رب خپل ویریدونکي دي تل.

تفسیر: یعني صادق او خالص مؤمنان سره له ایمانه او احسانه د کفّارو او مغرورینو پشان له «مکر الله» څخه مأمون نه دي، بلکه تل تر تله د الله تعالی له وېرې څخه لړزیږي او ویریږي چې الله تعالی دې نه کړي چې دغه انعامات او احسانات چې پر مونږ په دغه دنیا کې شوي دي؛ امهال او استدراج وي، د حسن بصري رحمه الله مقوله ده: «مؤمن نېکی کوي او ویریږي، او منافق بدئ کوي او له سره یې فکر خراب نه وي».

وَالَّذِينَ هُمْ بِآيَاتِ رَبِّهِمْ يُؤْمِنُونَ ۝٥٨

او هغه کسان چې دوی په آیتونو د رب خپل ایمان راوړي.

تفسیر: یعني پر کونیه وو او شرعیه وو آیتونو دواړو باندې یقین او داسې عقیده لري، چې هر شی دلته راد مخه کیږي؛ هغه عین الحکمت او صواب دی، او هر هغه شی چې هلته رادمخه کیږي؛ هغه هم بالکل حق او هر هغه حکم چې راکاوه کیږي؛ هغه من کل الوجوه صواب او معقول دی.

وَالَّذِينَ هُمْ بِرَبِّهِمْ لَا يُشْرِكُونَ ۝٥٩

او هغه کسان چې دوی په رب خپل پورې نه شریکوي (بل هیڅ شی).

تفسیر: یعني پر خالص ایمان او توحید په طریقه د اخلاص سره قائم دي، او هر یو عمل په صدق او اخلاص سره اداء کوي، د خفي یا جلي شرک یوې شائبې ته د راتللو موقع نه ورکوي.

وَالَّذِينَ يُؤْتُونَ مَا آتَوْا وَقُلُوبُهُمْ وَجِلَةٌ أَنَّهُمْ إِلَىٰ رَبِّهِمْ رَاجِعُونَ ۝٦٠

او هغه کسان چې ورکوي هر هغه چې ورکوي یې دوی (له زکاتونو او خیراتونو) حال دا چې زړونه د دوی ویریدونکي دي (له نه قبلېدو نه، ځکه چې) بېشکه دوی رب خپل ته ورتلونکي دي.

تفسیر: یعني څه پوهیږو چې هغه هلته مقبول شو که نه؟ وروسته مو په کار راځي که نه؟ د الله تعالی په لاره کې د صرفولو څخه تل د دوی په زړونو کې دغه وېره او اندېښنه وي او پر خپل عمل باندې نه مغروریږي، او سره له نېکی کولو هم ویریږي.

أُولَٰٓئِكَ يُسَٰرِعُونَ فِى ٱلْخَيْرَٰتِ وَهُمْ لَهَا سَٰبِقُونَ ﴿٦١﴾

دغه کسان ډېر تلوار (او رغبت) کوي په نېکيو (طاعاتو) کې، او دوی هغو (نېکيو) ته ړومبی کېدونکي دي (له نورو خلقو نه).

تفسیر: هـم په دنیا کـې او هم په آخرت کې، لکه څنګه چې الله جل جلاله فرمايلي دي: ﴿فَـَٔاتَىٰهُمُ ٱللَّهُ ثَوَابَ ٱلدُّنْيَا وَحُسْنَ ثَوَابِ ٱلْـَٔاخِرَةِ﴾ (۴ جزء، د آل عمران سورت (۱۴۸) آيت، (۱۵) رکوع)، نو په حقیقت کې اصلي نیکي په صالحه وو اعمالو، حمیده وو أخلاقو او فاضله وو ملکاتو کې وشوه، نه په اموالو او اولادو کې لکه چې د کفّارو ګمان وو.

وَلَا نُكَلِّفُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا ۖ وَلَدَيْنَا كِتَٰبٌ يَنطِقُ بِٱلْحَقِّ ۚ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿٦٢﴾

او نه تکلیفوو (نه مکلّفوو) هیڅ نفس مګر په قدر د طاقت د ده، او څمونږ سره یو کتاب (لوح محفوظ یا عملنامې) دی، چې بیانوي حق رښتیا، او پر دوی به هیڅ قسم ظلم ونه کړ شي (په تزیید د عقاب، یا تنقیص د ثواب سره).

تفسیر: یعنې هغه اعمال او خصال چې پاس بیان شول، کوم داسې مشکل کار نه دی، چې د هغه تحمّل د انسان له طاقته خارج وي، څمونږ عادت داسې نه دی چې خلق په مالا یطاق شیانو مکلّف کړو، دغه ګردې خبرې داسې دي چې که تاسې توجه وکړئ؛ نو پخپله یې حاصلولی شئ، هغه کسان چې د کاملینو سابقینو درجې ته نشي رسېدلی، دوی دې هم خپل وسعت او همّت سره موافق پوره هم هغسې سعي او کوښښ وکړي چې پرې مکلّف دي، د هر یوه اعمال څمونږ په نزد د اعمالو په صحائفو کې درجه په درجه لیکلي موجود دي، چې د قیامت په ورځ د ګردو په مخ کې پرانستلی او کېښودلی کیږي، او د هغه سره موافق به دوی ته جزاء ورکوله کیږي، چې په هغه کې د یوې ذرې په اندازه هم ظلم او تېری نه کیږي، او نه د چا کومه نیکي ضایع کیږي، او نه یې اجر کم ورکاوه کیږي، نه بې وجه او بې قصوره د بل چا بار پرې اچولی کیږي.

بَلْ قُلُوبُهُمْ فِى غَمْرَةٍ مِّنْ هَٰذَا وَلَهُمْ أَعْمَٰلٌ مِّن دُونِ ذَٰلِكَ هُمْ لَهَا عَٰمِلُونَ ﴿٦٣﴾

بلکه زړونه د دغو (کفّارو) په غفلت کې دي له دغه (قرآنه)، او شته دوی ته عملونه (ناپاکه او کارونه بېباکه) غیر له دې (شرکه د دوی) چې دوی د هغو عملونو کوونکي دي (نو به پرې بیا مومي جزاء او هم دوی به داسې په غفلت او معصیت کې مشغول اوسیږي).

تفسیر: د آخرت له حسابه او کتابه دغه خلق غافل او بې پرواء، او په دنیوي چارو کې مشغول او لګیا دي، او له سره له هغو څخه نه وزګاریږي، چې دِ آخرت په طرف توجّه وکړي، یا یې دا مطلب چې د دوی په زړونو کې کفر او نفاق ځای نیولی دی، او دوی د شک، تردد، غفلت او د جهالت په تورو تیارو موجونو او چپو کې ډوب شوي دي، لویه ګناه خو دغه شوه، باقي له دې نه ماسوا نور ډېر ګناهونه شته چې دوی یې سره ټولوي، او د یوې شېبې له مخې هم له هغه څخه نه دي جدا، او نه ښايي هم ترې جدا شي، څکه هغه بد أعمال چې د دوی په حق کې د دوی د بد استعداد لامله (له وجې) مقدّر شوي دي، هغه به خامخا دوی کوي، او خامخا د هغه جزاء به مومي.

حَتَّىٰٓ إِذَآ أَخَذْنَا مُتْرَفِيهِم بِٱلْعَذَابِ إِذَا هُمْ يَجْـَٔرُونَ ﴿٦٤﴾ لَا تَجْـَٔرُوا ٱلْيَوْمَ ۖ إِنَّكُم مِّنَّا لَا تُنصَرُونَ ﴿٦٥﴾

تر هغه پورې کله چې ونیسو مونږ (هم هغه) غنیان (غټان منعمان) د دوی په (دنیوي) عذاب (د قتل یا قحط یا نور، نو) ناڅاپه دوی به فریادونه کوي (ټنډارې وهي). مه کوئ فریاد نن ورځ (څکه چې) بېشکه تاسې سره له مونږ څخه هیڅ مدد به ونه کړی شي (په خلاصولو کې له عذابه).

تفسیر: تفسير: يعنې څه وخت چې په دنيوي يا اخروي عذاب کې مبتلا شي؛ نو ژاړي او سخت شورماشور اچوي، چې مونږ ته له دغه آفت څخه نجات راکړه ! ښه، په دغه وخت کې به د دوی نجات ورکوونکی څوک وي؟ نو حکم صادريږي چې چپ شئ ! له سره شورماشور مه کوئ ! چې دغه ټولې ژړا او انګولا مو بېکاره ده، نن هيڅوک ستاسې نصرت او مرسته نشي کولی، او نه مو څوک له عذابه خلاصولی شي.

قَدْ كَانَتْ ءَايَٰتِى تُتْلَىٰ عَلَيْكُمْ فَكُنتُمْ عَلَىٰٓ أَعْقَٰبِكُمْ تَنكِصُونَ ﴿٦٦﴾ مُسْتَكْبِرِينَ بِهِۦ سَٰمِرًا تَهْجُرُونَ ﴿٦٧﴾

په تحقيق وو آيتونه (د قرآن) ځما چې لوستلي به شو پر تاسې (هر وخت) پس وئ به تاسې په پوندو خپلو چې بېرته به ګرځېدئ (او نه به مو مانه کلام ځما). په دې حال چې کبر کوونکي به وئ په دې (قرآن يا محمد يا کعبه) حال دا چې د شپې قصې کوونکي به وئ (په طعن د مقدّساتو کې) مسخرې به مو کولې، پرېښودل به مو (قرآن او نور مطهرات او ترې تښتېدئ به).

تفسیر: يعنې ولې اوس شورماشور لګوئ او نارې سورې وهئ، هغه وخت مو په ياد راوړئ چې رسول الله صلی الله عليه وسلم به تاسې ته د الله تعالی آيتونه اورول او تاسې به په ډېر سرعت سره ترې تښتېدئ، او د هغو آيتونو اورېدلو ته به مو هيڅ فکر او توجّه نه کوله، بلکه ستاسې کبر، غرور او ځانمني (خودنمايي) به له سره تاسې ته اجازه نه درکوله چې هغه ومنئ، يا د انبياء الله عليهم السلام خبرو ته لږ غوږ کېږدئ، يعنې کفّار به د رسول الله صلی الله عليه وعلی آله وصحبه وسلّم له مجلسه داسې تښتېدل لکه چې دوی (العياذ بالله) د کومې چټې (بېکاره) او فضولې قصې له اورېدلو څخه په تنګ شوي ترې لاړ شوي وي، يا به د ﴿سَٰمِرًا تَهْجُرُونَ﴾ مطلب دا وي چې د شپې له مخې به دوی په حرم شريف کې کېناستل، او د دې په ځای چې مؤمنان شي، او په حرم محترم کې عبادت وکړي، او ترې چارچاپېر طواف وکړي؛ د رسول الله صلی الله عليه وسلم يا د عظيم الشأن قرآن په نسبت به يې خبرې کولې، او راز راز قصې او افسانې به يې له خپله ځانه جوړولې، چا به ورته کوډګر ساحر ويل، چا به د شاعرې نسبت ورته کاوه، چا به کاهن باله، يو به يو شی ويل، بل به بل شی اورول.

أَفَلَمْ يَدَّبَّرُوا۟ ٱلْقَوْلَ أَمْ جَآءَهُم مَّا لَمْ يَأْتِ ءَابَآءَهُمُ ٱلْأَوَّلِينَ ﴿٦٨﴾

آيا پس فکر نه کوي (کُفّار) په دې وينا کې (چې قرآن دی)؟ آيا که راغلي دي دوی ته هغه څه چې (رسول او قرآن دی او) نه وو راغلي پلرونو پخوانيو د دوی ته (نو ځکه انکار کوي)؟.

تفسیر: يعنې دغه منکرين د قرآن عظيم الشأن په محاسنو کې غور او فکر نه کوي، که نه حقيقت الحال به ورمنکشف کېده، چې بلا شبهه دغه د الله تعالی جل وعلا شأنه کلام دی، چې په هغه کې د ټولو امراضو صحيح علاج ښوولی شوی دی، چې الفاظ يې موجز او معجز او معاني يې واضح او لائح دي، او د نورو د سماوي کتابونو او انبياوو مصدق او مؤيد دی، آيا که راغلي دوی ته هغه څه چې نه وو راغلي پلرونو پخوانيو د دوی ته؟ يعنې نصيحت کوونکی به تل وو، يا به انبياء الله عليهم السلام يا به د انبياوو أتباع، او اسماني کتابونه هم پرله پسې نازلېدل، کله يو او کله بل، کله په يو ځای او کله په بل ځای کې، او دغه کومه نوې خبره نه ده، چې د هغې مثال او نمونه په پخوانيو ازمنه وو کې نه ده ليدلې شوې، هو ! دغه ډېر أکمل او خورا أشرف او أقدس کتاب چې اوس نازل شوی دی، په دغه لوی شأن اعلی مرتبې سره پخوا کوم کتاب نه دی راغلی، نو د دې مقتضی داسې وه چې لا زيات ښايي د دغه نعمت قدر مو کړی وی، او په ښه شان سره مو د هغه استقبال کولی، او د هغه د غږ په مقابل کې به مو «لبّيک» ويلی وی، لکه چې أصحابو کرام رضي الله تعالی عنهم ويلی دی.

تنبیه: ښايي دلته له ﴿ابَآءَهُمُ الْاَوَّلِيْنَ﴾ څخه «الآباء الأبعدين» (لرى پلرونه او نيكونه) مراد وي، او هغه چې ﴿يٰسٓ﴾ شريف په سورت كې ﴿لِتُنْذِرَ قَوْمًا مَّآ اُنْذِرَ اٰبَآؤُهُمْ﴾ راغلى دى؛ هلته به د «الآباء الأقربين» نژدى پلرونه او نيكونه اراده كړه شوي وي، والله أعلم.

﴿اَمْ لَمْ يَعْرِفُوْا رَسُوْلَهُمْ فَهُمْ لَهٗ مُنْكِرُوْنَ ۝٦٩﴾

آيا كه نه دى پېژندلى (كفّارو) رسول خپل (په صداقت او امانت سره) پس دوى له ده څخه منكران دي.

تفسير: يعنې آيا ځكه يې پر تكذيب او اعراض لاس پورې كړى دى، چې هغوى د خپل د دغه نبي الله له أحواله باخبره نه دي؟ حال دا چې ګرد عرب پوهېږي چې محمد رسول الله صلى الله عليه وسلم له هلكتوبه صادق، أمين، عفيف او متّقي وو، خاوند د علم، حلم، كرم، جود، سخا، وفا، احسان، مروت، او كمال د عقل، صحت، حسب، نسب، اخلاق او آداب وو، لكه جعفر رضي الله تعالى عنه د حبشيّ د نجاشي (باچا) په مقابل كې او مغيره بن شعبه د نائب كسرى په مخ كې او ابو سفيان د كفر په حالت كې د روم د قيصر په دربار كې د همدغو اوصافو اظهار كړى وو، نو بيا د داسې صادق متقي بنده په نسبت داسې ګمان كېدى شي چې (العياذ بالله) هغه پر الله تعالى دروغ تړي، يا هغه يو اوپره سړى دى، يا بيخي نااشنا او پردى او بېګانه دى؟.

﴿اَمْ يَقُوْلُوْنَ بِهٖ جِنَّةٌ ؕ بَلْ جَآءَهُمْ بِالْحَقِّ وَاَكْثَرُهُمْ لِلْحَقِّ كٰرِهُوْنَ ۝٧٠﴾

آيا وايي دوى چې په ده لېونتوب دى (نه ده داسې لكه چې دوى يې وايي، او ګمانونه كوي) بلكه راغلى دى (دا محمّد) دوى ته په حق (دين) سره، او اكثر د دوى حق لره ناخوښوونكي دي.

تفسير: ځكه چې مخالف دى له هواى نفساني او له مقتضاى شيطاني د دوى، او اكثر يې ځكه وفرمايل؛ چې بعض محض له جهته د شرم او ننګ او ملامتې د قوم ايمان نه راوړي، لكه ابو طالب.

شيخ الهند د دې آيت ترجمه داسې كړې ده: «يا وايي چې هغه سودايي دى، هيڅ نشته، هغه خو دوى ته رښتيا خبره راوړې ده، او پر دغو ډېرو رښتيا خبره بده لګيږي».

﴿وَلَوِ اتَّبَعَ الْحَقُّ اَهْوَآءَهُمْ لَفَسَدَتِ السَّمٰوٰتُ وَالْاَرْضُ وَمَنْ فِيْهِنَّ ؕ﴾

او كه متابعت كړى وى حق (الله، قرآن) د نفساني غوښتنې د دوى (په وجود د ډېرو معبودانو كې)؛ نو خامخا خراب شوي به وو اسمانونه او ځمكه او هر هغه (مخلوق) چې په دوى كې دى.

تفسير: يعنې كه رښتيا خبره پر دوى بده لګيږي؛ ودې لګيږي، صداقت، حقانيت او رښتيا د دوى د خوښې او خواهش نشي تابع كېدى، كه د دوى د خوښې او خواهشونو سره موافق احكام صادرولى؛ نو د هغه الوهيت به نه وى پاتې، او په دغه تقدير سره به د اسمان او د ځمكې دغه محكم انتظامات څرنګه قائم پاتې كېدى شوى؟

﴿بَلْ اَتَيْنٰهُمْ بِذِكْرِهِمْ﴾

بلكه راوړى مو دى دوى ته ذكر پند د دوى (چې قرآن مجيد دى).

تفسير: او دوى به تل د هغه ارمان او تمنّا داسې كوله: ﴿لَوْ اَنَّ عِنْدَنَا ذِكْرًا مِّنَ الْاَوَّلِيْنَ ۝ لَكُنَّا عِبَادَ اللّٰهِ الْمُخْلَصِيْنَ﴾ (۲۳ جزء د الصآفات سورت (۱۶۸ - ۱۶۹) آيت (۵) ركوع).

فَهُمْ عَنْ ذِكْرِهِمْ مُّعْرِضُوْنَ ﴿۷۱﴾

پس دوی له ذکر پند خپل مخ ګرځوونکي دي (فکر او غور ورته نه کوي).

تفسیر: یعنې څه وخت چې دغه قرآنکریم دوی ته راغی، او داسې راغی چې له هغه څخه د دوی قومي حیثیت ته عظیم الشأن فخر او شرف حاصل شو؛ نو اوس دوی ولې ترې مخ اړوي؟ او داسې اعلی فضل او شرف په ویړیا له خپله لاسه ضایع کوي.

اَمْ تَسْـَٔلُهُمْ خَرْجًا فَخَرَاجُ رَبِّكَ خَيْرٌ ۖ وَّهُوَ خَيْرُ الرّٰزِقِيْنَ ﴿۷۲﴾

آیا غواړې ته (ای محمده !) له دوی نه څه اجرت (په دغه تبلیغ او رسالت خپل، نو ځکه درباندې تهمت وایي)؟ پس هغه اجرت د رب ستا چې (دنیوي رزق او اخروي ثواب دی) خیر ډېر غوره دی (تاته د دوی له اجره)، او هم دغه (الله) ډېر غوره د ټولو رزق روزي ورکوونکیو دی.

تفسیر: یعنې تاسې د دعوت او تبلیغ او نصیحت او خیر غوښتلو په مقابل کې له دوی نه د څه مزدورۍ او معاوضې او اجرت غوښتونکي هم نه یئ، هغه د دواړو دولت چې پاك الله تاته مرحمت فرمایلی دی؛ هغه د دوی د هغې معاوضې څخه ډېر بهتر دی.

وَاِنَّكَ لَتَدْعُوْهُمْ اِلٰى صِرَاطٍ مُّسْتَقِيْمٍ ﴿۷۳﴾ وَاِنَّ الَّذِيْنَ لَا يُؤْمِنُوْنَ بِالْاٰخِرَةِ عَنِ الصِّرَاطِ لَنٰكِبُوْنَ ﴿۷۴﴾

او بېشکه ته خامخا بولې دوی صافې سمې لارې طرف ته (چې دین د اسلام دی). او بېشکه هغه کسان چې نه راوړي ایمان په قیامت له سمې صافې لارې څخه خامخا کږېدونکي دي (لارې د ضلالت ته).

وَلَوْ رَحِمْنٰهُمْ وَكَشَفْنَا مَا بِهِمْ مِّنْ ضُرٍّ لَّلَجُّوْا فِيْ طُغْيَانِهِمْ يَعْمَهُوْنَ ﴿۷۵﴾

او که مهرباني کړې وی مونږ پر دوی، او لرې کړې وی مونږ هغه چې په دوی وو له ضرره (چې قحط دی)؛ نو خامخا به لا ټینګ شوي وو دوی په ګمراهۍ تجاوز سرکښۍ خپله کې حال دا چې حیران او متردّد به وو.

تفسیر: یعنې که دغه منکران له تکلیف څخه وباسو، او آرامي ور په برخه کړو؛ بیا هم دوی احسان نه مني، او له شرارت او سرکښۍ څخه نه اوړي، د رسول الله صلی الله علیه وسلم په ښېرا یو ځلې پر مکیّانو قحط (سوکړه) نازل شو، بیا د رسول الله صلی الله علیه وسلم په دعاء هغه ترې لرې شو، ښایي چې دلته یې همغه فرمایلی وي.

وَلَقَدْ اَخَذْنٰهُمْ بِالْعَذَابِ فَمَا اسْتَكَانُوْا لِرَبِّهِمْ وَمَا يَتَضَرَّعُوْنَ ﴿۷۶﴾

او خامخا په تحقیق ونیول مونږ دوی په عذاب سره (څو عاجز او نرم شي)؛ پس غاړه یې کېښنبوده (او عاجزي یې ونه کړه) رب خپل ته، او نه تضرّع زاري یې وکړه (بلکه لا سرکښ او متکبّر شول).

تفسیر: مثلا قحط او نور آفات پرې مسلط شول، خو سره له هغه دوی د عجز له لارې ورواړاندې نشول، او د الله تعالی احکامو ته یې غاړه کېښنبودله.

﴿حَتّٰۤى اِذَا فَتَحْنَا عَلَيْهِمْ بَابًا ذَا عَذَابٍ شَدِيْدٍ اِذَا هُمْ فِيْهِ مُبْلِسُوْنَ ۝﴾

تر هغه پورې کله چې وپرانستله مونږ پر دغو (منکرانو) يو وَر (دروازه) خاوند د عذاب سخت؛ ناڅاپه دوی په دغه (عذاب) کې حيران نااميده وو له هر خيره.

تفسير: له دې نه يا د آخرت عذاب مراد دی، يا د جنګونو د هغو دروازو (وَرونو) پرانستل مقصود دي، چې په هغوی کې دوی ګرد سره سترې او ستومان او بېرته کېناستل.

﴿وَهُوَ الَّذِيْۤ اَنْشَاَ لَكُمُ السَّمْعَ وَالْاَبْصَارَ وَالْاَفْـِٕدَةَ ؕ قَلِيْلًا مَّا تَشْكُرُوْنَ ۝﴾

او دغه (الله) هغه ذات دی چې پيدا کړي يې دي تاسې ته غوږونه (د سامعې قوه)، او سترګې (د باصرې قوه)، او زړونه (د بصيرت قوه)، ډېر لږ شکر وباسئ تاسې (او حق يې ډېر لږ په ځای کوئ).

تفسير: په غوږونو سره د هغه تنزيليه آيات واورئ !، او په سترګو يې تکوينيه آيات وګورئ !، او په زړونو سره د دغو دواړو په پوهېدلو کې کوښښ وکړئ !، د دغو نعمتونو شکريه خو په دې کې وه چې د ده دغه درکړي قوّتونه تاسې د ده د احکامو په تعميل کې مصروف کړئ !، مګر داسې نه کيږي، او اکثر اوقات اکثر انسانان دغه قوّتونه بې ځايه لګوي.

﴿وَهُوَ الَّذِيْ ذَرَاَكُمْ فِي الْاَرْضِ وَاِلَيْهِ تُحْشَرُوْنَ ۝﴾

او دغه (الله) هغه ذات دی چې پيدا کړي (خواره کړي) يې يئ تاسې په ځمکه کې، اوخاص همدغه (الله) ته به ورجمع کړی شئ په قيامت کې).

تفسير: هلته به د هر يوه د شکر ايستلو او شکر نه ايستلو بدل وررسيږي، په هغه وخت کې به هيڅ يو انسان او هيڅ يو عمل نه غير حاضريږي، هغه ذات چې دغه ګرد شيان يې منتشر (خواره) کړي دي؛ دغه کار هم هيڅ اشکال نه لري چې هغه ټول سره بيا يو ځای مجتمع او راټول کړي.

﴿وَهُوَ الَّذِيْ يُحْيٖ وَيُمِيْتُ وَلَهُ اخْتِلَافُ الَّيْلِ وَالنَّهَارِ ؕ اَفَلَا تَعْقِلُوْنَ ۝﴾

او دغـه (الله) هغه ذات دی چـې ژوندي کوي او مړه کوي، او خاص د همده کار دی اختلاف بدلول د شپې او د ورځې، نو آيا پس تاسې عقل نه چلوئ، (او عبرت نه اخلئ؟).

تفسير: د هغه الله تعالی لوی ذات په قدرت او قبضه کې چې د ژونديو وژل او د مړيو بيا ژوندي کول، يا له تيارو څخه رڼا ايستل، يا په رڼا کې د تيارو ننه ايستل دي (او د شپې او د ورځې سره اختلاف چې کله يې اوږدوي او کله يې لنډوي، کله يې يخوي او کله يې تودوي)؛ نو د دی لوی قدرت په مقابل کې دغه څه سختي او اشکال لري چې تاسې بيا ژوندي کړي، او له سترګو څخه مو دا د جهل پردې لرې کړي؟ څو وروسته له هغه اشياوو حقائق ډېر په ښه صورت سره درمنکشف شي، لکه چې په قيامت کې به کيږي: ﴿فَبَصَرُكَ الْيَوْمَ حَدِيْدٌ﴾.

﴿بَلْ قَالُوْا مِثْلَ مَا قَالَ الْاَوَّلُوْنَ ۝ قَالُوْۤا ءَاِذَا مِتْنَا وَكُنَّا تُرَابًا وَّعِظَامًا ءَاِنَّا لَمَبْعُوْثُوْنَ ۝ لَقَدْ وُعِدْنَا نَحْنُ وَاٰبَآؤُنَا هٰذَا مِنْ قَبْلُ اِنْ هٰذَاۤ اِلَّاۤ اَسَاطِيْرُ الْاَوَّلِيْنَ ۝﴾

بلکه وايي (دا کفّار) په شان د هغې وينا چې ويلې ده پخوانيو کفّارو. چې (ويلی وو هغه قول پخوانيو کفّارو چې دغه دی:) ويل دوی: کله چې مړه شو مونږ، او شو مونږ خاورې او هډوکي (وراسته)؛ نو آيا مونږ به خامخا بيا ژوندي راپاڅول کيږو (بلکه نه کيږو). خامخا په تحقيق وعده کړې شوې ده له مونږ سره، او له پلرونو ځمونږ سره همدغه وعده پخوا له دې، نه دي دا خبرې مګر دروغجنې قصې دي د پخوانيو خلقو.

تفسير: يعنې کفّار وايي: دغه له سره د عقل او فهم خبرې نه دي، محض د پخوانيو خلقو د ړندو په تقليد پسې رهې (روان) دي، او همغه پخواني دقيانوسي شکوك او شبهات راوړاندې کوي، چې له دوی نه مخکې به ړومبنيو خلقو هم کول، يعنې وروسته له دې نه چې مونږ په خاورو کې ګډوډ شو؛ نو بيا به څرنګه ژوندي کيږو؟ داسې له عقله او پوهې لرې خبرې چې مونږ ته اوروليې شي؛ پخوا له دې نه ځمونږ پلرونو او نيکه ګانو ته هم شوي دي، ليکن مونږ تر نن ورځې پورې د خاورې له ذراتو او د ورستو هډوکو له بخرکو د انسان خلقت او ژوندون نه دی ليدلی.

قُلْ لِّمَنِ الْأَرْضُ وَمَنْ فِيهَا إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿٨٤﴾ سَيَقُولُونَ لِلَّهِ ۚ قُلْ أَفَلَا تَذَكَّرُونَ ﴿٨٥﴾

ووايه (اې محمده ! دغو منکرانو ته) چې چاته ده دغه ځمکه او هغه مخلوقات چې په هغې کې دي (خلقًا ومُلکا وعَبيدًا) که چېرې يئ تاسې چې پوهېږئ؟ (نو راوښيئ خالق او مالك يې !). نو ژر وبه وايي: خاص الله ته دي، ووايه (اې محمده دوی ته: نو) آيا پس تاسې پند نه اخلئ (او غور پرې نه کوئ؟).

تفسير: چې د هغه الله تعالى قبضه پر ګرده ځمکه او د ځمکې پر ګردو شيانو ده؛ نو آيا دغه ستاسې يو موټی خاوره به د هغه له قدرته خارجه وي؟.

قُلْ مَنْ رَّبُّ السَّمٰوٰتِ السَّبْعِ وَرَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ ﴿٨٦﴾ سَيَقُولُونَ لِلَّهِ ۚ قُلْ أَفَلَا تَتَّقُونَ ﴿٨٧﴾

ووايه: څوك دي رب د اسمانونو اووه، او رب د عرش ډېر لوی؟. نو ژر وبه وايي دوی چې (دغه ټول خلقًا ومُلکا وعَبيدًا منسوب) الله ته دي، نو ووايه (اې محمده دوی ته چې) آيا پس نه ويرېږئ تاسې (له عذابه د الله، او ځان نه ساتئ له شرکه؟).

تفسير: چې دومره لوی مالك الملك به تاسې د دغو ګستاخيو او سپين سترګيو په بدل تر کوم ځای پورې کش کاږي؟ آيا دغه انتهايي ګستاخي او سپين سترګي نه ده چې هغه مطلق مالك الملك مو په خپل زعم له يوې بې مقدارې ذرې څخه هم عاجز او ناتوانه دروئ؟.

قُلْ مَنْ بِيَدِهٖ مَلَكُوْتُ كُلِّ شَيْءٍ وَّهُوَ يُجِيْرُ وَلَا يُجَارُ عَلَيْهِ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُوْنَ ﴿٨٨﴾ سَيَقُوْلُوْنَ لِلّٰهِ ۚ قُلْ فَأَنّٰى تُسْحَرُوْنَ ﴿٨٩﴾

ووايه (اې محمده دوی ته چې) څوك دی هغه ذات چې په لاس د ده کې باچاهي تصرّف دی د هر څيز، او دی پناه ورکوي (مخلوقاتو ته) او پناه نه ورکوله کيږي په (ضرر د) ده باندې که يئ تاسې چې پوهېږئ؟.نو ژر وبه وايي چې (دا صفات) خاص الله ته دي، ووايه (اې محمده دوی ته) پس څرنګه ټګي درباندې کوله شي (اوګرځئ له حقه، يا کوم طرف ته سحر درباندې کاوه شي).

تفسير: يعنې په هر څيز د الله تعالى واک او اختيار چليږي، او الله چې چاته د پناه ورکولو اراده وکړي پناه ورکوئ، مګر بل هيڅوک ده الله تعالى مجرم ته پناه نشي ورکولی نو ژر به دوی ووايې چې دغه خاص صفات الله تعالى ته دي، نو ورته ووايه ای محمده له کوم طرفه مکر او فريب در باندی کولی شې چې د هغه له امله تاسی مسحور شوي ياستئ او حق نه قبلوئ؟.

بَلْ اَتَيْنٰهُمْ بِالْحَقِّ وَاِنَّهُمْ لَكٰذِبُوْنَ ﴿٩٠﴾

بلکه راتله مو کړي دي دوی ته په حق (چې قرآن، توحيد او بعث بعد الموت مو ورته راوړی دی)، او بېشکه دوی خامخا دروغجنان دي (چې ترې انکار کوي).

تفسير: يعنې په دلائلو او شواهدو سره ظاهر کړی شوي دي، چې هر هغه چې دوی ته ويل کيږي؛ بيخي صحيح او حق دي، او دغو خلقو محض د دروغو خيالاتو متابعت کړی دی.

مَا اتَّخَذَ اللّٰهُ مِنْ وَّلَدٍ وَّمَا كَانَ مَعَهٗ مِنْ اِلٰهٍ اِذًا لَّذَهَبَ كُلُّ اِلٰهٍۭ بِمَا خَلَقَ وَلَعَلَا بَعْضُهُمْ عَلٰى بَعْضٍ ؕ سُبْحٰنَ اللّٰهِ عَمَّا يَصِفُوْنَ ﴿٩١﴾

نه دی نيولی الله هيڅ ولد، او نشته ورسره هيڅ معبود (شريک په الوهيت کې)، او که وی ورسره بل معبود؛) نو په دغه وخت کې خامخا بيولي او (بېل کړی) به وو هر يو معبود هغه مخلوق چې پيدا کړ ی يې وو (دوی له نورو مخلوقاتو خپل ځان ته)، او خامخا غلبه کوله ځينو د دوی پر ځينو نورو، پاکي ده الله لره له هغه چې بيانوي يې (له ولد او شرک).

تفسير: يعنې د ځمکې او د اسمان او تر ذراتو پورې د ټولو موجوداتو او مخلوقاتو مالک او مختار همغه الله جل جلاله دی، نه الله تعالى ځوی، لور ته محتاج، او نه مددګار يې په کار دی، او نه د ده په حکومت او سلطنت کې هيڅ کوم داسې شريک شته چې د يوې ذرې په اندازه د مستقل اختيار خاوند وي، او که داسې وی؛ نو د هر بااختياره حاکم رعايا به سره بېلېده، او خپل لاو لښکر به يې ټولاوه، او په هغه بل به يې يرغل (حمله) ورووړ، او د عالم دغه مضبوط او محکم نظام به يې د څو ورځو له مخې هم قائم نه پاتې کېده.

عٰلِمِ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ فَتَعٰلٰى عَمَّا يُشْرِكُوْنَ ﴿٩٢﴾

عالم دی پر پټو او په ښکاره وو، پس ډېر لوی (پورته لوړ) دی له هغه څيز چې شريکوئ يې ورسره.

تفسير: يعنې چې د هغه د عام او تام قدرت حال پخوا له دې نه بيان شوی دی، او د هغه محيط علم داسې دی چې له هغه څنې هيڅ يو ظاهري او باطني او د غيب او شهادت خبرې پټې او مخفي نه دي، آيا د ده په قدرت کې هغه شيان شريکېدی شي چې د هغوی قدرت او علم او نور ګرد صفات محدود او مستعار دي؟ استغفر الله !.

قُلْ رَّبِّ اِمَّا تُرِيَنِّيْ مَا يُوْعَدُوْنَ ﴿٩٣﴾ رَبِّ فَلَا تَجْعَلْنِيْ فِي الْقَوْمِ الظّٰلِمِيْنَ ﴿٩٤﴾

ووايه (ای محمده !) ای ربه ځما ! که چېرې وښيې ته ما ته هغه (عذاب) چې وعده يې کوله شي (له دوی سره). ای ربه ځما ! پس مه ګرځوه ما په قوم ظالمانو کې.

تفسير: يعنې څرنګه چې د الله تعالى په دربار کې د کفّارو له خوا داسې ګستاخي او سپين سترګي تر سره کيږي؛ نو يقيناً کوم سخت عذاب به نازليږي، نو ځکه هر مؤمن ته هدايت شوی دی چې د الله تعالى له عذابه ووېرېږي، او داسې

دعاوي وکړي: «ای الله تعالی ! کله چې پر ظالمانو عذاب نازلوې؛ ما په هغه کې مه شاملوه !»، لکه چې په حديث کې راغلي دي: «وإذا أردت بقوم فتنة فتوفني غير مفتون»، مطلب دا چې: ای الله تعالی ! مونږ د ايمان او احسان په لاره کې مستقيم ولره، او داسي کوم تقصير له مونږه صادروه مه چې «العياذ بالله» ستا په عذاب کې شامل شو، په بل ځای کې داسې ارشاد دی: ﴿وَاتَّقُوا فِتْنَةً لَا تُصِيبَنَّ الَّذِينَ ظَلَمُوا مِنكُمْ خَاصَّةً﴾ (۹ جزء د الأنفال (۲۵) آيت (۳) رکوع)، دلته يې رسول الله مبارك مخاطب ګرځولی دی، خو اصلي مقصد يې نورو ته اورول او پرې خبرول دي، لکه چې د دغه عظيم الشأن قرآن عمومي عادت دی.

وَإِنَّا عَلَىٰ أَن نُّرِيَكَ مَا نَعِدُهُمْ لَقَادِرُونَ ﴿۹۵﴾ ادْفَعْ بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ السَّيِّئَةَ ۚ نَحْنُ أَعْلَمُ بِمَا يَصِفُونَ ﴿۹۶﴾

او بېشکه مونږ په دې کار چې وښيو تاته هغه عذاب چې وعده يې کوو له دوی سره خامخا قادر يو (ليکن مؤخر کوو يې حکمتًا ومصلحتًا). دفعه کړه (ای محمده !) په هغه خصلت سره چې هغه ډېر ښه دی بدي (او ضرر د دوی تاته)، مونږ ته ښه معلوم دی هغه (خبرې) چې ستايي دوی (تا يا ما، نو ور به کړو پرې دوی ته جزاء).

تفسير: يعنې دغه ځمونږ په قدرت کې دی چې ستاسې تر سترګو لاندې به همدغې دنيا کې هغوی ته سزا ورکړو، ليکن ستاسې د لوړ مقام او د لوړې مرتبې او اعلی اخلاق مقتضی داسې ده، چې د هغوی بدي په نېکۍ سره دفع کړئ !، تر هغه پورې چې د هغو د دفع امکان وي، او له دغسې چټي خبرو څخه خفه نشئ، مونږ ته د دوی ټول اعمال معلوم دي، او په ټاکلي وخت کې به هغوی ته کافي سزا ورکوله کيږي.

وَقُل رَّبِّ أَعُوذُ بِكَ مِنْ هَمَزَاتِ الشَّيَاطِينِ ﴿۹۷﴾

او ووايه (ای محمده !) ای ربه ځما پناه غواړم په تا پورې له چخولو (وسوسو) د شيطانانو نه (چې راکاږي خلق ضلالت ته).

تفسير: پخوا د شياطين الانس سره د سلوك او ګزارې طريقه ښوولې شوې وه، ليکن شياطين الجن په دغه طريقه سره نشو متأثر کېدلی، او هيڅ يو تدبير او پوست وضعيت په هغوی اثر نشو غورځولی، او نه پرې سمېدل، د دوی علاج يواځې په استعاذه سره کيږي، يعنې د الله تعالی په پناه کې ښايي چې سړی ورشي، څو هغه مطلق قادر د دوی د لاس اوږدولو او وسوسو څخه يې محفوظ کړي.

وَأَعُوذُ بِكَ رَبِّ أَن يَحْضُرُونِ ﴿۹۸﴾

او پناه غواړم په تا پورې ای ربه ځما ! چې حاضر شي (دوی) ماته (په لمانځه يا تلاوت د قرآن يا په ځنکدن کې).

تفسير: يعنې په هيڅ يوه حال کې مې مه پرېږده چې شيطان ماته رانژدې شي، يا خپل وار او ګزار پر ما وکړي.

حَتَّىٰ إِذَا جَاءَ أَحَدَهُمُ الْمَوْتُ قَالَ رَبِّ ارْجِعُونِ ﴿۹۹﴾ لَعَلِّي أَعْمَلُ صَالِحًا فِيمَا تَرَكْتُ ۚ كَلَّا ۚ إِنَّهَا كَلِمَةٌ هُوَ قَائِلُهَا ۖ وَمِن وَرَائِهِم بَرْزَخٌ إِلَىٰ يَوْمِ يُبْعَثُونَ ﴿۱۰۰﴾

تر هغه پورې کله چې راشي يو د دوی ته (اسباب د) مرګ؛ نو وبه وايي: ای ربه ځما ! بېرته وګرځوه ته ما (دنيا ته). ښايي چې زه عمل وکړم نېك په هغه ځيز کې چې بېرته پرېښی دی ما

(په دنيا کې، نو فرمايي الله چې) نه دي داسې (چې ته بېرته دنيا ته وګرځېدی شې، ايمان او صالح عمل ته) بېشکه دغه د رجعت خبره داسې چټي (بېکاره) خبره ده چې دی ويونکی د هغې دی، او په مخ کې د دوی دی برزخ (پرده د قبر ده، چې يې نه پرېږدي رجوع ته) تر هغې ورځې پورې چې بيا ژوندي راپاڅولی کيږي.

تفسير: يعنې تاسې دغه د کفّارو بدي په ښه طريقه سره دفع کوئ ! او هغه خبرې چې دوی يې جوړوي؛ هغه مونږ ته راپرېږدئ !، تر هغه پورې چې د دوی د ځينو د موت وخت راشي، او د نزع په وخت کې د عذابونو مبادي معاينه کړي، او په افسوس او ارمان کولو شروع وکړي، او په هغه وخت کې داسې تمنّا وکړي چې ای الله ! د قبر د ورتللو په ځای ما پرېږده چې بېرته دنيا ته لاړ شم !، او د خپلو تېرو تقصيراتو تلافي وکړم !، او څه نېک اعمال او د آخرت پانګه (سرمايه) ځان ته برابره کړم !، او وروسته له دې نه بيخي له ګناهونو او خطاوو او بدو چارو څخه لاس واخلم !، او بالکل ورنژدې نشم !، نو په دغه وخت کې به ای پروردګاره ! ستا لوی لطف او مهرباني وي، کما قال الله تعالی: ﴿وَأَنفِقُوا مِن مَّا رَزَقْنَاكُم مِّن قَبْلِ أَن يَأْتِيَ أَحَدَكُمُ الْمَوْتُ فَيَقُولَ رَبِّ لَوْلَا أَخَّرْتَنِي إِلَىٰ أَجَلٍ قَرِيبٍ فَأَصَّدَّقَ وَأَكُن مِّنَ الصَّالِحِينَ﴾ (۲۸ جزء، د المنافقون سورت (۲) رکوع (۱۰) آيت).

نو پاک الله به «ملائکة العذاب» ته وفرمايي چې: دغو منکرانو ته ووايئ: نه ده داسې چې ته به بېرته دنيا ته وګرځېدی شې لپاره د ايمان او د صالح عمل، بېشکه دغه کلمه د رجعت يوه داسې چټي (بېکاره) خبره ده چې دی ويونکی د هغې دی، يعنې د اجل د راتګ څخه وروسته د دغه مقصد لپاره له سره نه ستانه (واپس) کيږي، او که بالفرض ستانه هم کړل شي؛ نو دوی به بيا له سره صالحه اعمال ونه کړي، او بيا به په همغو ملاهيو او مناهيو کې مشغوليږي: ﴿بَلْ بَدَا لَهُم مَّا كَانُوا يُخْفُونَ مِن قَبْلُ وَلَوْ رُدُّوا لَعَادُوا لِمَا نُهُوا عَنْهُ وَإِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ﴾ (۷ جزء د الأنعام سورت (۳) رکوع (۲۸) آيت).

فَإِذَا نُفِخَ فِي الصُّورِ فَلَا أَنسَابَ بَيْنَهُمْ يَوْمَئِذٍ وَلَا يَتَسَاءَلُونَ ﴿١٠١﴾

نو کله چې پوکی وکړ شي په صور شپېلۍ کې (لپاره د قيام د قيامت)؛ پس نه به وي (نافع) نسبونه په منځ د دوی کې په دغه ورځ کې، او نه به پوښتنه کوي دوی يو له بله.

تفسير: يعنې د برزخ د عالم څخه وروسته قيامت ور په سر دريږي، د دويم صور (شپېلۍ) د پوکلو څخه وروسته ګرد مخلوقات به په يوه ميدان کې سره راټولوي او درول کيږي، په دغه وخت کې به هر سړی پخپل فکر او انديښنه کې لګيا وي، اولاد له موره پلاره سره، ورور له وروره سره، مېړه له ښځې سره، او خپل له خپلوانو سره څه کار او غرض نه لري، او هر يو به له بل څخه نااشنا او بېزاره وي، هيڅوک به د بل پوښتنه نه کوي، لکه چې د «عبس» سورت په اوله رکوع کې مرقوم دي: ﴿يَوْمَ يَفِرُّ الْمَرْءُ مِنْ أَخِيهِ * وَأُمِّهِ وَأَبِيهِ * وَصَاحِبَتِهِ وَبَنِيهِ * لِكُلِّ امْرِئٍ مِّنْهُمْ يَوْمَئِذٍ شَأْنٌ يُغْنِيهِ﴾، له دې نه وروسته امکان لري چې له ځينو قرابتونو او خپلوۍ څخه څه نفع وررسيږي، لکه څنګه چې الله تعالی د «الطور» سورت په لومړۍ رکوع کې فرمايلي دي: ﴿وَالَّذِينَ آمَنُوا وَاتَّبَعَتْهُمْ ذُرِّيَّتُهُم بِإِيمَانٍ أَلْحَقْنَا بِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ وَمَا أَلَتْنَاهُم مِّنْ عَمَلِهِم مِّن شَيْءٍ﴾.

تنبيه: په ځينو احاديثو کې نبي کريم صلی الله عليه وسلم فرمايلي دي چې: د قيامت په ورځ کې ګرد د «نسب» او «صهر» دا مادي تعلّقات منقطع کيږي، يعنې په کار نه ورځي «إلا نسبي وصهري» «علاوه څما له نسب او صهره»، يا دا معنی چې دلته اوس په نسب فخر کوي، چې زه د هغه «شاه» او د دغه «خان» او د دې «صاحب» پلار يا ځوی يا ورور يا بل څه يم، او هلته به دې نسبت او دې سبب ته هيڅ يوه فائده نه وي، او به پوښتنه کوي دوی يو له بله د دې نسب او حسب، او دغه به په سبب د ډېرې مشغولتيا د دوی وي پخپل غم کې، او دغه به پخوا له حسابه وي، ځکه چې هلته به خلاصی په عمل وي لکه چې فرمايي:

فَمَنْ ثَقُلَتْ مَوَازِينُهُ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿١٠٢﴾ وَمَنْ خَفَّتْ مَوَازِينُهُ فَأُولَٰئِكَ الَّذِينَ خَسِرُوا أَنفُسَهُمْ فِي جَهَنَّمَ خَالِدُونَ ﴿١٠٣﴾ تَلْفَحُ وُجُوهَهُمُ النَّارُ وَهُمْ فِيهَا كَالِحُونَ ﴿١٠٤﴾

پس هر څوک چې درنې شي تلې (يا تللي شوي) عملونه د دوی (معتمد وګرځي په نزد د الله)؛ پس دغه کسان هم دوی دي برياليان (کامياب ـ له عذاب خلاص شوي په مراد رسيدلي). او هر هغه څوک چې سپک يې وختلې تلې (يا تللي اعمال) د ده (چې وزن نه کړي په نزد د الله)؛ پس دا هغه کسان دي چې زيان يې کړی دی د نفسونو خپلو (په کفر او عصيان سره، اوس دوی) په دوزخ کې به تل پراته وي. سوځوي مخونه د دوی اور (د دوزخ)، او دوی په دغه اور کې غونج وچولـي (ګونجې تندي) (بدرنګه او بد مخي) به وي.

تفسير: د دوی بدن به له ډېرو سوځېدو څخه وپړسيږي، لاندنۍ شونډه به يې ښکته ځوړنديږي، تر نامه پورې رسيږي، او پاسنۍ شونډه به يې تر ککرۍ هم ورپورته کيږي، او ژبه به يې (لکه د فيل شونډک) د باندې راووځي، او تر ځمکې به راوړديږي: (اللهم احفظنا منه، ومن سائر أنواع العذاب).

نو وبه ويلی شي په عُقبا کې له جانبه د الله تعالی هغو کسانو ته چې زيان يې کړی دی د خپل ځان:

أَلَمْ تَكُنْ آيَاتِي تُتْلَىٰ عَلَيْكُمْ فَكُنتُم بِهَا تُكَذِّبُونَ ﴿١٠٥﴾

آيا نه وو آيتونه (د قرآن) ځما چې لوستل کېده پر تاسې (په دنيا کې)؛ پس وئ تاسې چې پر هغو به مو تکذيب کاوه (چې اوس لايق د دې عذاب شوئ).

قَالُوا رَبَّنَا غَلَبَتْ عَلَيْنَا شِقْوَتُنَا وَكُنَّا قَوْمًا ضَالِّينَ ﴿١٠٦﴾ رَبَّنَا أَخْرِجْنَا مِنْهَا فَإِنْ عُدْنَا فَإِنَّا ظَالِمُونَ ﴿١٠٧﴾

نو وبه وايي (کفّار) ای ربه ځمونږ ! غالبه شوې وه پر مونږ بدبختي ځمونږ، او وو مونږ يو قوم ګمراهان (چې لاره د حق شيطان راڅخه ورکه کړې وه). ای ربه ځمونږ ! (يو کرت) وباسه مونږ له دې دوزخه ! پس که بيا راوګرځېدو مونږ (دې کفر ته)؛ پس بېشکه مونږ ظالمان يو (پر ځانونو خپلو باندې).

تفسير: يعنې دوی به اعتراف کوي چې بېشکه مونږ د خپلې بدبختۍ او بدقسمتۍ لامله دلته لويدلي يو، او د هغې صافې سمې لارې څخه په لوی لاس کاږه شوي يو، او په خپلو پښو د دغه ابدي هلاکت په کنده کې لويدلي يو، اوس مو له دغه ځايه وباسه !، او بېرته مو دنيا ته ولېږه چې ښه عملونه وکړو، او له ګناه او خطا څخه بيخي لرې وګرځو، او که بيا هم مونږ ستا د احکامو څخه غاړه وغړوله؛ بيا هره سزا چې راکوې، مونږ ستا په واک او اختيار کې يو، حال دا چې د دوی دغه وينا هم خطا ده، او دوی په کې دروغجنان دي، او دا وروستنۍ کلام دی د دوزخيانو، چې پس له دې خبرې څخه امر د سکوت به ورته وشي، نو دغو کفّارو ته د «ملائکة العذاب» په ژبه د الله تعالی له جانبه داسې امر کيږي:

قَالَ اخْسَئُوا فِيهَا وَلَا تُكَلِّمُونِ ﴿١٠٨﴾ إِنَّهُ كَانَ فَرِيقٌ مِّنْ عِبَادِي يَقُولُونَ رَبَّنَا آمَنَّا فَاغْفِرْ لَنَا وَارْحَمْنَا وَأَنتَ خَيْرُ الرَّاحِمِينَ ﴿١٠٩﴾

وبه فرمايي چې تاسې چپ شئ (پراته اوسئ خوار ذليل) په دې دوزخ کې او مه غږيږئ له ما سره (په دفع د عذاب کې). بېشکه شان دا دی چې وه يوه ډله له بندګانو ځما (يعنې مؤمنان) چې ويل

دوی (تضرّعًا): ای ربه څمونږه ! ایمان مو راوړی دی (په ټولو مؤمن به شیانو)؛ نو ښښنه وکړه مونږ ته (د ګناهونو څمونږ)، او مهرباني راباندې وکړه، او ته (ای پروردګاره !) خیر ډېر غوره د ټولو مهرباني کوونکیو یې.

تفسیر: یعنې خوشې چټې (بېکاره) او چپوله (فضول) خبرې مه کوئ !، اوس هر هغه څه چې مو کړي دي؛ د هغه سزا وګالئ (برداشت کړئ) !، له آثارو څخه معلومیږي چې د دې الهي ځواب د صدور څخه وروسته بیا داسې نارې سورې منقطع کیږي، او دوزخیان غیر له «زفیر» او «شهیق» څخه به بل کلام نه شي کولی، العیاذ بالله.

فَاتَّخَذْتُمُوهُمْ سِخْرِيًّا حَتّٰٓى أَنسَوْكُمْ ذِكْرِى وَكُنتُم مِّنْهُمْ تَضْحَكُونَ ﴿۱۱۰﴾

پس نیولي وو تاسې دوی مسخرې کړی شوي پر دوی، تر هغه پورې چې هېر کړ (مسلمانانو) له تاسې څخه ای کفّارو ذکر یاد ځما (په سبب د مشغولتیا د تاسې ای کفّارو په تمسخرو د مسلمانانو کې) او وئ تاسې چې په هغوی پورې مو خندل (هر وخت له ډېره کبره).

تفسیر: یعنې په دنیا کې کله چې مسلمانانو د خپل الله په حضور کې دعاء او استغفار کاوه؛ نو تاسې ورپورې ټوقې کولې، او دومره د هغوی په تحقیر او تکدیر پسې لویدلي وئ؛ چې پاک الله او د جزاء ورځ مو بیخي له یاده وتلې وه، او داسې مو ګڼل چې ګواکې ستاسې پر سرونو باندې له سره هیڅ یو حاکم او کتونکی نشته، چې ستاسې د داسې حرکاتو یاداشت واخلي، او د هغو سختو اعمالو سزا تاسې ته درکړي.

إِنِّى جَزَيْتُهُمُ الْيَوْمَ بِمَا صَبَرُوٓا۟ أَنَّهُمْ هُمُ الْفَآئِزُونَ ﴿۱۱۱﴾

بېشکه زه چې یم جزا مې ورکړه دوی ته ښه جزا نن ورځ په سبب د هغه چې هغوی صبر کړی وو (په اضرار ستاسې)، بېشکه هغوی چې دي هم هغوی دي بریالیان (رسېدلي خپلو مقاصدو ته).

تفسیر: بېچاره ګڼو مسلمانانو ستاسې پر قولي او فعلي ایذاوو او اضرارو صبر کړی وو، وګورئ چې نن ورځ ستاسې بالمقابل هغوی ته څه ثمره ور په برخه کیږي؟ او دوی داسې یو مقام ته رسولی شوي دي، چې هلته به پخپلو هر ډول مقاصدو بریالی او کامیاب او له هر قسمه لذائذو او مسرّاتو سره غاړه په غاړه وي.

قٰلَ كَمْ لَبِثْتُمْ فِى الْأَرْضِ عَدَدَ سِنِينَ ﴿۱۱۲﴾ قَالُوا۟ لَبِثْنَا يَوْمًا أَوْ بَعْضَ يَوْمٍ فَسْـَٔلِ الْعَآدِّينَ ﴿۱۱۳﴾

وبه فرمایي: څومره ځنډ (تأخیر) مو تېر کړی دی تاسې په ځمکه کې په شمار د کلونو؟. نو وبه وایي (کفّار): ځنډ (تأخیر) مو کړی دی یوه ورځ یا یوه برخه د ورځې، نو ته (پخپله) پوښتنه وکړه له حسابګرو څخه.

تفسیر: یعنې له پرښتو څخه چې هغوی هر قسم نیکی او بدی شمیرلي دي؛ دغه به یې هم شمېرلي وي چې «څومره ځنډ (وخت) مو تېر کړی دی په ځمکه کې، او څو مدّت مو هلته ژوند کړی دی»؟ یعنې په قبر کې یا د دنیا په ژوندون کې، دغه به هم هلته ډېر لږ په نظر راځي، دغه پوښتنه هم د دې لامله کیږي؛ چې په دنیا کې دوی عذاب ته ډېر زیات تلوار او عجلت کاوه، اوس وپوهېدل چې هغه ډېر په سرعت او جلتی سره وررسېد (کذا في موضح القرآن).

قٰلَ إِن لَّبِثْتُمْ إِلَّا قَلِيلًا ۖ لَّوْ أَنَّكُمْ كُنتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿۱۱۴﴾

وبه فرمايي چې: نه دی ځنډ (تأخير) كړی تاسې (په دنيا كې) مګر لږ مدّت (په نسبت د عذاب د آخرت) كه چېرې بېشكه تاسې يئ چې پوهېږئ (چې ژوند د دنيا د عُقبی په نسبت ډېر لږ دی).

تفسير: يعنې واقعي د دنيا عمر خو ډېر لږ وو، ليكن كه تاسې پر دغه خبره په دنيا كې د انبياوو په خبرو باندې پوهېدئ؛ نو له سره به دغه فاني متاع به نه مغروربېدئ، او له انجام څخه به نه غافلېدئ، او هغه ګستاخي او شرارتونه به له تاسې ځنې نه صادرېدل، چې د دنيوي زائلو او فاني لذتونو د مشغوليت او مصروفيت په ضمن كې له تاسې څخه په ظهور ورسېدل.

اَفَحَسِبْتُمْ اَنَّمَا خَلَقْنٰكُمْ عَبَثًا وَّاَنَّكُمْ اِلَيْنَا لَا تُرْجَعُوْنَ ﴿۱۱۵﴾

آيا پس ګمان كوئ تاسې داسې چې بېشكه خبره دا ده چې پيدا كړي مو يئ تاسې عبث (د لوبو لپاره)، او (داسې ګمان كوئ چې) بېشكه تاسې مونږ ته نه به راوستلی كېږئ (حساب او كتاب ته).

تفسير: داسې نه ده، تاسې عبادت ته پيدا شوي يئ، او رجوع كوونكي يئ ځمونږ دربار ته لپاره د مجازاتو، يعنې په دنيا كې د نېكۍ او د بدۍ پوره نتيجه نه دررسيږي، كه په دې ژوندون پسې بل ژوندون نه وي؛ نو ګويا دغه ګرده كارخانه به محض يوه لوبه او تماشا او بيخي يوه بې نتيجې شی وي، حال دا چې د الله تعالی ذات له دې نه ډېر اعلی او ارفع دی، چې د هغه په نسبت داسې ركيك خيال وكړ شي.

فَتَعٰلَى اللّٰهُ الْمَلِكُ الْحَقُّ ۚ لَآ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ ۚ رَبُّ الْعَرْشِ الْكَرِيْمِ ﴿۱۱۶﴾

پس ډېر پورته لوی لوړ دی الله (له عبثياتو او نورو عيوبو څخه) مطلق باچا حق دی، نشته هيڅوك لايق د عبادت په رښتيا مګر خو همدی (يواځې) چې رب مالك د عرش كريم عزتناك دی.

وَمَنْ يَّدْعُ مَعَ اللّٰهِ اِلٰهًا اٰخَرَ ۙ لَا بُرْهَانَ لَهٗ بِهٖ ۙ فَاِنَّمَا حِسَابُهٗ عِنْدَ رَبِّهٖ ؕ اِنَّهٗ لَا يُفْلِحُ الْكٰفِرُوْنَ ﴿۱۱۷﴾

او هر څوك چې بولي له الله سره معبود بل (چې د هغه عبادت هم كوي، هسې معبود چې) نه دی هيڅ برهان علمي سند ده ته په دغه (عبادت د غير)؛ پس بېشكه همدا خبره ده چې حساب د دې (مشرك) په نزد د رب د ده دی (چې سم له استحقاقه يې وركوي)، بېشكه شان دا دی چې بری نه مومي كافران (او نه خلاصيږي له عذابه).

تفسير: يعنې هلته به حساب او كتاب كيږي، او هر چا ته به د ده له جرمه سره سم سزا وركوله كيږي.

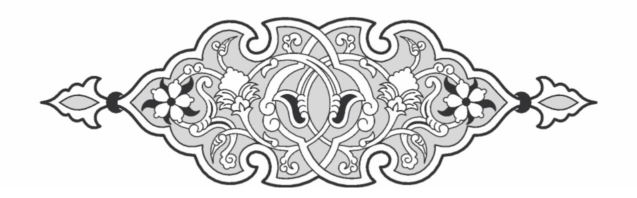
د دغه سورت ابتداء په فلاح او نجات د مؤمنانو سره كړی شوې ده، او ختم په عدم فلاح د كافرانو سره داسې شوې ده، چې په پای (آخر) كې يې ځمونږ رسول الله صلی الله عليه وسلم په استغفار او استرحام هم مأمور ګرځولی دی.

وَقُلْ رَّبِّ اغْفِرْ وَارْحَمْ وَاَنْتَ خَيْرُ الرّٰحِمِيْنَ ﴿۱۱۸﴾

او ووايه (ای محمده !) ای ربه ځما ! مغفرت او رحم وكړه (پر محمد او امّت يې)، او ته خير بهتره ډېر غوره د ټولو رحم كوونكيو يې.

تفسیر: یعنې ځمونږ له تقصیراتو څخه راتېر شه ! او پخپل رحمت مو په دنیا او آخرت کې سرلوړي کړه ! ستا د بې نهایته رحمت په مقابل کې هیڅ شی مشکل نه دی.

تمّت سورة المؤمنون بفضله ومنّه و حسن توفیقه ونرجو منه إكمال بقية الفوائد.

«د (النور) سورت مدني دی، (۶۴) آیتونه (۹) رکوع لري، په تلاوت کې (۲۴) او په نزول کې (۱۰۲) سورت دی، وروسته د (الحشر) سورته نازل شوی دی».

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

سُوْرَةٌ اَنْزَلْنٰهَا وَفَرَضْنٰهَا وَاَنْزَلْنَا فِيْهَآ اٰيٰتٍۭ بَيِّنٰتٍ لَّعَلَّكُمْ تَذَكَّرُوْنَ ①

دا یو سورت دی چې نازل کړی دی مونږ دا، او فرض کړی دی مونږ (احکام د) هغه، او نازل کړي دي مونږ په دې (سورت) کې آیتونه ښکاره لپاره د دې چې تاسې (پرې) پند واخلئ، (او غور په کې و کړئ).

تفسیر: دغه سورت په ځینو نهایت ضروري احکامو، حدودو، امثالو، مواعظو، حقائقو، توحید او په نورو اهمو تنبیهاتو او اصلاحاتو مشتمل دی، زیاته ممتازه او پوهـه زیاتوونکې برخه هغه ده، چې د (افک) له قصې سره تعلّق لري، پر اُمّ المؤمنین بي بي عائشي رضی الله عنها منافقینو د دروغو تهمت کړی، په هغه کې ځینې مخلص مسلمانان هم ښویېدلي وو، چې د هغه خطرناکه اثر نه یوائې د بي بي عائشي صدیقې رضی الله عنها پر وضعیت لوېده؛ بلکه له یوه حیثیته پخپله د رسول الله صلی الله علیه وعلی آله وصحبه وسلّم د مجد او شرف تر درباره هم رسېده، نو ځکه ضرورت واقع شو، چې لوی قرآن په پوره اهتمام او قوّت سره د داسې خوفناکې غلط کارئ یا غلط فهمئ اصلاح وکړي، او د تل لپاره د ایماندارانو غوږونه پرانیځي، څو وروسته له دې نه له سره د دښمنانو له تبلیغاتو او انتشاراتو متأثر نشي، نو ځکه یې د دې سورت شروع په دغو الفاظو سره وفرمایله: ﴿سُوْرَةٌ اَنْزَلْنٰهَا وَفَرَضْنٰهَا﴾ الآیة ـ څو مخاطبین وپوهیږي چې د ده مضامین ځان ته اهمیت او یو خاص وقعت لري، او د ډېر محفوظ او ټینګ نیولو مستحق دي، او هغه صاف صاف نصائح چې په دغه سورت کې بیان شوي دي؛ هغه ګرد د دې وړ دي چې هر مسلمان ټینګ په خپل زړه کې ځای ورکړي، او تل یې په یاد ولري، او د یوې شېبې له مخې هم د ده د احکامو څخه غفلت ونه کړي، که نه د دین او د دنیا په تباهئ او خرابئ کې اخته کیږي.

اَلزَّانِيَةُ وَالزَّانِيْ فَاجْلِدُوْا كُلَّ وَاحِدٍ مِّنْهُمَا مِائَةَ جَلْدَةٍ

هغه ښځه چې زنا یې کړي وي، او هغه سړی چې زنا یې کړي وي (او محصنان نه وي، او ثبوت شي زنا پر دوی په اقرار یا په شهادت)، پس وهئ تاسو ای (قاضیانو او حاکمانو) هر یو له دغو دواړو سل دُرې.

تفسیر: دغه سزا د هغه زاني او زانیې ده چې آزاد عاقل او بالغ وي، او نکاح یې هم نه وي کړي، یا د نکاح څخه وروسته جماع یې نه وي کړي.

او هغه چې آزاد نه وي؛ پنځوس دُرې وهل کیږي، د هغه حکم پنځمې پارې د اولې رکوع په آخر کې مذکور دی، او هغه چې عاقل او یا بالغ نه وي؛ نو دی خو لا نه دی مکلّف شوی، په هر هغه مسلمان کې چې دغه ګرد صفات

(حريت، عقل، نکاح ـ جماع) موجود وي؛ نو داسې شخص ته «محصن» وايي، نو د دغه محصن سزا چې د زنا مرتکب شي، او پرې شرعًا اثبات شي؛ «رجم» وو، يعني په ګټو ويشتل، او سنګساري ده، لکه چې د المائدې په سورت کې يې د تورات په حواله فرمايلي دي: ﴿وَكَيْفَ يُحَكِّمُونَكَ وَعِنْدَهُمُ التَّوْرٰىةُ فِيْهَا حُكْمُ اللّٰهِ﴾ الآية ـ او هغه حکم د الله رجم وو، لکه چې د هغه ځای په تفاسيرو کې تېر شو، او رسول الله صلى الله عليه وسلم د هغه سره موافق فيصلې صادرې کړې وې، او فرمايلي يې وو: «اللهم إني أول من أحيا أمرك إذ أماتوه»، «اى الله ! زه هغه ړومبی سړی يم چې ستا هغه امر حکم مې ژوندی کړی دی چې محو او متروک کړی شوی وو»، بيا نه يوازې يهودان بلکه هومره داسې قسم واقعات چې وړاندې کېده؛ په هغو ټولو کې رسول الله صلى الله عليه وسلم تل محصن زاني ته په رجم سره سزا ورکړې ده، وروسته د رسول الله صلى الله عليه وسلم له رحلته أصحابه الکرام هم پر همدغه احکامو د «رجم» اجراءات کول، بلکه د اهل السنّت والجماعت څخه يو سړي هم د ده پر مخالفت جرأت نه دی کړی، ګواکې متواتره سنّت او د اهل الحق اجماع دغه خبره راښوولې ده، چې په دغه مسئله کې محمدي شريعت د تورات حکم باقي پرېښی دی، لکه چې لوی قرآن د عمد قتل په سزا کې وژل کېدل د تورات په حواله فرمايلي دي: ﴿وَكَتَبْنَا عَلَيْهِمْ فِيْهَآ اَنَّ النَّفْسَ بِالنَّفْسِ﴾ او د مرتدانو د قتل حکم بني اسرائيلو ته ورکول د البقره په سورت کې بيان کړی شوی دی: ﴿فَتُوْبُوْٓا اِلٰى بَارِئِكُمْ فَاقْتُلُوْٓا اَنْفُسَكُمْ﴾ بيا هم دغه احکام د محمد صلى الله عليه وسلم د امّت په حق کې هم ايښود شوي دي، شايد د محصن رجم او د قصاص د مسئلې د نقل کولو څخه وروسته په هغه شدّت او تاکيد چې د ﴿بِمَآ اَنْزَلَ اللّٰهُ﴾ د حکم د ترک مذمّت او بدي يې بيان فرمايلې ده، او په آخر کې ارشاد شوی دی: ﴿وَاَنْزَلْنَآ اِلَيْكَ الْكِتٰبَ بِالْحَقِّ مُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهِ مِنَ الْكِتٰبِ وَمُهَيْمِنًا عَلَيْهِ فَاحْكُمْ بَيْنَهُمْ بِمَآ اَنْزَلَ اللّٰهُ﴾ الآية ـ له هغه به دا غرض وي چې د تورات دغه احکام اوس د قرآن تر حفاظت لاندې دي، چې د هغو په اجراء او انفاذ کې نه ښايي چې رسول الله صلى الله عليه وسلم د هيچا د اهواوو او آراوو لحاظ او پروا وکړي، لکه چې رسول الله صلى الله عليه وسلم په همدغه مورد کې د هيچا څه پروا ونه کړه، او د دوی څخه وروسته راشدو خلفاوو «رضي الله تعالى عنهم أجمعين» هم د چا لحاظ او پروا ونه کړه، تر دې پورې چې عمر رضي الله عنه ته د محصن د «رجم» په نسبت دغه اندېښنه پيدا بلکه مکشوفه شوه، چې وروسته له دې نه به ځينې زائغين د دغه احکامو له تعميله انکار کوي، لکه چې خوارج او ځمونږ د زمانې يوې ممسوخې فرقې ترې انکار هم کړی دی؛ نو دوی په منبر وختل، او د صحابه وو او تابعينو په لويه مجمع کې يې د الله تعالى د دغه حکم اعلان په ډېر تأکيد او تشديد سره وفرمايه، او په دغه مورد کې بې د يو قرآني يو منسوخ التلاوت آيت حواله ورکړه، چې په هغه کې د محصن د رجم صريح حکم موجود دی، او د هغه تلاوت وروسته منسوخ شوی دی، مګر حکم يې هم هغسې باقي پاتې دی.

تنبيه: د کوم آيت محض منسوخ التلاوت کېدل او حکم يې باقي پاتې کېدل يوه مستقله مسئله ده، چې تحقيق يې په دغو مختصرو فوائدو کې نشي درجېدی، ان شاء الله العزيز که د مستقل تفسير د ليکلو وار راورسېد؛ نو هلته به وليکلی شي.

﴿وَّلَا تَأْخُذْكُمْ بِهِمَا رَاْفَةٌ فِيْ دِيْنِ اللّٰهِ اِنْ كُنْتُمْ تُؤْمِنُوْنَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ ۚ وَلْيَشْهَدْ عَذَابَهُمَا طَآئِفَةٌ مِّنَ الْمُؤْمِنِيْنَ ۝۲﴾

او نه دې نيسي تاسو لره په دغو (دواړو زناکارانو) زړه سوی (او مهرباني) په (انفاذ د) حکم د الله کې؛ که يئ تاسې چې ټينګ يقين لرئ پر الله او په ورځې آخرې (د قيامت)، او حاضر دې شي عذاب کولو د دې دواړو ته يوه طائفه ډله له مؤمنانو څخه (چې فضاحت يې زيات شي).

تفسير: يعني که پر الله تعالى يقين لرئ؛ نو د هغه د احکامو او حدودو په اجراء او انفاذ کې هيڅ تقديم او تأخير مه کوئ !، داسې ونه کړئ چې د مجرم څخه وويرېږئ، او د سزا له اجراء څخه لاس وباسئ، يا په کې څه تنقيص وکړئ،

يا داسې غير مؤثرې خفيفې او معمولې سزاوې ور کړئ چې د سزا کيفيت په کې نه وي، ښه وپوهېږئ چې الله تعالی مطلق حکيم او له تاسې څخه زيات پر بندګانو مهربان دی، او د ده هر حکم کلك وي، که پوست؛ د عالم د مجموعې په حق کې له حکمت او رحمت څخه نشي عاري کېدی، که تاسې د ده د احکامو او حدودو په اجراء کې قصور کوئ؛ نو د آخرت په ورځ کې به ستاسې څخه پوښتنه کيږي.

﴿وَلۡيَشۡهَدۡ عَذَابَهُمَا طَآئِفَةٞ مِّنَ ٱلۡمُؤۡمِنِينَ﴾ «او حاضر دې شي عذاب کولو د دې دواړو ته ټولی له مؤمنانو»، يعنې دغه سزا دې ګوښې (بېله) ورته ورنه کړه شي !، بلکه د مسلمانانو په لويه مجمع کې دې ورته ور کړی شي، ځکه چې په هغه رسوايي کې د سزا تکميل او تشهير او کتونکو ته لوی پانيات او عبرت دی، او ښايي چې په کې دغه غرض هم وي چې دغه ليدونکي مسلمانان د ده پر حال باندې زړه وسوځي، او د مغفرت دعاوې ورته وکړي، والله أعلم.

ٱلزَّانِي لَا يَنكِحُ إِلَّا زَانِيَةً أَوۡ مُشۡرِكَةٗ وَٱلزَّانِيَةُ لَا يَنكِحُهَآ إِلَّا زَانٍ أَوۡ مُشۡرِكٞۚ

زنا کار سړی نه نکاح کوي (په رغبت محبّت سره) مګر خو زناکاره ښځه يا مشرکه ښځه، او زنا کاره ښځه نه په نکاح کوي (دغې ښځې زانيې لره په رغبت او محبّت سره) مګر سړی زناکار يا سړی مشرك.

تفسير: د زنا د سزا د بيان کولو څخه وروسته د دې فعل انتهايي شناعت بيان فرمايي، يعنې هغه نارينه او ښځه چې په دغه شنيعه عادت مبتلا وي؛ په حقيقت کې د دې خبرې وړ او لايق نه دي چې له هغه سره د کوم عفيف مسلمان د ازدواج، د ناستې او ملاستې تعلق قائم کړ شي، د هغه د پليت طبيعت او ميلان سره خو دغه مناسب دي چې له همداسې بدکاره او تباه حاله نارينه او ښځې سره يا له دوی څخنې هم بدتره له کوم مشرك او مشرکې سره د هغه تعلّق وي، کما قال الله تعالى في هذه السورة: ﴿ٱلۡخَبِيثَٰتُ لِلۡخَبِيثِينَ وَٱلۡخَبِيثُونَ لِلۡخَبِيثَٰتِۖ وَٱلطَّيِّبَٰتُ لِلطَّيِّبِينَ وَٱلطَّيِّبُونَ لِلطَّيِّبَٰتِۚ﴾.

وَحُرِّمَ ذَٰلِكَ عَلَى ٱلۡمُؤۡمِنِينَ ۝٣

او حرامه کړی شوې ده دغه (زنا يا نکاح له بد کارو سره د حاصلولو د مبلغ لپاره) پر (صالحانو عفيفانو) مؤمنانو.

تفسير: يعنې يو مؤمن په داسې حال کې چې مؤمن وي؛ څرنګه به داسې حرکت ته اقدام کوي؟ په حديث کې راغلي دي: «لا يزني الزاني حين يزني وهو مؤمن»، يا دا مطلب چې له زانيې سره د هغو پرهيزګارانو د نکاح عقد حرام درولی شوی دی، چې په صحيح او حقيقي معاني سره د مؤمنانو د خطاب مستحقان دي، يعنې په تکويني ډول دغسې پاك او صاف نفوس د داسې خراب او پليت او ګنده ځايونو په طرف نه متمائل کيږي، او ترې ساتلي شوي دي، په دغه وخت کې به د ﴿وَحُرِّمَ﴾ معنی هم هغسې وي چې په: ﴿وَحَرَّمۡنَا عَلَيۡهِ﴾ کې، يا په ﴿وَحَرَٰمٌ عَلَىٰ قَرۡيَةٍ أَهۡلَكۡنَٰهَآ﴾ کې نيولې شوې ده، والله أعلم.

وَٱلَّذِينَ يَرۡمُونَ ٱلۡمُحۡصَنَٰتِ ثُمَّ لَمۡ يَأۡتُواْ بِأَرۡبَعَةِ شُهَدَآءَ

او هغه کسان چې وُولي محصنې ښځې (يا محصن سړي چې نسبت د زنا ورته وکړي)، بيا رانه ولي (په مخ د قاضي حاکم کې) څلور تنه شاهدان؛

تفسير: يعنې که په داسې پاك لمنې ښځې باندې د زنا تهمت ولګوي، چې د دې بدکارې په کوم دليل يا په شرعيه وو قرائنو سره نه وي ثابته؛ (نو ووهئ تاسې دغو قاذفانو لره ای قاضيانو او حاکمانو اتيا دُرې، او مه يې قبلوئ شاهدي ځکه

چې سره له حُريّته بلوغ، عقل، اسلام او پاکی فاسقان دي)، او همدغه حکم دی د پرهېزګار نارینه که پرې تُهمت ولګاوه شي، لکه چې دغه آیات د یوې پاکې عفیفې صدّیقې ښځې په قصه کې نازل شوي دي، نو ځکه دلته د هم هغو پر ذکر اکتفاء شوې ده، که څلور شاهدان تېر کړي، او د هغوی شهادت سم له شرعیه وو اصولو سره مقبول واقع شي؛ نو پر هغه مقذوف او مقذوفه به د زنا حد جاري کیږي.

فَاجْلِدُوْهُمْ ثَمٰنِيْنَ جَلْدَةً وَّلَا تَقْبَلُوْا لَهُمْ شَهَادَةً اَبَدًا ۚ

پس ووهئ تاسو (ای حاکمانو) دغه (قاذفان که اصیلان وي) اتیا دُرې، او مه قبلوئ تاسې له دوی نه شاهدي هیڅکله (تر وخته د مرګه پورې).

تفسیر: دغه د «قاذف» تهمت لګونکي سزا شوه، چې د «مقذوف په مطالبه» اتیا دُرې وهل کیږي، او په مستقبل کې د تل لپاره په معاملاتو کې مردود الشهادت درولی کیږي.

وَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْفٰسِقُوْنَ ۟

او دا (قاذفان) هم دوی دي فاسقان.

تفسیر: یعنې که په واقع سره یې عمدًا په دروغو سره تهمت لګولی وو؛ بیا نو د ده فسق او نافرماني ظاهره ده، که په رښتیا سره واقعي خبره یې ویلې وي؛ لیکن په دې باندې پوهېده چې زه د څلورو تنو شاهدانو په شهادت خپله دغه دعوی نشم ثابتولی؛ نو د داسې خبرې له اظهاره غیر له دې نه چې د یوه مسلمان پت او عزّت خراب کړي؛ بل څه ګټه (فائده) نه کوي چې هغه في نفسه مستقله ګناه ده، او علماؤ هغه په کبائرو کې شمېرلې ده.

اِلَّا الَّذِيْنَ تَابُوْا مِنْۢ بَعْدِ ذٰلِكَ وَاَصْلَحُوْا ۚ فَاِنَّ اللّٰهَ غَفُوْرٌ رَّحِيْمٌ ۟

مګر هغه کسان چې توبه وباسي پس له دغه (قذفه له ګناه نه)، او اصلاح کړي (نیت او عمل خپل)؛ پس په تحقیق الله ښه مغفرت کوونکی (د خطیّاتو) ډېر رحم کوونکی دی.

تفسیر: یعنې وروسته له توبې او د حال له اصلاحه؛ ښونکی پاک مهربان الله به دا د فاسق نوم ترې پورته کوي، او د الله تعالی په نافرمانو بندګانو کې به نه شمېرلی کیږي.

وَالَّذِيْنَ يَرْمُوْنَ اَزْوَاجَهُمْ

او هغه کسان چې وُولي ښځې خپلې (محصنې پاکې له زنا څخه په زنا سره).

تفسیر: یعنې د زنا تهمت ولګوي، یا خپل د ووړ کي په نسبت ووایي چې: دغه ځما له نطفې څخه نه دی.

وَلَمْ يَكُنْ لَّهُمْ شُهَدَآءُ اِلَّآ اَنْفُسُهُمْ فَشَهَادَةُ اَحَدِهِمْ اَرْبَعُ شَهٰدٰتٍۭ بِاللّٰهِ ۙ اِنَّهٗ لَمِنَ الصّٰدِقِيْنَ ۟ وَالْخَامِسَةُ اَنَّ لَعْنَتَ اللّٰهِ عَلَيْهِ اِنْ كَانَ مِنَ الْكٰذِبِيْنَ ۟ وَيَدْرَؤُا عَنْهَا الْعَذَابَ اَنْ تَشْهَدَ اَرْبَعَ شَهٰدٰتٍۭ بِاللّٰهِ ۙ اِنَّهٗ لَمِنَ الْكٰذِبِيْنَ ۟ وَالْخَامِسَةَ اَنَّ غَضَبَ اللّٰهِ عَلَيْهَآ اِنْ كَانَ مِنَ الصّٰدِقِيْنَ ۟

حال دا چې نه وي دوی ته شاهدان (په دې کار د زنا کې) مګر نفسونه د دوی (یعنې پخپله حاضر وي)؛ پس (واجبه ده په دې کې) شاهدي د یوه د دوی څلور شاهدۍ په (نامه) د الله (په دې خبره

چې) بېشکه دی خامخا له صادقانو رښتیا ویونکیو دی (په دغه نسبت د زنا کې). او پنځمه (شاهدي) (داسې ده چې) بېشکه لعنت د الله دې وي پر دغه (مېړه) که وي (دی) له دروغجنانو څخه. او دفع کوي له دغې ښځې څخه عذاب (د حدّ ثابتیدل په وینا د مېړه یې) دا (کار) چې شاهدي ولولي (دا ښځه) څلور (وارې) شاهدي (په نامه) د الله (په دې خبره چې) بېشکه دا مېړه څما خامخا له دروغ ویونکیو دی (په نسبت د زنا په ما باندې). او پنځمه (شاهدي داسې ده) چې ووایي: بېشکه غضب د الله دې وي په دې (ښځې) که چېرې وي (دا مېړه مې) له صادقانو رښتیا ویونکیو څخه.

تفسیر: یعنې هر هغه مېړه (خاوند) چې پر خپلې ښځې د زنا تهمت ولګوي؛ اولاً: له ده نه به څلور شاهدان طلب کړه شي، که یې راحاضر کړي؛ نو پر ښځه دې د زنا حد جاري کړ شي، که یې شاهد نه شو حاضرولی؛ نو ده ته دې وویلی شي چې څلور ځلې دې په قسم یادولو سره بیان کړي چې زه په دغه تهمت کې چې مې پر خپله ښځه لګولی دی؛ دروغ نه وایم، ګواکې د څلورو شاهدانو په ځای پخپله د ده څلور (کرته) حلفیه شهادات دي، او په آخر کې په پنځمه مرتبه کې دغسې به وایي چې: «که دی پخپلې دغې دعوی کې دروغجن وي؛ نو پر ده دې د الله تعالی لعنت وي»، که د دغو پاس الفاظو د ویلو څخه انکار وکړي؛ نو د قذف په حدّ دې محکوم شي، چې پاس یې ذکر وشو.

که مېړه (خاوند) دغه الفاظ ووایي نو بیا ښځې ته دې وویل شي چې: هغه دې هم څلور ځلې په قسم یادولو سره داسې بیان وکړي چې: «مېړه (خاوند) مې په دغه تهمت لګولو کې دروغجن دی»، او پنځم ځلې دې دغه الفاظ ووایي چې: «د الله غضب دې نازل شي پر دې ښځه باندې؛ که یې دغه مېړه (خاوند) پخپله دغه دعوی کې رښتین وي»، تر څو که ښځه دغه الفاظ ونه وایي؛ نو د زنا حدّ به پرې جاري شي، یا په پاس مذکوره الفاظو سره یې تکذیب وکړي، که ښځه هم د خپل مېړه پشان دغه الفاظ ووایي، او له «لعان» څخه فراغت ومومي؛ نو بیا له دغې ښځې سره جماع او د جماع دواعي ګرد حرام شول، د دواړو په منځ کې سره ابدي تفریق واقع شو، نو دغه تفرّق د بائن طلاق حکم لري.

تنبیه: پر زوجینو باندې دا قسم الفاظو لولولو ته په شریعت کې «لعان» وایي، او «لعان» خاص په قذف الأزواج پورې مخصوص دی، د نورو محصناتو ښځو د «قذف» حکم هم هغه دی چې پاس مذکور شو.

وَلَوْلَا فَضْلُ اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُ وَأَنَّ اللَّهَ تَوَّابٌ حَكِيمٌ ﴿١٠﴾

او که نه وی فضل (احسان) د الله پر تاسې او رحمت د ده، او (بل دا نه وی چې) بېشکه الله ډېر توبه قبلوونکی لوی حکمت والا دی؛ (نو رسوا او معذّب شوي به وی په دنیا کې).

تفسیر: د «لولا» جواب محذوف دی، لکه چې څمونږ له ترجمې څخه ښکارېږي، چې که نه وی فضل او احسان د الله تعالی پر تاسو باندې؛ نو خامخا به یې شرمولي وی تاسو، یا ژر به یې په عذاب کړي وی تاسو، یعنې که دغه د «لعان» حکم مشروع شوی نه وی؛ نو د «قذف» د عمومي قاعدې سره موافق به پر خاوند قذف اوښته، یا به یې ګرد عمر د خپل ځیګر وینې څښلې، او لړمون خوړینی به ناست وو، ځکه ممکن دی چې دی رښتین وي، په خلاف د غیر د خاوند، چې هغه د دغسې اظهار لپاره مضطر نه دی، ځکه د هغه په قانون کې د دغو امورو رعایت ضروري نه دی، له بل لوري که یواځې د مېړه په قسم خوړلو د زنا ثبوت کېدی؛ نو د ښځې لپاره به ډېر سخت مصیبت او زحمت پېښېده، حال دا چې ممکن دی هغه رښتین هم وي، همداسې که ښځه د دې په قسم خوړلو سره یقیناً بریئه وګڼله شي؛ نو پر مېړه ه د قذف حد لازمېده، سره له دې چې د ده په صداقت کې مساوي احتمال موجود دی، نو په دغه حالت کې د «لعان» په مشروعیت کې د ټولو رعایت وشو، او همدغه د الله تعالی د فضل او رحمت اثر دی، ځکه چې په فریقینو کې هر یو چې رښتیین وي؛ هغه د بې محله سزا څخه نجات ومونده، په دغه ورځ دنیا کې پرده پوښې کړی شو، او مهلت یې ورته ورکړی دی، چې ښایي توبه وباسي، بیا د ده د توبې قبلول دغه د الله تعالی د توابیت د صفت اثر شو.

إِنَّ الَّذِينَ جَاءُو بِالْإِفْكِ عُصْبَةٌ مِّنكُمْ ۚ لَا تَحْسَبُوهُ شَرًّا لَّكُم ۖ بَلْ هُوَ خَيْرٌ لَّكُمْ ۚ لِكُلِّ امْرِئٍ مِّنْهُم مَّا اكْتَسَبَ مِنَ الْإِثْمِ ۚ وَالَّذِي تَوَلَّىٰ كِبْرَهُ مِنْهُمْ لَهُ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿١١﴾

بېشکه هغه کسان چې راوړي يې دي غټ دروغ (په شان د عائشې کې)؛ يو ټولی دی له تاسې (مسلمانانو) نه، ګمان مه کوئ په دې (دروغو) چې شر بد دي تاسې ته (ای مخلصانو مؤمنانو)، بلکه دغه (دروغ) خير دی تاسې ته (له جهته د ثواب او منقبت د تاسې)، مقرر دی هر سړي ته له دغو (بهتان ويونکيو جزاء د) هغه څيز چې ګټلی يې دی له ګناه (په قدر د خوض او شغل د ده)، او هغه څوک چې پورته يې کړ لوی بار پېټی د دغو (دروغو او شائع يې کړل) له دغه (ټولي) نه؛ شته ورته عذاب لوی (په دارينو کې).

تفسير: دلته د هغو غټو دروغو ذکر دی، چې پر صديقې بي بي عائشې رضي الله تعالى عنها تړلي شوي وو، دغه پېښه داسې وه، چې نبي کريم صلى الله عليه وعلى آله وصحبه وسلّم د هجري په (۵) يا په (۶) کال کې د (بني المصطلق) له غزوې څخه د مدينې منورې په طرف بېرته تشريف راوړ، أم المؤمنين صدّيقه بي بي عائشه رضي الله تعالى عنها هم له دوی سره وه، بي بي صاحبه پر بل اوښ سوره وه چې پرې هودج (پالکی) تړلی او پردې به يې ځوړندې او ښکته به وې، په يو منزل کې چې د دوی قافله ښکته شوې وه؛ لږ شېبه پخوا له کوچ صديقي بي بي عائشې ته د وضوء د تجديد ضرورت محسوس شو، نو ځکه له قافلې څخه څه قدر لرې لاړه، په دې ضمن کې يو ناڅاپه د دې د غاړې غاړکی (امېل) وشلېده، او دانې يې په شګو کې سره تيت و پرک شوې، نو د هغو په ټولولو او لټولو دا ډېره وځنډېده (ايساره شوه)، هلته قافلې کوچ وکړ، او له خپل ځايه ولېږدله، او ګرد سره لاړل، جَمّال هم داسې ګمان وکړ چې لکه بي بي صاحبه په هودج (پالکي) کې ناسته ده، ځکه چې د هغه ګردې پردې ښکته ځوړندې وې، او ذاتًا بي بي صاحبه په عمر کې هم وړوکې او په بدن کې هم ډېره ضعيفه او نحيفه وه، چې د دې د وجود او عدم وجود له هودج (پالکي) د باندې ښه نه څرګندېده.

الغرض جَمّالانو خپل اوښان رهي او چالان کړل، او ګرد سره لاړل، کله چې أم المؤمنين بېرته راغله، ګوري چې قافله تللې ده، او هيڅ اثر او ننبه يې هم نه ښکاري، نو أمّ المؤمنين په نهايت ثبات او استقامت سره دغسې رأيه قائمه کړه، چې اوس له دغه ځايه خوځېدل خلاف المصلحت دي، ولې که زه د دغو شګو په کړمونو کې د قافلې تعقيب هم وکړم؛ په هغوی پسې نشم رسېدی، او امکان لري چې لاره هم راڅخه ورکه شي، که دلته واوسېږم هر کله چې لمر وخيژي، او ځما متعلقين په دې وپوهېږي چې زه په هودج کې نه يم؛ نو هرومرو به همدلته په منډه او ځغاسته راپسې راشي، نو همدلته پاتې شوه.

کله چې شپه وه، پر أم المؤمنين د خوب شومه راغله، همدلته يې خپل مبارک سر کېښود، کله چې صفوان بن مُعَطّل رضي الله تعالى عنه د رسول أکرم صلى الله عليه وسلم په امر مأمور وو، چې تل به دی وروسته له قافلې راځي، او د پاتې شويو شيانو خبر نيونه به کوي، نو ځکه دی تل د قافلې څخه په لږ فاصله لرې اوسېده، او همېشه د قافلې تر شا وروسته له پلټنې (تحقيق) به راته، صفوان بن مُعَطّل رضي الله تعالى عنه دغه ځای ته ګهيځ (سحر) راورسېد، او له لرې څخه يې وليد چې کوم اوده پروت دی، کله چې ورنژدې شو؛ نو د ورپيچلي (نغښتلي) شوي ټکري (څادر) څخه يې وپېژنده چې دا خو ځما مور أم المؤمنين صديقه بي بي عائشه ده، ځکه چې پخوا د حجاب د حکم له نزوله همدغه معنوي ځوی او مور سره پېژندل.

صفوان بن مُعَطّل رضي الله تعالى عنه د دغه وضعيت د ليدلو څخه سخت ولړځېد، او ډېر وويرېد، او په زور يې ﴿إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ﴾ وويل، چې د هغه په اثر د أم المؤمنين رضي الله تعالى عنها سترګې خلاصې شوې، او هم هغسې مخ پېچلې (پټ مخ) او په خپل ټکري کې تاو شوې کېناسته.

صفوان بن مُعَطّل رضي الله تعالى عنه خپل اوښ أم المؤمنين رضي الله تعالى عنها ته نژدې چو کړ، او أم المؤمنين رضي الله تعالى عنها هم هغسې پټه پرې سوره شوه، اوصفوان رضي الله تعالى عنه د اوښ مهار پر خپله اوږه باندې کېښود، او د قافلې تر شا روان او ورسره ګډ شول.

رأس المنافقين و امام المکذبين عبد الله بن أُبَيّ چې د منافقانو مشر وو او د رسول الله صلى الله عليه وسلم دښمن وو، دلته چې داسې يوه خبره او موضوع ورپيدا شوه؛ نو په چټې خبرو يې خوله وسپړدله، او ځينې ساده مسلمانان مثلاً په نارينه وو کې حسان، مِسطح، او په ښځو کې حمنه بنت جحش رضي الله تعالى عنهم أجمعين د منافقانو په دغه انتشاراتو او ګمراه کوونکيو خبرو تېروتل، او په دغسې افسوسناکو تذکرو کې سره لګيا شول، چې د هغو ويل دوی ته نه وو لازم، او د أمّ المؤمنين رضي الله تعالى عنها د عفّت او عصمت سره بيخي منافي وو، مسلمانانو ته بالعموم او پخپله رسول أکرم الله صلى الله عليه وسلم ته له داسې قسم واهياتو خبرو ډېره سخته صدمه ورسېده، تر يوې مياشتې پورې دغسې چټې خبرې سره کېدې، او رسول الله صلى الله عليه وعلى آله وصحبه أجمعين به هم دغه ګردې خبرې اورېدې، او هيڅ به يې نه ويل، او نه د هغو په تحقيق پسې ګرځېده، مګر په زړه کې سخت خفه وو، وروسته له يوې مياشتې پخپله أم المؤمنين عائشه صديقه رضي الله تعالى عنها هم له دغه شهرت څخه خبره شوه، نو د غم له شدّته ناقراره شوه، او د رنځورئ په بستره کې ولوېده، شپه او ورځ به يې ژړل، او د يوې شپې له مخې به يې هم اوښکې نه درېدې، په دغه ضمن کې نور واقعات هم پېښ شول، او ډېرې خبرې اترې سره کېدلې، چې په صحيح بخاري شريف او نورو کې د لوستلو قابل دي، او بالآخر أمّ المؤمنين صديقې رضي الله تعالى عنها په برائت کې الله تعالى دغه آيت: ﴿إِنَّ الَّذِينَ جَاءُوا بِالْإِفْكِ﴾ الآية ـ تر لرې ځايه پورې نازل وفرمايه، چې أم المؤمنين عائشې صديقې رضي الله تعالى عنها تل فخر پرې کاوه، او بالحق چې پر دغه هومره فخر او وياړ چې وکړي؛ لږ دی.

﴿عُصْبَةٌ مِّنكُمْ﴾ الآية ـ «يو ټولی دی له تاسو مسلمانانو څخه»، يعنې دغه دروغ تړونکي له خيره سره همغه کسان دي چې په دروغو يا په رښتيا سره د اسلام مدّعيان دي، خو بيا هم د الله تعالى لوی احسان دی، چې ګرد مسلمانان په دغه لومه کې نه دي نښتي.

﴿لَا تَحْسَبُوهُ شَرًّا لَّكُم بَلْ هُوَ خَيْرٌ لَّكُمْ﴾ الآية ـ دغه خطاب د هغو مسلمانانو د تسلئ لپاره دی، چې هغوی ته له دغې واقعې څخه صدمه رسېدلې وه، بالخصوص صديقې بي بي عائشې رضي الله تعالى عنها او د دې کورنئ ته، ځکه ظاهر دی چې هغه ډېره سخته خفه او ويرجنه وه، يعنې اګر که په ښکاره ډول دغه ويناوې ډېرې مکروهې خفه کوونکې او خرابي دي؛ ليکن في الحقيقت تاسې ته د ده په منځ کې ډېره بهتري او محاسن پټ وه، آيا دومره مدّت د تاسې پر داسې زړه خوږوونکو حملو او ايذاوو صبر کول هم داسې بې اجره پاتې کيږي؟ آيا دغه لږ فخر او شرف دی چې بالذات خالق الکائنات پخپل پاک کلام کې ستاسې نزاهت او برائت نازل کړ؟، او ستاسې دښمنان يې خوار وزار او رسوا کړل، او تر قيامت پورې يې ستاسې د خير ذکر د ګردو قرآن لوستونکيو پر ژبه جاري کړ، او مسلمانانو ته يې د رسول الله صلى الله عليه وعلى آله وصحبه وسلّم او د ده د ازواجو او اهل البيت د حق پېژندلو لپاره داسې يو درس ورکړ؛ چې له سره هېرېدونکی نه دی، فلله الحمدُ والشکرُ على ذلک، ﴿لِكُلِّ امْرِئٍ مِّنْهُم﴾ مقرره ده هر سړي ته له دغو بهتان ويونکو جزا د هغه چې ګټلې يې ده له ګناه او هغه څوک چې پورته يې کړ لوی بار ددغه دروغو ورته شته عذاب لوی، يعنې هر هغه سړی چې په دغه فتنه کې هومره حصه واخيسته هم هغه قدر ګناه يې د خپل ځان لپاره وګټله او د هغې سزا مستحق شو، او ددې ګناه ډېر لوی بار اخيستونکی رأس المنافقين عبد الله بن أبی وو چې دده له لپاره په اخرت کې ډېر لوی عذاب دی او په دنيا کې هم ډېر ذليل او رسوا شو.

لَوْلَآ إِذْ سَمِعْتُمُوهُ ظَنَّ ٱلْمُؤْمِنُونَ وَٱلْمُؤْمِنَٰتُ بِأَنفُسِهِمْ خَيْرًا وَقَالُوا۟ هَٰذَآ إِفْكٌ مُّبِينٌ ﴿١٢﴾

ولې نه په هغه وخت کې چې واورېده تاسې دا خبره؛ ګمان کاوه ايماندارو سړيو او ايمان دارو ښځو په نفسونو خپلو (پخپلو منځونو) کې د خير (خبرې) او ويلې وی (دوی ټولو داسې) دا خبره دروغ ده ښکاره.

تفسير: يعنې مسلمانانو ته ښايي چې له خپلو مسلمانانو ورونو خويندو سره حسن ظن ولري، او هر کله چې واوري چې خلق پر يو نېک سړي همداسې بدې خبرې او خراب تهمتونه لګوي؛ نو ښايي چې دی داسې خيالاتو ته پخپل زړه کې لار ور نه کړي، بلکه د هغو تکذيب دې وکړي !، رسول کريم صلى الله عليه وعلى آله وصحبه وسلّم فرمايلي دي: «هر څوک چې پشي شا د خپل يوه مسلمان ورور مدد وکړي؛ نو الله تعالى هم د ده پشي شا مدد کوي».

لَّوْلَا جَآءُو عَلَيْهِ بِأَرْبَعَةِ شُهَدَآءَ ۚ فَإِذْ لَمْ يَأْتُوا۟ بِٱلشُّهَدَآءِ فَأُو۟لَٰٓئِكَ عِندَ ٱللَّهِ هُمُ ٱلْكَٰذِبُونَ ﴿١٣﴾

ولې نه راوسته (او تېر نه کړ دوی) په دې خبرو څلور شاهدان (چې شاهدي ورکړي په دې قذف د دوی)، پس کله يې چې رانه وستل څلور شاهدان؛ پس دغه کسان په نزد د الله کې همدوی دروغجنان دي.

تفسير: يعنې سم د الله تعالى له حکمه او د ده د شريعت سره موافقه دغسې خلق دروغجنان درولي شوي دي، چې په بل چا باندې تهمتونه لګوي، او بيا د هغه د اثبات لپاره څلور شاهدان نشي وړاندې کولی، او بې له کافي ثبوته داسې غټې خبرې له خپلې ژبې څخه وباسي، او چټي (بېکاره) پرې وګړيږي.

وَلَوْلَا فَضْلُ ٱللَّهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُۥ فِى ٱلدُّنْيَا وَٱلْءَاخِرَةِ لَمَسَّكُمْ فِى مَآ أَفَضْتُمْ فِيهِ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿١٤﴾

او که نه وی فضل احسان د الله پر تاسې او رحمت د دغه (الله پر تاسې) په دنيا کې (په توفيق د توبې سره)، او په آخرت کې (په عفو او مغفرت سره)؛ نو خامخا رسېدلی به وو تاسې ته په هغه دروغ کې چې غوپې وهلې تاسې په هغو (دروغو) کې عذاب لوی (په همدغې دنيا کې).

تفسير: يعنې الله تعالى دوی ته د خپل فضل او کرم له امله له عذابونو څخه نجات ورکړ، که نه دغه خبره د عذاب لايقه وه.

إِذْ تَلَقَّوْنَهُۥ بِأَلْسِنَتِكُمْ وَتَقُولُونَ بِأَفْوَاهِكُم مَّا لَيْسَ لَكُم بِهِۦ عِلْمٌ وَتَحْسَبُونَهُۥ هَيِّنًا وَهُوَ عِندَ ٱللَّهِ عَظِيمٌ ﴿١٥﴾

کله چې واخيست تاسو دا (افک) په ژبو خپلو (چې يو له بله مو پوښتنه کوله)، او ويله به مو په خولو خپلو سره هغه خبره چې نه وو تاسو ته په هغې باندې هيڅ علم، او ګڼله تاسې دغه خبره آسانه (چې هيڅ ګناه په کې نشته)، حال دا چې دغه (خبره) په نزد د الله کې ډېره لويه ده (له حيثيته د ګناه نه).

تفسير: يعنې د عظيم عذاب مستحق ولې نه کېدل، کله چې تاسې بې تحقيقه يو ظاهر البطلان خبره يو د بل له خولې څخه اخيستله، او له خپلو ژبو څخه يې دغه چټي (بېکاره) اواټکلي خبرې ايستلې، چې د هغو له واقعيت څخه تاسې بيخي نه وئ خبر، بيا عجيبه خبره لا دا ده چې داسې سخته خبره (يعنې کومه محصنه خصوصًا د نبي عليه السلام مطهره زوجه او څمونږ د مسلمانانو روحاني والده متهم کول) چې د الله تعالى په نزد ډېر لوی دروند جرم دی؛ يوه وړوکې او معمولې خبره ګڼل له دغه اصلي جرم څخه لوی جرم دی.

وَلَوۡلَآ إِذۡ سَمِعۡتُمُوهُ قُلۡتُم مَّا يَكُونُ لَنَآ أَن نَّتَكَلَّمَ بِهَٰذَا سُبۡحَٰنَكَ هَٰذَا بُهۡتَٰنٌ عَظِيمٌ ﴿١٦﴾

ولې نه کله چې واورېده تاسې دا خبره؛ چې ويلي وئ تاسې نه ښايي مونږ ته دا کار چې خوله وخوځوو په دې خبره باندې، پاکي ده تاته ای ربه، دا دروغ دي ډېر لوی (چې تړلی شوي دي د منافقانو له خوا).

تفسير: اول خو د حسن الظن اقتضاء داسی وه چې ستاسو په زړونو کې هم ښايي دغه خبرې نه تېرېدی لکه چې پاس ارشاد وشو، ليکن که د شيطاني اغواء له سببه يې فرض کړئ د چا په زړه کې کومه بده وسوسه تېره شي، يا يې له چا نه واوري؛ نو بيا جائز نه دي چې داسې ناپاکه خبره پر خپله ژبه راوړي، لازم دي چې په هسې مواردو مؤمن خپل حيثيت او ديانت ملحوظ ولري، او په صافو الفاظو سره داسې ووايي، چې د داسې بې سرو پښو خبرې له خپلې ژبې څخه ايستل ماته نه ښايي، او نه زه پرې ښه ښکارم.

يَعِظُكُمُ ٱللَّهُ أَن تَعُودُواْ لِمِثۡلِهِۦٓ أَبَدًا إِن كُنتُم مُّؤۡمِنِينَ ﴿١٧﴾

پند درکوي تاسې ته الله (او منع کوي مو) چې بيا ونه ګرځئ تاسې مثل د دې خبرې ته هيڅکله، که چېرې يئ تاسې مؤمنان (نو پرې عبرت واخلئ !).

تفسير: يعني مؤمنانو ته ښايي چې په پوره ډول سره پوهان او هوښياران شي، څو د بد باطنو منافقانو په چلونو او فرېبونو سره ونه غولېږي، او د دوی په پلمو (تدبيرونو) سره تېر نه وځي، او تل تر تله د نبي صلی الله عليه وعلی آله وصحبه وسلّم او د ده د اهل بيتو د عظمت شان ملحوظ ولري.

وَيُبَيِّنُ ٱللَّهُ لَكُمُ ٱلۡأٓيَٰتِۚ وَٱللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿١٨﴾

او بيانوي الله تاسې ته آيتونه (د پند)، او الله ښه علم والا دی، ښه حکمت والا دی.

تفسير: يعني د دغې خبرې پته درښيي چې دغه غټ دروغ چا جوړ کړي؟ او خپور (مشهور) کړي دي؟، معلوم شو چې منافقانو تل په پټه دښمني او مخالفت کاوه، په پخواني آيت کې يې دغه خبره راښکاره کړې وه (کذا في الموضح).

إِنَّ ٱلَّذِينَ يُحِبُّونَ أَن تَشِيعَ ٱلۡفَٰحِشَةُ فِي ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ لَهُمۡ عَذَابٌ أَلِيمٌ فِي ٱلدُّنۡيَا وَٱلۡأٓخِرَةِۚ وَٱللَّهُ يَعۡلَمُ وَأَنتُمۡ لَا تَعۡلَمُونَ ﴿١٩﴾

بېشکه هغه کسان چې خوښوي دغه (خبره) چې خوره شي فاحشه بدنامي په حق د هغو کسانو کې چې ايمان يې راوړی دی؛ شته دغو (کسانو) ته عذاب دردناک په دنيا کې (په حدّ د قذف او په بدنامی سره)، او په آخرت کې (په اور د دوزخ سره)، او الله ښه عالم دی، او تاسې نه پوهېږئ (پر ضرر د هغې خورې کړې فاحشې).

تفسير: يعني بدکاري خوره او شائع شي، يا د بدکارۍ اطلاعات او خبرې منتشرې او خورې شي، دغسې غوښتونکي منافقان وو، ليکن د هغوی په تذکره کولو کې يې مؤمنانو ته هم تنبيه وفرمايله، چې فرض يې کړئ ! که د چا په زړه کې د کومې بدې خبرې خطره تېره شوي وي، او په بې پروايی سره يې کومه خبره له ژبې هم وتلي وي؛ نو ښايي چې بيا د هغې مهملې خبرې تذکره له سره ونه کړي، او د هغې په تشييع او تنشير (اشاعت) پسې ونه ګرځي، که خامخا د کوم مؤمن پت او عزت تويوي؛ نو ښه دې وپوهېږي چې د هغه پت او عزت هم محفوظ نه پاتې کيږي، او حق تعالی

هغه ذليل او خواروي، كما في حديث الامام أحمد رحمه الله ، په دې شان سره چې په دنيا کې د قذف حد پرې اجراء كيږي، او نورې رسوايۍ او سزاوې هم وررسيږي، او په آخرت کې د دوزخ سزا دوی ته تياه او مهيئه ده، او الله تعالى ته داسې فتنه اچوونکي ښه معلوم دي، او ښه يې پېژني، اګر كه تاسې يې نه پېژنئ، او دغه هم د پاك الله په علم کې شته چې د کوم يوه جرم او ګناه څومره ده؟ او غرض او مقصد يې څه وو؟.

تنبيه: د فاحشې د شيوع حب د حسد او کيني او نورو په شان د قلبيه وو اعمالو څخه دی، او د وسوسو او خواطرو په شان نه دی، او د قصد له مراتبو څخه نه دی، نو ځكه د هغه په مأخوذيت کې نه ښايي چې اختلاف وکړی شي !، فتنبّه له.

وَلَوْلَا فَضْلُ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهٗ وَاَنَّ اللّٰهَ رَءُوْفٌ رَّحِيْمٌ ﴿٢٠﴾

او که نه وی فضل احسان د الله پر تاسې باندې او رحمت مهرباني د ده، او (دا نه وی) چې بېشكه الله ښه نرمي کوونکی ښه رحم کوونکی دی؛ (نو رسوا او معذّب شوي به وی په دنيا کې).

تفسير: يعني دغه غټ دروغ خو داسې تړلي او خواره شوي وو، چې نه وو معلوم چې څومره كسان له هغه څنې جاربدل، ليكن الله تعالى محض پخپل فضل، رحمت، شفقت او مهرباني له تاسې څنې دتائبينو توبه قبوله کړه، او پر ځينو يې شرعي حد جاري کړ، او پاك يې وګرځول، او هغه ته يې چې زيات خبيث وو؛ يو ډول (طريقه) مُهلت ورکړ، او په آخرت کې به جزاء وررسيږي.

يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا لَا تَتَّبِعُوْا خُطُوٰتِ الشَّيْطٰنِ ۭ وَمَنْ يَّتَّبِعْ خُطُوٰتِ الشَّيْطٰنِ فَاِنَّهٗ يَاْمُرُ بِالْفَحْشَاۗءِ وَالْمُنْكَرِ ۭ وَلَوْلَا فَضْلُ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهٗ مَا زَكٰى مِنْكُمْ مِّنْ اَحَدٍ اَبَدًا ۙ وَّلٰكِنَّ اللّٰهَ يُزَكِّيْ مَنْ يَّشَاۗءُ ۭ وَاللّٰهُ سَمِيْعٌ عَلِيْمٌ ﴿٢١﴾

ای هغو کسانو چې ايمان يې راوړی دی (يعني ای مؤمنانو !) متابعت مه کوئ د ګامونو د شيطان !، او هر چا چې متابعت وکړ د ګامونو د شيطان؛ نو بېشكه دغه شيطان امر کوي (تابع خپل ته) په فحشاء ډېرو بدو قبيحو کارونو، او په منكر نامشروعو بدو خبرو، او که نه وی فضل احسان د الله پر تاسې، او رحمت د ده؛ نو نه به وئ پاك کړي له (معصيت د افك څخه الله) تاسې هيڅوك هيڅكله، وليكن الله پاكوي (په قبول د توبې سره له معاصيو) هر هغه څوك چې اراده وفرمايي (د پاکۍ يې)، او الله ښه اورېدونکی (د اقوالو) ښه عالم دی (په نياتو).

تفسير: يعني د شيطان له چالونو او پلمو (تدبيرونو) څخه هوښيار اوسئ !، نه ښايي چې د مسلمان کار داسې وي چې شياطين الجن والانس سره قدم په قدم يو ځای لاړ شي، د هغو ملعونانو د ټولنې مقصود خو همدا دی، چې خلقو ته د بې حيايۍ او رسوايۍ په طرف دعوت او بلنه ورکړي، نو تاسې ولې په ړنو سترګو عمداً د هغوی پر خبرو غولېږئ؟، وګورئ چې شيطان لږ څه تحريك او ډكه ورکړې؛ دومره لوی شورماشور او هنګامه پورته کوي، او ډېر سم ساده مسلمانان په اشتباه سره د هغه پر قدمونو روانيږي، حال دا چې شيطان خو د ګردو ګمراه کول غواړي، او يو تن هم نه پرېږدي چې پر سمه لاره لاړ شي، دا خو د الله تعالى فضل او رحمت دی چې دی د خپلو مخلصو بندګانو لاس نيوی کوي، او زيات کسان يې له شيطان له شرونو څخه ژغوري.

وَلَا يَاْتَلِ اُولُوا الْفَضْلِ مِنْكُمْ وَالسَّعَةِ اَنْ يُّؤْتُوْٓا اُولِي الْقُرْبٰى وَالْمَسٰكِيْنَ وَالْمُهٰجِرِيْنَ فِيْ سَبِيْلِ اللّٰهِ ښ وَلْيَعْفُوْا وَلْيَصْفَحُوْا ۭ اَلَا تُحِبُّوْنَ اَنْ يَّغْفِرَ اللّٰهُ لَكُمْ ۭ وَاللّٰهُ غَفُوْرٌ رَّحِيْمٌ ﴿٢٢﴾

او قسم دې نه کوي خاوندان د فضل (په دين کې) له تاسې او (خاوندان) د پراخۍ (او مالدارۍ ستاسې په دنيا کې) په دې چې نفقه او صدقې به نه ورکوي خاوندانو د خپلوۍ او مسكينانو او

مهاجرينو ته په لاره د الله کې، او ښايي چې عفوه دې وکړي، او ښايي چې ترې تېر دې شي، آيا دوست نه لرئ تاسې دا چې مغفرت وکړي الله تاسې ته (په سبب د عفوې او صفح د تاسې)؟ او الله ښه مغفرت کوونکی (د خطياتو) ډېر رحم کوونکی دی.

تفسير: پر صديقې بي بي عائشې رضي الله تعالى عنها باندې په بهتان تړونکيو کې ځينې مسلمانان هم په ناپوهی سره شامل شوي وو، چې له هغوی څنې يو مسطح رضي الله تعالى عنه وو، چې برسېره په دې چې يو غريب مهاجر وو، د أبو بكر الصديق رضي الله عنه خوريي يا ترورځی هم کېده، او د «افک» د پېښې څخه پخوا صديق أكبر رضي الله تعالى عنه د هغه سره امداد او مالي مرسته کوله، کله چې دغه خبره سره فيصله شوه، او د صديقې بي بي عائشې رضي الله تعالى عنها برائت د الله تعالى له طرفه نازل شو؛ نو أبو بكر الصديق رضي الله عنه قسم وکړ چې وروسته له دې نه به مسطح رضي الله عنه سره هيڅ امداد او کومک ونه کړم، ممکن دی چې ځينو نورو اصحابو ته به هم داسې پېښې ورپېښې شوي وي، نو په دغه تقريب دا آيت نازل شو، يعنې له تاسې ځينې هغو کسانو ته چې الله تعالى ديني کرامت او مشرتوب يا دنيايي وسعت اومالداري ورکړې ده، دوی ته نه ښايي چې داسې قسمونه وخوري !، او ښايي چې د دوی همّت ډېر لوی او اخلاق يې لوړ او عالي وي، نو مېړانه (بهادري) او ځلميتوب په دې کې دی چې د بدئ بدل په نېکی سره ورکړ شي.

په احاديثو کې دي، کله چې أبو بكر الصديق رضي الله عنه دغه آيت واورېد: ﴿أَلَا تُحِبُّونَ أَن يَغْفِرَ اللَّهُ لَكُمْ﴾ الآية ـ «آيا دغه مو نه خوښيږي چې الله تعالى مو وبښي»؛ نو فورًا يې وويل: «بلى ! يا ربنا إننا نُحبُّ»، «بېشکه ای ځمونږ پروردګاره ! مونږ هرومرو (خامخا) ستا ښښنه خوښوو، او غواړو يې»، دا يې وفرمايل، او د مسطح رضي الله عنه هغه پخوانی کلنګ او امداد يې بېرته جاري کړ، بلکه په ځينو رواياتو کې راغلي دي، چې د پخوا په نسبت يې دوچند کړ، رضي الله تعالى عنه وأرضاه.

﴿إِنَّ الَّذِينَ يَرْمُونَ الْمُحْصَنَاتِ الْغَافِلَاتِ الْمُؤْمِنَاتِ لُعِنُوا فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ﴾ ﴿۲۳﴾

بېشکه هغه کسان چې وُولي دوی (په نسبت د زنا سره) ښځې پاکې عفيفې ناخبرې (له دغو بدو)، ايمان راوړونکې (په الله او رسول)؛ لعنت کړی شوی دی په دوی باندې په دنيا کې او په آخرت کې، او شته دوی ته عذاب ډېر لوی.

تفسير: په صحيحينو کې حديث دی: «اجتنبوا السبع الموبقات ! الشرك بالله، والسحر، وقتل النفس التي حرم الله إلا بالحق، وأكل الربا، وأكل مال اليتيم، والتولّي يوم الزّحف، وقذف المحصنات الغافلات المؤمنات» له دې نه ظاهريږي چې د محصناتو قذف مطلقًا له مهلکاتو څخه دی، بيا په هغه کې ازواج مطهّرات بالخصوص د أم المؤمنين بي بي عائشې صديقې رضي الله تعالى عنها قذف خو ډېره لويه ګناه ده، علماوو تصريح فرمايلې ده، چې وروسته د دغو آيتونو له نزوله هر څوک چې بي بي عائشې رضي الله تعالى عنها يا له ازواج المطهّرات څخه يو تن متّهم کړي؛ هغه کافر او د قرآن مکذّب، او د اسلام له دائرې څخه خارج دی، د «طبراني» په يوه حديث کې راغلي دي: «قذف المحصنة يهدم عمل مائة سنة»، «پر محصنې باندې تهمت لګول د سلو کلونو عمل ورانوي»، (العياذ بالله).

﴿يَوْمَ تَشْهَدُ عَلَيْهِمْ أَلْسِنَتُهُمْ وَأَيْدِيهِمْ وَأَرْجُلُهُمْ بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ﴾ ﴿۲۴﴾

په هغه ورځ کې چې شاهدي به ورکړي پر دوی باندې ژبې د دوی، او لاسونه د دوی، او پښې د دوی پر هغو (افعالو او اقوالو) چې وو دوی چې کول به يې په دنيا کې.

تفسير: يعنې مجرم په خپله خوله او ژبه سره د هغو ويل او اظهار نه غواړي، مګر د ده ژبه، لاسونه، پښې به په «اذن الله» په وينا راځي، او له هغو څخه هر عضوه به هر هغه عمل څرګندوي چې د هغو په وسيله شوى وي.

لطيفه: قاذف پخپله په ژبه تهمت لګولى وو، او د څلورو تنو شاهدانو مطالبه له هغه څخه شوې وه، چې هغه يې پوره نشوه کړى، بالمقابل د هغه دلته د پنځو شيانو ذکر وشو، ژبه چې د قذف اصلي آله ده، او څلور نور لاسونه او پښې چې د هغه پر شرارت باندې شاهدي لولي.

يَوْمَئِذٍ يُوَفِّيهِمُ اللَّهُ دِينَهُمُ الْحَقَّ وَيَعْلَمُونَ أَنَّ اللَّهَ هُوَ الْحَقُّ الْمُبِينُ ﴿٢٥﴾

په دغه ورځ کې به پوره ورکړي دوى ته الله جزاء د دوى هغه چې حقه لائقه وي، او پوه به شي چې بېشکه الله همدى دى حق ثابت (په ذات او صفات خپل)، ښکاره ظاهر (په الوهيت او ربوبيت خپل).

تفسير: هغه ذات چې د يوې ذرې اعمال حساب کتاب په ښکاره او واضح ډول سره هر سړي ته په صاف صورت سره ښکاره کوي، او د هغه په دربار کې هيڅ ظلم او تعدّي نه کيږي، دغه مضمون به د قيامت په ورځ ګردو ته مکشوف او مشهود يږي.

الْخَبِيثَاتُ لِلْخَبِيثِينَ وَالْخَبِيثُونَ لِلْخَبِيثَاتِ وَالطَّيِّبَاتُ لِلطَّيِّبِينَ وَالطَّيِّبُونَ لِلطَّيِّبَاتِ أُولَئِكَ مُبَرَّءُونَ مِمَّا يَقُولُونَ لَهُم مَّغْفِرَةٌ وَرِزْقٌ كَرِيمٌ ﴿٢٦﴾

ناپاکې (ښځې او خبرې) لپاره د ناپاکو دي، او ناپاکه (خلق) لپاره د ناپاکو (ښځو او خبرو) دي، او پاکې (ښځې او خبرې) د پاکو (خلقو) دي، او پاک (خلق) لپاره د پاکو (ښځو او خبرو) دي، دغه (پاکان چې ځينې له هغو اهل البيت دي؛) پاک (بې تعلقه بېزاره) دي له هغو خبرو چې وايي يې (دروغجنان)، شته دوى ته مغفرت ښښنه او رزق روزي ښه (په جنّت کې).

تفسير: يعنې بدکارې او چټې (بېکاره) ښځې د بدکارو او چټلو (خرابو) سړيو وړ او لايقې دي، همداسې يو بدکار او ګنده سړى د همدې خبرې سره وړ او لايق دى، چې د هغه تعلّق د هم هغه په شان چټلې (خرابې) او بدکارې ښځې سره وي، پاک او ستره او مطهر انسانان له ناپاکانو سره هيڅ تعلّق او مطلب نه لري، ابن عبّاس رضي الله تعالى عنهما فرمايلي دي چې: «د نبي کريم صلى الله عليه وسلم ښځه له سره بدکاره (زانيه) نه وي»، يعنې الله تعالى د هغه د ناموس حفاظت هم فرمايي، نقله فى (موضح القرآن).

تنبيه: د آيت دغه مطلب خو د شيخ الهند د ترجمې سره سم وشو، مګر د اسلافو د ځينو مفسرينو څخه دغه منقول دي، چې د ﴿الْخَبِيثَاتُ﴾ او د ﴿الطَّيِّبَاتُ﴾ څخه دلته ښځې نه دي مرادې، بلکه اقوال او کلمات مراد دي، يعنې خرابې خبرې خرابو خلقو سره لايقې او مناسبې دي، او پاکې او صافې خبرې پاکو او صافو سړيو سره لازمې او مناسبې دي، متقي، پاک او صاف نارينه او ښځې له داسې ګنده او مردارو تهمتونو څخه پاکې وي، لکه چې وړاندې له ﴿أُولَئِكَ مُبَرَّءُونَ مِمَّا يَقُولُونَ﴾ څخه ظاهريږي، يا دې داسې وويلى شي چې: خرابې خبرې د خرابو له خولو څخ ووځي، هغه کسان چې د يوه پاک، متقي او مطهر انسان په نسبت کومه مرداره او خرابه خبره وکړي؛ نو وپوهېږه چې هغه پخپله خبيث او مردار دى، يعنې طيّب، طاهر او پاک سړى له داسې خبيثو او مردارو او چټلو (خرابو) خبرو څخه بيخي پاک او مُبرّأ دى، او هسې خرابې ويناوې د خبثاوو، پليتو، چټلو او ګنده کسانو کار دى، ﴿لَهُم مَّغْفِرَةٌ وَرِزْقٌ كَرِيمٌ﴾ شته دوى ته مغفرت او رزق روزي ښه په جنت کې يعنې هغوى ددوى په بدو ويلو سره نه بديږي بلکه هر کله چې دوى په هغه صبر وکړي نو دغه څيز د هغوى د خطاوؤ او خويدلو کفاره کيږي.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ لَا تَدْخُلُوا۟ بُيُوتًا غَيْرَ بُيُوتِكُمْ حَتَّىٰ تَسْتَأْنِسُوا۟ وَتُسَلِّمُوا۟ عَلَىٰٓ أَهْلِهَا ۚ ذَٰلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ ﴿۲۷﴾

اى هغو كسانو چې ايمان يې راوړى دى (يعنې اى مؤمنانو !) مه ننوځئ تاسې (هغو) كورونو ته چې غير وي له كورونو د تاسې، تر هغه پورې چې (اجازه وغواړئ او) سره وغږېږئ (له بهره او اذن واخلئ) او سلام واچوئ پر اهل د دوى، دغه (اخبار او استيذان) د تاسې خير بهتر ډېر غوره دى تاسې ته (له ننوتلو د بې اجازې څخه)، ښايي چې پند واخلئ تاسې (په دې سره).

تفسير: يعنې ماسوا د خپل خصوصي هستوګنې له كوره د بل چا د هستوګنې په كور كې همداسې په خپل سر بې خبره مه ننوځئ !، ولې تاسې نه يئ خبر چې هغه ستاسې د ننوتلو په وخت كې په څه حال كې دى؟ او څه احوال لري؟، آيا دى په دغه حال كې د بل چا په ورتګ خوښېږي كه خفه كيږي؟ لهذا پخوا د ننوتلو څخه ښايي ور نارې كړئ، او ځان ته اجازت حاصل كړئ، او له ګردو نارو څخه بهتر «سلام» اچول دي.

په حديث كې راغلي دي چې: درې ځلې دې سلام واچوي، او د ننوتلو اجازه دې وغواړي، كه له درې ځلې سلام اچولو سره هم اجازه ور نه كړه شي؛ نو بېرته دې وګرځي.

في الحقيقت دغه داسې ډك له حكمته تعليم دى، كه د هغه په تعميل كې مواظبت وكړ شي؛ نو دغه د مېلمه او كوربه دواړو په حق كې ښه او بهتر دى.

مګر افسوس ! نن مسلمانان په دغو مفيدو هداياتو پسې چندان نه ګرځي، ولې نور ملل او اقوام هم دغه اصول او آداب له مونږ څخه اخيستي، هغه ته يې ډېره ترقي او توسعه وركړې ده.

فَإِن لَّمْ تَجِدُوا۟ فِيهَآ أَحَدًا فَلَا تَدْخُلُوهَا حَتَّىٰ يُؤْذَنَ لَكُمْ ۖ وَإِن قِيلَ لَكُمُ ٱرْجِعُوا۟ فَٱرْجِعُوا۟ ۖ هُوَ أَزْكَىٰ لَكُمْ ۚ وَٱللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ عَلِيمٌ ﴿۲۸﴾

پس كه چېرې ونه مومئ تاسې په دې كورونو كې څوك (چې اذن دركړي)؛ پس مه ننه وځئ په دې كورونو كې تر هغه پورې چې اذن وكړى شي تاسې ته، او كه چېرې وويل شي تاسې ته د اجازت غوښتلو (په وخت كې) چې بېرته وګرځئ؛ پس بېرته وګرځئ تاسې ! (او د ننوتلو سعي مه كوئ)، چې دغه بېرته ګرځېدل ډېر غوره (او پاك) دي تاسې ته، او الله په هغو كارونو چې كوئ يې تاسې ښه عالم دى (او جزا يې دركوي).

تفسير: يعنې كله چې دغه درمعلوم شي، چې په هغه كور كې هيڅوك نشته، خو بيا هم د بل چا په كور كې بې د هغه د مالك او مختار له اجازې مه ننوځئ !، ځكه چې د بل په ملكيت كې بې له اجازې بل هيڅوك د تصرّف حق نه لري، تاسې ته نه دي معلوم چې د بې اجازې ننوتلو څخه به څومره جګړې پېښېږي؟ هو ! كه صراحتًا يا دلالتًا اجازت دركړ شي؛ نو بيا هيڅ مضايقه نشته، او كه چېرې وويل شي تاسې ته داجازت غوښتلو په وخت كې چې بېرته وګرځئ؛ پس بېرته وګرځئ تاسې، او د ننوتلو سعي مه كوئ !، يعنې د داسې ويلو څخه مه خفه كېږئ !، ځكه چې ډېر اوقات انساني طبيعت دې ته نه وي مائل چې له چا سره وګوري، يا به د بل چا له ملاقاته په دغه وخت كې حرج ورپېښېږي، په داسې يوه خبره او كار مشغول وي چې په دغه نه خوښېږي، چې بل څوك پرې مطّلع شي، نو تاسې ته څه ضرورت در پېښ دى، چې خامخا به پر هغه بار اچوئ؟ حال دا چې په دغه شان تكليف او زحمت اړولو سره عمومًا د دوستۍ او خپلوۍ تعلّقات ورانېږي.

لَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَنْ تَدْخُلُوا بُيُوتًا غَيْرَ مَسْكُونَةٍ فِيهَا مَتَاعٌ لَّكُمْ ۚ وَاللَّهُ يَعْلَمُ مَا تُبْدُونَ وَمَا تَكْتُمُونَ ﴿٢٩﴾

نشته پر تاسې باندې هیڅ ګناه په دې کې چې ننوځئ (بې له اجازت غوښتلو) هغو کورونو ته چې نه دي د چا د اوسېدنې، په هغه ځای کې متاع منفعت د تاسې وي، او الله ته ښه معلوم دي هغه چې ښکاره کوئ یې تاسې، او هغه چې پټوئ تاسې.

تفسیر: یعنې په عمارتونو کې چې کوم خاص او معلوم داره سړی هستوګنه نه لري، او نه د هغه په ننوتلو او راوتلو کې څه ممانعت او قیود وي، مثلاً مسجد، سرای او مثل ذلک، که هلته مو کوم شی وي، یا په هغه ځای کې د څه موعد لپاره اوسېدل غواړئ؛ نو البته هلته پخپل سر تللی او ننوتلی شئ، او دلته هیڅ د استیذان ضرورت نشته.

قُلْ لِّلْمُؤْمِنِينَ يَغُضُّوا مِنْ أَبْصَارِهِمْ وَيَحْفَظُوا فُرُوجَهُمْ ۚ ذَٰلِكَ أَزْكَىٰ لَهُمْ ۗ إِنَّ اللَّهَ خَبِيرٌ بِمَا يَصْنَعُونَ ﴿٣٠﴾

ووایه (ای محمده !) مؤمنانو ته چې پټې کړي دوی سترګې خپلې (له نامحْرَمو څخه) او ښه ټینګک دې وساتي دوی فرجونه سترونه خپل (د محرّماتو په مقابل کې)، دغه (اغماض او حفظ) ډېر پاکیزه (او ګټور) دی دوی ته، بېشکه چې الله ښه خبردار دی په هغو کارونو چې کوي یې (دوی، نو ښایي چې ترې په وېره اوسي، پر هر حرکت او په سکون خپل).

تفسیر: بده کتنه د زنا اول قدم دی، له دې نه د لویو لویو فواحشو دروازې پرانستلی کېږي، قرآن عظیم عمومًا د بدکارۍ او بې حیایۍ د انسداد لپاره ړومبی د همدغه سوري د بندولو توصیه کوي، یعنې مسلمان نارینه او ښځې ته یې حکم ورکړی دی، چې د بدو کتلو څخه ځان ساتي !، او خپل شهوات پخپل واک (اختیار) او اداره کې ولري، که یو ځلې بې اراده او ناڅاپه د کوم نارینه نظر پر کومې ښځې ولوېد؛ نو بیا دې بالاراده او قصدًا د هغه پر لوري خپلې سترګې نه اړوي !، ځکه چې دغه دویم ځلي لیدل به د ده په واک (اختیار) کې وي، او په هغه کې به معذور نه ګڼل کېږي.

که انسان ځان په دې سره عادت کړي، چې خپلو پښو ته وګوري، او په خپل اختیار او اراده سره د ناجائزو امورو په طرف ونه ګوري؛ نو ډېر ژر د ده د نفس تزکیه کېدی شي، کله چې اول ځلې ناڅاپه کوم اتفاقي نظر لوېږي؛ د شهوت او نفساني غوښتنې له سببه نه وي، نو ځکه حدیث هغه معاف کړی دی، ښایي چې دلته په ﴿مِنْ أَبْصَارِهِمْ﴾ کې هم «من» تبعیضیه اخیستی همدغه طرف ته یې اشاره فرمایلې وي.

﴿إِنَّ اللَّهَ خَبِيرٌ بِمَا يَصْنَعُونَ﴾ الآية ـ یعنې د انسانانو د سترګو غلا، او د زړونو پټې خبرې، او مخفیه نیات، او احوال ټول الله تعالی ته معلوم دي، لهذا انسان ته ښایي چې تل دغه علاّم الغُیوب حاضر او ناظر وګڼي، او له بدو افعالو، بدو خیالاتو، بدو کتلو او له هر قسمه بدو چارو څخه ځان وساتي، که نه هغه به یې سم له خپله علمه سره په سزا ورسوي.

وَقُلْ لِّلْمُؤْمِنَاتِ يَغْضُضْنَ مِنْ أَبْصَارِهِنَّ وَيَحْفَظْنَ فُرُوجَهُنَّ وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا مَا ظَهَرَ مِنْهَا ۖ وَلْيَضْرِبْنَ بِخُمُرِهِنَّ عَلَىٰ جُيُوبِهِنَّ ۖ وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا لِبُعُولَتِهِنَّ أَوْ آبَائِهِنَّ أَوْ آبَاءِ بُعُولَتِهِنَّ أَوْ أَبْنَائِهِنَّ أَوْ أَبْنَاءِ بُعُولَتِهِنَّ أَوْ إِخْوَانِهِنَّ أَوْ بَنِي إِخْوَانِهِنَّ أَوْ بَنِي أَخَوَاتِهِنَّ أَوْ نِسَائِهِنَّ أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُنَّ أَوِ التَّابِعِينَ غَيْرِ أُولِي الْإِرْبَةِ مِنَ الرِّجَالِ أَوِ الطِّفْلِ الَّذِينَ لَمْ يَظْهَرُوا عَلَىٰ عَوْرَاتِ النِّسَاءِ ۖ وَلَا يَضْرِبْنَ بِأَرْجُلِهِنَّ لِيُعْلَمَ مَا يُخْفِينَ مِنْ زِينَتِهِنَّ ۚ وَتُوبُوا إِلَى اللَّهِ جَمِيعًا أَيُّهَ الْمُؤْمِنُونَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿٣١﴾

او ووایه (ای محمده) ایماندارو ښځو ته چې پټې دې کړي له (نامحرمو څخه) سترګې خپلې، او ښه ټینګک دې وساتي فرجونه سترونه خپل (د محرّماتو په مقابل کې)، او نه دې ښکاره کوي

زینت ښایست (او ځای د ښایست) خپل مګر هغه چې ښکاریږي له دغه (زینت څخه په وخت د کسب او کار کې)، او ښایي چې وا دچوي ټکري پوړني خپل پر ګریوانونو خپلو (چې ټټر یې ښکاره نشي)، او نه دې ښکاره کوي زینت ښایست (او ځای د ښایست) خپل (هیڅا ته) مګر لپاره دمیړونو (خاوندانو) خپلو (چې دغه د هغو دي)، یا پلرونو (او نیکونو) خپلو، یا پلرونو د میړونو خپلو ته، یا ځامنو (او لمسیو) خپلو ته، یا ځامنو د میړونو خپلو ته، یا ورونړو خپلو ته، یا ځامنو د ورونړو خپلو ته، یا ځامنو د خویندو خپلو ته، یا ښځو خپلو ته، یا هغه چا ته چې مالك شوي دي (د هغه) ښي لاسونه د دوی، یا هغو تابعانو ته چې نه وي خاوندان د حاجت ښځو ته له سړیو نه، یا هلکانو هغو ته چې نه وي خبر (دوی) پر اسرارو د ښځو، او نه دې وهي (دا ښځې) پښې خپلې لپاره د دې چې معلوم کړ شي هغه څیز چې پټوي یې دوی له زینت ښایست (ګاڼې) خپلې، او راجع شئ توبه وباسئ تاسې الله ته ټول ای مؤمنانو !، لپاره د دې چې تاسې ښېګڼه او خلاصی ومومئ (په دارینو کې).

تفسیر: ښایست او سینګار عُرفًا خارجي او کسبي آرایش ته وایي، چې هغه له لباس یا زیور او نورو شیانو څخه حاصلیږي، د دې احقر په نزد دلته د زینت ترجمه د سینګار په ځای که په زیبائش سره وکړه شي؛ نو زیات جامع او مناسب واقع کیږي، ځکه چې د زیبائش (ښایست) لفظ هر قسم خَلقي او کسبي زینت ته شامل دی، اعمّ له دې نه چې هغه د جسم خلقي پیدایښت سره متعلق وي، یا له پوښاك او نورو خارجي ډول و ډیل څخه حاصل شوی وي، د مطلب خلاصه داسې وه: ښځو ته د خپل هیڅ قسم خلقي یا کسبي ښایست اظهار پر ته له خپلو هغو محارمو څخه چې یې ذکر وروسته راځي؛ د بل هیچا په مخ کې جائز نه دي، هو ! د هومره اندازې ښایست ظهور چې ضروري وي، او د هغه ستر او اخفاء په سبب د عدم قدرت یا ضرورت نشي ممکن کېدی؛ نو مجبورًا یا ضرورتًا د هغه په اظهار کې دومره مضایقه نشته، (مشروط په دې چې د فتنې خوف نه وي).

لیکن واضح دې وي چې په ﴿إِلَّا مَا ظَهَرَ مِنۡهَا﴾ سره صرف ښځو ته د عند الضرورت د هغو اعضاوو په اظهار کې اجازه ورکړی شوې ده، نامحرمو سړیو ته له سره اجازه نشته، چې دوی دې خامخا دغو ښځو ته وګوري، یا له هغوی سره ستر ګې په ستر ګو شي، یا د دوی د اعضاوو سیل وکړي، ښایي د دغه اجازې څخه پخوا د همدې لامله الله تعالی مؤمنانو ته د غض البصر او د ستر ګو د پټولو حکم اورولی وي، معلوم شو چې د یوه خوا د کوم عضوې د اظهار اجازه دغه نه لازموي، چې بل طرف ته د هغه کتل هم جایز وي، نارینه چې په ستر له سره مأمور نه دي، مګر د پاس آیتونو په اساس د ښځو له نظره مستور دي، یعنې ښځې له دېنه ممنوع دي چې نارینه وو ته وګوري، ښایي چې په یاد یې ولري چې په دغه آیت کې محض د ستر د مسئلې بیان شوی دی، یعنې له دې نه قطع نظر چې ښځه په کور کې وي که د باندې؟ د ښځې د بدن کومه برخه د چا په مخ کې او په کومو حالاتو کې ښکاره کول جائز دي؟، پاتې شوه د «حجاب» مسئله؛ د هغې څه تفصیل ان شاء الله د «أحزاب» په سورت کې راځي.

مونږ چې د فتنې د خوف د نفي کوم شرط لګولی دی؛ هغه د نورو دلائلو او شرعیه وو قواعدو څخه مأخوذ دی، چې په اول تأمل او مراجعت له نصوصو څخه موندلی کیږي، د بدن په خلقي ښایست کې له ګردو څخه ډېر ښکاره شی د تي اوچتوالی دی، د هغه د مزید تستّر لپاره یې په خاص ډول سره تأکید وفرمایه، او د جاهلیت د رسم د امحاء طریقه یې هم راوښوده، په جاهلیت کې به ښځو ټکري (څادرونه) په خپل سر اچول، او د هغه دواړه څنډې (غاړې) به یې بېر ته پخپلې شا غورځولې، او په دې ډوله د تي هیئت به څرګند پاتې کېده، دغه ګواکې د ښایست یوه مظاهره وه، لوی قرآن ده راوښوده چې ښایي ټکری په سر واچول شي، او د هغه څنډې دې تر زنې لاندې تېرې شي، څو د ښځو غاړه او تی او غوږونه پرې په ښه ډول پټ شي.

﴿وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ﴾ الآية ـ «اونه دې ښکاره کوي ښځې زينت خپل هيچا ته مګر لپاره د مېړونو (خاوندانو) خپلو چې دغه د هغوی دي، يا پلرونو او نيکونو خپلو، يا پلرونو د مېړونو (خاوندانو) خپلو ته، يا ځامنو او لمسيو خپلو ته، د تره او ماما حکم هم داسې دی، په دغو محارمو کې هم د مراتبو فرق شته، مثلاً هغه زينت او ښايست چې دا يې د خپل مېړه په مخ کې ظاهرولی شي؛ هغه د نورو محرمو په مخ کې نشي څرګندولی، د زينت څرګندول څو درجې لري، هومره د تستّر اهتمام چې له پرديو څخه کاوه شي؛ له محارمو څخه نه کيږي، او داسې مطلب نه دی چې هر يو عضو دې د دوی په مخ کې بربنډ او ښکاره کولی شي.

﴿أَوْ نِسَآئِهِنَّ﴾ ـ « او نه دې ښکاره کوي ښځې زينت خپل هيچا ته مګر ښځو خپلو ته»، يعنې هغې ښځې ته چې د دې سره ناسته ولاړه لري، په دې شرط سره چې ښه اخلاق ولري، او د بد اخلاقو ښځو په مخ کې نه، او د ډېرو اسلافو په نزد له دې نه مسلمانې اصيلې ښځې مرادې دي، ځکه چې کافره ښځه د اجنبي سړي حکم لري.

﴿أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُنَّ﴾ ـ يعنې ستاسې وينځې وي، او د ځينو اسلافو په نزد مملوک مريي هم په دې کې داخل دی، او د قرآن ظاهر هم د هغه تأييد کوي، ليکن د جمهورو ائمه وو او اسلافو مذهب داسې نه دی.

﴿أَوِ التَّابِعِينَ غَيْرِ أُولِي الْإِرْبَةِ مِنَ الرِّجَالِ﴾ ـ «اونه دې ښکاره کوي ښځې زينت خپل هيچا ته مګر هغو تابعينو ته چې نه وي خاوندان د حاجت ښځو ته له سړيو»، يعنې نوکر او هغه خدمتګار چې له خپله کار سره کار لري، او له سره دی وزګار نه وي، چې دې خوا او هغې خوا ته وګوري، او پخپل جاړو جوړو او ډوډۍ پخولو او نورو کورنيو چارو کې بوخت او لګيا وي، شوخ، شغب، سپين سترګی او ارمونی نه وي، يا داسې فاتر العقل، بې سد، پاګل وي چې حواس يې په خپل ځای نه وي پاتې، او محض په خوړلو او څښلو کې له کورنۍ سره شريک او مل وي.

﴿وَلَا يَضْرِبْنَ﴾ ـ او نه دې وهي دا ښځې پښې خپلې لپاره د دې چې معلوم کړ شي هغه څيز چې پټوي يې دوی له زينت خپل، يعنې ښايي چې د دوی هيئت او وضعيت، ناسته ولاړه داسې نه وي چې د ګاڼو (کالو) او زېوراتو غږ د پرديو توجه او ميلان ځان ته ورکش کړي، او ډېر ځلي داسې غږ او حرکات او سکنات د مخ او نورو د ليدلو څخه زيات د نفساني جذباتو داعي او محرک واقع کېدی شي.

وَأَنكِحُوا الْأَيَامَىٰ مِنكُمْ

نکاح وتړئ د هغه بې مېړونو (خاوندانو) ښځې او بې ښځو سړي له تاسې.

تفسير: په دغه آيت کې دا حکم ورکوي چې د هغو کسانو نکاح چې تر اوسه نه ده تړلې شوې، يا وروسته د نکاح تړلو څخه بېرته کونډ شوی وي؛ نو په مناسبه موقع کې دې بيا د هغوی نکاح سره وتړله شي !، په حديث کې نبي عليه السلام فرمايلي دي: «ای علي ! په درې کارونو کې ځنډ (ايسارتيا) مه کوه !، د فرض لمانځه وخت چې راشي، جنازه چې حاضره شي، او کونډه ښځه چې کله يې سيال پيدا شي».

هغه اشخاص او اقوام چې عمدًا د خپلو کونډو او رنډو په نکاح کې تکاسل، تساهل او تعطيل کوي، يا د داسې خبرو د اورېدلو څخه بد وړي؛ ښه دې وپوهيږي چې هغوی پخپل دغه وضعيت کې ګناهګاران دي، او ښايي چې ژر تر ژره دې توبه وباسي، او د هغوی په نکاح کې دې تلوار او مسارعت وکړي.

وَالصَّالِحِينَ مِنْ عِبَادِكُمْ وَإِمَائِكُمْ

او صالحان نېکان له مريو خپلو او له وينځو خپلو.

تفسير: يعنې که مريي او وينځې د دغې خبرې وړ او لايق وګڼئ، چې د زوجيت حقوق اداء کولی شي، او د نکاح کولو لامله نه مغروريږي، او ستاسې له کارا وخدمت څخه لاس نه وباسي؛ نو د دوی نکاح هم وتړئ !.

إِن يَكُونُوا فُقَرَاءَ يُغْنِهِمُ اللَّهُ مِن فَضْلِهِ ۗ وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ ﴿۳۲﴾

که چېرې وي (دغه مذکورين) فقيران ناداران؛ نو غنيان به کړي دوی الله له فضله خپله، او الله کشائش والا ښه عالم دی.

تفسير: ځينې خلق د دې لامله متردّد وي، او وړاندې وروسته کوي؛ چې وروسته له نکاح به د ښځې او د وړو بار څوک په خپلو اوږو اخلي؟ دلته الله تعالی دوی پوهولي دي، چې د هسې موهومو خطراتو لامله تاسې د نکاح څخه مه په شنګ کېږئ !، ستاسې او ستاسې د ښځو د ووړکيو روزي د الله تعالی په قدرت کې ده، تاسو ته دغه خبره نه ده معلومه، چې د هغوی له قسمته الله تعالی ستاسې په رزق او روزي کې څه ارتوالی او کشائش پيدا کړي، نه مجرّد کونډ (لونډ) پاتې کېدل د غناء موجب دی، او نه له نکاح تړلو سره فقر او افلاس مستلزم دی، دغه ګرد خبرې د الله تعالی په اراده او مشيت پورې تړلي دي، لکه چې د «التوبه» په (۴) رکوع کې يې داسې فرمايلي دي: ﴿وَإِنْ خِفْتُمْ عَيْلَةً فَسَوْفَ يُغْنِيكُمُ اللَّهُ مِن فَضْلِهِ إِن شَاءَ﴾.

وَلْيَسْتَعْفِفِ الَّذِينَ لَا يَجِدُونَ نِكَاحًا حَتَّىٰ يُغْنِيَهُمُ اللَّهُ مِن فَضْلِهِ ۗ

او ښايي چې ځان دې وساتي هغه کسان چې نه مومي دوی (سامان اسباب د) نکاح تر هغه پورې چې غنيان کړي دوی الله له فضله خپله.

تفسير: يعنې هغه چې اوس دومره مقدور هم نه لري، چې له کومې ښځې سره خپله نکاح وتړلی شي؛ نو تر هغه پورې چې الله تعالی ده ته مقدور ورکړي، ښايي چې د خپل نفس اداره ښه وکړي، او تر انضباط لاندې يې راولي، او زيار (کوښښ) وکړي چې عفيف پاتې شي، دغه خبره هيڅ بعيده نه ده، چې د هم هغه عفّت او ضبط النّفس په برکت دی الله تعالی غني وګرځوي، او د نکاح ډېر ښه مواقع ورمهيّأ کړي.

وَالَّذِينَ يَبْتَغُونَ الْكِتَابَ مِمَّا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ فَكَاتِبُوهُمْ إِنْ عَلِمْتُمْ فِيهِمْ خَيْرًا ۖ وَآتُوهُم مِّن مَّالِ اللَّهِ الَّذِي آتَاكُمْ ۚ وَلَا تُكْرِهُوا فَتَيَاتِكُمْ عَلَى الْبِغَاءِ إِنْ أَرَدْنَ تَحَصُّنًا لِّتَبْتَغُوا عَرَضَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا ۚ وَمَن يُكْرِههُّنَّ فَإِنَّ اللَّهَ مِن بَعْدِ إِكْرَاهِهِنَّ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿۳۳﴾

او هغه کسان چې غواړي مکاتب والی له هغو (وينځو مريو) چې مالکان شوي دي د هغو ښي لاسونه ستاسې؛ نو مکاتبان کړئ دوی که چېرې پېژانده تاسې په دوی کې خير، او ورکوئ دوی ته له ځينو مالونو د الله هغه چې درکړي يې دي تاسې ته، او مه مجبوروئ تاسې وينځې خپلې په زنا (او بدو کارونو) که چېرې اراده لري دوی د ځان پاک ساتلو، لپاره د دې چې طلب کوئ تاسې (په دغه اکراه سره) مال د ژوندون لږ خسيس (چې هغه باړه د زنا او وړوکی دی)، او هر هغه چې زور يې وکړ په دوی؛ پس بېشکه الله وروسته له زور د مالکانو پر دوی ډېر ښبونکی ښه رحم کوونکی دی.

تفسير: يعنې که د چا مريي او وينځې ووايي، يا د زيات توثيق لپاره خپله دغه وينا وليکي، چې «زه به په دومره مدّت کې دومره مال درته وګټم، او در به يې کړم، څو ته مې آزاد او خپلواک کړې»؛ نو مالک ته لازم دي چې دغه ومني،

او داسې يو تعهّد ليک وروليکي، دغسې معاملې ته مکاتبه وايي، او دغه د مريو د آزادولو يو ځان ته صورت دی، ليکن مالکانو ته ښايي چې دغه خبره هلته قبوله کړي چې دی په واقعي ډول سره ويوهيږي چې آزادي د دغه مريي يا وينځې لپاره ښه ده، او وروسته د رقيت د قيد د وتلو څخه غلا، يا زنا يا د نورو بدو افعالو نه مرتکب کيږي، او خوشې چټي او چپوله (فضول) هر چېرې نه ګرځي، که دغسې ډاډينه او اطمينان ورته پيدا شي؛ نو بېشکه ښايي چې ده ته د آزادۍ موقع ورکړه شي !، څو دی آزاد شي، او د خپلې فلاح او بهبودۍ لپاره ښه ترقي او پرمختګ وکړی شي، که چېرې خپله نکاح تړي؛ نو پخپل واک (اختيار) دې وتړي، او د رِقّيت لامله دې ميدان پرې تنګ نه وي.

﴿وَّاٰتُوْهُمْ مِّنْ مَّالِ اللّٰهِ الَّذِيْٓ اٰتٰىكُمْ﴾ - «او ورکوئ دوی ته له ځينو مالونو د الله هغه چې درکړي يې دي تاسې ته»، دغه يې دولتمنو اغنياوو مسلمانانو ته فرمايلي دي، چې د داسې مکاتبانو مريو يا وينځو سره مالي امداد وکړئ، چې د زکات له وجوهو څخه وي که د نورو عامو صدقاتو او خيراتونو او نورو څخه وي، څو دوی ژر تر ژره د خپلو آزاديو او خپلواکيو مالکان شي، او که مالک د کتاب د بدل کومه برخه ورمعافه کړي؛ نو دغه به ډېر لوی امداد وي.

تنبيه: د زکات په مصارفو کې يو مصرف چې د ﴿وَفِي الرِّقَابِ﴾ په نامه ايښی شوی دی، هغه د همدغو مريانو او د وينځو د آزادولو پنګه ده، د راشدو خلفاوو په زمانه کې له داسې مريانو سره له بيت المال څخه امداد او مرستې کېدلې.

﴿وَلَا تُكْرِهُوْا فَتَيٰتِكُمْ﴾ الآية - په جاهليت کې به ځينو خلقو پر خپلو وينځو د زنا او بدکارۍ کسب کاوه، له عبد الله بن أبيّ رئيس المنافقين سره څو داسې وينځې وې، چې پر هغو به يې د همدغې زنا او بدکارۍ کسب کاوه، او په دغه وسيله به يې روپۍ ګټلې، چې له دوی څخه ځينې ځينې وينځې مسلمانانې شولې، او د دغه شنيع فعل د کولو څخه يې انکار وکړ، نو ځکه هغه ملعون د دوی په وهلو او ټکولو لاس پورې کړ، دغه آيت په همدغه مورد کې نازل شو، او د دغه شان نزول د رعايت د مزيد تقبيح لپاره يې د ﴿اِنْ اَرَدْنَ تَحَصُّنًا﴾ او د ﴿لِّتَبْتَغُوْا عَرَضَ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا﴾ قيود زيات کړل، که نه پر وينځو باندې د بدکارۍ اجراء په هر حال حرامه ده، او دغسې ګټه (فائده) چې په دغه وسيله په لاس راځي، په هر اسم او رسم چې وي؛ بېخي حرامه او ناپاکه ده، اعمّ له دې چې دغه بدکاري دوی پخپله رضا او رغبت سره وکړي، يا محض د دغې دنيوي حقيرې فائدې لپاره په جبر او اکراه سره پر دوی اجراء کيږي، نو په دغه وروستني صورت کې د هغه ګناه او وبال شديد او انتهايي وقاحت لري، او د لويې بې شرمۍ دليل دی.

يعنې زنا داسې بد عمل دی، چې د جبر او اکراه څخه وروسته هم بد او خراب وي، ليکن الله تعالی محض پخپل فضل او رحمت سره د مکرهه بېچارګۍ او ناتوانۍ ته کتلي، عفوي کوي يې، او په هر صورت پر مکرِه (په زور کوونکي) باندې به سخت عذاب وي، او پر مکرهه (چې پرې زور شوی وي)؛ رحم به وکړ شي.

وَلَقَدْ اَنْزَلْنَآ اِلَيْكُمْ اٰيٰتٍ مُّبَيِّنٰتٍ وَّمَثَلًا مِّنَ الَّذِيْنَ خَلَوْا مِنْ قَبْلِكُمْ وَمَوْعِظَةً لِّلْمُتَّقِيْنَ ﴿۳۴﴾

او خامخا په تحقيق نازل کړې دي مونږ تاسو ته آيتونه ښکاره کوونکي (د حلالو او د حرامو د حدودو او د احکامو)، او مثل عجيب د هغو کسانو چې تېر شوي دي پخوا له تاسې، او نازل کړې دي مونږ موعظه پند لپاره د متّقيانو پرهېزګارانو.

تفسير: يعنې په قرآن کې ګرد نصائح، احکام او د تېرو اقوامو عبرتناکه واقعات بيان شوي دي، څو د پاک الله څخه ويريدونکي انسانان هغه واوري، او ترې پند، نصيحت او عبرت واخلي، او خپل انجام او عاقبت ته فکر وکړي، يا مثلا له ﴿مِّنَ الَّذِيْنَ خَلَوْا﴾ څخه دغه مراد دی، چې پر پخوانيو امّتونو هم داسې حدود او احکام جاري کړی شوي وو، چې په دغه سورت کې مذکور دي، او ځينې پېښې هم د همدغه (افک) د پېښې په شان ورورږاندې شوې دي، چې په دغه سورت کې بيان کړی شوي دي، پس هم هغه شان چې الله تعالی د مريمې صديقې رضي الله تعالی عنها او يوسف

صديق عليه السلام د دښمنانو بهتان باطل او د دوی برائت يې ظاهر کړی؛ د بي بي عائشې صدّيقې بنت الصديق رضي الله تعالى عنهما برائت او لويي يې هم ښکاره کړه، چې تر قيام د قيامت پورې د صادقينو او صالحينو په زړونو کې يې نقش في الحجر کړ، او د دروغجنانو دښمنانو مخونه يې تور کړل.

اَللّٰهُ نُوْرُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ۭ مَثَلُ نُوْرِهٖ كَمِشْكٰوةٍ فِيْهَا مِصْبَاحٌ ۭ اَلْمِصْبَاحُ فِيْ زُجَاجَةٍ ۭ اَلزُّجَاجَةُ كَاَنَّهَا كَوْكَبٌ دُرِّيٌّ يُّوْقَدُ مِنْ شَجَرَةٍ مُّبٰرَكَةٍ زَيْتُوْنَةٍ لَّا شَرْقِيَّةٍ وَّلَا غَرْبِيَّةٍ ۙ يَّكَادُ زَيْتُهَا يُضِيْۗءُ وَلَوْ لَمْ تَمْسَسْهُ نَارٌ ۭ نُوْرٌ عَلٰي نُوْرٍ ۭ يَهْدِي اللّٰهُ لِنُوْرِهٖ مَنْ يَّشَاۗءُ ۭ وَيَضْرِبُ اللّٰهُ الْاَمْثَالَ لِلنَّاسِ ۭ وَاللّٰهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيْمٌ ۝۳۵

الله (په حسي او معنوي لحاظ) رڼا کوونکی د اسمانونو او ځمکې دی، مثل صفت د نور د ده (داسې دی) لکه (روڼه) طاقچه چې په هغې کې يوه بله ډيوه وي، دغه بله ډيوه په قنديل د (شيشه) کې وي، دغه قنديل (ښيښه په سبب د هغې رڼا چې په کې ده) ګواکې يو ستوری دی روڼ ځلېدونکی، چې بلوه شي (دا يوه چراغ په اول کې) له تېلو د ونې برکتناکې د زيتون، چې نه مشرق طرفته وي او نه مغرب طرف ته، نژدې دي تېل د دې چې رڼا وکړي (له خپله ځانه له ډېرې صفايې) او اګر که نه وي رسېدلې دې ته اور، (دغه) رڼا (د ډيوې) پر رڼا (د صافو تېلو ده)، لاره ښيي الله نور خپل ته هغه چا ته چې اراده وفرمايي، او بيانوي الله مثالونه خلقو ته (او په معقولاتو يې پوهوي د محسوساتو په وسيله)، او الله په هر څيز ښه عالم دی.

تفسير: يعني د ځمکې او د اسمان رونق او وداني د الله تعالى له جانبه ده، که الله تعالى مدد ونه کړي؛ نو ګرد به سره ورانېږي، (موضح القرآن). ګردو مخلوقاتو ته د وجود نور او رڼا د الله له طرفه ورکړی شوې ده، په لمر، سپوږمۍ، ستوري، پرښتو، انبياوو او په اولياوو د هدايت هغه انوار او پلوشې چې هر چاته رسېږي، د هم هغه رفيع دربار څخه رسيږي، تمام علويّات او سفليّات د الله تعالى له تکوينيه وو او تنزيليه وو آيتونو څخه منور دي، د حسن او جمال يا د خوبۍ او کمال کومه وړانګه (پلوشه) چې هر چېرې بريښي؛ هغه د همده له برکته منوّره ده، او د هغه د مبارك ذات د جمال او کمال يوه پلوشه ده.

په حديث کې راغلي دي: «إن الله خلق خلقه في ظلمة ثم ألقى عليهم من نوره، فمن أصابه من نوره يومئذ اهتدى، ومن أخطأه ضلّ» (فتح الباری د ۶ ج ۴۳۰ مخ) «يعنې هر هغه چاته چې په هغه وخت کې د الله تعالى له نوره برخه وروررسېده؛ هغه هدايت وموند، او هر هغه چې له هغه څخه بې برخې شو؛ ګمراه پاتې شو».

واضح دې وي هم هغسې چې د الله تعالى نور صفات مثلاً سمع، بصر، او د نورو کوم کيفيت نشي بياموندی؛ هم داسې د نور او رڼا صفت هم د ممکناتو په نور نشي قياس کېدی، هسې خو د الله تعالى په نور سره ګردو موجوداتو ښايست موندلی دی، مهتدينو مؤمنينو ته د الله تعالى له نور څخه د هدايت او عرفان هم هغه خصوصي برخه وررسيږي.

د هغه مثال خلاصه داسې شوه، چې د مؤمن د زړه ښيښه نهايته صافه او پاکه وي، او د الله تعالى په توفيق په هغې کې د حق د قبول داسې يو زبردست استعداد موندل کيږي، چې بې له اوره په خپل سر روڼه ښکاري، او د لګېدلو او رڼا خورولو لپاره مستعد او تيار دی، اوس که لږ څه اور او حرارت ورنژدې شي، يعنې د وحي او قرآن تېزه رڼا هغه مَس کړي؛ على الفور د هغه فطري نور مشتعل شي، همدغه يې ﴿نُوْرٌ عَلٰي نُوْرٍ﴾ وفرمايل، باقي دغه ګرد (ټول) د الله تعالى په قبضه کې دي، د هر چا په نسبت چې اراده وفرمايي؛ دغه رڼا يې ور په برخه کوي، او همده ته ښه معلوم دي چې دغه رڼا چا ته عنايت وفرمايي؟ او کوم يو ترې محروم کړي؟، د دغو عجيبو او غريبو مثالونو د بيان کولو هم دغه غرض

دی، چې د استعداد خاوندانو ته د بصیرت یوه رڼا حاصله شي، یواځې په خپله الله تعالی ته د تمثیل مناسب موقع او محل په پوره ډول سره معلوم دی، بل چاته له سره دغسې قوّت او قدرت نشته، چې دغسې موزون او جامع مثال وړاندې کړی شي، وړاندې یې فرمایلي دي چې: هغه رڼا له دې نه پیدا کیږي، چې په هغو مساجدو کې چې کامل خلق سبا او بېګا عبادت کوي، هلته دې په ښه شان سره خپل فکر او دقّت صرف کړي.

فِي بُيُوتٍ أَذِنَ اللَّهُ أَن تُرْفَعَ

په هغو کورونو (مسجدونو) کې چې حکم کړی دی الله چې پورته دې کړل شي (په بناء سره دغه مساجد یا په تعظیم سره).

تفسیر: الله تعالی د هغو کورونو د تعظیم او تطهیر حکم ورکړی دی، یعنې د هغوی دې خبر واخیست شي !، او له هر قسمه ګندګی او لغو افعالو او اقوالو څخه دې پاك وساتلی شي، د مساجدو په تعظیم کې دغه هم داخل دي، کله چې هلته داخل شي، د «تحیة المسجد» دوه رکعت نافله دې ولوست شي !.

وَيُذْكَرَ فِيهَا اسْمُهُ

او یادوه شي په هغه کې نوم د دغه (الله).

تفسیر: تسبیح، تهلیل، او د قرآن تلاوت او نور ګرد اذکار په دې کې شامل دي.

يُسَبِّحُ لَهُ فِيهَا بِالْغُدُوِّ وَالْآصَالِ ﴿٣٦﴾

تسبیح وایي دغه (لمونځ کوي الله) ته په دغو کورونو کې په سبا او په بېګا.

تفسیر: یعنې په ګردو مناسبو اوقاتو کې الله تعالی یادوي، ځینې مفسّرین وایي چې: له «غدوّ» څخه د سبا لمونځ مراد دی، او پـه «آصال» باقي څلوره واړه لمونځونه داخل دي، ځکه چې «أصیل» د لمر له زواله څخه نیولې تر ګهیځ (سحر) پورې مودې ته ویل کیږي.

رِجَالٌ لَّا تُلْهِيهِمْ تِجَارَةٌ وَلَا بَيْعٌ عَن ذِكْرِ اللَّهِ وَإِقَامِ الصَّلَاةِ وَإِيتَاءِ الزَّكَاةِ

(داسې) سړي چې نه غافلوي دوی سوداګري او نه بیع پېرودل له ذکره یاده د الله، او له سم قـائمولو اداء کولو د لمانځه، او له ورکولو د زکات.

تفسیر: یعنې کاروبار او معاش او دنیوي ژوندون دوی د الله تعالی له یاده او د الله تعالی د احکامو په ځای راوړلو څخه نه غافلوي، مثلاً که ډېر لوی سوداګر او بیـپار وي که معمولي دکاندار وي؛ دغه دواړه د الله په یاد کې تل لګیا وي، او هیڅ یو شی دوی د الله تعالی له ذکره نه غافلوي، د أصحابو کرامو رضوان الله تعالی علیهم أجمعین هم دغه شان وو.

يَخَافُونَ يَوْمًا تَتَقَلَّبُ فِيهِ الْقُلُوبُ وَالْأَبْصَارُ ﴿٣٧﴾

ویریږي (دوی سره له ذکره او طاعته له عذابه) د هغې ورځې چې اوړي رااوړي، مضطرب به وي په هغې ورځې کې زړونه او سترګې (له ډېرې وېرې).

تفسیر: یعنې په هغه ورځ کې به زړه په هغې خبرې باندې وپوهیږي، چې تر اوسه پورې نه پوهېده، او سترګې به داسې ویروونکي واقعات ویني، چې له سره یې پخوا له دې نه نه وي لیدلي، په زړونو کې به کله د نجات توقّع پیدا کیږي،

او کله به د هلاک خوف، او سترګې به کله ښی خوا ته ګوري او کله کيڼې خوا ته، او د دې خبرې په انتظار کې به وي، چې له کوم لوري به نيول کيږو؟ يا د کوم لوري أعمالنامې څمونږ په لاس کې راکولی کيږي.

لِيَجْزِيَهُمُ اللّٰهُ اَحْسَنَ مَا عَمِلُوْا وَيَزِيْدَهُمْ مِّنْ فَضْلِهٖ ۗ وَاللّٰهُ يَرْزُقُ مَنْ يَّشَآءُ بِغَيْرِ حِسَابٍ ﴿۳۸﴾

لپاره د دې چې جزا ورکړي دوی ته الله ډېره غوره جزا د هغو عملونو چې کړي دي دوی، او زيات به کړي (الله) دوی ته له فضله احسانه رحمته خپل، او الله رزق روزي ورکوي هر چاته چې اراده وفرمايي (د رزق ورکولو د هغو) بې له حسابه (وافره پريمانه).

تفسير: يعني د هغو ښو کارونو لپاره کوم اجر او صله چې مقرره ده؛ هغه به وررسيږي، د الله تعالی له فضله لا څه زياته هم ورکوله کيږي، چې دهغه تفصيل او تعيين اوس نشي کېدی.

وَالَّذِيْنَ كَفَرُوْٓا اَعْمَالُهُمْ كَسَرَابٍۭ بِقِيْعَةٍ يَّحْسَبُهُ الظَّمْاٰنُ مَآءً ۗ حَتّٰٓى اِذَا جَآءَهٗ لَمْ يَجِدْهُ شَيْئًا وَّوَجَدَ اللّٰهَ عِنْدَهٗ فَوَفّٰىهُ حِسَابَهٗ ۗ وَاللّٰهُ سَرِيْعُ الْحِسَابِ ﴿۳۹﴾

او هغه کسان چې کافران شوي دي؛ عملونه د دوی په شان د سراب (شګو ګل) دی په هوار ډاګ کې چې ګمان کوي پر هغه باندې تږی د اوبو، تر هغه پورې چې راشي (او ورسيږي هغه شي ته چې د اوبو ګمان يې پرې کړی وو)؛ نو ونه مومي دغه سړی هغه چې ګمان د اوبو پرې کړی شوی وو هيڅ شی، او بيا به مومي الله په نزد (د عمل) خپل، پس پوره به ورکړي (الله) ده ته پوره حساب (جزا د عمل د ده)، او الله ډېر ژر (اخيستونکی) د حساب دی.

تفسير: روايت دی چې عُتبه بن ربيعه په جاهليت کې ډېر عبادت او طلب د دين کاوه، بيا چې د اسلام لمر راوخوت دی کافر شو، نو په دغه مناسبت دغه پاس آيت نازل شو، چې مطلب يې دغه دی: او هغه کسان چې کافران دي؛ هغه عملونه د دوی چې په ظاهر کې نېک ښکاري، لکه صله رحمي پالل، يا د مريي آزادول، يا د وږي مړول، يا دغسې نور خير خيرات کول، نو دغه ګرد عملونه په شان د هغې ښورې دي، چې په هوار ميدان کې ښکاريږي، په سخته ګرمی په وخت د نيمې ورځې کې، او داسې برېښي چې تږی سړی پرې د اوبو ګمان کوي، او په بيړه (تلوار) مخامخ وردرومي، تر هغه چې ورسيږي هغه ځای ته چې د اوبو ګمان پرې شوی وو؛ نو بيا نه مومي دی هغه ګمان کړی شوی خپل هيڅ شی .. الخ، بلکه د هلاکت کنده لا ورته مخامخ پرته ده او د حساب او کتاب وخت په سر ورته ولاړ او پاک الله دده ګرد عمر حساب او کتاب اخلي، او ددغه اضطراب او حسرت په وخت کې دده ټول حساب يو ځلی الله تعالی تصفيه او خلاصوي.

اَوْ كَظُلُمٰتٍ فِيْ بَحْرٍ لُّجِّيٍّ يَّغْشٰىهُ مَوْجٌ مِّنْ فَوْقِهٖ مَوْجٌ مِّنْ فَوْقِهٖ سَحَابٌ ۗ ظُلُمٰتٌۢ بَعْضُهَا فَوْقَ بَعْضٍ ۗ اِذَآ اَخْرَجَ يَدَهٗ لَمْ يَكَدْ يَرٰىهَا ۗ وَمَنْ لَّمْ يَجْعَلِ اللّٰهُ لَهٗ نُوْرًا فَمَا لَهٗ مِنْ نُّوْرٍ ﴿۴۰﴾

يا (عملونه د دوی) پشان د هغو تاريکيو دي په بحر ژور کې، چې پټ کړی وي (دغه بحر) لره يو موج، د پاسه يې بل موج وي، او د پاسه د دغه (موج) وريځ وي (دغه څلور قسمه) تياري دي، چې ځينې د دوی د پاسه د ځينو نورو دي، کله چې راوباسي (دغه پرېوتی په دغو تيارو کې) لاس خپل؛ نه وي نژدې (دی) چې ووينې دغه (لاس خپل)، او هر هغه چې نه وي ورکړی الله ده ته نور رڼا؛ پس نشته ده ته هيڅ نور رڼا.

تفسير: يعنې د سمندر په ژورو کې (۱): پخپله د لوی سیند تیاره، (۲): د هغه د پاسه د طوفاني هوا او امواجو تپه توره تیاره، (۳): بیا د هغه څخه برسېره د سختې ویرووونکې تکې تورې وریځې تیاره، (۴): ورسره د ترږمو توره تیاره شپه هم فرض کړه شي؛ نو پر دغو تیارو باندې لا پسې تزييد کیږي، په دغو تورو تیارو کې که په دریاب کې غورځیدونکی چې أقرب الأعضاء دی پورته کړي، او خپلو سترګو ته یې نژدې راولي؛ نو بیا هم د ډېرو تیارو له سببه به یې هیڅ شی په نظر نه ورځي، چې هغه ته ځمونږ په محاورو کې داسې وایي: «سترګو ته سترګې په کار دي»، پاس د مؤمنانو په ذکر کې یې چې: ﴿يَهْدِي اللَّهُ لِنُورِهِ مَن يَشَاءُ﴾ فرمایلي وو، دغه جمله د هغې په مقابل کې ده، یعنې هر هغه چا ته چې الله تعالی نور او توفیق نه وي ورکړی؛ نو هغه ته بل څوک څه رڼا رسولی شي؟ د هغه استعداد خراب وو، توفیق ور ونه رسېد، او د سیند په ژوره کې ولوېد، او د رڼا ورتلو دروازې یې پر خپل ځان پسې بندې کړې، نو بیا نور او رڼا له کومې لارې ورننوځي.

تنبيه: ربّ العزّت د کفّارو په اعمالو پورې دوه مثالونه وتړل، په درې اعتبارونو سره: (۱): په اعتبار د تخيير، چې ای مخاطبه ! که دغو اعمالو ته ګورې چې هیڅ فائده او نفع نه لري؛ نو لکه سراب دي.

(۲): که دې ته ګورې چې نور او رڼا د حق او ایمان ورسره مل نه وي؛ نو لکه ظلمات دي.

(۳): که په اعتبار د تقسیم د مکانینو ورته ګورې؛ نو نظر عقبی ته دا لکه سراب داسې دي، او د نظر دنیا ته لکه ظلمات داسې دي.

أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ يُسَبِّحُ لَهُ مَن فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَالطَّيْرُ صَافَّاتٍ

آیا نه وینې ته ای مخاطبه ! بېشکه الله چې دی؛ تسبیح وایي ده ته هر هغه چې په اسمانونو کې دي، (او هر هغه) چې په ځمکه کې دي (سره له اسمانونو او ځمکې) اومرغان هم (تسبیح وایي) په دغه حال کې چې خواره کوونکي وي د وزرو خپلو (په هوا کې).

كُلٌّ قَدْ عَلِمَ صَلَاتَهُ وَتَسْبِيحَهُ

هر یو (له دغو مذکورینو چې دی)؛ په تحقیق معلوم دی (الله) ته لمونځ د هغه، او تسبیح د هغه.

تفسير: یعنې الله تعالی هر شي ته د هغه د حال سره مناسب د انابت ـ عبودیت ـ اطاعت ـ تسبیح او تهلیل الهام فرمایلی دی؛ چې هغه پر دغه پوهېدلی دی، او تل همغه خپله وظیفه بلا ناغه ادا کوي، لیکن د افسوس او تعجّب مقام دی، چې ډېر تش په نامه سره انسانان د غرور او غفلت او د ظلمت او جهالت په دلدل کې داسې خښ شوي دي، چې د حقیقي مالك له یادولو، او د عبودیت د وظیفې په ځای راوړلو څخه بیخي بې برخې پاتې دی.

تنبيه: د مخلوقاتو د تسبیح په نسبت د سورت بني اسرائیل په (۵) رکوع کې څه مضمون پخوا له دې نه لیکلی شوی دی، ښایي چې هغه هلته ولوست شي.

وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِمَا يَفْعَلُونَ ﴿٤١﴾

او الله ته ښه معلوم دي هغه (اعمال هم) چې کوي یې دوی.

تفسير: یعنې اګر که د دوی په عبادت او بندګۍ باندې تاسې ونه پوهېږئ، لیکن پاك الله ته دغه ګرد شیان معلوم دي، او الله تعالی ته دغه ښه معلوم دي؛ چې هر څوك څه کوي؟.

وَلِلّٰهِ مُلْكُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ۚ وَاِلَى اللّٰهِ الْمَصِيْرُ ﴿۴۲﴾

او خاص الله ته دی ملك سلطنت د اسمانونو او د ځمکې، او (هم خاص) الله ته دي بېرته ورتله د ټولو.

اَلَمْ تَرَ اَنَّ اللّٰهَ يُزْجِىْ سَحَابًا ثُمَّ يُؤَلِّفُ بَيْنَهٗ ثُمَّ يَجْعَلُهٗ رُكَامًا فَتَرَى الْوَدْقَ يَخْرُجُ مِنْ خِلٰلِهٖ ۚ

آيا نه وينې ته (ای مخاطبه) چې بېشکه الله روانوي شړې ورېځې (ټوټې ټوټې هر طرف ته چې اراده وفرمايي)، بيا يو ځای والي فرمايي په منځ د دغو (ټوټو د ورېځو) کې، بيا يې وګرځوي لاندې باندې قت په قت، پس وينې به ته ای (انسانه) باران چې وځي له منځه د دې ورېځې.

تفسير: يعنې ړومبی د ورېځو وړوکې وړوکې ټوټې پورته کيږي، دغه ګردې سره يو ځای کيږي، او يوه لويه د ورېځې ټوټه ترې جوړېږي، بيا دغه ورېځې داسې ترتيب او ترکيب مومي، چې د يوې د پاسه به بله ځای نيسي، او يوه پرېړه (غټه) طبقه ترې متشکله کيږي.

وَيُنَزِّلُ مِنَ السَّمَآءِ مِنْ جِبَالٍ فِيْهَا مِنْ بَرَدٍ فَيُصِيْبُ بِهٖ مَنْ يَّشَآءُ وَيَصْرِفُهٗ عَنْ مَّنْ يَّشَآءُ ۗ يَكَادُ سَنَا بَرْقِهٖ يَذْهَبُ بِالْاَبْصَارِ ﴿۴۳﴾

او نازلوي (الله) له (طرفه د) اسمانه له (ورېځو يا د ږليو په شان د) غرونو، چې وي په هغو (غرونو) کې ځينې له ږلۍ، پس رسوي (الله) دا ږلۍ هغه چاته چې اراده وفرمايي (د رسونې يې)، او ګرځوي يې هر هغه چا نه چې اراده يې وفرمايي (د ګرځولو يې)، نژدې وي رڼا برېښنا د هغو (ږلۍ) چې بيول وکړي په ابصارو (د ناظرينو او ورك کړي بصارت يې).

تفسير: يعنې لکه چې په ځمکه کې د تيږو (ګټو) غرونه دي، ځينو اسلافو ويلي دي چې هم داسې په اسمان کې هم د ږلۍ غرونه دي، شيخ الهند محمود الحسن (رحمة الله عليه) د دې سره موافقه ترجمه کړې ده، ليکن زياته او راجح او قوي دا ده، چې له سماء څخه ورېځې مراد شي، مطلب يې داسې شو چې له ورېځو څخه چې په کثافت او غلظت کې د غرونو په شان دي؛ ږلۍ اوروي، چې له هغو څخه ډېرو خلقو ته جاني او مالي نقصانات رسيږي، او زيات کسان ترې محفوظ پاتې کيږي.

يُقَلِّبُ اللّٰهُ الَّيْلَ وَالنَّهَارَ ۗ اِنَّ فِىْ ذٰلِكَ لَعِبْرَةً لِّاُولِى الْاَبْصَارِ ﴿۴۴﴾

ګرځوي الله شپه او ورځ (په تبديل، تزييد، تنقيص، حرارت، برودت، ضياء، ظلمت او نورو)، بېشکه په دغو (ياد شويو شيانو) کې خامخا عبرت دی خاوندانو د سترګو او بصيرت ته.

تفسير: يعنې د ورځې څخه وروسته شپه او د شپې څخه وروسته ورځ د همدغه پاك الله په قدرت ځي راځي، همدغه الله تعالی کله ورځې او کله شپې اوږدوي او لنډوي، او د هغوی تودوالی په يخوالي او يخوالی په تودوالي سره تبديلوي، نو لازم دی چې د قدرت د داسې عظيم الشأن دلائلو او شواهدو د ليدلو څخه انسان بصيرت او عبرت حاصل کړي، او د هغه حقيقي مالك الملکوت په طرف د زړه په صدق سره رجوع وکړي، چې د ده په قدرت کې د دغو ګردو تقلّباتو او تصرّفاتو زمام او واګې دي.

وَاللّٰهُ خَلَقَ كُلَّ دَآبَّةٍ مِّنْ مَّآءٍ ۚ فَمِنْهُمْ مَّنْ يَّمْشِيْ عَلٰى بَطْنِهٖ ۚ وَمِنْهُمْ مَّنْ يَّمْشِيْ عَلٰى رِجْلَيْنِ ۚ وَمِنْهُمْ مَّنْ يَّمْشِيْ عَلٰٓى اَرْبَعٍ ؕ يَخْلُقُ اللّٰهُ مَا يَشَآءُ ؕ اِنَّ اللّٰهَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرٌ ﴿۴۵﴾

او الله پيدا کړی دی هر حيوان چې ګرځي (په ځمکه کې) له اوبو، پس ځيني له هغوی هغه دي چې تګ کوي (خوځيږي) پر نس ګېډه پر ټټر خپل (لکه مهي، مار)، او ځيني له دوی هغه دي چې تګ کوي پر دوو پښو (خپلو لکه انسان مرغان)، او ځيني د دوی هغه دي چې تګ کوي په څلورو (پښو لکه اس، اوښ)، پيدا کوي الله (ما سوا له دغو مذکورو) هر هغه څه چې اراده يې وفرمايي (د خلقت د هغو)، بېشکه الله پر هر څيز باندې ښه قادر دی (چې ځينې يې خلقت د هر راز مخلوقاتو دی).

تفسير: يعنې که کوم حيوان ته له څلورو پښو څخه زياتې پښې هم ورکړي دي؛ نو بعيد نه دی، او د ده لا محدوده قدرت او مشيت هيڅوک نشي محصورولی، او که الله تعالی خپل ځينو مخلوقاتو ته دغسې قدرت ورعطاء کړي، چې هغوی له جماداتو او عناصرو او نورو څخه نور شيان ايجاد او اختراع کړي؛ نو هغه هم د همدغه الله لطف او احسان دی، چې هغوی ته يې دغسې پوهه او ادراك ور په برخه کړی دی.

لَقَدْ اَنْزَلْنَآ اٰيٰتٍ مُّبَيِّنٰتٍ ؕ وَاللّٰهُ يَهْدِيْ مَنْ يَّشَآءُ اِلٰى صِرَاطٍ مُّسْتَقِيْمٍ ﴿۴۶﴾

خامخا په تحقيق نازل کړي دي مونږ آيتونه بيانوونکي واضح، او الله سمه صافه لاره ښيي هر هغه ته چې اراده وفرمايي (د لار ښوونې د هغې) لارې سمې صافې (د اسلام او جنّت ته).

تفسير: يعنې تکوينيه او تنزيليه آيات يې دومره ښکاره او واضح دي، چې د هغو په ليدلو او اورېدلو هم هيڅ يو عقلمن انسان ښايي ګمراه او بې لارې نشي، ليکن پر سمه صافه لاره همغه تلی شي چې الله تعالی ورته د هدايت توفيق ور په برخه کړی وي، سره له دې چې په مليونو انسانانو دغه د قدرت ظاهر او باهر دلائل او شواهد ګوري، کله چې دوی د هغو په وسيله خالق تعالی نه پېژني، او نه موحدان او مسلمانان کيږي؛ ګواکې د نتيجې په اعتبار د دوی دغه ليدل د نه ليدلو په شان دي.

وَيَقُوْلُوْنَ اٰمَنَّا بِاللّٰهِ وَبِالرَّسُوْلِ وَاَطَعْنَا ثُمَّ يَتَوَلّٰى فَرِيْقٌ مِّنْهُمْ مِّنْ بَعْدِ ذٰلِكَ ؕ وَمَآ اُولٰٓئِكَ بِالْمُؤْمِنِيْنَ ﴿۴۷﴾

او وايي (دا منافقان) چې ايمان راوړی دی مونږ پر الله او پر رسول (د الله) او حکم منلی دی مونږ (د الله او د رسول الله)، بيا مخ ګرځوي (له اسلامه) يوه ډله له دوی وروسته له هغه (ايمان او اطاعت)، او نه دي دغه (ګرځېدونکي) مؤمنان (صدقًا).

تفسير: دغه د منافقينو ذکر دی، دوی به په ژبه سره د ايمان او اطاعت دعوی کوله، کله چې د عمل وخت راته، نو سم له خپلې دعوی سره به يې عمل نه کاوه، او له اسلامي احکامو به يې مخ ګرځاوه، حقيقت دا دی چې د دوی په زړونو کې له ابتداء څخه د ايمان او انقياد آثار نه وو موجود، هغه چې د ژبې جمع او خرڅ وو؛ د امتحان او ابتلاء په وخت کې به دغه کلائين هم ويلې کېده، او دروغ به يې له رښتيا څرګند او جلا ښکارېده.

وَإِذَا دُعُوٓا۟ إِلَى ٱللَّهِ وَرَسُولِهِۦ لِيَحْكُمَ بَيْنَهُمْ إِذَا فَرِيقٌ مِّنْهُم مُّعْرِضُونَ ﴿٤٨﴾ وَإِن يَكُن لَّهُمُ ٱلْحَقُّ يَأْتُوٓا۟ إِلَيْهِ مُذْعِنِينَ ﴿٤٩﴾

او هر كله چې وبللی شي دوی الله او رسول د دغه (الله) ته لپاره ددې چې حكم وكړي دغه (رسول) په منځ د دوی كې؛ ناڅاپه يو فريق ډله د دوی اعراض ډډه كوونكي دي (له حكم د رسوله). او كه چېرې وي دوی ته حق (په زعم د دوی پر بل)؛ نو راځي دوی دغه (رسول الله) ته ګړندي فرمان منونكي.

تفسير: يعنې كه له دوی جګړه له چا سره واقع كېده، او په دې پوهېدل چې مونږ په ناحقه يو، په دغه وخت كې كه مقابل فريق هغوی ته ويل چې: راځه چې د محمد رسول الله صلی الله عليه وسلم حضور ته لاړ شو، او د دغې جګړې فيصله له هغوی څخه وغواړو !؛ نو دغه منافقان به په دغه ورتګ نه راضي كېدل، ځكه چې دوی پوهېدل چې محمد رسول الله صلی الله عليه وسلم بې له لحاظ او خاطر د حق او حقّانيت رعايت كوي، او سم له عدله او انصافه خپله فيصله صادروي، چې په هغه تقدير به د دوی له مفاد څخه مخالف واقع كېده، حال دا چې پخوا له دې نه به دوی داسې دعوی كوله؛ چې مونږ پر الله تعالی او رسول الله ايمان راوړی دی، او د دوی ګرد احكام منو؛ نو اوس د دوی هغه دعوی چېرې لاړه؟ هو ! كه په كومه معامله كې حق د دوی په طرف وي؛ نو په دغه وخت كې په ډېر سرعت او چالاكۍ او په ماته غاړه د محمد صلی الله عليه وسلم دربار ته حاضرېږي، او د خپلې فيصلې انحصار د رسول اكرم صلی الله عليه وسلم په مبارك ذات خرګندوي، ځكه چې په دغه تقدير دوی داسې ګڼي چې هلته سم له عدالته او انصافه ځمونږ په جانب فيصله صادرېږي، نو دغه څنګه ايمان او اسلام دی؟ دا خو تش شخصي اغراض او هواپرستي ده.

أَفِى قُلُوبِهِم مَّرَضٌ أَمِ ٱرْتَابُوٓا۟ أَمْ يَخَافُونَ أَن يَحِيفَ ٱللَّهُ عَلَيْهِمْ وَرَسُولُهُۥ ۚ بَلْ أُو۟لَٰٓئِكَ هُمُ ٱلظَّٰلِمُونَ ﴿٥٠﴾

آيا په زړونو د دوی كې مرض رنځوري (د كفر او نفاق) ده؟، آيا شكمن دي دوی (په نبوّت د محمد)؟، آيا ويرېږي دوی له دې نه چې ظلم به وكړي الله پر دوی (يا ظلم به وكړي) رسول د دغه (الله پر دوی؟، داسې نه دی چې الله او رسول الله پر چا ظلم وكړي)، بلكه دوی چې دي همدوی ظالمان دي (په اعراض سره).

تفسير: يعنې د الله تعالی جلّ جلاله او محمد رسول الله صلی الله عليه وسلم په نسبت تاسې ته څه تردّد او انديښنه پيدا شوې ده، يا د محمد رسول الله صلی الله عليه وسلم په صداقت يا د الله تعالی جل جلاله په وعد او وعيد كې څه شك او شبهه لرئ؟ يا داسې ګمان كوئ چې الله تعالی جل جلاله يا د هغه رسول محمد صلی الله عليه وسلم به د دوی معاملات په خلاف د انصاف فيصله كوي؟ نو ځكه د دوی په حضور كې د خپلې دعوی له وړلو څخه څه انديښنه او تردّد كوي؟ نو په ياد يې ولرئ چې هلته له سره د ظلم او بې انصافۍ احتمال نشته، هو ! پخپله همدغو خلقو ظلم ته خپلې ملاوې تړلي دي، او غواړي چې خپل حق پوره حاصل كړي، او د نورو يوه پيسه هم بېرته ور نه كړي، نو ځكه له دې نه ويرېږي چې خپل معاملات محمدي شريعت او الهي عدالت ته وړاندې كړي، ځكه چې پوهېږي چې د محمد رسول الله منصفانه فيصله به ځمونږ له مطلب څخه خلاف وي.

إِنَّمَا كَانَ قَوْلَ ٱلْمُؤْمِنِينَ إِذَا دُعُوٓا۟ إِلَى ٱللَّهِ وَرَسُولِهِۦ لِيَحْكُمَ بَيْنَهُمْ أَن يَقُولُوا۟ سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا ۚ وَأُو۟لَٰٓئِكَ هُمُ ٱلْمُفْلِحُونَ ﴿٥١﴾

بېشكه همدا خبره ده چې ده وينا د مؤمنانو كله چې وبللی شي دوی الله ته او رسول د دغه (الله) ته لپاره د دې چې حكم وكړي په منځ د دوی كې (په وخت د جګړې كې)؛ دا چې ووايي:

واورېده مونږ (خبره د تا)، او ومانه مونږ (حکم د تا) او دغه ویونکي همدوی دي بریالیان (کامیاب) خلاصی موندونکي (له عذابه په مراد رسیدلي).

تفسیر: یعنې د صادقو مسلمانانو کار داسې وي او ښایي چې همداسې وي، کله چې په کومه معامله کې دوی ته د الله تعالی د احکامو بلنه او دعوت وشي، اګر که ظاهراً په هغه کې د دوی ګټه (فائده) یا تاوان وي؛ په منلېه ورځغلي، او د یوې شیبې لپاره څه ځنډ (تأخیر) او توقّف په کې نه کوي، او في الفور «سمعًا وطاعة» وو ایي، او د هغه د حکم منلو لپاره تیـار او آماده شي، چې په دغه کې د دوی اصلي نیکي او حقیقي فلاح راز مضمر دی.

وَمَنْ يُّطِعِ اللّٰهَ وَرَسُوْلَهٗ وَيَخْشَ اللّٰهَ وَيَتَّقْهِ فَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْفَآئِزُوْنَ ﴿۵۲﴾

او هر څوک چې اطاعت وکړي حکم ومني د الله، او د رسول د دغه (الله) او وویرېږي له الله، او ځان وساتي (له غضبه د ده)؛ پس دغه (فرمان منونکي ویریدونکي) همدوی دي بري موندونکي د (جنّت).

تفسیر: یعنې هغه چې في الحال مطیع وي، او پر خپلو تېرو تقصیراتو نادم وي، او له الله تعالی څخه وویرېږي، او توبه وکړي او په مستقبل کې له بدو چارو او لارو څخه خپل ځان وساتي؛ نو د دوی لپاره په دنیا او آخرت کې بری او کامیابي ده.

وَاَقْسَمُوْا بِاللّٰهِ جَهْدَ اَيْمَانِهِمْ لَئِنْ اَمَرْتَهُمْ لَيَخْرُجُنَّ ؕ قُلْ لَّا تُقْسِمُوْا ۚ طَاعَةٌ مَّعْرُوْفَةٌ ؕ اِنَّ اللّٰهَ خَبِيْرٌۢ بِمَا تَعْمَلُوْنَ ﴿۵۳﴾

او قسمونه خوري (منافقان) په الله سخت سخت قسمونه د دوی، قسم دی خامخا چې که (حکم) امر وکړې دوی ته (په وتلو سره جهاد ته)؛ نو خامخا به وځي (دغه جهاد ته) دوی هرومرو، ووایه (ای محمده ! منافقانو ته) قسم مه خورئ تاسې د دروغو، طاعت نېک (ځمونږ مطلب دی)، بېشکه الله ښه خبردار دی په هغو کارونو چې کوئ یې تاسې.

تفسیر: یعنې منافقان ډېر سخت تأکیدي قسمونه خوري، او غواړي چې تاسې بیخي ډاډه او متیقن کړي چې: «که تاسې مونږ ته حکم راکړئ؛ نو مونږ ګرد کور کهول پرېږدو، او دې ته تیار ولاړ یو چې د الله تعالی لارې ته ووځو، او د هغه د ګردو احکامو تعمیل وکړو، که محمد رسول الله مبارك لږ څه اشاره وفرمایي؛ نو مونږ خپل ګرد مال دولت د الله تعالی په لاره کې لګوو، او مونږ ترې بیخي جدا کیږو»، نو د دې په نسبت داسې فرمایي چې: دومره غټو خبرو ویلو او داسې قسمونو یادولو ته حاجت نشته، ستاسې د اطاعت حقیقت ګردو ته معلوم شوی دی.

قُلْ اَطِيْعُوا اللّٰهَ وَاَطِيْعُوا الرَّسُوْلَ ۚ فَاِنْ تَوَلَّوْا فَاِنَّمَا عَلَيْهِ مَا حُمِّلَ وَعَلَيْكُمْ مَّا حُمِّلْتُمْ ؕ وَاِنْ تُطِيْعُوْهُ تَهْتَدُوْا ؕ وَمَا عَلَى الرَّسُوْلِ اِلَّا الْبَلٰغُ الْمُبِيْنُ ﴿۵۴﴾

ووایه (ای محمده دوی ته) اطاعت وکړئ (حکم ومنئ) تاسې د الله او د رسول (د الله په خلوص سره په هر څه کې)، پس که مخ وګرځوئ تاسې (ای خلقو له اطاعته د رسول الله)؛ نو بېشکه همدا خبره ده چې دی پر دغه رسول ځما هغه بار (د تبلیغ) چې پرې ایښی شوی دی، او دی پر تاسې هغه (بار) چې پر تاسې ایښی شوی دی (او پرې مکلّف یئ، چې اطاعت د رسول الله دی)، او که اطاعت وکړئ، حکم ومنئ تاسې د دغه (رسول الله)؛ نو سمه صافه لاره به ومومئ،

او حق ته به پرې ورسېږئ، او نه دی پر (ذمه د) رسول مګر رسونه ښکاره (د شرائعو چې هغه يې ادا کړې ده).

تفسير: يعنې پر رسول د الله تعالى له طرفه د تبليغ بار ايښى شوى دى، چې ده هغه په ښه شان سره اداء کړى دى، او کوم بار چې پر تاسې ايښى شوى دى؛ هغه تصديق او د حق قبول دى، او دغه ده چې د ده د ارشاده سره موافق تګ وکړئ !، که تاسې دغه خپله ذمه واري محسوسه کړئ، او د محمد رسول الله صلى الله عليه وسلم د احکامو تعميل په ښه شان سره وکړئ؛ نو د دواړو دارينو برى او د کاميابۍ لاره به ومومئ، او په دنيا او عُقبى کې به خوشال اوسېږئ، که نه د محمد رسول الله صلى الله عليه وسلم هيڅ نقصان نشته، او تاسې به د خپلو شرارتونو او سرکښيو سزا او بده نتيجه پخپله وګورئ، محمد رسول الله خو خپله فريضه اداء کړې ده، او عند الله له خپلې ذمه وارۍ څخه مسئول نه دى.

وَعَدَ اللّٰهُ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا مِنْكُمْ وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ لَيَسْتَخْلِفَنَّهُمْ فِي الْاَرْضِ كَمَا اسْتَخْلَفَ الَّذِيْنَ مِنْ قَبْلِهِمْ ۠ وَلَيُمَكِّنَنَّ لَهُمْ دِيْنَهُمُ الَّذِي ارْتَضٰى لَهُمْ وَلَيُبَدِّلَنَّهُمْ مِّنْ بَعْدِ خَوْفِهِمْ اَمْنًا ۭ يَعْبُدُوْنَنِيْ لَا يُشْرِكُوْنَ بِيْ شَيْـــًٔا ۭ

وعده کړې ده الله له هغو کسانو سره چې ايمان يې راوړى دى له تاسې، او کړي يې دي ښه (عملونه)، چې قسم دى خامخا به خليفګان کړي (الله) دوى په ځمکه کې لکه چې خليفګان کړي يې وو هغه کسان چې پخوا وو له دوى نه، او خامخا ثابت قوي به وګرځوي هرومرو دوى ته دين د دوى هغه (دين د اسلام) چې غوره کړى دى (الله) دوى ته، او هرومرو بدل به ورکړي هرومرو دوى ته وروسته له وېرې د دوى له دښمنانو امن (او اطمينان)، عبادت به کوي دوى ځما، شريک به نه پيدا کوي له ما سره هيڅ شيز.

تفسير: يعنې هغه ذوات چې د دوى په منځ کې په اعلى درجه نېکان او د سيد الانس والجان کامل پيروان او تابعان دي، وروسته له رسول الله به دوى ته د ځمکې حکومت ورکاوه کيږي، او د اسلام دغه دين به چې د الله تعالى خوښ او پسند دى، د دوى په لاسونو خوروي او قائموي، لکه چې د استخلاف په لفظ کې دې طرف ته اشاره ده، چې دغه کسان به تش د دنيوي باچاهانو په شان نه وي، بلکه د رسول الله خليفه ګان به وي، د سماوي حکومت اعلان به کوي، او د حق دين اساسونه به قائموي، او په بر او بحر او هر چېرې به د دوى احکام او تصرّفات جاري کيږي، په دغه وخت کې به مسلمانان د کافرانو څخه نه ويريږي، او په پوره امن او سکون سره به د الله تعالى په عبادت کې مشغول او لګيا اوسيږي، او په دنيا کې به د امن او امان زمانه او دوره وي، د دغو مقبولو او معززو بندګانو ممتاز شان به دغه وي، چې دوى به د خالص واحد الله تعالى عبادت او بندګي داسې کوي چې په هغې کې به د يوې ذرې په اندازه هم د شرک او اختلاط اثر نه وي، د جلي شرک ذکر او نسبت خو له دغو سره امکان نه لري، د خفي شرک لږ آثار او علائم به هم په دوى کې نه ليدل کيږي، دوى ګرد به د يوه «قدّوس جل وعلا شأنه و عظم برهانه» خالص بندګان وي، او يواځې به له الله تعالى څخه ويريږي، او يواځې هغه ته به هيله (آرزو) او اسره کوي، او پرې متوکلان معتمدان به وي، د الله د رضاء په لاره کې به ژوندون کوي، او په همدغه لاره کې به خپل ځانونه جاروي (قربانوي)، پرته له الله تعالى د بل کوم موجود خوف او وېره به له سره د دوى په زړونو کې لارې نه مومي، او نه د بل چا د خوښې او خفګان څه پروا کوي.

الحمد لله چې د الله تعالى دغه وعده د څلورو تنو راشدو خلفاوو رضي الله تعالى عنهم په لاسونو پوره شوه، او ګردې دنيا د دغه عظيم الشأنو وړاندوينو (پېشګويي) د يوې يوې وينا، د يوه يوه حرف مصداق پخپلو سترګو سره

وليدل، د څلورو واړو راشدو خلفاوو رضي الله تعالى عنهم څخه وروسته هم اسلامي باچاهان وقتًا فوقتًا په همدغو اوصافو سره متصف راغلي دي، هر کله چې الله تعالى بيا اراده وفرمايي؛ وروسته له دې نه هم راځي.

په احاديثو کې راغلي دي، چې وروستنی خليفه به امام مهدي رضي الله تعالى عنه وي، چې د هغه په نسبت عجيب او غريب بشارات اورول شوي دي، د الله تعالى ځمکه له عدله او انصافه ډکوي، او في سبيل الله جهاد کوي، او د هغه په قوّت به «کلمة الله» ته اعلاء او اسلام ته ښه ترقي او اعتلاء ورکوي، «اللهم احشُرنا في زُمرته، وارزُقنا شهادة في سبيلك، إنك واسع المغفرة وذو الفضل العظيم».

وَمَنْ كَفَرَ بَعْدَ ذٰلِكَ فَأُولٰٓئِكَ هُمُ الْفٰسِقُوْنَ ﴿۵۵﴾

او هر څوک چې کافر شو پس له دغو لويو انعاماتو؛ پس دغه کسان هم دوی (غټ) فاسقان دي.

تفسير: يعنې د داسې عظيمو انعاماتو څخه وروسته ناشکري د ډېرو لويو مجرمانو او د زوروورو عاصيانو کار دی، شاه صاحب فرمايي: «هر هغه څوک چې د څلورو خلفاوو د خلافت او د دوی د فضل او شرف څخه منکر شو؛ د دغو الفاظو څخه د ده حال ځرګنداوه شي»، ﴿وَالَّذِيْنَ جَآءُوْ مِنْۢ بَعْدِهِمْ يَقُوْلُوْنَ رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا وَلِاِخْوَانِنَا الَّذِيْنَ سَبَقُوْنَا بِالْاِيْمَانِ وَلَا تَجْعَلْ فِيْ قُلُوْبِنَا غِلًّا لِّلَّذِيْنَ اٰمَنُوْا رَبَّنَآ اِنَّكَ رَءُوْفٌ رَّحِيْمٌ﴾.

وَاَقِيْمُوا الصَّلٰوةَ وَاٰتُوا الزَّكٰوةَ وَاَطِيْعُوا الرَّسُوْلَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُوْنَ ﴿۵۶﴾

او قائموئ تاسې (سم اداء کوئ سره له ټولو حقوقو) لمونځ، او ورکوئ زکات، او اطاعت وکړئ حکم ومنئ تاسې د رسول (د الله)؛ ښايي تاسې ته چې رحم وکړې شي پر تاسې.

تفسير: يعنې که د الله تعالى له رحمته برخه اخيستل غواړئ؛ نو تاسې هم د هم هغو مقبولو بندګانو په شان حسنه اعمال ځان اختيار کړئ !، چې د لمونځونو په ښه شان سره قائمول، د زکات ورکول دي، او د حيات په ټولو شعبو کې د رسول الله صلى الله عليه وسلم پر احکامو تلل دي.

لَا تَحْسَبَنَّ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا مُعْجِزِيْنَ فِى الْاَرْضِ ۚ وَمَاْوٰىهُمُ النَّارُ ۖ وَلَبِئْسَ الْمَصِيْرُ ﴿۵۷﴾

مه کوه ګمان خامخا پر هغو کسانو چې کافران شوی دي عاجز کوونکي (د الله) په ځمکه کې، او ځای د هستوګنې د وی اور (د دوزخ) دی، او خامخا بد ځای د ورتلو دی (دا دوزخ).

تفسير: دغه د نېکو بندګانو په مقابل کې يې د مردود او مغضوبو خلقو انجام او خاتمه ښوولې ده، يعنې کله چې نېکانو ته د ملك حکومت او د ځمکې خلافت عطاء کيږي؛ نو د کافرانو او بدکارانو ګردې مکارۍ او تدابير ماتيږي، او ماته يې ور په برخه کيږي، د الله تعالى د ارادې مخه هيڅ نشي نيولی، که دوی په ګرده دنيا کې دې خوا او هغې خوا ته منډې ووهي، او هر چېرې لاړ شي او وځغلي؛ نو بيا هم د الله تعالى له سزا او پوښتنې څخه ځان نشي پټولی او خلاصولی، او يقينًا دوی د جهنّم په بنديخانه کې غورځول کيږي.

يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا لِيَسْتَاْذِنْكُمُ الَّذِيْنَ مَلَكَتْ اَيْمَانُكُمْ وَالَّذِيْنَ لَمْ يَبْلُغُوا الْحُلُمَ مِنْكُمْ ثَلٰثَ مَرّٰتٍ ۗ مِنْ قَبْلِ صَلٰوةِ الْفَجْرِ وَحِيْنَ تَضَعُوْنَ ثِيَابَكُمْ مِّنَ الظَّهِيْرَةِ وَمِنْۢ بَعْدِ صَلٰوةِ الْعِشَآءِ ۗ ثَلٰثُ عَوْرٰتٍ لَّكُمْ ۗ

اى هغو كسانو چې ايمان يې راوړى دى (يعنې اى مؤمنانو !) ښايي چې اذن دې وغواړي له تاسې (په وخت د ننوتلو كې پر تاسې باندې) هغه (وينځې او مريان) چې مالكان شوي وي د هغو ښې لاسونه د تاسې، او هغه كسان چې نه دي رسيدلي حد (احتلام بلوغ) عقل ته له تاسې (احرارو) درې كرته: پخوا له لمانځه د سهار، او په هغه وخت كې چې بږدئ تاسې كالي (جامې) خپل د غرمې په وخت كې، او پس له لمانځه د ماسوختن، (دغه اوقات) درې وقتونه د خلل (پېښېدو د ستر) دي تاسې ته.

تفسير: په همدغو دريو اوقاتو كې عمومًا زائد كالي (جامې) له ځانه لرې كيږي، يا د خوب او د ويښې لباس سره تبديليږي، او مړوښې زياتره په هم دغو اوقاتو كې كاوه شي، كله پخوا له سهاره، كله د غرمې د لمبلو شوق يا ضرورت چې هم انسان ته پيښيږي، او دا غواړي چې بل څوك پرې مطلع او خبر نشي، نو ځكه يې حكم وركړ چې په دغو دريو اوقاتو كې نابالغو هلكانو، وينځو، او مريانو ته هم ښايي چې د ننوتلو اجازه واخلي، په نورو اوقاتو كې دوى ته نه ښايي چې د نورو پرديو په شان اجازه وغواړي، مګر كه كوم شخص د خپلو مصالحو لامله په نورو اوقاتو كې هم د استيذان قيد زيات كړي؛ نو دلته استجازه ضروري ده.

لَيْسَ عَلَيْكُمْ وَلَا عَلَيْهِمْ جُنَاحٌ بَعْدَهُنَّ ۚ طَوّٰفُوْنَ عَلَيْكُمْ بَعْضُكُمْ عَلٰى بَعْضٍ ۚ كَذٰلِكَ يُبَيِّنُ اللّٰهُ لَكُمُ الْاٰيٰتِ ۚ وَاللّٰهُ عَلِيْمٌ حَكِيْمٌ ﴿۵۸﴾

نشته پر تاسې او نه پر دوى باندې هيڅ ګناه (وبال) تېر له دغو دريو وقتونو (په بې اذن ننوتلو د دوى كې پر تاسې)، دوى ګرځېدونكي دي پر تاسې (په تللو او ننوتلو لپاره د خدمت)، ځيني ستاسې پر ځينو نورو (ګرځېدونكي يئ يو په بل)، همداسې (لكه چې دغه بيان يې درته وكړ)؛ ښكاره بيانوي الله تاسې ته آيتونه (د احكامو)، او الله ښه عالم (په ټولو احوالو) ښه حكمت والا دى.

تفسير: يعنې د پورته ذكر شويو اوقاتو څخه ما سوا په نورو اوقاتو كې عادتًا بې له مزاحمته او ممانعته يو له بل سره كتلى شئ، او په دغو تللو راتللو كې نابالغو هلكانو، وينځو او مريانو ته لازم نه دي، چې د هر وارې ننوتلو لپاره اذن او اجازه وغواړي، ځكه چې د دې شيانو له رعايته ډېر تكليف او حرج پېښيږي، او په كارونو كې او معاملاتو كې ډېر بندوالى او حرج واقع كيږي، چې هغه د الله تعالى له حكمته خلاف دى.

وَإِذَا بَلَغَ الْأَطْفَالُ مِنْكُمُ الْحُلُمَ فَلْيَسْتَأْذِنُوْا كَمَا اسْتَأْذَنَ الَّذِيْنَ مِنْ قَبْلِهِمْ ۚ كَذٰلِكَ يُبَيِّنُ اللّٰهُ لَكُمْ اٰيٰتِهٖ ۚ وَاللّٰهُ عَلِيْمٌ حَكِيْمٌ ﴿۵۹﴾ وَالْقَوَاعِدُ مِنَ النِّسَآءِ الّٰتِيْ لَا يَرْجُوْنَ نِكَاحًا فَلَيْسَ عَلَيْهِنَّ جُنَاحٌ اَنْ يَّضَعْنَ ثِيَابَهُنَّ غَيْرَ مُتَبَرِّجٰتٍۢ بِزِيْنَةٍ ۚ وَاَنْ يَّسْتَعْفِفْنَ خَيْرٌ لَّهُنَّ ۚ وَاللّٰهُ سَمِيْعٌ عَلِيْمٌ ﴿۶۰﴾

او كله چې ورسېدل واړه هلكان (اصيلان) ستاسې حد د (بلوغ) عقل ته؛ پس اذن دې وغواړي (په ننوتلو كې) پر تاسې باندې، لكه چې اذن غوښت هغو كسانو (چې بالغان شوي وو) پخوا له دغو (اطفالو)، همداسې (لكه چې بيان يې وفرمايه) ښكاره بيانوي الله تاسې ته آيتونه (د احكامو) خپلو، او الله ښه عالم (په ټولو احوالو) ډېر حكمت والا دى (چې هر كار په تدبير او مصلحت سره كوي). او زړې ناستې له ښځو هغو څخه چې اميد نه لري دوى د نكاح (په سبب د ډېر زړوالي)؛

پس نشته پر دوی هیڅ ګناه (وبال) چې کيږدي (وباسي) دوی ظاهري جامې خپلې (لکه چادرې او برقې) په دې حال کې چې ښکاره کوونکې نه وي د ښایست خپل، او دا چې دوی ځان وساتي (له ایستلو د ظاهري جامې څخه هم) خیر دی دوی ته، او الله ښه اورېدونکی (د ټولو اقوالو)، ښه عالم دی (په ټولو احوالو).

تفسیر: یعنې هلکان تر هغه پورې چې نابالغه وي؛ د دغو دریو اوقاتو څخه ما سوا په نورو اوقاتو کې بلا اجازت ننوتلی شي، کله چې د بلوغ حد ته ورسیږي؛ بیا د هغه حکم د همغو نارینه وو په شان دی چې د هغو احکام په دغه آیت کې تېر شول: ﴿يٰۤاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا لَا تَدْخُلُوْا بُيُوْتًا غَيْرَ بُيُوْتِكُمْ حَتّٰى تَسْتَاْنِسُوْا وَتُسَلِّمُوْا عَلٰۤى اَهْلِهَا﴾.

شاه صاحب لیکي: «که سپین سرې بوډۍ ښځې پخپلو کورونو کې په لږو ضروریو کالیو (جامو) کې لکه کمیس پرتوګ ټکرۍ اوسیږي؛ نو درست دی، او که په پوره پرده کې واوسي؛ نو لا بهتر دی»، او کله چې له کوره د باندې وځي؛ که زائد کالي مثلاً برقع او نور له خپله ځانه لرې کړي؛ نو هیڅ مضایقه نه لري، په دې شرط سره چې په هغو کالیو د زینت اظهار نه وي، چې د هغې د پټ ساتلو حکم د ﴿وَلَا يُبْدِيْنَ زِيْنَتَهُنَّ﴾ الآية ـ په آیت کې ورکړی شوی دی، له دې نه د دې خبرې اندازه په ښه شان سره کېدی شي، چې قرآنکریم د ځوانو ښځو د پردې او ستر په متعلّق څه منشأ لري؟ یعنې دغه خو د فتنې مخې نیولو او انسداد ظاهري انتظامات دي، پاتې شوې هغه خبرې چې د پردې په منځ کې کیږي، او د فتنې اسباب او عوامل ځېږېږي (پیدا کیږي)؛ نو ښه وپوهېږئ چې الله تعالی د ګردو خبر اوري، او پر هر شي ښه خبردار دی، او سم له هغو به د هر چا سره معامله کوي.

لَيْسَ عَلَى الْاَعْمٰى حَرَجٌ وَّلَا عَلَى الْاَعْرَجِ حَرَجٌ وَّلَا عَلَى الْمَرِيْضِ حَرَجٌ وَّلَا عَلٰۤى اَنْفُسِكُمْ اَنْ تَاْكُلُوْا مِنْۢ بُيُوْتِكُمْ اَوْ بُيُوْتِ اٰبَآئِكُمْ اَوْ بُيُوْتِ اُمَّهٰتِكُمْ اَوْ بُيُوْتِ اِخْوَانِكُمْ اَوْ بُيُوْتِ اَخَوٰتِكُمْ اَوْ بُيُوْتِ اَعْمَامِكُمْ اَوْ بُيُوْتِ عَمّٰتِكُمْ اَوْ بُيُوْتِ اَخْوَالِكُمْ اَوْ بُيُوْتِ خٰلٰتِكُمْ اَوْ مَا مَلَكْتُمْ مَّفَاتِحَهٗۤ اَوْ صَدِيْقِكُمْ ؕ لَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ اَنْ تَاْكُلُوْا جَمِيْعًا اَوْ اَشْتَاتًا ؕ فَاِذَا دَخَلْتُمْ بُيُوْتًا فَسَلِّمُوْا عَلٰۤى اَنْفُسِكُمْ تَحِيَّةً مِّنْ عِنْدِ اللّٰهِ مُبٰرَكَةً طَيِّبَةً ؕ كَذٰلِكَ يُبَيِّنُ اللّٰهُ لَكُمُ الْاٰيٰتِ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُوْنَ ﴿۶۱﴾

نشته پر ړانده هیڅ حرج (مشقّت)، او نه پر ګوډ هیڅ حرج (محنت او وبال)، او نه په رنځور هیڅ حرج (سختي او ملامتي)، او نشته پر نفسونو ځانونو ستاسې هیڅ حرج (کلفت)؛ چې وخورئ تاسې له کورونو خپلو (یا له کورونو د اولادو او عیالو خپلو)، یا له کورونو د پلرونو خپلو، یا له کورونو د میندو خپلو، یا له کورونو د وروڼو خپلو، یا له کورونو د خویندو خپلو، یا له کورونو د ترونو خپلو، یا له کورونو د عمو (تروریانو) خپلو، یا له کورونو د ماماګانو خپلو، یا له کورونو د خالو (توریانو) خپلو، یا (له کورونو د هغه چا) چې مالکان شوي یئ تاسې د کلیګانو (کنجیانو) د هغه (او د هغو متصرّفان یئ)، (یا له کورونو) د دوستانو خپلو، نشته پر تاسې هیڅ ګناه (وبال) په دې چې وخورئ (طعام ټول) سره یو ځای یا بېل بېل، نو کله چې ننوځئ تاسې (دغو مذکورو) کورونو ته؛ پس سلام اچوئ تاسې پر ځانونو خپلو، پېشکشي ده ثابته له (جانبه د) الله مبارکه طیبه (برکتناکه پاکیزه)، همداسې (لکه چې دغه تېر بیان یې وفرمایه)؛ ښکاره بیانوي الله تاسې ته آیتونه (د حکمت او احکام خپل) ښایي چې تاسې عقل وچلوئ (په خیر او شر).

تفسير: يعنې د هغو کارونو له کولو څخه دغه أهل الابتلاء معاف دي چې په کې تکليف وي، مثلاً جهاد، حج، جمعه او جماعت او نور داسې شيان، (کذا في الموضح).

يا يې دا مطلب دی، چې د دغو معذروانو محتاجانو په خوراک کې له روغو خلقو سره هيڅ تکليف او حرج نشته، ځکه چې د جاهليت په زمانه کې به يې داسې محتاجان او معذوران نه پرېښوول، چې له اغنياوو او روغو خلقو سره ډوډۍ وخوري، د دوی په زړه کې به داسې خبرې ګرځېدې چې البته دغه خلق له دې نه کرکه او نفرت کوي، چې له مونږ سره ډوډۍ وخوري، يا څمونږ له ځينو اوضاعو او حرکاتو څخه لکه چې دوی ته ايذاء او ضرر وررسيږي، او په واقع سره چې ځينو ته له دې نه نفرت او وحشت هم پيدا کېده، ځينو مسلمانانو ته له ډېرې اتقاء داسې خيال پېدا کېده، چې د داسې معذورانو او مريضانو سره په يو ځای خوراک کولو کې شايد د مساوات او عدل اصول قائم پاتې نشي، ړوند د خوراک ګرد شيان نشي موندلی، ګوډ امکان لري چې په ځنډ (تأخير) سره راشي، او په مناسب ځای کې نشي کېناستی، د رنځورانو خبره خو د خوځولو نه ده، نو بناء عليه له هغوی سره يې په يو ځای کېناستلو کې احتياط کاوه، څو د دوی حق تلف نشي.

﴿أَوۡمَامَلَكۡتُم مَّفَاتِحَهُۥٓ﴾ يعنې ستاسې تر تصرّف لاندې ايښې شوي دي، مثلاً يو سړی بل سړی د خپل شي وکيل يا محافظ ګرځوي، او دی که له هغه څخه څه شی د معروف په کومه اندازه خوري او څښي؛ نو مجاز دي.

د سلام اچولو تقييد يې وفرمايه د ملاقات په وخت کې؛ ځکه چې له دې نه بله کومه ښه دعاء نشته، هغه خلق چې سلام نه اچوي، او د هغه په ځای نور الفاظ له خپله ځانه جوړوي، يا د نورو پرديو اقوامو او مللو تقليدونه کوي؛ نو د دوی دغه تجاويز او تقاليد له سره د الله تعالی له دغه حکمه او تجويزه نشي بهتر کېدی.

إِنَّمَا ٱلۡمُؤۡمِنُونَ ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ بِٱللَّهِ وَرَسُولِهِۦ وَإِذَا كَانُواْ مَعَهُۥ عَلَىٰٓ أَمۡرٖ جَامِعٖ لَّمۡ يَذۡهَبُواْ حَتَّىٰ يَسۡتَـٔۡذِنُوهُۚ إِنَّ ٱلَّذِينَ يَسۡتَـٔۡذِنُونَكَ أُوْلَـٰٓئِكَ ٱلَّذِينَ يُؤۡمِنُونَ بِٱللَّهِ وَرَسُولِهِۦۚ فَإِذَا ٱسۡتَـٔۡذَنُوكَ لِبَعۡضِ شَأۡنِهِمۡ فَأۡذَن لِّمَن شِئۡتَ مِنۡهُمۡ وَٱسۡتَغۡفِرۡ لَهُمُ ٱللَّهَۚ إِنَّ ٱللَّهَ غَفُورٞ رَّحِيمٞ ﴿٦٢﴾

بېشکه همدا خبره ده چې مؤمنان هغه کسان دي، چې ايمان يې راوړی دی پر الله او (په) رسول (د الله)، او کله چې وي دوی له دغه (رسُول) سره پر کوم کار جمع کوونکي (د خلقو لکه جمعه ـ جهاد يا جرګه)؛ نو نه ځي (پخپل سر) تر هغه پورې چې اذن وغواړي له دغه (رسول الله) نه، بېشکه هغه کسان چې اذن غواړي له تانه (ای څما رسوله)؛ دوی هغه کسان دي چې کامل ايمان يقين لري پر الله او رسول د الله (او مني يې)، پس کله چې اذن وغواړي دوی له تانه (ای رسوله څما تللو ته) لپاره د ځينو کارونو خپلو؛ پس اذن ورکړه هغه چاته چې خوښه وشي ستا له دوی نه (د اذن ورکولو)، او مغفرت وغواړه د دوی لپاره له الله تعالی، بېشکه الله ښه بخښونکی (د خطيّاتو) ډېر رحم کوونکی دی.

تفسير: يعنې پوره ايمان لرونکي هغه دي چې د محمد رسو ل الله په غوښتلو سره ژر حاضرېږي، او کله چې په کوم اجتماعي کار کې شريک او ملګري شي، لکه جمعه، عيدين، جهاد، د مشورې مجالس او نور؛ نو بې له اجازې ترې نه ځي، او په خپل سر ترې نه پاځيږي، همدغه کسان هغه ذوات دي، چې په کاملې او صحيحې معنی سره د الله تعالی او د رسول الله أحکام مني، او د دوی پوره مطيعان دي.

لَا تَجْعَلُوْا دُعَآءَ الرَّسُوْلِ بَيْنَكُمْ كَدُعَآءِ بَعْضِكُمْ بَعْضًا ۭ قَدْ يَعْلَمُ اللّٰهُ الَّذِيْنَ يَتَسَلَّلُوْنَ مِنْكُمْ لِوَاذًا ۚ فَلْيَحْذَرِ الَّذِيْنَ يُخَالِفُوْنَ عَنْ اَمْرِهٖٓ اَنْ تُصِيْبَهُمْ فِتْنَةٌ اَوْ يُصِيْبَهُمْ عَذَابٌ اَلِيْمٌ ﴿۶۳﴾

مه ګرځوئ (مه ګڼئ اى مؤمنانو ! بلنه) دعاء د رسول پخپلو منځونو كې پشان د دعاء (بلنې) د ځينو د تاسې ځينو نورو ته (بلكه د رسول د بلنې اجابت ضرور وكړئ)، په تحقيق معلوم دي الله ته هغه كسان (هم) چې كښيږي يو يو دوه دوه پټ د باندې وځي له تاسې، په دې حال چې يو له بله ځان سره پنا كوي او وځي، پس ودې ويريږي هغه كسان چې مخالفت كوي له امره (حكمه) د دغه (رسول ځما) له دې نه چې ورسيږي دوى ته څه فتنه (آفت په دنيا كې)، يا ورسيږي دوى ته عذاب دردناك (په آخرت كې).

تفسير: يعنې د رسول الله صلى الله عليه وسلم پر غوښتلو حاضر كېدل فرضيږي، ځكه چې د رسول الله غوښتل د نورو د غوښتلو په شان نه دي، او ښايي چې تل د رسول الله صلى الله عليه وسلم د دعوت ځواب په «لبّيك» سره ووايي، كه د رسول الله صلى الله عليه وسلم په دعوت نه حاضريږي؛ نو ښايي چې د دوى له ښېرا څخه وويريږي، ځكه چې د دوى ښېرا د نورو انسانانو په شان نه ده، او په مخاطباتو كې دې هم د رسول الله صلى الله عليه وسلم د ادب او د عظمت او عزّت پوره لحاظ او رعايت وكړ شي، او د نورو عوامّو خلقو په شان «يا محمد» يا نورو عادي الفاظو سره دې خطاب ورنه كړى شي، بلكه د «يا نبي الله !»، «يا رسول الله !» په شان تعظيمي القابو سره دې مخاطب وګرځولى شي.

دغه كسان چې د نبوي مجلسه د باندې وتل؛ هغه منافقان وو چې پر دوى پند اونصيحت اورېدل ډېر سخت او شاقّ وو، هر كله چې دوى موقع موندله؛ ستركې به يې غولولې، او ښوى بې له اجازې له مجلس څخه د باندې تښتېدل، مثلاً هر كله چې به كوم مسلمان د خپل ضرورت له كبله له پيغمبر صلى الله عليه وسلم په اجازه له مجلس څخه تللو نو دوى به هم خپل ځان له هغه سره نښلاوه، يا د ده په سيوري كې به يې خپل ځان ښوى تېراوه، نو د دې په نسبت داسې فرمايي چې: تاسې له رسول الله صلى الله عليه وسلم څخه څه خپل ځان پټوئ، پاك الله ته خو ستاسې ګرد حال احوال معلوم دي.

﴿فَلْيَحْذَرِ الَّذِيْنَ يُخَالِفُوْنَ﴾ يعنې د الله تعالى او د رسول الله صلى الله عليه وسلم له احكامو څخه مخالفت كوونكي ته خوف او وېره پكار ده، چې د دوى په زړونو كې د كفر او نفاق او د نورو فتنو نيالګي (جرړې) د تل لپاره بېخ او بنسټ (بنياد) ونه نيسي، او د هغه لامله د دنيا په كوم دردناك عذاب كې اخته او مبتلا شي.

اَلَآ اِنَّ لِلّٰهِ مَا فِى السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ۭ قَدْ يَعْلَمُ مَآ اَنْتُمْ عَلَيْهِ ۭ وَيَوْمَ يُرْجَعُوْنَ اِلَيْهِ فَيُنَبِّئُهُمْ بِمَا عَمِلُوْا ۭ وَاللّٰهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيْمٌ ﴿۶۴﴾

واورئ خبردار او پوه شئ چې بېشكه خاص الله لره دي هر هغه څه چې په اسمانونو او ځمكو كې دي (سره له اسمانونو او ځمكې ملكا خلقًا وعبيدًا)، په تحقيق معلوم دي (الله ته) هر هغه څه چې تاسې پرې يئ (له اخلاصه او نفاقه) او (معلومه ده الله ته) هغه ورځ چې وروستلى شي (دغه خلق) الله، پس خبردار به كړي (الله) دوى پر هغو عملونو چې دوى كړي دي (له خير او له شره) او الله پر هر شيز باندې، ښه عالم دى.

تفسير: يعنې ممكن دي چې د مخلوق له ستركو څخه په پټه كوم كار وكړئ، ليكن د الله تعالى څخه ستاسې هيڅ حال او احوال نشي پټ پاتې كېدى، او نه د الله تعالى له اسمانونو او له ځمكو څخه چېرې وتلى او تښتېدلى او پټېدلى شئ،

الله تعالی همغسې چې ستاسې له دغه موجوده حالت څخه عالم او با خبر دی؛ همداسې د هغې ورځې له مجازاتو څخه هم پوره عالم او خبردار دی، کله چې ګرد مخلوقات به د حساب او کتاب لپاره د ده په لوري بیول کیږي، او د دوی د هر یوه په مخ کې به د ده د یوې یوې ذرې عمل حساب او کتاب په واضح او ښکاره ډول اینبود کیږي، نو د داسې علیم الکلّ او مالك الکلّ له سزا څخه به مجرم چیرې نجات وموندلی شي؟.

تمّت سورة النور بفضل الله وتوفیقه.

«د (الفرقان) سورت مكّي دی، پرته له (۶۸، ۶۹، ۷۰) آیتونو چې مدني دي، (۷۷) آیتونه، (۶) رکوع لري، په تلاوت کې (۲۵)، په نزول کې (۴۲) سورت دی، وروسته د «یس» له سورته نازل شوی دی».

بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

تَبَارَكَ ٱلَّذِي نَزَّلَ ٱلۡفُرۡقَانَ عَلَىٰ عَبۡدِهِۦ لِيَكُونَ لِلۡعَٰلَمِينَ نَذِيرًا ١

ډېر برکتناک څښتن (خاوند) د ډېر خير او پورته دی هغه (ذات) چې نازل کړی يې دی قرآن په بنده خپل (محمد) لپاره د دې چې شي دی خلقو ته ويروونکی (له جحيمه).

تفسیر: «فرقان» (د فیصلې کتاب) یې وفرمایل، دغه قرآن ته چې د حق او باطل آخري فیصله او د حلالو او حرامو سره بېلتون په ښکاره ډول سره کوي، یعنې قرآن عظیم الشأن ګرد جهان ته د کفر او عصیان له بدې خاتمې خبر ورکونکی دی، لکه چې په دغه سورت کې «د مکذبینو» او معاندینو ذکر ډېر شوی دی، ښايي د هغه له خاطره دلته د «نذیر» صفت یې بیان فرمایلی وي، او «بشیر» یې نه دی یاد کړی، او د «للعالمین» په لفظ سره یې دا راښکاره کړې دي چې دغه قرآن یواځې د عربو امیونو ته لکه چې ځینې خلق وایي؛ نه دی نازل شوی، بلکه د ګردو پېریانو او انسانانو د هدایت او اصلاح لپاره نازل شوی دی.

ٱلَّذِي لَهُۥ مُلۡكُ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضِ وَلَمۡ يَتَّخِذۡ وَلَدٗا وَلَمۡ يَكُن لَّهُۥ شَرِيكٞ فِي ٱلۡمُلۡكِ وَخَلَقَ كُلَّ شَيۡءٖ فَقَدَّرَهُۥ تَقۡدِيرٗا ٢

هغه (الله) چې خاص همده ته دی ملك سلطنت د آسمانونو او د ځمکې، او نه يې دی نيولی هيڅ ولد، او نشته ده ته شريک په ملك سلطنت کې، او پيدا کړي دي الله هر شی، پس په اندازه کړي يې دي هغه (شی) په اندازه کولو سره.

تفسیر: یعنې جنس، نوع، قد، رنګ، خوی، عمر، اجل، عمل، رزق، حیات، ممات، مکان، زمان، او نور دا ټول یې په یوه مقدار په لوح محفوظ کې لیکلي دي، او هر څیز یې په یوه خاصه اندازه او هیئت سره ایښي او پیدا او تیار کړي دي، چې له هغو څخه همغه خواص او افعال ظاهرېږي، چې د هغوی لپاره همغه پیدا شوي دي، او هیڅ یو څیز له خپلې دائرې څخه د باندې قدم نشي کېښودی، او نه پخپلو حدودو کې د عمل او تصرّف د فطري موزونیت په لحاظ د لږ تزیید او تنقیص ځای په کې شته، او نه د هغه په کوم وصف او خصوصیت کې د اعتراض او ګوتې کېښودلو موقع شته، د ساینس لوی لوی پوهان د ده د حکمت په سیندونو کې غوټې وهي، خو په پای (آخر) کې دوی په دغه وینا سره مقر او معترف کیږي: ﴿صُنۡعَ ٱللَّهِ ٱلَّذِيٓ أَتۡقَنَ كُلَّ شَيۡءٍ﴾ ﴿فَتَبَارَكَ ٱللَّهُ أَحۡسَنُ ٱلۡخَٰلِقِينَ﴾.

وَٱتَّخَذُواْ مِن دُونِهِۦٓ ءَالِهَةٗ لَّا يَخۡلُقُونَ شَيۡـٔٗا وَهُمۡ يُخۡلَقُونَ وَلَا يَمۡلِكُونَ لِأَنفُسِهِمۡ ضَرّٗا وَلَا نَفۡعٗا وَلَا يَمۡلِكُونَ مَوۡتٗا وَلَا حَيَوٰةٗ وَلَا نُشُورٗا ٣

او نیولي دي دغو (کفّارو) بې له الله نور معبودان چې نشي پیدا کولی (دغه معبودان) هیڅ شی، حال دا چې دوی پخپله پیدا کاوه شي، او نه دي مالکان لپاره د ځانونو خپلو د ضرر (د دفع کولو)، او نه د نفعې (د رسولو)، او نه دي مالکان په وژلو د چا، او نه په ژوندي کولو د چا، او نه په بیا ژوندي پورته کولو د مړیو (له قبورو بعث ته).

تفسیر: یعنې د څومره ظلم، تعجّب او حیرت مقام دی، چې داسې مطلق قادر کافي نه ګڼي، او خپلو ځانونو ته د نورو معبودانو او حاکمانو تجویزونه کوي، او داسې تصوّر کوي چې ګواکې دوی هم د الله تعالی په حکومت کې د برخې خاوندان دي، حال دا چې د هغو بېچارګانو خپل وجود هم له خپله کوره نه دی، او نه پر خپل ځان د تصرّف او اختیار خاوندان دي، او نه د کومې ذرې شي د پیدا کولو واک او اختیار لري، او نه ژوندي کول او وژل د دوی په قبضه او واک کې دي، او نه په خپل مستقبل اختیار سره چاته لږ څه نفع یا نقصان رسولی شي، بلکه د خپلو ځانونو لپاره هم د یوې ذرې په برابر د ګټې (فائدې) د حاصلولو یا له نقصان څخه د ځان ساتلو هم قوّت او قدرت نه لري، نو د داسې ضعیفو، عاجزو او مجبورو شیانو د الله تعالی سره شریک بلل څومره لوی سفاهت او انتهایي بېحیایي ده.

وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوٓا۟ إِنْ هَٰذَآ إِلَّآ إِفْكٌ ٱفْتَرَىٰهُ وَأَعَانَهُۥ عَلَيْهِ قَوْمٌ ءَاخَرُونَ ۖ فَقَدْ جَآءُو ظُلْمًا وَزُورًا ﴿٤﴾

او وایي هغه کسان چې کافران شوي دي: نه دی دا (قرآن) مګر دروغ دی، چې له ځانه یې جوړ کړی دی دغه (محمد)، او کومک ورسره کړی دی په دې (دروغ جوړولو کې) قومونو نورو، (نو فرمایي الله): پس په تحقیق راتلل کړي دي (دغو کفّارو) په ظلم او په دروغو سره.

تفسیر: یعنې کافرانو به ویل چې دا تشی د خولې خبرې دي چې قرآن د الله تعالی کتاب دی معاذ الله محمد صلی الله علیه وسلم دڅو تنو یهودانو په مدد یو کلام تیار کړي دی او هغه له خپله ځان جوړ کړي دروغ د الله تعالی په طرف مسوب کوی دي نو الله تعالی ورته وفرمایل چې له دی نه به لوی ظلم او دروغ نور څه وي چې داسی معجز کلام او حکیم کتاب ته چې د هغه صداقت او عظمت له لمر څخه زیات روښان دي افتراء او دروغ وویل شي.

وَقَالُوٓا۟ أَسَٰطِيرُ ٱلْأَوَّلِينَ ٱكْتَتَبَهَا فَهِىَ تُمْلَىٰ عَلَيْهِ بُكْرَةً وَأَصِيلًا ﴿٥﴾

او وایي (کفّار) دا قصې دي د ړومبنیو خلقو چې لیکلي دي هغه (محمد) پر لیکونکو، پس هغه لوستل کیږي په ده (لپاره د لیکلو) سبا او بېګا.

تفسیر: یعنې کفّارو به داسې ګڼل چې محمد صلی الله علیه وسلم له اهل الکتاب څخه څه قصې او خبرې اورېدلې دي، او د هغو یاداشت یې نیولی دی، یا په بل چا باندې یې د هغو یاداشت اخیستی دی، چې هم هغه یاداشتونه شپه او ورځ د ده په مخ کې پراته دي او یادوي یې، او بیا یې په نویو نویو اسالیبو اړوي راړوي، نور هیڅ شی نه دی.

قُلْ أَنزَلَهُ ٱلَّذِى يَعْلَمُ ٱلسِّرَّ فِى ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ ۚ إِنَّهُۥ كَانَ غَفُورًا رَّحِيمًا ﴿٦﴾

ووایه (ای محمده ! دغو کفّارو ته: نه ده داسې، بلکه) نازل کړی دی دا قرآن هغه (الله) چې عالم دی په هرو پټو چې په اسمانونو او په ځمکه کې دي، بېشکه چې الله دی ښه مغفرت کوونکی (د خطیّاتو) ډېر رحم کوونکی دی.

تفسیر: یعنې دغه پاک قرآن پخپله راښیي چې هغه د کوم انسان یا د کومې ټولنې له خوا جوړ شوی دی؟ که نه دی؟ داسې نه دی چې تاسې یې وایئ، بلکه دغه عظیم الشأن قرآن پخپله دا خبره ثابتوي چې دغه د هم هغه الله تعالی له

جانبه نازل شوی دی، چې د ده د علمي احاطې څخه د اسمانونو او د ځمکو هيڅ يو شی نشي خارجېدلی، د ده معجز کلام، فصاحت او بلاغت، علوم او معارف، غيبيه اخبار، احکام او قوانين، او هغه مکنونه چې د هغو اعماقو او زاوياوو ته هيڅوک بې د الله له توفيقه نشي رسېدلی، او ګرد عقول او افهام د هغو له پوهې عاجز او ناتوانه دي، پخپله الله تعالی دغه خبره صافه څرګندوي چې دغه د کوم محدود علم والا انسان بيان يا د کوم جعلي جمعيت کلام نه دی، بلکه دغه قرآن يې پخپل بخشش او مهربانۍ سره نازل کړی دی (موضح القرآن).

وَقَالُوا مَالِ هَٰذَا الرَّسُولِ يَأْكُلُ الطَّعَامَ وَيَمْشِي فِي الْأَسْوَاقِ لَوْلَا أُنزِلَ إِلَيْهِ مَلَكٌ فَيَكُونَ مَعَهُ نَذِيرًا ۝٧ أَوْ يُلْقَىٰ إِلَيْهِ كَنزٌ أَوْ تَكُونُ لَهُ جَنَّةٌ يَأْكُلُ مِنْهَا ۚ وَقَالَ الظَّالِمُونَ إِن تَتَّبِعُونَ إِلَّا رَجُلًا مَّسْحُورًا ۝٨

او وايي (کُفّار) چې څه دي دغه رسول ته چې خوري طعام، او ګرځي په بازارونو کې (لکه نور خلق لپاره د طلب د معاش)، ولې نه نازلاوه شي ده ته يو ملک، پس شي دغه (ملک) له دغه (رسول) سره ويروونکی (د کفّارو له جحيمه)؟. يا (ولې نه) غورځولی کيږي ده ته خزانه (له آسمانه)؟ يا (ولې نه) کيږي ده ته يو باغ چې خوري له (مېوو او حاصلاتو د) هغه، او وايي (دغه) ظالمان (مؤمنانو ته) چې متابعت نه کوئ تاسې مګر د يوه سړي چې سحر پرې کړی شوی دی (او مغلوب العقل دی).

تفسير: يعنې کفّارو به دغسې ويل کله چې دغه د نبوّت مدعي ځمونږ په شان ډوډۍ خوري، او ځمونږ په شان د بيع او شراء (پيرودلو او پلورلو) لپاره بازارونو ته ځي؛ نو ځمونږ او د ده په منځ کې څه فرق پاتې شو؟ که دی په ربښتيا سره رسول وي؛ نو ښايي د پرښتو په شان له خوراکونو او له څښلو اود دنيوي معاشونو له جګړو او جنجالونو څخه لرې او خلاص وي.

يعنې که د پرښتو فوځونه ورسره نه وي؛ نو اقلاً د پاک الله له طرفه يوه دوه پرښتې خو تش د ده د تصديق او د رُعب او داب قائمولو لپاره د ده سره تل ګرځېدی او اوسېدی، چې د هغې د ليدلو څخه به هرومرو خلق ورته متمائل کېدل، ښه که پرښتې د ده سره نشته؛ نه دې وي، خو له دې دعوی سره دا خبره متناسبه وه، چې ده اقلاً له اسمانه د سرو زرو يا سپينو زرو کومه غيبي خزانه موندلې او وررسېدلې وی، چې له هغې ځنې ده په خلاص لاس سره ښه مال او دولت صرفولی او د بازار له تګ راتګ او د معاش د تحصيل له جنجاله خلاص وی، د ګردو خلقو فکر او توجّه يې د دغې ورکړې او سخا له پلوه خپل ځان ته ورکش کړي وی، خير ! که دغه هم ورسره نشته؛ نو د عادي مشرانو او معمولي رئيسانو او د ځمکې د خاوندانو په شان د انګورو (کورو) او خرماوو (کجورو) او د نورو مېوو له باغونو څخه د يوه باغ خاوند خو وی، چې له هغه څخه يې که نورو ته څه شی نه ورکولی؛ اقلاً دی پخپله خو د خوړلو او څښلو او خپلو نورو ضرورياتو څخه بې فکره او بې پروا کېدی، نو هر کله چې له دغو ګردو شيانو څخه د هيڅ يو څيز مالک نه دی نو څرنګه باور او يقين کولی شو مونږ پرې چې دالله تعالی رسول دي، نو معلومه شوه چې دده ماغزه خراب دي او يا بل چا پرې کوډې او جادو کړي دي.

انظُرْ كَيْفَ ضَرَبُوا لَكَ الْأَمْثَالَ فَضَلُّوا فَلَا يَسْتَطِيعُونَ سَبِيلًا ۝٩

وګوره (ای محمده !) څرنګه بيانوي (تړي دغه معاندان) تاته مثالونه (د شعر، سحر، کذب) پس ګمراهان شول دوی، پس طاقت نه لري دوی (حق ته د موندلو) د لارې.

تفسیر: یعنې کفار کله وايي: د ده خبرې محض مفترياتې دي، کله دعوی کوي چې نه ! دی دغه خبرې له نورو څخه زده کوي، او بیا یې په خپل قالب کې اچوي، کله دوی ته مسحور وايي، کله یې ساحر بولي، کله کاهن، کله شاعر، کله یې مجنون ګڼي، دغه اضطراب او وارخطايي پخپله دغه خبره ښرګندوي چې له دغو خبرو څنې یوه خبره هم پر دوی نه منطبقه کیږي، نو ځکه د دوی فکر هم پر یوه خبره نه دی ټینګ شوی، او د الزام لګولو هیڅ یوه چاره او لاره یې نه ده موندلې، هغه کسان چې د انبیاوو علیهم السلام په شان کې داسې سپین سترګي او ګستاخي او بې ادبي کوي او ګمراه کیږي؛ د دوی د هدایت په نسبت نور هیڅ توقّع او هیله نشته.

تَبٰرَكَ الَّذِيْٓ اِنْ شَاۗءَ جَعَلَ لَكَ خَيْرًا مِّنْ ذٰلِكَ جَنّٰتٍ تَجْرِيْ مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهٰرُ ۙ وَيَجْعَلْ لَّكَ قُصُوْرًا ۝۱۰

ډېر لوی برکتناک څښتن (خاوند) د ډېر خیر او پورته دی هغه (ذات) که اراده وفرمايي؛ ګرځوي به تاته (په دنیا کې) خیر بهتر غوره له دغې (خزانې او باغونو، داسې) باغونه چې بهیږي له لاندې (دو نو) د هغو ویالې، او ګرځوي به تاته (په دغو باغونو کې) بنګلې.

تفسیر: یعنې د الله تعالی په خزانه کې هیڅ تقلیل او کمی نشته، که الله جل جلاله اراده وفرمايي، یو باغ څه شی دی، ډېر زیات باغونه به له دغو اوصافو او صفاتو څخه لا ښه درعنایت کړي، چې دغه خلق د هغه مطالبه کوي، بلکه الله تعالی پر دې هم قادر دی، چې د آخرت هغه ګرد باغونه او نهرونه او حور او قصور اونور چې درکول کیږي؛ همدلته درعطاء کړي، لیکن د الله تعالی حکمت بالفعل د دې خبرې مقتضي نه دی، ځکه که د دغو معاندینو هم دغه ګردې غوښتنې او فرمایشونه هم پوره او تکمیل کړل شي؛ خو بیا هم دوی د حق منونکي او د صداقت قبلوونکي نه دي، باقي د رسول الله صلی الله علیه وسلم د صداقت د تثبیت لپاره هغه دلائل او معجزات چې دروړاندې کړی شوي؛ هغه کافي دي.

بَلْ كَذَّبُوْا بِالسَّاعَةِ ۣ وَاَعْتَدْنَا لِمَنْ كَذَّبَ بِالسَّاعَةِ سَعِيْرًا ۝۱۱ۚ

بلکه نسبت د دروغو کوي (کفّار) په قیامت باندې (چې نشته)، او تیار کړی دی مونږ لپاره د هغه چا چې نسبت د دروغو کوي په قیامت باندې سخت اور (د دوزخ).

تفسیر: یعنې دغه خلق چې د هغو شیانو مطالبه کوي؛ هغه في الحقیقت د حق د طلب په نیت نه دي، بلکه محض د شرارت لپاره داسې کوي، او د دوی د دې شرارت سبب دا دی چې هغوی تر اوسه پورې په قیامت او د قیامت په سزا او جزا یقین او باور نه لري، نو دوی دې دغه خبره ښه په یاد ولري، چې د دوی له دغه تکذیبه څخه هیڅ شی نه جوړیږي، او قیامت خامخا راتلونکی دی، او د مکذبینو لپاره هغه د اور بندیخانه چې لا له پخوا څخه تیاره کړی شوې ده؛ دوی خامخا په همغې کې لویدونکي دي.

اِذَا رَاَتْهُمْ مِّنْ مَّكَانٍۭ بَعِيْدٍ سَمِعُوْا لَهَا تَغَيُّظًا وَّزَفِيْرًا ۝۱۲

کله چې ووینې (دغه اور) دوی له هغه ځآی لرې؛ نو اوري به دوی (دغه اور) لره خوټکیدل (له ډېره قهره) او غوریدل (له ډېره غضبه).

تفسیر: یعنې د دوزخ اور په محشر کې کله چې جهنّمیان له لرې څخه ووینې؛ په ډېر جوش او خروش راځي، د هغه له غضبناکو غړونو او خوفناکو نارو سورو او بدرنګه خوټکېدلو څخه د ډېرو زورورو مېړو او زړه ورو سړیو تریخې چوي، او لړمون خوړیني کیږي.

وَإِذَآ أُلۡقُوا۟ مِنۡهَا مَكَانًا ضَيِّقًا مُّقَرَّنِينَ دَعَوۡا۟ هُنَالِكَ ثُبُورًا ﴿١٣﴾

او کله چې وغورځولی شي (کفّار) له دوزخ نه په ځای تنګ کې، په دغه حال کې چې (څو تنه یو ځای سره نژدې په ځنځیرو) سره تړلي شوي وي؛ نو په دغه ځای بولي دوی هلاک (خپل)، د هلاکت غوښتلو چیغی به وهی.

تفسیر: یعنې په دوزخ کې به د هر مجرم لپاره ځان ته ځای وي، چې له هغه څخه به له سره نشي خوځېدی، او د یوه نوعیت څو څو مجرمان به په یوه ځنځیر کې سره تړل کیږي، په دغه وخت کې به مجرمین د مصیبت او عذاب له وېرې مرګ ته نارې وهي، چې کاشکې مرګی راشي، او مونږ ته له دغو مصائبو او بلیّاتو څخه نجات را کړي.

(نو وبه ویل شي دغو کفّارو ته له جانبه د الله تعالی جل وعلا شأنُه وعظم برهانُه داسې چې:)

لَّا تَدۡعُوا۟ ٱلۡيَوۡمَ ثُبُورًا وَٰحِدًا وَٱدۡعُوا۟ ثُبُورًا كَثِيرًا ﴿١٤﴾

مه غواړئ مه بولئ تاسې نن ورځ هلاکت یو، او وبولئ تاسې هلاکتونه ډېر (ځکه چې عذاب مو ډېر اقسام لري).

تفسیر: یعنې که یو کرت مړه شو، او له دغه مصیبت څخه خلاصی وموmo؛ ځکه په هره ورځ کې له زرو کرتو څخه زیات له مرګه بد حال راپه برخه کیږي (موضح القرآن).

قُلۡ أَذَٰلِكَ خَيۡرٌ أَمۡ جَنَّةُ ٱلۡخُلۡدِ ٱلَّتِي وُعِدَ ٱلۡمُتَّقُونَۚ كَانَتۡ لَهُمۡ جَزَآءً وَمَصِيرًا ﴿١٥﴾ لَّهُمۡ فِيهَا مَا يَشَآءُونَ خَٰلِدِينَۚ كَانَ عَلَىٰ رَبِّكَ وَعۡدًا مَّسۡـُٔولًا ﴿١٦﴾

ووایه (ای محمده ! دوی ته) آیا دغه (خیر بهتر غوره دی) یا هغه جنّت د همېشه والي چې وعده کړی شوې وه (د دغه جنت) له پرهېزګارانو سره، چې دی (هغه جنّت په علم د الله کې) دوی ته جزاء (بدل) د عمل او ځای د ورتلو. شته دوی ته په دغه (جنّت) کې هر څه چې غواړي دوی حال دا چې تل به وي دوی په کې، دی (دخول د جنّت سره له خلوده) پر رب ستا موعوده (وعده کړی شوې تفضّلاً له جانبه د الله) غوښتلی شوی (له جانبه د مؤمنانو).

تفسیر: یعنې د مکذبینو انجام مو واورېد، اوس تاسې پخپله د دغې خبرې فیصله وکړئ، چې آیا دغه موخوښ او پسند دی؟ که هغه وعده چې له متّقینو مؤمنینو سره له جانبه د الله تعالی کړی شوې ده؟ (او غوښتلې شوې ده له جانبه د مؤمنانو، او مؤمنان به هم) همغه شی غواړي چې د دوی له مرتبې سره وړ، لایق او مناسب وي.

له ﴿وَعۡدًا مَّسۡـُٔولًا﴾ څخه حتمي وعده مراده ده، چې الله تعالی هغه پخپل فضل او کرم سره پخپله ذمه اخیستې ده، یا دا مطلب چې متّقین به د هغې وعدې د ایفاء سوال وکړي، چې یقیناً به پوره کیږي، لکه چې په دعاء کې راغلي دي: ﴿رَبَّنَا وَءَاتِنَا مَا وَعَدتَّنَا عَلَىٰ رُسُلِكَ وَلَا تُخۡزِنَا يَوۡمَ ٱلۡقِيَٰمَةِۗ إِنَّكَ لَا تُخۡلِفُ ٱلۡمِيعَادَ﴾.

وَيَوۡمَ يَحۡشُرُهُمۡ وَمَا يَعۡبُدُونَ مِن دُونِ ٱللَّهِ فَيَقُولُ ءَأَنتُمۡ أَضۡلَلۡتُمۡ عِبَادِي هَٰٓؤُلَآءِ أَمۡ هُمۡ ضَلُّوا۟ ٱلسَّبِيلَ ﴿١٧﴾

او (یاده کړه ای محمده هغه) ورځ چې راجمع به کړي (الله) دغه (کفّار) او هغه (باطل معبودان) چې عبادت کاوه دوی غیر له الله (هغوی ته)، پس وبه وایي (الله دغو معبودانو ته:) آیا تاسې ګمراه

کړي وو بندګان څما دغه (چې مشرکان) دي؟ او که دوی پخپله ورکه کړې وه لاره (د حق بې له سعیې د تاسې)؟.

تفسیر: یعنې دغه خو عابدینو ته اورول کیږي، او بالوسیله به له معبودانو څخه پوښتنه کیږي، چې آیا تاسې دوی ته د شرک یا د خپل عبادت دعوت او ترغیب ورکړی وو؟ یا دوی له خپله جهله او حماقته او غفلته او بې توجهۍ څخه ګمراه شوي دي.

قَالُوْا سُبْحٰنَكَ مَا كَانَ يَنْۢبَغِيْ لَنَآ اَنْ نَّتَّخِذَ مِنْ دُوْنِكَ مِنْ اَوْلِيَآءَ

وبه وایي (معبودان) چې: پاکي ده تاته له شریکه او له عیوبو، نه ښاییږي مونږ ته دا چې ونیسو مونږ غیر له تا نه (یا الله) هیڅ دوستان.

تفسیر: یعنې یا الله! مونږ څه قوت، قدرت او مجال درلود چې ستا د مقدّس ذات څخه په څنګ شوي نور کسان خپل ملګري یا دوستان نیولي وي؟ بیا کله چې مونږ د خپلو نفسونو لپاره ماسوا له تا بله کومه هیله او اسره او امید نه درلود؛ نو نورو ته به مو ولې داسې حکم ورکاوه چې راشئ مونږ خپل معبود او مقصود او حاجت ورکوونکي وګڼئ؟.

وَلٰكِنْ مَّتَّعْتَهُمْ وَاٰبَآءَهُمْ حَتّٰى نَسُوا الذِّكْرَ ۚ وَكَانُوْا قَوْمًاۢ بُوْرًا ﴿١٨﴾

ولیکن ښه معاش ورکړی وو تا (ای الله!) دوی ته او پلرونو د دوی ته، تر هغه پورې چې هېر کړ دوی پند (کتاب) ستا، او وو دوی (په حکم د تا) قوم هلاکېدونکی.

تفسیر: یعنې اصل دا دی چې دغه بدبختان د خپل بد استعداد لامله د خپلو ځانونو د تباه کولو لپاره منهې وهي، او د دوی لپاره هلاکت مقدّر شوی دی، د هغو ظاهري سبب دا دی چې دوی په عیش او آرام او د غفلت په نشو کې ډوب تللي دي، او دغه ستا یادونه او تذکره هیروي، او هیڅ پند او نصیحت ته غوږ نه ږدي، او د انبیاوو د هدایت او ارشاد څخه بیخي سترګې پټوي، او پر دنیوي تمتع او منافعو مغرور شوي دي، تاسې که د خپلې مهربانۍ لامله هومره فواید دوی ته او د دوی پلرونو او نیکونو ته وررسوئ؛ هغومره دوی په خپل غفلت او نسیان کې ترقي کوي.

(الله تعالی جلّ و علا شأنُه وعظُم برهانُه به بیا دغو بُت پرستانو ته دغسې وفرمایي):

فَقَدْ كَذَّبُوْكُمْ بِمَا تَقُوْلُوْنَ ۙ فَمَا تَسْتَطِيْعُوْنَ صَرْفًا وَّلَا نَصْرًا ۚ وَمَنْ يَّظْلِمْ مِّنْكُمْ نُذِقْهُ عَذَابًا كَبِيْرًا ﴿١٩﴾

نو په تحقیق دروغجنان کړئ (معبودانو مو) تاسې (ای مشرکانو) په هغه خبره کې چې ویله تاسې (چې دغه مو معبودان دي)، پس طاقت نه لرئ تاسې د ګرځولو د عذاب (له خپله ځانه)، او د مدد کولو (یو له بله سره)، او هر هغه چا چې ظلم وکړ له تاسې؛ وبه څکوو مونږ هغه ته عذاب لوی.

تفسیر: دغه به د الله تعالی له جانبه ارشاد وي، چې درواخلئ! د هغو په امداد او اعانت چې تاسې اعتماد کړی وو، هغوی بالذات ستاسې د دغې ادعاء تردید او تاسې دروغجنوي، او ستاسې له دغو حرکاتو څخه په ښکاره ډول سره د بېزارۍ او نفرت اظهار کوي.

﴿فَمَا تَسْتَطِيْعُوْنَ صَرْفًا وَّلَا نَصْرًا ۚ﴾ «پس طاقت نه لرئ تاسې دګرځولو د عذاب له خپله ځانه، او نه د مدد کولو یو له بله سره»، یعنې نن نه د الله تعالی دعذاب مخه بېرته ګرځولی شئ!، او نه د هغه احکام اړولی شئ، اونه یو له بل سره څه

مدد او مرسته کولی شئ، هر چاته چې هره سزا وررسېدونکې ده؛ هغه اوس وررسيږي، نو هغه دې هلته پروت وي، او د هغه خوند او مزه دې وڅکي !، ښايي له ظلم څخه دلته په ﴿وَمَن يَظْلِم مِّنكُمْ﴾ کې مراد شرک وي، او ممکن دی چې نور هر قسم ظلم او ګناه هم ترې مراد وي.

وَمَآ أَرْسَلْنَا قَبْلَكَ مِنَ ٱلْمُرْسَلِينَ إِلَّآ إِنَّهُمْ لَيَأْكُلُونَ ٱلطَّعَامَ وَيَمْشُونَ فِى ٱلْأَسْوَاقِ ۗ وَجَعَلْنَا بَعْضَكُمْ لِبَعْضٍ فِتْنَةً أَتَصْبِرُونَ ۗ وَكَانَ رَبُّكَ بَصِيرًا ﴿٢٠﴾

او نه دي لېږلي مونږ پخوا له تانه (ای محمده ! هيڅوک) له مرسلانو څخه (په هيڅ کيفيت) مګر (په دغه کيفيت سره چې) بېشکه دوی خامخا خوړل به دوی طعام، او ګرځېدل به دوی په بازارونو کې (لپاره د مطالبو خپلو)، او ګرځولي دي مونږ ځيني د تاسې د ځينو نورو لپاره آزموينښت، آيا صبر کوئ (ای اهل الابتلاء که نه؟ بلکه صبر وکړئ !)، او دی رب ستا ښه ليدونکی.

تفسير: دغه جواب شو د ﴿وَقَالُوا مَالِ هَٰذَا ٱلرَّسُولِ يَأْكُلُ ٱلطَّعَامَ﴾ الآية ـ يعنې له تاسې څخه پخوا هومره انبياء چې د خلق الله په طرف مبعوث شوي دي؛ هغه ټول انسانان وو، او د انسانانو په شان به يې خوړل او څښل، او د خپلو ضرورياتو او د اعاشې د لوازمو لپاره به بازارونو ته هم تلل، او هغوی مې له سره د پرښتو په حيثيت نه دي لېږلي، چې د اکل او شرب او د ژوندانه له ضرورياتو څخه به مستغني وو، له دې نه معلوميږي چې د خپلو ضرورياتو لپاره بازارونو ته د نه ورتلو منشأ کبر، غرور او ځان لوی ګڼل دي، نو دغه د لويي او مشرتوب پر خلاف دی.

﴿وَجَعَلْنَا﴾ الآية ـ يعنې انبياء د دې لپاره دي؛ چې د کفّارو د کُفر، ايمان، بغاوت، او طغيان امتحان او آزموينه وکړي، او انبياء د دې لپاره دي چې د دوی د صبر، ثبات، استقامت، آزموينه او امتحان وشي، نو اوس دې وکتل شي ! چې د کفارو د دغه سفاهت او جهالت د ليدلو او د دغه طعن او تشنيع او لغو اعتراضاتو د اورېدلو په مقابل کې تاسې تر کومې اندازې پورې صبر، استقامت او استقلال ځرګندولی شئ؟.

وَقَالَ ٱلَّذِينَ لَا يَرْجُونَ لِقَآءَنَا لَوْلَآ أُنزِلَ عَلَيْنَا ٱلْمَلَٰٓئِكَةُ أَوْ نَرَىٰ رَبَّنَا ۗ لَقَدِ ٱسْتَكْبَرُوا۟ فِىٓ أَنفُسِهِمْ وَعَتَوْ عُتُوًّا كَبِيرًا ﴿٢١﴾

او وايي هغه کسان چې نه لري اميد د ملاقات څمونږ (او نه مني قيامت يا نه ويريږي له عذابه څمونږ): ولې نه نازلولی شي پر مونږ باندې پرښتې (مصدقې د رسول يا چې شي رسولانې مونږ ته؟) يا ولې نه وينو مونږ رب خپل (چې خبرې راسره وکړي او حکم ورکړي مونږ ته په متابعت د رسول، نو الله فرمايي) خامخا په تحقيق کبر کړی دی (کبر چې ثابت دی) په نفسونو د دوی کې، او تېر شوي دي (له حده خپله) په تېرېدلو لويو سره.

تفسير: يعنې هغه کسان چې داسې اميد نه لري چې يوه ورځ به څمونږ په مخ کې د حساب او کتاب لپاره حاضريږي، نو هغوی د سزا له وېرې بېخي بې خوفه دي، او داسې د عناد او ګستاخۍ خبرې کوي، او چټې (بېکاره) وييږي، مثلا وايي چې: د محمد په شان پر مونږ ولې پرښتې وحي نه راوړي؟ يا پخپله الله تعالى ولې له مونږه سره خبرې نه کوي؟ يا اقلاً د تصديق لپاره خو يوه پرښته راغلي وی؟ يا مونږ پخپلو سترګو سره ښايي الله ووينو، او په خپلو غوږونو سره ستا د دغې دعوی تصديق او تأييد ترې واورو، لکه چې د ٨ جزء د «الأنعام» سورت په (١٥) رکوع (١٢۴) آيت کې راغلي دي: ﴿قَالُوا لَن نُّؤْمِنَ حَتَّىٰ نُؤْتَىٰ مِثْلَ مَآ أُوتِىَ رُسُلُ ٱللَّهِ﴾ او په ١٥ جزء د «الاسراء» سورت په (١٠) رکوع (٩٢) ايت کې مرقوم دي: ﴿أَوْ تَأْتِىَ بِٱللَّهِ وَٱلْمَلَٰٓئِكَةِ قَبِيلًا﴾.

دوی په خپلو زړونو کې خپل ځان ډېر لوی ګڼې؛ نو ځکه د وحي او پرښتو د نزول تمنّا لري، د دوی شرارت او سرکشي خپلې انتهايي درجې ته رسېدلې ده، چې سره له دومره سختو ګناهونو او تورو عملنامو غواړي چې په دنيا کې پخپلو سترګو سره الله تعالی ووينې، او له هغه سره د غرېدلو شرف ځان ته مطالبه کړي.

يَوْمَ يَرَوْنَ الْمَلٰٓئِكَةَ لَا بُشْرٰى يَوْمَئِذٍ لِّلْمُجْرِمِيْنَ وَيَقُوْلُوْنَ حِجْرًا مَّحْجُوْرًا ﴿۲۲﴾

(ياد کړه ای محمده !) هغه ورځ چې ووينې دوی پرښتې (د عذاب)؛ نه به وي زېری (خوشالي) په دغه ورځ کې لپاره د مجرمانو (کافرانو)، او وبه وايي دوی چې: چېرې دې منع کړل شي په کوم مانع سره.

تفسير: ﴿حِجْرًا﴾ په معنی د منع ده، او ﴿مَّحْجُوْرًا﴾ يې تأکيد دی، معنی يې داسې شوه: «او وبه وايي دغه کفّار چې منع غواړو ټينګه منع له ليدلو د ملائکو د عذابه، او پناه نيسو په الله تعالی پورې له ملاقاته د ملائکو په منع د مانع سره»، يا به يې معنی داسې وي: «او وبه وايي دغه ملائک دغو کفّارو ته چې حرام دی يا حرام کړی شوی دی پر تاسې جنّت او منع دی په مانع سره»، او لنډ مطلب يې داسې شو چې: ای کفارو ! يوه داسې ورځ هم راتلونکې ده چې ستاسې سترګې به په پرښتو ولګيږي، مګر پرښتې به ستاسې په شان د مجرمانو له ليدلو څخه نه خوښيږي، بلکه تاسې به له ډېرو سختو هولناکو مصائبو سره مخامخ کېږئ، دغه خلق چې اوس د پرښتو د نزول مطالبې کوي، په هغه وخت کې به د ﴿حِجْرًا مَّحْجُوْرًا﴾ په ويلو پناه غواړي.

تنبيه: ممکن دي چې دغه تذکره د احتضار او ځنګدن (موت) په وخت کې وي، لکه په (۱۰) جزء د «الأنفال» سورت په (۷) رکوع (۵۰) آيت کې راغلي دي: ﴿وَلَوْ تَرٰٓى اِذْ يَتَوَفَّى الَّذِيْنَ كَفَرُوا الْمَلٰٓئِكَةُ يَضْرِبُوْنَ وُجُوْهَهُمْ وَاَدْبَارَهُمْ﴾، او په ۷ جزء د «الأنعام» سورت په (۱۱) رکوع (۹۳) آيت کې راغلی دی: ﴿وَلَوْ تَرٰٓى اِذِ الظّٰلِمُوْنَ فِيْ غَمَرٰتِ الْمَوْتِ وَالْمَلٰٓئِكَةُ بَاسِطُوْٓا اَيْدِيْهِمْ اَخْرِجُوْٓا اَنْفُسَكُمْ اَلْيَوْمَ تُجْزَوْنَ عَذَابَ الْهُوْنِ﴾ ګواکې همدغه کيفيت به د ده په مقابل کې هم وي، چې د حم السجده سورت په (۴) رکوع (۳۰) آيت (۲۴) جزء کې بيان شوی دی: ﴿اِنَّ الَّذِيْنَ قَالُوْا رَبُّنَا اللّٰهُ ثُمَّ اسْتَقَامُوْا تَتَنَزَّلُ عَلَيْهِمُ الْمَلٰٓئِكَةُ اَلَّا تَخَافُوْا وَلَا تَحْزَنُوْا وَاَبْشِرُوْا بِالْجَنَّةِ الَّتِيْ كُنْتُمْ تُوْعَدُوْنَ﴾ او ممکن دي چې دلته د قيامت د ورځې ذکر وي، والله أعلم.

وَقَدِمْنَآ اِلٰى مَا عَمِلُوْا مِنْ عَمَلٍ فَجَعَلْنٰهُ هَبَآءً مَّنْثُوْرًا ﴿۲۳﴾

او اراده کړې ده، رسېدلي يو مونږ هغو شيانو ته چې کړي دي (دغو کفّارو) له (نېک) عمل نه پس وبه ګرځوو مونږ هغه (نېک عمل په شان د) ذراتو د ګرد خورې شوې (ګرد تار په تار کړی شوې).

تفسير: يعنې دوی مونږ ته نارې وهلې، او مونږ يې په کار وو، دغه دی مونږ ور حاضر شو، مګر د دوی د عزّت د زيادت لپاره نه بلکه د دې لپاره چې هغه کارونه چې دوی پخپل باطل زعم سره نېکۍ ګڼلې؛ هغه ورته قطعًا ګډوډ او خراب تراب کړو، او داسې بې حقيقته او بې ثمره او د وړی په شان يې په هوا کې والوځوو، لکه چې د خاورې حقير ذرات دی دا خوا او هغه خوا الوځي، ځکه چې هغه اعمال د اخلاص او ايمان له روحه بېخي تش او د حق له طريقه سره بالکل متضادّ واقع شوي دي، لکه څنګه چې د ۱۳ جزء د ابراهيم سورت د (۳) رکوع په (۱۸) آيت کې راغلي دي: ﴿مَثَلُ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا بِرَبِّهِمْ اَعْمَالُهُمْ كَرَمَادِ اِشْتَدَّتْ بِهِ الرِّيْحُ فِيْ يَوْمٍ عَاصِفٍ﴾.

اَصْحٰبُ الْجَنَّةِ يَوْمَئِذٍ خَيْرٌ مُّسْتَقَرًّا وَّاَحْسَنُ مَقِيْلًا ﴿۲۴﴾

صاحبان (ملګري) د جنّت په دغه ورځ (د قيامت کې به بهتر غوره) وي له جهته د (ځای د قيام او
کلام او) هستوګنې، او ډېر ښه به وي له جهته (د ځای) د خوب د غرمې (او د راحت).

تفسير: يعني دغه منکران به د هغې ورځې په مصيبت کې ګرفتار او اخته کيږي، چې اوس دوی پر مؤمنانو ملنډې (خندا) وهي، او مسخرې پرې کوي، نو پر دغو مؤمنانو چې دوی خاندي؛ هغوی به په جنت کې عيش او عشرت او مزې کوي.

وَيَوۡمَ تَشَقَّقُ ٱلسَّمَآءُ بِٱلۡغَمَٰمِ وَنُزِّلَ ٱلۡمَلَٰٓئِكَةُ تَنزِيلًا ﴿٢٥﴾

او (ياد کړه ای محمده !) هغه ورځ (د قيامت) چې ټوټې ټوټې به شي اسمان په وريځو سره، او
نازلې به کړی شي پرښتې په نازلولو سره (پرله پسې).

تفسير: په دې آيت کې د قيامت د ورځې د ځينو سختو حالاتو يادونه شوېده، الله تعالی به د اسمانونو له پاسه د وريځو په سيورو کې رانښکته شي، چې اسمانونه به له هغې لامله وچوي، او ملائکې به هم د هر يو اسمان څخه وار په وار د محشر ميدان په لور رانښکته شي، الله تعالی به د بندګانو په منځ کې د عدل فيصله وکړي، په هيڅا به هيڅ راز ظلم نه کيږي، په احاديثو کې د دې واقعاتو مفصل بيان شوی دی، په (۲) جزء د البقره سورت د (۲۵) رکوع د (۲۱۰) آيت په تفسير کې هم داسې يو مضمون ليکلی شوی دی: ﴿هَلۡ يَنظُرُونَ إِلَّآ أَن يَأۡتِيَهُمُ ٱللَّهُ فِي ظُلَلٖ مِّنَ ٱلۡغَمَامِ وَٱلۡمَلَٰٓئِكَةُ﴾ الآية.

ٱلۡمُلۡكُ يَوۡمَئِذٍ ٱلۡحَقُّ لِلرَّحۡمَٰنِۚ وَكَانَ يَوۡمًا عَلَى ٱلۡكَٰفِرِينَ عَسِيرٗا ﴿٢٦﴾

ملك (او کامل سلطنت) په دغه ورځ (د قيامت کې) حق ثابت دی لپاره د رحمن، او وي به دغه
ورځ (د قيامت) پر کفّارو ډېره سخته.

تفسير: يعني ظاهرًا او باطنًا صورةً او معنىً من كلّ الوجوه يواځې د هم ده «رحمان» سلطنت او حکومت به وي، او صرف د هم ده حکم به چليږي: ﴿لِّمَنِ ٱلۡمُلۡكُ ٱلۡيَوۡمَۖ لِلَّهِ ٱلۡوَٰحِدِ ٱلۡقَهَّارِ﴾ (۲۴ جزء د المؤمن سورت (۲) رکوع (۱۶) آيت)، بيا کله چې د «رحمان» حکومت شو، هغه کسان چې د رحمت مستحقان وي؛ نو هغوی ته به د رحمت څه کمی وي، دوی به په بې حسابه نعمتونو سره د مرحمت مورد ګرځي، مګر سره له دومره زيات او لامحدود رحمت کفّارو ته به په دغه ورځ کې سخت مشکلات او مصائب ور د مخه کيږي.

وَيَوۡمَ يَعَضُّ ٱلظَّالِمُ عَلَىٰ يَدَيۡهِ يَقُولُ يَٰلَيۡتَنِي ٱتَّخَذۡتُ مَعَ ٱلرَّسُولِ سَبِيلٗا ﴿٢٧﴾

او (ياد کړه ای محمده ! هغه د قيامت) ورځ چې خوله به لګوي ظالم پر دواړو لاسونو خپلو (له
ډېره غمه او افسوسه او حسرته)، وايي به (په قيامت کې): ای کاشکې نيولې مې وی له رسوله (د
الله سره د نجات حقه) لاره.

تفسير: يعني له ډېر حسرت او ندامت نه به خپلې ګوتې چيچي، او د افسوس او ارمان لاسونه به سره مږي، او په زيات تأسّف سره به وايي، چې ولې مې په دنيا کې د الله تعالی او د رسول الله أحکام ونه منل؟ او ولې د شياطين الجن والانس په خبرو وغولېدم، چې په دغه بده ورځ اخته او په راز راز مصائبو کې لتاړ شوم.

يَٰوَيۡلَتَىٰ لَيۡتَنِي لَمۡ أَتَّخِذۡ فُلَانًا خَلِيلٗا ﴿٢٨﴾

ای هلاکه ای عذابه ای خرابۍ ځما (راشه دغه دې وخت دی) کاشکې نه مې وی نيولی فلانکې
سړی دوست خپل.

تفسير: يعنې د هغو کسانو د دوستۍ يا اغواء څخه چې ګمراه شوي وو، يا په ګمراهۍ کې يې ترقي کړې وه؛ نو په هغه وخت کې به ډېر افسوس او ارمان کوي، چې ولې مو داسې کسان خپل دوستان ګڼل، کاشکې څما او د دوی په منځ کې له سره دوستي او رفاقت نه وی پیدا شوی.

تنبيه: مفسّرينو چې دلته د عُقبه بن أبي معيط او د أبي بن خلف کومه واقعه نقل کړې ده، د هغې هيڅ ضرورت نشته، او نه ښايي چې د آيت مدلول پر هغه مقصور کړی شي، هو ! دغه تقرير چې مونږ کړی دی، په هغه کې دوی هم داخل دي.

لَقَدْ أَضَلَّنِي عَنِ الذِّكْرِ بَعْدَ إِذْ جَاءَنِي ۗ وَكَانَ الشَّيْطَانُ لِلْإِنسَانِ خَذُولًا ﴿٢٩﴾

خامخا په تحقيق ګمراه کړی (يې) وم زه له ذکره پند (د قرآن) وروسته له هغه کله چې راغی ماته (دغه ذکر، نو فرمايي الله) او دی شيطان لپاره د انسان لغزوونکی غولوونکی.

تفسير: يعنې د رسول الله صلی الله عليه وسلّم پند مونږ ته رسېدلی وو، چې څمونږ د هدايت لپاره کافي وو، او ممکن وو چې هغه څما په زړه کې ځای هم نيولی وی، مګر د دغه کمبخت د دوستۍ لامله زه تباه او برباد شوم، او له زه هغه لوري ته متوجه نشوم، بېشکه چې جنّي او انسي شيطان لوی چلباز او ټګ دی، انسان ته په عين وخت کې فرېب ورکوي، او په ډېر بد صورت يې رسوا او مسخره کوي.

وَقَالَ الرَّسُولُ يَا رَبِّ إِنَّ قَوْمِي اتَّخَذُوا هَٰذَا الْقُرْآنَ مَهْجُورًا ﴿٣٠﴾

او ويل رسول (د الله محمد) ای ربه څما ! په تحقيق قوم څما نيولی دی دغه قرآن ترک کړی شوی (چې نه پرې ايمان راوړي، او نه پرې عمل کوي، او نه يې لولي).

تفسير: يعنې کله چې ضد کوونکيو او معاندانو په هيڅ صورت سره د هيچا نصيحت او پند ته غوږ نه کېښود؛ دلته رسول الله صلی الله عليه وسلم د الله تعالی دربار ته شکايت وکړ، چې يا اله العالمينه ! څما قوم څما خبرې ته غوږ نه ږدي، دوی د قرآن عظيم الشأن په شان يو لوی کتاب ته خراب نسبتونه کوي، (العياذ بالله) کله چې قرآن لوستل کيږي؛ نو دوی ډېر زيات شورماشور لګوي، او چټې خبرې اترې کوي، او لويه غلغله نښلوي، څو يې هيڅوک وانه وري، او په مطلب يې پوه نشي، په دې ترتيب دغو اشقياوو دغه پاک قرآن په شان يو د قدر قابل کتاب يې بالکل متروک او مهجور ګرځولی دی، او له اعتناء او التفاته يې غورځولی دی.

تنبيه: اګر که په دغه آيت کې صرف د کفّارو ذکر دی، خو بيا د قرآن نه تصديقول په هغه کې عدم تدبّر او غور نه کول د ده پر احکامو عمل نه کول، د تلاوت څخه غاړه غړول، د ده د قرائت د تصحيح په طرف نه متوجه کېدل، له هغه څنې اعراض او څنګ کول او د نورو لغويّاتو يا حقيرو شيانو په طرف متوجّه کېدل؛ دغه ټول صورتونه درجه په درجه د پاک قرآن د هجران لاندې داخل کېدی شي.

وَكَذَٰلِكَ جَعَلْنَا لِكُلِّ نَبِيٍّ عَدُوًّا مِّنَ الْمُجْرِمِينَ ۗ وَكَفَىٰ بِرَبِّكَ هَادِيًا وَنَصِيرًا ﴿٣١﴾

او همداسې (لکه چې کفّار مې ستا اعداء ګرځولي دي؟) ګرځولي وو مونږ (پخوا له تانه) لپاره د هر نبي دښمنان له مجرمانو ـ کفّارو، نو صبر وکړه په شان د نورو انبياوو، بس) او کافي دی رب ستا سمه صافه لار ښوونکی او ښه مدد کوونکی (پر اعداوو).

تفسير: يعنې هغه کسان چې د انبیاوو د خبرو په منلو کې مشکلات او موانع وړاندې کوي، او خلق د حق له قبوله منع کوي، همدوی د انبیاوو اعداء دي، نو دغه اعداء چې کفّار دي، اګر که د خلقو پر ضلالت او ګمراه کولو پسې خپلې ملاوې وتړي، څه مهم موفقیت یې نه په برخه کیږي، ځکه د هر چا په نسبت چې الله تعالی داسې اراده وفرمایي چې هدایت ومومي؛ هدایت ور په برخه کوي، یا یې دا مطلب چې د هر چا د هدایت اراده چې پاک الله وکړي؛ هدایت ور په برخه کوي، او د هغو په برخه کې چې هدایت نه وي؛ د هغو ټولو په مقابل کې الله تعالی له تاسره معاونت او مرسته کوي، یا دا چې الله تعالی ستا مدد کوي، او د مطلوب تر مقام پورې به دې رسوي، او هیڅ سد او مانع ستا د پرمختګ مخه نشي نیولی.

وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْلَا نُزِّلَ عَلَيْهِ الْقُرْآنُ جُمْلَةً وَاحِدَةً ۚ كَذَٰلِكَ لِنُثَبِّتَ بِهِ فُؤَادَكَ ۖ وَرَتَّلْنَاهُ تَرْتِيلًا ﴿٣٢﴾

او وایي هغه کسان چې کافران شوي دي: ولې نه نازلاوه شي پر دغه (محمد) قرآن ټول یو کرت؟ (نو فرمایي الله چې: نازل کړی دی مونږ) همداسې (لږ لږ د څو فوائدو لپاره چې یوه یې دا ده) چې: ثابت محکم قوي کړو په دغه (قرآن سره) زړه ستا (په حفظ او فهم د معنی د ده سره)، او لوستلی دی مونږ دغه (قرآن پر تا) لږ لږ په آرام لوستلو سره.

تفسیر: یعنې د نبي الله دښمنان د خلقو د ګمراه کولو لپاره داسې تنقیدات او اعتراضات کوي، چې خانه ! ولې د نورو اسماني کتابونو په شان قرآنکریم هم یو ځلې په کامل ډول سره نه نازلیږي؟ علّت یې څه دی؟ آیا الله تعالی په کې څه غور او دقّت کوي؟ له دې نه خو داسې شبهې او اندېښنې پیدا کیږي، چې ګواکې پخپله محمد صلی الله علیه وسلم په ډېر فکر او اندېښنه سره دغه جوړوي، او بیا یې په مناسبه موقع کې لږ لږ اوروي، نو د دغو منکرینو ځواب داسې ورکړ شو: چې دغه خو کومه ضروري خبره نه ده، چې قرآن عظیم الشأن د لږ لږ نازلېدو سبب همدغه وي چې تاسې یې وایئ، نو که لږ څه غور او فکر وکړئ؛ د قرآنکریم په دغه لږ لږ نازلولو کې ډېرې فائدې دي، مثلاً په دغه صورت کې د قرآن مجید حفظ او یادول ډېر زیات آسانیږي، او په پوهېدلو کې زیات سهولت واقع کیږي، د هر ضرورت په وخت کې د هرې خبرې د ځواب رارسېدلو څخه د رسول الله صلی الله علیه وسلم او مسلمانانو قلوبو ته ارامتیا او تسکین ور په برخه کیږي، او د هر یوه آیت پر نزول ګواکې د ده د اعجاز د دعوی تجدید کیږي، په دغه سلسله کې د جبریل علیه السلام څو څو کرته تلل او راتلل هم واقع کیږي، چې هغه في ذاته یو مستقل خیر او برکت دی، وغیر ذلک من الفوائد؛ د همدغو فوائدو له منځه دلته د ځینو په نسبت اشاره فرمایلې شوې ده.

وَلَا يَأْتُونَكَ بِمَثَلٍ إِلَّا جِئْنَاكَ بِالْحَقِّ وَأَحْسَنَ تَفْسِيرًا ﴿٣٣﴾

او نه کوي دوی راتله تاته کوم مثل (یعنې نه راوړي تاته سوال عجیب په ابطال د دین ستا؛) مګر راوړو مونږ تاته (جواب د هغه په واقع او) په حق سره او ډېر ښه تفسیر بیان.

تفسیر: یعنې کله چې کفار کوم اعتراض پر قرآن یا پر کوم مثال پر تاسې کوي؛ نو عظیم الشأن قرآن د هغه ځواب په ډېر صاف او ښکاره ډول ورکوي، چې په هغه کې هیڅ شان وړاندې وروسته او لاندې باندې نشته، بلکه صاف، واضح، معتدل، او بې غل او بې غش خبره وي، هو ! د هغو کسانو عقل، سد (هوش)، او پوهه چې منعکس او منقلب وي؛ نو هغوی سمې صافې خبرې هم کږوي، او له هغه څخه نور غیر مطلوب تعبیرات راکاږي، نو داسې مغرضانه او معاندانه خبرې بېلې دي، او د داسې خلقو آخره خاتمه دغه ده چې پخپله پاک الله یې په دې وروستي آیت کې بیان فرمایي:

ٱلَّذِينَ يُحۡشَرُونَ عَلَىٰ وُجُوهِهِمۡ إِلَىٰ جَهَنَّمَ أُوْلَٰٓئِكَ شَرّٞ مَّكَانٗا وَأَضَلُّ سَبِيلٗا ﴿٣٤﴾

(دوی) هغه کسان (دي) چې جمع به کړی شي، او شړلی به شي پر مخو خپلو (سرښکته پښې پورته) طرف د دوزخ ته، دغه ټولی بد دی له جهته د ځایه، او ډېر ښوییدلی دی له جهته د لارې، او ډېر ګمراهان دي.

تفسیر: یعنې دوی همغه خلق دي چې د دوی عقل منقلب او چپه (الټه) شوی دی، علویات یې پرېښې، په سفلیه وو غوښتنو پسې ګرځي او متمائل دي، وروسته له دې نه پر داسې څو اقوامو باندې چې څه وقائع او مصائب پېښې او پر هغوی څه حالات چې واقع شوي وو؛ هغه د نورو د عبرت او نصیحت لپاره بیانوي:

وَلَقَدۡ ءَاتَيۡنَا مُوسَى ٱلۡكِتَٰبَ وَجَعَلۡنَا مَعَهُۥٓ أَخَاهُ هَٰرُونَ وَزِيرٗا ﴿٣٥﴾ فَقُلۡنَا ٱذۡهَبَآ إِلَى ٱلۡقَوۡمِ ٱلَّذِينَ كَذَّبُواْ
بِـَٔايَٰتِنَا فَدَمَّرۡنَٰهُمۡ تَدۡمِيرٗا ﴿٣٦﴾ وَقَوۡمَ نُوحٖ لَّمَّا كَذَّبُواْ ٱلرُّسُلَ أَغۡرَقۡنَٰهُمۡ وَجَعَلۡنَٰهُمۡ لِلنَّاسِ ءَايَةٗۖ وَأَعۡتَدۡنَا
لِلظَّٰلِمِينَ عَذَابًا أَلِيمٗا ﴿٣٧﴾ وَعَادٗا وَثَمُودَاْ وَأَصۡحَٰبَ ٱلرَّسِّ وَقُرُونَۢا بَيۡنَ ذَٰلِكَ كَثِيرٗا ﴿٣٨﴾ وَكُلّٗا
ضَرَبۡنَا لَهُ ٱلۡأَمۡثَٰلَۖ وَكُلّٗا تَبَّرۡنَا تَتۡبِيرٗا ﴿٣٩﴾

او خامخا په تحقیق ورکړی وو موږ موسی ته کتاب (تورات) او ګرځولی وو موږ له دغه (موسی) سره ورور د ده هارون وزیر (مددګار). پس وویل موږ (دوی ته چې) لاړ شئ دواړه هغه قوم ته چې دروغجن یې شمیرلي دي آیتونه ځموږ (نو دوی ورغلل، او ابلاغ یې وکړ، او فرعونیانو دوی دروغجنان وشمېرل)؛ پس هلاک کړل موږ فرعونیان په هلاکولو سره. او (هلاک کړي وو موږ) قوم د نوح، کله چې دروغ وشمېرل دوی رسولان خپل؛ غرق کړل موږ دوی، او وګرځول موږ دوی لپاره د خلقو دلیل (نښه د عبرت)، او تیار کړی دی موږ لپاره د ظالمانو عذاب ډېر دردناک. او (هلاک کړل موږ) عادیان او ثمودیان، او صاحبان د کوهي، او نور اهل د زمانو په منځ د دوی کې ډېر. او هر یو له دې نه بیان کړي وو موږ ده ته مثالونه (د عبرت په اقامت د حجّت په دوی باندې)، او ټول مو هلاک کړل په هلاکولو سره.

تفسیر: یعنې هغو تکوینیه وو آیتونو ته چې د الله تعالی پر توحید او نورو باندې یې دلالت کوه، او د پخوانیو انبیاوو هغو متفقو بیاناتو ته چې د هغو لړې او ډېرې مذاکرې او خبرې له پخوا راهیسې دوام لري؛ دوی د دروغو نسبت وکړ، او د الوهیت په دعوی پسې یې خوله وپرانیستله.

﴿وَقَوۡمَ نُوحٖ لَّمَّا كَذَّبُواْ ٱلرُّسُلَ﴾: «او هلاک کړی وو موږ قوم د نوح کله چې دروغجن وشمېرل دوی رسولان خپل»، د یوه نبي دروغجن ګڼل د ګردو انبیاوو د دروغجن شمېرلو په منزله دی، ځکه چې د دین په اصولو کې ګرد انبیاء سره متحد او متفق دي.

﴿أَصۡحَٰبَ ٱلرَّسِّ﴾ (کوهي والا) څوک دي؟ په دغه کې ډېر اختلاف شته، په «روح المعاني» کې یې ډېر اقوال نقل کړي دي، په پای (آخر) کې لیکي: «خلاصه یې داده چې: دوی دغسې یو قوم وو چې د خپل نبی د تکذیب په سبب هلاک شوي دي»، والله أعلم.

وَلَقَدۡ أَتَوۡاْ عَلَى ٱلۡقَرۡيَةِ ٱلَّتِيٓ أُمۡطِرَتۡ مَطَرَ ٱلسَّوۡءِۚ أَفَلَمۡ يَكُونُواْ يَرَوۡنَهَاۚ بَلۡ كَانُواْ لَا يَرۡجُونَ نُشُورٗا ﴿٤٠﴾

او خامخا په تحقیق تېر شوي دي (تیریږي ډېر ځلې کفّار) پر قریو کلیو ښارونو هغو چې ورولی

شوي وو پرې باران د بدۍ (د عذاب)، آيا پس نه وو دغه (كفّار) چې ليدلي يې وی هغه (قريه چې عبرت به يې اخيستی وی)، بلكه وو دوی چې نه به يې درلود (لرلو) اميد د بيا ژوندي پورته كېدلو.

تفسير: يعنې د لوط عليه السلام د قوم د كليو پر هغو كنډوالو او مخروبه ځايونو مكي والا د شام د سفر په وخت كې تيريږي؛ نو آيا دغو منكرينو هغه كنډوالي او خرابې مېنې د عبرت په ستر ګو نه دي كتلي؟ بلكه كتلي يې دي، او په دې ښه پوهيږي او خبردار دي چې د پخوانيو مكذبينو پای او انجام ډېر خراب وو، خو ترې نه متنبه كيږي، ځكه چې په دوی كې عبرت له كومه كيږي، كله چې د دوی په نزد له سره دغه احتمال هم نشته، چې وروسته له مرګه بيا ژوندي راپاڅېدل او د الله تعالی په مخ كې حاضرېدل شته؛ عبرت خو هم هغه حاصلوي چې د هغه په زړه كې لږ څه وېره وي، او د خاتمې او انجام څخه بيخي بې فكره نه وي.

وَإِذَا رَأَوْكَ إِن يَتَّخِذُونَكَ إِلَّا هُزُوًا أَهَٰذَا الَّذِي بَعَثَ اللَّهُ رَسُولًا ﴿٤١﴾ إِن كَادَ لَيُضِلُّنَا عَنْ آلِهَتِنَا لَوْلَا أَن صَبَرْنَا عَلَيْهَا ۚ وَسَوْفَ يَعْلَمُونَ حِينَ يَرَوْنَ الْعَذَابَ مَنْ أَضَلُّ سَبِيلًا ﴿٤٢﴾

او كله چې ويني دوی تا؛ نو نه نيسي دوی تا مګر ځای د مسخرې (او تمسخرًا سره وايي): آيا دغه هغه (سړی) دی چې رالېږلی دی الله رسول (مونږ ته؟، بلكه دی خو له رسالت څخه ډېر لرې دی). بېشكه چې دی نژدې وو چې خامخا ګمراه كړي او ګرځولي يې وی مونږ له معبودانو ځمونږ كه صبر نه وی كړی مونږ په (عبادت) د دوی، (نو فرمايي الله): او ژر به پوه شي دوی كله چې ويني دوی عذاب (د قيامت ښكاره) چې څوك دی ډېر ګمراه له جهته د لارې.

تفسير: يعنې د عبرت حاصلولو په ځای د دوی مشغله همدا ده، چې پر نبي مسخره وكړي، لكه چې ستاسې د ليدلو په وخت كې استهزاء وايي چې: آيا دی هم هغه سړی دی چې د الله تعالی له طرفه رسول رالېږلی شوی دی؟ آيا په دغه حيثيت او وضعيت سره د رسالت منصب د چا په برخه كېدی شي؟ آيا د الله تعالی په ګردو مخلوقاتو كې همدغه يو سړی پاتې وو، چې د رسالت قابل شو؟.

نو الله تعالی جلّ وعلا شأنُه و عظُم برهانُه د دوی د دغه تمسخُر او استهزاء او ملنډو په مقابله كې داسې فرمايي: ﴿وَسَوْفَ يَعْلَمُونَ حِينَ يَرَوْنَ الْعَذَابَ مَنْ أَضَلُّ سَبِيلًا﴾ يعنې كله چې دوی د الله تعالی عذاب په خپلو ستر ګو سره وګوري؛ نو هلته به ورته معلوم شي چې په واقع سره كوم يو ګمراه وو؟.

أَرَأَيْتَ مَنِ اتَّخَذَ إِلَٰهَهُ هَوَاهُ أَفَأَنتَ تَكُونُ عَلَيْهِ وَكِيلًا ﴿٤٣﴾

آيا وينې، خبر يې ته (بلكه خبر يې) په هغه چا چې نيولی يې دی دغه معبود خپل خواهش (د نفس خپل)؟ آيا پس ته به يې په ده باندې وكيل (ساتونكی چې منع يې كړې له خواهش خپل، بلكه نه يې).

تفسير: يعنې آيا تاسې د داسې خواهش پرستانو د هدايت پر لارې د راوستلو ذمه واري كولی شئ، چې د دوی معبودان هم د دوی په خوښه او انتخاب وي، هر چېرې چې د دوی غوښتنه او خواهش دوی بوځي؛ په هم هغه طرف دوی متمائل كيږي، هره هغه خبره چې د دوی د خواهش سره موافقه وي؛ هغه مني، او هر څيز چې د دوی د طبعې څخه مخالف وي، هغه پرېږدي، نن چې يوه تيږه (ګټه) د دوی په نظر كې ښه ښكاره شوه، د هغې په عبادت كې مشغوليږي، سبا چې بله كومه تيږه د دوی په ستر ګو ښه وبرېښېده؛ نو هغه پرېږدي او دې ته سجدې بردي.

أَمْ تَحْسَبُ أَنَّ أَكْثَرَهُمْ يَسْمَعُونَ أَوْ يَعْقِلُونَ ۚ إِنْ هُمْ إِلَّا كَالْأَنْعَامِ ۖ بَلْ هُمْ أَضَلُّ سَبِيلًا ﴿۴۴﴾

آیا ګمان کوې ته چې په تحقيق اکثر د دوی اوري يا عقل چلوي (پوهيږي)؟ نه دي دوی مګر په شان د چارپايانو دي (په پند نه اوريدلو کې)، بلکه لا دوی ډېر لرې دي له لارې (د صواب نه).

تفسير: يعنې په هر ډول سره چې دوی ته پندونه او نصائح واوروئ؛ دوی خو څلوربولي حيوانات دي، بلکه له هغوی څنې هم بدتر او خراب دي، دوی له پوهېدلو او اورېدلو سره هيڅ علاقه او ارتباط نه لري، څاروی او حيوان هم په هر حال د خپل پالونکي او بادار په مقابل کې خپله غاړه ښکته کوي، او خپل محسن پېژني، او في الجمله نافع له مضر څخه بېلوي، که يې سر خوشی پرېږدې؛ د څرځاي (چراه ګاه) او د اوبو څښلو ګودر ته پخپله ځي، ليکن د دغو بدبختانو حال داسې دی چې نه د خپل خالق او رازق حق پېژني، او نه د ده پر ښېګڼو (فائدو) او احساناتو پوهيږي، او نه يې قدر او عزت کوي، د ښو او بدو په منځ کې د فرق او تميز کولو څخه عاجز دی، د دوست او د ښمن په منځ کې امتياز نشي کولی، نه په روحاني غـذاء پسې او نه د هدايت د چينې په لوري يو قدم وړاندې تلی شي.

أَلَمْ تَرَ إِلَىٰ رَبِّكَ كَيْفَ مَدَّ الظِّلَّ وَلَوْ شَاءَ لَجَعَلَهُ سَاكِنًا ثُمَّ جَعَلْنَا الشَّمْسَ عَلَيْهِ دَلِيلًا ﴿۴۵﴾ ثُمَّ قَبَضْنَاهُ إِلَيْنَا قَبْضًا يَسِيرًا ﴿۴۶﴾

آيا نه دي کتلي تا (قدرت د) رب خپل ته چې څرنګه يې غځولی دی سيوری، او که يې اراده يې فرمايلې وی؛ نو خامخا ګرځولی به يې وو هغه (سيوری) ولاړ، بيا وګرځاوه مونږ لمر په دې (سيوري) دليل (چې سيوری پرې معلوميږي). بيا راټول کړو مونږ هغه ځان خپل ته په راټولولو آسانو سره (ورو ورو لږ لږ).

تفسير: له سپېده داغه (صبح کاذبه) تر لمر څرېکې پورې هر چېرې سيوری وي، که الله تعالى داسې اراده فرمايلې وی؛ چې لمر ونه خيژي؛ نو همدغه سيوری به قائم پاتې کېده، مګر الله تعالى پخپل کامل قدرت سره لمر طالع کړ، چې د هغه لامله د لمر د رڼا خوره کېدل شروع شو، او سيوري متدرّجًا يوه طرف ته په ځان ټولېدلو او غونډېدلو پيل (شروع) وکړ، که لمر نه وی راغلی؛ نو مونږ به د سيوري په مفهوم څرنګه پوهېدی شوی؟ ځکه چې د يوه ضد له راتګه بل ضد پېژندل کيږي: ﴿قُلْ أَرَأَيْتُمْ إِنْ جَعَلَ اللَّهُ عَلَيْكُمُ اللَّيْلَ سَرْمَدًا إِلَىٰ يَوْمِ الْقِيَامَةِ مَنْ إِلَٰهٌ غَيْرُ اللَّهِ يَأْتِيكُمْ بِضِيَاءٍ﴾ الآية ـ (د القصص سورت (۷۱) آيت، (۷) رکوع، (۲۰) جزء).

وَهُوَ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ اللَّيْلَ لِبَاسًا وَالنَّوْمَ سُبَاتًا وَجَعَلَ النَّهَارَ نُشُورًا ﴿۴۷﴾

او همدغه (الله) هغه (ذات) دی چې ګرځولې يې ده تاسې ته (په کامل قدرت خپل سره) شپه لباس (پوښاک)، او (ګرځولی يې دی تاسې ته) خوب آرامي، او ګرځولې يې ده ورځ وخت د ښورېدو او ګرځېدلو (لپاره د طلب د معاش).

تفسير: يعنې د شپې تکه توره تياره د څادر په شان پر ګردو محيط کيږي، چې د هغه لامله ټول خلق کاروبار پرېږدي او آرام کوي، بيا د ورځې رڼا خپريږي (خوريږي)، او خلق له خوبه پاڅيږي، او دغه لوري او هغه لوري ته تګ او راتګ کوي، او همداسې د مرګ د خوب څخه وروسته د قيامت سبا راځي، چې په هغه کې به ټول جهان بيا ژوندی راپاڅيږي، او همدغه حالت په هغه وخت کې وړاندې شوی وو، کله چې انبياء عليهم السلام د وحي او الهام په رڼا سره دنيا رڼا کړه؛ نو د جهل او غفلت په خوبونو کې د ويده وو مخلوقو سترګې هم يو ځلې وپرانستلې شوې، او ټول سره پاڅېدل.

وَهُوَ الَّذِيْٓ اَرْسَلَ الرِّيٰحَ بُشْرًا بَيْنَ يَدَيْ رَحْمَتِهٖ ۚ وَاَنْزَلْنَا مِنَ السَّمَآءِ مَآءً طَهُوْرًا ﴿٤٨﴾ لِّنُحْیِۦَ بِهٖ بَلْدَةً مَّيْتًا وَّنُسْقِيَهٗ مِمَّا خَلَقْنَآ اَنْعَامًا وَّاَنَاسِيَّ كَثِيْرًا ﴿٤٩﴾

او همدغه (الله) هغه (ذات) دی چې رالېږلي يې دي بادونه زېري کوونکي د وړاندې د رحمت د دغه (الله چې باران دی)، او نازلې کړې دي مونږ له (طرفه) د آسمانه اوبه پاکې پاکوونکي. لپاره د دې چې ژوندي کړو مونږ په دې (اوبو) ځمکه مړه وچه بې زرغونوالي وچه، او ور وڅښوو دغه (اوبه) له جملې د هغو شيانو ځنې چې پيدا کړي دي مونږ له چارپايانو او انسانو ډېرو ته.

تفسير: يعنې ړومبی باراني هواوې د باران زېری ورکوي، بيا د اسمان له طرفه ووري، چې هغه هم پخپله پاک دی، او نور شيان هم پاکوي، د اوبو د ورېدلو څخه وروسته په مړې تکې تورې وېجاړې ځمکې کې يو نوی روح پيدا کيږي، شينکي او نباتات يې زرغونيږي، او يوه عجيبه او غريبه ننداره په کې ښکاري، له کوم ځای څخه چې پخوا له وريا (باران) دوړې پورته کېدې، اوس هلته تکه شنه مرغجنه (کبل زاره) ولاړه ده، او ځومره زيات حيوانات او انسانان د باران له اوبو ځنې څښي، او ترې خړوبيږي، همداسې د قيامت په ورځ کې هم د يوه غيبي باران په ذريعه هغه مړي هم بيا ژوندي راپاڅولی کيږي، چې له خاورو سره ګډوډ شوي وي، او په دنيا کې هم هغه زړونه چې همداسې د جهل او عصيان په مرګ سره مړه شوي وو؛ د الله تعالی د وحي په اسماني وريا (باران) سره بيا راژوندي کړی شوي دي، هغه ارواح چې په نجاست او پليتۍ کې نښتي وي؛ هغه د روحاني باران په اوبو سره وينځلي شوي دي، او ټول سره پاک او صاف شوي دي، او هغه کسان چې د معرفت او د وصول الی الله په اوبو پسې تږي دي، د هغه روحاني باران د اوبو په څښلو سره سېراب او خړوب شوي دي.

وَلَقَدْ صَرَّفْنٰهُ بَيْنَهُمْ لِيَذَّكَّرُوْا ۖ فَاَبٰٓى اَكْثَرُ النَّاسِ اِلَّا كُفُوْرًا ﴿٥٠﴾

او خامخا په تحقيق راز راز ډولونو تقسيم کړي دي مونږ دغه (اوبه د باران منشأ) په منځ د دوی کې لپاره د دې چې فکر وچلوي دوی (په کمال د قدرت ځمونږ کې)، پس منع راوړه زياترو خلقو (د شکر ګزارۍ نه) ليکن (د نعمت له) کفران (څخه يې منع رانه وړه).

تفسير: يعنې د باران اوبه ټولو ځمکو او انسانانو ته يو برابر نه وررسيږي، بلکه چېرې ډېرې او چېرې لږې، چېرې ژر او چېرې په ځنډ (ايسارتيا)، څرنګه چې د الله تعالی د حکمت اقتضا وي؛ هم هغسې ور رسيږي، څو خلق وپوهيږي چې د هغه درول او ويشل د قادر مختار او د حکيم الله تعالی په قدرت دي، ليکن زيات خلق بيا هم نه پوهيږي، او د الله تعالی د نعمت شکر نه اداء کوي، بلکه بالعکس مخ په شرک، کفر او ناشکرۍ منډې وهي، هم دغسې د روحاني باران حال هم قياس کړئ، هر چاته سم د هغه د استعداده او ظرفه سره هومره برخه چې په کار ده؛ وررسېدلې ده، او ډېر کسان د دغه عظمی نعمت په مقابل کې کُفران او ناشکري هم کوي.

وَلَوْ شِئْنَا لَبَعَثْنَا فِيْ كُلِّ قَرْيَةٍ نَّذِيْرًا ﴿٥١﴾ فَلَا تُطِعِ الْكٰفِرِيْنَ وَجَاهِدْهُمْ بِهٖ جِهَادًا كَبِيْرًا ﴿٥٢﴾

او که اراده مو فرمايلې وی؛ نو خامخا راپورته کړی به مو وی په هره قريه ښار کې (بېل بېل) وېرَوونکي(په دغه زمانه کې هم). نو مه کوه اطاعت (د غوښتنو) د کافرانو، او مجاهده مقابله کوه له دوی سره په دغـه (قـرآن او توفيق د رحمان) په جهاد لوی.

تفسير: يعنې د انبياوو راتلل کومه عجيبه خبره نه ده، که الله تعالی اراده وفرمايي؛ نو اوس هم ډېر انبياء مبعوثوي، چې په هر کلي کې بېل بېل نبي وي، مګر الله ته همدغه خبره منظوره شوه؛ چې اوس دې په آخره کې د ټول جهان

لپاره يواځې همدغه محمد صلى الله عليه وسلم د سيد الانس والجان او نبي آخر الزمان په عنوان مبعوث او مرسل شي، نو تاسې د كفارو حماقت او طعنې او تشنيع او سفاهت او تنقيد او ترديد ته هيڅ توجه او التفات مه كوئ !، او د خپل دغه دعوت او تبليغ كار ته په پوره قوّت او جوش او خروش سره ادامه وركړئ ! (جاري وساتئ)، او دغه عظيم الشأن قرآن پخپل لاس كې واخلئ !، او د دغو منكرانو مقابله په ډېر زور او مېړانه (بهادرۍ) سره وكړئ !، الله تعالى هرومرو برى او كاميابي ستا په برخه كوي، مونږ د «به» مرجع قرآن او توفيق «رحمان» ليكلې ده، خو نورو مفسرينو د هغه مرجع د كفّارو د اطاعت ترك يا د اسلام په مداومت يا توره سيف يا حكمت او موعظت هم اخيستې ده.

وَهُوَ الَّذِي مَرَجَ الْبَحْرَيْنِ هَٰذَا عَذْبٌ فُرَاتٌ وَهَٰذَا مِلْحٌ أُجَاجٌ وَجَعَلَ بَيْنَهُمَا بَرْزَخًا وَحِجْرًا مَّحْجُورًا ﴿٥٣﴾

او همدغه (الله) هغه ذات دى (چې په كامل قدرت خپل سره) خوشې كړى يې دي دوه بحرونه، سيندونه؛ چې دغه خوږ دى ډېر خوږ تنده ماتوونكى، او هغه بل تريو دى ښه تريو، او ګرځولې ده (الله) په منځ د دغو دواړو كې پرده او بند چې منع كړى شوى دى (په هغه سره اختلاط د دغو دواړو).

تفسير: په بيان القرآن كې د دوو معتبرو بنګاليو عالمانو شهادت نقل شوى دى، چې له (اركان) څخه تر (چاټګام) پورې د سيند وضعيت داسې دى چې د دغه سيند په دواړو جانبو كې د نوعيت او كيفيت له طرفه دوه مختلف بېل بېل سيندونه په نظر راځي، د يوه اوبه سپينې او د بل اوبه تورې دي، په تورو كې د سمندر په شان طوفاني تلاطم او تموّج واقع كيږي، او سپينې يې بيخي آرامې او ساكنې وي، بېړۍ په همدغو سپينو كې چليږي، او د دواړو په منځ كې د يوه پټې او نوار په شان يوه ډېره اوږده ليكه غځېدلې ده، چې د دغو دواړو اوبو متلقى ګڼله كيږي، خلق وايي چې: سپينې اوبه خوږې او تورې اوبه ترخې دي.

يعني د الله تعالى قدرت ته وګورئ ! چې د خوږو او ترخو اوبو د يو ځاى كېدلو په سبب چې هرومرو يو ځاى نه په يو ځاى كې سره ګډېږي، خو بيا هم دوى سره بېلې جدا او ممتازې دي، او د دواړو په منځ كې په ډېرو ځايونو كې يې ځمكه حائله او پرده ګرځولې ده، او همداسې يې سرخوشې (آزادې) نه دي پرېښې، چې د دواړو په زور او قوت سره ځمكه له منځه لرې كړه شي، او جبري ډول سره يو ځاى شي، او د ځمكې وجود له منځه وركړ كړي، بيا په دغو دواړو د هر يوه خوند او مزه چې له هغو سره لازمه ده؛ هم هغه سره پاتې ده، او ترې بل ته نه ده منتقله شوې، او داسې نه دي واقع شوي چې خوږې اوبه تروې يا تروې اوبه خوږې شي، ګواكې د اوصافو په اعتبار هره يوه له بلې بيخي بېله او جدا ده.

وَهُوَ الَّذِي خَلَقَ مِنَ الْمَاءِ بَشَرًا فَجَعَلَهُ نَسَبًا وَصِهْرًا ۗ وَكَانَ رَبُّكَ قَدِيرًا ﴿٥٤﴾ وَيَعْبُدُونَ مِن دُونِ اللَّهِ مَا لَا يَنفَعُهُمْ وَلَا يَضُرُّهُمْ ۗ وَكَانَ الْكَافِرُ عَلَىٰ رَبِّهِ ظَهِيرًا ﴿٥٥﴾

او همدغه (الله) هغه (ذات) دى چې پيدا كړى يې دى له اوبو نه بشر انسان، پس ګرځولى يې دى (خاوند د) نسب او سخرګنى، او دى رب ستا ښه قادر. او عبادت كوي (دا مشركان) بې له الله د هغه شي چې نشي رسولى هيڅ قدر نفع دوى ته (كه يې عبادت وكړي)، او نه هيڅ ضرر رسولى شي دوى ته (كه يې عبادت ونه كړي)، او دى (جنس د) كافر په (نافرمانۍ) د رب خپل مددګار (د شيطان، شا اړوونكى الله ته).

تفسير: يعنې وګورئ ! چې الله بر حق مطلق جل وعلا شأنُه وعظم برهانُه په څه شان پخپل كامل قدرت سره يې له يوه څاڅكي اوبو څخه عاقل كامل بني آدم جوړ كړى دى، بيا وروسته له دې نه نور نسلونه يې ترې ايستلي دي، د ځومانو او سخرانو تعلّقات يې ترې جوړ كړي دي، او له يوه ناڅيزه څاڅكي څخه يې څه څه شيان پيدا كړي دي، او له كومه ځايه يې ترې كوم ځايه پورې رسولي دي؟ ليكن دغه انسان په لږ مدّت كې خپل اصل هېروي، او خپل هغه قدير رب او خالق يې پريښى دى، او عاجز مخلوق ته خپل خالق وايي، نه يوازې د خپل پرودګار حق نه پېژني، بلكه له هغه څخه مخ ګرځوي، او په شيطاني فوځ كې خپل ځان داخلوي، څو د اغوا كولو ا و اضلالولو په مقاصدو كې له هغوى سره كومك او مدد وكړي، «نعوذ بالله من شُرور أنفسنا، ومن سيئات أعمالنا».

وَمَآ اَرۡسَلۡنٰكَ اِلَّا مُبَشِّرًا وَّنَذِيۡرًا ﴿۵۶﴾ قُلۡ مَاۤ اَسۡـَٔلُكُمۡ عَلَيۡهِ مِنۡ اَجۡرٍ اِلَّا مَنۡ شَآءَ اَنۡ يَّتَّخِذَ اِلٰى رَبِّهٖ سَبِيۡلًا ﴿۵۷﴾

او نه يې لېږلى مونږ ته مګر زېرى وركوونكى (مؤمنانو ته په نعيم سره) او ويروونكى (كافرانو ته په جحيم سره). ووايه (اى محمده ! دوى ته) نه غواړم زه له تاسې په (پيغام رسونه) هيڅ قدر اجر مزدوري مګر (غواړم ايمان راوړل د) هغه چا چې خوښه يې شي دا چې ونيسي طرف د رب خپل ته لاره (د رضاء او قرب)، يا ليكن هغه څوك چې غواړي چې ونيسي خپل رب ته لاره (په انفاق د مال سره، لاره د رضا د ده؛ نو ودې نيسي رب خپل ته هم هغه لار د قرب او رضاء).

تفسير: يعنې ستاسې كار د الله تعالى پر وفادارۍ او اطاعت د بشاراتو اورول دي، او غدارانو ته مجرمانو ته د دوى د خرابو نتائجو او عواقبو خبرول دي، كه سره له هغه يې ونه مني يا يې ومني؛ تاسې ته له هغه ځنې هيڅ نقصان نه دى عائد، تاسې له دوى نه څه اجرت او حق الزحمه خو نه غواړئ چې د هغو د نه منلو په اثر به هغه فوت شي، تاسې خو له دوى نه يوازې هم دغومره شى غواړئ: هر څوك چې غواړي د پاك الله په توفيق د خپل رب لاره ونيسي؛ نو ودې نيسي رب خپل ته هم هغه لار، زړه مو چې همدغه ته مزدوري وايئ كه حق الزحمه او فيس.

وَتَوَكَّلۡ عَلَى الۡحَىِّ الَّذِىۡ لَا يَمُوۡتُ وَسَبِّحۡ بِحَمۡدِهٖ‌ ؕ وَكَفٰى بِهٖ بِذُنُوۡبِ عِبَادِهٖ خَبِيۡرَا ۚ ۙ ﴿۵۸﴾

او توكّل وكړه په تل ژوندي ذات قائم په تدبير هغه (الله) چې (له سره) نه مري، او تسبيح ووايه سره له ثناء د ده، او بس كافي دى هغه په ګناهونو د بندګانو خپلو ښه خبردار.

تفسير: يعنې تاسې يوازې پر الله تعالى اعتماد او توكل وكړئ، او خپله فريضه چې دعوت او تبليغ او نور دي؛ په ښه شان سره اداء كړئ !، د هيچا د مخالفت او موافقت پروا ونه كړئ !، پر فاني اشياوو به څه اعتماد او اعتبار وشي؟ اعتماد او توكّل ښايي پر هغه ذات وكړ شي چې تل ژوندى قائم په تدبير دى، او له سره نه مري، نو پر هم هغه توكل او اعتماد وكړئ !، او تل د هم هغه په حمد او ثناء مشغول او لګيا اوسئ !، دغو مجرمينو ته به پخپله الله تعالى سزا وركړي.

اِۨلَّذِىۡ خَلَقَ السَّمٰوٰتِ وَالۡاَرۡضَ وَمَا بَيۡنَهُمَا فِىۡ سِتَّةِ اَيَّامٍ ثُمَّ اسۡتَوٰى عَلَى الۡعَرۡشِ ۛۚ اَلرَّحۡمٰنُ فَسۡـَٔلۡ بِهٖ خَبِيۡرًا ﴿۵۹﴾

هغه (الله) چې پيدا كړي يې دي اسمانونه او ځمكه او هغه چې په منځ د دغو دواړو كې دي په (مقدار) د شپږو ورځو، بيا پورته او اوچت شو پر عرش باندې، (الله چې دى) ډېر مهربان دى؛ پس وپوښته (د دغه خلق او استواء يا د رحمان) له كوم ښه خبردار عالم نه.

تفسير: د «استواء على العرش» بيان د «الأعراف» په سورت كې تېر شو، هلته دې ولوستلى شي.

يعنې له هغو كسانو څخه پوښتنه وكړئ چې د الله تعالى له شان او رحمت او له ذات او صفات څخه پوره خبردار دي، دغه جاهلان مشركان په هغه باندې څه پوهيږي ﴿وَمَا قَدَرُوا اللَّهَ حَقَّ قَدْرِهِ﴾، پخپلو صفاتو او كمالاتو باندې خو پوره عالم يواځې هم هغه الله تعالى دى: «أنت كما أثنيت على نفسك»، ليكن په مخلوقاتو كې له ټولو څخه ډېر پوه محمد رسول الله صلى الله عليه وسلم دى، نو ښايي چې د الله تعالى د صفتونو پوښتنه له دوى نه وشي !.

﴿وَإِذَا قِيلَ لَهُمُ اسْجُدُوا لِلرَّحْمَٰنِ قَالُوا وَمَا الرَّحْمَٰنُ أَنَسْجُدُ لِمَا تَأْمُرُنَا وَزَادَهُمْ نُفُورًا ۩ ٦٠﴾

او كله چې وويلى شي دوى ته چې سجده (د عبادت) كوئ «رحمان» ته؛ نو وايي: څه شيز دى «رحمان»؟ آيا سجده به كوو مونږ هر هغه شيز ته چې امر كوې ته مونږ ته، او زياتوي (دغه يادول د «رحمان») دوى ته نفرت (له ايمان نه).

تفسير: يعنې دغه جاهلان مشركان د «رحمان» د شان له عظمته څه خبر دي؟ او څه پرې پوهيږي؟ دوى خو له دغه نوم سره دومره ښه هم نه دي، او هر كله چې دغه نوم اوري؛ نو د انتهايي جهل او بې حيايۍ او تعنّت له مخې ځانونه ناجاڼه او ناواقفه غورځوي، او داسې پوښتنې كوي چې «رحمان» څه شى دى؟ چې پر مونږ باندې د هغه سجده كوې؟ آيا محض ستا په وينا سره مونږ دغه خبره ومنو؟ او همدا چې ته كوم نوم ياد كړې؛ نو مونږ خامخا ورته سر په سجده ولويږو؟، الغرض هومره چې دوى ته د «رحمان» د اطاعت انقياد په لوري توجه وركړه شي؛ هغومره دوى بد وړي، او تور ورڅخه خوري.

﴿تَبَارَكَ الَّذِي جَعَلَ فِي السَّمَاءِ بُرُوجًا وَجَعَلَ فِيهَا سِرَاجًا وَقَمَرًا مُنِيرًا ٦١ وَهُوَ الَّذِي جَعَلَ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ خِلْفَةً لِمَنْ أَرَادَ أَنْ يَذَّكَّرَ أَوْ أَرَادَ شُكُورًا ٦٢﴾

لوى بركتناك دى هغه ذات چې پيدا كړي يې دي په اسمان كې برجونه او پيدا كړې يې ده په كې ډيوه (لمر)، او سپوږمۍ روښانه. او همدا (الله) هغه (ذات) دى چې ګرځولي يې ده شپه او ورځ (سره مخالف يا خليفه يو د بل) پرله پسې، لپاره د هغه چا چې اراده لري د دې چې ياد كړي (نعمتونه د رب ستا، او فكر وكړي په مصنوعاتو د الله كې) يا اراده لري د شكر ايستلو.

تفسير: يعنې لوى لوى ستوري يا آسماني قلعې چې پرښتې په كې پيرې كوي، يا امكان لري چې د لمر دولس منازل ترې مراد وي، چې اهل هيئت يې بيانوي.

﴿سِرَاجًا﴾ يعنې لمر، ښايي د نور او حرارت د جمع كېدو يا د احراق د صفت لرلو له سببه يې هغه ته (ډيوه) ويلې وي: ﴿وَجَعَلَ الْقَمَرَ فِيهِنَّ نُورًا وَجَعَلَ الشَّمْسَ سِرَاجًا﴾ (د نوح سورت (١) ركوع (١٦) آيت (٢٩) جزء).

اوږدېدلو او لنډېدلو ته يا تلو او راتلو ته يې بدلېدل، پرله پسې راتلل وفرمايل، يا يې دا مطلب دى چې يو يې د بل بدل ګرځولى دى، مثلاً كه د ورځې كار پاتې شي؛ د شپې يې پوره كوي، او كه د شپې كار پاتې شي؛ د ورځې يې په سر رسوي، كما ورد في الحديث، ﴿لِمَنْ أَرَادَ أَنْ يَذَّكَّرَ أَوْ أَرَادَ شُكُورًا﴾، يعنې د لمر او سپوږمۍ او د نورو وړاندې وروسته ختل او د شپې او د ورځې بدلېدل، زياتېدل، او كمېدل ددې له امله واقع كيږي؛ څو د عقل او فكر خاوندان پكې غور او دقت وكړي، او ښه وپوهيږي چې دغه ټول لوى تصرفات او عظيم تقلبات دده د قدرت كارونه دي او دشپې او د ورځې دفوائدو او انعاماتو له ليدلو څخه دده عبادت او شكر ايستلو ته متوجه شي.

وَعِبَادُ الرَّحْمٰنِ الَّذِيْنَ يَمْشُوْنَ عَلَى الْاَرْضِ هَوْنًا وَّاِذَا خَاطَبَهُمُ الْجٰهِلُوْنَ قَالُوْا سَلٰمًا ﴿٦٣﴾

او بندګان د «رحمان» هغه کسان دي چې ګرځي دوی په ځمکه باندې په ورو (په تواضع)، او کله چې خطاب کوي له دوی سره جاهلان ناپوهان؛ نو وايي (ورته په ځواب کې سلام، خبره) سالمه (له ګناه او ضرره).

تفسیر: يعنې د کم عقلو او ناپوه خلقو ځواب په عفوه او صفح سره ورکوي، کله چې څوك د جهالت خبرې او اترې وکړي؛ نو ملائمې مذاکرې او پستې خبرې ورسره کوي، او په «السلام» سره ترې ځان بېلوي، او د داسې خلقو سره حتی الامکان نه مخامخ کیږي، او نه له هغوی سره په کومه مرکه کې شامليږي، او نه له دوی سره جنګ او جګړې کوي.

وَالَّذِيْنَ يَبِيْتُوْنَ لِرَبِّهِمْ سُجَّدًا وَّقِيَامًا ﴿٦٤﴾

او (بندګان د رحمان) هغه کسان دي چې شپه تېروي رب خپل ته سجده کوونکي او درېدونکي.

تفسیر: يعنې د شپې له مخې چې غافل بندګان خوبونه کوي، دوی د الله جل جلاله په حضور کې ولاړ وي، او ورته سجده برډي، او په عبادت کې يې لګيا وي، کله چې رکوع د قيام او سجدې په منځ کې واقعه ده؛ ښايي د همدې لامله د هغې ذکر يې بېل ونه فرمايه، ګواکې رکوع د دغو دواړو په منځ کې بالطبع راغله.

وَالَّذِيْنَ يَقُوْلُوْنَ رَبَّنَا اصْرِفْ عَنَّا عَذَابَ جَهَنَّمَ ۖ اِنَّ عَذَابَهَا كَانَ غَرَامًا ﴿٦٥﴾ اِنَّهَا سَآءَتْ مُسْتَقَرًّا وَّمُقَامًا ﴿٦٦﴾

او (بندګان د رحمان) هغه کسان دي (چې سره له طاعته خضوعًا) وايي: ای ربه ځمونږ! وګرځوه له مونږ څخه عذاب د دوزخ. بېشکه عذاب د دغه (دوزخ) دی (عذاب) لازم همېشه. بېشکه چې دا (دوزخ) بد دی له جهته د ځای د قرار، او له جهته د ځای د هستوګنې.

تفسیر: يعنې سره له دومره عبادته ډېر ويرېږي، داسې نه دي چې مثلاً د تهجّد لپاره چې پاڅېد، او اته رکعته لمونځ يې وکړ؛ نو د الله تعالی له عذابه او قهره بېخي بې فکره شو.

وَالَّذِيْنَ اِذَآ اَنْفَقُوْا لَمْ يُسْرِفُوْا وَلَمْ يَقْتُرُوْا وَكَانَ بَيْنَ ذٰلِكَ قَوَامًا ﴿٦٧﴾

او (بندګان د رحمان) هغه کسان دي کله چې نفقه ورکوي مال لګوي؛ نو نه اسراف کوي، او نه تنګي (او بخل) کوي، او وي (دغه ورکړه د دوی) په منځ د دغه (اسراف او تقتير) کې ميانه حاله.

تفسیر: يعنې زمان او مکان او موقع ته ګوري، او په معتدل او متوسط صورت سره خپل مال لګوي، نه د مال په محبت کې له حده تيريږي، او نه يې ضايع کوي، کما قال الله تعالی: ﴿وَلَا تَجْعَلْ يَدَكَ مَغْلُوْلَةً اِلٰى عُنُقِكَ وَلَا تَبْسُطْهَا كُلَّ الْبَسْطِ﴾ الآية ـ (١٥ جزء، د بني اسرائيل سورت (٣) رکوع، (٢٩) آيت).

وَالَّذِيْنَ لَا يَدْعُوْنَ مَعَ اللّٰهِ اِلٰهًا اٰخَرَ وَلَا يَقْتُلُوْنَ النَّفْسَ الَّتِيْ حَرَّمَ اللّٰهُ اِلَّا بِالْحَقِّ وَلَا يَزْنُوْنَ ۚ

او (بندګان د رحمان) هغه کسان دي چې نه بولي سره له الله معبود بل، او نه وژني دوی نفس هغه چې حرام کړي دي الله (وژل د هغه) مګر په حق سره، او نه کوي دوی زنا.

تفسير: مثلاً د عمد قتل په بدل کې وژل، يا د زنا په سزا کې د محصن زاني په ګټو سره ويشتل، يا د هغه مرتدّ وژل چې خپل اسلامي دين او ملّت پرېږدي، دغه ګرد صورتونه په ﴿إِلَّا بِالْحَقِّ﴾ کې شامل دي، كما ورد في الحديث.

﴿وَمَن يَفْعَلْ ذَٰلِكَ يَلْقَ أَثَامًا ۝٦٨﴾

او هر چا چې وکړه (يو له دغو دريو امهات الذنوب نه)؛ نو ملاقات به وکړي وبهويني جزاء د ګناه خپلې.

تفسير: يعنې ډېره سخته ګناه يې کړې ده، چې د هغه سزا به هرومرو وررسيږي، په ځينو رواياتو کې راغلي دي چې: «أثام» د جهنّم د يوې کندې نوم دی، چې د هغه عذاب ډېر سخت ويرووونکی بيان شوی دی، أعاذنا الله منها.

﴿يُضَاعَفْ لَهُ الْعَذَابُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَيَخْلُدْ فِيهِ مُهَانًا ۝٦٩﴾

چې دوچند به کړی شي ده ته عذاب (د دوزخ) په ورځ د قيامت کې، او تل به پاتې وي په دغه (عذاب) کې په دې حال چې خوار ذليل بې اعتبار به وي.

تفسير: يعنې له نورو ګناهونو ځنې دغه ګناه لويه ده، نو د دغې عذاب به هم سخت او لوی وي، او شېبه په شېبه (ساعت په ساعت) لا پسې زياتيږي.

﴿إِلَّا مَن تَابَ وَآمَنَ وَعَمِلَ عَمَلًا صَالِحًا فَأُولَٰئِكَ يُبَدِّلُ اللَّهُ سَيِّئَاتِهِمْ حَسَنَاتٍ ۗ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَّحِيمًا ۝٧٠﴾

مګر هغه چې توبه يې وويسته، او ايمان يې راوړ، او عمل يې وکړ عمل نېک؛ پس دغه (تائبان د دغو دريو ګناهونو چې دي) بدل به کړي الله ګناهونه د دوی په نېکيو سره (په محو د سيئاتو او ثبت د حسناتو)، او دی الله ښه مغفرت کوونکی، ډېر رحم کوونکی.

تفسير: يعنې د ګناهونو په ځای به د نېکيو توفيق ور په برخه کيږي، او د کفر ګناه به ورمعافيږي، يا دا چې د ده بدي محو او لرې کيږي، او د صالح عمل په برکت به د هغه په شمېر مناسب محاسن ورثبت فرمايي، كما يظهر من بعض الأحاديث.

﴿وَمَن تَابَ وَعَمِلَ صَالِحًا فَإِنَّهُ يَتُوبُ إِلَى اللَّهِ مَتَابًا ۝٧١﴾

او هر څوک چې توبه وباسي (له ګناهونو نه) او عمل وکړي نېک؛ پس بېشکه چې دی رجوع کوي په طرف د الله په ښه رجوع کولو سره.

تفسير: پخوا د هغو کفّارو د ګناهونو ذکر وو، چې وروسته ايمان راوړي، دغه د هغو ګناهونو ذکر دی چې سره له اسلامه يې کوي، دغه هم کله چې توبه وکړي؛ يعنې په پوره اخلاص او صميميت سره توبه وباسي، او بيا له سره د هغه شاوخوا ته ونه ګرځي؛ نو د الله تعالی په حضور کې ځای مومي، د النساء د سورت په (١٣) رکوع کې (٩٣) آيت، دغه آيت د هغو قاتلينو په حق کې دی چې دغسې توبه يې نه وه ايستلې: ﴿وَمَن يَقْتُلْ مُؤْمِنًا مُّتَعَمِّدًا فَجَزَاؤُهُ جَهَنَّمُ خَالِدًا فِيهَا وَغَضِبَ اللَّهُ عَلَيْهِ وَلَعَنَهُ وَأَعَدَّ لَهُ عَذَابًا عَظِيمًا﴾ والله أعلم.

﴿وَالَّذِينَ لَا يَشْهَدُونَ الزُّورَ وَإِذَا مَرُّوا بِاللَّغْوِ مَرُّوا كِرَامًا ۝٧٢﴾

او (بندګان د رحمان) هغه کسان دي چې نه حاضريږي نه شامليږي په باطلو کې (يا نه وايي

شاهدي په دروغو)، او كله چې تېرېږي پر چټې (بېكاره) كار؛ نو تيرېږي ځان ساتونكي (مخ ګرځوونكي له لغوې نه).

تفسير: يعنې نه دروغ وايي، او نه د دروغو شهادت وركوي، او نه د باطلو چارو او د ګناهونو په مجلسونو كې حاضرېږي.

وَالَّذِينَ إِذَا ذُكِّرُوا بِآيَاتِ رَبِّهِمْ لَمْ يَخِرُّوا عَلَيْهَا صُمًّا وَعُمْيَانًا ﴿۷۳﴾

او (بندګان د رحمان) هغه كسان دي كله چې پند وركړى شي دوى ته په آيتونو د رب د دوى؛ نو نه نسكورېږي پرې (لكه) كاڼه او ړانده (بلكه سر په سجده ږدي اوري يې، او پرې عمل كوي).

تفسير: او په نهايت فكر، تدبّر او غوره سره يې اوري او ترې متأثر كيږي، او د مشركانو په شان دوى د تيږي (ګټې) بُتان له خپلو ځانونو څخه نه جوړوي.

وَالَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَا هَبْ لَنَا مِنْ أَزْوَاجِنَا وَذُرِّيَّاتِنَا قُرَّةَ أَعْيُنٍ

او (بندګان د رحمان) هغه كسان دي چې وايي: اى ربه ځمونږ ! وبښه مونږ ته (په فضل خپل سره) له ښځو ځمونږ څخه، او لـه اولادو ځمونږ څخه (هغه څوك چې) يخوالى د ستر ګو ځمونږ په كې راځي.

تفسير: يعنې داسې ښځه او واړه راعنايت وفرمايه؛ چې د هغو د ليدلو څخه ځمونږ ستر ګې يخې او رڼې شي، او زړه مو خوشال شي، او ظاهر دى چې د كامل مؤمن زړه هلته خوښ او خوشاليږي؛ كله چې خپل آل او عيال د الله تعالى په طاعت او عبادت كې مشغول او لګيا ويني، او ويې ګوري چې د نافع علم تحصيل كوي، نو ګرد دنيوي مسرّتونه او نعمتونه وروسته له دغه دي.

وَاجْعَلْنَا لِلْمُتَّقِينَ إِمَامًا ﴿۷۴﴾

او وګرځوه مونږ لپاره د متقيانو امام پېشوا.

تفسير: يعنې داسې مو وګرځوې كله چې نور خلق پر مونږ پسې اقتداء وكړي؛ متقيان او پرهېزګاران وګرځي، حاصل يې دا چې نه يواځې مونږ پخپل ذات مهتديان شو، بلكه د نورو لپاره هم هاديان وګرځو، او ځمونږ كورنۍ په تقوى او طهارت كې ځمونږ تابعان او پيروان شي.

أُولَٰئِكَ يُجْزَوْنَ الْغُرْفَةَ بِمَا صَبَرُوا وَيُلَقَّوْنَ فِيهَا تَحِيَّةً وَسَلَامًا ﴿۷۵﴾

دغه كسان (موصوف په دغو صفاتو سره) جزا به وركوله شي دوى ته په هسكو (اوچتو) ماڼيو (د جنت) په سبب د هغه چې صبر يې كړى وو، او وابه چولى شي پر دوى په دغه جنّت كې تحيّت دعاء او سلام.

تفسير: يعنې په جنّت كې به لوړې (اوچتې) درجې وروړسيږي، او پرښتې به دعاوې ورته كوي، او سلامونه به وراچوي، او دوى ته به ښه راغلاست وايي، او استقبال به يې كوي، دوى به هم پخپلو منځونو كې د ملاقات او ليدلو په اوقاتو كې همدغه د سلام او د تحيّت دعائيه كلمات د يوه او بل د تكريم او اعزاز لپاره استعمالوي.

خَٰلِدِينَ فِيهَاۚ حَسُنَتۡ مُسۡتَقَرّٗا وَمُقَامٗا ﴿٧٦﴾

همېشه به وي دوی په دغه (جنّت) کې، ښه دی (دغه جنّت) له جهته د ځای د قرارۍ، او له جهته د ځای د هستوګنې.

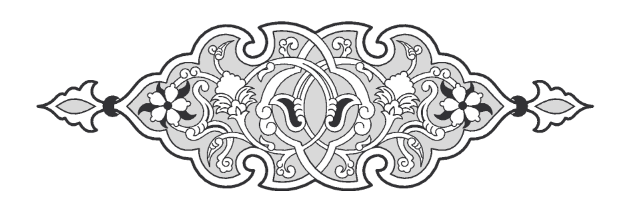
تفسیر: یعنې د داسې ځای هستوګنې که د لږې مودې لپاره هم چاته میسره او په لاس ورشي؛ خو لوی غنیمت او ښه نعمت دی، حال دا چې دغه ځای خو د جنتیانو د دائمي اوسېدلو ځای دی.

قُلۡ مَا يَعۡبَؤُاْ بِكُمۡ رَبِّي لَوۡلَا دُعَآؤُكُمۡۖ فَقَدۡ كَذَّبۡتُمۡ فَسَوۡفَ يَكُونُ لِزَامَۢا ﴿٧٧﴾

ووایه (ای محمده ! دوی ته چې) نه کوي هیڅ پروا د تاسې رب ځما که چېرې نه وي دعاء بلل ستاسې (الله ته په سختیو کې)، او په تحقیق تکذیب کړی دی تاسې (د رسولانو او د قرآن)، پس ژر به شي (دا عذاب له تاسې سره جزاء د تکذیب) لازم.

تفسیر: یعنې تاسې ته ستاسې د نفعې او د نقصان خبرې در وښیي، بنده ته ښایي چې له سره مغرور او بې باکه نشي، ځکه چې پاک الله له سره د ده پروا نه لري، هو ! که بنده الله جل جلاله ته التجاء او دعاء کوي؛ نو الله هم پرې رحم او کرم فرمایي، او که التجاء نه کوي، او ځان لوی او بې پروا ښکاره کوي، نو د الله تعالی هغې سزا او پوښتنې ته دې منتظر اوسي، چې عنقریب ورسره مخامخ کېدونکی دی.

تمّت سورة الفُرقان، بعون الله المنّان، ولله الحمدُ والمنّة.

«د (الشعرآء) سورت مکّي دی، پرته له (۱۹۷) آیته او له (۲۲۴) تر آخر د سورت پورې چې مدني دي، (۲۲۷) آیته (۱۱) رکوع لري، په تلاوت کې (۲۶) او په نزول کې (۴۷) سورت دی، وروسته د «الواقعة» له سورت څخه نازل شوی دی».

بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

طسٓمٓ ﴿١﴾ تِلۡكَ ءَايَٰتُ ٱلۡكِتَٰبِ ٱلۡمُبِينِ ﴿٢﴾ لَعَلَّكَ بَٰخِعٞ نَّفۡسَكَ أَلَّا يَكُونُواْ مُؤۡمِنِينَ ﴿٣﴾

دا (آیتونه د دې سورت) آیتونه دي د کتاب ښکاره کوونکي (د حق له باطله، او د حلال له حرامه) یعنې د دې کتاب اعجاز ظاهر او باهر دی، او احکام یې واضح دي، او د حق او باطل په منځ کې بېلوونکی دی. ښايي چې ته هلاکوونکی د ځان خپل یې (ای محمده) په دې چې ولې نه کيږي دوی مؤمنان.

تفسیر: یعنې ددغو بد بختانو په غم کې تاسی خپل ځان دومره مه کړوی، ایا پر دوي پسي خپل ځان هلاکوئ.

إِن نَّشَأۡ نُنَزِّلۡ عَلَيۡهِم مِّنَ ٱلسَّمَآءِ ءَايَةٗ فَظَلَّتۡ أَعۡنَٰقُهُمۡ لَهَا خَٰضِعِينَ ﴿٤﴾

که اراده وفرمایو مونږ؛ نو نازل به کړو مونږ پر دوی له (طرفه) د اسمانه یو دلیل، پس شي به ورمېږونه د دوی هغه (دلیل د قدرت) ته غاړه ایښودونکي.

تفسیر: یعنې دغه دنیا د ابتلاء ځای دی، چې په کې د بندګانو د انقیاد او تسلیم او د سرکشۍ امتحان اخیستل کيږي، نو ځکه د الله تعالی حکمت د دې خبرې مقتضي نه دی، چې د هغوی اختیار سلب کړ شي، که نه که الله تعالی فرمایلی وی؛ نو کومه داسې اسماني نښه به یې ورښوولې وه، چې د هغې په مقابل کې به ګردو خلقو قهرًا او جبرًا خپلې غاړې کېښودې، او ډېرو لویو لویو مشرانو ته به هم د دې خبرې قدرت او فرصت او موقع نه وی پاتې چې ترې انکار او انحراف وکړي، نو الله تعالی داسې ونه کړه، هو ! هغه معجزې او نښې یې ولېږلې چې د هغو په لیدلو انسان حق او حقیقت په اسانۍ سره وپېژندلی شي، او کله کله د هغه په مقابل کې مغلوب هم شي، او دغاړې کېښودلو څخه ځان ونشي ژغورلی (بچ کولی).

وَمَا يَأۡتِيهِم مِّن ذِكۡرٖ مِّنَ ٱلرَّحۡمَٰنِ مُحۡدَثٍ إِلَّا كَانُواْ عَنۡهُ مُعۡرِضِينَ ﴿٥﴾

او نه راځي دوی ته هیڅ پند وعظ له (طرفه) د رحمان نوی؛ مګر وي دوی له هغه (پند) څخه مخ ګرځوونکي (او لا کلکېدونکي په کفر خپل).

تفسیر: یعنې د هغو خلقو په غم کې چې تاسې اخته یئ؛ د دوی حالت دا دی چې هر کله «رحمان» جلّ جلاله پخپل رحمت او شفقت سره د دوی د ښېګڼې او نېکۍ لپاره کوم پند او نصیحت لیږي؛ دوی هغه طرف ته نه متوجه کيږي، بلکه مخونه ګرځوي او ترې تښتي، او داسې راښکاره کوي لکه چې له کوم بد شي سره مخامخ شوي دي.

فَقَدْ كَذَّبُوا فَسَيَأْتِيهِمْ أَنۢبَٰٓؤُا۟ مَا كَانُوا۟ بِهِۦ يَسْتَهْزِءُونَ ۝٦

پس په تحقيق تكذيب وكړ دوى (د هغه ذكر يا محمد)؛ پس ژر به راشي دوى ته عواقب حقائق د هغه (ځيز) چې وو دوى چې په هغه باندې به يې مسخرې كولې.

تفسير: يعنې يوائې همدغه معمولي اعراض نه دى، بلكه له هغه سره لا تكذيب او استهزاء هم دي، نو دوى به عنقريب په دنيا او آخرت كې د خپلو اعمالو سزا وګوري، نو بيا به د هغه ځيز په حقيقت باندې په ښه شان سره وپوهيږي، چې په كوم شي باندې چې مونږ مسخرې كولې او ملنډې (خندا) مو پرې وهلې، او تكذيب به مو كاوه؛ هغه د الله تعالى حق أحكام او صحيح وو.

أَوَلَمْ يَرَوْا۟ إِلَى ٱلْأَرْضِ كَمْ أَنۢبَتْنَا فِيهَا مِن كُلِّ زَوْجٍ كَرِيمٍ ۝٧ إِنَّ فِى ذَٰلِكَ لَءَايَةً ۖ وَمَا كَانَ أَكْثَرُهُم مُّؤْمِنِينَ ۝٨

آيا نه ګوري دوى ځمكې ته چې (په خپل بالغه حكمت سره) څومره زرغون كړي دي مونږ په دغه (ځمكه) كې له هر قسم هر ډول (جنس) ګياه ښه (كثير المنافع، مخصوص شيان). بېشكه په دغو (زرغونولو كې) خامخا دليل ښه ده (لويه د قدرت)، او نه دي زياتره د دوى مؤمنان.

تفسير: يعنې كه دغو مكذّبينو د دغې ځمكې پر احوال غور او فكر چلولى وى، چې د دوى تر پښو لاندې لوېدلې ده؛ نو د مبدأ او معاد په معرفت حاصلولو كې به هغه د دوى لپاره كافي كېدلې شوى، آيا دوى نه ګوري چې له دغه ذليلې، خوارې او حقيرې خاورې څخه څرنګه عجيب او غريب،او رنګ په رنګ ګلان، مېوې، دانې، او قسم په قسم غلې او نور شيان تر يوه مضبوط اصول او د تكوين او نظام تر قوانينو لاندې پيدا كيږي، !، آيا دغه د دې خبرې دليل نه دى چې كوم لا محدوده قدرت او حكمت لرونكى صانع دغه له ښايست ډك او سينګاري چمن دغه ښه او ښكلي ګلان كرلي دي؛ چې د هغه په واك او قبضه كې د وجود او ګردو موجوداتو زمام او اختيار هم دى؟، او دى هم هغه ذات دى هر كله چې اراده وفرمايي؛ هغه ورانولى هم شي، وروسته له ورانى د هغه دويم ځلې وداني هم د ده په قدرت كې ده، بيا سره د دغو تكويني آيتونو د پوهېدلو څخه وروسته ولې تاسې د دغو تنزيلي آيتونو تصديق نه كوئ؟ آيا په دغه كې څه اشكال باقي دى؟ هو ! كه يې له سره نه منئ؛ نو دغه بېله خبره ده.

وَإِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ ٱلْعَزِيزُ ٱلرَّحِيمُ ۝٩

او بېشكه رب ستا خامخا هم دى دى ښه قوي غالب (په انفاذ د احكامو) ښه رحم كوونكى.

تفسير: يعنې الله خو داسې يو عزيز مقتدر او زبردست ذات دى، چې د نه منلو په تقدير على الفور پر منكرينو عذاب هم لېږلى شي، مګر دى پخپله د خپل رحم او كرم له مخې په هغه كې تأخير كوي، او دوى ته موقع وركوي چې ګوندې دوى يې ومني، وروسته د مكذبينو د عبرت لپاره د څو واقعاتو بيان فرمايي، چې له هغو څخه دغه خبره ظاهريږي چې الله تعالى هغوى ته تر كومې اندازې پورې مهلت وركړى وو، كله چې على رؤوس الأشهاد معلوم او ښكاره شو چې هغوى په هيڅ ډول د حق او حقانيت منونكى نه دي؛ نو بيا يې زياتره دوى تباه او برباد كړل.

وَإِذْ نَادَىٰ رَبُّكَ مُوسَىٰٓ أَنِ ٱئْتِ ٱلْقَوْمَ ٱلظَّٰلِمِينَ ۝١٠ قَوْمَ فِرْعَوْنَ ۚ أَلَا يَتَّقُونَ ۝١١

او (ياد كړه) هغه وخت چې غږ وكړ رب ستا موسى ته داسې چې ورشه هغه قوم ته چې ظالمان دي (يعنې) قوم د فرعون ته (چې ډېر ظلمونه كوي)، آيا نه ويريږي دوى له (الله).

تفسير: يعنې اى موسى ! ته لاړ شه ! دوى د الله تعالى له قهره وويروه !.

قَالَ رَبِّ إِنِّيٓ أَخَافُ أَن يُكَذِّبُونِ ﴿١٢﴾ وَيَضِيقُ صَدْرِي وَلَا يَنطَلِقُ لِسَانِي فَأَرْسِلْ إِلَىٰ هَـٰرُونَ ﴿١٣﴾

وويل موسی: ای ربه ځما ! بېشکه زه ویرېږم له دې نه چې نسبت د دروغو به و کړي (دوی ماته).
او بل تنګېږي سینه ځما (له تکذیبه د دوی) او (بل) نه چلېږي ژبه ځما (صافه خلاصه په وخت د
تبلیغ کې)؛ پس ولېږه (جبریل په وحیې سره) طرف د هارون ته.

تفسير: یعني قبطیان به ځما د پوره خبرې د اورېدلو څخه لا له پخوا ځما په دروغجن ګڼلو باندې خوله وپرانیځي، او په هغه مجلس کې به مې هیڅوك تایید کوونکی نه وي، ممکن دي چې په دغه وخت کې زه ملول او حزین شم، او فکر او طبیعت مې خراب شي، او په زړه کې مې خفګان او تنګي راشي، او ژبه به مې چې لکنت او بندش هم لري، د زړه د دغه تنګی څخه لا په کې زیات نیونه او بندېدل څرګند (ښکاره) شي، نو که ځما د تقویت لپاره ځما وزیر او ملګری هارون وګرځوې؛ نو ستا زیات لطف او مهرباني به وي، ځکه چې هغه له ما ځنې فصیح اللسان دی.

وَلَهُمْ عَلَيَّ ذَنۢبٌ فَأَخَافُ أَن يَقْتُلُونِ ﴿١٤﴾

او (بل) شته دوی لره پر ما (دعوی د یوې) ګناه، پس ویرېږم له دې نه چې مړ به مې کړي.

تفسير: یعني د یوه قبطي د وینې دعوی چې د هغه تفصیل به د القصص په سورت کې راځي، پر ما باندې دائره ده؛ نو زه ویرېږم چې پخوا له دعوت او تبلیغه ځما کار تمام نه کړي، چې دغه خو هم هغه سړی دی چې ځمونږ یو قبطي یې وژلی وو، او راځنې تښتېدلی وو، نو په دغه تقدیر سره به زه د تبلیغ فرض څرنګه اداء کړی شم؟.

قَالَ كَلَّا ۖ فَاذْهَبَا بِـَٔايَـٰتِنَآ ۖ إِنَّا مَعَكُم مُّسْتَمِعُونَ ﴿١٥﴾

وفرمایل (الله موسی ته) نه ده داسې (مه ډارېږه ! نه دې شي وژلی)، پس لاړ شئ تاسې دواړه
په ښکاره معجزو ځما، بېشکه چې مونږ له تاسې سره یو اورېدونکي (ستاسې د سوال او
جواب هم).

تفسير: یعني قبطیان به څه مجال لري، چې تاته لاس در وړی شي، ورځه ! د خپلې استدعاء سره سم هارون علیه السلام هم له خپله ځانه سره بوځه !، او ځمونږ له درکړې معجزې او نښې سره ورشه !، کله چې د قدرت لویې نښې له تاسې سره شته؛ نو ولې به ویرېږې؟ نښې لا څه کوئ چې زه پخپله هم پر هره موقع کې له تاسې سره یم چې کومك در سره کوم، او د دواړو خواوو خبرې او اترې هم اورم.

فَأْتِيَا فِرْعَوْنَ فَقُولَآ إِنَّا رَسُولُ رَبِّ ٱلْعَـٰلَمِينَ ﴿١٦﴾ أَنْ أَرْسِلْ مَعَنَا بَنِيٓ إِسْرَٰٓءِيلَ ﴿١٧﴾

پس ورشئ دواړه فرعون ته ! نو ووایئ بېشکه چې هر یو له مونږ څخه رسول استاځی د رب
د عالمیانو یو. په دې خبره باندې چې ولېږه ته (ای فرعونه) له مونږ سره بني اسرائیل (اولاده د
یعقوب شام ته).

تفسير: د بني اسرائیلو وطن د ابراهیم علیه السلام په زمانه کې د شام ملك وو، د یوسف علیه السلام په سبب دوی مصر ته راغلل، هلته یې یو مدّت تېر کړ، اوس د الله تعالی اراده داسې وشوه، چې دوی ته بېرته هم هغه د شام ملك ور کړي، خو فرعون دوی نه پرېښودل چې شام ته لاړ شي، ځکه چې له دوی ځنې به یې د مریانو په شان کار اخیست، او موسی علیه السلام د بني اسرائیلو د ازادۍ او خپلواکی طالب وو.

قَالَ اَلَمۡ نُرَبِّكَ فِيۡنَا وَلِيۡدًا وَّلَبِثۡتَ فِيۡنَا مِنۡ عُمُرِكَ سِنِيۡنَ ﴿۱۸﴾

نو وويل (فرعون موسى ته) آيا تربيت نه وو كړى مونږ د تا په (كورونو) خپلو كې په دې حال كې
چې وړوكى هلك وې، او تېر كړي وو تا په مونږ كې له عمره خپله څو كاله (چې د ېرش وو).

تفسير: يعنې ته هم هغه نه يې چې په ډېر ناز او نعم څمونږ په كور كې ستا پالنه او روزنه شوې وه؟ او څمونږ په لاس كې وړوكى لوى شوى وې، اوس ستا دماغ دومره لوى شوي دي چې له مونږ څخه داسې مطالبات كوې؟ او خپل مشرتوب پر مونږ ثابتوې !.

وَفَعَلۡتَ فَعۡلَتَكَ الَّتِىۡ فَعَلۡتَ وَاَنۡتَ مِنَ الۡكٰفِرِيۡنَ ﴿۱۹﴾

او بل كړى وو تا كار خپل هغه كار چې كړى وو تا (يعنې څما قبطي دې وژلى وو) حال دا چې
ته (اى موسى) له ناشكرانو څخه يې.

تفسير: په دومره كلونو كې دې داسې دعوى نه كوله، كله چې له دې ځايه څو شپې د باندې لاړې، او اوس چې بېرته راغلې؛ نو د رسالت دعوى كوې؟ او څمونږ هغه ټول احسانات دې هېر كړل، او اوس دې د نبوّت په دعوى لاس پورې كړى دى، په هغه وخت كې ته هم (العياذ بالله) له همدغو خلقو يو سړى وې، چې نن ورځ هغو ټولو ته كافران وايې.

قَالَ فَعَلۡتُهَاۤ اِذًا وَّاَنَا مِنَ الضَّآلِّيۡنَ ﴿۲۰﴾

وويل (موسى فرعون ته) چې: كړى وو ما دغه كار په هغه وخت كې چې وم زه له خطاكارانو
ناپوهانو.

تفسير: په دې چې مړ به شي په يو سوك څما، يعنې ما هغه قبطي په عمد سره نه دى وژلى، په خطا سره څما په يوه سوك سره مړ شو، زه كه پوهېدى چې دى څما په يوه سوك سره مري؛ نو ولې به مې تأديب وركاوه: ﴿فَوَكَزَهٗ مُوۡسٰى فَقَضٰى عَلَيۡهِ﴾ (القصص سورت (۲) ركوع، (۱۵) آيت (۲۰) جزء).

فَفَرَرۡتُ مِنۡكُمۡ لَمَّا خِفۡتُكُمۡ فَوَهَبَ لِىۡ رَبِّىۡ حُكۡمًا وَّجَعَلَنِىۡ مِنَ الۡمُرۡسَلِيۡنَ ﴿۲۱﴾

پس وتښتېدم زه له تاسې كله چې وويرېدم زه له تاسې، پس وبښه ماته رب څما حكم علم فهم
او وګرځولم (دغه الله) زه له رسولانو څخه.

تفسير: يعنې بېشكه چې زه وويرېدم او له دې ځايه وتښتېدم، ليكن د الله تعالى دا منظور وو، چې ماته پخپل فضل او مرحمت سره نبوّت او حكمت مرحمت كړي، او د رسالت په كرامت سره مې سرلوړى (اوچت) او ممتاز وګرځوي، او ستاسې په لور مې درولېږي، دا دى چې زه په امر د الله سره درغلى يم، چې تاته سمه صافه لاره دروښيم، او دغه څه اظهارات چې تاسې وكړل، دغه ګرد څما د صداقت دليل دى، چې هغه سړى چې ستاسې له وېرې تښتېدلى وو؛ بيا څرنګه داسې بې خوفه او بې خطره ستاسې په مخ كې نېغ ولاړ دى؟.

وَتِلۡكَ نِعۡمَةٌ تَمُنُّهَا عَلَىَّ اَنۡ عَبَّدْتَّ بَنِىۡۤ اِسۡرَآءِيۡلَ ﴿۲۲﴾

او (آيا) دغه (تربيت) يو نعمت دى چې احسان يې كوې پر ما باندې (چې هغه ستا له شفقته نه وو،
بلكه له دې جهته وو) چې مريونه كړي دي وو بني اسرائيل.

تفسیر: یعني څما د وړوکوالي د پالنې احسان راخرګندول (ښکاره کول) تاته ښه نه ښکاري، آیا د یوه اسرائیلي وړکي پالنه او تربیت د دغې خبرې جواب کېدی شي چې تا ګرد د بني اسرائیلو قوم له آزادۍ څخه محروم ګرځولی دی، او له دوی سره د بندګانو او مریانو په شان سلوک کوې، بالخصوص چې د دغه وړوکي پالنه هم ستا د هغو زړه چاودونکیو مظالمو او تېریو په سلسله کې واقع شوې وه، که تا هغسې ظلم او تېری نه کولی، او ګرد بني اسرائیلي هلکان دې نه وژلی؛ ولې به مې مور ژوندی په تابوت کې غورځولم؟ او بیا هغه تابوت یې ولې په سیند کې لاهو کاوه؟ او ولې به زه ستا حرام سرای ته رسېدم؟ د دغو حالاتو له تصوّره تاته داسې احسان له څرګندولو څخه شرم او ننګ پکار دی، او صافه خبره خو دا ده، هغه الله تعالی چې څما تربیت او پالنه ستا په شان د یوه دښمن کره کړې ده؛ هم هغه الله مې نن ورځ ستا د خیر غوښتلو او لار ښوولو لپاره خپل رسول ګرځولی او لېږلی یم.

قَالَ فِرْعَوْنُ وَمَا رَبُّ الْعٰلَمِيْنَ ﴿۲۳﴾

وویل فرعون (موسی ته) او څه څيز دی رب د عالمیانو؟.

تفسیر: یعني موسی علیه السلام د ﴿فَقُوْلَآ اِنَّا رَسُوْلُ رَبِّ الْعٰلَمِيْنَ﴾ په امتثال خپل ځان یې د رب العالمین رسول وباله، د ده په مقابل کې فرعون د جحود، تعنّت، ضد او عناد له لارې (العیاذ بالله) وویل چې: رب العالمین څه شی دی؟ سره څما له وجوده د بل کوم رب نوم اخیستل څه معنی لري؟ ځکه چې د دې ازلي شقي دعوی د خپل قوم په مخ کې داسې وه: ﴿مَا عَلِمْتُ لَكُمْ مِّنْ اِلٰهٍ غَيْرِيْ﴾ «ز ماسوا له خپل ځانه بل کوم معبود تاسې ته نه پېژنم»، او ﴿اَنَا رَبُّكُمُ الْاَعْلٰى﴾ «زه یم ستاسې لوی پروردګار»، لکه چې د ده قوم به ځیني له انتهایي جهل او بلادت، او ځیني له خوفه او طمعې د ده په عبادت لکې لګیا وو، اګر که په خپل زړه کې دغه ملعون هم د الله په وجود یقین لرلو لکه چې له ﴿قَالَ لَقَدْ عَلِمْتَ مَآ اَنْزَلَ هٰٓؤُلَآءِ اِلَّا رَبُّ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ بَصَآئِرَ﴾ څخه ظاهرېږي، (۱۵ جزء، د بني اسرائیل سورت (۱۲) رکوع، (۱۰۲) آیت).

قَالَ رَبُّ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا ۖ اِنْ كُنْتُمْ مُّوْقِنِيْنَ ﴿۲۴﴾

وویل موسی (په جواب د فرعون کې) چې: رب العالمین رب د اسمانونو او د ځمکې او د هغو ګردو شیانو دی چې په منځ د دغو دواړو کې دي، که چېرې یئ تاسې یقین کوونکي (نو ایمان پرې راوړئ).

تفسیر: یعني د اسمان او د ځمکې ګرد شیان چې د هغه لوی ذات تر ادارې او تربیت لاندې دي؛ هغه هم رب العالمین دی، که ستاسې په زړونو پر کوم شي باندې د یقین راوړلو استعداد موجود وي؛ نو انساني فطرت له ګردو ځیني پخوا پر دغه ربّ العالمین د یقین کولو لپاره کافي دی.

قَالَ لِمَنْ حَوْلَهٗٓ اَلَا تَسْتَمِعُوْنَ ﴿۲۵﴾

وویل (فرعون) هغو (مشرانو) ته چې چاپېر وو له ده سره، چې آیا نه اورئ تاسې (دغه ځواب د ده چې نه دی موافق له سواله سره).

تفسیر: فرعون عمدًا او په قصد سره غوښتنه وکړه، چې خبره ګډه وډه او تالا کړي، نو د خپلو درباریانو او نوکرانو د تېزولو او هڅولو لپاره او د موسی علیه السلام د خبرې د خفیفولو لپاره یې داسې وویل چې: «اورئ چې موسی څومره له کاره لرې خبرې کوي؟ آیا له تاسې ځنې به کوم یو تصدیق کوي چې ماسوا له مانه په اسمان او ځمکه کې بل کوم رب شته؟».

قَالَ رَبُّكُمْ وَرَبُّ اٰبَآئِكُمُ الْاَوَّلِيْنَ ﴿٢٦﴾

وویل (بیا موسی فرعون ته چې رب العالمین) رب د تاسې دی او رب د پلرونو د تاسې دی چې
ړومبي وو.

تفسیر: یعنې ای احمقانو ! زه چې د کوم رب العالمین ذکر کوم؛ هغه داسې یو لوی ذات دی، چې ستاسې او ستاسې د پلرونو او نیکه ګانو پیدا کوونکی دی، څه وخت چې ستاسې بوی او تخم هم نه وو؛ ده په هغه وخت کې هم د ځمکې او اسمان تربیت او تدبیر کاوه.

قَالَ اِنَّ رَسُوْلَكُمُ الَّذِیْٓ اُرْسِلَ اِلَیْكُمْ لَمَجْنُوْنٌ ﴿٢٧﴾

وویل (فرعون) بېشکه رسول ستاسې دغه چې لېږلی شوی دی تاسې ته خامخا مجنون لېونی
دی.

تفسیر: یعنې (العیاذ بالله) یو لیونی یې رسول ګرځولی دی، او لېږلی یې دی، چې نه یواځې مونږ بلکه ځمونږ پلرونه او نیکه ګانو ته هم بد وایي، او ځمونږ د دغه شوکت او حشمت څخه لږ څه هم نه متأثر کیږي، او نه یې ترې ستر ګې سوځي، نو معلومیږي چې د ده دماغ او ماغزه بالکل له عقل څخه عاري شوي دي.

قَالَ رَبُّ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ وَمَا بَیْنَهُمَا ؕ اِنْ كُنْتُمْ تَعْقِلُوْنَ ﴿٢٨﴾

وویل (بیا موسی فرعون ته چې رب العالمین) رب د مشرق او (رب د) مغرب او (رب د) هغو ټولو
شیانو دی چې په منځ د دغو کې دي، که چیرې یئ تاسې چې څه قدر عقل کولی شئ (نو ایمان
راوړئ په وحدانیت د الله).

تفسیر: موسی علیه السّلام بیا یوه داسې خبره وکړه لکه چې ابراهیم علیه السلام د نمرود په مقابل کې کړې وه، یعنې ربّ العالمین هغه ذات دی چې د مشرق او مغرب مالك دی، او د ټولو ستوریو د طلوع او غروب تدابیر په یوه ټینګ او مضبوط نظام موافق کوي.

که په تاسې کې لږ څه عقل او پوهه وي؛ نو په دغه باندې پخپله هم پوهېدی شئ، چې د دغه عظیم الشأن نظام قائم ساتونکی ماسوا له الله تعالی څخه بل هیڅوك نشي کېدی.

د دغې وروستنۍ خبرې د اورېدلو څخه فرعون بالکل متحیّر او مبهوت شو، او د مباحثې او مجادلې څخه یې مخ واړاوه، او په ویرولو او ډارولو سره یې خپله خوله وسپړدله، لکه چې وروسته له دې نه راځي.

قَالَ لَئِنِ اتَّخَذْتَ اِلٰهًا غَیْرِیْ لَاَجْعَلَنَّكَ مِنَ الْمَسْجُوْنِیْنَ ﴿٢٩﴾

وویل (فرعون موسی ته) قسم دی که چیرې ونیو تا معبود غیر له مانه (بل څوك)؛ نو خامخا وبه
ګرځومه زه هرومرو تا له بندیانو څخه.

تفسیر: په دغه ځلې فرعون خپل مطلب په صافو الفاظو سره ښکاره کړ، چې دلته په مصر کې بل هیڅ یو معبود نشته، که پرته (علاوه) له ما ځنې د بل کوم معبود حکومت ومنلی شي؛ نو په یاد یې ولرئ چې دغسې نورو معبود منونکیو لپاره ځما بندي خانه تیاره ده.

قَالَ أَوَلَوْ جِئْتُكَ بِشَيْءٍ مُّبِينٍ ﴿٣٠﴾

وويل (موسى فرعون ته) آيا (نه كوې باور په الوهيت د الله؟) اګر كه راوړم زه تاته دليل يو شى ښكاره (دليل ښكاره كوونكى).

تفسير: يعنې پخپله دغه فيصله كې اوس تلوار مه كوه !، دغه خو ستا د خبرې جواب وو، اوس خو لږ هغه ښكاره معجزې هم وګوره، چې په هغو سره د الله تعالى قُدرت او ځما صداقت دواړه در څرګندېږي (ښكاره كيږي).

قَالَ فَأْتِ بِهِ إِن كُنتَ مِنَ الصَّادِقِينَ ﴿٣١﴾ فَأَلْقَىٰ عَصَاهُ فَإِذَا هِيَ ثُعْبَانٌ مُّبِينٌ ﴿٣٢﴾ وَنَزَعَ يَدَهُ فَإِذَا هِيَ بَيْضَاءُ لِلنَّاظِرِينَ ﴿٣٣﴾ قَالَ لِلْمَلَإِ حَوْلَهُ إِنَّ هَٰذَا لَسَاحِرٌ عَلِيمٌ ﴿٣٤﴾ يُرِيدُ أَن يُخْرِجَكُم مِّنْ أَرْضِكُم بِسِحْرِهِ فَمَاذَا تَأْمُرُونَ ﴿٣٥﴾

وويل (فرعون موسى ته) پس راوړه هغه (ښكاره دليل) كه يې ته له صادقانو رښتيا ويونكيو (په دعوى خپله كې). پس وغورځوله (موسى) همسا خپله، پس ناڅاپه په دغه وخت كې وه هغه يو ښامار ښكاره ظاهر. او راويې ايست لاس خپل (له دننه د ګريوان خپل) پس ناڅاپه دغه (لاس) وو تك سپين (نظر د) كتونكيو ته. نو وويل (فرعون) اشرافو (د قوم) ته چې چاپېر د ده (ناست وو): بېشكه دغه (سړى) خامخا ساحر (كوډګر) دى ډېر پوه. اراده لري د دې چې وباسي تاسې له ځمكې (وطن) ستاسې په سحر (كوډو) خپل سره، پس څه (امر حكم مشوره) راكوئ تاسې (ماته د موسى په باره كې).

تفسير: فرعون چې تر اوسه پورې د الوهيت مدّعي وو، اوس داسې وارخطا او بد حواسه شوى دى، چې له خپلو مريانو، نوكرانو، او د ده په زعم له خپلو بندګانو څخه مشورې غواړي، او دې ته حاضر دى چې د هغو پر ښوونه تګ هم وكړي.

قَالُوا أَرْجِهْ وَأَخَاهُ وَابْعَثْ فِي الْمَدَائِنِ حَاشِرِينَ ﴿٣٦﴾ يَأْتُوكَ بِكُلِّ سَحَّارٍ عَلِيمٍ ﴿٣٧﴾ فَجُمِعَ السَّحَرَةُ لِمِيقَاتِ يَوْمٍ مَّعْلُومٍ ﴿٣٨﴾

وويل (مشرانو) تأخير وركړه (كار د) دغه (موسى) ته او ورور د ده (هارون) ته، او ولېږه په ښارونو كې راټولونكي (محصلان). چې راولي تاته هر ښه ساحر (كوډګر) ښه هوښيار. پس را ټول كړل شول ساحران وعدې د ورځې معلومې ته (چې ځانښت د ورځې جشن وو).

تفسير: يعنې د اختر ورځ د ځانښت په مهال (وخت).

وَقِيلَ لِلنَّاسِ هَلْ أَنتُم مُّجْتَمِعُونَ ﴿٣٩﴾ لَعَلَّنَا نَتَّبِعُ السَّحَرَةَ إِن كَانُوا هُمُ الْغَالِبِينَ ﴿٤٠﴾

او وويل شو خلقو ته چې آيا يئ تاسې يو ځاى كېدونكي (دغې معلومې ورځې ته، بلكه ګرد سره راټول شئ !). ښايي چې مونږ متابعت (قبول) كړو (لارې د) ساحرانو كه چېرې شول دوى همدوى غالبان برياليان (پر موسى).

تفسیر: یعنې پر ټولو لازم دي چې هلته يو ځاى شي، مونږ قوي هيله (ارزو) او اميد لرو چې څمونږ کوډګران به بریالیان (کامیاب) شي، نو هله به د موسى د مغلوبيت او د ماتې د ښه ښکاره کولو لپاره د خپلو کوډګرانو په لاره ځو، ګواکې د دغې خبرې اظهار مقصود وو، چې په دغه کې مونږ له خپله ځانه څه غرض او مقصد نه لرو، کله چې په مقابله کې څمونږ پله درنه وختله؛ نو بيا انصافاً څوك حق نه لري، او نشي کولاى چې څمونږ له طريقې څخه منحرف شي.

فَلَمَّا جَآءَ السَّحَرَةُ قَالُوْا لِفِرْعَوْنَ اَىِٕنَّ لَنَا لَاَجْرًا اِنْ كُنَّا نَحْنُ الْغٰلِبِيْنَ ﴿۴۱﴾ قَالَ نَعَمْ وَاِنَّكُمْ اِذًا لَّمِنَ الْمُقَرَّبِيْنَ ﴿۴۲﴾

پس کله چې راغلل ساحران (کوډګران)؛ وويل دوى فرعون ته: آيا په تحقيق وي به مونږ ته خامخا څه اجر (مزدوري) که چېرې شو مونږ همدا مونږ غلبه کوونکي (بریالیان). نو وويل (فرعون کوډګرانو ته) هو ! (تاسې لره اجر شته، او علاوه پر هغه) بېشکه چې تاسو په دغه وخت کې خامخا له مقربانو (مصاحبانو څما يئ).

تفسیر: یعنې نه يواځې مالي انعام او اکرام به درکړم، بلکه تاسې به څما د خاصو مصاحبانو په ډله کې هم داخلېږئ، د دغو آيتونو مفصّل بيان د «الأعراف» او د «طـه» په سورتونو او نورو ځايونو کې پخوا ليکلى شوى دى.

کله چې ساحران د جشن په ورځ د ګردو خلقو په مخکې ميدان ته راغلل، او د نندارو کوونکيو صفونه وتړل شو؛ نو:

قَالَ لَهُمْ مُّوْسٰۤى اَلْقُوْا مَاۤ اَنْتُمْ مُّلْقُوْنَ ﴿۴۳﴾

وويل دغو (کوډګرانو) ته موسى: وغورځوئ تاسې هر هغه څيز چې تاسې غورځوونکي يئ (د هغه).

تفسیر: یعنې څه وخت چې کوډګرانو وويل چې: اى موسى عليه السلام ! ته دې خپله همسا ړومبى غورځوې يا يې مونږ وغوځوو؟ موسى عليه السلام د دوى په ځواب کې وفرمايل چې: «تاسې يې ړومبى وغورځوئ !، او خپل پوره زور او قوّت هم په کې صرف کړئ !».

فَاَلْقَوْا حِبَالَهُمْ وَعِصِيَّهُمْ وَقَالُوْا بِعِزَّةِ فِرْعَوْنَ اِنَّا لَنَحْنُ الْغٰلِبُوْنَ ﴿۴۴﴾

پس وغورځول (کوډګرانو) پړي خپل او همساګاني خپلي، او وويل (کوډګرانو): په عزت (اقبال) د فرعون بېشکه مونږ خامخا همدا مونږ يو غالبان (بریالیان).

تفسیر: ځينو ﴿بِعِزَّةِ فِرْعَوْنَ﴾ د قسم په معنى اخيستى دى، يعنې د فرعون پر اقبال قسم خورو چې همدا مونږ بریالیان (غالبان) کيږو.

فَاَلْقٰى مُوْسٰى عَصَاهُ فَاِذَا هِىَ تَلْقَفُ مَا يَاْفِكُوْنَ ﴿۴۵﴾

بيا وغورځوله موسى همسا خپله، پس ناڅاپه هغې (همسا) ونغړل (ښوى تير کړل) هغه (ماران) چې (ساحرانو) په دروغو جوړ کړي وو.

فَأُلْقِيَ السَّحَرَةُ سٰجِدِيْنَ ﴿۴۶﴾ قَالُوْٓا اٰمَنَّا بِرَبِّ الْعٰلَمِيْنَ ﴿۴۷﴾ رَبِّ مُوْسٰى وَهٰرُوْنَ ﴿۴۸﴾ قَالَ اٰمَنْتُمْ لَهٗ قَبْلَ اَنْ اٰذَنَ لَكُمْ ۚ اِنَّهٗ لَكَبِيْرُكُمُ الَّذِيْ عَلَّمَكُمُ السِّحْرَ ۚ فَلَسَوْفَ تَعْلَمُوْنَ ۬ؕ لَاُقَطِّعَنَّ اَيْدِيَكُمْ وَاَرْجُلَكُمْ مِّنْ خِلَافٍ وَّلَاُوصَلِّبَنَّكُمْ اَجْمَعِيْنَ ﴿۴۹﴾

پس وغورځول شول پرمخې ساحران سجده کوونکي (الله ته)، (وويل ساحرانو:) ايمان راوړی دی مونږ په رب د عالميانو. رب د موسی او د هارون. وويل (فرعون ساحرانو ته:) آيا ايمان راوړلو تاسې په دغه (موسی) پخوا له هغه چې زه اذن (اجازه) درکړم تاسې ته (د ايمان راوړلو په ده)، بېشکه دغه (موسی) خامخا مشر دی ستاسې، هسې (مشر) چې ښوولی يې دی تاسې ته سحر (کوډې)، پس خامخا ژر به عالمان شئ (په جزا د عمل خپل)، خامخا زه به پرې کړم لاسونه د تاسې او پښې د تاسې سره مخالفې (ښی لاس او کيڼه پښه يا عکس د دې)، او خامخا وبه ځړوم (ځوړند به کړم) پر دار هرومرو تاسې ټول (چې مړه شئ او درنه عبرت واخلي نور).

تفسير: يعنې موسی عليه السلام ستاسو لوي ښوونکی دی تاسې به خپلو منځونو کې سره دا غوټه کړې چې مونږ به داسې کوو.

قَالُوْا لَا ضَيْرَ ۫ اِنَّآ اِلٰى رَبِّنَا مُنْقَلِبُوْنَ ﴿۵۰﴾

ووېل (ساحرانو) نشته ضرر مونږ ته په دې کې ځکه چې بېشکه مونږ رب خپل ته بېرته راتلونکي يو.

تفسير: يعنې په هر حال وروسته له مرګه هرومرو د الله تعالی حضور ته بيول کېږو، په داسې موت سره مونږ د شهادت درجه مومو.

اِنَّا نَطْمَعُ اَنْ يَّغْفِرَ لَنَا رَبُّنَا خَطٰيٰنَآ اَنْ كُنَّآ اَوَّلَ الْمُؤْمِنِيْنَ ﴿۵۱﴾

(او بل ځکه چې) بېشکه مونږ طمعه هيله (اميد) لرو د دې چې وبخښي مونږ ته رب ځمونږ ګناهونه ځمونږ له جهته د دې چې يو مونږ (په دغو حاضرينو کې) ړومبی د ايمان راوړونکيو.

تفسير: يعنې د موسی عليه السلام له دعوت او تبليغ څخه وروسته د دغې لويې مجمع په محضر او د ظالم فرعون په مخ کې له ګردو څخه ړومبی مونږ د حق د قبوليت اعلان وکړ، له دې نه داسې هيله (ارزو) او اميد کېږي چې الله تعالی به ځمونږ پخواني ګرد تقصيرات معافوي.

وَاَوْحَيْنَآ اِلٰى مُوْسٰٓى اَنْ اَسْرِ بِعِبَادِيْٓ اِنَّكُمْ مُّتَّبَعُوْنَ ﴿۵۲﴾

او وحي (حکم) ولېږه مونږ طرف د موسی ته داسې چې د شپې بوځه بندګان ځما (بني اسرائيل بحر ته) بېشکه چې تاسې پسې به درشي (فرعون سره له فرعونيانو).

تفسير: يعنې څه وخت چې فرعون له يوې اوږدې مودې پورې سره د ويلو او پوهولو او د قدرت د ننبو د ليدلو هم ايمان رانه ووړ، او حق يې ونه مانه، او د بني اسرائيلو د ايذاء او ضرر څخه يې لاس وانخيست؛ نو مونږ موسی عليه السلام ته حکم ورکړ چې د شپې له مخې ته سره له قوم خپل له دې ځايه د هجرت په نيت ووځئ !، او خبردار اوسئ ! چې فرعونيان به هم په تاسې پسې درځي، او ستاسې تعقيب به په شدّت سره کوي، ښايي چې تاسې ترې ونه ويرېږئ !.

فَأَرْسَلَ فِرْعَوْنُ فِي الْمَدَآئِنِ حٰشِرِيْنَ ﴿٥٣﴾ إِنَّ هٰٓؤُلَآءِ لَشِرْذِمَةٌ قَلِيْلُوْنَ ﴿٥٤﴾

پس ولېږل (فرعون) په ښارونو کې (يعنې ښارونو ته محصلان) راټولوونکي (د لښکر، تر څو چې ګرد قبطيان ټول کړي او د سبطيانو «بني اسرائيلو» تعاقب وکړي). (او وويل فرعون) چې بېشکه دغه (بني اسرائيل) خامخا يوه ډله ده ډېره لږه.

تفسير: يعنې د دغه وړوکي جمعيت له لاسه مونږ پکو (تنګ) شوي يو، حال دا چې د دوی هستي هيڅ شی ده، او د دوی موجوديت مونږ ته هيڅ وقعت او اهميت نه لري، او نه دوی څمونږ د جنګ او د مقابلې قوّت او توان لري، دغه خبرې يې د دې لپاره کولې چې د ده قوم په جوش او غيرت راشي.

وَإِنَّهُمْ لَنَا لَغَآئِظُوْنَ ﴿٥٥﴾

او بېشکه چې دغه (سبطيان) له مونږ زړه سوی (لړمون خوړين) دي.

تفسير: يا مونږ په قهر او غوسه راولي، يعنې داسې کارونه کوي چې مونږ پر دوی په قهر شو، معلوم دی چې بدبختي او شقاوت دوی په دغه اړولی دی چې څمونږ قهر او غضب ځان ته وګټي.

وَإِنَّا لَجَمِيْعٌ حٰذِرُوْنَ ﴿٥٦﴾

او بېشکه مونږ خامخا ټول (قبطيان مجرب محتاط يو، او له دغو سبطيانو نه) په خطره ويره کې يو.

تفسير: نو د دغې هرې ورځنۍ خطرې بېخ او بنسټ (بنياد) ايستل او دائمي قلع او قمع يې په کار ده، او راځئ چې يو ځلي يې له منځه ورك کړو، ځينو مفسّرينو د دې ترجمه داسې کړې ده، چې: «څمونږ لښکر او جمعيت خورا ډېر دی، چې ګرد سره مسلّح، مجرب او محتاط دي»، نو دغه الفاظ به د تشويق او زړه ورتوب لپاره وي، والله أعلم.

نو وفرمايل الله تعالی جلّ و علا شأنُه وعظُم برهانُه:

فَأَخْرَجْنٰهُمْ مِّنْ جَنّٰتٍ وَّعُيُوْنٍ ﴿٥٧﴾ وَّكُنُوْزٍ وَّمَقَامٍ كَرِيْمٍ ﴿٥٨﴾ كَذٰلِكَ ؕ وَأَوْرَثْنٰهَا بَنِيْٓ إِسْرَآءِيْلَ ﴿٥٩﴾

پس ويستل مونږ دغه (قبطيان) له باغونو او (له) چينو. او (له) خزانو او (له) مقام عمده (ښو ځايونو) نه. همداسې (وکړه مونږ له قبطيانو سره) او په ميراث مو ورکړل دغه (څيزونه) بني اسرائيلو ته.

تفسير: ﴿كَذٰلِكَ﴾ يعنې په دې ډول قبطيانو کور کهول، مال دولت، باغونه او کښتونه (فصلونه) پرېښودل، او ګرد سره يو ځای د بني اسرائيلو په تعاقب ووتل، چې بيا بېرته ګرځېدل د هغوی په برخه نشو، ګواکې په دغه تدبير سره الله تعالی دوی د باندې وشړل.

يا خو دغه باغونه او چينې او خزانې او ښه ځايونه او نور شيان وروسته له هغه د بني اسرائيلو په لاس ورغلي دي، او يا څه موده وروسته د سليمان عليه السلام په دور کې د مصر مملکت هم دده په سلطنت کې شامل شو.

فَأَتْبَعُوْهُمْ مُّشْرِقِيْنَ ﴿٦٠﴾ فَلَمَّا تَرَآءَ الْجَمْعٰنِ قَالَ أَصْحٰبُ مُوْسٰٓى إِنَّا لَمُدْرَكُوْنَ ﴿٦١﴾

پس وروسته د دغو (سبطيانو) لاړل دغه (قبطيان او ورسېدل) هغوی ته په وخت د ختلو د لمر پسې. پس کله چې سره وليدل دغو دواړو لښکرو (يو له بله سره)؛ نو وويل ملګريو د موسی چې بېشکه مونږ خامخا موندلی شوي يو (نيولی شوي يو) له جانبه د (قبطيانو).

تفسير: يعنې د قلزم د بحيرې (احمر بحيرې) څنډې (غاړې) ته ورسېدل، بني اسرائيل په دغه فكر كې وو چې په څه ډول له دغه سينده پورې وځي، چې د شا له طرفه د فرعونيانو لوى لښكر د فرعون په مشرتوب ورپسې ورسېد، اسرائيليان له دغه وضعيت څخه چې له يوه طرفه ډانګك او له بل طرفه پړانګك وو؛ ډېر سخت وويرېدل، او موسى عليه السلام ته يې وويل چې: اوس به مونږ د فرعونيانو له لاسه څرنګه نجات ومومندلى شو؟ چې وړاندې سمندر او وروسته دغه لوى لښكر دى، چې په ډېر قوّت او قدرت او زور و شور سره راځي؟.

قَالَ كَلَّآۚ إِنَّ مَعِيَ رَبِّي سَيَهۡدِينِ ﴿٦٢﴾

وويل (موسى سبطيانو ته) چې نه ده داسې بېشكه له ما سره رب ځما دى په نصرت او اعانت، ژر به وښيي ماته (لاره د نجات).

تفسير: يعنې له سره مه وېرېږئ ! د الله تعالى پر مواعيدو ډاډه او مطمئن اوسئ !، ځكه چې د الله تعالى نصرت او حمايت له مونږ سره دى ! الله جل جلاله به هرومرو د نصرت او حمايت كومه لاره مونږ ته راوباسي، امكان نه لري چې مونږ به دښمنان ونيولى شي.

فَأَوۡحَيۡنَآ إِلَىٰ مُوسَىٰٓ أَنِ ٱضۡرِب بِّعَصَاكَ ٱلۡبَحۡرَۖ فَٱنفَلَقَ فَكَانَ كُلُّ فِرۡقٖ كَٱلطَّوۡدِ ٱلۡعَظِيمِ ﴿٦٣﴾

پس وحي (حكم) وكړ مونږ موسى ته، داسې چې ووهه ته په همسا خپلې بحر (د قلزم يا د نيل، پس ده وواهه)، پس وچاود (بحر، دولس ټوټې شو) پس شوه هره برخه (يوه ټوټه جدا شوې هسكه ـ اوچته)لكه اوږد لوړ (اوچت) غر (په هسكوالي ـ اوچتوالي كې).

تفسير: اوبو ډېر زيات ژوروالى درلود، له دولسو ځايونو څخه وچاودېدلې، ځيرې شولې، او په كې وچې كلكې لارې جوړې شوې، او د بني اسرائيلو د دولسو قبيلو لپاره بېلې بېلې لارې په كې سازې شوې، او په منځ كې د اوبو لوى لوى ديوالونه د لويو لويو غرونو په شان ودرېدل (كذا في موضح القرآن).

وَأَزۡلَفۡنَا ثَمَّ ٱلۡأٓخَرِينَ ﴿٦٤﴾ وَأَنجَيۡنَا مُوسَىٰ وَمَن مَّعَهُۥٓ أَجۡمَعِينَ ﴿٦٥﴾ ثُمَّ أَغۡرَقۡنَا ٱلۡأٓخَرِينَ ﴿٦٦﴾

او بيا را نژدې كړل مونږ دغه ځاى ته هغه نور (يعنې قبطيان) او نجات وركړ مونږ موسى او هغو (سبطيانو) ته چې له ده سره وو (له غرقه) ټول، بيا غرق كړل مونږ هغه نور (يعنې قبطيان).

تفسير: يعنې فرعوني لښكر هم نژدې ورسېد، او په بحر كې يې جوړې شوې لارې وليدلې، نو دوى بې له كوم فكر او اندېښنې په بني اسرائيلو پسې د اوبو په هغو لويو لويو كوڅو كې سره ورننوتل، كله چې فرعون او ټول فرعوني لښكر د بحر منځ ته ورسېدل؛ نو على الفور د الله تعالى په حكم له دواړو خواوو د اوبو غرونه پرې ونښتل، او ټولې اوبه سره يو ځاى شوې، او دوى په كې مغروق شول، دغه قصه پخوا له دې نه هم ليكلې شوې ده.

إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَأٓيَةٗۖ وَمَا كَانَ أَكۡثَرُهُم مُّؤۡمِنِينَ ﴿٦٧﴾

بېشكه په دغه (غرق د قبطيانو كې) خامخا لوى دليل دى (د عبرت او د قدرت ځمونږ)، او نه وو زياتره د دوى مؤمنان.

وَإِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ﴿٦٨﴾

او بيشکه رب ستا خامخا هم هغه دي ښه غالب قوي په انفاذ د أحکامو، او ښه رحم کونکی.

تفسير: دغه يې ځمونږ رسول الله ته اورولی دی چې د مکې معظمې فرعون ابوجهل او فرعونيانو کفّار د قريشو به هم په مسلمانانو پسې جنګ ته راووځي، بيا به له وطن څخه د باندې تباه کيږي، د «بدر» په ورځ لکه چې فرعون په رود نيل يا بحيره قلزم کې تباه شول، (موضح القرآن).

وَاتْلُ عَلَيْهِمْ نَبَأَ إِبْرَاهِيمَ ﴿٦٩﴾ إِذْ قَالَ لِأَبِيهِ وَقَوْمِهِ مَا تَعْبُدُونَ ﴿٧٠﴾ قَالُوا نَعْبُدُ أَصْنَامًا فَنَظَلُّ لَهَا عَاكِفِينَ ﴿٧١﴾

او ولوله (ای محمده !) پر دغو (کفّارو د مکې) خبر (قصه) د ابراهيم ! کله چې يې وويل پلار خپل (آزر) ته او قوم خپل ته: چې د څه شيز عبادت کوئ تاسې (يعنې دغه څه شی دی چې تاسې يې عبادت کوئ؟) نو وويل دوی: عبادت کوو د بُتانو پس همېشه اوسو دوی ته ورنژدې کېناستونکي (عابدان).

تفسير: يعنې دغه څه شی دی چې تاسې يې عبادت کوئ؟ دغه د ابراهيم عليه السلام سوال وو، نمروديانو په ځواب کې ورته داسې وويل چې: ته ځمونږ معبودان نه پېژنې؟ چې په داسې تحقير سره يې پوښتنه کوې، مونږ تل د دغو بتانو عبادت کوو، او ځمونږ په زړونو کې د دوی دومره عقيدت او وقعت شته، چې د شپې او د ورځې دوی ته د مجاورانو په شان معتکف ناست يو.

قَالَ هَلْ يَسْمَعُونَكُمْ إِذْ تَدْعُونَ ﴿٧٢﴾

وويل (ابراهيم) آيا اوري (دغه بُتان بلنه) د تاسې کله چې يې بولئ تاسې؟.

تفسير: يعنې سره له دومره نارو او سورو وهلو آيا دوی ستاسې خبرې اورېدلی شي؟ که يې نه اوري، لکه چې د دوی له جماديت څخه ښکاره ده؛ نو دغه بلل او نارې وهل چټې (فضول) او بېکاره دي.

أَوْ يَنْفَعُونَكُمْ أَوْ يَضُرُّونَ ﴿٧٣﴾

يا څه نفعه رسوي تاسې ته (چې يې عبادت وکړئ) يا ضرر در رسوي (که يې عبادت ونه کړئ).

تفسير: آيا د دوی د عبادت کولو څخه څه ګټه (فائده) او د نه عبادت کولو څخه څه نقصان دررسولی شي؟ ظاهره او ښکاره خبره ده چې له خپله ځانه يو مچ هم نشي شړلی، هغه به نورو ته څه نفع يا نقصان ورسولی شي، نو بيا داسې يو عاجز جماد شی معبود ګرځول د کوم عاقل او پوه کار کېدی شي؟.

قَالُوا بَلْ وَجَدْنَا آبَاءَنَا كَذَٰلِكَ يَفْعَلُونَ ﴿٧٤﴾

وويل (کفّارو چې نه اوري او نه نفع او نه ضرر رارسوي دغه بُتان) بلکه موندلي دي مونږ پلرونه خپل چې همداسې به يې کول (عبادت د بُتانو).

تفسير: يعنې له داسې منطقي مباحثو او حجّتونو او دلائلو سره مونږ څه کار او غرض نه لرو، ځمونږ د عقيدت او عبادت مدار پر هم دغو خبرو دی چې درته ومو ويل، پس له سلهاوو دلائلو څخه يو لوی دليل همدغه خبره ده چې

ځمونږ پلرونه او نیکه ګان به هم پر همدغې لارې روان وو، آیا مونږ هغو ګردو ته احمق او ناپوه ووایو؟ او د هغوی تقلید پر پرېږدو؟.

قَالَ أَفَرَءَيْتُم مَّا كُنتُمْ تَعْبُدُونَ ﴿٧٥﴾ أَنتُمْ وَءَابَآؤُكُمُ ٱلْأَقْدَمُونَ ﴿٧٦﴾ فَإِنَّهُمْ عَدُوٌّ لِّىٓ إِلَّا رَبَّ ٱلْعَٰلَمِينَ ﴿٧٧﴾
ٱلَّذِى خَلَقَنِى فَهُوَ يَهْدِينِ ﴿٧٨﴾ وَٱلَّذِى هُوَ يُطْعِمُنِى وَيَسْقِينِ ﴿٧٩﴾ وَإِذَا مَرِضْتُ فَهُوَ يَشْفِينِ ﴿٨٠﴾
وَٱلَّذِى يُمِيتُنِى ثُمَّ يُحْيِينِ ﴿٨١﴾ وَٱلَّذِىٓ أَطْمَعُ أَن يَغْفِرَ لِى خَطِيٓـَٔتِى يَوْمَ ٱلدِّينِ ﴿٨٢﴾

وویل (ابراهیم) آیا پس وینئ (پوهېږئ تاسې په دې چې) هر هغه (بُتان) چې یئ تاسې چې عبادت کوئ. تاسې (د هغوی) او پلرونه ستاسې چې پخوا تېر شوي دي. پس بېشکه چې دغه (بُتان) دښمنان ځما دي، مګر رب د عالمیانو (چې دوست یې لرم، او عبادت یې کوم). هغه (رب) چې پیدا کړی یې یم زه (له عدمه)، پس همدی سمه صافه لاره ښیي ماته. او هغه (رب) چې همدی طعام خوري پر ما، او اوبه (او نور) راباندې څښوي. او کله چې مریض رنځور شم؛ پس همدی شفاء راکوي. او هغه (رب) چې مړ کوي مې (په دنیا کې) بیا به مې ژوندی کوي (په عُقبا کې). او هغه (رب) چې طمع هیله (امید) لرم (ترې) د دې چې وبخښي ماته خطا ځما په ورځې د جزا کې.

تفسیر: مفسرین وایې چې پدی کې په یو نهایتي مؤثره طریقی سره پر مشرکینو تعرض دي یعنې هغه بوتان چې تاسي یې عبادت کوي زه خپل دشمنان ګڼم، او یواځې یو واحد او صمد اله العالمین سره مینه لرم، او هم د هغه عبادت کوم چې هغه زه پیدا کړی یم او د دارینو کامیابی راښایي او خوړل، څښل، ژوند کول، وژل، او رنځورول او له رنځورۍ څخه روغول د هغه په لاس کې دي، نو د داسې ذات عبادت په کار دي نه د هغه چا چې د هیڅ شي اختیار نلري.

رَبِّ هَبْ لِى حُكْمًا وَأَلْحِقْنِى بِٱلصَّٰلِحِينَ ﴿٨٣﴾ وَٱجْعَل لِّى لِسَانَ صِدْقٍ فِى ٱلْءَاخِرِينَ ﴿٨٤﴾ وَٱجْعَلْنِى مِن
وَرَثَةِ جَنَّةِ ٱلنَّعِيمِ ﴿٨٥﴾ وَٱغْفِرْ لِأَبِىٓ إِنَّهُۥ كَانَ مِنَ ٱلضَّآلِّينَ ﴿٨٦﴾

ای ربه ځما ! وبخښه ما ته حکم (علم، عمل، حکمت، نبوّت) او پیوست مې کړه له (لویو) صالحانو سره. او وګرځوه ماته ژبه د صدق (او د ثناء، او د نېکنامۍ آوازه) په وروستنیو (خلقو کې هم). او ومې ګرځوه له وارثانو د جنّت د نعمتونو (یعنې چې ډک دي له خالصو لویو لویو نعمتونو نه). او بخښنه وکړه پلار ځما ته ! بېشکه چې دی وو له ګمراهانو.

تفسیر: یعنې مزید علم او حکمت او د قرب درجات او قبول را مرحمت وفرمایه ! او د اعلی درجې نېکانو په ډله کې مې چې انبیاء علیهم السلام دي؛ شامل کړه !، کما قال نبینا صلی الله علیه وسلم: «اللهم في الرفيق الأعلى»، له دغه دعاء څخه خپل کامل احتیاج او د الله تعالی د انتهایي غناء اظهار مقصود دی، یعنې که نبي دی یا ولي؛ الله تعالی د هیچا په معامله کې مجبور او مضطر نه دی، او تل د هغه د فضل او رحمت او کرم څخه کار چلیږي.

﴿وَٱجْعَل لِّى لِسَانَ صِدْقٍ فِى ٱلْءَاخِرِينَ﴾ «او وګرځوه ماته ژبه د صدق او د ثناء او د نېکنامۍ آوازه په وروستنیو خلقو کې هم»، یعنې د داسې مرضیه وو اعمالو او حسنه وو آثارو توفیق راپه برخه کړې چې راتلونکي نسلونه تل ما په خیر سره یاد کړي !، او تل ځما د سنّت متابعت وکړي !، او ماته راغب وي، او داسې هم کېدی شي چې په آخره زمانه کې دې ځما له کورنۍ څخه داسې نبي وي چې ځما دین تازه وګرځوي، او ویې ساتي، لکه چې همداسې هم وشوه، چې الله تعالی په دنیا کې ابراهیم علیه السلام ته عمومي قبول وروباښه، او د ده له اولادې څخه یې ځمونږ خاتم المرسلین سید

الأولين والآخرين صلى الله عليه وسلم مبعوث کړ، چې دوی د ابراهيم ملّت تجديد وفرمايه، او ويي فرمايل چې: زه د ابراهيم دعاء يم، نن هم د ابراهيم عليه السلام د خبر ذکر د اهل الملل پر ژبو جاري دی، او مونږ محمدي امّت هم په هر لمانځه کې: «اللهم صل وسلم وبارك على محمد وعلى آل محمد كما صلّيت وسلمت وباركت على إبراهيم وعلى آل إبراهيم» لولو.

﴿وَاغْفِرْ لِأَبِيْٓ﴾ «او بخښنه وکړه پلار ځما ته، بېشکه چې دی وو له ګمراهانو»، له ترجمې څخه څرګندېږي (ښکاره کيږي) چې کله د ده عدوّ الله توب ظاهر شو، نو خپل د براءت او بېزارۍ اظهار يې وفرمايه، کما قال الله تعالى: ﴿وَمَا كَانَ اسْتِغْفَارُ إِبْرٰهِيْمَ لِأَبِيْهِ إِلَّا عَنْ مَّوْعِدَةٍ وَّعَدَهَآ إِيَّاهُ ۚ فَلَمَّا تَبَيَّنَ لَهٗٓ أَنَّهٗ عَدُوٌّ لِّلّٰهِ تَبَرَّأَ مِنْهُ﴾ (جزء ۱۱، د التوبه سورت (۱۴) رکوع، (۱۱۴) آيت)، او که په ﴿إِنَّهٗ كَانَ مِنَ الضَّآلِّيْنَ﴾ کې د «کان» ترجمه د «وو» پر ځای په «دی» سره وکړه شي؛ نو بيا هيڅ اشکال نه پاتې کيږي، ځکه چې په ژوندون کې د ده د ايمان راوړلو امکان باقي وو، نو د دعاء حاصل دا دی چې: «الهي ځما پلار په ايمان سره مشرف وفرمايه ! او د کفر د زمانې خطاوې يې ورمعافې کړه !»، د دې لږ مقصد تحقيق پخوا له دې نه کوم ځای کې تېر شوی دی، هلته دې وکتل شي !.

وَلَا تُخْزِنِيْ يَوْمَ يُبْعَثُوْنَ ﴿۸۷﴾ يَوْمَ لَا يَنْفَعُ مَالٌ وَّلَا بَنُوْنَ ﴿۸۸﴾ إِلَّا مَنْ أَتَى اللّٰهَ بِقَلْبٍ سَلِيْمٍ ﴿۸۹﴾

او مه مې شرموه په هغه ورځ کې چې ژوندي راپاڅولی شي (ټول مخلوقات له قبورو). په هغه ورځ چې نه رسوي نفع مال او نه (نفع رسوي) ځامن هيڅ ته. مګر هغه چا ته چې راغلی دی الله ته په زړه سلامت پاك (له کفره او نفاقه). يعنې روغ رمټ له رنځه او درده (زړه چې له کفر او نفاقه او فاسدو عقائدو څخه پاك وي؛ هغه هم هغسې کار کوي؛ چې د هغه په اثر په قيامت کې معزّز اوسيږي).

تفسير: هلته به مال او دولت او عيال او اولاد له سره په کار نه راځي، که کافر وغواړي چې په قيامت کې خپل مال او اولاد فديه کړي، او له خپله ځانه يې جار (قربان) کړي، او په دغه وسيله سره خپل ځان خلاص کړي؛ نو دغه به له سره ممکن نه وي، د دغې دنيا د صدقاتو او خيراتونو او نېکو اولادونو څخه هم هلته د نفع توقّع شته، چې د ده زړه د کُفر له نجاسته او پليتۍ څخه پاك او صاف وي.

وَأُزْلِفَتِ الْجَنَّةُ لِلْمُتَّقِيْنَ ﴿۹۰﴾ وَبُرِّزَتِ الْجَحِيْمُ لِلْغٰوِيْنَ ﴿۹۱﴾

او (په هغه ورځ کې به) ورنژدې کړ شي جنّت پرهېزګارانو ته (لپاره د مسرّت او خوشالي د دوی). او ښکاره به کړ شي جحيم ګمراهانو ته (لپاره د حسرت او خفګان د دوی).

تفسير: په محشر کې به جنّت پخپل انتهايي ډول او سينګار او آرايش او زيبايش سره متقيانو ته نژدې په نظر ورځي، چې جنتيان به د هغه له ليدلو څخه پخوا د هغه د ننوتلو څخه ډېر مسرور او محظوظ کيږي، همداسې دوزخ به هم مجرمانو ته ډېر نژدې راوړل کيږي، څو دوی پخوا د هغه له دخوله وويريږي، او ولړزيږي.

وَقِيْلَ لَهُمْ أَيْنَمَا كُنْتُمْ تَعْبُدُوْنَ ﴿۹۲﴾ مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ ۗ هَلْ يَنْصُرُوْنَكُمْ أَوْ يَنْتَصِرُوْنَ ﴿۹۳﴾

او وبه ويل شي دوی ته (د پرښتو په ژبه) چې چېرته دي هغه معبودان ستاسې بې له الله چې وئ عبادت به کاوه تاسې د هغو بې له الله نه. آيا مدد کوي له تاسې سره (په دفع د عذاب د الله کې)؟ يا څه مدد کوي دوی له خپله ځانه سره؟ (بلکه نه يې شي کولی).

تفسیر: يعنې اوس مو هغه فرضي معبودان چېرې دي؟ چې نه ستاسې مدد کوي، او نه مو له دغه عذابه خلاصولی شي؟ او نه ستاسې بدل او انتقام اخيستی شي؟ بلکه دوی خپلو ځانونو ته هم څه مدد او منفعت نشي رسولی.

فَكُبْكِبُوا فِيهَا هُمْ وَالْغَاوُونَ ﴿٩٤﴾ وَجُنُودُ إِبْلِيسَ أَجْمَعُونَ ﴿٩٥﴾ قَالُوا وَهُمْ فِيهَا يَخْتَصِمُونَ ﴿٩٦﴾ تَاللَّهِ إِن كُنَّا لَفِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ ﴿٩٧﴾ إِذْ نُسَوِّيكُم بِرَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٩٨﴾ وَمَا أَضَلَّنَا إِلَّا الْمُجْرِمُونَ ﴿٩٩﴾ فَمَا لَنَا مِن شَافِعِينَ ﴿١٠٠﴾ وَلَا صَدِيقٍ حَمِيمٍ ﴿١٠١﴾

پس وبه غورځول شي (دا بُتان) نسکور په دغه (دوزخ) کې، دوی (او هم) ګمراهان. او لښکر د ابليس (شيطان) ټول (عابدان او معبودان). وبه وايي دوی حال دا چې دوی به په دوزخ کې سره جګړې کوي. چې قسم دی په الله چې بېشکه شان دا دی چې وو مونږ په ګمراهۍ ښکاره کې. کله چې برابرولئ مونږ تاسې (په عبادت کې) له رب (پالونکي) د عالميانو سره. او نه وو ګمراه کړي مونږ مګر همدغو مجرمانو (بدو مشرانو ځمونږ). پس نشته مونږ ته له سره له شفاعتګرو (هيڅوک). او نه کوم دوست مخلص (چې ځمونږ په دغه غم غمجن شي).

تفسیر: يعنې بُتان او بُت پرستان او ابليس سره د هغو د لښکرو ګردو پړمخي په دوزخ کې غورځول کيږي، وروسته د دې ځای د رسېدلو څخه دوی پخپلو منځونو کې سره جګړې کوي، او يو پر بل باندې به الزام او ملامتي اړوي، او بالآخر ګرد به پر خپلو ګمراهيو اقرار او اعتراف کوي، او وبه وايي چې: «بېشکه له مونږ څخه ډېره لويه ګناه او غلطي شوې ده، چې تاسې بُتانو يا نورو شيانو ته مو د عبوديت حقوق او اختيارات درکړي وو، او له رب العالمين سره مو برابر کړي وئ، اوس مونږ دومره يو يار يا مددګار هم نه لرو چې د الله تعالى په دربار کې ځمونږ شفاعت وکړي، يا د دغه غم او مصيبت په وخت کې له مونږ سره لږ زړه سوی او خواخوږي او د همدردۍ اظهار وکړي».

رښتيا ده چې ﴿الْأَخِلَّاءُ يَوْمَئِذٍ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ عَدُوٌّ إِلَّا الْمُتَّقِينَ﴾ (د الزخرف سورت (۶) رکوع، (۶۷) آيت (۲۵) جزء).

فَلَوْ أَنَّ لَنَا كَرَّةً فَنَكُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿١٠٢﴾

پس (کاشکې) که وي مونږ ته يو کرت (بېرته ورتګ دنيا ته) پس شوي به وو مونږ له مؤمنانو.

تفسیر: يعنې که يو ځلې مونږ ته داسې موقع راکړه شي، چې بېرته دنيا ته ورشو؛ نو دا ځلې به مونږ له ډېرو کلکو او مضبوطو ايماندارو څخه کيږو، ليکن د دوی دغه وينا به هم دروغ وي: ﴿وَلَوْ رُدُّوا لَعَادُوا لِمَا نُهُوا عَنْهُ وَإِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ﴾ (۷ جزء، د الأنعام سورت (۲۸) آيت (۳) رکوع).

إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَةً ۖ وَمَا كَانَ أَكْثَرُهُم مُّؤْمِنِينَ ﴿١٠٣﴾

بېشکه چې په دغه (قصه د ابراهيم کې) خامخا لوی حجّت (نښه د قُدرت او عبرت) دی (عقلاوو ته)، او نه وو اکثره زياتره د دوی مؤمنان.

تفسیر: يعنې په دغه قصه د ابراهيم عليه السلام کې د توحيد او د نورو حسنه وو خصائلو دلائل او د مشرکانو عبرتناکه انجام او خاتمه ښوولې شوې ده، مګر له الله نه منکر خلق يې کله مني.

وَإِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ﴿۱۰۴﴾ كَذَّبَتْ قَوْمُ نُوحٍ الْمُرْسَلِينَ ﴿۱۰۵﴾ إِذْ قَالَ لَهُمْ أَخُوهُمْ نُوحٌ أَلَا تَتَّقُونَ ﴿۱۰۶﴾ إِنِّي
لَكُمْ رَسُولٌ أَمِينٌ ﴿۱۰۷﴾ فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُونِ ﴿۱۰۸﴾

او بېشکه رب ستا هم هغه غالب قوي دي (په انفاذ د احکامو) ډېر رحم کوونکی دی. نسبت د دروغو وکړ قوم د نوح رسولانو ته. کله چې وويل دوی ته (قومی) ورور د دوی نوح چې: آیا نه ویرېږئ تاسې (له عذابه د الله نه په شرک خپل)؟. بېشکه چې زه تاسې ته رسول یم امانتګر. پس وویرېږئ تاسې له الله نه او اطاعت وکړئ ځما (په شرعیه وو امورو کې).

تفسیر: یعنې په نهایت صدق او امانت د الله تعالی پیغام بې له تزییده او تنقیصه دررسوم، لهذا پر تاسې واجب دي چې دغه د الله تعالی پیغام په ښه شان سره واورئ ! او د الله تعالی له عذابه څخه وویرېږئ.

وَمَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ إِنْ أَجْرِيَ إِلَّا عَلَىٰ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿۱۰۹﴾ فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُونِ ﴿۱۱۰﴾ قَالُوا أَنُؤْمِنُ لَكَ
وَاتَّبَعَكَ الْأَرْذَلُونَ ﴿۱۱۱﴾

او نه غواړم زه له تاسې نه په دغه تبلیغ باندې هیڅ اجر (عوض ـ بدل). نه دی اجر ځما مګر په رب (پالونکي) د عالمیانو دی. پس وویرېږئ تاسې له الله (په ځان ساتلو له معاصیو) نه، او اطاعت وکړئ تاسې ځما (په شرعي امورو کې ـ یعنې د بې غرضه او بې لوټه سړي خبرې لازمه ده چې ومنل شي !). نو وویل (کفّارو): آیا ایمان راوړو په تا (ای نوحه) حال دا چې متابعت کړی دی ستا رذیلانو، خوارانو (په ایمان راوړو په تا).

تفسیر: یعنې لږ څه ښکته خواران او غریبان خلق د خپلو ځانونو د ښوونې لپاره له تا سره یو ځای شوي دي، کله چې ستا اتباع داسې خلق نه دي، چې په لوړو (اوچتو) کارونو کې لاس ووهي؛ نو له سره له دوی څخه کوم لوی کار هم نه ځرګندیږي (ښکاره کیږي). او ځمونږ فضل او شرف له سره مونږ ته اجازه نشي راکولی چې له دغو ښکتو خلقو سره کینو، یا له دوی سره څنګ په څنګ چېرې لاړ شو، رومبی خو تاسې دوی له خپله مجلسه لرې کړئ !، بیا نو له مونږ سره خبرې وکړئ !.

قَالَ وَمَا عِلْمِي بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿۱۱۲﴾ إِنْ حِسَابُهُمْ إِلَّا عَلَىٰ رَبِّي لَوْ تَشْعُرُونَ ﴿۱۱۳﴾ وَمَا أَنَا بِطَارِدِ الْمُؤْمِنِينَ ﴿۱۱۴﴾

وویل (نوح) او نشته علم ځما په هغه څه چې دي دوی چې یې کوي. نه دی حساب د دوی مګر پر رب (پالونکي) ځما دی که تاسو پوهېږئ. او نه یم زه شړونکی د مؤمنانو (له خپل مجلسه).

تفسیر: یعنې د دوی صدق او ایمان ځما قبول دی، د دوی د چارو یا د دندو یا نیاتو او کورنیو او شخصي مشروعو کارونو سره ځما څه کار او غرض دی، د دغو کارونو فیصله حساب او کتاب به پخپله الله تعالی کوي، باقي زه ستاسې له خاطره غریب او ناداره ایمانداران له خپله ځانه نشم لرې کولی.

إِنْ أَنَا إِلَّا نَذِيرٌ مُبِينٌ ﴿۱۱۵﴾

نه یم زه مګر ویرووونکی ښکاره (یم کفّارو ته له جحیم نه).

تفسیر: یعنې ځما فریضه دا ده چې تاسې خبردار کړم، او دغه وظیفه مې اداء کړې ده، ستاسې د دغو چټي (بېکاره) او لغو غوښتنو پوره کول ځما په ذمه او غاړه نه دي.

قَالُوا لَئِنْ لَّمْ تَنْتَهِ يٰنُوحُ لَتَكُوْنَنَّ مِنَ الْمَرْجُوْمِيْنَ ﴿۱۱۶﴾

وويل (كفارو) چې خامخا كه وانه وښتې (له دغو ويناوو څخه) ای نوحه؛ خامخا شې به ته هرومرو له ويشتل شويو (په تيږو ـ ګټو، يا په ښكنځلو).

تفسير: يعنې بس كړه او وروسته له دې نه پخپلو دغو پندونو او نصائحو ځمونږ غوږونه مه كڼوه !، كه ته خپل له دغه وضعيت څخه لاس نه اخلې؛ نو خبردار اوسه چې ځمونږ له لوري به په ګټو سره ويشتل كېږې.

قَالَ رَبِّ إِنَّ قَوْمِي كَذَّبُوْنِ ﴿۱۱۷﴾ فَافْتَحْ بَيْنِي وَبَيْنَهُمْ فَتْحًا وَّنَجِّنِي وَمَنْ مَّعِيَ مِنَ الْمُؤْمِنِيْنَ ﴿۱۱۸﴾
فَأَنْجَيْنٰهُ وَمَنْ مَّعَهٗ فِي الْفُلْكِ الْمَشْحُوْنِ ﴿۱۱۹﴾ ثُمَّ أَغْرَقْنَا بَعْدُ الْبَاقِيْنَ ﴿۱۲۰﴾ إِنَّ فِي ذٰلِكَ لَاٰيَةً ۖ وَمَا كَانَ
أَكْثَرُهُمْ مُّؤْمِنِيْنَ ﴿۱۲۱﴾ وَإِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ الْعَزِيْزُ الرَّحِيْمُ ﴿۱۲۲﴾

وويل (نوح) ای رب ځما ! بېشكه چې قوم ځما دروغجن وبللم زه. پس حكم فيصله وفرمايه په منځ ځما او د دوی كې په يو ډول حكم (او فيصله سره) او نجات راكړه ماته او هغه چا ته چې له ما سره دي له مؤمنانو (د منكرانو له شامته). پس نجات وركړو مونږ دغه (نوح) او هر هغه ته چې له دغه (نوح) سره وو په (هغې) بېړۍ كې چې ډكه وه (له ذوي الأرواحو څخه). بيا غرق كړ مونږ وروسته له (نجاته د بېړۍ د نوح) نور (قوم د نوح). بېشكه په دغه (صبر او غرق كې) خامخا لويه نښه ده (د قدرت او عبرت)، او نه وو زياتره د دوی مؤمنان. او بېشكه رب ستا خامخا هم دی ښه غالب قوي دی (په انفاذ د احكامو) ډېر رحم كوونكی دی.

تفسير: د دغې قصې تفصيل پخوا له دې نه په څو ځايونو كې تېر شوی دی، لنډه يې دا چې نوح عليه السلام وويل: ای ربه ځما ! بېشكه چې قوم ځما دروغجن وبللم زه، پس حكم او فيصله وكړه په منځ ځما او د دوی كې په يوه ډول حكم او فيصلې سره، يعنې ځما او د دوی په منځ كې عملي فيصله وفرمايه، اوس زه هيڅ هيله (اميد) او توقع نه لرم چې ګوندې دوی په سمه لاره راشي، او ځما خبره به ومني، نو نجات او ژغورنه (خلاصی) راكړه ماته او هغه چاته چې له ما سره دي له مؤمنانو !.

كَذَّبَتْ عَادُ ۨالْمُرْسَلِيْنَ ﴿۱۲۳﴾ إِذْ قَالَ لَهُمْ أَخُوْهُمْ هُوْدٌ أَلَا تَتَّقُوْنَ ﴿۱۲۴﴾ إِنِّي لَكُمْ رَسُوْلٌ أَمِيْنٌ ﴿۱۲۵﴾ فَاتَّقُوا اللّٰهَ
وَأَطِيْعُوْنِ ﴿۱۲۶﴾ وَمَا أَسْـَٔلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ ۚ إِنْ أَجْرِيَ إِلَّا عَلٰى رَبِّ الْعٰلَمِيْنَ ﴿۱۲۷﴾ أَتَبْنُوْنَ بِكُلِّ رِيْعٍ اٰيَةً
تَعْبَثُوْنَ ﴿۱۲۸﴾ وَتَتَّخِذُوْنَ مَصَانِعَ لَعَلَّكُمْ تَخْلُدُوْنَ ﴿۱۲۹﴾

نسبت د دروغو كړی وو عاديانو رسولانو ته. كله چې وويل دوی ته (قومي) ورور د دوی هود چې: آيا نه وېرېږئ تاسې (له عذابه د الله په شرك خپل؟). بېشكه زه يم تاسې ته رسول امانتګر. نو ووېرېږئ تاسې له الله (په ځان ساتلو له معاصيو). او اطاعت وكړئ تاسې ځما (په شرعي امورو كې). او نه غواړم زه له تاسې نه پر دغه (تبليغ) هيڅ اجر (بدل، عوض)، نه دی اجر ځما مګر پر رب (پالونكي) د عالميانو دی. آيا جوړوئ تاسې پر هر هسك (اوچت) ځای (لويه لاره) نښه هسكه (اوچته) (چې په كې كښېنئ او) عبثيات كوئ (او ملنډې وهئ پر عابرينو؟). او جوړوئ (پاخه او كلك) مصنوعات ښايي چې تاسې به تل اوسېږئ (په دنيا كې؟).

تفسیر: دغه خلق د دې خبرې ډېر شوقیان وو، چې ډېرې هسکې (اوچتې) مناري «څلي» جوړ کړي، که له هغه څنې بله څه ګټه او فائده په لاس ورنشي خو تش نوم به یې کیږي، او د خپلې هستوګنې مانۍ به یې هم مکلفې کلکې او مضبوطې جوړولې، او خامخا به یې خپل اموال پرې ضایع کول، او د هغه په هره برخه او څانګه کې به یې لوی مهارت او کاریګري څرګندوله (ښکاره کوله)، ګواکې دوی به داسې ګڼل چې دغه مانۍ او دغه یادګارونه او یادونې به تل ترتله همېشه باقي پاتې وي، او له سره به نه ورانیږي، لیکن نن وګورئ چې د دنیا په مخ کې د هغو نوم او نښه هم نه ده پاتې.

وَإِذَا بَطَشْتُم بَطَشْتُمْ جَبَّارِينَ ﴿١٣٠﴾ فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُونِ ﴿١٣١﴾

او کله چې لاس اچوئ تاسې چاته؛ منګلې لګوئ په جبر (او ظلم سره). نو وویرېږئ تاسې له الله (په ځان ساتلو له معاصیو) نه او اطاعت وکړئ تاسې ځما (په شرعي امورو کې).

تفسیر: یعنې تاسې پخپل ظلم، ستم او تیري سره تر لاس لاندې کمزوران مه تنګ او خفه کوئ، ګواکې د انصاف، نرمۍ، پستوالي او ملاطفت لوست مو له سره نه دی لوستی چې دالله تعالی ضعیف مخلوق مو د ظلم او جبر او تعدّي مورد ګرځولی دی، راشئ ! له الله تعالی څخه وویرېږئ !، او له ظلم تکبر او لویي څخه لاس واخلئ !، او ځما دغه خبره ومنئ !.

وَاتَّقُوا الَّذِي أَمَدَّكُم بِمَا تَعْلَمُونَ ﴿١٣٢﴾ أَمَدَّكُم بِأَنْعَامٍ وَبَنِينَ ﴿١٣٣﴾ وَجَنَّاتٍ وَعُيُونٍ ﴿١٣٤﴾ إِنِّي أَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ ﴿١٣٥﴾

او وویرېږئ تاسې له هغه (الله) چې احسان مددګاري یې کړې ده له تاسې سره په هغه څیز چې پوهیږئ پرې. مددګاري احسان یې فرمایلی دی پر تاسې په (اعطاء د) مواشیو او ځامنو او باغونو او چینو. بېشکه چې ویرېږم زه پر تاسې له عذابه د ورځې ډېرې لویې (د قیامت چې ډېر لوی دی عذاب یې که مخالفت وکړئ تاسې له مانه په شرعي امورو کې).

تفسیر: یعنې تاسې خو دغومره فکر وکړئ او خپل عقل وچلوئ ! چې بالآخر دغه سازمان وسائل تاسې ته چا درکړي دي؟ آیا د هغه حقیقي منعم څه حق ستاسې په غاړه شته؟ که نه؟ که تاسې پخپلو دغو شرارتونو او سرکښیو کې دوام وکړئ؛ نو زه اندېښنه کوم او وېرېږم چې تاسې هم د پخوانیو اقوامو په شان په کوم سخت عذاب او آفت کې اخته او لتاړ (برباد) نه شئ ! وګورئ ما خو تاسې ته پوره پند او نصیحت درکړی دی، اوس تاسې خپلې آخرې خاتمې او انجام ته په ښه فکر او غور سره وګورئ !.

قَالُوا سَوَاءٌ عَلَيْنَا أَوَعَظْتَ أَمْ لَمْ تَكُن مِّنَ الْوَاعِظِينَ ﴿١٣٦﴾ إِنْ هَٰذَا إِلَّا خُلُقُ الْأَوَّلِينَ ﴿١٣٧﴾ وَمَا نَحْنُ بِمُعَذَّبِينَ ﴿١٣٨﴾

وویل (عادیانو هود ته) برابره (خبره) ده پر مونږ باندې، آیا پند راکړې (ته مونږ ته) یا که نه یې ته له پند راکوونکیو. نه دی دغه (موت او حیات یا وعظ او نصیحت د تا) مګر عادت خوی د پخوانیو (خلقو)، او نه یو مونږه چې په عذاب به کړی شو (په دغو چارو خپلو).

تفسیر: یعنې ستا پند او نصیحت بیکاره دي مونږ په دغو خبرو نه متأثره کیږو او په هم هغه دود او طریقه چې زمونږ پلرونه او نیکه ګان تللي دي مونږ هم ځو او د عذاب د ویرولو څخه مونږ نه ویریږو.

فَكَذَّبُوهُ فَأَهْلَكْنَٰهُمْ ۗ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَءَايَةً ۖ وَمَا كَانَ أَكْثَرُهُم مُّؤْمِنِينَ ﴿١٣٩﴾ وَإِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ ٱلْعَزِيزُ ٱلرَّحِيمُ ﴿١٤٠﴾

پس تكذيب وكړ (عاديانو) د دغه (هود په دغه عذاب)، پس هلاك كړل مونږ دغو (عاديانو) لره، بېشكه په دغه (اهلاك د عاديانو كې) خامخا لويه نښه (د قدرت او د عبرت) ده، او نه وو زياتره د دوى مؤمنان. او بېشكه رب ستا خامخا همدى ښه غالب قوي دى (په انفاذ د احكامو) ډېر رحم كوونكى دى.

تفسير: پس هلاك كړل مونږ دغه عاديان، يعنې سخته سيلۍ او شديد باد يې ورولېږه، دغه قصه پخوا له دې نه د «الأعراف» په سورت او نورو ځايونو كې هم مفصّله تېره شوې ده.

كَذَّبَتْ ثَمُودُ ٱلْمُرْسَلِينَ ﴿١٤١﴾ إِذْ قَالَ لَهُمْ أَخُوهُمْ صَٰلِحٌ أَلَا تَتَّقُونَ ﴿١٤٢﴾ إِنِّي لَكُمْ رَسُولٌ أَمِينٌ ﴿١٤٣﴾ فَٱتَّقُوا۟ ٱللَّهَ وَأَطِيعُونِ ﴿١٤٤﴾ وَمَآ أَسْـَٔلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ ۖ إِنْ أَجْرِيَ إِلَّا عَلَىٰ رَبِّ ٱلْعَٰلَمِينَ ﴿١٤٥﴾ أَتُتْرَكُونَ فِي مَا هَٰهُنَآ ءَامِنِينَ ﴿١٤٦﴾ فِي جَنَّٰتٍ وَعُيُونٍ ﴿١٤٧﴾ وَزُرُوعٍ وَنَخْلٍ طَلْعُهَا هَضِيمٌ ﴿١٤٨﴾ وَتَنْحِتُونَ مِنَ ٱلْجِبَالِ بُيُوتًا فَٰرِهِينَ ﴿١٤٩﴾ فَٱتَّقُوا۟ ٱللَّهَ وَأَطِيعُونِ ﴿١٥٠﴾

نسبت د دروغو كړى وو ثموديانو رسولانو ته. كله چې وويل دوى ته (قومي) ورور د دوى صالح چې آيا نه ويرېږئ تاسې (له عذاب د الله په شرك خپل؟). بېشكه زه تاسې ته رسول يم امانتګر. نو وويرېږئ تاسې له الله نه (په ځان ساتلو له معاصيو) او اطاعت وكړئ ځما (په شرعي امورو كې). او نه غواړم زه له تاسې څخه پر دغه (تبليغ) هيڅ اجر (بدل عوض). او نه دى اجر ځما مګر پر رب (پالونكي) د عالميانو دى. آيا پرې به ښودل شوئ تاسې (بلكه پرې به نښودل شئ) په هغو (نعمتونو) كې (چې په دې دنيا كې تاسې ته حاصل دي) په امان (له آفاتو). په باغونو كې، او (په) چينو (كې). او په كښتونو (فصلونو) (كې). او (په) خرماګانو چې مېوه (وربې ـ شګوفه) د هغو لطيفه پسته وي. او كينئ (جوړوئ) تاسې له غرونو څخه (په غرونو كې) كورونه په دغه حال كې چې ماهران يئ په دغه مكلف توږلو سره. نو وويرېږئ تاسې له الله (په ځان ساتلو له معاصيو) او اطاعت وكړئ تاسې ځما (په شرعي امورو كې).

تفسير: يعنې آيا څه خيال لرئ چې تل به په همدغه عيش، عشرت، باغ، بهار، آرامۍ او هوسايۍ (راحت) كې خوندونه او مزې كوئ؟ او غرونه به توږئ، او د هغو په مكلفو او ټينګو او مأمونو او مصئونو كورونو به كينئ؟ او له سره به له هغو څخه نه وځئ؟ يا دغه كلكې مضبوطې او ساتلې خونې (كورونه) به تاسې د الله تعالى د عذابه نجات دركړي؟، دغه چتې (بېكاره) انديښنه له خپلو ماغزو څخه وباسئ !، او له الله تعالى څخه وويرېږئ؟ او ځما خبره ومنئ !، چې زه ستاسې د ښېګڼې (فائدې) او نېكۍ لپاره خبرې كوم.

وَلَا تُطِيعُوٓا۟ أَمْرَ ٱلْمُسْرِفِينَ ﴿١٥١﴾ ٱلَّذِينَ يُفْسِدُونَ فِي ٱلْأَرْضِ وَلَا يُصْلِحُونَ ﴿١٥٢﴾

او مه منئ تاسې امر (حكم خبره) د اسراف كوونكيو (له حده تېرېدونكيو كفّارو). هغه مسرفان چې فساد كوي دوى په ځمكه (د حجر كې په ظلم او كفر سره)، او نه كوي اصلاح (د كار خپل چې عبادت وكړي او له فساده ځان وساتي).

تفسیر: دغه يې عوامو ته فرمايلي دي چې تاسې په دغو لويو مفسدانو پسې مه ځئ !، او خامخا خپل ځانونه مه تباه کوئ !، ځکه چې هغوی خو په ځمکه کې د خرابۍ خوروونکي دي، اصلاح کوونکي او نېک صلاح ورکوونکي سړي نه دي.

قَالُوٓا إِنَّمَآ أَنتَ مِنَ ٱلْمُسَحَّرِينَ ﴿١٥٣﴾ مَآ أَنتَ إِلَّا بَشَرٌ مِّثْلُنَا فَأْتِ بِـَٔايَةٍ إِن كُنتَ مِنَ ٱلصَّٰدِقِينَ ﴿١٥٤﴾

نو وويل (ثموديانو) بېشکه همدا خبره ده چې ته له هغو (کسانو څخه يې چې) سحر پرې کړل شوی وي (او له ډېره سحره مغلوب العقل ګرځېدلی وي) نه يې ته مګر يو بشر (انسان) يې په شان ځمونږ (که ته اصرار لرې په رسالت خپل) نو راوړه څه معجزه که يې ته له صادقانو رښتينو (په دغې دعوی کې).

تفسیر: يعني له مونږ ځنې کومه يوه خبره په تا کې زياته شته، چې ته په مونږ کې نبي ګرځېدلی يې، معلومېږي چې پر تا باندې چا جادو او کوډې کړي دي، چې د هغو په اثر ستا عقل زايل او بې هوشه شوی يې، (العياذ بالله) ته نه يې مګر يو سړی يې ځمونږ په شان، نو څه سبب دی چې ته پيغمبر شوې او مونږ نه شو؟ او که په دغه دعوی کلك ولاړ يې او په رښتيا سره ته نبي يې، او له مونږ ځنې ته ممتازه درجه لرې؛ نو د الله تعالی له طرفه مونږ ته داسې يوه معجزه راوښيه، چې مونږ د هغې په ليدلو سره ستا نبوّت ومنو، بيا نو دوی داسې غوښتنه وکړه چې له دغه غره د دغې غټې تيږې (ګټې) څخه مونږ ته يوه اوښه راوباسه، چې پر دغسې او هغسې صفاتو مشتمله وي، صالح عليه السلام دعاء وفرمايله او الله تعالی په خپل کامل قدرت سره هغه د قدرت ننبه هغوی ته ورووښودله.

قَالَ هَٰذِهِۦ نَاقَةٌ لَّهَا شِرْبٌ وَلَكُمْ شِرْبُ يَوْمٍ مَّعْلُومٍ ﴿١٥٥﴾ وَلَا تَمَسُّوهَا بِسُوٓءٍ فَيَأْخُذَكُمْ عَذَابُ يَوْمٍ عَظِيمٍ ﴿١٥٦﴾

وويل(صالح) دا اوښه ده (معجزه د نبوّت ځما په غوښتنه د تاسې)، دې ته برخه (د اوبو) ده، او تاسې ته برخه (د اوبو) د ورځې معلومې ده. او مه رسوئ تاسې دې (اوښې) ته هيڅ ضرر (که نه) پس وبه نيسي تاسې لره عذاب د ورځې لويې (د قيامت چې لوی دی عذاب يې).

تفسیر: الله تعالی په خپل قدرت او د صالح عليه السلام په دعا سره له تيږې څخه اوښه پيدا کړه، او صالح عليه السلام د اوښې او د خپل قوم د څارويو په منځ کې داسې مقرره کړه، چې يوه ورځ دې دغه اوښه اوبو ته لاړه شي، او بله ورځ دې نور څاروي اوبو ښښلو ته لاړ شي، او ورته يې وويل چې: لاس مه وروړئ تاسې دې اوښې ته په بدۍ سره؛ که نه عذاب به درباندې نازل شي.

فَعَقَرُوهَا فَأَصْبَحُوا نَٰدِمِينَ ﴿١٥٧﴾ فَأَخَذَهُمُ ٱلْعَذَابُ ۗ إِنَّ فِى ذَٰلِكَ لَـَٔايَةً ۖ وَمَا كَانَ أَكْثَرُهُم مُّؤْمِنِينَ ﴿١٥٨﴾
وَإِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ ٱلْعَزِيزُ ٱلرَّحِيمُ ﴿١٥٩﴾

پس زخمي کړه (ثموديانو) دغه اوښه، پس سبا ته وګرځېدل نادمان پښېمانه (په زخمي کولو د اوښې). پس ونيول دوی عذاب (نو هلاك شول)، بېشکه په دغه (ناقه او اهلاك د ثموديانو کې) خامخا لوی دليل (د قدرت او عبرت دی)، او نه وو زياتره د دوی مؤمنان. او بېشکه رب ستا خامخا هم دی دی ښه غالب قوي (په انفاذ د احکامو) ډېر رحم کوونکی دی.

كَذَّبَتْ قَوْمُ لُوْطِ ِالْمُرْسَلِيْنَ ﴿١٦٠﴾ اِذْ قَالَ لَهُمْ اَخُوْهُمْ لُوْطٌ اَلَا تَتَّقُوْنَ ﴿١٦١﴾ اِنِّیْ لَكُمْ رَسُوْلٌ اَمِیْنٌ ﴿١٦٢﴾ فَاتَّقُوا اللّٰهَ
وَاَطِیْعُوْنِ ﴿١٦٣﴾ وَمَاۤ اَسْـَٔلُكُمْ عَلَیْهِ مِنْ اَجْرٍ اِنْ اَجْرِیَ اِلَّا عَلٰی رَبِّ الْعٰلَمِیْنَ ﴿١٦٤﴾ اَتَاْتُوْنَ الذُّكْرَانَ مِنَ
الْعٰلَمِیْنَ ﴿١٦٥﴾ وَتَذَرُوْنَ مَا خَلَقَ لَكُمْ رَبُّكُمْ مِّنْ اَزْوَاجِكُمْ بَلْ اَنْتُمْ قَوْمٌ عٰدُوْنَ ﴿١٦٦﴾

نسبت د دروغو کړی وو قوم د لوط رسولانو ته. کله چې وويل دوی ته ورور د دوی لوط: آيا نه ويرېږئ تاسې (له عذابه د الله). بېشکه زه چې يم تاسې ته رسول يم امانتګر. نو وويرېږئ له الله (په ځان ساتلو له معاصيو) نه. او اطاعت وکړئ ځما (په شرعي امورو کې). او نه غواړم زه له تاسې څخه پر دغه (تبليغ) باندې هيڅ اجر (بدل، عوض). نه دی اجر ځما مګر پر رب (پالونکي) د عالميانو دی. آيا راتګ کوئ تاسې (په لواطت کولو) نارينه وو ته له خلقو. او پرېږدئ تاسې هغه چې پيدا کړي دي تاسې ته رب ستاسې له ښځو ستاسې، بلکه تاسې چې يئ يو قوم يئ له حده تيريدونکی (له حلاله حرامو ته).

تفسير: يعنې په ټول جهان کې يواځې نارينه ستاسې د شهوت بهولو لپاره پاتې وو، يا په ټوله دنيا کې يواځې همدا تاسې پر دغه شنيع فعل مرتکب کېږئ، چې د دغه خلاف الفطرت فعل په کولو د انسانيت له حدودو هم د باندې وتلي يئ.

قَالُوْا لَئِنْ لَّمْ تَنْتَهِ یٰلُوْطُ لَتَكُوْنَنَّ مِنَ الْمُخْرَجِیْنَ ﴿١٦٧﴾

وويل (قوم د لوط) قسم دی خامخا که وانه وښتې (چپ نشوې له دغو خبرو څخه) ای لوطه ! نو خامخا شې به ته هرومرو له ايستل شويو (له دغه ښاره، يعنې وبه دې شړو له دې ځايه).

تفسير: يعنې ای لوطه ! چپ شه ! او دومره وعظ پرېږده ! که ته پخپلو دغو غږېدلو سره خامخا مونږ په تنګوې؛ نو تا به له دغه کلي څخه د باندې وشړو.

قَالَ اِنِّیْ لِعَمَلِكُمْ مِّنَ الْقَالِیْنَ ﴿١٦٨﴾

وويل (لوط) بېشکه زه له دې (بد) عمل ستاسې سره له بغض لرونکيو يم (او ترې بېزاره يم).

تفسير: نو ځکه خامخا به زه پر دغه د نفرت اظهار کوم، او له نصيحت او پند ورکولو څخه به له سره نه چپ کېږم، کله چې لوط عليه السلام له خپل قوم څخه مأيوس شو؛ نو داسې دعا يې وکړه:

رَبِّ نَجِّنِیْ وَاَهْلِیْ مِمَّا یَعْمَلُوْنَ ﴿١٦٩﴾

ای ربه ځما ! نجات راکړه ماته او اهل ځما ته له (عذابه) د هغو کارونو چې دغه (قوم) يې کوي.

تفسير: يعنې د دوی له نحوسته او وبال څخه مو وساته ! او دوی پر ته (علاوه) له مونږه تباه او غارت کړه.

فَنَجَّیْنٰهُ وَاَهْلَهٗۤ اَجْمَعِیْنَ ﴿١٧٠﴾ اِلَّا عَجُوْزًا فِی الْغٰبِرِیْنَ ﴿١٧١﴾

پس نجات ورکړو مونږ دغه (لوط) ته، او اهل د ده ټولو ته. مګر (نجات مو ورنه کړ) يوې بوډۍ ښځې ته چې په (جمله) د باقي پاتې کيدونکيو (په عذاب) کې وه.

تفسیر: دغه بوډۍ د ده ښځه وه، چې له دغو بدکارانو سره متحده او متفقه وه، نو کله چې د الله تعالی عذاب نازل شو؛ دا هم له هغو سره یو ځای هلاکه او تباه شوه.

ثُمَّ دَمَّرْنَا الْآخَرِينَ ﴿١٧٢﴾ وَأَمْطَرْنَا عَلَيْهِم مَّطَرًا ۖ فَسَاءَ مَطَرُ الْمُنذَرِينَ ﴿١٧٣﴾

بیا هلاک کړل مونږ هغه نور. او ومو وراوه پر دوی باران (د کاڼو)، پس بد باران د ویرول شویو (باران د دوی) وو.

تفسیر: یعنې د هغوی کلی له یوه پلوه (طرفه) پر بل مخ واوړول شو، او له اسمانه پرې کاڼي وووروول شول، چې بالآخر د یوې غونډۍ په شان واوښتل، د دوی مفصّله قصه هم په «الأعراف» او په نورو ځایونو کې لیکلې شوې ده.

إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَةً ۖ وَمَا كَانَ أَكْثَرُهُم مُّؤْمِنِينَ ﴿١٧٤﴾ وَإِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ﴿١٧٥﴾ كَذَّبَ أَصْحَابُ لْأَيْكَةِ الْمُرْسَلِينَ ﴿١٧٦﴾

بېشکه په دغه (اهلاک د قوم د لوط کې) خامخا لوی دلیل (د قدرت او عبرت) دی، او نه وو زیاتره د دوی مؤمنان. او بېشکه رب ستا خامخا هم دی ښه غالب دی (په انفاذ د احکامو) ډېر رحم کوونکی دی. نسبت د دروغو کړی وو صاحبانو د ځنګل (د ونو) رسولانو ته.

تفسیر: ابن کثیر (رحمه الله) لیکلي دي چې: «أصحاب الأیکه» هم هغه د مدین قوم دی، «أیکة» یوه ونه وه، چې دغو خلقو به د هغې ونې عبادت کاوه؛ نو په همدغه مناسبت دوی ته «أصحاب الأیکة» وایي، او د همدغه په سبب یې شُعیب علیه السلام ته د دوی د ﴿أَخُوهُمْ﴾ سره تعبیر ونه فرمایه، ځکه چې د انبیاوو أخوت به محض پر قومي او نسبي تعلّقاتو مبني وو، که «مدین» یې فرمایلی وی؛ نو بیا د ﴿أَخُوهُمْ﴾ ویل موزون وو، «أصحاب الأیکة» یې فرمایلی، په یو مذهبي نسبت سره یې ذکر وکړو، نو په دغه حیثیت ﴿أَخُوهُمْ﴾ فرمایل د شُعیب علیه السلام له شانه سره مناسب نه وو، په هر حال «مدین» او «أصحاب الأیکة» یو قوم دی، او شُعیب علیه السلام د همدغه قوم په طرف مبعوث شوی دی، پخوا له دې نه هم د ده په متعلق څه بحث تېر شوی دی.

إِذْ قَالَ لَهُمْ شُعَيْبٌ أَلَا تَتَّقُونَ ﴿١٧٧﴾ إِنِّي لَكُمْ رَسُولٌ أَمِينٌ ﴿١٧٨﴾ فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُونِ ﴿١٧٩﴾ وَمَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ ۖ إِنْ أَجْرِيَ إِلَّا عَلَىٰ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿١٨٠﴾ أَوْفُوا الْكَيْلَ وَلَا تَكُونُوا مِنَ الْمُخْسِرِينَ ﴿١٨١﴾ وَزِنُوا بِالْقِسْطَاسِ الْمُسْتَقِيمِ ﴿١٨٢﴾

کله چې وویل دوی ته شُعیب چې آیا نه ویرېږئ (له عذابه د الله په شرک خپل). بېشکه زه چې یم تاسې ته رسول یم امانتګر. نو وویرېږئ تاسې له الله او اطاعت وکړئ ځما (په شرعي امورو کې). او نه غواړم زه له تاسې څخه پر دغه (تبلیغ) هیڅ اجر (بدل، عوض). نه دی اجر ځما مګر پر رب (پالونکي) د عالمیانو دی. پوره ورکوئ تاسې پیمانه (کله چې چاته غله پیمانه کوئ) او مه کېږئ له کمو ورکوونکیو (د پیمانې) نه. او تول کوئ تاسې په تله برابره سره (او هیڅ کمۍ په هیڅ شان شي کې مه کوئ !).

تفسیر: یعنې په معاملاتو کې خیانت او بې انصافي مه کوئ ! هم هغسې چې د اخیستلو په وخت کې یې پوره اخلئ، او په هم هغه شان سره یې تلئ او پیمانه کوئ، نو د ورکولو په وخت کې یې هم پوره تلئ او پیمانه کوئ !.

وَلَا تَبۡخَسُوا النَّاسَ اَشۡيَآءَهُمۡ وَلَا تَعۡثَوۡا فِى الۡاَرۡضِ مُفۡسِدِيۡنَ ۝١٨٣

او مه كموئ تاسې خلقو ته څيزونه د دوی (او په هيڅ څيز كې د دوی حقوق مه ستنوئ !ـ منع كوئ)، او مه ګرځئ تاسې په ځمكه كې په دغه حال كې چې فساد كوونكي اوسئ.

تفسير: يعنې په ملك كې داړه مه اچوئ، او د خلقو حقوق مه تلف كوئ !.

وَاتَّقُوا الَّذِىۡ خَلَقَكُمۡ وَالۡجِبِلَّةَ الۡاَوَّلِيۡنَ ۝١٨٤ قَالُوۡۤا اِنَّمَاۤ اَنۡتَ مِنَ الۡمُسَحَّرِيۡنَ ۝١٨٥ وَمَاۤ اَنۡتَ اِلَّا بَشَرٌ مِّثۡلُنَا وَاِنۡ نَّظُنُّكَ لَمِنَ الۡكٰذِبِيۡنَ ۝١٨٦

او وويرېږئ له هم هغه (الله) څخه چې پيدا كړي يې يئ تاسې، او خلق ړومبني. وويل (أصحاب الأيكه) بېشكه همدا خبره ده چې ته له سحر كړو شويو نه يې (چې له ډېره سحره دې عقل مغلوب شوی دی). او نه يې ته مګر يو بشر انسان په شان ځمونږ، او بېشكه شان دا دی چې مونږ ګمان كوو پر تا چې خامخا (ته يې) له (جمله) د دروغجنانو (په دغه دعوی خپله كې).

تفسير: يعنې د نبوّت په دعوی كې، او د عذابونو په انذار او نورو وعدو او وعيدو او خبرو كې.

فَاَسۡقِطۡ عَلَيۡنَا كِسَفًا مِّنَ السَّمَآءِ اِنۡ كُنۡتَ مِنَ الصّٰدِقِيۡنَ ۝١٨٧

پس راوغورځوه پر مونږ يوه ټوټه له اسمانه كه يې ته له صادقانو رښتينو (په دغه دعوی خپله كې).

تفسير: يعنې كه ته ای شُعيبه ! صادق او رښتين يې؛ نو د اسمان يا د وريځو كومه ټوټه ولې پر مونږ باندې نه غورځوې؟ او نه مو پرې وژنې؟.

قَالَ رَبِّىۡۤ اَعۡلَمُ بِمَا تَعۡمَلُوۡنَ ۝١٨٨

وويل (شُعيب) رب ځما ښه عالم دی په هغو كارونو چې تاسې يې كوئ (نو جزاء به دركړي په هغو).

تفسير: يعنې دغه خبره خو يواځې الله ته ښه معلومه ده، چې پر كوم جرم باندې به په كوم وخت او څومره سزا وركړی شي؟ د عذاب نزول ځما كار نه دی، ځما كار يواځې دعوت تبليغ او ويښول دي، چې دغه مې انجام ته رسولی دی.

فَكَذَّبُوۡهُ فَاَخَذَهُمۡ عَذَابُ يَوۡمِ الظُّلَّةِ ؕ اِنَّهٗ كَانَ عَذَابَ يَوۡمٍ عَظِيۡمٍ ۝١٨٩

پس نسبت د دروغو وكړ دغو (صاحبانو د ځنګل) هغه (شُعيب) ته، نو ونيول دوی عذاب د ورځې د سيوري، بېشكه چې دغه (عذاب) وه عذاب د ورځې ډېرې لويې (چې ډېر لوی دی عذاب يې).

تفسير: د سايوان په شان داسې وريځ راغله، چې له هغه څخه اور اورېده، د لاندې په ځمكه كې سخته زلزله شوه، او يو سخت ويرروونكی غږ او كريكه هم پورته شوه، او په دې ترتيب ګرد قوم تباه شو، دغه قصه پخوا له دې نه هم مفصّله تېره شوې ده، هلته دې بيا په هغو تفاسيرو يو نظر وغورځاوه شي !.

إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَةً ۖ وَمَا كَانَ أَكْثَرُهُم مُّؤْمِنِينَ ﴿١٩٠﴾ وَإِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ﴿١٩١﴾ وَإِنَّهُ لَتَنزِيلُ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿١٩٢﴾ نَزَلَ بِهِ الرُّوحُ الْأَمِينُ ﴿١٩٣﴾ عَلَىٰ قَلْبِكَ لِتَكُونَ مِنَ الْمُنذِرِينَ ﴿١٩٤﴾

بېشکه چې په دغه (عذاب د صاحبانو د ځنګل) کې خامخا لوی دلیل (د قُدرت، او عبرت) دی، او نه وو اکثر د دوی مؤمنان. او بېشکه رب ستا خامخا هم دی دی ښه قوي غالب (په انفاذ د احکامو) ډېر رحم کوونکی دی. او بېشکه دغه (قرآن) خامخا نازل کړی شوی دی له (طرفه د) رب د عالمیانو (شعر سحر او باطلې قصې نه دي). نازل شوی دی په دغه قرآن سره روح امانتګر (یعنې راوړی دی دا قرآن جبریل الأمین). پر زړه ستا لپاره د دې چې شې ته له ویروونکیو (خلقو لره له عذابه د الله).

تفسیر: یعني لوی قرآنکریم هغه مبارک او عظیم الشأن کتاب دی، چې رب العالمین نازل کړی دی، او د جبریل أمین علیه السلام په وسیله ستا پر پاک او صاف زړه لېږلی شوی دی، همدغه پاک زړه وو چې د الله تعالی په علم کې د دغه درووند امانت د پورته کولو او ساتلو وړ (قابل) او لایق وو، لکه چې قرآني وحي راغله، او سم ستا په زړه کې قرآني خبرو ځای ونیو.

تا هغه ټولې د خپل زړه په غوږونو سره واورېدې، او پرې وپوهېدې، او محفوظې دې په کې وساتلې، ښایي چې د ﴿عَلَىٰ قَلْبِكَ﴾ په لفظ کې دغه ته هم اشاره شوي وي، چې د وحي نزول داسې دوه کیفیتونه درلول (لرل) چې په صحیحه احادیثو کې وارد شوي دي، یعنې کله به د «صلصلة الجرس» په شان راتله، او کله به پرښتې مخامخ راتللې، او د انسان په شان به یې بالمشافه خبرې کولې، په دغو کې به د قرآن وحي أغلبًا په ړومبني کیفیت سره راتله.

بِلِسَانٍ عَرَبِيٍّ مُّبِينٍ ﴿١٩٥﴾

په ژبه عربي ښکاره سره (راوړی دی دغه قرآن جبریل پر زړه ستا).

تفسیر: یعني په نهایت فصیح، ملیح، لایح عربي ژبه کې یې نازل کړ، له دې ځایه معلومېږي چې له ﴿عَلَىٰ قَلْبِكَ﴾ څخه دغه مراد نه دی چې یواځې قرآني مضامین د رسول الله صلی الله علیه وسلم پر زړه نازل شوي دي، او بیا رسول الله صلی الله علیه وسلم هغه پخپلو الفاظو سره اداء فرمایلي دي، بلکه الفاظ او معاني ټول سره یو ځای د رباني وحیې په وسیله د دوی پر مبارک زړه القاء شوي دي.

وَإِنَّهُ لَفِي زُبُرِ الْأَوَّلِينَ ﴿١٩٦﴾

او بېشکه (مضامین د) دغه (قرآن) خامخا په کتابونو د ړومبنیو کې (هم لیکلي دي).

تفسیر: یعني د لوی قرآن او د ده د محترم راوړونکي خبر په پخوانیو اسماني کتابونو کې موجود دی، پخوانیو انبیاوو پرله پسې دغه وړاندوینه او زیری کړی دی، لکه چې سره له زیاتو تحریفاتو او تبدیلاتو لا تر اوسه هم د داسې وړاندوینو یوه ذخیره موندله کېږي، او داسې هم مطلب کېدی شي چې د دغه پاک قرآن اکثریه مضامین اجمالاً یا تفصیلاً په پخوانیو کتابونو کې موندل کېږي، خصوصًا توحید، رسالت، قصص او نور هغه مضامین چې په هغو کې ټول سماویه کتابونه او ګرد انبیاء او مرسلین علیهم السلام متّفق او متحد دي.

اَوَلَمۡ يَكُنۡ لَّهُمۡ اٰيَةً اَنۡ يَّعۡلَمَهٗ عُلَمٰٓؤُا بَنِىۡٓ اِسۡرَآءِيۡلَ ﴿۱۹۷﴾

آیا نه ده دغو (کفّارو) ته دليل (په حقّانيت د قرآن دا خبره) چې پوهيږي پر دغه (قرآن) عالمان د بني اسرائيلو (او يقين پرې کوي بلکه لوی حجّت دی).

تفسیر: يعني د بني اسرائيلو علماء ښه پوهيږي چې دا هم د هغه کتاب او رسول الله دی، چې د هغه اطلاع په پخوانيو اسماني صحيفو کې ورکړې شوې وه، لکه د هغوی څخه ځينو علانيه او ځينو پخپلو مخصوصو مجالسو کې د دغه حق امر اقرار کړی دی، او ځينې انصاف خوښوونکي د همدغه علم په بناء مسلمان شوي هم دي، لکه عبد الله بن سلام او نور، الغرض د يوه منصف فهيم لپاره چې د هغه زړه د حق طالب وي، او له الله تعالی څخه هم ويريږي، په دغه ځيز کې لوی دليل د قدرت او عبرت شته، چې د نورو مذاهبو علماء هم پخپلو زړونو کې د دغه عظيم الشأن قرآن په حقّانيت پوهيږي، اګر که د ځينو عللو او عواملو لامله په ځينو اوقاتو کې د هغه په اعلام او اقرار سره جرأت نشي کولی.

وَلَوۡ نَزَّلۡنٰهُ عَلٰى بَعۡضِ الۡاَعۡجَمِيۡنَ ﴿۱۹۸﴾ فَقَرَاَهٗ عَلَيۡهِمۡ مَّا كَانُوۡا بِهٖ مُؤۡمِنِيۡنَ ﴿۱۹۹﴾

او که ناز ل کړی وی مونږ قرآن پر ځينو عجميانو باندې. پس لوستلی وی (ځينو عجميانو) دغه (قرآن) پر دغو (کفّارو)؛ نو نه به وو دوی پر ده باندې ايمان راوړونکي.

تفسیر: يعني تاسې خو د عربو فصحاوو څخه يئ، ممکن دي د معظمې مکې مشرکان داسې ووايي، چې دغه قرآن به تا له خپله ځانه جوړ کړی وي، حال دا چې دغه قرآن د اعجاز هغه حد ته رسېدلی دی، چې د هغه مثل ټول انسانان او پېريان هم نشي جوړولی او راوړلی، خو بيا هم د ويلو لپاره دغسې يو احتمال پيدا کولی شي، ليکن د دوی د ضد، عناد، شقاوت او بدبختي حال دا دی چې فرض يې کړئ، که دغه قرآن پر کوم غير فصيح عرب يا داسې عجمي انسان باندې نازلېدی چې پر يوه حرف عربي ويلو هم قادر نه وی، بلکه په فرض محال سره پر کوم لا يعقل حيوان نازلېده؛ خو بيا هم دغه خلق د هغه منونکي نه وو، په دغه وخت کې به يې څه نور احتمالات پيدا کول.

كَذٰلِكَ سَلَكۡنٰهُ فِىۡ قُلُوۡبِ الۡمُجۡرِمِيۡنَ ﴿۲۰۰﴾ لَا يُؤۡمِنُوۡنَ بِهٖ حَتّٰى يَرَوُا الۡعَذَابَ الۡاَلِيۡمَ ﴿۲۰۱﴾ فَيَاۡتِيَهُمۡ بَغۡتَةً وَّهُمۡ لَا يَشۡعُرُوۡنَ ﴿۲۰۲﴾ فَيَقُوۡلُوۡا هَلۡ نَحۡنُ مُنۡظَرُوۡنَ ﴿۲۰۳﴾

همداسې ننه ايستلی دی مونږ دا (تکذيب د قرآن) په زړونو د مشرکانو (په قراءت د نبي عربي سره). نه راوړي دوی ايمان په دې (قرآن) تر هغه پورې چې ووينې دوی عذاب دردناک. پس رابه شي (دغه عذاب) دوی ته يو ناڅاپه حال دا چې دوی به نه پوهيږي. پس وايي به دوی آيا يو مونږ چې انتظار راته کاوه شي (چې ايمان راوړو؟، نو وبه ويلی شي ورته چې نه).

تفسیر: شيخ الهند او ځينو نورو مفسرينو د ﴿سَلَكۡنٰهُ﴾ ترجمه داسې کړېده: «همداسې ننه ايستلی دی مونږ دا عناد او انکار په زړونو د مشرکانو کې، الخ»، يعني هغه انسان چې پر جرائمو او ګناهونو عادي شي، او خپلې ګردې قواوې په شرارت او سرکښی لګوي؛ نو الله تعالی هم سم له خپله عادته د ده زمام (واګې) ور سستوي، او د ده په زړه کې د انکار او تکذيب اثر ته ځای ورکوي، دغه تقرير د شيخ الهند (رحمه الله) له ترجمې سره سم وشو، ليکن ډېر مفسّرين د ﴿سَلَكۡنٰهُ﴾ ضمير د قرآن په طرف اړوي، يعني قرآن مو په دې ډول سره د مجرمانو په زړونو کې ورداخل کړی دی، چې دوی په خپلو زړونو کې ښه پوهيږي چې دغه له سره د بشر کلام نشي کېدی، خو بيا له ضده او عناده ايمان نه راوړي، او در ګرده تکذيب کوي، تر هغه پورې چې په دنيا يا آخرت کې دردناک عذاب پخپلو سترګو سره ووينې، نو هلته به

يې ومني، چې بېشکه نبي رښتين وو، او هغه کتاب چې له ځان سره يې راوړلى وو هم رښتيا وو، مګر دغه ويل به ورته هيڅ نفع نه ورسوي او چې کله د الله تعالى په عذاب ناڅاپه اخته شي نو بيا به د مهلت غوښتلو په شيبه کې شي ليکن دغه مهلت به ورته نه ورکول کيږي ځکه چې وخت يې تير شو.،

اَفَبِعَذَابِنَا يَسْتَعْجِلُوْنَ ﴿٢٠٤﴾ اَفَرَءَيْتَ اِنْ مَّتَّعْنٰهُمْ سِنِيْنَ ﴿٢٠٥﴾ ثُمَّ جَآءَهُمْ مَّا كَانُوْا يُوْعَدُوْنَ ﴿٢٠٦﴾ مَآ اَغْنٰى عَنْهُمْ مَّا كَانُوْا يُمَتَّعُوْنَ ﴿٢٠٧﴾

آيا پس په راتلو د عذاب ځمونږ کې دوى جلتي کوي؟. آيا پس وينې ته خبر راکړه ماته که چېرې نفع ورکړو مونږ دوى ته څو کاله (په حيات سره). بيا راشي دوى ته هغه (عذاب) چې وو دوى چې وعده يې کړې شوې وه (له دوى سره). نو نه دفع کوي له دوى نه عذاب هغه شى چې وو دوى چې نفع ورکولى شوه دوى ته (په هغه باندې).

تفسير: يعنې سره د دومره مهلت او ډيل چې پخوا له دې نه دوى ته ورکړى شوى وو، هغه به يې هم په هغه وخت کې په کار نه ورځي، په دغه وخت کې د دغو ډېرو کلونو مهلت کالعدم ورښکاري، او داسې به ګڼي چې په رښتيا سره دوى ډېر ژر نيولي شوي دي: ﴿كَاَنَّهُمْ يَوْمَ يَرَوْنَهَا لَمْ يَلْبَثُوْٓا اِلَّا عَشِيَّةً اَوْ ضُحٰهَا﴾ (د النازعات سورت، (۲) رکوع، (۴۶) آيت، (۳۰) جزء).

وَمَآ اَهْلَكْنَا مِنْ قَرْيَةٍ اِلَّا لَهَا مُنْذِرُوْنَ ﴿٢٠٨﴾ ذِكْرٰى ۛ وَمَا كُنَّا ظٰلِمِيْنَ ﴿٢٠٩﴾

او نه دى هلاک کړې مونږ هيڅ کلى (ښار) مګر چې وو هغه کلي او ښار ته ويروونکي (له عذاب د الله نه). لپاره د ذکر پند ورکولو دوى لره، او نه وو مونږ ظالمان (په هلاک د دوى کې).

تفسير: يعنې د کوم يو قوم د ژوندون ځادر هم داسې نه دى ټول کړى شوى، بلکه پخوا د عذاب له نزوله کافي مهلت ورکړى شوى دى، او ويښوونکي، ويروونکي او هوښياروونکى نبي ورلېږلى شوى دى، څو خلق په غفلت کې پاتې نه شي، کله چې هغوى په هيڅ ډول د انبياوو خبرو ته غوږ نه دى نيولى؛ نو وروسته له هغه ګرد سره تباه او برباد کړى شوي دي، (العياذ بالله).

وَمَا تَنَزَّلَتْ بِهِ الشَّيٰطِيْنُ ﴿٢١٠﴾ وَمَا يَنْۢبَغِيْ لَهُمْ وَمَا يَسْتَطِيْعُوْنَ ﴿٢١١﴾

او نه دى راوړى دا (قرآن) شيطانانو. او نه ښاييږي دوى ته (دغه راوړل) او نه طاقت او قدرت لري (شيطانان د راوړلو د قرآن).

تفسير: يعنې دغه کتاب د الله تعالى له جانبه جبريل امين راوړى دى، د شياطينو راوړى شوى نه دى، آيا دغه خبره شياطينو ته کله ممکنه ده، چې د داسې کتاب يو توری هم هغوى وويلى شي؟ د دوى د طبائعو خاصه خو ضلالت او ګمراهي ده، او پرته (علاوه) له فساد او ظلمت خورولو څخه بل څه کار نه لري، او دغه کتاب له اوله تر آخره پورې له رشد او صلاح او د هدايت له نوره ډک دى، چې د دې تعليم په اثر داسې يو مقدّس جمعيت تيار شوى دى، چې د هغوى په شان د ځمکې پر مخ تر اسمان لاندې ما سوا له انبياء الله څخه بل کوم متقي، صادق، موحد، او خائف من الله جمعيّت نشته، نو دغه کتاب د علومو او معارفو هيڅ يوه رابطه او مناسبت د شيطاني طبائعو سره نه لري، او نه شيطان د دې خبرې وړ (مستحق) او لايق دى، چې دغسې يو عظيم الشأن متبرّک د امانت بار پر خپلو اوږو واخيستى شي.

إِنَّهُمْ عَنِ السَّمْعِ لَمَعْزُولُونَ ﴿۲۱۲﴾

بېشکه دغه شیطانان له اورېدلو (د کلام د پرښتو) خامخا بر طرف منع کړی شوي دي.

تفسیر: یعنې د قرآن د نزول په وخت کې د هغه د حفاظت لپاره داسې زوروري غیبي پیرې درولې شوي دي، چې شیاطین له سره هغه ته نشي ورنژدې کېدی، او نه یو توری یې له لاري تښتولی شي، کما قال الله تعالی: ﴿وَأَنَّا كُنَّا نَقْعُدُ مِنْهَا مَقَاعِدَ لِلسَّمْعِ ۖ فَمَن يَسْتَمِعِ الْآنَ يَجِدْ لَهُ شِهَابًا رَّصَدًا﴾ (۲۹ جزء، د الجن سورت (۱) رکوع (۹) آیت)، ﴿فَإِنَّهُ يَسْلُكُ مِن بَيْنِ يَدَيْهِ وَمِنْ خَلْفِهِ رَصَدًا﴾ (۲۹ جزء، د الجن سورت (۲) رکوع (۲۷) آیت)، ﴿لَّا يَأْتِيهِ الْبَاطِلُ مِن بَيْنِ يَدَيْهِ وَلَا مِنْ خَلْفِهِ ۖ تَنزِيلٌ مِّنْ حَكِيمٍ حَمِيدٍ﴾ (د حم السجده سورت (۵) رکوع، (۴۲) آیت، (۲۴) جزء).

تنبیه: د شیاطینو د غیبي خبرو د اورېدلو لپاره د کوښښ او د دوی ناکام پاتې کېدلو په متعلق د «حجر» د سورت په شروع کې مفصّل کلام کړی شوی دی؛ هلته دې ولوستل شي !.

فَلَا تَدْعُ مَعَ اللَّهِ إِلَٰهًا آخَرَ فَتَكُونَ مِنَ الْمُعَذَّبِينَ ﴿۲۱۳﴾ وَأَنذِرْ عَشِيرَتَكَ الْأَقْرَبِينَ ﴿۲۱۴﴾ وَاخْفِضْ جَنَاحَكَ لِمَنِ اتَّبَعَكَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿۲۱۵﴾ فَإِنْ عَصَوْكَ فَقُلْ إِنِّي بَرِيءٌ مِّمَّا تَعْمَلُونَ ﴿۲۱۶﴾

پس مه بوله ته له الله سره معبود بل (حاکم، او که دې داسې وکړه) پس شې به ته له عذاب ورکړ شویو. او ویروه ته (له عذابه ای محمده ! هغه) خپلوان د تا چې ډېر نژدې دي (درته). او ښکته کړه وزر خپل (یعنې نرمي وکړه) هغه چاته چې متابعت یې کړی دی ستا له مؤمنانو نه. پس که نافرماني وکړي (دغه خپلوان دې له تانه؛) پس ووایه ته (ای محمده ! دوی ته) بېشکه زه بېزاره یم له هغه (شرک او معاصي) چې کوئ یې تاسې.

تفسیر: دغه یې فرمایلي دي محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم ته او اورولي یې دي نورو ته، یعنې کله چې دغه کتاب بلاشک او شبهه د الله تعالی له جانبه نازل کړی شوی دی، شیطان د یوې ذرې په اندازه هم په کې مداخله نه ده کړې، نو د قرآن پر تعلیم ټګ وکړه، چې په کې أصل الأصول توحید دی، د شرک او کُفر او تکذیب لاره مه اختیاروه، که نه د الله تعالی له عذابه د نجات هیڅ لاره نشته، ځینو مفسّرینو دا خطاب عام کړی هر هغه چاته چې صلاحیت د مخاطبې د دې خطاب لري.

یعنې له نورو څخه پخوا خپلو اقاربو او خپلوانو ته تنبیه ورکړئ، چې په خیر غوښتلو کې د دوی حق مقدم دی، برسېره په دې د انسانانو د صداقت او حقّانیت امتحان او ازموینه هم د خپلو او اقاربو په معاملو کې اخیستل کېږي، شاه صاحب لیکي: «کله چې دغه آیت نازل شو؛ رسول الله صلی الله علیه وسلم ګردو قُریشو ته په زوره واوروه، آن تر عمي (ترور) او لور او اکا پورې یې هم ورساوه، چې د خپلو ځانونو لپاره فکر وکړئ، چې د الله تعالی په حضور کې تاسې مخامخ کیدونکي یئ، او زه هلته ستاسې لپاره هیڅ نشم کولی.

وَتَوَكَّلْ عَلَى الْعَزِيزِ الرَّحِيمِ ﴿۲۱۷﴾

او توکل وکړه (په ټولو مهماتو کې) پر ښه قوي غالب (په انفاذ د احکامو) ډېر رحم کوونکي.

تفسیر: یعنې نافرماني کوونکی هر څوک چې وي، او هومره چې وي؛ ستا هیڅ نشي خرابولی، له ګردو څخه بېزاره او یواځې پر پاک الله تعالی اعتماد او اطمینان ولره، چې لوی زبردست ذات دی، او د هیچا هیڅ شی د ده په مقابل کې نشي چلېدی، او رحم او مهرباني کوونکی هم دی، لکه چې دی له خپلې مهربانۍ هر وخت پر تا د مهربانۍ نظر لري، او خپل رحمت او عنایت دربانديې مبذولوي.

الَّذِیْ یَرٰىكَ حِیْنَ تَقُوْمُ ﴿۲۱۸﴾ وَتَقَلُّبَكَ فِی السّٰجِدِیْنَ ﴿۲۱۹﴾

هغه (الله) چې ويني تا کله چې پاڅېږي يواځې (لپاره د تهجّد) او (هم ويني) ګرځېدل اوښتل راوښتل ستا (په صف د) ساجدانو کې.

تفسير: کله چې ته د لمانځه لپاره درېږې، او د جماعت په لمانځه کې نقل او حرکت رکوع او سجود او نور کوې، او د مقتديانو حال احوال ته ګورې.

اِنَّهٗ هُوَ السَّمِیْعُ الْعَلِیْمُ ﴿۲۲۰﴾ هَلْ اُنَبِّئُكُمْ عَلٰى مَنْ تَنَزَّلُ الشَّیٰطِیْنُ ﴿۲۲۱﴾ تَنَزَّلُ عَلٰى كُلِّ اَفَّاكٍ اَثِیْمٍ ﴿۲۲۲﴾

بېشکه دغه (الله) هم دی دی ښه اورېدونکی (د ټولو اقوالو) ښه علم والا (په ټولو احوالو). آيا خبر درکړم زه تاسې ته (ای مشرکانو) په هغو (خلقو) چې کوزيږي شيطانان (پر هغوی). (بيا پخپله الله فرمايي) کوزيږي (شيطانان) پر هر ډېر دروغجن كذّاب ډېر ګناهګار.

تفسير: دلته بيا د قرآن په صدق او د شان پر عظمت تنبيه فرمايي، يعنې آيا داسې ويل کېدی شي چې (معاذ الله) شيطان پرې وحي راوړه؟ راځئ چې زه تاسې ته وښيم چې شيطاني وحي پر څه قسم خلقو نازليږي؟ هغه پر دروغجنانو بدمعاشانو او بدکارانو باندې راځي، ځکه چې شيطانان له رښتينو او نېکو انسانانو څخه بيخي مرور او بېزاره او هغوی ته په بده سترګه ګوري، او له هغو دروغجنانو دغابازانو مکارانو څخه خوښي او خوشالي کوي، چې د ده له مرضي سره برابر وي، ښه، له ګردو صادقانو څخه زيات صدّيق او له ګردو نېکانو څخه زيات نېک او متقي انسان د شيطاني وحي سره څه نسبت لري؟ د رسول الله صلى الله عليه وسلم صدق، امانت، اتقاء، طهارت، خوف عن الله خو هغه عالي اوصاف دي، چې د صباوت له وخته د نبوّت تر مدّت پورې د ده ګرد قوم هغه منلي دي، او تسليموي يې، تر دې چې «الصادق الأمين» لقب د همدغو له جانبه همدوی ته ورکړی شوی وو.

یُّلْقُوْنَ السَّمْعَ وَاَكْثَرُهُمْ كٰذِبُوْنَ ﴿۲۲۳﴾

چې ږدي (دا شيطانان) غوږ (خبرو د پرښتو ته) او اکثر د دوی دروغجنان دي. (يا غورځوي شيطان خپلې اورېدلې شوې خبرې له ملائکو کاهنانو ته چې افّاک اثيم دی، او زياتره د دوی دروغجنان دي، چې زياترې خبرې يې دروغ دي).

تفسير: يعنې شياطين د غيبي امورو څخه د يوه نه يوه جزئي امر د خبرو په متعلق کوم شيان له ورا د تښتېدلو په منځ کې اوري، په هغو کې سل نورې خبرې له خپله ځانه ګډوي، او بيا هغه خپلو کاهنو دوستانو ته رسوي، دغه د دوی د وحي حقيقت دی، پر خلاف د دې د انبياوو وحي داسې منظمه او مرتبه محفوظه ده، چې د هغې يو حرف يو حرکت هم نشي پاتې کېدی، ځينو د ﴿یُلْقُوْنَ السَّمْعَ﴾ معنی داسې اخيستې ده، چې شياطين د ملأ الأعلى په طرف غوږ ږدي، که کومه غيبي خبره يا غږ يې غوږ ته ورسيږي، يا دروغجنو ګناهګارانو د شيطان خوا ته غوږونه نيولي وي، که کومه خبره له هغوی ځنې واوري، او بيا ژر تر ژره يې خوروی کوي.

وَالشُّعَرَآءُ یَتَّبِعُهُمُ الْغَاوٗنَ ﴿۲۲۴﴾

او (کافران) شاعران متابعت کوي د دوی ناپوهان (بې لارې).

تفسير: کافرانو به رسول الله صلى الله عليه وسلم ته (استغفر الله) کله کاهن، کله شاعر ويل؛ نو دلته فرمايي چې د شاعرئ خبرې محض تخيّلات دي، او له تحقيق سره بيخي تعلّق نه لري، نو ځکه په هغه خبره کې ماسوا د مجالسو د تودوالي او

د خوښې او ساعت تېرئ او چړچې او واه واه ویلو بل کوم مستقل هدایت نه دی، حال دا چې د دغه رسول الله صلی الله علیه وسلم د پاك صُحبت په میمنیت او د دغه قرآن په برکت په زړهاوو سړیو د نېکۍ او هدایت لارې موندلې دي.

﴿أَلَمْ تَرَ أَنَّهُمْ فِي كُلِّ وَادٍ يَهِيمُونَ ﴿۲۲۵﴾﴾

آیا نه وینې ته چې بېشکه دوی (شاعران) په هرې کندې او هرې پندې د (خبرې) کې سرګردانه ګرځي (او ښکته په کې ډوبیږي، او پروا نه کوي چې دا حق دی که باطل).

تفسیر: یعنې هر مضمون چې د دوی په لاس کې ولوېد؛ نو دوی هغه پسې اوړدوي، که د چا په تعریف او ستاینه (صفت) کې ولګېدل؛ نو هغه اسمان ته خېژوي، او که د چا په مذمّت کې لګیا شول؛ نو د ټولې دنیا عیوب او مذمّت په هغه کې راټولوي، موجود معلوم ګرځوي، او له معدوم څخه یو خورا ډېر ثابت او معلوم او موجود منظوموي، الغرض دروغ، مبالغه، تخیّل د دوی د کیڼ لاس معمولي لوبې دي، په هره صحراء او بیدیا کې چې یو ځلې دوی سم شي، بیا نـو دوی بېرتـه مخ ګرځوونکي نـه دي، نـو ځکه د اشعارو پـه نسبت مشهور دي چې: «أكذبه أحسنه»، څومره چې شعر دروغجن وي هم هغومره ښائسته ګڼل کیږي.

﴿وَأَنَّهُمْ يَقُولُونَ مَا لَا يَفْعَلُونَ ﴿۲۲۶﴾﴾

او بېشکه دغه (شاعران) وایي هغه چې نه یې کوي دوی.

تفسیر: یعنې کله چې اشعار لولي؛ نو داسې درښکاري چې د ده قائل به له ځمري څخه زیات زړور وي، او کله چې ویې ګوري؛ نو په انتهایي درجه ډارن، بې زړه او جبان درښکاري، او کله بالعکس چې دوی وګورې؛ روغ رمټ پیاوړي (تکړه) او مضبوط درښکاري، ولې د دوی د اشعارو له لوستلو څخه داسې درڅرګندیږي (درښکاریږي) چې د دوی روح قبض شوی، یا یې نبضین له حرکته لویدلي دي، او اوس به مري.

الغرض د الله تعالی دغه معظّم رسول چې خاتم الأنبیاء دی د دغه جماعت سره هیڅ علاقه او ارتباط نه لري، او له همدغه جهته یې فرمایلي دي: ﴿وَمَا عَلَّمْنَاهُ الشِّعْرَ وَمَا يَنبَغِي لَهُ﴾، د محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم هره خبره سره کره، جوته، رښتیا، حقه او روښانه، او د تحقیق، عدل او انصاف په میزان کې تللې شوې وه، هره خبره چې د دوی له مبارکې ژبې څخه وته؛ هم هغه به عملاً لېدلې کېده، آیا شاعر د داسې صفاتو خاوند دی؟ او شاعر هم دې ته ویلی شي؟ کلاّ وحاشا، ثمّ کلاّ وحاشا.

﴿إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَذَكَرُوا اللَّهَ كَثِيرًا وَانتَصَرُوا مِن بَعْدِ مَا ظُلِمُوا ۗ وَسَيَعْلَمُ الَّذِينَ ظَلَمُوا أَيَّ مُنقَلَبٍ يَنقَلِبُونَ ﴿۲۲۷﴾﴾

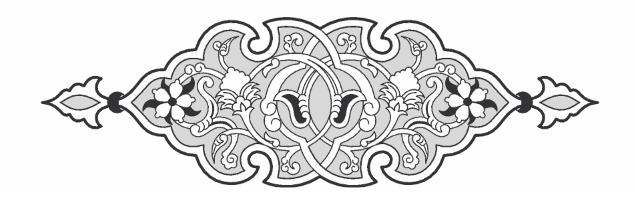
مګر (نه دي مذموم) هغه (شاعران) چې ایمان یې راوړی دی، او کړي یې دي ښه (عملونه)، او یادوي دوی الله ډېر، او بدل اخلي (له کفّارو په هجو د کفّارو) وروسته له هغه چې ظلم کړی شوی وي (پر هغو)، او ژر به پوه شي هغه کسان چې ظلم یې کړی دی؛ چې کوم ځای ته به بېرته لاړ شي دوی (یعنې بد ځای ته به لاړ شي پس له مرګه).

تفسیر: مګر هغه څوك چې په هر شعر کې د الله تعالی حمد ووایي، یا د نېکۍ په لوري ترغیب ورکړي، یا د کفر مذمّت یا د ګناه خرابي څرګنده (ښکاره) کړي، یا د هغو کافرانو هجو او بدي ووایي، چې د اسلام هجو کوي، یا که څوك ده ته ایذاء او ضرر ورسوي؛ د هغه ځواب د اعتدال په اندازه ورکړي؛ نو داسې شعر ویل نه دي مذموم، لکه

چې حسّان بن ثابت رضي الله تعالی عنه او نورو به همداسې اشعار ويل، نو ځکه رسول الله صلی الله علیه وسلم پر ده امر صادر کړ، چې د کفّارو جواب ورکړه، روح القُدس ستا سره دی.

د ﴿مِنۢ بَعۡدِ مَا ظُلِمُواْ﴾ په مناسبت يې وفرمايل چې: ظالمانو ته به عنقريب خپله آخره خاتمه او انجام معلومېږي، چې د دوی اوښ پر کومه ډډه پرېوځي؟ له کردو څخه زيات ظلم دا دی چې د الله تعالی کتابونو او انبياوو ته د دروغو نسبت کوي، او په کاهن او شاعر ويلو سره يې تکذيب کوي.

تمت سورة الشعراء بفضل الله تعالى وحسن توفيقه.

«د (النمل) سورت مكي دى، (۹۳) آيتونه (۷) ركوع لري، په تلاوت كې (۲۷) او په نزول كې (۴۸) سورت دى، وروسته د (الشعراء) له سورت څخه نازل شوى دى».

بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِيۡمِ

(شروع كوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم كوونكى دى.

طٰسٓ تِلۡكَ اٰيٰتُ الۡقُرۡاٰنِ وَكِتَابٍ مُّبِيۡنٍ ۝ هُدًى وَّبُشۡرٰى لِلۡمُؤۡمِنِيۡنَ ۝ الَّذِيۡنَ يُقِيۡمُوۡنَ الصَّلٰوةَ وَيُؤۡتُوۡنَ الزَّكٰوةَ وَهُمۡ بِالۡاٰخِرَةِ هُمۡ يُوۡقِنُوۡنَ ۝ اِنَّ الَّذِيۡنَ لَا يُؤۡمِنُوۡنَ بِالۡاٰخِرَةِ زَيَّنَّا لَهُمۡ اَعۡمَالَهُمۡ فَهُمۡ يَعۡمَهُوۡنَ ۝

دا (آيتونه د دې سورت) آيتونه د قرآن، او د كتاب مبين (ښكاره بيانوونكي) دي. (دغه قرآن) سمه صافه لاره ښوونكى دى (ټول جهان ته) او زيرى وركوونكى دى مؤمنانو ته (په نعيم سره). هغه (مؤمنان) چې قائموي (سم اداء كوي سره له ټولو حقوقو) لمونځ، او وركوي زكات (د اموالو خپلو)، او دوى په (ورځې) آخرې (چې قيامت دى) هم دوى يقين كوي (چې خامخا به راشي په حقه سره). بېشكه هغه كسان چې نه راوړي ايمان په (ورځې) آخرې (چې قيامت دى)؛ ښايسته كړي دي مونږ دوى ته (قبيحه) عملونه د دوى، پس دوى حيران سرګردانه دي (په دغو بدو اعمالو خپلو كې).

تفسير: يعني هر هغه څوك چې له ده سره د آخرې خاتمې او انجام فكر او انديښنه نه وي؛ نو هغه دې د همدغې فاني دنيا په فكر او انديښنه كې ډوب پروت وي، او د ده د ګردو كوښښونو مركز همدغه څو ورځنى دنيوي ژوندون دى، او د هغه كتاب او نبي په طرف له سره نه ګوري، چې د دوى مخ له هغه فاني طرف نه د عاقبت او باقي ژوندون په طرف اړوي او متوجه كوي يې، او نه ورته فكر او توجّه كوي، دوى په دنيوي عيش او مينه كې داسې غرق او ډوب تللي دي، چې د هاديانو خبرو ته له سره غوږ نه ږدي، بلكه پر دوى مسخرې كوي او ملنډې وهي، پر اسماني صحائفو طعني وي، او پر انبياوو مزاح كوي، او همدغه وضعيت پخپل فكر او زعم ښه بولي، او پرله پسې په همدغې ګمراهى كې ترقي او پرمختګ كوي.

تنبيه: د «تزيين» نسبت د الله تعالى په طرف له دې حيثيته شوى دى، چې د هر شي خالق او مالك همدى دى، پر كوم سبب باندې د مسبب ترتّب بې د ده د مشيت او ارادې څخه نشي كېدى، لكه چې په نورو ځايونو كې د اضلال، د ختم، د طبع او د نورو نسبت هم ده ته شوى دى.

اُولٰٓئِكَ الَّذِيۡنَ لَهُمۡ سُوۡٓءُ الۡعَذَابِ وَهُمۡ فِى الۡاٰخِرَةِ هُمُ الۡاَخۡسَرُوۡنَ ۝

دا هم هغه كسان دي چې مقرر دى دوى ته ډېر بد عذاب (په دنيا كې) او دوى په آخرت كې هم دوى زيانكاران دي.

تفسير: يعني هلته به له ګردو څخه زيات همدوى په نقصان او خساره كې پراته وي.

﴿وَإِنَّكَ لَتُلَقَّى الْقُرْآنَ مِن لَّدُنْ حَكِيمٍ عَلِيمٍ﴾ ۶

او بېشکه ته (ای محمده !) خامخا دربنوولی کیږي (دررسیږي) تاته قرآن له نزده د ښه حکمت والا ښه علم والا (چې الله دی).

تفسیر: یعنې دغه بدبختان پرېږده چې د ضلالت په تیه (میره) کې سرګردانه وګرځي، کله چې دوی د عظیم الشأن قرآن قدر او عزت ونه پېژنده، او د ده د هدایاتو او بشاراتو څخه یې فائده وانخیستله؛ نو ښایي چې د دوی حال او احوال همداسې کېدی، تاسې الله تعالی ته شکر وکړئ، چې د دغه علیم او حکیم له جانبه له ټولو څنې زیات عظیم الشأن کتاب (قرآن) تاسې ته مرحمت شوی دی، چې له هغه څخه تل تاسې ته جدید جدید فوائد دررسیږي، او په هغه کې مؤمنانو ته بشارات او مکذبانو ته عبرتناکه واقعات اورول شوي دي، څو د صادقانو زړونه مضبوط او قوي او د دروغو حمایت کوونکي پر خپلې بدې خاتمې او خراب انجام مطلع شي، لکه چې په همدې غرض وروسته له دې نه د موسی علیه السلام او د فرعونیانو قصه اوروله کیږي.

﴿إِذْ قَالَ مُوسَىٰ لِأَهْلِهِ إِنِّي آنَسْتُ نَارًا﴾

(یاد کړه) هغه وخت چې وویل موسی ښځې خپلې ته بېشکه چې ما ولید یو اور (له لرې).

تفسیر: دغه له «مدین» نه د راتګ په وخت کې څه وخت چې دوی «وادي» ته ورنژدې شو، کله چې یې په یوه یخه توره تیاره شپه کې لاره ورکه کړې وه، د موسی علیه السلام وینا ده چې له خپلې ښځې سره یې کوي، د دغه مفصله قصه د «طه» د سورت په تفاسیرو کې پخوا تېره شوې ده، هلته دې بیا ولوستی شي.

﴿سَآتِيكُم مِّنْهَا بِخَبَرٍ أَوْ آتِيكُم بِشِهَابٍ قَبَسٍ لَّعَلَّكُمْ تَصْطَلُونَ﴾ ۷

ژر به راوړم تاسې ته له دې (ځای د اوره) خبر (حال د لارې) یا به راوړم تاسې ته لمبه لګولې (په سر د پلتې یا لرګي) لپاره د دې چې تاسې تاوده شئ (په هغه اور).

تفسیر: یعنې د لارې خبر او پته تاته راوړم که دغه اور سره نژدې څوک وي، که نه اقلا ستاسې د تودېدلو لپاره کومه لمبه یا څکروټه به راوړم.

﴿فَلَمَّا جَاءَهَا نُودِيَ أَن بُورِكَ مَن فِي النَّارِ وَمَنْ حَوْلَهَا وَسُبْحَانَ اللَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ﴾ ۸

پس کله چې راغی دغه (موسی) هغه (اور) ته ؛ غږ وکړ شو داسې چې برکتناک کړی شوی دی هغه چې په دغه اور کې دی، او هغه چې چاپېر دی له دغه (اوره)، او (غږ وکړ شو چې) پاکي ده الله ته چې رب (پالونکی) د عالمیانو دی.

تفسیر: کله چې موسی علیه السلام هلته ورسېد؛ دغه خبره ورته معلومه شوه، چې دغه دنیوي اور نه دی، بلکه غیبي او نوراني اور دی، چې په هغه کې د الله تعالی د انوارو آثار ځرګندیږي (راښکاره کیږي)، ښایي چې دغه به هم دا وي چې په حدیث کې د هغه په نسبت فرمایلي شوي دي: «حجابه النار»، یا «حجابه النور»، بیا پرې غږ وشو: ﴿أَن بُورِكَ مَن فِي النَّارِ وَمَنْ حَوْلَهَا﴾ یعنې د ځمکې دغه ټوټه مبارکه ده، او په دغه اور کې چې کومه تجلّي ده؛ هغه هم مبارکه ده، او د ده په منځ او شاوخوا کې کوم ذوات چې دي؛ هغوی ګرد مقدس دي، مثلاً پرښتې، یا پخپله موسی علیه السلام، هغه ګرد سره مبارک دي، دغه یې اغلبًا د موسی علیه السلام د مأنوس ګرځولو او د اعزاز او اکرام لپاره فرمایلي دي.

يٰمُوسٰى إِنَّهُ أَنَا اللهُ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٩﴾

اى موسى ! شان دا دى چې زه يم الله ښه غالب قوي (په انفاذ د احكامو) ښه حكمت والا (چې هر كار په تدبير او مصلحت سره كوم).

تفسير: يعنې په دغه وخت كې له تا سره زه پخپله غږېدونكى يم.

وَأَلْقِ عَصَاكَ ۚ فَلَمَّا رَآهَا تَهْتَزُّ كَأَنَّهَا جَانٌّ

او غورځوه همسا خپله (نو يې وغورځوله)، پس كله چې وليدله (موسى) هغه (همسا) چې خوځېدله؛ ګواكې دغه (همسا) يو نرى سپين ځغاستونكى مار دى.

تفسير: ښايي په ابتداء كې به نرى وي، يا به د حركت د سرعت لامله دغه تشبيه وركړى شوي وي، نه د جُثې د صغارت لامله.

وَلَّىٰ مُدْبِرًا وَلَمْ يُعَقِّبْ ۚ يٰمُوسٰى لَا تَخَفْ إِنِّي لَا يَخَافُ لَدَيَّ الْمُرْسَلُونَ ﴿١٠﴾

نو مخ يې ترې وګرځاوه په شا تلونكى، او راونه ګرځېده بېرته، (نو بيا غږ ورته وشو) اى موسى ! مه وېرېږه (له دې ماره)، بېشكه زه چې يم نه وېرېږي په نزد ځما مرسلان (پيغمبران ـ له هيڅ شي نه).

تفسير: يعنې مرسلانو ته نه دي لايق چې وروسته څمونږ د قرب دربار د رسېدلو څخه له همسا يا مار يا د بل كوم مخلوق څخه ووېرېږي، په دغه مقام كې ښايي چې د دوى زړونو ته انتهايي سكون او طمأنينت حاصل شي.

تنبيه: دغه طبيعي خوف دى، چې د نبوّت سره څه منافات نه لري.

إِلَّا مَنْ ظَلَمَ ثُمَّ بَدَّلَ حُسْنًا بَعْدَ سُوءٍ فَإِنِّي غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿١١﴾

ليكن هغه څوک چې ظلم يې كړى وي (په ځان خپل) بيا بدل راوړي نيكي وروسته له بدۍ (چې په صدق سره ثابت شي)؛ پس بېشكه زه ښه بخښونكى يم (د خطياتو) ډېر رحم كوونكى يم.

تفسير: دغه منقطع استثناء ده، يعنې وروسته له دې نه چې د الله تعالى قرب ته ورسېدې؛ تا ته هيڅ وېره او انديښنه نه ده په كار، خوف او انديښنه يواځې هغه چاته په كار ده چې كومه ګناه يا خطا يا تقصير يې كړى وي، چې د هغه په نسبت هم څمونږ په دربار كې داسې قاعده شته، چې وروسته له ګناه كه كوم سړى په صدق او اخلاص سره توبه وباسي، او خپل اعمال او احوال اصلاح او درست كړي، او د نېكيو او حسناتو په وسيله خپله بدي او سيئات محو او وركړ كړي؛ نو الله تعالى يې پخپل رحمت سره معافوونكى دى.

وَأَدْخِلْ يَدَكَ فِي جَيْبِكَ تَخْرُجْ بَيْضَاءَ مِنْ غَيْرِ سُوءٍ ۖ فِي تِسْعِ آيَاتٍ إِلَىٰ فِرْعَوْنَ وَقَوْمِهِ ۚ إِنَّهُمْ كَانُوا قَوْمًا فَاسِقِينَ ﴿١٢﴾

او ننباسه لاس خپل په ګرېوان خپل كې؛ نو وبه وځي (په خلاف د طبيعي لون خپل) تک سپين بې له كومه عيبه (او مرض، پس سره له دې دواړو معجزو چې حساب دي) په نهو معجزو ستا كې (ورشه) طرف د فرعون ته او قوم د ده ته، بېشكه دوى دي يو قوم فاسقان (وتونكي له فرمان).

تفسير: د دغو معجزاتو بيان د «بني اسرائيل» په سورت كې د ﴿وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَىٰ تِسْعَ آيَاتٍ بَيِّنَاتٍ فَاسْأَلْ بَنِي إِسْرَائِيلَ إِذْ جَاءَهُمْ﴾ الآية ـ آيت لاندې ليكلى شوى دى، هلته دې ولوستل شي !.

فَلَمَّا جَآءَتْهُمْ ءَايَٰتُنَا مُبْصِرَةً قَالُوا۟ هَٰذَا سِحْرٌ مُّبِينٌ ﴿١٣﴾ وَجَحَدُوا۟ بِهَا وَٱسْتَيْقَنَتْهَآ أَنفُسُهُمْ ظُلْمًا وَعُلُوًّا ۚ فَٱنظُرْ كَيْفَ كَانَ عَٰقِبَةُ ٱلْمُفْسِدِينَ ﴿١٤﴾

پس کله چې راغلل (فرعون او فرعونيانو ته) آيتونه (معجزې د قدرت) ځمونږ ښکاره روښاني؛ نو وويل دوی چې: دغه سحر (کوډې) دی ښکاره. او منکران شول دوی په دغو (آيتونو)، حال دا چې يقين کړی وو په دغو معجزاتو نفسونو د دوی (چې حق او له جانبه د الله دي، ليکن انکار ترې وکړ دوی) له جهته د ظلم او سرکښی، پس وګوره څرنګه وو عاقبت (آخره خاتمه) د مفسدانو (من الغرق والحرق).

تفسير: يعنې کله چې وقتًا فوقتًا د دوی د سترګو د خلاصولو لپاره هغه معجزې ورښودلې کېدې؛ نو دوی به ويل چې: دغه ګردې کوډې او جادو دی، حال دا چې د دوی په زړونو کې په يقيني ډول سره دغه خبرې ځای نيولی وو، چې موسی عليه السلام رښتين دی، او دغه معجزې چې راښيي يقينًا د الله تعالی د قُدرت دلائل دي، سحر، جادو، شعبذه، نظر بندي او بل کوم باطل شی نه دی، او تش د بې انصافی، غرور او تکبر لامله عمدًا او د خپل ضمير په خلاف د حق تکذيب او له صدق څخه دوی انکار کاوه، بيا نو څه وشو؟، څو ورځې وروسته له دې نه دغه خبره ورمعلومه شوه چې د داسې ضد کوونکيو معاندانو مفسدانو انجام او عاقبت څه کيږي؟ دوی ټول د قُلزم د بحيرې د امواجو يوه ګوله شول، او هيڅ يوه ته يې ګور او کفن هم نه شو ورپه برخه.

وَلَقَدْ ءَاتَيْنَا دَاوُۥدَ وَسُلَيْمَٰنَ عِلْمًا ۖ وَقَالَا ٱلْحَمْدُ لِلَّهِ ٱلَّذِى فَضَّلَنَا عَلَىٰ كَثِيرٍ مِّنْ عِبَادِهِ ٱلْمُؤْمِنِينَ ﴿١٥﴾

او خامخا په تحقيق ورکړی وو مونږ داود ته او سليمان ته يو خاص علم، او وويل دواړو چې: ټولې ثناوې ستاينې (صفتونه) دي الله ته، هغه چې مشرتيا (فضيلت) يې راکړی دی مونږ ته پر ډېرو له (هغو) بندګانو خپلو چې مؤمنان دي.

تفسير: سُليمان د داود عليهما السلام ځوی وو، دغه پلار او ځوی ته هر يوه ته الله تعالی علم ورعطاء کړی وو، شرايع، احکام، د سياست اصول، حکومت چلول او نور ګرد علوم د دې لفظ لاندې داخل شول، هغه علم چې الله تعالی داود او سليمان عليهما السلام ته ورکړی وو؛ د هغه اثر دا وو چې دوی د الله تعالی د انعاماتو شکر اداء کاوه، د الله تعالی د کوم نعمت شکر اداء کول د هغه اصلي نعمت څخه لوی نعمت دی.

«پر ډېرو» يې ځکه وفرمايل؛ چې ډېرو نورو بندګانو ته الله تعالی پر دوی فضيلت ورکړی دی، پاتې شو پر ګردو مخلوقاتو کلي فضيلت لرل؛ نو دغه انعام او اکرام په ګردو انسانانو کې ځمونږ سيد الكونين خاتم المرسلين فخر الأولين والآخرين محمد رسول الله صلى الله عليه وسلم ته په برخه شوی دی، اللهم صل وسلم وبارك عليه وعلى آله وأصحابه أجمعين.

وَوَرِثَ سُلَيْمَٰنُ دَاوُۥدَ

او ميراث واخيست سليمان (نبوّت، علم، سلطنت) له داود څخه (له نوره اولاده يې).

تفسير: يعنې د داود عليه السلام په ځامنو کې د ده اصلي ولي عهد او خليفه سُليمان عليه السلام شو، چې د ده په مبارک ذات کې الله تعالی نبوّت او سلطنت دواړه جمع کړي وو، او داسې مملکت او حکومت يې ورعطاء کړی وو، چې له ده څخه وړاندې او وروسته د بل چا په برخه کې داسې يو صوري او معنوي، ظاهري او باطني عظمت او شوکت نه دی جمع شوی، انسانان، پيريان، طيور، هواء، او نور ټول ورته مسخّر شوي وو، لکه چې د «سبأ» په سورت کې راځي.

وَقَالَ يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ عُلِّمۡنَا مَنطِقَ ٱلطَّيۡرِ

او وویل (سُلیمان) ای خلقو ! ښوولې شوي دي مونږ ته خبرې د الوتونکیو مرغانو.

تفسیر: له دغې خبرې څخه انکار ګواکې د بداهت څخه د انکار په منزلت دی چې طیور او پرندګان کومې خبرې او چړپړ چې کوي، په هغه کې تر یوه حده پورې د افهام او تفهیم شان موندلی کیږي، یو مرغه څه وخت چې خپله جوړه ځان ته رابولي، یا د داني ورکولو لپاره خپلو نورو ملګرو ته هم خبر ورکوي؛ په دغو ګردو حالاتو کې د ده بولي، لهجه او غږېدل له سره یو شان نه دي، لکه چې د طیورو مخاطبین او سامعین دغه فرق او توپیر په ښه شان سره محسوسولی شي، نو له دې نه مونږ پوهېدی شو، چې د نورو احوالو او ضروریاتو په وخت کې هم د دوی په دغو چونېدلو کې اګر که مونږ ته ډېر متشابه او متقارب هم راښکاره شي، کوم داسې لطیف او خفیف تفاوت او توپیر به ضرور وي، چې پر هغه باندې به دوی پخپلو منځونو کې سره پوهیږي.

د حیواناتو لپاره د جزئي ادراکاتو حصول خو لا له پخوا څخه مسلّم دی، لیکن د اوروپا جدید تحقیقات اوس د حیواناتو عاقلیت د آدمیت تر سرحد پورې قریب کړی دی، تر دې چې د حیواناتو د بولی (وینا) د «ابجدو» په تیارولو پسې هم لګیدلي دي.

لوی قرآن خبر راکړی دی چې: «هر شی د خپل رب تسبیح او تحمید کوي، لیکن تاسې پرې نه پوهېږئ، او هر الوتونکی خپل د صلات او تسبیح څخه واقف دی»، په صحیحو احادیثو کې د حیواناتو تکلّم بلکه د محضو جماداتو خبرې کول او تسبیح ویل ثابت دي.

وَأُوتِينَا مِن كُلِّ شَيۡءٍۖ

او راکړی شوي دي مونږ ته له هر څیز څخه (چې انبیاوو او باچایانو ته ورکاوه شي).

تفسیر: یعنې د داسې عظیم الشأن سلطنت او نبوّت لپاره هغه اشیاء، لوازم او سامان چې په کار دي؛ هغه ګرد یې راعطاء کړه.

إِنَّ هَٰذَا لَهُوَ ٱلۡفَضۡلُ ٱلۡمُبِينُ ١٦ وَحُشِرَ لِسُلَيۡمَٰنَ جُنُودُهُۥ مِنَ ٱلۡجِنِّ وَٱلۡإِنسِ وَٱلطَّيۡرِ فَهُمۡ يُوزَعُونَ ١٧

بېشکه دغه (عطاء) خامخا همدغه فضل فضیلت دی ښکاره. او جمع کړی شوې لپاره د سُلیمان لښکرې د ده، له پیریانو او (له) انسانانو او (له) مرغانو، بیا به د دوی ډلې تړلې کېدلې (په ترتیب سره).

تفسیر: هر کله به چې سُلیمان علیه السلام کوم طرف ته تلو؛ نو د انسانانو، پیریانو او د طیورو د درې واړو اقسامو لښکر به یې له خپله ځانه سره حسب الضرورت او مصلحت بوتلو، او د دوی په دغو افواجو کې به یو ځانته نظم نسق او انضباط قائم وو، مثلاً وروستني افواج به سره له خپلو ګړندي تللو یا الوتلو خپلو له ړومبنیو افواجو څخه نشو وړاندې کېدی، او نه به هیڅ یو لښکري فرد داسې کولی شو، چې خپله پیره یا وظیفه په خپل سر خوشې کړي، او چېرې لاړ شي، لکه چې نن ورځ په بري، بحري او فضایي قواوو کې پوره نظم، نسق او د عمل اشتراک لیدل کیږي.

حَتَّىٰٓ إِذَآ أَتَوۡاْ عَلَىٰ وَادِ ٱلنَّمۡلِ

تر هغه پورې چې راغلل دوی پر کنده د میږیو،

تفسير: يعنې سُليمان عليه السلام له خپل لاو لښکر سره له داسې يو ميدان څخه تېرېده، چې هلته د ميږيانو ډېره لويه وداني وه.

تنبيه: په کوم ځای کې چې ډېر ميږيان سره راټول شي، او هلته په خپل ذوق او سليقه کورونه جوړ کړي؛ هغه ته په عربي ژبه «قرية النمل» وايي، يعنې «د ميږيانو کلی»، مفسّرانو په مختلفو بلادو کې د داسې ميدانونو او بيدياګانو نښه او پته لګولې ده، چې هلته د ميږيانو خورا زيات کورونه او کلي شته، چې د دغو له منځه پر يوه باندې حسب الاتفاق د سُليمان عليه السلام ګزر شوی وو.

قَالَتۡ نَمۡلَةٞ يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّمۡلُ ٱدۡخُلُواْ مَسَٰكِنَكُمۡ لَا يَحۡطِمَنَّكُمۡ سُلَيۡمَٰنُ وَجُنُودُهُۥ وَهُمۡ لَا يَشۡعُرُونَ ١٨

نو وويل يوه ميږي (چې مشر وو پر نورو): ای ميږيو ! ننوځئ ټول مساکنو ـ سوړو خپلو ته چې مات او چيت پيت مو نه کړي هرومرو تاسې سليمان او لښکر د ده، حال دا چې دوی به نه وي پوه (د تاسې له دې پايمالېدو نه).

تفسير: يعنې سليماني لښکر خو داسې نه دی چې عمدًا او په قصد سره تاسې وژني، هو ! امکان لري چې د لاعلمۍ او ناپوهۍ په سبب پايمال شئ، شاه صاحب ليکي: «د ميږي غږ هيڅ يو انسان نشي اورېدی، خو د سُليمان عليه السلام غوږ ته د دوی خبرې ورسېدې، او دوی له هغو څخه معلومات حاصل کړل»، نو دا د هغوی معجزه شوه.

تنبيه: د حيواناتو علماوو له کلونو کلونو راهيسې کومې تجربې چې کړي دي؛ له هغوی څخه دا راښکاره ګنديږي، چې دغه خوار او حقير ساکښ (ذي روح) او خوځنده (حشره) هم پخپل اجتماعي حيات، سياسي نظام کې ډېر زيات له انساني خويونو سره قريب واقع شوی دی، او د دغو امورو اداره په ډېر عجيب او غريب ډول سره کوي، د انسانانو په شان ميږيان هم د کورنيو او ټبرو او قبائلو خاوندان دي، په دوی کې هم د تعاون او خواخوږۍ جذبات شته، د دوی د اعمالو تقسيم او د حکومت نظام د انساني اداراتو سره ډېر قريب او متشابه ليدل کيږي.

فَتَبَسَّمَ ضَاحِكٗا مِّن قَوۡلِهَا وَقَالَ رَبِّ أَوۡزِعۡنِيٓ أَنۡ أَشۡكُرَ نِعۡمَتَكَ ٱلَّتِيٓ أَنۡعَمۡتَ عَلَيَّ وَعَلَىٰ وَٰلِدَيَّ وَأَنۡ أَعۡمَلَ صَٰلِحٗا تَرۡضَىٰهُ وَأَدۡخِلۡنِي بِرَحۡمَتِكَ فِي عِبَادِكَ ٱلصَّٰلِحِينَ ١٩

پس تبسّم وکړ (سُليمان) په دغه حال کې چې خندا کوونکی وو (ورپسې تعجّبًا او سُرورًا) له وينا د هغه ميږي، او وويل سُليمان: ای ربه ځما ! الهام وکړه ماته (را په برخه کړه) دا چې شُکر وکړم د نعمت ستا هغه چې انعام کړی دی تا پر ما او پر مور پلار ځما، او بل دا چې وکړم زه عمل نېک چې (په فضل خپل سره) خوښوې ته هغه، او ننباسه ما (او يو ځای کړه ما) په رحمت خپل سره په (هغو) بندګانو خپلو کې چې صالحان شوي دي.

تفسير: کله چې سُليمان عليه السلام د هغه ميږي پر خبره وپوهېده؛ متعجب شو، او د سُرور او نشاط له فرطه يې د شکر د اداء کولو جذبه په جوش راغله، او وويل سُليمان: ای ربه ځما ! الهام وکړه، را په برخه کړه دا چې شکر وکړم د نعمت ستا هغه چې انعام کړی دی تا پر ما او پر مور او پلار ځما او بل دا چې وکړم زه عمل نېک، چې پخپل فضل سره خوښوې ته هغه، او ننه باسه او يو ځای مې کړه په رحمت خپل سره په هغو بندګانو کې چې صالحان دي.

وَتَفَقَّدَ ٱلطَّيۡرَ فَقَالَ مَا لِيَ لَآ أَرَى ٱلۡهُدۡهُدَ أَمۡ كَانَ مِنَ ٱلۡغَآئِبِينَ ٢٠

او لټونه يې وکړه د مرغانو (او هدهد يې ونه مونده)؛ نو ويې ويل: څه مانع دی ما لره چې نه وينم زه هدهد، بلکه دی هدهد له غائب شويو (د دې ټولي څخه چې يې نه وينم).

تفسیر: بناء پر کوم ضرورت سُلیمان علیه السلام د الوتونکیو افواجو حاضري واخیسته؛ هدهد د ده په نظر کې رانغی، نو ځکه یې وفرمایل: دا څه خبره ده چې زه هدهد نه وینم؟ آیا د دغو الوتونکیو افواجو په منځ کې پټ دی او زه یې نه وینم؟ یا په واقع سره غیر حاضر دی؟.

تنبیه: له طیورو څخه سُلیمان علیه السلام مختلف اعمال اخیستل، مثلاً په هوایي سفرونو کې به دوی مأمور وو، چې د سُلیمان علیه السلام په سر داسې والوځي، چې د دوی پر تخت سیوری ولویږي، عند الضرورت د اوبو او د نورو ضروریاتو سراغ او پته ولګوي، خطوط او فرامین له یوه ځایه بل ځای ته ورسوي، په دغه وخت کې امکان لري چې هُدهد ته به کوم یو خاص ضرورت وروړاندې شوی وي، او دی به د هغه لامله غیر حاضر شوی وي.

لَأُعَذِّبَنَّهُۥ عَذَابًا شَدِيدًا أَوْ لَأَا۟ذْبَحَنَّهُۥٓ أَوْ لَيَأْتِيَنِّى بِسُلْطَٰنٍ مُّبِينٍ ﴿٢١﴾

خامخا عذاب به ورکړم زه هرومرو ده ته عذاب سخت، یا خامخا ذبح به کړم زه دی، یا به خامخا راوړي دی ماته برهان دلیل ښکاره (په غیاب خپل چې له دې وجې نه غایب وم).

تفسیر: یعنې خپل د غیر حاضرۍ کوم واضح او ښکاره دلیل راوړاندې کړي.

فَمَكَثَ غَيْرَ بَعِيدٍ فَقَالَ أَحَطتُ بِمَا لَمْ تُحِطْ بِهِۦ وَجِئْتُكَ مِن سَبَإٍۭ بِنَبَإٍ يَقِينٍ ﴿٢٢﴾

پس ځنډ (تأخیر) وکړ هدهد نه ډېر (بلکه لږ ځنډ یې وکړ او ژر راغی) پس وویل (هُدهد په جواب د سلیمان کې) احاطه وکړه ما په هغه څیز (او پوره پرې خبر شوی یم) چې نه ده احاطه کړې تا (او نه یې پرې خبر) په هغه باندې، او راغلی یم زه تاته له سبا څخه په خبرې تحقیقي یقیني سره.

تفسیر: سُلیمان علیه السلام ته د هغه ملك احوال په مفصّل ډول سره نه وو رسېدلی، اوس ورورسېد، «سبأ» د یوه قوم نوم دی، چې د هغوی ملك په عربستان کې د یمن په اطرافو کې وو (موضح القرآن)، ګواکې د هُدهد په وسیله الله تعالی دغه تنبیه وفرمایله، چې د ډېرو لویو لویو انسانانو علم هم له سره نشي محیط کېدی، وګورئ چې د هغه نبي په شان چې پخپله الله تعالی داسې فرمایلي وو ﴿وَلَقَدْ ءَاتَيْنَا دَاوُۥدَ وَسُلَيْمَٰنَ عِلْمًا﴾ هغه ته د یوې جزئیې اطلاع هُدهد وررسوي.

إِنِّى وَجَدتُّ ٱمْرَأَةً تَمْلِكُهُمْ وَأُوتِيَتْ مِن كُلِّ شَىْءٍ

بېشکه چې ما ومونده یوه ښځه چې باچاهي یې کوله پر دغه (اهل د سبأ) او ورکړی شوي دي دغې (ښځې) ته له هر څیز څخه (چې باچایانو ته ورکولی شي).

تفسیر: په هر شي کې مال، اسباب، فوج، اسلحه، حسن، جمال ګرد شیان راغلل.

وَلَهَا عَرْشٌ عَظِيمٌ ﴿٢٣﴾

او دی دې ته تخت ډېر لوی.

تفسیر: یعنې د دې ملك د ملکې تخت داسې مُکلف، مرصّع او ډېر قیمتدار دی، چې د دنیا هیڅ یوه له باچاهانو سره هغسې تخت نشته، مفسّرینو د دغې ملکې نوم «بلقیس» لیکلی دی، والله أعلم.

وَجَدْتُّهَا وَقَوْمَهَا يَسْجُدُوْنَ لِلشَّمْسِ مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ وَزَيَّنَ لَهُمُ الشَّيْطٰنُ اَعْمَالَهُمْ فَصَدَّهُمْ عَنِ السَّبِيْلِ فَهُمْ لَا يَهْتَدُوْنَ ﴿۲۴﴾

ومې موندله دغه ښځه او قوم د دې چې سجده کوي دوی لمر ته بې له الله، او ښایسته کړي دي دوی ته شیطان عملونه د دوی، پس منع کړي دي (شیطان) دوی له سمې صافې لارې، پس دوی نه مومي سمه صافه لاره.

تفسیر: یعنې هغه قوم مشرکان او د لمر عابدان دي، او شیطان دوی له لارې څخه ایستلي دي، او د شرک رسوم او اطوار د دوی په نظرونو کې ښایسته ورځرګند (وربښکاره) شوي دي، نو ځکه دوی د هدایت لاره نشي موندلی، هُدهد پخپلې دغې وینا سره ګواکې سُلیمان علیه السلام ته ترغیب ورکړ، چې د دغه قوم پر خلاف جهاد وکړي.

اَلَّا يَسْجُدُوْا لِلّٰهِ الَّذِيْ يُخْرِجُ الْخَبْءَ فِي السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ وَيَعْلَمُ مَا تُخْفُوْنَ وَمَا تُعْلِنُوْنَ ﴿۲۵﴾

ولې دوی نه کوي سجده الله ته؟ هغه (الله) چې راوباسي (ښکاره کوي) پټ څیزونه چې په اسمانونو کې دي، او په ځمکه کې دي، او (هغه الله) چې ورمعلوم دی هر هغه څیز هم چې پټوئ يې تاسې (په زړونو خپلو کې)، او هر هغه څیز چې ښکاروئ يې تاسې (په ژبو خپلو کې).

تفسیر: غالبًا د دغه هُدهد د کلام تتمّه ده، معلومیږي چې حیوانات فطرتًا د خپل خالق د صحیح معرفت لرونکي دي، یا د خرق عادت په ډول همدغه یوه هُدهد ته دغسې تفصیلي معرفت ورعطاء کړی شوی وو، هو ! که الله تعالی اراده وفرمایي؛ نو دغسې معرفت په یوه وچ لرګي کې هم پیدا کولی شي.

اَللّٰهُ لَآ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيْمِ ﴿۲۶﴾ السجدة

الله هغه ذات دی (چې) نشته هیڅ لایق د عبادت مګر یواځې همدی دی، چې رب د عرش ډېر لوی دی.

تفسیر: یعنې د ده د عظیم عرش سره د بلقیس تخت څه مناسبت لري؟.

قَالَ سَنَنْظُرُ اَصَدَقْتَ اَمْ كُنْتَ مِنَ الْكٰذِبِيْنَ ﴿۲۷﴾

نو وویل (سُلیمان) ژر به وګورو آیا رښتیا ویلي دي تا (ای هدهده ! دغه خبره کې) یا که ته یې له دروغ ویونکیو.

تفسیر: یعنې زه ستا د دروغو امتحان اخلم، (بیا سُلیمان یو مکتوب ولیکه، او هُدهد ته یې وویل):

اِذْهَبْ بِّكِتٰبِيْ هٰذَا فَاَلْقِهْ اِلَيْهِمْ ثُمَّ تَوَلَّ عَنْهُمْ فَانْظُرْ مَاذَا يَرْجِعُوْنَ ﴿۲۸﴾

یوسه ته (ای هُدهده !) لیک ځما دغه پس وغورځوه هغه (لیک) دوی ته، بیا مخ جار باسه له دوی (او پټ نژدې ورته ودرېږه) پس وګوره (له ورایه) چې په څه ځواب رجوع کوي دوی؟.

تفسیر: یعنې سلیمان علیه السلام یو خط ولیکه، او هُدهد ته یې ورکړ، چې د «سبأ» ملکې ته یې ورسوي، او جواب یې بېرته راوړي، او ورته ویې ویل: څه وخت چې خط دې ورورسوه؛ ښایي چې بیا ترې یوې خوا ته پر څنګ شې، ځکه چې د قاصد مخامخ درېدل د سلطنت له آدابه سره څه تناسب نه لري.

قَالَتْ يَٰٓأَيُّهَا ٱلْمَلَؤُا۟ إِنِّىٓ أُلْقِىَ إِلَىَّ كِتَٰبٌ كَرِيمٌ ﴿٢٩﴾ إِنَّهُۥ مِن سُلَيْمَٰنَ

وویل (بلقیس) چې ای اشرافو ! بېشکه زه چې یم راغورځولی شوی دی ماته یو لیک عزتناک.
بېشکه دغه (لیک) د سلیمان (له طرفه راغلی) دی.

تفسیر: بلقیس د دغه خط د لوستلو په اثر خپل مشران او درباریان راټول کړل، او دوی ته یې وویل چې: «ای ځما مشرانو ! ماته داسې یو عجیب خط په دغه عجیبه طریقه رارسېدلی دی، چې د یوه معزّز او محترم باچا سُلیمان علیه السلام له طرفه راغلی دی، غالبًا دوی به د سُلیمان علیه السلام اسم او د ده د بې مثاله حکومت او شوکت اشتهار پخوا له دې نه اورېدلی وي.

وَإِنَّهُۥ بِسْمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحْمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ ﴿٣٠﴾

او بېشکه (مضمون د دې لیک دا دی چې شروع) په نامه د الله چې خورا مهربان ډېر رحم کوونکی دی.

تفسیر: هـم هغسې چې دلته دغه «تسمیه» د دغه قرآني آیت جزء دی، د قرآنکریم په نورو ځایونو کې هم ځان ته یو مستقل قرآني آیت دی، د تسمیې لوستل په اول د هـر سـورت کې یو ضروري امر دی، د حنفیانو په مذهب لکه چې پاس مو ولیکل «تسمیه شریفه» د عظیم الشأن قرآن یو ځان ته مستقل او جلا مبارک آیت دی، چې لپاره د تبرّک او فصل د قرآني سورتونو د هر سورت په اول کې د رسول الله صلی الله علیه وسلم په امر لیکلې شوي دي، د امام شافعي او امام احمد بن حنبل رحمهما الله په مذهب برسېره په دې چې تسمیه شریفه د فاتحې شریفې د سورت اوله برخه او جزء دی؛ په نورو قرآني سورتونو کې هم پر ته (علاوه) د توبې له سورته داخله ده.

أَلَّا تَعْلُوا۟ عَلَىَّ وَأْتُونِى مُسْلِمِينَ ﴿٣١﴾

(مقصد ځما دا دی) چې لویي (او کبر) مه کوئ تاسې پر ما او راځئ تاسې ماته مسلمانان غاړه اېښودونکي (الله ته).

تفسیر: داسې جامع مختصر او له عظمته ډک خط به ممکن دی چې ډېر لږو باچاهانو په دنیا کې بل کوم باچا ته لیکلی وي، مطلب یې دا دی چې: «ځما په مقابل کې زور آزمویل هیڅ فائده نه دررسوي، ستاسې خیر په همدې کې دی چې اسلام ومنئ !، او ځما احکامو ته غاړه کېږدئ !، او د انسانانو په شان په سمو ګوتو ماته راشئ ! ځکه چې ستاسې لویي، تکبّر او ځان مشر ګڼل ځما په مقابل کې بې فائدې دي».

قَالَتْ يَٰٓأَيُّهَا ٱلْمَلَؤُا۟ أَفْتُونِى فِىٓ أَمْرِى مَا كُنتُ قَاطِعَةً أَمْرًا حَتَّىٰ تَشْهَدُونِ ﴿٣٢﴾

وویل (بلقیس) چې ای اشرافو ! فتوی (مشوره) راکړئ تاسې ماته په دغه کار ځما کې، نه یم زه فیصله کوونکی د کوم کار تر هغه پورې چې حاضر شئ تاسې ماته (مشوره راکړئ !).

تفسیر: یعنې تاسې مشوره راکړئ ! چې د هغه ځواب په څه مضمون سره ولیکل شي، او بالمقابل یې څه اقدامات او چارې وکړی شي؟ لکه چې تاسې ته معلوم دي د کومې لویې معاملې (قطعي) فیصله بې د تاسې له پوښتنې او مشورې څخه نه کوم.

قَالُوْا نَحْنُ اُولُوْا قُوَّةٍ وَّاُولُوْا بَاْسٍ شَدِیْدٍ ۙ۬ وَّالْاَمْرُ اِلَیْكِ فَانْظُرِیْ مَاذَا تَاْمُرِیْنَ ﴿۳۳﴾

وویل دغو (اشرافو) چې مونږ خاوندان د قوّت زور یو، اوخاوندان د جنګ سخت یو، او امر (حکم، اختیار) تاته دی، پس وګوره (ای ملکې !) چې د څه شي امر (حکم) کوې ته (پر مونږ باندې چې ویې منو !).

تفسیر: یعنې له مونږه سره د زور او طاقت او د حربي لوازمو او سامانونو هیڅ تقلیل او کمی نشته، او نه د کوم باچا له ویرولو څخه مونږ ډارېږو، که ستا حکم صادر شي؛ نو مونږ له سُلیمان علیه السلام سره جنګ ته تیار یو، برسېره په دې ته خپلواکه او خپله مختاره یې، سره له غوره پوهه او چرته (خیاله) مونږ ته هر هغه حکم چې مناسب یې ګڼې؛ را یې کړه ! څکه چې څمونږ غاړې ستاسې د هر حکم په مقابل کې ښکته دي، معلومېږي چې د درباریانو فکر او رایه د جنګ کولو په لوري وه، مګر ملکې په جنګ کولو کې تعجیل مناسب ونه ګاڼه، او یو بین البین داسې معتدل صورت یې غوره کړ، چې د هغه ذکر اوس راځي:

قَالَتْ اِنَّ الْمُلُوْكَ اِذَا دَخَلُوْا قَرْیَةً اَفْسَدُوْهَا وَجَعَلُوْۤا اَعِزَّةَ اَهْلِهَاۤ اَذِلَّةً ۚ وَكَذٰلِكَ یَفْعَلُوْنَ ﴿۳۴﴾
وَاِنِّیْ مُرْسِلَةٌ اِلَیْهِمْ بِهَدِیَّةٍ فَنٰظِرَةٌ ۢ بِمَ یَرْجِعُ الْمُرْسَلُوْنَ ﴿۳۵﴾

نو وویل (بلقیس چې په جنګ کې خیر نشته)، بېشکه باچاهان هر کله چې ننوځي په کوم کلي (ښار) کې (په غلبه او قهر)؛ خرابوي دوی هغه (ښار)، او ګرځوي دغه (باچاهان) عزیزان (مشران) د اهل د هغه ذلیلان (سپک بندیان)، او همداسې (چې ومې ویل) دوی کوي. او بېشکه زه لېږونکې یم دوی ته (قاصد) سره له هدیې (پېشکشۍ)، پس بیا زه کتونکې یم چې په څه حال بېرته راځي دغه لېږلي شوي (چې قبلوي دغه پېشکشي یا یې بېرته رالېږي).

تفسیر: معلومېږي چې د خط د مضمون له عظمته او شوکته او له نورو قرائنو، اماراتو او آثارو څخه بلقیس متیقنه شوه، چې زه پر دغه باچا برې نشم موندلی، او اقلا د دغې خبرې قوي احتمال د دې په زړه کې پیدا شوی وو، چې د داسې لویو شان او شوکت لرونکیو باچاهانو سره جنګېدل د لوبو او ټوکو خبره نه ده، که دی غالب شو، لکه چې د ده د برې قوي امکانات شته؛ نو د نورو ملوکو او سلاطینو له عمومي عادته سره موافق به دغه څما ګرد ښارونه سره لاندې باندې کړي، او داسې یو لوی انقلاب به ونښلي چې په هغه کې به مشران، کشران، عزت لرونکي خلق به بې عزته کېږي، او ډېر انسانان به خواران او ذلیلان کېږي، لهذا څما په فکر خو ښه داسې راښکاري چې مونږ په جنګېدلو کې جلتي او تلوار ونه کړو، بلکه لازم دي چې د مقابل جانب قوّت، قدرت، طبیعي رجحانات، او د حکومت نوعیت څخه معلومات حاصل کړو، او په دې باندې ښه څان خبر کړو، چې هغوی په رښتیا سره څه شی له مونږ څخه غواړي؟ که مونږ څه تحائف او هدایات ورولېږو، او دغه راتلونکې مصیبت د هغو په وسیله له خپله څانه لرې وساتو؛ نو ډېر به ښه شي، که نه په دغه ذریعه مونږ ته لږ څه د دوی وضعیت او رویه راڅرګندېږي (ښکاره کېږي)، څو بیا مونږ له هغه سره مناسب رویه او لاره څان ته غوره کړو.

فَلَمَّا جَآءَ سُلَیْمٰنَ قَالَ اَتُمِدُّوْنَنِ بِمَالٍ ۫ فَمَاۤ اٰتٰىنَِۧ اللّٰهُ خَیْرٌ مِّمَّاۤ اٰتٰىكُمْ ۚ بَلْ اَنْتُمْ بِهَدِیَّتِكُمْ تَفْرَحُوْنَ ﴿۳۶﴾ اِرْجِعْ
اِلَیْهِمْ فَلَنَاْتِیَنَّهُمْ بِجُنُوْدٍ لَّا قِبَلَ لَهُمْ بِهَا وَلَنُخْرِجَنَّهُمْ مِّنْهَاۤ اَذِلَّةً وَّهُمْ صٰغِرُوْنَ ﴿۳۷﴾

پس کله چې راغی (قاصد د بلقیس) سُلیمان ته؛ نو وویل (سُلیمان آیا مددګاري کوئ تاسې له ما سره په مال سره، پس هغه څیز چې راکړی دی ماته الله (له نبوّت، علم، سلطنت) خیر ډېره غوره

دی له هغه څیزه څخه چې درکړی دی (الله) تاسې ته، بلکه تاسې په دغه هدیه (بېشکشۍ) خپلې خوشالېږئ. بېرته ورشه دوی ته (ای قاصده چې راشي ماته ! که نه) پس خامخا وربه شو مونږ دوی ته سره له (داسې زورور) لښکر، چې نه وي هيڅ طاقت د مقابلې دوی ته له هغو لښکرو سره، او خامخا وبه باسو هرومرو دوی له دغه (ښار د سبأ څخه) په دې حال کې چې بې عزته بې حُرمته وي، او دوی به خوار او سپک وي.

تفسیر: یعنې دغه تحفې او هدایـا دې تاسو ته در مبارك وي، چې په ورکولو یې تفاخر کوئ، او په اخیستو یې په تکثّر د اموالو سره خوشالېږئ، آیا ستاسې په فکر او اټکل کې زه تش يو دنيوي باچا درغلم؟ چې د مال او متاع مطامع ماته راوړاندې کوئ؟ تاسې ته دې معلوم وي؛ هغه روحاني دولت او مال، حکومت او دولت چې الله تعالی راعطاء کړی دی؛ هغه ستاسې له دغه ملك او دولت څخه ډېر اعلی او اولی دی، زه ستاسو دغو هدیو او تحائفو ته هيڅ اهميت نه ورکوم، یعنې بېرته ورشه ای قاصده ! بلقیس او قوم ته یې ووایه چې: را دې شي ټول مسلمانان غاړې ایښودونکي، او که رانغلل دوی پس رابه ولو مونږ خامخا د دوی جنګ او مقابلې ته داسې لښکرې چې له جهته د ډېروالي اوقوّت نه دی هيڅ طاقت د مقاومت (ودرېدو) د دوی له هغو لښکرو سره، او هرومرو (خامخا) وبه باسو او وبه شړو مونږ خامخا دوی له دغه ښار د سبا څخه په دې حال کې چې بې عزته او بې حرمته به وي.

قَالَ يَٰٓأَيُّهَا ٱلۡمَلَؤُاْ أَيُّكُمۡ يَأۡتِينِي بِعَرۡشِهَا قَبۡلَ أَن يَأۡتُونِي مُسۡلِمِينَ ٣٨

وویل (سُلیمان) ای (ځما د دربار) اشرافو ! کـوم یو لـه تاسې به راوړي ماته تخت د دې (بلقیسې) پخوا له هغه چې راځي دوی ماته مسلمانان (غاړه ایښودونکي الله ته).

تفسیر: دغه سفیر بېرته لاړ، او د جنګ پیغام یې ورورسوه، بلقیس متیقنه شوه چې دغه کوم معمولي باچا نه دی، د ده زور او قوّت د الله تعالی په زور او قوّت سره دی، له جدال څخه به هيڅ یوه ګټه او فائده په لاس رانه شي، او نه د داسې باچا په مقابل کې له چل، فرېب څخه څه کار اخیستل کیږي، بالآخر د اطاعت او انقیاد په غرض د ډېرو ساز او سامان او لأو لښکر سره د سُلیمان علیه السلام په حضور د تشرّف په مقصد رهي (روانه) شوه، کله چې بلقیس د شام سرحداتو ته ورنژدې شوه، سُلیمان علیه السلام خپلو درباریانو ته وفرمایل چې: آیا داسې يو څوك شته چې د بلقیس شاهي تخت د دې د راتللو د مخه حاضر کړي؟.

تنبیه: له ﴿قَبۡلَ أَن يَأۡتُونِي مُسۡلِمِينَ﴾ څخه معلوم شو، چې پخوا له اسلامه او انقیاده د حربي مال مباح دی.

قَالَ عِفۡرِيتٞ مِّنَ ٱلۡجِنِّ أَنَا۠ ءَاتِيكَ بِهِۦ قَبۡلَ أَن تَقُومَ مِن مَّقَامِكَۖ وَإِنِّي عَلَيۡهِ لَقَوِيٌّ أَمِينٞ ٣٩

وویل یو زورور سخت قوي له (قومه د) پیریانو چې: زه به راوړم تاته دا (تخت) پخوا د هغه چې پاڅېږې ته (ای نبي الله) له دغه ځایه خپله، او بېشکه زه پر دغه (راوړلو) د دې (تخت) خامخا قوي (زورور معتبر) امانتګر یم (چې نه کوم خیانت په جواهرو د ده کې).

تفسیر: د سُلیمان علیه السلام دربار به هره ورځ تر یو ټاکلي (مقرّر کړي) وخت پورې دوام درلود (لرلو)، مطلب یې دا دی چې «پخوا له دې نه چې تاسې له خپله درباره پاڅېږئ؛ زه به دغه شاهي تخت درحاضر کړی شم»، مګر په دغه کې هم لږ څه ځنډ (تأخير) واقع کېده، او سُلیمان علیه السلام غوښته چې له دې نه مخکې د دې تخت راحاضر کړی شي.

قَالَ الَّذِيْ عِنْدَهٗ عِلْمٌ مِّنَ الْكِتٰبِ اَنَا اٰتِيْكَ بِهٖ قَبْلَ اَنْ يَّرْتَدَّ اِلَيْكَ طَرْفُكَ ؕ

وويل هغه (سړي) چې د ده سره يو علم وو له كتابه (منزّله يعني اسم الأعظم) زه به راوړم تاته دا (تخت) پخوا له هغه چې بيا راګرځي تاته ستر ګه ستا، (چې نيولې دې وي كوم شي ته).

تفسير: راجح خو همدغه معلوميږي چې دغه سړى د سُليمان عليه السلام صحابي او وزير آصف بن برخيا رضي الله تعالى عنه دى، چې د سماوي كتابونو عالم او د الله تعالى د اسماوو او د كلامونو له تأثيراتو څخه واقف وو، عرض وكړ چې: زه د ستر ګو په يوه رپه كې د هغې تخت در حاضرولى شم، يعني همدا چې تاسې چاته وګورئ پخوا له هغه چې تاسې خپلې ستر ګې له هغه څخه ځان ته واړوئ؛ زه به هغه تخت دلته پخوا له طرفة العين څخه در حاضر كړم.

فَلَمَّا رَاٰهُ مُسْتَقِرًّا عِنْدَهٗ قَالَ هٰذَا مِنْ فَضْلِ رَبِّيْ ۖ لِيَبْلُوَنِيْٓ ءَاَشْكُرُ

نو كله چې وليد (سُليمان) دغه (تخت) قرار پروت په نزد د ده؛ نو ويې ويل: دغه (ژر راوړل د تخت) له فضله (احسانه) د رب ځما دى، لپاره د دې چې وازمويي ما چې آيا زه شكر كوم (پر نعمتونو د الله).

تفسير: يعني دغه په ظاهري اسبابو سره نه دى، د الله تعالى فضل دى چې ځما رفيق دغه درجې ته رسېدلى دى، چې ترې داسې كرامات ظاهريږي، او كله چې د ولي او بالخاصه د صحابي كرامت د هم هغه نبي معجزه او د ده د اتباع ثمره وي؛ نو ځكه پر سُليمان عليه السلام هم د هغه شُكران عائد كيږي.

اَمْ اَكْفُرُ ؕ وَمَنْ شَكَرَ فَاِنَّمَا يَشْكُرُ لِنَفْسِهٖ ۚ وَمَنْ كَفَرَ فَاِنَّ رَبِّيْ غَنِيٌّ كَرِيْمٌ ﴿۴۰﴾

يا ناشكري (كُفران) كوم؟ او هر څوك چې شكر كوي؛ پس بېشكه همدا خبره ده چې شُكر كوي خپل ځان ته (ځكه چې پرې د نعمتونو دوام او تزييد كيږي)، او هر چا چې ناشُكري وكړه (كُفران كوي)؛ نو بېشكه رب ځما غني بې پروا دى (له شكر او له هر څيزه) كرم والا (څېښتن ـ خاوند د سخاوت دى پر مستحقانو د انعام).

تفسير: يعني د شُكر ايستلو نفع شاكر ته رسيږي، چې په دنيا او آخرت كې به مزيد انعامات پرې مبذول كيږي، كه ناشكري وكړي؛ نو الله ته به څه ضرر او نقصان ونه رسوي، ځكه چې الله تعالى د داسې شكر ايستلو څخه قطعًا بې پروا او بالذات كامل الصفات او منبع الكمالات دى، ځمونږ له كُفرانه د ده په كماليه صفاتو كې هيڅ نقص او كمى نه راځي، دغه هم د الله تعالى لُطف او كرم دى، چې ناشكرانو ته سمدلاسه سزا نه وركوي، نو د داسې كريم ناشكري كوونكى سړى په انتهايي درجه بې حيا او احمق دى.

قَالَ نَكِّرُوْا لَهَا عَرْشَهَا نَنْظُرْ اَتَهْتَدِيْٓ اَمْ تَكُوْنُ مِنَ الَّذِيْنَ لَا يَهْتَدُوْنَ ﴿۴۱﴾

وويل (سُليمان) چې نا آشنا (او په بل شان او شكل كړئ) تاسې دغې (بلقيس) ته تخت د دې، چې وګورو چې آيا پيژني يې يا كيږي له هغو كسانو چې نه يې پېژني.

تفسير: يعني د تخت رنګ او وضعيت يې تبديل كړ، او د هغه شكل او هيئت يې وګرځاوه، چې د هغه په ليدلو بلقيس په اسانى سره ونشي پوهېدى، په دې د بلقيس د عقل او فهم ازموينت او امتحان مقصود وو، چې د هدايت استعداد په دې كې تر كوم ځاى پورې شته.

فَلَمَّا جَآءَتْ قِيْلَ اَهٰكَذَا عَرْشُكِ ؕ قَالَتْ كَاَنَّهٗ هُوَ ۚ

نو كله چې راغله (بلقيس تخت يې هلته وليد)، وويل شو (ورته) آيا همداسې دى تخت ستا؟ نو وويل (بلقيس) لكه چې دا هم هغه دى.

تفسير: ويې نه ويل چې: هو ! هم هغه دى، او نه يې بالكل نفي وكړه، څه يې چې حقيقت وو؛ هغه يې صاف ظاهر كړ، چې تخت خو هم هغه دى، ليكن په اوصاف كې يې څه فرق او توپير (تفاوت) راغلى دى، او كله چې دغه فرق دومره مهم او معتدّبه نه دى؛ نو ځكه ويلى شي لكه چې هم هغه دى.

وَاُوْتِيْنَا الْعِلْمَ مِنْ قَبْلِهَا وَكُنَّا مُسْلِمِيْنَ ﴿۴۲﴾

او راكړې شوى وو مونږ ته علم (په وحدت د رحمان او نبوّت د سُليمان) پخوا له دې (معجزې كله چې هُدهد ستا ليك راوړ)، او وو مونږ مسلمانان (غاړه ايښودونكي حكم ستا ته).

تفسير: يعنې مونږ ته لا له پخوا څخه دغه خبره معلومه وه، چې سُليمان عليه السلام تش يو باچا نه دى، بلكه ورسره د الله تعالى يو مقرّب بنده هم دى، نو ځكه مونږ د اطاعت او تسليم او انقياد لپاره اختيار كړه.

وَصَدَّهَا مَا كَانَتْ تَّعْبُدُ مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ ؕ اِنَّهَا كَانَتْ مِنْ قَوْمٍ كٰفِرِيْنَ ﴿۴۳﴾

او منع كړه (الله په توفيق خپل) دا له (عبادت د) هغه څيز چې وه دا چې عبادت يې كاوه غير له الله، بېشكه چې دا وه (پخوا) له (هغه) قومه چې كافران وو.

تفسير: يعنې الله تعالى، يا سُليمان عليه السلام د الله تعالى په حكم ملكه بلقيس د لمر او نورو شيانو له عبادت څخه ستنه (منع) كړه، چې په هغه كې دا سره د خپل قوم مبتلا وه، يا يې دا مطلب چې د سليمان عليه السلام په خدمت كې د حاضرېدلو تر وخته پورې چې د اسلام اظهار يې په علانيه ډول سره نه وو كړى، د هغه سبب دا وو چې د باطلو معبودانو خيال او د كفّارو صحبت او تقليد دا يې له داسې كولو څخه منع كړې وه، كله چې د نبيّ الله په ملاقات او زيارت مشرفه شوه؛ هغه ممانعت له منځه ورك شو، كه نه د سليمان عليه السلام د صداقت اجمالي علم دې ته لا له پخوا څخه حاصل وو.

قِيْلَ لَهَا ادْخُلِي الصَّرْحَ ۚ فَلَمَّا رَاَتْهُ حَسِبَتْهُ لُجَّةً وَّكَشَفَتْ عَنْ سَاقَيْهَا ؕ قَالَ اِنَّهٗ صَرْحٌ مُّمَرَّدٌ مِّنْ قَوَارِيْرَ ؕ قَالَتْ رَبِّ اِنِّيْ ظَلَمْتُ نَفْسِيْ وَاَسْلَمْتُ مَعَ سُلَيْمٰنَ لِلّٰهِ رَبِّ الْعٰلَمِيْنَ ﴿۴۴﴾

وويلى شو دغې (بلقيس) ته چې: ننوځه دې بنگلې ته، پس كله چې وليده (بلقيس) دا (ښيښه)؛ نو گمان يې پرې وكړ د ژورو اوبو، او پورته يې كړه (پاينڅه) له دواړو پنډيو خپلو، نو وويل (سليمان) بېشكه دغه (اوبه نه دي) يوه بنگله ده په ځمكه هواره ښويه (جوړه شوې) له ښيښو نه، وويل (بلقيس): اى ربه ځما ! بېشكه ما ظلم كړى دى پر ځان خپل، او اسلام مې راوړى دى سره له سُليمانه خاص (هغه) الله ته چې رب (پالونكى) د عالميانو دى.

تفسير: يعنې له اوبو څخه د پورې وتلو په نيت يې خپلې پاينڅې پورته كړې، لكه چې عمومي قاعده ده، چې كه د اوبو د ژوروالي اندازه په پوره ډول معلومه نه وي؛ نو له اوبو څخه پورې وتونكى ړومبى د خپلو پاينڅو په پورته كولو شروع كوي.

سُليمان علیه السلام پخپله سلام خانه کې ناست وو، چې هغه د تیږو (ګټو) په ځای په ښیښو فرش شوې وه، دغه صافې او پاکې ښیښې له لرې داسې ښکارېدې لکه چې د اوبو لوی حوض وي، او ممکن دي چې له دغو ښیښو لاندې به واقعي اوبه هم وې، یعنې حوض یې په ښیښو سره پټ کړی وي، دې په اوبو کې د ګډېدلو لپاره خپل پښې لوڅې (بربنډې) کړې، سُلیمان علیه السلام ورته وکړ چې: دغه د ښیښې فرش دی اوبه نه دي، بلقیس ته خپل د عقل قصور او د ده د عقل کمال ور معلوم شو، او په دغه باندې ښه وپوهېده، چې په دیانت هم پر هغو اسرارو چې دی پوهیږي؛ هغه هم صحیح دي، او دغه هم ورښکاره شوه چې پر هغو سازونو او سامونونو او وسائلو چې دغه قوم مغرور وو، او پرې نازېدل؛ دلته له هغه څخه ډېر سامونونه موجود وو، ګواکې سُلیمان علیه السلام دوی ته تنبیه ورکړه، چې د لمر او د ستوریو پر ځلېدلو غولېدل او هغوی ته د معبود نسبت ورکول همداسې دي، لکه چې انسان د ښیښې په ځلېدلو وغولیږي، او د اوبو ګمان پرې وکړي.

کله چې ملکه بلقیس پر خپل قصور وپوهېده؛ نو وی یې ویل: ای ربه ځما ! بېشکه ما ظلم کړی دی پر خپل ځان، او اسلام مې راوړی دی سره له سلیمانه خاص هغه الله ته چې رب د عالمیانو دی، یعنې یا الله ! زه ستا منونکې یم، او د سلیمان علیه السلام دین او طریقه اختیاروم، تر اوسه پورې مې پر خپل ځان باندې ډېر ظلم کړی دی، چې په شرک او کفر کې مبتلا وم، اوس له هغه څخه توبه کوم، او ستا د ربوبیت د دربار په طرف رجوع کوم !.

﴿وَلَقَدۡ أَرۡسَلۡنَآ إِلَىٰ ثَمُودَ أَخَاهُمۡ صَٰلِحًا أَنِ ٱعۡبُدُواْ ٱللَّهَ فَإِذَا هُمۡ فَرِيقَانِ يَخۡتَصِمُونَ ۝٤٥﴾

او خامخا په تحقیق لېږلی وو مونږ ثمودیانو ته (قومي) ورور د دوی صالح (چې ووایه ثمودیانو ته) داسې چې عبادت کوئ تاسې خاص د الله، پس ناڅاپه دوی دوه فرقې وې (مؤمن او کافر) چې سره یې جګړې کولې.

تفسیر: یعنې یوه ایمان لرونکې او یوه منکره، لکه مکي والو چې د رسول الله صلی الله علیه وسلم د راتګ په وخت کې پخپلو منځونو کې جګړې سره کولې، د ثمودیانو د جګړې لږ څه تفصیل د «الأعراف» سورت په (۱۰) رکوع کې پر دغو آیتونو ﴿قَالَ ٱلۡمَلَأُ ٱلَّذِينَ ٱسۡتَكۡبَرُواْ مِن قَوۡمِهِۦ لِلَّذِينَ ٱسۡتُضۡعِفُواْ لِمَنۡ ءَامَنَ﴾ کې تېر شوی دی.

﴿قَالَ يَٰقَوۡمِ لِمَ تَسۡتَعۡجِلُونَ بِٱلسَّيِّئَةِ قَبۡلَ ٱلۡحَسَنَةِۖ لَوۡلَا تَسۡتَغۡفِرُونَ ٱللَّهَ لَعَلَّكُمۡ تُرۡحَمُونَ ۝٤٦﴾

وویل (صالح) ای قومه ځما ! ولې جلتي کوئ تاسې په بدۍ (نزول د عذاب) پخوا له نېکۍ (توبې)، ولې مغفرت نه غواړئ تاسې له الله (په ایمان او توبه) لپاره د دې چې پر تاسې رحم وکړ شي؟.

تفسیر: صالح علیه السلام دوی ډېر په هر ډول سره وپوهول، نو کله چې دوی پرې ونه پوهېدل؛ بالآخر یې دوی له عذابه وویرول، چې د هغه په ځواب کې هغوی داسې وویل: ﴿وَقَالُواْ يَٰصَٰلِحُ ٱئۡتِنَا بِمَا تَعِدُنَآ إِن كُنتَ مِنَ ٱلۡمُرۡسَلِينَ﴾ یعنې که ته پخپلې دغې خبرې کې رښتین یې؛ نو ولې د الله تعالی عذاب پر مونږ نه نازلیږي؟ او د څه لامله په کې ځنډ (تأخیر) او ډیل واقع کیږي؟ صالح علیه السلام وویل: ای کمبختانو ! ولې د ایمان او توبې او د نېکۍ لار نه اختیاروئ؟ چې په دنیا او آخرت کې ستاسې په کار درشي، او د څه له سببه بالعکس بدې او عذاب ژر غواړئ؟ دغه عذاب او بدې چې په خپل وخت کې پر تاسې واقع شي؛ نو ستاسې دغه ګرد شورماشور به پای (آخر) ته ورسیږي، اوس وخت دی چې تاسې له خپلو ګناهونو څخه توبه وباسئ، او خپل ځان د الله تعالی له عذابه محفوظ او مصئون کړئ !، تاسې ولې توبه او استغفار نه کوئ څو الله تعالی د عذاب او زحمت په ځای ثواب او رحمت در مرحمت کړي؟.

قَالُوا اطَّيَّرْنَا بِكَ وَبِمَنْ مَّعَكَ

وويل (ثموديانو) چې بدفالي نيولې ده مونږ په تا او په هغه چا چې له تا سره دي (له مؤمنانو).

تفسير: يعنې اى صالحه ! له كله راهيسې چې ستا قدم څمونږ په خاوره كې ايښود شوى دى، او تا پخپلو دغو خبرو شروع كړېده؛ پر مونږ راز راز مصائب او مصاعب را نازل شوي دي، او په هر كور كې جنګ او جګړې نښتې دي.

قَالَ طٰٓئِرُكُمْ عِنْدَ اللّٰهِ بَلْ اَنْتُمْ قَوْمٌ تُفْتَنُوْنَ ﴿۴۷﴾

وويل (صالح) چې: بدفالي د تاسې په نزد د الله ده (چې دركوي يې په بدل د كفر د تاسې)، بلكه تاسې يو قوم يئ چې ازمويلى كېږئ (كله په راحت او كله په زحمت).

تفسير: يعنې دغه مصاعب او سختى څما لامله پر تاسې نه دي راغلي، بلكه د دغو سبب ستاسې هغه بد قسمتي ده چې الله تعالى ستاسې د شرارتونو او بدو اعمالو لامله پر تاسې مقررې او مقدّرې كړې دي.

وَكَانَ فِي الْمَدِيْنَةِ تِسْعَةُ رَهْطٍ يُّفْسِدُوْنَ فِي الْاَرْضِ وَلَا يُصْلِحُوْنَ ﴿۴۸﴾ قَالُوْا تَقَاسَمُوْا بِاللّٰهِ لَنُبَيِّتَنَّهٗ وَاَهْلَهٗ ثُمَّ لَنَقُوْلَنَّ لِوَلِيِّهٖ مَا شَهِدْنَا مَهْلِكَ اَهْلِهٖ وَاِنَّا لَصٰدِقُوْنَ ﴿۴۹﴾

او وو په ښار (د ثموديانو) كې نهه سړي (غټ شرير) چې فساد به يې كاوه په ځمكه (د حجر) كې، او نه به يې كوله اصلاح. وويل (ثموديانو) حال دا چې قسمونه يې خوړلي وو په الله چې: خامخا د شپې به ولوېږو پر دغه (صالح) او اهل (عيال او امّت) د ده، (او وژنو به يې)، بيا به خامخا ووايو مونږ هرومرو ولي د ده ته (كه د قتل دعوى راباندې وكړي؛) چې: نه وو ليدلى مونږ ځاى د هلاكت د اهل د ده (نو نه يو خبر چې چا وژلى دى)، او بېشكه چې مونږ خامخا له صادقانو يو (په دعوى خپله كې).

تفسير: دغه نهه سړي ممكن دي چې د نهو ټبرو سرداران او مشران وي، چې د دوى كار په ملك كې پرته (علاوه) له فتنې او فساد او خرابۍ اچولو څخه بل هيڅ شى نه وو، د اصلاح او درستي په طرف به هيڅكله دوى خپل مخ نه اړوه، په معظمه مكه كې هم د كفّارو نهه مشران وو، چې تل به يې د اسلام په مخالفت او د رسول الله صلى الله عليه وسلم په معاندت كې سعي او مجاهدت كاوه، او نورو مفسّرانو د هغوى نومونه هم ليكلي دي، دغو د صالح عليه السلام د قوم نهو غټو اشرارو پخپلو منځونو كې معاهده او قسمونه سره يادل كړل؛ چې ګرد به سره يو ځاى كيږي، او د صالح عليه السلام په كور به ورننوځي، او دى به سره له ګردو كور وكهوله له يوه مخه وژني، بيا كه څوك د ده د وينې دعوادار پيدا شي؛ نو مونږ به ورته ووايو چې: مونږ له دغه داړې او د ده له وژونكي څخه نه يو خبر، او مونږ رښتيا وايو چې مونږ د ده د كور دغه تباه او وران وضعيت په خپلو سترګو نه دى ليدلى.

وَمَكَرُوْا مَكْرًا وَّمَكَرْنَا مَكْرًا وَّهُمْ لَا يَشْعُرُوْنَ ﴿۵۰﴾ فَانْظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ مَكْرِهِمْ ۙ اَنَّا دَمَّرْنٰهُمْ وَقَوْمَهُمْ اَجْمَعِيْنَ ﴿۵۱﴾ فَتِلْكَ بُيُوْتُهُمْ خَاوِيَةًۢ بِمَا ظَلَمُوْا ؕ اِنَّ فِيْ ذٰلِكَ لَاٰيَةً لِّقَوْمٍ يَّعْلَمُوْنَ ﴿۵۲﴾ وَاَنْجَيْنَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَكَانُوْا يَتَّقُوْنَ ﴿۵۳﴾

او فرېب وكړ دوى په فرېب كولو سره او فرېب وركړ مونږ په فريب وركولو سره، حال دا چې دوى پرې نه پوهېدل. پس وګوره چې څرنګه شو عاقبت د مكر (انجام د فرېب) د دوى، بېشكه

چې مونږ هلاک کړل دغه (نهه واړه) او قوم د دوی ټول (په غږ د جبریل). پس دغه دي کورونه د دوی (ورته وګورئ) چې وران تش پراته دي، په سبب د دې چې ظلم (شرک) کاوه دوی، بېشکه په دغه (اهلاک د ثمودیانو) کې خامخا لوی دلیل (د قدرت او عبرت) دی لپاره (د هغه) قوم چې پوهیږي (په خیر او شر خپل، او ترې عبرت اخلي). او نجات ورکړ مونږ (له دغه عذابه) هغو کسانو ته چې ایمان یې راوړی وو، او وو دوی چې ویرېدل (له الله او ځانونه یې ساتل له شرکه او معاصیو).

تفسیر: د دوی مکر خو همدغه د دروغو تړون وو، او د دوی د غه مکر په مقابل کې الله تعالی دوی ته ښه ډیل او مهلت ورکړ، چې په زړه پورې خپلو شرارتونو ته تکمیل ورکړي، څو د عذاب عظیم په مستحق کېدلو کې هیڅ حجّت او عذر پاتې نشي، دوی داسې ګڼل چې ګواکې مونږ صالح علیه السلام له منځه لرې کوو، او له دې نه نه وو خبر چې په واقع سره دوی پخپلو دغو اعمالو سره خپل بېخ وباسي، او په خپل لاس خپل ځان له منځونو لرې کوي، موضح القرآن داسې لیکي: «د دوی د اهلاک اسباب خپل د تکمیل حد ته رسیدلي وو، ځکه څو شرارت خپل د تکمیل حد ته ونه رسیږي؛ اهلاک نه واقع کیږي».

وَلُوطًا إِذْ قَالَ لِقَوْمِهِۦٓ أَتَأْتُونَ ٱلْفَٰحِشَةَ وَأَنتُمْ تُبْصِرُونَ ﴿٥٤﴾ أَئِنَّكُمْ لَتَأْتُونَ ٱلرِّجَالَ شَهْوَةً مِّن دُونِ ٱلنِّسَآءِ ۚ بَلْ أَنتُمْ قَوْمٌ تَجْهَلُونَ ﴿٥٥﴾

او (یاده کړه قصه د) لوط کله چې ویې ویل قوم خپل ته: آیا راځئ تاسې فاحشې (قبیح کار د لواطت) ته حال دا چې وینئ تاسې (یو بل په دې بد عمل کې چې څومره مردار کار دی؟) آیا تاسې خامخا راځئ سړیو ته له جهته د شهوت غیر له ښځو (چې د شهوت د دفعې لپاره دي) بلکه تاسې یو قوم یئ ناپوهان (له قبح د عواقبو خپلو).

تفسیر: یعنې که تاسې نه پوهېږئ چې د دغې بې حیایۍ آخره خاتمه څه کیږي؛ نو په انتهایي درجه جاهلان او ناپوهان یئ.

فَمَا كَانَ جَوَابَ قَوْمِهِۦٓ إِلَّآ أَن قَالُوٓا۟ أَخْرِجُوٓا۟ ءَالَ لُوطٍ مِّن قَرْيَتِكُمْ ۖ إِنَّهُمْ أُنَاسٌ يَتَطَهَّرُونَ ﴿٥٦﴾

پس نه وو جواب د قوم د دغه (لوط بل شی) مګر همدا وو چې وبه ویل دوی (یو بل ته): وباسئ (وشړئ) تاسې خېلخانه د لوط له دې ښاره خپله (چې سدوم دی)، بېشکه دوی داسې سړي دي چې ځانونه پاک ساتي (له کارونو څمونږ او بد یې ګڼي).

تفسیر: یعنې دغه لوط چې خپل ځان لوی، پاک، صاف او صفا ساتي؛ نو بیا څمونږ له ناپاکانو سره څه کار او غرض لري؟.

فَأَنجَيْنَٰهُ وَأَهْلَهُۥٓ إِلَّا ٱمْرَأَتَهُۥ قَدَّرْنَٰهَا مِنَ ٱلْغَٰبِرِينَ ﴿٥٧﴾ وَأَمْطَرْنَا عَلَيْهِم مَّطَرًا ۖ فَسَآءَ مَطَرُ ٱلْمُنذَرِينَ ﴿٥٨﴾

پس نجات ورکړه مونږ دغه (لوط) ته او اهل د دغه (لوط) ته مګر ښځه د ده چې مقدره کړې وه مونږ هغه (کافره ښځه په ازل کې) له باقي پاتې کیدونکیو (په عذاب کې). او ووراوه مونږ پر دوی باران (د تیږو ـ ګټو چې هلاک شول پرې) پس بد باران د ویرول شویو (په عذاب سره) باران د دوی دی.

تفسیر: یعنې هغوی یې تباه او هلاك كړل، او لوط علیه السلام ته یې سره د ده د مسلمانانو ملګریو نجات ورکړ، لیکن د لوط علیه السلام ښځه چې د دغو اشرارو كفّارو سره یې مرستې کولې؛ هغه هم له هم هغو هلاك كېدونكیو سره پاتې شوه، او په دغو ګردو مجرمینو باندې پاك الله له آسمانه تیږې (ګټې) اوورولې، او دغه ښار یې له یوه مخه پر بل مخ واړاوه.

﴿قُلِ الْحَمْدُ لِلَّهِ وَسَلَامٌ عَلَىٰ عِبَادِهِ الَّذِينَ اصْطَفَىٰ ۗ آللَّهُ خَيْرٌ أَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿٥٩﴾﴾

ووایه (ای محمده !) چې ټولې ثناوې ستاینې (صفتونه) خاص الله لره دي (په نصرت د ابرارو، او ذلّت د كفارو)، او سلام دی پر بندګانو د دغه (الله) هغه (بندګان) چې غوره كړي دي دوی (الله پر ټولو مخلوقاتو)، آیا الله خیر بهتر غوره دی كه هغه بتان چې دوی یې شریكان كوي (له الله سره؟ بلكه الله بهتر دی !).

تفسیر: وروسته د قصصو له فراغه: ﴿آللَّهُ خَيْرٌ أَمَّا يُشْرِكُونَ﴾ یې د توحید بیان فرمایلی دی، دغه الفاظ د خطبې په ډول تعلیم فرمایي، چې ښایي پخوا له بیانه وي، «موضح القرآن» لیکي: د الله تعالی تعریف كول، او په انبیاوو سلام لېږل، او وروسته له هغه په بله خبره شروع كول یې خلقو ته وروښودل، ځینې مفسّرین وایي: د الله تعالی هغه كمالات او احسانات چې پاس د قصصو په منځ كې مذكور شول؛ پر هغو څمونږ رسول الله صلی الله علیه وسلم ته حكم وشو، چې د الله تعالی حمد او ثناء ووایي، او شكر پر ځای راوړي، او پر هغو مقبولو بندګانو چې د ځینو د هغو ذكر پاس وكړ شو؛ سلام ولیږي، له دې ځایه د توحید وعظ شروع كړی شوی دی، یعنې د پاس قصصو د اورېدلو او په تكویني آیتونو باندې د فكر او غور كولو څخه وروسته تاسې پخپله دغه راوښیئ، چې د دغه «وحده لا شریك له» الله تعالی منل خیر، بهتر، غوره، نافع او معقول دي؟ یا د ده په الوهیت كې د هغو خوارو عاجزانو او ناتوانو مخلوقاتو معبود درول؟ او له الله تعالی سره یې شریك ګرځول؟ اوس دغه مسئله دومره سخته او مشكله نه ده، چې د هغې په فیصله كولو كې څه تدقیق او ځنډ (تأخیر) كولو ته څه حاجت او ضرورت پاتې وي، خو بیا هم د زیات تذكیر او تنبیه په غرض وروسته له دې نه د الله تعالی ځینې داسې شئون او صفات بیانیږي چې د ده پر توحید او تقدّس دلالت كوي، او ځینې هغه خیر او نفعې شمېرل كیږي، چې د الله تعالی د رحمت او د فضـل آثار په هغو كې له وړا ښكاري، نو فرمایي چې:

﴿أَمَّنْ خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ وَأَنزَلَ لَكُم مِّنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَنبَتْنَا بِهِ حَدَائِقَ ذَاتَ بَهْجَةٍ مَّا كَانَ لَكُمْ أَن تُنبِتُوا شَجَرَهَا ۗ﴾

بلكه هغه څوك (بهتر دی) چې پیدا كړي یې دي اسمانونه او ځمكه، او نازلې كړې یې دي لپاره د تاسې له (طرفه د) اسمان اوبه، پس زرغون كړل مونږ په دغو (اوبو) سره باغونه خاوندان د رونق (او ښایست)، نه دی كېدونكی له تاسې دا (كار) چې زرغونې كړئ تاسې ونې د هغو.

تفسیر: آیا دغه الله موصوف په دغو صفاتو بهتر دی كه معبودان د تاسې چې هیڅ نشي كولی؟ بلكه له سره د ونو زرغونول ستاسې په اختیار كې نه دي، دا لا څه چې له هغه ځینې مېوې او ثمرات او نور شیان هم راوباسئ.

﴿أَإِلَٰهٌ مَّعَ اللَّهِ ۚ بَلْ هُمْ قَوْمٌ يَعْدِلُونَ ﴿٦٠﴾﴾

آیا شته بل معبود برحق له الله سره؟ (نه نشته)، بلكه دغه (مشركان) یو داسې قوم دی چې څنګ كوي (له توحیده).

تفسیر: یعنې په دې باندې ګرده دنیا پوهیږي، او پخپله همدغه مشرکان یې هم مني، چې د ځمکې او اسمان پیدا کول، د باران (وریا) ورول، د ونو ـ نباتاتو زرغونول غیر له الله تعالی څخه د بل چا کار نه دی، لکه چې د لوی قرآنکریم په بل ځای کې د مشرکانو داسې اقرار او اعتراف هم مذکور دی، بیا وروسته له دې نه چې تر دې ځای پورې ورسېدئ، نو بیا ولې له سمې لارې څخه کاږه کېږئ؟ کله چې ماسوا الله څخه بل داسې یو ذات نشته، چې د دغو ګردو (ټولو) مخلوقاتو انتظام او تدبیر وکړی شي، یا د کوم شي مستقل اختیار ولري؛ نو بیا د الله تعالی په ألوهیت او معبودیت کې څرنګه بل څوک ورسره شریکېدی شي؟ «عبادت» د انتهایي تذلل نوم دی، نو دغسې عبادت هغه ذات ته لایق دی، چې په انتهایي درجه کامل او بااختیاره وي، د کوم ناقص یا عاجز مخلوق له لوی خالق سره په معبودیت کې برابرول، انتهایي ظلم، ضد او عناد دی.

اَمَّنۡ جَعَلَ الۡاَرۡضَ قَرَارًا وَّجَعَلَ خِلٰلَهَاۤ اَنۡهٰرًا وَّجَعَلَ لَهَا رَوَاسِیَ

بلکه هغه څوک (بهتر دی) چې ګرځولې یې ده ځمکه ځای د قرار (آرام)، او ګرځولي یې دي په منځ د دغې ځمکې کې نهرونه (سیندونه، رودونه، ویالې د اوبو)، او ګرځولي یې دي دغې (ځمکې) ته محکم لوړ (اوچت) غرونه.

تفسیر: چې په کې ایښي دي لکه میخونه او بارونه تر څو ودریږي، ونه خوځي، یعنې د انسانانو او حیواناتو دېره ځای دی، چې په آرامی سره پرې ژوندون کوي، او له دې حاصلاتو او پیداوار څخه ګټه (فائده) او نفعه اخلي.

وَجَعَلَ بَيۡنَ الۡبَحۡرَيۡنِ حَاجِزًا ؕ

او ګرځولې یې ده په منځ د دوو بحرونو (خواږه او تروه) کې پرده (چې سره ګډ نشي).

تفسیر: آیا دغه الله موصوف په دغه صفاتو بهتر دی که معبودان د تاسې چې هیڅ نشي کولی؟ د دې تحقیق پر دغه آیت لیکلی شوی دی: ﴿وَهُوَ الَّذِیۡ مَرَجَ الۡبَحۡرَیۡنِ هٰذَا عَذۡبٌ فُرَاتٌ وَّهٰذَا مِلۡحٌ اُجَاجٌ ۚ وَجَعَلَ بَیۡنَهُمَا بَرۡزَخًا وَّحِجۡرًا مَّحۡجُوۡرًا﴾ (۱۹ جزء د الفرقان سورت (۵) رکوع، (۵۳) آیت) کې دې ولوستل شي.

ءَاِلٰهٌ مَّعَ اللّٰهِ ؕ بَلۡ اَكۡثَرُهُمۡ لَا يَعۡلَمُوۡنَ ﴿٦١﴾

آیا شته بل معبود برحق له الله سره؟ (نه ! نشته) بلکه اکثر د دغو (مشرکانو) نه پوهیږي.

تفسیر: په توحید چې ایمان نه راوړي، یعنې آیا بل کوم بااختیاره ذات شته؟ چې دغسې کار وکړی شي؟ او پر دغه بناء د معبود ګرځېدلو لایق شي؟ کله چې نشته؛ نو معلوم شو چې دغه مشرکین محض دجهالت او ناپوهۍ لامله د شرک او مخلوق پرستۍ په ژوره کنده کې لویدلي دي، او لا پسې د جهل په سوړو کې ننوځي.

اَمَّنۡ يُّجِيۡبُ الۡمُضۡطَرَّ اِذَا دَعَاهُ وَيَكۡشِفُ السُّوۡٓءَ

بلکه هغه څوک (بهتر دی) چې قبلوي سوال د عاجز (بېکس بې بس) کله چې وبولي دغه (مضطر) هغه (الله أکبر)، او لرې کوي بدي سختي.

تفسیر: یعنې کله چې الله تعالی اراده وفرمایي؛ نو د بېکسانو او ناقرارانو او بې وځلو دعاوې او نارې اوري، سختې ترې لرې کوي، لکه چې (په ۷ جزء د الأنعام سورت په (۴) رکوع (۴۱) آیت کې) یې فرمایلي دي: ﴿فَیَكۡشِفُ مَا تَدۡعُوۡنَ اِلَیۡهِ اِنۡ شَآءَ﴾ ګواکې الله تعالی دعاء هم له عادي اسبابو څخه یو سبب ګرځولې ده، چې پرې د مسبب ترتّب د الله تعالی په مشیت د شروطو پر استجماع او د موانعو پر ارتفاع کېږي، علامه طیبي رحمه الله او نورو ویلي دي چې: په دغه آیت کې

مشرکينو ته تنبيه ده، چې د سختيو مصائبو او شدائدو په وخت کې تاسې هم مضطرب کېږئ، او همدغه پاك الله ته دعا او نارې کوئ، او نور معبودان ستاسې له ياده وځي، نو بيا د فطرت او ضمير دغه شهادت مو ولې د امن او اطمينان په وخت کې له تاسې هيرېږي.

وَيَجۡعَلُكُمۡ خُلَفَآءَ ٱلۡأَرۡضِۗ

او ګرځوي (الله) تاسې لره خليفګان په ځمکه کې (په ځای د تېرو خلقو).

تفسير: آيا دغه الله موصوف په دغو صفاتو سره بهتر دی که معبودان د تاسې چې هيڅ نه شي کولی؟ يعنې يو قوم او نسل له ځمکې څخه پورته کوي، او د دوی په ځای بل قوم او نسل ودانوي، چې دوی پر ځمکه د مالکيت او سلطنت له حيثه تصرّفات کوي.

ءَإِلَٰهٞ مَّعَ ٱللَّهِۚ قَلِيلٗا مَّا تَذَكَّرُونَ ﴿٦٢﴾

آيا شته بل معبود برحق له الله سره؟ (نه، نشته) لږ شانته پند قبلوئ (او غور چلوئ تاسې).

تفسير: يعنې که تاسې په پوره ډول سره فکر کولی؛ نو د لږې تللو لپاره هيڅ يو ضرورت نه وو پاتې، همدغو خپلو حوائجو او ضرورياتو او د اقوامو همدغه تبديل او تغير ته به مو کتل، نو پخپله به پوهېدئ چې د هغه قدير ذات په لاس کې چې د دغو امورو قبضه او اختيار دی؛ يوازې هم هغه ذات د عبادت وړ او مستحق دی.

أَمَّن يَهۡدِيكُمۡ فِي ظُلُمَٰتِ ٱلۡبَرِّ وَٱلۡبَحۡرِ وَمَن يُرۡسِلُ ٱلرِّيَٰحَ بُشۡرَۢا بَيۡنَ يَدَيۡ رَحۡمَتِهِۦٓۗ

بلکه هغه څوك (بهتر دی) چې لاره ښيي تاسې ته (په ستوريو سره) په تيارو د بر (بيديا) او (په تيارو) د بحر (درياب) کې، او هغه (څوك بهتر دی) چې رالېږي بادونه زېری ورکوونکي په مخ کې د رحمت (باران) خپل.

تفسير: آيا دغه الله موصوف په دغو صفاتو سره بهتر دی؟ که معبودان د تاسې چې هيڅ نشي کولی؟ الله تعالی د وچې او د سيند په تيارو کې د ستوريو په وسيله ستاسې لارښوونه کوي، اعم له دې نه چې بلاواسطه وي که د قطب ښوونکې او نورو آلاتو په واسطه وي، او پخوا د رحمت له بارانه هواوې او بادونه چلوي، او په هغو سره د باران د راتګ زېری ورکوي.

ءَإِلَٰهٞ مَّعَ ٱللَّهِۚ تَعَٰلَى ٱللَّهُ عَمَّا يُشۡرِكُونَ ﴿٦٣﴾

آيا شته بل معبود برحق له الله سره؟ (بلکه نشته) ډېر لوی دی، ډېر پورته دی الله له هغو (شيانو) چې شريکوي يې دغه (مشرکان له الله سره).

أَمَّن يَبۡدَؤُاْ ٱلۡخَلۡقَ ثُمَّ يُعِيدُهُۥ

آيا هغه څوك چې له ړومبی يې پيدا کړي دي خلق (له نطفې په ارحامو کې)، بيا به يې ژوندي کوي (بعد الموت په قيامت کې).

تفسير: ګرد خلق دغه قبلوي چې ابتدائي تخليق د الله تعالی کار دی، وروسته له مرګه بيا ژوندي پاځېدل هم پر هم دغه قياس کړئ، د «بعث بعد الموت» منکرين هم هم دغومره پوهيږي چې که بالفرض وروسته له مرګه بيا ژوندون وي؛ نو هغه کار هم د هم هغه ذات دی چې اول ځلي يې پيدا کړي دي.

وَمَنْ يَّرْزُقُكُمْ مِّنَ السَّمَآءِ وَالْاَرْضِ

او هغه څوک چې رزق روزي درکوي تاسې ته له (طرفه د) اسمانه (په باران) او له ځمکې (په محصولاتو يې)، آيا دغه الله موصوف په دغو صفاتو بهتر دی؟ که معبودان د تاسې چې هيڅ نشي کولی؟).

تفسير: يعنې هغه کوم ذات دی چې د سماوي او ارضي اسبابو په وسيله سم له خپله حکمته سره تاسې ته روزي دررسوي؟

ءَاِلٰهٌ مَّعَ اللّٰهِ ۭ قُلْ هَاتُوْا بُرْهَانَكُمْ اِنْ كُنْتُمْ صٰدِقِيْنَ ۝۶۴

آيا شته بل معبود له الله سره؟ (بلکه نشته) ووايه (ای محمده ! دوی ته) راوړئ تاسې بُرهان (سند) خپل (په دې چې غير له الله همداسې کولی شي) که چېرې يئ تاسې صادق (رښتين په دې دعوی خپله کې).

تفسير: يعنې سره د دغو صافو، ښکاره دلائلو له اورېدلو بيا تاسې د الله تعالی وحدانيت او د کفر او شرک نقصان او قباحت نه تسليموئ، نو هر هغه دليل چې تاسې يې د خپلې دغې باطلې دعوی په ثبوت کې لرئ؛ هغه راوړاندې کړئ !، څو د هغې له مخې ستاسې دروغ او رښتيا ښکاره شي، مګر له هغوی سره دليل او برهان چېرې دی؟ محض د ړندو په تقليد رهي (روان) دي: ﴿وَمَنْ يَّدْعُ مَعَ اللّٰهِ اِلٰهًا اٰخَرَ ۙ لَا بُرْهَانَ لَهٗ بِهٖ ۙ فَاِنَّمَا حِسَابُهٗ عِنْدَ رَبِّهٖ ۭ﴾ (۱۸ جزء د «المؤمنون» سورت (۶) رکوع، (۱۱۷) آيت).

قُلْ لَّا يَعْلَمُ مَنْ فِي السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ الْغَيْبَ اِلَّا اللّٰهُ ۭ

ووايه (ای محمده ! دوی ته) نه پوهېږي هغه څوک چې په اسمانونو کې دي، او په ځمکه کې دي (له پرښتو او انسانانو) په غيبو امورو باندې مګر (عالِم دی پر غيبو) الله.

تفسير: دغه آيت د سابق مضمون تکميل او د لاحق مضمون تمهيد دی، د دې جزء له ابتداء څخه تر دې ځايه پورې د الله تعالی د تام قدرت، عام رحمت، او د کامل ربوبيت بيان وو، يعنې هر کله چې الله تعالی په دغو صفاتو او شئونو کې متفرد دی؛ نو ښايي چې په الوهيت او معبوديت کې هم متفرد وي، په دغه آيت کې په الوهيت له بله حيثيته استدلال کاوه شي، يعنې معبود به هم هغه ذات کېدی شي، چې له تام قدرت سره محيط او کامل علم هم ولري، او دا هغه صفت دی چې په ځمکه او اسمان کې هيڅ يو مخلوق ته نه دی حاصل، او د هم هغه رب العزّت سره مخصوص دی، پس په دغه اعتبار سره هم د معبوديت استحقاق له هم هغه واحد ذات لپاره ثابت شو.

وَمَا يَشْعُرُوْنَ اَيَّانَ يُبْعَثُوْنَ ۝۶۵

او نه پوهېږي دغه (کفار) چې کله به بيا ژوندي راپاځولی شي دوی.

تفسير: يعنې پر قيامت يقين نه لري، او وايي چې قيامت کله راځي؟ چې د هغه په اثر مړي بيا ژوندي کيږي، پر دغه هيڅوک نه دي خبر، ړومبی د مبدأ ذکر کېده، له دې ځايه وروسته د معاد ذکر شروع کيږي.

بَلِ ادّٰرَكَ عِلْمُهُمْ فِي الْاٰخِرَةِ ۫ بَلْ هُمْ فِيْ شَكٍّ مِّنْهَا ۫ بَلْ هُمْ مِّنْهَا عَمُوْنَ ۝۶۶

بلکه سترړی ستومان، او له کار لويدلی دی علم د دوی په (کار د) آخرت کې، بلکه دغه (کفّار) په شک کې دي له دغه (قيامت)، بلکه دغه (کفّار) له دغه (قيامت) نه ړانده دي (د زړه په سترګو چې پرې باور نه کوي).

تفسير: يعنې ډېر عقل او فکر يې وچلوه، او له ډېر فکر وهلو څخه بيخي سترې او ستومان شول، خو سره له هغه هم د آخرت په حقيقت او کيفيت ونه پوهېدل، کله د هغه په نسبت په حيرت شول، کله په شک کې ترې ولوېدل، او کله ترې منکران شول. (موضح القرآن).

وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوٓا۟ ءَإِذَا كُنَّا تُرَٰبًا وَءَابَآؤُنَآ أَئِنَّا لَمُخْرَجُونَ ﴿٦٧﴾ لَقَدْ وُعِدْنَا هَٰذَا نَحْنُ وَءَابَآؤُنَا مِن قَبْلُ إِنْ هَٰذَآ إِلَّآ أَسَٰطِيرُ ٱلْأَوَّلِينَ ﴿٦٨﴾

او وايي هغه کسان چې کافران شوي دي (او د زړه سترګې يې ړندې دي): آيا کله چې شو مونږ خاورې او پلرونه ځمونږ (هم خاورې شي)؛ آيا خامخا به مونږ رايستلی شو (ژوندي له ځمکې جزاء ته). خامخا په تحقيق وعده کړی شوې ده له مونږ سره د دې (بعث بعد الموت، هم) له مونږ سره، او هم له پلرونو ځمونږ سره له دې (وعدې د محمد نه) پخوا (د نورو انبياوو له خوا)، نه دي دغه خبرې (بل شی) مګر ليکلي قصې (باطلې دروغ افسانې) دي د پرومبنيو (خلقو).

تفسير: يعنې پخوا له دې نه ځمونږ له پلرونو سره هم داسې وعدې شوې وې، دغه ده چې عيناً نن له مونږ سره هم هغسې خبرې او اترې دغه رسول کوي، ليکن سره د دومره قرنو او پېړيو د تېرېدلو مونږ ته تر نن ورځې پورې دغه خبره نشوه څرګنده او نه مو واورېده چې وروسته له دې نه چې مړي په خاورو کې سره ګډوډ او مخلوط شي، هغه به بيا ژوندي کېږي، لکه چې د پخوا په شان روغ رمټ انسان ترې جوړ او عيان کېږي، او بيا د خپلو اعمالو سزا مومي؟.

قُلْ سِيرُوا۟ فِى ٱلْأَرْضِ فَٱنظُرُوا۟ كَيْفَ كَانَ عَٰقِبَةُ ٱلْمُجْرِمِينَ ﴿٦٩﴾

ووايه (ای محمده ! دوی ته) چې وګرځئ تاسې په ځمکه (د مکذبينو) کې، پس وګورئ چې څرنګه شو عاقبت (آخره خاتمه) د ګنهګارانو (کافرانو؟ او ترې عبرت واخلئ !).

تفسير: يعنې ډېرو مجرمانو ته په همدغې دنيا کې عبرتناکه سزا ورکړی شوې ده، او د انبياوو عليهم السلام مواعيد پر دوی منطبق ګرځېدلي دي، پر همدغه دې د «بعث بعد الموت» قياس هم بنايي چې وکړی شي، چې باليقين بعث، حساب کتاب، ثواب عقاب، او اخروي عذاب شته، چې ټول رښتيا دي، او الله تعالی له هغه څخه خبر راکړی دی، او هغه ضرور راتلونکی دی، او دغه لويه کارخانه هم داسې خوشې او بې نتيجې نه پاتې کېږي، او دغه هم امکان نه لري، چې پر دغو ټولو علوي او سفلي موجوداتو داسې کوم عمومي حاکم نه وي، چې حق په حقدار ورسوي، او خپل دغه ګرد رعايا همداسې مهمل پرېږدي، کله چې ټولو مجرمانو ته دلته پوره سزا نه ورکوله کېږي؛ نو يقيني ده چې هرومرو بل کوم ژوندون او جهان شته، چې هلته به هر څوک د خپلو اعمالو نتيجه او سزا او جزاء ومومي، که تاسې پر همدغه خپل تکذيب دوام (ټينګوالی) وکړئ؛ نو هم هغسې چې د نورو مکذّبينو آخره خاتمه او انجام شوی دی؛ ستاسې به هم کېږي.

وَلَا تَحْزَنْ عَلَيْهِمْ وَلَا تَكُن فِى ضَيْقٍ مِّمَّا يَمْكُرُونَ ﴿٧٠﴾

او مه خفه کېږه (ای محمده !) پر دوی (چې ستا تکذيب کوي او له ايمانه مخ اړوي)، او مه اوسه په تنګي (د زړه) کې له هغه چې دوی مکر کوي (له تا سره ځکه چې زه ستا حافظ او ناصر يم).

تفسیر: یعنې ای محمده ! دغه مکذبان د دوی په ښو او بدو په ښه شان سره وپوهوه ! او د آخرې خاتمې تنبیه ورته ورکړه !، وروسته له دغو پوهولو له دوی نه جدا شه !، که دغه خلق حق ونه مني؛ نو تاسې ډېر غمجن، متأسف او مه خفه کېږئ !، او نه د دوی د مکر او فرېب او د حق په خلاف له تدبیر کولو څخه زړه تنګه او ملول کېږئ؟ تاسې خو خپل فرض په پوره ډول سره اداء فرمایلی دی، الله تعالی پخپله داسې ضدي او عنادي کسانو ته سزا ورکوي، او هم هغسې چې پخواني مجرمان یې په سزا رسولي دي؛ دوی هم رسوي.

وَيَقُولُونَ مَتَىٰ هَٰذَا الْوَعْدُ إِن كُنتُمْ صَادِقِينَ ﴿٧١﴾

او وايي دا (کفّار) کله به وي دغه وعده (د نزول د عذاب) که يئ تاسې صادقان (رښتيني په دغې دعوی خپلې کې).

قُلْ عَسَىٰ أَن يَكُونَ رَدِفَ لَكُم بَعْضُ الَّذِي تَسْتَعْجِلُونَ ﴿٧٢﴾

ووايه (ای محمده ! دوی ته) چې نژدې ده چې شي پيوست په تاسې پسې ځينې هغه (عذاب) چې غواړئ يې تاسې په جلتی.

تفسیر: یعنې ډېر شورماشور او غوغا مه نښلوئ !، هغه وعده هرومرو ایفاء کېدونکې ده، او هیڅ لرې نه ده چې د هغې وعدې کومه برخه تاسې ته ډېره نژدې شوې او در پورې نښتې هم وي، لکه چې ډېرې ورځې نه وې تېرې چې پر دوی باندې سخت قحط نازل شو، او هم د «بدر» په غزوه کې د دغه عذاب یوه برخه ورورسېده، پاتې شو قیامت کبری؛ د هغه هم ځینې آثار او علائم در ښکاره شوي دي.

وَإِنَّ رَبَّكَ لَذُو فَضْلٍ عَلَى النَّاسِ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَشْكُرُونَ ﴿٧٣﴾

او بېشکه رب ستا خامخا څښتن (خاوند) د فضل (احسان، انعام) دی پر خلقو (چې دوی ژر په ګناهونو نه نیسي)، ولیکن اکثر د دوی شکر نه کوي (په دې نعمت چې د عذاب تأخیر دی).

تفسیر: یعنې که الله تعالی پخپل فضل او کرم سره د عذاب په لېږلو کې تاخیر کوي؛ نو لازم وو چې دوی دغه تأخیر غنیمت ګڼلی، او د دغې مهربانۍ په مقابل کې یې شکر ایستی، او د صالح عمل لاره به یې خپلو ځانونو ته غوره کړې وی، لیکن پر خلاف د دې دوی ناشکري کوي، او په خپله خوله عذاب غواړي.

وَإِنَّ رَبَّكَ لَيَعْلَمُ مَا تُكِنُّ صُدُورُهُمْ وَمَا يُعْلِنُونَ ﴿٧٤﴾ وَمَا مِنْ غَائِبَةٍ فِي السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ إِلَّا فِي كِتَابٍ مُّبِينٍ ﴿٧٥﴾

او بېشکه رب ستا ته خامخا معلوم دي هغه څه چې پټوي يې سينې (زړونه) د دغو (کفارو) او هغه څه چې ښکاره کوي يې دوی. او نشته هيڅ شی پټ پناه (له حوادثو) په اسمان او په ځمکه کې؛ مګر (ليکلی) دی په کتاب ښکاره (لوح محفوظ) کې.

تفسیر: یعنې ستاسې ظاهري او باطني اعمال، د زړونو پټې خبرې، نیات، ارادې، د ځمکې او د اسمانونو ډېر زیات پټ اسرار ګرد د الله تعالی په علم کې او د لوح محفوظ په دفتر کې درج دي، هره خبره له هغه سره موافقه واقع کیږي، تلوار کولو یا ځنډ کولو څخه هیڅ یو حاصل او ګټه په لاس نه درځي، هر هغه څیز چې د الله تعالی په علم کې طي شوی وي؛ ژر یا په ځنډ پر خپل وخت هرومرو کېدونکی دی، او هر یوه ته سم د ده له عمل، نیت، عزم او ارادې سره موافقه ثمره او نتیجه خامخا وررسېدونکې ده.

إِنَّ هَٰذَا الْقُرْآنَ يَقُصُّ عَلَىٰ بَنِي إِسْرَائِيلَ أَكْثَرَ الَّذِي هُمْ فِيهِ يَخْتَلِفُونَ ﴿٧٦﴾
وَإِنَّهُ لَهُدًى وَرَحْمَةٌ لِّلْمُؤْمِنِينَ ﴿٧٧﴾

بېشکه چې دغه قرآن قصه کوي (بيانوي) پر بني اسرائيلو باندې اکثر له هغو څيزونو چې دوی په هغو (څيزونو) کې سره اختلاف کوي. او بېشکه دغه (قرآن) خامخا هدايت دی او رحمت دی لپاره د مؤمنانو (چې هم دوی پرې نفع اخلي).

تفسير: يعنې اوس د عملي فيصلې وخت نه دی راغلی، بېشکه قرآن د قولي او عملي فيصلې لپاره راغلی دی، په دغه وخت کې په سماوي علومو او مذهبي شيانو کې له ګردو څخه لوی علماء بني اسرائيل ګڼل کېدل، مګر د عقائدو، احکامو، قصصو، رواياتو او نورو په متعلق د هغوی د شديدو اختلافو قاطعه فيصله او ښه تصفيه همدغه پاک قرآن اوروله ده.

إِنَّ رَبَّكَ يَقْضِي بَيْنَهُم بِحُكْمِهِ ۚ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْعَلِيمُ ﴿٧٨﴾

او بېشکه رب ستا فيصله به وکړي په منځ د دوی کې (په قيامت کې) په حکم (عدل) خپل سره، او همدی ښه غالب قوي دی (په انفاذ د احکامو) ښه علم والا (پر ټولو احوالو او اشياوو).

تفسير: يعنې قرآن خو د پوهولو او ښوولو لپاره نازل شوی دی، باقي د ټولو معاملاتو حکيمانه او عادلانه فيصله سم له حکمته سره پخپله قدرت لرونکی قادر او توانا الله تعالی کوي.

فَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ ۖ إِنَّكَ عَلَى الْحَقِّ الْمُبِينِ ﴿٧٩﴾

پس توکل (اعتماد) وکړه خاص پر الله (او د معاندانو له عداوته مه ويرېږه ای رسوله څما !)، بېشکه ته پر حق ښکاره يې (چې اسلام دی).

تفسير: يعنې تاسې د هيچا د اختلاف او تکذيب څخه مه متأثر کېږئ !، يواځې پر پاک الله اعتماد او توکل ولرئ !، او پخپله وظيفه کې چې دعوت او تبليغ دی؛ مشغول او لګيا اوسئ !، پر هغه سمه صافه لاره چې تاسې درومئ؛ په هغې کې هيڅ قسم خرخشه او اندېښنه نشته، کله چې انسان پر سمه لاره رهي (روان) وي، او پر واحد الله تعالی اعتماد ولري؛ نو د بل هيڅ شي ويره او اندېښنه ورسره نه وي.

إِنَّكَ لَا تُسْمِعُ الْمَوْتَىٰ وَلَا تُسْمِعُ الصُّمَّ الدُّعَاءَ إِذَا وَلَّوْا مُدْبِرِينَ ﴿٨٠﴾ وَمَا أَنتَ بِهَادِي
الْعُمْيِ عَن ضَلَالَتِهِمْ ۖ إِن تُسْمِعُ إِلَّا مَن يُؤْمِنُ بِآيَاتِنَا فَهُم مُّسْلِمُونَ ﴿٨١﴾

بېشکه ته نه شې اورولی (خبره) مړيو ته، او (همداسې) نشې اورولی کڼو ته غږ د نارو (د وعظ) کله چې وګرځي دوی په دې حال کې چې شا کوونکي وي. او نه يې ته لاره ښوونکی ړندو ته (چې يې راوګرځوې) له ګمراهۍ د دوی څخه، نه اوروې ته (په سماع د فائدې رسولو سره)؛ مګر هغه چا ته چې ايمان راوړي په آيتونو (د قدرت) څمونږ، پس همدوی مسلمانان دي (غاړه اېښودونکي الله ته).

تفسير: يعنې هم هغسې چې يوه مړي ته خطاب يا کوم کاڼه ته نارې وهل په تېره بيا چې تاته يې شاه هم وي، او په منډو در څخه ځغلي، او د نارې وهونکي په طرف قطعًا متلفت نه وي؛ سودمن نه دی، همدغه د هغو مکذبينو حال دی، چې د دوی زړونه مړه شوي دي، او په زړه کاڼه هم دي، او د اورېدلو اراده هم بيخي نه لري، نو د دوی په حق کې هيڅ

نصیحت نافع او کار کوونکی نه دی، که یو خاص ړوند د غټو او زړو سترګو خاوند نشي؛ نو تاسې به هغه ته څرنګه لار یا بل شی وروښوولی شئ؟

یعني پند او نصیحت د هغو خلقو په حق کې نافع دی، چې یې ومني او پرې متأثر شی، او د اثر قبلول همدغه دی چې د الله تعالی پر کلام یقین او باور وکړي او ویې مني.

وَإِذَا وَقَعَ الْقَوْلُ عَلَيْهِمْ أَخْرَجْنَا لَهُمْ دَابَّةً مِّنَ الْأَرْضِ تُكَلِّمُهُمْ أَنَّ النَّاسَ كَانُوا بِآيَاتِنَا لَا يُوقِنُونَ ﴿٨٢﴾

او کله چې واقع ثابت شي خبر د عذاب پر دغو (بني آدمانو او نژدې شي قیامت پر دوی)؛ نو راوبه باسو مونږ دوی ته یو دابه (ژوندئ خوځېدونکې تلونکې) له ځمکې، چې خبرې کوي دغه (دابّه) له دوی سره، چې بېشکه دا خلق وو چې په دلائلو (د قدرت او الوهیت) ځمونږ به یې یقین نه کاوه.

تفسیر: موضح القرآن لیکي: «پخوا له قیامته به په مکه معظمه کې د صفا غر وچوي، او له هغه څخه به یو ژوندی خوځېدونکی ووځي، چې له خلقو سره به خبرې کوي، چې اوس قیامت نژدې دی، او صادق مؤمن به له کاذب منکر څخه په نښه کولو سره بېلوي»، له ځینو روایاتو څنې معلومیږي چې دغه به بالکل په آخره زمانه کې واقع کیږي، چې لمر له مغربه وخېژي، نو قیامت د همدغې ورځې نوم دی، چې د ټولې دنیا ګرد موجوده نظام به په کې ګډوډ او خرابیږي، نو د داسې خوارقو په وقوع کې هیڅ تعجّب نه دی پکار چې د قیامت د قریبوؤ علاماتو او د دې مقدمې په شان ظاهرولی شي، ښایي د «دابة الأرض» په ذریعه د دې خبرې ښودنه مقصود وي؛ هغه خبره چې تاسې د یو رسول په ژبه نه منله؛ نن مجبور یئ چې د یوه حیوان په ژبه یې ومنئ !، مګر د دغه وخت منل تاسې ته مفید او نافع نه دي، او له دغه څخه یواځې د مکذبینو تجهیل او تحمیق مطلوب دی، چې د منلو وخت تېر شو.

وَيَوْمَ نَحْشُرُ مِن كُلِّ أُمَّةٍ فَوْجًا مِّمَّن يُكَذِّبُ بِآيَاتِنَا فَهُمْ يُوزَعُونَ ﴿٨٣﴾

او (یاد کړه) هغه ورځ چې ژوندی به راپورته کړو له (قبورو د) هر امّت (فرقې) څخه یو فوج (چې اشراف او رؤساء دي) له هغو (منکرانو) چې تکذیب کوي په آیتونو ځمونږ، پس د دوی جماعتونه به سره یو ځای کیږي، بیا روانیږي.

تفسیر: د هر ګناه کوونکي ټولنه او لښکر به سره بېل وي.

تنبیه: عمومًا مفسرینو د ﴿فَهُمْ يُوزَعُونَ﴾ معنی په ستنولو (واپس کولو) سره کړې ده، یعني د هر امّت مکذبان به د محشر په طرف بیول کیږي، او دوی به دغومره ډېر او زیات وي، چې وړاندې تلونکي خلق به د وروستنیو مخه بندوي، او له مخکې تللو څخه به یې ستنوي (واپس کوي)، لکه چې په لوی بیروبار او ازدحام کې د انتظام د ټینګښت ساتلو لپاره همداسې وضعیت غوره او اختیارولی شي.

حَتَّىٰ إِذَا جَاءُوا قَالَ أَكَذَّبْتُم بِآيَاتِي وَلَمْ تُحِيطُوا بِهَا عِلْمًا أَمَّاذَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٨٤﴾

تر هغه پورې چې راشي دوی (ټول محشر ته) نو وبه فرمایي (ورته الله) آیا تکذیب کړی وو تاسې د آیتونو ځما، حال دا چې احاطه نه وه کړې تاسې په هغـو (آیتونو) له جهته د علمه، آیا څه شی دی هغه چې وئ تاسې چې کاوه به مو (هغه له مأمور بِهٖ څخه؟ ووایئ !).

تفسیر: یعنې زیار (محنت) یې ونه کړو، او کوښښ یې ونه کړ چې په پوره ډول به پرې پوهېدل، او تمامو اطرافو او جوانبو ته به یې کتل، ابتداء یې د هغه په تکذیب خوله وسپړدله، «یا ووایئ ! که داسې نه ده نو نور مو څه کول؟ یعنې ماسوا له دې نه ستاسې بل څه کار وو؟» امکان لري چې مطلب یې داسې وي، چې بې له غوره او فکر کولو څخه تاسې هم داسې د هغه تکذیب کړی وو؟.

وَوَقَعَ الْقَوْلُ عَلَيْهِمْ بِمَا ظَلَمُوا فَهُمْ لَا يَنْطِقُونَ ﴿۸۵﴾

او واقع ثابته به شي خبره (د عذاب) پر دغو (منکرانو) باندې په سبب د هغه چې ظلم یې کړی وو، پس دوی به هیڅ خبرې نشي کولی (په عذر خواهۍ له جهته د عذاب لا متناهي).

تفسیر: یعنې د دوی د شرارتونو یقیني ثبوت وشو، او د الله تعالی حجّت پر دوی تمام شو، اوس وروسته له دې نه به دوی څه ویلی شي؟.

أَلَمْ يَرَوْا أَنَّا جَعَلْنَا اللَّيْلَ لِيَسْكُنُوا فِيهِ وَالنَّهَارَ مُبْصِرًا ۚ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿۸۶﴾

آیا نه ویني دا (منکران د حشر) چې بېشکه مونږ ګرځولې مو ده شپه (توره تیاره) لپاره د دې چې آرام وکړي دوی په کې، او (ګرځولې مو ده) ورځ لیدونکې (تکه سپینه روښانه چې کسب وکار په کې وکړي)، بېشکه په دغه (تعاقب د لیل او نهار) کې خامخا دلائل (د قدرت او عبرت) دي لپاره د (هغه) قوم چې ایمان راوړي.

تفسیر: یعنې څرنګه ښکاره دلائل او واضحې نښې الله تعالی په دنیا کې دوی ته وروښودې، خو دوی لږ څه هم پر هغو فکر او غور ونه کړ، که یواځې د شپې او د ورځې پر دغه دائمي تبدیل او تحویل او نورو اختلافاتو دوی خپل افکار چلولی او پرې غور او خوض یې کولی؛ نو د الله تعالی پر توحید، د انبیاوو پر ضرورت او اهمیت او پر «بعث بعد الموت» پر ګردو شیانو به دوی پوهېدل، چې بالآخر هغه کوم یو ذات دی چې داسې مضبوط او محکم انتظام سره برابر وروسته له ورځې څخه شپه، او د شپې څخه ورځ راښکاره کوي، او څمونږ د ظاهري بصارت لپاره وروسته د شپې له تیارو د ورځې رڼا خوروي، نو آیا دغسې یو مطلق قادر څمونږ د باطني بصیرت لپاره د اوهامو او اهواوو په تیارو کې د معرفت او هدایت رڼا نه ده رالېږلې؟.

وَيَوْمَ يُنْفَخُ فِي الصُّورِ فَفَزِعَ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَمَنْ فِي الْأَرْضِ إِلَّا مَنْ شَاءَ اللَّهُ ۚ وَكُلٌّ أَتَوْهُ دَاخِرِينَ ﴿۸۷﴾ وَتَرَى الْجِبَالَ تَحْسَبُهَا جَامِدَةً وَهِيَ تَمُرُّ مَرَّ السَّحَابِ ۚ صُنْعَ اللَّهِ الَّذِي أَتْقَنَ كُلَّ شَيْءٍ ۚ إِنَّهُ خَبِيرٌ بِمَا تَفْعَلُونَ ﴿۸۸﴾ مَنْ جَاءَ بِالْحَسَنَةِ فَلَهُ خَيْرٌ مِنْهَا وَهُمْ مِنْ فَزَعٍ يَوْمَئِذٍ آمِنُونَ ﴿۸۹﴾ وَمَنْ جَاءَ بِالسَّيِّئَةِ فَكُبَّتْ وُجُوهُهُمْ فِي النَّارِ هَلْ تُجْزَوْنَ إِلَّا مَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿۹۰﴾

او (یاد کړه) هغه ورځ چې پوکی وکړ شي په صور (شپېلی) کې، نو ویرېږي (له ډېره هیبته) هر هغه څوک چې په اسمانونو کې دي، او هر هغه څوک چې په ځمکه کې دي، مګر هغه څوک چې اراده وفرمایي الله (د نه ویرېدلو د هغه)، او ټول به راشي د دغه (الله په حضور په قیامت کې) عاجزان. او وینې به ته غرونه (په قیامت کې) ګمان به کوې ته پر هغو چې کلک ولاړ دي (له

جهته د لويوالي) حال دا چې دوی به ځي تيريږي پشان د وريځې، کاريګري د الله (يا وکړ دا کار الله په کولو سره) هغه (الله) چې محکم (درست) کړی يې دی هر څيز (چې پيدا کړی يې دی)، بېشکه چې دغه (الله) ښه خبردار دی په هغو کارو چې کوئ يې تاسې. هر هغه څوک چې راشي په حسنه (نېکۍ) سره (چې کلمه د توحيد ده)؛ پس شته ده ته (جزاء) بهتر غوره له هغه، او دوی به له سختې وېرې د دغې ورځې په امان وي. او هر هغه څوک چې راشي په سيئه (بدۍ شرک سره)؛ پس نسکور به وغورځول شي مخونه د دوی په اور (د دوزخ کې)، او وبه ويل شي دوی ته له جانبه د الله) آيا جزاء درکوله کيږي (بلکه نه درکوله کيږي)؛ مګر (جزاء د شرک او نورو معاصيو) هغه چې وئ تاسې چې کول به مو (په دنيا کې).

تفسير: د صور «شپېلۍ» پو کوونکې پرښته اسرافيل عليه السلام دی، چې د الله تعالى د حکم په انتظار کې د صور پوکولو لپاره تيار ولاړ دي.

په ځينو رواياتو کې راغلي دي چې: ﴿إِلَّا مَن شَآءَ ٱللَّهُ﴾ جبرئيل، ميکائيل، عزرائيل عليهم السلام دي، ځينې د دې مصداق شهداء بولي، والله أعلم.

(موضح القرآن) ليکي: يو ځلې صور پوکلی کيږي، چې د هغه په اثر به ګرد مخلوق سره مري، دوهم صور چې وپوکلی شي؛ د هغه په اثر ټول مړي بيا له سره ژوندي کيږي، دريم صور چې وپوکلی شي؛ دوی ګرد ويريږي، په څلورم کې ګرد بېهوشه کيږي، په پنځم کې بيا په هوش کيږي، د «صور» پوکل به څو څو ځلې صورت نيسي، اکثر علماء يوائې هم دغه دوې نفخې مني، يعنې ګرد سره فقط دوه ځلې صور پوکلی کيږي، او دغه ګرد احوال او اهوال د هم دغو دوو شپېليو لاندې درجوي، والله أعلم.

﴿وَتَرَى ٱلْجِبَالَ﴾ الآية ـ او وينې به ته غرونه په قيامت کې، ګمان به کوې ته پر هغوی چې کلک ولاړ دي، له جهته د لويوالي، حال دا چې دوی به تيريږي په شان د وريځې، يعنې دغه لوی لوی غرونه چې تاسې يې اوس وينئ، او د دې خيال کوئ چې دغه به تل پر ځمکه کلک ولاړ وي، او له سره به له خپله ځايه نه ښوريږي، دغه ګرد به د قيامت په ورځ کې د ټکولو شويو رنګينو وړو په شان په فضاء او هواء کې الوځي او ګرځي، او د وريځو په شان به ژر ژر درومي، لکه چې د (۲۷) جزء د «الواقعة» سورت په اوله رکوع (۵-۶) آيتونو کې داسې يو آيت لولو: ﴿وَبُسَّتِ ٱلْجِبَالُ بَسًّا * فَكَانَتْ هَبَآءً مُّنۢبَثًّا﴾ او په «القارعة» کې لولو ﴿وَتَكُونُ ٱلْجِبَالُ كَٱلْعِهْنِ ٱلْمَنفُوشِ﴾، او (۱۶ جزء د «طه» سورت په (۶) رکوع، (۱۰۵) آيت کې) لولو: ﴿وَيَسْـَٔلُونَكَ عَنِ ٱلْجِبَالِ فَقُلْ يَنسِفُهَا رَبِّى نَسْفًا﴾.

تنبيه: د دغه آيت هيڅ تعلّق د ځمکې د حرکت او سکون سره نشته، لکه چې ځينې متنورين له هغه څنې پوهېدلي دي.

﴿صُنْعَ ٱللَّهِ ٱلَّذِىٓ أَتْقَنَ كُلَّ شَىْءٍ﴾ يعنې هغه ذات چې هر شی يې په نهايت حکمت سره درست کړ، هغه الله تعالى چې نن يې دغه غرونه داسې درانه او مضبوط جوړ او درولي دي، هم هغه الله تعالى به يوه ورځ دوی بځرکي بځرکي او دړې وړې کوي، او ترې دوړې به جوړوي، او په هواء به يې الوځوي، دغه د غرونو الوځول به د خرابۍ او تباهۍ په غرض نه وي، بلکه د عالم په نظام کې به سره لاندې باندې او لازمه تعديلات کوي، او په همغه درجه يې رسوي چې د هغه لپاره يې پيدا کړي دي، نو دغه ګرد به د هغه حقيقي صانع صنعت او کاريګري وي، چې د هغه هيڅ يو تصرّف له حکمت څخه تش نه دی، ﴿إِنَّهُۥ خَبِيرٌۢ بِمَا تَفْعَلُونَ﴾ الله تعالى ستاسو په اعمالو خبردار دي چا چې څه کړي وی د هغه پوره جزاء به ورکول کيږي نو چا چې نيکی کړي وي توحيد کلمه يې ويلی وي، او عقيده يې پرې ساتلی وي نو هغه ته به ښه بدله وي، او چا چې شرک او بد عمل کړي وي هغه ته به د هغه د شرک او بد عملونو سزا پوره ورکول کيږئ.

إِنَّمَآ أُمِرۡتُ أَنۡ أَعۡبُدَ رَبَّ هَٰذِهِ ٱلۡبَلۡدَةِ ٱلَّذِي حَرَّمَهَا وَلَهُۥ كُلُّ شَيۡءٖۖ

بېشکه همدا خبره ده چې امر (حکم) کړی شوی دی ماته داسې چې عبادت کوم د رب د دې بلدې (ښار) هغه (الله) چې حُرمت (عزت يې) ورکړی دی دې (ښار د مکې ته په امن سره)، او خاص همدغه الله لره دي (ملکاً، خَلقاً، وعبيداً) هر شی.

تفسير: له بلده او ښار څخه مراد مکّه معظّمه ده، چې الله تعالی هغې ته خاص تعظيم، تحريم او تکريم ور په برخه کړی دی، نو د دغه تخصيص او تشريف په سبب د رب اضافت د هغې په طرف وکړ شو، که نه الله تعالی خو د ګردو شيانو رب او مالك دی.

وَأُمِرۡتُ أَنۡ أَكُونَ مِنَ ٱلۡمُسۡلِمِينَ ۝٩١

او امر (حکم) کړی شوی دی ماته داسې چې شم زه له مسلمانانو (غاړه ايښودونکيو الله ته).

تفسير: يعنې په هغو خلقو کې محسوب شم، چې د پاك الله کامل حکم منونکي او فرمان وړونکي دي، او بيخي يې خپل ځانونه ورسپارلي دي.

وَأَنۡ أَتۡلُوَاْ ٱلۡقُرۡءَانَۖ فَمَنِ ٱهۡتَدَىٰ فَإِنَّمَا يَهۡتَدِي لِنَفۡسِهِۦۖ وَمَن ضَلَّ فَقُلۡ إِنَّمَآ أَنَا۠ مِنَ ٱلۡمُنذِرِينَ ۝٩٢

او (بل مأمور يم) په دې چې ولولم قرآن (پر تاسو، وايې وروم خلقو ته)، پس هر چا چې سمه صافه لاره وموندله؛ پس بېشکه همدا خبره ده چې سمه صافه لاره يې وموندله لپاره د ځان (او فائدې خپلې)، او هر څوك چې ګمراه شو؛ پس ووايه (ای محمده ! ده ته) بېشکه همدا خبره ده چې زه له ويروونکيو څخه يم.

تفسير: يعنې زه بالذات هم د الله تعالی بندګي او فرمان برداري کوم، او نورو ته هم د الله تعالی دغه عظيم الشأن قرآن اوروم، او د هدايت سمه صافه لاره خلقو ته ورښيم، پس هر څوك چې لاره يې وموندله له جهته د متابعت ځما توحيد د الله او نفي د شرکاوو ته؛ پس بېشکه همدا خبره ده چې لاره يې وموندله لپاره د ځان خپل، ځکه چې نفع يې همده ته راجع ده، او هر څوك چې ګمراه شو له جهته د مخالفت ځما؛ پس ووايه ورته چې: بېشکه همدا خبره ده چې زه له ويروونکيو څخه يم، او پر ما غير له پيغام رسولو بل هيڅ نشته، او وبال د ضلال د بل چا پر ما نه لوېږي، يعنې ما خپل پند او نصيحت کړی دی، او له دغه تبليغه مې ځان فارغ الذمه ګرځولی دی، که تاسو نه پوهېږئ، يا ځان پرې نه پوهوئ؛ نو په دغه صورت کې ستاسو نقصان دی، او دغه احکام پخوا له امر د قتال وو.

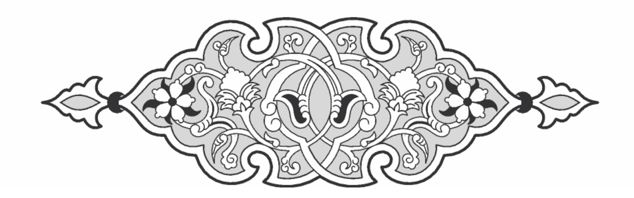
وَقُلِ ٱلۡحَمۡدُ لِلَّهِ سَيُرِيكُمۡ ءَايَٰتِهِۦ فَتَعۡرِفُونَهَاۚ وَمَا رَبُّكَ بِغَٰفِلٍ عَمَّا تَعۡمَلُونَ ۝٩٣

او ووايه (ای محمده !) چې ټولې ثناوې ستاينې (صفتونه) (خاص) الله ته دي (په دغه نعمت د علم او نبوّت)، ژر به وښيي (الله) تاسې ته دلائل (د قدرت خپل)؛ پس وبه پېژنئ تاسې هغه (دلائل)، او نه دی رب (پالونکی) د تا غافل (بېخبره) له هغو عملونو نه چې کوئ يې تاسې (ای مشرکانو نو جزاء به ورکړي هر چا ته د ده له عمله سره سمه).

تفسير: يعنې الله تعالی ته په زرهاوو ځلې د حمد او شکر ځای دی، چې زه يې هادي او مهتدي ګرځولی يم، في الحقيقت د تعريف لايق هم هغه لوی او مقدّس ذات دی، هر چا ته هر هغه ښېګڼې يا کمال چې ور په برخه شوی دی؛

د ده له لطف او مرحمت څخه دی، ژر به وښيي الله تاسې دلائل د قدرت خپل، پس وبه پېژنئ تاسې هغه دلائل، يعنې وروسته له دې نه الله تعالی ستاسې په منځ کې يا د باندې د خپل قدرت هغه نمونې او ځما د صداقت داسې ښکاره دلائل به درښيي؛ چې د هغو په ليدلو سره به تاسې وپوهېږئ چې بېشکه دغه د الله تعالی هغه آيات دي، چې د هغو اطلاع مونږ ته رسول الله صلی الله عليه وسلم راکړې وه.

تمت سورة النمل، ولله الحمدُ والمنة.

«د (القصص) سورت «مکّي» دی، پرته له (۵۲) تر (۵۵) آیتونو پورې، چې «مدني» دي، او له (۸۵) آیت څخه چې په جحفه کې د هجرت په جریان کې نازل شوی دی، (۸۸) آیتونه (۹) رکوع لري، په تلاوت کې (۲۸) او په نزول کې (۴۹) سورت دی، وروسته د «النمل» له سورت څخه نازل شوی دی.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

طٰسٓمٓ ۞ تِلْكَ اٰيٰتُ الْكِتٰبِ الْمُبِيْنِ ۞ نَتْلُوْا عَلَيْكَ مِنْ نَّبَاِ مُوْسٰى وَفِرْعَوْنَ بِالْحَقِّ لِقَوْمٍ يُّؤْمِنُوْنَ ۞

دا (آیتونه د دې سورت) آیتونه د کتاب مبین (ښکاره) دي (چې خیر او برکت یې ښکاره او د حق او د باطل بېلوونکی دی). لولو مونږ پر تا (ای محمده!) له (ځینو) خبرو د موسی او د فرعون په حقه (رښتیا) سره، لپاره د (هغه) قوم چې ایمان راوړي.

تفسیر: یعنې مسلمان خلق دې خپل حال قیاس کړي! (موضح) د ظالمانو په مقابل کې څرنګه چې د موسی علیه السلام په ذریعه الله تعالی بني اسرائیل سره له ضعف او کمزورۍ د فرعونیانو په مقابل کې منصور او مظفر وګرځول؛ همداسې مسلمانانو ته هم اګر که نن په مکې معظمې کې قلیل ـ ضعیف او ناتوانه په نظر راځي، د دوی د بېشمارو زورورو اعداوو په مقابل کې بری او کامیابي ور په برخه کوي.

اِنَّ فِرْعَوْنَ عَلَا فِي الْاَرْضِ وَجَعَلَ اَهْلَهَا شِيَعًا يَّسْتَضْعِفُ طَآئِفَةً مِّنْهُمْ

بېشکه چې فرعون لویي (او تکبّر) غوره کړی وو په ځمکه (د مصر) کې، او ګرځولي یې وو اهل د دغه (مصر) ټولی ټولی، چې ضعیفه (مقهوره) کړي یې وه یوه طائفه له دوی (چې بني اسرائیل وو).

تفسیر: یعنې په مصر کې قبطیان ودان وو، چې د فرعون له قوم څخه وو، او سبطیان هم اوسېدل چې په بني اسرائیلو سره مشهور وو، لیکن فرعون به د ظلم او تکبّر له لارې بني اسرائیلو ته فرصت او موقع نه ورکوله، چې دوی ترقي وکړي، او په هوسایۍ (راحت) او آرام سره ډېره ولګوي، ګواکې ګـرد قبطیان سرداران او آغایان ګرځېدلي وو، او د انبیاوو اولاد بني اسرائیل یې خپل غلامان او نوکران ګرځولي وو، او پر دوی به یې ډېر ذلیل کارونه او سخته بیګاري اجراء کوله، او په هیڅ ډول یې نه پرېښودل چې دوی په مملکت کې قوت او وقعت حاصل کړي.

يُذَبِّحُ اَبْنَآءَهُمْ وَيَسْتَحْيٖ نِسَآءَهُمْ

چې وژل به یې ځامن د دوی (چې نسل یې منقطع شي) او ژوندۍ به یې پرېښودې ښځې (جنکیانې) د دوی (خپل خدمت ته).

تفسیر: مفسّرین وایي چې: فرعون یو خوب ولید چې کاهنانو د هغه تعبیر داسې وکړ چې: «د کوم داسې بني اسرائیلي هلك له لاسه به ستا دغه سلطنت تباه او بربادېږي، چې لا تر اوسه نه دی ځېږېدلی»، نو ځکه فرعون د دغې پېښې د

مخې نيولو په قصد دغه د ظلم او حماقت تدبير له خپله ځانه وويست، چې د تل لپاره بني اسرائيليان مغلوب، مقهور او ذليل وساتي، څو په دوی کې داسې کوم قوّت او قدرت پيدا نشي، چې له هغه څخه د بغاوت او شرارت کومه انديښنه متصوره وي، او داسې امر يې صادر کړ: «وروسته له دې نه هومره بني اسرائيلي هلکان چې پيدا کيږي؛ دوی دې د يوې مخې څخه ووژلی شي !، او په دغه ترتيب دې د راتلونکي مصيبت او خطرې مخه په ښه شان سره ونيوله شي، کله چې قبطيانو ته د سبطيانو د جونو له خوا داسې کومه خطره نشته؛ نو دوی دې ژوندی پرېښودی شي، څو وروسته له پېغلتوبه له هغوی څخه قبطيان د وينځو په شان کار واخلي».

إِنَّهُۥ كَانَ مِنَ ٱلْمُفْسِدِينَ ۝٤

بېشکه وو دغه (فرعون) له مفسدانو (چې راز راز فسادونه به يې کول).

تفسير: يعني فرعون خو بالطبع په ځمکه کې خرابي غورځوونکی وو، نو ځکه د داسې لوی ظلم او ستم څخه له سره نه لړځېده، او نه يې زړه خوږېده.

وَنُرِيدُ أَن نَّمُنَّ عَلَى ٱلَّذِينَ ٱسْتُضْعِفُوا۟ فِى ٱلْأَرْضِ وَنَجْعَلَهُمْ أَئِمَّةً وَنَجْعَلَهُمُ ٱلْوَٰرِثِينَ ۝٥ وَنُمَكِّنَ لَهُمْ فِى ٱلْأَرْضِ

او اراده وکړه مونږ د دې چې منّت احسان کېږدو پر هغو کسانو چې ضعيفان کړی شوي وو په ځمکه (د مصر) کې، او چې وګرځوو مونږ دوی امامان (مقتدايان)، او وګرځوو مونږ دوی وارثان (د ملك د فرعون). او چې قُدرت ورکړو مونږ دوی ته په ځمکه (د مصر او شام) کې.

تفسير: يعني د دغه ملعون انتظامات خو هغه وو، او ځمونږ اراده داسې وه چې کمزوران زورور کړو، او ټيټ مخلوق هسك (اوچت) کړو، او د هغه قوم پر سر د ديني امامت او دنيوي سيادت تاج کېږدو، چې د فرعون او فرعونيانو له لوري ذليل حقير او مريان شوي وو، او له هغو ظالمانو او متکبّرانو څخه هغه ځمکه پاکه او صافه کړو.

وَنُرِىَ فِرْعَوْنَ وَهَٰمَٰنَ

او چې وښيو فرعون او هامان (وزير ته يې).

تفسير: هامان د فرعون وزير او د ده په ظلم، ستم او تيري کې له ده سره شريك، د ده د کار آله او د لاس د يوې همسا په شان وو.

وَجُنُودَهُمَا مِنْهُم مَّا كَانُوا۟ يَحْذَرُونَ ۝٦

او لښکرو د دغو دواړو ته له دغو (بني اسرائيلو نه) هغه شی چې وو دوی چې ويرېدل (به ترې چې زوال د قوّت او سلطنت د قبطيانو دی).

تفسير: يعني د هغې خطرې لامله چې دغو قبطيانو د سبطيانو پر زرهاوو معصومو هلکان وژلي وو؛ مونږ اراده وفرمايله چې هم هغه خطره وردمخه کړو، فرعون خپل ګرد امکاني کوښښ او زيار (محنت) پکار واچولو، چې په هيڅ صورت هغه بني اسرائيلی هلك چې د هغه له لاسه د ده سلطنت تباه کيږي؛ مصئون او مأمون پاتې نشي، او فرعون د ده له شره ساتلی وي، مګر کله چې د الله تعالی د ارادې په مقابل کې هيڅ مانع نه شي درېدی؛ نو هم هغه معهود هلك يې د ده په غېږ کې وپاله، او د دوی په وسيله يې وساته، او دغه يې علی رؤوس الأشهاد ثابت او محقق کړ؛ د هر هغه کار او انتظام اراده چې الله تعالی وفرمايي؛ هيڅ يو قوّت او قُدرت د هغه په انسداد کې نه موفّق کيږي.

وَأَوْحَيْنَآ إِلَىٰٓ أُمِّ مُوسَىٰٓ أَنْ أَرْضِعِيهِ ۖ فَإِذَا خِفْتِ عَلَيْهِ فَأَلْقِيهِ فِى ٱلْيَمِّ

او وحي (الهام) وكړ مونږ مور د موسى ته داسې چې تى وركوه ته دغه (موسى) ته، نو كله چې وويرېدې ته (په ده)؛ پس وغورځوه دغه (موسى سره له تابوته) په سيند كې.

تفسير: د موسى عليه السلام مور ته يا الهام وشو، يا يې په خوب كې وليد، يا په بله كومه ذريعه ورمعلومه شوه، څو چې تاته خپل د دې هلكك د وژلو ويره او اندېښنه نه وي پيدا شوي؛ په منظم ډول سره يې وپاله !، او تى وركوه !، كله چې د وژلو ويره درته پيدا شي؛ نو په يوه صندوق كې يې تابوت كړه، او د نيل په سيند كې يې لاهو كړه، دغه قصه د «طه» په سورت كې هم ليكلې شوې ده.

وَلَا تَخَافِى وَلَا تَحْزَنِىٓ ۖ إِنَّا رَآدُّوهُ إِلَيْكِ وَجَاعِلُوهُ مِنَ ٱلْمُرْسَلِينَ ۝

او مه وېرېږه ته (له غرق يې) او مه خفه كېږه ته (له بېلتون يې) ! بېشكه چې مونږ بېرته راوستونكي يو د دغه (موسى) تاته، او (بيا) ګرځوونكي يو د دغه (موسى) له مرسلانو (پيغمبرانو).

تفسير: يعني مور ته يې ډاډينه او تسلي وركړه شوه، چې مه ويرېږه، او بې له كوم تردّد او اندېښنې يې په سيند كې لاهو كړه !، ستا دغه هلكك له سره نه ضايع كيږي، او د خپل ځوى د دغه بېلتون څخه هم مه خفه كېږه ! چې مونږ يې ډېر ژر بېرته ستا غېږې ته درولو، او د پاك الله اراده په دې خبره تللې ده، چې له دې نه يو ډېر لوى كار واخلي، او د رسالت په منصب يې افتخار وبخښي، او هيڅ يو قوت او طاقت د الله د ارادې په مخ كې حائل او مانع نشي كېدى، او دغه ګرد موانع به له منځه لرې كيږي، او دغه مقدّس مقصد هرومرو پوره كېدونكى دى، چې د دغه محترم مولود له وجوده سره متعلق دى.

فَٱلْتَقَطَهُۥٓ ءَالُ فِرْعَوْنَ لِيَكُونَ لَهُمْ عَدُوًّا وَحَزَنًا ۗ إِنَّ فِرْعَوْنَ وَهَٰمَٰنَ وَجُنُودَهُمَا كَانُوا۟ خَٰطِـِٔينَ ۝

پس وموند دغه (او ونيو تابوت د موسى) كورنۍ د فرعون لپاره د دې چې شي دغو (فرعونيانو) ته دښمن او (سبب د) غم، بېشكه چې فرعون او هامان (وزير يې) او لښكرې د دغو دواړو وو (دا ټول) خطاكاران.

تفسير: مور يې خپل هلكك د لرګيو يوه صندوق كې وغورځوه، او د سيند په اوبو كې يې خوشې كړ، صندوق د اوبو د جريان په متابعت په داسې يوې ويالې كې لاړ چې د فرعون په باغ كې تېرېده، او هلته د مېرمنې آسيې رضي الله تعالى عنها د فرعون ښځې په لاس كې ولوېد، مېرمنې آسيې رضي الله تعالى عنها ته ددغه ښكلي هلكك ښكلې صورت ډېر ښه په نظر ورغى، او د ده په وچولي (تندي) كې د نجابت او شرافت آثار ورښكاره شول، نو يې د پاللو په غرض راپورته كړ، مګر د دې پورته كولو آخري نتيجه داسې شوه، چې دغه وړوكى لوى شو، او د فرعون او د فرعونيانو سخت مخالف او دښمن ثابت شو، او د دوى په حق كې د روح د سوهان په شان عيان شو، نو ځكه الله تعالى هغوى ته موقع وركړه چې دى راپورته كړي، لعين فرعون له دې څخه څه خبر وو، د هغه دښمن له وېرې چې زه په زرهاوو معصوم هلكان وژنم، هغه هم دغه هلكك دى، چې نن په ډېر ناز او نعمت سره ځمونږ په لاسو د هغه پالنه او روزنه كيږي.

وَقَالَتِ ٱمْرَأَتُ فِرْعَوْنَ قُرَّتُ عَيْنٍ لِّى وَلَكَ ۖ

او وويل ښځې د فرعون (آسيې چې دغه هلكك) يخوالى د سترګو دى ماته او تاته.

تفسير: يعنې څومره ښکلی، ګلالی او په زړه پورې هلك دی، مونږ هلك نه لرو، راځئ ! چې له ده سره خپل فهم غلط کړو، او ستر ګې پرې رڼې او زړونه مو خوښ کړو.

لَا تَقْتُلُوْهُ ۖ عَسٰۤى اَنْ يَّنْفَعَنَاۤ اَوْ نَتَّخِذَهٗ وَلَدًا

مه وژنئ دغه (هلك) ښايي چې نفع به راورسوي مونږ ته، يا به ونيسو دی ځوی.

تفسير: يعنې کله چې لوی شي؛ ځمونږ په کار به راشي، او که مو مناسب وګاڼه؛ نو خپل متبني به يې وګرځوو.

وَّهُمْ لَا يَشْعُرُوْنَ ۝٩

حال دا چې دوی نه پوهېدل (پر دغه سبب د هلاك د فرعونيانو).

تفسير: يعنې له دې نه خو نه وو خبر؛ کله چې دی لوی شي نو څه څه کارونه به وکړي؟ آيا دغه خبره خو ضروري نه ده، چې همدغه هلك به هم هغه ځمونږ معهود دښمن وي، چې مونږ ترې اندېښنه لرو، بيا چې يې کله مونږ وپالو، نو دی به څرنګه ځمونږ په خلاف څه اقدام وکړي؟، دوی له دې نه نه وو خبر چې دغه هلك به له هغه لوی ذات سره زياته دوستي کوي، چې د ګرد جهان رب او پالونکی دی، او کله چې تاسې د هغه ربّ العالمين دښمنان يئ؛ نو ځکه دی به مجبور وي چې د هغه حقيقي رب العالمين په حکم ستاسې سره مخالفت وکړي.

وَاَصْبَحَ فُؤَادُ اُمِّ مُوْسٰى فٰرِغًا ؕ اِنْ كَادَتْ لَتُبْدِيْ بِهٖ لَوْلَاۤ اَنْ رَّبَطْنَا عَلٰى قَلْبِهَا لِتَكُوْنَ مِنَ الْمُؤْمِنِيْنَ ۝١٠

او سبا ته وګرځېد زړه د مور د موسى تش له صبره قراره (او له نورو افکارو پرته ـ علاوه د غمه د موسى)، بېشکه چې نژدې وه چې اظهار وکړي په دغه (موسى سره چې ځوی مې دی) که چېرې نه وی محکم کړی مونږ (صبر او ثبات) پر زړه د دې، چې شي دا له باور کوونکيو (په وعده د الله سره).

تفسير: اګر که د موسى عليه السلام مور د موسى عليه السلام تابوت په سيند کې لاهو کړ، مګر د موروالي لورينې او د موروالي مينې کله دې ته اجازه ورکوله او آرامه به يې پرېښوده، چې د موسى عليه السلام له حاله او له ياده غافله پاتې شي، نو شپه او ورځ به د موسى عليه السلام فکر او ذکر له دې سره مل وو، او له زړه څخه يې صبر او قرار فرار کړی وو، اونژدې وو چې د ضبط او صبر تار ترې وشليږي، او په عمومي ډول سره د ژړا او انګولا په ضمن کې دغه خبره ترې څرګنده شي، چې زه هغه کمبخته مور يم چې خپل ځوی مې په خپل لاس په سيند کې غورځولی دی، که چا موندلی وي يا يې پته ور معلومه وي؛ نو راته ودې وايي، مګر د الله تعالى دغه الهام ﴿اِنَّا رَآدُّوْهُ اِلَيْكِ وَجَاعِلُوْهُ مِنَ الْمُرْسَلِيْنَ﴾ به ورته ډاډينه او تسلي ورکوله، نو دغه د الله تعالى کار وو چې د دې زړه ته صبر، ثبات، او تسکين ور په برخه کړي، څو د الله تعالى اسرار پخوا له وخته افشاء او اظهار نه شي، او لږ څه مدّت وروسته پخپله د موسى عليه السلام مور ته عين اليقين حاصل شي، چې د الله تعالى دغه وعده هرومرو پوره کېدونکې ده.

وَقَالَتْ لِاُخْتِهٖ قُصِّيْهِ ۫ فَبَصُرَتْ بِهٖ عَنْ جُنُبٍ وَّهُمْ لَا يَشْعُرُوْنَ ۝١١

او ويل (مور د موسى) خور د دغه (موسى) ته چې څه برابره وروړ پسې دې (او خبر يې راوړه)، پس کتل به يې دغه (موسى) ته له لرې ځايه (لکه پردی) حال دا چې دغه (فرعونيان) نه پوهېدل (په دغه خورولۍ او جاسوسۍ د دې).

تفسیر: یعنې کله چې د فرعون په حرم سرای کې هغه صندوق خلاص او دغه هلك په کې وموندل شو، او په ګرده دنیا کې یې آوازه (انګازه) ګډه او شهرت یې وموند، د موسی علیه السلام مور خپلې لور د موسی علیه السلام خور ته لا له پخوا څخه حکم ورکړی وو، چې ته دې د خپل ورور په سراغ او پته لګولو پسې تل لګیا اوسه !، او له لرې په پټه سره د هغه حال او احوال ځان ته معلوم کړه ! چې څېرې پیدا کیږي؟ او څه ما جرا پرې تیریږي؟ کله چې دغه جینۍ پوهه او هوښیاره وه، د هغه شهرت او انګاځې په اثر یې ژر ځان برابر هم هغه ځای ته ورسوه، چې پر هغه له سینده موندلي هلك باندې لوی ازدحام او بیروبار جوړ شوی وو، او هلته لکه یوه بې تعلقه اجنبیه لرې ودرېده، او هیڅ څوك په دې ونه پوهېدل چې دا د دغه هلك خور ده.

وَحَرَّمْنَا عَلَيْهِ الْمَرَاضِعَ مِنْ قَبْلُ فَقَالَتْ هَلْ أَدُلُّكُمْ عَلَىٰ أَهْلِ بَيْتٍ يَكْفُلُونَهُ لَكُمْ وَهُمْ لَهُ نَاصِحُونَ ﴿١٢﴾

او حرام (منع) کړي وه مونږ پر دغه (موسی تې رودل د) دایګانو له پخوا (د بېرته ورتلو مور خپلې ته)، نو ویل (خور د موسی) آیا خبر کړم زه تاسې پر اهل د (داسې) کاله باندې چې واخلي وساتي دا (هلك) تاسې ته، او دوی به ده ته له خیر غوښتونکیو وي.

تفسیر: یعنې د فرعون ښځې ملعون فرعون هم د دغه هلك په پالنه او ساتنه راضي کړ، دلته د تي ورکوونکیو فکر ورپیدا شو، او ډېرې دایګانې یې طلب کړې، مګر الله تعالی لا له پخوا څخه د موسی علیه السلام شونډې کلکې تړلې وې، چې پرته (علاوه) د خپلې مور له تي څخه د بل چا تی په خوله ونه نیسي، نو سخت تشویش ور پیدا شو، چې داسې یوه مرضعه له کومه ځایه راپیدا کړه شي، چې دغه هلك یې تی ورو؟ ولې چې موسی علیه السلام به مطلقاً د هیڅ یوې مرضعې تي ته خپل مخ نه اړاوه، فرعوني خدم او حشم په همدغه فکر او اندېښنه کې وو چې د موسی علیه السلام خور وویل چې: «زه د داسې یوې کورنۍ معرفي تاسې ته کولی شم، چې ډېره پاکه او صافه ده، او ممکن دي چې دغه هلك د هغې کورنۍ د کومې ښځې تی ورو، او تر هغه ځای پورې چې زه معلومات لرم؛ هغوی به په ډېرې لورینې (مهربانۍ) او خیر غوښتنې سره د دغه هلك روزنه او پالنه کوي، ځکه چې هغه کورنۍ ډېره شریفه او نجیبه ده، او علاوه پر هغه د باچاهۍ له کوره د انعام او اکرام لوی توقّعات هغوی لا په دې اړوي چې پر دغه هلك ښه توجه او فهم ولري».

بالنتیجه د همدې جینۍ په مشوره د موسی علیه السلام مور وغوښتله شوه، په مجرد د دې چې د خپلې مور بوی پر موسی علیه السلام ولګېده؛ په ډېره مینه او محبت سره یې خپل ځان د مور په تي پورې ونښلوه، او په غړ کهار سره یې په تي رودلو شروع وکړه، فرعوني کورنۍ ته د دغې ښځې پیدا کېدل ډېر غنیمت معلوم شول، چې بالآخر هغه هلك د یوې مرضعې یعنې د خپلې مور تي سره پخلا شو، او شودې یې روې، په دغه ټول سره خوښ او خوشال شول.

فَرَدَدْنَاهُ إِلَىٰ أُمِّهِ كَيْ تَقَرَّ عَيْنُهَا وَلَا تَحْزَنَ وَلِتَعْلَمَ أَنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ

پس بېرته راوست مونږ دغه (موسی) مور خپلې ته لپاره د دې چې یخې (او رڼې) شي سترګې د دې (په بېرته رسېدو د موسی)، او چې نشي غمجنه (په بېلتون یې)، او لپاره د دې چې وپوهېږي (په عین الیقین هم) په دې چې بېشکه وعده د الله حقه ده.

تفسیر: یعنې په ﴿إِنَّا رَادُّوهُ إِلَيْكِ وَجَاعِلُوهُ مِنَ الْمُرْسَلِينَ﴾ کې دوه وعدې ورسره شوې وې، یوه خو هم هغه وعده وه چې مور یې پخپلو سترګو ولیده چې په څه یو حیرانوونکې طریقه پوره او تر سره شوه، او د دویمې وعدې د پوره کېدولو لپاره ورته قیاس موقع پیدا شوه، چې بېشکه هغه هم په خپل وخت او نېټه پوره کېدونکې ده.

وَلٰكِنَّ اَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُوْنَ ﴿۱۳﴾

ولیکن اکثر د دوی نه پوهیږي (پرې چې حقه ده).

تفسیر: یعنې د الله تعالی وعده هرومرو رسېدونکې او واقع کېدونکې ده، هو ! په منځ کې ډېر خنډونه او موانع پیښیږي، چې د هغو په نسبت ډېر ضعیف الاعتقاد کسان متردّد او مشتبه کیږي، (موضح).

وَلَمَّا بَلَغَ اَشُدَّهٗ وَاسْتَوٰۤى اٰتَيْنٰهُ حُكْمًا وَّعِلْمًا ؕ وَكَذٰلِكَ نَجْزِى الْمُحْسِنِيْنَ ﴿۱۴﴾

او کله چې ورسېد (موسی) زور (قوّت د ځوانی خپلې) ته، او برابر شو (په عقل)؛ نو ورکړ مونږ ده ته حکمت (نبوّت) او علم (پوهه)، او همداسې (مهرباني چې وکړه مونږ په موسی او مور یې؛) جزاء ورکوو مونږ نیکي کوونکو ته.

تفسیر: یعنې کله چې موسی علیه السلام د خپل رُشد او ځلمیتوب وخت ته ورسېد؛ نو مونږ ده ته ډېرې د حکمت خبرې وروښودې، او خصوصي علم او فهم او پوهه مو ورکړه، ځکه چې دی د هلکتوبه صالح او نېک عمل وو، نو داسې پوهو او قابلو خلقو سره ځمونږ لطف او مرحمت همداسې مبذول کیږي.

وَدَخَلَ الْمَدِيْنَةَ عَلٰى حِيْنِ غَفْلَةٍ مِّنْ اَهْلِهَا فَوَجَدَ فِيْهَا رَجُلَيْنِ يَقْتَتِلٰنِ هٰذَا مِنْ شِيْعَتِهٖ وَهٰذَا مِنْ عَدُوِّهٖ ۚ فَاسْتَغَاثَهُ الَّذِىْ مِنْ شِيْعَتِهٖ عَلَى الَّذِىْ مِنْ عَدُوِّهٖ ۙ فَوَكَزَهٗ مُوْسٰى فَقَضٰى عَلَيْهِ ۖ قَالَ هٰذَا مِنْ عَمَلِ الشَّيْطٰنِ ؕ اِنَّهٗ عَدُوٌّ مُّضِلٌّ مُّبِيْنٌ ﴿۱۵﴾ قَالَ رَبِّ اِنِّىْ ظَلَمْتُ نَفْسِىْ فَاغْفِرْ لِىْ فَغَفَرَ لَهٗ ؕ اِنَّهٗ هُوَ الْغَفُوْرُ الرَّحِيْمُ ﴿۱۶﴾

او ننوت (موسی) ښار (د مصر) ته په وخت د غفلت د اهل د هغه کې (د غرمې په وخت کې چې ویده وو)، پس ویې موندل په دغه ښار کې دوه سړي چې جګړه یې سره کوله، دغه یو (سبطي) له تابعانو د دغه (موسی وو)، او هغه (بل قبطي) له دښمنانو د دغه (موسی) وو، پس مرسته (مدد) وغوښته دغه (سبطي) چې له تابعانو د دغه (موسی) وو پر هغه (قبطي) چې له دښمنانو د ده وو، پس په سوک وواهه هغه (قبطي) لره موسی؛ پس قضاء وکړه (الله) په دغه قبطي (چې مړ یې کړ په سوک د موسی سره، کله چې د وژلو قصد یې نه وو کړی، او نه وو مأمور په قتل د هغه؛ نو ځکه) وویل (موسی) چې: دغه کار له عمله د شیطان دی، بېشکه چې دغه (شیطان) دښمن دی (د انسانانو) لغزوونکی دی ښکاره. وویل (موسی) ای ربه ځما ! بېشکه زه چې یم ظلم مې کړی دی په نفس خپل (په قتل د دغه قبطي سره)، پس مغفرت وکړه ماته (د دغې ګناه ځما)، پس مغفرت وکړ (الله) دغه (موسی) ته، بېشکه چې (الله) همدی دی خامخا ښه بخښونکی د (خطیاتو) ډېر رحم کوونکی دی.

تفسیر: موسی علیه السلام وروسته له ځلمیتوبه یوه ورځ په داسې وخت کې ښار ته ورسېده چې خلق غافل ویده وو، ښایي چې یا به د شپې یا به د غرمې وخت وو، موسی علیه السلام چې کله ځلمی شو؛ د فرعون له قوم او د دوی د ظلم او کفر له سببه بېزاره وو، او تل به یې له بني اسرائیلو سره ناسته او ولاړه درلوده، د ده د مور کور د ښاره د باندې وو، موسی علیه السلام به کله کله هلته ورته، او کله به د فرعون کره هم ورته، د فرعون قوم (قبط) د ده سره هم عداوت او دښمني درلوده، او داسې به یې د ده په نسبت ویل چې: دی ذاتًا د غیر قوم یو ځلمی دی، نه چې د زور او قوّت خاوند

شي، موسی علیه السلام یوه ورځ ولید چې دوو سړیو پخپلو منځو کې جنګ سره کوو، چې یو یې سبطي (اسرائیلي) او هغه بل یې قبطي وو، کله چې اسرائیلي موسی علیه السلام ولید؛ ورناړې یې کړې چې: «راشه د دغه قبطي له لاسه مې خلاص کړه»، موسی علیه السلام تش تهدید او ویرولو لپاره د یوه سوک ګزار پرې وکړ، څرنګه چې موسی علیه السلام ډېر یو قوي ځلمی وو؛ په هم هغه سوک سره یې دغه قبطي پر ځمکه ونښلوه، حال دا چې پخپله موسی ته دا نه وه معلومه چې ځما په یوه سوک به داسې یو قوي سړی یو په یو مري، نو ډېر زیات خفه شو، چې ولې بلا قصده وینه را په غاړه شوه.

له بل طرفه د دغه بلا اراده قتل په اثر دغه فکر او اندېښنه تولیده کېده، چې له ګوند (ډلې) او ګوند بازۍ (ډله بازۍ) اور یو ځلې بل او د نورو مصائبو او فتنو ابواب ونه پرانستل شي، نو ځکه موسی علیه السلام له خپل عمل څخه سخت نادم او متأثر شو، او داسې وپوهېد چې د ده په دغه عمل کې تر یوې درجې پورې د شیطان مداخله هم شته، د انبیاوو علیهم السلام ضمیر او فطرت داسې پاک او صاف او د هغوی استعداد دومره اعلی وي، چې پخوا د نبوّت له موندلو څخه دوی د خپلو اعمالو د یوې یوې ذرې محاسبه په ډېر تدقیق کوي، او په ډېر لږ ښوییدلو یا اجتهادي خطا د پاک الله له درباره په عجز او نیاز او ژړا معافي غواړي، او ترې توبه کوي، لکه چې موسی علیه السلام هم د دغې خپلې خطا معافي وغوښته، او پر دغه خپل تقصیر یې اعتراف وکړ، چې د الله تعالی له طرفه وروبښلی هم شو.

قَالَ رَبِّ بِمَآ اَنۡعَمۡتَ عَلَیَّ فَلَنۡ اَکُوۡنَ ظَهِیۡرًا لِّلۡمُجۡرِمِیۡنَ ﴿۱۷﴾

وویل (موسی) ای ربه ځما ! په حق د انعام فضل ستا پر ما (وساته ما) پس چې له سره هیچېرې نشم مددګار لپاره د ګناهګارانو.

تفسیر: یعنې کله چې تا ماته پخپل فضل او کرم د عفوې بشارت رامرحمت کړ، او عزّت، راحت، قدرت او قوت دې راعطا کړ، نو زه د دې د شکریې لامله به له سره د مجرمانو او ګناهګارانو حامي او مرستندوی نه کېږم، ممکن دي چې موسی علیه السلام ته د دغه مستغیث اسرائیلي څه تقصیر هم معلوم شوی وي، او همدغه ته به یې مجرم ویلی وي، یا به یې له مجرمانو څخه کفّار او ظالم خلق مراد وي، یعنې زه ستا دغه راکړې قوّتونه به وروسته له دې نه له سره د دغو خلقو په نصرت او حمایت کې نه لګوم، یا به له مجرمینو څخه شیاطین مراد وي، چې زه به هیڅکله د دوی د جمعیت حمایت نه کوم، ځو هغوی ځما په زړه کې دغسې وسوسې واچوي، او دغسې کارونو ته مې ولمسوي، چې وروسته له هغه زه په ندامت او حسرت کې اخته شم، یا به یې هغه اسرائیلي ته د دې لامله مجرم ویلی وي چې هغه د دغه جرم د وقوع سبب ګرځېدلی وو، والله أعلم.

فَاَصۡبَحَ فِی الۡمَدِیۡنَةِ خَآئِفًا یَّتَرَقَّبُ

بیا سبا پاڅېد (موسی) په دغه ښار کې په داسې حال کې چې ویرېدونکی وو (پر ځان خپل) چې انتظار به یې کوو (مدد د رب خپل ته، یا لاره یې کتله د نجات خپل).

تفسیر: یعنې موسی علیه السلام انتظار کوي، او لارې ته ګوري چې د دغه مقتول وارثانو به خپله دعوی فرعون ته وړاندې کړې وي، ولید شي چې پر چا دغه جرم اوړي؟ او له ما سره څه سلوک کوي؟.

فَاِذَا الَّذِی اسۡتَنۡصَرَهٗ بِالۡاَمۡسِ یَسۡتَصۡرِخُهٗ ؕ قَالَ لَهٗ مُوۡسٰۤی اِنَّکَ لَغَوِیٌّ مُّبِیۡنٌ ﴿۱۸﴾

پس ناڅاپه هغه (اسرائیلي) چې نصرت مدد یې غوښتی وو له دغه (موسی) څخه پرون، اوس بیا نارې وهي دغه (موسی ته او مرسته ـ مدد ترې غواړي پر بل قبطي باندې)، پس وویل موسی هغه

(اسرائيلي) ته چې: بېشکه ته خامخا بې لارې يې ښکاره (چې پرون دې هغه قبطي راباندې مړ کړ، او اوس بيا راته نارې وهې).

تفسير: يعنې هم هغه اسرائيلي نن له بل کوم سړي سره جنګېده، او لاس يې پرې اچولی وو، نو موسی عليه السلام داسې ورته وويل چې: ته هره ورځ له ظالمانو سره نښلې، او غواړې چې ما هم له هغوی سره په جنګ واچوې، لنډه يې دا چې موسی عليه السلام ورته ورغی لپاره د امداد.

فَلَمَّآ أَنۡ أَرَادَ أَن يَبۡطِشَ بِٱلَّذِي هُوَ عَدُوّٞ لَّهُمَا قَالَ يَٰمُوسَىٰٓ أَتُرِيدُ أَن تَقۡتُلَنِي كَمَا قَتَلۡتَ نَفۡسَۢا بِٱلۡأَمۡسِۖ إِن تُرِيدُ إِلَّآ أَن تَكُونَ جَبَّارٗا فِي ٱلۡأَرۡضِ وَمَا تُرِيدُ أَن تَكُونَ مِنَ ٱلۡمُصۡلِحِينَ ١٩

پس کله چې اراده وکړه (موسی) چې ونيسي هغه (قبطي) چې وو دښمن د دغو دواړو (يعنې موسی او د دغه اسرائيلي حال دا چې موسی هغه اسرائيلي ته په قهر شوی هم وو، نو) ويې ويل: ای موسی! آيا اراده لرې د دې چې ووژنې ته (نن) ما لکه چې وژلی دې وو يو نفس (د قبطي) پرون، اراده نه لرې ته (د هيڅ شي) مګر د دې چې شې (ای موسی) زورور په ځمکه (د مصر) کې او اراده نه لرې چې شې ته له اصلاح کوونکيو څخه.

تفسير: يعنې موسی عليه السلام غوښت چې پر هغه ظالم قبطي لاس واچوي، او دغه مظلوم سبطي (اسرائيلي) ترې خلاص کړي، خو سبطي په دې ګمان له موسی عليه السلام څخه وويرېد، کله چې ده راته «غويّ مبين» ويلي دي؛ نو نه چې اوس مې ووژني، ځکه چې دغه سبطي داسې وپوهېد؛ هم هغسې چې په خوله او خبرو سره ماته په غوسه او قهر دی، نو هرومرو لاس يې هم پر ما پورته کيږي، هغه پرونی وينه چې تر نن پورې پټه وه، او څوک پرې نه وو خبر چې د هغه قاتل څوک دی؟؛ سبطي ښکاره کړه، کله چې دغه قبطي د هغه سبطي دا خبرې واورېدې؛ نو پوه شو چې هغه قبطي هم دغه موسی وژلی دی، نو ورغی او فرعون يې خبر کړ، او فرعونيانو هم د موسی عليه السلام د وژلو اراده وکړه.

وَجَآءَ رَجُلٞ مِّنۡ أَقۡصَا ٱلۡمَدِينَةِ يَسۡعَىٰ قَالَ يَٰمُوسَىٰٓ إِنَّ ٱلۡمَلَأَ يَأۡتَمِرُونَ بِكَ لِيَقۡتُلُوكَ فَٱخۡرُجۡ إِنِّي لَكَ مِنَ ٱلنَّٰصِحِينَ ٢٠

او راغی يو سړی له آخره د ښاره په دې حال چې رامنډې يې وهلې ويې ويل: ای موسی! بېشکه چې مشران مشورې کوي په حق ستا کې لپاره د دې چې ووژني تا (په قصاص د هغه قبطي)، پس ووځه ته (له مصره) بېشکه زه يم تاته له نصيحت کوونکيو (خير غوښتونکيو) نه.

تفسير: يعنې د دغه قتل خبر فرعون ته رسېدلی دی، او هلته سره جرګې او مشورې کوي، چې د غير قوم د يوه ځلمي جرأت تر دغې اندازې پورې رسېدلی دی، چې د شاهي قوم او د سرکاري ملازمانو د يوه فرد قتل ته اقدام کوي، د حکومت ملازمان پر موسی عليه السلام پسې په سرعت وځغلول شول، چې ژر يې پيدا او بندي او په قتل يې ورسوي، له هغه مجمع څخه د يوه نېک سړي په زړه کې پاک الله دغه خبره واچوله څو هغه په تلوار او ديوې لنډې لارې څخه په ځغاسته موسی عليه السلام ته خپل ځان ورسوي، او دی له دغه ماجرا څخه باخبره او داسې يوه مشوره ورته ورکړي، چې ښايي ته همدا اوس له ښاره ووځې!

فَخَرَجَ مِنْهَا خَآئِفًا يَّتَرَقَّبُ قَالَ رَبِّ نَجِّنِي مِنَ الْقَوْمِ الظّٰلِمِيْنَ ﴿۲۱﴾ وَلَمَّا تَوَجَّهَ تِلْقَآءَ مَدْيَنَ قَالَ عَسٰى رَبِّيْٓ اَنْ يَّهْدِيَنِيْ سَوَآءَ السَّبِيْلِ ﴿۲۲﴾

پس ووت موسی له دغه مصر څخه په دې حال کې چې ویریدونکی وو، کتل به یې (هر طرف ته چې څوك راپسې رانشي)، وويل (موسى) ای ربه ځما ! نجات راکړه ته ماته له قومه ظالمانو (چې فرعون او تابعان یې دي). او کله چې متوجّه شو (موسى) په طرف د مدين؛ ویې ویل: امید دی له رب ځما څخه د دې چې وښيي ماته سمه لاره.

تفسیر: موسی علیه السلام له مصر څخه د هجرت په قصد لاړ شو، لیکن هیڅ یوه لاره او طرف ورته نه وو معلوم، نو له پاك الله څخه یې سوال وکړ چې: په سمه لاره مې برابر کړه !، نو ځکه دی د (مدين) په لویه لاره برابر شو، او په خير او سلامتیٔ سره یې هلته ورسوه، او په مدين کې یې داسې د امن او اطمینان ژوندون ور په برخه کړ، چې په کې ښه مأنوس او متأهل شو، یواځې هم دغومره نه بلکه تر ډېر لرې پورې یې نورې لار ښوونې هم ورته وکړې، او په سمه صافه لاره یې رهي (روان) کړ.

وَلَمَّا وَرَدَ مَآءَ مَدْيَنَ وَجَدَ عَلَيْهِ اُمَّةً مِّنَ النَّاسِ يَسْقُوْنَ ۬ وَوَجَدَ مِنْ دُوْنِهِمُ امْرَاَتَيْنِ تَذُوْدٰنِ ۚ قَالَ مَا خَطْبُكُمَا ؕ قَالَتَا لَا نَسْقِيْ حَتّٰى يُصْدِرَ الرِّعَآءُ ٜ وَاَبُوْنَا شَيْخٌ كَبِيْرٌ ﴿۲۳﴾

او کله چې ورسېد (موسى) اوبو د مدين ته؛ نو ویې موندله پر هغه (کوهي) یوه ډله له خلقو چې اوبه یې ورکولی (مواشیو خپلو ته)، او ویې موندلې رابېرته له دوی څخه دوه ښځې چې رامنع کولې به یې ګډې خپلې (له اوبو نه)، نو وويل (موسى دغو ښځو ته) چې: څه دی حال ستاسې (چې منع کوئ له اوبو ګډې خپلې)؟ وویل هغو (دواړو) چې: اوبه نه ورکوو مونږ (ګډو خپلو ته) څو بېرته لاړ شي (دغه) شپانه، او پلار ځمونږ زوړ (د ډېرو کلونو سړی) دی (چې کار یې له لاسه نه کیږي).

تفسیر: مدين له مصر څخه د اتو یا لسو ورځو لرې مسافه کې پروت دی، کله چې دی هلته ورسېد؛ وږی تږی وو، ویې لیده چې خلق پر کوهي راټول دي، او خپل مواشي اوبه کوي، او دوه داسې ښځې یې هم هلته ولیدې چې دغو دواړو خپلې ګډې لرې ایسارې کړې دي، او په شرم او حیاء سره لرې ولاړې وې، په دوی کې دومره یو زور او قوّت نه وو، چې هغه مجمع له خپلې مخې څخه لرې کړي، یا بالذات هغه لویه درنه بوکه له اوبو څخه ډکه او له کوهي څخه یې راوکاږي، او ممکن وو چې دوی به خپلو ګډو ته داسې اوبه ورڅښولې، چې له نورو څخه وروسته پاتې کېدې، نو موسى علیه السلام له دوی نه د انتظار علّت استفسار کړ، هغوی وويل چې: مونږ له ګردو څخه وروسته خپلو مواشیو ته اوبه ورکوو، ځکه که ځمونږ پلار ځلمی او قوي وی؛ نو مونږ به ولې راتلو، او هغه به پخپله راته، او له دغو خلقو سره به یې خپله معامله خلاصوله.

فَسَقٰى لَهُمَا ثُمَّ تَوَلّٰٓى اِلَى الظِّلِّ فَقَالَ رَبِّ اِنِّيْ لِمَآ اَنْزَلْتَ اِلَيَّ مِنْ خَيْرٍ فَقِيْرٌ ﴿۲۴﴾

پس اوبه کړه (موسى رمه) د دغو دواړو بیا یې شا وګرځوله (ښځو ته او لاړ شو) سیوري ته، نو ویې ویل: ای ربه ځما ! بېشکه زه هر هغه ځیز ته چې ولېږې ته ماته له خیره فقیر (محتاج) یم.

تفسیر: یعني ای الله ! زه د خپل هیڅ عمل اجرت له مخلوقه نه غواړم، هو ! که ستا له طرفه کومه ښېګڼه (فائده) راورسیږي؛ زه هغې ته تل محتاج یم، (موضح القرآن) لیکي: «ښځو دی وپېژاند چې دغه سړی د لارې مسافر او

په سیورو کې کیناستونکی پردیسي دی، او له لرې څخه وږی تږی راغلی دی، لاړلې او خپل پلار ته یې دغه ګرد احوال بیان کړل».

فَجَآءَتۡهُ إِحۡدَىٰهُمَا تَمۡشِي عَلَى ٱسۡتِحۡيَآءٖ قَالَتۡ إِنَّ أَبِي يَدۡعُوكَ لِيَجۡزِيَكَ أَجۡرَ مَا سَقَيۡتَ لَنَاۚ

پس راغله دغه (موسی) ته یوه له دواړو چې تګ یې کاوه په (طریقه د) حیاء سره، نو وویل (دې موسی ته) چې: بېشکه پلار ځما بولي تا لپاره د دې چې درکړي تاته اجر حق د اوبو کولو ستا (ګلهو) څمونږ ته.

تفسیر: دغه جینۍ داسې راتله لکه چې د شریفې او عفیفې او پاکې ښځې عادت او قاعده وي، وایي چې: دې له ډېره شرمه او حیاء خپل مخ په ټکري (څادر) بیخي پېچلی (نغاړلی) وو، او خبرې به یې کولې، موسی علیه السلام د الله تعالی څخه د خیر طالب وو، چې یې له خپله فضله په غیر متوقعه ډول سره وروليږه، نو ولې به یې نه مانه، پاځېد او له هغې ښځې سره د هغې د پلار په لوري روان شو، وایي چې د تللو په وخت کې یې دغې جینۍ ته وویل چې: «ته ځما په مخکې مه درومه ! او راپسې راځه، نه چې پر پردی ښځې عمداً ځما نظر ولویږي»، لکه چې موسی علیه السلام د مخه شو، او هغه جینۍ ورپسې تله، او په خبرو سره یې ورته د لارې ښوونه کوله، تر څو یې خپل پلاره ته راوست.

فَلَمَّا جَآءَهُۥ وَقَصَّ عَلَيۡهِ ٱلۡقَصَصَ قَالَ لَا تَخَفۡۖ نَجَوۡتَ مِنَ ٱلۡقَوۡمِ ٱلظَّٰلِمِينَ ۝٢٥

پس کله چې راغی (موسی) دغه (د جینکو پلار) ته، او بیان یې کړه پر دغه قصه خپله؛ وویل (د جینکو پلار موسی ته) مه ویرېږه ! نجات دې وموند له قومه ظالمانو (فرعونیانو) نه.

تفسیر: موسی علیه السلام خپله ټوله قصه د جینکو پلار ته واوروله، او هغه ده ته ډاډینه او تسلي ورکړه، او ویې فرمایل چې: ته اوس د ظالم قوم د منګولو څخه خلاص شوی، وروسته له دې نه دوی ان شاء الله تاته هیڅ ضرر نشي رسولی، ځکه چې مدین د فرعون د سلطنت له حدوده خارج وو.

قَالَتۡ إِحۡدَىٰهُمَا يَٰٓأَبَتِ ٱسۡتَـٔۡجِرۡهُۖ إِنَّ خَيۡرَ مَنِ ٱسۡتَـٔۡجَرۡتَ ٱلۡقَوِيُّ ٱلۡأَمِينُ ۝٢٦

وویل یوې له دغو دواړو: ای پلاره ځما ! مزدور ونیسه دی (لپاره د مېږو ـ ګلهو څرولو)، بېشکه چې غوره د هر هغه چا چې مزدور یې نیسې؛ هغه څوک دی چې قوتناک او امانتګر وي.

تفسیر: یعنې په موسی علیه السلام کې دواړه صفات موجود دي، زورور دی چې یواځې لویه تیږه (ګټه) یې د کوهي له سره لرې کړه، چې هغه به په څو تنو لرې کېده، په ډېر قوّت او مېړانه (بهادرۍ) سره یې اوبه وویستلې، او څمونږ رمه یې په لږ وخت کې اوبه کړه، او ګرده د اوبو ویستونکي مجمع یې سره لرې کړه، او امانت دار دی، چې هیڅ طمع او توقّع نه لري، او ډېر عفیف او یو شریف ځلمی دی، تر دې چې په لاره کې هم له ما ځنې پر مخ ته، چې پر ما یې له سره نظر ونه لګیږي.

قَالَ إِنِّيٓ أُرِيدُ أَنۡ أُنكِحَكَ إِحۡدَى ٱبۡنَتَيَّ هَٰتَيۡنِ عَلَىٰٓ أَن تَأۡجُرَنِي ثَمَٰنِيَ حِجَجٖۖ فَإِنۡ أَتۡمَمۡتَ عَشۡرٗا فَمِنۡ عِندِكَۖ وَمَآ أُرِيدُ أَنۡ أَشُقَّ عَلَيۡكَۚ سَتَجِدُنِيٓ إِن شَآءَ ٱللَّهُ مِنَ ٱلصَّٰلِحِينَ ۝٢٧

وویل (پلار د جینکو موسی ته) بېشکه زه اراده لرم د دې چې په نکاح درکړم تاته یوه له دغو لوڼو خپلو چې دا دي؛ په دې چې مزدوري وکړې ته ځما لپاره اته کاله، پس که پوره کړه تا لس

كاله؛ نو هغه به ستا له طرفه (له ما سره احسان) وي، او نه لرم زه اراده د دې چې مشقّت واچوم پر تا (په اشتراط د لسو كلونو)، ژر به ومومې ته ما كه اراده وفرمايي الله له صالحانو نېكانو (وفا كوونكيو په وعده).

تفسير: ښايي همدغه خدمت د ده د جينۍ مهر وي.

﴿فَإِنْ أَتْمَمْتَ عَشْرًا فَمِنْ عِندِكَ﴾ - «پس كه پوره كړه تا لس كاله؛ نو هغه به ستا له طرفه له ما سره احسان وي»، يعنې اقلاً اته كاله به ځما په خدماتو كې هرومرو مصروفيږې، كه دوه كاله نور دې هم خدمت وكړ؛ نو هغه ستا تبرّع ده، او زه خو كوم سخت خدمت له تا څخه نه اخلم، ته به له ما سره اوسېږې، ان شاء الله پخپله به په تجربه درڅرګنده شي، چې زه بد طينته سړى نه يم، بلكه د الله تعالى په فضل او كرم سره د نېك بختانو څخه يم، ته به ځما په صحبت كې نه خفه كېږې، بلكه د طبيعت د مناسبت لامله به مؤانست درحاصل شي.

قَالَ ذَٰلِكَ بَيْنِي وَبَيْنَكَ ۖ أَيَّمَا الْأَجَلَيْنِ قَضَيْتُ فَلَا عُدْوَانَ عَلَيَّ ۖ وَاللَّهُ عَلَىٰ مَا نَقُولُ وَكِيلٌ ﴿٢٨﴾

وويل (موسى پلار د جينكو ته) چې همدا (عهد مقرر شو) په منځ ځما او ستا كې، چې هره يوه له دې دواړو نېټو چې پوره كړه ما؛ پس نه به وي زيادت پر ما، او الله پر دغه چې وايو (يې مونږ يعنې زه او ته وكيل) ساتونكى شاهد دى.

تفسير: يعنې زه مختار او خپلواك يم، چې اته كاله درسره پاتې كېږم، كه لس كاله، په هر حال دا معاهده چې اوس تړلې شوې ده؛ د الله په اعتماد ځما خوښه او منظوره ده، زه پاك الله پر دغه معاهده شاهدوم، او دغه معامله ختم كوم، په احاديثو كې راغلي دي چې موسى هم دغه اوږد مدّت (لس كاله) پوره كړ.

فَلَمَّا قَضَىٰ مُوسَى الْأَجَلَ وَسَارَ بِأَهْلِهِ آنَسَ مِن جَانِبِ الطُّورِ نَارًا قَالَ لِأَهْلِهِ امْكُثُوا إِنِّي آنَسْتُ نَارًا لَّعَلِّي آتِيكُم مِّنْهَا بِخَبَرٍ أَوْ جَذْوَةٍ مِّنَ النَّارِ لَعَلَّكُمْ تَصْطَلُونَ ﴿٢٩﴾ فَلَمَّا أَتَاهَا نُودِيَ مِن شَاطِئِ الْوَادِ الْأَيْمَنِ فِي الْبُقْعَةِ الْمُبَارَكَةِ مِنَ الشَّجَرَةِ

پس كله چې پوره كړه موسى نېټه (خپله په اتو يا لسو كلونو)، او رهي (روان) شو سره له عيال خپل (مصر ته) وليد (موسى) له جانبه (د غره) د طور يو اور، ويې ويل عيال خپل ته چې: مدار وكړئ تاسي (په دې ځاى كې)، بېشكه زه چې يم ومې ليد يو اور، ښايي ما لره چې راتله وكړم تاسي ته له دې (اور) څخه په خبر (د لارې وركې)، يا په بڅري (سكروټې يا شغلې) له هغه اوره لپاره د دې چې تاسې (پرې) تاوده شئ. پس كله چې راغى (موسى) دغه (اور) ته؛ نو غږ (ورته) وكړى شو له غاړې د هغې كندې چې په ښي طرف (د موسى) كې وه، (دغه غاړه وه) په هغه ټوټه مباركه كړى شوې كې (له جهته د اورېدو د موسى كلام د الله لره په دې كې) له (هغې) ونې.

تفسير: چې ولاړه وه په غاړه د كندې كې، او د اور لمبې ترې ځرګنديږي.

أَن يَا مُوسَىٰ إِنِّي أَنَا اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ ﴿٣٠﴾ وَأَنْ أَلْقِ عَصَاكَ ۖ فَلَمَّا رَآهَا تَهْتَزُّ كَأَنَّهَا جَانٌّ وَلَّىٰ مُدْبِرًا وَلَمْ يُعَقِّبْ ۚ يَا مُوسَىٰ أَقْبِلْ وَلَا تَخَفْ ۖ إِنَّكَ مِنَ الْآمِنِينَ ﴿٣١﴾ اسْلُكْ يَدَكَ فِي جَيْبِكَ تَخْرُجْ بَيْضَاءَ مِنْ غَيْرِ سُوءٍ

داسې چې اى موسى ! بېشكه زه همدا زه الله يم، رب د عالميانو. او بل داسې (غږ پرې وشو چې) وغورځوه همسا خپله (پس ويې غورځوله)؛ نو كله چې ويې ليدله (موسى) دا (عصا) چې خوځېدله ګواكې دا (عصا) يو نرى منګرى مار ټوپ وهونكى دى؛ نو شا يې كړه، مخ يې واړاوه په دې حال كې چې تښتېدونكى وو (له وېرې)، او بېرته راونه ګرځېد، (بيا پرې غږ وشو د الله تعالى له جانبه داسې چې) اى موسى ! مخ راواړوه او بېرته راوګرځه ! اومه وېرېږه ! بېشكه ته چې يې له امان موندونكيو يې (له وېرې نه او بيخي مأمون يې). ننباسه (ننى) لاس خپل په ګرېوان (د كميس خپل كې)، بيا يې خارج كړه، حال دا چې راوځي به تک سپين بې له كوم عيب (مرض ـ بدى).

تفسير: د دغې ركوع له ابتداء څخه تر ﴿مِنْ غَيْرِسُوْٓءٍ﴾ پورې ګرد (ټول) مفصل واقعات د «طه» په سورت او نورو ځايونو كې تېر شوي دي، هلته دې ولوستل شي !.

وَّاضْمُمْ اِلَيْكَ جَنَاحَكَ مِنَ الرَّهْبِ

او پيوست كړه (سينې) خپلې ته څانګ (يعنې لاس) دې له (جهته) د وېرې.

تفسير: او رانژدې كړه ځان ته يعنې سينې خپلې ته څانګ دې، يعنې لاس دې له جهته د وېرې له مار يا له برص !، يعنې خپل مټ دې له خپلې سينې سره او تخرګ (ترخ) ته نژدې كړه، د مار او د برص او د نورو شيانو وېره به له تا څخه لرې كيږي، ښايي چې د راتلونكي لپاره يې هم د وېرې د ازالې په نسبت يې همدغه تركيب ورښوولى وي.

فَذٰنِكَ بُرْهَانٰنِ مِنْ رَّبِّكَ اِلٰى فِرْعَوْنَ وَمَلَا۟ىٕهٖ

نو دغه دواړه (عصا او يد بيضاء) دوه برهانه (او سندونه په رسالت د تا دي ليږلي شوي) له (طرفه د) رب ستا طرف د فرعون ته او قوم د ده ته.

تفسير: يعنې د «عصا» او «يد بيضاء» معجزې د نبوّت د برهان او سند په ډول درعطاء كړى شوي دي، څو پر دغه وسيله پر فرعون او نورو سبطيانو د حجّت اتمام وكړى شي.

اِنَّهُمْ كَانُوْا قَوْمًا فٰسِقِيْنَ ﴿۳۲﴾ قَالَ رَبِّ اِنِّيْ قَتَلْتُ مِنْهُمْ نَفْسًا فَاَخَافُ اَنْ يَّقْتُلُوْنِ ﴿۳۳﴾

بېشكه چې دوى دي قوم فاسقان (وتلي له فرمان د الله). وويل (موسى) اى ربه ځما ! بېشكه زه چې يم وژلى مې دى له دغو (قبطيانو) ځنې يو نفس (سړى)، پس وېرېږم چې وبه مې وژني دوى(په قصاص د هغه سره).

تفسير: يعنې كه په مجرد د رسېدلو مې ووژني؛ نو ستا دغه دعوت به څرنګه ورسولى شم؟.

وَاَخِيْ هٰرُوْنُ هُوَ اَفْصَحُ مِنِّيْ لِسَانًا فَاَرْسِلْهُ مَعِيَ رِدْاً يُّصَدِّقُنِيْٓ اِنِّيْٓ اَخَافُ اَنْ يُّكَذِّبُوْنِ ﴿۳۴﴾

او ورور ځما هارون هغه ډېر فصيح دى له ما له جهته د ژبې، پس ولېږه هغه هم له ما سره يار مددګار چې تصديق كوي ځما، بېشكه وېرېږم له دې چې دروغجن به وګڼي دوى ما.

تفسير: يعنې كه كوم يو بل تصديق او تاييد كوونكى سړى هم راسره وي؛ نو طبعًا به ځمونږ زړونه مضبوط او قوي كيږي، نو د ده د دروغجن شمېرلو په موقع كې كله چې د بحث او مناظرې وار ورسيږي؛ امكان لري چې ځما د ژبې

د لکنت او بندېدلو لامله په خبرو او اترو کې څه موانع او عوائق واقع شي، نو په دغه وخت کې به د هارون رفاقت ماته ډېر نافع او مفيد واقع شي، ځکه چې د ده ژبه له ما څخه ډېره ښه چليږي، او ښه فصيح او بليغ دی.

قَالَ سَنَشُدُّ عَضُدَكَ بِأَخِيكَ وَنَجْعَلُ لَكُمَا سُلْطَانًا فَلَا يَصِلُونَ إِلَيْكُمَا ۚ بِآيَاتِنَا أَنتُمَا وَمَنِ اتَّبَعَكُمَا الْغَالِبُونَ ﴿٣٥﴾

وفرمايل (الله) ژر به قوي کړو مونږ مټ ستا په ورور ستا، او وبه ګرځوو مونږ تاسې ته غلبه (او تسلّط پر دښمنانو د تاسې)، پس وبه نه رسيږي دوی تاسې دواړو ته (په ضرر سره) په سبب د معجزو ځمونږ سره، تاسې دواړه او هر هغه څوک چې متابعت وکړي ستاسې غالبان به اوسئ (پر دوی باندې).

تفسير: يعني ما ستا دغه دواړه غوښتنې منظورې کړې، هارون به ستا بازو او مټ وي، او د يوه وزير په شان به ستا سره ملګر توب کوي، او د فرعون لاس به له سره په تاسې نه رسيږي، او ځمونږ د دغو دلائلو او نښو په برکت تاسې او ستاسې ملګري تل غالب او بريالي (کامياب) او دوی سره له خپلو ملګرو تل مغلوب او پړه دي.

فَلَمَّا جَاءَهُم مُّوسَىٰ بِآيَاتِنَا بَيِّنَاتٍ قَالُوا مَا هَٰذَا إِلَّا سِحْرٌ مُّفْتَرًى وَمَا سَمِعْنَا بِهَٰذَا فِي آبَائِنَا الْأَوَّلِينَ ﴿٣٦﴾

پس کله چې راغی دوی ته موسی سره له معجزو ځمونږ چې ښکاره وې وويل (فرعونيانو): چې نه دی دا مګر خو سحر (کوډې) دي په دروغو سره تړلې شوې، او نه دي اورېدلی مونږ دا (سحر يا دعوی د نبوّت) په (زمانو د) پلرونو ځمونږ کې چې پخوا تېر دي.

تفسير: يعني د دغو معجزاتو د ليدلو په اثر يې وويل چې: دغه ګردې کوډې او سحر دی، او د هغو خبرو نسبت چې دوی الله ته کوي؛ هغه هم د کوډو خبرې دي، چې دوی له خپله ځانه جوړې کړې دي، او داسې دعوی کوي چې دغه پر ما باندې الله تعالی د وحی په صورت نازلې کړې دي، په واقع کې دغه وحي او الهام هيڅ شی نه دی، او يواځې د سحر او د کوډو اعمال او د سحر تخيّل او افتراء ده، دغه خبرې چې موسی کوي: مثلاً يوه الله تعالی دغه ګرده دنيا پيدا کړې ده، او هم هغه يو الله جل جلاله همدغه دنيا فناء کوي، او بيا يې له سره ژوندی کوي، بيا به حساب او کتاب اخلي، او زه يې رسول ګرځولی او درلېږلی يم او داسې نور، مونږ له خپلو پخوانيو مشرانو او نورو څخه نه دي اورېدلي، او داسې څيز مو له سره غوږو ته نه دی رسېدلی.

وَقَالَ مُوسَىٰ رَبِّي أَعْلَمُ بِمَن جَاءَ بِالْهُدَىٰ مِنْ عِندِهِ وَمَن تَكُونُ لَهُ عَاقِبَةُ الدَّارِ ۖ إِنَّهُ لَا يُفْلِحُ الظَّالِمُونَ ﴿٣٧﴾

او وويل موسی چې رب ځما ښه عالم دانا دی په هغه چا چې راغلی دی په هدايت (راوړی يې دی) له طرفه د هغه (رب)، او په هغه چا باندې چې شته هغه ته ښه خاتمه په دې دنيا کې، بېشکه شان دا دی چې نه مومي بری ظالمان (چې هدايت ومومي په دنيا او راحت په عقبی کې).

تفسير: يعني الله تعالی په دې باندې ښه عالم دی، چې زه پخپله په د غې دعوی کې رښتين يم، او د هغه له نزده مې هدايت راوړی دی، نو ځکه آخره خاتمه او انجام به مې ښه وي، هغه خلق چې د الله تعالی دغه ښکاره د قدرت نښې

ويني، او د صداقت دلائل اوري، او د بې انصافۍ له مخې يې تكذيب كوي، دوی له سره بری نه مومي، او د كاميابۍ مخ نه ويني، او په آخره خاتمه كې دوی له ذلّت او ناكامۍ سره مخامخ كېدونكي دي.

وَقَالَ فِرْعَوْنُ يٰٓاَيُّهَا الْمَلَاُ مَا عَلِمْتُ لَكُمْ مِّنْ اِلٰهٍ غَيْرِيْ ۚ فَاَوْقِدْ لِيْ يٰهَامٰنُ عَلَى الطِّيْنِ فَاجْعَلْ لِّيْ صَرْحًا لَّعَلِّيْٓ اَطَّلِعُ اِلٰٓى اِلٰهِ مُوْسٰى ۙ وَاِنِّيْ لَاَظُنُّهٗ مِنَ الْكٰذِبِيْنَ ﴿۳۸﴾

او وويل فرعون: ای ډوليه د مشرانو (د اهل د مصر !) نه پېژنم زه تاسې ته كوم معبود (چې عبادت ورته كوئ) بې له ما څخه، پس بل كړه اور ځما لپاره ای هامانه پر خټې باندې (خښتې راته پخې كړه) پس وګرځوه جوړه كړه ځما لپاره ماڼۍ لوړه (اوچته) ښايي ماته چې وخېژم الله د موسى ته (وئ ګورم چې شته؟ كه نشته؟)، او بېشكه خامخا زه ګمان كوم پر موسى له دروغجنانو (په دعوى د بل معبود كې بې له مانه).

تفسير: يعنې خپل وزير هامان ته يې وويل چې د ډېرو كلكو او ښو خښتو څخه يوه پخه او هسكه ماڼۍ را جوړه كړه چې اسمان ته نژدې شي څو زه پر هغه پاس وخيژم او د موسى رب وګورم چې چيرته دی، دايې دروغ وګڼله چې الله تعالى بره دی، نو ځكه يې د تمسخر په ډول دا خبره وكړه.

وَاسْتَكْبَرَ هُوَ وَجُنُوْدُهٗ فِي الْاَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ وَظَنُّوْٓا اَنَّهُمْ اِلَيْنَا لَا يُرْجَعُوْنَ ﴿۳۹﴾ فَاَخَذْنٰهُ وَجُنُوْدَهٗ فَنَبَذْنٰهُمْ فِي الْيَمِّ ۚ فَانْظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الظّٰلِمِيْنَ ﴿۴۰﴾

او كبر وكړ دغه (فرعون) او لښكرو د دغه (فرعون) په ځمكه (د مصر) كې په ناحقه سره (بې له استحقاقه)، او ګمان وكړ دوی د دې چې بېشكه دوی به مونږ ته نه راګرځول كيږي (په قيامت كې). پس راونيوه مونږ هم دغه (فرعون) او (هم) لښكرې د دغه (فرعون)، پس وغورځول مونږ دوی (ټول) په سيند كې (پس غرق شول)، نو وګوره (ته ای محمده !) چې څرنګه وو عاقبت (آخره خاتمه) د ظالمانو.

تفسير: يعنې له خپلې خاتمې او انجامه بالكل غافل شو، او په خپل مملكت كې يې په تكبّر او غرور لاس پورې كړ، او په دې ونه پوهېد چې بل د ده سر ماتوونكى او غاړه ځبېښونكى هم موجود دی، بالآخر قهّار الله دی سره د ده د لاوو لښكر د قُلزم په بحيره كې غرق كړ، څو دغه لويه واقعه د يادګار په شان نورو هغو بدبختو ظالمانو ته پاتې شي، چې له انجامه بې خبره او غافل دي، او ښه وپوهيږي چې د دوی خاتمه به همداسې كيږي، د دغه غرق او نورو ورپورې تړلې خبرو تفصيلات پخوا له دې نه هم تېر شوي دي.

وَجَعَلْنٰهُمْ اَئِمَّةً يَّدْعُوْنَ اِلَى النَّارِ ۚ وَيَوْمَ الْقِيٰمَةِ لَا يُنْصَرُوْنَ ﴿۴۱﴾

او ګرځولي وو مونږ دوی پېشوايان (د ګمراهۍ په دنيا كې) چې بولي دوی (تابعان خپل په بدو عقيدو او عملونو سره) د اور طرف ته، او په ورځې د قيامت كې وبه نه كړی شي مدد (له دوی سره په دفع د عذاب كې له دوی نه).

تفسير: يعنې دلته په ضلالت او طغيان كې له ګردو څخه وړاندې او مقدم وو، او خلقو ته به يې د دوزخ په لوري بلنه كوله، هلته به هم دی د نورو دوزخيانو امام او مشر وي، لكه چې (د ۱۱ جزء د هود سورت په (۹) ركوع (۹۸) آيت كې) مسطور دي: ﴿يَقْدُمُ قَوْمَهٗ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ فَاَوْرَدَهُمُ النَّارَ ۚ وَبِئْسَ الْوِرْدُ الْمَوْرُوْدُ﴾ يعنې د دې ځای لښكر به يې هلته هيڅ په كار نه

ورځي، نه به د چا له لوري کوم امداد او معاونت وررسيږي، دی به سره له خپل لاوو لښکر ګرد په دوزخ کې غورځول کيږي، هيڅوک به د دوی خلاصوونکي نه وي.

وَاَتْبَعْنٰهُمْ فِيْ هٰذِهِ الدُّنْيَا لَعْنَةً ۚ وَيَوْمَ الْقِيٰمَةِ هُمْ مِّنَ الْمَقْبُوْحِيْنَ ﴿۴۲﴾

او تابع (لازم) کړ مونږ له دوی سره په دغه (لږ خسيس ژوندون د) دنيا کې لعنت لرېوالی (له رحمته)، او په ورځ د قيامت کې به وي دوی له قبيح (لرې له رحمت ـ او بد ځېرو کړی شويو څخه).

تفسير: يعنې د عُقبا بدي او بد انجام خو بېل دی، په همدغه دنيا کې تر هغه پورې چې خلق اوسيږي، پر داسې کسانو لعنت وايي.

وَلَقَدْ اٰتَيْنَا مُوْسَى الْكِتٰبَ مِنْۢ بَعْدِ مَآ اَهْلَكْنَا الْقُرُوْنَ الْاُوْلٰى

او خامخا په تحقيق ورکړی وو مونږ موسی ته کتاب (تورات) وروسته د هغه چې هلاک کړي وو مونږ (اهل د) زمانو ړومبنيو (لکه قوم د نوح، لوط او نور).

تفسير: د تورات له نزوله وروسته پر دنيا داسې د اهلاک او د افناء عذاب ډېر لږ راغلی دی ځکه چې د سماوي اهلاک په ځای د جهاد طريقه مشروع کړی شوې ده، ځکه چې څه نه څه خلق هرومرو پر شرعي احکامو قائم اوسيږي.

بَصَآئِرَ لِلنَّاسِ وَهُدًى وَّرَحْمَةً لَّعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُوْنَ ﴿۴۳﴾

حال دا چې سبب د انوارو وو لپاره د خلقو، او سمه لار ښوونکی او رحمت وو لپاره د هغو (کسانو چې ايمان يې پرې راوړی دی) ښايي چې دوی پند واخلي پرې.

تفسير: يعنې (تورات) چې موسی عليه السلام ته ورکړی شوی دی؛ لوی فهم او بصيرت عطاء کوونکی او خلقو ته د هدايت پر سمه صافه لاره بيوونکی او د رحمت مستحق ګرځوونکی يو کتاب وو، څو خلق هغه ولولي، او د الله تعالی په يادو اوسيږي، او د الله تعالی احکام ياد کړي، پند او نصيحت ترې حاصل کړي، رښتيا خو دا ده چې وروسته له عظيم الشأن قرآن څخه په هدايت کې د (تورات) شريف درجه ده، او نن ورځ چې هغه د خپلو تابعانو له لاسه ضايع شوی دی، همدغه پاک قرآن د (تورات) د ضروري علومو او هدايت حفاظت کوي.

وَمَا كُنْتَ بِجَانِبِ الْغَرْبِيِّ اِذْ قَضَيْنَآ اِلٰى مُوْسَى الْاَمْرَ وَمَا كُنْتَ مِنَ الشّٰهِدِيْنَ ﴿۴۴﴾

او نه وې ته (حاضر ای محمده ! له موسی سره) په جانب (د هغه غره چې) غربي (وو له موسی څخه په وخت د مناجات کې) هغه وخت چې ولېږه مونږ طرف د موسی ته امر (حکم د رسالت)، او نه وې ته له حاضرينو (عند الوحي چې دغه قصه دې له خپلو ليدلو بيان کړي وی).

تفسير: يعنې د طور د غره له غربي جانبه چېرې چې موسی ته نبوّت او (تورات) ورعطاء شوی دی.

وَلٰكِنَّآ اَنْشَاْنَا قُرُوْنًا فَتَطَاوَلَ عَلَيْهِمُ الْعُمُرُ

وليکن مونږ پيدا مو کړل اهل د زمانو (ډېر وروسته له موسی) پس اوږده شول پر دوی عمرونه.

تفسير: يعنې ته د هغه وخت واقعات په داسې صحت او صفايي ـ بسط او تفصيل سره بيانوې، لکه چې هم هغلته له «طور» سره ولاړ وې، او دغه ګرد واقعات دې پخپلو سترګو سره ليدلي وي، حال دا چې ستاسې عدم الوجود په هغې موقع کې يوه ښکاره او ظاهره خبره ده، او برسېره پر دې هم ټول عالم خبر دی، چې تاسې امّي يئ، د کوم عالم په صحبت کې هم نه يئ اوسېدلي، او نه د صحيحو او ثقه وو واقعاتو کوم ښه جيد عالم په مکې معظمې کې موجود د وو، نو سره له دې دغه خبره د غور او دقّت لايقه او وړ (لايقه) ده، چې دغه علوم او حقايق له کوم ځای تاسې ته راغلل، حقيقت دا دی چې د دنيا پر اقوامو ډېر مدّتونه او قرنونه تېر شوي دي، چې د زمانو په تيريدو مروره هغه علوم بيخي منحرف او مندرس او هغه حقائق محو او اضاعه او له ياده ووتل، نو ځکه د هغه عليم او خبير اراده په دی باندې مقتضی شوه چې د يو امي له ژبی څخه هغه هېر شوی سبق بيا د خلقو په ياد ورکړ شي، او د هغو عبرتناکو او موعظت ورکوونکيو واقعاتو داسې يوه صحيحه نقشه د دنيا خلقو ته ور وړاندې کړی شي، چې د هغې له ليدلو څخه د دغې خبرې منل او تسليم ته غاړه کيږدي؛ چې دغه د هم هغه واحد احد الله کلام دی.

﴿وَمَا كُنتَ ثَاوِيًا فِىٓ أَهْلِ مَدْيَنَ تَتْلُوا۟ عَلَيْهِمْ ءَايَٰتِنَا وَلَٰكِنَّا كُنَّا مُرْسِلِينَ ﴿٤٥﴾﴾

او نه وې ته (ای محمده !) اوسېدونکی په اهل د مدين کې چې لوستل به دې پر دوی باندې آيتونه ځمونږ، وليکن مونږ چې يو ـ يو مونږ ليږونکي (تا لره لپاره د دغې قصې په وحي سره).

تفسير: يعنې موسی عليه السلام ته هغه واقعات چې وروسته د «مدين» له هجرت څخه ورپېښ شوي دي؛ ته د هغو واقعاتو بيان په داسې ښه ډول او صحت سره کوې چې له هغه څخه داسې څرګنديږي چې ګواکې تاسې په هغه وخت کې سره د نبوّت له شانه هلته مسکون وئ.

﴿وَمَا كُنتَ بِجَانِبِ ٱلطُّورِ إِذْ نَادَيْنَا وَلَٰكِن رَّحْمَةً مِّن رَّبِّكَ﴾

او نه وې ته (ای محمده !) په جانب د طور کله چې غږ وکړ مونږ (موسی ته)، وليکن (لېږلی يې مونږ ته ای محمده !) رحمت له طرفه د رب ستا.

تفسير: کله چې پر موسی عليه السلام داسې غږ وشو چې: ﴿إِنِّىٓ أَنَا ٱللَّهُ رَبُّ ٱلْعَٰلَمِينَ﴾ ته خو هلته ولاړ نه وې؟ او دغه غږ خو دې نه دی اورېدلی؟ دغه د الله تعالی انعام او اکرام دی چې ته يې پر دغو واقعاتو او حقائقو مطلع کړې، او ستا سره يې هم همداسې يو وضعيت او رعايت وفرمايه، لکه چې له موسی سره شوی وو، ګواکې په «جبل النّور» کې چېرې چې د «حراء» غار دی، او په مکّه معظّمه او مدينه منوره کې د «جبل الطور» او د «مدين» واقعات بيا له سره اعاده او تکرار شول.

﴿لِتُنذِرَ قَوْمًا مَّآ أَتَىٰهُم مِّن نَّذِيرٍ مِّن قَبْلِكَ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ ﴿٤٦﴾﴾

(لپاره) د دې چې وويروې ته هغه قوم چې نه دی راغلی دوی ته هيڅ ويروونکی (له عذابه) پخوا له تا (ای محمده !) لپاره د دې چې دوی پند واخلي پرې.

تفسير: يعنې د عربو خلقو ته دغه شيان وروښيه ! او دوی له دغو خطرناکو عواقبو څخه خبردار کړه !، ممکن دي چې دوی دغه خبرې واوري، او په ياد يې ولري، او پند او نصيحت ترې واخلي.

تنبيه: ﴿مَّآ أُنذِرَ ءَابَآؤُهُمْ﴾ څخه به «آباؤهم الأقربون» مراد وي، والله أعلم.

وَلَوْلَآ اَنْ تُصِيْبَهُمْ مُّصِيْبَةٌۢ بِمَا قَدَّمَتْ اَيْدِيْهِمْ فَيَقُوْلُوْا رَبَّنَا لَوْلَآ اَرْسَلْتَ اِلَيْنَا رَسُوْلًا فَنَتَّبِعَ اٰيٰتِكَ وَنَكُوْنَ مِنَ الْمُؤْمِنِيْنَ﴿۴۷﴾

او که چېرې نه وی دا چې وبه رسيږي دوی ته مصيبت (غم عذاب) په سبب د هغو (ګناهونو) چې پخوا ليږلي دي لاسونو د دوی، پس وبه وايي (دغه کفّار): ای ربه ځمونږ! ولې دې نه رالېږه تا مونږ ته کوم رسول (چې ستا احکام يې مونږ ته راوړي وی)، پس متابعت به کړی وو مونږ د آيتونو ستا او شوي به وو مونږ له مؤمنانو (په تا او په هغه رسول ستا باندې). (که دا خبره نه وی؛ نو نه به مو وی لېږلی ته دوی ته ليکن لېږلی مو يې چې عذر يې پاتې نشي).

تفسير: يعنې د رسول الله صلى الله عليه وسلم بعثت په دوی کې د دوی خوش قسمتي ده، که بې د رسول الله صلى الله عليه وسلم له لېږلو څخه مو دوی ته پر دغو ظاهرو او باهرو طغيانونو او بې عقليو او بې ايمانيو سزا ورکولی؛ خو دغه هم عين الانصاف او عدل وو، ليکن الله تعالى پر دوی احسان وفرمايه، او د هيڅ قسم معقول عذر او پلمو (تدبيرونو) وړاندې کولو لپاره يې موقع ورپرې نه ښوده، ځکه امکان يې درلود (لرلو) چې د سزا ورکولو په وخت کې به يې ويل چې: «الهه! مونږ ته خو دې کوم رسول نه دی رالېږلی تر څو يې مونږ پر خپلو اغلاطو پوهولي وی، او اقلاً سمه لاره يې راښوولې او څه تنبيه يې راکولی، او دغه دی چې مونږ دې بې خبره په دوزخ کې وغورځولو، هو! که کوم نبي دې راغلی وی؛ نو عالم به ليده چې مونږ په څه اخلاص او عقيدت سره له پخوا ايماندارانو څخه ثابت کيدو».

فَلَمَّا جَآءَهُمُ الْحَقُّ مِنْ عِنْدِنَا قَالُوْا لَوْلَآ اُوْتِيَ مِثْلَ مَآ اُوْتِيَ مُوْسٰى

پس کله چې راغی دغو (کفّارو) ته حق قرآن له جانبه ځمونږ؛ نو ويې ويل (دغو کفارو): ولې نه دي ورکړی شوي (محمد ته معجزې) په شان د هغو (معجزو) چې ورکړی شوې وې موسی ته (لکه عصا او يد بيضاء).

تفسير: يعنې که مو رسول نه لېږه؛ نو داسې به يې ويل چې: ولې دې رسول راته ونه لېږه؟ اوس چې داسې رسول ورمبعوث شوی دی، چې له ګردو انبياوو څخه په شان او رُتبه کې لوی دی، نو وايي صاحبه! مونږ دې هله منو، کله چې وګورو چې د موسی عليه السلام په شان له تا څخه د «عصا او يد بيضاء» او نور معجزات راښکاره شي، حال دا چې هغه ته (تورات) هم يو ځلي د يوه کتاب په شکل ورنازل شوی وو، او ته دې خپل کتاب د دوو دوو څلورو څلورو آيتونو په شکل راوړاندې کوې.

اَوَلَمْ يَكْفُرُوْا بِمَآ اُوْتِيَ مُوْسٰى مِنْ قَبْلُ

آيا نه وو کافران شوي (جنس د کفّارو) په هغو (معجزو) چې ورکړی شوې وې موسی ته پخوا (له نزوله د دغه قرآن).

تفسير: يعنې د موسی عليه السلام کتاب او معجزات مو چېرې ټول سره منلي وو، د هغه په نسبت مو هم شبهات ايستل، او ورته مو «سحر مفترى» ويل، لکه چې اوس په يوه دوه رکوع مخکې تېر شو، هو! هر څوک چې غواړي د پاک الله احکام ونه مني؛ نو په هره يوه خبره يو نه يو شی وايي، او راز راز احتمالات د هغه په نسبت پيدا کوي.

قَالُوْا سِحْرٰنِ تَظٰهَرَا ۫ وَقَالُوْٓا اِنَّا بِكُلٍّ كٰفِرُوْنَ﴿۴۸﴾

وويل (منكرانو په حق د موسی او محمد کې چې خاوندان د) سحر دي، مدد کوي يو د بله، او ويې ويل چې: بېشکه مونږ په هر يوه (د دې دواړو انبياوو) کافران يو.

تفسير: کله چې موسی عليه السلام د معجزو ذکر ورته وشو نو دا يې ويل چې دی دواړو انبياؤ سحر راوړی دي او مونږ يې نه منو.

قُلْ فَأْتُوا بِكِتَابٍ مِّنْ عِندِ اللَّهِ هُوَ أَهْدَىٰ مِنْهُمَا أَتَّبِعْهُ إِن كُنتُمْ صَادِقِينَ ﴿٤٩﴾

ووايه (ای محمده دوی ته) پس راوړئ تاسې يو داسې کتاب له جانبه د الله، چې هغه ښه لاره ښوونکی وي له دغو دواړو کتابونو چې متابعت وکړم زه د هغه (کتاب) که چېرې يئ تاسې صادقان رښتيني، په دغه دعوی ستاسی کې.

تفسير: يعني په اسماني کتابونو کې له ګردو ځنې لوی او مشهور کتابونه هم دغه دوه کتابونه دي، چې له هغوی سره سيالي او برابري بل هيڅ يو کتاب نشي کولی، که دغو دواړو ته جادو وايئ؛ نو تاسې بل کوم د الله تعالی کتاب راوړاندې کړئ چې له دغو څخه ښه او ډېر هدايت لرونکی وي، په فرض محال کې تاسې داسې کوم کتاب راوړئ؛ نو زه به د هغه متابعت وکړم، ليکن تاسې داسې کتاب تر قيامته پورې نشئ راوړئ، له دې نه به زياته بدبختي څه وي، چې تاسې پخپله له ربّاني هدايته قطعًا بې برخې يئ !، او دغه مقدّس کتاب ته چې سره له هدايت درغلی دی؛ کوډې وايئ !، او نه يې منئ، کله چې دغه کتاب د يوه انسان جوړ کړی جادو دی؛ نو تاسې د ګرد جهان جادوګران راټول کړئ، او له هغوی څخه له دغه ځنې لوی جادو جوړ کړئ، ځکه چې جادو خو داسې يو شی نه دی، چې د هغه مقابله به امکان نه لري.

فَإِن لَّمْ يَسْتَجِيبُوا لَكَ فَاعْلَمْ أَنَّمَا يَتَّبِعُونَ أَهْوَاءَهُمْ ۚ وَمَنْ أَضَلُّ مِمَّنِ اتَّبَعَ هَوَاهُ بِغَيْرِ هُدًى مِّنَ اللَّهِ ۚ إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ ﴿٥٠﴾

پس که چېرې ونه منله دوی خبره ستا؛ پس پوه شه چې بېشکه همدا خبره ده چې متابعت کوي دوی د خواهشونو خپلو (بې دليله)، او څوک دی ډېر ګمراه له هغه چا چې متابعت کوي د خواهش خپل بې هدايته له ښوولو د لارې له (طرفه د) الله، بېشکه چې الله نه ښيي سمه لاره قوم ظالمانو ته (چې تابع وي د نفسونو او هواوو خپلو بې دليله).

تفسير: يعني کله چې دغه خلق نه هدايت قبلوي، او نه د هغه په مقابل کې بل کوم شی وړاندې کولی شي؛ نو همدغه وضعيت د دغې خبرې دليل دی، چې دوی داسې مقصود نه لري، چې د هدايت په لاره لاړ شي، محض پر خپلو نفساني خواهشاتو ټګ کوي، او هر شی يې چې زړه غواړي؛ هغه مني، او هر هغه شی چې د خپلې مرضی او غوښتنې څخه مخالف او چپ ومومي؛ هغه نه مني، او ترديدوي يې، نو دلته دغه راوښوول کيږي چې داسې هوا پرستانو ظالمانو ته څرنګه هدايت ورکاوه کيږي؟ د الله تعالی عادت د هغه قوم پر هدايت جاري دی، چې د هدايت موندلو اراده ولري، او محض هوا او هوس د حق او حقانيت معيار ونه ګڼي.

وَلَقَدْ وَصَّلْنَا لَهُمُ الْقَوْلَ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ ﴿٥١﴾

او خامخا په تحقيق پرله پسې لېږلې ده مونږ دوی ته خبره (د پند چې قرآن دی) لپاره د دې چې دوی پند واخلي.

تفسیر: یعنـي ځمونږ د وحیې سلسله لا له پخوا څخه جـاري ده، د یوې وحي په تصدیق او تایید مو بله وحي وروسته لېږلې ده، او قرآن مو هم په تدریج سره نازل کړی، او په یوه آیت پسې بل آیت تل راځي، مقصد دا دی چې د کافي غور کولو او د پوهېدلو موقع په لاس درشي، او د هغه په یادولو کې درته آساني او سهولت وي.

اَلَّذِيْنَ اٰتَيْنٰهُمُ الْكِتٰبَ مِنْ قَبْلِهٖ هُمْ بِهٖ يُؤْمِنُوْنَ ﴿٥٢﴾ وَاِذَا يُتْلٰى عَلَيْهِمْ قَالُوْٓا اٰمَنَّا بِهٖٓ اِنَّهُ الْحَقُّ مِنْ رَّبِّنَآ اِنَّا كُنَّا مِنْ قَبْلِهٖ مُسْلِمِيْنَ ﴿٥٣﴾

هغه کسان چې ورکړی دی مونږ دوی ته کتاب پخوا له دغه (قرآنه) دوی په دغه (قرآن) ایمان راوړي. او کله چې ولوست شي (دا قرآن) پر دوی باندې؛ نو وایي دوی چې: ایمان راوړی دی مونږ په دغه (قرآن چې) حق دی (راغلی دی) له (طرفه د) رب ځمونږ، بېشکه مونږ چې وو پخوا له نزوله د دغه (قرآن) مسلمانان (په دغه قرآن باندې).

تفسیر: یعني د دغو جاهلانو مشرکانو حال داسې دی چې نه پخواني کتابونه مني، او نه د وروستنو کتابونو منونکي دي، د دوی په مقابل کې هغو حق پسندو او انصاف خوښوونکو کتابیانو ته وګورئ چې دوی هغه دواړه مني، پخوا له دې نه یې په تورات او انجیل یقین لرلو، کله چې پاک قرآن نازل شو؛ نو ژر یې تصدیق وکړو، چې بلا شبهه دغه هم حقّاني اسماني کتاب دی، چې ځمونږ د الله له جانبه نازل شوی دی، مونږ په ده باندې هم د خپل یقین او اعتماد اعلان کوو، مونږ خو پخوا له دې نه هم د الله تعالی خبرې منلې دي، او اوس یې هم منو، في الحقیقت مونږ له نن ورځې څخه نه یو مسلمانان ـ بلکه لا له پخوا مسلمانان وو، ځکه چې مونږ په خپلو پخوانو کتابونو هم ایمان لرلو، چې په هغو کې د مخه د دغه آخر الزمان نبي او د دغه عظیم الشان فرقان په متعلق صاف صاف بشارات موجود وو، لهذا په هغو وړاندوینو مونږ پخوا له دې نه بالاجمال مؤمنان وو، اوس چې دغه تفصیل مو په خپلو سترګو ولیدو؛ لا پرې مسلمانان شو.

اُولٰٓئِكَ يُؤْتَوْنَ اَجْرَهُمْ مَّرَّتَيْنِ بِمَا صَبَرُوْا

دغه (یهودان او نصرانیان چې ایمان یې راوړی دی په قرآن)؛ وربه کړ شي دوی ته اجر د دوی دوه کرته، په سبب د دې چې صبر کړی وو دوی (او پر خپل ایمان قائم وو په دې دواړو کتابونو).

تفسیر: یعني په غُرور او استغناء یې د حق له قبوله مخ نه دی اړولی، بلکه هر کله چې حق او صداقت ورسیږي؛ بې تکلّفه د تسلیم او اطاعت غاړه ورته ږدي.

وَيَدْرَءُوْنَ بِالْحَسَنَةِ السَّيِّئَةَ

او دفع کوي دوی په حسنه نېکۍ سره سیئه بدي.

تفسیر: یعني که بل څوک له ده سره بدي کوي؛ دی له هغه سره نیکي او احسان، مروت او شرافت کوي، یا یې دا مطلب که چېرې له دوی نه کوم بد کار صادریږي؛ نو د هغه تدارک په نېکۍ سره کوي، څو د حسناتو پله پر سیئاتو درنه شي.

وَمِمَّا رَزَقْنٰهُمْ يُنْفِقُوْنَ ﴿٥٤﴾

او له ځینو د هغو مالونو چې ورکړي دي مونږ دوی ته صرفوي یې (په لاره د الله کې).

تفسیر: او له هغه حلال مال چې پاك الله ورته عطاء کړي دي؛ زکات ورکوي، صدقات او خیرات اداء کوي، له أقاربو او خپلوانو سره مرسته او امداد کوي، لنډه دا چې په حقوق العباد کې هم له سره قصور او لنډون نه کوي.

وَإِذَا سَمِعُوا اللَّغْوَ أَعْرَضُوا عَنْهُ وَقَالُوا لَنَا أَعْمَالُنَا وَلَكُمْ أَعْمَالُكُمْ سَلَامٌ عَلَيْكُمْ لَا نَبْتَغِي الْجَاهِلِينَ ﴿۵۵﴾

او کله چې واوري دوی کومه چتې (بېکاره) خبره؛ نو څنګ کوي دوی له هغې نه، او وايي (هغو چتې ـ بېکاره ويونکيو ته): دي مونږ ته عملونه څمونږ (له حلمه او صبره)، او دي تاسې ته عملونه ستاسې (له حماقته او بد ويلو)، سلام دی پر تاسې (له طرفه څمونږ له کنځلو او طعنو) نه غواړو مونږ (مجلس او طريقه) د جاهلانو.

تفسير: يعنې که کوم جاهل لغو خبرې کوي؛ نو دی له هغه سره نه لګيږي، او ورته وايي چې: بس دی خانه ! ستا د دغې خبرې جواب مونږ له لرې څخه په سلام اچولو سره درکوو، دغه د جهالت او ناپوهۍ وضعيت مونږ تاسې ته در پرېږدو، مونږ پرېږده چې پخپلو کارونو کې مشغول اوسو، ستاسې اعمال به ستاسې په مخ کې او څمونږ اعمال به څمونږ په مخ کې راځي، مونږ ته د دې خبرې هيڅ ضرورت نه دی پاتې چې خامخا به ستاسې غوندې له ناپوه خلقو سره لګيږو.

إِنَّكَ لَا تَهْدِي مَنْ أَحْبَبْتَ وَلَكِنَّ اللَّهَ يَهْدِي مَنْ يَشَاءُ

بېشکه ته (اى محمده !) نشې ښوولى (لاره حقه) هغه چاته چې خوښ وي ستا، وليکن الله سمه صافه لاره ښيي هغه چاته چې اراده وفرمايي (د سمې لارې ښوولو يې).

تفسير: شاه صاحب ليکي چې: «محمد رسول الله صلى الله عليه وسلم د خپل تره ابو طالب لپاره ډېر کوښښ وکړو، چې د مرګ په وخت کې د اسلام کلمه ولولي، مګر هغه دغه خبره ونه منله، نو د هغه په نسبت دغه آيت نازل شو» (موضح) يعنې له هغه چا سره چې ته طبيعي محبّت لرې، يا ستا زړه غواړي چې هغه هدايت ومومي؛ نو دغه خبره ضروري نه ده چې هم هغسې واقع شي، ستا کار يواځې لارښوونه ده، پاتې شو دغه کار چې کوم يو سړی پر هغه لاره درومي او د مقصود تر منزل پورې رسيږي؟ او کوم يو نه رسيږي؟ دغه ستا د اختيار او له قبضې څخه خارج دی، الله تعالى اختيار لري چې د هر چا په نسبت اراده وفرمايي؛ هغه ته د قبول الحق او وصول الى المطلوب توفيق ورکړي.

وَهُوَ أَعْلَمُ بِالْمُهْتَدِينَ ﴿۵۶﴾

او همدغه (الله) ښه عالم دی په سمه صافه لاره موندونکيو باندې.

تفسير: هيڅ يو سړی د دغې خبرې واک او صلاحيت نه لري، چې بل څوک پر سمه صافه لاره روان کړي، بلکه څوک پر دغه خبره علم هم نه لري، چې کوم يو پر سمه لاره راتلونکی دی؟ يا د راتللو استعداد او لياقت لري؟، په هر حال په دغه آيت کې رسول الله صلى الله عليه وسلم ته تسلي ورکړې شوې ده، چې تاسې د جاهلانو په دغو چتې (بېکاره) ويناوو او د ضد او عناد پر شورماشور يا د خپل خاص اعزه او اقارب پر نه مسلمانېدو مه متأثر او مه غمجن کېږئ !، هومره چې ستاسې پر ذمه فرض دی؛ هغه اداء کړئ !، د خلقو استعدادات مختلف دي، او دغه خبره د الله تعالى په اختيار او علم کې ده، چې د هغوی څنې کوم يو پر سمه لاره راوستل کيږي.

وَقَالُوا إِنْ نَتَّبِعِ الْهُدَى مَعَكَ نُتَخَطَّفْ مِنْ أَرْضِنَا

او وايي (کفّارد مکې): که چېرې متابعت وکړو مونږ د هدايت له تا سره (او ايمان په تا راوړو)؛ نو وبه تښتول شو (او ژر به وشړل شو) له ځمکې خپلې نه.

تفسیر: له هدایت څخه د انسان منع کوونکي څو شیان دي، مثلاً د ځان نقصان، د مال خوف، لکه چې د مکې معظمې مشرکانو رسول الله صلی الله علیه وسلم ته ویلي وو: بېشکه چې مونږ په دې باندې ښه پوهېږو، چې تاسې پر حقاني دین یئ، لیکن که مونږ د اسلام دین قبول کړو، او له تاسې سره یو ځای شو؛ نو ګرد عرب به څمونږ دښمنان شي، او د چارچاپېر ګرد اعراب به پر مونږ هجوم او یرغل راوړي، او ټول به سره یو ځای کیږي، او مونږ به خپله یوه نمړۍ کړي، نه به مو ځان سلامت پاتې شي، او نه به مو مال او دولت مأمون او مصئون پاتې وي، د همدغه ځواب د آیت په راتلونکې ټوټه کې داسې فرمایي:

أَوَلَمْ نُمَكِّن لَّهُمْ حَرَمًا آمِنًا يُجْبَىٰ إِلَيْهِ ثَمَرَاتُ كُلِّ شَيْءٍ رِّزْقًا مِّن لَّدُنَّا وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٥٧﴾

آیا نه دی ورکړی (ځای) مونږ دوی ته داسې حرم، چې په امان دی (له قتل او غارته)، راچلولې کېدې (یا راچلولی کیږي) دي (حرم) ته (له هر طرفه) مېوې (لپاره) د هر څیز، رزق د دوی له جانبه څمونږ، ولیکن اکثر د دوی چې دي نه پوهیږي (په حق).

تفسیر: شاه صاحب فرمایي: «د مکې معظّمې خلقو به ویل: که مونږ مسلمانان شو؛ نو د ټول عربستان مسکونین به له مونږ سره دښمنان شي، الله تعالی فرمایي: که اوس تاسې د هغوی د دښمنۍ او لاس غځولو څخه د چا په پناه کې ناست یئ؟ همدغه د حرم ادب مانع دی، چې سره له دغې سختې دښمنۍ او عداوت چې تاسې یې یو له بله سره لرئ؛ اطرافي اعراب پر تاسې یرغل او هجوم نه راوړي، چې تاسې له مکې معظّمې څخه د باندې وباسي، هغه الله چې اوس دغه ځای یې تاسې ته حرم ګرځولی دی، په هغه وخت کې هم تاسې ته پناه درکوونکی دی (موضح).

وَكَمْ أَهْلَكْنَا مِن قَرْيَةٍ بَطِرَتْ مَعِيشَتَهَا ۖ فَتِلْكَ مَسَاكِنُهُمْ لَمْ تُسْكَن مِّن بَعْدِهِمْ إِلَّا قَلِيلًا ۖ وَكُنَّا نَحْنُ الْوَارِثِينَ ﴿٥٨﴾

او څومره (ډېر) هلاک کړي دي مونږ له (اهل د) کلیو (او ښارونو) چې سرکشي یې کړې وه په معاش خپل کې، پس دا دي کورونه د دوی چې نه ده کړی شوې هستوګنه په کې پس له (اهلاک د) هغوی مګر لږ وخت (چې کوم مسافر کومه شپه هلته دمه کړې ده)، او یو مونږ همدا مونږ وارثان.

تفسیر: یعنې د عربو له ښمنۍ څخه ولې ویرېږئ، د الله تعالی له عذابه وویرېږئ، آیا تاسو نه ګورئ او غور او دقّت نه کوئ، چې له تاسې څخه پخوا څومره لوی اقوام تېر شوي دي، چې هغوی ګرد پخپل عیش عشرت او خوښې مست او مغرور وو، نو هر کله چې هغو د تکبّر ، لویي او سرکښۍ لاره ځان ته غوره کړه؛ نو وګورئ چې پاک الله دوی څرنګه تباه ـ برباد او فنا کړل، چې نن ورځ د دنیا په مخ کې د هغوی نوم او نښه هم نه ده پاتې، تش دغه ویجاړې مېنې او کنډوالې یې پاتې دي، چې په هغوی کې هیڅ یو هستېدونکی نشته، پر ته له دې نه چې کوم مسافر کومه شپه هلته کیني، او خپله دمه ونیسي، یا کوم پوه او هوښیار سړی د الله د قُدرت د دغه عبرتناکې منظرې د کتلو لپاره هلته ودریږي.

وَمَا كَانَ رَبُّكَ مُهْلِكَ الْقُرَىٰ حَتَّىٰ يَبْعَثَ فِي أُمِّهَا رَسُولًا يَتْلُو عَلَيْهِمْ آيَاتِنَا ۚ

او نه دی رب ستا (عادتًا) هلاک کوونکی (د اهل د دې) قریو تر هغه پورې چې ولیږي په مور (لویه قریه ښار) د هغو (قریو ښار کې) یـو رسول چې لولي پر دوی آیتونه څمونږ (لپاره د قطع د عذر).

تفسیر: یعنې الله تعالی تر هغه پورې دغه کلي او ښارونه تباه ـ خراب او فنا کړي نه دي؛ څو د هغو مراکزو او لویو مراکزو او لویو ځایونو کې کوم هوښیاروونکی نبي نه وي ورلېږلی، د مرکز تخصیص ښایي د دې لامله وي، چې د هغه اثر تر ډېر لرې ځای پورې رسیږي، او د ښارونو هستېدونکي نسبتًا سلیم او عاقل هم وي، د ځمکې د مخ د ګردو ودانیو مرکز او د صدارت مقام بیت الحرام وو، لکه چې د «شوری» سورت په اوله رکوع (۲۵) جزء کې لولو: ﴿لِّتُنذِرَ أُمَّ ٱلْقُرَىٰ وَمَنْ حَوْلَهَا﴾ نو ځکه هلته د ګردو ځنې لوی او د آخر الزمان رسول مبعوث شو، صلی الله علیه وعلی آله وصحبه أجمعین.

وَمَا كُنَّا مُهْلِكِى ٱلْقُرَىٰٓ إِلَّا وَأَهْلُهَا ظَٰلِمُونَ ﴿٥٩﴾

او نه یو مونږ هلاک کوونکی خرابوونکي د کلیو د ښارونو مګر په هغه وخت کې چې اهل د هغو ظالمان وي (په تکذیب د رسولانو).

تفسیر: یعنې هر کله چې سره له پوهولو او هوښیارولو هم خلقو له کفره او شرکه لاس وانخیست، او هم هغسې په خپل کفر ـ ظلم ـ طغیان او عصیان کې چالان او مترقّي وو، دلته د الله تعالی په دغه عذاب اخته او هلاک او سپېره شول.

وَمَآ أُوتِيتُم مِّن شَىْءٍ فَمَتَٰعُ ٱلْحَيَوٰةِ ٱلدُّنْيَا وَزِينَتُهَا ۚ وَمَا عِندَ ٱللَّهِ خَيْرٌ وَأَبْقَىٰٓ ۚ أَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿٦٠﴾

او هر هغه چې در کړی شوي دي تاسې ته له کوم څیزه؛ پس هغه معاش نفع کار د دغه ژوندون لږ خسیس دی، او ښایست د هغه دی، او هر هغه چې په نزد د الله دی (اجر) خیر غوره (دی) او باقي دی (له دغه فاني نه)، آیا پس تاسې عقل نه چلوئ (چې باقي بهتر دی په فاني باندې).

تفسیر: یعنې انسان ته ښایي چې له عقل او پوهې کار واخلي !، او دومره وپوهیږي چې دا ژوندون په دنیا کې تر کله پورې به وي؟ او د دنیوي د دغه باغ او بهار، عیش او عشرت، مزې اوچرچې به تر څه وخت پورې کوي؟ فرض یې کړئ چې په دنیا کې له سره پر ده عذاب هم رانشي، خو بیا هم د مرګي لاس تاسې ګرد له دغه ساز او سامان څخه جلا کوي، او بیا به د الله تعالی په مخ کې حاضرېږئ، او تر یوې یوې ذرې پورې به هم د خپل اعمالو حساب ورکوئ، که مو أخروي عیش او عشرت په برخه شو؛ نو دغه دنیوي عیش عشرت د هغه په مقابل کې هیڅ او لاشی دی، داسې به کوم پوه او عقلمن سړی وي، چې یو مکدر او منغص ژوندون ته پر یو بې غشه او غله ژوندون او یو ناقص او فاني لذّت ته پر کامل او باقي لذائذو ترجیح ورکوي؟، بلکه نه یې ورکوي.

أَفَمَن وَعَدْنَٰهُ وَعْدًا حَسَنًا فَهُوَ لَٰقِيهِ كَمَن مَّتَّعْنَٰهُ مَتَٰعَ ٱلْحَيَوٰةِ ٱلدُّنْيَا ثُمَّ هُوَ يَوْمَ ٱلْقِيَٰمَةِ مِنَ ٱلْمُحْضَرِينَ ﴿٦١﴾

آیا پس هغه څوک چې وعده کړېده مونږ له هغه سره وعده ښه (چې جنت دی) پس دی موندونکی دی د هغې وعدې (خامخا داسې دی) لکه هغه څوک چې معاش ورکړی وي مونږه ده ته معاش د (ژوندون لږ خسیس د) دنیا، بیا دی په ورځ د قیامت کې له حاضر کړیو شویو وي (اور ته؟ بلکه نه دي سره برابر دواړه !).

تفسیر: یعنې مؤمن او کافر دواړه د انجام په اعتبار کله سره یو برابر کېدی شي؟ د یوه لپاره د دائمي عیش کومه وعده چې شوې ده؛ هغه هرومرو پوره کېدونکې ده، او د بل لپاره د څو ورځو عیش او عشرت کولو څخه وروسته د بندی کړئ جلب ضروري رسېدونکی او دی په دائمي بندیخانه کې خامخا لوېدونکی دی (العیاذ بالله).

وَيَوْمَ يُنَادِيهِمْ فَيَقُولُ أَيْنَ شُرَكَاءِيَ الَّذِينَ كُنتُمْ تَزْعُمُونَ ﴿٦٢﴾

او ياد كړه هغه ورځ چې غږ به وكړي دوى ته الله، پس وبه وايي (الله) چېرته دي شريكان ځما هغه (شريكان) چې وئ تاسې چې ګمان به مو كاوه (پرې چې دا شريكان ځما دي)؟.

تفسير: يعني هغه د ألوهيت برخې لرونكي چېرې دي، هغوى دې وغوښت شي، چې اوس لږ څه د دوى تأييد او حمايت وكړي.

قَالَ الَّذِينَ حَقَّ عَلَيْهِمُ الْقَوْلُ رَبَّنَا هَٰؤُلَاءِ الَّذِينَ أَغْوَيْنَا أَغْوَيْنَاهُمْ كَمَا غَوَيْنَا ۖ تَبَرَّأْنَا إِلَيْكَ ۖ مَا كَانُوا إِيَّانَا يَعْبُدُونَ ﴿٦٣﴾

وبه وايي هغه كسان چې حقه ثابته شوې ده پر دوى خبره (د عذاب په دخول د اور سره): اى ربه ځمونږ ! دا (ضعيفان تابعان) هغه كسان دي چې ګمراه كړي وو مونږ (دوى)، (ګمراه كړي مو وو دوى) لكه چې ګمراه شوي وو مونږ، بېزاره يو مونږ تاته (له دوى او له كفره د دوى)، نه وو دوى داسې چې خاص ځمونږ عبادت به يې كوو (بلكه عبادت د هوا د نفس خپل يې كوو).

تفسير: يعني سؤال خو له مشركينو څخه وو، مګر ګمراه كوونكي شركاء به داسې وپوهيږي چې في الحقيقت مونږ ته هم تنبيه راكړى شوې ده، نو ځكه په ځواب وركولو كې سبقت كوي، چې اى الله ! بېشكه چې مونږ دوى ګمراه كړي دي، مګر دا ګمراهي خو داسې ده لكه چې مونږ پخپله ګمراهان شوي يو، پس د دغو اغواوو په جرم مونږ اعتراف لرو، ليكن پر دغو مشركانو خو ځمونږ له لوري هيڅ كوم جبر او اكراه نه وه، او نه مو هغوى په زوره دغې ګمراهۍ ته اړولي دي، في الحقيقت دغه د دوى نفسي اغراض او شخصي هوا پرستي وه، چې ځمونږ په غولولو وغولېدل، او پر مونږ پسې رهي (روان) شول، نو په دغه اعتبار دوى ځمونږ د عبادت په ځاى د خپلو اهواوو او ظنونو په عبادت پسې لګيا وو، مونږ د دوى له عبادته څخه نن ورځ ستاسې په حضور كې د خپلې بېزارۍ او تنفّر اظهار كوو.

وَقِيلَ ادْعُوا شُرَكَاءَكُمْ فَدَعَوْهُمْ فَلَمْ يَسْتَجِيبُوا لَهُمْ

او وبه ويلى شي (كفّارو ته) چې وغواړئ تاسې شريكان د تاسې، پس را وبه غواړي دا (كفّار هغه بُتان)، پس هيڅ ځواب به ور نه كړي (دا بُتان) هغوى ته.

تفسير: يعني دوى ته به ويل كيږي چې اوس خپل مددګاران خپلې مرستې ته رابولئ، مګر هغوى به د دوى سره څه مرسته او مدد وكړى شي؟ ځكه چې په خپل غم او مصيبت كې به اخته او مبتلا وي، كذا قال المفسرون.

وَرَأَوُا الْعَذَابَ ۚ لَوْ أَنَّهُمْ كَانُوا يَهْتَدُونَ ﴿٦٤﴾

او وبه ويني دغه (تابعان او متبوعان) عذاب، كه چېرې بېشكه دوى وى چې سمه صافه لاره يې نيولې وى (نو اوس به نه معذب كېدل، يا كاشكې په كوم ډول مو لاره موندلې وى).

تفسير: يعني د دغه وخت د عذاب د ليدلو څخه به داسې آرزو او تمنّا كوي، كاشكې زه په دنيا كې پر سمه صافه لاره تلى، تر څو په دغو مصائبو نه اخته او نه مبتلا كېدى.

وَيَوْمَ يُنَادِيهِمْ فَيَقُولُ مَاذَآ أَجَبْتُمُ الْمُرْسَلِينَ ﴿٦٥﴾ فَعَمِيَتْ عَلَيْهِمُ الْأَنۢبَآءُ يَوْمَئِذٍ فَهُمْ لَا يَتَسَآءَلُونَ ﴿٦٦﴾

او یاده کړه هغه ورځ چې غږ به وکړي دوی ته (الله)، پس وبه وایي چې څه ځواب ورکړی وو تاسې رسولانو ته (په هغه وخت کې چې حق ته غوښتی شوي وئ؟). پس پټ به شي پر دوی خبرونه (چې دوی خلاص شي) په دغه ورځ کې، پس دوی به نه کوي پوښتنه یو تر بله.

تفسیر: پخواني سوالات د توحید په نسبت وو، دغه د رسالت په نسبت سوال دی، یعنې که تاسې پخپل عقل او پوهې سره په حقه نه وی پوهیدلي؛ نو د انبیاوو په پوهولو خو ښایي پوهېدی، دا راوښیئ چې تاسې له هغو سره څه سلوک او رویه کړې ده؟ په دغه وخت کې به هیڅوک هیڅ جواب نشي ورکولی، او د خبرو ګردې لارې به بندې شي، (او پټ به شي په دوی جواب).

فَأَمَّا مَن تَابَ وَآمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا فَعَسَىٰٓ أَن يَكُونَ مِنَ الْمُفْلِحِينَ ﴿٦٧﴾

پس هر هغه څوک چې توبه وباسي (له شرکه) او ایمان راوړي (په الله او رسول د الله) او عمل وکړي د نېکیو؛ پس ښایي چې وي به دی له خلاصېدونکیو.

تفسیر: یعنې د هغه ځای برې او کامیابي صرف له ایمان او صالح عمل سره ده، که اوس هم څوک له کفره او شرکه توبه وباسي، او ایمان راوړي، او د نېکیو لاره ځان ته غوره کړي؛ حق تعالی د ده ټول پخواني ګناهونه معافوي، او فائز المرام یې ګرځوي.

وَرَبُّكَ يَخْلُقُ مَا يَشَآءُ وَيَخْتَارُ ۗ مَا كَانَ لَهُمُ الْخِيَرَةُ ۚ

او رب ستا پیدا کوي هغه څه چې اراده وفرمایي (د پیدایښت یې)، او غوره کوي یې، نه دی دوی ته هیڅ اختیار (په هیڅ شي کې).

تفسیر: یعنې د هر شیز پیدا کول د الله تعالی په مشیت او اختیار کې دي، او د کوم شي غوره کول یا د نورو له منځه د هغه منتخب کولو حق همده ته حاصل دی، او هر قسم چې الله تعالی اراده وفرمایي، او مرضي یې وي؛ هم هغسې احکام صادروي، هر یو سړی په هر یو منصب سره چې دی مناسب او لازم وبولي؛ هم هغه کار او منصب ورته عطاء کوي، په هر چا کې استعداد او لیاقت وګوري؛ نو د هدایت پر سمه لاره یې برابروي، او د مقصود تر منزله پورې په رسېدلو سره برې او کامیابي ور په برخه کوي، حافظ ابن القیم د «زاد المعاد» په اوائلو کې دغه مضمون په ډېر بسط او تفصیل سره لیکلی دی، فلیُراجع.

سُبْحَٰنَ اللَّهِ وَتَعَٰلَىٰ عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿٦٨﴾

پاکي ده الله لره او لوی پورته دی له هغه څه چې دوی یې ورسره شریکوي.

تفسیر: یعنې په تخلیق او تشریع او مذکور اختیار کې بل هیڅوک له الله تعالی سره نه دي شریک، مشرکانو چې پخپل تجویز او انتخاب کوم شرکاء درولي او ټاکلي دي؛ هغه ګرد باطل او بې سنده دي.

وَرَبُّكَ يَعْلَمُ مَا تُكِنُّ صُدُورُهُمْ وَمَا يُعْلِنُونَ ﴿٦٩﴾

او رب ستا ته معلوم دي هر هغه چې پټوي يې سينې (زړونه) د دوی، او هر هغه چې ښکاروي يې (ژبې د دوی).

وَهُوَ اللّٰهُ لَآ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ ۭ لَهُ الْحَمْدُ فِي الْاُوْلٰى وَالْاٰخِرَةِ ۡ وَلَهُ الْحُكْمُ وَاِلَيْهِ تُرْجَعُوْنَ ۝

او همدی الله دی نشته دی بل لايق د عبادت مګر همدی دی، خاص همده ته ټوله ثناء ده په دنيا او (په) آخرت (عُقبی) کې، او خاص همدغه (الله) ته دی حکم، او خاص همدغه (الله) ته به بيولی شئ تاسې (په قيامت کې).

تفسير: يعني هم هغسې چې الله تعالی په تخليق او اختيار او محيط علم کې متفرّد دی؛ په الوهيت کې هم واحد او يو دی، ماسوا له ده بل هيڅا ته بندګي او عبادت نه کيږي، ځکه چې د ده په منبع الکمالات ذات کې ګرد محاسن او محامد مجموع دي، د کلّي اقتدار مالك دی، او په آخره خاتمه کې د هر چا رُجوع د همده په لوري ده.

قُلْ اَرَءَيْتُمْ اِنْ جَعَلَ اللّٰهُ عَلَيْكُمُ الَّيْلَ سَرْمَدًا اِلٰى يَوْمِ الْقِيٰمَةِ مَنْ اِلٰهٌ غَيْرُ اللّٰهِ يَاْتِيْكُمْ بِضِيَاۗءٍ ۭ

ووايه (ای محمده دوی ته): آيا وينئ (يعني ښرنګه درښکاري) که چېرې وګرځوي الله پر تاسې دغه شپه اوږده همېشه تر ورځې د قيامت پورې، نو څوك دې هغه (معبود) بې له الله چې راوړي تاسې ته رڼا (چې په کې طلب د معاش کوئ).

تفسير: يعني تاسې خبر راکړئ ! چې مثلاً الله تعالی پرې نه ږدي چې لمر طلوع وکړي، يا يې رڼا او تودوخه ترې لرې کړي، نو تاسې به د خپلو کارونو او چارو لپاره داسې تودوخه او رڼا له کومه راوړئ؟.

اَفَلَا تَسْمَعُوْنَ ۝

آيا پس نه اورئ تاسې (دغه خبره د زړه په غوږو سره؟).

تفسير: يعني دا خبره دومره روښانه او صافه ده، چې تش په يوه اورېدلو سره هم په فهم او پوهه راځي، نو آيا تاسو له سره نه اورئ؟.

قُلْ اَرَءَيْتُمْ اِنْ جَعَلَ اللّٰهُ عَلَيْكُمُ النَّهَارَ سَرْمَدًا اِلٰى يَوْمِ الْقِيٰمَةِ مَنْ اِلٰهٌ غَيْرُ اللّٰهِ يَاْتِيْكُمْ بِلَيْلٍ تَسْكُنُوْنَ فِيْهِ ۭ اَفَلَا تُبْصِرُوْنَ ۝

ووايه (ای محمده ! دوی ته): آيا وينئ تاسې (يعني ښرنګه درښکاري) که چېرې وګرځوي الله پر تاسې ورځ اوږده همېشه تر ورځې د قيامت پورې (چې هيڅ غروب الشمس ونشي)، نو څوك دی (معبود) بې له الله چې راوړي تاسې ته شپه چې آرام وکړئ تاسې په هغې کې؟ آيا پس نه وينئ تاسې (دا آثار د قُدرت).

تفسير: يعني تاسې خبر راکړئ ! که الله تعالی پرې نه ږدي چې لمر غروب وکړي، او تل ترتله ستاسې پر سرونو همداسې ولاړ وي؛ نو هغه راحت او سکون او نور فوائد چې د شپې له راتلو څخه حاصليږي؛ د هغو حصول به په کوم يو طاقت سره ممکن کېدی شي؟ آيا دغسې يو ظاهر او باهر حقيقت هم تاسې نشئ ليدلئ؟.

تنبيه: ﴿اَفَلَا تُبْصِرُوْنَ﴾ له ﴿اِنْ جَعَلَ اللّٰهُ عَلَيْكُمُ النَّهَارَ سَرْمَدًا﴾ سره مناسب دی، ځکه چې په سترګو سره ليدل عادتاً پر رڼا موقوف دي، چې په ورځې کې په پوره ډول سره په عمل راځي، د شپې په تياره کې کله چې د ليدلو هيڅ يو

صورت نشته، بلکه اوربدل په کې امکان لري؛ نو ځکه ﴿إِن جَعَلَ اللَّهُ عَلَيْكُمُ اللَّيْلَ سَرْمَدًا﴾ سره د ﴿أَفَلَا تَسْمَعُونَ﴾ فرمايل موزون وو، والله أعلم.

﴿وَمِن رَّحْمَتِهِ جَعَلَ لَكُمُ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ لِتَسْكُنُوا فِيهِ وَلِتَبْتَغُوا مِن فَضْلِهِ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ۝٧٣﴾

او (خاص) له رحمته مهربانۍ خپلې پیدا کړې ده (الله) تاسې ته شپه او ورځ، لپاره د دې چې آرام وکړئ تاسې په هغه (شپه) کې، او چې ولټوئ تاسې (په دغه ورځ کې) له فضله د دغه (الله)، او لپاره د دې چې شُکر وکړئ تاسې (د نعماوو د الله).

تفسیر: یعني د شپې او د ورځې اړول رااړول، څو د شپې په تیارو کې مو سکون او راحت په برخه شي، او د ورځې په رڼا کې خپلو کارو او چارو ته هم دوام ورکړی شئ، او د شپې او د ورځې پر مختلف الأنواعو انعاماتو د الله تعالی د انعاماتو شُکر اداء کړئ.

﴿وَيَوْمَ يُنَادِيهِمْ فَيَقُولُ أَيْنَ شُرَكَائِيَ الَّذِينَ كُنتُمْ تَزْعُمُونَ ۝٧٤ وَنَزَعْنَا مِن كُلِّ أُمَّةٍ شَهِيدًا فَقُلْنَا هَاتُوا بُرْهَانَكُمْ فَعَلِمُوا أَنَّ الْحَقَّ لِلَّهِ وَضَلَّ عَنْهُم مَّا كَانُوا يَفْتَرُونَ ۝٧٥﴾

او (یاد کړه) هغه ورځ چې غږ به وکړي دوی ته (الله) پس وبه فرمایي چېرته دي شریکان ځما هغه چې وئ تاسې چې گمان به مو کاوه (پرې د شریکانو ځما). او را وبه باسو له هر امّت (ملّت) څخه یو شاهد (پر اقوالو، افعالو، احوالو د دوی)، پس وبه وایو مونږ دوی ته: راوړئ تاسې بُرهان سند خپل (په اشراک)، پس هلته به پوه شي دوی چې حق په (الوهیت کې) خاص الله لره دی، او ورک به شي له دوی نه هغه چې وو دوی چې دروغ به یې جوړول (په دنیا کې چې الله شریک لري).

تفسیر: له شهید څخه احوال ښوونکي انبیاء علیهم السلام یا د دوی نائبان یا نور ښه سړي مقصود دي (موضح القرآن)، دوی به دغه راښیي چې خلقو له سماوي شرائعو او له الهي احکامو سره څه رویه کړې ده؟، نو الله تعالی به ورته وایې چې هر کله مو نبي ونه منو نو یو برهان او دلیل خو راوړئ چې تاسو په کوم دلیل ما سره شریکان گرځولی پس هلته به پوه شي دوی، چې حق خاص الله تعالی لره دی، او ورک به شي له دوی نه هغه چې وو دوی چې دروغ به یې جوړول، یعني په هغه وخت کې به دغه په نظر راځي، چې رښتیا خبره د پاک الله ده، او معبودیت هم یواځې د همده حق دی، او بل هیڅوک د ده شریک نشي کېدی، هغه خبرې چې په دنیا کې انبیاوو علیهم السلام ښوولې وې؛ هم هغه حقې او رښتیا وې، هغه عقائد او افکار چې مشرکانو له خپل لوري جوړ کړي وو؛ هغه گرد په هغه ورځ کې بې اثره او ناقص او بېکاره ثابتېږي.

﴿إِنَّ قَارُونَ كَانَ مِن قَوْمِ مُوسَىٰ فَبَغَىٰ عَلَيْهِمْ ۖ وَآتَيْنَاهُ مِنَ الْكُنُوزِ مَا إِنَّ مَفَاتِحَهُ لَتَنُوءُ بِالْعُصْبَةِ أُولِي الْقُوَّةِ إِذْ قَالَ لَهُ قَوْمُهُ لَا تَفْرَحْ ۖ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْفَرِحِينَ ۝٧٦﴾

بېشکه چې قارُون وو له قومه د موسی (یعني د ده تربور وو)، پس سرکشي وکړه (قارون) پر دغو (بني اسرائیلو)، او ورکړی وو مونږ ده ته له خزانو دومره قدر چې بېشکه کلیگانې د هغو به خامخا درنېدلې پر (داسې یوې) ډلې چې خاوندان د قوّت زور به وو، (یاد کړه) هغه وخت چې وویل دغه (قارون) ته قوم د ده (چې مسلمانان وو) په کبر او غرور سره مه خوشالېږه ! بېشکه چې الله محبّت نه کوي له خوشالېدونکو سره، (چې په مال د دنیا خوشالیږي).

تفسير: وايي چې قارُون د موسی علیه السّلام د تره ځوی یا تربور او د فرعون د مخې سړی وو، څرنګه چې د ظالمو حکومتونو دستور وي چې د کوم قوم د وینې څښلو لپاره د هم هغه قوم ځینې افراد د خپل کار آله او د لاس همسا ګرځوي، فرعون هم په بني اسرائیلو کې هم دغه ملعون ځان ته غوره کړی وو، قارون په دغه موقع کې چې فرصت موندلی وو، پخپلو دواړو لاسو سره د دولت او دنیا په ټولولو کې لګیا شوی وو، او ډېر لوی دنیوي اقتدار یې ځان ته ګټلی وو.

موسی علیه السلام یو ځلې پر قارون حکم وکړ چې: «د خپل مال زکات اداء کړه !»، نو قارون له خلقو سره وویل: «تر اوسه پورې کوم احکام چې موسی پر مونږ جاري کول، د هغه په مقابل کې مو حوصله او تحمّل کاوه، مګر آیا تاسې اوس د موسی علیه السلام د دغې خبرې تحمّل هم کولی شئ، چې دی څمونږ د اموالو څخه زکاتونه هم غواړي؟»، څه خلق د قارون مؤیدان شول، او ویل یې چې: نه، څمونږ له لاسه دغه نه ده پوره، بالآخر ملعون قارون د موسی علیه السلام د بدنام کولو لپاره یوه ډېره ناپاکه او چټله پلمه (تدبیر) جوړه کړه، او یوې بدکارې ښځې ته یې څه بډې او پیسې ورکړې، او ویې لمسوله چې د خلقو په یوه لویه جرګه کې کله چې موسی علیه السلام د زناء د حدّ په اطراف بیانات ورکوي؛ ته هغه له خپله ځانه سره متهم کړه، لکه چې دغې پلیتې ښځې په هم هغه لویه مجمع کې هم داسې یوه چټې (بېکاره) خبره وکړله، کله چې حضرت موسی علیه السلام هغې ته شدید قسمونه ورکړل، او د الله تعالی له قهره او غضبه یې وویروله؛ نو هغه وویرېده، او په ښکاره ډول سره یې وویل چې: ما دغه د قارون په لمسولو سره ویلي دي، دلته د قارون د موسی علیه السلام په ښېرا سره له خپله کوره او خزانو په ځمکه خښ او ډوب کړل شو، د «مفاتح» تفسیر یې په کنجیو (کلیو) سره کړی دی، یعنې د اموالو دومره صندوقونه وروسره وو، چې د هغو د کلیګانو په پورته کولو څو زورور کسان ستړي کېدل، او دغه دومره مستبعد هم نه وو، لکه چې په ځینو تفاسیرو کې د هغه صورت هم ښوولی شوی دی، ﴿إِذْ قَالَ لَهُ قَوْمُهُ﴾ یعنې په دغه فاني او زائل دولت ولې نازېږې او پرې فخر او غرور کوي چې هغه د الله تعالی په نزد څه قدر قیمت نه لري او نه الله تعالی د مغرور بندګانو سره محبت کوي.

وَابْتَغِ فِيمَآ ءَاتَىٰكَ ٱللَّهُ ٱلدَّارَ ٱلْءَاخِرَةَ

او وغواړه په هغه (دولت) چې درکړی دی تاته الله کور د آخرت.

تفسير: یعنې د الله تعالی ورکړی مال د دې لپاره دی، چې انسان هغه د آخرت خپله پنګه وګرځوي، نه داسې چې د هغه د غفلت په نشو مست، مغرور او متکبّر شي، او د متکبرانو په شان حرکت او وضعیت اختیار کړي.

وَلَا تَنسَ نَصِيبَكَ مِنَ ٱلدُّنْيَا ۖ وَأَحْسِن كَمَآ أَحْسَنَ ٱللَّهُ إِلَيْكَ

او مه هېروه برخه خپله له (ماله د) دنیا او احسان کوه (له بندګانو د الله سره په ورکړه د مال) لکه چې احسان کړی دی الله له تا سره (چې داسې ډېر دولت یې درکړی دی).

تفسير: یعنې د خپلې برخې سره ترې خوره ! او څښه ! او آغونده ! او د آخرت لپاره دې پنګه ترې واخله !، او په ناروا مواردو کې یې مه لګوه ! او د خلق الله سره ښه سلوک کوه !.

وَلَا تَبْغِ ٱلْفَسَادَ فِى ٱلْأَرْضِ ۖ إِنَّ ٱللَّهَ لَا يُحِبُّ ٱلْمُفْسِدِينَ ۝

او مه غواړه (ای قارونه !) فساد (په تکبّر، ظلم او بغي سره) په ځمکه کې، بېشکه چې الله محبّت نه کوي فساد کوونکو سره.

تفسیر: یعنې له موسی علیه السلام سره ضد مه کوه ! د الله تعالی پر ځمکه د مطیعانو په شان ګرځه ! او خامخا په بلاد الله کې شورماشور او غلغله مه جوړوه ! ځکه چې په ملك کې فتنه او فساد اچول ښه کار نه دی.

قَالَ إِنَّمَآ أُوتِيتُهُۥ عَلَىٰ عِلْمٍ عِندِىٓ ۚ

وویل (قارون قوم خپل ته): بېشکه همدا خبره ده چې راکړی شوی دی ماته دغه مال په هغه علم سره چې ما څخه دی.

تفسیر: یعنې هنرمن وم، او د ګټلو استعداد او سلیقه مې درلوده، پخپل لیاقت او قابلیت یا د کوم خاص علمي مهارت لامله ماته دغه دولت حاصل شوی دی، الله تعالی هم ماته ځما د لیاقت او اهلیت په ملحوظ دغه مال، دولت او شته راکړي دي، او دغه ثروت په خوشې ناسته بې له محنته ماته په لاس نه دی راغلی چې اوس یې زه د موسی په حکم او مشوره خوشې ویړیا د الله تعالی په نوم لګوم.

أَوَلَمْ يَعْلَمْ أَنَّ ٱللَّهَ قَدْ أَهْلَكَ مِن قَبْلِهِۦ مِنَ ٱلْقُرُونِ مَنْ هُوَ أَشَدُّ مِنْهُ قُوَّةً وَأَكْثَرُ جَمْعًا ۚ

آیا نه پوهېده (قارُون) چې بېشکه الله په تحقیق هلاك کړي دي پخوا له دغه (قارون څخه) له (اهل د) زمانو هر هغه څوك چې دی ډېر سخت وو له دې (قارون) څخه له جهته د قوّت، او ډېر وو له جهته د جمع کولو (د مال یا ملاتړه).

تفسیر: یعنې د دولت ګټلو لیاقت چا درکړ؟ افسوس دی چې تا د حقیقي منعم احسان هېر کړ، او د هغه په درکړي دولت او لیاقت مغرور شوې، آیا ده دغه دولت له خپل نجات وسیله او ضامن ګڼلی وو؟ او دی په دغه نه وو خبر چې د ده څخه پخوا څومره ملل او اقوام له خپلو همداسې شرارتونو او سرکښیو له سببه هلاك او تباه شوي دي، چې د هغوی په لاسو کې لوی لوی سلطنتونه او ډېرې زیاتې خزانې، لښکرې او نور زیات دنیوي وسائل او وسائط وو، آیا دغه ملعون د هغو د احوالو د اورېدلو څخه پند او عبرت نه دی اخیستی؟.

وَلَا يُسْـَٔلُ عَن ذُنُوبِهِمُ ٱلْمُجْرِمُونَ ﴿٧٨﴾

او نه به شي پوښتېدلی له ګناهونو خپلو څخه کافران (ځکه چې الله ته معلوم دي).

تفسیر: یعنې پوښتنې ته به ضرورت نه وي، پاتې الله تعالی ته د دوی ګناهونه یو په یو معلوم دي، او له پرښتو سره هم لیکلي پراته دي، هو ! که د توبیخ او تقریع په ډول کوم وخت کوم سوال له دوی نه وشي؛ نو هغه بېله خبره ده، یا خو دغه کنایه ده د ګناه له کثرته، یعنې د دوی ګناهونه به دومره ډېر او زیات وي، چې دغه ته به ضرورت نه وي پاتې چې د یوې یوې جزئیې پوښتنه له دوی څخې وکړه شي.

فَخَرَجَ عَلَىٰ قَوْمِهِۦ فِى زِينَتِهِۦ ۖ قَالَ ٱلَّذِينَ يُرِيدُونَ ٱلْحَيَوٰةَ ٱلدُّنْيَا يَـٰلَيْتَ لَنَا مِثْلَ مَآ أُوتِىَ قَـٰرُونُ إِنَّهُۥ لَذُو حَظٍّ عَظِيمٍ ﴿٧٩﴾

پس راووت (قارون) پر قوم خپل په زینت ښایست (او دج خپل)، وویل هغو کسانو چې غوښت یې دغه ژوندون (لږ خسیس د) دنیا: ای کاشکې چې وی مونږ ته هم (له ثروته) په شان د هغو (اموالو اتباعو) چې ورکړی شوي دي قارون ته، بېشکه چې دغه (قارون) خامخا خاوند دی د برخې لویې (له دنیا څخه).

تفسير: يعنې قارون خپل فاخره لباس واغوست، او سره له ډېرو خدمو او حشمو، او په ډېر شان او شکوه، او جل او بل ووت، چې د هغه د ليدلو څخه د دنيا د طالبانو سترګې رډې بلهې پاتې شوې، او ګرد ورته هك حيران ودرېدل، او له خپلو ځانونو سره به يې داسې ويل: «کاشکې چې مونږ هم د داسې دنيوي شان او شوکت خاوندان وی !، او همداسې ترقي او عروج مو حاصل کړی وی؛ چې نن د قارون په برخه شوی دی، بېشکه چې دی ډېر د اقبال او اجلال خاوند او ډېر خوش قسمته سړی دی».

وَقَالَ الَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ وَيْلَكُمْ ثَوَابُ اللَّهِ خَيْرٌ لِّمَنْ آمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا وَلَا يُلَقَّاهَا إِلَّا الصَّابِرُونَ ﴿٨٠﴾

او وويل (دوی ته) هغو کسانو چې ورکړی شوی وو (هغوی ته) علم فهم چې: افسوس دی تاسې ته (ای طلابو د دنيا)، ثواب د الله خير ډېر غوره دی هغه چا ته چې ايمان يې راوړی دی (په الله او رسول الله) او عمل يې کړی دی د نېکيو، او نه ورکول کيږي (يا نه ښوولی کيږي) دغه (خبره) مګر صبر کوونکيو ته (په طاعت او مصيبت او له معصيته).

تفسير: يعنې پوهانو او ذي علم سړيو وويل چې: «ای کمبختانو ! په دغه فاني جل وبل کې څه ايښې دي چې د هغه هوس او ارمان کوئ؟ صالحانو مؤمنانو لپاره د الله تعالی په دربار کې کوم دولت او عزّت چې شته، او دوی ته وررسېدونکی دی؛ د هغه په مقابل کې دغه دنيوي شان او شوکت محض هيڅ او لاشي دي، او دومره يو نسبت هم سره نه لري، لکه چې د يوې ذرې نسبت له لمر سره کيږي»، داسی خبری هغو خلکو ته ښوولی کيږی چې په دنيا کې د الله تعالی په طاعت ټينګ ولاړ وي، د ګناهونو نه ځان ساتي، او په مصيبتونو او کړاوونو صبر کوي ځکه چې هغوی د حقيقی ژوند په قدر قيمت پوهيږي.

فَخَسَفْنَا بِهِ وَبِدَارِهِ الْأَرْضَ فَمَا كَانَ لَهُ مِن فِئَةٍ يَنصُرُونَهُ مِن دُونِ اللَّهِ وَمَا كَانَ مِنَ الْمُنتَصِرِينَ ﴿٨١﴾

پس ننه ايست مونږ دغه (قارون) او کور د ده په ځمکه کې، پس نه وو ده ته (په دغه وخت کې) هيڅ ډله (د دوستانو) چې مددګاري يې کړي وی له ده سره غير له الله څخه (په دفع د عذاب کې)، او نه وو (قارون پخپله) له بدل اخيستونکيو څخه (چې ځان يې له عذابه خلاص کړی وی).

تفسير: يعنې نه بل څوك له خپله طرفه د ده مدد ته ورسېد، او نه يې څوك د خپل مدد لپاره وغوښتی شو، نه يې خپل قوّت په کار ورغی، نه د بل چا.

وَأَصْبَحَ الَّذِينَ تَمَنَّوْا مَكَانَهُ بِالْأَمْسِ يَقُولُونَ وَيْكَأَنَّ اللَّهَ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَن يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ وَيَقْدِرُ

او سبا کړ هغو کسانو چې آرزو به يې کوله د مرتبې د دغه (قارون) په پرون (ماښام) کې ويل به يې (يو بل ته): افسوس دی تاته پوه شه ! چې بېشکه الله پراخوي رزق روزي په هر هغه چا چې اراده وفرمايي (د پراخولو يې) له بندګانو خپلو، او تنګوي (الله دغه روزي په هر هغه چا چې اراده وفرمايي د تنګولو يې).

تفسير: يعنې هغه کسان چې د قارون ترقي او ترقّع د ليدلو څخه پرون داسې ارزو او هيله (اميد) کوله چې: «کاشکې مونږ ته هم داسې عُروج او ترقي حاصله شوي وی»؛ نن د قارون د دغه بد انجام د ليدلو څخه لاسونه پر غوږونو

ږدي، او توبې وباسي، او اوس په هوش راغلل، چې دغسې دولت په حقيقت کې د يوه ښکلي مار په شان دی، چې د هغه په منځ کې مهلك زهر وي، دغه دنيوي ترقي او تنزيل د کوم بنده د مقبوليت او مردوديت معيار نشي کېدی، بلکه دغه د الله تعالى مصلحت او حکمت دی، پر هر چا چې لازم او مناسب وګڼي؛ د رزق او د روزۍ ورونه (ابواب) ورپرانيځي، او هر چا ته چې مناسب وي؛ روزي ورتنګه او په اندازه کوي يې، د مال او دولت پراخوالی د ښې خاتمې او مقبوليت دليل نه دی، بلکه على الأكثر د هغه نتيجه تباهي او بربادي ده، او د ابدي هلاکت او فلاکت په صورت ځرګنديږي.

لَوْلَآ اَنْ مَّنَّ اللّٰهُ عَلَيْنَا لَخَسَفَ بِنَا ؕ وَيْكَاَنَّهٗ لَا يُفْلِحُ الْكٰفِرُوْنَ ﴿۸۲﴾

که چېرې نه وی دا چې احسان کړی دی الله پر مونږ؛ نو خامخا ډوب کړي به يې وو مونږ په ځمکه کې (د قارون په شان)، افسوس دې ته؛ نه پوهيږي نهويني دا چې نه خلاصيږي کافران (له عذابه).

تفسير: يعنې دغه د الله تعالى مهرباني او احسان دی چې مونږ يې د قارون په شان ونه ګرځولو، که نه ځمونږ حال او احوال به هم داسې کېده، له خپل لوري که مونږ د ډېر حرص او طمعې له سببه داسې هيله او آرزو کړې وه: ﴿يٰلَيْتَ لَنَا مِثْلَ مَآ اُوْتِيَ قَارُوْنُ﴾ الله تعالى ځمونږ په مخ کې خير راپېښ کړ، چې ځمونږ دغه آرزو او هيله يې تر سره ونه رسوله، او نه يې پر دغه حرص او طمعې مونږ ته څه تنبيه او سزا راکړه، بلکه د قارون نتيجه او حشر يې مونږ ته راښکاره او مونږ يې په دغه وسيله سره ويښ او منـتبه کړو، اوس مونږ ته دغه خبره ښه ځرګنده شوه، چې محض د مال او زر په ترقی سره حقيقي فلاح او برى هيڅا ته نشي حاصلېدی، او دغه چې ناشکره منکران له سره د الله د عذابه نجات نشي موندلی.

تِلْكَ الدَّارُ الْاٰخِرَةُ نَجْعَلُهَا لِلَّذِيْنَ لَا يُرِيْدُوْنَ عُلُوًّا فِي الْاَرْضِ وَلَا فَسَادًا ؕ وَالْعَاقِبَةُ لِلْمُتَّقِيْنَ ﴿۸۳﴾

دغه کور د آخرت (چې جنّت دی) ورکوو مونږ دا لپاره د هغو کسانو چې نه لري اراده د لويي (او تکبّر) په ځمکه کې، او نه فساد ظلم کوي (پر خلقو)، او عاقبت ښه خاتمه لپاره د پرهيزګارانو ده.

تفسير: يعنې د قارون د دولت په نسبت ناپوهانو داسې ويل چې: قارون خو ډېر خوش قسمته او بختور سړی دی، حال دا چې دغه خوش قسمتي او بختورتوب نه دی، بلکه د آخرت ګټه په لاس کول لويه خوش قسمتي ده، او دغه ګټه د هغو کسانو لپاره ده چې د الله تعالى په ملك کې شرارت او فساد غورځول نه غواړي، او په دغه فکر کې له سره نه دي، چې خپل ځان له ګردو څخه لوی او لوړ (اوچت) وګڼي، بلکه د تواضع او انکسار او پرهيزګارۍ لار ځان ته اختياروي، د دوی کوښښ د دې په ځای چې خپل ذات لوړ او لوی ښکاره کړي؛ تل په دغه کار کې مصروف او معطوف دي چې خپل دين لوړ کړي، او كلمة الله په اعلاء کې وويني.

په هر حال د مؤمنانو اصلي مقصد آخرت دی، د دنيا هغه برخه چې د دغه مقصد ذريعه وګرځي؛ هم هغه ښه او مبارکه ده که نه هيڅ.

مَنْ جَآءَ بِالْحَسَنَةِ فَلَهٗ خَيْرٌ مِّنْهَا ۚ وَمَنْ جَآءَ بِالسَّيِّئَةِ فَلَا يُجْزَى الَّذِيْنَ عَمِلُوا السَّيِّاٰتِ اِلَّا مَا كَانُوْا يَعْمَلُوْنَ ﴿۸۴﴾

او هر چا چې وکړه کومه نیکي؛ پس شته ده ته (ښه جزاء) خیر غوره له جهته د دغې (حسنی) او هر چا چې وکړه کومه بدي؛ پس نشي ورکولی جزاء هغو کسانو ته چې کړی یې دی (عمل د) د بدیو مګر (جزاء د هغه شي) چې وو دوی چې کاوه به یې (په دنیا کې).

تفسیر: یعني کومه نیکي چې دلته وکړي؛ له هغه څخه ښه او بهتره نیکي به هلته ورسره وکړه شي، د یوې نېکۍ څرنګه چې د هغه اقتضاء وي؛ اقلاً لس چنده د هغه ثواب ورکاوه کیږي، شاه صاحب لیکي: «پر نېکۍ باندې د نېکۍ وعده یې ورکړه، چې هغه علی الیقین رسېدونکې ده، او پر بدي یې د بدۍ وعده ونه فرمایله، چې ضرور به وررسیږي، ځکه چې ممکن دي چې هغه ورمعاف شي، هو ! دومره یې وفرمایل چې: د هغه فعل له سزا څخه به ډېره سزا ورته ونه رسیږي».

إِنَّ الَّذِي فَرَضَ عَلَيْكَ الْقُرْآنَ لَرَادُّكَ إِلَىٰ مَعَادٍ

بېشکه هغه (الله) چې فرض (نازل) کړي یې دي پر تا (احکام د) قرآن؛ خامخا بېرته بیوونکی دی د تا هغه ځای د وعدې (مکې) ته.

تفسیر: ځینو مفسّرینو له «معاد» څخه موت مراد کړی دی، او ځینو آخرت، او ځینو جنت، او ځینو د شام ځمکه چې هلته دوی یوځلې د معراج په شپه تشریف وړی وو، حافظ عماد الدین ابن کثیر (رحمة الله علیه) په دغو اقوالو کې ډېر عمیق او لطیف تطبیق کړی دی، یعنې له معاده دلته مکّه معظّمه مراده ده (کما في البُخاري) مګر د مکې معظمې فتح د قرب الأجل علامه ده، لکه چې ابن عباس او عمر رضي الله تعالی عنهما د ﴿إِذَا جَاءَ نَصْرُ اللَّهِ وَالْفَتْحُ﴾ په تفسیر کې وفرمایل: د وړاندني «أجل» څخه وروسته د «حشر»، د حشر څخه وروسته د «آخرت»، او د آخرت وروستنی منزل جنّت دی.

مطلب یې داسې شو چې الله تعالی به تا ړومبی په یوه شانداره طریقه سره بېرته مکې معظّمې ته راولي، وروسته له هغه څو ورځې اجل مو واقع کیږي، بیا به د شام په ځمکه کې حشر کېږئ، لکه چې له أحادیثو څخه ثابت شوي دي، بیا په آخرت کې به هم په ډېر شان او شوکت سره تشریف راوړئ، او په آخر کې په جنّت کې ډېر اعلی مقام ته استول کېږئ.

قُل رَّبِّي أَعْلَمُ مَن جَاءَ بِالْهُدَىٰ وَمَنْ هُوَ فِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ ﴿٨٥﴾

ووایه (ای محمده ! دوی ته) رب ځما ته ښه معلوم دي هغه څوک چې راتګ یې کړي په هدایت سره او هغه څوک چې هغه په ګمراهۍ ښکاره کې دی.

تفسیر: یعني الله تعالی ته ځما هدایت او د مکذبینو او معاندینو ګمراهي ښه معلومه ده، یقیناً دی به له هر یوه سره سم د دوی له احواله سره معامله کوي، او دغه له سره نشي کېدی چې ځما دغه کوښښ ضایع شي، یا ګمراهان رسوا، سپک او ګمراه نه کړي.

وَمَا كُنتَ تَرْجُو أَن يُلْقَىٰ إِلَيْكَ الْكِتَابُ إِلَّا رَحْمَةً مِّن رَّبِّكَ فَلَا تَكُونَنَّ ظَهِيرًا لِّلْكَافِرِينَ ﴿٨٦﴾

او نه وې ته چې توقّع امید دې درلود (لرلو) د دې چې راوبه لېږلی شي تاته کتاب (قرآن)، لیکن (راولېږلی شو محض) په رحمت مهرباني له (جانبه) د رب ستا، پس مه کېږه ته خامخا مددګار لپاره د کافرانو (په دین د دوی کې).

تفسير: ته له پخوا ځنې د نبوّت په انتظار کې نه وې، دا محض د الله تعالى رحمت او موهبت دى، چې ته يې په رسالت سره سرفراز کړې، نو هم هغه الله تعالى به په دنيا او آخرت کې تاته برى او کاميابي درکوي، لهذا اى محمده ! د ده پر معاونت او امداد تل ترتله اعتماد او اطمينان ولره !.

وَلَا يَصُدُّنَّكَ عَنْ اٰيٰتِ اللّٰهِ بَعْدَ اِذْ اُنْزِلَتْ اِلَيْكَ وَادْعُ اِلٰى رَبِّكَ وَلَا تَكُوْنَنَّ مِنَ الْمُشْرِكِيْنَ ﴿۸۷﴾

او (خبردار چې) وا دې نه ړوي (کفّار) خامخا تا (په مکر او فرېب) له آيتونو د الله پس له هغه چې نازل کړل شول تاته، او وبوله خلق (توحيد او عبادت) د رب خپل ته، او مه کېږه ته خامخا له مشرکانو څخه (په اعانت د دوى کې).

تفسير: يعنې ته دې د دين په کار کې د خپل قوم خاطر او رعايت مه کوه ! او مه دې خپل ځان په هغوې کې شمېره ! اګر که دوى ستا له قرابت دارانو څخه هم وي، هو ! دوى ګرد د خپل رب په لوري وبوله ! او د الله تعالى د احکامو په تعميل کې ټينګ اوسه !.

وَلَا تَدْعُ مَعَ اللّٰهِ اِلٰهًا اٰخَرَ لَآ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ اِلَّا وَجْهَهٗ

او مه بوله ته له الله سره معبود بل (ځکه چې) نشته هيڅ لايق د بللو بل هيڅوك مګر همدى دى (يوائې، ځکه چې) هر څيز فاني کېدونکى دى مګر مخ د ده (چې تل باقي دى).

تفسير: دغه خطاب اګر که پخپله رسول الله صلى الله عليه وسلم ته دى، مګر بالوسيله په دغه سره نورو ته پند او نصيحت ورکول کيږي، د پاس آيتونو په نسبت ځينې مفسّرينو همداسې ليکلي دي، يعنې هر شى له خپله ذاته معدوم دى، او تقريبًا ټول شيان فناء کېدونکي دي، اعم له دې چې په هر وخت کې وي، مګر خو د الله تعالى مخ چې نه له سره معدوم وو، او نه هرګز فناء کېدونکى دى، ربنتيا ده: (ألا كلُّ شيءٍ ما خلا الله باطل)، و قال الله تعالى: ﴿كُلُّ مَنْ عَلَيْهَا فَانٍ ۝ وَّيَبْقٰى وَجْهُ رَبِّكَ ذُو الْجَلٰلِ وَالْاِكْرَامِ ﴾ (چې مراد ترې د الله تعالى ټول ذات دي).

لَهُ الْحُكْمُ وَاِلَيْهِ تُرْجَعُوْنَ ﴿۸۸﴾

همده ته دى حکم (نافذه قضاء)، او همده ته به بېرته بوتلى شئ تاسې (لپاره د جزاء).

تفسير: يعنې د ګردو حضور د ده په مخ کې د حساب او کتاب لپاره يو حتمي او ضروري شى دى، چې هلته يوائې د همده حکم چليږي، او صورتًا، ظاهرا، او مجازاً هم د بل هيچا حکم نه چليږي، او نه به قوّت او اقتدار ورپاتې وي، اى الله ! جار دې شم ! په همدغه وخت کې پر دغه ګناهګار بنده دې رحم وفرمايه ! او له خپله غضبه يې وساته !.

تمّت سورة القصص ولله الحمدُ والمنّة.

«د (العنكبوت) سورت مکّي دی، پرته له (۱ ـ ۱۱) آیتونو پورې چې مدني دي، (۶۹) آیته او (۷) رکوع لري، په تلاوت کې (۲۹) او په نزول کې (۸۵) سورت دی، وروسته د «الروم» له سورت څخه نازل شوی دی».

بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِيۡمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

الٓمٓ ۞ اَحَسِبَ النَّاسُ اَنۡ يُّتۡرَكُوۡۤا اَنۡ يَّقُوۡلُوۡۤا اٰمَنَّا وَهُمۡ لَا يُفۡتَنُوۡنَ ۞

آیا ګمان کوي دا خلق د دې چې پرې به ښودی شي دوی (په) همدې قدر چې ووايي دوی چې: ایمان راوړی دی مونږ؛ حال دا چې دوی به ونه ازمویل شي؟.

تفسیر: یعنې په ژبه سره د ایمان دعوی کول دومره سهل او آسانه نه دي، هر څوک چې د ایمان دعوی کوي، امتحان او ابتلاء ته دې یې هم تیار شي !، همدغه د امتحان محك دی چې پرې سره او ناسره سولولی کیږي او معلومیږي، په حدیث کې راغلي دي چې: له ګردو څخه سخت امتحان د انبیاوو دی، وروسته له هغه د صالحینو بیا درجه په درجه د هغو خلقو دی، چې له هغو سره مشابهت لري، او د انسان امتحان د ده د دین او ایمان له حیثیته اخیست کیږي، په هر اندازه چې انسان پخپل دین او ایمان کې مضبوط او سخت وي؛ په هم هغه اندازه له هغه څخه سخت امتحان اخیست کیږي.

وَلَقَدۡ فَتَنَّا الَّذِيۡنَ مِنۡ قَبۡلِهِمۡ

او خامخا په تحقیق ازمویلي وو مونږ هغه کسان چې له دوی نه ړومبي وو.

تفسیر: یعنې د ړومبنیو انبیاوو د متبعینو ډېر لوی او سخت امتحان اخیست شوی دی، په صحیح بخاري شریف کې دي چې: صحابه وو رضي الله عنهم د رسول الله صلی الله علیه وسلم په خدمت کې عرض وکړ، چې یا رسول الله صلی الله علیه وسلم ! ځمونږ لپاره د الله تعالی له درباره دعاء او مدد وغواړئ ! دا هغه زمانه وه چې د مکې معظّمې مشرکینو پر مسلمانانو باندې انتهایي ظلم او ستم کوو، رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل، چې پخوا له تاسو به یې یو (ژوندی) انسان په ځمکه کې ولاړ خښوو، او بیا د هغه پر سر به یې اره کشوله، او د ده سره به له منځه دوه ټوټې ټوټې کېده، د ځینو نورو مؤمنینو پر وجود به یې د اوسپنې تک سره سیخونه وهل او لګول، چې د هغو په اثر به د دوی پوستکي او غوښتې وریتې کېدې او سوځېدې، تناکې به یې وهلې، او لاندې به لوېدې، خو سره د دغو سختیو باوجود له خپل دین څخه به یې دوی نشو ګرځولی.

فَلَيَعۡلَمَنَّ اللّٰهُ الَّذِيۡنَ صَدَقُوۡا وَلَيَعۡلَمَنَّ الۡكٰذِبِيۡنَ ۞

پس خامخا معلوم به کړي الله (په علم ظاهري سره ـ په کوم علم چې ثواب او عقاب مرتب دی ـ هم) هغه کسان چې رښتیني دي (په دعوی د ایمان کې)، او خامخا معلوم به کړي الله (هغه) دروغجنان (په علم ظاهري سره هم).

تفسیر: یعنې الله تعالی په علانیه ظاهروي او هر یو به پوهیږي چې د ایمان په دعوی کې کوم یو رښتین راوځي؟ او کوم یو دروغجن څرګندیږي، او سم له هغه سره به هر یوه ته سزا ورکوي.

أَمْ حَسِبَ الَّذِينَ يَعْمَلُونَ السَّيِّئَاتِ أَنْ يَسْبِقُونَا ۚ سَاءَ مَا يَحْكُمُونَ ﴿٤﴾

آیا ګمان کوي هغه کسان چې عمل کوي دوی د بدیو (لکه شرك او معاصي) د دې چې ړومبی به شي دوی پر موږ (چې موږ به له دوی نه انتقام ونشو اخیستی)، بد دی هغه حکم چې کوي یې دوی (چې نفي د انتقام دی).

تفسیر: یعنې د مؤمنینو امتحانات دي کافران داسې ونه ګڼي چې موږ په خوندونو او مزو سره ظلمونه کوو او دهغو له سختیو څخه ساتلی یو، دوی له موږه خپل ځانونه چیری ساتلی شي هغه سختی سزاوی چې دوي ته ورکولی کیږي د هغه په مقابل کې د امتحان سختئ هیڅ نه دي دوي ددی عارضی مهلت په نسبت چې کوم نظر لري چې موږ به تل مأمون یو په حقیقت کې ډیره بده خرابه فیصله یې کړي ده.

مَنْ كَانَ يَرْجُو لِقَاءَ اللَّهِ فَإِنَّ أَجَلَ اللَّهِ لَآتٍ ۚ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿٥﴾

هر څوك چې وي امید لري دی د ملاقات د الله (په جنت کې)؛ پس بېشکه اجل نېټه د (ملاقات د) الله خامخا راتلونکې ده، (نو ښايي چې ورته تیار شي)، او همدی ښه اوریدونکی دی (د ټولو اقوالو) ښه عالم دی (پر ټولو احوالو).

تفسیر: یعنې هر هغه سړی چې په دغه توقّع سختي ګالي، چې یوه ورځ به زه هرومرو د الله تعالی په مخ کې حاضریدونکی یم، چې هلته تر یوې ذرې پورې هم حساب او کتاب کیږي، که زه دلته په دغه امتحان کې ناکام شوم؛ نو د دغه ځای له سختیو څخه په زیاتو سختیو کې اخته کېدونکی یم، او که ترې بریالی او کامیاب ووتلم؛ نو دغه ګرد تکالیف به ځما له مخې څخه لرې کیږي، او د الله تعالی رضاء او لقاء به مې په برخه کیږي، نو داسې سړی دې په یاد ولري چې د الله تعالی وعده هرومرو راتلونکې ده.

وَمَنْ جَاهَدَ فَإِنَّمَا يُجَاهِدُ لِنَفْسِهِ ۚ إِنَّ اللَّهَ لَغَنِيٌّ عَنِ الْعَالَمِينَ ﴿٦﴾

او هر څوك چې جهاد کوي (له کفّارو یا له نفس خپل سره)؛ پس بېشکه همدا خبره ده چې جهاد کوي لپاره (د نفعې) د نفس خپل، بېشکه چې الله خامخا غني بې پروا دی له ټولو عالمیانو څخه.

تفسیر: یعنې الله تعالی ته د چا له طاعت او عبادت څخه هیڅ نفع او له معصیته هیڅ قسم نقصان نه رسیږي، هغه غني ذات له هغې شیانو څخه په کلي ډول سره بې پروا او بې نیازه دی، هو ! بنده په هره اندازه چې د الله تعالی په طاعت کې محنت او زیار پر ځان اخلي؛ د هغه ثمره او نتیجه ورته په دنیا او آخرت کې رسیږي، پس مجاهده کوونکی دې هیڅکله داسې خیال ونه کړي، کله چې موږ د الله په لاره کې دومره زحمت کوو؛ نو (معاذ الله) پر الله تعالی خپل څه منّت او احسان باروو، بلکه بالعکس دا د هغه الله تعالی مرحمت او احسان دی، چې تاسې ته یې ستاسې د ګټې او فائدې لپاره د طاعت او ریاضت توفیق درکړی دی.

وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَنُكَفِّرَنَّ عَنْهُمْ سَيِّئَاتِهِمْ وَلَنَجْزِيَنَّهُمْ أَحْسَنَ الَّذِي كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٧﴾

او هغه کسان چې ایمان یې راوړی دی، او کړي یې دي ښه (عملونه) خامخا وبه رژوو مونږ هرومرو له دوی نه ګناهونه د دوی، او خامخا جزاء به ورکړو مونږ هرمرو دوی ته ښه جزاء د هغه (عمل) چې وو دوی چې کاوه به یې (په اسلام کې).

تفسیر: یعنې سره له دې نه چې الله تعالی د ګرد عالم څخه غني، بې پروا او بې نیاز دی، خو بیا هم په خپل رحمت او شفقت سره ستاسې محنت او زحمت نه ضایع کوي، او په ځای یې رسوي.

وَوَصَّيْنَا الْإِنسَانَ بِوَالِدَيْهِ حُسْنًا ۖ وَإِن جَاهَدَاكَ لِتُشْرِكَ بِي مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ فَلَا تُطِعْهُمَا ۚ

او (مؤکد) امر کړی دی مونږ پر انسان له مور پلار خپل سره یې د نېکۍ (هر کله په هر څه کې)، او که کوښښ کوي (دوی دواړه) له تاسره چې شریک ونیسې ته له ما سره هغه څیز چې نشته تاته په (الوهیت) د هغه کې هیڅ علم؛ پس اطاعت مه کوه ته د دوی (دواړو).

تفسیر: ﴿فَلَا تُطِعْهُمَا ۚ﴾ «اطاعت مه کوه ته د دې دواړو په اشراک بالله کې».

په دنیا کې له موره او پلاره د بل هیچا حق زیات نه دی، خو د الله تعالی حق له دوی نه هم ډېر دی، د والدینو لامله نه ښایي چې د الله تعالی دین پرېږدي (موضح)، په حدیث کې راغلي دي، چې د سعد بن أبي وقّاص رضي الله عنه والده چې مشرکه وه، کله چې د خپل ځوی د اسلام خبر یې واورېد؛ نو له خپله ځانه سره یې عهد وکړ، څو سعد (معاذ الله) له اسلامه مرتدّ نشي؛ نو زه به له سره خوړل او څښل نه کوم، او تر چت لاندې به آرام ونه کړم، لکه چې هغې له طعام خوړلو او له اوبو څښلو خپله خوله وتړله، او بیخي خواره زهیره شوه، خلقو به په زور او زیادت د دې خوله پرانستله، او ډوډۍ او اوبه یې ورکولې، نو په دغه مناسبت دغه آیت نازل شو، ګواکې دغه یې راوښودل چې د والدینو په داسې شان پر خلاف الحق باندې مجبورول هم هغه یو شان ابتلاء او امتحان دی، ښایي چې د خالص مؤمن د ثبات پښه ترې ونه ښوییږي.

إِلَيَّ مَرْجِعُكُمْ فَأُنَبِّئُكُم بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ⑧

خاص ماته دي بیا راتله د تاسې (ټولو)، پس خبر به کړم زه تاسې پر هغو (اعمالو) چې وئ تاسې چې کول به مو (په دنیا کې).

تفسیر: یعنې ټول به په هغه عدالت کې حاضرېږئ!، په دغه وخت کې به ګردو ته دا ورښوول کیږي، چې په اولاده او والدینو کې کوم یو متجاوز او له خپله حده تېرې کوونکی وو؟ او کوم یو پر حق او صداقت قائم وو.

وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَنُدْخِلَنَّهُمْ فِي الصَّالِحِينَ ⑨

او هغه کسان چې ایمان یې راوړی دی او کړي یې دي ښه (عملونه) خامخا داخل به کړو مونږ هرومرو دوی په (جماعت) د صالحانو کې (چې انبیاء او اولیاء دي).

تفسیر: یعنې هر څوک چې سره له داسې زبردستو موانعو او عوائقو هم پر ایمان او د نېکۍ پر لاره قائم وي؛ حق تعالی به د هغه حشر پخپلو خاصو بندګانو کې کوي، ابن کثیر (رحمه الله) لیکي: «که اولاد په ناحقه خبره کې د خپلو والدینو خبره ونه منله، او والدین هم هغسې په ناحقه ټینګ ولاړ وي؛ نو د اولاد حشر به له صالحینو سره کیږي، او د ده د والدینو په زمره کې به نه کیږي، اګر که د طبیعي او نسبي تعلقاتو په بناء دی د ګردو ځنې دوی ته ډېر نژدې وي، په

«المرء مع من أحبّ» (چې سړی به د هغه چا سره چې د هغه سره مینه لری) کې دیني محبّت مراد دی، طبیعت محبت نه دی مراد».

وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَّقُوْلُ اٰمَنَّا بِاللّٰهِ فَاِذَآ اُوْذِيَ فِي اللّٰهِ جَعَلَ فِتْنَةَ النَّاسِ كَعَذَابِ اللّٰهِ

او ځینې له خلقو څخه هغه څوک دي چې وایي (تش په خوله) ایمان راوړي دی مونږ په الله باندې، پس کله چې سختي ورسوله شي ده ته په (لاره) د الله کې؛ نو وګرځوي فتنه سختي خپګان د خلقو (او شمیرې یې) په شان د عذاب د الله.

تفسیر: دغه د هغو خلق ذکر دی چې پخپله ژبه ځان ته «مؤمن» وایي، مګر د دوی په زړونو کې له سره ایمان راسخ نه وو، دوی ته هر چېرې چې د الله تعالی په لاره کې کوم ربړ یا تکلیف وررسېده، یا د دین له سببه یې څوک تکلیفوو؛ نو دغه امتحان او آزموینه دوی د الله تعالی د عذاب په منزله ګڼله، څرنګه چې انسان د الله تعالی له عذابه ویرېږي، او خپل ځان ترې ساتي، او وروسته د هغه له نزوله له خپلي هغې پخوانۍ دعوی څخه لاس واخلي، او ناچاره اعتراف او اقرار کوي چې زه په غلطی کې وم؛ همدغسې حال د هغو ضعفاوو القلوبو دی، هر چېرې چې د دین په معامله کې کومه سختي وررسیږي؛ نو ژر تر ژره ویرېږي، او د ایمان له دعوی څخه لاس اخلي، او په ژبه یا په عمل سره ګواکې داسې اقرار کوي چې مونږ پخپلې دغې دعوی کې په غلطی کې وو، یا دغسې دعوی مو له سره نه وه کړې.

وَلَئِنْ جَآءَ نَصْرٌ مِّنْ رَّبِّكَ لَيَقُوْلُنَّ اِنَّا كُنَّا مَعَكُمْ

او قسم دی که چېرې راشي مددګاري (د مؤمنانو) له (طرفه) د رب ستا (چې فتح او غنیمت یوسي)؛ نو خامخا وبه وایي دغه (منافقان) هرومرو بېشکه مونږ (هم) یو له تاسې سره (په ایمان کې) (نو په غنیمت کې مو شریک کړئ).

تفسیر: یعنې که د مسلمانانو کوم عروج او موفقیت وګوري؛ نو له خپله ځانه د هغه په نسبت خبرې جوړوي، چې مونږ خو له تاسې سره وو، او اوس هم ستاسې اسلامي وروڼه یو، خصوصًا که مسلمانان فاتح شي، او فرض یې کړئ که دغه خلق چې د کفّارو سره یې معاونت کاوه، د مسلمانانو په لاس کې بندیان شي؛ نو بیا د دوی د نفاق او تملّق لپاره هیڅ حد او اندازه نشته.

اَوَلَيْسَ اللّٰهُ بِاَعْلَمَ بِمَا فِيْ صُدُوْرِ الْعٰلَمِيْنَ ﴿۱۰﴾

(وفرمایل الله) آیا نه دی الله ښه عالم په هغه (اخلاص او نفاق) چې په سینو زړونو د عالمیانو کې (پټ) دی (بلکه په هر شي باندې ښه عالم دی).

تفسیر: یعنې لکه چې ځینې له دغو خلقو له مسلمانانو سره دي، الله ته دغه ګرد (ټول) معلوم دي، آیا تش د ژبې په دعوی سره دوی له الله تعالی څخه د خپلو زړونو احوال پټولی شي؟.

وَلَيَعْلَمَنَّ اللّٰهُ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَلَيَعْلَمَنَّ الْمُنٰفِقِيْنَ ﴿۱۱﴾

او خامخا معلوم به کړي الله (په هغه علم چې ثواب او عقاب وربانديې مرتّب دی) هرومرو هغه څوک چې ایمان یې راوړی دی، او خامخا معلوم به کړي هرومرو (الله) منافقان (نو ور به کړي هرې یوې فرقې ته جزا موافقه).

تفسیر: یعنې الله تعالی ته لا له پخوا څخه هر شی پوره معلوم دی، لیکن اوس ستاسې اعمال او افعال نورو ته هم ورښیي او ظاهروي یې چې آیا د عمل په میدان او په ښکاره ډول کوم یو له تاسې خپل ځان صادق مؤمن ثابتوي؟ او کوم یو دروغجن ـ دغاباز او منافق دی؟، نو هغو ته د هغوی د عملونو موافق جزا ورکول کیږي.

تنبیه: په دې قسم مواضعو کې د ﴿وَلَيَعۡلَمَنَّ ٱللَّهُ﴾ معنی په (لیرینّ الله) سره له ابن عبّاس رضي الله تعالی عنه څخه منقول دي، کما في تفسیر ابن کثیر (رحمه الله).

وَقَالَ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ لِلَّذِينَ ءَامَنُواْ ٱتَّبِعُواْ سَبِيلَنَا وَلۡنَحۡمِلۡ خَطَٰيَٰكُمۡ

او وایي هغه کسان چې کافران شوي دي هغو کسانو ته چې ایمان یې راوړی دی: متابعت وکړئ تاسې د لارې ځمونږ (په دنیا کې) او ښایي بار به کړو (پر ځانونو) ګناهونه ستاسې.

تفسیر: یعنې کفارو به مسلمانانو ته ویل: «راځئ اسلام خوشې کړئ! او په خپلو هم هغو پخوانیو وروزګلویو او خپلویو کې ننوځئ! او ځمونږ پر لاره تګ وکړئ، څو له ګردو تکالیفو او ایذاوو څخه نجات ومومئ!، او بې سببه په دغو مصائبو او تکالیفو کې پاتې نشئ، او که تاسې داسې اقدام ګناه ګڼئ، او له مؤاخذې څخه یې ویرېږئ؛ نو د الله تعالی په دربار کې ځمونږ نوم واخلئ، چې دوی مونږ ته داسې مشوره راکړې وه، او که داسې کومه پېښه درووړاندې شي؛ نو ګرد مسئولیت او ذمه واري به مونږ په خپل سر اخلو».

وَمَا هُم بِحَٰمِلِينَ مِنۡ خَطَٰيَٰهُم مِّن شَيۡءٍۖ إِنَّهُمۡ لَكَٰذِبُونَ ۝١٢ وَلَيَحۡمِلُنَّ أَثۡقَالَهُمۡ وَأَثۡقَالٗا مَّعَ أَثۡقَالِهِمۡۖ

حال دا چې نه دي دوی (پخپل ځان) اخیستونکي له ګناهونو د دوی د هیڅ شي، بېشکه دوی خامخا دروغجنان دي (په دغه وعده کې). او خامخا بار به کړي هرومرو (دغه کفّار) بارونه درانه د ګناهونو خپلو او نور درانه بارونه هم سره له بارونو درنو د ګناهونو خپلو.

تفسیر: یعنې دوی دروغجنان دي، او ستاسې بار د یوې ذرې په اندازه هم دوی نشي سپکولی، هو! خپل بار درنوي، یو خو د دوی د ذاتي ګناهونو بار وو، اوس د نورو د اغواء کولو او د ګمراه کولو بار پر هغه لا زیات شو، شاه صاحب (رحمه الله) لیکي: «که څوک وغواړي چې رفاقت وکړي، او د بل چا د ګناه بار پر خپله اوږه واخلي؛ امکان نه لري، مګر که یو بل ګمراه کړي؛ نو د دغه ګمراه شوي سرې دګناه بار هم د دغه ګمراه او هم د هغه ګمراه کوونکي په غاړه لویږي» (موضح) لکه چې په حدیث کې راغلي دي: «هر څوک چې په دنیا کې (ناحقه) وینه تویه کړي؛ د ده د ګناه برخه د آدم علیه السلام ړومبني ځوی «قابیل» ته هم رسیږي، چې هغه اول ځلي دغه خرابه لاره ایستلې ده».

وَلَيُسۡـَٔلُنَّ يَوۡمَ ٱلۡقِيَٰمَةِ عَمَّا كَانُواْ يَفۡتَرُونَ ۝١٣

او خامخا وبه پوښتېدلی شي دوی هرومرو په ورځ د قیامت کې له هغو (دروغو) چې وو دوی چې له ځانه به یې جوړول (په الله، په رسول الله).

تفسیر: یعنې دوی د دروغو خبرې جوړوي، چې مونږ به ستاسې بار پر خپلو اوږو آخلو، دغه بالذات یوه مستقله ګناه ده، پر دغه همدوی مأخوذیږي.

وَلَقَدۡ أَرۡسَلۡنَا نُوحًا إِلَىٰ قَوۡمِهِۦ فَلَبِثَ فِيهِمۡ أَلۡفَ سَنَةٍ إِلَّا خَمۡسِينَ عَامٗا

او خامخا په تحقیق لیږلی وو مونږ نوح قوم د ده ته، پس مدّت یې تېر کړ په دوی کې زر کاله (لپاره د تبلیغ او دعوت حق ته) مګر پنځوس کاله (کم له زرو نه).

تفسیر: له ابن عبّاس رضي الله تعالی عنه څخه منقول دي چې نوح علیه السلام په څلویښت کلنۍ کې مبعوث شو، نهه نیم سوه کاله په دعوت ـ تبلیغ ـ سعي او اصلاح کې مصروف او لګیا وو، بیا طوفان (څپان) راغی، له طوفانه وروسته (۶۰) کاله نور هم ژوندی پاتې وو، چې په دغه حساب سره د دوی ټول عمر (۱۰۵۰) کاله شو.

فَأَخَذَهُمُ الطُّوفَانُ وَهُمْ ظَالِمُونَ ﴿١٤﴾

(نو تکذیب یې وکړ) پس ونیول دوی طوفان (ډېرو اوبو نو غرق شول) حال دا چې دوی ظالمان وو (په سبب د کفر خپل).

تفسیر: یعنې کله چې دوی له ګناهونو او شرارتونو څخه لاس وانخیست؛ نو طوفان پرې نازل شو، چې په هغه وخت کې پرته له څو تنو مخصوصو نفوسو نور ګرد سره ډوب او هلاک شول.

فَأَنْجَيْنَاهُ وَأَصْحَابَ السَّفِينَةِ

پس نجات ورکړ مونږ ده ته (له عذابه د طوفان) او خاوندانو د بېړۍ (ته چې له ده سره وو).

تفسیر: هغه انسانان یا حیوانان چې پر دغې بېړۍ کې سواره وو، هغوی مو د نوح علیه السلام په ملګرتوب محفوظ او مأمون وساتل، د هود علیه السلام په سورت کې دغه قصه په تفصیل سره تېره شوې ده.

وَجَعَلْنَاهَا آيَةً لِلْعَالَمِينَ ﴿١٥﴾

او وګرځوله مونږ دغه (بېړۍ یا قصه لویه) نښه (د قدرت او عبرت) عالمیانو ته.

تفسیر: وایي چې د نوح علیه السلام بېړۍ تر ډېرو مودو پورې د (جودي) پر غره ولاړه وه، څو د ګردو لیدونکو لپاره عبرت وي، نن ورځنی بېړۍ او جهازونه هم د هم هغې بېړۍ یوه نښه ده، چې د هغو د لیدلو څخه هم د نوح علیه السلام د سفینې یاد تازه کېږي، او د الله تعالی د قدرت یوه نمونه په نظر راځي، یا ښایي چې ترې داسې مراد وي چې: مونږ دغه قصه د همېشه لپاره د عبرت نښه ګرځولې ده.

وَإِبْرَاهِيمَ إِذْ قَالَ لِقَوْمِهِ اعْبُدُوا اللَّهَ وَاتَّقُوهُ ۖ ذَٰلِكُمْ خَيْرٌ لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿١٦﴾ إِنَّمَا تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ أَوْثَانًا وَتَخْلُقُونَ إِفْكًا ۚ

او (یاده کړه قصه د) ابراهیم کله چې ویې ویل قوم خپل ته چې عبادت کوئ تاسې الله ته، او وویرېږئ له (عذابه د) ده، دغه (عبادت او ویره) غوره ده تاسې ته (له کفره) که چېرې یئ تاسې چې پوهېږئ (په خیر او شر خپل). بېشکه همدا خبره ده چې عبادت کوئ تاسې غیر له الله د بُتانو او جوړوئ دروغ (له خپله ځانه چې معبودان یې بولئ).

تفسیر: یعنې له خپله ځانه په دروغو سره عقیدې جوړوئ، او د دروغو خیالاتو او اوهامو متابعت کوئ، لکه چې تاسې په خپلو لاسونو بُتان له تیږو (ګټو) ځنې توږئ او دروئ یې، او بیا هغه تاسې په دروغو سره خپل معبودان ګرځوئ.

إِنَّ الَّذِينَ تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ لَا يَمْلِكُونَ لَكُمْ رِزْقًا فَابْتَغُوا عِنْدَ اللَّهِ الرِّزْقَ وَاعْبُدُوهُ وَاشْكُرُوا لَهُ ۖ إِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿١٧﴾

بېشکه هغه کسان چې عبادت يې کوئ تاسې بې له الله؛ نه دي مالکان دوی تاسې ته د رزق، پس طلب کړئ تاسې په نزد د الله رزق (چې قادر دی په رسولو د روزی)، او عبادت کوئ د هم هغه (الله يوائې)، او شکر وباسئ هم هغه (الله) ته (په نعمتونو د ده)، همدغه الله ته به بېرته بيولي کېږئ تاسې.

تفسير: يعنې تاسو چې د چا عبادت کوئ هيڅ قسم روزی تاسو ته نه شي درکولی، دا کار يوائې الله تعالی کوی نو د هغه عبادت وکړئ، او د هغه په نعمتونو شکر وباسئ هم هغه الله تعالی ته ستاسی ورتګ او رجوع ده.

وَإِن تُكَذِّبُوا فَقَدْ كَذَّبَ أُمَمٌ مِّن قَبْلِكُمْ ۖ وَمَا عَلَى الرَّسُولِ إِلَّا الْبَلَاغُ الْمُبِينُ ﴿١٨﴾

او که نسبت د دروغو وکړ تاسې (ای کفّارو رسُول ته)؛ نو په تحقيق نسبت د دروغو کړی وو (انبياوو خپلو ته) ډېرو قومونو پخوا له تاسې، او نشته پر رسول باندې مګر رسونه (د پيغام) ښکاره.

تفسير: يعنې (ای کفارو !) ستاسې له دغه دروغجن ګڼلو ځنې ماته هيڅ ضرر او نقصان نه رسيږي، زه په صافو الفاظو سره تبليغ، پند او نصيحت کوم، او خپله وظيفه او فريضه مې په دغه مورد کې په ښه ډول سره اداء کړېده، او د ښو او بدو لارې او کندې مې ګردې تاسې ته درښوولې دي، که سره له هغه يې تاسې نه منئ؛ البته تاسې به هم داسې نقصانونه ومومئ، لکه چې پخوا له تاسې «عاديان» او «ثموديان» او نور په کې اخته او مبتلا شوي وو.

أَوَلَمْ يَرَوْا كَيْفَ يُبْدِئُ اللَّهُ الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ ۚ إِنَّ ذَٰلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرٌ ﴿١٩﴾

آيا نهويني (دغه منکران له بعثه) چې څرنګه اول پيدا کوي الله دا خلق، بيا به يې دويم ځلي هم خلق کړي، بېشکه دغه (اعاده د مخلوق اول او دويم ځلي) پر الله آسانه ده.

تفسير: يعنې پخپلو ځانونو کې غور او دقّت وکړئ ! ړومبی تاسې بيخي نه وئ ! الله تعالی تاسې له عدم څخه وجود ته راوستئ، همداسې تاسې به وروسته له مرګه هم بيا ژوندي راپاڅوي.

شاه صاحب ليکي: «ړومبی خو مو ليدلی دی، وروستی هم پرې قياس کړئ» يعنې د الله تعالی په نزد خو هيڅ شی سخت او مشکل نه دی، مګر خبره ستاسې په پوهيدلو او باور کولو کې ده، هغه ذات چې يو شی يې بې له نمونې څخه اول ځلي پيدا کړی دی؛ دويم ځلي يې هم پيدا کولی شي، د نمونې د قائمېدلو څخه وروسته د يوه شي جوړول ښايي چې لا سهل او آسان وي.

قُلْ سِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَانظُرُوا كَيْفَ بَدَأَ الْخَلْقَ ۚ ثُمَّ اللَّهُ يُنشِئُ النَّشْأَةَ الْآخِرَةَ ۚ
إِنَّ اللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٢٠﴾ يُعَذِّبُ مَن يَشَاءُ وَيَرْحَمُ مَن يَشَاءُ ۖ وَإِلَيْهِ تُقْلَبُونَ ﴿٢١﴾
وَمَا أَنتُم بِمُعْجِزِينَ فِي الْأَرْضِ وَلَا فِي السَّمَاءِ ۖ وَمَا لَكُم مِّن دُونِ اللَّهِ مِن وَلِيٍّ وَلَا نَصِيرٍ ﴿٢٢﴾

ووايه (ای محمده ! دوی ته) چې وګرځئ تاسې په ځمکه کې پس وګورئ چې څرنګه يې شروع کړې دی پيدايښت (له نشتوالي څخه)، بيا به الله پيدا کړي پيدا کول وروستني هم (په آخرت کې په مثل د ړومبني پيدايښت په دنيا کې ځکه چې) بېشکه الله پر هر شي باندې ښه قادر دی (چې ځينې يې مبدا او اعاده ده). عذاب ورکوي هر هغه چاته چې اراده وفرمايي (د تعذيب يې) او رحم کوي پر هغه چا چې اراده وفرمايي (د رحمت يې) او خاص هم دغه (الله) ته تاسې

بېرته بيولی کېږئ. او نه يئ تاسې (ای خلقو !) عاجزوونکي (د الله) په ځمکه کې او نه په اسمان کې (له عذاب خپله)، او نشته تاسې ته غير له الله هيڅ دوست (چې وساتي تاسې)، او نه هيڅ مددګار (چې ستاسې مرسته وکړي په دفع د عذاب کې).

تفسير: يعني خپل ذات پر ېږدئ ! د نورو اشياوو په پيدايښت کې هم غور او فکر وچلوئ ! او د الله تعالی په ځمکه او ملکونو کې وګرځئ ! او سترګې وغړوئ ! چې الله تعالی څرنګه مخلوقات پيدا کړي دي؟ پر هم دغو مخلوقاتو او موجوداتو هم هغه خپل بل ژوندون هم اټکل او قياس کړئ ! او پرې ښه وپوهېږئ ! چې د هغه قدرت خو اوس نه دی محدود شوی، نو همدغه الله تعالی تاسې دويم ځلي هم پيدا کوي، او بيا به سم له خپله حکمته او مصلحته سره سزا درکوي، او پر هر چا چې اراده وفرمايي؛ پخپل فضل ـ کرم او رحمت سره به خپل مهرباني مبذوله فرمايي، او د هر چا سزا ورکولو ته چې الله تعالی اراده وفرمايي؛ هغه نه په دې سره له هغې سزا خلاصېدی شي، چې دی د ځمکې په سوريو کې ننوځي، يا اسمان ته والوځي، هيڅ يوه هسکه او ټيټه د الله تعالی مجرم ته د پناه ځای نشي ورکولی، او نه هيڅ زور، قوت او طاقت هغه مجرم ته څه امداد او معاونت رسولی شي، او نه ورسره څه مرسته او نه يې حمايت کولی شي.

وَالَّذِيْنَ كَفَرُوْا بِاٰيٰتِ اللّٰهِ وَلِقَآئِهٖٓ اُولٰٓئِكَ يَئِسُوْا مِنْ رَّحْمَتِيْ وَاُولٰٓئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ اَلِيْمٌ ﴿۲۳﴾ فَمَا كَانَ جَوَابَ قَوْمِهٖٓ اِلَّآ اَنْ قَالُوا اقْتُلُوْهُ اَوْ حَرِّقُوْهُ

اوهغه کسان چې کافران شوي دي په آيتونو د الله او په ملاقات د دغه (الله)؛ دغه کسان نااميده دي له رحمت ځما، او دغه کسان مقرر دی دوی ته عذاب ډېر دردناک. پس نه وو ځواب د قوم د دغه (ابراهيم) مګر دا وو؛ چې وويل دوی: ووژنئ تاسې دغه (ابراهيم) يا وسوځوئ ده لره.

تفسير: يعني هغه کسان چې د الله تعالی له خيره څخه انکار کوي، او د الله تعالی سره د مخامخ کېدلو اميد نه لري؛ نو هغوی به څرنګه د الله تعالی د رحمت څخه اميد کولی شي، ځکه چې دوی په بعث بعد الموت قائل نه دي، لهذا دوی به په آخرت کې هم محروم او مأيوس پاتې کيږی، او دغه د ﴿مَنْ كَانَ يَرْجُوْا لِقَآءَ اللّٰهِ فَاِنَّ اَجَلَ اللّٰهِ لَاٰتٍ﴾ عکس شو.

يعني د ابراهيم عليه السلام د تمامو معقولو خبرو او دلائلو او براهينو د اورېدلو څخه کله چې د ده قوم له ځواب څخه عاجز شو؛ نو د قوّت د استعمال لپاره يې لاس وغځول، پخپلو منځونو کې يې سره جرګه او مشوره وکړه، چې ښايي دی ووژلی شي، او يو ځلي دغه شورماشور آرام کړي، يا په اور کې وسوځولی شي، څو يې د ربړ او تکليف له احساسولو څخه له خپله دغو خبرو واوړي، که ده له خپلو دغو خبرو څخه توبه وويسته؛ نو نه به يې سوځوو، که نه په اور کې به يې وغورځوو چې د ايرو يوه ډېری ترې جوړه شي.

فَاَنْجٰىهُ اللّٰهُ مِنَ النَّارِ

پس نجات ورکړ دغه (ابراهيم ته) الله له (ضرره د) اوره.

تفسير: يعني د دوی د مشورو او جرګو په اثر ابراهيم عليه السلام په اور کې وغورځول شو، مګر الله تعالی اور پرې ګلزار کړ، لکه چې د «الأنبياء» په سورت کې يې قصه مفصّلا تېره شوه.

اِنَّ فِيْ ذٰلِكَ لَاٰيٰتٍ لِّقَوْمٍ يُّؤْمِنُوْنَ ﴿۲۴﴾

بېشکه په دغه (نجات د ابراهيم له اوره) کې خامخا ډېر دلائل (د قدرت) دي لپاره د هغه قوم چې ايمان يې راوړی دی.

تفسیر: یعنې دغې واقعې دا رابښکاره او جوته کړه چې الله تعالی خپلو صادقو بندګانو ته څرنګه نجات ورکوي؟ او د حق مخالفان څرنګ خائب، خاسر او نااميده کوي؟ دا هم راڅرګنده شوه چې د هر شي تأثير د الله جل جلاله له حکمه دی، کله چې د الله جلّ جلاله حکم نه وي؛ نو د اور په شان يو شی هم يو څيز نشي سوځولی.

وَقَالَ إِنَّمَا اتَّخَذْتُم مِّن دُونِ اللَّهِ أَوْثَانًا مَّوَدَّةَ بَيْنِكُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا

او ویل (ابراهيم خپل قوم ته) بېشکه همدا خبره ده چې نيولي دي تاسې غیر له الله بُتان (په الوهيت سره) لپاره د دوستۍ په منځ ستاسې کې په دغه ژوندون لږ خسيس کې.

تفسیر: یعنې کله چې ابراهيم علیه السلام له اوره څخه صحیح او سلامت ووت؛ نو بيا يې خپل قوم ته دغسې نصيحت وکړ چې: «کوم يو عقلمن سړی بت پرستي ته ښه او جايزه ويلی شي؟ بُت پرستان هم په خپلو زړونو کې په دې باندې ډېر ښه پوهيږي چې دغه حرکت نهايت مهمل حرکت دی، مګر د قومي ښېرازۍ د جمع ساتلو لپاره دوی داسې يو مذهب ځان ته ټاکلی (مقرر کړی) دی چې د هغه پر نامه ټول قوم سره متّحد او متفق وي، او يو له بل سره دوستان شي، لکه چې نن ورځ مونږ د اوروپا د عيسايي اقوامو احوال ګورو، يا دا مطلب چې د بت پرستۍ شيوع او رواج په دغه نه دی بناء شوی چې هغه کوم معقول څيز دی، بلکه د ړندو تقليد، د قومي مروت او لحاظ او د ذات البيني تعلّقاتو تأثيرات د هغه لوی سبب دی، يا يې دا غرض دی چې د بُت پرستۍ اصلي اساس د ذات البيني محبت دوستي ده، د يوه قوم هغه څه نېک سړي چې د خلقو په نزد به محبوب وو، څه وخت چې انتقال يې وکړ، خلقو به د ډېرې مينې د دوی تصاوير جوړول، او د يادګار په ډول به يې ساتل، بيا به يې متدرّجا د دغو تصويرونو په تعظيم شروع کوله، همدغه تعظيم به ورو ورو پسې زياتېده، او د عبادت شکل به يې ځان ته اخيست، دغه ګرد احتمالات په دغه آيت کې د مفسّرينو له طرفه بيان کړی شوي دي، او ممکن دي له ﴿مَّوَدَّةَ بَيْنِكُمْ﴾ څخه د بت پرستانو هغه محبت مراد وي، چې دوی يې له خپلو بتانو سره لري، لکه چې په بل ځای کې يې ﴿أَندَادًا يُحِبُّونَهُمْ كَحُبِّ اللَّهِ﴾ فرمايلي دي، والله أعلم.

ثُمَّ يَوْمَ الْقِيَامَةِ يَكْفُرُ بَعْضُكُم بِبَعْضٍ وَيَلْعَنُ بَعْضُكُم بَعْضًا

بيا په ورځ د قيامت کې بېزاره (منکر) به شي ځينې ستاسې (چې متبوعان دي) له ځينو نورو څخه (چې تابعان دي)، او لعنت به وايي ځينې د تاسې (چې تابعان دي) پر ځينو نورو (چې متبوعان دي).

تفسیر: یعنې دغه ګردې اوسنۍ دوستۍ او محبت د څو ورځو له مخې دی، د قيامت په ورځ کې به يو د بل سره دښمنان شي ! او ځينې به پر ځينو نورو لعنت وايي.

وَمَأْوَاكُمُ النَّارُ وَمَا لَكُم مِّن نَّاصِرِينَ ﴿٢٥﴾

او ځای د هستوګنې ستاسې اور دی، او نه به وي تاسې ته (په قيامت کې) هيڅوک له مددګارانو.

تفسیر: چې له عذاب نه مو خلاص کړي ای نمروديانو ! او د دوزخ له اوره تاسې ته نجات درکړي، لکه چې ځما رب ماته ستاسې له دغه اوره نجات راکړ.

فَـَٔامَنَ لَهُۥ لُوطٌ ۘ وَقَالَ إِنِّي مُهَاجِرٌ إِلَىٰ رَبِّيٓ ۖ إِنَّهُۥ هُوَ ٱلْعَزِيزُ ٱلْحَكِيمُ ﴿٢٦﴾

پس ایمان راوړ دغه (ابراهیم) ته لوط، او وویل (ابراهیم) چې بېشکه زه هجرت کوونکی یم (له قوم خپله) رب خپل ځما، ته بېشکه چې دی هم دی ښه غالب قوي دی (په انفاذ د احکامو) ښه حکمت والا (چې هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوي).

تفسیر: لوط علیه السلام د ابراهیم علیه السلام وراره وو، د ابراهیم علیه السلام له قوم ځني هیڅا دی ونه مانه، یواځې لوط علیه السلام بلا توقّف د دوی تصدیق وکړ، د دوی دواړو وطن په «عراق» کې د «بابل» ښار وو، دوی د الله تعالی په توکّل له خپله وطنه ووتل، الله تعالی دوی د شام ملک ته ورسول، او هلته یې د هستوګنې وسائل ورمهیأ کړل.

تنبیه: په ﴿وَقَالَ إِنِّي مُهَاجِرٌ﴾ الآیة ـ کې دواړه احتمال شته چې قائل یې ابراهیم وي یا لوط علیهما السلام.

وَوَهَبْنَا لَهُۥٓ إِسْحَـٰقَ وَيَعْقُوبَ وَجَعَلْنَا فِي ذُرِّيَّتِهِ ٱلنُّبُوَّةَ وَٱلْكِتَـٰبَ وَءَاتَيْنَـٰهُ أَجْرَهُۥ فِي ٱلدُّنْيَا ۖ وَإِنَّهُۥ فِي ٱلْـَٔاخِرَةِ لَمِنَ ٱلصَّـٰلِحِينَ ﴿٢٧﴾

او وبانبه مونږ دغه (ابراهیم) ته (ځوی) اسحاق او (لمسی) یعقوب، او ګرځولی وو مونږ په اولاده د دغه (ابراهیم) کې نبوّت او کتاب (لکه تورات، انجیل، زبور او قرآن)، او ورکړی وو مونږ دغه (ابراهیم) ته اجر د ده په دنیا کې، او بېشکه دی په آخرت کې خامخا له (معتبرو) صالحانو څخه دی.

تفسیر: اسحاق علیه السلام ځوی او یعقوب علیه السلام لمسی یې ورعنایت کړ، چې د دوی اولادې ته بني اسرائیل وایي، او د ابراهیم علیه السلام نه وروسته ماسوا د ده د اولادې څخه بل هیڅا ته اسماني کتاب او نبوّت نه ورکاوه کیږي، لکه هومره انبیاء چې مبعوث شوي دي د همدغه ابراهیم علیه السلام له ذریّاتو څخه دي، ځکه دوی ته «أبو الأنبیاء» هم ویلی کیږي، او الله تعالی په دنیا کې ده ته مال، اولاد، عزّت او د تل لپاره ښه نوم ورکړ، او د شام ملک یې د همېشه لپاره ده ته او د ده اولادې ته وروبانبه «کذا في الموضح»، او په آخرت کې یې د صالحینو په اعلی درجه کې چې د اولو العزمو انبیاوو جماعت دی؛ شامل کړه.

وَلُوطًا إِذْ قَالَ لِقَوْمِهِۦٓ إِنَّكُمْ لَتَأْتُونَ ٱلْفَـٰحِشَةَ مَا سَبَقَكُم بِهَا مِنْ أَحَدٍ مِّنَ ٱلْعَـٰلَمِينَ ﴿٢٨﴾

او یاد کړه (ای محمده ! قصه د) لوط کله چې ویې ویل قوم خپل ته چې: بېشکه تاسې خامخا راځئ ناکاره کار (د لواطت) ته چې نه دي ړومبی شوي پر تاسې (په دغه قبیح کار کې) هیڅوک له (تېرو) عالمیانو (چې انس او جن دی).

تفسیر: یعنې دغه شنیع فعل هیڅا پخوا له تاسې نه دی کړی، همدا د دغې خبرې دلیل دی چې انساني فطرت له هغه څخه منفور دی، د داسې خلاف الفطرت او خلاف الشریعت کار اساس تاسې ایښی دی.

أَئِنَّكُمْ لَتَأْتُونَ ٱلرِّجَالَ وَتَقْطَعُونَ ٱلسَّبِيلَ

آیا تاسې خامخا راځئ سړیو ته (د لواطت لپاره)، او قطع کوئ (شکوئ) لاره (او د خلقو مال اخلئ).

تفسیر: له لارې وهلو ځنې مراد ممکن دي چې داړه ماري وي، چې دغه کار به هم په دوی کې رواج درلود (لرلو)، یا په دغه بدکارئ سره به یې د مسافرانو لارې وهلې، چې هغوی د خپل عفّت او عصمت له وېرې د هغې لارې په لوري نه راتلل، یا به د ﴿وَتَقْطَعُونَ السَّبِيلَ﴾ مطلب داسې وي، چې تاسې فطري او معتاده لاره پرې اېښې، او د توالد او تناسل لاره مو منقطع کړې ده.

وَتَأْتُونَ فِي نَادِيكُمُ الْمُنكَرَ

او راځئ تاسې په مجلسونو خپلو کې منکرو ناکارو کارونو ته.

تفسیر: ښايي چې دغه بدکاري به یې په علانیه او ډانګ پیلې (ښکاره) د نورو خلقو په مخ کې کوله، او له سره به له خپلو دغو بدو اعمالو څخه نه شرمېدل، یا برسېره په هغه نور څه تمسخر او استهزاء او لاس اچول او د بې شرمی خبرې یې هم کولې.

فَمَا كَانَ جَوَابَ قَوْمِهِ إِلَّا أَن قَالُوا ائْتِنَا بِعَذَابِ اللَّهِ إِن كُنتَ مِنَ الصَّادِقِينَ ﴿٢٩﴾

پس نه وو ځواب د قوم د دغه (لوط ده ته بل شی) مګر دا چې ویل به (دغو لواطت کارانو) چې راوړه مونږ ته عذاب د الله که چېرې یې ته (ای لوطه !) له صادقينو رښتیا ویونکیو (چې څمونږ کارونه بد دي).

تفسیر: یعنې که ته په رښتیا سره نبي یې، او په واقع سره رښتیا خبره وایې چې دغه کار خراب او مستوجب د عذاب دی؛ نو دغه ځنډ (تأخیر) او ډیل د څه لپاره دی؟ ژر هغه عذاب مونږ ته راوغواړه، د «الأعراف» سورت په (۱۰) رکوع (۸۲) آیت کې یې داسې فرمایلي دي: ﴿وَمَا كَانَ جَوَابَ قَوْمِهِ إِلَّا أَن قَالُوا أَخْرِجُوهُم مِّن قَرْيَتِكُمْ إِنَّهُمْ أُنَاسٌ يَتَطَهَّرُونَ﴾.

یعنې د لوط علیه السلام د قوم جواب همدغه وو، چې د لوط کورنۍ له خپل کلي څخه وشړئ ! چې دوی غواړي خپل ځانونه پاك وساتي، ښايي د قوم ځینو افرادو به داسې ویلي وي، او ځینو به هغسې ویلي وي، یا به یې په یوه وخت کې داسې ویلي وي، او په بل وخت کې به یې هسې ویلي وي.

قَالَ رَبِّ انصُرْنِي عَلَى الْقَوْمِ الْمُفْسِدِينَ ﴿٣٠﴾

وویل (لوط) ای ربه څما ! مدد وکړه له ما سره (په لېږلو د عذاب) پر دغه قوم مفسدانو (په پیدا کولو د ناکاره خصلت په عالم کې).

تفسیر: دغه یې وروسته له هغه چې له هغوی څخه ناامیده او مأیوس شو؛ وفرمایل، ښايي لوط علیه السلام به په دې پوهېدلې وي چې د دوی راتلونکی نسل به هم د عدل او اصلاح په لاره سمېدونکی نه وي، او هغوی به هم د همدغو خپلو پلرونو په لاره روان وي، لکه چې نوح علیه السلام فرمایلي وو: ﴿إِنَّكَ إِن تَذَرْهُمْ يُضِلُّوا عِبَادَكَ وَلَا يَلِدُوا إِلَّا فَاجِرًا كَفَّارًا﴾ (د «نوح» سورت (۲) رکوع (۲۷) آیت (۲۹) جزء)، کذا قال النیشاپوري في تفسیره.

وَلَمَّا جَاءَتْ رُسُلُنَا إِبْرَاهِيمَ بِالْبُشْرَىٰ قَالُوا إِنَّا مُهْلِكُو أَهْلِ هَٰذِهِ الْقَرْيَةِ ۖ إِنَّ أَهْلَهَا كَانُوا ظَالِمِينَ ﴿٣١﴾

او کله چې راغلل رسولان (لېږلي) څمونږ ابراهیم ته په زیري (د ځوی او لمسي د ده)؛ نو وویل (دغو ملائکو): بېشکه مونږ هلاك کوونکي یو د اهل د دغه کلي (او ښار د لوط)، بېشکه چې اهل د دغو ځایونو وو دوی ظالمان (په سبب د کفر او منکراتو).

تفسير: د لوط علیه السلام د دعاء په اثر پرښتو ته حکم وشو چې دغه ګرد کلي سره وران او تباه کړئ! دغه پرښتې رومبی د ابراهیم علیه السلام کره راغللې، او په زوړوالي کې یې ورته د ځوی او لمسي بشارت ورکړ، او هغه یې مطلع کړ چې مونږ د دغو کلیو (سدوم) ورانولو ته هم راغلي یو، او دغه دی هلته ورځو، ځکه چې د دغو کلیو هستېدونکي په هیڅ ډول سره له خپلو شنیعو حرکاتو څخه بېرته نه آوړي، د دغو واقعاتو تفصیل د اعراف ـ هود ـ او حجر په سورتونو کې پخوا تېر شوی دی.

قَالَ اِنَّ فِيْهَا لُوْطًا ؕ قَالُوْا نَحْنُ اَعْلَمُ بِمَنْ فِيْهَا ٚ لَنُنَجِّيَنَّهٗ وَاَهْلَهٗۤ اِلَّا امْرَاَتَهٗ ٚ كَانَتْ مِنَ الْغٰبِرِيْنَ ﴿۳۲﴾

وویل (ابراهیم ملائکو ته) چې: بېشکه په هغه ښار کې لوط (هم) دی، وویل دغو ملائکو: مونږ ښه پوه یو په هر هغه چا چې په دغه ښار کې دي، خامخا به مونږ نجات ورکړو هرومرو (خامخا) هم ده ته او هم کورنی د ده ته، مګر ښځه د ده، چې ده هغه له پاتې کېدونکیو (په عذاب کې).

تفسير: یعنې آیا سره د لوط علیه السلام د موجودیت هغه کلی ورانوئ؟ یا هغوی به له هغه ځایه راوباسئ؟ او بیا د تعذیب په عملیاتو لاس پورې کوئ؟ غالبًا ابراهیم علیه السلام ته به د شفقت له سببه دغه خیال پیدا شوی وي، که د لوط علیه السلام تر سترګو لاندې دغه آفت او عذاب نازل شي؛ نو د تعجّب ځای نه دی چې د عذاب د دغه هولناکو مناظرو د لیدلو ځنې څه خوف او وحشت او وېره ور پیدا نشي، ځکه چې پرښتې په خپل کلام کې څه استثناء نه وه کړې، چې د هغه لامله د دوی په ذهن کې به هم دغه شک راغلی وی، چې د لوط علیه السلام په موجودیت کې به دغه تخریبي عملیات شروع کیږي، والله أعلم.

پرښتو دوی ته اطمینان ورکړ، چې مونږ ټول په دې باندې خبردار یو چې څوک څوک هلته اوسیږي؟ او کوم کوم یې د الله تعالی مجرمان دي؟ یواځې لوط علیه السلام په هغوی کې پاک او صاف دی، نو ځکه نه لوط علیه السلام ته او نه د ده نورې کورنی ته څه ربړ او تکلیف ور متوجه کیږي، بلکه ټول سره روغ رمټ، صحیح، سالم نجات مومي، او د عذاب له منطقې څخه لرې کیږي، یواځې د لوط علیه السلام ښځه هم هغلته پاتې کیږي، ځکه چې هغه په معذّبینو کې شامله او عذاب پر هغې هم نازلېدونکی دی.

وَلَمَّاۤ اَنْ جَآءَتْ رُسُلُنَا لُوْطًا سِیْٓءَ بِهِمْ وَضَاقَ بِهِمْ ذَرْعًا

او کله چې راغلل رسولان ځمونږ لوط ته؛ نو خپه شو (لوط) په (سبب د) دوی، او تنګ شو په دوی له جهته د زړه (چې منکران به یې راڅخه بوځي).

تفسير: دغه پرښتې د ډېرو حسینو او جمیلو او ښکلو هلکانو په شکل او د امردانو په شکل هلته ورسېدې، لوط علیه السلام رومبی دوی ونه پېژندلې؛ نو ځکه د دوی د لیدلو څخه ډېر خپه او غمجن او لړمون خوړین شو، چې اوس به زه د دغو مېلمنو عزت او احترام د خپل قوم له لاسه څرنګه وساتلی شم، که دوی پخپل کور کې ونه ساتم؛ نو دغه وضعیت د اخلاق، مروت او د مېلمه پالنې له اصولو څخه منافات لري، او که یې ساتم؛ نو د دوی پت، عزت او ناموس به د دغو بدکارانو څخه څرنګه وساتلی شم.

وَّقَالُوْا لَا تَخَفْ وَلَا تَحْزَنْ ٙ اِنَّا مُنَجُّوْكَ وَاَهْلَكَ اِلَّا امْرَاَتَكَ كَانَتْ مِنَ الْغٰبِرِيْنَ ﴿۳۳﴾
اِنَّا مُنْزِلُوْنَ عَلٰۤى اَهْلِ هٰذِهِ الْقَرْيَةِ رِجْزًا مِّنَ السَّمَآءِ بِمَا كَانُوْا يَفْسُقُوْنَ ﴿۳۴﴾

او وویل دغو (ملائکو لوط ته) مه ویرېږه ! او مه خپه کېږه ! بېشکه مونږ نجات درکوونکي یو تا ته او اهل ستا ته (ای لوطه ! له عذابه) مګر ښځه ستا ده هغه له پاتې کېدونکیو (په دغه عذاب کې). بېشکه مونږ نازلوونکي یو پر اهل د دې قریې (ښار د سدوم) باندې عذاب له اسمانه (چې د ګټو ورول دي) په سبب د دې چې وو دوی چې فسق او بدکاري به یې کوله.

تفسیر: یعنې د خپل قوم له شرارته څخه له سره مه ویرېږئ، ځکه دوی ځمونږ په نسبت هیڅ نشي کولی، او ځمونږ د ساتنې لامله تاسې هرګز مه غمجن کېږئ، ځکه چې مونږ انسانان نه بلکه پرښتې یو، چې ستا او ستا د ملګریو دنجات لپاره او د دغو مفسدانو اهلاك او افناء ته راغلي یو، دغه قصه پخوا له دې په څو ځایونو کې تېره شوې ده.

وَلَقَد تَّرَكْنَا مِنْهَا آيَةً بَيِّنَةً لِّقَوْمٍ يَعْقِلُونَ ﴿٣٥﴾

او خامخا په تحقیق پرېښوده مونږ له هغې (قریې ښار) یوه ننبه ښکاره لپاره د هغه قوم چې عقل لري (او عبرت پرې اخلي).

تفسیر: یعنې د دوی د منقلبو او الټه شویو کلیو آثار او نښې مکیّان د شام او مکّې پر لاره له لرې ویني.

وَإِلَىٰ مَدْيَنَ أَخَاهُمْ شُعَيْبًا فَقَالَ يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللَّهَ وَارْجُوا الْيَوْمَ الْآخِرَ وَلَا تَعْثَوْا فِي الْأَرْضِ مُفْسِدِينَ ﴿٣٦﴾

او (لېږلی مو وو اهل د) مدین ته ورور د دوی شُعیب، پس وویل (دغه شُعیب): ای قومه ځما ! عبادت کوئ (یوائې) د الله، او امید لرئ د ورځې وروستنۍ (او وویرېږئ له عذابه یې) یعنې د آخرت له طرفه مه غافلېږئ، او د واحد الله تعالی بې له شریکه عبادت کوئ، او مه ګرځئ تاسې په ځمکه (د مدین) کې په دغه حال کې چې فساد کوونکي یئ !.

تفسیر: د فساد او خرابۍ اچولو څخه مراد په معاملاتو او راکړه او ورکړه کې چل، فرېب او دغابازي ده، چې سود سوایي او غیر مشروعه ګټې خوړل د دوی عادت وو، او امکان لري چې غلا او د لارو شکونه به یې هم کوله، وقیل غیر ذلك.

فَكَذَّبُوهُ فَأَخَذَتْهُمُ الرَّجْفَةُ فَأَصْبَحُوا فِي دَارِهِمْ جَاثِمِينَ ﴿٣٧﴾ وَعَادًا وَثَمُودَا۟ وَقَد تَّبَيَّنَ لَكُم مِّن مَّسَاكِنِهِمْ ۖ

پس دروغجن وباله دوی دغه (شُعیب) پس ونیول دوی لره سختې زلزلې (یا چغې د جبریل) پس سبا کړ دوی په کورونو خپلو کې (مړه) پرمخي پراته نسکور پر ځنګنونو. او (هلاك کړي مو وو قوم د) عاد او ثمود، او په تحقیق ښکاره شوي دي تاسې ته (اهلاك) له کورونو د دوی (چې ورانې کنډوالې یې پرتې دي).

تفسیر: یعنې د دوی د کلیو کنډوالې او ویجاړې او ورانې شوې ودانۍ تاسې لیدلي دي، ښایي چې له هغو څخه پند او عبرت واخلئ !.

وَزَيَّنَ لَهُمُ الشَّيْطَانُ أَعْمَالَهُمْ فَصَدَّهُمْ عَنِ السَّبِيلِ وَكَانُوا مُسْتَبْصِرِينَ ﴿٣٨﴾

او ښایسته کړي وو دوی ته شیطان عملونه د دوی، پس اړولي وو (دغه شیطان) دوی له لارې د حق (چې د خپلو انبیاوو متابعت یې ونه کړ)، او وو دوی بینایان (هوښیاران).

تفسیر: یعنې د دنیا په کارونو کې پوه او هوښیار وو، او په خپل زعم او اټکل کې پوهان او عاقلان وو، مګر سره له هغه د شیطان د تېرایستلو او غولولو څخه یې نجات ونه موند.

وَقَارُونَ وَفِرْعَوْنَ وَهَامَانَ ۖ وَلَقَدْ جَاءَهُم مُّوسَىٰ بِالْبَيِّنَاتِ فَاسْتَكْبَرُوا فِي الْأَرْضِ وَمَا كَانُوا سَابِقِينَ ﴿٣٩﴾

او (هلاک کړي مو وو) قارون او فرعون او (وزیر یې) هامان، او خامخا په تحقیق راغلی وو دوی ته موسی په معجزاتو ښکاره وو سره، پس تکبّر وکړ دوی په ځمکه (د مصر) کې، او نه وو دوی ړومبی کیدونکي (له حکم او عذابه ځمونږ).

تفسیر: یعنې سره له دې نه چې د قدرت ښکاره معجزات یې ولیده، بیا هم د الله تعالی په مخ کې یې خپله غاړه کښېښښوده، او له کبره او غروره او لویي څخه لږ څه هم راښکته نشول.

بالآخره نتیجه یې څه شوه؟ آیا دوی د خپلې دغې لویي او مشرتوب له سببه له عذابه څخه نجات وموند، یا «العیاذ بالله» الله تعالی یې پخپلو عذابونو کې ستړی او ستومان کړ؟.

فَكُلًّا أَخَذْنَا بِذَنبِهِ ۖ فَمِنْهُم مَّنْ أَرْسَلْنَا عَلَيْهِ حَاصِبًا وَمِنْهُم مَّنْ أَخَذَتْهُ الصَّيْحَةُ وَمِنْهُم مَّنْ خَسَفْنَا بِهِ الْأَرْضَ وَمِنْهُم مَّنْ أَغْرَقْنَا ۚ

پس هر یو له دغو مذکورینو ونیول مونږ په (سبب) د ګناه خپلې یې، پس ځینې د دوی هغه څوک دي چې ولېږل مونږ پرې سخت (کاڼي وروونکی) باد، او ځینې له دوی هغه څوک دي چې ونیول دوی چغې (چې زړونه یې وچاودل)، او ځینې له دوی هغه څوک دي چې ښکته ننه ایست مونږ دوی په ځمکه کې، او ځینې له دوی هغه څوک دي چې غرق کړل مونږ دوی (په اوبو کې).

تفسیر: یعنې له دوی څخه هر یوه ته سم د دوی له جرمه سزا ورکړه شوه، پس ځینې د دوی هغه څوک دي چې ولېږل مونږ پرې سخت کاڼي وروونکی باد، دغه د لوط علیه السلام قوم دی، ځینو عادیان هم په دوی کې داخل کړي دي، او ځینې له دوی هغه څوک دي چې ونیوه دوی چغې او زړه یې وچاود، دغه ثمودیان وو او اهل المدین ورسره، او ځینې له دوی هغه څوک دي چې راپورته کړه مونږ ځمکه پر دوی باندې، او په کې ډوب مو کړ، یعنې قارون لکه چې د «القصص» په سورت کې تېر شو، او ځینې له دوی هغه څوک دي چې غرق کړل مونږ دوی په اوبو کې، دغه فرعون او هامان او قبطیان دي، او ځینو د نوح علیه السلام قوم هم په دوی کې داخل کړی دی.

وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيَظْلِمَهُمْ وَلَٰكِن كَانُوا أَنفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ ﴿٤٠﴾

او نه وو الله چې ظلم یې کړی وی پر هغو، ولیکن وو دوی پر ځانونو خپلو به یې ظلم کاوه (په کفر او معصیت سره).

تفسیر: یعنې د الله تعالی شان داسې نه دی، چې کوم کار مخالف له عدله او انصافه یا بې موقعه وکړي، د الله تعالی لوی دربار له ګردو عیوبو او نقائصو او معایبو څخه په کلي ډول سره مبرأ او منزّه دی، ظلم خو هلته له سره متصور نه دی، هو ! پخپله بندګان پر خپلو ځانونو ظلم او تېری کوي، یعنې داسې اعمال ترې صادرېږي، چې د هغو نتیجه لامحاله د دوی په حق کې بده او خرابه ده.

مَثَلُ الَّذِيْنَ اتَّخَذُوْا مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ اَوْلِيَآءَ كَمَثَلِ الْعَنْكَبُوْتِ ۚ اِتَّخَذَتْ بَيْتًا ۗ وَ اِنَّ اَوْهَنَ الْبُيُوْتِ لَبَيْتُ الْعَنْكَبُوْتِ ۘ لَوْ كَانُوْا يَعْلَمُوْنَ ﴿۴۱﴾

مثل حال د هغو کسانو چې نيولي دي دوی بې له الله دوستان (معبودان) لکه مثل حال د عنکبوت غڼې جولاګي داسې دی چې ونيسي (جوړ کړي) يو کور (له تارونو خپلو)، او بېشکه ډېر ضعيف د ټولو کورونو خامخا کور د غڼې دی، که چېرې وئ دوی چې پوهېدلی (نو د غير الله عبادت به يې نه کاوه).

تفسير: يعنې کور د دې لپاره وي چې د انسانانو ځان او مال په هغه کې محفوظ، مصئون او مأمون وي، نو د غڼې (جولاګي) ځالې ته هيڅوک کور نشي ويلی، چې په ادنی يوه اهتزاز او خوځولو سره شکيږي، همدغه مثال د هغو کسانو دی چې ماسوا له الله څنې نور کسان د خپلو ځانونو لپاره معبودان نيسي، او هغوی د خپلو ځانونو لپاره نجات ورکوونکي محافظان ګڼي، حال دا چې بې د الله تعالی د ارادې او مشيته هيڅ يو فلاح او نجاح خارجي صورت نشي موندلی.

اِنَّ اللّٰهَ يَعْلَمُ مَا يَدْعُوْنَ مِنْ دُوْنِهٖ مِنْ شَيْءٍ ۗ وَ هُوَ الْعَزِيْزُ الْحَكِيْمُ ﴿۴۲﴾

بېشکه چې الله ته معلوم دي هر هغه چې بولي يې (عبادت يې کوي) دوی غير له الله له هر څيزه چې وي، او همدی دی ډېر غالب قوي (په انفاذ د احکامو) ډېر حکمت والا (چې هر کار په تدبير او مصلحت سره کوي).

تفسير: يعنې ممکن وو چې اوريدونکي تعجّب وکړي چې ګرد معبودان يې څرنګه په يوه څنځير کې سره وتړل، او هيڅ يو يې د دوی له منځه جلا او مستثنی ونه فرمايه، څينې بُتانو ته، څينې اور ته، څينې اوبو ته، څينې باد ته، څينې لمر او ستوريو ته، څينې انبياء يا پرښتو ته عبادت کوي، نو الله تعالی فرمايي چې: پاک الله ته دغه ګرد شيان معلوم او عيان دي، که د دوی له منځه يو تن هم د مستقل قدرت، قوّت او اختيار خاوند وی؛ نو الله تعالی د دغو ګردو (ټولو) نفي نه کوله، الله تعالی د هيچا رفاقت او ملګرتوب ته ضرورت نه لري، ځکه چې ډېر زبردست زوررور ذات دی، له سره جرګو او مشورو ته حاجت نه لري، ولې چې مطلق حکيم دی.

وَ تِلْكَ الْاَمْثَالُ نَضْرِبُهَا لِلنَّاسِ ۚ وَ مَا يَعْقِلُهَاۤ اِلَّا الْعٰلِمُوْنَ ﴿۴۳﴾

او دغه مذکوره مثالونه (په قرآن کې) بيانوو مونږ لپاره د خلقو، او نه پوهيږي پر دغو (مثالونو) مګر هغه پوهندګان (چې ښخ د خبرې راسپړي).

تفسير: يعنې د مکې معظمې مشرکينو به ويل چې: الله تعالی د غڼې جولاګي او د مچانو او د نورو حقيرو او سپکو شيانو مثالونه بيان فرمايي، چې د ده له عظمته سره منافي دي؛ نو د دغه جواب ورکوي چې دغسې مثالونه د خپل موقع په لحاظ نهايت موزون او پر «ممثل له» په پوره ډول سره منطبق کيږي، مګر د داسې مثالونو پر مطلب يواځې پوهان په ښه ډول سره پوهيږي، جاهلان او ناپوهان او بې وقوفان کله پرې پوهېدی شي؟ د مثال انطباق د مثال ورکوونکي پر حيثيت نه ښايي چې وکړی شي، بلکه د هر هغه شي مثال چې ورکړی شوی دی؛ ښايي د هم هغه حيثيت ته وکتلی شي، که هغه حقير او کمزور وي؛ نو ښايي چې تمثيل يې هم هغسې له حقيرو او کمزورو شيانو څخه وي، د مثال ورکوونکي عظمت له ده سره بيخي ارتباط او تعلّق نه لري.

خَلَقَ اللّٰهُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ بِالْحَقِّ

پیدا کړي دي الله اسمانونه او ځمکه په حق سره (څرنګه چې مناسب وو).

تفسیر: یعنې په نهایت حکمت سره یې جوړ کړ، او بېکاره یې نه دي جوړ کړي.

اِنَّ فِىْ ذٰلِكَ لَاٰيَةً لِّلْمُؤْمِنِيْنَ ﴿۴۴﴾

بېشکه په دغه (تخلیق یا تمثیل) کې خامخا لوی دلیل (د قدرت) دی لپاره د مؤمنانو (چې همدوی پرې نفع اخلي).

تفسیر: یعنې کله چې الله تعالی اسمانونه او ځمکې یواځې جوړ کړي دي؛ نو په نورو وړو کیو وړو کیو کارونو کې به دی کله شریک، ملګري یا مددګار ته څه احتیاج لري؟ (معاذ الله) که ورته ضرورت وی؛ نو په هغو لویو لویو کارونو کې به وی.

اُتْلُ مَاۤ اُوْحِیَ اِلَیْكَ مِنَ الْكِتٰبِ وَاَقِمِ الصَّلٰوةَ ؕ اِنَّ الصَّلٰوةَ تَنْهٰى عَنِ الْفَحْشَآءِ وَالْمُنْكَرِ ؕ وَلَذِكْرُ اللّٰهِ اَكْبَرُ ؕ وَاللّٰهُ یَعْلَمُ مَا تَصْنَعُوْنَ ﴿۴۵﴾

ولوله (ای محمده !) هغه چې وحي کړی شوې ده تاته له کتاب نه، او قائموه (سم اداء کوه سره له ټولو حقوقو) لمونځ، بېشکه لمونځ منع کوي (لمونځ کوونکي) له بې حیایی او له بدکار څخه، او خامخا یادول د الله ډېر لوی دي، او الله ته معلوم دي هر هغه چې کوئ یې تاسې.

تفسیر: یعنې د لوی قرآن تل تلاوت کوه ! څو چې زړه دې مضبوط او قوي شي، او د تلاوت اجر او ثواب بېل در په برخه شي، د لمانځه په سبب د بدیو نه منع کېدل دوه معنی ګاني لري: یوه د تسبّب په طریقه، یعنې الله تعالی په لمانځه کې داسې خاصیت او تأثیر ایښی دی، چې لمونځ کوونکی له ګناهونو او بدیو څخه ساتي، لکه چې د کومې دوا استعمال تبه او نور امراض له سرې شکوي، او نه یې پرېږدي چې پرې راشي، په دغه صورت کې ښایي په یاد یې ولرئ چې د دوا لپاره دغه امر ضرور نه دی، چې هغه یواځې یو خوراک د ناروغتیا د لرې کولو لپاره کافي شي، ځینې دواګانې په خاص مقدار سره تر یوې مودې پورې په لازمي ډول خوړل کیږي، نو وروسته بیا دوا خپل تأثیر ښکاره کوي، مشروط په دې چې رنځور کوم داسې شی استعمال نه کړي چې د دې دوا له خاصیت سره منافي وي.

بله معنی یې داسې کېدی شي چې له بدیو څنې د لمانځه په برکت منع کېدل ښایي د اقتضاء په ډول وي، یعنې د لمانځه هر یو هیئت او د ده د هر یو ذکر مقتضي دی، هغه انسان چې همدا اوس د الله تعالی په دربار کې د خپل عُبودیت، اطاعت، خُشوع، خضوع او تذلّل او د الله تعالی د الوهیت، ربوبیت، مالك الملكوتیت اظهار او اقرار کړی دی؛ نو اوس له لمانځه وروسته او له مسجد نه د باندې هم په هم هغه خپل عهد او پیمان باندې ټینګ ولاړ وي، او بد عهدي او شرارت دې نه کوي، او د هغه لوی ذات له احکامو څخه دې منحرف نشي، ګواکې د لمانځه هره یوه اداء، لمونځ کوونکي ته په پنځو وختونو کې داسې حکم ورکوي چې: ای د عبودیت او بندګۍ مدعي ! تاته ښایي چې په رښتیا سره د عابدانو او د الله تعالی د خاصو بندګانو په شان اعمال او افعال ولرئ ! ځکه چې لمونځ د حال په ژبه سره له تانه غواړي چې د شرارت او سرکشۍ او بې حیایی څخه په څنګ شه !.

هو ! دغه دې واضح وي چې د هر لمانځه د نهي او منع کولو درجه به هم هغومره وي، چې د هغه په اداء کولو کې د الله تعالی له یاده لمونځ کوونکی غافل نه وي، ځکه چې لمونځ تش د څو ځلې پاڅېدلو او کېناستلو نوم نه دی، له

ټولو څخه لوی شی په لمانځه کې دا دی چې د الله تعالی قدرت، عظمت، کمال او جلال مستحضر وي، او خپله ژبه او زړه سره موافق وي، هغومره به د ده زړه د لمانځه د منع کولو غږ اوري، او په هم هغه اندازه دغسې لمونځ د منهیاتو په مخنیوي کې مؤثر ثابتیږي.

﴿وَلَذِكْرُ اللّٰهِ اَكْبَرُ﴾ «او خامخا ذکر یادول د الله تعالی ډېر لوی دي»، یعني لمونځ به له بدیو څخې ولې انسان نه منع کوي؛ کله چې هغه د الله تعالی د یادولو ډېر ښه صورت دی، لکه چې الله تعالی وایي: ﴿وَاَقِمِ الصَّلٰوةَ لِذِكْرِيْ﴾ د طه سورت اوله رکوع»، او د الله تعالی یاد ډېر لوی شی دی، دغه د الله تعالی ذکر هغه مقدّس شی دی، چې هغه ته د لمانځه جهاد او د ګردو عباداتو روح ویلی شو، که د الله تعالی ذکر نه وي؛ نو عبادت به څه وی؟ یو بې روحه جسد او بې معنی لفظ به وی، د ابوالدرداء رضي الله تعالی عنه او د نورو احادیثو په لحاظ عالمانو هم دغسې فیصله کړېده چې له ذکر الله (د الله تعالی یاد) څخه بل کوم لوی عبادت نشته، اصلي فضیلت هم ده لره دی.

بنده لره ښایي چې هیڅ وخت د الله تعالی له ذکر او فکر نه غافل نشي، بالخاصه په کوم وخت کې چې کومې بدئ ته یې میلان پیدا شي؛ نو فورا ښایي د الله تعالی عظمت او جلال ورياد کړي، او له هغې منع شي، په قرآن او حدیث کې راغلي دي: څه وخت چې بنده خپل الله یادوي؛ نو الله تعالی هم دی یادوي.

وَلَا تُجَادِلُوْٓا اَهْلَ الْكِتٰبِ اِلَّا بِالَّتِيْ هِيَ اَحْسَنُ ۖ اِلَّا الَّذِيْنَ ظَلَمُوْا مِنْهُمْ

او جګړه مه کوئ تاسې (ای مؤمنانو) له کتابیانو سره مګر په هغه (خصلت) سره چې هغه ډېر ښه وي، مګر هغه کسان چې ظلم یې وکړ له دوی څخې (نو ورسره په توری مجادله کوئ).

تفسیر: یعنې د مشرکانو دین له اساسه غلطه دی، د کتابیانو دین اصلاً حق او رښتیا وو، نو له کتابیانو سره د مشرکانو په شان جګړه مه کوئ ! چې له بېخه د هغوی خبرې باطلې او پرې کړئ، بلکه په نرمی، صبر او تحمّل سره په ضروري خبرو باندې دوی وپوهوئ !، هو ! هغه کسان چې د دوی له منځه ښکاره بې انصافي، ظلم، عناد او سرتمبګي کوي؛ له هغوی سره په مناسب صورت د سختي او تشدد معامله کولی شئ، او له دې نه وروسته دوی په سزا هم رسولی شئ !.

وَقُوْلُوْٓا اٰمَنَّا بِالَّذِيْٓ اُنْزِلَ اِلَيْنَا وَاُنْزِلَ اِلَيْكُمْ

او ووایئ تاسې چې ایمان راوړی دی مونږ په هغه (قرآن) چې نازل کړی شوی دی مونږ ته، او (په هغه کتابونو چې) نازل کړی شوي دي تاسې ته.

تفسیر: یعنې لکه څنګه چې مونږ په عظیم الشأن قرآن ایمان راوړی دی، په دې مو هم ایمان راوړی دی، چې الله تعالی ستاسې د هدایت لپاره موسی او عیسی او نورو انبیاوو علیهم السلام ته چې کوم کتابونه او احکام لیږلي دي؛ هغه ګرد حق او رښتیا دي، او د هغو یو حرف هم غلط نه وو، که څه هم اوس هغه اسماني کتابونه په خپل هم هغه اصلي صورت او حقیقت ستاسې په لاسونو کې نه دي پاتې.

وَاِلٰهُنَا وَاِلٰهُكُمْ وَاحِدٌ وَّنَحْنُ لَهٗ مُسْلِمُوْنَ ﴿۴۶﴾

او الله څمونږ او الله ستاسې یو دی، او مونږ خاص الله ته غاړه اېښودونکي (موحدان) یو.

تفسیر: یعنې څمونږ او ستاسې اصلي معبود یو دی، یواځې دغومره فرق په منځ کې شته، چې مونږ یواځې د هم هغه الله تعالی په حکم عمل کوو، او تاسې له هغه څخه لرې شوي یئ، او نورو ته مو هم د الوهیت حقوق او اختیارات ور کړي، مثلاً عُزیر یا احبارو او رهبانانو ته، سربېره په دې مونږ د الله تعالی ګرد احکام ومنل، او د ده د ګردو انبیاوو او کتابونو

تصديق مو وکړ، او په حقه او ربښتيا سره يې منو، او د ده د وروستي حکم په مقابل کې مو غاړه کېښوده، او تاسې ځينې ومنل، او ځينې مو ونه منل، او له وروستي تصديق څخه بيخي منکر شوئ.

﴿وَكَذٰلِكَ أَنْزَلْنَآ إِلَيْكَ الْكِتٰبَ ۚ فَالَّذِيْنَ اٰتَيْنٰهُمُ الْكِتٰبَ يُؤْمِنُوْنَ بِهٖ ۚ وَمِنْ هٰٓؤُلَآءِ مَنْ يُّؤْمِنُ بِهٖ ۚ﴾

او همداسې (چې نازل کړي وو مونږ په نورو انبياوو کتابونه) نازل کړی دی مونږ په تا کتاب (قرآن)، پس هغه کسان چې ور کړی دی مونږ دوی ته کتاب (تورات)؛ ايمان راوړي دوی په دې (قرآن)، او ځينې له دغو (عربو او نورو څخه) هغه څوک دي چې ايمان راوړي په دې.

تفسير: هم هغسې چې د پخوانيو انبياوو صحيفې او کتابونه په يوه پسې به بل نازلېده؛ همداسې په نبي آخر الزمان همدغه لاځواب مقدس کتاب نازل شوی دی؛ نو تاسې د هغه له منلو څخه ولې دومره انکار کوئ؟.

﴿وَمَا يَجْحَدُ بِاٰيٰتِنَآ إِلَّا الْكٰفِرُوْنَ ﴿٤٧﴾﴾

او نه منکريږي په آيتونو ځمونږ مګر کافران.

تفسير: يعنې هغه کتابيان چې د خپلو حقاني کتابونو په مفهوم او مدلول په ښه شان سره پوهېدلي دي؛ هغوی به دغه قرآن هم ومني، او انصافاً هم ښايي چې ويې مني، لکه چې له هغوی ځينې هغه کسان چې منصفان دي، هغوی د ده صداقت د زړه له کومې نه يواځې کتابيان بلکه د عربو ځينې خلق هم چې په پخوانيو کتابونو بيخي نه پوهيږي؛ دغه قرآن هم مني، په حقيقت کې د عظيم الشأن قرآن د صداقت دلائل دومره روښانه دي چې له حق پټوونکو او نه منونکو خلقو نه پرته بل هيڅوک د ده له صداقت او منلو نشي منکر بدی.

﴿وَمَا كُنْتَ تَتْلُوْا مِنْ قَبْلِهٖ مِنْ كِتٰبٍ وَّلَا تَخُطُّهٗ بِيَمِيْنِكَ إِذًا لَّارْتَابَ الْمُبْطِلُوْنَ ﴿٤٨﴾﴾

او نه وې ته (ای محمده !) چې لوست به تا پخوا له دې قرآن څخه کوم کتاب (له پخوانيو کتابونو نه)، او نه به دې ليکه دغه (کتاب) په ښي لاس خپل، (او که چېرې وی ته ليکونکی، لوستونکی)؛ نو هلته به خامخا شک کاوه باطلوونکو (خلکو).

تفسير: د قرآن له نزول څخه پخوا د رسول الله صلی الله عليه وسلم څلويښت کاله په همدغو مکيانو کې تېر شول، ټول په دې پوهيږي او خبر دي چې په دغو څلويښتو کلونو کې محمد صلی الله عليه وسلم هيڅ يو معلم او استاذ ته نه دی ناست، نه يې کوم کتاب لوستی دی، او نه يې په خپل مبارک لاس کې قلم اخيستی دی، که داسې وی؛ نو امکان يې درلود چې دغو باطل ويونکو به داسې شُبهې او تصوّر کاوه چې ممکن محمد صلی الله عليه وسلم به ټول پخواني کتابونه لوستي وي، او د هغو له منځه به يې ځينې ياداشتونه او اقتباسات کړي وي، او بيا به يې هغه ورو ورو په خپل عبارت او سبک سره جوړ کړي وي، چې اوس يې خلقو ته اوروي، که څه هم په هغه تقدير سره به هم داسې ادعاء غلطه وه، ځکه چې هيڅ يو ليکونکی او لوستونکی انسان لا څه بلکه که د ټولې دنيا علماء او فضلاء سره راټول شي، او د ګردو مخلوقاتو قوّت په دغه لاره کې صرف شي؛ خو بيا هم دوی داسې يو بې مثاله کتاب نشي جوړولی، خو سره د هغه هم دروغجنانو ته د خبرو جوړولو يوه زمينه په لاس ورتله، ليکن کله چې د محمد صلی الله عليه وسلم امينتوب له مسلّماتو او منل شوو خبرو څخه دی؛ نو د دغې سطحي شبهې بيخ هم وويستل شو، خو سره له دې هم ضد کوونکو او معاندينو له خپلو دروغو پلمو او چټې خبرو خوله ونه تړله، لکه چې داسې به يې ويل: ﴿وَقَالُوْٓا أَسَاطِيْرُ الْأَوَّلِيْنَ اكْتَتَبَهَا فَهِيَ تُمْلٰى عَلَيْهِ بُكْرَةً وَّأَصِيْلًا﴾ (۱۸ جزء د «الفرقان» سورت اوله رکوع، (۵) آيت).

بَلْ هُوَ اٰيٰتٌۢ بَيِّنٰتٌ فِيْ صُدُوْرِ الَّذِيْنَ اُوْتُوا الْعِلْمَ ؕ

بلکه دغه (قرآن) آیتونه دي ښکاره په سینو د هغو کسانو کې چې ورکړی شوی دی هغوی ته علم (فهم یعني مؤمنان چې یادوي یې).

تفسیر: یعني رسول الله صلی الله علیه وسلم له چا څخه لیکل او لوستل نه دي زده کړي، بلکه دغه وحي چې په ده نازلیږي؛ تل به بې د لیکلو سینه په سینه جاري پاتې وي، او د الله تعالی په فضل به د علماوو، فضلاوو، حفاظو، او قراؤو په سینو کې دده د الفاظو او معانیو حفاظت کیږي، نور اسماني کتابونه نه یادېدل او دغه کتاب یادیږي، او په حفظ سره ساتلی او باقي پاتې دی، لیکل پرې سربېره او علاوه دي (له موضح القرآن په لږ توضیح سره).

وَمَا يَجْحَدُ بِاٰيٰتِنَآ اِلَّا الظّٰلِمُوْنَ ﴿۴۹﴾

او نه منکریږي په آیتونو څمونږ (هیڅوک) مګر بې انصافان ظالمان.

تفسیر: یعني د بې انصافی علاج به څرنګه وکړی شي، که یو سړي له خپله ځانه سره داسې غوټه کړي وي، چې زه به له سره رښتیا خبره نه منم، او د ډېرو روښانو او څرګندو شیانو څخه به هم انکار کوم.

وَقَالُوْا لَوْلَآ اُنْزِلَ عَلَيْهِ اٰيٰتٌ مِّنْ رَّبِّهٖ ؕ قُلْ اِنَّمَا الْاٰيٰتُ عِنْدَ اللّٰهِ ؕ وَاِنَّمَآ اَنَا نَذِيْرٌ مُّبِيْنٌ ﴿۵۰﴾

او وایي (دغه د مکې کفار) چې ولې نه نازلولی شي په دغه (محمد) معجزې له (طرفه د) رب د ده، ووایه (ای محمده ! دوی ته) بېشکه همدا خبره ده چې معجزې (خاص) په نزد د الله دي، او بېشکه همدا خبره ده چې زه ویروونکی ښکاره یم (له جحیم څخه).

تفسیر: یعني دغه خبره څمونږ په واک او قبضه کې نه ده، چې کومه معجزه چې تاسې یې غواړئ؛ زه هم هغه معجزه تاسې ته دروښیم، او نه د کوم نبي تصدیق په دې خبرو څه ارتباط لري، زما کار او وظیفه دا ده: چې د بدی د بدو نتائجو څخه تاسې خبر کړم، او په ښکاره او صافو الفاظو کې تاسې ته د خیر او شر ګردې لارې دروښیم، که حق تعالی ځما د تصدیق لپاره څه معجزې هم تاسې ته ښيي؛ اختیار لري.

اَوَلَمْ يَكْفِهِمْ اَنَّآ اَنْزَلْنَا عَلَيْكَ الْكِتٰبَ يُتْلٰى عَلَيْهِمْ ؕ اِنَّ فِيْ ذٰلِكَ لَرَحْمَةً وَّذِكْرٰى لِقَوْمٍ يُّؤْمِنُوْنَ ﴿۵۱﴾

آیا نه دی کافي دوی ته (له جهته د معجزې دا چې) بېشکه مونږ نازل کړی دی مونږ په تا کتاب (قرآن) چې تل لوستل کیږي په دوی باندې، بېشکه چې په دې (کتاب باقي الی الأبد) کې خامخا رحمت مهرباني او ذکر پند دی لپاره د (هغه) قوم چې ایمان راوړي.

تفسیر: یعني آیا دغه معجزه نه ده کافي؟ له دغه کتاب نه چې تاسې ته یې د شپې او ورځې لولې او اوروي؛ بله معجزه به څه وي؟ آیا نه ګورئ چې د دې کتاب منونکو او تابعانو څرنګه عقل او پوهه پیدا کړې ده؟ او څنګه د الله تعالی له رحمته مستفید شوي دي؟.

قُلْ كَفٰى بِاللّٰهِ بَيْنِيْ وَبَيْنَكُمْ شَهِيْدًا ۚ يَعْلَمُ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ؕ

ووایه (ای محمده دوی ته) کافي دی الله ځما او ستاسې په منځ کې شاهد (په صدق ځما او تکذیب ستاسې)، چې ورمعلوم دي هر هغه شی چې په اسمانونو کې دی، او (هر هغه شی چې) په ځمکه کې دی.

تفسیر: یعنې د الله تعالی په ځمکه او د ده تر اسمان لاندې زه ښکاره او په څرګند ډول د رسالت دعوی کوم، چې هغه یې اوري او ګوري، بیا ورځ په ورځ ماته او ځما نورو ملګرو ته ترقي او پرمختګ راپه برخه کوي، او تعداد او شمېر مو را زیاتوي، او پرله پسې ډول ځما د دغې دعوی عملي تصدیق کوي، ځما په ژبه ځما په لاسونو د قدرت داسې خارق العاده معجزې څرګندېږي چې د هغو د مثل او نظیر له وړاندې کولو څخه ټول پیریان او انسانان عاجز دي، آیا ځما د صداقت لپاره د الله تعالی دغه شهادت کافي نه دی؟.

وَالَّذِينَ آمَنُوا بِالْبَاطِلِ وَكَفَرُوا بِاللَّهِ أُولَٰئِكَ هُمُ الْخَاسِرُونَ ﴿٥٢﴾

او هغه کسان چې ایمان یې راوړی دی په باطل او کافران شوي دي په الله؛ دغه کسان هم دوی زیانکاران دي.

تفسیر: د انسان لویه بدبختي او زیان دا دی چې دروغ خبره که څه هم وړه او په ښکاره ډول باطله هم وي؛ ژر مني، او رښتیا خبره که څه هم صافه او ښکاره او واضحه هم وي؛ نه یې مني، او ترې انکار کوي.

وَيَسْتَعْجِلُونَكَ بِالْعَذَابِ ۚ وَلَوْلَا أَجَلٌ مُسَمًّى لَجَاءَهُمُ الْعَذَابُ وَلَيَأْتِيَنَّهُمْ بَغْتَةً وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ﴿٥٣﴾

او تلوار کوي (دغه کفار) په تا په راتلو د عذاب، او که نه وی (هغه) نېټه ټاکلې (مقرر) شوې (لپاره د عذاب)؛ نو خامخا راغلی به وو دغو (ژر غوښتونکو) ته عذاب (سمدلاسه)، او خامخا به راشي دا عذاب دوی ته یو ناڅاپه حال دا چې دوی به نه وي خبر (د راتګ په وخت یې).

تفسیر: یعنې منکران وایي: که مونږ په ناحقه او باطله یو؛ نو په مونږ باندې ولې په همدې دنیا کې آفت او بلا نه نازلیږي؟ نو د دوی د دغې غوښتنې ځواب داسې ورکړ شو چې: که نه وی هغه نېټه ټاکلې شوې؛ نو خامخا به راغلی وو دغو ژر غوښتونکو ته عذاب سمدلاسه، او خامخا رابه شي دا عذاب دوی ته یو ناڅاپه حال دا چې دوی به نه وي خبر د راتګ په وخت یې، یعنې هر شی په خپل ټاکلي وخت کې راتلونکی دی، مه وارخطا کېږئ! تاسې هرومرو (خامخا) په هم هغه مطلوبه بـلا او آفت اخته کېدونکي یئ، شاه صاحب لیکي: «د دغه امّت عذاب همدغه وو چې د مسلمانانو په لاس قتل او قید شول، لکه د مکې معظمې په فتح کې ګرد مکیان بېخبره وو، چې محمّدي لښکر په دوی ورغی».

يَسْتَعْجِلُونَكَ بِالْعَذَابِ وَإِنَّ جَهَنَّمَ لَمُحِيطَةٌ بِالْكَافِرِينَ ﴿٥٤﴾ يَوْمَ يَغْشَاهُمُ الْعَذَابُ مِنْ فَوْقِهِمْ وَمِنْ تَحْتِ أَرْجُلِهِمْ وَيَقُولُ ذُوقُوا مَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٥٥﴾

تلوار کوي کفّار په تا په (راتلو) د عذاب (په دنیا کې) حال دا چې بېشکه دوزخ خامخا احاطه کوونکی دی په کافرانو. (یاده کړه ای محمده! هغه) ورځ چې لاندې به کړي دوی عذاب له پاسه د دوی، او له لاندې د پښو د دوی نه، او وبه وایي دوی ته الله: وڅکئ تاسې (خوند د سزا) د هغه (عمل) چې وئ تاسې چې کاوه به مو (په دنیا کې).

تفسیر: دلته به له عذاب څخه ښایي د آخرت عذاب مراد وي، لکه چې له ځواب څخه یې معلومیږي، دوی عذاب په دنیا کې غواړي، خو له مرګه وروسته د دغو ګردو خبرو حقایق دوی ته د سر په سترګو ورښکاره کیږي، او دوی به ګوري چې په څه شان به دوی د دوزخ په اور کې سوځي؟.

حدیث کې راغلي دي چې: د هغه مال به مار ګرځاوه شي، او د ده په غاړه کې به لکه غاړکۍ لویږي، او دی به له ستوني څخه نیسي او څیروي به یې، او داسې به ورته وایي چې: زه ستا مال یم، او زه ستا خزانه یم.

يٰعِبَادِيَ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْٓا اِنَّ اَرْضِيْ وَاسِعَةٌ فَاِيَّايَ فَاعْبُدُوْنِ ۝٥٦ كُلُّ نَفْسٍ ذَآئِقَةُ الْمَوْتِ ۫ ثُمَّ اِلَيْنَا تُرْجَعُوْنَ ۝٥٧

ای بندګانو ځما هغو چې ايمان يې راوړی دی (يعنې ای مؤمنانو !) بېشکه ځمکه ځما ارته ده (نو د وېرې له ځای نه د أمن ځای ته هجرت وکړئ !) پس خاص ما لره عبادت کوئ تاسې (په هر هغه ځای کې چې مأمون اوسئ ! دغه د مکې معظمې کفار که تاسې تکليفوي؛ نو د الله تعالی ځمکه خو تنګه نه ده، بل چېرې لاړ شئ او هلته د الله تعالی په عبادت مشغول شئ !). هر يو نفس (ژوندی) څکونکی د مرګ دی (يعنې خامخا مري) بيا (خاص) مونږ ته (په بعث بعد الموت سره) راوستل کيږئ (د جزاء لپاره).

تفسير: شاه صاحب ليکي: «کله چې کفارو په مکه معظمه کې ډېر زور او قوت د مسلمانانو په خلاف پيدا کړ؛ نو مسلمانانو ته حکم وشو چې هجرت وکړئ ! لکه چې د مسلمانانو اتيا يا درې اتيا کورنی حبشې ته لاړې، د همغه په نسبت دلته وايي چې: دغه د څو ورځو ژوندون هر چېرته چې ممکن وي؛ هم هغلته يې تېر کړئ ! بيا وروسته له هغه ګرد سره يو ځای کېدونکي يئ، او ماته راتلونکي يئ، په دغه سره مهاجرينو ته تسلي ورکړی شوه، څو په دوی د محمد رسول الله صلی الله عليه وسلم مفارقت او د وطن لرېوالی آسان شي، او د ډېرو زياتو تکليفونو او زحمتونو احساس ونه کړي».

وَالَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ لَنُبَوِّئَنَّهُمْ مِّنَ الْجَنَّةِ غُرَفًا تَجْرِيْ مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهٰرُ خٰلِدِيْنَ فِيْهَا ۭ نِعْمَ اَجْرُ الْعٰمِلِيْنَ ۝٥٨ الَّذِيْنَ صَبَرُوْا وَعَلٰي رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُوْنَ ۝٥٩

او (هغه) کسان چې ايمان يې راوړی دی او کړي يې دي ښه (عملونه)؛ خامخا ځای به ورکړو مونږ هرومرو دوی ته له جنته په جګو ماڼيو کې، چې بهيږي لاندې له (ونو او ماڼيو د) هغو ويالې (څلور)، حال دا چې تل به اوسيږي په دغو (ماڼيو کې)، ښه دی اجر د دغو عمل کوونکو. هغه (عاملان) چې صبر يې کړی (په طاعت او مصيبت او له معصيت نه) او (خاص) په رب خپل توکل کوي.

تفسير: يعنې هر څوک چې له صبر او استقلال سره سره د ايمان او اسلام په لاره ټينګ ثابت او قائم وي، او په پاک الله اعتماد او توکل وکړي، او خپل کور او کهول پرېږدي، او له خپل وطن څخه ووځي؛ نو دوی ته به د دغه وطن په بدل هغه بل وطن ور په برخه کيږي، او د دې ځای له کورونو څخه به ښه کورونه ورته ورکړل شي.

وَكَاَيِّنْ مِّنْ دَاۗبَّةٍ لَّا تَحْمِلُ رِزْقَهَا ڰ اَللّٰهُ يَرْزُقُهَا وَاِيَّاكُمْ ڮ وَهُوَ السَّمِيْعُ الْعَلِيْمُ ۝٦٠

او ډېر دي له خوځېدونکو (ذيروحو په ځمکه) چې نه پورته کوي دوی رزق خپل (له وجې د ضعف) الله رزق رسوي هغوی ته او تاسې ته هم، او همدی ښه اورېدونکی (د ټولو اقوالو) ښه پوه دی (په ټولو احوالو).

تفسير: په دغه سره يې د روزۍ له پلوه اطمينان او ډاډ راکړ، چې د زياترو ساکښانو په ځايونو کې د بلې ورځې خوراک او روزي نه وي، په نوې ورځې کې نورې روزي وررسيږي (موضح)، بيا نو هغه الله تعالی چې ساکښانو ته رزق، روزي رسوي، آيا خپلو وفادارو او خاصو بندګانو ته به يې نه رسوي؟ ! ښه وپوهېږئ چې حقيقي رزّاق خو هم هغه دی چې د ګردو خبرې اوري، د دوی د زړونو په اخلاص پوهيږي، د هر يوه ظاهر او باطن ده ته ښرګند او ښکاره دی، د هيڅا

زيار او خواري د ده په دربار کې بې ځايه نه پاتې کيږي، هغه خلق چې د الله تعالى په لاره کې خپل وطن پرېږدي؛ او محض لله وتلي وي؛ د دوی دغه هجرت له سره نه ضايع کيږي، دوی دې د معيشت د وسائلو او د سامان د ورلو چې له خپله ځانه سره يې يوسي؛ هيڅ فکر ونه کړي، ځومره ساکښان دي چې د دوی رزق روزي د دوی په شاګانو نه ده بار، او له خپلې روزۍ سره هر چېرې نه ګرځي، خو حقيقي رازق دوی ته هره ورځ رزق او روزي رسوي.

وَلَئِنْ سَأَلْتَهُمْ مَّنْ خَلَقَ السَّمٰوٰتِ وَالْأَرْضَ وَسَخَّرَ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ لَيَقُوْلُنَّ اللّٰهُ فَأَنّٰى يُؤْفَكُوْنَ ﴿۶۱﴾

او قسم دی که سوال وکړې ته له دوی نه (ای محمده ! داسې) چې چا پيدا کړي دي اسمانونه او ځمکه؟ او مسخر کړی دی لمر او سپوږمۍ؛ نو خامخا وايي (د مکې کفار چې) الله (پيدا کړي دي، له دغه اقراره سره سره) پس څرنګه دوی ګرځولی شي (له توحيد څخه).

اَللّٰهُ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَّشَآءُ مِنْ عِبَادِهٖ وَيَقْدِرُ لَهٗ ؕ إِنَّ اللّٰهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيْمٌ ﴿۶۲﴾

الله پراخوي رزق لپاره د هر هغه چا چې اراده وکړي (د پراخۍ يې) له بندګانو خپلو څخه، او تنګوي يې په ده (که اراده وکړي د تنګۍ يې) بېشکه چې الله په هر شي ښه عالم دی.

تفسير: يعني په مېچ او اندازه کوي يې، داسې نه چې بېخي يې نه ورکوي، بېشکه چې الله تعالى په هر شي باندې ښه عالم دی، يعني په دې باندې يواځې همدی عالم او خبر دی، چې چاته يې ورکړي؟ او څومره يې ورکړي؟.

وَلَئِنْ سَأَلْتَهُمْ مَّنْ نَّزَّلَ مِنَ السَّمَآءِ مَآءً فَأَحْيَا بِهِ الْأَرْضَ مِنْ بَعْدِ مَوْتِهَا لَيَقُوْلُنَّ اللّٰهُ ؕ قُلِ الْحَمْدُ لِلّٰهِ ؕ بَلْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْقِلُوْنَ ﴿۶۳﴾

او بيا قسم دی چې که سوال وکړې ته له دوی نه (ای محمده ! داسې) چې چا نازلې کړي دي (له طرفه) د اسمان څخه اوبه پس ژوندۍ کړې يې ده په دې اوبو سره ځمکه پس له مرګه (او وچوالي) د دې؟ نو خامخا وايي دوی چې: الله (نازلې کړې دي، نو له دغه اقرار سره سره ولې شريک ورته پيدا کوي؟) ووايه (ای محمده !) ټوله ثناء الله ته ده، بلکه زياتره د دوی نه لري عقل (ځکه د دوی اقوال تناقض لري).

تفسير: يعني باران هم په هر چا او هر ځای يو برابر نه اوري، همداسې د حال او احوال په بدلولو کې هم دومره ځنډ او ډيل نه پيښيږي، يا کله الله په لږ وخت کې خوار او غريب غني او شتمن ګرځوي.

وَمَا هٰذِهِ الْحَيٰوةُ الدُّنْيَآ إِلَّا لَهْوٌ وَّلَعِبٌ ؕ وَإِنَّ الدَّارَ الْاٰخِرَةَ لَهِيَ الْحَيَوَانُ ۘ لَوْ كَانُوْا يَعْلَمُوْنَ ﴿۶۴﴾

او نه دی دغه ژوندون د دنيا مګر عبث او لوبې دي، او بېشکه چې دار، آخرت خامخا هم هغه دی واقعي حيات (او ژوندون) که چېرې وی دوی چې پوهېدلی (نو نه به يې غوره کوله دنيا پـه آخرت).

تفسير: يعني انسان ته ښايي چې د دې دنيا په څو ورځني ژوندون کې زياتره د آخرت په فکـر کـې اوسي، ځکه چې اصلي او دائمي ژوندون هم هغه دی، نه ښايي چې څوک د دنيا په لوبو او تماشو کې ډوب او د آخرت له فکر او ياد څخه بيخي غافل شي، بلکه د دې دنيا په ژوندون کې ښايي د هغې دنيا لپاره تياری وکړي، او د عقبی د سفر لپاره ځان ته توښه برابره کړي.

فَإِذَا رَكِبُوا فِي الْفُلْكِ دَعَوُا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ فَلَمَّا نَجَّاهُمْ إِلَى الْبَرِّ إِذَا هُمْ يُشْرِكُونَ ﴿٦٥﴾ لِيَكْفُرُوا بِمَا آتَيْنَاهُمْ وَلِيَتَمَتَّعُوا فَسَوْفَ يَعْلَمُونَ ﴿٦٦﴾

پس هر کله چې سپاره شي دوی په بېړۍ کې؛ نو بولي دوی (هلته یوائې) الله په داسې حال کې چې خالص کوونکي وي دوی دغه (الله) ته دین خپل، پس هر کله چې نجات ورکړي (الله) دوی ته وچې ته؛ ناڅاپه دوی بیا شریکان نیسي له الله سره (لکه پخوا). لپاره د دې چې کافران منکران شي دوی په هغه نعمت چې ورکړی وو مونږ دوی ته او چې ګټه (فائده) واخلي دوی، پس ژر به پوه شي دوی (په عاقبت د کار خپل).

تفسیر: یعنې لازم خو داسې وو چې انسان په دنیوي عیش او عشرت کې په دې اندازه اخته او مشغول نشي؛ چې د الله تعالی او د عقبی له یاده بیخي غافل شي، لیکن د خلقو دا عادت دی هر کله چې د دوی جهاز یا بېړۍ طوفاني شي؛ نو په ډېر اخلاص او پوره عقیدې سره پاک الله یادوي، بیا څه وخت چې هغه آفت او مصیبت د دوی څخه لرې شي، او صحیح او سلامت په وچه کې قدم کېږدي؛ نو د الله تعالی هغه ګرد انعامونه او احسانونه هیروي، بیا د هم هغو باطلو معبودانو په عبادت او صفت لګیا کېږي، ګواکې مطلب دا شو چې د الله تعالی د نعمتونو ناشکري او کفران کوي، او په دنیوي خوندونو او چرچو کې مشغولېږي، خیر دی، دوی دې څو ورځې نور هم د خپل زړه دغه هوسونه او ارمانونه وباسي، هغه وخت ډېر نژدې دی چې دوی ته دغه خبره روښانه او ښکاره شي، چې د دغه بغاوت، شرارت احسان هېرول د نعمت کفران او د نورو ګناهونو نتایج به څرنګه وي؟.

أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّا جَعَلْنَا حَرَمًا آمِنًا وَيُتَخَطَّفُ النَّاسُ مِنْ حَوْلِهِمْ أَفَبِالْبَاطِلِ يُؤْمِنُونَ وَبِنِعْمَةِ اللَّهِ يَكْفُرُونَ ﴿٦٧﴾

آیا نهویني (نه پوهېږي) چې بېشکه مونږ ګرځولی مو دی (دا مکه) حرم امن ورکوونکی حال دا چې چور کېږي (تښتولی کېږي) نور خلق له چاپېره د دوی، آیا پس په باطلو معبودانو ایمان راوړي دوی او په نعمت د الله (چې حرم کې اوسېدل او امن دی) کافران کېږي.

تفسیر: د مکې معظمې خلق د بیت الله په برکت د دښمنانو د تیري او ضرر څخه محفوظ وو، حال دا چې نور د عربستان په ګردو ځایونو کې د فتنې، فساد، جدال، قتال، جنګ او جنجال بازارونه تاوده وو، نو دوی د باطلو معبودانو په دروغو احسان مني، مګر د پاک الله دغه واضح او ښکاره احسان نه مني.

وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرَىٰ عَلَى اللَّهِ كَذِبًا أَوْ كَذَّبَ بِالْحَقِّ لَمَّا جَاءَهُ أَلَيْسَ فِي جَهَنَّمَ مَثْوًى لِلْكَافِرِينَ ﴿٦٨﴾

او څوک دی ډېر ظالم له هغه چا چې له ځانه وتړي په الله دروغ (چې بې حجّته ورته شریک نیسي) یا تکذیب وکړي د حق (رسول او قرآن) کله چې راشي هغه ده ته (بلکه له ده نه ډېر ظالم نشته)، آیا نشته (بلکه شته) په دوزخ کې ځای د هستوګنې لپاره د کافرانو.

تفسیر: یعنې له ګردو څنې لوی ظلم او ناانصافي دا ده چې بل کوم مخلوق د دې لوی خالق شریک وګرځول شي، یا پاک الله ته د داسې خبرو نسبت وکړی شي چې د الوهیت له شان او عظمت سره وړ او لایق نه وي، یا د هغو انبیاوو په تکذیب او دروغجن شمېرلو لاس پورې کړي چې د رب العزّت له جانبه یې دیانت او صداقت راوړی وي، آیا دغو

ظالمانو ته نه ده معلومه چې د منکرانو د هستوګنې ځای دوزخ دی، چې په داسې بېباکی او بېحیایی سره د عقل او انصاف په مرئ چاړه کاږي.

وَالَّذِينَ جَٰهَدُوا۟ فِينَا لَنَهْدِيَنَّهُمْ سُبُلَنَا ۚ

او هر چې هغه کسان چې کوښښ کوي تل په (دین د) مونږ کې؛ خامخا وبه ښیو خامخا دوی ته لارې خپلې.

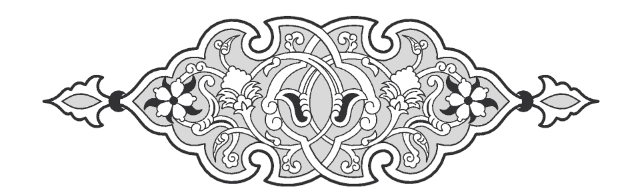
تفسیر: یعنې هغه کسان چې یوائې د الله تعالی لپاره محنتونه کوي، او تکلیفونه ګالي، او په راز راز مجاهداتو کې مشغول او لګیا وي؛ الله تعالی دوی ته د بصیرت یوه خاصه رڼا او نور ور په برخه کوي، او د طاعت توفیق ورته په برخه کوي.

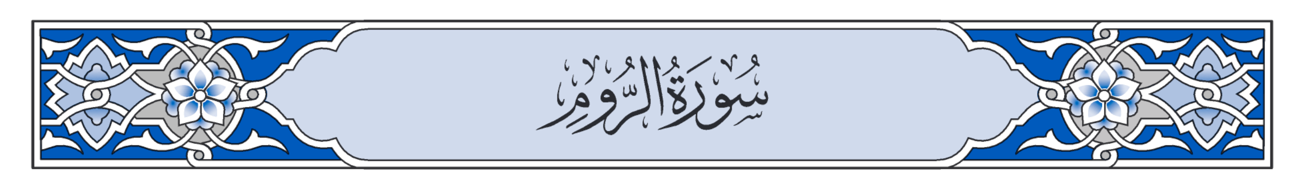
وَإِنَّ ٱللَّهَ لَمَعَ ٱلْمُحْسِنِينَ ﴿٦٩﴾

او بېشکه الله خامخا له نیکوکارانو سره دی (په مرسته کې).

تفسیر: یعنې د الله تعالی حمایت او مرسته د نیکي کوونکو سره وي.

تمّت سورة العنکبوت بفضل الله تعالی، فلله الحمدُ والمنّة.

«د (الروم) سورت مکي دی، پرته د (۱۷) آیت چې مدني دی، (۶۰) آیتونه او (۶) رکوع لري، په تلاوت کې (۳۰) او په نزول کې (۸۴) سورت دی، وروسته د «الانشقاق» له سورت څخه نازل شوی دی».

بِسْــــــــمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ۝

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

الٓمّٓ۝ غُلِبَتِ الرُّوْمُ۝ فِيْٓ اَدْنَى الْاَرْضِ

مغلوب کړی شو (اهل د) روم په متّصله (نژدې) ځمکه کې.

تفسير: له ﴿اَدْنَى الْاَرْضِ﴾ لګېدلي ځمکي يا رانژدې ځمکي څخه مراد د «أذرعات» او «بصرى» په منځ کې سيمه ده، چې د شام په سرحد د حجاز سره نښتي او معظمې مکې ته نژدې پرته ده، يا به ترې فلسطين مراد وي، چې د روميانو ملك نژدې وو، يا به د «ابن عمر جزيره» مراد وي، چې «فارس» ته ډېره نژدې پرته ده، ابن حجر د ړومبني قول تصحيح کړې ده، والله أعلم.

وَهُمْ مِّنْۢ بَعْدِ غَلَبِهِمْ سَيَغْلِبُوْنَ۝ فِيْ بِضْعِ سِنِيْنَ ۬ۗ

او دغه (روميان به) وروسته له دغه مغلوبيت د دوی ژر به بيا غالب شي (په پارسيانو). په څو کلونو کې.

تفسير: يعنې د نهو کلونو په منځ کې به روميان غالب شي، ځکه چې په لُغت او حديث کې د «بضع» اطلاق له دريو څخه تر نهو پورې شوی دی، واقعه داسې ده: د دغې زمانې دوه لوی سلطنتونه «فارس» او«روم» له ډېرو کلونو را په دېخوا په خپلو منځونو کې سره په جنګ اخته وو، مکيانو ته د روم او د فارس د جنګونو په متعلق خبرونه او اطلاعات ورسېدل، په دغه وخت کې د نبي کريم د نبوي دعوې او اسلامي تحريك، د دغوخلقو په زړونو کې د جنګي خبرونو سره يوه خاصه علاقه پيدا کړې وه، د فارس مجوسي آتش پرستانو د مکې معظمې له بُت پرستانو سره يو ځانته علاقه او ارتباط درلود، او هغوی به يې د مذهب له مخې خپل بلل، او د روم نصرانيانو به د اهل الکتاب توب لامله د مسلمانانو لږ تر لږه د هغو د نژدې دوستانو په منزله ګڼل کېدل، کله چې به د فارسيانو د غلبې خبر راورسېد؛ نو د مکې معظمې مشرکانو به خوشالي کوله، او په هغه سره به يې د مسلمانانو په مقابل کې په خپله غلبه او برې باندې فال نيوه، او پخپلو زړونو کې به يې د ډېرو ښو توقّعاتو اميدونه تړل، مسلمانانو ته به هم بالطبع صدمه رسېدله، چې ولې عيسايي اهل کتاب د آتش پرستو مجوسانو په مقابل کې مغلوب شول؟ چې مونږ دلته د دغو مشرکانو د طعنو او پيغورونو مورد ګرځېدلي يو، بالآخر د خسرو پرويز (ثاني کيخسرو) په عهد کې فارسيانو روميانو ته ډېره سخته ماتې ورکړه، شام، مصر او وړو کې ايشيا او نور ډېر ممالك د روم د قيصر (هرقل) له لاسه ووتل، او په خپله دی د فارس د لښکرو له لاسه په (قسطنطنيه) کې کلابند او محصور شو، ظاهرًا هيڅ يو داسې وسايل او وسايط په نظر نه راتلل چې د هغه په اثر به بيا روميان په خپلو پښو درېدل، او د فارسيانو د دغه برې او تسلط څخه به يې خپل ځانونه بچ کول، چې د دغو حالاتو او اوضاعو د ليدلو څخه به د مکې معظمې مشرکان ډېر خوښ او خوشالېدل، او مسلمانان به يې ځورول، تر دې پورې چې ځينو له

مشر کینو څخه ابوبکر الصدیق رضي الله تعالی عنه ته وویل چې: «نن څمونږ ایراني وروڼو ستاسې رومي وورنو ته ماتې ورکړه، او محوه یې کړل، سبا به مونږ تاسې ته هم داسې ماتې درکړو، او له منځه به مو لرې کړو»، په دغه وخت کې عظیم الشأن قرآن د ظاهري اسبابو د سلسلې څخه بيخي مخالف داسې يو عام اعلان وکړ چې: «بېشکه نن ورځ روميان د فارسيانو له لاسه مغلوب شوي دي، ليکن د نهو کلونو په موده کې به بيا روميان په فارسيانو غالب، منصور او بريالي کيږي»، د دغو وړاندوينو په اساس ابو بکر الصديق رضي الله تعالى عنه له ځينو مشرکينو سره شرط وتړه، تر دغه وخته پورې داسې شرط تړل نه وو حرام شوي: «که تر دومره کلونو پورې روميان بريالي نشول؛ نو زه به سل اوښان تاسې ته درکړم، که نه تاسې به همدومره اوښان ماته راکوئ !»، په ابتداء کې ابوبکر الصديق رضي الله تعالى عنه له خپلې رايې سره سم د (بضع سنين) ميعاد لږ څه ټاکلی وو، بيا يې د نبي کريم صلى الله عليه وسلم په ارشاد (بضع) په لغوي مدلول يعنې په نهو کلونو معاهده وتړله، دلته د روم هرقل د خپل له لاسه تللي اقتدار او وقار د اعادې په نسبت ترتيبات ونيول، او په اقداماتو يې لاس پورې کړ.

د الله تعالى شان او قُدرت ته وګورئ چې د قرآن له دغو وړاندوينو سره سم برابر د نهو کلونو په موده کې يعنې له هجرت څخه يو کال وروسته عينًا د بدر په ورځ کې څه وخت چې مسلمانانو ته د پاك الله په فضل پر مشرکانو ښکاره فتح او برى حاصل شو، او په خوشالى او خوښۍ کې وو؛ د دغه خبر له اورېدلو څخه لا خوښ او خوشاله شول، چې د روم کتابيانو ته هم الله تعالى پر پارسي مجوسيانو برى او فتح ورکړه، په دغه ضمن کې د مکې شريفې مشرکين لا سپك او ذليل شول، د عظيم الشأن قرآن د دغې محيّر العقولې وړاندوينې د صداقت له مخې ډېر کسان په اسلام مشرّف شول، او ابو بکر صديق خپل هغه سل اوښان د مکې د مشرکانو څخه واخيستل، چې د رسول الله صلى الله عليه وسلم له ارشاد سره سم خيرات کړل شول، فلله الحمد على نعمائه وآلائه الباهرة.

لِلّٰهِ الْاَمْرُ مِنْ قَبْلُ وَمِنْۢ بَعْدُ ؕ

خاص الله ته دى حکم امر پخوا (له دې نه چې پارس په روم باندې برى ومومي) او ورسته (له دې نه چې روم پر پارس غلبه ومومي، او امر يې تل نافذ دى).

تفسير: يعنې ړومبى د پارسيانو غالبول او د روميانو مغلوبول، او بيا دغه اوضاع په بل مخ اړول دغه ټول امور د الله تعالى په قبضه او اختيار کې دي، او يواځې په هم دغومره خبرې سره د کوم قوم د مقبوليت او مردوديت فيصله نشي کېدى: ﴿وَتِلْكَ الْاَيَّامُ نُدَاوِلُهَا بَيْنَ النَّاسِ ۚ﴾.

وَيَوْمَئِذٍ يَّفْرَحُ الْمُؤْمِنُوْنَ ۙ﴿٤﴾ بِنَصْرِ اللّٰهِ ؕ يَنْصُرُ مَنْ يَّشَآءُ ؕ وَهُوَ الْعَزِيْزُ الرَّحِيْمُ ۙ﴿٥﴾

او په دغه ورځ (د غلبې د روم په پارس) خوشاله به شي مؤمنان. په نصرت د الله (له کتابيانو سره په مجوسيانو)، مرسته کوي (الله) له هر هغه چا سره چې اراده وکړي د نصرت يې، او همدى دى ښه غالب قوي (په انفاذ د احکامو) ډېر رحم کوونکى.

تفسير: يو خو په دغه ورځ د فتح په خوښۍ برسېره هغوى ته دغه خوښي هم حاصله شوه چې رومي کتابيان چې نسبتًا مسلمانانو ته نژدې وو؛ په پارسي مجوسيانو غالب شول، او د قرآن د دغو وړاندوينو په صداقت باندې ګرد سره وپوهېدل، او د سر په سترګو يې وليدل، او د مکې شريفې کفارو ته هر راز ذلت ور په برخه شو، نو د هر چا په نسبت چې الله تعالى اراده وکړي چې مغلوب يې وګرځوي؛ نو هيڅوك يې مخه نشي نيولى، او په هر چا چې د مهربانۍ اراده وکړي؛ نو يې بې له هيڅ مزاحمت او ممانعت ضرر غالب ګرځوي.

وَعۡدَ اللّٰهِ ؕ لَا يُخۡلِفُ اللّٰهُ وَعۡدَهٗ وَلٰكِنَّ اَكۡثَرَ النَّاسِ لَا يَعۡلَمُوۡنَ ۝۶

وعده کړې ده الله (وعده کول) خلاف نه کوي الله له وعدې خپلې، وليکن زياتره خلق نه پوهيږي.

تفسیر: يعنې زياتره خلق نه پوهيږي چې په غالبولو او مغلوبولو کې د الله تعالی څه څه حکمتونه شته، او کله چې دی د قدرت کوم کار کول غواړي؛ نو د هغه له مخه ګرد ظاهري موانع او عوايق لرې کيږي، نو ځکه زياتر ظاهري ليدونکي خلق بې له ظاهري اسبابو په الله تعالی اعتماد نه لري، او د يو چا د عارضي بري او غلبې له ليدلو څخه داسې ګڼي چې د الله تعالی په دربار کې به هم هغه مقبول وي.

يَعۡلَمُوۡنَ ظَاهِرًا مِّنَ الۡحَيٰوةِ الدُّنۡيَا ۖۚ وَهُمۡ عَنِ الۡاٰخِرَةِ هُمۡ غٰفِلُوۡنَ ۝۷

(بلکه) پوهيږي په ښکاره سطحي شيانو له دغه ژوندون لږ «خسيس» د دنيا څخه حال دا چې دوی له آخرت نه (چې مقصود له ودانی د دې دنيا دی؛) هم دوی غافلان دي.

تفسیر: يعنې دغه خلق د دنيوي ژوندون په ظاهري سطح باندې پوهيږي، د دې دنيا آرام، ښايست، سينګار، خوړل، څښل، اغوستل، يوې کول، کرل، ربيل، ګټې کول، په خوندونو او مزو سره ژوندون او ښې شپې ورځې تېرول د دوی د پوهې او تحقيق انتهايي ځای او پړاو دی، او له دې نه له سره نه دي خبر چې پر دغه فاني ژوندون پورې د بل يو باقي ژوندون سلسله هم تړلې ده، چې کله انسانان هلته ورورسيږي؛ نو د دغه ژوندون ښه او بد نتايج او ثمرې ور د مخه کيږي.

اَوَلَمۡ يَتَفَكَّرُوۡا فِىۡۤ اَنۡفُسِهِمۡ ۣ مَا خَلَقَ اللّٰهُ السَّمٰوٰتِ وَالۡاَرۡضَ وَمَا بَيۡنَهُمَاۤ اِلَّا بِالۡحَقِّ وَاَجَلٍ مُّسَمًّى ؕ

آيا فکر نه کوي دوی په نفسونو خپلو کې (چې عالم صغير دی) چې نه دي پيدا کړي الله دغه اسمانونه او ځمکه او هر هغه چې په منځ د دغو دواړو کې دي مګر په حقه سره او په نيټې ټاکلې شوې.

تفسیر: يعنې د دنيا دغه زبردست انتظام خوشې چټي او بېکاره نه دی، دغه پيدايښت ضرور څه مقصود او غرض لري، چې هغه به په آخرت کې ښکاريږي، هو ! که دغه سلسله تل تر تله همداسې چلېدی؛ نو بيا به يوه خبره وی، ليکن د دې دنيا په تغيراتو او احوالو کې له فکر او غور کولو څخه دغه را څرګنديږي چې دغه دنيا هم ضرور يو حد او انتها لري، لهذا په يوې ټاکلې وعدې به دغه دنيا فناء کيږي، او بل عالم به منځ ته راشي.

وَاِنَّ كَثِيۡرًا مِّنَ النَّاسِ بِلِقَآئِ رَبِّهِمۡ لَكٰفِرُوۡنَ ۝۸

او بېشکه چې ډېر له خلقو (کفارو) په ملاقات د رب خپل (په قيامت کې) خامخا منکران دي.

تفسیر: دوی داسې ګڼي چې له سره الله تعالی ته ورتګ نشته، او نه به الله تعالی له مونږ څخه څه حساب او کتاب اخلي، او نه به څه سوال او ځواب راڅخه کوي.

اَوَلَمۡ يَسِيۡرُوۡا فِى الۡاَرۡضِ فَيَنۡظُرُوۡا كَيۡفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِيۡنَ مِنۡ قَبۡلِهِمۡ ؕ كَانُوۡۤا اَشَدَّ مِنۡهُمۡ قُوَّةً وَّاَثَارُوا الۡاَرۡضَ وَعَمَرُوۡهَاۤ اَكۡثَرَ مِمَّا عَمَرُوۡهَا وَجَآءَتۡهُمۡ رُسُلُهُمۡ بِالۡبَيِّنٰتِ ؕ فَمَا كَانَ اللّٰهُ لِيَظۡلِمَهُمۡ وَلٰكِنۡ كَانُوۡۤا اَنۡفُسَهُمۡ يَظۡلِمُوۡنَ ؕ ۝۹

آیا نه ګرځي دغه کفار په ځمکه کې، پس ودې ګوري دا چې څرنګه وه آخره خاتمه د هغو (کسانو) چې تېر شوي دي پخوا له دوی نه، چې وو هغه پخواني ملتونه ډېر سخت له دغو کفّارو له جهته د قوّت، او څيروله به دوی ځمکه، او ودانه کړې وه (کفارو پخوانيو) دغه ځمکه ډېره له هغې ځمکې نه چې ودانه کړې ده (د مکې کفّارو) دغه (ځمکه)، او راغلي وو دوی ته رسولان د دوی په ښکاره دلائلو، او نه وو الله چې ظلم وکړي په دوی باندې، وليکن وو دوی چې پر نفسونو خپلو به يې ظلم کاوه (د انبياوو په تکذيب سره).

تفسير: يعنې ډېر زورور زورور قومونه مثلاً عاد او ثمود چې پخپل کښت (فصل) يې د ځمکې مخ ډېر ښه ودان کړی وو، او په کې يې کاريزونه، ويالې، کوهي ايستلي وو، او د دغو منکرينو په نسبت د ډېر قوت خاوندان وو، او تمدن ته يې زياته ترقي ورکړې وه، او د ځمکې مخ يې له دوی نه زيات ودان کړی وو، بالآخر هغوی نن ورځ چېرې دي؟ کله چې د الله تعالی رسولان له ښکاره معجزاتو او روښانو احکامو سره راغلل، او دوی د هغوی تکذيب وکړ، نو آيا تاسو ونه ليدل، او وا مو نه ورېدل چې د هغوی عاقبت او آخره خاتمه څرنګه شوه؟ او په څه شان سره تباه او هلاک وګرځېدل؟.

ثُمَّ كَانَ عَاقِبَةَ الَّذِينَ أَسَاءُوا السُّوأَى أَنْ كَذَّبُوا بِآيَاتِ اللَّهِ وَكَانُوا بِهَا يَسْتَهْزِئُونَ ﴿١٠﴾

بيا وه آخره خاتمه د هغو کسانو چې بد يې کړي وو؛ ډېر بد (ځای چې جهنّم دی) په دې سبب چې تکذيب کړی دی دوی د آيتونو د الله، او وو دوی (په دنيا کې چې) په دغو آيتونو به يې مسخرې کولې.

تفسير: موجوده اقوامو ته لازم دي چې د تېرو اقوامو له احوالو څخه پند او عبرت واخلي، ځکه هر يوه قوم چې پر کوم بد کار سزا موندلې وه؛ بل ته په هم هغه بد کار باندې هم هغسې سزا ورکول کيږي.

اللَّهُ يَبْدَأُ الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ ثُمَّ إِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿١١﴾ وَيَوْمَ تَقُومُ السَّاعَةُ يُبْلِسُ الْمُجْرِمُونَ ﴿١٢﴾
وَلَمْ يَكُنْ لَهُمْ مِنْ شُرَكَائِهِمْ شُفَعَاءُ وَكَانُوا بِشُرَكَائِهِمْ كَافِرِينَ ﴿١٣﴾

الله اول ځلي پيدا کوي خلق، بيا اعاده کوي هغه، بيا به خاص همدغه (الله) ته بيول کېږئ تاسې (د مجازاتو لپاره). او په هغه ورځ چې قائم شي قيامت؛ نااميده به شي ګناهګاران (مشرکان). او نه به وي دوی ته له شريکانو د دوی څخه کوم شفاعت کوونکی، او شي به دوی له شريکانو خپلو (پس له نااميدۍ) بېزاره منکران.

تفسير: يعنې هغه شيان چې د الله تعالی شريکان ګرځوئ، کله چې په مطلوب وخت کې په کار ورنشي؛ نو ورڅخه منکرېږي، او داسې به وايي: ﴿وَاللَّهِ رَبِّنَا مَا كُنَّا مُشْرِكِينَ﴾ «قسم دی په الله چې مونږ مشرکانو نه وو».

وَيَوْمَ تَقُومُ السَّاعَةُ يَوْمَئِذٍ يَتَفَرَّقُونَ ﴿١٤﴾

او په هغه ورځ چې ودرېږي قيامت؛ په دغه ورځ کې تار په تار به شي ګرد مخلوقات.

تفسير: يعنې نېک او بد او هر قسم خلق به سره بېل کړل شي، او هره يوه ډله به جلا جلا خپلو ځايونو ته ورسوله شي، چې تفصيل يې په دغـه راتلونکـي آيت کې راځي:

فَأَمَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فَهُمْ فِي رَوْضَةٍ يُحْبَرُونَ ﴿۱۵﴾

پس هر چې هغه (کسان) دي چې ایمان یې راوړی دی او کړي یې دي ښه (عملونه)؛ پس دوی به په روضه (د جنّت) کې خوشاله کړل شي (چې له ډېرې خوشالی به یې مخونه تجلّي کوي).

تفسیر: یعنې له هر راز لذّت او خوښۍ څنې به مستفید او متمتّع شي، دغه د نېکانو د هستوګنې ځای دی، له دې نه وروسته د بدانو ځای هم راښیي، مطلب یې دا چې د دواړو په منځ کې به داسې تفریق او بیلتون وکړ شي چې له هغه څنې به بل زیات کوم بیلتون امکان ونه لري.

وَأَمَّا الَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِآيَاتِنَا وَلِقَاءِ الْآخِرَةِ فَأُولَٰئِكَ فِي الْعَذَابِ مُحْضَرُونَ ﴿۱۶﴾ فَسُبْحَانَ اللَّهِ حِينَ تُمْسُونَ وَحِينَ تُصْبِحُونَ ﴿۱۷﴾ وَلَهُ الْحَمْدُ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَعَشِيًّا وَحِينَ تُظْهِرُونَ ﴿۱۸﴾

او هر چې هغه کسان دي چې کافران شوي دي او دروغجن یې شمیرلي دي آیتونه (د قرآن) څمونږ او (کافران دي) په ملاقات د آخرت؛ پس دغه کسان په عذاب کې حاضر کړی شوي دي. پس (تسبیح ووایئ) تسبیح د الله کله چې دا خل شئ په بېګا کې او کله چې ننوځئ په سبا کې. او خاص همده ته ده ثناء صفت په اسمانونو او په ځمکه کې او کله چې ننوځئ په آخر د ورځې کې او کله چې ننوځئ په (وخت د) ماسپښین کې.

تفسیر: یعنې که جنت غواړئ نو الله تعالی یاد کړئ چې د هغه یاد په زړونو، ژبه، اعضاوو او ټولو جوارحو سره کیږي، په لمانځه کې د دریو واړو ډولو یاد سره جمع کړی شوی دی، او د فرض لمانځه وختونه هم دغه دي چې په دغه آیت کې بیان شوي دي، یعنې سبا او ماښام چې مغرب او عشاء پکې شامل دي، د ورځې وروستنی وخت مازدیګر او ماسپښین کله چې لمر له نصف النهاره واوړي، چې همدغه پنځه وختونه د لمانځه دي، په دغو وختونو کې د الله تعالی د رحمت یا قُدرت یا عظمت آثار لا زیات ښکاره او ظاهریږي.

ښایي په دغه آیت کې ﴿وَلَهُ الْحَمْدُ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ﴾ ویلو سره یې د دې مطلب یادونه کړې وي چې د تسبیح او تنزیه او یادولو لایق هم هغه جامع الصفات ذات کېدی شي، چې د ده حمد «ثناء» او ښېګنې د اسمانونو او ځمکې ټول کائنات د حال او قال په ژبه بیانوي، بل کوم مجبور او عاجز مخلوق د دې خبرې استحقاق نه لري، که څه هم په نظر کې ډېر لوی هم ښکاره شي، وروسته له دې نه د لوی الله تعالی د ځینو عظیمو شئونو او کاملو صفاتو بیان دی، څو د معبودیت استحقاق په پوره ډول څرګند شي، په دغه ضمن کې د بعث بعد الموت په مسئله هم کافي رڼا اچولی شوې ده.

يُخْرِجُ الْحَيَّ مِنَ الْمَيِّتِ وَيُخْرِجُ الْمَيِّتَ مِنَ الْحَيِّ وَيُحْيِي الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا ۚ وَكَذَٰلِكَ تُخْرَجُونَ ﴿۱۹﴾

راوباسي (الله) ژوندی له مړي (لکه مرغه له هګۍ نه، عالم له جاهل څخه)، او راوباسي (الله) مړی له ژوندي (لکه جاهل له عالم څخه، هګۍ له مرغه څخه)، او ژوندي کوي ځمکه پس له مرګه (وچوالي) د هغې، او په مثل (د راویستلو د دغو شیانو) راویستل کېږئ تاسې (له قبرونو څخه).

﴿وَمِنۡ ءَايَٰتِهِۦٓ أَنۡ خَلَقَكُم مِّن تُرَابٖ ثُمَّ إِذَآ أَنتُم بَشَرٞ تَنتَشِرُونَ ٢٠﴾

او یوه له نښو د دغه (الله) دا ده چې: پیدا یې کړ (اصل د) تاسې له خاورو، بیا اوس تاسې یئ بشر خورېږئ (په ځمکه کې).

تفسیر: یعنې آدم علیه السلام یې له خاورو څخه پیدا کړ، بیا د الله تعالی دغه کامله قدرت او بالغه حکمت ته وګورئ چې د هغه اولاد یې په څه اندازه ډېر او تر کومې پیمانې یې په ځمکه کې خور کړ.

﴿وَمِنۡ ءَايَٰتِهِۦٓ أَنۡ خَلَقَ لَكُم مِّنۡ أَنفُسِكُمۡ أَزۡوَٰجٗا لِّتَسۡكُنُوٓاْ إِلَيۡهَا وَجَعَلَ بَيۡنَكُم مَّوَدَّةٗ وَرَحۡمَةًۚ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَأٓيَٰتٖ لِّقَوۡمٖ يَتَفَكَّرُونَ ٢١﴾

او (ځینې) له نښو د دغه (الله) دا دي چې پیدا کړې یې دي تاسې ته له نفسونو ستاسې ښځې (جوړه) لپاره د دې چې په آرام شئ تاسو د دوی سره (او مطمئن اوسئ)، او ګرځولې یې ده په منځ ستاسې (او د ښځو) کې دوستي او مهرباني، بېشکه په دغه (پیدا کولو د مودت او رحمت په منځ د ازواجو) کې خامخا ډېرې نښې د قدرت دي لپاره د (هغه) قوم چې فکر کوي (د الله په صنع کې).

تفسیر: یعنې رومبی یې له خاورو څخه آدم علیه السلام پیدا کړ، بیا یې له آدم علیه السلام څخه د ده جوړه پیدا کړه، څو له هغې څخه انس او اطمینان واخلي، او په خلقي ډول یې د دواړو صنفونو نارینه او ښځې په منځ کې خاص قسم مینه او محبت او الفت واچوو، څو د ازدواج اصلي مقصود ترې حاصل شي، لکه چې د دغو دواړو د اختلاط او ګډه اوسېدلو څخه انساني نسل په دنیا کې خپور شو، لکه چې الله تعالی د النساء د سورت په اوله رکوع ـ اول آیت کې فرمایي: ﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ ٱتَّقُواْ رَبَّكُمُ ٱلَّذِي خَلَقَكُم مِّن نَّفۡسٖ وَٰحِدَةٖ وَخَلَقَ مِنۡهَا زَوۡجَهَا وَبَثَّ مِنۡهُمَا رِجَالٗا كَثِيرٗا وَنِسَآءٗۚ﴾.

﴿وَمِنۡ ءَايَٰتِهِۦ خَلۡقُ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضِ وَٱخۡتِلَٰفُ أَلۡسِنَتِكُمۡ وَأَلۡوَٰنِكُمۡۚ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَأٓيَٰتٖ لِّلۡعَٰلِمِينَ ٢٢﴾

او (ځینې) له نښو د دغه (الله)، پیدا کول د اسمانونو او ځمکې او اختلاف دی د ژبو ستاسې او د رنګونو ستاسې، بېشکه په دغه (اختلاف کې) خامخا ډېرې نښې دي لپاره د عالمانو پوهانو.

تفسیر: ګرد انسانان یې له یوه موره او پلار څخه پیدا او سره یې مخلوط او مېشته او د ځمکې په ټولو نقاطو کې یې خپاره (خواره) کړل، د هر یوه ژبه او وینا یې سره بېله کړه، که د یوه مملکت سړی بل ملک ته ورشي، د ژبې په اعتبار محض پردی او اجنبي ښکاري، بیا وګوري چې د دنیا له شروع څخه تر نن ورځې پورې څومره بېشماره انسانان پیدا شوي دي، مګر هیڅ یوه داسې جوړه انسانان نه پیدا کیږي چې د هغوی شونډې، ژبې، لهجه، تلفظ د تکلم طرز او نور خصائص سره یو شان وي، هم هغسې چې د هر انسان شکل او صورت او رنګ او نور سره جلا او ممتاز دي؛ غږ او شونډې او لهجه یې هم بیخي سره بیل دي، هیڅ یو داسې دوه انسانان نه پیدا کیږي چې د دوی په غږ او رنګ، هیئت، وضعیت کې کومه بېلوونکې علامه او نښه نه وي.

﴿وَمِنۡ ءَايَٰتِهِۦ مَنَامُكُم بِٱلَّيۡلِ وَٱلنَّهَارِ وَٱبۡتِغَآؤُكُم مِّن فَضۡلِهِۦٓۚ﴾

او (ځینې) له نښو د دغه (الله) خوب ستاسې دی په شپه کې او په ورځ کې او طلب ستاسې دی (په دغه ورځ کې) له فضله د الله.

تفسیر: شاه صاحب لیکي چې: «د انسان دوه حالتونه سره بدلیږي، که ویده شي؛ نو د تیرې په شان بې هوشه او بېخبره پروت وي، او که د رزق او روزۍ په تلاش لګیا شي؛ نو په داسې پوهه او هوښیارۍ لګیا کیږي چې د ده په شان بل هیڅوک هوښیار نه لیدل کیږي، په اصل کې شپه د خوب لپاره ده، او ورځ د روزۍ د تلاش لپاره مخصوصه ده، نو ځکه په همدغو دواړو وختونو کې همدغه دواړه کارونه اجرا کیږي».

إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَسْمَعُونَ ﴿٢٣﴾

بېشکه په دې (خوب او معیشت) کې خامخا ډېرې نښې دي لپاره (د هغه) قوم چې اوري.

تفسیر: یعنې څه چې اوري؛ په یاد یې ساتي، لکه چې د ابن کثیر (رحمه الله) په تفسیر کې راغلي دي، شاه صاحب لیکي چې: «د خپل خوب حالات نه ویني، لیکن د نورو خلقو د ژبو څخه یې اوري»، (موضح)، دغه د «یسمعون» د لفظ د اختیارولو نکته شوه.

وَمِنْ آيَاتِهِ يُرِيكُمُ الْبَرْقَ خَوْفًا وَطَمَعًا

او (ځینې) له نښو د دغه (الله دا دي) چې ښیي تاسې ته برېښنا لپاره د وېرې (له تندر) او لپاره د امید د باران.

تفسیر: د برق او د برېښنا د سخت برېښېدلو څخه خلق ویریږي، او دغسې تصوّر کوي نه چې تندر راولویږي، یا باران له خپلې اندازې څخه زیات ونه وریږي، چې د هغه له امله جاني او مالي تلفات واقع نه شي، او هیله او امید هم ورته لري چې که دغه وربدل ګټور واقع شي، نو ګرد دنیوي کارونه به ښه وچلیږي، هغه مسافران چې په دغو تورو تیارو کې سفر کوي، کله دغه د برېښنا برېښېدل ځان ته غنیمت ګڼي، چې تر ډېر لرې پورې د هغې رڼا په اثر لار او نور شیان ورځرګندیږي، او کله کله دوی هم ترې ویریږي.

وَيُنَزِّلُ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَيُحْيِي بِهِ الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا ۚ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَعْقِلُونَ ﴿٢٤﴾

او نازلوي (الله) له (طرفه) د اسمان څخه اوبه پس ژوندي کوي په دغو (اوبو) سره ځمکه وروسته له مرګ (وچوالي) د دې، بېشکه چې په دغه (برېښنا او باران) کې خامخا ډېرې نښې دي لپاره (د هغه) قوم چې عقل لري (او تدبّر کوي په امورو کې).

تفسیر: یعنې له دې نه وپوهېږئ ! چې له مرګ څخه وروسته ستاسې بیا ژوندي کول کوم مشکل کار نه دی.

وَمِنْ آيَاتِهِ أَن تَقُومَ السَّمَاءُ وَالْأَرْضُ بِأَمْرِهِ ۚ ثُمَّ إِذَا دَعَاكُمْ دَعْوَةً مِّنَ الْأَرْضِ إِذَا أَنتُمْ تَخْرُجُونَ ﴿٢٥﴾

او (ځینې) له نښو د دغه (الله دا دي) چې ولاړ دی اسمان (پاس بې له ستنو او نه لویږي) او ځمکه په امر حکم د الله سره، بیا کله چې راوبولي تاسې په بللو سره له ځمکې څخه ناڅاپه تاسې راووځئ (ژوندي له قبرونو خپلو څخه).

تفسیر: ړومبی د ځمکې او اسمان د پیدا کولو ذکر وشو، دلته یې د هغو بقاء او قیام وښود چې هغه هم د الله تعالی په حکم سره دي، او له سره امکان نه لري چې هیڅ یو له دوی نه د خپل ثقل د مرکز څخه بې ځایه شي، یا یو په بل باندې

ولویږي، او د کائناتو نظام تار په تار او وران او ویجاړ کړي، یعنې ځمکه او اسمان به تر هغه پورې چې د الله تعالی حکم وي؛ قائم وي، بیا څه وخت چې د ځمکې او د اسمان او د نورو موجوداتو میعاد پوره شي، او سرته ورسیږي؛ د الله تعالی د یوه غږ په اثر به تاسې ګرد له خپلو قبرونو څخه ژوندي راوځئ، او د حشر میدان ته به منډې وهئ، او هلته به سره ټولیږئ.

وَلَهٗ مَنْ فِى السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِؕ كُلٌّ لَّهٗ قٰنِتُوْنَ ﴿۲۶﴾

او خاص الله لره دي هر هغه څه چې په اسمانونو کې دي او په ځمکه کې دي (سره له اسمانونو او ځمکې خلقًا، ملکا وعبیدًا)، دا ټول دغه (الله) ته اطاعت کوونکي دي.

تفسیر: یعنې د اسمانونو او ځمکې ټول اوسیدونکي د ده مخلوق، مملوك، او بندګان دی، او هیڅوك له سره د دغې خبرې قوّت او طاقت نه لري چې د الله تعالی د دغو تکویني احکامو له قبول څخه غاړه وغړولی شي.

وَهُوَ الَّذِىْ يَبْدَؤُا الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيْدُهٗ وَهُوَ اَهْوَنُ عَلَيْهِؕ وَلَهُ الْمَثَلُ الْاَعْلٰى فِى السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِۚ وَهُوَ الْعَزِيْزُ الْحَكِيْمُ ﴿۲۷﴾

او (الله) هغه هغه (مطلق قادر) دی چې اول ځلي پیدا کوي خلق بیا به راژوندي کوي (دا خلق) او دغه (بیا ژوندي راپاڅول هم) ډېر اسان دي په دغه (الله)، او خاص الله لره دی شان، صفت ډېر لوی، لوړ (اوچت) په اسمانونو کې او په ځمکه کې، او همدی دی ښه غالب قوي (د احکامو په انفاذ) ښه حکمت والا (چې هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوي).

تفسیر: یعنې د الله تعالی د قدرت په مقابل کې ټول سره برابر دي، لیکن ستاسې د محسوساتو په اعتبار د اول ځل پیدا کولو په نسبت د دویم ځل اعاده خو ښایي چې ډېر سهل او آسان وي؛ نو بیا به دغه ډېره عجیبه خبره وي چې په اول ځل پیدایښت کې تاسې الله تعالی قادر منئ، مګر په دویم ځل کې د الله تعالی پیدایښت مستبعد ګڼئ؟.

﴿وَلَهُ الْمَثَلُ الْاَعْلٰى﴾ الآیة ـ «او خاص الله تعالی لره دی شان، صفت ډېر لوی لوړ په اسمانونو او ځمکه کې الخ».
تنبیه: یعنې له اعلی ځنې اعلی صفات او له لوړ څخه لوړ شان د الله تعالی شان او صفتونه دي، په اسمان او ځمکه کې هیڅ یو شی په خپل حسن او ښه والي کې د الله تعالی له شان سره برابر او مساوي لا څه بلکه ادنی صفت او مشابهت ته یې هم ځان نشي رسولی، الله تعالی له ګردو شیانو څخه په جلال، جمال، کمال، مثال او نورو ممیزاتو (خصوصیاتو) کې اولی، اعلی، ارفع او اقدس دی، چې د مخلوقاتو په وهم او تصوّر کې راتلی نشي.

ضَرَبَ لَكُمْ مَّثَلًا مِّنْ اَنْفُسِكُمْؕ هَلْ لَّكُمْ مِّنْ مَّا مَلَكَتْ اَيْمَانُكُمْ مِّنْ شُرَكَآءَ فِىْ مَا رَزَقْنٰكُمْ فَاَنْتُمْ فِيْهِ سَوَآءٌ تَخَافُوْنَهُمْ كَخِيْفَتِكُمْ اَنْفُسَكُمْؕ كَذٰلِكَ نُفَصِّلُ الْاٰيٰتِ لِقَوْمٍ يَّعْقِلُوْنَ ﴿۲۸﴾

بیانوي (الله) تاسې ته (ای مشرکانو) یو مثال له ځانونو ستاسې څخه (هغه مثال دا دی:) آیا شته له هغو مریانو چې مالکان شوي دي د هغو ښي لاسونه ستاسې څه شریکان (له تاسې سره) په هغه څه کې چې درکړی دی مونږ تاسې ته، پس تاسې (او دا مریان مو) په هغه (رزق) کې سره برابر یئ، چې ویرېږئ له هغو لکه ویرېدل ستاسې له نفسونو (د نورو اصیلانو شریکانو) خپلو؟، په مثل د دغه (تفصیل) په تفصیل سره بیانوو مونږ آیتونه لپاره (د هغه) قوم چې عقل لري (تدبّر کوي).

تفسير: يعنې د شرک په قباحت او بطلان د پوهولو لپاره الله تعالی ستاسې له احوالو څنې يو مثال راوړي او بيانوي، او هغه دا دی چې: ستاسې د لاس مال (يعنې وينځه او مريي) چې تاسې د هغو ظاهري او مجازي مالکان او خاوندان يئ، په خپله هغه روزي او مال او متاع کې چې الله تعالی تاسې ته درکړی دی، آيا هغوی له خپلو ځانونو سره مساوي او برابر منلی شئ؟ لکه چې ستاسې په مشترکو مالونو جايدادونو او شتو کې ستاسې ورونه او نور اقارب او خپلوان سره شريکان دي، او تل داسې انديښنه درسره وي، نه چې په هغه مشترک مال کې څه ناجائزه تصرّف او مداخله ونه شي، او که داسې کوم لاسوهنه په هغه کې وشي؛ نو تاسې ترې متأثر او خپه کېږئ، او د هغه په ويش او ترکه کولو پسې لرېږئ، يا لږ تر لږه دغسې پوښتنه کوئ چې ولې ځما د اجازې او خوښې څخه پرته هغه کار يا تصرّف په دغه شي کې شوی دی؟ آيا کوم دغسې فکر کوم بادار ته د خپل مريي او خدمتګار په نسبت پيدا کېدی شي؟، او که نه شي پيدا کيدي نو څرنګه به يو مخلوق د الله تعالی سره په الوهيت کې شريک شي؟ داسې خبره يو عقلمن سړې له سره نه شې منلی.

بَلِ اتَّبَعَ الَّذِيْنَ ظَلَمُوْٓا اَهْوَآءَهُمْ بِغَيْرِ عِلْمٍ ۚ فَمَنْ يَّهْدِيْ مَنْ اَضَلَّ اللّٰهُ ۭ وَمَا لَهُمْ مِّنْ نّٰصِرِيْنَ ﴿۲۹﴾

بلکه متابعت کوي هغه کسان چې ظلم يې کړی دی (په شريک نيولو له الله سره) د آرزوګانو خپلو بې له علم (او حجّت) څخه، پس څوک به سمه صافه لاره وښيي هغه چاته چې ګمراه کړې وي (دی) الله؟ (بلکه هادي نه لري)، او نشته دوی لپاره هيڅوک له مرسته کوونکو (چې خلاص يې کړي له عذاب نه).

تفسير: يعنې دغه بې انصافه خلق به په داسې ښکاره او څرګندو خبرو څرنګه وپوهيږي حال دا چې هغوی له سره نه غواړي چې ځان پرې وپوهوي؟ بلکه د جهالت او هواپرستۍ له سببه محض د اوهامو او نفسي غوښتنو په متابعت او پيروۍ کې مشغول او لګيا دي.

﴿فَمَنْ يَّهْدِيْ﴾ الآية - «پس څوک به سمه صافه لاره وښيي هغه چا ته چې ګمراه کړی وی دی الله، بلکه هادي نه لري».

تنبيه: يعنې هر هغه چا ته چې الله تعالی د ده د بې انصافۍ، جهل، او هواپرستۍ په سبب د حقې لارې تللو او پوهېدلو توفيق ور نه کړي؛ نو څوک به د دغې خبرې طاقت او توان ولري چې هغه پوه کړي او سمه لار ور وښيي؟ يا ورسره مرسته او معاونت وکړي؟ يا يې له ګمراهۍ او تباهۍ څنې وژغوري، نو د داسې خلقو له طرفه زيات مه متحسر او مه خپه کېږه ! او له دوی څنې قطع نظر وکړه، او بيخي الله تعالی ته متوجه اوسه ! او په خپل فطري دين ټينګ اوسه !.

فَاَقِمْ وَجْهَكَ لِلدِّيْنِ حَنِيْفًا ۭ فِطْرَتَ اللّٰهِ الَّتِيْ فَطَرَ النَّاسَ عَلَيْهَا ۭ لَا تَبْدِيْلَ لِخَلْقِ اللّٰهِ ۭ ذٰلِكَ الدِّيْنُ الْقَيِّمُ ڎ وَلٰكِنَّ اَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُوْنَ ﴿۳۰﴾ مُنِيْبِيْنَ اِلَيْهِ وَاتَّقُوْهُ وَاَقِيْمُوا الصَّلٰوةَ وَلَا تَكُوْنُوْا مِنَ الْمُشْرِكِيْنَ ﴿۳۱﴾ مِنَ الَّذِيْنَ فَرَّقُوْا دِيْنَهُمْ وَكَانُوْا شِيَعًا ۭ كُلُّ حِزْبٍۢ بِمَا لَدَيْهِمْ فَرِحُوْنَ ﴿۳۲﴾

پس برابر کړه (ای محمده !) مخ خپل دين ته په داسې حال چې پر حق دين کلک ولاړ يې، لازم ونيسئ دين د الله هغه چې پيدا کړي دي (الله) خلق په هغه (دين)، مه بدلوئ تاسو هغه دين چې الله خلق پر هغه پيدا کړي دي (چې شريک له الله سره پيدا کړئ)، دا هم هغه دين سم دی (چې هيڅ کوږوالی په هغه کې نشته)، وليکن زياتره خلق نه پوهيږي (په توحيد د الله). حال دا

چې رجوع کوونکي يئ دغه (الله) ته او ويريږئ له الله او قائموئ (سم دروئ سره له ټولو حقوقو) لمونځ او مه کېږئ تاسې له مشرکانو. (يعنې) له هغو (مشرکانو) چې تار په تار کړی يې دی دين خپل او شوي وو دوی ډلې ډلې، هر يوه ډله (له دوی نه) په هغه (دين) چې له دوی سره دی خوشاله دي.

تفسير: يعنې هر هغه څوک چې له ګمراهۍ څنې په هيڅ يو شان سره نه غواړي چې ووځي؛ نو هغه پرېږده چې د همدغه کفر او شرک په ختهو کې نښتې پروت وي، او ته له دوی نه مخ وګرځوه ! او يواځې له الله تعالی سره خپل تعلّقات ټينګ وساته ! او يواځې د هغه حق دين په پوره توجّه ټينګ ونيسه !.

﴿فِطْرَتَ اللهِ﴾ «لازم ونيسئ تاسې دين د الله تعالی هغه چې پيدا کړي دي الله تعالی خلق په هغه دين» الله تعالی د انسان فطرت او جوړښت په ابتداء کې داسې ګرځولی دی، که دی وغواړي چې په حق ځان پوه کړي او ويې مني؛ نو ځان ورباندې پوهولی او منلی شي، ځکه چې د فطرت له ابتداء څخه يې د خپل اجمالي معرفت يوه سپرغۍ د ده په زړه کې د هدايت د تخم په شان شيندلې ده، که د اطرافو او شاو خوا د خرابو اثراتو څخه متأثر نشي، او په خپل اصلي طبيعت پرېښودل شي؛ نو يقينًا به حق دين اختيار کړي، او بل طرف ته به متوجه نشي، د «ألستُ» د عهد قصه همدغه طرف ته اشاره کوي، او په صحيحو احاديثو کې تصريح ده چې «هر مولود په فطرت د «اسلام» پيدا کيږي، وروسته مور او پلار يې دی يهودي يا نصراني يا مجوسي ګرځوي»، په يوه قُدسي حديث کې راغلي دي: «ما خپل بندګان (حنفاء) پيدا کړي دي، بيا شيطانانو دوی اغواء او له سمې لارې ايستلي دي»، په هر حال حق دي، حنيف دين، قيّم دين هغه دين دی؛ چې که انسان په خپل اصلي فطرت پرېښودلی شي؛ نو بالطبع هغه ته متمايل کيږي، د ټولو انسانانو فطرت الله تعالی همداسې پيدا کړی دی، چې په هغه کې له سره تفاوُت او تبديل نشته.

﴿لَا تَبْدِيلَ لِخَلْقِ اللهِ﴾ «نشته له سره بدلول دين د الله ته، او مه يې بدلوئ چې شريک ورسره پيدا کړئ !»، يعنې د اصلي پيدايښت په اعتبار هيڅ فرق او تغيير او تبديل په کې نشته، د هر انساني فرد فطرت د حق د قبول لپاره صالح او مستعد ګرځولی شوی دی، يا يې دا مطلب: په هر هغه فطرت چې الله تعالی خپل مخلوق پيدا کړی دی؛ تاسې په خپل واک او اختيار هغه مه بدلوئ ! او مه يې خرابوئ ! هغه تخم او استعداد چې په تاسې کې کرلی شوی دی؛ هغه په خپلې بې توجهۍ يا بې تميزۍ مه خرابوئ !.

﴿ذٰلِكَ الدِّينُ الْقَيِّمُ﴾ «دا هم هغه دين سم دی چې هيڅ کوږوالی پر هغه کې نشته، وليکن زياتره خلق نه پوهيږي په توحيد د الله تعالی»، يعنې سمه لاره او حق دين همدغه د فطرت غږ دی، خو زياتره خلق په دغه نکته نه پوهيږي.

﴿مُنِيبِينَ إِلَيْهِ﴾ «حال دا چې تاسې رجوع کوونکي يئ دغه الله ته»، يعنې اصلي دين ټينګ ونيسئ ! او د هم هغه په طرف توبه او رجوع وکړئ ! که محض د دنيوي مصلحت لپاره مو دغه کار وکړ؛ نو دين به مو درست نه وي.

﴿مِنَ الَّذِينَ فَرَّقُوا دِينَهُمْ﴾ يعنې د دين الفطرت له اصولو څخه بېل پاتې شوي دي، او په خپلو اديانو او مذاهبو کې يې نفاق او تفرقه غورځولې ده، ډېرې فرقې يې جوړې کړي دي، د هرې يوې عقيده، مذهب، مشرب او مسلک سره بېل او جلا دی، هر هغه چې په غلطه يا په هوا او هوس يې کومه عقيده قائمه کړه، يا کومه طريقه يې ايجاد کړه؛ نو يوه ټولنه په هغې پسې شوه، لږ څه موده وروسته له هغې څخه ډېرې فرقې جوړې شوې، بيا هره يوه فرقه په خپلو هم هغو ټاکلو اصولو او عقايدو که څه هم هغه ډېر چټې او مهمل هم وي؛ داسې مين ګرځيدلي دي؛ چې د خپلې غلطۍ د امکان تصور يې هم په ماغزو کې نه ګرځي.

وَإِذَا مَسَّ النَّاسَ ضُرٌّ دَعَوْا رَبَّهُم مُّنِيبِينَ إِلَيْهِ ثُمَّ إِذَا أَذَاقَهُم مِّنْهُ رَحْمَةً إِذَا فَرِيقٌ مِّنْهُم بِرَبِّهِمْ يُشْرِكُونَ ﴿۳۳﴾ لِيَكْفُرُوا بِمَا آتَيْنَاهُمْ فَتَمَتَّعُوا فَسَوْفَ تَعْلَمُونَ ﴿۳۴﴾

او كله چې ورسيږي خلقو ته څه ضرر؛ نو بولي دوی رب خپل په داسې حال كې چې رجوع كوونكي وي خاص الله ته، بيا كله چې وڅكوي (الله) دوی ته له خپله طرفه كوم رحمت؛ ناڅاپه يوه ډله له دوی نه له رب خپل سره شريكان نيسي. لپاره د دې چې ناشكري وكړي (او كافر شي) په هغو (نعمتونو) چې وركړي دي مونږ دوی ته، پس ګټه اخلئ (ای كفارو څو ورځې)، پس ژر به معلوم كړئ تاسې (عاقبت د عمل خپل).

تفسير: يعنې څرنګه چې د هر انسان فطرت په ښو كارونو باندې پوهيږي؛ همدا راز د هر انسان فطرت الله تعالی ته په رجوع كولو هم پوهيږي، لكه چې دا حقيقت د سختۍ په وخت كې څرګنديږي، ډېر لوی كبرجن او سركښ انسان هم د مصيبت او غم په وخت كې بې اختياره الله تعالی ته رجوع كوي، او د ده په دربار كې په دعا او زاری شروع كوي، او په دغه وخت كې يې نور وړوكي وسايل له فكر وځي، او هم هغه واقعي او حقيقي مالك الملك يې په ياد پاتې كيږي، چې د هغه په طرف انساني فطرت لارښوونه كوي، مګر افسوس چې انسان په دغه حالت تر ډېر مودې پورې قايم نه پاتې كيږي، څه وخت چې د الله تعالی په لطف او مهربانۍ مصيبت ورڅخه لرې شي، بيا له الله تعالی څخه غافليږي، او د هم هغو باطلو معبودانو په ستاينو لګيا كيږي، ګواكې دوی د خپل دغه وضعيت څخه داسې څرګندوي چې دغه شی د همدغو عطا او وركړه ده، او الله تعالی هيڅ شی مونږ ته نه دي راكړي (العياذ بالله)، ښه دې څو ورځې مزې كوي، وروسته به معلوميږي چې د دغه كُفر او ناشُكرۍ نتيجه څه كيږي؟.

أَمْ أَنزَلْنَا عَلَيْهِمْ سُلْطَانًا فَهُوَ يَتَكَلَّمُ بِمَا كَانُوا بِهِ يُشْرِكُونَ ﴿۳۵﴾

آيا نازل كړی مونږ په دوی كوم برهان علمي سند، پس هغه خبرې كوي په هغه چې وو دوی په هغه سره شريك پيدا كوي (له الله سره دوی، بلكه نه مو دی نازل كړی).

تفسير: يعنې د سليم عقل او انساني فطرت شهادت په صاف ډول سره د شرك او كفر ترديد كوي، نو آيا دوی د هغه په خلاف كوم برهان، حجّت او علمي سند لري؟ چې دغه راوښيي چې د الله تعالی په الوهيت كې بل څوك هم د هغه شريك دی (معاذ الله)، كله چې هيڅوك نشته؛ نو د هغه د معبود ګرځولو استحقاق له كومه شو؟.

وَإِذَا أَذَقْنَا النَّاسَ رَحْمَةً فَرِحُوا بِهَا وَإِن تُصِبْهُمْ سَيِّئَةٌ بِمَا قَدَّمَتْ أَيْدِيهِمْ إِذَا هُمْ يَقْنَطُونَ ﴿۳۶﴾

او كله چې وڅكوو مونږ په خلقو څه رحمت؛ نو خوشاله شي دوی په هغه، او كه ورسيږي هغوی ته څه سختي په سبب د هغو (اعمالو) چې پخوا ليږلي دي لاسونو د دوی؛ ناڅاپه به بيا دوی نااميده شي (د الله له رحمت څخه).

تفسير: يعنې د دغو خلقو عجيب حالت دی، كله چې د الله تعالی له رحمت مهربانۍ او احسان په عيش او عشرت كې له خوشالۍ په خپلو كاليو كې نه ځايږي، نو خپل حقيقي محسن بيخي هيروي، او كه كوم وخت د خپلو اعمالو له شامته په كوم غم يا مصيبت كې اخته شي؛ نو بيخي نااميده او مأيوس شي.

د مؤمن حال د ده په عكس دی، مؤمن په راحت او نعمت كې هم تل خپل حقيقي منعم يادوي، د الله تعالی له فضل څخه خوښی كوي او په زړه او ژبه او عمل سره د الله تعالی حمد او شكر اداء كوي، كه په كوم غم او مصيبت كې

مبتلا شي؛ نو هغه په خورا صبر، تحمّل سره ګالي، او له پاك الله تعالى ځني په هغه کې خپل ځان ته مرسته غواړي، او تل دغسې هيله او اميد په خپل زړه کې پالي، چې ځومره لوی او سخت مصيبت هم چې وي؛ په يقيني ډول د الله تعالى فضل او کرم دغه ګرد سره په بل مخ اړولی شي.

تنبيه: يو آيت يې پخوا له دې نه ويلی وو چې: «خلق د تنګسی او سختی په وخت کې خالص د الله تعالى په دربار کې د عرض او نياز غږ او آواز کوي»، دلته يې دغه وويل چې: «د سختۍ او بدۍ د رسېدلو په وخت کې دوی بې هيلې او نااميده کيږي»، په دغو دواړو کې هيڅ اختلاف سره نشته، ړومبنی حالت يعنې د الله تعالى بللل ابتدايي منزل دی، بيا کله چې سختي او مصيبت اوږدېږي او امتداد مومي؛ نو بالآخره وارخطا او بې هيلې او نااميده کيږي، يا به د ځينو خلقو احوال هغسې وي، او د ځينو احوال به داسې وي، والله أعلم.

أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّ اللَّهَ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَاءُ وَيَقْدِرُ ۚ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿٣٧﴾

آيا نه ويني (نه دي خبر) دوی چې بېشکه الله پراخوي رزق هر هغه چا ته چې اراده وکړي، او تنګوي يې (هغه چا ته چې ويې غواړي)، بېشکه په دغه (بسط او قبض) کې خامخا دلائل دي لپاره د (هغه) قوم چې ايمان راوړي.

تفسير: يعنې کامل ايمان او يقين لرونکی پوهيږي چې د دنيا سختي او نرمي او د روزۍ زياتوالی او کموالی د پاك الله په لاس کې دي، نو هر هغه وضعيت او احوال چې ورباندې راشي؛ لازم دي چې بنده هغه په صبر او شکر سره ومني ! او په قضا سره خپله خوښي او رضاء ښکاره کړي !، د زحمت او مصيبت په وخت کې دې صبر او تحمّل وکړي ! او هيله من دې اوسي چې الله تعالى په خپل فضل او مرحمت سره دغه ټول زحمت او مصيبت له منځه لرې کوي.

فَآتِ ذَا الْقُرْبَىٰ حَقَّهُ وَالْمِسْكِينَ وَابْنَ السَّبِيلِ ۚ ذَٰلِكَ خَيْرٌ لِلَّذِينَ يُرِيدُونَ وَجْهَ اللَّهِ ۖ وَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿٣٨﴾

پس ورکړه (ای مؤمنه !) خاوند د قرابت ته حق د ده (چې نيکي او صله رحمي ده) او محتاج ته او مسافر ته، دغه (ورکول د حقوقو) خير، غوره دي (له امساك څخه) لپاره د هغو کسانو چې د الله تعالى مخ ليدل غواړي، او همدغه ورکوونکي (د حقوقو) هم دوی دي خلاصېدونکي برياليان (کامياب).

تفسير: يعنې هر کله چې د فطرت په شهادت سره دغه ثابته شوه چې حقيقي معبود او رب العالمين هم هغه الله تعالى دی، او د دنيا ګرد نعمتونه د هم هغه پاك الله تعالى ورکړه او عطا ده؛ نو په هغو کسانو چې د ده د لقاء او د ليدلو آرزو او اميد لري؛ لازم دي چې د ده د هغه عطاء او ورکړې ځني څه شی د ده په لاره کې صرف کړي !، او د مسافرانو، محتاجانو او بې وسو خپلوانو له احواله ځان خبر او هغوی له خپل ځان څخه خوشاله کړي ! او د خپلوانو حقوق درجه په درجه اداء کړي ! نو دغسې بندګانو ته الله تعالى په دنيا او آخرت کې خير ور په برخه کوي.

وَمَا آتَيْتُمْ مِنْ رِبًا لِيَرْبُوَ فِي أَمْوَالِ النَّاسِ فَلَا يَرْبُو عِنْدَ اللَّهِ ۖ وَمَا آتَيْتُمْ مِنْ زَكَاةٍ تُرِيدُونَ وَجْهَ اللَّهِ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُضْعِفُونَ ﴿٣٩﴾

او هغه څه چې ورکوئ يې تاسې له سود نه لپاره د دې چې زيات شي په مالونو د خلقو کې؛ پس نه زياتيږي هغه په نزد د الله، او هر هغه څه چې ورکوئ يې تاسې له زکات څخه چې اراده لرئ

تاسې په هغه سره د لقاء او د ليدلو د مخ د الله؛ پس دغه (محض لله ورکوونکي) هم دوی دي زياتوونکي (د حسناتو خپلو).

تفسير: يعنې كه څه هم په سود سره ظاهراً د مال زياتوالی ښكاري، ليكن په حقيقت كې هغه كميږي، لكه چې د كوم انسان بدن د پړسو ب لامله غټ او څورب ښكاري، نو دغه د صحت او روغتيا علامه نه ده، بلكه د رنځوری نښه او د مرګ پيغام دی، او د زكات له وركولو څخه اګر كه په ښكاره ډول سره داسې ښكاري چې د هغه مال كميږي؛ مګر هغه په حقيقت كې زياتيږي، لكه چې د كوم مريض بدن له مسهل او تنقيي څخه وروسته ضعيف او ناتوانه ښكاري، مګر بالآخره د ده صحّت ښه كيږي، د سود او زكات حال د انجام په اعتبار همداسې وګڼئ: ﴿يَمۡحَقُ ٱللَّهُ ٱلرِّبَوٰاْ وَيُرۡبِي ٱلصَّدَقَٰتِ﴾ (د البقرې سورت (۳۸) ركوع، (۲۷۶) آيت)، په حديث كې راغلي دي: «كه د خُرما يوه دانه مؤمن په صدقه وركړي؛ نو هغه د قيامت په ورځ دومره لوييږي چې د يوه غره په اندازه به لويه ښكاري).

ٱللَّهُ ٱلَّذِي خَلَقَكُمۡ ثُمَّ رَزَقَكُمۡ ثُمَّ يُمِيتُكُمۡ ثُمَّ يُحۡيِيكُمۡۖ هَلۡ مِن شُرَكَآئِكُم مَّن يَفۡعَلُ مِن ذَٰلِكُم مِّن شَيۡءٖۚ سُبۡحَٰنَهُۥ وَتَعَٰلَىٰ عَمَّا يُشۡرِكُونَ ﴿٤٠﴾

الله هغه ذات دی چې پيدا كړي يې يئ تاسې، بيا يې روزي دركړې ده تاسې ته، بيا مړه كوي، بيا ژوندي كوي تاسې (په بعث)، آيا شته له دغو شريكانو ستاسې داسې څوک چې كولی شي هغه له دغو (څلورو واړو كارونو) څخه كوم شی؟ (بلكه نشي كولی)، پاكي ده الله ته او ډېر لوی پورته دی شان د الله له دې نه چې شريک پيدا كوي دوی (له الله سره).

تفسير: يعنې وژل، ژوندي كول، روزي وركول، نور ګرد شيان د الله تعالی په واک دي، نو بل شريک يې له كومه شو، او څرنګه د الوهيت مستحق وګرځېد؟.

ظَهَرَ ٱلۡفَسَادُ فِي ٱلۡبَرِّ وَٱلۡبَحۡرِ بِمَا كَسَبَتۡ أَيۡدِي ٱلنَّاسِ لِيُذِيقَهُم بَعۡضَ ٱلَّذِي عَمِلُواْ لَعَلَّهُمۡ يَرۡجِعُونَ ﴿٤١﴾

ظاهر شو (آثار د) فساد په بر او بحر (په وچه او لونده) كې په سبب د هغې (ګناه او شرک) چې كړي دي لاسونو د خلقو، لپاره د دې چې وڅكوي (الله) دوی ته څه (سزا) د هغو (عملونو) چې كړي دي دوی، لپاره د دې چې واوړي دوی (له دغو بديو نه).

تفسير: يعنې خلق د فطرت په دين قائم پاتې نشول، كفر او ظلم په دنيا كې خپور شو، او د هغو له شامته په ملكونو او جزايرو كې خرابي او فساد خور شو، نه په وچه كې امن او سكون پاتې شو، او نه په لونده كې، د ځمكې مخ فتنې او فساد ونيو، بحري جنګونه او د جهازونو جنګونو او داړه ماريو په سمندرونو كې هم لوی شورماشور او طوفان ونښلاوه، دغه ګرد د دې لامله چې الله تعالی اراده وكړه چې بندګان يې د خپلو بدو اعمالو لږ څه خوند په دنيا كې هم وڅكي، پوره سزا خو دوی ته په آخرت كې وركوله كيږي، مګر د هغې لږه نمونه په همدغه دنيا كې دوی ته ورښووله كيږی، ممكن دي چې ځيني خلق وويريږي، او په سمه لاره روان شي.

قُلۡ سِيرُواْ فِي ٱلۡأَرۡضِ فَٱنظُرُواْ كَيۡفَ كَانَ عَٰقِبَةُ ٱلَّذِينَ مِن قَبۡلُۚ كَانَ أَكۡثَرُهُم مُّشۡرِكِينَ ﴿٤٢﴾

ووايه (ای محمده ! مشركانو ته) چې وګرځئ په ځمكه كې پس وګورئ څرنګه شوه خاتمه د هغو كسانو چې پخوا له دوی څخه وو، وو زياتره د دوی مشركان (نو د خپل شرک په سبب هلاک شول).

تفسیر: یعنې د زیاترو شامت د شرک په وجه راغلی دی، او د ځینو نورو به د نورو ګناهونو له سببه راغلی وي.

فَأَقِمْ وَجْهَكَ لِلدِّينِ الْقَيِّمِ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَأْتِيَ يَوْمٌ لَا مَرَدَّ لَهُ مِنَ اللَّهِ يَوْمَئِذٍ يَصَّدَّعُونَ ﴿۴۳﴾

پس برابر کړه مخ (وجود) خپل سم دین ته پخوا له هغه چې راشي هغه ورځ چې نشته هیڅ بېرته ګرځېدل هغې (ورځې) ته له (جانبه د) الله، په دغه ورځ کې به تار په تار شي دغه مخلوق (چې ځینې به جنّت ته ځي او ځینې به دوزخ ته).

تفسیر: یعنې په دنیا کې خو فتنه او فساد خپور شوی دی، نو تاسې پر سم او معتدل دین چې د فطرت دین دی، په ښه شان سره قایم او ټینګ اوسئ ! چې د ګردو خرابیو او مفاسدو علاج په همدغه دین سره دی، پخوا له هغه چې راشي هغه ورځ چې نشته هیڅ بېرته ګرځېدل هغې ته له جانبه د الله تعالی، یعنې د الله تعالی له طرفه د هغې راتلل قطعي او یقیني دي، او هیڅ یو قوت او طاقت د هغې مخه نشي نیولی، او نه به یې په خپله الله تعالی وځنډوي (تأخیر کړي)، په دغه ورځ کې به تار په تار شي دغه مخلوق، یعنې نېکان جنت او بدان دوزخ ته لېږي: ﴿فَرِيقٌ فِي الْجَنَّةِ وَفَرِيقٌ فِي السَّعِيرِ﴾ (د الشوری سورت (۱) رکوع، (۷) آیت (۲۵) جزء).

مَنْ كَفَرَ فَعَلَيْهِ كُفْرُهُ ۖ وَمَنْ عَمِلَ صَالِحًا فَلِأَنْفُسِهِمْ يَمْهَدُونَ ﴿۴۴﴾ لِيَجْزِيَ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ مِنْ فَضْلِهِ ۚ إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْكَافِرِينَ ﴿۴۵﴾

هر څوک چې کافر شو؛ پس په هغه ده (سزا) د کُفر د هغه، او هر څوک چې وکړي (نېک عمل)؛ پس خاص لپاره د ځانونو خپلو فرشونه غوړوي او په زړه پورې سامانې جوړوي. لپاره د دې چې جزاء ورکړي (الله) هغو کسانو ته چې ایمان یې راوړی دی، او کړي یې دي ښه (عملونه) له فضله خپله څخه، بېشکه چې الله مینه محبت نه کوي له کافرانو سره.

تفسیر: یعنې هر څوک چې کافر شو؛ پس په هغه ده سزا د کفر د هغه چې د هغو ګناه او وبال به پرې لوېږي، او هر څوک چې وکړي نېک عمل؛ پس خاص لپاره د ځانونو خپلو فرشونه غوړوي او په زړه پورې سامانې جوړوي، یعنې په جنّت کې د دوی د ارامۍ او هوسایۍ (راحت) لپاره تیاری کېږي، او لپاره د دې چې جزاء ورکړي الله تعالی هغو کسانو ته چې ایمان یې راوړی دی، او کړي یې دي ښه عملونه له فضل خپل څخه، یعنې هومره چې ښه او نېک وي؛ هغه ته به هم یواځې د الله تعالی په فضل او مرحمت سره جنّت ور په برخه کېږي.

وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ يُرْسِلَ الرِّيَاحَ مُبَشِّرَاتٍ وَلِيُذِيقَكُمْ مِنْ رَحْمَتِهِ وَلِتَجْرِيَ الْفُلْكُ بِأَمْرِهِ وَلِتَبْتَغُوا مِنْ فَضْلِهِ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿۴۶﴾

او ځینې له نښو د الله دا دي چې رالېږي بادونه زېری ورکوونکي او لپاره د دې چې وڅکوي په تاسې (په سبب د دغو بادونو) ځینې (مزې) د رحمت خپل، او بل لپاره د دې چې روانه شي پرې بېړۍ په امر حکم د الله، او لپاره د دې چې طلب کړئ (په چلولو د بېړۍ) له فضل د الله څخه، او لپاره د دې چې تاسې شُکر وباسئ (په دغو نعمتونو).

تفسیر: یعنې بادونه د رحمت د باران زېری او بشارت راوړي، بیا الله تعالی په خپل لطف او مهرباني سره باران وروي، او رالېږي بادونه لپاره د دې چې روانه شي پرې بېړۍ په حکم امر د الله تعالی سره، یعنې بادوان لرونکي جهازونه او بېړۍ په باد سره چلېږي او درومي، او دخاني جهازونو او استمرونو ته هم د موافق باد له الوتلو څخه په تګ کې کومک او

معاونت رسيږي، او لپاره د دې چې طلب کړئ تاسې په چلولو د بېړۍ له ځينې له فضل د الله تعالی څخه، او لپاره د دې چې تاسې شکر وباسئ په دغو نعمتونو، يعنې د جهازونو په ذريعه تجارتي اموال منتقل او وړل کيږي، او د الله تعالی په فضل او مرحمت سره ډېره ښه ګټه (فائده) ترې اخيستل کېدی شي، بيا د الله تعالی په دغو نعمتونو په ښه شان سره د ده شُکر اداء کړئ !.

وَلَقَدْ اَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ رُسُلًا اِلٰى قَوْمِهِمْ فَجَآءُوْهُمْ بِالْبَيِّنٰتِ فَانْتَقَمْنَا مِنَ الَّذِيْنَ اَجْرَمُوْا ؕ وَكَانَ حَقًّا عَلَيْنَا نَصْرُ الْمُؤْمِنِيْنَ ﴿۴۷﴾

او خامخا په تحقيق ليږلي وو مونږ پخوا له تا (ای محمده ! نور) رسولان په طرف د قومونو د دوی ته، پس راغلل (دغه رسولان) دوی ته په معجزو ښکاره وو، پس بدل واخيست مونږ له هغو کسانو چې کافران شول (نو دوی مو هلاك کړل، او مؤمنانو ته مو نصرت ورکړ)، او دی حق (تفضّلاً) په مونږ نصرت د مؤمنانو.

تفسير: يعنې پخوا يې ويلي وو، چې مقبول او مردود سره بېل کړی شي، په منکرانو د دوی د ګناه وبال او سزا لوېږي، او پاك الله د دوی سره مينه نه کوي، اوس دا ښکاره کوي چې د دغې خبرې اظهار به په دنيا کې هم کيږي، دا د الله تعالی عادت او وعده ده چې له مکذبينو او مجرمينو څخه ضرور انتقام اخلي، او کامل مؤمنان په خپلې مرستې او اعانت سره په دښمنانو غالبوي، په منځ کې د باران ذکر ځکه راغی؛ څرنګه چې د رحمت باران د نزول څخه پخوا بادونه چليږي، همداسې د دين د غلبې علايم هم روښانه کيږي.

اَللّٰهُ الَّذِيْ يُرْسِلُ الرِّيٰحَ فَتُثِيْرُ سَحَابًا فَيَبْسُطُهٗ فِى السَّمَآءِ كَيْفَ يَشَآءُ وَيَجْعَلُهٗ كِسَفًا فَتَرَى الْوَدْقَ يَخْرُجُ مِنْ خِلٰلِهٖ ۚ فَاِذَآ اَصَابَ بِهٖ مَنْ يَّشَآءُ مِنْ عِبَادِهٖٓ اِذَا هُمْ يَسْتَبْشِرُوْنَ ﴿۴۸﴾

الله هغه ذات دی چې راليږي بادونه پس پورته کوي (په هوا کې) وريځې، پس خوروي دغه (وريځې) په اسمان کې څرنګه چې اراده وکړي (الله)، او ګرځوي دغه (وريځې) ټوټې ټوټې لاندې باندې؛ پس وينې به ته (ای مخاطبه ! ځاځکي د) باران چې راوځي له منځه د دغې (وريځې)، پس کله چې ورسوي دغه باران هغه چا ته چې اراده وکړي (الله) له بندګانو خپلو؛ ناڅاپه دوی خوشاليږي پرې (او زيری پرې کوي).

تفسير: يعنې الله تعالی وريځې اول يو لوري ته او وروسته بل لوري ته خپروي (خوروي) همداسې دين به هم منتشر او هر چېرې خپور (خور) کړي، لکه چې ويې هم کړل.

وَاِنْ كَانُوْا مِنْ قَبْلِ اَنْ يُّنَزَّلَ عَلَيْهِمْ مِّنْ قَبْلِهٖ لَمُبْلِسِيْنَ ﴿۴۹﴾

او بېشکه چې وو دوی پخوا له دې چې نازل کړی شوی وو په دوی (باران) پخوا له (ظهوره له) دې (وريځې او باران) خامخا نااميده وو (له ورښت څخه يې).

تفسير: يعنې پخوا له دې نه خلق نااميده وو، تر دې چې د باران له راتګه لږ څه پخوا هم بيخي مايوس شوي وو، چې په دغه باران به دغه مړه ځمکه ژوندۍ، څنګه د انسان حال ډېر عجيب او غريب دی، په لږ وخت کې نااميده او خپه کيږي، بيا له لږ څخه وخت نه وروسته له ډېرې خوښۍ نه خاندي او خوشاليږي.

فَانْظُرْ اِلٰٓى اٰثٰرِ رَحْمَتِ اللّٰهِ كَيْفَ يُحْيِ الْاَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا ۭ اِنَّ ذٰلِكَ لَمُحْيِ الْمَوْتٰى ۚ وَهُوَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرٌ ۝

نو وګوره (ای مخاطبه) نښې د رحمت (باران) د الله ته چې څرنګه ژوندي کوي دی دغه ځمکه په باران (د وښو په زرغونولو سره) وروسته له مړوالي او وچوالي د هغې، بېشکه دغه (ژوندی کوونکی د ځمکې) خامخا ژوندی کوونکی د مړو هم دی، او هغه (الله) په هر شي باندې ښه قادر دی (چې ځینې یې ژوندي کول او مړه کول دي).

تفسیر: یعنې څو ساعته پخوا له هر لوري خاورې او دوړې پورته کېدې، او ځمکه وچه، بې رونقه او مړه پرته وه، ناڅاپه د الله تعالی له مهربانۍ څخه ژوندۍ، شنه او زرغونه شوه، او دغه باران د ځمکې دغه پټ قوّتونه څرنګه ویښ او راژوندي کړل، همدغه حال دې په روحاني باران هم قیاس کړ شي، چې له هغه څخه به په مړو زړونو کې نوی روح پیدا شي، او د الله تعالی دغه ځمکه د ﴿ظَهَرَ الْفَسَادُ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ﴾ له مرګ څخه وروسته به بیا ژوندۍ کیږي، له هر طرفه به د الله تعالی د رحمت نښې او د دین آثار څرګندیږي، هغه استعداد او قابلیت چې د مودو راپه دېخوا په خاورو کې موجود وو؛ د رحمت د باران په څاڅکو سره یې تر او تازه څرګنده او ښکاره کوي، لکه چې الله تعالی د محمدي بعثت په وسیله دغه جلوه دنیا ته راښکاره کړه.

﴿اِنَّ ذٰلِكَ لَمُحْيِ الْمَوْتٰى﴾ «بېشکه همدغه مُحیي الأرض خامخا ژوندی کوونکی د مړو هم دی، او همدغه الله تعالی په هر شي باندې چې اراده وکړي ښه قادر دی»، یعنې دلته به مړو زړونو ته روحاني ژوندون ورکړي، او د قیامت په ورځ به په مړو جسدونو کې بیا نوی روح اچوي، د الله تعالی د کامل قُدرت په مقابل کې هیڅ شی ګران او مشکل نه دی.

وَلَىِٕنْ اَرْسَلْنَا رِيْحًا فَرَاَوْهُ مُصْفَرًّا لَّظَلُّوْا مِنْۢ بَعْدِهٖ يَكْفُرُوْنَ ۝

او قسم دی که ولېږو مونږ باد (په شنه کښت ـ فصل)؛ پس وبهویني دوی دا کښت تک زیړ؛ نو خامخا وبه ګرځي دوی وروسته له دغه زیړوالي کافران (په تېرو نعمتونو ای محمده !).

تفسیر: یعنې ړومبی نااميده وو کله چې باران وشو، او وچه کلکه ځمکه ترې تکه شنه، ژوندۍ او زرغونه شوه، او خلق ترې خوښ او خوشاله شول، اوس که مونږ له هغه وروسته یو سخت باد والوځوو چې د هغه په اثر د دوی ګرد کښتونه په شینوالي کې وچ کلک او تک زیړ وګرځي؛ نو سمدلاسه د دغو خلقو وضعیت بدلیږي، او د الله تعالی ګرد احسانونه هیروي، او په کفران او ناشکرۍ شروع کوي، لنډه دا چې د دوی شُکر ګزاري او ناشکري ټول د دنیوي اغراضو تابع دي، او دلته د دې په نسبت وایي: کله چې انسان د الله تعالی په فضل او احسان سره په خپل مقصد او مراد ورسېږ؛ نو نه ښایي چې بې خوفه وګرځي، ځکه چې د ده قدرت راز راز (قسم قسم) څرګندیږي (ښکاره کیږي)، دا نه دي معلوم چې دغه درکړي نعمت کله در څخه بېرته واخلي؟

فَاِنَّكَ لَا تُسْمِعُ الْمَوْتٰى وَلَا تُسْمِعُ الصُّمَّ الدُّعَاۗءَ اِذَا وَلَّوْا مُدْبِرِيْنَ ۝ وَمَآ اَنْتَ بِهٰدِ الْعُمْيِ عَنْ ضَلٰلَتِهِمْ ۭ اِنْ تُسْمِعُ اِلَّا مَنْ يُّؤْمِنُ بِاٰيٰتِنَا فَهُمْ مُّسْلِمُوْنَ ۝

پس بېشکه ته نشې اورولې مړو ته (او دغه کفّار هم حکم د مړو لري)، او نشې اورولې ته کڼو ته غږ (د بللو) کله چې وګرځي دوی په داسې حال کې چې شا ګرځوونکي وي (تاته). او نه یې ته سمه لاره ښوونکی ړوندو ته له ګمراهۍ د دوی، نشې اورولې ته (د پوهې او منلو په اورولو

سره) مګر هغه چاته چې ايمان يې راوړی وي په نښو او آيتونو ځمونږ پس دوی مسلمانان غاړه ايښودونکي دي.

تفسير: يعنې الله تعالی هر راز قُدرت لري، مړي ژوندي کولی شي، تاته د دغې خبرې قدرت نشته چې په مړو خپله خبره ومنلی شي، يا په کڼو خپله خبره واورولی شې، يا ړوندو ته سمه صافه لاره وښيي، خصوصًا کله چې دوی د اورېدلو او ليدلو اراده هم ونه لري، پس ته د دوی د دغه کُفر او ناشکرئ څخه مه غمجن کېږه ! ستا کار يوائې تبليغ او دعوت دی، که کوم بدبخت يې نه اوري، يا يې نه مني؛ نو له دغه څخه تاته څه نقصان نه پيښېږي، ستا خبره همغه څوك اورېدی شي چې ځمونږ په خبرو او ښکاره نښو يقين او باور لري، او د تسليم او انقياد په صفت موصوف وي.

اَللّٰهُ الَّذِیْ خَلَقَكُمْ مِّنْ ضُعْفٍ ثُمَّ جَعَلَ مِنْۢ بَعْدِ ضُعْفٍ قُوَّةً ثُمَّ جَعَلَ مِنْۢ بَعْدِ قُوَّةٍ ضُعْفًا وَّ شَیْبَةً ؕ یَخْلُقُ مَا یَشَآءُ ۚ وَ هُوَ الْعَلِیْمُ الْقَدِیْرُ ﴿۵۴﴾

الله هغه ذات دی چې پيدا کړي يې يئ تاسې له کمزوري (شي څخه چې نطفه ده)، بيا يې در کړی دی وروسته له بل ضعف (د طفوليت) قوّت (د ځوانئ)، بيا يې در کړی دی وروسته له قوّت (د ځلميتوبه) ضعف او د ويښتو سپينوالی، پيدا کوي الله هر هغه شی چې اراده وکړي (د پيدايښت د هغه)، او همدغه (الله) ښه عالم دی ښه قادر دی (په هر شي).

تفسير: يعنې کوچنی د پيدايښت په وخت کې بې حده کمزور او ناتوانه وي، بيا ورو ورو قوت مومي، تر دې چې د ځلميتوب په وخت کې د ده زور او قوّت خپل انتهايي حد ته ورسيږي، او د ټول زور او قوت ترقي د ځلميتوب په وخت کې وي، بيا ورو ورو عمر مخ په زوړوالي درومي، او له زور او قوّت نه وروسته د کمزورئ آثار ځرګنديږي، چې د هغې انتهايي حد سپين ګيرتوب او زوړوالی دی، په دغه وخت کې ګرد اعضاء سست او کمزوري کيږي، او په قوتونو کې فُتور او تعطيل واقع کيږي، د قوّت او ضعف دغه ګردې ترقئ او تنّزل د پاك الله تعالی په لاس کې دي، هر قسم چې د الله تعالی اراده وي؛ هم هغسې يو شی جوړوي، او هغه د ضعف او قوّت له مختلفو ادوارو څخه تيروي، همدغه الله تعالی ته هر نوع قوت او قدرت حاصل دی، او همدغه الله تعالی ښه پوه او ښه عالم دی، چې کوم يو شی په کوم وخت کې او په کومو کومو حالاتو کې په څه ډول سره ښايي چې موجود وي؟.

نو په مونږ واجب او لازم دي چې د همدغه الله تعالی جلّ و أعلی شأنُه وأعظم برهانُه او د ده د رسولانو خبرې په ښه شان سره واورو.

وَ یَوْمَ تَقُوْمُ السَّاعَةُ یُقْسِمُ الْمُجْرِمُوْنَ ۙ۬ مَا لَبِثُوْا غَیْرَ سَاعَةٍ ؕ

او په هغې ورځې کې چې قايم شي قيامت؛ نو قسمونه به خوري مجرمان (کافران په دې) چې نه دي پاتې شوي (په دنيا کې) غير له يو ساعته.

تفسير: يعنې په قبر يا په دنيا کې به هستوګنه ورته ډېره لږه ښکاري، څه وخت چې غم او مصيبت د ده په سر باندې ولويږي، او دی ورته ګوري؛ نو په ډېر افسوس او ارمان سره به ووايي چې: د برزخ او د دنيا ژوندون ډېر ژر راباندې تېر شو، او لږ څه ډيل او مهلت را په برخه نشو، چې په هغه کې مو د دغه دردوونکي عذاب څخه د نجات لپاره څه سعي او کوښښ کړی وی، يا په دنيا کې لږ ډېره موده پاتې کېدو، څو د دغې ورځې لپاره مو څه تهيه او تياري کړي وی، دغه مصيبت خو يو ناڅاپه راته پيښ شو.

كَذٰلِكَ كَانُوْا يُؤْفَكُوْنَ ﴿۵۵﴾

همدارنګه (چې دوی دروغ وايي په آخرت کې) وو دوی چې ګرځول کېدل به (له رښتيا نه په دنيا کې).

تفسير: يعنې لکه چې هم هغلته د دوی داسې ويناوې به غلطې او دروغ وي، همداسې وپوهېږئ چې په دنيا کې به هم دغه خلق چټي او غلط خيالات او معکوسې او منقلبې خبرې او اترې به سره کوي.

وَقَالَ الَّذِيْنَ اُوْتُوا الْعِلْمَ وَالْاِيْمَانَ لَقَدْ لَبِثْتُمْ فِيْ كِتٰبِ اللّٰهِ اِلٰى يَوْمِ الْبَعْثِ ۫ فَهٰذَا يَوْمُ الْبَعْثِ وَلٰكِنَّكُمْ كُنْتُمْ لَا تَعْلَمُوْنَ ﴿۵۶﴾

او وايي به دوی ته هغه کسان چې ورکړی شوی وو دوی ته علم او ايمان (يعنې انبياء، پرښتې، مؤمنان چې: ولې دروغ وايئ بلکه) خامخا په تحقيق ډېر پاتې شوي يئ (په دنيا کې چې هغه ليکلي دي) په کتاب د الله (لوح محفوظ) کې تر ورځې د بعث پورې، پس دغه ده ورځ د بعث (چې تاسې ترې منکران وئ) وليکن تاسې وئ تاسې په دنيا کې چې د جهل او غفلت لامله نه پوهېدئ (د دغې ورځې په وقوع).

تفسير: يعنې مؤمنان او پرښتې به په دغه وخت کې د دوی ترديد کوي، او دوی ته به داسې وايي چې: تاسې دروغ او خوشې چټي خبرې کوئ، يا په مغالطه کې لويدلي يئ چې مونږ په برزخ يا په دنيا کې له يو (۱) ساعت څخه زيات نه يو پاتې شوي، تاسې د الله تعالی د علم او د ده د خبر او د لوح محفوظ د ليکنې سره سم د قيامت تر ورځې پورې په دنيا او په برزخ کې اوسيدلي يئ، چې د يوې شېبې په اندازه هم په هغه کې څه کمی نه دی واقع شوی، نن له هم هغې وعدې سره سم هغه ورځ رارسېدلې ده، اوس هغه وګورئ چې تاسې پرې نه پوهېدئ او نه مو منله، که له پخوا څخه مو په دغې ورځې يقين کړی وی، او له تيارئ سره ورته راغلي وی؛ نو د دغه ځای له لذتونو او مسرتونو څخه به محظوظ او متمتع شوي وی، او د دغو انعامونو او اکرامونو د ليدلو په مقابل کې به مو داسې ويل چې: دغه ورځ په ډېر ځنډ او ډېل راغلې ده، او مونږ د دې د راتللو ډېر انتظار او اشتياق ويستلی دی، لکه چې مؤمنان يې همداسې ګڼي.

فَيَوْمَئِذٍ لَّا يَنْفَعُ الَّذِيْنَ ظَلَمُوْا مَعْذِرَتُهُمْ وَلَا هُمْ يُسْتَعْتَبُوْنَ ﴿۵۷﴾

پس دغې ورځې کې به نه رسوي ګټه هغو کسانو ته چې ظلم کړی دی دوی (په ځانونو خپلو په کفر سره) عذر د دوی، او نه به دوی وبللی شي راضي کولو د الله ته (يا به نه له دوی نه معذرت غوښتلی کيږي).

تفسير: يعنې نه به کوم معقول عذر وړاندې کولی شي، چې د دوی په کار ورشي، او نه به دوی ته داسې ويل کيږي: ښه ده، اوس د توبې او اطاعت په ذريعه د الله تعالی خوښې او رضا حاصله کړئ !، ځکه چې د هغو وخت تېر شوی دی، او اوس پرته له دې نه چې دايمي سزا وګالئ؛ بل هيڅ يوه چاره اومخلص نه دی پاتې.

وَلَقَدْ ضَرَبْنَا لِلنَّاسِ فِيْ هٰذَا الْقُرْاٰنِ مِنْ كُلِّ مَثَلٍ ؕ وَلَئِنْ جِئْتَهُمْ بِاٰيَةٍ لَّيَقُوْلَنَّ الَّذِيْنَ كَفَرُوْۤا اِنْ اَنْتُمْ اِلَّا مُبْطِلُوْنَ ﴿۵۸﴾

او خامخا په تحقيق بيان کړي دي مونږ لپاره د خلقو په دغه قرآن کې له هر قسم مثال (چې مفيد واقع کيږي دوی ته)، او (قسم دی ای محمده !) که راوړې ته دوی ته کوم آيت د قُدرت؛ نو

خامخا وبه وایي هرومرو هغه کسان چې کافران شوي دي (عنادًا) چې: نه یئ تاسو (ای محمده !
او مؤمنانو !) مګر (دروغجنان) باطل ویونکي.

تفسیر: یعني په دغه وخت کې به ډېر افسوس او ارمان کوي، مګر نن چې د الله تعالی د خوښې، رضاء او لقاء حاصلولو وخت او موقع ده، او عظیم الشأن قرآن دوی ته داسې عجیب مثالونه او دلیلونه بیانوي، او راز راز خبرې ورته کوي، او په هره ممکنه طریقه سره یې په خپل خیر او شر پوهوي؛ خو سره له هغه هم دوی په هغو باندې خپل ځان نه پوهوي، او نه د هغو هیڅ یو پند او خبره اوري، ځومره مهم او عالي آیتونه چې دوی ته واوروئ یا ډېر لوی اوصاف او څرګند معجزات ورښکاره کړئ؛ نو دوی د هغو په اورېدلو او لیدلو داسې وایي چې: تاسې رسول الله او مسلمین ګردو لاسونه سره یو کړي دي، او دغه دروغ مو (العیاذ بالله) له خپله ځانه جوړ کړي دي، یو تن مو څو آیتونه جوړوي او درلولي یې، او نور د هغه تصدیق کوئ، یو جادو او کوډې کوي، او نور دغه ته تیار ولاړ دي چې په هغه ایمان راوړي، په دغه ډول مو ګردو سره یو تړون کړی دی، او یوه اتحادیه مو سره جوړه کړې ده، او غواړئ چې په دغه چل سره خپل مذهب او مسلک خپور کړئ.

كَذٰلِكَ يَطْبَعُ اللّٰهُ عَلٰى قُلُوْبِ الَّذِيْنَ لَا يَعْلَمُوْنَ ﴿۵۹﴾

همدارنګه مهر لګوي الله په زړونو د هغو کسانو چې نه پوهیږي (او نه د پوهې غوښتنه کوي).

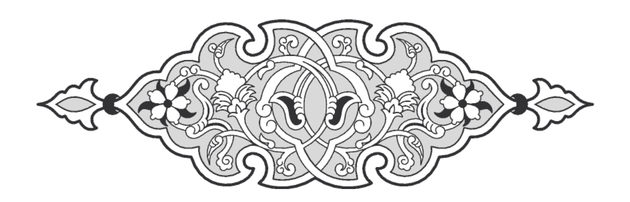
تفسیر: یعني هغه انسان چې نه پوهیږي، او نه د پوهېدلو لپاره زیار او کوښښ کوي، او د ضد او عناد له سببه خامخا د هرې خبرې تردید او انکار ته هم تیار ولاړ وي؛ نو د دغه وضعیت دوام ورو ورو په تدریجي توګه د ده زړه کلکوي، او د شرک، شک، تردید او انکار مهر پرې لګوي، او بالآخر د ډېر ضد او عناد له سببه د ده زړه دومره سخت شي، چې د حق د منلو قوت او استعداد په کې بیخي پاتې نشي (العیاذ بالله).

فَاصْبِرْ اِنَّ وَعْدَ اللّٰهِ حَقٌّ وَّلَا يَسْتَخِفَّنَّكَ الَّذِيْنَ لَا يُوْقِنُوْنَ ﴿۶۰﴾

پس صبر کوه (ای محمده ! په ضـرر د دوی) بېشکه چې وعده (د نصرت) د الله حقه ده، او بې
همته نه کړي تا لره هغه کسان چې یقین نه راوړي (په آخرت) !.

تفسیر: یعني کله چې د دغو بدبختانو د ضد، عناد، او تکرار احوال او مقدار تر دغو درجو پورې ورسېدل؛ نو ته د دوی له دغه شرارت، بغاوت، او طغیان څخه مه خپه کېږه ! بلکه د پېغمبرۍ په صبر، تحمل او حلم سره ورنه تېرېږه ! او په خپل دعوت، تبلیغ، پند او نصیحت کې مشغول او لګیا اوسه، هغه د فتحې او نصرت وعده چې له تا سره رب العزّت کړې ده، هغه په یقیني ډول کامله او پوره کېدونکې ده، او په هغه کې د یوې ذرې په اندازه هم څه تفاوت او تخلف واقع کېدی نشي، ته په خپل کار تل ټینګ اوسه ! دغه بد عقیده او بې یقینه خلق د یوې ذرې په اندازه هم تا له خپله ځایه نشي خوځولی.

تمت سورة الروم بعون الله الحي القیوم، فله الحمدُ والمنة أولا وآخرا وظاهرا وباطنا.

«د لقمان سورت مکي دی پر ته له (۲۷، ۲۸، ۲۹) آيتونو نه چې مدني دي، (۳۴) آيتونه او (۴) رکوع لري، په تلاوت کې (۳۱) او په نزول کې (۵۷) سورت دی، وروسته د الصافات له سورت څخه نازل شوی دی».

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

الٓمّٓ ﴿۱﴾ تِلْكَ اٰيٰتُ الْكِتٰبِ الْحَكِيْمِ ﴿۲﴾ هُدًى وَّرَحْمَةً لِّلْمُحْسِنِيْنَ ﴿۳﴾ الَّذِيْنَ يُقِيْمُوْنَ الصَّلٰوةَ وَيُؤْتُوْنَ الزَّكٰوةَ وَهُمْ بِالْاٰخِرَةِ هُمْ يُوْقِنُوْنَ ﴿۴﴾ اُولٰٓئِكَ عَلٰى هُدًى مِّنْ رَّبِّهِمْ وَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُوْنَ ﴿۵﴾

دا آيتونه د کتاب حکمت لرونکي (محکم قرآن) دي. په داسې حال کې چې هدايت او رحمت دی لپاره د نېکوکارانو. هغه کسان چې قائموي (سم اداء کوي سره له ټولو حقوقو) لمونځ او ورکوي دوی (واجب) زکات، او دوی په آخرت باندې همدوی يقين کوي (چې خامخا راځي په حقه سره). دغه (ستايلي شوي کسان) په سمه لاره دي له (طرفه) د رب د دوی، او دغه (کسان) هم دوی په مراد رسيدلي دي.

تفسير: دغه کتاب خاص د نېکانو لپاره د رحمت او هدايت پانګه ده، ځکه چې همدغه خلق ورنه ګټه اخلي، که نه نو په نفس نصيحت او پوهولو کې ذکر د جن او انس په حق کې ښکاره هدايت او رحمت دی، د «سورة البقرة» په اوله رکوع کې همداسې نور آيتونه هم تير شوي دي، او د ﴿هُمُ الْمُفْلِحُوْنَ﴾ دوه ترجمې شوي دي، دلته دې هم هغه بيا وکتل شي !.

وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَّشْتَرِيْ لَهْوَ الْحَدِيْثِ لِيُضِلَّ عَنْ سَبِيْلِ اللّٰهِ بِغَيْرِ عِلْمٍ ۖ وَّيَتَّخِذَهَا هُزُوًا ۚ اُولٰٓئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ مُّهِيْنٌ ﴿۶﴾

او (ځيني) له خلقو څخه هغه څوک دي چې اخلي عبثې خبرې لپاره د دې چې وښويوي (خلق) له لارې د الله نه بې له علمه (په عاقبت د فعل خپل)، او چې ونيسي دا (لاره يا آيتونه) په ټوکو مسخرو، دغه (کسان) شته دوی ته عذاب سپکوونکی.

تفسير: د مفلحينو نېکبختانو په مقابل کې دلته د هغو بدبختانو ذکر دی، چې د خپل جهالت او نادانی او آخرې خاتمې ته د نه کتلو له امله يې قرآنکريم پرې ايښی، په لوبو، لهوو، لعبو يا په نورو واهياتو او خرافاتو کې مستغرق دی، غواړي چې نور هم په همداسې مشغوليتونو او ساعت تېريو کې مشغول او لګيا او د الله تعالی له دين او ياد څخه غافل او بې پروا کړي، او د الله تعالی ياد ترې هېر کړي، او په ديني خبرو پورې خاندې او پرې مسخرې او ملنډې وهي، حسن بصري رضي الله تعالی عنه د «لهو الحديث» په متعلق وايي: «هر هغه شی چې د الله تعالی له عبادت او له ياد څخه لرې کوونکی وي؛ مثلاً فضولې قصې ويل، چټې د خندا او ټوکو خبرې، چټې کارونه، ساز او سرود او نور».

په روايتونو کې راغلي دي چې «نضر بن حارث» چې د کفارو له مشرانو څخه وو، کله چې به د تجارت لپاره پارس ته تلو؛ نو له هغه ځای به يې د عجمو باچايانو قصې او د تواريخو کتابونه له خپله ځانه سره راوړل، او قُريشو ته

به يې ويل چې: محمد صلى الله عليه وسلم تاسې ته د عاد او ثمود قصې اوروي، راځئ چې زه به تاسې ته د رُستم او د اسفنديـار او د آريانا د باچايانو قصې واوروم، ځينو خلقو هغه قصې ښې او په زړه پورې ګڼلې، او ورته به متوجه کېدل، هغه يوه سندرغاړې وينځه هم پېرودلې وه، کله چې ده ليدل چې د کوم سړي زړه نرم او اسلام ته لږ څه متمايل شوی دی؛ نو هغه به يې د هغې سندرغاړې کره لېږه، او ورته ويل به يې چې: دغه ته ښه ډوډۍ او د څښلو شيان ورکوه، او ښې بدلې ورته اوروه !، بيا به يې دغه سړي ته ويل چې: ګوره دغه مېلې او چړچې له هغه څخه ډېرې ښې او بهترې دي چې محمد صلى الله عليه وسلم دې هغه لوري ته بولي، چې لمونځ کوه ! روژې نيسه ! ځان دې په شهادت ورسوه ! نو په دغه باندې دا آيتونه نازل شول.

تنبيه: ددغه آيت شان نزول اګر که خاص دی، مګر د الفاظو د عموميت له وجې يې حکم عام دی، هغه لهو چې داسلامي دين ځنې د خلقو اړوونکی وي، يا د اړولو له موجباتو څخه وي؛ ممنوع او حرام بلکه کُفر دی، او هغه شيان چې د ضروري شرعي احکامو څخه انسان ستنوي (منع کوي) يا د معصيت سبب ګرځي؛ ګناه او معصيت دی، هو ! هغه لهو چې د کوم واجب امر مانع نه وي، او کوم شرعي غرض او مصلحت په هغه کې نه وي؛ هغه مباح دی، ليکن د لايعني والي له سببه خلاف الأولیٰ دی، آس ځغلول، غشي اونورې ښپې ويشتل يا د زوجينو ملاعبت چې په شرعي حدودو کې وي؛ څرنګه چې په معتد به شرعي اغراضو او مصالحو مشتمل دي؛ نو ځکه د باطل لهو څخه مستثنی ګرځول شوي شوي.

وَإِذَا تُتْلَىٰ عَلَيْهِ آيَاتُنَا وَلَّىٰ مُسْتَكْبِرًا كَأَن لَّمْ يَسْمَعْهَا كَأَنَّ فِي أُذُنَيْهِ وَقْرًا ۖ فَبَشِّرْهُ بِعَذَابٍ أَلِيمٍ ⑦

او کله چې ولوستل شي په ده باندې آيتونه (د قرآن) ځمونږ؛ نو وګرځوي ترې مخ حال دا چې متکبّر غاړه غړوونکی وي داسې چې ګوا کې له سره يې نه دي اورېدلي، ګوا کې په دواړو غوږونو د ده کې دروندوالی، کوڼوالی دی، پس زېری، خبر ورکړه ته هغه ته په عذاب دردناک سره.

تفسير: يعنې د غرور او تکبّر له سببه نه غواړي چې ځمونږ آيتونه واوري، بلکه د هغه په مقابل کې بيخي ځان کوڼ اچوي.

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَهُمْ جَنَّاتُ النَّعِيمِ ⑧ خَالِدِينَ فِيهَا ۖ وَعْدَ اللَّهِ حَقًّا ۚ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ⑨

بېشکه هغه کسان چې ايمان يې راوړی دی، او کړي يې دي ښه (عملونه)؛ شته دوی لره جنّتونه د نعمتونو. حال دا چې تل به وي دوی په دغو (جنتونو) کې، (دغه وعده کړې ده) وعده د الله حقه رښتيا، او همدی دی ښه غالب قوي (د احکامو په انفاذ) ښه حکمت لرونکی (چې هر کار په تدبير او مصلحت سره کوي).

تفسير: يعنې هيڅ يو قوّت دی د وعدې له سر ته رسولو څخه نشي ستنولی، او نه له چا سره بې موقعه وعده کوي.

خَلَقَ السَّمَاوَاتِ بِغَيْرِ عَمَدٍ تَرَوْنَهَا

پيدا کړي دي (الله) اسمانونه بې له ستنو چې وينئ تاسې هغه.

تفسير: د دغه (عمد) د لفظ تفسير د «الرعد» د سورت په اوله کې تېر شو، هلته دې وکتل شي.

وَأَلْقَىٰ فِي الْأَرْضِ رَوَاسِيَ أَن تَمِيدَ بِكُمْ

او ایښي (پیدا کړي یې دي) په ځمکه کې غرونه لپاره د دې چې ونه خوځیږي دا ځمکه پر تاسې.

تفسیر: یعنې د ځمکې د انتظام او استقرار لپاره خورا لوی او درانه غرونه پرې درولی شوي دي، چې د سمندر له موجونو یا د سختې هوا له جټکو یا د نورو طبیعیه اسبابو له اثره ونه لړزیږي، او یوې خوا ته مائله نشي، د «نحل» په اوله کې دغه مضمون پخوا له دې نه تېر شوی دی، باقي د غرونو د پیدا کېدلو مصلحت یوائې پر هم دغومره حکمت محدود او منحصر نه دی، نور داسې ډېر فوائد او حکمتونه هم په کې مضمر او موجود دي، چې هغه ګرد پاک الله ته معلوم او ښکاره دي.

وَبَثَّ فِيهَا مِن كُلِّ دَآبَّةٍۚ وَأَنزَلۡنَا مِنَ ٱلسَّمَآءِ مَآءً فَأَنۢبَتۡنَا فِيهَا مِن كُلِّ زَوۡجٖ كَرِيمٍ ﴿١٠﴾

او ویې شیندل (خواره واره یې کړل) په دغه ځمکه کې له هر قسم خوځېدونکو ساکښو (ژوندیو) شخه، او نازلې کړي دي مونږ له (طرفه) د اسمانه اوبه؛ پس زرغونې کړي دي مونږ په دغه (ځمکه) کې له هر هر قسمه ګیاه ښې (خاصې جوړې).

تفسیر: یعنې هر قسم ښایسته، ښکلي، ګټور، او نفیسې ونې یې په ځمکه کې زرغونې کړي دي، د «الشعراء» د سورت په شروع کې په همدغه مضمون یو بل آیت هم تېر شوی دی، هلته دې وکتل شي !.

هَٰذَا خَلۡقُ ٱللَّهِ فَأَرُونِي مَاذَا خَلَقَ ٱلَّذِينَ مِن دُونِهِۦۚ بَلِ ٱلظَّٰلِمُونَ فِي ضَلَٰلٖ مُّبِينٖ ﴿١١﴾

دغه (ټول مذکوره شیان) مخلوق د الله تعالی دي، پس وښیئ (ای مشرکانو !) ماته هغه شی چې پیدا کړی دی هغو معبودانو بې له الله نه، بلکه دغه ظالمان مشرکان په ګمراهۍ ښکاره کې دي.

تفسیر: کله چې د هغو مخلوق نشئ راښوولی؛ نو په کوم مخ او خوله هغوی د الله تعالی شریکان ګرځوئ؟ او د معبودیت وړ او مستحق یې بولئ؟ معبود خو داسې یو جامع الصّفات ذات کېدی شي، چې د هغه په واک او قدرت کې پیدا کول، وژل، روزي رسول او نور ګرد شیان وي، مګر دلته دوی د پیدا کولو او د نورو افعالو یوه ذره اختیار هم نه لري، مګر دغه ظالمان د فکر، ذکر، غور او دقّت سره هیڅ علاقه او ارتباط نه لري، په توره تیاره کې پراته دي، او حیران او سرګردانه ګرځي.

وَلَقَدۡ ءَاتَيۡنَا لُقۡمَٰنَ ٱلۡحِكۡمَةَ أَنِ ٱشۡكُرۡ لِلَّهِۚ وَمَن يَشۡكُرۡ فَإِنَّمَا يَشۡكُرُ لِنَفۡسِهِۦۖ وَمَن كَفَرَ فَإِنَّ ٱللَّهَ غَنِيٌّ حَمِيدٞ ﴿١٢﴾

او خامخا په تحقیق ورکړی وو مونږ لقمان ته حکمت (عقل، علم او ویلي وو مونږ ده ته) چې شکر کوه الله ته، او هر چا چې شکر وکړ؛ پس بېشکه همدا خبره ده چې شکر کوي لپاره (د ښېګڼې) د ځان خپل، او هر څوک چې کافر شو؛ پس بېشکه الله غني ډېر بې پروا د ګردو محامدو څښتن دی.

تفسیر: د زیاترو علماوو رایه داسې ده چې: لُقمان علیه السلام نبي نه وو، هو ! یو پاک او متقي انسان وو، چې الله تعالی ورته اعلی درجه عقل، فهم، متانت او پوهه ورکړې وه، د ده د عقل او پوهې نصایح او د حکمت خبرې په خلقو کې له قدیم الأیامه معروفې او مشهورې وې، رب العزّت د هغو یوه برخه په خپل عظیم الشأن قرآن کې هم نقلوي، او د ده مرتبه لازیاتوي، ښایي له دې نه مطلب دا وي چې د شرک، کفر او عصیان قباحت هم هغسې چې د انساني فطرت په شهادت او د انبیاء الله له وحي ثابت دی؛ د دنیا د غورو او منتخبو عاقلانو او فاضلانو مفکوره او مقوله هم د هغه تأیید

او تصديق کوي، پس کفّار ولې د توحيد څخه بېزاره او کفر او شرک يې ځان ته غوره کړی دی؟ او د دوی دغه وضعيت که ښکاره ګمراهي نه ده نو بل څه شی دی؟.

﴿وَمَن يَشْكُرْ فَإِنَّمَا يَشْكُرُ لِنَفْسِهِۦ﴾ يعنې پر دغه لوی احسان او نورو احساناتو ښايي چې د حقيقي منعم شکر اداء او د ده حق پېژندل ضروري وګڼل شي، ليکن دغه خبره دې واضحه وي چې د دغه حق پېژندلو او شکر ايستلو څخه الله تعالی ته هيڅ يوه فائده نه رسيږي، هو ! هغومره ګټه او نفعه چې رسيږي؛ پخپله همدغه شاکر ته رسيږي، چې په دنيا کې ډېر انعام او اکرام، او په آخرت کې اجر، ثواب او ښه مقام يې ور په برخه کيږي.

که دوی ناشکري او کُفران کوي؛ نو خپل ځان ته تاوان رسوي، الله تعالی داسې شکر ګزاريو ته هيڅ ضرورت او احتياج نه لري، د الله تعالی په حمد او ثناء کې د دنيا ټول مخلوقات د حال په ژبه مشغول او لګيا دي، او په فرض محال که کوم حامد او ثنا ويونکی له سره هم نه وي؛ خو بيا هم پاک الله د خپل جامع الصفات او منبع الکمالات والي په بناء پخپله محمود دی، او د چا د حمد او شکر کولو يا نه کولو څخه د ده په کمالاتو کې د يوې ذرې په اندازه هم څه زياتی او کمی نه پيښيږي.

وَإِذْ قَالَ لُقْمَٰنُ لِٱبْنِهِۦ وَهُوَ يَعِظُهُۥ يَٰبُنَيَّ لَا تُشْرِكْ بِٱللَّهِ ۖ إِنَّ ٱلشِّرْكَ لَظُلْمٌ عَظِيمٌ ﴿۱۳﴾

او ياد کړه (ای محمده ! هغه وخت) چې وويل لقمان ځوی خپل ته حال دا چې ده پند ورکاوه ده ته: ای بچوړيه ځما ! شريک مه ګرځوه له الله سره، بېشکه چې شرک خامخا ظلم دی ډېر لوی.

تفسير: له دې نه به بله بې انصافي څه وي چې عاجز مخلوق ته د مختار خالق درجه ورکړی شي؟ او له دې نه به زيات حماقت او ظلم په خپل ځان بل څه وي چې له أشرف المخلوقات والي سره سره د ډېرو خسيسو او سپکو شيانو په مقابل کې د خپل عُبوديت سر ښکته کړي؟ لا حول ولا قوة إلا بالله العلي العظيم.

وَوَصَّيْنَا ٱلْإِنسَٰنَ بِوَٰلِدَيْهِ حَمَلَتْهُ أُمُّهُۥ وَهْنًا عَلَىٰ وَهْنٍ وَفِصَٰلُهُۥ فِى عَامَيْنِ أَنِ ٱشْكُرْ لِى وَلِوَٰلِدَيْكَ إِلَىَّ ٱلْمَصِيرُ ﴿۱۴﴾

او وصيت، امر کړی دی مونږ انسان ته له مور او پلار خپل سره (په نېکۍ کولو، څکه چې په نس کې) ګرځاوه ده لره مور د ده په سستی سره له پاسه د بلې سستی، او بېلول د ده دي (له تي نه) په (پوره کېدلو د) دوو کلونو کې، (او ورته ويلي دي مونږ داسې) چې شکر کوه ماته او مور پلار خپل ته ! خاص بيا ماته دي راتله (ستاسو ای انسانانو !).

تفسير: يعنې د مور حق له پلار نه هم زيات دی، ځکه چې مور تر څو مياشتو پورې دې په خپله ګېډه کې ګرځوي، بيا د حمل له وضعې نه وروسته تر دوو کلونو پورې تی ورته ورکوي، او د ده د تربيې او پاللو په ضمن کې راز راز تکاليف او ربړونه ګالي، او زحمتونه او تکاليف په ځان اخلي، او خپله آرامي او هوسايي ترې جاروي، نو ضروري ده چې هر انسان ړومبی د الله تعالی او بيا د خپل مور او پلار حقوق په مخصوص ډول سره وپېژني، او په ځای يې کړي، يعنې د الله تعالی عبادت وکړئ ! او د مور او پلار په خدمت او اطاعت کې له توان سره سم بوخت اوسئ ! او له سره ترې غاړه مه غړوئ ! خو تر هغې پورې چې د الله تعالی معصيت ته مفضي نشي، ځکه چې د الله تعالی حق په دوی مقدم دی، او د ده په حضور کې تاسې او دوی ګرد سره حاضريږئ، نو ښايي چې انسان دې په خپل زړه کې ښه فکر او غور وکړي، چې په کوم مخ او خوله به دی له پاک الله سره مخامخ کيږي.

وَإِن جَٰهَدَاكَ عَلَىٰٓ أَن تُشْرِكَ بِى مَا لَيْسَ لَكَ بِهِۦ عِلْمٌ فَلَا تُطِعْهُمَا ۖ وَصَاحِبْهُمَا فِى ٱلدُّنْيَا مَعْرُوفًا ۖ وَٱتَّبِعْ سَبِيلَ مَنْ أَنَابَ إِلَىَّ ۚ

او که کوښښ وکړي دا مور او پلار په تا په دې چې شریک کړې ته له ما سره هغه شی چې نه وي تاته په هغه سره څه علم پوهه؛ نو اطاعت مه کوه د دې دواړو، او ملګرتیا کوه له دوی سره په دنیا کې ښه غوره (ملګرتیا له شرعي سره سمه)، او متابعت کوه په دین کې د لارې د هغه چا چې بېرته راګرځیدلي دي ماته (په توحید سره).

تفسیر: د دین په خلاف د مور او پلار وینا مه منه ! هو ! په دنیوي معاملاتو کې له هغوی سره نېکي او ښه سلوک کوه ! په همدغه مضمون یو بل آیت هم د «العنکبوت» په سورت کې تېر شوی دی، د هغه تفسیر دې هلته ولوستل شي ! د انبیاوو او مخلصو بندګانو په لاره درومه ! او د دین په خلاف د خپل مور او پلار تقلید او اطاعت مه کوه !.

ثُمَّ إِلَىَّ مَرْجِعُكُمْ فَأُنَبِّئُكُم بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿١٥﴾

بیا (خاص) ماته راتله ستاسې دي (د ټولو په قیامت کې د حساب لپاره)، پس خبر به کړم زه تاسې په هغو عملونو چې وئ تاسې چې کول به تاسې (په دنیا کې له خیر او شر نه).

تفسیر: یعنې وروسته له دې نه چې د الله تعالی دربار ته ورسېږئ؛ نو اولاد او والدینو او نورو ګردو ته به دغه خبره معلومه او څرګنده شي چې کوم یو متجاوز او مقصر وو؟.

تنبیه: له ﴿وَوَصَّيْنَا الْإِنسَانَ﴾ څخه تر دې ځای پورې د الله تعالی کلام دی، ړومبی خپل ځوی ته د لقمان وصیت وو، او وروسته هم له ﴿يَٰبُنَيَّ إِنَّهَا إِن تَكُ﴾ څخه د همدغه وصیت سلسله ده، په منځ کې الله تعالی له خپلې خوا یو ضروري تنبیه وکړه، یعنې شرک دومره سخت او قبیح شی دی، تر دې چې که مور او پلار خپل اولاد پرې مجبور کړي؛ خو بیا یې هم څوک نشي غوره کولی.

يَٰبُنَيَّ إِنَّهَآ إِن تَكُ مِثْقَالَ حَبَّةٍ مِّنْ خَرْدَلٍ فَتَكُن فِى صَخْرَةٍ أَوْ فِى ٱلسَّمَٰوَٰتِ أَوْ فِى ٱلْأَرْضِ يَأْتِ بِهَا ٱللَّهُ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ لَطِيفٌ خَبِيرٌ ﴿١٦﴾

ای ځوی ګوټیه ځما ! بېشکه دا (د بدۍ او نېکۍ خصلت) که کوم شی وي په قدر د دانې له اوري څخه، پس وی دا دانه په کومې تیږې (ګټې) کې یا وی په اسمانونو کې یا په ځمکې کې (چې هیڅوک پرې خبر نه وی)؛ نو رابه یې وړي الله (حساب کتاب ته)، بېشکه الله ښه باریک لیدونکی ښه خبردار دی.

تفسیر: یعنې کوم شی یا کوم خصلت ښه وي یا بد، که د اوري په اندازه وړوکی هم وي، او فرض یې کړئ چې په کومې لوی غټې تیږې کې یا د اسمانونو له پاسه یا د ځمکې په تیارو کې ایښودل شوی وي؛ هغه هم له الله تعالی څخه پټ نشي پاتې کېدی، هر کله چې وخت راشي؛ هغه به له هم هغه ځایه هر چېرې چې اراده وکړي راحاضر کړي، نو ځکه هر انسان ته لازمه او ضروري ده چې دغه خبرې دې تر نظر لاندې ونیسي، هر هغه کار چې په زرهاوو پردو کې دننه هم وشي، هغه الله تعالی ته حاضر او دی ورته ناظر دی، لکه چې نېکي یا بدي چې په هر څومره پټ ځای کې وکړی شي؛ د هغې اثر ضرور څرګندېدونکی دی، او اهل النظر هغه بې تکلّفه محسوسولی شي.

يٰبُنَيَّ اَقِمِ الصَّلٰوةَ وَأْمُرْ بِالْمَعْرُوْفِ وَانْهَ عَنِ الْمُنْكَرِ

اى ځوى ګوټيه ځما ! قائموه (سم ودروه سره له ټولو حقوقو) لمونځ او امر كوه (خلقو ته) په نېكۍ او منع كوه خلق له بدۍ نه.

تفسير: يعنې ته پخپله هم د الله تعالى پر توحيد او بندګۍ قايم اوسه ! او هم نورو ته نصيحت كوه، چې ښې خبرې زده كړي، او له بدو او خرابو خبرو څخه ځان وساتي !.

وَاصْبِرْ عَلٰى مَآ اَصَابَكَ ۭ اِنَّ ذٰلِكَ مِنْ عَزْمِ الْاُمُوْرِ ۝

او صبر كوه په هغې سختۍ چې رسيږي تاته (بالخاصه په امر او نهي كې)، بېشكه دغه (مذكوره نصائح) له مهمو مقصودي كارونو څخه دي.

تفسير: يعنې په دنيا كې هر هغه سختي، كړاوونه، او تكليفونه چې درپېښيږي، چې هغه اغلبًا د امر بالمعروف او نهى عن المنكر په سلسله كې وي؛ نو هغه په تحمّل او اولوالعزمۍ سره په ځان وګاله، او له سختيو څخه له سره مه ويرېږه ! ځكه چې له دغو شيانو څخه د كلمة الله د اعلاء په مقابل كې ويرېدل د زړورو او د عزم د خاوندانو كار نه دى.

وَلَا تُصَعِّرْ خَدَّكَ لِلنَّاسِ

او مه ګرځوه مخ خپل خلقو ته (له ډېره كبره، بلكه ګوره دوى ته په تواضع سره).

تفسير: يعنې په تكبر او غرور سره مه ګوره ! خلق خوار، سپك او حقير مه ګڼه ! د متكبرانو په شان خبرې اترې مه كوه ! بلكه په روڼ تندي، او په خندا، خوښۍ او خوشالۍ له خلقو سره غږېږه !.

وَلَا تَمْشِ فِي الْاَرْضِ مَرَحًا ۭ اِنَّ اللّٰهَ لَا يُحِبُّ كُلَّ مُخْتَالٍ فَخُوْرٍ ۝

او مه كوه تګ په ځمكه كې په ناز او نخرو ! بېشكه الله محبت نه كوي هر كبر كوونكي فخر كوونكي سره (په خلقو).

تفسير: يعنې په غرور، تكبر، لويي او لاپو د سړي څه قدر او عزت نه زياتيږي، بلكه د دې په عكس ذليل، حقير او سپك ښكاري، كه څوك مخامخ ورته څه ونه وايي؛ پسې شا خو خلق ورپسې ډېر بد وايي، او سپك يې ګڼي.

وَاقْصِدْ فِيْ مَشْيِكَ وَاغْضُضْ مِنْ صَوْتِكَ ۭ اِنَّ اَنْكَرَ الْاَصْوَاتِ لَصَوْتُ الْحَمِيْرِ ۝

او ميانه رو اوسه ! په تګ خپل كې (يعنې مه ډېر ګړندى اومه ډېر ورو ځه)، او ورو كړه غږ خپل، بېشكه چې ډېر بد د ټولو غږونو خامخا غږ د خرو دى.

تفسير: يعنې تواضع، متانت، اعتدال او متوسط وضعيت ځان ته غوره او اختيار كړه، بې له ضرورت نه خبرې مه كوه ! د خبرو په وخت كې بې له ضرورت نه چغې مه وهه ! كه په لوړ غږ سره غږېدل څه كمال وى؛ نو د خره غږ ته به خلقو ډېر اهميت وركاوه، حال دا چې څه وخت چې خر هنګيږي؛ هغه په غوږونو ډېر كريهه او بد لګيږي، ډېر ځله د انسان په زوره غږېدلو كې هم داسې بې نظمي او بې ترتيبي پېښيږي.

اَلَمْ تَرَوْا اَنَّ اللّٰهَ سَخَّرَ لَكُمْ مَّا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ وَاَسْبَغَ عَلَيْكُمْ نِعَمَهٗ ظَاهِرَةً وَّبَاطِنَةً ۭ

آیا نه وینئ تاسې (ای انسانانو !) چې بېشکه الله مسخر کړي په کار اچولي دي تاسې ته هر هغه څه چې په اسمانونو کې دي، او هر هغه څه چې په ځمکه کې دي، او پوره کړي دي (الله) په تاسې نعمتونه خپل (هم) په ښکاره او (هم) په پټه.

تفسیر: یعني د اسمان او ځمکې ګرد مخلوقات ستاسې په کارونو کې لګیا دي، نو بیا تاسې ولې د هغه په کار نه لګیا کېږئ؟ او پوره کړي دي الله په تاسې نعمتونه خپل هم ښکاره هم په پټه، ښکاره نعمتونه هغه دي چې په حواسو سره يې ادارک کیږي، یا بلا تکلفه په فهم او پوهه کې راتلای شي، پټ نعمتونه هغه دي چې په عقل، فکر، غور او دقّت سره موندل کیږي، یا به له ظاهري ځنې مادي او معاشي او له باطني ځنې روحاني او معادي نعمتونه مراد وي، ګواکې د رسول ارسال، د کتاب نازلول، د نېکۍ توفیق ورکول؛ ګرد په باطني نعمتونو کې شامل دي.

وَمِنَ النَّاسِ مَنۡ يُّجَادِلُ فِي اللّٰهِ بِغَيۡرِ عِلۡمٍ وَّلَا هُدًى وَّلَا كِتٰبٍ مُّنِيۡرٍ ۝٢٠

او (ځینې) له خلقو هغه څوک دي چې جګړه کوي په (حق د) الله کې بې له پوهې (د توحید څخه) او بې له (لارې د) هدایت، او بې له کتاب روښان څخه.

تفسیر: یعني له داسې ظاهرو او باهرو نعمتونو او احسانونو سره سره ځینې خلق خپلې سترګې پټوي، د الله تعالی په وحدانیت کې یا د ده په شیونو او صفاتو کې یا په احکامو او شرائعو کې مباحثې او جګړې کوي، او تش په بې سندو جګړو کې سره نښلي، نه کوم علمي او عقلي اصول له هغوی سره شته، او نه د کوم بر حق هادي څه هدایت، او نه د کوم مستند او روښان کتاب حواله له خپله ځانه سره لري، تش د خپلو پلرونو او نیکونو ړوند تقلید له هغوی سره شته، چې ذکر يې په راتلونکي آیت کې راځي.

وَاِذَا قِيۡلَ لَهُمُ اتَّبِعُوۡا مَاۤ اَنۡزَلَ اللّٰهُ قَالُوۡا بَلۡ نَـتَّبِعُ مَا وَجَدۡنَا عَلَيۡهِ اٰبَآءَنَا ؕ اَوَلَوۡ كَانَ الشَّيۡطٰنُ يَدۡعُوۡهُمۡ اِلٰى عَذَابِ السَّعِيۡرِ ۝٢١

او کله چې وویل شي دوی ته چې متابعت وکړئ په صدق سره د هغه (قرآن) چې نازل کړی دی الله؛ نو وايي دوی: نه ! بلکه متابعت کوو د هغه شي چې موندلي وو مونږ په هغه شي پلرونه خپل، (نو وايي الله) آیا (متابعت کوي دوی د پلرونو) اګر که وي شیطان داسې چې بولي دوی (یا پلرونه د دوی) په طرف د عذاب د دوزخ (بلکه متابعت دې نه کوي !).

تفسیر: یعني که شیطان ستاسې پلرونه او نیکونه د دوزخ په طرف بیولي وي، بیا هم تاسې په هم هغو پسې درومئ؟ او په کوم ځای کې چې هغوی لویدلي دي؛ تاسې هم خپل ځانونه هم هغلته غورځوئ؟.

وَمَنۡ يُّسۡلِمۡ وَجۡهَهٗۤ اِلَى اللّٰهِ وَهُوَ مُحۡسِنٌ فَقَدِ اسۡتَمۡسَكَ بِالۡعُرۡوَةِ الۡوُثۡقٰى ؕ

او هر څوک چې وسپاري (تابع کړي) مخ (ځان) خپل الله ته (او پرې تفویض او توکّل وکړي) حال دا چې دی نیکوکار وي؛ نو په تحقیق ده منګولې خښې کړي دي په کړۍ مضبوطې باندې.

تفسیر: یعني هر هغه چا چې په اخلاص سره د نېکۍ لاره غوره او اختیار کړه، او خپل ځان یې الله تعالی ته وسپاره؛ نو وپوهېږه چې خپل لاس یې په ډېرې مضبوطې او کلکې کړۍ لګولی دی، او ځان یې پرې ټینګ کړی دی، تر هغه وخته پورې چې ده دغه کړۍ ټینګه نیولې وي؛ نو له سره نه ښایي چې د لوېدو کومه اندېښنه ورته پیدا شي.

وَإِلَى اللَّهِ عَاقِبَةُ الْأُمُورِ ﴿٢٢﴾

او خاص الله ته دی عاقبت خاتمه د (ټولو) کارونو.

تفسیر: یعنې هر هغه چې دغه کړۍ مضبوطه ونیوله؛ بالآخره د همدغې کړۍ او سند په وسیله د الله تعالی دربار او دیدار ته رسیږي، او پاک الله د ده آخره خاتمه او انجام ښه کوي.

وَمَن كَفَرَ فَلَا يَحْزُنكَ كُفْرُهُ ۚ إِلَيْنَا مَرْجِعُهُمْ فَنُنَبِّئُهُم بِمَا عَمِلُوا ۚ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ﴿٢٣﴾

او هر څوک چې کافر شو؛ پس نه دې خپه کوي تا (ای محمده!) کُفر د ده (ځکه چې) خاص مونږ ته دي بیا راتله د دوی په قیامت کې، پس خبر به کړو مونږ دوی په هغو اعمالو چې کړي یې دي، بېشکه چې الله ښه عالم دی په هغو خبرو چې په سینو (د دوی) کې دي.

تفسیر: یعنې تاسې خپله علاقه له پاک الله سره ټینګه او مضبوطه ولرئ! د هیچا د تکذیب او انکار پروا له سره مه کوئ! د منکرینو بېرته راتګ او رجوع خامخا ځمونږ په لوري ده، په دغه وخت کې به د دوی ټولو عملونه بې له کموالي او زیاتوالي د دوی په مخ کې ایښودل کیږي، او هیڅوک به خپل هیڅ یو جرم له پاک الله څخه نشي پټولی، ځکه چې الله تعالی د زړونو په پټو خبرو او مخفي اعمالو هم خبر دی، او هغه ګرد به دوی ته ور وړاندې کړي.

نُمَتِّعُهُمْ قَلِيلًا ثُمَّ نَضْطَرُّهُمْ إِلَىٰ عَذَابٍ غَلِيظٍ ﴿٢٤﴾

نفع به ورکړو مونږ دوی ته (په دنیا کې) لږ شانې، بیا راولو دوی په ډېره ناچارۍ عاجزۍ سره په طرف د عذاب سخت (د دوزخ).

تفسیر: یعنې د لږو ورځو عیش عشرت، بې فکري او بېغمي ده، کله چې د دوی دغه نېټه او مهلت ختم شي؛ نو خورا ډېرې سختې سزا ته به راښکودل شي، او هیڅ به د دوی له واکه نه وي پوره چې چېرې وتښتي، یا پټ شي.

وَلَئِن سَأَلْتَهُم مَّنْ خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ لَيَقُولُنَّ اللَّهُ ۚ قُلِ الْحَمْدُ لِلَّهِ ۚ بَلْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٢٥﴾

او قسم دی که وپوښتې ته دغه (کُفّار) چې چا پیدا کړي دي دغه اسمانونه او ځمکه؛ نو خامخا وبه وایي دوی چې: الله، (کله چې مقر شول دوی؛ نو ای محمده!) ووایه: ټوله ثناء خاص الله لره ده، بلکه زیاتره د دوی نه پوهیږي.

تفسیر: یعنې الحمد لله دغومره خو په خپلو ژبو اعتراف کوي، چې د اسمانونو او د ځمکې پیدا کول بې له الله تعالی نه د بل هیچا کار نشي کېدی، نو بیا اوس کوم قسم خوبي پاتې شوه چې د ده په پاک ذات کې نه وي موجوده؟ آیا د دغو عظیم الشأنو شیانو پیدا کول او بیا یې په یو مضبوط او ټینګ نظام په کار اچول، بې له اعلی درجې علم او حکمت، زور او قوّت امکان لري؟ نو هرومرو د «خالق السماوات والأرض» په ذات کې د ټولو کمالاتو د موجودیت منل لازمیږي، او دغه هم د ده د قدرت یوه نمونه ده، چې تاسې غوندې مجرمینو او منکرینو باندې هم د خپل عظمت او قدرت اقرار او اعتراف کوي، چې له دغه اقرار څخه وروسته تاسې ملزم ګڼل کېږئ، یعنې کله چې ستاسې په نزد هم خالق یواځې هم هغه الله دی؛ نو بیا ولې نور شیان مو خپل معبودان ګرځوئ؟ خبره خو صافه او سمه ده، خو سره له هغه ډېر کسان پرې نه پوهیږي، او دلته چې رسیږي؛ بند پاتې کیږي.

لِلّٰهِ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ؕ اِنَّ اللّٰهَ هُوَ الْغَنِيُّ الْحَمِيْدُ ﴿۲۶﴾

خاص الله لپاره دي هر هغه څه چې په اسمانونو کې دي او په ځمکه کې دي (سره له اسمانونو او ځمکې ملکا خلقًا عبیدًا)، بېشکه چې الله همدی دی غني بې پروا، ډېره ثناء ورته ویلې شوې ده.

تفسیر: یعنې هم هغسې چې د اسمانونو او د ځمکې پیدا کوونکی الله تعالی دی؛ همداسې ټول هغه شیان چې په اسمانونو او ځمکه کې دي، ټول بلا استثناء بې د بل چا له اشتراکه د الله تعالی مخلوق او مملوک دي، او تمامًا د الله تعالی محتاج دي، او بالعکس پاک الله هیچا ته اړ او محتاج نه دی، ځکه چې د ده هیڅ یو کمال د بل چا څخه مستفاد نه دی، دی بالذات د ټولو عزتونو او محاسنو او ښېګڼو مالک دی، نو بیا به دی بل چا ته ولې محتاج او اړ وي؟ او د چا به څه پروا لري؟.

وَلَوْ اَنَّمَا فِي الْاَرْضِ مِنْ شَجَرَةٍ اَقْلَامٌ وَّالْبَحْرُ يَمُدُّهٗ مِنْۢ بَعْدِهٖ سَبْعَةُ اَبْحُرٍ مَّا نَفِدَتْ كَلِمٰتُ اللّٰهِ ؕ اِنَّ اللّٰهَ عَزِيْزٌ حَكِيْمٌ ﴿۲۷﴾

او که چېرې هغه څه چې په ځمکه کې دي له ونو څخه (هغه ټول) قلمونه شي، او (سیاهي شي محیط) بحر، مرسته وکړي له ده سره پس له (تمامېدلو د اوبو) د ده اوه (نور) بحرونه؛ نو خلاص به نشي کلمات د الله، بېشکه چې الله دی ښه غالب (د احکامو په انفاذ) ښه حکمت والا (چې هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوي).

تفسیر: یعنې که د دنیا له ګردو (ټولو) ونو څنې قلمونه جوړ کړی شي، او دغه اووه موجوده ترخه بحرونه (سمندرونه) سیاهي تیار کړل شي، او بیا د همدغو سمندرونو په شان اوه نور سمندرونه هم د ده د کار د کومک او معاونت لپاره پیدا کړل شي، او فرض یې کړئ چې د ټول عالم انسانان له خپل قدرت او قوّت سره سم هم په لیکلو لاسونه پورې کړي؛ خو سره له دغه هم د الله تعالی د کلمو د لیکلو د عهدې څخه ټول نشي وتلی، او د الله تعالی د کمالاتو او جلال، عظمت، او قدرت له اظهار څخه به ګرد سره عاجز او ناتوان پاتې شي، د لیکونکو عمرونه به تمام شي، قلمونه به په ډېرو لیکلو وسولیږي او مات به شي، سیاهي به له ډېرو لیکلو څخه خلاصه شي، خو سره له دې به هم د الله تعالی تعریف، توصیف، محامد، محاسن او ثناء به ختم نشي، رښتیا خبره همدا ده چې: محدود او متناهي قوّتونه به څرنګه د الله تعالی لا محدود او غیر متناهي صفات قید او ضبط کړی شي؟ اللهم لا أحصي ثناء علیك، أنت کما أثنیت علی نفسك.

مَا خَلْقُكُمْ وَلَا بَعْثُكُمْ اِلَّا كَنَفْسٍ وَّاحِدَةٍ ؕ

نه دي پیدا کول ستاسې او نه بیا ژوندي راپاڅول ستاسې مګر داسې دي لکه پیدا کول او ژوندي کول د یوه نفس.

تفسیر: یعنې د ټول جهان پیدا کول او د یوه انسان پیدا کول دواړه پاک الله ته یو شان سهل او آسان دي، نه په دغه کې څه اشکال او دقّت او نه په هغه کې څه سختي ورته پیښیږي، په یوه «کن» سره هر شي ته چې اراده وکړي؛ هم هغه کیږي.

اِنَّ اللّٰهَ سَمِيْعٌۢ بَصِيْرٌ ﴿۲۸﴾

بېشکه چې الله دی ښه اورېدونکی (د ټولو اقوالو) ښه لیدونکی (د ټولو احوالو).

تفسیر: یعنې څرنګه چې د یوه غړ اوربدل، یا د یو شي لیدل یا په یو وخت کې د ټول جهان د شیونو لیدل الله تعالی ته یو شان او برابر دي؛ همداسې د یوه سړي وژل او ژوندي کول، او د ګرد جهان د ټولو موجوداتو وژل او ژوندي کول الله تعالی ته برابر او مساوي دي، او د الله جل جلاله د قدرت په مقابل کې یو شان دي.

اَلَمْ تَرَ اَنَّ اللّٰهَ یُوْلِجُ الَّیْلَ فِی النَّهَارِ وَیُوْلِجُ النَّهَارَ فِی الَّیْلِ وَسَخَّرَ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ كُلٌّ یَّجْرِیْۤ اِلٰۤى اَجَلٍ مُّسَمًّى

آیا نه وینې (ته ای مخاطبه؟ بلکه وینې یې) چې بېشکه الله ننباسي شپه (په کامل قدرت خپل سره) په ورځ کې، او ننباسي (الله) ورځ په شپه کې، او مسخر کړي په کار اچولي یې دي تاسې ته لمر او سپوږمۍ، هر یو (له دغو دواړو نه لکه نور سیّارات) روان دي تر ټاکلې (مقرر کړې) مودې پورې.

تفسیر: د «مقرر وخت» څخه مراد قیامت دی، یا له لمر او سپوږمۍ څخه د هر یوه دوره ده، ځکه چې د یوې دورې د پوره کېدلو څخه وروسته ګواکې دوی بیا له سره خپله دوره او تګ شروع کوي.

وَّاَنَّ اللّٰهَ بِمَا تَعْمَلُوْنَ خَبِیْرٌ ﴿۲۹﴾

او بېشکه الله په هر هغه څه چې تاسې یې کوئ ښه خبر دی.

تفسیر: یعنې د الله تعالی هغه قوّت او قدرت ته چې له شپې څخه ورځ او له ورځې څخه شپه جوړوي، او د لمر او سپوږمۍ په شان له خورا ډېرو لویو لویو کراتو څخه د ادنا مزدورانو په شان کار اخلي، له مرګ نه وروسته ستاسې بیا ژوندي راپاڅول څه اشکال لري؟ او کله چې دی له هر لوی او وړوکي عمل څخه پوره واقف او عالم دی؛ نو بیا په حساب او کتاب کې به الله تعالی ته څه اشکال او سختي ورپېښه شي.

ذٰلِكَ بِاَنَّ اللّٰهَ هُوَ الْحَقُّ وَاَنَّ مَا یَدْعُوْنَ مِنْ دُوْنِهِ الْبَاطِلُ ۙ وَاَنَّ اللّٰهَ هُوَ الْعَلِیُّ الْكَبِیْرُ ﴿۳۰﴾

دغه (شامل معرفت، کامل قدرت) له دې سببه دی، چې بېشکه الله همدی حق دی، او بېشکه هغه (معبودان) چې بولي (عبادت یې کوي) دوی بې له دغه (الله) نه؛ حق نه دي، او بېشکه الله هم دی ښه پورته ډېر لوی دی.

تفسیر: یعنې د الله تعالی دغه عظیمه شئون او قاهره صفات ځکه ذکر شول؛ څو اورېدونکي وپوهیږي چې د یوه الله تعالی منل او د هم هغه واحد لا شریک عبادت کول؛ هم هغه سمه لاره ده، له دې نه خلاف هر څه چې وویل شي یا وکړل شي؛ باطل او دروغ دي.

اَلَمْ تَرَ اَنَّ الْفُلْكَ تَجْرِیْ فِی الْبَحْرِ بِنِعْمَتِ اللّٰهِ لِیُرِیَكُمْ مِّنْ اٰیٰتِهٖ ؕ اِنَّ فِیْ ذٰلِكَ لَاٰیٰتٍ لِّكُلِّ صَبَّارٍ شَكُوْرٍ ﴿۳۱﴾

آیا نه وینې ته چې بېشکه (دا) بېړۍ تګ کوي په بحر کې په فضل د الله، لپاره د دې چې وښیي تاسې ته له دلائلو د ده، بېشکه په دغې (بېړۍ او بحر) کې خامخا ډېر دلائل دي لپاره د هر ډېر صابر ډېر شاکر (په آفتونو او نعمتونو).

تفسیر: یعنې جهازونه او بېړۍ ډېر ثقیل او درانه بارونه وړي، او د الله تعالی په قدرت، فضل او مرحمت څرنګه د سمندر څپې سره څیروي او په کې ځي؟ یعنې د دغه بحري سفر په احوالو او حوادثو کې له غور کولو څخه انسان ته د صبر او شکر ډېر مواقع په لاس ورځي.

کله چې طوفان پورته شي، او جهاز د طوفان په څپو کې ګېر شي، او له هرې خوا له لویو پېښو او حوادثو سره مخامخ شي؛ نو دغه وخت د لوی صبر او تحمّل وخت دی، او کله چې الله تعالی دوی د مرګ او ژوند له دغه کشمکش څخه صحیح او سالم وباسي؛ نو حتمي او ضروري ده چې د الله تعالی د دغه احسان او مرحمت شکر اداء کړي. !.

وَإِذَا غَشِيَهُم مَّوْجٌ كَالظُّلَلِ دَعَوُا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ فَلَمَّا نَجَّاهُمْ إِلَى الْبَرِّ فَمِنْهُم مُّقْتَصِدٌ

او کله چې لاندې کړي دغه (کفار) یو موج لکه وریځې؛ نو بولي دوی الله په داسې حال کې چې خالص کوونکي وي دوی خاص الله ته (د) دین خپل، پس کله چې نجات ورکړي دوی ته الله طرف د وچې ته؛ نو ځینې د دوی ولاړ وي په (هم هغې) لارې سمې.

تفسیر: یعنې د طوفاني موجونو او څپو (چپو) له وېرې ډېر سخت اوغلیظ مشرک هم په ډېر اخلاص او عقیدې سره د الله تعالی په دربار کې دعا او استغفار کوي، او ترې خپل نجات او حیات غواړي؛ نو معلوم شو چې د انسان ضمیر او د فطرت اصلي غږ همدغه دی، او باقي ټول جعلي، ساختګي، موهوم او چټي (بېکاره) شیان دي.

پس هر کله چې پاک الله دوی له طوفان نه روغ رمټ وچې ته راوباسي؛ نوډېر لږ کسان داسې دي چې د اعتدال او توسط په لاره قایم پاتې کیږي، که نه زیاتره څنګه چې له بحر څخه د باندې پل کیږدي؛ بېرته په خپلو هم هغو شرارتونو لاس پورې کوي.

وَمَا يَجْحَدُ بِآيَاتِنَا إِلَّا كُلُّ خَتَّارٍ كَفُورٍ ﴿٣٢﴾

او انکار نه کوي له دلائلو ځمونږ مګر هر هغه چې ډېر عهد ماتوونکی غدار زیات ناشکره وي.

تفسیر: یعنې اوس لږه شبهه پخوا یې د طوفان له وېرې څخه کوم قول چې له الله تعالی سره تړلی وو؛ هغه بیخي غلط او دروغ ثابت شو، څو ورځې یې هم د ده د هغه انعام او احسان حق ونه مانه.

يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمْ وَاخْشَوْا يَوْمًا لَّا يَجْزِي وَالِدٌ عَن وَلَدِهِ وَلَا مَوْلُودٌ هُوَ جَازٍ عَن وَالِدِهِ شَيْئًا

ای خلقو ! وویرېږئ تاسې (ټول له عذابه) د رب خپل، او وویرېږئ تاسې له هغې ورځې چې نه به شي دفع کولی عذاب هیڅ پلار له ځوی خپل، او نه به هیڅ ځوی (داسې وي) چې هغه دفع کوونکی شي له پلار خپل څخه کوم شی (څه عذاب).

تفسیر: د طوفان په وخت کې د جهاز مسافران سخت پرېشان، وارخطا وي، او له هر انسان سره یواځې د خپل ځان د خلاصون فکر او اندېښنه وي، خو سره له هغه هم مور او پلار له خپلو اولادو، او اولاد له خپل مور او پلار څخه بیخي غافل او بې پروا نه وي، او هر یو د بل د نجات او خلاصي او مرستې په فکر کې وي، بلکه ډېر کله د والدینو شفقت غواړي چې هر راز زحمت او مصیبت په خپل ځان واخلي، چې خپل اولاد له هغه مصیبت څخه وژغوري، لیکن د

دې په عکس يوه داسې ويروونکې او هولناکه ورځ راتلونکې ده، چې په هغې کې به له هر طرفه هم دغه د «نفسي ! نفسي !» غږ راپورته کيږي، نه اولاد او نه والدين بلکه هيڅوک به داسې يو ايثار او شفقت ونشي کړی، چې د بل لږ څه مصيبت په ځان واخلي.

نو په هر انسان لازم دي چې لا له اوسه د هغې ورځې په فکر او انديښنه کې واوسي ! او د هغې لپاره توښه برابره کړي ! او زيار وکړي، څو د الله تعالی له قهر او غضب څخه مأمون او مصون پاتې شي، که نن دوی د سمندر له طوفانه روغ رمټ ووتل، نو سبا خو دوی د حشر له ډګر ځنې په هيڅ صورت نشي وتلی.

إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ فَلَا تَغُرَّنَّكُمُ الْحَيَاةُ الدُّنْيَا وَلَا يَغُرَّنَّكُم بِاللَّهِ الْغَرُورُ ﴿٣٣﴾

بېشکه وعده د الله رښتيا ده (د بعث، د حساب، د جزا وعده) پس نه دې غره کوي تاسې خامخا دغه ژوندون لږ خسيس ! او نه دې غره کوي خامخا تاسې په (عفو او کرم د) الله هيڅ غره کوونکی.

تفسير: يعنې هغه ورځ يقينًا او قطعًا راتلونکې ده، او داسې يې مه ګڼئ چې هر څوک چې دلته په آرام وي؛ نو بې له ايمان او صالح عمل څخه هلته به هم په آرامۍ او هوسايۍ کې وي، د ټګ شيطان له مکر او فرېب او اغواء څخه تل هوښيار او ويښ اوسئ ! چې شيطان مو د الله تعالی په نامه هم غولوي، او داسې درته وايي: ځه خانه ! بېغمه خپلې چرچې او مزې کوه ! پاک الله غفور رحيم دی، که ستا په تقدير کې جنّت ليکلی وي؛ نو هر څومره ګناهونه چې وهم کړې؛ بالآخر به جنّت ته ځې، که په تقدير کې دې دوزخ ليکلی شوی وي؛ نو په هيڅ ډول ته خپل ځان له دوزخه نشې خلاصولی؛ نو بيا د څه لپاره په دنيا کې مزې نه کوې؟.

إِنَّ اللَّهَ عِندَهُ عِلْمُ السَّاعَةِ وَيُنَزِّلُ الْغَيْثَ وَيَعْلَمُ مَا فِي الْأَرْحَامِ ۖ وَمَا تَدْرِي نَفْسٌ مَّاذَا تَكْسِبُ غَدًا ۖ وَمَا تَدْرِي نَفْسٌ بِأَيِّ أَرْضٍ تَمُوتُ ۚ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ ﴿٣٤﴾

بېشکه الله خاص همده څخه دی علم (د قيام) د قيامت، او نازلوي الله باران (او د نزول په وخت يې هم علم لري)، او معلوم دی الله ته هغه شی چې په ارحامو (د ميندو په نسونو) کې وي (لکه نرتوب او ښځه توب يې او داسی نور)، او نه پوهيږي هيڅ نفس چې څه کار به کوي سبا، او نه پوهيږي هيڅ نفس چې په کومه ځمکه کې به مري، بېشکه الله دی ښه عالم (په دغو شيانو او نورو ټولو اقوالو) ښه خبردار (په ټولو احوالو) دی.

تفسير: يعنې قيامت خامخا راتلونکی دی، د دې علم يواځې له الله تعالی سره دی، دغه نه ده معلومه چې دغه دنيوي لويه کارخانه به کله ويجاړه او دړې وړې کيږي؟، په دغه آيت کې چې دا پنځه شيان مذکور دي؛ په احاديثو کې يې دغو ته «مفاتيح الغيب» ويل شوي دي، چې د هغه کلي علم پرته (علاوه) له الله څخه بل هيچا ته نشته.

«تمت سورة لقمان بمنّه وكرمه»

«د السجدة سورت مكي دی، پرته له (۱۶) آيت څخه تر آخر د (۲۰) آيت چې مدني دي، (۳۰) آيتونه او (۳) ركوع لري، په تلاوت كې (۳۲) او په نزول كې (۷۵) سورت دی، وروسته د (المؤمنون) له سورت څخه نازل شوی دی».

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

(شروع كوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم كوونكی دی.

الٓمّٓ ﴿۱﴾ تَنْزِيْلُ الْكِتٰبِ لَا رَيْبَ فِيْهِ مِنْ رَّبِّ الْعٰلَمِيْنَ ﴿۲﴾

نازلېدل د (دغه) كتاب (قرآن) چې نشته هيڅ شك په دغه كې له (جانبه) د رب د عالميانو دی.

تفسير: بې شكه دغه مقدّس كتاب رب العالمين نازل كړی، په دغه كې نه څه شك شته او نه شبهه، او نه د فرېب او تېرويستلو ځای دی، ليكن كفّار دا خبره نه مني چې راغلی دی دا قرآن له طرفه د الله تعالی.

اَمْ يَقُوْلُوْنَ افْتَرٰىهُ ۚ بَلْ هُوَ الْحَقُّ مِنْ رَّبِّكَ لِتُنْذِرَ قَوْمًا مَّآ اَتٰىهُمْ مِّنْ نَّذِيْرٍ مِّنْ قَبْلِكَ لَعَلَّهُمْ يَهْتَدُوْنَ ﴿۳﴾

آيا وايي (دغه كفّار) له خپله ځانه يې جوړ كړی دی دا (قرآن محمد، داسې نه دی) بلكه همدغه (قرآن) حق دی (نازل شوی دی) له جانبه د رب ستا، چې وويروې ته (په قرآن سره) هغه قوم چې نه دی راغلی دوی ته هيڅ ويروونكی پخوا له تانه (تر اسماعيل عليه السلام پورې)، لپاره د دې چې سمه لاره ومومي دوی (په سبب د وېرولو ستا).

تفسير: يعنې د هغه كتاب په باب كې چې اعجاز او حقانيت يې دومره ښكاره او واضح دی، چې د هيڅ شك او شبهې ځای په كې نشته؛ آيا د هغه په نسبت كفار داسې اظهار كوي چې رسول الله دغه قرآن له خپله ځانه جوړ كړی دی، او (معاذ الله) د لويو دروغو نسبت پاک الله ته كوي؟ نو دغه د دوی انتهايي لجاجت، ګستاخي او سپين سترګي ده، چې په داسې واضح او روښانه بيان كې هم له خپله ځان شبهې پيدا كوي، كه دوی لږ څه غور او انصاف كولی؛ نو دوی ته به معلومه شوي وی چې په رښتيا سره دغه كتاب د پاک الله له طرفه راغلی دی، او ته كوښښ كوې چې د هغه په وسيله يو داسې قوم وېښ او هوښيار او په سمه لار يې راولې؛ چې له څو پېړيو راپه دېخوا په دوی كې وېښوونكی نبي نه دی مبعوث شوی.

اَللّٰهُ الَّذِيْ خَلَقَ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا فِيْ سِتَّةِ اَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوٰى عَلَى الْعَرْشِ ۗ

الله هغه ذات دی چې پيدا كړي يې دي اسمانونه او ځمكه او هر هغه چې په منځ د دغو دواړو كې دي په شپږو ورځو كې، بيا اوچت شو په عرش باندې (هم هغسې چې لايقه وه له شانه د الله سره، نو ايمان راوړئ پرې !).

تفسير: د «استواء» بيان د «الأعراف» په (۷) ركوع كې تېر شوی دی، هلته دې بيا ولوستل شي !.

مَا لَكُمْ مِّنْ دُونِهِ مِنْ وَّلِيٍّ وَّلَا شَفِيعٍ ۚ أَفَلَا تَتَذَكَّرُونَ ﴿٤﴾

نشته تاسې لره (ای کفارو) غیر له الله هیڅ دوست او نه شفاعت کوونکی (چې عذاب در څخه دفع کړي)، آیا پس نه اخلئ پند (په دغه وعظ).

تفسیر: یعنې غور او فکر نه کوئ؟ د الله تعالی د پیغام او د ده د رسول الله صلی الله علیه وسلم د دروغجن ګڼلو څخه وروسته به تاسې چېرې ځئ؟ په ګردو اسمانونو او ځمکه کې له فرشه تر عرشه پورې د الله تعالی حکومت دی، که ونیولی شوئ؛ نو بې د هغه د اجازې او رضا به مو هیڅوک څه حمایت او سپارښت ونشي کړی، او نه به داسې کوم حامي او سپارښت کوونکی وموموئ !.

او الله تعالی داسې مطلق قادر دی چې:

يُدَبِّرُ الْأَمْرَ مِنَ السَّمَاءِ إِلَى الْأَرْضِ ثُمَّ يَعْرُجُ إِلَيْهِ فِي يَوْمٍ كَانَ مِقْدَارُهُ أَلْفَ سَنَةٍ مِّمَّا تَعُدُّونَ ﴿٥﴾

تدبیر کوي (او نازلوي) امر کار له اسمانه ځمکې ته (تر ورځې د قیامت پورې) بیا بېرته خیژي هغه کار ده ته په هغې ورځې کې چې ده اندازه د هغې (ورځې) زر کاله له هغو «دنیوي وختونو» چې یې شمېرئ تاسې.

تفسیر: مفسّرین د دغه آیت مطلب داسې بیانوي چې: «د الله تعالی حکم د اسمانونو له پاسه تر ځمکې پورې رسیږي، بیا هر هغه کاروایي چې د هغه په متعلق دلته کیږي؛ هغه د اعمالو په دفتر کې د درج کېدلو لپاره پاس خیژي، او له ځمکې څخه د هغه ځای فاصله د انسان په متوسط تګ سره د یو زر کاله لاره ده، چې د الله تعالی په نزد هغه د یوې ورځې لاره ټاکلې شوې ده، مسافه خو هم دغومره ده، دغه خو بېله خبره ده چې پرښته هغه په یوه ګړۍ کې وهي، یا له دې نه هم په لږه موده کې وررسیږي».

ذَٰلِكَ عَالِمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ﴿٦﴾

هم دی (خالق او د امورو مدبر) عالم دی په هر پټ او ښکاره، ښه غالب قوي دی، ښه مهربان دی.

تفسیر: یعنې د داسې اعلی او عظیم الشأن انتظام او تدبیر قایمول د هغه پاک ذات کار دی، چې په هر یو پټ او ښکاره شي علیم او خبیر دی، او ډېر زبردست او نهایت مهربان دی.

الَّذِي أَحْسَنَ كُلَّ شَيْءٍ خَلَقَهُ ۖ وَبَدَأَ خَلْقَ الْإِنسَانِ مِن طِينٍ ﴿٧﴾ ثُمَّ جَعَلَ نَسْلَهُ مِن سُلَالَةٍ مِّن مَّاءٍ مَّهِينٍ ﴿٨﴾ ثُمَّ سَوَّاهُ وَنَفَخَ فِيهِ مِن رُّوحِهِ

هغه الله چې ښایسته کړی یې دی هر شی چې پیدا کړی یې دی هغه (هر موجود بالخاصه انسان)، او شروع کړی یې پیدایښت د انسان (یعنې آدم) له خټې څخه. بیا یې پیدا کړ نسل اولاد د ده له خلاصې له اوبو ضعیفو حقیرو څخه. بیا یې برابر کړ (قالب د) هغه او پو (داخل) یې کړ په دغه (قالب) کې له روح خپل څخه (چې مخلوق د ده دی).

تفسیر: یعنې الله تعالی د انسان نسل او اولاد له خلاصې له اوبو ضعیفو حقیرو څخه چې د خورا ډېرو غذاګانو عُصاره او خلاصه ده، بیا یې برابر کړ قالب د هغه یعنې شکل، صورت او اعضاء یې موزون او متناسب خلق او موجود کړي دي،

او پو، داخل يې کړ په دغه قالب کې روح خپل، شاه صاحب ليکي چې: «ګرد مخلوقات د ده مال دی، مګر هر چا ته يې چې ډېر پت او عزت ورکړی دی؛ هغه يې خپل بللی دی، لکه چې وايي: ﴿إِنَّ عِبَادِي لَيْسَ لَكَ عَلَيْهِمْ سُلْطَانٌ﴾ حال دا چې ټول د الله تعالی بندګان دي، لکه چې الله تعالی ويلي دي: ﴿إِن كُلُّ مَن فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ إِلَّا آتِي الرَّحْمَٰنِ عَبْدًا﴾.

وَجَعَلَ لَكُمُ السَّمْعَ وَالْأَبْصَارَ وَالْأَفْئِدَةَ ۚ قَلِيلًا مَّا تَشْكُرُونَ ⑨

او ويې ګرځول (در يې کړل) تاسې ته (ای د آدم اولاده) غوږونه او سترګې (چې پرې اورئ او وينئ) او زړونه (چې عقل او فکر پرې کوئ)، خو سره د دغو نعمتونو بيخي لږ شکر کوئ تاسې !.

تفسير: د دغو نعمتونو شکر دا وو چې پخپلو سترګو مو د ده تکويني آيتونه په غور سره کتلي وی، او پخپلو غوږونو مو د ده تنزيلي آيتونه په پوره توجه او شوق سره اورېدلي وی، او په خپلو زړونو سره مو د دغو دواړو په پوهېدلو او غور او فکر کولو کې پوره کوښښ او زيار ايستلی وی، او وروسته له پوهېدلو مو پرې عمل کړی وی، مګر تاسې خلق ډېر لږ شکر اداء کوئ.

وَقَالُوا أَإِذَا ضَلَلْنَا فِي الْأَرْضِ أَإِنَّا لَفِي خَلْقٍ جَدِيدٍ ۚ بَلْ هُم بِلِقَاءِ رَبِّهِمْ كَافِرُونَ ⑩

او وايي (منکران د بعث) آيا کله چې ورک شو مونږ په ځمکه کې (چې خاورې شو)؛ آيا مونږ خامخا په نوي پيدايښت کې يو؟ (بلکه نه يو، نو الله وايي: نه ده داسې چې دوی وايي) بلکه دوی له ملاقات د رب خپل څخه منکران دي (چې په قيامت باندې ايمان نه راوړي).

تفسير: يعنې په دغه خبره يې غور او فکر ونه کړ؛ چې پاک الله دوی اول له خاورو څخه پيدا کړي دي، او په خلاف د هغه يې د شبهو په پيدا کولو شروع وکړه، چې آيا له دې نه وروسته چې ځمونږ جسم له خاورو سره ګډوډ شي، بيا به څرنګه مونږ ژوندي راپاڅول کېږو؟ دغه خو تشه يوه شبهه او استبعاد نه دی، بلکه په صاف ډول سره دغه خلق له بعث بعد الموت څخه منکر شوي دي.

قُلْ يَتَوَفَّاكُم مَّلَكُ الْمَوْتِ الَّذِي وُكِّلَ بِكُمْ ثُمَّ إِلَىٰ رَبِّكُمْ تُرْجَعُونَ ⑪

ووايه (ای محمده ! دوی ته) قبض کوي ارواح ستاسې پرښته د مرګ هغه چې مقرره شوې ده په تاسې (لپاره د قبض د ارواحو) بيا به رب خپل ته بېرته بوتلل شئ (پس له مرګ نه د حساب لپاره).

وَلَوْ تَرَىٰ إِذِ الْمُجْرِمُونَ نَاكِسُو رُءُوسِهِمْ عِندَ رَبِّهِمْ رَبَّنَا أَبْصَرْنَا وَسَمِعْنَا فَارْجِعْنَا نَعْمَلْ صَالِحًا إِنَّا مُوقِنُونَ ⑫

او که ووينې ته (ای محمده !) کله چې دغه کافران ښکته اچوونکي به وي د سرونو خپلو په نزد د رب خپل (په ورځ د قيامت کې له ذلت ندامت او خجالت نه، او وايي به) ای ربه ځمونږ ! وليده مونږ او واورېده مونږ (وعده ستا او تصديق د رسولانو)؛ پس بېرته بوځه مونږ (دنيا ته لپاره د دې) چې وکړو ښه عمل، بېشکه چې مونږ يقين کوونکي يو (نو وبه ګورې ته يو سخت بد کار، او دغه وينا به دوی ته له سره څه ګټه نه رسوي).

تفسیر: یعنې ځمونږ غوږونه او سترګې خلاصې شوي دي، د رسول الله په هغو خبرو چې ویلې یې دي؛ ځمونږ یقین راغی، او دغه ګرد شیان مو په خپلو سترګو سره ولیدل، او ښه وپوهېدو چې یواځې ایمان او صالح عمل د الله جل جلاله په نزد منظور او مقبول دی، او په کار راځي، اوس مو یو ځلې بیا دنیا ته ولېږه، او ومو ګوره چې مونږ څرنګه ښه عملونه کوو.

وَلَوْ شِئْنَا لَاٰتَيْنَا كُلَّ نَفْسٍ هُدٰىهَا وَلٰكِنْ حَقَّ الْقَوْلُ مِنِّيْ لَاَمْلَئَنَّ جَهَنَّمَ مِنَ الْجِنَّةِ وَالنَّاسِ اَجْمَعِيْنَ ﴿۱۳﴾

او كه اراده كړي وی مونږ؛ نو خامخا وركړی به وو مونږ هر نفس ته (په دنیا كې) هدایت د هغه، ولیكن مقرّره شوې ده دغه وینا (حكم) له ما چې خامخا ډك به كړم خامخا دوزخ (له كفارو نه) له پیریانو او انسانانو ټولو څخه.

تفسیر: مونږ په دغه خبره قادر یو چې د دنیا ګرد انسانان په جبر او زور سره د هدایت په لاره راولو، او پرې قائم یې کړو، چې د هغه په لوري د انسانانو زړونه فطرتًا مایل دي، لیکن په دغه تقدیر سره چې ګرد انسانان په همدغه یوه طریقه اختیارولو مجبور کول؛ دغه ځمونږ د حکمت څخه مخالف وو، چې د هغه بیان په څو نورو ځایونو کې پخوا له دې نه تېر شوی دی، نو هم هغه خبره پوره کېدونکې وه چې د ابلیس د دغې دعوی: ﴿لَاُغْوِيَنَّهُمْ اَجْمَعِيْنَ * اِلَّا عِبَادَكَ مِنْهُمُ الْمُخْلَصِيْنَ﴾ (د ص سورت) (۸۲ – ۸۳ آیت) په ځواب کې ویلې وه: ﴿قَالَ فَالْحَقُّ وَالْحَقَّ اَقُوْلُ * لَاَمْلَئَنَّ جَهَنَّمَ مِنْكَ وَمِمَّنْ تَبِعَكَ مِنْهُمْ اَجْمَعِيْنَ﴾ (د ص (۵) ركوع، (۸۴ – ۸۵) آیت (۲۳) جزء)، معلومه شوه چې دلته له جن او انس څخه مراد هم هغه شیاطین او د هغو پیروان دي.

فَذُوْقُوْا بِمَا نَسِيْتُمْ لِقَآءَ يَوْمِكُمْ هٰذَا اِنَّا نَسِيْنٰكُمْ وَذُوْقُوْا عَذَابَ الْخُلْدِ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُوْنَ ﴿۱۴﴾

پس وڅکئ تاسې (دا عذاب) په سبب د دې چې هېر کړی وو تاسې ملاقات د ورځې ستاسې چې دا دی، بېشکه چې مونږ به هم هېر کړو تاسې، او وڅکئ تاسې عذاب دائمي په سبب د هغه (کفر او تکذیب) چې وئ تاسې چې کاوه به مو (په دنیا کې).

تفسیر: یعنې مونږ هم تاسې هېر کړي یئ، یعنې هیڅکله به په رحمت سره نه یادول کېږئ، وروسته له دې نه د مجرمینو په مقابل کې د مؤمنانو حال او مآل بیانوي.

اِنَّمَا يُؤْمِنُ بِاٰيٰتِنَا الَّذِيْنَ اِذَا ذُكِّرُوْا بِهَا خَرُّوْا سُجَّدًا وَّسَبَّحُوْا بِحَمْدِ رَبِّهِمْ وَهُمْ لَا يَسْتَكْبِرُوْنَ ﴿۱۵﴾ تَتَجَافٰى جُنُوْبُهُمْ عَنِ الْمَضَاجِعِ يَدْعُوْنَ رَبَّهُمْ خَوْفًا وَّطَمَعًا وَّمِمَّا رَزَقْنٰهُمْ يُنْفِقُوْنَ ﴿۱۶﴾

بېشکه همدا خبره ده چې ایمان راوړي په آیتونو ځمونږ هغه کسان کله چې پند ورکړی شي دوی ته په دغو (آیتونو)؛ نو پرېوځي په داسې حال کې چې سجده (عبادت) کوونکي وي الله ته او تسبیح وایي سره له ثناء د رب خپل، او دوی تکبّر لویي نه کوي (له عبادت نه). لرې کیږي ډډې د دوی له ځایونو د خوب (لپاره د تهجّد)، بولي دوی رب خپل (پټ له خلقو نه) له وېرې (د قهره د الله نه) او له طمعې (د رحمت د ده نه)، او ځینې له هغو مالونو چې ورکړي دي مونږ دوی ته لګوي (یې په لاره د الله کې).

تفسیر: یعنې په خوف او خشیت او خشوع او خضوع په سجده لوېږي، په ژبه سره د الله تعالی تسبیح او تحمید اداء کوي، او په زړه کې د کبر، غرور، داسې خبرې نه ګرځوي چې د الله د آیتونو په مقابل کې د تیـتېدلو څخه مانع وي،

له خوږو خوبونو او پستو بسترو څخه پورته کيږي، او د پاك الله په حضور کې دريږي، له دې نه مراد د تهجّد لمونځ دی، لکه چې په صحیح حدیث کې راغلي دي.

او ځينو ترې د سبا او د عشا د لمانځه يا د مغرب او د عشا د لمانځه په منځ کې کوم نفلونه چې کيږي؛ هغه مراد کړي دي، ځکه کې په الفاظو کې د دې خبرې د ځايېدلو ځای هم شته، لیکن قوي هم هغه لومړنی تفسیر دی، والله أعلم.

فَلَا تَعْلَمُ نَفْسٌ مَّآ أُخْفِيَ لَهُم مِّن قُرَّةِ أَعْيُنٍ جَزَآءًۢ بِمَا كَانُوا۟ يَعْمَلُونَ ﴿١٧﴾

پس نه دي معلوم هيڅ نفس ته (نه پرښتې او نه نبي ته) هغه شی چې پټ کړی شوی دی دوی ته له يخوالي د سترګو نه، لپاره د جزاء د هغه عمل چې وو دوی چې کاوه به يې (پټ).

تفسیر: يعنې څرنګه چې د شپو په تيارو کې له خلقو څخه په پټه دوی بې رياء عبادت کړی دی؛ د هغه په بدل کې الله تعالی هغه نعمتونه پټ ساتلي دي، او د هغو پوره کیفیت هیچا ته نه دی معلوم؛ دوی ته ورکوي چې د هغو د ليدلو څخه د دوی سترګې روښانه کيږي، په حديث کې راغلي دي چې: ما خپلو نېکو بندګانو له په جنت کې داسې شيان پټ ساتلي دي، چې د هغو مثال نه سترګو ليدلی دی، او نه د هغه تعریف غوږونو اورېدلی دی، او نه د کوم انسان په زړه کې ګرځېدلی دی.

أَفَمَن كَانَ مُؤْمِنًا كَمَن كَانَ فَاسِقًا ۚ لَّا يَسْتَوُۥنَ ﴿١٨﴾

آيا پس هغه څوك چې وي مؤمن لکه هغه څوك دی چې وي هغه فاسق، نه دي برابرې (دا دواړه ډلې).

أَمَّا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ وَعَمِلُوا۟ ٱلصَّٰلِحَٰتِ فَلَهُمْ جَنَّٰتُ ٱلْمَأْوَىٰ نُزُلًۢا بِمَا كَانُوا۟ يَعْمَلُونَ ﴿١٩﴾

هر چې هغه کسان دي چې ايمان يې راوړی دی، او کړي يې دي ښه (عملونه)؛ پس شته دوی لره جنتونه د هستوګنې په طريقه د مېلمستيا په سبب د هغو عملونو چې وو دوی چې کول به يې (په دنيا کې).

تفسیر: يعنې د الله تعالی په فضل به د دوی صالح عمل د جنت د مېلمستيا سبب ګرځي.

وَأَمَّا ٱلَّذِينَ فَسَقُوا۟ فَمَأْوَىٰهُمُ ٱلنَّارُ ۖ كُلَّمَآ أَرَادُوٓا۟ أَن يَخْرُجُوا۟ مِنْهَآ أُعِيدُوا۟ فِيهَا وَقِيلَ لَهُمْ ذُوقُوا۟ عَذَابَ ٱلنَّارِ ٱلَّذِى كُنتُم بِهِۦ تُكَذِّبُونَ ﴿٢٠﴾

او هر چې هغه کسان چې فاسقان شوي دي؛ پس ځای د هستوګنې د دوی اور (د دوزخ) دی، هر کله چې اراده وکړي دوی د دې چې راووځي له دغه اوره؛ نو بېرته به غورځول کيږي دوی په دغه اور کې، او ويل کيږي به دوی ته: (د اهانت په ډول) وڅکئ تاسې عذاب د اور هغه عذاب چې وئ تاسې چې د هغه به مو تکذيب کاوه (په دنيا کې او باور مو پرې نه کاوه).

تفسیر: يعنې کله کله چې د اور شُغلې دوزخيان د دروازې په لوري وغورځوي؛ په دغه وخت کې ښايي دوی د تښتېدلو په فکر کې ولويږي؛ نو پرښتې به له هغه ځای څخه دوی په ټېل وهلو سره بېرته بيايي، او دوی ته به وايي: چېرې ځئ؟ هغه شی مو چې دروغ باله، او باور مو پرې نه کاوه؛ اوس د هغه خوند او مزه وڅکئ ! (اللهم أعذني من النار، و أجرني من غضبك).

وَلَنُذِيقَنَّهُم مِّنَ الْعَذَابِ الْأَدْنَىٰ دُونَ الْعَذَابِ الْأَكْبَرِ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ ﴿۲۱﴾

او خامخا وبه څکوو مونږ خامخا په دوی باندې له هغه عذاب نژدې (په دنیا کې) لږ له عذاب لوی نه (چې د آخرت دی) لپاره د دې چې دوی وګرځي (له کفر نه اسلام ته).

تفسیر: یعني د آخرت د لوی عذاب څخه پخوا په دنیا کې لږ څه کمه درجه عذاب پرې نازلوو، څو هغه کسان چې د رجوع توفیق ور په برخه وي؛ له الله تعالی څخه وویرېږي او الله تعالی ته رجوع وکړي، کمه درجه عذاب همدغه دنیوي مصائب دي، لکه ناروغي، قحط، قتل، قید، د مال او د اولاد او د نورو تباهي او نور.

وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّن ذُكِّرَ بِآيَاتِ رَبِّهِ ثُمَّ أَعْرَضَ عَنْهَا ۚ إِنَّا مِنَ الْمُجْرِمِينَ مُنتَقِمُونَ ﴿۲۲﴾

او څوک دی ډېر ظالم له هغه چا چې پند ورکړ شي په آیتونو د رب خپل (قرآن) بیا مخ وګرځوي ترې (فکر او غور ونه کړي په کې، او وروسته له پوهېدلو ترې بېرته وګرځي، بلکه له دې نه ډېر ظالم نشته)، بېشکه چې مونږ له دغو مجرمانو څخه انتقام اخیستونکي یو (په عذاب سره).

تفسیر: کله چې مونږ له ټولو ګناهګارانو او ظالمانو او مجرمانو څخه انتقام او بدل اخیستونکي یو؛ نو دغه ډېر ظالم به څرنګه نجات وموندلی شي؟ له دې نه وروسته رسول الله صلی الله علیه وسلم ته تسلي ورکوي چې ته د دوی له ظلم او اعراض څخه مه خپه کېږه ! پخوا مو موسی علیه السلام ته هم کتاب ورکړی وو، چې په هغه سره بني اسرائیلو هدایت وموند، او د ده په تابعانو کې لوی لوی دیني پېشوایان او امامان تېر شول، تاته هم بېشکه د الله تعالی له طرفه دغه عظیم الشأن کتاب درکړی شوی دی، چې ډېر خلق به پرې لار ومومي، او له بني اسرائیلو څخه به زیات ستا په امّت کې لوی لوی امامان او پېشوایان پیدا شي، پاتې شوه د منکرانو فیصله؛ هغه به پخپله الله پاک کوي.

وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ فَلَا تَكُن فِي مِرْيَةٍ مِّن لِّقَائِهِ ۖ وَجَعَلْنَاهُ هُدًى لِّبَنِي إِسْرَائِيلَ ﴿۲۳﴾

او خامخا په تحقیق ورکړی وو مونږ موسی ته کتاب (د تورات لکه چې تاته مو ای محمده قرآن درکړی دی)، پس مه کېږه ته ! په شک کې له ملاقاته د دغه (موسی)، او ګرځولی وو مونږ تورات یا موسی هدایت لپاره د بني اسرائیلو (اولاده د یعقوب).

تفسیر: ﴿فَلَا تَكُن فِي مِرْيَةٍ مِّن لِّقَائِهِ﴾ په منځ کې معترضه جمله ده، یعني بېشکه او بې شبهې موسی علیه السلام ته کتاب ورکړی شوی وو، او تاته هم داسې کتاب درکړی شوی دی، چې په دغه کې هیڅ قسم چل او فرېب نشته، یا یې د موسی علیه السلام د ذکر په نسبت وویل چې: تاسې له موسی علیه السلام سره د معراج په شپه کې ولیدل، هغه واقعي او حقیقي ملاقات وو، او په هغه کې هیڅ قسم چل، تېرایستل، سترګې پټول او نور شک او شبهه نه وه.

وَجَعَلْنَا مِنْهُمْ أَئِمَّةً يَهْدُونَ بِأَمْرِنَا لَمَّا صَبَرُوا ۖ

او ګرځولي وو مونږ ځیني له دوی نه امامان چې لاره به یې ښووله (خلقو ته) په حکم ځمونږ کله چې صبر وکړ دوی (په دین خپل).

تفسیر: یعني د دنیا په سختیو او د منکرانو په ظلم او تېریو یې صبر وکړ، او خپل دین یې ټینګ وساته.

وَكَانُوا بِاٰيٰتِنَا يُوقِنُوْنَ ﴿۲۴﴾

او وو دوی چې په آیتونو څمونږ (چې له انبياء الله سره وو؛) يقين به يې کاوه.

تفسير: يعنې مسلمانان دې د الله تعالى په وعدو يقين او باور ولري، او په سختيو دې صبر وکړي، او پخپلو کارونو کې دې ثابت او قائم اوسي، نو له دوی سره به پاک الله هم داسې معامله وکړي لکه چې وشوه او ښه وشوه.

اِنَّ رَبَّكَ هُوَ يَفْصِلُ بَيْنَهُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ فِيْمَا كَانُوْا فِيْهِ يَخْتَلِفُوْنَ ﴿۲۵﴾

او بېشکه رب ستا هم دی به فيصله کوي په منځ د دوی کې په ورځ د قيامت کې په هغه شي کې چې وو دوی په دغه شي کې (په دغه دنيا کې چې سره) اختلاف به يې کاوه.

تفسير: يعنې د اهل الحق او منکرانو په منځ کې قاطعه او عملي پرېکړه به د قيامت په ورځ وشي، هو! په دنيا کې هم ډېر مثالونه داسې ښوول شوي دي چې انسان د هغو له ليدلو څخه پوهه او عبرت حاصلولی شي.

اَوَلَمْ يَهْدِ لَهُمْ كَمْ اَهْلَكْنَا مِنْ قَبْلِهِمْ مِّنَ الْقُرُوْنِ يَمْشُوْنَ فِيْ مَسٰكِنِهِمْ ۭ اِنَّ فِيْ ذٰلِكَ لَاٰيٰتٍ ۭ اَفَلَا يَسْمَعُوْنَ ﴿۲۶﴾ اَوَلَمْ يَرَوْا اَنَّا نَسُوْقُ الْمَاۗءَ اِلَى الْاَرْضِ الْجُرُزِ فَنُخْرِجُ بِهٖ زَرْعًا

آيا (لاره د عبرت) نه ده ښوولې دغو (مکيانو) ته (دې خبرې) چې ځومره هلاک کړي دي مونږ پخوا له دوی نه له اهل د زمانو چې تل تيريږي (دغه کفّار) په (ورانو) کورونو د دوی، بېشکه په دغه (هلاکولو د پخوانيو) کې خامخا لوی دلائل د قدرت دي، آيا پس نه اوري دوی (د عبرت په غوږونو). آيا نهويني دوی چې بېشکه مونږ بهوو (وياليې د) اوبو طرف د ځمکې وچې ته (چې ګياه په کې نه وي) پس راوباسو مونږ په هغو سره کښت.

تفسير: يعنې بهوو مونږ د نهرونو، ويالو او د سيندونو اوبه يا د باران اوبه، نو آيا نه ويني دوی دا چې بېشکه مونږ راوکاږو اوبه ځمکې وچې ته چې ګيا په کې نه وي، له ﴿الْاَرْضِ الْجُرُزِ﴾ څخه هغه وچه توره ځمکه مراد ده، چې له نباتاتو څخه تشه او خالي وي، ځينې ترې خاص د مصر ځمکې مصداق او مراد ګرځوي، او له ﴿نَسُوْقُ الْمَاۗءَ﴾ څخه د نيل د سيند اوبه مرادوي، ولې دې تخصيص ته هيڅ ضرورت نشته، کما نبّه عليه ابن کثير رحمه الله.

تَاْكُلُ مِنْهُ اَنْعَامُهُمْ وَاَنْفُسُهُمْ ۭ اَفَلَا يُبْصِرُوْنَ ﴿۲۷﴾

چې خوري له دغه کښته چارپايان د دوی (واښه، پاڼې) او نفسونه د دوی (دانه او مېوه)، آيا پس نه وينې (نښې د قُدرت د ده).

تفسير: يعنې ښايي چې دغه نښې يې کتلې او د الله تعالى په کامل قدرت، حکمت او رحمت قايل شوي وي، او ښه پوه شوي وي چې دی همداسې د مړي په لاش کې هم بيا روح نباسي، او دغه «بعث بعد الموت» ده ته څه اشکال او سختي نه لري، او هم ښايي چې د الله تعالى په نعمتونو يې د زړه له کومې شُکر ويستلی وي.

وَيَقُوْلُوْنَ مَتٰى هٰذَا الْفَتْحُ اِنْ كُنْتُمْ صٰدِقِيْنَ ﴿۲۸﴾

او وايي (کفّار): کله به وي دغه فتح (فيصله) که چېرې يئ تاسې رښتيني (په دغه فتحه کې).

تفسير: پخوا يې ويلي وو چې: د دوی فيصله به د قيامت په ورځ کيږي، د ده په نسبت به منکرينو داسې ويل چې: ته پرله پسې قيامت قيامت وايې، که ته رښتينی يې نو راوښيه چې هغه ورځ به کله راځي؟ مطلب دا دی چې دغه خو تش ډارول او چټي انذاز دی، قيامت او نور هيڅ نشته.

قُلْ يَوْمَ الْفَتْحِ لَا يَنْفَعُ الَّذِيْنَ كَفَرُوْٓا إِيْمَانُهُمْ وَلَا هُمْ يُنْظَرُوْنَ ﴿٢٩﴾

ووايه (ای محمده ! دوی ته) چې په ورځ د فتح (قيامت) کې هيڅ نفع به ونه رسوي هغو کسانو ته چې کافران شوي دي؛ ايمان راوړل د دوی (په دغه ورځ کې)، او نه به دوی ته مهلت ورکړ شي، او نه به دوی ته انتظار وکړ شي.

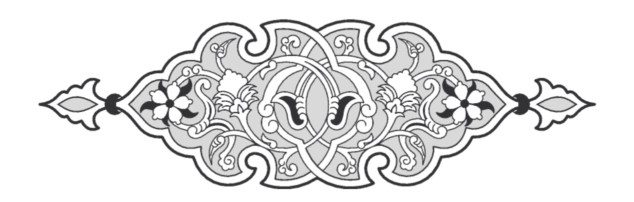
تفسير: يعنې اوس وخت دی چې د الله تعالی او د رسول الله صلی الله عليه وسلم په خبرو يقين او باور وکړئ، او د هغې ورځې له عذابه ځان وژغورئ (وساتئ) !، او ورته بيخي آماده او تيار شئ ! وروسته له هغه چې قيامت شي، بيا ايمان او باور له سره نه پکاريږي، او نه به په سزا کې څه تأخير، تخفيف او مهلت وي، او نه مجرم ته داسې کومه موقع او فرصت ورکاوه کيږي، چې په هغه کې دی د خپلو اعمالو تعديل او اصلاح وکړي، او بيا خپل حساب او کتاب ته حاضر شي، نو د دغه وخت فرصت او مهلت غنيمت وګڼئ ! او په تکذيب او استهزاء خپل وخت مه ضايع کوئ ! هغه ساعت چې راتلونکی دی؛ يقينًا او قطعا راځي، او له سره په کې هيڅ ډيل، تعطيل او تأخير نشته، نو داسې پوښتنې او وينا بيخي فضولي او بېکاره دي، چې هغه ورځ به کله راځي؟ او څه وخت به دغه فيصله صادريږي؟.

فَأَعْرِضْ عَنْهُمْ وَانْتَظِرْ إِنَّهُمْ مُّنْتَظِرُوْنَ ﴿٣٠﴾

پس مخ وګرځوه ! له دوی نه، او منتظر اوسه (د الله نصرت ته)، بېشکه دوی هم منتظر دي (د غلبې په تا).

تفسير: يعنې هغه کسان چې داسې بې فکره او بې حسه دي، چې د انتهايي مجرموالي او د سزا د وړ ګرځېدلو سره سره د فيصلې د ورځې او د سزا صدور پورې خاندي؛ نو له دوی څخه څرنګه داسې هيله او توقع کېدی شي چې ګوندې دوی په سمه لاره راشي؟، نو تاسې د خپل تبليغ او د دعوت د فريضې په اداء کولو کې مصروف او لګيا اوسئ ! او د دوی له زيات فکر او خيال څخه بيخي بې پروا شئ ! او هغوی پخپل سر پرېږدئ ! او د دوی د هلاکېدو او تباهۍ په انتظار کې اوسئ ! لکه چې هغوی هم پخپل زعم او اټکل (معاذ الله) ستاسې د تباهۍ او خرابۍ په انتظار کې دي، (و هذا قبل الأمر بقتالهم).

تمت سورة السجدة ولله الحمد والمنّة.

«د (الأحزاب) سورت مدني دی، (۷۳) آیت (۹) رکوع لري، په تلاوت کې (۳۳) او په نزول کې (۹۰) سورت دی، وروسته د آل عمران د سورت څخه نازل شوی دی».

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

يٰۤاَيُّهَا النَّبِيُّ اتَّقِ اللّٰهَ وَلَا تُطِعِ الْكٰفِرِيْنَ وَالْمُنٰفِقِيْنَ ؕ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ عَلِيْمًا حَكِيْمًا ۙ﴿۱﴾ وَّاتَّبِعْ مَا يُوْحٰۤى اِلَيْكَ مِنْ رَّبِّكَ ؕ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ بِمَا تَعْمَلُوْنَ خَبِيْرًا ۙ﴿۲﴾ وَّتَوَكَّلْ عَلَى اللّٰهِ ؕ وَكَفٰى بِاللّٰهِ وَكِيْلًا ﴿۳﴾

ای نبي (محمده !) وویرېږه له الله څخه، او مه منه خبره د کافرانو او د منافقانو، بېشکه چې الله دی ښه عالم پر هر شي، ښه حکمت والا. او متابعت کوه ! (ای محمده !) د هغه (حکم) چې درلېږل شوی دی تا ته له جانبه د رب ستا، بېشکه چې الله دی پر هغو کارونو چې کوئ يې تاسې ښه خبردار. او توکّل وکړه په الله، او کافي بس دی الله کار جوړوونکی (ستا).

تفسیر: یعنې هم همغسې چې تر نن پورې معمول وو، وروسته له دې نه هم تل له یوه الله څخه ویرېږه ! او د کافرانو او منافقانو خبره له سره مه منه ! که دغه ګرد سره یو ځای شي او خپل لاسونه سره یو کړي، او راز راز حیلې هم جوړې کړي، او تاسې ته د دروغو مطالبات او د ټګی مشورې در وړاندې کړي، او وغواړي چې خپل طرف ته دې متمایل کړي؛ نو تاسې قطعًا او اصلاً د هغوی پروا مه کوئ ! او بې د الله تعالی څخه د بل هیچا څخه خوف او اندېښنه مه کوه ! او د هم د هغه یوه الله خبره منه، او د هغه په دربار کې خپله غاړه ږده ! اګر که ګرد مخلوق سره یو ځای شي، او تا ته راشي، د الله تعالی د احکامو په خلاف د هیچا خبرو ته غوږ مه ږده ! الله تعالی پر ګردو احوالو ښه پوهېدونکی دی، الله تعالی په هر وخت کې هر حکم چې درکوي؛ په نهایت حکمت او مصلحت او خبرداریٔ سره یې درکوي، او په هغه کې ستا اصلي خیر او ښېګڼه ده، کله چې ته د الله تعالی پر احکامو ټګ وکړې، او د ده پر لوی ذات توکل او اعتماد و لرې؛ نو دی به ستا ګرد امور پخپل فضل او مرحمت او قدرت سره جوړ کړي، یواځې د الله تعالی ذات د توکل او اعتماد وړ دی، هر څوک چې قلبًا، خالصًا، او مخلصًا په ده پورې خپل ځان وتړي، نو دی به په بل چا یا بلې خوا ته له سره خپل زړه نشي تړلی، هو ! که دی د دوو زړونو خاوند وی؛ نو طبیعي ده چې هغه بل زړه به یې بلې خوا ته درومي، لیکن د هر یو انسان په ټټر (سینه) کې فقط همدغه یو زړه وي.

مَا جَعَلَ اللّٰهُ لِرَجُلٍ مِّنْ قَلْبَيْنِ فِيْ جَوْفِهٖ ۚ وَمَا جَعَلَ اَزْوَاجَكُمُ الّٰٓـِٔيْ تُظٰهِرُوْنَ مِنْهُنَّ اُمَّهٰتِكُمْ ۚ وَمَا جَعَلَ اَدْعِيَآءَكُمْ اَبْنَآءَكُمْ ؕ ذٰلِكُمْ قَوْلُكُمْ بِاَفْوَاهِكُمْ ؕ وَاللّٰهُ يَقُوْلُ الْحَقَّ وَهُوَ يَهْدِي السَّبِيْلَ ﴿۴﴾

نه دي پیدا کړي الله لپاره د هیڅ سړي دوه زړونه په دننه د ده کې، او نه دي ګرځولي (الله) ښځې ستاسې هغه چې ظهار کوئ تاسې له هغو څخه؛ میندې ستاسې، او نه دي ګرځولي (الله) هغه څوک چې پر ځویتوب نیولي دي تاسې (ځامن بلل شوي ستاسې)؛ (واقعي) ځامن ستاسې، دغه (درې مذکوره خبرې چټې ـ بېکاره) خبرې ستاسې دي په خولو ستاسې (چې هیڅ حقیقت نه لري)، او الله وايي حقه (رښتیا خبره) او همدغه الله ښيي لاره (سمه).

تفسير: يعنې څنګه چې انسان په ټټر (سينه) کې دوه زړونه نه لري؛ همداسې په حقيقت کې يو انسان يوه مينډې يا دوه پلرونه هم نه لري، د جاهليت په زمانه کې به که کوم سړي خپله ښځه مور وبلله؛ نو پخپل ګرد عمر کې به له هغې سره نه يوځای کېده، ګواکې دوی به داسې ګڼل چې په همدغه لفظ سره هغه ښځه د ده د حقيقي مور په شان وګرځېده، که چا ته به يې د خپل ځوی يا د لور نسبت کاوه؛ نو هغه به يې واقعًا خپل اولاد ګاڼه، او د پلارتوب او ځوی توب ګرد احکام به پر هغو مترتّب کېدل، عظيم الشأن قرآن د دغې مصنوعي او لفظي تعلّق له حقيقي او فطري تعلّق څنې د جلا کولو لپاره د دغو رسومو او مفروضاتو په ډېر تشديد او تهديد سره ترديد وکړ، او دغه يې ښکاره کړه چې که ځوک خپلې ښځې ته مور ووايي؛ په دغه تش ويلو سره هغه د ده واقعي مور نه ګرځي، که نه د دغې خبرې له منلو څخه دا لازمېږي چې دغه سړی د دوو ښځو له ګېډو څخه پيدا شوی دی، يوه هغه چې دی يې ځېږولی دی، او دويمه دغه چې دی ورته مور وايي، په دغه صورت سره که ځوک زيد خپل ځوی وبولي؛ نو د زيد يو پلار خو لا له پخوا څخه موجود وو، چې دی د هغه له نطفې څخه پيدا شوی دی، نو آيا د واقعيت له مخې دغه خبره ومنله شي چې زيد د دوو پلرونو څخه بېل بېل پيدا شوی دی، لکه چې داسې نه ده، نو د حقيقي مور او پلار او اولاد احکام پر دوی باندې نشي جاري کېدی، لکه چې خپلې ښځې ته د مور ويلو حکم د (تحريم) په سورت کې راځي، او د متبني (ځوی بللو) حکم وروسته له دې نه راځي، له دغو دواړو خبرو سره يې دغه درېمه خبره د تمهيد او تشريح په ډول هم واوروله، چې داسې ډېرې خبرې له ژبې او خولې څخه راووځي، چې په واقع کې حقيقت او واقعيت نه لري، لکه چې کوم غير مستقل مزاج يا دوه رګه انسان يا کوم قوي الحفظ او قوي القلب سړی يا داسې چا ته چې په يوه وخت کې د دوو مختلفو شيانو په طرف متوجه کېدی شي؛ داسې وايي چې دی د دوو زړونو خاوند دی، حال دا چې که ځوک يې ټټر ورڅيري کړي او ويې ګوري؛ نو هغه به ضرور هم هغه يو زړه لري، همداسې پر خپلې مور سربېره بله ښځه مور بلل، يا برسېره پر پلار بل کوم سړی پلار نيول، يا له خپل ځوی څخه پرته بل کوم هلك ته خپل ځوی ويل په واقع کې په دغو ګردو کې قطعًا نسبت نه ثابتېږي، نو ځکه نه ښايي چې د حقيقي او مصنوعي تعلّقاتو په منځ کې ګډون او خلط وکړی شي.

ٱدْعُوهُمْ لِءَابَآئِهِمْ هُوَ أَقْسَطُ عِندَ ٱللَّهِ ۚ

وبولئ تاسې دغه (ادعياء او منسوب) پلرونو د دوی ته، دغه (نسبت د دوی پلرونو د دوی ته) ډېر برابر (او غوره) دی په نزد د الله.

تفسير: يعنې ښه او د انصاف خبره خو دا ده چې د هر سړي نسبت د ده حقيقي پلار ته وکړ شي، که کوم سړی کوم هلك خپل ځوی وبولـي (متبني يـې وګرځي)؛ نو هغه د ده حقيقي پلار نشي کېدی، د اسلام په ابتداء کې رسول الله صلی الله عليه وسلم زيد بن حارثه آزاد کړ، او خپل متبنّي يې وګرځاوه، لکه چې سم له دستوره به خلقو هغه ته «زيد بن محمد صلی الله عليه وسلم» ويل، کله چې دغه آيات نازل شول؛ ګردو خلقو «زيد بن حارثه» ورته ويل.

فَإِن لَّمْ تَعْلَمُوٓا۟ ءَابَآءَهُمْ فَإِخْوَٰنُكُمْ فِى ٱلدِّينِ وَمَوَٰلِيكُمْ ۚ وَلَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ فِيمَآ أَخْطَأْتُم بِهِۦ وَلَٰكِن مَّا تَعَمَّدَتْ قُلُوبُكُمْ ۚ وَكَانَ ٱللَّهُ غَفُورًا رَّحِيمًا ۝

پس که نه پېژنئ تاسې (ای مؤمنانو !) پلرونه د دوی؛ پس دوی وروڼه ستاسې دي په دين کې او دوستان ستاسې دي (په دين کې)، او نشته پر تاسې (هيڅ) ګناه په هغه شي کې چې خطا شوي يئ تاسې په کې (لکه چې وايئ زيد بن محمد) وليکن شته ګناه په هغه شي کې چې قصد يې وکړي زړونه ستاسې، او دی الله ښه بخښونکی د (خطيّاتو) ډېر رحم کوونکی.

تفسير: يعنې كه يې پلار نه وي معلوم؛ نو په هر حال ستاسې ورور او ديني ملګرى خو دى، نو په همدغو القابو سره يې يادوئ ! لكه چې نبي كريم صلى الله عليه وسلم «زيد بن حارثه» ته ويل: «أنت أخونا ومولانا»، كه په هېره يا ناپوهۍ يا غلطۍ سره يې وويل چې: فلانى د فلاني ځوى؛ نو دغه معاف دى، د خطا او نسيان ګناه په هيڅ شي كې نشته، په دغه كې هم كه الله تعالى اراده وكړي؛ نو بخښي يې.

ٱلنَّبِيُّ أَوۡلَىٰ بِٱلۡمُؤۡمِنِينَ مِنۡ أَنفُسِهِمۡۖ وَأَزۡوَٰجُهُۥٓ أُمَّهَٰتُهُمۡۗ وَأُوْلُواْ ٱلۡأَرۡحَامِ بَعۡضُهُمۡ أَوۡلَىٰ بِبَعۡضٖ فِي كِتَٰبِ ٱللَّهِ مِنَ ٱلۡمُؤۡمِنِينَ وَٱلۡمُهَٰجِرِينَ إِلَّآ أَن تَفۡعَلُوٓاْ إِلَىٰٓ أَوۡلِيَآئِكُم مَّعۡرُوفٗاۚ كَانَ ذَٰلِكَ فِي ٱلۡكِتَٰبِ مَسۡطُورٗا ۝٦

(محمد د الله) نبي ډېر حقدار دى پر مؤمنانو له نفسونو د دوى، او ښځې د دغه (نبيّ الله) ميندې د دوى دي (تعظيمًا او تحريمًا)، او خاوندان د خپلوۍ ځيني د دوى ډېر وړ دي پر ځينو نورو (په ميراث كې) په كتاب (حكم) د الله كې له مؤمنينو (انصارو) او له مهاجرينو، مګر خو دا چې وكړئ (پخپل ژوند كې) له دوستانو خپلو سره څه احسان (يا د دوى لپاره وصيت وكړئ په دريمه يا لږ له هغې)، دى دغه (ميراث په ايمان او په هجرت) په كتاب(قرآن يا لوح محفوظ) كې ليكلى شوى.

تفسير: كه په غور سره وليدل شي؛ د مؤمنانو په حق كې رسول الله صلى الله عليه وسلم د پلار په شان دى، بلكه له پلار څخه هم په مراتبو ډېر زيات دى، نو دغه به بيخي په ځاى او صحيح وي، لكه چې د ابو داود په سنن كې د «إنما أنا بمنـزلة الوالد» الحديث، او د «أبيّ بن كعب» او نورو په قرائتونو كې د ﴿ٱلنَّبِيُّ أَوۡلَىٰ بِٱلۡمُؤۡمِنِينَ﴾ آيت او د «وهو أبٌ لهم» جمله دا حقيقت څرګندوي، كه د پلار په تعلّق كې فكر وكـړئ؛ نو د هغه حاصل همدا راوځي چې د ځوى جسماني وجود د پلار له جسمه راوتلى دى، او د پلار طبيعي شفقت او تربيت له نورو څخه زيات دى، ليكن آيا د رسول الله صلى الله عليه وسلم تعلّق د ده له امّت سره له دې نه لږ دى؟ يقينًا د محمدي امّت ايماني او روحاني تربيت د رسول الله صلى الله عليه وسلم د لوى روحانيت يوه پلوشه او د هغه سيورى دى، او هغه شفقت او تربيت چې د نبي صلى الله عليه وسلم څخه څرګند (ښكاره) شوى دى، د مور او پلار له طرفه لا څه بلكه په ټولو مخلوقاتو كې د هغه نمونه نشي موندلى.

د همدغو حقائقو په ملحوظ په احاديثو كې راغلي دي: «هيڅ يو له تاسې نشي مؤمن كېدى څو د ده په نزد زه له پلار او ځوى او نورو ګردو انسانانو بلكه د ده له خپله ځانه څخه هم ډېر زيات ګران او محبوب نه شم».

﴿وَأَزۡوَٰجُهُۥٓ أُمَّهَٰتُهُمۡ﴾ «او ښځې د نبي ميندې د دوى دي»، يعنې ستاسې ديني ميندې دي، په تعظيم او احترام او په ځينو نورو احكامو كې چې د هغوى لپاره د شريعت له مخې ثابت شوي وي، نه په ټولو احكامو كې.

﴿وَأُوْلُواْ ٱلۡأَرۡحَامِ﴾ «او خاوندانو د خپلوۍ ځيني د دوى ډېر لايق دي په ځينو نورو الخ»، يعنې له رسول الله صلى الله عليه وسلم سره دوى خپل وطن پرېښى دى، او له خپلو دوستانو او خپلوانو ځنې بېل شوي دي، رسول الله صلى الله عليه وسلم د مهاجرينو او د منورې مدينې د انصارو په منځ كې د دوو تنو په منځ كې ديني اخوّت او اسلامي ورورې تړلې وه، وروسته له دې چې د مهاجرينو نور خپلوان مسلمانان شول؛ نو دلته يې داسې وويل چې: د نسبي خپلوۍ رعايت په دغه مؤاخات ړومبى او مقدّم دى، ښايي چې ميراث او نور شيان د نسبي قرابت په اساس تقسيم كړل شي، هو ! ښايي چې ښه سلوك او احسان دې له هغو ملګرو څخه هم منع نه شي.

﴿كَانَ ذَٰلِكَ فِي ٱلۡكِتَٰبِ مَسۡطُورٗا﴾ «دى دغه ميراث او وصيت په كتاب: قرآن، لوح محفوظ كې ليكلى شوى»، يعنې په قرآن كې دغه حكم د تل لپاره جاري او نافذ دى، يا به په تورات كې هم وي، يا به له كتاب څخه لوح محفوظ مراد وي.

وَإِذْ أَخَذْنَا مِنَ النَّبِيِّنَ مِيثَاقَهُمْ وَمِنْكَ وَمِنْ نُوحٍ وَإِبْرَاهِيمَ وَمُوسَى وَعِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ وَأَخَذْنَا مِنْهُمْ مِيثَاقًا غَلِيظًا ۝

او یاد کړه (ای محمده !) کله چې واخیست مونږ له (ټولو) انبیاوو څخه عهد د دوی (په «ألستُ» کې، چې هم پخپله دده عبادت کوي، او هم دې نور ځما عبادت ته رابولي) او (بالخاصه) له تانه او له نوح او (له) ابراهیم او (له) موسی او (له) عیسی ځوی د مریمې نه (چې عبادت د الله کوئ)، او واخیست مونږ له دغو (ټولو انبیاوو) څخه (په قسم سره) عهد محکم.

تفسیر: یعنې دغه قول او اقرار چې یو به د بل تایید او تصدیق کوي، او د دین په قائمولو او د الله تعالی د پیغام په رسولو کې به له سره هیڅ قسم نقص او قصور نه کوي، په «آل عمران» کې د دغه میثاق ذکر تېر شوی دی.

لِيَسْأَلَ الصَّادِقِينَ عَنْ صِدْقِهِمْ وَأَعَدَّ لِلْكَافِرِينَ عَذَابًا أَلِيمًا ۝

لپاره د دې چې وپوښتي (الله) له صادقانو څخه له صدق (رښتيا) د دوی، او (الله) تیار کړی دی لپاره د کافرانو عذاب دردناک.

تفسیر: یعنې له قول او اقرار سره مطابق د انبیاوو پر ژبه یې خپل احکام خلقو ته ورسول، او د حجّت اتمام یې وفرمایه، بیا به له هر یوه څخه بېلې بېلې پوښتنې کوي، څو د صادقینو پر صداقت قائم پاتې کېدل ښکاره شي، او منکرینو ته د صدق پر انکار سزا ورکړه شي، وروسته له دې نه د «الأحزاب» د جنګ واقعه یادوي، چې د رښتین رسول الله صلی الله علیه وعلی آله وصحبه وسلم او د رښتینو مؤمنینو په مقابل کې د دروغجنانو منافقانو او د منکرانو څه حال او احوال شو؟ او د دوی د ظاهري ثمراتو او نتائجو ذکر کوي.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اذْكُرُوا نِعْمَةَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ إِذْ جَاءَتْكُمْ جُنُودٌ فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ رِيحًا وَجُنُودًا لَمْ تَرَوْهَا ۚ وَكَانَ اللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرًا ۝

ای هغو کسانو چې ایمان یې راوړی دی (یعنې ای مؤمنانو !) یاد کړئ تاسې نعمت د الله پر تاسې کله چې په (غزوه د احزاب کې) راغللې تاسې ته لښکرې (د کفّارو)؛ نو راولېږو مو پر دوی باد او داسې فوځونه (د ملائکو) چې (هیڅ) نه لیدلې تاسې دوی، او دی الله پر هغو (کارونو) چې کوئ یې تاسې ښه لیدونکی.

تفسیر: د هجرت په څلورم او پنځم کال کې د «بني نضيرو» یهودان له منورې مدینې څخه وویستل شول، چې ذکر یې د «الحشر» په سورت کې راځي، دغه فراري یهودان کور په کور او قوم په قوم وګرځېدل، او هغوی یې د اسلام او مسلمینو په خلاف ولمسول، او ګرد یې د مسلمانانو په خلاف جنګ ته مستعد او تیار کړل، او د «بني فزاره» او «غطفان» او د عربو د نورو قبائلو تقریبا (۱۲۰۰۰) دولس زره لښکر سره له پوره وسلو، سامان، تجهیزاتو او لوازمو د فتح او ظفر په نشو کې مست ورتوی شول، د «بني قُریظه وو» د یهودانو یوه ټینګه او کلکه کلا د مدینې منورې په شرقي جانب کې وه، دوی پخوا له دې نه له مسلمانانو سره معاهده تړلې وه، بالآخر دوی د نضیري یهودانو په ترغیب او ترهیب هغه معاهده ماته کړه، او د متعارضینو د امداد او معاونت لپاره د مسلمانانو په خلاف ودرېدل، د مسلمانانو عمومي جمعیت ټول (۳۰۰۰) درې زره تنه وو، چې په هغه کې یو لوی تعداد منافقان وو، چې د تکلیف او سختی په وخت کې به یې د دروغو بهانې جوړولې، او د جنګ له میدانه به یې ورو ورو خپل ځانونه ایستل، رسول الله صلی الله علیه وسلم په دغه

مورد کې له مسلمانانو سره مشوره وکړه، بالآخر د پارسي سلمان رضي الله تعالی عنه په مشوره د ښار په اطرافو کې په هغو ځایونو کې چې د کفّارو د تعرّض او د حملې اندېښنه وه؛ خندقونه وکنستل شو، د سختې یخنۍ وخت وو، غله هم ډېره قیمته او ډېره لږه پیدا کېده، د لوږې له سببه أصحابو رضي الله تعالی عنهم أجمعین او پخپله رسول الله مبارک صلی الله علیه وسلم هم پر خپلو ګېډو تیږې تړلې وې، مجاهدین پر دغې سختې ځمکې کې په کودال وهلو مشغول او لګیا وو، او په خپلو منځونو کې به یې په ډېر جوش او خروش سره داسې ویل:

نحـن الذیـن بایعـوا محمـدا   علی الجهاد مـا بقینا أبــدا

بالمقابل ځمونږ د لوی سردار محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم سیّد الأبرار او أفضل الأخیار له طرفه به چې هغوی هم بالذات دخندق په کنستلو کې مشغول وو؛ د دوی ځواب داسې ویلی کېده:

اللهم لا عیش إلا عیش الآخرة   فاغفر للأنصار و المهاجرة

کله چې خندق تیار شو؛ نو اسلامي مجاهدین د متعارضینو په مقابل کې په خپلو سنګرونو او مورچو کې ټینګ ودرېدل، تقریبًا تر پنځه ویشتو ورځو پورې دواړه فوځونه سره مخامخ پراته وو، او د دغو دواړو قومونو په منځ کې خندق حائل وو، سره له دې چې د کفّارو تعداد ډېر زیات وو، خو د دوی له لاسه ونشو چې له خندقه تېر او پر ښار عمومي هجوم راوړي، مګر له لرې ځنې به یې غشي ویشتل، او کله کله به د فریقینو مخصوص ځلمیان د مبارزې په ډګر کې هم سره وتل، د مشرکینو او د بني قریظه وو د یهودانو په منځ کې مسلمین د محصورینو حیثیت درلود، خو سره له هغه دوی ټولې ښځې او ووړکي د ښار په مضبوطو او محفوظو انګړونو کې خوندي کړل، او دوی پخپله په ډېر شجاعت او استقامت سره د ښار محافظت او مدافعت کاوه، بالآخره د «نعیم بن مسعود الأشجعي» رضي الله تعالی عنه د یوه عاقلانه او لطیف تدبیر په اثر د مشرکینو او د بني قریظه وو د یهودانو په منځ کې اختلاف او مشاجره واقع شوه، له بل طرفه د کفّارو په زړونو کې د الله تعالی د غیر مرئي فوځونو له لورې وېره او رُعب وغورځاوه شو، په همدغه ضمن په یوه شپه کې یوه سخته ویروونکې سیلۍ راوالوته، چې د هغې په اثر د دوی ټولې خیمې او کیږدۍ وشلېدلې، او له ځمکې څخه وشکولی شوې، او ډېرې لرې ولوېدلې، د دوی ګرد څاروي او حیوانات توري شول، اورونه یې مړه او دیګونه او لوښي یې په بل مخ نسکور او ګرد سره مات او ګډوډ شول، شګې به په داسې شدّت سره الوتلې چې د دوی ستر ګې، خولې، پوزې او غوږونه ترې ډک پک شول، بالجمله د کفارو دغه عظیم الشأن لښکر چې تر (۲۴۰۰۰) تنو ځلمیانو پورې رسېدل؛ په تېښته او فرار مجبور شول، او ګرد نا امیده بېر ته ستانه شول: ﴿وَكَفَى اللَّهُ الْمُؤْمِنِينَ الْقِتَالَ ۚ وَكَانَ اللَّهُ قَوِيًّا عَزِيزًا﴾ دغه جنګ ته د «أحزاب» یا د «خندق» جنګ وایي، د سخت برودت او سختو لوږو په وخت کې داسې خندق کنستل او د دغومره دښمنانو په مقابل کې په مېړانه سره ټینګ ودرېدل داسې اوضاع او حالات وو، چې د منافقانو د زړونو پټې خبرې یې ځرګندې کړې، او د مؤمنینو ثبات او استقامت په ښه شان سره تثبیت شو، په همدغه جنګ کې رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل چې: وروسته له دې نه به بیا کفّار پر مونږ تعرّض نه کوي، بلکه بالعکس مونږ به پر هغو هجوم وروړو، لکه چې همداسې هم وشول.

إِذْ جَآءُوكُم مِّن فَوْقِكُمْ وَمِنْ أَسْفَلَ مِنكُمْ

(یاد کړئ) کله چې راغللې (لښکرې د کفّارو) تاسې ته له پاسه (جانبه) د تاسې، او له ښکته (جانبه) د تاسې.

تفسیر: یعنې د منورې مدینې په شرقي جانب چې جګ (وچت) دی، او له غربي جانبه چې ښکته دی.

وَإِذْ زَاغَتِ الْأَبْصَارُ وَبَلَغَتِ الْقُلُوبُ الْحَنَاجِرَ وَتَظُنُّونَ بِاللَّهِ الظُّنُونَا ۝١٠

او کله چې کږې خړې شوې سترګې (له ډېرې وېرې)، او ورسېدل زړونه چنغړکو ته (له ډېره خوفه)، او ګمانونه کول تاسو پر الله راز راز ګمانونه.

تفسیر: یعنې له ډېره دهشته او حیرته سترګې رډې بلهې پاتې شوې، او د خلقو اشکال او بڼې والوتې، د دوستۍ او خپلوۍ مدّعیانو به ځانونه پټول، او له سترګو څنې به یې ځان ګوښې کاوه، او ورسېدل زړونه چنغړکو بیخونو د مریو ته، یعنې له ډېر خوف او هراسه زړونه لړزېدل، او داسې زور او شدّت سره له خپله ځایه غورځېدل، لکه چې د ستونې له لارې د باندې راوتل، او ګمانونه وکړل تاسو پر الله تعالی راز راز ګمانونه، یعنې یو به په یو شي پوهېده، او بل به بل شی اټکلاوه، مسلمانانو به داسې ګڼل چې دا څلې یو بل قسم سخت امتحان راباندې راغلی دی، ګورو چې مونږ ته په دغه آزموینه کې څه راپېښېږي؟ ناقص الایمان کسانو به داسې ګڼل چې اوس له دغې پېښې څخه څمونږ ژوندي وتل سخت او مشکل دي، د منافقینو له احوالو خو له سره پوښتنه مه کوئ، چې هغوی په څه حال کې وو؟ د منافقینو مقولې وروسته راځي:

هُنَالِكَ ابْتُلِيَ الْمُؤْمِنُونَ وَزُلْزِلُوا زِلْزَالًا شَدِيدًا ۝١١

په دغه وخت کې وازمویلی شول مؤمنان، او وخوځولی شول په خوځولو سختو سره (له ډېرې وېرې).

تفسیر: رسول الله صلی الله علیه وسلم «حُذیفة رضي الله تعالی عنه» ولېږه، څو د دښمن صحیح احوال راوړي، د دغې واقعې مفصله قصه دې په حدیث کې ولوستله شي، څو د دغه تردّد او تذبذب او اندېښنې د کیفیت اندازه ترې وشي، دلته د هغې د ترجمې ګنجایش نشته.

وَإِذْ يَقُولُ الْمُنَافِقُونَ وَالَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ مَا وَعَدَنَا اللَّهُ وَرَسُولُهُ إِلَّا غُرُورًا ۝١٢

او (یاد کړه هغه وخت) کله چې وویل منافقانو او هغو کسانو چې په زړونو د دوی کې مرض (د نفاق) وو چې: نه ده وعده کړې له مونږ سره الله او د هغه رسول مګر په غرور تیرایستلو سره.

تفسیر: ځینو منافقینو به داسې ویل چې: محمد صلی الله علیه وسلم به داسې دعوې کولې چې ځما دین تر مشرقه او مغربه خور او منشورېږي، او د روم، پارس او صنعا بنګلې او ماڼۍ ماته راکړی شوي دي، حال دا چې اوس مسلمانان د اودس د تجدید لپاره هم له خپلو سنګرونو څخه نشي وتلی، هغه وعدې چېرې لاړې؟ شاه صاحب فرمایي: «مسلمانانو ته ښایي چې اوس هم د ناامیدۍ په وخت کې د بې ایمانۍ خبرې ونه کړي !».

وَإِذْ قَالَتْ طَائِفَةٌ مِنْهُمْ يَا أَهْلَ يَثْرِبَ

او کله چې وویل یوې طائفې له دغو (منافقانو) چې ای اهل د یثربه (مدینې).

تفسیر: «یَثرِب» د طیبې مدینې قدیمي نوم وو، کله چې رسول الله صلی الله علیه وسلم دغه ځای ته تشریف راوړ؛ د یثرب نوم په «مدینة النبي» سره تبدیل شو.

لَا مُقَامَ لَكُمْ فَارْجِعُوا ۚ وَيَسْتَأْذِنُ فَرِيقٌ مِّنْهُمُ النَّبِيَّ يَقُولُونَ إِنَّ بُيُوتَنَا عَوْرَةٌ ۛ وَمَا هِيَ بِعَوْرَةٍ ۛ إِن يُرِيدُونَ إِلَّا فِرَارًا ﴿١٣﴾

نشته ځای (د هستوګنې) تاسې ته؛ پس بېرته وګرځئ، او اذن (د بېرته تللو) غواړي يو فريق ډله له دوی له نبي، وايي چې: بېشكه كورونه ځمونږ تش پراته دي (له سړيو)، حال دا چې نه دي تش پراته كورونه د دوی، نه لري اراده (په دغه تګ سره) مګر د تېښتې (له جنګه).

تفسير: يعنې ګرد عرب ځمونږ دښمنان شول، او ځمونږ لپاره هيڅېرې د توقّف او د هستوګنې ځای پاتې نشو، ټول له اسلامي لښکر جلا او خپلو كورونو ته لاړ شئ ! رسول الله صلى الله عليه وسلم سره د اسلامي مجاهدينو د باندې ولاړ وو، او د ښار د مضبوطو او محفوظو انګړونو په مزيد تأمين او تحكيم او په هغو كې د ښځو او ووړكو په خوندي كولو او ځای په ځايولو كې مشغول وو، په دغه وخت كې به دغو منافقينو داسې پلمې او بهانې سره كولې؛ چې ځمونږ كورونه د باندې په ډاګ ميدان كې پراته دي، مونږ له دې نه ويريږو نه چې غله ځمونږ په كورونو ولويږي، او ځمونږ ګرد مال او شته به تالا او لوټ يوسي، دغه محض د دروغو بهانې او پلمې وې، او له داسې خبرو څخه د دوی مقصود دا وو چې په كوم چل او فرېب سره خپل ځان د جنګ له ميدانه وباسي، لكه چې هومره سړيو چې له محمد صلى الله عليه وسلم څخه اجازه وغوښتله؛ دوی هغو ګردو ته اجازه وركړه، او د مرخصينو د تكثير او تزييد هيڅ پروا يې ونه كړه، له ځينو روايتونو څخه داسې معلومېږي چې فقط درې سوه نفوس له دوی سره باقي پاتې شول.

وَلَوْ دُخِلَتْ عَلَيْهِم مِّنْ أَقْطَارِهَا ثُمَّ سُئِلُوا الْفِتْنَةَ لَآتَوْهَا وَمَا تَلَبَّثُوا بِهَا إِلَّا يَسِيرًا ﴿١٤﴾

او كه راننه ايستی شي پر دوی (دغه كفّار په مدينه كې او ترې چاپېر شي) له اطرافو د دغې (مدينې)، بيا طلب كړل شي ترې فتنه (شرك يا له مسلمانانو سره جنګ)؛ نو خامخا رابه شي دوی هغې (فتنې) ته، او ځنډ به ونه كړي په دغې (قبول د فتنې) كې مګر لږ.

تفسير: يعنې منافقان د دروغو حيلې او بهانې جوړوي، فرض يې كړئ كه دغه كسان په ښار كې هم وی، او كوم يو دښمن د دې خوا يا د هغې خوا راشي، يا پر دوی ورتوی شي، او له دوی څخه داسې يوه مطالبه وكړي، چې د اسلام دغه دين پرېږدئ، چې تاسې ظاهرا هغه منلی دی، يا ورته وويل شي چې: راځئ چې له مسلمانانو سره وجنګيږو، نو دوی سمدلاسه د جنګ او فتنې او فساد اچولو لپاره ولاړ او تيارېږي، او په دغه وخت كې د دوی دغه مكر او فرېب او دروغ په ښكاره ډول سره ظاهرېږي، ځكه چې على الفور دوی د كفّارو د هغو مطالباتو د تعميل لپاره خپلې ملاوې تړي، او د دوی مرستې او تاييد ته چټ پټ ودرېږي، نه به د خپلو كورونو د خالي كېدو او بې سر پرستۍ او د ساتلو عذر وړاندې كوي، او نه د هغو د غلا او لوټېدلو او په تاراج تللو څخه څه انديښنه كوي، ماسوا له هغه توقّفه چې په دغو مذاكراتو او د وسلې په اخيستلو كې واقع شوی دی.

وَلَقَدْ كَانُوا عَاهَدُوا اللَّهَ مِن قَبْلُ لَا يُوَلُّونَ الْأَدْبَارَ ۚ وَكَانَ عَهْدُ اللَّهِ مَسْئُولًا ﴿١٥﴾

او خامخا په تحقيق وو دوی چې وعده يې كړې وه له الله سره پخوا له دې نه چې وبه نه ګرځوي (په جنګ كې) شاوې خپلې (او نه به تښتي)، او دی عهد د الله پوښتېدلی شوی.

تفسير: شاه صاحب (رحمه الله) ليكي چې: «وروسته د احد له جنګه منافقانو اقرار كړی وو، چې بيا به مونږ داسې يو حركت ونه كړو»، د دغه مخالفت پوښتنه به الله تعالى له دوی ځنې وكړي، چې ستاسې هغه قول او اقرار چېرې لاړ؟.

قُلْ لَّنْ يَّنْفَعَكُمُ الْفِرَارُ اِنْ فَرَرْتُمْ مِّنَ الْمَوْتِ اَوِ الْقَتْلِ وَاِذًا لَّا تُمَتَّعُوْنَ اِلَّا قَلِيْلًا ﴿۱۶﴾

ووایه (ای محمده ! دوی ته) چې له سره به نفعه نه رسوي تاسې ته تېښته که چېرې وتښتئ تاسې له مرګه یا له قتله، او کله چې وتښتېدئ؛ نو ژوندي به پاتې نه کړی شئ مګر لږ (مدّت).

تفسیر: یعنې د هر چا په قسمت کې چې مرګ دی؛ هغه هیچېرې په تښتېدلو سره له مرګه ځان نشي ژغورلی، د الله تعالی قضا هر چېرې انسان ته رسیږي، او که اوس مرګ ستاسې لپاره نه وي مقّدر؛ نو له میدانه څخه تښتېدل بېکاره دي، آیا دوی د جنګ په میدان کې ټول وژل کیږي؟ او فرض یې کړئ که د جنګ له میدان وتښتئ؛ نو بیا به له مرګه مأمون یئ؟ آیا دغه مأمونیت به تر څو پورې وي؟ بالآخر مرګ خو راتلونکی دی، که اوس رانشي؛ نو څه موده وروسته خو خامخا راتلونکی دی، خو معلوم نه دی چې په څومره ذلّت او خوارۍ سره به راځي؟.

قُلْ مَنْ ذَا الَّذِيْ يَعْصِمُكُمْ مِّنَ اللّٰهِ اِنْ اَرَادَ بِكُمْ سُوْٓءًا اَوْ اَرَادَ بِكُمْ رَحْمَةً ؕ وَلَا يَجِدُوْنَ لَهُمْ مِّنْ دُوْنِ اللّٰهِ وَلِيًّا وَّلَا نَصِيْرًا ﴿۱۷﴾

ووایه (ای محمده ! دوی ته) څوک دی هغه (ذات) چې وساتي تاسې له (عذابه) د الله که چېرې وفرمایي الله په تاسې باندې د بدۍ (هزیمت)، یا اراده وفرمایي په تاسې باندې د رحمت، نصرت، او نه به مومي دوی خپلو ځانونو ته بې له الله کوم دوست (نافع) او نه کوم مددګار (دافع د ضرر).

تفسیر: یعنې د الله تعالی اراده هیڅ یو زور او طاقت نشي ګرځولی، نه کومه حیله او تدبیر د هغه په مقابل کې کار کولی شي، انسان ته لازم دي چې پر پاک الله توکل وکړي، او په هر حال د الله تعالی د مرضی غوښتونکی وي، که نه د دنیا نیکي یا بدي، سختي یا نرمي خو یقینًا رسېدونکي دي، نو بیا د الله تعالی د احکامو په تعمیل او د ده په لار کې به ولې انسان خوف، وېره او ډار له خپله ځانه ښکاره کړي؟، او په لازمه وخت کې ولې ځان ترې بېل او لرې کړي؟، او په لوی لاس خپل عاقبت خراب کړي، او له تکلیفه څخه هم خپل ځان خلاص نشي کړی.

قَدْ يَعْلَمُ اللّٰهُ الْمُعَوِّقِيْنَ مِنْكُمْ وَالْقَآئِلِيْنَ لِاِخْوَانِهِمْ هَلُمَّ اِلَيْنَا ۚ وَلَا يَأْتُوْنَ الْبَأْسَ اِلَّا قَلِيْلًا ﴿۱۸﴾

په تحقیق ښه معلوم دي الله ته منع کوونکي (له جهاده) له تاسې او ویونکي ورونو خپلو ته (چې) راشئ څمونږ په لوري (چې آرام وکړئ)، او نه راځي دوی جنګ ته مګر لږ (کله نه کله).

تفسیر: یعنې د ریا له سببه یا له شرم او ننګ او د نورو په ترهیب او ترغیب کله کله د جنګ میدان ته راځي، او د نورو حقیقي مجاهدینو په څنګ کې ودرېږي، که نه عمومًا دوی پخپلو کورونو کې او په خپل عیش او عشرت، مزو او چړچو کې مشغولیږي، او خپلو نورو عزیزانو او خپلوانو ته چې صادق مسلمانان دي؛ هم وایي چې جهاد ته مه ځئ ! او دوی جهاد ته له وتلو څخه منع کوي.

اَشِحَّةً عَلَيْكُمْ ۚۖ

بخیلان دي (په اعانت له تاسې سره او انفاق) پر تاسې.

تفسیر: یعنې د مسلمانانو د امداد او معاونت څخه ځان ساتي، او د دوی له هر قسم همدردۍ او خیر غوښتلو او خیر رسولو څخه بخل کوي، هو ! که غنیمت مواقع راشي؛ نو د ډېر حرص او طمع لامله غواړي چې بل هیڅا ته دې هیڅ

شی ورنه کړه شي، او دغه ګرد مال او غنیمت دې یواځې ځمونږ برخه شي، او په همدغه امید او هیله ځینې په جنګونو کې هم حسب الظاهر شرکت کوي.

فَإِذَا جَآءَ الْخَوْفُ رَأَيْتَهُمْ يَنظُرُونَ إِلَيْكَ تَدُورُ أَعْيُنُهُمْ كَالَّذِى يُغْشَىٰ عَلَيْهِ مِنَ الْمَوْتِ ۖ فَإِذَا ذَهَبَ الْخَوْفُ سَلَقُوكُم بِأَلْسِنَةٍ حِدَادٍ أَشِحَّةً عَلَى الْخَيْرِ ۚ

پس کله چې راشي وېره (د دښمن)؛ نو وبه وینې ته دوی ګوري به دوی تاته (وېریدونکي) چې چاپېر به چورلي (ګاتې د) سترګو د دوی په شان د هغه انسان چې بیهوشي راوستلې شوي وي پر هغه له (وجه د سکراتو د) مرګه، پس بیا کله چې لاړه شي دغه وېره (او تېرل شي غنائم)؛ نو ضرر دررسوي دوی تاسې ته په ژبو تېرو سره په دغه حال چې بخیلان (حارصان) وي په خیر (او لاس اچوي په غنیمت).

تفسیر: یعنې د سختۍ او تنګسی په وخت کې د رفاقت څخه ځانونه بېرته واپس کوي، او له ډېرې وېرې یې ساه راخیژي، وروسته له برې او فتح راځي، او له خپل ځانه خبرې جوړوي او خپل شجاعت او مېړانه ښکاره کوي، او له ډېر حرص او طمعې د غنیمت پر اموالو پړمخې نسکور لوېږي، یا یې دا مطلب چې د اسلام او مسلمانانو پر خلاف په طعنو او تشنیعو کې خوله سپړي او ژبه کوي.

أُولَٰٓئِكَ لَمْ يُؤْمِنُوا فَأَحْبَطَ اللَّهُ أَعْمَالَهُمْ ۚ وَكَانَ ذَٰلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرًا ۝١٩

دغه (کسان د جنګ ګیدړان او د ولجې زمریان) ایمان یې نه دی راوړی (په اخلاص سره) پس خراب (باطل) کړل الله عملونه د دوی، او دی دغه (ابطال د اعمالو) پر الله آسان.

تفسیر: یعنې تر څو پر الله تعالی او رسول الله ایمان رانه وړي؛ د دوی هیڅ یو عمل نشي مقبول واقع کېدی.

يَحْسَبُونَ الْأَحْزَابَ لَمْ يَذْهَبُوا ۖ وَإِن يَأْتِ الْأَحْزَابُ يَوَدُّوا لَوْ أَنَّهُم بَادُونَ فِى الْأَعْرَابِ يَسْأَلُونَ عَنْ أَنۢبَآئِكُمْ ۖ

ګمان کوي (دغه منافقان) پر لښکرو (د کفّارو) چې نه دي تللي (بېرته په ماتې)، او که چېرته بیا راشي لښکر د (کفّارو جنګ ته)؛ نو دوست ګڼي (منافقان) دا چې کاشکې دوی اوسیدونکي وي په (لرېو کلیو د) اعرابو کې، چې پوښتنې به یې کولې (له لرې) له (احوالو) خبرونو ستاسې.

تفسیر: یعنې د کفارو لښکرې ناکامه بېرته لاړې، لیکن دغه وېریدونکي منافقان لا تر اوسه هم نه دي متیقن چې هغوی ماتې موندلې ده، او فرض یې کړئ ! که د کفارو افواج بیا بېرته وګرځي، او پر مسلمانانو حمله او یرغل وکړي؛ نو د دوی همدغه هیله او تمنّا وه که وروسته له دې نه د جنګ تر ختمه پورې بیخي په ښار کې هم ونه اوسیږي، او چېرته کوم کلي ته ولاړ شي، او هم هلته لرې ناست نندارې وکړي، او له تلونکیو او راتلونکیو څخه پوښتنې وکړي، چې مسلمانان څه حال لري؟ او د جنګ نخچه او وضعیت څرنګه دی؟.

وَلَوْ كَانُوا فِيكُم مَّا قَٰتَلُوٓا إِلَّا قَلِيلًا ۝٢٠

او که چېرې وئ (دغه منافقان) په تاسې کې نو جنګ به یې نه وو کړی دوی مګر لږ (لپاره د ریا).

تفسیر: یعنې د خولې پر خبرو کې ستاسې خیر غوښتنه په ظاهري ډول سره ښکاره کوي، او په جنګ کې زیات کار نه کوي، او تش د مجبوریت او ضرورت لامله چې نوم یې وشي په جنګ کې شرکت کوي.

لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِّمَن كَانَ يَرْجُوا اللَّهَ وَالْيَوْمَ الْآخِرَ وَذَكَرَ اللَّهَ كَثِيرًا ﴿٢١﴾

خامخا په تحقیق ده تاسې ته په رسول الله کې اقتداء غوره نېکه لپاره د هغه چا چې وي دی چې ډاریږي د الله (او امید لري د رضاء او د لقاء یې) او د ورځې وروستنۍ (د قیامت)، او یادوي الله ډېر (هم په خوله، هم په زړه، هم په راحت، هم په زحمت).

تفسیر: یعنې رسول الله ته وګورئ ! چې په دغو سختیو کې څرنګه ثبات لري، حال دا چې له ګردو څنې د زیاتې اندېښنې او فکر زور پر دوی لویږي، مګر امکان نه لري چې لږ څه د دوی په استقامت کې تزلزل واقع شي، هغه خلق چې د الله تعالی د رضاء او لقاء هیله من او د آخرت د ثوا ب د حصول امیدوار دي، او په کثرت سره د الله تعالی په ذکر او یاد کې مشغول دي؛ د هغوی لپاره د رسول الله ذات ډېر ښه نمونه ده، ښایي چې دوی په عباداتو، معاملاتو، مأکولاتو، مشروباتو، ملبوساتو، بلکه په هر حرکت او سکون او ناسته او ولاړه کې د دغه جامع الصفات ذات د قدم پر نقش حرکت وکړي ! او په همت او شجاعت د دوی د عمل د طرز متابعت وکړي ! او په ښه شان سره یې زده کړي !.

وَلَمَّا رَأَى الْمُؤْمِنُونَ الْأَحْزَابَ قَالُوا هَٰذَا مَا وَعَدَنَا اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَصَدَقَ اللَّهُ وَرَسُولُهُ ۚ وَمَا زَادَهُمْ إِلَّا إِيمَانًا وَتَسْلِيمًا ﴿٢٢﴾

او کله چې ولیدل مؤمنانو لښکرې (د کفّارو) نو وویل (مؤمنانو) دا هغه دي چې وعده کړې ده له مونږ سره الله او رسول د دغه (الله د نصرت)، او رښتیا ویلي وو الله او رسول د (الله په وعده کې)، او زیات نه کړ دغو (لښکرو د کفارو) مؤمنانو ته مګر ایمان او تسلیم (احکامو د الله ته).

تفسیر: یعنې کله چې پخو مسلمانانو ولیدل چې د کفارو افواج سره یو ځای شوي دي، او له څلورو خواوو څخه پر مونږ راتوییږي؛ نو د دې په ځای چې وارخطا شي، د دوی یقین او باور د الله تعالی او د رسول الله پر وعدو لا زیات شو، او دوی به داسې ویل چې: دغه خو هم هغه منظره ده چې د هغه خبر الله تعالی او رسول الله پخوا له دې نه ور کړی وو، او د ده په متعلق د الله تعالی وعده لا له پخوا څخه شوې وه، لکه چې (د البقرې سورت په (۲۶) رکوع (۲۱۴) آیت کې) یې فرمایلي دي: ﴿أَمْ حَسِبْتُمْ أَن تَدْخُلُوا الْجَنَّةَ وَلَمَّا يَأْتِكُم مَّثَلُ الَّذِينَ خَلَوْا مِن قَبْلِكُم ۖ مَّسَّتْهُمُ الْبَأْسَاءُ وَالضَّرَّاءُ وَزُلْزِلُوا حَتَّىٰ يَقُولَ الرَّسُولُ وَالَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ مَتَىٰ نَصْرُ اللَّهِ ۗ أَلَا إِنَّ نَصْرَ اللَّهِ قَرِيبٌ﴾ او (د ص د سورت په (۱) رکوع (۱۱) آیت (۲۳) جزء کې یې چې مکي دی) فرمایلي دي: ﴿جُندٌ مَّا هُنَالِكَ مَهْزُومٌ مِّنَ الْأَحْزَابِ﴾.

مِّنَ الْمُؤْمِنِينَ رِجَالٌ صَدَقُوا مَا عَاهَدُوا اللَّهَ عَلَيْهِ ۖ فَمِنْهُم مَّن قَضَىٰ نَحْبَهُ وَمِنْهُم مَّن يَنتَظِرُ ۖ وَمَا بَدَّلُوا تَبْدِيلًا ﴿٢٣﴾

ځینې له مؤمنانو څخه (داسې) سړي دي چې رښتیا کړې یې ده هغه خبره چې عهد کړی وو دوی له الله سره په هغې باندې (چې ثبات، استقامت في القتال دی)، پس ځینې له دوی هغه دي چې تر سره یې کړ نذر خپل (چې مړ شو یا شهید)، او ځینې له دوی هغه دي چې انتظار کوي (دغه مرګ یا شهادت ته)، او بدل یې نه کړ (عهد خپل یو ذره هم) په بدلولو سره.

تفسیر: یعني هغه وعده چې منافقینو کړې وه، او د هغې ذکر په پخواني رکوع کې په دغو الفاظو سره شوی وو: ﴿وَلَقَدۡ كَانُواْ عَٰهَدُواْ ٱللَّهَ مِن قَبۡلُ لَا يُوَلُّونَ ٱلۡأَدۡبَٰرَۚ﴾ هغه یې ماته کړه، او په ډېرې بېحیایۍ او بې شرمۍ سره د جنګ له میدانه په شنګ شول، پر عکس د دوی ډېر زیات داسې پاخه مسلمانان هم شته چې هغو خپل عهد او پیمان په صداقت او امانت پای ته ورسوه، او د ډېرو زیاتو سختیو په اوقاتو کې هم د دین له حمایته او د رسول الله صلی الله علیه وسلم له نصرته، او د مسلمانانو له رفاقته یو قدم هم بېرته پاتې نه شول، کوم عهد او پیمان او ژبه چې دوی د الله جل جلاله او رسول الله صلی الله علیه وسلم سره کړې وه؛ د غره په شان پرې ټینګ ولاړ وو، له دوی نه خو ځیني کسان هغه دي چې خپله ذمه واري یې پوره کړې وه، یعنې په جهاد کې د شهادت په درجه نائل شوي دي، لکه د «بدر» او «احد» شهداء چې په دوی کې د أنس بن النضر رضي الله تعالی عنه قصه ډېره مشهوره ده، او زیات مسلمانان هغه دي چې په ډېره مینه او اشتیاق سره د في سبیل الله موت په انتظار کې دي، په هر حال دغه دواړه قسمه مسلمانان چې د الله په لاره کې یې ځان قربان کړی دی، یا د شهادت مشتاق دي؛ د خپلو عهدو او پیمانونو پوره حفاظت یې کړی دی، او له خپلو خبرو څخه یې د یوې ذرې په اندازه هم تجاوز نه دی کړی.

لِّيَجۡزِيَ ٱللَّهُ ٱلصَّٰدِقِينَ بِصِدۡقِهِمۡ وَيُعَذِّبَ ٱلۡمُنَٰفِقِينَ إِن شَآءَ أَوۡ يَتُوبَ عَلَيۡهِمۡۚ إِنَّ ٱللَّهَ كَانَ غَفُورٗا رَّحِيمٗا ﴿٢٤﴾

لپاره د دې چې جزاء ورکړي الله رښتینو ته په (سبب د) رښتینۍ د دوی، او په عذاب به کړي منافقان که اراده وفرمایي (د تعذیب یې)، یا رجوع په رحمت سره وکړي پر دوی (چې ایمان راوړي)، بېشکه چې الله دی ښه بخښونکی (د خطیّاتو) ډېر رحم کوونکی دی.

تفسیر: یعنې هغو ته چې په خپل عهد باندې ټینګ ولاړ وو، او په خپل قول او اقرار کې رښتین پاتې شوي دي، پر دغه رښتیا ټینګ پاتې کېدلو بدل به وررسیږي، بد عهد او منافقانو ته که اراده وفرمایي؛ سزا ورکوي، او که اراده وفرمایي؛ د توبې توفیق ور په برخه کوي او معافوي یې، او دغه د الله تعالی له مهربانۍ څخه بعید نه دی.

وَرَدَّ ٱللَّهُ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ بِغَيۡظِهِمۡ لَمۡ يَنَالُواْ خَيۡرٗاۚ

او بېرته وشړل الله (له مدینې نه) هغه کسان چې کافران شوي وو (په ماتې بې له جنګه) سره له قهره خپله (ډک زړونه) چې ویې نه موند هیڅ خیر (بری پر مؤمنانو).

تفسیر: یعنې د کفارو افواجو سره له ذلت او ناکامۍ په دغه حال کې چې له ډېره قهره او غوصې به یې غاښونه چیچل؛ د جنګ میدان پرېښود، او بېرته خائب او خاسر خپلو کورونو ته لاړل، هو ! د عمرو بن عبدِوُدّ په شان د کفّارو ډېر نومیالي چې خلقو به ده ته د یو زرو سورو په شان اهمیت ورکاوه؛ په دغه جنګ کې د سیدنا علي رضي الله عنه په توره ووژل شو.

وَكَفَى ٱللَّهُ ٱلۡمُؤۡمِنِينَ ٱلۡقِتَالَۚ وَكَانَ ٱللَّهُ قَوِيًّا عَزِيزٗا ﴿٢٥﴾

او کفایت وکړ الله مؤمنانو ته د جنګ کولو (په امداد د پرښتو)، او دی الله قوي ښه زورور (په انفاذ د احکامو) ډېر زبردست (په هر چا او په هر شي).

تفسیر: یعنې له مسلمانانو سره د عمومي جنګ او جګړې وار ونه رسېد، الله تعالی په خپل قدرت سره ډېره سخته سیلۍ پر دوی مسلطه کړه، او د پرښتو لښکر یې ورولېږه، او داسې آثار یې پیدا کړل چې کفار په خپل سر وارخطا او پرېشان شول، او فرار یې پر قرار اختیار کړ، د پاک الله د زورور او زبردست قوّت په مقابل کې څوک ودرېدی شي !؟.

وَأَنزَلَ الَّذِينَ ظَاهَرُوهُم مِّنْ أَهْلِ الْكِتَابِ مِن صَيَاصِيهِمْ وَقَذَفَ فِي قُلُوبِهِمُ الرُّعْبَ فَرِيقًا تَقْتُلُونَ وَتَأْسِرُونَ فَرِيقًا ﴿٢٦﴾

او راکوز کړل (الله) هغه کسان چې کومک یې کړی وو له دغو (ډلو د احزابو) سره له اهل د کتابه (چې بني قریظه وو) له کلاګانو د دوی، او وغورځوله (الله) په زړونو د دوی کې وېره (د رسول الله او د مؤمنانو)، یوه ډله وژله تاسې، او بندي کوله به تاسې بله ډله.

تفسیر: دغه د بني قُریظه وو یهودان دي چې د منورې مدینې په شرقي جانب کې د دوی یوه ټینګه او مضبوطه کلا وه، او دوی لا له پخوا له مسلمانانو سره د روغې معاهده درلوده، لیکن دغه د احزابو په جنګ کې (د حُیي بن أخطب) په اغواء او لمسونه دوی هغه ګرد معاهدات نقض کړل، او د مشرکینو په امداد ودرېدل، کله چې د قریشو کُفّار عاجز او ناچاره شول، او بېرته لاړل؛ نو بني قُریظه په خپلو ټینګو او مضبوطو کلاوو کې ننوتل، او دروازې یې کلکې وتړلې، کله چې نبي کریم صلی الله علیه وسلم د احزابو له جنګه فارغ شو، او په غسل مشغول وو؛ جبرئیل علیه السلام تشریف راوووړ، حال دا چې د جبرئیل علیه السلام پر څهره هم د دوړو او غبار آثار وو، او ویې ویل: یا رسول الله ! تاسې له خپل ځان وسلې ایسته کړې دي، حال دا چې پرښتې لا هم هغسې مسلحې پخپلو وظایفو کې مشغولې دي، الله تعالی حکم درکوي چې پر بني قُریظه وو دې حمله وکړه شي !، فورًا منادی وشوه، چې «د بني قریظه وو عهد ماتوونکیو یهودیانو باندې د یرغل (حملې) ورووړلو حکم دی !»، نو اسلامي افواجو په منتهی سرعت سره د دوی کلاوې تر محاصرې لاندې ونیولې، دغه محاصره تر څلورویشتو یا پنځه ویشتو ورځو وه، بالآخر محصورین ناطاقته شوه، او د رسول الله صلی الله علیه وسلم په حضور د پیغامونو په لېږلو یې شروع وکړه، بالآخر د دوی له طرفه دغه خبره ومنله شوه، چې «مونږ له خپلو کلاوو څخه د باندې راووځو او د «اوس» د قبیلې مشر سعد بن معاذ رضي الله تعالی عنه خپل منځګړی حَکَم او منصف دروو، ځکه چې هغه د دوی حلیف وو، هر هغه فیصله چې سعد ځمونږ په نسبت صادره کړه؛ مونږ یې منو»، د دوی دغه خبره رسول الله صلی الله علیه وسلم هم ومنله، لنده یې دا چې سعد رضي الله تعالی عنه تشریف راووړ، د یوه مسلم حَکَم په حیثیت یې فیصله وکړه چې: «د بني قریظه وو ګرد جنګي ځلمیان دې ووژلی شي ! او ښځې او ووړکي دې ټول د مریبتوب په قید کې ونیولی شي !»، سم له دغې فیصلې سره څو سوه ځلمي یهودان ووژل شول، او څو سوه ښځې او ووړکي قیدیان شول، او د دوی پر املاکو او اموالو مسلمانانو قبضه وکړه.

وَأَوْرَثَكُمْ أَرْضَهُمْ وَدِيَارَهُمْ وَأَمْوَالَهُمْ وَأَرْضًا لَّمْ تَطَئُوهَا ۚ وَكَانَ اللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرًا ﴿٢٧﴾

او په میراث یې درکړه تاسې ته ځمکه د دوی او کورونه د دوی او مالونه د دوی او هغه ځمکه چې نه وه پایمال کړې تاسې هغه (په ځغلولو د اسونو سره)، او دی الله پر هر څیز باندې ښه قادر.

تفسیر: دغه ځمکه چې منورې مدینې ته نژدې ده؛ په لاس ورغله، رسول الله صلی الله علیه وسلم هغه پر مهاجرینو باندې تقسیم کړه، او په دغه سره د دوی د معاش وسیله پیدا شوه، او د دوی د ژوندون بار د انصارو له اوږو څخه لرې شو، له نورو ځمکو څخه مراد د خیبر ځمکې دي چې له دغې واقعې څخه دوه کاله وروسته د مسلمانانو په لاس ورکړې شوې، او په هغو سره نبوي اصحاب خوشاله شول، ځینې وایي چې: بله ځمکه معظمه مکه ده، ځینې ترې د پارس او روم ځمکې مرادوي، چې وروسته له رسول الله صلی الله علیه وسلم د راشدو خلفاوو رضي الله تعالی عنهم أجمعین په لاس فتحه شوې، ځینې وایي: تر قیامت پورې هومره ځمکې چې د مسلمانانو په لاس فتحه کیږي؛ هغه ګردې په دې کې شاملې دي، والله أعلم.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّبِيُّ قُل لِّأَزۡوَٰجِكَ إِن كُنتُنَّ تُرِدۡنَ ٱلۡحَيَوٰةَ ٱلدُّنۡيَا وَزِينَتَهَا فَتَعَالَيۡنَ أُمَتِّعۡكُنَّ وَأُسَرِّحۡكُنَّ سَرَاحٗا جَمِيلٗا ٢٨ وَإِن كُنتُنَّ تُرِدۡنَ ٱللَّهَ وَرَسُولَهُۥ وَٱلدَّارَ ٱلۡأٓخِرَةَ فَإِنَّ ٱللَّهَ أَعَدَّ لِلۡمُحۡسِنَٰتِ مِنكُنَّ أَجۡرًا عَظِيمٗا ٢٩

ای نبي ! ووايه ته ښځو خپلو ته ! که چېرې يئ تاسې چې غواړئ همدغه ژوندون لږ خسيس او ښايست رونق د هغه؛ پس راشئ چې څه فايده دروروسوم تاسې ته، او خوشې کړم تاسې په خوشې کولو نېکو سره. او که يئ تاسې چې اراده لرئ د الله او د رسول د (الله) او د کور د آخرت (او د نعمتونو د جنّت)؛ پس بېشکه الله تيار کړی دی لپاره د نيکي کوونکيو (ښځو) له تاسې نه اجر ډېر لوی.

تفسير: د رسول الله صلی الله عليه وسلم مطهّراتو ازواجو کله چې وليدل ټول خلق ماړه شول؛ نو ويې غوښتل چې ښايي ځمونږ د ژوندون وسائل هم په ښه صورت سره شي !، نو له دوی څخه ځينو بيبيانو له رسول الله صلی الله عليه وسلم سره په دغه مورد کې خبرې اترې وکړې، او ترې ويې غوښتل چې ځمونږ د مزيدو نفقو او سامانونو تهيه وفرمايې !، څو مونږ هم لکه د نورو مسلمانانو په شان په عيش سره ژوندون وکړی شو، پر رسول الله صلی الله عليه وسلم دغه خبره شاقه تېره شوه، او قسم يې ياد کړ چې تر يوې مياشتې پورې به د هيڅ يوې بي بي کره نه ورځي، مسجد ته قريب په يوې پاسنۍ کوټه (مشربه) کې دېره شو، صحابه له دغه وضعيت څخه مضطرب شول، ابو بکر رضي الله تعالی عنه او عمر رضي الله تعالی عنه سره زياته اندېښنه د دوی د لوڼو بي بي عائشه رضي الله تعالی عنها او بي بي حفصه رضي الله تعالی عنها وه، چې هغوی رسول الله صلی الله عليه وسلم له خپلو ځانونو خپه او غمجن نه کړي، او بالوسيله خپل دين او دنيا دواړه له لاسه ور نه کړي، دوی دواړه پر هغوی دواړو په قهر شول، او په خپلو خطاوو يې وپوهولې، بيا د رسول الله صلی الله عليه وسلم سره يې د اُنس او د بې تکلفۍ څه خبرې او اترې وکړې، څو د رسول الله صلی الله عليه وسلم مبارک طبيعت لږ څه خوښ او منشرح شو، بالآخره يوه مياشت وروسته دغه د تخيير آيت نازل شو، يعنې خپلو ښځو ته په صافو الفاظو سره ووايه چې: له دوو خبرو ځنې ښايي دوی يوه خبره ځان ته غوره او اختيار کړي، که دوی دنيوي عيش او عشرت غواړي؛ نو دوی ته ووايه چې: ځما او ستاسې ژوندون سره سخت او مشکل دی، نو راځئ چې په شرعي طريقه سره تاسې ته طلاق درکړم، او که د الله تعالی او د رسول الله خوښي او د آخرت د اعلی مراتبو طالبات يئ؛ نو د رسول الله صلی الله عليه وسلم سره د پاتې کېدلو له سببه به هغه دررسيږي.

له دغه ځنې به نور څه ښه شی وي چې په جنت کې له ګردو ځنې به اعلی او ارفع مقام کې له سيّد الأنام صلی الله عليه وسلم سره اوسيږي !، د دغه آيت له نزوله وروسته رسول الله صلی الله عليه وسلم کور ته تشريف يووړ، او ړومبی يې د الله تعالی دغه حکم بي بي عايشې صديقې رضي الله تعالی عنها ته واوراوه، دې د الله او د رسول الله مرضي ځان ته غوره کړه، وروسته له هغه نورو ګردو ازواجو هم داسې وکړه، او د دنيا د عيش او عشرت تصوّر يې له خپلو زړونو څخه وويست.

يَٰنِسَآءَ ٱلنَّبِيِّ مَن يَأۡتِ مِنكُنَّ بِفَٰحِشَةٖ مُّبَيِّنَةٖ يُضَٰعَفۡ لَهَا ٱلۡعَذَابُ ضِعۡفَيۡنِۚ وَكَانَ ذَٰلِكَ عَلَى ٱللَّهِ يَسِيرٗا ٣٠

ای ښځو د نبي ! هر څوک چې راشي له تاسې په يوه کار ناکاره ښکاره (چې دغه عصيان دی له رسول الله نه)؛ نو دوچنده به کړ شي هغې ته عذاب په دوچند (د عذاب د نورو ښځو)، او دی (دوچندي عذاب) پر الله اسان.

تفسير: د لويانو غلطي هم لويه وي، كه بالفرض له تاسې څخنې له كومې يوې د بد اخلاقۍ كوم فعل صادر شي؛ نو هغه سزا چې نورو ته پر هغه عمل وركوله كيږي، د هغه دوچنده تاسو ته دركوله كيږي، او دا كار الله تعالى ته اسان دى، يعنې ستاسې وجاهت او د زوجيت نسبت د الله تعالى د عقوبت څخه له سره څه ممانعت نشي كولى.

وَمَن يَقْنُتْ مِنكُنَّ لِلَّهِ وَرَسُولِهِ وَتَعْمَلْ صَالِحًا نُّؤْتِهَا أَجْرَهَا مَرَّتَيْنِ وَأَعْتَدْنَا لَهَا رِزْقًا كَرِيمًا ﴿٣١﴾

او هر څوك چې (تل) اطاعت وكړي له تاسې الله او رسول د (الله) ته، او عمل كوي د نېكيو؛ نو ور به كړو مونږ هغې ته اجر د هغې دوه كرته (دوه مثله د ثواب د نورو ښځو)، او تيار كړى دې مونږ هغې ته رزق روزي نېكه (زياته په جنّت كې).

تفسير: يعنې پر نېكۍ او اطاعت هغومره اجر چې نورو ته وررسيږي؛ د هغه دوچنده تاسې ته دررسيږي، او مزيد پر هغه يوه خاصه روزي او عزّت به هم درعطاء كيږي، شاه صاحب (رحمه الله) ليكي: «له دغې لويې درجې سره لازمه ده چې دنېكۍ ثواب دوچنده او د بدۍ عذاب هم دوچنده وي»، پخپله رسول الله صلى الله عليه وسلم ته يې فرمايلي دي: ﴿إِذًا لَّأَذَقْنَاكَ ضِعْفَ الْحَيَاةِ وَضِعْفَ الْمَمَاتِ﴾ (۱۵ جزء د اسراء سورت (۸) ركوع (۷۵) آيت).

يَا نِسَاءَ النَّبِيِّ لَسْتُنَّ كَأَحَدٍ مِّنَ النِّسَاءِ

اى ښځو د نبي ! نه يئ تاسې لكه يو ټولګى (په شان د ټولګي د محمدي امت) له ښځو.

تفسير: يعنې ستاسې حثيثيت او مرتبه د عامو ښځو په شان نه ده، ځكه چې تاسې د الله تعالى له جانبه د سيّد المرسلين صلى الله عليه وسلم د زوجيت لپاره انتخاب او غوره شوي يئ، او تاسې يې امّهات المؤمنين ګرځولي يئ، نو كه د تقوى او طهارت ډېره ښه نمونه شئ لكه چې له تاسې څخه همدغه صفات او ستاينه متوقعه ده؛ نو د هغه وزن به د الله جل جلاله په دربار كې ډېر زيات وي، او كه بالفرض كوم بد حركت له تاسې څخه ځرګند شي؛ نو په هم هغه تناسب سره د هغه سزا به هم زياته درنه وي، او ډېر زيات قبيح ګڼلى كيږي، الغرض كه د فضائلو خوا وي يا د رذائلو خوا، په دواړو كې ستاسې وضعيت له نورو عامو مؤمناتو څخه جلا او ممتاز دى.

إِنِ اتَّقَيْتُنَّ فَلَا تَخْضَعْنَ بِالْقَوْلِ فَيَطْمَعَ الَّذِي فِي قَلْبِهِ مَرَضٌ وَقُلْنَ قَوْلًا مَّعْرُوفًا ﴿٣٢﴾

نو كه چېرې پرهېزګاري كوله تاسې؛ پس مه كوئ نرمي په ويلو كې پس (كه پسته خبره تاسې وكړه)؛ نو په طمع كې به پرېوځي هغه څوك چې په زړه كې يې رنځ وي (د نفاق يا د فجور)، او ووايئ تاسې خبره ښه.

تفسير: يعنې كه تقوى او د الله جل جلاله وېره پخپلو زړونو كې لرئ؛ نو له پرديو سړيو سره چې خبرې اترې كوئ چې د هغه ضرورت خصوصًا أمهات المؤمنين ته على الأكثر پيښيږي؛ په پستې او زړه وړونكې لهجې سره يې مه كوئ !، بلا شبهه د ښځو په خبرو كې الله په طبيعي ډول سره يو طبيعي پوستوالى، نزاكت او لطافت ايښى دى، ليكن د پاكو مطهراتو، متقياتو ښځو شان او صفت ښايي داسې وي چې حتى المقدور د اجانبو سړيو سره د ضروري خبرو كولو په وخت كې لږ شانې په تكليف سره داسې خبرې او اترې او لهجه اختيار كړي، چې په كې لږ څه خشونت او ضبط النفس ځرګند شي، او د كوم يوه بد باطن قلبي ميلان خپل طرف ته جذب او كش نه كړي، امّهات المؤمنين ته د دوى د لوړ مقام په لحاظ په هسې مواردو كې لا احتياط لازم دى، څو كوم روحاني مريض او د زړه رنځور خپل عاقبت تباه او برباد ونه ګرځوي.

وَقَرْنَ فِيْ بُيُوْتِكُنَّ وَلَا تَبَرَّجْنَ تَبَرُّجَ الْجَاهِلِيَّةِ الْأُوْلٰى

او قرار ونيسئ (اى ښځو !) په كورونو خپلو كې، او مه ښكاره كوئ (ښايست خپل بېګانه سړيو ته) په شان د اظهار (او ښايست) د جاهليت (د ښځو) ړومبنيو.

تفسير: يعني پخوا له اسلامه د جاهليت په زمانه كې به ښځې بې پردې ګرځېدې، او د خپل بدن او د لباس ډول ښايست او د سينګار مظاهره او ښودنه به يې په علانيه صورت سره كوله، د دغې بد اخلاقۍ او بېحيايۍ وضعيت د مقدّس اسلام په نزد منفور او مهجور وګرځاوه شي، او ښځو ته يې صاف او پاك حكم صادر كړ چې دوى دې پخپلو كورونو كې هستوګنه وكړي !، او د جاهليت د زمانې په شانې دې د باندې نه وځي، او نه دې د خپل حسن جمال، ډول او سينګار نمايش او ښودنه كوي !، د أمهات المؤمنين فرض به په دغه معامله كې د نورو په نسبت لا زيات مؤكّد وي، لكه چې د ﴿لَسْتُنَّ كَاَحَدٍ مِّنَ النِّسَآءِ﴾ په تفسير كې وليكله شوه.

تنبيه: كوم احكام چې په دغو آيتونو كې مذكور دي؛ د ګردو ښځو لپاره دي، د مطهّراتو ازواجو په حق كې كله چې د دې تأكيد او اهتمام زيات ضروري وو؛ نو ځكه په الفاظو سره دوى په خصوصيت سره مخاطبې ګرځولې شوي دي، ځما په نزد له ﴿يٰنِسَآءَ النَّبِيِّ مَنْ يَّاْتِ مِنْكُنَّ بِفَاحِشَةٍ مُّبَيِّنَةٍ﴾ څخه تر ﴿لَسْتُنَّ كَاَحَدٍ مِّنَ النِّسَآءِ﴾ پورې د دغو احكامو تمهيد وو، په تمهيد كې د دوو شقوقو ذكر وو، د بېحيايۍ د خبرې ارتكاب او د هغه انسداد هغه په ﴿فَلَا تَخْضَعْنَ بِالْقَوْلِ﴾ څخه تر ﴿تَبَرُّجَ الْجَاهِلِيَّةِ الْاُوْلٰى﴾ پورې وكړى شو، بل د الله تعالى او د رسول الله صلى الله عليه وسلم اطاعت او صالح عمل د هغه سلسله د ﴿وَاَقِمْنَ الصَّلٰوةَ﴾ څخه تر ﴿وَّاَجْرًا عَظِيْـمًا﴾ پورې دوام لري، خلاصه يې داسې شوه چې: د بدۍ له مواقعو څخه د ځان ساتنه او د نېكۍ په طرف سبقت ګردو ته ضروري دى، مګر مطهّراتو ازواجو ته له ګردو ښځو څخه زيات هغه ضروري او حتمى ده، د دوى د نېكۍ او د بدۍ وزن دوه چنده درولى شوى دى، له دغه تقرير سره موافق د ﴿بِفَاحِشَةٍ مُّبَيِّنَةٍ﴾ تفسير هم بې تكلّفه پوهېدلى كيږى.

وَاَقِمْنَ الصَّلٰوةَ وَاٰتِيْنَ الزَّكٰوةَ وَاَطِعْنَ اللّٰهَ وَرَسُوْلَهٗ

او سم درويئ لمونځ (چې د بدني عباداتو اصل دى)، او وركوئ زكات (چې د مالي عباداتو اصل دى) او (تل) اطاعت كوئ د الله او د رسول د (الله).

تفسير: يعني له نورو څخه زيات تاسې د دغو شيانو اهتمام وكړئ ! ځكه چې تاسې له نبي سره اقرب او د امت لپاره نمونه يئ.

اِنَّمَا يُرِيْدُ اللّٰهُ لِيُذْهِبَ عَنْكُمُ الرِّجْسَ اَهْلَ الْبَيْتِ وَيُطَهِّرَكُمْ تَطْهِيْرًا ﴿۳۳﴾

بېشكه همدا خبره ده چې اراده لري الله د دې چې لرې كړي له تاسې ګناه اى اهل البيت (كورنۍ د محمد رسول الله) او چې پاك كړي تاسې (له ګناه) په پاكوالي.

تفسير: د الله تعالى اراده همدا ده چې د نبي صلى الله عليه وسلم پر كورنۍ باندې د دغو احكامو تعميل په ښه شان سره وكړي، او دوى ښه صاف او پاك وګرځوي، او سم د دوى له رتبې سره دوى ته داسې قلبي صفايي او اخلاقي پاكې عطا وفرمايي؛ چې په هغې سره دوى له نورو څخه فائقې او ممتازې وي (چې د هغې په لوري يې په ﴿وَيُطَهِّرَكُمْ﴾ كې د ﴿تَطْهِيْرًا﴾ په تزييد سره اشاره فرمايلې ده)، دغه تطهير او د رجس اذهاب هم هغسې نه دى لكه چې د وُضوء په آيت كې ﴿وَّلٰكِنْ يُّرِيْدُ لِيُطَهِّرَكُمْ وَلِيُتِمَّ نِعْمَتَهٗ عَلَيْكُمْ﴾ (د المائده (۲) ركوع، (۶) آيت) يا د «بدر» په قصه كې په ﴿لِّيُطَهِّرَكُمْ بِهٖ وَيُذْهِبَ عَنْكُمْ رِجْزَ الشَّيْطٰنِ﴾ (د الأنفال (۲) ركوع (۱۱) آيت) دا ترې مراد شوى دى، بلكه دلته له تطهير څخه د تهذيب النفس،

تصفية القلب، او تزكية الباطن هغه اعلى مرتبه مراد ده، چې اكملو اولياء الله ته حاصله وي، او د هغې له حصول څخه وروسته اكر كه دوى د انبياء الله په شان معصوم نه ګرځي، هو ! محفوظ ويلى كيږي لكه چې د ﴿يُرِيدُ ٱللَّهُ لِيُذْهِبَ﴾ الآية ـ فرمايل او د (أراد الله) نه فرمايل پخپله د دغې خبرې دليل دى چې د أهل البيت لپاره عصمت نه دى ثابت.

تنبيه: په «نظم القرآن» كې تدبّر كوونكيو ته د يوې لمحې لپاره هم په دغه خبره كې هيڅ شك او شبهه نشي واقع كېدى؛ چې دلته د أهل البيت په مدلول كې يقينًا مطهّرات ازواج داخل دي، ځكه چې د دغه آيت څخه ړومبى او وروستى په ټوله ركوع كې ډېر خطابات له هم هغو سره شوي دي، او د «بيوت» نسبت هم پخوا په ﴿وَقَرْنَ فِى بُيُوتِكُنَّ﴾ او وروسته په ﴿وَٱذْكُرْنَ مَا يُتْلَىٰ فِى بُيُوتِكُنَّ﴾ كې د همدوى په طرف كړى شوى دى، علاوه پر دې په قرآن كې عمومًا دغه لفظ په همدغه سياق مستعمل شوى دى، د ابراهيم عليه السلام ښځې بي بي سارې رضي الله تعالى عنها ته د خطاب كولو په وخت پرښتې ويلي وو: ﴿أَتَعْجَبِينَ مِنْ أَمْرِ ٱللَّهِ رَحْمَتُ ٱللَّهِ وَبَرَكَٰتُهُۥ عَلَيْكُمْ أَهْلَ ٱلْبَيْتِ﴾ (د هود سورت (٧) ركوع، (٧٣) آيت)، په هر حال په «أهل البيت» كې دلته د ازواجو دخول يقيني دى، بلكه د آيت خطاب ړومبى له هغو سره دى.

وَٱذْكُرْنَ مَا يُتْلَىٰ فِى بُيُوتِكُنَّ مِنْ ءَايَٰتِ ٱللَّهِ وَٱلْحِكْمَةِ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ كَانَ لَطِيفًا خَبِيرًا ﴿٣٤﴾

او يادوئ تاسې هغه چې لوستى كيږي په كورونو ستاسې كې له آيتونو د الله (چې قرآن دى) او له حكمته (حديث رسول)، بېشكه چې الله دى ښه مهربان او ښه خبردار.

تفسير: يعنې په قرآن او سنت كې كومې خبرې چې د الله تعالى پر احكامو او د پوهې پر مطالبو شاملې دي؛ هغه زده او يادې كړئ ! او نورو ته يې هم ورښيئ ! او د الله تعالى د عظيم احسان شكر اداء كړئ ! چې تاسو ته يې په داسې متبركو كورونو كې ځاى دركړى دى، چې د حكمتونو خزانه او د هداياتو سرچينه ده، د الله تعالى په آيتونو كې ډېر دقيق اسرار او د قدرت د علاماتو زيات رموزات دي، هغه الله جل جلاله پر دې ښه پوهيږي چې كوم يو سړى د دې امانت د پورته كولو اهل دى؟ هم هغه په خپل لطف او مهربانۍ سره محمد صلى الله عليه وسلم په وحي او تاسې يې د ده په زوجيت سره غوره كړي يئ، ځكه چې الله تعالى د هر چا د احوالو او استعدادو څخه عليم او خبير دى، او هيڅ يو كار بې له حكمته او تدبيره نه كوي.

إِنَّ ٱلْمُسْلِمِينَ وَٱلْمُسْلِمَٰتِ وَٱلْمُؤْمِنِينَ وَٱلْمُؤْمِنَٰتِ وَٱلْقَٰنِتِينَ وَٱلْقَٰنِتَٰتِ وَٱلصَّٰدِقِينَ وَٱلصَّٰدِقَٰتِ وَٱلصَّٰبِرِينَ وَٱلصَّٰبِرَٰتِ

بېشكه چې مسلمان سړي او مسلماناني ښځې، او مؤمنان سړي او مؤمناني ښځې، او اطاعت كوونكي سړي او اطاعت كوونكي ښځې، او رښتين سړي او رښتينې ښځې، او صبر كوونكي سړي او صبر كوونكي ښځې.

تفسير: يعنې تكاليف پر ځان اخيستونكي، سختي پر ځان ګالونكي (برداشت كوونكي)، د شريعت پر احكامو قائم او ټينګ پاتې كېدونكي.

وَٱلْخَٰشِعِينَ وَٱلْخَٰشِعَٰتِ

او ويريدونكي عاجزي كوونكي سړي او ويرېدونكې عاجزي كوونكې ښځې.

تفسير: يعنې د تواضع او د عاجزۍ او د انكسار غوره كوونكي يا په خشوع سره د لمانځه اداء كوونكي.

وَالْمُتَصَدِّقِيْنَ وَالْمُتَصَدِّقٰتِ وَالصَّآئِمِيْنَ وَالصّٰٓئِمٰتِ وَالْحٰفِظِيْنَ فُرُوْجَهُمْ وَالْحٰفِظٰتِ وَالذّٰكِرِيْنَ اللّٰهَ كَثِيْرًا وَّالذّٰكِرٰتِ اَعَدَّ اللّٰهُ لَهُمْ مَّغْفِرَةً وَّاَجْرًا عَظِيْمًا ﴿٣٥﴾

او خيرات كوونكي سړي او خيرات كوونكې ښځې، او روژه نيوونكي سړي او روژه نيوونكې ښځې، او حفاظت كوونكي سړي ځاى د شهوت خپل (له ښځو) او ساتونكې ښځې (ځاى د شهوت خپل له سړيو)، او ذكر كوونكي سړي الله لره (ذكر) ډېر او ذكر كوونكې ښځې (الله لره په ذكر ډېر)؛ تيار كړي دي الله دغو (لسو واړو جامع الطاعاتو سړيو او ښځو ته) مغفرت او اجر ډېر لوى.

تفسير: ځينو مطهّراتو ازواجو ويلي وه چې په قرآن شريف كې ډېر ځايونه د نارينه وو ذكر شته، مګر د ښځو ذكر هيچېرې نشته، او ځينو نورو صالحانو ښځو ته داسې خيال پيدا شو چې په سابقه وو آيتونو كې د أزواج النبي صلى الله عليه وسلم تذكار وشو، خو د نورو ښځو په نسبت هيڅ كومه تذكره ونشوه؛ نو په دغه تناسب دغه آيت نازل شو، څو ټولې سره متسلّي شي، چې كه نارينه وي يا ښځه؛ د هيچا محنت او زحمت د الله تعالى په نزد نه ضايع كيږي، هم هغسې چې نارينه وو ته د روحاني او اخلاقي ترقۍ د حاصلولو ذرايع او وسايل شته؛ ښځو ته هم دغه ميدان خلاص دى، دغه يې د اناثيه وو طبقې د اطمينان او تسلۍ لپاره وفرمايل، كه نه هر هغه احكام چې په قرآن كې د نارينه وو لپاره فرمايلي شوي دي؛ هم هغه عمومًا پر ښځو عائديږي، او د بېل نوم اخيستلو لپاره هيڅ ضرورت نه دى پاتې، هو ! په دوى پورې نور خصوصي احكام بېل بيان كړى شوي دي.

وَمَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ وَّلَا مُؤْمِنَةٍ اِذَا قَضَى اللّٰهُ وَرَسُوْلُهٗۤ اَمْرًا اَنْ يَّكُوْنَ لَهُمُ الْخِيَرَةُ مِنْ اَمْرِهِمْ ؕ وَمَنْ يَّعْصِ اللّٰهَ وَرَسُوْلَهٗ فَقَدْ ضَلَّ ضَلٰلًا مُّبِيْنًا ﴿٣٦﴾

او نه دي (روا) هيڅ مؤمن سړي او نه هيڅ مؤمنې ښځې ته كله چې حكم وكړي الله او رسول د (الله) په يو امر كار كې؛ چې وي دوى ته اختيار له امره كاره خپله (په خلاف د امر د الله او د رسول) هيڅ، او هر څوک چې اطاعت نه كوي د الله او د رسول د (الله)؛ پس په تحقيق ګمراه شو په ګمراهۍ ښكاره سره.

تفسير: بي بي زينب رضي الله تعالى عنها بنت أميمه بنت عبد المطلب د رسول الله صلى الله عليه وسلم د ترور لور چې د قريشو له ډېرې لويې كورنۍ څخه وه، رسول الله صلى الله عليه وسلم وغوښت چې د هغې نكاح «زيد بن حارثه رضي الله تعالى عنه» سره وتړي، دغه زيد هم اصلاً د عربانو له شرفاوو څخه وو، خو كوم ظالم په وړوكوالي دى تښتولى او د مريي په عنوان يې د معظمې مكې په بازار كې خرڅ كړى وو، بيا دغه زيد رضي الله تعالى عنه د بي بي خديجه الكبرى رضي الله تعالى عنها له طرفه په بيع واخيست شو، چې څو موده وروسته بي بي صاحبې دغه خپل مريي رسول الله صلى الله عليه وسلم ته وبانښه، كله چې زيد رضي الله تعالى عنه لوى او هوښيار شو، او د رسول الله صلى الله عليه وسلم په ملګرتوب د شام په يوه تجارتي سفر كې تلو، څه وخت چې زيد رضي الله تعالى عنه د خپل كور او كلي له څنګه تېرېده، دلته يې د خپلو أقاربو او خپلوانو پوښتنه وكړه، څو د زيد رضي الله تعالى عنه پلار، تره او ورور د رسول الله صلى الله عليه وسلم په خدمت كې حاضر شول، او داسې غوښتنه يې ترې وكړه چې: «د زيد معاوضه له مونږ څخه واخلئ ! او پر مونږ يې وسپارئ !»، رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمايل چې: «كه زيد پخپلې رضا او خوښې له تاسې سره ځي؛ ځما له خوا هيڅ ممانعت نشته»، كله چې هغوى له زيد څخه دغه پوښتنه وكړه؛ زيد وويل چې: «زه له

محمد صلى الله عليه وسلم څخه بل هیچېرې نه څم، ځکه چې دوی له ما سره ډېر ښه سلوك کوي، او له مور او پلار څخه مې ښه ساتي»، په دغه تقریب رسول الله صلی الله علیه وسلم دی آزاد کړ، او خپل ځوی یې وباله، لکه چې خلقو د هغې زمانې د رواج سره سم ده ته «زید بن محمد» ویل، تر هغه پورې چې دغه آیت نازل شو ﴿ٱدۡعُوهُمۡ لِأٓبَآئِهِمۡ هُوَ أَقۡسَطُ عِندَ ٱللَّهِۚ﴾؛ دلته به د زید بن محمد صلی الله علیه وسلم په ځای خلقو زید بن حارثه باله، کله چې سم د قرآن له حکمه سره د ده له نامه څخه د دغه عظیم نسبت شرف بېل کړی شوی وو، ښايي د دغه د تلافي لپاره د ټولو اصحابو له مجمع څخه يواځې همده ته دغه شرف وروبخښلی شو چې نوم يې تصريحًا په قرآنکريم کې وارد شو، لکه چې وروسته راځي: ﴿فَلَمَّا قَضَىٰ زَيۡدٞ مِّنۡهَا وَطَرٗا﴾.

په هر حال کله چې د بي بي زینب رضي الله تعالى عنها د کورنۍ حیثیت ډېر لوړ (اوچت) وو، او زید رضي الله تعالى عنه بن حارثه ظاهرًا د مریيتوب په داغ داغلی شوی وو؛ نو ځکه نه پخپله بي بي زینبه رضي الله تعالى عنها او نه د دې ورور په دغه خوښ او رضا وو، چې د دې نکاح له زید سره وتړله شي، لیکن د الله تعالی او د رسول الله صلی الله علیه وسلم منظور داسې وو چې داسې موهم تفریقات او امتیازات د دې د نکاح په لاره کې نه ښايي چې حائل شي، نو ځکه رسول الله مبارك پر بي بي زینب رضي الله تعالى عنها او د دې پر ورور زور وغورځاوه څو هغوی پر دغه نکاح راضي شول، په دغه وخت کې دا آیت نازل شو، او دغه خلقو خوښه او مرضي د الله جل جلاله او د رسول الله صلی الله علیه وسلم تر خوښې او مرضۍ جار او قربان کړله، او د بي بي زینب رضي الله تعالى عنها نکاح له زید بن حارثه رضي الله تعالى عنه سره وتړله شوه.

وَإِذۡ تَقُولُ لِلَّذِيٓ أَنۡعَمَ ٱللَّهُ عَلَيۡهِ وَأَنۡعَمۡتَ عَلَيۡهِ أَمۡسِكۡ عَلَيۡكَ زَوۡجَكَ وَٱتَّقِ ٱللَّهَ وَتُخۡفِي فِي نَفۡسِكَ مَا ٱللَّهُ مُبۡدِيهِ وَتَخۡشَى ٱلنَّاسَ وَٱللَّهُ أَحَقُّ أَن تَخۡشَىٰهُۖ فَلَمَّا قَضَىٰ زَيۡدٞ مِّنۡهَا وَطَرٗا زَوَّجۡنَٰكَهَا لِكَيۡ لَا يَكُونَ عَلَى ٱلۡمُؤۡمِنِينَ حَرَجٞ فِيٓ أَزۡوَٰجِ أَدۡعِيَآئِهِمۡ إِذَا قَضَوۡاْ مِنۡهُنَّ وَطَرٗاۚ وَكَانَ أَمۡرُ ٱللَّهِ مَفۡعُولٗا ﴿٣٧﴾

او (یاد کړه ای محمده !) کله چې وویل تا هغه (زید) ته چې انعام کړی وو الله پر هغه (په اسلام سره)، او انعام کړی وو تا پر هغه (په آزادولو سره) چې وساته ته له ځان سره ښځه خپله (زینب بنت جحش) او وویرېږه له الله (په طلاق) حال دا چې پټوله (ای محمده !) تا په زړه کې هغه خبره چې الله ښکاره کوونکی وو د هغې (چې زوجة النبي کېدل د زینب دي)، او ویرېدې ته له خلقو، او الله ډېر لایق دی د دې چې وویرېږې ته له ده نه، کله چې تمام کړ زید له دغې (زینب) څخه خپل غرض (او طلاقه يې کړه او عدّت يې تېر شو)؛ نو په نکاح درکړه مونږ تاته دغه (زینب) لپاره د دې چې نه وي پر مؤمنانو سختي (او وبال) په (نکاح کولو د) ښځو د ادعیاوو د دوی کله چې تمام کړي (دغه ادعیاء) له دوی نه غرض (خپل چې طلاقې يې کړي، او عدّت يې تېر شي)، او دی امر حکم د الله کېدونکی خامخا.

تفسیر: یعنې زید رضي الله تعالى عنه بي بي زینب رضي الله تعالى عنها ته طلاق ورکړ، او د دې عدّت هم تېر شو، او اوس زید رضي الله تعالى عنه له بي بي زینبې رضي الله تعالى عنها سره هیڅ غرض او تعلّق نه لري، کله چې بي بي زینب رضي الله تعالى عنها د زید رضي الله تعالى په نکاح کې ورغله؛ نو زید بن حارثه رضي الله تعالى عنه د دغې مېرمنې په نظر کې خوار او حقیر ښکارېده، د دې طبیعت او مزاج به له هغه سره نه لګېده، او پخپلو منځو کې يې له همدې سببه موافقت نه کاوه، همېشه د دغو دواړو په منځ کې به جنګ او جګړه نښتې وه، نو زید رضي الله تعالى عنه به د رسول الله صلی الله علیه وسلم په حضور کې حاضرېده، او خپل دغه شکایت به يې وروړاندې کاوه، او همداسې به يې ویل چې: زه دغه خپله ښځه خوشې کوم، ځکه چې ځما ګذران ورسره نه کېږي، خو رسول الله صلی الله علیه

وسلم به تل دی منع کاوه، او د صبر او استقامت توصیې به یې ورته کولې، او ورته به یې ویل چې: هغې ځما له خاطره او د الله او د رسول په حکم د خپلې خوښې خلاف له تاسره خپله نکاح وتړله، نو که ته یې اوس خوشې کړې؛ نو دغه طلاق به هم هغې او هم د هغې نورو عزیزانو او خپلوانو ته د سپکوالي په منزله وي، نو ځکه له الله څخه وویرېږه ! او په وړو کو وړو کو خبرو دغسې خبرې ته اقدام مه کوه، او څو دې له وسه کیږي؛ ګذران کوه ! او شپې او ورځې دې ورسره په ښه شان تېروه ! کله چې په هیڅ ډول د دوی دواړو په منځ کې موافقت رانغی، نو ممکن دي چې د رسول الله صلی الله علیه وسلم په زړه کې به دغې خبرې خطور کړی وي، که زید لا علاجه شي او مجبورًا خپله ښځه خوشې کړي؛ نو د بي بي زینبې تسلي او اطمینان بې له دې نه په بل شي نه کیږي څو چې زه خپله نکاح ورسره ونه تړم، لیکن د جاهلانو او منافقانو له بد ویلو څخه په اندېښنه کې وو، چې دوی به داسې وایي چې: «محمد د خپل ځوی ښځه په نکاح واخیسته»، حال دا چې دغه خبره دوی ته لا له پخوا څخه معلومه وه، چې د الله جل جلاله په نزد متبنّي په هیڅ یوه خبره کې د ځوی حکم نه لري.

له بل جانبه د الله تعالی اراده داسې وه چې دغه د جهالت خیال او مفکوره هم د خپل رسول په وسیله په عملي طور سره لرې او ورکه کړي، څو مسلمانانو ته په مستقبل کې له داسې مسائلو ځنې هیڅ قسم تکلیف او زحمت ورپېښ نه شي، او د هیڅ قسم توحّش او استنکاف مورد ورپاتې نه وي، نو الله تعالی خپل رسول ته اطلاع ورکړه چې: «زه بي بي زینب ستا په نکاح کې درکوونکی یم»، ولې یې درکوم؟ دغه پخپله د پاک قرآن دغه الفاظ ﴿لِكَيۡ لَا يَكُونَ عَلَى ٱلۡمُؤۡمِنِينَ حَرَجٞ فِيٓ أَزۡوَٰجِ أَدۡعِيَآئِهِمۡ﴾ په صاف او ښکاره ډول سره ظاهروي، یعنې غرض له دغې نکاح څخه دا دی چې د نورو له زړه څخه دغه د جاهلیت خیال بیخي محو او معدوم شي، او وروسته له دې نه بل هیڅ قسم تنګسه او ممانعت په دغه معامله کې پاتې نشي.

پاتې شوې هغه چټې او بې موردې قصې او خبرې چې حاطب اللّیل مفسّرین او مؤرخین او بالخاصه اروپایي مستشرقینو په دغه مقام کې لیکلي دي، او ځمونږ ځینې متجدد ځلمیان هم هغه د خپلې پوهې د نمونې پشان بیانوي؛ د هغوی په نسبت حافظ ابن حجر العسقلاني (رحمه الله) داسې لیکي: «لاینبغي التشاغل بها» یعنې د هغو ذکر کول د وخت ضایعول دي، او ابن کثیر (رحمه الله) لیکي: «أحببنا أن نضرب عنها صفحًا لعدم صحتها فلا نوردها»، یعنې دغه روایتونه مو پرېښودل، ځکه چې اصلاً ثبوت او صحت نلري.

مَا كَانَ عَلَى ٱلنَّبِيِّ مِنۡ حَرَجٖ فِيمَا فَرَضَ ٱللَّهُ لَهُۥۖ سُنَّةَ ٱللَّهِ فِي ٱلَّذِينَ خَلَوۡاْ مِن قَبۡلُۚ وَكَانَ أَمۡرُ ٱللَّهِ قَدَرٗا مَّقۡدُورًا ۝٣٨ ٱلَّذِينَ يُبَلِّغُونَ رِسَٰلَٰتِ ٱللَّهِ وَيَخۡشَوۡنَهُۥ وَلَا يَخۡشَوۡنَ أَحَدًا إِلَّا ٱللَّهَۗ وَكَفَىٰ بِٱللَّهِ حَسِيبٗا ۝٣٩

نشته پر نبي هیڅ قدر سختي (او وبال) په هغه کار (د نکاح د زینبې) کې چې مقرره کړې وه الله ده ته، طریقه مقرره کړې ده الله په هغو (انبیاوو) چې تېر شوي دي ړومبي له دې نه، او دی امر حکم د الله یو حکم مقرر کړی شوی. هغه (انبیاء) چې رسوي پیغامونه د الله، او ویریږي له دغه (الله)، او نه ویریږي د بل هیچا مګر یوائې له الله، او کافي دی الله ښه حساب کوونکی (د بندګانو).

تفسیر: یعنې د الله تعالی حکم قاطع او نافذ دی، کومه خبره چې د ده له جانبه صادره شوې وي؛ هغه هرومرو کېدونکې ده، بیا نبي صلی الله علیه وسلم ته په داسې کولو کې هیڅ مضایقه نشته، چې په شریعت کې روا شوې ده، انبیاء او رسولان د الله تعالی په پیغام رسولو کې له ماسوا الله د بل هیچا څخه نه دي ویریدلي، کله چې تا هم خپل د دغه پیغام په رسولو کې تر نن ورځې پورې د هیڅ شي پروا نه ده کړې، او نه د چا د ویلو او اورولو له تصوره لږ څه متأثر شوی یې، نو بیا د دې نکاح په معامله کې به ولې څه ممانعت واقع شي؟، داود علیه السلام یو سل ښځې درلودې (لرلې)، همداسې سُلیمان علیه السلام هم د ازدواج په کثرت کې مشهور دی، سفهاء او ناپوهان هغه الزام چې پر تاسې اړوي؛ د سابقینو

انبياوو په سوانح کې له دې نه زيات دهغه اشباه او نظائر شته، لهذا تاسې ته نه ښايي چې دغو سفاهتي او جهالتي تنقيداتو ته وګورئ! وروسته دغه راښيي چې زيد بن حارثه رضي الله تعالى عنه چې هغه تاسې د خپل ځوی په ځای بللی وو؛ ستاسې واقعي ځوی خو نه دی ګرځېدلی چې د هغه د مطلقې ښځې سره به تاسې نکاح نشئ ترلی، او يو زيد رضي الله تعالى عنه څه بلکه تاسې له نورو نارينه وو ځنې هـم د هيڅ يـو سړي پلار نه يئ، ځکه چې ستاسې له اولادې ځنې خو يا هغه هلکان وو چې په وړو کوالي کې مړه شول، او ځينې د دغه آيت د نزول په وخت کې بيخي نه وو پيدا شوي، يا خو جونې وې، چې د هغوی څخه د سيدتنا فاطمة الزهراء رضي الله تعالى عنها اولاده په دنيا کې منتشره او خوره شوه.

مَا كَانَ مُحَمَّدٌ أَبَآ أَحَدٍ مِّن رِّجَالِكُمْ وَلَٰكِن رَّسُولَ ٱللَّهِ

نه دی محمد صلى الله عليه وسلم (حقيقي) پلار د هيڅ يو تن له سړيو ستاسې، وليکن رسول د الله دی.

تفسير: يعنې هيڅوک د ده ځوی مه ګڼئ! محمد صلى الله عليه وسلم د پاك الله رسول دی.

وَخَاتَمَ ٱلنَّبِيِّـۧنَ ۗ وَكَانَ ٱللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمًا ﴿٤٠﴾

او مهر (او آخرنی) د (ټولو) انبياوو دی (چې پس له دې نه بل نبي نشته)، او دی الله پر هر شيز ښه عالم.

تفسير: د محمد رسول الله صلى الله عليه وسلم په تشريف راوړلو سره د انبياوو پر سلسله د اختتام مهر ولګېد، اوس به هيچا ته نبوّت نه ورکاوه کيږي، پس هر چا ته چې نبوّت رسېدلی دی، نو له همدې جهته د ده د نبوّت دوره له ګردو انبياوو څخه وروسته ايښې شوې ده چې د قيامت تر قيام پورې به اوږدوالی لري، عيسي المسيح عليه السلام به هم په آخره کې د محمد صلى الله عليه وسلم د يوه امّتي په شان راځي، او د عيسوي شريعت عمل په هغه وخت کې جاري نه وي، لکه چې نن ورځ هم د ګردو انبياوو اديان پخپلو ځايونو کې موجود شته، مګر په ټوله دنيا کې يواځې محمدي نبوّت جاري او ساري دی، په حديث کې راغلي دي: «که نن موسى عليه السلام د ځمکې په سر ژوندی وی؛ نو هغه ته به هم ماسوا ځما له متابعته بله چاره نه وه».

تنبيه: د نبوّت د ختم په متعلق له قرآن، حديث، د امت اجماع څخه په سلهاوو دلائل ځينو معاصرو عالمانو راټول کړي دي، او ترې مستقل کتابونه يې ليکلي دي، چې د هغو له کتلو څخه لږ څه تردّد او اشتباه نه پاتې کيږي چې د دغې عقيدې منکر قطعًا کافر او له اسلامي ملّت څخه خارج دی، «او دی الله پر هر شيز ښه عالم» يعنې همدغه الله تعالى پر دغه باندې هم عليم او خبير دی چې د رسالت يا د نبوّت ختم په کوم ځای کې کېښود شي.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ ٱذْكُرُوا۟ ٱللَّهَ ذِكْرًا كَثِيرًا ﴿٤١﴾ وَسَبِّحُوهُ بُكْرَةً وَأَصِيلًا ﴿٤٢﴾

ای هغو کسانو چې ايمان يې راوړی دی (يعنې ای مؤمنانو!) يادوئ الله په يادولو ډېرو سره. او تسبيح وايئ (لمونځ کوئ) ده ته په صبا او په بېګا کې.

تفسير: يعنې الله تعالى دومره لوی احسان فرمايلی دی چې داسې عظيم الشأن رسول او د انبياوو سردار محمد رسول الله صلى الله عليه وسلم يې ستاسې د هدايت لپاره لېږلی دی، نو پر دغه د ده شکر اداء کړئ! او له سره حقيقي منعم مه هېروئ! په ناستې او ولاړې، په تللو او راتللو، په شپه او ورځ، په سبا او بېګا په ګردو اوقاتو او حالاتو او محلاتو کې د الله تعالى په ذکر او فکر کې لګيا اوسئ!.

هُوَ الَّذِي يُصَلِّي عَلَيْكُمْ وَمَلَٰٓئِكَتُهُۥ لِيُخْرِجَكُم مِّنَ الظُّلُمَٰتِ إِلَى النُّورِ ۚ وَكَانَ بِالْمُؤْمِنِينَ رَحِيمًا ﴿٤٣﴾

دی هغه (الله) دی چې رحمت (نازلوي) پر تاسې او پرښتې د دغه (الله هم مغفرت درته غواړي) لپاره د دې چې وباسي (الله) تاسې له تیارو (د کفره) رڼا ته (د اسلام)، او دی (الله) پر مؤمنانو ډېر رحم کوونکی.

تفسیر: یعنې د الله تعالی د زیات ذکر او په کثرت سره د یادولو نتیجه داسې کیږي چې الله تعالی خپل رحمت پر تاسې نازلوي، همدغه رحمت او برکت دی چې ستاسې لاس یې نیولی دی، او د جهالت او ضلالت له تیارو څخه یې ایستلي یئ، او د علم، پوهې او تقوی د رڼا په طرف یې لاره درښوولې او بیولي یې یئ، که د الله تعالی خاصه مهرباني پر ایمان لرونکیو نه وی؛ نو د ایمان دولت به دوی ته له کومه ځایه ورعطاء کېده؟ او څرنګه به هغه له دوی سره محفوظ پاتې کېده؟ د الله تعالی په لطف او مهربانۍ مؤمنین د رُشد او هدایت، ایمان او احسان په طریقو کې ترقي کوي، دغه خو د دوی دنیوي حال دی، د دوی د اخروي اعزازو او اکرامو ذکر وروسته راځي.

تَحِيَّتُهُمْ يَوْمَ يَلْقَوْنَهُۥ سَلَٰمٌ ۚ وَأَعَدَّ لَهُمْ أَجْرًا كَرِيمًا ﴿٤٤﴾

(د الله) پېشکش دوی ته په هغې ورځې چې ملاقات وکړي دوی له دغه (الله) سره؛ سلام دی، او تیار کړی دی (الله) دوی ته اجر ډېر لوی.

تفسیر: یعنې الله تعالی به پر دوی سلام لیږي، او پرښتې به هم پرې سلام اچوي، او بیا ورنژدې کېږي، مؤمنین به هم پخپلو منځونو کې د سلامونو همداسې مبادله او تعارف کوي، لکه چې په دنیا کې یې سره کوي.

يَٰٓأَيُّهَا النَّبِيُّ إِنَّآ أَرْسَلْنَٰكَ شَٰهِدًا وَمُبَشِّرًا وَنَذِيرًا ﴿٤٥﴾

ای نبي ! بېشکه مونږ لېږلی یې ته شاهد (په هغه چا چې ورلېږلی شوی یې)، او زېری ورکوونکی (په نعیم سره مؤمنانو ته)، او ویروونکی (له جحیم څخه کافرانو ته).

تفسیر: یعنې محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم تاسې ته د الله تعالی توحید در زده کوي، او تاسو ګردو ته سمه صافه لاره درښیي، هر هغه شی چې وایي؛ په زړه او په عمل سره پرې شاهدي ورکوي، او په محشر کې به هم د امت په نسبت شاهدي لولي، چې د الله تعالی پیغام کوم یوه سړي تر کومې اندازې پورې منلی دی؟ یعنې غاړه ایښودونکي او فرمان منونکي ته په ثواب سره زېری ورکوي، غاړه غړوونکي او نافرمانان په عذاب سره ویروي.

وَدَاعِيًا إِلَى اللَّهِ بِإِذْنِهِۦ وَسِرَاجًا مُّنِيرًا ﴿٤٦﴾

او بلونکی (د خلقو عبادت د) الله ته په اذن حکم د دې (الله) او ډیوه روښانوونکې.

تفسیر: پخوا یې فرمایلي وو چې د الله تعالی رحمت مؤمنین له تیارو څخه وباسي، او رڼا ته یې راولي؛ دلته دغه راښیي چې هغه رڼا د دغې ډیوې څخه منتشره شوې ده، ښایي د ډیوې لفظ په دغه ځای کې په هغې معنی سره وي چې د «نوح» په سورت کې داسې فرمایلي شوي دي: ﴿وَجَعَلَ الْقَمَرَ فِيهِنَّ نُورًا وَجَعَلَ الشَّمْسَ سِرَاجًا﴾ «الله تعالی سپوږمۍ رڼا او لمر یې ډیوه ګرځولې ده»، یعنې تاسې د نبوّت او د هدایت هغه لمر یې چې ستاسې د طلوع څخه وروسته بلې کومې رڼا ته هیڅ ضرورت نه دی پاتې، او نورې ګردې رڼاګانې په دغه اعظم نور کې محو او مدغم شوې دي.

وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِينَ بِأَنَّ لَهُمْ مِّنَ اللَّهِ فَضْلًا كَبِيرًا ﴿٤٧﴾

او زېرى وكړه په مؤمنانو په دې چې بېشكه شته دوى ته له (طرفه د) الله فضل ډېر لوى (جنّت).

وَلَا تُطِعِ الْكَافِرِينَ وَالْمُنَافِقِينَ وَدَعْ أَذَاهُمْ وَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ ۚ وَكَفَىٰ بِاللَّهِ وَكِيلًا ﴿٤٨﴾

او مه منه (حكم) د كافرانو او منافقانو، او پرېږده ضرر د دوى (په انتقام اخيستلو كې) او توكل وكړه پر الله، او كافي دى الله وكيل (كار جوړوونكى).

تفسير: يعنې كله چې الله تعالى تاسې ته داسې كمالات او داسې غوره جماعت عنايت فرمايلى دى؛ نو تاسې د دعوت او اصلاح او تبليغ فرائض په پوره قوت سره اداء كوئ ! او پر هغه حكم چې الله تعالى تاسې ته دركړى؛ د هغه په ويلو او كولو كې د هيڅ يوه كافر او منافق او د نورو پروا مه كوئ !.

﴿وَدَعْ أَذَاهُمْ﴾ الآية ـ يعنې كه دغه اشقياء تاسې په ژبه او عمل وځوروي؛ نو تاسې د دوى هيڅ پروا مه كوئ ! او پر پاك الله توكل او اعتماد وكړئ ! هغه به په خپل قدرت او رحمت سره ګرد كارونه جوړوي، د مجرمينو لاربښوونه يا د دوى په سزا رسونه دغه ټول د همده په لاس كې دي، تاسې ته هيڅ ضرورت نه دى پاتې چې په دغه فكر او اندېښنه كې خپل ځان وكړوئ !، د دوى مطلب خو همداسې دى څو تاسې د دوى له طعنو څخه وويرېږئ، او د خپل دعوت او تبليغ له فريضې څخه مخ واړوئ، كه په فرض المحال سره تاسې همداسې وكړئ؛ نو ګواكې د دوى مطلب مو پوره كړ (العياذ بالله).

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا نَكَحْتُمُ الْمُؤْمِنَاتِ ثُمَّ طَلَّقْتُمُوهُنَّ مِن قَبْلِ أَن تَمَسُّوهُنَّ فَمَا لَكُمْ عَلَيْهِنَّ مِنْ عِدَّةٍ تَعْتَدُّونَهَا ۖ فَمَتِّعُوهُنَّ وَسَرِّحُوهُنَّ سَرَاحًا جَمِيلًا ﴿٤٩﴾

اى هغو كسانو چې ايمان يې راوړى دى (يعنې اى مؤمنانو !) كله چې په نكاح واخلئ مؤمنې ښځې بيا طلاقې كړئ تاسو دوى پخوا له دې نه چې مس (صحيحه خلوت) وكړئ له دوى سره؛ پس نشته تاسې ته پر دغو مطلقاتو هيڅ شمېر (د ورځو) چې شمېرئ به تاسو هغه، نو وركړئ دوى ته څه فائده او خوشې كړئ دوى په خوشې كولو ښو سره.

تفسير: يعنې هغه سړي چې خپلې ښځې ته پخوا له جماع يا صحيحه خلوت څخه طلاق وركړي، كه د دې لپاره يې مهر ټاكلى وي؛ نو نيمايي مهر يې پرې اوړي، كه نه لږ څه فائده دې وروړسوي !، يعنې سم له عُرف او خپل حيثيت سره يوه جوړه جامه دې وركړي، او په ښه صورت سره دې خوشې او مرخصه كړي، او كه ښځه په دغه صورت وغواړي چې له بل چا سره خپله نكاح وتړي؛ نو عدّت پرې نشته، دغه مسئله يې دلته د رسول الله صلى الله عليه وسلم د مطهّراتو ازواجو په ذكر كې بيان وفرمايله، چې د هغه سلسله له لرې ځاى څخه دوام لري، په منځ كې څو آيتونه د ضمني مناسباتو له سببه راغلل، له دې ځايه بيا د سابق مضمون په طرف عود وكړى شو، په رواياتو كې راغلي دي چې رسول الله صلى الله عليه وسلم له يوې ښځې سره نكاح وتړله، كله چې هغې ته ورنژدې كېده؛ نو دغې ښځې وويل چې: «زه له تا څخه الله تعالى ته پناه نيسم»، رسول الله صلى الله عليه وسلم وويل: «تا لوى پنا ځاى ځان ته غوره كړى»، نو په دغه نسبت دا آيت نازل شو، او خطاب يې ايمان لرونكو ته وفرمايه، څو معلوم شي چې دغه حكم په رسول الله صلى الله عليه وسلم پورې څه خصوصيت نه لري، بلكه پر ګردو مسلمانانو همدغه حكم شته، سم له دغه سره رسول الله مبارك صلى الله عليه وسلم هغې ښځې ته جوړه وركړه، او مرخصه يې كړه، مګر دغې ښځې په ټول عمر كې پر خپل محروميت ژړل.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّبِيُّ إِنَّآ أَحۡلَلۡنَا لَكَ أَزۡوَٰجَكَ ٱلَّٰتِيٓ ءَاتَيۡتَ أُجُورَهُنَّ وَمَا مَلَكَتۡ يَمِينُكَ مِمَّآ أَفَآءَ ٱللَّهُ عَلَيۡكَ وَبَنَاتِ عَمِّكَ وَبَنَاتِ عَمَّٰتِكَ وَبَنَاتِ خَالِكَ وَبَنَاتِ خَٰلَٰتِكَ ٱلَّٰتِي هَاجَرۡنَ مَعَكَ وَٱمۡرَأَةٗ مُّؤۡمِنَةً إِن وَهَبَتۡ نَفۡسَهَا لِلنَّبِيِّ إِنۡ أَرَادَ ٱلنَّبِيُّ أَن يَسۡتَنكِحَهَا خَالِصَةٗ لَّكَ مِن دُونِ ٱلۡمُؤۡمِنِينَۗ قَدۡ عَلِمۡنَا مَا فَرَضۡنَا عَلَيۡهِمۡ فِيٓ أَزۡوَٰجِهِمۡ وَمَا مَلَكَتۡ أَيۡمَٰنُهُمۡ لِكَيۡلَا يَكُونَ عَلَيۡكَ حَرَجٞۗ وَكَانَ ٱللَّهُ غَفُورٗا رَّحِيمٗا ﴿٥٠﴾

اى نبي ! بېشکه مونږ حلالې کړې دي تاته ښځې ستا، هغه ښځې چې ورکړي دي تا دوی ته مهرونه د دوی، او هغه ښځې چې مالك شوی دی (د هغو) ښي لاس ستا له هغو (وينځو) چې راګرځولي دي الله په تا (له کفّارو)، او لوڼې د عم (تره) ستا، او لوڼې د عمې (ترور) ستا، او لوڼې د ماما ستا، او لوڼې د خاله (توړۍ ـ د مور خور) ستا، هغه ښځې چې هجرت يې کړی دی له تا سره، او هغه ښځه مؤمنه چې وبښي نفس خپل نبي ته (بې له مهره) که اراده وکړي نبي د دې چې په نکاح واخلي (بې مهره) دغه (ښځه)، خالصه (جايزه ده) تاته غير له نورو مؤمنانو، په تحقيق معلوم دي مونږ ته هغه چې مقرر کړي دي مونږ پر دوی باندې په (حق د) ښځو د دوی کې او په (حق د) هغو وينځو کې چې مالکان دي (د هغو) ښي لاسونه د دوی، لپاره د دې چې نه وي پر تا باندې هيڅ حرج سختي، او دی الله ښه بخښونکی (د خطيّاتو) ډېر رحم کوونکی.

تفسير: يعني له هغو وينځو چې په غنيمت او نورو کې ستاسې په لاس درشي، او ستا هغه ښځې چې د دوی مهر دې ورکړی دی، يعني چې اوس ستاسې په نکاح کې دي، که قريشۍ وي، يا له مهاجراتو څخه وي يا نه وي؛ ټولې تاسې ته حلالې دي، له دوی څنې هيڅ يوه د دې وړ او قابله نه ده چې خوشې کړی شي، د تره، د ترور، د ماما، او د توړۍ لوڼې يعني له قريشيانو څنې چې د مور يا د پلار له جانبه د تا قرابت داری وي؛ د هجرت په شرط حلالې دي، او تاسې له هغوی سره نکاح کولی شئ، او هره ښځه چې خپل ځان نبي ته وبخښي، يعني بې له مهره وغواړي چې په نکاح کې يې راشي؛ هغه هم حلاله ده، که تاسې داسې په نکاح راوړل خوښوئ ! دغه اجازت مخصوص رسول الله صلى الله عليه وسلم ته دی، اګر که دوی پر دغه اجازت عمل نه دی کړی (کما في الفتح)، ښايي له ﴿أَرَادَ ٱلنَّبِيُّ﴾ څخه مرجوحه اباحت ګڼلی شوی وي، په هر حال نورو مسلمانانو ته هغه حکم دی چې معلوم شوی دی: ﴿أَن تَبۡتَغُواْ بِأَمۡوَٰلِكُم﴾ الآية ـ (النساء (۴) رکوع)، يعني بې له مهره نکاح نه کيږي، که د عقد په وخت کې د هغه ذکر شوی وي، او که وروسته له هغه ټاکلی شوی وي؛ يا هيڅ نه وي ټاکلی شوی؛ نو په دغه صورت کې مهر المثل يعني هغه مهر چې د دې اقاربو او خپلوانو کې معمول او مروج وي؛ واجبيږي، له رسول الله صلى الله عليه وسلم څنې الله تعالى دغه مهر قيد لرې کړی دی، په خلاف د مؤمنينو چې هغوی ته نه د دې خبرې اجازه ده، چې له څلورو ښځو څخه زياتې ښځې واخلي، او نه دا چې کومه ښځه بې له مهره په نکاح راولي.

۞ تُرۡجِي مَن تَشَآءُ مِنۡهُنَّ وَتُـٔۡوِيٓ إِلَيۡكَ مَن تَشَآءُۖ وَمَنِ ٱبۡتَغَيۡتَ مِمَّنۡ عَزَلۡتَ فَلَا جُنَاحَ عَلَيۡكَۚ ذَٰلِكَ أَدۡنَىٰٓ أَن تَقَرَّ أَعۡيُنُهُنَّ وَلَا يَحۡزَنَّ وَيَرۡضَيۡنَ بِمَآ ءَاتَيۡتَهُنَّ كُلُّهُنَّۚ وَٱللَّهُ يَعۡلَمُ مَا فِي قُلُوبِكُمۡۚ وَكَانَ ٱللَّهُ عَلِيمًا حَلِيمٗا ﴿٥١﴾

بېرته کوې ته هر هغه ښځه چې غواړې ته له دغو ښځو خپلو، او رانژدې کوې ځان ته هره هغه ښځه (خپله) چې غواړې ته (له دغو ښځو خپلو)، او هغه چې بيا يې وغواړې له هغو (ښځو

خپلو) چې لرې کړې دي؛ پس نشته هيڅ ګناه پر تا باندې، دغه (تفويض د واک ـ اختيار د ښځو خپلو) تاته ډېر نژدې دی چې يخې او روښانه شي سترګې د دوی (او خوشاله شي)، او نه به غمجنې کيږي، او راضي شي دوی په هغه شي چې ورکړی تا دوی ټولو ته، او الله ته معلوم دي هر هغه څه چې په زړونو ستاسې کې دي (له رغبت او کراهيت د ښځو)، او دی الله ښه عالم ډېر تحمّل والا.

تفسير: يعني د «واهبة النفس» په متعلق اختيار لرې چې قبلوې يې او که يې نه قبلوې، او د موجوده وو ښځو څخه ته مختار يې چې کومه يې ساتې او کومې يوې ته يې طلاق ورکوې، او هم د هغو ښځو په نسبت چې پاتې شي؛ پر تاسې نوبت نه دی واجب چې خامخا يوه يوه شپه له هرې يوې سره به اوسيږې، د هرې يوې په نسبت چې زړه مو غواړي؛ وړاندې وروسته هم کولی شې، او له هرې يوې څخه مو چې ځان بېل کړی وي؛ بيا د هغې د بېرته اخيستلو اختيار هم لرې، سره له دې چې دغه حقوق او اختيارات ده ته ورکړی شوي وو؛ مګر ده په خپل ټول عمر کې له دغو اختياراتو څخه کار وانخيست، په معاملاتو کې يې دومره زيات له عدل او مساوات څخه کار اخيست او د هغه مراعات به يې کاوه؛ چې ډېر لوی محتاط سړی به هم هغسې نشي کولی، خو سره له دې نه که د ده قلبي ميلان د چا په لوري بې اختياره کېده؛ نو داسې به يې فرمايل: «اللهم هذا قِسمي فيما أملك، فلا تلُمني فيما تملك و لا أملك»، «ای الله ! دغه ځما تقسيم دی په هغو شيانو کې چې ځما په واک او اختيار کې دي، او پر هغه څيز کې چې يواځې ستا په اختيار کې دی، او ځما په اختيار کې نه دی؛ مه مې ملامتوه !»، ښايي په ﴿وَاللّٰهُ يَعۡلَمُ مَا فِيۡ قُلُوۡبِكُمۡؕ وَكَانَ اللّٰهُ عَلِيۡمًا حَلِيۡمًا﴾ کې د همدغه په لوري اشاره وي.

لَا يَحِلُّ لَكَ النِّسَآءُ مِنۡۢ بَعۡدُ وَلَاۤ اَنۡ تَبَدَّلَ بِهِنَّ مِنۡ اَزۡوَاجٍ وَّلَوۡ اَعۡجَبَكَ حُسۡنُهُنَّ

نه دي حلالې تاته ښځې پس له دغو (نهو ښځو چې اوس دې په نکاح دي)، او نه دغه (درته روا دي) چې بدل کړې په دوی له نورو ښځو، اګر که تعجب در ولی تاته ښايست د هغو نورو هم.

تفسير: يعنې هومره اقسام يې چې په کې فرمايلي دي، له هغو څخه زياتې نه دي حلالې، او څه چې موجودې دي؛ د هغوی بدلول نه دي حلال، يعنې دغه چې له دوی ځنې کومه يوه د دې لامله خوشې کړې چې د هغې په ځای بله کومه يوه راولې.

اِلَّا مَا مَلَكَتۡ يَمِيۡنُكَ ؕ

مګر (خو روا دي درته) هغه وينځې چې مالك وي ښي لاس د تا.

تفسير: يعنې وينځه، کنيز ک، د رسول الله مبارک دوه ښځې مشهورې دي، يوه «مارية القبطية» چې د دې له نسه ابراهيم متولّد او په هلکتوب کې وفات شو، دويمه ريحانة رضي الله تعالى عنهما.

وَكَانَ اللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَىۡءٍ رَّقِيۡبًا ﴿۵۲﴾

او دی الله په هر څيز باندې ښه ساتونکی.

تفسير: يعنې الله تعالى درته ګوري چې په کوم يوه د احکامو او حدودو پابندي کوې؟ او پر کوم يوه يې نه کوې؟ نو ښايي چې انسان د هر کار د کولو په وخت کې همدغه خبره تر نظر لاندې ونيسي.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ لَا تَدْخُلُوا۟ بُيُوتَ ٱلنَّبِىِّ إِلَّآ أَن يُؤْذَنَ لَكُمْ إِلَىٰ طَعَامٍ غَيْرَ نَٰظِرِينَ إِنَىٰهُ وَلَٰكِنْ إِذَا دُعِيتُمْ فَٱدْخُلُوا۟

اى هغو كسانو چې ايمان يې راوړى دى (يعنې اى مؤمنانو !) مه ننوځئ كورونو د نبي ته مګر (هغه وخت ننوځئ) چې اذن وكړى شي تاسې ته (خوړلو د) طعام ته په دغه حال كې چې نه اوسئ منتظر پخلي د هغه ته، وليكن كله چې وبلل شئ تاسې؛ پس ننوځئ !.

تفسير: يعنې بې له حكمه او اجازې دعوت ته مه ځئ ! څو تاسې يې نه يئ غوښتى، پخپل سر چېرې مه درومئ ! كه نه هلته به په انتظار كې ناست پاتې كېږئ، او د هغه كورنى د كارونو په اجراء كې به مانع ګرځئ، او د حرج عوامل به پيدا كوئ !.

فَإِذَا طَعِمْتُمْ فَٱنتَشِرُوا۟ وَلَا مُسْتَـْٔنِسِينَ لِحَدِيثٍ

پس كله چې طعام وخورئ؛ نو خواره شئ (نور ځنډ مه كوئ هلته)، او مه كېنئ آرام نيوونكي لپاره د خبرو (يو له بل سره).

تفسير: يعنې څه وخت چې له ډوډى څخه فارغ شوئ؛ نو ښايي د خپلو كورونو په طرف بېرته ولاړ شئ ! ځكه چې د هملته كېناستلو او مجلس جوړولو څخه هغه كوربه ته تكليف او حرج واقع كيږي، دغه خبرې اګر كه د نبي الله صلى الله عليه وسلم د كورونو په متعلق فرمايلې شوې دي، ځكه چې د شان نزول تعلق له هغه سره دى، مګر ترې د يوه عمومي ادب ښوونه مقصود ده، چې: بې له غوښتنې د چا كره تلل، يا د كوم مېلمه سره مل شوى په طفيلي حيثيت د چا كره ننوتل، يا پخوا له ډوډى همداسې خوشې هلته پنډېدل، او خبرې اترې كول، يا وروسته د ډوډى له فراغه هلته كېناستل، او مجلس او ساعت تيري كول نه دي پكار.

إِنَّ ذَٰلِكُمْ كَانَ يُؤْذِى ٱلنَّبِىَّ فَيَسْتَحْىِۦ مِنكُمْ ۖ وَٱللَّهُ لَا يَسْتَحْىِۦ مِنَ ٱلْحَقِّ ۚ

بېشكه دغه (ننوتل كېناستل خبرې كول) دى داسې كار چې تكليف رسوي نبي ته، پس حيا كوي (نبي) له تاسې (چې وباسي تاسې) او الله حياء نه كوي له (ويلو د خبرې) حقې.

تفسير: يعنې نبي الله صلى الله عليه وسلم د شرم او حياء له وجې پر خپل ځان تكليف اخلي، او د خاطر او لحاظ لامله په صافو الفاظو سره دغو مېلمنو ته نه وايي چې ځئ ! خپلو ځايونو ته لاړ شئ ! چې ماته تكليف او اذيت پيښيږي، دا خو د نبي الله صلى الله عليه وسلم د اخلاقو وضعيت دى، مګر ستاسې له تأديب او اصلاح څخه هيڅ شى پاک الله نشي منع كولى، او الله تعالى هرومرو د خپل رسول الله صلى الله عليه وسلم په ژبه تاسې ته خپل احكام در ښكاره كوي.

وَإِذَا سَأَلْتُمُوهُنَّ مَتَٰعًا فَسْـَٔلُوهُنَّ مِن وَرَآءِ حِجَابٍ ۚ ذَٰلِكُمْ أَطْهَرُ لِقُلُوبِكُمْ وَقُلُوبِهِنَّ ۚ

او كله چې وغواړئ تاسې له دغو (مطهّراتو ازواجو) څخه كوم متاع (كوم څيز)؛ پس غواړئ هغه له دوى نه د باندې د پردې، دغه (غوښتل د باندې د پردې) د تاسې ډېر پاک ساتونكى دى د زړونو ستاسې او (ډېر پاک ساتونكى دى) د زړونو د دوى.

تفسير: شاه صاحب (رحمه الله) ليكي: «په دغه سره الله تعالى مسلمانانو ته ادب ښوولى دى، كله چې دوى به د ډوډى لپاره د رسول الله صلى الله عليه وسلم كره ورتلل؛ نو وروسته له ډوډى ځني به هملته كښېناستل، او په خپلو خبرو اترو به

مشغولېدل، حال دا چې د رسول الله صلى الله عليه وسلم د هوسايۍ (آرام) او استراحت ځای به هم هغه وو، مګر دوی له شرمه او حیاء دوی ته نه ویل چې ځئ پاځئ ! نو ځکه پاك الله دوی ته وفرمایل، او په دغه آیت کې د پردې حکم صادر شو، چې نارینه دې د رسول الله صلى الله عليه وسلم له ازواجو سره مخامخ نشي، که کوم شی غواړي؛ بنایي چې د پردې له شاه یې وغواړي، په دغه کې د جانبینو زړه صاف او پاك پاتې کیږي، او د شیطاني وساوسو استیصال په عمل راځي».

وَمَا كَانَ لَكُمْ أَنْ تُؤْذُوا رَسُولَ اللَّهِ وَلَا أَنْ تَنْكِحُوا أَزْوَاجَهُ مِنْ بَعْدِهِ أَبَدًا إِنَّ ذَٰلِكُمْ كَانَ عِنْدَ اللَّهِ عَظِيمًا ﴿٥٣﴾

او نه ده روا تاسې ته دا چې تکلیف (او ضرر) ورسوئ رسول د الله ته، او نه ده (روا تاسې ته) دا چې په نکاح واخلئ ښځې د ده پس له وفات (یا طلاق) د ده هیڅکله، بېشکه دغه (ایذاء د رسول او د ازواجو نکاح یې) ده په نزد د الله (ګناه) ډېره لویه.

تفسیر: یعنې د کفارو او منافقینو هر څه چې زړه یې غواړي چټې دې ووایي، او پخپلو همدغو ایذاء رسولو کې دې مشغول اوسي !، مؤمنینو ته چې د ډېرو دلائلو او براهینو په رڼا کې د رسول الله صلى الله عليه وسلم انتهایي امانت، عفّت، طهارت، ظاهر ا و څرګند شوی دی؛ دغه خبره لایقه او مناسبه نه ده چې د رسول الله صلى الله عليه وسلم په حیات یا ممات کې داسې کومه خبره وکړي یا یې ووایي چې د دوی د ډېرې ضعیفې درجې ایذاء او خفګان سبب وګرځي، په مونږ او ټولو مؤمنانو لازم دي چې د خپل دغه محبوب او مقدس رسول د عظمت شان تل ترتله رعایت کړو، او همېشه فهم او دقّت وکړو، چې په غفلت او تساهل سره هم کوم داسې تکلیف ورکوونکی حرکت له مونږ څخه صادر نشي، چې د هغه لامله د دنیا او آخرت په زیان او خسارت اخته او ککړ شو.

له دغه تکلیف ورکوونکو حرکاتو څخه یوه ډېره سخته او لویه ګناه دغه ده چې: کوم سړی د دوی د مطهراتو ازواجو سره وروسته د دوی له وفاته خپله نکاح وتړي، یا د داسې نالایقې ارادې اظهار د رسول الله صلى الله عليه وسلم په حیات کې وکړي، ظاهر دی چې د مطهراتو ازواجو مخصوص عظمت د رسول الله صلى الله عليه وسلم د تعلق له سببه موجود او قایم شوی دی، او دوی له روحاني حیثیته د ټولو مؤمنینو محترمې میندې ټاکلې شوي دي، آیا وروسته له دې نه چې د کوم امّتي د نکاح په عقد کې راشي؛ د دوی هغه عزّت او احترام کما حقّه پاتې کېدی شي؟ وروسته له دوی نه کله چې دوی په کورني جنجالو او جګړو کې ولویږي؛ نو د تعلیم او تلقین او دیني احکامو د تبلیغ هغه اعلی غرض او مقصود څرنګه په اطمینان او آزادۍ سره تکمیل او پوره کولی شي؟ چې د هغه لپاره في الحقیقت الله تعالی دوی د رسول الله صلى الله عليه وسلم د زوجیت لپاره غوره کړي دي، او آیا کوم په انتهایي درجه سره بې حیاء انسان به هم باور کولی شي چې له سید البشر سره کومې بي بي صاحبې چې خپل عمر تېر کړی وي؛ هغه به د یوې شپې تېرولو له مخې هم بې د دوی له کوره په بل ځای کې اوسېدی شي؟ او هلته قلبي سکون او مسرّت هم حاصلولی شي؟ یا د هغه هیله په خپل زړه کې ګرځولی شي؟ خصوصًا څه وخت چې دغه خبره معلومه شوې هم وي چې دوی له هغو منتخبو او غورو خواتینو څخه دي چې د دوی په مخ د دنیا او آخرت دواړه لارې ورواندې کړلې شوې؛ مګر هغوی په خپل ذوق او خوښې سره د دنیا پـر عیش د رسول الله صلى الله عليه وسلم صحبت او خدمت او د آخرت عظمت ته ترجیح او اهمیت ورکړ، او د آخرت د لارې د اختیارولو اعلان یې وکړ.

لکه چې تاریخ راښیي چې د رسول الله صلى الله عليه وسلم له وفاته وروسته دغو مطهّراتو ازواجو او جنتي مقدساتو خواتینو په څه عدیم النظر زُهد، ورع، تقوی، صبر او توکل سره د الله تعالی په عبادت او خپلو معنوي اولادوو په هدایت او د اسلامي احکامو په نشر او اشاعت او په دیني خدمت کې مواظبت کاوه، او خپل ګرد اوقات یې په همدغو

مهمّاتو کې صرف او وقف کړل، او هیڅ یوې له دوی ځنې په سهو او خطا سره هم دنیوي لذائذو او مشاغلو ته نه دي کتلي، او څرنګه داسې کوم خیال به د دوی په زړه کې تېرېده؟ حال دا چې الله تعالی د دوی په نسبت داسې لطف او مرحمت فرمایلی وو: ﴿إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيُذْهِبَ عَنكُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ الْبَيْتِ وَيُطَهِّرَكُمْ تَطْهِيرًا﴾ او په دغه سره یې د دوی د تزکیې او د تطهیر د کفالت بشارت ورکړی وو.

إِن تُبْدُوا شَيْئًا أَوْ تُخْفُوهُ فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمًا ﴿٥٤﴾

که چېرې ښکاره کړئ کوم شی (تاسې په خوله) یا یې پټ وساتئ (په زړونو کې)؛ پس بېشکه الله دی پر هر څیز (د اعمالو ستاسې) ښه عالم.

تفسیر: یعنې مه په ژبه سره دغسې خبرې کوئ، او مه په زړه کې داسې وسوسې ته لاره ورکوئ ! ځکه چې د الله تعالی په نزد ظاهر او باطن او نور ګرد یو شان عیان دي، او هیڅ یو شی له ده ځنې پټ نه دی، او دی پر ګردو اخبارو او اسرارو علیم او خبردار دی.

لَّا جُنَاحَ عَلَيْهِنَّ فِي آبَائِهِنَّ وَلَا أَبْنَائِهِنَّ وَلَا إِخْوَانِهِنَّ وَلَا أَبْنَاءِ إِخْوَانِهِنَّ وَلَا أَبْنَاءِ أَخَوَاتِهِنَّ وَلَا نِسَائِهِنَّ وَلَا مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُنَّ

نشته ګناه پر دغو ښځو په (مخامخ کېدلو د) پلرونو د دوی کې، او نه په ځامنو د دوی کې، او نه په وروڼو د دوی کې، او نه په ځامنو د وروڼو د دوی کې، او نشته (ګناه پر دغو ښځو په مخامخ کېدلو د) ځامنو د خویندو د دوی کې، او نه په ښځو د دوی (یعنې په ښځو د نورو مؤمنانو)، او نه په هغو (وینځو) چې مالکان وي ښې لاسونه د دغو (ښځو لره).

تفسیر: پاس د مطهراتو ازواجو سره د نارینوو د مخامخ کېدلو ممانعت وشو، اوس دغه ښوولی کیږي چې دوی سره د دوی د محارمو مخامخ کېدل ممنوع نه دي، په دغه مورد کې کوم عمومي حکم چې د عمومي مستوراتو په نسبت د «النور» په سورت کې تېر شو؛ هم هغسې د مطهراتو ازواجو په نسبت هم حکم دی، د ﴿وَلَا نِسَائِهِنَّ وَلَا مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُنَّ﴾ کومه تشریح چې مونږ هلته په (١٠) رکوع کې کړې ده؛ هغه دې دلته بیا ولوسته شي !.

وَاتَّقِينَ اللَّهَ ۚ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدًا ﴿٥٥﴾

او وویرېږئ (ای ښځو !) له الله ! بېشکه الله دی پر هر شي باندې ښه شاهد عالم.

تفسیر: یعنې د پردې کوم احکام چې بیان شوي دي، او هغه استثناء چې په کې کړی شوې چې هغه په پوره ډول سره ملحوظ ولرئ، او لږ څه هم په هغه کې وړاندې وروسته لاندې باندې ونه کړئ ! او په ظاهر او باطن کې ښایي چې د الله تعالی د احکامو او د حدودو رعایت وکړئ، ځکه چې له الله جل جلاله څخه ستاسې هیڅ شی نه دي پټ: ﴿يَعْلَمُ خَائِنَةَ الْأَعْيُنِ وَمَا تُخْفِي الصُّدُورُ﴾.

إِنَّ اللَّهَ وَمَلَائِكَتَهُ يُصَلُّونَ عَلَى النَّبِيِّ ۚ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا صَلُّوا عَلَيْهِ وَسَلِّمُوا تَسْلِيمًا ﴿٥٦﴾

بېشکه الله او پرښتې د الله درود وايي پر نبي باندې، ای هغو کسانو چې ایمان یې راوړی دی (یعنې ای مؤمنانو) درود ووایئ پر هغه (نبي) باندې او سلام (پرې) ووایئ په سلام ویلو سره.

تفسیر: د «صلاة على النبي» مطلب دا دی: د نبي ثناء له تعظيم، رحمت، او عطوفت سره، بيا د هر يوه په طرف چې «صلاة» منسوب وي، سم د هغه د شان او مرتبې سره کومه ثناء، تعظيم، رحمت او عطوفت چې وړ او لايق وي؛ هم هغه به ترې مرادوه شي، لکه چې وايي: پلار پر ځوی او ځوی پر پلار، او ورور پر ورور مهربان دی، يا هر يو له بل سره مينه او محبت کوي، نو ظاهر ده د پلار کوم قسم محبت او مهرباني چې پر ځوی ده، د ځوی هغه قسم مينه او محبّت پر خپل پلار نه وي، او د ورور له ورور سره هم هغسې نشته، بلکه د دغو دواړو د مينې نوعيت بل شان دی، همداسې دلته يې هم قياس وکړئ او وپوهېږئ ! الله تعالی هم پر نبي «صلاة» ليږي، يعنې په رحمت او شفقت سره د ده ثناء، اعزاز او اکرام کوي، پرښتې هم پرې سلام ليږي، مګر د هر يوه صلاة، رحمت، تکريم اوتعظيم سم د ده د شان، مقام او مرتبې سره دی، وروسته له دی نه پر مؤمنانو حکم دی چې تاسې هم پر نبي صلی الله عليه وسلم صلاة او رحمت ولېږئ !، ښايي د دوی حيثيت له دغو دواړو څخه بيخي جلا وي، علماوو فرمايلي دي چې د الله صلاة، رحمت لېږل او د ملائکو په منځ کې پر هغه ثناء ويل دي، او د پرښتو صلاة استغفار دی، او د مؤمنينو صلاة دعاء ده، په حديث کې راغلي دي: کله چې دغه آيت نازل شو، صحابه وو رضي الله عنهم عرض وکړ: يا رسول الله ! د سلام طريقه خو مونږ ته معلومه شوې ده، يعنې چې د لمانځه په تشّهد کې داسې لوستل کيږي: السلام عليك أيها النبي ورحمة الله وبرکاته، د صلاة طريقه هم مونږ ته ارشاد وفرمايئ ! څو يې مونږ په لمانځه کې ولولو، رسول الله صلی الله عليه وسلم د دغه درود تلقين دوی ته وفرمايه: «اللهم صل على محمد وعلى آل محمد كما صليت على إبراهيم وعلى آل إبراهيم إنك حميد مجيد، اللهم بارك على محمد و على آل محمد كما باركت على إبراهيم وعلى آل إبراهيم إنك حميد مجيد».

غرض دا دی چې الله تعالی مؤمنيو ته حکم ورکړ چې تاسې هم پر نبي صلاة ولېږئ، نبي عليه السلام دغه راوښود چې ستاسې صلاة لېږل دغه دي چې له الله جل جلاله څنې وغواړئ څو هغه زيات له زيات خپل رحمتونه تر أبد الآباد پورې تل ترتله پر نبي صلی الله عليه وسلم نازل وفرمايي !، ځکه چې د الله تعالی رحمتونه بېحده او بې نهايته دي.

إِنَّ الَّذِينَ يُؤْذُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ لَعَنَهُمُ اللَّهُ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَأَعَدَّ لَهُمْ عَذَابًا مُّهِينًا ﴿٥٧﴾

بېشکه هغه کسان چې ايذاء رسوي الله ته (په ولد او شريک) او (ايذاء رسوي) رسول الله (ته په نسبت د سحر، شعر، جنون)؛ لرې کړي دي دوی الله (له رحمته خپله) په دنيا او په آخرت کې، او تيار کړی يې دی دوی ته عذاب سپکوونکی.

تفسیر: د الله تعالی ايذاء دغه ده چې د ده رسول الله صلی الله عليه وسلم ته څوک ايذاء ورسوي، يا د ده لوی جناب په نسبت نالايقې خبرې وکړي.

وَالَّذِينَ يُؤْذُونَ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ بِغَيْرِ مَا اكْتَسَبُوا فَقَدِ احْتَمَلُوا بُهْتَانًا وَإِثْمًا مُّبِينًا ﴿٥٨﴾

او هغه کسان چې ايذاء رسوي مؤمنانو سړيو ته او مؤمنانو ښځو ته (په اتهام) په غېر د هغه کار چې کړی وي دوی (يعنې په ناکړي کار)؛ پس په تحقيق باروي دوی پخپل ځان غټ دروغ او ګناه ښکاره (چې د عقوبت موجب دی).

تفسیر: دغه منافقان وو چې د رسول الله صلی الله عليه وسلم بد به يې ويل، يا د دوی د مطهراتو ازواجو په نسبت به يې د دروغو خبرې اترې لکه چې د «النور» په سورت کې مسطورې دي کولې، وروسته له دې نه د ځينو هغو ايذاوو د انسداد په نسبت ځينې ښوونې کړی شوي دي، چې د دغو منافقينو له خوا به ځينې مسلمانانو ښځو ته رسېدې.

يَـٰٓأَيُّهَا ٱلنَّبِيُّ قُل لِّأَزْوَٰجِكَ وَبَنَاتِكَ وَنِسَآءِ ٱلْمُؤْمِنِينَ يُدْنِينَ عَلَيْهِنَّ مِن جَلَـٰبِيبِهِنَّ

اى نبي ووايه ښځو ته دې او لوڼو ته دې او ښځو (د نورو) مؤمنانو ته چې خواره دې كاندي پر ټولو ځانونو خپلو له ټكريو پړونو خپلو څخه.

تفسير: يعنې وروسته د ټول بدن له پټولو څخه د ټكري څه برخه پر سر او څه برخه يې له سر ځنې راښكته پر خپله څېره باندې وځړوئ، په رواياتو كې راغلي دي چې وروسته د دې آيت له نزوله مسلمانانو ښځو به خپلې څېرې او ګرد بدنونه په خپلو ټكريو سره پټول، او بيا به د باندې داسې وتلې چې يواځې به د دوی يوه ستر ګه ښكار بده، چې په هغه سره په لاره تلی شوې، له دې نه معلومه او ثابته شوه چې د فتنې او فساد په وخت كې ښايي چې آزادې اصيلې ښځې خپله څېره هم پټه كړي، او وينځې د شديدو ضرورياتو له سببه پر دغه نه دي مكلّفې، ځكه چې د دوی په كارو او چارو كې تكليف او حرج پيښيږي.

ذَٰلِكَ أَدْنَىٰٓ أَن يُعْرَفْنَ فَلَا يُؤْذَيْنَ ۗ وَكَانَ ٱللَّهُ غَفُورًا رَّحِيمًا ﴿٥٩﴾

دغه (پټول د بدن) نژدې دي دې ته چې وبه پېژندی شي دوی (چې اصيلې دي)؛ پس ايذاء به ونشي رسولی دوی ته (په زعم د وينځو)، او دی الله ښه ښښونكی (د خطيّاتو) ډېر رحم كوونكی.

تفسير: شاه صاحب (رحمه الله) ليكي چې: «ښه وپېژندله شي چې وينځه نه ده بلكه بي بي ده، د ننګ او ناموس مېرمن ده، بدبخته او بدناموسه نه ده، نېك بخته ده بد ذاته نه ده، څو بدنيته خلق هغوی ته لاس ونه غځوي، او نقاب يې د هغه ښښه كېښوده، دغه د بهترۍ حكم دې، وروسته يې وفرمايل چې: الله ښښونكی مهربان دی»، يعنې كه سره له دومره اهتمامه كوم تقصير پاتې شي؛ نو د الله تعالى له مهربانۍ نه د ښښنې توقع شته، (تكميل)، دغه خو د آزادو ښځو په نسبت انتظام وو، څو هر څوك دوی وپېژني او د دوی ربړولو ته زړه ښه نه كړي، او بيا د دروغو حيله ورته جوړه نه كړي، وروسته له دې د عمومي ګوتې وروړلو او لاس غځولو په نسبت تهديد او ويرول دي، اعم له دې چې له كومې مېرمنې سره وي، يا له كومې وينځې سره.

لَّئِن لَّمْ يَنتَهِ ٱلْمُنَـٰفِقُونَ وَٱلَّذِينَ فِى قُلُوبِهِم مَّرَضٌ

قسم دی كه منع نشول منافقان (له نفاق څخه) او هغه كسان چې په زړونو د دوی كې رنځ دی (د زنا كولو ـ له بد كارۍ خپلې نه).

تفسير: يعنې پر هغو خلقو چې د بد نظرۍ او شهوت پرستۍ مرض لګېدلی دی.

وَٱلْمُرْجِفُونَ فِى ٱلْمَدِينَةِ

او بدې آوازې ګډوونكي په (ښار د) مدينې كې.

تفسير: د غه غالبًا يهودان دي، يا ممكن دي چې هغه منافقان ترې مراد وي چې على الأكثر به يې دروغ خبرې شايع كولې، او د اسلام او د مسلمانانو په خلاف به يې شايعات او انتشارات كول.

لَنُغْرِيَنَّكَ بِهِمْ ثُمَّ لَا يُجَاوِرُونَكَ فِيهَآ إِلَّا قَلِيلًا ﴿٦٠﴾ مَّلْعُونِينَ ۖ أَيْنَمَا ثُقِفُوٓا۟ أُخِذُوا۟ وَقُتِّلُوا۟ تَقْتِيلًا ﴿٦١﴾

نو خامخا به وګمارو مسلّط به كړو مونږ خامخا تا پر دوی، بيا به همسايه توب ونه كړي (دوی) د تا په دغه (مدينه كې) مګر لږ وخت. رټلي ترټلي شوي هر چېرې چې وموندلی شي؛ وبه نيولی شي، او وبه وژلی شي په وژلو (د خوارۍ سره).

تفسیر: یعنې که دغه بد سړي د خپلو دغو حرکاتو څخه لاس وانخلي؛ نو مونږ به تا پر هغوی مسلط کوو، چې په څو ورځو کې تاسې هغوی له مدینې منورې څخه د باندې و شړئ، او هومره ورځې چې دلته اوسیږي؛ د ذلت په صفت کې به پاتې وي، لکه چې دغه یهودان ګرد وشړل شول، او منافقانو به د دغو ویرولو او ډارولو په اثر ښایي خپله رویه بدله کړې وي؛ نو ځکه له سزا څخه یې نجات وموند.

سُنَّةَ اللهِ فِي الَّذِينَ خَلَوْا مِن قَبْلُ ۖ وَلَن تَجِدَ لِسُنَّةِ اللهِ تَبْدِيلًا ﴿٦٢﴾

دا یوه لاره ایښې ده الله لاره په حق د هغو (منافقانو مرجفانو) کې چې تېر شوي دي پخوا له دې نه، او له سره به نه مومې ته لارې د الله ته هیڅ تبدیل تغییر.

تفسیر: یعنې عادت الله په همدې دوام لري، هغه کسان چې د انبیاء الله په مقابل کې شرارتونه کوي، او فتنه او فساد خوروي؛ همداسې ذلیل، خوار او هلاک کړي، یا دغه مطلب دی چې په پخوانیو کتابونو کې همدغه حکم شوی دی چې مفسدان له خپله منځه د باندې وباسئ ! لکه چې شاه صاحب (رحمه الله) یې له تورات څخه نقلوي.

يَسْأَلُكَ النَّاسُ عَنِ السَّاعَةِ ۖ قُلْ إِنَّمَا عِلْمُهَا عِندَ اللهِ ۚ وَمَا يُدْرِيكَ لَعَلَّ السَّاعَةَ تَكُونُ قَرِيبًا ﴿٦٣﴾

پوښتنه کوي له تا څخه خلق له قیامت (د راتلو چې کله دی؟) ووایه (ای محمده ! دوی ته) بېشکه همدا خبره ده علم د قیامت (خاص) په نزد د الله دی، او څه شي پوه کړی یې ته (په قیام د قیامت؟، یعنې ته ترې بېخبره یې، بیا نو ورته ووایه) ښایي چې قیام د قیامت دی نژدې.

تفسیر: اګر که د قیامت د صحیح وخت تعیین الله هیچا ته نه دی ښوولی، مګر دلته یې د هغه د قُرب په طرف اشاره فرمایلې ده، په حدیث کې راغلي دي چې رسول الله صلی الله علیه وسلم خپله د شهادت او وسطی ګوتې پورته کړې، او ورسره یې وفرمایل: «أنا والساعةُ کهاتین» «زه او قیامت د دغو ګوتو په شان یو»، یعنې هومره چې وسطی ګوته د سبابې په نسبت وړاندې ختلې ده؛ نو زه له قیامت څخه هم دغومره قدر ړومبی راغلی یم، قیامت ډېر نژدې او په ما پسې ژر راتلونکی دی.

إِنَّ اللهَ لَعَنَ الْكَافِرِينَ وَأَعَدَّ لَهُمْ سَعِيرًا ﴿٦٤﴾

بېشکه الله رټلي دي کافران (منکران د بعث له رحمت خپله)، او تیار کړی یې دی دوی ته سختې لمبې وهونکی اور.

تفسیر: یعنې د دغه لعنت اثر دی چې دوی داسې لا طائل سوالات کوي، او د آخرې خاتمې او د عاقبت هیڅ فکر نه کوي.

خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا ۖ لَّا يَجِدُونَ وَلِيًّا وَلَا نَصِيرًا ﴿٦٥﴾ يَوْمَ تُقَلَّبُ وُجُوهُهُمْ فِي النَّارِ

په دغه حال کې چې همېشه به اوسیږي په دغه اور کې تل ترتله، نه به مومي دوی هیڅ دوست (چې یې ترې وباسي) او نه کوم مددګار (چې عذاب ترې لرې کړي). (یاده کړه) هغه ورځ چې چورلولی به شي مخونه د دوی په اور کې.

تفسیر: یعنې پړمخې نسکور غورځولی کیږي، او د دوی څېرې به په اور کې لاندې باندې کیږي.

يَقُولُونَ يَٰلَيۡتَنَآ أَطَعۡنَا ٱللَّهَ وَأَطَعۡنَا ٱلرَّسُولَا۠ ﴿٦٦﴾

وايي به دوى: اى كاشكې مونږ اطاعت كړى وى د الله، او اطاعت كړى وى مونږ د رسول (د الله).

تفسير: په دغه وخت به ارمان او افسوس كوي چې كاشكې مونږ په دنيا كې د الله او د رسول الله صلى الله عليه وسلم پر وينا غوږ ايښى وى، او پر هغه مو عمل كړى وى، څو له دغه بدې ورځې سره مخامخ شوي نه وى.

وَقَالُواْ رَبَّنَآ إِنَّآ أَطَعۡنَا سَادَتَنَا وَكُبَرَآءَنَا فَأَضَلُّونَا ٱلسَّبِيلَا۠ ﴿٦٧﴾ رَبَّنَآ ءَاتِهِمۡ ضِعۡفَيۡنِ مِنَ ٱلۡعَذَابِ وَٱلۡعَنۡهُمۡ لَعۡنٗا كَبِيرٗا ﴿٦٨﴾

او وايي دوى: اى ربه څمونږ! بېشكه مونږ اطاعت كړى وو مونږ د مشرانو خپلو، او د غټانو خپلو، پس وركه كړه دوى له مونږ څنې سمه لاره. اى ربه څمونږ! وركړه دوى ته دوچنده له عذابه، او لرې كړه دوى له رحمته خپله رټلو ترټلو لويو سره.

تفسير: دغه به د قهر له شدّته وايي چې: څمونږ دغو دنيوي سردارانو، مشرانو او مذهبي پېشوايانو مونږه وغولولو، او په دروغو او فرېبو يې په دغه غم او مصيبت كې اخته كړو، د همدوى په لمسون د حق له لارې څخه بې لارې شو، نو كه اوس مونږ ته سزا راكوله كيږي؛ ښايي دوى ته څمونږ په نسبت دوچنده سزا وركړه شي، او هغه لعنت او زحمت چې پر مونږ نازليږي؛ له هغه څخه دې زيات پر دوى هم نازل شي، ګواكې د دوى پر دوچنده سزا وركولو سره د خپل زړه يخول غواړي، په همدغه مضمون يو بل آيت د «الأعراف» په (۴) ركوع كې تېر شوى دى، هلته دې د دوى د دغې غوښتنې ځواب هم شته، هغه دې هلته بيا ولوستل شي!.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ لَا تَكُونُواْ كَٱلَّذِينَ ءَاذَوۡاْ مُوسَىٰ فَبَرَّأَهُ ٱللَّهُ مِمَّا قَالُواْۚ وَكَانَ عِندَ ٱللَّهِ وَجِيهٗا ﴿٦٩﴾

اى هغو كسانو چې ايمان يې راوړى دى (يعني اى مؤمنانو!) مه كېږئ په شان د هغو كسانو چې ايذاء يې رسولې وه موسى ته؛ پس پاك كړ دغه (موسى لره) الله له هغو دروغو چې دوى پرې ويل، او وو (موسى) په نزد د الله كې وجيه (مخور خاوند د عزّت).

تفسير: يعني تاسې داسې كوم كار يا خبره مه كوئ چې له هغه نبي عليه السلام ته ايذاء ورسيږي، دغه ايذاء نبي عليه السلام ته هيڅ زيان او ضرر نشي رسولى، ځكه چې دى د الله تعالى په دربار كې لوى عزّت او پت لري، او الله جل جلاله به له ده څنې هغه د اذيت ګردې خبرې لرې كوي، مګر په هغه سره ستاسې آخرت خرابيږي، وګورئ چې د موسى عليه السلام په نسبت خلقو څرنګه د اذيت خبرې كولې، مګر الله تعالى د موسى عليه السلام د وجاهت او مقبوليت له وجې د هغو ټولو ابطال وفرمايه، او د موسى عليه السلام بې داغي يې ثابته كړه، په رواياتو كې راغلي دي چې ځينو مفسدينو پر موسى عليه السلام تهمت لګاوه چې هارون عليه السلام يې بېديا ته بيولى دى او هلته يې وژلى دى، نو الله تعالى په يوه خارقه طريقه سره د هغه ترديد وفرمايه، او په صحيحينو كې راغلي دي چې موسى عليه السلام د حياء له وجې د هغې زمانې د خلقو د رواج او دستور په خلاف به په پټ ځاى كې تل په پټه غسل كاوه، خلقو به ويل چې: د دوى په بدن كې هرومرو څه عيب دى، يا د برص داغ لري، يا يې خصيې پړسېدلې دي، يوه ورځ موسى عليه السلام غسل كاوه او خپل كالي يې ايستلې پر يوې تيږې يې ايښې وو، هغه تيږه د دوى له كاليو سره وتښتېده، موسى

عليه السلام بربنډ له اوبو څخه ووت او خپله همسا يې واخيسته، او په هغې تيږه پسې پر منډو شو، په دغه وخت کې ټولو خلقو دوی ته کتل، او ګردو ته دغه حقيقت ورڅرګند شو، چې د دوی مبارک وجود بيخي پاک او بې عيبه دی.

تنبيه: د موسی عليه السلام بربنډ ځغلېدل په تيږې پسې د مجبوريت لامله وو، او ښايي دا يې هم خيال کې نه وي ګرځېدلي چې دغه تيږه به برابره هغې لويې مجمعې ته ورځي، او هلته به درېږي، پاتې شو د تيږې دغسې حرکت؛ نو هغه د فوق العادت په ډول وو.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ ٱتَّقُواْ ٱللَّهَ وَقُولُواْ قَوۡلٗا سَدِيدٗا ٧٠ يُصۡلِحۡ لَكُمۡ أَعۡمَٰلَكُمۡ وَيَغۡفِرۡ لَكُمۡ ذُنُوبَكُمۡۗ وَمَن يُطِعِ ٱللَّهَ وَرَسُولَهُۥ فَقَدۡ فَازَ فَوۡزًا عَظِيمًا ٧١

ای هغو کسانو چې ايمان يې راوړی دی (يعني ای مؤمنانو !) ووېرېږئ له عذاب د الله، او ووايئ خبره سمه محکمه رښتيا. چې نېک صالح کړي (الله) تاسې ته عملونه ستاسې، او وبښي (الله) تاسې ته ګناهونه ستاسې، او هر چا چې اطاعت وکړ د الله او د رسول د (الله)؛ پس په تحقيق بريالی (کامياب) شو په بري ډېر لوی سره.

تفسير: يعني ای مؤمنانو ! له الله تعالی څخه ووېرېږئ او وپوهېږئ چې سمې خبرې کوونکي ته د ډېرو ښو او مقبولو اعمالو توفيق ور په برخه کيږي، اوګناهونه او تقصيرات يې ورمعافيږي، په حقيقت کې يواځې د الله تعالی او د رسول الله صلی الله عليه وسلم په اطاعت کې د حقيقي بري او کاميابۍ راز پټ دی، هر هغه څوک چې دغه لاره غوره کوي؛ په مراد رسيږي.

إِنَّا عَرَضۡنَا ٱلۡأَمَانَةَ عَلَى ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضِ وَٱلۡجِبَالِ فَأَبَيۡنَ أَن يَحۡمِلۡنَهَا وَأَشۡفَقۡنَ مِنۡهَا وَحَمَلَهَا ٱلۡإِنسَٰنُۖ إِنَّهُۥ كَانَ ظَلُومٗا جَهُولٗا ٧٢

بېشکه وړاندې کړ مونږ امانت (ثواب ـ عقاب) پر اسمانونو او پر ځمکه او غرونو (کله چې مو پيدا کړ په دوی کې فهم او نطق)؛ پس منع راوړه دوی له دې چې پورته کړي هغه (د امانت بار) او ووېرېدل دوی له هغه (امانت)، او پورته کړ هغه (د امانت بار) انسان، بېشکه چې دغه (انسان) دی ظالم ډېر نادان (په عاقبت خپل).

تفسير: يعني انسان پر خپل ځان لوی ظلم او ستم وکړ، د هغه بار او پيټي په اوږو اخيستلو څخه چې اسمانونو، ځمکې او غرونو د خپلې ناتوانۍ او عجز اظهار وکړ، چې پورته کولی يې نشو؛ دغه ناپوه انسان هغه پر خپلو اوږو واخيست.

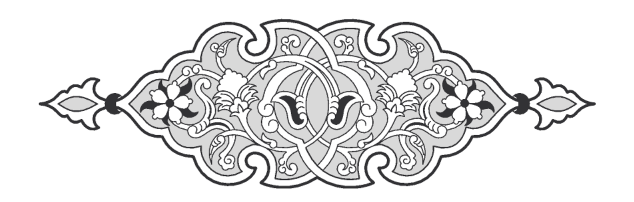
اصلي خبره دا ده چې الله تعالی د خپل يو خاص امانت کېښودل د مخلوقاتو په کومه نوعه کې اراده وفرمايله، چې که هغه غواړي؛ نو دغه امانت په خپلې سعي او کسب او د مټ په قدرت او قوّت وساتلی شي، بلکه تزييد او ترقي هم ورته ورکړه شي، هغه افراد چې هغه امانت په پوره ډول سره محفوظ ساتي او ترقي ورته ورکړي؛ پر هغو انعام او اکرام وکړي، او هر هغه چې په غفلت او شرارت سره هغه ضايع کړي؛ نو هغه ته به سزا ورکړه شي، او هغه کسان چې په دغه مورد کې لږ شان قصور وکړي؛ له هغوی سره د عفوې او د بښلو معامله وکړه شي، ځما په خيال دغه امانت د ايمان او د هدايت يو تخم دی، چې د بنيادمانو په زړونو کې شيندلی او کرلی شوی دی، چې هم هغه ته «مابه التکليف» هم ويلی شو، «لا إيمان لمن لا أمانة له» چې د دغه د ساتنې او په حفاظت کې له مداومت څخه د ايمان ونه زرغونيږي، ګواکې د بني آدميانو قلوب د الله تعالی ځمکه ده، چې تخم هم په هغو کې پخپله الله شيندلی (کرلی) دی، د باران ورولو لپاره يې د رحمت وربځې هم لېږلې دي، چې د هغوی له سينو ځنې د الله تعالی د وحي باران هم وربدلی دی، د هر انسان فريضه

دا ده چې د ايمان دغه تخم چې د الله تعالى امانت دى؛ ضايع نه کړي، بلکه په پوره سعى، کوښښ، سره د هغه پرورش او پالنه وکړي، او ډېر زيات دقّت دې وکړي، څو په سهو، خطا اوغلطۍ هم دغه تخم ونه سوځيږي، او ضايع نشي.

لِّيُعَذِّبَ اللّٰهُ الْمُنٰفِقِيْنَ وَالْمُنٰفِقٰتِ وَالْمُشْرِكِيْنَ وَالْمُشْرِكٰتِ وَيَتُوْبَ اللّٰهُ عَلَى الْمُؤْمِنِيْنَ وَالْمُؤْمِنٰتِ ۭ وَكَانَ اللّٰهُ غَفُوْرًا رَّحِيْمًا ﴿٧٣﴾

(دغه د امانت عرض د دې لپاره وو) چې عذاب ورکړي الله منافقانو سړيو او منافقاتو ښځو ته، او مشرکانو سړيو او مشرکاتو ښځو ته، او رجوع په رحمت سره وکړي الله پر مؤمنانو سړيو او مؤمناتو ښځو، او دى الله ښه بخښونکى (د خطيّاتو) ډېر رحم کوونکى.

تمت سورة الأحزاب بعون الله الملك الوهاب، فلله الحمد والمنة.

«د (سبأ) سورت مکي دی، پرته له (۶) آیته څخه چې مدني دي (۵۴) آیتونه او (۶) رکوع لري، په نزول کې (۵۸) او په تلاوت کې (۳۴) سورت دی، وروسته د «لقمان» له سورت څخه نازل شوی دی».

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِيْ لَهٗ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ وَلَهُ الْحَمْدُ فِي الْاٰخِرَةِ ۚ وَهُوَ الْحَكِيْمُ الْخَبِيْرُ ①

ټوله ثناء صفت خاص الله لره دي، هغه چې خاص هغه ته دي هر هغه (شیانٍ) چې په اسمانونو کې دي، او هر هغه شیان چې په ځمکه کې دي (سره له اسمانونو او ځمکې ملکا خلقًا عبیدًا)، او خاص همدغه (الله) لره ده ټوله ثناء صفت په آخرت کې (لکه چې په دنیا کې هم ده)، همدغه (الله) ښه حکمت والا ښه خبردار دی.

تفسیر: یعنې ګرد محاسن او محامد او تعریف هغه الله جلّ جلاله ته دي چې واحد احد دی، او بې د نورو له شرکته د ګردو اسمانونو او د ځمکو د شیانو مالك او خالق دی، او په نهایت حکمت او خبرداری سره د دوی انتظام او تدبیر کوي، او دغه سلسله یې چې نه ده پیداکړې، د داسې حکیم او دانا په نسبت دغه ګمان نشي کېدی، ضرور دغه نظام بالآخر پر کومې اعلی نتیجې منتهي کېدونکی دی، چې هغه ته آخرت وایي، او څرنګه چې همدی په دنیا کې یواځې د ټولو تعریفاتو مستحق دی، په آخرت کې هم یواځې همدی د ټولو تعریفاتو مستحق دی، بلکه دلته خو ظاهرًا د نورو کسانو هم لږ څه تعریف کېدی شي، لیکن هلته نور ګرد وسایط او پردې لرې کیږي، او هر شی لیدل کیږي، هغه ګرد د همده له طرفه وي، نو ځکه صورتًا او معنًا او حقیقتًا بلکه له هر حیثیته یواځې د هم هغه مطلق محمود تعریف پاتې کیږي.

يَعْلَمُ مَا يَلِجُ فِي الْاَرْضِ وَمَا يَخْرُجُ مِنْهَا وَمَا يَنْزِلُ مِنَ السَّمَآءِ وَمَا يَعْرُجُ فِيْهَا ۚ

معلوم دي (الله ته) هر هغه شی چې ښکته ننوځي په ځمکه کې او هر هغه شی چې بیرون راوځي له دغې (ځمکې) څخه، او هر هغه څیز چې راښکته کیږي له اسمانه، او هر هغه شی چې پورته خیژي په دغه (اسمان) کې.

تفسیر: یعنې په اسمان او ځمکه کې هیڅ یو لوی او وړوکی داسې څیز نشته، چې د ده له علم څخه خارج وي، هر هغه شی چې په ځمکه کې ښکته ننوځي، مثلاً حشرات، خوځندې، د نباتاتو تخم، د باران اوبه، د مړیو اجساد او هر هغه شیان چې له ځمکې څخه د باندې راوځي او بهر کیږي مثلا: زراعت، نباتات، معدنیات او نور، او هغه شیان چې د اسمان له جانبه راښکته کیږي لکه: باران، وحي، تقدیر، پرښتې او نور، او هغه شیان چې پورته خیژي اسمان ته مثلاً: روح، دعاء، اعمال، ملائك او نور، پر دغو ګردو انواعو او جزئیاتو د الله تعالی علم محیط دی.

وَهُوَ الرَّحِيْمُ الْغَفُوْرُ ②

او همدغه (الله) ډېر رحم کوونکی دی، ښه ښښونکی دی (د خطیّاتو).

تفسير: يعنې دغه ګرد د ژوندون رونق ښايست د الله تعالی له رحمته او ښښنې څخه دی، که د بندګانو د دغې ناشکرۍ او د حق نه پېژندلو په اثر لاس په لاس د دوی په نيونو باندې لاس پورې کېدی؛ نو دغه ګرد رونق او ښايست به په يوه لمحه کې ختمېده: ﴿وَلَوْ يُؤَاخِذُ اللَّهُ النَّاسَ بِمَا كَسَبُوا مَا تَرَكَ عَلَىٰ ظَهْرِهَا مِن دَابَّةٍ﴾ (د فاطر سورت (۴۵) آيت (۵) رکوع (۲۲) جزء).

وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لَا تَأْتِينَا السَّاعَةُ ۖ قُلْ بَلَىٰ وَرَبِّي لَتَأْتِيَنَّكُمْ

او وايي هغه کسان چې کافران شوي دي چې را به نشي مونږ ته قيامت، ووايه (ای محمده ! دوی ته چې ولې به رانشي) بلکه رابه شي، قسم دی ځما په رب خپل چې خامخا رابه شي هرومرو (لازمًا) دا قيامت تاسې ته.

تفسير: يعنې هغه انسان چې د ده د صدق او امانت اقرار له نورو ګردو موجوداتو څخه ړومبی وو؛ اوس له براهينو څخه د ده صداقت په پوره ډول سره ښکاره شو، په مؤکد قسم سره د الله تعالی له طرفه خبر ورکوي چې خامخا قيامت راتلونکی دی، نو بيا يې هيڅ علّت او سبب نه دی معلوم، چې ولې يې دوی نه مني، هو ! که کومه محال خبره يا له حکمت څخه مخالفه کومه خبره يې کړې وی؛ نو د انکار ځای به په کې وو، ليکن دغه خو نه محاله ده، او نه له حکمت څخه مخالفه ده، نو بيا له هغه څخه انکار که ضد او عناد او سرتمبګي نه ده؛ نو څه ده؟.

عَالِمِ الْغَيْبِ ۖ لَا يَعْزُبُ عَنْهُ مِثْقَالُ ذَرَّةٍ فِي السَّمَاوَاتِ وَلَا فِي الْأَرْضِ وَلَا أَصْغَرُ مِن ذَٰلِكَ وَلَا أَكْبَرُ إِلَّا فِي كِتَابٍ مُّبِينٍ ﴿۳﴾

(هسې رب) چې عالم دی په غيبو، نه پټېږي له ده په اندازه د يوې ذرې په اسمانونو کې او نه په ځمکه کې، او نه وړوکی له هغې ذرې، او نه لوی (ترې) مګر (چې دا ټول ليکلي پراته دي) په کتاب ښکاره (لوح محفوظ) کې.

تفسير: يعنې په هم هغه عالم الغيب قسم دی چې د ده له محيط علم څخه د اسمان او د ځمکې هيڅ يو لوی يا وړوکی شی، يا يوه ذره يا له ذرې څخه وړوکی يو شی هم نه دی پټ، او نه هيڅ شی ترې غائبېږي، ښايي چې دغه يې ځکه فرمايلي وي چې د قيامت د وخت تعيين مونږ له سره نشو کولی، د هغه علم له هغه چا سره دی چې د هغه له علم څخه هيڅ يو شی خارج نه دی، مونږ ته هغومره خبر چې هغه راکړی دی؛ هغه مو بې له زيادته او تنقيصه درورسوه، او په دې سره د هغې خبرې ځواب هم وشو: ﴿وَقَالُوا أَإِذَا ضَلَلْنَا فِي الْأَرْضِ﴾ الآية - يعنې کله چې ځمونږ ذرات په ځمکه کې منتشر شي، بيا به څرنګه سره يو ځای کېږي؟ نو دغه يې راوښوول چې هيڅ يوه ذره هم د الله تعالی له علمه نه ده غائبه، او پخوا يې دغه راښوولي وو چې د اسمان او د ځمکې پر هر يوه شي د ده قبضه ده، نو بيا به ده ته څه مشکل وي چې ستاسې ګرد منتشر ذرات يو ځلې سره راټول کړي.

تنبيه: له ښکاره کتاب څخه «لوح محفوظ» مراد دی، چې په هغه کې هر شی سم د الله تعالی له علمه سره ثبت دی.

لِّيَجْزِيَ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ ۚ أُولَٰئِكَ لَهُم مَّغْفِرَةٌ وَرِزْقٌ كَرِيمٌ ﴿۴﴾ وَالَّذِينَ سَعَوْا فِي آيَاتِنَا مُعَاجِزِينَ أُولَٰئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ مِّن رِّجْزٍ أَلِيمٌ ﴿۵﴾

لپاره د دې چې جزا ورکړي (الله) هغو کسانو ته چې ايمان يې راوړی دی او کړي يې دي ښه (عملونه) دغه (نيکوکاران مؤمنان چې دي؛) شته دوی ته مغفرت بخښنه او رزق روزي ښه (د

عزت چې جنّت دی). او هغه کسان چې سعي کوښښ کوي په (ابطال د) آیتونو (د قرآن) څمونږ په دې حال چې عاجز کوونکي وي د الله (په زعم خپل)؛ دغه کسان شته دوی ته عذاب له عذابه دردناکه څخه.

تفسیر: يعني د قيامت راتلل ځکه ضروري دي چې خلقو ته د دوی د نېکۍ او بدۍ نتيجه او ثمره ورکړه شي، او د الله تعالی د ټولو صفاتو كامل ظهور په عمل راشي.

تنبيه: «هغه کسان چې سعي او کوښښ کوي په باطلولو د آيتونو د قرآن څمونږ» مطلب دا دی چې څمونږ د آيتونو په ابطال او د خلقو په ممانعت کې د هغو له قبول څخه قولاً او فعلاً کوښښ کوي، او د دغه مقصد د په مخ بيولو لپاره ټينګ ولاړ دي، ګواکې دوی (العياذ بالله) داسې غواړي چې الله تعالی عاجز کړي، او پر هغه غالب يې وګرځوي، او داسې ګڼي چې دوی د ده په لاس کې راتلونکي نه دي، او هرومرو له ده څخه خپل ځان بچ کوي.

وَيَرَى الَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ الَّذِيٓ أُنْزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَّبِّكَ هُوَ الْحَقَّ ۙ وَيَهْدِيٓ إِلَىٰ صِرَاطِ الْعَزِيزِ الْحَمِيدِ ۝٦

او (بل لپاره د دې ليکلي پراته دي په لوح محفوظ کې) چې ويني هغه کسان چې ورکړی شوی دوی ته علم فهم هغه (قرآن) چې نازل شوی دی تا ته له (جانبه د) رب ستا؛ هم هغه حق دی، او سمه لاره ښيي طرف د لارې (د هغه الله ته چې) ښه زبردست ډېر ستايلی شوی دی.

تفسیر: يعني ځکه قيامت راتلونکی دی، څو هغه کسان چې پرې يقين او باور لري هغو ته عين اليقين حاصل شي، او په خپلو سترګو سره هم د هغه وقوع او قيام ويني، او ښه وپوهيږي چې د لوی قرآن بيان څرنګه يې له تزييده او تنقيصه صحيح ثابت شو، او بېشکه چې قرآن هم هغه لوی او زبردست کتاب دی چې الله ته مو رسوي، او سمه صافه لاره راښيي، ځينې مفسرين د ﴿وَيَرَى الَّذِينَ﴾ الآية ـ مطلب داسې اخلي چې د ﴿وَالَّذِينَ سَعَوْ فِيٓ اٰيٰتِنَا مُعٰجِزِينَ﴾ په برخلاف هغه کسان چې پوهان او اهل العلم دي، اعمّ له دې چې مسلمانان وي که کتابيان، هغوی پوهيږي او ويني چې د قيامت او نورو په متعلق د قرآن مجيد بيان بيخي صحيح دی، او انسانانو ته د وصول الى الله ښه طريقه ورښيي، او په سمه صافه لاره يې برابروي.

وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا هَلْ نَدُلُّكُمْ عَلَىٰ رَجُلٍ يُنَبِّئُكُمْ إِذَا مُزِّقْتُمْ كُلَّ مُمَزَّقٍ ۙ إِنَّكُمْ لَفِي خَلْقٍ جَدِيدٍ ۝٧ أَفْتَرَىٰ عَلَى اللَّهِ كَذِبًا أَمْ بِهِ جِنَّةٌ ۗ

او وايي هغه کسان چې کافران شوي دي: آيا (وښيو) دلالت وکړو تاسې ته په يو سړي چې خبر درکوي تاسې ته کله چې ذرې ذرې کړی شئ تاسې په کامل ذره ذره کېدلو سره، بېشکه چې تاسې خامخا په پيدايښت نوي کې يئ. آيا له خپله ځانه تړلي دي (محمد) پر الله باندې دروغ؟ يا ورپورې لېونتوب دی؟.

تفسير: د قريشو کفّارو د رسول الله صلی الله عليه وسلم په شان کې دغسې ګستاخي او سپين سترګي کوله، يعني راځئ چې مونږ تاسې ته هغه سړی دروښيو چې وايي وروسته له مړ کېدلو او پړسېدلو او وراسته کېدلو او خاورو او دوړو کېدلو څخه بيا له خاورو څخه راټولېږئ او له تاسو ځنې هم داسې روغ جوړ انسانان پيدا کيږي، او بيا به هم داسې ژوندي له قبرونو راپاڅولی کېږئ، ښه نو پر داسې چټي او مهملو خبرو څوك يقين او باور کولی شي؟ او څرنګه يې منل امکان لري؟ له دوو حالو څخه خالي نه دی؛ يا خو دغه شخص عمداً په قصد سره پر پاك الله دروغ تړي، چې ده

داسې خبر راکړی دی، که نه لېونی او سودايي دی، او دماغ يې پخپل ځای کې نه دي، نو ځکه دا هسې اپلتې او چټې خبرې کوي (العياذ بالله).

بَلِ الَّذِيْنَ لَا يُؤْمِنُوْنَ بِالْاٰخِرَةِ فِى الْعَذَابِ وَالضَّلٰلِ الْبَعِيْدِ ۝۸

(نو فرمايي الله ترديداً: داسې نه دي) بلکه هغه کسان چې ايمان نه راوړي په آخرت په عذاب کې به وي (په عُقبی کې) او په ګمراهي لويه کې (لوېدلی دی په دنيا کې).

تفسير: يعني نه دروغ دي او نه جنون، بلکه خالي دغه خلق پخپله د عقل، پوهې، صدق او صواب له لارې څخه ښوييدلي دي، او له حق او يقين څخه ډېر لرې لويدلي دي، چې دغسې چټې خبرې کوي او په خپل دغه انکار او تکذيب سره خپل ځان په آفت او عذاب کې اخته کوي، في الحقيقت دغه ډېر لوی عذاب دی چې د انسان دماغ په دغه اندازه سره خراب او مختل شي؛ چې دی د الله تعالی انبياوو ته مفتري، مجنون او نور شيان ووايي (العياذ بالله).

اَفَلَمْ يَرَوْا اِلٰى مَا بَيْنَ اَيْدِيْهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ مِّنَ السَّمَآءِ وَالْاَرْضِ ؕ اِنْ نَّشَاْ نَخْسِفْ بِهِمُ الْاَرْضَ اَوْ نُسْقِطْ عَلَيْهِمْ كِسَفًا مِّنَ السَّمَآءِ ؕ

آيا نه ګوري (دا کافران) هغه څيز ته چې په مخ کې د دوی دی او هغه څيز ته چې وروسته د دوی دی له اسمانه او له ځمکې (چې دوی په کې محاط وي)، که چېرې اراده وفرمايو؛ نو څيري به کړو په دوی ځمکه (او په کې به يې ډوب کړو په شان د قارون)، يا به وغورځوو پر دوی باندې يوه ټوټه له اسمانه.

تفسير: آيا دغه خلق ړانده شوي دي چې اسمان او ځمکې ته هم نه ګوري، او خپل شاوخوا ته هم سترګې نه غړوي، چې پر موجوداتو خپل عقل او فکر وچلوي، پر دغې خبرې باندې خو پخپله دوی هم قايلان دي چې د دوی او د ګردو علوياتو او سفلياتو خالق الله دی، بيا ښه آيا هغه الله ته چې د دغو شيانو مالك او خالق دی؛ د دغو شيانو خرابول او ماتول او بيا جوړول هغه ته څه سختي او اشکال لري؟ او هغه ذات ته چې داسې عظيم الشأن اجسام جوړولی شي، او لاندې باندې او ويجاړولی يې شي؛ د انساني جسم تخريب، تفکيك او تجزيه او بيا يې سره ټولول، ژوندي کول او پاځول څخه اشکال لري؟ آيا دغه خلق له دې نه نه ويرېږي چې د الله تعالی پر ځمکه او تر اسمان لاندې اوسېږي او بيا داسې د بې ادبی او ګستاخی خبرې کوي، او بېځايه خپلې ژبې خوځوي، حال دا چې که الله تعالی اراده وفرمايي؛ په يوه رپه کې به دوی يا په ځمکه خښوي، يا به له اسمانه يوه ټوټه پرې وغورځوي او دوی به بيخي سپېره او فنا کړي، او په همدغه دنيا کې به د قيامت يوه وړوکې نمونه دوی ته وښيي.

اِنَّ فِيْ ذٰلِكَ لَاٰيَةً لِّكُلِّ عَبْدٍ مُّنِيْبٍ ۝۹

بېشکه په دغه (کتلو د پاس او ټيټ او خسف او اسقاط) کې خامخا دلائل دي لپاره د هر بنده رجوع کوونکي (الله ته).

تفسير: يعني هر هغه بنده چې له عقل او انصاف څخه کار واخلي؛ نو د الله تعالی په طرف يې رجوع کېږي، ځکه چې يوه او عاقل انسان ته په علوياتو او سفلياتو او ما فيهما کې ډېر زيات د قدرت لويې نښې او د لائل موجود دي، د دغه منظم او ډك له حکمته نظام له ليدلو څخه پوهېږي چې هرومرو دغه ګرد يوه ورځ خپلې عُليا او اکملې نتيجې ته

رسېدونکی دی، چې د هغې نوم «دار الآخرة» دی، کله چې دوی دغه تصّور وکړي؛ نو زيات له زياته خپل مالك او خالق الله تعالى ته رجوع کوي، او د هغو علوي او سفلي نعماوو چې ورته رسيږي؛ شکريه اداء کوي، له دغو بندګانو څخه د ځينو تذکره پاك الله داسې فرمايي چې:

وَلَقَدْ آتَيْنَا دَاوُودَ مِنَّا فَضْلًا ۖ يَا جِبَالُ أَوِّبِي مَعَهُ وَالطَّيْرَ ۖ

او خامخا په تحقيق ورکړی وو مونږ داود ته له جانبه خپله فضل (لويي پر نورو، ومو فرمايل غرونو ته چې) ای غرونو! راوګرځوئ (ښه) غږونه خپل له ده سره (په وخت د تسبيح کې، او له ده سره تسبيح ويل) مرغانو هم.

تفسير: يعنې الله تعالى داود عليه السلام ته له نبوّت سره غير معمولي سلطنت هم ورعنايت فرمايلی وو، داود عليه السلام به کله کله بيديا او صحرا ته هم ووت، او هلته به د الله تعالى په ذکر او ياد مشغولېده، او د الله تعالى له خوفه به يې ژړل، او په تسبيح او تهليل به مشغولېده، او په خپل هغه ښکلي غږ سره به چې ضرب المثل دی؛ د (زبور) په لوستلو مصروفېده، د ده د تسبيح او تهليل د عجيب او غريب تأثير په سبب به له ده سره غرونو هم تسبيح لوستل، او ګرد مرغان به هم د دوی په شاوخوا کې سره ټولېدل، او د ده په شان هغوی به هم تسبيح او تهليل وايه، که د غرونو له تسبيح څخه د ده د غږ محض عکس العمل (انګی) مراد وي؛ يا هغه عمومي تسبيح مراد وی چې هر شی يې د خپل حال يا د قال په ژبه سره اداء کوي يا يې وايي؛ نو د داود عليه السلام د مخصوص فضل او شرف په ذيل کې به د دغې خبرې تذکره بيخي مهمله او بې معنی وی (العياذ بالله)، نو معلومه شوه چې مراد ترې تسبيح ويل دي، د ﴿يَا جِبَالُ أَوِّبِي مَعَهُ﴾ حکم تکويني دی.

وَأَلَنَّا لَهُ الْحَدِيدَ ۝١٠ أَنِ اعْمَلْ سَابِغَاتٍ وَقَدِّرْ فِي السَّرْدِ

او پسته کړې وه مونږ ده ته اوسپنه. (امر وفرمايه الله داود ته داسې) چې جوړوه ځغرې ارتې اوږدې، او اندازه کوه په اوبدلو کې (چې حلقې يې سره برابرې وي).

تفسير: د داود عليه السلام په حق کې يې اوسپنه لکه موم پسته وګرځوله، او ده به بې د اور د صناعيه وو آلاتو له مرستې اوسپنه په هر شان سره چې غوښته؛ کږوله او تاووله به يې، او پنډه او نرۍ کوله، او له هغې ځنې به يې ځغرې او نور دقيق او نفيس آلات او ادوات جوړول او پلورل به يې، او له هغې څخه به يې د خپل قوّت او معاش وسايل برابرول، او پر اسلامي بيت المال به يې خپل د اعاشې بار نه غورځاوه، وايي چې: کړۍ لرونکې ځغرې ړومبی ځلي د ده له لاسه ايجاد او اختراع وموندله، چې ارتې او پراخې وې، الله تعالى ده ته امر ورکړ چې پراخې او ارتې ځغرې جوړوه! او د هغو حلقې او کړۍ په ښه نظم او ترتيب سره ونښلوه! چې د خپل لويوالي ـ وړوکوالي او نريوالي په اعتبار يو له بل سره متناسبې وي.

وَاعْمَلُوا صَالِحًا ۖ إِنِّي بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ۝١١

او عمل کوئ تاسې د نېکيو، بېشکه زه چې يم پر هغو کارونو چې کوئ يې تاسې ښه ليدونکی يم.

تفسير: يعنې د دغو چارو او صنايعو په مشغوليت کې د حقيقي منعم له ياده مه غافلېږئ! او تل ترتله په صالحه وو اعمالو کې مشغول اوسئ! او دغه خبره په ياد ولرئ چې الله تعالى ګرد اعمال او احوالويني.

وَلِسُلَيْمٰنَ الرِّيْحَ غُدُوُّهَا شَهْرٌ وَّرَوَاحُهَا شَهْرٌ ۚ وَاَسَلْنَا لَهٗ عَيْنَ الْقِطْرِ ؕ

او (مسخر کړی مو وو) سُلیمان ته باد (د) سبايي (منزل) د هغه (د) يوې مياشتې، او (د) بيګايي (منزل) د هغه د يوې مياشتې (لاره) وه، او بهولې مو وه د ده لپاره چينه د ويلې کړی شويو مسو.

تفسیر: د سُليمان عليه السلام داسې يو تخت وو، چې په فضا کې الوته، او دی به يې له شام څخه يمن ته او له يمن څخه شام ته رساوه، الله تعالى د سُليمان عليه السلام لپاره باد تابع او مسخّر کړی وو، نو ځکه د باد په وسيله به يې د يوې مياشتې مسافه په نيمه ورځ کې طی کوله، د «أنبياء» او د «نمل» په سورتونو کې د دې څه بيان تېر شوی دی، او وروسته له دې نه د «ص» په سورت کې يې بيان راځي.

وَمِنَ الْجِنِّ مَنْ يَّعْمَلُ بَيْنَ يَدَيْهِ بِاِذْنِ رَبِّهٖ ؕ وَمَنْ يَّزِغْ مِنْهُمْ عَنْ اَمْرِنَا نُذِقْهُ مِنْ عَذَابِ السَّعِيْرِ ﴿۱۲﴾

او (مسخّر کړي مو وو ده ته) له پيريانو هغه څوک چې کار به يې کاوه په مخ د ده کې، په اذن (حکم) د رب د ده، او هر چا چې به څنګ سرکښي وکړه له دوی له امره حکمه ځمونږ (او د سليمان اطاعت به يې نه کاوه)؛ نو وبه څکوو مونږ هغه ته (په آخرت کې) له عذاب د اور.

يَعْمَلُوْنَ لَهٗ مَا يَشَآءُ مِنْ مَّحَارِيْبَ وَتَمَاثِيْلَ وَجِفَانٍ كَالْجَوَابِ وَقُدُوْرٍ رّٰسِيٰتٍ ؕ

جوړوه (دغو پيريانو) دغه (سُليمان) ته هر هغه شی چې ده غوښت له هسکو (اوچتو) کلاوو، او تمثالونه، او لوی لګنونه په شان د تالاو او (په شان د لويو کلکو) ديګونو پر نغريو پراته.

تفسیر: يعنې لوی لوی مساجد، کلاوې، محلات به يې پر پيريانو تعمير او ودانول، او مجسمې او تصاوير به يې پر دوی جوړول، چې ممکن په هغه شريعت کې به دغه تصاوير نه وو ممنوع، او يا هم د غير ذي روح شيانو تصويرونه به يې جوړول، په محمدي شريعت کې مجسمې او تصاوير ممنوع درول شوي دي، او د مسو (ټېږو) لوی لوی داسې لګنونه به يې جوړول چې لکه لوی تالاو او حوض به وو، او داسې لوی لوی ديګونه به يې هم جوړول چې له خپل ځای څخه له سره نه خوځېدل، او په هغه خپل ځای کې ځای په ځای باندې کېدل.

اِعْمَلُوْٓا اٰلَ دَاوٗدَ شُكْرًا ؕ وَقَلِيْلٌ مِّنْ عِبَادِيَ الشَّكُوْرُ ﴿۱۳﴾

(وفرمايل مونږ) عمل کوئ (د نېکيو ای) آل د داوده ! لپاره د شکر، او لږ دي له بندګانو ځما شکر ايستونکي (احسان منونکي).

تفسیر: يعنې ای د داود کورنۍ ! د دغو عظيم الشأنو انعاماتو او احساناتو شکر اداء کوئ، محض په ژبه سره نه بلکه په عمل سره هم داسې کار وکړئ چې له هغو د الله تعالى شُکر ايستل مترشح وي، دغه خطاب د داود عليه السلام کورنۍ او ټبر ته دی، ځکه علاوه پر نورو مستقلو احساناتو پر داود عليه السلام باندې احسان من وجه پر ګردو احسان دی، وايي چې داود عليه السلام د خپل ګردې کورنۍ لپاره داسې د اوقاتو تقسيم جوړ کړی وو، چې د هغه په اساس د شپو ورځو په څلورويشتو ساعتو کې هيڅ يو وخت داسې نه وو چې د ده له کورنۍ څخه به يو نه يو تن د الله تعالى په عبادت کې مشغول او لګيا نه وو.

فَلَمَّا قَضَيْنَا عَلَيْهِ الْمَوْتَ مَا دَلَّهُمْ عَلَىٰ مَوْتِهِۦٓ إِلَّا دَآبَّةُ الْأَرْضِ تَأْكُلُ مِنسَأَتَهُۥ ۖ فَلَمَّا خَرَّ تَبَيَّنَتِ الْجِنُّ أَن لَّوْ كَانُوا۟ يَعْلَمُونَ الْغَيْبَ مَا لَبِثُوا۟ فِى الْعَذَابِ الْمُهِينِ ﴿١٤﴾

پس کله چې حکم وکړ مونږ پر سُلیمان د موت (او دی مړ ولاړ وو، تکیه پر همسا یو کال) نو هیڅا خبر کړي نه وو دغه پیریان په مرګ د دغه (سُلیمان) مګر چنجي د ځمکې (وینو) چې ویې خوړه همسا د ده، پس کله چې ولوېد (سُلیمان پر ځمکه)؛ نو معلوم شو حقیقت دپیریانو که چېرې وی (دغه پیریان) چې پوهېدی په (علم د) غیب؛ نو نه به تېراوه (سلامت یو کال) په تکلیف مشقت سپکوونکي کې.

تفسیر: کله چې سُلیمان علیه السلام پر پیریانو د بیت المقدس په تجدید کې مشغول او لګیا وو، مطلع شو چې ځما د موت نېټه را نژدې شوې ده، نو پر پیریانو یې د خپل ځان لپاره یوه د بلورو داسې مانۍ جوړه کړه چې د هغې منځنۍ سطحه له ورا ښکارېده، بیا سلیمان علیه السلام په هغې کې ننوت، او دروازې یې پر ځان پسې وتړلې، او لکه چې د دوی عادت وو چې تر څو څو میاشتو پورې به په خلوت کې د الله تعالی په عبادت کې مشغول وو، بیا په داسې یو وضعیت د رب العزّت په عبادت کې مشغول شو، چې د قومې په حالت پر خپله همسا باندې یې تکیه لګولې وه، کله چې پرښتې د دوی روح هم قبض کړ، د دوی مبارک نعش په هم دغه وضعیت ولاړ پاتې وو، او هیڅوک د دوی پر وفات متحسس نه شول، د دوی د وفات څخه وروسته تر ډېر مدّت پورې پیریان په هم هغه شان پخپلو تعمیریه امورو مشغول وو، کله چې تعمیرات سم له سلیماني نقشې سره پای ته ورسېدل، نو د هغې همسا په بېخ کې چې دی د هغه پر موازنه ولاړ وو؛ د لرګي چنجي (وینه) ولګېد، او هغه یې وخوړه، او دوی ولید، نو دلته جنیاتو ته د دوی د غیبي امورو د پوهېدلو حقیقت ورښکاره شو، پر پیریانو باندې معتقدو انسانانو ته هم دغه خبره څرګنده شوه، که دغه پیریان پر غیبیه وو امورو پوهېدی؛ نو څرنګه به په دغه تکلیف کې پاتې کېدل، او لازم وو چې د سُلیمان علیه السلام پر وفات له مطلع کېدلو سره متصله به یې له کاره لاس اخیست، له دې نه دا هم ظاهره شوه چې د شیاطینو او د نورو تسخیر د سُلیمان علیه السلام کسبي کمال نه وو، بلکه محض د الله تعالی فضل وو، کوم انعامات چې پر سُلیمان علیه السلام د ده په ژوندون کې کړی شوي وو؛ دغه د هغه تکمیل شو، چې وروسته د دوی له موت څخه هم تر یوه ضروري حد پورې جاري کېښود شي، او دغه راښوولې شوي دي چې د انبیاوو د شروع کړیو کارو تکمیل الله تعالی په څه تدبیر سره پوره کوي !.

لَقَدْ كَانَ لِسَبَإٍ فِى مَسْكَنِهِمْ ءَايَةٌ ۖ جَنَّتَانِ عَن يَمِينٍ وَشِمَالٍ ۖ

خامخا په تحقیق وو خلقو د سبا ته په ځای د هستوګنې د دوی کې یوه لویه نښه چې (هغه لویه نښه) دوه باغونه دي له ښي او کیڼ (طرف د مېنو د دوی).

تفسیر: یعنې د باغونو دوه طویلې سلسلې په ښي او کیڼ لوري اوږدې تر څو میلو پورې پرتې وې، که دوی پوهېدلی؛ نو د الله تعالی د رحمت او د قُدرت همدغه نښه د ایمان راوړلو او شکر ګزار کېدلو لپاره کافي وه.

كُلُوا۟ مِن رِّزْقِ رَبِّكُمْ وَاشْكُرُوا۟ لَهُۥ ۚ بَلْدَةٌ طَيِّبَةٌ وَرَبٌّ غَفُورٌ ﴿١٥﴾

(وویلی شو دوی ته) خورئ تاسې له رزق روزئ د رب خپل او شکر وباسئ دغه (الله) ته، (دا) بلده ښار دی ډېر پاکیزه او (دغه رب د تاسې) رب دی ډېر بښونکی.

تفسیر: د «سبأ» قوم د یمن بادشاهان او اوسیدونکي وو، الله تعالی پرې لویه مهرباني کړې وه، آرامه زندګي یې تېروله، د ښو باغونو او کښتو خاوندان وو، الله تعالی ورته رسولان رالېږل چې په دې یې ورته حکم کاوه چې د الله تعالی رزق خورئ، او د الله تعالی د نعمتونو شکر وباسئ !، په عبادت کې یې یو وګڼئ !.

دوی تر څه وخته پورې داسې وو چې بيا يې اعراض شروع کړ، د الله تعالی د احکامو څخه يې سرغړونه وکړه، الله تعالی پرې عذاب نازل کړ، سخت سيلاب پرې راغی، او په ښارونو کې تيت او پره شول، دوی ته به د دوو غرونو په منځ کې اوبه راتللې، د بارانونو او سيلابونو اوبه هم ورسره يوځای کېدې چې بيا يې د دغه دوو غرونو په منځ کې يو محکم بند هم جوړ کړ، اوبه په کې د غرونو څنډو ته رسېدې، چې د هغې اوبو نه دوی استفاده کوله، راز راز باغونه يې جوړ کړل چې ډېرې خائسته ميوې او حاصلات يې کول.

﴿بَلۡدَةٞ طَيِّبَةٞ وَرَبٌّ غَفُورٞ﴾ له رب غفور څخه دغه طرف ته اشاره ده چې ته له خپله جانبه شکر ګزار اوسه ! که د بشريت په مقتضی څه نقص او تقصير پاتې شي؛ نو الله تعالی پر وړو کو وړو کو خبرو دومره سخت نيول نه کوي، او په خپلې مهربانۍ سره يې معافوي، د ده د نعماوو شکر «کما کان حقّه» د چا له لاسه پوره کېدی شي؟.

فَأَعۡرَضُواْ فَأَرۡسَلۡنَا عَلَيۡهِمۡ سَيۡلَ ٱلۡعَرِمِ وَبَدَّلۡنَٰهُم بِجَنَّتَيۡهِمۡ جَنَّتَيۡنِ ذَوَاتَيۡ أُكُلٍ خَمۡطٖ وَأَثۡلٖ وَشَيۡءٖ مِّن سِدۡرٖ قَلِيلٖ ﴿١٦﴾

پس وګرځېدل (له شکره او له دعوته د انبياوو اهل د سبأ)؛ پس ومولېږه پر دوی سيلاو د يوه زورور خوړ، او بدل ور کړ مونږ دوی ته په ځای د دوو باغونو د دوی کې دوه باغونه نور خاوندان د مېوو بې مزې ترخو، او د ښوره ګزه (غزانو) او يو قدر له بېرو هم خو ډېر لږ.

تفسير: يعنې پندونه اونصائح يې په خپلو غوږونو کې ونه نيول، او د حقيقي منعم له شکر ايستلو څخه يې مخ واړاوه؛ نو بيا مونږ دوی باندې د اوبو عذاب ولېږه، او هغه بند ونړېده، او هغه ګرد باغونه، ځمکې تر خړو اوبو او خټو لاندې ډوب شول، او د هغو ښايستوو او خوندورو، اعلی، نفيسو مېوو او ثمراتو په ځای ډېر خراب او ښکته ونې او اغزي او د سوځولو وړ ځنګلونه زرغون شول، دغه ځای ته باغ ويل تش لپاره د مشاکلت دي، او د دغه لږو بېرو او نورو بېکاره ونو د پاتې کېدلو څخه مطلوب تذکر او يادونه ده، څو د هغو پخوانيو په زړه پورې شيونو او ودانيو واقعات له افکارو څخه هېر نشي.

دغه واقعه د عيسی المسيح عليه السلام او محمد صلی الله عليه وسلم په منځ زمانه کې واقع شوې ده، د قديمه آثارو محققينو په لاس کې د «أبرهه الأشرم» د زمانې يوه لويه کتيبه د سدّ العرم د بقيه دېوال څخه لوېدلې ده چې په هغه د دغه بند د نړېدو پېښه مذکوره ده، مګر دغه غالبًا د دغې واقعې څخه د وروستنۍ زمانې قصه ده، چې د هغې ذکر په قرآن کې مذکور دی، والله أعلم.

ذَٰلِكَ جَزَيۡنَٰهُم بِمَا كَفَرُواْۖ وَهَلۡ نُجَٰزِيٓ إِلَّا ٱلۡكَفُورَ ﴿١٧﴾

دغه (عذاب) جزاء ورکړه مونږ دوی ته په سبب د هغه چې کافران شوي وو، او آيا جزاء ورکوو (يعنې نه ورکوو) مګر ناشکرو ته.

تفسير: دغه لويه سزا لويو ناشکرانو ته ورکوله کېږي، له کفر څخه بله ناشکري څه ده؟ د «النمل» په سورت کې تېر شو: ﴿وَجَدتُّهَا وَقَوۡمَهَا يَسۡجُدُونَ لِلشَّمۡسِ مِن دُونِ ٱللَّهِ﴾ (۱۹ جزء (۲) رکوع (۲۴) آيت) ظاهراً دغسې شرک به په دغه قوم کې وروسته له بلقيس څخه پاتې وي.

وَجَعَلۡنَا بَيۡنَهُمۡ وَبَيۡنَ ٱلۡقُرَى ٱلَّتِي بَٰرَكۡنَا فِيهَا قُرٗى ظَٰهِرَةٗ وَقَدَّرۡنَا فِيهَا ٱلسَّيۡرَۖ سِيرُواْ فِيهَا لَيَالِيَ وَأَيَّامًا ءَامِنِينَ ﴿١٨﴾

او ګرځولي وو مونږ په منځ د دې (اهل د سبأ) او په منځ د كليو ښارونو هغو كې چې بركت اچولی وو مونږ په هغه كې كلي (ښارونه) ښكاره، او په اندازه كړي وو مونږ په هغو كې منازل (د تګ او راتګ) (ومو فرمايل چې) ځئ راځئ په دغو كليو (ښارو) كې د شپې او د ورځې په امان (له هر آفته).

تفسير: بركت والا كلي د شام مملكت دی، يعني د دوی د ملك څنې د شام تر ملك پورې ټوله لاره مأمونه او مصونه او ودانه وه، د لارې پر دواړو خواوو د ودانيو او كليو سلسله په داسې اندازه او تناسب سره موجوده وه، چې متر ددينو او مسافرانو ته په هر منزل كې ځای په ځای مأكولات او مشروبات ور رسېدل، او د آرامی او هوسايی ځايونه ور ميسر كېدل، د ودانيو د دغه مقاربت او پرله پسې د يوه څخه وروسته د بل د ژر ليدلو څخه به يې فهم غلطېده او ترې توحّش، هيبت او انديښنه به ورته نه پيدا كېده، او نه د غلو او داړه مارانو څخه ډار ورته لوېده، ګواكې پر دغو لارو باندې تلل سفر نه، بلكه يو راز تفريحي سير او سياحت وو.

فَقَالُوْا رَبَّنَا بٰعِدْ بَيْنَ اَسْفَارِنَا

پس وويل دوی: ای ربه ځمونږ! لرېوالی پيدا كړه په منځ د منازلو (د سفرو) ځمونږ كې.

تفسير: دغسې به يې د حال په ژبه سره ويلي وي، او ممكن دي چې د قال په ژبه سره يې ويلي وي، چې ای الله! په داسې صورت سره په منزل او مسافرت كې څخه مزه او خوند نه وي، كه منازل لرې وي، او د لارې په شاوخوا كې ودانی نه وي، انسان ته د لوږې او تندې څخه تكليف وررسېده؛ نو هلته په مسافرت كې لذت او خوند سړي ته حاصلېدی شي، شاه صاحب ليكي: «په آرامی كې دوی مست او مغرور شول، او له ډېرې مستی اوس ځان ته تكليف غواړي، لكه چې د نورو ملكونو له احوالاتو څخه دوی مطلع كېدل، چې هلته په سفر كې اوبه نه پيدا كيږي، د ودانی او كلي اثر او پته بيخي نه ښكاري، هم هغسې ښايي چې مونږ هم پخپلو مسافرتو كې وګورو، دغه لويه ناشكري ده، لكه چې بني اسرائيل له «من» او «سلوی» څخه ماړه او د هوګې او پيازو په فكر كې ولوېدل».

وَظَلَمُوْٓا اَنْفُسَهُمْ فَجَعَلْنٰهُمْ اَحَادِيْثَ وَمَزَّقْنٰهُمْ كُلَّ مُمَزَّقٍ

او ظلم وكړ دوی پر ځانونو خپلو (چې راحت يې بدل كړ په زحمت) پس وګرځول مونږ دغه (أهل السبأ) قصې افساني، او تار په تار كړل مونږ دوی په پوره تار په تار كېدلو.

تفسير: يعني مونږ هغوی تيت پرك كړل، د دوی اكثره خاندان او كورنی يو جانب او بل جانب ته كډې وكړې، او منتشر شول، او يو ملك او بل ملك ته لاړل، د دوی د ودانيو نوم او نښه د غلط حرف په شان بيخي د ځمكې له مخ څخه محو او لرې شوه، اوس تش د دوی قصې پاتې دي، څو يې خلق واوري او ترې پند او عبرت واخلي، د دوی عظيم الشأن تمدّن او شان او شوكت ګرد له خاورو سره ګډوډ شول.

اِنَّ فِيْ ذٰلِكَ لَاٰيٰتٍ لِّكُلِّ صَبَّارٍ شَكُوْرٍ ﴿۱۹﴾

بېشكه په دغه (تمزيق د سبا) كې خامخا لوی دلائل (د عبرت) دي لپاره د هر ښه صبر كوونكي ډېر شكر كوونكي.

تفسير: يعني د دغو حالاتو له اورېدلو څخه ښايي عقلمن سړی پند او عبرت حاصل كړي!، كله چې الله تعالی ارتوالی عيش او عشرت ور په برخه كړ؛ نو د هغه شكريه دې په ښه شان سره اداء كړي، او كه څه تكليف او مصيبت پرې راشي؛ نو د صبر او تحمّل لاره دې غوره كړي!، او له الله تعالی څخه دې توفيق او مدد وغواړي!.

وَلَقَدْ صَدَّقَ عَلَيْهِمْ إِبْلِيسُ ظَنَّهُ فَاتَّبَعُوهُ إِلَّا فَرِيقًا مِّنَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿٢٠﴾

او خامخا په تحقیق رښتیا وموند پر دوی ابلیس ګمان خپل، پس متابعت وکړ دوی ټولو د دغه (ابلیس) مګر یوې فرقې (چې هغه فرقه ده) د مؤمنانو.

وَمَا كَانَ لَهُ عَلَيْهِم مِّن سُلْطَانٍ إِلَّا لِنَعْلَمَ مَن يُؤْمِنُ بِالْآخِرَةِ مِمَّنْ هُوَ مِنْهَا فِي شَكٍّ ۗ وَرَبُّكَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ حَفِيظٌ ﴿٢١﴾

او نه وو دغه (ابلیس) ته په دوی څه تسلّط مګر خاص لپاره د دې چې معلوم کړو (په علم الشهود سره هم) هغه څوک چې ایمان راوړي په آخرت له هغه چا څخه چې هغه له دې آخرت څخه په شک کې وي، او رب ستا پر هر څیز باندې ښه ساتونکی دی.

تفسیر: یعنې شیطان ته دغسې کوم قوّت او قدرت نه وو حاصل چې لکړه په لاس واخلي، او په زور او جبر سره خلق له سمې لارې څخه منع کړي او ویې ښویوي، هو ! لمسول، غولول او تېرایستل کوي، او دغومره قدرت ځکه شیطان ته ورکړی شوی دی، چې د بندګانو امتحان او ابتلاء هم منظوره وه، څو وکتل شي چې کوم یو پر آخرت یقین لري؟ او د الله تعالی په فکر، ذکر او یاد کې دوام کوي؟ او کوم یو په دنیوي لومه کې نښلي؟ او له خپله انجامه او خاتمې څخه غافله کېږي؟ او له خپله ځانه ناپوهه او بېوقوفه جوړوي؟ یا په چل او فرېب غولېږي، د الله تعالی د حکمت اقتضاء همدغه وه چې په دنیا کې د انسانانو لپاره د دواړو خواوو د تللو لارې خلاصې او ارتې وپرانستلې شي.

قُلِ ادْعُوا الَّذِينَ زَعَمْتُم مِّن دُونِ اللَّهِ ۖ لَا يَمْلِكُونَ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ فِي السَّمَاوَاتِ وَلَا فِي الْأَرْضِ وَمَا لَهُمْ فِيهِمَا مِن شِرْكٍ وَمَا لَهُ مِنْهُم مِّن ظَهِيرٍ ﴿٢٢﴾ وَلَا تَنفَعُ الشَّفَاعَةُ عِندَهُ إِلَّا لِمَنْ أَذِنَ لَهُ ۚ

ووایه (ای محمده ! دوی ته) چې وبولئ تاسې هغه معبودان چې ګمان به کاوه تاسې (په دوی د حقیقي معبودانو) غیر له الله، چې نه لري دوی اختیار په اندازه د یوې ذرې (نه) په اسمانونو کې، او نه په ځمکه کې، او نشته (دغو معبودانو) د دوی ته په دغو (علويّاتو او سفليّاتو) کې څه شرکت، او نشته دغه (الله) ته له دوی نه هیڅ مددګاره. او نه رسوي هیڅ نفع شفاعت سپارښت په نزد د الله کې مګر (شفاعت) د هغه چا چې اذن ورکړي (الله) هغه ته.

تفسیر: یعنې ماسوا الله څخه پر هغو شیانو چې تاسې د معبود ګمان کوئ؛ نو لږ شانې د کوم ضرورت، احتیاج او اړتیا په وخت دوی وبولئ ! تر څو ولیدل شي چې هغوی تاسې ته څه نفع رسولی شي؟ او څه په کار مو درځي؟ یعنې دغه مسکینان د تاسې څه په کار درځي چې په اسمان او ځمکه کې د یوې ذرې په اندازه هم د مستقل واک او اختیار خاوندان نه دي، بلکه بُتان خو غیر مستقل اختیار هم نه لري، نه په اسمان او نه په ځمکه کې دوی څه شرکت لري، نه الله تعالی د کوم کار په انجام کې د بل چا امداد او معاونت ته څه ضرورت لري، چې دوی د هغه معین او مددګار وګرځي، او څه حقوق ځان ته حاصل کړي، د الله تعالی دربار هغه اعلی او ارفع ځای دی، چې خورا ډېر مقربین هم هلته د دغې خبرې طاقت او توان نه لري، چې بې د الله تعالی له اذنه او رضا د چا د شفاعت او سپارښت په نسبت یو حرف هم له خپلې خولې څخه وویستلی شي، د الله تعالی د انبیاوو، اولیاوو او د پرښتو شفاعت هم یوائې د هغو کسانو په حق کې نافع واقع کېدی شي؛ چې د هغو په نسبت د الله تعالی له خوا د شفاعت اذن او حکم ورکړی شوی وي، او وېره د ملائکو او د شافع او د مشفوع او د اهل المحشر به باقي وي.

حَتّٰىٓ إِذَا فُزِّعَ عَنْ قُلُوبِهِمْ قَالُوا مَاذَا قَالَ رَبُّكُمْ ۖ قَالُوا الْحَقَّ ۖ وَهُوَ الْعَلِيُّ الْكَبِيرُ ﴿۲۳﴾

تر هغه پورې کله چې پورته کړه شي ويره له زړونو د دوی؛ وايي دوی (په خپلو منځونو کې) چې څه (حکم) وفرمايل رب ستاسې؟ نو وايي دوی چې: حق يې (وفرمايل) او همدغه (الله) ډېر پورته او ډېر لوی دی.

تفسير: دغه يې د پرښتو حال وفرمايه چې تل د ده په دربار کې حاضرې دي، کله چې له پاسه د الله تعالی حکم نازليږي؛ نو داسې غږ پورته کيږي لکه چې پر صافو او ښويو تيږو کوم لوی ځنځير په شدّت سره راوښکودل شي، پرښتې له دهشته او خوفه او رُعبه لړزيږي او په دغه حال کې چې تسبيح کوونکې وي؛ سر په سجده لويږي، کله چې دغه حالت مرفوع شي، او زړونه يې تسکين او آرام ومومي، او د الملك العلاّم کلام نازل شي؛ نو پرښتې يو له بل څخه پوښتنه کوي چې څه حکم صادر شو؟ پاسنی پرښتې ښکتنيو پرښتو ته درجه په درجه د هغه حکم نقل اوروي چې د الله تعالی له حکمته سره سم او موافق او لا له پخوا د هغه قاعده او ضابطه ورته معلومه وي، او هم هغسې حکم صادر شوی وي.

ظاهر دی چې هلته د معقولې او واجبې خبرې څخه ماسوا بل څه شی نشي کېدی، پس هغه لوی ذات چې د ده د علوّ او عظمت داسې کيفيت وي څه وخت چې حکم صادروي؛ نو مقربين د ده د هيبت او جلال په داسې وضعيت او حال مبتلا کيږي، نو هلته به څوك دومره همّت وکړی شي چې په خپل سر د بل چا شفاعت ته ودريږي.

قُلْ مَنْ يَرْزُقُكُمْ مِنَ السَّمٰوٰتِ وَالْأَرْضِ ۖ قُلِ اللّٰهُ ۙ

ووايه (ای محمده !دوی ته) چې څوك رزق درکوي تاسې ته له (جانبه د) اسمانونو او ځمکې؟ ووايه (ای محمده ! د دوی په ځای ته پخپله) چې (خاص رزق راکوي ټولو ته) الله.

تفسير: يعنې له اسمانه او له ځمکې ځنې رزق او روزي د وسائلو او د سامانونو تهيه او برابرول يواځې د هم هغه لوی الله په واك کې دي، چې پر هغه مشرکين هم اقرار کوي، لهذا تاسې وفرمايئ چې: دغه مسلّمه خبره خو تاسې هم راسره منئ؛ نو بيا په الوهيت کې نور شرکاء له کومه شول؟ او بيا داسې هم ورته ووايه: ای محمده ! چې:

وَإِنَّآ أَوْ إِيَّاكُمْ لَعَلٰى هُدًى أَوْ فِي ضَلٰلٍ مُّبِينٍ ﴿۲۴﴾

او بېشکه مونږ (چې مؤمنان يو) او تاسې (چې منکران يئ) خامخا پر سمې صافې لارې کې يو؟ يا په ګمراهۍ ښکاره کې يو؟ (وروسته به معلوميږي).

تفسير: يعنې دغه دواړه فرقې خو رښتيا نه وايي (كه نه د نقيضينو اجتماع لازميږي)، يقيناً په دواړو کې يو دروغجن او بل رښتين دی، نو لازم دي چې غور او دقّت وکړئ !، او رښتيا خبره ومنئ !، په دغه کې د هغه ځواب دا دی چې ځينې خلق داسې وايي: «خانه ! د دغو دواړو فرقو په منځ کې له قديمه راهيسې همدغه وضعيت دوام لري، نو په دغه کې د جګړو کولو څه ضرورت دی؟»، او په دغه سره يې دا راوښودل چې يوه فرقه خو هرومرو خطاکاره او بې لارې ده، باقي په تعيين نه کولو د هغه کې يو حکيمانه حسن الخطاب دی، يعنې درواخلئ ! مونږ له خپله جانبه هيڅ نه وايو، تاسو خو په خپله پوهېږئ چې يو جانب هرومرو په غلط ټينګ ولاړ دی، دغه پاس دلائل خو مو واورېدل؛ نو اوس تاسې به له خپله ځانه سره فيصله وکړئ چې کومه يوه پر غلطۍ ولاړه ده؟ ګواکې له مخالف سره په نرمۍ خبرې کوئ، او ورته فرصت او موقع ورکوئ چې په دغه مورد کې په خپل نفس او ځان کې غور او دقّت وکړي.

قُلْ لَّا تُسْـَٔلُوْنَ عَمَّآ اَجْرَمْنَا وَلَا نُسْـَٔلُ عَمَّا تَعْمَلُوْنَ ﴿٢٥﴾ قُلْ يَجْمَعُ بَيْنَنَا رَبُّنَا ثُمَّ يَفْتَحُ بَيْنَنَا بِالْحَقِّ ؕ وَهُوَ الْفَتَّاحُ الْعَلِيْمُ ﴿٢٦﴾

ووايه (اى محمده !دوى ته) وبه نه پوښتېدلى شئ تاسي له هغو بديو چي كړي وي مونږ، او (همداسي) نه به پوښتېدلى كيږو مونږ له هغو بديو چي كوئ يي تاسي. ووايه (اى محمده !) چي جمع به وكړي په منځ څمونږ كي رب څمونږ، بيا حكم (فيصله) به وكړي په منځ څمونږ كي په حق سره، او همدى دى ښه فيصله كوونكى ښه عالم.

تفسير: هر يوه ته لازم دي چي د خپل آخرت فكر او اندېښنه وكړي !، هيڅ يو به د بل د قصور او د غلطئ ځواب نه وركوي، كه د داسي صافي خبري له اورېدلو څخه وروسته بيا هم تاسي پر خپل حال د غور او دقّت كولو لپاره نه تيارېږئ؛ نو په ياد ولرئ چي مونږ پر تاسي د حجّت اتمام كړى دى، او د حق خبره مو دررسولې ده، اوس تاسي به په خپله د خپلو اعمالو ځواب وركوئ، او پر مونږ هيڅ قسم ذمه واري نه ده عائده، او نه په دغسي يو حالت كي به څما او ستاسي په منځ كي كومه وسيله او واسطه پاتي وي، د الله تعالى د لقاء او رضاء د حصول لپاره هر يوه ته بېل بېل لازم دي چي د خپلو ځانونو فكر او اندېښنه وكړي، ځكه چي الله تعالى به ګرد مخلوقات سره يو ځاى او هر يوه ته به بېله بېله برابره سزا او جزاء سم له عدله او انصافه سره وركوله كيږي.

قُلْ اَرُوْنِيَ الَّذِيْنَ اَلْحَقْتُمْ بِهٖ شُرَكَآءَ

ووايه (اى محمده !دوى ته) چي راوښيئ ماته هغه (معبودان) چي پيوست كړي دي تاسي له دغه (الله) سره شريكان؟ (په عبادت كي).

تفسير: يعني لږ خو يي راوړاندي كړئ ! چي دغه كوم يو موجود دى چي د الله تعالى په الوهيت كي مداخله او مشاركت لري؟ چي مونږ يي هم وګورو چي په هغو كي څه صلاحيت شته؟ او د كومو اختياراتو خاوندان دي؟ آيا تاسو به مونږ ته د تيږو دغه له خپله ځانه توږلي او تراشلي بُتان راوړاندي كوئ؟.

كَلَّا ؕ بَلْ هُوَ اللّٰهُ الْعَزِيْزُ الْحَكِيْمُ ﴿٢٧﴾

نه ده داسي (او هيڅوك لايق د شركت نه دي له الله سره)، بلكه همدغه الله دى ښه غالب قوي (په انفاذ د احكامو) ښه حكمت والا (چي هر كار په تدبير او مصلحت سره كوي).

تفسير: يعني له سره به تاسي داسي كوم موجود او هستي نشئ راوړاندي كولى، په دغو اوصافو سره موصوف ذات خو يواځي الله تعالى دى، چي واحد، زبردست، قادر، قاهر، غالب او د اعلى درجي حكمت، قدرت، علم او حكم خاوند دى، او ګرد د هغه په مقابل كي مغلوب او مقهور دي.

وَمَآ اَرْسَلْنٰكَ اِلَّا كَآفَّةً لِّلنَّاسِ بَشِيْرًا وَّنَذِيْرًا وَّلٰكِنَّ اَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُوْنَ ﴿٢٨﴾

او نه يي لېږلى مونږ ته مګر په دې حال كي چي جامع يي خلقو ته زېرى وركوونكى (د جنت مؤمنانو ته) او ويروونكى (له دوزخ كفّارو ته) ولېكن اكثر خلق (له كفّارو) نه پوهيږي (په فضائلو ستا او په رذائلو خپلو).

تفسير: دغه يې د توحيد سره د رسالت ذكر وكړ، يعني ستاسي له بعثت څخه غرض دا دى چي نه يواځي عرب بلكه د دنيا ګرد خلق تاسي له نېكيو او بديو څخه مطلع كړئ چي دغه تبليغ مو تاسي ته وكړ، هغه كسان چي خپل ځانونه يي

پرې نه دي پوهولي؛ دوی پوهیږي، او په سړی خو خپله نفع او نقصان سنجوي، او هرومرو ستاسې خبرې مني، هو ! مګر په دنيا کې د جاهلانو او ناپوهانو کثرت دی، د دوی په ماغزو کې چېرې د دې خبرې ځای او ګنجايش شته چې د داسې کاري خبرې قدر وکړي.

وَيَقُولُونَ مَتَىٰ هَٰذَا الْوَعْدُ إِن كُنتُمْ صَادِقِينَ ﴿٢٩﴾

او وايي (کفار له ډېره جهله) کله به وي دغه وعده (د عذاب) که چېرې يئ تاسې رښتيني.

تفسير: يعنې له هغې ګړۍ او ساعت څخه چې تاسې مو درګرده وېروئ؛ هغه به کله راځي؟ که دغه خبره رښتيا وي نو ژر يې راوله ! راښکاره يې کړه !.

قُل لَّكُم مِّيعَادُ يَوْمٍ لَّا تَسْتَأْخِرُونَ عَنْهُ سَاعَةً وَلَا تَسْتَقْدِمُونَ ﴿٣٠﴾

ووايه (ای محمده دوی ته) چې (مقرره) ده تاسې ته وعده د يوې ورځې چې نه به وروستی کېږئ له هغې (ورځې) يو ساعت (قدر) او نه ړومبی کېږئ تاسې (ترې).

تفسير: يعنې مه وار خطا کېږئ ! د هغې ورځې د راتګ وعده چې له تاسې سره شوې ده؛ هغه ضرور راتلونکې ده، او کله چې وخت راشي؛ نو د يوې شېبې په اندازه به هم چا ته وار فرصت نه ورکوي، نو د دغه ژر غوښتلو او شور او شر نښلولو په ځای د دغې خبرې فکر تاسې ته ضرور دی، چې د هغه وخت د راتللو څخه پخوا ورته څه تياری وکړئ !.

وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لَن نُّؤْمِنَ بِهَٰذَا الْقُرْآنِ وَلَا بِالَّذِي بَيْنَ يَدَيْهِ ۗ

او وايي هغه کسان چې کافران شوي دي: له سره به ايمان رانه وړو مونږ په دې قرآن (چې محمد ته راغلی دی) او نه پر هغه کتابونو چې راغلي دي پخوا له دې (قرآنه).

تفسير: يعنې منکران وايي: مونږ نه قرآن منو او نه نور هغه پخواني کتابونه لکه تورات، انجيل، زبور چې تاسو يې اسماني کتابونه ګڼئ، دغه ګرد سره هم هغه يو ډول او يو شان خبرې کوي، د دوی په هر يوه کې چې وګورئ؛ هم هغه د حساب، کتاب، قيامت، شفاعت، ثواب، عقاب، او د توحيد او رسالت قصې او افسانې دي، حال دا چې بيخي مونږ د دغسې شيانو منونکي نه يو، او نه پرې يقين او باور لرو (العياذ بالله).

وَلَوْ تَرَىٰ إِذِ الظَّالِمُونَ مَوْقُوفُونَ عِندَ رَبِّهِمْ يَرْجِعُ بَعْضُهُمْ إِلَىٰ بَعْضٍ الْقَوْلَ

او که ووينې ته (ای محمده په آخرت کې) کله چې دغه ظالمان ودورل شي په نزد د رب د دوی (لپاره د حساب) چې اړوي به ځينې د دوی له ځينو نورو سره خبرې (داسې چې)

تفسير: يعنې هم هغسې چې د مغلوبيت او ناکامی په وختونو کې بالعموم داسې پېښې واقع کيږي، چې ناکامان د پړوالي او مغلوبی اسباب او وسائل يو پر بل اړوي، او يو سړی خپل مسؤوليت پر بل سړي اچوي، همداسې په محشر کې به کفّار يو پر بل خپل بار غورځوي، او غواړي چې مجرم او ملزم يې کړي، چې د هغه تفصيل داسې فرمايي:

يَقُولُ الَّذِينَ اسْتُضْعِفُوا لِلَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا لَوْلَا أَنتُمْ لَكُنَّا مُؤْمِنِينَ ﴿٣١﴾

وبه وايي هغه (تابعان) چې ضعيف ګڼلی شوي وو هغو (متبوعانو) ته چې تکبّر به يې کاوه چې: که نه وی تاسې (منع کوونکي مونږ لره له ايمانه؛) نو خامخا وو به مونږ مؤمنان (نو خامخا وينې يو کار ډېر سخت، او دغه محذوف د «لو» جواب دی).

تفسیر: یعنې هغه کسان چې په دنیا کې له ښکتو طبقاتو څخه شمیرلي کېدل، او د نورو مشرانو متابعت به یې کاوه، دوی به پر خپلو دغو مشرانو او غټانو الزام اړوي، او وایي به چې: مونږ ستاسې له لاسه په دغه غم او مصیبت کې ککړ او اخته شوي یو، که ستاسې لمسون او ممانعت نه وی؛ مونږ به ضرور د انبیاوو خبرو ته غوږ ایښود، او په دغه عذاب به نه اخته کیدو.

قَالَ الَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا لِلَّذِينَ اسْتُضْعِفُوا أَنَحْنُ صَدَدْنَاكُمْ عَنِ الْهُدَىٰ بَعْدَ إِذْ جَاءَكُم ۖ بَلْ كُنتُم مُّجْرِمِينَ ﴿٣٢﴾

وبه وایي هغه (متبوعان) چې تکبّر به یې کاوه هغو کسانو ته چې عاجزان کړی شوي وو: آیا مونږ منع کړي وئ تاسې له سمې صافې لارې پس له هغه چې راغلی وو (دغه هدایت) تاسې ته؟ (نه دي داسې) بلکه وئ تاسې په خپله مجرمان (کافران).

تفسیر: یعنې کله چې تاسې ته حقه خبره ورسېده او پرې وپوهېدئ؛ نو بیا مو هغه ولې ونه منله؟ آیا مونږ په زور سره ستاسې زړونه د ایمان او ایقان له قبوله اړولي وو؟ پر تاسې دغه لازم وو چې په دغه مورد کې مو د هیچا خبرو ته غوږ نه کېښوده، او هیڅ پروا به مو نه وی کړې، او هرومرو به مو حق قبلولئ، اوس خپله ګناه او جرم نورو ولې غورځوئ؟.

وَقَالَ الَّذِينَ اسْتُضْعِفُوا لِلَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا بَلْ مَكْرُ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ إِذْ تَأْمُرُونَنَا أَن نَّكْفُرَ بِاللَّهِ وَنَجْعَلَ لَهُ أَندَادًا ۚ

او وبه وایي هغه کسان چې عاجزان ګڼلی شوي وو هغو (رئیسانو) ته چې تکبر به یې کاوه: بلکه دا فرېب (ستاسې وو) د شپې او د ورځې کله چې امر به کاوه تاسې مونږ ته (هر وخت داسې) چې کافران شو مونږ پر الله، او پیدا کړو مونږ دغه (الله) ته شریکان.

تفسیر: یعنې بېشکه چې تاسې په زوره مونږه نه وو منع کړي، مګر د شپې او د ورځې په مکر او فرېب او په غولوونکیو تدابیرو سره مو تېر ایستلي او لمسولي یو، او په هر وخت او په هر ځای کې به ستاسې ښوونه او تلقین مونږ ته همداسې وو، څو مونږ د انبیاء الله له ارشاد سره سم الله تعالی په وحدانیت سره ونه منو، بلکه څینې نور مخلوقات د ده شریک او مماثل وګڼو، آخر تاسې خو پوهېږئ چې ستاسې دغه د شپې او د ورځې دائمي او متوالي ترغیب او تشویق او لمسونې تر کومې اندازې پورې مونږ له لارې څخه بې لارې او پر مونږ یې ډېر بد اثرات غورځولي دي.

وَأَسَرُّوا النَّدَامَةَ لَمَّا رَأَوُا الْعَذَابَ ۚ

او پټه به کړي (دغه تابعان اومتبوعان یو له بله) پښیماني خپله کله چې ووینې عذاب.

تفسیر: یعنې څه وختې چې دوی له هولناک عذاب سره مخامخ کیږي؛ تابعان او متبوعین دواړه په خپلو زړونو کې افسوسونه او ارمانونه کوي، او هر یو به دغه محسوسوي چې په ربښتیا سره زه مجرم او ګناهګار یم، لیکن له شرمه به دغه کیفیت یو بل ته نه څرګندوي، او د شدید خوف او اضطراب لامله امکان لري چې دوی به هم د وینا قوّت او قدرت ونه لري.

وَجَعَلْنَا الْأَغْلَالَ فِي أَعْنَاقِ الَّذِينَ كَفَرُوا ۚ

او وبه ګرځوو ځنځیرونه (د اور) په غاړو د هغو کسانو کې چې کافران شوي دي (تابعان دي که متبوعان).

تفسير: د دوی په غاړو کې به د فولادو غاړکۍ او په لاسونو او پښو د دوی کې به لوی او غټ ځنځیرونه او زولنې لویدلي وي.

هَلْ يُجْزَوْنَ إِلَّا مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٣٣﴾

آیا جزا به ورکوله شي دوی ته (بلکه نه ورکوله کیږي) مګر خو د همدغو (عملونو) چې دوی کول (په دنیا کې).

تفسير: یعنې هر هغه عمل چې مو کړی دی؛ نن هغه د همدغې سزا په شکل در ښکاره کیږي، نو اوس وربښئ هغه دانې چې مو کرلي دي.

وَمَا أَرْسَلْنَا فِي قَرْيَةٍ مِّن نَّذِيرٍ إِلَّا قَالَ مُتْرَفُوهَا إِنَّا بِمَا أُرْسِلْتُم بِهِ كَافِرُونَ ﴿٣٤﴾

او نه وو لیږلی مونږ په هیڅ کلي (او ښار) کې هیڅوک ویروونکی (له عذابه)مګر ویل به خوشاله (ماړه او مشرانو خلقو) د هغه (قریې) چې: بېشکه مونږ په هغه څه چې رالیږلي شوي یئ تاسې په هغه شي؛ کافران (منکران) یو.

تفسير: په دغه سره رسول الله صلی الله علیه وسلم ته تسلّي او اطمینان ورکړی شوی دی، چې تاسې د معظمې مکې د رؤساوو او غټانو د غاړه غړولو او سرکښۍ څخه مه مغموم او مه خفه کېږئ ! په هره زمانه کې د انبیاء الله په مخ کې هم داسې بدبخت رؤساء او مشران په مخالفت سره دریدلي دي، د دولت او ثروت نشه، او د عزت او اقتدار غوښتلو جذبه د انسانانو سترګې ړندوي، او دوی پر دغه باعث کوي چې د هیڅا په مقابل دی ښایي غاړه کښېږدي، او د کشرانو په مجلس کې کېناستل ځان ته عیب وګڼي، نو ځکه د انبیاوو ړومبی متبعین به عمومًا هم دغه مسکینان او ضعیفان وو، کما ورد في حدیث هرقل.

وَقَالُوا نَحْنُ أَكْثَرُ أَمْوَالًا وَأَوْلَادًا وَمَا نَحْنُ بِمُعَذَّبِينَ ﴿٣٥﴾

او ویل به دوی چې: مونږ ډېر یو (له تاسې) له جهته د مالونو او د اولاد، او نه یو مونږ په عذاب کړی شوي.

تفسير: یعنې معلوم شو چې الله تعالی له مونږ څخه راضي او خوښ دی، که نه دومره مال او اولاد به یې مونږ ته ولې راکوو؟ کله چې الله له مونږ څخه خوښ وي؛ نو مونږ د هیڅ یو آفت څخه نه ویریږو، ته چتې مونږ له عذابه ډاروې.

قُلْ إِنَّ رَبِّي يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَن يَشَاءُ وَيَقْدِرُ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٣٦﴾

ووایه (ای محمده ! دوی ته) چې بېشکه رب ځما پراخوي رزق روزي لپاره د هر هغه چا چې اراده وفرمایي، او تنګوي یې (پر هر هغه چا چې اراده وفرمایي)، ولیکن اکثر خلق نه پوهیږي (چې دا استدراج دی).

تفسير: یعنې د رزق وسعت یا ضیقت د الله تعالی د خوښې یا د ناخوښې دلیل له سره نشي کېدی، آیا نه ګورې چې په دنیا کې څومره بد اخلاقان، شریران، دهریان او ملحدان مزې او چړچې کوي، حال دا چې هغو ته هیڅ یو مذهب هم ښه نه وایي، او ډېر متقیان مخلصان او د الله تعالی نېک او خالص بندګان ظاهرًا وږي تږي بربنډ دي، نو معلوم شو چې دولت او افلاس، د رزق تزیید یا تقلیل د هیچا د محبوبتوب او مقبولتوب عند الله دلیل نه دی، دغه معاملات خو پر نورو هغو مصالحو او حکمتونو مبني دي چې پرې یوازې پاک الله پوهیږي مګر اکثر خلق پر دغه نکته نه پوهیږي.

وَمَآ أَمۡوَٰلُكُمۡ وَلَآ أَوۡلَٰدُكُم بِٱلَّتِي تُقَرِّبُكُمۡ عِندَنَا زُلۡفَىٰٓ إِلَّا مَنۡ ءَامَنَ وَعَمِلَ صَٰلِحٗا

او نه دي دغه مالونه ستاسې او نه اولاد ستاسې داسې څيز (خصلت هغه خصلت) چې نژدې کوي تاسې په نزد ځمونږ مګر (نژدې کوي له تاسې) هر هغه څوک چې ايمان راوړي او کړي يې وي ښه (عملونه).

تفسير: يعنې د مال او د اولاد کثرت نه د الله تعالى د قرب علامت دی لکه چې په پاس آيت کې تېر شو، او نه د الله تعالى د قرب حاصلولو سبب دی، بلکه بالعکس د کفارو په حق کې د دغو شيانو تزييد او تکثير د دوی د بعد او د لريوالي سبب ګرځي، هو ! که مؤمنان خپل مال او دولت په خيري امورو کې ولګوي، يا خپل اولاد ته ښه تعليم او تربيه ورکړي، او ښه يې اهل او صالح وپالي؛ نو دغسې مال او اولاد په يوه درجه د الله تعالى د قرب وسيله ګرځي، په هر حال د الله تعالى په دربار کې د مال او د اولاد څخه پوښتنه نه کيږي، بلکه هلته محض د ايمان او د صالح عمل پوښتنه کوي.

فَأُوْلَٰٓئِكَ لَهُمۡ جَزَآءُ ٱلضِّعۡفِ بِمَا عَمِلُواْ وَهُمۡ فِي ٱلۡغُرُفَٰتِ ءَامِنُونَ ﴿٣٧﴾

پس دغه (مؤمنان چې دي) شته دوی ته جزاء دوچنده په سبب د هغو (نېکيو) چې کړي دي دوی، او دوی به په مانيو (د جنت کې مطمئن) مأمون وي (له هر آفته).

تفسير: يعنې پر يوه نېک کار د هومره اجر او ثواب استحقاق چې لري؛ له هغه څخه به زيات بدل وررسيږي، اقلا لس چنده او که زيات وي؛ تر اوه سوه چنده بلکه که الله تعالى اراده وفرمايي؛ له هغه څخه به هم هومره ډېر اجر او ثواب ور په برخه کوي، چې بېحده او بېحسابه وي: ﴿وَٱللَّهُ يُضَٰعِفُ لِمَن يَشَآءُۚ وَٱللَّهُ وَٰسِعٌ عَلِيمٌ﴾ (د البقرې سورت (٣٦) رکوع، (٢٦١) آيت دلته له «ضعف» څخه مطلقًا زيادت مراد دی.

وَٱلَّذِينَ يَسۡعَوۡنَ فِيٓ ءَايَٰتِنَا مُعَٰجِزِينَ أُوْلَٰٓئِكَ فِي ٱلۡعَذَابِ مُحۡضَرُونَ ﴿٣٨﴾

او هغه کسان چې سعي کوښښ کوي په (ابطال د) آيتونو ځمونږ په دې حال کې چې عاجز کوونکي وي مونږ لره (په زعم خپل) دغه کسان په عذاب (د دوزخ کې) حاضر کړی شوي به وي.

تفسير: يعنې هغه بدبختان چې د الله تعالى د آيتونو ترديد کوي، او پر هغو طعنې وهي، او د خلقو مخ له هغوی څنې اړوي، او داسې دعوی کوي چې مونږ الله تعالى او د هغه رسول مغلوب او عاجزوو، دوی ټول به په عذاب اخته کيږي، او د الله تعالى په مخ کې به حاضر کړی شي، او هيڅ يو به له دوی څنې د الله تعالى له نيولو څخه نه خلاصيږي، او نه به چېرې تښتېدی شي.

قُلۡ إِنَّ رَبِّي يَبۡسُطُ ٱلرِّزۡقَ لِمَن يَشَآءُ مِنۡ عِبَادِهِۦ وَيَقۡدِرُ لَهُۥۚ وَمَآ أَنفَقۡتُم مِّن شَيۡءٖ فَهُوَ يُخۡلِفُهُۥۖ وَهُوَ خَيۡرُ ٱلرَّٰزِقِينَ ﴿٣٩﴾

ووايه (ای محمده ! دوی ته) بېشکه رب ځما پراخوي رزق روزي لپاره د هر هغه چا چې اراده وفرمايي له بندګانو خپلو، او تنګوي يې ورته (چې اراده وفرمايي امتحانًا)، او هر هغه څه چې لګوئ يې تاسې (په لاره د الله کې) له کوم شي څخه (ډېر وي که لږ) پس هغه (الله) عوض درکوي د هغې، او همدغه (الله) خير غوره د روزي ورکوونکيو دی.

تفسير: دغه يې مسلمانانو ته اورولي دي، هغه مال چې تاسې په خيريه امورو کې لګوئ؛ د هغو د لګولو په وخت له تنګسې او افلاس څخه مه ويرېږئ، له صرف کولو څنې ستاسې رزق نه کميږي، هغه شی چې تاسې ته مقدّر او مقرر دی؛ هغه هرومرو دررسيږي، الله تعالی په خپل حکمت او مصلحت هر چاته چې د هومره شي د اعطاء اراده وفرمايي؛ ور کوي يې، په هغه کې ستاسې له صرفولو او نه صرفولو څخه هيڅ فرق او توپير نه واقع کيږي، بلکه په خيريه امورو کې د اموالو له لګولو څخه بر کت په کې لويږي، الله تعالی د هغه عوض در کوي، اعم له دې چې د مال په صورت وي، يا د قناعت يا د قلبي غناء په شکل وي، په آخرت کې دهغه د بدل در رسېدل خو يو حتمي امر دی.

وَيَوۡمَ يَحۡشُرُهُمۡ جَمِيعٗا ثُمَّ يَقُولُ لِلۡمَلَٰٓئِكَةِ أَهَٰٓؤُلَآءِ إِيَّاكُمۡ كَانُواْ يَعۡبُدُونَ ﴿٤٠﴾

او (ياده کړه) هغه ورځ چې (الله) ټول به کړي دوی ګرد، بيا به فرمايي (الله) ملائکو ته: آيا دا هغه ګمراهان دي چې خاص تاسې ته (بې له الله) وو (په دنيا کې) چې عبادت به يې کاوه؟.

تفسير: زياتو مشر کانو به پرښتو ته د الله تعالی لوڼې ويلې، ډېرو مشر کانو به د دغو پرښتو هيکلونه پخپل اټکل سره جوړ کړي وو، او هغو ته به يې عبادت کاوه، بلکه څينو ليکلي چې: د اصنامو عبادت ابتداء د ملائکو له عبادت څخه شروع شوی دی، او (عمرو بن لُحيّ) دغه قبيح رسم له (شام) څخه (حجاز) ته راوړی دی، په هر حال په قيامت کې د کفارو د اورولو لپاره به له پرښتو څخه داسې سوال فرمايي: آيا دغو خلقو به خاص تاسې ته عبادت کاوه؟ ښايي له دې نه به دا مطلب وي چې تاسې خو دوی ته څه نه وو ويلي؟ يا تاسې خو له دوی د دغه عبادت څخه نه يې خوشال شوي؟ لکه چې له مسيح عليه السلام څخه به هم داسې سوال کيږي: ﴿ءَأَنتَ قُلۡتَ لِلنَّاسِ ٱتَّخِذُونِي وَأُمِّيَ إِلَٰهَيۡنِ مِن دُونِ ٱللَّهِۖ﴾ (٧ جزء د المائدې سورت (١۶) رکوع (١١۶) آيت)، او په (١٨ جزء د فرقان سورت په (٢) رکوع (١٧) آيت) کې راغلي دي: ﴿ءَأَنتُمۡ أَضۡلَلۡتُمۡ عِبَادِي هَٰٓؤُلَآءِ﴾.

قَالُواْ سُبۡحَٰنَكَ أَنتَ وَلِيُّنَا مِن دُونِهِمۖ بَلۡ كَانُواْ يَعۡبُدُونَ ٱلۡجِنَّۖ أَكۡثَرُهُم بِهِم مُّؤۡمِنُونَ ﴿٤١﴾

وبه وايي (پرښتې جوابًا) پاکي ده تاته، ته يې مولی (معبود) څمونږ بې له دوی نه (نه ده داسې چې دغه کفّار وايي) بلکه وو دوی چې عبادت به يې کاوه د پيريانو شيطانانو، او زياتره د دوی پر دغو (پيريانو شياطينو باور کوونکي) او مؤمنان وو (نو منلې به يې خبرې د دوی).

تفسير: يعنې عرض کوي: يا الله ! ستا ذات له دې نه پاک دی چې په کومه درجه څوک درسره شريک شي، العياذ بالله مونږ به ولې داسې خبرې کړو؟ يا له هسې واهياتو حرکاتو څخه به خوښيږو؟ څمونږ رضا خو ستا د رضا تابع ده، مونږ له دغو مجرمانو سره هيڅ علاقه او واسطه نه لرو، مونږ يواځې خاص ستا فرمان منونکي بندګان او مريان يو، خو سره له دې دغو بد بختانو کله څمونږ عبادت کاوه، دوی په حقيقت کې څمونږ په نامه د شياطينو په عبادت کې مشغول وو، في الحقيقت د دوی عقيدتمني او اخلاص له شياطينو سره اختصاص لري، شياطين دوی خپل طرف ته کش کاږي، او د ضلالت په لار يې بالاستمرار بولي، دوی دائمًا د شياطينو په تعقيب روان دي، اګر که ظاهرًا دوی د پرښتو يا د کوم ولي نوم اخلي، مګر په واقع کې پر ته له شيطان څخه بل څوک دوی نه مني، بلکه څينې د دوی په علانيه سره د همدغه شيطان په بندګۍ کې لګيا دي، لکه چې پخوا له دې نه د «الأنعام» د سورت (١٢) رکوع کې څمونږ د دغه تفسير دغه موضوع مو په تفصيل سره ليکلې ده.

فَٱلۡيَوۡمَ لَا يَمۡلِكُ بَعۡضُكُمۡ لِبَعۡضٖ نَّفۡعٗا وَلَا ضَرّٗا

(نو الله فرمايي) پس نن ورځ نه لري اختيار څينې ستاسې (معبودان) لپاره د څينو نورو (عابدانو) نه د نفعې او نه د ضرر.

تفسير: يعنې نن د عابدانو او د معبودانو عجز او ناتواني واضحه شوه، چې هيڅ يو د بل ته په اندازه هيڅ ته ګټه او تاوان نشي رسولی، دوی پر هغو معبودانو چې مغرور وو، او هغوی يې د خپلو ځانونو لپاره وسيله او شافع ګرځولي وو؛ نن ورځ هغه معبودان له دوی ځنې خپله بيزاري ښکاره کوي.

وَنَقُولُ لِلَّذِينَ ظَلَمُوا ذُوقُوا عَذَابَ النَّارِ الَّتِي كُنتُم بِهَا تُكَذِّبُونَ ﴿٤٢﴾ وَإِذَا تُتْلَىٰ عَلَيْهِمْ آيَاتُنَا بَيِّنَاتٍ قَالُوا مَا هَٰذَا إِلَّا رَجُلٌ يُرِيدُ أَن يَصُدَّكُمْ عَمَّا كَانَ يَعْبُدُ آبَاؤُكُمْ

او وبه وايو مونږ هغو کافرانو ته چې ظلم يې کړی دی: وڅکئ تاسې عذاب د اور هغه چې وئ تاسې چې د دې (اور) تکذيب به مو کاوه (په دنيا کې). او کله چې ولوستلی شي پر دوی آيتونه ځمونږ په دې حال کې چې واضح دي؛ نو وايي: نه دی دغه (محمد) مګر يو داسې سړی دی چې اراده لري د دې چې منع کړي تاسې له هغه شي څخه چې وو چې عبادت به کاوه پلرونو ستاسې.

تفسير: دغسې به دوی د رسول کريم صلی الله عليه وسلم په نسبت په خپلو منځو سره ويل چې: دغه سړی خو نه رسول او نه نبي دی، او فقط هم دغومره مقصد لري چې مونږ ځمونږ د پلرونو او نيکونو له هغه طريقې څخه جدا کړي چې له قديمه راهيسې مونږ ته پاتې دی، او مونږ يې حق ګڼو، او مونږ خپل دين او طريقې ته کش کوي، او په دغه وسيله سره خپل ځان حاکم او متبوع او مونږ محکوم او تابع وګرځوي، ګواکې دی يواځې خپل حکومت او رياست غواړي (العياذ بالله).

وَقَالُوا مَا هَٰذَا إِلَّا إِفْكٌ مُّفْتَرًى ۚ

او وايي دغه (منکران) چې نه دی دغه (قرآن) مګر يو دروغ دی له خپله ځانه جوړ کړی.

تفسير: يعنې دغه چېرې قرآن دی (العياذ بالله)، بلکه د څو دروغو خبرو مجموعه ده، چې د هغه نسبت الله تعالی ته کاوه شي.

وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِلْحَقِّ لَمَّا جَاءَهُمْ إِنْ هَٰذَا إِلَّا سِحْرٌ مُّبِينٌ ﴿٤٣﴾

او وايي هغه (منکران د مکې) چې کافران شوي دي حق (قرآن ـ اسلام ـ نبوّت) ته کله چې راغی دوی ته: نه دی دغه مګر خو دی سحر کوونکی ښکاره.

تفسير: يعنې دغه د نبوت دعوی چې د هغه د څو معجزو او خوارقو ښوونه هم کړی شوې ده، يا د اسلام دين چې په خپل نزول سره يې دمېږه او ښځې او ځوی او پلار په منځ کې بېلتون او تفرقه اچولې ده، يا قرآن چې د هغه له فوق العاده تأثيره د خلقو په زړونو کې فوق العاده اثرات او انفعالات پيدا کيږي، د صريح جادو او ښکاره کوډو او سحر څخه ماسوا بل شی نه دی (العياذ بالله).

وَمَا آتَيْنَاهُم مِّن كُتُبٍ يَدْرُسُونَهَا ۖ وَمَا أَرْسَلْنَا إِلَيْهِمْ قَبْلَكَ مِن نَّذِيرٍ ﴿٤٤﴾

حال دا چې نه دي ورکړي مونږ دوی ته له کتابونو (منزله وو څخه) چې لولي دوی هغه (کتابونه)، او نه وو لېږلي مونږ دوی ته پخوا له تانه کوم ويروونکی (له جحيمه).

تفسير: يعنې محض امي وو، نه کوم سماوي کتاب د دوی په لاس کې وو، نه په دومره اوږد مدّت کې کوم نبي په دوی کې مبعوث شوی وو، الله تعالی په دوی کې داسې عظيم الشأن رسول مبعوث او داسې جليل القدر قرآن يې

ورولېره، چې دواړه يې عديم النظير او بېمثاله دي، نو پر دوی لازم وو چې دوی به دغه نعمت غنيمت ګڼلی !، او د الله تعالی د دغه انعام او احسان به يې زيات قدر کاوه !، خصوصًا چې دوی به پخپله پخوا له دې نه داسې ويل: «که په مونږ کې کوم نبي مبعوث شوی وی، يا پر مونږ کوم اسماني کتاب نازلېدی؛ نو مونږ به هغه مانه، او په اطاعت کې به مو له نورو څخه زياته جلتي او مسارعت کاوه»، اوس چې هغه مقصود مطلوب وررسېدلی دی؛ نو دوی د هغه په مقابل کې استکبار او انکار کوي.

وَكَذَّبَ الَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ وَمَا بَلَغُوا مِعْشَارَ مَا آتَيْنَاهُمْ فَكَذَّبُوا رُسُلِي فَكَيْفَ كَانَ نَكِيرِ ﴿٤٥﴾

او تکذيب کړی وو (د انبياوو هم داسې) هغو کسانو چې پخوا وو له دوی، حال دا چې نه دي رسيدلي (دغه کفّار د مکې) لسمې برخې د هغه شي ته چې ورکړی مو وو هغوی ته (له قوّت او قدرت)، پس تکذيب وکړ (هغو پخوانيو) د رسولانو ځما، پس څرنګه وو انکار ځما (په عذابولو د هغو).

تفسير: يعنې هم هغسې اوږده عمرونه، جسماني قوّتونه، مال، دولت، او عيش عشرت چې هغوی ته ورکړی شوی وو؛ د هغه عشر العشير هم تاسې ته نه دی درکړی شوې، نو هر کله چې هغوی له خپلو انبياوو سره مخالفت او د هغوی تکذيب ته ودرېدل؛ ښه وګورئ چې د هغوی آخره خاتمه څرنګه شوه؟ او د هغوی ګرد ساز او سامان څنګه بېکاره پاتې شو؟ او د الله تعالی منزل عذاب د يوې شېبې له مخې هم معطل نه شو، او نه يې چا مخه ونيوی شوه، نو بيا تاسې پر څه مغرور او د څه لپاره دومره لويي او ځانمني (غرور) کوئ؟.

قُلْ إِنَّمَا أَعِظُكُم بِوَاحِدَةٍ أَن تَقُومُوا لِلَّهِ مَثْنَىٰ وَفُرَادَىٰ ثُمَّ تَتَفَكَّرُوا مَا بِصَاحِبِكُم مِّن جِنَّةٍ إِنْ هُوَ إِلَّا نَذِيرٌ لَّكُم بَيْنَ يَدَيْ عَذَابٍ شَدِيدٍ ﴿٤٦﴾

ووايه (ای محمده ! منکرينو ته) بېشکه همدا خبره ده چې پند درکوم تاسې ته په يوې خبرې سره چې ودرېږئ تاسې خاص الله ته دوه دوه او يو يو، بيا ښه فکر (او غور) وکړئ چې نشته په دغه ملګري ستاسې کې هيڅ قسم لېونتوب، نه دی دغه (محمد) مګر ويروونکی دی تاسې ته په مخ کې د عذاب سخت (د قيامت).

تفسير: يعنې تعصّب او عناد پرېږدئ ! په انصاف او اخلاص سره د پاك الله په نامه سم ودرېږئ !،او څو څو تنه سره يو ځای شئ !، او پخپلو منځونو کې سره مباحثه، مرکه، مشوره او جرګه وکړئ !، او يواځې له خپلو ځانونو سره هم ښېل کښېنئ، او ښه فکر، دقّت او غور وکړئ !، چې ستاسې دغه رفيق محمد رسول الله صلى الله عليه وسلم چې له څلوېښتو کلونو څخه ډېر ستاسې تر نظر لاندې حيات او ژوندون کوي، او تاسې د هغه د ګردو حالاتو او له ذرې ذرې خصوصياتو څخه يې د طفوليت تر کهولت پورې کامل خبردار يئ، او د ده پر امانت، ديانت، صداقت، عفاف او پوهې تل ترتله قائلان يئ، او ښه پوهېږئ چې دی هيڅکله په هيڅ يوه معامله کې په نفسانيت، اغراض او نورو بدو خبرو او اخلاقو ملزم او مشبوه نه دی ګرځېدلی، نو آيا تاسې په واقعي ډول سره اوس داسې اټکل او ګمان پرې کولی شئ چې دی (العياذ بالله) بې له کومو موجبه اسبابو يو ناڅاپه لېونی شوی دی؟ او بې سببه يې ځينې خلق له خپله ځانه سره دښمنان او مخالفان ګرځولي دي؟.

قُلْ مَا سَأَلْتُكُم مِّنْ أَجْرٍ فَهُوَ لَكُمْ ۖ إِنْ أَجْرِيَ إِلَّا عَلَى اللَّهِ ۖ

ووايه (ای محمده ! دوی ته) هر هغه څه چې وغوښتل ما له تاسې له اجر ته (په دغه انذار)؛ پس هغه دې هم ستاسې وي، نه دی اجر ځما مګر پر الله دی.

تفسير: يعنې زه د خپل محنت څه صله له تاسې څخه نه غواړم، که ستاسې په خيال کې داسې راغلي وي چې زه به له تاسې څنې څه معاوضه غواړم؛ نو هغه ټول تاسې له خپله ځانه سره وساتئ !، بيخي هغه ته څه ضرورت نه لرم، ځما صله خو د الله تعالی په دربار کې ده، هغه شی چې زه يې له تاسې څخه غواړم يعنې ايمان او اسلام؛ هغه ستاسې د فائدې او ګټې لپاره دی، له دې نه پرته په دغه دعوت او تبليغ کې ځما څه غرض او مقصد نشته.

وَهُوَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ شَهِيْدٌ ﴿۴۷﴾

او همدغه (الله) پر هر شي باندې ښه شاهد (خبردار دی).

تفسير: يعنې ځما رښتيا او صداقت او نيت الله تعالی ته معلوم او ښکاره دی.

قُلْ اِنَّ رَبِّيْ يَقْذِفُ بِالْحَقِّ عَلَّامُ الْغُيُوْبِ ﴿۴۸﴾

ووايه (ای محمده ! دوی ته) بېشکه رب ځما ويشتل کوي (راليږي) حق (دين)، ښه خبردار دی پر ټولو اشياوو هم.

تفسير: يعنې له پاسه وحي نازليږي، او د دين باران اوري، دغه موقع ويړيا له لاسه مه ورکوئ !، او ترې ښه ګټه او فائده واخلئ !، په هغه زور او قوت سره چې پاک الله د باطل په سر ويشتل کوي او لرې يې غورځوي؛ له هغه څخه اندازه وکړئ چې وروسته له دې نه به باطل چېرې ودرېدی شي؟ ضرور دي چې باطل محو او په سوړو کې ننوځي، او په ټولو آفاقو کې به د حق دين غږ ډېر پورته شي، هغه علّام الغيوب پخپل علم او پوهې سره موافق په ډېر مناسب وخت او عين الموقع کې د باطل د سر د ټکولو او لتاړولو لپاره حق نازل کړ: ﴿بَلْ نَقْذِفُ بِالْحَقِّ عَلَى الْبَاطِلِ فَيَدْمَغُهُ فَإِذَا هُوَ زَاهِقٌ﴾.

قُلْ جَآءَ الْحَقُّ وَمَا يُبْدِئُ الْبَاطِلُ وَمَا يُعِيْدُ ﴿۴۹﴾

ووايه (ای محمده ! دوی ته) راغی حق (قرآن ـ اسلام) او نشي پيدا کولی باطل (معبودان هيڅ شی)، او نه يې بيا له سره ژوندي راپاڅولی شي.

تفسير: يعنې حق دين راورسېد، هغه زور او قوت له سره منع کېدونکی نه دی، او حتمًا او جزمًا غالب او مظفريږي، او باطل لاندې او ښکته کوي، دروغ کله د رښتيا په مقابل کې چلېدی شي؟ او باطل څرنګه د حق په مقابل کې راتلی شي؟ هغه اوس نه د درېدلو قوت او توان لري او نه د تښتېدلو، او داسې يې وګڼئ چې لکه له منځه ورک او تري تم شوی وي، دغه د ﴿جَآءَ الْحَقُّ﴾ آيت د معظمې مکې د فتحې په ورځ د رسول الله صلی الله عليه وسلم پر مبارکه ژبه جاري وو.

قُلْ اِنْ ضَلَلْتُ فَاِنَّمَآ اَضِلُّ عَلٰى نَفْسِيْ وَاِنِ اهْتَدَيْتُ فَبِمَا يُوْحِيْٓ اِلَيَّ رَبِّيْ اِنَّهٗ سَمِيْعٌ قَرِيْبٌ ﴿۵۰﴾

ووايه (ای محمده ! دوی ته) که چېرې وښوييدم زه (له سمې لارې په زعم ستاسې)؛ پس بېشکه همدا خبره ده چې وبه ښوييږم په (ضرر د) ځان خپل (او ځما نقص دی)، او که سمه لاره مې وموندله؛ نو په سبب د دې به وي چې وحي کوي ماته رب ځما، هم هغه (الله) ښه اورېدونکی دی، ډېر رانژدې دی.

تفسير: يعنې که ما دغه نوی دستور له خپله ځانه درولی وي؛ نو ترڅو ورځو پورې به وچليږي؟ په دغه کې بالآخر ماته نقصان راپيښيږي، دنيوي بغض او عداوت به ځان ته ګټم، خواري، زحمت، او ذلت به پر ځان اخلم، اخروي رسوايي

به پر ځان ګالم (العياذ بالله)، ليکن که زه پر سمه لاره یم لکه چې په واقع سره هم په سمه صافه لاره روان یم؛ نو ښه وپوهېږئ چې دغه ګرد د الله تعالی تایید او امداد، او د اسماني وحي مرسته، برکت او هدایت دی، چې هيڅکله او هيچېرې به ځما ملګرتوب نه خوشې کوي، او تل ترتله به له ما سره وي، ځما پاك الله هر شی اوري، او هغه بيخي رانژدې دی، هغه به همېشه له ما سره الطاف او امداد فرمايي، او خپل دغه پيغام هرومرو ګردې دنيا ته رسوي، او پر ټولو مخلوقاتو يې ظاهر او څرګندوي (ښکاره کوي)، اعم له دې نه چې تاسو يې ومنئ، او که يې ونه منئ.

وَلَوْ تَرَىٰٓ إِذْ فَزِعُوا۟ فَلَا فَوْتَ وَأُخِذُوا۟ مِن مَّكَانٍ قَرِيبٍ ﴿٥١﴾

او که ووينې ته کله چې وويرېږي دوی (عند النزع) پس نه به خلاصيږي په تېښته (له عذابه ځمونږ)، او وبه نيول شي دوی له ځايه نژدې (له ځمکې قبر ته يا له موقفه اور ته).

تفسير: يعنې کفّار خو دلته خپل لويي، تکبر او غرور ښکاره کوي، مګر هغه وخت به د ليدلو وړ او قابل وي چې دغه خلق د محشر ويرونکي مناظر او لړزوونکي مظاهر وګوري اوسخت وويرېږي، او د تنبتېدلو په فکر کې ولويږي، مګر د تېښتې لورې ترې ورك وي، او هيچېرې به ونشي خوځېدلی، کله چې د دوی د نيولو او په اور کې د غورځولو حکم صادر شي؛ نو دوی بې له ټولو او دغې خوا او هغې خوا کتلو څخه سمدلاسه هم هغلته پيدا کيږي، بلکه په نهايت آسانی سره علی الفور د حکم د اصدار سره متصل او جوخت نيولی کيږي او د خپلو اعمالو په سزا (هيداد) اخته کيږي.

وَقَالُوٓا۟ ءَامَنَّا بِهِۦ وَأَنَّىٰ لَهُمُ ٱلتَّنَاوُشُ مِن مَّكَانٍۭ بَعِيدٍ ﴿٥٢﴾

او وبه وايي (دا کفّار) ايمان مو راوړی دی پر دغه (الله)، او له کومه به وي دوی ته حاصلول او لاس ته راوړل (د ايمان يا بېرته ګرځېدل دنيا ته) له ځايه لرې (چې آخرت دی).

تفسير: يعنې په دغه وخت کې به وايي چې: اوس مو باور د رسول الله صلى الله عليه وسلم پر خبرو راغی، او اوس ايمان راوړو، حال دا چې د اوس ايمان به څرنګه وي؟ هغه وخت او موقع ډېره لرې لاړه چې ايمان راوړل مفيد او نافع او د نجات وسيله واقع کېده، اوس د دوی لاس تر دومره لرې ځای پورې چېرې رسېدی شي؟ چې له هغه ځايه د خپل ځان لپاره ايمان راوړي، مطلب يې دا دی چې مقبول او منجي ايمان هغه دی چې پخوا له مرګه په همدغې دنيا کې د انسان په برخه شي، په آخرت کې کله چې ګرد احوال ګرد سړي پخپلو سترګو سره وګوري؛ نو هلته ګرد متيقين کيږي، نو هلته به د ايمان راوړولو څه فائده وي؟.

وَقَدْ كَفَرُوا۟ بِهِۦ مِن قَبْلُ ۖ وَيَقْذِفُونَ بِٱلْغَيْبِ مِن مَّكَانٍۭ بَعِيدٍ ﴿٥٣﴾

او په تحقيق کافران شوي وو په الله پخوا له دې نه (په دنيا کې)، او ويشتل به کول دوی په غيب له ځايه لرې (د حق، صدق، او د صواب پر امورو د معاد).

تفسير: يعنې پخوا له دې نه چې د ايمان راوړلو وخت وو؛ تاسې پر کفر او انکار ټينګ ولاړ وئ، او همداسې په خپل خيال او اټکل سره مو نښې ويشتلې، د دنيا په ژوندون کې به مو تل بې تحقيقه خبرې کولې، او رښتيا او محققې خبرې به مو هيڅ نه منلې، اوس د افسوس او ارمان څخه هيڅ شی په لاس نه درځي.

وَحِيلَ بَيْنَهُمْ وَبَيْنَ مَا يَشْتَهُونَ

او پرده (جدايي) به واچولی شي په منځ د دوی او په منځ د هغه شي چې ارمان يې کوي دوی (لکه ايمان او اعاده الی الدنيا).

تفسير: يعنې د هغو شيانو په نسبت چې دوی يې هيله او ارمان لري، مثلاً مقبول ايمان يا نجات يا د دنيا په لوري بېرته ورتګ، دنيوي لذائذ، عيش او آرام؛ د دغو شيانو او د کفارو په منځ کې به سخت سد او مانع وي، چې د هغه لامله به دوی له سره تر هغې پورې نشي رسېدی.

كَمَا فُعِلَ بِأَشْيَاعِهِم مِّن قَبْلُ ۚ إِنَّهُمْ كَانُوا فِي شَكٍّ مُّرِيبٍ ﴿٥٤﴾

لکه چې کړی شوی وو (دا کار) له سيالانو د دوی سره پخوا له دې نه، بېشکه هغوی وو په داسې شک کې چې ډېر تردّد اچوونکی وو (خلقو ته).

تفسير: يعنې ړومبی له دې نه له هغو مخلوقاتو سره چې د همدوی په وضعيت او هيئت تېر شوي دي کومه معامله چې کړی شوې ده؛ له دوی سره هم هغه معامله وکړی شوه، ځکه چې هغو خلقو به هم داسې مهملې او بې ځايه شبهې کولې، او په داسې بې موردو شکوکو او ترديداتو کې اخته وو، چې دوی يې له سره مطمئن او په آرام نه وو پرې اېښې.

تمت سورة سبأ بفضل الله تعالى ومنّه وكرمه، وله الحمد.

«د (فاطر) سورت مکي دی، (۴۵) آیتونه او (۵) رکوع لري، په تلاوت کې (۳۵) او په نزول کې (۴۳) سورت دی، وروسته د (الفرقان) له سورت څخه نازل شوی».

بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

ٱلۡحَمۡدُ لِلَّهِ فَاطِرِ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضِ

ټوله ثناء صفت خاص (هغه) الله ته ده چې بې له نمونې څخه پیدا کوونکی دی د اسمانونو او د ځمکې.

تفسیر: یعنې اسمان او ځمکه یې ابتداء له عدم څخه وجود ته راوړه، حال دا چې له پخوا څخه د دغو علویّاتو او سفلیاتو کومه نمونه یا د تخلیق قانون نه وو موجود.

جَاعِلِ ٱلۡمَلَٰٓئِكَةِ رُسُلًا

ګرځوونکی د پرښتو دی رسولان.

تفسیر: یعنې ځینې پرښتې انبیاوو ته د الله تعالی پیغام رسوي، او ځینې نورې دنورو جسماني او روحاني نظام پر تدابیرو او تشکیلاتو مأمورانې دي: ﴿فَٱلۡمُدَبِّرَٰتِ أَمۡرًا﴾.

أُوْلِيٓ أَجۡنِحَةٖ مَّثۡنَىٰ وَثُلَٰثَ وَرُبَٰعَۚ

(هسې ملائکې) چې خاوندانې د وزرو دوو دوو، او دریو دریو، او څلورو څلورو دي.

تفسیر: یعنې د ځینو پرښتو دوه دوه وزرونه، او د ځینو درې درې او د ځینو څلور وي، د دغو وزرو کیفیت یوائې پاک الله ته معلوم دی.

يَزِيدُ فِي ٱلۡخَلۡقِ مَا يَشَآءُۚ إِنَّ ٱللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَيۡءٖ قَدِيرٞ ١

زیاتوي (الله) په پیدایښت کې هومره چې اراده وفرمایي (د هغو)، بېشکه چې الله پر هر شي باندې ښه قادر دی (چې ځینې یې دغسې تزیید او تخلیق دی).

تفسیر: یعنې الله تعالی په هر مخلوق کې هر عضو او صفت سم له خپله حکمته سره زیاتوي، پرښتو ته دوه دوه یا درې درې یا څلور څلور وزرونه هم هغه ور پیدا کړي دي، که اراده وفرمایي؛ نو ځینو پرښتو ته له څلورو ځنې زیات هم ورکوي، لکه چې په حدیث کې راغلي دي: چې جبریل علیه السلام شپږ سوه وزرونه لري، او له ﴿جَاعِلِ ٱلۡمَلَٰٓئِكَةِ رُسُلًا﴾ څخه داسې ونه ګڼله شي چې ګوندې الله تعالی دغو وسائلو ته څه ضرورت او احتیاج لري !، پاک الله دغسې وسائطو

ته بيخي څه اړتيا (احتياج) او ضرورت نه لري، او بالذات دی پر هر څيز باندې ښه قادر او مقتدر دی، ولې محض د حکمت او مصلحت لپاره يې د دغو اسبابو او وسائطو سلسله قائمه کړې ده.

مَا يَفْتَحِ اللّٰهُ لِلنَّاسِ مِنْ رَّحْمَةٍ فَلَا مُمْسِكَ لَهَا ۚ

هر هغه شی چې پرانيځي الله لپاره د خلقو له رحمت خپل (لکه صحت وسعت) پس نشته هيڅوک بندوونکی د هغه.

تفسير: رحمت جسماني وي لکه باران، روزي اونور، يا روحاني وي لکه انزال د کتابونو او ارسال د رسولانو، الغرض هر کله چې الله تعالی پر خلقو د خپل رحمت ورونه وپرانيځي؛ نو څوک يې ترلی شي؟.

وَمَا يُمْسِكْ ۙ فَلَا مُرْسِلَ لَهٗ مِنْۢ بَعْدِهٖ ؕ وَهُوَ الْعَزِيْزُ الْحَكِيْمُ ﴿۲﴾

او هر هغه شی چې بند کړي (له عطاء خپلې)؛ پس نشته ليږونکی د هغه (هيڅوک) پس له بندولو د الله، او همدی دی ښه غالب قوي (په انفاذ د احکامو) ښه حکمت والا (چې هر کار په تدبير او مصلحت سره کوي).

تفسير: يعنې سم له خپله بالغه حکمته سره د هر شي د کولو او په وجود راوړلو اراده چې وفرمايي؛ علی الفور يې کوي، او داسې قوي، مقتدر، غالب او زبردست ذات دی، چې هيڅوک د ده دارادې مخه نشي نيولی.

يٰۤاَيُّهَا النَّاسُ اذْكُرُوْا نِعْمَتَ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ ؕ هَلْ مِنْ خَالِقٍ غَيْرُ اللّٰهِ يَرْزُقُكُمْ مِّنَ السَّمَآءِ وَالْاَرْضِ ؕ لَاۤ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ ۫ۖ فَاَنّٰى تُؤْفَكُوْنَ ﴿۳﴾

ای خلقو ! ياد کړئ نعمت احسان د الله پر تاسې (چې حيات او روزي او نور يې درکړي دي)، آيا شته بل کوم پيدا کوونکی بې له الله چې تاسې ته روزي درکړي له اسمانونو (په سبب د باران) او (له محصولاتو د) ځمکې نه (په سبب د زرغونولو؟ بلکه نشته داسې څوک)، نشته لايق د عبادت بل هيڅوک مګر همدی دی، پس له کوم جهته ګرځولی کېږئ (له توحيده شرک ته).

تفسير: يعنې تاسې دغه ټول سره منئ چې پيدا کول او د روزي د وسائلو او اسبابو برابرول، ژوندي ساتل او نور ګرد د الله تعالی په قبضه او اختيار کې دي، نو بيا د معبوديت استحقاق بل شي ته له کومه پيدا شو؟ هر هغه ذات چې حقيقي خالق او رازق دی، واقعي معبود او لوی الله هم هغه دی.

وَاِنْ يُّكَذِّبُوْكَ فَقَدْ كُذِّبَتْ رُسُلٌ مِّنْ قَبْلِكَ ؕ وَاِلَى اللّٰهِ تُرْجَعُ الْاُمُوْرُ ﴿۴﴾

او که دروغجن وشمېري (دغه کفار ای محمده !) تا؛ پس په تحقيق دروغجن شمېرل شوي وو ډېر رسولان پخوا له تانه (نو ته هم صبر کوه په شان د هغو)، او خاص الله ته بېرته ګرځولي شي ټول کارونه (په آخرت کې).

تفسير: يعنې سره له دومره پوهولو او د حجّت د تمامولو بيا هم دغه خلق تاسې دروغجن ګڼي، نو تاسې په دغه سره مه غمجن کېږئ !، ځکه له نورو پخوانيو انبياوو سره همداسې رويه او سلوک کړی شوی دی، دا کومه نوې خبره نه ده، متعصبينو او معاندينو هيڅکله له خپله ضده او عناده لاس نه دی اخيستی، د دغسې خلقو معامله پاک الله ته وسپارئ، کله چې دوی په آخرت کې الله تعالی ته بوتلل شي؛ نو الله تعالی به د دغو ګردو جګړو فيصله صادروي.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ إِنَّ وَعْدَ ٱللَّهِ حَقٌّ فَلَا تَغُرَّنَّكُمُ ٱلْحَيَوٰةُ ٱلدُّنْيَا وَلَا يَغُرَّنَّكُم بِٱللَّهِ ٱلْغَرُورُ ۝ إِنَّ ٱلشَّيْطَٰنَ لَكُمْ عَدُوٌّ فَٱتَّخِذُوهُ عَدُوًّا إِنَّمَا يَدْعُوا۟ حِزْبَهُۥ لِيَكُونُوا۟ مِنْ أَصْحَٰبِ ٱلسَّعِيرِ ۝

ای خلقو ! بېشکه وعده د الله حقه ده (چې قيامت حساب کتاب جزاء شته) پس خبردار چې نه دې تېرباسي تاسې دغه ژوندون لږ خسيس، او نه دې تېرباسي تاسې په (کرم د) الله غره کوونکی (شيطان). بېشکه چې شيطان تاسې ته دښمن دی پس تاسې هم ونيسئ دی (خپل) دښمن، بېشکه همدا خبره ده چې بولي شيطان ډله خپله (ځای د هلاکت ته) لپاره د دې چې شي دوی له ملګرو د دوزخ (په آخرت کې).

تفسير: يعنې قيامت هرومرو راتلونکی دی، او علی اليقين ټول مخلوقات د پاك الله په مخ کې حاضريدونکي دي، د دغې دنيا پر عيش، باغ او بهار ډېر مه غولېږئ، او د شيطان په چلونو او فريبونو مه تېروځئ !، ځکه چې دی ستاسې ازلي دښمن دی، او دی تل په همدغه کوښښ کې دی چې تاسې هم له خپله ځانه سره په دوزخ کې وغورځوي.

ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ لَهُمْ عَذَابٌ شَدِيدٌ ۖ وَٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ وَعَمِلُوا۟ ٱلصَّٰلِحَٰتِ لَهُم مَّغْفِرَةٌ وَأَجْرٌ كَبِيرٌ ۝ أَفَمَن زُيِّنَ لَهُۥ سُوٓءُ عَمَلِهِۦ فَرَءَاهُ حَسَنًا ۖ فَإِنَّ ٱللَّهَ يُضِلُّ مَن يَشَآءُ وَيَهْدِى مَن يَشَآءُ ۖ فَلَا تَذْهَبْ نَفْسُكَ عَلَيْهِمْ حَسَرَٰتٍ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ عَلِيمٌۢ بِمَا يَصْنَعُونَ ۝

هغه کسان چې کافران شوي دي شته دوی ته عذاب سخت، او هغه کسان چې ايمان يې راوړی دی او کړي يې دي ښه (عملونه)؛ شته دوی ته مغفرت، ښښنه او اجر ډېر لوی. آيا پس هغه څوك چې ښايسته کړی شوی وي ده ته بد عمل د ده، پسويني يې دی ښايسته، پس بېشکه چې الله ګمراه کوي هر هغه څوك چې اراده وفرمايي (د ګمراهۍ يې)، او سمه صافه لاره ښيي هر هغه چاته چې اراده وفرمايي (د هدايت يې)، پس نه دې ځي (نه دې هلاکيږي) نفس ستا په (ګمراهۍ) د دوی له جهته د افسوسه، بېشکه چې الله جل جلاله ښه عالم دانا دی په هغو کارونو چې کوي يې دوی (نو جزاء به ورکړي دوی ته).

تفسير: يعنې شيطان چې د هر چا په سترګو کې خراب کار ښه ورځرګند کړي، آيا دغه سړی له هغه چا سره برابر کېدی شي چې د الله تعالی په فضل او کرم سره د خير او شر په منځ کې فرق اوتميز کولی شي؟ نيکي نيکي بولي، او بدي بده ګڼي، کله چې دوی دواړه سره نشي برابرېدی؛ نو د دغو دواړو آخره خاتمه او انجام به څرنګه برابرېدی شي؟ او داسې خيال مه کوئ چې کوم انسان به سره د خپلو رڼو سترګو پر بدو ښه ګمان وکړي، د الله تعالی اراده د هر چا په نسبت چې د ده د سوء الاختيار په بناء په ګمراهۍ او ضلالت تللې ده؛ هغه سمې لارې ته څوك نشي اړولی، او هر چا ته چې د ده د حسن الاختيار د سببه سمه صافه لاره ښيي؛ نو له سره د شيطان له واکه دغه نه دي پوره چې دی له سمې لارې څخه بې لارې کړي، يا نامناسبه ښوونه ورته وکړي.

په هر حال هغه سړی چې په شيطاني اغواوو سره بدو ته ښه او ښو ته بد وايي؛ د ده په نسبت داسې توقع نشي کېدی چې ګوندی دی به پر سمه صافه لاره راشي، کله چې دغسې نشي کېدی، او د هدايت او د ضلالت ټوله سلسله د الله تعالی د مشيت او حکمت تابع ده؛ نو تاسې د دغو معاندينو په غم او اندېښنه کې خپل ځان مه ويلي کوئ !، او مه په دوی پسې کړېږئ !، الله تعالی ته د دوی ګرد اعمال او احوال ښه معلوم او ښکاره دي، او بالذات له دوی سره حساب او کتاب کوي، او د دوی په نسبت خپله لازمه فيصله صادروي، تاسې مه خفه او مه غمجن کېږئ !.

وَاللّٰهُ الَّذِيْٓ اَرْسَلَ الرِّيٰحَ فَتُثِيْرُ سَحَابًا فَسُقْنٰهُ اِلٰى بَلَدٍ مَّيِّتٍ فَاَحْيَيْنَا بِهِ الْاَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا ؕ كَذٰلِكَ النُّشُوْرُ ﴿۹﴾

او الله هغه (مطلق قادر) ذات دی چې لیږلي یې دي بادونه، پس راپورته کوي (بادونه) وريځې، پس راکاږو مونږ دغه وريځې هغه کلي (ځمکې) مړې (وچې کلکې بې وښو) ته، پس ژوندئ کوو مونږ په هغو (اوبو) ځمکه پس له مړوالي (وچوالي) د هغې، همداسې به وي حال د بیا ژوندي پورته کېدلو هم.

تفسیر: یعنې د الله تعالی په حکم د هواوو په وسیله وريځې پورته شوې، او په هغې سیمې رقبه کې چې مړه وچه کلکه پرته وه، یعنې هیڅ واښه او شینکي په کې نه وو، او له هرې خوا یې دوړې او غبار پورته وو، د باران د اوبو له سببه په کې ساه ولوېده، همداسې وګڼئ چې الله تعالی به تاسې هم وروسته له مرګه بیا راپاڅوي، په روایاتو کې راغلي دي: «څه وخت چې الله تعالی د مړیو د بیا ژوندي راپاڅولو اراده وفرمایي؛ نو له ما تحت العرش څخه به یو مخصوص قسم باران واوروي، چې د دغه باران په اوبو سره به ټول مړي داسې ژوندي راپاڅیږي لکه چې د پسرلي د معمولي باران په اثر پتنګان او نور مچان او خوځندې د ځمکې له سوریو څخه ووځي» ښایي چې مزید تفصیلات یې په روایاتو کې ولیدل شي.

مَنْ كَانَ يُرِيْدُ الْعِزَّةَ فَلِلّٰهِ الْعِزَّةُ جَمِيْعًا ؕ

هر هغه څوک چې وي چې اراده لري د عزّت پس خاص الله ته دی عزّت ټول.

تفسیر: یعنې کفارو نور معبودان ځکه د خپلو ځانونو لپاره نیولي وو، چې ګوندې د دغو معبودانو د الله تعالی په دربار کې ډېر عزّت او پت وي: ﴿وَاتَّخَذُوْا مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ اٰلِهَةً لِّيَكُوْنُوْا لَهُمْ عِزًّا﴾ (۱۶ جزء، د مریم سورت (۵) رکوع (۸۱) آیت)، او ډېرو کسانو له مسلمانانو څخه مخ اړولی وو، اوله کفارو سره یې خپله دوستي او خپلوي ټینګه کړې وه؛ څو په دغه وسیله سره دوی پتمن او باعزّت شي: ﴿اِلَّذِيْنَ يَتَّخِذُوْنَ الْكٰفِرِيْنَ اَوْلِيَآءَ مِنْ دُوْنِ الْمُؤْمِنِيْنَ ؕ اَيَبْتَغُوْنَ عِنْدَهُمُ الْعِزَّةَ فَاِنَّ الْعِزَّةَ لِلّٰهِ جَمِيْعًا﴾ (۵ جزء د النساء سورت (۲۰) رکوع (۱۳۹) آیت)، نو دغه قسم خلقو ته یې دغه وروښودل چې هر هغه انسان چې د دنیا او آخرت عزت غواړي؛ ښایي چې دغه عزّت د الله تعالی څخه وغواړي چې مطلق عزیز همدی دی، او د الله تعالی له اطاعت او یادولو څخه اصلي پت او عزّت میسّر کیږي، د ګردو اعزازونو مالك همغه واحد احد الله دی، هر هغه څوك چې عزّت مومي، یا یې موندلی دی؛ د همدغه الله له خزائنو څخه ورته رسېدلی دی، یا به وروررسیږي.

اِلَيْهِ يَصْعَدُ الْكَلِمُ الطَّيِّبُ

خاص همدغه (الله) ته پورته خیژي خبرې پاکې.

تفسیر: یعنې پاکیزه کلام ذکر الله، دعاء، د قرآن تلاوت، دعلم او نصیحت خبرې دي، چې دغه ګرد شیان رب العزّت ته ورخیژي، او د قبول عزّت حاصلوي.

وَالْعَمَلُ الصَّالِحُ يَرْفَعُهٗ ؕ

او نیک عمل پورته کوي ذکر او ښې خبرې.

تفسیر: د پاکیزه وو کلامونو (ذکر الله) او نورو ذاتي اقتضاء همدا ده چې پاس وخیژي، له هغه سره که نور صالح اعمال وي؛ نو د هغه په طفیل او وسیله هغوی هم پاس ورخیژي، او هغه ته زیات قوت، نشاط، تازګي، رفعت او عظمت ښښي،

ښه کلام ته بې له ښو کارونو پوره د رفعت شان نه حاصليږي، ځينې مفسرين د ﴿وَالْعَمَلُ الصَّالِحُ يَرْفَعُهُ﴾ د ضمائرو مرجع سره بدلوي، او داسې معنى ترې اخلي چې: ښه کلام ښه کار لوړ او پورته کوي، دغه هم دُرست دي چې ځينو خلقو د (رفع) ضمير د الله تعالى په لوري اړولی دی، يعنې الله تعالى صالحه اعمال لوړوي، په هر حال غرض دا دی چې ښه کار او ښې خبرې دواړه علوّ او رفعت غوښتونکي دي، لهذا هر هغه سړی چې د الله تعالى د عزت طالب وي؛ دغه عزّت او رفعت دې د دې په وسيله حاصل کړي !.

په دې آيت کريمه علماء دليل نيسي چې د الله تعالى ذات اوچت او د عرش د پاسه دی.

وَالَّذِينَ يَمْكُرُونَ السَّيِّئَاتِ لَهُمْ عَذَابٌ شَدِيدٌ وَمَكْرُ أُولَٰئِكَ هُوَ يَبُورُ ﴿١٠﴾

اوهغه کسان چې جوړوي (تاته د قتل، حبس، نفي) مکرونه ناکاره؛ شته دوی ته عذاب ډېر سخت، او مکر فرېب د دغو هم هغه فاسد باطل هلاک دی.

تفسير: يعنې هغه کسان چې بد تدابير جوړوي، او د حق په خلاف تل په حيلو او پلمو جوړولو کې مشغول او لګيا وي، بالآخره ناکامه کيږي، او ضرور تاوان مومي، وګورئ ! قريشو په (دار النّدوة) کې سره جرګه او پر دغې خبرې يې تړون وکړ: «ښايي چې رسول الله يا ووژلی شي، يا دې بندي کړی شي، يا دې له ملکه د باندې وشړلی شي»، د دغې فيصلې نتيجه داسې شوه چې: د «بدر» د غزوې په وخت کې همدغه خلق له خپله وطنه د باندې وويستل شول، او همدوی د مسلمانانو له لاسه ووژلی شول، او د «بدر» په قليب او کوهي کې د تل لپاره قيد کړل شول.

وَاللَّهُ خَلَقَكُمْ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ مِنْ نُطْفَةٍ ثُمَّ جَعَلَكُمْ أَزْوَاجًا ۚ وَمَا تَحْمِلُ مِنْ أُنْثَىٰ وَلَا تَضَعُ إِلَّا بِعِلْمِهِ ۚ

او الله پيدا کړي يئ تاسې (يعنې اول ځلي نيکه د تاسې) له خاورو، بيا (تاسې اولاده يې پيدا کړئ) له څاڅکي (د مني)، بيا يې وګرځولی تاسې جوړې جوړې (ښځه او مېړه لپاره د توالد او تناسل)، او نه اخلي حمل هيڅ ښځه، او نه ږدي (حمل هيڅ ښځه) مګر په علم د الله سره.

تفسير: يعنې آدم عليه السلام يې له خاورو څخه او بيا د هغه نوره اولاده يې د اوبو له يوه څاڅکي څخه پيدا کړه، بيا له نارينه او ښځې څخه يې جوړه پيدا کړه، چې له هغو څخه انساني نسل منتشر او خوريږي، په دغه ضمن کې د حمل استقرار له وخته د ووړکي د پيدا کېدلو تر وخته، هغه اطوار او ادوار چې تيريږي؛ پر هغو ګردو باندې الله تعالى عالم دی، او هغه داسې پټ او مخفي اعمال دي، چې مور او پلار هم پرې نه دي خبر، چې دننه څه صور، اعمال او تحوّلات پيښيږي.

وَمَا يُعَمَّرُ مِنْ مُعَمَّرٍ وَلَا يُنْقَصُ مِنْ عُمُرِهِ إِلَّا فِي كِتَابٍ ۚ إِنَّ ذَٰلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرٌ ﴿١١﴾

او نشي اوږدېدلی عمر د هيڅ عمر اوږد کړی شوي، او نه هيڅ قدر کمولی شي له عمر د دغه (معمرّ) څخه (يا له عمره د بل معمّر څخه، يعنې تزييد او تنقيص د عمر نه دی)؛ مګر په کتاب (د لوح محفوظ کې ليکلی شوی دی)، بېشکه دغه (لنډول او اوږدول د عمر) پر الله ډېر اسان دي.

تفسير: يعنې د هر چا چې هر قدر عمر وي، هغه په «لوح محفوظ» کې ليکلی شوی دی، او هغه اسباب او وسائل چې د عمر د اوږدېدلو يا د لنډېدلو دي، يا دا چې کوم يو به خپل طبيعي عمر ته رسيږي؟ او کوم يو به نه رسيږي؟ دغه ټول د الله تعالى په محيط علم کې موجود دي، او پاک الله ته پر دغو ټولو جزئياتو باندې احاطه لرل هيڅ اشکال نه لري، او الله تعالى ته د ګردو (ټولو) «ما کان و ما يکون» جزئي، کلي او د غيب او شهادت علم له ازله تر ابده او الى ما شاء الله پورې ښکاره دی، نه ښايي چې د الله تعالى علم او صفات پر خپل ځان قياس کړی شي، شاه صاحب (رحمه الله) ليکي:

«هر كار الله تعالى ته ډېر اسان وي، لكه د «انسان پيدايښت»، او رسونه يې خپل مقدّر عمر ته، او همداسې وګڼئ د اسلام تدريجي پرمختګ او ارتقاء، او بالآخر د كفر مقهورېدل او مغلوبېدل».

وَمَا يَسْتَوِي الْبَحْرَانِ ۖ هَٰذَا عَذْبٌ فُرَاتٌ سَائِغٌ شَرَابُهُ وَهَٰذَا مِلْحٌ أُجَاجٌ ۖ وَمِن كُلٍّ تَأْكُلُونَ لَحْمًا طَرِيًّا وَتَسْتَخْرِجُونَ حِلْيَةً تَلْبَسُونَهَا ۖ

او نه برابرېږي سره هغه دواړه بحرونه سيندونه، دا يو خوږ دى تنده لرې كوونكى، خوندورې ښې هضمېدونكې ښې تېرېدونكې اوبه د ده، او دا بل تريو دى تريخ، او له هر يوه له دغو (دواړو بحرونو سيندونو څخه) خورئ تاسې غوښې تازه (د مهي)، او راوباسئ (له دغه ترخه سينده) ګاڼه (د مرغلرو او مرجانو) چې اغوندئ يې (او اغوندوئ يې ښځو خپلو ته).

تفسير: له پاسه د توحيد د دلائلو بيان ادامه لري، چې په دغه ضمن كې يوه لطيفه اشاره د اسلام د غلبې په طرف هم كيږي، شاه صاحب (رحمه الله) ليكي: «يعنې كفر او اسلام سره برابر نه دي، الله تعالى كفر مغلوبوي، اګر كه تاسې ته به له دغو دواړو څخه فائده دررسيږي، له مسلمانانو څنې دين قوّت او غلبه مومي، او له كفّارو څنې جزيه او خراج حاصلوي، غوښه د خوږو او د ترخو د دواړو سيندونو څخه وځي، يعنې مهي، مګر ګاڼه (زېور) مرغلرې، مرجان او جواهر على الأكثر له ترخه سيند څخه ايستل كيږي.

وَتَرَى الْفُلْكَ فِيهِ مَوَاخِرَ لِتَبْتَغُوا مِن فَضْلِهِ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿١٢﴾

او (تل) وينې ته بېړۍ (او جهازونه) په دغه (بحر سيند) كې تلونكې څيروونكې (د اوبو) لپاره د دې چې طلب كړئ تاسې له فضله د الله (په تجارت كې) او لپاره د دې چې تاسې شكر وباسئ (په دغه لوى نعمت).

تفسير: اكثريه لوى لوى او مهم تجارت او سوداګري د جهازونو په وسيله كيږي، له هغه څخه كوم منافع چې حاصليږي؛ همدغه د پاك الله فضل او مهرباني ده، پر دغو فوائدو او انعاماتو انسان ته لازم دي چې د دغه مالك الملكوت او صاحب الكبرياء والجبروت حمد او شكر اداء كړي !.

يُولِجُ اللَّيْلَ فِي النَّهَارِ وَيُولِجُ النَّهَارَ فِي اللَّيْلِ وَسَخَّرَ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ كُلٌّ يَجْرِي لِأَجَلٍ مُّسَمًّى ۚ

ننباسي (الله) شپه ورځ كې، او ننباسي (الله) ورځ په شپه كې، او مسخر په كار كې يې لګولي دي لمر او سپوږمى، چې هر يو بهيږي (روان دى) تر يوې ټاكلې نېټې شوې (چې ورځ د قيامت ده).

تفسير: دغه مضمون پخوا له دې نه په څو ځايونو كې تېر شوى دى.

ذَٰلِكُمُ اللَّهُ رَبُّكُمْ لَهُ الْمُلْكُ ۚ وَالَّذِينَ تَدْعُونَ مِن دُونِهِ مَا يَمْلِكُونَ مِن قِطْمِيرٍ ﴿١٣﴾

دغه (ذات موصوف په پاس صفاتو) الله دى رب ستاسې، خاص همده ته دى ملك باچاهي، او هغه معبودان چې بولى يې تاسې (اى مشركانو !) بې له دغه (الله)؛ نه دي مالكان دوى د نرۍ پردې (د زړي) د خرماوو.

تفسير: يعنې د هغه لوى ذات صفات چې پاس بيان شول؛ هم هغه في الحقيقت ستاسې حق الله دى، او د ټولو علويّاتو او سفليّاتو خالق، مالك، الله دى، هغه شيان چې ستاسې له خوا معبودان درولي شوي دي، او تاسو يې بولئ او عبادت

ورته کوئ؛ د هغو خوارانو باچاهي او خپلواکي څېرې، بلکه دوی د هغې نرۍ پردې په اندازه هم د يوه څيز مالکان نه دي، چې د کجورو (خرماوو) په زړيو پورې نښتې وي.

إِنْ تَدْعُوهُمْ لَا يَسْمَعُوا دُعَاءَكُمْ وَلَوْ سَمِعُوا مَا اسْتَجَابُوا لَكُمْ وَيَوْمَ الْقِيَامَةِ يَكْفُرُونَ بِشِرْكِكُمْ

که وبولئ تاسې (ای منکرانو) دغه معبودان؛ نه اوري بلنه ستاسې، او که (بالفرض) وايې وري دوی، نو نه به شي درکولی ځواب ستاسې (ځکه چې ژبه نه لري)، او په ورځ د قيامت به منکران شي دوی په شريک کولو ستاسې (باندې دوی لره سره له الله نه).

تفسير: يعنې له هغو معبودانو څخه چې تاسې مرسته او امداد غواړئ، او هغه خپلو ځانونو ته وسيله ګڼئ؛ دوی ستاسې غږ او بلنه نه اوري، او که تاسې ته څه توجّه هم وکړي؛ هغه ستاسې په کار نشي درتلی، او په درد مو نه خوري، بلکه د قيامت په ورځ به دوی ستاسې د دغه شرک څخه په علانيه ډول د خپل تنفّر او بېزارۍ اعلان کوي، او د امداد او کومک په ځای به تاسې ته دښمنان ثابت شي.

وَلَا يُنَبِّئُكَ مِثْلُ خَبِيرٍ ﴿١٤﴾

او خبر به نه کړي تا (له حقيقت د دې کار هيڅ خبروونکی) په شان (د خبرولو د هغه ښه عالم) ښه خبردار (الله).

تفسير: يعنې له الله تعالى څنې په ټولو احوالاتو باندې بل څوک ښه عليم او خبردار دی؟ همدغه عليم او خبير الله تعالى فرمايي چې دغه شرکاء بيخي چټي او غلط دي، او له سره ستاسې په کار نه درځي، دغسې سمې صافې خبرې بې له الله تعالى نه بل څوک تاسې ته کولی شي؟ او ښوولی شي؟.

يَا أَيُّهَا النَّاسُ أَنْتُمُ الْفُقَرَاءُ إِلَى اللَّهِ وَاللَّهُ هُوَ الْغَنِيُّ الْحَمِيدُ ﴿١٥﴾

ای خلقو ! تاسې فقيران محتاجان يئ الله ته، او الله همدی دی غني بې پروا، ښه حمد ثناء ويلی شوی.

تفسير: يعنې ټول مخلوقات هم هغه الله جل جلاله ته محتاج دي، او الله جل جلاله هيچا ته او هيڅ شي ته محتاج نه دی، ځکه چې ګرد محاسن، محامد او صفات د ده په وجود کې مجموع او موجود دي، نو همدغه الله جل جلاله د بلنې او دعاء لايق دی، او د امداد او استعانت غوښتن او مستحق دی، چې د خپلو بندګانو هر راز دعاء او سوال اوري، او په خوښۍ سره يې مستجابوي، او که څوک د ده لوی دربار ته خپل عجز، نياز او افتقار نه وړاندې کوي؛ په قهريږي.

إِنْ يَشَأْ يُذْهِبْكُمْ وَيَأْتِ بِخَلْقٍ جَدِيدٍ ﴿١٦﴾ وَمَا ذَٰلِكَ عَلَى اللَّهِ بِعَزِيزٍ ﴿١٧﴾

که اراده وفرمايي (الله) د بيولو ستاسې (په هلاکت سره؛ نو بو به موځي) او را به ولي نور مخلوق نوی (بدل د تاسې). او نه دي دغه (شړل ستاسې او راوستل د نورو) پر الله څه سخت مشکل.

تفسير: يعنې که تاسو يې منئ يا يې نه منئ، الله تعالى داسې مطلق قادر دی چې تاسې ګرد له منځه ورک کړي، او خپل بل مخلوق ستاسې په ځای ودان او ودروي، چې من کلّ الوجوه الله تعالى ته داسې مطيع وي؛ لکه چې په اسمانونو کې پرښتې د ده خالصې او مخلصې بندګانې دي، او داسې کول پاک الله ته ډېر سهل او اسان دي، ليکن د الله تعالى د حکمت اقتضاء داسې ده، چې په ځمکه کې دغه ګردې سلسلې ښايي چې قائمې او جاري وي، او په پای کې هر يو د خپلو ښو او بدو اعمالو جزاء او بدل ومومي.

وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِّزْرَ أُخْرٰى ۚ وَإِنْ تَدْعُ مُثْقَلَةٌ إِلٰى حِمْلِهَا لَا يُحْمَلْ مِنْهُ شَيْءٌ وَّلَوْ كَانَ ذَا قُرْبٰى ۗ

او نه اخلي (هيڅ نفس عاصي) بار د ګناه د بل نفس، او كه راوبولي دروند باري (بل څوک) بار د ګناهونو خپلو ته؛ وابه نه خيستى شي له هغه څخه هيڅ څيز، او اګر كه وي (دغه بللى شوى) خاوند د خپلوئ هم.

تفسير: يعنې هيڅوک به د خپلوانو بار پخپل سر وانخلي، او نه به يو د بل د ګناه له پيټي څخه لږ څه كم كړي، او نه به د بل چا د بللو او غږ كولو څخه څه ګټه او فائدهوررسيږي، اګر كه يې ډېر نژدې خپلوان هم وي، ګرد خلق به نفسي ! نفسي ! ! وايي، هلته يواځې د الله تعالى په فضل او مرحمت سره كار چليږي، او بس !.

إِنَّمَا تُنْذِرُ الَّذِيْنَ يَخْشَوْنَ رَبَّهُمْ بِالْغَيْبِ وَأَقَامُوا الصَّلٰوةَ ۚ

بېشكه همدا خبره ده چې وېروې ته هغه كسان چې ويريږي له ربه خپله په غيبو سره، او قائموي (سم اداء كوي سره له ټولو حقوقو) لمونځ.

تفسير: يعنې ستاسې له ويرولو څخه هم هغه سړى نفع اخلي؛ چې له الله تعالى څخه بالغيب ويريږي، او د ده له وېرې څخه تل په عبادت كې لګيا وي، د هر چا په زړه كې چې د الله تعالى خوف او وېره بيخي نه وي؛ نو هغه كله له دغو ويرولو څخه متأثر كيږي.

وَمَنْ تَزَكّٰى فَإِنَّمَا يَتَزَكّٰى لِنَفْسِهٖ ۚ وَإِلَى اللّٰهِ الْمَصِيْرُ ﴿۱۸﴾

او هر څوک چې ځان پاک كړي (له شركه او معاصيو) پس بېشكه همدا خبره ده چې ځان يې پاک كړ لپاره (د نفعې) د ځان خپل، او خاص (طرف) د الله ته ورتله دي (د هر چا).

تفسير: يعنې هر څوک چې ستا پند او نصيحت واوري، او خپل وضعيت اصلاح او ښه كړي؛ نو د ده احسان او منّت نه پر تا او نه پر الله تعالى دى، بلكه په دغه كې په خپله د هم هغه سړي فائده ده، او دغه فائده په پوره ډول سره هلته څرګنديږي چې د ګردو رجوع او بېرته ورتګ الله تعالى ته شي.

وَمَا يَسْتَوِي الْأَعْمٰى وَالْبَصِيْرُ ﴿۱۹﴾ وَلَا الظُّلُمٰتُ وَلَا النُّوْرُ ﴿۲۰﴾ وَلَا الظِّلُّ وَلَا الْحَرُوْرُ ﴿۲۱﴾ وَمَا يَسْتَوِي الْأَحْيَآءُ وَلَا الْأَمْوَاتُ ۚ

او نه برابريږي سره ړوند (كافر) او ليدونكى (مؤمن). او نه تياره (باطل) او نه رڼا (حق). او نه سيورى (ثواب يا جنت) او نه تود باد (عقاب يا دوزخ). او نه برابريږي سره ژوندي (علماء) او نه مړي (جهلاء).

تفسير: يعنې هغه مؤمن چې الله تعالى ورته د زړه سترګې ښېلي دي، د حق په رڼا او د الله تعالى د وحي په پلوشو كې بې له كوم تكليفه او زحمته دغه لاره پرې كوي، او برابر د جنت باغونو او د الله تعالى د رحمت سيوري ته رسيږي، آيا له دغسې انسان سره هغه كافر سيالي او برابري كولى شي چې د زړه ړوند او د اهواوو او اوهامو په تيارو كې حيران سرګردان ګرځي، او بالآخر ناڅاپه د جهنّم اور او د هغه سخت سوځوونكي تاوده باد په طرف منډې وهي؟ له سره دغه دواړه سره نه دي برابر، او كه داسې وى؛ نو داسې وپوهېږئ ! چې مړي او ژوندي سره برابر شول، في الحقيقت د مؤمن او كافر په منځ كې له دې نه هم زيات داسې فرق او تفاوت شته، چې د يوه ژوندي روغ رمټ انسان او د يوه

مړي لاش په منځ کې وي، اصلي او دائمي ژوندون يوائې د ايمان د روح په برکت پيدا کيږي، او ماسوا له ايماني روح څخه ښايي ژوندی انسان له زرهاوو مړيو څخه بدتر وګڼل شي.

إِنَّ اللَّهَ يُسْمِعُ مَن يَشَاءُ ۖ وَمَا أَنتَ بِمُسْمِعٍ مَّن فِي الْقُبُورِ ﴿٢٢﴾ إِنْ أَنتَ إِلَّا نَذِيرٌ ﴿٢٣﴾

بېشکه چې الله اوروي هر هغه چا ته چې اراده وفرمايي (د اورولو يې) او نه يې ته (اې محمده !) اوروونکی (د نافع قول) هغو ته چې په قبورو هديرو کې دي. نه يې ته (اې محمده !) مګر ويروونکی (د منکرانو له جحيمه).

تفسير: يعنې که الله تعالى اراده وکړي؛ نو مړيو ته يې هم اورولی شي، حال دا چې د دغې خبرې قدرت نورو ته نشته، همداسې وګڼئ چې د رسول الله صلی الله عليه وسلم کار دعوت، تبليغ، پيغام رسول او په خير او شر باندې پوهول او خبرول دي، که زړه مړي کافران دغه خبرې وانه وري؛ نو هغه اورول د محمد رسول الله صلی الله عليه وسلم له قوّته او قدرته پورته دي.

إِنَّا أَرْسَلْنَاكَ بِالْحَقِّ بَشِيرًا وَنَذِيرًا ۚ وَإِن مِّنْ أُمَّةٍ إِلَّا خَلَا فِيهَا نَذِيرٌ ﴿٢٤﴾

بېشکه چې مونږ لېږلی مو يې ته په حق رښتيا (دين) سره زېرې ورکوونکی (د جنت مؤمنانو ته)، او ويروونکی (له دوزخ کفّارو ته)، او نه وو هيڅ امّت مګر چې تېر شوی په هغه کې کوم ويروونکی.

تفسير: وېره اوروونکی نبي وي يا د نبي قائم مقام، هر څوک چې د الله تعالى د لارې په لورې بلنه ورکوي، د دې په متعلق د «نمل» د سورت په (۴) رکوع کې څه ليکلی شوي دي.

وَإِن يُكَذِّبُوكَ فَقَدْ كَذَّبَ الَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ جَاءَتْهُمْ رُسُلُهُم بِالْبَيِّنَاتِ وَبِالزُّبُرِ وَبِالْكِتَابِ الْمُنِيرِ ﴿٢٥﴾

او که دروغجن بولي (کفّار) تا (نو مه خفه کېږه، ځکه چې) پس په تحقيق دروغجن بللي وو هغو کسانو چې وو پخوا له دوی نه (انبياء خپل) ، چې راغلي وو دوی ته رسولان د دوی په ښکاره دلائلو او په صحيفوسره او په کتاب ښکاره کوونکي (د حق او باطل).

تفسير: يعنې پخوانيو انبياء الله همدغه روښان تعليمات يا ښکاره معجزات له خپلو ځانونو سره راوړي وو، له هغو ځنې ځينو ته مختصرې مختصرې صحيفې او ځينو ته لوی مفصل کتابونه ورکړی شوي دي.

ثُمَّ أَخَذْتُ الَّذِينَ كَفَرُوا ۖ فَكَيْفَ كَانَ نَكِيرِ ﴿٢٦﴾

بيا مې ونيول هغه کسان چې کافران شوي وو (په سخت عذاب سره) پس څرنګه شو انکار ځما (او تغيير د دوی په عذاب سره؟).

تفسير: يعنې کله چې له تکذيب څخه دوی مخ وانه ړوه، نو وګورئ چې د هغوی آخره خاتمه څرنګه شوه؟ ستاسې انجام هم هغسې کېدونکی دی.

أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ أَنزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَخْرَجْنَا بِهِ ثَمَرَاتٍ مُّخْتَلِفًا أَلْوَانُهَا ۚ

آیا نه وینې ته چې بېشکه الله نازلې کړې دي له (جانبه) د اسمانه اوبه، پس راوویستلې مونږ په وسیله د دې (اوبو) مېوې، په دې حال چې مختلف دي رنګونه د دغو (مېوو).

تفسیر: یعنې قسم قسم مېوې، بیا په یوه قسم کې رنګا رنګ ثمرات یې پیدا کړې دي، له یوې ځمکې او له یو اوبو او له یوې هوا څخه د دغومره مختلفو اشیاوو او انواعو پیدا کول؛ د پاک الله عجیب او غریب قدرت ښکاره کوي.

وَمِنَ الْجِبَالِ جُدَدٌۢ بِيضٌ وَّحُمْرٌ مُّخْتَلِفٌ اَلْوَانُهَا وَغَرَابِيبُ سُوْدٌ ﴿۲۷﴾

او ځینې له غرونو (خاوندان د) لارې (ټوټې ټوټې) دي سپینې او سرې چې مخالف دي سره رنګونه د دغو (لارو)، او (ځینې د دوی) تک تور دي.

تفسیر: یعنې سپین هم په څو څو درجو دي، کوم یې تک سپین لکه د مرمر ډبره، کوم یې سپین لکه مالګه، او ځینې یې نسبتًا سپین، او سور هم په څو څو درجو، او تور هم په څو څو درجو دي، ځینې تک تور لکه رانجه او د ډبرو سکاره، او ځینې تور لکه د کارغه وزر، او ځینې نسبتًا تور، او په ځینو غرونو کې رنګارنګ رګونه او لارې شته.

وَمِنَ النَّاسِ وَالدَّوَآبِّ وَالْاَنْعَامِ مُخْتَلِفٌ اَلْوَانُهٗ كَذٰلِكَ ۗ

او (همداسې) له خلقو څخه هم او (هم داسې له نورو) ژوندیو خوځېدونکو او څارویو څخه هم چې سره مخالف دي رنګونه د هغو همداسې (لکه دغه اختلافات).

تفسیر: دغه ګرد د الله تعالی د قدرت د عجائبو او غرائبو تذکره ده، یعنې هم هغسې چې په نباتاتو، جماداتو، حیواناتو کې راز راز او رنګ په رنګ مخلوقات لیدل کیږي؛ په انسانانو کې هم هره نوعه او صنف سره بېل او جلا دي، که د مؤمن په شان کافر هم سمه صافه لاره ځان ته غوره کړي، او دواړه سره یو شي، او ګرد انسانان یو رنګ ځان ته غوره کړي؛ نو دغه کله امکان لري، او له سره نشي کېدی، په دغه سره یې رسول الله صلی الله علیه وسلم ته اطمینان او تسلي ورکړې ده، چې تاسې د مخلوقاتو له اختلافاتو څخه مه خفه کېږئ !.

اِنَّمَا يَخْشَى اللّٰهَ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمٰٓؤُا ۗ اِنَّ اللّٰهَ عَزِيْزٌ غَفُوْرٌ ﴿۲۸﴾

بېشکه همدا خبره ده چې ویرېږي له الله څخه له بندګانو د دغه (الله) پوهنده عالمان، بېشکه الله ښه غالب قوي دی (په انفاذ د احکامو) ښه مغفرت کوونکی دی (د خطیاتو).

تفسیر: یعنې نه ویریدونکي بندګان هم شته، او د الله تعالی څنې ویریدونکي هم شته، مګر ویرېږي هغه کسان چې الله تعالی د عظمت او جلال، د آخرت د بقاء او دوام، او د دنیا په فناء او اتمام باندې پوهیږي، او د الله تعالی د احکامو او هدایاتو د علم تحصیل کوي، او تل د مستقبل په فکر کې اوسیږي، په هر هغه چا کې چې دغه پوهه او علم په هره درجه وي؛ په هم هغه درجه به دی هم له الله تعالی څخه ویرېږي، په هغه کې چې خوف نه وي؛ هغه في الحقیقت د دې خبرې مستحق نه دی چې ورته پوه او عالم وویلی شي، شاه صاحب (رحمه الله) لیکي: «یعنې د الله تعالی معامله هم په دوه ډوله ده: الله غالب هم دی چې په هره خطا چې سړی ونیسي؛ نیولی یې شي، او غفور رحیم هم دی، که ګناهګاران وبښي؛ بښلی یې شي»، نو په دواړو حیثیتو انسان ته ښایي چې د الله تعالی څخه وویرېږي، ځکه چې نفع او ضرر دواړه د الله تعالی په واک او قبضه کې دي، نو هر کله چې اراده وکړي؛ نفع ستنوي او ضرر لاحقوي.

إِنَّ الَّذِينَ يَتْلُونَ كِتَٰبَ اللَّهِ وَأَقَامُوا الصَّلَوٰةَ وَأَنفَقُوا مِمَّا رَزَقْنَٰهُمْ سِرًّا وَعَلَانِيَةً يَرْجُونَ تِجَٰرَةً لَّن تَبُورَ ﴿۲۹﴾

بېشکه هغه کسان چې لولي کتاب د الله (قرآن) او قايموي (تل سم اداء کوي سره له ټولو حقوقو) لمونځ، او لګوي (په لاره د الله کې) ځيني له هغو شيانو څخه چې ورکړي مو دي دوی ته (لګوي يې) په پټه او په ښکاره، اميد لري دوی د داسې يوه تجارت چې له سره نه هلاک کيږي.

تفسير: يعنې هر هغه چې د الله تعالی څخه ويريږي، قلبًا او لسانًا مسلمان شي، او د ده احکام ومني، او د ده کتاب په اخلاص او عقيدت سره ولولي، او په بدني او مالي عباداتو کې هيڅ قصور او کوتاهي ونه کړي، نو دغه مسلمانان دې د داسې لويې او اعتباري سوداګرۍ اميدوار اوسي ! چې له سره په هغه کې نقص او خساره نه عائده کيږي، او د ضرر او تاوان احتمال په کې نشته.

لِيُوَفِّيَهُمْ أُجُورَهُمْ وَيَزِيدَهُم مِّن فَضْلِهِۦٓ ۚ إِنَّهُۥ غَفُورٌ شَكُورٌ ﴿۳۰﴾

لپاره د دې چې پوره ورسوي (الله) دوی ته اجرونه (د عملونو) د دوی، او زيات ورکړي دوی ته له فضله خپله، بېشکه چې دغه (الله) ښه ښونکی (د معصياتو) دی ښه قبلوونکی (د احسان د محسنينو) دی.

تفسير: يعنې ډېر ګناهونه ښښي او معافوي يې، او د خورا لږ طاعت قدر فرمايي، او سم له اصوله او قاعدې څخه کوم ثواب چې ښايي چاته ورسيږي؛ الله تعالی له هغه څخه زيات ثواب ورعطاء کوي.

وَالَّذِىٓ أَوْحَيْنَآ إِلَيْكَ مِنَ الْكِتَٰبِ هُوَ الْحَقُّ مُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهِ ۗ إِنَّ اللَّهَ بِعِبَادِهِۦ لَخَبِيرٌۢ بَصِيرٌ ﴿۳۱﴾

او هغه چې وحې کړې ده مونږ تاته له کتابه (قرآنه) هم هغه حق رښتيا ده، په دغه حال کې چې مصدِّق رښتينې کوونکی دی هغو کتابونو ته چې پخوا له دې نه وو، بېشکه الله پر بندګانو خپلو خامخا ښه خبردار دی (په باطن د دوی) ښه ليدونکی دی (په ظاهر د دوی).

تفسير: يعنې د بندګانو پر احوالو ښه عليم اوخبير دی، او په ښه موقع کې يې دغه کتاب نازل کړی دی.

ثُمَّ أَوْرَثْنَا الْكِتَٰبَ الَّذِينَ اصْطَفَيْنَا مِنْ عِبَادِنَا ۖ فَمِنْهُمْ ظَالِمٌ لِّنَفْسِهِۦ وَمِنْهُم مُّقْتَصِدٌ وَمِنْهُمْ سَابِقٌۢ بِالْخَيْرَٰتِ بِإِذْنِ اللَّهِ ۚ ذَٰلِكَ هُوَ الْفَضْلُ الْكَبِيرُ ﴿۳۲﴾

بيا مو وارث وګرځول (او ور مو کړ دا) کتاب (قرآن) هغو کسانو ته چې غوره کړي مو دي له بندګانو خپلو (چې دغه محمدي امت دی)، پس ځينې له دوی ظالم دي پر خپل ځان، او ځينې له دوی په منځ د لارې کې برابر تلونکي دي، او ځينې له دوی ړومبی کېدونکي خيراتونو نېکيو ته په اذن حکم د الله، دغه يو فضل دی ډېر لوی.

تفسير: يعنې وروسته د رسول الله صلی الله عليه وسلم څخه د دغه کتاب وارث محمّدي امّت ګرځولی شوی دی، چې په مجموعي حيثيت او هيئت د ګردو امتونو څخه غوره افضل او اعلی دی، هو ! د امت ګرد افراد سره يو شان نه دي، په دوی کې ځينې افراد خو هغه دي چې سره له صحيح ايمانه په ګناهونو کې اخته او مبتلا کيږي، چې دغه «ظالم لنفسه» شو، او هغه دي چې متوسط تلونکي دي يعنې نه په ګناه کې لګيا او نه منهمک ـ او نه لوی ولي او بزرګ دی،

دغو ته يې «مقتصد» وفرمايل، يو خو هغه کامل بنده دی چې د الله تعالی په فضل او توفيق سره يې پرمختګ کړی دی، او د محاسنو، فضائلو، او کمالاتو په تحصيل کې له مقتصدانو څخه ډېر مخ کې تللي دي، مستحب شيان يې هم نه دي پرېښي، او د ګناه له خوفه له تنزيهي مکروه څخه هم پرهېز کوي، او خپل ځان ژغوري، د اعلی درجې بزرګی او د فضيلت خاوندان همدوی دي، په دغسې منتخبو او غورو بندګانو کې له يوه حيثيته ګرد مسلمانان شميرلي شوي دي، ځکه چې دوی ګرد درجه په درجه جنتيان دي، ګنهګار هم که مؤمن وي؛ نو يوه نه يوه ورځ حتمًا جزمًا په جنّت کې ننوځي، يعنې بالآخر د دوی په برخه معافي ده، او مقتصد په سلامت دی، او پر مخ تلونکی له ګردو څخه په مخ کې دی.

جَنّٰتُ عَدۡنٍ يَّدۡخُلُوۡنَهَا يُحَلَّوۡنَ فِيۡهَا مِنۡ اَسَاوِرَ مِنۡ ذَهَبٍ وَّلُؤۡلُؤًا ۚ وَلِبَاسُهُمۡ فِيۡهَا حَرِيۡرٌ ﴿۳۳﴾

جنتونه د هستوګنې دي ننوځي به (دغه درېواړه طائفې) په هغو کې، ګاڼه دار کولی به شي په دغه (جنت) کې له باهوګانو (وښيو) څخه له سرو زرو (خالصو) او له مرغلرو (صافو)، او جامې د دوی په دغه (جنت) کې د ورېښمو (مخصوصو) به وي.

تفسير: سره زر او ورېښم دمسلمانانو نارينه وو لپاره هلته دي په جنت کې، نه دلته په دنيا کې، رسول الله صلی الله عليه وسلم فرمايلي دي: «هر هغه (نارينه) چې ورښمين (جامې) اغوندي په دنيا کې؛ وابه يې نغوندي په آخرت کې».

وَقَالُوا الۡحَمۡدُ لِلّٰهِ الَّذِيۡۤ اَذۡهَبَ عَنَّا الۡحَزَنَ ؕ اِنَّ رَبَّنَا لَغَفُوۡرٌ شَكُوۡرُ ۙ﴿۳۴﴾

او وبه وايي (جنتيان په وخت د دخول د جنّت کې) ټوله ثناء صفت خاص الله ته دی، هغه الله چې لرې يې کړ له مونږ څخه خفګان، بېشکه رب ځمونږ خامخا ښه ښونکی (د عاصيانو) ښه قدردان (د نيکانو) دی.

تفسير: يعنې د دنيا او د محشر غم يې لرې او ورک کړ، او ګناه يې وروبښله، او د قدرداني له لوري يې ځمونږ لږ طاعت قبول وفرمايه.

اِلَّذِيۡۤ اَحَلَّنَا دَارَ الۡمُقَامَةِ مِنۡ فَضۡلِهٖ ۚ لَا يَمَسُّنَا فِيۡهَا نَصَبٌ وَّلَا يَمَسُّنَا فِيۡهَا لُغُوۡبٌ ﴿۳۵﴾

هغه (رب) چې را يې وستو مونږ کور د اقامت (جنّت ته) له فضله خپله، چې نه رسيږي مونږ ته په دغه (جنّت کې) هيڅ مشقّت، او نه رسيږي مونږ ته په دغه (جنّت) کې هيڅ ستوماني خفګان.

تفسير: شاه صاحب (رحمه الله) ليکي: «د هستوګنې کور له دې نه پخوا هيڅ نه وو، هر چېرې به تلل راتلل، نقل او حرکت وو، د روزۍ غم، د دښمنانو انديښنه، د رنځ او مشقت، مصيبت او نور مصاعب او مصائب به موجود وو، کله چې جنّت ته ورسيږي؛ دغه ګرد شيان له منځه لرې او ورک کيږي».

وَالَّذِيۡنَ كَفَرُوۡا لَهُمۡ نَارُ جَهَنَّمَ ۚ لَا يُقۡضٰى عَلَيۡهِمۡ فَيَمُوۡتُوۡا وَلَا يُخَفَّفُ عَنۡهُمۡ مِّنۡ عَذَابِهَا ؕ كَذٰلِكَ نَجۡزِيۡ كُلَّ كَفُوۡرٍ ۚ﴿۳۶﴾

او هغه کسان چې کافران شوي دي؛ شته دوی ته اور د دوزخ، حکم به ونه کولی شي پر دوی (د دويم مرګ چې) پس مړه (او په آرام) شي، او نه به سپکوالی کاوه شي له دوی نه له عذابه د دې (اور د دوزخ)، همداسې جزاء ورکوو مونږ هر ناشکره (بې ايمانه) ته.

تفسیر: نه کفارو ته په جهنّم کې مرګ وررسیږي چې د دوی هغو تکالیفو ته خاتمه ورکړي، او نه به د عذابه تکلیف لږ شېبه هم له دوی نه کمېږي، داسې ناشکرانو ته څمونږ له جانبه هم دغسې سزاوې وررسيږي.

وَهُمۡ يَصۡطَرِخُونَ فِيهَا رَبَّنَآ أَخۡرِجۡنَا نَعۡمَلۡ صَٰلِحًا غَيۡرَ ٱلَّذِي كُنَّا نَعۡمَلُۚ

او دوی به نارې سورې وهي په دغه دوزخ کې (او داسې به وايي) ای ربه څمونږ! (یو کرت) راوباسه مونږ (بېرته دنيا ته څو هلته) عمل وکړو صالح او نېک غير له هغه چې وو مونږ چې کاوه به مو (پخوا له دې، بد عمل).

تفسیر: یعني په هغه وخت کې دوی هغه ښه ګڼل، مګر اوس داسې وايي چې: بیا به هم هغسې عملونه ونه کړو، د لږ مدّت له مخې مونږ له دوزخ څخه وباسه، څو مونږ ښې چارې، صالحه اعمال او حسنه افعال ځان ته راټول کړو، او سره له اطاعته او غاړه ایښودلو او فرمان منلو بېرته درحاضر شو، بیا الله تعالی ورته داسې فرمايي:

أَوَلَمۡ نُعَمِّرۡكُم مَّا يَتَذَكَّرُ فِيهِ مَن تَذَكَّرَ وَجَآءَكُمُ ٱلنَّذِيرُۖ فَذُوقُواْ فَمَا لِلظَّٰلِمِينَ مِن نَّصِيرٍ ۝٣٧

آیا نه وو درکړی مونږ تاسې ته عمر دومره (موده) چې پند اخلي په هغه کې هر هغه څوک چې پند اخيستل غواړي، او راغلی وو تاسې ته ویروونکی (چې د هغو خبره مو ونه منله)، پس وڅکئ (عذاب) پس نشته ظالمانو (کافرانو) ته هیڅوک مددګار (چې له عذابه یې خلاص کړي).

تفسیر: دغه ځواب به دوزخیانو ته ورکاوه کیږي، یعنې مونږ خو تاسې ته عقل او پوهه درکړې وه، او پوره عمر مو هم در په برخه کړی وو، چې ښايي تاسې به په هغه کې ښه فکر او غور کاوه، او ښه به مو له بده جلا او سمه صافه لاره به مو ځان ته غوره کړې وی، تر دې چې له تاسې ځنې ډېر کسان تر شپېتو ـ اویا او اتیا کلونو پورې هم په دنیا کې ژوندون کړی وو، برسېره په دې ستاسې د هدایت او لارښوونې لپاره مونږ تاسې ته داسې اشخاص او حالات هم درلېږلي وو، چې تاسې د بدیو له خرابې خاتمې څخه وویروي، او د غفلت له خوبه مو ویښ کړي، آیا وروسته له دې نه اوس تاسې ته کوم عُذر او بهانه پاتې ده؟ اوس نو په همدغه دوزخ کې اوسېږئ!، او د سختو عذابونه خوندونه وڅکئ!، او له هیڅ لوري د هیچا امداد او معاونت ته هم څه هیله او توقع مه لرئ!.

إِنَّ ٱللَّهَ عَٰلِمُ غَيۡبِ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضِۚ إِنَّهُۥ عَلِيمُۢ بِذَاتِ ٱلصُّدُورِ ۝٣٨

بېشکه چې الله عالم دی په پټو شیانو د اسمانونو او د ځمکې، بېشکه الله ښه عالم پر هغو خبرو چې پټې دي په سینو زړونو کې.

تفسیر: یعنې پاک الله ته د بندګانو ګردې پټې او ښکاره خبرې، احوال افعال، او د زړونو اسرار معلوم دي، د هیچا نیت له الله تعالی څخه پټ نه دی، او سم له هغه له هر چا سره معامله کوي، الله جل جلاله ته دغه خبره هم څرګنده ده چې دغه خلق چې اوس داسې نارې او سورې وهي چې مونږ یو ځلې خوشې کړه چې بېرته دنیا ته لاړ شو، څو هلته په صالحه اعمالو بوخت او له سره ګناه ته نژدې نشو؛ دوی پخپلو دغو دعوو کې دروغجنان دي، ځکه که دوی اویا ځلې نور هم پر ښودی شي چې بېرته لاړ شئ! څو صالحه اعمال وکړئ، خو بیا هم دوی له خپلو شرارتونو او بغاوتونو څخه لاس اخیستونکي نه دي، د دوی عادت او د مزاج اقتضاء همداسې ده: ﴿وَلَوۡ رُدُّواْ لَعَادُواْ لِمَا نُهُواْ عَنۡهُ وَإِنَّهُمۡ لَكَٰذِبُونَ﴾ (٧ جزء د الأنعام سورت (٣) رکوع، (٢٨) آیت).

هُوَالَّذِيْ جَعَلَكُمْ خَلٰٓئِفَ فِى الْاَرْضِ

دغه (الله) هم هغه ذات دی چې ګرځولي يې يئ تاسې خليفګان (د تېرو خلقو) په ځمکه کې.

تفسير: يعنې د پخوانيو امّتونو په ځای مو تاسې ته ځای درکړ، چې اوس د هغو په مينو کې ودان يئ، او وروسته له هغوی څخه تاسې حکومت او رياست چلوئ، نو ښايي چې د هغه د شکر ايستلو حق په ښه شان سره اداء کړئ.

فَمَنْ كَفَرَ فَعَلَيْهِ كُفْرُهٗ ؕ وَلَا يَزِيْدُ الْكٰفِرِيْنَ كُفْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ اِلَّا مَقْتًا ۚ وَلَا يَزِيْدُ الْكٰفِرِيْنَ كُفْرُهُمْ اِلَّا خَسَارًا ۝۳۹

پس هر څوک چې کافر شو (يا يې ناشکري وکړه)؛ پس پر هغه دی (دغه) کفر (يا کفران) د ده، او نه زياتوي کافرانو ته کفر د دوی په نزد د رب د دوی مګر بې زاري غضب (د رب په دوی)، او نه زياتوي کافرانو لره کفر د دوی مګر خساره زيان (په آخرت کې).

تفسير: يعنې ستاسې له دغه کفره او ناشکري او د الله تعالی له آيتونو څخه له انکاره الله تعالی ته هيڅ ضرر او نقصان نه رسيږي، الله ځمونږ له حمده او شکره بې پروا دی، هو ! له ناشکرۍ څخه پر فاعل يې د هغې ګناه او وبال لويږي، د کفر آخره خاتمه ماسوا له دې نه بل هيڅ شی نه ده، چې پاک الله له دغه ناشکره څخه بېزاره او نارضا کيږي، او د دغه کافر په نقصان او خسران کې مسلسلاً او منظمًا تزييد او ترقي واقع کيږي.

قُلْ اَرَءَيْتُمْ شُرَكَآءَكُمُ الَّذِيْنَ تَدْعُوْنَ مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ ؕ اَرُوْنِيْ مَاذَا خَلَقُوْا مِنَ الْاَرْضِ اَمْ لَهُمْ شِرْكٌ فِى السَّمٰوٰتِ ۚ

ووايه (ای محمده ! دوی ته) آيا وينئ تاسې شريکان ستاسې هغه چې بلل به مو (او عبادت به مو کاوه د دوی) غير له الله؛ راوښيئ ماته چې کوم څيز پيدا کړی دی (دغو معبودانو ستاسې) له ځمکې څخه، او که شته دوی ته (کوم) قسم شريکوالی په (پيدايښت د) اسمانونو کې (له الله سره).

تفسير: يعنې د خپلو معبودانو په احوالو کې فکر وکړئ ! او بيا ماته دغه خبره راڅرګنده کړئ، چې د ځمکې کومه برخه دوی جوړه کړې ده؟ ياد اسمانونو په جوړولو، په ساتلو او اداره کولو کې دوی څومره برخه او شرکت لري؟ که دوی په دغه کې هيڅ برخه نه لري؛ نو دوی څرنګه معبودان ګرځيدلي دي؟ لږ شانې خو له عقل او پوهې او فکر او غور څخه هم کار واخلئ !.

اَمْ اٰتَيْنٰهُمْ كِتٰبًا فَهُمْ عَلٰى بَيِّنَتٍ مِّنْهُ ۚ

يا ورکړی دی مونږ دوی ته کتاب پس دوی پر پاخه حجّت ولاړ دي له هغه کتابه (او دا يو هم نه دی).

تفسير: يعنې که عقلي دليل او سند نشته؛ نو کوم هسې معتبر نقلي دليل راوړاندې کړئ ! چې د هغه په اساس تاسې دغه د شرک دعوی کوئ؟ دا يو هم نه دی !

بَلْ اِنْ يَّعِدُ الظّٰلِمُوْنَ بَعْضُهُمْ بَعْضًا اِلَّا غُرُوْرًا ۝۴۰

بلکه نه کوي وعده دا ظالمان (مشرکان) ځيني د دوی (چې غټان او مشران دي) ځينو نورو ته (چې خواران او کشران دي)؛ مګر غره کول (او فرېب ورکول).

تفسیر: یعنې هيڅ عقلي یا نقلي دلیل نشته، خبره فقط هم دغومره ده، چې په دوی کې مشرانو کشرانو ته، او پخوانيو وروستنيو ته د شیطان په لمسون او اغواء پرله پسې دغسې وعدې کړي، او داسې خبرې يې ورښوولي دي: ﴿وَيَقُولُونَ هَٰؤُلَاءِ شُفَعَاؤُنَا عِندَ اللَّهِ﴾ «همدغه معبودان ځمونږ شفاعتګران دي د الله په نزد کې»، او د هغه قرب مونږ ته راعطاء کوي، حال دا چې دغه خالص چل، فرېب او غولول دي، دوی به څرنګه شفيع وګرځېدلی شي؟ حال دا چې ډېر لوی مقربين به هم د کفارو د شفاعت او سپارښت په موضوع کې خپله ژبه نشي خوځولی.

إِنَّ اللَّهَ يُمْسِكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ أَن تَزُولَا ۚ وَلَئِن زَالَتَا إِنْ أَمْسَكَهُمَا مِنْ أَحَدٍ مِّن بَعْدِهِ ۚ

بېشکه الله ساتي (دغه) اسمانونه او ځمکه له دې نه چې زائل شي (او له خپله محوره بېځایه شي) او (قسم دی) که (بالفرض) مخ په زوال شي دا دواړه؛ نو وبه نه ساتي (له زواله) دغه دواړه بل هيڅوک ماسوا له دغه (الله) نه.

تفسیر: یعنې د الله تعالی قدرت دی چې دومره لويو لويو عظامو کراتو ته يې داسې تنظيم، تنسيق او ترتيب ورکړی دی، چې هيڅ يو له دوی ځيني له خپلو مراکزو څخه نه ښويېږي، او نه له خپل مقام او نظام څخه يو طرف ته لږ تمایل او حرکت کوي، او که بالفرض دغه شيان له خپلو ځايونو څخه بل کوم طرف ته نقل یا حرکت وکړي؛ نو بيا ماسوا الله څخه کوم يو زور او طاقت به وي چې هغه به بيا بېرته خپل ځای ته راولي، یا يې تر خپل نظارت او انتظام او اداري لاندې ونیسي؟ لکه چې په قيامت کې کله چې الله تعالی دغه نظام او قوام ګډوډ او تيت او پرک کړي؛ نو کوم قوت به د ده مخه ونیسي؟.

إِنَّهُ كَانَ حَلِيمًا غَفُورًا ﴿٤١﴾

بېشکه دغه (الله) دی ښه تحمّل والا (چې تعجيل نه کوي په تعذيب د منکرينو) ښه ښنونکی (د تائبانو).

تفسیر: یعنې د خلقو د کفر او عصيان اقتضاء خو همداسې ده چې دغه ګرد نظام يو ځلي ګډوډ او لاندې باندې کړی شي، ليکن د الله تعالی لطف، کرم، حلم، تحمّل او بردبارئ دغه نظام ټينګ پخپل قوام درولی او ساتلی دی، که د الله تعالی مرحمت، مکرمت، او ښښنه نه وي؛ نو دغه ودانه دنيا ورانيږي.

وَأَقْسَمُوا بِاللَّهِ جَهْدَ أَيْمَانِهِمْ لَئِن جَاءَهُمْ نَذِيرٌ لَّيَكُونُنَّ أَهْدَىٰ مِنْ إِحْدَى الْأُمَمِ ۖ فَلَمَّا جَاءَهُمْ نَذِيرٌ مَّا زَادَهُمْ إِلَّا نُفُورًا ﴿٤٢﴾ اسْتِكْبَارًا فِي الْأَرْضِ وَمَكْرَ السَّيِّئِ ۚ وَلَا يَحِيقُ الْمَكْرُ السَّيِّئُ إِلَّا بِأَهْلِهِ ۚ

او قسمونه به خوړل (کفارو د مکې) پر الله پر سختو قسمونو خپلو سره: خامخا که چېرې راغی دوی ته کوم ويروونکی (پيغمبر)؛ خامخا وي به دوی هرومرو ښه لاره موندونکي له يوه (له تېرو) امتونو، پس کله چې راغی دوی ته ويروونکی (چې محمد دی)؛ نو زيات نه کړ (دغه راتګ) دوی ته مګر تېښته (له حقه). لپاره د لويي غوښتلو په ځمکه کې او (لپاره د) مکر بد، او نه چاپېره کيږي مکر فرېب ناکاره مګر خو په اهل خپل (چې مکر کوونکي دي).

تفسیر: کله چې د عربو اقوامو دغه قصې او خبرې اورېدلې، چې یهودانو او نورو اقوامو د انبیاء الله خبرې نه منلې، او د دوی له احکامو څخه به یې غاړې غړولې؛ نو دوی به پخپلو منځونو کې سره داسې ویل: «که د الله تعالی له فضله په مونږ کې کوم نبي مبعوث شي؛ نو مونږ به د هغو عاصي اقوامو پر خلاف د خپل نبي په ډېر ښه شان سره رفاقت، اطاعت او متابعت وکړو، او د خپل اخلاص او صمیمیت یو ډېر ښه وضعیت به دنیا ته ورښکاره کوو»، خو څه وخت چې الله تعالی دوی ته خپل داسې نبي مبعوث او ولېږه، چې له ټولو انبیاوو څخه په عظمت او شان لوی دی؛ نو له حقه څخه دوی لا لرې شول، او غاړه یې ترې وغړوله، د دوی تکبّر، غرور، لویي دوی ته کله اجازه ورکوي چې نبي الله صلی الله علیه وسلم په مخ کې خپلې غاړې کېږدي، او د رفاقت او اطاعت په ځای یې عداوت او مخالفت ته ملاوې تړلې دي، او راز راز نامناسبه تدابیر، چلونه او فریبونه یې شروع کړي دي، مګر دغه خبره مو په یاد وي چې ناکاره کار او بدې چارې پخپله همدغه د بدو کارونو او بدو عملونو عامل او فاعل ته عائد او راجع کېږي.

فرض یې کړئ چې په دنیا کې ورته څه زیان او تاوان هم ونه رسېد، مګر په آخرت کې خو یقیناً پخپله سزا رسیږي.

فَهَلْ يَنْظُرُوْنَ اِلَّا سُنَّتَ الْاَوَّلِيْنَ ۚ فَلَنْ تَجِدَ لِسُنَّتِ اللّٰهِ تَبْدِيْلًا ۚ وَلَنْ تَجِدَ لِسُنَّتِ اللّٰهِ تَحْوِيْلًا ۝٤٣

پس آیا انتظار کوي دوی (یعنې نه کوي) مګر طریقې جاري د الله ته په (امتونو) پخوانیو کې، پس له سره به نه مومې ته سنت، عادت د الله تعالی ته هیڅ تبدیل، او بیا به له سره نه مومې ته سنت، عادت د الله ته هیڅ تحویل (ګرځول).

تفسیر: یعنې دوی د دغې خبرې په انتظار کې دي، کومه معامله چې له پخوانیو مجرمینو سره شوې ده؛ هم هغه معامله دې له مونږ سره هم وکړه شي، نو که دوی له خپل دغه کفره او شرکه لاس وانخیست؛ هم هغسې معامله له دوی سره هم هرومرو کېدونکې ده، د الله تعالی هغه سنّت او دستور چې د مجرمینو د سزا ورکولو په نسبت له پخوا څخه جریان لري؛ هغه له سره بدلېدونکی او تغییر موندونکی نه دی، او په خپل ټاکلي وخت او نېټه کې خامخا رسېدونکی دی، او هر ګز داسې نه کیږي چې پر داسې مجرمینو به په آخرت کې انعام او اکرام مبذول شي، او له سره هغه لرې کېدونکې نه ده چې له مجرم ځنې سزا لرې کړه شي، یا غیر مجرم ته سزا ورکړه شي.

اَوَلَمْ يَسِيْرُوْا فِى الْاَرْضِ فَيَنْظُرُوْا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِيْنَ مِنْ قَبْلِهِمْ وَكَانُوْٓا اَشَدَّ مِنْهُمْ قُوَّةً ۗ وَمَا كَانَ اللّٰهُ لِيُعْجِزَهٗ مِنْ شَيْءٍ فِى السَّمٰوٰتِ وَلَا فِى الْاَرْضِ ۗ اِنَّهٗ كَانَ عَلِيْمًا قَدِيْرًا ۝٤٤

آیا نه دي ګرځېدلي (دغه کفّار د مکې) په ځمکه (ملکونو) کې پس چې ووینې (په دغو اوطانو کې چې) څرنګه وو عاقبت ـ آخره خاتمه د هغو کسانو چې پخوا له دوی نه (تېر شوي) دي، او وو دوی ډېر سخت له دغو (کُفّارو) څخه له جهته د قوت، او نه دی الله (داسې) چې عاجز یې کړي کوم شی نه په اسمانونو کې او نه په ځمکې کې، بېشکه چې الله دی ښه عالم (په احوال د مخلوقاتو) ښه قادر دی.

تفسیر: یعنې لوی لوی زورور او قوي مدّعیان هم د الله له نیولو څخه ځان نشي خلاصولی، لکه عاد او ثمود او نور، دغه خواران څه حیثیت لري؟ او څه شی دي؟ ښه وپوهېږئ ! چې په اسمان او ځمکه کې د هیڅ یو قوت او قدرت له لاسه دغه نه دي پوره چې الله تعالی عاجز او ناتوان کړی شي، د الله تعالی علم محیط او قدرت کامل دی.

وَلَوْ يُؤَاخِذُ اللَّهُ النَّاسَ بِمَا كَسَبُوا مَا تَرَكَ عَلَىٰ ظَهْرِهَا مِن دَابَّةٍ

او كه چېرې نيولي وى الله دا خلق په سبب د هغو (بدو اعمالو) چې كوي يې دوى؛ نو نه به يې پرېښې وى پر شا د ځمكې هيڅ ژوندى خوځېدونكى تلونكى.

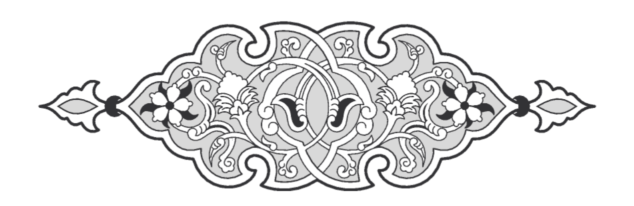
تفسير: يعنې خلق چې دغه خطاوې او ګناهونه كوي، كه د دوى په هره يوه ګناه او جزئي خطا نيولو شروع شي؛ نو هيڅ يو جاندار او متنفس د ځمكې پر مخ كې نه پاتې كيږي.

وَلَٰكِن يُؤَخِّرُهُمْ إِلَىٰ أَجَلٍ مُّسَمًّى ۖ فَإِذَا جَاءَ أَجَلُهُمْ فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ بِعِبَادِهِ بَصِيرًا ﴿٤٥﴾

وليكن وروستي كوي (الله) دوى تر نېټې ټاكلې شوې پورې، كله چې راشي اجل (نېټه) د دوى؛ پس بېشكه چې الله دى پر بندګانو خپلو ښه ليدونكى بينا (نو وربه كړي دوى ته جزا سم له اعمالو د دوى).

تفسير: يعنې تر يوه مقرر ميعاد او معين حد پورې الله تعالى مهلت ايښى دى، چې پر هر جرم به يې فوراً نه نيسي، كله چې موعود وخت راشي؛ نو په ياد يې ولرئ چې ګرد شيان د پاك الله تر نظر لاندې دي، او د هيچا د يوې ذرې په اندازه ښه يا بد عمل د ده له علمه نه دى بهر، پس د هر يوه په نسبت سم له خپل محيط علم سره دېرې ښې ښې فيصلې صادروي، نه به مجرم چېرې پټېدى شي، او نه به د مطيع له حقه ستر ګې پټيږي.

تمت سورة فاطر بعون الله الملك القادر، فالحمد لله والشكرُ له.

«د (يٰسٓ) سورت مکي دی، پرته له (۴۵) آیته چې مدني دی، (۸۳) آیتونه (۵) رکوع لري، په تلاوت کې (۳۶) او په نزول کې (۴۱) سورت دی، وروسته د (الجن) له سورت څخه نازل شوی دی».

بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِيۡمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

يٰسٓ ۝١ وَالۡقُرۡاٰنِ الۡحَكِيۡمِ ۝٢ اِنَّكَ لَمِنَ الۡمُرۡسَلِيۡنَ ۝٣ عَلٰى صِرَاطٍ مُّسۡتَقِيۡمٍ ۝٤

قسم دی په دغه قرآن محکم (حکم کوونکی په حق ـ خاوند د حکمت) باندې. چې بېشکه ته (ای محمده !) خامخا له (هغو) رسولانو څخه یې (چې لیږلي شوي دي خلقو ته). پر سمه لاره (یا ته یې روان پر سمه لاره چې توحید دی).

تفسیر: یعنې لوی قرآن پخپل اعجازي شان، ډک له حکمته تعلیماتو، پخو مضامینو په لحاظ د دې خبرې ډېر لوی زبردست شاهد دی چې هغه نبي چې د دغه پاک قرآن حامل دی؛ بالیقین د الله تعالی رسول دی، او بې له شکه او شبهې پر سمه لاره دی، او د دوی ګرد تابعان بې له کومې اندېښنې او خطرې د مقصود تر منزل پورې رسیږي، او نه بې لارې کیږي.

تَنۡزِيۡلَ الۡعَزِيۡزِ الرَّحِيۡمِ ۝٥

نازل شوی دی (تا ته دغه قرآن په نازلېدلو) د زبردست رحم کوونکي له خوا.

تفسیر: یعنې دغه د دین سمه لاره، یا قرآن حکیم د هغه الله تعالی له جانبه نازل شوی دی، چې داسې یو لوی زبردست ذات هم دی، چې هرومرو منکرانو ته سزا ورکوي، او داسې رحمان رحیم مهرباني کوونکی ذات هم دی، چې د امر منونکیو او مطیعانو ته خامخا پخپل بخشش او مهربانی سره انعام او اکرام ورکوي، نو له همدې جهته په قرآني آیتونو کې بعضًا د لطف، رحم او کرم شان عیان دی، او بعضًا د قهر، غضب، تهدید او تخویف شان بیان شوی دی.

لِتُنۡذِرَ قَوۡمًا مَّاۤ اُنۡذِرَ اٰبَآؤُهُمۡ فَهُمۡ غٰفِلُوۡنَ ۝٦ لَقَدۡ حَقَّ الۡقَوۡلُ عَلٰۤى اَكۡثَرِهِمۡ فَهُمۡ لَا يُؤۡمِنُوۡنَ ۝٧

لپاره د دې چې وویروې ته هغه قوم چې نه وو ویرولي شوي پلرونه د دوی، پس دوی غافلان دي (له توحیده). خامخا په تحقیق حقه ثابته شوې خبره (د عذاب) پر اکثرو د دوی (په ازل کې) پس دوی ایمان نه راوړي.

تفسیر: یعنې ډېر سخت او مشکل کار تاسې ته درسپارلی شوی دی، چې دغه عربي قوم د دې پاک قرآن په وسیله ویښ او د نورو اقوامو مقتدا وګرځوه، حال دا چې دغو عربو ته له سلهاوو کلونو راهیسې کوم ویښوونکی او پوهوونکی نه دی راغلی، نو دغسې جاهل قوم چې نه له الله جل جلاله څخه خبر دي، او نه آخرت پېژني، نه له ماضي څخه یې عبرت اخیستی دی، او نه د مستقبل په فکر کې دي، او نه د ښو او د بدو تمییز لري، او نه د اصلاح او افساد شعور په دوی کې شته، د دغه غفلت له تیارو څخه دوی هدایت ته ایستل، او د رشد پر سمه لویه لاره باندې برابرول کوم معمولي کار نه

دی، بلاشُبهه تاسې په پوره قوّت او قدرت او فعاليت سره دوی د دغه غفلت او جهالت څخه د ويروونکيو نتائجو او ډېر خراب مستقبل څخه خبروئ او ويروئ يې، او زيار کوئ څو دغه قوم د فوز اعلی مدارجو (درجو) ته ورسيږي، او د دغه قوم د بري او کاميابۍ په وسيله د جهان نورو انسانانو ته هم د فلاح او نجاح لار وښيي، ليکن تاسې له داسې ډېرو افرادو سره مخامخ کيدونکي يئ چې هغوی به هيڅ قسم پند او نصيحت ته غوږ نه ږدي، نو ځکه پر دوی باندې شيطان په پوره ډول سره مسلّط کيږي، او په دغه وسيله سره د دوی حماقتونه او شرارتونه د دوی په نظر کې ډېر ښکلي او ښايسته ښکاره کوي، او د دوی ګرد ړومبني او وروستني احوال اګر که ډېر ګنده او خراب هم وي؛ د دوی تر سترګو ښه او موزون ورښکاره کوي، بالآخر دغه خلق له بل ژوندون څخه بالکل منکريږي، او هم هغه فاني غوښتنې د خپل مقصود قبله ګرځوي، په دغه وخت کې له يوه جانبه د شيطان دغه خبره ﴿لَاُغْوِيَنَّهُمْ اَجْمَعِيْنَ * اِلَّا عِبَادَكَ مِنْهُمُ الْمُخْلَصِيْنَ﴾ «ماسوا له مخلصانو نور ګرد به بې لارې کړم» ربښتيا کيږي، او له بل طرفه د الله تعالی دغه قول ﴿لَاَمْلَئَنَّ جَهَنَّمَ مِنْكَ وَمِمَّنْ تَبِعَكَ مِنْهُمْ اَجْمَعِيْنَ﴾ «له ستا او ستا له تابعانو څخه به دوزخ ډک کړم» ثابت او منطبق کيږي، باقي د الله تعالی په علم کې دغه خبره له ازله ثابته ده، چې د هغه قوم دغه افراد له خپلې بې تميزۍ او بې پروايۍ د شيطان په اغواء کې اخته کيږي، او د الله تعالی د عذاب مستحق ګرځي، نو له داسې خلقو څخه دغسې هيله نه کيږي چې دوی به په سمه لاره راشي، نو که تاسې ته د انذار او اصلاح په سلسله کې له داسې همت او حوصله ماتوونکو واقعاتو سره مقابله واقع شي؛ نو مه خفه کېږئ! او په ډېر ښه شان سره خپله وظيفه انجاموئ! او نتائج يې پاک الله ته وسپارئ!.

اِنَّا جَعَلْنَا فِيْۤ اَعْنَاقِهِمْ اَغْلٰلًا فَهِيَ اِلَى الْاَذْقَانِ فَهُمْ مُّقْمَحُوْنَ ۝٨

بېشکه مونږ، ګرځولي مو دي په غاړو د دوی کې طوقونه پس دغه (طوقونه رسيدلي دي) تر زنو د دوی پورې، پس دوی جګ (وچت) سري کړی شوي دي (چې له سره ښکته نشي کتلی).

تفسير: دغه غاړکې د عاداتو، رسومو، د جاه او مال حب، او د آباوو او اجدادو تقليد وو، چې دغو شيانو دوی له ستونيو (مرو) څخه سخت نيولي وو، او د نخوت او تکبّر لامله د دوی سرونه نه راښکته کېدل.

وَجَعَلْنَا مِنْۢ بَيْنِ اَيْدِيْهِمْ سَدًّا وَّمِنْ خَلْفِهِمْ سَدًّا فَاَغْشَيْنٰهُمْ فَهُمْ لَا يُبْصِرُوْنَ ۝٩

او ګرځولی مو دی په مخ د دوی کې سد دېوال، او له وروسته د دوی سد دېوال، پس پټې کړې مو دي (سترګې د دوی)، پس دوی هيڅ نه ويني.

تفسير: د نبيّ الله عداوت د دوی او د هدايت قبلولو په منځ کې لوی دېوالونه درولي وو، دوی د جاهلانه رسومو او د فاسدو آراوو په تيارو کې داسې بند وو چې وړاندې وروسته هيڅ د دوی په نظر کې نه ښکارېده، نه به يې ماضي ته کتل، او نه به يې مستقبل ته، باقي د دوی د افعالو نسبت الله تعالی ته د دې لپاره کړی شوی دی، چې د خير او شر خالق هم هغه دی، او پر اسبابو د مسبباتو ترتّب د الله تعالی په اراده او مشيت سره کيږي.

وَسَوَآءٌ عَلَيْهِمْ ءَاَنْذَرْتَهُمْ اَمْ لَمْ تُنْذِرْهُمْ لَا يُؤْمِنُوْنَ ۝١٠

او برابر دي پر دوی باندې چې وويروې ته دوی (له عذابه) يا نه ويروې ته دوی (خو دوی) ايمان نه راوړي (ځکه چې مقرر دی په ازل کې مرګ د دوی په کفر سره).

تفسير: دوی ته برابر دي، ليکن ستاسې په حق کې برابر نه دي، بلکه داسې سخت معاند او سرکښ قوم ته نصيحت کول او د دوی په اصلاح پسې لوېدل د عظيمو درجاتو د حصول سبب دی، او کله همدغه ښه اخلاق د نورو د هدايت باعث ګرځي، همداسې آيت د البقرة سورت په (۱) رکوع کې هم تېر شوی دی.

إِنَّمَا تُنذِرُ مَنِ اتَّبَعَ الذِّكْرَ وَخَشِيَ الرَّحْمَٰنَ بِالْغَيْبِ ۖ فَبَشِّرْهُ بِمَغْفِرَةٍ وَأَجْرٍ كَرِيمٍ ﴿١١﴾

بېشکه همدا خبره ده چې وېروې ته هر هغه چې متابعت کوي د پند (د قرآن) او ويرېږي له رحمان څخه په غيب (بې د ليدلو)، پس زېرى ورکړه (اى محمده !) هغه ته په مغفرت ښښنې سره او په اجر لوى سره.

تفسير: يعنې ځما د ويرولو فائده د هم هغه په حق کې ظاهرېږي چې نصيحت ومني، او پر هغه عمل وکړي، او د الله تعالى وېره د ده په زړه کې وي، هر هغه چا سره چې بيخي د الله تعالى ويره نه وي؛ نو هغه نه د پند او نصيحت څه پروا کوي، او نه د رسول الله صلى الله عليه وسلم له تنبيه او تذکير څخه څه ګټه او فائده اخيستى شي، دغسې خلقو ته د مغفرت او عزّت په ځاى ذلت ور په برخه کيږي، وروسته اشاره فرمايي چې د فريقينو د دغه عزّت او ذلّت پوره اظهار د ژوندانه په بله دوره کې کيږي، چې د هغه مبادي وروسته له مرګه شروع کيږي.

إِنَّا نَحْنُ نُحْيِي الْمَوْتَىٰ

بېشکه مونږ همدا مونږ به ژوندي کوو مړي (په قيامت کې).

تفسير: يعنې وروسته له مرګه د بل ژوندانه وجود حتمي او يقيني دى، چې هلته به ټول د خپلو اعمالو بدل ومومي.

وَنَكْتُبُ مَا قَدَّمُوا وَآثَارَهُمْ ۚ

او ليکو مونږ هغه چې مخکې ليږلي دي دوى او (هغه) نښې (چې وروسته پاتې کيږي) له دوى.

تفسير: يعنې هغه نېک او بد اعمال چې له خپله ځانه يې ړومبى ليږلي دي، او د ځينو هغو اعمالو ښه يا بد اثرات يا نښې چې له خپله ځانه يې وروسته پريښې دي، مثلاً د کوم کتاب تصنيف يا د علومو ښوونه، يا د عمارت وداني، يا د کوم رسم اساس کېښودل، اعم له دې چې ښه وي يا بد؛ دغه ټول په دې کې داخل دي، بلکه د الفاظو په عموم کې د اقدامو هغه نښې هم شاملې دي، چې د کوم عبادت په طرف د تللو په وخت کې پر ځمکه لوېږي، لکه چې په ځينو صحيحو احاديثو کې تصريح ده: «ديارکم تُکتَبْ آثارُکم».

وَكُلَّ شَيْءٍ أَحْصَيْنَاهُ فِي إِمَامٍ مُّبِينٍ ﴿١٢﴾

او هر شى شمېرلى دى مونږ هغه په اصل ښکاره (لوح محفوظ کې).

تفسير: يعنې څرنګه چې ټول اعمال او آثار وروسته له وقوعه سم له خپلې ضابطې سره ليکلي کيږي، پخوا له وقوعه هم هر څيز په لوح محفوظ کې ليکلي شوي دي، او هغه ليکل هم د انتظامي ضوابطو او مصالحو پر بناء دي، که نه د الله جلّ جلالُه په قديم علم کې هر وړوکى او لوى شى لا له پخوا څخه موجود او حاضر دى، چې سم له هغه سره په لوح محفوظ کې نقلولى شي.

وَاضْرِبْ لَهُم مَّثَلًا أَصْحَابَ الْقَرْيَةِ إِذْ جَاءَهَا الْمُرْسَلُونَ ﴿١٣﴾

او بيان کړه (اى محمده !) دغو کفّارو ته يو مثل د اوسېدونکيو د کلي، کله چې راغلل هغې ته مرسلان استاځي.

تفسير: د دغو نومونو صحيح تعيين نشي کېدى، او نه په يقيني ډول سره دغسې ويلى شي چې هغوى به بلا واسطه د الله تعالى رسولان وو، يا د کوم نبي په واسطه دوى مأموران شوي وو، خو د ده په نيابت هغه کلي ته لاړ شي، دغه دواړه

احتماله په کې شته، اګر که متبادر هم دغه دی چې ګونديې دوی پخپله انبياء دي، ممکن دي چې له عيسى المسيح عليه السلام څخه به وړانديې دوی مبعوث شوي وي، بعضې وايي چې: دغه د عيسى عليه السلام استاځي وو، چې د الله جل جلاله په امر ليږلي شوي وو.

إِذْ أَرْسَلْنَآ إِلَيْهِمُ ٱثْنَيْنِ فَكَذَّبُوهُمَا فَعَزَّزْنَا بِثَالِثٍ فَقَالُوٓا۟ إِنَّآ إِلَيْكُم مُّرْسَلُونَ ﴿١٤﴾

کله چې ولېږل مونږ دوی ته دوه (استاځي) پس تکذيب وکړ دوی د هغو دواړو، پس عزت ورکړ مونږ (او قوت دوی ته) په دريم سره، پس وويل دوی: بېشکه مونږ تاسې ته مرسلان استاځي يو.

تفسير: يعني ړومبی دوه تنه لاړل، بيا د دوی تأييد لپاره دريم هم ولېږل شو، دوی درې واړه سره يوځای شول، او داسې يې وويل: مونږ خو په خپل سر نه يو راغلي، بلکه د الله تعالى استاځي يو، لهذا هر هغه شی چې مونږ يې وايو هغه د الله تعالى پيغام وګڼئ.

قَالُوا۟ مَآ أَنتُمْ إِلَّا بَشَرٌ مِّثْلُنَا وَمَآ أَنزَلَ ٱلرَّحْمَٰنُ مِن شَىْءٍ إِنْ أَنتُمْ إِلَّا تَكْذِبُونَ ﴿١٥﴾

وويل (کافرو استاځيو ته) نه يئ تاسې مګر انسانان په شان څمونږ او نه دی رالېږلی رحمان هيڅ شی (نه وحي او نه رسالت)، نه يئ تاسې مګر دروغ وايئ (په دغې دعوی).

تفسير: يعني تاسې خو په هيڅ شي کې له مونږ څخه څه امتياز نه لرئ، نو بس کړئ ! خامخا داسې چټې خبرې مه کوئ !، او بې سببه د الله نوم مه اخلئ !، له سره الله هيڅ شی نه دی رالېږلی، فقط تاسې درې واړه پخپلو منځو کې سره جوړه او دغه خبره مو غوټه کړې ده، چې راځئ يوه داسې د دروغو خبره له خپله ځانه وتړو، او بيا د هغې نسبت الله ته وکړو.

قَالُوا۟ رَبُّنَا يَعْلَمُ إِنَّآ إِلَيْكُمْ لَمُرْسَلُونَ ﴿١٦﴾

وويل (استاځيو) رب څمونږ ته معلوم دي (دا چې) بېشکه مونږ تاسې ته خامخا درليږلي شوي يو.

تفسير: يعني که مونږ پر الله تعالى دروغ تړو، هغه خو موويني، نو آيا الله جل جلاله به پخپل فعل سره د دروغجنانو پرله پسې تصديق او تاييد کوي؟ داسې له سره نشي کېدی، اوس تاسې پوهېږئ که نه پوهېږئ، الله تعالى ته دغه خبره ښه معلومه ده چې مونږ پخپلې دغې دعوی کې رښتيني يو، او هيڅ يوه خبره له خپله ځانه نه وايو، نو ځکه فعلاً هغه څمونږ تصديق فرمايي.

وَمَا عَلَيْنَآ إِلَّا ٱلْبَلَٰغُ ٱلْمُبِينُ ﴿١٧﴾

او نشته پر مونږ مګر (پيغام) رسونه ښکاره (سره له معجزاتو).

تفسير: يعني مونږ خپله فريضه اداء کړې ده، د الله تعالى پيغام مو په ښه واضح او ښکاره صورت تاسې ته رسولی دی، او په ښو معقولو دلائلو او په زړه پورې طريقو مو تاسې پخپل خير او شر پوهولي يئ، اوس وروسته د حجّت له اتمامه تاسې پخپله غور او دقّت وکړئ، چې د تکذيب او عداوت انجام او عاقبت به څرنګه وي؟.

قَالُوْٓا اِنَّا تَطَيَّرْنَا بِكُمْ ۚ لَئِنْ لَّمْ تَنْتَهُوْا لَنَرْجُمَنَّكُمْ وَلَيَمَسَّنَّكُمْ مِّنَّا عَذَابٌ اَلِيْمٌ ﴿١٨﴾

وويل (كافرو) بېشكه مونږ بدفالي نيولې ده په تاسې، قسم دی كه منع نه شوئ (له دعوی د دغه رسالته خپل)؛ خامخا سنګسار به كړو مونږ هرومرو تاسې، او خامخا وبه رسيږي تاسې ته له طرفه ځمونږ عذاب دردناك.

تفسير: ممكن چې د مرسلينو د تكذيب او د كفر او عناد له شامته به پر دوی قحط او نور بليات نازل شوي وي، يا د انبياوو د ښوونې په اثر د دوی په منځ كې بيلتون واقع او بيا دوی په خپلو منځو كې سره اختلاف وكړ، څه يې ومنل او څه يې ونه منل، او د نامباركی نسبت يې دوی ته وكړ، يعنې ستاسې د قدمونو له شامته پر مونږ د قحط او بې اتفاقی او مصيبت بلاء نازله شوې ده، دغه ګرد ستاسې له نحوست دي (العياذ بالله)، كه نه مونږ پخوا له دې نه ښه ماړه وو، او په اطمينان او سكون مو ژوندون كاوه، بس كړئ !، كه تاسې له خپل دغه وضعيت څخه لاس وانخيست؛ نو مونږ به سخت تكليف او عذاب تاسې ته درورسوو، او تاسې به تر هغه پورې په ګټو سره وولو، تر څو چې مړه شئ.

قَالُوْا طَآئِرُكُمْ مَّعَكُمْ ۗ اَئِنْ ذُكِّرْتُمْ ۗ بَلْ اَنْتُمْ قَوْمٌ مُّسْرِفُوْنَ ﴿١٩﴾

وويل (استاځيو) چې بدفالي ستاسې له تاسې سره ده (چې دغه كُفر دی)، آيا نو كه پند دركړ شي تاسې ته (نو دغه ته بدفالي وايئ، نه ده داسې) بلكه تاسې يو قوم يئ مسرفان د انصاف له حده تېرېدونكي.

تفسير: يعنې ستاسې د كفر او تكذيب له شامته عذاب نازل شوی دی، كه تاسې ګردو متحدًا او متفقًا حق او صداقت منلی وی؛ نو نه به دغه مذموم اختلاف او تفرقه ستاسې په منځ كې پيدا كېده، او نه به په دې شان په آفاتو او بليّاتو مبتلا او اخته كېدی، پس د نامباركی او نحوست اسباب پخپله په تاسې كې موجود دي، نو بيا ولې په دغومره يوه خبره چې مونږ تاسې ته ښه نصائح او پوهنه درورّاندې كړې ده، او تاسې مو ستاسې پر خير او شر پوهولي يئ؛ خپل نحوست ځمونږ پر سر غورځوئ !؟ او له وژلو څخه مو ويروئ !؟، حقيقت دا دی چې تاسې د عقل او د انسانيت له حدوده بيخي وتلي يئ ! نه خپله نفع او ضرر پخپل عقل سره معلومولی شئ !، او نه د انسانيت خبرې ستاسې له خولې څخه وځي !.

وَجَآءَ مِنْ اَقْصَا الْمَدِيْنَةِ رَجُلٌ يَّسْعٰى

او راغی له لرې طرفه د هغه ښار يو سړی (حبيب نجار) چې منډې يې وهلې.

تفسير: وايي چې د دغه صالح سړي نوم حبيب وو، او د ښار په آخري برخه كې په عبادت مشغول او لګيا وو، او له حلاله كسبه به يې روزي خوړه، دغه فطري صلاحيت ده ته وار او موقع ور نه كړه چې چپ او ساكت پاتې شي، د دغې قصې د اورېدلو په اثر د استاځيو او د مرسلينو د تاييد او حمايت او د مكذبينو د پوهولو او نصيحت لپاره په منډه او ډېره جلتی راغی ولې چې دی وويرېد نه چې اشقياء د خپلو هغو وېرولو په اثر دغو مرسلينو او استاځيو ته څه ضرر او اذيت ورسوي، له دغه څخه معلومېږي چې د دغو مرسلينو د دعوت او تبليغ اثر د دې ښار تر لرې برخو پورې هم رسېدلی وو.

قَالَ يٰقَوْمِ اتَّبِعُوا الْمُرْسَلِيْنَ ﴿٢٠﴾ اتَّبِعُوْا مَنْ لَّا يَسْـَٔلُكُمْ اَجْرًا وَّهُمْ مُّهْتَدُوْنَ ﴿٢١﴾

وويل (حبيب نجار) ای قومه ځما ! متابعت وكړئ تاسې د مرسلانو استاځيو. متابعت وكړئ تاسې د هغه چا چې نه غواړي له تاسې څخه اجر بدل حال دا چې دوی پر سمه صافه لاره (د خير او اصلاح) رهي (روان) دي.

تفسیر: یعنې دوی د الله تعالی استاځي دي، او د الله تعالی پیغام یې له خپل ځان سره راوړی دی، کوم پند او نصیحت چې دوی تاسې ته کوي ښایي تاسې هغه ومنئ !، او پرې عمل وکړئ !، وګورئ چې د دوی اخلاق، اعمال، عادات او اطوار ټول ښه دي، او بې غرضه د خیر غوښتنه کوي، او څه معاوضه او مزدري هم له تاسې څخه نه غواړي، نو بیا ولې د داسې بې غرضو او پاکو بزرګانو متابعت او اطاعت ونه کړی شي؟ او د الله تعالی هغه پیغام چې د دوی په ذریعه لیږلی شوی دی؛ ولې ونه منلی شي !؟.

(نو دوی ورته وویل چې ته په دین د دوی یې؟ نو هغه ورته داسې وویل چې:)

وَمَالِيَ لَآ أَعۡبُدُ ٱلَّذِي فَطَرَنِي

او څه مانع ده ما ته (بلکه نشته چې د زړه له صدقه) عبادت نه کوم د هغه (الله) چې پیدا کړی یې یم زه.

تفسیر: دا یې اګر که خپل ځان ته ویلې دي، مګر اصلي مقصود یې دا دی چې نورو ته یې واوروي، یعنې پر تاسې څه شوي دي چې د هغه لوی الله تعالی عبادت نه کوئ چې رب او خالق دی.

وَإِلَيۡهِ تُرۡجَعُونَ ﴿٢٢﴾

او خاص دغه (الله ته) بیولي کیږئ تاسې (په قیامت کې نو ښایي تاسې هم د همدغه الله تعالی عبادت وکړئ !).

تفسیر: یعنې داسې مه ګڼئ چې تاسې یې عبث پیدا کړي یئ ! او بیا یې همداسې سرخوشي او آزاد پرېښي یئ؟ او بل هیڅ مقصود ستاسې له دغه پیدایښت څخه نشته، داسې نه دي بلکه وروسته له مرګه ګرد د الله تعالی په حضور کې حاضریږي، نو ښایي چې لا اوس د هغې ورځې په تهیه او فکر کې واوسئ !.

ءَأَتَّخِذُ مِن دُونِهِۦٓ ءَالِهَةً إِن يُرِدۡنِ ٱلرَّحۡمَٰنُ بِضُرّٖ لَّا تُغۡنِ عَنِّي شَفَٰعَتُهُمۡ شَيۡـٔٗا وَلَا يُنقِذُونِ ﴿٢٣﴾ إِنِّيٓ إِذٗا لَّفِي ضَلَٰلٖ مُّبِينٍ ﴿٢٤﴾

آیا ونیسم بې له الله نور معبودان که اراده وفرمایي ماته رحمان د ضرر رسولو؛ نو دفعه به نه کړي له ما څخه شفاعت سپارښت د دوی هیڅ شی، او نه به مې خلاص کړي (په زور). بېشکه زه به په دغه وخت کی (چې نور معبودان ونیسم)؛ خامخا په ګمراهۍ ښکاره کې یم.

تفسیر: یعنې دغه څومره ښکاره او صریحه ګمراهي ده چې له هغه مهربان او مطلق قادر الله څخه مخ اړوئ، او د داسې شیانو عبادت کوئ چې هغوی مو نه د پاک الله د نازل کړیو تکالیفو او ربړو څخه پخپله خلاصولی شي، او نه مو په سپارښت سره ترې بچ کولی شي.

إِنِّيٓ ءَامَنتُ بِرَبِّكُمۡ فَٱسۡمَعُونِ ﴿٢٥﴾

بېشکه زه چې یم ایمان مې راوړی دی په رب ستاسې پس واورئ تاسې له مانه.

تفسیر: یعنې په مجمع کې بې له تردّده او اندېښنې اعلان کوم، چې ما پر واحد الله ایمان راوړی دی، دغه خبره دې ګرد سره واوري ! شاید مرسلانو ته یې د دې لامله اورولي وي؛ څو د الله تعالی په مخ کې شهادت ورکړي، او قوم ته

يې دا شهادت ځکه اورولی وي؛ چې د هغه د اورېدلو څخه متأثر شي، یا اقلاً د یوه مؤمن د ایمان د قوّت د مشاهدې په طرف متوجه شي.

قِيلَ ادْخُلِ الْجَنَّةَ ۖ

وویل شو (ورته چې ځه) ننوځه جنت ته (نو داخل شو جنت ته، او بې انتهاء نعمتونه يې په کې وليدل).

تفسير: يعنې على الفور ده ته د جنّت د ننوتلو فرمان ورکړ شو، نقل کوي چې قوم هغه په ډېر ظلم، جفا او غتې زرږه توب سره په شهادت ورسوه، نو ځکه سمدلاسه د ده شهادت سره متصل حکم صادر شو، چې دی فورًا په جنت کې داخل شي، لکه چې د شهداوو د ارواحو په نسبت له احاديثو څخه ثابت دي چې دوی پخوا له محشره په جنت کې داخلیږي.

قَالَ يٰلَيْتَ قَوْمِي يَعْلَمُونَ ﴿٢٦﴾ بِمَا غَفَرَ لِي رَبِّي وَجَعَلَنِي مِنَ الْمُكْرَمِينَ ﴿٢٧﴾

وویل ده: کاشکې چې دا قوم ځما پوه شوی وی. په دې چې مغفرت بښنه وکړه ماته رب ځما، او ویې ګرځولمه زه له عزت ورکړیو شویو (په ادخال د جنّت سره).

تفسير: قوم له هغه سره دښمني وکړه، چې دی يې وواژه، مګر دی وروسته د جنّت له ننوتلو څخه هم د قوم له خیر غوښتلو څخه بېفکره نشو، او ویې ویل: که ځما قوم ځما له حاله او له دغه انعام او اکرام څخه چې د الله تعالی له لوري پر ما مبذول شوی دی خبرېدلی؛ نو خامخا يې ایمان راووړ.

وَمَآ أَنْزَلْنَا عَلٰى قَوْمِهِ مِنْ بَعْدِهِ مِنْ جُنْدٍ مِّنَ السَّمَآءِ وَمَا كُنَّا مُنْزِلِينَ ﴿٢٨﴾ إِنْ كَانَتْ إِلَّا صَيْحَةً وَّاحِدَةً فَإِذَا
هُمْ خٰمِدُونَ ﴿٢٩﴾

او نه مو وو نازل کړی پر قوم د دغه (حبيب نجار) وروسته (له شهادته) د ده هيڅ لښکر له (جانبه د) آسمانه، او نه وو مونږ نازلوونکي (د لښکر د ملائکو). نه وو دا عذاب (د دې قوم) مګر چغه وه یوه (د جبریل) پس ناڅاپه دوی مړه یخ کړخ پراته وو (لکه ایره د اور).

تفسير: يعنې وروسته له هغه دغه قوم هلاک کړل شول، او د دوی د دغه اهلاک لپاره مزيدو ترتيباتو او اهتماماتو ته دومره ضرورت پاتې نشو، چې له اسمانه ورته پرښتې لېږلې کېدی، او نه د الله تعالی دغه عادت دی چې د اقوامو د اهلاک لپاره لوی افواج ولیږي، که هسې د کوم خاص مصلحت لپاره يې د پرښتو افواج لېږلي وي؛ هغه بېله خبره ده، په دغسې مواردو کې د ډېرو لویو مدعیانو او اعیانو د سرولو او شخ پخ غورځولو لپاره يو معمولي چغه کافي ده، لکه چې د همدغه قوم حال همداسې شو، چې پرښتې پر دوی یوه چغه ووهله، او دوی ګرد سره يو ځای همغلته مړه شول.

يٰحَسْرَةً عَلَى الْعِبَادِ ۚ مَا يَأْتِيهِمْ مِّنْ رَّسُولٍ إِلَّا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِءُونَ ﴿٣٠﴾ أَلَمْ يَرَوْا كَمْ أَهْلَكْنَا قَبْلَهُمْ مِّنَ الْقُرُونِ
أَنَّهُمْ إِلَيْهِمْ لَا يَرْجِعُونَ ﴿٣١﴾

ای حسرت افسوس دی پر بندګانو (کافرانو)، نه دی راغلی دوی ته هيڅ رسول مګر وو دوی چې په هغوی پورې به يې ټوکې مسخرې کولې. آیا نه ويني (دغه کفار) چې څومره ډېر هلاک

کړي دي مونږ پخوا له دوی نه له اهل د زمانې چې بېشکه هغه (هلاك کړی شوي) دوی ته بېرته نه راګرځي (دنیا ته، نو دوی پرې ولې عبرت نه اخلي؟).

تفسیر: یعنې ګوري او اوري چې په دنیا ځومره اقوام او ملل له انبیاوو سره د استهزاء او تمسخر په بدل هلاك او تباه شوي دي، چې اوس د هغوی نوم او نښه هم د دنیا په مخ کې نه ده پاتې، نو هیڅ یو تن له هغوی ځنې د دغې خبرې توان او طاقت نه لري چې بېرته راشي، د عذاب په ژرنده کې دوی ټول سره اوړه او دلده او برابر شوي دي، خو دوی سره له هغه پند او عبرت نه اخلي، او هر کله چې کوم نوی رسول دوی ته راځي؛ نو دوی بیا په همغو تمسخرو او استهزاوو او ټوکو مسخرو باندې لاس پورې کوي چې پخواني کفار په هغه معتاد او د هغو په اثر پخپله سزا ورسېدل، لکه چې نن له خاتم الأنبياء صلى الله عليه وسلم سره د معظمې مکې کفّار هم داسې سلوك او معامله کوي.

وَإِنْ كُلٌّ لَّمَّا جَمِيعٌ لَّدَيْنَا مُحْضَرُونَ ﴿٣٢﴾

او نه دي دا ګرد (خلائق) مګر ټول په نزد ځمونږ حاضر کړی شوي لپاره د جزاء (په قیامت کې).

تفسیر: یعنې هغه خو د دنیا عذاب وو، د آخرت سزا خو بېله ده، داسې مه ګڼئ کله چې هلاك شوئ، نو بیا به بېرته ځمونږ په طرف نه راځئ او ګردې خبرې او قصې ختمې شوې، د ګردو مخلوقاتو رجوع او حضور د پاك الله په دربار کې یو حتمي او ضروري امر دی، او هلته به ټول مجرمین او منکرین بلا استثناء نیولي کیږي.

وَآيَةٌ لَّهُمُ الْأَرْضُ الْمَيْتَةُ أَحْيَيْنَاهَا وَأَخْرَجْنَا مِنْهَا حَبًّا فَمِنْهُ يَأْكُلُونَ ﴿٣٣﴾ وَجَعَلْنَا فِيهَا جَنَّاتٍ مِّن نَّخِيلٍ وَأَعْنَابٍ وَفَجَّرْنَا فِيهَا مِنَ الْعُيُونِ ﴿٣٤﴾ لِيَأْكُلُوا مِن ثَمَرِهِ

او یو دلیل (د قدرت) دی دوی ته ځمکه مړه (وچه کلکه) چې ژوندۍ کوو مونږ هغه (په اوبو سره) او راوباسو مونږ له هغې ځمکې ځخه دانې نو له ځینو د دغو (دانو) ځخه خوري. او پیدا کړي مو دي په دغې ځمکې کې باغونه له (هر قسمه د) خرماګانو او له (هر راز) انګورو، او جاري کړي مو دي په دغې (ځمکې) کې له چینو ځخه. لپاره ددې چې وخوري دوی له مېوو د هغو.

تفسیر: یعنې ښایي دوی ته داسې شبهه پیدا شوي وي چې پس له مرګه بیا به مونږ ځرنګه ژوندي راپاځولی کیږو؟ دغه په دې صورت ورپوهوي: ځرنګه چې ځمکه وچه کلکه مړه پرته وي، نو بیا الله تعالی یې تکه شنه زرغونه او ژوندۍ کوي، او په کې راز راز ونې، ګلان، غلې، دانې، مېوې، باغ، بهار او نور پیدا کوي، چې تاسې یې استعمالوئ، همداسې قیاس او اټکل وکړئ، چې په مړو ابدانو کې هم الله تعالی د حیات روح پو کوي، په هر حال په دغې مړې ځمکې کې دوی ته یوه داسې نښه او د قدرت دلیل شته چې په هغه کې د غور او دقّت کولو ځخه بعث بعد الموت، د الله تعالی وحدانیت او عظمت او انعام او احسان په ښه ډول سره پېژندل او پوهېدل کیږي.

وَمَا عَمِلَتْهُ أَيْدِيهِمْ ۖ أَفَلَا يَشْكُرُونَ ﴿٣٥﴾

او نه دي پیدا کړي دغه (مېوې) لاسونو د دوی، آیا پس شکر نه وباسي دوی.

تفسیر: یعنې مېوې او د ځمکې نور حاصلات د الله تعالی په قدرت سره پیدا کیږي، د دوی په لاسونو کې داسې قدرت نشته چې د کورو یا کجورو یو دانه هم پیدا کړی شي، سره له هغه محنت او تردّد چې د یوه باغ په لګولو او روزنه کې

کيږي، مګر د دغه باغ د مېوو او حاصلاتو راوستل د الله تعالی کار او د ده په قبضه او اختيار کې دی، او که په غور سره وکتل شي؛ ټول هغه کارونه چې د انسانانو په سعي او کوښښ سره انجام مومي، هغه هم في الحقيقت د الله تعالی په عطاء کړی شوي قدرت او قوت او مشيت او ارادې سره کيږي، لهذا په هر حيثيت سره د الله تعالی شکر ايستل او احسان پېژندل واجب دي.

تنبيه: محقق مترجم (رحمه الله) په ﴿وَمَا عَمِلَتۡهُ أَيۡدِيهِمۡۚ﴾ کې «ما» نافيه اخيستې ده (كما هو دأب المتأخرين) ليکن له اسلافو څخه عمومًا د دغې «ما» موصوله توب نقل شوی دی، چې د هغه تاييد د ابن مسعود رضی الله تعالی عنه له قراءته چې په کې «و مما عملته أيديهم» دی کيږي.

سُبۡحَٰنَ ٱلَّذِي خَلَقَ ٱلۡأَزۡوَٰجَ كُلَّهَا مِمَّا تُنۢبِتُ ٱلۡأَرۡضُ وَمِنۡ أَنفُسِهِمۡ وَمِمَّا لَا يَعۡلَمُونَ ٣٦

پاکي ده (له هر عيبه) هغه الله ته چې پيدا کړي يې دي دغه (ټولې) جوړې (انواع ـ اصناف) ټول له هغو څيزونو چې زرغونوي يې ځمکه، او له ځانونو د دوی (اولاد، لمسي، کړوسي) او له هغو (مخلوقاتو) څخه چې دوی يې نه پېژني (د علويّاتو اود سفليّاتو له عجائبو مخلوقاتو څخه).

تفسير: يعني په نباتاتو او انسانانو او په هغو نورو مخلوقاتو کې چې لا له هغوی څخه خلق پوره نه دي خبر؛ الله تعالی جوړې پيدا کړي دي، اعم له دې نه چې دغه جوړه توب د تقابل له حيثيته وي، لکه نر او ښځه، خواږه او تروه، تور او سپين، ورځ او شپه، رڼا او تياره، يا د تماثل له حيثيته وي، لکه په يوه شان، يو رنګ، يو خوند مېوې او د ځمکې نور محصولات، او په يوه شکل او صورت سره دوه ساکښان (جاندار)، په هر حال په مخلوقاتو کې هيڅ يو داسې مخلوق نشته چې د هغه بل کوم مقابل او مماثل نه وي، ځکه چې مقابله يا مماثلت په هغو شيانو کې کېدی شي چې په کومه درجه کې في الجمله اشتراک ولري.

وَءَايَةٞ لَّهُمُ ٱلَّيۡلُ نَسۡلَخُ مِنۡهُ ٱلنَّهَارَ فَإِذَا هُم مُّظۡلِمُونَ ٣٧ وَٱلشَّمۡسُ تَجۡرِي لِمُسۡتَقَرّٖ لَّهَاۚ

او يو دليل (د قدرت د الله) دوی ته شپه ده، چې راوباسو مونږ له هغې (شپې) څخه ورځ، پس ناڅاپه دوی ننوتونکي وي په تيارو کې. او (بل دليل د قدرت د الله دوی ته) لمر (دی چې) ځي پخپلې ټاکلې (مقرر) لارې باندې (يا خپل ځای ته).

تفسير: «سلخ» د حيوان پوستکي ايستلو ته وايي، چې ترې لاندې غوښه يې ښکاره شي، همداسې وګڼئ د شپې په تيارو باندې د ورځې څادر هوار کړی شوی دی، څه وخت چې دغه د رڼا څادر د دې له سره څخه لرې کړ شي؛ خلق په تيارو کې پاتې کيږي، وروسته له هغه لمر بيا په خپل همغه مقرر تګ سره په معين وخت راخيژي، او ټول جهان او شيان رڼوي، د ليل او نهار پر دغو تقلباتو قياس او اټکل وکړئ، اوښه وپوهېږئ چې الله تعالی عالم همداسې فناء کوي، او بيا يې د بقا بل عالم ته انتقال او ژوندي راپاڅوي، او بېشکه همدغه الله تعالی د عبادت وړ او لايق دي، چې د ده په قدرت کې د دغو عظيم الشأنو انقلاباتو واک اختيار او زمام دي، چې له هغه څخه مونږ ته د مختلفو اقسامو فوائد رارسيږي، هغه مطلق قادر چې شپه په ورځې سره تبديلوي؛ نو له هغه څخه دغه خبره کله لرې او بعيده ده چې د رسالت د لمر په ذريعه دغه دنيا هم د جهالت له تيارو څخه وباسي، او لرې يې کړي، ليکن د شپې او ورځې او د لمر او قمر او د انجم د طلوع او غروب په شان هر کار پخپل وخت او نېټه کيږي.

ذَٰلِكَ تَقۡدِيرُ ٱلۡعَزِيزِ ٱلۡعَلِيمِ ٣٨

دغه (مخصوص حرکت د لمر) اندازه ده د ښه غالب قوي (په انفاذ د احکامو) ښه دانا (پر هر څيز).

تفسير: د لمر چال او لاره مقرره ده، او دی پر هغې باندې منظم درومي، يو بخر كی يوه رېه له هغې څخه وړاندې وروسته نشي كېدی، د قيامت تر قرب او قيام پورې همدغه وضعيت دوام لري، څو دغسې يو وخت راشي چې هلته د الله تعالى له جانبه پر لمر داسې حكم صادرېږي چې له همغه ځايه چې غروب شوی يې بېرته راوخېژه ! دغه هم دا وخت دی چې باب التوبه به تړل كيږي كما ورد في الحديث الصحيح.

خبره دا ده چې د ده دغه د طلوع او غروب د عليم او خبير ذات له جانبه قائم كړی شوي دي، چې د ده انتظام او قوام بل هيڅوك نشي خرابولی، او نه يې ماتولی او نه د ده پر دغه حكمت او پوهنې څه تنقيد او تبصره كولی شي، دی هر وخت چې اراده وفرمايي، او څرنګه چې مشيت وفرمايي؛ په كې تحويل او تبديل او تعديل كولی شي.

وَالْقَمَرَ قَدَّرْنٰهُ مَنَازِلَ حَتّٰى عَادَ كَالْعُرْجُوْنِ الْقَدِيْمِ ﴿۳۹﴾

او سپوږمۍ ته اندازه كړي دي مونږ منزلونه تر هغه پورې چې وګرځي (په نظر كې) لكه وچه څانګه د خرما (چې كږه او نرۍ شي).

تفسير: يعنې د لمر په شان قمر تل په يوه وضعيت او هيئت نه دی، بلكه هره ورځ تزييد يا تنقيص مومي، الله تعالى قمر ته (۲۸) منازل مقرر فرمايلي دي، چې دی دغه منازل په يوه معين نظام سره درجه په درجه طې او پرې كوي.

لَا الشَّمْسُ يَنْۢبَغِيْ لَهَآ اَنْ تُدْرِكَ الْقَمَرَ وَلَا الَّيْلُ سَابِقُ النَّهَارِ ؕ وَكُلٌّ فِيْ فَلَكٍ يَّسْبَحُوْنَ ﴿۴۰﴾

نه دي لايق لمر لره (او له وسه يې پوره نه ده) چې لاندې كړي سپوږمۍ (په زمان مكان اوصافو كې) او نه شپه ړومبۍ كېدونكې ده له ورځې، او دغه ټول (فلكي اجرام) په اسمان كې چورليدونكي دي (لامبو په كې وهي، پراخ په كې روان دي).

تفسير: په هر ملك او اقليم او په هره زمانه او موسم كې كومه اندازه چې شپې او ورځې ته اېښودلې شوې ده؛ دغه كرات هيڅ مجال او قدرت نه لري، چې له خپلې ټاكلي حركت او سرعت څخه وړاندې يا وروسته د يوې رېې په اندازه هم تجاوز يا تخلف وكړی شي، هره يوه سياره په همغه خپل مدار كې قائمه او پخپل معين نظام سره چورلي، او له هغه څنې د يوې ذرې په اندازه هم يو خوا او بلې خوا ته هيڅ تمايل او تجاوز نشي كولی، او سره له دغومره لويوالي او سريع او ګړندي حركت په دغې آزادې فضاء كې يو له بله سره ټكر نه وي، او نه متصادم كيږي، او نه له خپلې مقررې اندازې څخه ورو يا ګړندي كيږي، آيا دغه د دې خبرې واضحه نښه نه ده چې دغه ټول عظيم الشأن مشينونه او د هغو دغه ګرد اجزاء او پرزې د كوم زبردست عليم، خبير، قدير ذات په قبضه او اختيار كې دي، چې په داسې دقيق او منظم صورت سره پخپلو كارونو كې لګيا دي، بيا نو هغه لوی ذات چې دغه شپې، ورځې، لمر، قمر، انجم او ټول علويّات او سفليّات وما فيها يې پيدا كړي دي، او په دغو كې هر راز تبديل تحويل كوي؛ آيا هغه په دې باندې نه دی قدير چې تاسې وروسته له فناء څخه بيا ژوندي راپاڅوي؟.

وَاٰيَةٌ لَّهُمْ اَنَّا حَمَلْنَا ذُرِّيَّتَهُمْ فِي الْفُلْكِ الْمَشْحُوْنِ ﴿۴۱﴾ وَخَلَقْنَا لَهُمْ مِّنْ مِّثْلِهٖ مَا يَرْكَبُوْنَ ﴿۴۲﴾

او يوه نښه دليل (د قدرت د الله) دوی ته دا ده چې بېشكه سواره كړي دي مونږ اولاد د دوی په بېړۍ (جهاز) ډكه كړی شوي كې. او پيدا كړي دي مونږ دوی ته په شان د دغه (بېړۍ) هر هغه څه چې دوی پرې سوريږي (له نورو نواقلو څخه).

تفسير: يعنې د نوح عليه السلام په زمانه كې كله چې طوفان راغی؛ نو د آدم نسل يې د هغه پر ډكې بېړۍ سور كړ، چې نوح عليه السلام هغه جوړه كړې ده، كه نه د انسان تخم به نه پاتې كېده، بيا د هغې بېړۍ په نمونه يې نورې بېړۍ او

جهازونه در جوړ کړل، چې پر هغو تاسې تر نن پورې سوربېږئ، او سره له خپلو احمالو او اثقالو یې له یوې وچې څخه بلې وچې ته وړئ !، او له دغو جهازونو څخه همداسې کار اخلئ لکه چې له نورو نواقلو څخه یې اخلئ، مثلاً اوښ چې هغه ته عربو «سفائن البر» یعني د وچې بېړۍ ویل.

وَإِن نَّشَأْ نُغْرِقْهُمْ فَلَا صَرِيخَ لَهُمْ وَلَا هُمْ يُنقَذُونَ ﴿٤٣﴾ إِلَّا رَحْمَةً مِّنَّا وَمَتَاعًا إِلَىٰ حِينٍ ﴿٤٤﴾

او که اراده وفرمایو مونږ؛ نو غرق کړي به مو وو دغه (راکبین د بېړۍ) پس نه به وي هیڅ فریاد رس او نه به دوی خلاصولی کیږي (له غرقه). مګر (نه یې غرقوو) په رحمت مهربانۍ خپلې سره، او لپاره د نفعې اخیستلو تر نښتې (د مرګ د دوی) پورې.

تفسیر: یعني دغه د هلوکو یو موټي انسان ته وګورئ، چې څرنګه له ویروونکو سمندرونو او سیندونو څخه د جهاز په ذریعه تیریږي راتیریږي، چې د هغو په نسبت د خورا لویو جهازونو حقیقت د یوې نرۍ خځلې په اندازه هم نه دی، که الله تعالی اراده وفرمایي چې تاسې په دغو سیندونو کې ډوب کړي؛ نو څوک تاسې ته له دغو ډوبېدلو څخه نجات درکوي؟ او څوک به مو په فریاد رسیږي، مګر دغه د الله تعالی د حکمت او مهربانۍ او مصلحت اقتضاء ده چې دوی تر یوې معینې نښتې پورې ژوندي وي، او دغه دنیوي امور پخپل طبیعي مدار وګرځي، د ډېر افسوس ځای دی چې ډېر خلق د قدرت پر دغو دلائلو او نښو نه پوهیږي، او نه د الله تعالی د دغو نعماوو قدر پیژني.

وَإِذَا قِيلَ لَهُمُ اتَّقُوا مَا بَيْنَ أَيْدِيكُمْ وَمَا خَلْفَكُمْ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ ﴿٤٥﴾ وَمَا تَأْتِيهِم مِّنْ آيَةٍ مِّنْ آيَاتِ رَبِّهِمْ إِلَّا كَانُوا عَنْهَا مُعْرِضِينَ ﴿٤٦﴾

او کله چې وویل شي دوی ته چې ځان وساتئ له هغه (دنیوي عذابه) چې په مخکې ستاسې دی، او له هغه (اخروي عذابه) چې وروسته درپسې راځي ښایي پر تاسې رحم وکړ شي (نو دوی مخ وګرځوي). او نه راځي دوی ته هیڅ دلیل له دلائلو د رب د دوی مګر دي دوی له هغو (دلائلو) څخه مخ ګرځوونکي.

تفسیر: وړاندې د جزاء ورځ راځي، او وروسته مو پریښې دي اعمال، یعنې کله چې دوی ته وویل شي چې: د قیامت د سزا او د بدو اعمالو له شامت څخه وویربېږئ !، او د خپلې آخرې خاتمې په نسبت څه فکر او غور وکړئ !، څو د الله تعالی رحمت ستاسې په لوري متوجه شي؛ نو دوی نصیحت ته له سره غوږ نه ږدي، او تل د الله تعالی له احکامو څخه مخ اړوي.

وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ أَنفِقُوا مِمَّا رَزَقَكُمُ اللَّهُ قَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِلَّذِينَ آمَنُوا أَنُطْعِمُ مَن لَّوْ يَشَاءُ اللَّهُ أَطْعَمَهُ

او کله چې وویل شي دوی ته چې: نفقه ورکړه کوئ (عاجزانو ته) له ځینو هغو (مالونو) چې رزق روزي درکړي دي تاسې ته الله !؛ نو وایي هغه کسان چې کافران شوي دي (له جهته د استهزاء) هغو کسانو ته چې ایمان یې راوړی دی: آیا طعام ورکړو مونږ هغه چاته که اراده فرمایلې وی الله؛ نو طعام به یې ورکړی وو هغه ته.

تفسیر: یعني د الله تعالی نور احکام به څه ومني، پر فقراوو او مساکینو مال لګول د دوی په نزد هم ښه کار دی، لیکن همدغه مسلّمه خبره کله چې د رسول الله صلی الله علیه وسلم او د مؤمنانو له طرفه دغو منکرانو ته ویله کیږي؛ نو په نهایتو سپکو طریقو سره ترې اعراض او انکار کوي، او وایي: «هغو کسانو ته چې پخپله الله پاک رزق او روزي نه

ده ورکړي، مونږ به هغوی ته څه ورکولی شو؟ او ولې به يې پرې خوړو؟ مونږ د الله تعالی له مشيته مخالف کار نشو کولی، که د الله تعالی مشيت داسې نه وی؛ نو دوی به يې فقراء او محتاج او مونږ به يې غني او دولتمن نه وو ګرځولي»، نو آيا د دغه حماقت او بېحيايۍ په مقابل کې څه وويل شي؟ دغه خو د الله تعالی امتحان دی چې اغنياء يې د فقراوو پر اعانت مأمور فرمايلي دي، او د دوی په وسيله يې د هغوی د رزق رسولو سامان مهيأ کړی دی، هر هغه چې په دغه امتحان کې پاتې او ناکامه شي؛ نو ښايي چې دی پر خپلې بدبختۍ او ناکامۍ وژاړي.

تنبيه: د ځينو اسلافو له اقوالو معلومېږي چې دغه آيت د ځينو زنادقه وو په حق کې دی، په دغه صورت به د دوی دغه قول پر تمسخر نه حمل کيږي، بلکه پر خپل حقيقت ايښود کيږي.

إِنْ أَنتُمْ إِلَّا فِي ضَلَٰلٍ مُّبِينٍ ﴿٤٧﴾

نه يئ تاسې مګر په ګمراهۍ ښکاره کې.

تفسير: که دغه جمله د کفارو د قوله تتمه وي؛ نو مطلب به يې داسې کيږي: «ای د مؤمنانو ټولنې ! تاسې په صريحې ګمراهۍ کې لويدلي يئ، چې د داسې خلقو د ګټې پر مړولو پس ګرځئ، او که د الله له طرفه خطاب شي؛ نو معنی يې دا ده: «تاسو په ښکاره ګمراهۍ يې ياستئ، چې د الله تعالی حکم نه منئ، او په تقدير حواله ورکوئ»، شاه صاحب ليکي: «دغه ګمراهي ده چې په نېک کار کې پر تقدير حواله ورکړي، او د خپلو مزو په لاس ته راوړلو کې په طمعې او توقع پسې منډې ووهي».

وَيَقُولُونَ مَتَىٰ هَٰذَا الْوَعْدُ إِن كُنتُمْ صَٰدِقِينَ ﴿٤٨﴾

او وايي (کفّار) چې کله به وي دغه وعده (د قيامت؟ ووايئ راته !) که چېرې يئ تاسې صادقين رښتيني (په دې کې ای مؤمنانو !).

تفسير: يعنې ستاسې دغه قيامت او دغه عذاب او آفتونه چې تاسې مو له هغو څخه پرله پسې ويروئ؛ کله راځي؟ او دغه مواعيد مو کله پوره کيږي؟ که تاسې په واقع سره رښتيني يئ؛ نو دغه وعده ژر تر ژره پوره کړئ، او مونږ ته يې راوښيئ !.

مَا يَنظُرُونَ إِلَّا صَيْحَةً وَٰحِدَةً تَأْخُذُهُمْ وَهُمْ يَخِصِّمُونَ ﴿٤٩﴾ فَلَا يَسْتَطِيعُونَ تَوْصِيَةً وَلَآ إِلَىٰٓ أَهْلِهِمْ يَرْجِعُونَ ﴿٥٠﴾

(نو فرمايي الله چې) انتظار نه کوي (کفار) مګر د چغې يوې (د اسرافيل) چې وبه نيسي دوی حال دا چې دوی به جګړې سره کوي. پس توان به يې ونه شي د وصيت او نه به خپل اهل ته بېرته ورشي (له مشاغلو خپلو).

تفسير: يعنې قيامت به يو ناڅاپه واقع شي، او په داسې حالت کې به قائمېږي چې ټول خلق پخپلو معاملاتو او چارو کې مشغول او لګيا وي، څه وخت چې اول صور (شپېلۍ) وپو کلی شي؛ د ګردو هوش او حواس به مفقود او ورک شي، او بالآخر ټول سره مري، او په هر ځای کې به مړي يو پر بل لويږي، دوی به دومره فرصت هم ونه مومي چې څه ووايي، يا څه وصيت وکړي، ياخپلو کورونو ته خپل ځان ورسوي، او بالفرض که وصيت هم وکړي؛ نو چا ته به يې کوي؟ او که خپلو کورونو ته هم راشي؛ نو کورونه به يې چېرې ودان پاتې وي؟.

وَنُفِخَ فِي الصُّورِ فَإِذَا هُمْ مِّنَ الْأَجْدَاثِ إِلَىٰ رَبِّهِمْ يَنسِلُونَ ﴿۵۱﴾

او بيا به پو کی و کړ شي په صور (شپېلۍ) کې پس ناڅاپه دوی له قبورو څخه په طرف د رب خپل به منډې وهي ځغلي.

تفسير: يعنې کله چې دويمه شپېلۍ (صور) وپوکلې شي؛ نو ګرد مخلوقات به سره ژوندي کيږي، او له خپلو قبرونو څخه به راپورته کيږي، او پرښتې به په ډېر سرعت سره دوی ګرد په ټېل وهلو سره د محشر د ميدان په لوري ولي، او شړي به يې.

قَالُوا يَا وَيْلَنَا مَن بَعَثَنَا مِن مَّرْقَدِنَا ۜ

وايي به دوی: هلاکت دی او افسوس دی مونږ ته، چا راپاڅولو له ځايونو د خوبونو ځمونږ څخه؟

تفسير: د قيامت د هولناکې منظرې له ليدلو څخه به دوی د قبر عذاب اسان وګڼي.

هَٰذَا مَا وَعَدَ الرَّحْمَٰنُ وَصَدَقَ الْمُرْسَلُونَ ﴿۵۲﴾

دا هغه (دويم ژوندون) دی چې وعده يې کړې وه رحمان، او رښتيا ويلي وو رسولانو.

تفسير: دغه ځواب د الله تعالى له جانبه په هغه وخت کې ورکاوه کيږي، يا يې مستقبل د حاضر په ځای دروليٰ همدا اوس ورته جواب وايي، يعنې ولې دغه پوښتنه کوئ؟ لږ شانته خو خپلې سترګې وغړوئ ! او دغه وضعيت ته وګورئ ! دا خو هم هغه ژوندي راپاڅول دي، چې د هغو وعده د الله تعالى له طرفه تاسې ته درکړی شوې وه، او انبياء الله به پرله پسې د هغو اخبار او اطلاع تاسې ته درکوله.

إِن كَانَتْ إِلَّا صَيْحَةً وَاحِدَةً فَإِذَا هُمْ جَمِيعٌ لَّدَيْنَا مُحْضَرُونَ ﴿۵۳﴾

نه به وي (دغه نفخه الثانيه) مګر چغه يوه (چې وشي؛ نو راژوندي به شي دوی ټول) پس ناڅاپه دوی ټول په نزد ځمونږ به حاضر کړی شوي وي.

تفسير: يعنې هيڅ يو متنفس به نه تښتېدلی شي، او نه به چېرې خپل ځان پټولی شي.

فَالْيَوْمَ لَا تُظْلَمُ نَفْسٌ شَيْئًا وَلَا تُجْزَوْنَ إِلَّا مَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿۵۴﴾

پس نن ورځ به ونه کاوه شي ظلم په هيڅ نفس باندې د هيڅ څيز، او نه به جزاء درکوله کيږي تاسې ته مګر (جزاء) د هغو (اعمالو) چې وئ تاسې چې کول به مو (له خير او شر په دنيا کې).

تفسير: يعنې د هيچا به نه نيکي ضايع کيږي او نه به د جرم له حيثيت او اندازې څخه زياته سزا چاته ورکوله کيږي، پوره پوره او په کامل ډول سره هر چا ته د هغې جزاء او سزا ورکاوه کيږي، او له هر چا سره به په عدل او انصاف سره معامله وشي، او هر چاته به هر هغه نېک او بد کار چې په دنيا کې يې کړی وي؛ په عُقبا کې د ثواب او عقاب په شکل او صورت ور د مخه او وړاندې کيږي.

إِنَّ أَصْحَٰبَ ٱلْجَنَّةِ ٱلْيَوْمَ فِي شُغُلٍ فَٰكِهُونَ ۝٥٥ هُمْ وَأَزْوَٰجُهُمْ فِي ظِلَٰلٍ عَلَى ٱلْأَرَآئِكِ مُتَّكِـُٔونَ ۝٥٦ لَهُمْ فِيهَا فَٰكِهَةٌ وَلَهُم مَّا يَدَّعُونَ ۝٥٧

بېشکه اصحاب یاران د جنّت به نن ورځ په مشغولتیا کې د لذت اخیستونکي وي. دغه (جنتیان) او ښځې د دوی به په سیوریو کې (ناست وي) پر تختونو باندې تکیه وهونکي به وي. وي به دوی ته په دغه جنّت کې (انواع د) مېوو، او وي به دوی ته هر هغه شی چې غواړي یې دوی (او ارزو یې کوي).

تفسیر: په جنت کې به د هر قسم عیش عشرت او نشاط وسائل او سامان وي، مؤمنین به له دنیوي مکروهاتو څخه نجات مومي، او په جنت کې به د هغوی مشغله ماسوا له تفریح او ساعت تېرى څخه بل شې نه وي، دوی به له خپلو ښځو سره یو ځای لکه شودې او شکره ګډ او خوښ او خوشال وي، په ډېره اعلی درجه ښایسته او ښکلو چپرکټونو او پالنګونو به هوسایي او آرام کوي، هر قسم مېوې داني، مأکولات او مشروبات به دوی ته حاضر او مهیا وي، پس لنډه یې دا د هر هغه شي طلب ارزو او تمنّا چې د جنتیانو په زړونو کې وګرځي؛ همغه به ورته علی الفور وړاندې کیږي.

سَلَٰمٌ قَوْلًا مِّن رَّبٍّ رَّحِيمٍ ۝٥٨

وي به دوی ته سلام (چې وبه ویلی شي ورته) په ویلو سره له (طرفه د) رب رحم کوونکي.

تفسیر: یعنې د مهربان رحمان له جانبه به جنتیانو ته سلام وایه کیږي لکه چې د «ابن ماجه» په یوه روایت کې راغلي دي.

وَٱمْتَٰزُوا۟ ٱلْيَوْمَ أَيُّهَا ٱلْمُجْرِمُونَ ۝٥٩

او (وبه وایه شي چې) را جدا شئ نن ورځ ای مجرمانو (کافرانو له مؤمنانو څخه).

تفسیر: یعنې د جنتیانو په عیش او آرام کې تاسې له سره هیڅ برخه نه لرئ، ستاسې د هستوګنې ځای بېل دی، چې تل به همغلته اوسېږئ ای مجرمانو کافرانو !.

أَلَمْ أَعْهَدْ إِلَيْكُمْ يَٰبَنِيٓ ءَادَمَ أَن لَّا تَعْبُدُوا۟ ٱلشَّيْطَٰنَ ۖ إِنَّهُۥ لَكُمْ عَدُوٌّ مُّبِينٌ ۝٦٠ وَأَنِ ٱعْبُدُونِي ۚ هَٰذَا صِرَٰطٌ مُّسْتَقِيمٌ ۝٦١

آیا حکم نه وو کړی ما تاسې ته (په ژبو د رسولانو سره) ای ځامنو د آدم په دې سره چې عبادت مه کوئ تاسې د شیطان، بېشکه دغه شیطان تاسې ته دښمن دی ښکاره. او (داسې حکم مې نه وو کړی بلکه کړی مې وو) چې عبادت کوئ (یواځې) ځما، دغه (عبادت ځما) لاره ده سمه (چې جنت ته تللې ده).

تفسیر: یعنې د همدغې ورځې په نسبت مو تاسې د انبیاء الله په واسطه مکرر پوهولي وئ، او ویلي مو وو چې د لعین شیطان متابعت له سره مه کوئ !، چې ستاسې ښکاره او صریح دښمن دی، او هغه مو تر هغه پورې نه پرېږدي څو مو په دوزخ کې وغورځوي، که ابدي نجات غواړئ؛ نو پر دغې سمې صافې لارې چې درښکاره او واضحه کړی شوې ده لاړ شئ، او یواځې د الله تعالی په عبادت او بندګۍ کې مشغول اوسئ !.

وَلَقَدْ اَضَلَّ مِنْكُمْ جِبِلًّا كَثِيْرًا ؕ اَفَلَمْ تَكُوْنُوْا تَعْقِلُوْنَ ﴿۶۲﴾ هٰذِهٖ جَهَنَّمُ الَّتِيْ كُنْتُمْ تُوْعَدُوْنَ ﴿۶۳﴾ اِصْلَوْهَا الْيَوْمَ بِمَا كُنْتُمْ تَكْفُرُوْنَ ﴿۶۴﴾

او خامخا په تحقيق ګمراه کړي وو (شيطان) له تاسې خلق ډېر، آيا پس نه يئ تاسې داسې چې عقل وچلوئ. (وبه ويلی شي منکرانو ته په آخرت کې) دا دوزخ دی هغه چې وئ تاسې چې (په دنيا کې) وعده يې درسره کړی شوې وه. ځئ ننوځئ په ده کې نن ورځ په سبب د هغې چې وئ تاسې (په دنيا کې) چې کافران کېدئ.

تفسير: يعنې افسوس چې سره له دومره نصيحت او پوهولو تاسې ونه پوهېدئ، او له غور او فکر او عقل څخه مو کار وانخيست، او دغه ملعون شيطان له تاسې يو لوی جمعيت ګمراه او بې لارې کړ، آيا تاسو دومره عقل او پوهه نه درلوده چې د دوست او دښمن په منځ کې فرق او تمييز سره وکړی شئ؟.

اوس نو د خپل هغه حماقت او سفاهت نتائج او ثمرات وڅکئ ! دغه دی دوزخ درته تيار او منتظر دی، چې د هغه وعده مو له تاسې سره د کفر اختيارولو په تقدير کړې وه، د کفارو د هستوګنې ځای همدا دی، ځئ خپلو ځايونو ته او په کې الی الأبد پرېوځئ !.

اَلْيَوْمَ نَخْتِمُ عَلٰۤى اَفْوَاهِهِمْ وَتُكَلِّمُنَاۤ اَيْدِيْهِمْ وَتَشْهَدُ اَرْجُلُهُمْ بِمَا كَانُوْا يَكْسِبُوْنَ ﴿۶۵﴾

نن ورځ به مهر ووهو پر خولو د دوی، او خبرې به وکړي له مونږ سره لاسونه د دوی، او شاهدي به ورکړي پښې د دوی په هغو کارونو چې وو دوی چې کول به دوی (په دنيا کې).

تفسير: يعنې که نن دغه خلق پخپلو جرائمو باندې پخپلو ژبو سره هم اقرار او اعتراف ونکړي؛ نو څه به کيږي؟ مونږ د دوی پر خولو مهر لګوو، او د دوی لاسونو او پښو بلکه د دوی ابدانو پوستکيو ته به حکم ورکوو، څو د هغو د جرائمو بيان وکړي چې د دوی په ذريعه يې پر هغو ارتکاب کړي وو، لکه چې هر عضو د الله تعالی په قدرت په وينا راځي، او شهادت ورکوي، لکه چې الله جل جلاله فرمايي: ﴿حَتّٰۤى اِذَا مَا جَآءُوْهَا شَهِدَ عَلَيْهِمْ سَمْعُهُمْ وَاَبْصَارُهُمْ وَجُلُوْدُهُمْ بِمَا كَانُوْا يَعْمَلُوْنَ﴾ (۲۴ جزء د حم السجده سورت (۳) رکوع (۲۰) آيت)، او د همدغه سورت په (۲۱) آيت کې فرمايي: ﴿قَالُوْۤا اَنْطَقَنَا اللّٰهُ الَّذِيْۤ اَنْطَقَ كُلَّ شَيْءٍ﴾، او د نېکانو اعضاء شهادت ورکوي د دوی په طاعت او صلاح باندې.

وَلَوْ نَشَآءُ لَطَمَسْنَا عَلٰۤى اَعْيُنِهِمْ فَاسْتَبَقُوا الصِّرَاطَ فَاَنّٰى يُبْصِرُوْنَ ﴿۶۶﴾ وَلَوْ نَشَآءُ لَمَسَخْنٰهُمْ عَلٰى مَكَانَتِهِمْ فَمَا اسْتَطَاعُوْا مُضِيًّا وَّلَا يَرْجِعُوْنَ ﴿۶۷﴾

او که اراده فرمايلې وی مونږ؛ نو خامخا هوارولی به راوستلی وو مونږ پر سترګو د دوی پس وړاندې شوي به وو دوی هغې لارې ته (چې تل پرې تلل)، پس څرنګه به ليدلې وه دوی (هغه لاره). او که اراده فرمايلې وی مونږ؛ خامخا مسخ کړي به وو مونږ دوی په ځايونو خپلو کې، پس طاقت به يې نه وو د وړاندې تللو او نه به بېرته ګرځېدلی شو (شاته).

تفسير: يعنې لکه چې دوی ځمونږ له آيتونو څخه سترګې پټې کړې دي، که مونږ اراده فرمايلې وی؛ نو د سزا په ډول به مو د دوی ظاهري بصارت هم له دوی نه اخيست، او له دوی نه به مو خالص ړانده جوړ کړي وی، چې د دې لوري او د هغه لوري لار به يې هم پرې نه ليدله، او هم هغسې چې دوی له شيطاني لارو څخه نه پر څنګ کيږي، او نه غواړي چې د الله تعالی پر لاره لاړ شي؛ مونږ قدرت لرو چې د دوی صورتونه بيخي مسخ او له اصلي حالت څخه يې واړوو، څو دوی د خپل کوم ضرورت لپاره بيخي له خپله ځايه پر خوځېدلو قادر نه وي.

وَمَنْ نُّعَمِّرْهُ نُنَكِّسْهُ فِى الْخَلْقِ ؕ اَفَلَا يَعْقِلُوْنَ ﴿۶۸﴾

او هر چا ته چې اوږد عمر ورکړو مونږ هغه ته؛ نو نسکور به کړو هغه په پیدایښت کې، آیا دوی د عقل څخه کار نه اخلي؟ (چې نه پوهېږي الله په عمر ورکولو او تنکیس، بلکه په بعث هم قادر دی).

تفسیر: یعنې د خپل بصارت فقدان او د صورت مسخ مستبعد مه ګڼئ !، آیا تاسې نه ګورئ او غور نه کوئ چې یو روغ رمټ او مضبوط انسان څه وخت چې زیات سپین ګیری او زوړ شي، څرنګه د لیدلو، اورېدلو، تللو، ګرځېدلو څخه معذور کیږي، ګواکې د هلکتوب په شان کمزور او ناتوانه ګرځي، او بیا د نورو کومک او معاونت او لاس نیولو ته لکه وړوکی محتاجیږي، او په زوړتوب کې همغه د وړوکتوب حالت او عادت له سره شروع کیږي، نو آیا هغه الله تعالی چې د دوی د دغه قوې په عطالت او ازاله په وړتوب او زړتوب کې قادر دی؛ په ځلمیتوب کې به نه وي مقتدر؟.

وَمَا عَلَّمْنٰهُ الشِّعْرَ وَمَا يَنْۢبَغِىْ لَهٗ ؕ اِنْ هُوَ اِلَّا ذِكْرٌ وَّقُرْاٰنٌ مُّبِيْنٌ ﴿۶۹﴾

او نه دی ښوولی مونږ دغه (محمد) ته شعر او نه ښایيږي ورلره (شعر ویل)، نه دی دغه (قرآن) مګر خالص ذکر پند دی او قرآن دی ښکاره کوونکی (د احکامو).

تفسیر: یعنې څه چې پاس بیان شو؛ ګرد حقائق دي، او کوم شاعرانه تخیّلات نه دي، د غه رسول الله صلی الله علیه وسلم ته مونږ د داسې یو عظیم الشأن قرآن احسان کړی دی، چې پر نصائحو او روښانو تعلیماتو معمور دی، کوم د شعر او شاعرئ دېوان نه دی، چې په کې خالص طبع ازمويل، او د تخیل او مبالغې مظاهره وي، بلکه د محمد صلی الله علیه وسلم مبارکه طبع په فطري ډول سره د شاعرئ له فنه دومره بعیده ده چې سره له دې چې دوی د قریشو له خاندانه څخه دي، چې د هغوی هر فرد حتا چې وينځو يې هم د شعر ويلو قدرت او طبيعي سليقه لرله، مګر دوی پخپل مدّت العمر کې شعر نه دی جوړ کړی، البته په رجز او په نورو مواقعو کې به یو نیم ځلې د دوی د مبارکې ژبې څخه بې تکلفه مقفّی عبارت وتلی وي، چې د شعر خاصیت به ترې څرګندېده، چې ښايي دغه ترې مستثنی وګڼل شي، او نه ښايي چې پر دغو د شعر او شاعري اطلاق وکړې شي.

لِّيُنْذِرَ مَنْ كَانَ حَيًّا وَّيَحِقَّ الْقَوْلُ عَلَى الْكٰفِرِيْنَ ﴿۷۰﴾

چې وویروي (دغه قرآن یا نبي) هر هغه چې وي ژوندی، او ثابته شي خبره (د عذاب) پر کافرانو (چې قرآن نه مني).

تفسیر: یعنې د ژوندي زړه انسان د قرآن په اورېدلو سره له الله تعالی څخه وویریږي، او پر منکرانو د حجّت اتمام وشي.

اَوَلَمْ يَرَوْا اَنَّا خَلَقْنَا لَهُمْ مِّمَّا عَمِلَتْ اَيْدِيْنَاۤ اَنْعَامًا فَهُمْ لَهَا مٰلِكُوْنَ ﴿۷۱﴾

آیا نه ویني دوی (بلکه ویني دوی) چې بېشکه مونږ پیدا کړي مو دي دوی ته له هغه چې جوړ کړي دي لاسونو ځمونږ چارپایان، پس دوی د هغوی مالکان (واکداران) دي.

تفسیر: له تنزیلیه آیتونو څخه وروسته بیا د تکوینیه آیتونو په طرف توجه ورکوي، یعنې له یوه جانبه د لوی قرآن پندونه او نصائح واورئ، او له بل طرفه په غور او دقّت سره وګورئ چې پاك الله څرنګه انعام او احسان پر تاسې فرمايلی دی،

اوښ، غوايي، اس، کچر، پسه او نور ساکښان تاسې نه دي پيدا کړي، بلکه دغه ګرد پخپله پاك الله ستاسې د فائدې او ګټې لپاره پيدا کړي دي، او بيا يې تاسې محض پخپل فضل او کرم سره د هغو مالکان ګرځولي يئ، چې ترې وخورئ، او ترې هر راز کار چې مو زړه غواړي؛ واخلئ، او ترې په هر ډول منتفع شئ !.

وَذَلَّلْنٰهَا لَهُمْ فَمِنْهَا رَكُوْبُهُمْ وَمِنْهَا يَأْكُلُوْنَ ﴿۷۲﴾ وَلَهُمْ فِيْهَا مَنَافِعُ وَمَشَارِبُ أَفَلَا يَشْكُرُوْنَ ﴿۷۳﴾

او ذليل عاجز ايل کړي مو دي دغه (چارپايان) دوی ته، پس ځينې له دوی د سورلی د دوی دي، او له ځينې د دوی خوري. او شته دوی ته په دغو انعامو کې نفعې ډېرې د څښلو (شيان)، آيا پس دوی شکر نه وباسي (په نعماوو)؟.

تفسير: وګورئ چې څومره لوی او عظيم الجثه او قوي هيکله حيوانان د ضعيف البنيان انسان په مقابل کې عاجزان او ناتوانان او ټول ده ته مسخّر او تابعان دي، د زرهاوو اوښانو يو قطار (لړ) يو وړوکي هلك هر چېرې چې وغواړي؛ بيايي، او دوی د پوزې له نکېله راکاږي، او دوی د دغه وړوکي په مقابل کې خپل غوږ هم نه خوځوي، او پر څومره قوي او زورورو حيواناتو انسانان سوريږي، پېټي پرې وړي، او ډېر حيوانات حلالوي، او له غوښو او نورو اجزاوو څخه يې منتفع کيږي، علاوه پر غوښې د دوی له پوستکيو، هډوکيو، وړيو، ويښتانو او نورو څخه څومره فائده حاصلولی شي، د دوی غلانځې داسې دي لکه د شودو چينې چې د همدغو چينو له اوبو خور څخه ډېر انسانان خړوبيږي، خو سره له دې شکر ايستونکي بندګان ډېر لږ دي.

وَاتَّخَذُوْا مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ اٰلِهَةً لَّعَلَّهُمْ يُنْصَرُوْنَ ﴿۷۴﴾ لَا يَسْتَطِيْعُوْنَ نَصْرَهُمْ وَهُمْ لَهُمْ جُنْدٌ مُّحْضَرُوْنَ ﴿۷۵﴾

او نيولي دي (دغو مشرکانو) بې له الله (نور) معبودان چې ښايي دوی سره به مدد وکړی شي. نه لري (طاقت) (دغه معبودان) د نصرت له دوی سره حال دا چې دغه (معبودان) به دوی ته لښکرې حاضرې کړی شوي وي (په دوزخ کې).

تفسير: يعنې هغه الله چې دغسې نعمتونه يې تاسې ته عطاء او مرحمت کړي دي؛ د هغه شکريه تاسې په دې ډول سره اداء کوئ چې د ده په مقابل کې مو نور معبودان او اختيار لرونکې ودرول، او د دوی په نسبت داسې عقيده لرئ چې ګواکې دوی د احتياج په وخت کې څمونږ په کار راځي او په درد خوري، او راسره امداد او مرستې کوي، نو په ياد يې ولرئ چې هغوی به ستاسې سره څه کومك او مرستې وکړی شي؟ حال دا چې دوی خپلو ځانونو ته هم څه نفعه او ګټه نشي رسولی، هو ! څه وخت چې تاسې امداد او معاونت ته سخت محتاج اوسئ؛ په همدغه وخت کې پر تاسې نور الزامات او جرمونه هم اړوي، او ستاسې پېټي لا درنوي، نو هلته به تاسې ته دغه خبره ښکاره شي چې د هغو معبودانو په طرفدارۍ او حمايت چې تاسې خپل ګرد عمر مصرف کړی وو؛ نن هغوی په کومه سترګه تاسې ته ګوري؟

فَلَا يَحْزُنْكَ قَوْلُهُمْ إِنَّا نَعْلَمُ مَا يُسِرُّوْنَ وَمَا يُعْلِنُوْنَ ﴿۷۶﴾

پس نه دې غمجن کوي تا خبرې د دوی (په دې چې ته رسول نه يې)، بېشکه مونږ ته معلوم دي هغه (حسد او بغض) چې پټوي يې دوی او هغه (کفر او عناد) چې ښکاره کوي يې دوی.

تفسير: يعنې کله چې پخپله له مونږ سره د دوی سلوك او معامله داسې ده؛ نو تاسې له سره مه غمجن او مه خفه کېږئ !، او خپله فريضه په ښه ډول سره اداء کړئ ! او دوی مونږ ته پرېږدئ ! مونږ د دوی له ظاهري او باطني احوالاتو څخه ښه واقف او خبردار يو، او په ډېر ښه شان سره د دوی حساب او کتاب اخلو، او لازمه احکام د دوی په نسبت صادروو.

أَوَلَمْ يَرَ الْإِنسَانُ أَنَّا خَلَقْنَاهُ مِن نُّطْفَةٍ فَإِذَا هُوَ خَصِيمٌ مُّبِينٌ ﴿٧٧﴾

آیا نه وینې نه پوهیږي انسان چې بېشکه مونږ پیدا کړی مو دی هغه له نطفې (یوه څاڅکي اوبو) پس ناڅاپه دی سخت جګړه کوونکی ښکاره دی.

تفسیر: یعنې انسان خپل اصلیت او ماهیت ته نه ګوري، چې دی د نا څیزو اوبو یو څاڅکی وو چې د الله تعالی په قدرت له څه شي څخه څه شی ترې جوړ شوی دی؟، د اوبو دغه څاڅکي ته الله تعالی داسې نطق او بیان ورعطاء کړ چې دی اوس پر هره یوه خبره جګړې او مناقشې کوي، او له خپله ځانه راز راز خبرې او اترې جوړوي، تر دې اندازې پورې چې نن له خپله حده متجاوز شوی، د خپل لوی خالق په مقابل کې هم ټینګ او ولاړ دی.

وَضَرَبَ لَنَا مَثَلًا وَنَسِيَ خَلْقَهُ قَالَ مَن يُحْيِي الْعِظَامَ وَهِيَ رَمِيمٌ ﴿٧٨﴾

او ترې پر مونږ پورې مثل (د هډوکي وراسته)، او هېر کړی یې دی پیدایښت خپل، وایي: څوک به ژوندي کړي هډوکي حال دا چې هغه وراسته دي.

تفسیر: یعنې وګورئ، چې دوی پر الله تعالی څرنګه خبرې ترې؟ ګویا هغه مطلق قادر د عاجز مخلوق په شان فرضوي، او داسې وایي: کله چې څمونږ اجساد وراسته شي، او بیخي وریژي، یواځې وراسته او زاړه هډوکي او ککره مو پاتې شي؛ نـو آیا دغه شیان بیا څوک ژوندي کولی شي؟ د دغسې سوال کولو په وخت کې دوی ته د دوی اصلي پیدایښت نه په یادیږي، که نه دغه ناڅیزه څاڅکي ته به د دغه الفاظو د ویلو جرأت نه وی پیدا شوی، ښایي چې دی خپل اصل او ماهیت ته نظر وکړي !، او لږ دې وشرمیږي !، او لږ څه دې له خپله عقله او پوهې کار واخلي !، ښکاره ده چې په دغه تقدیر به دی پخپله د دغو سوالاتو هغه ځواب ومومي چې په دغه راتلونکي آیت کې مذکور دی.

قُلْ يُحْيِيهَا الَّذِي أَنشَأَهَا أَوَّلَ مَرَّةٍ ۖ وَهُوَ بِكُلِّ خَلْقٍ عَلِيمٌ ﴿٧٩﴾

ووایه (ای محمده ده ته) بیا به ژوندي کړي دغه (وراسته هډوکي) هغه (مطلق قادر) چې پیدا کړي یې دي اول ځلي حال دا چې دغه (الله) په هر قسم پیدایښت ښه عالم دی (که نوی وي او که زوړ).

تفسیر: یعنې هغه لوی ذات چې اول ځلي یې په دغو هډوکو کې روح غورځولی دی، هغه ته دویم ځلي په دوی کې روح اچول څه سختي او اشکال نه لري، بلکه ستاسې په زعم دغه دویم ځلي ژوندي کول د اول ځلي ژوندي کولو په نسبت لا سهل او اسان دي: ﴿وَهُوَ أَهْوَنُ عَلَيْهِ﴾ حال دا چې هغه مطلق قادر ته هر شی اسان دی، اعم له دې چې اول ځلي وي که دویم ځلي، دی په هر ډول سره په پیدا کولو قادر او مقتدر دی، او د بدن اجزاء او د هډوکو بخرکي هر چېرې چې تیت او پرک وي؛ د هغه هره هره ذره د ده په محیط علم کې ده، او هغه یې پخپل موعد بیا ټولوي او ژوندي کوي.

الَّذِي جَعَلَ لَكُم مِّنَ الشَّجَرِ الْأَخْضَرِ نَارًا فَإِذَا أَنتُم مِّنْهُ تُوقِدُونَ ﴿٨٠﴾

هغه (مطلق قادر) چې پیدا کړی یې دی تاسې ته له ونې شنې څخه اور، پس ناڅاپه تاسې له هغې ونې څخه بلوئ اور.

تفسیر: یعنې ړومبی یې له اوبو څخه تکه شنه او خړوبه ونه زرغونه کړه، بیا د دغې تکې شنې او ښکلې ونې لرګي یې وچ او خس یې وګرځوله، چې اوس تاسې له هغې څخه اور وباسئ؛ پس هغه الله جل جلاله چې دغسې متضاد صفات

په اول او آخر کې بدلولی شي، آیا دی به د یوه څیز په موت او حیات او په لاندې باندې کولو او اړولو رااړولو څرنګه قادر او توانا نه وي !؟.

تنبیه: ځینو اسلافو له ﴿مِّنَ ٱلشَّجَرِ ٱلۡأَخۡضَرِ﴾ څخه هغه خاصه ونه مراده کړې ده، چې د هغې له څانګو څخه کله چې یوه په بلې باندې ومښلی شي؛ اور وځي، لکه چې ځمونږ په مشرقي جلال آباد کې د (بانس) ونه یا په عربو کې د (مرخ) او (عفار) ونې دي، والله أعلم.

﴿أَوَلَيۡسَ ٱلَّذِي خَلَقَ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضَ بِقَٰدِرٍ عَلَىٰٓ أَن يَخۡلُقَ مِثۡلَهُمۚ بَلَىٰ وَهُوَ ٱلۡخَلَّٰقُ ٱلۡعَلِيمُ ٨١﴾

آیا نه دی هغه ذات چې پیدا کړي يې دي اسمانونه او ځمکه قادر په دې باندې چې پیدا کړي په شان د دوی؟ هو ! (قادر دی په دې باندې)، او همدی دی اصلي ډېر پیدا کوونکی (د مخلوقاتو) ښه عالم (پر هر شي باندې).

تفسیر: یعنې هغه لوی ذات چې د اسمان او ځمکې په شان لویې لویې کُرې يې پیدا کړي دي، هغه ته د دغسې کفارو په شان د وړو کو وړو کو شیانو پیدا کول له سره مشکل نه دي.

﴿إِنَّمَآ أَمۡرُهُۥٓ إِذَآ أَرَادَ شَيۡـًٔا أَن يَقُولَ لَهُۥ كُن فَيَكُونُ ٨٢﴾

بېشکه همدا خبره ده چې امر حکم د الله هر کله چې اراده وفرمایي (د پیدا کولو) د یوه څیز دا دی چې وفرمایي هغه ته چې (جوړ) شه ! نو (جوړ) شي.

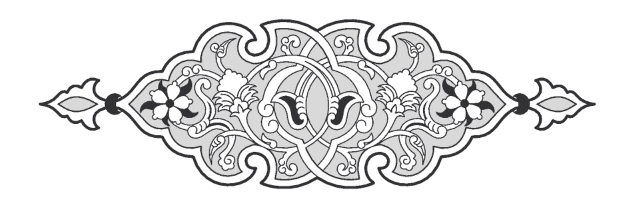
تفسیر: یعنې د کوم لوی یا وړوکي شي په اول یا دویم ځلي پیدا کولو کې الله تعالی ته هیڅ یو اشکال او دقّت نشي وړاندې کېدی، د ده له جانبه خو تش یوه اراده په کار ده، هر کله چې دی د کوم شي د پیدا کولو اراده وفرمایي؛ هغه له علی الفور څخه هم وړاندې پیدا کیږي، او د یوې رپې ډیل او تأخیر هم په کې امکان نه لري.

﴿فَسُبۡحَٰنَ ٱلَّذِي بِيَدِهِۦ مَلَكُوتُ كُلِّ شَيۡءٖ وَإِلَيۡهِ تُرۡجَعُونَ ٨٣﴾

پس پاکي ده هغه (الله) ته چې په لاس د ده کې ده باچاهي د هر څیز او خاص همده ته بېرته بیا بیولي کېږئ (په آخرت کې لپاره د جزاء).

تفسیر: یعنې لوی معبود چې د ده په لاس کې في الحال هم د ګردو علویّاتو او سفلیّاتو د مخلوقاتو د حکومت واک او زمام (واګې) شته؛ په مستقبل کې هم ګرد دِ هم هغه په لوري ورتلونکي او رجوع کوونکي دي، او پاک الله د عجز او سفه او نور هر قسم عیب او نقص څخه په کُلي ډول منزّه او پاک دی.

تمت سورة یسٓ، ولله الحمدُ والمنّة.

«د (الصافات) سورت مکي دی، (۱۸۲) آیته او (۵) رکوع لري، په تلاوت کې (۳۷) او په نزول کې (۵۶) سورت دی، وروسته د (الأنعام) له سورته څخه نازل شوی دی».

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

وَالصّٰٓفّٰتِ صَفًّا ۝۱ فَالزّٰجِرٰتِ زَجْرًا ۝۲

قسم دی پر (هغو پرښتو چې) صف تړونکې دي په صف تړلو سره. بیا پر (هغو) شړونکیو د (شیطانانو) په شړلو سره.

تفسیر: یعني چې صف تړي قطار قطار، او په منظم ډول سره ودریږي، که پرښتې وي چې د الله تعالی د احکامو د اورېدلو لپاره پخپلو ځایونو کې درجه په درجه ودریږي، یا عبادت کوونکي انسانان وي چې په لمانځه او جهاد او نورو کې سره صفونه تړي.

تنبیه: په محاوراتو کې قسم د تأکید لپاره دی، چې علی الأکثر د منکرانو په مقابل کې استعمالیږي، لیکن ډېر اوقات محض د یوه مضمون د مهتم بالشأن ظاهرولو لپاره هم استعمالیږي، او د قرآنکریم قسمونه پر متبعینو ظاهریږي، چې عمومًا مقسم به مقسم علیه ته د یوه شاهد یا دلیل په ډول وي، والله أعلم.

﴿فَالزّٰجِرٰتِ زَجْرًا﴾ «بیا پر هغو شړونکیو د شیطانانو په شړلو سره»، یعني هغه پرښتې چې شیطانان رټي او شړي یې، څو د خپلو استراق السمع په اراده کې بریالیان او کامیاب نشي، یا بندګانو ته د نېکۍ او فضائلو لاره ښیي، او له بدۍ او رذائلو څخه یې منع کوي، یا هغه نېک انسانان چې خپل ځان له بدیو څخه ساتي، او نورو ته هم د بدۍ او شرارت په خلاف پند او نصیحت او زجر ورکوي، بالخاصه د جهاد په ډګر او د کفارو په مقابل کې چې د دوی زجر، تهدید او توبیخ لا زیات وي.

فَالتّٰلِيٰتِ ذِكْرًا ۝۳ اِنَّ اِلٰهَكُمْ لَوَاحِدٌ ۝۴

بیا په هغو لوستونکیو په ذکر کولو سره. چې بېشکه معبود ستاسې خامخا یو دی.

تفسیر: یعني هغه پرښتې یا انسانان چې د الله تعالی احکام وروسته له اورېدلو څخه لولي او یادوي یې، څو یې نورو ته هم وروښوولی شي.

﴿اِنَّ اِلٰهَكُمْ لَوَاحِدٌ﴾ «چې بېشکه حق معبود ستاسې خامخا یو دی»، بېشکه په اسمانونو کې پرښتې او په ځمکه کې د الله تعالی نېک بندګان په هره زمانه کې قولاً او فعلاً شهادت ورکوي، چې د ټولو مالك او حقیقي معبود هغه یو الله دی چې مونږ ټول د هم هغه بندګان او تابعان او رعایا یو.

رَبُّ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا وَرَبُّ الْمَشَارِقِ ۝۵

چې رب د اسمانونو او ځمکې دی، او د هغو (شیانو) دی چې په منځ د دوی کې دي، او رب د مشرقونو (او د مغربونو او نورو دی).

تفسير: له شمال څخه تر جنوب پورې يو طرف «مشرقين» دي، ځکه چې لمر ـ قمر او نجوم هره ورځ او هره شپه له بېلو بېلو ځايونو څخه را څرګندېږي، يعنې هغه نقاط چې له هغو ځايونو څخه طلوع کيږي، او بل طرف يې په هغومره اندازې «مغربين» دي، ښايي دلته د مغاربو ذکر يې د دې لامله نه وي کړی چې له «المشارق» څخه د مقابل طرف په اعتبار پخپله فهميږي، او له يوه حيثيته طلوع الشمس او الکواکب ته د الله د حکومت د شان او عظمت په اثبات کې د دوی د غروب په نسبت زيات اثر او دخل شته، والله أعلم.

إِنَّا زَيَّنَّا ٱلسَّمَآءَ ٱلدُّنۡيَا بِزِينَةٍ ٱلۡكَوَاكِبِ ۝٦

بېشکه مونږ ښايسته کړی مو دی دغه اسمان نژدې په ښايست سره چې ستوري دي.

تفسير: يعنې په تيارو شپو کې دغه اسمان د دغو بېحسابو ستوريو د ځلېدلو څخه د کتونکيو په سترګو څومره ښايسته او ښکلی، مزين او ډک له سينګاره او رونقه معلوميږي.

وَحِفۡظًا مِّن كُلِّ شَيۡطَٰنٍ مَّارِدٍ ۝٧

او ساتلی دی (مونږ دا اسمان) په ساتنې سره له هره شيطانه سرکښه نافرمانه (چې ويشتلی شي په لمبو سره).

تفسير: يعنې په دغو ستوريو کې د اسمان زينت او ښايست دی، او له ځينو ستوريو څخه چې رالويږي د شياطينو په انسداد او اندفاع کې هم کار اخيست کيږي.

لَّا يَسَّمَّعُونَ إِلَى ٱلۡمَلَإِ ٱلۡأَعۡلَىٰ وَيُقۡذَفُونَ مِن كُلِّ جَانِبٖ ۝٨ دُحُورٗا

غوږ نه شي نيولی (دغه شياطين) طرف (د خبرو) د هغه پورته ډلې او ټولې ته، او ويشتلی غورځولی شي له هر طرفه (د اسمانه چې دوی اراده وکړي د هغه د ختلو). لپاره د شړلو.

تفسير: له پاس مجلس څخه د پرښتو مجلس مراد دی، يعنې شياطينو ته د دې خبرې قدرت نه دی ورکړی شوی چې د پرښتو مجلس ته ځان ورسوي، او د الله تعالی له وحي څخه کومه خبره واوروي، کله چې شياطين داسې اراده وکړي، او پاس اسمانونو ته د ورنژدې کېدلو کوښښ وکړي؛ نو هر طرف ته چې دوی ورځي؛ له هغه ځايه يې پرښتې شړي، او په وهلو او ويشتلو سره يې لاندې غورځوي.

وَلَهُمۡ عَذَابٞ وَاصِبٌ ۝٩

او شته دوی ته عذاب دائم سخت.

تفسير: يعنې په دنيا کې دوی تل تر تله شړل او رټل کيږي، د دوی اخروي عذاب خو بېل دی.

إِلَّا مَنۡ خَطِفَ ٱلۡخَطۡفَةَ فَأَتۡبَعَهُۥ شِهَابٞ ثَاقِبٞ ۝١٠

مګر (غوږ نيسي) هغه (شيطان) چې غوټه واچوي په يو کرت غوټه اچولو، (يعنې مګر هغه څوک چې وتښتوي يوه خبره په تښتولو) پس ژر ورپسې راخطا شي لمبه رڼا کوونکې سوځوونکې.

تفسير: يعنې په همدغو تښتېدلو او ځغلېدلو کې د وېرې او وارخطايي په منځ کې يوه نيمه خبره اوري، خو سره له هغه پرښتې په شهاب ثاقب سره د دوی تعاقب کوي، د دې تفسير د «حجر» د سورت په ابتداء کې پخوا ليکلی شوی دی.

فَاسْتَفْتِهِمْ أَهُمْ أَشَدُّ خَلْقًا أَمْ مَّنْ خَلَقْنَا ۚ

پس وپوښته ته دغه مشرکان چې آیا دوی سخت دي له جهته د پیدایښت که هغه څوک چې مونږ پیدا کړي دي؟.

تفسیر: یعنې د بعث له منکرینو څخه پوښتنه وکړئ چې د اسمان، ځمکې ستوریو، پرښتو، شیاطینو او د نورو مخلوقاتو پیدا کول د دوی په خیال کې زیات مشکل کار دی، یا پخپله د دوی پیدا کول؟ او هغه هم وروسته له یو ځلي پیدا کولو څخه، ظاهر دی هغه الله تعالی ته چې د داسې عظیم الشأن مخلوقاتو خالق دی؛ دویم ځلي پیدا کول هم هیڅ اشکال نه لري.

إِنَّا خَلَقْنَاهُمْ مِّنْ طِينٍ لَّازِبٍ ﴿١١﴾

بېشکه مونږ پیدا کړي مو دي دوی له خټې سرېښناکې.

تفسیر: یعنې د دوی اصلي حقیقت مونږ ته ټول معلوم دی، له یو شان سرېښناکې خټې څخه مونږ د دوی د نیکه کالبوت جوړ کړ، اوس د هغه اولاده داسې دعوی کوي چې د اسمان او د ځمکې پیدا کوونکی د دوی په بیا پیدا کولو نه دی قادر، همغسې چې مونږ اول ځلي تاسې له خاورو څخه پیدا کړي یئ؛ دویم ځلي به هم تاسې له خاورو څخه بیا ژوندي راپاڅوو.

بَلْ عَجِبْتَ وَيَسْخَرُونَ ﴿١٢﴾

بلکه ته تعجب کوې (د دوی پر تکذیب او انکار)، حال دا چې مسخرې کوي دوی (پر تا پورې).

تفسیر: یعنې ته تعجّب کوې چې دوی ولې پر داسې صافو خبرو نه پوهیږي؟ او دوی ټوکې او مسخرې کوي چې دغه (نبي) څرنګه چټې خبرې کوي؟ (العیاذ بالله).

وَإِذَا ذُكِّرُوا لَا يَذْكُرُونَ ﴿١٣﴾ وَإِذَا رَأَوْا آيَةً يَسْتَسْخِرُونَ ﴿١٤﴾ وَقَالُوا إِنْ هَٰذَا إِلَّا سِحْرٌ مُّبِينٌ ﴿١٥﴾

او هر کله چې وپوهول شي دوی نه پوهیږي (پند نه اخلي). او هر کله چې ووینې دوی کومه نښه دلیل؛ نو مسخرې پرې کوي. او وایي (منکران) چې نه دی دا (چې مونږ ولید) مګر سحر کوډې دي ښکاره.

تفسیر: یعنې کله چې پند او نصیحت اوري؛ پرې غور او فکر نه کوي، او هغه د قدرت د دلائلو نښې او معجزې چې ګوري؛ هغو ته د کوډو او د سحر نسبت کوي، او پرې خاندې تمسخر او پوچنهې کوي، او غواړي چې بلا اثر یې وګرځوي.

أَإِذَا مِتْنَا وَكُنَّا تُرَابًا وَعِظَامًا أَإِنَّا لَمَبْعُوثُونَ ﴿١٦﴾ أَوَآبَاؤُنَا الْأَوَّلُونَ ﴿١٧﴾

(او وایي منکران) آیا هر کله چې مړه شو او شو خاورې او (وراسته) هډوکي؛ آیا مونږ به خامخا بیا ژوندي راپاڅول کیږو. که پلرونه ړومبني څمونږ (هم را ژوندي کیږي؟).

تفسیر: د دوی همغه یوه خبره زده ده، چې صاحبه ! کله چې څمونږ وجود له خاورو سره یو ځای شو، او یواځې څمونږ هډوکي پاتې وي، او له دې نه زیات څمونږ پلار نیکه چې د هغوی له مړینې څخه قرنونه تېر شوي دي، او

ښايي چې هلوکي يې هم نه وي پاتې؛ نو دغه څرنګه منلی شو چې دغه ټول له سره راټوليږي، او بيا له سره ژوندي راپاڅولی کيږي؟.

قُلْ نَعَمْ وَأَنتُمْ دَاخِرُونَ ﴿١٨﴾ فَإِنَّمَا هِيَ زَجْرَةٌ وَاحِدَةٌ فَإِذَا هُمْ يَنظُرُونَ ﴿١٩﴾

ووايه (ای محمده ! دوی ته) هو ! (ټول راژوندي کيږئ) حال دا چې تاسې به ذليل هم يئ. پس بېشکه همدا خبره ده چې دغه قيامت چغه ده يوه، پس ناڅاپه دوی به ګوري (چې څه راپورې کيږي).

تفسير: يعنې هو ! ضرور هغوی ګرد بيا ژوندي راپاڅول کيږي، او هلته به په نهايت ذلت او رسوايی سره د دغه تکذيب او انکار ربړ او سزا مومي.

وَقَالُوا يَا وَيْلَنَا هَٰذَا يَوْمُ الدِّينِ ﴿٢٠﴾

او وايي به (منکران) ای خرابي ده مونږ ته ! (نو وايي به ملائکې دوی ته): دا خو هغه ورځ ده د جزاء.

تفسير: يعنې په يوه چغه سره به ټول سره ژوندي راپاڅولی کيږي، او له ډېر حيرت او دهشت څخه به يو طرف او بل طرف ته ګوري (دغه چغه يا جګړې ورکول به د صور د نفخې په ذريعه وي).

هَٰذَا يَوْمُ الْفَصْلِ الَّذِي كُنتُم بِهِ تُكَذِّبُونَ ﴿٢١﴾

دا هم هغه ورځ د فيصلې (او قضاء) ده هغه (ورځ) چې وئ تاسې چې په دې باندې به مو نسبت د دروغو کاوه، (او باور مو پری نه کاوه چې رابه شي).

تفسير: يعنې دغه خو په واقعې او رښتيا سره د جزاء ورځ راورسېده، چې د هغې اطلاع او خبر مونږ ته انبياء الله راکړی وو، او مونږ به پرې مسخرې کولې.

احْشُرُوا الَّذِينَ ظَلَمُوا وَأَزْوَاجَهُمْ وَمَا كَانُوا يَعْبُدُونَ ﴿٢٢﴾

(وبه فرمايي الله ملائکو ته چې) راټول کړئ تاسې هغه کسان چې ظلم يې کړی وو (په ځانونو خپلو په انکار او په شرک سره) او (کافرانې) ښځې (يا شيطانان ملګري) د دوی، او هغه چې وو دوی چې عبادت به يې کاوه د نورو معبودانو.

تفسير: دغه خطاب به د الله تعالی له طرفه کيږي.

مِن دُونِ اللَّهِ فَاهْدُوهُمْ إِلَىٰ صِرَاطِ الْجَحِيمِ ﴿٢٣﴾

بې له الله پس روان کړئ برابر کړئ دوی لارې د دوزخ ته (او دوزخ ته يې ورسوئ).

تفسير: دغه حکم به پرښتو ته ورکاوه کيږي چې دغه ګرد سره راټول کړئ !، او د دوزخ لاره وروښيئ.

تنبيه: له «أزواج» يا جوړې څخه د يوې نوعې يا صنف ګناهګاران مراد دي، يا به د دوی کافرې ښځې مرادې وي، او له ﴿وَمَا كَانُوا يَعْبُدُونَ * مِن دُونِ اللَّهِ﴾ څخه اصنام، شياطين او نور مراد دي.

﴿وَقِفُوهُمْ إِنَّهُم مَّسْئُولُونَ ۝٢٤﴾

او ودروئ دوی (په دغې لارې کې) بېشکه دوی پوښتېدلی شي (يعنې ترې پوښتنه کيږي د اقوالو او افعالو د دوی).

تفسير: له حکم څخه وروسته به لږ څه هلته درول کيږي، څو له دوی څنې هغه سوال او ځواب وکړی شي، چې وروسته له دې نه په ﴿مَا لَكُمْ لَا تَنَاصَرُونَ﴾ کې مذکور دی.

﴿مَا لَكُمْ لَا تَنَاصَرُونَ ۝٢٥ بَلْ هُمُ الْيَوْمَ مُسْتَسْلِمُونَ ۝٢٦﴾

څه مانع ده تاسې ته چې مرسته (مدد) نه کوئ يو له بل سره (په خلاصي کې لکه چې کوله مو په دنيا کې). (هيڅ نشي کړی) بلکه دوی نن ورځ پخپله خپل ځانونه تسليموي (او ذليل) دي.

تفسير: يعنې په دنيا کې به تاسې ﴿نَحْنُ جَمِيعٌ مُّنتَصِرٌ﴾ ويل چې مونږ يو له بل سره مرستې کونکي او مددګاران يو، نن پر تاسې څه شوي دي چې يو له بله سره هيڅ امداد او معاونت نه کوئ؟ بلکه هر يو له تاسې بې له دې نه چې لږ څه خپل غوږ وخوځوئ په نهايت ذلت او حقارت سره نيول او راوستل کيږئ.

﴿وَأَقْبَلَ بَعْضُهُمْ عَلَىٰ بَعْضٍ يَتَسَاءَلُونَ ۝٢٧ قَالُوا إِنَّكُمْ كُنتُمْ تَأْتُونَنَا عَنِ الْيَمِينِ ۝٢٨﴾

اومخ به وګرځوي ځيني د دوی پر ځينو نورو (کشرانو او مشرانو) پوښتنه به کوي دوی يو له بله. وبه وايي (کشران مشرانو ته) چې بېشکه تاسې وئ تاسې (په دنيا کې) چې راتلئ به مونږ ته له جانبه د قسم (يا زور او قوّت).

تفسير: په «يمين - ښي لاس» کې عمومًا ډېر زور او قوت وي، يعنې همدا تاسې وئ چې پر مونږ باندې به راتلئ، ځمونږ د ګمراه کولو لپاره او د خپل زور او قوّت راښوولو په نسبت، يا له يمين څخه مراد د خير او برکت په جانب نيول دي، يعنې همدا تاسې وئ چې راتلئ او غلبه به مو کوله پر مونږ باندې چې له نېکۍ او ښېګڼې څخه مونږ واپس شو، يا وئ تاسې چې راتلئ به په نصائحو او ښو غوښتنو سره چې نېک به وو په ګمان ستاسې سره، يا له جانبه د قسمه چې مونږ په حق دين يو، دغه خبرې او اترې به د تابعانو او متبوعينو (مشرانو او کشرانو) په منځ کې سره کيږي.

﴿قَالُوا بَل لَّمْ تَكُونُوا مُؤْمِنِينَ ۝٢٩ وَمَا كَانَ لَنَا عَلَيْكُم مِّن سُلْطَانٍ ۖ بَلْ كُنتُمْ قَوْمًا طَاغِينَ ۝٣٠ فَحَقَّ عَلَيْنَا قَوْلُ رَبِّنَا ۖ إِنَّا لَذَائِقُونَ ۝٣١ فَأَغْوَيْنَاكُمْ إِنَّا كُنَّا غَاوِينَ ۝٣٢﴾

وبه وايي (متبوعان تابعانو ته: نه ده داسې) بلکه نه وئ تاسې پخپله ايمان راوړونکي. او نه وو مونږ ته پر تاسې باندې هيڅ زور، تسلّط، بلکه وئ تاسې يو قوم سرکښه (له حده وتونکی ځمونږ په شان). پس ثابته شوه پر مونږ خبره د رب ځمونږ، بېشکه مونږ خامخا څکونکي يو (د عذاب). پس مونږ ګمراه کړئ تاسې، بېشکه (لکه) چې مونږ وو ګمراهان.

تفسير: يعنې تاسې خو پخپله ايمان نه راووړ، اوس د هغه الزام او ملامتي پر مونږ باندې غورځوئ، مونږ خو څه زور او زياتی نه وو کړی، نو ځمونږ پر خبرو به مو له سره غوږ نه کېښود، مونږ خو ظاهر باهر ګمراهان، او بې لارې رټلي شوي شيطانان يو، او دغه خبره ظاهره او ښکاره وه، لکه څنګه چې مونږ ګمراه وو، ستاسې په لاره راتلو څخه ستاسې ګمراهي او د ضلالت په طرف له بلنې څخه بل شی نه متوقع کيږي، مونږ همغه شی کړی دی چې ځمونږ له حاله سره وړ او مناسب وو، ليکن پر تاسې څه بلا او آفت لوېدلی

وو چې ځمونږ په لمسون وغولېدئ؟ او د شيطاني حکمونو اطاعت مو وکړ؟ په هر حال هر هغه شی چې کېدونکی وو؛ هغه وشو، او د الله تعالى حجّت پر مونږ قائم شو، او د ده همغه خبره ﴿لَأَمۡلَأَنَّ جَهَنَّمَ مِنكَ وَمِمَّن تَبِعَكَ﴾ الآية ـ کامله تثبيته شوه، نن مونږ او تاسو ګرد سره يو ځای د خپلو بدو افعالو او بدو چارو او غلطو کارونو خوند او مزه څکونکي يو، او د دوزخ د سختو عذابونو موندونکي يو.

فَإِنَّهُمۡ يَوۡمَئِذٖ فِي ٱلۡعَذَابِ مُشۡتَرِكُونَ ﴿٣٣﴾

(نو فرمايي الله) پس بېشکه چې دوی نن ورځ په عذاب کې سره شريکان دي.

تفسير: يعنې ټول مجرمان به درجه په درجه په عذاب کې هم همغسې شريکېږي، لکه چې جرم او ګناه کې سره ملګري او شريکان وو.

إِنَّا كَذَٰلِكَ نَفۡعَلُ بِٱلۡمُجۡرِمِينَ ﴿٣٤﴾ إِنَّهُمۡ كَانُوٓاْ إِذَا قِيلَ لَهُمۡ لَآ إِلَٰهَ إِلَّا ٱللَّهُ يَسۡتَكۡبِرُونَ ﴿٣٥﴾

بېشکه مونږ همداسې (لکه چې له دوی سره مو وکړ)؛ کوو له ټولو مجرمانو سره. بېشکه دوی وو کله چې وبه ويل شو دوی ته چې نشته بل بر حق معبود هيڅوک مګر الله دی؛ نو تکبّر به يې کاوه (له ويلو د کلمې نه يا کبر او لويي کوي دوی په دې بلونکي باندې).

تفسير: يعنې د دوی کبر او غرور مانع دي چې د نبيّ الله له ارشاد سره سم د «لا اله الا الله» پاکه کلمه پر خپلې ژبې راوړي، چې په هغې سره د دروغو معبودانو نفي کيږي، اګر که په زړه کې هغه رښتين ګڼي.

وَيَقُولُونَ أَئِنَّا لَتَارِكُوٓاْ ءَالِهَتِنَا لِشَاعِرٖ مَّجۡنُونِۭ ﴿٣٦﴾ بَلۡ جَآءَ بِٱلۡحَقِّ وَصَدَّقَ ٱلۡمُرۡسَلِينَ ﴿٣٧﴾

او وايي (دغه منکران) چې آيا بېشکه مونږ خامخا پرېښودونکي يو د (معبودانو) خپلو لپاره د يو شاعر ليوني؟. (الله فرمايي په ترديد د منکرانو: نه ده داسې) بلکه راغلی دی (محمد) په حق (دين) سره او رښتين بولي (محمد ټول پخواني) رسولان.

تفسير: يعنې د شاعرانو دروغ خو مشهور دي، نو دغسې صديق او امين ذات ته څرنګه تاسې شاعر وايئ؟ چې دنيا ته حقيقي رښتيا او صداقت همدوی له خپله ځان سره راوړی دی، او د ګرد جهان د صديقانو او رښتينو تصديق کوي، آيا ليونی او مجنون هم داسې رښتيا او صافې صافې خبرې کوي؟ او دغسې صحيح او پاخه اصول دروړاندې کولی شي؟.

إِنَّكُمۡ لَذَآئِقُواْ ٱلۡعَذَابِ ٱلۡأَلِيمِ ﴿٣٨﴾ وَمَا تُجۡزَوۡنَ إِلَّا مَا كُنتُمۡ تَعۡمَلُونَ ﴿٣٩﴾

بېشکه چې تاسې خامخا څکونکي يئ د عذاب دردناک (په سبب د شرک او تکذيب خپل). او جزاء به نه درکوله کيږي تاسې ته مګر په قدر د هغه (عمل) چې وئ تاسې چې کاوه به مو (په دنيا کې).

تفسير: يعنې د توحيد د انکار او د دغو بې ادبيو او ګستاخيو خوند اومزه به وڅکئ چې د رسالت په دربار کې يې کوئ، هر څه چې کوئ د هغه ګرد نتائج او ثمرې هرومرو يوه ورځې ستاسې په مخ کې راتلونکې دي.

إِلَّا عِبَادَ ٱللَّهِ ٱلۡمُخۡلَصِينَ ﴿٤٠﴾

مګر هغه بندګان د الله چې پاک کړی شوي دي (له پليتی نه؛ نو ډېره ښه مضاعفه جزاء به مومي).

تفسير: يعنې د دې مخلصينو په نسبت څه وويل شي، د دوی وضعيت او حالت خو بيخي له هغوی څخه جلا او متمايز او کامل بل قسم دی، او پر دوی د الله تعالی کرم او احسان نازليږي، او د داسې انعاماتو مورد ګرځي، چې ځينې يې دغه دي:

أُولَٰئِكَ لَهُمْ رِزْقٌ مَّعْلُومٌ ﴿٤١﴾ فَوَاكِهُ

دغه (مخلصين چې دي) شته دوی ته رزق روزي معلومه (رنګا رنګ) مېوې.

تفسير: يعنې داسې عجيبې او غريبې مېوې د خوړلو لپاره دوی ته ورانديږي کيږي، چې د هغوی پوره صفت او خاصيت فقط الله تعالی ته معلوم دی، هو ! د هغو لږ څه لنډ او مختصر تعريف يې په دې صورت سره خپلو بندګانو ته ښوولی دی چې: ﴿لَّا مَقْطُوعَةٍ وَلَا مَمْنُوعَةٍ﴾ (۲۷ جزء د الواقعه سورت (۱) رکوع، (۳۳) آيت).

وَهُم مُّكْرَمُونَ ﴿٤٢﴾

او دوی ته به عزّت ورکړی شوی وي.

تفسير: په دې باندې پاک الله ښه پوهيږي چې څومره لوی اعزاز او اکرام او احترام به وي.

فِي جَنَّاتِ النَّعِيمِ ﴿٤٣﴾ عَلَىٰ سُرُرٍ مُّتَقَابِلِينَ ﴿٤٤﴾ يُطَافُ عَلَيْهِم بِكَأْسٍ مِّن مَّعِينٍ ﴿٤٥﴾ بَيْضَاءَ لَذَّةٍ لِّلشَّارِبِينَ ﴿٤٦﴾
لَا فِيهَا غَوْلٌ وَلَا هُمْ عَنْهَا يُنزَفُونَ ﴿٤٧﴾

په جنتونو ودانو له نعمتونو کې. (ناست به وي) پر تختونو سره مخامخ (چې هر يو د بل له ليدلو څخه خوشاليږي). ګرځولی به شي پر دوی (له طرفه د سقاتو د جنت). له جامونو د صافو شرابو. تک سپين خوند ورکوونکي لپاره د څښونکيو. نه به وي په دغو شرابو کې څه آفت علت او نه به وي دوی له هغو شرابو څخه مست بېخوده.

تفسير: يعنې خوند، مزه او نشاط به يې پوره وي، او د هغو مضارو او مفاسدو به هيڅ يوه نښه او اثر هم په کې نه وي چې په دنيوي شرابو کې شته، د دغو طهورو شرابو له څښلو څخه به د سر دروندوالی او نشه نه پيدا کيږي، ينې او سګی به نه خرابوي، او نه به يې ويالې وچيږي.

وَعِندَهُمْ قَاصِرَاتُ الطَّرْفِ عِينٌ ﴿٤٨﴾ كَأَنَّهُنَّ بَيْضٌ مَّكْنُونٌ ﴿٤٩﴾

او وي به په نزد د دوی کې حورې نظر بندوونکې په خپلو خاوندانو، غټې سترګې لرونکې. ګواکې دوی هګۍ دي پټې ساتلې شوې (په صفايي کې).

تفسير: يعنې له ډېره شرمه او نازه ښکته کتونکی حورې چې ماسوا له خپلو مېړو (خاوندانو) بل هيچا ته نه ګوري، او نه سترګې وراړوي.

د دې حورو رنګونه به ډېر صاف او شفاف وي په شان د هغو تکو سپينو هګيو چې الوتونکي يې تر خپلو وزرو لاندې پټې ساتي، نه به پرې کوم داغ لګېدلی وي، او نه به څه ګردغبار او دوړې پرې لوېدلي وي، يا د هغو نريو پردو په شان تکې سپينې او پستې او نازکې وي، چې د هګۍ د پوستکي په منځنی برخه کې د سپينې برخې او پوټکي په منځ کې واقع او ساتلې وي، ځينې وايي چې: د «شتر مرغ» هګۍ ترې مراده ده، چې ډېره ښايسته وي، په هر حال دغه تشبيه

په صفايي او ښکليتوب کې ده، نه په سپينوالي کې لکه چې د «الرحمان» سورت (په ۲۷ جزء (۳) رکوع، (۵۸) آيت) کې داسې يو آيت مونږ لولو: ﴿كَأَنَّهُنَّ ٱلْيَاقُوتُ وَٱلْمَرْجَانُ﴾.

فَأَقْبَلَ بَعْضُهُمْ عَلَىٰ بَعْضٍ يَتَسَآءَلُونَ ﴿٥٠﴾ قَالَ قَآئِلٌ مِّنْهُمْ إِنِّى كَانَ لِى قَرِينٌ ﴿٥١﴾ يَقُولُ أَءِنَّكَ لَمِنَ ٱلْمُصَدِّقِينَ ﴿٥٢﴾ أَءِذَا مِتْنَا وَكُنَّا تُرَابًا وَعِظَٰمًا أَءِنَّا لَمَدِينُونَ ﴿٥٣﴾

پس مخ به وګرځوي ځينې د دې جنتيانو پر ځينو نورو جنتيانو چې پوښتنه به سره کوي يو له بله (له احواله د دنيا). نو وبه وايي يو ويونکی له دوی نه چې بېشکه زه چې وم وو ما لره يو ملګری (منکر له بعثه). چې ويل يې (ماته) آيا بېشکه ته چې يې له باور کوونکيو يې (په بعث بعد الموت). آيا هر کله چې مړه شو مونږ، او شو مونږ خاورې او هډوکي آيا بېشکه مونږ ته به خامخا جزاء راکړه شي؟.

تفسير: يعني د مجلس ملګري به سره ټوليږي، او د طهورو شرابو جامونه به څښي، او د دغه عيش او تنعم په وخت کې به ځينې د خپلو تېرو حالاتو او واقعاتو تذکرې سره کوي، يو جنتي به وايي چې خانه ! په دنيا کې به يو سړی د دې لامله پر ما خندېده چې زه ولې پر آخرت قايل او پر وجود يې باور لرم، او ماته به يې د نادان او د احمق نسبت کاوه، او ويل به يې چې: دغه بيخي مهمله او چټې خبره ده، وروسته له دې نه چې سړی مړ او له خاورې او له نورو سره ګډ شي، او غوښه او پوستکی هيڅ شی يې پاتې نشي، او تش وراسته هډوکي يې پاتې شي؛ نو بيا دی د خپلو اعمالو د بدل موندلو لپاره ژوندی راپاڅاوه شي؟.

قَالَ هَلْ أَنتُم مُّطَّلِعُونَ ﴿٥٤﴾

بيا وايي: آيا يئ تاسې کتونکي (په دوزخ کې چې د هغه منکر حال درښکاره شي).

تفسير: يعني هغه پر آخرت مسخره کوونکی سړی يقيناً په دوزخ کې لوېدلی دی، راځئ چې له لرې څخه خو لږ څه د هغه بد احوال ځان ته په عين اليقين سره هم معلوم کړو، دغه به د هم هغه جنّتي مقوله وي، او ځينې وايي چې دغه مقوله د الله تعالی ده، يعنې الله تعالی به وفرمايي چې: آيا تاسو غواړئ چې د هغه منکر بد احوال وګورئ؟.

فَٱطَّلَعَ فَرَءَاهُ فِى سَوَآءِ ٱلْجَحِيمِ ﴿٥٥﴾ قَالَ تَٱللَّهِ إِن كِدتَّ لَتُرْدِينِ ﴿٥٦﴾ وَلَوْلَا نِعْمَةُ رَبِّى لَكُنتُ مِنَ ٱلْمُحْضَرِينَ ﴿٥٧﴾

پس وبه ګوري (دغه قائل) پس وبه ويني هغه (منکر ملګری) به منځ د دوزخ کې. وبه وايي (قائل منکر ته د ملامتيا لپاره) قسم دی په الله چې نژدې وې ته چې په کنده د دوزخ کې مې وغورځوې. او که نه وی انعام د رب ځما؛ خامخا وم به زه له حاضر کړيو شويو (دوزخ ته سره له تا).

تفسير: يعنې دغه جنتي ته د ده د ملګري حال ورښود کيږي چې بيخي د دوزخ منځ کې به پروت وي، د ده له ليدلو څخه به دی عبرت اخلي، او د الله تعالی فضل او احسان به يې په ياد ورشي، او هغه ته به داسې وايي: «ای کمبخته ! تا غوښته چې ما هم له خپل ځانه سره يار او ملګری کړې»، محض د الله تعالی فضل او احسان ځما لاس ونيو، او له دغه مصيبت څخه يې بچ کړم، چې ځما قدم د اسلام د سمې لارې څخه ونه ښوييده، که نه نن به زما حال هم ستا په شان وو، تا غوندې به زه هم نيول کېدم، او په دغه دوزخ کې به غورځول کېدم، او دغه سخت دردناک عذاب به مې موندو.

أَفَمَا نَحْنُ بِمَيِّتِينَ ﴿٥٨﴾ إِلَّا مَوْتَتَنَا الْأُولَىٰ وَمَا نَحْنُ بِمُعَذَّبِينَ ﴿٥٩﴾ إِنَّ هَٰذَا لَهُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ﴿٦٠﴾ لِمِثْلِ هَٰذَا فَلْيَعْمَلِ الْعَامِلُونَ ﴿٦١﴾

آیا پس نه یو مونږ (جنتیان) مړه کېدونکي (بلکه نه یو). مګر همغه مرګ ځمونږ ړومبنی په (دنیا کې) او نه یو مونږ په عذاب کړی شوي. بېشکه چې دغه (ابدي خوندور حیات) خامخا همدغه په مراد رسېدل بری ډېر لوی دی. خاص لپاره د مثل د دې (نعمتونو) پس ښایي چې عمل وکړي عمل کوونکي (نه لپاره د جاه او مال د دنیا چې فاني دي).

تفسیر: په دغه وخت کې به له ډېره مسرّته وایي: آیا دغه واقعي خبره نه ده، بلکه ده چې ماسوا له هغه پخواني مرګه چې په دنیا کې مونږ ته رسېدلی دی؛ وروسته له دې نه مونږ له سره نه مرو، او نه له سره له دغه عیش او عشرت او راحت څخه وځو، بېشکه چې لوی بری او کامیابي همدې ته وایي، او دغه دی اعلی مقصد چې ښایي د هغه د تحصیل لپاره هر قسم زحمتونه او تکالیف پر ځان واخیستل شي !، او هر ډول ایثار او فداکاري په دغه لاره کې وکړی شي !.

أَذَٰلِكَ خَيْرٌ نُّزُلًا أَمْ شَجَرَةُ الزَّقُّومِ ﴿٦٢﴾ إِنَّا جَعَلْنَاهَا فِتْنَةً لِّلظَّالِمِينَ ﴿٦٣﴾ إِنَّهَا شَجَرَةٌ تَخْرُجُ فِي أَصْلِ الْجَحِيمِ ﴿٦٤﴾

آیا دغه (نعماء د جنت) غوره دي له جهته د مېلمستیا (جنتیانو ته) یا ونه د زقوم (غوره ده دوزخیانو ته). بېشکه مونږ ګرځولې مو ده دغه ونه فتنه عذاب لپاره د ظالمانو. بېشکه چې دا ونه چې راووځي په بیخ د دوزخ کې.

تفسیر: «زقّوم» د کومې ونې نوم دی چې ډېره ترخه او خورا بد خونده ده، لکه چې په هندوستان کې د (تهر) یا (سېهند) ونه همدغسې ده، د دوزخ په منځ کې الله تعالی پخپل قدرت سره دغه ونه زرغونه کړې ده، همغه یې دلته په ﴿أَمْ شَجَرَةُ الزَّقُّومِ﴾ سره موسومه کړې ده، هغه یوه بلا ده ظالمانو لره په آخرت کې، ځکه څه وخت چې دوزخیان له لوږې څخه ډېر په عذاب او بېقراره شي؛ نو همدغه خوراک به دوی ته ورکاوه کیږي، او د دوی له ستوني (حلق) ځینې د هغه له تېرولو یا تېرېدو څخه وروسته له دې څخه مخصوص بد اثر پیدا کیږي، چې له هغه ځنې یو ځان ته مستقل عذاب پر دوزخیانو نازل او مسلط کیږي، او په دنیا کې هم د ونې تذکره یو شان ته ابتلاء او ازموینه ده، چې منکران د هغې له ذکره په قرآن کې په ضلالت او ګمراهی کې لویږي، ځیني وايي چې: شنه ونه به د دوزخ په اور کې څرنګه زرغونیږي؟ حال دا ممکن دي چې د دې ونې مزاج ناري وي، لکه د «سمندر» مزاج چې د اور په چنجي سره مشهور دی، او د هندوستان د سهارنپور د بلدي په عمومي باغ کې ځینې داسې ونې هم شته، چې د هغو تربیت په اور سره کیږي.

طَلْعُهَا كَأَنَّهُ رُءُوسُ الشَّيَاطِينِ ﴿٦٥﴾

وږي د هغې ګواکې سرونه د شیطانانو (په عمومي قباحت او کراهیت خپل سره).

تفسیر: یعنې د سخت بدرنګه شیطان په صورت یا یې مارانو (منګورو) ته شیاطین ویلي دي، یعنې د هغې وږي یا واښکي به یې د منګرو د سرونو په شان وي، لکه چې په هندوستان کې په تشبیه سره یوې ونې ته «ناګپهن» وايي، یعنې د منګري پرانستلې خوله.

﴿فَإِنَّهُمْ لَآكِلُونَ مِنْهَا فَمَالِئُونَ مِنْهَا الْبُطُونَ ۝٦٦ ثُمَّ إِنَّ لَهُمْ عَلَيْهَا لَشَوْبًا مِنْ حَمِيمٍ ۝٦٧﴾

پس بېشکه دوی خامخا خوړونکي وي له هغه (زقوم) څخه، پس ډکوونکي به وي له هغه (زقوم) د نسو خپلو (له جهته د ډېرې لوږې نه). بیا بېشکه دوی ته پر هغه (ونه د زقوم) خامخا ګډول (څښول) به وي له اوبو يشوليو شويو څخه (چې کلمې به يې ټوټې ټوټې کوي).

تفسیر: کله چې دوزخيان «زقوم» وخوري؛ ترې کيږي، دلته سختې تودې يشېدلې اوبه پر دوی څښولی کيږي، چې د هغو په اثر د دوی کُلمې ټوټې ټوټې لاندې ترې لويږي: ﴿وَسُقُوا مَاءً حَمِيمًا فَقَطَّعَ أَمْعَاءَهُمْ﴾ (۲۶ جزء د محمد سورت (۲) رکوع (۱۵) آيت) أعاذنا الله منها.

﴿ثُمَّ إِنَّ مَرْجِعَهُمْ لَإِلَى الْجَحِيمِ ۝٦٨﴾

بیا بېشکه ورتله د دوی به هرومرو اور ته وي.

تفسیر: او کله چې دوی ډېر وږي کيږي؛ نو له اوره يو څنګ ته بيول کيږي، او دغه خوراک او اوبه پر دوی خوړلی او څښلی کيږي، نو بيا بېرته په همدغه اور کې غورځول کيږي، او دوی د دغه عذاب ځکه مستحق دي چې:

﴿إِنَّهُمْ أَلْفَوْا آبَاءَهُمْ ضَالِّينَ ۝٦٩ فَهُمْ عَلَىٰ آثَارِهِمْ يُهْرَعُونَ ۝٧٠﴾

بېشکه چې دوی موندلي دي پلرونه خپل ګمراهان. پس دوی په قدمونو د هغوی پسې ځغلي منډې وهي (د هغوی تقليد کوي، دليل او برهان ته نه ګوري).

تفسیر: دغه وروستني کفار د پخوانيو کفارو په ړوند تقليد ګمراه شول، په کومه لاره چې پخواني کفّار تللي وو، هم پر همغو لارو په منډو شول، او هغه کندو ژورو ته يې له سره فکر او دقت ونه کړ، او د حجّت متابعت يې پرېښود.

﴿وَلَقَدْ ضَلَّ قَبْلَهُمْ أَكْثَرُ الْأَوَّلِينَ ۝٧١ وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا فِيهِمْ مُنْذِرِينَ ۝٧٢ فَانْظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُنْذَرِينَ ۝٧٣ إِلَّا عِبَادَ اللَّهِ الْمُخْلَصِينَ ۝٧٤﴾

او خامخا په تحقيق ګمراه شوي وو پخوا له دوی نه اکثر د ړومبنيو (اممو څخه په تقليد او ترک د دليل). او خامخا په تحقيق ليږلي مو وو په دوی کې ويروونکي (انبياء له عذابه؛ نو دوی هغه نه منل؛ نو هلاک مو کړل). پس وګوره چې څرنګه وو عاقبت آخره خاتمه د ويروليو شويو (له جهته د عذابه چې ټول هلاک شول). مګر هغه بندګان د الله چې پاک کړی شوي وي (له عصيانه؛ خلاص دي له عذابه).

تفسیر: يعنې په هره زمانه کې له انجامه خبروونکي او له آخرته ويروونکي انبياء راغلي دي، د هغو کسانو عاقبت او آخره خاتمه څرنګه شوه؟ چې د هغوی خبرو ته يې غوږ کنښېښود؟ يواځې د الله تعالی همغه مخصوص او منتخب بندګان له عذابه محفوظ او مصئون پاتې شول، چې له الله تعالی څخه وېرېدل، او د آخرت فکر له هغوی سره وو، وروسته له دې نه د ځينو منذرينو (ويروونکيو) او د ځينو منذَرينو (ويروليو شويو) قصې اورلی کيږي، څو مکذبين ترې عبرت واخلي، او مؤمنين پرې ډاډه او متسلي شي.

وَلَقَدْ نَادٰىنَا نُوْحٌ فَلَنِعْمَ الْمُجِيْبُوْنَ۝ وَنَجَّيْنٰهُ وَاَهْلَهٗ مِنَ الْكَرْبِ الْعَظِيْمِ۝ وَجَعَلْنَا ذُرِّيَّتَهٗ هُمُ الْبٰقِيْنَ۝ وَتَرَكْنَا عَلَيْهِ فِي الْاٰخِرِيْنَ۝ سَلٰمٌ عَلٰى نُوْحٍ فِي الْعٰلَمِيْنَ۝ اِنَّا كَذٰلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِيْنَ۝ اِنَّهٗ مِنْ عِبَادِنَا الْمُؤْمِنِيْنَ۝ ثُمَّ اَغْرَقْنَا الْاٰخَرِيْنَ۝

او خامخا په تحقيق غږ کړی وو مونږ ته نوح؛ پس خامخا ښه دعا او سوال قبلوونکي وو. او نجات ورکړ مونږ دغه (نوح) ته او اهل د دغه (نوح) ته له غمه ډېر لوی (چې ايذاء قوم او غرق وو). او وګرځوله مونږ اولاده د دغه (نوح) هم دوی باقي پاتې کيدونکي. او پرېښودل پر دغه (نوح مدح او ثناء) په وروستنيو خلقو کې. سلام دی (له الله) پر نوح په عالميانو کې. بېشکه مونږ همداسې (لکه نېکه جزاء د نوح، نېکه) جزاء ورکوو محسنانو نيکوکارانو ته. بېشکه چې دغه (نوح) وو له (خاصو) بندګانو مؤمنانو څمونږ نه. بيا غرق کړل مونږ هغه نور (کفار په سؤال د نوح).

تفسير: تقريبًا تر يو زر کاله پورې نوح عليه السلام خپل قوم ته پند او نصيحت کاوه، او دوی يې د دوی په خير او شر پوهول، مګر د دوی شرارت او ايذاء رسول پرله پسې تزييد او ترقي مونده، بالآخر نوح عليه السلام له ډېر مجبوريت د خپل ليږونکي دربار ته متوجه شو، او عرض يې وکړ: ﴿فَدَعَا رَبَّهٗٓ اَنِّيْ مَغْلُوْبٌ فَانْتَصِرْ﴾ (۲۷ جزء، د القمر سورت (۱) رکوع (۱۰) آيت) «ای ربه ! بېشکه چې زه پر مغلوب يم، ته له ما سره مدد او مرسته وکړه»، نو وګورئ چې الله تعالی د ده دعاء څرنګه مستجابه او په څه شان يې ورسره مدد وکړ؟ نوح عليه السلام ته يې سره د ده له کورنی او اتباع د کفارو د هغه مسلسل او متوالي ضرر رسولو څخه نجات ورکړ، او د هولناک طوفان په وخت کې يې د ده حفاظت وکړ، او يواځې بيا د نوح عليه السلام له اولادې او د ذرياتو څخه يې دنيا ودانه کړه، او تر څو چې دنيا ودانه وي؛ د ده د خير ذکر يې پر ژبو جاري او باقي پرېښود، لکه چې تر نن پورې خلق پرې سلامونه ليږي، او په ټوله دنيا کې د نوح عليه السلام پر نامه ياديږي.

وَاِنَّ مِنْ شِيْعَتِهٖ لَاِبْرٰهِيْمَ۝

او بېشکه يو له تابعانو د دغه (نوح) خامخا ابراهيم دی.

تفسير: انبياء عليهم السلام د دين په اصولو کې ټول سره يو او پر يوه سمه صافه لاره روان دي، او هر يو وروستنی نبي د پخوانيو انبياوو تأييد او تصديق کوي، نو څکه ابراهيم عليه السلام يې د نوح عليه السلام له ډلې څخه وفرمايه: ﴿وَاِنَّ هٰذِهٖٓ اُمَّتُكُمْ اُمَّةً وَّاحِدَةً وَّاَنَا رَبُّكُمْ فَاتَّقُوْنِ﴾ (۱۸ جزء، د المؤمنون سورت (۴) رکوع (۵۲) آيت).

اِذْ جَآءَ رَبَّهٗ بِقَلْبٍ سَلِيْمٍ۝

کله چې راغی (ابراهيم) رب خپل ته سره له زړه ښه سالم پاک بې له شکه.

تفسير: يعنې له هر قسمه اعتقادي او اخلاقي رنځورئ او مرض څخه يې خپل زړه پاک کړ !، او د دنيوي اندېښنو او خرخشو څخه يې ځان خلاص کړ، سره له تواضع او انکسار د خپل رب په طرف راغب او متمايل شو، او خپل قوم ته يې هم پند او نصيحت وکړ چې له کفر، شرک او بت پرستئ او عصيان څخه خپل ځانونه وساتئ.

﴿إِذْ قَالَ لِأَبِيهِ وَقَوْمِهِ مَاذَا تَعْبُدُونَ ۝٨٥ أَئِفْكًا آلِهَةً دُونَ اللَّهِ تُرِيدُونَ ۝٨٦﴾

کله چې وویل (ابراهیم) پلار خپل او قوم خپل ته: څه شی دی چې عبادت یې کوئ تاسې. آیا په دروغو سره معبودان نور غیر له الله غواړئ تاسې (او عبادت یې کوئ).

تفسیر: یعني دغه د تیرې بتان څه شی دي او څه حیثیت لري چې تاسو یې په دې اندازه عزت او احترام کوئ؟ او له الله تعالی څخه مو مخ اړولی او له بُتانو سره مو خپل عابدانه مناسبات تړلي دي، آیا په واقع سره د دوی په لاس کې د ټول جهان واک، اختیار او حکومت دی؟ او د کوم وړوکي یا لوی نقصان او نفعې مالکان دي؟ آیا تاسې ولې له خپل حقیقي الله او مالك أجل وأعلی شأنه و أعظم برهانه څخه مخ گرځوئ؟ او د دغو باطلو او د دروغو حاکمانو او بُتانو خوشامد او حمایت کوئ؟.

﴿فَمَا ظَنُّكُم بِرَبِّ الْعَالَمِينَ ۝٨٧﴾

پس څه گمان مو دی پر رب د عالمیانو (چې بې له عذابه به مو پرېږدي، بلکه نه مو پرېږدي).

تفسیر: یعني آیا د ده په وجود کې څه شك او شبهه شته؟ آیا تاسې د هغه له شان او رُتبې څخه بېخبره او ناپوهان یئ چې (معاذ الله) تیرې له هغه سره شریکان دروئ، یا د ده له غضب او انتقام څخه ناواقفه یئ، چې پر داسې گستاخۍ او بې ادبۍ زړور شوي یئ؟ بالآخر دا راوښیئ چې تاسې د رب العالمین په نسبت څرنگه افکار او خیالات لرئ؟.

﴿فَنَظَرَ نَظْرَةً فِي النُّجُومِ ۝٨٨ فَقَالَ إِنِّي سَقِيمٌ ۝٨٩ فَتَوَلَّوْا عَنْهُ مُدْبِرِينَ ۝٩٠ فَرَاغَ إِلَىٰ آلِهَتِهِمْ فَقَالَ أَلَا تَأْكُلُونَ ۝٩١﴾

پس نظر یې واچوه یو نظر په ستوریو کې. پس وویل (ابراهیم) چې بېشکه زه ناجوړ یم. پس وگرځېدل هغوی له ابراهیم څخه حال دا چې شا کوونکي وو. پس پټ راغی (دغه ابراهیم) معبودانو د دوی ته، پس وویل (ابراهیم دغو بُتانو ته) چې: آیا نه خورئ (تاسې له دغو درته اېښودلیو شویو طعامونو څخه؟).

تفسیر: د ابراهیم علیه السلام په زمانه کې د نجوم علم ډېر مترقّي وو، ده خپل قوم ته د ورښوولو لپاره ستوریو ته وکتل، او ویې ویل چې: څما طبیعت ښه نه دی، یا یې مطلب دا وو چې: زه ناجوړه کېدونکی یم، ځکه چې ناروغي د مزاج د بې اعتدالۍ سره مرادفه ده، او له موت څخه پخوا هر سړي ته همدغه صورت وړاندې کېدونکی دی، په هر حال د ابراهیم علیه السلام مراد صحیح وو، لیکن ستوریو ته یې د کتلو په وخت د ده له داسې وینا ﴿إِنِّي سَقِيمٌ﴾ څخه خلق داسې وپوهېدل، چې دی د نجوم په وسیله وپوهېد، چې ده نژدې ده چې رنځور بېږم، دغه خلك دیو لوی جشن په طرف د ښاره د باندې روان وو نو د ابراهیم علیه السلام د وینا په اورېدو سره دده په نه ورتگ د معذوریت په علت وپوهېدل.

تنبیه: د پاس تقریر څخه ظاهر شو چې د ابراهیم علیه السلام ﴿إِنِّي سَقِيمٌ﴾ ویل په واقع کې دروغ نه وو، هو ! له هغه څخه اورېدونکي په کوم مطلب چې پوهېدلي دي، د هغه په اعتبار خلاف الواقع وو، ځکه په بعض الأحادیث الصحیحه کې پر دغه د کذب د لفظ اطلاق کړی شوی دی، حال دا چې دغه: «کذب» نه بلکه في الحقیقت «توریه» ده، او داسې توریې د شرعي مصلحت په وخت کې مباح دي، لکه چې د هجرت په حدیث کې رسول الله صلی الله علیه وسلم د «ممن الرجل» چې دا سړی د کوم ځای دي، په ځواب کې «من ماء» چې دا اوبو نه دی چې رسول الله صلی الله علیه وسلم مقصد دا وو چې زه د نطفی د اوبو نه یم خو په ظاهر کې هغه سړي پری پوه نه شو چا چې دده نه دده ځای په

تعلق پوښتنه کړې وه. وفرمایل، او ابو بکر الصدیق رضي الله عنه د یوه سوال په ځواب کې ویلي وو: «رجلٌ یهدیني السبیل» هو ! څرنګه چې دغه «توریه» هم د ابراهیم علیه السلام د لوړ (اوچت) مقام په لحاظ خلاف الأولی وه، نو ځکه د «حسنات الأبرار سیئات المقربین» په أساس په حدیث کې «ذنب» ورته ویلی شوی، والله أعلم.

مَا لَكُمْ لَا تَنْطِقُونَ ﴿٩٢﴾

څه شوي دي پر تاسې چې خبرې نه کوئ (او جواب نه راکوئ تاسې مالره؟).

تفسیر: کله چې د بتانو له طرفه د خوړلو او نه خوړلو په نسبت ابراهیم علیه السلام کوم جواب وانه ورېد؛ نو ویې ویل چې: تاسې خبرې ولې نه کوئ؟ حال دا چې ستاسې اعضاء او صورت د انسانانو په شان جوړ کړی شوی دی، لیکن ویې نشو کړی چې د انسانانو روح هم په تاسې کې وغورځوي، نو بیا د تعجّب ځای دی چې خوړونکي، ښونکي، ویونکي انسانان د دغو بې حسه او بې حرکته د انسان په شان ښکاریدونکیو بُتانو په مخ کې ولې سر په سجده لویږي؟ او خپل حاجات او مهمات ترې غواړي؟

فَرَاغَ عَلَيْهِمْ ضَرْبًا بِالْيَمِينِ ﴿٩٣﴾

پس پټ ننوت پر دوی په وهلو سره په قوت (یا ښي لاس سره).

تفسیر: یعنې په زور سره یې ودرزول، او ګرد یې سره مات او ګوډ کړل، د انبیاء په سورت کې دغه قصه مفصّله تېره شوې ده، چې ابراهیم علیه السلام داسې قسم یاد کړی وو: ﴿وَتَاللَّهِ لَأَكِيدَنَّ أَصْنَامَكُمْ﴾.

فَأَقْبَلُوا إِلَيْهِ يَزِفُّونَ ﴿٩٤﴾

پس مخامخ شول (متوجه شول نمرودیان) دغه (ابراهیم) ته چې رامنډې یې وهلې.

تفسیر: کله چې خلق له خپلې مېلې او چرچې څخه بېرته راوګرځېدل، څه ګوري چې د دوی بُتان ګوډ او مات ټوټې ټوټې پراته دي، نو له قرائنو او اماراتو څخه وپوهېدل چې دغه کار پرته له ابراهیم څخه بل چا نه دی کړی، لکه چې ګرد د ده په چارچاپېر کې سره راټول شول، او ورته یې وویل چې: دغه ځمونږ معبودان دې ولې مات کړي دي؟.

قَالَ أَتَعْبُدُونَ مَا تَنْحِتُونَ ﴿٩٥﴾ وَاللَّهُ خَلَقَكُمْ وَمَا تَعْمَلُونَ ﴿٩٦﴾

وویل (ابراهیم دوی ته جوابًا) آیا عبادت کوئ تاسې د هغه چې تاسو یې تراشوئ (او پخپلو لاسو یې جوړوئ). حال دا چې الله پیدا کړي یئ تاسې او هغه (عمل) چې کوئ یې تاسې (نو ولې د غیر الله عبادت کوئ؟).

تفسیر: یعنې هر چا چې دغه بُتان مات کړي دي، تاسو هغه پسې ولې ګرځئ؟ تاسې پخپله ولې داسې احمقانه حرکات کوئ؟ آیا د تیږو بېځانه بت چې تاسې یې پخپلو لاسو جوړوئ د عبادت لایق کېدی شي؟ کله چې الله تعالی د ټولو موجوداتو خالق او رب دی؛ نو تاسې ولې د نورو اشیاوو په عبادت کې مشغول او لګیا کېږئ؟.

قَالُوا ابْنُوا لَهُ بُنْيَانًا فَأَلْقُوهُ فِي الْجَحِيمِ ﴿٩٧﴾ فَأَرَادُوا بِهِ كَيْدًا فَجَعَلْنَاهُمُ الْأَسْفَلِينَ ﴿٩٨﴾

وویل (کفارو) چې جوړه کړئ دغه (ابراهیم) ته یوه بناء (او له خسو یې ډکه کړئ او اور ورواچوئ) پس وغورځوئ دغه (ابراهیم) د اور په ډېرۍ کې. پس اراده وکړه دوی له ابراهیم سره د فرېب (لپاره د سوځولو) پس ومو ګرځول دوی لاندې (خوار سپک).

تفسیر: کله چې د ابراهیم علیه السلام د دغو معقولو خبرو ځواب دوی ورنشو کړی؛ نو داسې تجویز یې سره غوټه کړ، چې راځئ یوه لویه آتشخانه جوړه کړو، او ابراهیم د هغې په اور کې وغورځوو، ځو په دغه تدبیر د خلقو په زړونو کې د بُتانو عقیده بېرته ټینګه شي، او په عین زمان کې د دوی یو خوف او هیبت هم په زړونو کې پیدا شي، او ګرد سره وپوهیږي چې د مخالفت انجام څرنګه کیږي؟ څو وروسته له دې نه بل څوك له سره داسې یو حرکت ته جرأت او اقدام ونه کړي، مګر الله تعالی بیا هم دوی سپك او ذلیل وګرځول، او هغه ډېر زورور اور یې پر خپل خلیل ګلزار کړ، چې له هغه څخه علی رؤوس الأشهاد دغه خبره ثابته شوه چې تاسې او ستاسې معبودان که ټول سره خپل لاسونه یو کړئ؛ خو بیا هم د الله تعالی د یوه مخلص بنده یوه ویښته ته هم څه ضرر او زیان نشي رسولی، او له سره د دې خبرې مجال نه لري چې د ابراهیم علیه السلام د رب او د الله تعالی له اجازې څخه ماسوا یو ویښته یې هم وسوځوئ.

وَقَالَ اِنِّیْ ذَاهِبٌ اِلٰی رَبِّیْ سَیَهْدِیْنِ ﴿۹۹﴾

او وویل (ابراهیم) بېشکه زه تلونکی یم رب خپل ته، ژر به لاره راوښیي ماته (رب ځما).

تفسیر: کله چې ابراهیم علیه السلام له خپل قوم څخه مأیوس او ناامیده شو، او پلار یې هم پرې سختي او شدّت شروع کړ، نو د هجرت اراده یې وفرمایله، او الله تعالی د شام لار ورته وروښوده.

رَبِّ هَبْ لِیْ مِنَ الصّٰلِحِیْنَ ﴿۱۰۰﴾

ای ربه ځما ! راوبښه ما ته (ځوی) له صالحانو.

تفسیر: یعنې کله چې ټبر او قوم او کور کهول مې پرېښود؛ نو ښه اولاد راته عطا کړه، چې په دیني چارو کې ځما مدد وکړي، او د دوی سلسلې ته دوام ورکړه.

فَبَشَّرْنٰهُ بِغُلٰمٍ حَلِیْمٍ ﴿۱۰۱﴾

پس زېری وکړ مونږ په دغه (ابراهیم) په داسې هلك چې ډېر تحمل والا به وي.

تفسیر: یعنې له دې نه معلوم شو، چې ابراهیم علیه السلام د اولاد په نسبت چې دعاء کړې وه، او د الله تعالی په دربار کې قبوله شوه؛ نو همدغه هلك یې د الله تعالی په دربار کې د قربانۍ په شان وروړاندې کړ، له موجوده تورات څخه هم ثابت دي: کوم هلك چې ابراهیم علیه السلام ته د ده د دعا په اثر ورعطا شوی وو، هغه هم دغه اسماعیل علیه السلام دی، او ځکه یې نوم اسماعیل علیه السلام کېښود چې معنی یې «واورېد الله» ده، لکه چې «اسماعیل» له دوو لفظونو څخه جوړ دی چې: «سمع ـ اورېدل» او «ایل ـ الله» دی، یعنې الله تعالی د ابراهیم علیه السلام دعا واورېده، او مستجابه یې وګرځوله، او دغه هلك یې ورعطا کړ.

فَلَمَّا بَلَغَ مَعَهُ السَّعْیَ قَالَ یٰبُنَیَّ اِنِّیْۤ اَرٰی فِی الْمَنَامِ اَنِّیْۤ اَذْبَحُكَ فَانْظُرْ مَاذَا تَرٰی ؕ قَالَ یٰۤاَبَتِ افْعَلْ مَا تُؤْمَرُ ۫ سَتَجِدُنِیْۤ اِنْ شَآءَ اللّٰهُ مِنَ الصّٰبِرِیْنَ ﴿۱۰۲﴾

پس کله چې ورسېد اسماعیل سره له پلار خپل حد د سعي ته؛ وویل (ابراهیم) ای ځویګیه ځما ! بېشکه زه پرله پسې وینم په خوب کې داسې چې بېشکه زه ذبحه کوم تا، پس ته هم نظر وکړه چې څرنګه مصلحت ګڼې؟ وویل (اسماعیل): ای پلاره ځما ! وکړه ته همغه چې حکم یې درباندې شوی دی، ژر ده چې وبه مومې ته ما که اراده فرمایلې وي الله له صبر کوونکیو (په حکم د الله).

تفسیر: څه وخت چې اسماعیل علیه السلام لوی ځلمکی او د دغه کار وړ او قابل شو چې د خپل پلار په مخ کې منډې ووهي، او ورسره وځغلي، او د ده په کارونو کې ورسره سعي، کوښښ وکړي؛ نو په دغه وخت کې ابراهیم علیه السلام خپل خوب دغه خپل په زړه پورې یو ځوی ته ووایه، څو د ده افکار او خیالات ځان ته معلوم کړي، چې په خوښۍ سره دغه کار ته تیاریږي؟ که جبر او اکراه ته هم وار رسیږي؟ وایي چې: ابراهیم علیه السلام پرله پسې درې شپې همدغسې خوب لیده، په دریمه ورځ کې یې خپل ځوی ته هم د هغه اطلاع ورکړه، چې ځوی یې هم بلا توقفه هغه ومنله، او ویې ویل: «بابا جانه ! نو ولې ډیل او ځنډ کوئ؟ هر هغه حکم چې لوی مالك له جانبه تاسې ته شوی دی، ژر تر ژره یې اجراء او نافذ کړئ !، په دغسې کارونو کې هیڅ صلاح او مشورې ته ضرورت نشته، د الله تعالی د حکم په امتثال کې نه ښایي چې د پلارتوب شفقت مانع شي، ځما له جانبه بیخي مطمئن او ډاډه اوسئ !، ان شاء الله تاسې به وګورئ چې زه په څه صبر او تحمّل سره د الله تعالی د دغه حکم تعمیل کوم»، په زرګونو رحمتونه دې وي پر دغسې پلار او ځوی باندې.

فَلَمَّآ أَسۡلَمَا وَتَلَّهُۥ لِلۡجَبِينِ ﴿١٠٣﴾

پس کله چې غاړه کېښوده (دواړو حکم د الله ته) او واېې چاوه دغه (اسماعیل) پر ښي اړخ د ده.

تفسیر: «یا وایي چوه پړمخی پر وچولي د ده»، پړمخی یې ځکه واچوه څو د ځوی مخ ورته مخامخ نشي، نه چې د پلارولۍ مینه او محبت په جوش راشي، او د دغه حکم په تعمیل کې څه ډیل او ځنډ واقع شي، وایي چې دغه خبره ځوی خپل پلار ته ور وښوده، زیات له دې نه الله تعالی نه دي فرمایلي چې څه کیفیت او ماجرا تېره شوه؟.

وَنَٰدَيۡنَٰهُ أَن يَٰٓإِبۡرَٰهِيمُ ﴿١٠٤﴾ قَدۡ صَدَّقۡتَ ٱلرُّءۡيَآۚ

او غږ وکړ مونږ ده ته داسې چې ای ابراهیم !. په تحقیق رښتیا کړ تا خوب (خپل او ومو مانه هغه له تا).

تفسیر: یعنې بس ! بس ! ! پرېږده ! ! ! تا رښتیا کړ خوب خپل !، او قبوله مې کړه دغه قرباني ستا !، ځمونږ مقصود خو ستا د ځوی د حلالولو نه دی !، او تش مو ستا ازموینه او امتحان منظور وو، چې ته په هغه کې پوره بریالی او کامیاب ووتې.

إِنَّا كَذَٰلِكَ نَجۡزِي ٱلۡمُحۡسِنِينَ ﴿١٠٥﴾ إِنَّ هَٰذَا لَهُوَ ٱلۡبَلَٰٓؤُاْ ٱلۡمُبِينُ ﴿١٠٦﴾

بېشکه مونږ همداسې (لکه نېکه جزاء د ابراهیم ده) جزا ورکوو (نورو) محسنانو نیکوکارانو ته.
بېشکه چې همدا (ذبحه) خامخا همدا ابتلاء ازموینه وه ښکاره.

تفسیر: یعنې داسې سخت او مشکل حکمونه د امتحان او ازموینې لپاره صادروو، او بیا هغه مستقیم او ثابت قدم د هغه په تعمیل کې ګرځوو، بیا ورته لویې درجې ورکوو.

وَفَدَيۡنَٰهُ بِذِبۡحٍ عَظِيمٖ ﴿١٠٧﴾

او فدیه مو ورکړه دغه (اسماعیل) ته په مذبوحې لویې (جنتي پسه سره).

تفسیر: یعنې د لویې درجې چې له جنته راغلې وه، یا ډېره قیمتداره یا سمینه، څربه او تیاره، بیا همدغه د قرباني رسم د اسماعیل علیه السلام د عظیم الشأن یادګار په شان د تل لپاره همېشه قایم او دائم پاتې شو.

وَتَرَكْنَا عَلَيْهِ فِي الْآخِرِينَ ۝١٠٨ سَلَامٌ عَلَىٰ إِبْرَاهِيمَ ۝١٠٩

او باقي پرېښود مونږ پر ده په وروستنيو خلقو دا چې. سلام دی پر ابراهيم. (يا باقي پرېښود مونږ پر ابراهيم ښه ثناء او مدح په وروستنيو خلقو تر قيامت پورې).

تفسير: سلام دی ځمونږ پر ابراهيم باندې، يعنې مونږ تر نن پورې ابراهيم عليه السلام په عزّت او عظمت او حرمت سره يادوو، على نبينا و عليه ألف سلام و تحية.

كَذَٰلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ ۝١١٠ إِنَّهُ مِنْ عِبَادِنَا الْمُؤْمِنِينَ ۝١١١

همداسې (په مثل د نېکه جزاء د ابراهيم، نېکه) جزاء ورکوو (نورو) محسنانو نيکو کارانو ته. بېشکه چې دی له هغو (خالصو) بندګانو ځمونږ دی چې (خاص) مؤمنان دي.

تفسير: يعنې ابراهيم عليه السلام ځمونږ له اعلى درجه ايماندارو بندګانو څخه دی.

وَبَشَّرْنَاهُ بِإِسْحَاقَ نَبِيًّا مِنَ الصَّالِحِينَ ۝١١٢

او زېرى ورکړ مونږ دغه (ابراهيم) ته (پس له اسماعيل) په اسحاق سره چې نبي وو له صالحانو.

تفسير: معلوم شو چې هغه ړومبنى زېرى د اسماعيل عليه السلام وو، او د ذبحې د قصې ګرده واقعه پر هغه مبني وه.

وَبَارَكْنَا عَلَيْهِ وَعَلَىٰ إِسْحَاقَ ۚ وَمِنْ ذُرِّيَّتِهِمَا مُحْسِنٌ وَظَالِمٌ لِنَفْسِهِ مُبِينٌ ۝١١٣

او برکت اچولی وو مونږ پر دغه (اسماعيل) او پر اسحاق (په تکثير د اولاد)، او له اولادې د دې دواړو څخه څوك نيکوکار دي (په ايمان او طاعت سره)، او څوك ظالم دي په ځان خپل ښکاره (په کفر او معصيت سره).

تفسير: يعنې د دوی اولاد (ځوځات) ټول سره يو شان نه دي، په دوی کې داسې نېکان او پاکان هم شته چې د خپلو آباوو او اجدادو نومونه روښانه او ژوندي کوي، او ډېر بدان او خراب سړي هم په کې شته چې د خپلو بدو عملونو او بدو چارو لامله هغوی ته د دغې معظمې کورنۍ ننګ ويلی شي، او د بدو سزاوو وړ او مستحق دي.

تنبيه: عمومًا مفسرينو د ضمير د ﴿وَمِن ذُرِّيَّتِهِمَا﴾ ابراهيم او اسحاق په طرف راجع کړی دی، مګر شاه صاحب (رحمه الله) د اسماعيل او اسحاق عليهما السلام په طرف راجع کړی، او مضمون ته يې زيات وسعت ورکړی دی.

وَلَقَدْ مَنَنَّا عَلَىٰ مُوسَىٰ وَهَارُونَ ۝١١٤ وَنَجَّيْنَاهُمَا وَقَوْمَهُمَا مِنَ الْكَرْبِ الْعَظِيمِ ۝١١٥

او خامخا په تحقيق احسان مو کړی وو پر موسی او هارون. او نجات مو ورکړ دغو دواړو ته او قوم د دوی ته له غمه ډېر لوی نه.

تفسير: يعنې د فرعون او د ده د قوم له ظلم او ستم څخه يې نجات ورکړ، او د قلزم له بحيرې څخ يې پورې ايستل په ډېرې اسانۍ سره.

وَنَصَرْنَاهُمْ فَكَانُوا هُمُ الْغَالِبِينَ ۝١١٦

او نصرت مو ورکړ دغو (سبطیانو) ته پس وو همدوی بریالیان (کامیاب) (پر قبطیانو دښمنانو خپلو).

تفسیر: یعنې فرعون او د فرعونیانو لاولښکر یې ګرد (ټول) سره غرق او ډوب کړل، او بني اسرائیل یې غالب، مظفر او منصور وګرځول، او د هالکینو قبطیانو د املاکو او اموالو وارثان یې همدغه سبطیان او اسرائیلیان کړل.

وَاٰتَیۡنٰهُمَا الۡکِتٰبَ الۡمُسۡتَبِیۡنَ ﴿۱۱۷﴾

او ورکړی مو دی دغو دواړو (ورونړو) ته کتاب (تورات) ډیر ښه بیانوونکی (شرائعو لره).

تفسیر: یعنې تورات شریف چې په هغه کې د الله تعالی احکام په ډېر تفصیل او ایضاح سره بیان شوي دي.

وَهَدَیۡنٰهُمَا الصِّرَاطَ الۡمُسۡتَقِیۡمَ ﴿۱۱۸﴾

او ښودلې مو وه دغو دواړو (ورونړو) ته لاره سمه (رسوونکې مقصود ته).

تفسیر: یعنې په ښو افعالو او اقوالو کې مونږ هغوی ته ثبات او استقامت ور په برخه کړل، او پر سمه صافه لاره مو دوی رهي کړل، او هغه اوصاف او صفات مو ورعطاء کړل چې د انبیاوو د عصمت له لوازمو څخه دي.

وَتَرَکۡنَا عَلَیۡهِمَا فِی الۡاٰخِرِیۡنَ ﴿۱۱۹﴾ سَلٰمٌ عَلٰی مُوۡسٰی وَهٰرُوۡنَ ﴿۱۲۰﴾ اِنَّا کَذٰلِکَ نَجۡزِی الۡمُحۡسِنِیۡنَ ﴿۱۲۱﴾ اِنَّهُمَا مِنۡ عِبَادِنَا الۡمُؤۡمِنِیۡنَ ﴿۱۲۲﴾

او پرې ښود مونږ په دې داوړو (ورونړو) په وروستنیو خلقو کې دا. چې سلام دی (د الله له طرفه) پر موسی او هارون. بېشکه مونږ همداسې (په مثل د نېکې جزاء د موسی او هارون؛ نېکه) جزاء ورکوو (نورو) محسنانو نیکوکارانو ته. بېشکه دوی دواړه له هغو (خالصو) بندګانو څمونږ دی چې (خاص) مؤمنان دي.

تفسیر: یعنې څمونږ د کاملو ایماندارانو بندګانو څخه دی.

وَاِنَّ اِلۡیَاسَ لَمِنَ الۡمُرۡسَلِیۡنَ ﴿۱۲۳﴾ اِذۡ قَالَ لِقَوۡمِهٖۤ اَلَا تَتَّقُوۡنَ ﴿۱۲۴﴾ اَتَدۡعُوۡنَ بَعۡلًا وَّتَذَرُوۡنَ اَحۡسَنَ الۡخٰلِقِیۡنَ ﴿۱۲۵﴾

او بېشکه الیاس خامخا له مرسلانو څخه دی. کله چې وېې ویل قوم خپل ته: آیا نه ویرېږئ (له عذابه د الله څخه). آیا تاسې عبادت کوئ د (هغه بُت چې نوم یې) بعل (دی)، او پرېږدئ تاسې (عبادت) د ښه پیدا کوونکې.

تفسیر: د ځینو په نزد الیاس علیه السلام د هارون علیه السلام له نسله دی، الله تعالی الیاس علیه السلام د شام په ملک کې یوه ښار ته چې د «بعلبک» په طرف کې وو؛ ولېږه، د هغه خلق د هغه بُت په عبادت کې مشغول وو چې د «بعل» په نامه سره مشهور وو، الیاس علیه السلام دوی د الله تعالی له قهره او غضبه وویرول، او د بت پرستۍ له بد انجام او عاقبت څخه یې پوره او خبردار کړل.

اللّٰهَ رَبَّکُمۡ وَرَبَّ اٰبَآئِکُمُ الۡاَوَّلِیۡنَ ﴿۱۲۶﴾

چې الله دی رب ستاسې او رب د هغو پلرونو ستاسې چې ړومبی وو.

تفسير: يعنې هسې خو په دنيا کې بني آدمان هم د تحليل، ترکيب، تعديل، تحويل او نورو وسايلو په ذريعه ظاهرًا ډېر شيان جوړوي، مګر ډېر ښه خالق، صانع او جوړوونکی همغه پاک الله دی چې د ټولو اصولو، فروعو، جواهرو، اعراضو، صفاتو، موصوفاتو او نورو مخلوقاتو حقيقي خالق دی، هغه لوی ذات چې تاسې او ستاسې پلرونه او نيکونه يې پيدا کړي دي؛ نو بيا به دغه کار چېرې جايز او روا وي چې هغه ﴿اَحۡسَنَ الۡخٰلِقِيۡنَ﴾ پرېږدئ او د «بعل» بُت په عبادت کې بوخت او لګيا شئ، او له هغه څخه امداد او مرسته وغواړئ، چې په ظاهري ډول سره د يوې ذرې د پيدا کولو قوّت او قدرت هم نه لري، بلکه د هغه وجود د ده د منونکيو د کار او زحمت رهين دی، چې د خپلو دغو عابدانو په لاسونو کې څرنګه چې د دوی زړه غوښت؛ جوړ شوي، او پخپل ځای کې درولی شوي دي.

فَكَذَّبُوۡهُ فَاِنَّهُمۡ لَمُحۡضَرُوۡنَ ﴿۱۲۷﴾

پس تکذيب وکړ دوی د هغه، پس بېشکه دوی خامخا حاضر کړی شوي دي (دوزخ ته).

تفسير: يعنې د دروغجن ګڼلو سزا دوی ته هرومرو وررسيږي.

اِلَّا عِبَادَ اللّٰهِ الۡمُخۡلَصِيۡنَ ﴿۱۲۸﴾

مګر تکذيب ونه کړ (د ده هغو) بندګانو د الله چې مخلصان دي.

تفسير: يعنې نور ګردو هغه ته د دروغو نسبت وکړ، مګر د الله تعالی مخلص او غوره بندګانو د هغه تصديق وکړ، نو ځکه له سزا څخه يې نجات وموند.

وَتَرَكۡنَا عَلَيۡهِ فِى الۡاٰخِرِيۡنَ ﴿۱۲۹﴾ سَلٰمٌ عَلٰٓى اِلۡ يَاسِيۡنَ ﴿۱۳۰﴾

او پرې ښود مونږ پر دغه (الياس مدح او ثناء) په ورستنيو خلقو کې. سلام دی (له الله) پر الِ ياسين.

تفسير: «الياس» ته «الياسين» هم وايي، لکه چې «طور سينا» ته «طور سينين» هم ويلی کيږي، يا به له «الياسين» څخه د الياس عليه السلام متبعين مـراد وي، او ځينـې «آل ياسين» يې هم لولي، نو په دغه تقدير به «ياسين» د هغوی د پلار نوم وي، يا به د هغوی نوم «ياسين» او «آل» لفظ به مقحم او زائد وي، لکه چې په «کما صليت علی آل ابراهيم» کې ابراهيم عليه السلام مراد دی، يا چې پـه «اللهم صل علی آل أبي أوفی» کې مراد أُبي أوفی هم دی.

اِنَّا كَذٰلِكَ نَجۡزِى الۡمُحۡسِنِيۡنَ ﴿۱۳۱﴾ اِنَّهٗ مِنۡ عِبَادِنَا الۡمُؤۡمِنِيۡنَ ﴿۱۳۲﴾ وَاِنَّ لُوۡطًا لَّمِنَ الۡمُرۡسَلِيۡنَ ﴿۱۳۳﴾
اِذۡ نَجَّيۡنٰهُ وَاَهۡلَهٗۤ اَجۡمَعِيۡنَ ﴿۱۳۴﴾ اِلَّا عَجُوۡزًا فِى الۡغٰبِرِيۡنَ ﴿۱۳۵﴾

بېشکه مونږ همداسې (په مثل د نېکې جزاء د الياس؛ نېکه) جزاء ورکوو نېکو بندګانو ته. بېشکه چې دی له هغو بندګانو څمونږ دی چې (خاص) مؤمنان دي. او بېشکه چې لوط وو خامخا له مرسلانو څخه. کله چې نجات ورکړ مونږ ده ته او اهل د ده ټولو ته. مګر يوې زړې ښځې ته چې وه دا په باقي پاتې کېدونکيو (د عذاب) کې.

تفسير: يعنې د ده ښځه چې له معذبينو سره يې تعلق او ارتباط درلود.

ثُمَّ دَمَّرۡنَا الۡاٰخَرِيۡنَ ﴿۱۳۶﴾

بيا مونږ ګرد سره هلاک کړل نور (کفّار).

تفسیر: یعنې ماسوا له لوط علیه السلام څخه او د ده له کورنۍ څخې نور د هغو کلیو پر ګردو هستېدونکیو باندې د دوی کلي وا ړولی شو﴿عِنْدَاللهِ﴾ل، دغه قصه پخوا له دې نه په څو ځایونو کې په تفصیل سره لیکلي شوې ده.

﴿وَاِنَّكُمْ لَتَمُرُّوْنَ عَلَيْهِمْ مُّصْبِحِيْنَ ﴿۱۳۷﴾ وَبِالَّيْلِ ۗ اَفَلَا تَعْقِلُوْنَ ﴿۱۳۸﴾﴾

او بېشکه چې تاسې خامخا تیرېږئ (ای اهل د مکې) پر دوی په دې حال کې چې صبا کوونکي یئ (د ورځې). او د شپې (یعنې هر وخت پرې تېرېږئ)، آیا پس عقل نه چلوئ (چې عبرت ترې واخلئ).

تفسیر: دغه یې مکیانو ته فرمایلي دي، ځکه چې کوم قوافل چې له معظمې مکې څخه شام ته تلل او راتلل، او د دوی د لارې په منځ کې د لوط علیه السلام د قوم په بل مخ اوښتیو کلیو به یې سترګې لګېدلې، یعنې سره له دې چې دوی تل ترتله پر همغو ورانو قریو تېرېدل، او د عذاب او عبرت علائم او هغه د قدرت لویې نښې یې لیدلې؛ خو بیا هم دوی ته هیڅ پند او عبرت له هغو څخه نه حاصلېده، آیا دوی پر دې نه پوهیږي کوم حال او انجام چې د بل یو نافرمانه قوم شوی وي؛ همغسې احوال پر بل یو نافرمانه قوم هم راتلونکي دي.

﴿وَاِنَّ يُوْنُسَ لَمِنَ الْمُرْسَلِيْنَ ﴿۱۳۹﴾ اِذْ اَبَقَ اِلَى الْفُلْكِ الْمَشْحُوْنِ ﴿۱۴۰﴾ فَسَاهَمَ فَكَانَ مِنَ الْمُدْحَضِيْنَ ﴿۱۴۱﴾ فَالْتَقَمَهُ الْحُوْتُ وَهُوَ مُلِيْمٌ ﴿۱۴۲﴾﴾

او بېشکه چې یونس خامخا له مرسلانو څخه دی. کله چې وتښتېد (له خپل قوم څخه) طرف د هغې بېړۍ ډکې ته. پس قرعه یې واچوله (له دغو خلقو د بېړې (سره) درې کرته؛) پس شو له مغلوب کړیو شویو (په قرعه کې، بیا ځان یې سیند ته واچوه). پس یوه مرۍ کړ دغه (یونس) لره مهي، حال دا چې دی پخپله د خپل ځان ملامت کوونکی وو (په دغه بلا اذن راتلو کې).

تفسیر: یعنې بېړۍ د سیند په منځ کې په چورلېدلو شروع وکړه، پر بېړۍ سورو خلقو وویل چې: ځمونږ پر دغې بېړۍ کې داسې کوم مریي هم سور دی چې له خپل باداره تښتېدلی دی، نو د ګردو پر نامه څو ځلې پچې واچولی شوې، خو په هر ځلې به پچه (قرعه) د همدغه یونس علیه السلام پر نامه خته، دغه قصه د «یونس» او د «انبیاء» په سورتونو کې په تفصیل سره تېره شوې ده، هلته دې د هغې تحقیق ولوستل شي، د ده الزام هم دغومره وو چې د اجتهادي خطا په اقتضاء بې له دې نه چې د الله تعالی حکم ته یې انتظار کولی، له هغه کلي څخه ووت، او د الله تعالی د عذاب د نزول ورځ یې تعیین فرمایلې وه.

﴿فَلَوْلَآ اَنَّهٗ كَانَ مِنَ الْمُسَبِّحِيْنَ ﴿۱۴۳﴾ لَلَبِثَ فِيْ بَطْنِهٖٓ اِلٰى يَوْمِ يُبْعَثُوْنَ ﴿۱۴۴﴾﴾

پس که نه وی دغه خبره بېشکه چې دغه (یونس) وو له تسبیح کوونکیو څخه. نو خامخا پاتې به وو په نس د دې مهي کې تر هغې ورځې پورې چې بیا ژوندي راپاڅولی شي (خلق).

تفسیر: یعنې کله چې د مهي په ګېډه کې او پخوا له هغه څخه به یونس علیه السلام د الله تعالی په ذکر او یاد کې ډېر مشغول وو، نو ځکه مونږ هغه ته ډېر ژر نجات ورکړ، که نه تر قیامته به دې د همغه مهي په ګېډه کې پاتې وو، او د باندې وتل به یې په برخه نه کېده، او د همغه مهي غذاء او خوراك به کېده، د کب په ګېډه کې د یونس علیه السلام تسبیح دغه وه: ﴿لَآ اِلٰهَ اِلَّآ اَنْتَ سُبْحٰنَكَ ۖ اِنِّيْ كُنْتُ مِنَ الظّٰلِمِيْنَ﴾.

فَنَبَذْنٰهُ بِالْعَرَآءِ وَهُوَ سَقِيْمٌ ﴿١٤٥﴾ وَاَنْۢبَتْنَا عَلَيْهِ شَجَرَةً مِّنْ يَّقْطِيْنٍ ﴿١٤٦﴾

پس ومو غورځوه دغه (یونس) په ډاګ میدان کې حال دا چې دی رنځور وو. او زرغونه کړه مونږ پرې یوه ونه له کدو نه.

تفسیر: پر مهي حکم وشو چې دی یونس علیه السلام له خپلې ګېډې څخه قی کړي، او په یوه خلاص میدان کې یې وغورځوي، غالبًا یونس علیه السلام به د کافي غذاء او هواء او نور ضروریاتو د نه رسېدلو له سببه رنځې او نحیف شوی وو، وایي چې د ده ضعف او نحیفي دې اندازې ته رسېدلې وه، چې د لمر پلوشې او د مچ او نورو کښېناستل هم د ده پر بدن بد لګېده، الله تعالی پخپل قدرت د ده په څنګ کې د کدو یو بوټی سمدلاسه زرغون او لوی کړ، چې د هغه سیوری د ده پر جسم لوېده.

وَاَرْسَلْنٰهُ اِلٰى مِائَةِ اَلْفٍ اَوْ يَزِيْدُوْنَ ﴿١٤٧﴾

او بیا مونږ ولېږه دغه (یونس) سلو زرو (خلقو) ته یا زیات له دې نه.

تفسیر: یعنې یواځې که د دوی عاقلان او بالغان شمېرل کېدی؛ نو د هغوی شمېر یو لک تنه وو، او که ټول واړه او لوی سره وشمېرل شي؛ نو د هغوی شمېر زیات وو، یا داسې ووایئ چې: له یو لک تنو څخه زیات وو، او دوو لکو ته نه رسېدل، د زرو کسور ورسره مه لګوئ، نو یو لک یې ووایئ، او که کسر ورسره لګوئ؛ نو د یوه لک څخه به څو زره د پاسه وي، والله أعلم.

فَاٰمَنُوْا فَمَتَّعْنٰهُمْ اِلٰى حِيْنٍ ﴿١٤٨﴾

پس ایمان راووړ (هغوی پرې) پس نفع مو ورکړه دوی ته تر یوې نېټې پورې.

تفسیر: یعنې د ایمان او یقین په برکت یې د الله تعالی له عذابه نجات ومونډ، او په خپل مقدّر عمر پورې له دنیوي لذائذو او ژوندون څخه متمتع او مستفید شول.

دغه قصه پخوا له دې نه د «یونس» او د «انبیاء» په سورتونو کې هم لیکلې شوې ده، هلته دې ولوستلی شي.

فَاسْتَفْتِهِمْ اَلِرَبِّكَ الْبَنَاتُ وَلَهُمُ الْبَنُوْنَ ﴿١٤٩﴾ اَمْ خَلَقْنَا الْمَلٰٓئِكَةَ اِنَاثًا وَّهُمْ شٰهِدُوْنَ ﴿١٥٠﴾ اَلَآ اِنَّهُمْ مِّنْ اِفْكِهِمْ لَيَقُوْلُوْنَ ﴿١٥١﴾ وَلَدَ اللّٰهُ ۙ وَاِنَّهُمْ لَكٰذِبُوْنَ ﴿١٥٢﴾

پس وپوښته ته (ای محمده !) دغه (کفار) آیا رب ستا لره لونې دي؟ او دوی لره ځامن دي؟. او که مو پیدا کړي دي پرښتې ښځې (لونې د الله) حال دا چې دوی حاضر وو (په وخت د پیدا کولو د پرښتو کې). خبردار ! پوه شه !، چې بېشکه دوی له دروغو خپلو خامخا وایي. (داسې) چې ولد راوړی دی الله حال دا چې بېشکه دوی خامخا دروغجنان دي (په دې ویلو خپلو).

تفسیر: یعنې د انبیاوو حال خو مو واورېد چې د نوح، ابراهیم، اسماعیل، موسی، هارون، الیاس، لوط او یونس علیهم السلام د ګردو مشکلات د الله تعالی په امداد او اعانت سره حل شول، خورا ډېر لوی مقرّب انسانان هم د الله تعالی له امداد او معاونت څخه مستغنې او بې پروا کېدی نشي، اوس وروسته لږ څه د پرښتو او د پیریانو حال واورئ، چې کفارو د دوی په نسبت څرنګه چټې عقائد له خپله ځانه جوړ کړي دي، لکه چې د عربو ځینو قبائلو به ویل چې: پرښتې د الله تعالی لونې دي، کله چې له دوی نه پوښتنه کېده چې ښه نو د دوی میندې څوک دي؟ نو د لویو لویو پیریانو لونړه به یې ورښوولې په دې شانې چې (العیاذ بالله) د الله تعالی تعلّقات به یې له پیریانو سره تړل.

الله تعالى فرمايي چې: اوس لږ شانې له دغو جاهلانو څخه پوښتنه وکړئ چې آيا داسې د لوی عظمت او قدرت والا الله تعالى (معاذ الله) د خپل ځان لپاره که د اولاد تجويز هم کوي؛ نو آيا د خپل ځان لپاره لونړې غوره کوي؟ او تاسې ته هلکان درکوي !؟ يو خو دغه بې ادبي او ګستاخي شوه چې تاسې الله تعالى ته د اولاد نسبت کوئ، او بيا په اولاد کې هم ورته کمزوي او ښکته او ضعيفه اولاد، او پرښتو ته هم د اناثو (ښځو) نسبت کوئ، آيا کوم وخت چې مونږ پرښتې پيدا کولې؛ دوی ځمونږ په څنګ کې ولاړ وو؟.

اَصۡطَفَى الۡبَنَاتِ عَلَى الۡبَنِيۡنَ ﴿۱۵۳﴾ مَا لَكُمۡ ۟ كَيۡفَ تَحۡكُمُوۡنَ ﴿۱۵۴﴾ اَفَلَا تَذَكَّرُوۡنَ ﴿۱۵۵﴾

آيا غوره کړي دي دغه (الله) لونړې پر ځامنو. څه وشوه پر تاسې (په دغه حکم د دروغو کې) دغه څرنګه حکم کوئ تاسې. آيا پس پند نه اخلئ تاسې (چې الله پاک دی له ټولو عيوبو).

تفسير: يعني لږ ذره خو غور او دقت وکړئ، د عيب تړلو لپاره هم لياقت او علميت پکار دی، که مو داسې يوه غلطه عقيده له خپله ځانه جوړوله؛ نو ښايي چې دغسې بې اساسه او بې منطقه به مو نه جوړوله، دغه کوم عدل او انصاف دی چې د خپل ځان لپاره هلکان غوره او پسند کړئ؟ او پاک الله ته د لونړو نسبت وکړئ؟.

اَمۡ لَكُمۡ سُلۡطٰنٌ مُّبِيۡنٌ ﴿۱۵۶﴾ فَاۡتُوۡا بِكِتٰبِكُمۡ اِنۡ كُنۡتُمۡ صٰدِقِيۡنَ ﴿۱۵۷﴾

آيا شته تاسې ته کوم برهان سند ښکاره (چې الله اولاد لري). پس راوړئ تاسې هغه کتاب خپل که چېرې يئ تاسې صادقين رښتين (په خپل قول کې).

تفسير: يعني بالآخر دغسې مهمله او بې اساسه خبره مو له کوم ځای څخه راايستلې ده؟ له عقل او فهم او علمي اصولو سره خو د دغې خبرې هيڅ اړه او ارتباط نشته، نو آيا کوم نقلي سند د دغې عقيدې د اثبات لپاره لرئ؟ که داسې وي؛ نو بسم الله ! راوړاندې يې کړئ !.

وَجَعَلُوۡا بَيۡنَهٗ وَبَيۡنَ الۡجِنَّةِ نَسَبًا ؕ وَلَقَدۡ عَلِمَتِ الۡجِنَّةُ اِنَّهُمۡ لَمُحۡضَرُوۡنَ ﴿۱۵۸﴾ سُبۡحٰنَ اللّٰهِ عَمَّا يَصِفُوۡنَ ﴿۱۵۹﴾

او ګرځوي دغه مشرکان په منځ د دغه (الله) او په منځ د پيريانو نسب قرابت (نسبت د خپلوۍ)، او خامخا په تحقيق پوهيږي پيريان چې بېشکه دوی خامخا حاضر کړی شوي دي (دوزخ ته). پاکې ده الله ته له هغو (خبرو) څخه چې وايي يې دوی (چې شريک او ولد ورته نيسي).

تفسير: يعني دغو حمقاوو د پيريانو سره (معاذ الله) د الله تعالى د ځوموالي (دامادۍ) تعلّقات قائم کړي دي، سبحان الله !، دوی څرنګه خبرې کوي؟ که موقع وموميئ؛ نو لږ شانې له دغو پيريانو څخه پوښتنه وکړئ چې د هغوی عقيده او افکار د خپلو ځانونو په نسبت څرنګه دي؟ او خپل ځانونه څرنګه ګڼي؟ دوی ته دغه خبره په ښه شان سره معلومه ده چې دوی هم لکه نورو مجرمينو نيولی کيږي، او د الله تعالى په مخ کې وړاندې کولی شي، ايا له ځوم او داماد سره همداسې معامله کوله شي؟ ځينې اسلافو له نسب څخه مقصد اخيستی دی چې دغو خلقو شياطين الجن د الله تعالى مقابل حريفان ګڼل، لکه چې مجوسيان د «يزدان» او «اهرمن» قائلان دي، يعني يوه ته د نېکۍ خدای او بل ته د بدۍ خدای وايي.

اِلَّا عِبَادَ اللّٰهِ الۡمُخۡلَصِيۡنَ ﴿۱۶۰﴾

مګر هغه بندګان د الله چې پاک کړی شوي دي (منزّه دي له دغه نسبت او احضار د دوزخ).

تفسیر: یعنې له پیریانو یا انسانانو ځنې د الله تعالی غوره او منتخب بندګان له نیولو او په عذابولو څخه آزاد دي، معلوم شو چې هلته د نسبونو او د ارتباطاتو او د تعلقاتو څه پوښتنه نشته، بلکه هلته یواځې د بندګۍ او اخلاص پوښتنه کیږی.

فَإِنَّكُمْ وَمَا تَعْبُدُونَ ﴿١٦١﴾ مَآ أَنتُمْ عَلَيْهِ بِفَٰتِنِينَ ﴿١٦٢﴾ إِلَّا مَنْ هُوَ صَالِ ٱلْجَحِيمِ ﴿١٦٣﴾

پس بېشکه تاسو چې یئ او هغه چې عبادت یې کوئ تاسې. نه یئ تاسې (ای عابدانو او معبودانو په دغه بُت پرستۍ سره) فتنه اچوونکي (د هیچا). مګر د هغه چې ننوتونکي د دوزخ دي (د الله تعالی په علم کې).

تفسیر: دېر خلق داسې ګڼي چې د پیریانو په لاس کې د بدۍ او پرښتو په لاس کې د نېکۍ واک او اختیار شته، هر چا ته چې دوی وغواړي ښېګڼه وررسوي، او الله تعالی ته یې مقرب ګرځوي، او هر یوه ته چې دوی وغواړي؛ بدي او تکلیف رسوي، یا یې ګمراه کوي، ښایي د دغو مفروضه وو اختیاراتو په بناء یې دوی د الله تعالی اولاد یا خُسر ګرځولي وي، نو دلته یې د دغې ځواب ورکړی دی، چې نه ستاسې او نه د دوی په لاس کې څه مستقل اختیار شته، تاسې او هغه شیاطین چې تاسو یې عبادت کوئ که ګرد سره یو ځای شئ؛ د دغې خبرې قوت او قدرت نه لرئ چې بې د الله تعالی له مشیته یو متنفس هم په جبر او اکراه سره ګمراه کړی شئ، ګمراه خو همغه څوک کیږي چې الله تعالی دی د ده د بد استعداد په بناء دوزخي لیکلی وي، او د خپلې بدکارۍ په سبب خپل ځان دوزخ ته رسوي، (بیا وویل جبریل علیه السلام محمد صلی الله علیه وسلم ته):

وَمَا مِنَّآ إِلَّا لَهُۥ مَقَامٌ مَّعْلُومٌ ﴿١٦٤﴾

او نشته له مونږ ځنې هیڅوک مګر چې مقرر دی ورته یو مقام ځای معلوم.

تفسیر: الله تعالی دغه کلام د پرښتو له ژبې او د دوی له جانبه فرمایلی دی، لکه چې په دېرو ځایونو کې د انسانانو له جانبه دعاوې فرمایي، یعنې د هرې لویې پرښتې لپاره یو حد مقرر دی، چې دا له هغه حده نشي وړاندې کېدی، دا یې ځکه وفرمایل چې کافران وایي چې: پرښتې د الله تعالی لوڼه دي، چې د پیریانو له ښځو څخه پیدا شوي دي، حال دا چې پیریانو ته د دوی حال په ښه شان سره معلوم دی، او پرښتې داسې وایي چې: مونږ د دغې خبرې له سره طاقت او توان نه لرو چې د الله تعالی له احکامو د یوې ذرې په اندازه هم تجاوز او تخلّف وکړی شو.

وَإِنَّا لَنَحْنُ ٱلصَّآفُّونَ ﴿١٦٥﴾

او بېشکه مونږ خامخا مونږ صف تړونکي یو (په وخت د طاعت کې).

تفسیر: یعنې په خپلو حدودو کې هر څوک د الله تعالی عبادت او د ده د احکامو د منلو لپاره تیار ولاړ دي، او له سره هیڅ یو د دې خبرې طاقت او توان نه لري چې له هغه ځخه د ویوه ویښته په اندازه هم وړاندې وروسته وښوییږي.

وَإِنَّا لَنَحْنُ ٱلْمُسَبِّحُونَ ﴿١٦٦﴾

او بېشکه مونږ خامخا مونږ تسبیح ویونکي یو.

تفسیر: یعنې تر دې ځای پورې د پرښتو کلام ختم شو، وروسته له دې نه د مکې معظمې د خلقو حال بیان فرمایي.

وَإِنْ كَانُوا لَيَقُولُونَ ﴿١٦٧﴾ لَوْ أَنَّ عِندَنَا ذِكْرًا مِّنَ الْأَوَّلِينَ ﴿١٦٨﴾ لَكُنَّا عِبَادَ اللَّهِ الْمُخْلَصِينَ ﴿١٦٩﴾ فَكَفَرُوا بِهِ فَسَوْفَ يَعْلَمُونَ ﴿١٧٠﴾

او بېشکه چې وو (دغه کُفّار) خامخا ویل به یې داسې. چې که چېرې بېشکه وی له مونږ سره ذکر (کوم کتاب) له پخوانیو (کتابونو) څخه. نو خامخا وو به مونږ بندګان د الله مخلصان. (بیا چې ورته راغی دغه قرآن؛) پس کافران شول په دغه (کتاب)، پس ژر ده چې پوه به شي دوی (په عاقبت د دې کفر خپل).

تفسیر: د عربستان خلقو څه مهال چې د انبیاوو نومونه او قصې اورېدلې، او د دوی له علم څخه بې خبران وو؛ نو پخپلو منځ کې به یې سره داسې ویل: «که مونږ ته د دغو پخوانیو علوم حاصل وی، یا پر مونږ باندې هم کوم اسماني کتاب یا د پند او نصیحت خبرې نازلېدی؛ نو مونږ به پر هغو په ډېر ښه شان سره عمل کوه، او خپل حسن الأعمال به مو نورو ته هم ښوول، او په معرفت او عبادت کې به مو تر دغې اندازې پورې ترقي او پرمختګ کاوه، چې د الله تعالی په مخصوصو او منتخبو بندګانو کې به شاملېدو»، اوس چې د دوی په منځ کې نبي الله صلی الله علیه وسلم مبعوث شوی دی، دوی له خپلو هغو خبرو څخه اوښتي دي، او هغه خپل قول او اقرار یې هېر کړی دی، نو د دغه انحراف څخه کومه نتیجه او انجام چې دوی ته پېښېدونکی دی؛ دوی به یې عنقریب وګوري.

وَلَقَدْ سَبَقَتْ كَلِمَتُنَا لِعِبَادِنَا الْمُرْسَلِينَ ﴿١٧١﴾ إِنَّهُمْ لَهُمُ الْمَنصُورُونَ ﴿١٧٢﴾ وَإِنَّ جُندَنَا لَهُمُ الْغَالِبُونَ ﴿١٧٣﴾

او خامخا په تحقیق پخوا لا صادر شوی دی حکم څمونږ لپاره د بندګانو څمونږ مرسلینو. چې بېشکه دوی هم له دوی سره مدد کړی شوی دی. او بېشکه لښکرې څمونږ خامخا همدوی بریالیاني دي (په کفارو).

تفسیر: یعني دغه خبره د الله تعالی په علم کې مقرره شوې ده، چې د منکرینو په مقابل کې پاک الله له خپلو انبیاوو سره مدد او معاونت کوي، او بالآخر د الله تعالی لښکر غالب او بریالی کیږي، اګر که ضمنًا حالات په هر ډول او هر وضعیت سره واوړي او لوټونه وخوري؛ مګر فتحه، بری او کامیابي هرومرو د مخلصو بندګانو لپاره ده، او دغه نصرت هم د حُجّت او برهان په اعتبار او هم د ظاهري تسلّط او غلبې په معیار وي، مګر په دغه شرط چې دغه «جند» في الواقع «جند الله» وي.

فَتَوَلَّ عَنْهُمْ حَتَّىٰ حِينٍ ﴿١٧٤﴾ وَأَبْصِرْهُمْ فَسَوْفَ يُبْصِرُونَ ﴿١٧٥﴾

پس مخ وګرځوه ته (ای محمده !) له دوی نه تر یوه وخته پورې. او ګوره ته دوی ته پس ژر ده چې وبه ویني دوی (عاقبت خپل).

تفسیر: یعني اوس څو ورځې نور هم دوی ته څه مه وایئ !، او په صبر او استقامت سره د دوی حال ته وګورئ، دوی به هرومرو خپل انجام وګوري، لکه چې ویې هم لید، کله چې وویل منکرانو تمسخرًا چې کله به وي نزول د عذاب؟ نو نازل شو:

أَفَبِعَذَابِنَا يَسْتَعْجِلُونَ ﴿١٧٦﴾ فَإِذَا نَزَلَ بِسَاحَتِهِمْ فَسَاءَ صَبَاحُ الْمُنذَرِينَ ﴿١٧٧﴾

آیا پس (په راتلو) د عذاب څمونږ تلوار کوي دوی. پس کله چې نازل شي (عذاب) په میدان (غولي) د دوی؛ پس بد به وي سبا د ویرولیو شویو.

تفسیر: ﴿فَسَوۡفَ يُبۡصِرُونَ﴾ (ژر دی چې وبه وینی عذاب) شاید د اوربدلو په اثر به دوی داسې ویلي وي چې: اوس نو ژر شه ! څمونږ عاقبت خاتمه او انجام مونږ ته اوښیه !، نو د هغه ځواب یې داسې ورکړ چې: پر خپل ځان باندې د آفت د ژر غوښتلو دغه شورماشور چې تاسې نښلولی دی، کله چې وخت یې راشي؛ هغه به ډېر بد وخت وي، د الله تعالی عذاب داسې درځي لکه چې کوم دښمن سرې ته څوك په پټوني کې د شپې پټ ناست وي، او ګهیځ د وخته یو ځلې په میدان کې ځان ورښکاره کړي، او پر خپل غلیم په ډانګ پیلې (ښکاره) داړه واچوي، د الله تعالی د عذاب د نزول په وخت کې به د هغو خلقو حشر هم داسې کیږي چې دوی پخوا له دې نه ویرولي شوي دي، او له آخرې خاتمې څخه په ښه ډول پوه او مطلع کړی شوي دي، لکه چې د مکې معظمې په فتح او په نورو ځایونو کې همداسې وشو، اوس بیا الله جلّ شأنه و أعظم برهانُه لپاره د تسلیٔ د خپل رسول الله صلی الله علیه وسلم مکررًا مؤکّدًا داسې امر فرمایي:

وَتَوَلَّ عَنۡهُمۡ حَتَّىٰ حِينٖ ﴿١٧٨﴾ وَأَبۡصِرۡ فَسَوۡفَ يُبۡصِرُونَ ﴿١٧٩﴾

او مخ وګرځوه (ای محمده !) له دوی څخه تر یوې نېټې پورې. او ګوره (دوی ته) پس ژر ده چې وبه ویني دوی (احوال خپل).

تفسیر: ښایي چې ړومبنی وعده د دنیوي عذاب وه، او دغه به د اخروي عذاب وي، یعنې تاسې ورته ګورئ چې وروسته له دې نه دغه کفّار په آخرت کې څه څه عذابونه مومي.

سُبۡحَٰنَ رَبِّكَ رَبِّ ٱلۡعِزَّةِ عَمَّا يَصِفُونَ ﴿١٨٠﴾ وَسَلَٰمٌ عَلَى ٱلۡمُرۡسَلِينَ ﴿١٨١﴾ وَٱلۡحَمۡدُ لِلَّهِ رَبِّ ٱلۡعَٰلَمِينَ ﴿١٨٢﴾

پاکي ده رب ستا لره (له هره عیبه او نقصانه) چې رب د عزّت (قوت غلبې دی، او پاك دی) له هر هغه څیزه چې (مشرکان یې ورته) نسبت کوي. او سلام دی پر (ټولو) مرسلینو استاځیو. او ټوله ثناء صفت خاص الله لره دی چې رب پالونکی د ټولو عالمیانو دی.

تفسیر: د سورت په خاتمه کې یې د ګردو اصولي مضامینو خلاصه بیان کړه، یعنې د الله تعالی ذات له ټولو عیوبو او نقائصو څخه پاك او منزّه دی، په ګردو کمالیه وو صفاتو او محاسنو موصوف دی، او ګردې ښېګڼې د ده په پاك ذات کې مجتمعې دي، پر ګردو انبیاوو او رسولانو د ده له طرفه سلام راځي، چې د دوی د عظمت او عصمت او سالمیت او منصوریت دلیل دی.

تمت سورة الصافات بفضل الله تعالی ومنّه

«د (صٓ) سورت مکي دی، (۸۸) آیته (۵) رکوع لري، په تلاوت کې (۳۸) او په نزول کې هم (۳۸) سورت دی، وروسته د «القمر» له سورت څخه نازل شوی دی».

بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

صٓۚ وَٱلۡقُرۡءَانِ ذِي ٱلذِّكۡرِ ١ بَلِ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ فِي عِزَّةٖ وَشِقَاقٖ ٢

قسم دی په قرآن چې څښتن (خاوند) د پند، ذکر، بیان، شهرت، عظمت دی. بلکه هغه کسان چې کافران شوي دي په کبر، سرکښۍ کې دي (له قبوله د حق)، او په مخالفت کې دي (له مسلمانۍ سره).

تفسیر: یعني دغه عظیم الشأن، عالي مرتبت قرآن چې په ډېرو عمده وو نصائحو سره ډک او په نهایت مؤثر طرز خلقو ته د هدایت او معرفت خبرې ښوونکی او پوهوونکی دی؛ په جګ غږ سره شهادت ورکوي: هغه خلق چې له قرآني صداقت او د محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم له رسالت څخه منکر دي، د هغه سبب داسې نه دی چې د قرآن په تعلیم یا تفهیم کې څه نقص یا قصور شته، یا رسول اکرم صلی الله علیه وسلم د ده په تبلیغ او تبیین کې (معاذ الله) مقصّر دی، بلکه د دغه انکار او انحراف اصل سبب دا دی چې: دغه مخلوق دروغ پرې تړي، حماقت کوي، او د شقاق او نفاق د جذباتو په جال کې نښتي دي، که چېرې دوی لږ څه له دغه دلدل څخه ووځي؛ نو د حق او صداقت ډېر صاف او پاک سړک د دوی په نظر ورځي.

كَمۡ أَهۡلَكۡنَا مِن قَبۡلِهِم مِّن قَرۡنٖ فَنَادَواْ وَّلَاتَ حِينَ مَنَاصٖ ٣

(نه ګوري منکران چې) څومره ډېر هلاک کړي دي مونږ پخوا له دې څخه له اهل د زمانې، پس نارې به یې وهلې (عند نزول العذاب) حال دا چې نه به وو هغه وخت د خلاصېدلو.

تفسیر: یعني دوی ته دې معلوم وي چې د همدغه غرور او تکبّر په سبب او د انبیاء الله د مقابلې او مجادلې په علّت پخوا له دې نه ډېر اقوام او ملل سره تباه او برباد شوي دي، هغه خلق هم تر ډېرو مودو پورې د الله تعالی له انبیاوو سره جنګېدلي وو، بیا څه وخت چې پر هغوی هغه بد ساعت راغی، او د الله تعالی عذاب دوی له څلورو خواوو څخه چار چاپېر ونیول؛ نو سخت وویرېدل، او شورماشور او غلغله یې ونښلوله، مګر د خلاصي او نجات موقع تېره شوې وه، او وخت او فرصت نه وو پاتې.

«لات» د «لیس» په معنی ده، چې «ت» تأکیداً پرې زائده شوې ده، او له «حین» سره مختص دی، چې ترې اسم یا خبر عمومًا محذوفیږي، «مناص» د واوي اجوف مصدر دی.

وَعَجِبُوٓاْ أَن جَآءَهُم مُّنذِرٞ مِّنۡهُمۡۖ وَقَالَ ٱلۡكَٰفِرُونَ هَٰذَا سَٰحِرٞ كَذَّابٌ ٤

او تعجب کوي (کفّار) له دې نه چې راغلی دی دوی ته (نبي) ویروونکی له دوی نه، او وایي دا کافران چې: دغه (ویروونکی نبي) ساحر کوډګر دی دروغجن.

تفسیر: یعنې دوی وایي: که له اسمانه کومه پرښته راتلی، خو بیا هم یوه خبره وه، څمونږ له منځه یو سړی راپورته شوی، او څمونږ په ویرولو او ژړولو یې شروع کړې ده، او داسې وایي چې: زه د اسمان والا الله له جانبه راغلی یم، دغه یوه ډېره عجیبه خبره ده، اوس ماسوا له دې نه بل څه وویل شي: چې یوه کوډګر یوه د دروغو نندارہ جوړه کړې ده، او د کوډو په زور دغه ننداري او کرشمې راښیي، او ورته معجزه وایي، او څو د افسانې خبرې یې هم راټولې کړي دي، او د هغو په نسبت داسې دعوی کوي چې دغه د الله تعالی رالیږلي شوي علوم دي، او زه یې رسول یم.

أَجَعَلَ الْآلِهَةَ إِلَٰهًا وَاحِدًا ۖ إِنَّ هَٰذَا لَشَيْءٌ عُجَابٌ ۝ وَانطَلَقَ الْمَلَأُ مِنْهُمْ أَنِ امْشُوا وَاصْبِرُوا عَلَىٰ آلِهَتِكُمْ ۖ

آیا ده ګرځولي دي دغه معبودان الله یو؟ بېشکه دغه (ګرځول د ډېرو معبودانو یوه ته، چې تاسې نور معبودان پرېږدئ، او د یوه الله عبادت کوئ؛) خامخا یو څیز ډېر عجیب دی (چې مثل نه لري). او لاړل په تلوار سره مشران له دوی نه (له مجلسه چې سره ویونکي وو یو بل ته) چې ځئ (پاځئ له دې ځایه)، او صبر وکړئ (او محکم اوسئ) پر (عبادت د) معبودانو خپلو.

تفسیر: یعنې دغه بل هم درواخلئ ! د دومره بېشماره معبودانو دربارونه دی بندوي، او یواځې یو الله یې پرینښی دی، له دې نه بله لویه د تعجّب خبره به څه وي چې د دغومره لوی جهان انتظام یواځې همدغه یو الله ته وسپارلی شي؟.

په روایاتو کې راغلي دي چې د ابو طالب په رنځورۍ کې ابوجهل او د قریشو څو نور غټان ابو طالب ته ورغلل، او هغه ته یې د رسول الله مبارک شکایت یوور، چې دغه ستا وراره څمونږ معبودانو ته بدې ردې خبرې کوي، او مونږ ته په څو څو ډوله (قسمه) احمقان او ناپوهان وایي، تاسو ده ته نصیحت وکړئ !، کله چې ابو طالب دغه خبرې رسول الله صلی الله علیه وسلم ته وکړې؛ ده د هغه په ځواب کې وویل: «ای تره ! زه تشه له دوی نه یوه کلمه غواړم چې وروسته له هغه به ګرد عرب د دوی مطیعان او عجمیان به د دوی خدمتګاران شي، او نور ادیان به ورته جزیه ورانديې کړي»، دوی خوشال شول او ورته ویې ویل: «چې هغه څه شی دي؟ تاسو خو همغه یوه کلمه ووایئ، مونږ ستاسې د لسو کلمو منلو لپاره تیار ولاړ یو»، رسول الله صلی الله علیه وسلم مبارک وفرمایل: «نه ! هغه خو همدا یوه د «لا اله الا الله» پاکه کلمه ده»، کله چې هغوی دغه خبره واوریدله؛ ډېر په قهر او غصه شول، او تاوکړي له هغه مجلسه پاځېدل، او ویې ویل چې: مونږ دومره ډېر معبودان پرېږدو، او فقط ستا په خوله یواځې همدغه یو الله معبود ومنو !، ځئ چې ځو !، نه چې د ده په دغو تبلیغاتو سره د کوم ضعیف الاعتقاد سړي پښه څمونږ د دغې پخواني آبائي او اجدادي طریقې څخه وښوییږي، او دی پخپل مقصد بریالی (کامیاب) شي، د ده د دغې بلیغې سعیې او کوښښ په مقابل کې مونږ ته هم لازم دي چې ډېر زیات صبر، استقلال او استقامت له خپله ځانه ورښکاره کړو».

إِنَّ هَٰذَا لَشَيْءٌ يُرَادُ ۝

بېشکه دغه شی (توحید) خامخا یو شی دی چې اراده یې کړی شوې ده (له مونږ څخه).

تفسیر: یعنې محمد صلی الله علیه وسلم څمونږ د معبودانو په خلاف په جهاد لاس پورې کړی دی، ضرور په دغه کې د ده څه غرض شته، او هغه دا دی چې د یوه الله په نامه اخیستلو سره مونږ ګرد خپل ځان ته مطیع او محکوم وګرځوي، او خپل ځان ته حکومت او ریاست حاصل کړي، نو لازم دي چې مونږ دی پرې نږدو چې پخپل دغه مقصد کې بریالی او کامیاب شي، ځینې مفسرین د ﴿إِنَّ هَٰذَا لَشَيْءٌ يُرَادُ﴾ مطلب داسې بیانوي: بېشکه دا همغه شی دی چې محمد صلی الله علیه وسلم د هغه ټینګه اراده کړې ده، او په هیڅ صورت له هغه څخه لاس اخیستونکی نه دی.

مَاسَمِعْنَا بِهٰذَا فِي الْمِلَّةِ الْاٰخِرَةِ ۚ إِنْ هٰذَآ إِلَّا اخْتِلَاقٌ ۝

نه دی اوریدلی مونږ دغه (توحید، وحدانیت) په دین وروستني (عیسوي) کې، نه دی دغه (توحید) مګر له خپله ځانه جوړ کړی شوي دروغ دي.

تفسیر: شاه صاحب (رحمه الله) لیکي: «چې خپل د پلرونو او نیکونو دین ته یې پخوانی دین ونه وایه، یعنې پخوا مو داسې اورېده چې پخوانیو خلقو به هم داسې خبرې کولې، مګر ځمونږ پلرونو خو داسې نه دي کړي، او نه یې دي ویلي»، او ممکن دي چې له پخواني دین څخه عیسایي دین مراد وي، لکه چې د اکثرو اسلافو قول دی، یعنې نصرانیان چې له أهل الکتاب څخه دي، د هغوی په نسبت هم مونږ داسې نه دي اورېدلي چې ګرد نور معبودان له منځه لرې کړي، اوتش یو الله یې پرینبې وي، آخر دوی خو هم درې معبودان مني، او دوی هم دغه رسول د رسول په حیثیت نه مني، او وایي: که د ده د دغو ویناوو کوم اصل په نورو کتابونو کې وی؛ مونږ به هم ضرور منلی وی، معلومېږي چې دغه خبرې ګردې له خپل ځان څخه جوړې کړی شوي دي، (العیاذ بالله).

ءَأُنْزِلَ عَلَيْهِ الذِّكْرُ مِنْ بَيْنِنَا ۚ

آیا نازل شوی دی پر دغه (محمد) دغه ذکر قرآن له منځ ځمونږ (غټانو).

تفسیر: یعنې بالفرض دغه قرآن هم مونږ په نامنلي زړه د الله تعالی کلام منو، مګر څرنګه محمد صلی الله علیه وسلم په نبوّت سره منتخب شو؟ آیا په ټوله دنیا کې پر ته له محمد صلی الله علیه وسلم بل د دې کار لپاره لایق نه وو؟ او همدغه لوی کار فقط همدغه ته پاتې وو؟ او بل کوم مشر، غټ، ستر، مالداره، جایداد لرونکی او بااعتبار سړی په دنیا کې نه موندە کېده چې خپل دغه کلام او د نبوت مهم یې د ده په لاس کې ورکړی وی؟.

بَلْ هُمْ فِي شَكٍّ مِنْ ذِكْرِي ۚ بَلْ لَمَّا يَذُوقُوا عَذَابِ ۝

بلکه دوی په شک کې دي له ذکره قرآنه پنده ځما، بلکه نه دی څکلی دوی عذاب ځما (که نه شک به یې ورک شوی وی).

تفسیر: دغه د الله تعالی له طرفه د دوی د دغې خبرې ځواب شو، یعنې د دوی دغه خرافات او واهیات هیڅ اصل او حقیقت نه لري، خبره فقط هم دغومره ده چې اوس دوی ته ځمونږ د خبرو په نسبت څه شک او اندېښنه ورپیدا شوې ده، او دوی پر دغه خبره یقین او باور نه لري چې هغه خوفناک مستقبل چې دوی ته یې خبر او اطلاع ورکوله کیږي، هرومرو واقع کېدونکی هم دی، ځکه چې دوی تر اوسه پورې د الله تعالی د ویشتلو خوند نه دی څکلی، څه مهال چې دوی د الله تعالی د ویشتلو خوند او مزه وڅکي؛ نو دغه ګرد شکوک او شبهات به یې لرې کیږي.

أَمْ عِنْدَهُمْ خَزَائِنُ رَحْمَةِ رَبِّكَ الْعَزِيزِ الْوَهَّابِ ۝ أَمْ لَهُمْ مُلْكُ السَّمٰوٰتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا ۖ فَلْيَرْتَقُوا فِي الْأَسْبَابِ ۝

آیا په نزد د دوی دي خزانې د رحمت د رب ستا چې ډېر غالب قوي ښه ښونکی دی؟. آیا دوی لره دی سلطنت د اسمانونو او ځمکې او د هغو ګردو شیانو چې په منځ د دغو کې دی؟ پس ودې خیژي (دوی اسمان ته) په اسباب (رسوونکیو) سره.

تفسیر: یعنې د رحمت خزائن او د اسمانونو او د ځمکې ګرد حکومت د الله تعالی په لاس کې دی، الله ډېر زبردست او لوی بخشش والا دی، پر هر چا چې د هر انعام اراده وکړي؛ هیڅوک د هغه مانع نشي ګرځېدی، او نه پرې څه تنقید

او اعتراض كولى شي، كه الله تعالى پخپل حكمت او علم سره كوم بشر ته د نبوّت او رسالت په منصب سره افتخار وبښي؛ نو تاسې د هغه په نسبت څه مداخله كولى شئ؟ آيا د رحمت د خزائنو او د اسمانونو او د ځمكې واكداره هم دا تاسې يئ؟ كه يئ؛ نو خپل ګرد (ټول) وسائل، اسباب مو په كار واچوئ، او په اسمان پورې خپلې رسۍ وتړئ، او پر علويّاتو هم قبضه وكړئ !، او سم له خپلې مرضۍ سره د اسمانونو او ځمكو په تدبير او انتظام كې كه مو له لاسه پوره وي؛ ګوتې ووهئ !، او كه دغه مو له واكه نه وي پوره؛ نو د اسمانونو او د ځمكې د حكومت او د رحمت د خزائنو د مالكيت دعوى بيخي غلطه ده.

جُندٌ مَّا هُنَالِكَ مَهزُومٌ مِّنَ الأَحزَابِ ﴿١١﴾

دوى خو يو لښكر ګوتې دي په دغه ځاى كې چې ماتې وركړى شوې، له هغو ډېرو لښكر څخه دي.

تفسير: يعني هيڅ نشته !، د اسمانونو او د ځمكې له حكومت او د رحمت د خزائنو له مالكيت سره دغه خواران څه اړه او تعلّق لري؟ دوى خو د څو ماتو او هزيمت خوړليو انسانانو يوه ډله او جمعيت دى، چې د پخوانيو سپېرو او تباه شوواقوامو په شان لا له اوسه تباه او برباد په نظر راځي، لكه چې دغه منظره د خلقو له نظره د «بدر» له غزوې څخه د مكې معظمې تر فتحې پورې تېره شوه، شاه صاحب (رحمه الله) ليكي: «يعني پخواني اقوام تباه شول، كه دوى هم پر خپل طغيان او عصيان كې همداسې مداومت وكړي؛ نو د هغوى په شان دوى هم تباه او فنا كيږي»، ګواكې د دغه آيت ربط يې له پخواني آيت سره وښود، والله أعلم.

كَذَّبَت قَبلَهُم قَومُ نُوحٍ وَّعَادٌ وَّفِرعَونُ ذُو الأَوتَادِ ﴿١٢﴾

تكذيب كړى وو پخوا له دوى نه قوم د نوح او (قوم د) عاد او (قوم د) فرعون چې خاوند د ميخونو وو.

تفسير: يعني زور او قوت او لاو لښكر والا چې په دنيا كې يې د خپل سلطنت ميخونه په ځمكه كې ټك وهلي وو، او ځيني وايي: هغه څوك چې سړى به يې په ميخونو سره واژه، نو د دغه لامله د هغه نوم هم داسې: ﴿ذُو الأَوتَادِ﴾ ميخ والا مشتهر شو، والله أعلم.

وَثَمُودُ وَقَومُ لُوطٍ وَّأَصحَابُ لـَٔيكَةِ أُولَٰٓئِكَ الأَحزَابُ ﴿١٣﴾ إِن كُلٌّ إِلَّا كَذَّبَ الرُّسُلَ فَحَقَّ عِقَابِ ﴿١٤﴾

او (قوم د) ثمود او قوم د لوط او اهل د ځنګله (چې شُعيب ورمبعوث شوى وو)، دغه كسان (همغه) لويې لويې ډلې وې. نه ده (هر يوه د دغو ډلو) مګر نسبت د دروغو يې كړى وو رسولانو د (الله) ته، پس ثابت شو عذاب ځما (دوى ته).

تفسير: يعني دغو ټولو لويو زورورو او طاقتورو افواجو هم څه وخت چې د الله تعالى رسولان دروغجن وشمېرل؛ د الله تعالى له سزا او عذاب څخه يې نجات ونه موند، نو ستاسې حقيقت څه دى؟.

وَمَا يَنظُرُ هَٰٓؤُلَآءِ إِلَّا صَيحَةً وَّاحِدَةً مَّا لَهَا مِن فَوَاقٍ ﴿١٥﴾

او نه كوي انتظار دغه كسان (كفار د مكې) مګر چغې يوې ته (د اسرافيل) چې نشته هغې ته هيڅ ډيل بېرته ګرځېدل.

تفسير: يعنې د صور (شپېلۍ) د غږ منتظر دي، چې پوره سزا خو دوی ته په هغه وخت کې ورکوله کيږي، او ممکن دي چې له «صيحه» څخه دلته فقط يوه چغه او انضجار مراد وي.

وَقَالُوْا رَبَّنَا عَجِّلْ لَّنَا قِطَّنَا قَبْلَ يَوْمِ الْحِسَابِ ﴿۱۶﴾

او وايي (كفار تمسخرًا) ای ربه څمونږ! ژر راكړه مونږ ته برخه عملنامه څمونږ پخوا له ورځې د حساب.

تفسير: يعنې هر كله چې دوی د قيامت خبرې اوري؛ نو په ټوكو او مسخرو سره وايي چې څمونږ د هغه وخت برخه اوس راكړه! تر څو مونږ همدا اوس خپله اعمالنامه وګورو او لاس په لاس له خپلې سزا څخه فراغت ومومو.

اِصْبِرْ عَلٰى مَا يَقُوْلُوْنَ وَاذْكُرْ عَبْدَنَا دَاوٗدَ ذَا الْاَيْدِ ۚ اِنَّهٗٓ اَوَّابٌ ﴿۱۷﴾

(فرمايي الله) صبر تحمّل كوه (ای محمده!) پر هغې خبرې چې وايي دوی (تاته)، او ياد كړه (قصه) د بنده څمونږ داود خاوند د قوّت (په عبادت كې)، چې بېشكه دی ډېر رجوع كوونكی وو (عبادت د الله ته).

تفسير: شاه صاحب فرمايي: «په دغه ځای كې ده ته د داود عليه السلام قصه ور په يادوي، چې ده هم د «طالوت» د حكومت په عهد كې ډېر صبر كړی وو، څو بالآخر حكومت ده ته ورسېد، او «جالوت او نور» مخالفين ګرد (ټول) سره په جهاد كې پرې او مغلوب شول، چې همدغه وضعيت او نقشه څمونږ رسول الله صلی الله عليه وسلم ته وروپېښه شوه.

اِنَّا سَخَّرْنَا الْجِبَالَ مَعَهٗ يُسَبِّحْنَ بِالْعَشِيِّ وَالْاِشْرَاقِ ﴿۱۸﴾

بېشكه چې مونږ تابع مسخّر كړي مو وو غرونه له دغه (داود) سره چې تسبيح به يې ورسره ويلې په آخره او په اوله برخه د ورځې كې.

تفسير: يعنې سبا او بېګا كله چې داود عليه السلام په تسبيح كې مشغولېده؛ نو غرونو به هم له ده سره تسبيح ويل، د ده په متعلق څه مضمون د «سبأ» په سورت كې تېر شوی دی، هلته دې ولوست شي!.

وَالطَّيْرَ مَحْشُوْرَةً ؕ كُلٌّ لَّهٗٓ اَوَّابٌ ﴿۱۹﴾

او (بل تابع او مسخر كړي وو مونږ) مرغان حال دا چې ټول كړی شوي به وو (صفونه صفونه) هر يو (له دوی) به ده ته رجوع كوونكي وو (په طاعت سره).

تفسير: يا به ګرد (ټول) له ده سره يو ځای كېدل او د الله تعالی په طرف به يې رجوع كوله كما قال بعض المفسّرين.

وَشَدَدْنَا مُلْكَهٗ

او قوي محكم كړی وو مونږ ملك سلطنت د دغه (داود).

تفسير: يعنې پر دنيا باندې د ده د سلطنت رعب او دأب مو كېښودی وو، او پخپل نصرت او اعانت سره مو ورته د مختلفو اقسامو كثير التعداد افواج وركړي وو، او د ده قدرت او اقتدار مو په ښه شان سره ټينګ كړی وو.

وَاٰتَيْنٰهُ الْحِكْمَةَ وَفَصْلَ الْخِطَابِ ﴿۲۰﴾

او ور مو کړ ده ته حکمت (نبوّت تدبير د ټولو امورو) او فصل الخطاب (د حق او باطل بيان شافي په هر مقصد کې).

تفسير: يعني لوی مدبّر او پوه وو، د هرې خبرې فيصله به يې په ډېر ښه صورت سره کوله، د وينا په وخت کې به يې ډېر فيصله کوونکی تقرير او وينا کوله، په هر حال الله تعالی ده ته نبوّت، ښه تدبير، د فيصلې قوّت، او راز راز علمي او عملي کمالات ورعطاء فرمايلي وو، ليکن د ابتلاء او امتحان څخه ده هم نجات ونه موند، چې د هغه قصه اوس بيان فرمايي:

وَهَلْ اَتٰىكَ نَبَؤُا الْخَصْمِ ۘ اِذْ تَسَوَّرُوا الْمِحْرَابَ ﴿۲۱﴾ اِذْ دَخَلُوْا عَلٰى دَاوٗدَ فَفَزِعَ مِنْهُمْ

او آيا راغلې دی تاته (ای محمده !) خبر د جګړه کوونکيو کله چې راوختل په ديوال عبادتخانې ته. کله چې ننوتل پر داود باندې (او ده وليدل) پس وويرېد (داود) له دوی نه (چې دوی ولې راوختل له ديواله؟ او ولې راننوتل بې له اجازې نه؟).

تفسير: داود عليه السلام درې ورځې يې سره داسې تقسيم فرمايلې وې، چې يوه ورځ د عمومي دربار او فصل الخصوماتو لپاره وه، يوه ورځ له خپل اهل او عيال سره اوسېدل، يوه ورځ به خالص د الله تعالی د عبادت لپاره وه چې په دغه ورځ کې بيخي په خلوت کې کېناستل، او پيره دارانو ته به يې امر ور کاوه چې هيچا ته اجازه مه ورکوئ چې ماته راشي.

يوه ورځې چې داود عليه السلام په عبادت کې مشغول وو، يو ناڅاپه څو سړي له دېواله راختلي ده ته مخامخ ودرېدل، داود عليه السلام سره له خپله هغه فوق العاده قوت او شوکت د دغه خلاف التوقّع حرکت څخه وويرېد او متحير شو، الغرض يو ناڅاپه يې د دغې عجيبې او مهيبې واقعې له ليدلو څخه يې افکار او خيالات مشوش او متفرق شول، او په خپل عبادت کې په همغه خشوع او خضوع چې پخوا مشغول وو؛ نشو مشغولېدی.

قَالُوْا لَا تَخَفْ ۚ خَصْمٰنِ بَغٰى بَعْضُنَا عَلٰى بَعْضٍ فَاحْكُمْ بَيْنَنَا بِالْحَقِّ وَلَا تُشْطِطْ وَاهْدِنَآ اِلٰى سَوَآءِ الصِّرَاطِ ﴿۲۲﴾

وويل دوی: مه ويرېږه (مونږ دوه ډلې) جګړه کوونکي يو چې ظلم کړی دی ځينو ځمونږ پر ځينو نورو، پس حکم وکړه په منځ ځمونږ کې په حق سره، او لرې مه غورځوه (ظلم مه کوه پر مونږ باندې)، او برابر کړه مونږ سمې لارې (د انصاف ته).

تفسير: دغو راتلونکيو ورته وويل چې: تاسې مه ويرېږئ ! او له مونږ ځنې پخپل زړه کې څه فکر او اندېښنې ته لارې مه ورکوئ ! مونږ دواړه ډلې د خپلې يوې جګړې د فيصله کولو لپاره ستاسې په خدمت کې در حاضر شوي يو، او غواړو چې تاسې د هغې په نسبت يوه منصفانه فيصله وفرمايئ !، کومه بې لارې يا د ټال ورکولو خبره دې ښايي په کې نه وي، ځکه چې مونږ د عدل او د انصاف د سمې لارې د معلومولو لپاره راغلي يو، ښايي د دوی د دغې خبرې له عنوانه داود عليه السلام به لا مبهوت او متعجب شوی وي.

اِنَّ هٰذَآ اَخِيْ ۫ لَهٗ تِسْعٌ وَّتِسْعُوْنَ نَعْجَةً وَّلِيَ نَعْجَةٌ وَّاحِدَةٌ ۫ فَقَالَ اَكْفِلْنِيْهَا وَعَزَّنِيْ فِي الْخِطَابِ ﴿۲۳﴾

بېشکه چې دا (سړی) ورور ځما دی، ده لره نهه نوي مېږې دي، او ما لره یوه مېږه ده، پس وايي دې ماته: کفیل وګرځوه ما د دې (یوې مېږې، او ماته یې راکړه)، او غلبه یې کړې ده پر ما په خطاب خبرو کې هم.

تفسیر: یعنې ځمونږ جګړه دغه ده چې: ځما د دغه ورور سره (۹۹) نهه نوي مېږې دي، او له ما سره یواځې یوه مېږه ده، خو دی غواړي چې همغه یوه مېږه هم له ما څنې په هر ډول سره چې وشي واخلي، او خپل سل مېږې پرې پوره کړي، او بل مشکل دغه دی چې دغه ورور مې همغسې چې په مال او دولت کې له مانه موړ او لوړ دی، په ژبه او خبرو کې هم له ما څخه لوړ او غوړ دی، هر کله چې دی خبرې کوي ما مغلوب او پړ کوي، او ګرد اوریدونکي د ده په لوري ګرځي او خبرې کوي، لنډه یې دا چې ځما د حق د اخیستلو لپاره په جبر او تیري سره خبرې کوي.

قَالَ لَقَدْ ظَلَمَكَ بِسُؤَالِ نَعْجَتِكَ إِلَىٰ نِعَاجِهِ ۖ

ووېل (داود) خامخا په تحقیق چې ظلم کړی دی ده پر تا په غوښتلو د مېږې (ګډې) ستا (چې یو ځای یې کړي) له مېږو (ګډو) خپلو سره.

تفسیر: داود علیه السلام به د شریعت په قاعده ثبوت او نور شیان طلب کړي وي، او په آخر کې یې داسې وفرمایل چې: «بېشکه که ستا دغه ورور همداسې کوي؛ خو دغه د ده تېری او ناانصافي ده، او غواړي چې په دغې وسیلې د خپل غریب او خوار ورور مال وخوري»، مطلب دا چې مونږ یې نه پرېږدو چې داسې وکړي.

وَإِنَّ كَثِيرًا مِّنَ الْخُلَطَاءِ لَيَبْغِي بَعْضُهُمْ عَلَىٰ بَعْضٍ إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَقَلِيلٌ مَّا هُمْ ۗ

او بېشکه چې ډېر له خلطاوو شریکانو خامخا ظلم کوي ځینې د دوی پر ځینو نورو مګر ظلم (تېری) نه کوي هغه کسان چې ایمان یې راوړی دی، او کړي یې دي ښه (عملونه)، او ډېر زیات لږ دي (داسې کسان په منځ) د دغو شرکاوو کې.

تفسیر: یعنې دغه د شریکانو عادت دی چې یو پر بل باندې ظلم او تېری کوي، قوي حصه دار غواړي چې ضعیف وخوري، او له منځه یې لرې کړي، یواځې د الله تعالی ایمانداره او نېک بندګان له دې نه مستثنی دي چې د هغوی شمېر په دنیا کې ډېر لږ دی.

وَظَنَّ دَاوُودُ أَنَّمَا فَتَنَّاهُ فَاسْتَغْفَرَ رَبَّهُ وَخَرَّ رَاكِعًا وَأَنَابَ ۩ ﴿٢٤﴾ فَغَفَرْنَا لَهُ ذَٰلِكَ ۖ

او متیقن یوه شو دواد په دې چې بېشکه همدا خبره ده چې وازمویه مونږ دی؛ نو ښښنه یې وغوښته له رب خپل او پرمخی پرېوت په دغه حال کې چې رکوع سجده کوونکی وو (الله ته) او بېرته راجع شو (الله ته په توبه سره). پس ومو ښښله مونږ ده ته هغه (خطا د ده).

تفسیر: د دغې قصې په اثر داود علیه السلام متنبه شو، چې دغه ځما په حق کې یوه فتنه او امتحان وو، په مجرد د دې چې دغه خیال ور پیدا شو، له خپلې دغې خطا څخه یې معافي وغوښتله، او په ډېر عجز او نیاز یې سر په سجده کېښود، آخر الله تعالی د هغه خطا ورمعافه کړه، د داود علیه السلام هغه خطا کومه وه؟ چې د هغې په نسبت په دغو آیتونو کې اشاره ده، دهغه په نسبت مفسرینو ډېرې اوږدې قصې لیکلي دي، مګر حافظ عماد الدین ابن کثیر (رحمه الله تعالی) د هغوی په نسبت لیکي: «وقد ذكر المفسرون ههنا قصة أكثرها مأخوذ من الإسرائيليات، ولم يثبت فيها عن المعصوم حديث يجب اتباعه»، «دلته مفسرینو یوه قصه ذکر کړې ده، چې زیاته برخه یې اسرائیلیات دي، او د رسول الله صلی الله علیه وسلم څخه په کې داسې حدیث صحیح نه دی راغلی، چې د هغې پیروي واجب وګرځي».

وَاِنَّ لَهٗ عِنۡدَنَا لَزُلۡفٰى وَحُسۡنَ مَاٰبٍ ۝۲۵

او بېشکه ده ته په نزد څمونږ کې خامخا مرتبه ده، او ښه ځای د ورتلو دی.

تفسیر: یعنې لکه د پخوا په شان څمونږ د دربار له مقربانو څخه دی، او په دغې غلطی سره د ده په تقرّب او په مرتبه کې څه فرق او توپیر نه دی راغلی.

يٰدَاوٗدُ اِنَّا جَعَلۡنٰكَ خَلِيۡفَةً فِى الۡاَرۡضِ فَاحۡكُمۡ بَيۡنَ النَّاسِ بِالۡحَـقِّ وَلَا تَتَّبِعِ الۡهَوٰى فَيُضِلَّكَ عَنۡ سَبِيۡلِ اللّٰهِ ؕ اِنَّ الَّذِيۡنَ يَضِلُّوۡنَ عَنۡ سَبِيۡلِ اللّٰهِ لَهُمۡ عَذَابٌ شَدِيۡدٌ ۢ

ای داوده ! بېشکه مونږ ګرځولی مو یې ته خلیفه په ځمکه کې (چې لوی سلطنت مو درکړی دی)، پس حکم وکړه په منځ د خلقو کې په حق سره او متابعت مه کوه د هوا (د نفس په احکامو کې)، پس ګمراه به کړي (دغه هوا) تا له لارې د الله، بېشکه هغه کسان چې ګمراه کیږي له لارې د الله شته دوی ته عذاب سخت.

تفسیر: ای داوده ! الله تعالی په ځمکه کې ته خلیفه ګرځولی یې، لهذا د هغه پر احکامو عمل او ټګ وکړه !، او د معاملاتو فیصله سم د عدل او انصاف او د الله تعالی له شریعت سره موافق وکړه !، څو په هیڅ یوه معامله کې هم د یوې ذرې د نفساني خواهش ادنی شائبه هم پیدا نشي، ځکه چې دغه شی انسان د الله تعالی له لارې څخه بې لارې کوي، او څه وخت چې انسان د الله تعالی له لارې څخه بې لارې شو؛ نو بیا دی د ښې ورځې خاوند کېدی نشي.

بِمَا نَسُوۡا يَوۡمَ الۡحِسَابِ ۝۲۶

په سبب د هېرولو د دوی ورځې د حساب لره.

تفسیر: یعنې د الله تعالی د احکامو د هېرولو په سبب به د قیامت په ورځ کې پر دوی باندې سخت عذاب نازلیږي.

وَمَا خَلَقۡنَا السَّمَآءَ وَالۡاَرۡضَ وَمَا بَيۡنَهُمَا بَاطِلًا ؕ ذٰلِكَ ظَنُّ الَّذِيۡنَ كَفَرُوۡا ۚ فَوَيۡلٌ لِّلَّذِيۡنَ كَفَرُوۡا مِنَ النَّارِ ۝۲۷

او نه دی پیدا کړی مونږ دغه اسمان او ځمکه او هغه ګرد مخلوقات چې د دغو دواړو په منځ کې دي په باطله سره، دغه (پیدا کول د دغو په باطلو سره) ګمان د هغو کسانو دی چې کافران شوي دي، پس عذاب هلاک خرابي ده لپاره د هغو کسانو چې کافران شوي دي له اوره (چې سوځي به په کې).

تفسیر: یعنې داسې دې نه ګڼي چې فقط همدغه دنیوي ژوندون دی، چې هغه به په خوړلو، څښلو او چړچو سره په پای رسوو، او وروسته له هغه حساب، کتاب، ثواب، عقاب هیڅ نشته، دغسې خیالات همغه کسان لري چې وروسته له مرګه پر بل ژوندون اعتقاد نه لري، او ترې انکار کوي، نو د دغسې منکرانو لپاره د دوزخ اور تیار دی.

اَمۡ نَجۡعَلُ الَّذِيۡنَ اٰمَنُوۡا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ كَالۡمُفۡسِدِيۡنَ فِى الۡاَرۡضِ اَمۡ نَجۡعَلُ الۡمُتَّقِيۡنَ كَالۡفُجَّارِ ۝۲۸

آیا وبه ګرځوو مونږ هغه کسان چې ایمان یې راوړی دی او کړي یې دي ښه (عملونه) په شان د فساد کوونکو په ځمکه کې؟ (بلکه نه یې ګرځوو)، آیا وبه ګرځوو مونږ پرهېزګاران په شان د بدکارانو؟ (بلکه نه یې ګرځوو).

تفسير: يعني څومره د عدل او حکمت اقتضاء داسې نه ده چې نېك ايماندار بندګان له شريرانو او مفسدانو سره برابر او يو شان کړو، يا له ويريدونکيو سره هم هغسې معامله وکړو لکه چې له غاړه غړوونکيو او بېخوفه شريرانو سره يې کوو، نو ضروري شوه چې يو وخت د حساب او کتاب، ثواب او عقاب لپاره وټاکلی شي، ليکن مونږ په دنيا کې ګورو چې خورا ډېر نېك او ايماندار سړي په راز راز مصائبو، آفاتو او بليّاتو کې اخته او مبتلا وي، او ډېر شريران، بدکاران او بيحيا سړي مزې، چړچې، عيش عشرت کوي، نو لا محاله د دې خبرې تسليم لازميږي، چې وروسته له مرګه يو بل حقيقي ژوندون شته، چې په هغه کې سم د صادق مخبر له وينا سره د دغې خبرې فيصله سم د حکمت او مصلحت د اقتضاء سره کيږي، او هلته به د هر صالح او طالح، نېك او بد د اعمالو په نسبت لازمه جزاء سزا صادريږي، نو بيا ﴿يَوْمِ الْحِسَابِ﴾ له اخبار څخه انکار څرنګه صحيح کېدی شي؟.

﴿كِتَٰبٌ أَنزَلْنَٰهُ إِلَيْكَ مُبَٰرَكٌ لِّيَدَّبَّرُوٓا۟ ءَايَٰتِهِۦ وَلِيَتَذَكَّرَ أُو۟لُوا۟ ٱلْأَلْبَٰبِ ۝٢٩﴾

(دغه قرآن) يو کتاب دی چې نازل کړی مو دی هغه تاته (ای محمده !) برکتناك دی، لپاره د دې چې فکر وکړي (کفّار) په آيتونو د ده او لپاره د دې چې پند واخلي پرې خاوندان د صافو عقلونو.

تفسير: يعني کله چې د نېك او بد انجام سره يو شان نشي کېدی؛ نو ضروري وو چې کوم هدايت کوونکی کتاب د رب الأرباب له خوا نازل شي، څو خلق په ښې او معقولې او مقبولې طريقې سره د دوی له انجام څخه مطلع او خبردار کړي، لکه چې په دغه وخت کې دغـه کتاب نـازل شو، چې ورته قرآن المبين وايي چې د هغه په الفاظو حروفو، نقوشو، معانيو، مضامينو او نورو هر هر څيزونو کې خير او برکت دی، او په دغه غرض نازل کړی شوی دی، څو خلق د ده پر آيتونو غور او دقّت وکړي، عقلمندان د ده له نصائحو څخه متمتع او منتفع شي، لکه چې د دې آيت نه پخواني آيت ته وګوري چې په څه صاف فطري او معقولې طريقې سره يې د «معاد» مسئله حل کړېده، چې ډېر لږ عقل لرونکی سړی هم که پرې غور او فکر وچلوي؛ نو پرې صحيحې نتيجې رسيږي.

﴿وَوَهَبْنَا لِدَاوُۥدَ سُلَيْمَٰنَ ۚ نِعْمَ ٱلْعَبْدُ ۖ إِنَّهُۥٓ أَوَّابٌ ۝٣٠﴾

او ومو باښه داود ته سليمان چې ښه بنده وو، بېشکه چې دی ډېر رجوع کوونکی دی (الله ته).

تفسير: يعني سُليمان عليه السلام مو ورته وباښه، چې د ده ځوی او د ده په شان نبيّ الله او باچا وو.

﴿إِذْ عُرِضَ عَلَيْهِ بِٱلْعَشِىِّ ٱلصَّٰفِنَٰتُ ٱلْجِيَادُ ۝٣١ فَقَالَ إِنِّىٓ أَحْبَبْتُ حُبَّ ٱلْخَيْرِ عَن ذِكْرِ رَبِّى حَتَّىٰ تَوَارَتْ بِٱلْحِجَابِ ۝٣٢ رُدُّوهَا عَلَىَّ ۖ فَطَفِقَ مَسْحًۢا بِٱلسُّوقِ وَٱلْأَعْنَاقِ ۝٣٣﴾

کله چې وړاندې کړی شو په ده باندې په آخر د ورځې کې هغه ګرندي خاصه اسونه په درېو پښو ولاړ او د يوې سوی نوکه يې په ځمکه لګولې. نو وويل (سُليمان) بېشکه زه چې يم غوره مې کړه مينه د اسونو په ذکر د رب خپل تر هغه پورې چې پټ شو (لمر) په پرده کې. (بيا وويل سليمان): بېرته راولئ دغه آسونه ماته (نو ورته راېې وستل) پس شروع وکړه (سُليمان) په وهلو د دې (اسونو) په پنډېو او غاړو(يعني پښې او غاړې يې ترې پرې کړې).

تفسير: کله چې سُليمان عليه السلام د اسونو په معائنه او کتلو کې مشغول پاتې شو، نو د هغه وخت په لمانځه يا وظيفه کې ذهول پېښ شو، او نسيان د انبياوو په حق کې محال نه دی، نو ويې فرمايل چې: وګورئ ! د دنيوي مال محبت چې

د دې خبرې سبب شو چې زه د الله تعالى له ياده غافل شوم، تر دې چې د لمر تر پرېوتو پورې هم خپله وظيفه مې ادا نه کړه، سلّمنا چې د دغه مال په محبت کې هم د عبادت يوه ډېره وه، او په هغه کې هم بالمآل د ذوالجلال ياد وو، مګر له خواصو او مقربينو سره دغه فکر او انديښنې هم لګېدلي دي، چې د هر عبادت هر وخت چې مقرّر دی ښايي په هغه وخت کې له سره څه تخلّف واقع نشي، او که احياناً په کې څه توپير واقع شي؛ نو د هغه د غم او انديښنې څخه سخت متأثـر او نـاآرامه کيږي، اګر که د معذوريت له جهته هم وي.

کله چې هغه اسونه بېرته راوستل شول؛ نو د الله تعالى د محبت له غلبې او د غيرت له شدته يې په توره سره د هغوی غاړې پرې او پنډۍ غوڅې کړې.

وَلَقَدْ فَتَنَّا سُلَيْمٰنَ وَأَلْقَيْنَا عَلٰى كُرْسِيِّهٖ جَسَدًا ثُمَّ أَنَابَ ﴿٣٤﴾

او خامخا په تحقيق ازمويلی دی مونږ سُليمان او غورځولی مو وو پر تخت د ده يو جسد (بې روحه) بيا رجوع وکړه ده (الله ته).

تفسير: په صحيح حديث کې راغلي چې سُليمان عليه السلام قسم ياد کړ چې: «زه نن شپه د خپلو ګردو ښځو کره ځم، چې شمېر يې اويا، يا نوي، يا سلو ته نژدې ښځې وې، او ځما هره يوه ښځه به يو يو هلك وځېږوي، چې دغه ټول به د الله تعالى په لاره کې جهاد وکړي»، پرښتې دغه خبره ورالقا کړه چې «ان شاء الله» ووايئ !، سره له دې چې «ان شاء الله» يې په زړه کې وو، مګر په ژبه يې «ان شاء الله» ونه فرمايل، د الله تعالى کارونو ته ګورئ چې له هغه مباشرت څخه د ده د دومره ښځو کره يو وړوکی هم پيدا نشو، يواځې له يوې ښځې څخه يو ناقص مولود موجود شو»، ځينې مفسرين وايي چې: دايه همغه ناقص مولود د ده پر تخت وغورځوه، او ورته يې وويل: «درواخله دا ده ستا د قسم نتيجه !»، همغه يې دلته په «جسد» (جثه) سره تعبير کړی دی، د دغه وضعيت له ليدلو څخه سُليمان عليه السلام سره له افسوسه او ندامته د الله تعالى په طرف رجوع وکړه، او د «ان شاء الله» په نه ويلو يې استغفار وکړ، «هو ! مقرّبينو ته زيات ربړونه (تکليفونه) او زحمتونه پيښيږي»، په حديث کې راغلي دي: «که ان شاء الله يې ويلي وی؛ نو بېشکه الله تعالى به همغسې کړي وی چې د ده ارزو او تمنّا وه».

قَالَ رَبِّ اغْفِرْ لِي وَهَبْ لِي مُلْكًا لَّا يَنْبَغِي لِأَحَدٍ مِّنْ بَعْدِي ۖ إِنَّكَ أَنْتَ الْوَهَّابُ ﴿٣٥﴾

وويل (سُليمان): ای ربه ځما ! مغفرت ښنه وکړه ماته، او راکړه ماته داسې ملك لوی سلطنت چې نه ښاييږي (او نه وي) بل هيچا لره وروسته له ما څخه، بېشکه همدا ته (ای ځما ربه !) ته ډېر ښنونکی ورکوونکی يې.

تفسير: يعنې داسې عظيم الشأن سلطنت عنايت وفرمايه، چې ماسوا له ما ځنې د بل هيچا په برخه نه وي، او نه بل څوك د هغه اهل ثابت شي، ښايي د سُليمان عليه السلام دعا پدې خاطر وي چې د الله د دين په نشر کې زيات کوښښ وکړي، او د سلطنت په واسطه د الله دين په ځمکه کې پلی کړي.

فَسَخَّرْنَا لَهُ الرِّيحَ تَجْرِي بِأَمْرِهٖ رُخَاءً حَيْثُ أَصَابَ ﴿٣٦﴾ وَالشَّيٰطِينَ كُلَّ بَنَّاءٍ وَّغَوَّاصٍ ﴿٣٧﴾

پس مسخر تابع کړ مونږ دغه (سُليمان) ته باد چې چلېده په امر حکم د ده سره نرم نرم هر چېرته چې اراده به وشوه د ده. او (مسخر کړل مونږ ده ته پيريان) شيطانان هر بناء کوونکی (د عمارتونو) او غوټه وهونکي (په لويو بحارو کې لپاره د ايستلو د جواهرو).

تفسیر: یعنې پیریانو د سُلیمان علیه السلام په حکم ډېر لوی لوی عمارتونه جوړول، او مرغلرې او نور قیمتداره شیان به یې له بحارو او سیندونو څخه په غوټه وهلو سره ایستل، د هوا او د پیریانو د تسخیر او تابع ګرځولو په نسبت پخوا له دې نه د «سبأ» په سورت او په نورو ځایونو کې لازمه تفصیلات لیکلي شوي دي.

وَّاٰخَرِيْنَ مُقَرَّنِيْنَ فِي الْاَصْفَادِ ﴿۳۸﴾

او (تابع مو کړل سلیمان ته) نور (سرکښ شیطانان) تړلي شوي په ځنځیرونو کې.

تفسیر: یعنې ډېر نور پیریان وو چې هغوی د سرکشۍ او تمرّد لامله په بندي خانه کې غورځولي شوي وو. (داسې ومو فرمایل سلیمان ته):

هٰذَا عَطَآؤُنَا فَامْنُنْ اَوْ اَمْسِكْ بِغَيْرِ حِسَابٍ ﴿۳۹﴾

دغه (سلطنت او تسخیر) عطا بخشش زمونږ ده، پس احسان کوه (له هر چا سره) یا یې وساته (له خپل ځان سره) بې حسابه.

تفسیر: یعنې که چاته عطاء او بخښنه ورکړې یا ورنه کړې؛ مختار یې، دومره بېحساب یې ورکړ، او بیا د حساب او کتاب قید یې هم ترې لرې کړ، شاه صاحب لیکي: «دغه بله مهرباني ده چې دغومره دولت او دنیا یې ورکړه، او مختار یې وګرځوه، حساب او کتاب یې هم ورمعاف کړ، مګر ده به پخپله د خپل لاس له ګټې څخه ډوډۍ خوړه، چې ټوکرۍ به یې جوړولې».

وَاِنَّ لَهٗ عِنْدَنَا لَزُلْفٰى وَحُسْنَ مَاٰبٍ ﴿۴۰﴾

او بېشکه چې ده ته په نزد زمونږ خامخا قرب دی (په دنیا کې) او ښه ځای د ورتلو دی (په عُقبی کې).

تفسیر: یعنې سره له سلطنته هغه مرتبه چې زمونږ په نزد سُلیمان علیه السلام ته حاصله ده، او په اعلی فردوس کې له اعلی څخه اعلی ځای چې د ده لپاره تیار دی؛ هغه خو علیحده او جلا دی.

وَاذْكُرْ عَبْدَنَآ اَيُّوْبَ اِذْ نَادٰى رَبَّهٗٓ اَنِّيْ مَسَّنِيَ الشَّيْطٰنُ بِنُصْبٍ وَّعَذَابٍ ﴿۴۱﴾

او یاده کړه (ای محمده !) بنده زمونږ أیوب، کله چې غږ یې وکړ رب خپل ته چې: بېشکه زه چې یم مس کړی یم شیطان په ایذاء او تکلیف سره.

تفسیر: د عظیم الشأن قرآن له تتبّع څخه ظاهرېږي، چې په هغو امورو کې چې په کوم پلو کې شر یا ایذاء وي، یا کوم صحیح مقصد فوتیږي؛ د هغه نسبت د شیطان په طرف کیږي، لکه چې د موسی علیه السلام قصه کې راغلي دي ﴿وَمَآ اَنْسٰىنِيْهُ اِلَّا الشَّيْطٰنُ اَنْ اَذْكُرَهٗ﴾ (۱۵ جزء د الکهف سورت (۹) رکوع (۶۳) آیت، زمونږ د دغه مبارک تفسیر) ځکه چې علی الأکثر د دغه قسم شیانو قریب سبب یا بعید سبب په یوه نه یوه درجه کې شیطان وي، د همدغې قاعدې په موجب ایّوب علیه السلام د خپلې رنځورۍ یا د تکلیف او ربړ نسبت د شیطان په طرف وکړ، ګواکې تواضعًا یا تأدّبًا یې دغه ښکاره کړه چې ضرور له ما ځنې څه تساهل یا کومه غلطي ځما له درجې سره سمه صادره شوې ده، چې د هغې په نتیجه کې دغه آزار راورسېد، یا د مرض په حالت او شدّت کې به شیطان د وساوسو د غورځولو کوښښ کړی وي، او ده به د هغه په مدافعت کې تکلیف او تعب احساس کړی وي، نو هغه یې په «نصب» او «عذاب» سره تعبیر فرمایلی دی، والله أعلم.

تنبیه: د ایوب علیه السلام قصه د «انبیاء» په سورت کې تېره شوې ده، هلته دې وکتله شي !.

نو د الله تعالی جلّ وعلا شأنه وعظُم برهانه له جانبه جبریل علیه السلام ایّوب علیه السلام ته داسې وویل:

ارْكُضْ بِرِجْلِكَ ۖ هَٰذَا مُغْتَسَلٌ بَارِدٌ وَشَرَابٌ ﴿٤٢﴾ وَوَهَبْنَا لَهُ أَهْلَهُ وَمِثْلَهُم مَّعَهُمْ رَحْمَةً مِّنَّا وَذِكْرَىٰ لِأُولِي الْأَلْبَابِ ﴿٤٣﴾

ووهه (ځمکه) په پښه خپله (نو ویې وهله او اوبه راووتې)، دغه دی ځای د غسل یخ او اوبه د څښلو (نو غسل یې وکړ، اوبه یې وڅښلې جوړ شو). او ومو ښښل دغه (ایّوب) ته اهل د ده او په مثل د دوی له هغوی سره له جهته د مهربانۍ له خپله طرفه، او لپاره د ذکر پند اخیستلو خاوندانو د صافو عقلونو ته.

تفسیر: کله چې الله تعالی داسې اراده وفرمایله چې ایوب علیه السّلام روغ او جوړ وګرځوي؛ نو پرې حکم یې وکړ چې خپله پښه پر ځمکه ووهـه، همدا چې ده خپله پښه پر ځمکه ووهله، د الله تعالی په کامله قدرت له هغه ځایه د یخو اوبو چینه وخوټېده، چې ده په هغه کې غسل وکړ، او له هغو اوبو څخه یې وڅښلې، او همدغه د ده د شفاء سبب شو، او د ده د هغې کورنۍ خلقو په مقابل کې چې مړه شوي وو؛ پخپلې مهربانۍ او فضل سره دوچنده خیلخانه ورعطاء کړه، څو عقلمن خلق د دغو واقعاتو له لیدلو څخه په دې ښه وپوهیږي، هغه بنده چې په مصائبو کې مبتلا کیږي؛ ښایي صبر وکړي، او الله ته رجوع وکړي، څو یې د ده حفاظت، کفایت، کفالت، او اعانت په ښه شان سره وفرمایي، (ومو فرمایه ایّوب ته داسې):

وَخُذْ بِيَدِكَ ضِغْثًا فَاضْرِب بِّهِ وَلَا تَحْنَثْ ۗ إِنَّا وَجَدْنَاهُ صَابِرًا ۚ نِّعْمَ الْعَبْدُ ۖ إِنَّهُ أَوَّابٌ ﴿٤٤﴾

او ونیسه په لاس خپل جارو (د کښکو ـ ډکو) پس ووهـه په هغه جارو (د کښکو ـ ډکو) سره (ښځه خپله)، او مه حانثوه ځان خپل (په ترک د وهلو کې)، بېشکه مونږ وموند دغه (ایّوب) صبرناک (په سختیو) ښه بنده وو دی، بېشکه چې دی ډېر رجوع کوونکی وو الله ته.

تفسیر: ایّوب علیه السلام د رنځورۍ په حالت کې پر کومې خبرې خفه شوی وو، او قسم یې یاد وو؛ کله چې زه روغ شوم نو پر خپله ښځه به سل ګزارونه وکړم، حال دا چې دغه بي بي د ابتلاء په حالت کې د ده صادقه خدمتګاره او صمیمه خادمه وه، اوچندان داسې کوم قصور او خطا یې هم نه درلوده، چې د وهلو وړ وی، نو الله تعالی د ده د قسم د رښتیا کولو یوه طریقه وروښوده، چې فقط همده ته مخصوصه ده، او که نن څوک داسې قسم یادوي؛ نو د هغه د پوره کولو لپاره به دغومره یوه خبره کافي نه وي.

وَاذْكُرْ عِبَادَنَا إِبْرَاهِيمَ وَإِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ أُولِي الْأَيْدِي وَالْأَبْصَارِ ﴿٤٥﴾

او یاد کړه (ای محمده !) بندګان ځما ابراهیم او اسحاق او یعقوب خاوندان د قوت او بصیرت وو (کوونکي د صالحو اعمالو لیدونکي د آیات الله).

تفسیر: یعني په دین کې د قوت او بصیرت خاوندان وو، چې د الله تعالی طاعت او بندګي یې په پوره توګه سره کوله، او الله تعالی ورته په دین کې پوهـه ورکړې وه.

إِنَّا أَخْلَصْنَاهُم بِخَالِصَةٍ ذِكْرَى الدَّارِ ﴿٤٦﴾

بېشکه مونږ خالص کړي دي دوی په خالص خوی سره په ذکر یادولو د کور (د آخرت).

تفسیر: د انبیاوو امتیاز دا دی چې د دوی په شان بل هیڅوك د الله تعالی او د آخرت یادوونکي نشته، او د همدغه خصوصیت لامله دوی د الله تعالی په دربار کې له ګردو ځنې زیات ممتاز مراتب او مدارج حاصلوي.

وَاِنَّهُمۡ عِنۡدَنَا لَمِنَ الۡمُصۡطَفَيۡنَ الۡاَخۡيَارِ ﴿٤٧﴾ وَاذۡكُرۡ اِسۡمٰعِيۡلَ وَ الۡيَسَعَ وَذَا الۡكِفۡلِ ؕ وَكُلٌّ مِّنَ الۡاَخۡيَارِ ﴿٤٨﴾

او بېشکه دوی په نزد ځمونږ خامخا له غوره کړیو شویو بهترو خلقو (د زمانې خپلې) وو. او یاد کړه (ای محمده !) اسماعیل او الیسع او ذوالکفل (خاوند د ضمانت)، او دغه ټول (مذکورین) وو له خاوندانو د خیر (په خلقو کې).

تفسیر: د اسماعیل علیه السلام او ذوالکفل علیه السلام ذکر پخوا له دې نه تېر شوی دی، او الیسع علیه السلام د الیاس علیه السلام خلیفه وو، چې هغه ته هم الله تعالی نبوّت ورعطاء کړی وو.

هٰذَا ذِكۡرٌ ؕ

حال دا چې دغه (بیان د انبیاوو) ذکر پند دی (هر پند اخیستونکي ته، یا په دنیا کې ښه ذکر د دوی دی).

تفسیر: یعنې دغه مذکور خو د انبیاوو ذکر وو، وروسته له دې نه د عامو متقیانو انجام واورئ !.

وَاِنَّ لِلۡمُتَّقِيۡنَ لَحُسۡنَ مَاٰبٍ ﴿٤٩﴾ جَنّٰتِ عَدۡنٍ مُّفَتَّحَةً لَّهُمُ الۡاَبۡوَابُ ﴿٥٠﴾

او بېشکه لپاره د پرهېزګارانو خامخا ښه ځای د ورتلو دی (په آخرت کې). جنّتونه دي د همېشه هستوګنې په دې حال کې چې تل پرانستلې وي دوی ته دروازې (د جنتونو).

تفسیر: شاه صاحب (رحمه الله) لیکي: «کله چې جنتیان په جنت کې ننوځي؛ نو هر یو جنتي به بې د بل چا د ورښوولو سم برابر خپلې ماڼۍ او باغ او ټاکلي ځای ته ورځي»، او د دې خبرې ضرورت به ورته نه وي پاتې چې غږ وکړي، یا نارې ووهي، یا د وره د پرانستلو په انتظار کې ودرېږي.

مُتَّكِـِٕيۡنَ فِيۡهَا يَدۡعُوۡنَ فِيۡهَا بِفَاكِهَةٍ كَثِيۡرَةٍ وَّشَرَابٍ ﴿٥١﴾

تکیه وهلي (ناست به وي مؤمنان) په دغو (جناتو) کې چې غواړي به په هغو کې مېوې ډېرې او (څیزونه د) څښلو.

تفسیر: قسماقسم مېوې، دانې، خوراك او نور مطلوبه شیان به دوی ته غلمان سم د دوی له غوښتنې سره سم د لاسه ورحاضروي.

وَعِنۡدَهُمۡ قٰصِرٰتُ الطَّرۡفِ اَتۡرَابٌ ﴿٥٢﴾

او وي به په نزد د دوی ښځې بندوونکې د سترګو (مېړو ـ خاوندانو خپلو ته) همځولې (پخپل منځ کې، یا له مېړو ـ خاوندانو سره).

تفسیر: یعنې ټولې ښځې به پیغلې نوې جونې او په یوه عمر او یوه منګ وي، یا په اشکالو، شمائلو، عاداتو، او اطوارو کې به له خپلو ازواجو سره هم عمر او یو شان وي، نو د الله تعالی له جانبه پرښته به ورته داسې وایي:

هٰذَا مَا تُوعَدُونَ لِيَوۡمِ ٱلۡحِسَابِ ﴿٥٣﴾ إِنَّ هٰذَا لَرِزۡقُنَا مَا لَهُۥ مِن نَّفَادٍ ﴿٥٤﴾

دا هغه دي چې وعده به يې کوله کېده له تاسو سره (په دنيا کې لپاره د خوښۍ) د ورځې د حساب. بېشکه چې دغه وعده خامخا داسې رزق ځمونږ دی چې نشته ده لره خلاصېدل.

تفسير: يعنې غير منقطع او لازواله نعمتونه دي، چې د هغوی سلسله به له سره هيڅېږې نه ختميږي، او نه کميږي.

هٰذَا ۚ وَإِنَّ لِلطَّٰغِينَ لَشَرَّ مَـَٔابٍ ﴿٥٥﴾ جَهَنَّمَ يَصۡلَوۡنَهَا فَبِئۡسَ ٱلۡمِهَادُ ﴿٥٦﴾ هٰذَا فَلۡيَذُوقُوهُ حَمِيمٌ وَغَسَّاقٌ ﴿٥٧﴾

دغه (حال د مطيعانو وو)، او بېشکه لپاره د سرکشانو خامخا بده مرجع ده. (چې هغه) دوزخ دی چې ننوځي دوی په هغه کې، پس بده بستره ده (دا دوزخ). دا دی عذاب د کفّارو، پس ودې څکي دوی دا ايشېدلي اوبه (چې ټوټې ټوټې کيږي کُلمې د دوی) او (د دوخيانو د جراحاتو بدبويه) زوې.

تفسير: يعنې د متقيانو او پرهېزګارانو انجام مو واورېد، وروسته له دې نه د شريرانو انجام واورئ ! او بېشکه لپاره د سرکشانو خامخا بده مرجع دوزخ دی، چې ننوځي دوی په هغه کې پس بده بستره ده دا دوزخ، دا دی عذاب، پس ودې څکي دوی دا، يعنې درواخله ! دغه درحاضره ده د هغه خوند وڅکه !، له «غسّاق» څخه ځينې وايي چې د دوزخيانو د پرهارو زوې او وينې او نورې چټلې مراد دي، چې په هغو کې به د مارانو او لړمانو او د نورو زهر هم ګډ وي، او د ځينو په نزد «غسّاق» خورا ډېرو يخو او بې نهايته سړو اوبو ته وايي، چې د هغو له څکلو څخه له حده زيات تکليف او اذيت وررسيږي، ګواکې په دغه تقدير سره دغه د «حميم» ضد او کامل مقابل دی.

وَءَاخَرُ مِن شَكۡلِهِۦٓ أَزۡوَٰجٌ ﴿٥٨﴾ هٰذَا فَوۡجٌ مُّقۡتَحِمٌ مَّعَكُمۡ ۖ لَا مَرۡحَبَۢا بِهِمۡ ۚ إِنَّهُمۡ صَالُواْ ٱلنَّارِ ﴿٥٩﴾ قَالُواْ بَلۡ أَنتُمۡ لَا مَرۡحَبَۢا بِكُمۡ ۖ أَنتُمۡ قَدَّمۡتُمُوهُ لَنَا ۖ فَبِئۡسَ ٱلۡقَرَارُ ﴿٦٠﴾

او څه بل (قسم عذاب) له قسمه د هغه تېر عذاب راز راز قسمونه. دغه يو فوج دی (د تابعانو) چې ننوتونکي دي په سختۍ له تاسې سره، نه دي وي خوشالي ځای د آرامۍ دوی ته، بېشکه چې دوی ننوتونکي دي اور ته. وايي (دغه تابعان متبوعانو ته) بلکه تاسې چې يئ؛ نه دې وي خوشالي په تاسې (په ځای موندلو د آرامۍ)، تاسې راوړاندې کړی دی دغه (عذاب) مونږ ته، پس بد قرار ځای دی (دا دوزخ).

تفسير: دغه خبرې او اترې به دوزخيان په خپلو منځونو کې سره کوي، څه وخت چې پرښتې دغه دوزخيان پرله پسې په شړلو او ټېل وهلو سره د دوزخ پر څنډو (غاړو) ودروي، ړومبۍ ډله به د غټانو او سردارانو وي، وروسته له هغه به د دوی د تابعانو او پيروانو وي، د دغو تابعانو د ليدلو په وخت کې به له لرې څخه دغه متبوعان وايي چې: «دغه دی يو بل فوج له تاسو سره يو ځای په ټېل وهلو او کشولو او راښکودلو سره په دوزخ کې د غورځولو لپاره په زوره راوستل کيږي، د الله تعالی قهر او غضب دې وي پر دوی باندې، دوی هم دلته د عذاب ګاللو لپاره راغلل، الله تعالی دې وکړي چې دوی ته په بل کوم ځای کې کوم ارت مکان ورنه کړ شي»، د دغې خبرې د اورېدلو په اثر به هغوی د دوی جواب داسې ورکوي: «ای کمبختانو ! پر تاسې باندې دې د الله تعالی قهر او غضب وي !، پاک الله دې تاسو ته هيڅېږې د هوساينې (راحت) او آرامۍ ځای در نه کړي !، همدغه تاسو وئ چې ځمونږ د اغواء او اضلال وسائل مو را تيار کړي

وو، او مونږ ستاسې له لمسونه او غولولو نه په دغه کنده کې ولویدو، او په دغه سخت مصیبت او آفت کې اخته شو، اوس دغه راوښيئ چې چېرې لاړ شو؟ هر څه چې دي هم دغه ځای د دربدلو ځای دی، په هر ډول (طریقه) سره چې کیږي همدلته خپل ځانونه تر هغه پورې تېنګ او کلک کړئ! چې ګرد (ټول) سره ومرئ!، او یو پر بل باندې خوله ولګوئ!، او په خپلو منځونو کې سره وخرئ!.

قَالُوْا رَبَّنَا مَنْ قَدَّمَ لَنَا هٰذَا فَزِدْهُ عَذَابًا ضِعْفًا فِى النَّارِ ﴿٦١﴾

وبه وايي (تابعان) ای ربه څمونږ! هر چا چې ړومبی تیاره کړې ده مونږ ته دغه لاره (د کفر)؛ پس زیات کړه ورته عذاب دوچنده په اور کې.

تفسیر: یعنې په خپل منځ کې به یو بل ته طعن او لعن وايي، او بالآخر الله تعالی ته به داسې عرض کوي چې: «ای ربه! هغه کسان چې له خپل شقاوته یې دغه بلا او مصیبت څمونږ پر سر راوستلی دی؛ د دوزخ په دوچنده عذاب یې اخته او مبتلا کړه!».

وَقَالُوْا مَا لَنَا لَا نَرٰى رِجَالًا كُنَّا نَعُدُّهُمْ مِّنَ الْاَشْرَارِ ﴿٦٢﴾ اَتَّخَذْنٰهُمْ سِخْرِيًّا اَمْ زَاغَتْ عَنْهُمُ الْاَبْصَارُ ﴿٦٣﴾

وبه وايي (مشرکان د کفارو) څه مانع ده مونږ ته چې نه وينو هغه سړي چې وو مونږ چې شمېرلي مو وو هغوی له اشرارو څخه. آیا نیولي مو وو دوی په مسخرو سره یا که کږې (چپې) شوي دي له هغوی څخه سترګې څمونږ (چې نه یې وینو په دوزخ کې).

تفسیر: هلته به دوی وګوري، چې ګرد د دوی دوستان، آشنایان، خپلوان او نور ټولی اعلی او ادنی خلق سره یو ځای غونډ او ټول کړی شوي دي، چې ګرد سره یو ځای په دوزخ کې وغورځول شي، مګر د هغو مسلمانانو پته او درک به دوی ته نه وي معلوم چې دوی له هغوی سره آشنایي او پېژندګلوي درلوده (لرله)، او پرې ټوکې او مسخرې به یې کولې، نو په حیرت او افسوس سره به داسې ووايي چې: مونږ څرنګه غلط کارونه کول چې له هغوی سره به مو مسخرې او ټوکې کولې، حال دا چې دوی د هغو وړ (لایق) او قابل نه وو، همدا ده چې نن هغوی هیڅ د دوزخ په شاوخوا او اطرافو کې نه ښکاري، یا خو هغوی هم په همدغو خلقو کې دي، مګر په سترګو نه ښکاري، یا څمونږ له سترګو څخه بیخي چېرې الوتي دي.

اِنَّ ذٰلِكَ لَحَقٌّ تَخَاصُمُ اَهْلِ النَّارِ ﴿٦٤﴾

بېشکه دغه (مذکوره قصه د اهل النار) خامخا حقه رښتیا ده جګړه کول د دوزخیانو په منځ خپل کې.

تفسیر: یعنې په ظاهر سره دغه خبره خلاف القیاس ښکاري، چې په هغې وېرې او خوف او پرېشانی کې به دوی یو له بل سره جګړې او مناقشې کوي، او دوی به څرنګه د عذاب په دغې هولناکې منظرې کې بل لوري ته متوجه کېدی شي؟ مګر په یاد یې ولره چې همداسې به کیږي، او دغسې پېښه بیخي په یقیني او واقعي ډول پیښیدونکې ده، چې په کې هیڅ د شک او شبهې ځای نشته، او په حقیقت کې دغه د هغوی د عذاب تکمیل دی.

قُلْ اِنَّمَآ اَنَا مُنْذِرٌ ۖ وَّمَا مِنْ اِلٰهٍ اِلَّا اللّٰهُ الْوَاحِدُ الْقَهَّارُ ﴿٦٥﴾ رَبُّ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا الْعَزِيْزُ الْغَفَّارُ ﴿٦٦﴾

ووایه (ای محمده! دوی ته) بېشکه همدا خبره ده چې زه ویروونکی یم (له عذابه)، او نشته هیڅ بل حق معبود بې له الله چې یودی، ډېر قهر کوونکی دی. رب د اسمانونو او د ځمکې او د هغو

ټولو شیانو دی چې په منځ د دوی کې دي (ملكًا خلقًا وعبيدًا)، ښه غالب قوي دی (په انفاذ د احکامو) ښه ښونکی دی (د خطیّاتو).

تفسیر: ووایه ای محمده منکرانو ته ! چې ځما کار خو هم دغومره دی چې تاسې د هغه راتلونکي خوفناك ساعت له راتګه باخبره کړم، باقي ستاسې معامله او سوال او ځواب له هغه حاکم او قاضي سره چې واقع کېدونکی دی؛ هغه خو همغه أحکم الحاکمین واحد الله تعالی دی، چې د هغه په مخ کې هیڅ لوی او وړوکی له سره سا نشي اخیستی، او هر شی او هر څوك د ده په مقابل کې عاجز، ناتوانه او ضعیف دی، د اسمانونو او ځمکې په منځ کې هیڅ یو شی داسې نه دی چې د ده تر تصرّف لاندې نه وي، تر هغه وخته پورې چې د ده اراده وي؛ دغه علويّات او سفليّات قائم ساتي، او څه وخت چې اراده وفرمايي؛ ویجاړوي یې، د دغه عزیز قوي غالب الله تعالی لاس څوك نیولی شي؟ او د ده د زبردستې قبضې څخه هیڅوك نه وتلی او نه تښتېدلی شي؟ او ورسره د ده د لامحدوده او بې نهايته رحمت او ښښې په محدودولو او محصورولو کې هیڅوك هیڅ وسعه او اقتدار نه لري.

قُلْ هُوَ نَبَؤٌا عَظِيمٌ ﴿٦٧﴾ أَنْتُمْ عَنْهُ مُعْرِضُونَ ﴿٦٨﴾

ووایه (ای محمده ! دوی ته) دغه (قرآن یا عذاب) خبره ډېره لویه ده، چې تاسې له دې نه مخ ګرځوونکي یئ (او هیڅ غور په کې نه کوئ).

تفسیر: یعنې قیامت او د هغه سخت اهوال کوم معمولي شی نه دی، او ډېر لوی، دروند، مهم مصیبت او غټه خبره ده، چې زه د هغه خبر تاسې ته درکوم: ﴿عَمَّ يَتَسَآءَلُونَ * عَنِ النَّبَإِ الْعَظِيمِ * الَّذِي هُمْ فِيهِ مُخْتَلِفُونَ﴾ (۳۰ جزء، د النبأسورت (۱) رکوع (۱ - ۳) آیتونه)، مګر افسوس چې تاسې له هغه څخه بیخي بېفکره یئ، او پر هر هغه شي چې د تاسې د خیر او ښېګڼې (فائدې) لپاره ویل کیږي؛ هیڅ فکر، غور او دقّت نه کوئ.

مَا كَانَ لِيَ مِنْ عِلْمٍ بِالْمَلَإِ الْأَعْلَىٰٓ إِذْ يَخْتَصِمُونَ ﴿٦٩﴾ إِنْ يُوحَىٰٓ إِلَيَّ إِلَّآ أَنَّمَآ أَنَا۠ نَذِيرٌ مُّبِينٌ ﴿٧٠﴾

نشته مالره هیڅ قدر علم پوهه په هغه ټولي ډېر پورته لوی (د ملائکو) کله چې سره جګړې یې کولې. وحي نه کوله کیږي ماته مګر د دې چې بېشکه همدا خبره ده چې زه ویروونکی یم ښکاره (له عذابه).

تفسیر: «ملأ الأعلی» یعنې پاسنی جرګه، د مقرّبینو ملائکو او د نورو مجلس دی، یعنې په «ملأ الأعلی» کې د عالم د نظام د فناء او بقاء په متعلق کوم تدابیر یا ابحاث او قیل او قال چې کیږي؛ زه له هغو څخه نه وم خبر، چې تاسې ته به مې د هغه بیان کاوه، پر کومو خبرو باندې چې زه د الله تعالی له طرفه مطلع شوی یم، هغه مې بیان کړي دي، زه هر څه چې وایم، د همغه الله تعالی د وحي له مخې یې وایم، ماته داسې حکم راکړی شوی دی چې ګرد عالم د هغو له راتلونکي مستقبل څخه خبردار کړم، پاتې شوه دغه خبره چې قیامت کله راتلونکی دی؟ نه د انذار لپاره زه دغې خبرې ته څه ضرورت لرم، او نه د دې خبرې اطلاع چاته ورکړی شوې ده.

إِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلَٰٓئِكَةِ إِنِّي خَٰلِقٌۢ بَشَرًا مِّن طِينٍ ﴿٧١﴾

(یاد کړه) هغه وخت چې وفرمایل رب ستا پرښتو ته چې بېشکه زه پیدا کوونکی یم د یو بشر (آدم) له خټې څخه.

فَإِذَا سَوَّيْتُهُ وَنَفَخْتُ فِيهِ مِن رُّوحِي

پس کله چې برابر کړ ما (قالب د) هغه (په ښه شکل سره) او پو کړ ما په هغه قالب کې له روح خپل.

تفسیر: یعنې قالب کالبوت یې په ډېر ښه ډول سره جوړوم، بیا په کې خپل روح پو کم، شاه صاحب لیکي: «روحي ـ خپله سا» یې ځکه وفرمایله چې هغه له اوبو او خاورې څخه نه دی جوړ شوی، او د غیب له عالمه راغلی دي، څه مضمون د روح په متعلق د «بني اسرائیل» په سورت کې څمونږ په دغه مبارک تفسیر کې پخوا لیکلي شوي دي، هلته د روح پر اضافت هم څه رڼا غورځولی شوې ده، ښایي چې هغه دې ولوست شي !.

فَقَعُوا لَهُ سَاجِدِينَ ﴿٧٢﴾ فَسَجَدَ الْمَلَائِكَةُ كُلُّهُمْ أَجْمَعُونَ ﴿٧٣﴾ إِلَّا إِبْلِيسَ اسْتَكْبَرَ وَكَانَ مِنَ الْكَافِرِينَ ﴿٧٤﴾

پس پرېوځئ (تاسې ټول ای پرښتو ! تعظیمًا) ده ته سجده کوونکي. پس سجده وکړه ملائکو ټولو دوی ګردو. مګر ابلیس (چې هغه ونه کړه سجده) او لویي وکړه، او وو دی (په علم د الله کې) له کافرانو.

تفسیر: دغه د آدم علیه السلام قصه په «البقره» او «الأعراف» او په نورو سورتونو کې پخوا له دې نه هم تېره شوې ده، او د «الأعراف» په تفاسیرو کې مو مفصّل بحث پرې کړی دی، هلته دې ولوستل شي !.

قَالَ يَا إِبْلِيسُ مَا مَنَعَكَ أَن تَسْجُدَ لِمَا خَلَقْتُ بِيَدَيَّ ۖ

وفرمایل (الله): ای ابلیسه !څه شیز منع کړی یې ته له دې نه چې سجده وکړې (ته) هغه شیز ته چې پیدا کړی دی ما په دواړو لاسونو خپلو.

تفسیر: دا آیت په دې څرګند دلیل دی، چې د الله تعالی لپاره دوه لاسونه دي څرنګه چې د هغه د شان سره مناسب وي، تشبیه بیانول، یا کیفیت بیانول یې کُفر دی، او په معنی کې یې تحریف باطل دی.

أَسْتَكْبَرْتَ أَمْ كُنتَ مِنَ الْعَالِينَ ﴿٧٥﴾

آیا تکبّر دې وکړ یا که یې ته له لویانو.

تفسیر: آیا په قصد او عمد سره دې خپل ځان لوی وګاڼه، یا په واقع کې ته خپل مرتبه لویه بولې.

قَالَ أَنَا خَيْرٌ مِّنْهُ ۖ خَلَقْتَنِي مِن نَّارٍ وَخَلَقْتَهُ مِن طِينٍ ﴿٧٦﴾

وویل (ابلیس په ځواب کې) زه غوره یم له دغه (آدم) څخه، پیدا کړی دې یم زه له اوره، او پیدا کړی دې دی دغه (آدم) له خټو.

تفسیر: د «الأعراف» په سورت کې د دې بیان تېر شوی، شاه صاحب لیکي: «اور دی ګرم، پرجوشه، او خاوره ده یخه او خاموشه، ابلیس اور ښه وګاڼه، او پاک الله خاوره غوره او خوښه کړه».

قَالَ فَاخْرُجْ مِنْهَا فَإِنَّكَ رَجِيمٌ ﴿٧٧﴾

وفرمایل (الله): پس ووځه له جنته، پس بېشکه ته رټلی شوی یې.

تفسیر: یعنې شیطان جنت ته د پرښتو د ملاقات لپاره ورتلو، اوس له هغه ځایه وویست شو، او ورته وویل شول، چې ووځه له جنته، پس بېشکه ته رټلی شوی یې له رحمته، ویشتلی شوی یې په شُغلو سره.

وَّاِنَّ عَلَيْكَ لَعْنَتِيْٓ اِلٰى يَوْمِ الدِّيْنِ ۝

او بېشکه پر تا دی لعنت ځما تر ورځې د جزاء پورې.

تفسیر: یعنې تر هغه وخته پورې پر تا باندې ستا د اعمالو د شامت لامله لعنت وریږي، او ستا د شقاوت مرتبې زیاتیږي، وروسته له هغه چې عذاب او بلیّات چې پر تا نازلیدونکي او ته په هغو کې اخته کېدونکی یې، د هغه له احواله څه پوښتنې مه کوه !، وروسته راځي چې ﴿لَاَمْلَئَنَّ جَهَنَّمَ مِنْكَ وَمِمَّنْ تَبِعَكَ مِنْهُمْ اَجْمَعِيْنَ﴾، د اخروي لعنت په مقابل کې دغه دنیوي لعنت هیڅ اهمیت نه لري.

قَالَ رَبِّ فَاَنْظِرْنِيْٓ اِلٰى يَوْمِ يُبْعَثُوْنَ ۝

وویل (ابلیس) ای ربه ځما ! پس مهلت راکړه ماته تر هغې ورځې پورې چې پورته کولی شي مړي له قبرونو نه.

تفسیر: یعنې د صور (شپیلۍ) تر دویمې نفخې پورې.

قَالَ فَاِنَّكَ مِنَ الْمُنْظَرِيْنَ ۝ اِلٰى يَوْمِ الْوَقْتِ الْمَعْلُوْمِ ۝

وفرمایل (الله): پس بېشکه ته (ای ابلیسه !) له مهلت ورکړ شویو څخه یې. تر ورځې د وخت معلوم پورې، (چې نفخة الأولی ده).

قَالَ فَبِعِزَّتِكَ لَاُغْوِيَنَّهُمْ اَجْمَعِيْنَ ۝ اِلَّا عِبَادَكَ مِنْهُمُ الْمُخْلَصِيْنَ ۝ قَالَ فَالْحَقُّ وَالْحَقَّ اَقُوْلُ ۝

وویل (ابلیس) پس قسم دی په عزّت ستا چې خامخا گمراهان به کړم هرومرو دوی ټول. مگر هغه بندگان ستا له دوی څخه چې خلاص کړی شوي دي (له شرک شک عصیان څخه چې مؤمنان دي). نو وفرمایل (الله) چې پس حقه خبره همدا ده او حقه خبره زه وایم.

تفسیر: یعنې ځما کردې خبرې رښتیا او په واقع سره برابرې او منطبقې وي.

لَاَمْلَئَنَّ جَهَنَّمَ مِنْكَ وَمِمَّنْ تَبِعَكَ مِنْهُمْ اَجْمَعِيْنَ ۝ قُلْ مَآ اَسْـَٔلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ اَجْرٍ وَّمَآ اَنَا مِنَ الْمُتَكَلِّفِيْنَ ۝ اِنْ هُوَ اِلَّا ذِكْرٌ لِّلْعٰلَمِيْنَ ۝ وَلَتَعْلَمُنَّ نَبَاَهٗ بَعْدَ حِيْنٍ ۝

خامخا ډک به کړم دوزخ له تا نه (او ستا له اولاد نه) او له هغه چا نه چې متابعت یې کړی وي ستا له دغو (انسانانو) نه له ټولو څخه. ووایه (ای محمده ! دوی ته) نه غواړم زه له تاسې په دې (قرآن یا تبلیغ) ځان ته هیڅ اجر او نه یم زه له تکلّف کوونکیو نه (په جوړولو د قرآن کې له ځانه). نه دی دغه (قرآن) مگر پند دی لپاره د عالمیانو. او خامخا عالمان پوه به شئ په خبر (د صدق) د دې (قرآن) لږ وروسته (پس له یو مدّت چې د قیامت ورځ ده).

تفسیر: یعنې له نصیحت څخه دا غرض دی چې تاسې د خپل دوست او دښمن په منځ کې سره فرق او تمییز وکړئ ! او د لعین شیطان په لاره چې ستاسې ازلي دښمن دی مه ځئ !، د انبیاوو خبره ومنئ چې ستاسې د خیر غوښتنې لپاره لیږلي شوي دي، زه له تاسې څخه د دغه نصیحت څه اجر، صله او معاوضه نه غواړم، او نه څه شی له خپله ځانه جوړوم، چې تاسې ته یې وایم، هر هغه شی چې پاک الله زه پرې پوهولی یم؛ همغه زه له تاسې سره وایم او دررسوم یې، لږ مدّت وروسته تاسې به پخپله معلوم کړئ چې دغه اخبار او اطلاعات چې تاسې ته درکړی شوي دي، تر کوم ځای پورې صحیح او درست دي؟ او کوم نصائح چې کړی شوي دي، څرنګه رښتیا او مفید وو.

تمّت سورة «صٓ» بعون الله رب العباد، وحسن توفیقه، ولله الحمدُ والمنّة.

«د (الزّمر) سورت مکّي دی، پرته له (۵۲، ۵۳، ۵۴) آيتونو چې مدني دي، (۷۵) آيتونه او (۸) رکوع لري، په تلاوت کې (۳۹) او په نزول کې (۹۵) سورت دی، وروسته د «السبأ» له سورت څخه نازل شوی دی».

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

تَنزِيلُ الْكِتَابِ مِنَ اللَّهِ الْعَزِيزِ الْحَكِيمِ ①

رالېږل د دې کتاب (قرآن پر محمد) دي له (جانبه د هغه) الله چې ډېر زبردست قوي غالب، د حکمتونو څښتن دی.

تفسير: کله چې زبردست او زورور او غالب (په انفاذ د احکامو) دی، نو ځکه د هغه کتاب انتشار او انفاذ او اجراء مومي، او هيڅ يو مقابل او مزاحم د ده د شيوع او د انفاذ مخه نشي نيولی، او حکيم دی چې هر کار په تدبير او مصلحت سره کوي، نو ځکه د دنيا هيڅ يو کتاب د ده له محاسنو او ښېګڼو سره مقابله نشي کولی.

إِنَّا أَنزَلْنَا إِلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ فَاعْبُدِ اللَّهَ مُخْلِصًا لَّهُ الدِّينَ ② أَلَا لِلَّهِ الدِّينُ الْخَالِصُ ۚ

بېشکه مونږ نازل کړی دی تاته (ای محمده !) کتاب (قرآن) په حقه سره پس عبادت کوه د الله حال دا چې خالص کوونکی يې دغه (الله) ته د دين (خپل له شرک). واورئ خبردار اوسئ ! خاص الله لره دی دين (او طاعت) خالص.

تفسير: يعنې حسب المعمول د الله تعالی تل داسې بندګي کوئ چې د شرک او رياء او له نورو شوائبو څخه پاک وي، او د الله تعالی په طرف قولاً او فعلاً خلقو ته دعوت او بلنه کوئ ! او اعلان وفرمائ چې الله تعالی همغه بندګي قبوله فرمايي؛ چې خالصه د هغه لپاره وي، د الله تعالی په دربار کې د هغه عمل له سره پوښتنه نه کيږي چې له اخلاصه تش وي.

وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا مِن دُونِهِ أَوْلِيَاءَ مَا نَعْبُدُهُمْ إِلَّا لِيُقَرِّبُونَا إِلَى اللَّهِ زُلْفَىٰ إِنَّ اللَّهَ يَحْكُمُ بَيْنَهُمْ فِي مَا هُمْ فِيهِ يَخْتَلِفُونَ ۗ

او هغه کسان چې نيولي يې دي غير له دغه (الله) څخه نور دوستان (وايي) نه کوو عبادت د دوی مګر لپاره د دې چې نژدې کړي دوی مونږ طرف د الله ته نژدې کول، بېشکه الله به فيصله کوي په منځ د دوی کې په هغه څيز کې چې دوی په هغه سره اختلاف کوي.

تفسير: عمومًا مشرکينو به داسې ويل چې: مونږ د دغو وړوکيو معبودانو او بُتانو عبادت ځکه کوو چې دوی ځمونږ د نزديکۍ او قرب وسيله د پاک الله په دربار کې کيږي، او هغه پر مونږ مهرباني وفرمايي چې په دغه وسيله سره ځمونږ کار يو سر او صورت نيسي، د هغه ځواب يې وفرمايه چې په دغو چټي حيلو (بهانو) سره چې تاسې په خالص توحيد کې جګړې او مناقشې وړاندې کوئ، او له اهل الحق سره اختلاف کوئ، نو د هغه عمل فيصله به د الله تعالی له طرفه وروسته له دې نه وکړه شي.

إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي مَنْ هُوَ كَاذِبٌ كَفَّارٌ ﴿٣﴾

بېشکه الله نه ښيي سمه لاره د هدایت هغه چا ته چې دی دروغجن وي ناشکره.

تفسیر: یعنې هر چا چې پخپل زړه کې دغه خبره غوټه کړي وي، چې زه به له سره رښتیا خبره نه منم، او تل به په دروغو او ناحقو خبرو ټینګ ولاړ یم، او له حقیقي منعم څخه مخ اړوم، او د باطلو معبودانو عبادت کوم؛ نو د الله تعالی دا عادت دی چې دغسې بد باطنانو ته د فوز، فلاح، بري او کامیابی لاره نه ښیي.

لَوْ أَرَادَ اللَّهُ أَنْ يَتَّخِذَ وَلَدًا لَاصْطَفَى مِمَّا يَخْلُقُ مَا يَشَاءُ سُبْحَانَهُ

که چېرې اراده فرمایلې وی الله د دې چې ونیسي ولد؛ نو خامخا غوره کړی به یې وی له هغه مخلوقه چې پیدا کوي یې هر هغه چې اراده یې فرمایلې وي، پاکي ده الله لره (له ولده او ټولو عیوبو).

تفسیر: مطلب دا دی: که په فرض المحال سره الله تعالی داسې اراده فرمایلې وی چې د ده کوم اولاد وي؛ نو ښکاره ده چې ده به له خپله مخلوقه کوم یو د دغه کار لپاره غوره کوو، ځکه چې له دلایلو څخه ثابت شوي دي چې له یوه الله څخه ماسوا نور ټول شیان د همغه الله مخلوق دي، اوس ظاهر دي چې په مخلوق او خالق کې په هیڅ توګه اشتراک نشته، بیا یو د بل پلار یا ځوی څرنګه کېدی شي؟، علاوه پر دې فرض یې کړئ که دغه کار محال هم نه وي؛ نو بیا د پرښتو لونې ګرځول خو په هیڅ ډول په فهم او پوهه کې نشي راتلی، نو کله چې له مخلوقه څخه انتخاب وټاکلی (مقرر کړی) شي؛ نو بیا د دغې خبرې مقصد به څه وي چې خوار او سپک اولاد (یعنې لورګانې) ځان ته غوره کړي، او دروند او پتمن اولاد تاسې ته غوره او در یې کړي.

هُوَ اللَّهُ الْوَاحِدُ الْقَهَّارُ ﴿٤﴾

همدی دی الله یوازې (بې شریکه) ډېر غالب (پر هر شي).

تفسیر: یعنې هر څیز د الله تعالی په مخ کې عاجز ناتوانه ټیټ او ښکته دی، د هیڅا اثر او نفوذ پرې نشته، او نه کوم شي ته اړ او محتاج دی، نو بیا د اولاد جوړول او لرلو معنی او غرض به څه وي؟.

خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ بِالْحَقِّ يُكَوِّرُ اللَّيْلَ عَلَى النَّهَارِ وَيُكَوِّرُ النَّهَارَ عَلَى اللَّيْلِ

پیدا کړي دي (الله) اسمانونه او ځمکه په حقه سره (چې دلیل شي په وجود د صانع مطلق او په استحقاق یوازې د هغه د عبادت)، تاووي (نغاړي داخلوي الله) شپه پر ورځې، او تاووي (نغاړي داخلوي الله) ورځ په شپه کې (یا زیاتوي د شپې نه په ورځې او له ورځې نه په شپې باندې).

تفسیر: په ماښام کې که د لمرخاته په لوري وګورئ؛ نو داسې به درښکاري چې افق څخه یوه تکه توره لویه پرده راپورته کیږي، چې له خپل مخ څخه د ورځې رڼا د لمر لوېدلو په لوري تاووي او ورنغاړي یې، همداسې ګهیځ (سحر وختي) د سپېده داغ په وخت کې داسې ښکاري چې د ورځې رڼا د شپې تیاره د لمره خاته له خوا راشړي، او د لمرخاته له خوا راشړي، او د لمر پرېوتلو په لوري یې ټېل وهي.

وَسَخَّرَ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ كُلٌّ يَجْرِي لِأَجَلٍ مُسَمًّى أَلَا هُوَ الْعَزِيزُ الْغَفَّارُ ﴿٥﴾

او مسخر کړي په کار لګولي يې دي لمر او سپوږمۍ، چې هر يو روان دی تر نيټې معلومې کړی شوې پورې (چې ورځ د قيامت ده)، واورئ خبردار شئ چې: الله زبردست قوي غالب ښه بخښونکی دی.

تفسير: يعني په همدغه زبردست قدرت سره يې دغه انتظام قايم او دائم او ټينګ کړی دی، د خلقو ګستاخي، سپين سترګي او شرارتونه خو داسې دي چې ښايي د هغه په ملحوظ دغه ګرد انتظامات ګډوډ او دړې وړې کړی شي، ليکن کله چې الله تعالی لوی ښونکی او درګزر کېدونکی ذات دی، نو د خپلې عفوې او مغفرت له شانه يوځلې داسې نه کوي.

خَلَقَكُم مِّن نَّفْسٍ وَاحِدَةٍ ثُمَّ جَعَلَ مِنْهَا زَوْجَهَا وَأَنزَلَ لَكُم مِّنَ الْأَنْعَامِ ثَمَانِيَةَ أَزْوَاجٍ

(الله) پيدا کړي يئ تاسې له نفس يوه (آدم) څخه، بيا يې پيدا کړه له دغه (نفس واحد يعني آدم) څخه جوړه د ده (حواء)، او نازل (پيدا) يې کړل ستاسو د نفعې لپاره له چارپايانو څخه (لکه اوښان، غوايان، پسونه، اوزې) اته جوړې (نر او ښځې).

تفسير: يعني آدم عليه السلام او د ده جوړه بي بي حواء رضي الله تعالى عنها يې پخپل قدرت سره پيدا کړل، يعنې نر او ښځې او ستاسې د نفعې او ګټې اخيستلو لپاره په انعامو او مواشيو کې يې هم اته جوړې پيدا کړې، اوښ، غوايي، پسه، وزه، چې د هغوی ذکر د انعام په سورت کې تېر شو.

يَخْلُقُكُمْ فِي بُطُونِ أُمَّهَاتِكُمْ خَلْقًا مِّن بَعْدِ خَلْقٍ فِي ظُلُمَاتٍ ثَلَاثٍ

پيدا کوي (الله) تاسې په ګېډو د ميندو ستاسې کې يو قسم پيدايښت وروسته له يو بل قسم پيدايښت په تيارو دريو کې (چې مشيمې او د رحم او د ګېډې دي).

تفسير: يعني په تدريج سره مو پيدا کړ، مثلاً له نُطفې څخه علقه، او له علقې څخه مضغه، او بيا مو ترې هډوکي پيدا او د هغه له پاسه مو غوښه ورشنه کړه، او بيا مو په هغه کې روح ورپو کړ، فسُبحان الله أحسن الخالقين.

﴿فِي ظُلُمَاتٍ ثَلَاثٍ﴾ «په تيارو دريو کې» يعني يوه ګېډه بل رحم، دريم هغه پرده (پېلار) چې په منځ کې يې مولود پيدا کيږي، او مولود په کې تاو شوی متولد کيږي.

ذَٰلِكُمُ اللَّهُ رَبُّكُمْ لَهُ الْمُلْكُ لَا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ فَأَنَّىٰ تُصْرَفُونَ ۝٦

دغه (موصوف په دغو صفاتو) الله دی رب ستاسې خاص ده ته دی ملك سلطنت (بې زواله)، نشته بل هيڅوك لايق د عبادت مګر همدی يواځې، پس کوم طرف ته ګرځولی شئ تاسې (له عبادت د ده نه).

تفسير: يعني کله چې خالق، رب، مالك، او ملك همدی دی؛ نو ماسوا له ده څخه بل څوك څرنګه معبود کېدی شي؟ وروسته له دې نه چې تاسې واحد الله تعالى په دغو صفاتو سره موصوف ګڼئ او پرې اقرار کوئ، نو بيا نورو مخلوقاتو ته ولې عبادت کوئ؟ مطلب دا چې وروسته له دومره ورنژدې رسېدلو نو بيا ولې سمه لاره در څخه ورکيږي؟ او دغه پر بلې لارې ولې درومئ؟.

إِن تَكْفُرُوا فَإِنَّ اللَّهَ غَنِيٌّ عَنكُمْ وَلَا يَرْضَىٰ لِعِبَادِهِ الْكُفْرَ

که چېرې کفر اختیار کړئ تاسې؛ پس بېشکه الله غني بې پروا دی له تاسې (او ستاسې له عبادته)، او نه خوښوي (الله) لپاره د بندګانو خپلو کفر.

تفسیر: یعنې که کافر کېږئ، او د الله تعالی له انعاماتو او حقوقو څخه انکار کوئ؛ نو په دغه کې پخپله ستاسې نقصان دی، او د الله تعالی هیڅ یو شی تاسې نشئ خرابولی، هو ! هرومرو الله تعالی په کفر خوښ او رضا نه دی، او د خپلو بندګانو پر کفر نارضاء کیږي، او دغه شیان دوی ته نه خوښوي.

وَاِنۡ تَشۡكُرُوۡا يَرۡضَهُ لَكُمۡ ؕ

او که شُکر وباسئ؛ نو خوښوي دغه شکر ایستل تاسې ته.

تفسیر: یعنې که بندګان د الله تعالی حق ومني، او ده ته مطیع او شکر ګزار شي؛ نو دغه خبره د الله تعالی خوښه ده، او د هغه نفعه هم دوی ته رسیږي.

وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِّزۡرَ اُخۡرٰىؕ

او وابه نخلي بار هیڅ بار اخیستونکی بار د ګناهونو د بل چا.

تفسیر: یعنې داسې کیدونکي نه دي چې یو سړی ناشکري وکړي، او په جرم او ګناه یې بل څوک ونیولی شي.

ثُمَّ اِلٰى رَبِّكُمۡ مَّرۡجِعُكُمۡ فَيُنَبِّئُكُمۡ بِمَا كُنۡتُمۡ تَعۡمَلُوۡنَ ؕ اِنَّهٗ عَلِيۡمٌۢ بِذَاتِ الصُّدُوۡرِ ۝

بیا خاص رب ستاسې ته بېرته ورتله ستاسې دي، پس خبر به کړي تاسې پر هغو (عملونو) چې وئ تاسې چې کول به مو (په دنیا کې)، بېشکه دغه (الله) ښه عالم دی په خبرو د سینو (د زړونو په پټو نیاتو هم).

تفسیر: کله چې دوی هلته وررسیږي، د دوی ګرد ښه او بد اعمال د دوی په مخ کې وړاندې کیږي، او د دوی هیڅ لوی یا وړوکی کار به له منځه نه ورک کیږي، ځکه چې د الله تعالی له محیط علم څخه هیڅ یو شی خارج نه دی، الله تعالی د زړونو له پټو خبرو او نیاتو څخه هم علیم او خبیر دی، او په هر شي په ښه شان سره پوهیږي.

وَاِذَا مَسَّ الۡاِنۡسَانَ ضُرٌّ دَعَا رَبَّهٗ مُنِيۡبًا اِلَيۡهِ ثُمَّ اِذَا خَوَّلَهٗ نِعۡمَةً مِّنۡهُ نَسِىَ مَا كَانَ يَدۡعُوۡۤا اِلَيۡهِ مِنۡ قَبۡلُ وَجَعَلَ لِلّٰهِ اَنۡدَادًا لِّيُضِلَّ عَنۡ سَبِيۡلِهٖ ؕ

او کله چې ورسیږي انسان (کافر) ته کوم قسم سختي؛ نو بولي رب خپل په دې حال کې چې رجوع کوونکی وي خاصه همده ته، بیا هر کله چې ورکړي (الله) ده ته نعمت له خپل جانبه؛ نو هیر کړي هغه (ذات الله) چې وو دی چې په کې باله به یې (تضرّع به یې کوله) هغه (الله) ته پخوا له دې نعمته، او ګرځوي الله ته شریکان (په عبادت کې) لپاره د دې چې ګمراه کړي (خلق) له لارې د الله (چې دین د اسلام دی).

تفسیر: یعنې د انسان حالت او وضعیت عجیب دی، کله چې پرې کوم غم او مصیبت واقع شي؛ نو مونږ یې په یادیږو، ځکه چې دی ښه پوهیږي چې ماسوا الله څخه بل هیڅوک د دغه مصیبت لرې کوونکی نشته، بیا هر کله چې د الله تعالی په مهربانۍ سره لږ څه آرام او اطمینان یې په نصیب شي؛ سمدلاسه دی خپل همغه پخواني حالت ته مراجعت

کوي، او هغه پاک الله ترې هیریږي چې همدا اوس د هغه په دربار کې یې عرضونه او دعاوې کولې، او نارې او سورې یې وهلې، او د عیش او تنعم په نشو کې داسې مست او غافل کیږي چې ګوا کې له سره څمونږ سره یې واسطه او علاقه نه وه، د الله تعالی د ورکړیو نعمتونو نسبت نورو معبودانو ته منسوبوي، او له هغوی سره همغسې سلوک او معامله کوي چې ښایي له واحد الله تعالی سره وکړی شي !، په دې ډول سره همدوی پخپله ګمراه کیږي، او هم پخپلو دغو اقوالو او اعمالو سره نور خلق بې لارې او ګمراه کوي.

قُلۡ تَمَتَّعۡ بِكُفۡرِكَ قَلِيلًاۖ إِنَّكَ مِنۡ أَصۡحَٰبِ ٱلنَّارِ ⁨٨⁩

ووایه (ای محمده ! دغه کافر ته) چې نفع واخله په کفر خپل لږ (مدّت په دنیا کې)، بېشکه ته له خاوندانو د اور (د دوزخ) یې.

تفسیر: یعني ښه ده، څو ورځې د همدغه کفر په حالت کې دلته عیش او عشرت وکړئ، او تر هغه پورې چې الله تعالی تاسې ته مهلت درکړی دی، د دنیا له نعمتونو څخه فائده واخلئ !، او ترې متمتع شئ !، وروسته له دې نه به ستا د هستوګنې ځای دوزخ وي، چې له هغه ځایه له سره نشې وتلی، او تل به هم هغلته پراته یئ، او له سره به دې نجات نه په برخه کیږي.

أَمَّنۡ هُوَ قَٰنِتٌ ءَانَآءَ ٱلَّيۡلِ سَاجِدٗا وَقَآئِمٗا يَحۡذَرُ ٱلۡأٓخِرَةَ وَيَرۡجُواْ رَحۡمَةَ رَبِّهِۦۗ قُلۡ هَلۡ يَسۡتَوِي ٱلَّذِينَ يَعۡلَمُونَ وَٱلَّذِينَ لَا يَعۡلَمُونَۗ إِنَّمَا يَتَذَكَّرُ أُوْلُواْ ٱلۡأَلۡبَٰبِ ⁨٩⁩

آیا هغه څوک چې دی طاعت کوونکی وي په ساعتونو د شپې کې سجده کوونکی او ولاړ (په لمانځه)، ویریږي (له عذابه) د آخرت، او امید لري د رحمت د رب خپل؛ (داسې دی لکه هغه څوک چې بې فرمانه وي په کفر او نورو بدیو)؟ ووایه (ای محمده !) آیا برابر دي سره هغه کسان چې پوهیږي او هغه کسان چې نه پوهیږي (جاهلان وي؟، بلکه برابر نه دي)، بېشکه همدا خبره ده چې پند اخلي خاوندان د خالصو عقلونو.

تفسیر: یعني هر هغه بنده چې د شپې خوب او آرامي پریږدي، او د الله تعالی په عبادت کې لګیا کیږي، کله د ده په حضور کې لاس تړلی دریږي، کله په سجده ورته لویږي، له یوه جانبه د ده زړه د آخرت له وېرې بې قراره کړی شوی وي، او له بل جانب د الله تعالی رحمت او مهربانۍ ته هیلمن وي، آیا دغه سعید بنده او هغه بدبخته انسان چې ذکر یې پاسو وشو، چې د مصیبت په وخت کې الله تعالی ته نارې وهي، او څه مهال چې مصیبت له ده نه لرې کیږي نو الله هم ترې هیریږي؛ سره برابر کېدی شي؟ بلکه نه ! له سره نشي سره برابر کېدی، په همدغې خبرې باندې همغه پوهېدی شي او غور کولی شي چې پاک الله ورته څه عقل او پوهه ورکړې وي.

قُلۡ يَٰعِبَادِ ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ ٱتَّقُواْ رَبَّكُمۡۚ لِلَّذِينَ أَحۡسَنُواْ فِي هَٰذِهِ ٱلدُّنۡيَا حَسَنَةٞۗ

ووایه (ای محمده ! دوی ته د الله له جانبه) ای بندګانو څما هغه چې ایمان یې راوړی دی (یعني ای مؤمنانو !) وویریږئ له (عذابه د) رب خپل، شته هغو کسانو ته چې نیکي یې کړې ده په دغه دنیا کې (په طاعت سره) ښه حالت، نیکي (ده په آخرت کې چې جنت او رضوان دی).

تفسیر: یعني هر هغه څوک چې په دنیا کې نیکي وکړي؛ نو په آخرت کې هم د ده لپاره ښه حالت دی، یا یې دا مطلب: هر چا چې نیکي وکړه هغه ته پخوا له عُقبی په همدغې دنیا کې هم ښېګڼه ور په برخه کیږي، اعم له دې نه چې ظاهري وي که باطني.

وَأَرْضُ اللَّهِ وَاسِعَةٌ ۗ إِنَّمَا يُوَفَّى الصَّابِرُونَ أَجْرَهُم بِغَيْرِ حِسَابٍ ﴿١٠﴾

او ځمکه د الله ارته ده، بېشکه همدا خبره ده پوره ورکاوه شي صابرانو ته اجر ثواب د دوی بې حسابه (ډېر زيات).

تفسير: يعني که په يوه ملك کې خلق له نېکۍ او ښېګڼې څخه ممانعت کوي؛ نو د الله تعالی ځمکه ارته او پراخه ده، بل ملك ته لاړ شئ څو هلته په آزادۍ او خپلواکۍ سره د الله تعالی احکام په ځای راوړئ، بېشکه په دې صورت کې به د ترك الوطن له سببه تاسې په ډېرو مصائبو اخته او مبتلا کېږئ، او په راز راز خلاف العادت او خلاف الطبيعت امورو باندې په صبر او تحمّل کولو اړ او مجبوريږئ، ليکن دا مو په ياد وي چې د هغه په مقابل کې به ډېر ثواب هم دررسيږي، چې د دغه اجر او ثواب په برابر کې چې داسې مهاجرينو ته ورکول کيږي؛ دغه ګردې سختۍ او تکاليف هيڅ شی دي.

قُلْ إِنِّي أُمِرْتُ أَنْ أَعْبُدَ اللَّهَ مُخْلِصًا لَّهُ الدِّينَ ﴿١١﴾ وَأُمِرْتُ لِأَنْ أَكُونَ أَوَّلَ الْمُسْلِمِينَ ﴿١٢﴾

ووايه (ای محمده ! دوی ته) بېشکه زه چې يم امر حکم کړی شوی دی ماته د دې چې عبادت کوم يوائې د الله چې خالص کوونکی يم ده (ته) دين (بندګی خپلې). او امر حکم کړی شوی دی ماته چې شم زه اول د مسلمانانو (د دې امّت).

تفسير: لکه چې ته په عالم الشهادت کې د دې امّت په لحاظ د الله تعالی له ټولو څخه ړومبی حکم منونکی او مطيع بنده يې، صلی الله عليه وسلم.

قُلْ إِنِّي أَخَافُ إِنْ عَصَيْتُ رَبِّي عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ ﴿١٣﴾

ووايه (ای محمده !) بېشکه زه ويريږم که چېرې نافرماني وکړم د رب خپل له عذابه د ورځې لويې (د قيامت).

تفسير: يعني ځما په شان يو معصوم او مقرّب بنده هم که په فرض محال سره نافرماني وکړي؛ نو په دغه ورځ کې له عذاب څخه نشي مأمون او مصئون کېدی، نو د نورو څه پوښتنه کوئ؟.

قُلِ اللَّهَ أَعْبُدُ مُخْلِصًا لَّهُ دِينِي ﴿١٤﴾ فَاعْبُدُوا مَا شِئْتُم مِّن دُونِهِ ۗ

ووايه (ای محمده !) الله ته عبادت کوم په دې حال کې چې خالص کوونکی يم ده ته (د) دين خپل (له شرکه). پس عبادت کوئ تاسې د هر هغه څيز چې اراده يې وکړئ تاسې غير له الله.

تفسير: يعني زه خو د الله تعالی له حکم سره موافق په نهايت اخلاص او صميميت سره د هغه واحد احد الله تعالی عبادت کوم، تاسې مختار يئ چې د هر چا چې عبادت کوئ، او هر چاته چې مو زړه غواړي سرونه ښکته کړئ، هو ! دغومره فکر او دقّت وکړئ ! او له غور څخه کار واخلئ ! چې ستاسې آخره خاتمه او انجام به څرنګه کيږي؟ چې په دې سره مقصد دوی ته توبيخ او رټنه ده.

قُلْ إِنَّ الْخَاسِرِينَ الَّذِينَ خَسِرُوا أَنفُسَهُمْ وَأَهْلِيهِمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ ۗ أَلَا ذَٰلِكَ هُوَ الْخُسْرَانُ الْمُبِينُ ﴿١٥﴾

ووايه (ای محمده !) بېشکه زيان کاران هغه کسان دي چې زيان يې رسولی دی ځانونو خپلو ته، او اهل خپل ته په ورځ د قيامت کې، واورئ خبردار شئ ! چې دغه (خسران) همدغه دی زيان ښکاره.

تفسیر: یعنې مشرکین نه خپلو ځانونو ته د الله تعالی له عذابه نجات ورکولی شي، او نه خپلې مورنۍ او خپلخانۍ ته څه فائده او نجات ښئلی شي، او ګرد د جهنّم د شغلو ځنې جارولی (قربانولی) شي، له دې به زیاته نوره څه خساره وي؟.

لَهُم مِّن فَوْقِهِمْ ظُلَلٌ مِّنَ النَّارِ وَمِن تَحْتِهِمْ ظُلَلٌ

وي به دوی ته له پاسه د دوی طبقات له اوره، او له لاندې د دوی طبقات (د اور).

تفسیر: یعنې له هر طرفه به یې اور محیطوي، لکه چې وریځ یا بخار له کوم شي څخه راتاویږي.

ذَٰلِكَ يُخَوِّفُ اللَّهُ بِهِ عِبَادَهُ ۚ يَا عِبَادِ فَاتَّقُونِ ﴿١٦﴾

دغه (مذکور عذاب) ویروي الله په هغه سره بندګان (مؤمنان خپل)، ای بندګانو ځما ! پس وویرېږئ له ما (په اجتناب د معاصیو).

تفسیر: یعنې ای بندګانو ځما ! وپوهېږئ چې دغه شی د ویرېدلو وړ او قابل دی که نه؟ که د ویرېدلو وړ او قابل وي؛ نو د الله تعالی له غضب او قهر څخه تل ښایي چې وویرېږو !.

وَالَّذِينَ اجْتَنَبُوا الطَّاغُوتَ أَن يَعْبُدُوهَا وَأَنَابُوا إِلَى اللَّهِ لَهُمُ الْبُشْرَىٰ ۚ

او هغه کسان چې ځان یې ساتلی دی له بُتانو داسې چې عبادت وکړي د هغوی، او رجوع یې کړې وي طرف د الله ته شته دوی ته بشارت زېری.

تفسیر: یعنې هغو کسانو چې د شیطانانو خبرو ته یې له سره غوږ نه دی ایښی، او له ګردو شرکاوو ځنې یې مخ اړولی دی، او خاص الله تعالی ته یې خپل مخ ګرځولی دی؛ د هغوی لپاره ډېر لوی بشارت او زېری دی.

فَبَشِّرْ عِبَادِ ﴿١٧﴾ الَّذِينَ يَسْتَمِعُونَ الْقَوْلَ فَيَتَّبِعُونَ أَحْسَنَهُ ۚ

پس زېری وکړه (ای محمده !) پر بندګانو ځما. هغو چې اوري خبره (د قرآن)، پس متابعت کوي دوی ډېر ښه د هغه.

تفسیر: یعنې ګردې (ټولې) خبرې اوري، بیا د هغو له منځه پر همغه خبره عمل کوي چې ډېره ښه وي، یا یې دا مطلب چې د الله تعالی خبرې اوري او پر هغو هدایاتو یې چې له اعلاوو ځنې اعلا وي؛ عمل کوي، مثلاً که یوه خبره د رخصت او اباحت په نسبت واوري، او بله د عزیمت؛ نو د عزیمت په لوري منډې وهي، او ځان هم هغه لوري ته رسوي، او خامخا د ترخیصاتو تتبع نه کوي، یا یې داسې ترجمه وکړئ: چې د الله تعالی کلام اوري، او د هغه د ډېرو ښو خبرو اتباع کوي، ځکه چې د ده ګردې خبرې أحسن في الأحسن دي، کذا قال المفسرون، شاه صاحب (رحمه الله تعالی) د دې مطلب په یو بل ډول سره بیان فرمایلی دی: «درومئ د هغه پر نېک باندې ! یعنې د هغه پر نېکو احکامو درومئ چې پرې تعمیل وکړئ، او پر منع باندې غوږ ږدئ چې نه ور نژدې کېږئ، چې د هغه کول ښه کار دی، او د دغه نه کول ښه کار دی».

أُولَٰئِكَ الَّذِينَ هَدَاهُمُ اللَّهُ ۖ وَأُولَٰئِكَ هُمْ أُولُو الْأَلْبَابِ ﴿١٨﴾

دا هغه کسان دي چې سمه لاره ښوولې ده دوی ته الله، او دغه کسان همدوی دي خاوندان د خالصو عقلونو.

تفسير: يعنې د برې او کاميابۍ لاره هم دوى مونډلې ده، ځکه چې هغوى له خپل عقل او پوهې څخه کار اخيستى دى، او د خالص توحيد او د انابت الى الله لاره يې غوره کړې ده.

أَفَمَنْ حَقَّ عَلَيْهِ كَلِمَةُ الْعَذَابِ ۖ أَفَأَنْتَ تُنْقِذُ مَنْ فِي النَّارِ ﴿١٩﴾

آيا هغه څوک چې واجب شوي وي په ده حکم د عذاب، آيا پس خلاصولى شې ته هغه څوک چې په اور کې وي؟ (بلکه نه يې شې خلاصولې).

تفسير: يعنې پر هغو باندې چې د دوى د ضد او عناد او بدو اعمالو له سببه د عذاب حکم ثابت او مسلّم شوى دى؛ کوم يو سړى يې له اوره د باندې ايستلى شي؟ او سمه لاره ورښوولى شي؟، ښه نو دغسې کمبختان چې د خپل ازلي شقاوت له سببه په اور کې لويدلي دي، څرنګه د نجات وړ کېدى شي؟ او څوک يې له اوره ايستلى شي؟ او په سمه صافه لاره يې بيولى شي؟.

لَٰكِنِ الَّذِينَ اتَّقَوْا رَبَّهُمْ لَهُمْ غُرَفٌ مِنْ فَوْقِهَا غُرَفٌ مَبْنِيَّةٌ

ليکن هغه کسان چې ويريږي له رب خپله شته دوى ته ماڼۍ (په جنت کې) چې له پاسه د هغې نورې ماڼۍ بناء کړى شوي دي.

تفسير: دغه د جنت د درجاتو په طرف اشاره ده، او دا چې هغه ګرد آماده او تيار دى، نه داسې چې د قيامت په ورځ به تياريږي.

تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ ۖ وَعْدَ اللَّهِ ۖ لَا يُخْلِفُ اللَّهُ الْمِيعَادَ ﴿٢٠﴾ أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ أَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَسَلَكَهُ يَنَابِيعَ فِي الْأَرْضِ

چې بهيږي لاندې د ماڼيو (او ونو د هغې څلور قسمه) وياله، (وعده کړې ده) وعده کول د الله، نه کوي مخالفت الله له وعدې خپلې. آيا نه وينې ته بېشکه الله نازلې کړي دي له (طرفه) د اسمانه اوبه، پس ننه ايستلي يې دي دا (اوبه) په چينو په ځمکه کې.

تفسير: يعنې د وريا او باران اوبه د غرونو او د ځمکو په مساماتو کې جذب او بيا د چينو په حيث له ځمکې څخه راخوټيږي.

ثُمَّ يُخْرِجُ بِهِ زَرْعًا مُخْتَلِفًا أَلْوَانُهُ

بيا راوباسي په دغو (اوبو) سره کښت (فصل) حال دا چې مختلف وي رنګونه د هغه.

تفسير: يعنې شين، زيړ، سپين، سور او داسې نور، يا د مختلفو اقسامو کښتونه راوباسي: مثلاً غنم، جوار، شولې وغير ذلک.

ثُمَّ يَهِيجُ فَتَرَاهُ مُصْفَرًّا ثُمَّ يَجْعَلُهُ حُطَامًا ۚ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَذِكْرَىٰ لِأُولِي الْأَلْبَابِ ﴿٢١﴾

بيا وچ شي پس وينې ته هغه شين رنګى تک زيړ، پس ګرځوي دغه کښت رژېدلى مات شوى، بېشکه په دغو (اوبو او ونو) کې خامخا ډېر لوى پند دى خاوندانو د خالصو عقلونو ته.

تفسير: يعني عقلمن سړی د کبنت (فصل) حال ته ګوري او ترې نصيحت حاصلوي، څرنګه چې د هغه رونق او شينوالی د څو ورځو له مخې وي او بيا وچ کلک او مات او بوس بوس کولی شي، د دنيا د دغه عيش او نشاط او باغ او بهار حال همداسې دی، ښايي چې انسان د دغې دنيا پر عارضي بهار مغرور او مفتون او د آخرت له انجام څخه غافل او بې پروا نشي.

يو داسې وخت راتلونکی دی چې دغه کبنت (فصل) به وربيل شي، او ښه ميده او بوس بوس به کيږي، بيا به له هغه څخه هر يو جزء د هغه مناسب ځای ته ورسول شي، نيکي او راحت به خپل مرکز او مستقر ته رسول کيږي، او بدي او تکليف خپلې خزانې ته رسيږي، الغرض د کبنتونو (فصلونو) د مختلفو احوالو له ليدلو څخه عقلمن ډېر مفيد سبق حاصلولی شي.

أَفَمَن شَرَحَ ٱللَّهُ صَدْرَهُۥ لِلْإِسْلَٰمِ فَهُوَ عَلَىٰ نُورٍ مِّن رَّبِّهِۦ ۚ فَوَيْلٌ لِّلْقَٰسِيَةِ قُلُوبُهُم مِّن ذِكْرِ ٱللَّهِ ۚ أُو۟لَٰٓئِكَ فِى ضَلَٰلٍ مُّبِينٍ ﴿٢٢﴾

آيا پس هر هغه څوک چې پرانستلې او ارته کړې وي الله سينه د ده (قبول د) اسلام ته، پس وي به دی په رڼا (د هدايت) له (طرفه) د رب خپل، پس افسوس هلاک خرابي ده هغو کسانو ته چې سخت وي زړونه د دوی له ذکره د الله، دغه کسان په ګمراهي ښکاره کې دي.

تفسير: يعني دواړه سره کله برابر کېدی شي، يو هغه چې الله تعالی د هغه سينه او ټټر د اسلام د قبول لپاره پرانستلې ده، دې نه د اسلام په حقانيت کې څه شک او شبهه لري، او نه د اسلامي احکامو له تسليم څخه خپل څه انقباض ښکاره کوي، الله تعالی ده ته د توفيق او بصيرت يوه عجيبه رڼا او انوار ورعطاء کړې دي چې د هغو په رڼا کې په نهايت سکون او اطمينان سره د الله تعالی پر لاره په منډو ځغلي، بل هغه بدبخت دی چې د ده زړه د تيږې په شان سخت دی، هيڅ يو نصيحت پرې اثر نه کوي، او نه د خير کوم څاڅکی په کې ننوتلی شي، هيڅکله د الله تعالی د يادولو توفيق نه مومي، او همداسې خوشې چټې د اوهامو او اهـواوو او رسومـو او د آباوو د تقليد په تيارو کې حيران او سرګردان ګرځي.

ٱللَّهُ نَزَّلَ أَحْسَنَ ٱلْحَدِيثِ كِتَٰبًا

الله ټو ټه ټو ټه نازل کړی دی ډېر ښايسته خوږ کلام کتاب.

تفسير: يعني په دنيا کې هيڅ يو خبره د دې کتاب له خبرو څخه ښه او بهتره نه ده.

مُّتَشَٰبِهًا مَّثَانِىَ

(او دغه پاک کتاب ډېر ښايسته خوږ کلام) مشابه يو له بل مکّرر غبرګ (دی).

تفسير: يعني داسې صحيح، صادق، مضبوط، نافع، معقول، فصيح او بليغ دی چې په هيڅ يوه آيت کې يې هيڅ صوري او معنوي نقص نه ليده کيږي، يو له بل سره موافق مطابق او مشابه دی، په مضامينو کې يې هيڅ يو اختلاف او تعارض نشته، بلکه د اکثرو آيتونو مضامين داسې متشابه سره واقع شوي دي چې د يوه آيت د راجع کولو څخه بل آيت ته د هغه صحيح معنی او تفسير معلوميږي، «القرآن يفسّر بعضُه بعضا»، او د «مثاني» يعنې غبرګ مکرر مطلب دا دی چې ډېر احکام، مواعظ، قصص او نور په مختلفو عناوينو او اسلوبو سره بيان شوي دي، څو په ښه ډول سره په ياد او په زړه کې ځای ونيسي، په تلاوت کې هم څو څو ځلې آيتونه مکرّريږي، او ځينو علماوو د «متشابه» او د «مثاني» څخه داسې مطلب اخيستی دی چې په ځينو آيتونو کې د يوه قسم مضمون سلسله تر لرې ځای پورې اوږديږي او هغه متشابه دی،

او په ځینو ځایونو کې د یوه نوعیت مضمون سره په بله جمله کې د هغه د مقابل نوعیت مضمون بیان کاوه شي، مثلاً ﴿إِنَّ الْأَبْرَارَ لَفِي نَعِيمٍ * وَإِنَّ الْفُجَّارَ لَفِي جَحِيمٍ﴾ یا ﴿نَبِّئْ عِبَادِي أَنِّي أَنَا الْغَفُورُ الرَّحِيمُ * وَأَنَّ عَذَابِي هُوَ الْعَذَابُ الْأَلِيمُ﴾ یا ﴿وَيُحَذِّرُكُمُ اللَّهُ نَفْسَهُ وَاللَّهُ رَءُوفٌ بِالْعِبَادِ﴾ دغسې آیتونو ته «مثاني» ویل کیږي چې په دغو کې دوه مختلف قسمونه مضامین بیان شوي دي.

تَقْشَعِرُّ مِنْهُ جُلُودُ الَّذِينَ يَخْشَوْنَ رَبَّهُمْ ثُمَّ تَلِينُ جُلُودُهُمْ وَقُلُوبُهُمْ إِلَىٰ ذِكْرِ اللَّهِ

چې لړځیږي رپیږي ځیکې کیږي له ده پوستکي د هغو کسانو چې ویریږي له رب خپل، بیا پاسته (آرام نیسي) پوستکي د دوی او زړونه د دوی طرف د یادولو د الله ته.

تفسیر: یعنې د کتاب الله له اوریدلو څخه د الله تعالی خوف او د ده د کلام له عظمته د ده زړه مرتعش او لړځیږي، او ویښتان یې شک پک (نیغ) دریږي، او پوستکي یې پاسته کیږي، مطلب دا چې د خوف او رعب کیفیت پر دوی طاري کیږي، او د دوی قلب او قالب، ظاهر او باطن د الله تعالی له یاده متمایل او راټیټیږي، او د الله تعالی یاد د دوی پر روح او بدن پر دواړو یو خاص اثر پیدا کوي.

ذَٰلِكَ هُدَى اللَّهِ يَهْدِي بِهِ مَنْ يَشَاءُ ۚ وَمَنْ يُضْلِلِ اللَّهُ فَمَا لَهُ مِنْ هَادٍ ﴿٢٣﴾

دغه (قرآن) هدایت دی د الله، سمه لاره ښیي په دغه (قرآن) سره هر هغه چا ته چې اراده وفرمایي، او هر څوک چې بې لارې یې کړي الله؛ پس پیدا به نشي هغه ته هیڅوک لاره ښوونکی.

تفسیر: یعنې د هر چا لپاره چې د الله تعالی حکمت مقتضي وي؛ داسې د بري او کامیابۍ لارې ورخلاصوي، او په دغه شان سره د مقصود د منزل پر طرف درومي، او هر هغه چاته چې الله تعالی د ده د سوء استعداد له وجې د هدایت توفیق ورنه کړي؛ نو بل څوک به له هغه سره څه مرستې وکړي، او څنګه به یې لاس ونیسي؟.

أَفَمَنْ يَتَّقِي بِوَجْهِهِ سُوءَ الْعَذَابِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ ۚ وَقِيلَ لِلظَّالِمِينَ ذُوقُوا مَا كُنْتُمْ تَكْسِبُونَ ﴿٢٤﴾

آیا پس هغه څوک چې ځان ساتي په مخ خپل سره له سختۍ د عذاب د ورځې د قیامت (په شان د هغه مأمون دی؟ بلکه نه دی)، او وبه ویلی شي ظالمانو ته چې وڅکئ (خوند) د هغه عمل چې وئ تاسې چې کوه به مو (په دنیا کې چې د انبیاوو تکذیب وو).

تفسیر: د انسانانو قاعده ده کله چې د مخامخ له لوري پرې څوک حمله او یرغل راوړي؛ نو په لاسونه سره د هغه مخه نیسي، لیکن په محشر کې به د ظالمانو لاسونه بند وي، څو د عذاب څپېړې برابرې د دوی پر مخ ولګیږي، نو آیا داسې یو انسان چې د داسې سخت ګزار مخه پخپل مخ سره ونیسي، او ورته وویل شي چې اوس د هغو کارونو مزه وڅکه چې په دنیا کې دې کړي وو؛ د هغه مؤمن په شان کیدی شي چې هغه ته به په آخرت کې د هیڅ یو قسم تکلیف او زحمت رسېدلو فکر او اندېښنه نه وي، او د الله تعالی په فضل او مرحمت سره به بیخي مطمئنه او بېفکره اوسیږي؟ له سره یو نه دي !.

كَذَّبَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ فَأَتَاهُمُ الْعَذَابُ مِنْ حَيْثُ لَا يَشْعُرُونَ ﴿٢٥﴾ فَأَذَاقَهُمُ اللَّهُ الْخِزْيَ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا ۖ وَلَعَذَابُ الْآخِرَةِ أَكْبَرُ ۚ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ ﴿٢٦﴾

(همداسې) دروغجن شمیرلي وو (خپل انبیاء) هغو کسانو چې پخوا له دوی نه وو، پس رابه غی دوی ته عذاب له داسې طرفه چې نه به پوهېدل. پس وبه څکوله په دی الله خواري او رسوایي په

دغه ژوندون لږ خسيس کې، او خامخا عذاب د آخرت ډېر لوی دی که چېرې وی دوی په دې عالمان (نو ايمان به يې راوړی وو).

تفسير: يعنې ډېر اقوام د انبياوو د تکذيب په سبب هلاك او رسوا کړی شوي دي، او د آخرت اشد عذاب لا د هغوی لپاره همغسې پوره پاتې دی، نو آيا دغه موجوده مکذبين ډاډه او مطمئن دي چې له هغوی سره به دغسې معامله نه کيږي، هو ! که دوی د پوهې او فکر او غور خاوندان وی؛ نو په دغه مورد کې به يې فکر او غور کوو.

وَلَقَدْ ضَرَبْنَا لِلنَّاسِ فِيْ هٰذَا الْقُرْاٰنِ مِنْ كُلِّ مَثَلٍ لَّعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُوْنَ ۝٢٧ قُرْاٰنًا عَرَبِيًّا غَيْرَ ذِيْ عِوَجٍ لَّعَلَّهُمْ يَتَّقُوْنَ ۝٢٨

او خامخا په تحقيق بيان کړی دی مونږ خلقو ته په دغه قرآن کې له هر مثله (چې په ديني امورو کې پکاريږي) لپاره د دې چې دوی (پرې) پند واخلي. په دې حال کې چې دا قرآن دی لوستلی شوی په عربي ژبې سره چې نه دی خاوند د کوږالي، لپاره د دې چې دوی وساتلی شي (له معاصيو او کفره).

تفسير: دغه د دوی نه پوهېدل د دوی له غفلته او حماقته دي، پاك قرآن خو هره يوه خبره په مثالونو او دليلونو سره پوهوي، څو خلق په هغه کې غور او دقّت وکړي، او په هغه سره خپل عاقبت اصلاح کړي، قرآن په يوه صافه عربي ژبې رالېږلی شوی کتاب دی، چې د ده د ړومبنيو مخاطبينو مورنی ژبـه ده، په دغه قـرآن کې هيڅ يوه کږه او ناموافقه خبره نشته، او ډېرې ښې صافې سمې خبرې په کې شته، چې سليم عقل يې په ډېر ښه شان سره قبلوي، هيڅ قسم اختلال او کوږوالی د ده په مضامينو او عباراتو کې نشته.

ضَرَبَ اللّٰهُ مَثَلًا رَّجُلًا فِيْهِ شُرَكَآءُ مُتَشٰكِسُوْنَ وَرَجُلًا سَلَمًا لِّرَجُلٍ ۭ هَلْ يَسْتَوِيٰنِ مَثَلًا ۭ

(بيانوي) الله يو مثل چې يو سړی وي (مريي) چې وي په ده کې (ډېر) شريکان ټول بدخويه سره ناسازه، او يو بل سړی وي (هغه هم مريي خو) سلامت ټول د يوه سړي وي، آيا برابر دي سره دغه دواړه مثلونه (د مريو؟ بلکه نه دي سره برابر، همداسې دی حال د کافر او د مؤمن).

تفسير: يعنې که څو تنه حصه لرونکي په يوه مريي يا نوکر کې شريك وي، او له دغو څخه هر يو حصه لرونکی ضدّي او عنادي واقع شوی وي، او له دوی څنې هر يو هم دغه غواړي چې هغه مريي يا نوکر يوائې د همده خدمت او کار وکړي، او نور شرکاء ورسره څه اړه او علاقه ونه لري، نو ښکاره خبره ده چې په دغه فکر کې دغه خدمتګار سخت وارخطا او پرېشان کيږي، په خلاف د دې هغه مريي او نوکر چې يوائې يوه سره وي، نو هغه ته به يو شان يو جانبه طمانيت حاصل وي، او د څو تنو بادارانو د خوښ ساتلو فکر او د دې خوا او هغې خوا څغلولو اندېښنه به ورسره نه وي، اوس ښکاره خبره ده چې دغه دواړه مريان بيخي نشي سره برابرېدلی، همداسې وګڼئ مشرك او موحّد، د مشرك زړه په څو جانبه ويشلی شوی وي، او د څو تنو باطلو معبودانو د خوښ ساتلو په فکر کې مشغول وي، پر خلاف د دې موحّد خپل ګرد توجهات، خيالات، ارتباطات او تعلّقات د واحد الله په طرف مصروفوي، او د ده مرجع او مرکز د تل لپاره د همغه پاك الله دربار دی، موحد په پوره اطمينان او ټول زړه سره د الله تعالی د رضا او خوښۍ په فکر کې مشغوليږي، او پوهيږي چې وروسته د پاك الله له خوښې څخه د بل چا خوښې او خوشالۍ ته چندانې اړ (محتاج) نه يم.

اَلۡحَمۡدُ لِلّٰهِ ۚ بَلۡ اَكۡثَرُهُمۡ لَا يَعۡلَمُوۡنَ ﴿۲۹﴾

ټوله ثناء صفت خاص الله ته دی، بلکه زیاتره د خلقو نه پوهیږي (په نفع او ضرر خپل).

تفسير: یعنې ګرد محاسن او محامد هغه پاک الله ته دي چې په داسې اعلی مطالبو او حقایقو سره مو په داسې صاف او په زړه پورې مثالونو او شواهدو پوهوي، مګر سره له دې ډېر داسې بد نصیبه کسان دي چې د دغو واضحو مثالونو په پوهېدلو توفیق نه مومي.

اِنَّكَ مَيِّتٌ وَّ اِنَّهُمۡ مَّيِّتُوۡنَ ﴿۳۰﴾ ثُمَّ اِنَّكُمۡ يَوۡمَ الۡقِيٰمَةِ عِنۡدَ رَبِّكُمۡ تَخۡتَصِمُوۡنَ ﴿۳۱﴾

بېشکه چې ته هم مړ کېدونکی یې، او بېشکه دوی هم مړ کېدونکي دي. بیا بېشکه تاسې په ورځ د قیامت کې په نزد د رب خپل جګړه به کوئ (په دیني امورو کې).

تفسير: یعنې د دغه اختلاف اثر چې د مشرک او موحّد په منځ کې دی د قیامت په ورځ کې علی رؤوس الأشهاد ظاهرېږي، څه مهال چې نبیان به سره له خپلو امتیانو یو ځای کړل شي، او کافران به د انبیاوو او مؤمنینو په مقابل کې جګړې او مناقشې وکړي، او حجّتونه او دلائل به راوړاندې کړي، شاه صاحب (رحمه الله) لیکي: «کفّار به منکرېږي چې له سره مونږ ته ستا حکم نه دی رارسېدلی، بیا د دوی د دغه انکار په مقابل کې د پرښتو او د ځمکې او د اسمان او د دوی د لاسونو او پښو او نورو اعضاوو په شهادت به پرې ثابتېږي»؛ چې دوی پخپلو دغو ادعاوو کې دروغجنان دي، همداسې د نورو ګردو جګړو فیصلې به هم په هغه ورځ کې د پاک الله په حضور کې صادرېږي، بهتر همدا دی چې د «اختصام» لفظ عام کېښود شي، څو د احادیثو او آثارو څخه مخالف نشي.

په دې آیت شریف کې ښکاره دلیل دی چې رسول الله صلی الله علیه وسلم وفات شوی دی، او د دنیا د ژوند سره یې علاقه پرې شوې ده، هو! د انبیاوو علیهم السلام او د شهداوو په اړه چې د ژوند کوم نصوص راغلي دي، مراد ورڅخه برزخي ژوندون دی، لکه چې د شهداوو په اړه الله تعالی فرمایلي دي: ﴿بَلۡ اَحۡيَآءٌ عِنۡدَ رَبِّهِمۡ يُرۡزَقُوۡنَ﴾.

فَمَنۡ اَظۡلَمُ مِمَّنۡ كَذَبَ عَلَى اللّٰهِ وَكَذَّبَ بِالصِّدۡقِ اِذۡ جَآءَهٗ ؕ اَلَيۡسَ فِيۡ جَهَنَّمَ مَثۡوًى لِّلۡكٰفِرِيۡنَ ﴿۳۲﴾

پس څوک دی ډېر ظالم؟ (بلکه نشته) له هغه چا چې دروغ تړي پر الله (په لرلو د شریک، ځوی، ښځې)، او دروغ شمېري رښتیا خبره (قرآن) کله چې راشي (دغه قرآن) دغه (مکذّب ته، آیا نشته په دوزخ کې ځای لپاره د کافرانو؟ (بلکه شته).

تفسير: پر الله تعالی باندې یې دروغ وویل، یعنې شریک یې ورته ودراوه، یا یې اولاد ور تجویز کړ، یا یې داسې صفات ورمنسوب کړل چې په واقع کې د ده د ذات او صفاتو سره وړ او ولایق نه وي، او رښتیا خبره کله چې ورته ورسېده؛ دروغ یې وشمېرله، یعنې هغه رښتیا خبرې چې انبیاوو علیهم السلام د الله تعالی له طرفه راوړلې؛ هغوی ته یې د دروغو نسبت وکړ، او هیڅ یې په کې خپل فکر او غور ونه چلاوه، بلا شُبهه هغه څوک چې له حق او حقانیت سره دومره عداوت او دښمني لري، له هغه څخه ډېر لوی ظالم بل څوک کېدی شي، او د داسې ظالمانو د ورتلو او هستوګنې ځای ماسوا له دوزخه بل به چېرې وي؟.

وَالَّذِيۡ جَآءَ بِالصِّدۡقِ وَصَدَّقَ بِهٖۤ اُولٰٓئِكَ هُمُ الۡمُتَّقُوۡنَ ﴿۳۳﴾

او هغه (محمد) چې راغی په (خبرې) رښتيا سره، او هغه (مؤمنان) چې رښتيا يې وشمېرله دا (خبره)؛ دغه کسان همدوی دي پرهېزګاران (له معاصيو او له شرکه).

تفسير: يعني الله تعالی د ويريدونکيو شان داسې وي چې تل رښتيا ووايي، او د رښتيا تصديق وکړي.

لَهُمْ مَّا يَشَآءُوْنَ عِنْدَ رَبِّهِمْ ؕ ذٰلِكَ جَزٰٓؤُا الْمُحْسِنِيْنَ ﴿۳۴﴾ لِيُكَفِّرَ اللّٰهُ عَنْهُمْ اَسْوَاَ الَّذِیْ عَمِلُوْا وَيَجْزِيَهُمْ اَجْرَهُمْ بِاَحْسَنِ الَّذِیْ كَانُوْا يَعْمَلُوْنَ ﴿۳۵﴾

شته دوی ته (په جنّت کې) هر هغه (نعمت) چې غواړي يې په نزد د رب د دوی، دغه (مذکور کرامت) جزا ده د محسنانو نيکوکارانو. لپاره د دې چې ورژوي الله له دوی نه بدتر د هغو ګناهونو چې کړي يې وي، او چې جزا ورکړي (الله) دوی ته اجر د دوی په سبب د هغه ډېر ښه عمل چې وو دوی چې کوو به يې (په دنيا کې).

تفسير: يعني الله تعالی متقينو او محسنينو ته د دوی د ډېرو ښو کارونو اجر او بدل ورکوي، که په غلطه کوم بد عمل ترې صادر شوی وي؛ هغه وربښي.

اَلَيْسَ اللّٰهُ بِكَافٍ عَبْدَهٗ ؕ وَيُخَوِّفُوْنَكَ بِالَّذِيْنَ مِنْ دُوْنِهٖ ؕ وَمَنْ يُّضْلِلِ اللّٰهُ فَمَا لَهٗ مِنْ هَادٍ ﴿۳۶﴾ وَمَنْ يَّهْدِ اللّٰهُ فَمَا لَهٗ مِنْ مُّضِلٍّ ؕ اَلَيْسَ اللّٰهُ بِعَزِيْزٍ ذِی انْتِقَامٍ ﴿۳۷﴾

آيا نه دی الله کافي بس کېدونکی د بنده خپل (بلکه کافي دی)، او ويروي (کفّار ای محمده !) تا په هغو بُتانو (چې عبادت يې کوي کفّار) بې له الله، او هر څوک چې ګمراه يې کړي الله؛ پس پيدا به نه شي دې (ګمراه) ته هيڅوک سمه لاره ښوونکی. او هر چاته چې سمه لاره وښيي الله؛ پس نشته ده ته هيڅوک ګمراه کوونکی، آيا نه دی الله ډېر زبردست غالب قوي څښتن (خاوند) د بدل اخيستلو؟ (بلکه دی).

تفسير: مشرکينو ځمونږ رسول الله صلی الله عليه وسلم له بُتانو ويراوه، او ويل به يې: «ګورئ تاسې ځمونږ د معبودانو تحقير او توهين مه کوئ !، او دوی پر خپل ځان مه خپه او مه قهرجنوئ !، نه چې دوی (معاذ الله) له تا څخه بالکل روغ لېونی او تيار پاګل جوړ کړي»، نو دلته د هغه ځواب ورکوي: «هر هغه چې د لوی زبردست الله بندګي ځانته غوره کړې وي؛ نو دی به کله له دغو عاجزانو او ناتوانانو باطلو معبودانو څخه ويرېږي، آيا د هغه عزيز منتقم الله تعالی امداد او اعانت ده لره بس او کافي نه دی، چې له بل چا څخه وويرېږي؟ يا ورته څه هيله اميد ولري؟ دغه هم د دغو مشرکينو ګمراهي ده، چې د واحد الله بندګان له هسې چټي شيانو څخه ويروي، رښتيا خبره خو هم دا ده چې پر سمه صافه لاره روانول او نه روانول دغه ګرد د الله تعالی په قبضه او اختيار کې دي.

وَلَئِنْ سَاَلْتَهُمْ مَّنْ خَلَقَ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ لَيَقُوْلُنَّ اللّٰهُ ؕ قُلْ اَفَرَءَيْتُمْ مَّا تَدْعُوْنَ مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ اِنْ اَرَادَنِیَ اللّٰهُ بِضُرٍّ هَلْ هُنَّ كٰشِفٰتُ ضُرِّهٖۤ اَوْ اَرَادَنِیْ بِرَحْمَةٍ هَلْ هُنَّ مُمْسِكٰتُ رَحْمَتِهٖ ؕ قُلْ حَسْبِیَ اللّٰهُ ؕ عَلَيْهِ يَتَوَكَّلُ الْمُتَوَكِّلُوْنَ ﴿۳۸﴾

او خامخا که وپوښتې ته (ای محمده !) له دغو (مشرکانو) چې چا پيدا کړي دا اسمانونه او ځمکې؛ نو خامخا وبه وايي چې الله (پيدا کړي دي)، ووايه (ای محمده ! دوی ته) آيا پس نه وينئ تاسې هغه بُتان چې بولئ (عبادت يې کوئ)

تاسې بې له الله، که چېرې اراده وفرمايي ماته الله د ضرر رسولو؛ آيا دي دا بُتان لرې كوونكي د ضرر د هغه (له مانه؟ بلكه نه دي !)، يا كه اراده وفرمايي (الله) ماته د رحمت (د نفعې رسولو)؛ آيا دي دغه (بُتان) منع كوونكي د رحمت د الله (له مانه؟ بلكه نه دي !)، ووايه (اى محمده ! دوى ته) بس دى ځما الله، خاص په هم دغه الله توكل كوي توكل كوونكي (په هر حال او هر كار كې، او خپل ټول امور هم هغه ته ورسپاري).

تفسير: يعنې يو طرف خو قدوس الله تعالى چې پخپله تاسې د اقرار سره موافق د ټولو اسمانونو او ځمكې خالق او مالك دى، او بل طرف دغه د تيږو او بې سا بُتان يا عاجز مخلوقات چې كه هغوى ګرد سره يو ځاى هم شي؛ د الله تعالى د راليږلې شوي يو ادنى زحمت يا راحت مخه نشي نيولى، او نه يې نوعيت بدلولى شي، نو تاسې پخپله دغه خبره راوښيئ چې له دغو دواړو څخه كوم يو د اطمينان او اعتماد وړ (مستحق) او لايق كېدى شي؟ او كوم يو د خپل مدد لپاره كافي او بس وګڼلى شي؟ د هود عليه السلام قوم هم ويلي وو: ﴿إِن نَّقُولُ إِلَّا اعْتَرَاكَ بَعْضُ آلِهَتِنَا بِسُوءٍ﴾ چې د هغه ځواب هود عليه السلام داسې وركړى وو: ﴿قَالَ إِنِّي أُشْهِدُ اللَّهَ وَاشْهَدُوا أَنِّي بَرِيءٌ مِّمَّا تُشْرِكُونَ * مِن دُونِهِ فَكِيدُونِي جَمِيعًا ثُمَّ لَا تُنظِرُونِ * إِنِّي تَوَكَّلْتُ عَلَى اللَّهِ رَبِّي وَرَبِّكُم مَّا مِن دَابَّةٍ إِلَّا هُوَ آخِذٌ بِنَاصِيَتِهَا إِنَّ رَبِّي عَلَىٰ صِرَاطٍ مُّسْتَقِيمٍ﴾ (۱۲ جزء، د هود سورت (۵) ركوع، ۵۴، ۵۵، ۵۶ آيتونه)، او ابراهيم عليه السلام هم خپل قوم ته داسې فرمايلي وو: ﴿وَلَا أَخَافُ مَا تُشْرِكُونَ بِهِ إِلَّا أَن يَشَاءَ رَبِّي شَيْئًا ۗ وَسِعَ رَبِّي كُلَّ شَيْءٍ عِلْمًا ۗ أَفَلَا تَتَذَكَّرُونَ * وَكَيْفَ أَخَافُ مَا أَشْرَكْتُمْ وَلَا تَخَافُونَ أَنَّكُمْ أَشْرَكْتُم بِاللَّهِ مَا لَمْ يُنَزِّلْ بِهِ عَلَيْكُمْ سُلْطَانًا ۚ فَأَيُّ الْفَرِيقَيْنِ أَحَقُّ بِالْأَمْنِ ۖ إِن كُنتُمْ تَعْلَمُونَ﴾ (۷ جزء، د الأنعام سورت (۹) ركوع، (۸۰ – ۸۱) آيتونه).

قُلْ يَا قَوْمِ اعْمَلُوا عَلَىٰ مَكَانَتِكُمْ إِنِّي عَامِلٌ ۖ فَسَوْفَ تَعْلَمُونَ ﴿٣٩﴾ مَن يَأْتِيهِ عَذَابٌ يُخْزِيهِ وَيَحِلُّ عَلَيْهِ عَذَابٌ مُّقِيمٌ ﴿٤٠﴾

ووايه (اى محمده !) اى قومه ځما ! ژوند كوئ تاسې په ځاى (او حال) خپل كې، بېشكه زه هم عمل كوونكى يم (په حال د توكّل او صبر خپل)، پس ژر ده چې معلوم به كړئ تاسې (ځما او له تاسو نه) هر هغه چې رابشي هغه ته داسې عذاب چې وبه شرموي دى، او نازل به شي په ده عذاب همېشه.

تفسير: يعنې عنقريب دغه خبره واضحه او څرګندېږي چې د واحد الله بندګان غالبان كيږي، كه د دغو سلهاوو دروازو فقيران؟ واقعات به ډېر ژر دا راوښيي چې هر هغه بنده چې د الله تعالى په حمايت او پنا كې راغلى دى؛ د هغه مقابله كوونكي بالآخر ګرد سره خوار زار او تباه كيږي.

تنبيه: له ﴿عَذَابٌ يُخْزِيهِ﴾ څخه دنيوي عذاب، او له ﴿عَذَابٌ مُّقِيمٌ﴾ څخه اخروي عذاب مراد دى، والله أعلم.

إِنَّا أَنزَلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ لِلنَّاسِ بِالْحَقِّ ۖ فَمَنِ اهْتَدَىٰ فَلِنَفْسِهِ ۖ وَمَن ضَلَّ فَإِنَّمَا يَضِلُّ عَلَيْهَا ۖ وَمَا أَنتَ عَلَيْهِم بِوَكِيلٍ ﴿٤١﴾

بېشكه مونږ نازل كړى مو دى پر تا كتاب (قرآن) لپاره (د انتفاع د ټولو) خلقو په حقه سره، پس هر چا چې سمه لاره يې ومونده؛ پس نفس د ده لره ده (فائده يې)، او هر څوك چې ګمراه شو؛ پس بېشكه همدا خبره ده چې ګمراه كيږي پر ځان خپل (چې ضرر يې ګالي)، او نه يې ته پر دوى وكيل (ساتونكى).

تفسير: يعنې ستا په ژبه او د دغه كتاب په ذريعه د نصيحت رښتيا خبرې ويلې شوي دي، او د دين سمه صافه برابره لاره ښوولې شوې ده، زيات له دې نه هر انسان دې خپله ګټه او تاوان وسنجوي، هر څوك چې پر نصيحت عمل او ټګ

کوي؛ خپل ځانته فائده او ګټه رسوي، که نه خپله آخره خاتمه او انجام خرابوي، پر تا د دوی نور هیڅ مسئولیت او ذمه واري نشته، چې په زور او جبر سره دوی پر سمه لاره راولې، ستا وظیفه تش د الله تعالی د پیغام رسونه ده، چې دغه فریضه تاسې اداء کړې ده، وروسته له دې نه نور ګرد معاملات هغه پاك الله ته وسپارئ چې د ده په لاس کې ژوندي کول، مړه کول، ویده کول او ویښول او نور ګرد شیان دي.

اَللّٰهُ يَتَوَفَّى الْاَنْفُسَ حِيْنَ مَوْتِهَا وَالَّتِيْ لَمْ تَمُتْ فِيْ مَنَامِهَا ۚ فَيُمْسِكُ الَّتِيْ قَضٰى عَلَيْهَا الْمَوْتَ وَيُرْسِلُ الْاُخْرٰۤى اِلٰۤى اَجَلٍ مُّسَمًّى ؕ اِنَّ فِيْ ذٰلِكَ لَاٰيٰتٍ لِّقَوْمٍ يَّتَفَكَّرُوْنَ ﴿۴۲﴾

الله راکاږي (قبضوي) نفسونه په وخت د مرګ د دوی، او هغه نفس چې نه وي مړ (هغه راکاږي) په خوب د هغه کې، پس وساتي (هغه نفس) چې حکم یې کړی پر هغه د مرګ، او بېرته رالیږي (بدن ته) هغه بل (نفس) تر نیټې په نامه کړی شوې پورې، بېشکه په دغه (قبض، امساك، ارسال) کې خامخا ډېر دلائل د قدرت دي لپاره د هغه قوم چې فکر کوي (او عبرت ترې اخلي، لیکن نه کوي فکر په کې کفّار).

تفسیر: شاه صاحب لیکي «یعنې په خوب کې هر ورځ روح اخلي، او بیا یې بېرته ورلیږي، همدغه نښه ده د آخرت، معلوم شو چې په خوب کې هم لکه موت سا اخیسته کیږي، که خوب وځنډیږي؛ نو هم هغه مرګ دی، مګر دغه روح هغه دی چې ورته ظاهري هوش وایي، او هغه روح چې په هغه سره تنفس جریان لري، او نبضین خوځیږي، او خواړه هضمیږي؛ هغه بل دی، چې پخوا د مرګ له وقوع څخه نه ایستل کیږي»، (موضح القرآن).

اَمِ اتَّخَذُوْا مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ شُفَعَآءَ ؕ

آیا نیولي دي دغو (مشرکانو) غیر له الله شفاعتګران (بُتان چې زارۍ وکړي الله ته).

تفسیر: یعنې مشرکین د بُتانو په نسبت داسې دعوی کوي چې دوی د الله تعالی په دربار کې ځمونږ سپارښت او شفاعت کوي، او د همدوی له سپارښت څخه ځمونږ ګرد کارونه هلته جوړیږي، نو ځکه مونږ د دوی عبادت کوو، حال دا چې اول د شفیع کېدلو لپاره معبودیت لازمي نه دی، بل شفیع هم هغه څوك ګرځېدی شي چې ورته د الله تعالی له طرفه د شفاعت حکم او اجازه وي، او یواځې د هغو کسانو په حق کې شفاعت په عمل راتلی شي، چې دوی د الله تعالی په نزد غوره او مقبول وي، لنډه یې دا چې د شفیع لپاره اذن او د مشفوع لپاره مرتضائیت یو ضروري امر دی، او دلته دغه دواړه خبرې نشته، نه بُتانو ته اذن ثابت دی او نه د کفّارو مرتضائیت؛ نو د دوی دغه دعوی غلطه شوه.

قُلْ اَوَلَوْ كَانُوْا لَا يَمْلِكُوْنَ شَيْـًٔا وَّلَا يَعْقِلُوْنَ ﴿۴۳﴾

ووایه (ای محمده ! دوی ته) آیا اګر که وي دوی په داسې حال کې چې مالکان نه وي د هیڅ شي، او نه عقل لري (دوی چې ستاسې عبادت ورته معلوم شي ځکه چې جمادات وي).

تفسیر: یعنې بُتان نه اختیار لري او نه پوهه، نو بیا د دوی شفیع کېدل ډېر عجیب دي.

قُلْ لِّلّٰهِ الشَّفَاعَةُ جَمِيْعًا ؕ لَهٗ مُلْكُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ؕ ثُمَّ اِلَيْهِ تُرْجَعُوْنَ ﴿۴۴﴾

ووایه (ای محمده ! دوی ته) خاص الله ته (اختیار د) شفاعت دی ټول (او بل هیچا لره دخل نشته)، خاص الله ته دی سلطنت د اسمانونو او د ځمکې، بیا خاص همده ته بېرته بیول کېږئ (لپاره د جزاء).

تفسیر: یعنې في الحال هم پر اسمانونو او ځمکه کې د همدغه الله تعالی سلطنت دی، او في المآل هم د ګردو رجوع او بېرته ورتګ هم هغه ته دی، نو بې د الله تعالی له خوښې او رضا هیڅوک د دې خبرې قوّت او قدرت نه لري، چې خپلې شونډې هم وخوځولی شي.

وَإِذَا ذُكِرَ اللَّهُ وَحْدَهُ اشْمَأَزَّتْ قُلُوبُ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ ۖ وَإِذَا ذُكِرَ الَّذِينَ مِن دُونِهِ إِذَا هُمْ يَسْتَبْشِرُونَ ﴿٤٥﴾

او په هغه وخت کې چې یاد کړ شي الله یواځې (بې له بُتانو)؛ نو منقبض شي، وترهیږي زړونه د هغو کسانو چې ایمان نه راوړي په آخرت باندې، او په هغه وخت کې چې یاد کړل شي هغه (بُتان) بې له دغه (الله)؛ ناڅاپه دوی خوشالیږي (مخونه یې راښه او وچولي ـ تندي یې خلاص شي له خوښۍ).

تفسیر: د مشرکانو دغه یوه خاصه ده چې په ځینو اوقاتو کې تش پخپلو ژبو د الله تعالی د عظمت او محبّت اعتراف کوي، لیکن د هغوی زړونه د واحد الله له ذکره او حمد او ثنا څخه نه خوښیږي، هو ! که د نورو بُتانو یا وړوکیو معبودانو تعریف ورته وکړی شي؛ نو له ډېر خوښۍ او خوشالۍ پخپلو جامو کې نه ځاییږي، او د مسرّت آثار د دوی له څېرو څخه له ورا (لري) څرګندیږي (ښکاره کیږي)، د افسوس او حسرت ځای دی چې نن ورځ علی الأکثر تش په نامه سره مسلمانانو همداسې یو وضعیت ځانته غوره کړی دی، مثلاً که د واحد الله قدرت، قوّت، عظمت او د ده د لامحدوده علم وسعت بیان کړ شي؛ نو د دوی په مخونو کې د انقباض آثار احساس کیږي، مګر که د کوم پیر، فقیر، حضرت، شیخ، ملنګ، صاحبزاده، خواجه، سید او د نورو متعارفه وو خوارقو، رښتیا دروغ کرامات او نورې چټې او مهملې خبرې دوی ته وویلی شي؛ نو د دوی په څېرو کې د وجد او نشاط علائم قائمیږي، او په زړونو کې یې د سرور او انبساط امواج پیدا کیږي، بلکه ډېر اوقات د خالص توحید بیانوونکي د دوی په نزد د اولیاء الله منکر ګڼل کیږي، «فإلی الله المشتکی وهو المستعان».

قُلِ اللَّهُمَّ فَاطِرَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ عَالِمَ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ أَنتَ تَحْكُمُ بَيْنَ عِبَادِكَ فِي مَا كَانُوا فِيهِ يَخْتَلِفُونَ ﴿٤٦﴾

ووایه (ای محمده !) ای الله !، پیدا کوونکی د اسمانونو او د ځمکې !، ای عالمه خبرداره په پټو او په ښکاره وو !، ته حکم کوې (په قیامت کې) په منځ د بندګانو خپلو کې په هغو (دینیه وو امورو کې) چې وو دوی چې په کې اختلاف به یې کاوه.

تفسیر: یعنې هر کله چې دوی په داسې غټو خبرو کې هم جګړې کوي، او د الله تعالی دومره عزت او وقار هم د دوی په زړونو کې نشته، نو اوس زه ستا پاک دربار ته عرض او فریاد کوم، څو پخپله د دغو جګړو په منځ کې یوه پرېکړه او فیصله وفرمایې.

وَلَوْ أَنَّ لِلَّذِينَ ظَلَمُوا مَا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا وَمِثْلَهُ مَعَهُ لَافْتَدَوْا بِهِ مِن سُوءِ الْعَذَابِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ ۚ وَبَدَا لَهُم مِّنَ اللَّهِ مَا لَمْ يَكُونُوا يَحْتَسِبُونَ ﴿٤٧﴾ وَبَدَا لَهُمْ سَيِّئَاتُ مَا كَسَبُوا وَحَاقَ بِهِم مَّا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِئُونَ ﴿٤٨﴾

او که چېرې بېشکه په اختیار کې شي د هغو چې ظلم یې (پر نفسونو خپلو په کفر سره اختیار کړی دی هغه (اموال مبالغ) چې په ځمکه کې دي ټول، او په مثل (هم د هغه) نور ورسره شي؛

نو خامخا فديه به ور کړي دوی په هغه سره له بدرنګه عذابه په ورځ د قيامت کې، او ښکاره به شي دوی ته له جانبه د الله هغه (عذاب) چې نه وو دوی چې ګمان به يې کاوه (د هغه). او ښکاره به شي دوی ته (سزا او عقوبت) د هغو اعمالو چې کړي وو دوی، او چاپېره نازله به شي په دوی (جزاء د) هغه ځيز چې وو دوی چې په هغه پورې به يې مسخرې کولې (چې الهي قهر او ابدي عذاب دی).

تفسير: يعنې د قيامت په ورځ چې د دغو اختلافاتو فيصلې اورولی کيږي، په دغه وخت کې به د دغو ظالمانو چې په شك او شرك سره يې د الله تعالی شان تنقيص کوو؛ ډېر بد حال وي، فرض يې کړئ که په دغه ورځ د ځمکې د مخ ګردې خزانې بلکه له هغوی څخه زائد مبالغ هم له دوی سره موجود وي، او وغواړي چې دغه ګرد اضعافاً مضاعفه خزائن د خپلې فديې په ډول ورکړي، او خپل ځان خلاص کړي؛ مګر هغه ترې نه قبليږي، او هر څه بد اعمال چې ده کړي دي؛ يو په يو يې په مخ راواړل کيږي، او د داسې راز راز ويروونکيو عذابونو خوند به وڅکي چې هيڅکله به د هغه مثال او نظير د ده په وهم او خيال کې هم نه وي ګرځېدلی، الغرض هغه کسان چې پر خالص توحيد او حق دين پورې يې ټوکې او مسخرې کولې، د هغه ربړ او وبال يې دوی هرومرو ګالونکي دی، او په هغو عذابونو کې چې دوی ورپورې مسخرې کولې؛ دوی پخپله په کې اخته کېدونکي دي.

فَإِذَا مَسَّ الْإِنْسَانَ ضُرٌّ دَعَانَا

پس کله چې ورسيږي (جنس د) انسان ته څه قسم ضرر؛ نو بولي مونږ (دفع د هغه ته).

تفسير: يعنې چې د هغه الله تعالی له ذکر څخه چې اوس خپه او ناراضه کيږي؛ د مصيبت په وخت کې ورغږ او نارې وهي، او د ده ذکر چې د مصائبو په وخت کې پرې خوښيږي؛ د مرفه الحالي (د خوشحالی او مستئ) په وخت کې له دوی نه هيريږي.

ثُمَّ إِذَا خَوَّلْنَاهُ نِعْمَةً مِّنَّا قَالَ إِنَّمَا أُوتِيتُهُ عَلَىٰ عِلْمٍ

بيا کله چې ورکړو مونږ ده ته کوم نعمت له (جانبه) خپله؛ وايي بېشکه همدا خبره ده چې راکړی شوي دی ماته دغه (نعمت) په سبب د پوهې (ځما، نه ده داسې).

تفسير: يعنې قياس خو همدغه غوښت چې دغه نعمت ځما په برخه شي، ځکه چې په ما کې د دغې خبرې لياقت وو، او د هغه د ګټلو ذرائع ماته ښکاره او معلوم وو، او الله تعالی ته ځما استعداد او اهليت څرګند وو، نو بيا به هغه ولې ماته نه رسېده؟ الغرض چې ده پر خپل لياقت او عقل نظر وکړ، او د الله تعالی پر فضل او قدرت يې نظر ونه کړ.

بَلْ هِيَ فِتْنَةٌ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٤٩﴾

بلکه دغه (عطا د نعمت) فتنه امتحان ازموينه ده، وليکن اکثر د دوی نه پوهيږي (چې دغه تخويل استدراج، امتحان دی دوی ته).

تفسير: يعنې داسې نه ده، بلکه دغه نعمت د الله تعالی له طرفه يو امتحان دی، چې بنده د هغه پر موندلو تر کوم حد پورې د حقيقي منعم شکريه اداء کوي؟ او د احسان او انعام حق يې پېژني؟ که ناشکري يې وکړله؛ نو دغه نعمت ورته نقمت او د ده د ځان وبال ګرځي.

قَدْ قَالَهَا الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ فَمَآ أَغْنٰى عَنْهُمْ مَّا كَانُوْا يَكْسِبُوْنَ ۞ فَأَصَابَهُمْ سَيِّاٰتُ مَا كَسَبُوْا ۗ وَالَّذِيْنَ ظَلَمُوْا مِنْ هٰٓؤُلَآءِ سَيُصِيبُهُمْ سَيِّاٰتُ مَا كَسَبُوْا ۙ وَمَا هُمْ بِمُعْجِزِيْنَ ۞

په تحقيق ويلې ده دغه خبره هغو کسانو (چې تېر شوي دي) پخوا له دوی نه (لکه قارون او قوم د ده)؛ پس هيڅ قدر دفع د عذاب ونه کړه له دوی څخه هغه (دنيوي مال او متاع) چې وو دوی چې کسب (د ګټې د هغو) به يې کوو. پس ورسېد هغو (پخوانيو) ته (جزاء د هغو بدو) اعمالو چې کول به دوی (په خسف سره)، او هغه کسان چې ظلم يې کړی دی (په اختيارولو د کفر) له دغه (قوم ستا ای محمده !)؛ ژر ده چې وبه رسيږي دوی ته سزا او عقوبت د هغو اعمالو چې کړي دي دوی، او نه دي دوی عاجز کوونکي (مونږ لره له تعذيب د دوی نه).

تفسير: لکه چې قارون همداسې ويلي وو، د هغه څه حشر او آخره خاتمه شوه؟ د هغه ذکر پخوا له دې نه تېر شو، يعنې څرنګه چې پر پخوانيو مجرمينو د خپلې ګناه سزا او وبال ولوېد؛ پر دغو موجوده وو مشرکينو هم د دوی د بدو اعمالو سزا او وبال لوېدونکی دی، څه وخت چې پاك الله تعالى د دوی د سزا ورکولو اراده وفرمايي، نو دوی له سره خپل ځانونه نشي پټولی، او نه چېرې ترې تښتېدلی شي، او نه په کوم چل او تدبير سره دی سترې، ستومانه، او عاجزولی شي.

اَوَلَمْ يَعْلَمُوْٓا اَنَّ اللّٰهَ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَّشَآءُ وَيَقْدِرُ ۗ اِنَّ فِيْ ذٰلِكَ لَاٰيٰتٍ لِّقَوْمٍ يُّؤْمِنُوْنَ ۞

آيا نه پوهيږي دوی په دې چې بېشکه الله پراخوي رزق روزي هر هغه چا ته چې اراده وفرمايي، او تنګوي (په اندازه کوي يې)، بېشکه په دغه (بسط او قبض) کې خامخا ډېر دلائل دي لپاره (د هغه) قوم چې ايمان راوړي (په الله چې باسط او قابض دی).

تفسير: يعنې په دنيا کې محض د روزي پراخي او تنګي د کوم سړي د مقبوليت او مردوديت دليل نشي کېدی، نه د روزي ګټل دومره په عقل، ذهانت، علم او لياقت پورې منحصر دي، وګورئ چې څومره بېوقوفان او ناپوهان په ډېر اطمينان او هوسايي سره ژوندون کوي، او څومره عاقلان، فاضلان او نېکان په لوږو سره شپې او ورځې تېروي.

قُلْ يٰعِبَادِيَ الَّذِيْنَ اَسْرَفُوْا عَلٰٓى اَنْفُسِهِمْ لَا تَقْنَطُوْا مِنْ رَّحْمَةِ اللّٰهِ ۗ اِنَّ اللّٰهَ يَغْفِرُ الذُّنُوْبَ جَمِيْعًا ۗ اِنَّهٗ هُوَ الْغَفُوْرُ الرَّحِيْمُ ۞

ووايه (ای محمده ! چې فرمايي الله) ای بندګانو (مؤمنانو) ځما هغو کسانو چې اسراف يې کړی دی پر نفسونو خپلو ! مه نااميده کېږئ له رحمته د الله، (ځکه چې) بېشکه الله مغفرت کوي ښښي ګناهونه ټول (اګر که ډېر هم وي بې له شرکه)، بېشکه چې الله همدی دی ښه ښښونکی (د خطيّاتو) ډېر رحم کوونکی دی.

تفسير: دغه آيت د أرحم الراحمين د بې پايانه رحمت بيان او د ده د عفوې او د عظيم الشأن تېرېدلو اعلان کوي، او د خورا ډېرو سختو مأيوس العلاجو مريضانو په حق کې د شفاء د اکسير حکم لري، مشرك، ملحد، زنديق، مرتد، يهودي، نصراني، مجوسي، مبتدع، فاسق، فاجر او نور عاصيان او باغيان هر څوك چې وي د دغه آيت له اورېدلو څخه وروسته د الله تعالى مهربانۍ ته اميدوار کيږي، ځکه چې د هر چا په نسبت چې الله تعالى اراده وفرمايي؛ د هغه ګناه معافوي، او هيڅوك د ده لاس نشي نيولی، بيا بنده به ولې نااميده کيږي؟ هو ! دغه ضروري ده چې د الله تعالى

له نورو اعلاناتو سره سم چې په هغو کې تصريح شوې ده، چې د کفر او شرك جرم به بې له توبې او بې له ايمانه نه قبلوي، ښايي چې ﴿إِنَّ اللَّهَ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ جَمِيعًا﴾ له ﴿لِمَنْ يَشَاءُ﴾ سره مقيده وګڼله شي، خو سره له هغه د دغې خبرې تقييد يې هم فرمايلی دی: ﴿إِنَّ اللَّهَ لَا يَغْفِرُ أَنْ يُشْرَكَ بِهِ وَيَغْفِرُ مَا دُونَ ذَٰلِكَ لِمَنْ يَشَاءُ﴾ (۵ جزء د النساء سورت (۸) رکوع (۱۱۶) آيت)، له دغه تقييد څخه دغه نه لازميږي چې الله تعالی بې له توبې هيڅ يوه لويه يا وړوکې ګناه نشي معافولی، او نه يې داسې مطلب کيږي چې د هيڅ يو جرم لپاره له سره د توبې ضرورت نشته، او بې له توبې به ګرد ګناهونه معافيږي، قيد يواځې د مشيت دی، او د مشيت په متعلق په نورو آيتونو کې دا ښوولي شوي دي چې هغه په کفر او شرك کې بې له توبې ممکن نه دی، لکه چې د دغه آيت شان نزول هم پرې دلالت کوي، او د دې وروستني آيت له افادې څخه هم معلوميږي، نو الغرض الله تعالی ټول ګناهونه کله چې وغواړي بندګانو ته معافوي، خو شرك بغير له توبې نه نه معاف کيږي، نو دا آيت د الله تعالی د پراخه رحمت بيان کوي چې ګناهګار بندګان دې نه نااميده کيږي، که د الله تعالی نه د ګناهونو د معافولو غوښتنه وکړي؛ الله تعالی يې معافوي.

﴿وَأَنِيبُوا إِلَىٰ رَبِّكُمْ وَأَسْلِمُوا لَهُ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَأْتِيَكُمُ الْعَذَابُ ثُمَّ لَا تُنْصَرُونَ ۝٥٤﴾

او بېرته وګرځئ تاسې رب خپل ته (له شرکه او عصيانه)، او غاړه کيږدئ ده ته پخوا له هغه چې راشي تاسې ته عذاب، بيا به مدد درسره نشي کولی (په دفع د عذاب کې).

تفسير: يعنې پخپلو تېرو اغلاطو نادم شئ !، او د الله تعالی د بې پايانه جود اوکرم څخه وشرمېږئ !، او د کفر او عصيان لاره پرېږدئ !، او د هغه کريم رب په طرف رجوع وکړئ !، او خپل ځانونه هغه ته وروسپارئ !، او د ده د احکامو په مقابل کې په نهايت عجز او اخلاص سره غاړه کېږدئ !، او ښه وپوهېږئ چې په حقيقت کې نجات يواځې د ده په فضل او کرم سره ممکن دی، څمونږ رجوع او انابت هم بې د الله تعالی له فضله او کرمه نشي ميسّر کيدی.

﴿وَاتَّبِعُوا أَحْسَنَ مَا أُنْزِلَ إِلَيْكُمْ مِنْ رَبِّكُمْ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَأْتِيَكُمُ الْعَذَابُ بَغْتَةً وَأَنْتُمْ لَا تَشْعُرُونَ ۝٥٥﴾

او متابعت وکړئ د ډېر غوره حکم د هغه (قرآن) چې نازل کړی شوی دی تاسې ته له (جانبه د) رب ستاسې پخوا له هغه چې راشي تاسې ته عذاب يو ناڅاپه، حال دا چې تاسې به نه پوهېږئ (چې له کوم لوري راځي).

تفسير: له ښې خبرې څخه مراد قرآنکريم دی، يعنې پر قرآني هدايتونو عمل وکړئ !، او د عذاب له راتګه پخوا د خپل مستقبل په فکر او اندېښنه کې اوسئ !، که نه د عذاب له معاينې څخه وروسته به د هغه هيڅ تدارك او انتظام نشي کيدی، او هيڅ يو تدبير به مؤثر نه لويږي، د الله تعالی عذاب به مو داسې يو ناڅاپه راګېر کړي، چې تاسې به له سره د هغه پر راتګ نه خبريږئ.

﴿أَنْ تَقُولَ نَفْسٌ يَا حَسْرَتَىٰ عَلَىٰ مَا فَرَّطْتُ فِي جَنْبِ اللَّهِ وَإِنْ كُنْتُ لَمِنَ السَّاخِرِينَ ۝٥٦﴾

(چابکي کوئ تاسې په تعميل د قرآن باندې پخوا له هغه) چې ووايي يو نفس: ای ارمان او ندامت مې دی پر هغه چې تقصير مې کړی دی په طرف (په حق د طاعت) د الله کې، او بېشکه چې وم زه خامخا له مسخره کوونکيو څخه.

تفسير: يعنې په هوا اوهوس، رسم، تقليد او دنيوي خوندونو او چړچو کې اخته او مشغول او د الله تعالی له ذکره او ياده بلکه د ده له وجوده بيخي غافلان شوي وو، د ده دين او رسول او د هغه هولناك انجام په نسبت به مو چې

رسول الله صلى الله عليه وسلم مونږ ویرولو؛ ملنډې، ټوکې او مسخرې کولې، او د دغو شیانو په حقیقت نه وو پوهیدلي، د ډېر افسوس ځای دی چې د الله تعالی په پېژندلو او د ده د حقوقو په منلو کې مونږ په څه اندازه سره غفلت او قصور کړی دی، چې د هغه په نتیجه کې نن له دغې بدې پېښې سره مخامخ شوي يو، کفّار به دغسې خبرې په محشر کې کوي، که د آیت مضمون کفارو او عصاتو لره عام کېښود شي؛ نو د ﴿وَإِنْ كُنْتُ لَمِنَ السَّٰخِرِينَ﴾ معنی به «ما به د مسخره کوونکو غوندې عمل کولو» وي، «علمت عمل ساخر مستهزئ» (کما فسر به ابن کثیر رحمه الله).

أَوْ تَقُولَ لَوْ أَنَّ اللَّهَ هَدَىٰنِي لَكُنتُ مِنَ الْمُتَّقِينَ ﴿٥٧﴾

یا (پخوا له دې نه) چې ووایي: که چېرې داسې وی چې بېشکه الله سمه لاره ښوولې وی ماته؛ نو خامخا وم به زه له متقیانو پرهېزګارانو (له شرکه او له معاصي نه).

تفسیر: کله چې په حسرت او افسوس سره کار ونه چلیږي؛ نو د خپل فهم غلطولو لپاره دغه ګوډ عذر وړاندې کوي، څه ووایم؟ الله تعالی ماته هدایت رانه کړ، که الله اراده فرمايلي وی؛ نو نن به زه هم د متقیانو په مرتبه رسېدلی وم، د دغه ځواب وروسته داسې راځي: ﴿بَلَىٰ قَدْ جَاءَتْكَ آيَاتِي﴾.

أَوْ تَقُولَ حِينَ تَرَى الْعَذَابَ لَوْ أَنَّ لِي كَرَّةً فَأَكُونَ مِنَ الْمُحْسِنِينَ ﴿٥٨﴾

یا (پخوا له دې نه) چې ووایي (نفس) په هغه وخت کې چې ویني عذاب: کاشکې وی ماته بیا بېرته ورتګ (دنیا ته)؛ پس وم به زه هلته له نیکوکارانو (موحدانو هم په عقائدو هم په اعمالو کې).

تفسیر: کله چې حسرت او اعتذار دواړه بېکاره ثابت شي؛ او د دوزخ له عذابونو سره مخامخ شي؛ نو په دغه وخت کې به د اضطراب وارخطايي له شدّته داسې وایي: «په هر ممکنه صورت سره چې کیږي، یو ځلي مې بیا دنیا ته ولېږه !، او د توبې او اطاعت فرصت او موقع راکړه !، او وګوره چې زه په څه صلاح او تقوی سره بېرته درحاضر بېږم»، فرمایي الله تعالی چې: ولې مې هدایت نه وو درته کړی بلکه درته کړی مې وو:

بَلَىٰ قَدْ جَاءَتْكَ آيَاتِي فَكَذَّبْتَ بِهَا وَاسْتَكْبَرْتَ وَكُنتَ مِنَ الْكَافِرِينَ ﴿٥٩﴾

هو ! داسې ده چې په تحقیق راغلي وو تاته دلائل (قرآن) ځما، پس تکذیب کړی وو تا په هغو سره، او تکبّر دې کړی وو، او وې ته له کافرانو (نامنونکیو نه).

تفسیر: یعنې غلط وایي، آیا الله تعالی درته سمه صافه لاره نه وه درښوولې؟ او خپل انبیاء یې سره له معجزو او احکامو نه وو درلیږلي؟ مګر د هغوی خبرې دې و نه منلې، او هر هغه شی چې تاته ویلی کېده، هغه مو سره له غروره او تکبر تکذیب کوو، او ستا هم دغه لویي او تکبر د حق له قبوله مانع ګرځېده، او خبره همدا ده چې الله تعالی ته له ازله دغه خبره معلومه وه چې ته به د ده له آیتونو څخه انحراف او انکار کوې، او په تکبّر او سرکښی سره به وړاندې کېږې، ستا د طبیعت او مزاج غوښتنه او اقتضاء همداسې ده چې که زر کرته د دنیا په طرف بېرته وګرځولی شې؛ بیا به پخپلو هم هغو واهیه وو حرکاتو کې مداومت کوې، او له هغه څخه له سره لاس اخیستونکی نه یې: ﴿وَلَوْ رُدُّوا لَعَادُوا لِمَا نُهُوا عَنْهُ وَإِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ﴾ (د «الأنعام» سورت (۳) رکوع (۲۸) آیت)، د داسې خلقو په نسبت د الله تعالی داسې عادت نه دی چې دوی بریالیان او کامیاب کړي، بلکه خائب او خاسر کوي یې.

وَيَوْمَ الْقِيٰمَةِ تَرَى الَّذِيْنَ كَذَبُوْا عَلَى اللّٰهِ وُجُوْهُهُمْ مُّسْوَدَّةٌ ؕ اَلَيْسَ فِيْ جَهَنَّمَ مَثْوًى لِّلْمُتَكَبِّرِيْنَ ﴿۶۰﴾

او په ورځې د قيامت کې به ووينې ته هغه کسان چې دروغ يې تړلي دي پر الله پورې (په نسبت د شرك او نورو عيوبو) مخونه د دوی به تور کړی شوي وي، آيا نشته په دوزخ کې ځای لپاره د منكرانو (كافرانو؟ يعنې شته !).

تفسير: کومه خبره چې د الله تعالی له جانبه راځي، او هغې ته د دروغو نسبت وکړل شي؛ هم دغه پر الله تعالی دروغ تړل دي، ځکه چې دروغ شمېرونکي داسې دعوی کوي چې الله تعالی هغه خبره نه ده فرمايلې، حال دا چې په واقع کې به يې فرمايلي وي، نو د دغو دروغو توروالی د قيامت په ورځ د دوی پر څېرو کې څرګندېږي (ښکاره کيږي).

وَيُنَجِّي اللّٰهُ الَّذِيْنَ اتَّقَوْا بِمَفَازَتِهِمْ ۚ لَا يَمَسُّهُمُ السُّوْٓءُ وَلَا هُمْ يَحْزَنُوْنَ ﴿۶۱﴾

او وبه ساتي الله (له دوزخه) هغه کسان چې ځان يې ساتلی وي (له شركه) په سبب د خلاصې موندلو د دوی، نه به رسيږي دوی ته سختي او نه به دوی غمجن كيږي.

تفسير: يعنې الله تعالی متقيان د دوی د ازلي فوز او فلاح په سبب د بري او کاميابي پر هغه لوړ (اوچت) مقام رسوي، چې هلته به له هر قسمه بديو او شرورو څخه محفوظ او له هر راز (قسم) فكر او غم څخه به آزاد او محفوظ وي.

اَللّٰهُ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ ۚ وَّهُوَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ وَّكِيْلٌ ﴿۶۲﴾ لَهٗ مَقَالِيْدُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ؕ وَالَّذِيْنَ كَفَرُوْا بِاٰيٰتِ اللّٰهِ اُولٰٓئِكَ هُمُ الْخٰسِرُوْنَ ﴿۶۳﴾

الله پيدا کوونکی د هر څيز دی، او دغه (الله) پر هر څيز وکيل (ساتونکی متصرف) دی. خاص همدغه (الله) لره دي كليګاني (د خزانو) د اسمانونو او د ځمکې، او هغه کسان چې کافران شوي دي په آيتونو د الله، دغه کسان همدوی زيانکاران دي (چې ځای يې ابدي دوزخ دی).

تفسير: يعنې الله تعالی هر شی پيدا کړی دی، او وروسته له پيدايښته د ده د بقاء او تحفظ ذمه واري يې هم پر خپل قدرت اخيستې ده، او د ځمکې او اسمان د ګردو شيانو تصرّف او اقتدار هم ده ته حاصل دی، ځکه چې د ګردو خزانو کنجيانې له ده سره دي، نو له داسې الله څخه مخ اړول او نورو شيانو ته مخ ګرځول فضول او بېکاره خبره ده، ښايي چې انسان د الله تعالی له غضبه وويرېږي، او د الله تعالی رحمت او مهرباني ته اميدوار اوسي.

قُلْ اَفَغَيْرَ اللّٰهِ تَاْمُرُوْٓنِّيْٓ اَعْبُدُ اَيُّهَا الْجٰهِلُوْنَ ﴿۶۴﴾

آيا پس تاسو امر کوئ ماته چې بې له الله تعالی د بل چا عبادت وکړم ای جاهلانو ناپوهانو !.

تفسير: يعنې انتهايي ناداني، حماقت او جهالت دا دی، چې انسان الله تعالی پرېږدي، او د نورو په عبادت کې بوخت شي، او له رسول الله صلی الله عليه وسلم څخه داسې غوښتنه کوي، او ترې طمع کوي چې دی (معاذ الله) د کفر او شرك لاره د دوی له سببه غوره کړي، په ځينو رواياتو کې راغلي دي چې مشرکانو رسول الله صلی الله عليه وسلم ته دعوت ورکړی وو، چې راځه ځمونږ د معبودانو عبادت کوه، نو ځکه دغه پاس آيت د دوی په ځواب کې نازل شو:

وَلَقَدْ أُوحِيَ إِلَيْكَ وَإِلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكَ لَئِنْ أَشْرَكْتَ لَيَحْبَطَنَّ عَمَلُكَ وَلَتَكُونَنَّ مِنَ الْخَاسِرِينَ ﴿۶۵﴾ بَلِ اللَّهَ فَاعْبُدْ وَكُنْ مِنَ الشَّاكِرِينَ ﴿۶۶﴾

او خامخا په تحقيق وحي کړی شوې ده تاته او (وحي کړي شوې ده) هغو کسانو ته چې ړومبی له تا نه وو (داسې چې قسم دی) که شرک پيدا کړ تا (فرضا)؛ نو خامخا خراب به شي هرومرو عمل ستا، او خامخا شې به ته هرومرو له زيانکارانو (نو ځان وساته له شرکه !). بلکه (يوائې) د الله عبادت کوه، او اوسه له شکر کوونکيو (په نعمت د توحيد او عبادت).

تفسير: يعنې که له عقلي حيثيته وکتلی شي، د ګردو اشياوو پيدا کول، باقي پرېښودل، او په هغه کې د هر ډول تصرفاتو جاري لرل يوائې د الله تعالی کار دی، نو د عبادت مستحق ماسوا له الله څخه بل هيڅوک نشي کېدی، او که له نقلي حيثيته ملاحظه وکړئ؛ نو ټول انبياء الله او سماويه اديان د توحيد په صحت او د شرک په بطلان متفق دي، بلکه هر نبي ته د وحي په ذريعه دغه ښوولی شوي دي چې په آخرت کې د مشرکانو ټول اعمال بيخي بېکاره دي، او د شرک انجام د خالص حرمان او خُسران څخه سوا بل شی نه دی، لهذا پر هر انسان لازم دي چې له ګردو باطلو معبودانو څخه ځان وشکوي !، او له الله تعالی سره د خپل عبوديت تعلقات ونښلوي، او د الله تعالی وفادار او شکرګزار او احسان پېژندونکی بنده شي، د ده عظمت، قدرت، جلال او کمال ښه وپېژني، عاجز او ناتوانه مخلوقات د ده شريک ونه ګرځوي، او هغه په هم هغو صفاتو سره لوی، پورته، اعلی او ارفع وګڼي، لکه چې واقع کې هم دی.

وَمَا قَدَرُوا اللَّهَ حَقَّ قَدْرِهِ

او تعظيم نه دی کړی دغو (مشرکانو) د الله حق تعظيم د ده.

تفسير: يعنې مشرکينو د الله تعالی عظمت، علويت، کمال، جلال، لويي او بزرګي تر هغې اندازې او مرتبې پورې ونه پېژندله چې تر هغې اندازې او مرتبې پورې پر يوه بنده د هغه معرفت او پېژندګلوي لازمه ده چې هغه وپېژني، د الله تعالی د رفيع شان او لوړې مرتبې د اجمالي تصوّر کوونکی آيا د عاجز او محتاج مخلوق حتی د بېځايه ګټو او بتانو شرکت له الله تعالی سره تجويز کولی شي؟ حاشا وکلاّ ! وروسته له دې نه د الله تعالی د عظمت او قدرت، د جلال او کمال د ځينو شئونو بيان دی.

وَالْأَرْضُ جَمِيعًا قَبْضَتُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَالسَّمَاوَاتُ مَطْوِيَّاتٌ بِيَمِينِهِ سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿۶۷﴾

او ځمکه ټوله به په موټي د الله تعالی کې وي په ورځ د قيامت کې، او اسمانونه به نغښتلي شوي دي په ښي لاس د ده کې، پاکي ده ده ته او لوړ لوی دی له هغو شيانو چې دوی يې شريکوي (له الله سره بُتان او نور شيان).

تفسير: د الله تعالی د عظمت حال خو دادی چې په ورځ د قيامت کې به ټوله ځمکه په يوه موټي کې ونيسي، او اسمانونه به په ښي لاس کې راونغاړي، په صحيح حديث کې راغلي دي، ابو هريرة رضي الله تعالی عنه فرمايي چې: ما له رسول الله صلی الله عليه وسلم نه اوريدلي دي چې ويې فرمايل: «الله تعالی به ځمکه په موټي کې راونيسي، او اسمانونه به په ښي لاس کې راونغاړي، او بيا به وفرمايي: زه بادشاه يم، چېرته دي د ځمکې بادشاهان؟» يعنې په دغه ورځ به څرګنده شي چې حقيقي بادشاه الله تعالی دی، د نورو بادشاهي به ختمه شوي وي، يوائې د الله تعالی په واک کې به وي، او حساب به ورسره کيږي.

وَنُفِخَ فِي الصُّورِ فَصَعِقَ مَنْ فِي السَّمٰوٰتِ وَمَنْ فِي الْأَرْضِ إِلَّا مَنْ شَآءَ اللّٰهُ ۖ ثُمَّ نُفِخَ فِيهِ أُخْرٰى فَإِذَا هُمْ قِيَامٌ يَّنْظُرُوْنَ ﴿۶۸﴾

او پو کل به وکړی شي په شپېلۍ کې، پس بېخوده مړه به شي هر هغه چې په اسمانونو کې دي او هر هغه چې پـه ځمکه کـې دي، مګر هغه څوک چې اراده وفرمايي الله (د نه وژلو د هغه)، بيا به وپو کل شي په هغې شپېلۍ کې بل ځلي؛ پس ناڅاپه دغه خلق به (چې مړه وو ټول) ولاړ وي منتظر وي (چې څه راباندې کيږي).

تفسير: د اکثرو محققينو علماوو په نزد ټول به دوه ځلې د صور نفخې کيږي، په اوله کې به د ګردو حواس ورکيږي، بيا هغه کسان چې ژوندي دي مړه کيږي، بيا به بله نفخه کيږي، چې د هغې په اثر د مړيو ارواح به د ابدانو په طرف بېرته راګرځي، او ټول بېهوشان به په هوش کيږي، په دغه وخت کې د محشر د دې عجيبو او غريبو مناظرو د ليدلو څخه ګرد مخلوقات حيران کيږي، بيا به په ډېر سرعت سره د قدوس الله په مخکې وړاندې کيږي، او ګرد سره ورحاضرولی شي.

تنبيه: له ﴿إِلَّا مَنْ شَآءَ اللّٰهُ ۖ﴾ څخه ځينو جبرئيل، ميکائيل، اسرافيل او داسې نور عليهم السلام مراد نيولي دي، او ځينو له هغوی سره حملة العرش هم شامل کړي دي، د ځينو په نزد ترې انبياء او شهداء مراد دي، والله أعلم، په هر حال دغه استثناء به د هغې نفخې په وخت کې وي چې وروسته له هغه ممکن دي پر دوی هم فناء طاري کيږي، ﴿لِمَنِ الْمُلْكُ الْيَوْمَ ۖ لِلّٰهِ الْوَاحِدِ الْقَهَّارِ﴾ (۲۴ جزء د المؤمن سورت (۲) رکوع (۱۶) آيت).

وَأَشْرَقَتِ الْأَرْضُ بِنُوْرِ رَبِّهَا وَوُضِعَ الْكِتٰبُ وَجِايْٓءَ بِالنَّبِيّٖنَ وَالشُّهَدَآءِ وَقُضِيَ بَيْنَهُمْ بِالْحَقِّ وَهُمْ لَا يُظْلَمُوْنَ ﴿۶۹﴾

او روښانه به شي ځمکه په نور د رب د دغې (ځمکې لپاره د فيصلې د بندګانو)، او کېښود به شي کتاب (عملنامې لپاره د حساب)، او راتله به وکړل شي په انبياوو (محشر ته) او په شهداوو سره (له هر امته)، او حکم به وکړ شي په منځ د دوی کې په حق اوعدل سره، او پر دوی به ظلم ونه کړ شي (هيڅ قدر په تزييد د عقاب يا تنقيص د ثواب).

تفسير: الله تعالی به د حساب لپاره څرنګه چې د ده د شان سره مناسب دي؛ راښکته شي، او ځمکه به د ده د نور او رڼا په وجه وځليږي، انبياء او شهداء به راوستل شي، او د بندګانو په منځ کې به د عدل او انصاف فيصله وشي.

وَوُفِّيَتْ كُلُّ نَفْسٍ مَّا عَمِلَتْ

او پوره به ورکړه شي هر نفس لره (جزا د هغه) عمل چې کړی يې وو (ده).

تفسير: يعنې د نېکۍ په بدل کې تنقيص او د بدۍ په بدل کې تزييد نه واقع کيږي، د هر چا هومره چې ښه يا بد عمل وي؛ هغه ګرد د الله تعالی په علم کې دی، سم له هغه سره بدل ورکول کيږي، چې د هغه څه تفصيل وروسته له دې نه راځي.

وَهُوَ أَعْلَمُ بِمَا يَفْعَلُوْنَ ﴿۷۰﴾

او حال دا چې الله ښه عالم دی پر هغو اعمالو چې دوی يې کوي (نو جزاء به پرې ورکړه شي).

تفسير: يعنې شاهدان راځي د دوی د ملزم کولو لپاره، که نه له الله تعالی څخه هيڅ يو شی پټ نه دی (کذا في الموضح).

وَسِيقَ الَّذِينَ كَفَرُوا إِلَىٰ جَهَنَّمَ زُمَرًا ۖ

او شړلی راښکلی کيږي (په شدّت سره) هغه کسان چې کافران شوي دي طرف د دوزخ ته ډلې ډلې.

تفسير: يعنې ټول کافران په ټېل وهلو او په نهايت ذلت او خوارۍ سره د دوزخ په طرف شړل او بيول کيږي، څرنګه چې د کفر اقسام او مراتب ډېر دي؛ نو هر قسم او هره درجه د کفارو ډله سره بېله بېله کوله شي.

حَتَّىٰ إِذَا جَاءُوهَا فُتِحَتْ أَبْوَابُهَا

تر هغه پورې چې راشي دوی دوزخ ته حال دا چې وبه پرانيستلی شي دروازې د دغه (دوزخ).

تفسير: هم هغسې چې د دنيوي بنديخانې دروازې خلاصې نه وي، هر کله چې کوم بندي په کې ننويستل کيږي، ور يې ورته خلاصوي، او وروسته د ده له ننوتلو څخه بېرته وربندول کيږي، همداسې څه وخت چې دوزخيان دوزخ ته نژدې رسيږي، د دوزخ دروازې پرانيستلی کيږي، او دوزخيان په ټېل وهلو سره په کې غورځولی کيږي، او بيا يې دروازې تړلی کيږي، کما قال الله تعالی: ﴿إِنَّهَا عَلَيْهِم مُّؤْصَدَةٌ﴾ (همزة).

وَقَالَ لَهُمْ خَزَنَتُهَا أَلَمْ يَأْتِكُمْ رُسُلٌ مِّنكُمْ

او وبه وايي دوی ته خزانچيان (متصرفان) د دغه (دوزخ) آيا نه وو راغلي تاسې ته رسولان له تاسې نه.

تفسير: يعنې هغه پرښتې چې د دوزخ محافظانې دي، دوی به کفارو ته د ملامتۍ په ډول سره داسې وايي: «آيا نه وو درغلی تاسې ته رسولان له تاسې»، يعنې چې له هغوی څخه له دې سببه چې ستاسې له جنس څخه وو؛ فائده اخيستل ډېر اسان وو.

يَتْلُونَ عَلَيْكُمْ آيَاتِ رَبِّكُمْ وَيُنذِرُونَكُمْ لِقَاءَ يَوْمِكُمْ هَٰذَا ۚ قَالُوا بَلَىٰ وَلَٰكِنْ حَقَّتْ كَلِمَةُ الْعَذَابِ عَلَى الْكَافِرِينَ ﴿٧١﴾

چې لوستل به دغو (رسولانو) پر تاسې آيتونه (د قرآن) د رب ستاسې، او ويرول به دوی تاسې له ملاقات د هغې ورځې ستاسې چې دغه ده، وبه وايي (کفار چې ولې نه وو راغلی) بلکه راغلی وو، وليکن ثابته شوې ده کلمه (حکم) د عذاب پر کافرانو.

تفسير: يعنې ولې انبياء نه وو راغلي !؟ بلکه ضرور راغلي وو، او د الله تعالی کلام يې راوړی وو، او له نن ورځې څخه ډېر زيات ويرولی شوي وو، ليکن مونږ له خپلې بدبختۍ او نالايقۍ د هغو پندونو ته غوږ کښېنښود، څو بالآخر د الله تعالی د داسې قاطع او لا يتغيّر تقدير سره مخامخ شو، او د عذاب حکم پر مونږ کفارو په قطعي ډول ثابت او نافذ شو: ﴿فَاعْتَرَفُوا بِذَنبِهِمْ فَسُحْقًا لِّأَصْحَابِ السَّعِيرِ﴾ (الملک).

قِيلَ ادْخُلُوا أَبْوَابَ جَهَنَّمَ خَالِدِينَ فِيهَا ۖ فَبِئْسَ مَثْوَى الْمُتَكَبِّرِينَ ﴿٧٢﴾

وبه ويل شي دوی ته: ننوځئ دروازو د دوزخ ته په دې حال کې چې همېشه اوسيدونکي اوسئ په ده کې، پس بد دی ځای د هستوګنې د متکبرانو (دا دوزخ).

تفسير: يعني تاسې د خپل، تکبر، لويي او غرور له سببه د الله تعالی خبره ونه منله، نو اوس تاسې تل په دوزخ کې پراته اوسئ !، او د هغه د عذابونو خوند وڅکئ !.

وَسِيقَ الَّذِينَ اتَّقَوْا رَبَّهُمْ إِلَى الْجَنَّةِ زُمَرًا ۖ

او بيول کيږي به هغه کسان چې ويرېدل به دوی له ربه خپله طرف د جنت ته ډلې ډلې.

تفسير: يعني کله چې د ايمان او تقوی مدارج متفاوت دي، د هرې درجې متيقن مؤمنين جلا او د هرې يوې ډلې به سره بېلې وي، او دغو ګردو جماعتونو ته ډېر زيات تشويق او ترغيب ورکول کيږي، او په ډېره مينه او محبت سره د جنت په طرف لېږل کيږي.

حَتَّىٰ إِذَا جَاءُوهَا وَفُتِحَتْ أَبْوَابُهَا وَقَالَ لَهُمْ خَزَنَتُهَا سَلَامٌ عَلَيْكُمْ طِبْتُمْ فَادْخُلُوهَا خَالِدِينَ ﴿۷۳﴾

تر هغه پورې چې راشي دوی جنت ته حال دا چې پرانيستلې شوي به وي دروازې د دغه (جنت)، او وبه وايي دوی ته خزانچيان (متصرفان) د جنت: سلام دې وي پر تاسې، پاک يئ تاسې (له ګناهونو) پس ننوځئ جنت ته په دې حال کې چې همېشه اوسيدونکي اوسئ (په ده کې).

تفسير: څرنګه چې د مېلمنو له راتګه څخه پخوا د مېلمستون دروازې پرانيستلې کيږي، او د هغوی لپاره د هوسايې وسائل او وسائط برابرولی شي؛ کله چې جنتيان هلته ورسيږي، نو د جنت دروازې به د دوی په مخ کې پرانيستلې خلاصې وي، لکه څنګه چې د «ص» سورت په (۴) رکوع کې راغلي دي: ﴿مُّفَتَّحَةً لَّهُمُ الْأَبْوَابُ﴾ او د الله تعالی پرښتې به په نهايت اعزاز او اکرام سره په سلامونو او ثناوو او نورو د دوی استقبال کوي، او ورته «هر کله راشئ ! ښه راغلئ !» وايي، او د جنّت د تل اوسېدلو بشارات او زيري به ورته کوي.

وَقَالُوا الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي صَدَقَنَا وَعْدَهُ

او وايي به دغه (جنتيان): ټوله ثناء صفت خاص الله ته دي، هغه (الله) چې رښتينه يې کړه له مونږ سره وعده خپله.

تفسير: يعني د الله تعالی شکر او حمد وايو، هغه وعدې چې مونږ د انبياوو له خولې څخه اورېدلي دي، د هغو تصديق مونږ پخپلو سترګو وينو.

وَأَوْرَثَنَا الْأَرْضَ نَتَبَوَّأُ مِنَ الْجَنَّةِ حَيْثُ نَشَاءُ ۖ

او ميراث يې راکړه مونږ ته ځمکه (د جنت) چې ځای نيسو له جنته هر ځای چې خوښ شي ځمونږ.

تفسير: شاه صاحب ليکي: «جنتيانو ته حکم شته هر چېرې چې زړه يې غواړي، هم هغلته دې وسيږي، ليکن د هر جنتي زړه به هم هغه ځای خوښوي چې د ده لپاره لا له پخوا څخه مخصوص او معين کړی شوی دی»، د ځينو په نزد مراد

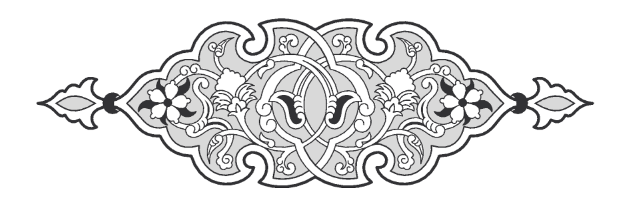
يې داسې دى: چې په جنت کې د تللو او راتللو او له يوه ځاى بل ځاى ته ورتګ هيڅ ممانعت نه دى، او هر جنتي هر چېرې چې يې زړه وغواړي؛ هم هغلته وردرومي.

فَنِعۡمَ اَجۡرُ الۡعٰمِلِيۡنَ ﴿۷۴﴾ وَتَرَى الۡمَلٰٓئِكَةَ حَآفِّيۡنَ مِنۡ حَوۡلِ الۡعَرۡشِ يُسَبِّحُوۡنَ بِحَمۡدِ رَبِّهِمۡ‌ۚ وَقُضِىَ بَيۡنَهُمۡ بِالۡحَقِّ وَقِيۡلَ الۡحَمۡدُ لِلّٰهِ رَبِّ الۡعٰلَمِيۡنَ ﴿۷۵﴾

پس ښه دى اجر د (نېک) عمل کوونکو (دغه جنّت). او وينې به ته (اى محمده !) پرښتې طواف کوونکې (چار چاپېر) له عرشه چې تسبيح به وايي دوى (پيوسته) له حمده ثنا د رب د دوى سره، او حکم به وکړى شي په منځ د خلقو کې په حق سره، او وبه ويلى شي چې: ټوله ثنا ده خاص الله ته چې رب پالونکى د عالميانو دى.

تفسير: يعنې څه وخت چې الله تعالى د حساب او کتاب لپاره د فيصلو ميدان ته راشي، په دغه وخت کې به پرښتو د عظيم عرش په چار چاپېر حلقه تړلې وي، او ګردې به د خپل رب په تسبيح او تحميد کې مشغولې وي، او د ګردو بندګانو د اعمالو فيصلې به په ډېر انصاف سره وکړى شي، چې د هغې په اثر به له هر لوري څخه په ډېر جوش او خروش سره د ﴿اَلۡحَمۡدُ لِلّٰهِ رَبِّ الۡعٰلَمِيۡنَ﴾ نارې پورته کيږي، يعنې ټوله ثنا صفت او محامد هغه پاک الله ته لايق دي، چې د ګرد جهان رب او پروردګار دى، او د ټول عالم په نسبت يې ښه احکام او عمده فيصلې صادرې کړې دي.

تمّت سورة الزمر بعون الله وتوفيقه، فله الحمدُ والمنّة.

«د (المؤمن) سورت مکي دی، پرته له (۵۶، ۵۷) آیتونو څخه چې مدني دي، (۸۵) آیته او (۹) رکوع لري، په تلاوت کې (۴۰) او په نزول کې (۶۰) سورت دی، وروسته د (الزّمر) له سورته نازل شوی دی».

بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِيۡمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

حٰمٓ ﴿۱﴾ تَنۡزِيۡلُ الۡكِتٰبِ مِنَ اللّٰهِ الۡعَزِيۡزِ الۡعَلِيۡمِ ﴿۲﴾ غَافِرِ الذَّنۡبِ وَقَابِلِ التَّوۡبِ

نازلېدل د دې کتاب (قرآن) له (جانبه) د الله دي، چې (دی) ښه غالب قوي (په انفاذ د احکامو)، ښه عالم دی (پر هر څیز). ښښونکی د ګناهونو دی (عاصیانو لره)، او قبلوونکی د توبې دی (تائبانو لره).

تفسیر: یعنې توبه قبلوي او له ګناهونو څنې تائب داسې پاك او صافوي چې ګواکې له سره یې څه ګناه او خطا نه وي کړي.

شَدِيۡدِ الۡعِقَابِ ذِى الطَّوۡلِ

سخت دی عذاب (د ده کفّارو لره) څېښتن (خاوند) د فضل دی.

تفسیر: یعنې بې نهایته د قدرت او وسعت او غناء څېښتن دی، چې پر بندګانو د انعام او احسان بارانونه وروي.

لَاۤ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ ؕ اِلَيۡهِ الۡمَصِيۡرُ ﴿۳﴾

نشته لایق او حقدار د عبادت بل هیڅوک مګر یواځې هم دی دی، خاص همده ته بېرته ورتلل دي (لپاره د حساب).

تفسیر: چې هلته له وررسېدلو څخه وروسته هر یوه ته د دوی د اعمالو مکافات او بدل ورکول کیږي.

مَا يُجَادِلُ فِىۡۤ اٰيٰتِ اللّٰهِ اِلَّا الَّذِيۡنَ كَفَرُوۡا

جګړې نه کوي (طعنې نه وایي) په آیتونو د الله کې مګر هغه کسان چې کافران شوي دي.

تفسیر: یعنې د الله تعالی کلام او خبرې او د ده د عظمت او قدرت دلائل داسې نه دي، چې په هغه کې څه مناقشه، مجادله او جګړه وکړه شي، مګر هغه خلق چې دا یې له خپلو ځانونو سره غوټه کړېده چې د خورا روښانو دلائلو او براهینو او له ډېرو ښو ښکاره وو شواهدو څخه به هم انحراف او انکار کوي، نو دوی پر دغو د ربښتیا خبرو په ناحقه سره جګړې او مناقشې کوي.

فَلَا يَغۡرُرۡكَ تَقَلُّبُهُمۡ فِى الۡبِلَادِ ﴿۴﴾

پس نه دې تېر باسي تا ګرځېدل د دوی (په هوسایي سره) په ښارونو کې (ځکه چې عاقبت د دوی دوزخ دی).

تفسير: يعنې د داسې منكرينو انجام تباهي او هلاكت دى، اګر كه دوى في الحال په ښارونو او كليو كې ګرځي، سيلونه، سياحتونه او سوداګري كوي، او پخپلو چړچو كې مشغول دي، نو نه ښايي چې تاسې د دوى پر دغه راحت او هوسايۍ وغولېږئ، ځكه چې دغه د الله تعالى له طرفه امهال او استدراج دى.

كَذَّبَتْ قَبْلَهُمْ قَوْمُ نُوحٍ وَّالْأَحْزَابُ مِنْ بَعْدِهِمْ ۖ وَهَمَّتْ كُلُّ أُمَّةٍ بِرَسُولِهِمْ لِيَأْخُذُوهُ ۖ وَجَادَلُوا بِالْبَاطِلِ لِيُدْحِضُوا بِهِ الْحَقَّ فَأَخَذْتُهُمْ ۖ فَكَيْفَ كَانَ عِقَابِ ﴿٥﴾

دروغجن شميرلي وو (رسولان خپل) پخوا له دوى نه قوم د نوح او نورو اقوامو وروسته له دوى نه، او قصد وكړ هر امّت (له دوى نه) پر رسول خپل چې ونيسي دوى هغه (رسول او ضرر وررورسوي)، او جګړې به كولې دوى (له دغو رسولانو سره) په باطله سره، لپاره د دې چې پټ كړي په دغه (باطل سره) حق (توحيد)، پس ومو نيول دوى (په عذاب سره)، پس څرنګه وو سزا عقوبت ځما (دوى لره؟).

تفسير: د هر امّت اشرارو د خپلو انبياوو د وژلو يا د زحمت او تكليف وررسولو ارادې كړې وې، او همېشه هغوى دداسې چلونو په جوړولو كې مصروفېدل، چې د هغو په وسيله حق او رښتيا دين ته ماتې او شكست وركړي، ليكن د دې په ځاى چې دغه اشرار ځمونږ انبياوو ته لاس وروغځوي، يا يې ونيسي؛ مونږ همدغه اشرار پخپل غضب او قهر كې اخته او سختې سزاوې مو ورته وركړي دي، بيا وګورئ چې د دوى بېخ او بكر مو څرنګه له بېخه وويست؟ نن هم د هغو سپېره شويو اقوامو څه آثار چېرې شته او په نظر راځي، چې د هغو د ليدلو څخه يو انسان د دوى د تباهۍ په نسبت څخه فكر، غور او تصوّر كولى شي.

وَكَذَٰلِكَ حَقَّتْ كَلِمَتُ رَبِّكَ عَلَى الَّذِينَ كَفَرُوا أَنَّهُمْ أَصْحَابُ النَّارِ ﴿٦﴾

همداسې (لكه وجوب د عذاب پر دغو مكذبينو) واجبه شوې ده خبره (د عذاب) د رب ستا پر هغو كسانو چې كافران شوي دي (هغه كلمه دا ده چې) بېشكه دوى ملګري د اور (د دوزخ) دي.

تفسير: يعنې هم هغسې چې پر پخوانيو اقوامو د عذاب راتلونكې خبره پوره نازله او منطبقه شوې ده، پر اوسنيو منكرينو يې هم نازله وبوله، او هم هغسې چې د انبياوو د اعلان سره موافق پر كفارو دنيوي عذاب نازل شوى دى؛ ستا د رب دغه خبره هم يو ثابت شوى حقيقت دى، چې په آخرت كې د دغو خلقو ځاى دوزخ دى.

الَّذِينَ يَحْمِلُونَ الْعَرْشَ وَمَنْ حَوْلَهُ يُسَبِّحُونَ بِحَمْدِ رَبِّهِمْ وَيُؤْمِنُونَ بِهِ وَيَسْتَغْفِرُونَ لِلَّذِينَ آمَنُوا ۖ

هغه كسان (له ملائكو) چې پورته اخلي عرش او هم هغه (پرښتې) چې چارچاپېرې دي د عرش تسبيح وايي سره د حمده ثناء د رب د دوى، او ايمان يې راوړى دى په دغه (الله)، او مغفرت غواړي (له الله نه) هغو كسانو ته چې ايمان يې راوړى دى.

تفسير: يعنې د عظيم عرش حاملين او د هغه په چارچاپېر كې بېشماره مطوفيني پرښتې چې د دوى غـذاء يوازې د الله تعالى تسبيح او تحميد دى، او د الله تعالى د دربار د مقربيت لامله په اعلى درجې سره د ايمان او يقين لرونكې دي، دوى د الله تعالى په حضور كې د مؤمنينو لپاره دعاء او استغفار كوي.

رَبَّنَا وَسِعۡتَ كُلَّ شَيۡءٖ رَّحۡمَةٗ وَعِلۡمٗا فَٱغۡفِرۡ لِلَّذِينَ تَابُواْ وَٱتَّبَعُواْ سَبِيلَكَ وَقِهِمۡ عَذَابَ ٱلۡجَحِيمِ ۝٧

(نو وايي چې) اى ربه څمونږ ! احاطه کړې ده او پراخه دى هر شي ته ستا رحمت او علم، پس مغفرت وکړه هغو کسانو ته چې توبه يې ايستلي ده، او متابعت يې کړى دى د لارې ستا، او وساته دوى له عذابه د دوزخ نه.

تفسير: دغه يې د پرښتو د استغفار صورت ښوولى دى، يعنې د الله تعالى په دربار کې داسې عرض کوي: «اى څمونږ ربه ! ستا علم او رحمت په هر شي محيط دى، پس هغه څوک چې ستا په محيط علم يې بد کارونه پريښې وي، او د زړه په صدق سره يې ستا په طرف رجوع کړې وي، او ستا پر سمه لاره يې د تللو زيار، کوښښ ايستلى وي، او د بشريت په اقتضاء څه کمزوري او خطاوې له دوى نه صادرې شوي وي؛ ته پخپل فضل، رحمت او کرم سره هغه وروبښه، نه په دنيا کې څه ربړ او زحمت ورپېښ کړې !، او نه په عُقبا کې د دوزخ مخ ورښکاره کړې !.

رَبَّنَا وَأَدۡخِلۡهُمۡ جَنَّٰتِ عَدۡنٍ ٱلَّتِي وَعَدتَّهُمۡ وَمَن صَلَحَ مِنۡ ءَابَآئِهِمۡ وَأَزۡوَٰجِهِمۡ وَذُرِّيَّٰتِهِمۡۚ إِنَّكَ أَنتَ ٱلۡعَزِيزُ ٱلۡحَكِيمُ ۝٨

(او هم وايي به) اى ربه څمونږ ! او ننه باسه دوى په جنتونو د همېشه هستوګنې کې هغه چې وعده کړې ده تا له دوى سره، او څوک چې نېک شوي له پلرونو د دوى او (له) ښځو د دوى، او (له) اولادو د دوى، بېشکه چې ته هم ته يې ښه غالب قوي (په انفاذ د احکامو) ښه حکمت والا (چې هر کار په تدبير او مصلحت سره کوي).

تفسير: يعنې اګر که جنّت هر چا ته د ده د عمل په صله کې وررسيږي، لکه چې دلته هم د چپ ړ چله قيده ښکاره ده، او بې له خپل ايمان او اصلاح ښځه، اولاد، مور و پلار او نور کسان يې هيڅ په کار نه ورځي، ليکن ستا حکمتونه داسې هم دي چې د يوه له خاطره ډېرو کسانو ته د دوى له عمله زيات په اعلى درجه رسوې، لکه چې د «الطور» سورت په لمړي رکوع (۲۱) آيت (۲۷) جزء کې راغلي دي: ﴿وَٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ وَٱتَّبَعَتۡهُمۡ ذُرِّيَّتُهُم بِإِيمَٰنٍ أَلۡحَقۡنَا بِهِمۡ ذُرِّيَّتَهُمۡ وَمَآ أَلَتۡنَٰهُم مِّنۡ عَمَلِهِم مِّن شَيۡءٖۚ﴾ نو هغه به هم په حقيقت کې د هم هغه صالح سړي د اکرام او مداراتو يو صورت وي، چې د هغه مور او پلار او ښځه او اولاد هم په هم هغې درجې کې ورسره پرېښودلى شي.

وَقِهِمُ ٱلسَّيِّـَٔاتِۚ وَمَن تَقِ ٱلسَّيِّـَٔاتِ يَوۡمَئِذٖ فَقَدۡ رَحِمۡتَهُۥۚ وَذَٰلِكَ هُوَ ٱلۡفَوۡزُ ٱلۡعَظِيمُ ۝٩

او وساته دوى له بديو څنې !، او هر څوک چې وساتې ته له بديو څخه په دغه ورځ د قيامت کې؛ نو په تحقيق رحمت دې وکړ پر او دغه (ساتل ستا له عذابه) همدغه دى برى ډېر لوى.

تفسير: يعنې په محشر کې دوى ته هيڅ قسم بدي مثلاً وېره، پرېشاني او نور لاحق نه وي، او دغه عظيم الشأن برى او کاميابي خاص ستا په مهربانۍ او مرحمت حاصلېدى شي، ځينو مفسّرينو له «سيئات» څخه سيئه اعمال مراد اخيستي دي، يعنې وروسته له دې نه دوى يې له بدو کارونو څخه محفوظ وفرمايل، او د دوى خوى او عادت يې داسې وګرځاوه چې د بدۍ په لوري متمايل نشي، ښکاره ده هر هغه چې نن دلته له بدۍ څنې ځان وساتي؛ پر هغه ستا لوى فضل او کرم شوى دى، او همدغسې سړى به هلته اعلى برى او کاميابي حاصلوي، په دغه تفسير کې د «يومئذ» ترجمه دې: د «هغې ورځې» په ځاى په «دې ورځې» سره وکړه شي، شاه صاحب (رحمه الله تعالى) ليکي: «يعنې که ستا لطف او مهرباني وي؛ نو له بديو څنې به دوى ځان وساتي، او پخپل عمل سره هيڅوک خپل ځان نشي ساتلى، له لرې يا ډېرې بدۍ څخه څوک تش دى؟»، په دغو الفاظو سره دغه دواړه تفاسير منطبق کېدى شي.

﴿إِنَّ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ يُنَادَوْنَ لَمَقْتُ ٱللَّهِ أَكْبَرُ مِن مَّقْتِكُمْ أَنفُسَكُمْ إِذْ تُدْعَوْنَ إِلَى ٱلْإِيمَٰنِ فَتَكْفُرُونَ ۝١٠﴾

بېشکه هغه کسان چې کافران شوي دي (چې دوزخ ته داخل کړل شي)؛ نو غږ به ورته وکړ شي: خامخا دښمني (او قهر) د الله (پر تاسې باندې) ډېر لوی دی له دښمنۍ (او قهر) ستاسې له ځانونو خپلو سره، کله چې وبه بللی شوئ تاسې (په دنیا کې) طرف د ایمان راوړلو ته، پس کافران کېدئ به تاسې (او له ایمانه به تښتېدلئ).

تفسير: دغه به د قیامت په ورځ کې وايي، شاه صاحب (رحمه الله) ليکي: «يعنې نن تاسې له خپل نفس څخه بېزاره يئ، او پر خپل ځان لعنت وايئ، په دنيا کې چې کافران کېدئ؛ په دغه وخت کې الله تعالی له دې نه زيات پر تاسې لعنت لېږه، او ستاسې له حرکاتو به نارضا وو، چې د هم هغه بدل نن ورځ مومئ».

﴿قَالُواْ رَبَّنَآ أَمَتَّنَا ٱثْنَتَيْنِ وَأَحْيَيْتَنَا ٱثْنَتَيْنِ﴾

(نو) وبه وايي (دا کفّار) ای ربه ځمونږ! مړه دې کړو مونږ دوه ځلې، او ژوندي دې کړو مونږ دوه ځلې.

تفسير: شاه صاحب ليکي: «پخوا له دې نه تاسې خاوره وئ يا نطفه، په دواړو تقديرو سره مړه او بېځانه وئ، بيا په تاسې کې سا ننوته، نو ژوندي شوئ، بيا مړه شوئ، بيا به ژوندي راپاڅول کېږئ، همدغه دي دوه ژونده او دوه مړيني، لکه څنګه چې الله تعالی د البقرې سورت په (۳) رکوع (۲۸) ايت (۱) جزء کې فرمايلي دي: ﴿كَيْفَ تَكْفُرُونَ بِٱللَّهِ وَكُنتُمْ أَمْوَٰتًا فَأَحْيَٰكُمْ ثُمَّ يُمِيتُكُمْ ثُمَّ يُحْيِيكُمْ ثُمَّ إِلَيْهِ تُرْجَعُونَ﴾ ځينو نور تفسيرونه هم کړي دي، خو ظاهر همدا تفسير دی.

﴿فَٱعْتَرَفْنَا بِذُنُوبِنَا﴾

پس قايل شو مونږ په ګناهونو خپلو.

تفسير: هر کله چې مو دا حالت چې له مونږ سره يې وعده شوې وه په سترګو وليده؛ نو اوس په خپلو ګناهونو قايل شو.

﴿فَهَلْ إِلَىٰ خُرُوجٍ مِّن سَبِيلٍ ۝١١﴾

پس آيا شته د وتلو (ځمونږ ته له دغه دوزخه) کومه لاره؟.

تفسير: يعنې افسوس چې اوس حسب الظاهر له دې ځايه د خلاصېدو او تښتېدلو هيڅ يوه چاره او لاره نه راښکاري ماسوا له دې چې تا پخپل قدرت سره مونږ ته دوه ځلې موت او حيات راکړی دی، دريم ځلې مو هم دنيا ته ولېږئ، څو دا ځلې هلته صالحه اعمال وکړو، او سره له ډېرو نېکيو بېرته درحاضر شو.

﴿ذَٰلِكُم بِأَنَّهُۥٓ إِذَا دُعِىَ ٱللَّهُ وَحْدَهُۥ كَفَرْتُمْ ۖ وَإِن يُشْرَكْ بِهِۦ تُؤْمِنُواْ ۚ فَٱلْحُكْمُ لِلَّهِ ٱلْعَلِىِّ ٱلْكَبِيرِ ۝١٢﴾

دغه (ابدي عذاب) تاسې ته په سبب د دې دی، کله چې وبه باله شو الله يواځې (بې له نورو معبودانو ستاسې)؛ نو کفر به اختيار کړ تاسې، او که شريکان به هم وبللی شول له الله سره؛ نو ايمان به راوړ تاسې، پس حکم خاص الله لره دی (چې هر څه کوي دغه الله) ډېر پورته دی، ډېر لوی دی.

تفسیر: یعنې بېشکه اوس د دنیا په لوري د بېرته ورتګ هیڅ یو صورت نشته، اوس تاسې د خپلو پخوانیو اعمالو سزاوې درواخلئ، ستاسې په نسبت د ابدي هلاکت دغه فیصله ځکه شوې ده، چې تاسې د واحد الله او حقیقي معبود غږ ته غوږ کښېښود، او تل مو د ده له وحدانیت څخه انکار کوو، که له تاسې نه د کوم دروغ او باطل معبود په لوري بلنه کېده؛ نو علی الفور به مو «آمنّا وصدّقنا» ویل، او په هغه پسې به مو منډې وهلې.

هُوَ الَّذِیْ یُرِیْكُمْ اٰیٰتِهٖ وَیُنَزِّلُ لَكُمْ مِّنَ السَّمَآءِ رِزْقًا ؕ وَمَا یَتَذَكَّرُ اِلَّا مَنْ یُّنِیْبُ ﴿۱۳﴾

الله هغه ذات دی چې ښیي تاسې ته دلائل خپل، او نازلوي تاسې ته له (طرفه) د اسمانه رزق روزي (باران چې سبب د روزۍ دی)، او پند نه اخلي (په دغو دلائلو) مګر هغه چې راګرځیدلي وي (له شرکه او معصیته توحید او طاعت ته).

تفسیر: یعنې د الله تعالی د عظمت او وحدانیت دلائل او نښې په هر څیز کې ظاهرې دي، انسان ته ښایي چې یواځې پخپلې روزۍ او رزق کې لږ غور او دقّت وکړي، او ودې ګوري چې په څه وسائلو او وسائطو سره هغه وررسیږي، حتی چې د هغه سامان له اسمانه هم تهیه کیږي، بیا په نورو شیانو کې هم د ده عقل او پوهه رسیږي، لیکن که څوک هغه لوري ته له سره رجوع هم ونه کړي، او له غور او فکر څخه کار وانخلي، نو له کوم ځایه او په کومې وسیلې سره به پوهه حاصله کړی شي؟.

فَادْعُوا اللّٰهَ مُخْلِصِیْنَ لَهُ الدِّیْنَ وَلَوْ كَرِهَ الْكٰفِرُوْنَ ﴿۱۴﴾

پس وبولئ تاسې الله په دې حال کې چې خالص کوونکي اوسئ دغه (الله) ته (د) دین (له شرکه)، او اګر که بد ګڼي دغه کافران (دغه اخلاص ستاسې).

تفسیر: یعنې د الله تعالی بندګانو ته ښایي چې له پوهې او عقل څخه کار واخلي، او د واحد الله په طرف رجوع وکړي، او هم هغه دې وبولي او عبادت دې وکړي، او د ده په بندګۍ کې دې بل چا ته شرکت ور نه کړي، بېشکه چې د مخلصو بندګانو د دغه موحدیت، د واحد احد الله د عبادت کولو څخ کفار او مشرکان خپه کیږي، چې دوی ولې نور ګرد معبودان له منځه لرې کړي دي؟ او صرف واحد الله قبلوي؟ او یواځې د همغه قدّوس الله په عبادت کې مشاغلت لري؟، مګر پوخ او حقیقي موحد هم هغه دی چې د مشرکانو په مجمع کې د توحید غږ پورته کړي، او د هغوی د بد ویلو او خپګان څخه له سره اندېښنه او پروا ونه کړي !.

رَفِیْعُ الدَّرَجٰتِ ذُو الْعَرْشِ ۚ یُلْقِی الرُّوْحَ مِنْ اَمْرِهٖ عَلٰی مَنْ یَّشَآءُ مِنْ عِبَادِهٖ

(همدغه الله) پورته کوونکی د درجو (د مؤمنانو) دی، څښتن (مالك) د عرش دی، رالیږي روح (جبرئیل یا پټې خبرې) په امر حکم خپل پر هغه چا چې اراده وفرمایي له بندګانو خپلو.

تفسیر: له پټو خبرو څخه وحي مراد ده، چې پر انبیاوو علیهم السلام نازلیږي، او د دوی د ورثه وو په وسیله نورو بندګانو ته هم رسیږي، لکه چې د قیامت تر ورځې پورې به رسیږي.

لِیُنْذِرَ یَوْمَ التَّلَاقِ ﴿۱۵﴾ۙ

لپاره د دې چې وویروي (خلق) له ورځې د ملاقات.

تفسیر: یعنې په هغه ورځ کې چې ټول اولین او آخرین به سره یو ځای د پاك الله په حضور کې حاضرېږي، او هر یو سړی به د خپلو ښو یا بدو اعمالو له بدل سره ملاقات کوي، یا ارواح له اجسادو، یا اعمال له عمالو، یا مظلومان له ظلامو، یا عابدان له خپلو معبودانو سره ګوري.

يَوْمَ هُم بَارِزُونَ ۖ

په هغه ورځ کې چې دوی به راښکاره وي.

تفسیر: یعنې له قبورو څخه به ووځي، او په یوه داسې ډاګ سم صاف هوار میدان کې به حاضرېږي، چې هلته به هیڅ غر او غونډۍ او نور حائل نه وي.

لَا يَخْفَىٰ عَلَى اللَّهِ مِنْهُمْ شَيْءٌ ۚ

پټ به نه وي پر الله له دوی نه هیڅ څیز.

تفسیر: یعنې ښه وپوهېږئ چې د هغه أحکم الحاکمین په دربار کې حاضرېدل دي، چې له هغه څخه ستاسې هیڅ احوال پټ نه دي، او ګرد ظاهري او باطني اسرار او احوال ورته ښکاره او ځرګند دي، او د دوی ګرد اعمال به دوی ته وروړاندې کیږي، او خپله جزاء مومي، بیا به داسې وفرمایي الله جل جلاله پس له نفخې د صور:

لِّمَنِ الْمُلْكُ الْيَوْمَ ۖ لِلَّهِ الْوَاحِدِ الْقَهَّارِ ﴿١٦﴾

چا لره دی سلطنت؟ (نو ځواب فرمایي پخپله الله) نن ورځ خاص الله لره دی (سلطنت) چې یو دی ښه غالب قوي.

تفسیر: یعنې په هغه ورځ کې په ظاهري او مجازي ډول به هم د هیچا سلطنت او باچاهي نه وي پاتې، او یوائې د هم هغه مالك الملکوت او صاحب الکبریاء والجبروت حکومت او سلطنت به دائم او قائم وي، چې د ده په مقابل کې ټول زور او قوّت او طاقت عاجز او ناتوانه مطیع او منقاد دی.

الْيَوْمَ تُجْزَىٰ كُلُّ نَفْسٍ بِمَا كَسَبَتْ ۚ لَا ظُلْمَ الْيَوْمَ ۚ إِنَّ اللَّهَ سَرِيعُ الْحِسَابِ ﴿١٧﴾ وَأَنذِرْهُمْ يَوْمَ الْآزِفَةِ إِذِ الْقُلُوبُ لَدَى الْحَنَاجِرِ كَاظِمِينَ ۚ

نن ورځ به جزاء ورکړه شي هر نفس ته په قدر د هم هغه عمل چې کړی یې دی، نشته هیڅ قدر ظلم نن ورځ، بېشکه چې الله ډېر ژر حساب کوونکی دی. او وویروه (ای محمده ! دغه کفار له عذابه) د ورځې رانژدې، کله چې زړونه به په نزد د چنغرکو وي، په دې حال کې چې غم کوونکي به وي (خاوندان د زړونو).

تفسیر: یعنې له ډېرې وېرې او خوف زړونه به یې ترپیږي، او تر ستونو پورې به پورته کیږي، او خلق به په دواړو لاسونو سره هغه ټینګ ونیسي، او له دې نه به ویریږي چې چېرې د دوی زړونه د دوی له تنفس سره یو ځای د باندې ونه وځي.

مَا لِلظَّالِمِينَ مِنْ حَمِيمٍ وَلَا شَفِيعٍ يُطَاعُ ﴿١٨﴾

نه به وي ظالمانو ته (په قیامت کې) هیڅوك دوست، او نه کوم شفاعتګر چې خبره یې ومنله شي.

تفسير: يعنې داسې کوم شفاعتګر به نه وي چې د هغه خبره به خامخا اوربدله کيږي، سپاربښت به هم هغه څوك کولی شي؛ چې د الله تعالی له طرف مجاز او مأذون وي، او د هغه انسان په حق کې کېدی شي؛ چې شفاعت د هغه لپاره غوره او پسند وي.

يَعۡلَمُ خَآئِنَةَ ٱلۡأَعۡيُنِ وَمَا تُخۡفِي ٱلصُّدُورُ ۝١٩ وَٱللَّهُ يَقۡضِي بِٱلۡحَقِّۖ

معلوم دي (الله) ته خيانت د ستر ګو او هغه نيات چې پټوي يې سينې. او الله حکم (فيصله) کوي په حقه (عدل) سره.

تفسير: يعنې له مخلوقاتو څنې خپلې ستر ګې وژغوري، او په پټه او مخفي ډول سره پر کوم يو شي نظر وغورځوي، يا د ستر ګو په يوه کنج يا په غلا سره وګوري، يا پخپل زړه کې کوم نيت وکړي، يا د کومې خبرې اراده يا خيال پخپل زړه کې تېر کړي، له دغو ګردو شيانو څخه پر ټولو او پر هر يوه باندې الله تعالى عليم او خبير دی، او فيصله يې په عدل او انصاف سره کيږي.

وَٱلَّذِينَ يَدۡعُونَ مِن دُونِهِۦ لَا يَقۡضُونَ بِشَيۡءٍۗ إِنَّ ٱللَّهَ هُوَ ٱلسَّمِيعُ ٱلۡبَصِيرُ ۝٢٠

او هغه کسان چې بولي يې دوی غير له دغه (الله)؛ حکم نشي کولی دوی په هيڅ څيز، بېشکه الله همدی دی ښه اورېدونکی (د اقوالو) ښه ليدونکی (د اعمالو).

تفسير: يعنې فيصله صادرول د هم هغه ذات کار کېدی شي چې ښه اورېدونکی ښه پوهېدونکی وي، ښه نو دغه بېځانه تيږي او بې روحه بُتان چې تاسې هغوی ته معبود وايئ، او په بندګۍ کې يې لګيا يئ؛ څرنګه به فيصله وکړی شي، بيا هغه څيز چې د فيصله کولو قوّت او قدرت نه لري، نو هغه څرنګه معبود کېدی شي؟.

أَوَلَمۡ يَسِيرُواْ فِي ٱلۡأَرۡضِ فَيَنظُرُواْ كَيۡفَ كَانَ عَٰقِبَةُ ٱلَّذِينَ كَانُواْ مِن قَبۡلِهِمۡۚ كَانُواْ هُمۡ أَشَدَّ مِنۡهُمۡ قُوَّةٗ وَءَاثَارٗا فِي ٱلۡأَرۡضِ

آيا نـه ګرځي (دغه مشرکان) په ځمکه (ملکونو) کې پس چې وګوري دوی چې څرنګه وو عاقبت آخره خاتمه د هغو کسانو چې وو پخوا له دغو (مشرکانو)؟ چې وو هغوی ډېر سخت له دغو (کفارو) څخه له جهته د قـوت او آثار (چې پرېښې يې دي) په ځمکه کې.

تفسير: يعنې ډېرې کلکې او مضبوطې کلاوې، عالي شانه عمارتونه، او د مختلفو اقسامو يادګارونه.

فَأَخَذَهُمُ ٱللَّهُ بِذُنُوبِهِمۡ وَمَا كَانَ لَهُم مِّنَ ٱللَّهِ مِن وَاقٖ ۝٢١

پس ونيول هلاك کړل دوی لره الله په سبب د ګناهونو د دوی، او نه وو دوی ته له (عذابه د) الله هيڅوك ساتونکی.

تفسير: يعنې کله چې څوك مو له دنيوي عذاب څخه نشي بچ کولی؛ نو له اخروي عذاب څخه مو څوك ژغورلی شي؟.

ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمۡ كَانَت تَّأۡتِيهِمۡ رُسُلُهُم بِٱلۡبَيِّنَٰتِ فَكَفَرُواْ فَأَخَذَهُمُ ٱللَّهُۚ إِنَّهُۥ قَوِيّٞ شَدِيدُ ٱلۡعِقَابِ ۝٢٢

دغه (نيول او اهلاك د دوی) په سبب د دې وو چې بېشکه هغوی ته به راتلل رسولان د دوی په دلائلو ښنو ښکاره وو، پس کافـران شـول؛ پس ونيول دوی لره الله (هلاك يې کړل)، بېشکه چې دغه (الله) قوي ښه زورور سختوونکی د عذاب دی.

تفسیر: یعنې تاسې هم د هغوی په شان د رسول الله صلی الله علیه وسلم په تکذیب کې فلاح نه شئ موندلی، او بالآخر رسوا او هلاك کیږئ، او قدّوس الله به پخپل زور او قوّت سره خپل رسول فاتح، غالب، مظفر او منصور گرځوي، په همدغه مناسبت الله أكرم شأنه وأعظم برهانُه اوس د موسی علیه السلام او د فرعون قصه دغسې بیان فرمایي.

وَلَقَدْ اَرْسَلْنَا مُوْسٰى بِاٰيٰتِنَا وَسُلْطٰنٍ مُّبِيْنٍ ﴿۲۳﴾

او خامخا په تحقیق لېږلی وو مونږ موسی په آیتونو دلائلو خپل، او په برهان سند ښکاره سره.

تفسیر: له «آیتونو او دلائلو» ځنې يې معجزات او له «برهان سند ښکاره» څخه يې ماسوا له معجزاتو نور قسمونه دلائل او براهین مراد فرمایلي دي، یا دې له «آیات» څخه تعلیمات او احکام او لـه ﴿سُلْطٰنٍ مُّبِيْنٍ﴾ ځنې معجزات مراد واخیست شي.

اِلٰى فِرْعَوْنَ وَهَامٰنَ وَقَارُوْنَ

طرف د فرعون ته او هامان ته او قارون ته.

تفسیر: هامان د فرعون وزیر وو، قارون د بني اسرائیلو ډېر لوی متمول او تاجر وو، چې د موسی علیه السلام پر خلاف د فرعون پر مرضی به يې اقدامات کول، پخوا له دې نه د ده قصه تېره شوې ده.

فَقَالُوْا سٰحِرٌ كَذَّابٌ ﴿۲۴﴾

پس وویل (دوی چې دا رسول) ساحر کوډگر دی دروغجن دی.

تفسیر: یعنې ساحر او کوډگر دی، د دغو معجزاتو په ښوولو کې دروغجن دی، د رسالت په دعوی کې دغسې به ځینو د هغو ویلي وي، او نورو به د دوی تصدیق کړی وي.

فَلَمَّا جَآءَهُمْ بِالْحَقِّ مِنْ عِنْدِنَا قَالُوا اقْتُلُوْٓا اَبْنَآءَ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا مَعَهٗ وَاسْتَحْيُوْا نِسَآءَهُمْ ؕ

پس کله چې راغی (موسی) دغو (قبطیانو) ته په حقه سره له نزده ځمونږ؛ وویل (قبطیانو) چې:
ووژنئ تاسې ځامن د هغو (سبطیانو) چې ایمان يې راوړی دی له موسی سره، او ژوندۍ پرېږدئ
تاسې ښځې (لوڼې) د دوی (خدمت ته).

تفسیر: دغه حکم يې دویم ځلي د موسی علیه السلام د تشریف راوړلو څخه وروسته ورکړ، څو په دغه سره د بني اسرائیلو تذلیل او توهین وکړي، او د دوی تعداد کم کړي، او د دوی په زړونو کې دغه خیال کینوي چې دغه گرد مصائب پر مونږ د موسی علیه السلام له سببه راغلي دي، او په دغه علت د هغه ملگرتیا پرېږدي.

وَمَا كَيْدُ الْكٰفِرِيْنَ اِلَّا فِيْ ضَلٰلٍ ﴿۲۵﴾

او نه دی کید مکر د کافرانو مگر په گمراهۍ کې.

تفسیر: یعنې له هسې مکرونو، فرېبونو، او تدابیرو څخه هیڅ نه کیږي، الله تعالی له خپلو مخلصو بندگانو سره امداد او معاونت فرمایي، او د منکرینو گردې حیلې او پلمې ناکامې او غلطې ثابتوي.

وَقَالَ فِرۡعَوۡنُ ذَرُوۡنِیۡۤ اَقۡتُلۡ مُوۡسٰی وَلۡیَدۡعُ رَبَّهٗ ۚ

او وويل فرعون (عملي خپلي ته): پرېږدئ (اى مشرانو) ما چې ووژنم موسى او راودې بولي (موسى) رب خپل (چې خلاص يې كړي له ما).

تفسير: شاه صاحب (رحمه الله) ليكي: «فرعون وويل: ما پرېږدئ ! ښايي چې د ده د سلطنت اركانو به د موسى د وژلو مشوره نه وي وركړې، او هغوى د ده د معجزاتو له ليدلو څخه متأثر شوي او ويريدلي وو، او له دې نه ډارېدل، نه چې د موسى رب څمونږ څخه انتقام واخلي، پخپله فرعون هم ويريدلى وو او سخت مرعوب او منفعل شوى وو، ليكن خپل دغه خوف او بيم به يې پټاوه، او په خلقو كې به يې د خپل قوّت او شجاعت د اظهار لپاره دغسې خبرې كولې، څو خلق وګڼي چې د فرعون په مخكښې د موسى د وژلو په لاره كې هيڅ يوه مانع او رادع نشته، او د فرعون د ارادې په مقابل كې هيڅ يو قوّت او طاقت نشي دربدلى».

اِنِّیۡۤ اَخَافُ اَنۡ یُّبَدِّلَ دِیۡنَکُمۡ اَوۡ اَنۡ یُّظۡهِرَ فِی الۡاَرۡضِ الۡفَسَادَ ﴿۲۶﴾

(وويل فرعون) بېشكه چې زه ويرېږم چې بدل به كړي (موسى) دين ستاسې (اى قبطيانو !) يا به ظاهر كړي (موسى) په ځمكه (د مصر) كې فساد (او مخالفت په منځ څمونږ كې).

تفسير: يعني كه موسى عليه السلام ژوندى پرېښود شي؛ نو د ديني او دنيوي د دواړو قسمو د نقصان انديښنه ده، ممكن دي چې دى د خپل وعظ او تلقين په اثر ستاسې هغه مذهبي دود او دستور درخراب كړي، چې له پخوا راهيسې جريان او دوام لري، يا د سازش او د نورو وسائلو جال په ځمكه كې وغځوي، او په مملكت كې بد امني واچوي، چې نتيجه به يې داسې كيږي، چې د تاسې (قبطيانو) حكومت به خاتمه ومومي، او سلطنت به د بني اسرائيلو (سبطيانو) په لاس كې ورشي.

وَقَالَ مُوۡسٰۤی اِنِّیۡ عُذۡتُ بِرَبِّیۡ وَرَبِّکُمۡ مِّنۡ کُلِّ مُتَکَبِّرٍ

او وويل موسى چې: بېشكه زه پناه غواړم په رب خپل او په رب ستاسې له (شره د) هر متكبره (سركښه).

تفسير: كله چې موسى عليه السلام ته د دغو مشورو خبر ورورسېد؛ نو خپل قوم ته يې وفرمايل چې: زه له دغو ويرولو څخه له سره نه ويرېږم، او نه يې پروا لرم، يواځې فرعون لا څه كوې، كه د دنيا ګرد متكبرين او جبّارين هم سره راټول شي؛ خو بيا ځما الله ما د دوى له شر څخه ساتي، او هغه ماته كافي دى، ما خپل ځان يواځې د ده په پناه كې وركړى دى، هم هغه ځما حامي او مددګار دى، كما قال الله تعالى: ﴿قَالَ لَا تَخَافَاۤ اِنَّنِیۡ مَعَکُمَاۤ اَسۡمَعُ وَاَرٰی﴾ (۱۶ جزء د طه سورت (۲) ركوع (۴۵) آيت)، نبه وروسته د الله تعالى له حمايته او امداده داسې اولوالعزم نبيان به څرنګه له يوه مغرور انسان څخه وويرېږي؟ نو ځكه موسى عليه السلام وويل: بېشكه زه پناه غواړم په رب خپل او په رب ستاسې له شره د هر متكبّره سركښه.

لَّا یُؤۡمِنُ بِیَوۡمِ الۡحِسَابِ ﴿۲۷﴾

چې نه راوړي ايمان په ورځ د حساب.

تفسير: شاه صاحب (رحمه الله تعالى) ليكي: «څوك چې په حساب او كتاب يقين او باور ولري؛ نو هغه به څرنګه ظلم وكړي؟».

وَقَالَ رَجُلٌ مُّؤْمِنٌ مِّنْ اٰلِ فِرْعَوْنَ يَكْتُمُ اِيْمَانَهٗٓ اَتَقْتُلُوْنَ رَجُلًا اَنْ يَّقُوْلَ رَبِّيَ اللّٰهُ وَقَدْ جَآءَكُمْ بِالْبَيِّنٰتِ مِنْ رَّبِّكُمْ ؕ وَاِنْ يَّكُ كَاذِبًا فَعَلَيْهِ كَذِبُهٗ ۚ وَاِنْ يَّكُ صَادِقًا يُّصِبْكُمْ بَعْضُ الَّذِيْ يَعِدُكُمْ ؕ

او وويل يو سړي مؤمن له خپلوانو د فرعون څخه چې پټاوه ده ايمان خپل (له نورو قبطيانو): آيا وژنئ تاسې داسې يو سړی چې وايي رب څما الله دی، او حال دا چې په تحقيق راغلی دی تاسې ته په ښکاره دلائلو له (طرفه) د رب ستاسې، او که چېرې وي (موسی) دروغجن؛ نو پس په همده ده (جزاء د) دروغو د ده، او که چېرې وي (موسی) صادق رښتينی؛ نو وبه رسيږي تاسې ته ځينې د هغه عذاب چې وعده کوي (موسی د هغه) له تاسې سره.

تفسير: يو مؤمن سړی چې هغه تر دغه وخته پورې خپل ايمان له فرعونه او د ده له قومه مخفي ساتلی وو، د ﴿ذَرُوْنِيْٓ اَقْتُلْ مُوْسٰى﴾ په ځواب کې يې داسې وويل: «آيا ته د داسې يو سړي په ناحقې وينې تويولو پسې خپله ملا تړې چې هغه علاوه له دغه اظهاره بله هيڅ ګناه نه لري، چې څما رب يواځې الله دی، او دی ولې يواځې يوه الله ته خپل رب وايي؟ حال دا چې دی د خپلې دغې دعوی په تصديق کې ښکاره دلائل هم لري، چې تاته يې درښوولي دي، او ته د هغو وژلو ته دومره ضرورت هم نه لرې، بلکه امکان لري چې د هغه وژل تاته مضر هم واقع شي، فرض يې کړه: که دی پخپلې دغې دعوی کې دروغجن هم ثابت شي؛ نو پر دغسې لويو دروغو يې خامخا الله تعالی هلاک يا رسوا کوي، د الله تعالی عادت داسې نه دی چې هغه داسې کاذب ته دومره موقع او فرصت ورکړي چې ترقي وکړي يا برى ومومي، د دې لپاره چې د دنيا خلق د تل لپاره پرې تېر نه وځي، او له دغه التباس او اشتباه څخه ووځي، که په واقع سره دی صادق او رښتينی وي؛ نو له هغه دنيوي او اخروي عذاب څخه به چې دی خپل مخالفين او مکذبين ويروي، څه نه څه برخه علی اليقين تاته به هم دررسېدونکې وي، لهذا په ړومبنې تقدير سره د ده په وژلو کې تلوار کول عبث او بېکاره دي، او په دويم تقدير خو بيخي د نقصان او خُسران موجب دی».

اِنَّ اللّٰهَ لَا يَهْدِيْ مَنْ هُوَ مُسْرِفٌ كَذَّابٌ ﴿۲۸﴾

بېشکه الله سمه لاره نه ښيي هر هغه چا ته چې هغه مسرف له حده تېرېدونکی وي، ډېر دروغجن وي.

تفسير: يعنې که بالفرض موسی عليه السلام دروغجن وي؛ نو له سره به الله تعالی ورته داسې سمه لاره نه ښووله، او هغه به داسې متواليًا او مسلسلاً خپلې معجزې نشوې راښوولې، او په بري او کاميابۍ کې به يې دغومره ترقي او پرمختګ نه کاوه، او که ته داسې دروغجن يې چې عمدًا يوه رښتين او صادق نبي ته د دروغو نسبت کوې؛ نو بالآخر به دې الله تعالی ذليل، پاتې او ناکامه کړي.

يٰقَوْمِ لَكُمُ الْمُلْكُ الْيَوْمَ ظٰهِرِيْنَ فِي الْاَرْضِ ۫ فَمَنْ يَّنْصُرُنَا مِنْۢ بَاْسِ اللّٰهِ اِنْ جَآءَنَا ؕ

ای قومه څما ! تاسې لره دی ملک باچاهي نن ورځ په دغه حال کې چې غالب يې په ځمکه (د مصر کې پر سبطيانو) پس څوک به نصرت وکړي له مونږ سره له عذابه د الله که راشي (دا عذاب) مونږ لره (په سبب د قتل د موسی؟) (بلکه ناصر نشته، نو مه يې وژنئ !).

تفسیر: یعنې پر خپلو تسلیحاتو، تجهیزاتو، مه مغروریږئ ! اګر که نن تاسو د دغه شان او شوکت خاوندان یئ، که سبا مو الله تعالی پخپل عذاب محاط او محصور کړي؛ نو کوم یو سړی به تاسو ته نجات او پناه درکولی شي؟ او دغه ستاسې ګرد ساز او سامان به همداسې ویجاړ او وران پاتې کیږي.

قَالَ فِرْعَوْنُ مَآ أُرِيكُمْ إِلَّا مَآ أَرَىٰ وَمَآ أَهْدِيكُمْ إِلَّا سَبِيلَ ٱلرَّشَادِ ﴿٢٩﴾

وویل فرعون چې: زه نه ښیم تاسې ته مګر هم هغه (مصلحت) چې وینم زه (په وژلو د موسی کې)، او نه ښیم زه تاسې ته (ای قبطیانو !) مګر لاره د نېکۍ (او د مصلحت).

تفسیر: ستا په دغه تقریر سره ځما خیالاتو تبدیل نه دي موندلی، هر هغه څیز چې ځما په نزد خیر او مصلحت وو؛ هم هغه مې تاسو ته وویل، او غواړم چې تاسې په ښه شان سره ځانونه پرې پوه کړئ، ځما په خیال د بهترۍ او صواب هم هغه لاره چې په کې امنیت، راحت او نجات مرکوز دی، همدغه لاره ده چې د دغه سړي خبرو ته دې سمدلاسه خاتمه ورکړه شي.

وَقَالَ ٱلَّذِيٓ ءَامَنَ يَٰقَوْمِ إِنِّيٓ أَخَافُ عَلَيْكُم مِّثْلَ يَوْمِ ٱلْأَحْزَابِ ﴿٣٠﴾ مِثْلَ دَأْبِ قَوْمِ نُوحٍ وَعَادٍ وَثَمُودَ وَٱلَّذِينَ مِنۢ بَعْدِهِمْ ۚ وَمَا ٱللَّهُ يُرِيدُ ظُلْمًا لِّلْعِبَادِ ﴿٣١﴾

او وویل هغه (سړي) چې ایمان یې راوړی وو: ای قومه ځما ! بېشکه زه ویرېږم پر تاسې (په تکذیب د موسی کې) په مثل د (عذاب) د ورځې د ډلو (د پخوانیو په سبب د تکذیب د انبیاوو) په مثل د حال د قوم د نوح (چې ډوب شول) او (په شان) د عادیانو (چې په باد صرصر هلاک شول) او (په شان د) ثمودیانو (چې په چغه مړه شول) او هغه کفار چې وروسته له دوی نه وو، او نه دی الله چې اراده لري د ظلم پر بندګانو خپلو.

تفسیر: یعنې که تاسې همداسې پر تکذیب او عداوت ټینګ ولاړ اوسئ؛ نو سخته اندېښنه ده چې تاسې هم هم هغه عذاب ونه ګورئ چې پخوانیو اقوامو د خپلو انبیاوو د تکذیب په مقابل کې لیدلی دی، په یاد یې ولرئ چې د الله تعالی په دربار کې ظلم، تېری او بې انصافي بیخي نشته، که پر دغسې سختو جرائمو تاسې ته یا نورو اقوامو ته سخته سزا درکړي، او سپېره او تباه مو کړي، نو دغه اهلاک به د عین العدل او نفس الانصاف تقاضا وي.

وَيَٰقَوْمِ إِنِّيٓ أَخَافُ عَلَيْكُمْ يَوْمَ ٱلتَّنَادِ ﴿٣٢﴾

او ای قومه ځما ! بېشکه زه ویرېږم پر تاسې له (عذابه د) ورځې د رابللو (په چغو سره یو بل ته).

تفسیر: عمومًا مفسرین له «یوم التناد» د (نارې سورې بلنې ورځ) قیامت مراد اخلي، ځکه چې په محشر کې د جمع کېدلو او حساب ورکولو لپاره د هر چا بلنه کیږي او پرله پسې دخلقونو نومونه یادیږي، او اهل الجنت به اهل النار او بالعکس او اهل الأعراف پخپلو منځونو کې یو پر بل نارې وهي، څو بالآخر داسې غږ وشي: «یا أهل الجنة خلود لا موت، ویا أهل النار خلود لا موت»، ای جنتیانو په جنت کې به همیشه اوسئ، مرګ به در باندی نه راځي، او ای جهنمیانو په جهنم کې به تل اوسئ، مرګ به در باندی نه راځي.

يَوْمَ تُوَلُّونَ مُدْبِرِينَ

هغه ورځ چې وګرځئ تاسې شا اړوونکي (موقف ته په طرف د دوزخ).

تفسير: یعنې په محشر کې به په شا اړولو سره د دوزخ په طرف په منډو منډو سره شړلی او تښتولی شئ، یا د عذاب د نزول په وخت کې به د تښتېدلو لپاره ناکامه زيار او کوښښ کوئ.

مَا لَكُم مِّنَ اللَّهِ مِنْ عَاصِمٍ ۗ وَمَن يُضْلِلِ اللَّهُ فَمَا لَهُ مِنْ هَادٍ ﴿٣٣﴾

نو نه به وي تاسو ته له (عذابه) د الله هیڅوک ساتونکی، او هر هغه چې ګمراه يې کړي الله؛ نو نه به وي ده ته هیڅوک هادي لاربښوونکی.

تفسير: هیڅوک به مو د الله تعالی له عذاب څخه بچ نه کړي.

وَلَقَدْ جَاءَكُمْ يُوسُفُ مِن قَبْلُ بِالْبَيِّنَاتِ فَمَا زِلْتُمْ فِي شَكٍّ مِّمَّا جَاءَكُم بِهِ ۖ حَتَّىٰ إِذَا هَلَكَ قُلْتُمْ لَن يَبْعَثَ اللَّهُ مِن بَعْدِهِ رَسُولًا ۚ

او خامخا په تحقيق راغلی وو تاسې ته يوسف پخوا له (موسی څخه) په ښکاره دلائلو، پس همېشه به وئ تاسې په شک (ګمان) کې له هغه (حکمه) چې راغلی وو دی تاسې ته په هغه سره، تر هغه پورې کله چې وفات شو (يوسف) نو وويل تاسې چې: له سره به راونه لېږي الله وروسته له دغه (يوسفه) هيڅ رسول.

تفسير: يعنې څۀ ! خبره پای (آخر) ته ورسېده ! نه دغه رسول وو، نه وروسته له دې نه بل کوم رسول راتلونکی دی، ګواکې بیخي يې د رسالت له سلسلې څخه انکار وکړ.

كَذَٰلِكَ يُضِلُّ اللَّهُ مَنْ هُوَ مُسْرِفٌ مُّرْتَابٌ ﴿٣٤﴾ الَّذِينَ يُجَادِلُونَ فِي آيَاتِ اللَّهِ بِغَيْرِ سُلْطَانٍ أَتَاهُمْ ۖ كَبُرَ مَقْتًا عِندَ اللَّهِ وَعِندَ الَّذِينَ آمَنُوا ۚ

همداسې (لکه دغه اضلال) ګمراه کوي الله هر هغه لره چې مسرف له حده تېرېدونکی وي، شک راوړونکی وي (په دين د الله کې). هغه (مسرفين او مرتابين) چې جګړې کوي (له انبياوو سره) په (ابطال) د دلائلو د الله کې بې له کوم برهان علمي سنده چې راغلی وي دوی ته، ډېر لوی دی (دغه جدال) له جهته د بغض په نزد د الله او په نزد د هغو کسانو چې ايمان يې راوړی دی.

تفسير: يعنې بې له عقليه او نقليه حجت څخه د الله تعالی په خبرو کې جګړې کوي، او شبهې غورځوي، له دې نه به بل لوی زياتی او بيباکي څه وي؟ نو الله تعالی او د ده ايماندار بندګان له دغو خلقو څخه زيات نارضا او بېزاره وي، چې دغه د دوی د انتهايي ملعونيت سبب دی.

كَذَٰلِكَ يَطْبَعُ اللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ قَلْبِ مُتَكَبِّرٍ جَبَّارٍ ﴿٣٥﴾

همداسې (لکه دغه اضلال) مهر وهي الله (د کفر او شقاوت) پر هر زړه د متکبر (سرکش) ډېر جبر کوونکي.

تفسير: هغه خلق چې د الله تعالی په مخ کې له ډېر غرور څخه خپله غاړه ښکته نه کړي، او د انبياوو د ارشاداتو په مقابل کې خپل اطاعت او فرمان منل ښکاره نه کړي؛ نو بالآخر الله تعالی د دوی پر زړونو داسې مهر لګوي چې بيا له سره د قبول الحق او نفوذ الخير ځای او ګنجايش په هغه کې نه پاتې کيږي.

وَقَالَ فِرۡعَوۡنُ يَٰهَٰمَٰنُ ٱبۡنِ لِي صَرۡحٗا لَّعَلِّيٓ أَبۡلُغُ ٱلۡأَسۡبَٰبَ ۝٣٦ أَسۡبَٰبَ ٱلسَّمَٰوَٰتِ فَأَطَّلِعَ إِلَىٰٓ إِلَٰهِ مُوسَىٰ

او وویل فرعون: ای هامان ! جوړه کړه ماته یو مانۍ ډېره لوړه اوچته، ښايي ورسېږم لارو ته (په دغو ختلو سره). لارو د اسمانونو ته پس چې زه وخېژم په طرف د الله د موسی (چې آیا شته که نشته؟).

تفسير: هر کله چې فرعون وپوهېده چې دغه اله چې موسی عليه السلام ورته دعوت ورکوي بره دی؛ نو د انکار په ډول یې دغه خبره وکړه، چې د دې آیت څخه څرګندیږي چې څوك د الله تعالی د اوچتوالي څخه انکار کوي؛ د فرعون په مذهب دی، او څوك چې پرې اعتراف کوي د موسی عليه السلام په لاره دی.

وَإِنِّي لَأَظُنُّهُۥ كَٰذِبٗاۚ

او بېشکه زه ګمان کوم پر دغه (موسی) د دروغجن.

تفسير: يعنې د رسالت په دعوی هم، او په دغې دعوی کې هم چې په ټوله دنيا کې ماسوا له هغه هم يوه احد واحد الله څخه چې بره دی، بل هيڅوك حقيقي معبود نشته، ماته خو ماسوا له خپل ځانه بل هيڅ يو رب په نظر نه راځي، لکه څنګه یې چې د (۲۰ جزء د القصص سورت په (۴) رکوع (۳۸) آيت) کې ويلي دي: ﴿مَا عَلِمۡتُ لَكُم مِّنۡ إِلَٰهٍ غَيۡرِي﴾.

وَكَذَٰلِكَ زُيِّنَ لِفِرۡعَوۡنَ سُوٓءُ عَمَلِهِۦ وَصُدَّ عَنِ ٱلسَّبِيلِۚ

او همداسې (لکه ښايست د دغې دنيا)؛ ښايسته کړی شوې وه فرعون ته بدي د عمل د ده، او منع کړی شوی وو دی له سمې لارې (د هدايت څخه).

وَمَا كَيۡدُ فِرۡعَوۡنَ إِلَّا فِي تَبَابٖ ۝٣٧

او نه وو دغه کيد مکر د فرعون (په جوړولو د دغې مانۍ کې) مګر په زيان کارۍ هلاکوالي کې وو.

تفسير: يعنې د فرعون هومره جرګې، مشورې، تدابير، چل، پلمې، او نور چې وو هغه ګرد خوشې او بې حقيقته وو، ده پخپله د خپلې تباهۍ لپاره اقدامات وکړل، او موسی عليه السلام ته یې هيڅ ضرر ونه شو رسولی.

وَقَالَ ٱلَّذِيٓ ءَامَنَ يَٰقَوۡمِ ٱتَّبِعُونِ أَهۡدِكُمۡ سَبِيلَ ٱلرَّشَادِ ۝٣٨

او وويل هغه (سړي) چې ايمان يې راوړی وو: ای قومه څما ! متابعت وکړئ څما چې وښيم تاسې ته لاره د هدايت (او صواب).

تفسير: کله چې فرعون ويلي وو ﴿وَمَآ أَهۡدِيكُمۡ إِلَّا سَبِيلَ ٱلرَّشَادِ﴾؛ د هغه په ځواب کې مؤمن سړي داسې وويل چې ﴿سَبِيلَ ٱلرَّشَادِ﴾ «د نېکۍ او بهترۍ لاره» هغه نه ده چې فرعون يې تجويز کوي، بلکه تاسې په ما پسې راځئ !، څو د فايدې او بهترۍ لاره وموميئ !.

يَٰقَوۡمِ إِنَّمَا هَٰذِهِ ٱلۡحَيَوٰةُ ٱلدُّنۡيَا مَتَٰعٞ وَإِنَّ ٱلۡأٓخِرَةَ هِيَ دَارُ ٱلۡقَرَارِ ۝٣٩

ای قومه څما ! بېشکه همدا خبره ده چې دغه ژوندون لږ خسيس يوه متاع (ګټه ـ فائده لږه) ده، او بېشکه آخرت هم هغه دی کور د قرارۍ (بې زواله).

تفسير: يعني په فاني او زائل ژوندون او دغو څو ورځنيو عيش او عشرت كې مه غافلېږئ !، او تل د آخرت په فكر او ذكر كې مشغول اوسئ، او مه يې هېروئ !، دغه دنيوي ژوندون په هر ډول سره چې وي، ښه يا خراب؛ پای ته رسېږي او خاتمه مومي، او وروسته له هغه داسې يو ابدي حيات شروع كيږي چې هغه له سره انجام او خاتمه نه لري.

مَنْ عَمِلَ سَيِّئَةً فَلَا يُجْزَىٰ إِلَّا مِثْلَهَا ۖ وَمَنْ عَمِلَ صَالِحًا مِّن ذَكَرٍ أَوْ أُنثَىٰ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَأُولَٰئِكَ يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ يُرْزَقُونَ فِيهَا بِغَيْرِ حِسَابٍ ﴿٤٠﴾

هر څوك چې وكړي بد كار؛ پس جزاء نه وركوله كيږي (هغه ته) مګر په قدر د هم هغې بدۍ، او هر څوك چې وكړي نېک كار؛ له نارينه وو وي يا له ښځو وي، حال دا چې دی مؤمن وي؛ پس دغه (صالحان مؤمنان) ننه به وځي په جنت كې، رزق روزي به وركوله كيږي (دوی ته) په دغه جنت كې بې حسابه.

تفسير: په دغه سره د اخروي ژوندون لږ څه تفصيل ښوولی شوی دی، چې اخروي حيات څرنګه ښه كېدی شي، معلوم شو چې هلته ايمان او صالح عمل په كار دی، د مال او متاع هيڅ قدر او قيمت هلته نشته، او دا هم ظاهر شو چې د الله تعالى رحمت د ده پر غضب غالب دی، عاقلانو ته ښايي چې دغه طلايي فرصت او موقع له خپل لاسه ونه باسي.

وَيَا قَوْمِ مَا لِي أَدْعُوكُمْ إِلَى النَّجَاةِ وَتَدْعُونَنِي إِلَى النَّارِ ﴿٤١﴾

او ای قومه ځما ! څه دي ما لره چې بولم تاسې په طرف د نجات، او بولئ تاسې ما په طرف د اور.

تفسير: يعني ځما او ستاسې معامله هم سره عجيبه ده، زه غواړم چې تاسې د ايمان پر لاره روان كړم، او د الله تعالى له عذابه مو وژغورم، او ستاسې كوښښ دا دی چې ما هم له خپلو ځانونو سره په دوزخ كې اړتاو كړئ، له يوه جانبه داسې دوستي او خير غوښتنه، له بل جانبه داسې دښمني او بده غوښتنه.

تَدْعُونَنِي لِأَكْفُرَ بِاللَّهِ وَأُشْرِكَ بِهِ مَا لَيْسَ لِي بِهِ عِلْمٌ

بولئ تاسې ما لپاره د دې چې كفر اختيار كړم په الله، او چې شريك ونيسم له دغه (الله) سره هغه (څيز) چې نشته ماته په الوهيت د هغه هيڅ علم.

تفسير: يعني ستاسې د كوښښ حاصل دا دی چې زه معاذ الله له واحد الله څخه انكار وكړم، د ده او د ده د انبياوو خبرې ونه منم، او د ناپوهانو جاهلانو په شان هغه شيان معبود او مستحق د عبادت وبولم چې د دوی الوهيت په هيڅ يوه دليل او علمي اصولو سره هم نه دی ثابت.

وَأَنَا أَدْعُوكُمْ إِلَى الْعَزِيزِ الْغَفَّارِ ﴿٤٢﴾

حال دا چې زه بولم تاسې هغه (الله) ته چې ښه غالب قوي دی (په انفاذ د احكامو) ښه مغفرت كوونكی (د خطيّاتو) دی.

تفسير: يعني ځما منشأ دا ده چې په هيڅ شان ستاسې سرونه د هغه واحد الله تعالى له درشله لرې نشي، او تل مو سرونه د هغې دروازې په مخكښې ښكته وي، چې نهايت زبردست هم دی، او ډېر زيات د خطاوو ښښونكی هم دی، او كه مجرم ونيسي؛ نو هيڅوك د هغه ژغورونكی (بچ كوونكی) او خلاصوونكی هم نشته دی، د همدې خبرې وړ (لايق)

او مستحق دی چې انسان د ده په مقابل کې سره له خوفه او رجاء او وېرې خپل د عبودیت سر ښکته کړي، په یاد یې ولرئ چې زه د هغه پاک الله په پناه کې راغلی یم چې تاسې د هغه په طرف بولم.

لَاجَرَمَ أَنَّمَا تَدْعُونَنِيٓ إِلَيْهِ لَيْسَ لَهُۥ دَعْوَةٌ فِى ٱلدُّنْيَا وَلَا فِى ٱلْـَٔاخِرَةِ

حقه او رښتیا (دغه) خبره ده: بېشکه هغه (معبود) چې بولئ تاسې ما (عبادت د) هغه ته؛ نشته هغه ته (قوّت د) بلنې (نه) په دنیا کې او نه په آخرت کې (چې شفاعت وکړي د چا).

تفسیر: یعنې ماسوا د الله تعالی څخه بل هیڅ شی داسې نه دی چې په دنیا یا عُقبا کې د دېرې ادنی نفعې او ضرر مالک وي، نو د مخلوقاتو بندګي او بلنه که جهل او حماقت نه دی؛ نو بل څه دی؟ ﴿وَمَنْ أَضَلُّ مِمَّن يَدْعُوا۟ مِن دُونِ ٱللَّهِ مَن لَّا يَسْتَجِيبُ لَهُۥٓ إِلَىٰ يَوْمِ ٱلْقِيَٰمَةِ وَهُمْ عَن دُعَآئِهِمْ غَٰفِلُونَ * وَإِذَا حُشِرَ ٱلنَّاسُ كَانُوا۟ لَهُمْ أَعْدَآءً وَكَانُوا۟ بِعِبَادَتِهِمْ كَٰفِرِينَ﴾ (۲۶ جزء د الأحقاف سورت (۱) رکوع، (۵ـ۶) آیتونه)، آخر داسې عاجزو او ناتوانو شیانو ته انسان په څه نیت او مقصد تعظیم او تکریم کوي او بولي یې؟ د ننداري وړ څیز دا دی چې په دغو کې ډېر شیان هغه دي چې دوی پخپله د خپل ځان په طرف دعوت نه ورکوي، بلکه د دعوت ورکولو او ویلو قدرت او قوّت هم نه لري.

وَأَنَّ مَرَدَّنَآ إِلَى ٱللَّهِ وَأَنَّ ٱلْمُسْرِفِينَ هُمْ أَصْحَٰبُ ٱلنَّارِ ﴿٤٣﴾

او بېشکه چې ورتله ځمونږ (د ټولو) خاص الله ته دي، او بېشکه چې مسرفان له حده تیریدونکي (مشرکان) همدوی ملګري د اور (د دوزخ) دي (چې تل به کې اوسیږي).

تفسیر: یعنې د کار په انجام د هر ډول تګ او راتګ رجوع او بېرته ورتله د واحد الله په طرف دي، کله چې انسان هلته ورسیږي، د خپلو ګردو تجاوزاتو او زیاتوو نتیجه به ورځر ګندیږي، راوښیه! چې له دې نه بل زیاتی به څه وي؟ چې عاجز مخلوق ته د خالق درجه ورکړه شي.

کله چې فرعونیانو د هغه مؤمن د قتل قصد وکړ؛ نو ده ورته داسې وویل چې:

فَسَتَذْكُرُونَ مَآ أَقُولُ لَكُمْ

پس ژر ده چې یاد به کړئ تاسو (په وخت د لیدلو د عذاب کې هغه) چې زه یې وایم اوس تاسې ته.

تفسیر: یعنې کله چې وروسته له دې نه د خپل تیري، تجاوز او زیاتي د خوند څکوونکو یئ، نو په هغه وخت کې به ځما دغه پند او نصیحت یادوئ، چې هو! د الله تعالی یوه بنده مونږ ته دغه ګردې خبرې ښوولې وې، او رښتیا یې فرمایلې وې، لیکن د دغه وخت یادونه بیخي مفیده نه واقع کیږي.

وَأُفَوِّضُ أَمْرِىٓ إِلَى ٱللَّهِ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ بَصِيرٌۢ بِٱلْعِبَادِ ﴿٤٤﴾

او سپارم زه هر کار خپل الله ته، بېشکه چې الله ښه لیدونکی دی (د ټولو اقوالو او افعالو) د بندګانو.

تفسیر: یعنې ما د الله تعالی حجّت درتمام کړی دی، او د نصیحت خبرې مو درپوهولي دي، که تاسو یې نه منئ؛ نو زه له هغه سره څه کار او غرض نه لرم، اوس زه خپل ځان بیخي پاک الله ته سپارم، او پرې پوره اعتماد لرم، که تاسې ځما ربړولو او ضرر رسولو پسې لوېږئ؛ نو هم هغه الله تعالی ځما حامي او ناصر دی، او ټول بندګان د ده تر کتنې لاندې

دي، هغه ستا او ځما دواړو معامله ګوري، د هيچا هيڅ يو حركت له ده څخه پټ نه دی، د يوه قانت مؤمن كار دا دی چې له خپلې امكاني سعي او كوښښ ايستلو څخه وروسته نتيجه الله تعالى ته وسپاري.

فَوَقَٰهُ ٱللَّهُ سَيِّـَٔاتِ مَا مَكَرُوا۟ ۖ وَحَاقَ بِـَٔالِ فِرْعَوْنَ سُوٓءُ ٱلْعَذَابِ ﴿٤٥﴾

پس وساته دغه (موسى يا مؤمن سړي) لره الله له سختو (عذابونو) د هغو چې مكر كړی وو دوی، او (بالعكس) چاپېر شو په آل د فرعون (سره د فرعون) بد عذاب (د غرق په دنيا او بد عذاب په عُقبی كې).

تفسير: يعني د حق او باطل د دغه كشمكش اخري نتيجه داسې شوه، چې الله تعالى موسى عليه السلام او د ده ملګرو ته سره له هغه مؤمن سړي چې له آل فرعون څخه وو؛ د فرعونيانو له شره او كيده نجات وركړ، او محفوظ يې وساته، او د فرعونيانو هيڅ يو مكر او فرېب ته يې د اجراء موقع ورنه كړه، بلكه د دوی هغه مكر او فرېب يې پخپله پر هم دوی واړاوه، نو هغه كسان چې د حق منونكو تعاقب ته وتلي وو؛ ووژلی شول، او قوم د قلزم په بحيره كې مغروق او تر اوبو لاندې محروق شول.

ٱلنَّارُ يُعْرَضُونَ عَلَيْهَا غُدُوًّا وَعَشِيًّا ۖ

اور (د دوزخ) وړاندې كاوه شي (دا كفار) پر دې (اور) هر سبا او بېګا.

تفسير: يعني د دوزخ ځای چې په هغه كې به د قيامت په ورځ ننه ايستلی كيږي، هر سبا او بېګا به دوی ته ورښوول كيږي؛ څو د نمونې په ډول د هغه راتلونكي عذاب څخه خوند تل وڅكي، دغه د برزخ د عالم احوال شو، له احاديثو څخه ثابت دي چې همداسې د هر كافر په مخكې دوزخ او د هر مسلمان په مخكې جنت صبا او بېګا وروړاندې كيږي.

تنبيه: له دغه آيت څخه يواځې د فرعونيانو د معذّب كېدلو حال په عالم البرزخ كې ثابت شوی وو، وروسته له دې نه رسول الله صلى الله عليه وسلم ته معلوم كړی شو، چې ټول كفار بلكه د مؤمنينو عصات هم په برزخ كې معذّب كيږي (أعاذنا الله منه) كما ورد في الأحاديث الصحيحة.

وَيَوْمَ تَقُومُ ٱلسَّاعَةُ أَدْخِلُوٓا۟ ءَالَ فِرْعَوْنَ أَشَدَّ ٱلْعَذَابِ ﴿٤٦﴾ وَإِذْ يَتَحَآجُّونَ فِى ٱلنَّارِ فَيَقُولُ ٱلضُّعَفَٰٓؤُا۟ لِلَّذِينَ ٱسْتَكْبَرُوٓا۟ إِنَّا كُنَّا لَكُمْ تَبَعًا فَهَلْ أَنتُم مُّغْنُونَ عَنَّا نَصِيبًا مِّنَ ٱلنَّارِ ﴿٤٧﴾

او په هغه ورځ كې چې قايم شي قيامت (نو وبه ويلی شي له جانبه د الله ملائكو ته) ننباسئ تاسې آل د فرعون (سره له فرعون) په ډېر سخت عذاب كې (له عذابه د برزخ) او (ياد كړه) هغه چې جګړه به كوي (دوزخيان د دوزخ) په اور كې، پس وبه وايي ضعيفان (كشران تابعان) هغو كسانو ته چې سر كشان (او مشران متبوعان وو): بېشكه وو مونږ تاسې ته تابعان، پس آيا اوس يئ تاسې (ای متبوعانو !) دفع كوونكي له مونږ څخه كومه برخه له اوره (د دوزخ).

تفسير: يعني په دنيا كې مو پر مونږ خپل اطاعت او اتباع كوله، چې د هغه لامله مونږ نيولي شوي يو، اوس دلته خو مونږ ته څه ګټه او نفع راورسوئ !، آخر مشرانو ته لازم دي چې د خپلو كشرانو لږ خبر او احوال واخلي، آيا ګورئ چې نن مونږ په څرنګه سخت عذاب او مصيبت كې اخته يو؟، آيا ستاسې له لاسه نه دي پوره چې له دغو مصائبو كومه برخه له مونږ څخه لرې او سپكه كړئ؟.

قَالَ الَّذِيْنَ اسْتَكْبَرُوْٓا اِنَّا كُلٌّ فِيْهَآ اِنَّ اللّٰهَ قَدْ حَكَمَ بَيْنَ الْعِبَادِ ﴿۴۸﴾

وايي هغه كسان چې تكبّر يې كړى وو (سركش او متبوع وو چې څنګه به دفع كوو عذاب): بېشكه مونږ ټول په دوزخ كې يو، بېشكه الله په تحقيق حكم كړى دى په منځ د بندګانو كې (داسې چې هر څوك يې خپلو هغو ځايونو ته چې له دوى سره وړ (مستحق) او لايق وو؛ ولېږل، مستحقان د جنت، جنت ته، او لايقان د دوزخ دوزخ ته).

تفسير: يعنې هغه كسان چې خپل ځانونه يې په دنيا كې لوى ګڼل، اوس داسې ځواب وركوي چې مونږ او تاسې دواړه په دغه مصيبت كې اخته او مبتلا يو، الله تعالى څمونږ د هر يوه په نسبت سم د مونږ له جرمه سره خپله فيصله اورولې ده، چې د ده دغه صادر حكم بيخي قاطع او لا يتغيّر دى، او د دغې خبرې موقع نه ده پاتې چې يو د بل په كار ورشي، كله چې مونږ خپل دروند مصيبت نشو سپكولى؛ نو بيا به تاسې ته څه ګټه دررسولى شو؟.

وَقَالَ الَّذِيْنَ فِى النَّارِ لِخَزَنَةِ جَهَنَّمَ ادْعُوْا رَبَّكُمْ يُخَفِّفْ عَنَّا يَوْمًا مِّنَ الْعَذَابِ ﴿۴۹﴾

او وبه وايي هغه كسان (چې پراته دي) په اور كې خزانچيانو متصرفانو د دوزخ ته چې: دعاء وكړئ (څمونږ لپاره) رب خپل ته چې سپك كړي له مونږه يوه ورځ له عذابه (چې لږ څخه په ارام شو).

تفسير: يعنې كله چې له خپلو دغو مشرانو څخه بې هيلې او مايوس شي؛ نو له هغو پرښتو څخه به داسې غوښتنه كوي چې د دوزخ په انتظام مسلطې دي، چې خير تاسې خپل رب ته ووايئ چې اقلاً د يوې ورځې له مخې خو څمونږ په دغه عذاب كې څه تقليل، تخفيف او تعطيل وفرمايي، څو مونږ لږ څه په ارام شو.

قَالُوْٓا اَوَلَمْ تَكُ تَاْتِيْكُمْ رُسُلُكُمْ بِالْبَيِّنٰتِ ۭ قَالُوْا بَلٰى ۭ قَالُوْا فَادْعُوْا ۚ وَمَا دُعٰۗؤُا الْكٰفِرِيْنَ اِلَّا فِيْ ضَلٰلٍ ﴿۵۰﴾

وبه وايي (متصرّفان د دوزخ دوزخيانو ته) آيا نه وو راغلي تاسې ته رسولان ستاسې په دلائلو ښكاره وو؟ وايي: (ولې نه وو راغلي) بلكه راغلي وو، نو وبه وايي (متصرّفان د دوزخ) پس وبولئ تاسې (پخپله الله)، او نه ده دعاء د كافرانو مګر په ګمراهۍ كې (چې هيڅ فائده ورته نه رسوي).

تفسير: يعنې په هغه وخت كې مو د هغه خبره ونه منله، او د انجام فكر مو ونه كړ چې په هغه سره څه ګټه تاسې ته دررسېده، اوس مو موقع له لاسه وتلې ده، اوس په هيڅ ډول سعي، كوښښ سره څه كار نشي كېدى، اوس همدلته پراته اوسئ !، او په ژړا او انګولا سره اوقات تېروئ !، او راز راز عذابونه ګالئ !.

اِنَّا لَنَنْصُرُ رُسُلَنَا وَالَّذِيْنَ اٰمَنُوْا فِى الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا

بېشكه چې مونږ خامخا مدد كوو له رسولانو خپلو سره، او (مدد كوو له) هغو كسانو سره چې ايمان يې راوړى دى په ژوندانه لږ خسيس كې (په حجّت او په ظفر او په انتقام له اعداوو د دوى).

تفسير: يعنې په دنيا كې د مرسلانو خبرو ته وقعت او وقار وركوي، او د هر مقصد لپاره چې انبياء الله ودريږي؛ د الله تعالى په امداد او نصرت سره په هغه كې مظفر او كامياب كيږي، په علمي حيثيت او په حجّت او برهان سره خو تل

دوی فائزان او بریالیان دي، لیکن مادي فتحه او ظاهري عزت او رفعت هم بالآخر د همدوی په برخه کیږي، الله تعالی د خپلو رسولانو او مؤمنانو سره د دې وعده کړېده چې هم په دنیا او هم په آخرت کې به یې کامیاب او بریالي لري، په دنیا کې یې بریالیتوب په حجّت او دلیل کې او هم په مادي لحاظ سره وي، او په آخـرت کې یې بریالیتوب جنت ته داخلېدل او د اور څخه نجات موندل دي، لیکن واضح دې وي چې هغه وعده چې په دغه آیت کې له مؤمنینو سره کړی شوې ده؛ په هغه تقدیر سره ایفاء او انجام مومي چې مؤمنین هم په حقیقي اوصافو سره مؤمنین او د سید المرسلین صحیح متبعین وي: ﴿وَأَنتُمُ الْأَعْلَوْنَ إِن كُنتُم مُّؤْمِنِينَ﴾ (د آل عمران سورت (۱۴) رکوع (۱۳۹) آیت) د مؤمنینو خصال په پاک قرآن کې ځای په ځای مذکور دي، ښایي چې هر مسلمان د خپل ایمان او ایقان زر د دغه محک په تیږه (کټه) ومږي، او د هغه حسن او قبحه سره او ناسره ځانته معلوم کړي !.

وَيَوْمَ يَقُومُ الْأَشْهَادُ ﴿٥١﴾

او په هغه ورځ چې وبه درېږي شاهدان (له ملائکو، انبیاوو، مؤمنانو پر منکرانو باندې).

تفسیر: یعنې د حشر په میدان کې کله چې اولین او آخرین ګرد سره ټولېږي، حق سبحانه وتعالی پخپل فضل علی رؤوس الأشهاد د دوی سرفرازي عزت او رفعت ښکاره کوي، په دنیا کې لږ څه شبهه پاتې کیږي او التباس هم واقع کیږي، لیکن هلته به لږ څه ابهام او التباس هم باقي نه پاتې کیږي.

يَوْمَ لَا يَنفَعُ الظَّالِمِينَ مَعْذِرَتُهُمْ وَلَهُمُ اللَّعْنَةُ وَلَهُمْ سُوءُ الدَّارِ ﴿٥٢﴾

په هغې ورځې کې به هیڅ نفع نه رسوي ظالمانو ته معذرت عذرونه د دوی، او شته دوی ته لعنت لرېوالی له رحمته، او شته دوی ته ناکاره کور (د دوزخ).

تفسیر: یعنې له دوی سره به هیڅ مدد او مرسته او لاس نیوی نه کیږي، د مقبولینو په مقابل کې یې دغه د مطرودینو انجام بیان وفرمایه.

وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَى الْهُدَىٰ وَأَوْرَثْنَا بَنِي إِسْرَائِيلَ الْكِتَابَ ﴿٥٣﴾ هُدًى وَذِكْرَىٰ لِأُولِي الْأَلْبَابِ ﴿٥٤﴾

او خامخا په تحقیق ورکړی وو مونږ موسی ته هدایت (تورات)، او په میراث مو ورکړ بني اسرائیل اولادې د یعقوب ته کتاب (د تورات). په دې حال کې چې هدایت سمه لاره ښوونکی وو او ذکر پند (او پوهه) وو لپاره د خاوندانو د خالصو عقلونو.

تفسیر: یعنې په دنیا کې وګوره چې فرعون او د ده قوم سره د دومره زور او قوّت د الله تعالی د دښمنۍ له سببه څرنګه سپېره هلاک او برباد شول، او د موسی علیه السلام په لار ښوونه د بني اسرائیلو مظلوم او کمزور قوم څنګه ترقي او وداني وموندله؟ او د دغه عظیم الشأن کتاب (تورات) وارث وګرځاوه شو، چې د دنیا د عقلاوو لپاره یې د هدایت د ډیوې په شان کار ورکوو.

فَاصْبِرْ إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ وَاسْتَغْفِرْ لِذَنبِكَ وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ بِالْعَشِيِّ وَالْإِبْكَارِ ﴿٥٥﴾

پس صبر وکړه (ای محمده ! په ایذاء د کفارو) بېشکه چې وعده د الله حقه ده (په نصرت د انبیاوو، په اهلاک د اعداوو)، او مغفرت وغواړه لپاره د ګناه خپل (له الله)، او تسبیح وایه سره

له ثناء د رب خپل هم په آخره د ورځې کې او (هم) په اوله د ورځې کې (يعنې تل تسبيح تحميد وايه).

تفسير: يعنې اى محمده ! تاسې هم ډاډه او متسلي اوسئ، هغه وعده چې له تاسې سره کړې شوې ده؛ هغه هرومرو پوره کېدونکې ده، الله قدّوس په دواړو دارينو کې تاسې او ستاسې ګردو متبعينو ته عزّت او سرلوړي عطاء فرمايي، ولې دغه خبره ضروري ده چې د الله تعالى د خوښې او رضا حاصلولو لپاره پر هر قسم شدائدو او نوائبو صبر وکړئ، او له هر چا څخه په هره درجه چې د تقصيرٍ امکانٍ وي؛ له الله تعالى څخه د هغه بښنه او معافي وغواړئ !، او همېشه سبا او بېګا د خپل د رب تسبيح او تحميد قولاً او فعلاً ورد او عادت ولرئ !، په ظاهر او باطن کې د الله تعالى له ياده غافل نشئ، بيا د الله تعالى امداد او مرسته (مدد) يقيني ده، په دغه سره يې د رسول الله صلى الله عليه وسلم مبارک مخاطب ګرځولى دي، او بالوسيله ګرد امت محمدي ته يې اوروي.

إِنَّ الَّذِينَ يُجَادِلُونَ فِي آيَاتِ اللَّهِ بِغَيْرِ سُلْطَانٍ أَتَاهُمْ ۙ إِنْ فِي صُدُورِهِمْ إِلَّا كِبْرٌ مَا هُمْ بِبَالِغِيهِ ۚ

بېشکه هغه کسان چې مجادله جګړه کوي په (بطلان) د آيتونو د الله بې له کوم برهان علمي سنده چې راغلى وي دوى ته؛ (بله هيڅ خبره نشته !) بېشکه چې نه ده په سينو د دوى کې مګر کبر او سرکښي ده چې نه دي دوى رسېدونکي هغه (بُرهان) ته.

تفسير: يعنې هغه کسان چې خامخا د الله تعالى د توحيد په دلائلو او په اسماني کتابونو او د انبياء الله په معجزاتو او هداياتو کې خامخا جګړې او مناقشې کوي، او بې سنده خبرې وايي، او د حق غږ بې اثره ګرځوي او بطلان يې غواړي، حال دا چې د دوى په لاس کوم حُجّت دليل او بُرهان هم نشته، او نه في الواقع په هغو ښکاره وو شيانو کې د څه شک او شبهې موقع شته، او يوازې تکبّر، غرور، لويي د دغې خبرې مانع ده چې حق ته غاړه کېږدي، او د نبي متابعت وکړي، دوى ډېر خپل ځان لوى او پورته ګڼي، او غواړي چې له نبي څخه پورته وي يا اقلاً د نبي په مخ کې خپل سرونه ښکته نه کړي، ليکن په ياد يې ولرئ ! چې دوى له سره په دغه مقصد کې برى نه مومي، او هرومرو مجبور دي چې د نبي په مخکې د اطاعت سر ښکته کړي، که نه ډېر سخت ذليل او رسوا کېدونکي دي.

فَاسْتَعِذْ بِاللَّهِ ۖ إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ ﴿٥٦﴾

پس پناه ونيسه په الله پورې (له شره د دوى)، بېشکه دغه (الله) همدى دى ښه اورېدونکى (د اقوالو) ښه ليدونکى (د افعالو؛ نو جزاء به ورکړي دوى ته).

تفسير: يعنې له الله تعالى څخه پناه وغواړه !، چې هغه د دغو مجادلينو له دغو خيالاتو څخه نجات درکړي، او د دوى له شره دې وساتي، وروسته له دې نه د ځينو هغو مسائلو تحقيق دى چې په هغو کې خلق سره جګړې کوي، مثلاً بعث بعد الموت وروسته له مرګه بيا ژوندي راپاڅېدل چې دغه امر دوى محال ګاڼه يا د الله تعالى له توحيده يې انکار کوو.

لَخَلْقُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ أَكْبَرُ مِنْ خَلْقِ النَّاسِ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٥٧﴾

خامخا پيدا کول د اسمانونو او د ځمکې ډېر لوى دي له پيدايښته د خلقو، وليکن اکثر د خلقو نه پوهېږي (په اسانۍ د دغه دويم پيدايښت لکه د اول).

تفسير: يعنې ظاهرًا له مادي حيثيته د اسمان او د ځمکې د عظمت او جسامت په مخکښې د انسان حقيقت څه دى؟ حال دا چې دغه خبره مشرکين هم مني چې داسمان او د ځمکې پيدا کوونکى هم هغه واحد قدوس الله دى، بيا هغه لوى

ذات چې د دغومره لويو مخلوقاتو پيدا کوونکی وي؛ آيا هغه ته د انسانانو اول ځلي يا دويم ځلي پيدا کول کوم سخت يا مشکل کار دی؟ د تعجب ځای دی چې پر دغسې ښکاره خبرو هم ډېر خلق نه پوهېږي.

وَمَا يَسْتَوِي الْأَعْمَىٰ وَالْبَصِيرُ وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَلَا الْمُسِيءُ ۚ قَلِيلًا مَّا تَتَذَكَّرُونَ ﴿٥٨﴾

او نه سره برابرېږي (يو) ړوند (غافل جاهل) او بل کتونکی (ذاکر ـ عالم) او (همداسې نه برابرېږي سره) هغه کسان چې ايمان يې راوړی دی، او کړي يې دي ښه (عملونه) او نه هغه چې بدکار دي، ډېر لږ پند اخلئ تاسې (ای خلقو).

تفسير: يعنې يو داسې ړوند چې د حق سمه صافه لاره نشي ليدلی، او يو ليدونکی چې په نهايت بصيرت سره صراط المستقيم کتلی شي، او پرې پوهېږي؛ آيا دواړه سره برابر کېدی شي؟ يا د يوه نيکو کار مؤمن او د بدکار کافر انجام سره يو شانې کېدی شي؟ که داسې نه وي؛ نو ضرور دي چې يوه داسې ورځ به وي چې د دغو دواړو په منځ کې به فرق او تفاوت ښکاره شي، او د دغو دواړو د علمونو او د عملونو د ثمراتو نتائج په ډېر اکمل صورت سره ظاهر او ښکاره شي، مګر افسوس چې تاسې دومره هم نه پوهېږئ؟.

إِنَّ السَّاعَةَ لَآتِيَةٌ لَّا رَيْبَ فِيهَا وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿٥٩﴾ وَقَالَ رَبُّكُمُ ادْعُونِي أَسْتَجِبْ لَكُمْ ۚ

بېشکه چې قيامت خامخا راتلونکی دی، نشته هيڅ شك په (راتللو د) دغه (قيامت) کې، وليکن زياتره د خلقو ايمان نه راوړي (په قيامت او تصديق يې نه کوي). او فرمايي رب ستاسې (ای بندګانو ځما !) تاسې وبولئ ما چې قبلوم تاسې ته (دعاء ستاسې).

تفسير: يعنې ماته عبادت وکړئ ! چې د هغه بدل او جزاء به درکړم، او له ما څخه وغواړئ ! چې ستاسې دغه غوښتنه به توی او تشه نه ځي.

إِنَّ الَّذِينَ يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبَادَتِي سَيَدْخُلُونَ جَهَنَّمَ دَاخِرِينَ ﴿٦٠﴾

بېشکه هغه کسان چې تکبّر (سرکښي) کوي له عبادت څخه ځما؛ ژر ده چې ننه به وځي دوی په دوزخ کې په دې حال کې چې خوار او سپك وي.

تفسير: د بندګۍ شرط له الله تعالی څخه غوښتنه ده، نه غوښتل تکبّر او غرور دی، او له دې آيت څخه معلومېږي چې الله تعالی ته د بندګانو غږ او دعاء وررسيږي، دغه خبره خو بېشکه برحقه ده، مګر د دې مطلب داسې نه دی چې د هر بنده هر دعاء قبلوي، يا ښايي چې قبوله يې کړي، يعنې هر هغه شی چې غواړي؛ هم هغه شی ورته ورکړي، نه ! د ده د دعا اجابت څو اقسامه او انواع لري، چې په احاديثو کې بيان کړی شوی دی، د کوم شي ورکړه او عطاء د الله تعالی پر مشيت موقوفه او د ده د حکمت تابع ده، لکه څنګه د «الأنعام» سورت په (۴) رکوع (۴۱) آيت کې يې فرمايلي دي: ﴿فَيَكْشِفُ مَا تَدْعُونَ إِلَيْهِ إِنْ شَاءَ﴾ په هر حال د بندګانو کار د الله تعالی له درباره هم دغه غوښتنه ده، او دغه غوښتنه في حدّ ذاته يو عبادت دی.

اللَّهُ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ اللَّيْلَ لِتَسْكُنُوا فِيهِ وَالنَّهَارَ مُبْصِرًا ۚ

الله هغه (ذات) دی چې ګرځولې یې ده تاسې ته شپه لپاره د دې چې ارامي وکړئ تاسې په هغې کې، او (ګرځولې یې ده) ورځ ليدلو ته.

تفسیر: د شپې په مستریحه یخه او تیاره فضاء او د هوسايې او د راحت په هوا کې ټول خلق د استراحت خوب کوي، هر کله چې ورځ شي؛ نو په نوي نشاط او تازه قوّت سره پاڅيږي، او د لمر په رڼا کې پخپلو کارو او چارو کې بوخت او لګيا کيږي، په دغه وخت کې د تګ او راتګ لیدل کار کول او د نورو اعمالو لپاره مصنوعي رڼا بيخي ضرورت نه وي.

إِنَّ اللَّهَ لَذُو فَضْلٍ عَلَى النَّاسِ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَشْكُرُونَ ﴿٦١﴾

بېشکه الله خامخا څښتن د فضل دی پر انسانانو، وليکن زياتري د انسانانو شُكر نه وباسي (په دغو نعماوو د الله).

تفسیر: يعنې د حقيقي منعم پېژندل هم دغه وو چې په قول او فعل او په ځان او زړه يې شُكر اداء کولی، خو ډېر خلق د شكر ايستلو په ځای شرك اختياروي.

ذَٰلِكُمُ اللَّهُ رَبُّكُمْ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ لَّا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ ۖ فَأَنَّىٰ تُؤْفَكُونَ ﴿٦٢﴾

دغه (ذات) تاسې ته (وايم): الله دی، رب پالونکی ستاسې چې خالق پيدا کوونکی د هر څيز دی، نشته هيڅوك لايق د عبادت مګر همدی دی يواځې، پس كوم طرف ته ګرځولی شوي يئ تاسې (له عبادت د ده).

تفسیر: يعنې د شپې او د ورځې نعمتونه د الله تعالی له طرفه منئ، نو ښايي چې بندګي هم همغه ته وکړئ !، وروسته د دغه مقام له رسېدلو بيا تاسې ولې بې لارې کيږئ، چې حقيقي مالك يو ذات وي او عبادت وکړی شي د بل چا؟.

كَذَٰلِكَ يُؤْفَكُ الَّذِينَ كَانُوا بِآيَاتِ اللَّهِ يَجْحَدُونَ ﴿٦٣﴾ اللَّهُ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ قَرَارًا وَالسَّمَاءَ بِنَاءً وَصَوَّرَكُمْ فَأَحْسَنَ صُوَرَكُمْ وَرَزَقَكُم مِّنَ الطَّيِّبَاتِ ۚ ذَٰلِكُمُ اللَّهُ رَبُّكُمْ ۖ فَتَبَارَكَ اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ ﴿٦٤﴾

همداسې ګرځولی کيږي (له حقه) هغه کسان چې وو له آيتونو د الله به يې انكار كوو. الله هغه (ذات) دی چې ګرځولې يې ده تاسې ته ځمکه ځای د قرار (چې پرې ګرزران او معاش کوئ)، او (ګرځولی يې ده تاسې ته) اسمان چت (د قُبې په شان)، او صورتونه يې ترلي دي ستاسې پس ډېر ښايسته يې جوړ کړه صورتونه ستاسې، او روزي يې درکړې ده تاسې ته له طيباتو پاکيزه وو (لذتناكو شيانو)، دغه (خالق، مصوّر، رازق) الله دی رب پالونکی ستاسې، پس ډېر بركتي (ډېر پورته دی شان) دی الله چې رب پالونکی د ټولو عالميانو دی.

تفسیر: يعنې له ګردو ساكښانو څخه د انسان صورت ښه، بهتر، او ښكلی او د ده روزي يې پاكه صافه ګرځولې ده.

هُوَ الْحَيُّ

هم دی ژوندی دی، تل په يو حال باقي قايم تدبير والا.

تفسير: چې له هيڅ يوه حيثيته او جهته له سره فناء او موت نه پرې طاري کيږي، او نه طاري کېدی شي، او ظاهر دی کله چې د الله تعالی حيات ذاتي او دائمي دی؛ نو د ده د حيات ګرد (ټول) لوازم ذاتي او دائمي وي.

لَآ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ فَادْعُوْهُ مُخْلِصِيْنَ لَهُ الدِّيْنَ ؕ اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعٰلَمِيْنَ ﴿۶۵﴾

نشته بل هيڅوک لايق د عبادت مګر همدی دی، پس يواځې وبولئ همدی په دې حال چې خالص کوونکي يئ تاسې خاص دغه (الله) لره (د) دين (له شرکه)، ټوله ثناء ده خاص الله لره چې رب پالونکی د ټولو عالميانو دی.

تفسير: يعنې ګرد کمالات، محامد، محاسن، د حيات د وجود تابع دي، هغه چې علی الاطلاق حي دی، همدی د عبادت وړ او مستحق دی، او د ګردو (ټولو) کمالاتو مالک دی، ځکه چې په ﴿هُوَ الْحَيُّ﴾ پسې وروسته يې ﴿اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعٰلَمِيْنَ﴾ وفرمايل.

قُلْ اِنِّيْ نُهِيْتُ اَنْ اَعْبُدَ الَّذِيْنَ تَدْعُوْنَ مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ لَمَّا جَآءَنِيَ الْبَيِّنٰتُ مِنْ رَّبِّيْ ۫ وَاُمِرْتُ اَنْ اُسْلِمَ لِرَبِّ الْعٰلَمِيْنَ ﴿۶۶﴾

ووايه (ای محمده دوی ته) بېشکه زه منع کړی شوی يم له دې نه چې عبادت وکړم د هغو (بُتانو) چې بولئ يې تاسې غير له الله کله چې راغلل ماته ښکاره دليلونه (د توحيد) له (جانبه د) رب پالونکي ځما، او امر حکم کړی شوی دی پر ما چې غاړه کېږدم رب پالونکي د (تمامو) عالميانو ته.

تفسير: يعنې هر کله چې ماته صفا او ښکاره دلائل راکړی شوي دي، نو د دې څخه منع شوی يم چې د غير الله عبادت وکړم، بلکه يواځې د عالميانو د پالونکي په عبادت مأمور شوی يم.

هُوَ الَّذِيْ خَلَقَكُمْ مِّنْ تُرَابٍ

الله هغه (ذات) دی چې يې پيدا کړی دی (نيکه) ستاسې له خاورو نه.

تفسير: يعنې ستاسې پلار آدم، يا تاسې مو په داسې شان له خاورو څخه پيدا کړئ، هغه نطفه چې تاسې ترې پيدا کېږئ؛ د هغو مأکولاتو او مشروباتو خلاصه ده چې له ځمکې څخه پيدا کيږي.

ثُمَّ مِنْ نُّطْفَةٍ ثُمَّ مِنْ عَلَقَةٍ

بيا يې (پيدا کړه اولاده د آدم) له نطفې (اوبو د منې) بيا له کلکې ټوټې د وينو.

تفسير: يعنې بني آدم اصلاً د اوبو له ځاځکي د منې له قطرې څخه مخلوق دي، چې وروسته ترلې وينه کيږي، او د حيات نور مدارج پرې کوي.

ثُمَّ يُخْرِجُكُمْ طِفْلًا ثُمَّ لِتَبْلُغُوْٓا اَشُدَّكُمْ ثُمَّ لِتَكُوْنُوْا شُيُوْخًا ۚ وَمِنْكُمْ مَّنْ يُّتَوَفّٰى مِنْ قَبْلُ وَلِتَبْلُغُوْٓا اَجَلًا مُّسَمًّى

بيا راوباسي تاسې (له ارحامو د ميندو) اطفال واړه (بيا تربيت کوي ستاسې) لپاره د دې چې ورسېږئ تاسې منتها د قوت خپل ته، بيا (ژوندي ساتي تاسې) لپاره د دې چې شئ تاسې زاړه (بې

قو ته، بې مجاله)، او ځينې له تاسې هغه دي چې مړه کولی شي پخوا له دې (بلوغه)، او (ساتي مو) لپاره د دې چې ورسېږئ تاسې تر هغې نېټې معلومې پورې (چې وخت د مرګ دی).

تفسير: يعني له وړو کيتوبه ځلمي کيږئ، او له ځلميتوبه زوړتوب ته رسېږئ، او ځينې سړي پخوا له ځلميتوبه يا زوړتوبه مري، په هر حال ګرد تر يوه ټاکلي معيّن ميعاد او ليکلې شوې وعدې پورې رسيږي، له موت او حشر څخه هيڅوک نه دي خلاص، او نه ترې مستثنی کېدی شي: ﴿كُلُّ مَنْ عَلَيْهَا فَانٍ * وَّيَبْقٰى وَجْهُ رَبِّكَ ذُوالْجَلٰلِ وَالْاِكْرَامِ﴾.

وَّلَعَلَّكُمْ تَعْقِلُوْنَ ﴿۶۷﴾

او لپاره د دې چې تاسې د عقل څخه کار واخلئ (په دلائلو د وحدانيت او قدرت د الله، او په بعث بعد الموت).

تفسير: شاه صاحب (رحمه الله) ليکي: «يعني ښه فکر او دقّت وکړئ !، چې دومره احوال او ادوار پر تاسې تېر شوي دي، ممکن چې يو بل حال او دوره هم پر تاسې تېره شي، چې وروسته له مرګه بيا ژوندي راپاڅېدل دي، نو هغه تاسې ولې مشکل او محال ګڼئ»؟.

هُوَالَّذِيْ يُحْيٖ وَيُمِيْتُ ۚ فَاِذَا قَضٰٓى اَمْرًا فَاِنَّمَا يَقُوْلُ لَهٗ كُنْ فَيَكُوْنُ ﴿۶۸﴾

(الله) هم هغه (ذات) دی چې ژوندي کول کوي، او مړه کول کوي، پس هر کله چې اراده حکم وکړي د يوه کار؛ پس بېشکه همدا خبره ده چې وايي ورته چې (موجود) شه پس هغه موجود شي (بې له مهلته).

تفسير: يعني د ده کامل قدرت او د «کن فيکون» د شان په مقابل دغه څه سختي او اشکال لري چې وروسته له مرګه مو بيا ژوندي کړي؟.

اَلَمْ تَرَ اِلَى الَّذِيْنَ يُجَادِلُوْنَ فِيْٓ اٰيٰتِ اللّٰهِ ۭ اَنّٰى يُصْرَفُوْنَ ﴿۶۹﴾ الَّذِيْنَ كَذَّبُوْا بِالْكِتٰبِ وَبِمَآ اَرْسَلْنَا بِهٖ رُسُلَنَا ۫ فَسَوْفَ يَعْلَمُوْنَ ﴿۷۰﴾ اِذِ الْاَغْلٰلُ فِيْٓ اَعْنَاقِهِمْ وَالسَّلٰسِلُ ۭ

آيا نه وينې ته هغه کسان چې مجادله جګړه کوي په آيتونو (قرآن) د الله کې، پس کوم طرف ته ګرځولی شي دوی له تصديقه د هغو. هغه (کسان) چې تکذيب يې کړی دی په دغه کتاب (قرآن)، او په هغو (شيانو) چې رااليږلي مو دي په هغو سره رسولان (پخواني) خپل، پس ژر ده چې پوه به شي دوی (چې د دغه تکذيب بده نتيجه څه کيږي؟). کله چې وي به (د اور) غاړکۍ په غاړو د دوی کې، او ځنځيرونه به هم وي (په پښو د دوی).

تفسير: د ځنځير يو سر به په غاړه پورې نښتی وي، او بل سر به يې د پرښتو په لاسو کې وي، او په دغه ډول دوی د مجرمانو او قيديانو په شان راوستل کيږي.

يُسْحَبُوْنَ ﴿۷۱﴾ فِي الْحَمِيْمِ ۙ ثُمَّ فِي النَّارِ يُسْجَرُوْنَ ﴿۷۲﴾

چې راښکلی کيږي به دوی. په اوبو ډېرو تودو کې، بيا به په اور (د دوزخ) کې سوځولی وريتولی شي دوی.

تفسير: يعنې په دوزخ کې به کله په ايشېدلو ډېرو سوځوونکيو اوبو سره او کله به په اور سره عذاب ورکول کيږي (أعاذنا الله منهما).

ثُمَّ قِيلَ لَهُمْ أَيْنَ مَا كُنتُمْ تُشْرِكُونَ ﴿٧٣﴾ مِن دُونِ اللَّهِ

بيا به وويل شي دوی ته چې چېرته دي هغه (معبودان) چې وئ تاسې چې شريکول به مو (له الله سره په عبادت کې). بغير له الله (چې اوس خلاص کړي تاسې له عذابه)؟.

تفسير: يعنې په دغه وخت به له دوی ځنې هيڅ يو په کار نه ورځي، که مو له لاسه پوره وي او توانيږئ؛ نو هغوی خپل مدد ته راوبولئ !.

قَالُوا ضَلُّوا عَنَّا

نو وبه وايي (کفّار) چې: ورک شول له مونږ څخه (هغه معبودان ځمونږ).

تفسير: يعنې له مونږ څخه خطا او ورک او مونږ ترې تېر شو، ښايي په دغه وخت کې به عابدين او معبودين سره بېلولی شي، يا به د ﴿قَالُوا ضَلُّوا عَنَّا﴾ مطلب داسې وي چې: اګر که موجود دي، مګر کله چې له دوی نه کومه فائده نه رسيږي، نو د دوی وجود او عدم سره برابر دي.

بَل لَّمْ نَكُن نَّدْعُو مِن قَبْلُ شَيْئًا

بلکه ګويا نه وو مونږ چې بلل به مو (په عبادت سره دغه معبودان) پخوا له دې نه هيڅ شی.

تفسير: اکثرو مفسرينو د دې مطلب داسې اخيستی دی، په دنيا کې مونږ هغو کسانو ته چې بلنه کوله؛ اوس راښکاره شوه چې هغوی په واقع کې هيڅ شی نه وو.

كَذَٰلِكَ يُضِلُّ اللَّهُ الْكَافِرِينَ ﴿٧٤﴾

همداسې (په شان د دغو مجادلانو) ګمراهان کوي الله کافران (چې سمه لاره به نه مومي).

تفسير: يعنې لکه چې دلته له ډېر انکار کولو څخه وښوييدل او وويرېدل، او داسې اقرار يې وکړ، په دنيا کې هم د همدغو کفّارو هم دغه حال وو.

ذَٰلِكُم بِمَا كُنتُمْ تَفْرَحُونَ فِي الْأَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ وَبِمَا كُنتُمْ تَمْرَحُونَ ﴿٧٥﴾

دغه (ګمراهي او عذاب) تاسې ته په سبب د هغه دی چې وئ تاسې چې خوشالي به مو کوله په ځمکه کې په ناحقه سره، او په سبب د هغه چې وئ تاسې چې تکبّر به مو کولو په ناحقه سره.

تفسير: يعنې ومو ليد چې د ناحق غرور، تکبر او لويي آخره خاتمه او عاقبت داسې کيږي، اوس مو هغه لويي او ښودنه چېرې لاړه؟ او بيا وبه ويل شي دغو منکرينو ته د الله تعالی له جانبه داسې چې:

ادْخُلُوا أَبْوَابَ جَهَنَّمَ

ننوځئ تاسې په دروازو د دوزخ کې.

تفسیر: یعنې هر قسم مجرم به هم هغه وره کې ننوځئ چې د دوی لپاره ټاکلی او مقرّر کړی شوی دی.

خٰلِدِيْنَ فِيْهَا ۚ فَبِئْسَ مَثْوَى الْمُتَكَبِّرِيْنَ ﴿۷۶﴾ فَاصْبِرْ اِنَّ وَعْدَ اللّٰهِ حَقٌّ ۚ فَاِمَّا نُرِيَنَّكَ بَعْضَ الَّذِيْ نَعِدُهُمْ اَوْ نَتَوَفَّيَنَّكَ فَاِلَيْنَا يُرْجَعُوْنَ ﴿۷۷﴾

په دې حال چې همېشه پاتې کېدونکي اوسئ په دغه (دوزخ) کې، پس ناکاره ځای د متکبّرانو دی. پس صبر و کړه (ای محمده ! په ضرر د کفّارو)، بېشکه چې وعده د الله (په نصرت د اولیاوو او اهلاك د اشقیاوو) حقه ده، پس که وښیو مونږ تاته ځینې د هغه عذاب چې وعده یې کوو مونږ له هغوی سره؛ (نو ډېر ښه ده !)، یا قبض کړو مونږ تا پس خاص مونږ ته بیا بېرته راوستلی شي دوی.

تفسیر: یعنې الله تعالی ده ته د عذاب ورکولو کومه وعده چې فرمایلې وه؛ هغه یقینًا پوره او ایفاء کیدونکې ده، ممکن دي چې ځینې مواعید د رسول الله صلی الله علیه وسلم مبارك په حیات کې په سر ورسیږي، لکه چې د بدر او معظمې مکې فتح او نور فتوحات، یا د دوی له وفاته وروسته، په هر حال دوی له مونږ ځخه خپل ځانونه نشي ژغورلی، او نه یې چېرې ایستلی شي.

وَلَقَدْ اَرْسَلْنَا رُسُلًا مِّنْ قَبْلِكَ مِنْهُمْ مَّنْ قَصَصْنَا عَلَيْكَ وَمِنْهُمْ مَّنْ لَّمْ نَقْصُصْ عَلَيْكَ ؕ

او خامخا په تحقیق لیږلي وو مونږ رسولان پخوا له تانه چې ځینې له هغوی هغه انبیاء دي چې قصې د هغو کړي دي مونږ تاته، او ځینې له دغو هغه انبیاء دي چې قصې نه دي کړي مونږ تاته.

تفسیر: یعنې د ځینو انبیاوو تفصیلي حال یې تاسې ته بیان کړی دی، او د ځینو یې نه دی کړی، او امکان لري چې د دې آیت له نزوله وروسته یې د هغوی تفصیلي حال هم بیان کړی وي، په هر حالٍ د هغو رسولانو نومونه چې معلوم دي؛ پر هغو باندې تفصیلاً او پر هغو چې نوم او نور حالات یې نه دي معلوم؛ اجمالاً ایمان راوړل ضروري دي: ﴿لَا نُفَرِّقُ بَيْنَ اَحَدٍ مِّنْ رُّسُلِهٖ﴾.

وَمَا كَانَ لِرَسُوْلٍ اَنْ يَّاْتِيَ بِاٰيَةٍ اِلَّا بِاِذْنِ اللّٰهِ ۚ

او نه وو هیڅ رسول ته (او نه یې مقدور وو) دا چې راوړي کومه یوه معجزه مګر په اذن حکم د الله سره.

تفسیر: یعنې د الله تعالی په مخکښې ټول سره عاجزان دي، رسولانو ته هم د دې خبرې واك او اختیار نشته، چې هر معجزه چې د دوی زړه وغواړي؛ هم هغه معجزه ور وښیي، دوی یوازې هم هغه معجزات ښوولی شي چې د هغې د ښوونې اجازت د رب العزّت له طرفه دوی ته شوی وي.

فَاِذَا جَآءَ اَمْرُ اللّٰهِ قُضِيَ بِالْحَقِّ وَخَسِرَ هُنَالِكَ الْمُبْطِلُوْنَ ﴿۷۸﴾

پس هر کله چې راغی امر حکم د الله؛ فیصله به وکړه شي په حقه سره، او زیان به وکړي هلته باطلوونکي (د حق دروغجن شمېرونکي).

تفسیر: یعنې څه وخت چې د الله تعالی حکم رسیږي، د رسولانو او د دوی د اقوامو په منځ کې په عدل او انصاف سره حکم فیصله صادریږي، په دغه وخت کې رسولان کامیاب او فائز المرام کیږي، او د باطلو منونکیو په برخه پرته له ذلّته او رسوایي بل هیڅ شی نه رسیږي، او حکمت په نه واقع کېدلو د دغو کې دا دی چې:

اَللّٰهُ الَّذِیْ جَعَلَ لَكُمُ الْاَنْعَامَ لِتَرْكَبُوْا مِنْهَا وَمِنْهَا تَاْكُلُوْنَ﴿۷۹﴾ وَلَكُمْ فِیْهَا مَنَافِعُ وَلِتَبْلُغُوْا عَلَیْهَا حَاجَةً فِیْ صُدُوْرِكُمْ

الله هغه (ذات) دی چې پیدا کړي یې دي تاسې ته چارپایان لپاره د دې چې سور پرېږئ پر ځینو د دوی، او له ځینو د دوی خورئ تاسې. او دي تاسې لره په دغو چارپایانو کې ډېرې نفعې، او لپاره د دې چې ورسېږئ تاسې په دوی سره هغه حاجت ته چې په سینو (زړونو) ستاسې کې وي.

تفسیر: مثلاً د دوی له پوستکي، څرمنې، وړیو، ویښتانو، او نورو څخه راز راز فائدې اخلئ، پر دوی باندې سورلي پخپل ځای کې یو مقصد دی، او د سورلۍ په وسیله انسان ډېر دیني او دنیوي مقاصد حاصلولی شي.

وَعَلَیْهَا وَعَلَى الْفُلْكِ تُحْمَلُوْنَ﴿۸۰﴾

او پر دغو چارپایانو (په بر کې) او پر بېړۍ (په بحر کې) سورول کېږئ تاسې.

تفسیر: یعنې په وچه کې د څاروو پر شا، او په سیند کې پر بېړیو سواره ګرځئ، او مال او اسباب مو هم پرې باروئ.

وَیُرِیْكُمْ اٰیٰتِهٖ ۖ فَاَیَّ اٰیٰتِ اللّٰهِ تُنْكِرُوْنَ﴿۸۱﴾

او ښیي تاسې ته دلائل خپل، پس له کوم یوه له دلائلو د الله څخه انکار کوئ تاسې.

تفسیر: یعنې سره د دومره ښکاره وو دلائلو له لیدلو بیا انسان تر کوم حد او اندازې پورې پخپل شك او انكار کې ټینګ ولاړ دی، لا نه دي معلوم چې الله تعالی د خپل قدرت څومره نورې نښې او دلائل هم ورښیي؟.

اَفَلَمْ یَسِیْرُوْا فِی الْاَرْضِ فَیَنْظُرُوْا كَیْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِیْنَ مِنْ قَبْلِهِمْ ؕ كَانُوْۤا اَكْثَرَ مِنْهُمْ وَاَشَدَّ قُوَّةً وَّاٰثَارًا فِی الْاَرْضِ فَمَاۤ اَغْنٰى عَنْهُمْ مَّا كَانُوْا یَكْسِبُوْنَ﴿۸۲﴾

آیا پس نه دي ګرځېدلي دوی په ځمکه کې، پس چې وګوري دوی چې څرنګه شو عاقبت آخره خاتمه د هغو کسانو چې پخوا له دوی نه (تېر شوي) وو، چې وو هغوی ډېر زیات له دغو (کفّارو) څخه، او ډېر سخت وو په (بدني) قوّت او (مدني) آثارو په ځمکه کې، پس هیڅ دفع ونه کړه له دوی نه هغو (اعمالو) چې وو هغوی چې کسب او پیدا کول به یې (چې اموال او رجال او نور وو).

تفسیر: یعنې پخوا له دې نه ډېر داسې اقوام تېر شوي دي، چې په سرو او ملاتړ، زور او قوت او نورو شیانو کې له دغو موجوده وو کفّارو څنې ډېر قوي وو، هغوی له دوی څنې زیاتې او مهمې نښې او یادونې په ځمکه کې پرېښې دي، لیکن څه وخت چې د الله تعالی عذاب ورنازل شو؛ نو هغه زور اوقوت، سامان او وسایل هیڅ د دوی په کار ورنغلل، او سره له هغو سپېره، هلاك او تباه شول.

فَلَمَّا جَآءَتْهُمْ رُسُلُهُمْ بِالْبَیِّنٰتِ فَرِحُوْا بِمَا عِنْدَهُمْ مِّنَ الْعِلْمِ وَحَاقَ بِهِمْ مَّا كَانُوْا بِهٖ یَسْتَهْزِءُوْنَ﴿۸۳﴾

پس هر کله چې رابه غلل دوی ته رسولان د دوی په ښکاره دلائلو؛ نو خوشاله به شو په هغه چې له دوی څخه به وو له علمه (اخباره پوهنه)، او چاپېر (محیط منعکس) شو پر دوی هغه (عذاب) چې وو به دوی چې په هغه پورې به یې مسخرې کولې.

تفسير: کوم علوم او فنون چې له هغوی سره وو، او پر هغو غلطو عقیدو چې دوی خپل زړونه تړلي وو، او پر هغو به يې تکبّر، تفاخر او لويي کوله، او د انبياوو عليهم السلام علومو او هداياتو ته به يې په سپکه کتل، او په تحقير به يې ليدل، او پرې ټوکې او مسخرې به يې کولې؛ بالآخر داسې يو وخت راغی چې هغوی ته د خپلو هم هغو ټوکو او ملنډو نتيجه او حقيقت پخپله ورښکاره شو، او د هغه تمسخر او استهزاء مورد خپله همدوی وګرځېدل.

فَلَمَّا رَاَوْا بَاْسَنَا قَالُوْٓا اٰمَنَّا بِاللّٰهِ وَحْدَهٗ وَكَفَرْنَا بِمَا كُنَّا بِهٖ مُشْرِكِيْنَ ﴿۸۴﴾

پس هر کله چې وبه لید دوی (په دُنيا کې) سخت عذاب ځمونږ؛ نو وبه يې ويل: ايمان مو راوړی دی په الله يوائې، او کافران شو مونږ پر هغو څيزونو چې وو مونږ په سبب د هغه څيز مشرکان (چې باطل معبودان دي).

تفسير: يعني څه وخت چې دوی له عذاب سره مخامخ شول، او د الله تعالی د عذاب معاينه يې وکړه؛ نو د ايمان راوړلو او توبه ايستلو په فکر کې ولوېدل، او وروسته له هغه په دې وپوهېدل چې يوائې د واحد الله په لطف او مرحمت سره کار چلېدی شي، هغو شيانو ته چې مونږ د معبوديت درجه ورکړې وه؛ هغه ګرد عاجزان وو، او مونږ ډېر احمقان او جاهلان وو چې داسې چټي او بېکاره شيان مو د الوهيت پر تخت کښېنولي وو.

فَلَمْ يَكُ يَنْفَعُهُمْ اِيْمَانُهُمْ لَمَّا رَاَوْا بَاْسَنَا ؕ

پس نه وو (دا کار) چې نفع ورسوي دوی ته ايمان د دوی هر کله چې وبه ليد دوی سخت عذاب ځمونږ.

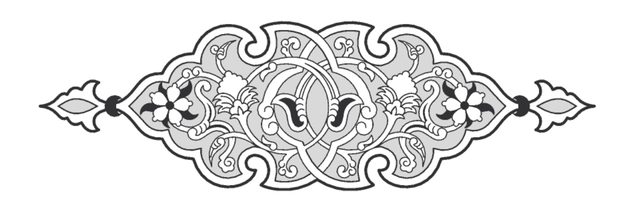
تفسير: يعني اوس افسوس او ارمان او د تقصير له اقراره او اعترافه هيڅ يوه فائده نه وررسيږي، د ايمان او د توبې وخت تېر شوی دی، د عذاب له ليدلو څخه خو هر يوه سړي ته بې اختياره يقين او باور پيدا کيږي، مګر دغسې يقين د نجات موجب نشي کېدی، او نه د داسې يقين په واسطه نازل شوی عذاب منع کېدی شي.

سُنَّتَ اللّٰهِ الَّتِيْ قَدْ خَلَتْ فِيْ عِبَادِهٖ ۚ وَخَسِرَ هُنَالِكَ الْكٰفِرُوْنَ ﴿۸۵﴾

(طريقه اينښې ده الله) طريقه د الله هغه چې په تحقيق تېره شوې ده په بندګانو د دغه (الله)، او زيان کاره شول په دغه ځای کې کافران (چې ښکاره شو هغه متمادي خسران د دوی).

تفسير: يعني دغه وضعيت له پخوا راهيسې تل دوام لري، چې خلق ړومبی د انکار او استهزاء له لارې وړاندې کيږي، بيا هر کله چې په عذاب کې اخته او مبتلا شي؛ نو شورماشور لګوي، او پر خپلو اغلاطو اعتراف کوي، د الله تعالی دا عادت دی چې ناوخته توبه نه قبلوي، بالآخر منکرين د خپلو جرائمو په بدل سپېره، خراب او برباديږي.

تمّت سورة المؤمن، ولله الحمدُ والمنّة.

«د (حٰمٓ السجدة) سورت مکي دی، (۵۴) آیته او (۶) رکوع لري، په تلاوت کې (۴۱) او په نزول کې (۶۱) سورت دی، وروسته د (المؤمن) له سورت څخه نازل شوی دی».

بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِيۡمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

حٰمٓ ﴿۱﴾ تَنۡزِيۡلٌ مِّنَ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِيۡمِ ﴿۲﴾

(دغه قرآن) رالېږلی شوی دی له (هغه الله) چې خورا (ډېر) مهربان ډېر رحم کوونکی دی.

تفسير: يعنې د الله ډېره زياته مهرباني او رحمت پر خپلو بندګانو دی، چې د دوی د هدايت لپاره يې داسې عظيم الشأن او بېمثاله کتاب نازل فرمايلی دی.

کِتٰبٌ فُصِّلَتۡ اٰيٰتُهٗ

داسې کتاب دی چې په تفصيل سره بيان شوې دي آيتونه د ده.

تفسير: په لفظي ډول سره د آيتونو بېل بېل توب خو ښکاره دی، مګر له معنوي حيثيته هم د سلهاوو اقسامو علومو او مضامينو تفصيل په بېلو بېلو آيتونو کې ورکړی شوی دی.

قُرۡاٰنًا عَرَبِيًّا لِّقَوۡمٍ يَّعۡلَمُوۡنَ ﴿۳﴾

په دې حال چې لوستلی شوی دی په عربي ژبه لپاره د هغه قوم چې پوهيږي.

تفسير: يعنې عظيم الشأن قرآن په اعلی درجې صافې عربي ژبې نازل کړی شوی دی، چې د ده د ړومبنيو مخاطبينو مورنی ژبه وه، څو هغو خلقو ته د ده په پوهېدلو کې څه تکليف ورپېښ نشي، او دوی ژر او ښه پرې وپوهيږي، او بيا نور انسانان هم پرې په ښه شان سره وپوهوي، مګر سره له هغه دغه خبره هم ظاهره ده چې هم هغه خلق له دغه قرآن څخه منتفع او ګټور کېدی شي؛ چې د عقل او پوهې خاوندان وي، ناپوه او جاهل خلق د دغه عظمی نعمت څه قدر او عزت کولی شي؟.

بَشِيۡرًا وَّنَذِيۡرًا

زېری ورکوونکی دی (دا کتاب مؤمنانو ته په جنت) او ويروونکی دی (دا کتاب کفّارو لره له دوزخ).

تفسير: يعنې دغه پاک قرآن خپلو منونکيو ته د نجات او فلاح زېری اوروي، او منکرينو ته د دوی له بده انجامه وېره ورکوي.

فَاَعْرَضَ اَكْثَرُهُمْ فَهُمْ لَا يَسْمَعُوْنَ ۝۴

پس مخ وګرځاوه زیاترو د دغو (کفارو) پس دوی نه اوري (حق په اوریدلو د قبول سره).

تفسیر: یعنې سره له دغو ګردو خبرو تعجّب دی، چې له دوی نه ډېر کسان د دې کتاب دغه ډېر قیمت لرونکیو پندونو او نصائحو ته غور او دقّت نه کوي، کله چې دې ته بیخي د دوی فکر نشته؛ نو ولې به یې اوري؟ او فرض یې کړئ که دوی دغه قرآن پخپلو غوږونو سره هم واوري، لیکن د زړه په غوږونو سره یې نه اوري، او د ده د منلو او قبلولو توفیق نه ورحاصلوي، نو د دوی دغه اوریدل د نه اوریدلو په شان دي.

وَقَالُوْا قُلُوْبُنَا فِیْۤ اَكِنَّةٍ مِّمَّا تَدْعُوْنَاۤ اِلَیْهِ وَ فِیْۤ اٰذَانِنَا وَقْرٌ وَّ مِنْۢ بَیْنِنَا وَ بَیْنِكَ حِجَابٌ فَاعْمَلْ اِنَّنَا عٰمِلُوْنَ ۝۵

او وایي (دغه کفّار محمد ته) زړونه مو په پردو کې دي له (فهمه) د هغه څیزه چې بولې ته مونږ هغه ته (چې توحید یا قرآن دی)، او په غوږونو ځمونږ کې دروندوالی دی (چې نه اورو وینا ستا)، او په منځ ځمونږ او په منځ ستاسې کې پرده (د مخالفت) ده، نو عمل وکړه ته (پر دین خپل) بېشکه مونږ هم عمل کوونکي یو (پر دین خپل).

تفسیر: دوی به دا ویل چې: ستا د دعوت په وجه زړونه مو په غلافونو او پردو کې پټ دي، او غوږونه مو درانه دي، او ستا او ځمونږ په منځ کې پرده حائل ده، چې مونږ او تاسو سره بیلوي، نو ته خپل کار کوه، او مونږ به خپل کار کوو، ستا خبرې پر مونږ تأثیر نه کوي.

قُلْ اِنَّمَاۤ اَنَا بَشَرٌ مِّثْلُكُمْ یُوْحٰۤى اِلَیَّ اَنَّمَاۤ اِلٰهُكُمْ اِلٰهٌ وَّاحِدٌ فَاسْتَقِیْمُوْۤا اِلَیْهِ وَ اسْتَغْفِرُوْهُ ؕ

ووایه (ای محمده! دوی ته) بېشکه همدا خبره ده زه یو بشر انسان یم په شان ستاسې، (لیکن فرق مې دا دی چې) وحي کیږي ماته (له طرفه د رب ځما) داسې چې بېشکه همدا خبره ده چې معبود ستاسې معبود یو دی، پس سم مستقیم ورځئ ده ته (په توحید)، او مغفرت وغواړئ له ده نه!.

تفسیر: یعنې نه زه معبود او الله یم چې په زور سره ستاسې زړونه واړولی شم، او نه هغه پرښته یم چې د هغې د رالېږلو غوښتنه تاسې کوئ، او نه کوم بل مخلوق یم، بلکه ستاسې له نوعې او له جنسه یو انسان یم چې ځما خبره پوهېدل ستاسې د همجنسۍ له سببه تاسو ته اسان دي، او هغه انسان یم چې د الله تعالی له جانبه آخري او د خورا اکملې وحي لپاره غوره شوی یم، بناء علیه هومره چې تاسې له هغه څخه مخ واړوئ؛ زه خامخا د پاک الله پیغام تاسې ته اوروم، ما ته د وحي په وسیله دا ښوولي شوي دي چې ستاسې ټولو معبود یو دی، چې ماسوا له هغه بل هیڅوک د عبادت لایق نه دی، لهذا پر ټولو لازم دي چې په ګردو احوالو کې سم د هم هغه واحد الله تعالی په طرف مخ وګرځوي، او د ده د سمې صافې لارې څخه یوه خاشه دېخوا او هغې خوا ته لاړ نشي، او هغه بې لارې او کاږه تلل چې پخوا له دې نه ستاسې څخه صادر شوي دي؛ د هغو معافي د الله تعالی له درباره وغواړئ، چې پاک الله ګرد ړومبني او وروستني ګناهونه دروبښي.

وَ وَیْلٌ لِّلْمُشْرِكِیْنَ ۝۶ الَّذِیْنَ لَا یُؤْتُوْنَ الزَّكٰوةَ وَ هُمْ بِالْاٰخِرَةِ هُمْ كٰفِرُوْنَ ۝۷

او افسوس هلاک خرابي ده لپاره د مشرکانو. هغه چې نه ورکوي زکات (یا نه کوي هغه کار چې پرې پاکیږي)، او دوی پر آخرت (حساب کتاب ثواب عقاب) همدوی کافران منکران دي.

تفسیر: د هغو خلقو معامله چې له الله تعالی سره داسې وي چې عاجز مخلوق د ده په عبادت کې شریکوي، او له بندګانـو سـره داسې وي چې د صدقې او زکات پیسې پر کوم فقیر او محتاج نه لګوي، او نه غواړي چې مساکین پرې خوشاله شي، او ورسره له آخرته او انجامه هم بیخي بېفکره او غافل دي، ځکه چې دوی له سره دغه خبره نه مني چې له مړینې څخه وروسته بل کوم ژوندون، حساب، کتاب، ثواب او عقاب شته، د دغسې خلقو مستقبل ماسوا له اهلاکه خرابۍ بربادۍ او سپکتیا بل شی نه دی.

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَهُمْ أَجْرٌ غَيْرُ مَمْنُونٍ ﴿٨﴾

بېشکه هغه کسان چې ایمان یې راوړی دی او کړي یې دي ښه (عملونه) شته؛ دوی ته اجر چې نه دی قطع کېدونکی.

تفسیر: یعنې هیڅکله به نه منقطع کېږي، او تر أبد الآباده پورې به جاري وي، کله چې جنت ته ورسیږي؛ نه به دوی او نه به د دوی ثواب فناء او انقطاع مومي.

قُلْ أَئِنَّكُمْ لَتَكْفُرُونَ بِالَّذِي خَلَقَ الْأَرْضَ فِي يَوْمَيْنِ وَتَجْعَلُونَ لَهُ أَنْدَادًا ۚ ذَٰلِكَ رَبُّ الْعَالَمِينَ ﴿٩﴾

ووایه (ای محمده ! دوی ته) آیا بېشکه تاسې خامخا کافران کېږئ په هغه الله چې پیدا کړې یې ده ځمکه په دوو ورځو کې، او ګرځوئ له خپل ځانه (دغه الله) ته شریکان؟ دغه ذات (چې ځمکه یې په دوو ورځو کې پیدا کړې ده) رب د عالمیانو دی.

تفسیر: یعنې څومره د حیرت او د تعجّب ځای دی چې د «رب العالمین» د وحدانیت او کمالیه صفاتو څخه انکار کوئ، او نور داسې شیان له هغه سره برابروئ چې د یوې ذرې په اندازه هم د کار او اختیار مالکان نه دي.

وَجَعَلَ فِيهَا رَوَاسِيَ مِنْ فَوْقِهَا وَبَارَكَ فِيهَا وَقَدَّرَ فِيهَا أَقْوَاتَهَا

او پیدا کړي دي (الله) په دغه (ځمکه) کې درانه کلک محکم غرونه د پاسه د دې نه، او بیا یې برکت کېښود په دغه (ځمکه یا غرونو) کې، او مقرره (په اندازه) کړې یې ده په دې ځمکه کې روزي (د اهل) د دې.

تفسیر: «او بیا یې برکت کېښود په دغه ځمکه یا غرونو کې» یعنې قسم قسم کانونه، ونې، مېوې، ثمرات، غلې، دانې او حیوانات او نور له ځمکې څخه وځي، «او مقرره او په اندازه کړې یې ده په دې ځمکه کې روزي د اهل د دې»، یعنې پر ځمکه باندې یې د هستېدونکو خواړه په یوې خاصې اندازې او حکمت سره په ځمکه کې کېښودل، لکه چې د هر اقلیم او د هر ملك د هستېدونکو له طبایعو او له ضروریاتو سره یې موافق خواړه مهیّأ او تهیه فرمایلي دي، او الله أکرم شأنه وأعظم برهانه پیدا کړه ځمکه، غرونه او نور او مقدر یې کړل اوقات:

فِي أَرْبَعَةِ أَيَّامٍ سَوَاءً لِلسَّائِلِينَ ﴿١٠﴾

په څلورو ورځو کې، برابر دي لپاره د پوښتنې کوونکیو (له پیدا کولو د ځمکې او د ما فیها).

تفسیر: یعنې ګرد کارونه په څلورو ورځو کې وشول، په دوو ورځو کې ځمکه پیدا کړی شوه، او په دوو نورو ورځو کې د دوی د نورو متعلقاتو بندوبست وشو، هر څوك چې پوښتنه کوي یا د پوښتنې کولو اراده لري؛ هغو ته دغه

وروښيه ! چې دغه ټول په څلورو ورځو کې بې له تزييده او تنقيصه په وجود راغلي دي، شاه صاحب (رحمه الله تعالى) ليکي: «يعنې د پوښتنې کوونکيو ځواب پوره شو».

تنبيه: دلته له ورځو څنې په ظاهري صورت سره همدغه معروفې او متبادرې ورځې نشي مراد کېدی، ځکه چې د ځمکې او د لمر او د نورو موجوداتو له وجوده پخوا د هغه وجود له سره نه دی متصور، لا محاله له دغو څلورو ورځو څخه به د هغو مقدار مراد وي، يا به هغه ورځې ترې مراد وي چې د هغو په نسبت يې فرمايلي دي: ﴿وَإِنَّ يَوْمًا عِندَ رَبِّكَ كَأَلْفِ سَنَةٍ مِّمَّا تَعُدُّونَ﴾ (۱۷ جزء د الحج سورت (۶) رکوع (۴۷) آيت ځمونږ د دغه مقدس تفسير) والله أعلم.

ثُمَّ اسْتَوَىٰ إِلَى السَّمَاءِ وَهِيَ دُخَانٌ

بيا اوچت شو اسمان ته حال دا چې دغه اسمان يو لوګی وو (ولاړ).

تفسير: يعنې بيا د اسمانونو په طرف اوچت شو، چې په دغه وخت کې دوی ګرد سره يو وو د يوه لوګي په شان؛ نو هغوی يې سره تقسيم کړل، او په اوو اسمانونو سره يې وويشل، لکه چې وروسته له دې نه يې ذکر راځي.

تنبيه: ممکن دي له «دخان» څخه د اسمانونو د مادې په طرف اشاره وي.

فَقَالَ لَهَا وَلِلْأَرْضِ ائْتِيَا طَوْعًا أَوْ كَرْهًا قَالَتَا أَتَيْنَا طَائِعِينَ ⑪

پس وفرمايل (الله) دغه (اسمان) ته، او (دغې) ځمکې ته چې راشئ دواړه پخپلې خوښې سره، يا په زور سره، وويل اسمان او ځمکې: راغو مونږ (فرمان ستا ته) په خوښې سره.

تفسير: يعنې اراده يې وفرمايله چې د دغو دواړو اسمان او ځمکې له يو ځای کېدو څخه دنيا ودانه کړي، اعم له دې نه چې دوی دواړه پخپل طبيعت سره يو ځای شي که په زور سره، په هر حال د دواړو له يو ځای کولو سره يې دغه نظام جوړول مقصود وو، او دغه دواړه سره يو ځای شول، پخپل طبيعت له اسمان د لمر اشعې راغلې، او تودوخې پيدا شوې، هواوې جاري شوې، د هغو دوړې او بخار پاس پورته شو، بيا له هغه څخه اوبه تويېدې، او د باران په صورت وورېدې، چې د هغو په وسيله راز راز شيان پيدا شول، او پخوا يې فرمايلي وو چې: «په ځمکه کې يې د دوی خوراکونه کېښودل»، يعنې په ځمکه کې يې داسې قابليت کېښود چې دغسې شيان ترې پيدا کيږي.

فَقَضَاهُنَّ سَبْعَ سَمَاوَاتٍ فِي يَوْمَيْنِ

پس مقرر جوړ کړل (الله لوګي څنې) اووه اسمانونه په دوو ورځو کې.

تفسير: يعنې څلور ورځې هغه وې، او په دوو ورځو کې يې اسمانونه پيدا کړل، چې ګردې (ټولې) سره شپږ ورځې شوې، لکه چې په بل ځای کې د ﴿سِتَّةِ أَيَّامٍ﴾ تصريح شته.

تنبيه: په هغو مرفوعه احاديثو کې چې د کائناتو د تخليق په متعلق د ورځو تعيين او ترتيب راغلی دی، چې هغه دغه شيان الله تعالى د هفتې په دغو او هغو ورځو کې پيدا کړي دي؛ په هغو کې کوم يو صحيح حديث تر اوسه پورې په نظر نه دی راغلی، حتى چې د ابو هريره رضي الله تعالى عنه د حديث په متعلق چې په صحيح مسلم کې دی؛ «ابن کثير» ليکي: «هو من غرائب الصحيح، وقد علّله البخاري في التاريخ، فقال: رواه بعضهم عن أبي هريرة عن كعب الأحبار، وهو الأصح» «يعنې دا حديث امام بخاري په خپل تاريخ کې معلول کړی دی، او ويلي يې دي: ځينو دغه حديث له ابوهريره رضي الله عنه څخه چې هغه له کعب بن الأحبار نه روايت کړی دی، او همدغه روايت أصحّ دی»، يعنې حديث د اسرائيلياتو له جملې څخه دی، د رسول الله صلى الله عليه وسلم نه په صحيح سند سره ثابت نه دی.

وَاَوْحٰى فِيْ كُلِّ سَمَآءٍ اَمْرَهَا

او ويې لېږه (مقرر يې كړ) په هر اسمان كې كار (مناسب تدبير) د هغه (اسمان).

تفسير: يعني هر هغه حكم چې د هر اسمان لپاره مناسب وو، شاه صاحب (رحمه الله تعالى) ليكي: «دغه رب ته معلوم دي چې هلته څه قسم مخلوق اوسيږي؟ او د دوى اسلوب وضعيت، او هيئت څرنګه دى؟ په دغه ځمكه كې چې په زرهاوو كارخانې دي؛ نو آيا دومره لوى اسمانونه به څرنګه تش پراته وي».

وَزَيَّنَّا السَّمَآءَ الدُّنْيَا بِمَصَابِيْحَ ۖ وَحِفْظًا ؕ ذٰلِكَ تَقْدِيْرُ الْعَزِيْزِ الْعَلِيْمِ ﴿۱۲﴾

او ښايسته كړى مو دى دغه اسمان نژدې په ډيوو (ستوريو) سره، او (ساتلى دى مونږ دا اسمان) په ساتلو سره (له غوږ كېښودلو د شيطانانو)، دغه (مخلوقات) اندازه كول د الله ښه غالب قوي (په انفاذ د احكامو) ښه عالم (په هر څيز).

تفسير: يعني په ليدلو سره داسې معلوميږي چې دغه ګرد ستوري پر همدغه اسمان باندې ختلي دي، د شپې له مخې په دغه قدرتي ډيوو سره اسمان څرنګه ښكلى او ډك له رونقه ښكاري؟ بيا يې څومره محفوظ ګرځولي دي؟ چې د هيچا لاس او قدرت ورته نه رسيږي، د پرښتو زوروړې پيرې ولاړې دي، هيڅ طاقت او قوت پر دغه ټينګ نظام كې څه درځ او چاود نشي غورځولى، ځكه چې هغه د الله تعالى له خوا جوړ او قايم شوى دى، چې له ګردو څخه لوى زبردست او باخبر ذات دى.

فَاِنْ اَعْرَضُوْا فَقُلْ اَنْذَرْتُكُمْ صٰعِقَةً مِّثْلَ صٰعِقَةِ عَادٍ وَّثَمُوْدَ ﴿۱۳﴾ؕ

پس كه چېږې مخ وګرځاوه (دغو كفّارو له حقه)؛ پس ووايه (اى محمده !دوى ته) چې ويروم زه تاسې له سخت عذابه په مثل د سخت عذاب د عاديانو (لكه باد د صرصر) او ثموديانو (لكه چغه د جبريل).

تفسير: يعني كه د معظمې مكې كفارو د داسې عظيم الشأن آيتونو د اورېدلو څخه وروسته بيا هم د نصيحت له قبلولو او د توحيد او د اسلام له لارې د غوره كولو څخه مخ واړوي؛ نو تاسې دوى ته وفرمايئ: «زه تاسې په دغه خبروم چې ستاسې خاتمه هم د «عاد» او «ثمود» او نورو معذبينو اقوامو په شان كيږي».

اِذْ جَآءَتْهُمُ الرُّسُلُ مِنْ بَيْنِ اَيْدِيْهِمْ وَمِنْ خَلْفِهِمْ

كله چې راغلل دوى ته رسولان (هود او صالح) له مخې طرفه د دوى (كفّارو)، او وروسته له دوى (كفارو له هر طرفه)، او ويې ويل دوى ته داسې:

تفسير: يعني له هر طرفه ښايي چې ډېر رسولان به ورغلي وي، مګر مشهور دا دي چې دا رسولان هود او صالح (على نبيّنا وعليهما أفضل الصـلاة وأتم التسليم) دي، يا به له ﴿مِّنْ بَيْنِ اَيْدِيْهِمْ وَمِنْ خَلْفِهِمْ﴾ څخه داسې مراد وي چې: دوى د ماضي او مستقبل پر خبرو وپوهوي، او د ورښوولو او د پند او د نصيحت هيڅ جانب او پلو يې پرې نښود.

اَلَّا تَعْبُدُوْٓا اِلَّا اللّٰهَ ؕ قَالُوْا لَوْ شَآءَ رَبُّنَا لَاَنْزَلَ مَلٰٓئِكَةً فَاِنَّا بِمَآ اُرْسِلْتُمْ بِهٖ كٰفِرُوْنَ ﴿۱۴﴾

چې مه كوئ عبادت مګر يواځې د الله، وويل (كفارو په ځواب د دوى كې) كه اراده فرمايلې وي رب څمونږ (په لېږلو د رسولانو)؛ نو خامخا ليږلي به يې وى پرښتې، پس بېشكه چې مونږ په هغه څيز چې راليږلي شوي يئ تاسې په هغه سره؛ كافران يو.

تفسیر: یعنې د الله رسول څرنګه بشر کېدی شي؟ که الله په واقع سره کوم رسول لېږه؛ نو له اسمانه به یې کومه پرښته لېږلې وه، په هر حال تا پخپل زعم سره کومې خبرې چې د الله تعالی له جانبه راوړې دي؛ مونږ د هغو د منلو لپاره تیار نه یو.

فَأَمَّا عَادٌ فَاسْتَكْبَرُوا فِي الْأَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ وَقَالُوا مَنْ أَشَدُّ مِنَّا قُوَّةً

پس هر چې عادیان وو پس کبر (لویي) یې غوره کړه په ځمکه کې په ناحقه سره، او وویل دوی: څوک دي زیات سخت له مونږ ځنې په قوت کې.

تفسیر: ښایي کله چې رسولانو دوی له عذابه ویرولي وي؛ دوی به د هغوی په ځواب کې داسې ویلي وي چې له مونږ څخه زیات زورور او طاقتور بل څوک دي؟ چې مونږ له هغه څه وویریږو؟ آیا ځمونږ په شان پر زورورو انسانانو خپل رعب او ویره کېښولی شي؟.

أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّ اللَّهَ الَّذِي خَلَقَهُمْ هُوَ أَشَدُّ مِنْهُمْ قُوَّةً ۖ وَكَانُوا بِآيَاتِنَا يَجْحَدُونَ ﴿١٥﴾

آیا نهویني (او نه پوهېدل) دوی چې بېشکه الله هغه (ذات) چې پیدا کړي یې دي دوی؛ هغه ډېر سخت دی له دوی نه په قوّت زور کې، او دوی وو په دلائلو ځمونږ چې انکار به یې کوو (سره له علمه په دې باندې چې هغه حق دی).

تفسیر: یعنې پخپلو زړونو کې د ده پر حقّانیت پوهېدل مګر د ضد او انکار له لوري به یې همداسې معامله کوله.

فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ رِيحًا صَرْصَرًا فِي أَيَّامٍ نَّحِسَاتٍ لِّنُذِيقَهُمْ عَذَابَ الْخِزْيِ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا ۖ

پس راومو لېږه پر دوی باندې باد یخ ډېر زورور هیبتناک په څو ورځو کې چې ډېرې نحسې شومې وې، لپاره د دې چې وڅکوو مونږ پر دغو (کفّارو) عذاب رسوا کوونکی په دغه ژوندون لږ خسیس کې.

تفسیر: شاه صاحب (رحمة الله علیه) لیکي: «د دوی د غرور ماتولو لپاره د یوه کمزور مخلوق په وسیله هغوی پناه او سپېره شول، اوه شپې او اته ورځې مسلسل سخته سیلۍ چلېده، ونې، غنې، انسان، حیوان، ودانۍ او عمراني شیان یې بیخي له ځمکې څخه یووړل، او هیڅ یو شی یې باقي پرې نښود».

وَلَعَذَابُ الْآخِرَةِ أَخْزَىٰ ۖ وَهُمْ لَا يُنصَرُونَ ﴿١٦﴾

او خامخا عذاب د آخرت ډېر رسوا کوونکی دی، حال دا چې له دوی سره به مدد ونه کړ شي (په دفع د عذاب کې).

تفسیر: یعنې د آخرت رسوايي خو ډېره لویه ده، چې د هیچا په منع کولو او مخه نیولو سره نه معطلیږي، او نه بېرته اوړي، او نه هلته یو بل ته څه کومک او مدد رسولی شي، له هر سړي سره به د خپل ځان فکر وي، د محبت او مینې او د همدردۍ ډېر مدّعیان به هلته له خپلو دوستانو خپلوانو او مینانو څخه سترګې اړوي، او په پټه او په غلا سره به ورګوري.

وَأَمَّا ثَمُودُ فَهَدَيْنَاهُمْ فَاسْتَحَبُّوا الْعَمَىٰ عَلَى الْهُدَىٰ

او هر چې ثمودیان وو، پس سمه لاره مو وښووله دوی ته (په لېږلو د رسولانو سره)، پس غوره کړې دوی ړوندوالی (ضلالت) پر هدایت (او رهنمايي).

تفسیر: یعنې د نجات له هغې لارې څخه چې ځمونږ رسول الله صلی الله علیه وسلم ورښوولې وه؛ دوی خپلې سترګې وتړلې، او ړوندوالی یې ځانته غوره کړ، بالآخر الله تعالی همدوی د همدوی په خوښه سره په هم هغه حالت پرېښودل.

فَأَخَذَتْهُمْ صٰعِقَةُ الْعَذَابِ الْهُونِ بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿۱۷﴾

پس ونیول دوی لره سختې چغې د عذاب سپکوونکي په سبب د هغه (شرك او عصیان) چې وو دوی چې کول به یې (چې تکذیب د صالح وو).

تفسیر: یعنې داسې یوه سخته زلزله راغله چې له هغې سره ډېره سخته چغه هم وه، چې د هغه غږ له شدّته د دوی زهره وچاوده، او د زړونو حرکت یې بند شو.

وَنَجَّيْنَا الَّذِينَ آمَنُوا وَكَانُوا يَتَّقُونَ ﴿۱۸﴾

او نجات مو ورکړ هغو کسانو ته چې ایمان یې راوړی وو، او وو دوی چې پرهېزګاري به یې کوله.

تفسیر: یعنې هغه کسان چې ایمان یې راووړ، او له بدئ څخه یې ځانونه وژغورل؛ الله تعالی دوی ته له عذابه نجات ورکړی دی، او د عذاب د نزول په وخت کې لږ څه صدمه او تود باد هم نه دی وررسېدلی.

وَيَوْمَ يُحْشَرُ أَعْدَاءُ اللَّهِ إِلَى النَّارِ فَهُمْ يُوزَعُونَ ﴿۱۹﴾

او (یاده کړه) هغه ورځ چې راټول به کړل شي دښمنان د الله اور (د دوزخ) ته پس دوی به ډلې ډلې کړل شي.

تفسیر: یعنې د هر یوه قسم مجرمانو ډلې او جماعتونه به سره بېل بېل وي، او دغه ګرد جماعتونه به یو د بل په انتظار کې جهنّم ته نژدې درول کېږي، بیا چې ټول سره یوځای شي؛ نو روان به کړل شي دوزخ ته.

حَتَّىٰ إِذَا مَا جَاءُوهَا شَهِدَ عَلَيْهِمْ سَمْعُهُمْ وَأَبْصَارُهُمْ وَجُلُودُهُمْ بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿۲۰﴾

تر هغه وخته پورې چې راشي دوی دغه (اور ته) شاهدي به ورکړي پر دوی باندې غوږونه د دوی، او سترګې د دوی او پوستکي (او نور اعضاء) د دوی پر هغو (کارونو) چې وو دوی چې کول به یې.

تفسیر: په دنیا کې یې پخپلو غوږونو سره تنزیلي آیتونه واورېدل، او پخپلو سترګو سره یې تکویني آیتونه ولیدل، مګر سره له هغه د الله تعالی وحدانیت او د ده د رسول رسالت یې ونه مانه، او په هر حیث او هر جهت د الله تعالی عصیان او نافرمانۍ ته متوجه شول، خو له دې نه بېخبره وو چې د ګناهونو ګرد دفاتر یاداشتونه د همدوی په وجود کې محفوظ او ډك کړی شوي پراته دي، چې په لازمه وخت کې به لولول او اورول کېږي، له روایاتو څخه معلومېږي چې په محشر کې به کفّار له خپلو جرائمو څخه پخپلو ژبو سره انکار کوي، نو په دغه وخت کې به داسې احکام صادرېږي چې د دوی د هغو اعضاوو او جوارحو شهادت وړاندې کړ شي چې دوی د هغوی په ذریعه د دغو ګناهونو مرتکب شوي دي، لکه چې ګرد وجود به یې پرې شاهدي ورکوي، او په دې صورت د دوی د هغه اظهار چې پخپلو ژبو سره یې ړومبی کړی وو؛ تکذیب کېږي، دلته به دوی حیران او مبهوت او هك پك پاتې کېږي، او خپلو اعضاوو ته به

وايي چې: ای کمبختانو ! لرې او ورک شئ ! ما خو دغه مدافعه ستاسې له وجهی کوله، او جګړې مې ستاسې په ګټه نښلولې وې، حال دا چې تاسې پخپله پخپلو جرائمو اقرار او اعتراف وکړ.

وَقَالُوْا لِجُلُوْدِهِمْ لِمَ شَهِدْتُّمْ عَلَيْنَا ؕ

او وبه وايي (کفّار په تعجّب سره اعضاوو او) پوستکيو خپلو ته: ولې شاهدي وکړه تاسې پر مونږ؟.

تفسير: دغه منکرين به وايي: کله چې پخپله ژبه سره مونږ داسې انکار کوو؛ نو پر تاسې داسې کوم مصيبت رالوېدلی وو چې خامخا مو په ورښوولو شروع وکړه، او په آخر کې دغه وينا تاسې ته چا دروښوده؟.

قَالُوْا اَنْطَقَنَا اللّٰهُ الَّذِيْٓ اَنْطَقَ كُلَّ شَيْءٍ

نو وبه وايي (دغه پوستکي دوی ته چې مونږ پخپله نه يو غږيدلي، بلکه) غږولي يو مونږ الله هغه ذات چې غږولی يې دی هر څيز.

تفسير: د هغه لوی ذات قدرت هر ناطق ته د وينا قوّت وربښلی دی، نن ورځ هم هغه لوی ذات مونږ ته هم د وينا قوّت او قدرت راکړ، نو که مو خبرې نه کولې، او شيان مو نه وی ښوولي؛ نو څه شی به مو کړي وی، کله چې د هغه مطلق قادر اراده وشي چې يو شی خبرې وکړي؛ نو کوم شی توانيږي او قدرت او مجال لري چې وينا ونه کړي؟ هغه لوی ذات چې ژبې ته يې د وينا قوّت او قدرت وربخښلی دی، آيا همدغه قوّت لاسو او پښو او د بدن نورو اندامونو ته نه شي بښلی؟ نو دغه دی چې مونږ هم د الله تعالی په اراده دغسې شهادت اداء کړ.

وَّهُوَ خَلَقَكُمْ اَوَّلَ مَرَّةٍ وَّاِلَيْهِ تُرْجَعُوْنَ ﴿۲۱﴾

حال دا چې الله پيدا کړي يئ تاسې اول ځلې، او خاص همدغه الله ته بېرته بيولی شئ (مجازاتو ته).

تفسير: دغه مقوله يا خو د الله تعالی ده، يا خو د پوستکو ده، دواړه محتملې دي.

وَمَا كُنْتُمْ تَسْتَتِرُوْنَ اَنْ يَّشْهَدَ عَلَيْكُمْ سَمْعُكُمْ وَلَآ اَبْصَارُكُمْ وَلَا جُلُوْدُكُمْ

او نه وئ تاسې (په وخت د کولو د دغو فواحشو داسې) چې پټول به مو (دغه فواحش له وېرې د دې) چې شاهدي به ورکړي پر تاسې غوږونه ستاسې، او نه سترګې ستاسې، او نه پوستکي ستاسې (ځکه چې د خپلو اعضاوو په شهادت مو باور نه درلود ـ لرلو).

تفسير: يعنې له نورو ځنې په پټه سره مو ګناه کوله، او له دې نه نه وئ خبر چې ستاسې لاسونه او پښې به ستاسې هغه مخفي اعمال څرګندوي (ښکاره کوي)، ښايي چې تاسې هغه ګناه له دغو اندامونو څخه هم پټه کړي وی، حال دا چې تاسو همداسې کول هم غوښتل، دغه مو له قدرته او واکه نه وو پوره.

وَلٰكِنْ ظَنَنْتُمْ اَنَّ اللّٰهَ لَا يَعْلَمُ كَثِيْرًا مِّمَّا تَعْمَلُوْنَ ﴿۲۲﴾

وليکن ګمان به کوو تاسې د دې چې بېشکه الله نه دی عالم پر ډېرو له هغو کارونو چې کول به تاسو.

وَذٰلِكُمۡ ظَنُّكُمُ ٱلَّذِي ظَنَنتُم بِرَبِّكُمۡ أَرۡدَىٰكُمۡ فَأَصۡبَحۡتُم مِّنَ ٱلۡخَٰسِرِينَ ﴿۲۳﴾ فَإِن يَصۡبِرُواْ
فَٱلنَّارُ مَثۡوًى لَّهُمۡۖ وَإِن يَسۡتَعۡتِبُواْ فَمَا هُم مِّنَ ٱلۡمُعۡتَبِينَ ﴿۲۴﴾

او دغه (فاسد ګمان) ستاسې هغه ګمان ستاسې دی چې کوو به تاسې دغه (ګمان) په رب خپل، هلاك کړي يئ تاسې (دغه ګمان په آخرت کې) پس نن وګرځېدئ تاسې له زيانکارانو څخه. پس که صبر وکړي دوی (په دې عذاب يا يې ونه کړي) پس اور (د دوزخ) ځای د هستوګنې دی دوی ته، او که رضا د الله (او قبول د توبې يا رجوع دنيا ته) غواړي دوی؛ پس نه به وي دوی له قبول کړی شويو (په طلب د رضا د الله).

تفسير: شاه صاحب (رحمة الله عليه) ليکي: «يعنې په دنيا کې ځينې بلاء په صبر سره اسانيږي، هلته که صبر وکړي يا يې ونه کړي؛ دوزخ د دوی لپاره کور مقرّر کړی شوی دی، چې له هغه ځايه له سره نشي وتلی، ځينې بلاء دلته په منّت خوشامند او تملّق سره لرې کېدونکې دي، ولې هلته دغه شيان له سره مفيد نه واقع کيږي، او هومره زاري خواري او عاجزي چې وکړي؛ نه قبليږي، او نه يې په درد خوري».

وَقَيَّضۡنَا لَهُمۡ قُرَنَآءَ فَزَيَّنُواْ لَهُم مَّا بَيۡنَ أَيۡدِيهِمۡ وَمَا خَلۡفَهُمۡ

او مقرر کړي مو دي دوی ته ملګري (له شياطينو)، پس ښايسته کړي يې دي دوی ته هغه څيزونه چې وړاندې له دوی دي او هغه څيزونه چې وروسته له دوی دي (له هوا او هوس او انکار د آخرت).

تفسير: يعنې پر دوی باندې يو يو شيطان مقرر شوی دی، څو دوی ته خراب کارونه چې پخوا يې کړي وو، يا وروسته له دې نه يې کوي؛ ښه وروښيي، او د دنيا تباه کوونکې ماضي او مستقبل هغوی ته ښه او ښکلي ورښکاره کړي، او د دغو شياطينو تقرّر هم د دوی د اعراض عن الذکر نتيجه وه، لکه څنګه چې الله جل جلاله په (۲۵ جزء د الزخرف سورت په (۴) رکوع (۳۶) آيت کې فرمايلي دي): ﴿وَمَن يَعۡشُ عَن ذِكۡرِ ٱلرَّحۡمَٰنِ نُقَيِّضۡ لَهُۥ شَيۡطَٰنًا فَهُوَ لَهُۥ قَرِينٌ﴾.

وَحَقَّ عَلَيۡهِمُ ٱلۡقَوۡلُ فِيٓ أُمَمٍ قَدۡ خَلَتۡ مِن قَبۡلِهِم مِّنَ ٱلۡجِنِّ وَٱلۡإِنسِۖ

او ثابته شوې ده پر دوی خبره (د عذاب) په هغو امّتونو کې چې په تحقيق تېر شوي دي پخوا له دوی نه له پيريانو او له انسانانو.

تفسير: يعنې هم هغه خبره چې د دوی په نسبت په ابتداء کې فرمايلې شوې ده: ﴿لَأَمۡلَأَنَّ جَهَنَّمَ مِنَ ٱلۡجِنَّةِ وَٱلنَّاسِ أَجۡمَعِينَ﴾ (۱۲ جزء د هود سورت (۱۰) رکوع، (۱۱۹) آيت ځمونږ د دغه مقدس تفسير).

إِنَّهُمۡ كَانُواْ خَٰسِرِينَ ﴿۲۵﴾

بېشکه چې دوی وو زيانکاران (په دواړو جهانونو کې).

تفسير: کله چې انسان ته خساره واقع کيږي؛ نو همداسې سامان ورمهيأ کيږي.

وَقَالَ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ لَا تَسۡمَعُواْ لِهَٰذَا ٱلۡقُرۡءَانِ وَٱلۡغَوۡاْ فِيهِ لَعَلَّكُمۡ تَغۡلِبُونَ ﴿۲۶﴾

او وايي هغه کسان چې کافران شوي دي چې غوږ مه ږدئ تاسې دغه قرآن ته (چې محمد يې لولي)، او شورماشور واچوئ په (وخت د لوستلو د) ده کې، ښايي چې تاسې غالب شئ (پرې او له تبليغه يې ساکت کړئ).

تفسير: يعنې د عظيم الشأن قرآن غږ د برق په شان د اورېدونكيو پر زړونو اثر غورځوي، او هر څوك يې چې اوري سخت تأثير پرې كوي؛ نو ځكه د دغه تأثير دانسداد لپاره كفّارو دغه يوه طريقه ځانته غوره كړېده، هر كله چې قرآن لوستلى كيږي؛ دوى غوږ ورته نه نيسي، او دومره شورماشور اچوي چې نور يـې هم وانه ورېدى شي، او داسې به يې ګڼل چې څمونږ په دغه شورماشور سره د قرآن غږ پورته نشي، او پر خلقو خپل تأثير ونه غورځوي، نن ورځ هم جاهلان همداسې تدابير كوي، چې د كار د خبرو په مقابل كې شورماشور كوي، څو بل څوك يې وانه وري، مګر د حقانيت او صداقت كړنګهار او تنهار كله د مياشو او مچانو په بنهار پت او مغلوبېدى شي؟ او سره له دغسې تدابيرو هم د حق غږ د زړونو تر ژورو پورې رسيږي، او هم هغه هلته خپل اثر غورځوي.

فَلَنُذِيقَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا عَذَابًا شَدِيدًا وَلَنَجْزِيَنَّهُمْ أَسْوَأَ الَّذِي كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٢٧﴾

(فرمايي الله تعالى چې) پس خامخا وبه څكوو مونږ هرومرو هغو كسانو ته چې كافران شوي دي عذاب سخت، او خامخا جزاء به وركړو مونږ هرومرو دوى ته ډېره بده سزا د هغو اعمالو چې وو دوى چې كول به يې.

ذَٰلِكَ جَزَاءُ أَعْدَاءِ اللَّهِ النَّارُ ۖ لَهُمْ فِيهَا دَارُ الْخُلْدِ ۖ جَزَاءً بِمَا كَانُوا بِآيَاتِنَا يَجْحَدُونَ ﴿٢٨﴾

دغه (سخت عذاب) جزاء ده د دښمنانو د الله (يعنې) چې اور دى، شته دوى ته په دغه اور كې كور د همېشه والي (لپاره د جزاء) په جزاء وركولو په سبب د هغه چې وو دوى (په دنيا كې) چې په آيتونو څمونږ (قرآن) انكار به يې كوو.

وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا رَبَّنَا أَرِنَا الَّذَيْنِ أَضَلَّانَا مِنَ الْجِنِّ وَالْإِنسِ نَجْعَلْهُمَا تَحْتَ أَقْدَامِنَا لِيَكُونَا مِنَ الْأَسْفَلِينَ ﴿٢٩﴾

او وبه وايي (په اور كې) هغه كسان چې كافران شوي دي اى ربه څمونږ ! وښيه مونږ ته هغه (دوه تنه) چې ګمراهان كړي يې وو مونږ له پيريانو او له انسانانو چې وګرځوو (واچوو) دوى لاندې د قدمونو خپلو لپاره د دې چې شي دوى له ښكته (سپكو ذليلانو خلقو څخه).

تفسير: يعنې خير مونږ خو په آفت كې اخته شوو، ليكن له انسانانو او پيريانو ځنې هغه شياطين چې څمونږ د ګمراه كولو او د غولولو سبب ګرځيدلي دي، او مونږ د دوى له لاسه په دغه مصيبت كې مبتلا شوي يو، له مونږ سره يې مخامخ كړئ، څو يې مونږ تر خپلو پښو لاندې ذرې ذرې او لتاړ كړو، او په نهايت ذلّت او خوارى سره يې د دوزخ په ډېرې ښكتنى طبقې كې وغورځوو، او په دغه ډول خپل انتقام ترې واخلو، او لږ څه خپل زړونه پرې ساړه كړو.

إِنَّ الَّذِينَ قَالُوا رَبُّنَا اللَّهُ ثُمَّ اسْتَقَامُوا تَتَنَزَّلُ عَلَيْهِمُ الْمَلَائِكَةُ أَلَّا تَخَافُوا وَلَا تَحْزَنُوا وَأَبْشِرُوا بِالْجَنَّةِ الَّتِي كُنتُمْ تُوعَدُونَ ﴿٣٠﴾

بېشكه هغه كسان چې ويلي يې دي صدقًا له زړه چې رب څمونږ الله دى، بيا ټينګ ولاړ وي (په دغه توحيد او نورو اعمالو د دين)؛ رانازليږي به پر دوى پرښتې (د سا ختلو په وخت او په قبر كې چې داسې به وايي) مه ويرېږئ او مه خپه كېږئ او خوشاله اوسئ تاسې په جنت هغه چې وئ تاسې چې وعده يې درسره كړى شوې ده (په ژبې د انبياء الله سره).

تفسير: يعنې په زړه سره يې اقرار وكړ او په هغه قائم پاتې شو، او د الله تعالى په ربوبيت او الوهيت كې يې بل څوك شريك ونه درواه، او نه له دغه يقين او اقرار څخه د مرګ تر لحظې پورې وانه وښته، او نه يې خپل رنګ بدل كړ، هر هغه شی يې چې په ژبه سره ويلي وو، د هم هغه پر مقتضاء عملاً او اعتقاداً ټينګ پاتې شو، او د الله تعالى د كامل ربوبيت حق يې په پوره ډول سره وپېژاند، او هر هغه عمل يې چې وكړ خاص د ده د خوښې او شكرګزارۍ لپاره يې وكړ، د خپل رب ټول عائد كړي حقوق او فرائض يې په ښه شان وپېژندل، او په ښه ډول سره يې اداء او په ځای يې راوړل، الغرض له ماسوا الله څخه يې مخ واړاوه، او يواځې د هم هغه په جانب متوجه شو، او د هم ده پر سمه صافه لاره رهي (روان) شو، پر داسې مستقيم الحال بندګانو د مرګ په وخت او د قبر د رسېدلو په فرصت او وروسته له هغه د بيا ژوندي راپاڅېدلو په وخت كې پرښتې نازلېږي، او دوی ته تسكين، تسلي وركوي، او د جنت د دخول زيری وراوروي، او ورته وايي چې: اوس تاسې ته لـه هيڅ جهته د وېرې او د اندېښنې موقع نه ده پاتې، د فاني دنيا ټول فكرونه او غمونه ختم شوي دي، او د بل كوم راتلونكي آفت او مصيبت اندېښنه نه ده پاتې، اوس په ابدي ډول هر قسم جسماني او روحاني خوښي او عيش تاسې لره دی، او د جنّت هغه مواعد چې د انبياء عليهم السلام په ژبو له تاسې سره كړی شوي وو؛ هغه ګرد اوس له تاسې سره ايفاء كيدونكي دي، دا هغه دولت او نعمت دی چې د هغه د رارسېدلو د يقين له حاصلېدو څخه وروسته هيڅ يو غم او فكر د انسان په شاوخوا كې نشي ګرځېدلی.

نَحۡنُ اَوۡلِيٰٓـُٔكُمۡ فِى الۡحَيٰوةِ الدُّنۡيَا وَفِى الۡاٰخِرَةِ ۚ

(بل داسې ورته وايي ملائكې) مونږ يو دوستان ستاسې په دغه ژوندون لږ خسيس كې (په حفاظت او نصرت) او په آخرت كې (چې به درڅخه لرې كړو وحشت د قبر، او وبه مو رسوو جنّت ته).

تفسير: ځينو دغه د الله تعالى كلام ښوولی دی، يعنې د پرښتو كلام له دې نه پخوا ختم شوی دی، او د اكثرو په نزد دغه هم د پرښتو مقوله ده، ګواكې پرښتې دغه قول د دوی په زړونو كې الهام كوي، او د دوی حوصله او همّت زياتوي.

وَلَكُمۡ فِيۡهَا مَا تَشۡتَهِىۡۤ اَنۡفُسُكُمۡ وَلَكُمۡ فِيۡهَا مَا تَدَّعُوۡنَ ؕ﴿۳۱﴾

او شته تاسې ته په دغه جنت كې هغه نعمتونه چې خوښوي يې نفسونه ستاسې، او شته تاسې ته په دغه (جنت) كې (له هغو لذاتو كراماتو) چې غواړئ يې تاسې.

تفسير: يعنې د هر شي خواهش، رغبت او هوس چې تاسې پخپلو زړونو كې وكړئ، يا هر هغه شی چې په ژبه سره يې وغواړئ؛ هغه ټول به تاسې ته دركولی كيږي، د الله تعالى په خزانو كې د هيڅ شي كمی او تقليل نشته.

نُزُلًا مِّنۡ غَفُوۡرٍ رَّحِيۡمٍ ﴿۳۲﴾

مېلمستيا ده له (جانبه د الله) چې ښه ښنونكي (د خطياتو) ډېر رحم كوونكی دی.

تفسير: يعنې ښه وپوهېږئ چې هغه غفور رحيم به له خپل مېلمه سره څومره ښه سلوك وكړي؟ او دغه څومره يو لوی عزت او توقير دی، چې يو ضعيف بنده د خپل رب العزت مېلمه شي.

وَمَنۡ اَحۡسَنُ قَوۡلًا مِّمَّنۡ دَعَاۤ اِلَى اللّٰهِ وَعَمِلَ صَالِحًا وَّقَالَ اِنَّنِىۡ مِنَ الۡمُسۡلِمِيۡنَ ﴿۳۳﴾

او څوك دی ډېر ښايسته (بلكه نشته) له جهته د وينا له هغه چا چې بولي (خلق) طرف د الله ته، او عمل كوي نېك، او وايي بېشكه زه له مسلمانانو غاړه اېښودونكو د الله تعالى احكامو ته يم.

تفسير: پخوا په ﴿إِنَّ الَّذِينَ قَالُوا رَبُّنَا اللَّهُ ثُمَّ اسْتَقَامُوا﴾ کې د هغو مخصوصو بندګانو ذکر وو چې هغوی يواځې د يوه الله پر الوهيت خپل اعتقاد ټينګ کړی وو، او د خپل استقامت ثبوت يې ورکړی وو، دلته د هغوی د يوه بل اعلیٰ مقام ذکر فرمايي، يعنې ډېر ښه سړی هغه دی چې خپل ځان پاک الله ته بيخي وسپاري، او د الله تعالی د پوره طاعت او کامل انقياد اعلان وکړي، او همدغه غوره دين او سمه لاره ځانته اختياره کړي، او د ده قول او فعل نورو بندګانو ته د الله تعالی په طرف د راتللو لپاره ډېر ښه محرک، مؤثر او سايق شي، او دوی د دنيا نورو خلقو ته هم د الله تعالی په طرف دعوت ورکړي، او د دين په طرف يې جذب او کش کړي، او د هغې نېکۍ په طرف چې دی خلق رابولي؛ دی پخپله هم پرې عامل وي، او د الله تعالی په نسبت د خپلې بندګۍ او احکام منلو د اعلان په وخت کې هيچېرې او هيڅکله ونه ويرېږي، او نه څه اندېښنه ورته پيدا شي.

دغه آيت په شان د محمد صلی الله عليه وسلم کې دی، يا مراد ترې صحابه رضي الله تعالی عنهم، يا عالمان، يا محتسبان، يا مؤذنان يا نور هغه څوک دي چې په کې دغه ښه صفات وي.

وَلَا تَسْتَوِي الْحَسَنَةُ وَلَا السَّيِّئَةُ ۚ ادْفَعْ بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ فَإِذَا الَّذِي بَيْنَكَ وَبَيْنَهُ عَدَاوَةٌ كَأَنَّهُ وَلِيٌّ حَمِيمٌ ﴿٣٤﴾

او نه برابرېږي سره نيکي او نه بدي (په جزاء اوحسن عاقبت کې)، دفعه کوه (ته هغه بدي) په هغه خصلت سره چې هغه ډېر ښه وي، پس ناڅاپه هغه څوک چې په منځ ستا او په منځ د هغه کې عداوت دښمني وي؛ لکه چې دی به دوست وي ډېر مهربان.

تفسير: په دغو آيتونو کې يوه رښتين داعي الی الله تعالی ته د هغو ښو اخلاقو تعليم ورکوي، چې دوی ورته ضرورت لري، يعنې ښه وپوهېږه چې بدي له نېکۍ سره، او نيکي له بدي سره قطعًا نشي برابرېدی، او د دواړو تأثيرات سره بېل دي، بلکه يوه نيکي له بلې نېکۍ سره او يوه بدي له بلې بدۍ سره په اثر او نتيجه کې متمايزې دي، لهذا د يوه قانت مؤمن مخصوصًا د يوه داعي الی الله مسلک ښايي داسې وي چې د بدۍ جواب دې له سره په بدۍ ورنه کړي، بلکه حتی الامکان د بدۍ مقابله دې په نېکۍ سره وکړي، که څوک ورته کومه سخته خبره وکړي يا بده معامله ورسره وکړي؛ نو د هغه په مقابل کې دې دی داسې رويه او د عمل طرز ځان ته غوره کړي چې له هغه څخه بهتر او ښه وي، مثلاً د قهر او غصې په مقابل کې دې له حلم او تحمّل څخه کار واخلي !، او د کنځلو جواب دې په تهذيب او انسانيت سره په دعاء، او د سختۍ جواب دې په نرمۍ او مهربانۍ سره ورکړي، د دغه وضعيت او مسلک له غوره کولو څخه به په نتيجه کې ژر درښکاره شي چې ډېر سخت دښمن به هم ستاسې په مقابل کې نرم او پوست شي، اګر که په زړه او اساسي ډول سره به ستا دوست او خير غوښتونکی نه ګرځي، خو په ښکاره ډول سره به دې دوست وګرځي، اومتدرّجًا دغه ظاهري دوستي په باطني دوستۍ تبديل او تحويل مومي، او د دښمنۍ او عداوت ټول خيالات د ده له زړه او افکارو څخه بيخي وځي، کما قال الله تعالی: ﴿عَسَى اللَّهُ أَنْ يَجْعَلَ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَ الَّذِينَ عَادَيْتُمْ مِنْهُمْ مَوَدَّةً﴾ (د الممتحنه سورت (۲) رکوع (۷) آيت (۲۸) جزء).

وَمَا يُلَقَّاهَا إِلَّا الَّذِينَ صَبَرُوا وَمَا يُلَقَّاهَا إِلَّا ذُو حَظٍّ عَظِيمٍ ﴿٣٥﴾

او نه ورکول کيږي دا (نېک خصلت د بدۍ دفع په نېکۍ سره) مګر هغو کسانو ته چې صبر تحمّل کوي، او نه ورکول کيږي دا (نېک خصلت) مګر خاوند د برخې ډېرې لويې ته.

تفسير: يعنې ډېره لويه حوصله په کار ده، چې انسان په هغې سره د بدو خبرو تحمّل وکړی شي، او د هغه مقابله په ښه سره وکړي، دغه ښه اخلاق او اعلی خصلت د الله تعالی له درباره ډېرو ښو او خوش قسمته او اقبالمنو سړيو ته وربښلی کيږي، (ربط) تر دې ځايه پورې د هغه حريف او دښمن سره د معاملې او ښه سلوک ښوونه وه، چې په ښو معاملو او

ښو اخلاقو سره متأثر کېدی شي، لیکن ځنې داسې دښمنان هم پیدا کیږي چې په هیڅ حالت او صورت سره له دښمنۍ څخه لاس نه اخلي، که څوک ورسره هومره ملاطفت او محبّت وکړي، د هغه شقاوت او عداوت مراتب لا پسې زیاتیږي، او هغه تل په همدغه فکر او ذکر وي چې هرومرو تاته څه ضرر او اذیت دورورسوي، نو د داسې پخو شیطانانو له اضرار او ایذاء څخه د ځان ساتلو تدبیر اوس دغسې الله تعالی بیان فرمایي چې:

وَإِمَّا يَنزَغَنَّكَ مِنَ الشَّيْطَٰنِ نَزْغٌ فَاسْتَعِذْ بِاللَّهِ ۖ إِنَّهُۥ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿٣٦﴾

او که ورسیږي تاته له طرفه د شیطان څه تباهي، وسوسه (چې دی واړوي تا له دغه ښه خصلت)؛ پس پناه نیسه په الله (له شره د ده)، بېشکه الله همدی دی ښه اورېدونکی عالم.

تفسیر: یعنې د داسې شیطان په مقابل کې له نرمۍ او عفوې او په تېرېدلو سره کار نه چلیږي، یواځې د هغه نه د نجات لپاره یو تدبیر شته چې د الله قدوس جل وأعلی شأنُه وأعظم برهانُه په پناه کې راشئ !، دا هغه مضبوطه کلا ده چې هغې ته له سره شیطان نشي رسېدی.

وَمِنْ ءَايَٰتِهِ الَّيْلُ وَالنَّهَارُ وَالشَّمْسُ وَالْقَمَرُ ۚ

او ځینې له دلائلو د الله شپه او ورځ ده (چې په یوه کې لباس او په بل کې معاش دی) او (بل ځینې له دلائلو) لمر او سپوږمۍ دي.

تفسیر: له «دعوت الی الله» سره څو سماویه او ارضیه دلائل هم بیان فرمایي، څو په هغو سره «داعي الی الله» ته د الله تعالی دعظمت او وحدانیت او بعث بعد الموت او نورو اهمو مسائلو په پوهولو کې مدد ورسیږي، په دغه ضمن کې دې لوري ته هم اشاره وشوه چې له یوه جانبه د الله تعالی مخصوص بندګان پخپل قول او عمل سره خلق د الله تعالی په طرف رابولي، او له بل جانبه د لمر، قمر، اسمان، ځمکې او د نورو مخلوقاتو عظیم الشأن نظم او نسق، غور او دقّت کوونکو ته د هغه واحد الله په طرف د راتللو دعوت ورکوي.

وفي كل شيئ له آية «»» تدل على أنه واحد

په هر څیز کې د الله تعالی د قدرت نښه ده چې ددې ښکارندوی ده چې د دې نظام چلونکی یو ذات دی.

لَا تَسْجُدُوا لِلشَّمْسِ وَلَا لِلْقَمَرِ وَاسْجُدُوا لِلَّهِ الَّذِي خَلَقَهُنَّ إِن كُنتُمْ إِيَّاهُ تَعْبُدُونَ ﴿٣٧﴾

مه کوئ سجده تاسې لمر ته، او نه سپوږمۍ ته، او سجده کوئ تاسې خاص هغه (الله) ته چې پیدا کړي یې دي دا (څلور علامې) که چېرې یئ تاسې چې خاص همده (الله) ته عبادت کوئ.

تفسیر: د لمر، سپوږمۍ، او د نورو شیانو عبادت کوونکو به هم په ژبه سره همداسې ویل چې: ځمونږ غرض د دغو شیانو له عبادته د پاک الله عبادت دی، مګر پاک الله دغه وښوول چې دغه شیان بیخي د عبادت لیاقت نه لري، د عبادت لایق یواځې واحد الله دی، او د کوم غیر الله عبادت کول د قدوس الله څخه له بغاوت کولو سره مرادف دي.

فَإِنِ اسْتَكْبَرُوا فَالَّذِينَ عِندَ رَبِّكَ يُسَبِّحُونَ لَهُۥ بِالَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَهُمْ لَا يَسْـَٔمُونَ ۩ ﴿٣٨﴾

پس که لویي وکړه دوی (له سجدې د الله؛ نو الله مستغني دی)، پس هغه څوک چې په نزد د رب ستا دي (له پرښتو) تسبیح وایي دغه (الله) ته، هم په شپه کې او هم په ورځ کې، حال دا چې دوی (له دغه تسبیحه او عبادته) نه ستړي کیږي.

تفسیر: یعنې که غرور، تکبّر، لویې د حق له قبلولو مانع ده، او د توحید د دلائلو له وضوح سره د واحد الله د عبادت په جانب نه غواړي چې راشي؛ نو نه دې راځي، دوی خپلو ځانونو ته نقصان رسوي، الله تعالی له سره د دوی پروا نه لري، هغه لوی ذات چې د ده عظمت او جبروت داسې وضعیت لري چې بې حسابه مقرّبین ملائکک شپه او ورځ دده په عبادت، تسبیح او تقدیس کې داسې مشغول او لګیا دي چې له سره په کې نه خپه، نه ستړي او ستومانیږي، نو د دوی په مقابل کې دغه خواران څه شی دي، دوی په دغو دروغو، تکبّر، او غرور خامخا خپلو ځانونو ته ضرر او نقصان رسوي.

وَمِنْ اٰيٰتِهٖٓ اَنَّكَ تَرَى الْاَرْضَ خَاشِعَةً فَاِذَآ اَنْزَلْنَا عَلَيْهَا الْمَآءَ اهْتَزَّتْ وَرَبَتْ ۭ اِنَّ الَّذِيْٓ اَحْيَاهَا لَمُحْيِ الْمَوْتٰى ۭ اِنَّهٗ عَلٰي كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرٌ ۝۳۹

او ځینې له دلائلو د دغه (الله) دا دي چې بېشکه ته وینې ځمکه وچه کلکه، پس هر کله چې نازلې کړو مونږ پر دغې (ځمکې) اوبه (د باران)؛ نو سره وخوځیږي، او وپړسیږي (او شنه شي)، بېشکه هغه الله چې ژوندئ کړې یې ده دا (ځمکه) خامخا ژوندی کوونکی دی د مړیو، بېشکه الله پر هر شي باندې ښه قادر دی (چې ځینې یې همدغه ژوندي کول او مړه کول دي).

تفسیر: یعنې ځمکې ته وګورئ چې دغه خواره چپ چاپ، ذلیل او سپک تر درانه بار لاندې ده، د وچوالي په وخت کې یې له هرې خوا څخه دوړې او خاورې پورته کیږي، لیکن همدا چې د باران پرخه پرې ولوېده؛ یو ځلي د طراوت، رونق، تازګۍ او نشونما او د لیدلو وړ تحوّلات په کې څرګندیږي، آخر دغه اقلاب د کوم ذات د لاس تصرّف او نتیجه ده؟ هغه الله جل جلاله چې وچې کلکې مړې ځمکې ته یې طراوت، شینوالی او ژوندون وربښلی دی، آیا هغه پر دغه نه دی قدیر چې د انسانانو په ابدانو کې بیا روح واچوي؟ او آیا هغه مطلق قادر نشي کولی چې مړو زړونو ته د دعوت الی الله له تأثیره بیا له نوي سره ژوندون او جدید حیات ورعطا کړي؟ بېشکه الله تعالی هر شی کولی شي، او د الله تعالی د قدرت په مقابل کې هیح شی مانع او مزاحم نشي کېدی.

اِنَّ الَّذِيْنَ يُلْحِدُوْنَ فِيْٓ اٰيٰتِنَا لَا يَخْفَوْنَ عَلَيْنَا ۭ اَفَمَنْ يُّلْقٰى فِي النَّارِ خَيْرٌ اَمْ مَّنْ يَّاْتِيْٓ اٰمِنًا يَّوْمَ الْقِيٰمَةِ ۭ اِعْمَلُوْا مَا شِئْتُمْ ۙ اِنَّهٗ بِمَا تَعْمَلُوْنَ بَصِيْرٌ ۝۴۰

بېشکه هغه کسان چې میلان کوي له حقه باطل ته په آیتونو (د قرآن) ځمونږ کې نه دي پټ دوی پر مونږ (نو د دغه الحاد جزاء به ورته ورکړو)، آیا پس هغه څوک چې ورغورځولی شي په اور کې غوره دی، یا هغه څوک چې رابه شي په امن (له عذابه) په ورځ د قیامت کې، (نو تهدیداً دوی ته ویلی کیږي چې) کوئ تاسې هر څه چې مو خوښ وي (ای کفّارو)، بېشکه الله پر هغو اعمالو چې کوئ یې تاسې ښه لیدونکی دی (نو جزاء به د اعمالو درکړي).

تفسیر: یعنې د الله تعالی په لوري د دعوت کوونکو له ژبو څخه د تنزیلي آیتونو له اورېدلو او د دهر پر قرطاس د تکویني آیتونو له لیدلو څخه هم چې دغه خلق له کړو تللو بېرته نه ګرځي، او په سمو صافو خبرو کې واهي او تباهي شبهات پیدا او ترې کږې وږې خبرې جوړوي، یا یې خامخا سره اړوي رااړوي، او یو غلط مطلب ترې وباسي، یا خوشې چټي بل کوم عذر او بهانه وړاندې کوي، او د آیتونو په منلو کې وړاندې وروسته تحریف او تبدیل کوي؛ د داسې کړو تلونکو پر اوضاعو پاک الله ډېر ښه پوهیږي، ممکن دي چې دغه پر خپلو مکاریو او چالاکیو ډېر مغرور وي، مګر له الله تعالی ځنې د دوی هیڅ احوال نه دی پټ، څخه وخت چې دوی له الله تعالی سره مخامخ ودرول شي، هلته به

دوی وپوهېږي چې في الحال الله تعالی هغوی ته مهلت ورکړی وو، ځکه چې الله تعالی سمدلاسه مجرمین نه نیسي، له همدې جهته وروسته فرمایي: ﴿اِعۡمَلُوۡا مَا شِئۡتُمۡ اِنَّهٗ بِمَا تَعۡمَلُوۡنَ بَصِیۡرٌ﴾ یعنې ښه دی، څرنګه چې پوهېږئ هم هغسې وکړئ !، مګر ښه وپوهېږئ چې ستاسې ګرد حرکات د پاک الله تعالی تر نظر لاندې دي، او په یوه ورځ د هغه سزا تاسې ته یو ځای پوره درکوي، او بالآخر د هغه تکلیف او زحمت تاسې موندونکي یئ، اوس تاسې پخپله فکر او غور وکړئ، هغه سړی چې د خپلو شرارتونو په علت په ډېر سخت سوځوونکي اور کې ولوېږي، او یو بل سړی چې د خپل شرافت او سلامت خوښولو په برکت تل په امنیت او طمأنیت کې اوسیږي، آیا له دغو دواړو څخه کوم یو ښه او بهتر دی؟.

تنبیه: هغه څوک چې د الله په آیتونو کې الحاد کوي، یعنې معناګانې یې بدلوي، تحریف په کې کوي، لکه د الله تعالی د نومونو او صفتونو څخه بدلې معناګانې اخلي، او الله تعالی ته یې په هغه شان او صفت نه ثابتوي چې الله تعالی د ځان لپاره ثابت کړي وي؛ نو هغه هم ددی آیت لاندې راځي.

اِنَّ الَّذِیۡنَ کَفَرُوۡا بِالذِّکۡرِ لَمَّا جَآءَهُمۡ

بېشکه هغه کسان چې کافران شوي دي په ذکر (قرآن) کله چې راغی دوی ته (نو ژر به په عذابېږي دوی).

تفسیر: یعنې دوی خامخا د خپلو کړو تللو په علت د پند او نصیحت په خبرو کې شبهات پیدا کوي، حال دا چې په هغه کې د دروغو ځای او ګنجایش له سره نشته، هغه ذکر، پند نصیحت څه شی دی؟ یو صاف، واضح، مضبوط او محکم کتاب چې له هغه څخه ماسوا له یوه ناپوه، احمق او شریر انسان بل هیڅوک انکار نشي کولی.

وَ اِنَّهٗ لَکِتٰبٌ عَزِیۡزٌ ﴿۴۱﴾ لَّا یَاۡتِیۡهِ الۡبَاطِلُ مِنۡۢ بَیۡنِ یَدَیۡهِ وَ لَا مِنۡ خَلۡفِهٖ ؕ تَنۡزِیۡلٌ مِّنۡ حَکِیۡمٍ حَمِیۡدٍ ﴿۴۲﴾

حال دا چې بېشکه دغه قرآن خامخا کتاب قوي (نادر) دی. نه راځي دغه قرآن ته باطل (نه) د مخې (له طرفه) د دې، او نه د شا (له طرفه) یې (بوجه من الوجوه)، رالېږلی شوی دی له طرفه د حکمت والا، ثنا ویلي شوي (الله).

تفسیر: یعنې د الله تعالی په رالېږلی شوي کتاب کې که دروغ راغلي دي؛ نو له کوم ځای څخه راغلي دي؟ او دهغه کتاب د ساتلو ذمه چې هغه پخپله په غاړه اخیستې ده؛ نو ناحق او باطل څه قوّت او مجال لري چې د هغه شاوخوا ته ورنژدې شوي دي.

مَا یُقَالُ لَکَ اِلَّا مَا قَدۡ قِیۡلَ لِلرُّسُلِ مِنۡ قَبۡلِکَ ؕ اِنَّ رَبَّکَ لَذُوۡ مَغۡفِرَۃٍ وَّ ذُوۡ عِقَابٍ اَلِیۡمٍ ﴿۴۳﴾

نه ویل کیږي تاته (ای محمده !) مګر (هم هغسې) وینا چې په تحقیق ویلې شوې وه رسولانو ته چې پخوا له تا تېر شوي وو، بېشکه رب ستا خامخا څښتن د مغفرت دی (مؤمنانو لره)، او څښتن د عذاب دردناک دی (کافرانو لره).

تفسیر: یعنې د منکرینو کومه معامله چې له تاسې سره ده؛ همدغه معامله به د هرې زمانې منکرینو له خپلو انبیاوو سره درلوده، انبیاوو به تل د دوی لپاره خیر غوښت، او هغوی به د هغه په مقابل کې هر راز تکالیف او مصائب خپلو انبیاوو ته رسول، بیا هم هغسې چې هغو انبیاوو پر هغو تکلیفونو او سختیو کې صبر او تحمّل کوو؛ تاسې هم پر دغو مصاعبو صبر او تحمّل وکړئ !، په نتیجه کې به ځینې توبه کوي، او پر سمه لاره به راځي چې د دوی لپاره د الله تعالی له جانبه معافي او بښنه ده، او څه نور کسان به پر خپلو هم هغو کړو تللو، ضد او عناد ټینګ او قایم پاتې کیږي، چې بالآخر دوی د دردناکې سزا مستوجب کیږي.

وَلَوۡ جَعَلۡنٰهُ قُرۡاٰنًا اَعۡجَمِيًّا لَّقَالُوۡا لَوۡلَا فُصِّلَتۡ اٰيٰتُهٗ ؕ ءَاَعۡجَمِيٌّ وَّعَرَبِيٌّ ؕ

او که ګرځولی مو وی دغه قرآن په ژبه د عجمو؛ نو خامخا ویلي به وو (دغو د عربو کفّارو) ولې واضح بیان شوي نه دي آیتونه د دې (په ژبې فصیحې عربي دغه قرآن)، آیا عجمي دی، (او نبي یې) عربي دی؟.

تفسیر: یعنې که یوه سړي داسې اراده کړې وي چې یوه خبره نه مني، نو په زرګونو حیلې او بهانې ورته جوړولی شي، د معظمې مکې کفّارو کله چې بل شی ونه مونـد؛ نو پـه داسې ویناوو یې شروع وکړه چې: «صاحبه ! مونږ خو د عربي نبي په معجزې باندې هلته قایل او معترف کېدو، چې دغه قرآن ماسوا له عربي ژبې په بلې کومې ژبې راغلی وی»، لیکن فرض یې کړئ ! که همداسې هم کېدی؛ نو د هغه د دروغجن شمېرلو لپاره به دوی داسې ویل: «ښه صاحبه ! چېرې داسې بې اساسه او بې منطقه خبره به لیدلي شوي وي چې پخپله رسول عربي او د ده قوم چې د دغه کتاب ړومبني مخاطبین دي هم عرب، مګر دغو ته دغسې کتاب رالېږلی شوی دی، چې پر یوه توري یې هم دوی نشي پوهېدی».

قُلۡ هُوَ لِلَّذِيۡنَ اٰمَنُوۡا هُدًى وَّشِفَآءٌ ؕ

ووایه ته (ای محمده ! دوی ته) چې دغه قرآن لپاره د هغو کسانو چې ایمان یې راوړی دی هدایت او شفاء دی.

تفسیر: یعنې لغو او چټي (بېکاره) شبهات خو به له سره نه ختمیږي، هو ! دغومره تجربه هر یو سړی کولی شي، هغو کسانو چې پر دغه مقدّس کتاب ایمان راوړی دی او پرې عمل کوي، په څرنګه عجیب هدایت او بصیرت، عقل او پوهې نائل او فائز شوي دي، او د دوی د سلهاوو کلونو او قرنو امراض او رنځوری یې لرې او ورکه کړېده، او له دوی څنې یې ظاهري او باطني روغ رمټ انسانان جوړ کړي دي.

وَالَّذِيۡنَ لَا يُؤۡمِنُوۡنَ فِيۡۤ اٰذَانِهِمۡ وَقۡرٌ وَّهُوَ عَلَيۡهِمۡ عَمًى ؕ

او هغه کسان چې ایمان نه راوړي په غوږونو د دوی کې دروندوالی دی، حال دا چې دغه (قرآن) پر دوی باندې ړوندوالی پټوالی دی (نو نه ویني دوی هغه جمال او کمال د ده).

تفسیر: یعنې هم هغسې چې د خفاش (ښکالي ـ ښاپېرک) سترګې د لمر په رڼا کې ترلې کیږي، او دی هیڅ یو شی پرې نشي کتلی؛ دغه منکرین هم د قـرآن په رڼا کې ړانـده او هیڅ یو روڼ شی نشي لیدلی، نـو پـه دغه کې د قـرآن څه قصور دی؟ منکرینو ته لازم دي چې د خپلو لیدلو دغه ضعف ته ښه ځیر شي، او محسوس یې کړي ! او بیا د هغې معالجې ته متوجه شي !.

اُولٰٓئِكَ يُنَادَوۡنَ مِنۡ مَّكَانٍۢ بَعِيۡدٍ ؕ ﴿۴۴﴾

دغه کفار (ګواکې داسې دي لکه چې) غږ ورته کاوه شي له ځایه لرې (او په کیفیت یې نه پوهیږي).

تفسیر: یعنې که یو سړي ته له لرې څخه غږ او نارې وکړې؛ هغه یې نه اورې، او که وایې وري؛ ښه پرې نه پوهیږي، همداسې د قرآن منکرین هم د دغه صداقت او منبع د صداقت څخه دومره لرې لویدلي دي، چې د حق غږ د هغو د زړه غوږو ته له سره نشي رسېدی، او که چېرې هم وررسیږي؛ نو دوی د هغه پر مطلب په ښه شان سره نشي پوهېدی.

وَلَقَدۡ اٰتَيۡنَا مُوۡسَى الۡكِتٰبَ فَاخۡتُلِفَ فِيۡهِ ؕ

او خامخا په تحقيق ور کړی وو مونږ موسی ته کتاب (تورات)، پس اختلاف وکړ شو په (تصديق او تکذيب د) هغه کې.

تفسير: يعنې هم هغسې چې نن د «قرآن» د منونکو او نامنونکو په منځ کې اختلاف واقع شوی دی، پخوا له دې نه د (تورات) په متعلق هم همداسې اختلافات واقع شوي وو، بيا وګورئ چې د هغه انجام څرنګه شوی وو؟.

وَلَوۡلَا كَلِمَةٌ سَبَقَتۡ مِنۡ رَّبِّكَ لَقُضِىَ بَيۡنَهُمۡ

او که چېرې نه وی هغه خبره چې ړومبی شوې ده له (طرفه) د رب ستا (چې تأخير د عذاب دی)؛ نو خامخا حکم به کړی شوی وو په منځ د دوی (په دنيا) کې.

تفسير: هم هغه خبره صادره شوې ده چې د دغو ګردو شيانو فيصله په آخرت کې کيږي.

وَاِنَّهُمۡ لَفِىۡ شَكٍّ مِّنۡهُ مُرِيۡبٍ ۝٤٥

او بېشکه چې دغه (دروغ جوړونکي) خامخا په داسې شک کې دي له دې (قرآنه يا له تورات) چې موجب د اضطراب دی.

تفسير: يعنې مهمل شکوک او چټي شبهات دوی ته اطمينان او هوسايي (آرام) نه ورکوي، او تل د دوی په زړونو کې اندېښنې دي.

مَنۡ عَمِلَ صَالِحًا فَلِنَفۡسِهٖ ۚ وَمَنۡ اَسَآءَ فَعَلَيۡهَا ؕ وَمَا رَبُّكَ بِظَلَّامٍ لِّلۡعَبِيۡدِ ۝٤٦

هر څوک چې وکړي نېک (کار) پس لپاره د ځان خپل يې دی، او هر څوک چې بدکار وکړي؛ پس هغه بار دی په ده، او نه دی رب ستا ظلم کوونکی پر بندګانو (چې بې موجبه يې په عذاب کړي).

تفسير: يعنې د الله تعالی له جانبه ظلم نه کيږي، هر سړی به د خپل عمل بدل مومي، څه چې يې کړي وي؛ هم هغه به يې په مخه ورشي، نه د هيچا نيکي هلته ضايع کيږي، او نه د يوه بدي د بل چا په غاړه کې لويږي، (ربط): کله چې د نېکی او بدیٔ پوره بدل د قيامت په ورځ ورکول کيږي، او کفارو به على الأكثر دغسې پوښتنې کولې چې قيامت کله راځي؟ نو ځکه د هغه په نسبت اوس داسې ارشاد صادريږي چې:

اِلَيۡهِ يُرَدُّ عِلۡمُ السَّاعَةِ ؕ

خاص همدغه (الله) ته واپس کېدی شي علم د قيامت (چې څه وخت به واقع کيږي).

تفسير: يعنې يواځې الله تعالی په دې عالم دی چې قيامت کله راځي؟ ډېر لوی رسول او ستره پرښته هم د قيامت د وخت له تعيينه عاجز او ناتوانه دي، که څوک د قيامت د قيام پوښتنه له دوی نه کوي؛ نو ځواب به يې داسې اوري: «ما المسئول عنها بأعلم من السائل».

وَمَا تَخۡرُجُ مِنۡ ثَمَرٰتٍ مِّنۡ اَكۡمَامِهَا وَمَا تَحۡمِلُ مِنۡ اُنۡثٰى وَلَا تَضَعُ اِلَّا بِعِلۡمِهٖ ؕ

او نه راوځي هيڅ قسم له مېوو څخه له غلافو د دوی څخه، او نه اخلي بار هيڅ ښځه (له انسانه او حيوانه) او نه زېږوي بار (حمل) خپل مګر په علم د الله سره.

تفسير: يعنې د الله تعالی علم پر هر شي محيط دی، هيڅ يوه خُرما له خپل واښکي، او هيڅ يوه دانه له خپل وږي، او هيڅ يوه مېوه او ثمره له خپلې خولۍ (غلافه) د باندې نه راووځي چې الله تعالی ته هغه نه وي معلوم (بلکه معلوم دي)، د هيڅ يوې ښځې يا د ښځې ساکښ (ذي روح) په ګېډه يا په هګۍ کې به داسې وړوکی مولود او موجود نه وي چې الله تعالی ته هغه نه وي معلوم (بلکه معلوم دي)، او هر هغه چې دوی يې ځېږوي، يا ترې ووځي؛ هغه ګرد د الله تعالی په علم کې شته، همداسې وپوهېږئ چې د دغې موجودې وړې دنيا د نتيجې په ډول د آخرت ظهور او د قيامت وقوع هم هرومرو په عمل راځي، د هغه وخت او نېټه هم همدغه ربّ البريّه ته معلومه او ښکاره ده چې کله راځي؟ هيڅ يو انسان يا پرښته په دې نه دي خبر، او نه دغه ضروري ده چې څوک پرې خبر شي.

وَيَوۡمَ يُنَادِيهِمۡ أَيۡنَ شُرَكَآءِي

او په هغه ورځ غږ به وکړي (الله) مشرکانو ته چې څه شول شريکان ځما (په زعم د تاسې).

تفسير: يعنې هغه خپل معبودان راوبولئ چې هغو مو ځما په الوهيت کې شريک درولي وو، چې اوس هغوی چېرې دي؟.

قَالُوٓاْ ءَاذَنَّٰكَ مَا مِنَّا مِن شَهِيدٖ ۴۷

نو وبه وايي دغه (مشرکان) چې خبر کړې مونږ ته (اوس) چې نشته ځمونږ نه هيڅوک شاهد (په دې چې تاته شريک شته).

تفسير: يعنې مونږ په صافو او ښکاره وو الفاظو د تا په حضور کې عرض کړی دی چې مونږ له سره پخپل جرم او ګناه اقرار او اعتراف نه کوو،او نه د هغه د قبلولو لپاره حاضر يو، (ګواکې په دغه وخت کې په نهايت لجاجت او سپين سترګيتوب په درواغو سره له خپل کفر، شرک، او عصيان انکار کوي)، ځينو د «شهيد» معنی شاهد اخيستې ده، او داسې مطلب ترې اخلي چې په دغه وخت کې هيڅ يو ځمونږ هغه شرکاء دلته نه وينو، او راڅخه ورک شوي دي.

وَضَلَّ عَنۡهُم مَّا كَانُواْ يَدۡعُونَ مِن قَبۡلُۖ وَظَنُّواْ مَا لَهُم مِّن مَّحِيصٖ ۴۸

او ورک به شي له دوی نه هغه (معبودان) چې وو دوی چې عبادت به يې کاوه (د هغو) پخوا له دې نه (په دنيا کې)، او يقين به راشي د دوی چې نشته دوی ته هيڅ ځای د تېښتې (له عذاب د الله څخه).

تفسير: يعنې هغو شيانو ته چې تاسې په دنيا کې د الله تعالی شريکان ويل، او د هغو په عبادت کې لګيا وئ، نن د هغوی هيڅ درک او پته نه ده معلومه چې چېرې دي؟ د خپلو عابدانو مدد ته ولې نه راځي؟ او د عابدانو له زړو ځنې هم هغه د بللو او د عبادت کولو خيالات او افکار غائب شوي دي، هغوی اوس ښه پوهيدلي دي، چې د الله تعالی له سزا څخه له سره نشي خلاصېدی، او خپل مرئ د ده د سزا له منګلو څخه په هيڅ وسيله نشي خوشې کولی، بالآخر بې هيلې او نااميده کيږي، او له هغو ځنې بيخي خپله بې تعلقي او بېزاري ښکاروي، چې د دوی په حمايت به له انبياوو سره جنګېدل، او د هغو پند به يې نه اورېده.

لَا يَسْـَٔمُ الْاِنْسَانُ مِنْ دُعَآءِ الْخَيْرِ وَاِنْ مَّسَّهُ الشَّرُّ فَيَـُٔوْسٌ قَنُوْطٌ ﴿۴۹﴾ وَلَئِنْ اَذَقْنٰهُ رَحْمَةً مِّنَّا مِنْۢ بَعْدِ ضَرَّآءَ مَسَّتْهُ لَيَقُوْلَنَّ هٰذَا لِيْ وَمَآ اَظُنُّ السَّاعَةَ قَآئِمَةً وَّلَئِنْ رُّجِعْتُ اِلٰى رَبِّيْٓ اِنَّ لِيْ عِنْدَهٗ لَلْحُسْنٰى

نه ستړی کيږي انسان له غوښتلو د خير (او د انواعو د ښېګڼو)، او که ورسيږي ورته کوم شر پس نااميده وي دی ډېر سخت (له رحمته د الله). او قسم دی خامخا که وڅکوو ده ته رحمت (مهرباني غنا اوصحّت) له (جانبه) څمونږ پس له هغې چې رسېدلې وي ده ته (له فقر او مرض)؛ نو خامخا وبه وايي دی هرومرو چې دغه (غناء او صحت لايق) څما دی (په سبب د عمل څما)، او ګمان نه کوم پر قيامت د درېدونکي (چې رابه شي)، او قسم دی که (بالفرض) بېرته وګرځولی شم په طرف د رب خپل؛ نو بېشکه څما لپاره به وي په نزد د دغه (الله) کې خامخا نيکي (جنّت).

تفسير: بد انسان د خير په غوښتلو نه ستړی کيږي، او که بدي مصيبت ورته ورسيږي؛ نو بيا ناهيله او نااميده وي، او که د رحمت نه پرې وروسته راحت راشي، د مرض نه وروسته د ښه صحت خاوند شي، د فقر او لوږې نه وروسته مالداره او موړ شي؛ نو هغه بيا د خپل تدبير او کمال نتيجه ګڼي، د الله تعالى رحمت ته متوجه نه وي، او چې کله ورته د قيامت ذکر وشي؛ نو د هغه د واقع کېدو نه منکر شي، او وايي چې: اول خو واقع کيږي نه، او که بالفرض قيامت راشي؛ نو هلته به هم زه د ښې مرتبې خاوند يم.

فَلَنُنَبِّئَنَّ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا بِمَا عَمِلُوْا وَلَنُذِيْقَنَّهُمْ مِّنْ عَذَابٍ غَلِيْظٍ ﴿۵۰﴾

پس خامخا به خبر ورکړو هرومرو هغو کسانو ته چې کافران شوي دي په هغو (عملو) چې کړي يې دي، او خامخا وبه څکوو هرومرو پر دوی له عذاب سخته لويه.

تفسير: يعني خوښ شئ ! چې له دغه کفر او غرور سره به هم هلته مزې او چړچې کوئ؟ کله چې هلته ورسېږئ، بيا به به درڅرګنده (ښکاره) شي چې منکرين څرنګه سختې سزاوې ګالي (برداشت کوي) او په څه شان سره د خپل ګرد عمر د اعمالو په سزا (هيداد) رسيږي؟.

وَاِذَآ اَنْعَمْنَا عَلَى الْاِنْسَانِ اَعْرَضَ وَنَاٰ بِجَانِبِهٖ ۚ وَاِذَا مَسَّهُ الشَّرُّ فَذُوْ دُعَآءٍ عَرِيْضٍ ﴿۵۱﴾

او کله چې انعام وکړو مونږ پر انسان نو وګرځي (له حقه او په څنګ شي له شکره)، او لرې شي (له سمې لارې) په سبب د غرور (لويي) خپلې، او کله چې ورسيږي ده ته کومه سختي (بلاء)؛ پس دی خاوند د دعاء اوږدې وي (يعنې تل مشغول وي په سؤال او زارۍ سره).

تفسير: يعنې د الله تعالى د نعمتونو څخه د متمتع کېدلو په وخت کې خو د حقيقي منعم د حق پېژندلو او شکر ايستلو څخه اعراض کوي، او مخ ترې اړوي، او بيخي ترې بې پروا کيږي، او په بل اړخ اوړي، بيا هر کله چې کوم تکليف او مصيبت وروړاندې شي؛ نو هم هغه پاک الله ته خپل د عجز لاس غځوي، او اوږدې دعاوې کوي، او له دې نه نه شرميږي چې په کوم مخ او خوله ترې دغسې غوښتنې وکړم او وېې بولم، د تماشا ځای دا دی چې ځينې اوقات پر اسبابو او وسائلو نظر اچوي، او پخپل زړه کې مايوس کيږي، او په دغه حالت کې هم له ډېرې مايوسۍ او وارخطايۍ ترهور کيږي، او د پاک الله په طرف بې اختياره د دعاء لاس پورته کوي، اګر که په خپل زړه کې بې هيلې او نااميده هم وي، خو پخپلې ژبې سره درګرده الله تعالى يادوي.

شاه صاحب (رحمة الله عليه) ليکي: «دغه ګرد د انسان د قصور او د نقصان بيان دى، چې نه پر سختۍ صبر او نه پر نرمۍ شُکر کوي».

قُلۡ أَرَءَيۡتُمۡ إِن كَانَ مِنۡ عِندِ ٱللَّهِ ثُمَّ كَفَرۡتُم بِهِۦ مَنۡ أَضَلُّ مِمَّنۡ هُوَ فِي شِقَاقِۭ بَعِيدٖ ۝٥٢

ووايه (اى محمده ! دوى ته) آيا وينئ تاسې (نو ما هم خبر کړئ چې) که چېرې وئ (دغه قرآن) له نزده د الله، بيا کافران شئ تاسې په دغه (قرآن) نو څوک دى ډېر ګمراه له هغه چا چې دى په مخالفت لرې کې (له حقه) وي؟.

تفسير: پاس يې د انسان د طبيعت عجيبه او غريبه نخچه وايسته، او ده ته د ده پر کمزوريو او ناروغيو په نهايت مؤثر بيان سره توجه ورکړه شوه، اوس تنبيه کوي چې دغه کتاب تاسې ته ستاسې په کمزوريو او نقائصو پوهوونکى، او د انجام په طرف مو متوجه کوونکى دى، که د الله تعالى له جانبه راغلى (لکه چې په واقع کې دى)، بيا نو تاسې يې ولې نه منئ؟او له دغسې اعلى او ډېرو قيمتدارو نصائحو څخه ولې منکر يږئ؟، او د خپل عاقبت فکر او انديښنه نه کوئ؟ بلکه د حق په مخالفت کې ډېر لرې تنبتئ، نو آيا له دې نه بله کومه لويه ګمراهي، نقصان او خساره شته؟.

سَنُرِيهِمۡ ءَايَٰتِنَا فِي ٱلۡأٓفَاقِ وَفِيٓ أَنفُسِهِمۡ حَتَّىٰ يَتَبَيَّنَ لَهُمۡ أَنَّهُ ٱلۡحَقُّۗ

ژر ده چې وبه ښيو دوى ته دلائل (د قدرت) خپل چې په آفاق ملکونو کې دي، او په نفسونو د دوى کې دي، تر هغه پورې چې ښکاره شي دوى ته چې بېشکه دغه قرآن حق دى.

تفسير: يعنې د قرآن حقانيت خو د نورو دلائلو او براهينو په موجب په خپل ځاى پاتې دى، اوس مونږ منکرينو ته د دوى په خپلو ځانونو کې او د دوى په اطرافو او اکنافو کې او په ګرد عربستان بلکه په ټول جهان کې د خپل قدرت هغه دلايل او نښې ورښرګندوو چې په هغو سره د قرآن او د پاك قرآن د حاملينو صداقت بيخي د رڼې ورځې په شان تر سترګو روښان او عيان شي، هغه نمونې څه دي؟ هغه د اسلام د عظيم الشانو او محير العقولو هغه فتوحات دي چې د ظاهري اسبابو له سلسلې څخه بيخي مخالف او د قرآن له وړاندوينو سره يې عينًا موافق وقوع ومونده، لکه چې د بدر په غزا کې کفارو پخپلو ځانونو کې او د معظمې په فتحه کې د عربستان په مرکز کې او د راشدو خلفاوو په عهد کې په ګرد جهان کې د هغه نمونې دوى پخپلو سترګو وليدلې.

أَوَلَمۡ يَكۡفِ بِرَبِّكَ أَنَّهُۥ عَلَىٰ كُلِّ شَيۡءٖ شَهِيدٌ ۝٥٣

آيا کافي نه دى رب ستا (بلکه بس او کافي دى)، بېشکه الله پر هر څيز شاهد حاضر ګواه دى.

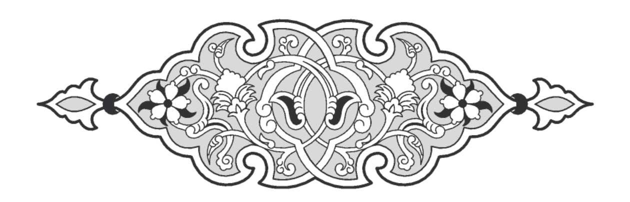
تفسير: يعنې ته پاك قرآن حق او رښتيا ومنه ! که بل څوك يې نه منې، نو آيا يواځې د الله شهادت لږ دى او کافي نه دى؟ چې هغه پر هر شي شاهد او ګواه دى، او پر هر څيز باندې له غور کولو څخه د ده د شهادت ثبوت مونده کيږي.

أَلَآ إِنَّهُمۡ فِي مِرۡيَةٖ مِّن لِّقَآءِ رَبِّهِمۡۗ أَلَآ إِنَّهُۥ بِكُلِّ شَيۡءٖ مُّحِيطُۢ ۝٥٤

واوره ! خبردار شه ! چې بېشکه کُفّار په شكّ کې دي له ملاقات د رب خپل (ځکه منکران دي له بعثه)، واوره خبردار شه ! چې بېشکه الله پر هر څيز چاپېر کېدونکى دى (په علم او قدرت خپل، او جزاء د کفر به ورکړي).

تفسیر: ینې دوی په دې تېروتلي دي چې مونږ له الله تعالی سره مخامخ کېدونکي نه یو، او له سره د ده مخ ته نه بیولي کیږو، حال دا چې الله تعالی په هر وخت او هر شي باندې محاط او چاپېر دی، او په هیڅ وخت کې هیڅوک د ده له قبضې او احاطې څخه نشي وتلی، که له مړ کېدلو څخه وروسته د دوی د ابدانو ذرّات له خاورو سره ګډ یا په اوبو کې خلط او وبهیږي، یا په هوا منتشر شي، خو بیا هم د دغه پر هرې یوې ذرې د الله تعالی علم او قُدرت محیط دی، او هغه بیا جمع کول او له نوي سره بیا ژوندي پاڅول ورته هیڅ سختي او اشکال نه لري.

تمت سورة حٰمٓ السجدة، فلله الحمد والمنّة.

«د (الشورىٰ) سورت مکي دی، پرته له (۲۳، ۲۴، ۲۵، ۲۷) آيتونو څخه چې مدني دي، (۵۳) آيته (۵) رکوع لري، په تلاوت کې (۴۲) او په نزول کې (۶۲) سورت دی، وروسته د «حم السجده» له سورته نازل شوی دی.

بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِيۡمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

حٰمٓ ۞ عٓسٓقٓ ۞ كَذٰلِكَ يُوۡحِيۡۤ اِلَيۡكَ وَاِلَى الَّذِيۡنَ مِنۡ قَبۡلِكَ ۙ اللّٰهُ الۡعَزِيۡزُ الۡحَكِيۡمُ ۞ لَهٗ مَا فِى السَّمٰوٰتِ وَمَا فِى الۡاَرۡضِ ؕ وَهُوَ الۡعَلِىُّ الۡعَظِيۡمُ ۞

په مثل (د وحي) د همدې (سورت) همېشه وحي کوي تاته (ای محمده !) او (وحي مو کړې وه) هغو انبياوو ته چې پخوا له تا وو، الله ښه غالب قوي (په انفاذ د احکامو) ښه حکمت والا (چې هر کار په تدبير او مصلحت سره کوي). خاص همده لره دی هر هغه شی چې په اسمانونو کې دی، او هر هغه شيان چې په ځمکه کې دي (سره له اسمانونو او ځمکې ملکا خلقًا او عبيدًا)، او هم دی دی ډېر پورته ډېر لوی.

تفسير: يعني هم هغسې چې دغه سورت (چې په نهايت اعلى او اکملو مضامينو مشتمل دی) ستا په طرف وحي کاوه شي، همداسې د الله تعالى عادت دی چې دغه وحي ستا په طرف او د نورو انبياوو په طرف دائمه وليږي چې په هغې سره د حکمت شان او د حکومت اظهار تل تر تله وشي.

تَكَادُ السَّمٰوٰتُ يَتَفَطَّرۡنَ مِنۡ فَوۡقِهِنَّ

نژدې دي اسمانونه (ټول دې ته) چې وچوي له پاسه د دوی (له جهته د ظهور د کبرياء او عظمت د رب العزّت).

تفسير: يعني اسمان به د الله تعالى د عظمت او جلال له زوره څيري شي (يا به وچوي)، يا د بې حسابو پرښتو له دروندوالي يا د دوی د ذکر له کثرته يو خاص تأثير توليد او د هغه په اثر به څيريږي، رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمايلي دي: «په اسمانونو کې د څلورو ګوتو په اندازه هم داسې يو ځای نشته چې په هغه کې به پرښتې سره په سجده نه وي پرتې»، ځينو د دې آيت مطلب داسې اخيستی دی: کله چې مشرکين الله تعالى ته شريکان، ځامن او لونې درو‌ي؛ نو د پاک الله په دربار کې داسې بې ادبي، سپين سترګي او ګستاخي له اثره هيڅ لرې نه دی چې د اسمان پاسنی سطحه څيري او ټوټې ټوټې د لاندې ولوېږي، لکه څنګه چې الله جل جلاله د «مريم» په سورت کې فرمايلي دي: ﴿تَكَادُ السَّمٰوٰتُ يَتَفَطَّرۡنَ مِنۡهُ وَتَنۡشَقُّ الۡاَرۡضُ وَتَخِرُّ الۡجِبَالُ هَدًّا ۙ * اَنۡ دَعَوۡا لِلرَّحۡمٰنِ وَلَدًا﴾ مګر د الله تعالى د رحمت او مغفرت له شانه او د پرښتو د تسبيح او استغفار له وجهې دغه نظام قوام لري، او ټينګ ولاړ دی.

وَالۡمَلٰٓئِكَةُ يُسَبِّحُوۡنَ بِحَمۡدِ رَبِّهِمۡ وَيَسۡتَغۡفِرُوۡنَ لِمَنۡ فِى الۡاَرۡضِ ؕ

او پرښتې تسبيح وايي سره د حمد د رب خپل، او مغفرت غواړي لپاره د هغه چا چې په ځمکه کې دي (له مؤمنانو).

تفسير: يعنې اى الله تعالى ! د مؤمنينو خطا او ښوييدل معاف وفرمايه !، او كفّار يو ځلي مه نيسه، او بيخي يې مه سپېره او مه يې پوپناه كوه !.

اَلَآ اِنَّ اللّٰهَ هُوَ الْغَفُوْرُ الرَّحِيْمُ ۝

واوره ! خبردار شه ! چې بېشكه همدغه (الله) ښه مغفرت كوونكى (د خطياتو) ډېر رحم كوونكى دى.

تفسير: يعنې د خپلې مهربانۍ له امله د پرښتو دعاوې قبلوي، او د مؤمنينو خطاوې ورمعافوي، او كفّارو ته تر يوې نېټې پورې مهلت وركوي، كه نه د دنيا دغه نظام او قوام او دغه لويه كارخانه به په يوه رپه كې درې ورې خرابه او ويجاړېږي.

وَالَّذِيْنَ اتَّخَذُوْا مِنْ دُوْنِهٖۤ اَوْلِيَآءَ اللّٰهُ حَفِيْظٌ عَلَيْهِمْ ۖ وَمَاۤ اَنْتَ عَلَيْهِمْ بِوَكِيْلٍ ۝

او هغه كسان چې نيولي يې دي بې له دغه (الله نور) دوستان (معبودان چې عبادت يې كوي) الله ښه ساتونكى دى پر دوى (او ټول احوال يې ورمعلوم دي چې جزاء به وركړي)، او نه يې ته پر دوى وكيل (مسلّط كړى شوى).

تفسير: يعنې په دنيا كې خو مشركينو ته مهلت وركوي، ليكن داسې مه ګڼئ چې هغوى د همېشه لپاره نجات وموند، د دوى ګرد اعمال او احوال د الله تعالى په نزد محفوظ دي، چې پخپل وخت به ورڅرګنديږي، تاسې په دغه فكر او انديښنه كې مه لوېږئ چې دوى ولې ځما دعوت او تبليغ ته غوږ نه ږدي؟ او د نه منلو په صورت ولې سمدلاسه نه تباه او نه برباديږي؟ تاسې د دغو خبرو ذمه وار نه يئ، ستاسې كار يواځې د حق تعالى پيغام رسول دي، وروسته له هغه ځمونږ كار دى چې مونږ د دوى حساب او كتاب ګورو، او عادلانه فيصله د هغه په نسبت صادرووو.

وَكَذٰلِكَ اَوْحَيْنَاۤ اِلَيْكَ قُرْاٰنًا عَرَبِيًّا لِّتُنْذِرَ اُمَّ الْقُرٰى وَمَنْ حَوْلَهَا

او همداسې (چې هر نبي ته مو وحي كوله) وحي مو كړېده تاته (اى محمده !) قرآن عربي (په ژبه د قوم ستا) لپاره د دې چې وويروې (اهل د) مركز د ښارونو (چې مكّه ده) اوهغه كسان چې چاپېر دي له دې نه.

تفسير: ام القرى (لوى كلى) يې مكې معظمې ته وفرمايل چې د ګردو اعرابو مجمع به هلته سره كېده، او په ټوله دنيا كې د الله تعالى كور هلته دى، او هم هغه كور د ځمكې پر مخ له ګردو ځنې ړومبنى اول معبد ټاكلى شوى دى، بلكه له رواياتو څخه معلوميږي چې د خلقت په ابتداء كې الله تعالى د ځمكې په غوړولو، ارتولو، او لويولو له همدغه ځايه شروع كړې ده، چېرې چې اوس كعبة الله واقع ده، او د معظمې مكې له شاوخوا څخه اول عربستان او بيا ګرد جهان مراد دى.

وَتُنْذِرَ يَوْمَ الْجَمْعِ لَا رَيْبَ فِيْهِ ؕ فَرِيْقٌ فِى الْجَنَّةِ وَفَرِيْقٌ فِى السَّعِيْرِ ۝

او چې وويروې (خلق) له ورځې د جمع كېدلو (چې ورځ د قيامت ده)، چې نشته هيڅ شك په (وقوع د) دغه (قيامت كې) يوه فرقه به وي په جنت كې (چې مؤمنان دي)، او بله فرقه به وي په دوزخ كې (چې كافران دي).

تفسیر: یعنې دوی خبردار کړئ چې یوه داسې ورځ هم راتلونکې ده چې ګرد ړومبني او وروستني مخلوقات به دخپل حساب، کتاب، ثواب، او عقاب لپاره د الله تعالی په حضور کې حاضرېږي، دغه یوه یقیني او قاطعه خبره ده، چې په هغې کې هیڅ قسم تردّد، اشتباه، فرېب، شك او شبهه نشته، پر هر انسان لازم دي چې د هغې ورځې لپاره ځان تیار کړي، په دغه وخت کې به ټول مخلوقات په دوو فرقو سره تقسیمېږي، یوه فرقه به جنتیان وي، او بله فرقه به دوزخیان وي، نو تاسې پخپل ځان غور او دقّت وکړئ چې په کومه فرقه کې به یئ؟ که نه؟ او څه سامان مو ورته تهیه کړی دی؟ که نه؟.

وَلَوْ شَآءَ اللّٰهُ لَجَعَلَهُمْ اُمَّةً وَّاحِدَةً وَّلٰكِنْ يُّدْخِلُ مَنْ يَّشَآءُ فِيْ رَحْمَتِهٖ ؕ وَالظّٰلِمُوْنَ مَا لَهُمْ مِّنْ وَّلِيٍّ وَّلَا نَصِيْرٍ ۝

او که اراده فرمایلي وی الله؛ نو خامخا ګرځولی به یې وو دغه ټول مخلوق فرقه یوه (په دین د اسلام)، ولیکن ننباسي (الله) هر هغه څوك چې اراده وفرمایي په رحمت خپل کې، او ظالمان چې دي نشته دوی ته هیڅوك دوست (نافع) او نه مددګار (دافع د عذاب).

تفسیر: یعنې بېشکه الله تعالی قدرت درلود، که اراده یې فرمایلي وی؛ نو ګرد خلق به یې یو شان جوړ او پیدا کړي وی، او په یوه لاره به یې لګولي وی، لیکن د ده د حکمت اقتضاء داسې شوه چې خپل د رحمت او د غضب د دواړو قسمو صفات اظهار یې وفرمایي، نو ځکه د بندګانو په احوال کې یې اختلاف او تفاوت کېښود، یوه ډله یې د خپل عبادت او اطاعت له سببه د رحمت مورد وګرځوله، او بله ډله یې د دوی د ظلم، طغیان، او عصیان په علّت له خپل رحمت څخه لرې وشړله، هغه کسان چې له رحمت څخه لرې شوي دي، او د غضب مستحق ګرځیدلي دي، او د الله تعالی د حکمت اقتضاء پر دوی خپله سزا جاري کړې ده؛ نو د دوی د آرامی او هوسایی ځای هیچېرې نشته، او نه دوی کوم دوست، رفیق، او مددګار موندلی شي، چې دوی ته د الله تعالی له عذابه نجات ورکړي.

اَمِ اتَّخَذُوْا مِنْ دُوْنِهٖۤ اَوْلِيَآءَ ۚ فَاللّٰهُ هُوَ الْوَلِيُّ وَهُوَ يُحْيِ الْمَوْتٰى ۫ وَهُوَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرٌ ۝

آیا نیولي دي (کفّارو) غیر له الله (نور معبودان) دوستان؟ (که دوی نیسي حقّاني دوست) پس الله چې دی همدی دی دوست (په حق سره) او همدی ژوندي کوي مړي، او همدی پر هر څیز باندې ښه قادر دی (چې ځینې یې همدغه ژوندي کول دي).

تفسیر: یعنې که رفیق او مددګار د خپلو ځانونو لپاره نیسئ؛ نو پاك الله خپل ځانته ولي او دوست وګرځوئ، چې ګرد کارونه جوړولی شي، تر دې پورې چې مړي هم ژوندي کولی شي، او پر هر څیز پوره قدرت او توان لري، دغه عاجز، مجبور، او ناتوان رفیقان هیڅ ستاسې په کار نه درځي.

وَمَا اخْتَلَفْتُمْ فِيْهِ مِنْ شَيْءٍ فَحُكْمُهٗۤ اِلَى اللّٰهِ ؕ

او په هغه خبره کې چې جګړه کوئ تاسې (له کفّارو سره) په هغه کې له کوم څیزه؛ پس حکم (فیصله) د هغه (مفوض) دی الله ته.

تفسیر: یعنې ښایي چې د ګردو جګړو فیصله هم هغه ته ورسپارلی شي !، عقاید وي که احکام عبادات وي که معاملات، په هر څیز کې چې جګړه او اختلاف واقع شي؛ د هغه ډېره ښه فیصله همدا ده چې پاك الله ته وروسپارله شي !.

ذٰلِكُمُ اللّٰهُ رَبِّيْ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ ۖ وَاِلَيْهِ اُنِيْبُ ۝۱۰

دغه (مطلق قدير چې حکم کوي په حقه سره) الله دی رب ځما، خاص پر هم ده توکل کړی دی ما، او خاص همده ته رجوع کوم (په هر حال په اطاعت سره).

تفسير: يعنې زه تل پر الله اعتماد او اطمينان لرم، او په هره معامله کې تل د هم هغه په طرف رجوع کوم.

فَاطِرُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ۭ جَعَلَ لَكُمْ مِّنْ اَنْفُسِكُمْ اَزْوَاجًا وَّمِنَ الْاَنْعَامِ اَزْوَاجًا ۚ

(الله) پيدا کوونکی دی د اسمانونو او د ځمکې، پيدا کړي دي (الله) تاسو ته له ځانونو ستاسې جوړې (له جنسه ستاسې ښځې)، او له چارپايانو جوړې (نر او ښځه).

تفسير: يعنې له چارپايانو څخه يې جوړې (نر او ښځه) در پيدا کړي دي، چې هغه ستاسې په کار درځي، او ترې منافع اخلئ.

يَذْرَؤُكُمْ فِيْهِ ۭ

خواره کړي يې دي تاسې په دغه (طريقه د توالد او تناسل) سره.

تفسير: يعنې د انسانانو بېلې بېلې جوړې يې پيدا کړي دي، او د نورو ساکښانو بېله جوړه يې پيدا کړې ده، او د دوی ډېر نسلونه يې خپاره واره او منتشر کړي دي، چې د ځمکې پر مخ کې په هر ځای کې په خپلې روزۍ او معيشت پسې ګرځي، او په جدوجهد کې مشغول او لګيا دي.

لَيْسَ كَمِثْلِهٖ شَيْءٌ ۚ

نشته په شان د دغه (الله) هيڅ څيز (په هيڅ څيز کې).

تفسير: يعنې نه په ذات کې ورسره مماثل دي، او نه په صفاتو کې، او نه د ده د احکامو او فيصلو په شان د بل چا حکم او فيصله کېدی شي، او نه د ده د دين په شان بل کوم دين دی، او نه دی کومه جوړه، سيال، شريک، خپل او خپلوان لري.

وَهُوَ السَّمِيْعُ الْبَصِيْرُ ۝۱۱

او همدغه (الله) دی ښه اورېدونکی (د ټولو اقوالو) ښه ليدونکی (د ګردو اعمالو).

تفسير: يعنې بېشکه الله هر شیويني او اوري يې، مګر د الله تعالی ليدل او اورېدل هيڅ د مخلوقاتو په شان نه دي، ګرد کمالات د ده په جامع الصفات ذات کې مجموع دي، خو د ده هيڅ يو کمال داسې نه دی چې دهغه کيفيت بيان کړی شي، ځکه چې د هغه مثال او نظير هيچېرې نشته، الله تعالی د مخلوقاتو له مشابهت او مماثلت څخه بيخي پاک، مقدّس او منزّه دی، نو بيا د ده د صفاتو کيفيت به څرنګه په فهم او پوهه کې راشي؟.

لَهٗ مَقَالِيْدُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ۚ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَّشَاۗءُ وَيَقْدِرُ ۭ اِنَّهٗ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيْمٌ ۝۱۲

خاص دغه (الله) لره دي کليګانې (چابيانې) (د خزائنو) د اسمانونو او د ځمکې، پراخوي رزق، روزي د هر هغه چا چې اراده وفرمايي، او تنګوي (يې پر هغه چا چې اراده وفرمايي) بېشکه دغه (الله) پر هر څيز باندې ښه عالم دی.

تفسیر: د ټولو خزائنو کلیګانې د ده په لاس کې دي، همده ته دغه قُدرت او اختیار حاصل دی، چې له هرې خزانې څخه هر چا ته هر څومره چې اراده وفرمایي؛ ور یې کړي، ټولو ذوي الأرواحو ته همدی رزق او روزي ور کوي، لیکن د هغه زیادت او د نقصان تعیین سم له خپل حکمت سره کوي، پاك الله ته دغه خبره ډېره ښه معلومه ده چې چاته څومره شی ورعطا کړی شي؟ او د ده استحقاق څومره دی؟ او د هغه په حق کې د څومره ور کړې مصلحت دی؟ کوم حال او وضعیت چې د روزۍ په نسبت دی؛ د نورو عطایاوو په متعلق یې هم همغسې وګڼئ !.

شَرَعَ لَكُم مِّنَ الدِّينِ مَا وَصَّىٰ بِهِ نُوحًا وَالَّذِي أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ وَمَا وَصَّيْنَا بِهِ إِبْرَاهِيمَ وَمُوسَىٰ وَعِيسَىٰ

مقرر کړی، بیان کړی دی (الله) تاسې ته له دین څخه هغه چې وصیت (حکم) یې کړی وو په هغه سره نوح ته، او هغه (څیز) چې حکم وحي مو کړې ده تاته (ای محمده !)، او هغه (څیز) چې حکم کړی وو مونږ په هغه سره ابراهیم ته، او موسی ته، او عیسی ته.

تفسیر: له آدم علیه السلام څخه وروسته او له ټولو څخه ړومبنی رسول نوح علیه السلام دی، بلکه ښایي چې وویلی شي: في الحقیقت د تشریعي احکامو سلسله له همدغه نوح علیه السلام څخه شروع شوې ده، او وروستني رسول محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم دی، چې پر دوی رسالت او نبوّت خاتمه موندلې ده، په منځ کې هومره انبیاء او رسولان چې راغلي دي، په دوی کې ابراهیم، موسی، عیسی علیهم السلام همدغه درېواړه هم زیات مشهور شوي دي، او د دوی نوم اخیستونکي په هره زمانه کې ډېر کسان موجود وو، ځینې دغو پنځو تنو رسلُ الله ته «أولوالعزم» رسولان هم وایي، په هر حال په دغه ځای کې الله تعالی په صاف ډول سره وښود چې په اصل کې دین تل ترتله یو وو، ځکه چې عقائد، اخلاق، او د دیانت په اصولو کې ټول سره یو او ټول سره متفق وو، هو ! په ځینو فروعو د هرې زمانې د مصالحو په موجب څه تفاوت واقع شوی دی، او هم د دین د قیام طور او طریقه یې په هر وخت کې بېله درولې ده، چې هغه یې په بل ځای کې داسې فرمایلی دی: ﴿لِكُلٍّ جَعَلْنَا مِنكُمْ شِرْعَةً وَمِنْهَاجًا﴾.

أَنْ أَقِيمُوا الدِّينَ وَلَا تَتَفَرَّقُوا فِيهِ

داسې چې قائم کړئ، سم ودروئ دین (د توحید) او مه غورځوئ اختلاف په هغه کې.

تفسیر: یعنې پر ټولو انبیاوو او د دوی پر امّتونو همداسې حکم صادر شوی دی، چې د الله تعالی دین پخپلو اعمالو او اقوالو کې ټینګ او قائم وساتئ !، او د دین په اصل کې هیڅکله تفریق او اختلاف روا او جائز مه بولئ !.

كَبُرَ عَلَى الْمُشْرِكِينَ مَا تَدْعُوهُمْ إِلَيْهِ ۚ اللَّهُ يَجْتَبِي إِلَيْهِ مَن يَشَاءُ وَيَهْدِي إِلَيْهِ مَن يُنِيبُ ﴿١٣﴾

ډېر درووند دی پر مشرکینو هغه (څیز) چې بولې ته دوی هغه (توحید) ته، الله راکاږي ځان خپل ته (غوره کوي) هغه څوك چې اراده وفرمایي (د غوره کولو یې)، او سمه لاره ښیي دین خپل ته هغه چاته چې رجوع وکړي (الله ته).

تفسیر: یعنې د توحید د هغه دین په طرف چې تاسې خلقو ته دعوت ورکوئ؛ پر مشرکینو هغه ډېر درووند واقع کېږي، ګواکې تاسې کوم نوی عجیب شی خلقو ته وروړاندې کوئ، چې هیڅ د هغه نظیر او مثال پخوا له تاسې نه دی وړاندې کړی، نو ښه د توحید په مثال یو صاف، معقول، ښکاره او متفق علیه شی هم کله چې سخت او درووند وربښکاره شي، او په هغه کې هم خلق د اختلافاتو له غورځولو څخه پاتې نشي، نو آیا د دوی جهالت او بدبختي خپلې انتهایي اندازې

ته نه ده رسېدلې؟ رښتيا خبره همدا ده: هدايت او نور شيان ګرد (ټول) د الله تعالی په لاس کې دي، په هر قسم چې اراده وفرمايي؛ خپل بندګان غوره کوي، او خپل طرف ته يې وربولي، او په خپل رحمت سره د قرب او اصطفاء په مقام يې فائزوي.

وَمَا تَفَرَّقُوٓا۟ إِلَّا مِنۢ بَعْدِ مَا جَآءَهُمُ ٱلْعِلْمُ بَغْيًۢا بَيْنَهُمْ ۚ وَلَوْلَا كَلِمَةٌ سَبَقَتْ مِن رَّبِّكَ إِلَىٰٓ أَجَلٍ مُّسَمًّى لَّقُضِىَ بَيْنَهُمْ ۚ وَإِنَّ ٱلَّذِينَ أُورِثُوا۟ ٱلْكِتَٰبَ مِنۢ بَعْدِهِمْ لَفِى شَكٍّ مِّنْهُ مُرِيبٍ ﴿١٤﴾

او نه وو سره مختلف شوي (پخواني خلق په دين خپل کې) مګر پس له هغه چې راغی دوی ته علم له جهته د حسده په منځ خپل کې، او که چېرې نه وی يوه خبره چې ړومبی ويلې شوې ده له (جانبه) د رب ستا تر نېټې په نامه کړی شوې پورې؛ نو خامخا حکم به کړی شوی وو په منځ د دوی کې (په عذاب د کفّارو په دنيا) کې، او بېشکه هغه کسان چې ورته په ميراث ورکړی شوی دی کتاب پس له هغوی څخه؛ خامخا په داسې شک کې دي له دې (قرآنه) چې په اضطراب اچوونکی دی.

تفسير: په توحيد او نورو اصولو کې د مخکيني امتونو اختلاف د حسد او عناد له کبله وو، که د الله تعالی دا خبره د مخکښې نه وه شوې چې د هر څيز د عاقبت لپاره يوه نېټه ده مقرره شوې؛ نو د دوی په منځ کې به الله تعالی فيصله کړې وی.

فَلِذَٰلِكَ فَٱدْعُ ۖ وَٱسْتَقِمْ كَمَآ أُمِرْتَ ۖ وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَآءَهُمْ ۖ وَقُلْ ءَامَنتُ بِمَآ أَنزَلَ ٱللَّهُ مِن كِتَٰبٍ ۖ وَأُمِرْتُ لِأَعْدِلَ بَيْنَكُمُ ۖ ٱللَّهُ رَبُّنَا وَرَبُّكُمْ ۖ لَنَآ أَعْمَٰلُنَا وَلَكُمْ أَعْمَٰلُكُمْ ۖ لَا حُجَّةَ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمُ ۖ ٱللَّهُ يَجْمَعُ بَيْنَنَا ۖ وَإِلَيْهِ ٱلْمَصِيرُ ﴿١٥﴾

پس دغه (توحيد) ته پس وبوله (ای محمده ! دغه خلق)، او محکم ولاړ اوسه (په دې دعوت) لکه چې امر حکم کړی شوی دی تاته، او مه کوه متابعت د خواهشونو د دوی، او ووايه (ای محمده ! دوی ته) ايمان مې راوړی دی پر هغه چې نازل کړی دی الله له (جنسه د سماوي) کتاب څخه، او امر حکم کړی شوی دی ماته چې عدل وکړم په منځ ستاسې کې، الله رب دی څمونږ او رب دی ستاسې، مونږ ته ده (جزا د) اعمالو څمونږ، او تاسې ته ده (جزاء د) اعمالو ستاسې، نشته هيڅ جګړه په منځ څمونږ او په منځ ستاسې کې، الله جمع به وکړي په منځ څمونږ (او تاسې کې لپاره د فيصلې)، او خاص همده ته بيا ورتلل دي.

تفسير: يعنې کله چې د حق دين په متعلق د تفريق او اختلاف داسې طوفان له څو لرو خواوو څخه پورته شوی دی، نو ستاسې فريضه دا ده چې په غير متزلزل عزم او ټينګې ارادې سره د دغه دين په طرف خلقو ته هم هغسې بلنه، دعوت او تبليغ وکړئ چې آدم او نوح او وروسته له هغو نور ګرد انبياء عليهم السلام نور خلق، الله ته بلل، تاسې شخصًا د الله تعالی له حکم لړ شانې هم دېخوا او هغې خوا ته مه غورځېږئ !، قولاً، فعلاً، عملاً او حالا برابر پر هم هغې سمې صافې لارې روان اوسئ !، چې تر اوسه پورې پرې روان يئ، د مکذبينو او معاندينو د غوښتنو هيڅ پروا مه کوئ !، او په صاف او ښکاره ډول سره د خپل تبليغ اعلان وکړئ !، او داسې ووايئ چې: زه د الله تعالی پر ټولو نازل کړی شويو کتابونو اعم له دې نه چې «تورات» وي که انجيل، يا قرآن يا بله کومه صحيفه، چې په هره زمانه کې پر هر يو نبي نازل شوی دی؛ د زړه له صدقه ايمان، ايقان لرم، څما کار د پخوانيو صداقتونو تکذيب نه دی، بلکه زه هغه ګرد منم او باقي يې پر ېږدم،

او پر ما حکم صادر شوی دی، چې ستاسې په منځ کې عدل او انصاف وچلوم، او د هغو اختلافاتو فیصله په عدالت او انصاف سره صادره کړم چې تاسې پخپل منځ کې غورځولي دي، او د احکامو او شرائعو په تبلیغ، یا د خصوماتو په حل او فصل کې د عدل او مساوات اصول قائم ودروم، هر هغه صداقت او رښتیا بې له تکلفه ومنم او تسلیم یې کړم؛ چې په هر ځای او په هر مذهب کې وي، هم هغسې چې تاسې د الله تعالی د بندګۍ او احکامو منلو په طرف رابولم، له تاسې څخه ړومبی زه پخپله هم پر هغو پوره عمل کوم، او غواړم چې دخپل پوره اطاعت، صمیمیت او عابدیت تثبیت کړم، ځکه چې زه ښه پوهېږم چې څما او ستاسې رب هم هغه یو رب العالمین دی، نو ښایي چې مونږ د هغه د خوښې او استرضاء لپاره زیار اوکار وکړو، که تاسې داسې ونه کړئ؛ نو له تاسې سره زه هیڅ تعلق نه لرم او غرض نه نیسم، ما خپل د دعوت او او د تبلیغ فریضه اداء او له هغې ځنې په ښه شان سره فارغ شوی یم، له مونږ ځنې هیڅ یو د بل چا د اعمالو ذمه وار کېدی نشي، د هر چا عمل له هغه سره مل دی، او هر څه یې چې کړي وي، هم هغه یې په مخ ورځي، او هر څه یې چې کرلي وي؛ هم هغه به ریبي، نو ښایي چې هر څوک د خپلو اعمالو نتائجو ته تیار او په انتظار اوسي، وروسته له دې نه د دې خبرې ضرورت نه دی پاتې چې زه له تاسې سره جګړه، مباحثه او تکرار وکړم، مونږ او تاسې او نور مخلوقات د الله تعالی په حضور کې خپل د حساب او کتاب لپاره حاضرېدونکي یو، هلته به هر یوه ته د دغې خبرې اطلاع حاصلیږي چې ده له دنیا ځنې څه څیز د خپل ځان لپاره ګټلی او راوړی دی؟.

تنبیه: دغه آیت مکي دی، او د قتال آیات په مدینې منورې کې نازل شوي دي.

وَالَّذِيْنَ يُحَآجُّوْنَ فِى اللّٰهِ مِنْۢ بَعْدِ مَا اسْتُجِيْبَ لَهٗ حُجَّتُهُمْ دَاحِضَةٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ وَعَلَيْهِمْ غَضَبٌ وَّلَهُمْ عَذَابٌ شَدِيْدٌ﴿۱۶﴾

او هغه کفّار چې مخاصمه کوي په (دین د) الله کې وروسته له دې نه چې قبولوالی کړی شوی دی (حکم د الله) لره، خصومت، حجّت د دوی باطل دی په نزد د رب د دوی، او پر دوی غضب دی (د الله)، او شته دوی ته عذاب ډېر سخت.

تفسیر: یعنې د الله تعالی دین، او د ده کتاب او د ده د خبرو صداقت په علانیه صورت ظاهر شوی دی، تر دې پورې چې د زیاتو عقلاوو او پوهانو له خوا قبول اومنل شوی هم دی، او عل الأکثر سره له دې چې تر اوسه یې دغه دین نه دی منلی، خو سره له هغه د ده په حقّانیت او صداقت اقرار کوي، نو سره له دې چې حق او حقیقت د ظهور او وضوح دغې درجې ته رسېدلی دی، ولې خلق خامخا د دین په مورد کې سره جنګ او جګړې نښلوي؟ او د محمدي دین د متابعینو سره مناقشې کوي؟ دوی د الله تعالی د غضب او د سخت عذاب مستوجب دي، د دوی دغه ګردې د دروغو جګړې او تمام ابحاث چټې باطل او بې اساسه دي.

اَللّٰهُ الَّذِيْٓ اَنْزَلَ الْكِتٰبَ بِالْحَقِّ وَالْمِيْزَانَ ؕ

الله هغه (لوی ذات) دی چې نازل کړی یې دی کتاب (قرآن) په حقه سره او مېزان تله یې هم مقرره کړې ده (چې خرڅوونکي او اخیستونکي دواړه نقصاني نه شي).

تفسیر: الله تعالی مادّي تله هم نازله کړې ده، چې په هغې سره اجسام تلل کیږي، او معنوي علمي تله یې هم چې هغه ته سلیم عقل وایي، او اخلاقي تله هم چې هغې ته عدل، انصاف او مساوات ویل کیږي، او له ګردو ځنې لوی او مهم میزان «حق دین» دی، چې د خالق اومخلوق حقوق په ډېر ښه صورت سره تصفیه او بېلوي، او په هغه کې ګردې خبرې په ښه ډول سره داسې تللې شوي دي چې هیڅ تزیید او تنقیص په کې نشته.

وَمَا يُدْرِيكَ لَعَلَّ السَّاعَةَ قَرِيبٌ ﴿١٧﴾

او څه ځيز خبر کړی يې ته (په قُرب د قيامت بې له وحي) ښايي چې ساعت (قيامت) نژدې وي (نو په ښو اعمالو ورته تيار شئ !).

تفسير: يعنې خپل اعمال او احوال د «حق دين» په تله کې يې وتلئ !، او دغه خبره په ښه شان سره ځان ته معلومه کړئ چې په څه اندازه ستاسو اعمال خالص او کامل دي؟ دغه چاته معلومه ده چې د قيامت ساعت به ډېر نژدې رارسېدلی وي، بيا په هغه وخت کې به هيڅ نشی کېدی، هر هغه فکر او ذکر او تياری چې کوئ ښايي د هغه له رارسېدلو څخه مخکې يې وکړئ !.

يَسْتَعْجِلُ بِهَا الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِهَا ۖ وَالَّذِينَ آمَنُوا مُشْفِقُونَ مِنْهَا وَيَعْلَمُونَ أَنَّهَا الْحَقُّ ۗ أَلَا إِنَّ الَّذِينَ يُمَارُونَ فِي السَّاعَةِ لَفِي ضَلَالٍ بَعِيدٍ ﴿١٨﴾

تعجيل کوي په راتللو د دغه (قيامت) هغه کسان چې نه راوړي ايمان په هغه (قيامت) باندې، او هغه کسان چې ايمان يې راوړی دی؛ ويريدونکي دي له دغه (قيامت)، او پوهيږي په دې چې بېشکه دغه (قيامت) حق دی، واوره ! خبردار شه ! بېشکه هغه کسان چې مخاصمه جګړې کوي په (راتللو د) قيامت کې خامخا دوی په ګمراهۍ لرې کې دي (له حقه).

تفسير: يعنې هغه کسان چې پر قيامت يقين نه لري، نو هغوی د ټوکو مسخرو په ډول په ډېر بې فکرۍ او لاقيدۍ سره وايي چې: صاحبه ! هغه ستا قيامت کله راځي؟ ولې دومره ځنډ (ايسارتيا) او تعطيل په کې کيږي؟ ولې ژر نه واقع کيږي؟ ليکن هغه ته چې الله تعالی ايمان او يقين ور په برخه کړی وي؛ هغوی د هغه هولناک ساعت له تصوّره څخه ويريږي، او ريږدي او لړځيږي، او په دې ښه پوهيږي چې همدغه شی واقع کېدونکی دی، او هيڅوک د هغه د وقوع مخه نشي نيولی، نو ځکه تل د هغه په ذکر او فکر او تياری کې مشغول او لګيا اوسيږي، نو له دې نه وپوهېږئ چې د دغو جګړه کوونکو منکرانو حشر او نشر به څرنګه کيږي؟ کله چې يو سړی د قيامت په راتګ يقين نه لري؛ نو دغه به څه تهيه او تياری ورته وکړي؟ هو ! هومره چې له دغه ثابت حقيقت څخه انکار او پرې تمسخر کوي؛ هومره په ګمراهۍ او ضلالت کې ترقي او پرمختګ او له مسلمانۍ او هدايت څخه مباعدت کوي.

اللَّهُ لَطِيفٌ بِعِبَادِهِ

الله ډېر لطف کوونکی دی ښه مهربان دی پر بندګانو خپلو.

تفسير: يعنې (أكرم شأنُه وأعظم برهانُه) سره له تکذيبه او انکاره د هيچا روزي نه بندوي، بلکه د بندګانو د خورا نريو نريو احوالو رعايت کوي، او په نهايت نرمي او لطيف تدبير سره د دوی تربيت فرمايي.

يَرْزُقُ مَن يَشَاءُ ۖ وَهُوَ الْقَوِيُّ الْعَزِيزُ ﴿١٩﴾

رزق، روزي ورکوي (الله) هغه چاته چې اراده وفرمايي، او همدی قوي زورور ښه زبردست ډېر غالب دی.

تفسير: يعنې د هر چا په نسبت هر څه چې اراده يې وي؛ ورکوي يې.

مَنْ كَانَ يُرِيْدُ حَرْثَ الْاٰخِرَةِ نَزِدْ لَهٗ فِىْ حَرْثِهٖ ۚ

هر څوک چې وي دی چې اراده لري (په عمل سره ثواب) کښت (فصل) د آخرت؛ نو زیادت کوو په کښت د ده کې.

تفسير: د يوې نېکۍ لس چنده ثواب ورکوي، بلکه تر اووه سوه چنده او له دې نه هم لا زيات، او په دنيا کې د ايمان او صالح عمل په برکت کومه پراخي او برکت يې چې پر برخه کيږي؛ هغه بېل دی.

وَمَنْ كَانَ يُرِيْدُ حَرْثَ الدُّنْيَا نُؤْتِهٖ مِنْهَا ۙ وَمَا لَهٗ فِى الْاٰخِرَةِ مِنْ نَّصِيْبٍ ۝۲۰

او هر څوک چې وي دی چې اراده لري (په عمل خپل سره متاع) کښت د دنيا؛ نو وربه کړو ده ته له هغه (که اراده وفرمايو)، او نه به وي ده ته په آخرت کې هيڅ نصيب برخه (بې له جهنّمه).

تفسير: هر څوک چې د دنيا لپاره محنت او زحمت وګالي، نو سم له خپل قسم سره برخه ترې مومي، خو له دغه نه زياته هيڅ يوه فائده په آخرت کې نهوررسيږي، لکه څنګه چې الله جل جلاله (د ۱۵ جزء د بني اسرائيل سورت په (۲) رکوع (۱۸) آيت) کې فرمايلي دي: ﴿عَجَّلْنَا لَهٗ فِيْهَا مَا نَشَآءُ لِمَنْ نُّرِيْدُ ثُمَّ جَعَلْنَا لَهٗ جَهَنَّمَ﴾.

اَمْ لَهُمْ شُرَكٰٓؤُا شَرَعُوْا لَهُمْ مِّنَ الدِّيْنِ مَا لَمْ يَاْذَنْ بِهِ اللّٰهُ ۗ

آيا دي دوی لره شريکان چې سازه کړې دوی لاره هغوی ته له دين (د جاهليت) هغه (څيز) چې اذن حکم نه دی کړی په هغه سره الله (دې کُفّارو ته لکه شرک او نور معاصي).

تفسير: يعنې الله تعالی د خپلو انبياوو په ژبه د دين د آخرت حقه لاره ښوولې ده، آيا ماسوا له الله څخه بل څوک داسې شته چې د بلې کومې لارې د مقررولو حق او اختيار ورته حاصل وي؟ چې هغه د الله تعالی حرام کړي شيان حلال يا حلال کړي شيان حرام کړي؟ نو بيا دغو مشرکانو د الله تعالی هغه لاره چې انبياوو عليهم السلام ښوولې ده، ولې پرېښوده؟ او بله لاره يې له کومه راوويستله؟.

وَلَوْلَا كَلِمَةُ الْفَصْلِ لَقُضِىَ بَيْنَهُمْ ۗ وَاِنَّ الظّٰلِمِيْنَ لَهُمْ عَذَابٌ اَلِيْمٌ ۝۲۱

او که چېرې نه وي (ويلی شوي) خبره د فيصلې (د تأخير د عذاب) نو خامخا حکم به کړی شوی وو په منځ د دغو (کفّارو او مؤمنانو) کې، او بېشکه ظالمان چې دي شته دوی ته عذاب ډېر درد ورکوونکی.

تفسير: يعنې د فيصلې وعده ده په خپل وخت.

تَرَى الظّٰلِمِيْنَ مُشْفِقِيْنَ مِمَّا كَسَبُوْا وَهُوَ وَاقِعٌۢ بِهِمْ ۗ

وبه وينې ته (په قيامت کې) ظالمان ويريدونکي له جهته (د جزاء) د هغو (بديو) چې کړي يې دي، حال دا چې هغه (خامخا) به پرېوتونکي واقع کېدونکې وي پر دوی.

تفسير: يعنې د خپلو اعمالو له نتائجو څخه که نن نه ويرېږئ؛ نو په هغه ورځ کې به خو هرومرو وويرېږئ، او دغه وېره خامخا پر دوی لويدونکې ده، حال دا چې دوی به د تېښتې د خلاصې او نجات لپاره هيڅ يوه لاره نه مومي.

وَالَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ فِيْ رَوْضٰتِ الْجَنّٰتِ ۚ لَهُمْ مَّا يَشَآءُوْنَ عِنْدَ رَبِّهِمْ ۭ ذٰلِكَ هُوَ الْفَضْلُ الْكَبِيْرُ ﴿۲۲﴾

او هغه کسان چې ایمان یې راوړی دی، او کړي یې دي ښه (عملونه) په (خورا ښو پاکو) باغونو د جنت کې به وي، وي به دوی ته هغه (نعمتونه) چې خوښ وي د دوی په نزد د رب د دوی، دغه (مذکور کرامت) همدغه دی فضل ډېر لوی.

تفسیر: یعنې په جنّت کې هر قسم روحاني او جسماني راحتونه او د خپل رب قرب شته، چې همدغه خورا لوی فضل دی، د دنیا عیش او راحت د دې په مقابل کې څه حقیقت لري؟.

ذٰلِكَ الَّذِيْ يُبَشِّرُ اللّٰهُ عِبَادَهُ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ ۭ

دغه (ثواب) هغه دی چې زیری کوي الله (په هغه سره) پر هغو بندګانو خپلو چې ایمان یې راوړی دی، او کړي یې دي ښه (عملونه).

تفسیر: یعنې الله تعالی کوم زیری چې ورکړی دی؛ هغه خامخا واقع کېدونکی دی.

قُلْ لَّآ اَسْـَٔلُكُمْ عَلَيْهِ اَجْرًا اِلَّا الْمَوَدَّةَ فِي الْقُرْبٰى ۭ

ووایه (ای محمده ! دوی ته) چې نه غواړم له تاسې په دغه (پیغام رسولو) اجر لیکن دوستي غواړم په قرابت خپلوۍ کې.

تفسیر: د قرآن په شان دولت تاسې ته درکوم، او د ابدي نجات او فلاح لاره درښیم، او د جنت زیری درکوم، دغه ټول محض لوجه الله دي، د دغې خیر غوښتنې او احسان څه معاوضه له تاسې څخه نه غواړم، تش یوه خبره غواړم چې له هغه نسبي او کورني او قومي تعلّقاتو څخه اقلاً سترګې مه پټوئ، چې زه یې له تاسې سره لرم، آخر ستاسې معامله له اقاربو، خپلوانو او عزیزانو سره څرنګه ده؟ ډېر کله د دوی بې موقعه حمایت هم کوئ، ځما وینا دا ده: که تاسې ځما خبره نه منئ، مه یې منئ !، که ځما دین نه قبلوئ، یا ځما د تأیید او حمایت لپاره که نه دربرئ؛ هم څه خبره نشته، لیکن اقلاً د قرابت او صله رحمی لږ څه خیال او رعایت په کار دی، ښایي چې له ظلم او ضرر رسولو او لاس غځولو څخه ستانه (منع) شئ !، او ماته دومره فرصت او موقع او آزادي راکړئ چې د خپل الله پیغام ټولې دنیا ته ورسوم، آیا زه د دغومره دوستۍ او فطري محبت استحقاق هم نه لرم؟.

وَمَنْ يَّقْتَرِفْ حَسَنَةً نَّزِدْ لَهٗ فِيْهَا حُسْنًا ۭ اِنَّ اللّٰهَ غَفُوْرٌ شَكُوْرٌ ﴿۲۳﴾

او هر څوک چې وکړي نېک کارونه؛ زیات به کړو مونږ ده ته په هغه (نېک کار) کې ښایست، بېشکه الله ښه مغفرت کوونکی (د معصیت) ښه قبلوونکی (د طاعت) دی.

تفسیر: یعنې که انسان دنېکۍ او ښېګڼې لاره اختیار کړي؛ نو الله تعالی هم د ده نیکي او ښېګڼه زیاتوي، په آخرت کې د اجر او ثواب په اعتبار، او په دنیا کې ښه اخلاق او ښایسته خویونه ورعطا کوي، او د داسې سړي ښوییدل هم ښئي، ښایي دلته د دې مضمون ذکر یې ځکه فرمایلی وي، چې اقلا د قرابت محبت مطلوب دی، چې د هغه حاصل د ایذاء او ظلم څخه ممانعت وو، لیکن که څوک له دې نه زیاته نیکي وکړي؛ نو هغه دې ښه وپوهیږي چې د الله تعالی په دربار کې د هیچا نیکي نه ضایع کیږي، بلکه زیاتیږي.

أَمۡ يَقُولُونَ ٱفۡتَرَىٰ عَلَى ٱللَّهِ كَذِبٗاۖ فَإِن يَشَإِ ٱللَّهُ يَخۡتِمۡ عَلَىٰ قَلۡبِكَۗ وَيَمۡحُ ٱللَّهُ ٱلۡبَٰطِلَ وَيُحِقُّ ٱلۡحَقَّ بِكَلِمَٰتِهِۦٓۚ إِنَّهُۥ عَلِيمُۢ بِذَاتِ ٱلصُّدُورِ ٢٤

آیا وايي (دا کفّار) چې له خپل ځانه تړلي دي (محمد) پر الله دروغ، پس که اراده وفرمايي الله؛ نو مهر به کيږدي (د صبر) پر زړه ستا، او محو کوي (یا) که اراده وفرمايي الله؛ نو مهر به کيږدي پر زړه ستا (زائله به کړي نازله شوې وحي له تانه)، او محو کوي الله باطل، او ثابتوي حق په کلماتو خپلو سره، بېشکه دغه (الله) ښه عالم دی په خبرو د سينو (زړونو) باندې هم.

تفسير: يعنې که په فرض محال سره ته کومه خبره په دروغو سره جوړه او د هغې نسبت پاک الله ته وکړې؛ نو الله تعالی قدرت لري چې ستا پر زړه مهر ولګوي، او بيا پرښته سره له دغه معجز نظام کلام پر تا نازله نشي، او د وحي سلسله درڅخه منقطعه شي، بلکه هغه خبرې چې پخوا له دې نه پر تا نازلې شوي دي؛ هم درڅخه سلب او هېرې کړي، لکه څنګه چې الله جل جلاله (په ۱۵ جزء د بني اسرائيل سورت په (۱۰) رکوع (۸۶ – ۸۷) آيتونو کې) فرمايلي دي: ﴿وَلَئِن شِئۡنَا لَنَذۡهَبَنَّ بِٱلَّذِيٓ أَوۡحَيۡنَآ إِلَيۡكَ ثُمَّ لَا تَجِدُ لَكَ بِهِۦ عَلَيۡنَا وَكِيلًا * إِلَّا رَحۡمَةٗ مِّن رَّبِّكَۚ إِنَّ فَضۡلَهُۥ كَانَ عَلَيۡكَ كَبِيرٗا﴾.

تنبيه: د دغه آيت په تفسير کې ډېر اقوال شته، ځما په نزد همدغه مذکور مطلب بې تکلفه دی چې پاس وليکل شو، په دغه تفسير سره د ﴿وَيَمۡحُ ٱللَّهُ ٱلۡبَٰطِلَ﴾ جمله مستأنفه شوه، لکه چې له ترجمې څخه هم ظاهر دي، او اکثرو محققينو همدغه غوره کړې ده، البته د مضارع معنی مترجم (رحمه الله) په حال سره کړې ده، چې هغه بيخي صحيحه ده، مګر ځما په خيال سره دلته د استقبال معنی اخيستل ترې زيات ښه لګيږي، والله أعلم.

وَهُوَ ٱلَّذِي يَقۡبَلُ ٱلتَّوۡبَةَ عَنۡ عِبَادِهِۦ وَيَعۡفُواْ عَنِ ٱلسَّيِّـَٔاتِ وَيَعۡلَمُ مَا تَفۡعَلُونَ ٢٥ وَيَسۡتَجِيبُ ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ وَعَمِلُواْ ٱلصَّٰلِحَٰتِ وَيَزِيدُهُم مِّن فَضۡلِهِۦۚ

او الله هغه (مهربان ذات) دی چې قبلوي توبه له بندګانو خپلو، او عفوه کوي له بدو کارونو (د دوی پس له پښېمانۍ) او ورمعلوم دی هر هغه کار چې کوئ يې تاسې. او قبلوي (الله دعاء) د هغو کسانو چې ايمان يې راوړی دی، او کړي يې دي ښه (عملونه) او زيادت کوي (دوی ته) له مهربانۍ خپلې.

تفسير: يعنې نبي د الله تعالی کلام دررسوي، تاسې هغه رښتيا ګڼئ که دروغ؛ وروسته له هغه د بندګانو ګرد معاملات له الله سره دي، له هر يوه بنده سره په دنيا او آخرت کې سم د ده له حال او استعداد سره معامله کيږي، د توبه کوونکو توبه قبوله فرمايي، او سره له دې چې پر هر شي ښه عليم، خبير او پوه دی، له ډېرو بدو معاملو څخه تيريږي، او ښښي يې، هغه ايمان دار او نېک بندګان چې دده خبرې اوري، الله تعالی هم د دوی دعاوې اوري، او د دوی طاعاتو او عباداتو ته د قبول شرف ښښي، او د هومره اجر او ثواب استحقاق چې دوی سم له عمومي ضابطې سره لري، هغوی ته پخپل فضل او مرحمت سره له هغه څخه زيات مرحمت فرمايي.

وَٱلۡكَٰفِرُونَ لَهُمۡ عَذَابٞ شَدِيدٞ ٢٦ وَلَوۡ بَسَطَ ٱللَّهُ ٱلرِّزۡقَ لِعِبَادِهِۦ لَبَغَوۡاْ فِي ٱلۡأَرۡضِ وَلَٰكِن يُنَزِّلُ بِقَدَرٖ مَّا يَشَآءُۚ إِنَّهُۥ بِعِبَادِهِۦ خَبِيرُۢ بَصِيرٞ ٢٧

او کافران چې دي شته دوی ته عذاب ډېر سخت (د دوزخ). او که چېرې پراخه کړي وی الله رزق روزي لپاره د (ټولو) بندګانو خپلو؛ نو خامخا سرکښي به کړې وه دوی په ځمکه کې،

ولیکن نازلوي (روزي الله دوی ته) په هغې اندازې چې اراده وفرمایي، بېشکه الله پر بندګانو خپلو ښه خبردار دی، ښه لیدونکی دی.

تفسیر: د الله تعالی په خزانو کې د هیڅ یو شي تقلیل نشته، که الله تعالی اراده وفرمایي؛ نو خپل ټول بندګان غني ګرځولی شي، لیکن د الله تعالی حکمت د دې خبرې مقتضي نه دی چې ګردو مخلوقاتو ته بې له مېچه او اندازې روزي ورکړي، او ټول په عیش او عشرت کې آرام او هوسا وساتي، که داسې وکړل شي؛ نو بالعموم خلق طغیان او تمرّد اختیاروي، او په دنیا کې یو لوی شورماشور جوړېږي، نه به د الله تعالی دربار ته سرونه ښکته کوي، او نه به د مخلوق څه رعایت او خاطر کوي، او نه به پر هغو سامانونو چې هغوی ته ورعطا کیږي خپل قناعت ښکاره کوي، د دوی حرص او طمع به لا زیاتیږي، لکه چې مونږ دغه حالت په همدغه موجوده حالت کې بالعموم په هوسا (آرام) او مرفّه الحال اشخاصو کې وینو.

پر دغه یواځې پاک الله ښه پوهیږي او عالم دی، چې د چا په حق کې په کوم حال کې کوم وضعیت او صورت اصلح او اولی دی؟ ځکه چې ګرد ړومبني او وروستني حالات د پاک الله په محیط علم کې حاضر او موجود دي.

وَهُوَ الَّذِي يُنَزِّلُ الْغَيْثَ مِنْ بَعْدِ مَا قَنَطُوا وَيَنْشُرُ رَحْمَتَهُ وَهُوَ الْوَلِيُّ الْحَمِيدُ ﴿۲۸﴾

او الله هغه لوی ذات دی چې نازلوي باران وروسته له هغه چې نااميده شي (خلق له ورېدلو یې) او خوروي رحمت (باران) خپل (په ټولو ځایونو کې)، او همدی دی ولي، دوست، کار جوړوونکی، د هر ثنا ویلی شوی.

تفسیر: یعنې دېر کله د ظاهري اسبابو او حالاتو په ملحوظ څه وخت چې خلق له باران او وریا څخه مایوسیږي؛ نو په همدغه وخت کې الله تعالی پخپل فضل او مرحمت سره باران نازلوي، او د خپلې مهربانۍ آثار او د برکاتو علائم څلور خواوو ته خوروي، څو پر بندګانو ثابت شي چې د رزق په شان د رزق اسباب هم د الله تعالی د قدرت په قبضه کې دي، لکه چې الله تعالی په یوې خاصې اندازې سره عطا کوي، باران هم په خاصو اوقاتو او په خاصو مقدار سره مرحمت فرمایي، خبره دا ده چې ګرد کارونه د ده په واک او اختیار کې دي، او هر هغه شی چې دی یې کوي؛ عین د حکمت او صواب دی، ځکه چې ټول محاسن او کمالات د ده په مجمع الصفات ذات کې مجموع دي، او د هر راز کار جوړول امداد او اعانت د همده له درباره کېدی شي.

وَمِنْ آيَاتِهِ خَلْقُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ

او ځینې له دلائلو د الله پیدا کول د اسمانونو او د ځمکې (او مافیهما) دي.

تفسیر: یعنې هم هغسې چې رزق رسول او د هغه د اسبابو (باران او نورو) مهیأ کول د ده په قبضه او واک کې دي؛ د دغو اسبابو سماویه او ارضیه اسباب او د هغو آثار او نتایج هم د همده مخلوق دي.

وَمَا بَثَّ فِيهِمَا مِنْ دَابَّةٍ

او (پیدا کول) د هغو اشیاوو دي چې خواره کړي یې دي په اسمانونو او په ځمکه کې له دې ذي روح خوځېدونکو.

تفسیر: له دغه آیت څخه ظاهراً همدا معلومیږي چې د ځمکې په شان پر اسمانونو هم د ساکنبانو (ذي روحو) په شان کوم مخلوق موجود دی.

وَهُوَ عَلٰى جَمْعِهِمْ اِذَا يَشَآءُ قَدِيْرٌ ﴿۲۹﴾

او دغه (الله) په جمع کولو (بيا راټولولو) د دوی (محشر ته) هر کله چې اراده وفرمايي؛ ښه قادر دی.

تفسير: يعنې هغه ذات چې دوی يې ګرد خواره واره کړي دي؛ هم هغه کولی شي چې دوی ګرد سره يوځای کړي، او هم دغه به د قيامت ورځ وي.

وَمَآ اَصَابَكُمْ مِّنْ مُّصِيْبَةٍ فَبِمَا كَسَبَتْ اَيْدِيْكُمْ وَيَعْفُوْا عَنْ كَثِيْرٍ ﴿۳۰﴾

او هغه څه چې رسيږي تاسې ته (ای مؤمنانو) له کوم مصيبت پس له (شامته) د هغو اعمالو دي چې کړي دي لاسونو ستاسې، او عفوه کوي (الله) له ډېرو (ګناهونو).

تفسير: يعنې هم هغسې چې نعمتونه په يو خاصې اندازې او په خاصو اوقاتو او احوالو په رعايت ورکول کيږي؛ د مصائبو نزول هم د خاصو اسبابو او ضوابطو ما تحت وي، مثلاً بندګانو ته چې کومه سختي او مصيبت ورورړاندې کيږي؛ د هغه قريب يا بعيد سبب د همدغو بندګانو ځينې اعمال او افعال وي.

وَمَآ اَنْتُمْ بِمُعْجِزِيْنَ فِى الْاَرْضِ ۚ وَمَا لَكُمْ مِّنْ دُوْنِ اللّٰهِ مِنْ وَّلِيٍّ وَّلَا نَصِيْرٍ ﴿۳۱﴾

او نه يئ تاسې عاجز کوونکي (د الله ای مشرکانو ! په انفاذ د احکامو خپلو سره) په ځمکه کې، او نشته تاسې ته غير له الله هيڅوک ولي دوست کار جوړوونکی، او نه مدد کوونکی (د دفع د عذاب له تاسې نه).

تفسير: يعنې محض پخپلې مهربانۍ سره يې معافوي، که پر هر جرم چې د سزا ورکولو اراده وفرمايي؛ نو مجرم چېرې ترې تښتېدلی او پټېدلی هم نشي، او له ماسوا الله څخه بل څوک د ده د حمايت او امداد لپاره درېدلی شي؟.

وَمِنْ اٰيٰتِهِ الْجَوَارِ فِى الْبَحْرِ كَالْاَعْلَامِ ﴿۳۲﴾

او ځينې له دلائلو (د قدرت) د الله روان جهازونه دي په بحر سيند کې په شان د غرونو (په لويوالي کې).

تفسير: لکه چې د ځمکې پر سطح غرونه د باندې وتلي دي، د سمندر لوی لوی جهازونه هم لوړ (اوچت) په نظر راځي.

اِنْ يَّشَاْ يُسْكِنِ الرِّيْحَ فَيَظْلَلْنَ رَوَاكِدَ عَلٰى ظَهْرِهٖ ۚ

که اراده وفرمايي (الله)؛ نو وبه دروي دغه باد (محرکه قوّت) پس وبه ګرځي (دغه جهازونه) ولاړ په شا د دغه (بحر).

تفسير: يعنې (محرّکه قوه او) هوا هم د الله تعالی په قبضه کې ده، که دغه محرکه قوه او هوا ودروي چې ونه چليږي؛ نو ټول بادوان لرونکي جهازونه د سمندرو پر شا چېرې چې ولاړ دي هم هغلته به ولاړ وي، الغرض اوبه او هوا اونور ټول شيان د الله تعالی د حکم او د فرمان تابعان دي.

إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِّكُلِّ صَبَّارٍ شَكُورٍ ﴿۳۳﴾

بېشکه په دغه (حرکت د جهازونو) کې خامخا لوی دلائل (د قدرت) دي لپاره د هر صبر کوونکي (په مصیبت) شکر کوونکي (په نعمت).

تفسیر: د سمندرونو په سفرونو کې د موافق او ناموافق له دواړو قسمو حالاتو سره د مسافرینو سابقه لویږي، نو ځکه دغه امر ډېر ضرور دی، چې انسان پر موافقو حالاتو شاکر، او پر ناموافقو اوضاعو صابر اوسي، او د الله تعالی قدرت او نعمت په ښه شان سره وپېژني، نو که اراده وفرمايي الله جلّ وعلا شأنُه وعظُم برهانُه:

أَوْ يُوبِقْهُنَّ بِمَا كَسَبُوا وَيَعْفُ عَن كَثِيرٍ ﴿۳۴﴾

یا به هلاك (ډوب) کړي دغه (جهازونه) په سبب د هغو ګناهونو چې کړي دي (راکبینو یې)، او عفو کوي (الله) له ډېرو (ګناهونو؛ نو ځکه یې نه غرقوي).

تفسیر: یعنې ښايي چې د بعضو مسافرینو د ځینو اعمالو په بدل تباه او مغروق کړل شي، مګر د دغه تباهۍ په وخت کې هم الله دوی معافوي او ښبي یې.

وَيَعْلَمَ الَّذِينَ يُجَادِلُونَ فِي آيَاتِنَا مَا لَهُم مِّن مَّحِيصٍ ﴿۳۵﴾

او چې پوه شي هغه کسان چې مجادلې جګړې کوي په آیتونو ځمونږ کې چې نشته دوی ته هیڅ ځای د خلاصېدو.

تفسیر: یعنې د دې لامله به تباه کړل شي؛ څو دوی د خپلو ځینو اعمالو بدل ومومي، او خورا ډېر لوی جګړه کوونکي هم وګوري، چې بېشکه د الله تعالی له نیولو څخه هیڅوك نشي وتلی، او نه تښتېدلی شي، او نه چېرې ترې د پټېدو ځای موندلی شي.

فَمَا أُوتِيتُم مِّن شَيْءٍ فَمَتَاعُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا ۖ وَمَا عِندَ اللَّهِ خَيْرٌ وَأَبْقَىٰ لِلَّذِينَ آمَنُوا وَعَلَىٰ رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ ﴿۳۶﴾

پس هغه چې درکړې شوی دی تاسې ته (ای مخاطبانو) له څه شیزه (لکه اسباب د دنیا) لږ خسیس ده (چې زائلیږي)، او هغه ثواب چې په نزد د الله دی؛ خیر غوره او ډېر باقي پاتې کېدونکی دی لپاره د هغو کسانو چې ایمان یې راوړی دی، او (خاص) پر رب خپل توکل کوي دوی.

تفسیر: یعنې د دغو ګردو خبرو له اورېدلو څخه وروسته انسان ته لازم دي چې د الله تعالی د رضاء حاصلولو په فکر کې واوسي، او پر دغه څو ورځني ژوندون او فاني عیش مغرور نه شي، او ښه وپوهیږي چې ایماندارانو ته کوم عیش او آرام چې د الله تعالی له جانبه ورعطاء کیږي، هغه به د دغه دنیوي عیش او آرام څخه ډېر ښه او بادوامه وي، او نه به په هغه کې هیڅ قسم کدورت وي، او نه به یې د فناء او زوال څه اندېښنه وي.

وَالَّذِينَ يَجْتَنِبُونَ كَبَائِرَ الْإِثْمِ وَالْفَوَاحِشَ وَإِذَا مَا غَضِبُوا هُمْ يَغْفِرُونَ ﴿۳۷﴾

او بل لپاره د هغو کسانو چې ځان ساتي دوی له غټو ګناهونو او له فواحشو (قبائحو نورو ګناهونو نه)، او هر کله چې په غضب شي؛ هم دوی ښښنه کوي.

تفسیر: د دې بـیان د «النساء» په سـورت کې د ﴿إِنْ تَجْتَنِبُوا كَبَآئِرَ مَا تُنْهَوْنَ عَنْهُ نُكَفِّرْ عَنْكُمْ سَيِّاٰتِكُمْ﴾ په تفسیرو کې لیکلی شوی دی، هلته دې بیا ولوستل شي !، ښایي دلته له «کبائر الاثم» څخه به هغه لویه ګناه مراده وي چې د نظریه وو قوّت له بدو کارونو څخه پیدا کیږي، مثلاً بدعیه وو عقائدو، او «فواحش» هغه ګناهونه چې په هغو کې د شهوانیه وو قواوو د بې اعتدالیو مداخله وي، او په ﴿وَإِذَا مَا غَضِبُوا هُمْ يَغْفِرُونَ﴾ کې خو ظاهر دي چې د غضبیه وو قوّت اندفاع او انسداد کړی شوی دی، والله أعلم.

وَالَّذِيْنَ اسْتَجَابُوا لِرَبِّهِمْ وَاَقَامُوا الصَّلٰوةَ ۖ وَاَمْرُهُمْ شُوْرٰى بَيْنَهُمْ ۖ

او بل لپاره د هغو کسانو چې اجابت کوي (د احکامو) د رب د دوی، او قائموي (اداء کوي سره له ټولو حقوقو) لمونځ، او کار د دوی (په) مشورت (سره) وي په منځ د دوی کې.

تفسیر: په مشوره سره کال کول د الله تعالی خوښ دي، اعم له دې چې دغه مشوره په دنیوي امورو کې وي یا په اخروي امورو په شیونو کې وي، رسول الله مبارك د امورو په مهماتو کې برابر له کرامو اصحابو سره مشوره کوله، د جنګونو او نورو امورو په موضوعاتو کې او د ځینو مسائلو او احکامو په نسبت هم بلکه د راشده خلافت بنیاد پر همدغې مشورې قائم شوی وو.

وَمِمَّا رَزَقْنٰهُمْ يُنْفِقُوْنَ ۚ﴿۳۸﴾ وَالَّذِيْنَ اِذَآ اَصَابَهُمُ الْبَغْيُ هُمْ يَنْتَصِرُوْنَ ﴿۳۹﴾

او له ځینو د هغو شیانو چې ورکړي دي مونږ دوی ته؛ نفقه ورکوي (په لاره د الله). او بل لپاره د هغو کسانو کله چې ورسیږي دوی ته ظلم تعدّي له طرفه د (کفارو)؛ نو دوی انتقام اخلي (له هغو متجاوزو خلقو).

تفسیر: یعنې چېرې چې معافول مناسب وي؛ معافوي یې، مثلاً د یوه سړي پر یوه سړي پر یوه حرکت یې غُصه راغله، او هغه سره له ندامته پر خپل عجز او قصور اعتراف وکړ، او دی یې معاف کړي؛ دغه محمود دی، چېرې چې بدل اخیستل مصلحت وي، مثلاً کوم سړی خامخا بې سببه او بې جهته له خلقو سره منګولې لګوي یا خوله اچوي، او په ظلم او زور سره د مخلوق تعجیز او تحقیر ته یې ملا تړلې وي، یا د څه نه ویلو او تأدیب نه ورکولو څخه د ده حوصله او جرأت لا زیادت مومي، یا ځمونږ له شخصي حیثیت څخه قطع نظر د دین اهانت یا د مسلمینو د جمعیت ذلت په کې متصور وي؛ نو په دغو پاس صورتونو کې دې داسې بدل او انتقام اخلي؛ چې په قدر د هم هغه تېري او زیادت وي، او له جرم څخه زائده سزا نه ورکوي.

وَجَزٰٓؤُا سَيِّئَةٍ سَيِّئَةٌ مِّثْلُهَا ۚ

او جزاء د بد کار بدکار دی په شان د هغه (نه زیات).

تفسیر: د بدل او انتقام په طور سره کومې بدۍ چې له چا سره کولی شي، هغه حقیقتًا بدي نه بلکه صورتًا بدي وي، د «سیّئه» اطلاق پر هغه «مشاکلة» کړی شوې ده.

فَمَنْ عَفَا وَاَصْلَحَ فَاَجْرُهٗ عَلَى اللّٰهِ ۗ اِنَّهٗ لَا يُحِبُّ الظّٰلِمِيْنَ ﴿۴۰﴾

پس هر چا چې عفو وکړه او صلح یې وکړه؛ پس اجر د ده پر الله دی، بېشکه الله نه خوښوي ظالمان (شروع کوونکي په ظلم سره).

تفسير: يعنې ظلم او زيادت د الله تعالى په نزد په هيڅ يوه حالت کې پسند نه دی، ډېر ښه خصلت همدغه دی چې انسان هغومره بدل او انتقام چې اخيستی هم شي له هغه څخه هم منصرف شي، او په دې چې د همدغو تېرېدلو په سبب هغه خبره اصلاح ومومي.

وَلَمَنِ انْتَصَرَ بَعْدَ ظُلْمِهٖ فَاُولٰٓئِكَ مَا عَلَيْهِمْ مِّنْ سَبِيْلٍ ﴿۴۱﴾

او خامخا هغه څوک چې واخلي حق خپل پس له مظلوموکېدلو د ده؛ پس دغه کسان (چې خپل حق يې اخيستی دی)، نشته پر دوی هيڅ لاره (د معاتبت او ملامتيا).

تفسير: يعنې که مظلوم له ظلم څخه خپل بدل او انتقام اخلي؛ نو په دغه کې پرې هيڅ الزام او ګناه نشته، مګر د هغه معافول او ترې تېرېدل ډېر ښه، احسن او افضل دي.

اِنَّمَا السَّبِيْلُ عَلَى الَّذِيْنَ يَظْلِمُوْنَ النَّاسَ

بېشکه همدا خبره ده چې لاره (د معاتبت) پر هغو کسانو ده چې (ابتداء په) ظلم کوي پر خلقو.

تفسير: يعنې ابتداء په ظلم کوي، يا په انتقام اخيستلو کې د خپل استحقاق له حده تجاوز او تېری کوي.

وَ يَبْغُوْنَ فِي الْاَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ ؕ اُولٰٓئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ اَلِيْمٌ ﴿۴۲﴾ وَلَمَنْ صَبَرَ وَغَفَرَ اِنَّ ذٰلِكَ لَمِنْ عَزْمِ الْاُمُوْرِ ﴿۴۳﴾

او سرکښي (تجاوز) کوي په ځمکه کې په ناحقه سره (بې له حجّته)، دغه (ظالمان) شته دوی ته عذاب دردناک. او خامخا هغه څوک چې صبر (او تحمّل يې وکړ په ظلم او آزار) او ښښنه يې وکړه؛ بېشکه دغه (صبر، غفران او عفو) خامخا له عزم الأمور غورو کارونو څخه دی.

تفسير: يعنې د قهر او د غصې ځغمل، او د ايذاء او ضرر ګالل، او د ظالم ښښل او معافول د لوی همّت او د تحمّل او حوصلې کار دی، په حديث کې راغلي دي: «هغه بنده چې ظلم پرې شوی وي، او هغه محض د الله تعالى لپاره ترې تيرېږي، او ښښي يې، نو الله تعالى ضرور د هغه عزّت او پت زياتوي، او مدد او اعانت ورسره فرمايي».

وَمَنْ يُّضْلِلِ اللّٰهُ فَمَا لَهٗ مِنْ وَّلِيٍّ مِّنْ بَعْدِهٖ ؕ

او هر هغه څوک چې ګمراه يې کړي الله؛ پس نشته ده ته هيڅوک ولي دوست کار جوړوونکی وروسته له (ګمراه کولو د) الله نه.

تفسير: يعنې محض د الله تعالى په توفيق او لاس نيونه انسان ته د عدل، انصاف، صبر او غفران اعلى خصائل حاصلېدی شي، که الله تعالى ده ته د دغو ډېرو ښو اخلاقو په طرف لارښوونه ونه کړي نو څوک به يې لاس ونيسي»، او د دغې سپکتيا او ټيټوالي او رسوايۍ له کندې څخه به يې وويستلی شي؟.

وَتَرَى الظّٰلِمِيْنَ لَمَّا رَاَوُا الْعَذَابَ يَقُوْلُوْنَ هَلْ اِلٰى مَرَدٍّ مِّنْ سَبِيْلٍ ﴿۴۴﴾

او وينې به ته ظالمان (کافران) هر کله چې ووينې دوی عذاب (په ورځ د قيامت کې)؛ وايي به دوی: آيا شته بېرته تللو (د دنيا) ته کومه لاره (چې نېک عمل وکړو).

تفسیر: یعنې کومه داسې لاره هم شته چې مونږ په هغې سره بېرته دنیا ته ستانه شو، او دا ځلي له دنیا څخه سره له ښو عملونو بېرته راحاضر شو.

وَتَرٰىهُمْ يُعْرَضُونَ عَلَيْهَا خٰشِعِيْنَ مِنَ الذُّلِّ يَنْظُرُوْنَ مِنْ طَرْفٍ خَفِيٍّ

او وینې به ته دوی چې وړاندې کولی به شي په دغه اور په دغه حال کې چې ویریدونکي به وي له خوارۍ، ګوري به دوی (دغه اور ته) په کتنې پټې (له ډېر هیبته به د سترګو له کنجونو ورته ګوري).

تفسیر: یعنې د یوه ډېر ویریدونکي مجرم په شان د ډېر خوف، ذلت او ندامت له سببه به په ټیټو سترګو سره ګوري، او هیچا ته به په هسکه غاړه او اوچتو سترګو نه شي کتلی.

وَقَالَ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْٓا اِنَّ الْخٰسِرِيْنَ الَّذِيْنَ خَسِرُوْٓا اَنْفُسَهُمْ وَاَهْلِيْهِمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ

او وایي به هغه کسان چې ایمان یې راوړی دی (داسې چې) بېشکه زیانکاران هغه کسان دي چې زیان یې رسولی دی نفسونو خپلو ته، او کورنی خپلې ته په ورځ د قیامت کې.

تفسیر: یعنې دغه بدبخت له خپل ځان سره خپل متعلقین او کورنۍ او ګرد یې سپېره او په عذابونو کې اخته کړل، او ټول یې تباه، برباد کړل.

اَلَآ اِنَّ الظّٰلِمِيْنَ فِيْ عَذَابٍ مُّقِيْمٍ ﴿۴۵﴾ وَمَا كَانَ لَهُمْ مِّنْ اَوْلِيَآءَ يَنْصُرُوْنَهُمْ مِّنْ دُوْنِ اللّٰهِ ؕ وَمَنْ يُّضْلِلِ اللّٰهُ فَمَا لَهٗ مِنْ سَبِيْلٍ ﴿۴۶﴾

واوره ! خبردار شه ! چې بېشکه ظالمان په عذاب همېشه کې دي. او نه به وي دغو کفّارو ته هیڅوك له دوستانو چې مدد وکړي له دوی سره (په دفع د عذاب کې) غیر له الله، او هر هغه چې ګمراه یې کړي الله؛ پس نه به وي ده ته هیڅ لاره (حق ته په دنیا کې، اوجنت ته په آخرت کې).

تفسیر: یعنې نه یې په دنیا کې هدایت ورپه برخه کړ، او نه یې په آخرت کې نجات ور په برخه شو.

اِسْتَجِيْبُوْا لِرَبِّكُمْ مِّنْ قَبْلِ اَنْ يَّاْتِيَ يَوْمٌ لَّا مَرَدَّ لَهٗ مِنَ اللّٰهِ ؕ

اجابت وکړئ (ای خلقو !) رب د تاسې ته (په ایمان او توحید سره) پخوا له هغه چې راشي (هغه) ورځ چې نشته هیڅ رد او دفعه هغې (ورځې) لره له (جانبه د) الله.

تفسیر: یعنې هم هغسې چې په دنیا کې د عذاب مؤخر کېده او وروسته لوېده؛ په هغه ورځ کې به نه وروسته او نه به ټال خوري (بلکه حتمًا او خامخا عذاب به واقع کیږي).

مَا لَكُمْ مِّنْ مَّلْجَاٍ يَّوْمَئِذٍ وَّمَا لَكُمْ مِّنْ نَّكِيْرٍ ﴿۴۷﴾

نه به وي تاسې ته هیڅ د پټېدلو (تښتېدلو) ځای په دغه ورځ کې، او نه به وي تاسې ته هیڅ لاره د انکار (له ګناهونو).

تفسیر: یعنې له انکار څخه به مو هیڅ فائده نه وررسیږي، او ابن کثیر (رحمه الله) داسې معنی کړېده: چې هیڅ یوه داسې موقع به نه پیدا کیږي چې تاسې به هغه نه پېژنئ.

فَإِنْ أَعْرَضُوا فَمَا أَرْسَلْنَاكَ عَلَيْهِمْ حَفِيظًا ۖ إِنْ عَلَيْكَ إِلَّا الْبَلَاغُ ۗ

پس که مخ وګرځوو (دغو مشرکانو له دعوته ستا ای ځما رسوله !) پس نه یې لېږلی مونږ ته پر دوی ساتونکی، نشته پر تا مګر یواځې تبلیغ (د احکامو دی، او کړی دی دا ای محمده دا کار).

تفسیر: یعنې ای محمد صلی الله علیه وسلم ! تاسې د دې خبرې مسؤول او ذمه وار نه یئ چې یواځې هرومرو په جبر او اکراه او زور سره دغه خبره پر هغوی ومنئ، ستاسې فریضه او وظیفه همدا ده چې د الله تعالی پیغام دوی ته ورسوئ چې هغه تاسې اداء کړې ده، او اداء کوئ یې، که دوی یې نه مني بلا ورپسې، دوی پوهیږي اوجهنّم.

وَإِنَّا إِذَا أَذَقْنَا الْإِنسَانَ مِنَّا رَحْمَةً فَرِحَ بِهَا ۖ وَإِن تُصِبْهُمْ سَيِّئَةٌ بِمَا قَدَّمَتْ أَيْدِيهِمْ فَإِنَّ الْإِنسَانَ كَفُورٌ ﴿٤٨﴾

او بېشکه مونږ کله چې وڅکوو (جنس) د انسان ته له طرفه خپله کوم رحمت (لکه غناء او صحّت)؛ نو خوشاله شي دی په هغه، او که ورسیږي دوی ته کوم قسم بدي (لکه مرض یا فقر) په سبب د هغو بدیو چې پخوا لیږلي دي لاسونو د دوی؛ بېشکه چې (جنس د) انسان ناشُکره دی (چې نعمت هیروي، زحمت یادوي).

تفسیر: یعنې تاسې د دوی د مخ اړولو او اعراض څخه مخه خفه کېږئ !، د انسان طبیعت همداسې واقع شوی دی «الا من شاء الله» چې: پاک الله پری نعمت، احسان او انعام وفرمایي؛ نو دی له هغه سببه تکبر، لویي، فخر او غرور پیدا کوي، بیا هر چېرې چې ده ته د ده د بدو اعمالو له شامته کوم مصیبت، نقص، او ضرر واقع کیږي؛ نو بیا هغه ګرد نعمتونه او احسانات یې له یاده وځي، او هیروي یې، او داسې منکر او ناشُکره کیږي چې ګواکې پرې ښه وخت له سره نه وو تېر شوی، هو ! د قانتینو مؤمنینوشان همداسې او طریقه همداسې ده، چې په سختۍ او مصیبت کې صبر، او د وسعت او پراخۍ په حالت کې د حقیقي منعم شکریه اداء کوي، او په هیڅ حالت کې د الله تعالی انعامات او احسانات نه هیروي، او له ناشکرۍ څنې ځان بچ کوي.

لِّلَّهِ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ ۚ يَخْلُقُ مَا يَشَاءُ ۚ يَهَبُ لِمَن يَشَاءُ إِنَاثًا وَيَهَبُ لِمَن يَشَاءُ الذُّكُورَ ﴿٤٩﴾
أَوْ يُزَوِّجُهُمْ ذُكْرَانًا وَإِنَاثًا ۖ وَيَجْعَلُ مَن يَشَاءُ عَقِيمًا ۚ إِنَّهُ عَلِيمٌ قَدِيرٌ ﴿٥٠﴾

خاص الله لره دی سلطنت باچایي د اسمانونو او د ځمکې، پیدا کوي (الله) هر هغه شی چې اراده وفرمایي، ښښي لپاره د هر هغه چا چې اراده وفرمایي لوڼې، او ښښي (الله) لپاره د هر هغه چا چې اراده وفرمایي ځامن، یا جوړه ورکوي دوی ته (الله) ځامن او لوڼې، او ګرځوي هر هغه څوک چې اراده وفرمایي (الله) شنډه، بېشکه دغه (الله) دی ښه عالم (په فائدې د هر چا) ښه قادر.

تفسیر: یعنې سختي وي یا نرمي وي؛ ګرد احوال د الله تعالی له لوري لېږلی شوي دي، په اسمان او ځمکه او پر هر شي د هم هغه سلطنت دی، او د همده حکم چلیږي، د هر هغه شي اراده چې وکړي؛ هم هغه پیدا کوي، او د هر چا لپاره چې د هر شي د اعطاء اراده وفرمایي؛ ورعطا کوي یې، او هر چاته چې د عدم الاعطاء اراده وفرمایي؛ نه یې ورکوي، د دنیا دغه رنګ په رنګ حالاتو ته وګورئ چې مثلاً یو له سره اولاد نه لري، او دویم تش لوڼې لري، دریېم تش ځامن لري، څلورم هم ځامن او هم لوڼې لري، جوړه جوړه یا جلا جلا په دغه کې هیڅ دعوی نه ده، هم هغه حقیقي

مالك پوهیږي چې د کوم یوه سړي په کوم حالت کې ساتل مناسب دي، او همدی سم له خپل علم او حکمت سره تدبیر کوي، هیڅا ته د دغې خبرې قوّت او مجال نشته چې د الله تعالی د ارادې مخه ونیسي، یا د الله تعالی پر تخلیق او تقسیم څه تنقید اعتراض وکړی شي، د عاقل کار دا دی چې په هر قسم تودو او سړو حالاتو کې د هم هغه الله په طرف رجوع وکړي، او تل دې خپل ناچیز حقیقت تر خپل نظر لاندې ونیسي !، او د تکبّر او د نعمت له کفرانه دې خپل ځان وساتي !.

وَمَا كَانَ لِبَشَرٍ أَنْ يُكَلِّمَهُ اللَّهُ إِلَّا وَحْيًا أَوْ مِنْ وَرَاءِ حِجَابٍ أَوْ يُرْسِلَ رَسُولًا فَيُوحِيَ بِإِذْنِهِ مَا يَشَاءُ

او نه ښایي لپاره د هیڅ بشر دا چې خبرې وکړي له ده سره الله مګر په وحي سره (په خوب کې، یا په الهام سره) یا وروسته له پردې څخه، یا ولیږي (الله) کوم رسول استاځی (له ملائکو لکه جبریل)، پس وحي یوسي په اذن حکم د الله سره هغه چې اراده وفرمایي (الله).

تفسیر: هیڅ یو انسان پخپل عنصري خلقت او د موجوده وو قواوو په اعتبار د دې خبرې طاقت نه لري، چې له الله قدّوس سره په دغې دنیا کې مخامخ شي، او ورسره بالمشافهه کلام وفرمایي، او دی یې تحمل وکړی شي، نو ځکه د کوم بشر له الله تعالی سره خبرې او کلام کول درې صورتونه لري:

لمړي: چې الله تعالی د کوم یو نبي کریم علیه السلام په زړه کې خبره واچوي، چې هغه په دې شك نه کوي چې دا د الله تعالی له خوا ده.

دوهم: دا چې د پردې تر شا الله تعالی د کوم نبي سره خبرې وکړي، لکه چې الله تعالی د موسی علیه السلام سره خبرې کړې وې.

دریم : دا چې پرښته ورته راشي، او د الله تعالی کلام او پیغام ورته ورسوي، لکه چې جبریل او نورې پرښتې به انبیاوو ته راتللې.

إِنَّهُ عَلِيٌّ حَكِيمٌ ﴿٥١﴾

بېشکه دغه (الله) ډېر پورته دی، ښه حکمت والا دی (په صنعت خپل کې).

تفسیر: یعنې د الله تعالی علوّ له دې نه مانع دی چې بې حجابه خبرې وکړي، او حکمت یې د دې مقتضي دی چې په ځینو صورتونو کې د هم کلامي صورت اختیار کړي.

وَكَذَٰلِكَ أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ رُوحًا مِنْ أَمْرِنَا

او همداسې (لکه چې وحي مو کړې وه نورو انبیاوو ته) وحي راولېږله مونږ تا ته (ای محمده !) روح (قرآن، پرښته) په امر حکم خپل سره.

تفسیر: د قرآن څخه یې په روح سره تعبیر فرمایلی، ځکه چې د پاك قرآن له تأثیره ډېر زړونه ژوندي کیږي.

مَا كُنْتَ تَدْرِي مَا الْكِتَابُ وَلَا الْإِيمَانُ

نه وې ته چې پوهېدې چې څه دی کتاب؟، او نه (پوهېدې په دې چې څه شي دي شرایع او) ایمان.

تفسير: يعنې ايمان او د ايمانيه وو اعمالو دغه تفاصيل چې د وحي په ذريعه اوس معلوم شوي دي، پخوا له دې نه چېرې معلوم وو، اګر که په نفس الايمان سره تل تر تله متّصف وو.

وَلٰكِنْ جَعَلْنٰهُ نُوْرًا نَّهْدِيْ بِهٖ مَنْ نَّشَآءُ مِنْ عِبَادِنَا ۚ

وليکن ګرځولی دی مونږ دغه (روح، کتاب، ايمان) داسې يوه رڼا چې سمه لاره ښيو په هغه سره هغه چاته چې اراده وفرمايو مونږ له بندګانو خپلو.

تفسير: د پاک قرآن په رڼا کې د هر هغو بندګانو په نسبت چې مونږ اراده وکړو؛ نو هغوی د سعادت او فلاح پر لارې بيايو.

وَاِنَّكَ لَتَهْدِيْۤ اِلٰى صِرَاطٍ مُّسْتَقِيْمٍ ۙ﴿۵۲﴾

او بېشکه ته خامخا ښودل کوې (خلقو ته) په طرف د لارې مستقيمې برابرې.

تفسير: يعنې تاسو خو ټولو بندګانو ته د پاک قرآن په ذريعه تر الله تعالی پورې د رسېدلو سمه صافه لاره ورښيئ، اعم له دې چې څوک پر هغې لاړ شي که لاړ نشي.

صِرَاطِ اللّٰهِ الَّذِيْ لَهٗ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ ؕ

سمې لارې د هغه الله ته چې خاص ده لره دي هر هغه شيان چې په اسمانونو کې دي (له علويّاتو) او هر هغه شيان چې په ځمکه کې دي (له سفليّاتو سره له اسمانونو او ځمکې خلقًا ملکًا عبيدًا).

تفسير: يعنې سمه صافه لاره هغه ده چې پر هغې باندې له تللو څخه انسان تر واحد الله تعالی پورې ورسېدی شي، هر څوک چې له دې لارې څخه بې لارې شي؛ نو هغه له الله تعالی څنې بېل پاتې کيږي.

اَلَآ اِلَى اللّٰهِ تَصِيْرُ الْاُمُوْرُ ﴿۵۳﴾

واوره ! خبردار اوسه ! خاص الله ته بېرته ګرځي ټول کارونه (د مخلوقاتو په قيامت کې).

تفسير: يعنې کله چې د ګردو کارونو انجام د هغه په طرف دی؛ نو ښايي چې انسان له شروع څخه د عاقبت په فکر او ذکر کې اوسي، او پخپل اختيار سره پر داسې يوې لارې لاړ شي؛ چې هغه سم وروړسيږي، اللّهم اهدنا الصراط المستقيم، وثبتنا عليه.

تمّت سورة الشورىٰ بعون الله وتوفيقه، فله الحمدُ والمنّة.

«د (الزخرف) سورت مکّي دی، پرته له (۵۴) آيت څخه چې مدني دی، (۸۹) آيت او (۷) رکوع لري، په تلاوت کې (۴۳) او په نزول کې (۶۳) سورت دی، وروسته له «الشوری» څخه نازل شوی دی.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

حٰمٓ ﴿١﴾ وَالْكِتٰبِ الْمُبِيْنِ ﴿٢﴾ اِنَّا جَعَلْنٰهُ قُرْءٰنًا عَرَبِيًّا لَّعَلَّكُمْ تَعْقِلُوْنَ ﴿٣﴾

قسم دی په دغه کتاب روښان بيانوونکي. چې بېشکه مونږ ګرځولی مو دی دغه (کتاب) قرآن په عربي ژبه لپاره د دې چې تاسې پرې وپوهېږئ (عقل په کې وچلوئ).

تفسير: ځکه چې عربي ژبه ستاسې مورنۍ ژبه ده، او ستاسې په ذريعه به د دنيا نور اقوام هم دغه کتاب زده کوي، او پرې پوهيږي به.

وَاِنَّهٗ فِيْۤ اُمِّ الْكِتٰبِ لَدَيْنَا لَعَلِيٌّ حَكِيْمٌ ﴿٤﴾

او بېشکه دغه کتاب (ثابت دی) په اصل د کتاب (لوح محفوظ) کې په نزد ځمونږ خامخا خاوند د لويې مرتبې ډېر مستحکم دی.

تفسير: يعنې دغه پاک قرآن د اعجاز پر وجوه او پر عظيمه وو اسرارو د اشتمال له وجې نهايت لوړه مرتبه لری او له تبديل او تحريف څنې د محفوظيت او مصئونيت له سببه نهايت مستحکم دی.

تنبيه: قرآن او نور سماوي کتابونه پخوا له نزوله په لوح محفوظ کې ليکلي شوي دي.

اَفَنَضْرِبُ عَنْكُمُ الذِّكْرَ صَفْحًا اَنْ كُنْتُمْ قَوْمًا مُّسْرِفِيْنَ ﴿٥﴾

آيا پس بند کړو (وګرځوو) له تاسې دغه ذکر پند (قرآن) بندېدل (ګرځېدل) له دې سببه چې يئ تاسې يو قوم مسرف له حده تېرېدونکی.

تفسير: شاه صاحب (رحمه الله) ليکي: «له دې سببه چې تاسې حکم نه منئ؛ نو آيا مونږ به د حکم لېږل موقوف کړو؟» يعنې دغسې توقّع له سره مه کوئ ! د الله تعالی حکمت او رحمت د دې خبرې مقتضي دی چې سره د دغو زياداتو، تجاوزاتو، او شرارتونو چې ستاسې له خوا کيږي؛ د الله تعالی د کتاب نزول او د تبليغ دعوت، نصيحت، او د پند سلسله ونه تړله شي، ځکه چې ډېر نور سعيد ارواح له هغه څخه مستفيد کيږي، او پر منکرانو په کامل طور سره د حجّت اتمام کيږي.

وَكَمْ اَرْسَلْنَا مِنْ نَّبِيٍّ فِي الْاَوَّلِيْنَ ﴿٦﴾ وَمَا يَاْتِيْهِمْ مِّنْ نَّبِيٍّ اِلَّا كَانُوْا بِهٖ يَسْتَهْزِءُوْنَ ﴿٧﴾

او څومره ډېر مو ليږلي دي له انبياوو څخه په پخوانيو (خلقو کې). او نه به راته دوی ته هيڅ نبي مګر وو به هغوی چې په هغه (نبي) پورې به يې مسخرې کولې.

تفسير: يعنې له پخوانيو انبياوو سره هم داسې استهزاء کړى شوې وه، او د هغو تعليماتو ته د دروغو نسبت کړى شوى وو، مګر د دغې استهزاء او تکذيب له وجې د نبوّت سلسله ونه تړله شوه.

فَأَهْلَكْنَآ أَشَدَّ مِنْهُم بَطْشًا وَمَضَىٰ مَثَلُ ٱلْأَوَّلِينَ ﴿٨﴾

پس هلاک کړل مونږ (پخواني خلق چې) سخت تر (وو) له دوى نه له جهته د قوت، او تير شوى دى (څو ځايه په قرآن کې) مثل صفت د ړومبنيو خلقو (چې اهلاک او تعذيب وو).

تفسير: يعنې د عبرت لپاره د هغو مکذبينو د تباهۍ او هلاک مثالونه وړاندې کړى شوي دي، او پخوا له دې نه مذکور شوي دي، چې په زور او په قوّت کې له تاسې څخه ډېر زيات وو، کله چې هغوى د الله تعالى له عذابه نجات ونه موند؛ نو تاسې په څه شي مغرور يئ؟ وروسته له دې نه د الله تعالى د هغه عظمت او قدرت، او د تصرّف د کمال ذکر راځي، چې تر يوې اندازې پورې د دوى په نزد هم منلى شوى او مسلّم وو.

وَلَئِن سَأَلْتَهُم مَّنْ خَلَقَ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضَ لَيَقُولُنَّ خَلَقَهُنَّ ٱلْعَزِيزُ ٱلْعَلِيمُ ﴿٩﴾ ٱلَّذِى جَعَلَ لَكُمُ ٱلْأَرْضَ مَهْدًا وَجَعَلَ لَكُمْ فِيهَا سُبُلًا لَّعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ ﴿١٠﴾

او قسم دى خامخا که چېرې پوښتنه وکړې ته له دغو کفارو چې څوک دى هغه ذات چې پيدا کړي يې دي اسمانونه او ځمکه؟ نو خامخا وبه وايي دغه کفار هرومرو چې: پيدا کړي دي (ټول هغه الله چې) ښه غالب قوي دى (په انفاذ د احکامو) ښه عالم دى. هغه (ذات) چې ګرځولې يې ده تاسې ته ځمکه فرش (ځاى د قرار) او ګرځولې (يې) دي تاسې ته په دغې ځمکې کې لارې لپاره د دې چې تاسې سمه لاره ومومئ (مقاصدو خپلو ته).

تفسير: يعنې تر هغه ځايه پورې چې انسان هلته هستوګنه کوي، او يو له بل سره ګوري اوتګ راتګ کوي، او پخپلو منځونو کې سره لارې لري، او په دغه تللو راتللو سره په دنيوي او اخروي مقاصدو کې د بري او کاميابۍ لارې ځان ته معلومې کړي.

وَٱلَّذِى نَزَّلَ مِنَ ٱلسَّمَآءِ مَآءًۢ بِقَدَرٍ

او (هغه) ذات چې نازلې کړې يې دي له (طرفه) د اسمانه اوبه په اندازه سره.

تفسير: يعنې په يوه مخصوص مقدار چې د ده له حکمت سره مناسب او د ده په علم کې مقدر وو.

فَأَنشَرْنَا بِهِۦ بَلْدَةً مَّيْتًا ۚ كَذَٰلِكَ تُخْرَجُونَ ﴿١١﴾

پس ژوندى کړې ده مونږ په دغو اوبو سره کلي مړه (وچې کلکې ځمکې) په شان (د دغه ژوندي کېدلو د ځمکې)؛ راوبه ايستل شئ تاسې (هم بيا ژوندي له قبورو).

تفسير: يعنې څرنګه چې په وچې کلکې مړې ځمکې کې د باران د اوبو په وسيله نوى ژوندون او حيات پيدا او تکه شنه ودانه او زرغونه کوي يې، همداسې په مړو اجسامو کې هم روح غورځوي، او بيا مو له مقابرو څخه ژوندي راپاځوي.

وَٱلَّذِى خَلَقَ ٱلْأَزْوَٰجَ كُلَّهَا

او (هغه) ذات چې پيدا کړي يې دي اصناف (او انواع د مخلوقاتو) ټول د دوى.

تفسير: يعنې په دنيا کې د هومره اشياوو جوړې چې دي، او د مخلوقاتو هومره اقسام او متماثل يا متقابل انواع چې دي؛ د هغو ګردو خالق الله تعالی دی.

وَجَعَلَ لَكُمْ مِّنَ الْفُلْكِ وَالْأَنْعَامِ مَا تَرْكَبُونَ ﴿۱۲﴾ لِتَسْتَوُوا عَلَىٰ ظُهُورِهِ

او ګرځولي يې دي تاسې ته له بېړيو (جهازونو) او له چارپايانو هغه چې سورېږئ تاسې پرې (په لونده او وچه کې). لپاره د دې چې سم برابر کېنئ تاسې پر شاوو (د هر يوه) د هغه.

تفسير: يعنې په وچه کې د ځينو چارپايانو پر شاوو او په بحر (سيند) او فضاء او نورو کې د بېړۍ او جهازونو او طيارو او نورو مراکبو پر شاوو سورېږئ.

ثُمَّ تَذْكُرُوا نِعْمَةَ رَبِّكُمْ إِذَا اسْتَوَيْتُمْ عَلَيْهِ وَتَقُولُوا سُبْحَانَ الَّذِي سَخَّرَ لَنَا هَٰذَا وَمَا كُنَّا لَهُ مُقْرِنِينَ ﴿۱۳﴾

بيا ياد کړئ (قلبًا) تاسې نعمت د رب خپل کله چې برابر کېنئ (سواره شئ) پر هغه، او ووايئ تاسې: پاکي ده هغه (لوی ذات) ته چې مسخّر کړي يې دي مونږ ته دغه (مذکور له مراکبو) او نه وو مونږ ده لره په ضبط (او قيد) کې راوستونکي (په وس خپل).

تفسير: يعنې پر حيواناتو يا کښتيو او جهازونو او نورو نقليه وو وسايلو باندې د سورېدلو په وخت د الله تعالی د هغه انعام او احسان يادونه پخپلو زړونو کې وکړئ چې الله تعالی مونږ ته دومره عقل، پوهه، تدبير، قوّت، او قدرت او نور رابښلي دي چې پخپل عقل او تدبير او نورو سره دغه شيان مونږ تر خپلې ادارې لاندې راوستلي دي، دغه محض د الله تعالی فضل او احسان دی، که نه په مونږ کې دومره قدرت، او طاقت کوم دی چې داسې شيان مو قابو کړي وی، لازم دي چې په ژبه سره هم پر نقليه وو وسايلو د سورېدلو په وخت کې دغه الفاظ ووايئ: ﴿سُبْحَانَ الَّذِي سَخَّرَ لَنَا هَٰذَا وَمَا كُنَّا لَهُ مُقْرِنِينَ * وَإِنَّا إِلَىٰ رَبِّنَا لَمُنقَلِبُونَ﴾ نور اذکار او ادعيه هم په احاديثو کې راغلي دي، چې د حديث او تفسير په کتابونو کې مذکور دي.

وَإِنَّا إِلَىٰ رَبِّنَا لَمُنقَلِبُونَ ﴿۱۴﴾

او بېشکه چې مونږ رب خپل ته خامخا بېرته ورتلونکي يو.

تفسير: يعنې د دغو سفرونو په تقريب د آخرت د سفر په يادونه کې ولوېږئ، رسول الله صلی الله عليه وعلی آله وصحبه وسلّم خو د سورېدلو په وخت هم دغه تسبيح فرمايله.

وَجَعَلُوا لَهُ مِنْ عِبَادِهِ جُزْءًا ۚ إِنَّ الْإِنسَانَ لَكَفُورٌ مُّبِينٌ ﴿۱۵﴾ أَمِ اتَّخَذَ مِمَّا يَخْلُقُ بَنَاتٍ وَأَصْفَاكُم بِالْبَنِينَ ﴿۱۶﴾

او ګرځوي (مقرروي کفّار) الله ته له بندګانو د ده يوه برخه (اولاد چې ملائکو ته د الله لوڼه وايي)، بېشکه چې (کافر) انسان خامخا ناشکره دی ښکاره. آيا وايئ تاسې چې (الله) نيولی دی له هغه مخلوقه چې پيدا کوي يې لوڼې (چې اخس او ادنی دي؟) او غوره کړي يې يئ تاسې په ځامنو (چې اشرف او اعلی دي له لوڼو نه).

تفسير: يعنې لازم خو داسې وو چې د الله تعالی نعمتونه به يې پېژندلي او د هغو شُکريه به يې اداء کړې وه، دوی صريحې ناشکرۍ ته اوښتي وو، او د الله تعالی دربار ته سپين سترګي او ګستاخي کوي، له دې نه لويه ګستاخي او ناشکري به

څه وي چې د هغه لپاره د اولاد تجویز وکړی شي، او هغه هم له بندګانو څخه، او هغه لوڼې، اول: اولاد د مور او پلار د وجود یو جزء وي، نو قدّوس الله ته د اولاد د تجویز کولو معنی دا ده چې ګواکې دی له اجزاوو څخه مرکّب دی، او د مرکّب حدوث ضروري دی، دویم: په ولد او والد کې ښایي چې مجانست وي، که دواړه له یوه جنسه نه وي؛ نو د ولد یا والد په حق کې عیب دی، دلته د خالق او مخلوق په منځ کې د مجانست تصور هم نشي کېدی، دریېم: جونې د جسمي او عقلي قواوو په اعتبار د هلکانو په نسبت عمومًا ناقصې او کمزوې وي، ګواکې معاذ الله که الله تعالی د خپل ځان لپاره اولاد هم اختیار کړی وي، هغه هم ټیټ او ناقص، آیا تاسې ته شرم نه درځي چې پخپلو برخو او حصو کې عُمده او اعلی شیان، او د الله تعالی په حصه کې ناقص او ټیټ شیان راوباسئ، او مقرروئ یې.

وَإِذَا بُشِّرَ أَحَدُهُم بِمَا ضَرَبَ لِلرَّحْمَٰنِ مَثَلًا ظَلَّ وَجْهُهُ مُسْوَدًّا وَهُوَ كَظِيمٌ ﴿١٧﴾

حال دا چې، هر کله چې زېری ورکړ شي یو د دوی ته په (تولد د) هغه (لور) سره چې ګرځولی یې دی رحمن ته په مثل (او شبیه دهغی؛ نو) وګرځي مخ د ده تک تور (له ډېره غمه) حال دا چې دی به ډک وي له غمه.

تفسیر: یعنې هغه اناثیه اولاد چې د الله تعالی لپاره دوی تجویز کړي دي، هغه د دوی په زعم کې داسې عیب دار او ذلیل او حقیر دي، چې که پخپله دوی ته د هغه د تولّد زېری ورکړی شي؛ نو له ډېره رنځ او خفګانه د دوی مخ تک تور اوړي، او وضعیت یې سخت تغیر مومي، او پخپل زړه کې سخت پېچونه او تاوونه خوري، د دې پوره تقریر د «صافات» د سورت په آخرې رکوع کې پخوا له دې لیکلی شوی دی.

أَوَمَن يُنَشَّؤُا فِي الْحِلْيَةِ وَهُوَ فِي الْخِصَامِ غَيْرُ مُبِينٍ ﴿١٨﴾

آیا (مقرروي دوی الله ته) هغه څوک چې لویولی شي په ګاڼو کې حال دا چې هغه په وخت د جګړو کې نشي ښکاره کولی (بیانولی مطلب خپل).

تفسیر: آیا الله تعالی خپل اولادیت ته جونې غوره کړي دي؟ چې عادتًا په ډول او سینګار سره نشو او نما مومي، دګاڼو او زېورو په شوق کې مستغرقې اوسي، چې د دوی د رایې او عقل پر ضعف باندې دلیل دی، او دوی د فکریه قوّت له ضعفه د مباحثې په وخت کې بیانیه قوّت هم ونه لري، لکه د ښځو په تقریرونو کې که څوک لږ څه غور وکړي؛ نو ګوري به چې دوی نه خپله دعوی په کافي بیان سره ثابتولی شي، او نه د نورو دعاوی ماتولی شي، او تل ناقصې او ناتمامې خبرې کوي، او نورې داسې فضولې او چټې (بېکاره) خبرې له هغې سره ګډوي، چې له هغه موضوع سره به بیخي څه علاقه او تناسب نه لري.

وَجَعَلُوا الْمَلَائِكَةَ الَّذِينَ هُمْ عِبَادُ الرَّحْمَٰنِ إِنَاثًا

او ګرځوي (کفّار) پرښتې هغه چې دوی عباد الرحمن د الله بندګان دي؛ ښځې (لوڼې د الله).

تفسیر: یعنې دغه د دغو مشرکانو یو بل دروغ دي چې پرښتې د ښځو په وصف کې داخلوي، حال دا چې پرښتې نه د ښځو او نه د نارینه وو له جنسه دي، بلکه دوی د الله تعالی یو بېل علیحده مخلوق ده.

أَشَهِدُوا خَلْقَهُمْ سَتُكْتَبُ شَهَادَتُهُمْ وَيُسْأَلُونَ ﴿١٩﴾

آیا حاضر وو (دغه کفّار په وخت د) پیدا کولو د دغو پرښتو کې (چې ښځې لوڼې پیدا شوي دي)؟ ژر ده چې وبه لیکلی شي شاهدي د دوی او پښتنه به هم ترې وکړه شي (په آخرت کې).

تفسیر: یعنې کوم یو عقلي یا نقلي دلیل خو له دوی سره د دغې دعوی د اثبات لپاره نشته، نو آیا دوی په هغه وخت کې چې الله تعالی پرښتې پیدا کولې ورته ولاړ وو؟ او دوی پخپلو سترګو پرښتې لیدلې دي چې پرښتې نارینه نه دي ښځې دي؟ښه دی، د دوی دغه شهادت د اعمالو په دفتر کې لیکلی کیږي، څه مهال چې دوی به د الله تعالی د عدل او انصاف په دربار کې وړاندې کیږي؛ نو هلته به د دې موضوع په نسبت هم له دوی نه پوښتنې کیږي، چې تاسې ولې داسې خبرې کولې، او له کومه تاسې ته دا معلومات په لاس درغلي وو؟.

وَقَالُوا لَوْ شَآءَ الرَّحْمٰنُ مَا عَبَدْنٰهُمْ

او وايي (دغه مشرکان) که اراده فرمايلې وی رحمن؛ نو عبادت به مو نه وی کړی د دغو (باطلو معبودانو).

تفسیر: یعنې دوی د خپلو دغو د شرک، بې ادبی او ګستاخۍ په جواز او استحسان کې یو داسې عقلي دلیل هم وړاندې کوي، چې که الله تعالی اراده کړې وی؛ نو مونږ ته به یې موقع نه راکوله چې له ماسوا الله څخه د نورو شیانو عبادت وکړو، او هرومرو به یې ځمونږ مخه نیوه، کله چې مونږ برابر پر خپل همدغه دود او دستور دوام کوو چې هغه یې ګوري؛ نو ثابت شو چې دغه کار بهتر او د ده خوښ دی، نو الله تعالی د مشرکانو د دغې وینا تردید داسې فرمايي:

مَا لَهُمْ بِذٰلِكَ مِنْ عِلْمٍ إِنْ هُمْ إِلَّا يَخْرُصُوْنَ ﴿۲۰﴾

نشته دوی ته په دغې (وینا خپلې) هیڅ قـدر علم، پوه نه دي دوی مګر دروغ وايي (خوشې چټي) اټکلونـه چلـوي (څکه چې الله راضي نه دی په کُفر).

تفسیر: یعنې دغه خبره خو رښتیا ده چې بې د الله تعالی له ارادې څخه هیڅ شی نشي کېدی، لیکن د کوم شي ښېګڼه (فائده) او بهتري ځمونږ لپاره له دې نه نه ثابتیږي، او که داسې وي؛ نو په دنیا کې به هیڅ کار بېکاره او هیڅ شی خراب او بد نه پاتې کېده، او په ګرد جهان کې به محض خیر وه او بس، او د شر تُخم به له سره نه پیدا کېده، او هر یو دروغجن ظالم او مکار به همداسې وايي: که د الله تعالی اراده نه وی؛ نو زه به یې نه پرېښودم، چې داسې ظلم او تېری به مې کاوه، او کله یې چې ماته د ظلم، ستم، او تیري موقع راکړه؛ نو معلومه شوه چې دی په دغه کار خوښ او راضي دی، په هر حال په مشیت او رضاء کې د لزوم ثابتول کوم علمي اصول نه دي، او محض د ګمان او اټکل غشي دي، چې د هغه بیان (د ۸ جزء د الأنعام سورت په (۱۸) رکوع (۱۴۸) آیت) کې) د دغه آیت په تفسیر کې پخوا لیکلی شوی دی: ﴿سَيَقُوْلُ الَّذِيْنَ أَشْرَكُوْا لَوْ شَآءَ اللّٰهُ مَآ أَشْرَكْنَا﴾.

أَمْ اٰتَيْنٰهُمْ كِتٰبًا مِّنْ قَبْلِهٖ فَهُمْ بِهٖ مُسْتَمْسِكُوْنَ ﴿۲۱﴾ بَلْ قَالُوْٓا إِنَّا وَجَدْنَآ اٰبَآءَنَا عَلٰٓى أُمَّةٍ وَّإِنَّا عَلٰٓى اٰثٰرِهِمْ مُّهْتَدُوْنَ ﴿۲۲﴾

آیا ورکړی مو دی دوی ته کوم کتاب پخوا له دغه (قرآن) پس دوی په هغه کتاب منګلې خښوونکي (حجّت نیوونکي دي. نه ده داسې) بلکه وايي دغه مشرکان بېشکه مونږ موندلي مو دي پلرونه خپل پر یوې لارې (دین) او بېشکه مونږ پر قدمونو د دوی لاره موندونکي تلونکي یو، (یعنې د هم هغو خپلو پخوانیو په پلونو ځو، او د غیر الله عبادت کوو).

تفسیر: د عقلي دلیل حال خو مو واورېد، آیا ماسوا له هغه څخه بل کوم نقلي دلیل پخپلې دعوی باندې وړاندې کولی شئ؟ یعنې د الله تعالی له منزله وو کتابونو څخه کوم کتاب د دوی په لاس کې شته؟ چې په هغه کې د

شرك غوره والی لیکل شوی وي؟ ظاهر دی چې داسې کوم سند له دوی سره نشته، نو ماسوا له دې نه چې د خپلو پلرونو او نیکونو ړوند تقلید دلیل وړاندې کړي؛ بل څه شی له دی سره نه دی پاتې شوی، همدغه د دوی له ګردو څخه زبردست دلیل دی چې د هرې زمانې مشرکانو به همدغه دلیل وړاندې کاوه، چې وروسته له دې نه د همدغه بیان دی.

وَكَذٰلِكَ مَآ اَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ فِيْ قَرْيَةٍ مِّنْ نَّذِيْرٍ اِلَّا قَالَ مُتْرَفُوْهَآ ۙ اِنَّا وَجَدْنَآ اٰبَآءَنَا عَلٰٓى
اُمَّةٍ وَّاِنَّا عَلٰٓى اٰثٰرِهِمْ مُّقْتَدُوْنَ ﴿٢٣﴾ قٰلَ اَوَلَوْ جِئْتُكُمْ بِاَهْدٰى مِمَّا وَجَدْتُّمْ عَلَيْهِ اٰبَآءَكُمْ ۗ

او همداسې (ستا په شان) نه وو لېږلی مونږ پخوا له تانه په هیڅ قریه کلي کې کوم ویروونکی (له عذابه یعنې نبي)؛ مګر وبه ویل هوسا او نعمت لرونکیو (خلقو د هغو کلیو): بېشکه مونږ چې یو موندلي مو دي پلرونه خپل پـر یوې لارې، او بېشکه مونږ پر قدمونو د دوی اقتداء کوونکي تلونکي یو. وبه ویل (نبي دوی لره) آیا (کوئ تاسې متابعت د پلرونو خپلو) اګر که راتله کړي دي ما تاسې ته په ښه لاره ښوونکي له هغه شي څخه چې موندلي دي تاسې پر هغه شي باندې پلرونه خپل؟.

تفسیر: یعنې نبيّ الله فرمایلي دي چې: ستاسې د پلرونو او د نیکه ګانو له لارې څخه بهتره یوه ښه سمه صافه لاره تاسې ته درښیم، خـو آیا تاسې سره له هغه د خپل هغه پخواني جهل او عناد څخه مخ اړوئ؟.

قَالُوْٓا اِنَّا بِمَآ اُرْسِلْتُمْ بِهٖ كٰفِرُوْنَ ﴿٢٤﴾

وبه ویل دوی: بېشکه مونږ چې یو په هغه (دین) چې لیږلي شوي یئ تاسې په هغه سره کافران یو.

تفسیر: یعنې هر څه چې وي؛ مونږ ستاسې خبرې نشو منلی، او له خپل هغه پخواني دود او دستور څخه چې له پلرونو او نیکه ګانو څخه راته پاتې شوی دی؛ نشو ګرځېدی.

فَانْتَقَمْنَا مِنْهُمْ فَانْظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُكَذِّبِيْنَ ﴿٢٥﴾ وَاِذْ قَالَ اِبْرٰهِيْمُ لِاَبِيْهِ وَقَوْمِهٖٓ
اِنَّنِيْ بَرَآءٌ مِّمَّا تَعْبُدُوْنَ ﴿٢٦﴾ اِلَّا الَّذِيْ فَطَرَنِيْ فَاِنَّهٗ سَيَهْدِيْنِ ﴿٢٧﴾

پس انتقام مو واخیست له دوی نه، پس وګوره چې څرنګه وو عاقبت آخره خاتمه د دروغجن ګڼونکیو (انبیاوو خپلو ته). او (یاد کړه) هغه وخت چې وویل ابراهیم پلار خپل (آزر) ته، او قوم خپل (نمرودیانو) ته چې بېشکه زه بېزاره یم له هغو بتانو چې تاسې یې عبادت کوئ. مګر هغه الله چې پیدا کړی یې یم زه، پس بېشکه چې هغه (الله) به ثابت لري ما په هدایت (او دین خپل) باندې.

تفسیر: یعنې صرف له یوه پاك الله سره ځما علاقه ده، چې هغه ځما خالق دی، او هم هغه مې د مقصود منزل پر لاره تر آخره پورې بیایي.

تنبیه: دلته یې دغه قصه پر دې بیان فرمایلې ده چې وګورئ ستاسې مسلم پلار او پېشوا کله چې د خپلو پلرونو لاره غلطه وموندله؛ هغه یې پرېښوده، تاسې هم هغسې وکړئ !.

وَجَعَلَهَا كَلِمَةً بَاقِيَةً فِي عَقِبِهِ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ ﴿۲۸﴾

او ګرځولې وه (ابراهيم) دغه کلمه (د توحيد) باقي پاتې کيدونکې په پشت اولاد خپل کې، لپاره د دې چې دوی بېرته راوګرځي (توحيد ته له شرکه).

تفسير: يعنې د ابراهيم عليه السلام اولاده دې يو له بل څخه د توحيد بيان او دلائل واوري، او د حق د لارې په طرف دې رُجوع وکړي.

بَلْ مَتَّعْتُ هَٰؤُلَاءِ وَآبَاءَهُمْ حَتَّىٰ جَاءَهُمُ الْحَقُّ وَرَسُولٌ مُّبِينٌ ﴿۲۹﴾

(دوی هم هغسې ونه کړ) بلکه نفعه ورکړې وه ما دغو (مشرکانو) ته او پلرونو د دوی ته تر هغه پورې چې راغی دوی ته حق (دين قرآن) او رسول (محمد) ښکاره بيانوونکی (د شرعي احکامو دوی لره).

وَلَمَّا جَاءَهُمُ الْحَقُّ قَالُوا هَٰذَا سِحْرٌ وَإِنَّا بِهِ كَافِرُونَ ﴿۳۰﴾

او څه وخت چې راغی دوی ته حق (دين، قرآن)؛ وويل (کفّارو) دا سحر (کوډې) دي، او بېشکه مونږ پر دغه قرآن کافران يو (او نه يې منو).

تفسير: يعنې پاک قرآن ته يې د جادو او کوډو نسبت وکړ، او د انبياء الله د کلام له منلو څخه منکران شول.

وَقَالُوا لَوْلَا نُزِّلَ هَٰذَا الْقُرْآنُ عَلَىٰ رَجُلٍ مِّنَ الْقَرْيَتَيْنِ عَظِيمٍ ﴿۳۱﴾

او وويل (کُفّارو) ولې نه نازلوه شي دغه قرآن پر يوه سړي له دغو دوو قريو څخه (چې مکه او طائف دی، چې دغه سړی) هم ډېر لوی دی (لکه وليد په مکه کې، او عروه په طائف کې)؟.

تفسير: يعنې که خامخا د قرآن نزول د پاک الله مقصود وو؛ نو ښايي چې هغه يې د معظمې مکې يا د طائف پر کوم مشر نازلوه، دغه څرنګه د باور کولو وړ (لايق) دي چې لوی لوی، غټان، مشران او د مالونو د شتو خاوندان څخه پاک الله منصرف شوی دی، او د رسالت د لوی منصب لپاره يې داسې يو سړی غوره او منتخب فرمايلی دی چې د دولت او رياست په اعتبار د هيڅ يو امتياز خاوند نه دی.

نو پاک الله جلّ وعلا شأنُه وأعظم برهانُه جوابًا د دوی په رد کې داسې فرمايي:

أَهُمْ يَقْسِمُونَ رَحْمَتَ رَبِّكَ ۚ

آيا دوی تقسيموي رحمت (نبوّت) د رب ستا (لکه چې دوی وايي)؟.

تفسير: يعنې آيا د نبوّت او د رسالت د مناصبو تقسيم ستاسې په لاس کې درکړی شوی دی چې د هغه پر انتخاب داسې مباحثې کوئ؟.

نَحْنُ قَسَمْنَا بَيْنَهُم مَّعِيشَتَهُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا ۚ وَرَفَعْنَا بَعْضَهُمْ فَوْقَ بَعْضٍ دَرَجَاتٍ لِّيَتَّخِذَ بَعْضُهُم بَعْضًا سُخْرِيًّا ۗ

(نه ده داسې، بلکه پخپله) مونږ ويشلې قسمت کړی مو دی په منځ د دوی کې معيشت د دوی په دغه ژوندون لږ کې، او پورته کړي مو دي ځينې د دوی له پاسه د ځينو نورو په مرتبو کې د دې لپاره چې ونيسي ځينې د دوی (چې غنيان دي) ځينې نور (چې فقيران دي) تابعان کار کوونکي.

تفسير: يعنې ځينې يې غني او شتمن او ځينې يې فقيران او خوار ګرځولي دي، يوه ته يې بې حسابه دولت ورکړی دی، او بل ته يې له هغه څخه لږ، څوک يې مسخر تابع او مطيع ګرځولي دي، او څوک يې متبوع او مطاع.

وَرَحْمَتُ رَبِّكَ خَيْرٌ مِّمَّا يَجْمَعُونَ ﴿۳۲﴾

او رحمت د رب ستا (جنّت) خير ډېر غوره دی له هغو (اموالو) چې ټولوي يې دوی (په دنيا کې).

تفسير: يعنې د نبوّت او د رسالت شرف خو د ظاهري مال او جاه او د دنيوي ساز او سامان څخه ډېر اعلی او اولی دی، کله چې الله تعالی دنيوي روزي د دوی په فکر او تجويز سره نه ده ويشلې؛ نو د نبوّت او رسالت تقسيم به ولې د دوی په تجويز سره سم وکړي، وروسته له دې نه د مال او دولت او د مادي سامانونو د بې وقعتۍ او حقارت بيان فرمايي:

وَلَوْلَآ أَن يَكُونَ ٱلنَّاسُ أُمَّةً وَٰحِدَةً لَّجَعَلْنَا لِمَن يَكْفُرُ بِٱلرَّحْمَٰنِ لِبُيُوتِهِمْ سُقُفًا مِّن فِضَّةٍ وَمَعَارِجَ عَلَيْهَا يَظْهَرُونَ ﴿۳۳﴾ وَلِبُيُوتِهِمْ أَبْوَٰبًا وَسُرُرًا عَلَيْهَا يَتَّكِـُٔونَ ﴿۳۴﴾ وَزُخْرُفًا

او که نه وی دغه (خطره) چې شي دا خلق ډله يوه (متّفق په کفر)؛ نو خامخا ګرځولي به مو وو هغه چا لره چې کافر کيږي په رحمان لپاره د کوټو د دوی چتونه له سپينو زرو، او زينه پايې (به مې هم له سپينو زرو ورجوړولې، څو په هغو سره) پر دغو (کوټو) به ختلی دوی (لپاره د حاجتونو خپلو). او لپاره د کوټو د دوی (د سپينو زرو) دروازې به وې او تختونه (به وو د سپينو زرو) چې پر هغو به يې تکيې وهلې دوی. او (له) سرو زرو (نور د زينت شيان به مې هم ورلره ورکړي وو).

تفسير: يعنې د الله تعالی په نزد دغه دنيوي مال او دولت هيڅ قدر او اهميت نه لري، او نه د دنيوي مال اعطاء څه د قُرب او د وجاهت عند الله دليل دی، دا خو داسې بې قدره او حقير شی چې که کوم خاص مصلحت مانع نه وي؛ نو الله تعالی د کفارو کوټې، چتونه، زينې، دروازې، درشايي، قلفونه، تختونه، چوکيګانې او نور اثاث البيت به يې ګرد له سرو او سپينو زرو څخه جوړول، مګر په دغه صورت کې به خلقو د دغه وضعيت له ليدلو څخه چې کفارو ته دغسې اسباب او سامان ور په برخه کيږي؛ عمومًا د کفر لاره اختياروله (الا ما شاء الله)، او دغه شی د الله تعالی له مصلحته مخالف دی، نو ځکه داسې ونه کړه شوه.

وَإِن كُلُّ ذَٰلِكَ لَمَّا مَتَٰعُ ٱلْحَيَوٰةِ ٱلدُّنْيَا ۚ وَٱلْـَٔاخِرَةُ عِندَ رَبِّكَ لِلْمُتَّقِينَ ﴿۳۵﴾

او نه دي دا ټول (مذکور شيان) مګر متاع نفعه د دغه ژوندون لږ خسيس، او (متاع نفعه د) آخرت (جنّت) په نزد د رب ستا لپاره د متقيانو دی.

تفسير: يعنې دنيوي عيش او عشرت او خوند کې خو ګرد سره شريکان دي، مګر آخرت سره له خپلو ابدي نعماوو او آلاوو د متقينو لپاره مخصوص دی، چې متّقيان له الله جّل جلاله څخه ويريږي، او ځان له معاصيو ساتي.

وَمَنْ يَّعْشُ عَنْ ذِكْرِ الرَّحْمٰنِ نُقَيِّضْ لَهٗ شَيْطٰنًا فَهُوَ لَهٗ قَرِيْنٌ ﴿۳۶﴾

او هر څوک چې اعراض کوي (سترګې پټوي) له ذکر یادولو (د قرآن) د رحمان مسلط به کړو مونږ پر هغه باندې یو شیطان، پس هغه به له ده سره (دائمي) ملګری وي (چې یې لمسوي ګناهونو ته، او لغزوي یې له سمې لارې نه).

تفسير: يعنې هر څوک چې له ربنتيا نصيحت او د الله تعالى له ذکره او ياده اعراض کوي، او مخ ترې اړوي؛ پر ده باندې يو شيطان په خصوصي ډول سره مسلّطوه شي، چې تل ترتله يې اغواء کوي، او د ده په زړه کې راز راز وسوسې اچوي، دغه شيطان به تر دوزخ پورې هم د ده له ملګرتوبه لاس نه اخلي.

وَاِنَّهُمْ لَيَصُدُّوْنَهُمْ عَنِ السَّبِيْلِ وَيَحْسَبُوْنَ اَنَّهُمْ مُّهْتَدُوْنَ ﴿۳۷﴾

او بېشکه دغه (شيطانان) خامخا اړوي دغه خپل ملګري له لارې (د حق) او ګمان کوي (دغه سترګې پټوونکي کفّار له حقه) داسې چې بېشکه دوی د سمې لارې موندونکي دي.

تفسير: يعنې شياطين به تل د دوی مخه د نېکۍ له لارې څخه نيسي، مګر د دوی عقلونه هم تر دې اندازې پورې مسخ کيږي چې هغه غلطه لاره د دوی په نظر کې سمه لاره ښکاري او ښه يې ګڼي، د بدۍ او د نېکۍ تمييز هم په دوی کې نه پاتې کيږي.

حَتّٰۤى اِذَا جَآءَنَا قَالَ يٰلَيْتَ بَيْنِيْ وَبَيْنَكَ بُعْدَ الْمَشْرِقَيْنِ فَبِئْسَ الْقَرِيْنُ ﴿۳۸﴾

تر هغه پورې چې راشي مونږ ته؛ نو وبه وايي: (دغه اعراض کوونکي خپل ملګري ته) کاشکې چې وی په منځ ځما او په منځ ستا کې لرې والی له مشرقه تر مغربه، پس بد ملګری (يې ته ځما).

تفسير: يعنې هر کله چې د الله تعالى په حضور کې ورسيږي؛ هلته به دغه خبره په ښه شان سره ورڅرګنديږي چې دغه ملګري يې څومره بد او خراب ملګري وو، هلته به له حسرته او قهره داسې وايي چې: کاشکې ځما او ستا په منځ کې د مشرق او مغرب فاصله وی !، او يوه شيبه به مې هم ستا په صحبت کې نه وی تېره کړې، ای کمبخته ! اوس خو لرې شانې له ما څخه لرې شه !.

نو پاک الله جلّ وأعلى شأنُه وأكرم وأعظم برهانُه داسې فرمايي:

وَلَنْ يَّنْفَعَكُمُ الْيَوْمَ اِذْ ظَّلَمْتُمْ اَنَّكُمْ فِي الْعَذَابِ مُشْتَرِكُوْنَ ﴿۳۹﴾

او له سره به څه فائده ونه رسوي تاسې ته نن ورځ (له دې جهته) چې ظلم کړی دی تاسې (په شرک سره) دا چې بېشکه تاسې (سره له ملګرو خپلو) په عذاب کې سره شريکان يئ (لکه چې په کفر کې سره شريکان وئ).

تفسير: د دنيا قاعده ده: په کوم مصيبت کې چې په عمومي ډول سره لوی او واړه ټول سره شريکان وي؛ نو هغه لږ شانې سپک او آسان ښکاري، مشهور متل دی چې: «په ګډه مرګ کې لويه چړچه وي» مګر په دوزخ کې د ټولو شياطين الانس والجنّ او د تابعينو او متبوعينو په اشتراک او ګډون کې دوی ته هيڅ يوه فائده او ګټه نه وررسيږي، د عذاب شدّت به دومره زيات وي چې په داسې سطحي خبرو له سره دوی نشي متسلي کېدی، او دوی ته له هغه ځنې څه تخفيف او سپکتيا نه محسوسيږي.

اَفَاَنۡتَ تُسۡمِعُ الصُّمَّ اَوۡ تَهۡدِی الۡعُمۡیَ وَمَنۡ کَانَ فِیۡ ضَلٰلٍ مُّبِیۡنٍ ﴿۴۰﴾ فَاِمَّا نَذۡهَبَنَّ بِکَ فَاِنَّا مِنۡهُمۡ مُّنۡتَقِمُوۡنَ ﴿۴۱﴾ اَوۡ نُرِیَنَّکَ الَّذِیۡ وَعَدۡنٰهُمۡ فَاِنَّا عَلَیۡهِمۡ مُّقۡتَدِرُوۡنَ ﴿۴۲﴾ فَاسۡتَمۡسِکۡ بِالَّذِیۡۤ اُوۡحِیَ اِلَیۡکَ ۚ اِنَّکَ عَلٰی صِرَاطٍ مُّسۡتَقِیۡمٍ ﴿۴۳﴾

آیا پس ته به (ای محمده !) اورول وکړې کڼو ته؟ یا سمه لاره به وښیې ړندو ته؟ او هغه چا ته چې وي په ګمراهي ښکاره کې، پس که بیول وکړو مونږ خامخا په تا سره؛ پس بېشکه مونږ له دوی نه انتقام اخیستونکي یو (په آخرت کې). یا به وښیو تاته (په حیات ستا کې) هغه (عذاب) چې وعده یې کوو له دوی سره، پس بېشکه مونږ په (عذاب د) دوی قادر یو (په هر حال کې). پس منګولې خښې کړه (ښه عمل وکړه) په هغه (قرآن) چې وحي کړی شوی دی تاته (ای محمده !)، بېشکه ته پر لارې سمې روان یې (نو ژر به مطلب ته ورسېږې).

تفسیر: یعنې ړندو ته د حق لاره ښوول، کڼو ته د غږ اورول، او هغو کسانو ته چې په صریحې غلطۍ او ګمراهۍ کې سرګردانه حیرانه ګرځي، سمه صافه لاره ښوول، او د کفر، شرک، شک او عصیان له تیارو څخه یې د باندې ایستل، او هدایت پر لوی سړک یې روانول؛ ستاسې په واک او اختیار کې نشته، که الله تعالی اراده وفرمایي؛ نو ستا په غږ کې تأثیر پیدا کوي، په هر حال تاسې داسې غم او اندېښنه مه کوئ چې دغه ګرد خلق ولې حق نه مني؟ او ولې خپله آخره خاتمه خرابوي؟ د دوی معامله پاک الله ته وسپارئ؟ هم هغه به دوی ته د دوی د دغو اعمالو سزا ورکوي، که د دوی دغه په سزا رسول ستاسې له وفاته وروسته واقع شو؛ او یا هم ستاسو په ژوند کې مو تاسو ته ددوی عذاب دروښوول، په هر صورت دوی څمونږ له واکه او اختیاره وتلې نشې او نه چېرې تللی شي، او نه به مونږ دوی بې له سزا ورکولو خوشې پرېږدو، ستاسې کار همدا دی: کومه وحي چې راغلې ده او کوم حکم چې تاسې ته درکړی شوی دی؛ پر هغه په ډېر مضبوطي سره ټینګ ولاړ اوسئ !، او برابره خپله فریضه اداء کوئ !، ځکه که د دنیا نور خلق پر بلې لارې لاړ شي؛ نو ته د الله تعالی په فضل او کرم سره پر سمه لاره روان یې، چې له هغه څنې یو قدم دېخوا یا هغې خوا ته د هیسته کېدلو ضرورت نه دی پاتې، او نه د کوم هواپرست په غوښتنه، هیله، ارزو او تمنّا ته کوم بل لوري ته کتلی او التفات کولی شې.

وَاِنَّهٗ لَذِکۡرٌ لَّکَ وَلِقَوۡمِکَ ۚ

او بېشکه دغه (قرآن) ذکر پند (شرف عزت) دی تاته (ای محمده !) او قوم (امّت) ستا ته.

تفسیر: لوی قرآن ستاسې او ستاسې د قوم لپاره د خاص فضل او شرف سبب دی، نو که عقل او پوهه لري؛ نو د دغه لوی نعمت قدر دې وکړي، او د دې په هدایاتو دې عمل وکړي.

وَسَوۡفَ تُسۡـَٔلُوۡنَ ﴿۴۴﴾

او ژر ده چې پوښتنه به وکړه شي له تاسې (په ورځ د قیامت کې).

تفسیر: یعنې مخ کې به د دې خبرې پوښتنه کیږي چې تاسې د دغه عظیم نعمت څه قدر کړی وو؟ او د دغه لوی فضل او شرف شکریه مو په څه شان سره اداء کړې وه؟.

وَسۡـَٔلۡ مَنۡ اَرۡسَلۡنَا مِنۡ قَبۡلِكَ مِنۡ رُّسُلِنَآ اَجَعَلۡنَا مِنۡ دُوۡنِ الرَّحۡمٰنِ اٰلِهَةً يُّعۡبَدُوۡنَ ﴿۴۵﴾

او پوښتنه وکړه (اى محمده !) له هغه چا چې لېږلي مو دي پخوا له تا له رسولانو ځمونږ (په شپه د معراج کې، يا له علماوو د دوى)، آيا مقرر کړي وو مونږ بې له رحمن نور معبودان چې عبادت به يې کاوه شو.

تفسير: يعنې ستاسې لاره خو هم هغه ده چې د پخوانيو انبياوو لاره وه، هيڅ يو نبي د شرك تعليم نه دى وركړى، او نه الله تعالى په هيڅ يوه دين كې شركيه اعمال جائز درولي دي، چې ماسوا الله څخه د بل چا عبادت هم وكړى شي، او دغه ارشاد چې پوښتنه وكړه يعنې هر كله چې له دوى سره ملاقات وكړئ ! لكه چې د معراج په شپه كې وشو، يا د دوى احوال له كتابونو څخه تحقيق وكړئ !، په هر حال د تحقيق او تفتيش ذرائع چې وي؛ هغه گرد تر استعمال لاندې ونيسئ !، له هغو څخه به په صاف ډول سره ثابتيږي چې په هيڅ سماوي دين كې هيڅ كله د شرك اجازه نه ده وركړى شوې.

وَلَقَدۡ اَرۡسَلۡنَا مُوۡسٰى بِاٰيٰتِنَآ اِلٰى فِرۡعَوۡنَ وَمَلَا۟ئِهٖ فَقَالَ اِنِّىۡ رَسُوۡلُ رَبِّ الۡعٰلَمِيۡنَ ﴿۴۶﴾ فَلَمَّا جَآءَهُمۡ بِاٰيٰتِنَآ اِذَا هُمۡ مِّنۡهَا يَضۡحَكُوۡنَ ﴿۴۷﴾

او خامخا په تحقيق لېږلى وو مونږ موسى سره له (نهو) دلائلو ځمونږ فرعون ته او مشرانو د دغه (فرعون) ته، پس وويل (موسى): بېشكه زه چې يم رسول د رب د عالميانو يم. پس كله چې راغى (موسى) دوى ته سره له دلائلو ځمونږ؛ ناڅاپه دوى په دغو دلائلو به يې خندل.

تفسير: يعنې پر معجزاتو يې ټوكې مسخرې كولې.

وَمَا نُرِيۡهِمۡ مِّنۡ اٰيَةٍ اِلَّا هِىَ اَكۡبَرُ مِنۡ اُخۡتِهَا

او نه مو ښوده دوى ته (هيڅ دليل) له دلائلو (د عذاب) مگر چې هغه لوى وه له ملگري د دې (يعنې له هغه تېر عذابه).

تفسير: يعنې له يوه څخه بل د قدرت لوى دليل مو د موسى عليه السلام د تصديق لپاره وښوده.

وَاَخَذۡنٰهُمۡ بِالۡعَذَابِ لَعَلَّهُمۡ يَرۡجِعُوۡنَ ﴿۴۸﴾

او نيولي وو مونږ دوى په عذاب سره لپاره د دې چې دوى راوگرځي (له كفره خپله).

تفسير: بالآخره مو هغه دلائل ورولېږل چې د عذاب يو شان رنگ د هغو په منځ كې مركوز وو، لكه چې د (۹ جزء د «الأعراف» سورت په (۱۶) ركوع (۱۳۳) آيت) كې مذكور دي: ﴿فَاَرۡسَلۡنَا عَلَيۡهِمُ الطُّوۡفَانَ وَالۡجَرَادَ وَالۡقُمَّلَ وَالضَّفَادِعَ وَالدَّمَ اٰيٰتٍ مُّفَصَّلٰتٍ﴾ او له دې نه غرض دا وو څو دوى وويرېږي، او له خپلو هغو حركاتو څخه مخ وگرځوي، نو هغوى ببرته ونه گرځېدل، كله چې عذاب يې وليد؛ نو داسې فرياد يې وكړ:

وَقَالُوۡا يٰۤاَيُّهَ السّٰحِرُ

او وويل (قبطيانو موسى ته) اى ساحره !

تفسير: د دوی په محاوراتو کې عالم ته به يې «ساحر» ويل، ځکه چې لوی علم د دوی په نزد همدغه سحر وو، ښايي د دغه عجز، زاری، خوشامد او تملّق په وخت موسی علیه السلام يې په دغه ظاهري تعظيمي لقب سره بللی وي.

ادْعُ لَنَا رَبَّكَ بِمَا عَهِدَ عِنْدَكَ ۚ إِنَّنَا لَمُهْتَدُونَ ﴿٤٩﴾

وبوله ځمونږ لپاره رب خپل په سبب د هغې وعدې (د الله) چې له تا څخه ده (چې له مونږ لرې کړي عذاب)، بېشکه چې مونږ خامخا لاره موندونکي يو (په ايمان راوړلو سره په تا باندې ای موسی !).

تفسير: يعنې د دعاء هغه طريقه چې تاته رب ښوولې ده، او هغه عهد چې مونږ له تاسې سره کړی دی، سم له هغه دعاء سره داسې وشو؛ نو ضرور مونږ به هم پر سمه لاره راځو او ستا خبرو ته به غوږ ږدو؛ نو سمه صافه لاره به بيامومو.

فَلَمَّا كَشَفْنَا عَنْهُمُ الْعَذَابَ إِذَا هُمْ يَنْكُثُونَ ﴿٥٠﴾

پس کله چې لرې مو کړ له دوی نه عذاب (په دعاء د موسی سره) ناڅاپه ماته کړه دوی (هغه وعده خپله).

تفسير: يعنې څه مهال چې هغه تکليف مرتفع او د مصيبت ساعت له دوی نه پورته او مندفع شو؛ يو ځلي ټولو سره له خپلو هغو مواعيدو څخه مخ واړوه، او داسې يې ورښکاره کړل چې مونږ له سره تاسره څه عهد او پيمان نه وو کړی، او في الحال يې مات کړ.

وَنَادَىٰ فِرْعَوْنُ فِي قَوْمِهِ قَالَ يَا قَوْمِ أَلَيْسَ لِي مُلْكُ مِصْرَ وَهَٰذِهِ الْأَنْهَارُ تَجْرِي مِنْ تَحْتِي ۖ أَفَلَا تُبْصِرُونَ ﴿٥١﴾

او غږ وکړ فرعون (افتخارًا) په قوم خپل کې (د جارچيانو په وسيله) وويل (فرعون): ای قومه ځما ! آيا نشته ما لره ملك سلطنت د مصر، او دغه وياله چې بهيږي (او اصلي منبع يې نيل دی) لاندې تر (ماڼۍ) ځما، آيا پس نه وينئ تاسې (دغه لويي، جاه او جلال ځما)؟.

تفسير: په دغو اطرافو او حواليو کې د مصر حاکم ډېر لوی سړی ګڼل کېده، او نهرونه يې همده کينودلي وو، او د نيل اوبه يې په همدغو ويالو کې غورځولې وې، او خپل باغ ته يې هم را ايستلې وې، مطلب دا چې سره د دغو سامانونو او وسايلو د موجوديت آيا ځمونږ دغه حيثيت او وضعيت له دې خبرې سره وړ او متقاضي دی ، چې د موسی علیه السلام په شان د يوه معمولي حيثيت والا خبرو ته غوږ ونيسو، او غاړه ورته کيږدو؟.

أَمْ أَنَا خَيْرٌ مِنْ هَٰذَا الَّذِي هُوَ مَهِينٌ وَلَا يَكَادُ يُبِينُ ﴿٥٢﴾

بلکه زه بهتر يم له دغه سړي (موسی) چې هغه سپك (او حقير دی)، او نه دی نژدې (دې ته چې) صاف بيان (د مطلب) وکړي.

تفسير: يعنې له موسی سره نه څه مال او دولت شته، او نه حکومت او نه عزّت او نه کوم ظاهري کمال، تر دې چې په خبرو او اترو کې يې ژبه هم په صاف ډول سره نه چليږي، او تته کيږي.

فَلَوْلَآ أُلْقِيَ عَلَيْهِ أَسْوِرَةٌ مِّن ذَهَبٍ أَوْ جَآءَ مَعَهُ ٱلْمَلَٰٓئِكَةُ مُقْتَرِنِينَ ﴿۵۳﴾

پس ولې نه غورځول کيږي په ده باندې وښي له سرو زرو يا ولې نه دي راغلې له ده سره پرښتې پیوسته (صف تړلې).

تفسير: وايي چې فرعون به پخپله د جواهرو وښي پخپلو لاسونو کې اچول، او پر هر وزير او امير او مشر به يې چې لطف او مهرباني کوله؛ د هغه په لاسو کې به يې هم سم د ده له حال سره مناسب وښي اچول، د ده په مخ کې د ده لاوو لښکر صف تړلی وو، مطلب يې دا کله چې مونږ چا ته عـزّت ورکـوو؛ نو دغسې وضعيت ورسره کـوو، نو آيا کله چې دی د الله تعالی د رسالت مدّعي دی نو ولې د ده الله د ده په لاسو کې وښي نه دي اچولي؟ او له سره يې د ملائکو يو لښکر نه دی رالېږلی؟.

فَٱسْتَخَفَّ قَوْمَهُۥ فَأَطَاعُوهُ ۚ إِنَّهُمْ كَانُوا۟ قَوْمًا فَٰسِقِينَ ﴿۵۴﴾

پس سپک بې عقل ومونډ (فرعون) قوم خپل پس اطاعت يې وکړه د هغه (فرعون په مطلب د ده کې)، بېشکه چې دوی وو يو قوم فاسقان.

تفسير: يعنې په دغو چټيو او غلطو تېرايستونکيو خبرو سره يې له خپل قوم څخه ناپوهان جوړ کړي دي، او هغه ټول احمقان د ده خبرو ته غوږ ږدي، حقيقت دا دی چې د دغو خلقو طبائع د الله تعالی په نافرمانۍ له ابتداء څخه عادت او معتاد شوي وو، دغه يې اوس د هغه عصيان او طغيان لپاره يوه نوې حيله او پلمه وګرځوله.

فَلَمَّآ ءَاسَفُونَا

پس کله چې په غضب يې کړو دوی مونږه (په ډېر طغيان خپل سره).

تفسير: يعنې هم هغسې کارونه يې وکړل چې په هغو سره عادتًا پاک الله په قهر او غضب کيږي.

ٱنتَقَمْنَا مِنْهُمْ فَأَغْرَقْنَٰهُمْ أَجْمَعِينَ ﴿۵۵﴾ فَجَعَلْنَٰهُمْ سَلَفًا وَمَثَلًا لِّلْءَاخِرِينَ ﴿۵۶﴾

نو انتقام واخيست مونږ له دوی نه پس غرق ډوب مو کړل دوی ټول (په بحيره د قلزم کې). پس ومو ګرځول دوی پېشوايان (لپاره د عبرت اخيستلو) او مثل لپاره د وروستنيو (خلقو تر قيامت پورې).

تفسير: يعنې وروسته راتلونکيو نورو نسلونو ته د دوی قصه د يوې عبرتناکې پېښې په شان ذکر او بيانيږي.

وَلَمَّا ضُرِبَ ٱبْنُ مَرْيَمَ مَثَلًا إِذَا قَوْمُكَ مِنْهُ يَصِدُّونَ ﴿۵۷﴾ وَقَالُوٓا۟ ءَأَٰلِهَتُنَا خَيْرٌ أَمْ هُوَ ۚ

او کله چې يادشي ځوی د مريمې دمثال په طور؛ ناڅاپه قوم ستا پر هغه (مثال) شورماشور د خوشالتيا (او خندا) کوي. او وايي (دغه کفّار) آيا معبودان ځمونږ غوره دي او که هغه غوره دی؟ (هر کله چې عيسی په دوزخ کې شو، خو ځمونږ بُتان دې هم په دوزخ کې وي).

تفسير: يعنې کله به چې د عيسی المسيح عليه السلام ذکر کېده؛ نو د عربو مشرکانو به ډېر شورماشور نښلاوه، او راز راز غربونه به يې پورته کول، په ځينو رواياتو کې راغلي دي، څخه مهال (وخت) چې رسول الله مبارک دغه آيت ولوست: ﴿إِنَّكُمْ وَمَا تَعْبُدُونَ مِن دُونِ ٱللَّهِ حَصَبُ جَهَنَّمَ﴾ (۱۷ جزء د الأنبياء سورت (۷) رکوع (۹۸) ځمونږ دغه تفسير)؛

نو مشركانو وويل چې: نصارى د مسيح عليه السلاؓم عبادت كوي، او راوښيه چې ستاسې په خيال ځمونږ معبودان ښه دي؟ كه مسيح عليه السلام؟ ظاهر دى چې تاسې مسيح ته ښه وايئ، كله چې مسيح (معاذ الله) د دې آيت په عموم كې داخل وي؛ نو خير دى ځمونږ معبوان دې ورسره داخل وي، په ځينو رواياتو كې راغلي دي چې نبي كريم صلى الله عليه وسلم يو ځلې فرمايلې وو: «ليس أحد يُعبد من دون الله فيه خير»؛ نو كفارو وويل چې: آيا په مسيح كې هم څه خير او ښېګڼه (فائده) نشته؟ ظاهر دى چې د آيت او د رسول الله صلى الله عليه وسلم د دې الفاظو مطلب له هغو شيانو سره متعلق وو چې مشركان د هغوى په عبادت كې لګيا وو، او په دغو معبودينو كې د دغې خبرې قوّت او قدرت هم نه وو چې د خپلو عابدينو جواب په «لا» او «نعم» سره وركړى شي، يا دوى له دغه ناحقه عبادت څخه منع كړي، يا د خپلې بېزارۍ اعلان هغوى ته واوروي، مګر د دغو معترضينو منشأ تش جګړه كول او اعتراض ايستل، او د مناقشې او مجادلې خبرې پيدا كول، او د حق لتاړول وو، نو ځكه قصدًا به يې داسې خبرې جوړولې، چې د متكلم له مراده مخالفې وې.

مَا ضَرَبُوهُ لَكَ إِلَّا جَدَلًا ۚ بَلْ هُمْ قَوْمٌ خَصِمُونَ ۝٥٨ إِنْ هُوَ إِلَّا عَبْدٌ أَنْعَمْنَا عَلَيْهِ وَجَعَلْنَاهُ مَثَلًا لِّبَنِي إِسْرَائِيلَ ۝٥٩

نه بيانوي دوى دغه مثال تا لره مګر محض لپاره د مجادلې خصومت جګړې، بلكه دوى يو قوم جګړه كوونكى دى (په هر كار كې). نه دى دغه (عيسى) مګر يو بنده دى چې نعمت كړى وو مونږ پرې، او ګرځولى مو وو دى يو مثل لپاره د بني اسرائيلو.

تفسير: يعنې يواځې په همدغه مسئله كې د دوى دغه جګړې نه دي محدودې، بلكه د دوى په طبيعت كې جګړه او جنجال واقع دى، سمې او صافې خبرې هيڅ كله د دوى په مغزو كې ځاى نه نيسي، همداسې مهملې او چټې مباحثې او لرې له مقصده جګړې راوباسي، چېرې هغه شياطين چې پر خلقو خپل عبادت اجرا كوي، او پر هغو دوى خوښيږي، يا هغه د تيږې (ګټې) بېځانه بُتان چې پر دغه بيخي قوّت او قدرت نه لري چې خلق له كفره او شركه منع كړي، او چېرې د لوى الله هغه مقبول بنده چې پرې الله تعالى خپل خاص فضل او كرم فرمايلى دى، او د بني اسرائيلو د هدايت لپاره يې درولى وو، چې دى پخپله پر خپل عبوديت مقر وو، او هم خپل امت يې د وحدانيت په طرف باله، او هغوى ته به يې داسې ويل: ﴿إِنَّ اللَّهَ هُوَ رَبِّي وَرَبُّكُمْ فَاعْبُدُوهُ ۚ هَٰذَا صِرَاطٌ مُّسْتَقِيمٌ﴾ نو آيا دغه مقبول بنده ته (العياذ بالله) «حصب جهنّم» يا «ليس فيه خير» ويلى كېدى شي؟ يا د تيږو بُتان له هغه سره برابري او سيالي كولى شي؟.

وَلَوْ نَشَاءُ لَجَعَلْنَا مِنكُم مَّلَائِكَةً فِي الْأَرْضِ يَخْلُفُونَ ۝٦٠

او كه اراده فرمايلې وى مونږ؛ نو خامخا ګرځولې به مو وى په ځاى د تاسې پرښتې په ځمكه كې چې خليفګانې شوې به وى.

تفسير: كه الله تعالى اراده كړې وى؛ نو ستاسو په عوض به يې پرښتې په ځمكه كې ګرځولې وى، چې يو به بل پسې راتلې، لكه چې تاسې يو بل پسې راځئ، الله تعالى ته پوره قدرت حاصل دى.

وَإِنَّهُ لَعِلْمٌ لِّلسَّاعَةِ

او بېشكه دغه (عيسى) خامخا علامه نښه ده لپاره د قيامت (په اعتبار د نزول سره).

تفسير: يعنې د عيسى عليه السلام اول ځلي راتلل خو خاص د بني اسرائيلو لپاره يوه د قدرت نښه وه، چې بې له پلاره پيدا شو، او عجيبې او غريبې معجزې يې وربښكاره كړې، او د ده دويم ځلي راتګ به د قيامت له نښو څخه وي، د ده له نزوله به خلق معلوم كړي چې قيامت بيخي نژدې رارسېدلى دى.

فَلَا تَمۡتَرُنَّ بِهَا وَاتَّبِعُونِ ۚ هَٰذَا صِرَاطٌ مُّسۡتَقِيمٌ ﴿٦١﴾ وَلَا يَصُدَّنَّكُمُ الشَّيۡطَٰنُ ۖ إِنَّهُۥ لَكُمۡ عَدُوٌّ مُّبِينٌ ﴿٦٢﴾

پس شک مه کوئ تاسې په (راتلو د) قیامت کې، او متابعت وکړئ ځما (په توحید کې)، دغه لاره ده سمه برابره (چې نه پرې ګمراه کیږي هیڅوک). او نه اړوي تاسې شیطان (له دغې سمې لارې)، بېشکه چې (دغه شیطان) تاسې ته دښمن دی ښکاره.

تفسیر: یعنې د قیامت په راتګ کې شک مه کوئ ! او د توحید او د ایمان پر هغې سمې لارې چې زه یې تاسې ته درښیم؛ سم برابر لاړ شئ !، نه چې ستاسې ازلي دښمن تاسې له هغې لارې څخه منع کړي، او مخه مو ونیسي.

وَلَمَّا جَآءَ عِيسَىٰ بِالۡبَيِّنَٰتِ قَالَ قَدۡ جِئۡتُكُم بِالۡحِكۡمَةِ وَلِأُبَيِّنَ لَكُم بَعۡضَ الَّذِي تَخۡتَلِفُونَ فِيهِ ۖ

او کله چې راغی عیسی په دلائلو ښکاره وو سره وویل (عیسی) چې: په تحقیق راغلی یم زه تاسې ته په حکمت (نبوّت، شریعت، ښه درایت پخې خبرې)، او لپاره د دې چې بیان کړم تاسې ته ځینې له هغو احکامو چې وئ تاسې چې اختلاف به مو کاوه په هغو کې (له امورو د دین نه).

تفسیر: یعنې دیني خبرې یا ځینې هغه شیان چې د موسوي شریعت له طرفه حرام درولی شوي وو؛ د هغه حلّت بیان تاسو ته کوم، لکه څنګه چې د آل عمران سورت په (۵) رکوع (۵۰) آیت کې راغلي دي: ﴿وَلِأُحِلَّ لَكُم بَعۡضَ الَّذِي حُرِّمَ عَلَيۡكُمۡ﴾.

فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُونِ ﴿٦٣﴾ إِنَّ اللَّهَ هُوَ رَبِّي وَرَبُّكُمۡ فَاعۡبُدُوهُ ۚ هَٰذَا صِرَاطٌ مُّسۡتَقِيمٌ ﴿٦٤﴾

پس وویرېږئ له (عذابه د) الله او اطاعت وکړئ ځما (په شرعي امورو کې). بېشکه الله هم هغه دی رب ځما او رب ستاسو، پس عبادت کوئ یواځې د دغه (الله، او حکم یې منئ)، دغه لاره ده سمه برابره.

تفسیر: دغه تعلیم وو د عیسی علیه السلام، وګورئ چې په څومره صفایۍ او دُرستۍ سره یې د واحد الله تعالی د رُبوبیت او معبودیت بیان فرمایلی دی، او همدغه توحید، اتّقاء او د رسول الله صلی الله علیه وسلم اطاعت یې صراط المستقیم درولی دی.

فَاخۡتَلَفَ الۡأَحۡزَابُ مِنۢ بَيۡنِهِمۡ ۖ

پس مختلف شول سره دغه قومونه (د نصاری) په منځ خپل کې.

تفسیر: یعنې اختلاف واقع شو، یهودان ترې منکران شول، او نصرانیان پرې قائلان شول، بیا وروسته له دې نه نصرانیان هم سره څو ډلې شول، ځینې مسیح علیه السلام ته د الله تعالی ځوی وایي، ځینې یې له درې معبودانو یو معبود ګڼي، ځینې یو څه وایي او ځینې بل څه وایي، د مسیح علیه السلام پر اصلي تعلیم خو یو تن هم نه دی پاتې.

فَوَيۡلٌ لِّلَّذِينَ ظَلَمُوا مِنۡ عَذَابِ يَوۡمٍ أَلِيمٍ ﴿٦٥﴾ هَلۡ يَنظُرُونَ إِلَّا السَّاعَةَ أَن تَأۡتِيَهُم بَغۡتَةً وَهُمۡ لَا يَشۡعُرُونَ ﴿٦٦﴾

پس افسوس هلاك خرابي ده لپاره د هغو كسانو چې ظلم يې كړى دى (په باب د عيسى كې) له عذابه د ورځې درد وركوونكې. آيا منتظر دي (دغه احزاب يا كفار د مكې، يعنې نه دي) مګر قيامت ته چې رابه شي دوى ته يو ناځاپه، او دوى به نه پوهيږي (په وخت د راتلو يې قبل الظهور).

تفسير: يعنې له داسې ښكاره وو او واضحو بياناتو او هداياتو سره هم كه دغه خلق د حق او صدق منونكي نه دي؛ نو بالآخر دوى د څه شي په انتظار كې دي؟ د دوى د دغه وضعيت او احوال له ليدلو څخه داسې ويل كېدى شي چې كه قيامت يو ځلې ناځاپه د دوى پر سرونو ودريږي؛ نو هلته به يې ومني، حال دا چې د هغه وخت منل له سره په درد نه خوري، او مفيد نه واقع كيږي.

اَلۡاَخِلَّآءُ يَوۡمَئِذٍۭ بَعۡضُهُمۡ لِبَعۡضٍ عَدُوٌّ اِلَّا الۡمُتَّقِيۡنَ ﴿۶۷﴾

ياران (دوستان د كفر او معصيت) په دنيا كې په دغه ورځ (د قيامت كې) ځينې د دوى له ځينو نورو سره به دښمنان وي مګر (پاتې به وي دوستي) د متقيانو.

تفسير: په دغه ورځ كې به دوست له دوست څخه لرې تښتي، نه چې زه هم د ده په شامت ونيولى شم، د دنيا دغه ګردې دوستۍ او محبتونه او خپلوۍ به سره منقطع كيږي، انسان به افسوس او ارمان كوي چې ولې مې له هغه شرير سړي سره دوستي كړې وه، چې د هغه په غولولو او لمسولو سره زه نن په دغه مصيبت كې اخته شوم، په دغه وخت كې به ډېر خوږ او مين محبوب هم د خپلې خوږې او مينې محبوبې له ليدلو ځنې ويريږي به، او يو د بل له ليدلو څخه به بېزاره وي، هو ! د هغو كسانو محبت او دوستي به په كار ورځي، چې خاص د الله لپاره وي، او نداء به وكړه شي پر دغو مؤمنانو باندې د الله أعظم شأنُه وأكرم برهانُه له جانبه داسې چې:

يٰعِبَادِ لَا خَوۡفٌ عَلَيۡكُمُ الۡيَوۡمَ وَلَاۤ اَنۡتُمۡ تَحۡزَنُوۡنَ ﴿۶۸﴾

اى بندګانو ځما ! نشته هيڅ وېره پر تاسې نن ورځ او نه به غمجن كېږئ.

تفسير: يعنې نه د وړاندې ويره او نه به د وروستي غم اندېښنه ورسره وي، او د دوى صفت دغه دى.

اَلَّذِيۡنَ اٰمَنُوۡا بِاٰيٰتِنَا وَكَانُوۡا مُسۡلِمِيۡنَ ﴿۶۹﴾

هغه كسان چې ايمان يې راوړى دى په آيتونو ځمونږ، او وو دوى مسلمانان (په دنيا كې).

تفسير: يعنې په زړه سره يې يقين او پخپلو نورو جوارحو او اعضاوو سره يې د ده احكام په ځاى راوړل، او د اطاعت او انابت غاړه يې ورته كېښوده، له دې ځايه د ايمان او اسلام فرق ظاهريږي، لكه چې د جبريل عليه السلام په حديث كې د دې مفصّل بيان شوى دى، بيا به وويلى شي دغو مؤمنانو ته له جانبه د الله أكرم شأنُه او أعظم برهانُه داسې چې:

اُدۡخُلُوا الۡجَنَّةَ اَنۡتُمۡ وَاَزۡوَاجُكُمۡ تُحۡبَرُوۡنَ ﴿۷۰﴾ يُطَافُ عَلَيۡهِمۡ بِصِحَافٍ مِّنۡ ذَهَبٍ وَّاَكۡوَابٍ ۚ وَفِيۡهَا مَا تَشۡتَهِيۡهِ الۡاَنۡفُسُ وَتَلَذُّ الۡاَعۡيُنُ ۚ

ننوځئ (اى ځما بندګانو) جنت ته تاسې او ښځې ستاسې چې خوشاله به كړل شئ. ګرځولى كيږي به (د غلمانو له خوا) پر دغو جنتيانو كاسې ګلاسونه له سرو زرو څخه او (طلايي) صراحې ګانې، او (وي به دوى ته) په دغه (جنت) كې هغه شيزونه چې خواهش كوي د هغو نفسونه (د دوى) او چې خوند اخلي ستر ګې (د دوى ترې).

تفسير: له ټولو څخه اعلى او اولى څيز چې ترې سترګې په ليدلو سره رڼې او يخې او زړونه آرامي او هوسايي (راحت) مومي؛ د الله تعالى لقاء ده، رزقنا الله تعالى بفضله ومنّه.

وَأَنتُمْ فِيهَا خَٰلِدُونَ ﴿٧١﴾ وَتِلْكَ ٱلْجَنَّةُ ٱلَّتِىٓ أُورِثْتُمُوهَا بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٧٢﴾

او تاسې په دغه جنت کې همېشه اوسېدونکي يئ. او دغه جنت دى هغه چې په ميراث دركړى شوى دى هغه تاسو ته په سبب د هغو (نېكو عملونو) چې وئ تاسې چې كول به مو په دنيا كې.

تفسير: يعنې ستاسې د پلار آدم عليه السلام ميراث تاسې ته بيا درورسېده، او دغه د الله تعالى فضل او مرحمت او ستاسې د اعمالو ثمره ده.

لَكُمْ فِيهَا فَٰكِهَةٌ كَثِيرَةٌ مِّنْهَا تَأْكُلُونَ ﴿٧٣﴾ إِنَّ ٱلْمُجْرِمِينَ فِى عَذَابِ جَهَنَّمَ خَٰلِدُونَ ﴿٧٤﴾ لَا يُفَتَّرُ عَنْهُمْ وَهُمْ فِيهِ مُبْلِسُونَ ﴿٧٥﴾

شته تاسې په دغه (جنّت) كې (ښې غورې منتخبې) مېوې ډېرې چې له هغو څخه به يې خورئ تاسې. بېشكه چې مجرمان (كافران) په عذاب د دوزخ كې به همېشه پاتې كيدونكي وي. نه به سپكاوه شي له دوى څخې (عذاب) او دوى به په دغه عذاب كې ساكت نااميده وي (له نجاته او نشاطه).

تفسير: يعنې عذاب به نه كوم وخت ملتوي كيږي، او نه سپكاوه شي، دوزخيان به نااميده كيږي چې اوس په هيڅ صورت له دې ځايه نشو وتلى، او نه د وتلو څه سبيل او لاره شته.

وَمَا ظَلَمْنَٰهُمْ وَلَٰكِن كَانُوا۟ هُمُ ٱلظَّٰلِمِينَ ﴿٧٦﴾

او نه دى كړى مونږ ظلم پر دوى وليكن دوى وو هم دوى ظالمان (پر ځانونو خپلو په كفر سره).

تفسير: يعنې مونږ په دنيا كې د نېكۍ او بدۍ هره خوا او هر پلو دوى ته ښوولې او پوهولې وو، او انبياء الله مې ليږلي وو، او پر دوى مې د حجّت اتمام كړى وو، او هيڅ يومعقول عذر مې دوى ته باقي نه وو پرېښى، خو سره له هغه دوى ونه منل، او له خپلو تېريو او زياتو څخه يې لاس وانه خيست، كه داسې ظالمينو او متجاوزينو ته سزا وركړه شي؛ نو څوك دغې سزا ته ظلم ويلى شي؟.

وَنَادَوْا۟ يَٰمَٰلِكُ لِيَقْضِ عَلَيْنَا رَبُّكَ

او غږ به وكړي (جهنّميان) چې اى مالكه (خازنه د دوزخ) حكم دې وكړي پر مونږ رب ستا (د مرګ).

تفسير: «مالك» د هغې پرښتې نوم دى چې پر دوزخ موكله ده، او د اور داروغه ورته ويلى شي، دوزخيان به ده ته غږ كوي او نارې به وهي چې مونږ نه مرو او نه خلاصى مومو، ته دې خپل رب ته ووايه چې: يو ځلې دې مونږ ته عذاب راكړي، او كار مو دې له بېخه تمام كړي، ګواكې له نجاته بې هيلې او مايوس كيږي، او د مرګ په ارمان كې لويږي.

قَالَ إِنَّكُمْ مَّٰكِثُونَ ﴿٧٧﴾

وبه وايي (مالك خازن پس له زرو كلو په ځواب كې د دوى) چې بېشكه تاسې (ژوندي) پاتې كيدونكي يئ (په دوزخ كې).

تفسير: يعنې له چيغو او شورماشور څخه هيڅ فائده نه دررسيږي، تاسې په همدغه خپل حال تل ترتله پاتې كيدونكي يئ، وايي چې دوزخيان به تر يو زر كاله چغې وهي، نارې سورې به كوي، بالآخر دوى ته به داسې يو جواب اوراوه شي، او د الله أجل وأعلى شأنُه وأعظم برهانُه له جانبه داسې ويل كيږي:

لَقَدْ جِئْنَٰكُم بِٱلْحَقِّ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَكُمْ لِلْحَقِّ كَٰرِهُونَ ﴿٧٨﴾

خامخا په تحقيق راغلي وو مونږ تاسې ته (په وسيله د انبياوو) په حق سره، وليكن زياتره ستاسې حق لره بد ګڼونكي يئ (چې حق به مو نه قبلاوه).

تفسير: يعنې هغه سزا تاسې ته پر دغه جرم دركړى شوې ده، چې تاسې على الأكثر د صداقت او حقّانيت په خلاف اقدامات كول، او زيات له تاسې د ړوندو په شان په هغه پسې لويدلي وئ.

أَمْ أَبْرَمُوٓا۟ أَمْرًا فَإِنَّا مُبْرِمُونَ ﴿٧٩﴾

بلكه محكم كړي دي (كُفّارو په خلاف د انبياوو) يو كار، پس بېشكه مونږ هم محكم كوونكي يو (د تدبير خپل).

تفسير: د عربو كفّار څمونږ د رسول الله صلى الله عليه وسلم په خلاف راز راز پلمې او حيلې جوړولې، او قسم په قسم پټ تدبيرونه به يې سره ترل، مګر د الله تعالى خفيه تدبير د دوى پر دغو ګردو پلمو باندې اوبه بهولې.

أَمْ يَحْسَبُونَ أَنَّا لَا نَسْمَعُ سِرَّهُمْ وَنَجْوَىٰهُم ۚ بَلَىٰ وَرُسُلُنَا لَدَيْهِمْ يَكْتُبُونَ ﴿٨٠﴾

آيا ګمان كوونكي دي (كفّار) چې بېشكه مونږ نه اورو پټې خبرې د دوى او پټې مشورې د دوى؟ (نه ده داسې) بلكه اورو يې، او رسولان څمونږ (چې حفظه ملكې دي) له دوى سره دي چې ليكي (ټول اعمال د دوى).

تفسير: يعنې دوى د زړونو پر اسرارو، نيّاتو، او پټو خبرو مونږ پوهيږو، او د دوى پټې جرګې او مشورې مونږ اورو، او سم د حكومت د انتظامي ضابطې سره څمونږ پرښتې (كرام كاتبين) د دوى ګرد اعمال ليكي، دغه ګرد دفاتر به د قيامت په ورځ وروړاندې كيږي.

قُلْ إِن كَانَ لِلرَّحْمَٰنِ وَلَدٌ فَأَنَا۠ أَوَّلُ ٱلْعَٰبِدِينَ ﴿٨١﴾

ووايه (اى محمده ! دوى ته) كه وي (بالفرض والتقدير لكه چې تاسې وايئ) رحمان ته ولد (ځوى لور)؛ پس زه به (دغه ولد لره) ړومبنى له عبادت كوونكيو وم (خو الله له ګردو (ټولو) عيوبو څخه پاك دى، او ولد نه لري).

تفسير: يعنې له دې نه لوى ظلم به بل څه وي چې الله تعالى ته ځامن او لوڼې تجويزيږي، تاسې ووايئ: كه به فرض محال سره الله تعالى اولاد درلودى؛ نو ړومبنى سړى به زه وم چې د ده د اولاد عبادت به مې كاوه، ځكه چې په دنيا

کې زه له ټولو ځنې زيات د الله تعالى عبادت کوونکى يم، او هر چاته چې هومره زياته علاقه له الله تعالى سره وي؛ په هم هغه تناسب ښايي د ده له اولاد سره يې هم وي، بيا څه مهال (وخت) چې زه سره له اوّل العابدينْـتُوبه د هيڅ يو موجود په ولديت الله ته قايل نه يم؛ نو تاسې څرنګه د پاک الله داسې منونکي يئ چې د ده تر فرضي اولاده حقوق هم منئ؟.

سُبْحٰنَ رَبِّ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ رَبِّ الْعَرْشِ عَمَّا يَصِفُوْنَ ﴿۸۲﴾

پاکي ده رب د اسمانونو ته، او (رب د) ځمکې ته، رب د عرش ته له هغه څه چې بيانوي (دوی ورته چې نسبت د ولد او شريک او نور عيوب دي).

تفسير: يعنې د هغو خبرو نسبت چې دغه خلک الله تعالى ته کوي، مثلاً اولاد او نور، له هغو ټولو ځنې د الله تعالى ذات پورته او منزّه دی، د ده په ذات کې د دې خبرې له سره امکان نشته چې معاذ الله د چا پلار يا ځوی شي.

فَذَرْهُمْ يَخُوْضُوْا وَيَلْعَبُوْا حَتّٰى يُلٰقُوْا يَوْمَهُمُ الَّذِيْ يُوْعَدُوْنَ ﴿۸۳﴾

بس پرېږده دوی چې غوټې وهي (په باطلو خبرو)، او لوبې کوي تر هغه پورې چې ملاقات وکړي له ورځې د دوی سره هغه (هغه ورځ) چې وعده کړی شوې ده (له دوی سره په دغه ورځ د قيامت کې د عذاب).

تفسير: يعنې دوی د غفلت او حماقت په نشو کې هر څه چټې او چپولې خبرې چې کوي؛ ودې کړي، او تاسې له سره ورته توجّه او التفات مه کوئ !، دغه خلق د څو ورځو له مخې په دنيوي عيش او عشرت او چړچو کې خپلې ورځې تېروي، بالآخر هغه موعوده ورځ راتلونکې ده، چې په هغې کې دوی ته د دوی دغه بې ادبۍ او ګستاخۍ او نور شرارتونه يو په يو وړاندې کيږي، او د هغو په مقابل کې به دوی د هر يوه د خوند او مزې څکوونکي وي.

وَهُوَ الَّذِيْ فِي السَّمَآءِ اِلٰهٌ وَّفِي الْاَرْضِ اِلٰهٌ ۭ وَهُوَ الْحَكِيْمُ الْعَلِيْمُ ﴿۸۴﴾

او الله هغه (لوی ذات) دی چې په اسمانونو کې معبود دی، او په ځمکه کې معبود دی، او همدی دی ښه حکمت والا ښه عالم.

تفسير: يعنې نه په اسمان کې پرښتې، لمر، قمر، او ستوري معبود ګرځېدی شي، او نه په ځمکه کې اصنام، اوثان، او بُتان او نور، د ټولو علويّاتو او سفليّاتو او ما فيهما حقيقي معبود هم هغه واحد احد الله تعالى دی، چې له فرشه تر عرشه پورې د ټولو اشياوو مالک او خالق دی، او د ټولو اکوانو او امکنه وو، ازمنه وو پخپل علم او اختيار سره مالک او متصرّف دی.

وَتَبٰرَكَ الَّذِيْ لَهٗ مُلْكُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا ۚ وَعِنْدَهٗ عِلْمُ السَّاعَةِ ۚ

او برکت ناک دی هغه (لوی ذات) چې خاص ده ته دی ملک سلطنت د اسمانونو او د ځمکې او د هر هغه څه چې په منځ د دغو دواړو کې دي، او (خاص) له همده سره دی علم د قيامت.

تفسير: يعنې قيامت کله راځي؟ د دې خبرې علم يواځې له هغه مالک الملکوت او صاحب الکبرياء والجبروت الله أجل وأعلى شأنه وأعظم وأکرم برهانُه سره دی.

وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿٨٥﴾

او خاص همدغه (الله) ته به بېرته بيولی شئ (ټول قيامت ته لپاره د جزاء).

تفسير: يعنې كله چې هلته ورسېږئ، د ګردو حسناتو او سيئاتو حساب او كتاب به مو كيږي، او د هغو ثواب او عذاب به دررسيږي.

وَلَا يَمْلِكُ الَّذِينَ يَدْعُونَ مِن دُونِهِ الشَّفَاعَةَ إِلَّا مَن شَهِدَ بِالْحَقِّ وَهُمْ يَعْلَمُونَ ﴿٨٦﴾

او اختيار نه لري هغه معبودان چې دوی يې عبادت كوي بې له دغه (الله) د شفاعت (لكه چې منكران ګمان كوي) مګر هغه څوك چې شاهدي يې ويلي وي (په ژبه) په حقه سره، حال دا چې دوی پوهيږي (او علم يې وي پر هغو باندې په زړه سره).

تفسير: يعنې دومره سپارښت كولی شي، هر هغه چا چې له خپل علم سره موافق د اسلام حقه كلمه ووائي او د هغې ګواهي وركړي او د اسلام دحقې كلمې د ګواهۍ پرته هيڅ څوك د هيچا سفارش نشي كولی، او دغومره سپارښت به هم هغه صالحين وكړي چې د دوی په رښتين توب خبردار وي، او په دې باندې ښه پوهيږي چې دغه په ژبه او په زړه سره مسلمان دی، نورو ته به داسې اجازه نه وي.

وَلَئِن سَأَلْتَهُم مَّنْ خَلَقَهُمْ لَيَقُولُنَّ اللَّهُ فَأَنَّىٰ يُؤْفَكُونَ ﴿٨٧﴾

او قسم دی كه وپوښتې ته دوی چې چا پيدا كړي دي دغه (عابدان او معبودان)؛ نو خامخا وبه وايي: هرومرو (خامخا) دوی چې الله (پيدا كړي دي)، پس كوم طرف ته ګرځول كيږي دغه (مشركان له عبادت د الله).

تفسير: يعنې كله چې پيدا كوونكی همدغه يو الله دی؛ نو د بندګۍ او د عبادت مستحق ولې نور شول؟ عبادت د انتهايي تذلّل نوم دی، او دغه تذلّل د هغه ذات لپاره ښايي چې وكړي شي چې د انتهايي عظمت او جبروت څښتن دی، ډېر د تعجّب ځای دی چې دوی مقدّمات تسليموي، ليكن د هغو له نتايجو څخه منكران كيږي.

وَقِيلِهِ يَا رَبِّ إِنَّ هَٰؤُلَاءِ قَوْمٌ لَّا يُؤْمِنُونَ ﴿٨٨﴾

او (الله تعالی سره علم پر دغې) وينا د دغه (رسول) دی چې ای ربه ځما ! بېشكه دغه (قريشي منكران) يو قوم دی چې ايمان نه راوړي (په مؤمن به شيانو باندې).

تفسير: يعنې د نبي دغه وينا هم الله تعالی ته معلومه ده.

فَاصْفَحْ عَنْهُمْ وَقُلْ سَلَامٌ

پس مخ وګرځوه له دوی (او طمع پرېكړه له ايمانه د دوی)، او ووايه (ای محمده ! دوی ته غواړم له شره ستاسو) سلامتي.

تفسير: يعنې غم مه خوره ! او زيات په دوی پسې مه لوېږه ! محض د دعوت او تبليغ فريضه دې اداء كوه !، نو بيا له دوی څخه خپل مخ وګرځوه !، او ووايه: ښه ده كه تاسې ځما خبرو ته غوږ نه ږدئ؛ نو ځما سلام دې وي تاسې ته:

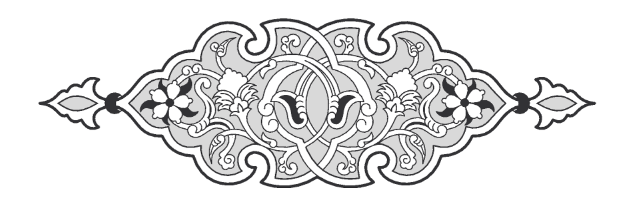
(وكان هذا قبل الأمر بالقتال)، (چې دا حكم د جهاد كولو د حكم نه مخكې وو).

فَسَوۡفَ يَعۡلَمُونَ ﴿٨٩﴾

پس ژر ده چې پوه به شي دوی (په عاقبت د کُفر خپل).

تفسير: يعنې بالآخره دوی ته به دغه خبره ښکاريږي چې دوی په څرنګه لويې غلطۍ کې لويدلي وو؟ لکه چې پر خپلو دغو تېروتو باندې ځينې کسان لږ څه په همدغه جهان کې پوه شوي هم دي، خو د هغه په پوره تکميل په آخرت کې کېدونکي دي.

تمّت سورة «الزخرف» بعون الله وتوفيقه، فلله الحمد والمنّة.

«د (الدّخان) سورت مكي دی، (۵۹) آيت درې ركوع لري، په تلاوت كې (۴۴) او په نزول كې (۶۴) سورت دی، وروسته د «الزخرف» له سورت څخه نازل شوی دی».

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

(شروع كوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم كوونكی دی.

حٰمٓ ۝١ وَالْكِتٰبِ الْمُبِيْنِ ۝٢ اِنَّآ اَنْزَلْنٰهُ فِيْ لَيْلَةٍ مُّبٰرَكَةٍ

قسم دی پر دغه كتاب ښكاره كوونكي (د ديني احكامو). چې بېشكه مونږ نازل كړی مو دی هغه په شپه بركتناكه كې.

تفسير: د «بركت شپه» د قدر شپه ده، لكه څرنګه چې الله تعالی د «القدر» په سورت كې فرمايلي دي: ﴿اِنَّآ اَنْزَلْنٰهُ فِيْ لَيْلَةِ الْقَدْرِ﴾ چې د رمضان المبارك په مياشت كې واقع ده، له قوله تعالی: ﴿شَهْرُ رَمَضَانَ الَّذِيْٓ اُنْزِلَ فِيْهِ الْقُرْاٰنُ﴾ (د البقره سورت (۲۳) ركوع (۱۸۵) آيت)، په دغه شپه كې عظيم الشأن قرآن له لوح محفوظ څخه سماء الدنيا ته نازل كړی شوی دی، او بيا له هغه ځای متدرّجًا په درويشتو كلونو كې پر رسول الله صلی الله عليه وسلم نازل شوی دی، هم په همدغه شپه كې پر رسول الله صلی الله عليه وسلم مبارك د پاك قرآن ابتدايي نزول شروع شوی دی.

اِنَّا كُنَّا مُنْذِرِيْنَ ۝٣

بېشكه مونږ يو ويرووونكي (په رالېږلو د قرآن).

تفسير: يعنې اورول همېشه ځمونږ كار او دستور وو، چې له هغه سره موافق دغه پاك قرآن هم نازل شوی دی.

فِيْهَا يُفْرَقُ كُلُّ اَمْرٍ حَكِيْمٍ ۝٤ اَمْرًا مِّنْ عِنْدِنَا

په دغه (شپه) كې بيانوه شي ببلاوه شي هر كار حكمتناك (داسې ټينګ چې نه بدلېږي). حكم له نزده ځمونږ.

تفسير: يعنې د ټول كال په متعلّق د قضاء او قدر ګرد د حكمت او د مصلحت ډكې قاطعې او نه بدلېدونكې فيصلې په دغې عظيم الشأنې شپې كې له لوح محفوظ څخه نقل كيږي، او هغو پرښتو ته سپارلی كيږي چې د تكويناتو په شعبو كې كار كوي.

اِنَّا كُنَّا مُرْسِلِيْنَ ۝٥

بېشكه مونږ يو لېږونكي (د رسولانو).

تفسير: يعنې (مونږ لېږونكي يو د) پرښتې پر هر هغه كار چې له دوی سره مناسب وي، لكه چې جبرئيل عليه السلام يې سره له پاك قرآن محمد صلی الله عليه وآله وصحبه وسلّم ته ولېږه.

رَحْمَةً مِّنْ رَّبِّكَ ۚ إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿٦﴾

لپاره د رحمت (او مهرباني پر خلقو) له رب ستا، بېشکه الله همدی دی ښه اورېدونکی د (ټولو) اقوالو، ښه عالم (په ټولو احوالو).

تفسیر: یعني الله تعالی د ټول عالم له ګردو حالاتو څخه باخبر دی، د دوی غږ او دعاء اوري، ځکه په عین ضرورت کې یې خاتم النبیین صلی الله علیه وسلم ته قرآن ورکړ، او د عالم لپاره یې د لوی رحمت په شان ولېږه.

رَبِّ السَّمٰوٰتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا ۘ إِنْ كُنْتُمْ مُّوقِنِينَ ﴿٧﴾

(رحمت دی ټولو ته له طرفه د) رب د اسمانونو او (رب د) ځمکې او (رب د) هغو شیانو چې په منځ د دوی کې دي که چېرې یئ تاسې یقین کوونکي (نو یقین وکړئ چې محمد د الله رسول دی).

تفسیر: یعني که په تاسې کې پر کوم شي د یقین لرلو صلاحیت وي؛ نو له ګردو شیانو څخه ړومبی شی د یقین کولو قابل د الله تعالی عمومي ربوبیت دی، چې د هغه آثار په هره هره ذره کې له روښانې ورځې څخه زیات ښکاره او ځرګند دي، او د محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم رسالت دی.

لَا إِلٰهَ إِلَّا هُوَ يُحْيِي وَيُمِيتُ ۖ رَبُّكُمْ وَرَبُّ آبَائِكُمُ الْأَوَّلِينَ ﴿٨﴾

نشته لایق د عبادت بل هیڅوک مګر همدی دی، چې ژوندي کوي او مړه کوي (دغه الله) رب ستاسې دی، او رب د پلرونو ړومبنیو ستاسې دی.

تفسیر: یعني چې د هغه الله په قبضه کې ژوندي کول او مړه کول او د وجود او عدم واک او اختیار د هغه په لاس کې وي، او ګرد اولین او آخرین یې تر پالنې او تربیت لاندې دي؛ آیا ماسوا له هغه د بل چا عبادت او بندګي جایزه ده؟ دغه یو داسې صاف او ښکاره حقیقت دی چې په هغه کې د شک او شبهې هیڅ ځای او ګنجایش نشته.

بَلْ هُمْ فِي شَكٍّ يَلْعَبُونَ ﴿٩﴾

(یقین نه کوي) بلکه دوی په شک کې دي (له بعث نه) چې لوبې مسخرې کوونکي دي (په مؤمن به شیانو).

تفسیر: یعني د دغو واضحو ښو او دلائلو اقتضاء خو داسې وه چې دغو خلقو به هغه منل، مګر سره له هغه دوی یې نه مني، بلکه دوی د توحید او د نورو حقه وو عقایدو له طرفه په شکوکو او شبهو کې لویدلي دي.

فَارْتَقِبْ يَوْمَ تَأْتِي السَّمَاءُ بِدُخَانٍ مُّبِينٍ ﴿١٠﴾ يَغْشَى النَّاسَ ۖ هٰذَا عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿١١﴾

پس منتظر اوسه (ای محمده ! دوی ته) په هغه ورځ چې راشي دا اسمان په لوګي ښکاره سره. چې پټ به کړي ټول مخلوق. (وبه وایي دوی) دغه عذاب ډېر دردناک دی.

تفسیر: له «لوګي» څخه دلته څه مراد دي؟ په دغه مورد کې د اسلافو دوه قوله دي: ابن عباس رضي الله تعالی عنهما او نور وایي چې: قیامت ته نژدې به یو لوګی پورته کیږي، چې ګرد خلق به پټوي، نېکو سړیو ته به د ده ډېر لږ خفیف څه اثر د زکام په شان ورسیږي، او د کفّارو او منافقینو په ستونیو او دماغو کې ننوځي او بې هوشه کوي یې، دلته هم هغه لوګی مراد دی، ابن مسعود رضي الله عنه په ډېر قوّت سره ادعاء کوي، چې له دغه آیت څخه مراد هغه لوګی نه

دی چې د قيامت له علائمو څخه دی، بلکه رسول الله مبارك کله چې د قُريشو له تمرّد او طغيان څخه په تنګ شو؛ نو دعا يې وفرمايله چې الله جل جلاله پر دوی تر اوو کلونو پورې قحط مسلّط کړ، هم هغسې چې د يوسف عليه السلام په زمانه کې پر مصريانو مسلّط شوی وو، لکه چې قحط پر دوی مسلّط شو چې مکيانو به په هغه کې له مردارو او له پوستکو او له هډوکو څخه خوړل، غالبا په همدغه دوران کې د «يمامه» رئيس ثمامه بن آثال رضي الله عنه په اسلام مشرّف شو، او د مأکولاتو د هغو ګودامونو لېږل يې منع کړل، چې له هغه ځايه مکې معظمې ته تلل، الغرض مکيّان د لوږې له لاسه مړه کېدل، او دغه مسلّمه او ښکاره خبره ده چې د مسلسلې وچکالۍ او قحط په زمانه کې به د «جو» يعنې د ځمکې او اسمان په منځ کې لوګې په شان دوړې او غُبار په نظر راځي، په دغه تقرير په ﴿يَغۡشَى ٱلنَّاسَ﴾ کې به له خلقو څخه مراد مکيان وي، ګواکې دغه يوه وړاندوينه وه چې پوره شوه، کما يدل عليه قوله تعالى: ﴿فَٱرۡتَقِبۡ﴾.

رَّبَّنَا ٱكۡشِفۡ عَنَّا ٱلۡعَذَابَ إِنَّا مُؤۡمِنُونَ ﴿١٢﴾

ای ربه څمونږ ! لرې کړه له مونږ دغه عذاب بېشکه مونږ ايمان راوړونکي يو.

تفسير: يعنې کله چې په هغه عذاب کې مبتلا کيږي، نو داسې به وايي چې: اوس له دغه آفت څخه نجات راکړه، وروسته له دې نه مو توبه ده !، اوس مونږ ته پوره يقين حاصل شو، بيا به طغيان او شرارت نه کوو، او پاخه مسلمانان کيږو، وروسته له دې نه د دغې خبرې الله تعالى أعظم برهانُه وأکرم شأنُه داسې جواب فرمايي:

أَنَّىٰ لَهُمُ ٱلذِّكۡرَىٰ وَقَدۡ جَآءَهُمۡ رَسُولٞ مُّبِينٞ ﴿١٣﴾ ثُمَّ تَوَلَّوۡاْ عَنۡهُ وَقَالُواْ مُعَلَّمٞ مَّجۡنُونٌ ﴿١٤﴾

چېرې به نفع ورسوي دوی ته پند اخيستل (پس د عذاب له نزوله) حال دا چې په تحقيق راغلی وو دوی ته رسول ښکاره، بيانوونکی. بيا همداسې وګرځېدل دوی له هغه (اجابت د رسُول نه)، او وويل (کفّارو): ده ته ښوونه کړی شوې ده (د قرآن له بل چا نه) لېونی دی.

تفسير: يعنې اوس له پوهېدلو او له نصيحت څخه د فائدې اخيستلو موقع چېرې پاتې ده، په هغه وخت کې مو دغه پندونه ونه منل، چې څمونږ رسول سره له ښکاره نښو او واضحو هداياتو درغلی وو، هلته به مو داسې ويل چې دغه لېونی دی، کله به مو ويل چې: دی دغه خبرې له بل چا څخه زده کوي، او بيا د هغه له مخې دغه کتاب جوړوي، د ابن عبّاس رضي الله تعالى عنهما د تفسير سره سم د دې آيت مطلب داسې شو، او د ابن مسعود رضي الله تعالى عنه له تفسير سره موافق معنى به يې داسې وي چې: مکيّان له قحط او نورو مصائبو څخه په تنګ شول، او له رسول الله صلى الله عليه وسلم څخه يې غوښتنه وکړه چې دغه آفت له مونږ څخه لرې کړئ، په ځينو رواياتو کې راغلي دي چې ابو سفيان او نورو مشرکانو د رسول الله صلى الله عليه وسلم په حضور کې عرض او فرياد وکړ، چې تاسې خو فرمايئ چې زه «رحمة للعالمين» يم، او دغه دی ستا قوم له قحط او د وچکالۍ له لاسه تباه او فنا کيږي، نو مونږ تاسې ته د مرحمت او شفقت او د قرابت وسائط در وړاندې کوو، څو د دغه مصيبت د لرې کېدلو لپاره دعاء وکړئ، که دغه قحط او مصيبت له مونږ څخه پورته شو؛ نو مونږ ټول سره ايمان راوړو، لکه چې د دوی په دعاء سره باران وشو، او له يمامې څخه د غلې کوم ګودامونه چې منع کړی شوي وو؛ هغه هم د رسول الله صلى الله عليه وسلم له حکم سره سم بېرته جاري شول، مګر سره له دې هم دوی مسلمانان نه شول، د همدې په نسبت فرمايي: ﴿أَنَّىٰ لَهُمُ ٱلذِّكۡرَىٰ﴾ يعنې دغه خلق د دغې خبرې له سره منونکي نه دي، په دغه قسم شيانو دوی په زرهاوو تأويلات له خپله ځانه جوړوي، هغه شيان چې بيخي لکه د لمر په شان عيان او روښان دي يعنې ستاسې نبوّت دوی نه مني، او تاسې ته د مجنون نسبت کوي، او ځينې داسې وايي چې: دی له هغه رومي مريي څخه ځنې خبرې زده کړي دي، او بيا يې پخپل عبارت سره اداء کوي، له داسې متعصبو معاندينو څخه د کوم شي د پوهېدلو څه توقّع کېدی شي؟

إِنَّا كَاشِفُوا الْعَذَابِ قَلِيلًا إِنَّكُمْ عَائِدُونَ ﴿١٥﴾

بېشکه مونږ لرې کوونکي يو د دغه عذاب (په دعاء دنبي) لږ مدّت، بېشکه تاسې بېرته ګرځېدونکي يئ (کفر خپل ته).

تفسير: يعني که مونږ د لږ څه مدّت له مخې له دوى څخه عذاب لرې کړو؛ دوى به بيا پخپلو هم هغو حرکاتو لاس پورې کوي، چې پخوا له دې نه به يې کول، او د ابن مسعود رضي الله تعالى عنه له تفسير سره موافق به يې داسې مطلب کيږي: درواخلئ مونږ د لږ څه مدّت له مخې دغه عذاب له دوى څخه لرې کوو، تاسې وګورئ چې دوى به په هم هغسې اعمالو مداومت کوي چې پخوا له دې نه هم په هغه کې مشغول وو.

يَوْمَ نَبْطِشُ الْبَطْشَةَ الْكُبْرَىٰ إِنَّا مُنْتَقِمُونَ ﴿١٦﴾

(ياده کړه) هغه ورځ چې وبه نيسو مونږ (دغه کفّار) په نيولو سختو لويو سره، بېشکه مونږ خامخا انتقام اخيستونکي يو (په دغه ورځ کې).

تفسير: د ابن عباس رضي الله تعالى عنهما په نزد به لويه نيونه په قيامت کې وي، غرض دا دى چې د آخرت عذاب له سره نه منع او نه بېرته ګرځېدونکى دى، د ابن مسعود رضي الله تعالى عنه په نزد له لويې نيونې څخه د «بدر» غزا مراده ده، چې په دغې غزوې کې له کفّارو څخه بدل او انتقام واخيست شو.

وَلَقَدْ فَتَنَّا قَبْلَهُمْ قَوْمَ فِرْعَوْنَ وَجَاءَهُمْ رَسُولٌ كَرِيمٌ ﴿١٧﴾

او خامخا په تحقيق ازمويلي وو مونږ پخوا له دې نه قوم د فرعون، او راغلى وو دوى ته رسول (موسى) عزتمند (په نزد د الله).

تفسير: يعني د موسى عليه السلام په ذريعه د دوى امتحان واخيست شو، چې آيا دوى د الله تعالى پيغام قبلوي که نه؟.

أَنْ أَدُّوا إِلَيَّ عِبَادَ اللَّهِ

(او وويل موسى فرعونيانو ته) چې وسپارئ تاسې په ما باندې بندګان د الله !

تفسير: يعني د الله تعالى بندګان خپل مريان مه ګرځوئ !، بني اسرائيلو ته له مرييتوبه آزادي ورکړئ !، او ماته يې وسپارئ، چې هر چېرې څما خوښه وي؛ دوى له خپل ځان سره بوځم.

إِنِّي لَكُمْ رَسُولٌ أَمِينٌ ﴿١٨﴾ وَأَنْ لَا تَعْلُوا عَلَى اللَّهِ إِنِّي آتِيكُمْ بِسُلْطَانٍ مُبِينٍ ﴿١٩﴾

بېشکه زه تاسې ته رسول مُکرم امانتګر يم. او (وويل موسى فرعونيانو ته) چې سرکښي مه کوئ پر الله (په اهانت د وحي)، بېشکه چې زه راوړونکى يم تاسې ته د برهان حجّت دليل ښکاره واضح.

تفسير: «برهان، حجّت، دليل ښکاره واضح» هغه معجزات وو چې موسى عليه السلام ښوول لکه عصا، يد بيضاء، يعنې «همسا» او «سپين لاس» او نور.

وَإِنِّي عُذْتُ بِرَبِّي وَرَبِّكُمْ أَن تَرْجُمُونِ ﴿٢٠﴾

او (وویل موسی فرعونیانو ته) چې بېشکه زه پناه نیسم په رب خپل او په رب ستاسې له دې نه چې سنګسار کړئ تاسې ما.

تفسیر: په دغه سره یې د دوی د هغو ویرولو ځواب ورکړ، یعني ما ستاسې له ظلم او ایذاء څخه د الله تعالی پناه حاصله کړېده، هغه ځما حمایت کوي، او د الله تعالی پر حفاظت زه پوره اعتماد او اطمینان لرم.

وَإِن لَّمْ تُؤْمِنُوا لِي فَاعْتَزِلُونِ ﴿٢١﴾

او که ایمان نه راوړئ تاسې (ای فرعونیانو !) پر ما؛ پس په څنګ شئ (له ما، پر ېږدئ ما).

تفسیر: یعنې که ځما خبره نه منئ، نو اقلاً ماته څه ضرر او ایذاء مه رسوئ !، او په دغه سره خپل جرم مه درنوئ، شاه صاحب (رحمه الله تعالی) لیکي: «یعنې چې خپل قوم بوځم، ته مې لار مه نیسه !».

فَدَعَا رَبَّهُ أَنَّ هَٰؤُلَاءِ قَوْمٌ مُّجْرِمُونَ ﴿٢٢﴾ فَأَسْرِ بِعِبَادِي لَيْلًا إِنَّكُم مُّتَّبَعُونَ ﴿٢٣﴾

پس دعا وکړه (موسی) رب خپل ته داسې چې بېشکه دغه (قبطیان) یو قوم دی ګنهګاران (کافران). (نو وفرمایل الله موسی ته چې): پس بوځه بندګان ځما (سبطیان) د شپې، بېشکه تاسې متبوع یئ (د قبطیانو)، (تاسو پسی د فرعون لښکری درځی).

تفسیر: یعنې بالآخر مجبور شو، او د الله تعالی په حضور کې یې عرض او فریاد وکړ، چې دغه خلق له خپلو جرائمو څخه لاس اخیستونکي نه دي، نو اوس ته ځمونږ او د دوی په منځ کې فیصله وکړه !، د ده دعاء فوراً مستجابه او پر موسی علیه السلام امر وشو، چې بې د فرعونیانو له اطلاعه بني اسرائیلو سره د شپې له مخې له مصره ووځئ !، ځکه چې ګهیځ (سحر) له مخې به وروسته له دې نه چې ستاسې له تګه خبر شي؛ نو د تاسې د تعاقب لپاره درپسې وځي، لیکن په یاد یې ولرئ چې په لاره کې ستاسې په مخ کې تریخ سیند درځي، چې هغه به ستا د همسا په اشاره سره دېخوا او هغې لرې کېږي، او په منځ کې وچه صافه لاره تاسې ته پیدا کېږي، چې ته به سره له خپل قومه له هم هغې لارې تېرېږئ.

وَاتْرُكِ الْبَحْرَ رَهْوًا ۖ إِنَّهُمْ جُندٌ مُّغْرَقُونَ ﴿٢٤﴾

او پرېږده بحر سیند ولاړ (ساکن کوڅې کوڅې) بېشکه دوی لښکرې دي ډوبې کړی شوې.

تفسیر: یعنې د دغې خبرې په فکر او اندېښنې کې مه اوسه !، دغه لاره چې د الله تعالی په قُدرت په دغه سیند کې شوې ده، بېرته پاتې نشي، پرېږده چې دغه لاره هم دغسې پر خپل حال پاتې وي، څو فرعون او فرعونیان یې وګوري او پر تاسې پسې د راتلو همّت او ځغرد (جرأت) وکړي، لکه چې هغوی هم په همدغې وچې کې ننوتل، کله چې ټول د سیند منځ ته ورسېدل؛ دلته الله تعالی د سمندر اوبو ته حکم ورکړ، چې بیا سره یو ځای شي، او په دغه ترتیب سره یې هغه ګرد لاو لښکر ډوب او مغروق کړ، نو فرمایي الله أکرم شأنُه وأعظم برهانُه چې:

كَمْ تَرَكُوا مِن جَنَّاتٍ وَعُيُونٍ ﴿٢٥﴾ وَزُرُوعٍ وَمَقَامٍ كَرِيمٍ ﴿٢٦﴾ وَنَعْمَةٍ كَانُوا فِيهَا فَاكِهِينَ ﴿٢٧﴾ كَذَٰلِكَ ۖ وَأَوْرَثْنَاهَا قَوْمًا آخَرِينَ ﴿٢٨﴾

څومره ډېر پرېښودل دوی له باغونو او (له) چینو (د اوبو). او (له) فصلونو او ځایونه عمده مخصوص ښایسته. او (له) نعمتونو (او له هسې د هوسایۍ ـ آرام سامان) چې وو دوی په هغو

(نعمتونو) خوشال خوندور. همداسې (هلاک کوو مونږ مکذبینو لره) او په میراث مو ورکړل (دغه شیان) قوم بل (سبطیانو) ته.

تفسیر: یعنې د بني اسرائیلو په لاسونو کې یې ورکړ، لکه چې د «الشعراء» په سورت کې دي، له دې نه معلوم شو چې د فرعون د غرقېدلو څخه وروسته د بني اسرائیلو تصرّفات او مداخله په مصر کې شروع شوله، او که دغه ثابت نشي؛ مطلب به یې داسې وي: د هم هغو اقسامو سامانونو په شان چې له فرعونیانو څخه پاتې وو؛ هم هغسې شیان مونږ بني اسرائیلو ته هم ورکړل، والله أعلم.

فَمَا بَكَتْ عَلَيْهِمُ السَّمَآءُ وَالْأَرْضُ

پس ونه ژړل پر دوی (یا پر هلاکت د دوی) باندې اسمانونو او ځمکې.

تفسیر: په روایاتو کې راغلي دي چې د مؤمن د وفات په تقریب کې د اسمان هغه دروازه ژاړي چې له هغې څخه به ده ته روزي نازلېده، یا هغه دروازه چې په هغې کې د ده صالح عمل پورته خوت، او هغه ځمکه به هم ژاړي چې ده به پرې لمونځ کاوه، یعنې افسوس چې هغه سعادت له مونږ څخنې واخیست شو، کله چې له کفارو سره د صالح عمل تُخم نشته؛ نو ده پسې به اسمان یا ځمکه ولې وژاړي؟ بلکه ممکن دي چې د دوی پر مرګ خوښ هم شي، چې ښه شو چې دغه یوه بلا له دنیا ورکه شوه.

وَمَا كَانُوا مُنْظَرِينَ ﴿٢٩﴾ وَلَقَدْ نَجَّيْنَا بَنِيٓ إِسْرَآءِيلَ مِنَ الْعَذَابِ الْمُهِينِ ﴿٣٠﴾ مِنْ فِرْعَوْنَ إِنَّهُ كَانَ عَالِيًا مِّنَ الْمُسْرِفِينَ ﴿٣١﴾ وَلَقَدِ اخْتَرْنٰهُمْ عَلٰى عِلْمٍ عَلَى الْعٰلَمِينَ ﴿٣٢﴾

او نه وو دوی ته مهلت ورکړی شوی. او خامخا په تحقیق نجات مو ورکړ بني اسرائیلو ته له عـذاب سپکوونکـي (د قبطیانو). چې له (طرفه د) فرعون وو (چې مجسم مصیبت او آفت وو)، بېشکه دغه (فرعون) وو سرکښه متکبّر له مسرفینو له حده تېرېدونکي سر غړوونکي (په شرک کې). او خامخا په تحقیق غوره کړي مو وو دغه (بني اسرائیل) په علم خپل پر خلقو (د زمانې د دوی).

تفسیر: یعنې اګر که د بني اسرائیلو کمزوري او نواقص هم مونږ ته معلوم وو، خو سره له هغه مونږ دوی ته د هغې زمانې پر ګردو خلقو فضیلت ورکړ، او ځینې جزئیه فضائل خو هم هغه دي چې تر نن پورې د بل هیڅ قوم په برخه نه دي شوي، مثلاً د ډېرو انبیاوو په دوی کې مبعوثېدل.

وَآتَيْنٰهُمْ مِّنَ الْاٰيٰتِ مَا فِيهِ بَلٰٓؤٌا مُّبِينٌ ﴿٣٣﴾

او ور مو کړ دوی ته له دلائلو (د قُدرت خپل په لاس د موسی) هغه چې په هغو کې ازمایش مدد وو ښکاره.

تفسیر: یعنې د موسی علیه السلام په ذریعه مثلاً د «منّ او سلوی» نزول د وریځو سیورې غورځول وغیر ذلک.

إِنَّ هٰٓؤُلَآءِ لَيَقُولُونَ ﴿٣٤﴾ إِنْ هِيَ إِلَّا مَوْتَتُنَا الْأُولٰى وَمَا نَحْنُ بِمُنْشَرِينَ ﴿٣٥﴾

بېشکه دغه (کفّار) خامخا وایي چې: نه دی دغه عاقبت ځمونږ مګر همدا ړومبی مرګ ځمونږ دی (په دنیا کې)، او نه یو مونږ راپورته کړی شوی (له قبورو).

تفسیر: په منځ کې د موسی علیه السلام د قوم ذکر استطرادًا راغلی وو، له دې ځایه بیا د رسول الله صلی الله علیه وسلم د قوم تذکره شروع کیږي، یعنې دوی وایي چې: ځمونږ آخري حالت فقط هم دغه دی چې موت پر مونږ راځي، هر کله چې مړه شو؛ نو وروسته له مرګه بیا نو نورې خبرې اترې له سره نه دي پېښېدونکي، او له موجوده ژوندون څخه ماسوا بل ژوندون بیخي نشته، حشر او نشر، ثواب او عقاب څه شی دی؟ او حساب او کتاب چېرې کیږي.

فَأْتُوا بِآبَائِنَا إِن كُنتُمْ صَادِقِينَ ﴿٣٦﴾

پس (ژوندي) راولئ پلرونه ځمونږ که چېرې یئ تاسې صادقین رښتیني (په دغې وینا خپله کې).

تفسیر: یعنې رسول الله مبارک او مؤمنانو ته کفار وایي: که تاسې پخپلې دغې وینا کې یئ، او دغه عقیده مو صحیحه وي چې وروسته له مرګه بیا ژوندون هم شته؛ نو ډېره ښه ده، تاسې خو ځمونږ دغه مړه شوي پلرونه او نیکه ګان راژوندي کړئ چې مونږ یې پخپلو سترګو سره ووینو، او په کیفیت یې وپوهیږو.

أَهُمْ خَيْرٌ أَمْ قَوْمُ تُبَّعٍ

(نو فرمائي الله چې) آیا دغه (قریش) غوره دي (په مال او قوت) که قوم د «تبع».

تفسیر: «تبع» د یمن د باچا لقب وو، چې د ده حکومت پر سبا، حضرموت او نورو ټولو وو، «تُبّع» ډېر تېر شوي دي، الله تعالی ښه عالم دی چې دلته ترې کوم یو مراد دی؟ په هر حال دومره ترې ظاهر شو چې دغه قوم د ډېر قوّت او قدرت خاوندان وو، چې د خپل طُغیان او تمرّد په سبب هلاک او تباه شو، ابن کثیر (رحمه الله تعالی) له دغه قوم څخه د سبأ قوم مرادوي، چې د هغه ذکر د سبأ په سورت کې تېر شوی دی، والله أعلم.

وَالَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ ۚ أَهْلَكْنَاهُمْ ۖ إِنَّهُمْ كَانُوا مُجْرِمِينَ ﴿٣٧﴾

او هغه کسان چې پخوا تېر شوي وو له دغو (قوم د تُبّع لکه عاد او ثمود، بلکه قوي نه وو په مال او قوّت؛ نو سره له هغه هم) هلاک کړل مونږ دوی، بېشکه دوی وو ګناهګاران (کافران منکران له بعثه او له قیامته).

تفسیر: مثلاً عاد او ثمود او نور، الله تعالی دغه ټول د دوی د ګناهونو په بدل هلاک او تباه کړل، آیا تاسې له دوی نه بهتر زیات زورور طاقتور یئ چې نه مو هلاکوي؟ یا مو نه شي هلاکولی؟.

وَمَا خَلَقْنَا السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا لَاعِبِينَ ﴿٣٨﴾ مَا خَلَقْنَاهُمَا إِلَّا بِالْحَقِّ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٣٩﴾

او نه دي پیدا کړي مونږ اسمانونه او ځمکه او ټول هغه شیان چې په منځ د دغو دواړو کې دي حال دا چې لوبې کوونکي یو (یعنې عبث). نه دي پیدا کړي مونږ دغه دواړه مګر په حقه سره، ولیکن زیاتره د دغو (مشرکانو) نه پوهیږي (په دې چې فعل د حکیم هیچېرې له حکمته خالي نه وي).

تفسیر: یعنې نه مې دي پیدا کړي دغه ټول علویّات او سفلیّات بې مطلب او عبث، او دغه لویه کارخانه د څه لوبو او تماشو لپاره نه ده جوړه شوې، بلکه په ډېر لوی حکمت سره پیدا کړی شوې ده، چې د هغې نتیجه ضرور یوه ورځ څرګندیږي، چې همدغه نتیجه آخرت دی.

إِنَّ يَوْمَ الْفَصْلِ مِيقَاتُهُمْ أَجْمَعِينَ ﴿٤٠﴾ يَوْمَ لَا يُغْنِي مَوْلًى عَن مَّوْلًى شَيْئًا وَلَا هُمْ يُنصَرُونَ ﴿٤١﴾
إِلَّا مَن رَّحِمَ اللَّهُ ۚ إِنَّهُ هُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ﴿٤٢﴾

بېشکه ورځ د فیصلې (قیامت په منځ د خلقو کې) وعده (د جمع کولو) د دوی ده د ټولو (چې په دغه ورځ کې د ټولو حساب په یوه وخت کې کیږي). هغه ورځ چې دفع به نشي کولی هیڅ دوست خپلوان له دوست خپل څخه هیڅ شی (له عذابه)، او نه به له دوی سره (له کوم طرفه) مدد وکړی شي (او نه مرسته رسېدی شي). مګر هغه څوک چې رحم پرې وکړي الله (چې مؤمنان دي)، بېشکه الله همدی دی ښه غالب قوي (په انفاذ د احکامو) ډېر رحم کوونکی دی.

تفسیر: یعنې بس پر هم هغه چا چې الله تعالی رحمت وکړي، هم هغه به نجات مومي.

إِنَّ شَجَرَتَ الزَّقُّومِ ﴿٤٣﴾ طَعَامُ الْأَثِيمِ ﴿٤٤﴾

بېشکه (مېوه د) ونې د زقوم. طعام خواړه د (ډېرو لويو) ګناهګارانو (کافرانو) دی.

تفسیر: یعنې د کومې ادنی مشابهت لامله ورته «زقّوم» چې په اردو کې ورته (سیهنډ) وایي ویلي شوي دي، که نه د دوزخ د زقّوم کیفیت خاص الله ته معلوم دی، لکه چې د جنت ځینې نعمتونه له دنیوي نعمتونو سره نوم اشتراک لري، همداسې د دوزخ په نسبت هم وپوهیږئ.

كَالْمُهْلِ يَغْلِي فِي الْبُطُونِ ﴿٤٥﴾ كَغَلْيِ الْحَمِيمِ ﴿٤٦﴾ خُذُوهُ فَاعْتِلُوهُ إِلَىٰ سَوَاءِ الْجَحِيمِ ﴿٤٧﴾

په شان د مس (او ژېړ) ویلي کړی شوي، چې ایشیږي په ګېډو کې. په شان د اوبو خوټېدونکیو. (وبه فرمايي الله خازنانو د دوزخ ته چې) ونیسئ دی پس راکاږئ دی برابر منځ د دوزخ ته.

تفسیر: دغه د نیولو حکم به هغو پرښتو ته کیږي چې د مجرمینو په تعذیب مأمورې دي.

ثُمَّ صُبُّوا فَوْقَ رَأْسِهِ مِنْ عَذَابِ الْحَمِيمِ ﴿٤٨﴾

بیا ورتویې کړئ پاس پر سر د ده له عذابه د ایشېدلو اوبو.

تفسیر: دغه اوبه به د پوزو او دماغو له لارې د دوی ګېډو ته ننوځي، او د دوی کلمې پرې کوي، او د هغو ټوټې د باندې لویږي (أعاذنا الله منه).

ذُقْ إِنَّكَ أَنتَ الْعَزِيزُ الْكَرِيمُ ﴿٤٩﴾

(وبه ویل شي ده لره) وڅکه (دغه عذاب)! بېشکه ته هم دغه ته عزتمن غټ مشر (کافر) وې (په زعم خپل).

تفسیر: یعنې ته خو هم هغه یې چې په دنیا کې دې ځان لوی معزّز او مکرّم ګاڼه، او خپل مشرتوب او سرداري به دې ثابتوله، اوس دې هغه مشرتوب چېرې لاړ؟.

إِنَّ هَٰذَا مَا كُنتُم بِهِ تَمْتَرُونَ ﴿٥٠﴾

بېشکه چې دغه عذاب هغه دی چې وئ تاسې چې په ده کې به مو شک کاوه.

تفسير: يعنې تاسې کله داسې يقين او باور درلود، چې له دغه ورځې سره به مخامخ کېږئ؟، تاسې په دغه شك او شبهه کې وئ چې فقط مونږ همدلته لوبې او چړچې کوو، او په هم دغې مشغولتيا کې خپل عمر تېروو، کله چې مړه شو؛ نو له خاورو سره ګډوډ کيږو، او وروسته له هغه بل هيڅ شی پر مونږ نه دی راتلونکی، اوس خو مو پخپلو سترګو وليدې چې هغه ټولې خبرې رښتيا وې، چې انبياء عليهم السلام به د هغو بيان تاسې ته کاوه.

إِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي مَقَامٍ أَمِينٍ ﴿٥١﴾

بېشکه چې متّقيان به په ځای د امن کې وي (له ټولو مکروهاتو).

تفسير: يعنې هغه کسان چې دلته له الله تعالی څخ ويرېږي، هلته به ډاډه، هوسا او مطمئن اوسېږي، او هيڅ ډول خوف او غم به دوی ته نه رسيږي.

فِي جَنَّٰتٍ وَعُيُونٍ ﴿٥٢﴾ يَلْبَسُونَ مِن سُندُسٍ وَإِسْتَبْرَقٍ مُّتَقَٰبِلِينَ ﴿٥٣﴾

په جنتونو او چينو کې چې اغوندي به (دوی جامې) له ورېښمو نازکو، او له ورېښمو پيړو (غټو) په دې حال کې چې سره مخامخ به ناست وی.

تفسير: يعنې د دوی پوښاك (لباس) به له نريو او پرېړو ورېښمينو کاليو (کپړو) څخه وي، او يو جنّتي به له بل جنّتي څخه له سره اعراض نه کوي، او مخ به ترې نه اړوي، او بې تکلفه لکه ډېر خواږه دوستان خپلوان به سره مخامخ کيني، او خبرې اترې به سره کوي.

كَذَٰلِكَ وَزَوَّجْنَٰهُم بِحُورٍ عِينٍ ﴿٥٤﴾

همداسې به وي (بې تغيره او بې تبديله)، او ملګرې به کړو مونږ دوی له پيغلو سپين پوستو غټو (ښايسته) سترګو سره.

تفسير: يعنې له دوی سره به د دوی جوړې (ښځې) يو ځای کوي.

يَدْعُونَ فِيهَا بِكُلِّ فَٰكِهَةٍ ءَامِنِينَ ﴿٥٥﴾

غواړي به دوی په دغه (جنّت) کې له هر قسم مېوې حال دا چې په امن کې به وي له (انقطاع او ضرر د مېوو او هر مکروه نه).

تفسير: يعنې هره هغه مېوه چې د دوی په زړه کې وګرځي، او دوی يې وغواړي؛ فورًا دوی ته ورحاضروله کيږي، او هيڅ يو فکر او انديښنه به له دوی سره نه وي، په پوره زړه جمعي او اطمينان سره به يې خوري، او څښي، او مسرور به اوسيږي.

لَا يَذُوقُونَ فِيهَا الْمَوْتَ إِلَّا الْمَوْتَةَ الْأُولَىٰ

نه به څکي دوی په دغه جنّت کې مرګ مګر خو هغه مرګ ړومبنی (چې تېر شوی دی په دنيا کې).

تفسير: يعنې هغه موت چې پخوا له دې نه راغلی وو، اوس وروسته له دې نه به له سره مرګ او درد تاسې ته نه راځي، دائم به په همدغه عيش او نشاط کې خوښ او خوشال اوسېږئ، چې نه ستاسې خوندور ژوندون ته څه فناء او زوال رسيږي، او نه د هغه وسائلو او وسائطو ته.

وَوَقٰهُمْ عَذَابَ الْجَحِيْمِ ﴿٥٦﴾ فَضْلًا مِّنْ رَّبِّكَ ۚ ذٰلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيْمُ ﴿٥٧﴾

او وبه ساتي (الله) دوی له عذابه د دوزخ نه. له جهته د فضل له طرفه د رب ستا، دغه (انعام او اکرام) همدا بری دې ډېر لوی.

تفسیر: یعنې له دې نه به بل لوی بری او کامیابي څه شی کېدی شي چې د الله تعالی له عذابه محفوظ او مأمون پاتې وي، او تر أبد الآباد پورې د الطافو او افضالو مورد ګرځي !.

فَاِنَّمَا يَسَّرْنٰهُ بِلِسَانِكَ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُوْنَ ﴿٥٨﴾

پس بېشکه همدا خبره ده چې اسان کړی مو دی دغه (قرآن) په ژبه ستا لپاره د دې چې دوی پند واخلي (ښه وپوهېږي او ایمان پرې راوړي).

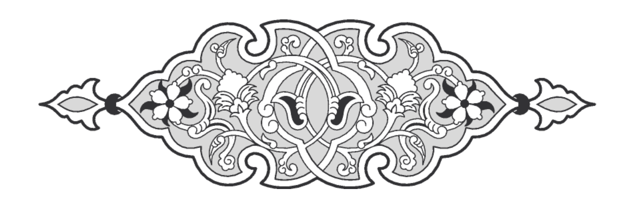
تفسیر: یعنې پخپلې مورنی ژبې سره په اسانی پرې وپوهېږي او یاد یې کړي.

فَارْتَقِبْ اِنَّهُمْ مُّرْتَقِبُوْنَ ﴿٥٩﴾

پس منتظر اوسه ته (هلاکت د دوی ته) بېشکه دوی هم منتظر دي (هلاکت د تاته).

تفسیر: یعنې که دوی ونه پوهېږي؛ نو تاسې څو ورځې انتظار وکړئ، د دوی بد انجام د دوی په مخ کې راتلونکی دی، دوی خو د دغې خبرې په انتظار کې دي، که کومه بده پېښه پر تاسې واقعه شي، لیکن تاسې هم د دوی اخرې خاتمې ته وګورئ چې هغوی ته څه څه شیان ور دمخه کېدونکي دي؟.

تمّت سورة الدّخان بفضل الله تعالی ورحمته، فله الحمد والمنّة.

«د (الجاثية) سورت مکّي دی، پرته له (۱۴) آيت څخه چې مدني دی، (۳۷) آيتونه (۴) رکوع لري، په تلاوت کې (۴۵) او په نزول کې (۶۵) سورت دی، وروسته د (الدخان) له سورت څخه نازل شوی دی».

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

حمٓ ﴿۱﴾ تَنزِيلُ الْكِتَابِ مِنَ اللَّهِ الْعَزِيزِ الْحَكِيمِ ﴿۲﴾ إِنَّ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ لَآيَاتٍ لِّلْمُؤْمِنِينَ ﴿۳﴾

نازلېدل د کتاب له طرفه د الله دي چې ډېر غالب قوي دی، ښه حکمت والا دی. بېشکه په (پيداينښت د) اسمانونو کې او په ځمکې کې خامخا ډېر دلائل دي مؤمنانو ته.

تفسير: يعنې که انسان ومني؛ نو په همدغه د ځمکې او د اسمانونو په پيدا کولو او د دوی په دغه منظم او محکم نظام او قوام کې له غور او فکر کولو څخه پر دغه خبره په ښه شان سره پوهېدی شي، چې خامخا د دغو علويه وو، او سفليه وو موجوداتو داسې پيدا کوونکی او ساتونکی شته، چې دغه يې پخپل کامل قدرت، او حکمت سره په دغسې محاسنو او مزاياوو سره جوړ کړي دي، او پخپل لا محدود قدرت سره د هغه حفاظت هم کوي.

وَفِي خَلْقِكُمْ وَمَا يَبُثُّ مِن دَابَّةٍ آيَاتٌ لِّقَوْمٍ يُوقِنُونَ ﴿۴﴾

او په پيدا کولو (د هر يوه) ستاسې کې، او په هغه څه کې چې خواره کړي دي (الله په ځمکه کې) له هر قسم دابّې (خوځېدونکيو)؛ ډېر دلائل دي لپاره (د هغه) قوم چې يقين کوي (پر بعث باندې).

تفسير: يعنې که انسان پخپل خلقت او د نورو ساکښانو (جاندارو) او ذوي الأرواحو په خلقت کې غور او فکر وکړي؛ نو د عرفان، او ايقان تر درجو پورې رسوونکي په زرهاوو دلائل او ننبې په نظر ورځي چې هر يو يې لوی برهان او قوي استدلال دی په وجود د اله العالمين، او په دې چې يواځې همدغه الله تعالی د عبادت مستحق دی.

وَاخْتِلَافِ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَمَا أَنزَلَ اللَّهُ مِنَ السَّمَاءِ مِن رِّزْقٍ

او په اختلاف د شپې او د ورځې (په تياره، او رڼا، تزييد او تنقيص او نورو کې) او په هغه کې چې نازل کړی دی الله له (طرفه د) أسمان له (اسباب د) رزق (باران، حرارت).

تفسير: يعنې اوبه يې د اسمانه له طرفه رانازلې کړې، چې د رزق او روزي ماده ده.

فَأَحْيَا بِهِ الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا وَتَصْرِيفِ الرِّيَاحِ آيَاتٌ لِّقَوْمٍ يَعْقِلُونَ ﴿۵﴾

پس (الله) ژوندی کړې ده په دې (اوبو) سره ځمکه پس له مرګه (وچوالي) د هغې، او په بدلولو د بادونو (په يو قسم بل قسم سره) دلائل دي لپاره د (هغه) قوم چې عقل چلوي.

تفسير: يعنې که لږ څه هم له پوهې او عقل څخه کار واخلئ؛ نو دغه درمعلومېږي چې دغه امور پرته د هغه زبردست قادر، او حکيم له قوّته او قدرته د بل هيچا په واک او اختيار کې نشته، لکه چې پخوا له دې نه په څو څو ځايونو کې د دې مفصل تقرير ليکلی دی.

تِلْكَ اٰيٰتُ اللّٰهِ نَتْلُوْهَا عَلَيْكَ بِالْحَقِّ ۚ فَبِاَيِّ حَدِيْثٍۭ بَعْدَ اللّٰهِ وَاٰيٰتِهٖ يُؤْمِنُوْنَ ﴿٦﴾

دغه دلائل د الله دي چې لولو يې مونږ په تا باندې په حقه سره، پس پر کومه يوه خبره پس له (خبرې) د الله (قرآن) او پس له دلائلو د الله ايمان به راوړي دوی؟ (بلکه نه يې راوړي).

تفسير: يعنې له ماسوا الله څخه بل کوم شی د بندګۍ او عبادت وړ او مستحق دی؟ او بغير د الله له خبرو څنې بل کوم کلام داورېدلو او منلو قابل دی؟ کله چې د داسې لوی مالك داسې ربنتيا او صافې او سمې خبرې هم کوم بد بخت نه قبلوي؛ نو بالآخر دوی د کوم شي په انتظار کې دي چې هغه به بيا مني؟.

وَيْلٌ لِّكُلِّ اَفَّاكٍ اَثِيْمٍ ﴿٧﴾ يَّسْمَعُ اٰيٰتِ اللّٰهِ تُتْلٰى عَلَيْهِ ثُمَّ يُصِرُّ مُسْتَكْبِرًا كَاَنْ لَّمْ يَسْمَعْهَا ۚ

خرابي هلاکت افسوس دی هر دروغ تړونکي، ګناهګار ته. چې اوري آيتونه د الله چې لوستل کيږي پر ده، بيا لا ښه کلك شي (په کفر خپل) په دې حال کې چې متکبّر (ګرځېدونکي وي له ايمانه) دی، لکه چې يې نه دي اورېدلي هغه (آيتونه).

تفسير: يعنې د ضد او غرور له سببه د الله تعالی خبرې نه اوري، او تکبّر او لويي ورته اجازه نه ورکوي چې له خپل جهالت او حماقت څخه لاس واخلي، کله چې حقه او ربنتيا خبره اوري، داسې ترې مخ اړوي لکه چې له سره يې نه وي اورېدلې.

فَبَشِّرْهُ بِعَذَابٍ اَلِيْمٍ ﴿٨﴾ وَاِذَا عَلِمَ مِنْ اٰيٰتِنَا شَيْئًا ۨاتَّخَذَهَا هُزُوًا ؕ اُولٰٓئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ مُّهِيْنٌ ﴿٩﴾

پس زېری ورکړه ده ته په عذاب دردناك سره. او کله چې پوه شي له آيتونو (د قرآن) څخه کوم يوه څه شي؛ نو نيسي يې په ټوکو او مسخرو، دغه (دروغجنان متکبّران مسخره کوونکي) شته دوی ته عذاب سپکوونکی.

تفسير: يعنې څرنګه چې دوی له آيات الله سره د اهانت او استخفاف معامله کوي؛ نو د هغه سزاوې به همدوی ته سره له سخت اهانت او ذلّت وررسيږي، چې ذکر يې دغه دی.

مِنْ وَّرَآئِهِمْ جَهَنَّمُ ۚ وَلَا يُغْنِيْ عَنْهُمْ مَّا كَسَبُوْا شَيْئًا وَّلَا مَا اتَّخَذُوْا مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ اَوْلِيَآءَ ۚ

وروسته له (مرګه) د دوی دوزخ دی، او دفعه به نه کړي له دوی نه هغه څيز چې کسب کړی وي دوی، هيڅ څيز (له عذابه)، او نه (به دفعه کوي) هغه معبودان چې نيولي دي دوی بې له الله دوستان.

تفسير: يعنې اموال او اولاد او نور شيان به سره هلته پکار ورنشي، او نه هغه شيان په کار ورځي چې هغوی له ماسوا الله څخه معبودان دوستان او رفيقان ګرځولي شوي وو، او له هغوی څنې يې د ډېر امداد او اعانت توقّعات هم درلودل.

وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ ۝١٠ هَٰذَا هُدًى ۖ وَالَّذِينَ كَفَرُوا بِآيَاتِ رَبِّهِمْ لَهُمْ عَذَابٌ مِّن رِّجْزٍ أَلِيمٌ ۝١١

او شته دوی ته عذاب ډېر لوی (د دوزخ). دغه (قرآن کامل) هدایت دی، او هغه کسان چې کافران شوي دي په آیتونو د رب خپل شته دوی ته عذاب له (هغه ډېر سخت) عذاب درد رسوونکي نه.

تفسیر: یعنې دغه لوی عظیم الشأن برکت او ستر هدایت دی چې د هر راز ښو او بدو لارې او چارې انسانانو ته ښیې، هر هغه څوک چې د دغه لوی قرآن احکام او بیان نه مني، هغه دې خپل ځان د ډېر سخت غلیظ او دردناک عذاب ګاللو لپاره آماده او تیار کړي !.

اللَّهُ الَّذِي سَخَّرَ لَكُمُ الْبَحْرَ لِتَجْرِيَ الْفُلْكُ فِيهِ بِأَمْرِهِ

الله هغه (ذات) دی چې مسخّر (تابع) کړی یې دی تاسې ته بحر سیند لپاره د دې چې ګرځي بېړۍ په دغه (بحر) کې په امر حکم د الله سره.

تفسیر: یعنې د سمندر په شان مخلوق مو تاسې ته داسې تابع او مسخر ګرځولی دی، چې تاسې بلا تکلفه د خپلو بېړیو او جهازونو په وسیله پرې ګرځئ، او له میلونو میلونو ژورو اوبو له پاسه پرې تېرېږئ، او له یوې وچې څخه بلې وچې ته پرې رسېږئ.

وَلِتَبْتَغُوا مِن فَضْلِهِ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ۝١٢

او لپاره د دې چې طلب کوئ تاسې له فضله د الله، او لپاره د دې چې شکر یې وباسئ.

تفسیر: یعنې بحري تجارت وکړئ !، یا ښکار وکړئ !، یا د ده له منځه مرغلرې او نور شیان وباسئ، او د دغو ګردو منافعو او فوائدو د حاصلولو په وخت کې هغه حقیقي منعم مه هېروئ !، او د ده حق اداء کړئ ! او قدر یې په ښه شان سره وپېژنئ !، او په ژبه او زړه او قلب او قالب سره یې شُکریه اداء کړئ !.

وَسَخَّرَ لَكُم مَّا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا مِّنْهُ

او په کار لګولي مسخر کړي یې دي تاسې ته هر هغه شیان چې په اسمانونو کې دي (لکه لمر، قمر، نجوم) او هر هغه شیان چې په ځمکه کې دي (لکه اوبه، خاوره، او حیوانات او نور) ټول (مسخّر) له (طرفه د) الله (دي).

تفسیر: یعنې پخپل حکم او قُدرت سره یې دغه ګرد شیان ستاسې په کار کې لګولي دي، دغه د الله تعالی لویه مهرباني او فضل دی، چې دغسې عظیم الشأن مخلوقات یې د انسانانو د خدمت، منفعت، او چرچو لپاره په کار کې لګولي دي.

إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ ۝١٣

بېشکه په دغه (تسخیر) کې خامخا لوی دلائل دي لپاره د هغه قوم چې فکر کوي (په دغو مخلوقاتو کې).

تفسیر: که انسان فکر او غور وکړي؛ نو پوهېدلی شي چې دغه شی د ده له توانه، قوّته او قدرته وتلي وو، محض د الله تعالی په فضل او د ده د کامل قدرت په برکت دغه ګرد شیان ځمونږ په کارونو کې بوخت او لګیا دي.

﴿قُلْ لِّلَّذِيْنَ اٰمَنُوْا يَغْفِرُوْا لِلَّذِيْنَ لَا يَرْجُوْنَ اَيَّامَ اللّٰهِ﴾

ووايه (اى محمده) هغو کسانو ته چې ايمان يې راوړى دى چې مغفرت (ښښنه) وکړي (د ازار) هغو کسانو ته چې اميد نه لري د ورځو (وقائعو حوادثو) د الله.

تفسير: له «أيام الله» يعنې د الله له ورځو څخه هغه ورځې مراد دي، چې په هغو کې الله تعالى خپلو دښمنانو ته کومه خاصه سزا ورکړي، يا پر خپلو بندګانو کوم مخصوص انعام او اکرام ابذال او احسان کړي، لهذا له ﴿قُلْ لِّلَّذِيْنَ اٰمَنُوْا يَغْفِرُوْا لِلَّذِيْنَ لَا يَرْجُوْنَ اَيَّامَ اللّٰهِ﴾ څخه هغه کفّار مراد دي چې د الله تعالى له رحمت څخه بيخي نااميده او د ده له عذابه څخه بيخي بې فکره وي.

﴿لِيَجْزِيَ قَوْمًا بِمَا كَانُوْا يَكْسِبُوْنَ ۝١٤﴾

لپاره د دې چې جزاء ورکړي (الله) هغه قوم ته پر هغه چې وو دوى چې کسب کول به يې.

تفسير: يعنې اى مسلمانانو ! تاسې د دوى د بدل او انتقام اخيستلو په فکر کې مه اوسئ !، د هغوى معامله پاك الله ته وسپارئ !، هغه پخپله دوى ته د دوى پر شرارتونو کافي او پوره سزا ورکوي، او د مؤمنينو د صبر، تحمّل، عفوې او تېرېدلو مناسبه صله هم ورکوي.

﴿مَنْ عَمِلَ صَالِحًا فَلِنَفْسِهٖ ۚ وَمَنْ اَسَآءَ فَعَلَيْهَا ۫﴾

هر هغه څوك چې وکړي (کوم کار) نېك؛ نو (وکړه ده دا کار) لپاره (د نفع) د ځان خپل، او هر هغه څوك (چې وکړي کوم کار) بد؛ پس پر همده دى (وبال، او ضرر يې).

تفسير: يعنې د ښو کارونو مناسبه صله هغو کار کوونکيو ته رسېدونکې ده، الله تعالى هغه ته هيڅ ضرورت نه لري، او بدي کوونکى پخپله په خپل حق کې خراب تخم شندي او کري يې.

﴿ثُمَّ اِلٰى رَبِّكُمْ تُرْجَعُوْنَ ۝١٥﴾

بيا خاص رب ستاسې ته به بيول کېږئ (په قيامت کې لپاره د جزاء د اعمالو).

تفسير: يعنې څه مهال چې هلته ورسېږئ؛ نو د دوى ټول ښېګڼه او خرابي د دوى په مخه ورځي، او هر يو به د خپلو اعمالو او چارو نتيجه او سزا ومومي، او د خپل عمل د مېوې خوند به وڅکي.

﴿وَلَقَدْ اٰتَيْنَا بَنِيْٓ اِسْرَآءِيْلَ الْكِتٰبَ وَالْحُكْمَ وَالنُّبُوَّةَ وَرَزَقْنٰهُمْ مِّنَ الطَّيِّبٰتِ﴾

او خامخا په تحقيق ورکړى وو مونږ بني اسرائيلو (اولادې د يعقوب) ته کتاب (تورات)، او حکم (په تورات په ما بين د خلقو کې)، او نبوّت (موسى او هارون ته له دوى نه)، او روزي ورکړى مو وه دوى ته له څيزونو پاکو حلالو (لکه من او سلوى).

تفسير: يعنې «تورات» يې درکړ، او سلطنت يا د فيصلې قوّت يا د پوهنې خبرې، يا د دين پوهه يې درعطا کړه، او ډېر زيات انبياء الله يې په تاسې کې مبعوث کړل، دغه خو روحاني غذاء وه، که جسماني غذاء ته وګورئ؛ هغه يې هم په کثرت او افراط سره تاسې ته درعطاء کړې ده، تر دې چې «من، او سلوى» يې هم پر تاسې نازل کړل.

وَفَضَّلْنٰهُمْ عَلَى الْعٰلَمِيْنَ ﴿١٦﴾

او فضیلت ورکړی وو مونږ دوی ته پر خلقو (د زمانې خپلې).

تفسیر: یعنې د هغې زمانې پر ګردو خلقو دوی ته کلي فضیلت حاصل وو، او د ځینو جزئیه وو فضائلو په اعتبار، نو د هغې زمانې قید لګولو ته هم دومره ضرورت نه پاتې کیږي.

وَاٰتَيْنٰهُمْ بَيِّنٰتٍ مِّنَ الْاَمْرِ

او ورکړي وو مونږ دوی ته ښکاره دلائل له امره (له دیني احکامو).

تفسیر: یعنې نهایت واضح او مفصّل احکام، یا ښکاره واضح معجزات چې د دین په باب کې د حجّت او بُرهان په شان وړاندې کول کیږي.

فَمَا اخْتَلَفُوْٓا اِلَّا مِنْۢ بَعْدِ مَا جَآءَهُمُ الْعِلْمُ ۙ بَغْيًۢا بَيْنَهُمْ ؕ اِنَّ رَبَّكَ يَقْضِيْ بَيْنَهُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ فِيْمَا كَانُوْا فِيْهِ يَخْتَلِفُوْنَ ﴿١٧﴾

پس ونه کړ اختلاف (دوی په امورو د دین کې) مګر پس له هغه چې راغی دوی ته علم له جهته د هغه ضد او عناد چې وو په منځ د دوی کې، بېشکه رب ستا به حکم وکړي په منځ د دوی (او ستاسې) کې په ورځ د قیامت په هغه شي کې چې وو دوی چې په هغه کې به یې سره اختلاف کاوه.

تفسیر: یعنې دوی له ضده او عناده او له خپل نفسانیته اصلي کتاب پرېښی دی، او بېشماره فرقې جوړې شوي دي، چې د دوی عملي فیصلې به د قیامت په ورځ کیږي، او هلته به دوی ته ښه معلوم او دغه پته به ولګیږي، چې د دوی منشأ ماسوا د نفس پاللو او هوا او هوس خوښولو پرته بل هیڅ شی نه وو.

ثُمَّ جَعَلْنٰكَ عَلٰى شَرِيْعَةٍ مِّنَ الْاَمْرِ فَاتَّبِعْهَا وَلَا تَتَّبِعْ اَهْوَآءَ الَّذِيْنَ لَا يَعْلَمُوْنَ ﴿١٨﴾

بیا مو وګرځولې ته ولاړ پر شریعت ارته لاره له کاره د دین، پس متابعت وکړه د هغه، او متابعت مه کوه د ارزوګانو د هغو کسانو چې نه پوهیږي دوی (په حقیقت د توحید).

تفسیر: یعنې د دغو اختلافاتو او د ګوند (ډلې) اوګوندبازۍ (ډله بازۍ) په موجودیت کې مونږ تاسې د دین په صحیحه لارې قائم کړئ، نو تاسې ته او ستاسې امّت ته لازم دي چې پر دغسې سمې صافې برابرې لارې باندې برابر او مستقیم واوسئ، او هیڅ کله په خطأ او تېروتلو سره هم د دغو جاهلانو او ناپوهانو په فکر غوښتنه او خواهشونو مه ځئ !.

اِنَّهُمْ لَنْ يُّغْنُوْا عَنْكَ مِنَ اللّٰهِ شَيْـًٔا ؕ

بېشکه چې دوی له سره به دفعه نه کړي له تا له (عذابه د الله تعالی) هیڅ شی.

تفسیر: یعنې د دوی په طرف ستاسې متمایل کېدل تاسې ته د الله تعالی په نزد هیڅ په درد نه خوري، او په کار نه درځي.

وَإِنَّ الظَّٰلِمِينَ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَآءُ بَعْضٍ ۖ وَاللَّهُ وَلِيُّ الْمُتَّقِينَ ﴿١٩﴾

او بېشکه چې ظالمان ځينې د دوی دوستان دي د ځينو نورو، او الله دوست دی د متّقيانو (په اعانت نصرت اثابت سره).

تفسير: يعني منصف او رښتيا خوښوونکي مسلمانان د ظالمانو او بې لارې كفّارو رفيق او ملګري له سره نشي کېدی، دوی خو د الله تعالی مطيع بندګان دي، او الله تعالی هم د دوی رفيق ناصر او مددګار دی، لازم دي چې دوی پر هغې سمې لارې لاړ شي، او پر هم هغې باندې اعتماد او توکل ولري.

هَٰذَا بَصَٰٓئِرُ لِلنَّاسِ وَهُدًى وَرَحْمَةٌ لِّقَوْمٍ يُوقِنُونَ ﴿٢٠﴾

دغه (قرآن) بصيرتونه پندونه دي لپاره د خلقو، او هدايت لار ښوونه ده، او رحمت دی لپاره د هغه قوم چې يقين راوړي (پر بعث باندې).

تفسير: يعني دغه قرآن پر ډېر بصيرت زياتونکيو مشتمل دی، خلقو ته د کار ښې خبرې ښيي، او د بري او کاميابۍ لارې هغوی ته ښيي، او هر هغه خوش قسمته او بختور سړی چې پر دغو هداياتو او نصائحو باور او يقين وکړي، او په ښه شان سره پرې عامل شي؛ نو د دوی په حق کې په خصوصي ډول سره دغه قرآن رحمت برکت او لوی نعمت دی.

أَمْ حَسِبَ الَّذِينَ اجْتَرَحُوا السَّيِّـَٔاتِ أَن نَّجْعَلَهُمْ كَالَّذِينَ ءَامَنُوا وَعَمِلُوا الصَّٰلِحَٰتِ سَوَآءً مَّحْيَاهُمْ وَمَمَاتُهُمْ ۚ سَآءَ مَا يَحْكُمُونَ ﴿٢١﴾

آيا ګمان کوي هغه کسان چې کړي يې دي بد کارونه (د شرك او كفر) د دې چې وبه ګرځوو مونږ دوی (په آخرت کې) په شان د هغو کسانو چې ايمان يې راوړی دی، او کړي يې دي ښه (عملونه) برابر (يو شانې) به وي ژوندون د دوی او مرګ د دوی؟ (بلکه نه دي برابر)، بد دی هغه چې حکم کوي دوی (چې دا برابري ده).

تفسير: يعني د الله تعالی د حکمت پر شئون له نظر اچولو څخه آيا کوم عاقل داسې اټکل او ګمان کولی شي چې له يو بد عمله او له يو صالح انسان سره به رب المنّان څرنګه يو شان معامله وکړي؟ او د دغو دواړو آخره خاتمه به څنګه سره برابره کړي؟ داسې له سره کېدونکي نه دي، نه دغه دواړه په دغه ژوندون کې سره يو شان دي، او نه به له مړ کېدلو څخه وروسته يو شان وي، او هغه د علوّ، نصرت، او مغفرت وعدې چې دلته ورسره کړی شوي دي؛ هغه د يوه بدکار کافر په برخه کله کېدی شي.

وَخَلَقَ اللَّهُ السَّمَٰوَٰتِ وَالْأَرْضَ بِالْحَقِّ وَلِتُجْزَىٰ كُلُّ نَفْسٍۭ بِمَا كَسَبَتْ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿٢٢﴾

او پيدا کړي دي الله اسمانونه، او ځمکه په حقه سره (لکه چې مناسب وو)، او لپاره د دې چې جزاء ورکړه شي هر نفس ته په هغه عمل سره چې کړی يې وي، او پر دوی به ظلم ونه کړی شي (په تزييد د سيئاتو يا تنقيص د حسناتو).

تفسير: يعني ځمکه او اسمانونه يې همداسې خوشې او چټي نه دي پيدا کړي، بلکه په نهايت حکمت سره يې د کوم خاص مقصد او مصلحت لپاره پيدا کړي دي، څو مخلوق د هغو پر احوالو غور او دقّت وکړي، چې کوم شيان يې جوړ کړي، او له هغو ځنې دغه خبره ځان ته معلومه کړي، او اندازه يې ولګوي چې يوه ورځ هرومرو د دغو

موجوداتو او د دغې عظيم الشأنې کارخانې نتيجه هم ظاهرېدونکې ده، چې هغه ته آخرت وايي، او هلته به هر چاته د ده د اعمالو جزاء او سزا، ثمره او نتيجه ور وړاندې کيږي، او هر څه يې چې کرلي وي؛ هغه به ريبي.

د عمل له مکافاته غافل مه شه ««»» له غنمو غنم کيږي له اربشو نه اربشه

أَفَرَءَيْتَ مَنِ اتَّخَذَ إِلَٰهَهُ هَوَىٰهُ وَأَضَلَّهُ اللَّهُ عَلَىٰ عِلْمٍ

آيا پس وينې ته هغه څوک چې نيولی وي ده معبود خپل خواهش (د نفس) خپل، او ګمراه کړی وي ده لره الله په علم باندې (چې استعداد يې ورته معلوم دی په ازل کې)، يا سره له علمه.

تفسير: يعنې الله تعالى ته معلوم دي چې د هغه استعداد خراب دی، او د دغې خبرې وړ او مستعد دی، چې له سمې لارې څخه دې لوري ته او بل لوري ته درومي، يا دا مطلب چې هغه بدبخت وروسته له علم، پوهې، ايقان او اذعان ګمراه شوی دی.

وَخَتَمَ عَلَىٰ سَمْعِهِ وَقَلْبِهِ وَجَعَلَ عَلَىٰ بَصَرِهِ غِشَٰوَةً فَمَن يَهْدِيهِ مِنۢ بَعْدِ اللَّهِ ۚ أَفَلَا تَذَكَّرُونَ ﴿٢٣﴾

او مهر لګولی وي الله تعالى پر غوږونو د ده، او پر زړه د ده، او ګرځولی يې وي پر سترګو د ده پرده، پس څوک به لاره وښيي ده ته پس له (ګمراه کولو د) الله (ده لره)، پس آيا تاسې پند نه اخلئ (او غور او دقّت نه کوئ، بلکه پند پرې واخلئ).

تفسير: يعنې هغه سړی چې محض خپل نفساني خواهش خپل حاکم او معبود وګرځوي، او هر چېرې يې چې خواهش وي؛ هغه لوري ته لاړ شي، او د حق او باطل د معلومولو او بېلولو معيار له ده سره هغه د ده نفساني خواهش او غوښتنه وي؛ نو الله تعالى دی د ده په هم هغې خوښې کړې ګمراهۍ کې پرېږدي، بيا د ده حالت داسې کيږي چې نه يې غوږونه پند او نصيحت اورېدی شي، او نه يې په زړه کې رښتيا خبرې ځای نيولی شي، او نه پرې پوهېدلی شي، او نه د ده په سترګو کې د بصيرت رڼا برېښي، ظاهر دی چې الله تعالى هر هغه څوک چې د ده د اعمالو په سبب داسې يوه حالت ته رسوي، بل به کوم قوّت او طاقت وي چې وروسته له هغه دی پر هغې سمې لارې راولي.

وَقَالُوا مَا هِيَ إِلَّا حَيَاتُنَا الدُّنْيَا نَمُوتُ وَنَحْيَا وَمَا يُهْلِكُنَا إِلَّا الدَّهْرُ ۚ

او وايي (کُفّار) نشته ژوندون مګر همدغه ژوندون ځمونږ دی په دغې دنيا کې، چې مړه کيږو او ژوندي کيږو، او نه مو هلاکوي مګر زمانه.

تفسير: يعنې کُفّار وايي: ماسوا له دغه ژوندانه بل ژوندون نشته، بس همدغه دنيا ده چې مونږ په کې ژوندون کوو، او مرو لکه چې د باران په اثر په ځمکه کې شينکي او ترکودی زرغونيږي، لوييږي، وچيږي، او بيا له منځه ورکيږي، د انسان حال هم پر همدغه قياس کړئ، چې يو وخت پيدا کيږي، او تر يوه معينه وخته پورې ژوندون کوي، او بالآخر د زمانې چورلېدل او تدوير يې له منځه پورته کوي، او ژوندون ته يې خاتمه ورکوي.

وَمَا لَهُم بِذَٰلِكَ مِنْ عِلْمٍ ۖ إِنْ هُمْ إِلَّا يَظُنُّونَ ﴿٢٤﴾

او نشته دوی ته په دغه (انتساب د مرګ زمانې ته) هيڅ قدر علم پوهه، نه دي دوی مګر ګمان کوي (او اټکل چلوي، او دغه خبره بې دليله وايي).

تفسير: يعنې «دهر» د زمانې نوم دی، چې هغه هيڅ کار کوونکی نه دی، ځکه چې په هغه کې نه حس شته او نه شعور، او نه اراده لا محاله، د دوی مقصد به له دې نه بل کوم شی وي چې هغه د دوی په زعم نه معلومېږي، ليکن په دنيا کې د هغه تصرّفات چليږي، نو بيا د همدغو تصرّفاتو او تحوّلاتو نسبت ولې پاك الله تعالی ته ونه کړی شي، چې د ده وجود او علی الاطلاق متصرفوالی له فطري دلائلو او عقلي او نقلي براهينو څخه ثابت شوی دی، او د زمانې تحوّلات تبديلات او انقلابات او د ورځې او د شپې تبديل او اختلاف او نور ټول د ده په لاس کې دي، همدغه معنی په حديث کې ښوولې شوې ده چې «دهر» الله دی، نه ښايي چې دهر ته بد وويلی شي، ځکه څه وخت چې انسان «دهر» ته بد وايي، په دې نيت يې وايي چې: د دهر حوادث ورته منسوبيږي، حال دا چې د دهر ټول حوادث د الله تعالی په مشيئت او ارادې سره کيږي، نو د دهر بد ويل په حقيقت کې د الله تعالی په حضور کې بې ادبي او ګستاخي ده، أعاذنا الله منه.

وَإِذَا تُتْلَىٰ عَلَيْهِمْ آيَاتُنَا بَيِّنَاتٍ مَّا كَانَ حُجَّتَهُمْ إِلَّا أَن قَالُوا ائْتُوا بِآبَائِنَا إِن كُنتُمْ صَادِقِينَ ﴿٢٥﴾

او هر کله چې ولوستل شي پر دغو (کفّارو) آيتونه (د قرآن) زمونږ ښکاره؛ نو نه وي حُجّت دليل د دوی مګر دا چې وايي: راولئ پلرونه زمونږ که چېرې يئ تاسې رښتيني (په دغې وينا خپلې کې چې پس له مرګه بيا ژوندون دی).

تفسير: يعنې کله چې د لوی قرآن آيات يا د بعث بعد الموت دلائل دوی ته اورول کيږي؛ نو وايي چې: مونږ له سره د دغو دلائلو منونکي نه يو، هو ! که تاسې پخپله په دغې دعوی کې رښتيني يئ؛ نو زمونږ مړه پلرونه او نيکونه راژوندي کړئ، او راوې ښيئ، نو خامخا مونږ به ستا دغه ګردې خبرې منو، چې بېشکه پس له مرګه په حقه او رښتيا سره بيا ژوندي کېدل شته.

قُلِ اللَّهُ يُحْيِيكُمْ ثُمَّ يُمِيتُكُمْ ثُمَّ يَجْمَعُكُمْ إِلَىٰ يَوْمِ الْقِيَامَةِ لَا رَيْبَ فِيهِ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٢٦﴾

ووايه (ای محمده ! دوی ته) چې الله ژوندي کوي تاسې، بيا مړه کوي تاسې، بيا به سره ټولوي تاسې ورځې د قيامت ته چې نشته هيڅ شک په (راتلو د) هغې کې، وليکن زياتره (کافران) خلق نه پوهيږي، (نو ځکه ترې انکار کوي).

تفسير: يعنې هغه ذات چې يو ځلې مو ژوندي کوي، او بيا مو وژني؛ هغه ته دغه کار څه سختي او اشکال لري چې تاسې بيا ژوندي کړي، او بيا مو ګرد سره يو ځای راټول او جمع کړي؟.

وَلِلَّهِ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ ۚ وَيَوْمَ تَقُومُ السَّاعَةُ يَوْمَئِذٍ يَخْسَرُ الْمُبْطِلُونَ ﴿٢٧﴾

او خاص الله لره دی سلطنت د اسمانونو او د ځمکې (سره له اسمانونو او ځمکې، خلقًا، ملکًا، وعبيدًا) او په هغه ورځ کې چې ودريږي قيامت، نو په دغه ورځ به زيانکاره شي مبطلان (کافران).

تفسير: په هغې ورځې کې چې ذليل، سپك او خوار ودريږي؛ نو هلته به دوی ته دغه خبره ښکاره او څرګنديږي چې تېروتلي او غولېدلي وو.

وَتَرَىٰ كُلَّ أُمَّةٍ جَاثِيَةً ۚ كُلُّ أُمَّةٍ تُدْعَىٰ إِلَىٰ كِتَابِهَا الْيَوْمَ تُجْزَوْنَ مَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٢٨﴾

او وبه وينې ته (اى كتونكيه په قيامت كې) هر امّت ناست پر ځنګنونو خپلو (له خوفه او هيبته)، هر يو امّت به رابللى شي په طرف د كتاب اعمالنامې خپلې (نو وبه ويل شي دوى ته له جانبه د الله چې) نن ورځ به جزاء دركړه شي (تاسې ته د) هغو (اعمالو) چې وئ تاسې چې كول به مو (په دنيا كې).

تفسير: يعني د اعمالنامې په طرف بلل كيږي، چې راځئ سم له دې سره حساب راكړئ !، نن هر سړي ته د ده له هغه عمل سره سم بدل جزاء او سزا وررسيږي، چې په دنيا كې يې كړي وي.

هَٰذَا كِتَابُنَا يَنطِقُ عَلَيْكُم بِالْحَقِّ ۚ

دغه كتاب ځمونږ دى خبرې كوي (او شاهدي وايي) پر (اعمالو د) تاسې باندې په حقه سره.

تفسير: يعني هر هغه كار چې كړى يې وي، دغه اعمالنامه به هم هغه په پوره او كامل صورت سره درښيي، او د يوې ذرې به هم په هغه څه تزييد او تنقيص نه كيږي.

إِنَّا كُنَّا نَسْتَنسِخُ مَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٢٩﴾

بېشكه مونږ وو چې امر به مو كاوه په ليكلو سره د هر هغه څه چې وئ تاسې چې كول به مو (په دنيا كې).

تفسير: يعني ځمونږ په علم كې هر شى له ازله شته، مګر د دوى د انضباط لپاره ځمونږ پرښتې مقررې دي، چې د دوى ګرد اعمال حقًّا حقًّا وليكي، نن د دوى ليكلى شوى مكمّل رپورټ ستاسې په مخ كې پروت دى.

فَأَمَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فَيُدْخِلُهُمْ رَبُّهُمْ فِي رَحْمَتِهِ ۚ ذَٰلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْمُبِينُ ﴿٣٠﴾

پس هر چې هغه كسان دي چې ايمان يې راوړى دى، او كړي يې دي ښه (عملونه)؛ پس ننباسي دوى رب د دوى په رحمت (جنّت) خپل كې، دغه (ننوتل د جنّت) همدغه برى دى ښكاره.

تفسير: يعني په جنّت كې به الله تعالى مؤمنان داخلوي، چې هلته په اعلى درجه سره رحمت او هر قسم مهرباني وي.

وَأَمَّا الَّذِينَ كَفَرُوا أَفَلَمْ تَكُنْ آيَاتِي تُتْلَىٰ عَلَيْكُمْ فَاسْتَكْبَرْتُمْ وَكُنتُمْ قَوْمًا مُّجْرِمِينَ ﴿٣١﴾

او هر چې هغه كسان دي چې كافران شوي دي (وبه ويل شي دوى ته داسې) آيا نه وو آيتونه (د قرآن) چې لوستل كېدل به پر تاسې باندې؛ پس تكبّر مو وكړ (او ايمان مو پرې رانه ووړ)، او وئ تاسې قوم ګناهګاران (كافران).

تفسير: يعني ځمونږ له طرفه د پندونو او نصيحتونو پوهولو او د حجّت د اتمام ګردې خبرې دوى ته ور رسولى شوي دي، او له هيڅ پلوه هيڅ يو قصور او لنډون په دغه مورد كې نه دى پاتې، خو سره له هغه هم د دوى د غرور او تكبّر سر ښكته نشو، او بالآخر د پخو مجرمانو په حثيثيت واوښتل، يا له ﴿وَكُنتُمْ قَوْمًا مُّجْرِمِينَ﴾ څخه داسې مطلب واخيست شي چې تاسې لا له پخوا څخه جرائم كوونكي خلق وئ.

وَإِذَا قِيلَ إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ وَالسَّاعَةُ لَا رَيْبَ فِيهَا قُلْتُم مَّا نَدْرِي مَا السَّاعَةُ إِن نَّظُنُّ إِلَّا ظَنًّا وَمَا نَحْنُ بِمُسْتَيْقِنِينَ ﴿۳۲﴾

او هر كله چې وبه ويل شو (تاسو ته اى كفّارو چې) بېشكه چې وعده د الله حقه ده (په بيا ژوندون سره) او قيامت، نشته شك په (راتلو) د هغه كې، نو به ويل تاسې: نه پوهېږو چې څه شى دى قيامت، ګمان نه كوو مګر ګمان لږ، او نه يو مونږ يقين راوړونكي (په راتلو د قيامت).

تفسير: يعنې مونږ په دې باندې هيڅ نه پوهېږو چې قيامت به څرنګه وي؟ ته د قيامت كوم عجيب او غريب احوال چې بيانوې؛ مونږ پر هغه له سره يقين اوباور نشو كولى، هو ! دغو خبرو او اترو او ستا د ډېرو اورولو په اثر يو لږ څه ضعيف امكان او يوه توره تياره خيال يې څمونږ په افكارو كې كله نا كله راځي، چې هغه بېله خبره ده.

وَبَدَا لَهُمْ سَيِّئَاتُ مَا عَمِلُوا وَحَاقَ بِهِم مَّا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِئُونَ ﴿۳۳﴾

او ښكاره به شي (په قيامت كې) دوى ته ناكاره والى (بدې جزاوې) د هغو (بدو اعمالو) چې كړي وو دوى (په دنيا كې)، او چاپېر (نازل) به شي په دوى (عذاب د) هغه چې وو دوى چې په هغه پورې به يې مسخرې كولې.

تفسير: يعنې څه مهال چې قيامت راشي، د دوى دغه ټول بد كارونه او د هغو نتائج به د دوى په مخ كې وروړاندې كيږي، او د عذاب او د نورو انذارونو په نسبت څه ټوكې ټكالې چې دوى به كولې؛ هغه ټول به د دوى په مخ كې راځي، او دوى چپ له خپل تصوّره په هم هغو كې اخته او ككړ كيږي.

د عذاب ملائكې په ژبه دغو كفّارو ته د الله جل جلاله أعلى شأنُه وأعظم برهانُه له جانبه دغسې خطاب كيږي چې:

وَقِيلَ الْيَوْمَ نَنسَاكُمْ كَمَا نَسِيتُمْ لِقَاءَ يَوْمِكُمْ هَٰذَا

او وبه ويل شي چې نن ورځ به هېر كړو (د هېروالي معامله به درسره وكړو) مونږ تاسې (په دوزخ كې) لكه چې هېر كړى وو تاسې ملاقات د ورځې ستاسې دغه (چې ورځ د قيامت ده).

تفسير: يعنې په دنيا كې دغې لويې ورځې ته مو هيڅ فكر او خيال نه وو، او بيخي مو هغه نه يادوله، نن مونږ هم په لطف او مهربانۍ سره ستاسې يادونه نه كوو، او تل تر تله مو په همدغه عذاب كې هم هغسې سره خوشې پرېږدو، لكه چې تاسې په دنيوي مزو، مېلو، او چړچو كې ډوب تللي وئ.

وَمَأْوَاكُمُ النَّارُ وَمَا لَكُم مِّن نَّاصِرِينَ ﴿۳۴﴾ ذَٰلِكُم بِأَنَّكُمُ اتَّخَذْتُمْ آيَاتِ اللَّهِ هُزُوًا وَغَرَّتْكُمُ الْحَيَاةُ الدُّنْيَا

او ځاى ستاسې اور دى، او نشته تاسو ته هيڅوك له مددګارانو (چې مو ترې خلاص كړي). دغه (تعذيب له دې سببه دى) چې بېشكه تاسې نيولي مو وو آيتونه (د قرآن) د الله په ټوكو سره، او مغرور كړي وئ تاسې دغه ژوندون لږ خسيس.

تفسير: يعنې په دنيوي مزو او چړچو كې داسې مشغول او لګيا شوي وئ، چې له سره دغه خبره ستاسې په فكر او خيال كې نه ګرځېده چې كله به دلته راځئ، او له الله تعالى سره مخامخ كېدونكي يئ؟.

فَالْيَوْمَ لَا يُخْرَجُونَ مِنْهَا وَلَا هُمْ يُسْتَعْتَبُونَ ﴿۳۵﴾

نو نن ورځ وبه نه ایستلی شي دوی له دوزخه او نه به د دوی عذر قبول (او توبه ومنله) شي.

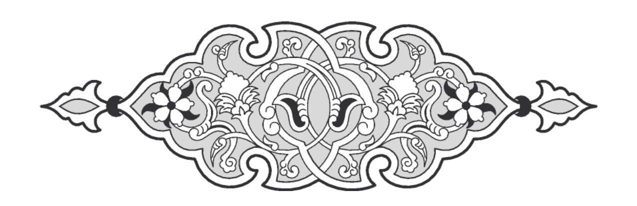
تفسیر: یعنې نه دوی له دوزخه ایستل کیږي، او نه داسې کومه موقع دوی ته ورکوله کیږي چې په هغې کې څه عبادت او ریاضت وکړي، او د رب العزّت د رضاء میمنت ځان ته حاصل کړي.

فَلِلَّهِ الْحَمْدُ رَبِّ السَّمَاوَاتِ وَرَبِّ الْأَرْضِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿۳۶﴾ وَلَهُ الْكِبْرِيَاءُ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ ۖ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿۳۷﴾

پس خاص الله لره ده ټوله ثناء صفت چې رب د اسمانونو او رب د ځمکې دی رب د ټولو عالمیانو دی. او خاص الله لره ده لویي په اسمانونو او په ځمکه (په علویّاتو او سفلیّاتو) کې، او هم دی دی ښه غالب قوي (په انفاذ د احکامو)، ښه حکمت والا (چې هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوي).

تفسیر: ښایي چې انسان الله تعالی ته متوجه شي، او د ده د احساناتو او انعاماتو قدر وکړي !، او پر هدایاتو یې ټګک وکړي، او له نورو ګردو څخه ځان وشکوي !، او محض د ده خوښې او رضا ځان ته حاصله کړي !، په حدیث قدسي حدیث کې راغلي دي: «الکبریاء ردائي، والعظمة إزاري، فمن نازعني واحدا منهما قذفته في النار» «کبریاء ځما څادر دی، او لویي ځما ازار دی، نو هر څوک چې په دغو دواړو کې له ما سره منازعه یا کشمکش وکړي؛ زه به یې په سخت اور کې په غورځولو سره وغورځوم»

تمت سورة الجاثية بعونه وصونه، فلله الحمد والمنة وبه التوفيق.

«د (الأحقاف) سورت مكي دی پرته له (۱۰، ۱۵، ۳۵) آيتونو څخه چې مدني دي، (۳۵) آيته (۴) ركوع لري، په تلاوت كې (۴۶) او په نزول كې (۶۶) سورت دی، وروسته د «الجاثية» له سورته نازل شوی دی».

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

(شروع كوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم كوونكی دی.

حٰمٓ ۝١ تَنْزِيْلُ الْكِتٰبِ مِنَ اللّٰهِ الْعَزِيْزِ الْحَكِيْمِ ۝٢ مَا خَلَقْنَا السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَآ اِلَّا بِالْحَقِّ وَاَجَلٍ مُّسَمًّى ۭ

رالېږل د دې كتاب (قرآن) دي له طرفه د الله ښه غالب قوي (په انفاذ د احكامو) ښه حكمت والا دی (چې هر كار په تدبير او مصلحت سره كوي). نه دي پيدا كړي مونږ اسمانونه او ځمكه او هر هغه څيزونه چې په منځ د دې دواړو كې دي مګر په حقه (لپاره د دې چې دلالت وكړي په قدرت او وحدانيت ځمونږ)، او (په) ټاكلي (مقرر كړې) وعدې سره.

تفسير: يعني اسمان او ځمكه او دا ګردې كارخانې الله تعالی خوشې چټي نه دي جوړې كړې، بلكه هغه ګردې يې د يوه غرض او مقصد لپاره پيدا كړي دي، چې تر يوه ټاكلي مدّت او ايښود شوې نېټې او معين ميعاد پورې به همداسې چليږي، كله چې د دې نړۍ نتيجه راښكاره شي؛ نو هغه ته به آخرت وايه شي.

وَالَّذِيْنَ كَفَرُوْا عَمَّآ اُنْذِرُوْا مُعْرِضُوْنَ ۝٣

او هغه كسان چې كافران شوي دي له هغه څيزه چې دوی پرې ويرولی شي (چې قرآن دی) مخ ګرځوونكي دي.

تفسير: يعني له بد انجام څخه نه ويريږي، او د آخرت لپاره څه تياری نه كوي، كله چې د آخرت خبرې اوري؛ نو په يوه غوږ يې ننوځي، او له بل غوږ يې وځي، او ژر تر ژره يې هيروي.

قُلْ اَرَءَيْتُمْ مَّا تَدْعُوْنَ مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ اَرُوْنِيْ مَاذَا خَلَقُوْا مِنَ الْاَرْضِ اَمْ لَهُمْ شِرْكٌ فِي السَّمٰوٰتِ ۭ

ووايه (ته ای محمده !) آيا وينئ خبر كړئ تاسې ما په (حال د) هغو (معبودانو) چې بولئ يې عبادت يې كوئ تاسې بې له الله، وښيئ تاسې ماته ! كوم دی هغه څيز چې پيدا كړی دی دوی له ځمكې څخه؟ آيا شته دوی ته څه شركت په (پيدا كولو د) اسمانونو كې؟ (يعنې نشته له الله سره شريک).

تفسير: يعني قدّوس الله تعالی اسمان او ځمكه او ګرد مخلوقات پيدا كړي دي، آيا په رښتيا سره ويلی شئ چې د ځمكې كومه ټوټه يا د اسمان كومه برخه بل چا پيدا كړې ده؟ يا يې پيدا كولی شي؟ نو دوی بيا ولې هغه خپل باطل معبودان له الله تعالی سره بولي؟ بلكه زيات له هغه څخه يې ولې ګڼي؟ او ولې غوښتنې ورځنې كوي؟ دا «ام» بمعنی د همزې د انكار دی.

﴿ائْتُونِي بِكِتَابٍ مِّن قَبْلِ هَٰذَا أَوْ أَثَارَةٍ مِّنْ عِلْمٍ إِن كُنتُمْ صَادِقِينَ ۝﴾

راوړئ تاسې ماته کوم کتاب (چې راغلی وي تاسې ته) پخوا له دغه (قرآنه) يا يوه باقي علامه دليل له علمه (د پخوانيو انبياوو) که چېرې يئ تاسې رښتيني (په دې کې چې په عبادت کولو د دې معبودانو به الله ته نژدې کېږئ).

تفسير: يعنې که دوی د خپل شرک په دعوی کې رښتين وي؛ نو د کوم اسماني کتاب سند دې درښکاره کړي، يا په داسې يو علمي اصول سره دې دا خپله وينا جوته کړي چې د عاقلانو په منځ کې د منلو وړ وي، که پر يو څيز باندې نه عقلي او نه نقلي دليل په لاس وي؛ نو هغه په څه ډول د منلو او اورېدلو وړ کېدی شي؟.

﴿وَمَنْ أَضَلُّ مِمَّن يَدْعُو مِن دُونِ اللَّهِ مَن لَّا يَسْتَجِيبُ لَهُ إِلَىٰ يَوْمِ الْقِيَامَةِ وَهُمْ عَن دُعَائِهِمْ غَافِلُونَ ۝﴾

او څوک دی ډېر ګمراه (يعنې هيڅوک نشته ډېر ګمراه) له هغه چا چې بولي بې له الله څخه هغه چې نشي قبلولی هغه لره (دعاء سؤال) تر ورځې د قيامت پورې، او دغه (مدعو) له دعاء او بلنې د دغو (عابدانو څخه) بې خبره دي.

تفسير: يعنې له دې څخه به لويه ګمراهي او زيات حماقت څه شی وي، چې يو ناپوه خپل الله تعالی پرېږدي، او له داسې يو بې ژوند او بې واک مخلوق څخه د خپلو اړتياوو او احتياجاتو په پوره کولو کې امداد او مرستې وغواړي چې هغوی پخپل مستقل اختيار د هيچا غږ نشي اورېدلی.

﴿وَإِذَا حُشِرَ النَّاسُ كَانُوا لَهُمْ أَعْدَاءً وَكَانُوا بِعِبَادَتِهِمْ كَافِرِينَ ۝﴾

او کله چې راټول کړل شي خلق (لپاره د حساب) وي به (وبه ګرځي) دغه (معبودان) دغو (خپلو عابدانو) ته دښمنان، او وي به (وبه ګرځي) دغه (معبودان) په عبادت د دغو (عابدينو خپلو) منکران.

تفسير: يعنې په آخرت کې چې امداد او معاونت ته يې ډېره اړتيا او حاجت وي؛ نو دا بې وسه معبودان خپلو عابدانو ته څه مرستې رسولی شي؟ بلکه لکه دښمن د دوی په مخکې ودرېږي، او له دوی څخه به خپله بيزاري او خپګان ښکاره کوي، تر دې چې داسې به هم وايي: ﴿مَا كَانُوا إِيَّانَا يَعْبُدُونَ﴾ (۲۰ جزء د القصص سورت (۷) رکوع (۶۳) آيت)، يعنې دا خلق مونږ نه پېژنو، او نه يې زمونږ بندګي کړې ده، نو تاسې فکر وکړئ چې په هغه وخت کې به دوی ته څومره حسرت او ندامت ورپېښيږي.

﴿وَإِذَا تُتْلَىٰ عَلَيْهِمْ آيَاتُنَا بَيِّنَاتٍ قَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِلْحَقِّ لَمَّا جَاءَهُمْ هَٰذَا سِحْرٌ مُّبِينٌ ۝﴾

او کله چې ولوستل شي پر دغه (اهل د مکې) باندې آيتونه څمونږ ښکاره؛ نو وايي هغه کسان چې کافران شوي دي حق (قرآن) ته کله چې راشي دوی ته؛ چې دا سحر جادو دی ښکاره.

تفسير: يعنې دا خلق اوس د آخرت هيڅ فکر نه کوي، او نه نصيحت او نه پند او نه ښوونې ته غوږ ږدي، که د پاک قرآن آيتونه دوی ته واورول شي؛ نو په ځغرد سره وايي چې دا خو ظاهر سحر کوډې او جادوی دی.

﴿أَمْ يَقُولُونَ افْتَرَاهُ﴾

بلکه وایي دوی له ځانه یې جوړ کړی دی (محمد دغه قرآن او د الله له جانبه نه دی راغلی).

تفسیر: یعنې د جادو ویلو څخه زیاته قبیحه او شنیعه د هغوی دا دعوی ده چې قرآن مجید محمد صلی الله علیه وسلم له خپله ځانه جوړ کړی دی، او د ډېر لویو دروغو نسبت یې الله تعالی ته کوي (العیاذ بالله).

قُلۡ إِنِ افۡتَرَيۡتُهُۥ فَلَا تَمۡلِكُونَ لِي مِنَ اللَّهِ شَيۡـًٔاۖ

ووایه (ته ای محمده ! دوی ته) که ما جوړ کړی وی دغه (قرآن فرضًا) له ځانه؛ پس نه به شئ تاسې مالکان (خلاصوونکي) ما لره له (عذاب د) الله په مخکې هیڅ قدر (نو ولې به ترړم دغومره لوی دروغ پر الله باندې؟).

تفسیر: یعنې پر الله تعالی باندې دروغ ویل ډېر لوی جرم دی، که په فرض محال سره داسې جسارت هم وکړم؛ نو ګواکې په لوی لاس مې خپل ځان د الله تعالی لوی غضب او ډېر سخت عذاب ته وروړاندې کړ، لږ څه خیال خو وکړئ، هغه سړي چې پخپل ټول عمر کې پر بندګانو باندې دروغ نه وي ویلي، او په ډېرو کوچنیو کوچنیو معاملو کې د الله تعالی له ډاره ریږدي؛ نو څرنګه به یو ناڅاپه پر الله تعالی باندې دروغ وایي، او خپل ځان پخپل لاس په داسې لوی عذاب کې اخته کوي، چې د دنیا هیڅ یو قوّت له هغه څخه ژغورلوونکی نشي کېدی.

هُوَ أَعۡلَمُ بِمَا تُفِيضُونَ فِيهِۚ كَفَىٰ بِهِۦ شَهِيدَۢا بَيۡنِي وَبَيۡنَكُمۡۖ

دغه (الله) ته ښې معلومې دي هغه خبرې چې تاسې لګیا یئ په هغو کې، کافي دی دغه (الله) ښه شاهد حق ښوونکی په منځ ځما او په منځ د تاسې کې (چې دغه قرآن له جانبه د الله دی).

تفسیر: یعنې هغه خبرې چې تاسې یې ویونکي یئ، الله تعالی ته هغه ښې معلومې دي، که د الله تعالی حق رسول ته کاذب او مفتري وایئ؛ نو د دې خبرې پای (آخر) دروند دی، ولې چې الله تعالی ته ځمونږ او ستاسې هیڅ کومه پټه خبره پټه نه ده، هغه په خپل صحیح او محیط علم سره موافق د هر چا له چارې سره سمه معامله کوونکی دی، زه هغه پاک الله د خپل او ستاسې په منځ کې شاهدوم، هغه به د خپل قول او فعل سره راښیي چې کوم یو رښتیا وایي؟ او کوم یو دروغجن دی؟ او افتراء کوي.

وَهُوَ الۡغَفُورُ الرَّحِيمُ ۝

او همدغه (الله) دی ښه مغفرت کوونکی (د خطیّاتو) ډېر رحم کوونکی دی.

تفسیر: یعنې که اوس هم له هغو خبرو څخه خپله خوله ونیسئ؛ نو وبه ښنلی شئ، او وپوهېږئ چې دا ښنه د الله له لورینې (مهربانۍ) او بخښنې او حلم څخه ده.

قُلۡ مَا كُنتُ بِدۡعٗا مِّنَ الرُّسُلِ

ووایه (ای محمده ! دوی ته) نه یم زه اول له رسولانو (بلکه ځما نه پخوا هم رسولان تېر شوي دي.

تفسیر: یعنې تاسې ځما له دې خبرو څخه ولې دومره بد وړئ؟ ما کوم نوی شی له ځان سره نه دی راوړی، له ما څخه مخکې هم د نبوّت او رسالت سلسله جاري وه، زه هم هغه خبره کوم چې هغوی کوله، له هغو ګردو پیغمبرانو څخه وروسته زه د الله تعالی له لوري رسول او استاځی شوی یم.

وَمَآ أَدۡرِي مَا يُفۡعَلُ بِي وَلَا بِكُمۡۖ إِنۡ أَتَّبِعُ إِلَّا مَا يُوحَىٰٓ إِلَيَّ وَمَآ أَنَا۠ إِلَّا نَذِيرٞ مُّبِينٞ ۝٩

او نه پوهېږم چې څه به وکړل شي له ما سره (په دنيا کې) او نه (پوهېږم) چې څه به وکړل شي له تاسو سره (په دنيا کې)، نه کوم زه پيروي متابعت مګر خو د هغه (حکم) چې رالېږلی شوی دی ماته (چې قرآن دی)، او نه يم زه مګر ويرونکی يم ښکاره (له عذابه).

تفسير: يعني زه له دې خبرې سره هيڅ اړه او کار نه لرم، چې څما د دې کار وروستنی نتيجه څه کېږي؟ او له ما سره به الله تعالی څه معامله کوي؟ او له تاسې سره به څه چارې کوي؟ او نه اوس زه پوره پوره تفصيلونه د خپل او ستاسې د انجام په نسبت ښوولی شم، چې په دنيا او آخرت کې به څه څه پېښې پېښېدونکې وي؟ يوه خبره کوم چې څما کار يوائې د الله تعالی د وحي اتباع او د الله جل جلاله د حکم امتثال او د کفر او د عصيان له خرابو نتائجو څخه په ډېر ښکاره ډول سره د خلقو پوهول دي.

قُلۡ أَرَءَيۡتُمۡ إِن كَانَ مِنۡ عِندِ ٱللَّهِ وَكَفَرۡتُم بِهِۦ وَشَهِدَ شَاهِدٞ مِّنۢ بَنِيٓ إِسۡرَٰٓءِيلَ عَلَىٰ مِثۡلِهِۦ فَـَٔامَنَ وَٱسۡتَكۡبَرۡتُمۡۖ إِنَّ ٱللَّهَ لَا يَهۡدِي ٱلۡقَوۡمَ ٱلظَّٰلِمِينَ ۝١٠

ووايه (ته ای محمده ! دوی ته) آيا وينئ خبر کړئ تاسې ما (چې څه حال به وي ستاسو) که چېرې وی دغه (قرآن) له جانبه د الله، حال دا چې کافران شوي يئ تاسې په ده سره، او بيا شاهدي ويلې ده يوه شاهد له (علماوو) د بني اسرائيلو په مثل حقيقت د داسې يو کتاب باندې، پس ايمان راوړی وي (پرې هغه شاهد)، اوتکبّر کړی وي تاسې (له ايمان راوړلو پرې، نو آيا تاسو نه يئ ظالمان؟ بلکه خامخا ظالمان يئ)، بېشکه الله نه ښيي سمه صافه لاره قوم ظالمانو ته.

تفسير: په دغه زمانه کې د عربو ناپوهان د بني اسرائيلو له علم او فضل څخه مرعوب وو، کله چې څمونږ د پيغمبر دنبوّت اوازه (انګازه) خوره شوه؛ نو ګرد مشرکانو د دوی د بعث په نسبت د بني اسرائيلو له پوهانو څخه پوښتنې کولې، او غوښتل يې چې د هغوی په خولو دوی دروغجن وښيي، او د خپلو ويناوو لپاره کومه خبره زده کړي او ويې وايي، چې وګورئ ! د علم خاوندان او اهل الکتاب هم د ده خبرې دروغ ګڼي، خو په دې مقصد کې هم مشرکان تل ناکام شول، او الله تعالی د هم هغو بني اسرائيلو په ژبو څمونږ د پيغمبر تصديق او تأييد وفرمايه، او دا يې ورښکاره کړه، چې هغوی هم لکه پاک قرآن غوندې يو اسماني کتاب چې «تورات» دی، او يو پيغمبر چې موسی عليه السلام دی؛ لري، نو څکه د رسالت دعوی او د قرآن نزول او راښکته کېدل کوم نوی شی نه دی، له يهودانو څينې عالمانو په ښکاره ډول سره هم اقرار وکړ چې بېشکه څمونږ په «تورات» کې ليکلي دي چې: له عربو څخه به يو عظيم الشأن رسول مبعوث شي، چې ديوه مقدّس اسماني قرآن لرونکی به وی، او دا رسول هم هغه موعود پيغمبر راښکاري، او دا کتاب يې هم هغه اسماني کتاب دی چې مونږ په «تورات» کې لوستلی دی، د يهودانو د عالمانو دا شهادتونه في الحقيقت له هغو پخوانيو ويناوو سره سم وو چې سره له زرهاوو تحريفونو او تبديلو تر اوسه پورې په «تورات» او نورو کتابونو کې ليکل کېږي، چې له هغو څخه راښکارېږي چې د بني اسرائيلو ډېر لوی او مقدس ګواه موسی عليه السلام په زرهاوو کلونه پخوا له دې نه داسې شاهدي ورکړې ده چې د بني اسرائيلو له اقاربو او وروڼو څخه په بني اسماعيل کې به څما په شان يو پيغمبر راشي، نو سره له دومره شهادتونو که تاسې د خپلې لوينې او غرور لامله هغه نه منئ؛ نو وپوهېږئ چې له دې څخه به کومه سخته ګناه بله نه وي، او داسې ظالم او ګناهګار ته نه ښايي چې د نجات او فلاح څه توقع ولري.

وَقَالَ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا لِلَّذِيْنَ اٰمَنُوْا لَوْ كَانَ خَيْرًا مَّا سَبَقُوْنَآ اِلَيْهِ ؕ

او وايي هغه كسان چې كافران شوي دي په حق د هغو كسانو كې چې ايمان يې راوړی دی (داسې) كه چېرې وی (دا ايمان راوړل) خير بهتر؛ نو نه به وو ړومبي شوي (دغه خوار مؤمنان) پر مونږ باندې هغه ته.

تفسير: يعنې زياتره مسلمانان كمزوران، غريبان، او مريان دي، كه دا دين ښه وی؛ نو ښو سړيو به منلې وروهلې، او د هغه په منلو كې به يې څمونږ په شان پوهان، لويان، عزتمندان او مالدار څرنګه له دې مريانو او وينځو څخه وروسته پاتې كېدل؟.

وَاِذْ لَمْ يَهْتَدُوْا بِهٖ فَسَيَقُوْلُوْنَ هٰذَآ اِفْكٌ قَدِيْمٌ ﴿۱۱﴾

او كله چې سمه صافه لاره بيا نه موندە دغو (منكرانو) په دغه قرآن سره؛ نو ژر ده چې وبه وايي دوی: دغه (قرآن) دروغ پخواني دي.

تفسير: يعنې پخوانيو خلقو هم تل داسې خبرې سره جوړولې، ښايي چې دا به د ﴿وَشَهِدَ شَاهِدٌ مِّنْ بَنِيْٓ اِسْرَآءِيْلَ﴾ او د ﴿قُلْ مَا كُنْتُ بِدْعًا مِّنَ الرُّسُلِ﴾ ځواب وي.

وَمِنْ قَبْلِهٖ كِتٰبُ مُوْسٰٓى اِمَامًا وَّرَحْمَةً ؕ وَهٰذَا كِتٰبٌ مُّصَدِّقٌ

حال دا چې پخوا له دغه (قرآنه) كتاب (تورات) د موسی امام پېشوا لار ښوونكی وو (مؤمنانو ته)، او (سبب د) رحمت وو (پر دوی)، او دغه (قرآن) يو كتاب تصديق كوونكی دی (هغو پخوانيو كتابونو لره).

تفسير: يعنې دا پخواني دروغ نه دي، بلكه پخواني رښتيا دي، چې په زرهاوو كلونو پخوا له دې نه «تورات» هم د همدې اصولو تعليم او ښوونه كړېده، او د هغه اقتداء ګړو پيغمبرانو او وليانو كوله، او پخپله بشارتو د تعليم سره يې ګردو راتلونكيو نسلونو ته د هدايت رښتيا ښې لارې وروښوولې، او د رحمت وروونه يې ورپرانيستل.

لِّسَانًا عَرَبِيًّا لِّيُنْذِرَ الَّذِيْنَ ظَلَمُوْا ۖ وَبُشْرٰى لِلْمُحْسِنِيْنَ ﴿۱۲﴾ اِنَّ الَّذِيْنَ قَالُوْا رَبُّنَا اللّٰهُ ثُمَّ اسْتَقَامُوْا فَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُوْنَ ﴿۱۳﴾

په دې حال كې چې په ژبه عربي دی لپاره د دې چې وويروي (دغه قرآن) هغه كسان چې ظلم يې كړی دی، «پر ځانونو خپلو په كفر سره» او زېری (د خوشالۍ) دی نيكو كارانو (مؤمنانو) لره (په جنت سره). بېشكه هغه كسان چې وايي: رب څمونږ الله دی، بيا ټينګ ودرېږي (په عبادت د ده)؛ پس نه به وي (هيڅ) وېره پر دوی، او نه به وي دوی چې خپه به شي (په آخرت كې).

تفسير: همداسې آيت د «حم السجده» سورت په څليرويشتمه سيپاره كې تېر شوی دی، ښايي چې د هغه فوائد هلته ولوستل شي.

اُولٰٓئِكَ اَصْحٰبُ الْجَنَّةِ خٰلِدِيْنَ فِيْهَا ۚ جَزَآءًۢ بِمَا كَانُوْا يَعْمَلُوْنَ ﴿۱۴﴾

دغه كسان ياران اوسېدونكي د جنّت دي په دې حال كې چې همېشه به وي دوی په دغه (جنّت) كې، وركوله به شي دوی ته جزاء په سبب د هغو (نېكو عملونو) چې وو دوی چې كول به يې (په دنيا كې).

تفسیر: یعنې د نېکو چارو په سبب د حق تعالی په رحمت به همېشه په جنت کې پاتې کېږي.

﴿وَوَصَّيْنَا الْإِنسَانَ بِوَالِدَيْهِ إِحْسَانًا﴾

او وصیت حکم مو کړی دی هر انسان ته له مور او پلار خپل سره د احسان نېکۍ کولو.

تفسیر: د قرآنکریم په ځوځایونو کې حق تعالی خپل حق د مور او پلار له حق سره یو ځای بیان فرمایلی دی، ځکه چې حقیقي موجد خو الله تعالی دی، لیکن په عالم اسباب کې د اولاد د وجود ظاهري سبب والدین دي، او د حق تعالی د ربوبیت د شان خاص مظهر وایه شي، دلته هم ړومبی په ﴿إِنَّ الَّذِينَ قَالُوا رَبُّنَا اللَّهُ ثُمَّ اسْتَقَامُوا﴾ کې د الله تعالی د حقوقو ذکر وو، اوس یې د والدینو حق راوښود، یعنې انسان ته حکم ورکړی شوی دی چې له خپلو والدینو سره ښه سلوك وکړي !، د هغوی تعظیم، محبت، خدمت کول او خوښي خپل سعادت وګڼي !، په بل ځای کې یې دا ښوولي دي، که والدین مشرك هم وي؛ بیا هم له هغوی سره په دنیا کې ښایي ښه معامله وکړي !، په تېره بیا د مور خدمت کول چې د ځینو وجوهو لامله د هغې حق دې له پلار څه زیات اداء کړ شي، لکه چې صحیحه احادیث په دې باندې دالّ دي، ځکه چې:

﴿حَمَلَتْهُ أُمُّهُ كُرْهًا وَوَضَعَتْهُ كُرْهًا﴾

پورته کړی (ساتلی) یې دی ده لره (په نس خپل کې) مور د ده په سختۍ سره، او (بیا) یې ایښودلی (ځېږولی) دی ده لره په سختۍ سره.

تفسیر: یعنې کله چې حمل د څو میاشتو شي، د هغه دروندوالی معلومېږي، چې مور په دې وخت کې او د تولّد په وخت کې څومره صعوبتونه اوتکلیفونه پر ځان اخلي، بیا خپل کوچني ته شودې ورکوي، او تر کلونو کلونو هغه هر راز تکلیفونه په ځان ګالي، روزنه او پالنه یې کوي، خپله آرامي او هوسایي د هغه په هوسایي او آرامۍ باندې جاروي، پلار هم تر زیاتې اندازې پورې په دغو تکلیفونو کې مل وي، او د هغه د روزنې وسیلې ورغونلهوي، بېشکه چې دا ګردې چارې د فطرت په تقاضا کېږي، او د همدې فطرت تقاضا وي چې اولاد د خپل مور او پلار دا محبت او شفقت محسوس کړي، او د هغوی د هغه محنت ایثار او قدر وکړي.

﴿وَحَمْلُهُ وَفِصَالُهُ ثَلَاثُونَ شَهْرًا﴾

او (دا) پورته کول ساتل د ده (په نس د مور کې) او جلا کول د ده (له تي نه) دېرش میاشتې وي.

تفسیر: ښایي د اکثریه عادت لامله یې داسې فرمایلي وي، شاه صاحب (رحمه الله تعالی) لیکي: «که هلك قوي وي، وروسته له یوویشتو میاشتو څخه له شودو بیلېږي، او نهه میاشتې د هغه د حمل دی، یا داسې ووایئ چې: لږ تر لږه د حمل مدّت شپږ میاشتې دی، او په دوو کلونو کې کوچنیان عمومًا له تي څخه جلا کېږي، چې ګرده مدّت سره دېرش میاشتې شوې، د رضاع د مودې زیات له دې څخه ډېر کم او نادر دی.

﴿حَتَّىٰ إِذَا بَلَغَ أَشُدَّهُ وَبَلَغَ أَرْبَعِينَ سَنَةً﴾

تر هغه پورې کله چې ورسېد دی قوّت (د هوښیارۍ) خپلې ته، او ورسېد څلوېښت کلونو ته.

تفسیر: په څلوېښت کلنۍ کې عمومًا د انسانانو عقلي او اخلاقي قوّتونه پخېږي، نو ځکه د انبیاوو علیهم السلام بعثت اکثر پخوا له څلوېښت کلنۍ څخه نه دی شوی.

قَالَ رَبِّ أَوْزِعْنِيٓ أَنْ أَشْكُرَ نِعْمَتَكَ الَّتِيٓ أَنْعَمْتَ عَلَيَّ وَعَلَىٰ وَالِدَيَّ وَأَنْ أَعْمَلَ صَالِحًا تَرْضَاهُ وَأَصْلِحْ لِي فِي ذُرِّيَّتِيٓ ۖ إِنِّي تُبْتُ إِلَيْكَ وَإِنِّي مِنَ الْمُسْلِمِينَ ﴿۱۵﴾

وویل ده: ای ربه ځما ! الهام وکړې ماته په زړه کې توفیق راکړې په دې چې شکر اداء کړم د نعمت ستا هغه چې انعام کړی دی تا پر ما باندې، او په مور او پلار ځما باندې، او (بل دا راته الهام وکړه) چې عمل وکړم نېک چې راضي کيږي ته په هغه، او صلاحیت کېږده ته (یا الله) په اولاده ځما کې، بېشکه ما توبه کړې ده تاته، او بېشکه یم زه له حکم منونکیو څخه (فرمان ستا ته).

تفسیر: یعني سعادتمند سړی داسې وي چې د هغو احسانا تو شکریه ادا کړي؛ چې الله تعالی په هغه باندې او د هغه په مور او پلار باندې احسان کړي دي، او د راتلونکي نېک عمل توفیق له الله څخه وغواړي، او د خپل اولاد په حق کې هم د نېکې دعاء طلب وکړي، او له هغه تقصیر او لنډوالي څخه چې په حقوق الله او حقوق العباد کې له هغه څخه شوی وي؛ توبه وکړي او د خلوص او تواضع او بندګۍ له لارې څخه د خپل مخلصانه عبودیت او فرمانبرداری اعتراف وکړي !.

أُولَٰئِكَ الَّذِينَ نَتَقَبَّلُ عَنْهُمْ أَحْسَنَ مَا عَمِلُوا وَنَتَجَاوَزُ عَنْ سَيِّئَاتِهِمْ فِيٓ أَصْحَابِ الْجَنَّةِ ۖ وَعْدَ الصِّدْقِ الَّذِي كَانُوا يُوعَدُونَ ﴿۱۶﴾

دغه (ټول چې دا يې حال او وينا وي) هغه کسان دي چې قبلوو مونږ له دوی نه ډېر ښه د هغو (کارونو) چې کړي دي دوی، او تیریږو له ګناهونو د دوی نه په دې حال کې چې وي به په یارانو اوسېدونکیو د جنّت کې، وعده کړې ده الله وعده رښتینې هغه (وعده) چې وو دوی چې وعده به يې ورسره کولی شوه (په دنیا کې).

تفسیر: یعني د داسې بندګانو نېکۍ منلې، بدۍ يې ښنلی کيږي، او د دوی ځای د الله أعظم شأنُه وأكرم برهانُه له صادقې وعدې سره سم جنّت دی.

وَالَّذِي قَالَ لِوَالِدَيْهِ أُفٍّ لَكُمَآ

او هغه (سړی) چې ويې ويل مور او پلار خپل ته (کله چې راوېې باله ایمان ته) قباحت او کراهیت دې وي تاسې دواړو لره.

تفسیر: د سعادتمن اولاد په مقابل کې يې دغه د بې ادب او نالایق او نافرمان اولاد ذکر وفرمایه، چې مور او پلار هغه ته د ایمان خبرې کوي، او پرې پوهوي يې، مګر هغه پرې نه پوهیږي، او په ډېرو بې ادبو خبرو سره ورته غږیږي، او سپک خطابونه ورته کوي، او ایذاء وررسوي، او دغسې هم هغوی ته وایي چې:

أَتَعِدَانِنِيٓ أَنْ أُخْرَجَ وَقَدْ خَلَتِ الْقُرُونُ مِنْ قَبْلِي ۚ

آیا وعده کوئ تاسې له ما سره (یا ویروئ ما) چې وبه ایستلی شم (له قبره) حال دا چې په تحقیق تېر شوي دي ډېر اهل د زمانې پخوا له ما څخه (او یو هم نه دی ژوندی شوی، نو زه به څرنګه بیا ژوندی شم؟).

تفسیر: یعني د مړ کېدلو څخه وروسته له ژوندي کېدلو څخه انکار کوي، او هیڅ له قیامت او پوښتنې څخه نه ویریږي، او وایي چې: څومره قومونه او ټبرونه پخوا له ما څخه تېر شوي دي، نو آیا له هغوی څخه کوم یو سړی تر اوسه پورې بیا ژوندی شوی دی؟.

وَهُمَا يَسْتَغِيْثٰنِ اللّٰهَ وَيْلَكَ اٰمِنْ ۖ اِنَّ وَعْدَ اللّٰهِ حَقٌّ ۚ

او هغو دواړو زارئ کولې الله ته (په دغه حال کې چې ویل دوی) خرابي ده تاته، ایمان راوړه ته ! بېشکه وعده د الله (په بعث بعد الموت سره) حقه رښتیا ده.

تفسیر: یعني د ده په ګستاخی باندې له یوې خو الله تعالی ته فریادونه او دعاوې کوي، چې ده ته د حق د قبول توفیق ور په برخه شي، او له بلې خوا یې وپوهوي، چې کمبخته ستا کور وران شو، اوس هم وخت دی فکر وکړه !، او وګوره چې د الله تعالی وعده رښتیا ده، د بعث بعد الموت کوم خبر چې د الله تعالی له لوري ورکړ شوی دی؛ بالکل حق او هغه پخپل ټاپې او وعدې پوره کېدونکی دی، او په هغه وخت کې به ستا د دغه (انکار) نتیجه ښه درښکاره شي.

فَيَقُوْلُ مَا هٰذَاۤ اِلَّاۤ اَسَاطِيْرُ الْاَوَّلِيْنَ ﴿۱۷﴾

پس وو ایي دی: نه دی دا (قول په بعث) مګر دروغې قصې د پخوانیو خلقو دي.

تفسیر: یعني داسې قصې مونږ ډېرې اورېدلې دي، د پخوانیو وختونو قصې داسې ډېرې مشهورېږي، چې په رښتیا سره هغه ګردې دروغ دي، او هیڅ خارجي مصداق نه لري، (العیاذ بالله).

اُولٰٓئِكَ الَّذِيْنَ حَقَّ عَلَيْهِمُ الْقَوْلُ فِيْۤ اُمَمٍ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِمْ مِّنَ الْجِنِّ وَالْاِنْسِ ؕ

دا هغه کسان دي چې حقه ثابته شوې ده پر دوی باندې خبره (د عذاب) په جمله د نورو امّتونو خلقو کې، چې په تحقیق تېر شوي دي پخوا له دوی څخه له پیریانو او انسانانو.

تفسیر: د عذاب خبره هم هغه ده چې د (الم السجدة) په دویمه رکوع کې ﴿لَاَمْلَـَٔنَّ جَهَنَّمَ مِنَ الْجِنَّةِ وَالنَّاسِ اَجْمَعِيْنَ﴾ راغلې دي، یعني څرنګه چې ډېرې ډلې له پیریانو او له بني آدمانو څخه پخوا له دې نه د دوزخ مستحق ګرځېدلي دي؛ دا بدبختان هم په هغوی کې ګډ دي.

اِنَّهُمْ كَانُوْا خٰسِرِيْنَ ﴿۱۸﴾

بېشکه دوی وو زیان کاران (په دنیا کې).

تفسیر: الله تعالی له خپل رحمت د ایمان او د سعادت تُخم د هر سړي په زړه کې په فطري ډول سره کرلی دی، هغه هم د دې کمبختانو له لاسه ضایع شوی دی، له دې څخه به زیات نقص او خساره څه وي، چې یو سړی په تجارت کې د ګټې په ځای د خپلې ناپوهی، غفلت او حماقت له سببه خپله پنګه او رأس المال هم ضایع او له لاسه وباسي.

وَلِكُلٍّ دَرَجٰتٌ مِّمَّا عَمِلُوْا ۚ

او هرې فرقې ته (د مؤمنانو او کافرانو) مرتبې دي له (جزاء د) هغو چې کړي یې دي (په دنیا کې).

تفسیر: یعني د اعمالو د تفاوت لامله چې د جنتیانو په درجاتو کې فرق او توپیر (تفاوت) دی، همدا راز د دوزخیانو په درجاتو کې هم فرق شته.

وَلِيُوَفِّيَهُمْ أَعْمَالَهُمْ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿١٩﴾

او (مقررې کړې درجې) لپاره د دې چې پوره به ورکړه شي دوی ته جزاء د عملونو د دوی، حال دا چې پر دوی به ظلم ونه کړ شي (د نېکۍ په کمېدو، او بدۍ په زیاتېدو).

تفسیر: نه د کومې نېکۍ ثواب لږ ورکاوه شي، او نه د کومې بدۍ سزا د هغه له مېچه پورته او نامناسبه ټاکل کیږي.

وَيَوْمَ يُعْرَضُ الَّذِينَ كَفَرُوا عَلَى النَّارِ أَذْهَبْتُمْ طَيِّبَاتِكُمْ فِي حَيَاتِكُمُ الدُّنْيَا وَاسْتَمْتَعْتُمْ بِهَا

او یاده کړه (ای محمده !) هغه ورځ چې وړاندې کړ شي هغه کسان چې کافران شوي دي پر اور (د دوزخ باندې، او وبه ویلی شي ورته): چې وړې دي تاسې لذائذ نېکۍ خپلې په ژوندون لږ خسیس کې، اونفع اخیستې ده تاسې په هغه سره (په دنیا کې).

تفسیر: د کافرانو په هیڅ یو کار کې د ایمان روح نه وي، یواځې د نېکۍ د یوه قالب او نمونې غوندې یو شی وي، د دې راز فاني نېکۍ اجر هم فاني وي، چې په دې ژوندون کې د مال، شتو، اولاد، حکومت، روغتیا، عزّت، شُهرت او نورو په شکل ورکاوه شي، هم هغه یې وفرمایل چې: تاسې د خپلو صورې نېکیو مزې په دنیا کې اخیستې دي، او په هغه ځای کې یې له لذاتو څخه متمتع شـوي یـئ، هغه عیش او آرام چې د ایمان راوړلو پـه تقدیر تاسو ته پـه آخرت کې رسېده، ګواکې د هغه په ځای مو په دنیا کې مزې وکړې، اوس دلته تاسو په عیش او مزو کې هیڅ برخه نه لرئ.

فَالْيَوْمَ تُجْزَوْنَ عَذَابَ الْهُونِ بِمَا كُنْتُمْ تَسْتَكْبِرُونَ فِي الْأَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ وَبِمَا كُنْتُمْ تَفْسُقُونَ ﴿٢٠﴾

پس نن ورځ به جزاء درکوله شي تاسې ته د عذاب سپکوونکي په سبب د هغې چې وئ به تاسو (په دنیا کې) چې تکبّر لویي به مو کوله په ځمکه کې په ناحقه سره، او په سبب د هغې چې وئ تاسو چې نافرماني به مو کوله (په دنیا کې).

تفسیر: یعنې نن تاسې ته د دروغو لافو او غاړه غړولو په سزا کې ذلیل او رُسوا کوونکی عذاب درکاوه کیږي، همدا یو شی تاسې لره دلته پاتې دی، وروسته له دې نه د ځینو زوررو او متکبّرو اقوامو احوال فرمایي، چې پخوا له آخرته د هغوی انجام څرنګه شوی دی.

وَاذْكُرْ أَخَا عَادٍ إِذْ أَنْذَرَ قَوْمَهُ بِالْأَحْقَافِ

او یاد کړه (ای محمده ! دغو منکرانو ته قصه) د ورور د عاد (هود) کله چې وویراوه ده قوم خپل په (رېګستان چې نوم یې) احقاف دی (له عذابه).

تفسیر: یعنې د هود علیه السلام چې د «عادیانو» قومي ورور وو؛ قصه دغو معاندانو ته وکړه، کله چې وېراوه ده قوم خپل له عذابه.

د «أرض القرآن» مؤلف تر «بلاد الأحقاف» لاندې لیکي: د یمامې، عمان، بحرین، حضرموت، او د مغربي یمن تر منځ هغه لویه صحراء چې د (الدّهناء) یا (ربع الخالي) په نامه پرته ده، اګر که هغه د ودانۍ وړ (لایق) نه ده، خو د هغه په شاوخوا کې چېرې لږې ډېرې ځمکې د ودانۍ وړ (لایق) شته، په تېره بیا په هغې برخې کې چې له حضرموت څخه تر نجران پورې پرتې دي، ګواکې اوس هم هغه نه ده ودانه، خو په پخوانیو وختو کې د همدې نجران او حضرموت تر منځ د «عادارم» نومیالۍ قبیله ودانه وه، چې د الله تعالی د نافرمانۍ په سبب پناه شوه.

وَقَدْ خَلَتِ النُّذُرُ مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ وَمِنْ خَلْفِهٖٓ اَلَّا تَعْبُدُوْٓا اِلَّا اللّٰهَ ؕ اِنِّیْٓ اَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيْمٍ ﴿۲۱﴾

او په تحقیق تېر شوي وو (نور) ویروونکي (انبیاء) وړاندې له دغه (هوده) او وروسته له ده څخه (په دې سره) چې عبادت بندګي مه کوئ د هیڅا بې له الله، بېشکه زه ویرېږم پر تاسې باندې له عذابه د ورځې لویې (د قیامت نه).

تفسیر: یعنې له هود علیه السلام څخه وړاندې او وروسته ډېر ویروونکي انبیاء راغلي دي، ګردو به هغه ویل چې هود علیه السلام ویل، یعنې د یوه الله بندګي کوئ !، او د کفر او د معصیت له بد انجام څخه وویرېږئ !، ممکن دی چې د عاد په قوم کې به هم برسېره له هود علیه السلام نور ویروونکي هم راغلي وي، والله سبحانه وتعالی أعلم.

قَالُوْٓا اَجِئْتَنَا لِتَاْفِكَنَا عَنْ اٰلِهَتِنَا ۚ فَاْتِنَا بِمَا تَعِدُنَآ اِنْ كُنْتَ مِنَ الصّٰدِقِيْنَ ﴿۲۲﴾

وویل (هود ته قوم یې) آیا راغلی یې ته مونږ ته چې وګرځوې مونږ له معبودانو خپلو، پس راوړه مونږ ته هغه (عذاب) چې وعده یې کوې له مونږ سره که چېرې یې ته له رښتیا ویونکیو څخه.

تفسیر: یعنې مونږ د خپل آبائي طریقې څخه بېرته ګرځېدونکي نه یو، که ستا دا ویرول رښتیا وي؛ نو ولې په کې ځنډ کیږي؟ هغه چې په ژبه سره یې وایې؛ ښایي چې په کولو یې هم راښکاره کړې.

قَالَ اِنَّمَا الْعِلْمُ عِنْدَ اللّٰهِ ۖ وَاُبَلِّغُكُمْ مَّآ اُرْسِلْتُ بِهٖ وَلٰكِنِّیْٓ اَرٰىكُمْ قَوْمًا تَجْهَلُوْنَ ﴿۲۳﴾

وویل (هود قوم خپل ته) بېشکه همدا خبره ده چې علم په (راتلو د عذاب په) نزد د الله دی، او رسوم زه تاسې ته هغه څه (احکام) چې پرې رالېږلی شوی یم زه په هغو سره، ولیکن زه وینم تاسې یو قوم جاهل ناپوه (ځکه چې په زوره خپل ځان ته عذاب غواړئ).

تفسیر: یعنې داسې غوښتنه او مطالبه ستاسو ناپوهي او جهالت دی، زه د الله رسول یم، هغه پیغام چې ځما په وسیله لېږلی شوی دی زه هغه دررسوم، زیات له هغه څخه نه علم لرم، او نه د اختیار خاوند یم، او علم له الله تعالی سره دی، چې منکران کله د دنیوي سزا مستوجب کیږي؟ او تر کله هغوی ته مهلت ورکوي؟.

فَلَمَّا رَاَوْهُ عَارِضًا مُّسْتَقْبِلَ اَوْدِيَتِهِمْ ۙ قَالُوْا هٰذَا عَارِضٌ مُّمْطِرُنَا ؕ

پس کله چې ولید دوی (هغه عذاب په شکل د) یوې پلنې ورېځې مخ کوونکې کندو کښتو (فصلونو) د دوی ته؛ نو وویل دوی: دا یوه پلنه ورېځ ده باران وروونکې پر مونږ باندې.

تفسیر: یعنې له مخامخ خوا څخه یو ورېځ په پورته کېدلو سره ښکاره شوه، خلقو وګڼل چې د دې ورېځې له ورېدو څخه به ګردې درې او خوړونه وبهیږي، او د ځمکې مخ به له اوبو څخه نه ښکاري، نو ویې ویل چې: ډېره وروونکې ورېځ پورته شوه، اوس به ډېره ښه ووریږي، او ځمونږ کار به پرې جوړیږي، ځکه چې په هغه وخت کې د یوې اوږدې وچکالۍ او سوکړې له سببه خلق ډېر پرېشان او له قحط په تکلیف وو، او اوبو ته یې ډېر ضرورت درلود.

بَلْ هُوَ مَا اسْتَعْجَلْتُمْ بِهٖ ؕ رِيْحٌ فِيْهَا عَذَابٌ اَلِيْمٌ ﴿۲۴﴾

(نو وویل هود: نه ده دا ورېځ) بلکه دا هغه عذاب دی چې تلوار به مو کاوه تاسو په هغه، یو باد دی چې په ده کې عذاب دی دردناک.

تفسیر: یعنې دا اوروونکې وریځ نه ده، بلکه د الله تعالی د عذاب طوفان دی، چې د هغه ژر راتللو ته تاسې سترګې په لاره ولاړې وئ، او په دغه وریځ کې دغسې یو سخت او تند باد دی.

تُدَمِّرُ كُلَّ شَيْءٍۭ بِأَمْرِ رَبِّهَا فَأَصْبَحُوا لَا يُرَىٰٓ إِلَّا مَسَٰكِنُهُمْ ۚ كَذَٰلِكَ نَجْزِى ٱلْقَوْمَ ٱلْمُجْرِمِينَ ﴿٢٥﴾

چې هلاکوي (او له بېخه راوکاږي) هر څیز په امر حکم د رب خپل، بیا صباح ته پاتې شول داسې چې نه به لیدل شو مګر کورونه (خالي) د هغوی، همداسې (لکه چې مو جزاء ورکړه عادیانو ته) جزاء ورکوو مونږ قوم ګناهګارانو ته (چې کوي جرمونه په شان د هغوی).

تفسیر: اوه شپې او اته ورځې پرله پسې داسې غضبناک طوفان راوالوت، چې د هغه په مخ کې ونې، سرې او ښاروي لکه خځلې ښکارېده، او هر شی به یې له بنسټه (بېخه) ایستل، او چارچاپېر پرته (علاوه) له خرابی او ورانی څخه بل شی نه ښکارېده، په پای کې پرته له نړېدلیو کنډوالو څخه بل هیڅ څیز په سترګو نه راتله، ومو لیدل چې د الله تعالی د مجرمانو دا حال دی، ښایي د دې پېښو له اورېدلو څخه په هوش راشئ، که نه ستاسې احوال به همداسې شي.

وَلَقَدْ مَكَّنَّٰهُمْ فِيمَآ إِن مَّكَّنَّٰكُمْ فِيهِ

او خامخا په تحقیق قوّت قدرت ورکړی وو مونږ دوی ته په هغو څیزونو کې چې قوّت قدرت مو نه دی درکړی تاسې ته (ای قریشو !) په هغه کې.

تفسیر: یعنې هغه مال، اولاد، کور، کهول او جسماني طاقت چې هغوی ته ورکړی شوي وو؛ تاسې ته نه دي درکړی شوي، کله چې د الله تعالی له جانبه عذاب راغی؛ هیڅ یو شی د هغوی په کار ورنغی، بیا نو تاسې په کومه خبره مغرور یئ؟.

وَجَعَلْنَا لَهُمْ سَمْعًا وَأَبْصَٰرًا وَأَفْـِٔدَةً فَمَآ أَغْنَىٰ عَنْهُمْ سَمْعُهُمْ وَلَآ أَبْصَٰرُهُمْ وَلَآ أَفْـِٔدَتُهُم مِّن شَيْءٍ

او ګرځولي دي مونږ هغوی ته غوږونه (سماعت) او سترګې (بصارت) او زړونه (بصیرت)، بیا دفع نه کړه له دوی نه غوږونو (سماعت) د دوی، او نه سترګو (بصارت) د دوی، او نه زړونو (بصیرت) د دوی هیڅ قدر (له عذاب څخه).

تفسیر: یعنې د نصیحت اورېدلو ته یې غوږونه او د قدرت د دلائلو ته یې سترګې او پوهېدلو سنجولو ته یې زړونه هغوی ته ورکړي وو، خو یو له هغوی څخه د دوی په کار ورنغی، ړانده، کاڼه او لیونیان شول، د پیغمبرانو په مخکښې ودرېدل، تر څو چې سره د لرلو د دې ګردو قوّتونو د الله تعالی عذاب هغوی راچاپېر کړل، او هیڅ یو دنني او باندني قوّت هغه ونشو ګرځولی.

إِذْ كَانُوا۟ يَجْحَدُونَ بِـَٔايَٰتِ ٱللَّهِ وَحَاقَ بِهِم مَّا كَانُوا۟ بِهِۦ يَسْتَهْزِءُونَ ﴿٢٦﴾

له دې جهته وو دوی چې انکار به یې کاوه په دلائلو د الله، او نازل شو په هغوی هغه (عذاب) چې وو دوی چې په هغه پورې به یې مسخرې ټوکې کولې.

تفسير: يعنې په هغه عذاب باندې چې هغوی خندا کوله او ملنډې يې پرې وهلې؛ اخته شول.

وَلَقَدۡ اَهۡلَكۡنَا مَا حَوۡلَكُمۡ مِّنَ الۡقُرٰى

او خامخا په تحقيق هلاک کړي دي مونږ هغه چې چاپېر له تاسې څخه دي له (اهل د) کليو څنې.

تفسير: يعنې پرته د «عاد» له قومه د ثمود د قوم، د لوط د قوم او د نورو کلي همدا راز وران شوي دي، چې ستاسې په شاوخوا کې پراته وو، دا خطاب مکيّانو ته څکه شوی دی چې هغوی د خپل تګ او راتګ په وخت کې هغه ځايونه پخپلو سترګو سره ويني.

وَصَرَّفۡنَا الۡاٰيٰتِ لَعَلَّهُمۡ يَرۡجِعُوۡنَ ﴿۲۷﴾

او مکرر مو بيان کړي دي دلائل لپاره د دې چې دوی بېرته راوګرځي (له کفر نه).

تفسير: مګر سره له دومره پوهولو بيا هم هغوی له هغو چارو څخه مخ ونه ګرځاوه.

فَلَوۡلَا نَصَرَهُمُ الَّذِيۡنَ اتَّخَذُوۡا مِنۡ دُوۡنِ اللّٰهِ قُرۡبَانًا اٰلِهَةً ؕ

پس ولې مدد مرسته ونه کړه له دوی سره هغو (بُتانو) چې نيولي وو دوی (هغه بُتان) بې له الله لپاره د نژدېوالي (الله ته په زعم خپل) نور معبودان.

تفسير: يعنې د هغو بُتانو په نسبت به يې ويل چې: مونږ د هغوی عبادت څکه کوو، تر څو هغوی مونږ الله ته نژدې کړي، او لوېې درجې راوبښي، نو هغه بُتان د دې اړې (حاجت) په وخت کې ولې د هغوی په کار ورنغلل.

بَلۡ ضَلُّوۡا عَنۡهُمۡ ۚ

بلکه ورک شول (بُتان په وخت د عذاب کې) له دوی څخه.

تفسير: يعنې نن ورځ د هغوی هيچېرې پته نشته، چې د عذاب په وخت کې هغوی ته غږ وکړي، آخر هغوی چېرته تللي دي؟ چې د داسې مصيبت په وخت کې هم په کار نه ورځي.

وَذٰلِكَ اِفۡكُهُمۡ وَمَا كَانُوۡا يَفۡتَرُوۡنَ ﴿۲۸﴾

او دا (نيول د بُتانو) دروغ د دوی وو، او هغه چې وو دوی چې له خپل ځانه به يې جوړول (پر الله).

تفسير: يعنې درښکاره شوه چې بُتانو ته الله ويل، او هغو ته هيلې لرل، او په زړه پورې خبرې له هغوی څخه غوښتل؛ ګردې چټې (بېکاره) او اپلتې خبرې وې، او لکه د لرګيو پښې د درېدلو وړ (لايق) نه وې.

(ربط) په ړومبنيو آيتونو کې د انسانانو د تمرّد او سر غړولو خبرې وې، وروسته له دې نه د پيريانو د اطاعت او غاړه اېښودلو خبرې راځي، تر څو له هغه څخه راښکاره شي هغه قوم چې په طبيعي ډول سره سخت متمرّد او سرکښ دی، له هغو ځينې افرادو څرنګه د الله تعالی خبرې اورېدلې دي؟ او د هغه په مقابل کې لکه موم غوندې پاسته شوي دي، او غاړه يې کېښودلې؟.

وَإِذۡ صَرَفۡنَآ إِلَيۡكَ نَفَرٗا مِّنَ ٱلۡجِنِّ يَسۡتَمِعُونَ ٱلۡقُرۡءَانَ فَلَمَّا حَضَرُوهُ قَالُوٓاْ أَنصِتُواْۖ فَلَمَّا قُضِيَ وَلَّوۡاْ إِلَىٰ قَوۡمِهِم مُّنذِرِينَ ﴿٢٩﴾

او ياد كړه (هغه وخت اى محمده !) كله چې وګرځول مونږ تاته يو ټولى له پيريانو څخه چې غوږ به يې ايښود قرآن ته، پس كله چې حاضر شول (دوى قرآن ته)؛ وويل دوى په منځ خپل كې: چپ شئ تاسې اى پيريانو، بيا كله چې تمام شو (د قرآن تلاوت) بېرته وګرځېدل قوم خپل ته ويروونكي (له عذابه).

تفسير: له محمدي بعثت څخه پخوا ځينو پيريانو ته لږ څه اسماني خبرې راښكاريدې، كله چې ځمونږ په پيغمبر باندې د وحي راتلل شروع شو؛ دا سلسله تقريبًا بنده شوه، او په ډېر كثرت د شهاب سره ويشتل شروع شو، پيريانو ته دا خيال ولوېد چې هرومرو كومه خبره پېښه شوې ده، چې د هغې په وسيله اسماني پېښې كلكى ساتلې او سختې پيرې پرې درېدلې دي، د دې خبرې د پلټنې لپاره پيريان خو ځو لويې ډلې په مشرق او مغرب كې سره خواره شول، له دوى څخه يوه ډله (بطن نخله) ته ورسېده، چې اتفاقًا هلته ځمونږ پيغمبر صلى الله عليه وسلم سره له څو تنو اصحابو د سهار لمونځ اداء فرمايه، الله تعالى د پيريانو د دې ډلې فكر د محمد صلى الله عليه وسلم د قرآن لوستلو په لوري وګرځاوه، د قرآنكريم غږ د هغوى په غوږونو كې ډېر عجيبه غريبه مؤثر او زړه وړونكى اثر او اغېزه وكړه، او د هغه عظمت، هيبت او لوينې د هغوى په زړونو كې ولوېدې، او پخپلو منځونو كې يې سره وويل: «چپ شئ ! او د زړونو له كومې څخه يې واورئ !»، تر دې چې پاك قـرآن دهغوى زړونه په خپل لوري وركش كړل، او په دې خبره باندې يې باور وشو چې همدا هغه نوې خبره ده، چې د هغې په سبب پيريان له اسمانه شړل كيږي، كله چې رسول اكرم صلى الله عليه وسلم د قرآن له لوستلو څخه فارغ شو، د پيريانو ډلې پخپلو زړونو كې د ايمان او ايقان سوغات نيولى د خپلو ټبرو په لوري رهي شوه، او دا ګردې خبرې يې هغوى ته وويلې، او لازمه ښوونې يې هغوى ته وكړې، چې مفصّلې خبرې يې د (جن) په سورت كې راځي.

قَالُواْ يَٰقَوۡمَنَآ إِنَّا سَمِعۡنَا كِتَٰبًا أُنزِلَ مِنۢ بَعۡدِ مُوسَىٰ

وويل دوى: اى قومه ځمونږ ! بېشكه مونږ واموورېده داسې يو كتاب چې نازل كړى شوى دى وروسته له موسى.

تفسير: په پخوانيو كتابونو كې د موسى عليه السلام كتاب «تورات» غوندې بل كتاب، احكام، او شرائع لرونكي نه وو، چې د بني اسرائيلو ګردو انبياوو په هم هغه باندې عمل كاوه.

مُصَدِّقٗا لِّمَا بَيۡنَ يَدَيۡهِ

په دې حال كې چې تصديق كوونكى موافق دى له هغو (كتابونو) سره چې پخوا له دې نه وو.

تفسير: ښايي په هغه وخت كې د پاك قرآن هغه برخه چې رسول أكرم صلى الله عليه وسلم لوستله؛ همداسې مضمون لرونكې وه، يا به له قرينو څخه پوهيدلي وي.

يَهۡدِيٓ إِلَى ٱلۡحَقِّ وَإِلَىٰ طَرِيقٖ مُّسۡتَقِيمٖ ﴿٣٠﴾

لاره ښيي حق دين ته او لارې سمې ته.

تفسير: يعني رښتيني عقيده او د عمل سمه لاره.

يٰقَوْمَنَآ اَجِيْبُوْا دَاعِيَ اللّٰهِ وَاٰمِنُوْا بِهٖ

اى قومه ځمونږ! قبول كړئ قول د بلونكي د الله، او ايمان راوړئ په ده باندې.

تفسير: يعني د هغه خبره ومنئ!، چې د الله تعالى په لوري مو بولي، او د هغه په رسالت باندې يقين ولرئ!.

يَغْفِرْ لَكُمْ مِّنْ ذُنُوْبِكُمْ

چې مغفرت كړي (الله) تاسې ته ګناهونه ستاسې.

تفسير: يعني هغه ګناهونه چې د كفر په حالت كې مو كړي دي، اوس د اسلام له بركته هغه ګرد درمعافيږي، او پس له دې نه به بل دفتر شروع كيږي، خو په ياد يې ولرئ چې دلته د (حقّ الله) ګناهونو ذكر دى، او د حقوق العباد معافي له دې ځخه څه نه ښكاري.

وَيُجِرْكُمْ مِّنْ عَذَابٍ اَلِيْمٍ ۝٣١ وَمَنْ لَّا يُجِبْ دَاعِيَ اللّٰهِ فَلَيْسَ بِمُعْجِزٍ فِي الْاَرْضِ وَلَيْسَ لَهٗ مِنْ دُوْنِهٖٓ اَوْلِيَآءُ

او خلاص به كړي (الله) تاسې له عذاب دردناك ځخه. او هغه څوك چې ونه مني (بلنه د بلونكي د الله؛ پس نه به وي عاجز كوونكى (د الله په تېښته سره) په ځمكه كې، او نه به وي ده ته بې له هغه (الله) ځخه دوستان مددګاران.

تفسير: يعني نه دوى پخپله په تښتېدلو سره د الله تعالى له ويشتلو ځخه ځان ژغورلى (بچ كولى) شي، او نه يې بل څوك ژغورلى (بچ كولى) شي.

اُولٰٓئِكَ فِيْ ضَلٰلٍ مُّبِيْنٍ ۝٣٢ اَوَلَمْ يَرَوْا اَنَّ اللّٰهَ الَّذِيْ خَلَقَ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ وَلَمْ يَعْيَ بِخَلْقِهِنَّ

دغه كسان په ګمراهي ښكاره كې دي. آيا نهويني فكر نه كوي (منكران د بعث) چې بېشكه الله هغه (ذات) دى چې پيدا كړي يې دي اسمانونه او ځمكه حال دا چې نه دى ستړى شوى په پيدا كولو د هغوى كې.

تفسير: په دې لفظ كې د يهودانو د عقيدې ترديد دى، چې ويل به يې: «الله تعالى په شپږو ورځو كې ځمكه او اسمان پيدا كړل، او په اوومه ورځ كې يې هوسايي (آرام) وفرمايله» العياذ بالله.

آيا نه دى الله:

بِقٰدِرٍ عَلٰٓى اَنْ يُّحْيِۦَ الْمَوْتٰى ۚ بَلٰٓى اِنَّهٗ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرٌ ۝٣٣

قادر په دې باندې چې ژوندي كړي مړي؟ بلكه قادر دى، بېشكه دغه (الله) پر هر شيز باندې ښه قادر دى (چې ځينې يې بعث بعد الموت دى)

تفسير: يعني لوى عذاب به وروسته له مړ كېدلو ځخه وي، تاسو په دې چرت كې مه اوسئ چې وروسته له مړينې ځخه بيا ژوندون چېرې دى؟ الله جل جلاله ته دا كوم ګران كار نه دى، د ځمكې او د اسمان په پيدا كولو كې هيڅ ستړى شوى نه دى، نو آيا ستاسې دا دويم ځلي پيدا كول كوم مشكل كار دى؟ بلكه ډېر ورته آسان دى.

وَيَوْمَ يُعْرَضُ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا عَلَى النَّارِ أَلَيْسَ هٰذَا بِالْحَقِّ قَالُوْا بَلٰى وَرَبِّنَا

او یاده کړه هغه ورځ چې وړاندې به کړل شي هغه کسان چې کافران شوي دي په اور باندې (وبه ویل شي دوی ته) آیا نه وو دغه (عذاب) حق رښتیا؟ نو وبه وايي دوی چې: هو ! حق او رښتیا ده قسم دی ځمونږ په رب ځمونږ.

تفسیر: یعنې په هغه وخت کې به ویل کیږي چې: آیا دوزخ شته او د هغه عذاب رښتیا دی؟ په پای کې به ګرد خړ او ذلیل کیږي، او داسې اقرار به وکړي چې بېشکه واقعي دی، او مونږ په غلطه سره له هغه څخه انکار کاوه.

قَالَ فَذُوْقُوا الْعَذَابَ بِمَا كُنْتُمْ تَكْفُرُوْنَ ﴿۳۴﴾ فَاصْبِرْ كَمَا صَبَرَ أُولُوا الْعَزْمِ مِنَ الرُّسُلِ وَلَا تَسْتَعْجِلْ لَّهُمْ

فرمایي: نو وڅکئ تاسې عذاب په سبب د هغه چې وئ تاسې چې کافران کېدلی. نو صبر کوه ته لکه چې صبر کړی وو خاوندانو د عزم ټینګ ودرېدلو (په حق) له رسولانو، او تلوار مه کوه (په غوښتلو د عذاب) دوی ته.

تفسیر: یعنې کله چې ښکاره شوه چې د منکرانو سزا ورکول په دنیا کې وي یا په آخرت کې، یو ضروري امر دی؛ تاسې د دوی په معاملو کې تلوار ونه کړئ !، بلکه تر ټاکلې نېټې پورې صبر وفرمایئ، لکه چې نورو اولوالعزمو رسولانو همت لرونکیو او ټینګ ودرېدونکیو پیغمبرانو به صبر کاوه.

تنبیه: ځینو أسلافو ویلي دي چې: ګرد اولوالعزم پیغمبران همت لرونکي وو، خو په عُرف کې پنځه پیغمبرانو ته په خصوصي ډول ویل کیږي: نوح، ابراهیم، موسی، عیسی، محمد رسول الله صلی الله تعالی علیهم و علی آلهم وأصحابهم وسلّم.

كَأَنَّهُمْ يَوْمَ يَرَوْنَ مَا يُوْعَدُوْنَ لَمْ يَلْبَثُوْا إِلَّا سَاعَةً مِّنْ نَّهَارٍ

ګویا دوی په هغه ورځ کې چې ویني هغه (عذاب) چې وعده یې ورسره کوله شي؛ نه دی ډیل کړی (په دنیا کې) مګر یو ساعت یوه ګړۍ له یوې ورځې څخه.

تفسیر: یعنې په دنیا کې هیڅ ډیل او تأخیر په کې نه دی شوی، یعنې اوس خو ډیل او تأخیر درښکاري، او درګرده وايي چې: ولې هغه عذاب ژر نه رارسیږي، خو په هغې ورځې کې به وپوهېږي چې هغه عذاب ډېر ګړندی راغلی دی، او په دنیا کې هغوی فقط یوه ګړۍ ژوندون کړی دی، یا به د قبر د هستوګنې موده ورته یوه ګړۍ معلومیږي، دا یوه عمومي قاعده ده چې تېره شوې موده ډېره لږه ښکاري، په تېره بیا د سختۍ او مصیبت په وخت کې د عیش آرامۍ ډېره موده خورا لږه په نظر ښکاري.

بَلٰغٌ فَهَلْ يُهْلَكُ إِلَّا الْقَوْمُ الْفٰسِقُوْنَ ﴿۳۵﴾

دغه (قرآن) پند رسونه ده، نو آیا هلاک به کړ شي (بلکه نه هلاک کیږي) مګر قوم فاسقان سر غړوونکي (له احکامو د الله).

تفسیر: یعنې مونږ د نصیحت خبرې تاسې ته دررسولې، او د ښو او بدو لارې مو درښوولې دي، اوس هر هغه چې دا پند نه اوري؛ هم هغه تباه او پناه کیږي، ځمونږ له خوا د حجّت اتمام شوی دی، مونږ هیڅوک بې قصوره نه نیسو، هم هغه سرې خرابوو چې په خرابۍ پسې یې ملاوې تړلي وي.

تمت سورة الأحقاف، ولله الحمدُ والمنّة.

«د (محمّد) صلى الله عليه وسلم سورت مدني دى، پرته له (۱۳) آيته چې د هجرت په لاره كې نازل شوى دى، (۳۸) آيته (۴) ركوع لري، په تلاوت كې (۴۷) او په نزول كې (۹۵) سورت دى، وروسته د (الحديد) له سورت څخه نازل شوى دى».

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

(شروع كوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم كوونكى دى.

اَلَّذِيْنَ كَفَرُوْا وَصَدُّوْا عَنْ سَبِيْلِ اللّٰهِ

هغه كسان چې كافران شوي دي او منع كړي يې دي (خلق يا منع يې راوړې ده) له لارې د الله (اسلام) نه.

تفسير: لكه چې د كفّارو د مشرانو دا عادت وو، چې په ځان، مال، او اولاد او نورو شيانو سره يې په دې لارې كې كوښښ كاوه.

اَضَلَّ اَعْمَالَهُمْ ①

خراب (ابته) كړي دي (الله نېك) عملونه ددوى.

تفسير: يعنې هغه چارې چې دوى ښې ګڼلې دي، د ايمان د نه لرلو په سبب هغه نه منلي كيږي، بلكه له هغو څخه ځينې چارې د عتاب موجب ګرځي، لكه د اسلام د نه خوربدلو په لاره كې د پيسو لګول.

وَالَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ وَاٰمَنُوْا بِمَا نُزِّلَ عَلٰى مُحَمَّدٍ وَّهُوَ الْحَقُّ مِنْ رَّبِّهِمْ ۙ كَفَّرَ عَنْهُمْ سَيِّاٰتِهِمْ وَاَصْلَحَ بَالَهُمْ ②

او هغه كسان چې ايمان يې راوړى دى، او كړي يې دي ښه (كارونه)، او ايمان يې راوړى دى په هغه (قرآن) چې نازل كړى شوى دى پر محمد، او هغه حق (دين) دى له (نزده د) رب د دوى، وبه رژوي له دوى څخه (الله) ګناهونه د دوى، او ښه به كړي (الله) حال د دوى.

تفسير: يعنې خراب عادتونه به الله جل جلاله له هغو څخه لري، او د هغوى احوال به ښه كړي، چې ورځ په ورځ په ښه والي كې پرمختګ كوي، او په آخرت كې د هغوى له ګناهونو څخه تيريږي، او ښه ورځ وركوي.

ذٰلِكَ بِاَنَّ الَّذِيْنَ كَفَرُوا اتَّبَعُوا الْبَاطِلَ وَاَنَّ الَّذِيْنَ اٰمَنُوا اتَّبَعُوا الْحَقَّ مِنْ رَّبِّهِمْ ؕ كَذٰلِكَ يَضْرِبُ اللّٰهُ لِلنَّاسِ اَمْثَالَهُمْ ③

دغه (د كفّارو د ښو اعمالو تخريب او د مسلمانانو د بديو مغفرت) په سبب د دې دى چې بېشكه هغه كسان چې كافران شوي دي، متابعت يې كړى دى د باطل (د شيطان)، او بېشكه هغه كسان چې ايمان يې راوړى دى، متابعت يې كړى دى د حق (قرآن) له جانبه د رب د دوى، همداسې (په مثل د دې بيان) بيانوي الله خلقو ته مثالونه (احوال) د دوى.

تفسير: يعنې الله تعالی خلقو ته داسې ښه ښکاره د هغوی د ښو او بدو احوال ورښوولی او په ګردو خبرو باندې يې پوه کړي دي، تر څو د باطلو خوښولو نحوست او شامت او د حق منلو برکت او کرامت د هغوی په زړونو کې په ښه ډول سره کينې.

هر کله چې الله تعالی حقوالی د مؤمن او باطلوالی د کافرو بيان کړ، اوس د کافرو بيان دی، يعنې چې داسې ورسره مناسب دي لکه چې فرمايي:

فَإِذَا لَقِيتُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا فَضَرْبَ الرِّقَابِ حَتَّىٰ إِذَا أَثْخَنتُمُوهُمْ فَشُدُّوا الْوَثَاقَ فَإِمَّا مَنًّا بَعْدُ وَإِمَّا فِدَاءً

نو کله چې مخامخ شوئ (په جنګ کې) له (هغو کسانو) سره چې کافران شوي دي؛ نو ووهئ وهل د ورمېږونو (د هغو)، تر هغه پورې چې ښه ډېر مو ووژل دوی، او پرې غالب شوئ؛ نو (وتړئ دوی) بيا سخت محکم کړئ تړل (د دوی چې در څخه خلاص نه شي)، پس بيا يا احسان ورسره وکړئ احسان کول وروسته (له بندي کولو او تړلو يې)، او يا تاسې فديه کړئ دوی فديه کول (په عوض يې مال واخلئ، يا مسلمانان بنديان راخلاص کړي).

تفسير: يعنې د حق او باطل مقابله تل وي، کله چې د مسلمانانو او کافرانو په منځ کې جنګ شروع شي؛ نو مسلمانانو ته ښايي چې په هغه کې په ډېره مېړانه او بهادرۍ سره توره وکړي، د باطل زور هلته ماتيږي چې خورا شرير سړي ووژلی شي، او د هغوی ډلې ورماتې شي، نو ځکه د جنګ او جګړې په ډګر کې لټې، بې زړه توب، وېره، توقف، تردّد او تېښته خورا بد کار دی، پر مسلمانانو باندې لازم او ضرور دي، چې د الله تعالی د دښمنانو په ورمېږونو وهلو کې بيړه (تلوار) وکړي، او د دوی د وينې تويولو څخه وروسته کله چې د هغوی قوّت دبدبه ماته شي، او زور يې پاتې نشي؛ نو د هغوی بندي ساتل هم کافي دي، د (۱۰ جزء د الأنفال سورت په (۹) رکوع (۶۷) آيت) کې مونږ داسې يو آيت لولو: ﴿مَا كَانَ لِنَبِيٍّ أَن يَكُونَ لَهُ أَسْرَىٰ حَتَّىٰ يُثْخِنَ فِي الْأَرْضِ﴾ دا قيد او بند ممکن دی چې د هغوی لپاره يو لوی عبرت او ويښتوب شي، او دوی ته د مسلمانانو له دې نژدېوالي څخه داسې يوه ګټه په لاس ورشي چې په خپل او د مسلمانانو په حال او احوال باندې په ښه شان ځانونه پوه کړي، او پخپل وړاندې او وروسته باندې فکر ووهي، او ورو ورو هغوی د حق او صداقت لاره غوره او له اسلامي تعليماتو څخه ګټور شي.

بيا که مو مصلحت وشي؛ نو بې له کومې معاوضې د احسان په ډول هغه خوشې کړئ !، په دې ډول ښايي چې ډېر افراد ځمونږ له دې ښو اخلاقو څخه متأثر شي، او ځمونږ د اسلام په لوري راغب وګرځي، او ځمونږ له دين سره مينه او محبت پيدا کړي، داسې هم کولی شئ چې نغدې فديې ورځنې واخلئ، يا يې د مسلمانانو له بنديانو سره مبادله کړئ، په دې دوو هر يوې کې ډېرې ګټې او راز راز فائده شته، لنډه يې دا که دا د جنګ کافر بنديان د هغوی د وطن او هيواد په لوري لېږئ دوه صورتونه لري:

(۱): په معاوضه باندې خوشې کول.

(۲): بې له معاوضې پرېښودل، په دې دواړو کې هر يو چې اسلامي ټولواک (باچا) ته ښه ښکاريږي، او اصلح وي؛ هم هغه دې غوره او اختيار کړي.

حَتَّىٰ تَضَعَ الْحَرْبُ أَوْزَارَهَا

(جنګ ورسره کوئ) تر هغه پورې چې کيږدي (جنګياليان د) جنګ وسلې خپلې.

تفسير: يعنې د دې حرب، ضرب، قيد او بند سلسله به تر هغه پورې جاري وي، تر څو چې خپله وسله کيږدي، او جګړه بنده شي.

ذٰلِكَ ۛ وَلَوْ يَشَآءُ اللّٰهُ لَانْتَصَرَ مِنْهُمْ وَلٰكِنْ لِّيَبْلُوَا۟ بَعْضَكُمْ بِبَعْضٍ ۗ

دغه (حکم د الله په دوی کې) دی، او که اراده فرمايلي وی الله (د بدل اخيستلو)؛ نو خامخا به بدل اخيستی وو الله له دوی څخه (بې له جنګه)، وليکن (امر يې درته وکړ په جهاد له دوی سره)، لپاره د دې چې ازموينه وکړي الله د ځينو ستاسو په ځينو نورو (په جنګ کې).

تفسير: يعنې الله قُدرت لري چې پر دې کافرانو باندې کوم اسماني عذاب نازل کړي، او لکه عاد او ثمود غوندی دوی هم هلاک کړي، خو د جهاد او قتال له مشروعيت څخه د بندګانو امتحان مقصود دی، او الله دوی ازمويي چې څوک د الله تعالی په پاک نامه باندې خپل نوم، ننبان، ځان، مال، اولاد او نور شيان جاروي، او د کفارو په مخکښې څومره مسلمانان له تنبيهي کاروائيو څخه ويښيږي؟ او څومره کسان له دې مهلت څخه فائده اخلي، چې الله تعالی هغوی ته ورکړې دی، او هغوی لکه پخواني قومونه يوځلي په سزا نه رسوي، او نه يې استيصال کوي.

وَالَّذِيْنَ قُتِلُوْا فِيْ سَبِيْلِ اللّٰهِ فَلَنْ يُّضِلَّ اَعْمَالَهُمْ ۝ سَيَهْدِيْهِمْ وَيُصْلِحُ بَالَهُمْ ۝

او هغه کسان چې وژلی شوي دي په لاره د الله کې؛ پس له سره به ضايع نه کړي (الله) عملونه د دوی. ژر به سمه لاره وښيي دوی ته (الله په دنيا او په آخرت کې)، او ښه به کړي حال د دوی (په دارينو کې).

تفسير: يعنې هغه کسان چې د الله جل جلاله په لاره کې شهيدان کيږي، اګر که په ښکاره ډول سره دوی پاتې او ناکام په نظر راځي؛ خو په رښتيا سره هغوی برياليان (کامياب) دي، الله تعالی د هغوی چارې نه ضايع کوي، بلکه د کار په پای کې د هغوی هغه ربړونه ګټور کيږي، او دوی ته د جنّت په لوري لاره ورکوي، او د آخرت په ګردو منازلو او مواقعو او مواقفو کې د هغه حال ښه کوي.

وَيُدْخِلُهُمُ الْجَنَّةَ عَرَّفَهَا لَهُمْ ۝

او داخل به کړي (الله) دوی په جنّت کې چې معلوم کړی دی (الله) دغه (جنّت) دوی ته.

تفسير: يعنې په هغه جنّت کې داخليږي چې د هغه احوال دوی ته د انبياء عليهم السلام په ژبه ورښکاره شوي دي، وروسته له دېنه چې هلته ورسيږي، هر جنّتي د خپلې هستوګنې ځای پخپله پېژني، او د هغه د زړه کشش به په هم هغه لوري وي چې د هغه دهستوګنې لپاره ټاکلی شوی دی.

تنبيه: ابن عبّاس رضي الله تعالی عنهما د ﴿عَرَّفَهَا لَهُمْ﴾ معنی (طيّبها لهم) اخيستې ده، يعنې جنّت هغوی ته هسې خوشبويي ورشيندي چې د هغه د هغو ښو وږمو په وسيله به پيژندګلوي دوی ته آسانيږي.

يٰۤاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْۤا اِنْ تَنْصُرُوا اللّٰهَ يَنْصُرْكُمْ وَيُثَبِّتْ اَقْدَامَكُمْ ۝

ای هغو کسانو چې ايمان يې راوړی دی (يعنې ای مؤمنانو !) که مددګاري وکړئ تاسې له (دين د الله، او رسول د) الله سره؛ نو مدد به وکړي (الله) له تاسې سره (په غلبه پر دښمن)، او ثابت به کړي قدمونه ستاسې (په ځای د جنګ).

تفسير: يعنې په جهاد کې به د الله جل جلاله په مرسته ستاسې قدمونه ټينګ پاتې کيږي، او د اسلام په اطاعت کې به ثابت قدم اوسيږئ، چې د هغه په نتيجه کې به مو په «صراط» کې ثابت قدمي په برخه شي.

وَالَّذِيْنَ كَفَرُوْا فَتَعْسًا لَّهُمْ وَاَضَلَّ اَعْمَالَهُمْ ﴿۸﴾

او هغه كسان چې كافران شوي دي؛ پس هلاكوالى شرمول دي دوى ته (له الله)، او عبث خراب به كړي (الله خامخا نېك) عملونه د هغوى.

تفسير: يعنې هسې چې د مسلمانانو قدمونه ټينګوي؛ پر ته له هغه د كفّارو په پښو كې رېږدېدل او په زړونو كې يې وېره غورځوي، او هسې چې مسلمانانو ته د الله تعالى له لوري مرستې رسيږي، د كافرانو كارونه خراب او ابته كيږي.

ذٰلِكَ بِاَنَّهُمْ كَرِهُوْا مَآ اَنْزَلَ اللّٰهُ فَاَحْبَطَ اَعْمَالَهُمْ ﴿۹﴾

دغه (هلاكوالى، او د دوى د اعمالو تخريب) په سبب د دې دى چې بېشكه هغوى بد ګڼلى دى هغه (قرآن) چې نازل كړى دى الله (پر محمد باندې)؛ پس الله عبث كړل (نېك) عملونه د دوى.

تفسير: يعنې كله چې هغوى د الله جلّ جلالُه خبرې نه اوري؛ نو الله تعالى به څرنګه د هغوى كارونه خوښوي، او هغه څيز چې د الله تعالى په دربار كې نامنلى وي؛ هغه به خوشې چټي او بېكاره څيز وي.

اَفَلَمْ يَسِيْرُوْا فِى الْاَرْضِ فَيَنْظُرُوْا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِيْنَ مِنْ قَبْلِهِمْ ؕ دَمَّرَ اللّٰهُ عَلَيْهِمْ ؗ وَلِلْكٰفِرِيْنَ اَمْثَالُهَا ﴿۱۰﴾

آيا پس نه ګرځي دوى په ځمكه كې پس چې وګوري دوى (په نظر د عبرت سره) چې څرنګه وو عاقبت آخره خاتمه د هغو كسانو چې پخوا له دوى څخه وو، هلاكت راوست الله په دوى باندې ، او شته لپاره د كافرانو مثالونه (حالونه د هلاكت د پخوانيو كفارو).

تفسير: يعنې په همدې دنيا كې وګورئ چې منكرانو ته څه پيښيږي؟ او د هغوى ګرد تدبيرونه څنګه په ځمكه لوېږي؟آيا په دې ورځو كې به هغوى لره داسې سزاوې نه وركولى كيږي؟.

ذٰلِكَ بِاَنَّ اللّٰهَ مَوْلَى الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَاَنَّ الْكٰفِرِيْنَ لَا مَوْلٰى لَهُمْ ﴿۱۱﴾

دغه (نصرت د مؤمنانو، اهلاك د كافرانو په سبب د دې دى چې) بېشكه الله دوست مددګار د هغو (كسانو) دى چې ايمان يې راوړى دى، او بېشكه چې كافران نشته (هيڅ) دوست مددګاران دوى لره.

تفسير: يعنې الله تعالى د مؤمنانو او صالحانو رفيق دى، چې په ټاكلي وخت كې له هغوى سره مرستې كوي، د كافرانو هسې ملګرى به څوك وي چې د الله تعالى په مخكښې ودريږي.

اِنَّ اللّٰهَ يُدْخِلُ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ جَنّٰتٍ تَجْرِىْ مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهٰرُ ؕ وَالَّذِيْنَ كَفَرُوْا يَتَمَتَّعُوْنَ وَيَاْكُلُوْنَ كَمَا تَاْكُلُ الْاَنْعَامُ وَالنَّارُ مَثْوًى لَّهُمْ ﴿۱۲﴾

بېشكه الله داخل به كړي هغه كسان چې ايمان يې راوړى دى، او كړي يې دي ښه (عملونه) په جنتونو كې بهيږي به له لاندې (د ونو او ماڼيو د هغو څلور قسمه) ويالې، او هغه كسان چې كافران شوي دي؛ (لږ) نفع اخلي (په دنيا كې)، او خوراك به كوي لكه چې خوراك كوي چارپايان، او اور (د دوزخ) ځاى د ورتلو (او كور د اوسېدودى) دوى لره.

تفسير: يعنې د دنيا سامان غونډوي او له ډېر حرص څخه لکه بهائم غونډې ګرځي، خوري او مزې کوي، او د خپلو اعمالو له نتائجو څخه نه دي خبر چې د دوی د خوړلو او څښلو پای به څه کيږي؟ ښه دې دلته په دنيا کې څو ورځې مزې او چړچې کوي، په آخرت کې دوی ته د اور کور تيار دی.

وَكَأَيِّن مِّن قَرْيَةٍ هِيَ أَشَدُّ قُوَّةً مِّن قَرْيَتِكَ الَّتِي أَخْرَجَتْكَ أَهْلَكْنَاهُمْ فَلَا نَاصِرَ لَهُمْ ﴿١٣﴾

او ډېر له (اهل د) کليو نه چې هغوی به ډېر سخت محکم وو له جهته د قوّت نه له (اهل د) کلي ستا نه، هغه (کلي) چې يې ترې ايستلی يې ته (ای محمده ﷺ؛ اهل د هغې قريې) هلاک مو کړل هغوی، پس نه به وو هيڅوک مدد کوونکی هغوی سره (په دفع د عذاب کې).

تفسير: يعنې هغو قومونو ته چې په زور او قوّت کې د مکې معظمې له خلقو څخه ډېر لوړ (اوچت) وو، سخت هيدادونه او سزاوې يې ورکړې دي، چې د هغوی مرستې ته هيڅوک حاضر نه شول، نو بيا دوی په کومې خبرې دومره مغرور دي؟.

تنبيه: له ﴿قَرْيَتِكَ الَّتِي أَخْرَجَتْكَ﴾ څخه مراد مکّه معظمه ده، چې خلقو يې داسې حرکات وکړه، چې د هغوی په سبب څمونږ لوی پيغمبر صلی الله عليه وسلم هغه خپل محبوب او مالوف ښار پرېښود.

أَفَمَن كَانَ عَلَىٰ بَيِّنَةٍ مِّن رَّبِّهِ كَمَن زُيِّنَ لَهُ سُوءُ عَمَلِهِ وَاتَّبَعُوا أَهْوَاءَهُم ﴿١٤﴾

آيا نو هغه چې وي په ښکاره حجّت (لارې) له (جانبه د) رب خپل نه په شان د هغه دی چې ښايسته کړی شوی دی ده ته ناکاره کار عمل د ده، او متابعت يې کړی وي د خواهشاتو خپلو (بلکه نه دي سره برابر).

تفسير: يعنې هر يو سړی چې په ښکاره دلائلو باندې ولاړ وي، او په بصيرت سره په صافه لار روان وي، دا د هغه چا په شان دی چې بد او ناوړه عمل ورته ښه ښکاري، او د ښو او بدو تميز نه شي کولی، (بلکه برابر نه دي، او د دواړو انجام يو شان نه دی).

مَّثَلُ الْجَنَّةِ الَّتِي وُعِدَ الْمُتَّقُونَ فِيهَا أَنْهَارٌ مِّن مَّاءٍ غَيْرِ آسِنٍ

مثل، صفت، بيان د جنّت هغه چې وعده يې کړی شوې ده له پرهيزګارانو سره، په هغه کې ويالې دي له اوبو چې نه به وي بد خوندې (بدلېدونکې په مزه او بوی کې).

تفسير: يعنې له ډېرو ځنډېدلو يا د کوم شي له ګډېدلو څخه د هغوی بوی او ورنګ نه خرابيږي، له شهدو څخه ډېرې خوږې او له شودو څخه ډېرې سپينې وي، هيڅ ډول تغيير او بدخوندي په کې نه پيښيږي، بلکه تل صافې خوږې وي.

وَأَنْهَارٌ مِّن لَّبَنٍ لَّمْ يَتَغَيَّرْ طَعْمُهُ

او ويالې دي له شودو چې نه به وي متغيرې (مزه يې، بلکه صاف او خوندوره ده) مزه د هغو.

تفسير: يعنې نه ښايي چې د هغو قياس د دنيا په شودو باندې وکړ شي، په دې شودو کې سره له تېرېدلو د زيات مدّت څه تغيير او فرق نه پيدا کيږي، بلکه تل به صافې خوږې وي.

وَأَنْهٰرٌ مِّنْ خَمْرٍ لَّذَّةٍ لِّلشّٰرِبِيْنَ ۚ

او ويالې دي له شرابو چې مزه ور كوونكي دي (هغه) څښونكيو ته.

تفسير: يعنې د جنّت په شرابو كې به يو صاف لذّت او ښه خوند او مزه وي، نه په كې نشه وي او نه ماتېدل، او نه سر ګرځېدل او نه بل كوم تريخوالى، او نه څه عيب او نقصان په كې ليدل كيږي.

وَأَنْهٰرٌ مِّنْ عَسَلٍ مُّصَفًّى ۖ

او ويالې دي له شاتو (ګبين) صفا كړيو شويو (له خيريو نه).

تفسير: يعنې صاف او شفاف چې تكدّر چېرې حتّى د يوه نري څڅك ننبه به هم په كې نه ښكاري.

تنبيه: دلته د څلورو قسمو ويالو ذكر شوى دى، چې په دوى كې اوبه داسې يو څيز دى چې د انسان ژوند په هغوى باندې تړلى دى، او شودې د لطيفې غـذاء كار وركوي، شراب د خوښۍ او د نشاط څيز دى، او شهدو ته يې «شفاء للنّاس» فرمايلي دي.

وَلَهُمْ فِيْهَا مِنْ كُلِّ الثَّمَرٰتِ

(او شته) دوى ته په دغه (جنّت) كې له هر راز مېوو.

تفسير: له مشروباتو څخه وروسته يې د دې مأكولاتو ذكر وفرمايه.

وَمَغْفِرَةٌ مِّنْ رَّبِّهِمْ ۗ كَمَنْ هُوَ خَالِدٌ فِي النَّارِ وَسُقُوْا

او مغفرت له (طرفه د) رب د دوى، (آيا دغه ښتن د نعمتونو) په شان د هغه دى چې تل دى په اور د دوزخ كې وي، او ورڅښولى به شي پرې.

تفسير: يعنې الله تعالى د دوى ګردې خطاوې ښښي، او په جنّت كې به يې داخلوي، د جنّت له ننوتلو څخه وروسته به هيڅ كله د خطاوو ذكر نه كيږي، چې د هغوى د خپګان سبب شي، او وروسته له هغه به هم د كومې خطا پوښتنه ترې نه كيږي.

مَآءً حَمِيْمًا فَقَطَّعَ أَمْعَآءَهُمْ ﴿۱۵﴾

اوبه ډېرې تودې، پس پرې به كړي (ټوټې ټوټې به كړي دغه اوبه) كولمې د دوى (بلكه دوى سره هيڅكله برابر نه دي).

تفسير: يعنې كله چې ايشېدلې اوبه پر دوزخيانو باندې وڅښولى شي؛ نو كولمې به يې پرې كيږي، او د باندې به لويږي، «أعاذنا الله منه».

وَمِنْهُمْ مَّنْ يَّسْتَمِعُ إِلَيْكَ ۚ حَتّٰى إِذَا خَرَجُوْا مِنْ عِنْدِكَ قَالُوْا لِلَّذِيْنَ أُوْتُوا الْعِلْمَ مَاذَا قَالَ اٰنِفًا ۫

او ځينې له دغو (كُفّارو) څخه هغه دي چې غوږ ږدي تاته، تر هغه پورې هر كله چې بهر ووځي دوى له نزده د تا څخه؛ نو وايي هغو كسانو ته چې وركړى شوى دى ورلره علم څه وويل (محمد) اوس (په دې ساعت كې).

تفسیر: پورته د مؤمنانو او د کافرانو حال بیان شو، په دې آیت کې د هغه راز کافرانو حال بیانیږي چې هغه ته منافق وایه شي، یعنې په ښکاره ځان په مسلمانانو کې ګڼوي، او په پټه کې له هغه څخه انحراف کوي، یعنې دا خلق په ښکاره ډول د پیغمبر صلی الله علیه وسلم خبرې ته غوږ نیسي، خو په زړه کې ورته توجّه نه کوي، او نه یې په یادوي، او نه پرې پوهیږي، کله چې له مجلس څخه د باندې ووځي؛ نو پوهانو ته وایي چې: دغه سړي محمد صلی رسول الله صلی الله علیه وسلم اوس څه وویل؟ ښایي له دې پوښتنې څخه به د دې خبرې تعریض وي، چې مونږ د هغه خبرې د اعتناء وړ نه بولو، او غوږ ورته نه ږدو، او نه ورته متوجّه کیږو، یا څه حکم یې وفرمایه؟ ځمونږ ورته ښه فکر نه وو، یا خو مونږ پرې هیڅ پوه نشو.

أُولَٰٓئِكَ ٱلَّذِينَ طَبَعَ ٱللَّهُ عَلَىٰ قُلُوبِهِمْ وَٱتَّبَعُوٓا۟ أَهْوَآءَهُمْ ﴿١٦﴾

دوی هغه کسان دي چې مهر وهلی دی الله په زړونو د دوی (چې ټینګ په کُفر ولاړ دي)، او متابعت کړی دی دوی د خواهشاتو خپلو (په نفاق کې).

تفسیر: یعنې د دې راز نالایقو حرکتونو اثر او اغېزه دا کیږي چې الله تعالی د هغوی په زړونو باندې مهر لګوي، او بیا دوی ته د نېکۍ توفیق هیڅ نه پاتې کیږي، او یواځې پر خپلو غوښتلو پسې درومي او پیروي یې کوي.

وَٱلَّذِينَ ٱهْتَدَوْا۟ زَادَهُمْ هُدًى وَءَاتَىٰهُمْ تَقْوَىٰهُمْ ﴿١٧﴾

او هر چه هغه کسان دي چې سمه لاره یې موندلې ده، زیات کړی دی دوی ته (الله یا قرآن) هدایت، بصیرت، او ورکړې ده (الله) دوی ته پرهېزګاري د دوی.

تفسیر: یعنې د هدایت د لارې د تګ اثر او اغېزه دا کیږي چې سړی ورځ په ورځ په هدایت کې ترقي او پرمختګ کوي، او د هغه پوهه، هوش، عقل، پرهېزګاري او اتّقاء او ایمان زیاتیږي.

فَهَلْ يَنظُرُونَ إِلَّا ٱلسَّاعَةَ أَن تَأْتِيَهُم بَغْتَةً ۖ فَقَدْ جَآءَ أَشْرَاطُهَا ۚ فَأَنَّىٰ لَهُمْ إِذَا جَآءَتْهُمْ ذِكْرَىٰهُمْ ﴿١٨﴾

پس انتظار نه کوي دوی مګر د قیامت چې رابه شي دوی ته ناڅاپه، نو په تحقیق راغلي دي علامې نښې د هغه (قیامت)، پس بیا څرنګه به (نفع ورسوي) دوی ته هغه وخت چې راشي دوی ته (قیامت) پند اخیستل توبه ایستل د دوی؟.

تفسیر: یعنې د قرآن نصیحتونه، د پخوانیو قومونو عبرت لرونکې قصې، د جنّت وعدې، او د دوزخ وعیدونه یې ګرد واوریدل، اوس د هغو د منلو لپاره د کوم وخت په انتظار کې دي؟ آیا دې خبرې ته دوی سترګې نیولي دي چې قیامت ناڅاپه د دوی په سر باندې ودریږي؟ د قیامت ځوعلامې او نښې خو اوس هم راښکاره شوي دي، خو کله چې پخپله قیامت راودریږي؛ نو هلته به دوی ته د پوهنې د حاصلولو وخت کله پاتې وي، یعنې د هغه وخت منل او پوهېدل چټې او بېکاره دي، ځکه چې په هغه باندې نجات او ژغوربدل نه حاصلیږي.

فَٱعْلَمْ أَنَّهُۥ لَآ إِلَٰهَ إِلَّا ٱللَّهُ وَٱسْتَغْفِرْ لِذَنۢبِكَ وَلِلْمُؤْمِنِينَ وَٱلْمُؤْمِنَٰتِ ۗ

نو پوه شه (ای مخاطبه) شان دا دی چې نشته هیڅ بر حق معبود مګر یواځې الله دی، او مغفرت بښنه غواړه د ګناه خپلې، او لپاره د مؤمنانو سړیو او مؤمناتو ښځو.

تفسیر: د هر سړي ذنب (ګناه) د هغه له مرتبې سره سمه وي، د کوم کار ډېره ښه خوا پرېښودل او لږه ښه خوا غوره کول که څه هم د جواز او د استحسان مرتبه ولري، ځینې اوقات د مقرّبینو په حق کې ذنب «ګناه» ګڼل کیږي، د «حسنات الأبرار سیئات المقرّبین» معنی همدا ده، په حدیث کې راغلي دي چې «نبي کریم صلی الله علیه وسلم به د ورځې سل کرته استغفار فرمایه».

وَاللّٰهُ يَعْلَمُ مُتَقَلَّبَكُمْ وَمَثْوٰىكُمْ ﴿١٩﴾

او الله ته معلوم دی ځای د ګرځېدلو ستاسې (په ورځ کې یا په دنیا کې)، او ځای د هستوګنې ستاسې (په شپه کې، یا په آخرت کې).

تفسیر: په هومره پردو کې چې وګرځئ؛ بیا به جنّت یا دوزخ ته ورسیږئ، چې هغه ستاسو اصلي ځای او کور دی.

وَيَقُوْلُ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا لَوْلَا نُزِّلَتْ سُوْرَةٌ ۚ

او وایي هغه کسان چې ایمان یې راوړی دی: ولې نه نازلول کیږي یو سورت (د قرآن په باب د قتال د کفّارو سره).

تفسیر: داسې یو سورت چې په هغه کې د جهاد اجازه وي.

فَاِذَآ اُنْزِلَتْ سُوْرَةٌ مُّحْكَمَةٌ

نو پس کله چې نازل کړ شي یو سورت محکم.

تفسیر: په داسې محکمو او مضبوطو او ټاکلیو حکمونو باندې مشتمل وي، چې نه وي منسوخ شوي، او پوره پخپل مهال سم راښکته کیږي، او معنی یې دغسې ظاهریږي چې په کې بل احتمال نه وي غیر له قتاله.

وَّذُكِرَ فِيْهَا الْقِتَالُ ۙ رَاَيْتَ الَّذِيْنَ فِيْ قُلُوْبِهِمْ مَّرَضٌ يَّنْظُرُوْنَ اِلَيْكَ نَظَرَ الْمَغْشِيِّ عَلَيْهِ مِنَ الْمَوْتِ ؕ فَاَوْلٰى لَهُمْ ﴿٢٠﴾

او یاد کړی شوی وي په هغه کې جنګ؛ نو وینې به ته هغه کسان چې وي په زړونو د دوی کې ناروغي (د نفاق) ګوري تاته لکه کتنه د هغه چا چې بیخودي راغلي وي پر هغه باندې له وېرې د مرګ نه، پس هلاکت دې وي دوی لره.

تفسیر: شاه صاحب (رحمه الله) لیکي: «مسلمانانو سورت غوښت، یعني د کافرانو له ربړونو څخه چې ډېر په تکلیف وو، هیلې به یې کولې که الله جلّ جلاله د جهاد امر راکړي؛ نو هغه چې ځمونږ له لاسه کېدی شي هغه به مونږ وکړو، کله چې د جهاد امر راغی؛ نو پر منافقانو او خامو خلقو باندې دروند شو، په وېرېدلو او تېغو ختلیو سترګو سره به یې پیغمبر ته کتل، او د حال په ژبې سره به یې ویل: «کاشکې مونږ له دې امر څخه معاف اوسو !». په زیاته وېره کې د سترګو رونق او ښایستوالی نه پاتې کیږي، لکه چې د ځنګدن په وخت کې د سترګو نور ورک کیږي.

طَاعَةٌ وَّقَوْلٌ مَّعْرُوْفٌ ۫ فَاِذَا عَزَمَ الْاَمْرُ ۫ فَلَوْ صَدَقُوا اللّٰهَ لَكَانَ خَيْرًا لَّهُمْ ﴿٢١﴾

طاعت کول (د دوی الله ته) او خبره نېکه کول (تاته غوره دي دوی ته)، پس هر کله چې فرض شي کار (د جهاد) پس که چېرې رښتیا ویل کړي وی دوی له الله سره (په اظهار د حرص جهاد ته)؛ نو خامخا به وو دغه رښتیا ویل بهتر دوی ته.

تفسیر: په ښکاره سره دا خلق امر مني، او په خپلو ژبو سره په اسلام او د هغه په احکامو باندې اقرار کوي، مګر د کار خبره دا ده چې ښايي په عمل سره هم هغوی د الله او د رسول هر امر ومني، ښې او معقولې خبرې وکړي، او بيا د جهاد او د نورو زوررو کارونو په مهال کې د الله جلّ جلاله رښتيني بندګان ثابت شي، نو دا صورت به د هغوی د ښېګڼې او بهترۍ وي.

فَهَلۡ عَسَيۡتُمۡ إِن تَوَلَّيۡتُمۡ أَن تُفۡسِدُواْ فِي ٱلۡأَرۡضِ وَتُقَطِّعُوٓاْ أَرۡحَامَكُمۡ ﴿٢٢﴾

پس آيا نژدې يئ تاسې (اې منافقانو) که چېرې بادشاهان او متصرّفان شئ، نژدې يئ دېته چې فساد به کوئ په ځمکه کې، او پرې به کړئ تاسې (خپلولي او) قرابتونه خپل.

تفسیر: د حکومت او اقتدار په نشه کې خلق په عمومي ډول په اعتدال او انصاف باندې قائم نه پاتې کيږي، او د دوی دنيوي حرص لا زياتيږي، بيا د مال او د جاه په کشمکش کې د غرض خوښولو جګړې پيدا کيږي، چې د هغه وروستنۍ نتيجه داسې شي چې په دنيا کې عمومي فتنه او فساد پورته کيږي، او يو له بل څخه خپل تعلّقات او اړيکې پرې کوي، شاه صاحب (رحمه الله) ليکي: «يعنې له خپل ځان په تنګ کيږئ، او د جهاد اروز کوئ، نو که الله تعالی همدا تاسې غالب کړي، او برى در کړي؛ نو فسادونه به وکړئ».

أُوْلَٰٓئِكَ ٱلَّذِينَ لَعَنَهُمُ ٱللَّهُ فَأَصَمَّهُمۡ وَأَعۡمَىٰٓ أَبۡصَٰرَهُمۡ ﴿٢٣﴾

دا (مفسدان) هغه کسان دي چې لرې کړي دي دوی الله (له رحمت) پس نو کاڼه کړي يې دي دوی (له اورېدلو د حق نه)، او ړندې کړي يې دي سترګې د دوی (له ليدلو د حق نه).

تفسیر: د حکومت په غرور کې کاڼه او ړانده شوي ظلم کوي او ضرر رسوي، او د نورو په پوهولو هم پخپل خير او شر باندې نه پوهيږي، د الله جلّ جلالُه له لعنت څخه بالکل سنګدل او کلك زړه ګرځېدلي دي، او دا ټول د هغوی د بد اختيار او د استعداد له قصوره ډګر ته راوتلي دي.

أَفَلَا يَتَدَبَّرُونَ ٱلۡقُرۡءَانَ أَمۡ عَلَىٰ قُلُوبٍ أَقۡفَالُهَآ ﴿٢٤﴾

آيا فکر نه کوي دوی په قرآن کې؟ بلکه پر زړونو (د دوی باندې) قلفونه د زړونو د دوی دي.

تفسیر: منافق په قرآن کې غور نه کوي، يا د هغوی د شرارتونو لامله د هغوی پر زړونو باندې مهر او قفل لګېدلی دی، چې د نصيحت د تللو لاره بنده شوې ده، که د قرآن د پوهېدلو توفيق د دوی په برخه وی؛ نو په آسانی سره به پوهېدل چې په جهاد کې څومره اخروي او دنيوي ګټې شته.

إِنَّ ٱلَّذِينَ ٱرۡتَدُّواْ عَلَىٰٓ أَدۡبَٰرِهِم مِّنۢ بَعۡدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُمُ ٱلۡهُدَى ٱلشَّيۡطَٰنُ سَوَّلَ لَهُمۡ وَأَمۡلَىٰ لَهُمۡ ﴿٢٥﴾

بېشکه هغه کسان چې بېرته ګرځېدلي دي (له ايمانه) پر شاوو خپلو پس له هغې څخه چې ښکاره شوې ده دوی ته سمه لاره؛ شيطان ښايسته کړي دي دوی ته (ګناهونه)، او مهلت ښکاره کړی دی (شيطان) دوی ته.

تفسیر: منافقان وروسته د اسلام له اقراره او د هغه د رښتيا ګڼلو له اعتراف څخه کله چې د ازمويني وخت راشي؛ د خپل قول او اقرار څخه غاړه غړوي، او په جهاد کې له مسلمانانو سره ملګرتوب نه کوي، شيطان هغوی ته دا خبره ورښوولې ده چې که جنګ ته لاړ نشي؛ نو تر ډېر مدّت پورې به ژوندون کوي، نو خامخا به د جنګ له ورتګه او په هغه کې له مړ کېدلو څخه څه ګټه دررسيږي.

ذٰلِكَ بِأَنَّهُمْ قَالُوا لِلَّذِينَ كَرِهُوا مَا نَزَّلَ اللّٰهُ سَنُطِيعُكُمْ فِي بَعْضِ الْأَمْرِ ۖ وَاللّٰهُ يَعْلَمُ إِسْرَارَهُمْ ﴿۲۶﴾

دغه (مهلت دوی ته په سبب د دې دی چې) بېشکه دوی وویل هغو کسانو ته چې بد یې ګڼله هغه (قرآن) چې رالېږلی دی الله: ژر به حکم ومنو ستاسې (او فرمانبرداري به وکړو) په ځینو کارونو کې (چې مرسته «مدد» ده په جنګ او عداوت د رسول الله کې)، او الله ته معلومې دي پټې خبرې (او مشورې) د دوی هم.

تفسیر: منافقانو به له یهودانو او کافرانو سره ویل: که څه هم مونږ په ښکاره ډول سره مسلمانان شوي یو، خو مونږ به له مسلمانانو سره نه یو ځای کیږو، او نه به د هغوی په مرسته جنګ وکړو، بلکه که مو د لاسه وشو؛ ستاسې سره به مرستې وکړو، او په ګردو چارو کې به مونږ ستاسې خبرو ته غوږ ږدو.

فَكَيْفَ إِذَا تَوَفَّتْهُمُ الْمَلَائِكَةُ يَضْرِبُونَ وُجُوهَهُمْ وَأَدْبَارَهُمْ ﴿۲۷﴾

نو څرنګه به وي (حال د دوی) کله چې قبض کوي دوی لره پرښتې (سا یې راکاږي) وهي به دوی مخونه د دوی، او شاګانې د دوی.

تفسیر: په هغه وخت کې به له موت څخه څرنګه خلاصیږي؟، بېشکه په هغه وخت کې به د نفاق خوند څکي.

ذٰلِكَ بِأَنَّهُمُ اتَّبَعُوا مَا أَسْخَطَ اللّٰهَ وَكَرِهُوا رِضْوَانَهُ فَأَحْبَطَ أَعْمَالَهُمْ ﴿۲۸﴾

دغه (سا وښکل د دوی په دغه سختۍ سره په سبب د دې دي چې) بېشکه دوی متابعت کړی وو د هغه شي چې په غضب کاوه به یې الله، او بده یې ګڼله خوښي د دغه (الله)، پس ابته (ضایع) خراب کړل (الله نېک) عملونه د دوی.

تفسیر: د الله جلّ جلاله د خوښولو لاره یې نه ده خوښه کړې، او په هغې لارې باندې یې ټګ کړی دی چې د هغه نه وه خوښه، ځکه د مړ کېدلو په وخت کې ډارېدونکی او اوتر ښکارېده، او الله تعالی د هغه کُفر او طغیان په سبب د هغه ګرد عملونه بېکاره کړل، او هیڅ یو عمل هغه ته په بل ژوندون کې ګټه ونه رسوله.

أَمْ حَسِبَ الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ أَنْ لَنْ يُخْرِجَ اللّٰهُ أَضْغَانَهُمْ ﴿۲۹﴾

آیا ګمان کوي هغه کسان چې په زړونو د دوی کې ناروغي (د شک او د نفاق) ده؛ چې نه به ښکاره کوي الله تعالی پټې کینې د دوی له مؤمنانو سره؟ بلکه ظاهرې به یې کړي.

تفسیر: منافقانو پخپلو زړونو کې له اسلام او مسلمانانو سره حسد او ډېر عداوتونه لري، او له هغوی سره دښمني او کینې کوي، آیا دوی داسې خیال کوي چې دا به د هغوی په زړونو کې پټ پاتې کیږي؟ او الله تعالی به هغه نه ښکاره کوي؟ او مسلمانان به د هغوی په مکر او فرېب باندې نه خبرېږي؟ هیڅکله به داسې نه کیږي !، بلکه د هغوی د باطن خبیث به هرومرو ښکارېږي، او د ازموینې په داسې بهټۍ کې به اچول کیږي، چې هلته به ټولې ککړتیا او خیرې له پاکو شیانو څخه جلا کیږي.

وَلَوْ نَشَاءُ لَأَرَيْنَاكَهُمْ فَلَعَرَفْتَهُمْ بِسِيمَاهُمْ ۚ وَلَتَعْرِفَنَّهُمْ فِي لَحْنِ الْقَوْلِ ۚ

او که اراده وفرمایو مونږ؛ نو خامخا به وښیو مونږ تاته دغه کسان، نو خامخا وبه پېژنې ته دوی په (علائمو د) څېرو د دوی، او (قسم دی چې) خامخا وبه پېژنې ته دوی په ګرځولو اړولو د خبرو کې.

تفسير: که الله تعالی اراده وفرمايي؛ نو منافقان به فردًا فردًا وټاکي، او تاته به يې دروښيي، او نامه په نامه به يې درڅرګند کړي، چې په دې مرکه کې دغه او هغه سړي منافقان دي، خو د الله تعالی بالفعل حکمت د داسې سپينو ويلو متقاضي نه دی، برسېره په دې الله تعالی تاسې ته اعلی درجه د فراست نور او رڼا دربښلي دي، چې تاسو هغوی له څېرې او بشرې څخه پېژنئ، او وروسته له دې څخه هغه خلق د خبرو اترو او د وينا له ډوله هم پېژندلی شئ، ځکه چې د منافقانو او د مخلصانو د خبرو کولو او ويلو لهجه او د ګفتګو چل سره جلا وي، هغه زور، شوکت او د خلوص رنګ چې د مخلصانو له خبرې څخه له لرې ښکاري؛ هغه د منافقانو په خبرو کې هيڅ نه وي.

وَاللّٰهُ يَعْلَمُ اَعْمَالَكُمْ ﴿۳۰﴾

او الله ته معلوم دي ټول اعمال ستاسې.

تفسير: له بندګانو څخه د کومې خبرې پټېدل امکان لري، مګر الله تعالی ته ستاسې ګردې چارې که پټې وي که څرګندې وي؛ ورښکاره دي.

وَلَنَبْلُوَنَّكُمْ حَتّٰى نَعْلَمَ الْمُجٰهِدِيْنَ مِنْكُمْ وَالصّٰبِرِيْنَ ۙ

خامخا او هرومرو مو آزمويو تاسې (په جهاد او نورو تکاليفو سره) تر هغه پورې چې معلوم او ظاهر کړو مونږ جنګ کوونکي له تاسې څخه، او صبر کوونکي (په جهاد او په نورو احکامو او تکاليفو په اسلام کې).

تفسير: د جهاد او د نورو شيانو د احکامو ازموينه مقصود ده، په همدې سختې ازموينې کې دا ښکاره کوي چې کوم کسان د الله تعالی په لاره کې خپلې وينې تويوي؟ او په ډېره سخته ازموينه کې ثابت قدم درېږي؟ او کوم سړی ترې تښتي؟ او هغه په ښه شان سره جلا کړو، او تاسو ته يې درښکاره کړو.

وَنَبْلُوَا۟ اَخْبَارَكُمْ ﴿۳۱﴾

او ازمويو مونږ عملونه حالونه خبرونه ستاسې (د ايمان چې آيا رښتيا ده که دروغ؟).

تفسير: د هر سړي د ايمان، طاعت، او د انقياد تول معلومېږي، او د ګردو داخلي خبرې عملاً محققې کيږي.

اِنَّ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا وَصَدُّوْا عَنْ سَبِيْلِ اللّٰهِ وَشَآقُّوا الرَّسُوْلَ مِنْۢ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُمُ الْهُدٰى ۙ لَنْ يَّضُرُّوا اللّٰهَ شَيْـًٔا ؕ وَسَيُحْبِطُ اَعْمَالَهُمْ ﴿۳۲﴾

بېشکه هغه کسان چې کافران شوي دي، او منع کوي يعنې رااړوي نور (خلق) له لارې د الله څخه، او مخالفت کوي له رسول سره پس له هغه چې ښکاره شوه دوی ته لاره سمه؛ له سره به ضرر ونه رسوي دوی الله ته هيڅ شی، او ژر ده چې ابته (ضايع) خراب به کړي (الله ـ نېک) عملونه د دوی.

تفسير: د خپلو ځانونو نقصان کوي، الله تعالی ته په دې کې څه نقصان نشته، نه د هغه دين او نه د هغه پېغمبر څه خرابولی شي، هغه قدرت لرونکی الله تعالی د هغوی ګردې پلمې (تدبيرونه) ورخرابوي، او ټولې داسې چارې ړنګوي، او د هغوی زيارونه (کوښښونه) ورانوي.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ أَطِيعُواْ ٱللَّهَ وَأَطِيعُواْ ٱلرَّسُولَ وَلَا تُبۡطِلُوٓاْ أَعۡمَٰلَكُمۡ ﴿٣٣﴾

اى هغو كسانو چې ايمان يې راوړى دى (يعني اى مؤمنانو) اطاعت كوئ د الله او اطاعت كوئ د رسول الله، او مه باطلوئ تاسې عملونه خپل (په معاصيو سره).

تفسير: په جهاد يا د الله په لاره كې بل كوم محنت او رياضت هلته منلى او مقبول كيږي، چې د الله او د رسول الله له احكامو سره سم وي، او يواځې پخپل شوق، ذوق، خواهش او د طبيعت په غوښتنې سره نه وي، كه نه داسې عملونه بېكاره او ابته كيږي، او توى ځي، او ضايع كيږي، هيڅ يو مسلمان داسې كار نه كوي چې د هغه كوم ښه كار توى لاړ شي، يا له كوم سببه ضايع او بېكاره شي.

إِنَّ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ وَصَدُّواْ عَن سَبِيلِ ٱللَّهِ ثُمَّ مَاتُواْ وَهُمۡ كُفَّارٞ فَلَن يَغۡفِرَ ٱللَّهُ لَهُمۡ ﴿٣٤﴾

بېشكه هغه كسان چې كافران شوي دي، او منع كوي (خلق) يا منع راوړي له لارې د الله نه، بيا مړه شي او دوى كافران وي؛ پس له سره به مغفرت ونه كړي الله دوى ته.

تفسير: هيڅ يو كافر چې د كفر په حالت كې مړ شي د الله تعالى له خوا نه بخښل كيږي، په تېره بيا هغه كافران چې نور خلق د الله تعالى له لارې ځخه ګرځوي، او تل په همدې پسې لوېدلى وي، چې څوک د نبي الله د لارې په لوري لاړ نشي.

فَلَا تَهِنُواْ وَتَدۡعُوٓاْ إِلَى ٱلسَّلۡمِ

پس سُستي مه كوئ، او مه ضعيفان كېږئ (په جهاد) كې، او مه غواړئ تاسې (كفّار) روغې ته (بلكه جنګ ورسره وكړئ).

تفسير: مسلمانانو ته ښايي چې د كفّارو په مقابله كې سُست او كم همّت نشي !، او د جنګ له سختيو ځخه ونه ويرېږي، او د جهاد په موقع كې د روغې په لوري ونه ځغلي !، كه نه دښمن زړور كيږي، او په تاسې باندې به خپل ډېر زور او قوت غورځوي، او د اسلام تړولى به مغلوب او رسوا كيږي، هو ! كله چې د اسلام مصلحت او د مسلمانانو ښېګڼې تر سترګو لاندې وي؛ نو هلته روغه بده نه ده، لكه چې وروسته د «الفتح» په سورت كې راځي، په هر حال د روغې بنا ښايي پخپل كم همّتى او نامردى باندې نه وي.

وَأَنتُمُ ٱلۡأَعۡلَوۡنَ وَٱللَّهُ مَعَكُمۡ وَلَن يَتِرَكُمۡ أَعۡمَٰلَكُمۡ ﴿٣٥﴾

حال دا چې همدا تاسې غالب يئ (اى مؤمنانو ! پر منكرانو باندې)، او الله له تاسې سره دى (په ثبات نصرت كې)، او له سره به ناقص او ضايع نه كړي له تاسې عملونه ستاسې (بلكه په قيامت كې به پوره جزاء دركړي).

تفسير: د وېرېدلو هيڅ يوه خبره نه ده، كه صبر او استقلال وښيئ، او د الله تعالى په احكامو باندې ثابت قدم واوسئ؛ نو الله له تاسې سره دى، او هغه په پاى كې تاسې ته برى دركوي، او په هيڅ حال كې تاسې ته نقصان او خساره نه درپېښوي.

إِنَّمَا ٱلۡحَيَوٰةُ ٱلدُّنۡيَا لَعِبٞ وَلَهۡوٞۚ وَإِن تُؤۡمِنُواْ وَتَتَّقُواْ يُؤۡتِكُمۡ أُجُورَكُمۡ وَلَا يَسۡـَٔلۡكُمۡ أَمۡوَٰلَكُمۡ ﴿٣٦﴾

بېشكه دا ژوندون لږ خسيس لوبې او مشغولېده دي، او كه ايمان راوړئ تاسې او پرهېز وكړئ (له معاصيو)؛ دربه كړي تاسې ته (الله) اجرونه ستاسې، او نه به غواړي له تاسې (ټول) مالونه ستاسې (بلكه مفروضه زكات درځخه اخلي، يا نه به غواړي له تاسې هيڅ مالونه د تاسې ځكه چې غني دى).

تفسیر: د آخرت په مقابل کې د دنيا حقيقت د يوې لوبې او تماشې غوندې دی، که تاسې ايمان او تقوی غوره کړئ، او له دې لوبو او تماشو څخه لرې خپل ځانونه وژغورئ؛ نو الله تعالی به د هغه بدل تاسې ته پوره درکوي، او ستاسې مال به هم له تاسې څخه نه غواړي، هغه مال ته هيڅ اړ (مجبور) نه دی، دی پخپله مال درکوونکی دی.

إِن يَسْـَٔلْكُمُوهَا فَيُحْفِكُمْ تَبْخَلُوا وَيُخْرِجْ أَضْغَانَكُمْ ﴿٣٧﴾

که وغواړي دی له تاسې څخه هغه (مال)؛ پس ښه کوښښ وکړي په غوښتلو کې (له تاسې)؛ نو بُخل به وکړئ تاسو (په دغې سره)، او راوه به باسي (په دغو غوښتلو يا بخل سره) پټې کينې دښمني ستاسې (له اهل اسلام سره).

تفسیر: که الله تعالی په سختۍ سره د هغوی ګرد مال وغواړي، چې هغوی ته يې ورښنلی دی؛ نو ثومره د الله بندګان به وي چې په خلاص زړه او روڼ تندي د دې امر په مقابل کې (لبّيک) ووايي، زياتره به هغه سړي وي چې د بخل او تنګدستۍ ثبوت ښکاره کوي، او د مال لګولو په وخت کې به د هغوی د زړونو خپګان له لرې ښکاريږي.

هَٰٓأَنتُمْ هَٰٓؤُلَآءِ تُدْعَوْنَ لِتُنفِقُوا۟ فِى سَبِيلِ ٱللَّهِ

واورئ ! خبردار شئ ! تاسې چې يئ ای دغو کسانو چې بللي شوي يئ لپاره د دې چې نفقه کړئ مال ولګوئ په لاره د الله کې (په هغو طريقو سره چې فرض کړې يې دي په تاسې لکه زکات او جهاد).

تفسیر: يوه برخه د الله له ورکړی شوي مال څخه د ده په لاره کې د خپلې ګټې لپاره ولګوئ !.

فَمِنكُم مَّن يَبْخَلُ ۖ وَمَن يَبْخَلْ فَإِنَّمَا يَبْخَلُ عَن نَّفْسِهِۦ ۚ

پس ځينې له تاسو هغه دي چې بُخل کوي (نه لګوي مال) او هغه څوک چې بُخل کوي، مال نه لګوي؛ نو بېشکه چې بخل کوي خپل ځان ته (چې محروموي يې له ثوابه).

تفسیر: ستاسې دنيا ستاسې د فائدې لپاره ده، که يې نه ورکوئ؛ نو د خپل ځان نقصان کوئ، الله تعالی ستاسې د ورکولو او نه ورکولو هيڅ پروا نه لري.

وَٱللَّهُ ٱلْغَنِىُّ وَأَنتُمُ ٱلْفُقَرَآءُ ۚ

او الله غني بې پروا دی (له نفقې د تاسې او له هر څيزه)، او تاسې فقيران محتاجان يئ (الله ته).

تفسیر: شاه صاحب (رحمه الله) ليکي: «د مال د لګولو هغه تأکيدونه چې تاسې يې اوروئ؛ داسې خيال ونه کړئ چې الله تعالی يا د هغه رسول له تاسې څخه سوالونه کوي، داسې نه دی، دا ګردې ويناوې د تاسې د ښېګڼې لپاره دي، بيا د يوه په مقابل کې په زرګونو عوضونه تاسې ته رسيږي، که تاسې له داسې ګټې څخه مخ اړوئ؛ نو الله تعالی او د هغه رسول ستاسې څه پروا نه لري.

وَإِن تَتَوَلَّوْا۟ يَسْتَبْدِلْ قَوْمًا غَيْرَكُمْ ثُمَّ لَا يَكُونُوٓا۟ أَمْثَٰلَكُم ﴿٣٨﴾

او که وګرځېدی تاسې (له ايمان او سخا نه؛ نو الله) به بدل کې راولي يو قوم بل بې له تاسې، بيا به نه وي هغوی په شان د تاسې (ګرځېدونکي له احکامو د الله، بلکه فرمانبردار به وي).

تفسیر: الله تعالی په هغه حکمت او مصلحت چې خپلو بندګانو ته د خرڅ کولو امر ورکوي؛ د هغه حاصل کېدل پر تاسې باندې څه انحصار نه لري، فرض کړئ ! که تاسې بخل او کینې وکړئ، او د الله تعالی له امره مخه واړوئ؛ نو الله تعالی ستاسې په ځای بل کوم قوم دروي، چې هغه قوم به تاسې غوندې کنسک او بخیل نه وي، او په لوی زړه او ډېره خوښۍ به د الله تعالی د احکامو تعمیل او د هغه په لاره کې به خپل مال لګوي، په هر ډول د الله جلّ جلاله حکمتونه او مصلحتونه پوره کېدونکي دي، خو تاسې له دې سعادته بې برخې پاتې کېږئ.

تمت سورة محمد صلی الله علیه وعلی آله وصحبه وسلم، بتوفیق الله تعالی وإعانته، فله الحمدُ والمنّة.

«د (الفتح) سورت مدني دی، (۲۹) آیته او (۴) رکوع لري»، په تلاوت کې (۴۸) او په نزول کې (۱۱۱) دی، د (الجمعة) له سورت څخه وروسته نازل شوی دی.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

د دې سورت په مختلفو آیتونو کې د متعدّدو واقعاتو په لورې اشارې دي، چې د فهم د سهولت لپاره د هغو خُلاصه او لنډون داسې بیانیږي:

الف: پیغمبر صلی الله علیه وسلم په مدینه کې خُوب ولید چې: «په امن او امان سره مکې ته داخل او عمره یې ادا کړې، حلق او قصر یې فرمایلی دی»، دوی دا خوب صحابه وو ته ووایه، خو د ورتګ نېټه یې ونه ټاکله (مقرر نه کړه)، مګر د شدّت اشتیاق څخه د ډېرو داسې خیال کېده چې سږ کال به عمره میسّره کیږي، او اتفاقاً دوی هم د عمرې قصد وفرمایه.

ب: دوی له یونیم زر سړیو سره د عمرې په نیت د مکې په لوري وخوځېدل، او «هدیې» هم له دوی سره وې، کله چې دا خبر مکې ته ورسېد؛ قریشو یوه لویه جرګه جوړه او په هغې کې دا خبره غوټه کړه چې دوی به نه پرېږدو چې مکې ته راشي، سره له دې چې سم د مکې معظمې له اصولو سره دښمنانو حق درلود (لرلو) چې حج او عمره وکړي، کله چې محمدي قافله مکې ته نژدې او (حُدیبیې) ته ورسېده؛ نو د دوی اوښه هلته چو شوه، او سره له ډېرو وهلو او خوځولو او کشمکش هیڅ له خپل ځای څخه ونه خوځېده، تر څو چې رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل: «حبسها حابس الفیل» او ویې ویل: «قسم په الله که د مکې خلق له ما څخه د داسې خبرې مطالبه وکړي چې په هغې کې د حرمات الله تعظیم قائم وي؛ زه به هغه منم»، نو په هغه ځای کې یې قیام وفرمایه.

ج: محمد رسول الله مبارک صلی الله علیه وسلم مکیّانو ته سړي ولېږل، چې «مونږ د جګړې لپاره نه یو راغلي، مونږ پرېږدئ چې خپله عمره وکړو، او بېرته لاړ شو»، کله چې د نبوي صلی الله علیه وسلم ځواب ور ونه رسېد؛ نو نبي کریم صلی الله علیه وسلم د عُثمان رضي الله تعالی عنه په خوله هم دا خبره هغوی ته ولېږله، او هغو نارینه وو او ښځو مسلمانانو ته یې زېری ورکړ چې هلته مغلوب او مظلوم اوسېدل: «نژدې ده چې په مکه کې اسلام غالب شي»، قُریشو عثمان رضي الله تعالی عنه ستون کړ، کله چې د عُثمان رضي الله تعالی عنه بېرته راتګ وځنډېد (ایسار شو)؛ دا خبره خوره شوه چې هغه هلته وژلی شوی دی، دلته رسول الله مبارک په دې خیال چې ښایي اوس د جګړې وار هم راورسیږي؛ ګرد اصحاب کرام رضي الله تعالی عنهم تر یوې ونې لاندې کېنول، او د جهاد بیعت یې ترې واخیست، کله چې قریشو د بیعت خبره واورېده؛ وویرېدل، او عُثمان رضي الله تعالی عنه یې بېرته ولېږه.

د: بیا د مکې څو غټان د روغې په غرض د محمد رسول الله مبارک صلی الله علیه وسلم په حضور کې حاضر شول، او صلحنامه یې ولیکله، دلته پر ځینو خبرو باندې بحث او مناقشه پېښه شوه، او مسلمانان په قهر شول، او ویې ویل چې: د داسې خبرې پرېکړه په توره وکړي، خو رسول الله مبارک د مکیانو ګردې غوښتنې ومنلې، او مسلمانانو د رسول الله مبارک په وینا او د کفارو د ډېرو اصرارو لامله له ضبط او تحمّل څخه کار واخیست، او روغه غوټه شوه، په دې روغلیک (صلحنامه) کې یو شرط د کفارو له لوري دا وو چې سږ کال تاسې مسلمانان بېرته لاړ شئ، کال ته بې وسلې

راشئ او عمره وکړئ !، تر لسو کلونو پورې به د دواړو ډلو په منځ کې جنګ نه کيږي، په دې مدّت کې هومره سړي چې له مکې څخه مدينې ته راشي؛ بناييي چې بېرته ولېږل شي، که له مدينې څخه کوم سړی مکې ته راشي؛ هغه همدلته په مکې کې ساتل کيږي، وروسته له دغې روغې څخه دوی په (حُديبيې) کې د هدي حيوانات ذبح او وروسته له حلق او قصر يې خپل احرام خلاص کړ، او مدينې منورې ته بېرته راغلل.

هـ: په لاره کې همدا د (الفتح) سورت نازل شو، دا ګردې پېښې د هجرت په (۶) کال کې پېښې شوې.

و: محمد رسول الله صلى الله عليه وسلم په (۷) کال د هجرت د «ذي القعدة الحرام» په مياشت کې سم له تړون سره د «عمرة القضاء» لپاره مکې ته تشريف يووړ، او په امن او امان او په زړه پورې يې عمره اداء کړه.

ز: د هغه روغليك (صلحنامې) هغه خبره چې تر لسو کلونو پورې به جنګ نه کيږي؛ د قريشو له خوا ماته شوه، نو ځکه د هجرت په (۸) کال د رمضان المبارك په مياشت کې مکه معظمه د مسلمانانو په لاس فتحه شوه.

إِنَّا فَتَحْنَا لَكَ فَتْحًا مُّبِينًا ۝ لِّيَغْفِرَ لَكَ اللَّهُ مَا تَقَدَّمَ مِن ذَنبِكَ وَمَا تَأَخَّرَ

بېشکه چې مونږ فتح او بری مو درکړی دی تاته فتحه، او بری ظاهر، او ښکاره. لپاره د دې څو چې وبښي تاته الله هغه چې پخوا تير شوي دي له ګناه د تا څخه، او هغه چې وروسته دي (له ګناه څخه).

تفسير: د حُديبيې روغه که څه هم په ښکاره ډول د ذلت او مغلوبيت روغه په نظر راځي، او د هغې د شرائط له لوستلو څخه په بادي النظر کې دا محسوس کيږي چې ګردې خبرې د قريشو په ګټه دي، لکه عمر الفاروق رضي الله تعالى عنه او نورو اصحابو کرامو رضوان الله تعالى عليهم أجمعين د دې روغې د ښکاره توری له کتلو څخه سخت خپه، محزون، مضطرب او پرېشان وو، دوی خيال کاوه چې د مسلمانانو د دې يو نيم زر (۱۵۰۰) سر جارونکي (قربانوونکي) لښکر په مخکښې به قريش او د هغوی نور طرفداران څه اهميت لري، ولې د دې راز ګردو جګړو پرېکړه او فيصله په توره سره ونه کړه شي؟ مګر د رسول الله صلى الله عليه وسلم سترګې هغه احوالو او نتيجو ته وې چې د نورو له سترګو څخه به پټې وې، ځکه چې الله جلّ جلالهُ د دوی ټټر (سينه) د ډېرو سختو پېښو د تحمّل لپاره پرانيستلی وو، دوی په بې مثاله استغناء، توکّل، تحمّل، او ايثار سره هغه شرطونه ومنل، او خپلو اصحابو ته يې په دې لنډو توريو (الله ورسولُه أعلم) سره ډاډينه (سُکون) او تسلي ورکوله، يعنې الله تعالى او د هغه رسُول په داسې خبرو باندې ډېر ښه پوهيږي، تر څو چې دا سُورت نازل شو، او الله تعالى د دې روغې او فيصلې نوم «فتح مبين» کېښود، خلقو په دې باندې هم تعجّب کاوه، او ويل به يې چې :يا رسول الله صلى الله عليه وسلم ! دا بری دی؟ نبي صلى الله عليه وسلم به فرمايل چې: «هو ! لوی بری دی».

وَيُتِمَّ نِعْمَتَهُ عَلَيْكَ

او (بل لپاره د دې) چې پوره کړي (الله په فتحه د مکې او د نورو ښارونو سره) مهرباني خپله پر تا باندې.

تفسير: يواځې له تقصيراتو څخه نه تيريږي، بلکه هر هغه ظاهري، باطني، مادي، روحي انعام او احسان چې تر اوسه پورې درسره شوی دی، د هغه تکميل او تتميم هم کاوه شي.

وَيَهْدِيَكَ صِرَاطًا مُّسْتَقِيمًا ۝

او (بل لپاره د دې) چې وښيي تاته سمه صافه لاره.

تفسير: تل به دې د هدايت او استقامت لاره کې قائم لري، د اسلام د حکومت د قائمېدلو په لاره کې به تاته هيڅ مشکلات نه در پيښېږي، خلق به ډلې ډلې ستاسو په لار ښوونه د اسلام په سمه لاره راځي، او په دې ډول د تا د حسناتو په ذخيره کې بېشماره زيادت کيږي.

وَّيَنۡصُرَكَ اللّٰهُ نَصۡرًا عَزِيۡزًا ۝٣

او (بل لپاره د دې) چې کومک (مدد) وکړي الله تعالى له تا سره مدد غالب زبردست.

تفسير: د الله تعالى داسې مدد به راشي چې هيڅوک به يې نشي بندولی، او د هغه په مرسته به فتح او ظفر ستاسې له قدمونو سر مل وي.

هُوَ الَّذِيۡۤ اَنۡزَلَ السَّكِيۡنَةَ فِيۡ قُلُوۡبِ الۡمُؤۡمِنِيۡنَ لِيَزۡدَادُوۡۤا اِيۡمَانًا مَّعَ اِيۡمَانِهِمۡ ؕ

دغه (الله) هغه ذات دی چې نازله کړې يې ده سکينه، او ډاډينه (سکون) په زړونو د مؤمنانو کې لپاره د دې چې زيات کړي دوی لره ايمان سره له ايمان د دوی.

تفسير: اطمينان او ډاډينه (سکون) يې راښکته کړه يعنې سره له دې چې د هغوی له طبعې څخه خلاف وو، د رسول الله صلی الله عليه وسلم په حکم باندې ټينګ ودرېدل، او له ضد کوونکيو کافرانو سره يې ضد ونه کړ، نو د هغه په برکت د دوی ايمان نور هم زيات شو، اول د جهاد په بيعت سره يې ثابته کړه چې مونږ د الله جلّ جلاله په لاره کې د جنګ کولو او ځان جارولو (قربانولو) لپاره حاضر يو، دا هم د ايمان يو رنګ وو، وروسته له دې کله چې پيغمبر صلی الله عليه وسلم د مسلمانانو له جذباتو څخه پر ته (علاوه) روغه وکړه؛ نو دغه د هغوی د ايمان د رنګ بله ننداره وه چې خپل جوش، جذبات او عواطف يې په زور سره ټينګ کړل، او د الله او د رسول الله صلی الله عليه وسلم د فيصلې په مقابل کې يې غاړه کېښوده، رضي الله تعالى عنهم ورضوا عنه.

وَلِلّٰهِ جُنُوۡدُ السَّمٰوٰتِ وَالۡاَرۡضِ ؕ وَكَانَ اللّٰهُ عَلِيۡمًا حَكِيۡمًا ۝۴

او خاص الله لره دي لښکرې د اسمانونو او د ځمکې (که اراده وفرمايي الله د نصرت د دين خپل؛ بې له تاسې څخه يې هم کوي)، او دی الله ښه خبردار ښه حکمت والا.

تفسير: دغه خبره همغه پاک الله تعالى ښه معلومه ده چې کوم وخت تاسو ته د قتال امر کول مصلحت دی؟ او په کوم وخت کې له قتال څخه بېر ته درېدل، او روغه کول تاسې لره ښه دي؟ که تاسې ته د قتال امر درکړ شي؛ نو هيڅ د کفارو د کثرت له خياله تردّد ونه کړئ، ځکه چې د ځمکې او د اسمانونو د لښکرو مالك همغه الله تعالى دی، چې سره د لږتوب ستاسې امداد او مرسته په غيبي لښکرو سره هم کولی شي، لکه چې په «بدر، احزاب، حُنين» او نورو کې يې وکړه.

لِّيُدۡخِلَ الۡمُؤۡمِنِيۡنَ وَالۡمُؤۡمِنٰتِ جَنّٰتٍ تَجۡرِيۡ مِنۡ تَحۡتِهَا الۡاَنۡهٰرُ خٰلِدِيۡنَ فِيۡهَا وَيُكَفِّرَ عَنۡهُمۡ سَيِّاٰتِهِمۡ ؕ

لپاره د دې چې داخل کړي مؤمنان سړي او مؤمناتې ښځې په جنّتونو کې چې بهيږي د لاندې (د ونو او ماڼيو) د هغو (څلور قسمه وياليې) حال دا چې همېشه به وي دوی په هغو (جنّتونو) کې، او (لپاره د دې چې) ورژوي الله تعالى له دوی څخه ګناهونه د دوی.

تفسير: کله چې رسول أکرم صلی الله عليه وسلم ﴿اِنَّا فَتَحۡنَا لَكَ فَتۡحًا مُّبِيۡنًا﴾ الآية ولوست؛ نو اصحابو هغوی ته مبارکي عرض کړه، او ويې ويل: يا رسول الله ! دا خو تاسې ته شوه، مونږ ته څه ده؟ نو ځکه دا آيتونه نازل شول، يعنې الله تعالى

اطمینان ډاډینه (سکون) او سکینه راښکته کړله، او د مؤمنانو ایمان یې لا زیات کړ، تر څو دوی په ډېر اعزاز او اکرام سره په جنّت کې داخل کړي، او د هغو ګردې خرابۍ او کمزورۍ معاف کړي، په حدیث کې دي: هغو اصحابو چې د حُدیبیې بیعت کړی دی؛ هیڅ یو له هغو څخه هم دوزخ ته نه ځي.

وَكَانَ ذٰلِكَ عِنْدَ اللّٰهِ فَوْزًا عَظِيْمًا ۟

دی دغه (غُفران او ادخال د جنّت) په نزد د الله په مراد رسېدل، بری موندل ډېر لوی.

تفسیر: ځینې نقّال صوفیان یا مغلوب الحال لویان وایي چې: «جنّت غوښتل د ناقصانو کار دی»، له دې ځای څخه راښکاره شوه چې د الله تعالی په نزد دا لوی کمال دی.

وَّيُعَذِّبَ الْمُنٰفِقِيْنَ وَالْمُنٰفِقٰتِ وَالْمُشْرِكِيْنَ وَ الْمُشْرِكٰتِ

او (لپاره د دې) چې عذاب کړي (الله) منافقان سړي او منافقانې ښځې او مشرکان سړي او مشرکانې ښځې.

تفسیر: د مؤمنینو په زړونو کې یې د صُلحې او روغې له خوا ډاډینه (سکون) پیدا کړه، او د اسلام اساس او بنسټ یې ټینګ کړ، او د اسلامي فتوحاتو او ترقیاتو ورونه یې خلاص کړل، چې په پای کې به د کافرانو او منافقانو د مصیبت او د ماتې سبب کیږي، او هغوی ته به سخته سزا رسیږي.

الظَّآنِّيْنَ بِاللّٰهِ ظَنَّ السَّوْءِ ؕ

چې ګمان کوونکي دي پر الله باندې ګمان د بدۍ (چې الله به هیڅ کله رسول الله ته بری نه ورکوي).

تفسیر: «بد اټکلونه» دا دي چې د مدینې د تګ په وخت کې منافقان پر ته له «جدّ بن قیس» څخه ګرد هلته پاتې شول، او پلمې یې ځان ته جوړې کړې، ولې چې هغوی داسې اټکل کاوه چې په مکّه کې ضرور جنګ پېښیږي، او دا ګرد مسلمانان په ښکاره ډول عمرې ته راغلي دي، خو په چل سره غواړي چې په معظمه مکه باندې تصرّف وکړي.

عَلَيْهِمْ دَآئِرَةُ السَّوْءِ ۚ

پر دوی باندې دي راګرځېدل د بدۍ (په ذلّت او عذاب) سره.

تفسیر: د زمانې په ګردش او د مصیبت په احاطه کې راغلي تر کومه به احتیاط او وړاندې کتل وکړي.

وَغَضِبَ اللّٰهُ عَلَيْهِمْ وَلَعَنَهُمْ وَاَعَدَّ لَهُمْ جَهَنَّمَ ؕ وَسَآءَتْ مَصِيْرًا ۝ وَلِلّٰهِ جُنُوْدُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ؕ وَكَانَ اللّٰهُ عَزِيْزًا حَكِيْمًا ۝

او غضب کړی دی الله پر دوی باندې، او لرې کړي دي (الله دوی له رحمت خپله)، او تیار کړی دی الله دوی ته (عذاب د) دوزخ، او بد ځای د ورتللو دی (دغه دوزخ). او خاص الله لره دي لښکرې د اسمانونو او د ځمکې، او همېشه دی الله ښه غالب قوي (په انفاذ د احکامو) ښه حکمت والا (چې هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوي).

تفسیر: که هغه سزا درکړي؛ نو څوک به مو وژغوري؟ خدايي لښکر به مو په يوه شېبه کې ورېږ ذرې کړي، خو هغه ذات سره د زبردستۍ حکمت لرونکی هم دی، او د الهي حکمت داسې مقتضی نه دی، چې سمدلاسه هغوی ته سزا ورکړي.

إِنَّآ أَرْسَلْنَٰكَ شَٰهِدًا وَمُبَشِّرًا وَنَذِيرًا ۸

بېشکه مونږ لېږلی يې ته (ای محمده !) شاهد او زېری ورکوونکی او وېروونکی.

تفسیر: تاسې د الله امر منونکيو ته زېری د خوښۍ ورکوئ، او غاړه غړوونکو ته وېره اوروئ، او خپل احوال ښيئ، لکه چې له ﴿إِنَّا فَتَحْنَا﴾ څخه تر دې ځای پورې درې واړه مضامین راغلي دي، او په آخرت کې هم پر خپل امت او هم پر انبياوو عليهم السلام باندې ګواهي ورکوئ.

لِّتُؤْمِنُوا۟ بِٱللَّهِ وَرَسُولِهِۦ وَتُعَزِّرُوهُ وَتُوَقِّرُوهُ

لپاره د دې چې ايمان راوړئ تاسې په الله او په رسول د دغه (الله)، او مدد وکړئ د هغه د دين، او تعظيم وکړئ د هغه.

تفسیر: د ﴿وَتُعَزِّرُوهُ﴾ او د ﴿وَتُوَقِّرُوهُ﴾ ضميرونه که الله ته راجع شي؛ نو د الله له مدد کولو څخه د هغه د دين او د هغه د پيغمبر مدد کول دي، که رسول ته راجع شي؛ نو هيڅ اشکال نه پاتې کيږي.

وَتُسَبِّحُوهُ بُكْرَةً وَأَصِيلًا ۹

او هغه (الله) ته نسبت د پاکۍ وکړئ سبا او بېګا.

تفسیر: د الله تعالی د پاکۍ بيان تل کوئ، که په لمانځه کې وئ، او که د باندې له لمانځه څخه وئ.

إِنَّ ٱلَّذِينَ يُبَايِعُونَكَ إِنَّمَا يُبَايِعُونَ ٱللَّهَ يَدُ ٱللَّهِ فَوْقَ أَيْدِيهِمْ

بېشکه هغه کسان چې بيعت کوي له تا سره بېشکه بيعت کوي له الله سره، او لاس د الله له پاسه د لاسونو د دوی دی.

تفسیر: خلقو به خپل لاسونه د رسول الله صلی الله عليه وسلم په لاس کې ورکول، او له هغوی سره يې بيعت کاوه، نو دا يې وفرمايل، چې د نبيّ الله په لاس باندې بيعت کول داسې دي لکه له الله تعالی سره بيعت کول، ځکه چې محمد رسول الله صلی الله عليه وسلم په حقيقت کې د الله تعالی له جانبه بيعت اخلي، او د هغه د احکامو تعميل او تأکيد د بيعت په وسيله کوي، نو دا هسې ده لکه چې د (۵ جزء د النساء سورت په (۱۱) رکوع (۸۰) آيت کې دي: ﴿مَّن يُطِعِ ٱلرَّسُولَ فَقَدْ أَطَاعَ ٱللَّهَ﴾.

فَمَن نَّكَثَ فَإِنَّمَا يَنكُثُ عَلَىٰ نَفْسِهِۦ ۖ وَمَنْ أَوْفَىٰ بِمَا عَٰهَدَ عَلَيْهُ ٱللَّهَ فَسَيُؤْتِيهِ أَجْرًا عَظِيمًا ۱۰

پس هغه چا چې مات کړ دا بيعت؛ نو بېشکه چې ماتوي به دی بيعت په ځان خپل (او ضرر يې همده ته راجع کيږي)، او هغه څوک چې وفا وکړي په هغه شي چې عهد او اقرار يې کړی دی پر هغه له الله سره؛ پس ژر ده چې ور به کړي الله تعالی ده ته اجر او بدل ډېر زيات (چې د جنّت عطاء او د الله لقاء ده).

تفسير: هغه خبرې چې د بيعت په وخت کې کولی کيږي، که څوک هغه ماتوي؛ نو خپل ځان ته عار او نقصان پېښوي، او الله تعالی او د هغه رسول ته هيڅ يو نقص او ضرر نشي رسولی، او هغه ته د عهد ماتولو سزا ورسيږي، هر څوک چې خپل استقامت ښکاره کړي، او په خپل عهد او پيمان باندې په ټينګه سره ولاړ وي؛ نو هغه ته به د هغه پوره اجر او بدل وررسيږي.

سَيَقُوْلُ لَكَ الْمُخَلَّفُوْنَ مِنَ الْاَعْرَابِ شَغَلَتْنَآ اَمْوَالُنَا وَاَهْلُوْنَا فَاسْتَغْفِرْ لَنَا ۚ

ژر دی چې وبه وايي تاته وروسته پاتې شوي (له تللو د مکې په کال د حُديبيې) له صحرايانو، مشغول کړي يې مونږ مالونو ځمونږ او کورنۍ ځمونږ، نو ښښنه وغواړه مونږ لره (د ګناه ځمونږ).

تفسير: له مدينې څخه د وتلو په وخت کې رسول الله مبارک مکې معظمې ته د خپلو تللو اعلان کړی وو، او مسلمانانو ته يې له خپل ځان سره د ورتګ تشويق او رغبت ورکړی وو، ښايي له قرائنو څخه دوی ته هم د جګړې د پېښېدلو کوم احتمال ورپيدا شوی وي، خو له دې څخه هغو کلي والو صحرائيانو چې هنوز ايمان د هغوی په زړونو کې لا ښه ځای نه وو نيولی؛ خپل ځانونه يې پټول، او پخپلو منځونو کې به يې سره ويل: «آيا مونږ د هغه قوم کورونو ته لاړ شو، چې هغوی د محمد صلی الله عليه وسلم پر کور مدينې باندې راغلل، او د هغه ملګري اصحاب يې ورځنې ووژل، آيا مونږ چې د هغو توره دلته ليدلې ده؛ هلته له هغوی سره جنګېدی شو؟ وګورئ چې دا تلونکي هم له دې سفر بېرته راتلونکي نه دي، او ګرد به هلته سره تباه شي»، په دې آيتونو کې حق تعالی د هغوی پټې خبرې راڅرګندې (راښکاره) کړې، او د هغوی د مدينې له رسېدلو څخه پخوا په لاره کې يې ورښکاره کړه چې ستاسې د صحيح او سالم بېرته راتللو په نسبت به دا خلق د خپلې غير حاضرۍ راز راز دروغ او عذرونه ووايي، او ډول ډول هيلې بهانې پلمې به جوړوي، او وايي به چې: مونږ د خپل کور او کهول له چارو څخه نه وو وزګار، يا مو څوک په کورونو کې نه وو چې وروسته له مونږ څخه د مال، اسباب، اهل او عيال سرپرستي وکړي، په هر حال له مونږ څخه لوی قصور شوی دی، اوس ته له الله تعالی څخه ځمونږ مغفرت او ښښنه وغواړه.

يَقُوْلُوْنَ بِاَلْسِنَتِهِمْ مَّا لَيْسَ فِيْ قُلُوْبِهِمْ ۗ

وايي دغه (پاتې کيدونکي منافقان) په ژبو خپلو سره هغه (خبرې) چې نشته په زړونو د دوی کې.

تفسير: پخپلو زړونو کې پوهيږي چې دا عُذر بيخي غلط دی، او استغفار او د ښښنې غوښتل هم يو ظاهر داري ده، او رښتيا او له زړه نه ده، ځکه چې دوی نه دا کومه ګناه ګڼي، او نه په داسې څه اعتقاد لري.

قُلْ فَمَنْ يَّمْلِكُ لَكُمْ مِّنَ اللّٰهِ شَيْـًٔا اِنْ اَرَادَ بِكُمْ ضَرًّا اَوْ اَرَادَ بِكُمْ نَفْعًا ۭ بَلْ كَانَ اللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُوْنَ خَبِيْرًا ۝۱۱

ووايه ته (ای محمده ! دوی ته) نو څوک دی چې مالک به شي تاسې لره په دفع د عذاب کې د جانبه د الله څخه د يو څيز که الله اراده وفرمايي ستاسې د ضرر او نقصان؟ يا الله تعالی اراده وفرمايي ستاسو د نفع او ګټې؟ (بل هيڅوک نشته چې ضرر او نفع يې په قدرت کې وي)، بلکه دی الله په هغو ګردو کارونو چې کوئ يې تاسې ښه خبردار.

تفسير: هر راز ګټه (فائده) او نقصان د الله تعالی په لاس کې دی، د هغه د ارادې او مشيت په مخامخ کې هيڅوک هيڅ شی نشي کولی، الله تعالی پخوا د تاسې له دې دروغو، حيلو او عذرونو ويلو څخه خبر راکړی دی، او ستاسې حال

او احوال يې ماته را څرګند (رابښکاره) کړي دي، او اراده يې فرمايلې ده، چې ستاسې د دې ناوړه (ګنده) اعمالو او حرکاتو په سبب تاسې د حُديبيې د غزوې له راز راز برکاتو او ګټو څخه بې برخې کړي، او تاسې ته له دې درکه نقصان او خساره ورسوي، که تاسې وايئ چې: مونږ د مال، اولاد، کور او کهول لامله په دې غزوې کې شرکت ونه کړ؛ نو که الله وغواړي چې ستاسې مال، اولاد، کور او کهول ته ستاسې په حضور کې څه زيان او ضرر ورسوي؛ نو ستاسې له لاسه څه کېدی شي؟ يا فرض کړئ: که الله تعالی تاسې يا د تاسې اهل او عيال او مال ته کومه ګټه (فائده) رسوي؛ نو ستاسې نشتوالی او مسافرت د هغې مانع کېدی نشي، او هرومرو يې دررسوي، نو د الله او د هغه د رسول د خوښې په مقابل کې داسې خبرې ته ځير کېدل او د داسې شيانو پروا کول پرته (علاوه) له حماقت او ضلالت څخه بل شی نه دی، او داسې فکر هم مه کوئ چې په پلمو (تدبيرونو)، حيلو، بهانو او خبرو سره به د الله تعالی او د رسول صلی الله عليه وسلم خوښې حاصله کړئ، او په دې ښه پوه شئ چې الله تعالی ستاسو په ګردو خبرو اترو او پلمو خبردار دی.

بَلْ ظَنَنْتُمْ اَنْ لَّنْ يَّنْقَلِبَ الرَّسُوْلُ وَالْمُؤْمِنُوْنَ اِلٰٓى اَهْلِيْهِمْ اَبَدًا وَّزُيِّنَ ذٰلِكَ فِيْ قُلُوْبِكُمْ وَظَنَنْتُمْ ظَنَّ السَّوْءِ ۚۖ وَكُنْتُمْ قَوْمًۢا بُوْرًا ﴿۱۲﴾

(دا عذرونه او بهانې چې تاسې کوئ داسې نه ده) بلکه ګمان به کاوه تاسې (ای متخلّفينو) چې بيا به له سره بېرته راونه ګرځي رسول الله او مؤمنان (له حُديبيې نه) کورونو خپلو ته هيڅکله، او ښايسته کړی شوی دی دغه (ګمان د تباهۍ د مؤمنانو) په زړونو ستاسې کې (ای منافقانو)، او ګمان کړی وو تاسې ګمان بد شوی (په علم د الله کې)، او وئ تاسې يو قوم هلاک کړی شوی.

تفسير: په رښتيا سره ستاسې د نه ورتګ سبب دا خبرې نه دي چې تاسې يې وايئ، بلکه ستاسې ګمان داسې وو چې اوس پيغمبر او د هغه ملګري له دې سفره په روغ صورت بېرته راونه ګرځي، دا ستاسې د زړه ټينګه خبره وه، چې دا ګمان مو بيخي غلط او چټي (بېکاره) ثابت شو، نو ځکه تاسې خپل حفاظت او ګټې د جلا اوسېدلو په صورت کې سنجولې وې، او حال دا دی چې په دې صورت کې ستاسې خُسران او تباهي وه، او الله تعالی ته ښه معلوم وه چې تاسې تباه او برباد کېدونکي يئ.

وَمَنْ لَّمْ يُؤْمِنْۢ بِاللّٰهِ وَرَسُوْلِهٖ فَاِنَّآ اَعْتَدْنَا لِلْكٰفِرِيْنَ سَعِيْرًا ﴿۱۳﴾ وَلِلّٰهِ مُلْكُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ؕ يَغْفِرُ لِمَنْ يَّشَآءُ وَيُعَذِّبُ مَنْ يَّشَآءُ ؕ وَكَانَ اللّٰهُ غَفُوْرًا رَّحِيْمًا ﴿۱۴﴾

او هر هغه چې ايمان يې نه وي راوړی په الله او په رسول د دغه (الله)؛ نو بېشکه مونږ تيار کړی دی مونږ کافِرانو ته تود اور (د دوزخ). او خاص الله لره دی سلطنت او باچايي د اسمانونو او د ځمکې (ملکا خلقًا وعبيدًا)، ښښي هر هغه چې اراده وفرمايي (د مغفرت يې)، او په عذاب کې اچوي هر هغه چې اراده وفرمايي (د عذاب يې)، او همېشه دی الله ډېر ښه ښښونکی (د خطيّاتو) ډېر رحم کوونکی دی.

تفسير: هغه څوک چې د الله تعالی اراده د هغه ښښنې ته نه وي تللې؛ نو زه يې څرنګه ښښنه وغواړم، هو ! که الله تعالی مهرباني پر تاسې باندې وفرمايي؛ نو تاسې ته توفيق درکوي چې توبه وکاږئ، او د هغه ښښنه ځان ته وګټئ، د هغه رحمت په هر حال کې د هغه په غضب باندې سابق دی.

سَيَقُولُ الْمُخَلَّفُونَ إِذَا انطَلَقْتُمْ إِلَىٰ مَغَانِمَ لِتَأْخُذُوهَا ذَرُونَا نَتَّبِعْكُمْ ۖ يُرِيدُونَ أَن يُبَدِّلُوا كَلَامَ اللَّهِ ۚ قُل لَّن تَتَّبِعُونَا كَذَٰلِكُمْ قَالَ اللَّهُ مِن قَبْلُ ۖ

ژر به ووايي (تاته) وروسته پاتې کېدونکي (خلق) کله چې روان شئ تاسې غنيمتونو (د خيبر ته) (لپاره د دې) چې واخلئ تاسې هغه (غنائم) ! پرېږدئ مونږ چې درځو په تاسې پسې (لپاره د جنګ او غنيمت)، اراده لري دوی چې بدلې کړي دوی د الله خبرې، ووايه (ای محمده ! دوی ته) چې له سره به متابعت ونه کړئ تاسې ځمونږ، همداسې فرمايلي وو الله پخوا له دې څخه.

تفسير: د حُديبيې له راتګ څخه وروسته رسول اکرم صلی الله عليه وسلم ته امر ورسېد، چې پر (خيبر) باندې بريد او تعرض وکړي !، چې هلته هغه غدّاران يهودان اوسېدل، چې د (احزاب) په غزا کې يې کافرانو ته د مدينې لاربنوونه کړې وه، حق تعالی خپل رسول ته خبر ورکړ چې هغه صحرائيان چې حُديبيې ته نه وو تللي؛ اوس به د (خيبر) په غزا کې له تاسې سره د ورتګ غوښتنه وکړي، ځکه چې هلته وېره لږه او د ولجې (غنيمت) هيلې ډېرې دي، تاسې هغوی ته ووايئ چې: ستاسې له دې غوښتنې څخه لا پخوا ماته الله تعالی ستاسې په نسبت هدايت راکړی، دا چې تاسې په دې سفر کې هم هر ګز نشئ تلی، نو آيا په دې صُورت کې به تاسې له مونږ سره تلی شئ؟ که ځئ نو د دې ټګ معنا به دا وي چې د الله تعالی خبره بدله شوې ده، حال دا چې د الله تعالی احکام هيڅکله بدليدونکي نه دي.

فَسَيَقُولُونَ بَلْ تَحْسُدُونَنَا ۚ

بيا به ژر ووايي چې حسد او کينه کوئ تاسې له مونږه سره (په ګټه ځمونږ کې ای مؤمنانو !).

تفسير: الله تعالی هيڅ نه دي فرمايلي، تاسې محض دا غواړئ چې مونږ ته څه ګټه ونه رسيږي، او د غنيمت مال يوائې تاسې ته پاتې دی.

بَلْ كَانُوا لَا يَفْقَهُونَ إِلَّا قَلِيلًا ﴿١٥﴾

(داسې نه ده) بلکه وو دوی چې نه به پوهېدل (له دين د اسلام نه) مګر خو لږ څه.

تفسير: ډېره لږه پوهـه لري، او دا ناپوهان په دې نه پوهيږي چې د مسلمانانو د زُهد او د قناعت مرتبه دومره لوړه ده، چې هغوی هيڅ دنيوي ګټو ته نه ګوري.

قُل لِّلْمُخَلَّفِينَ مِنَ الْأَعْرَابِ سَتُدْعَوْنَ إِلَىٰ قَوْمٍ أُولِي بَأْسٍ شَدِيدٍ تُقَاتِلُونَهُمْ أَوْ يُسْلِمُونَ ۖ فَإِن تُطِيعُوا يُؤْتِكُمُ اللَّهُ أَجْرًا حَسَنًا ۖ

ووايه (ای محمده !) وروسته پاتې کېدونکيو ته له صحرائي خلقو: ژر ده چې راوبه بللی شئ تاسې طرف د جنګ د يوه قوم ته چې خاوندان د جنګ سخت وي، يا به جنګ کوئ تاسې له هغو سره (چې ايمان يې نه راوړ)، يا به مسلمانيږي هغوی؛ نو بيا که امر ومنئ تاسې د دغو بلونکيو دربه کړي تاسې ته الله اجر ثواب ښه (چې عزّت او غنيمت دی په دنيا کې، جنّت او رؤيت دی په عُقبا کې).

تفسير: لږ څه صبر وکړئ، دې غزا ته نشئ تلی، خو وروسته له دې نه نورې جګړې ډېرې راتلونکي دي، او د خورا سختو جنګياليو قومونو سره به د مسلمانانو جنګونه پيښيدونکي وي، او د هغه سلسله به تر هغه پورې اوږديږي تر څو

هغه اقوام یا د اسلام په دین مشرّف شي، یا جزیه ورکړي، او ځان مطیع الاسلام وشمېري، که په رښتیا سره تاسې د جهاد مینه لرئ؛ نو هلته د جهاد ډګر ته ننوځئ ! او خپل شجاعت مېړانه (بهادري) او توره راښکاره کړئ، که چې په هغه وخت کې د الله تعالی امر او حکم ومنئ؛ نو الله تعالی به خورا ښه بدل او جزاء تاسې ته درکړي.

تنبیه: له دې جنګیالیو قومونو څخه (بنو حنیفه) یا نور مراد دي، چې د کذّاب مسیلمه تېر وو، یا (هوازن) یا (ثقیف) او نور دي، چې د حُنین په غزا کې له هغوی سره مقابله وشوه، یا به هغه مرتدّان وي چې له هغوی سره د ابوبکر الصدّیق رضي الله تعالی عنه په خلافت کې سخته جګړه پېښه شوه، یا به د پارس، روم، خراسان، پښتونخوا ګرد او نور هغه توریالي قومونه وي، چې د راشدو خلفاوو په وخت کې له هغوی سره سخت جنګونه ونښتل.

وَإِنْ تَتَوَلَّوْا كَمَا تَوَلَّيْتُمْ مِّنْ قَبْلُ يُعَذِّبْكُمْ عَذَابًا أَلِيمًا ﴿١٦﴾

او که وګرځېدئ تاسې لکه چې ګرځېدلي وئ پخوا له دې څخه؛ نو په عذاب به کړي (الله) تاسې په عذاب دردناک سره.

تفسیر: لکه چې د حُدیبیې له تګه بېرته پاتې شوی، که په راتلونکي جګړې کې هم بېرته پاتې شوی؛ نو الله تعالی تاسې ته ډېر درد لرونکی عذاب درکوي، او ښایي پخوا له آخرته په همدغه دنیا کې هم څه عذاب درورسیږي.

لَيْسَ عَلَى الْأَعْمَىٰ حَرَجٌ وَلَا عَلَى الْأَعْرَجِ حَرَجٌ وَلَا عَلَى الْمَرِيضِ حَرَجٌ ۗ وَمَنْ يُطِعِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ يُدْخِلْهُ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ ۖ وَمَنْ يَتَوَلَّ يُعَذِّبْهُ عَذَابًا أَلِيمًا ﴿١٧﴾

نشته پر ړانده باندې هیڅ ګناه او تکلیف، او نه په ګوډ باندې هیڅ ګناه او تکلیف، او نه په ناروغ باندې هیڅ ګناه او تکلیف (ځکه چې جهاد پر دغو معذورانو باندې فرض نه دی)، او هر هغه څوک چې اطاعت وکړي، حکم ومني د الله او د رسول د دغه (الله)؛ نو داخل به یې کړي (الله) دی په جنّتونو کې چې بهیږي له لاندې (د ونو او ماڼیو) د هغو (څلور قسمه) ویالې، او هر هغه څوک چې وګرځېد (له احکامو د الله)؛ نو (الله) به په عذاب کړي دی په عذاب ډېر دردناک سره.

تفسیر: په ګردو امورو او معاملو کې عامه ضابطه همدا ده چې متخلّفین معذّب کړي.

لَقَدْ رَضِيَ اللَّهُ عَنِ الْمُؤْمِنِينَ إِذْ يُبَايِعُونَكَ تَحْتَ الشَّجَرَةِ

خامخا راضي او خوښ شوی دی الله تعالی له مؤمنانو نه هغه وخت چې بیعت یې کاوه، له تا سره د لاندې د ونې.

تفسیر: دا د «کیکر» ونه وه، غالبًا د ﴿لَقَدْ رَضِيَ اللَّهُ عَنِ الْمُؤْمِنِينَ﴾ الآیة ـ د فرمایلو له سببه دغه بیعت ته (بیعة الرضوان) وایي، چې د هغه مفصّله قصه د دې سورت په شروع کې تېره شوه.

فَعَلِمَ مَا فِي قُلُوبِهِمْ

بیا معلوم کړ (الله په ظاهري علم سره هم) هغه (اخلاص) چې په زړونو د دوی کې وو.

تفسیر: د ظاهر اندېښنه او د زړه توکّل، حسن نیت، صدق، اخلاص اسلامي مینه او نور.

فَأَنزَلَ السَّكِينَةَ عَلَيْهِمْ وَأَثَابَهُمْ فَتْحًا قَرِيبًا ﴿١٨﴾ وَمَغَانِمَ كَثِيرَةً يَأْخُذُونَهَا

بیا راښکته کړه (الله) سکینه، او ډاډینه (سکون) پر دوی باندې، او عوض یې ورکړ (الله) دوی ته برې نژدې (چې فتح د خیبر ده)، او ولجې (غنیمت) ډېرې چې وابه خلي دوی هغه (ولجې).

تفسیر: مراد له فتحې نژدې څخه فتحه د خیبر ده، چې د حُدیبیې له بېرته راتګ څخه سمدلاسه پېښه شوه، او زیاتې ولجې (غنیمت) په لاس ورغللې، چې له هغو سره مجاهدین هوسا او خوښ شول.

وَكَانَ اللَّهُ عَزِيزًا حَكِيمًا ﴿١٩﴾

او دی الله همېشه قوي غالب ډېر حکمت والا.

تفسیر: الله تعالی په خپل زور او حکمت سره، د حُدیبیې نقصانونه ! په دې ځای کې تلافي او معاوضه کړل، او په فتحه د مکې معظّمې او حُنین کې همداسې تلافي او معاوضې په ظهور ورسېدې.

وَعَدَكُمُ اللَّهُ مَغَانِمَ كَثِيرَةً تَأْخُذُونَهَا فَعَجَّلَ لَكُمْ هَٰذِهِ

وعده کړې ده له تاسې سره الله د غنائمو او ولجو ډېرو چې وابه یې خلئ تاسې هغه نو (الله) ژر درکړل تاسې ته دا (غنائم او ولجې).

تفسیر: وروسته به ډېرې ولجې او غنیمتونه دررسېدونکي وي، چې له هغو یو همدا د خیبر غزا ده، چې ستاسې برخه په دې کې درکړه شوه.

وَكَفَّ أَيْدِيَ النَّاسِ عَنكُمْ

او (الله) بند کړل لاسونه د خلقو له تاسې نه.

تفسیر: عام جنګ در پېښ نه شو، او په حُدیبیې او خیبر کې یې د کفّارو له لاسه تاسې ته څه ضرر او نقصان ونه رساوه، او ستاسې په نشتوالي کې هیچا ستاسې اهل او عیال کور او کهول ته هم لاس ونه غځاوه.

وَلِتَكُونَ آيَةً لِّلْمُؤْمِنِينَ

او چې شي دا کار نښه (د قدرت د الله) لپاره د مؤمنانو.

تفسیر: مسلمانان دې وپوهیږي چې د الله تعالی قدرت څرنګه دی؟ او د هغوی درجه د هغه په دربار کې څومره ده؟ او بل دا چې وروسته له دې څخه هم د هغه نورې ګردې وعدې همداسې پوره کېدونکې دي.

وَيَهْدِيَكُمْ صِرَاطًا مُّسْتَقِيمًا ﴿٢٠﴾

او الله ښیي تاسې ته لاره برابره.

تفسیر: د الله تعالی پر وعدو باندې ډاډینه او د هغه د لا محدود قدرت پېژندنه او همغه ذات ته د ځان او د جهان سپارنه؛ د لا زیات اطاعت او حکم منلو ترغیب درکوي، چې همدا ده د توکّل برابره او سمه لاره.

وَّأُخۡرَىٰ لَمۡ تَقۡدِرُواْ عَلَيۡهَا قَدۡ أَحَاطَ ٱللَّهُ بِهَاۚ وَكَانَ ٱللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيۡءٖ قَدِيرٗا ﴿٢١﴾

او بل (يې در کړي دي تاسو ته غنيمتونه او برى) چې لا نه وى قادر تاسې په هغو (غنيمتونو) باندې، په تحقيق (علمي) احاطه کړېده الله په هغو (غنائمو) باندې هم، او دى الله تعالى پر هر شي باندې ښه قادر او توانا.

تفسير: د دې بيعت په انعام کې يې د خيبر فتح در کړه، او د مکې شريفې فتحې چې په هغه وخت کې په لاس درنغله، وروسته له دې څخه به په لاس درشي، ځکه چې الله د هغه وعده کړې ده، چې په حقيقت او عالم اسباب کې همدا د حُديبيې صلح د مکې شريفې د فتحې مقدمه او توطئه ده.

وَلَوۡ قَٰتَلَكُمُ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ لَوَلَّوُاْ ٱلۡأَدۡبَٰرَ ثُمَّ لَا يَجِدُونَ وَلِيّٗا وَلَا نَصِيرٗا ﴿٢٢﴾

او که جنګ وکړي له تاسې سره هغه کسان چې کافران شوي وو؛ نو خامخا به يې ګرځولې وې شاوې خپلې، بيا به يې نه وو موندلي څوک دوست ساتونکى او نه مددګار.

تفسير: که جنګ پېښېده؛ نو برى به ستاسې وو، او کافرانو به شا اړوله، او تښتېدل به، او مدد کوونکيو به دوى له آفته نه شو ژغورلى، خو د الله تعالى د حکمت داسې اقتضاء وشوه، چې سمدلاسه روغه وشي، او د روغې د عظيم الشأنو ثمرو څخه مسلمانان مستفيد او ګټور شي.

سُنَّةَ ٱللَّهِ ٱلَّتِي قَدۡ خَلَتۡ مِن قَبۡلُۖ وَلَن تَجِدَ لِسُنَّةِ ٱللَّهِ تَبۡدِيلٗا ﴿٢٣﴾

(طريقه اېښې ده الله د غالبېدو د حق) په طريقې هغې سره چې په تحقيق سره تېره شوې ده پخوا له دې نه، او هيڅ کله به نه مومې ته طريقې د الله لره تبديل او اوښتل.

تفسير: کله چې د اهل الحق او د اهل الباطل په منځ کې په کومه فيصله کوونکي موقع کې سره مقابل وشي؛ نو په دغې مقابلې کې به بالآخر اهل الکتاب غالب او اهل الباطل مغلوب او مقهورېږي، د الله همدا عادت له پخوا راهيسې جاري دى، چې هيڅ تغيير او تبديل په کې پېښېدونکى نه دى، هو ! دومره شرط په کې شته چې اهل الحق په هيئت مجموعي سره په پوره حق منلو باندې ټينګ ولاړ دى.

وَهُوَ ٱلَّذِي كَفَّ أَيۡدِيَهُمۡ عَنكُمۡ وَأَيۡدِيَكُمۡ عَنۡهُم بِبَطۡنِ مَكَّةَ مِنۢ بَعۡدِ أَنۡ أَظۡفَرَكُمۡ عَلَيۡهِمۡۚ

او دغه (الله) هغه (ذات دى) چې بند يې کړل لاسونه د هغو (کُفّارو) له تاسې څخه، او لاسونه ستاسې له هغوى څخه په منځ د مکې کې پس له هغې څخه چې غالب يې کړئ تاسې په هغوى باندې.

تفسير: د مشرکانو څو ډلې حُديبيې ته راغلې وې، چې که لاس يې بر شي؛ رسول اکرم صلى الله عليه وسلم په شهادت ورسوي، يا يو نيم مسلمان ګوښې ګېر کړي، او ويې رېړي، لکه چې داسې څو پېښې هم راپېښې شوې، او په دې منځ کې يو مسلمان هم په شهادت ورسېد، چټې خبرې او د جنګ د اور د بلېدلو هم وشوې، تر دې چې اصحاب کرامو رضي الله تعالى عنهم أجمعين هغه قاتل ونيو، او د رسول أکرم صلى الله عليه وسلم حضور ته يې وړاندې کړ، او رسول الله د هغه د انتقام څخه سترګې پټې کړې، او ويې باښه، په دې آيت کې د همدغو واقعاتو په لوري اشارې دي، او (ببطن مکة) د مکې د ښار له منځ څخه مقصد د ښار هغه نژدې منطقه ده، چې له ډېره نژديوالي څخه داسې ښکاري لکه مځکه د حرم، او يا مابين د ښار.

وَكَانَ اللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرًا ﴿۲۴﴾

او دی الله په هغه څخه چې کوئ يې تاسې ښه ليدونکی.

تفسیر: الله تعالی ته د کفّارو شرارتونه او ستاسې عفو او تحمّل ښه معلوم دی، او ويني يې، نو جزا به پرې در کړي.

هُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا وَصَدُّوكُمْ عَنِ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَالْهَدْيَ مَعْكُوفًا أَنْ يَبْلُغَ مَحِلَّهُ

دوی هغه کسان دي چې کافران شوي دي، او منع کړي يې وئ تاسې له مسجد الحرام څخه، او (منعه کړې يې وې) قرباني د تاسې په دې حال کې چې بندې کړی شوې وې له دې نه چې ورسيږي ځای د حلالولو خپلو ته.

تفسیر: د حرم تر هغې برخې پورې يې د قرباني حیوانات پرېنښودل چې هلته يې بوځئ، او په مشروعه طريقه سره يې ذبح کړئ، او همالته په حُديبيې کې بند پاتې شول.

وَلَوْلَا رِجَالٌ مُؤْمِنُونَ وَنِسَاءٌ مُؤْمِنَاتٌ لَمْ تَعْلَمُوهُمْ أَنْ تَطَئُوهُمْ فَتُصِيبَكُمْ مِنْهُمْ مَعَرَّةٌ بِغَيْرِ عِلْمٍ ۖ لِيُدْخِلَ اللَّهُ فِي رَحْمَتِهِ مَنْ يَشَاءُ ۚ

که چېرې نه وئ (پټ په کُفارو کې) څو سړي ايمان راوړونکي، او څو ښځې ايمان راوړونکې چې نه پېژندل تاسې هغوی لره (په صفت د ايمان سره) دا خطره چې پايمال کړي وو تاسې هغوی (هم سره له کُفّارو)، پس رسېدلی به وو تاسې ته له هغوی څخه څه ضرر او غم په ناپوهۍ سره (نو د جهاد حکم به يې در کړی وې، ليکن حکم يې در نه کړ) لپاره د دې چې داخل کړي الله په رحمت خپل کې هر هغه چې اراده وفرمايي (د داخلولو يې).

تفسیر: هغه مسلمانان نارينه او ښځې چې په مکې کې مظلوم او مقهور اوسېدل، او د مدينې منورې مسلمانانو له هغوی سره پوره پېژندګلو نه درلوده، هغوی به په جنګ کې د ناپوهۍ په سبب پايمال او لتاړ کېدل، که دا وېره نه وی؛ نو سمدلاسه به د جنګ کولو امر کېده، خو که داسې امر صادرېدی؛ نو تاسې به په دې قومي نقصان باندې متأسف او خپه کېدی، او کافرانو ته به د داسې ويناوو موقع په لاس ورتله چې: «وګورئ ! مسلمان د خپل مسلمان پت هم نه ساتي»، نو ځکه مو جنګ منع کړ، تر څو هغه مسلمانان محفوظ او ساتلي پاتې وي، او پر تاسې باندې د دې بېمثاله صبر او تحمّل له سببه الله جل جلاله خپل رحمت ووروي، او له دې کافرانو څخه هغه سړي چې د هغو مسلمان کېدل مقرّر او مقدّر دي؛ ښايي په دې خطرناکې جګړې کې له لاسه ونه وځي، او د الله تعالی په رحمت کې پخپلې نېټې داخل شي.

لَوْ تَزَيَّلُوا لَعَذَّبْنَا الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْهُمْ عَذَابًا أَلِيمًا ﴿۲۵﴾

که چېرې جلا (جدا) شوي وی دغه (مسلمانان له کفّارو نه)؛ نو خامخا به مو په عذاب کړي وو هغه کسان چې کافران شوي دي له دغو (اهل د مکې) څخه په عذاب ډېر دردناک سره.

تفسیر: که مسلمانان له کافرانو څخ جلا اوسېدی، او مسلمانان له هغوی سره داسې ګډوډ نه وی پراته؛ نو تاسې به کتل چې مونږ کافرانو ته د مسلمانانو په لاس څومره خوږوونکې سزاوې ور کولې.

إِذْ جَعَلَ الَّذِينَ كَفَرُوا فِي قُلُوبِهِمُ الْحَمِيَّةَ حَمِيَّةَ الْجَاهِلِيَّةِ فَأَنزَلَ اللَّهُ سَكِينَتَهُ عَلَىٰ رَسُولِهِ وَعَلَى الْمُؤْمِنِينَ

کله چې ګرځولی وو هغو کسانو چې کافران شوي وو په زړونو خپلو کې ننګ هسې ننګ چې د جاهلیت ناپوهي وه؛ نو راښکته کړه الله ډاډینه او اطمینان خپل پر رسول خپل او پر مؤمنانو باندې.

تفسیر: د ناپوهۍ ضد دا دی چې سږ کال عمره ونه کړئ، هغه مسلمانان چې له مکې څخه هجرت کوي؛ هغوی بېرته رالیږي، کال ته دې عمرې ته راشي، او زیات له دریو ورځو څخه به په مکه کې نه اوسي، علاوه پر دې وسلې له خپله ځانه سره ونه لري، په روغلیک کې «بسم الله الرحمن الرحیم» مه لیکئ !، د «محمد رسول الله» په ځای یواځې «محمد بن عبد الله» ولیکئ، رسول أکرم دا ګردې خبرې ومنلې، او اصحابو سره د سخت انقباض او اضطرابه د پیغمبر له ارشاد سره سم دېته غاړه کېښووله، او په پای کې په همدې فیصلې باندې د هغوی زړونه مطمئن شول.

وَأَلْزَمَهُمْ كَلِمَةَ التَّقْوَىٰ وَكَانُوا أَحَقَّ بِهَا وَأَهْلَهَا وَكَانَ اللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمًا ﴿۲۶﴾

او ټینګه لازمه یې کړله هغوی لره کلمه د تقوی (د توحید کلمه)، او وو دوی ښه لایق وړ له دغه سره، او اهل د دې (کلمې د تقوی)، او دی الله تعالی په هر شي باندې ښه پوه.

تفسیر: له الله تعالی وویرېږي، او د نافرمانۍ له لارې څخه ځان وژغوري، او د کعبې په ادب باندې په مضبوطۍ سره ټینګ واوسي، او ولې به نه اوسي چې تاسې په دنیا کې د واحد الله تعالی رښتین منونکي او د (لا إله إلا الله، محمد رسول الله) زبردست قایلان عاملان او حاملان یئ، او د یوه پوخ او موحّد پیغمبر محمد رسولُ الله صلی الله علیه وسلم مطیع او وفادار امّتیان یئ، او خپل جذبات او رُجحانات مو په جوش کې د الله جلّ جلاله په خوښۍ او د هغه د شعائرو په تعظیم کې جار کړي دي، حقیقي توحید همدا دی چې سړی دهغه واحد الله تعالی اوامر او احکام واوري، او د خپل عزّت او د ذلّت خبرې د هغه په مخکښې یوې خوا ته کېږدي، ښایي د همدې لامله په حدیث کې د (کلمة التقوی) تفسیر: په ﴿لَا إِلَٰهَ إِلَّا اللَّهُ﴾ سره شوی دی، ولې چې زیاتره د طهارت او د تقوی اساس همدا پاکه کلمه ده، چې د دې د منلو او د حق د اداء کولو لپاره الله تعالی د رسول أکرم أصحاب غوره کړي وو، او بېشکه همدوی د الله تعالی په علم کې د دې خبرې اهل او مستحقّ هم وو.

لَقَدْ صَدَقَ اللَّهُ رَسُولَهُ الرُّؤْيَا بِالْحَقِّ لَتَدْخُلُنَّ الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ إِن شَاءَ اللَّهُ آمِنِينَ مُحَلِّقِينَ رُءُوسَكُمْ وَمُقَصِّرِينَ لَا تَخَافُونَ

خامخا په تحقیق رښتیا ښودلی دی الله رسول خپل ته خوب د ده په حقه او رښتیا سره، چې خامخا به داخل شئ تاسې مسجد حرام ته که اراده وفرمایي الله په امن او آرام سره، حال دا چې خریونکي به وی د سرونو خپلو، او لنډوونکي به وی (د ویښتو خپلو)، او نه به ویرېږئ تاسې (له هیچا هیچېرې).

تفسیر: د دې سُورت په ابتداء کې ذکر شوی دی، چې په مدینې منوّرې کې رسول أکرم صلی الله علیه وآله وسلم خوب ولید، چې مونږ په مکّې کې داخل شوي یو، سر خریيلي او ویښتان پریکړي، له احرامه وتلي، حلال شوي یو، لکه چې د حُدیبیې له کال څخه وروسته همداسې هم وشو، په دې آیت کې یې همدا فرمایلي دي چې په تحقیق سره

الله خپل رسول ته رښتيا خوب ورليدلی وو، پاتې شو د (إن شاء الله) فرمايل، د «ابن كثير» په نزد دا (إن شاء الله) د تحقيق او توكيد لپاره ده، (سيبويه) وايي: په داسې ځايونو كې چې د يوه شي په قطعي ډول سره ورښوول د ځينو مصلحتونو له مخې مقصود نه وي، او كول يې منظور وي؛ داسې عنوان غوره كاوه شي، يا محض لپاره د تبرّك الله تعالی (إن شاء الله) فرمايلي دي، يا لپاره د تعليم د بندګانو خپلو يې فرمايلي دي، يعنې هر مؤمن لره مناسب دي چې د راتلونكو كارونو په نسبت «إن شاء الله» ووايي.

فَعَلِمَ مَا لَمْ تَعْلَمُوا فَجَعَلَ مِن دُونِ ذَٰلِكَ فَتْحًا قَرِيبًا ﴿٢٧﴾

نو معلوم دي الله ته (فوائد د دغې صلحې) هغه څه چې نه پوهېدئ تاسې؛ نو ويې ګرځوله پخوا له دغه داخلېدو دمكې نه فتحه او برى نژدې.

تفسير: بيا الله تعالی له خپل محيط علم سره سم د واقعاتو سلسله قائمه كړه، الله تعالی ته دغه خبره معلومه وه، چې د خُوب د تعبير په ښكاره كولو كې وروسته له يوه كال څخه څومره ګټې او مصالح دي، چې عام خلق پرې نه دي خبر، نو ځكه يې د خوب د تعبير وقوع بل كال ته وځنډوله (ايساره كړه)، او د هغه له وقوع څخه يې پخوا تاسې ته سمدلاسه يو بل برى دروباښه، يعنې د خيبر برى يا د حُديبيې روغه چې هغې ته اصحاب الكرام رضي الله تعالی عنهم أجمعين (فتح مبين) ويله، لكه چې د دې سُورت په اول كې ځمونږ په دى تفسير كې د دې خبرې تفصيلات ليكلى شوي دي.

هُوَ الَّذِي أَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدَىٰ وَدِينِ الْحَقِّ

دغه (الله) هغه ذات دی چې رالېږلی يې دی رسول خپل په (ښوونه د) سمې لارې او دين حق سره (چې دين د اسلام دى).

تفسير: د اصولو او فروعو او عقائدو او احكامو په اعتبار دا دين رښتيا دى، او همدا سمه لاره ده چې محمد صلى الله عليه وعلى آله وأصحابه وسلم راوړې ده.

لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ ۚ

لپاره د دې چې غلبه وركړي (پورته كړي هغه دين) پر دينونو ټولو باندې.

تفسير: الله تعالی دا دين په ښكاره ډول تر سلهاوو كلونو پورې پر ګردو مذاهبو باندې غالب كړى دى، او مسلمانانو تر څو پېړيو پورې په ټول بشريت باندې حكومت او تسلّط درلود، او په راتلونكې زمانې كې د دنيا له ختمېدو سره نژدې همداسې يو وخت راتلونكى دى، چې په هر ځاى كې به د دې حق دين حكومت او تسلّط وي، د استدلال او حُجّت له مخې به هم د اسلام دين تل غالب وي، لكه چې اوس هم غالب دى.

وَكَفَىٰ بِاللَّهِ شَهِيدًا ﴿٢٨﴾

او كافي بس دى الله ښه شاهد (حق ثابت كوونكى).

تفسير: الله تعالی د دې دين په حقانيت باندې ګواه دى، او همغه ذات پخپل قدرت سره حق ثابت كوونكى دى، يا كافي بس دى، الله شاهد په وعدو خپلو يا په نُبوّت او رسالت د رسول خپل يعنې محمد صلى الله عليه وسلم لكه چې د دوى عالي شان په وروسته كې داسي بيانيږي.

مُحَمَّدٌ رَّسُوْلُ اللّٰهِ ؕ وَالَّذِيْنَ مَعَهٗۤ اَشِدَّآءُ عَلَى الْكُفَّارِ

محمد رسول او رالېږل شوی د الله دی (په حقه سره)، او هغه کسان چې له ده سره دي سختي کوونکي دي په کافرانو باندې.

تفسیر: د کافرانو په مقابل کې هسې سخت، مضبوط او قوي دي چې له هغو څخه ګرد کافران ویرېږي، او له کُفر څخه نفرت او بېزاري ښکاره کوي، لکه چې الله تعالی (د ۱۱ جزء د توبې د سورت په (۱۶) رکوع (۱۲۳) آیت کې) ﴿وَلْيَجِدُوْا فِيْكُمْ غِلْظَةً ؕ﴾ فرمایلي دي: ، او همداسې (د «توبې» په لسمه رکوع (۷۳) آیت کې)﴿وَاغْلُظْ عَلَيْهِمْ ؕ﴾، او د (۶ جزء د «مائدې» سورت په اتمه رکوع (۵۴) آیت کې) یې: ﴿اَذِلَّةٍ عَلَى الْمُؤْمِنِيْنَ اَعِزَّةٍ عَلَى الْكٰفِرِيْنَ ؗ﴾ فرمایلي دي.

رُحَمَآءُ بَيْنَهُمْ

مهربانان او زړه سواندي دي پخپلو منځونو کې

تفسیر: دوی پخپلو منځونو کې یو تر بله ډېر شفقت او مهرباني کوي، یو په بل باندې د ضرورت په وخت کې سر ایږدي، له مال، ځان، اولاد ټولو نه ورته تیرېږي.

تَرٰىهُمْ رُكَّعًا سُجَّدًا يَّبْتَغُوْنَ فَضْلًا مِّنَ اللّٰهِ وَرِضْوَانًا ؗ

وینې به ته هغوی، رکوع کوونکي او سجده کوونکي، غواړي دوی په دې عبادت سره فضل او مهرباني له الله تعالی نه، او غواړي رضامندي د هغه.

تفسیر: دا هغه خاص بندګان د الله تعالی دي، چې په ټولو عملونو کې خصوصًا په لمانځه کې چې یو لوی رُکن د اسلام دی، یواځې او یواځې اخلاص او عجز الله تعالی ته ښکاره کوي، مهرباني او رضا د هغه غواړي، هیڅ ریاکاري او نور باطل غرضونه د دوی په شان کې نه لیدل کیږي.

سِيْمَاهُمْ فِيْ وُجُوْهِهِمْ مِّنْ اَثَرِ السُّجُوْدِ ؕ

نښې د دینداریٔ د دوی ثابتې دي په مخونو د دوی کې له اثر د سجدو نه، یعنې هغه انوار چې په اوداسه، لمانځه او سجدې سره په وجود د بنده کې پیدا کیږي؛ هغه نورانیت د دوی په وجودونو کې له ورایه برېښي.

تفسیر: په اداء د لمانځه سره بنده ډېرو لوړو کمالاتو ته رسیږي، مشکلات د دنیا او د آخرت په لمانځه سره حل کېدی شي، خو په شرط د دې سره چې لمونځ کامل شي، اصحاب د أحمد صلی الله علیه وسلم اولین اشخاص دي چې دوی لمونځ کمال ته رسولی وو، نو ځکه الله تعالی د دوی صفت په قرآن کې بیانوي، اثر د نورانیت یې په سجدې سره د دې لپاره خاص ذکر کړی چې په سجده نه کولو سره شیطان له درباره د رحمت نه ورټل شو، او انسان به د همدې سجدې له لارې لوړو (اوچتو) کمالاتو ته رسیږي، د اووم اسمان ملائکې د پیدایښت د وخته نه تر پو کولو د شپېلۍ د اسرافیل علیه السلام پورې په سجده پرتې دي، دا د سجدې په اهمیت او کمال بندګۍ ښایي.

ذٰلِكَ مَثَلُهُمْ فِي التَّوْرٰىةِ ۖۛ وَمَثَلُهُمْ فِي الْاِنْجِيْلِ ۚ۫

دا اوصاف هغه اوصاف دي، چې مثالونه یې په تورات کې بیان شوي دي، او دا هغه اوصاف دي چې مثالونه یې په انجیل کې بیان شوي دي.

تفسير: د اصحابو د محمد مصطفى صلى الله عليه وسلم د فضائلو او د كمالاتو بيان په نورو اسماني كتابونو كې هم راغلى دى، همدا وجه ده چې ډېرو پوهانو له اهل د كتاب نه چې تنګ نظري نه درلوده، اصحاب كرام به يې چې وليدل؛ نو به يې سمدلاسه تصديق كاوه، چې دوى په مثل د حواريونو د مسيح عليه السلام غوندې ښكاري.

كَزَرۡعٍ اَخۡرَجَ شَطۡـَٔهٗ فَاٰزَرَهٗ فَاسۡتَغۡلَظَ فَاسۡتَوٰى عَلٰى سُوۡقِهٖ

لكه هغه كښت (فصل) چې راوباسي ځانګې خپلې، بيا يې ملا خپله ټينګه كړي، بيا كلكه شي دغه ځانګه، بيا ودرېږي دغه كښت (فصل) پس له ضعيفۍ او نرمۍ نه په پنډيو او بېخونو خپلو باندې.

تفسير: الله تعالى صحابه په تقويه د دين كې له كښت (فصل) او زراعت سره تشبيه كوي، يعني لكه څنګه چې كښت او زراعت په څلورو مراحلو او مراتبو سره ثمر او پخوالي ته رسيږي؛ همدارنګه اصحابو خصوصًا راشدو خلفاوو پخپلو دورو د خلافت كې دين د اسلام يې درجه په درجه ثمر او پخوالي ته ورساوه، كه د دوى مقام علمي، مناقب او تاريخ د كارنامو ولټول شي، دا څلور كلمې د دوى له كارنامو سره په ابلغه وجه سره داسې تشبيه كېدى شي، ﴿اَخۡرَجَ شَطۡـَٔهٗ﴾ دوره د صدّيق، ﴿فَاٰزَرَهٗ﴾ دوره د فاروق، ﴿فَاسۡتَغۡلَظَ﴾ دوره د ذي نورين، ﴿فَاسۡتَوٰى عَلٰى سُوۡقِهٖ﴾ دوره د اسد الله ؓ، دوى هغه برجسته او غيور شخصيتونه دي، چې په كارنامو خپلو سره يې تاريخ د بشريت او د اسلاميت د همېش لپاره روښانه او ژوندى ساتلى دى.

يُعۡجِبُ الزُّرَّاعَ

په داسې حال كې چې قوّت د دې كښت (فصل) په تعجّب كې اچوي (خوشحالوي) بزګران (زميدار).

تفسير: تشبيه د اصحابو له بزګرانو (زميدارو) سره په تدبير او غيرت كې، او تشبيه د دين د اسلام له كښت سره په قوّت او كثرت كې؛ ډېره ابلغه او مناسبه تشبيه ده، يعني لكه څنګه چې اصحاب كرام په صدر اسلام كې ډېر كم او په يوه حالت د غربت او ناتوانۍ كې وو، خو وروسته ډېر قوّت او كثرت ته ورسېدل، حتى چې د نړۍ په ډېره برخه باندې مسلّط شول، او همدارنګه دين د اسلام هم په يوه حالت د غربت او ناتوانۍ كې وو، خو وروسته وروسته په ډېر زر وخت كې داسې قوّت او شهامت ته ورسېد، چې ټول جهان د هغې پيروۍ ته مجبور شو، او خلق فوج فوج په دين د اسلام كې داخل شول.

لِيَغِيۡظَ بِهِمُ الۡكُفَّارَ

دا قوّت د دې لپاره دى چې په قهر راولي كُفّار.

تفسير: اسلام په دې قوّت او رونق سره، د كفارو په زړونو كې د حسد او كينې اورونه بلوي، چې دا كار پخپل ذات كې د دوى په زړونو او فكرونو كې لويه فتنه او مرض ګرځي.

وَعَدَ اللّٰهُ الَّذِيۡنَ اٰمَنُوۡا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ مِنۡهُمۡ مَّغۡفِرَةً وَّاَجۡرًا عَظِيۡمًا ﴿۲۹﴾

وعده كړې ده الله تعالى له هغو كسانو سره چې ايمان يې راوړى، او عملونه نيك يې كړي دي، دوى لره د ښښنې او د اجر ډېر لوى، چې (جنّت، لقاء او رضا د الله تعالى ده).

تفسير: دا وعده له هغو كسانو سره ده، چې ايمان لرونكي وي او ښه عملونه كوي، هغه څوك چې په داسې صفتونو موصوف وي، صحابه دي.

تمت سورة الفتح، ولله الحمدُ والمنّة.

«د (الحُجرات) سورت مدني دی، اتلس آیات او دوه رکوع لري»، په تلاوت کې (۴۹) او په نزول کې (۱۰۴) سورت دی، د (المجادلة) سورت څخه وروسته نازل شوی دی.

بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِیۡمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

یٰۤاَیُّهَا الَّذِیۡنَ اٰمَنُوۡا لَا تُقَدِّمُوۡا بَیۡنَ یَدَیِ اللّٰهِ وَ رَسُوۡلِهٖ

ای هغو کسانو چې ایمان مو راوړی! مه وړاندې کوئ مفکورې خپلې په مخکښې له صدوره د اوامرو د الله او د رسول د هغه، بلکه انتظار کوئ امر د هغوی لره.

تفسیر: په کوم کار او فیصله کې چې د الله تعالی له طرفه او د رسول د هغه، له طرفه کومه امیدواري د اصدار د حکم لرئ؛ نو عجله مه کوئ چې پخپلې رایې او فکر سره حُکم وکړئ، بلکه انتظار وباسئ حکم د ذات احد لره، کله چې پیغمبر صلی الله علیه وسلم ارشاد درته وفرمایي؛ نو په ډېر ښه سکوت او ادب سره د دوی مبارکو ارشاداتو ته غوږ ونیسئ، او په ډېر پاکې عقیدې سره یې قبول او په عمل کې یې پیاده کړئ.

تنبیه: په انسانانو خصوصًا په مسلمانانو لازمه ده، چې اراء او افکار خپل په ټولو امورو کې!، تابع د اسلامي امورو وګرځوي، ځکه انسان په آراوو خپلو سره په ټولو امورو کې اعتماد نشي کولی، بلکه په سلو کې سل خطا کیږي او ناکامیږي، او پیروي د آراوو انسان له ټولو بدمرغیو او کړاوونو سره مخامخ کوي.

یواځې او یواځې اسلامي احکام دي، چې په ټولو لارو، چارو باندې سل په سلو کې ټیک وي، نو همدا وجه ده چې الله تعالی په مقابل د امر خپل او د رسول د هغې کې اختیار د بنده سلبوي، او فرمایي: ﴿وَمَا كَانَ لِمُؤۡمِنٍ وَّلَا مُؤۡمِنَةٍ اِذَا قَضَی اللّٰهُ وَرَسُوۡلُهٗۤ اَمۡرًا اَنۡ یَّكُوۡنَ لَهُمُ الۡخِیَرَةُ مِنۡ اَمۡرِهِمۡ﴾.

که په دقّت سره څېړل وشي؛ ټولو ته په تجربه او مشاهده سره ثابتیږي، چې ټولې بدمرغۍ او کړاوونه بشریت ته، د پیروي د آراوو او خواهشاتو نه وررسیږي.

وَ اتَّقُوا اللّٰهَ ؕ اِنَّ اللّٰهَ سَمِیۡعٌ عَلِیۡمٌ ۝۱

وویریږئ له الله تعالی څخه هر وخت، الله تعالی اورېدونکی او ښه پوه دی.

تفسیر: حقیقي فرمانبرداري د الله تعالی هغه ده، چې د زړه له کومې وي، او که په خوله نارې سورې د اسلام او اصلاح وهي، او په زړه کې یې نفاق او عمل یې هم د فساد وي؛ داسې رویه د هیڅا په درد نخوري.

یٰۤاَیُّهَا الَّذِیۡنَ اٰمَنُوۡا لَا تَرۡفَعُوۡۤا اَصۡوَاتَكُمۡ فَوۡقَ صَوۡتِ النَّبِیِّ وَ لَا تَجۡهَرُوۡا لَهٗ بِالۡقَوۡلِ كَجَهۡرِ بَعۡضِكُمۡ لِبَعۡضٍ اَنۡ تَحۡبَطَ اَعۡمَالُكُمۡ وَ اَنۡتُمۡ لَا تَشۡعُرُوۡنَ ۝۲

ای هغو کسانو چې ایمان مو راوړی دی! مه پورته کوئ آوازونه خپل برسېره پر آواز د پیغمبر، او په لوړه مه پورته کوئ ده لره آواز په خبرو کې لکه په لوړ آواز خبرې د بعضو د

تاسو له بعضو نورو سره، له جهته د وېرې د دې چې ضایع به شي عملونه د تاسې، او تاسې به پرې خبر نه یئ.

تفسیر: د رسول الله صلی الله علیه وسلم په مجلس کې به په داسې شور او غوغا سره غږېدل، لکه چې پخپلو منځونو کې به په هغې سره غږېدل، چې دا کار په داسې عالي حضور کې ډېره لویه بې احترامي او بې ادبي ده، او په بې ادبۍ سره انسان له لطف د رب او د رسول او د هر حضور عالیه ځنې محروم پاتې کیږي، په ادب سره مقام د انسان له ملائکو ځنې پورته کیږي، او په بې ادبۍ سره مقام له خاورو سره خاورې کیږي.

صالح اولاد په مقابل د مور او پلار، صالح شاګرد په مقابل د استاذ، صالح مأمور په مقابل د آمر کې څومره ادب ساتي، نو تر ټولو نه چې مهمتر او اول تر ادب وساتل شي، په مقابل د محمد صلی الله علیه وسلم کې دی، ځکه د هغوی مقام تر هر څه نه عالي او لوړ دی، که لږ څه تغییر په فکر د رسول الله صلی الله علیه وسلم کې پیښ شي ! ډېر خطر د دې شته چې عملونه ستاسې هبت او ضایع شي، او تاسې به پرې خبر هم نه یئ.

إِنَّ الَّذِينَ يَغُضُّونَ أَصْوَاتَهُمْ عِندَ رَسُولِ اللَّهِ أُولَٰئِكَ الَّذِينَ امْتَحَنَ اللَّهُ قُلُوبَهُمْ لِلتَّقْوَىٰ

بیشکه هر هغه کسان چې ټیټوي آوازونه خپل په نزد د رسول الله دا ډله هغه کسان دي چې ازمویلي دي الله تعالی جلّ جلالُه زړونه د دوی لپاره د پرهېزګارۍ او وېرې له ده ځنې.

تفسیر: هغه څوک چې د محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم په مجلس کې په تواضع او ادب سره خبرې کوي، او د پیغمبر صلی الله علیه وسلم په مقابل کې آوازونه خپل نه پورته کوي؛ دوی هغه کسان دي چې الله تعالی جلّ جلالُه د دوی زړونه د تقوی او پرهېزګارۍ لپاره آماده کړي، یعنې خپل الهي توفیق یې له دوی سره ملګری کړی دی.

لَهُم مَّغْفِرَةٌ وَأَجْرٌ عَظِيمٌ ۝٣

دوی لره ده بخښنه، عوض او ثواب لوی.

تفسیر: کله چې دوی په ډېر اخلاص او غیرت سره د شعائر الله احترام ساتي، او له رحمت للعالمین سره ډېر احترام او ادب ساتي، نو که کله وخت له دوی نه څه کوتاهي او خطا پیښیږي، الله تعالی ډېر مهربان دی د دوی ګناهونه بښي، او لوی اجرونه ورته نصیب کوي.

إِنَّ الَّذِينَ يُنَادُونَكَ مِن وَرَاءِ الْحُجُرَاتِ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْقِلُونَ ۝٤ وَلَوْ أَنَّهُمْ صَبَرُوا حَتَّىٰ تَخْرُجَ إِلَيْهِمْ لَكَانَ خَيْرًا لَّهُمْ ۚ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ۝٥

بیشکه هغه کسان چې چیغې وهي تا لره، د کورونو د اُمّهات المؤمنیونو نه له هغه خوا؛ اکثر د دوی عقل نه لري، که چېرې دوی صبر کړی وی تر هغو پورې چې راوتلی وې ته دوی ته؛ نو دا صبر به په خیر تمامېده دوی لره، او الله تعالی جلّ جلالُه ډېر بښونکی او مهربان دی.

تفسیر: د بني تمیمو قوم د محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم د لیدلو لپاره مدینې منورې ته راغلل، او رسول الله صلی الله علیه وسلم په کور کې تشریف درلود، دوی د بیرون نه ورته چغې وهلې: ای محمده ! راووځه !، دا د دې نه وه چې دوی پوهه نه درلوده، او ایجابات اخلاقي یې نه مراعات کول، محمد صلی الله علیه وسلم یې یو عادي شخص فکر کاوه، حال دا چې محمد صلی الله علیه وسلم عالي شخصیت دی.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ إِن جَآءَكُمۡ فَاسِقُۢ بِنَبَإٖ فَتَبَيَّنُوٓاْ أَن تُصِيبُواْ قَوۡمَۢا بِجَهَٰلَةٖ فَتُصۡبِحُواْ عَلَىٰ مَا فَعَلۡتُمۡ نَٰدِمِينَ ۝٦

اى هغو كسانو چې تاسو ايمان راوړى !، كه چېرې راتګ وكړ تاسو لره فاسق او بدكار په يوه خبره سره؛ نو تاسو ښه تحقيق په كې وكړئ !، له جهته د وېرې د دې چې وبه رسوئ تاسو يوه قوم لره ضرر اوتاوان په ناپوهى سره، نو پس وبه ګرځئ تاسو په هغه څه سره چې مو عمل كړى دى؛ خفه او پښېمانه.

تفسير: ټولې شخړې او جګړې، بغض او عداوت، انسان ته د دروغو له لارې پيښيږي، نو له دې خاطره الله تعالى جلّ جلالُه بندګانو خپلو ته ارشاد فرمايي: كه چېرې تاسو ته كوم بدكاره انسان په كومه موضوع كې خبر دركوي !، تاسو په هغې كه ډېر فكر وكړئ، حق او باطل، رښتيا او دروغ يې ښه ځان ته ثابت كړئ، وروسته له هغې څخه په حل د موضوعاتو باندې اقدام وكړئ، لپاره د دې چې په احساساتو او تنګ نظرى سره مو كومه خرابي او ضرر رسولى وي؛ بيا يې جبيره مشكله او پښېماني يې هم څه په درد نخوري، چې په دې صورت كې به ظلم برقرار او عدالت نړېدلى وي، او حال دا چې انسان بايد عدالت برقرار كړي، او د ظلم ريښې له بېخ څخه وباسي.

وَٱعۡلَمُوٓاْ أَنَّ فِيكُمۡ رَسُولَ ٱللَّهِۚ لَوۡ يُطِيعُكُمۡ فِي كَثِيرٖ مِّنَ ٱلۡأَمۡرِ لَعَنِتُّمۡ

او پوه شئ تاسې چې په منځ ستاسې كې رسول د الله دى (نو مه وايئ دروغ) كه چېرې پيروي وكړي رسول الله صلى الله عليه وسلم تاسې لره په ډېرو امورو كې چې هغه خلاف د واقعيت او حقيقت وي؛ نو خامخا به تاسې په مشقت او ګناه كې لويدئ.

تفسير: كه رسول الله صلى الله عليه وسلم د كوم سړي پر راى او غوښتنې باندې عمل ونه كړي؛ نو تاسې مه خپه كېږئ ځكه چې حق د خلقو د غوښتنو يا د يوه او د بل د رايې نه تابع كيږي، كه داسې وشي؛ نو د ځمكې او د اسمانونو ګردې كارخانې سره خرابيږى.

وَلَٰكِنَّ ٱللَّهَ حَبَّبَ إِلَيۡكُمُ ٱلۡإِيمَٰنَ وَزَيَّنَهُۥ فِي قُلُوبِكُمۡ وَكَرَّهَ إِلَيۡكُمُ ٱلۡكُفۡرَ وَٱلۡفُسُوقَ وَٱلۡعِصۡيَانَۚ أُوْلَٰٓئِكَ هُمُ ٱلرَّٰشِدُونَ ۝٧ فَضۡلٗا مِّنَ ٱللَّهِ وَنِعۡمَةٗۚ

ليكن الله تعالى جلّ جلالُه دوست او محبوب ګرځولى دى تاسې ته ايمان او ښايسته كړى يې دى دغه (ايمان) په زړونو ستاسې كې، او بد او منفور يې ګرځولى دى تاسو لره كُفر، فسق، او نافرماني له اوامرو د الله تعالى نه، (هغه تحقيق كوونكي په خبرونو كې) همدوى دي ثابت په دين حق باندې. له جهته د فضله له طرفه د الله نه، او د نعمت د ده له طرفه.

تفسير: كه تاسې دا غواړئ چې محمد صلى الله عليه وسلم ستاسې هره خبره ومني؛ نو خورا زيات مشكلات به پيښيږي، خو د الله تعالى شكر وكړئ چې هغه د خپل فضل او احسان په واسطه د قانتينو مؤمنانو په زړونو كې ايمان محبوب ګرځولى دى، او د كُفر او معصيت نفرت يې په كې اچولى دى، چې د هسې بې هودګيو په شاوخوا كې نه نژدې كيږي، په هغې مجتمع كې چې رسول الله صلى الله عليه وسلم تشريف ولري، په هغې كې د بل چا د رايو او فكرونو منل چې پر ته له منلو د هغه څخه وي؛ نشي كېدى، او نه ښايي چې وشي، نن اګر كه رسول الله صلى الله عليه وسلم ځمونږ په منځ كې تشريف نه لري، مګر د هغوى پاك شريعت او د هغو وارثان او نائبان شته، او تل به وي.

وَاللّٰهُ عَلِيْمٌ حَكِيْمٌ ﴿۸﴾

او الله تعالی ښه عالم ښه حکمت والا دی.

تفسیر: الله تعالی ته د ګردو استعداد ښه معلوم دی، او هر یوه ته پخپل حکمت سره هغه احوال او مقامات فرمايي، چې د هغه استعداد د ده په ځان کې وي.

وَاِنْ طَآئِفَتٰنِ مِنَ الْمُؤْمِنِيْنَ اقْتَتَلُوْا فَاَصْلِحُوْا بَيْنَهُمَا ۚ فَاِنْۢ بَغَتْ اِحْدٰىهُمَا عَلَى الْاُخْرٰى فَقَاتِلُوا الَّتِيْ تَبْغِيْ حَتّٰى تَفِيْٓءَ اِلٰٓى اَمْرِ اللّٰهِ ۚ فَاِنْ فَآءَتْ فَاَصْلِحُوْا بَيْنَهُمَا بِالْعَدْلِ وَاَقْسِطُوْا ۗ اِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ الْمُقْسِطِيْنَ ﴿۹﴾

که چېرې دوه ډلې د مؤمنانو (پخپلو منځونو کې) سره په جنګ او جګړه کې ولویږي؛ پس روغه او صلحه وکړئ (ای نورو مؤمنانو) په منځ د هغو دواړو جنګ کوونکیو کې په نصیحت سره، او په بلنې سره حکم د الله او د رسول الله ته، نو که ظلم او تېری وکړ یوې له دغو دواړو په هغې بلې ډلې باندې، یعنې چې صلح قبوله نه کړي، او حکم د الله او رسول الله ته راضي نشي؛ پس جنګ وکړئ تاسو ټول ای مؤمنانو له هغې (ډلې) سره چې ظلم او تجاوز کوي (پر هغې بلې مظلومې ډلې باندې)، تر هغه پورې چې بېرته راوګرځي دوی حکم د الله تعالی ته، او غاړه ورته کېږدي، او که چېرته وګرځېدله (دغه ډله بې انصافه له ظلم نه، او د الله تعالی حکم یې بېرته ومانه) پس صلح او روغه وکړئ تاسې په منځ د دوی کې په عدل او انصاف سره، عدل او انصاف کوئ تاسې ای مؤمنانو په هر کار کې، ځکه چې بېشکه الله تعالی دوست لري عدل او انصاف کوونکي (په قول او فعل کې).

تفسیر: سره له دې ګردو مخ نیونو که د مسلمانانو د دوو ګوندو (ډلو) په منځ کې جنګ او جګړه پېښه شي، نو تاسې زیات کوښښ وکړئ چې هغه جګړه لرې شي، که په هغه بری ونه مومئ، او یوه ډله په بلې ډلې باندې برید او تعرّض وکړي، او ظلم او زیاتي ته ملاوې وتړي؛ نو تاسې د هغوی سیل او ننداره مه کوئ، بې پلوي او بېطرفي مه غوره کوئ، بلکه تېری او تجاوز له هرې خوا چې وي ګرد مسلمانان دې په هغې کې سره یو شي، او له هغې سره دې جنګ وکړي، تر څو هغه ډله مجبوره شي، او روغې ته ځان وروړاندې کړي، او د خپلو تېریو او زیاتي څخه لاس واخلي، او د الله د امر او حکم په لوري راشي، او روغې ته ځان وروړاندې کړي، نو مسلمانانو لره ښایي چې د دواړو ډلو په منځ کې په عدل او انصاف سره روغه وکړي، او یوه له بلې سره یو ځای کړي، او د دواړو ډلو په مابین کې په طرفدارۍ کې د حق د لارې نه دېخوا او هغه خوا چپ (غلط) نشي.

تنبیه: د صحیحینو له روایت سره سم د دې آیت نزول د انصارو د هغو دوو ډلو په نسبت شوی دی، چې د (اوس) او (خزرج) په نامه سره مشهورې دي، او دوی پخپلو منځونو کې ډېر جګړې سره کولې، رسول اکرم صلی الله علیه وسلم د دې آیت په اساس د هغوی دواړو په منځ کې سره روغه وفرمایله، لکه چې په (۴ جزء د سورت آل عمران په (۱۱) رکوع (۱۰۳) آیت) کې دي: ﴿وَاذْكُرُوْا نِعْمَتَ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ اِذْ كُنْتُمْ اَعْدَآءً فَاَلَّفَ بَيْنَ قُلُوْبِكُمْ فَاَصْبَحْتُمْ بِنِعْمَتِهٖٓ اِخْوَانًا﴾ الآية.

اِنَّمَا الْمُؤْمِنُوْنَ اِخْوَةٌ فَاَصْلِحُوْا بَيْنَ اَخَوَيْكُمْ ۚ وَاتَّقُوا اللّٰهَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُوْنَ ﴿۱۰﴾

بېشکه چې مؤمنان ټول په دین کې سره وروڼه دي، نو پس صلح او جوړښت کوئ تاسې (ای مؤمنانو) په منځ د وروڼو خپلو کې (تل ترتله)، او وویرېږئ له الله تعالی څخه (په هر څیز او په هر وخت کې) او ځان ساتئ (له معاصیو) ښایي چې درباندې رحمت وکړ شي (له جانبه د الله).

تفسير: د روغې او د جګړې په وخت کې بلکه په هر حالت کې ښايي دا تر سترګو لاندې وي، چې د دوو ورونو روغه يا جګړه دې د دښمنانو او کافرانو په څېر ونه بلله شي !، کله چې دوی سره وروڼه کيږي؛ نو هغوی هم هغسې مه پرېږدئ، بلکه په ذات البيني اصلاح کې يې ډېر زيات کوښښ وکړئ، او د دې کوښښ کولو په وخت کې تل له الله تعالی څخه وويرېږئ !، چې له کومې خوا بې ځايه طرفداري ونه شي، يا د انتقامي جذبې له کبله کومه ښه په منځ کې ونه ليدله شي.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ لَا يَسۡخَرۡ قَوۡمٞ مِّن قَوۡمٍ عَسَىٰٓ أَن يَكُونُواْ خَيۡرٗا مِّنۡهُمۡ وَلَا نِسَآءٞ مِّن نِّسَآءٍ عَسَىٰٓ أَن يَكُنَّ خَيۡرٗا مِّنۡهُنَّۖ وَلَا تَلۡمِزُوٓاْ أَنفُسَكُمۡ وَلَا تَنَابَزُواْ بِٱلۡأَلۡقَٰبِۖ

ای هغو کسانو چې ايمان يې راوړی دی (يعني ای مؤمنانو !) ټوکې او سپکاوی دې نه کوي هيڅ يو قوم له تاسې څخه په بل قوم باندې، ځکه ښايي چې وي به دغه (مسخره کړی شوی) بهتره او غوره (په نزد د الله) له دې (مسخره کوونکيو) څخه، او (نه دې ټوکې او سپکاوی کوي) يو ټولی ښځې له تاسې په نورو ښځو، ځکه ښايي چې هغه (مسخرې کړی شوی) به بهترې او غوره وي (په نزد د الله له دې مسخره کوونکيو څخه)، او مه عيب جويي کوئ بعضې د تاسو د بعضې نورو، ځکه چې بيا د تاسو عيب جويي هم کيږي (چې دا په حقيقت کې د ځان عيب جويي ده)، او مه غواړئ تاسې يو تر بل په بد نومونو او القابو سره.

تفسير: ړومبی يې د مسلمانانو د نزاع او جګړې د لرې کولو تدبيرونه راوښوول، بيا يې دا راوښوده که اتفاقًا اختلاف پيښ شي؛ نو په زور او مؤثرې طريقې سره دې هغه ورک کړ شي، خو تر کله پورې چې د نزاع خاتمه ونه شي؛ ښايي کوښښ وکړ شي چې لږ تر لږه د منافرت او مخالفت جذبې زياتې او مشتعلې نه شي.

په دې آيت کې الله تعالی مونږ ته داسې حکم فرمايي، چې يوه ډله دې له بلې ډلې سره مسخرې او ټوکې نه کوي، او نه دې يو په بل باندې ناوړه غږونه کوي !، او نه دې يو په بل پسې د عيب لټولو لپاره لويږي، او نه دې په بدو نومونو او ناوليو لقبونو سره يو بل ياد کړي، ولې چې له داسې خبرې څخه دښمني او نفرت ورځ په ورځ زياتيږي، او د فتنې او د فساد اور لا تيزيږي، سبحان الله ! دا څو قيمتدارې لارښوونې او هدايات دي !، که نن مسلمانان لږ څه ځير شي، د دوی د ګردو جګړو او جنګونو او د نورو اخلاقي رنځوريو د علاج نسخې په همدې د (حجرات) په سورت کې شته.

بِئۡسَ ٱلِٱسۡمُ ٱلۡفُسُوقُ بَعۡدَ ٱلۡإِيمَٰنِۚ

بد دي دا درې نومونه د (سخريې، تلمّز، تنابز) له جهته د فاسقې وروسته له ايمان درلودلو (لرلو) څخه.

تفسير: د بل سړي د خراب نوم په اخيستلو سره پخپله هم هغه نوم اخيستونکی ګناهګاريږي، که پر هغه باندې هغه بد اثر وکړي، که يې ونه کړي، خو دی پخپله ځان بد تهذيب، فاسق، او ګناهګار او خلق ربړوونکی ښکاره کوي، خيال وکړئ چې مؤمن له ښکلي لقب سره دا بل لوری ښه ښکاري؟ او بل تفسير يې داسې کيدی شي: کله چې يو څوک مسلمان شي؛ نو بيا هغه ته په هغو پخوانيو خبرو باندې طعنه ورکول يا د هغه وخت په بدترينو القابو يادول لکه پرنګی، يهود، هندو او داسې نور؛ ډېر مذموم حرکت دی، همداسې هغه سړی چې په کوم عيب کې اخته وي، چې هغه يې په واک کې نه وي، يا يې له کومې ګناه څخه فرض يې کړئ توبه کړې وي؛ له هغه څخه د ژغورنې لپاره د هغه يادول ښه نه دي.

وَمَن لَّمْ يَتُبْ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ ⑪

او هغه چې توبه يې ونه ايستله؛ نو دغه کسان همدوی دي ظالمان (پر ځانونو خپلو).

تفسير: هغه ګناه چې پخوا شوې، له هغې څخه توبه وکړئ!، که د دې هداياتو او حکمونو د اورېدلو څخه وروسته دوی له هغو جرائمو څخه توبه نه کوي؛ نو د الله په نزد به اصلي ظلم همدا وي.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اجْتَنِبُوا كَثِيرًا مِّنَ الظَّنِّ إِنَّ بَعْضَ الظَّنِّ إِثْمٌ وَلَا تَجَسَّسُوا وَلَا يَغْتَب بَّعْضُكُم بَعْضًا

اى هغو کسانو چې ايمان يې راوړی دی (اى مؤمنانو!) ځان وساتئ تاسې له ډېرو بدګمانيو او تهمتونو نه (په خلقو باندې)، بېشکه ځينې بد ګمانونه او تهمتونه ګناه ده، او مه لټوئ تاسې پټ عيبونه د مسلمانانو، او نه دې کوي غيبت ځينې ستاسې د ځينو نورو.

تفسير: د دوو تنو د اختلاف او تفريق په ډېروالي کې دا امور په خصوصيت سره داخل دي، يو فريق په بل فريق باندې داسې بد ګمان کوي چې حُسن ظن لره چې په حديث کې راغلی دی؛ هيڅ ځای نه پاتې کيږي، او له هرې يوې خبرې څخه څه ناڅه مخالفت کوي، که د هغه په خبرو کې د ښه والي له زرو احتمالاتو څخه د يوې خرابۍ احتمال هم متصور وي؛ نو د هغه فکر او چرت د هم هغې خرابۍ په لورې وردرومي، او له هغو ټولو ښېګڼو څخه يې سترګې پټوي، او د هم هغې کوچنۍ خرابۍ په شاوخوا کې چورلي، او هم هغه خرابه او کمزورې خوا ته يوه قطعي او يقيني بڼه او شکل وربښي، او پخپل مقابل فريق باندې د تُهمت په الزام شروع کوي، نو پاک قرآن له دې ګردو ويناوو او خُرافاتو څخه منع کوي، که مونږ مسلمانان د پاک قرآن په احکامو باندې عمل وکړو، نو هغه ګرد اختلافات چې له بد قسمتۍ راپيښيږي، له خپله حده نه تيريږي، او د هغو ضررونه به محدود پاتې کيږي، بلکه په لږ مدّت کې به د هغه نوم او نښه هم ورکيږي، الزام لګول او د پټو خبرو لټول او د هر چا په شا خبرې کول؛ هيچا ته او هيڅ کله روا نه دي.

أَيُحِبُّ أَحَدُكُمْ أَن يَأْكُلَ لَحْمَ أَخِيهِ مَيْتًا فَكَرِهْتُمُوهُ

آيا خوښوي يو له تاسې څخه دا چې وخوري غوښې د ورور خپل، حال دا چې مړ وي، پس بد ګڼې تاسې هغه؛ نو همدارنګه بد وګڼئ د مسلمان ورور غيبت او عيب لټول.

تفسير: د خپل مسلمان ورور غيبت کول داسې ګنده کار دی، لکه چې څوک د خپل هسې مړه ورور غوښه چې سخا شوي هم وي؛ پخپلو نوکانو سره شکوي، او خوري يې، نو آيا د ده دا چارې کوم انسان خوښوي؛ نو وپوهېږئ چې غيبت کول له دې نه هم يو شنيع او خراب کار دی، ټولې کينې او دښمنۍ او حتّى داسې نور ډېر بد عواقب ټول له غيبت نه پيدا کيږي.

وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ تَوَّابٌ رَّحِيمٌ ⑫

ووېرېږئ تاسې له الله تعالى څخه، بېشکه الله ښه توبه قبلوونکی، ډېر رحم کوونکی دی.

تفسير: په دې نصيحتونو باندې هم هغه څوک عمل کوي، چې په زړه کې يې د الله تعالى وېره وي، که د الله تعالى وېره نه وي؛ نو هيڅ نه کيږي، که پخوا د دې حکم له لوستلو څخه کومه غلطي يا تېرواته له هغوی څخه شوي وي؛ نو اوس ښايي د پاک الله په مخکښې د زړه له کومې توبه وکړي، او د هغه له مهربانۍ او لورينې څخه خپله ښښنه او مغفرت وغواړي چې مغفرت يې وکړي.

يٰٓاَيُّهَا النَّاسُ اِنَّا خَلَقْنٰكُمْ مِّنْ ذَكَرٍ وَّاُنْثٰى وَجَعَلْنٰكُمْ شُعُوْبًا وَّقَبَآئِلَ لِتَعَارَفُوْا ؕ اِنَّ اَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللّٰهِ اَتْقٰكُمْ ؕ

اى خلقو ! بېشكه مو پيدا كړي يئ تاسې (ټول اصلاً) له يوه سړي چې (آدم) او له يوې ښځې چې (حوا) ده، او ګرځولي يئ مونږ تاسې څانګې او قبيلې قبيلې، لپاره د دې چې وپېژنئ يو له بل سره، بېشكه چې ډېر مكرّم او معزّز له تاسې څخه په نزد د الله ډېر متّقي ادب لرونكى ستاسې دى.

تفسير: زياتره د غيبت، طعن، ذم او عيب لټولو منشأ كبر او غرور دى، چې آدمي خپل ځان لوى ګڼي، او نورو ته په حقارت او سپكه ګوري، نو ځكه الله تعالى دلته دا راښيي چې انسان لره نه ښايي چې پخپل اصل او نسب او لويي او عزّت باندې مغرور شي، بلكه ودې پوهيږي چې د انسان اصلي لويي او عزّت په دې كې دى چې ښه روش او ښه خصلتونه ولري، او تل له الله وويريږي، مؤدب او پرهېزګار وي، تر څو د دې ښو صفاتو په مېچ او اندازه د الله تعالى په دربار كې معزز، مكرّم او محترم شي، د نسب حقيقت خو دا دى چې ګرد نارينه او سړي له آدم او حوّاء عليهما السّلام څخه پيدا دي، سيدي، عثماني، فاروقي، صدّيقي، انصاري، شيخي، خاني، ځويتوب، او نورې ستاينې (صفتونه) د ښه علم، عمل او تقوى په مقابل كې هيڅ دي، او دا خاندانونه، صفتونه، او ستاينې پرته له دې څخه چې خلق پرې پېژندل كيږي، او په تعارف كې كار وركوي؛ بل كوم قدر او قيمت نه لري، اصلي قدر او قيمت د هر سړي په دې كې دى چې متقي، پرهېزګاره او پوه وي.

اِنَّ اللّٰهَ عَلِيْمٌ خَبِيْرٌ ﴿۱۳﴾

بېشكه چې الله تعالى ښه عالم ډېر خبردار دى.

تفسير: تقوى او ادب په اصل كې د زړه كار دى، الله تعالى ته دغه ښه معلوم دي هر هغه سړى به چې په ښكاره ډول سره متقي او مؤدب په نظر راځي؛ هغه په واقع كې څنګه دى، او وروسته له دې څخه به څرنګه شي؟ عبرت آخرې خاتمې لره دى.

قَالَتِ الْاَعْرَابُ اٰمَنَّا ؕ قُلْ لَّمْ تُؤْمِنُوْا وَلٰكِنْ قُوْلُوْٓا اَسْلَمْنَا وَلَمَّا يَدْخُلِ الْاِيْمَانُ فِيْ قُلُوْبِكُمْ ؕ

وويل صحرائيانو ايمان راوړى دى مونږ، ووايه (اى محمده ! دوى ته) له سره ايمان نه دى راوړى تاسې، وليكن ووايئ: اسلام راوړى دى مونږ، او له سره نه دى ننوتى ايمان په زړونو ستاسې كې.

تفسير: دلته دا راښيي چې ايمان او يقين كله چې په پوره ډول په زړه كې راسخ شي، او بيخ ونيسي؛ نو په هغه وخت كې غيبت، عيب لټول، او نور خراب خصلتونه له سړي څنې لرې كيږي، هر هغه سړى چې د نورو عيبونه لټوي، او ازار ورسوي؛ نو دى دې وپوهيږي چې تر اوسه پورې ايمان په پوره ډول په زړه د ده كې ځاى نه دى نيولى.

تنبيه: له دې آيت څخه د ايمان او د اسلام فرق ښكاريږي، او همدا خبره له حديث د جبرئيل او نورو څخه هم ثابتيږي.

وَاِنْ تُطِيْعُوا اللّٰهَ وَرَسُوْلَهٗ لَا يَلِتْكُمْ مِّنْ اَعْمَالِكُمْ شَيْـًٔا ؕ اِنَّ اللّٰهَ غَفُوْرٌ رَّحِيْمٌ ﴿۱۴﴾

او كه حكم ومنئ تاسې د الله او د رسول د دغه (الله په اخلاص سره)؛ نو نه پرې كوي نه كموي (الله) له (جزاء د) عملونو ستاسې څخه هيڅ شى، بېشكه چې الله ښه مغفرت كوونكى ډېر رحم كوونكى دى.

تفسیر: که اوس هم د الله تعالی د اوامرو د منلو لار غوره کړئ؛ نو د ړومبنیو کمزوریو لامله ستاسې له هیڅ یو عمل څخه د هغه ثواب نه کموي.

إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ ثُمَّ لَمْ يَرْتَابُوا وَجَاهَدُوا بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنفُسِهِمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ ۚ أُولَٰئِكَ هُمُ الصَّادِقُونَ ﴿١٥﴾

بېشکه چې (صادقان) مؤمنان هغه کسان دي چې ایمان یې راوړی دی په الله او په رسول د دغه (الله) باندې، بیا شک نه کوي (په ایمان کې)، او جهاد کوي دوی په مالونو خپلو سره (چې لګوي یې په اعلاء د کلمة الله کې)، او په ځانونو خپلو سره چې جهاد کوي په لاره د الله کې؛ دا کسان همدوی رښتیني دي (په دعوی د ایمان کې).

تفسیر: د رښتیني مؤمن شان دا دی چې په الله تعالی او د هغه په رسول باندې پوره او پوخ اعتقاد ولري، او د هغه په لاره کې په هر قسم سره چې وي؛ په مال او ځان سره حاضر وي.

قُلْ أَتُعَلِّمُونَ اللَّهَ بِدِينِكُمْ وَاللَّهُ يَعْلَمُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ ۚ وَاللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿١٦﴾

ووایه (ای محمده ! دوی ته) آیا خبروئ پوهوئ تاسې الله په دین د تاسې سره، حال دا چې الله ته معلوم دي هر هغه څیزونه چې په اسمانونو کې دي، او هر هغه څیزونه چې په ځمکه کې دي، او الله تعالی پر هر څیز باندې ښه خبردار دی، هیڅ شی ترې پټ نه دی.

تفسیر: که په رښتیا سره واقعي دین او پوره یقین تاسې لره حاصل وي؛ نو له تش ویلو څخه څه په لاس درځي؟ له هغه پاک الله سره چې ستاسو معامله ده، هغه ډېر ښه پرې پوهیږي، هر شی ورته ډېر ښه ښکاره او معلوم دی.

يَمُنُّونَ عَلَيْكَ أَنْ أَسْلَمُوا ۖ

احسان باروي دوی په تا باندې (ای محمده !) د دې چې تش مسلمانان شوي دي دوی.

تفسیر: ځینې کوچیان او صحرائیان راځي، او وایي: وګورئ چې مونږ بې له جنګه او جګړې مسلمانان شوي یو، ګواکې دوی خپل احسان ښکاره کوي، او د دې ځواب وروسته له دې نه داسې ورکاوه کیږي:

قُل لَّا تَمُنُّوا عَلَيَّ إِسْلَامَكُم ۖ بَلِ اللَّهُ يَمُنُّ عَلَيْكُمْ أَنْ هَدَاكُمْ لِلْإِيمَانِ إِن كُنتُمْ صَادِقِينَ ﴿١٧﴾

ووایه (ای محمده ! دوی ته) احسان مه باروئ تاسې په ما باندې د اسلام راوړلو د تاسې، بلکه الله احسان کوي په تاسې باندې د دې چې لاره یې وښووله تاسې ته د ایمان راوړلو، که یئ تاسې رښتیني او صادقان (په دعوی د ایمان کې).

تفسیر: که په واقعي ډول تاسې د اسلام دعوی لرئ، او په رښتیا سره ایمانداران یئ؛ نو دا ستاسې احسان نه دی، بلکه د الله احسان دی چې تاسې ته یې د ایمان په لوري لاره دروښوده، او د اسلام په لوی دولت یې سرفرازي درکړه.

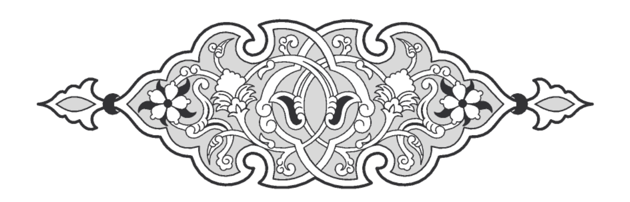
ګواکې د دې سُورت په پای کې یې تنبیه فرمایلې ده، که تاسې ته پر قرآني هدایاتو او اسلامي تعلیماتو باندې د عمل کولو توفیق په لاس درځي؛ نو هغه د احسان په ډول مه ورښکاروئ !، بلکه د الله تعالی أکرم شأنُه وأعظم برهانُه د شکر او انعام حق اداء کړئ، چې تاسې ته یې داسې توفیق درکړی دی.

إِنَّ ٱللَّهَ يَعۡلَمُ غَيۡبَ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضِۚ وَٱللَّهُ بَصِيرُۢ بِمَا تَعۡمَلُونَ ۝١٨

بېشکه الله ته ښه معلوم دی غیب د اسمانونو او د ځمکې، او الله تعالی ښه لیدونکی دی په هغو کارونو باندې چې کوئ یې تاسې.

تفسیر: الله تعالی ته د زړونو پټې خبرې او ښکاره چارې ګردې ورمعلومې دي، نو د دغه علیم او خبیر په مخکې خبرې او بهانې مه جوړوئ !.

تمّت سورة الحجرات، ولله الحمدُ والمنّة.

«د (قٓ) سورت مکّي دی، پرته (۳۸) آیت څخه چې مدني دی، (۴۵) آیتونه (۳) رکوع لري»، په تلاوت کې (۵۰) او په نزول کې (۳۴) سورت دی، وروسته له (المرسلات) سورت څخه نازل شوی دی.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

قٓ ۚ وَالْقُرْاٰنِ الْمَجِيْدِ ۝ بَلْ عَجِبُوْٓا اَنْ جَآءَهُمْ مُّنْذِرٌ مِّنْهُمْ فَقَالَ الْكٰفِرُوْنَ هٰذَا شَيْءٌ عَجِيْبٌ ۝ ءَاِذَا
مِتْنَا وَكُنَّا تُرَابًا ۚ ذٰلِكَ رَجْعٌۢ بَعِيْدٌ ۝

قسم دی پر قرآن چې لوی شان لري. (او نه دی راوړی ایمان کُفّارو په تا ای محمّده) بلکه تعجّب کوي دوی له دې نه چې راغلی دوی ته ویروونکی له دوی څخه، نو وویل کافرانو: دا (ویرول) یو شی عجیب دی. آیا کله چې مړه شو مونږ او شو مونږ خاورې (بیا به هم ژوندي کیږو؟)، دغه بېرته راتلل ډېر لرې دي (له عقله).

تفسیر: الله تعالی په قرآنکریم قسم کوي چې د رسول الله صلی الله علیه وسلم نبوّت، او د مرګ نه پس ژوندون حق دی، لیکن کافران دا تعجّب کوي، چې څرنګه به مونږ راژوندي شو، په داسې حال کې چې خاورې شو، خو دوی په اول ځل پیدا کولو کې فکر نه کوي، چې الله تعالی څرنګه پیدا کړل، نو ده ته دوباره راپورته کول د دوی څه ګران دي؟.

قَدْ عَلِمْنَا مَا تَنْقُصُ الْاَرْضُ مِنْهُمْ ۚ

(الله فرمایي د دوی د وینا په رد کې) په تحقیق سره معلوم دي مونږ ته هغه چې کموي یې ځمکه له وجوده د دوی.

تفسیر: ګرد وجود نه خاورې کیږي، روح سلامت پاتې کیږي، او د بدن اجزاء تحلیل کیږي، او په هر لوري تیت او پرک کیږي، خو الله تعالی ته هغه ګرد ښکاره دي، او کولی شي چې بیا هغه تیت پیت اجزاء سره راټول کړي، او بیا یې لکه اول ځلي جوړ او غوښه، پلې، رګونه او پوست پرې زرغون او سا په کې واچوي.

وَعِنْدَنَا كِتٰبٌ حَفِيْظٌ ۝

او مونږ سره یو کتاب دی په یاد ساتونکی د هر شي چې لوح محفوظ دی.

تفسیر: دا نه ده چې له نن څخه راښکاره او معلوم دي، بلکه د قدیمي علم مو دی، تر دې چې له هغه څخه پخواني قبل الوُقوع ګرد حالات هم په یو کتاب کې چې لوح محفوظ نومیږي، لیکل شوي دي، او تر اوسه پورې هغه کتاب ځمونږ سره شته.

بَلْ كَذَّبُوْا بِالْحَقِّ لَمَّا جَآءَهُمْ فَهُمْ فِيْٓ اَمْرٍ مَّرِيْجٍ ۝۵

بلکه نسبت د دروغو کړی دی دوی حق او رښتيني دين ته کله چې راغی دوی ته، پس دوی په ګډو وډو مختلفو خبرو کې (مضطرب) دي.

تفسير: يواځې تعجّب نه بلکه په ښکاره ډول يې دروغ بولي، او ځمونږ د پيغمبر صلی الله عليه وسلم نبوّت قرآن، بعث بعد الموت او نور اعتقادي شيان هم دروغ ګڼي، او عجيبې ګډې وډې مختلفې او راز راز ويناوې کوي، بېشکه هر هغه سړی چې رښتيا خبرې دروغ بولي، په همداسې شکوکو، اضطرابونو، حيرانتياوو، تردد، تحيّر او تذبذُب سره غاړه په غاړه کيږی، او د ناپوهئ په غړومبي (ګرداب) کې لويږي، ځکه چې له داسې يوه څرګند (ښکاره) امر نه انکار کوي، چې ثبوت يې له لمر نه هم روښانه دی، خو که نصوص او دلائل ولټول شي.

اَفَلَمْ يَنْظُرُوْٓا اِلَى السَّمَآءِ فَوْقَهُمْ كَيْفَ بَنَيْنٰهَا وَزَيَّنّٰهَا وَمَا لَهَا مِنْ فُرُوْجٍ ۝۶

آيا پس نه ګوري دغه (منکران د بعث له غفلته) طرف د اسمان ته د پاسه د دوی چې څرنګه جوړ کړی دی مونږ هغه، او ښايسته کړی دی مونږ هغه، او نشته دغه آسمان ته کوم چاود (عيب).

تفسير: اسمان ته وګورئ !، چې په ښکاره ډول سره نه کومه ستنه په کې په نظر راځي، او نه کومه پايه لري، او نه له کوم شي سره تړلی شوی دی، داسې عظيم الشأن جسم يې څرنګه مضبوط او مستحکم درولی دی؟ د شپې له مخې د ستوريو په کروړونو قناديل ډيوې په کې بليږي، او د هغې منورې کرې له لرې لکه د برېښنا لويې ونې رابرېښي، او په مجموعي ډول څومره په سنګار او رونق ډولي ښکاري، له ګردو څخه غوره خبره دا ده چې سره له تېرېدلو د زرګونو قرنو څخه نه کوم سوری يا چاود په کې لوېدلی دی، نه يې کومه ګنګوره نړېدلې ده، نه يې پلاستر مات دی، نه يې رنګ الوتی دی، آخر دا کوم يو لاس دی؟ چې داسې مخلوق يې جوړ کړی دی؟ او بيا يې له ډېرو پېړيو راهيسې همداسې ساتلی دی؟.

وَالْاَرْضَ مَدَدْنٰهَا وَاَلْقَيْنَا فِيْهَا رَوَاسِيَ وَاَنْۢبَتْنَا فِيْهَا مِنْ كُلِّ زَوْجٍۢ بَهِيْجٍ ۝۷ تَبْصِرَةً وَّذِكْرٰى لِكُلِّ عَبْدٍ مُّنِيْبٍ ۝۸

او (آيا نظر نه کوي دوی) ځمکې ته (چې څرنګه ښه) غوړولې مو ده، او غورځولي مو دي په هغې کې درانه بارونه محکم غرونه، او زرغونه کړي مو دي په هغې (ځمکې) کې له هر قسم تازه ګياوې. د رونق شيان لپاره د ښوونې (د قدرت خپل)، او د پند او نصيحت هر هغه بنده ته چې رُجوع کوونکی وي الله ته.

تفسير: دويمه نښه د قدرت پيداينت د ځمکې دی:

(الف): اوارول د هغې.

(ب): اچول د غرونو او مېخ کول د ځمکې په هغوی سره.

(ج): زرغونه کول د هر قسم ګياه او تازه بوټو په رونق سره.

(د): هر يوه د دې نښو څخه درس د عبرت ګرځي رښتينو بندګانو لره.

وَنَزَّلۡنَا مِنَ السَّمَآءِ مَآءً مُّبٰرَكًا فَاَنۡۢبَتۡنَا بِهٖ جَنّٰتٍ وَّحَبَّ الۡحَصِيۡدِ ﴿۹﴾

او نازلې راښکته کړې دي مونږ له (طرفه د) اسمانه اوبه ډېرې برکتناکې؛ نو زرغونه مو کړل په دغو (اوبو) سره باغونه (چې هر راز مېوې لري)، او دانې د کښت چې فصل يې رېبلی کېږي.

تفسير: در بيمه ننبه د قدرت د اوبو راښکته کول دي له اسمانونو نه:

(الف): اوبه مبارکې او بابرکته چې هر شی په هغې سره ژوندی کېږي.

(ب): باغونه او دانې د کښتونو (فصلونو) چې په هغې سره زرغونېږي، غله هغه ده چې له هغې سره بوټي يې هم رېبل کېږي، او د باغ ونې سره له دې چې مېوې يې شکولی کېږي؛ ونې يې پخپله پاتې کېږي.

وَالنَّخۡلَ بٰسِقٰتٍ لَّهَا طَلۡعٌ نَّضِيۡدٌ ﴿۱۰﴾

او (زرغونې مو کړلې په دغو اوبو سره ونې د) خرماوو لوړې، هغې لره وږي دي لاندې باندې.

تفسير:(ج): زرغونول د خرما د ونو، لوړې لوړې چې دوی لره وږي دي لاندې باندې، چې روزي ده لپاره د بندګانو، په ډېر کثرت او وفرت سره، چې د هغو وږي په ليدلو کې هم ډېر ښه ښکاري.

رِّزۡقًا لِّلۡعِبَادِ ۙ وَاَحۡيَيۡنَا بِهٖ بَلۡدَةً مَّيۡتًا ؕ كَذٰلِكَ الۡخُرُوۡجُ ﴿۱۱﴾

رزق روزي لپاره د بندګانو او ژوندي کړل مونږ په دغو (اوبو) سره کلي او ښارونه مړه، همداسې دي راوتل (د مړيو له قبرونو نه).

تفسير: (د): الله تعالی ژوندي کوي په دې اوبو د باران سره ښارونه او کلي مړه، يعنې چې بوټي او ګيا ټولې وچې او خزان وي، بيا يې ژوندي کوو او زرغونې کوو يې، نو نتيجه د دې دريو ننبو سره له اجزاوو يې دېته شوه، چې تاسې انسانان هم داسې راوتونکي او ژوندي کولی شئ، لکه چې ګياوې زرغونې کيدونکې او راوتونکې دي، نو که تاسو عقل لرئ په خپل ژوند کې پس له مرګه هيڅ شك او شبهه مه کوئ !، لکه چې د باران په ورولو سره مړه ځمکه ژوندۍ کوي؛ همداسې د قيامت په ورځ مړي هم ژوندي کولی شي.

كَذَّبَتۡ قَبۡلَهُمۡ قَوۡمُ نُوۡحٍ وَّاَصۡحٰبُ الرَّسِّ وَثَمُوۡدُ ﴿۱۲﴾ وَعَادٌ وَّفِرۡعَوۡنُ وَاِخۡوَانُ لُوۡطٍ ﴿۱۳﴾ وَّاَصۡحٰبُ الۡاَيۡكَةِ وَقَوۡمُ تُبَّعٍ ؕ

نسبت د دروغو کړی وو پخوا له دغو (کفّارو) قوم د نوح (نوح ته)، او ملګري د کوهي (نبي خپل ته)، او ثموديانو (صالح ته)، او عاديانو (هود ته)، او فرعون (موسی ته)، او ورونږو د لوط (لوط ته)، او خاوندانو د ځنګله (شُعيب ته)، او قوم د تُبّع (خپل نبي ته).

تفسير: د دې قومونو قصې د «حجر»، «فرقان»، «دخان» او په نورو سورتونو کې تېرې شوي دي، هلته يې بيا ولولئ !.

كُلٌّ كَذَّبَ الرُّسُلَ فَحَقَّ وَعِيۡدِ ﴿۱۴﴾

دوی ټولو نسبت د دروغو کړی وو پيغمبرانو خپلو ته؛ نو بيا حق او ثابت شو ځما عذاب پر دوی.

تفسیر: د انبیاوو د دروغجن شمېرلو (ګڼلو) لامله له هغو شیانو څخه چې دوی ویرول شوي وو؛ هغه ور د مخه راغلل، او په هم هغه عذابونو کې چې دوی ترې ویرول شوي وو؛ ولوېدل.

أَفَعَيِينَا بِالْخَلْقِ الْأَوَّلِ ۚ بَلْ هُمْ فِي لَبْسٍ مِّنْ خَلْقٍ جَدِيدٍ ﴿١٥﴾

آیا پس نو مونږ ستړي شوي وو په پیدایښت اول باندې (یعنې نه یو ستړي شوي)، بلکه دوی په شک کې دي له جوړولو او ژوندي کولو نویو څخه.

تفسیر: د دویم ځلي نوي ژوندون په نسبت هغوی ته خوشې او فضول یو شک پیدا شوی دی، هغه قادر مطلق چې دوی یې اول ځلي پیدا کړي دي، آیا دویم ځلي هغه ته د هغوی بیا پیدا کول کوم ګران کار دی؟ آیا دوی هسې ګمان کوي چې (معاذ الله) هغه به په اول ځلي د دې ګردې دنیا له پیدا کولو څخه ستړی شوی وي؟ د هغه مطلق قادر په نسبت داسې توهّمات غوره کول ډېر سخت جهالت او سپین سترګیتوب دی.

وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنسَانَ وَنَعْلَمُ مَا تُوَسْوِسُ بِهِ نَفْسُهُ ۖ

او په تحقیق پیدا کړی دی مونږ جنس د انسان په داسې حال کې چې مونږ پوهېږو په هغه څیز چې وسوسه او خطره کوي په هغه سره زړه د ده له فکرونو عبثو او ناکارو سره.

تفسیر: د انسانانو د هر قول او فعل څخه مونږ خبردار یو، تر دې چې له هغو پټو خبرو چې د وسوسې په ډول د هغو په زړه کې تیرېږي؛ هغه هم مونږ ته معلوم دي: ﴿أَلَا يَعْلَمُ مَنْ خَلَقَ وَهُوَ اللَّطِيفُ الْخَبِيرُ﴾ (۲۹ جزء لمړی رکوع (۱۴) آیت).

وَنَحْنُ أَقْرَبُ إِلَيْهِ مِنْ حَبْلِ الْوَرِيدِ ﴿١٦﴾

حال دا چې مونږ ډېر نژدې یو ده ته (څمونږ ملائکې) له رګونو د ورمېږ د ده څخه.

تفسیر: یعنې څمونږ ملائکې انسان ته د ورمېږ د رګ (شارګ) څخه نژدې دي، چې الله تعالی ملائکو ته د دې قُدرت ور کړی دی.

إِذْ يَتَلَقَّى الْمُتَلَقِّيَانِ عَنِ الْيَمِينِ وَعَنِ الشِّمَالِ قَعِيدٌ ﴿١٧﴾

(او یاد کړه) کله چې اخلي دوه اخیستونکې پرښتې چې یوه له ښي طرف نه ناسته وي لیکلو د نېکۍ ته، او بله له کیڼ طرف نه ناسته وي لیکلو د بدۍ ته.

تفسیر: دوه پرښتې د الله په حکم سره د همېش لپاره د هر سړي په کتنه کې دي، هر هغه لفظ چې د دوی له خولې څخه ووځي، یا هر کار چې دوی یې کوي؛ سمدلاسه یې لیکي، د نېکۍ لیکونکې ښي خوا ته او بدۍ لیکونکې کیڼې خوا ته ناستې او ټاکلې (مقرر کړی) شوي دي، څه زیادت او نقصان نه کوي، بلکه په ډېرې امانتدارۍ سره لیکنې کوي: ﴿وَإِنَّ عَلَيْكُمْ لَحَافِظِينَ﴾ (جزء عمّ، د الانفطار سورت).

مَّا يَلْفِظُ مِن قَوْلٍ إِلَّا لَدَيْهِ رَقِيبٌ عَتِيدٌ ﴿١٨﴾

نه وایي دغه بنده هیڅ خبره مګر خو وي له ده څخه دوه ساتونکې، حاضر او تیار چې ژر یې ولیکي.

تفسیر: دا دوه پرښتې ليکلو ته همېش تيارې وي، او هيڅکله نه ترې جُدا کيږي، هغه چې د ورځې له طرفه موظّفې دي؛ د نمازديګر په وخت کې عملونه د بندګانو ثبت ته رسوي، او هغه چې د شپې له طرفه موظفې دي؛ په وخت د صباح کې عملونه د بندګانو ربّ العالمين ته پورته کوي، رسول الله صلى الله عليه وسلم وايي چې: الله تعالی له دې ملائکو نه پوښتنه کوي چې: څما بندګان په څه حالت کې وو؟ هغوی ورته وايي چې: په سجده وو، نو رب العالمين ملائکو ته په هغوی باندې افتخار کوي، نو له همدې وجې نه بايد په دې دوو لمونځونو باندې ډېر خيال وشي !.

وَجَآءَتۡ سَكۡرَةُ ٱلۡمَوۡتِ بِٱلۡحَقِّۖ

او راغلې بې هوشي سختی د مرګ لپاره د دې چې په سترګو يې ووينې په حق سره.

تفسیر: له يوه لوري دفتر او دوسيه تياره شوې ده، او له بل لوري يې د مرګي په کنده باندې رسېدلی دی، مړ کېدونکی دی، او د څنکدن په تکليفونو کې غوټې خوري، نو هلته دا ګردې خبرې ورته رښتيا ښکاري، چې الله تعالی او د هغه پيغمبرانو د هغه خبر ورکړی وو، او د مړي له مخې د هغه د سعادت او شقاوت پردې لرې کيږي، او د داسې پېښې پېښېدل يقيني او قطعي دي، ځکه چې د مطلق حکيم ډېر حکمتونه د ده سره اړې لري، نو په دغه وخت کې به وويلی شي دغه منکر انسان ته داسې چې:

ذَٰلِكَ مَا كُنتَ مِنۡهُ تَحِيدُ ١٩

دا مرګ هغه دی چې وې به ته له ده څخه په څنګ کېدونکی، او نه وې پرې اقرار کوونکی.

تفسیر: سړی ډېر زيار کوي چې له مرګ څخه ځان وژغوري (وساتي)، او د هغه د بد خوند او وحشت څخه تل ځان وساتي، او د دېخوا او هغې خوا سر او پښې ووهي، خو سره له دې د مرګي شېبه چېرې وروسته کېدونکې ده، آخر هغه په سر باندې راتلونکې ده، او هيڅ يوه حيله او تدبير د مرګي مخه نشي نيولی.

وَنُفِخَ فِي ٱلصُّورِۚ ذَٰلِكَ يَوۡمُ ٱلۡوَعِيدِ ٢٠

او وبه پوکل شي په صور (شپېلۍ) کې، چې دا يوه ورځ ده د ويرولو (د کُفّارو په عذاب سره).

تفسیر: وړوکی قيامت خو د مرګ وخت دی، وروسته له دې لوی قيامت حاضر دی، فقط چې په صور او شپېلۍ کې وپوکلی شي، هغه ويروونکې ورځ موجوديږي، چې انبياوو او پيغمبرانو خلق ترېنه ويرولي وو.

وَجَآءَتۡ كُلُّ نَفۡسٖ مَّعَهَا سَآئِقٞ وَشَهِيدٞ ٢١

او راځي هر نفس په دې ورځ کې چې وي به له ده سره يو شړونکی (محشر ته)، او شاهدي ورکوونکی (پر اعمال يې لکه لاس، پښې او داسې نور).

تفسیر: خلق به په قيامت کې داسې حاضر کړل شي، چې يوه پرښته به يې ميدان ته د وړاندې کولو لپاره راکاږي، او بلې به يې عملنامه نيولې وي، چې د ده د ژوندانه ګرد احوال او خبرې په کې ليکلې شوې وي، ښايي چې دا به همغه دوه پرښتې وي چې ورته ﴿كِرَامٗا كَٰتِبِينَ﴾ وايي، او د هغو په نسبت يې فرمايلي دي: ﴿إِذۡ يَتَلَقَّى ٱلۡمُتَلَقِّيَانِ﴾ الآية ـ او ښايي چې کومه بل وي، والله أعلم، نو وبه ويلی شي ده ته د الله تعالی له جانبه داسې چې:

لَقَدْ كُنْتَ فِىْ غَفْلَةٍ مِّنْ هٰذَا فَكَشَفْنَا عَنْكَ غِطَآءَكَ فَبَصَرُكَ الْيَوْمَ حَدِيْدٌ ﴿٢٢﴾

په تحقيق سره (په دنيا كې) وې ته په غفلت بېخبرئ له دې ورځې د عذاب څخه، نو بېرته مو كړه له تا څخه پرده د غفلت ستا، نو ستر ګې ستا نن ډېرې تېزې دي (چې پرې وينې خپل ګرد اعمال).

تفسير: په هغه وخت كې به وويلى شي دوى ته چې: تاسې د دنيا په خوندورو شيانو كې مشغول وئ، او له دې ورځې څخه بېخبر او بې پروا وئ، او ستاسې ستر ګې د شهواتو او غوښتنو تيارې او پردې پټې كړې وې، هغه ښوونې چې پيغمبرانو تاسې ته كولې؛ هغو ته مو فكر نه كاوه، نن هغه پرده ستاسې له ستر ګو څخه لرې كوو، او ستاسي ليدنه خورا زياتوو، تر څه ښه وګورې: آيا هغه خبرې چې تاسې ته كېدلې؛ صحيح وې او كه غلطې؟ ثابته وه او ثابته شوه چې دا ټولې خبرې رښتيا وې.

وَقَالَ قَرِيْنُهٗ هٰذَا مَا لَدَىَّ عَتِيْدٌ ﴿٢٣﴾

او وبه وايي ملګرى د ده (پرښته) دا دى هغه شى چې ما سره حاضر دى (د دفاترو د اعمالو د ده).

تفسير: پرښتې به يې له اعمالنامو سره حاضرې وي، ځينې له (قرين) څخه شيطان مرادوي، يعنې شيطان به وايي: دا مجرم حاضر دى، چې ځما له خوا اغوا شوى وو، او هغه مې د دوزخ لپار تيار كړى دى، مطلب دا چې هغه اغوا ځما له لاسه شوې ده، خو په ما كې دومره زور او تسلّط چېرې وو، چې هغه مې په جبري ډول سره په شرارت كې اخته كړ، دى پخپل اختيار، اراده او واك ګمراه شوى دى.

اَلْقِيَا فِىْ جَهَنَّمَ كُلَّ كَفَّارٍ عَنِيْدٍ ﴿٢٤﴾ مَّنَّاعٍ لِّلْخَيْرِ مُعْتَدٍ مُّرِيْبٍ ﴿٢٥﴾

(نو وبه ويل شي دوو پرښتو ته) وغورځوئ تاسې په دوزخ كې هر يو كافر عناد كوونكى. منع كوونكى د خير، تېرېدونكى له حدودو مشروعو، ظالم او شك كوونكى (په دين كې).

تفسير: د الله تعالى له درباره به دغه حكم دوو پرښتو ته وشي، چې داسې سړى دې په دوزخ كې واچول شي !.

اِلَّذِىْ جَعَلَ مَعَ اللّٰهِ اِلٰهًا اٰخَرَ فَاَلْقِيٰهُ فِى الْعَذَابِ الشَّدِيْدِ ﴿٢٦﴾

هغه (كافر) چې ګرځولى يې دى له الله تعالى سره بل معبود، نو وغورځوئ دى په عذاب سخت كې.

تفسير: داسې سړى په دوزخ كې د ډېر سخت عذاب مستحق دى، ځكه چې تر مشركينو نه لوى ظالمان نور په دنيا كې نشته.

قَالَ قَرِيْنُهٗ رَبَّنَا مَآ اَطْغَيْتُهٗ وَلٰكِنْ كَانَ فِىْ ضَلٰلٍ بَعِيْدٍ ﴿٢٧﴾

وبه وايي ملګرى د ده يعنې شيطان: اى ربه ځمونږ ! نه وو ګمراه كړى ما دى (جبرًا)، ليكن وو دى پخپله په ګمراهۍ لرې كې له حقه څنې.

تفسير: ځما زور پر ده باندې نه رسېده، لږ څه اشاره مې چې ورته وكړه؛ دغه كمبخت پخپله ګمراه شو، د نجات او فلاح له لارې څخه لرې ولوېد، شيطان په داسې ويناوو سره غواړي چې خپل جرم سپك ورښكاره كړي.

قَالَ لَا تَخْتَصِمُوا لَدَيَّ وَقَدْ قَدَّمْتُ إِلَيْكُم بِالْوَعِيدِ ﴿٢٨﴾

وبه فرمايي (الله قهرًا چې) جګړه مه کوئ تاسې دلته له ما څخه چې فائده نه کوي جګړې د تاسې په دې ځای کې، او په تحقيق ړومبى لېږلي وو ما تاسې ته وېرول خپل په ژبو د انبياوو.

تفسير: تاسي چتې او اپلتې خبرې مه کوئ، په دنيا کې مې هر چا ته د ښو او بدو لارې ورښوولې وې، اوس هر يوه ته د هغه له جُرم سره سمه جزاء ورکوله کيږي، هغه چې ګمراه شوي دي، او هغه چې له دوی څخه يې لاره ورکه کړې ده؛ دواړه به د خپلو جرمونو سزاوې وومومي.

مَا يُبَدَّلُ الْقَوْلُ لَدَيَّ وَمَا أَنَا بِظَلَّامٍ لِّلْعَبِيدِ ﴿٢٩﴾

نه شي بدلېدلي هيڅ خبره په دې باره کې په نزد ځما، او نه يم زه ظلم کوونکی پر بندګانو چې بې له ګناه يې په عذاب کړم.

تفسير: ځمونږ له لوري به ظلم نه کيږي، هغه فيصله چې صادريږي؛ عين حکمت او انصاف به وي، «او خبره به نه بدليږي»، يعنې کافران به نه بښلی کيږي، نو د دې لوی کافر شيطان ښېنه به چېرې کيږي.

يَوْمَ نَقُولُ لِجَهَنَّمَ هَلِ امْتَلَأْتِ وَتَقُولُ هَلْ مِن مَّزِيدٍ ﴿٣٠﴾

(ياده کړه هغه ورځ) چې وايو مونږ دوزخ ته داسې: آيا ډك او موړ شوې ته له خلقو نه؟ او وبه وايي هغه: آيا نور هم څه زيات شته، بلکه شته يعنې زيات کړه !، زه لا ښه موړ شوی نه يم.

تفسير: د دوزخ وسعت او ارتوالی به له دومره خلقو څخه نه ډکيږي، او د قهر له شدّته به نور کافران او نافرمانان هم ورغواړي.

وَأُزْلِفَتِ الْجَنَّةُ لِلْمُتَّقِينَ غَيْرَ بَعِيدٍ ﴿٣١﴾

او رانژدې به کړ شي جنّت لپاره د ويريدونکيو پرهېزګارانو چې نه به وي لرې (له دوی نه).

تفسير: جنت به له دوی څخه لرې نه وي، دوی به له ډېر نژدې څخه د هغه تر او تازګي، ښايست او سينګار ويني.

هَٰذَا مَا تُوعَدُونَ لِكُلِّ أَوَّابٍ حَفِيظٍ ﴿٣٢﴾ مَّنْ خَشِيَ الرَّحْمَٰنَ بِالْغَيْبِ وَجَاءَ بِقَلْبٍ مُّنِيبٍ ﴿٣٣﴾ ادْخُلُوهَا بِسَلَامٍ

فرمايي الله چې: دا هغه دی چې وعده به يې کېده له تاسې سره، لپاره د هر رجوع کوونکي الله لره، او د هر ساتونکي حدودو د هغه لره. هر هغه زړه چې ويريږي له عذابه د رحمان په غيب سره، او راتلونکی وي په زړه رجوع کوونکي سره الله ته؛ (نو وبه فرمايي الله:) ځئ ننوځئ په کې په سلامتيا سره.

تفسير: هغه کسان چې په دنيا کې يې الله تعالی يادوه، او له ګناهونو څخه يې ځانونه ژغورل، او د الله په لوري به يې رجوع کوله، او بې له ليدلو څخه د هغه له قهر او جلاله ويرېدل، او په يوه پاك او صاف رجوع کوونکي زړه د الله په حضور کې حاضر شوي وو، د هغه جنت وعده له داسې سړيو سره کړې شوې وه، اوس يې وخت رارسېدلی دی، چې په سلامتيا او عافيت سره په کې ننوځئ، او پرښتې دوی ته سلام اچوي، او د پاك پروردګار سلام هم وررسوي.

ذٰلِكَ يَوْمُ الْخُلُوْدِ ﴿٣٤﴾

دا ورځ د ورننوتلو په جنت کې ورځ ده د همېشه توب په هغه کې.

تفسير: په حديث کې وايي: جنتيان چې جنّت ته ننوځي؛ ورته ويل کيږي: ننوځئ بيا مو نو مرګ نشته، دوزخيانو ته په وخت د ننوتلو کې دوزخ ته همداسې ويل کيږي، نو هغه ورځ هر چا ته هر څه چې وررسيږي؛ د تل لپاره وي.

لَهُمْ مَّا يَشَآءُوْنَ فِيْهَا وَلَدَيْنَا مَزِيْدٌ ﴿٣٥﴾

وي به دغو (مؤمنانو) لره هغه چې غواړي دوی په دې جنّت کې، او له مونږ څخه يې زيادت هم شته په هغو باندې.

تفسير: هر شی چې وغواړي؛ هغه وررسيږي، برسېره په هغه داسې نعمتونه هم وررسيږي، چې د هغوی په خيال کې نه وي رسېدلي، لکه د الله تعالى لقاء او ليدنه، او ممکن دي له ﴿وَلَدَيْنَا مَزِيْدٌ﴾ څخه دا غرض وي چې له مونږ سره ډېر شيان دي، هر څومره چې د جنّتيانو له خوا وغوښت شي؛ هغه ګرد به ورکړل شي.

وَكَمْ اَهْلَكْنَا قَبْلَهُمْ مِّنْ قَرْنٍ هُمْ اَشَدُّ مِنْهُمْ بَطْشًا فَنَقَّبُوْا فِى الْبِلَادِؕ هَلْ مِنْ مَّحِيْصٍ ﴿٣٦﴾

او ډېر مو هلاک کړي دي پخوا له دې څخه له اهل د زمانو پخوانيو نه چې هغوی ډېر سخت او قوي وو له دغو (کفارو د مکې) څخه له جهته د قوّته؛ نو ډېر ځايونه د پنا يې ولټول په ښارونو کې، چې ګوندې پيدا به کړي ځای د ساتنې له مرګه ځنې، خو پيدا يې نه کړ، آيا شته دوي ته خلاصيدل له هلاکه؟

تفسير: ړومبی د کفارو د اخروي تعذيب بيـان وو، پـه منځ کې د هغوی په مقابل کې د اهل جنّت د تنعّم ذکر راغی، اوس بيا د کفارو د سزا ورکولو ذکر فرمايي، يعنې پخوا له آخرته په دنيا کې مونږ ډېر داسې شرير سرکښ او غاړه غړوونکي قومونه تباه او خراب کړي دي، چې په زور او قوّت کې له موجوده کافرانو څخه ډېر لوړ وو، او په ډېرو ملکونو کې ګرځيدلي وو، او راز راز تصرّفات يې په کې کړي وو، کله چې د الله تعالى عذاب ورسېد؛ نو د تښتېدلو او پټېدلو لپاره هغوی ته په ګرد جهان کې په هيڅ يو ځای کې داسې ځای نه پيدا کېده: ﴿اَيْنَ مَا تَكُوْنُوْا يُدْرِكْكُّمُ الْمَوْتُ وَلَوْ كُنْتُمْ فِىْ بُرُوْجٍ مُّشَيَّدَةٍ﴾ الآية ـ (د النساء سورت (۱۱) رکوع (۷۸) آيت).

اِنَّ فِىْ ذٰلِكَ لَذِكْرٰى لِمَنْ كَانَ لَهٗ قَلْبٌ اَوْ اَلْقَى السَّمْعَ وَهُوَ شَهِيْدٌ ﴿٣٧﴾

بېشکه په دغو (مذکوره وو شيانو) کې خامخا ذکر او پند دی هر هغه چا لره چې وي هغه لره زړه روغ او فکر کوونکی، يا کيږدي غوږ نصيحت ته په داسې حال کې چې دی حاضر متوجه وي په زړه سره.

تفسير: په دې عبرتناکو واقعاتو باندې له غور او فکر کولو څخه هم هغه خلق پند اخيستی شي چې د هغوی په سينه کې هسې پوهېدونکی زړه وي، چې يا پخپله په خبرې باندې پوهيږي، يا د نورو له پوهولو څخه پوهه ومومي، اوغوږ ورته ونيسي، ځکه چې دا هم د پوهنې يوه درجه ده، چې سړی پخپله نه پوهيږي، خو د نورو له ويښولو څخه متنبه او هوښياريږي، او منفعت ترې اخلي، هغه چې نه پخپله پوهيږي، او نه د نورو پوهولو ته غوږ ږدي، او نه يې په زړه کې ځای ورکوي، نو له هسې سړي څخه لوټه او تيږه ښه ده.

وَلَقَدْ خَلَقْنَا السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا فِيْ سِتَّةِ اَيَّامٍ ۖ

او په تحقيق پيدا کړي دي مونږ اسمانونه او ځمکه او هغه نور مخلوقات چې په منځ د دغو (اسمانونو او ځمکه) کې دي په شپږو ورځو کې.

تفسير: د دې بيان پخوا له دې تېر شوی دی.

وَمَا مَسَّنَا مِنْ لُّغُوْبٍ ﴿۳۸﴾

او نه وه رسېدلې مونږ ته هيڅ ستوماني.

تفسير: کله چې دی د اول ځلي له پيدا کولو څخه نه دی ستړی شوی؛ نو د دويم ځلي په پيدا کولو کې به څرنګه ستړی کېږی؟ او تباه او برباد کول خو له جوړولو څخه ډېر اسان دي.

فَاصْبِرْ عَلٰى مَا يَقُوْلُوْنَ وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ

نو صبر کوه (ای محمده !) پر هغه چې وايي يې دوی، او تسبيح ووايه پيوست له حمده د رب خپل.

تفسير: که دا خلق په داسې غټو خبرو باندې هم نه پوهيږي؛ نو تاسې مه خپه کېږئ !، بلکه پر داسې چټي خبرو باندې صبر وکړئ !، او دا حکم د جهاد د حکم نه مخکې وو، او د هغه الله تعالى په ياد کې د زړه له کومې مشغول اوسئ !، چې د ګردو اسمانونو او ځمکې پيدا کوونکی دی، او د هر شي په ودانولو او ورانولو باندې قدرت لري.

قَبْلَ طُلُوْعِ الشَّمْسِ وَقَبْلَ الْغُرُوْبِ ﴿۳۹﴾ وَمِنَ الَّيْلِ فَسَبِّحْهُ

پخوا له راختلو د لمر يعنې لمونځ د سبا، او پخوا له لوېدلو د لمر څخه يعنې لمونځونه د ماسپښين او د مازديګر، او په ځنې برخې د شپې نه پس تسبيح وايه د دغه الله يعنې لمونځ د تهجّد او ماسختنې وکړه.

تفسير: دا د الله تعالى د يادولو وختونه دي، په دې کې عبادتونه او دعاوې قبلېږي، له ځينو روايتونو څخه ښکاريږي، چې ړومبی ځمونږ په پيغمبر صلى الله عليه وسلم باندې د دريو وختونو لمونځ فرض وو، سهار، مازديګر او تهجّد، لکه چې اوس هم دی دريو وختو ته يو خصوصي فضل او شرف حاصل دی، ښايي چې هر سړی په لمانځه، ذکر، دعاء، تلاوت يا نورو ښو کارونو باندې په دغو وختونو کې مشغول اوسي، او معمور يې ولري، په حديث کې راغلي دي: (عليکم بالغداة والروحة وشيء من الدّلجة) ځينې وايي چې: له قبل الطلوع څخه د سهار لمونځ او له قبل الغُروب څخه د ماسپښين او مازديګر لمونځونه او له (من الليل) څخه د ماښام او ماسختن لمونځونه مراد دي.

وَاَدْبَارَ السُّجُوْدِ ﴿۴۰﴾

او وروسته له سجدو د لمونځونو څخه هم تسبيح ووايه !

تفسير: وروسته له لمانځه څخه دې څه تسبيح او تهليل وکړ شي، چې هغه عبارت له سنتو لمونځونو او نوافلو څخه دي، او يا عبارت له هغو اذکارو څخه دي چې په احاديثو کې راغلي: لکه درې دېرش کرته سبحان الله، درې دېرش کرته الحمد لله، څلوردېرش کرت الله أکبر، او يا داسې نور اذکار او اوراد چې په نصوصو کې راغلي.

وَاسْتَمِعْ يَوْمَ يُنَادِ الْمُنَادِ مِنْ مَّكَانٍ قَرِيْبٍ ﴿۴۱﴾

او واوره غوږ کېږده (ای محمده !) هغه ورځ چې اواز وکړي اواز کوونکی له ځای نژدې نه.

تفسير: وايي چې د بيت المقدس پر تيږې باندې به صور او شپېلۍ پوکل کيږي، نو ځکه يې نژدې ويلې دي، يا يې دا مراد دى چې د هغه غږ به په هر ځاى کې له ډېر نژدې ځخه اورېده کيږي، او ټول به يو شانې اوري، له صور څخه نور غږونه هم د الله تعالى له لوري اورول کيږي، چې ځينې له دې آيت څخه هم هغه غږونه مرادوي، چې په هغې ورځې کې پر ته له صور څخه له ډېر نژدې څخه غوږونو ته رسيږي، خو ښکاره نفخ صور دى، والله أعلم.

يَّوۡمَ يَسۡمَعُوۡنَ الصَّيۡحَةَ بِالۡحَقِّ ذٰلِكَ يَوۡمُ الۡخُرُوۡجِ ﴿٤٢﴾

هغه ورځ چې واوري (دغه خلق) سخته چيغه په حقه سره، دا (ورځ د اواز) ورځ د وتلو (له قبورو) نه.

تفسير: کله چې دويم ځلي صور او شپېلۍ پوکله کيږي، نو ځمکه بالکل سره بېرته کيږي، او ګرد مړي ترې ژوندي راوځي، او په ميدان دريږي.

اِنَّا نَحۡنُ نُحۡيٖ وَنُمِيۡتُ وَاِلَيۡنَا الۡمَصِيۡرُ ﴿٤٣﴾

بېشکه همدا مونږ ژوندي کول کوو او مړه کول کوو، او شته خاص مونږ ته راګرځېدل (د ټولو امورو).

تفسير: په هر حال موت او حيات ګرد د الله تعالى په لاس کې دى، او د هر ډول (طريقه) ګرځېدلو پاى (آخر) د الله تعالى په لوري دى، هيڅوک له دې څخه نه شي خلاصېدى.

يَوۡمَ تَشَقَّقُ الۡاَرۡضُ عَنۡهُمۡ سِرَاعًا ذٰلِكَ حَشۡرٌ عَلَيۡنَا يَسِيۡرٌ ﴿٤٤﴾

پـه هغه ورځ چې وچوي ځمکه له دوى څخه په چابکۍ سره، دغه (ژوندي کول) ټولول دي پر مونږ ډېر آسان.

تفسير: ځمکه به چوي، مړي به له هغې څخه راووځي، او د حشر د ميدان په لوري به سره په منډو غونډيږي، الله تعالى به ګرد ړومبي او وروستني مخلوقات سره يو ځاى ټولوي، او داسې کول هغه ته کوم لوى کار نه دى.

نَحۡنُ اَعۡلَمُ بِمَا يَقُوۡلُوۡنَ وَمَاۤ اَنۡتَ عَلَيۡهِمۡ بِجَبَّارٍ فَذَكِّرۡ بِالۡقُرۡاٰنِ مَنۡ يَّخَافُ وَعِيۡدِ ﴿٤٥﴾

مونږ ته ښه معلوم دي هغه څه چې وايي يې دوى، او نه يې ته په دوى باندې زور کوونکى (په راوړلو د ايمان)؛ نو پند ورکوه په قرآن سره هغه چاته چې ويريږي له وعيدونو او ويرولو ځما په عذابونو د آخرت سره.

تفسير: هغه خلق چې له حشر څخه منکران دي، هغوى چټي اپلتې کوي، دوى پرېږدئ چې هسې چټي خبرې کوي، او د هغوى معامله مونږ ته راوسپارئ، مونږ ته دوى ګرد معلوم دي، او په هغو خبرو مونږ ښه پوهيږو چې دوى يې وايي، ستاسو دا کار نه دى چې په زور او زياتى سره په هر سړي باندې هره يوه خبره ومنئ، هو ! هغوى ته قرآنکريم واوروئ !، او مخصوصًا هغوى ته نصيحت او لار ښوونه وکړئ !، چې د الله تعالى څخه وويريږي، او په دې معاندينو پسې ډېره زياته هڅه مه کوئ !.

تمّت سورة (ق) بتوفيقه تعالى.

«د (الذّاریات) سورت مکي دی، (۶۰) آیتونه او درې رکوع لري، په تلاوت کې (۵۱) او په نزول کې (۶۷) سورت دی، وروسته د (الأحقاف) له سورت نه نازل شوی دی.

بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِيۡمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

وَالذّٰرِيٰتِ ذَرۡوًا ۝١ فَالۡحٰمِلٰتِ وِقۡرًا ۝٢ فَالۡجٰرِيٰتِ يُسۡرًا ۝٣ فَالۡمُقَسِّمٰتِ اَمۡرًا ۝٤

قسم دی په هغو بادونو باندې چې تیتوي (الوځوي) خاورې او نور شیان په الوتلو خپلو سره. پس قسم دی په وریځو پورته کوونکیو د اوبو درنو سره. پس قسم دی په کشتیو تلونکیو په نرمۍ سره په سر د اوبو. پس قسم دی په (ملائکو) قسمت کوونکو د کارونو لویو په حکم د الله سره «لکه ارزاق باران او داسې نور».

تفسیر: ړومبی ډېر سخت بادونه او سیلۍ الوځي، چې د هغو له دوړو اوغبار څخه وریځې پورته کیږي، بیا له هغو څخه اوبه جوړیږي، او هغه پیټې پورته ګرځي، بیا د وریدلو په وخت کې سپکه هوا چلیږي، بیا د الله تعالی له حکم سره سم د هرې سیمې هومره وربس چې په برخه یې وي؛ هغه ورویشل کیږي، پر دې هواو باندې الله تعالی قسم خوري، ځینې عالمان له (ذاریات) څخه هواوې، له (حاملات) څخه وریځې، او له (جاریات) څخه ستوري، او له (مقسمات) څخه پرښتې مرادوي، ګواکې د مقسم په ترتیب له ښکته والي څخه د پورته په لوري شوی دی، له عليّ (رضي الله تعالی عنه) او نورو څخه روایت دی چې (ذاریات) هواوې، (حاملات) وریځې، (جاریات) بېړۍ، او (مقسمات) هغه پرښتې دي چې د الله تعالی په حکم خواړه او نور شیان تقسیموي، ځواب د قسم دا دی چې:

اِنَّمَا تُوۡعَدُوۡنَ لَصَادِقٌ ۝٥ وَّاِنَّ الدِّيۡنَ لَوَاقِعٌ ۝٦

بېشکه هغه چې له تاسو سره یې وعده کاوه شي چې هغه عبارت دی له ژوندي کولو پس له مرګه ځني؛ خامخا یوه وعده رښتیا ده. او بېشکه چې جزاء د عمل خامخا واقع کېدونکې او راتلونکې ده (نو ځانونه ورته ښه تیار کړئ !).

تفسیر: دا د هواوو او وربنو او نورو شیانو نظام ښه شاهد او ښوونکی دی، چې د آخرت وعده رښتیا ده، او د دنیا د اموراتو فیصله کول په عدل او انصاف سره هم ضروري دي، کله چې په نړۍ کې یو باد، وربس، هوا هم بې له نتیجې نه ښوري، نو آیا دا دومره لویه کارخانه به څرنګه بې له کومې نتیجې پخپل سر ګرځي؟ خامخا دوی لره به هم کومه عظیم الشأنه نتیجه وي، چې هغه ته مونږ آخرت وایو.

وَالسَّمَآءِ ذَاتِ الۡحُبُكِ ۝٧

او (قسم دی) په اسمان خاوند د لارو، خلقي وو، مزینو.

تفسیر: په صاف، مضبوط او ډېر ښه رونق لرونکي اسمان باندې قسم دی، چې پر هغه باندې د ستوریو جال لوېدلی راښکاري، او په هغه کې د ستوریو او پرښتو لارې شته، جواب د قسم دا دی چې:

إِنَّكُمْ لَفِي قَوْلٍ مُّخْتَلِفٍ ﴿٨﴾ يُؤْفَكُ عَنْهُ مَنْ أُفِكَ ﴿٩﴾

بېشکه تاسې يئ ای مشرکانو ! خامخا په يوه خبره مختلفه ګډه وډه کې. ګرځول کاوه شي له دغه (نبي، قرآن او ايمان څخه په هغوی سره) هغه څوک چې ګرځولی شوی دی له هدايته په علم د الله کې.

تفسير: د قيامت او د آخرت خبرې هرومرو ستاسو د جګړو مورد ګرځېدلې دي، دا هغه سړی مني، چې د رُبوبيت له دربار سره څه تعلّق ولري، هغه چې له دې درباره رټلی او شړلی وي؛ د خير او د سعادت له لارې څخه ګرځېدلی وي، نو هغه د دې شيانو له تسليم او منلو او قبلولو څخه تل بې برخې پاتې کيږي، که دوی يواځې د اسمان په نظم او نسق باندې فکر وچلوي، او غور وکړي؛ نو يقين يې راځي چې په هسې خبرو کې جګړې کول ناپوهي او حماقت دی.

قُتِلَ الْخَرَّاصُونَ ﴿١٠﴾

لعنت کړی شوی دی پر دروغ ويونکيو، اټکل کوونکيو باندې.

تفسير: په دوی ځکه لعنت شوی دی، چې دوی د دين په خبرو کې اټکلونه وهي، او پخپل ګمان او اټکل سره د قطعيّاتو ترديد کوي.

الَّذِينَ هُمْ فِي غَمْرَةٍ سَاهُونَ ﴿١١﴾

هغه کسان چې دوی په نهايت غفلت کې سهو کوونکي غافل او بېخبره دي (له قيامت نه).

تفسير: د دنيا د چړچو او د مزو لامله دوی له الله تعالی څخه او آخرت نه بالکل غافل شوي دي.

يَسْأَلُونَ أَيَّانَ يَوْمُ الدِّينِ ﴿١٢﴾

سوال کوي منکران (تمسخرًا له محمد نه) چې کله به وي ورځ د انصاف (او د جزاء).

تفسير: د انکار او خندا په ډول پوښتنې کوي: ښه ! خانه ! هغه د عدل او د انصاف ورځ کله راځي؟ او دومره ولې وځنډېده؟ نو فرمايي الله أکرم شأنه وأعظم برهانُه په ځواب د دوی کې چې: واقع به شي دا جزاء.

يَوْمَ هُمْ عَلَى النَّارِ يُفْتَنُونَ ﴿١٣﴾ ذُوقُوا فِتْنَتَكُمْ هَٰذَا الَّذِي كُنتُم بِهِ تَسْتَعْجِلُونَ ﴿١٤﴾

هغه ورځ چې دوی په اور باندې معذّب شي. (ورته وبه ويل شي): وڅکئ تاسې (خوند د) عذاب ستاسې، دا دی هغه (عذاب) چې وئ تاسې چې په جلتۍ سره مو غوښت دغه عذاب په دنيا کې.

تفسير: دا د الله تعالی له لوري هغوی ته جواب ورکړی شوی دی، چې لږ صبر وکړئ !، هغه ورځ راتلونکې ده، کله چې تاسې په اور کې سره سم او کاږه واږه ولوېږئ، او ښه په کې وسوځئ !، نو هلته به تاسې ته وويل شي: واخلئ وڅکئ دا مو د شرارت او استهزاء مزه او خوند او دا ده هغه ورځ چې تاسې ژر غوښتله درغله.

إِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي جَنَّاتٍ وَعُيُونٍ ﴿١٥﴾ آخِذِينَ مَا آتَاهُمْ رَبُّهُمْ

بېشکه ويريدونکي له الله او ځان ساتونکي له معاصيو به په جنت کې وي، او په چينو کې به وي، يعنې ښنونکي د اوبو د دې چينو به وي. اخيستونکي به وي هغو نعمتونو لره چې ورکړی وي دوی ته رب د دوی.

تفسیر: په ډېره خوښۍ هغه نعمتونه قبلوي چې الله تعالی دوی ته وربښلي ، چې یو له هغـې څخه انواع د چینو دي: لکـه سلسبیل: ﴿عَيْنًا فِيهَا تُسَمّٰى سَلْسَبِيلًا﴾ «الدهـر»، تسنـیم: ﴿وَمِزَاجُهُ مِن تَسْنِيمٍ * عَيْنًا يَشْرَبُ بِهَا الْمُقَرَّبُونَ﴾ «المطففین»، جاریة: ﴿فِيهَا عَيْنٌ جَارِيَةٌ﴾ «الغاشیة».

﴿إِنَّهُمْ كَانُوا قَبْلَ ذَٰلِكَ مُحْسِنِينَ ١٦﴾

بېشکه دوی وو پخوا له دې څخه یعنې په دنیا کې محسنان او نیکي کوونکي.

تفسیر: له دنیا څخه سره له ډېرو ښېګڼو (فائدو) راغلي وو، نن د هغو ښېګڼو مېوه مومي، وروسته له دې د ښېګڼو لږ څه تفصیل هم راځي.

﴿كَانُوا قَلِيلًا مِّنَ اللَّيْلِ مَا يَهْجَعُونَ ١٧ وَبِالْأَسْحَارِ هُمْ يَسْتَغْفِرُونَ ١٨﴾

وو به دوی (په دغه وصف) چې لږ برخه د شپې کې به اوده کېدل، او په اکثره د شپې کې به یې عبادت کاوه. او په وخت د چرګ بانګ (له سبا ختو نه مخکې) کې دوی مغفرت غوښت له الله نه د ګناهونو خپلو.

تفسیر: د شپې زیاته برخه د الله تعالی په عبادت کې تېروي، او د چرګ بانګ (له سبا ختو څخه مخکې) په وخت کې کله چې شپه پای (آخر) ته ورسیږي؛ له الله تعالی څخه د خپلو تقصیراتو ښښنه غواړي.

﴿وَفِي أَمْوَالِهِمْ حَقٌّ لِّلسَّائِلِ وَالْمَحْرُومِ ١٩﴾

او په مالونو د دوی کې حق او برخه وه سوالګرو لره، او صبر کوونکو لره (یعنې مسکین سوال نه کوونکي لره).

تفسیر: محروم هغه اړ او محتاج دی، چې له هیچا څخه هیڅ شی نه غواړي، مطلب یې دا دی چې دوی برسېره پر «زکات» له خپلو مالونو او شتو څخه پخپلې خوښې سره سائلانو او محتاجانو ته برخې ټاکي، چې د التزام لامله ګواکې حق ورته وایه شي، او اغنیاء باید د داسې محتاجانو د حال نه خبر وي، چې دوی له شرم او غیرت نه له چا څخه څه نه غواړي.

﴿وَفِي الْأَرْضِ آيَاتٌ لِّلْمُوقِنِينَ ٢٠ وَفِي أَنفُسِكُمْ ۚ أَفَلَا تُبْصِرُونَ ٢١﴾

او په ځمکې کې علامې او نښې دي د قدرت د الله تعالی یقین لرونکو لره. په نفسونو او ځانونو ستاسې کې هم علامې د عبرت دي، آیا نو تاسې یې نه وینئ، چې ترې پند واخلئ.

تفسیر: له دغو نښو د قدرتونو د الله تعالی څخه چې په آفاقي او انفسي، یعنې په ځان او جهان کې شته، که سړی پخپل ځان یا د ځمکې د مخې د موجوداتو په احوالو باندې فکر او غور وکړي؛ نو دا تفکّر او تعمّق هر انسان په دې متیقن کوي چې د هرو نېکو او بدو جزاء په هر ډول چې وي، ضرور رسېدونکې ده.

﴿وَفِي السَّمَاءِ رِزْقُكُمْ وَمَا تُوعَدُونَ ٢٢﴾

او په اسمان کې دی (سبب د) رزق ستاسې چې (باران دی)، او هغه چې له تاسو سره یې وعده کړی شوې ده (د ثواب او عقاب).

تفسير: په سائلانو او محتاجانو باندې له لګولو څخه مه ویرېږئ، په دې معنا چې که مونږ خپل مال، اقرباء او فقیرانو ته ورکړو؛ نو له کومه به یې بیا وخورو، او مه په لګولو سره په مساکینو باندې څه منّت او احسان ږدئ، ځکه چې مونږ ستاسې ګردو روزي، اجر او ثواب سم له کړی شوې وعدې سره درکوو، او د هر یوه روزي رسېدونکې ده، هیڅوک یې مخه نشي نیولی، او لګونکي لره به ډېر احترام اجر او ثواب نور هم وررسیږي.

فَوَرَبِّ السَّمَآءِ وَالْأَرْضِ إِنَّهُۥ لَحَقٌّ مِّثْلَ مَآ أَنَّكُمْ تَنطِقُونَ ﴿٢٣﴾

نو قسم دی وي ځما په رب د اسمان او ځمکې باندې، بېشکه دا خبره چې وعده یې کړی شوې ده؛ خامخا حقه او رښتیا ده، په مثل د هغې حقیقت او واقعیت چې تاسو پرې خبرې کوئ.

تفسير: هسې چې ستاسې په وینا کې څه شک نشته، هم هغسې په دې خبرې کې هم څه شُبهه نشته، په یقین سره دا ورځ رسېدونکې ده، او د قیامت لویه ورځ درېدونکې ده، آخرت راتلونکی دی، او د الله تعالی ګردې وعدې پوره کېدونکې دي.

هَلْ أَتَىٰكَ حَدِيثُ ضَيْفِ إِبْرَٰهِيمَ ٱلْمُكْرَمِينَ ﴿٢٤﴾

آیا رسېدلې او راغلې ده تاته (ای محمّده) خبر د مېلمنو د ابراهیم چې مکرمان او عزتمندان وو (په نزد د الله).

تفسير: دا مېلمانه هغه پرښتې وې چې په اوله کې ابراهیم په هغوی باندې د بني آدمانو ګمان کړی وو.

إِذْ دَخَلُوا۟ عَلَيْهِ فَقَالُوا۟ سَلَٰمًا ۖ قَالَ سَلَٰمٌ قَوْمٌ مُّنكَرُونَ ﴿٢٥﴾

کله چې ننوتلې دغه (پرښتې) پر دغه (ابراهیم)؛ نو وی ویل (سلام کوو مونږ پر تا) په سلام کولو سره، وویل (ورته ابراهیم چې) سلام دې وي پر تاسو (او په زړه کې یې دغه تېره شوه چې دوی یو) قوم ناآشنا دي.

تفسير: د سلام ځواب یې په سلام سره ورکړ، او پخپلو زړونو یا په خپلو منځونو کې یې سره وویل: چې دوی خو اوپره او ناپېژندلي سړي راښکاري.

فَرَاغَ إِلَىٰٓ أَهْلِهِۦ فَجَآءَ بِعِجْلٍ سَمِينٍ ﴿٢٦﴾ فَقَرَّبَهُۥٓ إِلَيْهِمْ قَالَ أَلَا تَأْكُلُونَ ﴿٢٧﴾

پس ورغی (ابراهیم) کور خپل ته نو رایې وړ یو خوسی (سخی) تیار وریت کړی؟ نو ورنژدې یې کړ هغوی ته ویې ویل: ولې نه خورئ (یعنې وخورئ ترې).

تفسير: په ډېر اهتمام سره یې په مېلمستیا لاس پورې کړ، او په ډېر تهذیب او خوږه ژبه یې دوی ته وفرمایل: ګرانو مېلمنو ! ولې تاسو ډوډی نه خورئ؟»، کله چې هغوی پرښتې وې، او خواړه یې نه وو پکار؛ نو دوی ورته وویل چې: نه یې خورو.

فَأَوْجَسَ مِنْهُمْ خِيفَةً ۖ قَالُوا۟ لَا تَخَفْ ۖ وَبَشَّرُوهُ بِغُلَٰمٍ عَلِيمٍ ﴿٢٨﴾

پس پټه کړه (ابراهیم) په زړه کې له دوی نه وېره. ورته وویل دوی: مه ویرېږه (مونږ لېږلي شوي د رب ستا یو)، او زېری یې ورکړ ده ته په یوه هلک ښه عالم هوښیار سره.

تفسیر: دلته ابراهیم علیه السلام وپوهېده چې دوی بې آدمان نه دي، بلکه ملائکې دي، دا قصه پخوا له دې څخه په تفصیل سره د (هود) په سورت او د (حجر) په سورت کې تېره شوې ده، هلته دې وکتله شي.

فَأَقْبَلَتِ امْرَأَتُهُ فِي صَرَّةٍ فَصَكَّتْ وَجْهَهَا وَقَالَتْ عَجُوزٌ عَقِيمٌ ﴿٢٩﴾

پس مخ یې ورواړاو ښځې د ده په غږ د حیرانتیا سره؛ نو ویې واهه مخ خپل (په څپېړو)، وویل دې چې: زړه بوډۍ یمه شنډه (نو څرنګه به وځېږوم زه ځوی؟).

تفسیر: بي بي ساره رضي الله تعالی عنها چې یوه ګوټ کې ولاړه وه، د هلك د ځېږېدلو د زیري له اورېدلو څخه په چغو سر شوه، او بلې خوا ته متوجّه شوه، او له ډېره تعجّبه یې په څپېړو خپل مخ ووهه، او ویې ویل: «دا څرنګه د منلو وړ خبره ده، چې یوه هسې زړه بوډۍ او شنډه ښځه لنګه شي، چې په ځوانۍ کې یې اولاد نه دی شوی، او اوس چې ډېره زړه او کړوپه شوې ده؛ د هلك مور شي؟».

قَالُوا كَذَٰلِكِ قَالَ رَبُّكِ ۖ إِنَّهُ هُوَ الْحَكِيمُ الْعَلِيمُ ﴿٣٠﴾

وویل دغو (ملائکو) همداسې (لکه چې بشارت مو درکړ) ویلي دي رب ستا، بېشکه هغه (الله) ښه حکمت والا ښه خبردار دی.

تفسیر: مونږ دا خبره له ځانه نه وایو، بلکه ستاسې پروردګار همداسې فرمایلي دي، او هم هغه پاك الله ته دغه ښه معلوم دي چې چا ته څه شی؟ او په کوم وخت کې ورکړ شي؟، او بیا تاسې سره له دې چې د نبوّت له کورنۍ څخه یئ؛ نو ولې په دې زیري باندې تعجّب کوئ؟.

تنبیه: له ګردو آیتونو څخه دا راښکاري چې دا هلك اسحاق علیه السلام دی، چې د هغه زېږی مور او پلار دواړو ته ورکړی شوی دی.

قَالَ فَمَا خَطْبُكُمْ أَيُّهَا الْمُرْسَلُونَ ﴿٣١﴾

وویل (ابراهیم) نو څه کار (شان) دی ستاسې ای مرسلانو؟ (رالېږلیو شویو د الله له جانبه).

تفسیر: یعنې ابراهیم علیه السلام له پرښتو څخه پوښتنه وکړه چې آخر تاسې د څه لپاره راغلي یئ؟ ښایي چې له قرینې څخه پوهیدلي وي چې دوی د کوم ضروري او اهمّ مقصد لپاره راغلي دي.

قَالُوا إِنَّا أُرْسِلْنَا إِلَىٰ قَوْمٍ مُجْرِمِينَ ﴿٣٢﴾ لِنُرْسِلَ عَلَيْهِمْ حِجَارَةً مِنْ طِينٍ ﴿٣٣﴾

وویل دوی: بېشکه مونږ چې یو رالیږلې شوي یو طرف د یوه قوم ګنهګار (کافر) ته. لپاره د دې چې ولیږو پر هغوی باندې تیږې (ګټې) له خټو (پخو شوو په اور کې لکه پخې خښتې).

تفسیر: یعنې د لوط علیه السلام د قوم د سزا ورکولو لپاره ورلېږلې شوي دي، تر څو یې د کنکرو د ډبرو په ورولو سره ووژنو.

مُسَوَّمَةً عِنْدَ رَبِّكَ لِلْمُسْرِفِينَ ﴿٣٤﴾

نښان داره کړې شوې (په نامه د هغه چا چې پرې ویشتل کیږي) په نزد د رب ستا لپاره د مسرفانو له حده تیرېدونکو (په کفر او فجور کې، لپاره د هلاك کولو).

تفسير: يعنې د الله تعالی له خوا په هغه باندې ننبې لګولی شوي دي (پر هرې ګټې باندې يې د هغه چا نوم ليکلي وو چې پرې ويشتلی کېده او هلاکېده)، دا د عذا ب کاڼي يواځې پر هغوی باندې لګېږي، چې د عقل، دين او د فطرت له حدوده وتلي دي.

فَأَخْرَجْنَا مَن كَانَ فِيهَا مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿٣٥﴾ فَمَا وَجَدْنَا فِيهَا غَيْرَ بَيْتٍ مِّنَ الْمُسْلِمِينَ ﴿٣٦﴾

بيا راوويستل مونږ هغه څوک چې وو په دې کليو کې له ايمان لرونکو څخه. پس بيا ونه مونده مونږ په دغو کليو کې پرته له يوه کوره د مسلمانانو (د لوط) او کورنۍ د ده.

تفسير: يعنې په هغه کلي کې يواځې لوط عليه السلام کورنۍ د مسلمانانو يو کور وو، چې مونږ هغه له عذابه وژغوره (وساته)، او ټول هستېدونکي يې روغ رمټ پاتې شول، او نور ټول سره هلاك او فناء شول.

وَتَرَكْنَا فِيهَا آيَةً لِّلَّذِينَ يَخَافُونَ الْعَذَابَ الْأَلِيمَ ﴿٣٧﴾

او پرېښوده مونږ په (هلاکت) د دغو (کليو) کې يوه ننبه (لويه د عبرت د هلاکت) لپاره د هغو کسانو چې ويرېږي له عذاب دردناك څخه چې له بدو څخه ځان وژغوري (وساتي).

تفسير: يعنې تر اوسه هلته د تباهۍ علائم او ننبې شته، او د دوی دغه ويرووونکي وژل ويريدونکيو لره لوی عبرت دی، او په دې قصې کې د عبرت او نصيحت ښه پندونه ليدل کيږي.

وَفِي مُوسَىٰ إِذْ أَرْسَلْنَاهُ إِلَىٰ فِرْعَوْنَ بِسُلْطَانٍ مُّبِينٍ ﴿٣٨﴾ فَتَوَلَّىٰ بِرُكْنِهِ وَقَالَ سَاحِرٌ أَوْ مَجْنُونٌ ﴿٣٩﴾

او (پرېښي دي مونږ ويريدونکيو ته علامې د قدرت) په (قصې د) موسی کې کله چې ور ومولېږه دغه (موسی) طرف د فرعون ته په برهان واضح دليل ښکاره سره (يعنې سره له معجزې او براهين). بيا نو مخ واړاوه (فرعون له ايمان راوړو) سره له قوّت زور او لاولښکر خپل، او وويل (فرعون چې دغه) موسی کوډګر دی يا لېونی دی.

تفسير: يعنې فرعون پخپل زور او قوّت باندې مغرور شوی، د حق له لارې څخه يې مخ واړاوه، او د دولت ارکان او ټبر يې هم له خپل ځان سره يو ځای ډوب کړل، فرعون به ويل چې: «موسی يا يو ګړندی کوډګر دی، يا لېونی دی، او له دغو دوو خبرو څخه خالي نه دی».

فَأَخَذْنَاهُ وَجُنُودَهُ فَنَبَذْنَاهُمْ فِي الْيَمِّ وَهُوَ مُلِيمٌ ﴿٤٠﴾

نو ونيوه مونږ دغه (فرعون) او لښکر د ده، نو وغورځول مونږ دوی په سيند کې (نو غرق شول)، او هغه ملامته کړی شوی وو.

تفسير: يعنې مونږ په هغوی باندې څه زياتی نه دی کړی، هغوی پخپله ګرم او ملزم دي، چې ولې يې کفر او غاړه غړول، او سرکشي غوره کوله، او سره له پوهولو هم ونه پوهېدل، آخر هغه چې کرلي يې وو؛ ويې رېبل.

وَفِي عَادٍ إِذْ أَرْسَلْنَا عَلَيْهِمُ الرِّيحَ الْعَقِيمَ ﴿٤١﴾ مَا تَذَرُ مِن شَيْءٍ أَتَتْ عَلَيْهِ إِلَّا جَعَلَتْهُ كَالرَّمِيمِ ﴿٤٢﴾

او (پرېښي دي مونږ علامې د قدرت) په (قصې د) عاد کې کله چې ومولېږه پر دوی باندې باد شنډ. نه به پرېښوده (دغه باد) هيڅ شی (له نفس او مال) چې وابه لوت په هغه باندې، مګر خو وبه يې ګرځاوه لکه وچ زوړ رژېدلي (وانښه ټوټې ټوټې).

تفسیر: یعنې د عذاب هغه سخته سیلۍ راوالوته، چې له سېلمې له خیر او برکته تشه وه، او د مجرمانو سټه یې وویسته، او په هر شي باندې چې الوته؛ د هغه دوړې به یې ایستلې.

وَفِي ثَمُودَ إِذْ قِيلَ لَهُمْ تَمَتَّعُوا حَتَّىٰ حِينٍ ﴿٤٣﴾

او (پرېښې دي مونږ علامې د قدرت) په (قصې د) ثمود کې کله چې وویل شو دوی ته: نفع واخلئ تر یوه وخته (د راتللو د عذاب) پورې.

تفسیر: یعنې صالح علیه السلام ثمودیانو ته وفرمایل: «ښه ده، څو ورځې نور هم د دنیا مزې وڅکئ !، او د دې ځای سامان درغونډ کړئ !، په پای (آخر) کې به د الله تعالی په عذاب کې اخته شئ».

فَعَتَوْا عَنْ أَمْرِ رَبِّهِمْ فَأَخَذَتْهُمُ الصَّاعِقَةُ وَهُمْ يَنظُرُونَ ﴿٤٤﴾ فَمَا اسْتَطَاعُوا مِن قِيَامٍ وَمَا كَانُوا مُنتَصِرِينَ ﴿٤٥﴾

نو سر یې وغړاوه له امره حکمه د رب خپل؛ نو ونیول دوی تکې (د تندر عذاب هلاک کوونکي)، او دوی به (ورته) کتل. نو بیا نه توانېدل دوی چې پورته شي (وتښتي له عذاب د الله څخه)، او نه وو دوی بدل اخیستونکي (له مونږه، مقابله کوونکي له عذاب الله سره).

تفسیر: یعنې د دوی شرارت ورځ په ورځ پسې زیاتېده، آخر د الله تعالی عذاب راغی، یوه سخته تکه (تندر) ولوېده، او په یوې کتنې هغوی ټول یخ پخ شول، د دوی د یوه له لاسه دومره ونه شو چې له سرګردانۍ څخه وروسته له خپل ځای څخه وخوځېږي، نو دوی به څرنګه انتقام او بدل اخلي؟ او څه ډول به نور خپلو مرستو (مدد) ته وغوښتی شي؟.

وَقَوْمَ نُوحٍ مِّن قَبْلُ ۖ إِنَّهُمْ كَانُوا قَوْمًا فَاسِقِينَ ﴿٤٦﴾

او (هلاک کړي وو مونږ) قوم د نوح پخوا له دې (اهلاک د دې قومونو)، بېشکه دوی وو قوم فاسقان وتونکي له فرمان.

تفسیر: یعنې له دې قوم څخه پخوا د نوح علیه السلام قوم د خپل بغاوت او سرکښۍ په سبب تباه شوي دي، ځکه چې هغوی په نافرمانۍ کې له حده تېرې کړې وو.

وَالسَّمَاءَ بَنَيْنَاهَا بِأَيْدٍ وَإِنَّا لَمُوسِعُونَ ﴿٤٧﴾

او اسمان موجود کړی دی مونږ په خپل قدرت سره، او بېشکه مونږ خامخا پراخوونکي یو (او هر شي مو له واک (اختیار) او قدرته پوره دی).

تفسیر: یعنې الله تعالی اسمان غوندې یو لوی څیز پخپل قدرت او قوّت سره پیدا کړي دي، او هغه ته له اسمان او له ځمکې څخه د نورو لویو شیانو پیدا کول هیڅ مشکل نه دي.

وَالْأَرْضَ فَرَشْنَاهَا فَنِعْمَ الْمَاهِدُونَ ﴿٤٨﴾

او ځمکه غوړولې ده مونږ، نو ښه غوړوونکي یو مونږ.

تفسير: يعنې اسمان او ځمكه ټول د الله تعالى پيدا كړي اجسام دي، او هغه ټول د الله تعالى په واك او قبضه كې دي، نو د دې مجرم به چېرې وتښتېدى شي؟ او كوم ځاى ته به پناه يوسي؟.

وَمِن كُلِّ شَيْءٍ خَلَقْنَا زَوْجَيْنِ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ ﴿٤٩﴾

او له هر څيز څخه پيدا كړي دي مونږ جوړې دوه قسمه (نر ـ ښځه) لپاره د دې چې تاسې پند واخلئ (پوه شئ چې فرديت او وحدانيت يواځې د الله صفت دى).

تفسير: يعنې پيدا كړي دي مونږ نر او ښځه لكه چې «ابن زيد» ويلي دي، او نن نوي حكماء هم په هغه باندې اعتراف كوي، چې په هرې نوعې كې د نر او ښځې تقسيم شته، يا له (زوجين) څخه متقابل او متضاد شيان مراد دي، لكه شپه ورځ، اسمان ځمكه، رڼا تياره، تور سپين، روغتيا ناروغتيا، ايمان كفر، او د دوى په شان نور، پس ووايه اى محمده ! دوى ته داسې چې:

فَفِرُّوا إِلَى اللَّهِ ۖ إِنِّي لَكُم مِّنْهُ نَذِيرٌ مُّبِينٌ ﴿٥٠﴾ وَلَا تَجْعَلُوا مَعَ اللَّهِ إِلَٰهًا آخَرَ ۖ إِنِّي لَكُم مِّنْهُ نَذِيرٌ مُّبِينٌ ﴿٥١﴾

او وتښتئ (رجوع وكړئ) په طرف د الله (په طاعت سره)، بېشكه زه تاسې ته له طرفه د هغه (الله) ويروونكى ښكاره يم. او مه ګرځوئ مه شريكوئ تاسې له الله سره بـل څوك معبود، بېشكه زه تاسې ته له طرفه د هغه (الله) ويروونكى ښكاره يم.

تفسير: يعنې كله چې اسمان او ځمكه او ګرد كائنات د واحد الله تعالى پيدا كړي شيان دي، او د هغه تر واك او حكومت لاندې دي، نو بنده لره ښايي چې له هرې خوا څخه لرې شي !، او د هغه لوري ته په منډه وروځغلي !.

كَذَٰلِكَ مَا أَتَى الَّذِينَ مِن قَبْلِهِم مِّن رَّسُولٍ إِلَّا قَالُوا سَاحِرٌ أَوْ مَجْنُونٌ ﴿٥٢﴾

همداسې (لكه چې وايي تاته قوم د تا ساحر، مجنون) نه دى راغلى هغو كسانو ته پخوا له دوى څخه هيڅ رسول؛ مګر خو ويل هغوى چې: (دى) ساحر كوډګر دى، يا مجنون لېونى دى.

تفسير: يعنې كه داسې ښكاره تنبيه او انذار ته دا منكران غوږ نه ږدي؛ نو مه غمجن كېږئ !، له دوى څخه پخوا هغو كافرو قومونو ته چې پيغمبران ورتلل؛ هغوى ته به يې همداسې كوډګر او لېونى ويل، او د هغوى په پندونو او نصيحتونو باندې به يې خندل، او ملنډې به يې پرې وهلې.

أَتَوَاصَوْا بِهِ ۚ بَلْ هُمْ قَوْمٌ طَاغُونَ ﴿٥٣﴾

آيا وصيت كړى دى دوى يو بل ته په دې خبرې سره؟ (نه) بلكه همدوى دي قوم سر كښان.

تفسير: يعنې د هرې زمانې كافران په دې خبرې باندې همداسې متّفق اللّفظ وو، لكه چې دوى يو بل ته وصيت كړى وي، او بيا مړه شوي وي، چې د الله هر يو رسول چې راشي؛ ښايي چې هغه ته ساحر يا مجنون ووايي، او په واقع كې به يې كله وصيت كاوه؟ هو ! د شرارت په عُنصر كې ګرد سره شريكان او مل دي، او د همدې اشراك لامله پخوانيو شريرانو هم هغسې خبرې كړي دي لكه چې اوسني شريران يې هم كوي.

فَتَوَلَّ عَنْهُمْ فَمَا أَنتَ بِمَلُومٍ ﴿٥٤﴾ وَذَكِّرْ فَإِنَّ الذِّكْرَىٰ تَنفَعُ الْمُؤْمِنِينَ ﴿٥٥﴾

پس مخ وګرځوه ته له دوى څخه، پس نه يې ته هيڅ ملامت كړى شوى (ځكه چې پوره تبليغ دې كړى دى)، او تل نصيحت كوه، پس بېشكه چې ذكر پند ګټه نفعه رسوي مؤمنانو ته.

تفسير: يعنې تاسې د تبليغ او دعوت فرض هسې چې ښايي؛ اداء کړي دي، اوس د زيات غمجن کېدلو او فکر وهلو ضرورت نشته، په نه منلو باندې کوم الزام چې راتلونکی دی؛ هغه پر هم دغو نه منونکيو او معاندينو باندې دی، هو ! پوهول ستاسې کار دی، نو دا د پوهولو سلسله جاري ولرئ !، د هر چا په قسمت او برخه چې ايمان وي؛ هغه ته دا پوهول نافع او ګټور واقع کيږي.

وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ ﴿٥٦﴾

او نه دي پيدا کړي ما پيريان او انسانان مګر لپاره د دې چې عبادت وکړي دوی ځما.

تفسير: شيخُ الهند (رحمه الله) د دې آيت ترجمه داسې کوي: او هر څه چې مو پيدا کړي دي، جن او آدمي خو لپاره د بندګۍ خپلې، يعنې د هغو له پيدا کولو څخه شرعًا بندګي مطلوبه ده، نو ځکه خلقتًا په دوی کې داسې استعداد ايښود شوی دی، چې که وغواړي؛ پخپل اختيار د بندګۍ په لاره کې تلی شي.

مَا أُرِيدُ مِنْهُم مِّن رِّزْقٍ وَمَا أُرِيدُ أَن يُطْعِمُونِ ﴿٥٧﴾ إِنَّ اللَّهَ هُوَ الرَّزَّاقُ ذُو الْقُوَّةِ الْمَتِينُ ﴿٥٨﴾

او اراده نه لرم زه له دوی څخه د هيڅ رزق روزي (ما لره او ځانونو خپلو ته)، او اراده نه لرم زه د دې چې طعام راکړي ما لره دوی (او ځانونو خپلو ته). بېشکه الله همدی ښه رزق روزي ورکوونکی دی، ښېښتن (خاوند) د قوّت محکم مضبوط دی.

تفسير: يعنې د دوی له بندګۍ څخه ماته هيڅ ګټه نه رارسيږي، بلکه د همدوی ګټه په کې ده، زه له دوی څخه رزق او خواړه او نورې ګټې نه غواړم، بلکه هغوی ته زه پخپله خواړه او ګټې وررسوم.

فَإِنَّ لِلَّذِينَ ظَلَمُوا ذَنُوبًا مِّثْلَ ذَنُوبِ أَصْحَابِهِمْ فَلَا يَسْتَعْجِلُونِ ﴿٥٩﴾

پس بېشکه هغو کسانو لره چې ظلم يې کړی دی (په نفسونو خپلو، او په بل چا) حصه د عذاب ده، پشان د حصې د عذاب د يارانو هلاک کړی شوو د دوی، پس تلوار دې نه کوي دوی ! (په ما باندې په غوښتلو د عذاب کې، که يې چېرې وروستی کړم).

تفسير: يعنې که دا ظالم د بندګۍ په لوري نه درومي، نو وپوهېږئ چې د نورو ظالمانو په شان د ده سلواغه او بو که هم له کفر او شرک څخه ډکه ده، او اوس ډوبيږي، نو خامخا د هغوی په ژر سزا ورکولو کې تلوار مه کوئ، لکه چې نورو کفّارو ته له الهي سزا څخه برخه رسېدلې ده؛ دوی ته هم رسيږي.

فَوَيْلٌ لِّلَّذِينَ كَفَرُوا مِن يَوْمِهِمُ الَّذِي يُوعَدُونَ ﴿٦٠﴾

پس افسوس هلاکت خرابي سخت عذاب دی هغو کسانو ته چې کافران شوي دي له ورځې د عذابه د دوی څخه، هغه ورځ چې وعده يې ورسره کړی شوې ده.

تفسير: يعنې د قيامت په ورځ يا له هغې څخه به پخوا د سزا کومه بل ورځ راځي، لکه چې د مکې مشرکانو ته د «بدر» په غزا کې سخته سزا ور ورسېده.

تمّت سورة الذاريات، ولله الحمدُ والمنّة.

«د (الطور) سورت مکّي دی، (۴۹) آیتونه (۲) رکوع لري، په تلاوت کې (۵۲) او په نزول کې (۷۶) سورت دی، وروسته د «السجدة» له سورت څخه نازل شوی دی».

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

وَالطُّوْرِ ①

قسم دی په (غره د) طور باندې.

تفسير: يعني د «طور» غر چې په هغه باندې موسی علیه السلام له الله تعالی سره خبرې اترې کولې، یا به ترې مراد مطلق غرونه وي، ځکه چې د ځمکې مېخونه دي، او په کې د مخلوقاتو لوی منافع دي، او په دوی کې د الله تعالی أکرم شأنُه وأعظم برهانُه لوی لوی نعمتونه دي.

وَكِتٰبٍ مَّسْطُوْرٍ ② فِيْ رَقٍّ مَّنْشُوْرٍ ③

او په کتاب لیکلي شوي باندې. په کاغذ ارت خور کړی شوي کې.

تفسير: له دې کتاب څخه ښايي لوح محفوظ مراد وي، یا د خلقو اعمالنامې، یا قرآنکریم یا د طور په مناسبت «تورات» یا عام سماوي کتابونه مراد دي، دا ټول احتمالات شته.

وَّالْبَيْتِ الْمَعْمُوْرِ ④

او (قسم دی) په کور معمور ودان کړی شوي باندې (په اسمان کې).

تفسير: ښايي چې له دې څخه کعبه شريفه مراد وي، یا د کعبې له محاذ سره سم په اووم اسمان کې د پرښتو کعبه ده، چې هغې ته بيت المعمور وايي، لکه چې له احاديثو څخه ثابته ده.

وَالسَّقْفِ الْمَرْفُوْعِ ⑤

او قسم دی په چت پورته کړی شوي باندې (چې اسمان دی).

تفسير: يعني په اسمان باندې قسم دی چې پر ځمکې باندې لکه چت داسې دی، یا به له «السقف المرفوع» څخه عرش عظيم مراد وي، چې له ګردو اسمانونو څخه هسک (اوچت) دی، او له روايتونو څخه ښکاري چې هغه د جنّت چت دی.

وَالْبَحْرِ الْمَسْجُوْرِ ⑥

او (قسم دی) په بحر سيند تود یا ډک کړی شوي باندې.

تفسير: يا به د دنيا كوړم او خارخوري سيندونه (درياهاى جوشان) مراد وي، يا به هغه سيند مقصد وي چې د ګردو اسمانونو د پاسه او تر عرش عظيم لاندې بهيږي، او له روايتونو څخه ثابت شوى دى، ځواب د قسم دا دى چې:

إِنَّ عَذَابَ رَبِّكَ لَوَاقِعٌ ۝٧ مَّا لَهُۥ مِن دَافِعٍ ۝٨

بېشكه عذاب د رب ستا خامخا واقع كېدونكى دى (په مستحق يې). نشته هغه لره هيڅوك دافع لرې كوونكى.

تفسير: يعنې دا ګرد شيان چې قسم پرې ياد شو شهادت وركوي چې الله تعالى ډېر يو قوّت او قدرت لرونكى او باعظمت ذات دى، نو په هغو كسانو باندې به چې د ده احكام نه مني؛ ولې سخت عذابونه نه راځي؟ او كوم يو داسې طاقت به پيدا شي چې د هغه د راليږلي شوي عذاب مخه ونيسي؟.

يَوْمَ تَمُورُ ٱلسَّمَآءُ مَوْرًا ۝٩

هغه ورځ چې وخوځيږي اسمان په خوځېدلو سره.

تفسير: يعنې اسمان به ولړځيږي، او د ډېرو خوځېدلو او لړځېدلو لامله به وشليږي، وبه چوي.

وَتَسِيرُ ٱلْجِبَالُ سَيْرًا ۝١٠

او روان به شي غرونه په راونېدلو سره.

تفسير: يعنې غرونه به له خپلو ځايونو څخه وخوځيږي، او پاغوندو غوندې به يوې خوا او بلې خوا ته رغړي، او د وريځو په شان به يوه او بل لوري ته درومي.

فَوَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِّلْمُكَذِّبِينَ ۝١١ ٱلَّذِينَ هُمْ فِى خَوْضٍ يَلْعَبُونَ ۝١٢

نو خرابي افسوس هلاكت دى په دغه ورځ كې دروغجن كوونكيو ته. هغو لره چې دوى په چټې خبرو جوړولو كې لوبې مشغولتيا كوي.

تفسير: يعنې چې نن په لوبو تماشو او ننداړو كې مشغوليږي، او راز راز خبرې جوړوي، او د لوبې ورځې تكذيب كوي، هغوى لره به د آخرت په ورځ كې سخته سزا وركوله كيږي، او پر ته له خرابۍ او تباهۍ به بل كوم شى نه وررسيږي.

يَوْمَ يُدَعُّونَ إِلَىٰ نَارِ جَهَنَّمَ دَعًّا ۝١٣ هَٰذِهِ ٱلنَّارُ ٱلَّتِى كُنتُم بِهَا تُكَذِّبُونَ ۝١٤

هغه ورځ چې ټېل وهلى به شي دوى اور د دوزخ ته په ټېل وهلو سره. (وبه ويلى شي دوى ته) دا دى هغه اور چې وئ تاسې چې په دې به مو دروغ ويل (يعنې ترې منكران وئ).

تفسير: يعنې پرښتې به له هغوى سره په سخت ذلّت او خوارۍ معامله كوي، او په ټېل وهلو سره يې تر دوزخ پورې بيايي، او هلته ورته وايي: دا دى حاضر او تيار دى هغه اور چې تاسې به هغه دروغ ګاڼه.

أَفَسِحْرٌ هَٰذَآ أَمْ أَنتُمْ لَا تُبْصِرُونَ ۝١٥

آيا پس سحر كوډې دي دا (عذاب چې وينئ تاسو)؟ كه يئ تاسې چې نه يې وينئ؟

تفسير: يعنې تاسې به په دنيا کې انبياء عليهم السلام ته کوډګر (ساحر) او د هغوی وحې ته به مو کوډې (سحر) ويلې، اوس نو لږ څه راوښيئ چې دا دوزخ چې د هغه خبر تاسې ته انبياوو عليهم السلام درکړی وو؛ آيا په رښتيا سره جادو کوډې يا نظربندي ده؟ يا دا چې په دنيا کې ستاسې سترګې د حق له ليدلو څخه عاجزې وې، او نه مو شوې ليدلې، دلته هم د دوزخ د اور له ليدلو څخه عاجزې دي؟.

اِصۡلَوۡهَا فَاصۡبِرُوۡۤا اَوۡ لَا تَصۡبِرُوۡا ۚ سَوَآءٌ عَلَيۡكُمۡ ؕ اِنَّمَا تُجۡزَوۡنَ مَا كُنۡتُمۡ تَعۡمَلُوۡنَ ﴿۱۶﴾

ځئ ننوځئ په دغه دوزخ کې، پس صبر وکړئ تاسې يا مه کوئ صبر، برابر دي (دغه دواړه کارونه) په تاسې باندې، بېشکه همدا خبره ده چې جزا درکوله شوي تاسې ته د هغو (کارونو) چې وئ تاسې چې کول به مو (په دنيا کې).

تفسير: يعنې کله چې په دوزخ کې ولوېږئ او هلته وويرېږئ، او ډېر شورماشور چغې په کې وکړئ؛ نو سره له هغه به هيڅوک ستاسې چغو ته غوږ کېنږدي، او نه به مو مرستې ته څوک درشي، که په فرض محال تاسې لږ څه چپ شئ؛ نو پر تاسې باندې به څوک رحم کوونکی او زړه سوځوونکی هم نه پيدا کيږي.

اِنَّ الۡمُتَّقِيۡنَ فِىۡ جَنّٰتٍ وَّنَعِيۡمٍ ۙ﴿۱۷﴾ فٰكِهِيۡنَ بِمَاۤ اٰتٰٮهُمۡ رَبُّهُمۡ ۚ وَوَقٰٮهُمۡ رَبُّهُمۡ عَذَابَ الۡجَحِيۡمِ ﴿۱۸﴾

بېشکه ويريدونکي (له الله ـ ځان ساتونکي له معاصيو) په جنّتونو کې به وي، او په نعمتونو کې به وي. مېوې خوړونکي خوشاليدونکي به وي په هغو (شيانو) چې ورکړي دي دوی ته رب د دوی، او ساتلي دي دوی رب د دوی له عذاب د دوزخ.

تفسير: يعنې هغه کسان چې په دنيا کې له الله تعالی څخه ويرېدل، په جنّت کې به بالکل مأمون او بې فکر اوسيږي، هلته به دوی ته د هوسايۍ، آرامۍ، او د عيش هر راز اسباب او سامان موجود وي، پرته له هغو څخه چې آيا يواځې دا ښښنه او انعام لږ دی، چې الله تعالی به يې د دوزخ له اوره وساتي؟.

او وبه ويل دغو متّقيانو ته له جانبه د الله تعالی أجلّ وأعلی شأنُه وأعظم برهانُه داسې چې:

كُلُوۡا وَاشۡرَبُوۡا هَنِيۡٓـئًا ۢبِمَا كُنۡتُمۡ تَعۡمَلُوۡنَ ۙ﴿۱۹﴾ مُتَّكِـِٕيۡنَ عَلٰى سُرُرٍ مَّصۡفُوۡفَةٍ ۚ

خورئ تاسې او څښئ ښه هضمېدونکي په سبب د هغو (ښو اعمالو) چې وئ تاسې چې کول به مو (په دنيا کې). حال دا چې تکيه کوونکي به ناست وي دوی پر تختونو باندې چې برابر به ايښود شوي وي صف صف.

تفسير: يعنې د جنتيانو مجلس به هسې وي چې ګرد جنّتيان به لکه باچاهانو غوندې پخپلو تختونو باندې يو له بل سره مخامخ ناست وي، او د هغوی ترتيب به خورا (ډېر) ښه وي.

وَزَوَّجۡنٰهُمۡ بِحُوۡرٍ عِيۡنٍ ﴿۲۰﴾ وَالَّذِيۡنَ اٰمَنُوۡا وَاتَّبَعَتۡهُمۡ ذُرِّيَّتُهُمۡ بِاِيۡمَانٍ اَلۡحَقۡنَا بِهِمۡ ذُرِّيَّتَهُمۡ وَمَاۤ اَلَـتۡنٰهُمۡ مِّنۡ عَمَلِهِمۡ مِّنۡ شَىۡءٍ ؕ

او په نکاح به ورکړو دوی لره حورې ښې ښايستې، غټې سترګې. او هغه کسان چې ايمان يې راوړی دی، او متابعت کړی وي د دوی اولادونو د دوی په ايمان سره؛ نو پيوست به کړو مونږ په دوی پورې اولاد د دوی، او کم به نه کړو مونږ دغو (پلرونو) لره له (جزاء د) عملونو د دوی هيڅ شی.

تفسیر: یعنې د کاملانو اولاد او د دوی متعلّقین که په ایمان باندې قائم وي، او د همدغو کاملانو په لاره باندې لاړ شي، او هغه خدمتونه چې د دوی اسلافو انجام کړي دي، دوی هم د هغو په انجام او تکمیل کې سعي وکړي؛ نو د الله تعالی په فضل او کرم به دوی په جنّت کې له هغوی سره یو ځای کیږي، که څه هم د دوی اعمال او احوال د دوی له اعمالو او افعالو څخه په څنګه والي او څومره والي کم او کیفیت کې راښکته وي، نو بیا هم د هغو لویانو د عزت او اکرام دپاره دا تابعان له متبوعینو سره یو ځای کیږي او ممکن دي چې ځینو ته پوره همغه ځای او مقام هم ورکړ شي، لکه چې له روایتونو څخه معلومیږي او ښکاري، په دې صورت کې داسې ګمان دی ونه کړ شي چې د دې کاملانو له ځینو ښو څخه به څه قدر لږ کړ شي، او د هغه په بدل کې د دوی څوځات ته څه ثواب ورکاوه کیږي، نه دا به د الله تعالی له فضل، کرم او احسان څخه وي چې د قاصرینو لږ عمل ته دېر موقعیت وربښي، او هغه د کاملینو تر مقام پورې رسوي.

كُلُّ امْرِئٍۢ بِمَا كَسَبَ رَهِينٌ ﴿٢١﴾

هر سړی په هغه عمل چې کړی یې وي؛ ګرو آخته دی (که نېک وي که بد).

تفسیر: پاس د «فضل» بیان وو، دلته د «عدل» ضابطه راښیي، یعنې د عدل اقتضاء دا ده: هر سړی چې ښه یا بد عمل وکړي؛ له هغه سره سم خپل بدل مومي، زیات له دې څخه د الله تعالی فضل او کرم دی چې هغه تقصیرات بښي، یا یې کومه درجه لوړوي (اوچتوي).

وَأَمْدَدْنَٰهُم بِفَٰكِهَةٍ وَلَحْمٍ مِّمَّا يَشْتَهُونَ ﴿٢٢﴾

او مدد به وکړو مونږ له دوی سره په ورکولو د مېوو (په هر وخت کې)، او د غوښو له هغه څیز چې د دوی زړه یې غواړي.

تفسیر: یعنې هر راز غوښې یې چې زړه غواړي، او هره مېوه یې چې په زړه کې وګرځي؛ بې له ډیله او توقفه ورته حاضر او رسیږي.

يَتَنَٰزَعُونَ فِيهَا كَأْسًا لَّا لَغْوٌ فِيهَا وَلَا تَأْثِيمٌ ﴿٢٣﴾

یو له بله به اخلي دوی په دغه (جنّت) کې پیالې (د شرابو) چې نه وي چتې ویل په هغې کې، او نه نسبت کول د ګناه یو بل ته.

تفسیر: یعنې کوم وخت چې د شراب طهور دوره وشي؛ نو جنتیان به د خوش طبعی په ډول یو د بل له لاسه کاسې (ګلاسونه) سره اخلي، خو په دې پاکو شرابو کې به یواځې خوند، نشاط او مزه وي، نشه، چتې خبرې او اپلتې به نه وي، او په هوش او عقل کې څه نقصان او فتور نه ورپېښوي، او نه به ګناه کې څه مرسته کوي، او نه کومه بده پېښه ورځنې پیښیږي.

وَيَطُوفُ عَلَيْهِمْ غِلْمَانٌ لَّهُمْ كَأَنَّهُمْ لُؤْلُؤٌ مَّكْنُونٌ ﴿٢٤﴾

او چاپېر به ګرځي (لپاره د خدمت) پر دوی باندې غُلامان ځنکیان د دوی، ګواکې دغه (خُدام په حُسن او پاکۍ کې) مرغلرې پټې په غلاف کې ساتلې شوي به وي.

تفسیر: یعنې لکه مرغلرې پخپل پوښ (غلاف) کې به بالکل پاك، صاف، او شفّاف وي، هیڅ دوړه ګرد او غبار ورته نه رسیږي، د دوی د پاکۍ او ستر حال به هم همداسې وي.

وَأَقْبَلَ بَعْضُهُمْ عَلَىٰ بَعْضٍ يَتَسَاءَلُونَ ﴿٢٥﴾ قَالُوا إِنَّا كُنَّا قَبْلُ فِي أَهْلِنَا مُشْفِقِينَ ﴿٢٦﴾ فَمَنَّ اللَّهُ عَلَيْنَا وَوَقَانَا عَذَابَ السَّمُومِ ﴿٢٧﴾ إِنَّا كُنَّا مِن قَبْلُ نَدْعُوهُ ۖ إِنَّهُ هُوَ الْبَرُّ الرَّحِيمُ ﴿٢٨﴾

او مخ به کړي ځيني د دوی ځينو نورو ته چې پوښتنې به سره کوي (له دنيوي مشقّتونو څخه تشکّرًا). وبه وايي دوی چې: بېشکه مونږ ړومبی له دې نه وو په اهل خپل کې ويريدونکي (له عذابه). نو احسان وکړ الله پر مونږ باندې، او وېې ساتلو مونږ له عذاب د تودوخې ګرمی (د دوزخ). بېشکه مونږ وو مونږ پخوا له دې څخه (په دنيا کې) چې عبادت به مو کاوه د دغه (الله)، بېشکه چې دغه (الله) همدی دی ډېر ښه احسان کوونکی خورا (ډېر) رحم کوونکی دی.

تفسیر: يعني جنّتيان به په هغه جنّت کې يو د بل په لوري متوجه کيږي، او خبرې به سره کوي، او د خورا (ډېر) مسرّت او امتنان له سببه به يو بل ته داسې وايي: «ورونړو ! مونږ په دنيا کې له الله تعالی څخه ويريدو، او په دې انديښنې کې تل اوسېدو چې وروسته له مړينې به په مونږ باندې څه راځي؟ د الله تعالی دې احسان ته وګورئ ! چې نن مونږ څومره ډاډه، مطمئن او مأمون يو، چې د دوزخ يو تود باد او وږمه هم مونږ ته نه ده رسېدلې».

فَذَكِّرْ فَمَا أَنتَ بِنِعْمَتِ رَبِّكَ بِكَاهِنٍ وَلَا مَجْنُونٍ ﴿٢٩﴾

پس پند ورکوه ته (ای محمده ! خلقو ته) پس نه يې ته په سبب د فضل نعمت د رب خپل سره فال ګر (خبر ورکوونکی له غيبه) او نه مجنون ـ لېونی.

تفسیر: کفّارو ځمونږ پيغمبر صلی الله عليه وسلم کله لېونی، کله کاهن، کله له پيريانو او شيطانانو څخه خبرې اورېدونکی باله، او ويل به يې چې: دوی له هغوی څخه څه خبرې اوري، بيا له هغه سره نورې خبرې ګډوي، مګر بې عقلان په دې باندې نه پوهېدل چې تر اوسه پورې کوم يو کاهن، شاعر، يا ليوني داسې پندونه، او حکيمانه اصول او داسې خوږې خبرې او هسې ښې ويناوې کړي وي؟ نو ځکه الله تعالی خپل حبيب صلی الله عليه وسلم ته وايي چې تاسې د هغوی له پوهولو څخه لاس مه اخلئ !، او د خپل رسالت پندونو ته دوام ورکړئ !، او د دوی له دې چټي خبرو څخه مه خپه کېږئ !، ځکه چې د الله تعالی له فضل او کرم څخه نه تاسې ليوني، نه کاهن يئ، بلکه د هغه مقدس استاځی او رسول يئ، او نصيحت کول ستاسې منصبي فرض دی، نو تل په هغه باندې دوام ولرئ !.

أَمْ يَقُولُونَ شَاعِرٌ نَّتَرَبَّصُ بِهِ رَيْبَ الْمَنُونِ ﴿٣٠﴾

آيا وايي دوی دی شاعر دی مونږ منتظر يو په ده باندې ګردش حوادثو د زمانې ته.

تفسیر: يعني دغه پيغمبر صلی الله عليه وسلم چې دغو منکرينو ته د الله تعالی خبرې اوروي، او پندونه ورکوي؛ آيا دا خلق يې ځکه نه مني، چې هغه محض شاعر ګڼي، او د دې خبرې په انتظار کې دي؛ هسې چې د پخوانی زمانې ډېر شاعران د زمانې په ګردش کې مړه شوي دي؛ دی به هم مري؟.

قُلْ تَرَبَّصُوا فَإِنِّي مَعَكُم مِّنَ الْمُتَرَبِّصِينَ ﴿٣١﴾

ووايه (ای محمده ! دوی ته) منتظر اوسئ تاسې (هلاکت ځما ته)، پس بېشکه زه له تاسې سره له منتظرانو څخه يم (اهلاک د تاسې ته).

تفسیر: يعني ښه دی، تاسې ځما انجام ته ګورئ، زه به ستاسې انجام ته ګورم، ژر دی چې دا غوټه به خلاصيږي، نو دا به درښکاره شي چې څوک خائب او خاسر دي؟.

أَمۡ تَأۡمُرُهُمۡ أَحۡلَٰمُهُم بِهَٰذَآۚ أَمۡ هُمۡ قَوۡمٞ طَاغُونَ ۝٣٢

آیا امر حکم کوي دوی ته عقلونه د دوی په دې (کار) یا دوی یو قوم دی سر کښه شر خوښوونکی تېرېدونکی له حده (جګړو او په عنادونو کې).

تفسیر: یعنې پیغمبر صلی الله علیه وسلم ته له لیوني ویلو څخه دا ښکاري چې ګواکې هغوی ډېر پوهان او عقلمندان دي، نو آیا د دوی عقل او پوهـه دا ورښیي چې ډېر صادق، أمین، پوه عاقل او په رښتیا پیغمبر ته شاعر، کاهن او لېونی ووایي، او د هغه له ښوونې څخه سترګې واړوي، که دوی د شاعرانو او پیغمبرانو د ویناوو په منځ کې څه فرق او توپیر نه شي کولی؛ نو دوی څرنګه پوهان او عقلمندان دي؟ مګر حقیقت خو دا دی چې دوی پخپلو زړونو کې په ګردو خبرو باندې په ښه شانې پوهیږي، خو په ښکاره داسې چټي خبرې کوي، او د شرارت چارې وړاندې کوي.

أَمۡ يَقُولُونَ تَقَوَّلَهُۥۚ بَل لَّا يُؤۡمِنُونَ ۝٣٣ فَلۡيَأۡتُواْ بِحَدِيثٖ مِّثۡلِهِۦٓ إِن كَانُواْ صَٰدِقِينَ ۝٣٤

آیا وایي دوی چې له ځانه یې جوړ کړی دی دا (قرآن، نه ده داسې) بلکه دوی ایمان نه راوړي (تکبّرًا عنادًا). پس رادې وړي دوی یوه خبره (جوړه کړی شوې) په شان د دې (قرآن په فصاحت او بلاغت کې) که چېرې وي دوی رښتیني په دې (وینا).

تفسیر: یعنې داسې خیال کوي پیغمبر صلی الله علیه وسلم هغه چې اوروي؛ هغه د الله تعالی کلام نه دی، بلکه هغه دی له خپله ځانه جوړوي، او د هغه د دروغو خبرو نسبت الله تعالی ته کوي؟ که څوك وغواړي چې دا ښکاره خبره ومني؛ نو دومره خبره د هغه د منلو لپاره کافي ده، چې د دنیا ګرد طاقتونه که سره یو ځای شي؛ نو د دې پاك قرآن په شان یو کتاب نشي راوړی.

أَمۡ خُلِقُواْ مِنۡ غَيۡرِ شَيۡءٍ أَمۡ هُمُ ٱلۡخَٰلِقُونَ ۝٣٥ أَمۡ خَلَقُواْ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضَۚ بَل لَّا يُوقِنُونَ ۝٣٦

آیا پیدا کړی شوي دي دوی بې له یو څیز (خالق پخپل سر)؟. یا که دوی پخپله پیدا کوونکي دي د ځانونو خپلو؟. آیا پیدا کړي دي دوی اسمانونه او ځمکې؟ (نه ده داسې، خالق د ټولو الله دی)، بلکه یقین نه کوي دوی (او نه یې مني چې ایمان راوړي په هغه باندې او بندګي وکړي د هغه).

تفسیر: یعنې دغه منکران د الله تعالی د پیغمبر صلی الله علیه وسلم خبرې ولې نه مني؟ آیا په دوی باندې هیڅ یو هسې الله نشته چې د هغه حکم منل په دوی لازم وي؟ آیا دوی پرته له کوم پیدا کوونکي څخه پخپل سر پیدا شوي دي؟ آیا دوی خپل ځان خدای ګڼي؟ داسې خیال کوي چې اسمان او ځمکه د دوی جوړ کړي شیان دي؟ دوی هم پخپلو زړونو کې ښه پوهیږي چې هرومرو الله تعالی شته، چې همغه الله تعالی د دوی او د ځمکې او اسمان پیدا کوونکی دی، مګر سره له دې علمه دوی له هغه ایمان او یقین څخه چې شرعًا مطلوب دي؛ محروم او بې برخې دي.

أَمۡ عِندَهُمۡ خَزَآئِنُ رَبِّكَ أَمۡ هُمُ ٱلۡمُصَيۡطِرُونَ ۝٣٧

آیا له دوی څخه دي خزانې د رب ستا؟ آیا همدوی دي واکداران؟ (زوروران چې کوي هر کار پخپل سر، بلکه دوی ټول د الله تعالی تر حکم لاندې دي).

تفسیر: آیا دوی داسې خیال کوي چې ځمکه او اسمان د الله تعالی له جوړ کړیو شیان څخه دی، خو الله تعالی د خپلو خزانو مالکان دوی ګرځولي دي؟ یا د ده په ملك او خزانو باندې دوی په زور او تسلّط سره قبضه کړې ده؟ نو دوی سره له دومره تسلّط، تصرّف او اقتدار څرنګه مطیع او منقاد کېدی شي؟.

أَمْ لَهُمْ سُلَّمٌ يَسْتَمِعُونَ فِيهِ ۖ فَلْيَأْتِ مُسْتَمِعُهُم بِسُلْطَانٍ مُّبِينٍ ﴿۳۸﴾

آیا شته دوی ته اندرپایه (چې پرې خيژي اسمان ته او) اورېدل کوي په هغې باندې (خبرو د ملائکو ته)؟ پس را دې وړي هغه اورېدونکی د دوی یو بُرهان سند ښکاره (په صحّت د اورېدلو د ده باندې).

تفسیر: یعنې آیا هغوی داسې دعوی کوي چې دوی پوړۍ درولې، پر اسمان باندې ختلي دي، او هلته یې له ملأالأعلی څخه خبرې اورېدلې دي، کله چې دوی پخپل سر تر هغه درباره پورې رسېدی شي؛ نو د بل چا متابعت ته اړ نه دي؟ څوك چې هسې دعوی کوي؛ نو بسم الله رادې شي، او خپل حُجّت، قاطع سند، لامع برهان او بیان دې راوړاندې کړي، اوس په حماقت او جهالت د مشرکانو کې فرمایي چې:

أَمْ لَهُ الْبَنَاتُ وَلَكُمُ الْبَنُونَ ﴿۳۹﴾

آیا هغه (الله) لره لوڼې دي (په زعم ستاسې)؟ او تاسې لره ځامن دي.

تفسیر: یعنې آیا دغه منکران، الله تعالی له خپل ځان څخه ښکته ګڼي؟ معاذ الله لکه چې د دوی د لوڼو او ځامنو له ویشلو څخه راڅرګندیږي، نو ځکه د هغه د احکامو او هدایتونو په مخ کې غاړه اینښودل د خپل شان کسر بولي.

أَمْ تَسْأَلُهُمْ أَجْرًا فَهُم مِّن مَّغْرَمٍ مُّثْقَلُونَ ﴿۴۰﴾

آیا ته غواړې له دوی څخه (ای محمده !) څه اجر بدل؟ پس دوی له تاوان (د هغه) درانه کړی شوي دي؟ (او ځکه در څخه تاووي مخ، او نه مؤمنانیږي له عناده).

تفسیر: آیا دا خلق ځکه ستاسې خبرې نه مني، چې الله تعالی دې نه کړي تاسې په ارشاد او تبلیغ باندې له هغوی څخه څه باره مزدوري او معاوضه غواړئ، چې د هغه د دروندوالي لامله تور خوري.

أَمْ عِندَهُمُ الْغَيْبُ فَهُمْ يَكْتُبُونَ ﴿۴۱﴾

آیا په نزد د دوی (علم د) غیب دی، نو دوی یې لیکي (له هغه نه).

تفسیر: یعنې آیا پخپله الله تعالی پر دوی باندې وحي لیږي، او لکه پیغمبران دوی له خپلو اسرارو څخه خبروي چې دوی یې لیکي، لکه چې د انبیاوو علیهم السلام وحي لیکلی کیږي، نو ځکه دوی ستاسې پیروي ته څه ضرورت نه لري، بلکه نه ده دا خبره چې له دوی څخه علم د غیب وي، بلکه دوی صرف ضد نیولی، نو ځکه ایمان نه راوړي.

أَمْ يُرِيدُونَ كَيْدًا ۖ فَالَّذِينَ كَفَرُوا هُمُ الْمَكِيدُونَ ﴿۴۲﴾

آیا اراده لري دوی د مکر کولو (او د چل په اهلاك د تا)؟ پس هغه کسان چې کافران شوي دي؛ هم په دوی باندې مکر کړی شوی دی (او خپله جزاء مومي).

تفسیر: یعنې له دغو پاسو خبرو څخه هیڅ یوه خبره نشته، نو بیا آیا داسې اراده لري چې له پیغمبر سره فرېب دروغ چل او مکر وکړي؟، او په خفیه تدابیرو په پټو غوټو سره حق مغلوب یا یې له منځه وباسي؟، که داسې وي نو په یاد یې ولرئ، چې هغه مکر، چل، او فرېب ګرد د همدوی په غاړه کې لویږي، ژر به دوی ته دا څرګنده شي چې آیا حق

مغلوب کېدونکی دی؟ که دوی پخپله له منځه وتونکي او فناء کېدونکي دي؟ بلکه حق خامخا غالب دی، او پخپله همدوی په همدغه خپل کنستلي کوهي کې لويږي.

أَمْ لَهُمْ إِلَٰهٌ غَيْرُ اللَّهِ ۚ سُبْحَانَ اللَّهِ عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿۴۳﴾

آيا شته دوی ته کوم معبود بې له الله؟ پاکي ده الله لره له هغه شي چې دوی يې ورسره شريکوي (نور).

تفسير: يعنې آيا بې له الله تعالی بل کوم حاکم يا معبود يې تجويز کړی دی چې د مصيبت په وخت کې د هغوی مرسته وکړي، او د هغه عبادت دوی د الله تعالی له عبادت څخه بې پروا کړي دي؟ نو په ياد يې ولرئ، چې دا ګرد اوهام او وساوس دي، او د الله تعالی ذات له ګردو څخه پاك او د هغه هيڅوك شريك، مثيل، مقابل او مزاحم نشي کېدی.

وَإِن يَرَوْا كِسْفًا مِّنَ السَّمَاءِ سَاقِطًا يَقُولُوا سَحَابٌ مَّرْكُومٌ ﴿۴۴﴾

او که وويني دوی يوه ټوټه له اسمانه رالوېدونکې؛ نو وبه وايي (دا) وريځ ده پرېږه (غټه) يو پر بلې باندې سوره شوې.

تفسير: يعنې په حقيقت کې له دوو خبرو څخه هيڅ يوه هم نشته، او يواځې يوه خبره ده چې هغه عناد او ضد دی، او د هغه لامله دا خلق هر رښتيا خبره دروغ ګڼي، او د هغې په دروغ بللو باندې ټينګ ولاړ دي، د دې خبرې کيفيت دا دی: که د دوی له غوښتنې سره سم د اسمان يوه ټوټه هم راولويږي، او دوی هغه پخپلو سترګو سره هم وويني، نو بيا هم هغه ته خبرې جوړوي، او څه په څه تأويل په کې کوي، مثلاً وايي به چې دا د اسمان ټوټه نه ده، بلکه د وريځې يوه پرېږه (غټه) حصه ده چې منجمد شوې راولوېده.

فَذَرْهُمْ حَتَّىٰ يُلَاقُوا يَوْمَهُمُ الَّذِي فِيهِ يُصْعَقُونَ ﴿۴۵﴾ يَوْمَ لَا يُغْنِي عَنْهُمْ كَيْدُهُمْ شَيْئًا وَلَا هُمْ يُنصَرُونَ ﴿۴۶﴾

نو پرېږده دوی تر هغه پورې چې يو ځای شي (مخامخ شي) دوی له ورځې خپلې سره، هغه چې په کې وبه لويږي پر دوی باندې تکه (تندر) (د برېښنا يا بې هوشه هلاك کړی شي). هغه ورځ چې وبه نه کړي دفع له دوی نه کيد مکر د دوی هيڅ څيز (له عذابه د الله)، او نه به له هغوی سره څه مدد مرسته وکړه شي.

تفسير: يعنې په هسې معاندينو پسې زيات لوېدل دومره په کار نه دي، پرېږدئ چې د څو ورځو له مخې لوبې وکړي، او خبرې جوړې کړي، آخره هغه ورځ راتلونکې ده چې د الله تعالی د قهر برېښنا (تندر) پرې ولويږي، او د دوی هوش او حواس والوځي، او د ژغورنې هيڅ ترتيب به يې په کار نه ورځي، نه له کوم لوري ورته مرسته رسيږي، غالبًا له دې څخه به قيامت مراد وي.

وَإِنَّ لِلَّذِينَ ظَلَمُوا عَذَابًا دُونَ ذَٰلِكَ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿۴۷﴾

او بېشکه هغو کسانو لره چې ظلم يې کړی (کافران شوي) دی (اخروي) عذاب دی بې له دې (دنيوي) عذابه، وليکن زياتره د دوی نه پوهيږي (نو ځکه مخ ګرځوي له ايمانه).

تفسير: يعنې له دوى څخه زياتره سړي په دې خبر نه دي چې پرته له آخرته په دنيا کې هم دوى ته يوه سزا او هيداد رسېدونکى دى، ښايي چې له دې څخه د «بدر» غزا او د نورو غزواتو سزاوې مراد وي.

وَاصْبِرْ لِحُكْمِ رَبِّكَ فَإِنَّكَ بِأَعْيُنِنَا

او صبر کوه ته (اى محمده !) حکم د رب خپل ته، بېشکه ته څمونږ د ستر ګو لاندې يې، چې وينو دې او حفاظت دې کوو.

تفسير: يعنې له صبر او استقامت سره د خپل رب د تکويني او تشريعي حکم انتظار وباسئ، چې ژر به ستاسې او د هغو په منځ کې فيصله وکړي، او تاسې ته به د مخالفينو له خوا هيڅ نقصان نه رسيږي، ځکه چې تاسې څمونږ تر ستر ګو لاندې يئ، او ستاسې ساتنه او حفاظت څمونږ په غاړه دى.

وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ حِينَ تَقُومُ ﴿٤٨﴾

او تسبيح وايه پيوست له حمده د رب خپل سره په هغه وخت کې چې راپاڅېږئ (له خوبه يا له مجلسه).

تفسير: يعنې له صبر، تحمّل، سکون او اطمينان سره تل د الله تعالى په تسبيح، تحميد او عبادت کولو کې مشغول اوسئ !، په تېره بيا کله چې له خوبه راپاڅېږئ !، يا لمانځه ته ودرېږئ !، يا له مرکې څخه تشريف يوسئ، په دې حالاتو کې د تسبيح او تهليل او نورو اذکارو ډېر ترغيب او تأکيد شوى دى.

وَمِنَ اللَّيْلِ فَسَبِّحْهُ وَإِدْبَارَ النُّجُومِ ﴿٤٩﴾

او په بعض د شپې کې پس تسبيح ووايه د دغه (الله)، او د وروستو د ستوريو څخه (يعنې د شپې پـه آخره کې هم تسبيح ووايه).

تفسير: د شپې له برخې څخه ښايي چې د تهجّد وخت مراد وي، او د ستوريو نه شا ګرځولو وقت ګهيځ (سحر) دى، ځکه چې په دې مهال کې ګرد ستوري د سحر په رڼا کې پټيږي.

تمّت سورة الطور، ولله الحمدُ والمنّة.

«د (النجم) سورت مکّي دی، پرته (علاوه) د (۳۲) آيته څخه چې مدني دی، (۶۲) آيته (۳) رکوع لري، په تلاوت کې (۵۳) او په نزول کې (۲۳) سورت دی، وروسته د «الاخلاص» له سورته نازل شوی دی».

بِسْــــــــمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

(شروع كوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم كوونكى دى.

وَالنَّجْمِ إِذَا هَوٰى ۝١ مَا ضَلَّ صَاحِبُكُمْ وَمَا غَوٰى ۝٢

قسم دى په ستوريو باندې كله چې پرېوځي (غروب وكړي، يا راوخيژي طلوع وكړي). نه دى ګمراه شوى ملګرى (رسول) ستاسې، او نه يې لاره وركه كړې ده.

تفسير: له «صاحب» او «رفيق» او ملګري څخه نبي كريم صلى الله عليه وسلم مراد دى، يعني نه دى د غلط فهمۍ لامله له لارې څخه وتلى دى، او نه په خپل قصد او اختيار سره پوهېدلى بې لارې تللى دى، بلكه هم هغسې چې د اسمان ستوري له ختلو څخه نيولې تر پرېوتلو پورې په يوه ټاكلې تګ او لارې باندې درومي، او يوې خوا بلې خوا ته نه خوځيږي، د نبوّت لمر هم په همغه ډول د الله تعالى په ټاكلې لارې باندې برابر ځي، او هيچېرې يوه او بل لوري ته نه ځي.

وَمَا يَنْطِقُ عَنِ الْهَوٰى ۝٣ إِنْ هُوَ إِلَّا وَحْيٌ يُّوْحٰى ۝٤

او خبرې نه كوي (محمد) له هوا (خپلې) نه. نه دى دغه (قرآن) مګر وحي ده چې ورته لېږلې شوې ده.

تفسير: يعني مخالف عمل او كار چېرې؟، د دوى له مباركې خولې څخه داسې يو توری هم نه دی وتلی چې د دوی په نفساني غوښتلو باندې مبني وي، بلكه دوى هر هغه شي چې د ديني امورو په نسبت فرمايلي دي؛ هغه د الله تعالى رالېږلې وحي ده، او هغه ګرد د الله تعالى له حكمونو سره سم وو، د دوی په منځ كې متلوّ وحي ته قرآن او غير متلوّ وحي ته حديث ويلى شي.

عَلَّمَهٗ شَدِيْدُ الْقُوٰى ۝٥ ذُوْ مِرَّةٍ ۚ

ښوولې ده ده ته د سختو قوّتونو مالك (جبرئيل). چې خاوند د ښه قوت صورت عقل دى.

تفسير: يعني اصلي وحي لېږونكى الله تعالى دى، خو د هغه په وسيله چې دا وحي تر دوی پورې رسيږي، او هغه چې په ښكاره ډول ده ته ښوونه كوي؛ هغه د ډېرو قوّتونو څښتنه، خورا زوروره، او وجيهه پرښته ده، چې هغې ته «جبريل أمين» وايه شي، لكه چې د (التكوير) په سورت كې يې هم د «جبريل أمين» په نسبت فرمايلي دي: ﴿إِنَّهٗ لَقَوْلُ رَسُوْلٍ كَرِيْمٍ ۝ ذِيْ قُوَّةٍ عِنْدَ ذِي الْعَرْشِ مَكِيْنٍ﴾ الآية ـ

فَاسْتَوٰى ۝٦ وَهُوَ بِالْأُفُقِ الْأَعْلٰى ۝٧

بيا برابر كېناست. او هغه وو په كنارو لوړو (اوچتو) (له اسمانه).

تفسير: له لوړو (اوچتو) كنارو څخه زياترو مفسّرينو شرقي افق مراد كړي دي، چې له هغه ځايه سپېده داغ برېښي، نبي كريم صلى الله عليه وسلم ته د بعثت په اول كې يو ځلې جبريل أمين پخپل اصلي صورت سره ورښكاره شو، چې په يوه كرسئ باندې ناست وو، په هغه وخت كې د اسمان يوه څنډه تر بلې څنډې پورې د هغه له وجود ډكه ښكارېده، او خورا لويه او ويرونكې په نظر راتله، چې له دې امله ځمونږ رسول اكرم صلى الله عليه وسلم له دوى څخه دومره وويرېد چې د (مدّثر) سورت نازل شو.

ثُمَّ دَنَا فَتَدَلّٰى ۝٨ فَكَانَ قَابَ قَوْسَيْنِ اَوْ اَدْنٰى ۝٩ فَاَوْحٰٓى اِلٰى عَبْدِهٖ مَآ اَوْحٰى ۝١٠

بيا نژدې شو (جبريل محمد ته) پس ښه نژدې شو. پس وو په منځ د نژدېوالي د دوو ليندو يا ډېر نژدې له دې نه هم. پس وحي وكړله (الله په ژبه د جبريل) بنده خپل ته هغه چې وحي يې وكړه.

تفسير: يعنې جبريل عليه السلام سره له دې چې له خپل اصلي مستقر سره تعلّق لري، خو سره له هغه هم راښكته شو، او رسول الله صلى الله عليه وسلم مبارك ته دومره نژدې شو چې د دواړو په منځ كې د دوو لاسو يا د دوو ليندو څخه زياته فاصله نه وه پاتې، په خپل هغه وخت كې الله تعالى پر خپل خاص بنده محمد رسول الله صلى الله عليه وسلم باندې وحي ورنازله كړه، غالبًا له دې څخه د «المدثر» سورت دا آيتونه مراد وي: ﴿يَاَيُّهَا الْمُدَّثِّرُ * قُمْ فَاَنْذِرْ﴾ الآية ـ يا به نور احكام وي.

مَا كَذَبَ الْفُؤَادُ مَا رَاٰى ۝١١

نه وو ويلي دروغ زړه (د محمد) هغه چې ليدلى يې وو (په ستر ګو) (جبريل).

تفسير: يعنې محمد صلى الله عليه وسلم جبريل عليه السلام په خپلو ستر ګو سره وليد، او زړه يې ورته وويل چې: په دې وخت كې په زړه پورې هم هغسې چې ښايي ته جبريل عليه السلام ته ګوره، او په دې كې ته هيڅ غلطي نه كوې، او د يوه شي په ځاى بل شى په نظر نه درځي، په دې ويلو كې د ده زړه رښتين وو.

اَفَتُمٰرُوْنَهٗ عَلٰى مَا يَرٰى ۝١٢

پس آيا تاسې جګړې كوئ له هغه (محمد) سره په هغه كې چې ده ليدلي دي.

تفسير: يعنې وحي لېږونكى الله او وحي راوړونكې هسې پرښته ده چې د هغه صورت، سيرت، فهم، حفظ، او نور صفات ګرد ښايسته او ښه او د هغې ګرد قوّتونه كامل دي، او بيا داسې سره نژدې شول او وحي يې ور ورسوله چې پيغمبر هغه پخپلو ستر ګو سره وليد، او د هغه صاف او روڼ زړه د هغه تصديق وفرمايه، نو آيا په هسې ليدلي شوي او ښه اورېدلي شوي څيز كې تاسې لره د داسې چټي او اپلتې خبرې كولو څه حق شته؟ چې خامخا په كې فضول بحثونه او بېكاره جګړې او تكرارونه وكړئ.

وَلَقَدْ رَاٰهُ نَزْلَةً اُخْرٰى ۝١٣ عِنْدَ سِدْرَةِ الْمُنْتَهٰى ۝١٤ عِنْدَهَا جَنَّةُ الْمَاْوٰى ۝١٥

او خامخا په تحقيق ليدلى وو محمد هغه (جبريل) پـه راښكته كېدلو كې بـل ځلې په نزد د ونې د بېرې سدرة المنتهى (چې منتها د علم د خلقو دى). په نزد د هغې دى جنّت المأوى (يعنې ځاى د هستو ګنې د مؤمنانو).

تفسیر: شاه صاحب (رحمه الله) لیکي: «دویم ځلي یې جبریل علیه السلام پخپل اصلي صورت د معراج په شپه په اووم اسمان کې د بېرې له ونې سره ولید، چې هغه د پورتنیو او ښکتنیو مخلوقاتو په منځ کې وېش سرحد دی، یعنې چې پاسني خلق لاندې او ښکتني خلق پورته نشي تلی، او د هغه په خوا کې جنّت یې هم وګوت»

إِذْ يَغْشَى السِّدْرَةَ مَا يَغْشَىٰ ﴿١٦﴾

(لیدلی وو محمد جبریل لره) کله چې پټې کړې هغې ونې د بېرې لره هغه څه چې پټ کړې یې وو.

تفسیر: یعنې د حق تعالی انوارو او تجلیّاتو پر دې ونې باندې پلوشې اچولې دي، او د پرښتو د هجوم او کثرت دا حال وو چې د دې ونې له هرې پاڼې سره یوه پرښته په نظر راتله، په ځینو روایاتو کې راغلي دي چې (ما یغشی) پتنګونه (پتنګان) دي، یعنې ډېر ښه صورت لري چې د هغې په لیدلو سره زړه خوښیږي، په دې وخت کې د دې ونې د بهار او د سینګار او د هغې د حسن او جمال داسې یو حال دی چې هیڅ یو مخلوق د هغې صفت په الفاظو سره نشي کولی.

مَا زَاغَ الْبَصَرُ وَمَا طَغَىٰ ﴿١٧﴾

نه وې ګرځېدلې سترګې د (محمد بلې خوا ته) او نه دی تېر شوی (له حده).

تفسیر: یعنې هر هغه شی چې د محمد صلی الله علیه وسلم سترګو ولید؛ په پوره تمکّن او اتقان سره وو، نه کتنه کږه شوې ده، او ښي او کیڼې او ښکته او پورته خوا ته اوښتې ده، او نه یې له مبصَر څخه تجاوُز کړی وړاندې تېره شوې ده، پس په هغه شي باندې نښتې وه چې د هغه ښوونه منظور وه.

لَقَدْ رَأَىٰ مِنْ آيَاتِ رَبِّهِ الْكُبْرَىٰ ﴿١٨﴾

خامخا په تحقیق لیدلي دي (محمد) له (ځینو) د لائلو د رب خپل چې ډېر لوی وو.

تفسیر: د ﴿إِذْ يَغْشَى السِّدْرَةَ﴾ په تفسیر کې هغه بیان چې شوی دی، برسېره په هغه باندې هغه نور شیان چې لیدلي او اوریدلي یې وي؛ هغه الله تعالی ته ښه معلوم او ښکاره دي.

أَفَرَأَيْتُمُ اللَّاتَ وَالْعُزَّىٰ ﴿١٩﴾ وَمَنَاةَ الثَّالِثَةَ الْأُخْرَىٰ ﴿٢٠﴾

آیا پس وینئ تاسې لات او عُزّی او منات (په مرتبه کې) دریېم بل له دغو (یعنې دغه بُتان بیخي بېکاره شیان دي).

تفسیر: یعنې د هغه الله تعالی په مقابل کې چې د هغه عظمت او جلال لره حد او اندازه نشته، د دې سپکو او ناولو شیانو له نوم اخیستلو څخه شرم په کار دی.

تنبیه: «لات ـ عُزّی ـ منات» د هغې زمانې د کفارو د بتانو او باطلو معبودانو نومونه دي، د دوی له منځه (لات) د طائفیانو په نزد ډېر معظم وو، او (منات) د اوس او خزرج او خُزاعه په نزد او (عُزّی) د قریشو او بني کنانه او نورو په نزد ډېر معزّز وو، چې له هغو دوو ړومبنیو څخه یې ده ته عزّت ورکاوه، او (عُزّی) چې په مکه مکرّمه کې نخلې ته نژدې وو، بیا (لات) چې په طائف کې وو، بیا له دوی څخه وروسته په دریېمه درجه (منات) چې له مکې څخه لرې او مدینې ته نژدې وو، په ځینو تفاسیرو کې پر دې ځای کې یوه قصّه نقل کوي چې د محدّثینو د جمهورو له اصولو سره سم د صحت تر درجې پورې نه رسیږي.

أَلَكُمُ الذَّكَرُ وَلَهُ الْأُنْثَىٰ ﴿٢١﴾ تِلْكَ إِذًا قِسْمَةٌ ضِيزَىٰ ﴿٢٢﴾

آیا تاسې لره (ای کُفّارو) هلکان دي او دغه (الله) لره لونړې دي. دا (قسمت د اولاد) په دې شان قسمت دی ډېر کوږ ناکاره.

تفسیر: یاقوت په (معجم البُلدان) کې لیکي چې: کافرانو دا بُتان د الله تعالی لونړې بللې، خو اول الله هغه لوی ذات دی چې صفت یې په ﴿لَمْ يَلِدْ ۙ وَلَمْ يُولَدْ﴾ سره شوی دی، او بالفرض که د اولاد تقسیم هم ومنل شي؛ نو دا تقسیم څومره خراب او بېکاره دی، چې تاسې خپلو ځانونو ته هلکان او الله تعالی ته لونړې ورکوئ (العیاذ بالله).

إِنْ هِيَ إِلَّا أَسْمَاءٌ سَمَّيْتُمُوهَا أَنْتُمْ وَآبَاؤُكُمْ مَا أَنْزَلَ اللَّهُ بِهَا مِنْ سُلْطَانٍ ۚ

نه دي (دا بُتان) مګر خو تش نومونه دي چې ایښي دي تاسې دوی لره تاسې او پلرونو ستاسې، نه دی نازل کړی الله په دغه (عبادت د بُتانو) باندې کوم برهان ـ علمي سند.

تفسیر: یعنې په تېرو او ونو باندې یو څه نوم ږدي، چې د هغوی پر الوهیت باندې کوم برهان او علمي سند نه لري، بلکه د هغوی پر خلاف دلائل قائم دي، هغوی ته چې تاسې پخپلو خیالونو کې که د الله تعالی لونړې یا د هغه هلکان یا بل شی وایې؛ دا ګردې چټې او د خولې خبرې دي، چې هیڅ صحیح نه دي او څه حقیقت نه لري.

إِنْ يَتَّبِعُونَ إِلَّا الظَّنَّ وَمَا تَهْوَى الْأَنْفُسُ ۖ وَلَقَدْ جَاءَهُمْ مِنْ رَبِّهِمُ الْهُدَىٰ ﴿٢٣﴾

متابعت نه کوي دوی مګر خو د ګمان خپل، او د هغه شي چې غواړي یې نفسونه د دوی، او خامخا په تحقیق سره راغلی دی دوی ته له ربه د دوی څخه هدایت او لارښوونه.

تفسیر: یعنې سره له دې چې د الله تعالی له خوا د هدایت رڼا راغلې ده، او سمه لاره یې راښوولې ده، مګر دا ناپوهان د هم هغو اوهامو او د هغو خبرو چې ددوی په زړونو کې ګرځي؛ متابعت کوي، اود ګمانونو په توره تیاره کې سره نښتي دي.

أَمْ لِلْإِنْسَانِ مَا تَمَنَّىٰ ﴿٢٤﴾ فَلِلَّهِ الْآخِرَةُ وَالْأُولَىٰ ﴿٢٥﴾

آیا شته (کافر) انسان لره هغه چې غواړي یې (له نبوّت اواخروي سعادت؟ بلکه نشته). پس خاص الله لره دی (سلطنت او باچایي د) آخرت او د دنیا.

تفسیر: یعنې هسې اټکل او ګمان کوي چې دا بُتان به څمونږ سپارښت کوي، دا خو تش خیال او تشې ارزوګانې دي، آیا هر هغه تمنّا او ارزو چې سړی یې وکړي؛ هغه یې په لاس ورځي، په یاد یې ولرئ چې د دنیا او آخرت ګردې ښېګڼې د الله تعالی په لاس کې دي.

وَكَمْ مِنْ مَلَكٍ فِي السَّمَاوَاتِ لَا تُغْنِي شَفَاعَتُهُمْ شَيْئًا إِلَّا مِنْ بَعْدِ أَنْ يَأْذَنَ اللَّهُ لِمَنْ يَشَاءُ وَيَرْضَىٰ ﴿٢٦﴾

او ډېرې دي له ملائکو څخه په اسمانونو کې چې نه دفع کوي شفاعت سپارښت د دوی هیڅ شی مګر وروسته له هغه چې اذن حکم وفرمایي الله لپاره د هغه چا چې اراده وفرمایي او راضي وي په شفاعت یې.

تفسیر: یعنې د دې بتانو حقیقت څه دی؟ د اسماني هستېدونکیو د مقرّبو پرښتو شفاعت او سپارښت هم هیڅ په کار نه راځي، هو ! د هر چا په حق کې چې پاک الله د سپارښت کولو حکم وکړي؛ هغه د کار شی دی، او هغه له هر چا څخه

چې خوښ وي؛ همغه ګټور دی، ښکاره ده چې هغه نه بتانو ته د سپارښت کولو اذن ورکړی دی، او نه دی له کافرانو څخه خوښ دی.

إِنَّ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ لَيُسَمُّونَ الْمَلَٰٓئِكَةَ تَسْمِيَةَ الْأُنثَىٰ ﴿٢٧﴾ وَمَا لَهُم بِهِۦ مِنْ عِلْمٍ ۖ إِن يَتَّبِعُونَ إِلَّا الظَّنَّ ۖ وَإِنَّ الظَّنَّ لَا يُغْنِى مِنَ الْحَقِّ شَيْـًٔا ﴿٢٨﴾

بېشکه هغه کسان چې ایمان نه راوړي په آخرت باندې؛ خامخا نومونه ږدي پر ملائکو باندې په نوم اېښودلو د ښځو سره. او نشته دوی ته په دې وینا کې هیڅ علم پوهه، متابعت نه کوي دوی مګر خو د ګمان، او بېشکه ګمان نه دفع کوي له حق څخه هیڅ شی.

تفسیر: هر څوک چې په آخرت باندې یقین او باور نه لري؛ هغه له سزا او هیداد څخه بېفکره کیږي، او په داسې بېباکۍ او بېفکرۍ کې اخته کیږي چې الله تعالی ته بد نسبتونه کوي، او مثلاً وایي چې: پرښتې ښځې او د هغه لونې دي، دا محض د دوی جهالت او ناپوهي ده، ځکه چې پرښتې له نارینتوب او ښځیتوب سره هیڅ تعلق او علاقه نه لري، او الله تعالی به څرنګه اولاد ولري؟ که څوک په رښتیا او ټینګو خبرو باندې قائم وي؛ نو په داسې ګمانونو اټکلونو او اوهامو او چټي خبرو پسې چې هیڅ کار ورځنې نه جوړیږي، نه ګرځي.

فَأَعْرِضْ عَن مَّن تَوَلَّىٰ عَن ذِكْرِنَا وَلَمْ يُرِدْ إِلَّا الْحَيَوٰةَ الدُّنْيَا ﴿٢٩﴾ ذَٰلِكَ مَبْلَغُهُم مِّنَ الْعِلْمِ

پس مخ وګرځوه ته له هغه چا څخه چې مخ یې ګرځولی دی له ذکره پنده څمونږ. او نه لري اراده مګر خو د ژوندون لږ خسیس. دا (اختیارول د ده دنیا لره) ځای د رسېدلو د دوی دی له علمه پوهې (د دوی).

تفسیر: یعنې د هر چا بړستن او نالی چې د دنیا دا څو ورځې ژوندون دی، او په هغه کې هسې منهمک شي چې الله تعالی او آخرت ور څخه هېر وي، او هیڅ خپل فکر ورته نه نیسي؛ نو تاسې د دوی اپلتو او چټي (بېکاره) خبرو ته زیات مه متوجه کېږئ !، هم هغسې چې هغوی له الله تعالی څخه مخ اړوي، تاسې هم د هغوی له شرارت او بدئ څخه مخ واړوئ !، د دوی علمي جداوجهد یواځې د بهائمو په شان د ګېډې ډکول او د شهوت شړل دي، پر ته له نفساني غوښتنو څخه بل شي ته نه متوجّه کیږي.

إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ بِمَن ضَلَّ عَن سَبِيلِهِۦ وَهُوَ أَعْلَمُ بِمَنِ اهْتَدَىٰ ﴿٣٠﴾

بېشکه رب ستا همدی ښه عالم دی په هغه چا باندې چې ګمراه شوی دی له لارې د ده څخه (چې اسلام دی)، او همدی ښه عالم پوه دی په هغه چا باندې چې سمه لاره یې موندلې ده.

تفسیر: یعنې هغه چې په ګمراهۍ کې پروت دی، او هغه چې په سمې لارې باندې روان دی، دوی ټول سره د هغوی د مخفي استعداداتو له ازل راهیسې پاک الله ته معلوم او الله تعالی پرې ښه خبر دی، او سم له هغه سره هر کار کېدونکی دی، نو ځکه تاسې ځان یوې خوا ته ونیسئ، او د هغو معاندینو معامله الله تعالی ته خوشې کوئ او ور ویې سپارئ.

وَلِلَّهِ مَا فِى السَّمَٰوَٰتِ وَمَا فِى الْأَرْضِ لِيَجْزِىَ الَّذِينَ أَسَٰٓـُٔوا۟ بِمَا عَمِلُوا۟ وَيَجْزِىَ الَّذِينَ أَحْسَنُوا۟ بِالْحُسْنَى ﴿٣١﴾

او خاص الله ته دي هر هغه څه چې په اسمانونو کې دي، او هر هغه چې په ځمکه کې دي (سره له اسمانونو او ځمکې ملکا وخلقًا وعبیدًا) (پیدایښت)، لپاره د دې چې جزاء ورکړي (الله) هغو

كسانو ته چې بدي يې كړي وي په (سبب) د هغه (بد) عمل چې كړى يې وي، او جزاء وركړي هغو كسانو ته چې نېكي يې كړي وي په نېكو عملونو سره (په جنّت).

تفسير: يعنې د هر سړي احوال الله تعالى ته ښه معلوم دي، او د ځمكې او د اسمان پر هر شي باندې د هغه واك او قبضه ده، بيا نو د ښو او د بدو په بدل وركولو كې د هغه په مخ كې څه ممانعت موجود كېدى شي، بلكه كه په غور سره وګورئ؛ نو ځمكه او د اسمان دا ګردې كارخانې د همدې لپاره پيدا كړى شوي دي چې د هغو په نتيجه كې د ژوندون يوه بله غير فاني سلسله قائمه كړه شي، تر څو په هغې كې بدانو ته د هغوى د بدۍ او نېكانو ته د هغوى د نېكۍ بدل وركړ شي.

اَلَّذِيْنَ يَجْتَنِبُوْنَ كَبٰٓئِرَ الْاِثْمِ وَالْفَوَاحِشَ اِلَّا اللَّمَمَ

(نيكو كاران) هغه كسان چې ځان ساتي له كبائرو لويو ګناهونو څخه، او له فواحشو قبيحو كارونو څخه، مګر وړې وړې ګناه (لكه نظر كول حرامو ته، او نور د دې په شان ښښل كيږي له جانبه د الله په سبب د اجتناب له كبائرو نه).

تفسير: د صغيرې او كبيرې فرق د «النساء» سورت په تفاسيرو كې په تفصيل سره تېر شوى دى، د (لمم) په تفسير كې څو خبرې شته، ځينې وايي: هغه خيالات او چرتونه دي چې د ګناه په نسبت په زړونو كې ګرځي، خو له قوې څخه فعل ته نه وځي؛ هغه لمم دى، ځينې له هغه څخه صغيره ګناه مرادوي، ځينې وايي: هغه ګناه چې په كولو باندې يې اصرار نه كوي، يا يې خپل عادت ونه ګرځوي، يا هغه ګناه چې توبه ورځنې وكړي مراد دى.

اِنَّ رَبَّكَ وَاسِعُ الْمَغْفِرَةِ

بېشكه رب ستا واسع (پراخ كوونكى د ښښنې او) د مغفرت دى.

تفسير: نو ځكه له ډېرو وړو وړو ګناهونو څخه تيريږي او توبه قبلوي، او ګنهګاران نه مأيوس كوي، كه په هره لويه او وړه ګناه باندې يې پوښتنه كولى؛ نو د اميد ځاى به چېرې پاتې كېده؟.

هُوَ اَعْلَمُ بِكُمْ اِذْ اَنْشَاَكُمْ مِّنَ الْاَرْضِ وَاِذْ اَنْتُمْ اَجِنَّةٌ فِيْ بُطُوْنِ اُمَّهٰتِكُمْ ۚ فَلَا تُزَكُّوْٓا اَنْفُسَكُمْ ؕ هُوَ اَعْلَمُ بِمَنِ اتَّقٰى ﴿۳۲﴾

هغه ښه عالم دى په تاسې باندې كله چې پيدا يې كړئ تاسې له ځمكې څخه، او كله چې وئ تاسې (پټ) بچي په ګېډو د ميندو خپلو كې؛ نو مه ستايئ مه پاكوئ تاسو ځانونه خپل، همدغه (الله) ښه عالم دى په هغه چا باندې چې ويريږي (له الله او ځان ساتي له معاصيو).

تفسير: يعنې كه د تقوى څه توفيق الله تعالى چاته وركړي؛ نو دى دې لويي نه كوي !، او خپل ځان دې نه ستايي !، ځكه چې پاك الله د هر سړي له لويۍ او پاكۍ او تقوى نه په ښه شان خبردار دى، او له هغه وخته وربښكاره ده چې دوى لا د دې وجود او شتوالي په دائره كې قدم او پل نه وو ايښى.

اَفَرَءَيْتَ الَّذِيْ تَوَلّٰى ﴿۳۳﴾

آيا پس ليدلى دى تا هغه څوك چې مخ يې واړاوه (له ايمانه او مرتدّ شو).

تفسير: يعنې خپل اصل يې هېر کړ، او د خپل اصلي خالق او حقيقي مالک له لوري يې مخ واړاوه.

وَاَعۡطٰى قَلِيۡلًا وَّاَكۡدٰى ﴿۳۴﴾

او ور يې کړ لږ شی (له مقرره مال څخه)، اومنع يې کړل نور (او سخت پرې ټينګ شو).

تفسير: شاه صاحب (رحمه الله) ليکي: «يعنې لږ څه ايمان يې راوړ، بيا يې زړه کلک شو»، مجاهد (رحمة الله عليه) او نور ليکي چې دا آيت د (وليد بن مغيره) په باره کې نازل شوی دی، چې هغه ځمونږ د پيغمبر لږ څه خبرې واورېدې، او د اسلام په لور يې لږ څه رغبت پيدا شو، او د کفر له سزا څخه ووېرېده، نژدې وو چې مسلمان شي، چې يوه کافر ته وويل: داسې مه کوه ! چې زه ستا ګرد جرائم پخپله غاړه اخلم، او ستا له لوري ګرده سزا زه په ځان تېروم، په دې شرط سره چې لږ څه مال ماته راکړې، هغه دا خبره ومنله، او د مقرر شوي رقم څه قسط يې هم ور ورساوه، او بيا يې انکار وکړه؛ نو په دې صورت سره د ﴿وَاَعۡطٰى قَلِيۡلًا وَّاَكۡدٰى﴾ معنی به داسې کيږي: چې څه مال يې ورکړ او بيا يې لاس وويست.

اَعِنۡدَهٗ عِلۡمُ الۡغَيۡبِ فَهُوَ يَرٰى ﴿۳۵﴾

آيا شته له ده څخه علم د پټو (مخفي شيانو) پس دیويني (نجات خپل).

تفسير: يعنې آيا دا د غيب خبر يې ليدلی دی چې هغه ته به د کُفر سزا نه رسيږي؟ او بل سړی به خپل ځای ودروي، او په رښتيا سره دی دی خلاصيږي؟.

اَمۡ لَمۡ يُنَبَّاۡ بِمَا فِىۡ صُحُفِ مُوۡسٰى ﴿۳۶﴾ وَ اِبۡرٰهِيۡمَ الَّذِىۡ وَفّٰىٓ ﴿۳۷﴾

آيا نه دی خبر کړی شوی دی په هغه (شي) چې وو په صحيفو پاڼو دموسی کې. او په (صحيفو پاڼو) دابراهيم کې هغه (ابراهيم) چې وفاء يې کړې وه (په احکامو د الله).

تفسير: يعنې ابراهيم عليه السلام پخپله وينا او عهد او پيمان باندې پوره ټينګ ولاړ وو، او د الله تعالی ګرد احکام يې په ځای کړل، او د هغه د احکامو په تعميل کې يې لږ څه تقصير هم ونه کړ.

اَلَّا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِّزۡرَ اُخۡرٰى ﴿۳۸﴾

(په صحف مذکوره وو کې دا دي) چې نه پورته کوي هيڅ نفس پورته کوونکی بار پېټی د بل نفس.

تفسير: يعنې د موسی او د ابراهيم عليه السلام په صحيفو کې داسې مضمون وو، چې د الله تعالی په مخکې يو مجرم د بل مجرم پېټی نشي اخيستی، او هر يو سړی خپل سوال او ځواب او ښه او خراب پخپله غاړه اخلي.

وَاَنۡ لَّيۡسَ لِلۡاِنۡسَانِ اِلَّا مَا سَعٰى ﴿۳۹﴾

او بله دا چې نشته هيڅ انسان لره مګر (جزا د هغه شي) چې کړی يې دی.

تفسير: يعنې سړی چې هر څه پخپل زيار او کوښښ سره ګټي؛ هغه د ده دي، او هيڅوک د بل نيکي او بدي نشي اخيستی.

وَأَنَّ سَعْيَهُۥ سَوْفَ يُرَىٰ ۝٤٠ ثُمَّ يُجْزَىٰهُ ٱلْجَزَآءَ ٱلْأَوْفَىٰ ۝٤١

او بېشکه (دا چې) جزا د سعي عمل د ده ژر ده چې وبه ښوولی شي (ده ته). بیا به جزاء ورکړی شي هغه ته جزاء پوره بدل ښه (د نېکی نېکه ـ د بدئ بده).

تفسیر: یعنې د هر چا سعي او کوښښ به د هغه په مخ کې کېښود شي، او د هغه پوره پوره بدل به ورکاره کيږي.

وَأَنَّ إِلَىٰ رَبِّكَ ٱلْمُنتَهَىٰ ۝٤٢

او بېشکه (دا چې) رب ستا ته ده انتهاء د ګردو (مخلوقاتو پس له مرګه چې ورځي ورته لپاره د جزاء).

تفسیر: یعنې د ګردو علومو او افکارو سلسله او د وجود انتهاء د الله تعالی په لوري کيږي، او ټول شیان په پای کې هغه الله تعالی ته رجوع او ورتګ کوي، او د ده له مخې به هر چا ته د هغه د ښو او بدو ثمره ورکوله کيږي.

وَأَنَّهُۥ هُوَ أَضْحَكَ وَأَبْكَىٰ ۝٤٣ وَأَنَّهُۥ هُوَ أَمَاتَ وَأَحْيَا ۝٤٤ وَأَنَّهُۥ خَلَقَ ٱلزَّوْجَيْنِ ٱلذَّكَرَ وَٱلْأُنثَىٰ ۝٤٥

او (دا چې) بېشکه همغه (الله) خندوي او ژړوي. او بېشکه همغه (الله) وژني او ژوندي کوي. او (دا چې) بېشکه همغه (الله) پیدا کړې یې دي جوړې نر او ښځه.

تفسیر: یعنې په دې نړۍ کې ګرد متضاد او متقابل احوال هغه لوی ذات پیدا کړي دي، د شر او د خیر خالق همغه الله تعالی دی، د خوښی او د غم کیفیّات د هغه په لاس کې دي، خندول، ژړول، لارښوول، ګمراه کول، ژوندي کول او مړه کول، نر او ښځه پیدا کول او د دوی په شان نور شیان ټول د دې خالق له کارونو څخه دي.

مِن نُّطْفَةٍ إِذَا تُمْنَىٰ ۝٤٦ وَأَنَّ عَلَيْهِ ٱلنَّشْأَةَ ٱلْأُخْرَىٰ ۝٤٧

له یوه څاڅکي اوبو د (مني) څخه کله چې وڅڅاوه شي (په رحم کې). او (دا چې) بېشکه په ده باندې دي پیدا کول د دویم ځلي (پس له مرګه).

تفسیر: یعنې هغه ذات چې له یوه څاڅکي څخه یې نر او ښځه پیدا کړي دي، نو هغه ته بیا پیدا کول څه مشکل دي؟ د یوه پیدایش له ښوولو څخه یې په بل پیدایش باندې هم تنبیه وفرمایله.

وَأَنَّهُۥ هُوَ أَغْنَىٰ وَأَقْنَىٰ ۝٤٨

او (دا چې) بېشکه همغه (الله) غني کوي او خزانې ورکوي (یا خواروي).

تفسیر: یعنې مال، خزانه، جایدادونه ټول د هغه ښښنه ده، ځینې د (اقنی) معنی (افقر) اخلي، یعنې هغه ځینې غني کوي، او ځینې فقیر اکرب کوي، دا معنی له ړومبني سیاق سره مناسبه ښکاري، ځکه چې د متقابلو شیانو ذکر له اول تر آخره پورې راغلی دی، او که اول مطلب واخیست شي؛ نو د هغه په مقابل کې ښایي چې اهلاک کېښود شي، چې ذکر یې وروسته راځي، یعنې خزانې، مال، او دولت هغه ورکوي او زیاتوي یې، او همغه ډېر لوی دولتمندان او طاقتوران اقوام او ټبرونه تباه او بربادوي.

وَأَنَّهُۥ هُوَ رَبُّ ٱلشِّعۡرَىٰ ﴿٤٩﴾

او (دا چې) بېشکه هم هغه (الله) رب د شِعرى دى.

تفسير: «شِعرى» يو لوى ستورى دى، چې ځينو له اعرابو به د هغه عبادت کاوه، او داسې يې ګڼله چې د عالم په پېښو کې هغه ډېر تأثير او اغېزه لري، دلته دا راښکاره کوي چې د «شِعرى» رب هم الله تعالى دى، او د دنيا ګردې پېښې او لاندې باندې او نور د ده په لاس او واک کې دي، بې وځلې (شِعرى) هم لکه يو معمولي مزدور د هغه احکامو په ځای راوړلو کې زيار (کوښښ) کوي، او په هغه کې کوم مستقل تأثير او اغېزه هيڅ نشته.

وَأَنَّهُۥٓ أَهۡلَكَ عَادًا ٱلۡأُولَىٰ ﴿٥٠﴾

او (دا چې) بېشکه همغه (الله) وژلي هلاک کړي دي عاديان ړومبی.

تفسير: يعنې د هود عليه السلام قوم.

وَثَمُودَاْ فَمَآ أَبۡقَىٰ ﴿٥١﴾ وَقَوۡمَ نُوحٖ مِّن قَبۡلُۖ إِنَّهُمۡ كَانُواْ هُمۡ أَظۡلَمَ وَأَطۡغَىٰ ﴿٥٢﴾

او (هلاک کړي يې دي) ثموديان، پس باقي يې پرې نه ښود بل هيڅوک (له هغوى نه). او (هلاک کړی يې دی) قوم د نوح پخوا له دوی نه، بېشکه چې دوی وو هم دوی ډېر ظالمان او ډېر سرکښان.

تفسير: يعنې تر سلهاوو کلونو د الله تعالى رسول نوح عليه السلام ته يې هسې ډېر سخت ضررونه او ايذاوې رسولې چې د هغه له ويلو څخه د هر سړي زړه خوږېږي، او راتلونکيو لره يې بده لاره وپرانيستله.

وَٱلۡمُؤۡتَفِكَةَ أَهۡوَىٰ ﴿٥٣﴾ فَغَشَّىٰهَا مَا غَشَّىٰ ﴿٥٤﴾

او هغو کليو اړوليو شويو لره يې ښکته راوغورځول (ځمکې ته پس له پورته کېدو نه). پس راولوېد په هغه باندې څه چې راولوېد (يا پس پټ يې کړه هغه لره په هغه څه چې پټ يې کړل).

تفسير: يعنې د تيږو باران او وريا يې پرې وکړه، دا د لوط عليه السلام د قوم يادونه ده.

فَبِأَيِّ ءَالَآءِ رَبِّكَ تَتَمَارَىٰ ﴿٥٥﴾

پس په کومو نعمتونو د رب خپل شک کوې ته (ای کافر انسانه؟).

تفسير: يعنې د داسې مفسدانو، ظالمانو او باغيانو تباه کول او له منځه لرې کول او ورک کول هم د الله تعالى ډېر لوى انعام او ښېنه ده، آيا د داسې نعمتونو له ليدلو څخه وروسته هم انسان خپل الله تعالى ته د دروغو نسبت کوي.

هَٰذَا نَذِيرٞ مِّنَ ٱلنُّذُرِ ٱلۡأُولَىٰٓ ﴿٥٦﴾

دغه (محمد رسول الله هم) ويروونکی دی له (جملې د) ويروونکيو ړومبنيو څخه.

تفسير: يعنې محمد صلى الله عليه وسلم د مجرمانو د بد انجام څخه همداسې ويرول کوي، لکه چې له دوی څنې وړاندې نورو پيغمبرانو هم کفار ويرول.

أَزِفَتِ الْآزِفَةُ ﴿٥٧﴾ لَيْسَ لَهَا مِنْ دُونِ اللَّهِ كَاشِفَةٌ ﴿٥٨﴾

را نژدې شو راتلونکی (قيامت). نشته هغه لره پرته له الله ښکاره کوونکی (راوستونکی).

تفسير: يعنې قيامت ډېر نژدې شوی دی، خو د هغه ټاکلی وخت پرته له الله تعالی بل چا ته په ښکاره ډول نه دی معلوم، او کله چې ټاکلی وخت يې راشي؛ نو هيڅ يو طاقت هغه نشي ستنولی، که الله تعالی اراده وفرمايي؛ د هغه په دفع باندې قادر دی، خو هغه يې هم نه لرې کوي.

أَفَمِنْ هَٰذَا الْحَدِيثِ تَعْجَبُونَ ﴿٥٩﴾ وَتَضْحَكُونَ وَلَا تَبْكُونَ ﴿٦٠﴾ وَأَنْتُمْ سَامِدُونَ ﴿٦١﴾

آيا پس له دې خبرې (قرآن) څخه تعجّب کوئ تاسې (انکارًا اى منکرانو). او خاندئ تاسې (تمسخُرًا) او نه ژاړئ (خوفًا. او تاسې غافلان يئ (له هغه شي چې مطلوب دی تاسې ته) چټي (بېکاره) لوبې کوئ.

تفسير: يعنې قيامت او د هغه نژدېوالی د خبر له اورېدلو څخه بايد چې تاسې د الله تعالی له وېرې په ژړا کېدئ او يرېدئ، او د خپلې ژغورنې تياری به مو کاوه، مګر تاسې په خلاف د هغه تعجّب کوئ او خاندئ، او په غفلت او بېفکرئ کې په چټي لوبو کې اخته يئ.

فَاسْجُدُوا لِلَّهِ وَاعْبُدُوا ۩ ﴿٦٢﴾

پس سجده کوئ تاسې (خاص) الله ته، او عبادت کوئ د همدغه (الله !، نه د نورو).

تفسير: يعنې يو عاقل او پوه لره نه ښايي چې له انجامه غافل شي، او په پند، نصيحت او پوهولو باندې ټوکې او مزاح وکړي او پرې وخاندي، بلکه ښايي چې د بندګۍ لاره غوره کړئ !، او مطيع او منقاد اوسئ !، د عاجزۍ او نياز وچولی د الله تعالی په دربار کې کېږدئ !.

تنبيه: په روايتونو کې راغلي دي چې رسول اکرم صلی الله عليه وسلم کله چې د (النجم) سورت ولوست، دی پخپله هم په سجده پرېوت، او نورو ګردو مسلمانانو او مشرکانو هم چې هلته حاضر وو؛ سجده وکړله.

تمّت سورة النجم، ولله الحمدُ والمنّة.

«د (القمر) سورت مکّي دی، ماسوا له (۴۴، ۴۵، ۴۶) آیتونو څخه چې مدني دي، (۵۵) آیته (۳) رکوع لري، په تلاوت کې (۵۴) او په نزول کې (۳۷) سورت دی، وروسته د «الطارق» له سورت څخه نازل شوی دی».

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

اِقْتَرَبَتِ السَّاعَةُ وَانْشَقَّ الْقَمَرُ ①

را نژدې شو قیامت او څیري دوه ټوټې شوه سپوږمۍ.

تفسیر: له هجرت څخه پخوا رسول اکرم صلی الله علیه وسلم په (منا) کې تشریف درلود، د کافرانو یوې لویې جرګې له دوی څخه یوه معجزه وغوښته، دوی وفرمایل چې: د اسمان په لوري وګورئ ! ناڅاپه سپوږمۍ له منځه دوه ټوټې شوه، یوه ټوټه یې د لمر خاته په لوري، او بله ټوټه یې د لمر پرېوتو په لوري لاړه، په منځ کې یې غر حائل وو، کله چې د کافرانو جرګې دا لویه معجزه ولیده؛ سره یې وویل چې: «محمد صلی الله علیه وسلم پر مونږ یا پر سپوږمۍ باندې سحر جادو کوډې کړي دي»، دغې معجزې ته (شقّ القمر) وایي، او دا یوه نمونه یا نښه وه د قیامت چې وروسته له دې څخه به هر شی لکه دا شلیږي او چوي، طحاوي او ابن کثیر اونورو د دې واقعې د تواتر دعوی کړېده، او له کوم عقلي دلیل سره تر اوسه پورې د هسې واقعاتو محال کېدل نشي ثابت کېدی، او یواځې د استبعاد په بناء داسې قطعي الثبوت شیان نه شي تردید کېدی، بلکه استبعاد خو اعجاز لره لازم دی.

وَاِنْ يَّرَوْا اٰيَةً يُّعْرِضُوْا وَيَقُوْلُوْا سِحْرٌ مُّسْتَمِرٌّ ②

او که ووینې دغه (کُفّار د قریشو) کوم دلیل (د قدرت) نو پر څنګ به شي دوی (مخ به واړوي) ترې، او وایي به دوی (دغه) سحر کوډې دي قوي چې له پخوا راهیسې راځي.

تفسیر: یعنې پخوا له دې هم د نبوّت دعوی کوونکیو د داسې سحر او کوډو دعاوی کړې دي، هم هغسې چې هغه تللي دي؛ دا به هم ځي.

وَكَذَّبُوْا وَاتَّبَعُوْۤا اَهْوَآءَهُمْ وَكُلُّ اَمْرٍ مُّسْتَقِرٌّ ③

او دروغجن ګڼي دوی (حق لره)، او متابعت کوي دوی د خواهشونو خپلو، او هر کار قرار نیوونکی دی (سره له کوونکي خپل په نعیم یا جحیم کې).

تفسیر: یعنې د هغوی عذاب هم په خپل وخت باندې راتلونکی دی، او هغوی لره هغه هلاکت او ګمراهي چې د الله تعالی په علم کې ټاکلې شوې ده؛ هیڅ وړاندې وروسته کېدونکې نه ده.

وَلَقَدْ جَآءَهُمْ مِّنَ الْاَنْۢبَآءِ مَا فِيْهِ مُزْدَجَرٌ ④

او خامخا په تحقیق راغلي دي دوی ته خبرې او اهلاک د پخوانیو امتونو هغه شی چې په هغه کې امتناع او سرزنش وو (له کفره).

تفسیر: یعنې د قرآنکریم په وسیله هر راز احوال او د تباه شویو قومونو واقعات درښکاره شوي دي، که په هغو باندې غور وکړئ؛ نو د الله تعالی له لوري لویه تنبیه او ویښول دي.

راغلي دي دغو منکرانو ته دغسې پند چې:

حِكْمَةٌ بَالِغَةٌ فَمَا تُغْنِ النُّذُرُ ﴿٥﴾ فَتَوَلَّ عَنْهُمْ

حکمت دی کامل نهایت ته رسېدلی، پس هیڅ نفع نه رسوي (دوی ته) ویروونکي (انبیاء، قرآن، مواعظ). نو مخ وګرځوه ته له هغوی څخه.

تفسیر: یعنې قرآن مجید د پوره عقل او حکمت د خبرو مجموعه ده، که څوک یې په ښه نیت او پوره توجّه سره ولولي؛ نو په زړونو کې یې ځای نیسي او په کې لوېږي، مګر د افسوس ځای دلته دی چې سره د دومره لارښوونې او د هدایت د اسباب د شتو بیا هم دوی هدایت نه مومي، او په سمه لاره نه راځي، نو څکه د هسې غټو زړونو او سنګدلو بدبختانو په فکر کې ډېر زیات مه اوسئ، تاسو د خپل تبلیغ فرض او د دعوت وظیفه او دنده په ښه شان او سلوک سره اداء وفرمایئ، اوس نو د زیات تعاقُب ضرورت نشته، پرېږدئ چې هغوی د خپلې هستوګنې د ځای په لورې ور درومي.

يَوْمَ يَدْعُ الدَّاعِ إِلَىٰ شَيْءٍ نُّكُرٍ ﴿٦﴾

(او یاده کړه هغه) ورځ چې رابولي (دوی لره) بلونکی یو شي ناآشنا ته (چې حساب او جزاء د اعمالو ده).

تفسیر: یعنې د حشر د ډګر په لوري د شمېر (حساب) ورکولو لپاره.

خُشَّعًا أَبْصَارُهُمْ

حال دا چې ویریدونکي خړې خوارې به وي سترګې د دوی.

تفسیر: یعنې په هغه وخت کې به یې د خوف او ندامت لامله په ډېر ذلت او ندامت سره سترګې ځوړې او مړې وي، او له ډېره شرمه به ځمکې ته ګوري.

يَخْرُجُونَ مِنَ الْأَجْدَاثِ كَأَنَّهُمْ جَرَادٌ مُّنتَشِرٌ ﴿٧﴾ مُّهْطِعِينَ إِلَى الدَّاعِ

راوځي به دوی له قبرونو څخه ګواکې دوی به ملخان وي خواره واره. چې تلوار کوونکي به وي په لوري د بلونکي خپل.

تفسیر: یعنې ګرد ړومبني او وروستني خلق به له خپلو قبرونو څخه ووځي، اود ملخانو په ډول سره به په ځمکه کې تیت پیت او خواره شي، او د الله تعالی په مخ کې به د خپلو چارو د جزاء لپاره په ډېر تلوار سره حاضرېږي.

يَقُولُ الْكَافِرُونَ هَٰذَا يَوْمٌ عَسِرٌ ﴿٨﴾

وایي به کافران دا ورځ ده ډېره سخته.

تفسیر: یعنې د هغې ورځې د ویرووونکیو احوالو او شدائدو لامله او د خپلو جرائمو له تصوّره به کفار داسې ووایي، چې دا بده سخته ورځ ده، وبه لیده شي چې نن به څه را باندې تیرېږي، وروسته دا راښیي چې قیامت او د

آخرت عذاب پخپل وخت باندې راتلونكى دى، ډېرو دروغجنانو ته له هغه څخه پخوا په دنيا كې هم يوه سخته ورځ په مخ راغلې ده.

كَذَّبَتۡ قَبۡلَهُمۡ قَوۡمُ نُوحٖ فَكَذَّبُواْ عَبۡدَنَا وَقَالُواْ مَجۡنُونٞ وَٱزۡدُجِرَ ۝٩

دروغجن ګڼلي دي پخوا له دوى څخه قوم د نوح (نوح عليهم عليه السلام)، نو دروغجن وشمېرو دوى بنده څمونږ، او ويې ويل چې: (دغه نوح) لېونى دى او منع كړې شوى دى (له دعوت د خلقو نه).

تفسير: كُفّارو به تهديدًا ويل: اى نوحه ! كه ته له خپلو هسې خبرو څخه نه اوړې، نو مونږ به دې تر ډېرو لاندې كړو ! ګواكې په داسې ويرولو سره يې د هغوى خبرو ته غوږ نه نيوه، او د ده خبرې به توى تللې، ځينې د ﴿وَٱزۡدُجِرَ﴾ معنى داسې كوي چې: لېونى يا بادسار يا رنځور دى، او سد (هوش) او عقل ترې ورك، (العياذ بالله).

فَدَعَا رَبَّهُۥٓ أَنِّي مَغۡلُوبٞ فَٱنتَصِرۡ ۝١٠

پس دعا سوال وكړ (نوح) له ربه خپله (داسې چې) بېشكه زه مغلوب عاجز شوى يم، نو بدل مې واخله (له كُفّارو).

تفسير: يعنې له سلهاوو كلونو پوهولو سره هم كله چې ځوك د دوى په خبرو باندې ونه پوهېدل، نو دوى هغوى ته ښېرې وفرمايلې، او ويې ويل: «اى ربه ! زه اوس د دوى له لارښوونې څخه عاجز شوى يم، پر دوى باندې ځما هدايت او لارښوونې هيڅ اغېزه او اثر ونه كړ، اوس نه ته د خپل دين او پيغمبر بدل او كسات واخله !، او پر ځمكه باندې هيڅ يو كافر ژوندى مه پرېږده !».

فَفَتَحۡنَآ أَبۡوَٰبَ ٱلسَّمَآءِ بِمَآءٖ مُّنۡهَمِرٖ ۝١١ وَفَجَّرۡنَا ٱلۡأَرۡضَ عُيُونٗا فَٱلۡتَقَى ٱلۡمَآءُ عَلَىٰٓ أَمۡرٖ قَدۡ قُدِرَ ۝١٢

نو وپرانيستل مونږ ورونه د اسمان په اوبو ډېرو راتويې شويو سره (له اسمانه). او وبهولې مونږ له ځمكې څخه (هم) چينې، بيا سره ګډې شولې ټولې اوبه (د اسمان او د ځمكې) په هغه كار باندې چې ټاكلى مقرر شوى وو (چې اهلاك د قوم د نوح وو).

تفسير: يعنې اوبه داسې سختې راوشوړېدې لكه چې د اسمان ګرد ورخونه خلاص شوي دي، او لاندې د ځمكې ټولې اوبه هم له يوې مخې دباندې راخوټېدلې دي، او دومره زياتې اوبه راووتې، لكه چې د ځمكې مخ د لويو چينو يوه مجموعه شوه، بيا د لاندې او د باندې او دا دواړه اوبه سره ګډې شوې د هغه كار لپاره حاضرې شوې چې د الله تعالى له خوا لا پخوا له هغه ټاكلى (مقرّر) شوى وو، يعنې د نوح عليه السلام د قوم تباهي، هلاكت او ډوبېدل.

وَحَمَلۡنَٰهُ عَلَىٰ ذَاتِ أَلۡوَٰحٖ وَدُسُرٖ ۝١٣ تَجۡرِي بِأَعۡيُنِنَا

او سور كړى وو مونږ دغه (نوح) پر (بېړۍ چې) خاونده د تختو پلنو او ميخونو پرېړو (غټو) وه. چې تلله ګرځېده څمونږ د ستر ګو لاندې چې مو ليده او څارنه مو ورله كوله.

تفسير: يعنې د دې ويروونكي طوفان په وخت كې د نوح عليه السلام بېړۍ څمونږ د ستر ګو تر كتنې حفاظت او نګرانى لاندې وه، او په ډېره هوسايۍ او آرامۍ سره د اوبو په سر ګرځېده.

جَزَآءً لِّمَن كَانَ كُفِرَ ﴿۱۴﴾

(واقع شوی وو دا طوفان) لپاره د امداد د هغه چا چې کُفران د احسان یې کړی شوی وو (چې نوح دی).

تفسیر: یعني کفّارو د نوح علیه السلام بې قدري وکړه، او الله تعالی د خبرې له منلو څخه یې مخ واړاوه، دا وه د هغه سزا او انتقام چې د لوی طوفان او سخت څپان په ډول وروړسېده.

وَلَقَد تَّرَكْنَٰهَآ ءَايَةً فَهَلْ مِن مُّدَّكِرٍ ﴿۱۵﴾

او خامخا په تحقیق پرېښودله مونږ دغه (بېړۍ) یو دلیل (د قدرت خپل)، نو آیا شته څوک یادوونکی پند اخیستونکی.

تفسیر: یعني فکر کوونکي لره په دې واقعې کې د قُدرت ډېر دلائل او د عبرت زیاتې نښې دي، یا یې دا مطلب چې نن د کشتۍ وجود په دنیا کې هغه قصه راپه یادوي او د الله تعالی د لوی قدرت لویه نښه ده.

فَكَيْفَ كَانَ عَذَابِى وَنُذُرِ ﴿۱۶﴾

پس څرنګه وو عذاب ځما (په دوی چې مې هلاک کړل ټول په طوفان) او ویرول ځما (په ژبې د نوح)؟.

تفسیر: یعني ځما عذاب یې ولید، چې څومره ویروونکی دی، او ځما ډارول څومره په ځای او رښتیا دي.

وَلَقَدْ يَسَّرْنَا ٱلْقُرْءَانَ لِلذِّكْرِ فَهَلْ مِن مُّدَّكِرٍ ﴿۱۷﴾

او خامخا په تحقیق اسان کړی دی مونږ قرآن لپاره د یادولو او پند اخیستلو، نو آیا شته څوک یادوونکی پند اخیستونکی.

تفسیر: یعني له قرآنه پند اخیستل ډېر اسان دي، ځکه هغه مضامین چې د ترغیب، ترهیب، انذار، تبشیر او نورو په نسبت دي؛ هغه ګرد بالکل صاف، سهل، ساده او اسان دي، او مؤثر دي، او دومره سهل او صاف دي چې هر سړی په لږ فکر او غور سره پرې پوهېږي.

كَذَّبَتْ عَادٌ فَكَيْفَ كَانَ عَذَابِى وَنُذُرِ ﴿۱۸﴾ إِنَّآ أَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ رِيحًا صَرْصَرًا فِى يَوْمِ نَحْسٍ مُّسْتَمِرٍّ ﴿۱۹﴾

دروغجن ګڼلي وو عادیانو (هود)، نو څرنګه وو عذاب ځما او ویرول ځما؟. بېشکه مونږ لېږلې وو مونږ پر دوی باندې باد ډېر سخت په ورځې نحسې (د بدۍ) کې چې تل وي بدي یې (پر دوی باندې چې په کې هلاک شو).

تفسیر: شاه صاحب لیکی: «یعني بدي او نحوست پورته نه شو، تر څو ګرد سره تمام نه شول، او دا د نحوست ورځ هغوی لره وه نه تل»، په قرآنکریم کې تصریح شوې ده چې هغه عذاب اووه شپې او اته ورځې پرله پسې وو.

تَنزِعُ ٱلنَّاسَ كَأَنَّهُمْ أَعْجَازُ نَخْلٍ مُّنقَعِرٍ ﴿۲۰﴾

چې را ایستل به (باد له پټو ژورو کندو د ځایونو خپلو نه) خلق ګواکې دوی تنې د خرماوو وي چې له بېخه رایستلې شوې په ځمکه پرېوتلې وي.

تفسير: د عاد قوم ډېر پياوړی قوي او د لويو جثو او ونو خاوندان وو، خو دوی د دې سخت باد او د لويې سيلۍ له ورښه داسې سره په ځټ راولوېدل، لکه چې د کجورو ونې چې له سټه او بېخه وويستلی شي، او هغه خوا وغورځولی شي.

فَكَيْفَ كَانَ عَذَابِي وَنُذُرِ ﴿٢١﴾ وَلَقَدْ يَسَّرْنَا الْقُرْآنَ لِلذِّكْرِ فَهَلْ مِن مُّدَّكِرٍ ﴿٢٢﴾ كَذَّبَتْ ثَمُودُ بِالنُّذُرِ ﴿٢٣﴾

نو څرنګه وو عذاب ځما او ويرول ځما (له بېخه ايستل مې)؟. او خامخا په تحقيق اسان کړی دی مونږ قرآن ذکر پند اخيستلو ته، نو آيا شته څوک يادوونکی پند اخيستونکی. دروغجن ګڼلي وو ثموديانو (انبياء او نور) ويروونکي.

تفسير: يعنې صالح عليه السلام يې دروغجن شمېرلی وو، او حال دا دی چې يوه نبي دروغجن بلل عينًا د ټولو پيغمبرانو دروغجن بلل دي، ځکه چې د دين په اصولو کې دوی ګرد يو، د بل مصدقان او مؤيدان دي.

فَقَالُوا أَبَشَرًا مِّنَّا وَاحِدًا نَّتَّبِعُهُ إِنَّا إِذًا لَّفِي ضَلَالٍ وَسُعُرٍ ﴿٢٤﴾

پس وويل دوی آيا يو بشر لره له مونږ څخه چې يو دی؛ متابعت وکړو (مونږ چې ډېر يو) ده لره؟ بېشکه مونږ په دغه وخت کې خامخا به يو په ګمراهی او لېونتوب کې (نو نه يې کوو متابعت).

تفسير: يعنې دغه خو کومه اسماني پرښته نه دی، بلکه مونږ غوندې يو سړی دی، هغه هم يو بېکس او يواځې چې هيڅ قوت او ملګری ورسره نشته، دی غواړي چې مونږ راښکته او د خپل ځان تابع وګرځوي، او حال دا دی چې دا کار له سره هيڅ کېدونکی نه دی، که مونږ د ده په خبرو باندې وغوليږو، او د ده په لومه کې بند شو؛ نو دغه به ځمونږ سخته غلطي ناپوهي او حماقت څرګند کړي، بلکه دا کار به له لېونتوب سره سم وي.

أَأُلْقِيَ الذِّكْرُ عَلَيْهِ مِن بَيْنِنَا بَلْ هُوَ كَذَّابٌ أَشِرٌ ﴿٢٥﴾

آيا غورځولی شوی دی ذکر وحي په ده باندې په منځ ځمونږ (نه ده شوې وحي)؟ بلکه دی ډېر دروغجن متکبّر دی (چې پخپله ځان غټوي).

تفسير: يعنې پيغمبری ته د نورو خلقو په منځ کې يواځې همدغه پاتې وو؟ ګردې خبرې يې دروغ دي، او خامخا ځای لوی راښيي، تکبّر کوي او وايي چې: زه د الله تعالی له لوري استاځی او پيغمبر يم، او ګرد قوم ته ښايي چې ځما خبرې ته غوږ کيږدي، او اطاعت مې وکړي، او حکم مې ومني، نو ترديدًا فرمايي الله أکرم شأنُه وأعظم برهانُه داسې چې:

سَيَعْلَمُونَ غَدًا مَّنِ الْكَذَّابُ الْأَشِرُ ﴿٢٦﴾

ژر ده چې پوه به شي دوی صباح (په وخت د نزول د عذاب کې، يا په ورځ د قيامت کې) چې څوک دی هغه ډېر دروغجن متکبّر.

تفسير: يعنې ډېر ژر معلوميږي چې د دې دواړو په منځ کې دروغجن او متکبّر څوک دی؟.

إِنَّا مُرْسِلُو النَّاقَةِ فِتْنَةً لَّهُمْ

بېشکه مونږ لېږونکي يو د اوښې لپاره د فتنې ازمويښت د دوی.

تفسیر: یعنې د هغوی له غوښتنې سره سم مونږ له تیږې څخه اوښه را وویسته، او ور ومو لېږله، او د هغې په وسیله مو دا په عملي ډول هم ښکاروله چې له هغوی څخه کوم یو د الله تعالی او د هغه د رسول خبرې مني؟ او کوم یو د خپل نفس په غوښتنې کار کوي؟.

فَارْتَقِبْهُمْ وَاصْطَبِرْ ﴿۲۷﴾ وَنَبِّئْهُمْ أَنَّ الْمَاءَ قِسْمَةٌ بَيْنَهُمْ ۖ كُلُّ شِرْبٍ مُحْتَضَرٌ ﴿۲۸﴾

پس منتظر اوسه ته (ای صالح !) دوی ته او صبر وکړه (یعنې وګوره ! چې څه نتیجه راووځي؟). او خبر کړه دوی (په دې) چې بېشکه اوبه ویشلې شوې دي په منځ د دوی (او د اوښې) کې، هر وار د اوبو ته حاضر کړی شوي دي (خاوندان د اوبو پخپل وار).

تفسیر: شاه صاحب لیکي: هغه اوښه به په هر وار چې اوبو ته تله؛ نور څاروي او حیوانات به له هغې څخه ویرېدل او لرې به تښتېدل، نو د الله تعالی له لوري وار او نوبت مقرّر شو، چې یوه ورځ به هغې اوښې اوبه څښلې، او بله ورځ به نورو حیواناتو.

فَنَادَوْا صَاحِبَهُمْ فَتَعَاطَىٰ فَعَقَرَ ﴿۲۹﴾

نو راوباله دوی ملګری خپل (لپاره د وژلو د اوښې؛ نو توره یې واخیسته) پس پرې یې کړې پښې (د هغې اوښې او مړه یې کړه).

تفسیر: شاه صاحب لیکي: «یوه بدکاره ښځه وه چې حیوانات یې ډېر وو، هغې خپل یو آشنا ولمساوه، او هغه د دې اوښې پښې پرې کړې، او ویې وژله، نو پس له دریو ورځو نه پرې عذاب نازل شو».

فَكَيْفَ كَانَ عَذَابِي وَنُذُرِ ﴿۳۰﴾ إِنَّا أَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ صَيْحَةً وَاحِدَةً فَكَانُوا كَهَشِيمِ الْمُحْتَظِرِ ﴿۳۱﴾

پس څرنګه وو عذاب ځما او ویرول ځما. بېشکه مونږ ولېږه مونږ پر هغو باندې غږ یو (د جبریل)؛ نو شول دوی لکه وچ مات شوي (ټوټې ټوټې خس خاشاک واښه شپول جوړوونکي).

تفسیر: یعنې پرښتې یوه سخته کریکه وکړه، چې د هغې لامله د هغو ګردو زړونه وچاودل، او ټول سره هک پک او حیران پاتې شول، او هسې راوبربښېدل، لکه چې د وښو یوه لویه کوټه د څاروو تر پښو لاندې غوبل شوي وي، او ګرد سره ګوډ او مات او چیت او بوس بوس شوي وي.

وَلَقَدْ يَسَّرْنَا الْقُرْآنَ لِلذِّكْرِ فَهَلْ مِن مُّدَّكِرٍ ﴿۳۲﴾ كَذَّبَتْ قَوْمُ لُوطٍ بِالنُّذُرِ ﴿۳۳﴾

او خامخا په تحقیق اسان کړی دی مونږ قرآن لپاره د ذکر یادلو پند اخیستلو؛ نو آیا شته څوک یادوونکي پند اخیستونکي؟. دروغجن کړی وو قوم د لوط ویروونکي (انبیاء لره).

تفسیر: یعنې دوی لوط علیه السلام ته دروغجن وویل، او په داسې کار سره چې د یوه نبي تکذیب یې وکړ، ګواکې د ګردو انبیاوو تکذیب یې وکړ، یا قوم د لوط دروغجن وګڼه لوط په ویرولو او پند ورکولو د ده سره دوی لره.

إِنَّا أَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ حَاصِبًا إِلَّا آلَ لُوطٍ ۖ نَّجَّيْنَاهُم بِسَحَرٍ ﴿۳۴﴾ نِّعْمَةً مِّنْ عِندِنَا ۚ كَذَٰلِكَ نَجْزِي مَن شَكَرَ ﴿۳۵﴾

بېشکه مونږ لېږلی وو مونږ پر دوی باندې باد کاڼي ویشتونکی مګر کورنی د لوط، ومو ژغورل دوی په پېشمني کې. له جهته د مهربانۍ له نزده ځمونږ، همداسې (د آل لوط په شان) جزاء ورکوو مونږ هغه ته چې شُکر وباسي حق منونکی وي.

تفسیر: یعنې لوط علیه السلام په پېشمنی کې له خپلو کورنیو سره روغ رمټ ووتلو، او هغوی ته هیڅ ربړ او عذاب ونه رسېد، او څمونږ عادت همداسې دی چې حق پېژندونکیو او شکر ویستونکیو بندګانو ته هسې جزا ورکوو.

وَلَقَدْ أَنذَرَهُم بَطْشَتَنَا فَتَمَارَوْا بِالنُّذُرِ ﴿٣٦﴾

او خامخا په تحقیق ویرولي وو (لوط) دوی لره له نیولو څمونږ څخه، نو شك وکړ دوی په ویرولو (د هغه کې).

تفسیر: یعنې د هغو په خبرو کې به یې چتې ویناوې شبهې جګړې کولې، او هغه به یې دروغجن ګڼلو (په ویلو د ده کې).

وَلَقَدْ رَاوَدُوهُ عَن ضَيْفِهِ فَطَمَسْنَا أَعْيُنَهُمْ فَذُوقُوا عَذَابِي وَنُذُرِ ﴿٣٧﴾

او خامخا په تحقیق غوښتي وو دوی له دغه (لوط څخه) مېلمانه د هغه (بدکارئ ته)؛ نو محو ړندې کړې مونږ سترګې د دوی، پس (وفرمایل الله دوی ته په ژبه د ملائکو چې) وڅکئ تاسې ثمر د عذاب څما، او د ویرولو څما.

تفسیر: پر هغو پرښتو باندې چې د ښکلیو هلکانو په اشکالو کې راغلې وې، دوی د انسانانو ګمان کړی او د خپلو بدو اخلاقو او بدو رشو په غوښتنه پر دوی باندې د لاس اچولو په فکر کې شول، نو مونږ هغوی ړانده کړل چې هر لوري ته ګرځېدل، او له هر شي سره لګېدل، او هیڅ شی به هغو ته نه ښکارېده، نو ورته ومو ویل چې: ړومبی تاسې د دې عذاب خوند وڅکئ !.

وَلَقَدْ صَبَّحَهُم بُكْرَةً عَذَابٌ مُّسْتَقِرٌّ ﴿٣٨﴾ فَذُوقُوا عَذَابِي وَنُذُرِ ﴿٣٩﴾

او خامخا په تحقیق راغلی وو دوی ته په وقت د صباح کې عذاب چې ثابت قرار نیوونکی وو (په دوی باندې). نو (وفرمایل الله دوی ته په ژبه د ملائکو چې) وڅکئ تاسې ثمره د عذاب څما او د ویرولو څما.

تفسیر: یعنې له ړندولو څخه وروسته مو د هغوی کلي واړول، او پر دوی باندې مو له پاسه تیږې وورولې، له هغه وړوکي عذاب څخه وروسته دا لوی عذاب وو چې پر دوی باندې له پاسه د صباوون په وخت کې راولوېد.

وَلَقَدْ يَسَّرْنَا الْقُرْآنَ لِلذِّكْرِ فَهَلْ مِن مُّدَّكِرٍ ﴿٤٠﴾ وَلَقَدْ جَاءَ آلَ فِرْعَوْنَ النُّذُرُ ﴿٤١﴾

او خامخا په تحقیق اسان کړی دی مونږ قرآن لپاره د ذکر یادولو پند اخیستلو، نو آیا شته څوك یادوونکی پند اخیستونکی؟. او خامخا په تحقیق راغلي وو (فرعون او) قوم د فرعون ته ویروونکي.

تفسیر: موسی او هارون علیهما السلام او د هغوی ویروونکې نهه مشهورې معجزې.

كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا كُلِّهَا فَأَخَذْنَاهُمْ أَخْذَ عَزِيزٍ مُّقْتَدِرٍ ﴿٤٢﴾

دروغجن وګڼل هغوی آیتونه څمونږ ټول، نو ونیول مونږ دوی په نیولو د ذات ډېر غالب او قادر سره.

تفسیر: یعنې د الله تعالی نیول زبردست نیول دي، چې د هغه له لاسه هیڅوك چېرې نشي تښتېدلی، لکه چې د فرعونیانو ګرد لاولښکر یې سره له فرعون د قُلزم په بحیره کې هسې ډوب کړل چې یو تن هم د هغو له منځه خلاص نشو.

أَكُفَّارُكُمْ خَيْرٌ مِّنْ أُولَٰٓئِكُمْ أَمْ لَكُم بَرَآءَةٌ فِى ٱلزُّبُرِ ﴿٤٣﴾ أَمْ يَقُولُونَ نَحْنُ جَمِيعٌ مُّنتَصِرٌ ﴿٤٤﴾

آيا كفّـار ستاسې (اى عربـو !) غـوره دي له ړومبنيو (كُفّارو) د تاسې څخه يا تاسې ته (حكم) د خلاصی دی په (ړومبنيو) كتابونو كې. آيا وايي دوی (چې) مونږ يو ټولی مرستې (مدد) كوونكی يو له بل سره، بدل اخيستونكی؟.

تفسير: الله تعالى د ړومبنيو قومونو قصه اوروي، او د هغې په منځ كې موجوده وو خلقو ته خطاب كوي چې آيا له دې موجوده وو كافرانو څخه پخواني كافران كم قوّته او كم شوكته وو؟ يا دوی له هغوی ځنې قوي او ښه دي؟ كله چې مونږ هغو تېرو كافرانو ته د هغوی د كُفر او طغيان په سزا كې تباهي وركړه؛ نو آيا د دوی تباهي كومه سخته خبره ده؟ يا دوی ته د الله تعالى له لوري كوم ليكلی امر وركړی شوی دی، چې هومره مو چې زړه غواړي؛ شرارت او سركښي وكړئ، تاسې ته هيڅوك سزا نه دركوي، يا يې داسې ګڼلي او ټاكلي دي چې څمونږ مجمع او ټولنه ډېره لويه ده، مونږ به يو له بل سره مرستې كوو، او ګرد به په دې وسيله له سزا څخه ځانونه ساتو، او هيڅوك به نه پرېږدو چې څمونږ په مخ كې بريالي شي، نو فرمايي الله جل جلاله:

سَيُهْزَمُ ٱلْجَمْعُ وَيُوَلُّونَ ٱلدُّبُرَ ﴿٤٥﴾

ژر ده چې ماته به كړه شي جمع (د دوی)، او وبه ګرځوي دوی شاوې خپلې (مسلمانانو ته له جنګه).

تفسير: يعنې ژر ده چې دوی ته به د هغوی د دې مجمع حقيقت ورښكاره شي، او د مسلمانانو په منځ كې به ماتې وومي، او شا به وګرځوي، لكه چې په بدر، احزاب او نورو غزاګانو كې دغه وړاندوينه راښكاره شوه، په دې وخت كې څمونږ د لوی استاځي پـه ژبه دا آيت جاري وو: ﴿سَيُهْزَمُ ٱلْجَمْعُ وَيُوَلُّونَ ٱلدُّبُرَ﴾.

بَلِ ٱلسَّاعَةُ مَوْعِدُهُمْ وَٱلسَّاعَةُ أَدْهَىٰ وَأَمَرُّ ﴿٤٦﴾

(دغه قتل او ماتې كافي نه ده دوی ته) بلكه قيامت دی وخت ځای د وعدې (د عذاب) د دوی، او قيامت ډېر سخت دی (چې نه لري هيڅ علاج) او ډېر تريخ دی (له عذابه د دنيا نه).

تفسير: يعنې دلته به څه ماتې وومي، د دوی اصلي ماتې به په هغه وخت كې وي چې قيامت په سر راودرېږي، او هغه به د سخت مصيبت وخت وي.

إِنَّ ٱلْمُجْرِمِينَ فِى ضَلَٰلٍ وَسُعُرٍ ﴿٤٧﴾ يَوْمَ يُسْحَبُونَ فِى ٱلنَّارِ عَلَىٰ وُجُوهِهِمْ ذُوقُوا۟ مَسَّ سَقَرَ ﴿٤٨﴾

بېشكه ګناهګاران په ګمراهی كې دي او په اور ګرم (د دوزخ او لېونتوب) كې دي. هغه ورځ چې راكش كړل به شي دوی په اور (د دوزخ) كې په مخونو د دوی (وبه ويل شي دوی ته زجرًا چې) وڅكئ تاسې (مزه) د مس كولو رسېدلو (د اور) د دوزخ.

تفسير: يعنې په هغه وخت كې د غفلت لامله هك پك او حيران پاتې كيږي، او دا سودا يې هلته له ككرۍ څخه راووځي، چې په زېږو سترګو او مات اورمېږه د دوزخ په اور كې راښكوولی شي، او وبه ويل شي دوی ته زجرا د ملائكو په ژبه چې: «واخلئ ! اوس لږ څه د دې ګرم اور مزه هم وڅكئ !».

إِنَّا كُلَّ شَىْءٍ خَلَقْنَٰهُ بِقَدَرٍ ﴿٤٩﴾

بېشكه مونږ هر شی پيدا كړی مو دی په (ړومبني ازلي) اندازه سره.

تفسير: هر راتلونکی شی لا له پخوا څخه د الله تعالی په علم کې شته، او کتمټ (هو بهو) هم هغسې ليکلی شوی دی، او له هغه څخه هيڅ يو شی وړاندې وروسته کېدونکی نه دی.

وَمَآ اَمْرُنَآ اِلَّا وَاحِدَةٌ كَلَمْحٍۭ بِالْبَصَرِ ﴿۵۰﴾

او نه دی امر زمونږ (يو شي لره چې اراده مو کړې ده د هغه د پيدا کولو) مګر (امر) يو ځل لکه رپول د ستر ګو.

تفسير: يعنې د ستر ګو په رپولو کې د هر څيز اراده چې الله تعالی وفرمايي، هم هغسې کوي، الله تعالی ته د يوه شي په جوړولو يا د يوه څيز په ورانولو کې هيڅ ځنډ نه واقع کيږي، او نه څه ربړ او مشقت ورپېښيږي.

وَلَقَدْ اَهْلَكْنَآ اَشْيَاعَكُمْ فَهَلْ مِنْ مُّدَّكِرٍ ﴿۵۱﴾

او خامخا په تحقيق هلاک کړي دي مونږ مشابه نظائر ستاسې (له سابقه وو امتونو)، نو آيا شته څوک يادوونکي پند اخيستونکي؟.

تفسير: يعنې تاسې غوندې ډېر کافران مو تباه کړي دي، نو په تاسې کې دغسې کوم فکر کوونکی نشته چې د هغو له احواله عبرت واخلي، او په صدق سره ايمان راوړي؟.

وَكُلُّ شَيْءٍ فَعَلُوْهُ فِي الزُّبُرِ ﴿۵۲﴾

او هر هغه شی چې کړی دی هغوی (ليکلی شوی دی) په (پاڼو د اعمالنامو د دوی او په) لوح محفوظ کې.

تفسير: يعنې هر يو نېک او بد عمل وروسته له کولو څخه د هغوی په اعمالنامو کې ليکلی کيږي، او د پوښتنې په وخت کې دا ګرد کاغذونه او دفترونه وروړاندې کيږي.

وَكُلُّ صَغِيْرٍ وَّكَبِيْرٍ مُّسْتَطَرٌ ﴿۵۳﴾

او هر وړوکی او لوی (عمل که خير وي که شر وي) ليکلی شوی دی (په لوح محفوظ کې).

تفسير: يعنې پخوا له دې څخه د هر وړوکيو او لويو شيانو تفصيل په لوح محفوظ کې ليکلی شوی دی، او ګرد دفترونه يې په منظم ډول سره مرتّب دي، تر دې چې ډېر يو وړوکی شی هم له قلمه نه دی لوېدلی.

اِنَّ الْمُتَّقِيْنَ فِيْ جَنّٰتٍ وَّنَهَرٍ ﴿۵۴﴾ فِيْ مَقْعَدِ صِدْقٍ عِنْدَ مَلِيْكٍ مُّقْتَدِرٍ ﴿۵۵﴾

بېشکه ويريدونکي (پرهېزګاران) به په جنتونو کې وي او په ويالو کې وي (چې څکي له اوبو، شرابو، شاتو، شودو د هغو). په مجلس (حق) رښتيا (د جنّت) کې په نزد د باچا لوی قدرت لرونکي (چې هيڅوک يې نشي عاجزولی).

تفسير: وروسته له مجرمينو څخه اوس د متّقينو انجام بيان فرمايي، چې دوی به د خپل صدق په سبب د الله تعالی د استائې له رښتيا وعدې سره سم په يوه غوره ځای کې وي، چې هلته به يې د مالک الملک والملکوت د قرب دولت په لاس وي.

تمّت سورة القمر بعون الله وتوفيقه.

«د (الرحمٰن) سورت مدني دی، (۷۸) آیتونه (۳) رکوع لري، په تلاوت کې (۵۵) او په نزول کې (۹۷) سورت دی، وروسته د (الرعد) له سورته نازل شوی دی».

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

اَلرَّحْمٰنُ ۞ عَلَّمَ الْقُرْاٰنَ ۞

رحمان. ښوولی دی قرآن (هغه چا ته چې اراده یې شوې ده د قرآن ښوولو).

تفسیر: یعنې دغه قرآنکریم د الله تعالی په عطایاوو کې لویه عطیه ده، او د ده په نعمتونو کې له ګردو څخه لوی نعمت او رحمت دی، د انسان بساط ته او د هغه ظرف ته خیال وکړئ، او د قرآن د علم دا بې څنډې لړونکې بحر او سیند ته وګورئ، او بیا ځیر شئ چې انسان ته یې سره له دومره ضعفه څومره عزّت او لویي د عظیم الشأن قرآن په وربښلو سره ورکړې ده.

تنبیه: د «النجم» په سورت کې یې وفرمایل چې: ﴿عَلَّمَهٗ شَدِيْدُ الْقُوٰى﴾ الآیة ـ او دلته یې راڅرګنده کړه چې د قرآن اصلي ښوونکی الله تعالی دی، که څه هم د پرښتو په وسیلې سره یې رابښي.

خَلَقَ الْاِنْسَانَ ۞ عَلَّمَهُ الْبَيَانَ ۞

پیدا کړی یې دی انسان. بیا یې ورښوولی دی بیان (خبرې چې د زړه مقصدونه یې پرې اداء کیږي).

تفسیر: «ایجاد» یعنې د وجود عطاء فرمایل د الله تعالی له لویو نعمتونو څخه دي، بلکه د ګردو نعمتونو بېخ دی، او هغه په دوه ډوله دی، ایجاد د ذات، او ایجاد د صفت، نو الله تعالی اول سړی پیدا کړ، او په هغه کې یې د علم بیان صفت هم کېښود، یعنې قوّت یې وروباښه، چې د خپل زړه خبره په ډېره صفایي، حسن او ښه والي سره اداء کړی شي، او د نورو په خبرو او اترو باندې هم ښه وپوهیږي.

اَلشَّمْسُ وَالْقَمَرُ بِحُسْبَانٍ ۞

لمر او سپوږمۍ (جاري او روان) دي په حساب سره (چې پخپل تګ کې نه تیریږي له هغه نه).

تفسیر: یعنې د دواړو طلوع او غروب زیاتوالی او لږوالی یا په یو احوال باندې قائم پاتې کېدل، بیا د هغوی په وسیله د فصلونو او موسمونو بدلېدل، او په سُفلیّاتو باندې راز راز تأثیرات غورځول؛ د ګرد تر یوه خاص حساب او ضابطې او مضبوط نظام لاندې دي، مجال نشته چې د هغه له ټاکلې دائرې څخه بهر ووځي، او د خپل مالك او خالق له ورکړیو شویو احکامو څخه مخ واړولی شي.

وَّالنَّجْمُ وَالشَّجَرُ يَسْجُدٰنِ ۝۶

او ستوري يا نباتات (چې ساق نه لري د ودرېدو) او ونې (چې ساق لري د ودرېدو) سجده کوي دوی دواړه (الله تعالی ته دغسې سجده چې له شان د دوی سره مناسبه ده، او ټول د الله تعالی تسبيح وايي چې بل پرې نه پوهيږي).

تفسير: يعنې د علويّاتو په شان سفليّات هم د خپل مالك مطيع او منقاد دي، له وړوکي ترکودې (نباتات) څخه نيولې تر غځېدلو پنځو جلغو (تاکو) لويو ونو او غنو؛ ګرد د هغه د تکويني امر په مقابل کې سر په سجده دي، که بندګان دوی پخپلو چارو کې ولګوي؛ نو له هغه څخه هم انکار نشي کولی.

وَالسَّمَآءَ رَفَعَهَا وَوَضَعَ الْمِيْزَانَ ۝۷ اَلَّا تَطْغَوْا فِي الْمِيْزَانِ ۝۸ وَاَقِيْمُوا الْوَزْنَ بِالْقِسْطِ وَلَا تُخْسِرُوا الْمِيْزَانَ ۝۹

او اسمان پورته کړی دی (الله) هغه (پر ځمکه باندې)، او ايښی يې دی ميزان (تله د عدل پر ځمکه). لپاره د دې چې ونه کړئ تاسې تېری په ميزان تله (د عدل) کې. او برابروئ وزن تول په انصاف سره او مه کموئ ميزان تلل (او کمی مه کوئ په تول کې).

تفسير: د ميزان څخه عدل او انصاف مراد دی، الله تعالی اسمانونه او ځمکې د عدل د پلې کولو په منظور پيدا کړي دي، او په دې عدل ټول نظام د دنيا ولاړ دی، نو انسان ته نه ښايي چې عدل او انصاف پرېږدي، او يا د ميزان څخه دا معروفه تله مراده ده، چې انسان بايد د تللو په وخت کې زياتې ونه کړي.

وَالْاَرْضَ وَضَعَهَا لِلْاَنَامِ ۝۱۰

او ځمکه غوړولې ټيټه کړې ده (الله) لپاره د خلقو.

تفسير: يعنې خلق په هغې باندې په آرامی او هوسايی سره تګ وکړي، او راشه درشه ولري، او خپل کاروبار دنده (وظيفه) قائمه وساتي.

فِيْهَا فَاكِهَةٌ وَّالنَّخْلُ ذَاتُ الْاَكْمَامِ ۝۱۱ وَالْحَبُّ ذُو الْعَصْفِ وَالرَّيْحَانُ ۝۱۲

په دې (ځمکې) کې (ډول ډول) ميوې دي، او خرماګانې دي خاوندانې د پوښو. او (په دې ځمکه کې دي ډول ډول) دانې خاوندانې د وښو او (خاوندانې) د خوشبويی ورقې د ښو وږمو.

تفسير: يعنې مېوې او دانې هم له ځمکې څخه راوځي، او په غلو او دانو کې دوه شيان وي، اول دانه چې هغه زياتره د انسانانو خواړه دي، بل واښه چې هغه د حيواناتو خوراکه ده، او ځينې نور شيان هم له ځمکې ځنې پيدا کيږي، چې يا د خوړلو لپاره پکار راځي، يا د خوشبويی لپاره او د ښو وږمو او د نورو چارو او کار فائده ورڅخه اخيسته کيږي.

فَبِاَيِّ اٰلَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبٰنِ ۝۱۳

پس په کوم يوه نعمت د نعمتونو د رب تاسې دروغ وايئ (او منکر يږئ ترې ای انسانانو او پيريانو، بلکه نشئ کېدی).

تفسیر: یعنې ای پیریانو او انسانانو ! په پاس آیتونو کې ستاسې د رب هغه عظیم الشّأن نعمتونه او د قُدرت لویې نښې چې بیان کړی شوې، تاسې به د هغو له منځه د کومو کومو څیزونو په دروغ ګڼلو باندې ځغردوالی او جرأت وکړئ، آیا دا نعمتونه او نښې د نه منلو او د انکار وړ (لایق) دي، بلکه نه دي.

عالمان د یوه صحیح حدیث په بناء سره لیکي: «کله چې کوم سړی دا آیت ولولي: ﴿فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ﴾ یا یې واوري؛ نو داسې جواب دې وکړي: «لا بشيء من نعمک ربنا نکذب، فلك الحمد»، «ای څمونږ پالونکیه ! مونږ ستاسې هیڅ یو نعمت نه شو دروغ ګڼلی، حمد او ثناوې ستاینې (صفتونه) تاته دي».

خَلَقَ الْإِنسَانَ مِن صَلْصَالٍ كَالْفَخَّارِ ﴿۱۴﴾ وَخَلَقَ الْجَانَّ مِن مَّارِجٍ مِّن نَّارٍ ﴿۱۵﴾

پیدا کړی دی (الله) انسان (آدم) له ختې کړنګېدونکې وچې څخه په شان د کودړي. او پیدا کړی دی (الله) (پلار د) پیریانو (ابلیس) له خالصې شُغلې د اور څخه چې دود یې نه درلود.

تفسیر: یعنې د ګردو بني آدمانو پلار مو له خاورې څخه، او د پیریانو پلار مو د اور له خالصو لمبو څخه پیدا کړی دی.

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿۱۶﴾

پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب تاسې دروغ وایئ (او منکر یږئ ترې ای انسانانو او پیریانو، بلکه نشئ کېدی).

تنبیه: ﴿فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ﴾ جمله په دې سورت کې (۳۱) یو دېرش ځلې تکرار شوې ده، او په هر ځلې کې د یوه خاص نعمت په لوري اشاره شوې ده، یا د عظمت او قدرت له شئونو څخه یو خاص شان ته توجه په عمل راغلې ده، داسې مکرّرات د عربو او د عجمو په خبرو کې ډېر موندلی کیږي.

رَبُّ الْمَشْرِقَيْنِ وَرَبُّ الْمَغْرِبَيْنِ ﴿۱۷﴾

دی رب د دواړو مشرقونو (لمر ختو د ژمي او اوړي) دی، او رب د دواړو مغربونو (لمر پرېوتو د ژمي او اوړي) دی.

تفسیر: په اوړي او ژمي کې له کومو ځایونو څخه چې لمر راخیژي، او په کومو کومو ځایونو چې لمر پرېوځي، همدغو ځایونو ته «مشرقین» او «مغربین» وایه شي، چې د همدې مشرقینو او مغربینو د تغییر او تبدیل څخه موسمونه او فصلونه پیدا کیږي، او راز راز انقلابات څرګندیږي، د ځمکې هستېدونکیو ته له دې تغیراتو څخه په زرهاوو ګټې فوائد او مصالح ور رسیږي، نو د دوی بدلېدل او یو د بل په ځای راتلل هم د الله تعالی لوی نعمت دی، او د الله تعالی له لویو قدرتونو څنې یو عظیم قدرت دی.

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿۱۸﴾ مَرَجَ الْبَحْرَيْنِ يَلْتَقِيَانِ ﴿۱۹﴾ بَيْنَهُمَا بَرْزَخٌ لَّا يَبْغِيَانِ ﴿۲۰﴾

پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب تاسې دروغ وایئ (او منکر یږئ ترې ای انسانانو او پیریانو، بلکه نشئ کېدی). بهولي یې دي دوه بحرونه سیندونه چې یو ځای ښکاریږي. په منځ د دواړو کې یوه پرده ده چې نه ګډیږي یو په بل باندې.

تفسير: يعنې هسې نه دې چې خوږې او ترخې اوبه يو په بل باندې تېرى وكړي، او د مخامخ خوا په خاصيت كې څه تزييد او تبديل وارد كړي، يا د دې دواړو له يو ځاى كېدلو څخه دومره اوبه زياتوب وكړي، چې د طوفان او ډوبېدلو وېره پيدا شي.

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٢١﴾ يَخْرُجُ مِنْهُمَا اللُّؤْلُؤُ وَالْمَرْجَانُ ﴿٢٢﴾ فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٢٣﴾ وَلَهُ الْجَوَارِ الْمُنْشَآتُ فِي الْبَحْرِ كَالْأَعْلَامِ ﴿٢٤﴾

پس په كوم يوه نعمت د نعمتونو د رب تاسې دروغ وايئ (او منكرېږئ ترې اى انسانانو او پيريانو، بلكه نشئ كېدى). راوځي له دې دواړو څخه لؤلؤ او مرجان. پس په كوم يوه نعمت د نعمتونو د رب تاسې دروغ وايئ (او منكرېږئ ترې اى انسانانو او پيريانو، بلكه نشئ كېدى). او خاص دغه (الله) لره دي بېړۍ تلونكي نوې پيدا كړى شوې لوړې په بحر سيند كې لكه لوى لوړ غرونه.

تفسير: يعنې كشتۍ او بېړۍ كه څه هم په ښكاره ستاسې جوړ كړي شيان دي، مګر ستاسې جوړوونكى الله تعالى دى، او همغه پاك الله تاسې ته هسې قوّت، قدرت، ساز، او سامان دربښلى دى، چې د هغه په وسيله يواځې جهازونه نه بلكه په زرهاوو نور شيان جوړولى شئ، نو ځكه الله تعالى ستاسې او ستاسې د ګردو مصنوعاتو او مملوكاتو څښتن او خالق دى، او دا ګرد د هغه نعمتونه او د ده د قدرت دلائل او نښې دي.

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٢٥﴾ كُلُّ مَنْ عَلَيْهَا فَانٍ ﴿٢٦﴾ وَيَبْقَى وَجْهُ رَبِّكَ ذُو الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ ﴿٢٧﴾

پس په كوم يوه نعمت د نعمتونو د رب تاسې دروغ وايئ (او منكرېږئ ترې اى انسانانو او پيريانو، بلكه نشئ كېدى). ټول هغه څوك چې په دې (ځمكه) كې دي؛ فاني كېدونكي دي، او باقي به پاتې شي مخ د رب ستا چې خاوند د جلال لويي دى، او (خاوند د) اكرام عزت وركولو، عظمت، فضل او احسان دى.

تفسير: هيڅوك د ځمكې پر مخ پاتې كېدونكى نه دى، هر څه به فناء كيږي، يواځې د الله تعالى مخ چې د عظمت او اكرام خاوند دى؛ به پاتې كيږي، د الله تعالى د مخ ذكر وشو، چې دا د ټول ذات په پاتېكېدو دليل دى، الله تعالى لره مخ ثابت دى، څرنګه چې د ده د شان سره مناسب وي، كيفيت بيانول، او تمثيل او تشبيه يې د مخلوقاتو د مخونو سره ناروا ده، همدا راز په معنى كې يې تحريف كول باطل دي.

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٢٨﴾ يَسْأَلُهُ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ ۚ كُلَّ يَوْمٍ هُوَ فِي شَأْنٍ ﴿٢٩﴾

پس په كوم يوه نعمت د نعمتونو د رب تاسې دروغ وايئ (او منكرېږئ ترې اى انسانانو او پيريانو، بلكه نشئ كېدى). سوال غوښتنه كوي له دغه (الله څخه د رزق د مغفرت او دنورو حوائجو) هر هغه څوك چې په اسمانونو، او په ځمكه كې دي، هره ورځ هر وخت دى په يوه كار كې دى (لكه ژوندي كول، مړه كول او داسې نور).

تفسير: د ځمكې او اسمان ټول مخلوقات د حال او وينا په ژبه خپل حاجات د الله تعالى څخه غواړي، او الله تعالى هره ورځ يو كار ترسره كوي، څوك وژني، څوك پيدا كوي، يو رنځوروي، يو جوړوي، له يوه څخه دنيا اخلي، او بل ته يې وركوي، يو ځاى ودانوي، بل ځاى ورانوي، لنډه دا: هر څه چې غواړي؛ كوي يې.

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿۳۰﴾ سَنَفْرُغُ لَكُمْ أَيُّهَ الثَّقَلَانِ ﴿۳۱﴾ فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿۳۲﴾ يَا مَعْشَرَ الْجِنِّ وَالْإِنْسِ إِنِ اسْتَطَعْتُمْ أَنْ تَنْفُذُوا مِنْ أَقْطَارِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ فَانْفُذُوا لَا تَنْفُذُونَ إِلَّا بِسُلْطَانٍ ﴿۳۳﴾

پس په کوم يوه نعمت د نعمتونو د رب تاسې دروغ وايئ (او منکر يږئ ترې اى انسانانو او پيريانو، بلکه نشئ کېدى). ژر ده چې فارغ وزګار به شو مونږ (او قصد به وکړو حساب د) تاسې ته اى دوو درنو قبيلو (د انسانانو او پيريانو).پس په کوم يوه نعمت د نعمتونو د رب تاسې دروغ وايئ (او منکر يږئ ترې اى انسانانو او پيريانو، بلکه ترې منکر يدى نشئ چې دا د الله له جانبه نه دي). اى ټوليه د پيريانو او د انسانانو ! که چېرې قدرت لرئ تاسې چې بهر ووځئ (وتښتئ تاسو) له څنډو (غاړو) د اسمانونو او (له څنډو د) ځمکې څخه، پس ووځئ، وتښتئ، وبه نه وځئ وبه نه تښتئ تاسې مګر په قوت او زور سره (چې نه يې لرئ !).

تفسير: په ﴿سَنَفْرُغُ﴾ کې مقصود د الله تعالى له جانبه په حساب سره د خلقو ويرول دي ، نه وزګاريدل دي له څه کار څخه په رښتيا سره، ځکه چې نه مشغولوي الله تعالى يو کار له بل کار څخه، يعنې که څوک وغواړي چې د الله تعالى له حکومت څخه وتښتي؛ نو بې له قوّت او غلبې څخه به څرنګه وتښتي؟ آيا پر ته (علاوه) له الله جل جلاله څخه بل څوک قوّتمن او زورور شته؟ نو دى به چېرې وتښتي؟ بله باچايي او قلمرو کوم دى چې دى هلته لاړ شي، برسېره پر دې د دنيا معمولي حکومتونو ته هيڅوک بې سنده او بې پاسپورټه نه پرېږدي چې لاړ شي يا راشي، نو الله تعالى به څرنګه چاته اجازه ورکړي چې بې له سنده بل چېرې لاړ شي.

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿۳۴﴾

پس په کوم يوه نعمت د نعمتونو د رب تاسې دروغ وايئ (او منکر يږئ ترې اى انسانانو او پيريانو، بلکه نشئ کېدى).

تفسير: يعنې داسې په ښکاره ډول به ګرد وراندې او وروسته او لاندې باندې دربښيي، او پر هر شي باندې تاسې خبروي، چې هر يو له دوى څخه لوى نعمت دى، نو آيا تاسې به د دې لويو نعمتونو هيڅ قدر نه کوئ؟ او د الله تعالى هسې عظيم الشأن قدرتونه به دروغ ګڼئ.

يُرْسَلُ عَلَيْكُمَا شُوَاظٌ مِنْ نَارٍ وَنُحَاسٌ فَلَا تَنْتَصِرَانِ ﴿۳۵﴾

وبه لېږلى شي په تاسې باندې خالصې لمبې له اوره او په لوګي (سره ګډ، يا خالي له اوره)، بيا به تاسې مدد نشئ کولى يو له سره (په دفع د عذاب کې.)

تفسير: يعنې کله چې په ګنهګارانو باندې د اور صافې لمبې او د لوګي سره ګډې لمبې پرېښودى شي؛ نو هيڅوک به د هغو مخه نشي نيولى، او نه به يې په دفع پوهيږي، او نه به د هغې سزا کوم بدل او انتقام اخيستى شي.

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿۳۶﴾

پس په کوم يوه نعمت د نعمتونو د رب تاسې دروغ وايئ (او منکر يږئ ترې اى انسانانو او پيريانو، بلکه نشئ کېدى).

تفسیر: یعنې مجرمانو ته سزا ورکول او د هغوی د سزا بیان کول هم وفادارانو لره نعمت دی، چې خلق د هغې د اورېدلو لامله له هغه جُرم څخه ځان وژغوري (وساتي)، نو دا یو مستقل انعام دی.

فَإِذَا انشَقَّتِ السَّمَاءُ فَكَانَتْ وَرْدَةً كَالدِّهَانِ ﴿۳۷﴾

بیا کله چې وچوي، څیري شي اسمان؛ نو وبه ګرځي ګل سور رنګ لکه سرې څرمنې (یا د زیتون تېل).

تفسیر: یعنې د قیامت په ورځ کې به اسمان وچوي، او رنګ به یې لکه سره څرمن غوندې بریښي، یا به په شان د تېلو د زیتون ځلېدونکې پرقېدونکې وي، نو دا به څه لوی هیبت وي.

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿۳۸﴾ فَيَوْمَئِذٍ لَّا يُسْأَلُ عَن ذَنبِهِ إِنسٌ وَلَا جَانٌّ ﴿۳۹﴾

پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب تاسې دروغ وایئ (او منکر یږئ ترې ای انسانانو او پیریانو، بلکه نشئ کېدی). نو په دغه ورځ (د چاودېدلو، څیریدلو د اسمان) کې نه به پوښتېدل کیږي له ګناه د دوی نه (نه) له انسانانو او نه له پیریانو.

تفسیر: یعنې له کوم سړي یا پیري څخه به د هغه د ګناه د معلومولو په نسبت څه پوښتنې نه کیږي، ځکه چې الله تعالی ته هغه ټول څرګند دي، هو ! د الزام او توبیخ او ویرولو په ډول به پوښتنې ورځنې کوي، لکه چې (۱۴ جزء د الحجر سورت کې (۶) رکوع (۹۲) آیت کې) داسې راغلي دي: ﴿فَوَرَبِّكَ لَنَسْأَلَنَّهُمْ أَجْمَعِينَ﴾ یا دا مطلب چې له قبر څخه د وتلو په وخت کې هسې پوښتنې نه کیږي، او له هغه څخه وروسته پوښتنه له هغه څخه منافي نه ده.

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿۴۰﴾ يُعْرَفُ الْمُجْرِمُونَ بِسِيمَاهُمْ

پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب تاسې دروغ وایئ (او منکر یږئ ترې ای انسانانو او پیریانو، بلکه نشئ کېدی). پېژندل کیږي ګنهګاران (کافران) په علائمو نښو د دوی سره.

تفسیر: یعنې د بڼو له توروالي او د سترګو د شینتوب به مجرمان پخپله پېژندل کیږي، بلکه چې مؤمنان مسلمانان به د اوداسه او لمانځه د نښو په لرلو سره له لرې هر چاته ښکاري، او د عباداتو انوار او آثار د هغوی سینګار زیاتوي.

فَيُؤْخَذُ بِالنَّوَاصِي وَالْأَقْدَامِ ﴿۴۱﴾

نو وبه نیولی شي (دغه منکران) په (ویښتو د) وچولي (تندي) سره او په قدمونو سره (او وبه غورځولی شي په اور کې).

تفسیر: یعنې ځینې به له پیکیو څخه او ځینې به له پښو څخه نیسي، په دوزخ کې به یې اچوي، او په راښکودلو سره یې د اور په لوري کش کوي، یا د هر مجرم پنډۍ او هډوکي ماتاوه شي، او د هغوی وچولی له پښو سره یو ځای کاوه شي، او په ځنځیرونو او نورو سره یې تړلی په دوزخ کې غورځاوه شي.

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿۴۲﴾ هَٰذِهِ جَهَنَّمُ الَّتِي يُكَذِّبُ بِهَا الْمُجْرِمُونَ ﴿۴۳﴾

پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب تاسې دروغ وایئ (او منکر یږئ ترې ای انسانانو او پیریانو، بلکه نشئ کېدی). دا دوزخ دی هغه چې دروغ به یې ګڼلو دې لره مجرمانو (کافرانو).

تفسیر: یعنې هلته به داسې ورته ویل کیږي، چې دا هغه دوزخ دی چې په دنیا کې ته د هغه له وجود څخه منکر وې.

يَطُوفُونَ بَيْنَهَا وَبَيْنَ حَمِيمٍ آنٍ ۝۴۴

ګرځي به دوی په منځ د دوزخ او په منځ د اوبو ډېرو تودو ډېرو ګرمو کې.

تفسیر: یعنې کله به د اور او کله به د ډېرو تودو او ایشېدلو اوبو عذاب مومي: «ای لویه څښتنه ! له دې دوو تکلیفونو او له نورو تکلیفونو څخه مو تل وساتې !».

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ۝۴۵ وَلِمَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهِ جَنَّتَانِ ۝۴۶

پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب تاسې دروغ وایئ (او منکر ېږئ ترې ای انسانانو او پیریانو، بلکه نشئ کېدی). او هغه چا لره چې ویرېږي (په وخت د ګناه کې) له ودرېدلو څخه په مخ د رب خپل کې (حساب ته) دوه جنّتونه دي.

تفسیر: یعنې هغه سړی چې په دنیا کې له دې خبرې څخه ویرېده، چې زه به یوه ورځ د خپل پاک پروردګار په مخ کې ودرېږم، او د یوې یوې ذرې او ککۍ شمېر به ورکوم، او له دې وېرې څخه به یې د الله تعالی له نافرمانۍ څخه ځان ساته، او د تقوی په سمه لاره باندې به یې تګ کاوه؛ نو ځکه هسې سړیو ته دوه عالیشان جنّتونه ورکول کیږي، چې د هغو صفتونه لاندې راځي.

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ۝۴۷ ذَوَاتَا أَفْنَانٍ ۝۴۸

پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب تاسې دروغ وایئ (او منکر ېږئ ترې ای انسانانو او پیریانو، بلکه نشئ کېدی). (هسې جنتونه) چې خاوندان د ډېرو ډېرو ښاخونو دي.

تفسیر: یعنې په جنّت کې د مختلفو اقسامو راز راز مېوې به وي، او د ونې ښاخې به د ډېرې مېوې او ښه سیوري لري.

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ۝۴۹ فِيهِمَا عَيْنَانِ تَجْرِيَانِ ۝۵۰

پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب تاسې دروغ وایئ (او منکر ېږئ ترې ای انسانانو او پیریانو، بلکه نشئ کېدی). په دواړو (جنتونو) کې به دوه چینې وي چې بهیږي به (هر چېرته یې چې غواړي دوی).

تفسیر: چې اوبه یې نه لږې کیږي او نه وچیږي، او تل بهېدونکې دي، او هر چېرې چې د دې جنتي زړه وغواړي؛ هلته ځي، د دغو چینو نومونه دا دي: «تسنیم» او «سلسبیل».

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ۝۵۱ فِيهِمَا مِنْ كُلِّ فَاكِهَةٍ زَوْجَانِ ۝۵۲ فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ۝۵۳ مُتَّكِئِينَ عَلَىٰ فُرُشٍ بَطَائِنُهَا مِنْ إِسْتَبْرَقٍ

پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب تاسې دروغ وایئ (او منکر ېږئ ترې ای انسانانو او پیریانو، بلکه نشئ کېدی). په دې دواړو (جنّتونو) کې به له هرې مېوې (آشنا ناآشنا وچه لمده او نور) دوه دوه قسمه وي. پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب تاسې دروغ وایئ (او منکر ېږئ ترې ای

انسانانو او پیریانو، بلکه نشئ کېدی). تکیه کوونکي به وي پر هسې فرشونو باندې چې استرونه د هغو به له وربښمو کلکو څخه به وي.

تفسیر: کله چې د هغه استر له کلکو وربښمو څخه وي، نو له هغې ځنې دې اټکل او قیاس وکړ شي، چې د هغه مخ به له څه نرم او پاسته وربښمین او ښه توکي څخه وي؟.

وَجَنَى الْجَنَّتَيْنِ دَانٍ ۝٥٤

او شوکول (د مېوې د دغو) دوو جنّتونو به تر لاس لاندې وي.

تفسیر: چې د هغو شوکول دانه دانه کول به ډېر آسان وي، په ولاړه، ناسته، ملاسته او په هر یوه حالت او ډول چې جنّتیان وغواړي؛ ټولولی یې شي، او له هغو څخه په زړه پورې خوند اخیستی شي.

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ۝٥٥ فِيهِنَّ قَاصِرَاتُ الطَّرْفِ لَمْ يَطْمِثْهُنَّ إِنْسٌ قَبْلَهُمْ وَلَا جَانٌّ ۝٥٦

پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب تاسې دروغ وایئ (او منکر ېږئ ترې ای انسانانو او پیریانو، بلکه نشئ کېدی). په دغو (جنّتونو) کې به بندوونکې د سترګو (حورې) وي چې نه وي مسه کړې دوی لره انسان پخوا له دغو (جنّتیانو مېړونو «خاوندانو» خپلو) او نه پیري.

تفسیر: یعنې د هغو عصمت ته د هیچا ګوته نه ده رسېدلې، او نه دوی پرته له خپلو مېړو څخه د نورو په لوري خپلې سترګې غړوي.

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ۝٥٧ كَأَنَّهُنَّ الْيَاقُوتُ وَالْمَرْجَانُ ۝٥٨ فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ۝٥٩

پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب تاسې دروغ وایئ (او منکر ېږئ ترې ای انسانانو او پیریانو، بلکه نشئ کېدی). ګواکې دغه (حورې) یاقوت لعل وي (په صفایي) او مرجان وي (په سپینوالي کې).پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب تاسې دروغ وایئ (او منکر ېږئ ترې ای انسانانو او پیریانو، بلکه نشئ کېدی).

تفسیر: یعنې هسې خوشرنګې او بېش بها او قیمتدارې به وي.

هَلْ جَزَاءُ الْإِحْسَانِ إِلَّا الْإِحْسَانُ ۝٦٠

نه ده جزاء بدل د احسان نیکې مګر احسان نیکي ده.

تفسیر: یعنې د ښو بندګانو بدل پرته له ښه ثوابه بل څه کېدی شي؟ دې جنّتیانو په دنیا کې د الله تعالی داسې ډېر ښه عبادتونه کړي وو، ګواکې هغوی الله تعالی پخپلو سترګو سره لیدو، او الله تعالی هم هغوی ته انتهایي بدل ورکړ.

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ۝٦١ وَمِنْ دُونِهِمَا جَنَّتَانِ ۝٦٢

پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب تاسې دروغ وایئ (او منکر ېږئ ترې ای انسانانو او پیریانو، بلکه نشئ کېدی). او بې له دغو (دوو جنّتونو) دوه جنتونه نور هم دي.

تفسیر: ښایي وړاندنی باغ مقربینو لره وي، او دا دوه باغونه ښو ډلو (اصحاب یمین) لره وي.

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٦٣﴾ مُدْهَامَّتَانِ ﴿٦٤﴾

پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب تاسې دروغ وایئ (او منکر ېږئ ترې ای انسانانو او پیریانو، بلکه نشئ کېدی). تک تور به وي (له ډېر شینوالي څخه).

تفسیر: يو څيز چې ډېر زيات شين شي؛ توروالي ته اوړي.

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٦٥﴾ فِيهِمَا عَيْنَانِ نَضَّاخَتَانِ ﴿٦٦﴾ فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٦٧﴾ فِيهِمَا فَاكِهَةٌ وَنَخْلٌ وَرُمَّانٌ ﴿٦٨﴾

پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب تاسې دروغ وایئ (او منکر ېږئ ترې ای انسانانو او پیریانو، بلکه نشئ کېدی). وي به په دغو (جنّتونو) کې دوه چینې جوش وهونکې. پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب تاسې دروغ وایئ (او منکر ېږئ ترې ای انسانانو او پیریانو، بلکه نشئ کېدی). وي به په دغو (دوه جنتونو) کې هر راز مېوې او خرما او انار.

تفسیر: خو د دنیا په انارو او کجورو باندې دې قیاس ونه کړل شي، ولې چې د هغو مېوو کیفیّت او ښکلوالی بل رنګ دی، او یواځې پاک الله تعالی ته معلوم دی.

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٦٩﴾ فِيهِنَّ خَيْرَاتٌ حِسَانٌ ﴿٧٠﴾

پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب تاسې دروغ وایئ (او منکر ېږئ ترې ای انسانانو او پیریانو، بلکه نشئ کېدی). وي به په دغو (ټولو جنّتونو) کې حورې پیمخې نېکې ښایسته.

تفسیر: یعنې په دغو څلور واړو جنّتونو کې به پېغلې وي، ښې رشې، پیمخې ښکلې.

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٧١﴾ حُورٌ مَقْصُورَاتٌ فِي الْخِيَامِ ﴿٧٢﴾

پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب تاسې دروغ وایئ (او منکر ېږئ ترې ای انسانانو او پیریانو، بلکه نشئ کېدی). حورې به وي پټې کړې شوې په خیمو کې.

تفسیر: له دې څخه راښکاري چې د ښځې لویه بزرګي او صفت ستر او پرده ده، او د ښځې اصلي ډول او سینګار په کور او په پرده کې دی، او ښايي چې پخپلو کورونو کې درنې لکه مرغلرې ناستې وي.

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٧٣﴾ لَمْ يَطْمِثْهُنَّ إِنْسٌ قَبْلَهُمْ وَلَا جَانٌّ ﴿٧٤﴾ فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٧٥﴾ مُتَّكِئِينَ عَلَىٰ رَفْرَفٍ خُضْرٍ وَعَبْقَرِيٍّ حِسَانٍ ﴿٧٦﴾ فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٧٧﴾ تَبَارَكَ اسْمُ رَبِّكَ ذِي الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ ﴿٧٨﴾

پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب تاسې دروغ وایئ (او منکر ېږئ ترې ای انسانانو او پیریانو، بلکه نشئ کېدی). چې نه به وي مسه کړې دوی لره سړي پخوا له دغو (جنتیانو مېړو خپلو) او نه پیري. پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب تاسې دروغ وایئ (او منکر ېږئ ترې ای انسانانو او پیریانو، بلکه نشئ کېدی). تکیه کوونکي به وي دوی پر بالښتونو شین رنګو باندې، او پر فرشونو نفیسو عمده وو ښایسته وو باندې. پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب تاسې دروغ وایئ

(او منکرېږئ ترې ای انسانانو او پیریانو، بلکه ترې منکرېدی نشئ چې دا د الله له جانبه نه دي).
برکت ناک دی نوم د رب ستا چې خاوند د لويي، سترتوب او د عزت ورکولو او د انعام دی.

تفسیر: یعنې هغه څوک چې په خپلو وفادارانو باندې دومره احسان او انعام وفرمایي؛ نو غور وکړئ چې په ګردو نعمتونو کې اصلي ښه والی د ده د پاک نامه له برکته په لاس راځي، او د ده د نوم اخیستلو په وسیله دا نعمتونه حاصلیږي، بیا وپوهېږئ په هغه نامه کې چې دومره برکت وي؛ نو په مسمی کې به یې څومره برکات او حسنات وي.

تمّت سورة الرحمٰن بفضل الله الملك المنّان، فله الحمدُ والمنّة.

«د (الواقعة) سورت مکي دی، بې له (۸۱، ۸۲) آیتونو چې په مدینه کې نازل شوي دي، (۹۶) آیتونه او درې رکوع لري، په تلاوت کې (۵۶) او په نزول کې (۴۶) سورت دی، وروسته د (طه) له سورت څخه نازل شوی دی».

بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

إِذَا وَقَعَتِ ٱلۡوَاقِعَةُ ۝١ لَيۡسَ لِوَقۡعَتِهَا كَاذِبَةٌ ۝٢

کله چې واقعه شي واقع کېدونکې (قیامت). نشته پېښېدلو د هغې لره هیڅ نفس دروغ کوونکی (او انکار کوونکی لکه چې به وو تر منکر په دنیا کې).

تفسیر: یعنې کله چې قیامت شي؛ نو دا به ښکاره شي چې هغه یوه رښتیا خبره وه، او هیڅوک یې مخه نشي نیولی، او نه یې بېرته شړلی شي، او هسې دعوی چې الله تعالی مړي نه ژوندي کوي، او نور ګرد دروغ ثابتیږي.

خَافِضَةٞ رَّافِعَةٌ ۝٣

(قیامت) ښکته کوونکی دی (د کفّارو په جحیم) پورته کوونکی دی (د ابرارو په نعیم).

تفسیر: یعنې یوه ډله به پورته بېوله کیږي، او بله ډله به ښکته شړله کیږي، او لوی متکبرّان چې په دنیا کې دوی خپل ځانونه لوی ګڼل؛ د أسفل السّافلین په لوري راښکودل شي، او د دوزخ په اور کې به سوځي، او ډېرو متواضعینو او له الله تعالی څخه ویرېدونکیو ته به چې په دنیا کې به وړوکی او حقیر ښکارېدل؛ د ایمان او صالح عمل په وسیله دجنّت لوړ ځایونه وربښل کیږي.

إِذَا رُجَّتِ ٱلۡأَرۡضُ رَجّٗا ۝٤ وَبُسَّتِ ٱلۡجِبَالُ بَسّٗا ۝٥ فَكَانَتۡ هَبَآءٗ مُّنۢبَثّٗا ۝٦

کله چې وخوځولی شي ځمکه په لړځولو سختو سره. او وربژول شي غرونه په رېژولو سختو سره. نو شي به دا غرونه یوه دوړه خوره کړی شوې.

تفسیر: یعنې په ځمکه کې به سخته رېږدېدنه (زلزله) پیدا شي، او ګرد غرونه به ټوټې ټوټې شي، او له بخرکو څخه به یې هسې دوړې او ګردونه پورته کیږي، چې ټوله دنیا به په هغه کې ډوبیږي.

وَكُنتُمۡ أَزۡوَٰجٗا ثَلَٰثَةٗ ۝٧

او شئ به تاسې صنفونه درې (دوه جنّتیان او یو دوزخیان).

تفسیر: یعنې د قیامت له وقوع څخه وروسته ګرد خلق په درې برخو ویشل کیږي، دوزخیان عام جنتیان او د مقرّبینو خواص چې د جنّت په اعلی درجاتو رسیږي، وروسته د دې درې واړو ذکر په مجمل ډول سره راځي، او بیا د هغو احوال په تفصیل سره بیانیږي.

فَأَصْحَٰبُ ٱلْمَيْمَنَةِ مَآ أَصْحَٰبُ ٱلْمَيْمَنَةِ ﴿٨﴾

پس یاران ملګري د ښي لاس څومره ښه دي یاران ملګري د ښي لاس.

تفسیر: یعنې هغه خلق چې د عظیم عرش په ښي خوا کې وي، او هغوی د میثاق اخیستلو په وخت کې هم د آدم علیه السلام له ښي خوا څخه ایستلی شوي وو، او د هغوی اعمالنامې هم د هغوی په ښي لاس کې ورکولی کیږي، او پرښتې یې هم د دوی له ښي لاس څخه اخلي، نو هغه ورځ د دوی ښه والی او برکت ډېر زیات او د دوی مرتبه به ډېره لوړه وي، څمونږ پیغمبر صلی الله علیه وسلم د معراج په شپه کې د همدوی په نسبت داسې یوه ننداره کړې وه، چې آدم علیه السلام به کله چې خپل ښي لاس ته کاته؛ نو مسکېدل او تبسّم به یې کاوه، او کله چې به یې خپل کیڼ لاس ته وکتل؛ نو له ژړا پورې راورې کېده، نو دغه «أصحاب الیمین» خورا ښه نېک بختان دي، او د داسې ښو درجو او نعمتونو خاوندان دي، چې هر څوک پرې تعجّب کوي.

وَأَصْحَٰبُ ٱلْمَشْـَٔمَةِ مَآ أَصْحَٰبُ ٱلْمَشْـَٔمَةِ ﴿٩﴾

او یاران ملګري د کیڼ لاس څومره بد سپک دي یاران ملګري د کیڼ لاس.

تفسیر: یعنې دا خلق د آدم علیه السلام له کیڼې خوا څخه ایستلی شوي، او د عرش عظیم په کیڼې خوا کې ودرولی شوي، او د دوی اعمالنامې هم په کین لاس ورکولی کیږي، او پرښتې یې د هغوی له کیڼ لاس څخه کش کوي، نو دوی ډېر بدبخت او په ډېرو ډېرو ربړو او نحوستونو اخته دي، چې هر څوک پرې تعجّب کوي.

وَٱلسَّٰبِقُونَ ٱلسَّٰبِقُونَ ﴿١٠﴾ أُو۟لَٰٓئِكَ ٱلْمُقَرَّبُونَ ﴿١١﴾ فِى جَنَّٰتِ ٱلنَّعِيمِ ﴿١٢﴾

او ړومبی کېدونکي (حسناتو ته) هم دوی ړومبی کېدونکي دي (جنّت ته). هم دوی نژدې کړی شوي دي (الله ته). په جنّتونو د نعمتونو کې به وي.

تفسیر: یعنې هغه خلق چې په دنیا کې د علمیه وو او عملیه وو کمالاتو او د تقوی د مراتبو لامله وړاندې وي؛ نو په آخرت کې به هم د ښي لاس له ډلې څخه وړاندې تیریږي، او لوړو مرتبو ته خیژي، نو دوی به د الله تعالی په رحمتونو او تقرّب او وجاهت په مراتبو کې له ګردو څخه په مخکې وي، او ابن کثیر (رحمه الله) وایي چې: دا خورا منلی سړي به پیغمبران، رسولان، صدیقان، شهیدان وي، چې الله تعالی ته به مخامخ ودریږي.

ثُلَّةٌ مِّنَ ٱلْأَوَّلِينَ ﴿١٣﴾ وَقَلِيلٌ مِّنَ ٱلْءَاخِرِينَ ﴿١٤﴾

لویه ډله به وي له اوّلینو ړومبنیو څخه. او لږ دي له آخرینو وروستنیو څخه.

تفسیر: شاه صاحب لیکي: «ړومبی یې ړومبني امّتونه یاد کړل، او وروسته یې دا (محمّدي) امّت یاد کړ، یا به له وړاندې او وروسته څخه د همدې محمّدي امت مقدم او مؤخر کسان مراد وي، یعنې اعلی درجه سړي پخوا ډېر وو، او وروسته به لږ کیږي»، ابن کثیر (رحمه الله) له دې آیت څخه یو دریم مطلب هم اخیستی، چې مونږ ته هغه غوره ښکاري، یعنې د هر امت په وړاندینیو پېړیو کې د نبي د صُحبت یا د قرب عهد له برکته اعلی درجه مقرّبین هومره چې زیات وي، په وروستنیو پېړیو کې یې دومره نه پاتې کیږي.

عَلَىٰ سُرُرٍ مَّوْضُونَةٍ ﴿١٥﴾

ناست به وي (جنّتیان) په تختونو اوبدلیو شویو چړاو کړیو شویو په زرو جواهرو باندې.

تفسير: چې دغه جنّتي تختونه په سپنسو د سرو زرو او جواهرو سره اوبدلی شوي وي.

مُّتَّكِـِٔيْنَ عَلَيْهَا مُتَقٰبِلِيْنَ ﴿۱۶﴾

چې تکيه وهونکي به وي (جنّتيان) په هغو (تختونو) باندې مخامخ کېناستونکي يو بل ته.

تفسير: يعنې د دوی کېناستل به په داسې يو ډول سره وي چې د هيڅ يوه شا به د بل په لوري نه وي، او يو به د بل په ليدلو سره خوشالېږي.

يَطُوْفُ عَلَيْهِمْ وِلْدَانٌ مُّخَلَّدُوْنَ ﴿۱۷﴾

گرځي به په دوی باندې (لپاره د خدمت) هلکان تل پاتې کيدونکي (په هلکوالی سره).

تفسير: يعنې د دوی د خدمت لپاره به هسې هلکان ټاکلی شوي وي، چې تل به هغوی په همغه يوه صحيح او اندازه عمر او منگ وي، او گرځي به دغه هلکان پر دغو جنّتيانو.

بِاَكْوَابٍ وَّاَبَارِيْقَ ۙ وَكَاْسٍ مِّنْ مَّعِيْنٍ ﴿۱۸﴾ لَّا يُصَدَّعُوْنَ عَنْهَا وَلَا يُنْزِفُوْنَ ﴿۱۹﴾

په گلاسونو او په کوزو سره، او په کاسو لوښيو سره له صافو پاکو شرابو بهيدونکيو څخه. چې نه به سر خوږېږي له دغو (شرابو)، او نه به بې هوشه کيږي چټې وييږي (ترې).

تفسير: يعنې ډېر ښه او پاك شراب چې د هغو قدرتي چينې به په جنّت کې بهيږي، او د هغو له څښلو څخه به نه په سر کې خوږ پيدا کيږي، او نه به يې څښونکی چټې او اپلتې خبرې کوي ،ځکه چې په هغو کې به نشه نه وي، او يواځې د خوښی، سرور، خوند، لذّت او خوشالی څخه به ډك وي.

وَفَاكِهَةٍ مِّمَّا يَتَخَيَّرُوْنَ ﴿۲۰﴾ وَلَحْمِ طَيْرٍ مِّمَّا يَشْتَهُوْنَ ﴿۲۱﴾

او (گرځي به په دوی باندې هلکان په) مېوو له هغه راز چې يې خوښوي (جنّتيان). او غوښو د مرغانو سره له هغه ډوله چې زړونه يې غواړي.

تفسير: يعنې هر کله يې چې مېوه زړه وغواړي، او هر راز غوښه يې چې خوښه وي؛ بې له زحمته او تکليفه هغه ورته رسيږي.

وَحُوْرٌ عِيْنٌ ﴿۲۲﴾ كَاَمْثَالِ اللُّؤْلُؤِ الْمَكْنُوْنِ ﴿۲۳﴾

او (گرځي به په دغو جنّتيانو باندې) حورې پيمخې غټ سترگې په شان د لؤلؤ مرغلرو ساتليو شويو په پوښو کې.

تفسير: يعنې لکه صافې او پاکې مرغلرې غوندې چې د هيڅ گرد او دوړو اثر او اغېزه به په کې نه وي.

جَزَآءًۢ بِمَا كَانُوْا يَعْمَلُوْنَ ﴿۲۴﴾ لَا يَسْمَعُوْنَ فِيْهَا لَغْوًا وَّلَا تَاْثِيْمًا ﴿۲۵﴾ اِلَّا قِيْلًا سَلٰمًا سَلٰمًا ﴿۲۶﴾

جزاء بدل ورکول دي په هغو چې وو دوی چې کول به يې (له حسناتو په دنيا کې). نه به اوري دوی په دغه (جنّت کې) چټې خبرې او نه د گناه خبرې. مگر اوري يوه خبر سلام سلام (يعنې تل به سلام اچوي جنّتيان يو په بل باندې په جنّت کې).

تفسیر: یعنې چټې خبرې، لغویّات او واهیات به هلته بیخي نه وي، او نه به څوك دروغ وايي، او نه به پر چا باندې تُهمت او تور تړل شي، یوازې له هرې خوا څخه د سلامونو غږونه پورته کیږي، چې جنّتیان به یو بل باندې سلامونه اچوي، او پرښتې به همدوی ته سلام اچوي، او د الله تعالی سلامونه به هم دوی ته وررسیږي، چې هغه خورا د عزّت او احترام صورت لري، او په ډېر اعزاز او اکرام سره اجراء کیږي.

وَاَصۡحٰبُ الۡيَمِيۡنِ ۙ مَاۤ اَصۡحٰبُ الۡيَمِيۡنِ ؕ﴿۲۷﴾ فِىۡ سِدۡرٍ مَّخۡضُوۡدٍ ۙ﴿۲۸﴾

او ملګري یاران د ښي لاس څومره ښه دي ملګري یاران د ښي لاس. په بېرو بې اغزیو کې به وي.

تفسیر: چې په راز راز خوندورو ګلانو کې پټې وي.

وَّطَلۡحٍ مَّنۡضُوۡدٍ ۙ﴿۲۹﴾ وَّظِلٍّ مَّمۡدُوۡدٍ ۙ﴿۳۰﴾

او په کېلو له بېخه تر سره ډکو کړیو شویو کې به وي. او په سیورو اوږدو کړیو شویو همېشه وو کې به وي.

تفسیر: یعنې نه د لمر تکلیف وي، او نه د ګرمۍ، او نه د یخنۍ له لاسه کوم زحمت وررسیږي، نه به تیاره وي، تل به هسې وخت وي لکه چې د لمر ختُو له وخت څخه لږ څخه پخوا وي، او هسې یو برابر او ښه اوږد سیوری وي؛ چې ډېر ګړندی اس به په پنځه سوو پر له پسې کلونو تګ سره نشي ترې وتلی.

وَّمَآءٍ مَّسۡكُوۡبٍ ۙ﴿۳۱﴾ وَّفَاكِهَةٍ كَثِيۡرَةٍ ۙ﴿۳۲﴾ لَّا مَقۡطُوۡعَةٍ وَّلَا مَمۡنُوۡعَةٍ ۙ﴿۳۳﴾

او په اوبو بهېدونکیو توئیدونکیو همېشه وو کې به وي. او په مېوو ډېرو که به وي. چې نه به قطع کولی کیږي په هیڅ وخت. او نه به منع کولی کیږي په هیڅ عذر سره.

تفسیر: یعنې هر راز مېوې به وي چې پرته له جنّتیانو څخه به هیچا ګوتې نه وي وروړې، او نه به چا پرې کړې وي، او نه د دنیا د موسمي مېوو غوندې وي چې کله وي او کله نه وي، او نه به په کې څه ډیل او انقطاع پېښیږي، بلکه تل ښه او تاندې او خوندورې مېوې موجودې وي، او بلا ممانعت او تکلّف به هر وخت ورتقدیمیږي.

وَّفُرُشٍ مَّرۡفُوۡعَةٍ ؕ﴿۳۴﴾

او په فرشونو اوچتو کړیو شویو کې به وي (په پالنګونو باندې).

تفسیر: یعنې خورا پربړ او جګ به وي، او له ظاهري او باطني حیثیته به هم خورا ښه اعلی عمده او هسك وي.

اِنَّاۤ اَنۡشَاۡنٰهُنَّ اِنۡشَآءً ۙ﴿۳۵﴾ فَجَعَلۡنٰهُنَّ اَبۡكَارًا ۙ﴿۳۶﴾ عُرُبًا اَتۡرَابًا ۙ﴿۳۷﴾ لِّاَصۡحٰبِ الۡيَمِيۡنِ ؕ﴿۳۸﴾

بېشکه مونږ نوي پیدا کړي دي دغه حورې په یوه ښه پیدا کولو سره. نو ګرځولي مو دي دوی بکرې پیغلې عاشقانې (پر جنتیانو خاوندانو خپلو) همزولې (په خپل مابین کې). لپاره د ملګرو یارانو د ښي لاس.

تفسیر: یعنې حُورې او د دنیا ښځې چې په جنّت کې سره ګډیږي؛ نو هلته د دې دنیا د ښځو پیدایش وده او ښایست به د الله تعالی په قدرت هسې وي چې تل به پیمخې، پېغلې، ښایسته او په زړه پورې وي، او د هغوی خبرې اترې، طرز،

اداء او ناز او طبيعي مينه د خپلو مېړو شوق ځان ته ورکش کوي، او تل به دوی د خپلو مېړو سره همزولې هم منګې او هم فکره وي.

ثُلَّةٌ مِّنَ الْأَوَّلِينَ ﴿٣٩﴾ وَثُلَّةٌ مِّنَ الْآخِرِينَ ﴿٤٠﴾

(أصحاب اليمين به) لويه ډله وي له اولينو ړومبنيو خلقو څخه. او لويه ډله به وي له آخرينو وروستنيو خلقو نه.

تفسير: يعنې أصحاب اليمين په پخوانيو کې هم ډېر وو، او په وروستنيو کې به هم ډېر وي.

وَأَصْحَابُ الشِّمَالِ مَا أَصْحَابُ الشِّمَالِ ﴿٤١﴾ فِي سَمُومٍ وَحَمِيمٍ ﴿٤٢﴾ وَظِلٍّ مِّن يَحْمُومٍ ﴿٤٣﴾ لَّا بَارِدٍ وَلَا كَرِيمٍ ﴿٤٤﴾

او ملګري ياران د کيڼ لاس څومره بد دي ملګري ياران د کيڼ لاس. په اور تاوده کې به وي او په سوځوونکيو اوبو کې به وي. او په سيورې کې به وي د لوګي ډېر تور. چې نه به سوړ وي او نه به د عزّت راحت وي.

تفسير: يعنې د دوزخ د اور تک تور لوګی به پورته کيږي، او دوی به د هغه لوګي تر هغه سيوري لاندې ودرول کيږي، چې هلته به دوی ته هيڅ يو جسماني او روحاني آرام او هوسايي نه رسيږي، نه به يخني وررسيږي، او نه به هغه د پت او عزّت سيوری وي، ډېر ذليل او خوار به د هغه سيوري تر سوځوونکي بړاس لاندې په ربړو (تکليفونو) اخته وي، دا د هغوی د دنيوي خوشالۍ بدل دی، چې هغوی د هغه په غرور او ضد سره د الله تعالی او د هغه د رسول مخالفت کاوه.

إِنَّهُمْ كَانُوا قَبْلَ ذَٰلِكَ مُتْرَفِينَ ﴿٤٥﴾ وَكَانُوا يُصِرُّونَ عَلَى الْحِنثِ الْعَظِيمِ ﴿٤٦﴾

(دا عذابونه په سبب د دې وو چې) بېشکه دوی وو پخوا له دې څخه په دنيا کې ودان کړی شوي په نعمتونو کې خوشال. او وو دوی چې دوام اصرار ضد به يې کاوه پر ګناه لويه (کفر) باندې.

تفسير: هغه لويه ګناه کفر او شرک او د انبياوو تکذيب يا هسې دروغ قسمونه دي چې وايي يې: «له مړينې څخه وروسته هيڅ کله بيا ژوندون نشته».

وَكَانُوا يَقُولُونَ أَئِذَا مِتْنَا وَكُنَّا تُرَابًا وَعِظَامًا أَإِنَّا لَمَبْعُوثُونَ ﴿٤٧﴾ أَوَآبَاؤُنَا الْأَوَّلُونَ ﴿٤٨﴾

او وو دوی چې ويل به يې: آيا کله چې مړه شو مونږ، او شو خاورې او هډوکي؛ آيا بېشکه مونږ به بيا خامخا راپورته کړی شو؟. او پلرونه څمونږ ړومبني هم (به بيا ژوندي راپورته کيږي؟ بلکه نه کيږو).

تفسير: هغه مړي هم ژوندي کيږي چې له مونږ څخه پخوا مړه شوي دي، يعنې دا خبره د چا په فکر او پوهې کې راتلی شي؟.

قُلْ إِنَّ الْأَوَّلِينَ وَالْآخِرِينَ ﴿٤٩﴾ لَمَجْمُوعُونَ إِلَىٰ مِيقَاتِ يَوْمٍ مَّعْلُومٍ ﴿٥٠﴾

ووايه ته (ای محمده ! دوی ته) بېشکه چې ړومبني (خلق) او وروستني (خلق). به خامخا ګرد به ټول کړل شي وخت د ورځې معلومې ته (چې قيامت دی).

تفسیر: یعنې د قیامت ورځ چې د هغې وخت یوائې الله تعالی ته ښکاره دی، او د ده په علم کې مقرّر او مقدّر دی.

ثُمَّ إِنَّكُمْ أَيُّهَا الضَّآلُّونَ الْمُكَذِّبُونَ ﴿٥١﴾ لَآكِلُونَ مِن شَجَرٍ مِّن زَقُّومٍ ﴿٥٢﴾ فَمَالِـُٔونَ مِنْهَا الْبُطُونَ ﴿٥٣﴾

بیا به بېشکه تاسې ای ګمراهانو دروغ ویونکیو. خامخا خوړونکي به یئ (په دوزخ کې) له ونې د زقّوم څخه. پس ډک کوونکي به یئ له هغې (ونې) څخه ګېډې خپلو لره.

تفسیر: یعنې کله چې د لوږې له لاسه ترهور (مضطرب) شي؛ نو دا ونه دوی ته د خوړلو لپاره ورکوله کیږي، او دوی به له هغې څخه خپلې ګېډې ډکوي.

فَشَارِبُونَ عَلَيْهِ مِنَ الْحَمِيمِ ﴿٥٤﴾ فَشَارِبُونَ شُرْبَ الْهِيمِ ﴿٥٥﴾

پس څښونکي به یئ تاسې په هغه (زقوم خوړلي شوي) باندې له اوبو سوځوونکیو څخه. پس څښونکي به یئ (په شان) د څښلو د اوښانو ډېرو تږو.

تفسیر: یعنې هسې چې اوښ په ډېره سخته ګرمۍ کې د ډېرې تندې له لاسه وروسته له دې چې څو ورځې یې اوبه نه وي څښلې، او بیا اوبو ته وروورسیږي؛ نو اوبه په ډېره وارخطایي سره څښي، چې یو څاڅکی هم نه ترې پاتې کیږي، دوزخیان به هم همداسې هغه سوځوونکې اوبه څښي، چې د هغوی خولې به تناکې او کولمې به یې ټوټې ټوټې لویږي، (العیاذ بالله).

هَٰذَا نُزُلُهُمْ يَوْمَ الدِّينِ ﴿٥٦﴾

دا (خوړل او څښل چې ذکر شول) مېلمستیا د دوی ده په ورځ د جزاء انصاف کې.

تفسیر: یعنې د انصاف اقتضاء همداسې ده چې د هغو منکرانو مېلمستیا همدا راز وکړه شي.

نَحْنُ خَلَقْنَاكُمْ فَلَوْلَا تُصَدِّقُونَ ﴿٥٧﴾

مونږ پیدا کړي یئ تاسې (له نشتوالي څخه) نو ولې تاسې باور یقین نه کوئ په ژوندون پس له مرګه؟.

تفسیر: یعنې دا خبره ولې نه منئ چې پخوا هم پیدا کوونکی الله تعالی دی، او بیا هم پیدا کوونکی همغه الله تعالی دی؟.

أَفَرَأَيْتُم مَّا تُمْنُونَ ﴿٥٨﴾ أَأَنتُمْ تَخْلُقُونَهُ أَمْ نَحْنُ الْخَالِقُونَ ﴿٥٩﴾

آیـا وینئ تاسـې (چې خبر راکړئ له) هغه اوبو څخه چې څڅوئ یې تاسې (پر رحمونو د ښځو خپلو کې)؟. آیا پیدا کوئ تاسې له دغه (مني نه بشر) که یو مونـږ پیدا کوونکي؟.

تفسیر: یعنې د میندو په رحم کې له نطفې څخه سرې څوک جوړوي؟، هلته ستاسې هیڅ ظاهري تصرّف نه چلیږي، او د هیچا یو ښکاره لاس نه وررسي، او نه څه تصرّف په کې کولی شئ، بیا نو پرته له مونږ څخه بل څوک دي چې له هغه یو څاڅکي اوبو څخه هسې ښکلی شکل جوړوي؟ او بیا په هغې کې سا او روح اچوي.

نَحْنُ قَدَّرْنَا بَيْنَكُمُ الْمَوْتَ

مونږ مقدّر کړی مو دی په منځ ستاسې کې (ای مخلوقاتو) مرګ.

تفسیر: یعنې ژوند ښښل، وژل او نورې ګردې چارې څمونږ په قدرت او قبضه کې دي، کله چې د وجود او د عدم واک او اختیار څمونږ په لاس کې دی؛ نو وروسته له مړینې ژوندي کول هم مونږ ته کوم ګران کار نه دی.

وَمَا نَحْنُ بِمَسْبُوقِينَ ﴿٦٠﴾ عَلَىٰ أَن نُّبَدِّلَ أَمْثَالَكُمْ وَنُنشِئَكُمْ فِي مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿٦١﴾

او نه یو مونږ عاجز چې څوک تېری راباندې وکړي. له دې نه چې پیدا کړو بدل ستاسې (نور خلق) په شان ستاسې، او مونږ راپورته پیدا کړو تاسې په هغو (صورتونو سره) چې تاسې به علم نه پرې لرئ.

تفسیر: شاه صاحب (رحمه الله) لیکي: «یعنې تاسې به بلې نړۍ (جهان) ته بیایو، او ستاسې په ځای به نور خلق ودروو».

وَلَقَدْ عَلِمْتُمُ النَّشْأَةَ الْأُولَىٰ فَلَوْلَا تَذَكَّرُونَ ﴿٦٢﴾

او خامخا په تحقیق پوهیدلي يئ تاسې په پیدا کولو ړومبنیو باندې؛ نو ولې نه یادوئ پند نه اخلئ (د دغه الله تعالی په قدرت، او یقین نه کوئ په بیا پیدا کولو باندې)؟.

تفسیر: یعنې همغه ړومبنی پیدایش په یاد کړئ، او د هغه له مخې او اټکله دا دویم پیدایش هم قیاس کړئ !.

أَفَرَأَيْتُم مَّا تَحْرُثُونَ ﴿٦٣﴾ أَأَنتُمْ تَزْرَعُونَهُ أَمْ نَحْنُ الزَّارِعُونَ ﴿٦٤﴾

آیا پس وینئ (چې خبر راکړئ ماته) هغه چې کرئ يې تاسې. آیا تاسې زرغونوئ هغه که مونږ یو زرغونوونکي؟.

تفسیر: یعنې په ښکاره ډول سره خو تاسې تخم شیندئ، ولې دننه په ځمکه کې د هغه پالل او د هغه زرغونول، او له هغه څخه یو تکځ شین کښت جوړول، او بیا هغه ګټور ګرځول د چا کار دی؟ د دې په نسبت خو تاسې ظاهري او سطحي دعوی هم نشئ کولی، چې هغه څمونږ تیار کړی شوی شی دی.

لَوْ نَشَاءُ لَجَعَلْنَاهُ حُطَامًا فَظَلْتُمْ تَفَكَّهُونَ ﴿٦٥﴾ إِنَّا لَمُغْرَمُونَ ﴿٦٦﴾ بَلْ نَحْنُ مَحْرُومُونَ ﴿٦٧﴾

که اراده وفرمایو مونږ؛ نو خامخا وبه ګرځوو مونږ هغه (کښت لره) وچ واښه ذره ذره، نو وبه ګرځئ تاسې تعجّب کوونکي او ویونکي د دې خبرې. بېشکه مونږ خامخا تاوان کړي یو (په زراعت خپل کې). بلکه مونږ محروم بې برخې کړی شوي یو (له رزق نه).

تفسیر: یعنې د کښت له پیدا کولو څخه وروسته د هغه محفوظ او باقي پاتې کېدل هم څمونږ کار دی، که مونږ وغواړو؛ نو کوم یو آفت ورولېږو، چې په هغه سره ګرد کښت خاورې ایرې شي، او بیا به تاسې خپل سر پخپلو لاسونو نیولی ژاړئ، او پخپلو منځونو کې به سره ناست راز راز خبرې به جوړوئ !، او وایئ به چې خانه ! تاته خو سږ کال ډېر لوی تاوان او جنجال در رسېدلی دی، که رښتیا پوښتنه کوئ؛ نو زه بالکل خوار او فقیر او تش لاس پاتې شوی یم.

أَفَرَءَيْتُمُ الْمَآءَ الَّذِي تَشْرَبُونَ ﴿٦٨﴾ ءَأَنتُمْ أَنزَلْتُمُوهُ مِنَ الْمُزْنِ أَمْ نَحْنُ الْمُنزِلُونَ ﴿٦٩﴾

آیا پس وینئ (چې خبر راکړئ) تاسې اوبه هغه چې څښئ يې تاسې (او ژوند پرې تړلی دی)؟ آیا تاسو نازلې کړي دي هغه لطيفې خوږې (اوبه) له سپينو وريځو څخه که مونږ نازلوونکي راښکته کوونکي يو (د هغو اوبو؟ بلکه ته يې ای الله !).

تفسير: يعني باران هم ځمونږ په حکم سره وريږي، او د ځمکې په خزانو کې هغه اوبه هم مونږ ټولوو، آيا تاسې څه زور او قوّت لرئ چې اوبه جوړې کړئ؟ يا يې په زور او زارۍ له وريځو څخه وورويئ؟.

لَوْ نَشَآءُ جَعَلْنَٰهُ أُجَاجًا فَلَوْلَا تَشْكُرُونَ ﴿٧٠﴾

که اراده فرمايو مونږ؛ نو وبه ګرځوو دا (اوبه) تروې ترخې؛ نو ولې شُکر نه وباسئ (تاسې په دغو نعماوو)؟.

تفسير: يعني که مونږ اراده وفرمايو؛ نو خوږې اوبه ترخې کوو، چې هيڅوك يې ونشي څښلی، او نه کښت ته په کار ورشي، بيا هم تاسې ځما احسان نه منئ، چې مونږ تاسې ته خوږې اوبه اوروو، او د خوږو اوبو لويې خزانې تاسې ته ساتو، او له هغو څخه تاسې ته راز راز ګټې رسوو.

أَفَرَءَيْتُمُ النَّارَ الَّتِي تُورُونَ ﴿٧١﴾ ءَأَنتُمْ أَنشَأْتُمْ شَجَرَتَهَآ أَمْ نَحْنُ الْمُنشِـُٔونَ ﴿٧٢﴾

آیا پس وینئ (چې خبر راکړئ) تاسې د اور هغه نه چې بلوئ يې تاسې (له هر راز محروقاتو نه). آيا تاسې پيدا کړې ده ونه د دې (اور) او که مونږ پيدا کوونکي يو (د هغې ونې او د ټولو محروقاتو؟ بلکه ته يې ای الله !).

تفسير: په عربو کې داسې څو تکې شنې ونې دي، چې د هغو د دوو لرګيو له سولولو څخه اور پيدا کيږي، لکه چې په هندوستان کې د بانس د ونې له سولولو څخه اور پيدا کيږي، پخوا له دې نه د (يس) د سورت په آخر کې د دې په نسبت څه بيان ليکلی شوی دی، يعني په دې ونو کې اور چا ايښی دی؟ تاسې که ما؟ (بلکه تا ايښی دی ای الله !).

نَحْنُ جَعَلْنَٰهَا تَذْكِرَةً

مونږ ګرځولی مو دی دغه (دنيوي اور) تذکره يادول (د دوزخ).

تفسير: يعني دې اورته وګورئ او د دوزخ اور ياد کړئ، دا هم د هغه اور يوه برخه او ادنی نمونه ده، او فکر وهونکي لره دا خبره ور په ياديږي، هغه الله چې له تکې شنې ونې څخه تك سور اور راوباسي، هغه په يقين سره کولی شي او قادر دی چې مړي هم ژوندي کړي.

وَمَتَٰعًا لِّلْمُقْوِينَ ﴿٧٣﴾

او (ګرځولی دی مونږ دا اور نفعمن او) په کار راتللو ته لپاره د مسافرانو محتاجانو بې وځلو.

تفسير: يعني د بيديا او ميدان اوسېدونکيو او پردېسانو ته اور ډېر په کاريږی، په تېره بيا د ژمي او سړو په وخت کې، او پرته له دې څخه د نورو هم ډېر په ښه ورځي، او د مدنيّت ډېر امور پرې مربوط دي.

فَسَبِّحۡ بِٱسۡمِ رَبِّكَ ٱلۡعَظِيمِ ﴿٧٤﴾

نو وکړه نسبت د پاکۍ نامه د رب خپل ته چې له ګردو څنې لوی دی (او تل شاکر اوسه په دغو نعماوو یې).

تفسیر: یعنې هغه ذات چې داسې مختلف شیان او د کار وړ څیزونه یې پیدا کړي دي، او خاص پخپل فضل او احسان یې مونږ منتفع ګرځولي یو، د هغه شکر اداء کول په کار دي، او د کافرانو او منکرانو د هغو چټي او اپلتو خبرو په مقابل کې چې هغه الله تعالی ته یې نسبت کوي؛ د هغه د مبارک نامه پاکي بیانول پکار دي، د تعجّب ځای دی چې دا خلق سره د داسې باهره وو آیاتونو او نښو د لیدلو بیا هم د هغه الله تعالی په قدرت او وحدانیت باندې هسې چې ښایي نه پوهیږي.

فَلَآ أُقۡسِمُ بِمَوَٰقِعِ ٱلنُّجُومِ ﴿٧٥﴾

نو قسم خورم زه په ځایونو د پرېوتلو د ستوریو باندې.

تفسیر: او دویمه معنی یې دا ده چې: قسم خورم د آیتونو په راښکته کېدلو د پیغمبرانو په زړونو باندې، یا د قرآني آیتونو په راښکته کېدلو باندې له اسمانه پر ځمکې باندې چې لږ لږ او ورو ورو رانازلیږي.

وَإِنَّهُۥ لَقَسَمٌ لَّوۡ تَعۡلَمُونَ عَظِيمٌ ﴿٧٦﴾ إِنَّهُۥ لَقُرۡءَانٌ كَرِيمٌ ﴿٧٧﴾ فِي كِتَٰبٍ مَّكۡنُونٍ ﴿٧٨﴾ لَّا يَمَسُّهُۥٓ إِلَّا ٱلۡمُطَهَّرُونَ ﴿٧٩﴾

او بېشکه دا قسم خامخا قسم دی که پوهېږئ تاسې عظیم ډېر لوی. چې بېشکه دا (کتاب لوستی شوی په تا باندې) خامخا قرآنکریم عزت والا دی. (چې لیکلی شوی دی) په کتاب پټ ساتلي شوي (لوح محفوظ) کې. چې نه مسه کوي ده لره او نه دې یې مسه کوي مګر هغه چې پاک کړی شوي وي (یعنې پاکان).

تفسیر: شاه صاحب (رحمه الله) لیکی: «یعنې پرښتې په دې پاک کتاب باندې لاس لګوي، هغه کتاب همدا لیکلی شوی کتاب دی، د پرښتو په لاسونو سره یا په لوح محفوظ کې»، ځینې د ﴿لَّا يَمَسُّهُۥٓ﴾ ضمیر قرآن ته اړوي، یعنې دې پاک قرآن ته لاس نه وروړي مګر خو پاک سړي، یعنې هغه کسان چې زړونه یې صاف او اخلاق یې پاک وي، د همداسې سړیو فکرونه او عقلونه د دې لوی کتاب په علومو او حقائقو، معارفو او آیتونو باندې هم په ښه ډول سره رسیږي، یا نه مسه کوي دا قرآن مګر خو پاک خلق، یعنې بې اودسه هغه ته لاس نه وروړي، لکه چې د نبوي احادیثو څخه هم دا خبره ثابته شوې ده، نو په دې تقدیر سره د ﴿لَّا يَمَسُّهُۥٓ﴾ نفي به د نهي لپاره وي.

تَنزِيلٌ مِّن رَّبِّ ٱلۡعَٰلَمِينَ ﴿٨٠﴾

(هغه قرآن چې ټوټه ټوټه) نازل کړی شوی دی له (طرفه د پالونکي) رب د عالمیانو.

تفسیر: یعنې دا کومې کوډې (جادو) او ټوکې نه دي، او نه د کاهنانو چټي او اپلتې خبرې دي، او نه د شاعرانو توهّمات او مبالغات او هسکې استعارې دي، بلکه یو لوی، مقدّس، معزّز، پاک او اسماني کتاب دی، چې د رب العالمین له لوري د ټول عالم او ګردو نړۍ والو (اهل جهان) د لار ښوونې لپاره راښکته شوی دی، هغه الله تعالی څمونږ پاک الله دی چې د لمر، سپوږمۍ او ستوریو ډېر کلک، محکم، عجیب، غریب او ښکلی ترتیب او نظام یې قائم کړی دی، او هغه ګرد سماوي اجرام د یوه مرتّب قانون اومنظم اصولو سره د خپلو ورځنیو ختلو او پرېوتلو او نورو تأثیراتو او اغېزو سره د خپل عظمت، قدرت، قوّت، وحدانیت، تصرف او د عظیم الشأن اقتدار مظاهرې او په زړه پورې نندارې راښیي.

أَفَبِهَٰذَا الْحَدِيثِ أَنتُم مُّدْهِنُونَ ﴿٨١﴾ وَتَجْعَلُونَ رِزْقَكُمْ أَنَّكُمْ تُكَذِّبُونَ ﴿٨٢﴾

آيا په دې خبرې (د قرآن) باندې تاسې سپک کوونکي يئ (دروغ يې گڼئ)؟. او گرځوئ تاسې روزي برخه خپله (له قرآنه دا خبره) چې تاسې دروغ گڼونکي يئ (دغه قـرآن لره).

تفسير: يعني آيا دا هسې دولت دی چې له هغه څنې په گټه اخيستلو کې تاسې سُستي او کاهلي وکړئ، او خپله برخه همدومره وگڼئ چې د الله تعالی هغه رابښوولي حقائق دروغ ثابتوئ؟ لکه چې د باران د ليدلو په وخت کې وايي چې هغه ستوری هغه برج ته راغلی؛ نو څکه ورښت وشو، گواکې دوی د الله په قدرت قائل نه دي، او په هسې وينا سره دوی د رحمت د دې باران قدر هم نه کوي، چې د پاک قرآن په شکل کې رانازل شوی دی، او دا ويل چې د الله تعالی له خوا نه دی لېږلی شوی؛ سخته بدبختي، حرمان او بد نصيبي ده، آيا د يوه نعمت شکر گزاري همداسې کېدی شي، چې هغه دروغ وبللی شي؟.

فَلَوْلَا إِذَا بَلَغَتِ الْحُلْقُومَ ﴿٨٣﴾ وَأَنتُمْ حِينَئِذٍ تَنظُرُونَ ﴿٨٤﴾ وَنَحْنُ أَقْرَبُ إِلَيْهِ مِنكُمْ وَلَٰكِن لَّا تُبْصِرُونَ ﴿٨٥﴾ فَلَوْلَا إِن كُنتُمْ غَيْرَ مَدِينِينَ ﴿٨٦﴾ تَرْجِعُونَهَا إِن كُنتُمْ صَادِقِينَ ﴿٨٧﴾

نو ولې په هغه وخت کې چې ورسيږي (روح د سړي) ستوني ته. او (حال دا وي چې) تاسې په دغه وخت حاضـر اوربدونکي نظر کوونکي يئ هغه ته. او مونږ ډېر نژدې يو هغه ته (څمونږ پرښتې) له تاسې څخه مگر نه وينئ، او نه پوهېږئ تاسې. پس ولې که يئ تاسې چې جزا نه درکوله کيږي او نه ژوندی کيږئ؛ نو راوگرځوئ تاسې دا (روح) که چېرې يئ تاسې رښتيني (په دې گمان خپل کې چې جزاء نشته).

تفسير: يعني په داسې بېفکرۍ او بې خوفۍ سره د پاک الله تعالی خبرې دروغ گڼئ، گواکې تاسې د چا په حکم او واک کې نه يئ، يا هيڅ نه مرئ، او له الله تعالی سره نه مخامخ کېږئ، ښه ! څه وخت چې ستاسې د کوم عزيز او محبوب سا په ختلو کې وي، او سا يې په ستوني کې بنده شي، او د څنکدن ربړونه پرې تيريږي، که تاسې له هغه سره نژدې کېنئ او د ده هغه بې وځلي او بېچارگي پرېشاني او سرگرداني وگورئ، له بلې خوا پرښتې له تاسې څخه هغه ته ډېرې نژدې دي، چې تاسې يې نه وينئ، که ستاسې واک او اختيار د بل چا په لاس کې نه دی؛ نو په هغه وخت کې تاسې د خپل هغه محبوب او مين سا او روح ولې نه شئ ساتلی؟ او د څه لپاره هغه مين او محبوب مو له تاسې څخه په داسې حال کې چې ستاسې زړونه خوږيږي، او اوښکې مو بهيږي، بېلتون کوي، او تاسې په خپل فراق او بيلتون ژړوي.

فَأَمَّا إِن كَانَ مِنَ الْمُقَرَّبِينَ ﴿٨٨﴾ فَرَوْحٌ وَرَيْحَانٌ وَجَنَّتُ نَعِيمٍ ﴿٨٩﴾ وَأَمَّا إِن كَانَ مِنْ أَصْحَابِ الْيَمِينِ ﴿٩٠﴾ فَسَلَامٌ لَّكَ مِنْ أَصْحَابِ الْيَمِينِ ﴿٩١﴾

نو که چېرې وي (دغه مړی) له مقرّبينو څخه (الله ته). نو (شته ده لره) راحت هوسايي (آرام) او ښه رزق او جنّت ډک له نعمتونو څخه. او که چېرې وي (دا مړی) له يارانو ملگرو د ښي لاس. نو سلامتيا ده تا لره له يارانو ملگريو د ښي لاس څخه.

تفسير: يعني تاسې د يوې شېبې لپاره هم هغه نه شئ ساتلی، او هغه خپل ځای ته هرومرو رسېدونکی دی، که هغه مړی له مقرّبينو څخه وي؛ نو اعلی درجه روحاني او جسماني، د هوسايي راحت عيش او چړچو سامانونو ته رسيږي، او په ښي لاسه ډله (اصحاب اليمين) کې شامليږي، او هيڅ يوه وېره او ربړونه ورته نه پاتې کيږي، شاه صاحب (رحمه الله) ليکي:

«يعنې د هغوی له لوري ډاډه (خاطر جمع) اوسه !»، یا دا مطلب چې د (أصحاب اليمين) له طرفه هغوی ته سلامونه رسيږي، یا هغه ته ويل کيږي: تا لره په راتلونکي وخت کې سلامتي او هوسايي (آرام) ده، او ته په اصحاب يمين کې شامل او ګڼل کيږې.

وَأَمَّآ إِن كَانَ مِنَ ٱلۡمُكَذِّبِينَ ٱلضَّآلِّينَ ﴿٩٢﴾ فَنُزُلٞ مِّنۡ حَمِيمٖ ﴿٩٣﴾ وَتَصۡلِيَةُ جَحِيمٍ ﴿٩٤﴾

او که چېرې وي (دغه مړی) له دروغ ويونکيو ګمراهانو څخه. نو مېلمستيا ده (ده ته) له سوځوونکيو اوبو څخه. او ننه ايستل دي په اور (د دوزخ) کې.

تفسير: يعنې د هغه پای او انجام هسې وي چې پخوا له مړ کېدلو څخه هغه ته د هغه راتلونکی حال اوراوه کيږي.

إِنَّ هَٰذَا لَهُوَ حَقُّ ٱلۡيَقِينِ ﴿٩٥﴾

بېشکه دا خبره (چې ذکر شوه په شان د دې درې صنفو کې) خامخا همدا حقه يقيني ده.

تفسير: يعنې ستاسې له تکذيب څخه هيڅ شی کېدونکي نه دي، هر هغه شيان چې د مؤمنانو او مجرمانو په نسبت خبر ورکړی شوی دی؛ هغه ګرد صحيح او يقيني دي، او هم هغسې کېدونکي دي.

فَسَبِّحۡ بِٱسۡمِ رَبِّكَ ٱلۡعَظِيمِ ﴿٩٦﴾

پس وکړه نسبت د پاکۍ نامه د رب خپل ته چې له ګردو (ټولو) څخه ډېر لوی دی.

تفسير: يعنې په تسبيح او تحميد کې مشغول اوسئ !، چې دا د هغه ځای لپاره لويه تياري ده، او په همدې ښه چاره کې بوخت اوسئ !، او د مکذبينو د زړه خوږوونکيو خبرو څخه زيات مه خپه کېږئ !.

تمّت سورة الواقعة، ولله الحمدُ والمنّة.

«د (الحدید) سورت مدني دی، (۲۹) آیتونه او (۴) رکوع لري، په تلاوت کې (۵۷) او په نزول کې (۹۴) سورت دی، د (الزلزال) له سورت څخه وروسته نازل شوی دی».

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان ډېر رحم کوونکی دی.

سَبَّحَ لِلّٰهِ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ

نسبت د پاکۍ کوي الله ته هغه چې په اسمانونو او په ځمکه کې دي (سره له اسمانونو او ځمکو).

تفسیر: یعنې د حال یا د قال په ژبه په دواړو سره د الله تعالی حمد، ثناء، او تسبیح وایي.

وَهُوَ الْعَزِيْزُ الْحَكِيْمُ ① لَهٗ مُلْكُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ يُحْيٖ وَيُمِيْتُ وَهُوَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرٌ ②

او همدغه (الله) ښه غالب قوي ښه حکمت والا دی. خاص دغه (الله) لره ده باچایي د اسمانونو او (باچایي) د ځمکې، (همدغه الله) ژوندي کول کوي او مړه کول کوي، او همدغه (الله) په هر شي باندې ښه قادر دی (چې ځینې یې همدغه ژوندي کول او مړه کول دي).

تفسیر: یعنې په اسمان او ځمکه یا په دواړو کې یا هر چېرې د الله تعالی احکام چلیږي، او هر چېرې او هر کله واک او اختیار لري، د ایجاد او اعدام او د ګردو چارو ملونې او قبضه د ده په لاس کې ده، هیڅ یو قوّت او طاقت د هغه د تکویني قدرت او تصرّف مخه نشي نیولی.

هُوَ الْاَوَّلُ وَالْاٰخِرُ

همدغه (الله) اول دی (له هر شي څخه چې مخکې ترې څوک نشته)، او آخر دی چې وروسته ترې څوک نشته.

تفسیر: کله چې هیڅوک نه وو، الله جل جلاله موجود وو، او کله چې هر څه فنا شي؛ الله جل جلاله به موجود وي.

وَالظَّاهِرُ وَالْبَاطِنُ وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيْمٌ ③

او ظاهر دی، بره ترې څوک نشته، او باطن دی (دنیاکښې نه لیدل کیږي) د ده نه پناه څوک نشته، او همدغه (الله) دی په هر شي باندې ښه عالم ښه پوهیدونکی.

تفسیر: د هر شي وجود او ظهور د هغه الله تعالی له ایجاد څخه دی، نو ځکه د الله تعالی وجود که ظاهر او باهر نه وي؛ نو د بل چا به وي؟ له عرشه نیولې تر فرش پورې، او له ذرې څخه اخیستې تر لمر او نورو لویو کرو پورې، هر یو شی د هغه په وجود او شته والي باندې روښان دلیلونه دي، او بیلې بیلې شاهدۍ لولي، خو سره له دې د هغه ذات

او اصلي حقائقو او صفاتو ته هغسې چې ښايي عقل، پوهه او ادراك نه ور رسيږي، او د ده د هيڅ يوه صفت احاطه كول هم امكان نه لري، او نه پخپل قياس او ادراك سره څوك د هغه د څنګوالي (كيفيت) بيان كړى شي، نو ځكه ويلى شو چې له هغه څخه زيات پټ او باطن بل څوك نشته، په هر حال سره هغه الله تعالى د باندې هم دى او دننه هم دى، ظاهر هم شته او په باطن كې هم دى، او په هر راز احوالو باندې كه پټ دى يا ښكاره؛ ښه خبردار او ډېر پوه دى، ظاهر د غالب په معنى هسې چې د هغه له پاسه هيڅ يو قوت نشته، باطن داسې چې له هغه ځنې پرته (علاوه) هسې كوم ځاى موقع به نه وي چې څوك به هلته تـرې پټ شي، يا يې له علمه او پوهې څخه كوم شى لرې او پټ وي، د نبي كريم صلى الله عليه وسلم په حديث كې راغلي دي: «وأنت الظاهر فليس فوقك شيء، وأنت الباطن فليس دونك شيء».

هُوَ الَّذِي خَلَقَ السَّمٰوٰتِ وَالْأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوٰى عَلَى الْعَرْشِ

او دغه (الله) هغه ذات دى چې پيدا كړي يې دي اسمانونه او ځمكه په مقدار د شپږو ورځو كې (له ورځو د دنيا نه) بيا اوچت شو په عرش باندې (لكه چې له شانه د الوهيت د ده سره مناسبه وه).

يَعْلَمُ مَا يَلِجُ فِي الْأَرْضِ وَمَا يَخْرُجُ مِنْهَا

معلوم دي (الله ته) هغه څه چې ننوځي په ځمكه كې (لكه مړي او باران) او هر هغه څه چې راووځي له دغه ځمكې نه.

تفسير: لكه كښت او تركودې (نباتات) چې له ځمكې څخه راوځي، د دې بيان د (سبأ) په سورت كې پخوا له دې تېر شوى دى.

وَمَا يَنْزِلُ مِنَ السَّمَآءِ وَمَا يَعْرُجُ فِيهَا

او (معلوم دي الله ته) هر هغه چې نازليږي له اسمانه (لكه رحمت او عذاب)، او هر هغه چې پورته خيژي په دغه (اسمان) كې (لكه نېك عملونه او بد عملونه).

تفسير: يعنې له اسمانه پرښتې حكمونه، د قضاء او قدر فيصلې، وريا (باران) او نور راښكته كيږي، او د بندګانو اعمال او د الله أكرم شأنُه وأعظم برهانُه پرښتې او نور پورته كيږي.

وَهُوَ مَعَكُمْ أَيْنَ مَا كُنْتُمْ ۚ وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ۝٤

او دغه (الله) له تاسې سره دى (په علم او قدرت سره) هر چېرې چې يئ تاسې، او الله پر هر هغه څه چې كوئ يې تاسې ښه ليدونكى دى (نو جزاء به پرې دركړي).

تفسير: يعنې هيڅكله له تاسې څخه غائب نه دى، بلكه هر چېرې او په هر حال كې چې تاسې يئ؛ هغه ګرد دى ښه پېژني، او ټولې ښكاره او پټې خبرې ښه اوري، او ستاسې اعمال او نور ګرد شيان ښهويني.

لَهُ مُلْكُ السَّمٰوٰتِ وَالْأَرْضِ ۚ وَإِلَى اللّٰهِ تُرْجَعُ الْأُمُورُ ۝٥

خاص هغه (الله) لره ده باچايي سلطنت د اسمانونو او د ځمكې، او خاص الله لره ګرځول كيږي ټول كارونه.

تفسیر: یعنې منکران د الله تعالی له باچایي او قلمرو څخه د باندې وتلی نشي، په ټولو اسمانونو او ځمکه کې یواځې د هغه وحده لا شریک له حکومت دی، او په پای کې د ټولو کارونو فیصله د ده له لوري کیږي.

يُولِجُ الَّيْلَ فِي النَّهَارِ وَيُولِجُ النَّهَارَ فِي الَّيْلِ

ننه باسي (الله) شپه په ورځې کې او ننه باسي (الله) ورځ په شپې کې.

تفسیر: یعنې الله تعالی کله ورځ لنډوي او شپه اوږدوي (په قوس او جدي کې)، او کله په عکس د دې شپې لنډوي او ورځې اوږدوي (لکه په جوزا او سرطان کې).

وَهُوَ عَلِيمٌۢ بِذَاتِ الصُّدُورِ ۝

او دغه (الله) ښه عالم دی په پټو خبرو نیاتو عقائدو د سینو زړونو باندې هم.

تفسیر: یعنې په زړونو کې هغه نیات او ارادې یا هغه خطرې او وسوسې چې پیدا کیږي، په هغو ټولو باندې هغه ښه پوهیږي، او هیڅ شی د ده له پوهې څخه د باندې نه دي.

اٰمِنُوْا بِاللّٰهِ وَرَسُوْلِهٖ وَاَنْفِقُوْا مِمَّا جَعَلَكُمْ مُّسْتَخْلَفِيْنَ فِيْهِ ؕ

ایمان راوړئ تاسې (او په ایمان همېشه اوسئ) په الله او په رسول د دغه (الله) باندې، او لګوئ (په لاره د الله کې) له هغو (اموالو) څخه چې ګرځولي یئ تاسو (الله) خلیفګان (د پخوانیو) په هغو (اموالو) کې.

تفسیر: یعنې هغه مال او شته چې ستاسې په لاسونو کې شته، د هغو ټولو مالك او څښتن پاك پروردګار دی، او تاسې یواځې د یوه امانتدار او خزانه دار په شان یئ، نو ځکه په هر ځای او هر چا باندې چې هغه الله تعالی تاسې ته د هغه د صرفولو او لګولو په نسبت امر وکړي؛ په هم هغه ځای کې یې تاسې صرف کړئ، او دا خبره مو هم په یاد وي چې پخوا له دې څخه دا مال د نورو په لاسونو کې وو، خو اوس د هغوی په ځای تاسې یئ، او ښکاره ده چې تاسې به هم ځئ.

فَالَّذِيْنَ اٰمَنُوْا مِنْكُمْ وَاَنْفَقُوْا لَهُمْ اَجْرٌ كَبِيْرٌ ۝

پس هغه کسان چې ایمان یې راوړی دی له تاسې، او لګولي یې دي (اموال خپل په لاره د الله کې) هغوی لره دی اجر ثواب ډېر لوی (په جنّت کې، نو تاسې ته هم نفع رسوي ایمان او خرڅول د اموالو د تاسې).

تفسیر: نو ځکه ضروري ده په هغو کسانو کې چې دا خصلت او صفت موجود نه وي، ښایي چې هغه پیدا کړي !، او په هغو کې چې شته، ښایي چې په هغه باندې مستقیم پاتې وي، او د ایمان په مقتضَی باندې ټینګ او عمل وکړي !.

وَمَا لَكُمْ لَا تُؤْمِنُوْنَ بِاللّٰهِ ۚ وَالرَّسُوْلُ يَدْعُوْكُمْ لِتُؤْمِنُوْا بِرَبِّكُمْ وَقَدْ اَخَذَ مِيْثَاقَكُمْ اِنْ كُنْتُمْ مُّؤْمِنِيْنَ ۝

او څه مانع عذر دی تاسې لره (بلکه هیڅ مانع نشته) چې ایمان نه راوړئ په الله او رسول د دغه (الله)، حال دا چې (رسول الله) رابولي تاسې چې ایمان راوړئ په رب خپل او په تحقیق اخیستې ده (الله) وعده کلکه د تاسې که چېرې یئ تاسې ایمان راوړونکي (نو ایمان ولې نه راوړئ؟).

تفسیر: یعنې په الله تعالی باندې له ایمان راوړلو څخه یا د یقین او معرفت په لارې باندې له تللو څخې کوم شیان ستاسې مخه نیسي؟ او په داسې چارو او معاملو کې لټې سستي او تقاعد ولې وکړ شي، الله تعالی او د هغه پاک رسول تاسې د کوم پردې او غیر معقول څیز په خوا نه رابولي، بلکه تاسې ته ستاسې د حقیقي رب او پالونکي په لور بلنه کوي، چې د هغه اعتقاد ستاسې په اصلي فطرت کې په ودیعت ایښود شوی دی، او تاسې د هغه د ربوبیت اقرار پخوا له دې څخه چې دنیا ته راشئ؛ کړی دی؟، لکه چې تر نن پورې د هغه اقرار اثر او اغېزه څه نه څه د بني آدمانو په زړونو کې موندله کیږي، بیا په دلائلو، براهینو او د رسولانو په ارسال او د اسماني کتابونو په لېږلو سره د هغه ازلي عهد او پیمان تجدید کیږي، او پخوانیو انبیاوو له خپلو امتیانو څخې داسې وعده او پیمان هم اخیستی وو چې د خاتم الأنبیاء محمد مصطفی صلی الله علیه وسلم اتباع دې هرومرو وکړي !، او له تاسې څخه ډېر سړي هسې هم دي چې پخپله د نبي کریم صلی الله علیه وسلم په مبارک لاس باندې د سمعې، طاعت، انفاق في سبیل الله او نورو ایماني امورو باندې د ټینګوالي او پابندئ کلک عهد او تړون هم کړی دی، نو وروسته له دې مبادیو څخه اوس څنګه کېدی شي، هغه څوک چې د منلو اراده لري؛ هغه یې ونه مني، او چا چې منلی دی له هغه څخه غاړه وغړوي، او ترې انحراف وکړي؟.

هُوَ الَّذِيْ يُنَزِّلُ عَلٰى عَبْدِهٖۤ اٰيٰتٍۭ بَيِّنٰتٍ لِّيُخْرِجَكُمْ مِّنَ الظُّلُمٰتِ اِلَى النُّوْرِ ؕ وَاِنَّ اللّٰهَ بِكُمْ لَرَءُوْفٌ رَّحِيْمٌ ﴿۹﴾

دغه (الله) هغه ذات دی چې نازلوي پر بنده خپل باندې دلائل ښکاره (لپاره د دې) چې وباسي تاسې له تیارو (د کفر) څخه رڼا (د ایمان) ته، او بېشکه الله په تاسې باندې خامخا ښه مهربان ډېر رحم کوونکی دی.

تفسیر: یعنې قرآن یې را نازل کړ، او د صداقت لارې یې دروښودې، چې د هغو په وسیله تاسې د کُفر او جهل له تیارو څخه ووځئ، او د ایمان او علم او عمل رڼا ته راشئ، او دا د پاک الله لوی شفقت او مهرباني ده، که سختي یې کولی؛ نو تاسو به یې په همدې تیارو کې پرې ښودئ، تر څو په کې مړه شئ، یا به یې د ایمان او یقین له راوړلو څخه وروسته ستاسې خطاوې او ګناهونه نه بښل.

وَمَا لَكُمْ اَلَّا تُنْفِقُوْا فِيْ سَبِيْلِ اللّٰهِ وَلِلّٰهِ مِيْرَاثُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ؕ

او څه مانع عذر دی تاسې لره چې نه نفقه کوئ نه لګوئ (مال خپل) په لاره د الله کې، او خاص الله لره دی میراث د اسمانونو او د ځمکې.

تفسیر: یعنې (مجازي) مالکان فنا کیږي، او ملک هغه حقیقي مالک ته چې الله تعالی دی پاتې کیږي، که نه هسې خو د تل لپاره هغه د ده مال وو، نو بیا د ده په مال کې سم د ده له امر سره خرڅ کول او لګول ولې در نه ښکاري؟، که په خپلې خوښې او واک سره یې نه ورکوئ؛ نو بیا واک هم هغه ته رسېدونکی دی، نو د بندګۍ اقتضاء او غوښتنه همدا ده چې په خوښۍ سره هغه وروړاندې کړئ !، او د هغه په لاره کې یې خرڅ کړئ !، او د فقر، فاقې، افلاس او تنګۍ څخه ونه ویرېږئ !، ځکه چې د ځمکې او د اسمانونو د خزانو او د شتو مالک او څښتن پاک پروردګار دی، نو آیا په دې لارې کې به پخپلې خوښې سره خرڅ کوونکي او لګوونکي وږې پاتې کیږي !؟.

لَا يَسْتَوِيْ مِنْكُمْ مَّنْ اَنْفَقَ مِنْ قَبْلِ الْفَتْحِ

نه دي برابر له تاسې څخه هغه چې لګولی یې دی (مال خپل په لاره د الله کې) پخوا له فتحې (د حدیبیې یا د مکې) څخه.

تفسیر: ځینو له فتحې څخه د حُدیبیې صلحه روغه مراد کړې ده، او له ځینو روایتونو څخه د هغه تأیید هم کیږي.

وَقَاتَلُوا ۚ أُولَٰئِكَ أَعْظَمُ دَرَجَةً مِّنَ الَّذِينَ أَنفَقُوا مِن بَعْدُ وَقَاتَلُوا ۚ وَكُلًّا وَعَدَ اللَّهُ الْحُسْنَىٰ ۚ

او بیا یې جنګ کړی (د کافرانو سره)، دا (لګوونکي د مالونو خپلو په لاره د الله کې او جنګېدونکي پخوا له فتحې د حُدیبیې یا د مکې نه) ډېر لوي دي له جهته د درجې مرتبې له هغو کسانو چې لګوي مال خپل په لاره د الله کې وروسته (له فتح د مکې نه) او جنګیږي (لپاره د اعلاء کلمة الله)، او له دواړو طائفو سره وعده کړې ده الله د نېکی (جنّت).

تفسیر: یعنې که هسې د الله تعالی په لاره کې هر مهال هر شی خرڅ کړل شي او جهاد وکړ شي؛ هغه ښه دی، او الله تعالی به د هغه ډېر اجر په دنیا او آخرت کې ورکوي، لیکن هغه مقدور لرونکي چې له خپلو شتو څخه یې پخوا د حُدیبیې له روغې یا د مکې له بري فتحې څخه خرڅ کړي دي، او د جهاد شرف یې ګټلی دی؛ هغوی ډېرې لویې درجې موندلي دي، او وروستني مسلمانان د هغوی په درجو پورې نشي رسېدلی، ځکه چې په هغه وخت کې د حق منونکي او په هغه باندې سر قربانوونکي سړي ډېر لږ وو، او ګرده دنیا له کافرانو او باطلو خوښوونکیو څخه ډکه وه، په هغه وخت کې اسلام جاني او مالي قربانۍ ته ډېره اړتیا او احتیاج درلود، او مجاهدینو ته په ښکاره ډول د اسبابو، اموالو، غنائمو، وسلو، خوړو او نورو ضروریاتو هیلې او توقّعات ډېر لږ وو، په داسې حالاتو کې ایمان راوړل او د الله او د هغه د رسول په لاره کې د خپلو ځانونو او مالونو او شتو قربانول د دنیا د لویو اولوالعزمانو او د هغو لویو سړیو کار دی، چې د هغوی ثابت قدمي او ټینګتیا له غرونو څخه هم ټینګه او کلکه وي، فرضي الله عنهم ورضوا عنه.

وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ ﴿١٠﴾

او الله په هغو کارونو باندې چې کوئ یې تاسې ښه خبردار دی (نو جزاء به پرې درکړي).

تفسیر: یعنې الله تعالی له هر شي څخه خبر دی، او پوهیږي چې د چا عمل څه درجه لري؟ او د هغه د اخلاص وزن او تول څومره دی؟ نو له خپلې پوهې سره سم له هر یوه سره به بېله بېله معامله کوي.

مَّن ذَا الَّذِي يُقْرِضُ اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا فَيُضَاعِفَهُ لَهُ وَلَهُ أَجْرٌ كَرِيمٌ ﴿١١﴾

څوک دی ذات هغه چې قرض ورکوي الله لره په قرض ورکولو نېکو سره، نو بیا به (الله) دوچنده کړي (هغه قرض) ده لره، او خاص ده ته اجر ثواب دی نېک (د عزّت).

تفسیر: شاه صاحب (رحمه الله) لیکي: «له پور څخه دا مطلب دی چې په دې وخت په جهاد باندې تاسې خپل مالونه او شته ولګوئ، بیا همدا تاسې د ډېرو شتو خاوندان کېږئ، او په آخرت کې لویې مرتبې او مرادونه مومئ، د دوه ګوني معنی هم همدا ده، که نه د نوکر او بادار په منځ کې هسې ګټې وټې نشته، که چاته څه شی ورکوي مختیار دی، او که نه یې ورکوي؛ هم همدی مختیار او واکدار دی».

يَوْمَ تَرَى الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ يَسْعَىٰ نُورُهُم بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَبِأَيْمَانِهِم

(یاده کړه ای محمده !) هغه ورځ (د قیامت) چې وینې ته مؤمنان سړي او مؤمناتې ښځې چې ځغلي به رڼا د دوی مخکښې له دوی څخه او له ښي خوا د دوی څخه.

تفسیر: د حشر په میدان کې کله چې د (صراط) په پل تیریږي، پس ډېره سخته توره تیاره وي، نو په دې وخت کې له هر چا سره د هغه د ایمان او ښه عمل رڼا وي، ښایي چې د ایمان رڼا چې ځای یې زړه وي، او د ښو عملونو به په ښې خوا کې وي، ځکه چې ښې چارې ګردې په ښي خوا کې سره ټولیږي، د هر چا ایمان او عمل په هره درجه اندازه او میچ چې وي؛ په هغه میچ او اندازه سره به د هغه رڼا او روښانتیا هم وي.

بُشْرٰىكُمُ الْيَوْمَ جَنّٰتٌ تَجْرِيْ مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهٰرُ خٰلِدِيْنَ فِيْهَا ؕ ذٰلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيْمُ ﴿۱۲﴾

(او وبه ویل شي دوی ته چې) زېری د تاسې نن ورځ دی (ننوتل په) جنت چې بهیږي له لاندې (د ماڼیو او ونو) د هغو (څلور قسمه) ویالې، تل به وي دوی په هغو کې، دغه دی هم دغه بری موندل ډېر لوی.

تفسیر: ځکه چې جنّت د الله تعالی د خوښی ځای دی، هغه کسان چې جنّت ته رسیږي؛ ګواکې د هغو ګردو مرادونه وررسېدلي وي.

يَوْمَ يَقُوْلُ الْمُنٰفِقُوْنَ وَالْمُنٰفِقٰتُ لِلَّذِيْنَ اٰمَنُوا انْظُرُوْنَا نَقْتَبِسْ مِنْ نُّوْرِكُمْ ۚ قِيْلَ ارْجِعُوْا وَرَآءَكُمْ فَالْتَمِسُوْا نُوْرًا ؕ فَضُرِبَ بَيْنَهُمْ بِسُوْرٍ لَّهٗ بَابٌ ؕ بَاطِنُهٗ فِيْهِ الرَّحْمَةُ وَظَاهِرُهٗ مِنْ قِبَلِهِ الْعَذَابُ ﴿۱۳﴾

(یاده کړه ای محمده ! هغه) ورځ چې وایي به منافقان سړي او منافقانې ښځې هغو کسانو ته چې ایمان یې راوړی دی (داسې چې): وګورئ مونږ ته (انتظار وکړئ) چې رڼا واخلو له رڼا ستاسې، نو وبه ویل شي دوی ته (تمسخرًا): چې وګرځئ شاوو خپلو ته پس ولټوئ رڼا، پس وبه واهه شي په منځ د دغو (منافقانو او مؤمنانو) کې یو دېوال چې هغه لره به دروازه وي، دننه طرف د هغې (دروازې کې به چې د جنّت په جانب دی) رحمت وي (مؤمنانو لره)، او د باندې طرف ته د هغه (چې جانب د منافقانو دی) له طرفه د هغه څخه به عذاب وي.

تفسیر: یعنې د مؤمنانو او منافقانو په منځ کې به یو لوی دېوال ودرول کیږي، چې په هغه کې به یو ور وي، له دې وره به مؤمنان د جنّت په لوري درومي، او د منافقانو له سترګو څخه به پټیږي، د وره په منځ کې د جنّت ورمې او ښې نندارې له لرې برېښي، او له وره د باندې به د الله تعالی د عذاب ننبې او د هغه ویروونکې اغیزې او منظرې وي.

يُنَادُوْنَهُمْ اَلَمْ نَكُنْ مَّعَكُمْ ؕ

غږ به وکړي (منافقان) دغو (مؤمنانو) ته: آیا نه وو مونږ له تاسې سره (ملګري په دنیا کې).

تفسیر: خبره داسې ده چې رسمي کافران به د (صراط) په پل باندې نه تیریږي، بلکه ړومبی به په دوزخ کې د هغه له وره څخه په ټېل وهلو غورځولی شي، هو ! هغه کسان چې د کوم پیغمبر امّت او تابعدار وي، اعمّ له دې چې ښه وي یا خراب؛ هغه به د (صراط) له پله تیریږي، وروسته له دې څخه چې د الله تعالی امر ورته وشي؛ په هغه پل باندې به وخیژي، په یوه سخته تیاره کې به ګرد خلق ډوبیږي، په دې توره تیاره کې به له ایمان لرونکیو سره یوه رڼا وي، چې دوه مخیز (منافقان) به هم غواړي چې د هغې رڼا په شاوخوا کې لاړ شي، خو څرنګه چې مؤمنان ډېر ګړندي او تېز لکه الوتکې، موټر، بایسکل، اس او نور ځغلي؛ نو ځکه هغه رڼا له هغوی لرې تښتي، نو دلته به دا منافقان په شورماشور او نارو سورو باندې خولې پرانیځي، چغې به وي او وایي: لږ خو ودرېږئ چې مونږ هم ستاسې په رڼا کې

درسره لاړ شو، مونږ په دا توره تیاره کې لکه ړانده هسې تیریږو، مونږ مه پرېږدئ چې له تاسې څخه وروسته پاتې شو، لږ څه ډیل وکړئ او انتظار وکړئ، چې مونږ هم ستاسې له دې ڼا څخه لږ څه ګټور شو، آخر مونږ په دنیا کې له تاسې سره یو ځای اوسېدو، او په ښکاره ډول مونږ هم په مسلمانانو کې شمېرل کېدو، دوی به داسې ځواب اوري چې: بېرته وګرځئ !، او خپلو ځانونو ته هلته رڼا ولټوئ !، که یې وموموئ له هغه ځایه یې واخلئ !، د دې خبرې له اورېدلو څخه دوی بېرته ګرځي، په دې منځ کې به په هسې یوه توره تیاره کې سره لویږي، چې په هیڅ یو شي باندې به د دې نظر ونه لګیږي، او هغه دېوال د دوی او د هغې رڼا په منځ کې راځي، مطلب یې دا چې دا رڼا په دنیا کې په ښو عملونو سره په لاس راتله، هغه ګټه او رڼا له تاسې څخه هلته پاتې شوې ده، بېرته دنیا ته وګرځئ چې دا هلته له تاسې څخه پاتې ده، یا به هغه ځای مراد وي چې د (صراط) په پل له ختلو څخه پخوا هلته رڼا او نور هر چا ته تقسیم کېده.

قَالُوا بَلَىٰ وَلَٰكِنَّكُمْ فَتَنتُمْ أَنفُسَكُمْ وَتَرَبَّصْتُمْ وَارْتَبْتُمْ وَغَرَّتْكُمُ الْأَمَانِيُّ حَتَّىٰ جَاءَ أَمْرُ اللَّهِ وَغَرَّكُم بِاللَّهِ الْغَرُورُ ﴿١٤﴾

نو وبه وایي (مؤمنان منافقانو ته چې) هو ! وئ (تاسې له مونږ سره) مګر تاسې په فتنه کې اچولی وو تاسو ځانونه خپل، او انتظار کاوه تاسې (په آفتونو او حوادثو مؤمنانو ته)، او شك به مو کاوه تاسې (په اسلام کې)، او غولولي وئ تېر ایستلي وئ تاسې ارزوګانو خپلو تر هغه پورې چې راغی امر حکم د الله (چې مرګ ستاسې دی)، او غولولي یئ تاسې په (کرم د) الله باندې غولوونکي (چې شیطان دی).

تفسیر: یعنې بېشکه په ښکاره ډول په دنیا کې تاسې له مونږ سره وئ، او په ژبې سره مو د اسلام دعوی کوله، خو باطني حالت مو داسې وو چې په لذّاتو او شهواتو کې وئ، او د نفاق لاره مو غوره کړې وه، او خپل ځانونه مو غولولي او په هلاکت کې مو اچولي وو، او بیا مو توبه هم ونه کړه، بلکه تل به مو لارې ته کتل، او انتظار به مو ایستو، چې کله پر اسلام او مسلمانانو باندې کومه ټکه لویږي، او د دین په نسبت به په شکوکو او شبهاتو کې لویدلي وئ، تاسې په همدې فرېب او غلونه کې داسې ګڼل، چې وروسته له دې څخه به ستاسې څنې هیڅ پوښتنه نه کیږي، او تاسې په داسې خیالونو کې مست او بېخبره پراته وئ چې د الله تعالی حکم او امر راورسېد، مرګی راغی او تاسې یې راګیر کړئ، ګواکې هغه لوی غولوونکي (شیطان) تاسې له لارې څخه وویستئ، چې اوس هیڅ یوه د ژغورنې او د خلاصې لاره درپاتې نه ده.

فَالْيَوْمَ لَا يُؤْخَذُ مِنكُمْ فِدْيَةٌ وَلَا مِنَ الَّذِينَ كَفَرُوا ۚ مَأْوَاكُمُ النَّارُ ۖ هِيَ مَوْلَاكُمْ ۖ وَبِئْسَ الْمَصِيرُ ﴿١٥﴾

پس نن ورځ وا به نخیستله شي له تاسې څخه (ای منافقانو !) فدیه معاوضه، او نه له هغو کسانو څخه چې کافران شوي وو، ځای د ورتلو ستاسې (او د دوی د ټولو) اور (د دوزخ) دی، همغه (اور لایق او) ملګری ستاسې دی، او بد ځای د ورتلو دی (دغه دوزخ).

تفسیر: یعنې بالفرض که تاسې منافقان او ښکاره کافران څه معاوضه او فدیه ورکړئ، او وغواړئ چې په هغه چل سره مو ځانونه وژغورئ؛ نو د داسې چارې د منظورۍ هیڅ یو صورت نشته، پس تاسې ګرد په همغه کور کې پاتې کیدونکي یئ، او همدا د دوزخ اور ستاسې د هستوګنې ځای دی، او همدا مو ملګری دی، د بل چا د رفاقت او ملګرتوب توقّع او هیله او امید مه لرئ.

أَلَمْ يَأْنِ لِلَّذِينَ آمَنُوا أَنْ تَخْشَعَ قُلُوبُهُمْ لِذِكْرِ اللَّهِ وَمَا نَزَلَ مِنَ الْحَقِّ

آیا نه دی راغلی وخت هغو کسانو ته چې ایمان یې راوړی دی (د دې) چې وویرېږي زړونه د دوی (له جهته) د ذکر (وعید) د الله نه، او (له جهته د) هغه څیز چې نازل شوی دی له حق څخه (چې قرآن دی).

تفسیر: یعنې هغه وخت رارسېدلی دی چې د مؤمنانو په زړونو کې د الله تعالی او د قرآن یاد او مینه او محبت لا ښه ځای ونیسي، او د اسلام د حقاني دین په مقابل کې غاړه کېږدي، او ښه پاسته شي، او له الله تعالی څخه لا وویرېږي.

وَلَا يَكُونُوا كَالَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ مِنْ قَبْلُ فَطَالَ عَلَيْهِمُ الْأَمَدُ فَقَسَتْ قُلُوبُهُمْ وَكَثِيرٌ مِنْهُمْ فَاسِقُونَ ﴿١٦﴾

او نه دې کیږي (په سختوالي د زړه کې) په شان د هغو کسانو چې ورکړی شوی وو هغوی ته کتاب پخوا له دې څخه، نو اوږده شوه په دوی باندې زمانه، نو سخت شول زړونه د دوی، او ډېر له دوی څخه فاسقان نافرمانان دي.

تفسیر: یعنې ایمان همغه دی چې زړونه پرې نرم شي، د نصیحت او د الله تعالی یاد په هغو باندې ډېره اغېزه او اثر واچوي، او ژر یې قبول کړي، پخوا به اهل الکتابو ښه پندونه د خپلو پیغمبرانو له صحبته اخیستل، له څو مودې راهیسې پر هغوی باندې د غفلت خوب غلبه کړې ده، او هر شی له دوی څخه هېر او زړونه یې سخت او په اکثرو د دوی کې ډېره سرکشي او یاغیتوب پیښ شوی دی، نو اوس د مسلمانانو وار راغلی دی، چې هغوی د خپل مبارک پیغمبر له صحبت څخه ښې ګټې وکړي، او په نرم زړه کامل انقیاد او د ذکر الله په پوره خشوع او زیات خضوع سره د الله تعالی او د ده د رسول اوامر او احکام ومني، او په ښو صفاتو سره متّصف شي، او هغه لوی مقام ته وخیژي چې هلته تر اوسه پورې بل کوم امّت نه دی ختلی.

اِعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ يُحْيِ الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا قَدْ بَيَّنَّا لَكُمُ الْآيَاتِ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ ﴿١٧﴾

پوه شئ تاسې چې بېشکه الله ژوندۍ کوي زرغونوي ځمکه وروسته له موت، وچوالي د هغې (په باران سره)، په تحقیق ښکاره بیان کړي دي مونږ تاسې ته دلائل او آیتونه لپاره د دې چې تاسې عقل په کې وچلوئ (او کار ترې واخلئ په دنیوي او اخروي امورو خپلو کې).

تفسیر: یعنې د عربو خلق جاهل او ګمراه او داسې وو لکه مړه ځمکه، اوس الله جل جلاله هغوی ته ایمان وروباښه، او د علم په روح سره یې ژوندي او په دوی کې یې ګرد کمالات پیدا کړل، لنډه یې دا چې کوم (روحًا) مړ انسان لره نه ښایي چې مأیوس بې هیلي او ناامید شي، ځکه چې که په رښتیا سره توبه وکاږي؛ نو بیا الله تعالی د هغه په کالبد کې د ژوندون روح ننباسي.

إِنَّ الْمُصَّدِّقِينَ وَالْمُصَّدِّقَاتِ وَأَقْرَضُوا اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا يُضَاعَفُ لَهُمْ وَلَهُمْ أَجْرٌ كَرِيمٌ ﴿١٨﴾

بېشکه خیرات ورکوونکی سړي او خیرات ورکوونکې ښځې او هغه څوک چې قرضونه یې کړي دي له الله سره قرض نېک؛ دوچند به کړ شي دوی ته (ثواب د قرض د هغوی)، او وي به دوی ته اجر ثواب ډېر لوی (چې جنّت دی).

تفسیر: یعنې هغه څوک چې د الله جل جلاله په لاره کې په خالص نیت سره د هغه د خوښې په خاطر خرڅ وکړي، او خپل مال ولګوي، او پر ته له الله جل جلاله څخه د کومې بدلې یا د شکریې غوښتونکی نشي؛ ګواکې هغه پاک الله تعالی ته پور ورکوي، نو ډاډه اوسئ ! چې د هغه ورکړه به نه ضایع کیږي، بلکه څو چنده به بېرته ورګرځي.

وَالَّذِيْنَ اٰمَنُوْا بِاللّٰهِ وَرُسُلِهٖۤ اُولٰٓئِكَ هُمُ الصِّدِّيْقُوْنَ ۖ وَالشُّهَدَآءُ عِنْدَ رَبِّهِمْ ؕ لَهُمْ اَجْرُهُمْ وَنُوْرُهُمْ ؕ وَالَّذِيْنَ كَفَرُوْا وَكَذَّبُوْا بِاٰيٰتِنَآ اُولٰٓئِكَ اَصْحٰبُ الْجَحِيْمِ ﴿۱۹﴾

او هغه کسان چې ایمان یې راوړی دی په الله او په (ټولو) رسولانو د دغه (الله)؛ دغه کسان همدوی دي ډېر رښتیني او شاهدان دي (په ورځ د قیامت کې پر دروغ ویونکیو باندې) په نزد د رب خپل، وي به دغو (صدیقانو مؤمنانو) ته اجر د دوی او رڼا د دوی (چې پرې تیریږي به په پل صراط بانـدې)، او هغه کسان چـې کافـران شوي دي، او نسبت د دروغو یې کـړی دی آیتونو څمونږ ته؛ هغوی دي یاران ملګري د دوزخ (چې اصلاً د همدوی لپاره جوړ شوی دی).

تفسیر: محقّق مترجم (رحمه الله) په ښکاره سره د (الشهداء) عطف په (الصدّیقون) باندې منلی دی، یعنې هغه خلق چې په پاک الله او د ده په رسول پوره یقین لري، او د دې یقین اثر د دوی له اعمالو او احوالو څخه هم ښکاري، نو دوی رښتیني او پاخه ایمانداران دي، او د الله تعالی په مخ کې هم دوی د شاهدانو په ډول د نورو حال او احوال هم راښکاروي، لکه چې د «البقرة» د سورت په (۱۷) رکوع (۱۴۳) آیت څمونږ د دغه مقدّس تفسیر کې داسې یو آیت راغلی دی: ﴿وَكَذٰلِكَ جَعَلْنٰكُمْ اُمَّةً وَّسَطًا لِّتَكُوْنُوْا شُهَدَآءَ عَلَى النَّاسِ وَيَكُوْنَ الرَّسُوْلُ عَلَيْكُمْ شَهِيْدًا﴾ په آخرت کې به داسې ریښتونکیو ایماندارانو لره د دوی د عمل او د ایمان له درجې سره سم ثواب او رڼا وربښله کیږي.

اِعْلَمُوْٓا اَنَّمَا الْحَيٰوةُ الدُّنْيَا لَعِبٌ وَّلَهْوٌ وَّزِيْنَةٌ وَّتَفَاخُرٌۢ بَيْنَكُمْ وَتَكَاثُرٌ فِى الْاَمْوَالِ وَالْاَوْلَادِ ؕ كَمَثَلِ غَيْثٍ اَعْجَبَ الْكُفَّارَ نَبَاتُهٗ ثُمَّ يَهِيْجُ فَتَرٰىهُ مُصْفَرًّا ثُمَّ يَكُوْنُ حُطَامًا ؕ وَفِى الْاٰخِرَةِ عَذَابٌ شَدِيْدٌ ۙ وَّمَغْفِرَةٌ مِّنَ اللّٰهِ وَرِضْوَانٌ ؕ وَمَا الْحَيٰوةُ الدُّنْيَآ اِلَّا مَتَاعُ الْغُرُوْرِ ﴿۲۰﴾

پوه شئ تاسې (ای تشې دنیا خوښوونکیو) چې بېشکه دغه ژوندون لږ خسیس خوشې بې فائدې لوبې، او بېکاره عبث مشغولتیا، او زینت ښایست، او فخر لویي کول دي په منځ ستاسې کې یو په بل باندې، او ډېروالی دی په اموالو او (ډېروالی دی) په اولاد کې، په مثل (د نباتاتو) د باران دي (چې پر تېزې څمکې باندې اوري)، ښه ښکاري ناشکرانو کوونکو لره زرغونه د دغه (باران)، بیا وچه شي (دا ګیا)، نو پس وبه وینې (ای کتونکیه) هغه (زرغونه یا نبات) زیړ شوی (پس له شینوالي د هغه)، بیا شي هغه (وچ واښه) مات تار په تار، او په آخرت کې عذاب شدید سخت دی (لپاره د هغه چا چې منګولې یې ولګولې په تشو دنیوي امورو، او آخرت ته یې شا کړه)، او مغفرت ښښنه ده لویه له (جانبه) د الله، او رضوان رضاء خوښي ده (هغه چا ته چې مشغول شي په اخروي امورو او دنیا ته شا کړي)، او نه دی (دغه) ژوندون لږ خسیس مګر دی متاع اسباب د غرور د غولېدلو (چې نه پاتې کیږي).

تفسیر: هر سړی د خپل عمر په اول کې بازي او لوبې کوي، بیا په جوړښت ډول او فېشن او سینګار پسې ګرځي، بیا د خپل پت او د اعتبار په زیادت پسې لوېږي، بیا یې د مړینې ورځ نژدې کیږي، د مال او اولاد په فکر کې ډوب تللی وي، چې وروسته له ما څنې به څما د کور، کهول، آل اولاد حال او ژوندون څرنګه وي؟ مګر دا ګرد ساز او سامان، فکرونه

او جاجونه فاني او زائل دي، لکه چې د کښتو رونق او بهار د څو ورځو له مخې وي، بیا زېړ شي او وچېږي، او انسانان او حیوانات یې ګوډ او ماتوي، او ذره ذره کوي یې، او د هغه د سینګار او رونق نوم او نښه نه پاتې کیږي، د دنیا د ژوندون حال او احوال او د هغه ساز او سامان هم داسې وګڼئ، چې سړی د هغه په عارضي باغ او بهار باندې غولیږي او تېروځي، او خپل انجام پرې خرابوي، ځکه چې وروسته له مرګه هیڅ یو له دې شیانو څخه نه په کاریږي، او هلته یواځې هغه ایمان او ښې چارې او صالحه اعمال په کاریږي او په درد یې خوري، چې سړي په دنیا کې کړي وي، او که کور یې ورانیږي، په آخرت کې هغه لره د الله تعالی خوښي او رضامندي لاس ته نه ورځي، هغه کسان چې د ایمان له دولت څخه بې برخې وي، او د کفر او عصیان او د ګناهونو له پیتې سره آخرت ته حاضریږي؛ هغه ته به سخت عذاب وررسیږي، او هغو مړیو ته چې سره د لرلو د ایمان یې خپلو ایماني چارو کې څه لنډوالی او کوتاهي کړې وي؛ د هغوی له قصور سره برابره سزا ورکوله کیږي، او بیا یې پاک الله ښي، د دنیا خلاصه هغه وه، او د آخرت مجموعه دا ده:

سَابِقُوٓا۟ إِلَىٰ مَغْفِرَةٍ مِّن رَّبِّكُمْ وَجَنَّةٍ عَرْضُهَا كَعَرْضِ ٱلسَّمَآءِ وَٱلْأَرْضِ أُعِدَّتْ لِلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ بِٱللَّهِ وَرُسُلِهِۦ ۚ ذَٰلِكَ فَضْلُ ٱللَّهِ يُؤْتِيهِ مَن يَشَآءُ ۚ وَٱللَّهُ ذُو ٱلْفَضْلِ ٱلْعَظِيمِ ﴿٢١﴾

تلوار وکړئ وځغلئ تاسې (ای مؤمنانو !) طرف د مغفرت او ښښې ته چې له (جانبه) د رب ستاسې ده، او (تلوار وکړئ وځغلئ تاسې ای مؤمنانو هغه) جنّت ته چې پلنوالی یې (داسې) دی لکه پلنوالی د اسمان او د ځمکې، تیار کړی شوی دی لپاره د هغو کسانو چې ایمان یې راوړی دی په الله او (ایمان یې راوړی دی) په رسولانو د دغه (الله)، دغه (موعود جنّت، مغفرت، رضاء، لقاء) فضل د الله دی چې عطا کوي یې هغه چا ته چې اراده وفرمایي (د عطا یې، چې مؤمنان دي)، او الله څښتن د فضل عظیم دی.

تفسیر: یعنې له موت او مړینې څخه پخوا د هغو شیانو په راغونډولو پسې ولوېږئ چې د هغو په وسیله ستاسې ګناهونه وښښل شي، او جنت مو په برخې شي، په داسې ښو چارو کې لټې کول او سستي کول ښه کار نه دی، او وړاندېوالی وکړئ وځغلئ تاسې ای مؤمنانو ! هغه جنّت ته چې پلنوالی یې داسې دی لکه پلنوالی د اسمان او د ځمکې، یعنې که ځمکه او اسمان دواړه سره یو ځای کړل شي؛ نو له هغو څخه به د جنّت عرض او سور جوړیږي، الله تعالی ښه پوهیږي چې د هغه طول اوږدوالی به څومره وي، تیار کړی شوی دی دغه جنّت لپاره د هغو کسانو چې ایمان یې راوړی دی په الله او ایمان یې راوړی دی په رسولانو د الله، دغه فضل د الله دی چې عطاء کوي یې هغه چاته چې اراده یې وفرمایي، یعنې ایمان او ښه عمل خو بېشکه د جنّت د حصول وسیله ده، لیکن په حقیقت سره به د جنّت موندل د الله تعالی په فضل او کرم پورې اړه لري، که د هغه فضل او کرم نه وی، نو له سزا څخه ځان بچ کول سخت دي، او جنّت ته رسېدل خو جلا خبره ده.

مَآ أَصَابَ مِن مُّصِيبَةٍ فِى ٱلْأَرْضِ وَلَا فِىٓ أَنفُسِكُمْ إِلَّا فِى كِتَٰبٍ مِّن قَبْلِ أَن نَّبْرَأَهَآ ۚ

نه رسیږي هیڅ مصیبت آفت غم په ځمکه او نه ستاسې په ځانونو کې مګر هغه خو لیکلی شوی دی په کتاب (لوح محفوظ) کې پخوا له هغې څخه چې پیدا کړی وي مونږ هغه (په دنیا کې).

تفسیر: په دنیا او نړۍ کې هغه عمومي آفتونه لکه قحط او سوکړه، زلزله، وبا او نور چې راځي، او هغه غمونه او آفتونه لکه رنځ، درد، ناروغي او نور چې په ځینو سړیو کې لیدل کیږي؛ دا ګرد د الله تعالی په علم قدیم کې شته، او فیصله یې صادره شوې ده، او په لوح محفوظ کې لیکلې شوې ده، چې سم له هغه سره دا ګردې پېښې واقع کیږي، او د یوې ذرې په اندازه او میچ هم په هغه کې څه شی نه لږ او نه ډیریږي.

إِنَّ ذَٰلِكَ عَلَى ٱللَّهِ يَسِيرٌ ﴿٢٢﴾

بېشکه دا (اندازه پخوا له پيدا کولو) پر الله ډېره آسانه ده.

تفسير: يعنې الله تعالى د هر شي علم په ذاتي ډول سره لري، او په زحمت او تکليف يې نه زده کوي، نو بيا هغه ته د علم محيط سره سم د ګردو واقعاتو او حوادثو ليکل پخوا له وقوع څخه په هغه کتاب (لوح محفوظ) کې آيا کوم مشکل کار دی؟ بلکه ډېر ورته سهل او آسان دی، او خبر کړئ تاسې الله أکرم شأنُه وأعظمَ برهانُه په دې سره:

لِّكَيْلَا تَأْسَوْا عَلَىٰ مَا فَاتَكُمْ وَلَا تَفْرَحُوا بِمَا آتَاكُمْ

لپاره د دې چې خفه نشئ تاسو پر هغه څه چې فوت شوي له لاسه وتلي دي د تاسو، او خوشاله نشئ تاسې په هغه څه چې تاسې ته يې درکړي وي (په خوشحالتيا د کبر او هوا سره).

تفسير: په دې حقيقت مو ځکه تاسې ته خبر درکړی دی چې تاسې ښه وپوهېږئ: هغه فائدې چې تاسې لره مقدّرې دي؛ هغه به ضرور در رسېدونکې وي، او هغه چې مقدّرې نه دي؛ هيڅکله په لاس نه درځي، هر هغه شی چې د الله تعالى په قديمي علم کې مقرّر او ټاکلی شوی دی؛ هم هغسې کېدونکی دی، نو ځکه که کومه ګټه د چا لاس ته ونه رسيږي؛ ښايي چې پرې خفه او مضطرب نه شي !، او هغه شی يې چې په برخه ورسيږي؛ په هغه باندې ځان تريخ او تريو او مضطرب نه کړي، بلکه د مصيبت او ناکامۍ په وخت کې صبر او تسليم، او د هوسايۍ او کاميابۍ په وخت کې دې شُکر او حمد ووايي.

وَٱللَّهُ لَا يُحِبُّ كُلَّ مُخْتَالٍ فَخُورٍ ﴿٢٣﴾ ٱلَّذِينَ يَبْخَلُونَ وَيَأْمُرُونَ ٱلنَّاسَ بِٱلْبُخْلِ

او الله نه خوښوي هر متکبّر (په نعمت باندې) او فخر کوونکی (په نورو باندې). هغه کسان چې (همدوی پخپله) بخل کوي، او (هم) امر کوي خلقو ته په بخل سره (نو دوی لره سخت عذاب ورکوي).

تفسير: د زياترو متکبّرو مالدارانو حالت داسې دی چې لويي کوي، خو د لګولو په وخت کې به يو پول او پيسه هم د دوی له جيبه څخه نه راوځي، په کوم يوه ښه کار کې به دی پخپله د ورکولو توفيق نه لري، مګر پخپلو ويلو او کولو سره نورو ته دا ورښيي چې په موقع کې خرڅ کول د هغو متوکلانو او همّتناکو کار دی چې له پيسو سره دومره زياته مينه او محبت نه کوي، او پوهيږي چې سختي او نرمي او نور ګرد هغه على الاطلاق مالک له لوري دي.

وَمَن يَتَوَلَّ فَإِنَّ ٱللَّهَ هُوَ ٱلْغَنِيُّ ٱلْحَمِيدُ ﴿٢٤﴾

او هر هغه چې مخ يې وګرځاوه (له احکام الله نه)؛ نو بېشکه الله همغه غني بې پروا په صفتونو سره، ښه ستايلی شوی دی.

تفسير: يعنې ستاسې له خرڅ کولو او نه کولو څخه هغه ته هيڅ يوه ګټه نه وررسيږي، هغه خو بې نياز او بې پروا ذات دی، ګردې ښېګڼې (فائدې) او صفات على وجه الکمال د ده په ذات کې سره ټول شوي دي.

لَقَدْ أَرْسَلْنَا رُسُلَنَا بِٱلْبَيِّنَٰتِ وَأَنزَلْنَا مَعَهُمُ ٱلْكِتَٰبَ وَٱلْمِيزَانَ لِيَقُومَ ٱلنَّاسُ بِٱلْقِسْطِ

خامخا په تحقيق لېږلي وو مونږ پيغمبران خپل سره له ښکاره وو دلائلو او نازل کړی وو مونږ له هغوی سره کتاب او ميزان تله (قواعد د عدل) لپاره د دې چې ودريږي خلق په انصاف باندې.

تفسیر: ښایي چې له دې کتاب او میزان او تلې څخه د تللو تله مراد وي، چې په هغې سره خپل حقوق اداء کوي، او راکړه ورکړه کوي، او د هغې په وسیلې سره عدل او انصاف کیږي، یعنې کتاب الله څکه نازل شوی دی، چې خلق په عقائدو، اخلاقو، اقوالو کې د عدل او انصاف په سمه لاره لاړ شي، او د افراط او تفریط څخه بالکل ځانونه وژغوري، او تله یې ځکه ټاکلې وه، چې په پلورلو او پېرودلو (بیع شراء) او نورو معاملاتو کې د انصاف د تلې پلې چابرې هیڅ لوري ته ښکته او پورته نه وي، او ممکن دي چې له تلې څخه شریعت مراد وي، چې د ګردو قلبیه وو او قالبیه وو اعمالو حُسن او قُبح مونږ ته په ښه ډول سره راښیي، والله أعلم.

وَأَنْزَلْنَا الْحَدِيدَ

او رالېږلې ده مونږ اوسپنه.

تفسیر: یعنې الله تعالی «اوسپنه» پخپل قدرت پیدا کړه، او په ځمکه کې یې د هغه (معادن) کېښودل.

فِيهِ بَأْسٌ شَدِيدٌ وَّمَنَافِعُ لِلنَّاسِ

چې په دې کې سخت جنګ ډېر قوت دی، او (په کې ډېرې) منافع ګټې دي لپاره د خلقو.

تفسیر: یعنې چې له دغې اوسپنې څخه د جګړې او جنګ وسلې او نور شیان جوړیږي، او د خلقو زیات کارونه په هغې باندې چلیږي، او ګرد مدني او عصري امر پرې مربوط دی.

وَلِيَعْلَمَ اللهُ مَنْ يَّنْصُرُهٗ وَرُسُلَهٗ بِالْغَيْبِ

او بل لپاره د دې چې عالم شي الله (په علم ظاهري سره) په هغه چا باندې چې مرسته کوي له ده سره او له رسولانو د ده سره په غیبو سره (بې له لیدلو).

تفسیر: یعنې هغه کسان چې د اسماني کتاب په لارښوونه په سمه لاره رانشي، او د انصاف او نیاو تله په دنیا کې سمه ونه دروي، که ضرروت پېښ شي؛ نو هغوی ته جزاء او ګوشمالي ورکوله کیږي، او په ظالمانو معاندینو، مخالفینو او نورو کږو تلونکیو باندې به د الله تعالی او د ده د رسول د احکامو وقار او اقتدار قائمیږي، په هغه وخت کې د توري له موټې څخه نیول او په یوه خالص اسلامي جهاد کې د داخلېدو وار راځي، چې په هغه کې به له همدې اوسپنې څخه کار اخیستل کیږي، په دې وخت کې به دا خبره راښکاره کیږي، چې کوم یو بنده وفادار دی؟ چې بې له لیدلو د الله تعالی د هغه مینه او محبّت او د آخرت په راتللو او د اجر او ثواب او په ګناه او عقاب باندې په غیاب سره ایمان، یقین، او عقیده لري؟ او د هغه د دین او د هغه د رسول او د کتاب متابعت او اعانت کوي؟.

إِنَّ اللهَ قَوِيٌّ عَزِيزٌ ﴿٢٥﴾

بېشکه الله ډېر قوي دی (په نصرت د احباوو) ښه غالب دی (په ذلّت د اعداوو).

تفسیر: د جهاد تعلیم او ترغیب د دې لپاره نه دی ورکړی شوی چې الله تعالی ستاسې مرستې، معاونت، او امداد ته څه اړتیا او احتیاج لري، ځکه چې هغه لوی او بې نیاز او بې پروا پروردګار ته دا بې وځلې او کمزوری مخلوق څخه مرسته او کومک ورسولی شي؟ او هغه به دوی ته څه اړتوب ولري؟ هو ! دومره ده چې الله تعالی له داسې امر څخه ستاسې د وفادارۍ امتحان او ازموینه کوي، تر څو هغو بندګانو ته چې دوی په ازموینه کې بریالي شي، لوړ او اعلی مقامات ورکړي.

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا نُوحًا وَإِبْرَٰهِيمَ وَجَعَلْنَا فِى ذُرِّيَّتِهِمَا ٱلنُّبُوَّةَ وَٱلْكِتَٰبَ

او خامخا په تحقیق لیږلي وو مونږ نوح او ابراهیم، او ګرځولي وو مونږ په اولاده د دغه (نوح او ابراهیم کې) نبوّت پیغمبري (او نازل کړی وو مونږ په اولادو د دوی کې) کتاب.

تفسیر: یعني د پیغمبرۍ او کتاب لپاره مونږ د دوی دواړو له اولادې څخه سړي غوره کړل، تر څو وروسته له دوی څخه دا لوی دولت د هغوی د ذرّیت او خپلخانې او ځوځات څخه بهر لاړ نشي.

فَمِنْهُم مُّهْتَدٍ ۖ وَكَثِيرٌ مِّنْهُمْ فَٰسِقُونَ ﴿٢٦﴾

نو ځینې له دوی لار موندونکي دي، او ډېر له دوی څخه فاسقان نافرمانان وتونکي دي (له لارې حقې نه).

تفسیر: یعني هغو خلقو لره مو چې لیږلي وو، یا داسې یې وبولئ چې د دې دواړو له اولادې ځنې بعضې په لاره وو، او زیاتره کسان نافرمانان ثابت شول.

ثُمَّ قَفَّيْنَا عَلَىٰٓ ءَاثَٰرِهِم بِرُسُلِنَا

بیا وروسته ولیږل مونږ پر آثار قدمونو د هغوی باندې نور رسولان خپل.

تفسیر: یعني وروستنیو رسولانو د هغو پخوانیو پیغمبرانو په پل باندې تګ کاوه، ځکه چې په اصولي حیثیت کې د ګردو رسولانو تعلیم او ښوونه سره یوه وه.

وَقَفَّيْنَا بِعِيسَى ٱبْنِ مَرْيَمَ وَءَاتَيْنَٰهُ ٱلْإِنجِيلَ ۖ

او وروسته راووست مونږ عیسی ځوی د مریمې، او ورکړ مونږ ده ته انجیل.

تفسیر: یعني الله تعالی په آخر کې د بني اسرائیلو د انبیاوو خاتم یعنې عیسی علیه السلام ته انجیل ورکړ، او استاځی یې وټاکه، او هغوی ته یې واستاوه.

وَجَعَلْنَا فِى قُلُوبِ ٱلَّذِينَ ٱتَّبَعُوهُ رَأْفَةً وَرَحْمَةً ۚ

او ګرځولې وو مونږ په زړونو د هغو کسانو کې چې متابعت یې کړی وو د دغه (عیسی) رأفت، نرمي، او رحمت مهرباني.

تفسیر: یعني د عیسی المسیح علیه السلام ملګري چې په واقعي ډول د هغوی په طریقې باندې تلل، د هغوی په زړونو کې پاک الله نرمي اینښې وه، دوی د الله تعالی له مخلوقاتو سره د محبّت او شفقت په ډول سلوک کاوه، او پخپلو منځونو کې به هم تل په مهربانۍ اوسېدل، او ښه ژوندون یې سره درلود.

وَرَهْبَانِيَّةً ٱبْتَدَعُوهَا مَا كَتَبْنَٰهَا عَلَيْهِمْ إِلَّا ٱبْتِغَآءَ رِضْوَٰنِ ٱللَّهِ فَمَا رَعَوْهَا حَقَّ رِعَايَتِهَا ۖ

او (پیدا کړی وو دوی له ځانه) رهبانیت (ترک د دنیا) چې نوی یې له ځانه جوړ کړی وو دوی هغه (رهبانیت)، نه وو مقرّر کړی مونږ دغه (رهبانیت) په دوی باندې مګر (دوی غوره کړی وو رهبانیت) لپاره د خوښې د الله، پس ونه کړ دوی رعایت د دې لکه چې حق د رعایت یې وو.

تفسیر: یعني په وروستنیو زمانو کې د مسیح عیسی علیه السلام تابعین د بې دینو باچاهانو له لاسه په تنګ شول، او د دنیا له مخمصو څخه وویرېدل، او د رُهبانیت یو بدعت یې وویست، چې د هغه حکم د الله تعالی له لوري نه دی شوی، مګر د رُهبانو نیت هسې وو چې د پاک الله خوښي حاصله کړو، خو بیا یې هغه په پوره ډول سره پای ته ونشو رسولی.

شاه صاحب لیکي: «دا د فقیرۍ او تارک الدنیا کېدلو رسم پرنګیانو (نصارى) ایستلی دی، دوی به په ځنګلو کې یوه تکیه جوړوله، او هلته به کېناستل، نه به یې ښځه لرله، او نه به د اولاد په فکر کې لوېدل، شپه او ورځ به یې عبادت کاوه، له خلقو سره به یې خبرې اترې نه درلودې، او له هغوی څنې به لرې تښتېدل، او حال دا دی چې الله تعالی خپلو بندګانو ته داسې حکم نه دی کړی چې دنیا داسې پرېږدئ، او له ځېلمې وزګار کېنئ، نو کله چې دوی پخپلو ځانونو باندې د دنیا ترک نوم کېښود، بیا نو په پټه او پردې کې د دنیا غوښتنه ډېره لویه ګناه ده»، د اسلامي حق شریعت له فطري اعتدال څخه پر ته (متجاوز) د داسې رهبانیت منع فرمایلې ده.

تنبیه: «بدعت» هغه کار ته وایه شي چې د هغه اصل په پاک قرآن او احادیثو او په هغو پېړیو (قرنو) کې چې مشهود لها بالخیر دی؛ نه وي، او هغه د دین او د ثواب کار وګاڼه شي.

فَـَٔاتَيْنَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ مِنْهُمْ أَجْرَهُمْ ۖ وَكَثِيرٌ مِّنْهُمْ فَـٰسِقُونَ ﴿٢٧﴾

پس ورکړ مونږ هغو کسانو ته چې ایمان یې راوړی وو (په محمّد) له هغو څخه اجر ثواب د دوی، او ډېر له دوی څخه فاسقان نافرمانان دي.

تفسیر: یعني په دوی کې اکثر نافرمانان دي، نو ځکه سره له دې چې پر خاتم الأنبیاء صلی الله تعالی علیه وعلی آله وصحبه وسلّم پخپلو زړونو کې یقین او باور لري، خو بیا هم پر دوی ایمان نه راوړي.

يَـٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ ٱتَّقُوا۟ ٱللَّهَ وَءَامِنُوا۟ بِرَسُولِهِۦ يُؤْتِكُمْ كِفْلَيْنِ مِن رَّحْمَتِهِۦ وَيَجْعَل لَّكُمْ نُورًا تَمْشُونَ بِهِۦ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ۚ وَٱللَّهُ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿٢٨﴾

ای هغو کسانو چې ایمان یې راوړی دی (یعني ای مؤمنانو پر پخوانیو انبیاوو) ! وویرېږئ تاسې (له عذابه) د الله، او ایمان راوړئ په رسول د دغه (الله چې محمد دی)، چې درکړي تاسې ته دوه حصې برخې له رحمته خپله، او چې وګرځوي تاسې لره یوه رڼا چې تلل به کوئ په هغې سره (پر صراط)، او وبښي تاسې ته (ګناهونه ستاسې)، او الله ښه مغفرت کوونکی (د خطیاتو) ډېر رحم کوونکی دی.

تفسیر: یعني ای کتابیانو ! د دغه محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم تابع اوسئ !، تر څو دا نعمتونه وموموئ، او ستاسې تېرې خطاوې وبښلی شي، او د ښه عمل او هر کار دوچنده ثواب در ورسیږي، او سره له خپلې رڼا هر چېرې وګرځئ، یعني ستاسې بڼه د ایمان او د تقوی په وسیله روڼ او نوراني شي، او په آخرت کې هم دا رڼا ستاسې په مخ او ښي څنګ کې له تاسې سره هر چېرې لاړه شي.

لِّئَلَّا يَعْلَمَ أَهْلُ ٱلْكِتَـٰبِ أَلَّا يَقْدِرُونَ عَلَىٰ شَىْءٍ مِّن فَضْلِ ٱللَّهِ ۙ وَأَنَّ ٱلْفَضْلَ بِيَدِ ٱللَّهِ يُؤْتِيهِ مَن يَشَآءُ ۚ وَٱللَّهُ ذُو ٱلْفَضْلِ ٱلْعَظِيمِ ﴿٢٩﴾

لپاره د دې چې وپوهیږي اهل د کتاب (په دې) چې قادران نه دي دغه (منکران) په هیڅ شي له فضل د الله نه، او (بل عالمان شي دغه منکران په دې) چې بېشکه فضل لویي په لاس د الله

کې ده، ورکوي يې هر هغه چا ته چې اراده وفرمايي (د ورکولو يې)، او الله خاوند د فضل ډېر لوی دی.

تفسير: يعنې اهل الکتابو د پخوانيو پيغمبرانو خبرې او قصې اورېدلي، او خپل افسوسونه او ارمانونه يې داسې ښکارول چې: کاشکې مونږ هم د هغو په پېړيو کې اوسېدی، تر څو مو هغه درجې او مرتبې موندلي وی، اوس مونږ ته د هغو برکاتو موندل ګران دي، نو دلته داسې وايه شي چې: هغه پيغمبران هم د الله تعالی له لوري لېږلی شوي وو، او هغه دوچنده ثواب ورکول هم د پاک الله له درباره مرحمت کيږي، او حال دا دی چې اوس همغه الله تعالی شته، او د هغه د فضل او کمال بحار او سيندونه تر څنډو ډک خاړخوړئ بهيږي.

تمت سورة الحديد، بفضل الله المجيد، فله الحمدُ والمنّة.

«د (المجادلة) سورت مدني دی، (۲۲) آیته (۳) رکوع لري، په تلاوت کې (۵۸) او په نزول کې (۱۰۵) سورت دی، وروسته د «المنافقون» له سورت څخه نازل شوی دی».

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

قَدْ سَمِعَ اللّٰهُ قَوْلَ الَّتِيْ تُجَادِلُكَ فِيْ زَوْجِهَا وَتَشْتَكِيْٓ اِلَى اللّٰهِ ۖ

په تحقیق اورېدله الله خبره د هغې (ښځې) چې سوال او ځواب یې کاوه له تا سره د خپل خاوند په شان کې، او شکایت یې کاوه الله ته.

تفسیر: پخوا له اسلام څخه که کوم سړي خپلې ښځې ته ویل چې ته مې مور یې؛ نو دا خبره داسې ګڼله کېده چې هغه د ژوندون تر آخره پورې په هغه باندې حرامه شوه، او بیا به هیڅ یو داسې صورت هغه ته نه وو چې هغه ښځه یې بیا ښځه شي، ځمونږ د رسول أکرم صلی الله علیه وسلم په زمانه کې یو مسلمان چې نوم یې «أوس بن الصّامت» رضي الله تعالی عنه وو، خپلې ښځې ته چې «خوله بنت ثعلبه» رضي الله تعالی عنها نومېده؛ همداسې وویل، هغه ښځه د رسول الله صلی الله علیه وسلم په مخ کې ودرېده، او دا قصه یې ورته وکړه، رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل چې: د دې معاملې په نسبت لا د الله تعالی له لوري ماته کوم خاص حکم نه دی رارسېدلی، خو زه خیال کوم چې ته په هغه باندې حرامه شوې یې، او وروسته له دې څخه تاسې سره ګډ نه شئ اوسېدلی، هغې ښځې په نارو او چغو باندې پیل (شروع) وکړ، او داسې به یې ویل چې: «ځما ودان کور وران او واړه ماشومان مې خوار او پرېشان شول»، کله به یې له رسول الله صلی الله علیه وسلم سره داسې جګړې کولې چې: «یا رسول الله ! د هغه مقصد د دې الفاظو له ویلو ځنې د طلاق اراده نه وه»، کله به یې د الله تعالی په دربار کې ژړا او انګولا کوله، او داسې به یې ویل: «آ اله العالمینه ! زه د خپل یواځېتوب او د دې مصیبت شکایت ستا دربار ته کومه، ته مې په عرض او فریاد ورسه !، که نه دا ځما ماشومان که له ما سره پاتې شي؛ له لوږې څخه مري، او که یې هغه ته ورکړم؛ نو ځما د نه پاللو او نه ساتلو څخه له کاره وځي او ضایع کېږي، ای الله تعالی ! ته پخپله د آخر الزّمان نبي په خوله ځما د ژغورنې (بچ کېدنې) یوه لاره راوښیه !، او ځما دا مشکل او غوټه را وپرانیځه !» نو په دې وخت کې دا آیات نازل او د «ظهار» احکام ورانعام شول.

تنبیه: «ظهار» په شریعت کې دېته وایي چې: د خپلې ښځې کومه (عضو) د ابدیه محرّماتو: مور، خور، او نورو کومې عضوې سره تشبیه ورکړي، چې د هغه کل ده ته حرام او ناروا وي، لکه چې داسې ووایي چې: «أنت علي کظهر أمّي» «ته دې پر ما باندې داسې یې لکه ځما د مور شا»، د «ظهار» د احکامو تفصیلات دې په فقهي کتابونو کې وکتل شي !.

وَاللّٰهُ يَسْمَعُ تَحَاوُرَكُمَا ۭ اِنَّ اللّٰهَ سَمِيْعٌۢ بَصِيْرٌ ①

او الله اورېده سوال او جواب ستاسې، بېشکه چې الله ښه اورېدونکی دی (د ټول اقوالو) ښه کتونکی دی (د ګردو احوالو).

تفسیر: یعنې الله تعالی هر څیزویني او اوري یې، هغه خبرې اترې چې ستاسې او د هغې ښځې په منځ کې وشوې؛ نو هغه به یې ولې نه وي اورېدلې، محققه ده چې پاک الله د هغې مصیبتناکې ښځې په شکایت چې فریاد یې کاوه؛ ورسېده، او د همېشه لپاره یې د داسې حوادثو د ژغورنې لاره په لاندې ډول سره څرګنده کړه !.

اَلَّذِيْنَ يُظٰهِرُوْنَ مِنْكُمْ مِّنْ نِّسَآئِهِمْ مَّا هُنَّ اُمَّهٰتِهِمْ ؕ اِنْ اُمَّهٰتُهُمْ اِلَّا الّٰٓـِٔيْ وَلَدْنَهُمْ ؕ وَاِنَّهُمْ لَيَقُوْلُوْنَ مُنْكَرًا مِّنَ الْقَوْلِ وَزُوْرًا ؕ

هغه کسان چې ظهار کوي (مور وايي) له تاسې څخه ښځو خپلو ته؛ نه کېږي دغه ښځې (په بللو د دوی سره) میندې د دوی، نه دي میندې د دوی مګر هغه ښځې دي چې ځېږولي یې وي دوی، او بېشکه دوی خامخا وايي یوه خرابه (نااشنا خبره) له خبرې او دروغ وايي.

تفسیر: یعنې ماندینه (منکوحه) کله چې دی یې نه دی ځېږولې، نو څرنګه د ده مور کېدی شي؟ او څنګه به په محض یوه تشبیه سره د تل لپاره په ده باندې لکه حقیقي مور غوندې حرامېږي؟، هو ! که کوم سړی د خپلې بې تمیزۍ لامله داسې یوه دروغ او چټې او نامعقوله خبره وکړي؛ نو د هغې بدله دا ده چې کفّاره دې ورکړي، بیا که هغې ته ورنژدې شي، یا ورنژدې نشي؛ هغه ښځه د ده ښځه ده، او له ظهاره طلاق نه اوړي.

وَ اِنَّ اللّٰهَ لَعَفُوٌّ غَفُوْرٌ ﴿۲﴾

او بېشکه الله خامخا ښه عفو کوونکی ښه مغفرت کوونکی دی.

تفسیر: یعنې هغه حرکتونه چې د جاهلیت په زمانه کې شوي دي؛ هغه ګرد معاف دي، اوس وروسته له هدایته هسې مه کوئ !، که په غلطه له تاسې څخه داسې ګناه کېږي؛ نو ژر تر ژره توبه وباسئ !، او پخوا له دې څخه چې خپلې ښځې ته ورنژدې شئ؛ د «ظِهار» کفارت اداء کړئ !.

وَالَّذِيْنَ يُظٰهِرُوْنَ مِنْ نِّسَآئِهِمْ ثُمَّ يَعُوْدُوْنَ لِمَا قَالُوْا فَتَحْرِيْرُ رَقَبَةٍ مِّنْ قَبْلِ اَنْ يَّتَمَآسَّا ؕ

او هغه کسان (چې مور وايي) ظهار کوي له ښځو خپلو نه، بیا راګرځي دوی (ماتولو د) هغې خبرې ته (چې ویلې یې وي)؛ نو لازم دي دوی ته ازادول د مریي پخوا د هغه چې یو بل سره مسه کړي (په وطي سره).

تفسیر: یعنې د دغه لفظ «أنت علي کظهر أمي» له ویلو څخه د مېړه او ښځې مسه کول او یو پر بل باندې لاس اچول او صحبت کول حرامېږي، کله چې یو مریي آزاد کړي، یا د دوو میاشتو د روژې څخه فارغ شي، نو بیا یو بل ته سره نژدې کېدی شي.

ذٰلِكُمْ تُوْعَظُوْنَ بِهٖ ؕ

دغه (حکم په کفّارت سره) پند درکاوه شي تاسې ته په دغه (حکم) سره).

تفسیر: د کفارې مشروعیت ستاسې د تنبیه او پند لپاره دی، چې بیا داسې غلطي ونه کړئ !، او نور هم له هسې غلطیو څخه ځانونه وساتئ !.

وَاللّٰهُ بِمَا تَعۡمَلُوۡنَ خَبِيۡرٌ ③

او الله په هغه څه چې کوئ تاسې ښه پوهيدونکی دی (نو جزاء به پرې درکړي).

تفسير: يعنې سم د تاسې له احوال سره احکام درليږي، او په دې باندې پوهيږي چې تر کومې اندازې پورې تاسې په هغو باندې عمل کوئ.

فَمَنۡ لَّمۡ يَجِدۡ فَصِيَامُ شَهۡرَيۡنِ مُتَتَابِعَيۡنِ مِنۡ قَبۡلِ اَنۡ يَّتَمَآسَّا ۚ فَمَنۡ لَّمۡ يَسۡتَطِعۡ فَاِطۡعَامُ سِتِّيۡنَ مِسۡكِيۡنًا ؕ

پس هغه چا چې ونه موند (مريي) نو (پرې لازم) روژه نيول دي د دوو مياشتو پرله پسې، پخوا له هغه چې يو بل سره مسه کړي (په وطي سره)، پس هغه چې توان نه لري (د روژې نيولو)؛ نو (پرې لازم) طعام ورکول دي شپېتو مسکينانو ته.

تفسير: يعنې که د غلام آزادولو توان نه لري؛ نو پرله پسې دوه مياشتې داسې روژې دې ونيسي چې په کې بې له عُذره هيڅ يو ډيل او پربکړه واقع نشي، که په روژه نيولو باندې يې هم توان نه رسيږي؛ نو شپېتو تنو اکربانو او فقيرانو ته دې طعام او خواړه ورکړي، د دې مسئلې نور تفصيلات دې په فقهي کتابونو کې وکتل شي !.

ذٰلِكَ لِتُؤۡمِنُوۡا بِاللّٰهِ وَرَسُوۡلِهٖ ؕ

دغه (تخفيف په کفّاره کې) لپاره د دې دي چې ايمان راوړئ تاسې په الله او په رسول د دغه (الله).

تفسير: يعنې د جاهليت د زمانې خبرې پرېږدئ !، او د الله تعالی په حکمونو باندې ټک وکړئ، او هسې چارې وکړئ چې مؤمن لره ښايي، او د مؤمن له شان څخه وي.

وَتِلۡكَ حُدُوۡدُ اللّٰهِ ؕ وَلِلۡكٰفِرِيۡنَ عَذَابٌ اَلِيۡمٌ ④ اِنَّ الَّذِيۡنَ يُحَآدُّوۡنَ اللّٰهَ وَرَسُوۡلَهٗ كُبِتُوۡا كَمَا كُبِتَ الَّذِيۡنَ مِنۡ قَبۡلِهِمۡ وَقَدۡ اَنۡزَلۡنَاۤ اٰيٰتٍۭ بَيِّنٰتٍ ؕ وَلِلۡكٰفِرِيۡنَ عَذَابٌ مُّهِيۡنٌ ⑤

(دا مذکوره احکام) حدونه د الله دي (معين کړی شوي)، او کافرانو ته عذاب ډېر دردناک دی. بېشکه هغه کسان چې مخالفت کوي له الله نه او له رسول د دغه (الله) څخه؛ خوار هلاک به کړل شي دوی لکه خوار هلاک کړی شوي وو هغه (کسان) چې پخوا له دوی څخه وو، او په تحقيق نازل کړي دي مونږ دلائل روښانه، او کافرانو منکرانو ته عذاب سپکوونکی، رسوا کوونکی دی (په دنيا يا عُقبا کې).

تفسير: يعنې مسلمانانو ته نه ښايي چې د الله تعالی له ټاکليو حدودو څخه تجاوز وکړي، پاتې شول کافران چې د الله تعالی د حدودو څه پروا نه کوي، او پخپل فکر او غوښتنه سره حدود ټاکي؛ نو تاسې هغوی پرېږدئ چې هغوی لره درد رسوونکی عذاب دی، داسې خلق به پخوانيو زمانو کې هم ذليل او خوار وو، اوس هم خواريږي، د الله تعالی د قُدرت د دلائلو له ليدلو او د رڼو او ښکاره وو نښو له اورېدلو څخه وروسته بيا پخپلو انکارونو باندې کلک پاتې کېدل، د الله تعالی د احکامو عزت او احترام نه کول؛ د خپل ځان د ذلت او سپکتيا او بې احترامی او خواری په عذاب کې ځان اخته کولو سره مرادف دي.

يَوْمَ يَبْعَثُهُمُ اللَّهُ جَمِيعًا فَيُنَبِّئُهُم بِمَا عَمِلُوا

(یاد کړه ای محمده !) هغه ورځ چې ژوندي به پورته کړي الله دوی ټول له قبورو، پس خبر به کړي (الله) دوی په هغو کارونو باندې چې کړي يې وي.

تفسیر: یعنې هر هغه کارونه چې دوی کړي وي، د هغو له نتیجې سره به مخامخ کیږي، د دوی به هیڅ عمل غائب کېدونکی نه وي.

أَحْصَاهُ اللَّهُ وَنَسُوهُ ۚ وَاللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ ۝٦

شمېرلي ساتلي دي هغه (اعمال) الله، او هېر کړي دي هغوی (هغه اعمال)، او الله پر هر شي باندې ښه شاهد، ښه خبردار دی (نو ور به کړي دوی ته جزاء موافقه).

تفسیر: یعنې هغوی ته د هغوی د ټول عمر کارونه او اعمال هیڅ په یاد هم نه دي پاتې شوي، یا هغوی ته یې هیڅ توجّه نه ده شوې، لیکن د الله تعالی په نزد هغه ټول یو په یو محفوظ او ساتلي شوي دي، دی به هغه ټول دفترونه په هغه ورځ کې پرانیځي، او د هر سړي په مخ کې به یې ږدي.

أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ ۖ مَا يَكُونُ مِن نَّجْوَىٰ ثَلَاثَةٍ إِلَّا هُوَ رَابِعُهُمْ وَلَا خَمْسَةٍ إِلَّا هُوَ سَادِسُهُمْ وَلَا أَدْنَىٰ مِن ذَٰلِكَ وَلَا أَكْثَرَ إِلَّا هُوَ مَعَهُمْ أَيْنَ مَا كَانُوا ۖ

آیا نه وینې ته، نه یې خبر چې بېشکه الله ته ښه معلوم دي هر هغه څه چې په اسمانونو کې دي، او هر هغه څه چې په ځمکو کې دي (بلکه خبر یې)، نه به وي پټې خبرې (یو د بله په غوږونو کې) د درې تنو مګر خو دغه (الله) به څلورم د هغوی وي (په اعتبار د علم سره)، او نه به وي پنځه تنه (راز ویونکي) مګر خو دغه (الله) به شپږم د هغوی وي (په اعتبار د علم سره)، او نه به وي لږ له دې (عدد) نه او نه به وي ډېر (له دې عدد نه) مګر خو وي به دغه (الله) له هغو سره (په اعتبار د علم سره) هر چېرې چې وي هغوی.

تفسیر: یعنې د الله تعالی علم یواځې د دوی په اعمالو باندې منحصر نه دی، بلکه د هغه په علم کې د اسمان او ځمکې هر وړوکی او لوی شی شته، هیڅ یو مجلس، مشوره، جرګه، مرکه، پټه خبره، ګنګوسه او پس پسې به نه وي چې الله تعالی به په هغوی باندې نه خبرېږي، د ده محیط علم په هر شي او هر ځای باندې رسیږي، هر چېرې چې درې سړي سره کېني، او خبرې اترې سره وکړي؛ دوی دې داسې نه ګڼي چې دلته بل څلورم څوک نشته، او پنځه ګوني مرکه دې خیال ونه کړي چې له موږ سره کوم شپږم اورېدونکی نشته، تاسو وپوهېږئ ! چې درې وي که څلور، یا پنځه، یا له دې څخه لږ یا ډېر، هر چېرې چې وي، او په هر حالت کې چې وي؛ الله تعالی په خپل محیط علم له هغوی سره شته، او هیڅ کله له هغوی څخه جلا نه دی.

ثُمَّ يُنَبِّئُهُم بِمَا عَمِلُوا يَوْمَ الْقِيَامَةِ ۚ إِنَّ اللَّهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ۝٧ أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ نُهُوا عَنِ النَّجْوَىٰ ثُمَّ يَعُودُونَ لِمَا نُهُوا عَنْهُ وَيَتَنَاجَوْنَ بِالْإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ وَمَعْصِيَتِ الرَّسُولِ

بیا به خبر کړي (الله) دوی په هغو (دنیوي اعمالو) چې کړي یې دي په ورځې د قیامت کې، بېشکه الله په هر څیز باندې ښه پوهېدونکی ښه خبردار دی. آیا نه وینې ته، نه یې خبر؟ هغه کسان

چې منع کړی شوي وو له پټو خبرو څخه، بيا بېرته ور وګرځېدل دوی هغه شي ته چې منع کړی شوي وو دوی له هغه څخه، او پټې خبرې کوي دوی په ګناه سره، او په تجاوز دښمنۍ ظلم سره، او په معصيت نافرمانۍ د رسول (د الله) سره.

تفسير: څمونږ د پيغمبر محمد صلی الله عليه وسلم په مرکه کې دوه مخو او منافقانو به پخپلو منځونو کې پټې خبرې سره کولې، د مرکې په سرېو باندې به يې مسخرې کولې، او عيبونه به يې څرګندول، يو د بل په غوږو کې به يې پس پسې کولې، او د سترګو او د سر په اشارو سره به يې له خپلو ملګرو سره خبرې کولو، چې له دې حرکاتو څخه صادقو او مخلصو مسلمانانو ته تکليف پېښېده، او د رسول الله صلی الله عليه وسلم د خبرې له اورېدلو څخه وروسته به يې ويل چې: «دا مشکل کار څمونږ له لاسه کېدونکی نه دی»، اګر که پخوا له دې څخه د (النساء) په سورت کې له هسې سرګوشۍ او پټې خبرې څخه هم هغوی ته ممانعت شوی وو، خو دغو مؤذي او بې حياء منافقانو سره له هغه د خپلو دې بدو عملونو څخه لاس وانخيست، دا دی اوس بيا د هغه په نسبت داسې ممانعت وشو.

وَإِذَا جَآءُوكَ حَيَّوْكَ بِمَا لَمْ يُحَيِّكَ بِهِ ٱللَّهُ وَيَقُولُونَ فِىٓ أَنفُسِهِمْ لَوْلَا يُعَذِّبُنَا ٱللَّهُ بِمَا نَقُولُ ۚ حَسْبُهُمْ جَهَنَّمُ يَصْلَوْنَهَا ۖ فَبِئْسَ ٱلْمَصِيرُ ۝٨

او کله چې راشي دوی تاته (ای محمده !) نو پېشکشي درکوي، سلام اچوي تاته په هغه شي سره چې پېشکشي نه ده مقرره کړې تاته په هغه شي سره الله، او وايي دوی په نفسو زړونو خپلو کې: ولې نه په عذابوي مونږ الله په هغه څه چې وايو يې؟ (نو فرمايي الله) بس دی دوی ته (په تعذيب کې) دوزخ چې ورننوځي په کې، نو بد ځای د ورتللو دی (دا دوزخ).

تفسير: يعنې پاک الله له نورو پيغمبرانو سره تاسې ته داسې دعاوې فرمايلي (سلام علی المرسلين)، او (سلام علی عباده الذين اصطفی)، او د مؤمنانو په ژبه يې داسې ويل: «السلام عليک أيها النبي ورحمة الله وبرکاته»، مګر ځينې يهودان به کله چې د هغوی حضور ته راتلل؛ نو د «السلام عليک» په عوض به يې په ژوبلې ژبې سره ويل: «السام عليک» چې د هغه معنی داسې ده چې: «تا باندې دې مرګ راشي !» ګواکې د هغو د سلامتيا د دعاء په عوض کې چې الله تعالی هغوی ته ورکړی وو؛ دوی ښېراوې کولې، بيا به يې پخپلو منځونو کې سره ويل: که دی په رښتيا سره پيغمبر دی؛ نو د داسې وينا له ويلو سره سمدلاسه ولې پر مونږ باندې عذاب نه رانازلېږي؟ نو د دوی د دې سوال په ځواب کې فرمايي: ﴿حَسْبُهُمْ جَهَنَّمُ﴾ يعنې: تلوار مه کوئ !، داسې کافي پوره عذاب به درورسيږي، چې د هغه په مقابل به د بل عذاب ضرورت نه پاتې کيږي.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓا۟ إِذَا تَنَٰجَيْتُمْ فَلَا تَتَنَٰجَوْا۟ بِٱلْإِثْمِ وَٱلْعُدْوَٰنِ وَمَعْصِيَتِ ٱلرَّسُولِ وَتَنَٰجَوْا۟ بِٱلْبِرِّ وَٱلتَّقْوَىٰ ۖ

ای هغو کسانو چې ايمان يې راوړی دی (يعنې ای مؤمنانو !) کله چې پټې خبرې کوئ تاسې يو له بله سره (په غوږونو کې)؛ پس مه کوئ پټې خبرې پخپلو منځونو کې په ګناه سره، او په تجاوز دښمنۍ ظلم سره، او په معصيت نافرمانۍ د رسول (الله) سره، او پټې خبرې مصلحت کوئ پخپلو منځونو کې په احسان نېکۍ او پرهېزګارۍ سره.

تفسير: يعنې صادقو مسلمانانو لره ښايي چې د منافقينو له داسې عاداتو څخه ځانونه وژغوري، او د مسلمانانو پس پسۍ او ګنګوسۍ او مشوره نه ښايي چې د ظلم او عدوان او د الله تعالی او رسول الله صلی الله عليه وسلم د نافرمانۍ لپاره وي، بلکه د نېکۍ، د تقوی او د معقولې او ښې خبرې د اشاعت لپاره وي.

وَاتَّقُوا اللّٰهَ الَّذِيْٓ اِلَيْهِ تُحْشَرُوْنَ ۝٩

او وویرېږئ له (عذابه د) الله هغه (الله) چې خاص ده ته به تاسې جمع کړی شئ په قیامت کې جزاء ته.

تفسیر: یعنې تاسې ټول د الله تعالی په مخ کې ودرېږئ، او تر ذرې پورې حساب ورکوئ، له الله تعالی څخه د هیڅا پټه او ښکاره پټه نه ده، نو ځکه د هغه د وېرې او د پرهېزګارۍ خبرې وکړئ !.

اِنَّمَا النَّجْوٰى مِنَ الشَّيْطٰنِ لِيَحْزُنَ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَلَيْسَ بِضَآرِّهِمْ شَيْـًٔا اِلَّا بِاِذْنِ اللّٰهِ ۚ وَعَلَى اللّٰهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُوْنَ ۝١٠

بېشکه چې پټې خبرې (په ګناه) (له کارونو) د شیطان دي، لپاره د دې چې خفه کړي هغه کسان چې ایمان يې راوړی دی، او نه دی (شیطان یا پټه خبره) ضرر رسوونکی دغو (مؤمنانو) ته د هیڅ شي مګر په اذن حکم اراده د الله، او ښايي چې خاص پر الله پس توکل دې وکړي مؤمنان.

تفسیر: یعنې د منافقانو دا سرګوشۍ او پس پسی د دې لامله وي چې لږ څه مسلمانان خپه او په سودا کې ولوېږي، وویرېږي او پخپلو زړونو کې ووايي چې آیا دا خلق څه غوټه کوي؟ او څه سره وايي؟ او په څه تړون کې سره بوخت دي؟ دا کار شیطان په هغوی باندې کاوه، مسلمانان دې په یاد ولري چې د شیطان له لاسه هیڅ شی کېدونکي نه دي، او هیڅ یو څیز د هغه په واک کې نشته، ګټه او نقصان د الله تعالی په اختیار کې دي، که د هغه حُکم او اراده نه وي، که هر څومره مشورې او منصوبې او تړون وکړي؛ تاته هیڅ نقصان نه شي رسولی، نو ځکه په ځای د دې چې تاسې خفه او پرېشان شئ؛ ښايي چې الله تعالی ته هیله او امید او اسره وکړئ !.

يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْٓا اِذَا قِيْلَ لَكُمْ تَفَسَّحُوْا فِى الْمَجٰلِسِ فَافْسَحُوْا يَفْسَحِ اللّٰهُ لَكُمْ ۚ

ای هغو کسانو چې ایمان يې راوړی دی (یعنې ای مؤمنانو) ! کله چې وویل شي تاسې ته: ځای ارت کړئ په مجلسونو کې؛ نو ځای ارت کړئ چې پراخـي وکړي الله تاسې لره (په جنّت کې).

تفسیر: یعنې ای مؤمنانو ! په مجالسو کې داسې سره کېنئ چې د کنبېناستلو ځای نورو ته پاتې شي، او ټول موقع ومومي، او د نورو ځای تنګ نه شي، کله چې تاسو ځایونه ارت کړئ خلقو ته؛ نو پاك الله به هم تاسې له تنګی څخه وباسي، او د خپل رحمت ابواب او ورونه به در پرانیځي.

وَاِذَا قِيْلَ انْشُزُوْا فَانْشُزُوْا

او کله چې وویل شي (تاسې ته) چې: پورته شئ ! (کوم ښه کار ته لکه لمونځ او نور)؛ نو پورته شئ !.

تفسیر: شاه صاحب (رحمه الله) لیکي: «دا د مجلس ادب دی، که کوم سړی راشي او د هغه د کېناستلو ځای نه وي؛ نو نورو ته ښايي چې لږ لږ سره وخوځېږي، تر څو د مجلس حلقه لويه او ځای ارت شي، یا له خپلو ځایونو څخه ودرېږي او لږ څه ارته بله حلقه او پېنډه سره جوړه کړي، که بالکل د تللو په نسبت دوی ته وویل شي؛ نو لاړ دې شي، په داسې حرکت کې غرور او بخل کول ونه کړئ، ځکه چې په ښو خویونو په سړي باندې الله تعالی مهربان او له بدو خویونو څخه الله تعالی بېزار دی.

يَرْفَعِ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنكُمْ وَالَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ دَرَجَاتٍ

پورته کوي الله هغه کسان چې ايمان يې راوړی دی له تاسې څخه، او (خاص پورته کوي) هغه کسان چې ورکړی شوی دی دوی ته علم پوهه په درجو مرتبو کې.

تفسير: يعنې صادق ايمان او صحيح علم سړي ته ادب او تهذيب ورښيي، او متواضع کوي يې، علم او د ايمان خاوندان چې هومره کمالاتو ته ورسيږي، او لوړو (اوچتو) مرتبو ته وخيژي، او پرمختګ وکړي؛ هومره ځان ښکته، مات، متواضع او ناڅيزه ګڼي، نو ځکه الله تعالى د هسې سړيو درجې لا پسې وچتوي، او دوی لا د پت او د عزّت خاوندان کوي (من تواضع رفعهُ الله)، دا د متکبّرانو، بې دينانو جاهلانو، ناپوهانو کار دی، چې په لږ خبره باندې جګړې نښلوي.

وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ ﴿١١﴾

او الله په هغو (کارونو) چې کوئ تاسو ښه خبردار دی (نو جزاء به پرې درکړي).

تفسير: يعنې هر يوه ته د هغه له کار، لياقت او درجې سره سمه مرتبه بښي، او هغه الله أکرم شأنُه وأعظم برهانُه ته ښه معلوم دی چې کوم يو په رښتيا سره ايماندار او د علم خاوند دی.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا نَاجَيْتُمُ الرَّسُولَ فَقَدِّمُوا بَيْنَ يَدَيْ نَجْوَاكُمْ صَدَقَةً ذَٰلِكَ خَيْرٌ لَّكُمْ وَأَطْهَرُ فَإِن لَّمْ تَجِدُوا فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿١٢﴾

ای هغو کسانو چې ايمان يې راوړی دی (يعنې ای مؤمنانو !) کله چې (اراده کوئ) د پټو خبرو له رسول سره؛ نو وړاندې کړئ په مخکښې د راز خپل څه صدقه، خيرات، دغه تقديم د صدقې پخوا له پټو خبرو نه خير بهتر ډېر غوره دی تاسې لره او ډېر پاکيزه دی، نو که بيا نه مومئ (تاسې هغه شی چې صدقه يې کړئ)؛ پس بېشکه الله ښه مغفرت کوونکی (د خطيّاتو) ډېر رحم کوونکی دی.

تفسير: منافقانو به بې فائدې خبرې د رسول الله صلى الله عليه وسلم په غوږ کې ويلې، او په دې چل به يې خپله لويي او نژدېوالی نورو ته ورښود، او ځينو مسلمانانو به هم غير مهمې خبرې د محمد رسول الله صلى الله عليه وسلم په غوږ کې په ورو سره ويلې، او د هغوی وخت به يې خرابولو، او نورو ته به يې موقع نه ورکوله چې د پيغمبر صلى الله عليه وسلم له ارشاداتو مستفيد شي، يا که کوم وخت رسول الله مبارک غوښتل چې ګوښې کيني، او لږ څه خلوت شي؛ نو هلته به هم خلق ورننوتل، او هغه ځای به يې هم تنګوو، او دوی به يې پخپل فکر نه پرېښودل، او د هغوی په چار چاپېر کې به ډېر سړي غونډېدل، خو رسول الله صلى الله عليه وسلم د مروت او اخلاقو له سببه هيچا ته هيڅ نه ويل، نو ځکه داسې حکم رانازل شو: «هر څوک چې غواړي له رسول الله صلى الله عليه وسلم سره پټې خبرې او څه مصلحت وکړي؛ ښايي چې پخوا له هغه فقيرانو او مسکينانو ته څه خيرات ورکړي !»، د دې حکم په منلو کې څو ګټې دي، د غريبانو او فقيرانو سره امداد او معاونت کيږي، او د خيرات ورکوونکي د نفس تطهير او تزکيه په عمل راځي، او د منافق او مخلص مسلمان معرفي او پېژندګلوي په ښه شان سره کيږي، او د پټو خبرو د کوونکيو لږ توب په عمل راځي، که له چا سره به د خيرات ورکولو څه شی نه وو؛ نو هغه له دې قيد معاف وو، کله چې دا حکم نازل شو، نو منافقانو د بخل او کنسکۍ لامله هغه عادت پرېښود، او مسلمانان هم وپوهېدل چې ډېرې پټې خبرې کول د الله تعالى نه خوښيږي، او د دې لپاره يې داسې حکم را نازل کړی دی، په پای (آخر) کې يې دا حکم په راتلونکې آيت سره منسوخ وفرمايه:

ءَأَشْفَقْتُمْ أَنْ تُقَدِّمُوا بَيْنَ يَدَيْ نَجْوٰىكُمْ صَدَقٰتٍ ۚ فَإِذْ لَمْ تَفْعَلُوا وَتَابَ اللّٰهُ عَلَيْكُمْ فَأَقِيمُوا الصَّلٰوةَ وَاٰتُوا الزَّكٰوةَ وَأَطِيعُوا اللّٰهَ وَرَسُولَهٗ ۚ وَاللّٰهُ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴿۱۳﴾

آیا ویرېږئ تاسې (له فقر) چې وړاندې کړئ په مخکښې د پټې خبرې ستاسې صدقات خیراتونه، پس په هغه وخت کې چې ونه کړ تاسې دغه (خیرات) او رجوع په رحمت سره وکړه الله پر تاسې باندې؛ نو قائم کړئ سم ودروئ (سره له ټولو حقوقو) لمونځ، او ورکړئ تاسې زکات، او حکم ومنئ تاسې د الله او (حکم ومنئ تاسې) د رسول د دغه (الله)، او الله ښه خبردار دی په هغو اعمالو باندې (هم) چې کوئ تاسې (نو جزاء به یې درکړي).

تفسیر: یعنې د صدقې د ورکولو له حکم څخه کوم مقصد چې وو؛ هغه حاصل شو، اوس مو دا مؤقت حکم له تاسې څخه پورته کړ، ښایي چې تاسې د هغه حکم په تعمیل کې په صدق او د زړه له کومې څخه زیار (کوښښ) وکړئ چې هیڅ منسوخ کېدونکی نه دی، او هغه لمونځ روژه او نور حسنات دي، چې له دوی څخه د تاسې د نفس پوره تطهیر او تزکیه کیږي.

أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ تَوَلَّوْا قَوْمًا غَضِبَ اللّٰهُ عَلَيْهِمْ ۚ

آیا نه ګورې ته (ای محمده !) هغو (منافقانو) ته چې دوستي کوي له (هغه) قومه (د یهودانو) سره چې غضب کړی دی الله پر هغوی باندې.

تفسیر: دا خلق منافقان او هغه قوم او ټبر یهودان دي (چې دغه منافقین له هغو یهودانو سره دوستي او همدردي کوي).

مَا هُمْ مِنْكُمْ وَلَا مِنْهُمْ ۙ

نه دي دغه (منافقان) له تاسې (مؤمنانو) څخه او نه له هغو (یهودانو) څخه.

تفسیر: یعنې منافق نه په پوره ډول په تاسې مسلمانانو کې شامل دی ځکه چې په پټه کافر دی، او نه په پوره ډول په هغو یهودانو کې ګڼل او شامل دي ځکه چې په ښکاره سره ځان مسلمان بولي: ﴿مُذَبْذَبِينَ بَيْنَ ذٰلِكَ ۖ لَا إِلٰى هٰؤُلَاءِ وَلَا إِلٰى هٰؤُلَاءِ ۚ﴾.

وَيَحْلِفُونَ عَلَى الْكَذِبِ وَهُمْ يَعْلَمُونَ ﴿۱۴﴾

او قسمونه خوري (منافقان په دعوی د اسلام) په دروغو باندې حال دا چې دوی پوهیږي (پخپلو دروغو).

تفسیر: قسمونه خوري منافقان په دعوی د اسلام او احترام د سید الأنام صلی الله علیه وسلم، حال دا چې دوی پوهیږي چې دروغ وایي، او دروغ هم له بېخبرۍ او غفلت څخه نه بلکه په قصد سره پر دروغو خبرو باندې قسمونه خوري، مسلمانانو ته وایي: ﴿إِنَّهُمْ لَمِنْكُمْ ۚ﴾ «هغوی له تاسې څخه دي او تاسې غوندې په رښتیا سره مسلمانان دي»، او حال دا دی چې هغوی له اسلام سره له لرې نه هم څه نسبت نه لري.

أَعَدَّ اللّٰهُ لَهُمْ عَذَابًا شَدِيدًا ۖ

تیار کړی دی الله دوی ته عذاب ډېر سخت.

تفسیر: چې د هغوی په نسبت د دې پاك قرآن د (النساء) د سورت په (۲۱) رکوع (۱۴۵) آیت کې داسې ویلي شوي دي: ﴿إِنَّ الْمُنٰفِقِيْنَ فِى الدَّرْكِ الْأَسْفَلِ مِنَ النَّارِ﴾.

إِنَّهُمْ سَآءَ مَا كَانُوْا يَعْمَلُوْنَ ﴿۱۵﴾

بېشکه دوی لره بد دی هغه شی چې وو دوی چې کول به یې (له ګناهونو).

تفسیر: یعنې که څه هم اوس هغوی ته د دوی بد کارونه په نظر ورنشي، خو هغوی د نفاق په کارونو کې هسې سره بوخت دي چې ځان ته ډېر خراب تخم کري، او خپل ځانونه پخپلو لاسو سره په بلا اخته کوي.

اِتَّخَذُوْٓا أَيْمَانَهُمْ جُنَّةً فَصَدُّوْا عَنْ سَبِيْلِ اللهِ فَلَهُمْ عَذَابٌ مُّهِيْنٌ ﴿۱۶﴾ لَنْ تُغْنِيَ عَنْهُمْ أَمْوَالُهُمْ وَلَآ أَوْلَادُهُمْ مِّنَ اللهِ شَيْئًا ۚ أُولٰٓئِكَ أَصْحٰبُ النَّارِ ۖ هُمْ فِيْهَا خٰلِدُوْنَ ﴿۱۷﴾

ګرځولي یې دي قسمونه خپل ډال (چې پرې ساتي سر او مال خپل)، پس منع کړل دوی (په دغو قسمونو سره مؤمنان) له لارې د الله څخه، پس دوی لره دی عذاب سپکوونکی. له سره به دفع نه کړي له دوی څخه (په قیامت کې) مالونه د دوی، او نه اولاد د دوی له (عذابه د) الله څخه هیڅ څیز، دغه کسان یاران ملګري د دوزخ دي، دوی به په دې دوزخ کې تل اوسېدونکي وي.

تفسیر: یعنې د دروغو په قسمونو سره خپل ځانونه او مالونه د مسلمانانو له لاسو څخه ساتي، او خپل ځان مسلمان ورښکاروي، او د دوستۍ او خپلوۍ په ډول نور سړي هم د اسلام له لارې څخه باسي، نو په یاد یې ولرئ چې داسې خلقو ته په دې ډول سره هیڅ یو پت او عزّت نه پاتې کیږي، او د ذلّت او سپکتیا په سختو ربړو او عذابونو ککړ کیږي، کله چې د سزا وخت راورسیږي؛ نو دوی د الله تعالی له لاسه خپل ځانونه نشي ژغورلی، او دوی ته د دوی هغه مالونه او اولادونه څه مرسته او مدد رسولی نشي، چې دوی د هغو د حفاظت لپاره په دروغو سره قسمونه پرې خوړل.

يَوْمَ يَبْعَثُهُمُ اللهُ جَمِيْعًا فَيَحْلِفُوْنَ لَهٗ كَمَا يَحْلِفُوْنَ لَكُمْ وَيَحْسَبُوْنَ أَنَّهُمْ عَلٰى شَيْءٍ ۚ

(یاد کړه ای محمده !) هغه ورځ چې ژوندي پورته کړي (دوی) الله ټول؛ نو قسمونه به خوري دوی هغه (الله) ته لکه چې قسمونه خوري دوی تاسې ته (په دنیا کې ای مسلمانانو)، او ګمان به کوي (دوی) چې بېشکه دوی په یو کار دي (نفعمن او پر کومه ښه لاره درومي).

تفسیر: یعنې د دې ځای هغه روږد شوي عادت به هلته هم له دوی سره وي، لکه چې دلته ستاسې په مخ کې په دروغو سره ځانونه ساتي، او داسې ګڼي چې مونږ ډېر هوښیار یو، او ډېر ښه چالونه چلوو، د الله تعالی په مخ کې به هم د دروغو قسمونو په یادولو سره ځان تیاروي، او وایي: ای پروردګاره ! مونږ خو داسې نه وو، او داسې وو، ښایي دوی داسې ګڼي چې هلته به هم په داسې اقوالو او افعالو او ویناوو سره نجات مومو !.

أَلَآ إِنَّهُمْ هُمُ الْكٰذِبُوْنَ ﴿۱۸﴾

واورئ ! خبردار شئ ! چې بېشکه دوی هم دوی دي دروغجنان (چې له الله سره هم دروغ وایي).

تفسیر: بېشکه چې اصل او ډبل دروغ هغه دي چې د الله تعالی په مخکښې یې هم وایي، او د خپلو هغو دروغ ویلو څخه هیڅ نه شرمیږي.

إِسْتَحْوَذَ عَلَيْهِمُ الشَّيْطٰنُ فَأَنْسٰهُمْ ذِكْرَ اللّٰهِ ۚ

غالب شوی دی پر دوی باندې شیطان، نو هېر کړی دی شیطان له دوی نه ذکر ـ یاد د الله.

تفسیر: پر هر چا باندې چې شیطان داسې پوره لاس ولري؛ نو د هغه زړه او دماغ داسې مسخ او بدلیږي چې هیڅ یو شی یې په یاد نه پاتې کیږي، او په دې باندې هیڅ نه پوهیږي چې آیا پاک الله هم شته؟ که نه؟ دا کمبخت د الله تعالی له عظمت، لويي، جلال او کبرياء څخه ځان نه خبروي، او داسې خیال کوي چې په قیامت کې به هم د دروغو په مرسته خپل ځان وژغوري.

أُولٰٓئِكَ حِزْبُ الشَّيْطٰنِ ۚ أَلَآ إِنَّ حِزْبَ الشَّيْطٰنِ هُمُ الْخٰسِرُونَ ﴿۱۹﴾

(دغه هیروونکي کسان) لښکر د شیطان دی، واورئ ! خبردار شئ ! بېشکه لښکر تابعان د شیطان همدوی دي زیانکاران.

تفسیر: د شیطاني لښکرو انجام ضرور خراب دی، نه په دنیا کې د دوی مکر، فریب، منصوبې د وروستني برې مخ لیدلی شي، او نه په آخرت کې له سخت عذاب څخه خپل ځانونه ژغورلی شي.

إِنَّ الَّذِينَ يُحَآدُّونَ اللّٰهَ وَرَسُولَهُۥٓ أُولٰٓئِكَ فِى الْأَذَلِّينَ ﴿۲۰﴾ كَتَبَ اللّٰهُ لَأَغْلِبَنَّ أَنَا وَرُسُلِىٓ ۚ إِنَّ اللّٰهَ قَوِىٌّ عَزِيزٌ ﴿۲۱﴾

بېشکه هغه کسان چې مخالفت کوي له الله او له رسول د دغه (الله) څخه؛ دغه (د مخالفانو ټولي) په (جملې د) ذلیلانو مغلوبانو کې دي. لیکلي دي الله (په لوح محفوظ کې) چې خامخا به غلبه برى وکړم هرومرو زه او رسولان ځما، بېشکه الله ډېر قوي دی ښه غالب دی.

تفسیر: یعنې له الله تعالی او د ده له رسول الله صلی الله علیه وسلم سره مقابله کوونکی چې د حق او صداقت په خلاف جنګیږي؛ سخت ناکام، سپک او ذلیل دي، پاک الله په لوح محفوظ کې لیکلي دي چې: په پای کې یواځې حق او حقّانیت لره برى او غلبه ده، او د ده پیغمبران هرومرو (خامخا) مظفّر او منصور کیږي، دغه تقریر پخوا له دې په ځو ځو نورو ځایونو کې هم تېر شوی دی.

لَا تَجِدُ قَوْمًا يُؤْمِنُونَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ يُوَآدُّونَ مَنْ حَآدَّ اللّٰهَ وَرَسُولَهُۥ وَلَوْ كَانُوٓا ءَابَآءَهُمْ أَوْ أَبْنَآءَهُمْ أَوْ إِخْوٰنَهُمْ أَوْ عَشِيرَتَهُمْ ۚ أُولٰٓئِكَ كَتَبَ فِى قُلُوبِهِمُ الْإِيمٰنَ

او نه به مومې ته (ای محمده !، او نه ښاییږي چې بیامومې) یو قوم چې ایمان یې راوړی وي په الله، او په ورځې آخرې (د قیامت) چې دوستي به کوي دوی له هغه چا سره چې مخالفت کوي له الله او له رسول د دغه (الله) نه، اګر که وي (دغه مخالفین) پلرونه د دوی، او ځامن د دوی، یا ورونه د دوی، یا (نور قبیله) خپلوان د دوی، دغه (قوم چې له دښمنانو د الله سره دوستي نه کوي) لیکلی دی (الله) په زړونو د دوی کې ایمان.

تفسیر: یعنې ایمان د هغوی په زړونو کې داسې ټینګ ثبت شو، لکه هغه لیکه چې پر ډېره باندې لیکلې شوې وي.

وَأَيَّدَهُم بِرُوحٍ مِّنْهُ

او قوي کړي يې دي دوی په مدد له نزده خپل څخه، (او قوي کړي قوت ورکړی دی الله تعالى دوی لره په روح رحمت نصرت خپل سره، يا په نور رڼا د زړه يا په قرآن عظيم الشأن سره).

تفسير: يعنې غيبي رڼا يې ورته عطاء وفرمايله، چې له هغې څخه زړه ته يو راز ځانـته معنوي ژوندون وررسيږي، يا د (روح القدس جبريل) په وسيله سره يې مرسته وفرمايله.

وَيُدْخِلُهُمْ جَنَّٰتٍ تَجْرِي مِن تَحْتِهَا الْأَنْهَٰرُ خَٰلِدِينَ فِيهَا ۚ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ ۚ

او داخل به کړي دوی (الله) په جنّتونو کې چې بهيږي له لاندې د (ونو او ماڼيو) د هغو (څلور قسمه) وياله، تل به وي دوی په هغو (جنتونو) کې، راضي شو الله له دوی څخه، او راضي شول دوی له الله څخه. (او خوشال شو الله تعالى له دوی نه په سبب د طاعت سره په دنيا کې، او خوشاله شول دوی له الله تعالى څخه په موندلو د لقاء او رضاء او عطاء د جنّت په آخرت کې).

تفسير: يعنې دا خلق د پاک الله لپاره له ګردو اعداء الله څخه خپه او ناراض شوي دي، نو الله تعالى له هغوی څخه خوښ دی، له هر چا څخه چې الله تعالى خوښ وي؛ نو دی نور څه غواړي.

ای رب العالميـنـه ! وګرځوه مونږ له دغو څخه !.

أُولَٰئِكَ حِزْبُ اللَّهِ ۚ أَلَا إِنَّ حِزْبَ اللَّهِ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿۲۲﴾

دغه (خلق) دی حزب ـ لښکر د الله، واورئ ! خبردار شئ ! چې بېشکه لښکر د الله چې دی هم دوی دي په مراد رسېدونکي برياليان (کامياب).

تفسير: شاه صاحب (رحمه الله) ليکي: «يعنې هغه څوک چې د الله تعالى له مخالفينو سره دوستي نه لري، اګر که يې پلار وي يا نور خپلوان هم وي؛ هغه هم رښتوني مسلمانان دي، او هغو ته هم دا درجه وررسيږي»، د کرامو أصحابو هسې شان وو چې د الله تعالى او د ده د رسول الله صلى الله عليه وسلم په معاملو کې به يې د هيڅ څيز او هيچا پروا نه کوله، په همدې سلسلې کې د أحد په غزا کې ابو عُبيده رضي الله تعالى عنه خپل پلار وواژه، د بدر په غزا کې ابو بکر الصدّيق رضي الله تعالى عنه د خپل ځوی د مقابلې لپاره ځان تيار کړ، مصعب بن عُمير رضي الله تعالى عنه عُبيد بن عُمير وو وواژه، عمر بن الخطّاب رضي الله تعالى عنه د خپل ماما عاص بن هشام، علي بن أبي طالب، حمزه، عبيده بن الحارث رضي الله تعالى عنهم د خپلو خپلوانو مخې ته چې عُتبه، شيبه، او وليد بن عُتبه وو؛ ووتل او هغوی يې ووژل، او رئيس المنافقين عبد الله بن أُبيّ يعنې د عبد الله ځوی چې هغه هم عبد الله نومېده، او د أبيّ لمسی وو؛ د رسول أکرم صلى الله عليه وسلم په مخ کې د مريسيع په غزا کې عرض وکړ، چې يا رسول الله صلى الله عليه وسلم ! که ستاسې امر وي؛ نو زه د خپل پلار سر اوس پرې کوم، او ستاسې په حضور کې يې لکه يو پنډوس غورځوم، خو د رسول الله صلى الله عليه وسلم دا خبره خوښه نه شوه، فرضي الله عنهم ورضوا عنه.

تمّت سورة المجادلة، فلله الحمدُ والمنّة.

«د (الحشر) سورت مدني دی، (۲۴) آیته او درې رکوع لري، په تلاوت کې (۵۹) او په نزول کې (۱۰۱) سورت دی، وروسته د (البینة) له سورته نازل شوی دی».

بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

سَبَّحَ لِلَّهِ مَا فِي ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَمَا فِي ٱلۡأَرۡضِۖ وَهُوَ ٱلۡعَزِيزُ ٱلۡحَكِيمُ ۝١

نسبت د پاکي کوي الله ته هر هغه چې په اسمانونو کې او هر هغه چې په ځمکه کې دی (سره له اسمانونو او ځمکې)، او همدغه (الله) ښه غالب دی ښه حکمت والا دی.

تفسیر: لکه چې د هغه د زبردستۍ غلبې او د حکمت له آثارو څخه یوه پېښه او واقعه وروسته له دې نه بیانیږي.

هُوَ ٱلَّذِيٓ أَخۡرَجَ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ مِنۡ أَهۡلِ ٱلۡكِتَٰبِ مِن دِيَٰرِهِمۡ لِأَوَّلِ ٱلۡحَشۡرِۚ

دغه (الله) هغه ذات دی چې ایستلي یې دي هغه کسان چې کافران شوي وو له اهل د کتابونو څخه له کورونو خپلو څخه په اول د ایستلو د دوی.

تفسیر: له مدینې منورې څخه د مشرق په لوري د څو کروهو په فاصله (واټن) کې د یهودانو د قوم او ټبر یو کلی وو چې «بني نضیر» باله کېده، دا ټبر د ډېرو سړیو او شتو ـ مالونو خاوند وو، او پخپلو کلکو او مضبوطو کلاوو باندې یې زیات اطمینان او ډېره ډاډینه لرله.

ځمونږ پیغمبر محمد صلی الله علیه وسلم کله چې هجرت وفرمایه، او په مدینې منورې کې یې هستوګنه غوره کړه؛ نو ړومبی دوی له مسلمانانو سره د روغې تړون وکړ، او داسې یې غوټه کړه چې مونږ به ستاسې په مقابله کې د نورو مرستې نه کوو، یعنې د عدم تعرّض معاهده یې وتړله، بیا دوی د خیانت له مخې د مکې معظّمې له کافرانو سره په پټه مکاتبې، لیکنې، خبرې اترې کولې، تـر څو چې د دوی یو لـوی مشر «کعب بن الأشرف» له څلوېښتو سورو سره مکې معظمې ته ځان ورساوه، او له بیت الله سره مخامخ د مسلمانانو په مخالفت له قریشو سره یې معاهده او تړون وکړ، څه موده وروسته د الله او رسول صلی الله علیه وسلم له امر سره سم دغه (کعب) د خپلې دغې درغلۍ او خیانت لامله د «محمد بن مسلمه» رضي الله تعالی عنه له لاسه وواژه شو، بیا هم د بني نضیر له لوري د غدارۍ او بد عهدۍ سلسله جاري وه، د مکر، فرېب او دغابازۍ له مخې دوی رسول اکرم صلی الله علیه وسلم سره له څو تنو اصحابانو وبلل چې پخپلو کورونو کې یې په مکر، فرېب او درغلۍ سره ناڅاپه په شهادت ورسوي، یو ځلې یې د یوې لوړې په څنګ کې پر رسول الله صلی الله علیه وسلم له پاسه یو د ژرندې پل ور وغړاوه، چې که ځمونږ په پیغمبر صلی الله علیه وسلم باندې لګېدلی وی؛ نو په شهادت به رسېدلی وو، مګر په دې ګردو مواقعو کې د الله تعالی په فضل او مرحمت سره اسلام او مسلمانانو د دوی له شرورو څخه نجات وموند، بالآخر رسول أکرم صلی الله علیه وسلّم له مسلمانانو سره یوه جرګه وکړه، او په هغې کې یې دا سره غوټه کړه چې له بني نضیر سره دې غزا وشي، کله چې مسلمانانو په ډېر سرعت ګړندیتوب او تلوار سره په هغوی باندې حمله یرغل ور ووړ، او د دوی ګردې کلاوې او کلي یې کلابند او محاصره کړل؛ نو دوی سخت مرعوب شول، او وویرېدل،

او د وېرې او ډار لامله له خپلو کلاوو څخه د باندې په ډګر جګړې ته راونه وتل، او عمومي جنګ ته وار ونه رسېد، او بیا یې د روغې غوښتنه وکړه، تر دې چې رسول الله صلی الله علیه وسلم په دوی باندې داسې مرحمت او مهرباني وفرمایله، چې دوی دې له مدینې منورې څخه د باندې ووځي، د دوی سرونه او وینې به ساتلې وي، دوی دې د خپلو منقوله وو اموالو څخه هومره شیان چې وړی یې شي؛ یودې سي، خو د دوی غیر منقوله مالونه به د مسلمانانو په لاسونو کې وي، د الله تعالی په حکم هغه کلاوې او ځمکې او نور د مسلمانانو په لاس او قبضه کې ولوېدل، خو د غنائمو په ډول ونه ویشلی شوې، بلکه یواځې ځمونږ د پیغمبر صلی الله علیه وسلم په واک کې پاتې شوې، محمد رسولُ الله صلی الله علیه وسلم د دې ځمکې زیاتره برخه پر مهاجرینو باندې وویشله، او د هغو مصارفو بار او پېټی یې د انصارو له اوږو څخه سپک کړ چې انصارو به پر مهاجرینو کول، او په دې ډول سره دواړو ته له هغه ځنې ګټې ورسېدې، او هم رسول أکرم صلی الله علیه وسلم د خپلې کورنۍ خرڅ او د نبوّت د مقام کلنې مصارف له همدې جایداده اخیسته، که له داسې مصارفو څخه څه شی ښېر ته پاتې کېده؛ هغه به یې د الله تعالی په لاره کې صرفول.

په دې سورت کې د همدې قصې په لوري اشاره شوې ده، چې الله تعالی همغه غالب قوي حکمت والا ذات دی، چې لپاره د ذلیل کولو یې وویستل هغه کسان چې کافران شوي وو له اهل کتاب څخه چې یهودان د بني نضیر وو له کورونو خپلو نه، چې په ځمکه د مدینې منورې کې وو، په اول د جمع کېدلو د لښکرو سره، یعنې یواځې په همغه یو یرغل سره وډار شول، او په همغې ړومبنۍ جګړې کې یې خپل کور او کلی او کلکې کلاوې ویجاړې پرېښودلې، او له مدینې څخه وتښتېدل، او هیڅ یوه مېړانه او ثابت قدمي یې له ځانه ورښکاره نه کړه.

مَا ظَنَنْتُمْ أَنْ يَخْرُجُوا وَظَنُّوا أَنَّهُمْ مَانِعَتُهُمْ حُصُونُهُمْ مِنَ اللَّهِ فَأَتَاهُمُ اللَّهُ مِنْ حَيْثُ لَمْ يَحْتَسِبُوا وَقَذَفَ فِي قُلُوبِهِمُ الرُّعْبَ

ګمان نه کاوه تاسې (ای مؤمنانو) چې وبه وځي دوی (له مدینې نه)، او ګمان کاوه دوی چې بېشکه دوی لره منع کوونکې ساتونکې دي کلاوې د دوی له (عذابه د) الله، پس راغی پر دوی (عذاب د) الله له هغه ځایه چې ګمان نه کاوه دوی، او واچوله (الله) په زړونو د دوی کې وېره.

تفسیر: یعنې د هغوی د ساز او سامان، ټینګو کلاوو، او د توریالي توب او مېړانې په نسبت به ستاسې خیال داسې نه وو، چې تاسې دومره ژر به هغوی پړه کړئ، او دوی به خپلې وسلې له لاسو غورځوي، او نه د هغوی داسې خیال وو چې دا وړوکی او بې وسلې او بې سامان د مسلمانانو ټولی دوی هسې مغلوب او منکوب کړي، هغوی د غفلت په دې خوب کې تللي وو چې دا مسلمانان چې د هغوی په سر باندې د پاک الله لاس دی؛ ځمونږ تر ټینګو کلاوو پورې چېرې رسېدی شي، او ښایي چې مونږ به د خپلو ښو وسلو، او کلکو مورچلو او مېړانې په سیوري کې د الله تعالی له عذابه ساتلي یو، مګر خو هغوی ولیدل چې هیڅ یو قوّت او طاقت د الله تعالی د حکم مخه نشي نیولی، پر دوی باندې د پاک الله حکم له هغې خوا راورسېد، چې له هغې خوا نه د هغوی خیال او ګمان هم نه وو، یعنې د هغوی په زړونو کې الله تعالی وېره واچوله، او د بې وسلو او بې شتو مسلمانانو ډار یې پر هغوی باندې کېښود، یو خو هغوی د خپل مشر «کعب بن الأشرف» له ناڅاپي وژلو څخه ډېر مرعوب او ترهور وو، اوس نو د مسلمانانو له دې ناڅاپي حملې او یرغل ځنې یې خپل حواس بالکل له لاسه وویستل.

يُخْرِبُونَ بُيُوتَهُمْ بِأَيْدِيهِمْ وَأَيْدِي الْمُؤْمِنِينَ

چې ورانول به یې کورونه خپل په لاسو خپلو سره، او په لاسو د مؤمنانو سره (چې وران کړي ځای د پناهې او ارت شي ورته ځای د جنګ).

تفسير: يعنې د حرص، غيظ، غضب او قهر په جوش کې به يې د خپلو ودانيو څنځيرونه، ورونه، دړې او نور شلول، ماتول، ورانول او نړول به يې، تر څو له هغو شيانو څخه چې دوی يې له خپلو ځانونو سره نشي وړی؛ مسلمانان ګټور نشي، په دې کار کې مسلمانانو هم له هغوی سره ښې مرستې کولې، يعنې له يوه لوري هغوی په نړولو سره مشغول او بوخت وو، او له بل لوري مسلمانانو هم د هغوی هغه ودانۍ ورانولې، چې دوی هلته مورچل نيولی وو، که په غور سره وکتل شي؛ هغه ورانۍ او تباهي چې د مسلمانانو له لاسه رسېدلې وه؛ هغه هم د همدې بدبختانو د بد عهديو او شرارتونو په نتيجه کې وه.

فَاعْتَبِرُوا يَا أُولِي الْأَبْصَارِ ﴿۲﴾

پس عبرت واخلئ تاسې ای خاوندانو د سترګو (عقلونو په احوالو د دوی).

تفسير: يعنې خاوند د بصيرت ته په دې واقعې کې لوی عبرت دی، الله تعالی دا ورښوول چې د ظلم، کفر، شرک، او بد عهدۍ انجام څرنګه کيږي؟ او يواځې په ظاهري اسبابو باندې ډاډه کېدل او د الله تعالی له قدرت څخه غافل اوسېدل د پوهانو کار نه دی.

وَلَوْلَا أَنْ كَتَبَ اللَّهُ عَلَيْهِمُ الْجَلَاءَ لَعَذَّبَهُمْ فِي الدُّنْيَا ۖ وَلَهُمْ فِي الْآخِرَةِ عَذَابُ النَّارِ ﴿۳﴾

او که نه وی ليکلی (مقرّر کړی) الله په دوی باندې وتل (فرار کول) له وطنه؛ نو خامخا په عذاب کړي به وو (الله) دوی لره په دنيا کې (په وژلو او بندي کولو سره)، او دوی لره دی په آخرت کې عذاب د اور.

تفسير: يعنې د هغوی په برخه له وطنه جلا کېدل ليکلي وو، که دا يې په قسمت کې نه وی ليکلې؛ نو بله کومه دنيوي سزا به هغوی ته ورکوله کېده، او د «بني قريظه وو» په شان به وژل کېدل، لنډه يې دا چې له سزا څخه به دوی خپل ځانونه نشو بچ کولی، دا د الله تعالی حکمت دی چې د وژلو په ځای د هغوی په جلا وطنۍ سره اکتفاء وشوه، مګر خو دا تخفيف يواځې د هغوی په دنيوي سزا کې شوی دی، ځکه چې د آخرت ابدي سزا په هيڅ ډول سره له کافرانو څنې نه کميږي.

ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ شَاقُّوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ ۖ وَمَنْ يُشَاقِّ اللَّهَ فَإِنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ ﴿۴﴾

دغه (تعذيب د دوی) په سبب د دې وو چې بېشکه وو دوی چې مخالفت به يې کاوه له الله او له رسول د دغه (الله) سره، او هر هغه چې مخالفت کوي له الله څخه؛ نو بېشکه شديد سخت دی عذاب د الله.

تفسير: يعنې داسې مخالفانو ته همداسې سختې سزاګانې ورکولی کيږي.

مَا قَطَعْتُمْ مِنْ لِينَةٍ أَوْ تَرَكْتُمُوهَا قَائِمَةً عَلَىٰ أُصُولِهَا فَبِإِذْنِ اللَّهِ

هغه چې پرې کوئ تاسې له تنو د ونو د (کم اصلو) خرماوو څخه، يا يې پرېږدئ هغه ولاړې په بېخونو خپلو باندې؛ نو دغه (ټول) په اذن حکم د الله سره دي.

تفسير: کله چې دا قوم کلابند شو، نو رسول الله مبارک صلی الله عليه وسلم اجازه وفرمايله چې د هغوی ځينې کم اصلې ونې دې پرې کړی شي !، او هغه باغونه دې ويجاړ شي چې دوی د هغو تر شا پر مسلمانانو ګزارونه کوي،

تر څو چې د هغو د درد لامله په بهر وتلو باندې مجبور شي، او په ډګر کې وجنګېږي، او د ډګر د جګړې په وخت کې له ونو څخه غازيانو ته څه ربړ او تکليف ورپېښ نه شي، د دې امر په سبب ځينې ونې ووهلی شوې، او ځينې يې پاتې شوې، تر څو له بري څخه وروسته د مسلمانانو په ښه ورشي، کافرانو په داسې طعنه ورکولو باندې شروع وکړه، چې دوی خلقو ته پندونه ورکوي چې له فساده ځانونه وژغورئ، مګر دوی پخپله فساد کوي، آيا د ونو پرې کول او سوځول فساد نه دی؟ نو ځکه دا آيت نازل شو، چې دا ګردې چارې د الله تعالى أجلّ وأعلى شأنُه په اذن او حکم سره سمې شوي دي، او د الله تعالی د حکم تعميل ته هيڅ کله هيڅوک فساد نشي ويلی، ځکه چې هغه په ژورو حکمتونو او مصلحتونو باندې مشتمل وي، لکه چې د دې حکم ځينې حکمتونه او مصالح پاس وليکل شول.

وَلِيُخْزِيَ الْفٰسِقِيْنَ۝۵

او (بل لپاره د دې دي) چې رسوا کړي (الله) فاسقانو نافرمانانو (يهوديانو) لره.

تفسير: يعنې چې مسلمانانو ته عزت ورکړي، او کافران خوار او سپک کړي، لکه هغه ونې چې پاتې وې؛ په هغو کې د مسلمانانو ګټې او د کافرانو غيظ او خفګان وو، ځکه چې هغوی به د دې پاتې ونو له کتلو څخه ويل چې: دا ونې به د مسلمانانو شي، او هغوی به له دې څنې ګټې اخلي، او هغه ونې چې پرې شوي يا سوځولی شوي دي؛ په هغو کې د مسلمانانو برى وو، چې د غلبې د آثارو ظهور، او د کفّارو هسې غيظ او غضب منظور وو، چې مسلمانان څمونږ په شيانو کې څرنګه تصرّفات کوي؟ نو ځکه دواړه امور جائز او په حکمت باندې مشتمل دي.

وَمَآ اَفَآءَ اللّٰهُ عَلٰى رَسُوْلِهٖ مِنْهُمْ فَمَآ اَوْجَفْتُمْ عَلَيْهِ مِنْ خَيْلٍ وَّلَا رِكَابٍ وَّلٰكِنَّ اللّٰهَ يُسَلِّطُ رُسُلَهٗ عَلٰى مَنْ يَّشَآءُ ؕ وَاللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَیْءٍ قَدِيْرٌ۝۶

او هغه مال چې راګرځولی دی الله په رسول خپل باندې له مالونو د دوی، پس نه وو ځغلولی تاسې پر دوی هيڅ اس او نه هيڅ اوښ، ليکن الله مسلّطوي برى ورکوي رسولانو خپلو ته پر هغه چا باندې چې اراده وفرمايي، او الله پر هر څيز باندې ښه قادر دی.

تفسير: شاه صاحب ليکي: «په غنيمت او فيء کې همدا فرق او توپير شته، هغه مال چې د جګړې او د جنګ په ډګر کې په لاس راځي؛ هغه غنيمت دی، چې د هغه پنځمه برخه د الله تعالى نذر دی، چې د هغه تفصيل د لسمې پارې په شروع کې تېر شوی دی، او نورې څلور برخې يې پر لښکرو باندې ويشلی کيږي، او هغه شيان چې بې له جنګه په لاس راځي؛ هغه د ټولو مسلمانانو په خزانو کې ايښودل کيږي، او د هغوی په عامّو مصالحو او ضروري کارونو کې لګول کيږي.

مَآ اَفَآءَ اللّٰهُ عَلٰى رَسُوْلِهٖ مِنْ اَهْلِ الْقُرٰى فَلِلّٰهِ وَلِلرَّسُوْلِ

هغه شی چې راګرځولی دی الله پر رسول خپل باندې له (مالونو د) اهل د قريو کليو (بې له جنګه)؛ نو (هغه) دی الله لره، او رسول (د الله) لره.

تفسير: په ړومبنيو آيتونو کې يواځې د بني نضيرو د مالونو د لګولو ذکر وو، اوس د «فيء» د مالونو په نسبت عمومي ضابطه راښيي، يعنې په «فيء» باندې د رسول الله صلى الله عليه وسلم، او وروسته له دوی څخه د امام قبضه او تصرّف وي، چې پر دغو خلقو يې وويشي، د الله تعالی ذکر دلته تبرّکًا شوی دی، ځکه چې دی د ګردو شيانو مالک دی، هو ! د کعبې شريفې او د مساجدو صرفيات چې د الله تعالى په نامه يادېږي، ممکن دي چې په کې درج وي.

وَلِذِي الْقُرْبٰى

او (دغه اموال دي) خپلوانو د رسول (الله) لره.

تفسیر: یعني د رسول الله صلی الله علیه وسّلم خپلوانو څرنګه چې د نبي کریم په زمان کې له دې مالونو څخه هغوی ته ورکول کېدل، او په هغوی کې د فقر او مسکنت قید هم نه وو، لکه چې نبي کریم صلی الله علیه وسلم خپل تره عبّاس رضي الله تعالی عنه ته چې یو بډاي (غني مشر) وو برخه ورکړه، اوس هم وروسته له دوی څخه د پیغمبر صلی الله علیه وسلم خپلوانو ته چې اړ او محتاج وي؛ پر نورو اړو او محتاجانو باندې ترجیح ورکوله کېږي، او ښایي چې امام هغوی ته پخوا له نورو څخه په مخکې برخه ورکړي.

وَالْيَتٰمٰى وَالْمَسٰكِيْنِ وَابْنِ السَّبِيْلِۙ كَيْ لَا يَكُوْنَ دُوْلَةًۢ بَيْنَ الْاَغْنِيَآءِ مِنْكُمْؕ

او (دغه اموال دي) یتیمانو لره او مسکینانو لره او مسافرانو لره، (مقرر کړی دی الله دا قسمت) لپاره د دې چې ونه ګرځي (دغه اموال) دولت په منځ د غنیانو کې له تاسې څخه (چې له خپله حقه زیات واخلي او فقراوو ته لږ ورکړي).

تفسیر: یعني دا مصارف ځکه راښوولي شوي دي، چې مسلمانان تل د پلار مړیو، اړو، بېکسانو او عامو مسلمانانو په پالنه او پوښتنه کې متوجه اوسي !، او تل د اسلامي عمومی ضروریاتو او مصالحو ته خیال ولري، ځکه چې داسې مالونه د بډایانو او دولتمندانو راکړه ورکړه او نورو ګټو لپاره نه دي، او نه ښایي چې هغه د هغوی د مخصوص جایداد په منزله وګرځي، او یواځې بډایان پرې مزې وکړي، او خوندونه ترې واخلي، او غریبان او اکربان له لوږې څخه ومري، یا عمومي مصالح خراب او ویجاړ پراته وي.

وَمَآ اٰتٰىكُمُ الرَّسُوْلُ فَخُذُوْهُۚ وَمَا نَهٰىكُمْ عَنْهُ فَانْتَهُوْاۚ وَاتَّقُوا اللّٰهَؕ اِنَّ اللّٰهَ شَدِيْدُ الْعِقَابِۘ ۞

او هغه څه چې درکړي تاسې ته رسول (د الله)؛ نو وایې خلئ، ویې نیسئ، قبول یې کړئ !، او هغه څه چې منع کوي (رسول الله) تاسې له هغه څخه؛ نو بېرته شئ ترې (مه یې غواړئ !)، او وویرېږئ له (عذاب د) الله په ځان ساتلو له معاصیو، بېشکه الله سخت دی عذاب (د ده).

تفسیر: یعني مال او جایداد او نور چې سم د پیغمبر صلی الله علیه وسلم له امر سره تقسیمېږي؛ هغه د تقسیم امر دې په ډېرې خوښۍ سره ومنلی شي !، هغه چې دررسیږي؛ هغه په خوښۍ سره واخلئ !، او هغه ته چې ورنه کړ شي؛ هغه دې لاس واخلي !، همداسې د ګردو احکامو او نواهیو منل او پابندي په کار ده.

ځکه چې د رسول الله صلی الله علیه وسلم نافرماني د الله تعالی نافرماني ده، او وویرېږئ که چېرې د رسول الله صلی الله علیه وسلم د نافرمانۍ لامله الله تعالی له تاسې څخه ناراضه نشي، او سخت عذاب په تاسې مسلّط ونه فرمایي.

لِلْفُقَرَآءِ الْمُهٰجِرِيْنَ الَّذِيْنَ اُخْرِجُوْا مِنْ دِيَارِهِمْ وَاَمْوَالِهِمْ يَبْتَغُوْنَ فَضْلًا مِّنَ اللّٰهِ وَرِضْوَانًا وَّيَنْصُرُوْنَ اللّٰهَ وَرَسُوْلَهٗؕ اُولٰٓئِكَ هُمُ الصّٰدِقُوْنَۚ ۞

(دغه اموال دي) لپاره د فقیرانو هجرت کوونکیو (هغه مهاجران) چې ایستلی شوي دي دوی له کورونو، کلیو خپلو څخه، او له اموالو خپلو څخه، په دې حال کې چې طلبوي دوی فضل ښېنه مهرباني له الله او رضا (د ده)، او مرسته کوي له الله او له رسول د دغه (الله) سره (په نفسونو او مالونو خپلو سره)، دغه (مهاجران) همدوی دي صادقان رښتیني (په ایمان او جهاد کې).

تفسير: يعنې هسې خو په دې مال پورې د ګردو مسلمانانو حوائج او ضروريات تعلّق او اړه لري، مګر په خصوصي ډول سره د ځان قربانوونکو او ايثار خوښوونکيو رښتينو مسلمانانو حق مقدم او وړاندې دی، چې هغوی يواځې د الله تعالى په خوښې او د رسول الله صلى الله عليه وسلم په محبّت او اطاعت له خپلو کورونو او مالونو او شتو څخه لاس وينځلى دی، او بالکل په تش لاس له خپل هېواده راوتلي دي، تر څو د الله تعالى او د هغه د رسول الله په کارونو کې په زړه پورې پخپل سر او آزاد کار وکړی شي، او هغه ته په ښه ډول مرسته ورسوي.

وَالَّذِيْنَ تَبَوَّءُو الدَّارَ وَالْإِيْمَانَ مِنْ قَبْلِهِمْ

او هغو (انصارو لره دي دغه اموال) چې ځای يې نيولى دی په (دې) کور (مدينه) کې، او (خالص کړی يې دی خپل) ايمان پخوا له دغو (مهاجرانو) څخه.

تفسير: له دې کور څخه مدينه طيّبه مراده ده، او دا خلق د مدينې منورې انصار دي، چې د مهاجرينو له راتګه وړاندې يې په مدينې منورې کې هستوګنه لرله، او د ايمان په لارو کې زيات مضبوط او مستقيم شوي وو.

يُحِبُّوْنَ مَنْ هَاجَرَ اِلَيْهِمْ

خوښوي محبت کوي دوی له هغه چا سره چې هجرت يې کړی دی دوی ته.

تفسير: يعنې په مينه او محبت سره د مهاجرينو خدمت کوي، تر دې چې پخپلو مالونو او شتو کې يې هغوی ته برابره برخه ورکړې ده، او د هغوی په شريک ګرځولو کې يې خپل ځانونه تيار کړي دي.

وَلَا يَجِدُوْنَ فِيْ صُدُوْرِهِمْ حَاجَةً مِّمَّآ اُوْتُوْا وَيُؤْثِرُوْنَ عَلٰٓى اَنْفُسِهِمْ وَلَوْ كَانَ بِهِمْ خَصَاصَةٌ

او نه مومي دوی په زړونو سينو خپلو کې څه تنګي (حسد) له هغه شي څخه چې ورکړی شوي وي (مهاجرانو لره)، او غوره کوي (مهاجران) مقدّموي يې پر خپلو ځانونو او اګر که وي پر دوی باندې تنګي.

تفسير: يعنې مهاجرينو ته هغه فضل او شرف چې الله تعالى عطا فرمايلى دی، يا د فيء په مالونو او نورو کې هغه برخه چې رسول الله صلى الله عليه وسلم هغو ته عطا فرمايي؛ د هغوی له ليدلو څخه د انصارو زړونه نه خفه کيږي، او په هغوی باندې کينه او حسد نه کوي، بلکه پرې خوښيږي، او په هر څيز کې هغوی پخپلو ځانونو باندې وړاندې ګڼي، پخپله دغه انصاريان مصاعب، متاعب، سختياوې او ربړونه وچتوي، او په لوږه يې تېروي، مګر هغوی ته هرومرو څه نه څه وررسوي، داسې بې مثله او بې سارى ايثار په دنيا کې تر اوسه پورې هيڅ قوم د بل قوم لپاره نه دی کړی.

وَمَنْ يُّوْقَ شُحَّ نَفْسِهٖ فَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُوْنَ ۝

او هر هغه څوک چې وساتلى شي له بخل د نفس د ده نه؛ نو همدغه کسان دي همدوی مراد موندونکي په مراد رسيدلي.

تفسير: يعنې ډېر بريالي او کامياب دي، هغه قوم چې د الله تعالى په توفيق او لاس نيوي د هغوی په زړونو باندې طمع، حرص او بخل هيڅ اغېزه نشي اچولی، ځکه چې طمّاع او بخيلان کله خپلو نورو وروڼو ته څه ايثار او ګټه رسولى شي؟ او د نورو په خوښې او هوسايي باندې کله خوښيږي؟.

وَالَّذِيْنَ جَآءُوْ مِنْۢ بَعْدِهِمْ

او (اموال) هغو (کسانو لره دي) چې راغلي دي راځي وروسته له دغو (مهاجرو او انصارو) نه.

تفسیر: یعنې هغه کسان چې له مهاجرینو او انصارو څخه وروسته د وجود په عالم کې راځي، یا وروسته له دوی څخه د اسلام په حلقه کې داخلیږي، یا له وړاندنیو مهاجرینو څنې وروسته یې هجرت کړی مدینې منورې ته راغلي دي، او غوره ړومبنی قول دی.

يَقُوْلُوْنَ رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا وَلِاِخْوَانِنَا الَّذِيْنَ سَبَقُوْنَا بِالْاِيْمَانِ وَلَا تَجْعَلْ فِيْ قُلُوْبِنَا غِلًّا لِّلَّذِيْنَ اٰمَنُوْا رَبَّنَآ اِنَّكَ رَءُوْفٌ رَّحِيْمٌ ﴿۱۰﴾

وايي دوی چې: ای ربه څمونږ! مغفرت وکړه مونږ ته او هغو (ديني) وروڼو څمونږ ته چې ړومبی داخل شوي دي (له مونږ څخه) په ایمان کې، او مه ګرځوه په زړونو څمونږ کې بغض او کینه د هغو کسانو سره چې ایمان یې راوړی دی، بېشکه ته (یا الله) ښه مهرباني کوونکی خورا رحم کوونکی یې.

تفسیر: یعنې دغه اخلاف او وروستني کسان هغو اسلافو او سابقینو وړاندنیو ته د ښښنې دعاء کوي، او د خپل هیڅ یو مسلمان ورور په نسبت بغض او کینه په خپل زړه کې نه لري، امام مالك (رحمه الله) له همدې ځایه فرمايي: «هغه سړی چې د صحابه وو په نسبت بغض او کینه ولري، او د هغوی بدګویي وکړي؛ هغه لره د (فيء) په مال کې هیڅ یوه برخه نشته».

اَلَمْ تَرَ اِلَى الَّذِيْنَ نَافَقُوْا يَقُوْلُوْنَ لِاِخْوَانِهِمُ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا مِنْ اَهْلِ الْكِتٰبِ لَئِنْ اُخْرِجْتُمْ لَنَخْرُجَنَّ مَعَكُمْ وَلَا نُطِيْعُ فِيْكُمْ اَحَدًا اَبَدًا ۙ وَّاِنْ قُوْتِلْتُمْ لَنَنْصُرَنَّكُمْ ؕ

آیا نه ګورې ته هغو کسانو ته چې منافقان دغابازان شوي دي، وايي هغوی هغو وروڼو خپلو (یهودانو) ته چې کافران شوي دي له اهل د کتابونو: قسم دی که خامخا وویستل شئ تاسې (له مدینې څخه)؛ نو خامخا وبه وځو مونږ هرومرو له تاسې سره، او نه به منو (خبره په ضرر د تاسې کې) د هیچا هیڅکله، او که چېرې جنګ شروع کړ شي له تاسې سره؛ نو خامخا مدد به وکړو مونږ هرومرو له تاسې سره.

تفسیر: عبد الله بن أبيّ او نورو منافقانو د بني نضیر یهودانو ته پیغام او پټه خبره ورلیږلې وه، چې تاسې مه ویرېږئ، او خپل ځانونه یواځې مه ګڼئ، که مسلمانان غواړي چې تاسې له مدینې څخه وباسي؛ نو مونږ به له تاسې سره درېږو، که د جنګ او جګړې وار ورسېد؛ نو مونږ به له تاسې سره مرسته کوو، دا څمونږ قطعي او ناګرځېدونکې ټینګه فیصله او پرېکړه ده، او پرته له دې څخه مونږ ستاسې په جنګ او جګړه کې د هیچا خبره نه اورو، او نه د هیچا پروا کوو.

وَاللّٰهُ يَشْهَدُ اِنَّهُمْ لَكٰذِبُوْنَ ﴿۱۱﴾

او الله شاهدي ورکوي چې بېشکه دوی خامخا دروغجنان دي (په همدغو خبرو کې).

تفسیر: یعنې دغه منافقان یهودانو ته دغه خبرې له زړه څخه نه وايي، یواځې د مسلمانانو په مخالفت خلق ورپورته کوي، او هسې خبرې کوي چې هغه د مسلمانانو په ګټه نه وي، او هغه خبرې چې په ژبه وايي؛ په هغو باندې هیڅ عمل نه کوي.

لَئِنْ أُخْرِجُوا لَا يَخْرُجُونَ مَعَهُمْ وَلَئِن قُوتِلُوا لَا يَنصُرُونَهُمْ

قسم دی که وویستل شي دغه (یهودان) (له کورونو خپلو نه)؛ نه وځي دغه (منافقان له هغو یهودانو) سره (له کورونو خپلو نه)، او که جنګ وکړ شي له هغو (یهودانو) سره؛ نو مرسته مدد نه کوي دغه (منافقان) هغوی سره.

تفسیر: کله چې په مدینې منورې کې جګړه ونښته، او د «بني نضیر» یهودان محصور شول، په هغه نازک حال کې هیڅ یو منافق د دوی مرستې او مدد ته ونه رسېد، په پای کې کله چې هغوی وویستل شول، دغه منافقان په دې وخت کې هم په ډېرې خوشالی سره پخپلو کورونو کې ناست وو.

وَلَئِن نَّصَرُوهُمْ لَيُوَلُّنَّ الْأَدْبَارَ ثُمَّ لَا يُنصَرُونَ ⑫

او که (اراده د) مدد مرستې وکړي دغه (منافقان) دغو (یهودانو) لره؛ خامخا وبه ګرځوي دغه (منافقان) په تېښته سره شاوې خپلې، بیا به مدد مرسته ونه کړی شي له دوی سره (منافقانو یهودانو سره ورروسته له ماتې).

تفسیر: یعنې که په فرض محال سره منافق د هغو یهودانو مرستې ته راغلي وی؛ نو نتیجه به څه کېده؟ پرته له دې څخه چې د مسلمانانو له مقابلې څخه ېېرته وتښتي بل نتیجه نه لري، او بیا به د دوی مرسته څرنګه کېده؟ نو د دوی د مرستې لپاره به هم څوک نه رسېده.

لَأَنتُمْ أَشَدُّ رَهْبَةً فِي صُدُورِهِم مِّنَ اللَّهِ ۚ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ لَّا يَفْقَهُونَ ⑬

خامخا تاسو (ای مؤمنانو) ډېر سخت یئ له جهته د وېرې په سینو زړونو د دغو (منافقانو) کې له (وېرې د) الله، دغه وېره (د منافقانو له مؤمنانو څخه) په سبب د دې ده بېشکه چې دوی (داسې) قوم دی چې نه پوهیږي (نه پېژني الله).

تفسیر: یعنې که د الله تعالی په عظمت باندې دغه منافقان پوهېدی، او د هغوی په زړونو کې د الله تعالی خوف او وېره وی؛ نو کفر او نفاق به یې ولې غوره کاوه؟ هو ! د مسلمانانو د شجاعت او مېړانې څخه ویریږي، ځکه د مسلمانانو په مقابل کې نه شي ودرېدلی، او نه د جنګ په ډګر کې له ځانه څه ثبات او توره او مېړانه ورښوولی شي.

لَا يُقَاتِلُونَكُمْ جَمِيعًا إِلَّا فِي قُرًى مُّحَصَّنَةٍ أَوْ مِن وَرَاءِ جُدُرٍ ۚ

جنګ به ونه کړي دغه (یهودان) له تاسې سره (ای مؤمنانو) ټول په ګډه سره مګر په قریو کلیو ټینګ کړیو شویو کې، یا ورروسته له دېوالونو سنګرونو څخه.

تفسیر: یعنې څرنګه چې د دې خلقو په زړونو کې د مسلمانانو وېرې او خوف ځای نیولی دی؛ نو ځکه د جنګ په ډګر کې نشي جنګېدلی، هو په کلیو او ټینګو کلاوو کې سنګرونه نیولی او جګړې کولی شي، یا که د دیوالونواو ونو او نورو شیانو تر شاوو ځانونه پټ کړي؛ نو جنګېدی شي.

بَأْسُهُم بَيْنَهُمْ شَدِيدٌ ۚ

جنګ د دوی په منځ د دوی کې ډېر سخت دی.

تفسیر: یعنې په جګړو کې چې دوی یې پخپلو منځونو کې کوي؛ ډېر تېز او ګړندي او سخت ښکاري، لکه چې پخوا له اسلامه د «اوس» او «خزرج» د جنګونو تجربه ځمونږ په مخ کې پرته ده، مګر د مسلمانانو په مقابله کې د هغوی وینه وچه، توره، پڅه، زړه بنده او مېړانه ورکه شي.

تَحۡسَبُهُمۡ جَمِيعٗا وَقُلُوبُهُمۡ شَتَّىٰۚ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمۡ قَوۡمٞ لَّا يَعۡقِلُونَ ﴿١٤﴾

ګمان به کوې ته په دوی چې سره یو دي (حال دا چې) زړونه د دوی سره جلا جلا دي، دا په سبب د دې دي چې بېشکه دوی داسې یو قوم دی چې نه پوهیږي.

تفسیر: یعنې د مسلمانانو په مقابله کې د هغو په ظاهري اتفاق او اتحاد مه غولېږئ، د هغوی زړونه هیڅکله سره غونډ نه دي، او بالکل جلا دي، هر یو د خپل غرض او غوښتنې مین، او د هر یوه فکر او خیال بېل دی، نو ځکه د دوی په منځ کې حقیقي اتحاد او یو جهتي هیڅېږې نه پیدا کیږي، که دوی پوهه ولري؛ نو پوهېدل به چې دا نمایشي اتحاد او د ښودنې یووالی هیڅ نه پکاریږي.

كَمَثَلِ ٱلَّذِينَ مِن قَبۡلِهِمۡ قَرِيبٗاۖ ذَاقُواْ وَبَالَ أَمۡرِهِمۡ وَلَهُمۡ عَذَابٌ أَلِيمٞ ﴿١٥﴾

مثال د دوی (په نه ایمان راوړلو کې) لکه مَـثَل (قصه) د هغو کسانو دی چې وو پخوا له دوی نه په نژدې زمانه کې، چې وڅکله هغوی وبال سزا د بدو چارو خپلو، او شته هغوی ته عذاب دردناك (په عُقبا کې).

تفسیر: یعنې اوس په نژدې زمانې کې د «بني قینقاع» یهودانو د خپلې درغلۍ، خیانت، او غدارۍ خوند څکلی دی، کله چې هغوی بد عهدي وکړه؛ نو مسلمانانو له هغوی سره یوه مختصره جګړه ونښلوله، او وروسته د یوه وړوکي جنګ څخه یې هغوی د باندې وشړل، او له هغه ځنې په مخ کې په قریبه ماضي کې مکیّانو هم د «بدر» په ورځ کې خپله سزا وموندله، همغسې د «بني نضیرو» انجام هم وګورئ !، چې په دنیا کې د مسلمانانو له لوري پخپل انجام او سزا ورسېدل، او دوی ته د آخرت درد رسوونکی عذاب هم هغسې چې دوی ته ټاکلی شوی دی، هم وررسیږي.

كَمَثَلِ ٱلشَّيۡطَٰنِ إِذۡ قَالَ لِلۡإِنسَٰنِ ٱكۡفُرۡ فَلَمَّا كَفَرَ قَالَ إِنِّي بَرِيٓءٞ مِّنكَ إِنِّيٓ أَخَافُ ٱللَّهَ رَبَّ ٱلۡعَٰلَمِينَ ﴿١٦﴾ فَكَانَ عَٰقِبَتَهُمَآ أَنَّهُمَا فِي ٱلنَّارِ خَٰلِدَيۡنِ فِيهَاۚ وَذَٰلِكَ جَزَٰٓؤُاْ ٱلظَّٰلِمِينَ ﴿١٧﴾

(مثال د منافقانو په مخالفت د وعدې کې) لکه مثل (قصه) د شیطان داسې دی، کله چې وایي انسان ته چې: کافر شه !، نو کله چې (انسان) کافر شي؛ وایي (شیطان): زه بېزاره جلا یم له تا څخه، بېشکه زه ویرېږم له الله چې رب (پالونکی) د ټولو عالمیانو دی. پس دی عاقبت انجام د دواړو (ګمراه کوونکي او ګمراه شوي) داسې چې بېشکه هغوی دواړه به وي په اور (د دوزخ) کې، تل به اوسیږي دوی (دواړه) په هغه (اور د دوزخ) کې، او همدا جزاء د ظالمانو ده.

تفسیر: یعنې شیطان په اول کې انسان ته د کفر او معصیت تشویق او تحضیض ورکوي، کله چې سړی د ده د اغواء په لومه او دام کې ونښلي؛ نو وایي چې: زه له تا څخه جلا او د تا له کاره بیخي بېزاره یم، زه خو له الله تعالی ویرېږم، «دا وینا به هم د ریا او مکارۍ له مخې وي»، نتیجه به داسې وي چې دی به هم د دوزخ خس او بوټي دړې کیږي، او د هغه د دوزخ د لوېدلو سبب به هم ګرځي، شاه صاحب (رحمه الله) لیکي: «شیطان به په آخرت کې دا خبره وایي، او د «بدر» په ورځ کې یې هم د یوه کافر په شکل او بڼه نور خلق په جګړه کې اچولي وو، کله چې سترګې یې پر پرښتو

باندې ولګېدې؛ نو ژر وتښتېد، - لکه چې د هغه بيان د (الأنفال) په سورت کې پخوا له دې څخه څمونږ د دغه ښتو تفسير کې تېر شوی دی- همدا مثال د منافقينو هم دی»، «هغه بني نضير» ته د خپل حمايت او رفاقت يقين ورکړی وو، او په دې چل سره يې د مخالفت ډګر ته را وويستل، کله چې هغوی په مصيبت سره اخته شول؛ دی جلا (جدا) شو، او لرې ترې کښېناست، ولې آيا هغه په دې ډول د الله تعالی له عذابه خلاصېدی شي؟ هيڅکله نه خلاصيږي، او د دواړو د هستوګنې ځای دوزخ دی.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ ٱتَّقُواْ ٱللَّهَ وَلۡتَنظُرۡ نَفۡسٞ مَّا قَدَّمَتۡ لِغَدٖۖ

ای هغو کسانو چې ايمان يې راوړی دی ! وويرېږئ له (عذابه د) الله، او ښايي چې ودې ګوري هر نفس هغه شي ته چې ړومبی يې لېږلی دی لپاره د سبا (قيامت).

تفسير: يعنې ای مؤمنانو ! له الله تعالی څخه وويرېږئ !، او خپلو ځانونو ته د طاعاتو او عباداتو سرمايه ذخيره برابره کړئ، او فکر وکړئ چې سبا به څه څه شيان در د مخه کېدونکي وي؟ او د قيامت لويې ورځې لپاره مو څه ذخيره ځېرمه کړي دي؟ او څه شی مو د مخه ورلېږلي دي، چې وروسته له مرګه هغه هلته در پکار شي؟.

وَٱتَّقُواْ ٱللَّهَۚ إِنَّ ٱللَّهَ خَبِيرُۢ بِمَا تَعۡمَلُونَ ﴿١٨﴾

او وويرېږئ له الله، بېشکه چې الله ښه خبردار دی په هغو عملونو چې کوئ تاسو.

تفسير: يعنې ستاسې هيڅ يو کار له الله تعالی څخه پټ نه دی، نو ځکه له هغه الله تعالی څخه وويرېږئ !، او د تقوی او پرهېزګارۍ لارې غوره کړئ !، او له ګناهونو او معاصيو څنې خپل ځانونه وژغورئ !.

وَلَا تَكُونُواْ كَٱلَّذِينَ نَسُواْ ٱللَّهَ فَأَنسَىٰهُمۡ أَنفُسَهُمۡۚ أُوْلَٰٓئِكَ هُمُ ٱلۡفَٰسِقُونَ ﴿١٩﴾

او مه کېږئ تاسې (ای مؤمنانو !) په شان د هغو کسانو چې هېر کړی دی هغوی الله، بيا هېر کړ الله په دوی حق د نفسونو د دوی، دغه خلق همدوی دي فاسقان نافرمانان.

تفسير: يعنې هغه کسان چې د الله تعالی حقوق يې هېر کړي دي، او د هغه له ياده غافل شوي دي، او د ده د اوامرو او نواهيو هيڅ پروا نه کوي؛ نو الله تعالی هېر کړي دي په دوی باندې حق د نفسونو د دوی، چې له راتلونکيو آفتونو څنې د ژغورنې هيڅ يو فکر او انديښنه د دوی سره نشته، او په معاصيو او نافرمانيو کې ډوب تللي دي.

لَا يَسۡتَوِيٓ أَصۡحَٰبُ ٱلنَّارِ وَأَصۡحَٰبُ ٱلۡجَنَّةِۚ أَصۡحَٰبُ ٱلۡجَنَّةِ هُمُ ٱلۡفَآئِزُونَ ﴿٢٠﴾

نه دي سره برابر (په نزد د الله) ياران ملګري د اور او ياران ملګري د جنّت، ياران ملګري د جنّت همدوی دي مراد موندونکي په مراد رسيدلي (په لقاء د الله او نعماوو د جنّت).

تفسير: يعنې ښايي چې هر سړی خپل ځان د جنّت د داخلېدو وړ وګرځوي، چې لاره يې پرته د قرآنکريم د هداياتو او احکامو په مخکې له غاړې ايښودلو بل شی نه دی.

لَوۡ أَنزَلۡنَا هَٰذَا ٱلۡقُرۡءَانَ عَلَىٰ جَبَلٖ لَّرَأَيۡتَهُۥ خَٰشِعٗا مُّتَصَدِّعٗا مِّنۡ خَشۡيَةِ ٱللَّهِۚ

که نازل کړی وی مونږ (احکام د دغه) قرآن په يوه غره باندې؛ نو خامخا ليدلی به وو تا هغه (غر) ويرېدونکی فرمان منونکی ټوټې ټوټې کېدونکی له وېرې (د عذابه) د الله.

تفسیر: یعنې د افسوس او د حسرت ځای به وي؛ چې قرآن مجید د انسانانو پر زړونو باندې هیڅ یو اثر او اغېزه ونه کړي، حال دا چې د قرآن شریف اثر او اغېزه دومره زبردسته او قوي ده، چې که هغه پر غرونو غونډې یو کلک شي باندې هم راښکته شوی وی، او په هغه کې د پوهېدلو داسې یوه ماده چې په انسانانو کې وي شته وی؛ نو هغه به د متکلم د عظمت په مقابل کې ویرېده، او چاودېده، او له ډاره به یې ټوټې ټوټې کېده.

وَتِلْكَ الْأَمْثَالُ نَضْرِبُهَا لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُونَ ﴿٢١﴾

او دا مثالونه بیانوو اوروو مونږ هغه خلقو ته (لپاره د دې) چې دوی فکر غور وکړي په کې.

تفسیر: شاه صاحب (رحمه الله) لیکي: «یعنې د کافرانو زړونه ډېر سخت دي، سره له دې چې د الله تعالی کلام اوري، خو بیا هم ایمان نه پرې راوړي، که غر د دې پاک کلام په مفهوم باندې وپوهیږي؛ نو هغه به هم له ډېرې وېرې وشلیږي».

هُوَ اللَّهُ الَّذِي لَا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ ۖ عَالِمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ ۖ هُوَ الرَّحْمَٰنُ الرَّحِيمُ ﴿٢٢﴾ هُوَ اللَّهُ الَّذِي لَا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ الْمَلِكُ الْقُدُّوسُ السَّلَامُ الْمُؤْمِنُ

دغه الله هغه ذات دی چې نشته بل هیڅ معبود بر حق مګر خو همدی (دی یواځې)، عالم دی په غیبو باندې، او (عالم دی) په ښکاره وو باندې، هم هغه (الله) دی خورا مهربان ډېر رحم کوونکی. دغه الله (هغه ذات دی) چې نشته بل هیڅ معبود بر حق مګر خو همدی دی، (یواځې) بادشاه دی، ښه پاک دی (له ټولو قبائحو څخه)، سالم دی (له ګردو عیوبو) څخه، امان ورکوونکی دی.

تفسیر: یعنې الله تعالی أجلّ وأعلی شأنُه وأعظم برهانُهُ له ګردو نقائصو او کمزوریو څخه پاک منزّه دی، او له ټولو عیوبو او آفاتو څخه سالم دی، هیڅ یوه خرابي او نقصان نه د هغه دربار ته رسېدلی دی، او نه به وررسیږي، د «مؤمن» ترجمه یې په «امان ورکوونکي» سره کړې ده، او د ځینو نورو مفسّرینو په نزد د «مصدّق» په معنی هم راغلی دی، یعنې پخپل قول او فعل سره د خپلو پیغمبرانو د اقوالو او ویناوو تصدیق کوونکی دی، یا د مؤمنانو په ایمان باندې د تصدیق د مهر ثبت کوونکی دی.

الْمُهَيْمِنُ الْعَزِيزُ الْجَبَّارُ الْمُتَكَبِّرُ ۚ سُبْحَانَ اللَّهِ عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿٢٣﴾

شاهد حافظ دی (په اعمالو د بندګانو)، ښه زبردست دی د وېرې خاوند دی، لوی څښتن دی، پاک دی ذات د الله له هغو شیانو چې (مشرکان یې) ورسره شریکوي.

تفسیر: یعنې د الله تعالی په ذات او صفاتو او افعالو کې هیڅوک ورسره مل او شریک نه دي.

هُوَ اللَّهُ الْخَالِقُ الْبَارِئُ الْمُصَوِّرُ

دغه الله (هغه ذات دی) چې پیدا کوونکی دی راویستونکی دی (له عدم نه وجود ته) صورت ورکوونکی دی.

تفسیر: د (خالق) او د (باري) د فرق په نسبت مو د بني اسرائیل په سورت کې د دې آیت د تفاسیرو په ضمن کې څه اشارې کړې دي، څمونږ دغه مبارک تفسیر بیا ولولئ !.

«المصوّر» صورت جوړوونکی، لکه چې په نطفه باندې یې د انسان تصویر جوړ کړی دی.

لَهُ الْأَسْمَآءُ الْحُسْنٰىؕ

همدغه (الله) لره دي نومونه نېک (ډېر ښائسته) عمده مخصوص.

تفسير: يعنې هغه نومونه چې په اعلى درجه په ښه والي او کمالاتو او صفاتو باندې دلالت کوي.

يُسَبِّحُ لَهٗ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِۚ

په پاکۍ سره يادوي هغه (الله) لره هر هغه څه چې په اسمانونو کې دي، او (هر هغه څه چې په) ځمکه کې دي.

تفسير: يعنې د قال يا د حال په ژبه سره چې په هغه باندې مونږ او تاسې نه پوهيږو.

وَهُوَ الْعَزِيْزُ الْحَكِيْمُ ﴿۲۴﴾

او همدغه (الله) ښه غالب دی ښه حکمت والا دی.

تمّت سورة الحشر بمنّه وكرمه، فلله الحمدُ والمنّة.

«د (الممتحنة) سورت مدني دی، (۱۳) آیتونه او دوه رکوع لري، په تلاوت کې (۶۰) او په نزول کې (۹۱) سورت دی، وروسته د (الأحزاب) له سورت څخه نازل شوی دی».

بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

ځمونږ پيغمبر صلی الله عليه وسلم په «حُديبيې» کې له مکيانو سره روغه وفرمايله، چې د هغې ذکر ځمونږ د دغه پښتو تفسير د (الفتح) په سورت کې پخوا له دې نه تېر شوی دی، تر دوو کلونو پورې دا روغه قائمه وه، بيا د کافرانو له لوري هغه ماته شوه، نو دلته رسول الله صلی الله عليه وسلم د حربي له اصولو سره سم په پټه خوله افواج تړولول، او د مکې معظمې د بري فتح لپاره يې ترتيبات نيول، د خبرو اترو او ليکونو په لېږلو باندې يې ممانعت او بندشونه کېښوول، چې تر څو د مکې معظمې کافران د دوی له دې تياري څخه خبر نشي، او هغوی هم د جګړې لپاره ځانونه تيار نه کړي، او په دې ډول سره په حرم شريف کې د جګړې مخه ونيوه شي، يوه مسلمان چې «حاطب بن أبي بلتعه» رضي الله تعالی عنه نوميده، او د «بدر» له مهاجرينو څخه وو، مکيانو ته يې يو ليک ورولېږه چې: «د محمد صلی الله عليه وسلم لښکر پر تاسې باندې لکه د شپې تياره يا د لوی سيلاو د اوبو په شان درتلونکی دی» دا خبره رسولُ الله صلی الله عليه وسلم ته د وحي په وسيله ورښکاره شوه، دوی علي «رضي الله تعالی عنه» او څو نورو اصحابو ته امر ورکړ چې يوه ښځه د مکې شريفې په لوري روانه ده، تاسې ورپسې ورشئ، تاسې به له هغې سره په فلاني ځای کې مخامخ کېږئ، له هغې سره يو ليک دی؛ هغه ورځنې واخلئ !، او له ځان سره يې راوړئ، دا أصحاب په تلوار روان شول، او هغه ښځه يې په همغه ځای کې وموندله، هغې ښځې ډېر «ليت او لعلّ» او وړاندې او وروسته وکړ، خو سره له هغه هم همغه ليک (خط) يې وروسپاره، چې د هغه له لوستلو څخه دا خبره ښکاره شوه چې د «حاطب بن أبي بلتعه» رضي الله تعالی عنه له لوري د مکې معظمې د کافرانو په نامه ليکلی شوی دی، او هغوی ته يې د مسلمانانو د تعرّض اطلاع ورلېږلې ده، ځمونږ پيغمبر صلی الله عليه وسلم «حاطب بن أبي بلتعه» رضي الله تعالی عنه راوباله، او ترې يې وپوښتل چې: دا څرنګه يو حرکت دی؟ ده وويل: يا رسول الله ! نه زه کافر يم، او نه مې له اسلامه مخ اړولی دی، رښتيا خبره خو دا ده چې ځما کور او کهول په مکه معظمه کې دی، او هلته د هغوی ساتونکي او پالونکي هيڅوک نشته؛ نو مې غوښتل چې پر کافرانو باندې خپل يو احسان واړوم تر څو هغوی د هغه په معاوضه کې ځما له اهل او عيال سره څه غرض ونه لري، بلکه له هغوی سره څه ښېګڼې هم وکړي، زه پوهېږم چې له دې څخه ماته ډېره ګټه (فائده) رارسيږي، خو اسلام او مسلمانانو ته له هغه ځنې هيڅ يو ضرر نه رسيږي، هغه د فتح او نصرت وعدې چې تاسې ته د الله تعالی له لوري شوي دي؛ هغه په يقيني ډول سره پای (آخر) ته رسېدونکي دي، او د هغو مخه هيڅوک نشي نيولی، لکه چې د ده د هغه خط په منځ کې همدا مضمون ليکلی شوی وو: قسم په الله که رسول الله صلی الله عليه وسلم يواځې هم پر تاسې باندې حمله وکړي؛ نو الله تعالی به ورته مدد ورکوي، او هغه وعدې چې له هغه سره شوي دي؛ خامخا پوره کېدونکي دي.

بلا شُبهه د «حاطب بن أبي بلتعه» رضي الله تعالى عنه څخه دا غټه خطايي شوې ده، خو «رحمة للعالمين» وفرمايل: «لا تقولوا له إلا خيرا» «مه وايئ ورته هيڅ شی پرته له خيره» او ويې فرمايل: «چې حاطب د «بدر» د اصحابو څخه دی، او تاسې ته نه دي معلوم چې الله تعالی د «بدر» د اصحابو ګرد ګناهونه ښښلي دي»، د دې سورت زياتره برخه همدې قصې لره نيوونکې ده، لکه چې الله أجل وأعلی شأنُه وأعظم برهانُهُ داسې فرمايي چې:

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ لَا تَتَّخِذُوا۟ عَدُوِّى وَعَدُوَّكُمْ أَوْلِيَآءَ تُلْقُونَ إِلَيْهِم بِٱلْمَوَدَّةِ وَقَدْ كَفَرُوا۟ بِمَا جَآءَكُم مِّنَ ٱلْحَقِّ

ای هغو کسانو چې ايمان يې راوړی دی ! مه نيسئ تاسې دښمنان ځما او دښمنان خپل دوستان په دغه حال کې چې غورځوئ لېږئ تاسې خبرونه هغوی ته په سبب د دوستۍ سره (په منځ ستاسې او د دوی کې) حال دا چې په تحقيق کافران شوي دي هغوی په هغه شي چې راغلی دی تاسې ته له حق (دين او قرآن) څخه.

تفسير: يعني د مکّې کافران هم د الله تعالی جل جلاله دښمنان دي او هم ستاسې، نو له هغوی سره دوستي مه کوئ !، او هغوی ته دوستانه پيغامونه لېږل مسلمانانو لره ښه نه دي، او په تحقيق کافران شوي دي هغوی په هغه څه چې راغلی دی تاسې ته له حق دين څخه، نو د دې لامله د الله تعالی دښمنان شول.

يُخْرِجُونَ ٱلرَّسُولَ وَإِيَّاكُمْ أَن تُؤْمِنُوا۟ بِٱللَّهِ رَبِّكُمْ

چې وباسي دوی رسول (د الله) او هم تاسې (له خپل وطن مکې څخه ځکه) چې ايمان راوړی دی تاسې په الله چې رب ستاسې دی.

تفسير: يعني پيغمبر ته او تاسې ته يې څنګه ربړونه او زحمتونه درورسول، او تاسې يې د خپل هېواد او وطن په پرېښوولو باندې اړ کړئ، يواځې په همدې خبره سره چې تاسې ولې د يوه الله تعالی چې ستاسې او د ګردو (ټولو) مخلوقاتو پرودګار دی؛ عبادت کوئ؟ نو له دې څخه به لويه دښمني او عداوت څه وي؟ د تعجّب ځای دی چې تاسې له داسې سړيو سره دوستي کوئ؟ او د خپلوۍ لاسونه وروړاندې کوئ؟.

إِن كُنتُمْ خَرَجْتُمْ جِهَٰدًا فِى سَبِيلِى وَٱبْتِغَآءَ مَرْضَاتِى

که چېرې يئ تاسې چې راوتلي يئ تاسې (له اوطانو خپلو) لپاره د جهاد جنګ په لاره ځما کې، او لپاره د رضا خوښۍ غوښتلو ځما.

تفسير: يعني که ستاسې له کوره وتل ځما د خوښۍ لپاره او ځما په لاره کې د جهاد لپاره وي، او خاص ځما د رضا لپاره تاسې نور د خپلو ځانونو دښمنان کوئ؛ نو بيا په هغې دښمنۍ کې د دوستۍ ارتباط د څه لپاره دی؟ آيا د هغو کسانو په ناراضۍ چې تاسې د الله تعالی رضا ګڼلې وه، اوس غواړئ چې هغوی له خپلو ځانونو څنې رضا او خوښ او الله تعالی ناراض کړئ؟ (العياذ بالله).

تُسِرُّونَ إِلَيْهِم بِٱلْمَوَدَّةِ وَأَنَا۠ أَعْلَمُ بِمَآ أَخْفَيْتُمْ وَمَآ أَعْلَنتُمْ

چې په پټه (خبرې) لېږئ تاسې هغوی ته په (سبب د) دوستۍ سره، او زه ښه عالم يم په هغه څه چې پټوئ تاسې، او په هغه څخه چې ښکاروئ تاسې.

تفسیر: یعنې که یو سړی وغواړي چې یو کار له ګردو خلقو او نړیوالو څخه په پټه اجرا کړي؛ نو آیا هغه له الله تعالی څخه هم پټولی شي؟ وګورئ چې «حاطب بن أبي بلتعه» رضي الله تعالی عنه څومره زیار وکړ، او کوښښ یې وکړ چې د خپل لیک اطلاع هیچا ته ورنه کړي، خو الله تعالی له هغه څخه خپل رسول خبردار کړ، او دغه پټه خبره پخوا له وخته ورڅرګنده شوه.

وَمَن يَفْعَلْهُ مِنكُمْ فَقَدْ ضَلَّ سَوَآءَ السَّبِيلِ ①

او هر څوک چې وکړي دغه (کار) له تاسې څخه؛ نو په تحقیق ورکه کړې یې ده سمه صافه لاره.

تفسیر: یعنې که سره له مسلمانۍ داسې کار وکړي، او داسې یو وګڼي چې دی به د هغه په پټو ساتلو کې بری ومومي؛ نو سخته غلطي او زیات تېرواته کوي.

إِن يَثْقَفُوكُمْ يَكُونُوا لَكُمْ أَعْدَآءً وَيَبْسُطُوٓا إِلَيْكُمْ أَيْدِيَهُمْ وَأَلْسِنَتَهُم بِالسُّوٓءِ وَوَدُّوا لَوْ تَكْفُرُونَ ②

که چېرې ظفر بری ومومي (کفّار) په تاسې باندې (نو) شي به دوی تاسې لره دښمنان، او اوږده به کړي تاسې ته لاسونه خپل (په وهلو او وژلو د تاسې)، او (اوږدې به کړي) ژبې خپلې په بدۍ (ویلو د تاسې) سره، او خوښوي به دوی (دغه) چې کافران شئ تاسې (لکه چې دوی دي).

تفسیر: یعنې له دې کافرانو څخه په موجوده حالت کې څه هیله او اسره مه لرئ ! ، که څه هم تاسې زیاته پېرزوینه او رواداري پر هغوی باندې وکړئ، او د دوستۍ اظهار وکړئ؛ هغوی هیڅکله د مسلمانانو خیر غوښتونکي نشي کېدی، او سره له دې انتهایي رواداریو که د هغوی لاسونه پر تاسې باندې بر شي؛ نو له هیڅ راز خرابۍ او دښمنۍ څخه خپل ځانونه نه منع کوي، په ژبو او لاسو سره هر ډول ضررونه او ایذاوې تاسې ته دررسوي، او داسې غواړي هم هغسې چې هغوی له صداقته منکران دي؛ تاسې هم منکران کړي، نو آیا داسې شریران او بد باطنان د دې خبرې وړ دي چې هغوی ته هسې پیغامونه ولېږل شي؟.

لَن تَنفَعَكُمْ أَرْحَامُكُمْ وَلَآ أَوْلَادُكُمْ ۚ يَوْمَ الْقِيَامَةِ ۚ يَفْصِلُ بَيْنَكُمْ ۚ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ③

له سره به نفع در ونه رسوي تاسې ته (که کافران شئ) خپلوي ستاسې، او نه اولاد ستاسې په ورځې د قیامت کې فیصله به وکړي (الله) په منځ ستاسې کې، او الله په هغو عملونو چې کوئ یې تاسې ښه لیدونکی دی.

تفسیر: حاطب رضي الله تعالی عنه هغه خط د خپل اهل او عیال لپاره لیکلی وو، نو په دې باندې داسې تنبیه فرمایي چې اولاد او خپلوان د قیامت په ورځ هیڅ نه پکارېږي، الله تعالی د هر یوه سړي اعمال تر ذرې ذرې پورې هم ګوري، او سم له هغه سره فیصله او پرېکړه کوي، د الله تعالی دا فیصله هیڅ یو څوی، لمسی، کړوسی خپل، خپلوان او عزیزان نشي ماتولی، نو بیا دا کومه عقلمندي ده چې یو مسلمان د خپل اهل او عیال لپاره الله تعالی له خپل ځان څخه نارضا کړي، په یاد یې ولرئ چې له هر شي څخه د الله تعالی رضامندي او خوښي وړاندې ده، که دی له مونږ څخه راضي وي؛ نو د هغه په فضل او کرم سره ګرد کارونه ښه کېږي، او که الله تعالی نارضا شي؛ نو هیڅ شی نه پکارېږي.

قَدْ كَانَتْ لَكُمْ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ فِيٓ إِبْرٰهِيمَ وَالَّذِينَ مَعَهُۥٓ إِذْ قَالُوا۟ لِقَوْمِهِمْ إِنَّا بُرَءَٰٓؤُا۟ مِنكُمْ وَمِمَّا تَعْبُدُونَ مِن دُونِ اللَّهِ كَفَرْنَا بِكُمْ وَبَدَا بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمُ الْعَدَٰوَةُ وَالْبَغْضَآءُ أَبَدًا حَتَّىٰ تُؤْمِنُوا۟ بِاللَّهِ وَحْدَهُۥٓ

په تحقيق شته تاسې لره (اى مؤمنانو !) طريقه ښه (چې اقتداء پسې كولى شئ) په (قول او فعل) د ابراهيم كې او په (قول ـ فعل د) هغه چا كې چې ده سره وو (له مؤمنانو)، كله چې وويل (دغه ابراهيم او اتباعو يې مشركانو د) قوم د دوى ته چې: بېشكه مونږ جلا بېزاره يو له تاسې څخه، او (بېزاره يو) له هغه څيزه چې عبادت يې كوئ تاسې بې له الله، منكران شوي يو مونږ (په باطل دين) ستاسې باندې، او ښكاره شوى دى په منځ څمونږ او ستاسې كې عداوت، دښمني او بغض حسد ابدي همېشه، تر هغه پورې چې ايمان راوړئ په الله باندې يواځې (چې واحد لا شريک دى).

تفسير: يعني هغه كسان چې سره له اسلامه د ابراهيم (عليه وعلى نبيّنا أفضل الصلاة والسلام) سره ملګري شوي دي، هر يوه په خپل وخت كې په خپلو فعلونو او قولونو سره له هغو كفارو څني د بېزارۍ او بېلتون اعلان كړى دى، او ابراهيم عليه السلام سره له نورو مؤمنانو اتباعو خپلو هغو مشركانو د قوم خپل ته وويل چې: په تحقيق سره مونږ بېزاره يو له تاسې څخه، او بېزاره يو له هغه شي څخه چې عبادت يې كوئ تاسې بې له الله چې بُتان دي، او كافر شوي يو مونږ په دين يا په معبود ستاسو باندې، يعنې تاسې اى كفارو څرنګه چې له الله تعالى څخه منكران يئ، او د الله تعالى د احكامو پروا نه كوئ؛ نو مونږ هم ستاسې له طريقې څخه منكران يو، او د يوې ذرې په مېچ هم ستاسې فكر او پروا نه كوو، او ښكاره شوى دى په منځ څمونږ او ستاسې كې عداوت، دښمني او بغض كينه همېشه تل تر هغه پورې چې ايمان راوړئ تاسې په الله تعالى باندې يواځې، يعنې دا دښمني به هلته پاى ته رسېږي چې تاسې شرک او كفر پرېږدئ، او د همغه يوه مالک الملك والملكوت أكرم شأنه وأعظم برهانُهُ هسې بندګان او چوپړان شئ لكه چې مونږ يې هم بندګان او تابعان يو.

إِلَّا قَوْلَ إِبْرٰهِيمَ لِأَبِيهِ لَأَسْتَغْفِرَنَّ لَكَ وَمَآ أَمْلِكُ لَكَ مِنَ اللَّهِ مِن شَىْءٍ

مګر خو (اقتداء مه كوئ د) يوې خبرې د ابراهيم (چې ويلي يې وو پخوا له منع كيدلو) پلار خپل ته (داسې) چې خامخا زه بخښنه غواړم هرومرو (خامخا) د تا لپاره، او مالک نه يم زه تا لره له عذابه د الله د هيڅ څيز.

تفسير: يعنې يواځې دعا كولى شم، د كومې ګټې او نقصان مالك نه يم، الله تعالى هر څه چې وكړي كولى يې شي، او د هغه مخه هيڅوک نشي نيولى، شاه صاحب (رحمه الله) ليكي: «يعنې ابراهيم عليه السلام هجرت وكړ، او بيا يې خپل تېر ته مخ ونه ګرځاوه، نو آيا تاسې به هم همغسې كوئ؟ يو خو ابراهيم عليه السلام كله چې دا خبره ورمعلومه نه وه خپل پلار ته يې دعا وكړه، او هر كله چې دا خبر ورمعلومه شوه چې مشركان له غُفران څخه محروم دي؛ نو چپ شو، اوس چې هغه خبره تاسې ته ښكاره شوه؛ نو څكه د كافرانو ښښه مه غواړئ !».

او ويل ابراهيم عليه السلام او اتباعو يې داسې چې:

رَّبَّنَا عَلَيْكَ تَوَكَّلْنَا وَإِلَيْكَ أَنَبْنَا وَإِلَيْكَ الْمَصِيرُ ۝٤

اى ربه څمونږ (خاص) په تا باندې توكّل كړى دى مونږ او (خاص تاته) رجوع كړې ده مونږ، او (خاص) تاته بېرته ګرځېدل د ګردو دي (په آخرت كې لپاره د جزاء).

تفسير: يعنې ګرد مو پرېښوول، او تاته مو هيله وکړه، او د خپل له قوم او له ټبر څخه مو پرېکړه وکړه، او له تا سره مو خپل علاقه ونښلوله، او تاته مو رجوع وکړه، او په دې باندې پوهيږو، چې د ګردو ورتګ ستا په لوري دی.

رَبَّنَا لَا تَجْعَلْنَا فِتْنَةً لِّلَّذِينَ كَفَرُوا وَاغْفِرْ لَنَا رَبَّنَا ۖ إِنَّكَ أَنتَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ۝

(وويل ابراهيم او اتباعو د ده) ای ربه څمونږ ! مه ګرځوه ته مونږه فتنه ځای د ازمويلو هغو کسانو لره چې کافران شوي دي، او ښنه وکړه مونږ لره ای ربه څمونږ، بېشکه هم ته يې ښه غالب قوي ښه حکمت والا.

تفسير: يعنې مونږ د کافرانو لپاره فتنه او د ازموېښت محل د مشق تخته مه ګرځوه !، او مونږ پخپل فضل او کرم سره په دغسې حالت کې وساته، چې د هغو له ليدلو څخه کافران خوښ نشي، او پر اسلام او مسلمانانو باندې د تمسخر او استهزاء غږونه وکړي، او څمونږ په مقابل کې په خپل حقانيت باندې استدلال وکړي، بېشکه هم ته يې ښه غالب قوي په انفاذ د احکامو ښه حکمت والا چې هر کار په تدبير او مصلحت سره کوي، يعنې څمونږ تقصيرات او کوتاهي وبښه، او را معاف يې کړه، ستا د زبردست قوّت او حکمت څخه همدا هيله او توقّع ده، چې خپل وفا لرونکي بندګان د دښمنانو په مقابل کې مقهور او مغلوب مه کړې، اوس لپاره د ازدياد د حرص په اقتداء د ابراهيم عليه السلام کې الله أكرمَ شأنُه وأعظم برهانُه داسې ارشاد فرمايي:

لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِيهِمْ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِّمَن كَانَ يَرْجُو اللَّهَ وَالْيَوْمَ الْآخِرَ ۚ وَمَن يَتَوَلَّ فَإِنَّ اللَّهَ هُوَ الْغَنِيُّ الْحَمِيدُ ۝

خامخا په تحقيق ده تاسې لره (ای مؤمنانو) په دغو (خبرو د ابراهيم او اتباعو د ده) کې طريقه حسنه ښه (چې اقتداء پسې کوئ، او دا اقتداء ده) هغه چا لره چې وي چې اميد لري د الله، او ويريږي د ورځې آخرې (د قيامت)، او هر هغه څوک چې مخ وګرځوي د الله تعالى د احکامو څخه؛ نو بېشکه الله همغه دی غني بې پروا، ښه ستايلی شوی (په ښو صفتونو).

تفسير: يعنې تاسې مسلمانانو ته يا په بل لفظ هغو خلقو ته چې د الله تعالى د ليدلو او د آخرت د قائمېدلو هيله لرئ، د ابراهيم عليه السلام او د ده د ملګرو حسنه اسوه او نېکې طريقې غوره کول پکار دي، که څه هم ټوله دنيا تاسې ته متعصّب او جاهل ووايي، تاسې خپل مخونه د هغې لارې څخه مه اړوئ !، چې د دنيا هغه لوی موحد هغه پخپل تګ او طرز عمل سره قائم کړې، د مستقبل وخت ابدي کاميابي او برى د همدې لارې په تللو سره په لاس درتلی شي، که چپ (مخالف) له دې نه لاړ شئ، او د الله تعالى له دښمنانو سره خپله دوستي ټينګه کړئ؛ نو تاسې پخپله نقصان او زيان مومئ، ځکه چې الله تعالى د هيچا د دوستۍ او دښمنۍ پروا نه لري، هغه پخپل ذات سره د ګردو کمالاتو او هر راز ښېګڼو مالک او څېښتن دی، او هيڅ ضرر ورته نه رسيږي.

عَسَى اللَّهُ أَن يَجْعَلَ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَ الَّذِينَ عَادَيْتُم مِّنْهُم مَّوَدَّةً ۚ وَاللَّهُ قَدِيرٌ ۚ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ۝

ښايېږي چې الله پيدا کړي په منځ ستاسې کې او په منځ د هغو کافرانو کې چې دښمني لرئ تاسې له هغوی سره دوستي، او الله ښه قادر دی، او الله ښه مغفرت کوونکی دی، ډېر رحم کوونکی دی.

تفسير: يعنې د الله تعالى د قدرت او رحمت څخه بعيد نه دي، چې د نن ورځې ډېر کلک کافر سبا ښه پوخ مسلمان وګرځوي، او په دا ډول ستاسې او د هغوی په منځ کې د دوستۍ تعلّقات قائم شي، لکه چې د مکې معظمې په فتحه

کې همداسې وشوه، نژدې مکيان مسلمانان شول، او هغه کسان چې پرون به يې يو د بل په مخ توري وښکلې؛ نن يو پر بل باندې ځان قربانوي، په دې آيت کې مسلمانانو ته اطمينان او تسلي ورکړې شوې ده، چې د مکيّانو په مقابل کې د مسلمانانو دا د خپلوۍ شلول او ترک موالات او جهاد د څو ورځو له مخې مؤقتي دی، بيا به هغه ته څه اړه او ضرورت نه پاتې کيږي، او له چا ځنې چې په دې لاره څه بې اعتدالي شوي وي؛ الله تعالى د ده د هغې خطا بښونکی دی، ځکه چې همغه لوی بښونکی دی.

لَا يَنْهَاكُمُ اللَّهُ عَنِ الَّذِينَ لَمْ يُقَاتِلُوكُمْ فِي الدِّينِ وَلَمْ يُخْرِجُوكُم مِّن دِيَارِكُمْ أَن تَبَرُّوهُمْ وَتُقْسِطُوا إِلَيْهِمْ ۚ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُقْسِطِينَ ﴿٨﴾

نه منع کوي تاسې (ای مؤمنانو) الله له (دوستۍ د) هغو کسانو چې نه يې دی کړې جنګ له تاسو سره په (کار د) دين کې، او نه يې ايستلي يئ له کورونو خپلو څخه (له دې نه) چې نيکي وکړئ تاسې له دوی سره، او چه عدل او انصاف وکړئ تاسې له هغوی سره، بېشکه چې الله مينه کوي له انصاف او عدل کونکو سره.

تفسير: يعنې په مکّه معظمه کې داسې خلق هم شته، چې دوی پخپله مسلمانان شوي نه وو، خو له مسلمانانو سره يې څه ضد او مخالفت هم نه کاوه، او به يې د دين په چارو کې له هغو سره جګړې کولې، او نه به يې ربړونه ورپېښول، او نه به يې د هغوی په ايستلو کې د ظالمانو مرستې کولې، له داسې کافرانو سره له ښېګڼې او ښه سلوک کولو څخه اسلام هيڅ ممانعت نه کوي، کله چې هغوی ستاسې سره عدل او انصاف نرمي او رواداري کوي، نو د انصاف تقاضا همدا ده چې تاسې هم له هغوی سره ښه ټينګ او مناسب سلوک وکړئ، او دنيا ته وروښيئ چې د اسلامي اخلاقو معيار څومره هسک دی؟.

إِنَّمَا يَنْهَاكُمُ اللَّهُ عَنِ الَّذِينَ قَاتَلُوكُمْ فِي الدِّينِ وَأَخْرَجُوكُم مِّن دِيَارِكُمْ وَظَاهَرُوا عَلَىٰ إِخْرَاجِكُمْ أَن تَوَلَّوْهُمْ ۚ وَمَن يَتَوَلَّهُمْ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ ﴿٩﴾

بېشکه همدا خبره ده چې منع کوي تاسې الله له (دوستۍ د) هغو کسانو څخه چې جنګ يې کړی دی له تاسې سره په (کار د) دين کې، او چې ايستلي يې يئ له کورونو د تاسې څخه، او کومک مرستې يې کړې دي له دښمنانو ستاسې سره په ايستلو ستاسې کې، له دې څخه چې دوستي وکړئ تاسې له هغوی سره، او هر هغه چې دوستي کوي له هغوی سره؛ دغه (خلق) همدوی دي ظالمان ګنهګاران.

تفسير: يعنې له هسې ظالمانو سره دوستانه تعلّقات قائمول بېشکه سخت ظلم او ګناه ده، (ربط) تر دې ځای پورې د کفّارو د دوو ډوليو (معاند ـ مسالم) سره د معاملې ذکر وو، وروسته له دې نه دا راښيي چې له هغو ښځو سره څه معامله وکړو چې له (دار الحرب) څخه (دار الاسلام) ته راشي؟ يا په (دار الحرب) کې هستوګنه ولري؟، خبره دا ده چې د حُديبيې په روغه کې مکي والو داسې ټاکلي وو چې: ځمونږ هغه سړي چې د مسلمانانو په لوري راشي؛ ښايي چې هغه بېرته ولېږلی شي، لکه ځمونږ پيغمبر دا خبره منلې هم وه، او د هغه په اثر څو سړي چې مدينې منورې ته راغلي وو؛ بېرته مکې معظمې ته ولېږل شول، وروسته له هغه څخه څو ښځې هم راغلې، که دا ښځې هم بېرته لېږلې کېدې؛ نو د کافر نارينه په کور کې د مسلمانې ښځې هستوګنه له اسلامي غيرته لرې ښکارېدل، او د هغو ناسته ملاسته سره حرامه وه، نو په دې باندې دا وروستي آيتونه رانازل شو، معلومېږي چې وروسته له دې نه د ښځو په بېرته لېږلو کې کافرانو اصرار ونه کړ، او که نه هغه روغه به روغه نه پاتې کېده.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا جَاءَكُمُ الْمُؤْمِنَاتُ مُهَاجِرَاتٍ فَامْتَحِنُوهُنَّ ۖ اللَّهُ أَعْلَمُ بِإِيمَانِهِنَّ ۖ

اى هغو کسانو چې ايمان يې راوړى دى، کله چې راشي تاسې ته مؤمناني (ښځې) هجرت کوونکې وطن پرېښودونکې؛ نو وازمويئ تاسې هغوى، الله ته ښه معلوم دى ايمان د دوى.

تفسير: يعني د زړونو احوال الله ته ښه معلوم دي، خو په ښکاره ډول سره تاسو د هغو ښځو تفتيش او تحقيق په ښه ډول سره وکړئ !، چې آيا په رښتيا سره مسلمانې دي؟ آيا په رښتيا د مسلمانۍ لامله دوى هجرت کړى دى، او خپل وطن يې پرېښى دلته راغلي دي؟ آيا کومې دنيوي يا نفساني غوښتنې د دوى د هجرت او راتګ سبب شوي دي؟ په ځينو روايتونو کې راغلي دي چې عمر رضي الله تعالى عنه به د دوى امتحان اخيستلو، او ازموينه يې کوله، او د رسول الله صلى الله عليه وسلم له لوري به يې د هغوى بيعت اخيست، کله کله به پخپله رسول أکرم صلى الله عليه وسلم هم د دوى بيعت مانه، چې وروسته په ﴿يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِذَا جَاءَكَ الْمُؤْمِنَاتُ يُبَايِعْنَكَ﴾ الآية ـ کې مذکور دى.

فَإِنْ عَلِمْتُمُوهُنَّ مُؤْمِنَاتٍ فَلَا تَرْجِعُوهُنَّ إِلَى الْكُفَّارِ ۖ لَا هُنَّ حِلٌّ لَّهُمْ وَلَا هُمْ يَحِلُّونَ لَهُنَّ ۖ وَآتُوهُم مَّا أَنفَقُوا ۚ وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ أَن تَنكِحُوهُنَّ إِذَا آتَيْتُمُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ ۚ

نو که وپېژنئ تاسې دوى (په قسم سره) مؤمناني؛ نو بېرته مه لېږئ هغوى د کفارو طرف ته، نه دي دغه (مؤمناني ښځې) حلالې هغو (کفارو سړيو) لره، او نه هغه (کافران) حلال دي (مؤمنو ښځو) لره، او ورکړئ تاسې (هغو کافرانو) ته (چې مېړونه د هغو ښځو دي) هغه څه چې لګولي يې دي (له مهره)، او نشته هيڅ ګناه پر تاسې باندې چې نکاح وتړئ تاسې له دې ښځو سره په شرط د دې کله چې ورکړئ تاسې هغو ته مهرونه د دوى.

تفسير: داسې حکم وشو: که له زوجينو څخه يو مسلمان او بل مشرک وي، نو د دارينو په اختلاف سره د نکاح تعلّقات قائم نه پاتې کېږي، که د کوم کافر ښځه مسلمانه شوي وي، او دار الاسلام ته راشي، هر هغه مسلمان چې د دې نکاح تړي؛ د ده په غاړه ده چې هومره مهر چې هغه کافر په دې ښځې ورکړى دى؛ هومره بېرته ورکړي، او اوس د دې ښځې مهر هر څه چې ټاکلى شوى وي؛ هغه جلا دې ښځې ته وروسپاري، نو وروسته له دې څخه د هغې ښځې سره نکاح تړلى شي.

وَلَا تُمْسِكُوا بِعِصَمِ الْكَوَافِرِ وَاسْأَلُوا مَا أَنفَقْتُمْ وَلْيَسْأَلُوا مَا أَنفَقُوا ۚ ذَٰلِكُمْ حُكْمُ اللَّهِ ۖ يَحْكُمُ بَيْنَكُمْ ۚ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿١٠﴾

او منګولې مه نښلوئ په عصمتونو د ښځو کافرانو (او مه يې ساتئ په نکاح خپله کې)، او وغواړئ تاسې هغه څه چې خرڅ کړي دي تاسې (پر دغو کافرانو)، او ودې غواړي (دغه کفار هم) هغه څه چې خرڅ کړي وي هغوى (له مهرونو پر دغو مهاجرانو)، (دا مذکوره احکام) حکم د الله دى، حکم کوي (الله په دغه سره) په منځ ستاسې کې، او الله ښه علم والا دى ښه حکمت والا دى.

تفسير: د ړومبي حکم په مقابل کې وروستنى داسې حکم وشو، د هغه مسلمان سړي ښځه چې لا کافره پاتې وي؛ دغه مسلمان دې هغه ښځه پرېږدي !، بيا هر کافر چې له هغې سره نکاح وتړي، د دې مسلمان لګولى شوى مهر به بېرته وررسوي، په همدې ډول هر يو له دواړو فريقينو څخه دې يو له بل ځنې خپل حق وغواړي، کله چې دا حکم راښکته شو؛ نو مسلمانان دې خبرې ته تيار شول، چې هم يې ورکړي، او هم به يې واخلي، خو کافرانو ورکول ونه منل، نو ځکه دا راتلونکى آيت رانازل شو.

وَإِنْ فَاتَكُمْ شَيْءٌ مِّنْ أَزْوَاجِكُمْ إِلَى الْكُفَّارِ فَعَاقَبْتُمْ فَآتُوا الَّذِينَ ذَهَبَتْ أَزْوَاجُهُم مِّثْلَ مَا أَنفَقُوا ۚ وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي أَنتُم بِهِ مُؤْمِنُونَ ﴿١١﴾

او که چېرې فوت شي له تاسو نه (ای مؤمنانو) یو شی له ښځو ستاسې په طرف د کُفّارو؛ پس غزا مو وکړه (او غنیمت مو واخیست تاسې په غزا کې)؛ پس ورکړئ تاسې هغو کسانو ته چې تللې وي ښځې د هغوی (کفارو ته) په مثل د هغه (مهر) چې ورکړی دی دوی (هغو ښځو لره)، او وویرېږئ تاسې له الله هغه چې تاسو پر هغو باندې ایمان راوړونکي یئ.

تفسیر: یعنې که د کوم مسلمان ښځه مرتده او دار الحرب ته لاړه شي، او کافر د هغه خرڅ بېرته نه ورکوي، نو که د کوم کافر ښځه د مسلمانانو کره راشي، د هغه هر څومره خرڅ چې کیږي؛ ښايي د هغه کافر په ځای دې مسلمان ته ورکړي چې ښځه یې کافر کره تللې ده، او حق یې سوځېدلی دی، هو ! دومره ده که د دغه مسلمان د حق له ورکولو څخه څه شی بېرته پاتې شي؛ هغه به همغه کافر ته وررسوي !، ځینو عالمانو لیکلي دي: که کوم مسلمان د کافر خرڅ نشي ورته رسولی؛ نو هغه دې د مسلمانانو په بیت المال کې ور تحویل کړي، الله أکبر ! دا څومره د عدل، انصاف تعلیم دی !، خو په دې باندې عمل کوونکی به همغه څوک وي چې د هغه په زړه کې د الله تعالی وېره وي، او په هغه باندې پوره او کامل ایمان ولري.

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِذَا جَاءَكَ الْمُؤْمِنَاتُ يُبَايِعْنَكَ عَلَىٰ أَن لَّا يُشْرِكْنَ بِاللَّهِ شَيْئًا وَلَا يَسْرِقْنَ وَلَا يَزْنِينَ وَلَا يَقْتُلْنَ أَوْلَادَهُنَّ

ای نبي ! کله چې راشي تاته مؤمنانې ښځې چې بیعت کوي له تا سره پر دې شرط چې نه به شریکوي دوی له الله سره هیڅ شی، او نه به کوي غلا دوی، او نه به کوي زنا دوی، او نه به وژني دوی اولاد خپل.

تفسیر: یعنې ای محمده ! بیعت واخله له ښځو څخه په دې خبره چې نه به شریکوي دوی له الله تعالی سره هیڅ څیز، او غلا به نه کوي، او زنا به نه کوي، او نه به وژني اولاد خپل لکه چې د جاهلیت په زمانه کې رواج وو، د معمولي ننګ او عار لامله به یې جونې ژوندۍ په هدیرو کې خښولې، او په ځینو وختونو کې به یې د لوږې له وېرې هم خپل اولاد واژه.

وَلَا يَأْتِينَ بِبُهْتَانٍ يَفْتَرِينَهُ بَيْنَ أَيْدِيهِنَّ وَأَرْجُلِهِنَّ

او نه به راتله کړي په دروغو سره چې جوړوي یې دوی په منځ د لاسو او پښو خپلو کې (یعنې له خپله ځانه).

تفسیر: او بیعت واخله ای ځما پیغمبره ! له ښځو څخه په دې خبره چې: نه به راځي په دروغو سره چې جوړوي هغه دروغ په منځ د لاسونو او پښو خپلو، یعنې چې حرامزاده اولاد رانه وړي او په بل چا باندې په دروغو سره دعوی کوي، یا په دروغو سره شاهدي ورکوي، یا په کومه معامله کې له خپل ځانه خبره جوړه کړي په دروغو سره او قسمونه خوري، بله معنی یې دا ده چې: د خپل ځیږولي اولاد نسبت په دروغو سره بل چاته کوي، یا د بل چا اولاد پټوي، او داسې وایي چې: دا مې له خپل مېړه دی، یعنې په مکر او فرېب، دروغ، درغلۍ او ناروا سره خپل اولاد بل ته یا د بل اولاد ځان ته کوي.

﴿وَلَا يَعْصِينَكَ فِي مَعْرُوفٍ فَبَايِعْهُنَّ﴾

او نه به کوي نافرماني له تا څخه په معروف ښو چارو کې؛ نو بیعت وکړه له دوی سره.

تفسیر: پخوا یې فرمایلي وو: هغه مسلمانې ښځې دې چې په هجرت کولو سره راځي؛ وپوښتلی شي !، دلته دا راښیي چې د هغوی پوښتل دا دي: که دا ګرد حکمونه چې په دې آیت کې دي هغوی ومني؛ نو د هغوی ایمان ثابت وګڼه !، دې آیت ته د بیعت آیت وایه شي، ځمونږ د پیغمبر صلی الله علیه وسلم په مخ کې به چې ښځو بیعت کاوه، نو همدا اقرار به یې له دوی څخه په ژبه سره اخیست، لیکن د بیعت په وخت کې د رسول أکرم صلی الله علیه وسلم لاس د هیڅ یوې ښځې لاس ته نه دی رسېدلی.

﴿وَاسْتَغْفِرْ لَهُنَّ اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿١٢﴾﴾

او مغفرت بښنه وغواړه لپاره د دغو (ښځو) له الله، بېشکه چې الله ښه مغفرت کوونکی (د خطیّاتو) ډېر رحم کوونکی دی.

تفسیر: یعنې په دې چارو کې هغه کوتاهي چې پخوا له دې څخه شوې ده، یا د دې احکامو په ځای راوړلو کې وروسته له دې نه کوم تقصیر ورپېښ شي؛ نو ځکه تاسې د هغوی په حق کې د مغفرت او بښنې غوښتنه وفرمایئ، تر څو الله تعالی ستاسې په دعا د دوی تقصیرات وروبښي.

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَوَلَّوْا قَوْمًا غَضِبَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ﴾

ای هغو کسانو چې ایمان یې راوړی دی ! مه کوئ دوستي له هغه قوم (یهودانو) سره چې په قهر شوی دی الله پر دوی باندې.

تفسیر: هغه خبره چې د دې سورت په شروع کې وه، د دې سورت په ختم کې یې هم د هغه یاد وفرمایه، یعنې د مؤمن په شان کې نه دي چې له هغه چا سره رفاقت او دوستي وکړي چې الله تعالی ورته په قهر وي، په هر چا باندې چې پاک الله په قهر وي؛ ښایي چې د الله تعالی دوستان هم ورته په قهر وي.

﴿قَدْ يَئِسُوا مِنَ الْآخِرَةِ كَمَا يَئِسَ الْكُفَّارُ مِنْ أَصْحَابِ الْقُبُورِ ﴿١٣﴾﴾

په تحقیق ناامیده شوي دي دغه (یهودان) له آخرته لکه چې ناامیده شوي دي کافران له ټولګیو ملګرو د هدیرو څخه.

تفسیر: یعنې منکران داسې توقّع نه لري چې له هدیرې څخه به څوک پاڅیږي، او بیا به په بل ژوندون کې یو له بل سره وګوري، دا کافران هم هم هغسې نااميده دي.

تنبیه: د ځینو مفسّرینو په نزد ﴿مِنْ أَصْحَابِ الْقُبُورِ﴾ د کفّارو بیان دی، یعنې هغسې چې هغه کافران چې هدیرو (مقبرو) ته رسېدلي دي، او د هغه ځای له حال او احوال څخه خبر شوي دي، او د الله د مهرباني او خوښی څخه بالکل بې هیلي او نااميده شوي دي؛ همدا راز دا کافران هم د آخرت له لوري بالکل بې اسرې او نااميده دي.

تمّت سورة الممتحنة بفضل الله تعالی ومنّه وکرمه.

«د (الصف) سورت مدني دی، (۱۴) آیتونه دوه رکوع لري، په تلاوت کې (۶۱) او په نزول کې (۱۰۹) سورت دی، وروسته د (التغابن) له سورت څخه نازل شوی دی».

بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِیۡمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

سَبَّحَ لِلّٰهِ مَا فِی السَّمٰوٰتِ وَمَا فِی الۡاَرۡضِ ۚ وَهُوَ الۡعَزِیۡزُ الۡحَکِیۡمُ ﴿۱﴾ یٰۤاَیُّهَا الَّذِیۡنَ اٰمَنُوۡا لِمَ تَقُوۡلُوۡنَ مَا لَا تَفۡعَلُوۡنَ ﴿۲﴾ کَبُرَ مَقۡتًا عِنۡدَ اللّٰهِ اَنۡ تَقُوۡلُوۡا مَا لَا تَفۡعَلُوۡنَ ﴿۳﴾ اِنَّ اللّٰهَ یُحِبُّ الَّذِیۡنَ یُقَاتِلُوۡنَ فِیۡ سَبِیۡلِهٖ صَفًّا کَاَنَّهُمۡ بُنۡیَانٌ مَّرۡصُوۡصٌ ﴿۴﴾

نسبت د پاکي کوي الله لره هر هغه څيزونه چې په اسمانونو کې دي، او (هر هغه څيزونه چې) په ځمکه کې دي (سره له اسمانونو او ځمکې)، او همغه (الله) ښه غالب قوي دی، ښه حکمت والا دی. ای هغو کسانو چې ايمان يې راوړی ! ولې وايئ تاسې هغه (خبره) چې نه يې کوئ. لويه ده له جهته د غضبه په نزد د الله (دا خبره) چې وايئ تاسې هغه څه چې نه يې کوئ. بېشکه الله خوښوي هغه کسان چې جنګ کوي په لاره (د دين) د دغه (الله) کې صف تړونکي ګواکې دوی بناګانې په قلايي سره ټينګې کړی شوې (ښې محکمې).

تفسير: هر بنده ته ښايي چې له لويې، ځانمنى او باتې (لافي) وهلو او له ناحقو دعوی ځنې ووېرېږي !، ځکه چې وروسته به په جنجال او ربړو کې اخته شي، له خولې څخه د يوې خبرې ايستل ډېر آسانه دي، مګر د هغې سر ته رسوونه ډېر سخت کار دی، الله تعالی له سره هغه سړي نه خوښوي چې په ژبه يو شی وايي، خو کول يې هسې نه وي، په رواياتو کې راغلي دي چې په يو ځای کې څه مسلمانان ګرد سره ټول شوي وو؛ نو وئ ويل: که مونږ ته دا خبره راښکاره شي چې الله تعالی له کولو څخه د کوم کار ډېر خوښيږي؛ مونږ ټول به همغه غوره کوو، په دې خبرې باندې دا آيتونه رانازل شول، چې خبردار وګورئ ! په احتياط سره خبرې کوئ !، دا ده ! در وايې خلئ، د الله تعالی په دربار کې هغه سړي ګران او زيات محبت ورسره کوي، چې د الله تعالی په لاره کې د هغه د دښمنانو په مقابل کې لکه د اوسپنې ديوال ټينګ ولاړ ودرېږي، او د جهاد په ډګر کې خپل معنوي صفونه داسې وتړي چې ګواکې داسې يو مضبوط دېوال دی چې له سريو څخه رېژېدلی شوی دی، او په هغه کې له هيڅ لوري کوم کنډاو او رخنه نه وي لوېدلې، نو اوس په دې معيار سره هر سړی خپل ځان ته وګوري ! نو هلته به دا خبره ورښکاره شي، چې په تاسې کې ډېر سړي داسې دي چې په دې معيار سره اکمل، کامل، جوړ او مناسب ښکاري، مګر ځينی به داسې څرګندېږي چې په ځينو مواقعو کې په ژبه او تشو وينا وو سره ډېر غږېږي مګر عمل يې د وينا دروغ څرګندوي.

وَاِذۡ قَالَ مُوۡسٰی لِقَوۡمِهٖ یٰقَوۡمِ لِمَ تُؤۡذُوۡنَنِیۡ وَقَدۡ تَّعۡلَمُوۡنَ اَنِّیۡ رَسُوۡلُ اللّٰهِ اِلَیۡکُمۡ ؕ

او (ياد کړه ای محمده ! هغه وخت) کله چې وويل موسی عليه السلام قوم خپل ته داسې چې: ای قومه ځما ! ولې اذيّت رسوئ تاسې ماته (په بد ويلو سره) حال دا چې په تحقيق پوهېږئ تاسې په دې چې بېشکه زه رسول د الله يم تاسې ته.

تفسیر: یعنې د ښکاره دلیلونو او څرګندو معجزاتو په لیدلو سره تاسې پخپلو زړونو کې باور کوئ چې زه د الله تعالی رښتین رسول او پیغمبر یم، بیا خو مې په ډېرو ناکاره او زړه خفه کوونکیو حرکتونو سره ولې ربړوئ؟.

فَلَمَّا زَاغُوٓا أَزَاغَ اللَّهُ قُلُوبَهُمْ ۚ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْفَاسِقِينَ ﴿٥﴾

نو هر کله چې وګرځېدل دوی (له احکام الله نه)؛ نو وګرځول الله زړونه د دوی (له هدایت او یقین نه)، او الله نه ښیي سمه صافه لاره فاسقانو نافرمانانو ته.

تفسیر: قاعده ده چې د ډېرو بدیو کولو څخه زړه تک تور او سختیږي، تر دې چې د ښو کارونو لپاره په هغه کې هیڅ ځای نه پاتې کیږي، همدا حال د هغوی شو چې په هره خبره کې به یې د الله تعالی له رسولانو سره عناد او ضد او اختلاف کاوه، او درګرده به یې په کږو چالونو سره تنګ کاوه، تر څو چې مردود شول، او الله تعالی د هغوی زړونه هسې کاږه کړل چې د سمې خبرې د منلو صلاحیت هیڅ په کې پاتې نه شو، له داسې ضد کوونکیو نافرمانانو سره د الله تعالی همداسې عادت دی.

وَإِذْ قَالَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ يَا بَنِي إِسْرَائِيلَ إِنِّي رَسُولُ اللَّهِ إِلَيْكُم مُّصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيَّ مِنَ التَّوْرَاةِ

او (یاد کړه ای محمده ! هغه وخت) کله چې وویل عیسی ځوی د مریمې داسې چې: ای بني اسرائیلو (اولاده د یعقوب !) بېشکه زه رسول لېږلی شوی د الله یم تاسې ته، (حال دا چې) تصدیق کوونکی یم د هغه کتاب چې وړاندې ځما دی له (تورات) څخه.

تفسیر: یعنې اصلاً زه د دې خبرې تصدیق کوم چې (تورات) د الله تعالی له لوري راغلی دی، او په اخبارونو او احکامو یې یقین او باور لرم، او ځما ګرد تعلیم او ښوونې په حقیقت سره د همغو اصولو باندې مبني دی چې په (تورات) کې ښوولی شوي دي.

وَمُبَشِّرًا بِرَسُولٍ يَأْتِي مِن بَعْدِي اسْمُهُ أَحْمَدُ ۖ

او زیری کوونکی یم په هغه رسول سره چې رابه شي وروسته له ما څخه چې نوم د هغه احمد دی.

تفسیر: یعنې د ړومبني تصدیق کوم، او د وروستني زیری اوروم، هسې خو نورو پخوانیو پیغمبرانو هم د خاتم الأنبیاء د تشریف راوړلو زیری اورولی دی، خو په هغه صراحت او ښکاره ډول سره چې مسیح علیه السلام په ډېر اهتمام سره د محمد رسول الله صلی الله علیه وعلی آله وصحبه وسلّم د راتګ زیری اورولی دی، هغسې له نورو څخنې نه دی منقول شـوی، ښایي چې د قرب العهد له وجې دا خصوصیت د ده په برخه کې راغلی وي، ځکه چې وروسته له دوی څخه پرته د نبي آخر الزمان صلی الله علیه وسلم بل کوم پیغمبر راتلونکی نه دی.

فَلَمَّا جَاءَهُم بِالْبَيِّنَاتِ قَالُوا هَٰذَا سِحْرٌ مُّبِينٌ ﴿٦﴾

بیا کله چې راغی هغه (رسول) دوی ته په ښکاره وو معجزو سره؛ وویل (بني اسرائیلو) دا (قرآن) سحر کوډې دي ښکاره.

تفسیر: یعنې مسیح علیه السلام سره له ښکاره نښو راغی، یا د هغه شي زیری یې چې ورکړی وو؛ احمد مجتبی مصطفی صلی الله علیه وسلم له هغو ښکاره وو معجزاتو سره راغی؛ نو خلقو هغه سحر کوډې او جادو وبللې.

وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرَىٰ عَلَى اللَّهِ الْكَذِبَ وَهُوَ يُدْعَىٰ إِلَى الْإِسْلَامِ ۚ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ ﴿٧﴾

او څوک دی ډېر ظالم (بلکه هیڅوک نشته) له هغه چا څخه چې له ځانه تړي په الله پورې دروغ، او (حال دا چې) دی بللی شوی دی طرف د اسلام ته، او الله نه ښیي سمه صافه لاره قوم ظالمانو بې انصافانو ته.

تفسیر: یعنې کله چې هغوی ته د اسلام په لوري بلنه کیږي؛ نو حق پټوي، او له خپل ځانه دروغ جوړوي، او پر محمد صلی الله علیه وسلم باندې له ایمان راوړلو څخه مخ اړوي، هغوی پر الله تعالی د بشر یا په بشر باندې د الله حکم کوي، په اسماني کتابونو کې تحریفونه کوي، او له هغو شیانو څخه چې واقعیت او حقیقت لري منکریږي، او هغه شیان چې هیڅ حقیقت نه لري په اسماني کتابونو کې داخلوي، نو له دې څخه به لوی ظلم څه وي؟ او د الله تعالی له جانبه داسې بې انصافانو ته به هدایت چېرې په برخه کېدی شي؟.

يُرِيدُونَ لِيُطْفِئُوا نُورَ اللَّهِ بِأَفْوَاهِهِمْ وَاللَّهُ مُتِمُّ نُورِهِ وَلَوْ كَرِهَ الْكَافِرُونَ ﴿٨﴾

اراده لري، غواړي (منکران) چې مړه کړي رڼا د الله (شریعت د محمد) په خولو خپلو سره، او الله پوره کوونکی د رڼا خپلې دی، اګر که بد ګڼي دغه (اتمام د رڼا لره) کافران منکران.

تفسیر: یعنې که کافران منکران بد وګڼي او خفه هم شي، خو سره له هغه پاک الله خپله رڼا پوره رڼوي، او د الله تعالی د مشیت په خلاف کوښښ کول هسې دي لکه چې کوم احمق د لمر رڼا پخپله خوله سره مړه کوي، همدا حال دی د محمد مصطفی صلی الله علیه وسلم د مخالفانو او د مخالفانه وو زیار وو.

هُوَ الَّذِي أَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدَىٰ وَدِينِ الْحَقِّ لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ وَلَوْ كَرِهَ الْمُشْرِكُونَ ﴿٩﴾

دغه (الله) هغه (ذات) دی چې رالېږلی يې دی رسول خپل (محمد) په هدایت سمه صافه لاره، او په دین حق لپاره د دې چې غلبه ورکړي (الله) دغه (حق دین) ته پر دینونو ټولو باندې، اګر که بده ګڼي (دغه غلبه) مشرکان.

تفسیر: په دې آیت باندې د (براءة) د سورت په تفاسیرو کې خبرې شوي دي، هلته دې وکتلی شي !.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا هَلْ أَدُلُّكُمْ عَلَىٰ تِجَارَةٍ تُنجِيكُم مِّنْ عَذَابٍ أَلِيمٍ ﴿١٠﴾ تُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَتُجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ بِأَمْوَالِكُمْ وَأَنفُسِكُمْ ۚ ذَٰلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ إِن كُنتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿١١﴾ يَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ وَيُدْخِلْكُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِن تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ

ای هغو کسانو چې ایمان يې راوړی دی ! آیا دروښیم تاسې ته هسې تجارت سوداګري چې نجات درکوي خلاصوي تاسې له عذاب دردناک. (پس دغه تجارت او سوداګري کوئ چې هغه دا ده): ښه ټینګ محکم مضبوط اوسئ په ایمان باندې، چې لرئ يې په الله باندې او په رسول استاځي د دغه (الله)، او جهاد جنګ کوئ تاسې (ای مؤمنانو له دښمنانو د الله تعالی سره) په لاره د الله کې په اموالو خپلو سره، او په نفسونو خپلو سره (چې جنګ ته يې وړاندې کوئ)، دغه (ټینګ ایمان او مالي او جاني جهاد) خیر بهتر دی تاسې ته که چېرې يئ تاسې چې پوهېږئ؟. نو وبه ښښي (الله) تاسې ته ګناهونه د تاسې، او داخل به کړي تاسې په جنتونو کې چې بهیږي له لاندې (د ماڼیو او ونو) د هغو ویالې.

تفسیر: یعنې دغه دین ته پر نورو ادیانو باندې بری ورکول د الله تعالی کار دی، خو پر تاسې باندې دا فرض دي چې پخپل ایمان باندې په ښه ډول سره مستقیم اوسئ !، او د هغه په لاره کې په ځان او مال سره جهاد وکړئ !، دا هغه تجارت او سوداګري ده چې هیڅ زیان په کې نشته، که مسلمانان وپوهیږي نو دا تجارت د دنیا له ګردو تجارتونو څخه بهتر دی، ځکه چې د هغه ګټه کامله مغفرت او دائم جنّت دی، چې له هغه څخه پورته او ښه بری او مراد موندل بل نشته.

وَمَسٰكِنَ طَيِّبَةً فِيْ جَنّٰتِ عَدْنٍ

او (داخل به مو کړي) په ځایونو ښایسته وو پاکیزه وو کې (چې جوړ شوي دي) په جنّتونو د همېشه اوسېدلو کې.

تفسیر: یعنې هغه پاکیزه ماڼۍ به د هغو جنّتونو په مخ کې وي چې هلته مؤمنان اوسیږي، دا خو د آخرت کامیابي ده، وروسته له دې د دنیا د اعلی او انتهایي کامیابۍ او بري ذکر هم راځي چې:

ذٰلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيْمُ ﴿۱۲﴾ وَاُخْرٰى تُحِبُّوْنَهَا ۗ نَصْرٌ مِّنَ اللّٰهِ وَفَتْحٌ قَرِيْبٌ ۗ

دغه (مغفرت او ادخال د مؤمنانو جنت ته) فوز عظیم، بری موندل، په مراد رسېدل ډېر لوی دي. او (الله تاسې ته ای مؤمنانو درکړی دی) بل (دنیوي نعمت چې) خوښوئ غواړئ تاسې هغه (نعمت) نصرت کومک حفاظت دی له (جانبه د) الله، او فتح قریب، بری نژدې دی.

تفسیر: یعنې اصلي او لوی بری او کامیابي خو هغه ده چې په جنّت کې ورکاوه شي، چې د هغه په مقابل کې د اوو اقلیمو او د ټول جهان شهنشاهي هیڅ ده، خو په دنیا کې هم یو داسې شی تاسې ته درکاوه کیږي، چې هغه ستاسې په نزد طبعًا ډېره غوره او محبوب دی، او هغه ﴿نَصْرٌ مِّنَ اللّٰهِ وَفَتْحٌ قَرِيْبٌ﴾ دی، یعنې د الله تعالی له لوري یو ځان ته مخصوصه مرسته او امداد او ژر حاصل کېدونکې فتح او ظفر چې له دوی څنې به هر یو له بل سره هسې تعلّق لري لکه خوله او لاس.

وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِيْنَ ﴿۱۳﴾

او بشارت زېری ورکړه (ای محمده !) مؤمنانو ته (په دنیوي فتح نصرت او اخروي مغفرت او جنّت).

تفسیر: ځکه چې د دې زېري او بشارت اورول هم ځان ته یو مستقل بخشش او انعام دی.

يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا كُوْنُوْٓا اَنْصَارَ اللّٰهِ

ای هغو کسانو چې ایمان یې راوړی دی ! شئ تاسې مرسته کوونکي (د دین) د الله (لکه چې مرسته کړې وه حواریونو).

تفسیر: یعنې د هغه الله تعالی د دین او د ده د رسول الله صلی الله علیه وسلم او استاځي مرسته کوونکي او مددګار شئ !، لکه چې د دې حکم د تعمیل په اثر د الله تعالی په فضل او احسان او توفیق سره په مسلمانانو کې یو ځان ته فرقه د «انصارو» په نامه پیدا شوه.

كَمَا قَالَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ لِلْحَوَارِيِّينَ مَنْ أَنصَارِي إِلَى اللَّهِ ۖ قَالَ الْحَوَارِيُّونَ نَحْنُ أَنصَارُ اللَّهِ

لکه چې ويلي وو عيسى ځوی د مريمې حواريونو (ملګرو خپلو) ته ! څوک دي مرسته کوونکي ځما په لاره د الله کې؟ نو وويل حواريونو (ملګريو د ده): مونږ يو مرسته کوونکي (د دين) د الله.

تفسير: حواريين د مسيح عليه السلام ياران لږ څه ښه او غوره سړي وو، چې د خپل حسب او نسب په اعتبار سره دومره زيات معزّزان نه ګڼل کېدل، دوی د عيسى المسيح عليه السلام دين ومانه، او د عيسوي دين په دعوت او بلنه کې لويې قرباني ورکړې، تر څو يې چې په ښارونو او کليو کې خپور کړ.

فَآمَنَت طَّائِفَةٌ مِّن بَنِي إِسْرَائِيلَ وَكَفَرَت طَّائِفَةٌ ۖ فَأَيَّدْنَا الَّذِينَ آمَنُوا عَلَىٰ عَدُوِّهِمْ فَأَصْبَحُوا ظَاهِرِينَ ﴿١٤﴾

نو ايمان راووړ يوې طائفې ډلې له بني اسرائيلو نه (په عيسى باندې چې بنده د الله دی، پورته شوی دی اسمان ته)، او کافره شوه پرې بله طائفه ډله (چې ويل يې عيسى ځوی د الله دی، پس دواړو طائفو جنګ سره وکړ) نو قوّت مو ورکړ هغو ته چې ايمان يې راوړی وو پر دښمنانو د دوی باندې، پس وګرځېدل دوی غالبان (پر کافرانو).

تفسير: يعني بني اسرائيل په دوو فرقو وويشل شول، يوه يې په ايمان باندې قائمه پاتې شوه، او بلې له هغه څخه غاړه وغړوله، بيا د مسيح عليه السلام ځنې وروسته دوی دواړو سره منګولې ولګولې، او شخړې به يې سره کولې، په پای کې د الله تعالى په مرسته په دې مباحثو، مناظرو او جګړو کې عيسويانو پر منکرانو باندې برى وموند، او د مسيح عليه السلام پر نوم اخستونکي (نصارى) په يهودانو باندې غالب شول، وروسته له عمومي ګمراهى څخه د نصاراوو ځينې پاتې سړيو ته چې صحيح عقيده يې درلوده؛ حق تعالى ځمونږ د نبي آخر الزّمان په وسيله پر نورو باندې برى او غلبه وروبښله، چې د دوی دا غالبيت او برى هم د حجّت او برهان په اعتبار او هم د سلطنت، قوّت او حيثيت له پلوه د افتخار وړ وو، فلله الحمدُ والمنّة.

تمت سورة الصف بفضل الله تعالى ومنّه وكرمه، فلله الحمدُ والمنّة.

«د (الجمعة) سورت مدني دی، (۱۱) آیتونه (۲) رکوع لري، په تلاوت کې (۶۲) او په نزول کې (۱۱۰) سورت دی، وروسته د (الصفّ) له سورته نازل شوی دی».

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

يُسَبِّحُ لِلَّهِ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ الْمَلِكِ الْقُدُّوسِ الْعَزِيزِ الْحَكِيمِ ۝١ هُوَ الَّذِي بَعَثَ فِي الْأُمِّيِّينَ رَسُولًا مِنْهُمْ يَتْلُو عَلَيْهِمْ آيَاتِهِ وَيُزَكِّيهِمْ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَإِنْ كَانُوا مِنْ قَبْلُ لَفِي ضَلَالٍ مُبِينٍ ۝٢

نسبت د پاکي کوي خاص الله لره هر هغه څه چې په اسمانونو کې دي (له علويّاتو) او هر هغه څه چې په ځمکه کې دي (له سُفليّاتو) چې باچا ټولواک دی، ډېر پاک دی له هره عيبه، ښه غالب قوي دی، ښه حکمت والا دی. دغه (الله) هغه ذات دی چې پورته کړی لېږلی يې دی په أميّانو ناپوهانو کې يو رسول (محمّد) له دوی څخه، چې لولي پر دوی باندې آيتونه د دې (قرآن)، او پاکوي دوی (له شرکه او له نورو رذيله وو اخلاقو)، او ښيي دوی ته کتاب (قرآن) او احکام (د قرآن)، اګر که وو دوی پخوا له (بعثه د محمده) خامخا په ګمراهۍ ښکاره کې.

تفسير: «أُمّيين» نالوستو عربو ته چې په دوی کې علم او هنر هيڅ نه وو، نه يې کوم اسماني کتاب درلود، په معمولي ليك او لوست باندې هم د دوی ډېر لږ سړي پوهېدل، د دوی وحشت او جهالت په دنيا او نړۍ کې ضرب المثل وو، الله تعالى يې بالکل هېر وو، پر بت منلو او اوهامو غوښتلو، فسق او فجور باندې يې د ابراهيمي ملّت نوم ايښی وو، او تقريبا ګرد قوم په صريحې ګمراهۍ کې ډوب تللی وو، ناڅاپه د الله تعالى له لوري په دې قوم کې يو رسول مبعوث شو، چې د هغوی امتيازي لقب «نبيّ أُمّيّ» دی، خو سره د دې امّيتوب يې خپل قوم ته له ګردو څخه زيات عظيم الشأن کتاب راوړ، او وايې وراوه، او د علومو او معارفو او د حکمت او پوهنې عجيبې او غيبي خبرې وروښوولې، او دوی يې هسې پوهان او حکيمان کړل چې د نړۍ لويو لويو حکيمانو، پوهانو، علماوو، عرفاوو او نورو به له دوی څخه د علم او معرفت او کريمه اخلاق زده کول.

وَآخَرِينَ مِنْهُمْ لَمَّا يَلْحَقُوا بِهِمْ

او (الله پورته کړی لېږلی دی محمد لره په منځ د نورو راتلونکيو کې) له مؤمنانو چې نه دي رسيدلي دوی هغو (پخوانيو) ته (په فضيلت کې).

تفسير: يعنې همدا رسول الله صلى الله عليه وسلم د نورو راتلونکيو خلقو د هدايت لپاره هم يو واسِطه دی، ښايي هغوی ته د مبدأ او معاد او اسماني شرائعو باندې د صحيح علم او پوره پوهې د نه لرلو په واسطه مونږ أُمّي او نالوستي ويلی شو، لکه د بلخ، هرات، سيستان، غزني، کابل، خراسان، پارس، روم، چين، هند او نور قومونه چې وروسته له دې نه د دې اميّونو په دين کې داخل او په اسلامي أخوّت، وروري کې شامل شول.

وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ۝

او دغه (الله) ښه غالب قوي دی ښه حکمت والا دی.

تفسیر: چې د هغه زبردست قوّت او حکمت د دې جلیل القدر پیغمبر په وسیله تر قیامت پورې د عربو او عجمو د تعلیم او تزکیې انتظام وفرمایه، صلی الله علیه وعلی آله وأصحابه وسلّم.

ذٰلِكَ فَضْلُ اللّٰهِ يُؤْتِيهِ مَنْ يَّشَآءُ ۚ وَاللّٰهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ ۝

دغه (نبوّت) فضل لوی د الله (له طرفه) دی چې ورکوي يې هغه چاته چې اراده وفرمايي د ورکولو يې، او الله څښتن د فضل ډېر لوی دی.

تفسیر: یعنې الله تعالی محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم ته داسې لويي ورکړه، او دې امّت ته يې داسې د لوېې مرتبې څښتن رسول وروباښه، وروسته له دې نه د یهودانو مثال د عبرت په ډول بیانوي، چې هغوی د خپل پیغمبر په کتاب کې ډېر زیات غفلت، بې پروايي کړې ده.

مَثَلُ الَّذِينَ حُمِّلُوا التَّوْرٰىةَ ثُمَّ لَمْ يَحْمِلُوهَا كَمَثَلِ الْحِمَارِ يَحْمِلُ أَسْفَارًا ۚ

مثال د هغو کسانو چې مکلّف کړی شوي وو هغوی په «تورات» (چې پرې عمل وکړي)، بيا بار نه کړ هغوی هغه (تورات چې عمل يې پرې ونه کړ، مثال د دغو کسانو چې علماء د یهودو دي) په مثال د خره دی، چې په شا وړي کتابونه، او نفع ترې نشي اخیستی.

تفسیر: یعنې پر یهودانو باندې د «تورات» پېټی اېښود شوی وو، او دوی د هغه ذمّه وار ګرځولي شوي وو، خو هغوی د هغه د تعلیماتو او هدایاتو هیڅ پروا ونه کړه، او نه يې محفوظ وساتل، او نه يې پخپلو زړونو کې ځای ورکړ، او نه يې پرې عمل وکړو، او نه د الله تعالی له هغو فضلونو او انعامونو څنې ګټور شول چې د هغو له لوري هغوی ته ورعطا او بښلي شوي وو، بېشکه هغه «تورات» چې دوی يې حاملان ټاکلي شوي وو؛ د ربّاني هدایتو او حکمتونو یوه لويه خزانه وه، نو کله چې دوی له هغه څخه منتفع نه شول، نو د دوی مثال هسې شو لکه چې یو خر چې د علم او د حکمت ډېر لوی کتابونه پرې بار شوي وي، نو هغه ته پر ته له دې څخه چې د هغه پېټي لاندې ستړی ستومان شي بله کومه ګټه نه وررسیږي.

بِئْسَ مَثَلُ الْقَوْمِ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِاٰيٰتِ اللّٰهِ ۚ

ډېر بد دی مثال د قوم هغه (کسانو) چې دروغ ګڼي د الله تعالی آیتونه.

تفسیر: یعنې خراب قوم دی هغه قوم چې د هغوی مثال داسې وي، الله مو دې ترې پخپله پناه کې وساتي !، الله تعالی په «تورات» او نورو کتابونو کې کوم زېری چې د نبي آخر الزّمان په نسبت ورکړی دی، او هغه دلائل او براهین چې د دوی پر رسالت باندې قائم دي، د هغو دروغ بلل د الله تعالی آیتونه دروغ ګڼل دي.

وَاللّٰهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظّٰلِمِينَ ۝

او الله نه ښيي سمه صافه لاره قوم ظالمانو ته (کافرانو ته).

تفسیر: یعنې هسې معاندانو زورورانو او بې انصافانو ته د هدایت توفیق نه ورکوي.

قُلْ يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ هَادُوْٓا اِنْ زَعَمْتُمْ اَنَّكُمْ اَوْلِيَآءُ لِلّٰهِ مِنْ دُوْنِ النَّاسِ فَتَمَنَّوُا الْمَوْتَ اِنْ كُنْتُمْ صٰدِقِيْنَ ۝٦ وَلَا يَتَمَنَّوْنَهٗٓ اَبَدًا بِمَا قَدَّمَتْ اَيْدِيْهِمْ ؕ وَاللّٰهُ عَلِيْمٌ بِالظّٰلِمِيْنَ ۝٧

ووايه ته (اى محمده !) اى هغو كسانو چې يهودان شوي يئ ! كه ګمان دعوى كوئ تاسې (د دې) چې بېشكه تاسې دوستان يئ د الله پرته له نورو خلقو (چې مؤمنان دي)؛ نو (فرمايي الله) ارزو وكړئ د مرګ كه چېرې يئ تاسې صادقان رښتيني (په دغه ادّعاء د دوستۍ كې). حال دا چې وبه نه كړي دوى ارزو د دغه (مرګ) هيچېرې په سبب د هغو كارونو چې مخكښې ليږلي دي لاسونو د دوى، او الله ښه عالم دى (په احوالو د) ګردو ظالمانو.

تفسير: يعني سره له دې ناپوهى، جهل او حماقت داسې دعوى كوي چې مونږ بې د نورو له شركته د پاك الله دوستان يو، او جنّت واكوالان او حقداران يو، كله چې له دنيا څخه ولېږو؛ نو سمدلاسه جنت ته ځو، كه په رښتيا سره دوى خپلو زړونو كې داسې يقين لري، او پخپلو دغو دعوو كې رښتين دي؛ نو ضرور وو چې دوى د دنيا له مكدّر عيش څخه خپل زړونه شكولي او د حقيقي محبوب او د جنّت الفردوس په تمنّا كې به يې د مرګ ارزو كوله، ځكه هغه چاته چې دا خبره يقينًا ښكاره وي چې ځما درجه د الله تعالى په دربار كې ډېره لويه ده، او هلته ځما لپاره هيڅ يوه خطره او وېره نشته، نو هغه بېشكه په مړ كېدلو باندې خوښيږي.

تنبيه: په همدې مضمون يو بل آيت د (البقرة) په سورت ځمونږ د دغه مبارك تفسير كې هم تېر شوى دى، دلته دې هم د هغه تفسير بيا وكتل شي، د ځينو اسلافو په نزد د موت د تمنّا مطلب «مباهله» وه، يعني معاندانو يهودانو ته وويل شو: كه «هغوى په رښتيا سره د خپلو اولياء كېدلو يقين لري، او مسلمانان په باطلو باندې ګڼي؛ نو داسې تمنّا دې وكړي د دواړو فريقينو له منځه هر څوك چې دروغجن وي؛ مړ دې شي !»، مګر هغوى به هيڅكله داسې نه كوي، ځكه چې هغوى ته د دوى د كذب او د ظلم يقين حاصل دى، ابن كثير او ابن القيّم (رحمهما الله) او نورو هم دا توجيه غوره كړېده، والله أعلم.

قُلْ اِنَّ الْمَوْتَ الَّذِيْ تَفِرُّوْنَ مِنْهُ فَاِنَّهٗ مُلٰقِيْكُمْ ثُمَّ تُرَدُّوْنَ اِلٰى عٰلِمِ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ فَيُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُوْنَ ۝٨

ووايه (اى محمده !دغو يهودانو ته) بېشكه مرګ هغه چې تښتئ تاسې له هغه نه (او نه يې غواړئ) پس بېشكه هغه مرګ ضرور رسېدونكى دى تاسې ته، بيا به بوتلى شئ تاسې په لوري د (هغه) ښه پوهېدونكي په پټو او په ښكاره وو باندې، پس خبر به كړي تاسې په هغو (كارونو باندې) چې وئ تاسې چې كول به مو (په دنيا كې؛ نو جزاء به پرې دركړي).

تفسير: يعني اى يهودانو ! كه تاسې له مرګه وېرېږئ؛ نو چېرې به تښتئ او ځئ؟ كه په زرګونو ځلې كوښښ هم وكړئ، او په هسې كلكو كلاوو كې سنګر (مورچه) ونيسئ چې وروته يې ترلي وي؛ نو هلته به هم له مرګه نه خلاصېږئ، او وروسته له مرګه بيا همغه د الله تعالى عدالت دى او تاسې.

يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْٓا اِذَا نُوْدِيَ لِلصَّلٰوةِ مِنْ يَّوْمِ الْجُمُعَةِ فَاسْعَوْا اِلٰى ذِكْرِ اللّٰهِ وَذَرُوا الْبَيْعَ ؕ

اى هغو كسانو چې ايمان يې راوړى دى ! كله چې اذان وويل شي لپاره د لمانځه په ورځې د جمعې كې؛ نو ځغلئ منډې ووهئ طرف د ذكر د الله ته، او پرېږدئ (بيع او شراء ـ پلورل او پېرودل).

تفسیر: شاه صاحب لیکي: «د هر اذان حکم داسې نه دی، ځکه چې بل جماعت هم موندل کیږي، او د جمعې لمونځ په یوه مسجد کې اداء کیږي، په بل ځای کې نه اداء کیږي»، او د الله تعالی له یاده څخه خطبه مراد ده، او لمونځ د هغه په عمومیت کې داخل دی، یعني په داسې وخت کې ښایي چې مونږ مسجد ته ورشو، چې خُطبه واورو، په دې وخت کې پلورل او پېرودل (اخیستل او خرڅول) حرام دي، او له منډې وهلو او ځغلېدلو او سعي څخه په پوره اهتمام او استعداد سره ورتګ مطلوب دی، او منډې وهل مراد نه دي.

تنبیه: په قرآنکریم کې له ﴿نُوْدِیَ﴾ څخه هغه اذان مراد دی، چې د دې آیت د نزول په وخت کې وو، یعني هغه اذان چې امام ته مخامخ پخوا له خُطبې څخه ورکاوه کیږي.

ذٰلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُوْنَ ﴿٩﴾

دا (تګ لمانځه ته) خیر بهتر ډېر غوره دی تاسې ته که چېرې یئ تاسې چې پوهېږئ (په أخروي نفع او نقصان خپل).

تفسیر: ښکاره ده چې د أخروي ګټې په مقابل کې دنیوي فائدې هیڅ یو حقیقت نه لري.

فَإِذَا قُضِيَتِ الصَّلٰوةُ فَانْتَشِرُوْا فِي الْأَرْضِ وَابْتَغُوْا مِنْ فَضْلِ اللّٰهِ وَاذْكُرُوا اللّٰهَ كَثِيْرًا لَّعَلَّكُمْ تُفْلِحُوْنَ ﴿١٠﴾

نو هر کله چې اداء کړی شي لمونځ (د جُمعې)؛ پس خواره شئ تاسې په ځمکه کې (خپلو حوائجو ته که یې لرئ)، او ولټوئ تاسې له فضله د الله، او یادوئ تاسې الله (په یادولو) ډېرو سره، ښاییږي چې ومومئ تاسې ښېګڼې خلاصی، مراد.

تفسیر: شاه صاحب (رحمه الله) لیکي: «د یهودانو په نزد د عبادت ورځ د شنبې ورځ وه، چې په ګرده ورځ کې سودا منع وه، نو ځکه یې وفرمایل چې: وروسته له لمانځه څخه د روزۍ په لټولو پسې وګرځئ !، او په هغه وخت کې هم تاسې د الله تعالی له یاده غافل مه اوسئ !.

وَإِذَا رَأَوْا تِجَارَةً أَوْ لَهْوًا انْفَضُّوْا إِلَيْهَا وَتَرَكُوْكَ قَائِمًا ۚ قُلْ مَا عِنْدَ اللّٰهِ خَيْرٌ مِّنَ اللَّهْوِ وَمِنَ التِّجَارَةِ ۚ وَاللّٰهُ خَيْرُ الرّٰزِقِيْنَ ﴿١١﴾

او کله چې ووینې دوی تجارت سوداګري یا کومه لهو تماشا ننداره؛ نو خوریږي دوی په لوري د هغې، او پرېږدي دوی تا ولاړ (خُطبه ویونکی پر منبر)، ووایه (ای محمده ! دوی ته) هغه څه (ثواب) چې په نزد د الله دی خیر ډېر بهتر غوره دی له لهوې تماشې ننداري او له تجارت سوداګرۍ څخه، او الله خیر ډېر بهتر غوره له ګردو رزق روزۍ ورکوونکیو دی.

تفسیر: یو ځلې رسول أکرم صلی الله علیه وسلم د جُمعې په ورځ خُطبه فرمایله، چې د سوداګرانو جوپې له باندې څني خواړه او غله راوړه، چې له هغه سره د خبرتیا لپاره طبل تغاري او ډمامې هم وهلې کېدې، څرنګه چې په ښار کې غله ډېره لږه وه؛ نو خلقو ورمنډې وهلې چې هغه جوپه واړوي، ګواکې دوی داسې ګڼل چې د خطبې حکم هم لکه د نورو وعظونو غوندې دی، چې په هغو کې د ضرورت په وخت کې سړی پاڅېدی شي، او بیا لمانځه ته ځان ور رسوي، یا به لمونځ شوی وي لکه چې د ځینو قول دی چې: په هغه وخت کې د جمعې لمونځ پخوا له خُطبې څخه کېده، په هر حال د خُطبې احکام لا ښه ښکاره نه وو، چې خُطبه هم د لمانځه په شان ده، ډېر خلق لاړل، رسول صلی الله علیه وسلم سره له دولسو سړیو چې په هغوی کې راشد خلفاء هم وو پاتې شول، نو په دې نسبت دا آیت را نازل

شو، يعنې سوداګري او د دنيا لوبې او تماشې څه شی دي، هغه ابدي ګټه حاصله کړئ !، چې له الله تعالى سره ده، او د رسول الله صلى الله عليه وسلم د صحبت او مجلس په برکت او د ذکر او عبادت څخه په لاس راځي، پاتې شوه هغه انديښنه چې تاسې ته د خوړو او قحط له پلوه پيدا شوې وه، او د هغې لامله داسې ولتېدلئ نو په ياد يې ولرئ چې رزق روزي د الله تعالى په لاس کې ده، او همغه ډېر ښه روزي ورکوونکی دی، او د هغه مالک هيڅ يوه بنده ته نه ښايي چې په دې باره کې انديښنه وکړي، وروسته له دې تنبيه څخه د صحابه وو شان داسې وو چې د (النور) په سورت کې راغلی دی: ﴿رِجَالٌ لَّا تُلۡهِيهِمۡ تِجَٰرَةٌ وَلَا بَيۡعٌ عَن ذِكۡرِ ٱللَّهِ﴾.

تنبيه: لهو هر هغه شي ته وايه شي چې سړی د الله تعالى له ياده وباسي، لکه لوبې، ننداري، او ښايي چې د هغې طبل، تغاري او ډمامې غږ ته لهو ويلې شوي وي.

تمّت سورة الجمعة بفضل الله ومنّه وكرمه.

«د (المنافقون) سورت مدني دی، (۱۱) آیته (۲) رکوع لري، په تلاوت کې (۶۳) او په نزول کې (۱۰۴) سورت دی، وروسته د (الحجّ) له سورت څخه نازل شوی دی».

بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

إِذَا جَآءَكَ ٱلۡمُنَٰفِقُونَ قَالُواْ نَشۡهَدُ إِنَّكَ لَرَسُولُ ٱللَّهِۗ وَٱللَّهُ يَعۡلَمُ إِنَّكَ لَرَسُولُهُۥ وَٱللَّهُ يَشۡهَدُ إِنَّ ٱلۡمُنَٰفِقِينَ لَكَٰذِبُونَ ١

کله چې راشي تاته (ای محمده) منافقان نو وايي دوی: شاهدي ورکوو مونږ چې بېشکه ته خامخا رسول د الله يې، او الله ته معلوم دي چې بېشکه ته خامخا رسول د دغه (الله) يې، او الله شاهدي ورکوي په دې چې بېشکه منافقان خامخا دروغجنان دي (په دې شهادت خپل کې).

تفسیر: یعنې منافقان دروغ وايي چې: هغوی له زړه ستا په رسالت باندې اعتقاد لري، په رښتيا سره هغوی ستاسې په رسالت قائل نه دي، او يواځې د خپلو اغراضو لامله په ژبه سره داسې خبرې کوي، او پخپلو زړونو کې وايي چې: مونږ دا خبرې په دروغو سره وايو، بيا ددوی دروغ په دې خبره باندې نه دي منحصر بلکه دروغ ويل ددوی امتيازي خصلت او شعار ګرځېدلی دی.

ٱتَّخَذُوٓاْ أَيۡمَٰنَهُمۡ جُنَّةٗ

نیولي دي دوی قسمونه خپل ډالونه (چې پرې ساتي سرومال خپل).

تفسیر: یعنې په دروغو سره قسمونه خوري چې مونږ مسلمانان يو، او د اسلامي مجاهدينو له لاسه د خپلو ځانونو او مالونو د ساتنې لپاره د داسې قسمونو تر سيوري لاندې خپلې شپې او ورځې تېروي، کله چې له دوی څنې د پوښتنې وړ کوم کار څرګندېږي، او د مسلمانانو له لوري د مؤاخذې وېره پيدا کيږي؛ نو سمدلاسه دوی په ناحقو قسمونو يادولو باندې شروع کوي.

فَصَدُّواْ عَن سَبِيلِ ٱللَّهِۚ إِنَّهُمۡ سَآءَ مَا كَانُواْ يَعۡمَلُونَ ٢

پس اړوي (دوی خلق په دغو قسمونو سره) له لارې د الله څخه، بېشکه دوی چې دي بد دی هغه عمل چې دي دوی چې کوي يې.

تفسیر: یعنې د اسلام او مسلمانانو په نسبت طعن، تشنيع وايي او عيبونه يې لټوي، او د اسلام له ننوتلو څخه نور خلق منع کوي، او خلق هم د دوی په ښکاره مسلمانۍ باندې غولیږي، نو د دوی د دروغو قسمونو ضرر او فساد تر دوی پورې محدود نه پاتې کیږي، بلکه نورو ته هم متعدّي کیږي، نو له دې څخه به لويه خرابي څنګه وي؟.

ذٰلِكَ بِاَنَّهُمۡ اٰمَنُوۡا ثُمَّ كَفَرُوۡا فَطُبِعَ عَلٰى قُلُوۡبِهِمۡ فَهُمۡ لَا يَفۡقَهُوۡنَ ﴿٣﴾

دا (بدي د عمل د منافقانو په سبب د دې ده چې) بېشکه دوی ایمان راوړی دی (لسانًا) بیا کافران شوي دي، بیا مهر وهلی شوی دی په زړونو د دوی باندې؛ پس دوی نه پوهیږي.

تفسیر: یعنې په ژبه سره د ایمان دعوی کوي، او په زړه کې له هغوی څخه انکار کوي، سره د ایمان د دعوی د کافرانو په شان کارونه کوي، د دې بې ایمانی او انتهایي مکر او فرېب او اثر داسې شو چې د هغوی په زړونو باندې مهر ولګېد، چې پر هغوی د ایمان، خیر، صداقت او امانت ګردې لارې وتړلې شوې، او هیڅ یو ښه شی په هغه کې نه ځاییږي، ښکاره ده چې اوس دې حالت ته رسیدلي دي چې له هغوی څنې د پوهېدلو او په لار راتللو هیڅ یوه هیله او توقّع نشي کېدی، کله چې د سړي زړه د بدکاریو او د بې ایمانیو څخه بالکل خراب او مسخ شوی وي؛ بیا نو په دې کې د ښه او بد پوهېدلو هیڅ صلاحیت نه پاتې کیږي.

وَاِذَا رَاَيۡتَهُمۡ تُعۡجِبُكَ اَجۡسَامُهُمۡ‌ؕ وَاِنۡ يَّقُوۡلُوۡا تَسۡمَعۡ لِقَوۡلِهِمۡ‌ؕ

او کله چې ووینې ته دوی؛ په تعجّب کې تا اچوي اجسام جثې بنې د دوی له جهت د ښایست، او که خبرې کوي دوی؛ اورې غوږ ږدې ته خبرو د دوی ته له جهته د فصاحته او بلاغته.

تفسیر: یعنې زړه خو مسخ شوی دی، مګر که بڼې (جسم) ته وکتل شي؛ ډېر ډولي، ښایسته، روغه رمټه، لویه درنده ښکاري، په خبرو اترو کې ډېر غوړ او ښه غږیږي، په فصاحت او بلاغت کې بې مثال او بې نظیر ښکاري، او خامخا د اوریدونکي فکر او توجّه ځان ته راواړوي، او د هغه د څېرې د ظاهري سطحې له لیدلو څخه هر سړی د هغه منلو او باور کولو ته حاضریږي.

كَاَنَّهُمۡ خُشُبٌ مُّسَنَّدَةٌ‌ ؕ

حال دا چې په واقع کې ګواکې دوی لرګي وچ دي درولي شوي دېوال ته.

تفسیر: هغه وچ او بېکاره لرګي چې له دیوالونو سره یې لګولي دروي، محض بې ځان او لا یعقل او د نشوونما او د ودې څخه بې برخې وي، په لیدلو سره ډېر لوی او پنډ ښکاري، مګر یوه شېبه هم بې له تکیې او استناده نه شي ودرېدی، هو یواځې د سوځولو په کار راتلی شي، همدا حال د دې خلقو دی چې د هغوی ښه شکل او ښایسته جثه او ښکاره ډول وډیل ډېر ښه ښکاري، خو په منځ کې تش او بې ځان وي، او یواځې د دوزخ خس کېدی شي.

يَحۡسَبُوۡنَ كُلَّ صَيۡحَةٍ عَلَيۡهِمۡ‌ؕ

ګڼي دوی هر غږ (هسې چې بلاء راغله) پر دوی باندې.

تفسیر: هسې بزدل، نامرد او ویریدونکي دي، چې په لږ شوروشر سره د هغوی زړونه لړځیږي، او داسې ګڼي چې سمدلاسه پر مونږ باندې کومه لویه بلا یـا آفت راتلونکی دی، د خپلو درنو جرمونو، درغلیو، دروغو او خیانت لامله هر کله د هغوی په زړونو کې دغه اندېښنه او وېره لوېدلې وي.

هُمُ الۡعَدُوُّ فَاحۡذَرۡهُمۡ‌ؕ

همدوی دي دښمنان (د مؤمنانو) نو ځان وساته ته له دوی څخه.

تفسير: يعنې لوی ويروونکي دښمنان او غليمان همدوی دي، د دوی له مکرونو او چالونو څخه تل خبردار شئ !، او بې غمه او بې اندېښنې مه ترې کښېنئ !.

قَٰتَلَهُمُ ٱللَّهُۖ أَنَّىٰ يُؤۡفَكُونَ ﴿٤﴾

هلاک دې کاندي دوی لره الله، څرنګه ګرځولی شوي دي دوی (له سمې صافې لارې نه).

تفسير: يعنې وروسته د ايمان له اظهاره دا بې ايماني، او پس له دې نه چې د حق او صداقت په رڼا کې ننوتلي دي، د دوی دا ظلمت ـ تياره خوښول ډېر عجيب او حيرانوونکي دي.

وَإِذَا قِيلَ لَهُمۡ تَعَالَوۡاْ يَسۡتَغۡفِرۡ لَكُمۡ رَسُولُ ٱللَّهِ لَوَّوۡاْ رُءُوسَهُمۡ وَرَأَيۡتَهُمۡ يَصُدُّونَ وَهُم مُّسۡتَكۡبِرُونَ ﴿٥﴾

او کله چې وويل شي دوی ته راشئ (په عذر غوښتلو سره) چې ښښنه وغواړي تاسې ته (محمد) رسول د الله؛ تاو کړي دوی سرونـه خپل (مخ تـرې اړوي) او وينې تـه دوی چـې څنګ کوي (له درتللو نه په خدمت د تا) حال دا چې وي دوی لويي کوونکي (له توبې او استغفار نه).

تفسير: يعنې که چېرې د دې منافقانو کوم شرارت په صاف ډول سره څرګند شي، او د دوی د کذب او د خيانت پرده وشلېږي؛ نو خلق دوی ته وايي: اوس لا هم وخت شته، ورځئ د رسول الله صلی الله عليه وسلم په خدمت کې حاضر شئ، او د هغوی په وسيله د الله تعالی له لوري خپلې ښښنې وغواړئ، تر څو الله تعالی د رسول الله صلی الله عليه وسلم د استغفار په وجه ستاسې دا خطاوې وبښي؛ نو دوی د لويي او تکبّر او غرور له پلوه غاړې غړوي، او سرونه اړوي، او اوړې پورته غورځوي، او خپله بې پروايي ښکاروي، بلکه ځينې کمبختان په غوړه ژبه سره وايي چې: مونږ ته د رسول الله د استغفار هيڅ ضرورت نشته.

سَوَآءٌ عَلَيۡهِمۡ أَسۡتَغۡفَرۡتَ لَهُمۡ أَمۡ لَمۡ تَسۡتَغۡفِرۡ لَهُمۡ لَن يَغۡفِرَ ٱللَّهُ لَهُمۡۚ إِنَّ ٱللَّهَ لَا يَهۡدِي ٱلۡقَوۡمَ ٱلۡفَٰسِقِينَ ﴿٦﴾

برابره ده پر دوی باندې چې ښښنه غواړې ته (ای محمده !) دوی ته او که ښښنه نه غواړې ته (ای محمّده !) دوی ته، له سره به ښښنه نه کوي الله دوی ته، بېشکه الله نه ښيي سمه صافه لاره قوم فاسقانو، نافرمانانو ته.

تفسير: يعنې ممکن دي چې تاسې له ډېر رحمت او شفقت له کبله د هغوی په موجوده حالت باندې زړه سوی وکړي، او هغوی ته ښښنه وغواړئ، مګر الله تعالی په هيڅ صورت سره هغوی نه ښي، او داسې نافرمانانو ته د هغه په لوري د هدايت توفيق نه ورکاوه کيږي.

هُمُ ٱلَّذِينَ يَقُولُونَ لَا تُنفِقُواْ عَلَىٰ مَنۡ عِندَ رَسُولِ ٱللَّهِ حَتَّىٰ يَنفَضُّواْۗ

دوی هغه کسان دي چې وايي (خپلو ملګرو ته) مه ورکوئ نفقه، مه لګوئ تاسې مال په هغه چا باندې چې په نزد د رسول الله دي (له فقراوو د مهاجرينو) تر څو چې متفرّق خواره شي دوی (ترې).

تفسير: په يو سفر کې دوه تنه سره په جنګ شول، چې يو مهاجر او بل انصاري وو، هر يوه له دې دواړو څخه خپلو ملګرو ته غږ کړ، او يوه لويه شخړه ترې جوړه شوه، کله چې دا خبر د منافقانو مشر «عبد الله بن أُبَيّ بن سَلُول» ته ورسېد؛ نو ويې ويل: «که مونږ دغو مهاجرينو ته پخپلو کورونو کې ځای نه ورکولی؛ نو دوی به ولې ځمونږ په مخ

کې داسې پورته کېدل، همدا تاسې يئ چې د دوی پالنه کوئ، چې دوی د دې محمد رسول الله صلى الله عليه وسلم په شاوخوا کې سره ګرځي، تاسې د دوی دا خبر اخيستل او پوښتېدل پرېږدي، نو دوی د خپلو خوړو له لاسه په تنګ کيږي، او ګرد سره خواره کيږي، او د دوی دا ټولنه سره تار په تار کيږي»، دا يې هم وويل: که مونږ له دې خپل سفره بېرته وګرځېدو، او مدينې ته ورسېدو؛ نو ښايي هغه کسان چې د زور او اقتدار خاوندان دې نور سپک، ذليل او بې قدر خلق وشړي !، يعنې مونږ چې مالدار، او عزتمندان يو؛ ښايي دا خوار مسلمانان له مدينې څنې وباسو، يو صحابي چې زيد بن أرقم رضي الله تعالى عنه نوميده، کله چې دا خبرې يې واورېدې، هغه يې يو په يو رسول الله صلى الله عليه وسلم ته واورولې، رسول الله صلى الله عليه وسلم عبد الله بن أُبَيّ او نور سړي خپل مخ ته وروغوښتل، او لازمه تحقيقات يې وفرمايل، نو منافقانو په قسم خوړلو باندې شروع وکړه، او ټولو سره وويل چې: دا ګردې خبرې دروغ دي، چې د زيد بن أرقم رضي الله تعالى عنه له لوري څمونږ په خلاف په دښمنۍ سره جوړې شوي دي، نو خلقو پر زيد رضي الله تعالى عنه باندې په مسخرو شروع وکړه، او دی ډېر خفه، نادم او محجوب وو، په دې وخت کې دا آيتونه رانازل شول، نو رسول الله مبارک زيد رضي الله تعالى عنه راوغوښت، او ورته ويې فرمايل: چې ته د الله تعالى له لوري رښتين شوې.

وَلِلَّهِ خَزَآئِنُ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضِ وَلَٰكِنَّ ٱلۡمُنَٰفِقِينَ لَا يَفۡقَهُونَ ۝٧

او خاص الله لره دي خزانې د اسمانونو او د ځمکې، وليکن منافقان نه پوهيږي.

تفسير: يعنې دا احمقان ناپوهان منافقان دومره هم نه پوهيږي، چې د ګردو اسمانونو او د ځمکو د خزانو مالک الله تعالى دی، نو آيا هغه خلق به چې يواځې د هغه د خوښې لپاره د ده د رسول په خدمت کې سره بوخت دي، په لوږه سره وژني؟، او که خلق په هغوی باندې د خوړو ورونه وتړي؛ نو الله تعالى به هم د خپلو خوړو او رزق ور پر دوی باندې وتړي؟، بلکه نه يې تړي، رښتيا خو دا ده: هغه بندګان چې پر دې «اهل الله» باندې خپل مالونه لګوي، هغه هم پر هغوی باندې پاک پروردګار کوي، که د هغه له لوري دوی ته توفيق په برخه نه شي؛ نو په ښو کارونو کې به يو پول او پيسه ونه لګوي.

يَقُولُونَ لَئِن رَّجَعۡنَآ إِلَى ٱلۡمَدِينَةِ لَيُخۡرِجَنَّ ٱلۡأَعَزُّ مِنۡهَا ٱلۡأَذَلَّۚ وَلِلَّهِ ٱلۡعِزَّةُ وَلِرَسُولِهِۦ وَلِلۡمُؤۡمِنِينَ وَلَٰكِنَّ ٱلۡمُنَٰفِقِينَ لَا يَعۡلَمُونَ ۝٨

وايي منافقان: که چېرته بېرته وګرځو مونږ د مدينې طرف ته، نو خامخا به وباسي هرومرو ډېر عزتمن ډېر خوار کمزور خلق، او خاص الله لره دی عزّت او غلبه او رسول د ده لره دی او مؤمنانو لره دی، وليکن منافقان نه پوهيږي.

تفسير: يعنې منافقان په دې باندې نه پوهيږي چې زورور او عزّتمن څوک دي؟ په ياد يې ولرئ چې اصلي او ذاتي عزت خو د الله تعالى دی، وروسته له هغه له الله تعالى سره د علاقه لرونکو ذواتو دی، چې درجه په درجه د هغه د تعلّقاتو له مخې مراتب لري، يعنې بيا رسول الله صلى الله عليه وسلم او د نورو مؤمنانو دی.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ لَا تُلۡهِكُمۡ أَمۡوَٰلُكُمۡ وَلَآ أَوۡلَٰدُكُمۡ عَن ذِكۡرِ ٱللَّهِۚ وَمَن يَفۡعَلۡ ذَٰلِكَ فَأُوْلَٰٓئِكَ هُمُ ٱلۡخَٰسِرُونَ ۝٩

ای هغو کسانو چې ايمان يې راوړی دی ! مشغول غافل دې نه کړي تاسې مالونه ستاسې او نه اولاد ستاسې له ذکره يادہ د الله څخه، او هغه څوک چې وکړي دا کار؛ نو همدغه کسان همدوی دي زيانکاران.

تفسیر: یعنې هر سړي ته دا لوی زیان دی چې باقي دولت پرېږدي، او په فاني پسې وردرومي، او له اعلی ځنې مخ اړوي، او په ادنی کې پرېوځي، همغه مال او اولاد ښه ګڼل شي چې سړی د الله تعالی له یاده نه غافلوي، او د آخرت له کاره يې نه وباسي، که کوم سړی په دې شیانو کې داسې اخته کیږي، او له الله تعالی څخه غافلیږي؛ نو آخرت یې له لاسه ووت، او د دنیا په جنجالونو کې هسې کېووت، چې هغه ته به د زړه ډاډینه او اطمینان هیڅ په نصیب کې نه وي: ﴿وَمَنْ اَعْرَضَ عَنْ ذِكْرِيْ فَاِنَّ لَهٗ مَعِيْشَةً ضَنْكًا وَّنَحْشُرُهٗ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ اَعْمٰى﴾.

وَاَنْفِقُوْا مِنْ مَّا رَزَقْنٰكُمْ مِّنْ قَبْلِ اَنْ يَّاْتِيَ اَحَدَكُمُ الْمَوْتُ فَيَقُوْلَ رَبِّ لَوْلَآ اَخَّرْتَنِيْٓ اِلٰٓى اَجَلٍ قَرِيْبٍۙ فَاَصَّدَّقَ وَاَكُنْ مِّنَ الصّٰلِحِيْنَ ۝۱۰ وَلَنْ يُّؤَخِّرَ اللّٰهُ نَفْسًا اِذَا جَآءَ اَجَلُهَا ؕ

او نفقه کړئ ـ ولګوئ تاسې له هغو مالونو څخه چې درکړي مو دي تاسې ته پخوا له هغه ځنې چې راشي یو ستاسې ته (اسباب) د مرګ، نو وبه وايي: ای ربه ځما ! ولې دې وروستی نه کړ ما لره تر اجل نیږدې پورې چې صدقه خیرات وکړم زه، او شم زه له صالحانو نېکانو څخه. (نو فرمايي الله) او له سره به نه وروستی کوي الله هیڅ نفس لره (له مرګه) کله چې راشي نېټه يې.

تفسیر: دا ښایي د منافقانو د دې وینا ځواب وي چې: ﴿لَا تُنْفِقُوْا عَلٰى مَنْ عِنْدَ رَسُوْلِ اللّٰهِ﴾ الآیة ـ دی، یعنې په خرڅ کولو کې ستاسې ښه ده، هر څه خیرات او صدقات مو چې له لاسه پوره وي؛ هغه ژر تر ژره همدا اوس وکړئ !، که نه موت او مړینه مو پر سر رسېدونکې ده، نو هلته به افسوس او ارمان کوئ چې ولې مو څه د الله تعالی په لاره کې ونه لګول؟ کله چې مرګی د شوم او بخیل په سر باندې راځي؛ نو هلته دی ارزو او تمنّا کوي، چې ای الله تعالی ! څو ورځې نور مې په مرګ کې ډیل او معطلي وفرمایه !، چې زه ښه خیرات صدقات ورکړم، او ځان ښه سنبال کړی په اصلاح او توبه راشم، خو هلته به کله مهلت ورکاوه کیږي؟ هر سړي لره هومره عمر او نېټه او میعاد چې ټاکلی شوی دی؛ د هغه د پوره کېدلو څخه وروسته د یوې لحظې لپاره هم په هغه کې څه ډیل او تأخیر پېښېدونکی نه دی.

وَاللّٰهُ خَبِيْرٌۢ بِمَا تَعْمَلُوْنَ ۝۱۱

او الله ښه خبردار دی په هغه څه (ښه او بد) چې کوئ يې تاسې (نو جزا به پرې درکړي).

تفسیر: یعنې هغه الله تعالی ته دا خبره هم ښه ورمعلومه او ښکاره ده، که بالفرض ستاسې مرګ ملتوي کړي، یا مو له محشره د دنیا په لورې بېرته ورولیږي، نو هلته به بیا څرنګه چارې وکړئ؟.

تمت سورة المنافقون بفضل الله تعالی.

«د (التغابن) سورت مدني دی، (۱۸) آیته دوه رکوع لري، په تلاوت کې (۶۴) او په نزول کې (۱۰۸) سورت دی، وروسته د (التحریم) له سورت څخه نازل شوی دی».

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

يُسَبِّحُ لِلّٰهِ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ ۚ لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ ۫ وَهُوَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرٌ ① هُوَ الَّذِيْ خَلَقَكُمْ فَمِنْكُمْ كَافِرٌ وَّمِنْكُمْ مُّؤْمِنٌ ؕ

نسبت د پاکۍ کوي الله ته هر هغه چې په اسمانونو کې دي (له علویاتو سره له اسمانونو) او هر هغه څه چې په ځمکه کې دي (له سفلیاتو سره له ځمکې)، خاص همدغه (الله) لره دی ملک باچایي، او هم ده لره ټوله ثنا ستاینه ده، او همدغه (الله) په هر څیز باندې ښه قادر دی. همدغه (الله) هغه ذات دی چې پیدا کړي یې يئ تاسې، پس ځینې له تاسې کافر دي، او ځینې له تاسې مؤمن دي.

تفسیر: د هر چا حکومت او ټولواکي چې په دنیا کې کې لیده کیږي؛ په حقیقت کې هغه د الله تعالی سلطنت او ټولواکي ده، او د هر سړي چې ستاینه او تعریف کاوه شي، هغه په واقع سره د همغه الله تعالی حمد، ثنا او ستاینه ده، همدغه پاک الله تعالی ځمونږ او د ګردو مخلوقاتو خالق او پیدا کوونکی دی، او ښاییږي چې ګردو به په ده باندې ایمان راوړی وي، او د هغه حقیقي منعم اطاعت به یې کړی وي، مګر ځینې کسان منکران شول، او ځینې ایمانداران وګرځېدل، بېشکه چې الله تعالی هر سړي ته داسې یو قوّت او استعداد وربښلی دی، چې د هر لوري د حرکت او د تګ قوّت په کې شته، الله تعالی ړومبی ګرد خلق په صحیح فطرت سره پیدا کړل، بیا ځینې پخپل همغه صحیح فطرت باندې ټینګ پاتې شول، او ځنې نور له شاوخوا له حالاتو څخه متأثر شول.

وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُوْنَ بَصِيْرٌ ② خَلَقَ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ بِالْحَقِّ وَصَوَّرَكُمْ فَاَحْسَنَ صُوَرَكُمْ ۚ وَاِلَيْهِ الْمَصِيْرُ ③

او الله په هغه څه چې کوئ تاسې ښه لیدونکی دی. پیدا کړي یې دي اسمانونه او ځمکه په تدبیر حق سره، او صورتونه یې تړلي دي ستاسې بیا یې ښایسته کړي دي صورتونه ستاسې، او هغه (الله) ته بېرته ورتلل دي ستاسې.

تفسیر: په ګردو ساکښانو (ذي روحو) کې د انسان خلقت ښه دی، په لیدلو کې ډېر ښه ښکاري، پخپلو ملکاتو او قواوو هم له ګرد عالم څخه لوړ، غوره او ممتاز دی، بلکه د ټولو ښو مجموعه ده.

يَعْلَمُ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ وَيَعْلَمُ مَا تُسِرُّوْنَ وَمَا تُعْلِنُوْنَ ؕ وَاللّٰهُ عَلِيْمٌ ۢ بِذَاتِ الصُّدُوْرِ ④
اَلَمْ يَأْتِكُمْ نَبَؤُا الَّذِيْنَ كَفَرُوْا مِنْ قَبْلُ ۫ فَذَاقُوْا وَبَالَ اَمْرِهِمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ اَلِيْمٌ ⑤

ښه معلوم دي دغه (الله) ته هغه څه چې په اسمانونو او په ځمکه کې دي، او ښه معلوم دي دغه (الله) ته هغه څه چې پټوئ تاسې او هغه څه چې ښکاره کوئ يې تاسې، او الله ته ښه معلوم دي هغه پټې خبرې چې په سينو زړونو ستاسې کې دي. آيا نه دی راغلی تاسې ته ای منکرانو خبر د هغو کسانو چې منکران شوي دي پخوا له دې نه؟، پس وبې څکل وبال سزا د کار خپل، او شته دوی ته عذاب دردناك.

تفسير: يعنې له تاسې څخه پخوا ډېر قومونه لکه عاد او ثمود او نور هلاك شوي دي، او د آخرت عذاب جلا دی، دا خطاب د مکې مکرّمې هستېدونکيو لپاره دی.

ذٰلِكَ بِأَنَّهُۥ كَانَت تَّأۡتِيهِمۡ رُسُلُهُم بِٱلۡبَيِّنَٰتِ فَقَالُوٓاْ أَبَشَرٞ يَهۡدُونَنَا فَكَفَرُواْ وَتَوَلَّواْۚ

دا (عذاب دوی ته) د دې لپاره دی چې وو به دوی چې راتلل به دوی ته رسولان د دوی په ښکاره دلائلو سره، نو ويل به دوی (تعجّبًا وتسمخرًا) چې آيا بشر سړی (لکه مونږ) لاره ښيي مونږ ته، بيا به کافران شول (په رسولانو) او مخونه به يې وګرځول.

تفسير: يعنې ځمونږ غوندې پر يوه سړي باندې يې د لارې ښوونې او د هادي نوم ايښی، او هغه يې مونږ ته رالېږلی دی؟ که مونږ ته هادي لېږونکی وو، نو ښايي پرښته يې رالېږلې وی، ګواکې د دوی په نزد د بشريت او رسالت په منځ کې منافات وو، نو ځکه هغوی خپلو ځانونو ته کفر غوره کړ، او د پيغمبرانو د خبرو له منلو څخه يې مخ واړاوه.

وَّٱسۡتَغۡنَى ٱللَّهُۚ وَٱللَّهُ غَنِيٌّ حَمِيدٞ ۝٦

او بې پروا غني دی الله (له ايمان د خلقو)، او الله غني بې پروا دی (له عبادت)، او ډېر ستايلی شوی دی (بې له ستايلو د خلقو).

تفسير: يعنې د الله تعالی څه پروا ده، که هغوی مخ واړوي، يا غاړه وغړي؛ نو الله هم له هغوی څخه د خپل رحمت نظر اړوي.

زَعَمَ ٱلَّذِينَ كَفَرُوٓاْ أَن لَّن يُبۡعَثُواْۚ

دعوی کوي هغه کسان چې کافران شوي دي چې له سره به بيا ژوندي راپورته نه کړی شي دوی.

تفسير: هم هغسې چې دغه کُفّار پخپل زعم د انبياوو له رسالت څخه انکار کوي، د بعث بعد الموت څخه هم انکار کوي.

قُلۡ بَلَىٰ وَرَبِّي لَتُبۡعَثُنَّ ثُمَّ لَتُنَبَّؤُنَّ بِمَا عَمِلۡتُمۡۚ وَذَٰلِكَ عَلَى ٱللَّهِ يَسِيرٞ ۝٧

ووايه (ای محمده دوی ته چې) هو بيا به ژوندي راپورته کړی شئ، قسم دی په رب ځما چې خامخا ژوندي پورته به کړل شئ هرومرو تاسې (پس له مرګه)، بيا خامخا خبر به کړی شئ تاسې هرومرو په هغه څه چې کړي دي تاسې په دنيا کې، او دا (ژوندي پاڅول جزاء ورکول) په الله باندې ډېر اسان دي.

تفسیر: یعنې د دویم ځلي بیا ژوندي کول او د ګردو حساب، کتاب اخیستل الله تعالی ته کوم سخت او ګران او مشکل کار نه دی، پوره یقین ولرئ ! چې دا کار ضرور کېدونکی دی، د چا له انکار کولو څخه هغه ته کلی شوی کار هیڅ وړاندې وروسته نه کیږي، نو څکه ښایي چې تاسې انکار پر برېدئ، او د هغې ورځې په فکر کې ولوېږئ.

فَآمِنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَالنُّورِ الَّذِي أَنْزَلْنَا ۚ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ ﴿٨﴾

نو ایمان راوړئ په الله او په رسول د ده (محمّد) باندې، او په هغې رڼا (قرآن) باندې چې نازل کړې دی مونږ، او الله په هغه څه چې کوئ یې تاسې ښه خبردار دی.

تفسیر: یعنې ایمان سره عمل هم یو ضروري شی دی.

يَوْمَ يَجْمَعُكُمْ لِيَوْمِ الْجَمْعِ ۖ ذَٰلِكَ يَوْمُ التَّغَابُنِ ۗ

(یاد کړه) هغه ورځ چې راجمع به کړي (او خبر به درکړي الله) تاسو لره په ورځ د جمع کېدلو (قیامت) کې، دا (ورځ چې ده) ورځ د نفعې او نقصان ده.

تفسیر: یعنې دوزخیان به پړه کیږي، او جنّتیان به کامیابیږي، پړه کېدل دا چې هغوی به د الله تعالی ورکړې قوّتونه بېځایه لګولي وي، رأس المال او پنګه به یې هم له لاسه وتلي وي، برې دا چې د لویې فائدې په بدل کې په زرهاوو ښه مومي، اوس د همدې خبرې لږ څه تفصیل داسې راځي چې:

وَمَنْ يُؤْمِنْ بِاللَّهِ وَيَعْمَلْ صَالِحًا يُكَفِّرْ عَنْهُ سَيِّئَاتِهِ

او هغه چې ایمان راوړي په الله او وکړي عمل نېک؛ لرې به کړي (الله) له ده څخه بدې د ده.

تفسیر: یعنې هغه تقصیرات چې شوي دي؛ د ایمان او ښو کارونو له وجې معاف او ښنلی کیږي.

وَيُدْخِلْهُ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا ۚ ذَٰلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ﴿٩﴾

او داخل به کړي (الله) دغه (صالح مؤمن) په هغو جنّتونو کې چې بهیږي له لاندې (د ونو او ماڼیو) د هغو (څلور قسمه) ویالې، تل به وي دوی په هغه کې ابدي همېشه، دغه (مغفرت او جنّت) برې خلاصی ډېر لوی دی.

تفسیر: یعنې هر څوک چې جنّت ته ورسیږي؛ ټول مرادونه یې په لاس ورځي، څکه چې جنّت د الله تعالی د لیدلو او د هغه د رضاء موندلو ځای دی.

وَالَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِآيَاتِنَا أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ خَالِدِينَ فِيهَا ۖ وَبِئْسَ الْمَصِيرُ ﴿١٠﴾ مَا أَصَابَ مِنْ مُصِيبَةٍ إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ ۗ وَمَنْ يُؤْمِنْ بِاللَّهِ يَهْدِ قَلْبَهُ ۚ

او هغه کسان چې کافران شوي دي او نسبت د دروغو کوي آیتونو څمونږ ته، دغه کسان دي یاران ملګري د دوزخ، تل به وي دوی په هغه (دوزخ) کې، او بد ځای د ورتللو دی (دوزخ). نه رسیږي هیڅ مصیبت، غم، درد هیچاته مګر خو (رسیږي) په اذن حکم د الله سره، او هغه څوک چې ایمان یې راوړی دی په الله باندې؛ لاره ښیي (الله) زړه د ده ته (د صبر او ثبات).

تفسیر: په دنیا کې هیڅ یوه سختي او مصیبت بې د الله تعالی له رضا، مشیت څخه نه رسیږي، کله چې مؤمنان په دې خبره باندې یقین او باور ولري؛ نو نه ښایي چې په هغه باندې خفه شي، بلکه په هر وخت او په هر حال باندې د هغه په فیصلې باندې رضا وي، او تل دې هسې وینا وکړي، تر څو چې الله تعالی یې زړه کلک کړی، او پدې وپوهیږي چې هر څه د الله تعالی له جانبه دي.

وَاللّٰهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيْمٌ ﴿۱۱﴾

او الله په هر څیز باندې ښه عالم دانا دی (پر شاکرانو صابرانو).

تفسیر: یعنې هغه تکلیف او مصیبت چې د الله تعالی له لوري رارسیږي؛ د هغه عین علم او حکمت دی، همغه الله تعالی ته ښه معلوم دي چې کوم یو له مونږ څنې د واقعي صبر، تسلیم او رضا په سمه لاره ځي؟ او د چا زړه د کومو احوالو او کیفیاتو د مورد ګرځېدلو وړ دی؟.

وَاَطِيْعُوا اللّٰهَ وَاَطِيْعُوا الرَّسُوْلَ ۚ فَاِنْ تَوَلَّيْتُمْ فَاِنَّمَا عَلٰى رَسُوْلِنَا الْبَلٰغُ الْمُبِيْنُ ﴿۱۲﴾

او حکم ومنئ تاسې د الله، او حکم ومنئ تاسې د رسول (د دغه الله)، پس که مخ وګرځوه تاسې (له طاعته؛ نو د تاسې نقصان دی، رسول ته څه زیان نه رسیږي ،ځکه چې) نو بېشکه په رسول ځما باندې رسونه ښکاره ده (او خپل تبلیغ یې کړی دی).

تفسیر: یعنې په نرمی، سختی، تکلیف، راحت او په هر صورت کې د الله تعالی او د هغه د رسول حکم ومنئ !، که نه ستاسې خپل نقصان دی، رسول الله صلی الله علیه وسلم خو تاسې ته ټول ښه او بد درپوهولي دي، او خپل فرض یې ادا کړی دی، او الله تعالی ته ستاسې له اطاعت یا معصیت څخه هیڅ یو ضرر یا ګټه نه وورسیږي.

اَللّٰهُ لَاۤ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ ۚ وَعَلَى اللّٰهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُوْنَ ﴿۱۳﴾

الله (یو دی) نشته هیڅوک وړ د عبادت مګر خو همدی دی، او خاص یواځې پر الله باندې پس توکل دې وکړي مؤمنان.

تفسیر: یعنې معبود او مستعان یواځې د الله تعالی لوی ذات دی، بل څوک د بندګۍ او د هیلې او د اسرې وړ نه دی.

يٰۤاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْۤا اِنَّ مِنْ اَزْوَاجِكُمْ وَاَوْلَادِكُمْ عَدُوًّا لَّكُمْ

ای هغو کسانو چې ایمان یې راوړی دی ! بېشکه ځینې له ښځو ستاسې او (ځینې له) ځامنو ستاسې دښمنان دي تاسې لره.

تفسیر: ډېر ځلې داسې کیږي چې سړی د ښځې او ځامنو په مینه او محبت کې داسې اخته کیږي، چې د الله تعالی له یاده غافلیږي، او د داسې تعلّقاتو لامله نور ډېر خراب کارونه هم کوي، او له ډېرو ښو څخه بې برخې پاتې کیږي، د ښځې او اولاد غوښتنې او د هغوی خوښ ساتل هیڅکله دې نه پرېږدي چې بل شي تـه خپل فکـر واړوي، د آخرت فکر ترې هیریږي، کله چې د آل او عیال د سړي د داسې ضرر او نقصان سبب وګرځي، هغه یې دوستان نه بلل کیږي، بلکه داسې دښمنان دي چې سړی د دوی د دې دښمنۍ احساس نشي کولی، نو ځکه الله تعالی مو وینبوي چې ځانونه مو له داسې دښمنانو څخه ساتئ !، او له هسې چارو څنې لرې ګرځئ چې د هغو په وسیله دنیا تاسې ته ډېره ښه ښکاره شي،

او آخرت مو له یاده ووځي، او د دنیا لامله مو دین له لاسه وران شي، ولې داسې نه دي چې په دنیا کې ګردې ښځې یا ټوله اولاده او خپلوان هسې وي، چې سړی د آخرت له یاده غافلوي، بلکه ځینې بختورې ښځې او هلکان داسې هم وي چې له خپلو مېړو او پلرونو سره د هغوی د دین په حفاظت کې مرستې کوي، او په ښو چارو کې هغوی ته لار ښوونه او لاس نیونه کوي، او هغوی ته عابدې ښځې نعم الصاحبات او نېک مرغي اولاده باقیات الصالحات ګرځي: (جعلنا الله منهم بفضله ومنّه).

فَاحْذَرُوهُمْ ۚ وَإِن تَعْفُوا وَتَصْفَحُوا وَتَغْفِرُوا فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿١٤﴾

نو ځان وساتئ تاسې له دوی څخه (په مقابل د حکم د الله او د دوی لحاظ مه کوئ)، او که عفوه او ګزشت وکړئ تاسو، او مخ وګرځوئ تاسو، او مغفرت وکړئ تاسې؛ پس بېشکه الله ښه مغفرت کوونکی (د خطیّاتو) ډېر رحم کوونکی دی.

تفسیر: یعنې که دوی له تاسې سره دښمني وکړه، او تاسې ته دیني یا دنیوي زیان ورسېد؛ نو د هغه اثر او اغېزه به داسې کېږي چې تاسې به په انتقام او کسات پسې لوېږئ، او پر هغوی باندې به نامناسبه سختي شروع کوئ، نو له داسې کولو څخه به د دنیا انتظام خرابیږي، تر هغه ځایه پورې چې عقلاً او شرعًا ګنجایش وي؛ له هسې حماقتونو، تقصیراتو څنې تېرېږئ او ښنئ یې !، انتقام او کسات پسې مه ګرځئ !، چې په داسې مکارمو اخلاقو سره به الله تعالی پر تاسې باندې مهرباني کوي او ستاسې خطاوې ښي.

إِنَّمَا أَمْوَالُكُمْ وَأَوْلَادُكُمْ فِتْنَةٌ ۚ وَاللَّهُ عِندَهُ أَجْرٌ عَظِيمٌ ﴿١٥﴾

بېشکه همدا خبره ده چې مالونه ستاسې او اولاد ستاسې یوه فتنه ازمویښت دی، او الله چې دی په نزد د ده دی اجر ثواب ډېر لوی.

تفسیر: یعنې الله تعالی تاسې ته مال او اولاد درکوي او تاسې پرې ازمویي، چې کوم یو له تاسې څخه په داسې فاني او زائلو شیانو کې اخته کېږي؟ او کوم یو له تاسې څنې د فاني شیانو نه د خپل آخرت پنګه او ذخیره ګرځوي؟ او د آخرت ډېر لوی اجر او ثواب د دې ځای پر حظوظو او مالونو باندې ښه بولي، او ترجیح ورکوي؟ او یا أخروي باقي او غیر فاني نعمتونه هېروي، او په بدل یې دغه زائل او فاني شیان اخلي؟.

فَاتَّقُوا اللَّهَ مَا اسْتَطَعْتُمْ وَاسْمَعُوا وَأَطِيعُوا وَأَنفِقُوا خَيْرًا لِّأَنفُسِكُمْ ۗ

نو وویرېږئ تاسې له الله څومره چې توانېږئ تاسې، او واورئ (خبرې د الله په سماع د قبول سره)، او اطاعت کوئ (د احکام الله)، او نفقه کوئ لګوئ ښه شیان لپاره (د نفعې) د ځانونو خپلو، یا دا غوره ده ستاسو لپاره.

تفسیر: یعنې تر څو مو چې له وسه کېږي له الله تعالی څنې وویرېږئ، او په دې امتحان او ازموینه کې ثابت قدم اوسئ !، او د هغه احکام واورئ !، او عمل پرې وکړئ !.

وَمَن يُوقَ شُحَّ نَفْسِهِ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿١٦﴾

او هغه چې وساتلی شي له حرص بخیلی د نفس خپل څخه؛ نو دا کسان همدوی دي بریالیان په مراد رسېدلي (بچ شوي له عذابه په دواړه دارینو کې).

تفسير: يعنې د الله تعالی په لاره کې به له نفقه کولو او له مال لګولو څخه ستاسې خپلې ښېګڼې کيږي، او همغه سړی بريالی او په مراد رسيږي چې الله تعالی د هغه زړه له دې اندېښنې غوښتنې څنې پاک ساتلی وي، او حرص، بخل، طمع او کنسکي لار په کې ونه لري.

إِن تُقۡرِضُواْ ٱللَّهَ قَرۡضًا حَسَنٗا يُضَٰعِفۡهُ لَكُمۡ وَيَغۡفِرۡ لَكُمۡۚ

که چېرې قرض پور ورکړئ تاسې الله لره (په هغه څه چې فرمايلي يې دي) قرض پور نېک؛ نو دو چنده به کړي (الله ثواب د) هغه (پور) تاسې ته او مغفرت به وکړي (الله) تاسې ته.

تفسير: يعنې د الله تعالی په لاره کې په اخلاص او نېک نيّت سره له خپل حلال او طيب مال څنې صرف کړئ او ويې لګوئ !، تر څو الله تعالی تاسې ته څو چنده له هغه څنې زيات ثواب درکړي، او ستاسې ګردې خطاوې او تجاوزات وبښي، همداسې يو مضمون پخوا له دې څخه هم تېر شوی دی، پوره تقرير دې هلته وکوت شي !.

وَٱللَّهُ شَكُورٌ حَلِيمٌ ١٧

او الله ښه قدردان دی ښه تحمّل والا دی.

تفسير: د قدر پېژندلو خبره دا ده چې په لږ عمل سره ډېر ثواب ورکوي، او تحمّل يې دا دی چې د ګناه په ليدلو سره سمدلاسه عذاب نه مقرروي، بيا هم د ډېرو ګناهګارانو جرم بښي، او د ډېرو سزا تخفيف کوي.

عَٰلِمُ ٱلۡغَيۡبِ وَٱلشَّهَٰدَةِ ٱلۡعَزِيزُ ٱلۡحَكِيمُ ١٨

عالم پوهېدونکی د پټ او ښکاره دی، ښه غالب قوي دی ډېر حکمت والا دی.

تفسير: يعنې الله تعالی په ښکاره کارونو او پټو نيتونو باندې عليم او خبير ښه دانا او بينا دی، او سم د خپل زبردست قوّت او حکمت سره هر چاته بدل ورکوي.

تمّت سورة التغابن بفضل الله تعالی ومنّه، ولله الحمدُ والمنّة.

«د (الطلاق) سورت مدني دی، (۱۲) آیت (۲) رکوع لري، په تلاوت کې (۶۵) او په نزول کې (۹۹) سورت دی، وروسته د (الإنسان) له سورته نازل شوی دی».

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

يَاَيُّهَا النَّبِيُّ اِذَا طَلَّقْتُمُ النِّسَآءَ فَطَلِّقُوْهُنَّ لِعِدَّتِهِنَّ

ای نبي ! (ووايه امّت خپل ته) کله چې اراده وکړئ طلاقوئ تاسو ښځې؛ نو طلاقوئ يې په (وخت د) عدّت د دوي کې (په طُهر کې چې خالي له جماع وي).

تفسير: اګر که دلته مخاطب نبي صلی الله عليه وسلم دی، مګر په واقع کې ګرد امّت مخاطب دی، يعنې کله چې کوم سړی بيا په کوم ضرورت يا د مجبوريت له کبله د خپلې ښځې د طلاق ورکولو اراده وکړي، نو ښايي چې هغه دې په عدّت سره طلاق ورکړي.

په طلاق ورکولو کې مشروعه طريقه دا ده چې په طُهر کې دې طلاق ورکړی شي، او له احاديثو څخه هم دا قيد ثابتيږي، چې په هغه طهر کې چې کوروالی او صحبت په کې نه وي شوی؛ ښايي مېړه خپلې ښځې ته طلاق ورکړي.

وَاَحْصُوا الْعِدَّةَ

او وشمېرئ وساتئ تاسو عدّت (د ښځو خپلو).

تفسير: نارينه او ښځې دواړو ته ښايي چې دا خبره په ياد ولري چې چېرې د غفلت او سهوې په وسيله له دوی څنې کومه سهوه او بې احتياطي ونشي، او څه لاندې باندې په منځ کې رانشي، او هم ښايي چې طلاق داسې ورکړ شي چې د عدّت په شمېر کې هيڅ شانې ډېروالی او لږوالی رانشي.

وَاتَّقُوا اللهَ رَبَّكُمْ لَا تُخْرِجُوْهُنَّ مِنْ بُيُوْتِهِنَّ

او وويرېږئ تاسو له الله چې رب (پالونکی) د تاسې (دی)، مه وباسئ (ای خاوندانو) دغه (ښځې خپلې) له کورونو خپلو څخه (چې په کې اوسي دوی، تر هغه پورې چې يې تېر شي عدّت).

تفسير: يعنې له الله څخه وويرېږئ، او په شرعي احکامو باندې پابندي ولرئ !، چې له هغو څخه يو حکم دا دی چې د حيض په حالت کې دې طلاق ور نه کړ شي !، او درې طلاق دې يو ځای ور نه کړ شي !، او مطلّقه ښځه دې له کوره د باندې ونه ايستله شي !، او د دې په شان د الله أکرم شأنُه وأعظم برهانُهُ نورې ښوونې هم په اخلاص سره منئ !.

وَلَا يَخْرُجْنَ اِلَّآ اَنْ يَّاْتِيْنَ بِفَاحِشَةٍ مُّبَيِّنَةٍ

او نه دې وځي دغه (ښځې هم پخپله له کورو نه تر څو چې عدّت د دوی تېر شي) مګر هلته چې راشي دوی په فاحشه بې حيايي ښکاره سره (لکه زنا).

تفسیر: یعنې ښځې دې پخپله خوښه هم نه وځي، ځکه چې دا سُکنَی محض حق العبد نه دی چې د هغه په رضا سره ساقطه شي، بلکه حق الشّرع دی، هو ! که ښځه کومه ښکاره بېحیایي وکړي، یا په بدو چارو ځغرد وکړي، یا د غلا مرتکبه شي، یا د ځینو علماوو په قول: ژبه وکړي، یا تل په جنګ جنجال او جګړه کې لګیا وي، او بې له غمه او خفګانه یې بل کار نه وي؛ نو ایستل یې روا دي، که دا ښځه بې موجبه له کوره ووځي؛ نو دا پخپله د دې د صریحې بې حیایۍ یو کار دی.

وَتِلْكَ حُدُوْدُ اللّٰهِ ۚ وَمَنْ يَّتَعَدَّ حُدُوْدَ اللّٰهِ فَقَدْ ظَلَمَ نَفْسَهٗ ؕ

او دا (احکام) حدود اندازه کړی شوي د الله دي، او هر هغه چې تیریږي له حدودو د الله څخه؛ نو په تحقیق ظلم یې کړی دی په ځان خپل باندې.

تفسیر: یعنې ګناهګار شوي دي، د الله تعالی په نزد د سزا موجب وګرځېد.

لَا تَدْرِيْ لَعَلَّ اللّٰهَ يُحْدِثُ بَعْدَ ذٰلِكَ اَمْرًا ①

نه پوهېږې (ته ای طلاق کوونکیه ! یا نه پوهېږي هیڅ نفس) ښایي چې الله پیدا کړي وروسته له دې طلاق کوم ښه کار او نوی صورت لکه رجوع له طلاقه.

تفسیر: یعنې ښایي چې بیا د دواړو په منځ کې روغه او صلحه وشي، او په طلاق باندې پښېمان او نادم شي.

فَاِذَا بَلَغْنَ اَجَلَهُنَّ فَاَمْسِكُوْهُنَّ بِمَعْرُوْفٍ اَوْ فَارِقُوْهُنَّ بِمَعْرُوْفٍ

بیا نو کله چې ورسیږي دغه (ښځې) نېټې خپلې ته؛ نو وساتئ (تاسې ای مېړونو) دوی په معروف نېکۍ ښه شان سره، یا جلا شئ تاسې له دوی څنې په معروف نېکۍ ښه شان سره.

تفسیر: یعنې په رجعي طلاق کې کله چې عدّت ختمېدلو ته نژدې شي؛ نو تاسې لره له دوو چارو څخه د یوې چارې اختیار دی، چې یا د عدّت له ختمېدلو څخه پخوا سم له دستوره هغې ښځې ته رجعت او خپلې نکاح ته دوام ورکړئ !، یا د عدّت په ختمېدلو سره په معقولې طریقې باندې له هغې څخه جلا شئ !، مطلب دا که د نکاح ټینګ ساتل مقصد وي؛ نو په هغه وخت کې، او که یې شلول مطلب وي؛ نو په دغه وخت کې ځغرد (ټینګوالی) پرې وکړئ !، او په دواړو صورتونو کې د انسانیت، شرافت اصولو ته په درنه سترګه وګورئ !، او داسې مه کوئ چې ساتنه یې مقصود نه وي، او خامخا د عدّت د اوږدوالي لپاره رجعت وکړئ، یا د ساتلو په صورت کې هغې ته ایذاء ورسوئ، او طعن او تشنیع ور واوروئ !.

وَّاَشْهِدُوْا ذَوَيْ عَدْلٍ مِّنْكُمْ

او شاهدان نیسئ تاسې (په دغه رجوع باندې) دوه خاوندان د عدل له تاسې څخه.

تفسیر: یعنې وروسته له طلاق ورکولو او پخوا د عدّت له پوره کېدلو که د نکاح بیا ساتل غواړئ؛ نو په دې رجعت باندې دوه شاهدان ونیسئ، تر څو د خلقو په نزد متهم نه شئ.

وَاَقِيْمُوا الشَّهَادَةَ لِلّٰهِ ؕ

او ښه اداء کړئ تاسې شاهدي (ای شاهدانو په وخت د حاجت کې) لپاره د (ثواب او رضا د) الله.

تفسیر: په دې کې شاهدانو لره هدایت دی چې د شاهدي ورکولو په وخت کې کړه او خرابه خبره ونه کړي، او سمه صافه او درسته خبره ووایئ !.

ذٰلِكُمْ يُوعَظُ بِهٖ مَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ ۬

دا (ساتنه په نېکۍ سره) نصیحت کاوه شي په دې سره هغه چاته چې وي چې ایمان یې راوړی وي په الله او په ورځې وروستۍ (د قیامت) باندې.

تفسیر: د جاهلیت په زمانه کې پر ښځو باندې زیات ظلمونه کېدل، او له ښځو سره هسې سلوك جاري وو لكه چې له غواوو او خرو سره یې کوي، یا له خورا سختو او ذلیلو بندیانو سره کاوه شي، ځینې ښځې به سل سل کرته طلاقېدې، خو سره د هغه به هم د هغوی د مصیبت دوره پای (آخر) ته نه رسېده، قرآن په څو څو ځایونو کې د دې وحشیانه مظالمو او بې رحمیو خلاف ویناوې کړې دي، او د نکاح او د طلاق په حدودو او حقوقو باندې په ډېر ښه ډول سره زور غورځولی دی، بالخصوص د دې سورت په منځ کې په نورو حکیمانه وو هدایتو او نصیحتو کې یې یو نهایت جامع او مانع او ټول ښوونکی اصول بیان فرمایلی دی چې: ﴿فَاَمْسِكُوْهُنَّ بِمَعْرُوْفٍ اَوْ فَارِقُوْهُنَّ بِمَعْرُوْفٍ﴾ دی، چې د هغه حاصل دا دی چې که یې ساتئ؛ نو په معقوله ډول او طریقې سره یې وساتئ !، او که یې پرېږدئ؛ نو هم په معقوله طریقه سره یې پرېږدئ !، خو له دې ښو او زرینو نصیحتو څخه هغه سړی منتفع او ګټور کېدی شي چې په الله تعالی او رسول الله صلی الله علیه وسلم او په آخرت باندې یقین لري، ځکه چې همدا باور او یقین د انسان په زړه کې د الله تعالی وېره او خوف پیدا کوي، او د همدې وېرې لامله دا خیال د انسان په فکر کې پیدا کیږي: همغسې چې یوه کمزوره ښځه له بخته او اتفاقه ځمونږ په منګلو او قبضه او اقتدار کې راغلې ده، مونږ هم ټول د یوه لوی قهّار الله تعالی په قبضه او اقتدار کې پراته یو، همدا یو خیال دی چې په هر حال کې سړی له ظلم او تعدّي څخه ساتي، او د الله تعالی په امر منلو باندې اړوي، د دې لپاره په دې سورت کې په مخصوص ډول سره په اتقاء پرهېزګارۍ او د الله تعالی په وېره باندې زیات امرونه او توصیې شوي دي.

وَمَنْ يَّتَّقِ اللّٰهَ يَجْعَلْ لَّهٗ مَخْرَجًا ۟ۙ

او هغه څوك چې ویرېږي له الله، ځان ساتي له معاصیو؛ وبه ګرځوي ده ته یو ځای د وتلو (له دنیوي او اخروي غمونو نه).

تفسیر: یعنې له الله تعالی ځنې وویرېږئ !، او د هغه د احکامو تعمیل په هر حال کې وکړئ !، که څه هم له ډېرو مشکلاتو او شدائدو سره مخامخ شئ، ځکه چې الله تعالی د هغو ګردو مشکلاتو ځنې د وتلو لاره در خلاصوي، او په سختیو کې دګزارې وسیلې هم در برابروي.

وَّيَرْزُقْهُ مِنْ حَيْثُ لَا يَحْتَسِبُ ؕ

او رزق روزي به ورکړي (الله) ده ته له هغه (ځایه) چې ګمان به نه کوي دی.

تفسیر: د الله تعالی څخه وېره د دواړو دارینو د خزانو کنجي ده، او د ګردو بریو او کامیابیو وسیله ده، له همدې ځنې ګرد مشکلات اسانیږي، بې قیاس او بې ګمانه یې رزق روزي او خواړه ور رسیږي، ګناهونه یې ښنل کیږي، جنّت ورحاصلیږي، ثواب یې زیاتیږي، او یوه عجیبه د زړه ډاډینه، سکون، اطمینان او خوښي په برخه او نصیب راځي، چې د هغه لامله بیا هیڅ یوه سختي لكه سختي نه ورښکاري.

وَمَن يَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ فَهُوَ حَسْبُهُ ۚ إِنَّ اللَّهَ بَالِغُ أَمْرِهِ ۚ قَدْ جَعَلَ اللَّهُ لِكُلِّ شَيْءٍ قَدْرًا ﴿٣﴾

او هغه څوک چې توکل وکړي په الله باندې؛ نو دغه (الله) بس کافي دی ده لره (په دواړو جهانو کې)، بېشکه الله رسېدونکی دی امر کار خپل ته، په تحقیق ګرځولې ده الله هر څیز لره اندازه.

تفسیر: یعنې پر الله تعالی باندې هیله او اسره ولرئ، او یواځې پر وسائلو او اسبابو باندې تکیه ونه کړئ !، د الله تعالی قُدرت په دې اسبابو اړه نه لري، د کوم کار د کولو اراده چې الله وفرمایي؛ هغه هرومرو (خامخا) پوره کېدونکی دی، اسباب او وسائل هم د ده د مشیت تابع دي، هو ! د هر څیز اندازه د هغه له خوا ټاکلې شوې ده، چې سم له هغې سره هغه ښکاره کېدونکی دی، نو ځکه که د کوم څیز په حاصلېدو کې څه ډېل ښکاره شي؛ نو متوکّل لره نه ښایي چې ځان خپه یا پرېشان کړي.

وَاللَّائِي يَئِسْنَ مِنَ الْمَحِيضِ مِن نِّسَائِكُمْ إِنِ ارْتَبْتُمْ فَعِدَّتُهُنَّ ثَلَاثَةُ أَشْهُرٍ وَاللَّائِي لَمْ يَحِضْنَ ۚ

او هغه ښځې چې نااميده شوي وي (په سبب د كبارت يا د مرض) له حیضه له ښځو ستاسې ځنې که چېرې په شک کې یئ تاسې؛ نو عدّت د دوی درې میاشتې دی، او همداسې ښځې چې نه وي شوي حائضې (په سبب د صغارت نو درې میاشتې عدّت دې تېروي).

تفسیر: یعنې پاک قرآن د مطلّقې عدّت لکه چې د «البقرة» په سورت کې راغلی دی؛ درې حیضه ښوولی دی، که شبهه او شک پیدا شي چې چاته حیض ورنشي، یا د ډېر عمر او منګ لامله یې حیض بند شوی وي، نو د هغې عدّت به څو وي؟ دا یې راښکاره کړه چې درې میاشتې دی.

وَأُولَاتُ الْأَحْمَالِ أَجَلُهُنَّ أَن يَضَعْنَ حَمْلَهُنَّ ۚ

او (ښځې) خاوندانې د بار ګېډې (حاملانې بلاربې) عدّت د دوی دا دی چې وزېږوي دوی بار (حمل) خپل.

تفسیر: د جمهورو په نزد د حاملې عدّت د هغې د حمل تر وضعې او د مولود تر ځېګولو پورې دی، که څه هم هغه یوه لحظه او شېبه وروسته وي، یا تر ډېرو میاشتو پورې وځنډېږي، په دې کې د مطلقې او د کونډې حکم یو دی، لکه چې په احادیثو کې راغلي دي.

وَمَن يَتَّقِ اللَّهَ يَجْعَل لَّهُ مِنْ أَمْرِهِ يُسْرًا ﴿٤﴾ ذَٰلِكَ أَمْرُ اللَّهِ أَنزَلَهُ إِلَيْكُمْ ۚ وَمَن يَتَّقِ اللَّهَ يُكَفِّرْ عَنْهُ سَيِّئَاتِهِ وَيُعْظِمْ لَهُ أَجْرًا ﴿٥﴾

او هغه څوک چې ویرېږي له الله، ځان ساتي له معاصيو؛ نو وبه ګرځوي الله ده ته کار د ده کې اساني. دا (چې ویلی شوی دی) امر حکم د الله دی چې نازل کړی یې دی تاسې ته، او هغه څوک چې ویرېږي له الله، ځان ساتي له معاصيو؛ نو لرې به کړي الله له ده څخه ګناهونه د ده، او لوی به کړي (الله) ده لره اجر ثواب (د ده).

تفسیر: د هرې جُملې په آخر کې د اتّقاء او د الله تعالی أكرمَ شأنُه وأعظمَ برهانُه د وېرې مضمون په مختلفو اساليبو او ډول ډول پیرایو سره یې تکرار کړی دی، تر څو لوستونکي د هغه د بار بار ویلو څخه ډېر وېښ او متنبّه شي، چې د ښځو په معاملاتو کې د دې اتقاء او پرهېزګارۍ ضرورت ډېر زیات دی.

أَسْكِنُوهُنَّ مِنْ حَيْثُ سَكَنتُم مِّن وُجْدِكُمْ

واوسوئ دا (ښځې طلاقې کړی شوې) په هغه ځای کې چې په کې اوسېږئ تاسې (سم) له طاقت د تاسې (چې توانېږئ !).

تفسیر: د نارینه په ذمّه باندې ضرور دي چې خپلې مطلّقې ښځې ته تر عدّت پورې هستوګنې لپاره کور ورکړي، چې هغه ته «سُکنی» وایه شي، نو کله چې «سکنی» واجبه شي؛ نو نفقه هم د هغه په ذمّه ثابتیږي، ځکه چې ښځه دومره موده د ده په کور کې مقیّده او محبوسه پاتې کیږي، د قرآنکریم د دې الفاظو اشاره په همدې لوري ده: ﴿مِنْ حَيْثُ سَكَنتُم مِّن وُجْدِكُمْ وَلَا تُضَارُّوهُنَّ لِتُضَيِّقُوا عَلَيْهِنَّ﴾.

وَلَا تُضَارُّوهُنَّ لِتُضَيِّقُوا عَلَيْهِنَّ

او مه کوئ اراده د ضرر تاسې د دغو (مطلّقاتو) لره چې تنګوئ به (ځایونه او نفقې) په دوی باندې.

تفسیر: یعنې ای مېړونو (خاوندانو) ! ضرر مه رسوئ تاسو دې ښځو طلاقو شوو ته په ځای د هستوګنې چې هغوی په تنګې شي، او په وتلو سره مجبورې شي.

وَإِن كُنَّ أُولَاتِ حَمْلٍ فَأَنفِقُوا عَلَيْهِنَّ حَتَّىٰ يَضَعْنَ حَمْلَهُنَّ

او که چېرته وي دغه (ښځې) خاوندانې د بار ګېډې (حاملانې بلاربې) نو نفقه کوئ تاسې پر دوی باندې تر هغه پورې چې وزېږوي دوی بار (حمل د ګېډې) خپلو (په ځېګېدلو سره).

تفسیر: د حمل مدّت کله چې ډېر اوږدیږي؛ نو هغه یې په خصوصیت سره راوښود، چې په هغه کې که هومره اوږدوالی هم وشي، خو د حمل تر ځېږېدلو پورې ښایي هغې ته دې نفقه ورکړه شي، او داسې دې ونه کړي چې درې میاشتې نفقه ورکړي، او بیا یې بنده کړي.

فَإِنْ أَرْضَعْنَ لَكُمْ فَآتُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ ۖ وَأْتَمِرُوا بَيْنَكُم بِمَعْرُوفٍ

نو که تی ورکاوه دوی (پس له طلاقه) اولاد د تاسو لره؛ پس ورکړئ تاسې هغوی لره مزدوري د هغوی، او مصلحت مشوره کوئ (ای ښځو او مېړونو په حق د مولود خپل) په منځونو خپلو کې په معروف نېکۍ سره.

تفسیر: یعنې که له وضع حمل څخه وروسته ښځې ستاسې له خاطره وړوکي ته شودې ورکوي؛ نو اجرت یې ښایي هومره ورکړ شي لکه نورو تی ورکوونکیو ښځو ته چې ورکاوه کیږي !، او سم له دستوره په معقولې طریقې سره یو له بله د دې وړوکي په نسبت مشوره وکړي، او لازمه قراردادونه وتړي، او خامخا ضد او خراب تګ ونه کړي !، او یو له بل سره د نېکۍ سلوك وکړي، نه دې ښځه د شودو له ورکولو څخه غاړه غړوي !، او نه دې نارینه له هغې څنې مخ اړوي چې بلې ښځې ته د دې وړوکي ورکړي، چې د ده د مور په ځای بله ښځه په اجرت سره تی ورکړي.

وَإِن تَعَاسَرْتُمْ فَسَتُرْضِعُ لَهُ أُخْرَىٰ ﴿٦﴾

او که سختي وکړئ تاسې (ای والدینو په تي ورکولو او اجرت کې)؛ نو لپاره د تي ورکولو دې طلب کړي هغه (مولود) لره بل ښځه (یعنې دایي دې ورته ونیسي، او په مور باندې دې زور نه کوي).

تفسير: يعنې که د مخالفت، ضد لامله ښځه په شودو ورکولو باندې راضي نشي؛ نو نارينه دې هرومرو هغې ته نه ګوري، او بله ښځه دې پيدا کړي چې هغه کوچني ته شودې ورکړي، او که نارينه پر هغې ښځې باندې خپل وړوکی نه پالي، او شودو ته يې نه پرېږدي؛ نو خامخا به بله کومه ښځه پيدا کيږي، او په دواړو صورتونو کې به بلې ښځې ته څه ورکول کيږي، نو ولې همدا شی د همغه وړوکي مور ته ورنه کړ شي، چې هم وړوکی په ارام او خوشاله او هم مور پرې ډاډه او بې پروا شي.

لِيُنْفِقْ ذُوْسَعَةٍ مِّنْ سَعَتِهٖ ؕ وَمَنْ قُدِرَ عَلَيْهِ رِزْقُهٗ فَلْيُنْفِقْ مِمَّآ اٰتٰىهُ اللّٰهُ ؕ لَا يُكَلِّفُ اللّٰهُ نَفْسًا اِلَّا مَآ اٰتٰىهَا ؕ سَيَجْعَلُ اللّٰهُ بَعْدَ عُسْرٍ يُّسْرًا ۟

نو نفقه دې ورکوي خاوند د طاقت له طاقته شتو خپلو نه، او هغه چې تنګ کړ شي په ده باندې رزق د هغه، پس نفقه دې کوي له هغه څنې چې ورکړي وي هغه لره الله، نه ورکوي تکليف الله هيڅ نفس لره مګر خو په هغه قدر چې ورکړی وي هغه لره (له ماله)، ژر به ښکاره کړي الله پس له سختۍ تنګۍ څخه اساني او پراخي.

تفسير: يعنې د ووړکي خرڅ پر پلار باندې دی، مال او شته والا دې د خپل مال او شتو په اندازه خرڅ او نفقه ورکوي، اکرب او نادار دې د خپل نشتوالي په حيثيت نفقه خرڅ کوي، که د کوم سړي په برخه ډېره پراخي او شته نه وي، او دالله جل جلاله له درباره يې لږ رزق او خواړه په برخه شوي وي؛ نو دی دې په هغه کې د خپل ګنجايش او قوّت په نسبت خرڅ وکړي !، ځکه چې الله تعالی هيڅا ته د هغه له طاقت څخه زيات تکليف نه ورکوي، کله چې کوم سړی په تنګه کې هم د هغه له احکامو سره خرڅ وکړي؛ نو الله تعالی به هغه سختي او تنګه په اسانۍ او پراختيا سره وربدله کړي.

وَكَاَيِّنْ مِّنْ قَرْيَةٍ عَتَتْ عَنْ اَمْرِ رَبِّهَا وَرُسُلِهٖ فَحَاسَبْنٰهَا حِسَابًا شَدِيْدًا ۙ وَّعَذَّبْنٰهَا عَذَابًا نُّكْرًا ۟

او ډېر وو له کليو څخه چې ګرځېدلي سرکښي يې کړې وه له امره د رب خپل، او له (امره حکمه) د رسولانو د دغه (الله) څخه، نو حساب به وکړو مونږ له هغوی سره حساب سخت (په قيامت کې)، او په عذاب به کړو مونږ هغوی په عذاب نااشنا ناکاره سخت سره.

شيخ الهند (رحمة الله عليه) د دې آيت ترجمه داسې کړې ده چې: «او څومره (ډېر) وو له کليو نه چې سرکشي يې کړې وه له حکمونو د رب خپل نه، او له رسولانو د ده نه؛ پس حساب مو وکړ له هغوی سره حساب سخت، او په عذاب مو کړ هغو په ناکاره ناڅاپه عذاب سره.

تفسير: يعنې د شريعت د احکامو مخصوصًا د ښځو په نسبت د ګردو حکمونو پوره پابندي ولرئ !، که نافرماني وکړئ؛ نو په ياد يې ولرئ ! چې څومره کلي او ښارونه د الله تعالی او د ده د رسولانو د نافرمانۍ لامله ويجاړ او وران شوي دي، کله چې هغه خلق د تکبّر او ځانمنۍ آخرې درجې ته ورسېدل، او مونږ د هغوی حساب او کتاب ښه او کلک واخيست، او د هغوی يو عمل مو هم بې له پوښتنې پرې نښود، او ټول مو په هسې سخت عذاب او آفت کې اخته کړل چې د هغه نظير او ثاني پخوا له هغه څخه هيڅ ليدلی شوی نه وو.

فَذَاقَتْ وَبَالَ اَمْرِهَا وَكَانَ عَاقِبَةُ اَمْرِهَا خُسْرًا ۟

نو (وڅکله يا) وبه څکي هغوی سزا د کار خپل (په دنيا کې)، او دی عاقبت آخر د کار د دوی زيان (په آخرت کې چې حرمان دی له جنّتونو).

تفسير: يعنې هغه سودا، بيع او شراء، پلورل او پېرودل (اخيستل او خرڅول) چې يې په ټول عمر كې كړي وو، آخر يې په هغو كې سخت نقصان وموند، تر دې چې پانګه يې هم له لاسه ووتله.

أَعَدَّ اللَّهُ لَهُمْ عَذَابًا شَدِيدًا

تيار كړى دى الله هغوى ته عذاب سخت (په دارينو كې).

تفسير: د مخه د دنيوي عذاب ذكر وو، دا د أخروي عذاب ذكر دى.

فَاتَّقُوا اللَّهَ يَا أُولِي الْأَلْبَابِ الَّذِينَ آمَنُوا

نو وويرېږئ له الله، ځان وساتئ اى خاوندانو د عقلونو هغو كسانو چې ايمان يې راوړى دى.

تفسير: يعنې د دې عبرتناكو واقعاتو له اورېدلو څخه عقلمند ايماندارانو ته ويرېدل په كار دي، او مونږ لره داسې كار كول نه ښايي چې د هغه لامله د الله تعالى د قهر او د خپګان مورد وګرځو، العياذ بالله.

قَدْ أَنْزَلَ اللَّهُ إِلَيْكُمْ ذِكْرًا ﴿١٠﴾

په تحقيق نازل كړى دى الله تاسې ته ذكر نصيحت (قرآن).

تفسير: يعنې قرآن، كه له (ذكر) ځنې (ذاكر) مراد وي، نو هغه پخپله رسول دى.

رَسُولًا يَتْلُو عَلَيْكُمْ آيَاتِ اللَّهِ مُبَيِّنَاتٍ

رسول (چې محمد) دى لولي په تاسې باندې آيتونه د الله چې ښكاره كوونكي دي (د احكامو).

تفسير: يعنې ښكاره نښې او آيات چې په هغو كې د الله تعالى احكام په ډېر ښه ډول سره اورولى شوي دي.

لِيُخْرِجَ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ مِنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ

لپاره د دې چې وباسي (الله) هغه كسان چې ايمان يې راوړى او كړي يې دي ښه عملونه له ظلمتونو تيارو (د جهل او كفر) څخه رڼا (د علم او ايمان) ته.

تفسير: يعنې د كفر او د جهل له ظلمت او تيارو ځنې ايستلي د ايمان او د عمل رڼا ته مو لار ښوولې ده.

وَمَنْ يُؤْمِنْ بِاللَّهِ وَيَعْمَلْ صَالِحًا يُدْخِلْهُ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا قَدْ أَحْسَنَ اللَّهُ لَهُ رِزْقًا ﴿١١﴾

او هغه چې ايمان راوړي په الله باندې، او وكړي ښه (عمل)؛ نو داخل به كړي (الله) ده لره په جنّتونو كې چې بهيږي له لاندې (د ماڼيو او ونو) د هغو ويالې، تل به اوسېدونكي وي دوى په هغو كې ابدي همېشه، په تحقيق ښه وركړى دى الله هغه ته رزق روزي.

تفسير: او له جنّت څخه زيات ښه رزق، خواړه او روزي چېرې موندل كيږي !؟.

اَللّٰهُ الَّذِیْ خَلَقَ سَبْعَ سَمٰوٰتٍ وَّمِنَ الْاَرْضِ مِثْلَهُنَّ

الله هغه (ذات) دی چې پیدا کړي يې دي اوه اسمانونه او (پیدا کړي يې دي) له ځمکې څخه په مثل د دې (اوه اسمانونو اوه ځمکې).

تفسیر: یعنې اوه ځمکې هم پیدا کړي دي، لکه چې د (ترمذي) او نورو په احادیثو کې راغلي دي.

یَتَنَزَّلُ الْاَمْرُ بَیْنَهُنَّ

نازلیږي امر حکم (د الله) په منځ د دغو (اسمانونو او ځمکو) کې.

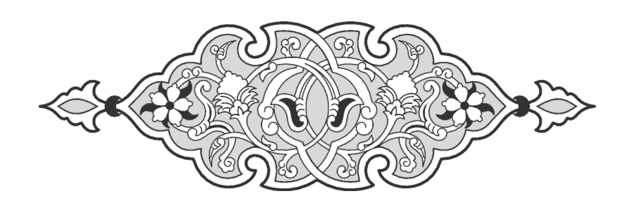
تفسیر: یعنې د عالم د انتظام او تدبیر لپاره د الله تعالی تکویني او تشریعي احکام په اسمانونو او ځمکه کې راښکته کیږي.

لِتَعْلَمُوْٓا اَنَّ اللّٰهَ عَلٰی كُلِّ شَیْءٍ قَدِیْرٌ وَّاَنَّ اللّٰهَ قَدْ اَحَاطَ بِكُلِّ شَیْءٍ عِلْمًا ﴿۱۲﴾

(پوهوي مو) تر څو چې وپوهیږئ تاسې چې بېشکه الله پر هر څیز باندې ښه قادر دی، او (پوه شئ) بېشکه چې الله په تحقیق احاطه فرمایلې ده رسېدلی دی هر شي ته له جهته د علمه قدرته.

تفسیر: یعنې د اسمان او د ځمکې د پیدا کولو او د هغو د انتظامي احکامو له جاري کولو څخه دا مقصود دی چې د الله تعالی د علم او د قدرت د صفاتو اظهار وشي، دا خبره د «ابن القیّم» (رحمة الله علیه) له لوري په (بدائع الفوائد) کې څرګنده شوې ده.

تمّت سورة الطلاق، ولله الحمدُ والمنّة.

سُورَةُ التَّحۡرِيمِ

«د (التحريم) سورت مدني دی، (۱۲) آيتونه او (۲) رکوع لري، په تلاوت کې (۶۶) او په نزول کې (۱۰۷) سورت دی، وروسته د (الحجرات) له سورته نازل شوی دی».

بِسۡمِ اللَّهِ الرَّحۡمَٰنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

د نبي صلى الله عليه وسلم هسې عادوت وو چې وروسته له مازديګره د خپلو ټولو مطهّراتو ازواجو کره د څو لحظو او شېبو له مخې ورته، يوه ورځ رسول الله صلى الله عليه وسلم د خپلې ښځې أم المؤمنين بي بي «زينب» رضي الله تعالى عنها په کور کې لږ شانې ډېل وفرمايه، وروسته دا ښکاره شوه چې دوی هلته د هغه عسل شات ګبينه څخه څه خوړلي وو، چې د دوی په مخ کې ور وړاندې کړی شوي وه، دا د شاتو او د ګبينو د خوړلو ډېل او وقفه په هره ورځ پرله پسې پېښېده، تر څو چې أم المؤمنين بي بي «عائشة الصديقة» رضي الله تعالى عنها او أمّ المؤمنين بي بي «حفصة» رضي الله تعالى عنها سره ملګرې شوې، او داسې تدبير يې جوړ کړو چې د هغې لامله نه يواځې رسول أکرم صلى الله عليه وسلم د شاتو د شربت څښل د هغې کره پرېښود، بلکه بي بي «حفصة» رضي الله تعالى عنها ته يې وفرمايل چې: «ما د زينب کره د شاتو شربت څښلی وو، اوس قسم خورم چې وروسته له دې نه يې نه څښم»، لکه چې د رسول اکرم صلى الله عليه وسلم په خيال دا خبره هم تېره شوې وه: که له دې خبرې څخه أم المؤمنين بي بي «زينب» رضي الله تعالى عنها خبره شي؛ نو هرومرو خپه کيږي، نو رسول الله صلى الله عليه وسلم «حفصې» رضي الله تعالى عنها ته يې دا هم فرمايلي وو چې: «له دې خبرې هيچا ته څه ونه وايې»، همداسې يوه خبره د أم المؤمنين بي بي «مارية القبطية» رضي الله تعالى عنها په نسبت هم پېښه شوې وه، «مارية القبطية» هم د رسول أکرم صلى الله عليه وسلم ماندينه (بي بي) وه، چې د دې له ګېډې څخه د دوی څوی ابراهيم رضي الله عنه څېږېدلی وو، چې رسول الله صلى الله عليه وسلم د نورو ازواجو د خوښې لپاره قسم خوړلی وو چې: «پس له دې نه به د هغې کره نه ځم»، او دا خبره نشي، خو بي بي «حفصة» رضي الله تعالى عنها له دې خبرې څخه په پټه بي بي عائشې رضي الله تعالى عنها ته خبر ورکړ، او دا يې هم ورته وويل چې: پټه يې وساتي، دلته د الله تعالى له لوري دا خبرې څومونږ پيغمبر ته ورښکاره شوې، نو رسول الله صلى الله عليه وسلم بي بي «حفصة» رضي الله تعالى عنها ته وفرمايل چې: «ولې دې له دې خبرې څنې نورې خبرې کړې دي؟ چې په ټينګه سره مې درته ويلي وو چې پټه يې وساته»، نو هغوی په تعجّب سره وويل: «تاسې ته دا خبر چا درکړی دی؟ نو پيغمبر صلى الله عليه وسلم وفرمايل چې: «الله تعالى ماته له دې خبرې څنې خبر راکړی دی»، د همدې پېښې په لړ کې دا آيتونه راښکته شوي دي.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّبِيُّ لِمَ تُحَرِّمُ مَآ أَحَلَّ ٱللَّهُ لَكَۖ تَبۡتَغِي مَرۡضَاتَ أَزۡوَٰجِكَۚ

ای نبي (ای څما پيغمبره !) ولې حراموې ته هغه چې حلال کړې دي الله تاته، غواړې ته (په دې حراملو سره) خوښي د ښځو خپلو.

تفسير: د حلال شي په ځان باندې د حراملو مقصد داسې دی چې د هغه په نسبت چې د عقيدې له مخې حلال او مباح ګڼي، هسې عهد او پيمان وکړي چې وروسته له دې نه به يې نه استعمالوم، که داسې کول د کوم صحيح مصلحت پر بناء وي؛ نو شرعًا جائز دی، مګر د پيغمبر صلى الله عليه وسلم د رفيع شأن سره دا وړ او مناسب نه وو چې د ځينو ازواجو

د خوښۍ لپاره داسې یوه (اسوه) قائمه کړي چې وروسته له دې نه به د هغه د امّت لپاره د تکلیف سبب وګرځي، نو ځکه الله تعالی خپل رسول یې متنبّه وفرمایه چې ازواجو سره بېشکه خوش اخلاقي کول او په مینې او محبت سره سلوک لرل ښه کار دی، مګر نه په دې اندازه او مېچ چې یو حلال شی پر ځان باندې حرام کړي، او خامخا ځان په ربړ او تکلیف کې واچوي.

وَاللّٰهُ غَفُوْرٌ رَّحِيْمٌ ﴿۱﴾

او الله ښښونکی دی ډېر رحم کوونکی دی.

تفسیر: چې ګناه ښښي، او له تاسې ځنې کومه ګناه هم نه ده شوې، یواځې پخپلې درجې کې یو خلاف اوْلی خبره دې له خولې څخه وتلې وه.

قَدْ فَرَضَ اللّٰهُ لَكُمْ تَحِلَّةَ اَيْمَانِكُمْ ۚ وَاللّٰهُ مَوْلٰىكُمْ ۚ وَهُوَ الْعَلِيْمُ الْحَكِيْمُ ﴿۲﴾

په تحقیق مقرر کړی دی الله تاسې لره حلالوالی د قسمونو ستاسې (په کفّارت سره) او الله مولی دوست مددګار ستاسې دی، او همدغه (الله) ښه عالم دانا دی، ښه حکمت والا دی.

تفسیر: یعنې هغه مالك الملك أعلی شأنُه وأعظم برهانُه د خپل علم او حکمت له مخې تاسې ته مناسب احکام او هدایات درلېږلي دي، چې له هغو څخه دا دي: که کوم سړی په یوه نامناسب شي باندې قسم وخوري؛ نو کفّاره دې ورکړي، او خپل قسم دې حلال کړي، چې د هغه ذکر د «المائدة» په سورت کې راغلی دی.

وَ اِذْ اَسَرَّ النَّبِيُّ اِلٰى بَعْضِ اَزْوَاجِهٖ حَدِيْثًا ۚ فَلَمَّا نَبَّاَتْ بِهٖ وَاَظْهَرَهُ اللّٰهُ عَلَيْهِ عَرَّفَ بَعْضَهٗ وَاَعْرَضَ عَنْۢ بَعْضٍ ۚ فَلَمَّا نَبَّاَهَا بِهٖ قَالَتْ مَنْ اَنْۢبَاَكَ هٰذَا ۗ قَالَ نَبَّاَنِيَ الْعَلِيْمُ الْخَبِيْرُ ﴿۳﴾

کله چې پټ راز وواېه پیغمبر ځینو ښځو خپلو ته یوه خبره (چې تحریم د عسلو د ماریې یا د زینبې وو)، نو کله چې خبر ورکړ هغې (حفصې) په دې (خبرې) سره (عائشې ته) او ښکاره کړه هغه خبره الله پر دغه (خپل نبي پیغمبر) باندې؛ نو ور وپېژندله (نبي حفصې ته) له ځینو هغو (خبرو) سره، او مخ یې واړوو له ځینو خبرو، وویل دې (حفصې) چې چا خبر کړې ته په دې باندې، وویل (نبي) خبر کړی یم زه ښه عالم دانا ښه خبردار (الله په اسرارو د کائناتو).

تفسیر: د دې سورت په شروع کې تاسې د شاتو او د ماریې قبطیې قصې ولوستلې، په آیت کې دا راښوولې شوي چې: بنده د یوې خبرې په هغومره پټو ساتلو کې چې کوښښ وکړي، نو کله چې الله تعالی د هغې ښکاره کول وغواړي؛ نو هیڅ کله هغه پټه نه پاتې کېږي، او هم د نبي کریم صلی الله علیه وسلم د حسن معاشرت او د اخلاقو د وسعت ثبوت له دې څخه لا ښه ثابتېږي، چې په هغو چارو کې چې د دوی د طبیعت په خلاف پېښېدې، تر کومې اندازې پورې تساهل او اغماض فرمایه، او څرنګه یې د عفوې او د کرم له لارې ځنې خبرو ته کتل، ګواکې د شکایت په وخت کې یې پوره الزام نه ورکاوه.

اِنْ تَتُوْبَآ اِلَى اللّٰهِ فَقَدْ صَغَتْ قُلُوْبُكُمَا ۚ

که توبه وباسئ تاسې دواړه (ای بیبیانو) الله ته (قبوله به شي)، نو په تحقیق کاږه شوي دي زړونه د تاسې دواړو.

تفسیر: دا خطاب بي بي عائشې او بي بي حفصې رضي الله تعالی عنهما ته دی، که تاسې توبه وباسئ؛ نو بېشکه د توبې ایستلو موقع ده، ځکه چې ستاسې زړونه د اعتدال له لارې څنې کاږه شوي دي، نو ښایي چې بیا هسې د بې اعتدالی په لوري لاړې نشئ، او د بې اعتدالی څنې ځانونه وژغورئ.

وَإِنْ تَظٰهَرَا عَلَيْهِ فَإِنَّ اللّٰهَ هُوَ مَوْلٰىهُ وَجِبْرِيْلُ وَصَالِحُ الْمُؤْمِنِيْنَ ۚ وَالْمَلٰٓئِكَةُ بَعْدَ ذٰلِكَ ظَهِيْرٌ ۝۴

او که مرستې وکړئ تاسې دواړه یو له بلې سره (په ضرر د دغه نبي باندې)؛ نو بېشکه الله همغه مددګار دی د هغه (نبي) او جبریل او صالح د مؤمنانو (یې هم مددګاران دي) او ملائکې (یې هم) وروسته له دغه (مددګاری نه) مددګارانې دي.

تفسیر: د زوجینو په کورنیو چارو کې ځینې اوقات ځینې خبرې ړومبی ډېرې معمولي او وړوکې په نظر راځي، خو که لږ څه عنان او ملونه یې سسته پرې ښوده شي؛ نو په پای کې هغه ډېر یو ویرووونکی او خطرناک شکل ځان ته غوره کوي، په تېره بیا ښځه که کومې لویې کورنۍ ته منسوبه وي؛ نو هغه طبعًا پخپل پلار، ورور، خپلوانو او کورنۍ باندې نازیږي، نو ځکه یې تنبیه وفرمایله چې وګورئ ! که تاسې دا راز مرستې، ملګرتیا او ښوونې کوئ؛ نو په یاد یې ولرئ چې له هغه څخه پیغمبر ته هیڅ ضرر نه رسیږي، ولې چې الله تعالی پرښتې او نېک بخت ایمان لرونکي درجه په درجه چې دچا مرسته کوونکي او رفیقان او مددګاران وي، نو د هغه په مقابل کې د بل کوم انسان تدبیر نه چلیږي، هو ! یواځې له هسې چارو څنې تاسې ته نقصان در پیښیږي.

عَسٰى رَبُّهٗٓ إِنْ طَلَّقَكُنَّ أَنْ يُّبْدِلَهٗٓ أَزْوَاجًا خَيْرًا مِّنْكُنَّ مُسْلِمٰتٍ مُّؤْمِنٰتٍ قٰنِتٰتٍ تٰٓئِبٰتٍ عٰبِدٰتٍ
سٰٓئِحٰتٍ ثَيِّبٰتٍ وَّأَبْكَارًا ۝۵

نژدې دی (او قادر دی) رب د دغه (نبي) که چېرې طلاق درکړي تاسې ټولو ته په دې چې بدل ورکړي ده لره نورې ښځې بهترې له تاسې څخه (په سیرت او صورت کې)، حکم منونکې، مؤمنانې، لمونځ کوونکې، توبه ایستونکې، عبادت کوونکې، روژه کوونکې، هجرت کوونکې، کونډې او پېغلې.

تفسیر: یعنې داسې وسوسه ته پخپلو زړونو کې لارې مه ورکوئ چې نارینه لره خو خامخا د ښځو ضرورت وي، او له مونږ څنې ښایسته او ښکلې ښځې چېرې پیدا کیږي، نو ځکه دوی مجبور دي چې ځمونږ ګردې ویناوې واوري، په یاد یې ولرئ ! که الله تعالی اراده وفرمایي؛ نو له تاسې څنې بهترې ښځې هم خپل پیغمبر ته پیدا کولی شي، ولې چې د الله تعالی په دربار کې د هیڅ یوه شي لږوالی نشته.

يٰٓأَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا قُوْٓا أَنْفُسَكُمْ وَأَهْلِيْكُمْ نَارًا وَّقُوْدُهَا النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ

ای هغو کسانو چې ایمان یې راوړی دی ! وساتئ تاسې ځانونه خپل او کور کهول خپل (په اطاعت د الله) له اور څخه چې خس اور لګوني بالنړ د هغه سړي او تیږي (ګټې) دي.

تفسیر: هر مسلمان ته لازم دي چې د خپلو ملګرو او کور کهول والو په دینداری او مسلمانی کې هم توجّه ولري، او د هغوی په سمون او لار ښوونه کې زیار وباسي، په پوهولو، ویرولو، روزلو، مینه، محبت، وهلو او نورو وسیلو سره کوښښ وکړي چې هغې ته د دیانت چارې ور وښیي، که سره له دې هم هغوی په لاره باندې برابر نشي؛ نو د هغوی کمبختې او د ده بې قصورې پېژندی شي د: ﴿وَقُوْدُهَا النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ﴾ تفسیر د لمړي جزء په (البقرة) سورت کې ځمونږ دغه مبارک تفسیر کې لیکلی شوی دی، هلته دې وکوت شي !.

عَلَيْهَا مَلٰٓئِكَةٌ غِلَاظٌ شِدَادٌ

په دې اور باندې مقررې دي پرښتې کلك زړونې قوّتناكې زبردستې.

تفسير: يعنې دغه پرښتې پر مجرمانو باندې زړه سوی او رحم نه کوي، او نه يې پرې ږدي، او نه د هغه د زبردست نيولو ځنې هيڅوك ځان ژغورلی شي، او نه ترې تښتېدلی شي.

لَّا يَعْصُونَ اللّٰهَ مَآ أَمَرَهُمْ وَيَفْعَلُونَ مَا يُؤْمَرُونَ ۞

نه کوي نافرماني دغه (پرښتې) له الله د هغه څه چې امر يې کړی دی دوی ته، او کوي دوی هغه کـار چې پـرې مأمورې وي (من جانب الله).

تفسير: يعنې نه د الله تعالی له حکمونو ځنې خلاف تګ کوي، او نه د هغو د احکامو په تعميل کې او په ځای راوړلو کې څه ډيل او سستي کوي، او نه د حکم په امتثال کم قوّته او عاجزانې دي، او په قيامت کې ويلی کيږي دغو منکرانو ته داسې چې:

يَـٰٓأَيُّهَا الَّذِينَ كَفَرُوا لَا تَعْتَذِرُوا الْيَوْمَ ۖ إِنَّمَا تُجْزَوْنَ مَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ۞

ای هغو کسانو چې کافران منکران شوي يئ، يعنې ای کافرانو ! عذر مه کوئ تاسې نن ورځ (ځکه چې نه قبليږي)، بېشکه همدا خبره ده چې بدل جزاء به درکړ شي تاسې ته د هغه څه عمل چې وئ تاسې چې کول به مو (په دنيا کې).

تفسير: يعنې د قيامت په ورځ کې کله چې د جهنّم عذاب په مخ کې شته، نو هلته به منکرانو ته ويلی کيږي چې اوس پلمې او بهانې مه راښيئ، ځکه چې نن به هيڅ يوه پلمه او بهانه نه چليږي، بلکه هر څه چې مو کړي دي؛ د هغه سزا به تاسې ته پوره درکوله کيږي، او ځمونږ له لورې به په تاسې باندې هيڅ يو ظلم او زياتی نه کيږي، دا ګرد ستاسې عملونه دي، چې د عذاب په بڼې تاسې ته په نظر راځي.

يَـٰٓأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا تُوبُوٓا إِلَى اللّٰهِ تَوْبَةً نَّصُوحًا

ای هغو کسانو چې ايمان يې راوړی دی ! توبه وباسئ تاسې الله ته توبه خالصه رښتيا د زړه له کومې.

تفسير: د زړه له کومې خالصه توبه دا ده چې په زړه کې بيا د ګناه يو خيال هم تېر نشي، که وروسته له توبې څخه بيا هم د ده په زړه کې د همغو چټې او خرابو چارو چرتونه او فکرونه ته اندېښنه وګرځېده، نو وپوهېږئ چې د هغه په توبه کې څه نقص او کسر شته، او د ګناه بنياد يې لا له بېخه نه دی وتلی.

عَسَىٰ رَبُّكُمْ أَن يُكَفِّرَ عَنكُمْ سَيِّـَٔاتِكُمْ وَيُدْخِلَكُمْ جَنَّـٰتٍ تَجْرِي مِن تَحْتِهَا الْأَنْهَـٰرُ يَوْمَ لَا يُخْزِي اللّٰهُ النَّبِيَّ وَالَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ ۖ

اميد دی چې رب ستاسې وبه رژوي له تاسې ځنې ګناهونه ستاسې، او داخل به کړي تاسې هغو جنّتونو ته چې بهيږي له لاندې د (ونو او ماڼيو د) هغو (څلور قسمه) ويالې، (دا ننويستل ستاسې دي جنّت ته) په هغه ورځ کې چې وبه نه شرموي الله نبيّ او هغو کسانو لره چې ايمان يې راوړی دی له هغه سره.

تفسیر: یعنې د نبي مقام خو ډېر لوړ دی، د هغوی ملګرو ته هم ذلّت نه ورپېښیږي، بلکه په خورا اعزاز اکرام د فضل او شرف په مناسبو او لوړو مقام کې ځای مومي، او د ډېر لوی افتخار او امتیاز خاوندان ګرځي.

نُوْرُهُمْ يَسْعٰى بَيْنَ اَيْدِيْهِمْ وَبِاَيْمَانِهِمْ

رڼا د دوی به ځغلي وړاندې د دوی څخه او په ښي خوا د دوی.

تفسیر: د دې بیان د (حدید) په سورت کې پخوا له دې نه تېر شوی دی، وګورئ ځمونږ دغه مقدس تفسیر.

يَقُوْلُوْنَ رَبَّنَآ اَتْمِمْ لَنَا نُوْرَنَا وَاغْفِرْ لَنَا ۚ اِنَّكَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرٌ ۝٨

وبه وایي دوی: ای ربه ځمونږ ! پوره کړه باقي ولره مونږ لره رڼا ځمونږ، او وبښه مونږ لره (ګناهونه ځمونږ)، بېشکه ته پر هر شي باندې ښه قادر یې.

تفسیر: یعنې ځمونږ رڼا تر آخر پورې قائمه ولره، او مه یې وژنه !، لکه چې د منافقینو په نسبت د (حدید) په سورت کې ولیکل شو، چې د هغوی رڼا مړه کیږي، او په توره تیاره کې پاتې کیږي.

يٰٓاَيُّهَا النَّبِيُّ جَاهِدِ الْكُفَّارَ وَالْمُنٰفِقِيْنَ وَاغْلُظْ عَلَيْهِمْ ۭ

ای نبي (ای ځما پیغمبره) جهاد جنګ کوه له کفّارو سره (بالسّیف) او له منافقانو سره (باللسان) او سختي کوه پر دوی باندې.

تفسیر: د محمد صلی الله علیه وسلم خلق او پوست خوی په دې اندازې سره زیات وو، چې الله تعالی نورو ته د تحمّل کولو امر فرمایي او په دوی باندې د سختي کولو امر کوي.

وَمَاْوٰىهُمْ جَهَنَّمُ ۭ وَبِئْسَ الْمَصِيْرُ ۝٩

او ځای (د ورتللو) د دوی جهنّم دوزخ دی، او بد مرجع ځای د ورتللو دی (دا دوزخ).

تفسیر: ړومبی یې د مؤمنانو د هستوګنې ځای ور وښود، او بیا یې د هغوی په مقابل کې د کفارو او د منافقانو د هستوګنې ځای او کور راښکاره کړ.

ضَرَبَ اللّٰهُ مَثَلًا لِّلَّذِيْنَ كَفَرُوا امْرَاَتَ نُوْحٍ وَّامْرَاَتَ لُوْطٍ ۭ كَانَتَا تَحْتَ عَبْدَيْنِ مِنْ عِبَادِنَا صَالِحَيْنِ فَخَانَتٰهُمَا فَلَمْ يُغْنِيَا عَنْهُمَا مِنَ اللّٰهِ شَيْـًٔا وَّقِيْلَ ادْخُلَا النَّارَ مَعَ الدّٰخِلِيْنَ ۝١٠ وَضَرَبَ اللّٰهُ مَثَلًا لِّلَّذِيْنَ اٰمَنُوا امْرَاَتَ فِرْعَوْنَ

بیان کړی دی الله یو مثال لپاره د هغو کسانو چې کافران منکران شوي دي، ښځه د نوح او ښځه د لوط، چې وې دا (دواړه ښځې تر نکاح) لاندې د دوو بندګانو له بندګانو صالحانو ځمونږ، بیا خیانت وکړ (دې دواړو ښځو) له دغو دواړو (صالحانو خاوندانو خپلو سره)، نو دفع نه کړ (دغو پیغمبرانو) له دغو (خپلو) ښځو څخه له عذاب د الله څخه هیڅ شی، او وویل شو: ننوځئ تاسې دواړه (دوزخ ته) سره له نورو ننوتونکیو (کافرانو). او بیان کړی دی الله یو مثال لپاره د هغو کسانو چې ایمان یې راوړی دی: ښځه د فرعون.

تفسیر: یعنې نوح او لوط علیهما السلام د الله ښځکه نېك بندګان وو، مګر د دواړو په کورونو کې د هغوی ښځې منافقانې وې، چې په ښکاره ډول به یې هغو سره تعلّقات لرل، خو په پټه به له کافرانو سره ملې وې، نو بیا ښځکه شول؟ له عامو دوزخیانو سره دوی هم د الله تعالی له لوري په دوزخ کې وغورځول شول، او د پیغمبرانو د زوجیت تعلّقات یوه ذره هم هغوی ته څه فائده ونه رسوله، او نه یې له عذابه وژغورل، پرته له دې څخه د فرعون ښځه بي بي آسیه رضي الله تعالی عنها بنت مزاحم چې یوه پخه ایمانداره او کامله ولیه وه، او د هغې مېړه د الله تعالی لوی باغي وو، هغې نېکې ښځې خپل مېړه له عذابه ونه شو ژغورلی، او نه د مېړه د شرارت او بغاوت په جرم هغې ښځې ته کوم اخروي رنځ ور ورسېد.

إِذْ قَالَتْ رَبِّ ابْنِ لِي عِندَكَ بَيْتًا فِي الْجَنَّةِ

کله چې وویل دې: ای ربه ځما ! جوړ کړه ماته په نزد خپل یو کور په جنّت کې.

تفسیر: یعنې خپل قرب دې را عنایت کړه ! او په جنّت کې راته یوه ماڼۍ ودانه کړه !.

وَنَجِّنِي مِن فِرْعَوْنَ وَعَمَلِهِ وَنَجِّنِي مِنَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ ﴿١١﴾

او ومې ژغوره (خلاصه) مې کړه له عذاب د فرعون څخه، او له عمل د ده څخه، او ومې ژغوره (خلاصه مې کړه) له قومه ظالمانو څخه.

تفسیر: یعنې د فرعون له منګولو څخه مې وژغوره !، او د هغه له ظلم ځنې راته نجات وبښه، دوی موسی علیه السلام پاللی وو، او د دوی له مرستیالانو ځنې وو، وایي: کله چې فرعون ته دا حال ورڅرګند شو؛ نو دا یې په څلورو موږو کې وتړله، او راز راز ربړونه او ایذاوې یې ور ورسولې، په همدې حال کې د الله تعالی له لوري هغې ته د هغه د جنّت ځای ور وښوول شو، چې د هغه لامله په هغې باندې هغه ګرد ربړونه او سختیاوې ور اسانې شوې، په پای کې فرعـون هغه سیاستًا ووژلـه، او دې د شهادت کنـډول پـه سـر واړاوه، او د حقیقي مالك الملکوت أجلّ وأعلی شأنُهُ وأعظمَ برهانُهُ مخې ته ورسېده، په صحیح حدیث کې نبي کریم صلی الله علیه وسلم د دې د کاملتوب اعلان فرمایلی، او بي بي مریم سره یې د هغه شتوالی ذکر کړی دی، په زرهاوو رحمتونه دې وي د دوی په پاك روح باندې.

وَمَرْيَمَ ابْنَتَ عِمْرَانَ الَّتِي أَحْصَنَتْ فَرْجَهَا

او (مثال بیان کړی دی الله د) مریم لور د عمران هغه چې ساتلی یې وو ځای د شهوت خپل (له نکاح او سفاح څخه).

تفسیر: یعنې له حلال او له حرام له ګردو څخه یې محفوظه وساتله.

فَنَفَخْنَا فِيهِ مِن رُّوحِنَا

نو ومو پو کل (په ګرېوان د هغې) کې له روح خپل څخه.

تفسیر: یعنې د پرښتې په وسیله یې یو روح ور وپوکه، جبریل علیه السلام د دې د کمیسه په ګرېوان کې پوکلی وو، چې د هغه په نتیجه کې د حمل استقرار وشو، او مسیح علیه السلام پیدا شو.

وَصَدَّقَتۡ بِكَلِمَٰتِ رَبِّهَا وَكُتُبِهِۦ

او تصدیق باور کړی وو هغې په خبرو د رب خپل، او په کتابونو د ده.

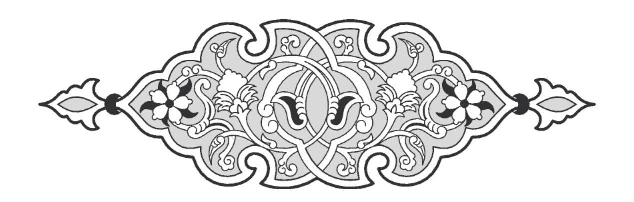
تفسیر: د رب خبرې هغه وې چې د پرښتو په ژبو سره د (آل عمران) په سورت کې بیان شوي دي، ﴿وَإِذۡ قَالَتِ ٱلۡمَلَٰٓئِكَةُ يَٰمَرۡيَمُ إِنَّ ٱللَّهَ ٱصۡطَفَىٰكِ وَطَهَّرَكِ﴾ الآیة ـ او له کتابونو ځنې به عام سماویه کتابونه مراد وي، او د تخصیص ضرورت نشته.

وَكَانَتۡ مِنَ ٱلۡقَٰنِتِينَ ١٢

او وه دا له امر منونکیو فرمان وړونکیو ښځه.

تفسیر: یعنې د کاملینو نارینه وو په شان په بندګۍ او طاعت کې ټینګه او ثابت قدمه وه، باقي داسې وبوله چې د قانتینو له کورنۍ ښځه وه.

تمت سورة التحریم، ولله الحمدُ والمنّة، وبه التوفیق والعصمة.

«د (الملك) سورت مکي دی، (۳۰) آیته دوه رکوع لري، په تلاوت کې (۶۷) او په نزول کې (۷۷) سورت دی، وروسته د (الطّور) له سورت څخه نازل شوی دی».

بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

تَبَٰرَكَ ٱلَّذِي بِيَدِهِ ٱلۡمُلۡكُ وَهُوَ عَلَىٰ كُلِّ شَيۡءٖ قَدِيرٌ ١

ډېر برکت کوي هغه (الله) چې په لاس د ده کې دی ملك سلطنت، او همدغه (الله) پر هر څيز باندې ښه قادر دی.

تفسير: يعنې لوی برکتناك او خورا ثابت دی په دوام هغه الله تعالی چې ګرد ملك د ده دی، او يواځې په هر شي کې د هغه واك او اختيار دی، او حکم يې پر هر څيز او هر ځای باندې چليږي.

ٱلَّذِي خَلَقَ ٱلۡمَوۡتَ وَٱلۡحَيَوٰةَ لِيَبۡلُوَكُمۡ أَيُّكُمۡ أَحۡسَنُ عَمَلٗاۚ

هغه (الله) چې پيدا کړی يې دی مرګ او ژوندون لپاره د دې چې وازمويي تاسې چې کوم يو له تاسې ډېر ښه دی د عمل له مخې.

تفسير: يعنې د مړينې او د ژوندون سلسله هغه الله قائمه کړې ده، مونږ او تاسې ړومبی هيڅ نه وو، هم هغه مرګ او مړينه وګڼئ، بيا پيدا شو، وروسته له هغه مړينه او مرګ پر مونږ راځي، بيا مو له هغې مړينې او مرګ څخه ژوندي راپاڅوي، لکه چې د (البقرة) په دريمې رکوع (۲۸) آيت ځمونږ د دغه تفسير کې راغلي دي: ﴿وَكُنتُمۡ أَمۡوَٰتٗا فَأَحۡيَٰكُمۡۖ ثُمَّ يُمِيتُكُمۡ ثُمَّ يُحۡيِيكُمۡ ثُمَّ إِلَيۡهِ تُرۡجَعُونَ﴾ د مړينې او د ژوندون دا ګردې سلسلې د دې لپاره دي چې ستاسې د چارو کتنه او ازموينه وکړه شي چې کوم يو خراب کار کوي؟ او کوم يو ښه کوي؟ په ړومبنې ژوندون کې ازموينه کيږي او په دويم ژوندون کې د هغه نتيجه فورًا دربښوله کيږي، فرض يې کړئ ! که ړومبی ژوندون نه وی؛ نو چا به عمل کاوه، که موت نه راتلی؛ نو خلق به له مبدأ او منتهی څخه غافل او بې فکره پاتې کېدل، او هيڅ به نه پسې ګرځېدل، که بيا ژوندون نه وی؛ نو د ښو او بدو چارو بدل به چېرې ورکاوه کېده؟.

وَهُوَ ٱلۡعَزِيزُ ٱلۡغَفُورُ ٢

او همدغه (الله) ښه غالب قوي دی، ډېر مغفرت کوونکی دی.

تفسير: يعنې داسې زبردست دی چې د هغه له نيولو څخه هيڅوك ځان نشي بچ کولی، او لوی لوروونکی مغفرت کوونکی او ښوونکی هم دی.

ٱلَّذِي خَلَقَ سَبۡعَ سَمَٰوَٰتٖ طِبَاقٗاۖ

هغه (الله) چې پيدا کړي يې دي اووه اسمانونه طبقې طبقې لاندې باندې.

تفسیر: په حدیث کې راغلي دي چې: د یوه اسمان په سر باندې بل اسمان، او د هغه د پاسه دریم اسمان او همداسې یو پر بل باندې اووه اسمانونه سره لاندې باندې طبقې دي، چې له یوه اسمانه تر بل اسمان پورې د پنځو سوو کلونو مسافه ده.

مَا تَرٰى فِيْ خَلْقِ الرَّحْمٰنِ مِنْ تَفٰوُتٍ

وبه نه وینې ته (ای کتونکیه) په پیدایښت د رحمان کې هیڅ تفاوت خلل عیب فرق.

تفسیر: یعنې قادر ذات پخپل انتظام او کاریګرۍ کې هیچېرې هیڅ فرق نه دی ایښی، په هر شي کې له انسان څنې اخیستې تر حیواناتو، نباتاتو، جماداتو، عناصرو، علوي او سفلي اجرامو، او اوو اسمانونو، ستوریو او نورو پورې یو شانې د هغه قدرت او کاریګري ښکاري.

هسې نه دی چې ځینې شیان یې په حکمت او بصیرت سره او ځینې یې همداسې چټې او بېکاره او بې اصوله پیدا کړي وي (العیاذ بالله)، که چېرې چاته هسې کوم شی په نظر ورشي؛ نو ودې پوهیږي چې د هغه په ځای د ده په عقل او نظر کې څه نه څه نقص او قصور شته.

فَارْجِعِ الْبَصَرَ ۙ هَلْ تَرٰى مِنْ فُطُوْرٍ ③

بیا واړوه (خپلې) سترګې چې آیا وینې ته (په کې) څه چاود څیروالی نقصان.

تفسیر: یعنې ګرد کائنات له ښکته څخه تر پاسه پورې په یوه قانون او مضبوط نظام سره تړلی شوي دي، او یو لړ یې له بل لړ سره داسې نښتی دی چې هیچېرې څه چاود، فرق، تفاوت، سوری، خلل، نقصان، عیب او څه د تنقید ځای په کې نشته، او نه د هغه په کاریګرۍ کې څه اهمال او اختلال موندل کیږي، هر شی همغسې دی لکه چې ښایي، که دا آیتونه د اسمان په نسبت وي؛ نو مطلب به یې داسې وي چې: ای اوربدونکیه (مخاطبه) ! پاس اسمان ته وګوره چې په کوم ځای کې یې څه لاندې باندې درز چاود څیروالی او نقصان موندل کیږي؟ بلکه یو صاف، هوار، متصل، مربوط او منظم شی په نظر راځي، چې سره د تېربدلو د دومره زمانو او د ازمنوو د تطاولو تر نن پورې هیڅ فرق او تفاوت نه په کې لیدل کیږي.

ثُمَّ ارْجِعِ الْبَصَرَ كَرَّتَيْنِ يَنْقَلِبْ اِلَيْكَ الْبَصَرُ خَاسِئًا وَّهُوَ حَسِيْرٌ ④

بیا وګرځوه سترګې خپلې (اسمان ته ای کتونکیه !) دوه دوه ځلې، بېرته به راو ګرځي پاتې سترګې (ستا) بېرته ګرځېدونکې او دغه (سترګې به وي) ذلیلې ستړې ستومانه (له نه لیدلو د خلل نه).

تفسیر: یعنې ممکن دي چې په یوه نیمه کتنه کې سترګې تېروځي، نو ځکه په پوره کوښښ سره څو څو ځلې وګوره !، چې آیا په کوم ځای کې کوم چاود، کنډو، څیروالی، او رخنه شته؟ ښه غور، فکر او دقّت وکړه، او بیا کتنه پرېږ وکړه، چې د قادر ذات په انتظام کې څو چېرې د ګوتې ایښوولو ځای شته؟ په یاد یې ولرئ ! چې ستاسې سترګې له ډېرو کتلو څنې ستړې ستومانېږي، او ذلیلې، درمانده څړې پرې به بېرته راګرځي، خو د الله تعالی په کاریګرۍ او مصنوعاتو او انتظاماتو کې به هیڅ عیب او قصور نه شي ایستلی.

وَلَقَدْ زَيَّنَّا السَّمَآءَ الدُّنْيَا بِمَصَابِيْحَ

او خامخا په تحقیق ښایسته کړی دی مونږ دا اسمان ډېر نژدې (ځمکې ته) په ډیوو ستوریو سره.

تفسیر: یعنې د اسمان په لوري وګورئ ! چې د شپې له مخې د ستوریو اشعه، پلوشې، ځلېدل او سینګار په څه رونق او شان سره برېښي، دا د قدرت هسې رڼاګانې او ډیوې دي چې د نړۍ ډېرې ګټې په هغو پورې تړلې دي.

وَجَعَلْنٰهَا رُجُوْمًا لِّلشَّيٰطِيْنِ

او ګرځولې دي مونږ دغه (ډیوې ستوري) ویشتونکي شیطانانو لره.

تفسیر: د (رجم الشیاطین) مضمون د (الحجر) په سورت او نورو ځایونو کې په تفصیل سره تېر شوی دی.

وَاَعْتَدْنَا لَهُمْ عَذَابَ السَّعِيْرِ ﴿۵﴾

او تیار کړی دی مونږ دوی لره عذاب ډېر سوځوونکی (د دوزخ).

تفسیر: یعنې په دنیا کې په شهابو سره ویشتل کیږي، او په آخرت کې دوی لره د دوزخ اور تیار دی.

وَلِلَّذِيْنَ كَفَرُوْا بِرَبِّهِمْ عَذَابُ جَهَنَّمَ ؕ وَبِئْسَ الْمَصِيْرُ ﴿۶﴾

او شته لپاره د هغو کسانو چې کافران شوي دي په رب خپل باندې عذاب د جهنّم دوزخ، او بد مرجع ځای د ورتللو دی (دا دوزخ).

تفسیر: یعنې د کافرانو د هستوګنې ځای له شیاطینو سره په همغه دوزخ کې دی.

اِذَاۤ اُلْقُوْا فِيْهَا سَمِعُوْا لَهَا شَهِيْقًا وَّهِيَ تَفُوْرُ ﴿۷﴾ تَكَادُ تَمَيَّزُ مِنَ الْغَيْظِ ؕ

کله چې وغورځولی شي (کافران) په دغه (اور د دوزخ) کې وابه وري دوی دغه (دوزخ لره) اواز لوی بد، او هغه به خوټیږي. نژدې به وي (دا دوزخ) چې ټوټې ټوټې شي له جهته د قهره (غضبه پر کفّارو باندې).

تفسیر: یعنې په هغه وخت کې به د دوزخ غږ ډېر بد او ویروونکی وي، او په بې انتها خوټېدلو او اشتعال سره به هسې راښکاري لکه چې له ډېرې غوصې او قهر دې پورې راوړی چې اوس به سمدلاسه ټوټې ټوټې الوځي (أعاذنا الله منها بلطفه وكرمه).

كُلَّمَاۤ اُلْقِيَ فِيْهَا فَوْجٌ سَاَلَهُمْ خَزَنَتُهَاۤ اَلَمْ يَاْتِكُمْ نَذِيْرٌ ﴿۸﴾

هر کله چې وغورځوله شي په کې یوه ډله (د منکرانو)؛ پوښتنه به وکړي (توبیخًا) له هغوی نه خازنانې د دوزخ (داسې چې) آیا نه وو راغلی تاسې ته (ای منکرانو) ویروونکی (پیغمبر په دنیا کې).

تفسیر: یعنې دا پوښتنې به د زیاتو ذلیلولو، محجوبولو او خړولو لپاره وي، چې تاسې په دې مصیبت ککړ شوي یئ، آیا پخوا له دې څخه چا نه وی خبر کړي؟ او نه یې متنبه کړي او ویرولي وئ؟ چې په دې لاره باندې مه ځئ !، که نه سم به په دوزخ کې لوېږئ، چې هلته به داسې سخت سخت عذابونه وي.

قَالُوْا بَلٰى قَدْ جَآءَنَا نَذِيْرٌ ۙ۬ فَكَذَّبْنَا وَقُلْنَا مَا نَزَّلَ اللّٰهُ مِنْ شَيْءٍ ۚۖ اِنْ اَنْتُمْ اِلَّا فِيْ ضَلٰلٍ كَبِيْرٍ ﴿۹﴾

نو وبه وايي (منكران داسې چې) هو ! په تحقيق راغلى وو مونږ ته ويروونكى (پيغمبر)، نو دروغجن وباله مونږ دى، او وويل مونږ (هغوى ته چې) نه دى رالېږلى الله هيڅ شى، نه يئ تاسې مګر په ګمراهى لويه كې.

تفسير: يعنې خجل او نادم شوي په ډېر حسرت او ندامت سره به جواب وركوي چې: بېشكه ويروونكى پيغمبر مونږ ته راغلى وو، مګر مونږ د هغوى خبرې ونه منلې، او دوى به مو تل دروغجن ګڼل، او ورته ويل به مو چې: تاسې غلطې خبرې كوئ، نه د الله تعالى له لوري رالېږلى شوي يئ، او نه پر تاسې باندې وحي راځي، بلكه تاسې د عقل او پوهې له لارې څخه لرې تللي يئ، او په سخته ګمراهى كې لوېدلي يئ.

وَقَالُوْا لَوْ كُنَّا نَسْمَعُ اَوْ نَعْقِلُ مَا كُنَّا فِيْٓ اَصْحٰبِ السَّعِيْرِ ﴿۱۰﴾

او وبه وايي (منكران) كه چېرې وى مونږ چې اورېدلې مو (خبرې د انبياوو په دنيا كې په سماع القبول سره)، يا مو عقل لرلى (په خير او شر خپل)؛ نو نه به وو مونږ (نن) په اهل ملګرو د دوزخ كې.

تفسير: يعنې مونږ په دې نه پوهيدو چې دا ويروونكي به رښتين راووځي، كه مونږ په هغه وخت كې د كوم پند وركوونكي خبرې اورېدلې وى، او له پوهې او عقل څخه مو كار اخيستى وى، او د معاملې په حقيقت باندې پوهيدلي وى؛ نو نن به ولې د دوزخيانو په ډله كې ګڼل‌ېدو، او تاسې ته به د دې پيغور او طعن وركولو موقع څرنګه په لاس درتله؟.

فَاعْتَرَفُوْا بِذَنْۢبِهِمْ ۚ فَسُحْقًا لِّاَصْحٰبِ السَّعِيْرِ ﴿۱۱﴾

نو اقرار يې وكړ (قائل شول) دوى په ګناه خپلې باندې، نو لرې والى دى خاوندانو د دوزخ لره، (د الله تعالى له رحمته دې لرى وګرځول شي).

تفسير: يعنې پخپله دوى اقرار وكړ چې بېشكه مونږ مجرمان يو، هسې بې ګناه مونږ په دوزخ كې نه يو لويدلي، خو د دې ناوخته اقرار او اعتراف څنې هغوى ته هيڅ ګټه او فائده نه وررسيږي، او هسې ارشاد به كيږي: ﴿فَسُحْقًا لِّاَصْحٰبِ السَّعِيْرِ﴾ «اوس دې لرې او ورك شي او دفعه دې شي دوزخيان»، دوى لره د رحمت په شاوخوا كې هيڅ د هستوګنې ځاى نه دى پاتې، بلكه دوى ته لرېوالى دى له مهربانۍ د الله څخه.

اِنَّ الَّذِيْنَ يَخْشَوْنَ رَبَّهُمْ بِالْغَيْبِ

بېشكه هغه كسان چې ويريږي له رب خپل په غيب سره.

تفسير: يعنې الله تعالى يې نه دى ليدلى، مګر پر هغه او د هغه په صفاتو باندې پوره باور لري، او د هغه د عظمت او د جلال له تصوّره ريږدي، او د هغه د عذاب له خياله لړځيږي، يا د (بالغيب) مطلب دا دى چې د خلقو له مجمع څنې جلا په عزلت اوخلوت كې هم په پټه سره خپل پروردګار يادوي، او د هغه له وېرې څخه لړځېدونكي ويرېدونكي وي.

لَهُمْ مَّغْفِرَةٌ وَّاَجْرٌ كَبِيْرٌ ﴿۱۲﴾ وَاَسِرُّوْا قَوْلَكُمْ اَوِ اجْهَرُوْا بِهٖ ۭ اِنَّهٗ عَلِيْمٌۢ بِذَاتِ الصُّدُوْرِ ﴿۱۳﴾

شته دوی ته مغفرت (د ګناهونو) او اجر ثواب ډېر لوی (چې جنّت دی). او که پټوئ تاسې خبره خپله، او که ښکاروئ (هغه خبره)، بېشکه هغه (الله) علیم ښه دانا دی په پټو خبرو د سینو باندې هم.

تفسیر: یعنې اګر که تاسې هغه نه وینئ، مګر هغه تاسې ویني، او ستاسې په هره پټه او ښکاره خبره که په خلوت کې وي یا په جلوت کې؛ پوهیږي، بلکه پر هغو ټولو شیانو باندې هم خبردار دی چې ستاسې په زړونو کې ګرځي، لنډه یې دا چې سره له دې چې الله تعالی ستاسې له سترګو څخه پټ او غائب دی، خو بیا هم ستاسې په ټولو پټو او ښکاره وو باندې پوه او خبردار دی، او هیڅ شی ترې غائب او پټ نه دی.

اَلَا یَعْلَمُ مَنْ خَلَقَ ؕ وَهُوَ اللَّطِیْفُ الْخَبِیْرُ ﴿۱۴﴾

آیا نه پوهیږي (په پټو اسرارو د زړونو) هغه (الله) چې پیدا کړي یې دي (زړونه؟ بلکه هر شی ورمعلوم دی)، او همغه (الله) دی علیم دانا (په پټو اسرارو) ښه خبردار دی (په ظواهرو د موجوداتو هم).

تفسیر: یعنې ستاسې او ستاسې د افعالو او اقوالو د هر څیز خالق او مختار هم همغه الله تعالی دی، کله چې خالق او مختار کوم شی پیدا کوي، نو خامخا په هغه باندې پوه او خبردار او پوره عالم هم وي، که نه پیدا کول ناممکن دي، او داسې امکان نه لري چې یو شی یې جوړ کړی وي خو پرې نه پوهیږي.

هُوَ الَّذِیْ جَعَلَ لَكُمُ الْاَرْضَ ذَلُوْلًا فَامْشُوْا فِیْ مَنَاكِبِهَا وَكُلُوْا مِنْ رِّزْقِهٖ ؕ وَاِلَیْهِ النُّشُوْرُ ﴿۱۵﴾

دغه (الله) همغه ذات دی چې ګرځولې یې ده تاسې ته ځمکه پسته تابعداره، نو ځئ ګرځئ تاسې په اوږو اطرافو لارو د دې ځمکې کې، او خورئ تاسې له (حلال) رزق د دغه (الله)، او خاص دغه (الله) ته بیا ژوندي راپورته کېدل ستاسو دي (پس له مرګه).

تفسیر: یعنې ځمکه یې ستاسې په مقابل کې داسې نرمه، پسته، ذلیله، مسخّره او منقاده ګرځولې ده، چې هر څه وغواړئ؛ په هغې کې تصرّف کولی شئ، او په هغې باندې او د هغې پر غرونو باندې ځئ او راځئ، او ترې خپل خوراك، څښاك او نور ضروریات ګټئ، مګر دومره په یاد ولرئ ! هغه څوك چې خواړه او نور شیان درکوي، د همغه په لوري پس له مرګه او بیا ژوندي پاڅېدلو ستاسې بیا ورتګ دی.

ءَاَمِنْتُمْ مَّنْ فِی السَّمَآءِ اَنْ یَّخْسِفَ بِكُمُ الْاَرْضَ فَاِذَا هِیَ تَمُوْرُ ﴿۱۶﴾

آیا مأمون ډاډه شوي یئ تاسې له هغه (الله) څخه چې په اسمانونو کې دی چې راپورته به کړي په تاسې باندې ځمکه (او ډوب به مو کړي په کې)؟ بیا به (ناڅاپه) هلته دا (ځمکه) ولړځیږي وخوځیږي.

تفسیر: رومبی یې انعامات راښوولي وو، اوس د قهر انتقام او د پوښتنې شان راښیي او ویرول یې مقصود دي، یعنې بېشکه ځمکه تاسې لره تابعه او مسخّره شوې ده، مګر په یاد یې ولرئ چې په هغې باندې حکومت د همغه ذات دی، چې د دې اسمان خاوند دی، که وغواړي تاسې په ځمکه کې داسې ښخ کړي چې له چارچاپېره به ځمکه درباندې

پورته کوي، او په هغه وخت کې به ځمکه ولړځيږي، او تاسې د هغې په همدا خوځېدلو سره په کې ډوبيږی، نو ځکه سړي لره نه ښايي چې د هغه خالق مختار له دربار څخه بې وېرې او بې پروا شي، او په شرارت باندې لاس پورې کړي، او د هغه په ډيل او معطلی باندې مغرور شي.

أَمْ أَمِنتُم مَّن فِي السَّمَاءِ أَن يُرْسِلَ عَلَيْكُمْ حَاصِبًا ۖ

آيا مأمون ډاډه شوي يئ تاسې له هغه (الله) څخه چې په اسمانونو کې دی له دې نه چې وبه ليږي په تاسې باندې کاڼي ويشتونکی باد.

تفسير: يعنې په ډېره خوښی سره په ځمکه باندې ځئ راځئ، او خواړه او نور ضروريات ځان ته ګټئ، خو سره له هغه خپل الله تعالی مه هېروئ !، که نه هغه الله تعالی په دې باندې قادر دی چې پر تاسې باندې يوه سخته سيلی درولېږي، يا د کاڼو باران درباندې اووروي، نو بيا به تاسې څه وکړلی شئ، او ستاسې به دا ګرد ځغلېدل، لاندې باندې کېدل په ځای پاتې کيږي.

فَسَتَعْلَمُونَ كَيْفَ نَذِيرِ ﴿١٧﴾

نو ژر ده چې پوه به شئ تاسې چې څه رنګه وو ويرول ځما.

تفسير: يعنې له هغه عذابه چې تاسې وېرول کېږئ؛ هغه څومره تباه کوونکی او ويروونکی وو؟.

وَلَقَدْ كَذَّبَ الَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ فَكَيْفَ كَانَ نَكِيرِ ﴿١٨﴾

او خامخا په تحقيق دروغجن ګڼلي وو (کفّارو خپل انبياء) چې پخوا له دغو (کفّارو د مکې) څخه وو، نو څه رنګه وو انکار د عذاب ځما !؟.

تفسير: يعنې له عاد او ثمود او له نورو سره کومه معامله چې شوې ده، له هغې څخه عبرت واخلئ !، او وګورئ چې د هغوی په حرکاتو باندې هم مونږ انکار کړی وو، نو هغه ځمونږ انکار څه رنګه د عذاب په صورت ورښکاره شو؟.

أَوَلَمْ يَرَوْا إِلَى الطَّيْرِ فَوْقَهُمْ صَافَّاتٍ وَيَقْبِضْنَ ۚ مَا يُمْسِكُهُنَّ إِلَّا الرَّحْمَٰنُ ۚ إِنَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ بَصِيرٌ ﴿١٩﴾

آيا نه ګوري دوی مرغانو ته (په هوا کې) له پاسه د سرونو د دوی؟ پرانيځي وزرونه او ټولوي (وزرونه خپل)، نه نيسي نه ساتي دوی په هوا کې له پرېوتو مګر خو رحمان، بېشکه هغه (الله) په هر څيز باندې بينا ښه ليدونکی دی.

تفسير: پروړاندې د اسمان او د ځمکې ذکر شوی وو، دلته د هغو د منځ شيانو ذکر دی، يعنې د الله تعالی قدرت ته وګورئ چې مرغان د ځمکې او د اسمان په منځ کې کله خپل وزرونه غوړوي او پرانيځي او خواره يې کړي، څرنګه ورسره الوځي؟ او کله يې ټولوي، او سره له دې چې د ثقيل جسم او د درنې بنې او بشرې خاوندان او مائل الی المرکز دي، خو بيا هم هغوی لاندې نه رالويږي، او نه د ځمکې جاذبه قوّه هغه وروکی مرغه د خپل ځان په لوري راښکلی شي، وښيه پرته (علاوه) له الله تعالی د چا قدرت هسې دی؟ چې هغه يې په فضاء او تشتيا کې هسې ساتلی دی؟ بېشکه «رحمان» پخپل رحمت او حکمت سره د هغوی بنې هسې جوړې کړې دي، او په هغوی کې يې داسې يو قُوّت ايښی دی، چې د هغه په وسيله هغوی بې تکلّفه په هوا کې څوڅو ګړی الوتلی او ګرځېدلی شي، همغه د هر يوه څيز په استعداد باندې ښه پوهيږي، او ګرد مخلوق تر خپل نظر لاندې ساتي.

أَمَّنْ هَٰذَا الَّذِي هُوَ جُندٌ لَّكُمْ يَنصُرُكُم مِّن دُونِ الرَّحْمَٰنِ ۚ إِنِ الْكَافِرُونَ إِلَّا فِي غُرُورٍ ﴿٢٠﴾

آيا څوك دى هغه (ذات) چې هغه لښكر ستاسې شي كومك مرستې وكړي له تاسې سره بې له «رحمان»؟ نه دي كافران مګر څو په غرور غولېدلو كې دي.

تفسير: منكران سخت غوليدلي دي، كه هغوى داسې ګڼي چې د هغوى معبودان او د فرضي بتانو لښكرې دوى د الله تعالى لـه عذابه او لـه راتلونكي آفت څخه ژغورلى شي؛ ښه وپوهېږئ ! چې له رحمانه جلا شوي هيڅوك به هغوى ته مدد او مرستې ونه رسوي.

أَمَّنْ هَٰذَا الَّذِي يَرْزُقُكُمْ إِنْ أَمْسَكَ رِزْقَهُ ۚ

آيا څوك دى هغه (ذات) چې رزق دركړي تاسې ته كه چېرې بند كړي (الله) درڅخه رزق خپل؟ (هيڅوك مو بې له الله رازق نشته).

تفسير: يعنې كه الله تعالى د خوړو سامان او اسباب در بند كړي، نو څوك به طاقت ولري چې په تاسې باندې د خوړو ورونه پرانيځي؟.

بَل لَّجُّوا فِي عُتُوٍّ وَنُفُورٍ ﴿٢١﴾

بلكه ننوتلي او محكم شوي دي دوى په سركشۍ عناد او تېښته نفرت كې (له حقه).

تفسير: يعنې دا خلق پخپلو زړونو كې پوهېدل چې له الله تعالى څخه جلا پاتې شوي نه د چا د نقصان مخه نيولى شي، او نه چاته ګټه رسولى شي، مګر يوازې د شرارت او سركشۍ لامله كله چې د توحيد او اسلام په لوري راوبللى شي؛ تور خوري او ياغي كيږي.

أَفَمَن يَمْشِي مُكِبًّا عَلَىٰ وَجْهِهِ أَهْدَىٰ أَمَّن يَمْشِي سَوِيًّا عَلَىٰ صِرَاطٍ مُّسْتَقِيمٍ ﴿٢٢﴾

آيا پس هغه څوك چې ځي نسكور په مخ خپل باندې ښه لار موندونكى وي، يا هغه څوك چې ځي برابر سم په لارې سمې باندې؟.

تفسير: يعنې د ظاهري كاميابۍ لارې طي كوي، همغه تر اصلي مقصد پورې رسېدى شي، چې په سمه لاره باندې د سړيو په شان برابر لاړ شي، هغه څوك چې په كږه لاره لكه ړانده نسكور ځي؛ نو هغه د مقصود تر منزل پورې نشي رسېدى، دا د يوه موحّد او د يوه مشرك مثال دى، په قيامت كې د دوى دواړو په ورتګ كې همداسې فرق ليدل كيږي.

قُلْ هُوَ الَّذِي أَنشَأَكُمْ وَجَعَلَ لَكُمُ السَّمْعَ وَالْأَبْصَارَ وَالْأَفْئِدَةَ ۖ قَلِيلًا مَّا تَشْكُرُونَ ﴿٢٣﴾

ووايه (اى محمده !) دغه (الله) هغه ذات دى چې پيدا كړي يې يئ تاسې، او دركړي ګرځولي يې دي تاسې ته غوږونه او سترګې او زړونه، ډېر لږ شكر وباسئ تاسې (په دغو نعماوو د الله).

تفسير: يعنې الله تعالى د اورېدلو لپاره غوږونه، او د ليدلو لپاره سترګې، او د پوهېدلو لپاره زړونه راكړي دي، تر څو د هغه حقونه ومنو، او دا قوّتونه په ښه لاره كې مصروف كړو، او د هغه طاعت او فرمانبرداري وكړو، مګر داسې شكر ګزاره سړي ډېر لږ دي، كافرانو ته وګورئ چې هغوى د دې نعمتونو حق څرنګه په ځاى راوړي؟ او د الله تعالى دا وركړى شوي قوّتونه د هغه الله تعالى په مقابل كې څنګه استعمالوي؟.

قُلۡ هُوَ الَّذِيۡ ذَرَاَكُمۡ فِي الۡاَرۡضِ وَاِلَيۡهِ تُحۡشَرُوۡنَ ﴿۲۴﴾

ووايه (اى محمده !) دغه (الله) هغه ذات دى چې پيدا (خواره) يې کړئ تاسې په ځمکه کې، او خاص ده ته به راټول کړل شئ تاسې.

تفسير: يعني ابتداء هم له هغه څخه شوې ده، او انتهاء به هم پر هغه وي، له هر ځايه چې راغلي يئ؛ هلته به بېرته ځئ، بايده وو چې له هغه ځنې يوه شېبه هم نه غافلېدئ، او هر وخت د هغه په فکر او ياد کې وئ، او زيار وکړئ تر څو د هغه مالک په مخ کې تش لاس ونه درېږئ، مګر داسې بندګان ډېر لږ دي.

وَيَقُوۡلُوۡنَ مَتٰى هٰذَا الۡوَعۡدُ اِنۡ كُنۡتُمۡ صٰدِقِيۡنَ ﴿۲۵﴾

او وايي دغه (کفّار مؤمنانو ته په تمسخُر سره) کله به وي دا وعده (د حشر) که چېرې يئ تاسې صادقان رښتيني (په دغه ويلو کې؟، نو مونږ پوه کړه په زمانه د راتلو د قيامت).

تفسير: يعني مونږ او تاسې به کله ټوليږو؟ او د الله تعالى په حضور ټول کله سره ځو؟ او قيامت به کله وي؟ او ژر يې راښکاره کړه !.

قُلۡ اِنَّمَا الۡعِلۡمُ عِنۡدَ اللّٰهِ ۪ وَاِنَّمَاۤ اَنَا نَذِيۡرٌ مُّبِيۡنٌ ﴿۲۶﴾

ووايه (اى محمده ! دغو منکرانو ته) بېشکه د دې خبرې (چې قيامت کله قائمېږي؟) علم په نزد د الله دى، او بېشکه (خبره دا ده چې) زه ويروونکى يم ښکاره.

تفسير: يعني د قيامت وخت او مهال زه ټاکلى نه شم، د هغه علم له الله تعالى سره دى، هر هغه شى چې په يقين سره راتلونکى دى؛ له هغې ځنې پوهول او د هغه له ويروونکي مستقبل ځنې ډارول ځما فرضي کار دى، چې زه يې اداء کوم.

فَلَمَّا رَاَوۡهُ زُلۡفَةً سِيۡٓـئَتۡ وُجُوۡهُ الَّذِيۡنَ كَفَرُوۡا وَقِيۡلَ هٰذَا الَّذِيۡ كُنۡتُمۡ بِهٖ تَدَّعُوۡنَ ﴿۲۷﴾

پس کله چې ووينې دوى هغه (عذاب قيامت) ډېر نژدې؛ نو بد شکله تور به شي مخونه د هغو (کسانو) چې کافران شوي دي، او وبه ويل شي (دوى ته): دا همغه (عذاب) دى چې وئ به تاسو چې دغه مو (ژر) غوښتلو (په دنيا کې).

تفسير: يعني اوس خو د هغه د راتګ په نسبت شور لګوي، خو کله چې هغه ټاکلى وخت ورنژدې شي؛ د ډېرو لويو باغيانو خولې به چينګى پاتې کيږي، او په ويجاړو مخونو بدو اشکالو او وچو شونډو به هک پک اريان په ردو ستر ګو ورته ګوري، او هيڅ به يې له لاسه نه وي پوره.

قُلۡ اَرَءَيۡتُمۡ اِنۡ اَهۡلَكَنِيَ اللّٰهُ وَمَنۡ مَّعِيَ اَوۡ رَحِمَنَا ۙ فَمَنۡ يُّجِيۡرُ الۡكٰفِرِيۡنَ مِنۡ عَذَابٍ اَلِيۡمٍ ﴿۲۸﴾

ووايه (اى محمده ! دغو منکرانو ته) آيا وينئ خبر راکړئ تاسې ماته ! که چېرې هلاک مې کړي الله او هغه څوک چې ځما سره دي (لکه چې تاسې د دې قصد کړى دى)، يا رحم وکړي (الله) پر مونږ باندې په طول د عمر؛ پس څوک دى چې وبه ژغوري خلاص به کړي کافران له عذابه دردناکه څخه.

تفسیر: کفّارو به تمنّا کوله چې که محمد صلی الله علیه وسلم ژر مړ شي؛ نو دا قصه به پای ته ورسیږي (العیاذ بالله)، د هغه ځواب داسې ورکوي چې: فرض یې کړئ ! که سم د ستاسې له اټکله محمد صلی الله علیه وسلم او د ده ملګري رضي الله تعالی عنهم مړه شي، یا سم ځمونږ د مسلمانانو له عقیدې سره محمد صلی الله علیه وسلم او د ده ملګري د الله تعالی په رحمت بریالیان او مراد موندونکي شي؛ نو په دې دواړو صورتونو کې هر یو چې وي، له هغې ځنې تاسې ته هیڅ یوه ګټه او فائده نه رسیږي، ځمونږ انجام په دنیا هر څه چې وي خو آخرت مو ډېر ښه دی، ځکه چې مونږ په دې لارې کې جداوجهد کوو، لیکن تاسې د خپلو ځانونو فکر وکړئ ! چې په دې کفر او سرکشی سره تاسې به له هغه درد رسوونکي عذاب څخه چې راتلونکی دی څوك وژغوري؟ ځمونږ فکر او اندېښنه پرېږدئ، پخپل فکر کې ولوېږئ !، ولې چې کافران په هیڅ ډول د الله تعالی له عذابه ژغورېدونکي نه دي.

قُلْ هُوَ الرَّحْمٰنُ اٰمَنَّا بِهٖ وَعَلَيْهِ تَوَكَّلْنَا ۚ

ووایه (ای محمده دغو منکرانو ته ! الله) رحمان دی چې ایمان مو راوړی دی پر هغه (رحمان) باندې، او پر همغه (رحمان) باندې توکل کړی دی مونږ (په ټولو کارونو خپلو کې).

تفسیر: یعنې ښنګه چې ځمونږ ایمان په هغه الله تعالی باندې دی؛ نو د هغه په مرسته ځمونږ ژغورنه یقیني ده، او کله چې مونږ په صحیحې معنی سره پر هغه الله تعالی باندې اسره او توکل لرو؛ په ګردو مقاصدو کې مو بری او کامیابي یقیني ده.

فَسَتَعْلَمُوْنَ مَنْ هُوَ فِيْ ضَلٰلٍ مُّبِيْنٍ ﴿۲۹﴾

نو ژر به پوه شئ تاسې (په وخت د لیدلو د عذاب کې) چې څوك دی هغه (چې لوېدلی دی) په ګمراهي ښکاره کې (له مؤمنانو او کافرانو).

تفسیر: یعنې مونږ مؤمنان داسې یو چې ستاسې ګمان دی، یا تاسې منکران همغسې یئ چې ځمونږ عقیده ده.

قُلْ اَرَءَيْتُمْ اِنْ اَصْبَحَ مَآؤُكُمْ غَوْرًا فَمَنْ يَّاْتِيْكُمْ بِمَآءٍ مَّعِيْنٍ ﴿۳۰﴾

ووایه (ای محمده دغو منکرانو ته) آیا وینئ خبر راکړئ تاسې ماته: که چېرې ګهیځ وګرځي اوبه ستاسې ښکته (په ځمکه کې ننوتلې ورکې)؛ نو څوك دی هغه چې راولي تاسې ته اوبه روانې شفافې پاکې صافې؟.

تفسیر: یعنې د مړینې او ژوندون ګرد اسباب د هغه الله تعالی په لاس کې دي، یوه اوبه د مثال په ډول واخلئ، چې په هغه باندې هر شی ژوندی دی، فرض یې کړئ که د چینو، ویالو، کوهي او نورو اوبه وچې شي، او د ځمکې لاندې عُمق او تل ته ورښکته شي، لکه چې زیاتره د تودوخې په موسم کې پیښیږي؛ نو د چا له لاسه به پوره وي چې لکه مرغلرې غوندې جاري، پاکې، رڼې او صافې اوبه په زیاته اندازه سره راپیدا کړي، چې ستاسې ژوندون او بقا لره کافي وي، نو ځکه یو متوکل مؤمن لره ښایي چې په هغه خالق الکل مالك علی الاطلاق باندې هیله (امید) او اسره ولري.

تمّت سورة الملك بفضل الله وکرمه ومنّه.

«د (القلم) سورت مکّي دی، پرته (علاوه) له (۱۷) آيته تر (۳۳) آيت پورې، او له (۴۸) آيت څخه تر (۵۰) آيت پورې چې مدني دي، (۵۲) آيتونه او دوه رکوع لري، په تلاوت کې (۶۸) او په نزول کې دويم سورت دی، وروسته د «العلق» له سورت څخه نازل شوی دی».

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

نٓ وَالْقَلَمِ وَمَا يَسْطُرُوْنَ ﴿۱﴾ مَآ اَنْتَ بِنِعْمَةِ رَبِّكَ بِمَجْنُوْنٍ ﴿۲﴾

قسم دی په قلم او په هغه څه چې دوی يې ليکي. چې نه يې ته (ای محمده !) په نعمت (فضل انعام) د رب خپل سره لېونی.

تفسير: د مکې مشرکانو پيغمبر ته (العياذ بالله) لېونی ويل، ځينو به ويل چې: په دوی باندې د شيطان اثر لوېدلی دی، چې داسې يو ناڅاپه له ګرد کور کهول او ټبر څخه جلا شوې، داسې غټې خبرې کوې چې هيڅوک يې نشي منلی، حق تعالی د دې باطل خيال ترديد او د خپل پيغمبر تسلي وفرمايله، يعنې پر هغه چا باندې چې د الله تعالی دومره لوی فضل او انعام شوی دی، چې د هغه مشاهده هر ليدونکی په ښه شان سره کولی شي، مثلاً اعلی درجې فصاحت، د حکمت او د پوهنې خبرو يې د مخالفينو او موافقينو په زړونو کې ډېر قوي تأثير اچولی دی، او سره د داسې لوړې رشې (خوی) او ښو اخلاقو دوی ته لېونی ويل پخپله د ويونکي لېونتوب نه دی؟.

وَاِنَّ لَكَ لَاَجْرًا غَيْرَ مَمْنُوْنٍ ﴿۳﴾

او بېشکه چې دی خاص تا لره خامخا اجر بدل ثواب بې انتهاء.

تفسير: يعنې تاسې مه خپه کېږئ، د دوی له دې لېوني بللو څخه ستاسې اجر او ثواب زياتيږي، او ستاسې غير محدود هدايت انساني بني نوعو ته رسېدونکی دی، او د هغو د بې انتهاء ثواب تاسې ته رسېدونکی دی، آيا د لېونيانو او پاګلانو مستقبل به هسې روڼ او شاندار او پايدار وي؟ لکه چې ستاسې دی.

وَاِنَّكَ لَعَلٰى خُلُقٍ عَظِيْمٍ ﴿۴﴾

او بېشکه چې يې ته (ای محمده) هرومرو په خلق خويونو (دين) ډېر لوی باندې.

تفسير: يعنې په هغو اعلی اخلاقو او ملکاتو سره چې د الله تعالی له جانبه تاسې ستايلي شوي يئ، کله په لېونيانو کې د هسې ښو خويونو تصوّر کاوه شي؟ د يوه لېوني په خبرو اترو، کار روزګار کې هيڅکله د نظم او ترتيب اثر نه ليدل کيږي، او نه خبرې يې پر چارو باندې منطبقې وي، او حال دا دی چې ستاسې په مبارکه ژبه باندې پاک قرآن چليږي، او ستا ښه اعمال افعال او اخلاق د هغه بې غږه تفسير دی.

فَسَتُبْصِرُ وَيُبْصِرُوْنَ ﴿۵﴾ بِاَيِّكُمُ الْمَفْتُوْنُ ﴿۶﴾

پس ژر به ووينې ته (ای محمده !) او وبه ويني دغه (منکران هم). چې په کوم يوه له تاسو څخه لېونتوب دی.

تفسير: يعنې په زړه کې پخوا له دې نه ټول ښه پوهېدل، ليکن عنقريب دواړو ته به په کتنه سره هم ورښکاره شي، چې د دوی په منځ کې کوم هوښيار، عاقبت انديش او په وروستني انديښنه کې وو؟ او کوم سړی ناپوه او بې سده وو؟ چې د هغه لامله يې لکه لېونيان چټي چټي خبرې کولې.

إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ بِمَن ضَلَّ عَن سَبِيلِهِۦ وَهُوَ أَعْلَمُ بِٱلْمُهْتَدِينَ ۝٧

بېشکه رب ستا چې دی همغه ته ډېر ښه معلوم دی هغه څوک چې ګمراه شوی دی له لارې د ده څخه، او همغه (الله) ته ښه معلوم دي لار موندونکي (چې مؤمنان دي).

تفسير: يعنې پوره علم خو له الله تعالی سره دی، چې کوم يو په کومه لاره راتلونکی دی؟ او کوم يو له لارې څنې چپ درومي؟ ليکن نتائج ګردو ته ښکاره دي، او ټول به سره پوهيږي چې څوک بريالي دي، او څوک د شيطان په لمسون پاتې او نامراد شوي دي.

فَلَا تُطِعِ ٱلْمُكَذِّبِينَ ۝٨ وَدُّوا۟ لَوْ تُدْهِنُ فَيُدْهِنُونَ ۝٩

نو ته مه منه (خبره) د دروغجن ګڼونکو. خوښوي دوی چې که ته نرمي کوې (له دوی سره) نو دوی به هم نرمي کوي (له تا سره).

تفسير: يعنې په لار راتلونکي او بې لارې ګرد د الله تعالی په محيط علم کې ټاکلی شوي دي، نو څکه د دعوت او د تبليغ په معامله کې د مخ اړولو او د رعايت دومره ضرورت نشته، څوک چې د لار موندلو وړ (قابل) ويّ؛ هغه هرومرو لار مومي، او هغه چې ازلي محروم وي؛ هغه په هيڅ لحاظ او مروت سره منونکي نه وي، د مکې کافرانو به څمونږ پيغمبر ته ويل چې: تاسې د بت پرستۍ په نسبت خپله دا سخته رويه ترکه کړئ !، او څمونږ د معبودانو بيخي ترديد مه کوئ، تر څو مونږ هم ستا د الله تعظيم وکړو، او ستاسې د طور، طريق، مسلک، مشرب او له دين سره متعرض نه شو، نو څکه حق تعالی تنبيه ورته وفرمايله چې تاسې د دې دروغجنانو خبرو ته غوږ مه ږدئ !، د دوی مقصد دا دی چې تاسې د کفر په نسبت پاسته اوسئ !، ايمان راوړل او صداقت منل د هغوی مقصد نه دی، او ستاسې د بعثت اصلي مقصد په دې ډول سره په لاس نه راځي، تاسې د هر لوري څنې سترګې واړوئ، او خپله وظيفه او فرض اداء کړئ، تاسې د دې خبرې ذمه وار او اجاره دار نه يئ، چې څوک يې مني؟ که يې نه مني.

وَلَا تُطِعْ كُلَّ حَلَّافٍ مَّهِينٍ ۝١٠

او ته خبره مه منه د هر ډېر قسم خوړونکي سپک.

تفسير: يعنې د چا په زړه کې چې د الله تعالی د نامه عظمت نه وي؛ نو د دروغو قسم خوړل هغه ته يوه خوشې خبره ښکاري، کله چې خلق د هغه په خبرو باور نه کوي، نو څکه د هغو د يقين راوړلو لپاره څو څو ځلې قسمونه خوري، او ځان په دې وسيلې سره ذليل او بې قدره کوي.

هَمَّازٍ مَّشَّآءٍۭ بِنَمِيمٍ ۝١١ مَّنَّاعٍ لِّلْخَيْرِ مُعْتَدٍ أَثِيمٍ ۝١٢ عُتُلٍّۭ بَعْدَ ذَٰلِكَ زَنِيمٍ ۝١٣

عيب ويونکی تلونکی په چغلی سره. منع کوونکی د خيره له حده تېرېدونکی (په ظلم کې) ډېر ګنهګار. بد خوی سخت ويونکی وروسته له دې ټولو عيبو حرام زاده.

تفسیر: یعنې سره د دې خصلتونو بدنام او بد انجام او د خاص او عام رسوا هم وي، شاه صاحب (رحمه الله) لیکي چې: «دا ګرد د کافرانو وصف دی، سړی دې دننه خپل ځان ته ګوري، که چېرې هسې کوم خصلت په کې وي؛ هغه دې پر ېږدي !».

تنبیه: د «زَنیم» معنی د ځینو اسلافو په نزد ولد الزنا او حرامزاده دی، د هغه کافر په نسبت چې دا آیت نازل شوی دی، هغه هم داسې وو، چې «ولید بن مغیره» نومیده، او د مکې معظمې یو لوی مشر سړی او د اسلام سخت دښمن وو.

اَنۡ كَانَ ذَا مَالٍ وَّ بَنِيۡنَ ؕ﴿۱۴﴾

په سبب د دې چې دی وو خاوند د مال او د ځامنو.

تفسیر: یعنې که یو سړی په دنیا کې طالعمن او خوش قسمت وي، لکه چې مال دولت ځامن او شته ولري؛ نو یواځې په دې سره د دې وړ نه دی چې د هغه هره خبره ومنله شي، اصلي شی په انسان کې شرافت، نجابت او ښه اخلاق دي، څوك چې شرافت او ښه اخلاق نه لري؛ ښو مسلمانانو لره نه ښایي چې د هغه خبرې ته غوږ وباسي، یا یې په غولوونکیو چارو باندې تېروځي.

اِذَا تُتۡلٰى عَلَيۡهِ اٰيٰتُنَا قَالَ اَسَاطِيۡرُ الۡاَوَّلِيۡنَ ﴿۱۵﴾

کله چې ولوستل شي په ده باندې آیتونه (د قرآن) ځمونږ؛ نو وایي دا قصې نقلونه دي د پخوانیو (خلقو).

تفسیر: یعنې د الله أکرم شأنُه وأعظم برهانُهُ خبرې په داسې ویناوو سره دروغ ګڼي.

سَنَسِمُهٗ عَلَى الۡخُرۡطُوۡمِ ﴿۱۶﴾

ژر دی چې داغ به کېږدو ده لره په پوزه (خلتم) باندې (تحقیرًا).

تفسیر: وایي: «ولید بن مغیرة» د قریشو یو سردار وو، چې په هغه کې دا ګرد اوصاف مجتمع وو، پر پوزه او خلتم باندې یې له داغ ورکولو څخه د هغه رسوایي مختوروالی او سپکتیا مراده ده، ښایي چې په دنیا کې په حسّي ډول کوم داغ په ده باندې هم لوېدلی وي، یا به په آخرت کې ورباندې وخیژي.

اِنَّا بَلَوۡنٰهُمۡ كَمَا بَلَوۡنَاۤ اَصۡحٰبَ الۡجَنَّةِ ۚ

بېشکه مونږ ومو ازمویل دغه (مکیّان په قحط سره) لکه چې ازمویلي وو مونږ خاوندان د باغ.

تفسیر: یعنې د مال او د اولاد زیادت د کوم مقبولیت علامت او نښه نه ده، او د الله تعالی په نزد د هسې شیانو څه قدر او قیمت نشته، نو ځکه نه ښایي چې د مکې کافران په دې شیانو باندې مغرور شي، دا خو د الله تعالی له لوري هغوی ته د ازموینې لپاره ورکړی شوي دي، لکه چې د پخوانیو خلقو ازموینه هم پرې شوې ده.

اِذۡ اَقۡسَمُوۡا لَيَصۡرِمُنَّهَا مُصۡبِحِيۡنَ ۙ﴿۱۷﴾ وَلَا يَسۡتَثۡنُوۡنَ ﴿۱۸﴾

کله چې قسمونه وخوړل دوی ټولو چې هرومرو پرې به کړو مېوې د هغه باغ په اول وخت د صباح کې. او استثنا یې ونه کړه، إن شاء الله یې ونه ویل.

تفسیر: څو ورونه وو چې هغو ته له پلاره په ترکه کې یو مېوه دار باغ پاتې شوی وو، چې په هغه کې کر هم کېده، او ګرده کورنۍ د هغه له حاصلاتو څخه خوشاله وه، د پلار په زمانه کې داسې عادت وو، په هغه ورځ کې چې به د باغ مېوې ټولېدې، یا کښت (فصل) رېبل کېده؛ نو د ښار ګرد فقیران او اړ سړي به هم هلته ټولېدل، او دې ګردو ته به د هغو مېوو او کښتو څخه لږ او ډېر ورکول کېدل، او په همدې خیر او خیرات سره په هغه باغ کې لویه ګټه او برکت وو، د هغه له مړه کېدلو څخه وروسته د ده د ځامنو په فکر کې دا خبره وروګرځېده: دومره مېوه او کښت چې فقیران له مونږ څخه وړي، که دا ګرد مونږ پخپله سره ټول کړو؛ نو مونږ ته به له هغه څخه ډېرې ګټې راورسېږي، ولې داسې یو تدبیر به وکړو چې فقراء او نورو ته هیڅ ونه رسېږي، او ګرد حاصلات څمونږ کورونو ته راشي، نو پخپلو منځونو کې یې سره مشوره وکړه، او دا یې سره غوټه کړه، چې سهار د وخته باغ ته ځو، او خپلې مېوې ټولوو، چې فقیران او نور کسان پرې خبر نه شي، دوی دا تدبیر داسې سره غوټه کړ، إن شاء الله تعالی یې هم په کې ونه ویل.

فَطَافَ عَلَيْهَا طَآئِفٌ مِّن رَّبِّكَ وَهُمْ نَآئِمُونَ ۝۱۹ فَأَصْبَحَتْ كَالصَّرِيمِ ۝۲۰

پس نازله شوه پر دغه (باغ) یوه طواف کوونکې (بلاء ـ سووځونکی اور) په شپه کې له (طرفه د) رب ستا، حال دا چې دوی اوده وو. پس تر ګهیځ (سحر وختې) پورې وګرځېد (هغه باغ لکه له بېخه) رېبلی شوی کښت، یا تک تور لکه توره شپه.

تفسیر: یعنې د شپې له مخې سخته سیلۍ راوالوته، یا اور ولګېد، یا بل کوم آفت پرې نازل شو، او ګرد کښت او باغ له کاره ووت، او تک تور وګرځېد.

فَتَنَادَوْا مُصْبِحِينَ ۝۲۱ أَنِ اغْدُوا عَلَىٰ حَرْثِكُمْ إِن كُنتُمْ صَارِمِينَ ۝۲۲ فَانطَلَقُوا وَهُمْ يَتَخَافَتُونَ ۝۲۳ أَن لَّا يَدْخُلَنَّهَا الْيَوْمَ عَلَيْكُم مِّسْكِينٌ ۝۲۴ وَغَدَوْا عَلَىٰ حَرْدٍ قَادِرِينَ ۝۲۵

بیا یې یو بل ته ورغږ کړل په وخت د صباح کې. (داسې) چې صباح له وخته ورشئ کښتو خپلو ته که چېرې یئ تاسې پرې کوونکې (د مېوې، لوکونکې د کښت ـ فصل). نو لاړل دوی او دوی پخپلو منځونو کې پټې خبرې سره کولې. (داسې) چې داخل نه شي هرومرو هغه (باغ ته) نن ورځ پر تاسې باندې هیڅ مسکین محتاج اړ مجبور سړی. او سهار لاړل په منع د فقیرانو سره (باغ ته) حال دا چې قادر وو (په منع د فقیرانو په زعم خپل).

تفسیر: یعنې په دې یقین او باور سره وخوځېدل چې اوس به درومي او ګرد کښت او د باغ حاصلات به په لاس راولي.

فَلَمَّا رَأَوْهَا قَالُوا إِنَّا لَضَالُّونَ ۝۲۶ بَلْ نَحْنُ مَحْرُومُونَ ۝۲۷

بیا هر کله چې ویې لید هغه (باغ تک تور سوځېدلی)؛ ویې ویل: بېشکه مونږ خامخا لاره ورکه کړې ده (د خپل باغ). بلکه مونږ پخپله محرومه بې برخې شوي یو (له حاصلاتو په سبب د منعې د فقراوو).

تفسیر: هغه ځمکه او باغ داسې ډاګ ډېر شوی وو چې دوی هلته ورسېدل، هغه یې نشو پېژندلی، او داسې یې وګڼل چې لار یې ورکه کړې ده، او بل کوم لوري ته وتلي دي، نو بیا چې ښه ورته ځیر شول، او غور یې وکړ؛ وپوهېدل چې ځای خو همغه دی چې دوی ورته راغلي دي، مګر دوی له هغه څخه بې برخې او بې نصیبه دي، او د الله تعالی له درباره محروم شوي دي.

قَالَ اَوۡسَطُهُمۡ اَلَمۡ اَقُلۡ لَّكُمۡ لَوۡلَا تُسَبِّحُوۡنَ ﴿۲۸﴾

وویل منځني بهتر د دوی (په عقل کې): آیا ما نه وو ویلي تاسې ته: ولې په پاکۍ نه یادوئ تاسې الله، او توبه نه وباسئ له منع د فقیرانو؟ (یا ولې نه وایئ: إن شاء الله تعالی).

تفسیر: د دوی په منځ کې منځني ورور ډېر پوه او هوښیار وو، ده د مشورې په وخت هغوی ته تنبیه ورکړې وه، او دا خبره یې ورته ویلې وه چې وګورئ ورونو ! الله تعالی مه هېروئ !، ځکه چې دا ټول د هغه احسان او انعام دی، نو تاسې هم له فقیرانو او مسکینانو څخه هغه مه منع کوئ !، کله چې چا د ده خبرې ته غوږ کېښنبود؛ نو دی هم چپ شو، او په پټه خوله هغوی سره ملګری شو، څرنګه چې دا خرابي یې ولیده؛ نو ژر یې هغه خبره بیا ور په یاد کړه.

قَالُوۡا سُبۡحٰنَ رَبِّنَاۤ اِنَّا كُنَّا ظٰلِمِيۡنَ ﴿۲۹﴾ فَاَقۡبَلَ بَعۡضُهُمۡ عَلٰى بَعۡضٍ يَّتَلَاوَمُوۡنَ ﴿۳۰﴾

وویل دوی: پاکي ده رب ځمونږ لره، بېشکه مونږ وو ېخپله ظالمان (په منع د فقراوو کې)، بیا مخ واړاوه ځینې د دوی پر ځینو نورو باندې چې یو بل به یې ملامتوه.

تفسیر: اوس یې ېخپل تقصیر باندې اعتراف وکړ، او ګردو د الله په لوري مخ واړاوه، او لکه چې د عمومي مصیبت د وخت قاعده ده؛ یو په بل باندې یې الزام لګولو او درګرده به یې یو بل د دې مصیبت سبب او عامل وشمېره.

قَالُوۡا يٰوَيۡلَنَاۤ اِنَّا كُنَّا طٰغِيۡنَ ﴿۳۱﴾ عَسٰى رَبُّنَاۤ اَنۡ يُّبۡدِلَـنَا خَيۡرًا مِّنۡهَاۤ اِنَّاۤ اِلٰى رَبِّنَا رٰغِبُوۡنَ ﴿۳۲﴾

وویل دوی: ای هلاک افسوس خرابي ده مونږ لره، بېشکه مونږ وو له حده تېرېدونکي. ښایي چې رب ځمونږ بدل راکړي مونږ لره خیر غوره له دې (باغچې) څخه، بېشکه مونږ رب ېخپل ته رغبت کوونکي یو.

تفسیر: په پای کې ټول سره یو ځای شول، ویې ویل: چې په رښتیا سره مونږ ګرم او ملامت یو، ځکه چې مونږ د فقیرانو او غریبانو د برخې د خوړلو په قصد وتلي وو، او د حرص او طمع لامله مو اصلي ګټه هم له لاسه ووتله، دا څه خرابۍ چې مونږ ته رارسېدلې دي؛ د هغو ذمه وار مونږ ېخپله یو، مګر اوس هم مونږ له الله تعالی څخه بې هیلې او ناامیده نه یو، او د هغه له مهربانۍ او لورینې ځنې دا خبره لرې نه ګڼو، چې هغه له ېخپل فضل او رحمت ځنې مونږ ته له هغه پخواني باغ څخه یو بل ښه باغ را په برخه کړي.

كَذٰلِكَ الۡعَذَابُ ؕ وَلَعَذَابُ الۡاٰخِرَةِ اَكۡبَرُ ۘ لَوۡ كَانُوۡا يَعۡلَمُوۡنَ ﴿۳۳﴾

همداسې (راځي آفت ـ عذاب په دنیا کې مخالفانو ته له حکمه د رب) او خامخا عذاب آفت د آخرت ډېر لوی دی، که چېرې وی دوی چې پوهېدلی (په سختۍ د عذاب د آخرت؛ نو مخالفت به یې نه وو کړی).

تفسیر: یعنې دا خو د دنیا د عذاب یوه وړوکې نمونه وه، چې هیڅا یې مخه نشوه نیولی، نو د آخرت د خورا لوی عذاب مخه به څوک ونیولی شي، که پوه وی؛ نو ښایي چې سرې په دې خبره باندې ښه وپوهیږي.

اِنَّ لِلۡمُتَّقِيۡنَ عِنۡدَ رَبِّهِمۡ جَنّٰتِ النَّعِيۡمِ ﴿۳۴﴾

بېشکه ویریدونکیو (له الله ځان، ساتونکیو له معاصیو) ته په نزد د رب د دوی جنّتونه ډک له نعمتونو دي.

تفسير: يعنې د دنيا باغ او بهار پسې دومره زيات ولې لويدلي يئ، د جنّت باغونه له دې ځنې په څو څو درجو لوړ (اوچت) او غوره دي.

أَفَنَجْعَلُ الْمُسْلِمِينَ كَالْمُجْرِمِينَ ﴿٣٥﴾ مَا لَكُمْ كَيْفَ تَحْكُمُونَ ﴿٣٦﴾

آيا پس وبه ګرځوو مونږ مسلمانان (حكم منونكي) په شان د مجرمانو ګنهګارانو (په خلاصي او ثواب كې؟، بلكه نه يې ګرځوو). څه شوي دي تاسې ته، څرنګه حكم كوئ تاسې؟.

تفسير: يعنې د مكّې كفّارو د غرور او تكبّر له مخې پخپلو زړونو كې داسې تړاكلي وو: «كه د قيامت په ورځ پر مسلمانانو باندې عنايت او ښېنه وشي؛ نو پر مونږ باندې به له هغه څخه ښه او زياته مرحمت كيږي»، او لكه چې په دنيا كې مونږ په آرامۍ او هوسايۍ كې يو، هلته به هم له مونږ سره همداسې معامله كيږي، نو دلته داسې فرمايي چې: دا به څرنګه كېدى شي؟ كه داسې وشي؛ نو د دې مطلب به داسې وي چې د يوه وفا لرونكي غلام چې تل د خپل بادار د حكم منلو لپاره تيار ولاړ وي، او د يوه بدكار او باغي سرې انجام به سره يو شانته وي، بلكه هغه بدكار به له وفادار ځنې ښه وي، دا هغه خبره ده چې سليم عقل او صحيح فطرت يې هيڅ نشي منلى.

أَمْ لَكُمْ كِتَابٌ فِيهِ تَدْرُسُونَ ﴿٣٧﴾ إِنَّ لَكُمْ فِيهِ لَمَا تَخَيَّرُونَ ﴿٣٨﴾ أَمْ لَكُمْ أَيْمَانٌ عَلَيْنَا بَالِغَةٌ إِلَىٰ يَوْمِ الْقِيَامَةِ ۙ إِنَّ لَكُمْ لَمَا تَحْكُمُونَ ﴿٣٩﴾ سَلْهُمْ أَيُّهُم بِذَٰلِكَ زَعِيمٌ ﴿٤٠﴾

آيا له تاسې سره شته كوم كتاب چې په هغه (له اسمانه نازل شوى كتاب) كې لولئ تاسې. داسې چې بېشكه تاسې لره دي په هغه (كتاب) كې خامخا هغه څه چې خوښوئ يې تاسې. آيا شته تاسې لره قسمونه پر (وعدو د) مونږ باندې چې رسېدلي وي تر ورځې د قيامت پورې بېشكه چې شته تاسې ته هغه چې پرې حكم كوئ تاسې؟. پوښتنه وكړه له دوى نه چې كوم يو له دوى نه په دغه (حكم چې كوي يې) ضامن ذمه اخيستونكى دى (دوى ته).

تفسير: يعنې دا خبره چې مسلم او مجرم سره يو برابر وګڼل شي؛ ښكاره ده چې له عقل او فطرت څخه مخالفه ده، بيا د دې په تأكيد او تأييد كې كوم عقلي دليل هم له تاسې سره شته؟ آيا په كوم معتبر كتاب كې داسې كوم مضمون تاسې لوستى دى چې هر هغه شى چې تاسې يې د خپلو ځانونو لپاره غوره كوئ؛ همغه به تاسې ته دركاوه شي؟ او ستاسې ګردې غوښتنې او په زړه پورې خبرې پوره كېدونكې دي؟ يا به الله تعالى تر قيامت پورې داسې قسم خوړلى وي، چې تاسې هر هغه شى چې پخپلو زړونو كې وتړاكى؛ همغه به تاسې ته دركاوه شي؟ او همغسې چې اوس تاسې هم په عيش او راحت كې يئ؛ تر قيامت پورې به په همدې حال كې وساتل شئ؟ هغه سړى چې د دوى له منځه داسې دعوى كوي، نو د دې خبرې د ثابتولو ذامه واري ښايي پخپله غاړه ونيسي، راپې وله او مخامخ يې ودروه چې ويې وينو او ويې پوښتو، چې له كومه وايي؟ او څه غرېږي؟.

أَمْ لَهُمْ شُرَكَاءُ فَلْيَأْتُوا بِشُرَكَائِهِمْ إِن كَانُوا صَادِقِينَ ﴿٤١﴾

آيا شته دوى لره شريكان (په دغه دعوى كې په زعم د دوى)؟ نو رادې ولې هغه شريكان خپل كه چېرې وي دوى صادقان رښتيني؟ (په دعوى خپله كې).

تفسير: يعنې كه له هغوى سره هيڅ يو عقلي او نقلي دليل نشته، او يوائې د دروغو بُتانو په نامه داسې ويناوې كوي، چې هغوى به له مونږ سره داسې او هسې كوي، او داسې مرتبې رابښي، ځكه چې هغوى (استغفر الله) په الوهيت كې

برخه لرونکي او مله دي؛ نو په داسې دعوو کې د هغوی رښتینوالی هغه وخت ثابتېږي چې دوی دې شریکانو ته د الله تعالی په مخ کې هم دعوت او بلنه ورکړي، او د هغوی په وسیله دې خپلې په زړه پورې خبرې او چارې پر دوی باندې اجراء کړي.

يَوْمَ يُكْشَفُ عَنْ سَاقٍ وَّيُدْعَوْنَ إِلَى السُّجُوْدِ فَلَا يَسْتَطِيْعُوْنَ ﴿۴۲﴾

(او یاده کړه) هغه ورځ چې بربنډوالی به وکړی شي له پُنډۍ نه، او راوبه بللی شي دغه (کافران) طرف د سجدې کولو ته (لپاره د امتحان) پس توان به يې ونه شي (سجدې کولو ته).

تفسیر: د دې آیت کریمه دوه معناګانې دي:

(۱): «په هغه ورځ چې ښکاره به کړی شي د الله تعالی پنډۍ او الله تعالی به خلك سجدې کولو ته راوبلي، منافقین به سجده نشي کولی» لکه چې امام بُخاري (رحمه الله تعالی) د أبو سعید الخُدريّ رضي الله تعالی عنه څخه نقل کړی چې فرمایي: ما د رسول الله صلی الله علیه وسلم څخه اورېدلي دي چې: څمونږ رب به خپله پنډۍ ښکاره کړي، نو هر مؤمن سړی او هره مؤمنه ښځه به ورته سجدې وکړي، او هغه څوك به پاتې شي چې په دنیا کې يې د ریا او د شهوت په خاطر سجده کوله، نو وبه غواړي چې سجده وکړي، خو ملا به يې وچه سمه سیخه وګرځي، د سجدې کولو توان به نه لري، نو په دې حدیث کې د الله تعالی د پنډۍ صفت ذکر دی، مونږ پرې ایمان لرو، لکه څرنګه چې واجب دي، کیفیت یا تشبیه بیانول يې د مخلوقاتو د صفتونو سره ناروا دي، همدا راز معنی بدلول او تأویل کول په کې باطل دي، لکه څرنګ چې مونږ د الله تعالی د نورو صفتونو په کیفیت باندی نه پوهیږو هم دا راز د الله تعالی دا صفت هم داسې دي چې خیالات او فکرونه کول پکې هیڅ قسم ځای نه لري.

(۲): «په هغه ورځ چې سختي به ښکاره شي، سخت حالات به راشي، او منافقان به د سجدې کولو توان نه لري»، چې دا تفسیر د عبد الله بن عبّاس رضي الله تعالی عنهما او د ځینې تابعینو څخه نقل شوی دی.

خَاشِعَةً أَبْصَارُهُمْ

حال دا چې ذلیلې ښکته به وي (له شرمه) سترګې د دوی.

تفسیر: یعنې د ندامت او شرمندګۍ لامله به يې سترګې ټيټې وي، او نه يې شي پورته کولی.

تَرْهَقُهُمْ ذِلَّةٌ ۖ وَقَدْ كَانُوْا يُدْعَوْنَ إِلَى السُّجُوْدِ وَهُمْ سٰلِمُوْنَ ﴿۴۳﴾

راګېر کړي به وي دوی ذلت خواري، او بېشکه وو دوی (په دنیا کې) چې بلل کېدل دوی طرف د سجدې ته او دوی به وو روغ رمټ (نو سجده به يې نه کوله).

تفسیر: یعنې په دنیا کې هغوی ته د سجدې حکم ورکړی شوی وو، کله چې دوی روغ رمټ وو، او پخپل واك يې سجدې کولی شوې، هلته دوی په اخلاص سره هیڅ سجده ونه کړه، د هغه اثر داسې شو چې استعداد يې باطل شو، اوس که غواړي چې سجده وکړي؛ نه يې شي کولی.

فَذَرْنِيْ وَمَنْ يُّكَذِّبُ بِهٰذَا الْحَدِيْثِ ۖ سَنَسْتَدْرِجُهُمْ مِّنْ حَيْثُ لَا يَعْلَمُوْنَ ﴿۴۴﴾

نو پرېږده ما او هغه څوك چې دروغ وايي په دې خبرې (قرآن) باندې، ژر ده چې وبه نیسو مونږ دوی ورو ورو (او نژدې به يې کړو عذاب ته) له هغه ځایه چې دوی نه دي پرې پوه.

تفسیر: یعنې د هغوی په عذاب کې لوېدل یقیني دي، خو د دوی د دې ځو ورځني توقف او د عذاب د ډیل په نسبت تاسې مه خپه کېږئ، او د هغوی معامله ماته پرېږدئ، زه به پخپله د هغوی چاره وکړم، او داسې په ورو ورو او په تدریج سره به یې دوزخ ته بوځم، او زینه په زینه به راښکته کړو دوی، او ورو ورو به نژدې کړو دوی عذاب ته چې هغوی په ځان هم خبر نشي، دوی به پخپلو ځُرتو کې ډوب تللي وي، خو د دوی بنستونه له بېخه خېژي.

وَ أُمۡلِيۡ لَهُمۡ ؕ اِنَّ کَيۡدِيۡ مَتِيۡنٌ ﴿۴۵﴾

او ټال ورکوم دوی ته (په دنیا کې) بېشکه ځما چال کلك دی.

اَمۡ تَسۡـَٔلُهُمۡ اَجۡرًا فَهُمۡ مِّنۡ مَّغۡرَمٍ مُّثۡقَلُوۡنَ ﴿۴۶﴾ اَمۡ عِنۡدَهُمُ الۡغَيۡبُ فَهُمۡ يَكۡتُبُوۡنَ ﴿۴۷﴾

آیا ته غواړې له دوی څنې (په تبلیغ د رسالت) څه اجر مزدوري؟ نو دوی د هغه له زیان تاوان څخه دروند بار کړی شوي دي (نو ځکه مخ درڅخه اړوي؟ بلکه نه یې غواړې). آیا شته په نزد د دوی پټه خبره علم الغیب، پس دوی یې لیکي؟ (له هغه څخه دغه حکم د برابرۍ د مؤمن او د کافر).

تفسیر: یعنې افسوس او د تعجّب ځای دی، چې دا خلق داسې د تباهۍ په لوري ورځي، ځو ستاسې خبرې نه مني، آخر د دوی د نه منلو سبب څه شی دی؟ آیا تاسې له دوی څنې کومه معاوضه تنخوا ـ کمېشن ـ او نور څه غواړئ چې د هغه لپاره هغوی ځان بېرته راکاږي؟ یا پخپله له هغوی سره د پټو خبرو څه حال او احوال شته؟ یا د الله تعالی وحي دوی ته راځي؟ او هغوی هغه په ډېر حفاظت سره لکه قرآن غوندې لیکي، نو ځکه ستاسې متابعت ته ځان اړ او مجبور نه بولي، او آخر به څه نه څه په منځ کې وي، کله چې پر هغوی باندې هیڅ یو بار نه اچول کیږي، او له هغه شي څخه دوی مستغني او بې پروا هم نه دي، نو د دوی د دې نه منلو سبب به پرته له ضده، عناده، انکاره، رخې، او عداوت بل شی کېدی نشي.

فَاصۡبِرۡ لِحُكۡمِ رَبِّكَ وَلَا تَكُنۡ كَصَاحِبِ الۡحُوۡتِ ۘ اِذۡ نَادٰى وَهُوَ مَكۡظُوۡمٌ ﴿۴۸﴾ؕ

نو صبر کوه حکم د رب خپل ته (په باب د منکرانو کې)، نو مه کېږه ته (په تنګ دلۍ او تلوار کې) لکه خاوند د ماهي کب (په تنګدلۍ او تلوار کې) کله یې چې غږ وکړ او دی وو ډك له غم غصې نه.

تفسیر: یعنې د کب په ګېډه کې تلونکي پیغمبر یونس علیه السلام په شان د مکذّبینو په معامله کې تنګدلي او وېره مه ښکاروئ، د دوی قصه پخوا له دې نه په ځو ځو ځایونو کې لږه لږه تېره شوې ده.

﴿اِذۡ نَادٰى وَهُوَ مَكۡظُوۡمٌ﴾ «کله چې غږ وکړ او دی وو ډك له غم غصې نه»، یعنې د قوم له لوري له غصې نه ډك شوی وو، له ډېره قهره یې د عذاب په غوښتلو کې ډېره چالاکي بلکه پیشګویي وکړه.

لَوۡلَاۤ اَنۡ تَدٰرَكَهٗ نِعۡمَةٌ مِّنۡ رَّبِّهٖ لَنُبِذَ بِالۡعَرَآءِ وَهُوَ مَذۡمُوۡمٌ ﴿۴۹﴾

که چېرې نه وی دا چې موندلی وی ده نعمت احسان له لوري د رب د ده؛ نو خامخا به پرېوتی وو دی (له ګېډې د مهي نه) په سپېره ډګر (میدان) کې، او دی به ملامت کړی شوی وو.

تفسير: يعنې د توبې له قبول څخه وروسته که د الله تعالی زيات فضل او احسان د هغه لاس نيونه نه وی کړې؛ نو په هغه وچ کلك لوی ميدان کې چې د ماهي له ګېډې څخه د باندې لوېدلی همغسې ملزم شوی به پروت وو، او هغه کمالات او کرامات به بيا نه ورته ښتل کېدل، خو يوازې د الله تعالی د فضل او مهربانۍ لامله د هغه د ابتلاء په وخت کې هم هغه شيان له هغه سره پاتې وو.

فَاجْتَبٰهُ رَبُّهٗ فَجَعَلَهٗ مِنَ الصّٰلِحِيْنَ ﴿۵۰﴾

پس غوره کړ دغه (یونس) لره رب د ده (په نبوّت سره)؛ نو ګرځولی يې وو دی له کاملانو صالحانو انبياوو څخه.

تفسير: يعنې بيا يې د هغه نوره رتبه هم لا اوچته کړه، او په اعلی درجه نېکو خلقو کې يې ورداخل کړ، په حديث کې راغلي دي چې رسول الله صلی الله عليه وسلم فرمايلي دي چې: «له تاسې څخه دې هيڅ يو داسې نه ونه وايي چې زه د يونس عليه السلام ابن متّی څخه ښه او بهتر يم».

وَاِنْ يَّكَادُ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا لَيُزْلِقُوْنَكَ بِاَبْصَارِهِمْ لَمَّا سَمِعُوا الذِّكْرَ وَيَقُوْلُوْنَ اِنَّهٗ لَمَجْنُوْنٌ ﴿۵۱﴾

او بېشکه نژدې وو هغه کسان چې کافران شوي دي چې خامخا وبه ښويوي تا (وبه دې غورځوي په ځمکه) په سترګو خپلو سره هر کله چې واورېده دوی قرآن (ستا له ژبې)، او وايي دوی (د کينې له مخې) بېشکه دغه (محمد) لېونی دی.

تفسير: يعنې د قرآنکريم له اورېدلو څخه له غيظ او غضبه خوټکېږي، او په هسې رډو سترګو تاسې ته ګوري چې تاسې پخپلو سترګو سره له ځايه وښويوي، يا خامخا هلاک کړي تا لره، يا دې وغورځوي له مرتبې خپلې نه، او په ژبه سره هم چټي اپلتې خبرې کوي، چې (استغفر الله) دا سړی لېونی شوی دی، او د ده هيڅ يوه خبره (نعوذ بالله) د التفات وړ نه ده، مقصد دا دی چې داسې غواړي چې تاسې وويروي، او د صبر او استقامت له ځايه مو وخوځوي، مګر تاسې همغسې سم پخپل مسلك باندې کلك اوسئ !، او مه زړه تنګه کېږئ، او په هره معامله کې خپل خپګان مه ښکاره کوئ !، او مه چالاکي کوئ !، وېره او مداهنت مه اختياروئ !.

وَمَا هُوَ اِلَّا ذِكْرٌ لِّلْعٰلَمِيْنَ ﴿۵۲﴾

او حال دا دی چې نه دی دا (قرآن) مګر خو ذکر پند دی ټولو عالميانو لره.

تفسير: يعنې په قرآن کې د لېونتوب او جنون خبرې چېرې دي، هغه خو د ګردې نړۍ او نړۍ والانو لپاره د خورا لوی ذکر، پند او د نصيحت لويه ذخيره ده، په دې کې د بني نوع انسان اصلاح او فلاح چارې پرتې دي، او په رښتيا سره همغه سړی لېونی باله شي چې د دې پاک کلام لېونی نه وي، او د زړه په اخلاص سره يې نه مني.

تمّت سورة القلم بفضل الله و کرمه ومنّه.

«د (الحاقة) سورت مكي دی، (۵۲) آیته (۲) ركوع لري، په تلاوت كې (۶۹) او په نزول كې (۷۸) سورت دی، وروسته د (الملك) له سورت څخه نازل شوی دی».

بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِيۡمِ

(شروع كوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم كوونكی دی.

اَلۡحَآقَّةُ ۝١ مَا الۡحَآقَّةُ ۝٢

هغه (قيامت) حق واقع كېدونكی. څه شی دی هغه حق واقع كېدونكی؟.

تفسیر: یعنې د قیامت هغه ګړۍ چې د هغې راتلل له ازله د الله تعالی په علم کې ثابت او ټاکلی شوی دی، کله چې حق له باطل څخه بالکل ښکاره او بې له کوم التباس او اشتباه څخه هر شی بېل او جلا کیږي، او د هغه د ذات په نسبت ګرد جګړه کوونکي هلته مغلوب او مقهور کیږي، نو هلته به وپوهېدی شي چې هغه ګړۍ څه شی ده؟ او څرنګه احوال او کیفیات په هغې کې شته؟.

وَمَاۤ اَدۡرٰىكَ مَا الۡحَآقَّةُ ۝٣

او څه پوه کړی یې ته چې څه شی دی هغه (قیامت) حق واقع کېدونکی.

تفسیر: یعنې که هر څومره یو خورا لوی سړی هر څومره فکر ووهي، او خپل چرت او جاج وچلوي، د هغې ورځې د ویروونکې نندارې او زړه خوځوونکې پېښې منظرې ته یې فهم او ادراک نه وررسیږي.

كَذَّبَتۡ ثَمُوۡدُ وَعَادٌۢ بِالۡقَارِعَةِ ۝٤

دروغ ګڼلی وو ثمودیانو او عادیانو (هغه قیامت) ټکوونکي (د زړونو او د غوږونو په سختیو سره).

تفسیر: یعنې د ثمود او د عاد قومونو دا د قیامت راتلونکې ګړۍ دروغ وبلله، چې هغه به ګرد ځمکه، اسمان، لمر، سپوږمۍ، ستوري، غرونه او سرې ټکوي، او ډېر سخت شیان ترې ورې ورې او ذرې کیږي، بیا وګوره چې د دې دواړو انجام او پای څرنګه شو؟.

فَاَمَّا ثَمُوۡدُ فَاُهۡلِكُوۡا بِالطَّاغِيَةِ ۝٥

پس هر چې ثمودیان وو؛ نو هلاک کړل شو (هغوی) په سخت اواز (د جبریل یا په سبب د سرکښی خپلې).

تفسیر: یعنې یوه سخته زلزله له یوه سخت اواز د جبریل علیه السلام سره یو ځای راغله، او ګرد یې سره لاندې باندې کړل یا هلاک شول، ثمودیان په سبب د سرکشیو خپلو سره چې د صالح علیه السلام ناقه یې ګوډه او هلاکه کړه.

وَأَمَّا عَادٌ فَأُهْلِكُوا بِرِيحٍ صَرْصَرٍ عَاتِيَةٍ ﴿٦﴾

او هر چې عاديان وو؛ نو هلاک کړی شوي وو (دوی) په باد سخت اواز کوونکي (يا په ډېر سخت له حده تېرېدونکي يخ باد).

تفسير: يعنې هغه باد دومره سخت او شديد وو چې په هغه باندې د هيڅ يوه موجود زور نه رسېده، تر دې حده چې هغو پرښتو له واکه هم د هغه سخت باد اداره کول نه وو پوره، او د هغوی له لاسو څخه هم الوت، چې د هغه باد په اراده باندې مسلطې او مقررې وې.

سَخَّرَهَا عَلَيْهِمْ سَبْعَ لَيَالٍ وَثَمَانِيَةَ أَيَّامٍ حُسُومًا فَتَرَى الْقَوْمَ فِيهَا صَرْعَىٰ كَأَنَّهُمْ أَعْجَازُ نَخْلٍ خَاوِيَةٍ ﴿٧﴾ فَهَلْ تَرَىٰ لَهُمْ مِنْ بَاقِيَةٍ ﴿٨﴾

مقرر کړی وو (الله) دغه (باد) پر دوی باندې اووه شپې او اته ورځې متواتر پرله پسې برابر، نو ليده به تا هغه قوم (د عاد) په هغه کې لوېدلي (مړه پراته په ځمکه باندې)، ګواکې دوی (له جهت د لويوالي د جثو بېخونه) ډډونه د خرماوو دي (هلاک پرېوتلي په ځمکه باندې). نو آيا وينې ته کوم يو (نفس) له دوی څخه باقي پاتې شوی (بلکه هيڅ يې نه وينې).

تفسير: يعنې هغه قومونه چې لنګ وهلي د مباحثې او مناقشې ډګر ته راووتي وو، او په لوړو غږونو سره به يې ويل: څوک به وي چې له مونږ څخه زيات زور ولري؟ هغه ځمونږ له هغه زورور باد او ورښ سره مقابله ونشوه کړی، او ډېر پهلوانان يې د هغه زورور ورښ (باد) د څپېړو په مخ کې داسې کم قوّت او بې سيکه او اوږده غځېدل لکه د خرما لوی ډډونه چې سرونه يې وهلی شوي او له بېخه او بنسټ څخه راويستل شوي وي، نو آيا وينې ته کوم يو له دوی څخه پاتې شوی؟ بلکه وبه نه وينې يو تن هم له هغوی څخه پاتې شوی، يعنې د هغو قومونو ذريه او نسل پاتې نشو، او د دنيا له مخ څخه بيخي فنا شو.

وَجَاءَ فِرْعَوْنُ وَمَنْ قَبْلَهُ وَالْمُؤْتَفِكَاتُ بِالْخَاطِئَةِ ﴿٩﴾ فَعَصَوْا رَسُولَ رَبِّهِمْ فَأَخَذَهُمْ أَخْذَةً رَابِيَةً ﴿١٠﴾

او راغی فرعون او هغه چې پخوا له هغه څخه وو او (اهل د) کليو چپه (التېه) کړی شويو په ګناهونو سره (چې شرک وو). نو حکم ونه مانه دوی د رسول د رب د دوی، نو (الله) ونيول هغوی په نيولو سختو سره.

تفسير: يعنې وروسته له عاد او ثمود څخه فرعون ډېرې سختې خبرې او تکبّر او ځانمنۍ کولې، او پخوا له هغه څخه نور څو قومونه هم سره له لويو ګناهونو تېر شوي دي، لکه د نوح قوم او د شُعيب قوم او د لوط قوم، چې د هغوی کلي سره له کليوالو د هغو په بل مخ واړول شول، دوی ګردو د خپلو خپلو پيغمبرانو خبرې نه منلې، او د الله تعالی مقابلې ته راوتلي وو، او د الله تعالی له احکامو څخه يې غاړې غړولې، په پای کې د الله تعالی له لوري دوی ګرد په لويو آفتونو سره ککړ شول، او په هسې سختو بلاوو کې اخته شول چې د هغوی ژغورنه له هغه څخه مشکله وه، هو ! د الله تعالی په مخ کې د هيچا له لاسه هيڅ شی نه دي پوره.

إِنَّا لَمَّا طَغَا الْمَآءُ حَمَلْنٰكُمْ فِى الْجَارِيَةِ ﴿١١﴾ لِنَجْعَلَهَا لَكُمْ تَذْكِرَةً وَّتَعِيَهَآ أُذُنٌ وَّاعِيَةٌ ﴿١٢﴾

بېشکه مونږ هر کله چې طغيان وکړ اوبو راپورته شوې په هر شي باندې؛ پورته کړي وو مونږ تاسې په تلونکې بېړۍ (د نوح) باندې. لپاره د دې چې وګرځوو مونږ دا (واقعه) تاسې ته تذکره پند (په نجات د مؤمنانو او غرق د کافرانو)، او په ياد دې ولري (ودې ساتي) دا (نصيحت) غوږونه يادوونکي ساتونکي.

تفسير: يعنې د نوح عليه السلام په زمانه کې کله چې طوفان راغی، نو ښکاره وه چې په هيڅ ډول د هيڅ يو انسان پاتې کېدل او ژغورنه له هغه څنې ممکنه نه وه، او څمونږ قدرت او عام انعام، اکرام او احسان وو چې ګرد منکران مو ډوب کړل، او يواځې نوح عليه السلام او د هغه ملګريو ته مو نجات ورکړ، نو ښه په داسې يوه لوی طوفان کې د هغې وړوکې بېړۍ سلامت پاتې کېدل له توقع او هيلې څنې لوړ کار نه دی؟ او آيا هغه څمونږ د قدرت او حکمت يوه علامه او نښه نه ده؟ تر څو هغه ژغورلی شوي انسانان د هغه لوی طوفان او د خپلې ژغورنې قصې نورو ته وکړي، او په دې ډول سره دا پېښه تر آخره پورې د هر سړي په ياد پاتې وي، نو دغه خبرې د هغو غوږونو له ياده چې کومه معقوله خبره اوري او پرې پوهېږي، او په ياد يې ساتي؛ هيڅکله به نه هيرېږي چې په يوه زمانه کې د الله تعالی له لوري څمونږ پر پلرونو باندې هسې يو لوی احسان شوی دی، او په دې باندې وپوهېږي، لکه چې د دنيا په جګړو او پېښو کې تل فرمانبرداران له نافرمانانو څنې بيلېږي؛ همداسې حال به د قيامت په ويروونکې (حاقّة) کې هم کېدونکی وي، وروسته له دې نه بيا الله تعالی أجـلّ شأنه وأعظم برهانُه په همدې لوري خپل کلام منتقل کوي.

فَإِذَا نُفِخَ فِى الصُّوْرِ نَفْخَةٌ وَّاحِدَةٌ ﴿١٣﴾ وَّحُمِلَتِ الْأَرْضُ وَالْجِبَالُ فَدُكَّتَا دَكَّةً وَّاحِدَةً ﴿١٤﴾ فَيَوْمَئِذٍ وَّقَعَتِ الْوَاقِعَةُ ﴿١٥﴾

بيا کله چې پوکی وشي په صور شپېلۍ کې پوکی يو. او پورته کړه شي ځمکه او غرونه (له خپلو ځايونو) نو مات به کړل شي دا دواړه (ټوټې ټوټې) په ماتولو يوه سره. نو په دغه ورځې کې به واقع شي (هغه) واقع کېدونکی (قيامت).

تفسير: يعنې د صور (شپېلۍ) له پو کېدلو سره به سم ځمکه او غرونه له خپل اصلي صورت څنې راووځي، او ګرد سره وړوکي وړوکي ذرې ذرې او بخرکي بخرکي کيږي، نو همدا د قيامت د قائمېدلو وخت دی.

وَانْشَقَّتِ السَّمَآءُ فَهِىَ يَوْمَئِذٍ وَّاهِيَةٌ ﴿١٦﴾ وَّالْمَلَكُ عَلٰٓى أَرْجَآئِهَا

او وبه چوي (څيرې به شي) اسمان، بيا به هغه (اسمان) په دغه ورځ کې سست ضعيف وي. او ملائکې پرښتې به وي په څنډو (غاړو) د هغه (اسمان).

تفسير: يعنې نن ورځ چې اسمان دومره کلک او مضبوط دی، چې سره د لکونو کلونو د تېرېدلو بيا هم هيڅ يو سوری او کنډو په کې نه ليده کيږي، په هغې ورځې کې به شليږي، او ټوټې ټوټې کيږي به، کله چې د هغه د منځنۍ برخې نړېدل شروع کيږي؛ نو پرښتې به د هغه څنډې ته ځي.

وَيَحْمِلُ عَرْشَ رَبِّكَ فَوْقَهُمْ يَوْمَئِذٍ ثَمٰنِيَةٌ ﴿١٧﴾

او پورته به کړي عرش د رب ستا له پاسه د دوی په هغه ورځ کې اته (پرښتې).

تفسير: اوس څلورو پرښتو عظيم عرش راپورته کړی دی، چې د هغه د لويوالي او ارتوالي علم يوازې له پاك پروردګاره سره دی، په هغه ورځ کې له هغوی سره څلور پرښتې نورې هم ملګرې کيږي.

يَوْمَئِذٍ تُعْرَضُوْنَ لَا تَخْفٰى مِنْكُمْ خَافِيَةٌ ﴿١٨﴾

په دغه ورځ کې به تاسې حاضر وړاندې کړل شئ (الله ته سره د حساب)، پټه به نه پاتې کيږي له (اعمالو د) تاسې هيڅ يوه پټه خبره.

تفسير: يعنې په هغه ورځ کې به تاسې د الله تعالی دربار ته راحاضر کړی شئ، او د هيچا هيڅ يوه نيکي او بدي به نه پټيږي، او ګرد عام منظر ته به راښکاره کړی شي.

فَاَمَّا مَنْ اُوْتِىَ كِتٰبَهٗ بِيَمِيْنِهٖ فَيَقُوْلُ هَآؤُمُ اقْرَءُوْا كِتٰبِيَهْ ﴿١٩﴾

نو هر هغه څوك چې ورکړ شي کتاب عمل نامه د ده په ښي لاس د ده؛ نو وبه وايي (له خوشالۍ داسې چې) راشئ (واخلئ) او ولولئ تاسې دا ځما کتاب عملنامه.

تفسير: يعنې په هغې ورځې کې هره اعمالنامه چې په ښي لاس کې ورکړه شي؛ هغه د نجات او د مقبوليت علامه ده، نو هغه له ډيرې خوښۍ څخه هر سړي ته ورښکاروي او وايي به چې: راځئ ځما اعمالنامه ولولئ.

اِنِّىْ ظَنَنْتُ اَنِّىْ مُلٰقٍ حِسَابِيَهْ ﴿٢٠﴾

بېشکه ما يقين کاوه (په دنيا کې) چې بېشکه زه مخامخ کېدونکی يم له حساب خپل سره.

تفسير: يعنې په دنيا کې يې هسې خيال کاوه چې يوه ورځ به ضرور ځما حساب او کتاب اخيست کيږي، نو ځکه زه ويريدم او د خپل ځان سره مې محاسبه کوله، نن شکر دی چې د هغه په زړه پورې نتيجه وينم، چې د الله جل جلاله په فضل ځما حساب بالکل صاف او پاك دی.

فَهُوَ فِىْ عِيْشَةٍ رَّاضِيَةٍ ﴿٢١﴾ فِىْ جَنَّةٍ عَالِيَةٍ ﴿٢٢﴾ قُطُوْفُهَا دَانِيَةٌ ﴿٢٣﴾

نو هغه (شخص) دی په عيش ښه کې (چې دی به پرې راضي وي). په جنّت عالي لوی اوچت کې. چې مېوې به يې ډيرې نژدې وي.

تفسير: چې په ولاړه، ناسته، ملاسته او هر وخت کې په ډېره اسانۍ سره په لاس راځي، او په ښه ډول سره شوکولی کيږي.

كُلُوْا وَاشْرَبُوْا هَنِيْٓـًٔا بِمَآ اَسْلَفْتُمْ فِى الْاَيَّامِ الْخَالِيَةِ ﴿٢٤﴾

(ورته وبه ويل شي) خورئ او څښئ په اشتها هضم سره په سبب د هغو عملونو خپلو چې مخکښې ليږلي وو تاسې په ورځو تېرو شويو د دنيا کې.

تفسير: يعنې په دنيا کې تاسې خاص د الله تعالی لپاره د خپلو نفساني او خواهشاتو مخې مو نيولې وې، او د لوږې او تندې ربړونه مو پر ځای اخيستي وو، نن هيڅ يو رنځ او تکليف په تاسې باندې نشته، په ښو مزو او اشتها سره هر شی مو چې زړه غواړي؛ خورئ او څښئ يې !، ځکه چې نه مو طبيعت خفه او نه منغض او نه منقبض کيږي، او نه د بدهضمۍ او د بولو او غائطو او د بلې ناروغۍ انديښنه له تاسو سره شته، او نه مو د دې نعمتونو زوال په تصوّر کې راځي.

وَ اَمَّا مَنْ اُوْتِيَ كِتٰبَهٗ بِشِمَالِهٖ ۙ۬ فَيَقُوْلُ يٰلَيْتَنِيْ لَمْ اُوْتَ كِتٰبِيَهْ ﴿۲۵﴾ وَلَمْ اَدْرِ مَا حِسَابِيَهْ ﴿۲۶﴾
يٰلَيْتَهَا كَانَتِ الْقَاضِيَةَ ﴿۲۷﴾ مَاۤ اَغْنٰى عَنِّيْ مَالِيَهْ ﴿۲۸﴾ هَلَكَ عَنِّيْ سُلْطٰنِيَهْ ﴿۲۹﴾

او هر هغه څوک چې ورکړ شي کتاب عملنامه د ده په کيڼ لاس د ده؛ نو وبه وايي (له غمه داسې چې) ای کاشکې نه وی راکړی شوی ماته دا کتاب اعمالنامه څما. او نه وم پوه شوی زه چې څه دی حساب څما. ای کاشکې وی (ړومبنی مرګ څما په دنيا) خلاصوونکی (څما له دويم حيات). هيڅ دفع ونه کړه له ما څنې مال څما. برباد شو له ما څنې سلطنت حکومت څما.

تفسير: يعنې د شا له لوري په کيڼ لاس کې د هر چا اعمالنامه چې ورکوله کيږي؛ هغه پوهيږي چې په ما باندې کمبختي راغلې ده، نو په دې وخت کې په ډېر حسرت سره داسې تمنّا کوي چې کاشکې څما دا أعمالنامه نه وی راکړی شوې، او زه نه خبرېدی چې څما حساب او کتاب څرنګه دی، کاشکې په مړينې مې دا قصه پای ته رسېدلې وی، او زه د تل لپاره مړ پروت وی، او له مړينې څخه وروسته مې بيا دا ژوندون نه په برخه کېدی، او که ژوندی کېدم خو بيا زر د مرګي يوه لقمه او نمړی کېدلی ! !، افسوس چې هغه مال، جاه، حکومت او دولت مې هيڅ په کار رانغی، او نن مې د هغو ګردو شيانو هيڅ يو شی په ستر ګو نه راځي، نه څه دليل او حجّت په لاس لرم، او نه څه عذر او معذرت کولی شم.

(نو الله تعالى أجلّ شأنُهُ وأعظم برهانُه خازنانو د جحيم ته داسې حکم فرمايي چې):

خُذُوْهُ فَغُلُّوْهُ ﴿۳۰﴾ ثُمَّ الْجَحِيْمَ صَلُّوْهُ ﴿۳۱﴾ ثُمَّ فِيْ سِلْسِلَةٍ ذَرْعُهَا سَبْعُوْنَ ذِرَاعًا
فَاسْلُكُوْهُ ﴿۳۲﴾

ونيسئ دئ ! پس په ځنځير سره وتړئ دی !. بيا (اور د) دوزخ ته وغورځوئ دی !. بيا په يوه ځنځير کې چې ګزونه د هغه اويا ګزه وي پس ننه باسئ دی (په دوزخ کې) !.

تفسير: پرښتو ته به حکم کيږي چې هغه ونيسئ !، او غاړکۍ يې په غاړه ورواچوئ !، او په اور کې يې غوپه کړئ !، او په هغه ځنځير کې يې چې اوږدوالی يې اويا ګزه دی وتړئ !، تر څو د سوځېدلو په وخت کې هيڅ ونه خوځېدی شي، ځکه چې د دې خوا او هغې خوا له خوځېدلو څنې سوځېدونکی لږ څه تخفيف حس کولی شي.

تنبيه: له ګز څنې د هغه ځای ګز مراد دی، چې د هغه اندازه هم الله ته معلومه ده.

اِنَّهٗ كَانَ لَا يُؤْمِنُ بِاللّٰهِ الْعَظِيْمِ ﴿۳۳﴾ وَلَا يَحُضُّ عَلٰى طَعَامِ الْمِسْكِيْنِ ﴿۳۴﴾

بېشکه دی وو (په دنيا کې) چې ايمان يې نه راووړ په الله لوی باندې. او تأکيد تېزوالی به يې نه کاوه په طعام ډوډۍ ورکولو د مسکينانو محتاجانو باندې.

تفسير: يعنې چې په دې دنيا کې اوسېده، نه يې د الله تعالى حق پېژنده، او نه يې د بندګانو د حقوقو ساتنه کوله، د فقيرانو او د محتاجانو لاس نيونه او ګروېږنه (تپوس) چېرې، حتّى نورو ته يې هم په دې مورد کې څه تشويق او ترغيب ورنه کړ، بيا په الله تعالى باندې همغسې چې ښايي؛ ايمان يې رانه ووړ، نو نجات به چېرې وي؟.

فَلَيْسَ لَهُ الْيَوْمَ هٰهُنَا حَمِيْمٌ ﴿۳۵﴾

نو نشته ده ته نن ورځ په دې ځای کې کوم دوست (دافع د عذاب).

تفسیر: یعنې لکه چې هغه الله تعالی یې خپل دوست نه کړ؛ نو نن به د هغه دوست څوک شي چې د ده حمایت وکړي؟ او دی له عذابه وژغوري؟ یا د مصیبت په وخت کې تسلي ورکړي؟.

وَّلَاطَعَامٌ اِلَّا مِنْ غِسْلِيْنٍ ۟ لَّا يَأْكُلُهٗٓ اِلَّا الْخٰطِـُٔوْنَ ۟

او نشته هیڅ طعام (چې ویې خوري) مګر خو (د دوزخیانو د زخمونو) له وینو او زوو څخه. چې نه خوري دغه (غسلین) مګر همغه خطاکاران ګنهګاران (یې خوري).

تفسیر: له طعام او خوړو څخه انسان ته قوّت رسیږي، مګر دوزخیانو ته هیڅ یو داسې مرغوبه خواړه نه وررسیږي چې د هغوی د راحت او د قوت سبب شي، هو ! یواځې هغوی ته به د دوزخیانو د زخمونو زوې ورکولی کیږي، چې هغه به پرته له هغو ګنهګارانو څخه بل څوک نشي خوړی، او هغه هم د لوږې او تندې له شدّته تېروتلي په دې خیال سره یې خوري، او داسې یې ګڼي چې د هغه څخه به څه ګټه وررسیږي، وروسته له هغه دا ورښکاریږي چې د هغه خوړلو د لوږې له ربړه لوی تکلیف ورپېښ کړ، (أعاذنا الله من سائر أنواع العذاب في الدنيا والآخرة).

فَلَآ اُقْسِمُ بِمَا تُبْصِرُوْنَ ۟ وَمَا لَا تُبْصِرُوْنَ ۟ اِنَّهٗ لَقَوْلُ رَسُوْلٍ كَرِيْمٍ ۟

نو قسم خورم زه په هغو شیانو چې وینئ یې تاسې. او په هغو شیانو چې نه یې وینئ تاسې. بېشکه دا (قرآن) خامخا خبره د رسول مکرم عزتمن ده.

تفسیر: یعنې هر څه چې د جنّت او د دوزخ او نورو په نسبت بیان شو؛ دا کومه شاعري نه ده، او نه د کهانت اټکلونه او چټې (بېکاره) خبرې دي، بلکه دا قرآنکریم د الله تعالی کلام دی، چې له الله تعالی له خوا نه یې یوه لویه پرښته جبریل علیه السلام راوړي، او یو لوی پیغمبر محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم ته یې اوروي، هغه پرښته چې دغه قرآنکریم د الله تعالی له خوا نه راوړي، او دغه محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم چې هغه قرآن شریف په ځمکه کې انسانانو ته وررسوي؛ دا دواړه عزتمن رسولان دي، د یوه کرامت خو تاسې پخپلو سترګو سره وینئ، او د بل کرامت او لویي د هغه اول کریم د بیان څخه تاسې ته ثابته شوې ده.

وَّمَا هُوَ بِقَوْلِ شَاعِرٍ ؕ قَلِيْلًا مَّا تُؤْمِنُوْنَ ۟

او نه ده دا خبره د کوم شاعر، بیخي لږ ایمان راوړئ تاسې (بلکه نه مؤمنان کیږئ).

تفسیر: یعنې د قرآنکریم په کلام الله والي باندې کله کله ستاسې په زړونو کې له یقین څخنې پلوشې راځلیږي، مګر ډیر لږ چې د نجات لپاره کافي نه دی، آخر ولې د دې کلام الله په نسبت د شاعرۍ او کاهنۍ خبرې کوئ؟ آیا د واقعي انصاف له مخې دا ویلی شئ؟ آیا دا د کوم شاعر کلام کېدی شي؟ او د شعر له قسم څخه دی؟ په شعر کې وزن، بحر او نورو شتوالی ضروري دی، او په قرآنکریم کې د هغو شیانو نښه نشته، د شاعرانو خبرې زیاتره بې اصله وي، او زیاتره مضمونونه یې یواځې وهمي او خیالي وي، او حال دا دی چې په عظیم الشأن قران کې ټول ثابته حقایق او محکمه اصول په قطعي دلائلو او یقیني حُجّتونو سره بیان شوي دي.

وَلَا بِقَوْلِ كَاهِنٍ ؕ قَلِيْلًا مَّا تَذَكَّرُوْنَ ۟

او نه ده دا خبره د کاهن (ترویتي لکه چې تاسو ګمان کوئ)، لږ پند اخلئ تاسې (بلکه نه یې اخلئ).

تفسیر: یعنې په پوره فکر سره یې رامعلوم کړئ، او ښه چرت (خیال) په کې ووهئ !، چې دا د کوم شاعر او کاهن کلام نه دی، کاهنان په عربو کې همغه خلق وو چې له بُتانو، پیریانو او نورو خرافاتو او رذائلو سره یې تعلّقات او مناسبات لرل، دوی خلقو ته د کومې جزوي غیبي خبرې په نسبت ځینې مقفّا او مسجّع خبرې اورولې، مګر د پیریانو په کلام کې معجزې نه وې، چې هغه غوندې بل څوک به خبرې نشي کولی، بلکه که کوم جنّ کوم ترویتي بامبړ (کاهن) ته کومه خبره وروښیي؛ بل پیری هم همغسې ورښوولی شي، او دا کلام یعنې پاک قرآن داسې یوه معجزه ده چې ګرد جنّ او انس که سره یو ځای شي، د هغه په شان کومه خبره نشي جوړولی، د نورو کاهنانو او ترویتیانو بامبړانو په خبره کې یواځې د قافیې او د سجعې د رعایت لپاره ډېر الفاظ راوړي چې بالکل بېکاره وي، خو په دغه معجز نظام کلام کې یو حرف او توری یو حرکت هم بېکاره او بې فائدې نه دی.

تَنۡزِيۡلٌ مِّنۡ رَّبِّ الۡعٰلَمِيۡنَ ﴿٤٣﴾

دغه (قرآن) نازل شوی دی له (جانبه د پالونکي) رب د عالمیانو.

تفسیر: څکه چې د ګردې دنیا د تربیت ډېر اعلی او کلك اصول په دغه عظیم الشأن قرآن کې بیان شوي دي.

وَلَوۡ تَقَوَّلَ عَلَيۡنَا بَعۡضَ الۡاَقَاوِيۡلِ ﴿٤٤﴾ لَاَخَذۡنَا مِنۡهُ بِالۡيَمِيۡنِ ﴿٤٥﴾ ثُمَّ لَقَطَعۡنَا مِنۡهُ الۡوَتِيۡنَ ﴿٤٦﴾ فَمَا مِنۡكُمۡ مِّنۡ اَحَدٍ عَنۡهُ حٰجِزِيۡنَ ﴿٤٧﴾

او که له ځانه جوړولی (محمد) مونږ باندې ځینې خبرې (چې مونږ ورته نه وي ویلې). نو هرومرو (خامخا) بدل اخیستی به وو مونږ له ده په ښي لاس سره (او یا نیولی به مو وو د ښي لاسه او عذاب به مو ورته ورکړی وو). بیا به خامخا پرې کړی وو مونږ له ده رګ د زړه (او وژلی به مې وو). پس نه به وو هیڅوك له تاسې څخه (یعنې نه یئ تاسې له قتل د) هغه (محمد) ځنې منع کوونکي (ما لره).

تفسیر: شاه عبد القادر (رحمه الله) لیکي: «یعنې که ده دروغ پر الله تعالی باندې جوړول؛ نو اول به یې الله تعالی دښمن کېده، او له لاسه به یې نیوه، قاعده ده چې د ورمېږ وهلو په وخت کې جلادان مقتولان له ښي لاس څخه اخلي، تر څو له خپل ځای څخه له سره ونه ښوریږي».

وَاِنَّهٗ لَتَذۡكِرَةٌ لِّلۡمُتَّقِيۡنَ ﴿٤٨﴾ وَاِنَّا لَنَعۡلَمُ اَنَّ مِنۡكُمۡ مُّكَذِّبِيۡنَ ﴿٤٩﴾ وَاِنَّهٗ لَحَسۡرَةٌ عَلَى الۡكٰفِرِيۡنَ ﴿٥٠﴾

او بېشکه دغه (قرآن) خامخا تذکره پند دی ویرېدونکیو لره (چې نفع ترې اخلي). او بېشکه مونږ ته خامخا معلوم دي دا چې بېشکه ځینې له تاسې څخه دروغ ګڼونکي دي (قرآن لره). او بېشکه دغه (انکار له قرآن) خامخا سبب د پښېمانۍ دی پر منکرانو کافرانو باندې.

تفسیر: یعنې له الله تعالی څخه ویریدونکي د دې خبرې له اورېدلو څخه پند اخلي، او د هغو په زړونو کې چې وېره نه وي؛ هغه یې دروغ ګڼي، لیکن یو وخت داسې راتلونکی دی چې دا کلام او د هغوی دا دروغ بلل به د سخت حسرت او پښېمانۍ سبب شي، او هلته به ارمان کوي چې ولې مو هسې رښتیا خبره دروغ وبلله، چې نن د هغې لامله په دې آفت ککړ شوي یو.

وَاِنَّهٗ لَحَقُّ الْيَقِيْنِ ﴿٥١﴾ فَسَبِّحْ بِاسْمِ رَبِّكَ الْعَظِيْمِ ﴿٥٢﴾

او بېشکه دغه (قرآن) خامخا (عین) حق یقین (محض او د منلو وړ ـ قابل) دی. پس تسبیح پاکي
ووایه په نامه د رب خپل چې له ګردو څنې عظیم ډېر لوی دی.

تفسیر: یعني دا کتاب خو داسې حق او رښتیا دی چې له حده تېر د منلو وړ (لایق) دی، او د هغه مضامین له سره تر آخره پورې رښتیا او هیڅ یو شك او شُبهه په کې نشته، ښایي چې هر سړی په هغه باندې ایمان راوړي، او تل د الله تعالی په عبادت او تسبیح او تحمید کې مشغول اوسي.

تمّت سورة الحاقة بفضل الله ومنّه، فلله الحمدُ والمنّة.

«د (المعارج) سورت مکّي دی، (۴۴) آیتونه (۲) رکوع لري، په نزول کې (۷۹) او په تلاوت کې (۷۰) سورت دی، وروسته د (الحاقة) له سورت څخه نازل شوی دی».

بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِیۡمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

سَاَلَ سَآئِلٌۢ بِعَذَابٍ وَّاقِعٍ ۝١ لِّلۡكٰفِرِیۡنَ لَیۡسَ لَهٗ دَافِعٌ ۝٢

وغوښت غوښتونکي يو عذاب واقع کېدونکی لوېدونکی. (منکرانو) کافرانو لره چې نشته هغه ته دفع کوونکی (چې راشي).

تفسیر: شاه صاحب (رحمه الله) لیکي: «یعني پیغمبر تاسې ته عذاب غوښتی دی، چې هغه هیڅوک له تاسې څخه نشي لرې کولی»، یا به غوښتونکي کفّار وي چې ویل به یې: آخر هغه عذاب ولې ژر نه راځي چې وعده یې مونږ ته راکړې شوې ده؟ ای الها ! که د محمد دا وینا په رښتیا وي؛ نو پر مونږ باندې له اسمانه تیږې ولې نه وریږي؟ دا خبرې به یې د انکار او تمسخر له لارې کولې.

مِّنَ اللّٰهِ ذِی الۡمَعَارِجِ ۝٣

له طرفه د الله چې څښتن د لويو لوړو (اوچتو) زينو دی.

تفسیر: یعني پرښتې او د مسلمانانو ارواح ګرد اسمانونه درجه په درجه طی کوي، د هغه دربار ته ورننوځي کیږي، او دا درجې د مسافت او د لرېوالي او نژدېوالي له پلوه سره مختلفې او متفاتې دي، او فرق او توپیر لري، ځینې داسې چې: په یوه ربه کې د هغه د لوړوالي سبب کېدی شي، لکه د اسلام کلمه په ژبه سره ویل، او ځینې داسې دي چې یوه ګړۍ په هغه سره ترقي حاصلیږي لکه اودس او لمونځ کول، او ځینې په پوره ورځ کې لکه روژه یا په کامله میاشت کې لکه د رمضان د میاشتې روژه نیول، او ځینې په پوره یو کال لکه حج کول، (وعلى هذا القياس) همدا راز د پرښتو او د ارواحو عُروج چې په هر کار باندې مقرر دی، وروسته له دې چې له هغه څخه فراغت ومومي، هم مختلف او متفاوت دي، او د قدوس الله تعالی تدبیر او انتظام هسک او ټیټې بېشماره درجې لري.

تَعۡرُجُ الۡمَلٰٓئِكَةُ وَالرُّوۡحُ اِلَیۡهِ

چې خيژي ملائکې پرښتې او روح (جبريل) په طرف د هغه.

تفسیر: یعني پرښتې، جبریل علیه السلام وغیره الله تعالی طرف ته خیژي، او یا پرښتې او د نورو بندګانو ارواح الله تعالی ته خیژي.

فِیۡ یَوۡمٍ كَانَ مِقۡدَارُهٗ خَمۡسِیۡنَ اَلۡفَ سَنَةٍ ۝٤

په هغه ورځ کې چې ده اندازه د هغې پنځوس زره کاله (په نسبت سره کافرانو ته).

تفسیر: د قیامت ورځ د پنځوسو زرو کلونو په مېچ ده، یعنې له اولې شپېلۍ (صور) څخه تر هغه پورې چې جنّتیان په جنّت کې او دوزخیان په دوزخ کې ننوځي؛ پنځوس زره کاله تیریږي.

فَاصْبِرْ صَبْرًا جَمِيلًا ۝٥

نو صبر وکړه (ای محمده !) صبر جمیل نېک (بې له شکوه ـ شکایت ـ جزع ـ فزع).

تفسیر: یعنې که دا کافران د انکار او تمسخر له لارې شورماشور کوي چې ژر هغه ټاکلی عذاب راورسیږي، بیا هم تاسې تلوار مه کړئ !، بلکه په صبر او استقلال سره اوسئ !، مه مو زړه تنګوئ !، او نه د شکایت الفاظ ښایي د تاسې له خولې څخه ووځي !، دا ستاسې صبر او د دوی تمسخر او ملنډې وهل به ضرور خپله اغېزه او اثر ښکاره کوي.

إِنَّهُمْ يَرَوْنَهُ بَعِيدًا ۝٦ وَنَرَاهُ قَرِيبًا ۝٧

بېشکه دغه (منکران)ویني هغه (عذاب یا قیامت) لرې. او مونږ وینو هغه (عذاب یا قیامت) نژدې.

تفسیر: یعنې د دوی په خیال کې د قیامت راتګ لرې ورځي، بلکه د دوی په زعم وقوع یې هم ممکن نه دی، او په عقل کې یې له سره نه ځاییږي، او مونږ یې ډېر نژدې ګڼو، او هسې بولئ چې اوس راځي.

يَوْمَ تَكُونُ السَّمَاءُ كَالْمُهْلِ ۝٨ وَتَكُونُ الْجِبَالُ كَالْعِهْنِ ۝٩

هغه ورځ (به واقع شي پر منکرانو عذاب) چې وګرځي اسمان په شان د قلعي ژېړ ویلي شوی یا (تورې خټې د تېلو). او وبه ګرځي غرونه په شان د وړۍ نداف وهلې رنګارنګ.

تفسیر: وړۍ مختلف او راز راز رنګونه لري، او د دغو غرونو رنګونه هم سره مختلف او راز راز دي، لکه چې الله تعالی د «فاطر» سورت په څلورمه رکوع (۲۷) آیت کې فرمایي: ﴿وَمِنَ الْجِبَالِ جُدَدٌ بِيضٌ وَحُمْرٌ مُخْتَلِفٌ أَلْوَانُهَا وَغَرَابِيبُ سُودٌ﴾ او د «القارعه» په سورت کې یې فرمایلي دي: ﴿كَالْعِهْنِ الْمَنْفُوشِ﴾ «یعنې غرونه لکه رنګینې وهلې شوې وړۍ غوندې به وي»، دا خوا او هغه خوا به رغړې رارغړي.

وَلَا يَسْأَلُ حَمِيمٌ حَمِيمًا ۝١٠ يُبَصَّرُونَهُمْ

او نه کوي پوښتنه یو دوست له بل دوسته (ځکه چې مشغول به وي په ځان خپل، اګر که په نظر ورځي دوی ته هغوی). او ښه به یې پېژني.

تفسیر: شاه صاحب لیکي: «یعنې ګرد به سره په نظر راځي، او دا به ورښکاریږي چې د دوی دوستي چټې او بېکاره وه»، هر یو به د بل حال او احوال ګوري، مګر یو له بل سره څه مرسته او حمایت نشي کولی، او هر یو به پخپل فکر کې ډوب تللی وي.

يَوَدُّ الْمُجْرِمُ لَوْ يَفْتَدِي مِنْ عَذَابِ يَوْمِئِذٍ بِبَنِيهِ ۝١١ وَصَاحِبَتِهِ وَأَخِيهِ ۝١٢ وَفَصِيلَتِهِ الَّتِي تُؤْوِيهِ ۝١٣ وَمَنْ فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا ثُمَّ يُنْجِيهِ ۝١٤

خوښوي به مجرم ګنهګار (کافر) چې فدیه ورکړي له عذابه د دغې ورځې په ځامنو خپلو سره. او ملګرې ښځې خپلې سره، او ورور سره. او خپلوانو قبیلو خپلو سره هغو سره

چې ځایونه یې ورکول دوی ته په دنیا کې. او هغه څوك چې په ځمكه كې دي ټول، بیا وژغوري ځان خپل.

تفسیر: یعنې غواړي چې ګرد کور او کهول او خپل که یې له لاسه پوره وي او په درد یې وخوري له خپل ځانه قربان کړي، او پخپله فدیه کې یې ورکړي، او خپل ځان وژغوري، مګر دا به امکان ونه لري، او خلاص به نشي له عذابه ځکه چې:

كَلَّا ۖ إِنَّهَا لَظَىٰ ﴿١٥﴾ نَزَّاعَةً لِّلشَّوَىٰ ﴿١٦﴾

نه ده داسې چې ارزو کوي دوی. بېشکه دا (اور د دوزخ) لمبې وهونکی دی. ویستونکی دی (له کفّارو څخه) د اینې (یا د پوستکو د لاسو او د پښو د دوی).

تفسیر: یعنې هغه اور به مجرم کله پر برېدي، هغه به یې پوستکی وباسي، او تر اینې (جګر) پورې یې رسیږي، او اینه یې هم ترې وباسي.

تَدْعُو مَنْ أَدْبَرَ وَتَوَلَّىٰ ﴿١٧﴾ وَجَمَعَ فَأَوْعَىٰ ﴿١٨﴾

رابولي (دا دوزخ) هغه څوك چې شا یې کړې وي او مخ یې ګرځولی وي (له ایمانه). او ټول کړی یې وي (مال) نو ساتلی یې وي (د الله حق یې ترې نه وي ورکړی).

تفسیر: یعنې د دوزخ له لوري به یو رابښکودل او نارې او سورې وي، هومره سړي چې په دنیا کې د حق او ربښتیا په لوري شاه اړولې او د ښو چارو څنې یې مخ ګرځولی وي، او د مالونو او شتو په ټولولو او کلکو ساتلو کې مشغول؛ هغه ګرد به د دوزخ په لوري رابښکودل کیږي.

إِنَّ الْإِنسَانَ خُلِقَ هَلُوعًا ﴿١٩﴾ إِذَا مَسَّهُ الشَّرُّ جَزُوعًا ﴿٢٠﴾ وَإِذَا مَسَّهُ الْخَيْرُ مَنُوعًا ﴿٢١﴾

بېشکه انسان بني آدم پیدا کړی شوی دی هلوع حارص بې صبره. کله چې ورسیږي ده ته شر خرابي؛ صبر نه کوي فریاد کوي. او کله چې ورسیږي ده ته ښېګڼې؛ نو بې توفیق کیږي منع کوونکی شي (حق لره).

تفسیر: یعنې په هیڅ لوري پخپلې بهادرۍ، کلکتوب، پوخوالي، قوت او همّت نه ورښکاروي، که فقر، فاقه، ناروغي او سختي پرې راشي؛ نو بې صبري ورښکاروي، ویریږي او ناامیده کیږي، او هسې ګڼي چې اوس د هغه لپاره هیڅ یوه لاره نه ده پاتې، چې په هغې کې له هغه ربړ او مصیبت نه ځان وژغوري، که مال، شته، دولت، روغتیا، عظمت او پت ور په برخه شي؛ نو د ښېګڼې لپاره به هیڅ خپل لاس نه غځوي، او د الله تعالی په لاره کې هیڅ یو شی په اخلاص او مینې سره نه لګوي، هو ! هغه سړی له دې وینا څنې مستثنی دی، چې د هغوی بیان دغه دی چې اوس راځي.

إِلَّا الْمُصَلِّينَ ﴿٢٢﴾ الَّذِينَ هُمْ عَلَىٰ صَلَاتِهِمْ دَائِمُونَ ﴿٢٣﴾

مګر (نه دي پیدا کړی شوي هلوع هغه) لمونځ کوونکي چې دوی پر لمانځه خپل دائم قائم دي. او هیڅکله او هیچېرې هیڅ یو لمونځ ترې نه فوت کیږي.

تفسیر: یعنې د لمانځه ناغه کوونکي نه دي، بلکه په مداومت او انتظام او التزام سره یې کوي، او د لمانځه په حالت کې په ډېر سکون او اطمینان سره سم برابر لمونځ کوي، او تل لمانځه ته متوجّه وي.

وَالَّذِيْنَ فِيْٓ اَمْوَالِهِمْ حَقٌّ مَّعْلُوْمٌ ﴿٢٤﴾ لِّلسَّآئِلِ وَالْمَحْرُوْمِ ﴿٢٥﴾

او هغه کسان (هم هلوع نه دي) چې په اموالو د هغوی کې حق برخه معلومه وي (له زکات او صدقات). لپاره د غوښتونکیو (فقیرانو) او محروم (فقیرانو چې سوال نه کوي).

تفسیر: د «المؤمنون» په سورت کې د دې تفسیر شوی دی.

وَالَّذِيْنَ يُصَدِّقُوْنَ بِيَوْمِ الدِّيْنِ ﴿٢٦﴾

او هغه کسان (هم هلوع نه دي) چې مصدق باور کوونکي دي په ورځ د انصاف جزاء باندې.

تفسیر: یعنې د همدې یقین په بناء باندې ښه کارونه کوي، چې په هغه ورځ به یې په کار ورځي.

وَالَّذِيْنَ هُمْ مِّنْ عَذَابِ رَبِّهِمْ مُّشْفِقُوْنَ ﴿٢٧﴾

او هغه کسان (هم هلوع نه دي) چې دوی له عذابه د رب خپل وېرېدونکي وي (اګر که په عبادت کې یې ډېر کوښښ هم کړی وي).

تفسیر: یعنې د الله تعالی له عذابه ویرېږي، او په خرابو کارونو پسې هیڅ نه ګرځي، ځکه چې:

اِنَّ عَذَابَ رَبِّهِمْ غَيْرُ مَاْمُوْنٍ ﴿٢٨﴾

بېشکه له عذابه د رب؛ دوی نه دي پر امن کړی شوي (بلکه تل ترې ویرېږي).

تفسیر: یعنې د الله تعالی عذاب داسې یو شی نه دی چې بنده د هغه له لوري ځنې مأمون شي، او بې وېرې کیني، بالخاصه منکران او مجرمان خو له سره ترې په امان نه دي.

وَالَّذِيْنَ هُمْ لِفُرُوْجِهِمْ حٰفِظُوْنَ ﴿٢٩﴾ اِلَّا عَلٰٓى اَزْوَاجِهِمْ اَوْ مَا مَلَكَتْ اَيْمَانُهُمْ فَاِنَّهُمْ غَيْرُ مَلُوْمِيْنَ ﴿٣٠﴾ فَمَنِ ابْتَغٰى وَرَآءَ ذٰلِكَ فَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْعٰدُوْنَ ﴿٣١﴾

او هغه کسان (هم هلوع نه دي) چې دوی د خپل شهوت د ځایونو ساتونکي دي. مګر په ښځو خپلو باندې او په هغې وینځې خپلې باندې چې یې مالکان شوي دي ښې لاسونه د دوی، نو بېشکه دوی نه دي ملامت کړی شوي (ځکه چې خپلې ښځې - وینځې پرې حلالې دي). نو هغه چې غواړي پرته له دغو ځخه؛ پس همدوی دي له حده تېرېدونکي.

تفسیر: یعنې که څوک پرته له خپلې حلالې ښځې یا وینځې ځنې بل کوم ځای د شهوت د قضاء لپاره ولټوي؛ نو هغه د اعتدال د حد او جواز څخه د باندې قدم ږدي، نو متعه موقّته، بهیمه او استمناء (په لاس سره منی ایستل) او نور ناروا دي.

وَالَّذِيْنَ هُمْ لِاَمٰنٰتِهِمْ وَعَهْدِهِمْ رٰعُوْنَ ﴿٣٢﴾

او هغه کسان (هم هلوع نه دي) چې دوی امانتونو خپلو لره او وعدو خپلو لره ساتونکي دي (او په سر یې رسوي).

تفسیر: په دې کې د الله تعالی او د بندګانو د ګردو حقوق راغلل، ځکه د سړي هومره قوّتونه چې شته هغه ګرد د الله تعالی امانت دی، نو ښايي هغه د الله تعالی په راښوولو مواقعو کې صرف کړی شي، او هغه قول او اقرار چې په ازل کې يې تړلی دی؛ له هغه ځنې خپله غاړه ونه غړوي !.

وَالَّذِيْنَ هُمْ بِشَهٰدٰتِهِمْ قَآئِمُوْنَ ﴿۳۳﴾

او هغه کسان (هم هلوع نه دي) چې همدوی په شاهدئ خپلې باندې سم ولاړ وي.

تفسیر: يعنې که ضرورت پېښ شي؛ نو بې له زيادت او لړوالي او لحاظ او رعايت شاهدي ورکوي، او حقه خبره هيڅکله نه پټوي.

وَالَّذِيْنَ هُمْ عَلٰى صَلَاتِهِمْ يُحَافِظُوْنَ ﴿۳۴﴾

او هغه کسان (هم هلوع نه دي) چې همدوی پر لمانځه خپل باندې ساتنه کوي (پخپلو وختونو يې اداء کړي).

تفسیر: يعنې د لمونځونو د اوقاتو، شرائطو، او آدابو ځنې باخبر وي، او د هغه صورت او حقيقت د ضايع کېدلو ځنې تل خپل ځان ساتي.

اُولٰٓئِكَ فِيْ جَنّٰتٍ مُّكْرَمُوْنَ ﴿۳۵﴾

دغه کسان به (چې موصوف په دغو اتو صفاتو دي) په جنّتونو کې به وي مکرّم عزّتمن کړی شوي.

تفسیر: يعنې د جنتيانو همدا اته صفتونه دي، چې په لمانځه سره او په لمانځه باندې ختم شوي دي تر څو معلوم شي چې لمونځ د الله تعالی په دربار کې څومره مهتمّ بالشأن او الزم او ضروري عبادت دی، د هر يوه مسلمان په وجود کې چې دا صفات او ستاينې وي؛ نو په هغه کې به د «هلوع» مذمّت نه وي.

فَمَالِ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا قِبَلَكَ مُهْطِعِيْنَ ﴿۳۶﴾ عَنِ الْيَمِيْنِ وَعَنِ الشِّمَالِ عِزِيْنَ ﴿۳۷﴾ اَيَطْمَعُ كُلُّ امْرِئٍ مِّنْهُمْ اَنْ يُّدْخَلَ جَنَّةَ نَعِيْمٍ ﴿۳۸﴾ كَلَّا ؕ

نو څه شوي دي هغو کسانو لره چې کافران شوي دي چې طرف ستا نه راځغاستونکي دي. له ښي لوري څخه او له کيڼ لوري څخه ناست ډلې ډلې (حلقه) وهونکي. آيا طمع کوي هر سړی له دوی ځنې چې داخل به کړی شي په جنّت د نعمتونو کې؟. نه ده داسې (چې دوی طمع کوي د دخول د جنّت).

تفسیر: ابن کثير (رحمه الله) د دې آيتونو مطلب داسې اخيستی دی: يعنې ستاسې په لوري دا منکرين ولې په ډېره جلدئ او تلوار سره درځغلي او منډې وهي، او ښي او کيڼې خوا ته ډلې ډلې پنډېږي، يعنې د پاك قرآن له اورېدلو ځنې ولې دومره تور خوري او بد وړي او تښتي؟ نو آيا سره له دې وحشت او نفرت دوی داسې توقّع او هيله هم لري چې له دوی څخه به هر يو سړی بې له اندېښنې جنت ته ننوځي؟ هر ګز داسې نه ده، (هذا کما قال الله تعالی: ﴿فَمَا لَهُمْ عَنِ التَّذْكِرَةِ مُعْرِضِيْنَ﴾ د «المدثر سورت» دويمه رکوع).

إِنَّا خَلَقْنَٰهُم مِّمَّا يَعْلَمُونَ ﴿٣٩﴾

بېشکه مونږ پیدا کړي مو دي دوی له هغې (نُطفې) څخه چې پرې پوهېږي دوی (چې ضعیفه او حقیره ده).

تفسیر: یعنې د خاورې غوندې یو حقیر شي یا له مني غوندې شي څخه پیدا شوي، هغه چېرې د جنت وړ وي تر څو چې په ایمان او وحدانیت سره خپل ځان پاک نه کړي، او په رښتیا سره معظم او مکرّم نه شي.

فَلَآ أُقْسِمُ بِرَبِّ ٱلْمَشَٰرِقِ وَٱلْمَغَٰرِبِ

نو قسم خورم په رب (مالک) د مشرقونو او (په رب مالک د) مغربونو.

تفسیر: لمر، سپوږمۍ او نور ستوري هره ورځ له یوه نوي ځایه راخرګندیږي، او په یو نوي ځای راپټیږي، نو د دې نقطو په اعتبار یې مشارق او مغارب ورته وویل.

إِنَّا لَقَٰدِرُونَ ﴿٤٠﴾ عَلَىٰٓ أَن نُّبَدِّلَ خَيْرًا مِّنْهُمْ وَمَا نَحْنُ بِمَسْبُوقِينَ ﴿٤١﴾

بېشکه مونو خامخا قادر یو. په دې باندې چې بدل راوړو خیر ډېر غوره له دوی څخه، او نه یو مونږ عاجزی کړی شوي (له ارادې خپلې).

تفسیر: یعنې کله چې د هغوی په ځای له هغوی څخه ښه سړي راوستلی شو؛ نو یخپله دوی ولې نشو ژوندي کولی؟ یا دا مطلب: پرېږدئ چې دا د مکې کافران خندا او مسخرې وکړي، او ملنډې ووهي، مونږ به د اسلام د خدمت لپاره له دوی څخه غوره قوم راولو، لکه چې د قریشو په ځای یې د مدینې انصار ودرول، او مکه والان بیا د هغوی د واک څخه بهر ونه وتی شو، او په پای کې یې د خپلو شرارتونو خوند وڅکو.

تنبیه: د «مشارق» او «مغارب» قسم ښایي د دې لپاره یاد کړی وي، چې هغه الله تعالی چې هره ورځ مشرق او مغرب بدلوي؛ نو آیا هغه ته ستاسې بدلول کوم سخت او مشکل کار دی؟.

فَذَرْهُمْ يَخُوضُوا۟ وَيَلْعَبُوا۟ حَتَّىٰ يُلَٰقُوا۟ يَوْمَهُمُ ٱلَّذِى يُوعَدُونَ ﴿٤٢﴾

نو پرېږده دوی (ای محمده !) چې ننوځي مشغولیږي په باطلو کې او لوبې کوي په دنیا کې تر هغه پورې چې پیوست شي دوی له هغې ورځې خپلې سره چې وعده یې کړی شوې ده له دوی سره (چې بدر یا قیامت دی).

تفسیر: یعنې د لږو ورځو خندا دی، بیا به د هغوی سزا یقیني وي.

يَوْمَ يَخْرُجُونَ مِنَ ٱلْأَجْدَاثِ سِرَاعًا كَأَنَّهُمْ إِلَىٰ نُصُبٍ يُوفِضُونَ ﴿٤٣﴾

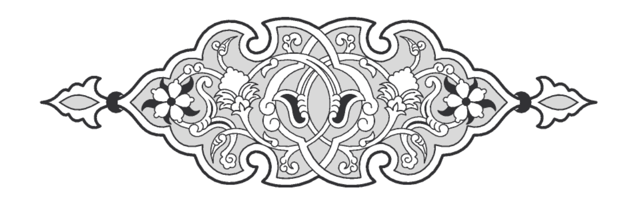
هغه ورځ چې بهر راویستل شي دوی له قبرونو څخه چې ځغلېدونکي به وي لکه چې دوی په طرف د ښنو چابک ځغلي.

تفسیر: یعنې څرنګه چې څوک د کومې خاصې نښې او علامې په لوري په منډو سره ځغلي، او یو له بله غواړي چې ژر ورسیږي.

خَاشِعَةً أَبْصَارُهُمْ تَرْهَقُهُمْ ذِلَّةٌ ذَٰلِكَ الْيَوْمُ الَّذِي كَانُوا يُوعَدُونَ ﴿٤٤﴾

حال دا چې ذليلې خوارې به وي سترګې د دوی چې پټې کړی به وي دوی لره ذلت خواری، دا ورځ ده (هغه د قيامت) چې وو دوی چې وعده ورسره کړی شوې وه (په دنيا کې).

تمّت سورة المعارج بفضل الله ومنّه وکرمه.

«د (نوح) سورت مكّي دی، (۲۸) آیتونه (۲) ركوع لري، په تلاوت كې (۷۱) او په نزول كې هم (۷۱) سورت دی، وروسته د (النحل) له سورته نازل شوی دی».

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

(شروع كوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم كوونكی دی.

إِنَّآ أَرْسَلْنَا نُوحًا إِلَىٰ قَوْمِهِۦٓ أَنْ أَنذِرْ قَوْمَكَ مِن قَبْلِ أَن يَأْتِيَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ①

بېشكه مونږ لېږلی وو مونږ نوح طرف د قوم د ده ته په دې سره چې ووېروه ته قوم خپل پخوا له هغه ځنې چې راشي دوی ته عذاب دردناك.

تفسير: يعنې پخوا له دې چې په دنيا كې د خپل كفر او شرارت لامله له يو لوی طوفان سره مقابل او په آخرت كې د دوزخ له عذاب سره مخامخ شي، ښايي چې مؤمنان شي.

قَالَ يَٰقَوْمِ إِنِّى لَكُمْ نَذِيرٌ مُّبِينٌ ② أَنِ ٱعْبُدُوا۟ ٱللَّهَ وَٱتَّقُوهُ وَأَطِيعُونِ ③

وويل (نوح) ای قومه ځما ! بېشكه زه تاسې ته وېروونكی ښكاره يم (په دې سره چې وايم تاسې ته) چې بندګي كوئ تاسې الله ته، او وويرېږئ له الله ځنې، او ومنئ تاسې ځما خبرې !.

تفسير: يعنې له الله تعالی ځخه وويرېږئ !، او كفر او معصيت پرېږدئ !، او د اطاعت او عبادت لارې خپلو ځانونو ته غوره كړئ !.

يَغْفِرْ لَكُم مِّن ذُنُوبِكُمْ وَيُؤَخِّرْكُمْ إِلَىٰٓ أَجَلٍ مُّسَمًّى

چې وبښي (الله) تاسې ته ګناهونه ستاسې، او وروستي به كړي (الله) تاسې (بې له عذابه) تر نېټې په نامه كړی شوې پورې (چې نېټه د موت ده).

تفسير: يعنې كه ايمان مو راوړو؛ نو پخوا له ايمانه هغه حقونه چې تاسو تلف كړي دي هغه به دروبښلی شي، او د كفر او شرارت لامله د كوم عذاب راتلل چې مقدّر وو؛ هغه به د ايمان راوړلو ځنې وروسته نه راځي، بلكه تاسې ته مهلت دركاوه شي چې خپل طبيعي عمر سر ته ورسوئ، او د نورو ساكښانو (جاندارو) د موت او د حيات له عمومي قانون سره سم په مقرر شوي وخت كې پر تاسې باندې مرګ راځي.

إِنَّ أَجَلَ ٱللَّهِ إِذَا جَآءَ لَا يُؤَخَّرُ

بېشكه چې اجل نېټه د الله كله چې راشي؛ نه وروستی كيږي.

تفسير: يعنې د ايمان د نه راوړلو په صورت كې د هغه عذاب وعده چې شوې ده، كه هغه پر سر باندې ودرېږي؛ نو څوك يې مخه نشي نيولی، او نه د يوې شېبې وړاندې وروسته كيږي.

لَوْ كُنْتُمْ تَعْلَمُوْنَ ﴿٤﴾

که چېرې يئ تاسې چې پوهېږئ.

تفسير: يعنې که تاسې پوهه لرئ؛ نو دا ګردې خبرې د پوهېدلو او د عمل کولو وړ دي.

قَالَ رَبِّ اِنِّيْ دَعَوْتُ قَوْمِيْ لَيْلًا وَّنَهَارًا ﴿٥﴾ فَلَمْ يَزِدْهُمْ دُعَآءِيْٓ اِلَّا فِرَارًا ﴿٦﴾

وويل (نوح) ای ربه څما ! بېشکه ما ومې باله قوم خپل (توحيد ته) شپه او ورځ (تل). نو زيات نه کړ دوی ته دعوت بلنې څما مګر تېښته (له ايمان او اطاعت څخه).

تفسير: يعنې نوح عليه السلام تر نهه نيم سوو کلونو پورې دوی وپوهول، کله چې د اميد هيڅ يوه هيله ورته پاتې نشوه؛ نو مأيوس او خفه شو، د الله تعالی په دربار کې يې عرض وکړ چې ای الله ! ما له خپل لورې د دعوت او تبليغ حق اداء کړ، او يوه شېبه مې هم څه معطّلي او ډيل نه دی کړی، د ورځې په رڼا او د شپو په تيارو کې مې تل تر تله ستا په لورې بلنه کړې ده، مګر نتيجه داسې شوه چې هر څو هر څومره مې چې دوی ستا په لورې وبلل؛ دوی هومره له تا څخه لرې شول.

وَاِنِّيْ كُلَّمَا دَعَوْتُهُمْ لِتَغْفِرَ لَهُمْ جَعَلُوْٓا اَصَابِعَهُمْ فِيْٓ اٰذَانِهِمْ

او بېشکه زه هر کله چې وبولم دوی (توحيد او اطاعت ته) د دې لپاره چې وبښې ته دوی؛ نو ننباسي دوی ګوتې خپلې په غوږونو خپلو کې (چې څما دعوت وا نه وري).

تفسير: څکه چې هغوی څما د خبرو اورېدل نه غواړي، او دايې پر ځان اخيستې ده چې دا غږ خامخا د هغوی غوږونو ته ونه رسيږي.

وَاسْتَغْشَوْا ثِيَابَهُمْ

او چاپېر کړي نغښتلي يې وو ځانونه خپل په جامو خپلو (لپاره د دې چې ما ونه ويني).

تفسير: تر څو هغوی څما او زه د هغوی صورت ونه ګورم، که کوم وخت په ګوتو سره هغوی غوږونه په ښه ډول بند نشي.

وَاَصَرُّوْا وَاسْتَكْبَرُوا اسْتِكْبَارًا ﴿٧﴾

او همېشه والی کوي (په کُفر خپل) او سرکشي کوي (له متابعته څما) سرکشي کول.

تفسير: يعنې په هيڅ ډول هغوی له خپلې طريقې څخه مخ اړوونکي نه دي، او د هغوی غرور دوی ته اجازه نه ورکوي چې څما د اسلامي دعوت خبرو ته غوږ کيږدي.

ثُمَّ اِنِّيْ دَعَوْتُهُمْ جِهَارًا ﴿٨﴾

بيا بېشکه ما وبلل دوی په ښکاره (بلنې سره).

تفسير: يعنې د هغوی په مرکو او جرګو کې مې ويناوې وکړې، او په مجلسونو کې مې هم دوی په ښه شان سره وپوهول.

ثُمَّ اِنِّيْٓ اَعْلَنْتُ لَهُمْ وَاَسْرَرْتُ لَهُمْ اِسْرَارًا ۙ﴿۹﴾

بیا بېشکه ما ښکاره وینا وکړه دوی ته، او په پټه مې وینا وکړه دوی ته.

تفسیر: یعني پرته له جرګو او مجامعو څخه مې هم ګوښې له هغوی سره خبرې وکړې، او صافې مې هم هغوی ته وویلې، او په اشارو او کنایو مې هم وپوهول، په لوړ غږ مې هم وینا وکړه، او په ورو مې هم وویل، لنډه یې دا چې د پند هیڅ یو عنوان او هیڅ یو رنګ مې هم پرې نښود.

فَقُلْتُ اسْتَغْفِرُوْا رَبَّكُمْ ؕ اِنَّهٗ كَانَ غَفَّارًا ۙ﴿۱۰﴾

نو ومې ویل دوی ته: ښښنه وغواړئ له ربه خپله (له شرکه)، بېشکه هغه (الله) دی ډېر ښښونکی (توبه کوونکیو لره هر کله چې توبه وباسي).

تفسیر: یعني سره له سلهاوو کلونو له پوهولو څخه چې په تاسې باندې یې څه اثر ونه کړ، که اوس څما دا خبرې ومنئ، او د خپل حقیقي مالك په لوري مو سرونه ټیټ کړئ، او له هغه څنې د خپلو تېروتنو او خطاوو ښښنه وغواړئ، نو ستاسې هغه پخواني ګناهونه او قصور ښښل کیږي، څکه چې الله تعالی لوی ښښونکی دی، او ستاسې هغه ګرد پخواني ګناهونه به درمعافوي.

يُّرْسِلِ السَّمَآءَ عَلَيْكُمْ مِّدْرَارًا ۙ﴿۱۱﴾ وَّيُمْدِدْكُمْ بِاَمْوَالٍ وَّبَنِيْنَ وَيَجْعَلْ لَّكُمْ جَنّٰتٍ وَّيَجْعَلْ لَّكُمْ اَنْهٰرًا ؕ﴿۱۲﴾

راو به لیږي باران پر تاسې باندې ډېر اورېدونکی. او در ډېروي، کومك به کوي له تاسې سره په مالونو او څامنو سره، او وبه ګرځوي تاسې ته باغونه او وبه ګرځوي تاسې ته ویالې.

تفسیر: یعني د ایمان او استغفار په برکت به هغه قحط او سوکړه چې له څو کلونو راهیسې په هغه کې اخته یئ لرې کیږي، او الله تعالی ډېرې ښې ورېدونکې ورېځې درلیږي، چې د هغه د ورېدو لامله به مو کښتونه او باغونه اوبه کیږي، مېوې او غلې ډېرېږي، څاروي او نور ساکښان به څرببږي، شودې او غوړي به ډېرېږي، او هغه ښځې چې د کفر او معصیت له سببه اوس شنډې شوي دي؛ هلکان به وځېږوي، لنډه یې دا چې د دنیا د عیش او نشاط سره د آخرت لویې درجې هم مومئ.

مَا لَكُمْ لَا تَرْجُوْنَ لِلّٰهِ وَقَارًا ۚ﴿۱۳﴾

څه شوي دي په تاسې باندې چې امید هیله نه لرئ له الله څخه د عظمت او لویي، او یا له الله څخه د وقار لویي عزّت.

تفسیر: یعني د الله تعالی له لویی څنی ښایی امید وکړی شی که تاسی د هغه امر ومنئ نو تاسو ته به لویی عزت او وقار دروبښی او یا دا مطلب چې تاسې د الله تعالی په لویي باندې ولې اعتقاد نه لرئ؟ او د هغه د عظمت او جلال څنې ولې نه وېرېږئ؟.

وَقَدْ خَلَقَكُمْ اَطْوَارًا ﴿۱۴﴾

او (حال دا دی چې) په تحقیق پیدا کړي یې یئ تاسې تېرېدونکې په مختلفو حالاتو ، او یا راز راز.

تفسیر: یعنې د مور په ګېډه کې مو ډول ډول رنګونه بدل کړل، او د اصلي مادې څخه اخیستی تر مړینې پورې سرې په راز راز بڼو (صورتونو) او رنګارنګ اشکالو اوړي رااوړي، او له ډېرو اطوارو ادوارو سره مخامخ کیږي.

اَلَمْ تَرَوْا كَيْفَ خَلَقَ اللّٰهُ سَبْعَ سَمٰوٰتٍ طِبَاقًا ﴿١٥﴾ وَّجَعَلَ الْقَمَرَ فِيْهِنَّ نُوْرًا وَّجَعَلَ الشَّمْسَ سِرَاجًا ﴿١٦﴾

آیا نه ګورئ تاسې څرنګه پیدا کړي دي الله اووه اسمانونه لاندې باندې، او ګرځولې یې ده سپوږمی په دې اسمانونو کې رڼا روښانه، او ګرځولی یې دی لمر ډیوه بله روښانه.

وَاللّٰهُ اَنْۢبَتَكُمْ مِّنَ الْاَرْضِ نَبَاتًا ﴿١٧﴾

او الله زرغون پیدا کړي یئ تاسې له ځمکې څنې زرغونېده پیدا کېده.

تفسیر: یعنې له ځمکې څخه یې په ډېر پوخوالي سره پیدا کړ، اول یې ځمونږ پلار آدم علیه السلام له خاورې څخه پیدا کړ، بیا یې نطفه چې له هغه څخه وورکي پیدا کیږي، او د غـذاءاو د خوړو خلاصه او جوهر دی، او د ځمکې له عناصرو څنې پیدا کیږي.

ثُمَّ يُعِيْدُكُمْ فِيْهَا وَيُخْرِجُكُمْ اِخْرَاجًا ﴿١٨﴾

بیا به ننباسي تاسې (پس له مرګه) په هغې (ځمکې) کې، بیا به راوباسي تاسې (له قبورو څخه عند البعث) رایستل.

تفسیر: یعنې وروسته له مړینې څخه بیا له خاورې سره ګډېږئ، بیا د قیامت په ورځ له هغه څنې راخېژئ.

وَاللّٰهُ جَعَلَ لَكُمُ الْاَرْضَ بِسَاطًا ﴿١٩﴾ لِّتَسْلُكُوْا مِنْهَا سُبُلًا فِجَاجًا ﴿٢٠﴾

او الله ګرځولې ده تاسې ته ځمکه غوړولی فرش. تر څو چې لاړ شئ تاسې له دغې (ځمکې) نه پر لارو لویو ارتو باندې.

تفسیر: یعنې پر هغه باندې کېنئ، ګرځئ، لاندې باندې ورشئ، او اوده شئ، په هر لوري یې ارتې لارې درایستلي دي، که یو سړی وغواړي او لازم وسایل ورسره وي؛ نو په ټوله ځمکه باندې چورلېدلی شي، او د لارې د نشتوالي لامله به هیڅ یو مشکلات نه ورپېښیږي.

قَالَ نُوْحٌ رَّبِّ اِنَّهُمْ عَصَوْنِيْ وَاتَّبَعُوْا مَنْ لَّمْ يَزِدْهُ مَالُهٗ وَوَلَدُهٗۤ اِلَّا خَسَارًا ﴿٢١﴾

وویل نوح: ای ربه ځما ! بېشکه دوی نافرماني وکړه له ما څخه، او متابعت یې وکړ د هغه چا چې نه یې دی زیات کړی ده ته مال د ده، او اولاد ده (په هیڅ بابت کې) پر ته له زیانکارۍ ګمراهۍ.

تفسیر: یعنې د خپلو مشرانو خبرې یې واورېدې، چې د هغوی په مال او اولاد کې هیڅ یو ښه والی او بهتري نشته، بلکه دوی پر هغوی باندې ورغونډ شول، او د همدې لامله هم مشران له دین څنې بې برخې شول، او هم یې د ډېر تمرّد او تجبّر په سبب کشران محروم کړل.

وَمَكَرُوْا مَكْرًا كُبَّارًا ﴿۲۲﴾

او مکر و کړ دغو (رؤساوو د دوی) مکر ډېر لوی.

تفسير: يعنې ګرد يې وپوهول چې د هغه خبره ونه مني، او راز راز تکليفونه ور ورسوي.

وَقَالُوْا لَا تَذَرُنَّ اٰلِهَتَكُمْ

او وويل (مشرانو کشرانو ته) چې مه پرېږدئ تاسې (عبادت د) معبودانو خپلو.

تفسير: يعنې د خپلو معبودانو په عبادت او حمايت باندې ټينګ اوسئ !، او د نوح په لمسون باندې مه غولېږئ !.

وَلَا تَذَرُنَّ وَدًّا وَّلَا سُوَاعًا ۙ وَّلَا يَغُوْثَ وَيَعُوْقَ وَنَسْرًا ﴿۲۳﴾

او مه پرېږدئ (عبادت د هغه بُت چې) وَدّ (نومېږي) او مه (پرېږدئ عبادت د هغه بت چې) سُواع (نومېږي) او مه (پرېږدئ تاسې عبادت د هغو بُتانو چې) يغُوث او يعُوق او نسر (نومېږي).

تفسير: دا د هغو بتانو نومونه دي چې د هر مطلب لپاره يې يو بېل بُت جوړ کړی وو، په ځينو روايتونو کې راغلي دي چې په پخوانيو زمانو کې ځينې لويان هسې تېر شوي وو، چې خلقو له هغوی سره ډېره مينه درلوده (لرله)، کله چې هغوی مړه شول؛ نو د شيطان په لمسولو او غولولو خلقو د هغوی تصويرونه د يادولو په ډول ودرول، بيا يې د هغوی په تعظيم باندې شروع وکړه، ورو ورو يې د هغوی په بندګۍ باندې شروع وکړه (العياذ بالله).

وَقَدْ اَضَلُّوْا كَثِيْرًا ۚ وَلَا تَزِدِ الظّٰلِمِيْنَ اِلَّا ضَلٰلًا ﴿۲۴﴾

او په تحقيق ګمراه کړي دي (دغو مشرانو په سبب د عبادت د بُتانو) ډېر (کشران خلق)، او مه زياتوه (ای ربه ځما !) ظالمانو بې انصافانو لره مګر خو ګمراهي هلاك عذاب.

تفسير: شاه عبد القادر (رحمه الله) ليکي: «يعنې سرګردانه ګرځي، يو سم تدبير د دوی له لاسو نه دی پوره».

مِمَّا خَطِيْٓـٰٔتِهِمْ اُغْرِقُوْا فَاُدْخِلُوْا نَارًا ۙ

په سبب د ګناهونو خپلو سره ډوب کړل شول (په دنيا کې په ډېرو دريابي اوبو کې) نو داخل به کړل شي (أخروي) اور ته.

تفسير: يعنې طوفان راغی، او په ښکاره ډول د لوی بحر په اوبو کې ډوب شول، خو په رښتيا سره د برزخ عذابونو ته ورسېدل، چې ورپسې متّصل د آخرت اور هم هغوی ته تيار دی.

فَلَمْ يَجِدُوْا لَهُمْ مِّنْ دُوْنِ اللّٰهِ اَنْصَارًا ﴿۲۵﴾

بيا نه موندل دوی د خپلو ځانونو لپاره پرته له الله مددګاران (چې له عذاب څخه يې خلاص کړي).

تفسير: يعنې هغه بُتان: ود، سواع، يغوث او نور د دوی د دې اړتوب په وخت کې هيڅ په کار ورنغلل، او نه يې مرسته له هغوی سره وکړه.

وَقَالَ نُوحٌ رَّبِّ لَا تَذَرْ عَلَى الْأَرْضِ مِنَ الْكٰفِرِيْنَ دَيَّارًا ﴿٢٦﴾ إِنَّكَ إِنْ تَذَرْهُمْ يُضِلُّوْا عِبَادَكَ وَلَا يَلِدُوْا إِلَّا فَاجِرًا كَفَّارًا ﴿٢٧﴾

او وويل نوح: ای ربه ځما ! مه پرېږده پر ځمکه باندې له کافرانو څخه هيڅ اوسېدونکی (يا ګرځېدونکی، او ټول هلاك كړه). بېشكه ته كه چېرې پرېږدې ته دوی؛ نو ګمراهان به کړي دوی (مؤمنان) بندګان ستا، او نه ځېږوي دوی مګر خو فاجر بېباكه ناشكره بدكاره له حقه منكره.

تفسير: يعنې يو كافر هم ژوندی مه پرېږده ! ځكه چې له دوی ځنې هيڅ يو كافر د دې خبرې لايق او وړ نه دی چې ژوندی پرېښود شي، كه له دوی ځنې كوم يو ژوندی پاتې شي؛ نو ځما تجربه دا راښيي چې د هغه له نطفې څخه به هم بې حيا بېباك د حق منكر او بې شرم او ناشكره ځوځات پيدا كيږي، او تر هغه پورې چې له دوی ځنې يو سړی هم پاتې وي؛ نور خلق نه پرېږدي چې په سمه لاره راشي، او ګرد به سره ګمراهان كړي.

رَبِّ اغْفِرْ لِيْ وَلِوَالِدَيَّ وَلِمَنْ دَخَلَ بَيْتِيَ مُؤْمِنًا وَّلِلْمُؤْمِنِيْنَ وَالْمُؤْمِنٰتِ ؕ

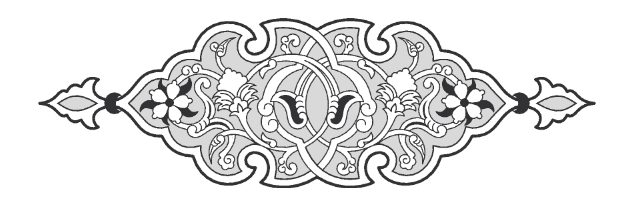
ای ربه ځما ! وبښه ما او مور پلار ځما، او هغه څوك چې ننوځي كور ښېږئ مسجد ځما ته حال دا چې ايمان لرونكي وي، او (وبښه) ګرد ايمان لرونكي نارينه او ګردې ايمان لرونكې ښځې.

تفسير: يعنې كه سم ځما د مرتبې سره له ما نه كوم تقصير شوی وي؛ هغه پخپل فضل او كرم سره راوبښه !، او ځما د مور او پلار او هغه ايمانداران چې ځما په كور يا ښېږئ يا مسجد كې دي؛ د هغوی ګردې خطاوې ورمعاف كړه !، بلكه تر قيامت پورې هر څومره نارينه او ښځې چې د ايمان په شرف رسېدلي وي؛ هغو ګرد (ټول) وبښه !.

وَلَا تَزِدِ الظّٰلِمِيْنَ إِلَّا تَبَارًا ﴿٢٨﴾

او مه زياتوه (ای ځما پرورد‌ګاره) ظالمانو (كافرانو) لره مګر خو بربادي هلاك (لكه چې هغوی هلاك شول).

تمّت سورة نوح بفضل الله وكرمه، فلله الحمدُ والمنّة.

«د (الجنّ) سورت مکي دی، (۲۸) آیته (۲) رکوع لري، په تلاوت کې (۷۲) او په نزول کې (۴۰) سورت دی، وروسته د (الأعراف) له سورته نازل شوی دی».

بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِيۡمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

قُلۡ اُوۡحِيَ اِلَيَّ اَنَّهُ اسۡتَمَعَ نَفَرٌ مِّنَ الۡجِنِّ

ووایه (ای محمده دوی ته) وحي راغلې ماته چې بېشکه شان دا دی چې واورېده (قراءت ځما) یوه ټولي له پیریانو نه.

فَقَالُوۡۤا اِنَّا سَمِعۡنَا قُرۡاٰنًا عَجَبًا ۙ﴿۱﴾ يَّهۡدِيۡۤ اِلَى الرُّشۡدِ فَاٰمَنَّا بِهٖ ؕ وَلَنۡ نُّشۡرِكَ بِرَبِّنَاۤ اَحَدًا ۙ﴿۲﴾

نو وویل (دوی نورو قومونو خپلو ته کله چې بېرته ورغلل چې) بېشکه مونږ وامو ورېد یو قرآن عجیب (په فصاحت او بلاغت سره). چې هدایت کوي لاره ښیي رشد (ایمان او حق) ته، نو ایمان راوړ مونږ پر هغه (قرآن)، او هرګز به شریک نه کړو (پس له دې ورځې) له رب خپل سره بل هیڅوک.

تفسیر: د «أحقاف» په سورت کې تېر شوي دي چې رسول أکرم صلی الله علیه وسلم د سهار په لمانځه کې قرآنکریم لوست، چې یوه ډله پیریان له هغه ځایه تېرېدل، کله چې د قرآن مجید غږ یې واورېد؛ ټول په هغه باندې مین او د زړه له کومې مسلمانان شول، بیا خپلو ټبرو ته بېرته لاړل، او دا ګردې خبرې یې هلته وویلې، چې مونږ داسې یو کلام واورېد چې پخپل فصاحت، بلاغت، حسن الأسلوب، قوت تأثیر، خوږوالي، موعظت، علومو او مضامینو او پندونو په اعتبار ډېر عجیب او غریب دی، د معرفت ربّاني او رشد دنیوي او فلاح أخروي په لورې لار ښیي، نو ځکه په مجرد د اورېدلو بلا توقّف پر هغه مو یقین وکړ، او هیڅ یو شک او شُبهه ځمونږ په زړونو کې پاتې نشوه، چې داسې خبرې پرته د الله تعالی د بل چا نه دي، اوس مونږ سم د هغه له تعلیم او هدایت سره عهد کوو چې وروسته له دې نه مونږ هیڅ یو شی د الله شریک نه ګڼو.

وَّاَنَّهٗ تَعٰلٰى جَدُّ رَبِّنَا مَا اتَّخَذَ صَاحِبَةً وَّلَا وَلَدًا ۙ﴿۳﴾

او بېشکه شان دا دی چې لوی دی شأن لویي د رب ځمونږ، نه ده نیولې (الله) ښځه او نه اولاد (لکه چې وایي د پیریانو او د انسانانو کفّار او مشرکان).

تفسیر: یعني ښځه او اولاد لرل د الله تعالی له شان او عظمت څخه منافي دي.

وَّاَنَّهٗ كَانَ يَقُوۡلُ سَفِيۡهُنَا عَلَى اللّٰهِ شَطَطًا ۙ﴿۴﴾

او (وویل پیریانو قوم خپل ته داسې) بېشکه شان دا دی چې ویل به ناپوه ځمونږ (ابلیس) پر الله باندې خبرې لویې لرې له حق صواب.

تفسير: يعنې ځمونږ په منځ کې هغه بېوقوفان چې د الله تعالى په نسبت داسې چټې خبرې له خپل ځانه جوړوي، او لويې يې کړې وي، د هغوی په منځ کې له ګردو څخه لوی ناپوه ابليس دی، ښايي خاص همدغه شيطان د (سفيه) له لفظ څخه مراد وي.

وَّ اَنَّا ظَنَنَّاۤ اَنۡ لَّنۡ تَقُوۡلَ الۡاِنۡسُ وَ الۡجِنُّ عَلَى اللّٰهِ كَذِبًا ۙ﴿۵﴾

او بېشکه مونږ ګمان کاوه چې هيڅکله به نه وايي انسانان او پيريان پر الله باندې دروغ.

تفسير: يعنې ځمونږ په خيال کې داسې راتلل، چې دومره زيات انسانان او پيريان چې په دوی کې لوی سړي او پوهان هم شته؛ څرنګه سره يو ځای شوي د الله تعالى په نسبت دروغ خبرې جوړوي، او داسې جرأتونه کوي؟، په همدې چُرت کې مونږ لاره غلطه کړه، اوس د پاک قرآن له اورېدلو څخه هغه ګردې غلطې خبرې او دروغ راښکاره شوي، او د خپلو مشرانو د تقليد څخه مو ځانونه وژغورل.

وَّ اَنَّهٗ كَانَ رِجَالٌ مِّنَ الۡاِنۡسِ يَعُوۡذُوۡنَ بِرِجَالٍ مِّنَ الۡجِنِّ فَزَادُوۡهُمۡ رَهَقًا ۙ﴿۶﴾

او بېشکه شان دا دی چې وو به ډېر سړي له انسانانو څخه چې پناه به يې غوښتله په سړيو له پيريانو څخه، نو زياته کړه دغو انسانانو دغو پيريانو لره سرکشي (په سبب د استعاذې پناه غوښتو د دوی له جنّاتو نه).

تفسير: په عربو کې جهالت ډېر وو، له پيريانو څنې به يې د پټو خبرو پوښتنې کولې، او د هغوی په نامه به يې نذرونه په غاړه اخيستل او ورکول به يې، کله به چې د کومې جوپې پړاو يا د تېرېدلو لاره پر کومې وېروونکې کندې يا ځای باندې لوېده؛ ويل به يې چې: مونږ د دې ځای د پيريانو د هغه مشر په حلقه کې ننوځو، او ننګ وروړو چې د دې سيمې د پيريانو سردار دی، تر څو مو هغه د خپل لاس لاندې د پيريانو له شره وساتي، له داسې خبرې به پيريان لا مغرورېدل، او په سر به يې ختل، او له بل لوري د داسې شرک لامله د انسانانو عصيان او طغيان لا پسې زياتېده، کله چې دوی پخپله پر خپلو ځانونو باندې پيريان مسلطول؛ نو هغوی به هم د هغوی په اغواء کې هيڅ لږوالی نه کاوو، په پای کې پاک قرآن د دې ګردو خرابيو بېخ وويست.

وَّ اَنَّهُمۡ ظَنُّوۡا كَمَا ظَنَنۡتُمۡ اَنۡ لَّنۡ يَّبۡعَثَ اللّٰهُ اَحَدًا ۙ﴿۷﴾

او بېشکه دوی ګمان کړی دی لکه چې ګمان کړی دی تاسې، چې هر ګز به پورته نه کړي الله هيڅوک (پس له مرګه له قبره).

تفسير: مسلمانان پيريان دا ګردې خبرې له خپلو قومونو سره کوي، يعنې لکه چې تاسې خيال کوئ د ډېرو سړيو خيال همداسې دی، چې الله تعالى به مړي هيڅکله له هديرو څخه نه پورته کوي، يا به وروسته له دې نه بل کوم پيغمبر نه مبعوثوي پرته له هغه پيغمبرانو چې پخوا له دې نه مبعوث شوي دي؛ اوس له قرآنه راښکاري چې الله تعالى يو عظيم الشأن رسول رالېږلی چې ګردو خلقو ته دا ور په يادوي، چې تاسې ټول له مړينې څخه وروسته بيا ژوندي کېږئ، او د ذرې ذرې حساب به ورکوئ.

وَّ اَنَّا لَمَسۡنَا السَّمَآءَ فَوَجَدۡنٰهَا مُلِئَتۡ حَرَسًا شَدِيۡدًا وَّ شُهُبًا ۙ﴿۸﴾ وَّ اَنَّا كُنَّا نَقۡعُدُ مِنۡهَا مَقَاعِدَ لِلسَّمۡعِ ؕ فَمَنۡ يَّسۡتَمِعِ الۡاٰنَ يَجِدۡ لَهٗ شِهَابًا رَّصَدًا ۙ﴿۹﴾

بېشکه مونږ ورسېدو اسمان ته (لپاره د غوږ نیولو خبرو د ملائکو ته)؛ نو ومو موندو هغه (اسمان) ډک کړې شوی له څوکیدارانو سختو (چې ملائکې دي) او له ستوريو سوځوونکيو څخه. او بېشکه وو مونږ چې کېناستلو پخوا له لېږلو د دې پیغمبر له دې آسمانه په ځایونو د کېناستلو کې لپاره د اورېدلو، نو هغه څوک چې اورېدل غواړي اوس؛ مومي به لپاره د ځان د اور لمبه منتظره (چې سوځوي یې).

تفسیر: یعني مونږ الوتلې نژدې اسمان ته ورسېدو؛ نو هلته مو ولېدل چې ډېرې سختې جنګي پېرې دربېدلې دي، چې هیڅ یو شیطان نه پرېږدي چې غیبي خبرې واوري، او هر هغه څوک چې داسې اراده ولري؛ پر هغې باندې د اور لمبه او انګار وریږي، پخوا له دې نه دومره سختي او ساتنه او مخ نیونه نه وه، پیریان او شیطانان به اسمان ته نژدې په پټ ځای کې کېناستل، او د یوه لوري او بل لوري څخه به یې څه خبرې اورېدلې، مګر اوس دومره سختي او انتظام او لار نیونه شته، چې هر څوک د اورېدلو خیال وکړي؛ سمدلاسه پرې شهاب ثاقب ډک مردک اوري، او د هغوی تعاقب کیږي، دا بحث پخوا له دې نه د حجر په سورت او نورو ځایونو کې تېر شوی دی، هلته دې وکتل شي !.

وَّاَنَّا لَا نَدْرِیْۤ اَشَرٌّ اُرِیْدَ بِمَنْ فِی الْاَرْضِ اَمْ اَرَادَ بِهِمْ رَبُّهُمْ رَشَدًا ﴿۱۰﴾

او بېشکه مونږ نه پوهیږو (چې دغه منع کېدل ځمونږ له اسمانه) آیا شر بد دی چې اراده کړې شوې ده په هغه چا باندې چې په ځمکه کې دي؟ یا اراده کړې ده په دوی باندې رب د دوی د رُشد د لار ښوونې.

تفسیر: یعني دا نوي انتظامات او د لارو تینګونه الله تعالی ته ښه معلومه ده چې ولې شوي دي؟ آیا پر دوی د کوم شر اراده شوې، او که د الله تعالی له خوا د دوی په هکله د خیر او هدایت اراده شوې.

وَّاَنَّا مِنَّا الصّٰلِحُوْنَ وَمِنَّا دُوْنَ ذٰلِكَ ؕ كُنَّا طَرَآىِٕقَ قِدَدًا ﴿۱۱﴾

او بېشکه مونږ چې یو ځینې له مونږ څخه نېکان دي (پس له اورېدلو د قرآن) او ځینې له مونږ غیر له دوی دي، وو مونږ ناست پر لارو مختلفو (د ادیانو).

تفسیر: یعني د قرآن مجید له نزول څخه پخوا هم ګرد پیریان په یوه لاره نه تله، ځینې یې ښه او ښایسته وو، او ډېر یې بدکار او بدرنګ وو، په هغوی کې هم فرقې او جماعتونه دي، ځینې مشرکان، ځینې عیسایان، ځینې یهودان او نور دي، او په عملي ډول باندې د هر یوه د عمل لارې بېلې او فکر، عقیده جلا ده، وروسته له هغه چې قرآنکریم راغی، د هغه ښوونه د اختلافاتو او تفرقو لرې کول دي، زیاتره پیریان مسلمانان شول، او ځینې همغسې پاتې دي، ځکه چې داسې خلق چېرې پیدا کیږي، چې ټول د حق په منلو کې لاسونه سره یوکړي، او په یوه سمه لاره باندې لاړ شي، نو هرومرو اوس هم د هغوی په منځ کې اختلاف او جګړه شته.

وَّاَنَّا ظَنَنَّاۤ اَنْ لَّنْ نُّعْجِزَ اللّٰهَ فِی الْاَرْضِ وَلَنْ نُّعْجِزَهٗ هَرَبًا ﴿۱۲﴾

او بېشکه مونږ یقین مو کاوه چې له سره به مونږ عاجز نه کړو الله په ځمکه کې (چې ترې پټ او خلاص شو) او له سره به مونږ نه کړو عاجز دغه (الله) په تېښتې سره (که ترې وتښتو).

تفسیر: یعني که مونږ قرآن ونه مانه د الله تعالی له سزا څخه نشو ځان ژغورلی، نه په ځمکه کې چېرې ترې پټېدی شو، نه دې خوا نه هغې خوا ترې تښتېدلی یا په هوا کې الوتلی شو.

وَّاَنَّا لَمَّا سَمِعْنَا الْهُدٰۤى اٰمَنَّا بِهٖ ؕ

او بېشکه مونږ کله چې واورېد هدايت (د قرآن)؛ نو ايمان راوړ مونږ پر هغه.

تفسير: يعنې مونږ لره د فخر موقع ده، چې په پيريانو کې له ګردو څخه پخوا مونږ قرآن واورېد، او بې له ډيله مو ومانه، او په ايمان راوړلو کې مو يوه شېبه ځنډ ونه کړ.

فَمَنْ يُّؤْمِنْۢ بِرَبِّهٖ فَلَا يَخَافُ بَخْسًا وَّلَا رَهَقًا ۟ۙ۱۳

نو هغه چې ايمان راوړي په رب خپل باندې؛ نو نه ويرېږي له نقصان (د خپلې نېکۍ) او نه له زيادت څخه (په تزييد د بدۍ).

تفسير: يعنې رښتين ايماندار لره د الله تعالى له لوري هيڅ يوه اندېښنه نشته، او نه نقصان وررسيږي، نه يې کومه نيکي او محنت خوشې ځي، او نه بل څوک پرې څه زيادت او زبردستي کولی شي، چې د بل جُرم او ګناه په هغه باندې ورواړوي، لنډه يې دا چې ايمانداران له هر نقصان، تکليف، ذلت او رُسوايي او نورو څخه مأمون او مصون دي.

وَّاَنَّا مِنَّا الْمُسْلِمُوْنَ وَمِنَّا الْقٰسِطُوْنَ ؕ فَمَنْ اَسْلَمَ فَاُولٰٓئِكَ تَحَرَّوْا رَشَدًا ۟۱۴ وَاَمَّا الْقٰسِطُوْنَ فَكَانُوْا لِجَهَنَّمَ حَطَبًا ۟ۙ۱۵

او بېشکه مونږ چې يو ځينې له مونږه مسلمانان دي، او ځينې له مونږ ظالمان کاږه دي (له لارې د حقه په کفر سره)، نو هر هغه چې (الله ته) غاړه کېږدي (او ايمان راوړي)؛ نو دوی قصد کړی دی د سمې صافې لارې. او هر چې کږېدونکي دي له سمې لارې؛ نو وي به دوی دوزخ لره لرګي د (سوځولو).

تفسير: يعنې د قرآن له نزول څخه وروسته په مونږ کې دوه ډوله خلق دي، يو هغه چې د الله تعالى پيغام اوري، او د هغه د احکامو په مقابل کې غاړه ږدي او مسلمانيږي، دوی همغوی دي چې د حق په تلاش کې برياليان شوي دي، او د خپل تحقيق، تفحّص، او تعمّق په وسيله سمې لارې ته رسېدلي دي، بله هغه د بې انصافانو ډله ده چې کږه لاره يې خوښه کړې، او د بې انصافۍ له لورې د خپل پروردګار احکام دروغ بولي، او د هغه له حکم منلو څخه انحراف کوي، دا هغه کسان دي چې هغوی ته د دوزخ او د جهنّم خس وايه شي.

تنبيه: تر دې ځای پورې د مسلمانانو پيريانو د هغه کلام نقل وو، چې هغوی خپل قوم ته کړی وو، وروسته له دې الله تعالى د خپل لوري څخه د نصيحت څو خبرې ارشاد فرمايي:

وَّاَنْ لَّوِ اسْتَقَامُوْا عَلَى الطَّرِيْقَةِ لَاَسْقَيْنٰهُمْ مَّآءً غَدَقًا ۟ۙ۱۶ لِّنَفْتِنَهُمْ فِيْهِ ؕ

او (بله وحي راغلې ده ماته چې) که دا (خلق اهل د مکې) برابر شي پر طريقه (سمې لارې د اسلام)؛ نو هرومرو به وڅښوو دوی ته اوبه ډېرې (پس له قحطه) تر څو وازمويو مونږ دوی په دغه (نعمت) کې.

تفسير: يعنې که پيريان او انسانان په سمه لاره باندې تلل؛ نو مونږ به هم د ايمان او اطاعت په ظاهري او باطني خوږو او برکاتو سره دوی خړوبول، او په هغه کې به هغه هم د هغوی ازموينه مقصد وه، چې د دې نعمتونو څخه د منتفع کېدلو په وخت کې دوی څومره شکر اداء کوي، او په طاعت کې ښه ترقي او زيادت ليدل کيږي؟ يا په کفران د نعمت کې اخته شوي هغه اصلي سرمايه او پانګه هم له لاسه وباسي؟.

وَمَنْ يُّعْرِضْ عَنْ ذِكْرِ رَبِّهٖ يَسْلُكْهُ عَذَابًا صَعَدًا ﴿۱۷﴾

او هغه څوك چې مخ واړوي له ذكر (قرآن) د رب خپل؛ نو داخل به يې كړي (الله) عذاب سخت ته.

تفسير: يعنې كه سړى د الله تعالى له ذكر او ياده مخ واړوي؛ هغه ته به هيڅ ډاډينه او خوشالي نه په برخه كيږي، او تل به د هغه تنګ په داسې يوه لاره باندې وي چې له پرېشانى او له ربړو څخه ډك وي، او عذاب يې ګړى په ګړى زيادت مومي.

وَّاَنَّ الْمَسٰجِدَ لِلّٰهِ فَلَا تَدْعُوْا مَعَ اللّٰهِ اَحَدًا ﴿۱۸﴾

او (بله وحي راغلې ده ماته) دا چې بېشكه مسجدونه لپاره (د ياد) د الله دي، نو مه بولئ تاسې (په دغو مساجدو كې) سره له الله بل هيڅوك.

تفسير: اګر كه الله تعالى ګرده ځمكه د محمّدي امّت لپاره مسجد جوړه كړې ده، ليكن په خصوصيت سره هغه ځايونه چې د مسجدونو په نامه خاص د الله تعالى د عبادت لپاره جوړ شوي دي، هغه لره زيات امتياز دى، چې هلته تللئ پر ته له الله تعالى د بل چا بلل لوى ظلم او ډېر بد شرك دى، مطلب دا چې د خالص واحد الله په لوري راځئ !، او له هغه سره بل څوك مه شريكوئ، او له هغه سره يې مه بولئ !، خصوصا په مسجدونو كې چې د الله تعالى په نامه او يواځې د هغه د عبادت لپاره جوړ شوي دي.

وَّاَنَّهٗ لَمَّا قَامَ عَبْدُ اللّٰهِ

او بله (وحي كړى شوې ده ماته) دا چې بېشكه كله چې ودرېد (لمانځ ته) بنده د الله (محمد).

تفسير: يعنې كامل بنده محمد صلى الله تعالى عليه وعلى آله وأصحابه وسلّم.

يَدْعُوْهُ كَادُوْا يَكُوْنُوْنَ عَلَيْهِ لِبَدًا ﴿۱۹﴾

چې باله يې دغه (الله)؛ نژدې وو دغه (پيريان) چې كېدل به پر ده باندې سر په سر پرېوتونكي (له جهته د ازدحامه).

تفسير: يعنې كله چې محمد صلى الله عليه وسلم ودريږي، او پاك قرآن لولي؛ نو خلق ډلې ډلې په ګڼ ډول پر دوى باندې توييږي، مؤمنانو د شوق، د مينې او رغبت لامله قرآن اورېده، او كافرانو او منافقانو د عناد او عداوت په سبب پر دوى باندې هجوم كاوه، ځينې مفسّرين د دې آيت دغسې ترجمه كوي: او بله وحي شوې ده ماته چې په تحقيق سره كله چې پورته شو لمانځه ته په بطن نخله كې بنده د الله محمد صلى الله عليه وسلم چې باله يې الله، او عبادت يې ورته كاوه، او قرآن يې لوست، او پيريانو قرائت د ده واورېده؛ نو نژدې وو دوى چې كېدل به په ده باندې پرېوتونكي له جهته د ډېر شوقه او د ازدحامه.

قُلْ اِنَّمَاۤ اَدْعُوْا رَبِّيْ وَلَاۤ اُشْرِكُ بِهٖۤ اَحَدًا ﴿۲۰﴾

ووايه (اى محمده دوى ته) په تحقيق زه بولم (عبادت كوم د) رب خپل، او شريك نه نيسم له دغه (الله) سره هيڅوك.

تفسیر: یعنې کافرانو ته ووایه چې تاسې د مخالفت په لاره کې دومره هجوم او بیړه ولې کوئ، کومه خبره داسې ده چې په هغې باندې تاسې خفه یئ، زه کومه خرابه او نامعقوله خبره نه کوم، زه خو یوائې خپل رب بولم، او هیڅوک د هغه شریك نه ګڼم، نو په دې کې د جنګ او جګړې سبب څه شی دی؟.

قُلۡ إِنِّي لَآ أَمۡلِكُ لَكُمۡ ضَرّٗا وَلَا رَشَدٗا ﴿٢١﴾

ووایه (ای محمده ! دوی ته) بېشکه زه مالك نه یم، نه توانېږم تاسې لره د څه ضرر (ګمراهۍ) او نه د څه رشد خیر رسولو (ځکه چې پخپله الله هم ضارّ او هم نافع دی).

تفسیر: یعنې دا ځما په اختیار کې نه ده، چې تاسې په سمه صافه لاره راولم، او که رانشئ تاسې ته کوم ضرر او نقصان دوروسوم، ګردې نېګڼې او خرابۍ، هدایت او ضلالت د الله تعالی په واک کې دی.

قُلۡ إِنِّي لَن يُجِيرَنِي مِنَ ٱللَّهِ أَحَدٞ وَلَنۡ أَجِدَ مِن دُونِهِۦ مُلۡتَحَدًا ﴿٢٢﴾

ووایه (ای محمده ! دوی ته) بېشکه زه چې یم هر ګز به مې خلاص نه کړي له (عذابه) د الله (که چېرې مې په عذاب کړي) هیڅوك او له سره به بیا نه مومم بې له دغه (الله) څخه ځای د پناهۍ.

تفسیر: یعنې تاسې ته ځما ګټه رسول چېرې ! ځما خپله ګټه او زیان هم ځما په قبضه او واك او لاس کې نه دی، که بالفرض زه پخپلو فرائضو کې څه سستي او تقصیر وکړم؛ نو هیڅوك مې د الله تعالی له عذابه نشي ژغورلی، او هیڅ یو ځای هم داسې نشته چې هلته وتښتم، او پناه حاصله کړم.

إِلَّا بَلَٰغٗا مِّنَ ٱللَّهِ وَرِسَٰلَٰتِهِۦۚ

مګر خو (مالك یم د) تبلیغ (د شریعت تاسو ته) له (طرفه د) الله او (تبلیغ د) رسالت د دغه (الله).

تفسیر: یعنې د الله تعالی له لوري پیغام راوړل، او هغه بندګانو ته رسول همدا یو شی دی چې ځما په اختیار کې دی، او همدا فرض دی چې د هغه د اداء کولو لامله زه د الله تعالی په پناه او حمایت کې پاتې کېدی شم.

وَمَن يَعۡصِ ٱللَّهَ وَرَسُولَهُۥ فَإِنَّ لَهُۥ نَارَ جَهَنَّمَ خَٰلِدِينَ فِيهَآ أَبَدًا ﴿٢٣﴾

او هر هغه څوك چې نافرماني کوي د الله او د رسول صلی الله علیه وسلم د دغه (الله)؛ نو بېشکه هغه لره دی اور د دوزخ حال دا چې تل به وي په هغه کې همېشه (چې نه به خلاصیږي ترې هیچېرې).

تفسیر: یعنې زه د تاسې د ګټې او د زیان مالك نه یم، خو دومره تاسې ته وایم، چې د الله تعالی او ځما د خبرو د نه منلو په سبب تاسې ته ضرور زیان رسیږي.

حَتَّىٰٓ إِذَا رَأَوۡاْ مَا يُوعَدُونَ فَسَيَعۡلَمُونَ مَنۡ أَضۡعَفُ نَاصِرٗا وَأَقَلُّ عَدَدٗا ﴿٢٤﴾

تر هغه پورې چې ووینې دوی هغه (عذاب) چې وعده یې ورسره شوې ده؛ نو ژر به پوه شي دوی (په وخت د تعذیب کې چې) څوك دی ډېر ضعیف له جهته د مددګاره، او ډېر لږ له پلوه د شمېره (آیا مؤمنان دي که کافران، بلکه کافران دي).

تفسیر: یعنې تاسې چې سره راغونډېږئ، او پر مونږ باندې هجوم راوړئ، او داسې ګڼئ چې د محمد صلی الله علیه وسلم او د هغه د ملګریو قوّت او شمېر لږ دی، او ورسره ضعیفان او کمزوران هم دي، نو کله چې د وعدې وخت

راشي؛ هلته به درښکاره شي چې د چا ملګري کمزوري او شمېر يې لږ وو؟ وويل بعض کافرانو چې: دا وعده به څه وخت وي؟ نو الله فرمايي:

قُلۡ إِنۡ أَدۡرِيٓ أَقَرِيبٞ مَّا تُوعَدُونَ أَمۡ يَجۡعَلُ لَهُۥ رَبِّيٓ أَمَدًا ۝٢٥

ووايه (اى محمده دوى ته) نه پوهېږم چې آيا نژدې دى هغه (عذاب) چې وعده يې درسره کړې شوې ده او که يې مقرره کړې ده هغه لره رب ځما يو زمانه.

تفسير: يعنې د دې خبرې علم ماته نه دى راکړى شوى، چې هغه وعده ژر راتلونکې ده؟ که څه مدّت څخه وروسته؟ ځکه چې د قيامت وخت الله تعالى چاته نه دى ټاکلى، او نه يې چاته ورښکاره کړى دى، دا له هغو پټو خبرو څخه دى چې پرته له الله تعالى ځنې بل هيڅوك په هغې باندې نه دي خبر.

عَٰلِمُ ٱلۡغَيۡبِ فَلَا يُظۡهِرُ عَلَىٰ غَيۡبِهِۦٓ أَحَدًا ۝٢٦ إِلَّا مَنِ ٱرۡتَضَىٰ مِن رَّسُولٖ فَإِنَّهُۥ يَسۡلُكُ مِنۢ بَيۡنِ يَدَيۡهِ وَمِنۡ خَلۡفِهِۦ رَصَدٗا ۝٢٧

(الله) عالم دى پر غائبو (اشياوو) باندې؛ نو نه خبروي په غيبو خپلو باندې هيڅوك. مګر هغه څوك چې راضي وي ترې (او غوره کړى يې وي په اطلاع د غيبياتو) له رسول خپل څخه، نو بېشکه هغه (الله) روانوي په مخ د هغه (رسول محمد) کې او وروسته له هغه ځنې ساتونکي څوکيداران له هر طرفه (له ملائکو).

تفسير: يعنې د خپلو پټو خبرو احوال هيچا ته نه ورکوي، هو ! پيغمبرانو ته په همغه اندازه چې د هغو له شان او منصب سره لايق او وړ وي؛ د وحي په وسيله خبر ورکوي، له دې سره د پرښتې پيرې او څوکۍ هم وي، تر څو يې کوم شيطان وانه وري، او څه مداخله په کې ونه کړي، او د رسول صلى الله عليه وسلم نفس هم په هغه باندې په ښه ډول سره وپوهيږي.

لِّيَعۡلَمَ أَن قَدۡ أَبۡلَغُواْ رِسَٰلَٰتِ رَبِّهِمۡ

تر څو چې پوه شي (رسول يا الله په علم ظهور سره) په دې چې بېشکه پوره رسولى دى (جبريل او نورو پرښتو ملګرو د هغه يا رسولانو) پيغامونه د رب خپل (بې له نقصانه او تزييده).

تفسير: يعنې ځکه زبردست انتظامات کاوه شي، چې الله تعالى دا راښکاره کړي چې پرښتې پيغمبرانو ته او پيغمبرانو نورو بندګانو ته دا پيغامونه په ښه ډول سره بې له تزييده او بې له تنقيصه ورسوي.

وَأَحَاطَ بِمَا لَدَيۡهِمۡ وَأَحۡصَىٰ كُلَّ شَيۡءٍ عَدَدَۢا ۝٢٨

او نيوونکى دى (علم د الله او چاپېر دى) په هغه (علم) باندې چې په نزد د دغو (ملائکو او رسولانو) دى، او شمېرلى ساتلى دى (الله) هر شى د شمېر او عدد له مخې (په ډېر ښه انضباط سره).

تفسير: يعنې هر شى د هغه الله تعالى تر کتنې او نګرانۍ لاندې دى، هيڅوك د دې خبرې طاقت نه لري چې د الله تعالى په وحي کې څه تغيير او تبديل او قطع او پرېکړه وکړي، او دا پيرې او څوکۍ د حکومت د شان د اظهار او د محافظت د اسبابو د سلسلې لپاره ډېرو حکمتونو لره نيوونکې دي، که نه هغه لوى ذات چې په علم او قبضه کې يې هر شى شته؛ داسې شيانو ته هيڅ احتياج نه لري، او نه ورته اړ دى.

تمّت سورة الجنّ بفضله وكرمه، فلله الحمدُ والمنّة.

«د (المزمّل) سورت مکّي دی، پرته له (۱۰، ۱۱، ۲۰) آیتونو چې مدني دي، شل آیته او دوه رکوع لري، په تلاوت کې (۷۳) او په نزول کې (۳) سورت دی، وروسته د «القلم» له سورت څخه نازل شوی دی».

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

یٰۤاَیُّهَا الْمُزَّمِّلُ ۙ﴿۱﴾

ای نغښتونکیه د ځان په جامه کې (له هیبته د وحي).

تفسیر: دا سورت له ابتدائي سورتونو څني دی، چې په مکّه کې نازل شوی دی، په صحیحو روایاتو کې دي چې په شروع کې کله چې د وحي له ثقل او دهشته د رسول أکرم صلی الله علیه وسلم بدن رپېدېده، نو دوی خپلې کورنی ته وفرمایل: «زمّلوني زمّلوني ! په کالیو کې مې ونغاړئ !، په کالیو کې مې ونغاړئ !»، لکه چې دوی په کالیو کې ونغښتل شول، الله تعالی په دې سورت کې او په لاندني سورت کې ځمونږ پیغمبر صلی الله علیه وسلم په همدې نامه سره یادوي، او په ځینو نورو راویتونو کې راغلي دي چې قریش په «دار الندوة» کې ټول شوي وو، او د دوی په نسبت یې مشورې سره کولې، چې د دوی له حال سره مناسب کوم لقب ورکړ شي، ځینو یې «کاهن» ځینو یې «مجنون» ځینو یې «ساحر» وویل، خو یو هیڅ یوې خبرې باندې د دوی د رأیو اتفاق حاصل نشو، په پای کې د «ساحر» په لوري یې رجحان حاصل شو، کله چې ځمونږ پیغمبر صلی الله علیه وسلم له دې جرګې څخه خبر شو، نو خفه په کالیو کې یې خپل ځان ونغښتو، کېناست لکه چې په عام ډول سره د غم او خپګان په وخت کې هم داسې وضعیت له ښه سړیو ځنې لیده کېږي، نو په دې مناسبت سره حق تعالی د تأنیس او ملاطفت لپاره په دې عنوان سره ورته خطاب فرمایي.

قُمِ الَّیْلَ اِلَّا قَلِیْلًا ۙ﴿۲﴾

ودرېږه (لمانځه ته) په شپه کې مګر خو په لږه (له ټولې شپې نه).

تفسیر: یعني که کومه شپه اتفاقًا ونه شوه؛ نو معاف دي، د ډېرو مفسّرینو په نزد د ﴿اِلَّا قَلِیْلًا﴾ مطلب دا دی چې: د شپې له مخې د الله تعالی د عبادت لپاره ودرېږي، هو ! که د شپې په کومه لږه برخه کې هوسا کېږي نو څه مضایقه نشته، غالبًا له لږو ځنې به مطلب دلته نیمایي وي، ځکه شپه چې د هوسایي لپاره ده، کله چې نیمه یې په عبادت باندې تېره شوه؛ نو په هغه اعتبار پاتې نیمې ته یې لږ ویل؛ موزون ښکاري، ودرېږه ای محمده لمانځه ته په لږه برخه د شپې کې.

نِّصْفَهٗۤ اَوِ انْقُصْ مِنْهُ قَلِیْلًا ۙ﴿۳﴾ اَوْ زِدْ عَلَیْهِ

(چې هغه نیمه د شپې ده) یا لږه کړه له هغې (نصفه) لږ څه (چې ثلث دی). یا زیاته کړه په هغې (نیمې شپې) باندې (چې ثلثان دي).

تفسیر: یعني له نیمې شپې ځنې څه لږه چې تر درېیمې برخې پورې رسیږي، یا له نیمایي ځنې څه زیات چې تر دوو ثلثو پورې ورسیږي؛ په قرینې د هغې وینا د الله تعالی چې وروسته له دې نه یې داسې لولو: ﴿اِنَّ رَبَّكَ یَعْلَمُ اَنَّكَ تَقُوْمُ اَدْنٰی مِنْ ثُلُثَیِ الَّیْلِ وَنِصْفَهٗ وَثُلُثَهٗ﴾ الآیة ــ.

وَرَتِّلِ الْقُرْاٰنَ تَرْتِيْلًا ۝

او ښکاره واضح لوله قرآن په ښکاره واضح لوستلو سره (چې وشمېرلی شي حروف يې).

تفسير: يعنې په تهجّد کې قرآن په وضاحت سره لوله، چې يو يو توری يې په صاف ډول سره وپوهېدی شي، ځکه چې له داسې لوستلو څخه فهم او تدبّر ته ډېر مدد رسيږي، او په زړه باندې زيات اثر کوي، او په شوق او ذوق کې زيادت راولي.

اِنَّا سَنُلْقِيْ عَلَيْكَ قَوْلًا ثَقِيْلًا ۝

بېشکه مونږ غورځوونکي يو پر تا باندې قول درووند (قرآن، ځکه چې مشتمل دی په اوامرو او نواهيو، سخت دی پر مکلفينو باندې).

تفسير: مطلب مې دا دی چې وروسته له دې نه به پر تاسې باندې پرله پسې مونږ قرآن کريم راښکته کوو، چې د خپل قدر او منزلت په اعتبار ډېر قيمتدار او وزندار او د خپلو کيفياتو او لوازمو په اعتبار ډېر درووند او ګران بار دی، په احاديثو کې راغلي دي چې د قرآن کريم د راښکته کېدلو په وخت کې پر رسول أکرم باندې ډېره سختي او تکليف تېرېده، د يخنی په موسم کې هم دوی خولې کېدل، که د وحي په وخت کې پر هر څاروي باندې سور وو؛ هغه به د دوی د سورلی توان نه درلود، يو ځلې د رسول أکرم صلی الله عليه وسلم پتون د زيد بن ثابت پر پتون باندې وو، په دې وخت کې وحي نازله شوه، زيد بن ثابت ته داسې محسوسه شوه ګواکې د هغه پتون له ډېره باره ماتيږي.

اِنَّ نَاشِئَةَ الَّيْلِ هِيَ اَشَدُّ وَطْاً وَّاَقْوَمُ قِيْلًا ۝

بېشکه پورته کېدل د شپې (له خوبه) دغه (پاڅېدل) ډېر سخت دي له پلوه د مشقّته پايمال کولو د نفس (يا له حيثيته د موافقته د سمع له قلبه سره)، او ډېر ښه ثابت محکم دي (دا پورته کېدل له خوبه لپاره د ويلو د قرآن).

تفسير: يعنې د شپې له مخې له خوبه پاڅېدل کوم آسان کار نه دی، ډېر درووند رياضت او نفس وژل دي، او له هغه څخه نفس او هوس پايمال کيږي، او خوب او آرام او نورې نفساني غوښتنې خرابيږي، او د شپې په منځ کې دعاء او د الله تعالی ياد په ډېر ښه ډول سره کاوه شي، زړه او خوله سره ملګرتيا کوي، اوهغه خبرې چې له ژبې څخه راووځي؛ په ذهن کې ښه ځای نيسي، ځکه چې په دې وخت کې شورماشور نه وي، او د الله تعالی له نزول څخه د دنيا په اسمان کې زړه ته يو راز عجيب سکون، او قرار، لذّت او د اشتياق کيفيت ورميسّر او حاصليږي.

اِنَّ لَكَ فِي النَّهَارِ سَبْحًا طَوِيْلًا ۝

بېشکه تا لره (ای محمده !) په ورځې کې شُغل دی په کارونو اوږدو کې (له مخلوق سره).

تفسير: يعنې په ورځ کې د خلقو پوهول او نور راز راز مشاغل او چارې ستاسې په مخ کې دي، اګر که هغه هم بالواسطه عبادت دی، خو سره له هغه هم د پرودګار د بلا واسطې عبادت او مناجات لپاره د شپې اوقات ډاکل هم لازم دي، که د شپې د مشغولتيا لامله ځينې د شپې چارې پاتې کيږي؛ نو د هيڅ فکر کولو ځای نه دی، او د هغو تلافي د ورځې له مخې هم کېدی شي.

وَاذْكُرِ اسْمَ رَبِّكَ وَتَبَتَّلْ إِلَيْهِ تَبْتِيلًا ۝

او يادوه نوم د رب خپل او جدا شه له هر شي څخه په لوري د دغه (رب خپل) جدا کېدل کامل.

تفسير: يعني علاوه د شپې له قيامه د ورځې له مخې هم اګر که په ښکاره ډول له مخلوقاتو سره معاملات او علايق ساتلی کيږي، خو په زړه کې د هغه الله تعالى علاقه ډېره زياته وساتئ !، او په تللو او راتللو ناستې ملاستې کې هم د الله تعالى په ياد او فکر کې مشغول اوسئ !، پرته له الله تعالى نورو شيانو ته مه متوجه کېږئ !، بلکه له ګردو تعلّقاتو ځنې ځان وساتئ !، او يوازې له هغه سره خپل تعلّق او علاقې ټينګې ولرئ !.

رَبُّ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ

(همدغه الله) رب د مشرق د لمر ختو دی او (رب) د مغرب لمرپرېوتو دی.

تفسير: مشرق د ورځې او مغرب د شپې نښه ده، ګواکې اشاره يې و کړه چې شپه او ورځ دواړه د هغه مشرق او مغرب د مالك أجلّ وأعلى شأنُه وأعظم برهانُه په رضا غوښتلو سره ښايي صرف کړی شي.

لَا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ فَاتَّخِذْهُ وَكِيلًا ۝

نشته بل هيڅوک حقاني معبود مګر خو همدی دی يوازې، نو ونيسه دغه (الله) وکيل کار ورسپارلی شوی، کار جوړوونکی لپاره د امورو خپلو.

تفسير: يعني بندګي هم د هغه و کړئ !، او توکل هم پر همغه باندې ښايي چې سړی ولري !، کله چې هغه وکيل او کار چلوونکی وي؛ نو له نورو ځنې د جلا اوسېدلو څخه هيڅ وېره نه ده پکار.

وَاصْبِرْ عَلَىٰ مَا يَقُولُونَ

(نو فرمايي الله) او صبر کوه (ای محمده !) په هغه څه باندې چې وايي يې دوی (ځما او ستا په حق کې).

تفسير: يعني کفّار تاسي ته ساحر، کاهن، مجنون، مسحور او نور وايي، او ماته د ښځې او ولد نسبت کوي، تاسې داسې خبرې په ډېر صبر او استقلال سره واورئ !، تحمل و کړئ !.

وَاهْجُرْهُمْ هَجْرًا جَمِيلًا ۝

او پرېږده دوی په پرېښوولو نېکو سره.

تفسير: ښه پرېښوول دا دي چې ملامتيا په کې نه وي.

وَذَرْنِي وَالْمُكَذِّبِينَ أُولِي النَّعْمَةِ وَمَهِّلْهُمْ قَلِيلًا ۝

او پرېږده ما او دروغ ګڼونکي حق لره چې خاوندان د نعمت دي، او مهلت ورکړه دوی ته (مهلت) لږ.

تفسير: يعنې د حق او صداقت د دروغ ګڼونکو معامله چې په دنيا کې په عيش او آرام دي؛ ماته وسپارئ !، زه به له هغوی سره پوهېږم، مګر لږ وروسته.

إِنَّ لَدَيْنَآ أَنكَالًا وَجَحِيمًا ﴿١٢﴾ وَطَعَامًا ذَا غُصَّةٍ وَعَذَابًا أَلِيمًا ﴿١٣﴾

بېشکه په نزد ځمونږ دي (لپاره د منکرانو په آخرت کې) ځنځيرونه درانه او اور سوځوونکی. او طعام نښتونکی په مرئ کې (چې د زقّوم او ضريع ونه ده) او عذاب دردناک.

تفسير: يعنې عذاب دردناک د مارانو، لړمانو، او الله پوهيږي په نورو څه څه راز عذابونو. (العياذ بالله).

يَوْمَ تَرْجُفُ الْأَرْضُ وَالْجِبَالُ وَكَانَتِ الْجِبَالُ كَثِيبًا مَّهِيلًا ﴿١٤﴾

(دا واقع عذابونه په هغې) ورځې کې دي چې وخوځيږي ولړځيږي ځمکه او غرونه، او شي به دا غرونه لکه د شګو ډېرئ روانې شوې (تيت پيت ـ خواره واره له ډېره هيبته).

تفسير: يعنې د هغه عذاب تمهيد له هغه وخت راهيسې شروع کيږي، کله چې د غرونو بېخونه سست شي، او په خوځېدو او لړځېدو سره ټوټې ټوټې والوځي، او داسې راښکاره شي لکه د شګې ډېرى چې څوک به قدم پرې نشي اينښودی.

إِنَّآ أَرْسَلْنَآ إِلَيْكُمْ رَسُولًا شَاهِدًا عَلَيْكُمْ

بېشکه مونږ لېږلی مو دی تاسې ته (ای محمدي امّته !) رسول (محمد) شاهد په (اعمالو د) تاسې باندې (په ورځې د قيامت کې).

تفسير: يعنې دا پيغمبر به د الله تعالی په مخ کې شاهدي ورکوي، چې کوم سړي د الله تعالی وحدانيت او د انبياوو رسالت او شريعت منلی دی؟ او کوم سړي نه دی منلی؟.

كَمَآ أَرْسَلْنَآ إِلَىٰ فِرْعَوْنَ رَسُولًا ﴿١٥﴾

لکه چې لېږلی وو مونږ فرعون ته رسول (موسی عليه السلام).

تفسير: يعنې الله تعالی د موسی عليه السلام په شان تاسې ته هم ای محمده صلی الله عليه وسلم مستقل دين او عظيم الشأن کتاب درکړی دی.

فَعَصَىٰ فِرْعَوْنُ الرَّسُولَ فَأَخَذْنَاهُ أَخْذًا وَبِيلًا ﴿١٦﴾

نو عصيان نافرماني وکړه فرعون له هغه رسول (موسی عليه السلام) څخه؛ پس ونيو مونږ دغه (فرعون) په نيولو سختو سره.

تفسير: کله چې الله تعالی د موسی عليه السلام منکران په سختئ سره ونيول، او د غرق له لارې يې حرق ته واستول، نو د محمد صلی الله عليه وسلّم منکرين به ولې نه نيسي، چې له ګردو پيغمبرانو ځنې افضل او برتر دی.

فَكَيْفَ تَتَّقُونَ إِن كَفَرْتُمْ يَوْمًا يَجْعَلُ الْوِلْدَانَ شِيبًا ﴿١٧﴾

پس څرنګه به وساتئ (ځانونه خپل) که چېرې کافران منکران شئ (تاسې په دنيا کې) له (عذاب د) هغې ورځې څخه (چې له هيبته) به وګرځوي هلکان واړه سپين ږيري (چې ورځ د قيامت ده).

تفسیر: یعنې که په دنیا کې خلاص شوئ؛ نو په آخرت کې به څرنګه خلاصېږئ؟ چې د هغې ورځې د ډېر اوږدوالي سختوالي لامله به هلکان زاړه کیږي، که څه هم په حقیقت کې خو هلکان نه زاړه کیږي، خو د هغې ورځې د سختوالي اوږدوالي اقتضاء به همداسې وي.

ﭐلسَّمَآءُ مُنۡفَطِرٌۢ بِهٖ ؕ كَانَ وَعۡدُهٗ مَفۡعُوۡلًا ﴿۱۸﴾

اسمان به وچوي (په سبب د هیبت شدّت د دغې ورځې) ده وعده د هغه (الله په راتللو د دغې ورځې سره) کېدونکې خامخا.

تفسیر: یعنې د الله تعالی وعده ضروري ده، اګر که تاسې هغه ډېره لرې وګڼئ، او غیر ممکنه یې وبولئ.

اِنَّ هٰذِهٖ تَذۡكِرَةٌ ۚ فَمَنۡ شَآءَ اتَّخَذَ اِلٰى رَبِّهٖ سَبِيۡلًا ﴿۱۹﴾

بېشکه دا (آیتونه) ویرونکي تذکره پند دی (خلقو لره)، نو هر هغه څوك چې اراده کوي (چې) نیسي رب خپل ته لاره (د ایمان په دغه نصیحت سره؛ ودې نیسي).

تفسیر: یعنې نصیحت کړی شوی دی، نو اوس که څوك خپله فائده غواړي؛ پر هغه نصیحت باندې دې عمل وکړي !، او خپل پروردګار ته دې ځان ورنژدې کړي، او ملجأ دې ونیسي !، ځکه چې لاره خلاصه ده، او هیڅ ممانعت نشته، او نه له هغه څخه الله تعالی ته څه فائده رسیږي، بلکه په هغه کې ستاسې ډېرې فائدې او ګټې دي، نو پر صافه سمه لاره لاړ شئ !.

تنبیه: د شپې د ویښېدلو امر چې د دې سُورت په شروع کې یاد شو؛ تقریبًا تر یوه کال پورې وروسته له هغه هغه آیت په دغه راتلونکي آیت سره منسوخ شو.

اِنَّ رَبَّكَ يَعۡلَمُ اَنَّكَ تَقُوۡمُ اَدۡنٰى مِنۡ ثُلُثَىِ الَّيۡلِ وَنِصۡفَهٗ وَثُلُثَهٗ وَطَآئِفَةٌ مِّنَ الَّذِيۡنَ مَعَكَ ؕ

بېشکه رب د تا عالم دی په دې بېشکه ته چې یې پاڅېږې لمانځه ته په شپه کې لږ له دوو برخو د شپې څخه، او نیمه برخه د شپې، او درییمه برخه د شپې، او (همدارنګه پورته کېږي لمانځه ته) یوه طائفه له هغو کسانو څخه چې له تا سره دي (په دین کې له مؤمنانو).

تفسیر: یعنې الله تعالی ته ښکاره ده چې تاسې او ستاسې ملګرو د دې امر تعمیل په ښه شان سره کړی دی، کله مو نیمه شپه کله مو دوه برخې کله مو تر دریو برخو د شپې پورې د الله تعالی عبادت کړی دی لکه چې په روایاتو کې راغلي دي، چې د لویو اصحابو رضي الله تعالی عنهم پښې د شپې د ډېرو ودرېدلو لامله پړسېدلې وې.

وَاللّٰهُ يُقَدِّرُ الَّيۡلَ وَالنَّهَارَ ؕ عَلِمَ اَنۡ لَّنۡ تُحۡصُوۡهُ فَتَابَ عَلَيۡكُمۡ فَاقۡرَءُوۡا مَا تَيَسَّرَ مِنَ الۡقُرۡاٰنِ ؕ

او الله اندازه کوي ساتي شپه او ورځ، پوه دی (الله) په دې، شان دا دی چې هر ګز به طاقت ونه لرئ تاسې د هغې (شپې چې پورته کېږئ په کې په هغه ټاکلي مقرر کړي وخت)؛ نو معافي یې ولېږله پر تاسو باندې، پس ولولئ (په لمانځه کې) هومره چې آسان وي له قرآنه.

تفسیر: یعنې د شپې او د ورځې پوره اندازه او مېچ الله تعالی ته معلوم دی، همدی په یوې ځانته خاصې اندازې سره کله شپه او کله ورځ اوږدوي، لنډوي او برابروي يې، خپل ګرد بندګان د هغوی د خوب او د غفلت په وخت کې چې کله نیمه او کله درې برخې او کله دوه برخې او کله پر ګردې شپې پورې اوږدیږي، په ښه ډول سره يې ساتي او حفاظت يې کوي، په تېره بیا په هغو وختونو کې چې لکه اوس د ګړیو او ګړیالونو او نورو سامان او اسباب نه وو، او د وخت د معلومولو کار دومره آسان نه وو، اصحابو ته يې داسې توفیق وباښه چې پوره پخپل وخت باندې پخپل عبادت ودریږي، دا یواځې د هغه له مهربانۍ څخه وو، اګر که ځینې کسان ګرده شپه له دې ویرې څخه نه ویدېدل، چې په ټاکلي وخت به ویښ نشم، او د تهجّد لمونځ او د شپې قیام به راڅخه پاتې کیږي، نو د دې تکالیفو لامله الله تعالی پخپل رحمت سره د معافی امر هغوی ته ولېږه، او ویې فرمایل چې: تاسې په دې ډول سره تر آخره پورې نشئ درېدلی، نو ځکه هر چا لره چې د ویښېدلو توفیق وي؛ یادې څیړي !، او هر څومره يې چې زړه غواړي؛ لمونځ دې وکړي !، او هر څومره يې چې خوښه وي؛ هومره قرآن دې په کې ولولي !، نو اوس پر محمّدي امّت باندې نه د تهجّد لمونځ فرض دی، او نه يې د وخت مقدار او نه د قرآن شریف د تلاوت او د لوست انداز يې ټاکلی شوی دی.

عَلِمَ اَنْ سَيَكُوْنُ مِنْكُمْ مَّرْضٰى ۙ وَاٰخَرُوْنَ يَضْرِبُوْنَ فِى الْاَرْضِ يَبْتَغُوْنَ مِنْ فَضْلِ اللّٰهِ ۙ وَاٰخَرُوْنَ يُقَاتِلُوْنَ فِىْ سَبِيْلِ اللّٰهِ ۖ فَاقْرَءُوْا مَا تَيَسَّرَ مِنْهُ ۙ وَاَقِيْمُوا الصَّلٰوةَ وَاٰتُوا الزَّكٰوةَ

پوه دی (الله) شان دا دی چې ژر به شي بعض له تاسې ځنې مریضان ناروغان، او وي به نور له تاسې څخه په سفر، مزل به کوي دوی په ځمکه کې، لټوي به دوی له فضله رزقه د الله، او وي به نور له تاسې څخه چې جنګونه به کوي دوی په لارې د الله کې، نو ولولئ تاسې (په لمانځه کې) هومره چې آسان وي له دغه (قرآنه)، او قائموئ سم ودروئ لمونځ (سره له ټولو حقوقو يې) او ورکوئ زکات.

تفسیر: یعنې الله تعالی ولیده او ښه ورته معلوم وو چې په تاسې کې به رنځوران او پردېسیان هم وي، چې د خوړو د ګټلو یا د علم د زده کولو یا د نورو لپاره به سفرونه کوي، او هم به غازیان او مجاهدین وي، چې د الله تعالی په لارې کې جنګونه کوي، نو سره له دې حالاتو د شپې ویښېدل او د هغه په احکامو باندې عمل کول به ډېر سخت کار وي، نو ځکه يې هغه پر تاسې باندې تخفیف کړ، او ویې فرمایل چې: په لمانځه کې هومره قرآن چې لوستلی شئ؛ ویې لولئ !، او پر خپلو ځانونو باندې نور زیات څه تکلیف وانه اخلئ !، هو ! فرض لمونځونه پر ډېر اهتمام او توجه سره وکړئ !، او له شریعت سره برابر زکات ورکوئ !، او د الله تعالی په لاره کې خپل مالونه ولګوئ !.

وَاَقْرِضُوا اللّٰهَ قَرْضًا حَسَنًا ۭ

او قرض کوئ تاسې له الله سره قرض ښه مال ورکوئ په لاره د الله کې (په خوښی له حلالو).

تفسیر: په پوره اخلاص سره د هغه الله تعالی په لارې کې د هغه له احکامو سره سم مال او شته لګول هم هغه ته د ښه پور ورکولو پشان دي، که بندګانو ته حسنه قرض ورکړ شي؛ نو هغه په همدغه عموم کې داخل دی، لکه چې په حدیث کې يې فضیلت ثابت شوی دی.

وَمَا تُقَدِّمُوا لِاَنْفُسِكُمْ مِّنْ خَيْرٍ تَجِدُوْهُ عِنْدَ اللّٰهِ هُوَ خَيْرًا وَّاَعْظَمَ اَجْرًا

او هر هغه چې وړاندې کوئ یې لېږئ یې تاسې لپاره د ځانونو خپلو له څه خیر نېکۍ څخه؛ نو بیا به مومئ تاسې هغه (نېکۍ) په نزد د الله، دا (پېخوا لېږل د حسناتو) خیر ډېره غوره ده او ډېره لویه ده له پلوه د اجر ثواب.

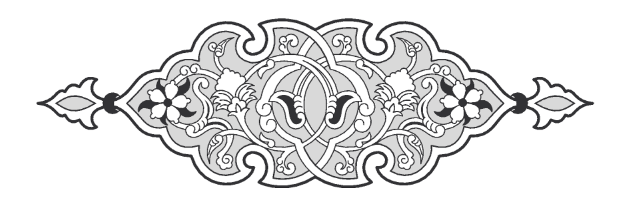
تفسیر: یعنې هغه نیکي چې تاسې یې دلته کوئ، د هغه بدل به هلته په ډېر ښه صورت سره مومئ، او ډېر زیات اجر ثواب به تاسې ته له هغه څخه دررسیږي، او داسې یې مه ګڼئ هغه نیکي چې مونږ یې په دنیا کې کوو؛ همدلته ختمیږي به، بلکه هغه ګرد سامان له تاسې څخه د مخه هلته رسیږي، او په عین حاجت او اړتیا کې ستاسې په کار راځي.

وَاسْتَغْفِرُوا اللّٰهَ ۭ اِنَّ اللّٰهَ غَفُوْرٌ رَّحِيْمٌ ۝۲۰

او بښنه وغواړئ له الله په هر حال کې، بېشکه الله دی ښه مغفرت کوونکی (د خطیّاتو) ډېر رحم کوونکی دی.

تفسیر: یعنې تاسې ګرد شرعي حکمونه په ځای راوړئ !، او بیا د الله تعالی له حضوره معافي وغواړئ !، ځکه هر څومره محتاط سړی چې وي؛ بیا هم له هغه څخه څه نه څه ګناه او خطا کیږي.

تمّت سورة المزمّل بفضل الله ومنّه، فله الحمدُ والمنّة.

«د (المدّثر) سورت مکّي دی، (۵۶) آيته او (۲) رکوع لري، په تلاوت کې (۷۴) او په نزول کې (۴) سورت دی، وروسته د (المزمّل) له سورت څخه نازل شوی دی».

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

يٰٓاَيُّهَا الْمُدَّثِّرُ ۝١ قُمْ فَاَنْذِرْ ۝٢

ای په جامه کې نغښتونکيه (له هيبته د وحي) پورته شه ! (له ځايه د خوبه خپله). نو وويروه (خلق له عذابه د الله که ايمان را نه وړي).

تفسير: دلته دې د «المدثّر» په نسبت د «المزمّل» تفسير دې څمونږ دغه تفسير کې ولوستله شي، يعنې د وحي له ثقاله او د پرښتو له هيبته نه ښايي چې تاسې وويرېږئ، يا وډار شئ، د تاسې کار خو دا دی چې ګردې هوسايۍ او آرامۍ مو پرې ايښې دوی له الله تعالی څخه وويروئ، او د کفر او د معصيت له خراب انجام څخه يې وډار کړئ.

وَرَبَّكَ فَكَبِّرْ ۝٣

او رب خپل پس په لويۍ سره يادوه.

تفسير: ځکه چې د الله تعالی د لويۍ د ويلو او د هغه د عظمت او بزرګۍ له بيانولو څخه د هغه وېره په زړونو کې پيدا کيږي، او د الله تعالی تعظيم او تقديس داسې يو شی دی چې د هغه معرفت ښايي له ګردو (ټولو) اعمالو او اخلاقو څخه پخوا حاصل شي.

وَثِيَابَكَ فَطَهِّرْ ۝٤ وَالرُّجْزَ فَاهْجُرْ ۝٥

او کالي (جامې) خپل پاک وساته ! (له پليتۍ نه، لکه چې ځان دې پاک ساتې). او ګندګي ګناه او بُتان پس ترک کړه (دائم اوسه په ترک يې لکه چې له نورو ګناهونو څخه په څنګ يې !).

تفسير: د دې سورت په نازلېدلو کې حکم شوی دی چې ګرد مخلوق د خالق په لوري وبلل شي !، بيا د لمانځه او نورو حکم شوی دی، د لمانځه لپاره شرط دی چې کالي پاک وي، او له پليتۍ څخه ځان وژغورل شي، دا دي چې هغه شيان يې دلته بيان وفرمايل.

دا ښکاره ده: کله چې کالي پاک ساتل له حسي او معنوي نجاستونو څخه ضروري دي؛ نو د بدن پاکي به په طريق اولی سره حتمي او ضروري وي، نو ځکه د هغه د بيان ضرورت پاتې نشو، ځينو عالمانو د کالي له پاک ساتلو څخه له بدو اخلاقو څخه د نفس پاک ساتل مراد کړي دي، او د ګندګی له لرې کېدلو څخه دا معنی مرادوي چې د بُتانو له ګندګی څخه لرې شئ !، لکه چې تر اوسه پورې لرې يئ.

وَلَا تَمۡنُن تَسۡتَكۡثِرُ ۝٦ وَلِرَبِّكَ فَٱصۡبِرۡ ۝٧

او مه کوه داسې (لږ) احسان چې بدل يې ډېر غواړې. او لپاره د رب خپل پس صبر کوه (او هيله ـ اميد ورته ولره، احکامو ته يې منتظر اوسه !).

تفسير: دلته الله تعالى أعظم برهانُه همّت او اولولعزمی رانښيي، چې هر شی مال، دولت، علم، لار ښوونه يا نور چې چاته ورکوئ؛ نه ښايي چې د هغه بدل عوض او ونج وغواړئ، يواځې د الله تعالى پر ورکړه باندې شاکر او صابر اوسئ !، او هغه شدائد چې د تبليغ او دعوت په لاره کې تاسې ته پيښيږي؛ د هغه په مقابل کې له صبر او تحمّل څخه کار واخلئ.

فَإِذَا نُقِرَ فِي ٱلنَّاقُورِ ۝٨ فَذَٰلِكَ يَوۡمَئِذٖ يَوۡمٌ عَسِيرٌ ۝٩

پس کله چې پو کړه شي په صور (شپېلۍ) کې. نو هغه (وخت د) پو کې په دغه ورځ کې ورځ سخته ده.

تفسير: يعنې د هغې ورځې په واقعاتو او پېښو کې د صور نفخ او د شپېلۍ پو کل ګواکې يو مستقله ورځ او ځانته پېښه ده، چې له سره تر پايه پورې به له مشکلاتو ځنې ډکه وي.

عَلَى ٱلۡكَٰفِرِينَ غَيۡرُ يَسِيرٖ ۝١٠

پر (منکرانو) کافرانو باندې نه به وي اسانه.

تفسير: يعنې پر منکرانو کافرانو باندې به هيڅ ډول اساني نه وي، بلکه د هغې ورځې سختي به لحظه په لحظه پر هغوی باندې زياتيږي، پر ته له مؤمنانو څخه چې که دوی سختي هم ووينې؛ خو د څه مدّت له مخې به وي، او وروسته له هغه به بيا په دې باندې ډېره آساني شي.

ذَرۡنِي وَمَنۡ خَلَقۡتُ وَحِيدٗا ۝١١

پرېږده ما او هغه څوک چې پيدا کړی مې دی يواځې (بې له ماله او بې له مددګاره اولاده).

تفسير: هر سړی د مور له ګېډې څخه يواځې او جره راځي، مال، اولاد، فوج، لښکر، سامان او نور شيان له ځان سره نشي راوړی، يا به له وحيد څخه مراد خاص «وليد بن مغيره» وي، چې د هغه په باره کې دا آيات نازل شوي دي، ځکه چې وليد د خپل پلار يو ځوی وو، او د دنيوي ثروت او لياقت له اعتباره په عربو کې يو نوميالی سړی وو، مطلب دا دی چې د داسې منکرانو په معاملو کې چابکتيا مه کوئ !، او مه د دوی له مهلت موندلو څخه خفه کېږئ !، بلکه د هغوی ګردې خبرې ماته پرېږدئ !، زه به ټول پخپل هيداد او سزا ورسوم، نو نه ښايي چې تاسې خفه او پرېشان شئ.

وَجَعَلۡتُ لَهُۥ مَالٗا مَّمۡدُودٗا ۝١٢ وَبَنِينَ شُهُودٗا ۝١٣

او بيا مې وګرځاوه، ور مې کړ ده ته مال ډېر زيات (له هر قسمه چې تل زياتېده). او ځامن حاضر (کېناستونکي له ده سره په هره مرکه مجلس کې).

تفسير: يعنې وليد ځوی د مغيره د ډېر مال او اولاد او د ډېرو شتو خاوند وو، لس واړه ځامن يې تل د هغه په مخکې وو، په جرګو او مرکو کې به يې د خپل پلار عزّت او وقار ډېر زياتوو، او نور به ترې ويرېدل، د سوداګرۍ په چارو او د نورو کارونو لپاره به د هغه په مخ کې ډېر سړي وو، او هيڅ ضرورت نه پېښېده چې ځامن يې د پلاره له مخې څخه غائب شي.

وَّمَهَّدْتُّ لَهٗ تَمْهِيْدًا ﴿۱۴﴾

او تياري مې وکړه، پراخي مې وکړه ده لره تياري (په عيش، عمر، مال، اولاد، رياست سره).

تفسير: يعنې وليد ځوی د مغيره په دنيا کې ډېر د عزت خاوند وو، او خپل ځان ته يې د رياست او حکم ډېر ښه مسند تيار کړی وو، لکه چې ګرد قريش به هر مشکل کار کې هغه ته ورتلل، او دی به يې د خپلو ځانونو حاکم او مشر ګاڼه.

ثُمَّ يَطْمَعُ اَنْ اَزِيْدَ ﴿۱۵﴾

بيا طمع کوي اميد لري دی چې لا به ښه زيات کړم (ده لره دغه ټول شيونه).

تفسير: يعنې د وليد ځوی د مغيره له ژبې څخه سره له دغه ډېر نعمت او ثروت د شکر توری به هيڅکله نه وتو، او که رسول أکرم صلی الله عليه وسلم به د هغه په مخ کې کله د جنّت د نعمتونو ذکر فرمايه؛ نو ده به ويل: «که دا سړی په خپل بيان کې رښتين وي؛ نو زه کامل يقين لرم چې د هغه ځای نعمتونه هم ماته رارسيږي»، نو د هغه په نسبت فرمايي چې سره له دومره ناشکرۍ او حق نه پېژندلو داسې هيله هم لري چې الله تعالى هغه ته د دنيا او آخرت نعمتونه لا زياتوي.

دغه خو بې له ايمانه او شکرانه سره کېدونکې نه دي، لکه پخپله الله أجلّ شأنُه وأعظم برهانُه داسې فرمايي:

كَلَّا ۭ اِنَّهٗ كَانَ لِاٰيٰتِنَا عَنِيْدًا ﴿۱۶﴾

نه کوم داسې (چې مال او سړي او نعمتونه يې ډېر کړم)، بېشکه هغه وو آيتونو ځمونږ لره عناد کونکی مخالف.

تفسير: يعنې کله چې د هغه حقيقي منعم له آيتونو څخه وليد ځوی د مغيره مخالف دی؛ نو دی هيڅ حق نه لري چې داسې توقّع او هيله ولري، او هسې خيالي پلاوونه پاخه کړي، وايي چې د دې آيتونو له نازل کېدلو څخه وروسته پرله پسې د ده په مال او اسباب کې نقصان پېښېده، تر څو چې ملنګ او فقير شو، او په ډېره خوارۍ او ذلّت سره مړ شو.

سَاُرْهِقُهٗ صَعُوْدًا ﴿۱۷﴾

ژر ده چې مکلّف به يې کړم په مشقّت عذاب سخت سره (يا) وبه يې خېژوم پر لوړ غره د اور باندې.

تفسير: يعنې اوس هغه «وليد» ځوی د «مغيره» ته ډېر په لوړه باندې ختل پاتې دي، او په خورا سختو مصائبو کې يې اخته کېدل په مخ کې دي، او په ځينو روايتونو کې راغلي دي چې «صعود» په دوزخ کې د يوه غره نوم دی، چې په هغه باندې کافران تل خېژول کيږي، او بيا د هغه له څوکې څخه راښکته رغړول کيږي، چې دا هم بالذات يو قسم عذاب دی.

تنبيه: «وليد» يو ځلې د رسول أکرم صلی الله عليه وسلم په حضور مشرّف شو، دوی «وليد» ته د قرآنکريم څو آيتونه واورول، چې «وليد» د هغو له اورېدلو څخه لږ څه متأثّر شو، مګر ابو جهل يې وغولاوه، په قريشو کې يو شورماشور ونښت، چې که «وليد» مسلمان شي؛ نو کفارو ته به سخته خرابي پېښيږي، نو ځکه ګرد سره راټول شول، او د رسول أکرم صلی الله عليه وسلم په نسبت راز راز خبرې وشوې، ځينو ويل چې: شاعر دی، او ځينو کاهن او نور ويل،

«وليد» وويل چې: «زه پخپله په شعر او شاعرئ کې پوه او ماهر يم، او د کاهنانو خبرې مې هم ډېر اورېدلې دي، خو دا قرآن نه شعر دى، نه سحر، او نه کهانت»، خلقو وويل: «آخر ستا فکر د هغه په نسبت څه دى؟»، ويې ويل چې: «ماته وار راکړئ چې زه څُرت ووهم»، په پاى کې يې وچولى تريو او خوله يې ورانه کړه، او ويې ويل چې: «هيڅ شى نه دى، هغه کوډې دي چې له بابليانو څخه نقل شوي دي»، حال دا دى چې ده پخوا له دې نه د قرآن د اورېدلو په وخت ويلي وو چې: دا نه کوډې دي، او نه د لېونيانو د خبرو په شان دي، بلکه د الله تعالى کلام دى، مګر يواځې د نورو خپلوانو د خوښولو لپاره يې وروسته له خپله ځانه هسې يوه خبره جوړه کړه، لکه چې وروسته د همدې په لوري اشاره شوې ده.

إِنَّهُ فَكَّرَ وَقَدَّرَ ﴿١٨﴾ فَقُتِلَ كَيْفَ قَدَّرَ ﴿١٩﴾ ثُمَّ قُتِلَ كَيْفَ قَدَّرَ ﴿٢٠﴾

بېشکه هغه فکر وکړ (چې څرنګه طعن وکړم په قرآن) او اندازه يې وکړه په زړه خپل کې. ووژلى شو (ملعون کړ شو) څرنګه يې اندازه وکړه. بيا دې ووژلى شي (ملعون دې کړ شي) څرنګه يې اندازه وکړه (په طعن د قرآن او محمّد کې).

تفسير: يعنې دې بدبخت «وليد» پخپل زړه کې خبره جوړه او داسې يې غوره کړه چې قرآن کوډې دي، الله تعالى دې دى غارت کړي او ملعون يې وګرځوي، او ودې وژني، دا يې څومره چټي او مهمل تجويز وکړ، بيا دې يې الله تعالى غارت کړي، او ملعون يې وګرځوي، او ودې وژني، چې ده د خپل قوم د جذباتو لحاظ داسې وکړ چې سم د هغوى له خوښې سره يې يوه هسې خبره ويله چې ګرد ترې خوښ شول.

ثُمَّ نَظَرَ ﴿٢١﴾ ثُمَّ عَبَسَ وَبَسَرَ ﴿٢٢﴾ ثُمَّ أَدْبَرَ وَاسْتَكْبَرَ ﴿٢٣﴾ فَقَالَ إِنْ هَٰذَا إِلَّا سِحْرٌ يُؤْثَرُ ﴿٢٤﴾ إِنْ هَٰذَا إِلَّا قَوْلُ الْبَشَرِ ﴿٢٥﴾

بيا يې وکتل. بيا يې مخ تريو کړ او وچولى (تندى) يې غوټه کړ (له کراهيته). بيا يې شا واړوله (له محمده) او غاړه يې وغړوله (له اسلاميته). نو ويې ويل: نه دى دا (قرآن) مګر خو سحر دى چې نقل کاوه شي (له نورو ساحرانو نـه). نه دى دا (قرآن) مګر خو خبره د بشر بني آدم ده.

تفسير: يعنې «وليد» د کفّارو ټولنې ته وکتل، او خوله يې ورانه کړه، بيا يې په وينا شروع وکړه، تر څو ليدونکي وپوهېږي چې دى د قرآن په نسبت سخت کراهيت او انقباض لري، بيا يې هسې شا واړوله لکه چې د يوه منفور شي په نسبت وينا کوي، او حال دا دى چې پخوا يې د ده د حقّانيت په نسبت اقرار کړى وو، اوس دى د خپلوانو د خوښې لامله له هغې وينا څخه واوښت، او په ډېر غرور او تکبّر سره يې وويل چې: «بس بل شى نه دى، دا هغه سحر او جادو دى چې له پخوانيو نقل شوى راځي، او په يقين سره دا د سړي خبره ده چې د جادو په ډول لاره له ځوى، مېړه له ښځې، دوست له دوسته جلا کوي».

نو اوس الله أعظم شأنُه وأكرم برهانُه د ده د دغې وينا داسې ترديد فرمايي:

سَأُصْلِيهِ سَقَرَ ﴿٢٦﴾

(نو فرمايي الله) ژر به داخل کړم دى سقر (اور د دوزخ) ته.

تفسير: يعنې ژر به هغه په اور کې واچوم، او د ده د عناد او تکبّر خوندونه به هغه ته وروڅکوم.

وَمَآ أَدۡرَىٰكَ مَا سَقَرُ ۝٢٧ لَا تُبۡقِي وَلَا تَذَرُ ۝٢٨

او څه شي پوره کړی يې چې څه دی اور د سقر؟. نه پاتې کيږي (ترې هيڅ شی د غوښو بې له سوځولو) او نه پرېږدي (هډوکي بې له سوځولو نه).

تفسير: يعنې د دوزخيانو هيڅ يو شی به داسې نه پاتې کيږي چې ونه سوځي، بيا له سوځېدلو څخه وروسته به په همغه خپل حال باندې هم نه پاتې کيږي، بلکه دويم ځلي به بيا پخپل هغه اصلي حالت باندې بېرته اوړي، او بيا سوځي، او دا سلسله به تل جاري پاتې کيږي.

لَوَّاحَةٌ لِّلۡبَشَرِ ۝٢٩ عَلَيۡهَا تِسۡعَةَ عَشَرَ ۝٣٠

سوځوونکې توروونکې دی (دغه اور بشره د کافرو) سرېو لره. په هغه (اور د سقر) باندې موکّلې دي نولس پرښتې.

تفسير: يعنې د بشرې پوستکی او نور هغه شيان چې د انسان پر بدن په نظر راځي؛ ټول به وريژيږي او تک تور به اوړي، او د دوزخې حيثيت به بيخې خرابوي، شاه صاحب ليکي: لکه چې اوسپنه په اور کې سره شي، او تکه سره برېښي، د کافرانو بنـي آدمانو د ساقونو او د پنډيٰ پوستکي او پردې به همغسې رابرېښي، ځينې د ﴿لَوَّاحَةٌ لِّلۡبَشَرِ﴾ ترجمه داسې کوي: ظاهر کېدونکی خلقو لره، يا په نظر راتلونکی پر بدن باندې، ﴿عَلَيۡهَا تِسۡعَةَ عَشَرَ﴾ «پر هغه اور د سقر باندې موکّلې دي نولس پرښتې»، يعنې د دوزخ د انتظام لپاره هغه پرښتې لښکرې چې ټاکلې (مقرر) شوي دي؛ د هغوی مشرتوب او لار ښوونې ته نولس مشران مقرّر شوي دي.

وَمَا جَعَلۡنَآ أَصۡحَٰبَ ٱلنَّارِ إِلَّا مَلَٰٓئِكَةً

او نه دی ګرځولې مونږ خازنانې موکّلانې د دوزخ مګر پرښتې (ډېرې قوّتناکې).

تفسير: د نولسو د شمېر له اورېدلو څخه کافرانو خندل، او ملنډې يې پرې وهلې، او ويل به يې چې: څمونږ شمېر له زرګونو څخه زيات دی، نولس پرښتې پر مونږ باندې څه کولی شي؟ که هغوی ډېر زور ولري؛ نو هرومرو څمونږ د لسو تنو له مقابلې څخه يوه پرښته نشي وتلی، يوه پهلوان د دوی له منځه وويل: «چې زه يواځې د دې نولسو پرښتو له منځه اوولسو تنو لره بس يم، د دوو نورو ساتنه ستاسې په غاړه ده»، نو په دې مناسبت دا آيت رانازل شو، يعنې دوی خو په شمېر نولس دي، ولې پرښتې دي، بنيادمان نه دي، او د هرې يوې پرښتې قوّت دومره زيات دی چې د لوط عليه السلام ټبر او کلي يې په يوه لاس لکه چې ډوډيٰ په تبيٰ باندې پر بل مخ اړوي؛ واړول.

وَمَا جَعَلۡنَا عِدَّتَهُمۡ إِلَّا فِتۡنَةً لِّلَّذِينَ كَفَرُواْ

او نه دی ګرځولې مونږ (دا لږ) شمېر د دوی مګر فتنه ازموينه لپاره د هغو کسانو چې کافران شوي دي (چې استهزاء او ټوکې پرې کوي، چې دا څه عدد دی چې مقرر شوی دی؟).

تفسير: يعنې د کافرانو د عذابولو لپاره د نولسو پرښتو شمېر پر يوه خاص حکمت باندې مبتنې دی، او د دې شمېر له بيانولو څخه د منکرانو ازموينه مقصد ده، چې آيا د دې له اورېدلو څخه کوم يو ويريږي؟ او کوم يو پرې خاندي او ملنډې پرې وهي.

او بل مو ذکر د نولسو پرښتو وکړ، لپاره د دې:

لِيَسۡتَيۡقِنَ الَّذِيۡنَ اُوۡتُوا الۡكِتٰبَ وَيَزۡدَادَ الَّذِيۡنَ اٰمَنُوۡۤا اِيۡمَانًا وَّلَا يَرۡتَابَ الَّذِيۡنَ اُوۡتُوا الۡكِتٰبَ وَالۡمُؤۡمِنُوۡنَ ۙ

تر څو چې يقين وکړي هغه کسان چې دوی ته ورکړی شوی دی کتاب (چې يهود او نصاری دي، ځکه چې د دوی په کتابونو کې د خازنانو د اور همدغه عدد وو)، او (بل لپاره د دې چې) زيات کړي هغه کسانو لره چې ايمان يې راوړی دی په محمد له اهل کتابو نه له جهته د ايمان، ايمان يې زيات کړي (او لپاره د دې) چې ونه کړي شک هغه کسان چې دوی ته ورکړی شوی دی کتاب او مؤمنان.

تفسير: يعنې اهل د کتابونو ته دا شمېر لا پخوا معلوم وو، لکه چې د «ترمذي» په يوه روايت کې راغلي دي، يا لږ تر لږه د نورو سماوي کتابونو په ذريعه به دومره پوهيدلي وي چې يوه پرښته څومره زور او قوّت لري، او حال دا دی چې نولس پرښتې هم دومره لږ شمېر نه دی، بله دا چې د تعذيب د انواعو په اعتبار ښايي چې مختلفې پرښتې پر دوزخ باندې مأموري وي، او دا کار يواځې د يوې پرښتې له لاسه پوره نه دی، په هر حال له دې بيان څخه د اهل کتابو په زړونو کې د قرآن د حقيت يقين پيدا کيږي، او د مؤمنانو په زړونو کې له دې څنې د ايمان قوّت لا زياتيږي، او د دې دواړو ډلو په زړونو کې د پاک قرآن په بيان کې هيڅ يو شك او ترديد او اشتباه نه پاتې کيږي، او نه مؤمنان د کافرانو په دې مسخرو او ملنډو باندې تېروځي او غوليږي، او بل مو ذکر د نولسو پرښتو وکړ لپاره د دې:

وَلِيَقُوۡلَ الَّذِيۡنَ فِىۡ قُلُوۡبِهِمۡ مَّرَضٌ وَّالۡكٰفِرُوۡنَ مَاذَاۤ اَرَادَ اللّٰهُ بِهٰذَا مَثَلًا ؕ

او چې ووايي هغه کسان چې په زړونو د هغوی کې مرض ناروغي (د نفاق) ده، او (ووايي) کافران: څه شی اراده کړې ده الله پر دې شمېر (د ملائکو) سره له جهته د مثاله.

تفسير: له ﴿الَّذِيۡنَ فِىۡ قُلُوۡبِهِمۡ مَّرَضٌ﴾ څخه منافقان يا ضعيف الايمان سړي مراد دي، او له «کافرون» څخه ښکاره منکران مطلب دي، يعنې د نولسو له بيان څنې مقصد څه وو؟ داسې ناموزونه خبره څوك منلی شي؟ (العياذ بالله).

كَذٰلِكَ يُضِلُّ اللّٰهُ مَنۡ يَّشَآءُ وَيَهۡدِىۡ مَنۡ يَّشَآءُ ؕ

همداسې (په شان د ګمراه کولو د منکرانو) ګمراه کوي الله هر هغه څوك چې اراده وفرمايي د ضلالت يې، او سمه لاره ښيي هر هغه چاته چې اراده وفرمايي (د هدايت يې).

تفسير: يعنې له يوه څيز څنې يو بد استعداده سړی ګمراه کيږي، او يو سليم الطبع انسان لاره مومي، څوك چې غواړي کومه خبره ونه مني؛ نو خامخا ښه خبره په بدې باندې اړوي، او له هغې څخه مسخرې او ملنډې جوړوي، او د هر چا په زړه کې چې د الله تعالی وېره او ايمان وي؛ نو د هغه له اورېدلو څخه د ده ايمان ټينګيږي، او يقين يې ترقي کوي.

وَمَا يَعۡلَمُ جُنُوۡدَ رَبِّكَ اِلَّا هُوَ ؕ

او نه پوهيږي په لښکر د رب ستا مګر همدغه.

تفسير: يعنې د الله تعالی د بې شمېرو لښکرو شمېر يواځې هغه ته معلوم دی، دا نولس تنه پرښتې خو يواځې د دوزخ د کارکوونکيو پرښتو مشرانې دي.

وَمَا هِيَ إِلَّا ذِكْرَىٰ لِلْبَشَرِ ۝٣١

او نه دی دا (سقر، جهنّم) مګر خو ذکر پند دی خلقو ته (چې پرې پند ونیسي).

تفسیر: یعنې د دوزخ ذکر یواځې د عبرت پند او نصیحت لپاره دی، تر څو د هغه د احوالو له اورېدلو څخه خلق د الله تعالی له غضبه وویرېږي، او د هغه له نافرمانۍ څخه مخ واړوي.

كَلَّا وَالْقَمَرِ ۝٣٢ وَاللَّيْلِ إِذْ أَدْبَرَ ۝٣٣ وَالصُّبْحِ إِذَا أَسْفَرَ ۝٣٤ إِنَّهَا لَإِحْدَى الْكُبَرِ ۝٣٥

نه ده داسې (چې څوک به انکار وکړي له سقره) او قسم دی په سپوږمۍ باندې. او په شپې باندې کله چې شا واړوي. او په ګهیځ (سحر) باندې کله چې روڼ شي؛. بېشکه دا (اور د سقر) خامخا (یو له بلاګانو) لویو څخه دی.

تفسیر: یعنې هغه خورا لوی وېروونکي او ډېر عظیم الشأن شیان چې په قیامت کې ظاهر کېدونکې دي؛ دوزخ له هغو لویو شیانو څنې یو شی دی.

نَذِيرًا لِّلْبَشَرِ ۝٣٦ لِمَن شَاءَ مِنكُمْ أَن يَتَقَدَّمَ أَوْ يَتَأَخَّرَ ۝٣٧

وېروونکی دی (سقر) بشر بني آدمانو لره. هغه چا لره چې غواړي له تاسې څنې چې وړاندې شي (نېکۍ، جنّت ته په ایمان سره) یا وروستی شي (شرور ته په کفر سره).

تفسیر: که وړاندې لاړ شي؛ د نېکۍ یا د جنّت په لوري درومي، که ېرته پاتې شي؛ په بدۍ اخته کیږي، یا په دوزخ کې لوېږي.

كُلُّ نَفْسٍ بِمَا كَسَبَتْ رَهِينَةٌ ۝٣٨ إِلَّا أَصْحَابَ الْيَمِينِ ۝٣٩ فِي جَنَّاتٍ يَتَسَاءَلُونَ ۝٤٠ عَنِ الْمُجْرِمِينَ ۝٤١

هر نفس په سبب د هغه چې کړی یې وي؛ ګرو، بندي به وي (په سقر کې). مګر خو خاوندان د ښي لاس. وي به په جنتونو کې چې پوښتنې به سره کوي یو له بل. له حال د مجرمانو (ګنهګارانو).

تفسیر: یعنې هغه خلق چې د میثاق په ورځ کې د آدم علیه السلام د شا له ښي لوري څخه وتلي وي، او په دنیا کې یې هم ښې چارې کړې وي، او په سمه لاره تللي وي، او په موقف کې د عرش په ښي خوا چېرې چې جنّت وي؛ ودرېږي، او په همغه طرف رهي کیږي، او د هغوی عملنامې هم په ښي لاس کې ورکړی شوي وي؛ نو دا خلق نه یواځې له قیده او رنځ څخه خوشې دي، بلکه د جنّت په باغونو کې خوښ، خوشاله، او په خپل واک سره ګرځي، او په خورا بېفکرۍ او فارغ البالۍ سره له خپلو نورو ملګرو یا پرښتو څخه د ګنهګارانو احوال پوښتي، چې هغوی چېرې دي؟ چې دلته نه ښکاري؟.

مَا سَلَكَكُمْ فِي سَقَرَ ۝٤٢

(نو وبه وایي مؤمنان منکرانو ته داسې چې:) څه شي داخل کړي يئ تاسې (ای منکرانو) په دوزخ کې.

تفسیر: یعنې کله چې واوري چې ګنهګاران په دوزخ کې اچولی شوي دي؛ نو دوی د دې ګنهګارانو په لوري متوجّه کیږي، او داسې پوښتنې ترې کوي چې تاسې سره له پوهنې او عقل څرنګه د دوزخ په اور کې لویدلي يئ؟.

قَالُوْا لَمْ نَكُ مِنَ الْمُصَلِّيْنَ ﴿٤٣﴾ وَلَمْ نَكُ نُطْعِمُ الْمِسْكِيْنَ ﴿٤٤﴾ وَكُنَّا نَخُوْضُ مَعَ الْخَآئِضِيْنَ ﴿٤٥﴾
وَكُنَّا نُكَذِّبُ بِيَوْمِ الدِّيْنِ ﴿٤٦﴾ حَتّٰى اَتٰىنَا الْيَقِيْنُ ﴿٤٧﴾

وبه وايي (مجرمان په ځواب د مؤمنانو کې چې) نه وو مونږ (په دنيا کې) له لمونځ کوونکيو ځخه. او نه وو مونږ چې طعام خواره مو ورکړي وی مسکينانو ته. او وو مونږ چې ننوتلو شغل مو کاوه په (باطلو) خبرو سره له ډېرو خبرو کوونکيو. او وو به مونږ (په دنيا کې) چې دروغ به مو ويل په ورځ د جزاء (قيامت) باندې. تر هغه پورې چې راغله مونږ ته (هغه) يقيني خبره (مرګ).

تفسير: يعنې نه يې د الله تعالی حق وپېژنده، او نه يې د بندګانو خبر واخيست، هو ! د نورو خلقو په شان به يې د حق په خلاف بحثونه کول، او په بدو صحبتونو کې کېناسته، تر څو د شکوکو او شبهاتو په دلدل کې کېواته، او له ګردو ځخه لويه خبره دا ده چې د هغوی باور نه وو چې د انصاف ورځ به هم راتلونکې وي، او تل به هغو رښتيا خبرې دروغ ګڼلې، تر ځو چې د مرګي په کنده کې ولوېده، او پخپلو سترګو يې وليده، او په هغو ګردو خبرو چې دروغ يې بللې پوره، باور وشو.

فَمَا تَنْفَعُهُمْ شَفَاعَةُ الشّٰفِعِيْنَ ﴿٤٨﴾

(نو فرمايي الله) پس نفع ګټه به ونه رسوي دوی ته شفاعت د سپارښت کوونکيو.

تفسير: د کافرانو په حق کې به هيڅوک سپارښت ونه کړي، او که يې وکړي؛ نه به منلی کيږي.

فَمَا لَهُمْ عَنِ التَّذْكِرَةِ مُعْرِضِيْنَ ﴿٤٩﴾

پس څه شوي دي په دوی باندې چې له تذکره پنده (قرآنه) مخ ګرځوونکي دي.

تفسير: يعنې سره له دې چې دا مصيبتونه د دوی په مخ کې دي، او ښه پندونه هم اوري، خو هيڅ نه متأثر کيږي، بلکه د هغوی له اورېدلو ځنې هم غاړه غړوي.

كَاَنَّهُمْ حُمُرٌ مُّسْتَنْفِرَةٌ ﴿٥٠﴾ فَرَّتْ مِنْ قَسْوَرَةٍ ﴿٥١﴾

ګواکې دوی (صحرايي خره) ګوره خر دي تښتېدونکي. چې تښتي له ځمري (يا له غال مغال) ځخه.

تفسير: يعنې د حق او حقيقت د شورماشور له اورېدلو ځخه، او د الله تعالی د ځمريانو له غړمبېدلو ځخه لکه وحشي خره لرې تښتي.

بَلْ يُرِيْدُ كُلُّ امْرِئٍ مِّنْهُمْ اَنْ يُّؤْتٰى صُحُفًا مُّنَشَّرَةً ﴿٥٢﴾

بلکه غواړي هر يو سړی له دوی نه دا چې ورکړی شي ده ته پاڼې خورې شوې (په متابعت د محمد کې).

تفسير: يعنې نه غواړي چې د پيغمبرانو خبرې واوري، بلکه له دوی ځنې د هر سړي غوښتنه دا ده چې پخپله په ده باندې د الله تعالی صحيفې رانازلې شي، او دی هم پيغمبر وپېژنده شي، لکه چې د الأنعام سورت په پينځلسمه رکوع (۱۲۴) آيت ځمونږ دغه تفسير کې راغلي دي: ﴿حَتّٰى نُؤْتٰى مِثْلَ مَاۤ اُوْتِیَ رُسُلُ اللّٰهِ﴾.

كَلَّا ۖ بَل لَّا يَخَافُونَ الْآخِرَةَ ﴿٥٣﴾

داسې نه ده (ور به نه کړی شي دوی ته دا پاڼې) بلکه نه ویریږي دوی له (عذابه د) آخرت څخه.

تفسیر: یعنې هیڅکله به داسې نه کیږي، ځکه چې نه په هغو کې دا لیاقت شته، او نه د دې خبرې د اجراء لپاره څه اړه او ضرورت دی، یعنې که چېرې دغه پاڼې هم دوی ته ور کړی شي؛ نو بیا هم دوی ایمان نه راوړي، نو پس څنګ کول د دوی له ایمانه په سبب د نه راتللو د کاغذونو سره نه دي، بلکه دوی نه ویریږي له عذابه د آخرته.

كَلَّا إِنَّهُ تَذْكِرَةٌ ﴿٥٤﴾ فَمَن شَاءَ ذَكَرَهُ ﴿٥٥﴾

نه ده داسې چې دوی وایي (قرآن ته چې سحر کهانت دی)، بېشکه دا (قرآن) تذکره پنده دی.
پس هر هغه څوک چې غواړي پند دې واخلي له دغه (قرآن).

تفسیر: یعنې داسې له سره نشي کېدی چې هر یوه ته بېل بېل کتاب ورکړ شي، همدا یو کتاب پاک قرآن د پند لپاره بس او کافي دی، ﴿فَمَن شَاءَ ذَكَرَهُ﴾ «پس هر هغه څوک چې غواړي؛ پند دې واخلي له دغه قرآن څخه».

وَمَا يَذْكُرُونَ إِلَّا أَن يَشَاءَ اللَّهُ ۚ

او نه اخلي پند (له قرآنه) دوی مګر که اراده وفرمایي الله (د هدایت یې).

تفسیر: یعنې د الله تعالی غوښتل او نه غوښتل اګر که د ده په حکمت باندې مبني دي، چې هیڅ یو بشر په هغه باندې احاطه نشي کولی؛ همدی د هر سړي استعداد او لیاقت په ښه ډول سره پېژني، او سم له هغه ورسره معامله کوي.

هُوَ أَهْلُ التَّقْوَىٰ وَأَهْلُ الْمَغْفِرَةِ ﴿٥٦﴾

همغه (الله) دی اهل (وړ) د وېرې (چې ترې وویریږو)، او اهل د ښښنې (چې ښښنه ترې وغواړو).

تفسیر: یعنې سړی هومره ګناه چې وکړي، خو هر کله چې د تقوی په لارې باندې لاړ شي، او له الله تعالی څخه وویریږي؛ نو دی به یې ګرد ګناهونه وبښي، او د هغه توبه به ومني، ځکه د الله تعالی نه وېره پکار ده؛ او هم دی ښښنه او مغفرت کوي.

تمّت سورة المدّثر بمنّه وتوفيقه، فله الحمدُ والمنّة.

«د (القيامة) سورت مکي دی، (۴۰) آيته او (۲) رکوع لري، په تلاوت کې (۷۵) او په نزول کې (۳۱) سورت دی، وروسته د (القارعة) له سورت څخه نازل شوی دی».

بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِيۡمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

لَآ اُقۡسِمُ بِيَوۡمِ الۡقِيٰمَةِ ①

قسم خورم زه په ورځې د قيامت باندې.

تفسير: يعنې د قيامت د ورځې امکان د عقل له مخې او متيقن الوقوع کېدل يې د داسې مخبر صادق په وينا سره ثابت شوي دي چې د هغه په صدق باندې قطعي دلائل قائم دي، زه په هغه باندې قسم خورم چې تاسې په يقين وروسته له مړينې څخه بيا ژوندي کېږئ، او ضرور به د ښو او د بدو حساب کېږي.

تنبيه: اسلامي شريعت مسلمانانو ته پرته (علاوه) له الله تعالی پر بل شي باندې قسم يادول حرام کړي دي، خو د الله تعالی شان له بندګانو څخه جلا او بېل دی، هغه لوی ذات پرته له خپل ځان څخه په بل باندې هم قسم يادوي، او عمومًا پر هغه شيانو باندې قسم يادوي چې د ده په نزد محبوب يا نافع يا وقيع او مهتم بالشأن وي، يا مقسم عليه لپاره په ډول د شاهد او حجّت ودراوه شي، دلته د قيامت په ورځ قسم خوړل د هغه د نهايت وقع او مهتم بالشأن او عظمت له حيثيته دی، او په هغه مضمون باندې يې چې قسم ياد کړی دی؛ د هغه مناسبت ښکاره دی، ځکه چې د بعث او د مجازاتو ظرف همدغه قيامت دی، والله تعالی أعلم.

وَلَآ اُقۡسِمُ بِالنَّفۡسِ اللَّوَّامَةِ ②

او قسم خورم زه په نفس ملامت کوونکي (ځان خپل لره په خرابۍ باندې، اګر که کوښښ يې کړی وي په نېکو کارونو. ځواب د قسم دا دی چې خامخا به ژوندی کړی شئ دويم وار).

تفسير: محققينو ليکلي دي چې: د سړي نفس يو شی دی، خو همغه يو نفس د دريو حالاتو په اعتبار درې نومونه لري:

(۱): که نفس د علوي عالم په لوري مائل وي، او د الله تعالی په عبادت او اطاعت کې خوښي ورته حاصله وي، او د شريعت په پيروي کې يې اطمينان او تسلي په برخه وي؛ نو دې نفس ته «مطمئنّة» وايي، لکه چې د (۳۰ جزء د الفجر سورت په (۲۷) آيت) کې يې لولو: ﴿يٰۤاَيَّتُهَا النَّفۡسُ الۡمُطۡمَئِنَّةُ * ارۡجِعِیۡۤ اِلٰى رَبِّكِ رَاضِيَةً مَّرۡضِيَّةً﴾.

(۲): که نفس د سفلي عالم په لوري مايل وي، او په دنيوي لذّاتو، غوښتنو او خواهشونو کې مبتلا او اخته وي، او د بدی په لوري يې رغبت او د شريعت له اطاعته مباعدت خوښوي؛ نو دی نفس ته (امارة) وايي، ځکه چې هغه سړي ته امر ورکوي چې په بدو چارو کې مشغول او بوخت شي، لکه چې (د ۱۳ جزء د يوسف عليه السلام سورت په اووم رکوع (۵۳) آيت کې) ځمونږ دغه تفسير کې راغلي دي: ﴿وَمَاۤ اُبَرِّئُ نَفۡسِیۡ ۚ اِنَّ النَّفۡسَ لَاَمَّارَةٌ ۢ بِالسُّوۡٓءِ اِلَّا مَا رَحِمَ رَبِّیۡ ؕ﴾.

(۳): دریيم نفس كله د عالم سفلي په لوري ميلان كوي، او په شهوت او غضب كې اخته كيږي، او كله د عالم علوي په لوري رُجحان غوره كوي، او له ګردو خرابو شيانو څخه لرې تښتي، او كه كومه خرابي يا تېرواته ترې وشي؛ نو په هغه باندې شرميږي، او خپل ځان ملامتوي، نو دې نفس ته «لوامة» وايي.

دلته يې په نفس «لوّامې» باندې قسم ياد كړ، چې كه د چا فطرت صحيح وي؛ نو دى پخپله د خپل نفس له لوري په دنيا كې په خرابۍ او تقصيراتو باندې ملامتي اړوي، او همدا شى دى چې پخپل خورا لوى او ښه او بهتر صورت سره په قيامت كې به راڅرګنديږي.

اَيَحۡسَبُ الۡاِنۡسَانُ اَلَّنۡ نَّجۡمَعَ عِظَامَهٗ ؕ﴿۳﴾

آيا ګمان كوي (كافر) انسان چې له سره به نه ټولوو مونږ (خوراه واره) هډوكي د ده (لپاره د ژوندون په ورځ د قيامت)؟.

تفسير: يعنې كافر انسان داسې خيال كوي چې تر هډوكي پورې هم مات او ګوډ او خوراه واره شوي دي، او د هغو وړوكي بڅركي هم په خاورو او نورو كې ګډوډ شوي دي، نو ښه، اوس به هغه څرنګه يو ځاى كيږي؟ او بيا به په څه ډول سره جوړ او پيونديږي؟ داسې خو ډېر سخت او محال ښكاري، داسې نه ده چې مونږ به جمع نه كړو خوراه واره شوي هډوكي د ده.

بَلٰى قٰدِرِيۡنَ عَلٰۤى اَنۡ نُّسَوِّىَ بَنَانَهٗ ﴿۴﴾

هو ! (بلكه جمع به يې كړو) حال دا چې قادر يو مونږ په دې باندې چې برابر ټول كړو هډوكي او بندونه د ګوتو د ده.

تفسير: يعنې مونږ خو د ګوتې بندونه هم جوړولى شو، د بندونو تخصيص ښايي د دې لامله وي، چې دا د بدن له اطرافو څنې دى، او د هر څيز تكميل د هغه په اطرافو باندې كيږي، لكه چې څمونږ په محاورو كې هم په داسې مواردو كې داسې ويلى كيږي چې: څما بندونه خوږيږي، او له هغه څخه مراد ګرد بدن وي، بله دا چې په بندونو كې سره د هغو وړوكي توبه د صنعت رعايت زيات دى، او عادتاً ډېر سخت او نرى كار دى، نو ځكه هغه څوك چې په سخت كار باندې قادر وي؛ نو هغه په آسان كار باندې په اولى طريقه سره قادر دى، او يا مراد دا دى چې: مونږ پدې قادر يو چې د ده ګوتې د خپړې او د خنګري په څېر وګرځوو، چې بيا ترې هغسې فائدې نشي اخيستلى، چې اوس يې ترې اخلي، ځكه چې هره ګوته بېله بېله ده.

بَلۡ يُرِيۡدُ الۡاِنۡسَانُ لِيَفۡجُرَ اَمَامَهٗ ۚ﴿۵﴾ يَسۡـَٔلُ اَيَّانَ يَوۡمُ الۡقِيٰمَةِ ؕ﴿۶﴾

بلكه اراده لري (كافر) انسان چې دروغ ووايي (په هغه څيز باندې چې) مخ كې د ده دى (له قيامت او حسابه). پوښتنه كوي (كافر انسان استهزاءً چې) كله به وي (ورځ د) قيامت؟.

تفسير: يعنې هغه خلق چې له قيامت څخه انكار كوي، او دويم ځلي ژوندون محال ګڼي؛ د هغه سبب دا نه دى چې دا خبره ډېره مشكله ده، او د الله تعالى كامل قدرت او نښې ښكاره نه دي، بلكه بني آدم غواړي چې د قيامت له راتګه پخوا پخپل راتلونكي عمر كې چې پاتې دى بالكل بېباك او بې پروا شي، او په فسوقو او فجورو كې مشغول پاتې وي، نو ځكه له داسې خيال څخه يې زړه تل په ډډه ګرځي، چې ترې عيش منغص نشي، او په لذّت كې يې څه خلل ونه لويږي، بلكه د استهزاء او تعنّت او د سپين سترګى له مخې پوښتنې كوي چې ښه خانه ! هغه ستاسې قيامت به كله راځي؟ كه په رښتيا سره راتلونكى وي؛ نو مياشت او كال او نېټه يې په ښكاره ډول سره راوښيه !.

فَإِذَا بَرِقَ الْبَصَرُ ۝ وَخَسَفَ الْقَمَرُ ۝

كله چې خړې، متحيّرې شي ستر ګې له هيبته. او توره شي سپوږمی (رڼا يې لاړه شي).

تفسير: يعنې د حيرت او وېرې لامله يې ستر ګې خړې پاتې شي، او لمر به هم سر ته ډېر نژدې راشي، او سپوږمی بې نوره شي، سپوږمی يې ځکه جلا ذکره کړه، چې عربو د قمري حساب لامله هغې ته په ډېر زيات اهتمام سره کتل، او د هغې له احواله به تل خبر وو.

وَجُمِعَ الشَّمْسُ وَالْقَمَرُ ۝ يَقُولُ الْإِنسَانُ يَوْمَئِذٍ أَيْنَ الْمَفَرُّ ۝ كَلَّا لَا وَزَرَ ۝ إِلَىٰ رَبِّكَ يَوْمَئِذٍ الْمُسْتَقَرُّ ۝

او جمعه شي لمر او سپوږمی (له طرفه د مغربه په قيامت کې، يا جمع شي په توروالي کې په تلو د رڼا د دواړو سره، يعنې په بې نورئ او تت والي کې به دواړه سره شريک او مله وي). نو وبه وايي (کافر) انسان په دغه ورځې کې: چېرته ځای د تېښتې شته؟. (نه دی مناسب طلب د تېښتې) نشته ځای د پناه. خاص رب ستا ته په دغې ورځې کې ځای د قرار د خلقو دی (نو حساب به ورسره وکړی شي، او جزاء به ورکړه شي).

تفسير: يعنې اوس خو وايي چې هغه ورځ چېرې ده؟ او په هغه وخت کې به له وېرې بد حواس کيږي، او داسې به وايي چې نن زه چېرې وتښتم؟ او په کوم ځای کې پټ شم؟ نو داسې ارشاد به کيږي: چې نن نه د تښتېدلو موقع ده، او نه د پوښتنې وخت، نن هيڅ يو طاقت هم تاسې نشي خلاصولی، اونه پناه درکولی شي، نن ګرد د خپل پروردګار په مخ کې حاضريږي، او د هغه د عدل او انصاف په مخ کې ودريږي، او هغه هره فيصله چې وغواړي؛ د هر چا په حق کې يې کوي.

يُنَبَّأُ الْإِنسَانُ يَوْمَئِذٍ بِمَا قَدَّمَ وَأَخَّرَ ۝

خبر به کړ شي انسان په دغې ورځې (د قيامت) کې په هغو (اعمالو) چې مخ کې يې ليږلي دي (نېک وي که بد) او (په هغو اعمالو چې) وروسته يې پرې ايښې وي (نېک وي که بد).

تفسير: يعنې ګرد پخواني او وروستني اعمال ښه وي که بد وي؛ هغه ته ورښکاره کيدیږي (ښکاريږي)، او پرې پوهيږي.

بَلِ الْإِنسَانُ عَلَىٰ نَفْسِهِ بَصِيرَةٌ ۝ وَلَوْ أَلْقَىٰ مَعَاذِيرَهُ ۝

بلکه انسان په ځان خپل باندې حجّت لېدونکی شاهد دی. اګر که وړاندې کړي عذرونه خپل (قبول به نشي).

تفسير: زياترو مفسرينو د دې تعلّق له ﴿يُنَبَّأُ الْإِنسَانُ يَوْمَئِذٍ﴾ الآية ـ سره اخيستی دی، يعنې په ورښوولو باندې هم موقوف نه دی، انسان به پخپل احوالو باندې پخپله مطلع وي، که څه د طبيعت په اقتضاء سره دوی هلته هم بهانې جوړې کړي، او راز راز حيلې وروړاندې کړي، لکه چې کافران به وايي: ﴿وَاللَّهِ رَبِّنَا مَا كُنَّا مُشْرِكِينَ﴾ بلکه دلته په دنيا کې هم هغه انسان چې د هغه ضمير بالکل مسخ شوی نه وي؛ پخپل حال باندې په ښه ډول سره پوهيږي، اګر که د نورو په مخ کې حيلې او بهانې جوړې کړي، او د هغه به مخالفت کې ډېر کوښښ وکړي.

لَا تُحَرِّكْ بِهٖ لِسَانَكَ لِتَعْجَلَ بِهٖ ﴿۱۶﴾ إِنَّ عَلَيْنَا جَمْعَهٗ وَقُرْاٰنَهٗ ﴿۱۷﴾ فَإِذَا قَرَاْنٰهُ فَاتَّبِعْ قُرْاٰنَهٗ ﴿۱۸﴾ ثُمَّ إِنَّ عَلَيْنَا بَيَانَهٗ ﴿۱۹﴾

مه خوځوه په دې (قرآن) سره (اې محمده ! پخوا له وحي) ژبه خپله چې تعجيل به کوې په دې (قرائت سره). بېشکه پر مونږ باندې دي جمع کول يې (په سينه ستا کې) او لوستل يې (په ژبه ستا). بيا مو کله چې ولوست دا؛ نو متابعت کوه ته د لوستلو د ده (غوږ ورته نيسه). بيا بېشکه په مونږ باندې دي ښکاره بيانول د هغه (په اعتبار د فهم سره).

تفسير: کله چې به جبريل عليه السلام د الله تعالى له لوري د قرآن وحي راوړه، د جبريل عليه السلام له لوستلو سره به يو ځای ځمونږ رسول اکرم صلى الله عليه وسلم هم هغه لوسته، چې ژر يې ياد او زده يې کړي، او د جبريل عليه السلام له تللو څخه وروسته وحي يې په ښه ډول په ياد پاتې وي، مګر په دې صورت کې دوی ته ډېر تکليف پېښېده، کله به چې دوی هغه ړومبی کلمه لوستله؛ دويمه کلمه به د دوی په فهم کې په ښه ډول سره نه راتله، او د هغو په پوهېدلو کې به هم دوی ته لږ ډېر دقّت پېښېده، نو ځکه الله تعالى وفرمايل چې: په دې وخت کې ستا د ژبې د خوځولو او لوستلو هيڅ ضرورت نشته، تاسې بالکل د زړه له کومې د وحي اورېدلو ته متوجه شئ !، او داسې اندېښنه مه کوئ چې دا به مې نه يادېږي، او بيا به يې څرنګه ولولم؟ او خلقو ته به يې په څه ډول وپوهوم؟ د هغو ګردو تورو ستاسو په ټټر (سينه) کې حرف په حرف ټولول او ستاسې له ژبې څخه د باندې راايستل، او په خلقو يې لولول ځما کار دی، کله چې پرښته پاک قرآن ځما له لوري تاسې ته ولولي؛ نو تاسې چپ اوسئ !، پوه او ښه يې واورئ !، د هغه اورېدل، د هغه يادول، او د هغه علومو او معارفو ورونه درخلاصول، او ستاسې له ژبې څخه نورو ته د هغه رسول، او روښانول؛ دا ګرد ځمونږ له کارونو څنې دي، وروسته له دې څخه رسول الله صلى الله عليه وسلم له جبريل عليه السلام سره يو ځای لوستل پرېښودل.

كَلَّا بَلْ تُحِبُّونَ الْعَاجِلَةَ ﴿۲۰﴾ وَتَذَرُونَ الْاٰخِرَةَ ﴿۲۱﴾

نـه دي داسې (لکه چې انکار کوي کفّار له بعثه)، بلکه خوښوئ تاسې ځغلېدونکې (ژر فاني کېدونکې دنيا). او پرېږدئ تاسې آخرت (چې باقي او وروسته راتلونکی دی، او د هغه لپاره هيڅ عمل نه کوئ).

تفسير: يعنې ستاسې دا د قيامت او د نورو حقائقو انکار کول هيڅ يو په کوم يوه صحيح دليل باندې مبني نه دي، بلکه د دې سبب د دنيا انهماک دی، کله چې دنيا نقدي او ژر رسېدونکی شی دی؛ نو ځکه يې تاسې غواړئ، آخرت تاسې پور ګڼئ او پرېږدئ يې، او وايئ چې: د هغه رارسېدل لري دي.

وُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ نَاضِرَةٌ ﴿۲۲﴾ إِلٰى رَبِّهَا نَاظِرَةٌ ﴿۲۳﴾

ځينې مخونه (يعنې د مؤمنانو به) په دغې ورځې (د قيامت) کې ښايسته تازه روښانه وي. خاص ذات د رب خپل ته به کتونکې وي.

تفسير: دا د آخرت بيان دی، يعنې د مؤمنانو څېرې به په دې ورځې کې ډېرې روښانه ځلېدونکې تر او تازه او ډېرې خوښې او بشاشې وي، او د دوی سترګې به د حقيقي محبوب په لقاء او کتلو سره رڼې وي، له قرآنکريم او متواترو احاديثو څنې په يقيني ډول سره معلوم شوي دي چې په آخرت کې به د الله تعالى ليدنه وي، خو ګمراهان له دې څخه منکر دي، ځکه چې دا نعمت د هغوی په برخه کې نه دی.

﴿وَوُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ بَاسِرَةٌ ﴿٢٤﴾ تَظُنُّ أَن يُفْعَلَ بِهَا فَاقِرَةٌ ﴿٢٥﴾ كَلَّا إِذَا بَلَغَتِ التَّرَاقِيَ ﴿٢٦﴾﴾

او ځيني مخونه (يعنې د كفّارو) په دغې ورځې (د قيامت) كې به تريو بدځېره وي. يقين به كوې چې كاوه شي، واقع كيږي په دغو (مخونو) باندې دوى ته بلا لويه چې ماتوونكې وي هلهو كي د شا لره. نه ده داسې (چې دنيا خوښوي پر آخرت) كله چې ورسيږي (سا) هلهو كي د ستوني ته.

تفسیر: يعنې باور لري چې هغه ناكاره معامله كېدونكې ده، او هغه عذاب د ګاللو دى چې بالكل به ملا ماتوونكى وي.

﴿كَلَّا إِذَا بَلَغَتِ التَّرَاقِيَ﴾ «نه ده داسې چې دنيا خوښوي پر آخرت، كله چې ورسيږي ساه هلهو كي د ستوني ته»، يعنې آخرت لرې مه ګڼئ، ځكه چې موت د دې سفر رومبنى منزل دى، چې هغه ډېر نژدې له همدې ځايه د نورو منزلونو په تللو باندې شروع كيږي، تر څو چې وروستني منزل ته ورسيږي، ګواكې د هر سړي مرګ هغه لره د لويې ورځې (قيامت) يوه وړوكې نمونه ده، هر كله چې د مريض روح ګرد سره غونډ شي، او چنغړك هلهو كي د ټټر او ورمېږ ته ورسيږي، او سا يې په مرئ كې ونښلي؛ نو وپوهېږه چې د آخرت منزل يې شروع شو.

﴿وَقِيلَ مَنْ ۜ رَاقٍ ﴿٢٧﴾ وَظَنَّ أَنَّهُ الْفِرَاقُ ﴿٢٨﴾﴾

او وبه ويلى شي (يعنې وبه وايي هغه څوك چې چاپېر له مريضه دى) څوك دى دم كوونكى (په هغه رنځور باندې چې جوړ شي، او روح يې بېرته ور وګرځي)؟. او يقين وكړي (هغه مريض) چې بېشكه په ده (باندې راغلى) دى وخت د فراق جدايي (له دنيا او خپلوانو).

تفسیر: د داسې مأيوسئ په وخت كې د طبيبانو او ډاكټرانو له لاسه هيڅ شى نه وي پوره، كله چې خلق له ظاهري علاج او تدبير ځني عاجز شي؛ نو د دم او دعاء په فكر كې لويږي، او يو له بل سره وايي: «خانه ! كوم داسې ښه سړى راولئ، چې په دې رنځور څه دم او دعاء وكړي.

﴿وَظَنَّ أَنَّهُ الْفِرَاقُ﴾ «او يقين وكړي هغه محتضر چې بېشكه په ده باندې راغلى دى وخت د فراق جدايي له دنيا او خپلوانو»، يعنې مړ كېدونكى به وپوهيږي چې بېشكه په دى اوس له ګردو عزيزانو او اقاربو او محبوبو او مألوفو شيانو ځني بېلېدونكى دى، يا يې دا مطلب چې سا يې له بدنه تلونكې ده.

﴿وَالْتَفَّتِ السَّاقُ بِالسَّاقِ ﴿٢٩﴾﴾

او تاويږي يوه پُنډئ (د ده) له بلې پُنډئ (د ده) سره (له هيبته د مرګ).

تفسیر: يعنې په ځينو اوقاتو كې د موت د سكراتو لامله يوه پُنډئ له بلې پُنډئ سره لګيږي، او هم د بدن د لاندنى برخې ځني د روح د تعلق له منقطع كېدلو څخه وروسته د پنډيو خوځول او يوه له بلې ځني بېلول به د ده په واك كې نه پاتې كيږي، نو ځكه يوه پُندئ له بلې پُنډئ څخه بېواكه لويږي، ځيني اسلاف وايي چې: د عربو په محاورو كې «ساق» كنايه ده له سخت مصيبت څخه، نو په دې تقدير به د دې آيت ترجمه داسې كيږي: «يوه سختي به له بلې سختئ سره يو ځاى كيږي»، ځكه چې مړ كېدونكي ته په دې وخت كې دوه سختې وروړاندې كيږي، يوه دا چې له دنيا ځني داسې درومي چې مال او اسباب، اهل او عيال، كور او كهول، جاه او حشم ګرد ځني پاتې كيږي، غليمان پرې خوښيږي، او پيغورونه وركوي، او خپلوان يې خفه كيږي، او په رنځ او خفګان كې لويږي، بله يې له دې ځني ډېره لويه او وېروونكې ده، چې هغه د قبر او آخرت هسې پيښې او احوال دي چې د هغه كيفيت په بيان نشي راتلى، يعنې سختى د دنيا د آخرت له سختيو سره يو ځاى كيږي.

إِلَىٰ رَبِّكَ يَوْمَئِذٍ الْمَسَاقُ ﴿٣٠﴾

په لوري د رب ستا په دغې ورځې کې ورتله دي (د ټولو مخلوقاتو لپاره د مجازاتو).

تفسیر: يعني د آخرت د سفر ابتداء له دې ځای څخه ده، ګواکې اوس د بنده راښکوول د خپل پروردګار په لوري شروع شو.

فَلَا صَدَّقَ وَلَا صَلَّىٰ ﴿٣١﴾ وَلَٰكِن كَذَّبَ وَتَوَلَّىٰ ﴿٣٢﴾ ثُمَّ ذَهَبَ إِلَىٰ أَهْلِهِ يَتَمَطَّىٰ ﴿٣٣﴾

بيا يې يقين ونه کړ (په مؤمن به باندې)، او نه يې لمونځ وکړ. مګر دروغجن يې وشمېره (قرآن لره)، او مخ يې وګرځاوه (له ايمانه). بيا لاړ اهل خپل ته (له مجلس نه) په تکبّر سره.

تفسیر: يعني د رښتين ګڼلو او باور لرلو په ځای پيغمبران دروغجن شمېري، او د لمانځه کولو او د الله تعالی په لوري د متوجّه کېدلو په ځای تل له هغه څخه غاړه غړوي، او په دې باندې يواځې اکتفاء نه کوي، بلکه په خپل تکبّر او غرور د خپلو متعلّقينو او خپلوانو په لوري ځي، او داسې راښکاروي چې لکه کوم ښه لوی کار او ډېره مېړانه او د پوهنې کار يې کړی دی.

أَوْلَىٰ لَكَ فَأَوْلَىٰ ﴿٣٤﴾ ثُمَّ أَوْلَىٰ لَكَ فَأَوْلَىٰ ﴿٣٥﴾

وړ لايقه ده تاته (ای کافر انسانه هغه شی چې بد يې بولې سختي د مرګ). پس وړ لايقه ده (هغه شی چې بد يې بولې چې سختي د قبر ده). بيا وړ لايقه ده تا لره (هغه شی چې بد يې بولې چې سختي د ورځې د قيامت ده)، پس وړ لايقه ده (تا لره هغه شی چې بد يې بولې چې همېشه عذابېدل ستا دي په دوزخ کې).

تفسیر: يعني ای بدبخته ! اوس ستا د هلاکت، افسوس او کمبختۍ وار دی، يو ځلې نه بلکه ځو ځو ځلې اوس پاتې خرابي پر خرابۍ او تباهي پر تباهۍ ده، پر ته له تا نه به بل هيڅوک د الله تعالی د نوې نوې سزا وړ او مستحق نه وي.

أَيَحْسَبُ الْإِنسَانُ أَن يُتْرَكَ سُدًى ﴿٣٦﴾

آيا ګمان کوي (کافر) انسان چې پرې به ښود شي دی چټي (بېکاره) بې قيده مهمله بېکاره.

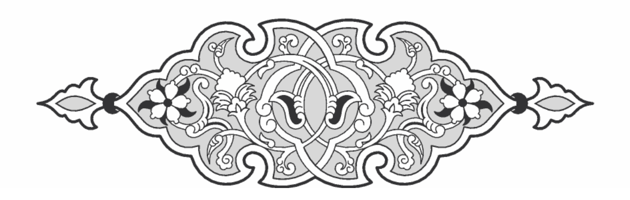
تفسیر: يعني آيا بني آدم داسې ګڼي چې دی به همداسې چټي بېکاره او مهمل پرې ښود شي؟ او د امر او نهي هيڅ يو قيد به په ده باندې نه وي؟ يا له مړينې څخه وروسته به بيا نه ژوندی کېږي؟ او له ده څخه به د نېکيو او د بديو ګرد شمېر نه اخيست کېږي؟ او هيڅ حساب او کتاب به ورسره نه کېږي.

أَلَمْ يَكُ نُطْفَةً مِّن مَّنِيٍّ يُمْنَىٰ ﴿٣٧﴾ ثُمَّ كَانَ عَلَقَةً فَخَلَقَ فَسَوَّىٰ ﴿٣٨﴾ فَجَعَلَ مِنْهُ الزَّوْجَيْنِ الذَّكَرَ وَالْأُنثَىٰ ﴿٣٩﴾ أَلَيْسَ ذَٰلِكَ بِقَادِرٍ عَلَىٰ أَن يُحْيِيَ الْمَوْتَىٰ ﴿٤٠﴾

آيا نه وو دغه (انسان اول) يو ځاڅکی له مني څخه چې تويوه شي (اچوه شي پر رحمونو د ښځو کې)؟. بيا وو دی يوه ټوټه د وينو؛ نو پيدا کړ الله (اندامونه يې) پس برابر کړ (صورت يې او روح يې پکې وپوکول). نو پيدا يې کړ لـه هغه (اوبو د مني) څخه جـوړه (دوه صنفه) نارينه او ښځه. آيا نه دی دغه (ذات) قدرت لرونکی کوونکی د دغو افعالو، قادر په دې باندې چې ژوندي کړي مړي؟ (بلکه ښه قادر دی).

تفسیر: یعنې انسان له نطفې څنې د غوټه شویو وینو په شکل ګرځي، بیا الله تعالی د دې د پیدایښت ګرد مراتب پوره کوي، او انسان ترې جوړوي، او ټول ظاهري اعضاء او باطني قوتونه یې برابروي، او د یوې بېځانې نطفې څنې یو عاقل انسان جوړوي، او هم له همدې نطفې څنې دوه ډوله (قسمه) بني آدم پیدا کوي، چې د دوی د هر یو ظاهري او باطني خصوصیات سره بېل وي، آیا هغه مطلق قادر چې له اوله یې ګرد خلق په داسې یو حکمت او قدرت سره پیدا کړي وي؛ بیا په دې باندې قادر نه دی چې دوی بیا راژوندي کړي؟ (سبحانك اللهمّ فَبلی !)، پاك دی ستا ذات ای الها !، ولې به یې نه پیدا کوې؟ ته بېشکه قادر یې.

تمّت سورة القیامة بفضل الله تعالی ومنّه وکرمه.

«د (الدّهر) سورت مكّي دى، (۳۱) آيته (۲) ركوع لري، په تلاوت كې (۷۶) او په نزول كې (۹۸) سورت دى، وروسته د (الرّحمان) له سورت څخه نازل شوى دى».

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

(شروع كوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم كوونكى دى.

هَلْ اَتٰى عَلَى الْاِنْسَانِ حِيْنٌ مِّنَ الدَّهْرِ لَمْ يَكُنْ شَيْـًٔا مَّذْكُوْرًا ①

آيا راغلى دى (يعني په تحقيق سره راغلى دى) پرانسان څه وخت له زمانې څخه چې نه وو دى يو شى ياد كړى شوى (په يوه نامه سره).

تفسير: بېشكه پر انسان باندې داسې يو وخت تېر شوى دى چې هيڅ نوم او نښه يې نه وه، بلكه يو غير مذكور په انسانيت څيز وو، او يو جز وو له اجزاوو د عناصرو او د نطفې، بيا يې څومره مدّت طي كړ چې د نطفې په شكل كې راووت.

اِنَّا خَلَقْنَا الْاِنْسَانَ مِنْ نُّطْفَةٍ اَمْشَاجٍ ۖ

بېشكه پيدا كړى دى مونږ انسان له نطفې څخه چې ګډوډه شوې ده (د نر او د ښځې).

تفسير: يعني د نارينه او د ښځې د دوو ډولو اوبو څخه يې پيدا كړ.

تنبيه: د (امشاج) معنى مخلوط دى، نطفه د هغو غذاوو خلاصه ده، چې له مختلفو شيانو څخه روغه ده، نو ځكه د ښځې له اوبو څخه پرته (علاوه) يواځې همغه يو اوبو ته هم (امشاج) وايه شي، او پيدا كړ مونږ دغه انسان لره په دغه حال كې چې:

نَّبْتَلِيْهِ فَجَعَلْنٰهُ سَمِيْعًاۢ بَصِيْرًا ② اِنَّا هَدَيْنٰهُ السَّبِيْلَ اِمَّا شَاكِرًا وَّاِمَّا كَفُوْرًا ③

ازمايو يې، نو ومو ګرځوو مونږ دغه (انسان) اورېدونكى او ليدونكى. بېشكه مونږ ورښوولې ده دغه (انسان) ته سمه لاره (په لېږلو د رسولانو او په دلائلو د عقل سره)، يا به وي دى شكر كوونكى او يا به وي دى ناشكره.

تفسير: يعني له نُطفې څخه د وينې غوټه او له هغه څخه يې د غوښې يوه ټوټه جوړه كړه، همدا راز له څو څو ځلې اړولو او ګرځولو څخه يې هغه دې درجې ته ورساوه چې دى پخپلو غوږونو سره اوري، او په سترګو سرهويني، او له هسې قوّتونو څخه كار اخلي، چې بل كوم حيوان له هغو څخه كار نشي اخيستى، ګواكې نور ګرد د ده په مخ كې كانړه او راندہ دي.

تنبيه: د ﴿نَّبْتَلِيْهِ﴾ معنى اكثرو مفسّرينو (امتحان) او ازموينه اخيستې ده، د بني آدم له پيدايښته دا غرض دى چې دى د الله تعالى په احكامو، امر، نهي او نورو مخاطب شي، او امتحان ترې واخيست شي، او وليده شي چې دى تر كومې اندازې پورې د خپل الله تعالى د احكامو تعميل او خپل اخلاص او وفاداري څرګندوي؟ نو ځكه هغه ته يې د اورېدلو، پوهېدلو اوليدلو قوّتونه وروښل، چې پر هغوى باندې د شرعي تكاليفو مدار دى.

﴿إِنَّا هَدَيْنَٰهُ﴾ الآية - يعنې ړومبى يې د اصلي فطرت او پيدايشي عقل او پوهې ځنې، بيا يې د عقليه او نقليه دلائلو په وسيله هغه ته د نېکۍ لاره وروښوده، چې د دې ښوونې اقتضاء داسې ده چې ښايي ګرد انسانان په يوه سمه لاره باندې لاړ شي، خو د شاوخوا د حالاتو لامله او د خارجي عواملو اغېزې او د نورو عوارضو له سببه ګرد په يوه لاره باندې پاتې نشول، ځينو الله تعالى ومانه، او حق يې وپېژنده، او ځينو ناشکرۍ او ناحقۍ ته ملا وتړله، وروسته له دې نه الله أكرم شأنُهُ وأعظم برهانُه د دې دواړو د پاى او انجام ذکر دغسې فرمايي:

إِنَّآ أَعْتَدْنَا لِلْكَٰفِرِينَ سَلَٰسِلَا۟ وَأَغْلَٰلًا وَسَعِيرًا ۝

بېشکه مونږ تيار کړي مو دي کافرانو ته ځنځيرونه او طوقونه او تود اور (لمبې وهونکی چې تل به په کې سوځي).

إِنَّ ٱلْأَبْرَارَ يَشْرَبُونَ مِن كَأْسٍ كَانَ مِزَاجُهَا كَافُورًا ۝ عَيْنًا يَشْرَبُ بِهَا عِبَادُ ٱللَّهِ

بېشکه ابرار نېکان څښي (په جنّت کې) له جامونو د شرابو ځنې چې وي ګډ له هغو سره کافور. چينه چې څښي به له هغې څخه (نېک) بندګان د الله.

تفسير: يعنې د شرابو هسې جامونه به څښي چې لږ څه کافور به په کې ګډ وي، دا کافور د دې دنيا د کافورو په شان نه دي، بلکه د جنّت د يوې خاصې چينې نوم دی، چې د الله تعالى له لوري په خاص ډول د الله تعالى مخصوصو او مقرّبو بندګانو ته د هغه له اوبو څخه ورکولی کيږي، ښايي چې د دې سوړوالی ښه رائحه او وړم، مفرح، خاصيت، او د تک سپين رنګ لامله هغه ته کافور ويلی شي.

يُفَجِّرُونَهَا تَفْجِيرًا ۝ يُوفُونَ بِٱلنَّذْرِ

چې بيايي به (مؤمنان) دغې (چينې) لره (هر چېرته چې يې خوښه وي په بهولو سره). وفاء کوي (ابرار) په (هغه) نذر سره (چې يې واجب کړی وي په طاعت د الله کې، پر ځانونو خپلو باندې).

تفسير: يعنې دا چينه د هغو بندګانو په واک او اختيار کې ده، چې په هر لوري دوی اشاره وکړي؛ د دې د اوبو ويالې به همغه لوري بهيږي، ځينې وايي چې: د دې چينې اصلي منبع به د رسول اکرم صلى الله عليه وسلم په لوړه ماڼۍ کې وي، چې له هغه ځايه به د ګردو انبياوو، اولياوو، صلحاوو او مؤمنينو ماڼيو ته د هغې ويالې وبهيږي والله أعلم، وروسته له دې نه الله أكرم شأنُه وأعظم برهانُه د ابرارو د خصائلو داسې بيان فرمايي:

﴿يُوفُونَ بِٱلنَّذْرِ﴾ - يعنې هغه نذرونه چې پخپلو ځانونو باندې يې منلي وي؛ اداء کوي يې، ښکاره ده: کله چې پخپل ځان باندې لازم کړی څيز پوره کاوه شي؛ نو هغه خبرې چې د الله تعالى له لوري لازمې شوي دي څرنګه به پر ېښودی شي؟.

وَيَخَافُونَ يَوْمًا كَانَ شَرُّهُۥ مُسْتَطِيرًا ۝

او وېرېږي (ابرار) له هغې ورځې چې شر يې ښکاره او تيت (خرګند) دی.

تفسير: يعنې د دې ورځې سختې او خرابې به درجه په درجه پر ټولو عامه، او ګردو لره نيوونکې وي، او هيڅوک به په کلي ډول له هغه ځنې محفوظ نه وي، الا من شاء الله !.

وَيُطْعِمُونَ الطَّعَامَ عَلَىٰ حُبِّهِ مِسْكِينًا وَيَتِيمًا وَأَسِيرًا ﴿٨﴾

او (ابرار) ورکوي طعام خواړه پر محبّت ميني د دغه (الله يا د طعام) مسکين اړ (مجبور) ته، او يتيم پلار مړي ته، او اسير بندي ته.

تفسير: يعني د الله تعالی په محبّت کې خپل طعام او خواړه سره له دې چې دی پخپله ورته اړ او محتاج دی، او ډېر خواهش يې ورته کيږي؛ په ډېر اخلاص، شوق او ذوق سره مسکينانو، يتيمانو، او بنديانو ته يې ورکوي.

إِنَّمَا نُطْعِمُكُمْ لِوَجْهِ اللَّهِ لَا نُرِيدُ مِنكُمْ جَزَاءً وَلَا شُكُورًا ﴿٩﴾ إِنَّا نَخَافُ مِن رَّبِّنَا يَوْمًا عَبُوسًا قَمْطَرِيرًا ﴿١٠﴾

(وايي ابرار) بېشکه چې مونږ طعام خواړه درکوو تاسې ته خاص د الله تعالی د مخ لپاره (چې وېي وينو، او د هغه رضا مو په نصيب شي)، نه غواړو مونږ له تاسې څخه جزاء، بدل، او نه شکر ايستل.
بېشکه مونږ ويرېږو له ربه خپله له عذابه د ورځې تريو مخې (غمجنې) ډېرې سختې تريو مخې نه.

تفسير: يعني دا طعام او خواړه ورکوونکي به د حال په ژبې سره داسې ويونکي وي، او که چېرې مصلحت وي او لازم يې وګڼي؛ د قال په ژبې سره يې هم ويلی شي.

﴿إِنَّمَا نُطْعِمُكُمْ لِوَجْهِ اللَّهِ﴾ څمونږ خواړه ورکول په دې خاطر دي چې الله تعالی ووينو، او د هغه رضا او ثواب مو په برخه شي، له تاسو څخه څه بدله، عوض نه غواړو، او نه درڅخه د شکر ايستلو او د منڼې غوښتونکي يو.

﴿إِنَّا نَخَافُ﴾ «بېشکه مونږ ويرېږو له ربه خپله له عذابه د ورځې تريو مخې غمجنې، ډېرې سختې تريو مخې نه».

فَوَقَاهُمُ اللَّهُ شَرَّ ذَٰلِكَ الْيَوْمِ وَلَقَّاهُمْ نَضْرَةً وَسُرُورًا ﴿١١﴾

نو وبه ساتي دوی لره الله (په سبب د حسناتو د دوی) له شره سختې د دغې ورځې، او ور به کړي دوی ته تازګي او حسن د مخونو (او خوشالي د زړونو).

تفسير: يعني له هغه شي څنې چې دوی ډېر ويرېدل؛ الله تعالی دوی له هغه څنې محفوظ او مأمون وساتل، او د هغوی مخونو ته يې ښايست او تازګي، او زړونو ته يې خوښي او سرور ورعطاء کړ.

وَجَزَاهُم بِمَا صَبَرُوا جَنَّةً وَحَرِيرًا ﴿١٢﴾

او جزاء به ورکړي دوی ته (الله) په سبب د صبر د دوی جنت او (جامې) ورېښميني.

تفسير: يعني کله چې دې خلقو د دنيا پر تنګسی او سختيو باندې صبر کاوه، او له ګناهونو او معاصيو څنې يې ځانونه ساتل، او په طاعت او عبادت کې قائم اوسېدل؛ نو ځکه الله تعالی د هغوی د آرام او راحت لپاره دوی ته د جنّت ښه نعماء، اعلی باغونه، او فاخره لباسونه مرحمت کړل، اوس الله اکرم شأنُه وأعظم برهانُه د دغو جنّتيانو يو بل ښه وضعيت داسې بيان فرمايي:

مُّتَّكِئِينَ فِيهَا عَلَى الْأَرَائِكِ ۖ لَا يَرَوْنَ فِيهَا شَمْسًا وَلَا زَمْهَرِيرًا ﴿١٣﴾

حال دا چې تکيه کوونکي به وي په هغه (جنّت) کې پر تختونو باندې (د باچايانو او ټولواکانو په ډول)، نه به وينې دوی هلته شمس لمر (ګرمي) او نه زمهرير (ساړه).

تفسیر: یعنې د جنّت موسم به ډېر معتدل او برابر وي، نه د تودوخې او نه د یخنۍ او نه به نور څه ربړ او تکلیف هلته وي.

وَدَانِيَةً عَلَيۡهِمۡ ظِلَٰلُهَا وَذُلِّلَتۡ قُطُوفُهَا تَذۡلِيلٗا ﴿١٤﴾

حال دا چې نژدې به وي پر دوی باندې سیوري (د ونو) د هغه، تابع او مسخّرې ټیټې کړی شوي به وي مېوې د هغه په تابعدارۍ مسخّر ېدلو ټیټېدلو سره (چې شوکول به یې اسان وي).

تفسیر: یعنې د ونو څانګې د خپلو مېوو سره دوی ته ډېرې نژدې کیږي، او د هغوی مېوې به ورځوړندې او د دوی په واک کې به وي، او جنّتیان په هر حالت او هر ځای کې چې وغواړي، اعمّ له دې څخه چې ولاړ وي یا ناست یا ملاست، بې له تکلّفه هغه ټولولی او شوکولی شي.

وَيُطَافُ عَلَيۡهِم بِـَٔانِيَةٖ مِّن فِضَّةٖ وَأَكۡوَابٖ كَانَتۡ قَوَارِيرَا۠ ﴿١٥﴾ قَوَارِيرَاْ مِن فِضَّةٖ

او ګرځولی به شي پر دغو (ابرارو) باندې (په دغه جنّت کې د) شیشو جامونه له سپینو زرو او ګلاسونه صراحي چې وي به (دغه ظروف) په شان د شیشو. هسې شیشې چې له سپینو زرو به وي (صاف به وي د شیشو په شان، چې ظاهر به یې له باطن او باطن به یې له ظاهره ښکاري).

تفسیر: یعنې دا ظروف لوښي به په اصل کې د سپینو زرو څخه جوړ وي، او ډېر سپین بې داغه او خوښي ښونکي، او داسې صاف او شفاف ا و ځلېدونکې به وي، چې لکه شیشې غوندې به ښکاري، او د هغه د منځ شیان به له باندې څخه له لرې لیده کیږي.

قَدَّرُوهَا تَقۡدِيرٗا ﴿١٦﴾

په اندازه کړي به وي هغه (جامونه ساقیانو د جنّت جنّتیانو ته) اندازه کول.

تفسیر: یعنې یو جنّتي هومره چې څښلو ته ضرورت لري، او زړه یې غواړي؛ په هغه مېچ او اندازه سره به سم او برابر په هغه کې شراب وي، چې نه به ترې لږیږي، او نه به ترې زیاتیږي، یا په هره اندازه چې جنتیان پخپلو زړونو کې ټاکلې او ګرځولې وي؛ بې له تزییده او بې له تنقیصه سم د دوی له غوښتنې سره ورته وړاندې کیږي.

وَيُسۡقَوۡنَ فِيهَا كَأۡسٗا كَانَ مِزَاجُهَا زَنجَبِيلًا ﴿١٧﴾

او ورڅښول کیږي به جنتیانو ته په جنّت کې جامونه د شرابو چې وي به ګډ له هغه سره زنجبیل.

تفسیر: یعنې د شرابو جام یو هغه وو چې د هغه ګډ جنتي کافور دی، دویم یې هغه دی چې زنجبیل (سونډ) ورسره ګډوي، مګر دا د دې دنیا زنجبیل او سونډ ونه ګاڼه شي، ځکه هغه یوه چینه ده چې «سلسبیل» نومیږي، د سونډ تأثیر تود دی، او په غریزیه حرارت کې انتعاش پیدا کوي، او عرب هغه ډېر خوښوي.

په هر حال سره په کوم خاص مناسبت سره دې چینې ته «زنجبیل وایي»، د نېکانو په جامونو کې د هغه لږ څه ګډون کاوه شي، په اصل کې دا چینه لویو عالي مقامو مقرّبینو لره ده، والله أعلم.

عَيْنًا فِيْهَا تُسَمّٰى سَلْسَبِيْلًا ﴿۱۸﴾

چينه په دغه (جنّت کې چې) نوم يې اېښودلی شوی دی په سلسبيل سره.

تفسير: د «سلسبيل» معنی صافي بهېدونکي اوبه دي، (کذا في الموضح)، او ځکه ورته «سلسبيل» وايي چې آسانه تيرېږي له حلقه، او ډېرې لذيذې او خونده ورې دي په څښلو کې، او هر چېرته چې د جنّتي زړه وغواړوي، همغلته ورته بهيږي.

وَيَطُوْفُ عَلَيْهِمْ وِلْدَانٌ مُّخَلَّدُوْنَ ۚ

او ګرځي پر دغو جنّتيانو باندې هلکان تل پاتې شوي (پخپل حال).

تفسير: يعنې تل به هلک پاتې کيږي، يا به له جنّتيانو څخه هيڅ نه اخيست کيږي، او تل تر تله به د هغوی په خدماتو کې مشغول وي.

اِذَا رَاَيْتَهُمْ حَسِبْتَهُمْ لُؤْلُؤًا مَّنْثُوْرًا ﴿۱۹﴾

کله چې ووينې ته دوی؛ ګنې به هغوی (په صفايي کې) لکه مرغلرې خورې شوې.

تفسير: يعنې پخپل حسن، جمال، صفايي او ښايست سره په هر لوري ګرځي، او داسې خوش منظر معلوميږي لکه چې د ډېرو ځلېدونکيو او ښايسته مرغلرو په شان پر ځمکې باندې خواره شوي وي، او تخصيص د «منثور» لپاره د دې دی؛ چې دا ښايسته او ښې ښکاريږي له مرغلرو منظومه وو او پييلو شويو څخه.

وَاِذَا رَاَيْتَ ثَمَّ رَاَيْتَ نَعِيْمًا وَّمُلْكًا كَبِيْرًا ﴿۲۰﴾

او هر کله چې وګورې ته دغه (جنّت) ته؛ نو وبه وينې ته نعمتونه (ډېر چې صفت يې کېدی نشي) او ملک باچايي لويه (لازواله چې انتهاء او زوال نه لري).

تفسير: يعنې د جنت حال او احوال څه ووايه شي، که څوک يې ووينې؛ نو ور معلوميږي چې په جنّت کې به څه عظيم الشأن نعمتونه او څومره لويه لا زواله بېمثاله باچايي يوه معمولي او ادنی جنّتي ته ور په برخه کيږي، رزقنا الله تعالى منها بمنّه وفضله.

عٰلِيَهُمْ ثِيَابُ سُنْدُسٍ خُضْرٌ وَّاِسْتَبْرَقٌ ۫

له پاسه پر دوی باندې به کالي د نريو ورېښمو وي چې شنه به وي، او د غټو ورېښمو نه.

تفسير: يعنې نري او غټ دوه ډوله د ورېښمو کالي به جنّتيانو ته ورکاوه کيږي.

وَّحُلُّوْٓا اَسَاوِرَ مِنْ فِضَّةٍ ۚ

او وابه غوسته شي (دوی ته) باهوګان له سپينو زرو.

تفسير: په دې سورت کې درې ځايه د سپينو زرو، د لوښيو، ګاڼو او نورو ذکر راغلی دی، په بل ځای کې د سرو زرو ذکر شوی دی، ممکن دي چې دا هم وي او هغه هم وي، ځينو ته به دا ورکاوه شي، او ځينو ته به هغه، يا به کله دا او کله به هغه وروړاندې کيږي.

وَسَقٰىهُمْ رَبُّهُمْ شَرَابًا طَهُوْرًا ﴿٢١﴾

او ور وبه څښي دغو (جنّتيانو ته) رب د دوی شراب طهور (څښاك ښه پاكيزه).

تفسير: يعني له ګردو نعمتونو وروسته د شراب طهور يو جام به د حقيقي مالك له لوري وركاوه شي، چې نه په كې نجاست وي، او نه كدورت، نه به ورسره څه درد او الم او نه به بدبويي وي، او د هغه له څښلو ځني به زړه پاك او ګېډه صفا كېږي، له څښلو څخه وروسته له بدن څخه به داسې عرق او خولې وځي، چې د هغه وږمه او خوشبويي به د مسكو په څېر زړونه خوښوي.

إِنَّ هٰذَا كَانَ لَكُمْ جَزَآءً وَّكَانَ سَعْيُكُمْ مَّشْكُوْرًا ﴿٢٢﴾ إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا عَلَيْكَ الْقُرْاٰنَ تَنْزِيْلًا ﴿٢٣﴾ فَاصْبِرْ لِحُكْمِ رَبِّكَ

(او وبه فرمايي الله دوی ته چې) بېشكه دغه (نعمتونه) وو تاسې لره جزاء بدل (د اعمالو ستاسې)، او دی سعي عمل زيار ستاسې مشكور مقبول. بېشكه مونږ همدا مونږ نازل كړی مو دی په تا باندې (ای محمده !) قرآن نازل كول. نو صبر كوه حكم د رب خپل ته (په نصرت د تا).

تفسير: يعني د زيات اعزاز او اكرام او د زړونو د خوښې لپاره به ويلی شي چې: دا ستاسې د اعمالو بدل دی، ستاسې زيارونه مقبول او مشكور او سعي مو ومنلی شوې، د دې زېري له اورېدلو ځني به جنّتيان لا خوښيږي.

﴿إِنَّا نَحْنُ﴾ الآية ـ «بېشكه مونږ نازل كړی مو دی په تا باندې ای محمده قرآن نازلول، نو صبر كوه حكم امر د رب خپل ته په نصرت د تا»، چې ستا زړه مضبوط شي، او خلق ورو ورو پخپلو ښو او بدو باندې ښه وپوهيږي او معلوم يې كړي، چې جنّت د كومو اعمالو په وسيله موندل كيږي، كه په داسې پوهولو سره هم ونه پوهېده، او پخپل ضد او عناد كې ټينګ پاتې شو؛ نو تاسې د خپل پروردګار په حكم باندې همغسې ټينګ ودرېږئ، او د وروستنۍ فيصلې انتظار وكړئ !.

وَلَا تُطِعْ مِنْهُمْ اٰثِمًا اَوْ كَفُوْرًا ﴿٢٤﴾

او مه منه خبره له دوی ځني د هيڅ يو ګنهګار او ناشكره (چې تا بولي كفر ته).

تفسير: يعني «عتبه» او «وليد» او د قريشو نور كفار تاسې ته دنيوي ترغيبونه دركوي، او شنه باغونه درښيي، او په دې تحريص او تطميع سره غواړي چې تاسې د تبليغ له فرضه واړوي، نو الله تعالی تنبيه فرمايي چې: تاسې د دوی په خبرو باندې مه تېروځئ، ځكه چې د ګنهګار، فاسق او ناشكر كافر له وينا منلو څخه پرته له نقصانه بل څه په لاس نه درځي، نو د داسې شريرانو او بدبختانو خبرو ته غوږ نيول نه دي پكار.

وَاذْكُرِ اسْمَ رَبِّكَ بُكْرَةً وَّاَصِيْلًا ﴿٢٥﴾

او يادوه نوم د رب خپل صباح ګهيځ او بېګا مانښام.

تفسير: يعني تل هغه پخپل زړه كې ولره !، په تېره بيا په دې دوو وختونو كې يې هرومرو يادوه !، ګردو اندېښنو علاج همدا د الله تعالی ذكر دی.

وَمِنَ الَّيْلِ فَاسْجُدْ لَهٗ وَسَبِّحْهُ لَيْلًا طَوِيْلًا ﴿۲۶﴾

او په څه برخه د شپې كې نو سجده كوه هغه (الله) ته، او نسبت د پاكۍ كوه دغه (الله) ته په شپه اوږده كې (يعني تهجّد كوه او).

تفسير: لمونځ وكړه !، ښايي چې له دې ځنې د مغرب او عشاء لمونځونه يا به تهجّد مراد وي، كه له ﴿وَمِنَ الَّيْلِ فَاسْجُدْ لَهٗ﴾ څخه تهجّد مراد وي؛ نو دلته به له تسبيح ځنې د هغه متبادره معنى اخيسته كيږي، يعني د شپې له لوري علاوه پر تهجّد پر ډېرو تسبيحو او تهليلو كې مشغول شئ !، كه له ړومبي «فاسجد» ځنې د ماښام او ماسختن لمونځ مراد وي؛ نو دلته به له تسبيح څخه تهجّد مراد وي.

اِنَّ هٰٓؤُلَآءِ يُحِبُّوْنَ الْعَاجِلَةَ وَيَذَرُوْنَ وَرَآءَهُمْ يَوْمًا ثَقِيْلًا ﴿۲۷﴾

بېشكه دا (خلق چې كُفّار دي) خوښوي ژر تېرېدونكې (دنيا)، او پرېږدي وروسته له ځانه ورځ سخته (د عُقبى چې د هغې لپاره څه تيارۍ او عمل نه كوي).

تفسير: يعني دا خلق كه ستاسې پند او هدايت نه مني، د هغه سبب د دنيا مينه ده، كله چې دنيا يو ژر په لاس راتلونكى څيز دى، دوى هم دا غواړي، او د قيامت له درنې ورځې څخه غافل شوي دي، او هيڅ د هغه په فكر كې نه دي لويدلي.

نَحْنُ خَلَقْنٰهُمْ وَشَدَدْنَآ اَسْرَهُمْۚ وَاِذَا شِئْنَا بَدَّلْنَآ اَمْثَالَهُمْ تَبْدِيْلًا ﴿۲۸﴾

مونږ پيدا كړي مو دي دوى، او بيا مو مضبوط كړل پيداينښت بندونه اندامونه د دوى، او كله چې اراده وفرمايو؛ بدل به راوړو مونږ امثال د دوى (په خلقت كې) بدل.

تفسير: يعني اول مو تاسې پيدا كړئ، او ستاسې ګرد بندونه او اندامونه مو جوړ كړي دي، نن ځمونږ هغه قدرت نه دى سلب شوى، هر كله چې مونږ وغواړو؛ ستاسې دا موجوده ژوندون پاى (انجام) ته رسوو، او همداسې يوه بله هستي بيا پيدا او ودرولى شو، يا دا مطلب كه دا خلق يې ونه مني؛ نو مونږ قادر يو، هر كله چې وغواړو د دوى په ځاى به نور داسې سړي راولو چې ګرد سره به مطيع او فرمانبرداران وي، او د دوى په شان به سر كشان نه وي.

اِنَّ هٰذِهٖ تَذْكِرَةٌۚ فَمَنْ شَآءَ اتَّخَذَ اِلٰى رَبِّهٖ سَبِيْلًا ﴿۲۹﴾

بېشكه دغه (سورت) تذكره پند دى (خلقو لره)، نو هر هغه څوك چې اراده كوي نيسي طرف د رب خپل ته لاره (په خير او طاعت سره؛ پس ودې نيسي !).

تفسير: يعني په جبر او زور سره په دوى باندې خبرې منل ستا كار نه دى، د پاك قرآن په وسيله پند وركوئ !، وروسته له دې د هر چا اختيار دى، هر څوك چې زړه يې غواړي د خپل پروردګار تر خوښۍ پورې د رسېدلو لاره دې ځان ته جوړه كړي !.

وَمَا تَشَآءُوْنَ اِلَّآ اَنْ يَّشَآءَ اللّٰهُؕ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ عَلِيْمًا حَكِيْمًا ﴿۳۰﴾

او اراده نشئ كولى تاسې (د هيڅ لاره د طاعت) مګر هغه چې اراده وفرمايي الله (تاسو ته)، بېشكه الله دى (پر هر شي باندې) ښه عالم دانا ښه حكمت والا دى.

تفسیر: یعنې ستاسې غوښتنه هم پر ته د الله تعالی له غوښتنې نشي کېدی، ځکه چې د بنده مشیت د الله تعالی د مشیت تابع دی، دغه الله تعالی ته ښه معلوم او ښکاره ده چې د چا استعداد او قابلیت څه قسم دی؟ نو سم له هغه سره د هغه مشیت کار کوي، بیا پاک الله هر چا لره چې اراده ولری د هدایت نو پخپل مشیت په سمې لارې باندې يې بیايي، او چا سر لره چې د ګمراهۍ اراده وکړی نو په ګمراهی کې يې پرېږدي.

يُدۡخِلُ مَن يَشَآءُ فِي رَحۡمَتِهِۦۚ وَٱلظَّٰلِمِينَ أَعَدَّ لَهُمۡ عَذَابًا أَلِيمَۢا ﴿٣١﴾

داخلوي (الله) هغه څوک چې اراده (د دخول يې) وفرمايي په رحمت خپل کې، او ظالمان (کافران چې دي) تيار کړی دی (الله) دوی ته عذاب ډېر دردناک.

تفسیر: یعنې د هر چا استعداد چې ښه وي؛ هغه ته به په نېکۍ باندې د تللو توفیق وروبښي، او د خپل رحمت او فضل مستوجب به يې وګرځوي.

تمّت سورة الدّهر بفضل الله تعالی ومنّه وکرمه.

سُوۡرَةُ الۡمُرۡسَلَاتِ

«د (المرسلات) سورت مکي دی، پرته (علاوه) له (۴۸) آیته څخه چې مدني دی، (۵۰) آیته (۲) رکوع لري، په تلاوت کې (۷۷) او په نزول کې (۳۳) سورت دی، وروسته د (الهمزة) د سورت څخه نازل شوی دی».

بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِيۡمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

وَالۡمُرۡسَلٰتِ عُرۡفًا ﴿۱﴾ فَالۡعٰصِفٰتِ عَصۡفًا ﴿۲﴾

قسم دی په هغو بادونو چې لېږلی شوي دي (د الله له طرفه) پی در پی پرله پسې (چې زړونه خوښوي)، (یا) قسم دی په هغو ملائکو لېږلیو شویو په نېکیو سره (چې امر او نهي دي). بیا قسم دی په هغو سخت خوځوونکیو بادونو باندې چې الوځي په زور سره، (یا) پس قسم دی په هغو ملائکو تلونکیو په حکم د الله سره ګړندي تلل.

تفسیر: یعني اول پسته او ښه نرۍ هوا چلیږي، چې له هغې سره به د مخلوقاتو ډېر توقّعات او منافع تړلي وي، بیا لږ څه وروسته همغه یوه نرمه او پسته هوا د یوې سختې سیلۍ او طوفان جاکړ پشان به الوځي، او داسې خرابي او وراني به راولي چې خلق به په نارو سورو شي، همدا د دنیا او د آخرت مثال وګڼئ !، ډېر داسې کارونه دي چې خلق هغه اوس مفید او نافع ګڼي، او پر هغه باندې د دوی لویې هیلې تړلې وي، او ډېر توقّعات ترې لري، خو همغه کار کله چې د قیامت په ورځ پخپل اصلي او ډېر سخت او ویروونکي صورت سره راښکاره شي؛ نو ګرد خلق به ترې پناه غواړي.

وَّالنّٰشِرٰتِ نَشۡرًا ﴿۳﴾ فَالۡفٰرِقٰتِ فَرۡقًا ﴿۴﴾

قسم دی په هغو خواره کوونکیو بادونو باندې (باران لره) پورته کول خورول. بیا (قسم دی) په (هغو ملائکو یا آیتونو د قرآن چې) جدایي کوي (په منځ د حق او باطل کې) جدایي کول.

تفسیر: یعني پر هغه هواوو باندې قسم دی چې بخارات او نور له ځانه سره راپورته کوي، او وریځې پیدا کوي، او په فضاء کې یې خوروي، بیا په هر ځای کې چې د هغوی رسونه مقصود وي؛ د الله تعالی په امر هغه هم هغلته رسوي او ویشي یې، او له وریا (باران) څخه وروسته بیا وریځې یوه لوري بل لوري ته خوروي، هوا یواځې له وریځې سره مخصوصه نه ده، بلکه د هغه عمومي خاصیت دا دی چې د ګردو شیانو کیفیات لکه ښې او بدې وږمې او نور خوروي، او د هغوی لطیف اجزاء ځنې بېلوي، او له ځان سره یې وړي، او یو څیز له یوه ځایه جلا کوي، او له بل سره یې لګوي.

فَالۡمُلۡقِيٰتِ ذِكۡرًا ﴿۵﴾ عُذۡرًا اَوۡ نُذۡرًا ﴿۶﴾

پس قسم دی په هغو (پرښتو) چې راښکته کوونکې د ذکر، وحي، پند دي. لپاره د لرې کولو د عذر (الزام د مؤمنانو) او لپاره د ویرولو (الزام د کافرانو).

تفسیر: شاه عبد العزیز (رحمه الله) له ﴿فَالۡمُلۡقِيٰتِ ذِكۡرًا﴾ څخه هم هوا مراد کړې ده، ځکه چې د وحي غږ د خلقو غوږونو ته رسونه هم د هوا کار دی.

تنبیه: «المرسلات، العاصفات، الناشرات، الفارقات، الملقیات» د پنځو واړو مصداق ځینو هواوې ټاکلي (مقرر کړې) دي، ځینو پرښتې ځینو پیغمبران او ځینو مفسّرینو لکه چې ړومبنیو ځلورو څخه هواوې مراد کړي دي، او له پنځمې ځنې یې پرښتې اخیستې دي چې په ترجمه کې ښکاره ده.

شاه عبد القادر (رحمه الله) لیکي چې: «له وحي څخه د کافرانو د دغه الزام لرې کول منظور دي، چې د سزا په وخت کې ونه وایي چې مونږ نه وو خبر، او هغو کسانو ته چې په برخه کې یې ایمان دی؛ د وېرې اورول دي چې ایمان راوړي».

إِنَّمَا تُوعَدُونَ لَوَاقِعٌ ﴿٧﴾

بېشکه څه وعده چې له تاسې سره کړی شوې ده (د قیامت) خامخا واقع کېدونکې ده.

تفسیر: یعنې د قیامت او د آخرت د حساب او کتاب او جزاء او سزا وعده هرومرو پېښېدونکې ده.

فَإِذَا النُّجُومُ طُمِسَتْ ﴿٨﴾ وَإِذَا السَّمَاءُ فُرِجَتْ ﴿٩﴾

نو کله چې ستوري تور شي (رڼا نور یې ورک شي). او کله چې اسمان څېرې کړ شي.

تفسیر: یعنې ستوري محوه بې رڼا خړپړ کیږي، اسمان به ټوټې ټوټې را لویږي، او د څیریدلو له وجې به په هغه کې ورونه او کړکی څرګندیږي.

وَإِذَا الْجِبَالُ نُسِفَتْ ﴿١٠﴾

او کله چې غرونه والوځولی شي (ویستل شي له ځایونو خپلو نه) او روان شي.

تفسیر: یعنې د پاغوندو په شان په هوا کې الوځي، او دې خوا او هغې خوا ګرځي.

وَإِذَا الرُّسُلُ أُقِّتَتْ ﴿١١﴾

او کله چې د پیغمبرانو وخت وټاکلی شي (او جمع کړل شي لپاره د شهادت).

تفسیر: چې له وړاندې وروسته ټاکلي وقت سره سم د خپلو امتیازاتو سره د ربّ العزّت په دربار کې حاضر شي.

لِأَيِّ يَوْمٍ أُجِّلَتْ ﴿١٢﴾ لِيَوْمِ الْفَصْلِ ﴿١٣﴾

لپاره د کومې ورځې وروستي کړی شوي دي (دا څیزونه)؟. لپاره (د شهادت) د ورځې د فیصلې.

تفسیر: یعنې پوهېږئ چې دا فیصله کومې ورځې لپاره ساتلی شوې ده؟ هغې ورځې ته چې په هغې کې به د هرې خبرې بیخي او آخري او قطعي فیصله وي، بېشکه که الله تعالی غوښتلی؛ اوس به یې د هر څیز فیصله لاس په لاس او سمدلاسه هم کوله، خو د ده د حکمت اقتضاء داسې نه ده، چې اوس هر څوك پخپلې سزا ورسوي.

وَمَا أَدْرَاكَ مَا يَوْمُ الْفَصْلِ ﴿١٤﴾ وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِّلْمُكَذِّبِينَ ﴿١٥﴾

او څه شي پوه کړی یې ته چې څه ده ورځ د فیصلې. افسوس، هلاکت، خرابي ده په دغې ورځې کې دروغ ویونکیو لره (په ورځې د قیامت باندې).

تفسیر: یعنې هیڅ مه پوښتنه چې د فیصلې ورځ به څرنګه وي؟ بس دومره وپوهېږه چې دروغ ویونکیو لره به د تباهۍ ډېره سخته ورځ وي، او له سختو مصابو او ربړو سره به په کې مخامخ کېدونکي وي.

أَلَمْ نُهْلِكِ الْأَوَّلِينَ ﴿۱۶﴾ ثُمَّ نُتْبِعُهُمُ الْآخِرِينَ ﴿۱۷﴾ كَذَٰلِكَ نَفْعَلُ بِالْمُجْرِمِينَ ﴿۱۸﴾

آیا نه دي هلاک کړي مونږ (مجرم خلق) ړومبني؟ (بلکه هلاک کړي مو دي په سبب د تکذیب سره). بیا ورلېږو په هغو پسې وروستني (مجرمان هم لکه چې له دوی سره مو معامله وکړه). همداسې کار کوو مونږ له ټولو مجرمانو ګنهګارانو سره.

تفسیر: د قیامت منکرانو داسې ګڼل چې د دنیا دا لوی ژوندون به په څه ډول پای (آخر) ته ورسیږي؟ او څرنګه به باور کېدی شي چې دا ګرد بنـي آدمان به په یوه ورځ کې سره مړه او انساني نسل به بیخي فنا کیږي؟دا دوزخ او عذاب ویرول ګرد سره فرضي او ساختګي رابښکاري، نو د دې چټي خبرو په ځواب کې فرمایي چې پخوا له دې څخه ډېر خلق مړه شوي دي، او ډېر اقوام او ټبرونه د خپلو ګناهونو په بدل د تباهۍ سره مخامخ شوي دي، د وروستنیو په نسبت به هم داسې د موت او هلاکت سلسله جاري وي، نو پاک الله فرمایي: کله چې څمونږ قدیمي عادت د مجرمانو په نسبت معلوم او څرګند دی؛ نو وپوهېږئ چې د دې پېړۍ کُفّار به هم په همغو پخوانیو کُفّارو پسې شړو.

وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِّلْمُكَذِّبِينَ ﴿۱۹﴾

افسوس هلاکت خرابي ده په دغې ورځې کې دروغ ویونکیو لره (په بعث بعد الموت باندې).

تفسیر: یعنې هغه کسان چې د قیامت راتګ یې د دې لپاره دروغ ګاڼه چې ګرد انسانان به څرنګه یو ځلې پناه کیږي؟ او په څه ډول به ګرد مجرمان په یوه وخت کې ګرفتار او په سزا رساوه کیږي؟

أَلَمْ نَخْلُقكُّم مِّن مَّاءٍ مَّهِينٍ ﴿۲۰﴾ فَجَعَلْنَاهُ فِي قَرَارٍ مَّكِينٍ ﴿۲۱﴾ إِلَىٰ قَدَرٍ مَّعْلُومٍ ﴿۲۲﴾

آیا نه یئ پیدا کړي مونږ تاسې له اوبو سپکو (د مني) څخې؟. نو ومو ساتلې مونږ هغه (اوبه) په ځای د قرارۍ ټینګ کې (چې د مور رحم دی). تر نېټې معلومې (وخت د ولادت) پورې.

تفسیر: یعنې د یوې وقفې په ځای کې یې محفوظ وساته، له دې څخې مراد د مور رحم دی، چې هغه ته (بچه دان) هم وایه شي، او على الأكثر ووړکی هلته تر نهو میاشتو پورې وي، او خپل خلقت کاملوي.

فَقَدَرْنَا فَنِعْمَ الْقَادِرُونَ ﴿۲۳﴾ وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِّلْمُكَذِّبِينَ ﴿۲۴﴾

پس قادر یو مونږ په دغو کارونو باندې پس ښه ټیک قادران یو مونږ. افسوس، هلاکت، خرابي ده په دغې ورځې کې دروغ ویونکیو لره (په ایمان او په نعمت باندې).

تفسیر: یعنې د اوبو هغه څاڅکي یې او تر نېټې معلومې پورې په هغه ټینګ او مضبوط ځای (رحم) کې چې اکثر نهه میاشتې وي؛ وساته په تدریج سره یې پـوره کړ، او له هغه څخه یې په ورو ورو یو کامل انسان جوړ کړ، له دې څخې څمونږ په قدرت او قوت باندې وپوهېږئ، نو آیا دا الله تعالى دا انسان وروسته له مړینې څخه نشي ژوندی کولی.

تنبیه: ځینو د «قدّرنا» معنی اندازه کول اخیستي دي، یعنې «اندازه مو کړ» او مونږ یو ښه اندازه کوونکي، چې په دومره مدت کې له مونږ څخې هیڅ یو ضروري څیز نه دی پاتې، او نه مونږ کوم زائد او بېکار شی پیدا کړی دی.

(اوس الله تعالى جل وعلا شأنُه وعظم برهانُه ذکر کوي د خپل احسان پر خپلو بندګانو او داسې فرمایي:)

أَلَمْ نَجْعَلِ الْأَرْضَ كِفَاتًا ﴿٢٥﴾ أَحْيَاءً وَأَمْوَاتًا ﴿٢٦﴾

آیا نه ده ګرځولې مونږ ځمکه جمع کوونکې (په شاه خپلې). ژوندیو لره او مړیو لره (په ګېډه، نس خپل کې)؟.

تفسیر: یعني ګرد ژوندي مخلوقات پر همدغې ځمکې باندې د خپل ژوندون چارې برابروي، او د دوی مړي هم په همدې ځمکې کې خښیږي، او ورته رسیږي، انسان ته ژوندون د همدې خاورې په وسیله په برخه شوی دی، او له مړینې ځنې وروسته یې همدا خاوره د هستوګنې ځای دی، نو آیا بیا دویم کرت له دې خاورې ځنې د هغه پورته کېدل کومه مشکله خبره ده؟.

وَجَعَلْنَا فِيهَا رَوَاسِيَ شَامِخَاتٍ وَأَسْقَيْنَاكُمْ مَاءً فُرَاتًا ﴿٢٧﴾

او پیدا کړي دي مونږ په دې (ځمکه) کې غرونه لوی او لوړ، او در ومو څښلې تاسې ته اوبه خوږې تنده ماتوونکې.

تفسیر: یعني په همدغې ځمکې کې مو لکه غر غوندې دروند او سخت جسم پیدا کړی دی، چې له خپله ځایه هیڅ نه خوځیږي، او په همدې ځمکې کې مو د اوبو چینې در بهولې دي، چې د خپلې نرمۍ او سیلان په سبب تل ترتله بهیږي، او په ډېر سهولت سره یې څښونکي خړوبیږي.

وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِلْمُكَذِّبِينَ ﴿٢٨﴾

افسوس، هلاکت، خرابي ده په دغې ورځې کې دروغ ویونکیو لره (په دغو مخلوقاتو او نعمتونو باندې).

انْطَلِقُوا إِلَى مَا كُنْتُمْ بِهِ تُكَذِّبُونَ ﴿٢٩﴾

ځئ ولاړ شئ ! هغه ځیز ته چې وئ تاسې چې په هغه (عذاب د اور) به مو دروغ ویل په دنیا کې.

تفسیر: یعني د قیامت په ورځ کې به منکرانو ته داسې ویل کیږي، بیا به وویل شي د الله له جانبه منکرانو ته داسې چې:

انْطَلِقُوا إِلَى ظِلٍّ ذِي ثَلَاثِ شُعَبٍ ﴿٣٠﴾

ځئ لاړ شئ تاسې !، هغه سیوري ته چې خاوند د دریو خانبونو ښانګو دی.

تفسیر: له «قتادة» رضي الله تعالی عنه او نورو ځنې مروي دي چې: د کافرانو د سیوري لپاره یو لوګی له دوزخه راوځي، چې په چاودلو سره به په دریو ښانګو ویشل کیږي، وایي چې: دا لوګی به داسې وي چې له هر یوه منکر به له درې خواوو راچاپېر وي، یوه ټوټه به یې د سر له لوري د چترۍ په ډول ولاړه وي، او دویمه به یې په ښي لاس او دریمه به یې په کیڼ لاس، د حساب تر خلاصېدو پورې به دا خلق تر همدې سیوري لاندې وي، او ایمانداران او نېک کرداران به د عرش عظیم تر سیوري لاندې په ډېره هوسایي او آرام سره ولاړ وي.

لَّا ظَلِيلٍ وَّلَا يُغْنِىْ مِنَ اللَّهَبِ ﴿۳۱﴾

چې نه به وي (دا سيورى) يخ، او نه به دفع کوي (له دوى نه هيڅ شى) له لمبې د اور نه.

تفسير: يعني يوائځې په نامه سره به سيورى وي، داسې کوم ګڼ سيورى به نه وي چې د هغه په وسيله د لمر له تودوخې يا د اور له لمبو ځنې منکرين ځان وژغوري، يا د تندې د داخلي او خارجي تودوخې مخه ونيسي.

اِنَّهَا تَرْمِىْ بِشَرَرٍ كَالْقَصْرِ ﴿۳۲﴾

بېشکه هغه (اور) ويشتل کوي په هسې بڅرکو سرو سکروټو سره (چې هره يوه به يې وي) لکه لوړه (اوچته) غټه ماڼۍ.

تفسير: يعني د دوزخ دغه سکروټې به دغومره لوړې وي، او هغه سکروټې به د لويې ماڼۍ د وچتوالي په مېچ را الوځي، يا به د هغه د سکروټو لويوالى د لويې ماڼۍ له لويوالي سره برابر وي.

كَاَنَّهٗ جِمٰلَتٌ صُفْرٌ ﴿۳۳﴾

ګواکي هغه (بڅرکي سکروټې قطار د) اوښانو زېړو تورو دى.

تفسير: يعني که له ماڼۍ سره تشبيه په لوړوالي (وچتوالي) کې وي؛ نو له اوښ سره به په لويوالي کې هم وي، که هغه تشبيه په لويوالي کې وي؛ نو د ﴿كَاَنَّهٗ جِمٰلَتٌ صُفْرٌ﴾ مطلب به داسې وي چې: ړومبى به د اور هغه بڅرکي او سکروټې له ماڼۍ سره برابرې وي، بيا به ماتې او وړې شي د اوښ په اندازه به کېږي، يا به له اوښ سره په رنګ کې تشبيه ولري، خو په دې صورت کې هغو کسانو چې د ﴿جِمٰلَتٌ صُفْرٌ﴾ ترجمه په «تورو اوښانو» سره کړې ده؛ هغه زياته ښه لګېږي، ځکه چې له روايتونو څخه دا ثابته شوې ده، چې د دوزخ اور تک تور دى، او عرب تورو اوښانو ته د دې لامله «صفر» وايي چې هغه عمومًا زېړوالي ته مائل وي، والله أعلم.

وَيْلٌ يَّوْمَئِذٍ لِّلْمُكَذِّبِيْنَ ﴿۳۴﴾

افسوس، هلاکت، خرابي ده په دغې ورځې کې دروغ ويونکيو لره (د داسې عذابونو).

تفسير: چې داسې به يې ګڼل چې قيامت نه دى راتلونکى، او که راهم شي؛ نو مونږ به هلته په آرام او هوسايۍ کې يو.

هٰذَا يَوْمُ لَا يَنْطِقُوْنَ ﴿۳۵﴾

دا هغه ورځ ده چې (مفيدې) خبرې نه کوي (په کې کفّار، يا به نشي نيولى هيڅ حُجّت پر الله باندې).

تفسير: يعني منکران به ځينو مواطنو کې بالکل خبرې ونه شي کړى، او په هغو مواطنو کې چې وينا کوي؛ هغه به نافع نه وي؛ نو په دې لحاظ سره به د هغوى ويل او نه ويل ګرد سره برابر وي.

وَلَا يُؤْذَنُ لَهُمْ فَيَعْتَذِرُوْنَ ﴿۳۶﴾

او اذن حکم به ونه کړ شي دوى ته چې عذر وغواړي (او نه به معذرت ورته څه نفع ورسوي).

تفسير: ځکه چې د معذرت او د توبې د قبلېدلو وخت تېر شوى دى.

وَيۡلٌ يَّوۡمَئِذٍ لِّلۡمُكَذِّبِيۡنَ ۝٣٧

افسوس، هلاکت، خرابي ده په دغې ورځې کې دروغ ویونکیو لره (په دغې ورځې د قیامت باندې).

تفسیر: یعنې هغه کسان چې دغه ورځ د دنیا په عدلیو او محکمو باندې قیاس کوي، او داسې یې ګڼلې وي چې که هسې کومه موقع راوړاندې شوه؛ نو هلته به هم په غوړو خبرو او په عذرونو او ننواتو سره ځانونه خلاصوو.

هٰذَا يَوۡمُ الۡفَصۡلِ ۚ جَمَعۡنٰكُمۡ وَالۡاَوَّلِيۡنَ ۝٣٨

دا ورځ د فیصلې ده، ټولوو مونږ تاسې (ای مکذّبانو) او پخواني خلق هم.

تفسیر: د دې لامله چې ګرد سره راټول کړو، او بیا یې بېل بېل سره ودروو، او وروستنی او آخري حکم او فیصله ور واوروو.

فَاِنۡ كَانَ لَكُمۡ كَيۡدٌ فَكِيۡدُوۡنِ ۝٣٩

پس که وي تاسې سره لره څه کید، مکر چل (په دفع د عذاب کې)؛ نو وکړئ دغه کید، مکر، چل مو په ما باندې.

تفسیر: هو که ! دا ګرد مو دلته سره را ټول کړي، اوس دې یو له بله سره جرګې او مشورې وکړي !، هر هغه چم او مکر فرېب او تدبیر چې ځمونږ د نیولو لپاره جوړولی شي؛ هغه دې جوړ کړي، او راودې نیسي، په دنیا کې خو مو د حق په باطلولو او پټولو کې ډېر تدبیرونه کړي وو، نن مو هم له همغو تدبیرونو څخه هر یو مو چې زړه غواړي؛ راد مخه یې کړئ !.

وَيۡلٌ يَّوۡمَئِذٍ لِّلۡمُكَذِّبِيۡنَ ۝٤٠ ع

افسوس، هلاکت، خرابي ده په دغې ورځې کې دروغ ویونکیو لره (په حساب کتاب باندې).

تفسیر: چې په نورو یې هیله او اسره کړې وه، چې هغوی به مونږ په هر ډول سره چې وي؛ خلاصوي.

اِنَّ الۡمُتَّقِيۡنَ فِىۡ ظِلٰلٍ وَّعُيُوۡنٍ ۝٤١ وَّفَوَاكِهَ مِمَّا يَشۡتَهُوۡنَ ۝٤٢ كُلُوۡا وَاشۡرَبُوۡا هَنِيۡٓـئًا ۢ بِمَا كُنۡتُمۡ تَعۡمَلُوۡنَ ۝٤٣

خامخا پرهېزګاران ویریدونکي به (د جنّت د ونو) په سیورو کې وي، او په (غاړه د) چینو کې به وي. او په (منځ د) مېوو کې به وي له هغه قسمه چې غواړي یې دوی. (او وایي به مؤمنانو ته پرښتې چې) خورئ تاسې او څښئ تاسې (ای متّقیانو) په داسې حال کې چې لذّت اخیستونکي به یئ په سبب د هغو (صالحه اعمالو) چې وئ به تاسې چې کول به مو (په دنیا کې).

تفسیر: یعنې ویریدونکي له عذابه د الله چې کوي پرهېز له کفر او عصیان څخه؛ ړومبی د عرش بیا د جنّت په سیوریو کې به وي، د مکذّبینو په مقابل کې یې دا د متّقینو حال بیان وفرمایه، ځکه چې «الأشیاء تعرف بأضدادها».

اِنَّا كَذٰلِكَ نَجۡزِى الۡمُحۡسِنِيۡنَ ۝٤٤ وَيۡلٌ يَّوۡمَئِذٍ لِّلۡمُكَذِّبِيۡنَ ۝٤٥

(لکه چې جزاء مو متقیانو ته ورکړه؛) بېشکه مونږ دا رنګه ښه بدل ورکوو نېکانو ته. افسوس، هلاکت، خرابي ده په دغې ورځې کې دروغ ویونکیو لره (په نعماوو د جنّت سره).

تفسیر: چې په دنیا کې به یې مسلمانانو ته ویل: که له مړینې څخه وروسته بیا ژوندون وي؛ نو هلته به هم مونږ له تاسې څخه ښه یو، اوس چې هغوی تاسې په عیش او عشرت کې وینئ، او خپل ځانونه په تکلیف او زحمت کې مومئ؛ نو دوی ته لا زیات تکلیف رسیږي، او رسوا او ذلیل کیږي، او وایي به منکرانو ته پرښتې داسې چې:

كُلُوا وَتَمَتَّعُوا قَلِيلًا إِنَّكُم مُّجْرِمُونَ ﴿٤٦﴾

خورئ تاسو ! او نفع واخلئ (ای مکذّبانو له نعمتونو د فاني دنیا) لږې ورځې، بېشکه یئ تاسې مجرمان (ګنهګاران په عُقبی کې).

تفسیر: دا خطاب مکذّبینو ته دی، چې څو ورځې نورې هم مزې وکړئ !، آخر به د دې خوړلو او ښځلو بدل په ښه ډول له تاسې څخې اخیست کیږي، ځکه چې تاسې د الله تعالی مجرمان یئ، چې د هغه سزا پرته له حبس دوام او عذاب الیم څخه بل شی نه دی.

وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِّلْمُكَذِّبِينَ ﴿٤٧﴾

افسوس، هلاکت، خرابي ده په دغې ورځې کې دروغ ویونکیو لره (له عذاب دردناک څخه).

تفسیر: چې د دنیا په عیش عشرت، ساعت تېری او لذّتونو کې ډوب تللي وي، له دې څخه خبر نه وي؛ هغه څیز چې تاسې ته د ګلانو آمېل ښکارېده، او هغه مو پخپلو غاړو کې اچول، هغه یو تک تور سخت چیچونکی مار او منګور دی.

وَإِذَا قِيلَ لَهُمُ ارْكَعُوا لَا يَرْكَعُونَ ﴿٤٨﴾

او کله چې وویل شي (په دنیا کې) دغو (مکذّبینو) ته چې رجوع وکړئ، لمونځ وکړئ تاسې (الله ته)؛ نه کوي دوی رکوع لمونځ (الله ته).

تفسیر: یعنې مکذّبین په لمانځه کې رکوع نه لري، یا د الله تعالی د عامو احکامو په مقابل کې غاړه نه ږدي.

وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِّلْمُكَذِّبِينَ ﴿٤٩﴾

افسوس، هلاک، خرابي ده په دغې ورځې کې دروغ ویونکیو لره (په اوامر او نواهي د الله).

فَبِأَيِّ حَدِيثٍ بَعْدَهُ يُؤْمِنُونَ ﴿٥٠﴾

پس په کومې خبرې باندې وروسته ما سوا له دې (قرآنه) به ایمان یقین راوړي (دغه منکران)، بلکه په بل شي باندې ممکنه نه ده پرته له (قرآن).

تفسیر: یعنې له قرآن مجید څخه لوړ او کامل او مؤثر بیان به د چا وي؟ که دا مکذّبین په دې باندې باور نه کوي؛ نو پر کومې خبرې به ایمان راوړي، آیا له دې پاک قرآن څنې وروسته د بل کوم کتاب د راتللو په انتظار کې دي، چې له اسمانه به راښکته شي؟.

تمّت سورة المرسلات بفضله، ولله الحمدُ والمنّة، وبه التوفیق والعصمة.

«د (النبأ) سورت مكي دی، (۴۰) آيته (۲) ركوع لري، په نزول كی (۸۰) او په تلاوت كی (۷۸) سورت دی، وروسته له المعارج له سورته نازل شوی دی».

بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

(شروع كوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم كوونكی دی.

عَمَّ يَتَسَآءَلُونَ ﴿١﴾

له څه شي څخه پوښتنه كوي (كفار) يو له بله (يا له مؤمنانو څخه په طريقه د مسخرې څخه).

تفسير: يعني خلك دكومې خبرې پته لګولو او دكوم څيز په تحقيق او تفتيش كی مشغول دي؟ آيا په هغو كی داسې څه قوت او استعداد شته چې له ډيرو پوښتنو څخه په هغه څيز باندې وپوهيږي؟ هيڅكله به ونه پوهيږي، يا دا چې كافران دانكار او استهزاء او دنه منلو او مسخرو په ډول (طريقه) په خپلو منځونو كې او هم له پيغمبر او مسلمانانو څخه پوښتې خانه ! هغه لويه ورځ كله راځي؟ ولې دومره وځنډېده (ايساره شوه) اوس ولې نه راځي؟

عَنِ ٱلنَّبَإِ ٱلۡعَظِيمِ ﴿٢﴾ ٱلَّذِي هُمۡ فِيهِ مُخۡتَلِفُونَ ﴿٣﴾

پوښتنه كوي (كفـار) دلويې خبرې (قيامت يا قرآن څخه چې مشتمل دی په بعث او نورو اخروي امورو). هغه (قرآن) چې دوی په كې مختلف دي (مؤمنان يې په حقانيت اقرار لري، او كافران ترې انكار كوي).

تفسير: يعني دقيامت لويه ورځ چې دخلقو په منځ كې په هغې كې اختلاف او شخړه ده او كفار په هغه كې سره مختلف دي، په انكار او په شك كې، يا به تپوس كاوه مؤمنانو او كافرانو ټولو، مؤمنانو دپاره دزيادت دويرې او دكافرانو له جهته دمسخرې نه، څوك راتګ نه مني، څوك يې په خيال كې ورته تللي دي.

كَلَّا سَيَعۡلَمُونَ ﴿٤﴾ ثُمَّ كَلَّا سَيَعۡلَمُونَ ﴿٥﴾

نه دی كوي (دا اختلاف او پوښتنې) ژر به وپوهيږي (دا كافران په عذاب دانكار باندې). بيا هيڅكله دی نه كوي (پوښتنې او اختلاف) ژر به وپوهيږي (دغه منكران په هغه څه باندې چې حق دی په هغه وقت كی چې مړه شي او وڅكي عذاب).

تفسير: يعني پيغمبرانو ددنيا له اوله تر اوسه پورې خلق ډير پوهولي دي، خو خلقو هيڅ كله له خپلو جګړو او پوښتنو مخ نه دی اړولی، اوس نژدې ده چې هغه ويروونكې نندارہ هغوی ته په مخ كې راشي، نو هلته به وپوهيږي چې دقيامت لويه ورځ څه شی ده؟ او دهغې پوښتنې او جګړې په څه ډول دي؟.

أَلَمۡ نَجۡعَلِ ٱلۡأَرۡضَ مِهَٰدٗا ﴿٦﴾

آيا نـه ده ګرځولې مونږ ځمكه فرش (بلكه ګرځولې ده مونږ ځمكه فرش لپاره دهستوګنې دخلقو).

تفسير: چی خلق په سکون او اطمینان پرې ډډې ولګوي، او هستوګنه پرې وکړي، او په آرامۍ او هوسايۍ (راحت) سره ناسته ملاسته په کې وکړي.

وَّالْجِبَالَ اَوْتَادًا ۝

او (آیا نـه دي ګرځولي مونږ) غرونه میخونه (بلکه ګرځولي دي مونږ غرونه دځمکې میخونه چې په سبب دهغو برقراره ده).

تفسير: لکه چې یو شی دمیخونو په وهلو سره ټینګیږي او نه سره بیلیږي او نه له خپل ځاي څخه دښخوا او هغې خوا ته خوځیږي؛ همدا راز دځمکې هغه ابتدائي خوزېدل او سره بیلېدل دغرونو د شته والي په سبب شول، او دالله تعالی په امر يې پـه ښکاره ډول يـو راز آرام په برخه شو.

وَّخَلَقْنٰكُمْ اَزْوَاجًا ۝

او پیدا کړي يئ مونږ تاسې جوړه (نر او ښځه).

تفسير: یعنې الله تعالی د نارینه دسکون او راحت او هوسايۍ او وخت تیرولو دپاره ښځه دده جوړه کړې ده، یا به له ازواج څخه مراد راز راز اشکال (انواع اقسام) او نور شیان مراد وي.

وَّجَعَلْنَا نَوْمَكُمْ سُبَاتًا ۝

او ګرځولی دی مونږ خوب ستاسې قطع د کارونو آرام راحت (دابدانو دتاسې).

تفسير: یعنې سړی چې په اوږدې ورځې کې له ډیر کار او بار او خوځېدو ستړی ستومانه کیږي نو هر کله چې اوده شي؛ نو ګرده ستومانې او ستړتیا يې لرې کیږي، ځکاکې خوب د آرامۍ او هوسايۍ نوم دی، وروسته له دې دخوب په مناسبت شپه هم یادیږي.

وَّجَعَلْنَا الَّيْلَ لِبَاسًا ۝

او ګرځولې ده مونږ شپه لباس (پټوونکې دهر څيز په تیارې خپلې سره).

تفسير: همغسې چې سړی پخپلو جامو سره ځانونه پټوي، همدارنګه دشپې تیاره هم دخلقو پرده ساتي، او هغه چارې چې دپټیدلو وړ وي؛ زیاتره يې دشپې په تیاره کې کولی شئ، په هسې او ښکاره ډول هم سړی له ورځې زیاتره دشپې له مخې دیخنۍ او نورو شیانو لامله جامې اغوستلو ته اړ او محتاج کیږي.

وَّجَعَلْنَا النَّهَارَ مَعَاشًا ۝

او ګرځولې ده مونږ ورځ (وقت دطلب) معاش (او د کارونو).

تفسير: زیاتره هر راز چارې او ګټې دورځې له مخې کیږي، چی له هغو څخه هر څوک دخپل کور او کهول حوائج او اړتیاوې لرې او خپل زړه ډاډه کوي، دشپې او ورځې په مناسبت د اسمان او لمر خبره هم کیږي، یا دا چی دځمکې په مقابل کی داسمان بیان هم کاوه شي.

وَبَنَيْنَا فَوْقَكُمْ سَبْعًا شِدَادًا ﴿١٢﴾

او جوړ کړي دي مونږ دپاسه دتاسې اوه محکم (اسمانونه چې نشته په کې هيڅ نښه دخلل او د نقصان).

تفسير: يعنې اووه کلک اسمانونه جوړ شوي دي، چې سره له دومره زياتو پېړيو مدتو دتېرېدلو اوس هم دپخوا په شان دي، او هيڅ يو کنډو په کې نشته، او داسې ټينګ او کلک دي چې له سره نه نړيږي، او هيڅ يو چاود او درز په کې نه ښکاري.

وَجَعَلْنَا سِرَاجًا وَهَّاجًا ﴿١٣﴾

او ګرځولې پيدا کړې ده مونږ (په اسمان کې) ډيوه روښانه.

تفسير: يعنې لمر چې دتودوخې او رڼا دواړه اوصاف په کې شته.

وَأَنْزَلْنَا مِنَ الْمُعْصِرَاتِ مَاءً ثَجَّاجًا ﴿١٤﴾

او نازلې راښکته کړېدي مونږ له نچوړونکو او ورونکيو (ورېځو) څخه اوبه ډېرې توئيدونکې پاکې صافې.

تفسير: څڅيدونکې وريځې يا څڅولې هواوې.

لِنُخْرِجَ بِهِ حَبًّا وَنَبَاتًا ﴿١٥﴾ وَجَنَّاتٍ أَلْفَافًا ﴿١٦﴾

لپاره د دې چې راوباسو مونږ په هغو (اوبو) سره دانې، او واښه. او باغونه يو له بل سره ګڼ نژدې.

تفسير: يعنې ډېر ګڼ باغونه، يا دا چې په يوې ځمکې کې يې راز راز ونې او باغونه شنه کړي دي.

إِنَّ يَوْمَ الْفَصْلِ كَانَ مِيقَاتًا ﴿١٧﴾

بېشکه ورځ د فيصلې (په مابين د خلقو کې قيامت دى) وخت (مقرر لپاره د ثواب او عقاب په حکم د رب ستا).

تفسير: د فيصلې ورځ به هغه وي چې ښه او بد داسې سره بېخي په کې بيليږي، چې په هيڅ ډول اشتراک او اجتماع به په کې نه پاتې کيږي، هره نيکي خپل معدن ته او هره بدي خپل مرکز ته ورځي، ښکاره ده چې داسې کامل امتياز او افتراق په دې دنيا کې نشي کېدى.

يَوْمَ يُنْفَخُ فِي الصُّورِ فَتَأْتُونَ أَفْوَاجًا ﴿١٨﴾

هغه ورځ چې وپوکل شي (دويم ځلي) په صور (شپېلۍ) کې؛ نو راځئ به تاسې ډلې ډلې (له قبرونو نه موقف ته).

تفسير: يعنې ډېر زيات غونډونه او فرقې سره ټوليږي، چې د هغوى وېشونه د هغو په چارو، عقائدو او اعمالو پورې تړلې او مربوط دي.

وَّفُتِحَتِ السَّمَآءُ فَكَانَتۡ أَبۡوَٰبٗا ﴿١٩﴾

او پرانستلی، څیرلی به شي اسمان (په دغه ورځ د قیامت کې)؛ نو شي به دروازې دروازې.

تفسیر: یعنې اسمان به داسې وپرانیستلی او ټوټې ټوټې شي چې له لرې به دروازې په کې ښکاري.

وَّسُيِّرَتِ الۡجِبَالُ فَكَانَتۡ سَرَابًا ﴿٢٠﴾

او روان به کړل شي غرونه، نو شي به لکه سراب (شګو ګل ځلېدونکې ځمکه لکه اوبه).

تفسیر: لکه چې په ځلېدونکو شګو باندې له لرې څخه د اوبو ګمان کېږي؛ همداسې په هغو غرونو باندې به هم اټکل کاوه شي، ځکه چې هغه به غرونه نه وي، بلکه د شګو ګل (سراب) به وي.

إِنَّ جَهَنَّمَ كَانَتۡ مِرۡصَادٗا ﴿٢١﴾ لِّلطَّٰغِينَ مَـَٔابٗا ﴿٢٢﴾

بېشکه دوزخ چې ځای د انتظار (د کتو لپاره د تېرېدونکیو دی). سرکشو لره د ورتللو او د هستوګنې ځای دی.

تفسیر: یعنې دوزخ د شریرینو په انتظار کې دی، او هلته د دوی د ورتللو او د هستوګنې ځای دی، یا بېشکه دوزخ څارونکی دی، او ځای د تېرېدلو د خلقو دی، نو مؤمن به ترې تېر شي، او کافر به په کې پرېوځي.

لَّٰبِثِينَ فِيهَآ أَحۡقَابٗا ﴿٢٣﴾

ځنډ کوونکي به وي دغه (سرکشان) په هغه (دوزخ) کې ډېرې زمانې (بلکه همېشه به په کې پاتې کېږي).

تفسیر: چې د شمېرلو مېچ یې نشته، سره له دې چې ډېرې زمانې او پېړۍ تېرېږي، خو د دوی مصیبت به پای ته نه رسیږي.

لَّا يَذُوقُونَ فِيهَا بَرۡدٗا وَلَا شَرَابًا ﴿٢٤﴾ إِلَّا حَمِيمٗا وَغَسَّاقٗا ﴿٢٥﴾

نه به څکي دغه (سرکشان) په هغه (دوزخ) کې سړه (هوا اوبه)، او نه د څښلو (یخ) څیز. مګر پرته له ډېرو تودو اوبو او بهېدونکیو زوو له وینو سره.

تفسیر: یعنې نه د یخنۍ راحت او هوسایي مومي، نه به د څښلو کوم خوند هغوی ته پیدا کېږي، یوازې تودې اوبه وررسیږي، چې له هغو څخه د هغوی خولې سوځي، او کولمې یې پرې کېږي، او له ګېډې څخه د باندې لوېږي، او بل هغه تکې زېړې بهېدونکې زوې وررسیږي، چې د نورو دوزخیانو له پرهارو څخه راووځي، الله تعالی دې مونږ له دې او له نورو دنیوي او اخروي هر راز ربړو څخه وساتي.

جَزَآءٗ وِفَاقًا ﴿٢٦﴾ إِنَّهُمۡ كَانُواْ لَا يَرۡجُونَ حِسَابٗا ﴿٢٧﴾ وَكَذَّبُواْ بِـَٔايَٰتِنَا كِذَّابٗا ﴿٢٨﴾

جزاء (ورکوله شي دغو سرکشانو ته) موافقه (له اعمالو د دوی سره). بېشکه وو دوی (په دنیا کې) چې نه ویرېدل امید هیله یې نه لرله د حساب. او دروغ یې ګڼل آیتونه ځمونږ په ډېر دروغ ګڼلو سره.

تفسیر: یعنې د هغه شي نه چې دوی ترې نه ویرېدل، او نه یې ترې هیله لرله؛ هم هغه وردمخه شو، او هغه خبره چې دروغ یې بلله؛ پخپلو سترګو یې ولیدله، اوس ګورو چې دوی څنګه تکذیب او انکار کوي.

وَكُلَّ شَيْءٍ أَحْصَيْنَاهُ كِتَابًا ﴿٢٩﴾

او هر څیز (له طاعته او معصیته) شمېرلی دی مونږ هغه په لیکلو سره (په لوح محفوظ کې لپاره د جزاء).

تفسیر: یعنې هر څیز د الله تعالی په ازلي او ابدي علم او پوهې کې شته، او د هغه د علم المحیط سره سم د لوح محفوظ په دفتر کې لیکلی دی، هیڅ یو ښه او بد کار د الله تعالی د علم له احاطې څخه د باندې نه دی، د یوې وړې ذرې پوښتنه او شمېر هم کوي، او وبه ویل شي دغو منکرانو سرکشانو ته په آخرت کې په وخت د وقوع د عذاب کې پردوی باندې د أکرم شأنه وأعظم برهانه له جانبه داسې چې:

فَذُوقُوا فَلَنْ نَزِيدَكُمْ إِلَّا عَذَابًا ﴿٣٠﴾

پس وڅکئ (سزا خپله) چې له سره نه زیاتوو مونږ پر تاسې پرته له عذابه (د پاسه په بل عذاب باندې).

تفسیر: یعنې همغسې چې تاسې په تکذیب او انکار کې تېرې او وړاندې تګ کوئ؛ نو که بې واکه مرګ او مړینه تاسې ته درپېښه شي؛ تل به مو همدا وړاندې تګ وي، اوس د لویو ربړو خوند وڅکئ !، مونږ به هم ستاسې عذاب داسې زیاتوو چې هیڅ تخفیف او سپکتیا به په کې نه وي، او د یوه عذاب د پاسه به بل عذاب درکاوه کیږي، او دغه آیت ډېر سخت دی لـه آیتونو د قرآنه په حق د دوزخیانو کې، اوس الله تعالی أعظم برهانُه وأعلی شأنُه د مؤمنانو کرامت داسې بیان فرمایي:

إِنَّ لِلْمُتَّقِينَ مَفَازًا ﴿٣١﴾ حَدَائِقَ وَأَعْنَابًا ﴿٣٢﴾ وَكَوَاعِبَ أَتْرَابًا ﴿٣٣﴾

بېشکه خاص متقیانو ته (په آخرت کې) ځای د خلاصې بري کامیابۍ دی. باغونه (د مېوې) او د انګورو (ونې) دي. او پېغلې انارتیونې همځولې دي.

تفسیر: یعنې داسې انارتیونې پیمخې پېغلې چې دوی د خپل پېغلتوب وروستني مېچ ته رسېدلې وي، او ګردې په یوه عمر او یوه ونه وي؛ متّقیانو ته ورعنایت کیږي.

وَكَأْسًا دِهَاقًا ﴿٣٤﴾

او (متقیانو ته په جنّت کې د شراب طهور) پیالې ډکې تر څنډو (غاړو) دي.

تفسیر: یعنې د پاکو خوړوبي (شراب طهور) په څنډو اوښتي جامونه به پر متقیانو مؤمنانو ورڅښولی کیږي.

لَا يَسْمَعُونَ فِيهَا لَغْوًا وَلَا كِذَّابًا ﴿٣٥﴾

نه اوري په دغه (جنّت کې متّقیان) لغو چټي (بېکاره) خبرې او نه دروغ.

تفسیر: یعنې په جنّت کې چټي خبرې اترې نه وي، او ملنډې نه پکښې اورېدلی کیږي، درواغ او فرېب او درغلي په کـه نه وي، نه څوک له چا سره جنګ جنجال کوي، ځکه چې هلته د جګړې او شخړې هیڅ یوه پېښه نه وي، او نه څه ضرورت ورته واقع کیږي.

جَزَآءً مِّن رَّبِّكَ عَطَآءً حِسَابًا ﴿٣٦﴾

(جزاء به ورکوله شي متّقيانو ته) جزاء ورکول له ربه ستا نه عطاء ډېره (په حساب د اعمالو سره).

تفسير: يعنې د يوې يوې ذرې شمېر به کيږي، او ښه بدل او کافي اجر بې د دوی د رب او پالونکي له جانبه ورکاوه کيږي، هسې رب أکرم شأنُه وأعظم برهانُه.

رَّبِّ السَّمٰوٰتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا الرَّحْمٰنِ لَا يَمْلِكُوْنَ مِنْهُ خِطَابًا ﴿٣٧﴾

چې رب د اسمانونو او (رب د) ځمکې او (رب د) هغو شيونو دی چې په منځ د دغو دواړو (ځمکې او اسمان) کې دي، ډېر مهربان دی، نه به مالکان کيږي (د شفاعت، نه به توانيږي خلق) له دغه (الله) سره د خبرو کولو.

تفسير: يعنې نه به قادريږي هيڅوک چې خبرې وکړي له الله سره له وېرې، يا نه به مالکان کيږي د شفاعت لپاره د هر چا مګر خو په اذن د الله تعالی، او سره له دومره لطف، مرحمت د هغه الله تعالی عظمت، جلال او لورينه داسې ده چې هيڅوک د الله تعالی په مخ کې خبرې نشي کولی، او شونډې نشي خوځولی.

يَوْمَ يَقُوْمُ الرُّوْحُ وَالْمَلٰٓئِكَةُ صَفًّا ؕ

په هغې ورځې (د قيامت) کې چې ودريږي روح او د ملائکو صفونه صفونه.

تفسير: له روح څخه مقصد ګرد ساکښان دي، يا به له هغه څخه (روح القدس) مراد وي، چې جبريل عليه السلام دی.

لَّا يَتَكَلَّمُوْنَ إِلَّا مَنْ أَذِنَ لَهُ الرَّحْمٰنُ وَقَالَ صَوَابًا ﴿٣٨﴾

نه به کوي خبرې (هيڅوک له وېرې په باب د شفاعت کې مګر) پرته له هغه چې اذن حکم وکړي ده ته رحمان (د خبرو يا د شفاعت)، او ويلی بې وي صواب ښه خبره (په دنيا کې چې لا اله الا الله ده).

تفسير: يعنې په هغه دربار کې هر څوک هر څه چې وايي؛ د هغه الله تعالی په اذن او حکم اشاره بې وايي، او څه چې وايي؛ همداسې خبرې کوي چې د ويلو او کولو وړ او خورا (درستې) او معقولې وي، لکه د کوم غير مستحق سپارښت نه کوي، په هغه ورځ کې او د الله تعالی په حضور کې به د سپارښت وړ يواځې هغه څوک کېدی شي؛ چې په دنيا کې له رښتينو او جوتو خبرو څخه زياتره رښتيا او جوتې خبرې بې له خولې څخه وتلې وي، او د «لا اله الا الله» پاکه کلمه بې ويلې وي، يعنې مسلمان وي نه کافر، ولې چې نه کوي شفاعت مګر خو د مستحق مؤمن، ای الله تعالی ! تل دا کلمه ځمونږ په ژبو جاري لره !.

ذٰلِكَ الْيَوْمُ الْحَقُّ ۚ فَمَنْ شَآءَ اتَّخَذَ إِلٰى رَبِّهٖ مَاٰبًا ﴿٣٩﴾

دا هغه ورځ ده حقه، پس هر هغه چې اراده وکړي؛ نيسي طرف د رب د خپل ته مرجع.

تفسير: يعنې هغه د قيامت ورځ خامخا راتلونکې ده، اوس هر هغه څوک چې خپله ښه او بهتري غواړي؛ ښايي چې د هغې ورځې لپاره ځان تيار کړي، او په زړه پورې تياری ورته ونيسي !.

﴿إِنَّآ أَنذَرْنَٰكُمْ عَذَابًا قَرِيبًا يَوْمَ يَنظُرُ ٱلْمَرْءُ مَا قَدَّمَتْ يَدَاهُ وَيَقُولُ ٱلْكَافِرُ يَٰلَيْتَنِى كُنتُ تُرَٰبًۢا ﴿٤٠﴾﴾

بېشکه مونږ چې يو ويروو مونږ تاسې (اى کُفّارو) له يوه عذاب راتلونکي نژدې څخه (چې عذاب د آخرت دی)، هغه ورځ چې وبه ويني هر سړی هر هغه څه چې په مخ کې ليږلي دي دواړو لاسو د ده، (يعني ښه او بد، وړاندنۍ وروستنۍ چارې او اعمال يې وروړاندې کيږي)، او وبه وايي کافر (په ورځ د قيامت کې): کاشکې چې وی زه خاورې.

تفسير: يعني کاشکې زه خاورې وی !، په دنيا کې چې هيڅ کله پيدا شوی نه وی !، ځکه چې د همدغه پيدايښت له سببه د حساب او کتاب په عذاب اخته شوی يم.

تمّت سورة النبأ بفضل الله تعالى ومنّه و كرمه.

«د (النازعات) سورت مکّي دی، (۴۶) آیته (۲) رکوع لري، په تلاوت کې (۷۹)، په نزول کې (۸۱) سورت دی، وروسته د (النّبأ) له سورت څخه نازل شوی دی».

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

وَالنّٰزِعٰتِ غَرْقًا ﴿۱﴾ وَّالنّٰشِطٰتِ نَشْطًا ﴿۲﴾

قسم دی (په ملائکو) سخت وښکوونکیو (ارواحو د کفّارو لره) سخت وښکل. (او قسم دی) په ملائکو اسان وښکوونکیو (ارواحو د مؤمنانو لره اسان وښکل).

تفسیر: یعني قسم دی په هغو پرښتو باندې چې د کافرانو په رګونو کې ورننوځي، او د هغوی ارواح په راښکلو سره له سرونو د ګوتو او نوکونو نه په ډېره سختۍ سره وباسي، یا قسم دی په ستوریو ځغلېدونکیو باندې له مشرق نه مغرب ته.

﴿وَّالنّٰشِطٰتِ نَشْطًا﴾«او قسم دی په ملائکو اسان وښکوونکیو ارواحو د مؤمنانو لره اسان وښکل»، یعني هغه پرښتې چې له مؤمنانو څخه د روح غوټه پرانیځي، او بیا دوی په ډېرې خوښۍ سره د بره په لوري ځغلي، خو په یاد یې ولرئ چې دا ذکر د روح دی، او د بدن نه دی، لنډه یې دا چې ښه سرې په ډېرې خوښۍ سره د بره په لوري ور ځغلي، او بد سرې ترې تښتي، نو یې په راښکودلو سره بېرته بیایي، یا قسم دی په هغو ستوریو باندې چې وځي له یوه برجه بل برج ته.

وَّالسّٰبِحٰتِ سَبْحًا ﴿۳﴾ فَالسّٰبِقٰتِ سَبْقًا ﴿۴﴾

او قسم دی په تېزو غوټه وهونکیو (ملائکو په تعمیل د احکام الله) تېز غوټه وهل. نو قسم دی په وړاندې کېدونکیو (ملائکو) باندې وړاندې کېدل (په ارواحو د مؤمنانو جنّت ته).

تفسیر: یعني هغه پرښتې چې روح له ځان سره اخلي، او د ځمکې څخه د اسمان په لوري په داسې سرعت او سهولت سره ځغلي، لکه چې بې له کوم تکلیفه په اوبو باندې ګرندۍ لامبو وهي، بیا نو د دې ارواحو په باره کې هر هغه امر چې د الله تعالی له خوا کیږي؛ د هغه په ځای راوړلو ته په ډېر شوق، او تلوار سره ورځغلي، یا قسم دی په تسبیح ویونکو باندې په تسبیح ویلو سره، یا په هغو ستوریو باندې قسم دی چې وړاندې کیږي یو له بل نه په تللو راختلو او نورو.

فَالْمُدَبِّرٰتِ اَمْرًا ﴿۵﴾

پس (قسم دی) په تدبیر جوړوونکیو (ملائکو) د حکم د الله (په دنیوي چارو کې، جواب د قسم دا دی چې خامخا به راپورته کړی شئ تاسې لپاره د حساب او کتاب).

تفسیر: یعني وروسته له هغه د دې ارواحو په نسبت کې د ثواب حکم کیږي که د عقاب؛ د دې دواړو احکامو تدبیر او انتظام په همدغو پرښتو پورې اړه (تعلّق) لري، او د هر حکم په کولو سره مشغولیږي، یا به مطلقًا له هغو پرښتو څخه مراد وي چې د عالم تکوین په انتظام او تدبیر باندې مسلّطې دي.

يَوْمَ تَرْجُفُ الرَّاجِفَةُ ۙ﴿٦﴾ تَتْبَعُهَا الرَّادِفَةُ ﴿٧﴾

هغه ورځ چې ولړځيږي لړځېدونکې (چې اوله شپېلۍ ده). پس راځي پس له دې نه هغه وروسته راتلونکې (چې ثاني نفخه ده).

تفسير: يعنې د قيامت په ورځ کې به ولړځيږي غرونه او ځمکه له اول ځلي شپېلۍ او صور له پوکلو څخه، شاه صاحب ليکي چې پرله پسې ځمکه لړځيږي، ډېرو مفسّرينو له «رادفة» څخه مراد دويم صور او شپېلۍ اخيستې ده، والله تعالى أعلم.

قُلُوبٌ يَوْمَئِذٍ وَاجِفَةٌ ۙ﴿٨﴾ أَبْصَارُهَا خَاشِعَةٌ ﴿٩﴾

زړونه (د منکرانو د بعث) په هغې ورځې کې به بې قراره رپېدونکي وېرېدونکي وي. سترګې د هغوی به سپکې ذليلې ښکته وي (له وېرې).

تفسير: يعنې د پرېشانۍ او وېرېدلو له سببه به زړونه رپيږي، او ځانونه به لړځيږي، د دوی سترګې به خوارې او سپکې او ښکته وي، او د ذلّت او ندامت او پښېمانۍ ګردې نښې به په هغوی کې له لرې ښکاري.

يَقُولُونَ أَإِنَّا لَمَرْدُودُونَ فِي الْحَافِرَةِ ﴿١٠﴾ أَإِذَا كُنَّا عِظَامًا نَّخِرَةً ﴿١١﴾ قَالُوا تِلْكَ إِذًا كَرَّةٌ خَاسِرَةٌ ﴿١٢﴾

وايي به (دغه منکران د بعث تمسخُرًا) آيا مونږ به بيا وګرځولی شو په ړومبي حالت (بيا ژوندي کيږو؟). آيا کله چې وګرځو مونږ هډوکي زاړه رېژېدونکي (نو بيا به هم ژوندي کيږو؟). وويل (منکرانو تمسخُرًا) دغه (ګرځېدل ځمونږ ژوندون ته) په هغه وخت کې ګرځېدل نقصانمن زيانمن دي.

تفسير: يعنې د هديرې په ژوره کې له خښېدلو څخه وروسته به بيا څرنګه مونږ ژر تر ژره بېرته ژوندي کيږو؟ مونږ خو په دې خبرې نشو پوهېدی چې په رژېدلي زاړه هډوکي کې به بيا څنګه روح ننوځي؟ که داسې کومه پېښه وشي؛ نو بيا به ژوندي کېدل ډېر ضرر لرونکي او زيانمن وي، ولې چې مونږ هغه ژوندون لره څه تياری نه دی کړی، او هيڅ شی او سامان نه ورته لرو، دا خبرې دوی په ملنډې او مسخرو سره کوي، نو بيا فرمايي الله أکرم شأنُه وأعظم برهانُهُ چې:

فَإِنَّمَا هِيَ زَجْرَةٌ وَاحِدَةٌ ﴿١٣﴾ فَإِذَا هُم بِالسَّاهِرَةِ ﴿١٤﴾

پس بېشکه دا (ثاني نفخه) خو پوکل يو دي (ډېر اسان چې پرې ژوندي کيږي ګرد مخلوقات). پس ناڅاپه وي به دغه (خلق ټول) په مخ د ځمکې (پس له مرګه).

تفسير: ځينې د «ساهرة» مصداق شام بولي، او ځينې يې د دوزخ نوم ګڼي، يعنې منکر خلق دا خبره ډېره سخته ګڼي، او حال دا دی چې داسې چارې پاک الله تعالى ته ډېرې آسانې دي، تر دې چې د يوې سلګۍ وهلو په مېچ دا ګردې چارې کېدونکې دي، يعنې د يوې چغې او د صور په پوکلو سره بې له ډېله ګرد پخواني او وروستني مړي له ځمکې څخه د حشر په ډګر کې سره ټوليږي.

هَلْ أَتَاكَ حَدِيثُ مُوسَىٰ ﴿١٥﴾

آيا راغلې ده تاته (ای محمده ! بلکه بېشکه رسېدلې ده تاته ای محمده !) خبره د موسی.

تفسیر: دا قصه په څو څو ځایونو کې په تفصیل سره ذکر شوې ده، یعنې په تحقیق راغلې ده تاته خبره د دغه موسی.

إِذْ نَادَاهُ رَبُّهُ بِالْوَادِ الْمُقَدَّسِ طُوًى ﴿١٦﴾

کله چې ور غږ کړ دغه (موسی) ته رب د ده په پاکه کنده میدان د طوی کې.

تفسیر: یعنې د طور له غره سره نژدې، او موسی ته الله أکرم شأنُهُ وأعظم برهانُهُ دغسې امر وفرمایه چې:

اذْهَبْ إِلَىٰ فِرْعَوْنَ إِنَّهُ طَغَىٰ ﴿١٧﴾ فَقُلْ هَل لَّكَ إِلَىٰ أَن تَزَكَّىٰ ﴿١٨﴾ وَأَهْدِيَكَ إِلَىٰ رَبِّكَ فَتَخْشَىٰ ﴿١٩﴾

لاړ شه (په رسالت ځما) طرف د فرعون ته چې بېشکه ده سر غړولی (تجاوز یې کړی) دی (د الله تعالی له احکامو). نو ووایه ورته: آیا مینه لرې ته په طرف د دې چې پاک شې (له شرک او معاصي نه)؟. او (رغبت لرې دېته چې) لاره دروښیم تاته طرف د رب ستا ته؛ پس وویرېږې ته (له عذابه).

تفسیر: یعنې که ته خپل ښه والی او اصلاح غواړې؛ نو زه د الله تعالی په امر ستا اصلاح کولی شم، او داسې لاره درښیم چې پر هغې باندې له تللو څخه ستا په زړه کې د الله تعالی وېره او د هغه کامل معرفت ټینګ شي، ځکه چې د وېرې شته والی بې له پوره معرفت متصوّر نه دی، ښکاره شوه چې د موسی علیه السلام له بعثت څخه مقصد د فرعون اصلاح هم وه، او یوازې د بني اسرائیلو نجات او ژغورنه له قیده نه وه، پس موسی علیه السلام فرعون ته ورغی، او هغه ترې معجزه وغوښته.

فَأَرَاهُ الْآيَةَ الْكُبْرَىٰ ﴿٢٠﴾

پس وښودله (موسی) دغه (فرعون ته) معجزه لویه.

تفسیر: یعنې هلته رسېدلی د الله تعالی پیغام یې ورساوه، او موسی فرعون ته د حجّت د تمامولو لپاره له ګردو څخه لویه معجزه له همسا ځنې د ښامار جوړول وروښودل.

فَكَذَّبَ وَعَصَىٰ ﴿٢١﴾ ثُمَّ أَدْبَرَ يَسْعَىٰ ﴿٢٢﴾

پس تکذیب وکړ (فرعون د موسی) او ویې نه مانه. بیا یې شا کړه (له ایمانه) لاړ په ډېره بیړه سره (په فساد پسې).

تفسیر: یعنې هغه ملعون فرعون نه وو منونکی، او په دې فکر کې ولګېد چې ډېر سړي سره راټول کړي او کوډګران ولټوي، او پر دې باندې یې وګماري چې د موسی علیه السّلام د معجزاتو مقابله په سحر سره وکړي.

فَحَشَرَ فَنَادَىٰ ﴿٢٣﴾ فَقَالَ أَنَا رَبُّكُمُ الْأَعْلَىٰ ﴿٢٤﴾

پس (فرعون ګرد ساحران) راټول کړل، پس غږ یې وکړ. پس وویل (فرعون داسې چې) زه رب پالونکی ستاسې یم ډېر لوی لوړ.

تفسیر: یعنې له ګردو څخه لوی رب خو زه یم، نو دا موسی علیه السلام د کوم رب رسول او استاځی دی؟ معاذ الله.

فَأَخَذَهُ اللَّهُ نَكَالَ الْآخِرَةِ وَالْأُولَىٰ ﴿٢٥﴾

پس ونيو دغه (فرعون لره) الله په عذاب د آخرت او د دنيا.

تفسير: يعني دلته د دنيا په اوبو کې ډوب شو، او هلته د عقبی په اور کې سوځي.

إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَعِبْرَةً لِّمَن يَخْشَىٰ ﴿٢٦﴾

بېشکه په دغه (ډوبېدلو د ده او سوځېدو د ده) کې خامخا عبرت دی هغه چا لره چې ويرېږي (له الله نه).

تفسير: په دې قصې کې ډېرې خبرې د سنجولو (فکر کولو) او عبرت او نصيحت اخيستلو لپاره شته، په دې شرط چې د سړي په زړه کې لږ څه د الله تعالی وېره وي.

(ربط): د موسی عليه السلام او د فرعون قصه په منځ کې استطرادًا راغلې ده، وروسته له دې نه بيا هغه مضمون د قيامت په لوري اوړي، لکه چې اوس د قيامت منکرانو ته الله أکرم شأنُهُ وأعظم برهانُهُ داسې فرمايي:

ءَأَنتُمْ أَشَدُّ خَلْقًا أَمِ السَّمَاءُ ۚ بَنَاهَا ﴿٢٧﴾

آيا تاسې ډېر سخت يئ د پيدايښت لامله که اسمان؟ جوړ کړی دی (الله) دغه (اسمان).

تفسير: يعني د تاسې پيدا کول هغه هم وروسته له دې چې يو ځلې پيدا شوي يئ له اسمانونو څخه ګران دي؟ کله چې تاسې د داسې لوی اسمان خالق او مالك الله تعالی پېژنئ؛ بيا نو پخپلو بيا پيدا کېدلو کې ولې تردّد او شبهه لرئ؟ جوړ کړی دی الله اسمان.

رَفَعَ سَمْكَهَا فَسَوَّاهَا ﴿٢٨﴾ وَأَغْطَشَ لَيْلَهَا وَأَخْرَجَ ضُحَاهَا ﴿٢٩﴾

پورته کړی دی (الله) چت لوړوالی د هغه (اسمان) نو سم صاف بې عيبه يې کړ. او توره تياره يې کړه شپه د دغه (اسمان)، او راويې ايسته ورځ رڼا د دغه (اسمان).

تفسير: يعني په اسمان کې فکر ووهئ ! چې څومره زيات هسك او اوچت دی؟ څرنګه کلك او مضبوط دی؟ په څه اندازه منظم مرتب بې عيبه او بې نقصانه دی؟ څنګه صاف او هوار دی؟ څه ډول انتظام او تدوين او ترتيب د هغه په موجوداتو او مربوطاتو کې شته؟ د هغه له لمر او سپوږمۍ او ستوريو څخه څومره ګټې اخلئ؟ او په څه اندازه د اوقاتو او اطرافو په پېژندلو او نورو شيانو کې ورځنې ګټور کېږئ، د اسمان ننداره ته د ورځې له خوا او د شپې له خوا بېل بېل ځير شئ چې څرنګه درښکاري؟ او د تعجّب او د حيرت وړ دربرېښي؟.

وَالْأَرْضَ بَعْدَ ذَٰلِكَ دَحَاهَا ﴿٣٠﴾

او ځمکه وروسته له دغه (پيدايښت د اسمان) صافه وغوړوله (الله) دا (ځمکه).

تفسير: يعني د ځمکې او د اسمان له منځه کوم يو وړاندې او کوم يو وروسته جوړ شوی دی؟ د دې په نسبت وړاندې له دې نه په بل کوم ځای کې څه خبرې شوي دي، ځمونږ د دغه تفسير د «حم السجدة» سورت وګورئ !.

اوس الله أعلی شأنُهُ وأعظمَ برهانُهُ د ځمکې د غوړولو لږ څه نور تشريح داسې فرمايي:

أَخۡرَجَ مِنۡهَا مَآءَهَا وَمَرۡعٰهَا ﴿۳۱﴾

را ايستلي دي (الله) له دغې (ځمکې) څخه اوبه د دې، او واښه ورشو د دې.

تفسير: يعنې الله تعالی سيندونه او چينې بيولې دي، او د هغو اوبو په وسيله يې قسم قسم نباتات، واښه پيدا کړي دي.

وَالۡجِبَالَ اَرۡسٰهَا ﴿۳۲﴾

او غرونه (په مخ د ځمکې) ودرول ثابت محکم کړل (الله) هغه (غرونه).

تفسير: چې له خپل ځای څخه نه خوځېږي، او د ځمکې مخصوص اضطرابات او خوځېدل يې هم ورک کړي دي، او دغه ثبات د ځمکې؛ او جريان د اوبو پرې، او ايستل د محصولاتو ترې؛ کړي دي الله أکرم شأنُهُ وأعظم برهانُه.

مَتَاعًا لَّكُمۡ وَلِاَنۡعَامِكُمۡ ﴿۳۳﴾

لپاره د نفعې ستاسې او لپاره د نفعې د چارپايانو ستاسې (ای بندګانو ځما !).

تفسير: يعنې که دا انتظام نه وي؛ نو ستاسې او ستاسې د حيواناتو چارې به څرنګه پوره کېدې؟ د دې ګردو شيانو له پيدا کولو څخه ستاسې د اړتياوو پوره کول، راحت او هوسايي رسول او نورې ګټې مراد دي، نو ښايي چې تاسو د هغه حقيقي منعم شکر اداء کړئ !.

فَاِذَا جَآءَتِ الطَّآمَّةُ الۡكُبۡرٰى ﴿۳۴﴾ يَوۡمَ يَتَذَكَّرُ الۡاِنۡسَانُ مَا سَعٰى ﴿۳۵﴾ وَبُرِّزَتِ الۡجَحِيۡمُ لِمَنۡ يَّرٰى ﴿۳۶﴾

پس کله چې راشي آفت بلاء لويه (قيامت يا وخت د ورتګ د کفّارو جحيم ته، او د مؤمنانو نعيم ته؛). په هغه ورځ به ياد کړي انسان هغه څه چې کړي يې وي (که خير وي يا شر په دنيا کې). او څرګند (ښکاره) به کړی شي دوزخ هر هغه چاته چې ويني يې (د ليدلو خاوند وي).

تفسير: يعنې دوزخ به داسې په عام منظر کې راويست شي، چې هر ليدونکی به يې ويني، او هيڅ يو غر او يوه پرده به په منځ کې نه وي.

فَاَمَّا مَنۡ طَغٰى ﴿۳۷﴾ وَاٰثَرَ الۡحَيٰوةَ الدُّنۡيَا ﴿۳۸﴾

پس هر هغه چې سرکشي کړې وي (په کفر سره) او غوره کړی يې وي ژوندون لږ خسيس (پر آخرت باندې).

تفسير: يعنې دنيا ته پر آخرت باندې ترجيح ورکوي، او هغه ښه ګڼي او غوره کوي يې، او آخرت بالکل هيروي؛

فَاِنَّ الۡجَحِيۡمَ هِىَ الۡمَاۡوٰى ﴿۳۹﴾ وَاَمَّا مَنۡ خَافَ مَقَامَ رَبِّهٖ وَنَهَى النَّفۡسَ عَنِ الۡهَوٰى ﴿۴۰﴾ فَاِنَّ الۡجَنَّةَ هِىَ الۡمَاۡوٰى ﴿۴۱﴾

پس بېشکه دوزخ همدا (دوزخ د ده) د هستوګنې ځای دی. او هر هغه څوک چې ويرېږي له ودرېدلو (په مخ د) رب خپل، او منع کړی يې وي نفس خپل له هوا فاحشاتو بدو غوښتنو څخه؛ نو بېشکه جنّت همدا (د ده) د هستوګنې ځای دی.

تفسیر: یعنې هغه څوك چې د دې خبرې لامله ویرېږي چې زه یوه ورځ د الله تعالی په مخ کې د حساب او کتاب لپاره ودرېږم، او د دې وېرې لامله یې د خپل نفس په خواهش ناکاره کار ونه کړ، او د الله تعالی ګرد احکام یې ومنل، او له نواهیو څخه یې ځان وژغوره، نو د هغه ځای خامخا په جنّت کې دی.

يَسْـَٔلُوْنَكَ عَنِ السَّاعَةِ اَيَّانَ مُرْسٰىهَا ﴿۴۲﴾

پوښتنه کوي له تا څخه (ای محمده ! منکران) د قیامت، چې کله به وي وقوع د هغه (قیامت).

فِيْمَ اَنْتَ مِنْ ذِكْرٰىهَا ﴿۴۳﴾ اِلٰى رَبِّكَ مُنْتَهٰىهَا ﴿۴۴﴾

په څه کې یې ته (ستا څه کار دی) له ذکره پوهېدلو څخه د هغه (قیامت څخه، بلکه تا لره علم نشته). خاص رب ستا ته ده انتهاء د دغه (علم په قیامت چې کله به وي؟).

تفسیر: یعنی د هغه پوره ورښول ستا کار نه دي که هر څومره پوښتنې وشي هیڅا ته دا پټه خبره ښکاره کیدونکې نه ده او ددې کار پوره علم الله تعالی ته معلوم دي.

اِنَّمَآ اَنْتَ مُنْذِرُ مَنْ يَّخْشٰىهَا ﴿۴۵﴾

بېشکه ته (ای محمّده) وېروونکی یې د هغه چا چې ویرېږي له (عذاب د) هغه (قیامت) نه.

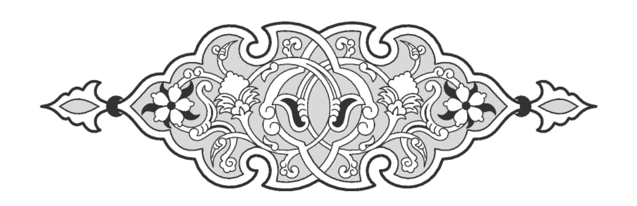
تفسیر: یعنې ای محمده ! ستا کار د قیامت د خبرو اورول او د خلقو وېرول دي، ګواکې ستا د ویرولو د نتیجې اعتبار یواځې د هغه کسانو په حق کې دی چې له هغو څخه د ګټې اخیستلو امید وي، او اهلیت یې ولري، که نه نا اهل سړی له انجامه غافل شوی، همداسې په فضولو بحثونو کې لوېږي، چې قیامت به کله او په کوم تاریخ کې او په کوم کال کې واقع کیږي؟.

كَاَنَّهُمْ يَوْمَ يَرَوْنَهَا لَمْ يَلْبَثُوْٓا اِلَّا عَشِيَّةً اَوْ ضُحٰىهَا ﴿۴۶﴾

ګواکې دغه (منکران) په هغې ورځې کې چې ویني دغه (قیامت داسې به ګڼي) لکه چې نه یې وو کړی ځنډ (په دنیا یا قبورو خپلو کې) مګر (په قدر د) ماښام آخر د ورځې، یا په قدر د څاښت.

تفسیر: یعنې اوس خو شور لګوي، چې د قیامت په راتلو کې ولې دومره ځنډ او ډیل وشو؟ ولې ژر نه راځي؟ مګر په هغه وخت کې به دوی ته څرګنده شي چې قیامت خورا ژر راغلی، او هیڅ معطّلي او ډیل په کې پېښ شوي نه دي.

تمّت سورة النازعات بفضل الله تعالی ومنّه وکرمه.

«د (عبس) سورت مکي دی، (۴۲) آیته (۱) رکوع لري، په تلاوت کې (۸۰) په نزول کې (۲۴) سورت دی، وروسته د (النّجم) له سورته نازل شوی دی».

بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِيۡمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

رسول أکرم صلی الله تعالی علیه وسلم د قریشو له ځینو غټانو سره د اسلام په نسبت څه خبرې کولې، او دوی یې پوهول، په دې منځ کې یو ړوند مسلمان عبد الله بن أمّ مکتوم رضي الله تعالی عنه د دوی په خدمت ور حاضر شو، او د رسول الله صلی الله علیه وسلم توجّه یې ځانته ور اړوله چې: «یا رسول الله ! د دې آیت مراد څه دی؟ ماته له هغه څه یو څه راوښیئ همغسې چې الله تعالی تاته درښوولي دي !»، هغه د دې ړانده له دې بې وخته پوښتنې څخه لږ خپه شو، او ښایي چې د ده مبارک په زړه کې داسې کومه خبره هم تېره شوې وي، چې زه اوس په مهمّو خبرو کې مشغول او بوخت یم، که د قریشو دا غټان په ښه ډول وپوهولی شم؛ ګوندې چې دوی د اسلام په لورې راشي، او د دوی له سببه نور ډېر کسان هم مسلمانان شي، او حال دا دی چې عبد الله بن أمّ مکتوم مسلمان دی، او د هغه لپاره نور ډېر وختونه هم شته چې په هغو کې خپلې داسې پوښتنې وکړي او تعلیم حاصل کړي، هغه نه ګوري چې که زه له دغو بااثرو او بارسوخو خلقو څخه سترګې واړوم، او ده ته التفات وکړم؛ نو ځما دا وضعیت به په هغو باندې لږ شاق تېر شي، او شاید چې هغوی به بیا ځما خبرو ته لکه اوس غوږ نه نیسي، لنډه یې دا چې دوی منقبض شول، او د انقباض نښې د دوی په وچولي (تندي) کې ښکاره شوې، په دې خبره باندې دا آیات نازل شول، په روایاتو کې راغلي دي چې وروسته له دې کله به چې دغه ړوند صحابي د رسول الله صلی الله علیه وسلم په مخ کې راتللو؛ نو دوی به د ده زیات تعظیم کاوه، او ورته ویل به یې: «مرحبًا بمن عاتبني فیه ربي».

عَبَسَ وَتَوَلّٰٓى ۝١ اَنۡ جَآءَهُ الۡاَعۡمٰى ۝٢

وچولی (تندی) تریو کړ (محمد) او مخ یې وګرځاوه. د دې لامله چې راغی ده ته ړوند.

تفسیر: یعنې د پیغمبر په وچولي (تندي) کې د یوه ړانده له راتللو څخه ګونځې ولوېدې، او خپل مخ یې ترې واړاوه، او ښایي چې ده ته د دې ړانده د معذورۍ د مات زړه او د طلب صادق لحاظ کول ډېر په کار وو.

وَمَا يُدۡرِيۡكَ لَعَلَّهٗ يَزَّكّٰٓى ۝٣ اَوۡ يَذَّكَّرُ فَتَنۡفَعَهُ الذِّكۡرٰى ۝٤

او څه شي پوه کړی یې ته (ای محمده له احواله د دې ړانده) ښایي چې هغه (ړوند) به پاک شي (په تعلیم د تا له معاصیو له بدو اخلاقو). یا به ذکر پند واخلي پس نفع به ورسوي ده ته ذکر پند (د تا).

تفسير: يعنې هغه ړوند طالب صادق وه، تاسې ته څه معلومه ده چې ستاسې د توجّه له وجې به د هغه حال زيات اصلاح کېده، او د هغه نفس به لا پاکېده، يا به ستاسې کومې خبرې د دوی په غوږونو کې ځای نيوه، ښايي چې ستاسې په اخلاص پوهولو څخه به هغه په يوه شي پوهېده، او بله ورځ به ورته په کار ورتله.

أَمَّا مَنِ ٱسۡتَغۡنَىٰ ۝٥ فَأَنتَ لَهُۥ تَصَدَّىٰ ۝٦ وَمَا عَلَيۡكَ أَلَّا يَزَّكَّىٰ ۝٧

او هر هغه څوک چې استغناء يې کړې ده (پروا نه کوي د هدايت). نو ته هغه ته قصد کوې (د هغه د مسلمانۍ په فکر کې يې). او نشته پر تا باندې هيڅ الزام چې هغه پاک نشي (په اسلام سره).

تفسير: يعنې هغه خلق چې د خپلې مغرورۍ او متکبّرۍ او لويۍ په سبب د حق پروا نه لري، او لويي هغوی ته اجازه نه ورکوي چې الله تعالی او رسول الله صلی الله عليه وسلم ته سر ښکته کړي؛ ته ولې په هغوی پسې ګرځې، او غواړې چې هرومرو هغوی مسلمانان شي، او د هغوی د اسلام اثر په نورو هم ولوېږي، حال دا دی چې د الله تعالی له پلوه پر تاسې باندې هيڅ يو الزام نشته، چې دا متکبر مغرور او لويي خوښوونکی سړی ولې په لاره نه دی راغلی؟ په تاسې دا فرض وو چې هغوی ته دعوت او تبليغ وکړئ، او دا کار تاسې وکړ، زيات له دې نه د دې بې پروا متکبّرانو په فکر کې په دې اندازې لوېدل په کار نه دي، چې رښتيني طالبان او مخلص ايمانداران ستاسې له توجّه څخه بې برخې پاتې شي.

وَأَمَّا مَن جَآءَكَ يَسۡعَىٰ ۝٨ وَهُوَ يَخۡشَىٰ ۝٩

او هر هغه څوک چې راشي تاته په تلوار سره (لپاره د طلب د خير). حال دا چې دی ويرېږي (له الله نه).

تفسير: يعنې دغه د خير طالب عبد الله بن أمّ مکتوم رضي الله تعالی عنه له الله جلّ جلاله څخه ويرېږي.

فَأَنتَ عَنۡهُ تَلَهَّىٰ ۝١٠

پس ته (ای محمده)له هغه (ړوند طالب الخير څخه) مخ ګرځوې (مشغولېږې، تغافل کوې، له کفّارو سره خبرې کوې).

تفسير: حال دا دی چې له همداسې سړي څخه ګټه واخلئ، او د اسلام لپاره کار وکړئ، وايي چې همدې ړانده صحابي ابن أمّ مکتوم ځغره واغوسته او د اسلام بيرغ يې په اوږه کېښوده، او د قادسيې په جهاد کې شريک شو، تر دې چې په جهاد کې يې شهادت وموند، رضي الله تعالی عنه وأرضاه.

كَلَّآ إِنَّهَا تَذۡكِرَةٞ ۝١١ فَمَن شَآءَ ذَكَرَهُۥ ۝١٢

مه کوه بيا داسې (ځکه چې) بېشکه دا (سورت) يو تذکره پند دی (له جانبه د الله تېولو ته). نو هغه څوک چې غواړي ودې مني دغه (پند د قرآن).

تفسير: يعنې که متکبّر اغنياء قرآنکريم ونه لولي، او د هغه پند ته غوږ کنښېږدي؛ نو ځانونو ته ضرر رسوي، ځکه چې قرآن مجيد د هغو څه پروا نه لري، نه تاسې ته ښايي چې دومره زيات د هغوی فکر وکړئ، پر تاسې باندې دومره دي چې خپل عمومي تبليغ او پند ووايئ، که څوک خپله ګټه غواړي؛ نو ځان دې پرې پوه کړي، او ودې لولي، او عمل دې پرې وکړي.

فِي صُحُفٍ مُّكَرَّمَةٍ ﴿۱۳﴾ مَّرْفُوعَةٍ مُّطَهَّرَةٍ ﴿۱۴﴾

(دغه قرآني آيات ليکلی شوي دي) په پاڼو عزتناکو (عند الله په لوح محفوظ کې). چې پورته دي په قدر او عظمت کې، پاک کړی شوي دي (له رسېدو د شياطينو او له نورو ټولو عيبونو نه).

تفسير: يعنې آيا د دې مغرور او لويي خوښوونکي له منلو څخه د قرآن عزّت او وقعت زياتيږي؟ قرآن مجيد خو هغه پاک کتاب دی چې آيتونه يې په اسمان کې نهايت معزّز او لويه مرتبه لري، او په پاکو پاڼو کې ليکلی شوي دي، او په ځمکه کې هم اخلاصمن مسلمانان د هغه خورا زيات عزّت او احترام ساتي، او په ډېر تقديس او تطهير يې په لوړو ښو ځايونو کې ږدي.

بِأَيْدِي سَفَرَةٍ ﴿۱۵﴾ كِرَامٍ بَرَرَةٍ ﴿۱۶﴾

په لاسونو د (ملائکو). ليکونکيو عزتمنو نېکو.

تفسير: يعنې هلته يې پرښتې ليکي، او سم له هغه سره وحي راځي، چې هغوی د قرآن کريم د هر راز تزييد، تنقيص، تحريف او تبديل څخه ځانونه ژغوري، او هغه تل همغسې پاک ساتي.

قُتِلَ الْإِنسَانُ مَا أَكْفَرَهُ ﴿۱۷﴾

لعنت کړی شوی دی په (کافر) انسان، چې څه شي کافر کړی دی (باعث کړی يې دی په کفر).

تفسير: يعنې د قرآنکريم غوندې د لوی نعمت هيڅ قدر او عزّت يې ونه پېژنده، او د الله تعالی حق يې پر ځای نه کړ، او له دې نه يې هيڅ انديښنه ونه کړه چې:

مِنْ أَيِّ شَيْءٍ خَلَقَهُ ﴿۱۸﴾ مِن نُّطْفَةٍ خَلَقَهُ فَقَدَّرَهُ ﴿۱۹﴾ ثُمَّ السَّبِيلَ يَسَّرَهُ ﴿۲۰﴾

له څه شي څخه پيدا کړی دی (الله) هغه (انسان؟ فرمايي الله) له نطفې (قطرې د مني) څخه پيدا کړی دی (الله) دغه (انسان) پس په اندازه يې کړ ده لره (هيئت او صورت، اندامونه د مور په نس کې). بيا يې لاره ور اسانه کړې ده ده ته (لاره د وتو د ده له ګېډې د موره).

تفسير: يعنې که لږ څه دغه انسان خپل اصل ته فکر وکړي، چې دی له څه شي څخه پيدا شوی دی؟ د يوه ناڅيز او بې قدر څاڅکي له اوبو څخه پيدا شوی دی، چې هيڅ حس، شعور، حسن، جمال، عقل، کمال، ادراک، واک او نور په کې نه وو، او دا ګرد شيان الله تعالی له خپلې مهربانۍ څخه وربښلي دي، چې اوس يې عمومي حقيقت داسې ښکاري، آيا ده ته دا لويي، غرور څه مناسبت لري؟.

الله جل جلاله ده ته لاسونه، پښې، او نور ګرد اعضاء او قواوې له هم هغه يوه څاڅکي اوبو څخه د مور په نس کې د «أحسن الخالقين» توب په اقتضاء په يوه ځانته شکل او خاص اسلوب او اندازه ورجوړ کړي، او هيڅ يو شی يې نامناسب او خراب او خلاف له حکمت نه دي ورروغ کړي، بيا يې لار ور اسانه کړې ده ده ته، يعنې د ايمان او د کفر، د ښو او د بدو، پوهه يې ورکړه، يا دا چې د مور له نس څخه يې په اسانۍ سره راوويست.

ثُمَّ اَمَاتَهٗ فَاَقْبَرَهٗ ﴿۲۱﴾

بیا (الله) مړ کړ هغه (انسان لره) نو په قبر کې یې کېښود ده لره.

تفسیر: یعنې وروسته له مړینې څخه د هغه مړي د ښخولو هدایت یې ورکړ، تر څو چې د ژوندیو په نزد بې حرمته نه شي.

ثُمَّ اِذَا شَآءَ اَنْشَرَهٗ ﴿۲۲﴾

بیا هر کله چې اراده وفرمایي (الله د بیا ژوندیتوب؛ نو) ژوندی کوي ده لره (لپاره د جزاء)

تفسیر: یعنې هغه الله تعالی چې یو ځلې انسان ته حیات او بیا ممات ورکوي او ښخوي یې؛ اختیار لري چې هر وخت یې وغواړي بیا یې ژوندی کړي، او له قبره یې وباسي، ځکه چې اوس هم هیچا د هغه قدرت نه دی سلب کړی.

كَلَّا لَمَّا يَقْضِ مَآ اَمَرَهٗ ﴿۲۳﴾

بیخي نه دی کړی (کافر) هغه شی چې امر حکم کړی دی ده ته (دغه الله د هغه).

تفسیر: یعنې سړي هیڅ کله د خپل خالق حق نه دی پېژندلی، او هر څه حکم یې چې ورکړی وي؛ تر اوسه پوره یې په ځای نه دی راوړی.

فَلْيَنْظُرِ الْاِنْسَانُ اِلٰى طَعَامِهٖٓ ﴿۲۴﴾

نو ودې ګوري انسان خپل طعام ته.

تفسیر: ړومبی د انسانانو د پیدا کېدلو او مړ کېدلو ذکر وو، اوس د هغه د ژوندون او د بقاء د سامان داسې یادونه کوي چې:

اَنَّا صَبَبْنَا الْمَآءَ صَبًّا ﴿۲۵﴾ ثُمَّ شَقَقْنَا الْاَرْضَ شَقًّا ﴿۲۶﴾

بېشکه مونږ تویې کړي دي اوبه (له ورېځو څخه) په تویولو سره. بیا څېرې کړې ده مونږ ځمکه په څیرولو سره.

تفسیر: یعنې د یوه تنکي واښه څه طاقت دی چې ځمکه څیري کوي او زرغونېږي، دا د الله تعالی قدرت دی، چې ځمکه څیروي، او هغه او نورې راز راز غلې، دانې، مېوې او نور ترکودې او نباتات ځنې راوباسي.

فَاَنْۢبَتْنَا فِيْهَا حَبًّا ﴿۲۷﴾ وَّعِنَبًا وَّقَضْبًا ﴿۲۸﴾ وَّزَيْتُوْنًا وَّنَخْلًا ﴿۲۹﴾ وَّحَدَآئِقَ غُلْبًا ﴿۳۰﴾ وَّفَاكِهَةً وَّاَبًّا ﴿۳۱﴾ مَّتَاعًا لَّكُمْ وَلِاَنْعَامِكُمْ ﴿۳۲﴾

بیا مو زرغونې کړې دي په هغې (ځمکې) کې دانې. او انګور او ترکاري. او زیتون خونه او خرما. او باغونه ګڼ (له جهته د ډېروالي د ونو نه). او (تازه) مېوې او (وچې مېوې یا) واښه. (ومو کړل دغه ټول څیزونه) لپاره د نفع د تاسې اود حیواناتو د تاسې.

تفسیر: یعنې ځینې شیان ستاسې په کار درځي، او ځینې ستاسې د حیواناتو پکارېږي.

فَإِذَا جَآءَتِ ٱلصَّآخَّةُ ﴿٣٣﴾

نو كله چې راشي سخت اواز غوړونه كڼوونكى (د دويمې نفخې).

تفسير: يعنې داسې سخت غږ چې په هغه غوړونه كڼيږي، له دې څخه مراد د نفخ الصور غږ دى.

يَوْمَ يَفِرُّ ٱلْمَرْءُ مِنْ أَخِيهِ ﴿٣٤﴾ وَأُمِّهِۦ وَأَبِيهِ ﴿٣٥﴾ وَصَٰحِبَتِهِۦ وَبَنِيهِ ﴿٣٦﴾ لِكُلِّ ٱمْرِئٍ مِّنْهُمْ يَوْمَئِذٍ شَأْنٌ يُغْنِيهِ ﴿٣٧﴾

هغه ورځ چې تښتي به سړى له خپله وروره. او له خپلې مور او له پلاره. او له خپلې ملګرې (ښځې) او له خپلو ځامنو. هر سړي لره له هغو څخه په دغې ورځې كې به يو حال وي چې بې پروا كوي يې (له نورو له احوالو نه).

تفسير: يعنې په هغې ورځې كې به هر څوك د خپل ځان په فكر كې وي، هيڅ يو له احبابو او خپلوانو څخه به د بل په فكر كې نه وي، بلكه له دې وېرې چې بل څوك ځما نيكي وانخلي، يا د خپل حق غوښتنه ونه كړي؛ يو له بله تښتي.

وُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ مُّسْفِرَةٌ ﴿٣٨﴾ ضَاحِكَةٌ مُّسْتَبْشِرَةٌ ﴿٣٩﴾

ځينې مخونه به په دغې ورځې كې روښانه (وي د ايمان له رڼا). خندېدونكي خوشاله به وي (په موندلو د كرامت چې مؤمنان دي).

تفسير: يعنې د مؤمنانو له ځېرې څخه به خندا اوخوشالي ښكاري، چې شكر له عذابه خلاص او د الله تعالى په كرامت سره مو اختصاص وموند، او د ايمان له نوره به يې مخونه روښانه وي، او له ډېره مسرته به خاندي، او خوشاله به اوسي.

وَوُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ عَلَيْهَا غَبَرَةٌ ﴿٤٠﴾ تَرْهَقُهَا قَتَرَةٌ ﴿٤١﴾

او ځينې مخونه په دغې ورځې كې په دوى باندې به ګرد وي. پټ كړي به وي هغه مخونه (ګرد) ظلمت او توروالى.

تفسير: يعنې د كافرانو په ځېرو باندې به د غم او كدورت او خپګان دوړې برېښي، او د فسق او فجور ظلمت او تياره به يې ښې تورې كړي

أُو۟لَٰٓئِكَ هُمُ ٱلْكَفَرَةُ ٱلْفَجَرَةُ ﴿٤٢﴾

دغه ټول (تورمخي) همدوى دي (بې شرم) كافران فاجران.

تفسير: هر كله چې دوى كافر او د الله تعالى احكامو څخه منكر وو، او مختلف جرمونه يې كول؛ نو مخونه به يې تور او ګرد به پټ كړي وي.

تمّت سورة عبس بفضل الله تعالى ومنّه وكرمه.

«د (التکویر) سورت مکي دی، (۲۹) آیته یوه رکوع لري، په تلاوت کې (۸۱) په نزول کې (۷) سورت دی، وروسته د «تبّت» د سورت څخه نازل شوی دی.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

إِذَا الشَّمْسُ كُوِّرَتْ ﴿١﴾

کله چې (د) لمر (رڼا) ونغښتله شي (نور يې لاړ شي).

تفسیر: ګواکې د لمر هغه اوږدې شغلې به چې تودوخې رڼا ورڅخه وځي؛ ونغښتلی شي، او لمر به بې نوره شي، او د خیدک (پنېر) چکۍ ته به ورته وي، یا به هیڅ نه ښکاري.

وَإِذَا النُّجُومُ انكَدَرَتْ ﴿٢﴾

او کله چې ستوري خړ شي (یا راولوېږي په ځمکه).

تفسیر: یعنې ستوري به راولوېږي، او رڼا به نه لري.

وَإِذَا الْجِبَالُ سُيِّرَتْ ﴿٣﴾

او کله چې غرونه روان کړل شي.

تفسیر: یعنې غرونه به له خپلو ځایونو څخه روانیږي، او په هوا کې به الوځي او ګرځي به.

وَإِذَا الْعِشَارُ عُطِّلَتْ ﴿٤﴾

او کله چې د لسو میاشتو بلاربې اوښې خوشې کړی شي (اوښبانه به ورسره نه وي).

تفسیر: اوښ د عربو له ښو ښارو څخه دی، او هغه اوښه چې د لسو میاشتو بلاربه وي، او له هغې د شودو او جونګې ځېږېدلو هیله نژدې وي، پر دوی ډېر ګرانه وي، خو د قیامت د ویروونکې زلزلې په وخت کې به د هغه نفیس او عزیز او ګران مال پوښتنه به هم ونه کړه شي، یا د هغه خاوند به دغومره خپه او پرېشانه وي چې د داسې عزیز او ګران مال له احواله به غافل وي.

وَإِذَا الْوُحُوشُ حُشِرَتْ ﴿٥﴾

او کله چې وحشي ځناوران راټول کړل شي (لپاره د قصاص اخیستو یو له بله).

تفسیر: ځینو مفسّرینو د «حشر» معنی مړه کول او ځینو مړه کول بیا ژوندي کول لیکلي دي، والله أعلم.

وَإِذَا الْبِحَارُ سُجِّرَتْ ﴿٦﴾

او کله چې بحرونه سیندونه سره ګډ کړل شي (تریخ له خواږه سره یا ډېر سخت ګرم شي، یا وچ کړی شي؛ نو په کې به پاتې نشي یو څاڅکی اوبو).

تفسیر: یعنې د لویو لویو سیندونو اوبه به له ډېرو خوټېدلو څخه د بخار او بړاس په ډول کیږي، چې د هغو له تودوخې څخه به په محشر کې کفارو ته سخت ربړ پیښیږي، او د تناره په شان به د سیندونو له منځه سخت سوځوونکی اور او د بخار او بړاسونو غړوسکې پورته کیږي، یا کله چې دریابونه بل کړ شي؛ نو وګرځي اور.

وَإِذَا النُّفُوسُ زُوِّجَتْ ﴿٧﴾

او کله چې نفسونه جوړه کړل شي (پیوست کړل شي ارواح له جثو سره، یا یو ځای کړل شي هر څوك له مثل خپل سره، نېکان له نېکانو سره، بدان له بدانو سره).

تفسیر: یعنې مسلمان له مسلمان سره او کافر له کافر سره، بیا هر راز عمل کوونکی که ښه وي که بد؛ لکه له خپل همجنس عمل کوونکي سره به مله شي، د عقائدو، اعمالو، اخلاقو او نورو په اعتبار به له هر یوه څخه بېل بېل ټولګي جوړیږي، یا دا چې ارواح به له خپلو اجسامو سره جوړه کړل شي.

وَإِذَا الْمَوْءُودَةُ سُئِلَتْ ﴿٨﴾ بِأَيِّ ذَنْبٍ قُتِلَتْ ﴿٩﴾

او کله چې له جینۍ ژوندۍ خښې کړی شوې څخه وپوښتېدل شي. (داسې) چې په کوم ګناه وژلې شوې ده (دا جینۍ).

تفسیر: د جاهلیت په عربو کې قاعده وه، چې پلار به خپله جینۍ په ډېرې بېرحمۍ سره ژوندۍ په ځمکه کې خښوله، ځینو به د نېستۍ او غریبۍ، یا د هغې د واده د اخراجاتو له وېرې داسې کول، او ځینې به له دې شرمېدل چې څنګه به خپله جینۍ بل چاته ورکړم چې هغه مې ځوم وباله شي، قرآن کریم خبر ورکړ چې د دې مظلومانو په نسبت به هم په قیامت کې پوښتنې وشي، چې په کومه ګناه ژوندۍ خښې شوې دي؟ داسې یې مه ګڼئ چې دا مو اولاد دی، په دوی باندې مو هر څه چې زړه غواړي هغه کولی شئ؛ بلکه د اولادتوب له پلوه ستاسو دا جرم لا درنیږي.

وَإِذَا الصُّحُفُ نُشِرَتْ ﴿١٠﴾ وَإِذَا السَّمَاءُ كُشِطَتْ ﴿١١﴾

او کله چې اعمالنامې وغوړولی خپرې کړی شي. او کله چې اسمان د پوستکي په شان وویستلی شي (له خپله ځایه).

تفسیر: لکه چې د حیواناتو له حلالولو او پوستکي وښکلو څخه وروسته د هغه ګرد اعضاء او رګونه او پلې او نور ښکاري؛ همداسې د اسمان له پرانیستلو څخه وروسته ګرد پاس شیان لیدل کیږي.

وَإِذَا الْجَحِيمُ سُعِّرَتْ ﴿١٢﴾ وَإِذَا الْجَنَّةُ أُزْلِفَتْ ﴿١٣﴾

او کله چې دوزخ بلې لمبې کړی شي (کافرانو ته). او کله چې جنّت نژدې کړ شي (مؤمنانو ته).

تفسیر: یعنې کفّارو ته دوزخ په ډېر زور او شور او بلو لمبو سره وربښکاره کاوه شي، او جنّت متّقیانو ته ورنژدې کیږي، چې د هغه ډول او سینګار به جنّتیانو ته خورا ښه خوښوونکی او مسرّت ښوونکی وي، نو په دغه وخت کې:

عَلِمَتْ نَفْسٌ مَّآ اَحْضَرَتْ ﴿۱۴﴾

پوه به شي هر نفس په هغه شي چې حاضر كړى يې وي (له خير او له شره).

تفسير: يعني هر يوه ته به دا پته ولګيږي، او ور معلومه به شي چې له ده سره د نېكۍ يا د بدۍ څومره پانګه او سرمايه شته، چې له ځان سره يې راوړي وي.

فَلَآ اُقْسِمُ بِالْخُنَّسِ ﴿۱۵﴾ الْجَوَارِ الْكُنَّسِ ﴿۱۶﴾

نو قسم خورم زه په (ستوريو) بېرته ګرځېدونكيو سمو تلونكيو پټېدونكيو باندې.

تفسير: ډېر ستوري لكه زُحل، مشتري، مريخ، زهره، او عطارد كله له مشرق څخه د مغرب په لوري، كله سم كاږه ځي، كله ګرځندي او كله ورو خوځيږي، كله د لمر كله د سپوږمۍ څنګ ته نژدې كيږي، بيا څو ورځې پټيږي.

وَالَّيْلِ اِذَا عَسْعَسَ ﴿۱۷﴾ وَالصُّبْحِ اِذَا تَنَفَّسَ ﴿۱۸﴾

او (قسم خورم زه) په شپې كله چې راوخيژي مخ راوګرځوي (په تيارو خپلو سره). او (قسم خورم زه) په صبا كله چې ساه ووهي راوخيژي (روښانه شي).

تفسير: يا كله چې شپه راشي يا لاړه شي، د «عسعس» لفظ دوه معناوې لري، د پاس قسمونو جواب دادي چې الله أكرم شأنه و أعظم برهانه داسې فرمايي:

اِنَّهٗ لَقَوْلُ رَسُوْلٍ كَرِيْمٍ ﴿۱۹﴾ ذِيْ قُوَّةٍ عِنْدَ ذِي الْعَرْشِ مَكِيْنٍ ﴿۲۰﴾ مُّطَاعٍ ثَمَّ اَمِيْنٍ ﴿۲۱﴾

بېشكه دا قرآن خامخا قول وينا د رسول عزتمن (جبريل) ده. چې خاوند د قوّت زور په نزد د څېښتن د عرش، مرتبې والا دى. منلى شوى دى هلته امين دى.

تفسير: دا د جبرئيل عليه السلام صفتونه دي، يعني قرآنكريم چې د الله جل جلاله له لوري مونږ ته رارسېدلى دى، د وصول دوه وسيلې لري، يوه وحي راوړونكې پرښته جبريل عليه السلام، دويم څمونږ پيغمبر عربي محمد صلى الله عليه وسلم، د دوى دواړو صفتونه داسې دي چې د هغو له ښكاره كېدلو څخه بيا هيڅا ته د قرآن مجيد په منزل من الله او صداقت كې هيڅ شك او شبهه نه پاتې كيږي، د يوې خبرې په رښتيا منلو كې لوى دليل دا دى چې راوي يې په اعلى درجه ثقه، عدل، ضابط، حافظ او أمين وي، او له هغه چا څخه چې روايت كوي؛ د ده په مخ كې عزّت او حرمت لرونكى وي، او خورا معتبر ثقات د هغه په امانت باندې ډاډه وي، كلي اعتماد ولري، او د هغه خبرې بې له وړاندې وروسته كولو څخه د زړه له كومې ومني، دا ګرد صفتونه په جبريل عليه السلام كې شته، عزتمن او كريم هغه څوك دي چې متقي او ډېره پاكي ولري، او له الله تعالى څخه خورا وېرېدونكى وي: ﴿اِنَّ اَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللّٰهِ اَتْقٰىكُمْ﴾ په حديث كې دي: «الكرم التقوى».

﴿ذِيْ قُوَّةٍ﴾ اشاره ده كامل حفظ، ضبط او د بيان كامل قوت ته، او د الله تعالى په مخ كې هغه د لويې درجې خاوند دى، يعني د ګردو پرښتو څخه د الله تعالى په دربار كې نژدې ځاى لري، د اسمان پرښتې د هغه حكم مني، ځكه چې هغوى ګردې د هغه په امانت اعتبار او عزّت باندې خبرې دي، دا خو د ملكې رسول خبره ده، اوس د بشري رسول خبرې هم واورئ.

وَمَا صَاحِبُكُم بِمَجْنُونٍ ﴿٢٢﴾

او نه دی صاحب ملګری ستاسې (محمد) لېونی (لکه چې پرې ګمان کوئ تاسو، بلکه ښه پوه او هوښیار دی).

تفسیر: یعنې له بعث پخوا تر څلوېښتو کلونو پورې تاسې له (محمد) سره لیدلي دي، او په دې اوږده موده کې مو د هغه د ټیټو او ښکاره وو خبرو تجربه کړې ده، خو هیڅکله مو د هغه فریب، دروغ او لېونتوب نه دی لیدلی، او تل مو د هغه د رښتیا، امانت، عقل او پـوهې اعتراف او ستاینه (صفت) کاوه، اوس نو ولې بې سببه هغه ته لېونی او دروغجن ویل کیږي؟ لکه چې دا ستاسې هغه رفیق او ملګری نه دی؟ چې د هغه ګرد احوال تاسې ته ښکاره دي، نو اوس داسې سړي تـه لېونـی ویل آیا لېونتوب نه دی؟ بلکه لېونتوب دی !.

وَلَقَدْ رَآهُ بِالْأُفُقِ الْمُبِينِ ﴿٢٣﴾

او خامخا په تحقیق لیدلی وو (محمد) هغه (جبریل د اسمان) په څنډه (غاړه) روښانه کې.

تفسیر: یعنې په مشرقي څنډه کې د هغې پرښتې یعنې جبریل علیه السلام بڼه یې په اصلي صورت او ښه شان سره ولیده.

وَمَا هُوَ عَلَى الْغَيْبِ بِضَنِينٍ ﴿٢٤﴾

او نه دی دغه (محمد د وحي) پر پټو خبرو باندې بخیل (چې پټوي یې او تعلیم د هغې تاسې ته نه کوي).

تفسیر: یعنې دا پیغمبر تاسې ته د هر راز پټې خبرې که په تېره که په راتونکي پورې اړه لري خبر درکوي، یا د الله تعالی د اسماوو او صفاتو، یا د شرعي احکامو، یا د مذاهبو د حقیقت او بطلان، یا د جنّت او دوزخ د خبرو، یا له مړینې څخه وروسته د پېښو او په هغو پورې تړلې خبرو په درښوولو کې لږ بخل هم نه کوي.

وَمَا هُوَ بِقَوْلِ شَيْطَانٍ رَّجِيمٍ ﴿٢٥﴾

او نه ده دا (قرآن) خبره د شیطان رټلي، ویشتلی شوي (په شُغلو سره).

تفسیر: هیڅکله شیطان د هغو ښو چارو ښوونه نه کوي، چې په هغو کې د بنیادمانو ګټه او د هغه ملعون تقبیح او مذمّت وي، بلکه دغه (قرآن مجید) د الله أکرم شأنُه وأعظم برهانُهُ حق کلام دی.

فَأَيْنَ تَذْهَبُونَ ﴿٢٦﴾

نو چېرته ځئ تاسو (ای منکرانو کافرانو په دې انکار او په څنګ کولو کې له قرآنه).

تفسیر: یعنې کله چې دروغ، لېونتوب، تخیل، توهم، کهانت او نور ګرد احتمالات لرې شول؛ نو پرته له حق او رښتیا څخه نور څه پاتې شول؟ بیا نو ای منکرانو دا سمه صافه لاره ولې پرېږدئ؟ او بې لارې ولې ځئ؟.

إِنْ هُوَ إِلَّا ذِكْرٌ لِّلْعَالَمِينَ ﴿٢٧﴾

نه دی دا (قرآن) مګر ذکر پند دی (له جانبه د الله) لپاره د خلقو (انس وي که جن).

تفسیر: هغه ګرد احتمالات چې تاسو د قرآنکریم په نسبت پیدا کړي؛ هغه ګرد سره غلط دي، که تاسې د دې قرآن په خبرو او ښوونو ښه فکر او جاج ووهئ؛ نو دا به درښکاره شي چې دغه قرآن ټول جهان ته ډېر ښه لار ښوونکی او مکمّل دستور العمل دی، چې په عمل کولو یې د دواړو دارینو فلاح او ګټې په لاس راځي، نه دی دا قرآن مګر ذکر پند دی له جانبه د الله أکـرم شأنُهُ وأعظم برهانُهُ لپاره د خلقو مخصوصًا.

لِمَن شَآءَ مِنكُمۡ أَن يَسۡتَقِيمَ ۝٢٨

هغه چاته چې غواړي قصد وکړي له تاسې د سمېدلو خپلو (داسې چې سم برابر لاړ شي پر لاره د الله تعالی باندې).

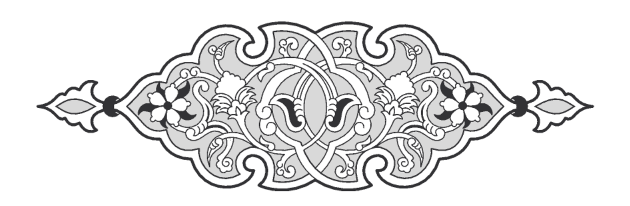
تفسیر: یعني دغه قرآن مجید په تېره بیا هغو لره پند دی چې په سمه لاره تلل غواړي، کوږ تګ او عناد یې نه وي خوښ؛ ځکه چې داسې سړی له داسې پند څخه ډېره ګټه اخلي.

وَمَا تَشَآءُونَ إِلَّآ أَن يَشَآءَ ٱللَّهُ رَبُّ ٱلۡعَٰلَمِينَ ۝٢٩

او نه شئ قصد کولی تاسې (د سمې لارې) مګر هغه چې اراده وفرمایي الله (د قصد د تاسې د سمې لارې)، چې رب پالونکی د (ټولو) عالمیانو دی.

تفسیر: یعني پخپله قرآنکریم پند دی، ولې تأثیر یې د الله تعالی په مشیت پورې اړه لري، چې ځینو باندې اثر کوي، او په ځینو نور باندې د ځینو نورو حکمتونو په سبب څه اثر نه کوي.

تمّت سورة التکویر بفضل الله القدیر، فلله الحمدُ والمنّة.

«د (الانفطار) سورت مکّي دی، (۱۹) آیته یوه رکوع لري، په نزول او په تلاوت په دواړو کې (۸۲) سورت دی، وروسته د (النّازعات) له سورته نازل شوی دی.

بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

إِذَا ٱلسَّمَآءُ ٱنفَطَرَتۡ ۝١ وَإِذَا ٱلۡكَوَاكِبُ ٱنتَثَرَتۡ ۝٢ وَإِذَا ٱلۡبِحَارُ فُجِّرَتۡ ۝٣

کله چې اسمان وچوي څیري شي. او کله چې ستوري راولویږي، تیت په تیت (ګډوډ) شي. او په هغه وخت کې چې دریابونه ګډ شي (یو له بله سره او ټول یو دریاب شي).

تفسیر: یعنې د ترخو اوبو سیندونه به سره وخوټیږي، او د دې تندوبي له سببه به ترخې او خوږې اوبه سره ګډې وډې شي.

وَإِذَا ٱلۡقُبُورُ بُعۡثِرَتۡ ۝٤

او کله چې قبرونه سره څیري لاندې باندې کړل شي (او مړي ژوندي ترې راپورته کړل شي).

تفسیر: یعنې هغه شیان چې د ځمکې په منځ کې وي؛ د باندې به راغورځي، او مړي به له خپلو قبرونو څخه راووځي، هر کله چې وشي دا کارونه؛ قیامت قائمیږي نو:

عَلِمَتۡ نَفۡسٞ مَّا قَدَّمَتۡ وَأَخَّرَتۡ ۝٥

پوه به شي هر نفس (په دغه وخت کې) په هغه خیر او شر خپل باندې چې وړاندې يې لیږلی وي، او چې وروسته يې پرېښی وي.

تفسیر: یعنې هغه ښې او بدې چارې چې کړي يې وي، یا يې نه وي کړې، د خپل عمر او منګ په اول کې يې کړې وي، یا په آخر کې د هغې نښې ورڅخه پاتې وي، او که نه وي پاتې؛ هغه ګرد هلته د ده په مخ کې راځي.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلۡإِنسَٰنُ مَا غَرَّكَ بِرَبِّكَ ٱلۡكَرِيمِ ۝٦

ای انسانه (کافره !) څه شي مغروره کړی يې ته پخپل رب کریم باندې (چې کافر شوی يې پرې).

تفسیر: یعنې هغه کریم رب آیا د دې خبرې وړ وو چې ته د خپل جهل او حماقته د هغه په حلم او کرم باندې ډاډه شوې، سر به دې ورځنې غړاوه؟.

ٱلَّذِي خَلَقَكَ فَسَوَّىٰكَ فَعَدَلَكَ ۝٧

هغه (کریم رب) چې پیدا کړی يې ته، نو برابر کړی يې ته (یعنې اندامونه يې پوره در کړي دي) پس برابر معتدل کړی يې ته (په خلقت کې).

تفسير: يعنې پيدا يې کړ يو لاس په اندازه د بل سره، او يوه سترګه په مقدار د بلې سره، په دې کې اشارت دی دېته چې هر کله دغه رب قدير په دغه شان سره قدرت لري؛ نو قادر دی په بيا پيدا کولو سره لپاره د حساب او کتاب، او جزاء او سزا.

فِىٓ أَىِّ صُورَةٍ مَّا شَآءَ رَكَّبَكَ ﴿٨﴾

په هر شان (کامل) صورت سره چې ويې غوښته ترکيب؛ پيوند يې کړې ته.

تفسير: يعنې د ګردو په بڼو (صورتونو) کې يې لږ او ډېر توپير او تفاوت پيدا کړ، او هر يوه ته يې بېل رنګ، شکل او ډول عنايت کړ، او په مجموعي ډول سره يې انسانانو ته د نورو ساکښانو (جاندارو) په نسبت ښه بڼه (شکل) ورکړه.

كَلَّا بَلْ تُكَذِّبُونَ بِٱلدِّينِ ﴿٩﴾

نه دی (دا غرور ستا مناسب)، بلکه دروغ وايئ تاسې ورځې د جزاء ته.

تفسير: يعنې د تېروتلو بل هيڅ سبب نشته، تاسې چې د جزاء ورځ نه منئ؛ نو ځکه هر شی مو چې زړه غواړي هغه کوئ.

وَإِنَّ عَلَيْكُمْ لَحَٰفِظِينَ ﴿١٠﴾ كِرَامًا كَٰتِبِينَ ﴿١١﴾ يَعْلَمُونَ مَا تَفْعَلُونَ ﴿١٢﴾

حال دا چې بېشکه په تاسې باندې خامخا ساتونکې ملائکې (د عمل، مقررې دي). عزتمنې (په نزد د الله) ليکونکې (د اعمالو د تاسې). پوهيږي (دغه ملائک) په هغه څه چې کوئ يې تاسې.

تفسير: يعنې دغه ملائکې چې کرام الکاتبين نوميږي، د الله تعالی داسې عزتمنې بندګانې دي، چې نه خيانت او درغلي کوي، او نه کوم کار ناليکلی پرېږدي، او نه له هغوی څخه ستاسې کارونه پټيږي.

إِنَّ ٱلْأَبْرَارَ لَفِى نَعِيمٍ ﴿١٣﴾

بېشکه چې ابرار (نېکان ـ مؤمنان) خامخا په نعمتونو (د جنّت) کې دي.

تفسير: چې هلته به تل هر راز بخششونه او نعمتونه مومي، او تل به خوشاله او آرام وي، او د هيڅ يوه شي غم او اندېښنه به د جنّتيانو سره نه وي، او نه به يې له جنّت څخه د وتلو او د راحت له قلّته څه پروا وي.

وَإِنَّ ٱلْفُجَّارَ لَفِى جَحِيمٍ ﴿١٤﴾ يَصْلَوْنَهَا يَوْمَ ٱلدِّينِ ﴿١٥﴾ وَمَا هُمْ عَنْهَا بِغَآئِبِينَ ﴿١٦﴾

او بېشکه چې فُجّار بدکاران (کافران) خامخا په دوزخ کې دي. ننوځي دوی په هغه کې په ورځې د جزاء کې. او نه به وي دوی هيڅ له هغه (دوزخ) څخه پټېدونکې.

تفسير: يعنې نه به په تېښته له دوزخه جلا کېدی شي، او نه به له ننوتلو څخه وروسته له هغه ځای ووځي، بلکه تل به هلته په کې وي.

وَمَآ أَدْرَىٰكَ مَا يَوْمُ ٱلدِّينِ ﴿١٧﴾ ثُمَّ مَآ أَدْرَىٰكَ مَا يَوْمُ ٱلدِّينِ ﴿١٨﴾ يَوْمَ لَا تَمْلِكُ نَفْسٌ لِّنَفْسٍ شَيْـًٔا

او څه شي پوه کړی يې ته څه ده ورځ د انصاف جزاء. بيا څه شي پوه کړی يې ته څه ده ورځ د انصاف جزاء (يعنې بل څوک پرې نه پوهيږي بې له الله نه. د جزا ورځ ده) هغه ورځ چې نه به وي مالك نشي کولی هيڅوك له هيچا سره هيڅ شی (د نفعې او د ضرر).

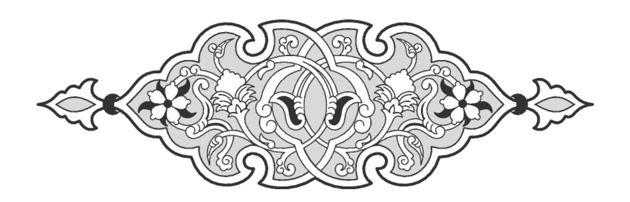
تفسیر: یعنې هومره چې فکر او جاج ووهئ، او په غور او خیال کې ډوب لاړ شئ؛ بیا به هم د دې وېروونکې ورځې په پوره کیفیت باندې نه پوهېږئ، خو لنډه یې دا چې دومره وپوهېږئ چې په هغه ورځ به دا ټولې خپلوۍ او خپښۍ، اشنایي او یارانۍ ورکې شي، او هر سړی به «نفسي ! نفسي !» نارې وهي، هیڅوک به پرته دمالك الملك له امر څخه د بل چا شفاعت نه کوي، عاجزي، چاپلوسي، صبر، او استقلال او نور هیڅ کار نشي کولی «الا من رحم الله».

وَالْأَمْرُ يَوْمَئِذٍ لِّلَّهِ ﴿١٩﴾

او امر حکم په هغه ورځ کې خالص الله لره دی.

تفسیر: یعنې لکه چې په دنیا کې د ټولواك (حاکم) او باچا حکم په رعیّت باندې، او د مور او پلار خبره په اولادو باندې، او د بادار وینا په نوکرانو چلیږي؛ په هغه ورځ کې به دا ټول حکمونه پای ته رسیږي، او د هیچا امر په بل چا باندې نه چلیږي، او پرته د هغه مطلق شهنشاه او لوی ستر ټولواك (حاکم) له احکامه څنې بل څوك سا هم نشي وښکلی، او هیڅ قوّت او قدرت به نه لري.

تمّت سورة الانفطار بفضله تعالى ومنّه وكرمه.

«د (المطفّفين) سورت مكّي دی، (۳۶) آیتونه یوه ركوع لري، په تلاوت كې (۸۳) په نزول كې (۸۶) سورت دی، وروسته د (العنكبوت) له سورته نازل شوی دی، او د مكّي سورتونو آخري سورت دی».

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

(شروع كوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم كوونكی دی.

وَيْلٌ لِّلْمُطَفِّفِيْنَ ① الَّذِيْنَ اِذَا اكْتَالُوْا عَلَى النَّاسِ يَسْتَوْفُوْنَ ② وَاِذَا كَالُوْهُمْ اَوْ وَّزَنُوْهُمْ يُخْسِرُوْنَ ③

افسوس هلاكت خرابي يا كنده د دوزخ ده كم كوونكيو لره (په پيمانه او تول كې). هغه (كسان) هر كله چې ځان ته اخلي پيمانه نو پوره اخلي. او كله چې پيمانه وركوي يا يې تلي هغوی ته؛ نو كمی كوي (پوره يې نه وركوي).

تفسير: له خلقو څخه خو خپل حق او برخه پوره اخيستل بد او مذموم نه دي، دلته د دې خبرې بد ويل مقصود نه دي، بلكه د لږ وركولو د مذمّت د تاكيد لپاره دی، يعنې اګر كه لږ وركول په خپله في نفسه هم مذموم دی، خو كه له دې سره د اخيستلو په وخت كې د نورو بالكل رعايت نه كيږي؛ نو دا لا مذموم دی، پرته له رعايت كوونكي څخه چې كه په هغه كې يو عيب شته خو يو هنر هم لري، نو دا دې په هغه پسې، نو ځكه د هغه ږومبني سږي عيب لا شديد شو، څرنګه چې اصلي مراد د لږ وركولو مذمّت دی، نو ځكه يې دلته پيمانه او ژی او وزن تلل دواړه ياد كړل، تر څو خبره ښه ښكاره او جوته شي چې د پيمانه كولو او تللو د دواړو په وخت كې لږ وركوي، او څنګه چې پوره اخيستل پخپله في نفسه كومه بده خبره نه ده؛ نو يو ځلي يې د تأكيد لپاره ياد كړ، د پيمانې او اوژي (تول) تخصيص ښايي د دې لپاره وي چې په عربو په تېره بيا په مدينې منورې كې زياتره د كيل او پيمانې سره پيرودلو (اخيستلو) او پلورلو (بيع و شراء) رواج درلود (لرلو)، پرته له دې د دې تخصيص نور وجوه هم شته.

اَلَا يَظُنُّ اُولٰٓئِكَ اَنَّهُمْ مَّبْعُوْثُوْنَ ④ لِيَوْمٍ عَظِيْمٍ ⑤

آيا يقين نه كوي (ډېر اخيستونكي لږ وركوونكي دغه) چې بېشكه دوی راپورته به كړل شي لپاره (د حساب) د لويې ورځې (د قيامت).

تفسير: يعنې كه هغوی داسې خيال لري چې وروسته له مړ كېدلو بيا ژوندون شته، او د الله تعالی په مخ كې د ګردو حقوقو او فرائضو او چارو حساب او شمېر وركول حق دي؛ نو هيڅكله به يې داسې حركت او خوځېدل نه كول.

يَّوْمَ يَقُوْمُ النَّاسُ لِرَبِّ الْعٰلَمِيْنَ ⑥

هغه ورځ چې وبه دريږي خلق لپاره (د احكام) د رب د ټولو مخلوقاتو.

كَلَّآ اِنَّ كِتٰبَ الْفُجَّارِ لَفِيْ سِجِّيْنٍ ⑦

داسې پكار نه ده (او نه دې كوي ډېراخيستل او لږ وركول په تجارت او غفلت له قيامت نه)، بېشكه ليكلی شوي اعمال د فاجرانو (كافرانو) خامخا په سجّين كې دي.

تفسير: يعنې له سره هسې ګمان ونه کړ شي چې داسې ورځ به نه راځي، ځکه چې هغه ورځ هرومرو راتلونکې ده، نو د هغې ورځې د راتګګ لپاره د ګردو نېکانو او بدانو عملنامې ليکلې د کرام الکاتبين په دفترو کې مرتّب ايښودلې شوي دي.

(اوس الله أجلّ شأنُهُ وأعظمَ برهانُهُ ويروي فاجران بالعموم او داسې فرمايي):

وَمَآ أَدۡرَىٰكَ مَا سِجِّينٞ ۝٨ كِتَٰبٞ مَّرۡقُومٞ ۝٩

او څه شي پوه کړی يې ته (ای محمده !) چې څه دی سجّين. يو دفتر دی ليکلی شوی (د فجّارو د اعمالو).

تفسير: يعنې سجّين يو داسې دفتر دی چې په هغو کې د ګردو دوزخيانو نومونه ليکلي شوي دي، او د بندګانو د چارو ليکونکې پرښتې چې د هغوی دنامه يادونه په پخواني سورت کې وشوه د دې بدکارانو د مړه کېدلو او د عمل له پرېکېدلو څخه وروسته د هر يوه سړي چارې په بېلو بېلو دفترو کې ليکي، او په دې دفتر کې يې داخلوي، د هر يوه دوزخي د نامه لپاره يوه بېله علامه او نښه ايښودله شي، چې هغه دوزخي دی، او د هغه د ليدلو څخه هر څوک پوهيږي چې په کې خير نشته، له ځينو روايتونو څخه دا ښکاري چې د کافرانو ارواح په همدغه ځای کې وي، ځينې پخواني مفسّرين وايي چې: دا ځای تر اوومې ځمکې لاندې دی، الله تعالى أعظم برهانُه په داسې خبرو ښه پوهيږي.

وَيۡلٞ يَوۡمَئِذٖ لِّلۡمُكَذِّبِينَ ۝١٠ ٱلَّذِينَ يُكَذِّبُونَ بِيَوۡمِ ٱلدِّينِ ۝١١ وَمَا يُكَذِّبُ بِهِۦٓ إِلَّا كُلُّ مُعۡتَدٍ أَثِيمٍ ۝١٢

افسوس هلاکت خرابي يا کنده د دوزخ ده په دغې ورځې کې دروغ ګڼونکو لره. هغه کسان چې دروغ وايي په ورځې د انصاف جزاء باندې. او دروغ نه ګڼي دغه (ورځ د جزاء) مګر هر يو له اندازې تېرېدونکی ګنهګار.

تفسير: هغه څوک چې د جزاء له ورځې څخه منکريږي؛ په حقيقت کې د الله تعالى د ربوبيت او د هغه عدل، قدرت، حکمت او نورو صفاتو څخه منکريږي، او هغه څوک چې د الله تعالى له دې صفاتو څخه منکريږي؛ نو هرومرو چې په ګناهونو کې زړور شي لره ده، د﴿مُعۡتَدٍ أَثِيمٍ﴾ يعنې له اندازې تېرېدونکی ګنهګار، بل بد عادت دغه دی چې:

إِذَا تُتۡلَىٰ عَلَيۡهِ ءَايَٰتُنَا قَالَ أَسَٰطِيرُ ٱلۡأَوَّلِينَ ۝١٣

کله چې ولوستلی شي په ده باندې آيتونه (د قرآن) ځمونږ؛ نو وايي (جهلاً او عنادًا چې دا) چټي (بېکاره) قصې دي د پخوانيو.

تفسير: يعنې کله چې قرآنکريم او د پند خبرې اوري؛ وايي: داسې خبرې به پخوانيو خلقو هم کولې، اوس هم هغه پخوانی قصې او له کاره وتلې افسانې ويلی کيږي، نو مونږ له داسې قصو او افسانو څخه کله ويريدونکي يو؟ (العياذ بالله).

كَلَّاۖ بَلۡۜ رَانَ عَلَىٰ قُلُوبِهِم مَّا كَانُواْ يَكۡسِبُونَ ۝١٤

نه ده داسې (لکه چې وايي منکران)، بلکه زنګ اچولی دی پر زړونو د دوی هغو ګناهونو چې وو دوی چې کول به يې.

تفسیر: یعنې ځمونږ په آیتونو کې هیڅ د شك او شُبهې ځای او موقع نشته، خبره خو دا ده چې د ګناهونو د کثرت او مزاولت څخه د هغوی په زړونو باندې زنګ لوېدلی دی، نو ځکه د صحیحو حقائقو انعکاس په هغو کې نه کیږي، په حدیث کې راغلي دي: «کله چې سړی ګناه کوي؛ یو تور ټکی د هغه په زړه کې پیدا کیږي، که توبه یې وکړه؛ نو دا ټکی لرې کیږي، که نه هومره چې ګناه کوي؛ په همغه اندازه دا ټکی پلنیږي او ارتیږي، تر دې چې د ده زړه تك تور شي، او د حق او د باطل هیڅ فرق او تمیز نشي کولی».

كَلَّآ إِنَّهُمْ عَن رَّبِّهِمْ يَوْمَئِذٍ لَّمَحْجُوبُونَ ﴿١٥﴾

رښتیا ده چې بېشکه دوی به له (لقاء د) رب خپله په دغې ورځې (د قیامت کې) خامخا په حجاب کې وي (نه به ویني الله).

تفسیر: یعنې د دې انکار او تکذیب د انجام او پای څخه ښایي چې بې فکره نشي، هغه وخت خامخا راتلونکی دی چې په هغه کې مؤمنین د حق سبحانه وتعالی په لقاء او لیدلو سره مشرّفیږي، او دا بدبختان به ترې محروم او ممنوع او بې برخې پاتې کیږي.

ثُمَّ إِنَّهُمْ لَصَالُوا الْجَحِيمِ ﴿١٦﴾ ثُمَّ يُقَالُ هَٰذَا الَّذِي كُنتُم بِهِ تُكَذِّبُونَ ﴿١٧﴾ كَلَّآ

پس بېشکه دوی چې دي خامخا ننوتونکي دي دوزخ ته. بیا به وویل شي (دوی ته چې): دا هغه (عذاب) دی چې وئ تاسې چې هغه به مو دروغ ګاڼه انکار به مو ترې کوو. له سره نه ده داسې.

تفسیر: یعنې د دې بدانو او نېکانو پای او انجام هیڅکله یو شانې نشي کېدی، او الله جل جلاله ابرارو سره دغسې معامله فرمايي:

إِنَّ كِتَابَ الْأَبْرَارِ لَفِي عِلِّيِّينَ ﴿١٨﴾ وَمَآ أَدْرَاكَ مَا عِلِّيُّونَ ﴿١٩﴾ كِتَابٌ مَّرْقُومٌ ﴿٢٠﴾

بېشکه هغه کتاب چې پکی لیکلي شوی اعمال د ابرارو نېکانو خامخا په علیین کې دی. او څه شي پوه کړې ته (ای محمده) چې څه دی علیین؟. یو دفتر دی لیکلی شوی (د اعمالو د ابرارو).

تفسیر: چېرته چې د جنتیانو نومونه لیکلي شوي دي، او د هغو یا د ښو چارو پاڼې سره روڼې او ترتیب شوي دي؛ ړومبی د هغو ارواح هلته بیولی کیږي، بیا یې د خپلې هستوګنې اصلي ځای ته بیایي، د دې ارواحو څه علائق او اړیکې به له قبر سره هم وي، ویل کیږي چې دا ځای پر اووم اسمان دی، او د مقرّبینو ارواح به هلته هستوګنه لري، والله أعلم.

يَشْهَدُهُ الْمُقَرَّبُونَ ﴿٢١﴾

چې ګوري حاضریږي هغه ته مقرّبان (د الله ملائکې او نور بندګان).

تفسیر: مقرّبې پرښتې یا د الله تعالی مقرّب بندګان په خوشالۍ سره د مؤمنانو اعمالنامې ګوري، او هلته به حاضر وي.

إِنَّ الْأَبْرَارَ لَفِي نَعِيمٍ ﴿٢٢﴾ عَلَى الْأَرَائِكِ يَنظُرُونَ ﴿٢٣﴾

بېشکه ابرار نېکان خامخا په نعیم لوی نعمت د (جنّت) کې دي. پر (مکلّلو) تختونو باندې ناست ګوري (د الله لقاء او د جنت نعماء، او ترې متلذذ کیږي، یا به ګوري دوزخیانو ته).

تفسیر: یعنې په خورا ښو پالنګونو به ناست وي، او په زړه پورې د جنّت ښې ننداري به کوي، او د الله تعالی په لیدلو سره به خپلې سترګې رڼوي، او زړونه به پرې خوشالوي.

تَعۡرِفُ فِي وُجُوهِهِمۡ نَضۡرَةَ ٱلنَّعِيمِ ۝٢٤

پېژنې به ته (ای کتونکیه !) په مخونو د دوی کې تازه ګي د نعیم (تنعّم د جنّت).

تفسیر: یعنې د جنّت له عیش او آرام څخه به د هغوی څېرې داسې ښې او تروتازه او بارونقې ښکاري، چې هر لیدونکی به له لرې پوهیږي چې دا کسان په خورا عیش، هوسایی، راحت او تنعّم کې دي.

يُسۡقَوۡنَ مِن رَّحِيقٖ مَّخۡتُومٍ ۝٢٥ خِتَٰمُهُۥ مِسۡكٞۚ

ورڅښولی شي (هغوی ته) له خالصو شرابو مهر کړیو شویو څخه. چې مهر به یې مشک وي.

تفسیر: شاه صاحب لیکي چې: «په جنت کې به د خورا خالصو شرابو ویالې د هر چا د کور د مخه وي، خو دا خورا ښه او نادر شراب دي، چې سر به یې تل مهر وي په جنّتي مشکو سره»، لکه چې په دنیا کې مهر په لاکو یا مومو یا خاورو یا ختو یا نورو شیانو باندې لګول کیږي، کله چې دهغه ځای خاورې مشک دي؛ نو په هغو باندې دا مهر لګاوه کیږي، دا ښیښه چې په لاس کې واخیسته شي؛ دماغ معطریږي، او تر آخره پورې د خوشبویی خورا ښه رائحه او وږم ترې پورته کیږي.

وَفِي ذَٰلِكَ فَلۡيَتَنَافَسِ ٱلۡمُتَنَٰفِسُونَ ۝٢٦

او په دغه (شرابو او نورو جنتي نعماوو) باندې پس بایده دي چې رغبت وکړي رغبت کوونکي (په کولو د فضائلو او پرېښودلو د رذائلو، چې عجلت وکړي په حسناتو او ځان وساتي له سیئاتو).

وَمِزَاجُهُۥ مِن تَسۡنِيمٍ ۝٢٧ عَيۡنٗا يَشۡرَبُ بِهَا ٱلۡمُقَرَّبُونَ ۝٢٨

او ګډون د هغه (شراب دی له اوبو د) تسنیم څخه. دا (تسنیم) یوه چینه ده (په جنّت کې) چې څښي به له هغې څخه د (الله) مقرّبان.

تفسیر: یعنې مقرّب خلق یواځې د دې چینې خالص شراب څښي، او نېکانو ته به د دې شرابو ګډ ورکول کیږي، چې لکه ګلاب او نور په هغه شراب کې ګډیږي.

إِنَّ ٱلَّذِينَ أَجۡرَمُواْ كَانُواْ مِنَ ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ يَضۡحَكُونَ ۝٢٩

بېشکه هغه کسان چې کافران شوي دي؛ وو دوی په هغو کسانو باندې چې ایمان یې راوړی وو خندل به یې (مسخرې به یې پرې کولې).

تفسیر: او پخپلو منځونو کې به یې په تمسخر او استهزاء سره داسې ویل چې: د دې بې هوشانو په مغزو کې څه یو چټې خیال لوېدلی دی، چې د نن موجود او محسوس خوندونه او لذّتونه د جنّت په صباح موهومو چرتونو او خیالي لذّتونو باندې له لاسه وباسي (والعیاذ بالله).

وَإِذَا مَرُّواْ بِهِمۡ يَتَغَامَزُونَ ۝٣٠

او کله چې تيرېږي منکران پر مؤمنانو باندې؛ هغوی به پخپلو منځونو کې سره سترګکونه وهي (لپاره د استهزاء).

تفسير: او يو تر بله په سترګو اشارتونه کوي، او د حال او قال په ژبه پخپلو منځونو کې سره داسې وايي چې: وګورئ همدوی بې عقلان او احمقان دي، چې د جنت په يور باندې د دنيا له نغدو څخه ځان بې برخې کوي، (استغفر الله).

وَإِذَا انقَلَبُوٓا إِلَىٰٓ أَهْلِهِمُ انقَلَبُوا فَكِهِينَ ﴿٣١﴾

او کله چې وګرځي خپلو کورونو ته؛ (نو) ګرځي دوی خوشاله (خبرې جوړوونکي په سبب د تمسخر او استهزاء پر مؤمنانو باندې).

تفسير: يعنې په خوش طبعۍ او ټوکو په مسلمانانو باندې ملنډې وهي، او په خپل عيش او عشرت باندې مفتون او مغرور شوي وايي چې: ځمونږ عقيده او فکر ښه دی، که نه مونږ ته دومره نعمتونه او هوسايي ولې او له کومه رسېده !؟.

وَإِذَا رَأَوْهُمْ قَالُوٓا إِنَّ هَٰٓؤُلَآءِ لَضَآلُّونَ ﴿٣٢﴾

او کله چې وبه ليدل (کفّارو) دغه (مؤمنان)؛ نو ويل به يې پخپل منځ کې چې: بېشکه دغه (مؤمنان) خامخا بې لارې دي.

تفسير: کافرو به مسلمانانو ته ګمراه ويل، ځکه چې مسلمانان د دوی په عقيده نه وو.

وَمَآ أُرْسِلُوا عَلَيْهِمْ حَٰفِظِينَ ﴿٣٣﴾

حال دا چې نه دي لېږلي شوي (کافران) پر دغو (مؤمنانو) باندې ساتونکي څارونکي.

تفسير: چې شاهدي ووايي په هدايت او ضلالت د دوی، دغه د الله جل شأنُه وأعظم برهانُهُ فرمان او بيان دی، چې دا کافران پر مسلمانانو باندې پيره داران نه دي مقرّر شوي، دا احمقان له خپلو بدو چارو څخه سترګې پټوي، او د هغوی د هر راز حرکاتو کتنه کوي، د خپل ځان د اصلاح په فکر کې نه لوېږي، او هغو کسانو ته چې په سمه لاره ځي ګمراه او احمق وايي.

فَٱلْيَوْمَ ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا مِنَ ٱلْكُفَّارِ يَضْحَكُونَ ﴿٣٤﴾

نو نن (ورځ د قيامت کې به) هغه کسان چې ايمان يې راوړی دی په کُفّارو باندې خاندي.

تفسير: يعنې د قيامت په ورځ به مسلمانان په دې کافرانو پورې خاندي، چې دا خلق څومره ناپوهه وو، چې فاني او خسيس څيز ته يې په ښو نعمتونو او پاتې کېدونکيو نفيسو شيانو باندې ترجيح ورکوله، نو اوس څنګه په دوزخ کې پراته دي؟ او د دائمي عذاب خوند څکي؟.

عَلَى ٱلْأَرَآئِكِ يَنظُرُونَ ﴿٣٥﴾

پر مُکلّلو تختونو به ناست، ګوري به (الله تعالی ته او د جنت نعماوو ته او ترې متلذذ کيږي، يا ګوري کفارو ته چې څرنګه په عذابيږي).

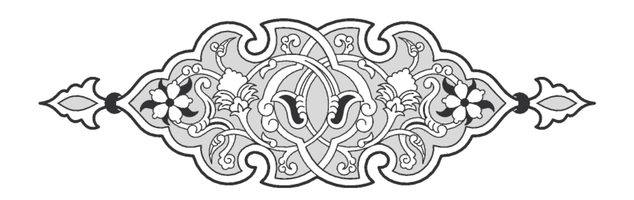
تفسير: يعنې د خپلې خوشالۍ او د کافرانو د بد ژوند ننداري کوي.

هَلْ ثُوِّبَ الْكُفَّارُ مَا كَانُوا يَفْعَلُونَ ﴿۳۶﴾

بېشکه چې جزاء ورکړه شوه کفّارو ته همغسې چې کول يې (په دنيا کې له معاصيو).

تفسير: يعنې هغه کسان چې په دنيا کې يې پر مسلمانانو باندې خندل؛ نن د هغوی خپل حال د خندېدو لايق او وړ دی، او مسلمانان د هغو په تېرو حماقتونو باندې خاندي.

تمّت سورة المطفّفين بفضل الله تعالى ومنّه وكرمه.

«د (الانشقاق) سورت مکّي دی، (۲۵) آیته یو رکوع لري، په تلاوت کې (۸۴) په نزول کې (۸۳) سورت دی، وروسته د (الانفطار) له سورته نازل شوی دی».

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

إِذَا السَّمَآءُ انْشَقَّتْ ﴿١﴾ وَأَذِنَتْ لِرَبِّهَا وَحُقَّتْ ﴿٢﴾

کله چې اسمان څیري شي وچوي. او واوري ومني امر حکم د رب خپل، او (دا اسمان) لایق وړ دی (د هغه الله حکم منلو ته).

تفسیر: یعني کله چې د الله تعالی له خوا د څیریدلو «تکویني» حکم وشي؛ اسمان به هغه تعمیلوي او مني یې، او اسمان د مقدور او مقهور کېدلو له پلوه د دې خبرې وړ دی چې سره له دومره عظمت او رفعت او لویوالي او هسکوالي د خپل خالق او مالك په مخ کې غاړه کېږدي، او د هغه په دې منلو کې هیڅ ونه وایي.

وَإِذَا الْأَرْضُ مُدَّتْ ﴿٣﴾

او کله چې ځمکه وغوړوله شي.

تفسیر: د محشر لپاره به ځمکه د ربړ په شان جوړېږي، او د هغې د مخ ګرد عمارات او غرونه او نور شیان لري کیږي، تر څو په یوې مستوی سطحې باندې ګرد پخواني او وروستني خلق سره یو ځای او په یوه وخت کې بې له پردې او حجاب او حائل څخه وکتی شي.

وَأَلْقَتْ مَا فِيهَا وَتَخَلَّتْ ﴿٤﴾

او د باندې وغورځوي هغه چې دننه په کې وي له مړیو او خزائنو څخه، او ښه خالي شي له ټولو اشیاوو نه.

تفسیر: په هغې ورځې کې ځمکه خپلې خزانې او مړي او نور اجزاء له دننه څخه د باندې غورځوي، او منځ یې له هر هغه شي څخه بالکل تشیږي، چې د هغو تعلّق د بندګانو له حساب او کتاب سره وي.

وَأَذِنَتْ لِرَبِّهَا وَحُقَّتْ ﴿٥﴾

او واوري ومني امر حکم د رب خپل، او (دا ځمکه) لایقه وړ ده (د هغه الله حکم منلو ته).

تفسیر: کله چې ځمکه او اسمان د هغه الله تعالی د ذات او د تکویني حکم تابع او منقاد دي؛ نو سړي ته کله ښایي چې د هغه لوی پروردګار له تشریعي حکم څخه سر وغړوي.

يٰٓاَيُّهَا الْاِنْسَانُ اِنَّكَ كَادِحٌ اِلٰى رَبِّكَ كَدْحًا فَمُلٰقِيْهِ ۚ﴿۶﴾

اى انسانه ! بېشکه ته عمل کوونکى يې په پوره سعي سره تر وخت د رسېدلو رب خپل ته په عمل سعي کولو سره، نو ته يوځاى کېدونکى يې له دغه (خپل عمل او سعي او جزا يې مومې خير وي که شر).

تفسير: يعنې د پروردګار په مخ کې له رسېدلو څخه پخوا هر سړى له خپل استعداد سره سم او موافق مختلف او راز راز ربړونه ګالي، څوک يې په طاعت کې زيار ګالي، څوک يې په سر غړولو کې ځان ستړى کوي، که د خير په لاره کې وي يا د شر په لاره کې، هر رنګه ربړونه وباسي، آخر د خپل پروردګار حضور ته ورځي، او د خپلو اعمالو او چارو نتائج به ويني.

فَاَمَّا مَنْ اُوْتِىَ كِتٰبَهٗ بِيَمِيْنِهٖ ۙ﴿۷﴾ فَسَوْفَ يُحَاسَبُ حِسَابًا يَّسِيْرًا ۙ﴿۸﴾

پس هر هغه څوک چې ورکړه شي کتاب عملنامه د ده په ښي لاس د ده کې؛ نو ژر ده چې حساب به وکړ شي له ده سره حساب اسان.

تفسير: اسان حساب دا دى چې په هره خبره باندې به تنقيدونه نه کيږي، او يواځې د هغه پاڼې وړاندې کيږي، او بې له بحث او مناقشې څخه به خوشې کيږي.

وَّيَنْقَلِبُ اِلٰٓى اَهْلِهٖ مَسْرُوْرًا ۭ﴿۹﴾

او وبه ګرځي اهل خپل ته (په جنّت کې) خوشاله کړى شوى.

تفسير: نه د سزا خوف وي، نه د غُصې وېره، په ډېر امن او اطمينان سره د خپلو احبابو او اقاربو او مسلمانانو وروڼو ته وررسيږي، او له دوى سره په خوښۍ سره مشغوليږي، او له هغوى سره ګرځي.

وَاَمَّا مَنْ اُوْتِىَ كِتٰبَهٗ وَرَاۗءَ ظَهْرِهٖ ۙ﴿۱۰﴾

او هر هغه څوک چې ورکړ شي کتاب عملنامه د ده وروسته تر شا د ده (په کيڼ لاس يې).

تفسير: يعنې ورکړه شي عملنامه په کيڼ لاس کې د شا له لوري، او پرښتې نه غواړي چې د ده هغه مخ ويني، نو په دې وسيله خپل زيات نفرت او کراهت له هغه څخه ښکاره کوي.

فَسَوْفَ يَدْعُوْا ثُبُوْرًا ۙ﴿۱۱﴾

پس ژر به نارې کړي دى اى هلاکته اى هلاکته (ځما را حاضر شه ! دا دې وخت دى).

تفسير: يعنې د عذاب له وېرې څخه به مرګ غواړي، او د خپل هلاکت ارزو او تمنّا به کوي.

وَّيَصْلٰى سَعِيْرًا ۭ﴿۱۲﴾ اِنَّهٗ كَانَ فِيْٓ اَهْلِهٖ مَسْرُوْرًا ۭ﴿۱۳﴾

او ننه به وځي دى بل اور (د دوزخ) ته. چې بېشکه وو دى په (دنيايي) اهل خپل کې خوشاله (په کفر او معاصى، غافل له آخرته).

تفسیر: یعنې په دنیا کې له آخرته بې فکره وو، د هغه عوض او رنج دا دی چې نن په سخت غم ککړ دی.

إِنَّهُۥ ظَنَّ أَن لَّن يَحُورَ ﴿١٤﴾

بېشکه ده به یقین کاوه په دنیا کې داسې چې دی به له سره بېرته نه ګرځي (الله ته، او منکر وو له بعثه).

تفسیر: یعنې ده به په دنیا کې ګمان کاوه چې له سره به الله تعالی ته رجوع ونه کړم، او قیامت نشته !، نه ده داسې بلکه:

بَلَىٰٓ ۚ إِنَّ رَبَّهُۥ كَانَ بِهِۦ بَصِيرًا ﴿١٥﴾

هو ! دی رجوع کوي (هرومرو الله ته)، بېشکه رب د ده دی په ده ښه پوه لیدونکی بینا.

تفسیر: یعنې له پیدا کولو څخه تر مرګ پورې الله تعالی د ده په احوالو ښه خبر وو، نو آیا څه ګمان کاوه شي چې هغه به دې همداسې مهمل او معطّل پرېږدي؟ ضرور دي چې د هغه د اعمالو نتیجې او ثمرې به ورښکاره کړي.

فَلَآ أُقْسِمُ بِٱلشَّفَقِ ﴿١٦﴾ وَٱلَّيْلِ وَمَا وَسَقَ ﴿١٧﴾

پس قسم خورم په شفق سوروالي یا سپینوالي د عشاء پس له سوروالي د ماښام. او په شپه او په هغو (څیزونو) چې جمع کړي وي (شپې هغه په تیارو خپلو کې).

تفسیر: یعنې سرې او نور ساکښان چې د ورځې له مخې د معاش په تلاش کې د باندې ګرځي، او هر چېرې پخپلو چارو کې بوخت دي، د شپې له لورې ټول سره یو ځای کیږي، او هر یو په خپلو ځایونو کې سره ټولیږي.

وَٱلْقَمَرِ إِذَا ٱتَّسَقَ ﴿١٨﴾

او (قسم خورم) په سپوږمۍ کله چې پوره کامله شي.

تفسیر: یعنې د څوارلسمې شپې سپوږمۍ چې د خپل کمال حد ته رسېدلې وي، (او ځواب د پاس قسمونو دا دی چې:)

لَتَرْكَبُنَّ طَبَقًا عَن طَبَقٍ ﴿١٩﴾

خامخا سواره به شئ وبه رسېږئ تاسې ای خلقو یو حال ته وروسته له بل حال نه.

تفسیر: یعنې د دنیا په ژوندون کې له مختلفو دورو څخه په تدریج سره تېر شوئ، په پای کې د مرګ پوړ دی، بیا د برزخ عالم دی، وروسته قیامت، الله تعالی پوهیږي چې په قیامت کې ده څه څه احوال ولیدل؟ او د څه څه مراتبو پرېکول درجه په درجه په مخ کې دي؟ لکه چې د شپې په اوله برخه کې تر څو چې شفق وي، یو شانته سره او سپینه رڼا وي، نو دا رڼا في الحقیقت او په رښتیا سره وي چې د لمر د پاتې شوي اثراتو او اغېز نښې دي، چې پس له ورکېدلو د هغې د ظلمت بل دوره شروع کیږي، چې هر شی په کې پټیږي، په شپه کې سپوږمۍ هم راخیژي، چې درجه په درجه د هغې رڼا زیاتیږي، کمیږي، او په څوارلسمې شپې کې د پوره سپوږمۍ رڼا هم توره تیاه فضاء رڼوي، ګواکې د انسان احوال طبقات هم د شپې مختلفو کیفیاتو ته ورته او ورسره مشابه دي، والله أعلم.

فَمَا لَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿۲۰﴾

پس څه دي دغو (انسانانو ته) چې ایمان نه راوړي.

تفسیر: چې وروسته له مرګه دوی د الله تعالی په طرف رجوع کوي، او هم یو سخت مزل په مخ کې دی چې هغه ته کافي توښه په کار ده.

وَإِذَا قُرِئَ عَلَيْهِمُ الْقُرْآنُ لَا يَسْجُدُونَ ﴿۲۱﴾

او کله چې ولوست شي په دوی باندې قرآن؛ نو سجده نه کوي (لپاره د لوستلو یې).

تفسیر: که د هغوی عقل پخپله دا حالات نشو موندلی؛ نو لازم وو چې د قرآنکریم له بیان څخه یې ګټه اخیستلی، خو پر ته له دې د دوی حال دا دی چې د قرآن معجز بیان اوري، خو هیڅ د هغه په مخ کې د عاجزۍ او تذلّل اظهار نه کوي، تر دې چې مسلمانان د پاک الله تعالی دا آیات اوري سجده کوي، هغوی د همدې تشې سجدې توفیق هم نه لري.

بَلِ الَّذِينَ كَفَرُوا يُكَذِّبُونَ ﴿۲۲﴾ وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا يُوعُونَ ﴿۲۳﴾

بلکه هغه کسان چې کافران شوي دي په الله دروغ ګڼي (قرآن). او الله ته ښه معلوم دي هغه څه چې دوی یې پټوي په زړونو کې یې ساتي (له کفر او نفاق).

تفسیر: یعنې یوائې دا خبره نه ده چې هغوی د الله تعالی آیتونه اوري او سجده نه کوي، او انقیاد او تذلّل ته غاړه نه ږدي، بلکه زیات له دې نه د هغو آیتونو تکذیب پخپلو ژبو سره هم کوي، او د دوی له زړونو څخه چې په هغه کې د تکذیب، انکار، بغض، عناد او د حق د دښمنۍ ډېرې پرتې دي؛ الله تعالی ښه خبر دی.

فَبَشِّرْهُم بِعَذَابٍ أَلِيمٍ ﴿۲۴﴾

پس بشارت زېرى ورکړه دوی ته په عذاب دردناك سره (په آخرت کې).

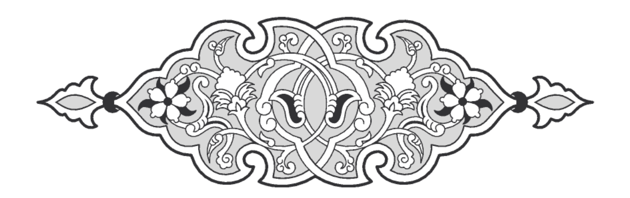
تفسیر: یعنې زېرى وکړئ په هغو باندې ! څه شی چې هغوی ګټي؛ د هغې نتیجه او مېوه به هرومرو هغوی ته رسیږي، او د هغوی دا کوششونه او زیارونه به هیڅ نه ابته (خراب) کیږي، او خامخا هغوی ته جزاء وررسیږي.

إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَهُمْ أَجْرٌ غَيْرُ مَمْنُونٍ ﴿۲۵﴾

مګر خو هغه کسان چې ایمان یې راوړی دی، او کړي یې دي ښه (عملونه)؛ هغوی ته دی اجر ثواب بې نهایته چې خلاصی او کمی نه لري.

تفسیر: چې هیڅ کله پای (آخر) ته نه رسیږي، او تل دائم او قائم او لا ینقطع دی.

تمّت سورة الانشقاق بفضل الله تعالی ومنّه وکرمه.

«د (البروج) سورت مکّي دی، (۲۲) آیته یوه رکوع لري، په تلاوت کې (۸۵) په نزول کې (۲۷) سورت دی، وروسته د (الشّمس) له سورته نازل شوی دی».

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

وَالسَّمَآءِ ذَاتِ الْبُرُوْجِ ﴿١﴾

قسم په اسمان چې خاوند د برجونو دی.

تفسیر: له برجونو څخه مراد هغه دولس برجونه دي چې په یوه کال کې لمر په هغو کې ګرځي، یا د اسماني قلعې برجونه او برخې دي چې پرښتې پیرې په کې کوي، یا هغه لوی ستوري دي چې په لیدلو سره هم په اسمان کې ښکاري، والله أعلم.

وَالْيَوْمِ الْمَوْعُوْدِ ﴿٢﴾ وَشَاهِدٍ وَّمَشْهُوْدٍ ﴿٣﴾

او (قسم دی) په هغې ورځې وعدې کړی شوې (چې د قیامت ورځ ده). او (قسم دی) په هغې ورځې چې حاضرېږي (چې ورځ د جمعې ده)، او په هغې ورځې چې هغې ته ورحاضرېږي (خلق چې ورځ د عرفې ده).

تفسیر: خلق په ګردو ښارونو کې حاضرېږي د جمعې په ورځ، او د ګردې دنیا خلق سره یو ځای ټولېږي د عرفې په ورځ حج ته، نو ځکه په روایتونو کې راغلي چې (شاهد) د جمعې ورځ ده، او (مشهود) د عرفې، برسېره پر دې د «شاهد» او «مشهود» په تفسیر کې ډېرې خبرې دي، خو أوفق الرّوایات همدا خبره ده، والله أعلم.

(ځواب د قسم محذوف دی، لکه چې پرې دغه راتلونکی آیت دلالت کوي چې):

قُتِلَ اَصْحٰبُ الْاُخْدُوْدِ ﴿٤﴾ النَّارِ ذَاتِ الْوَقُوْدِ ﴿٥﴾

وژلی شوي دي خاوندان د کندې د خندقونو د اور (په ځمکه کې) چې خاوند د بلېدلو وه (په ګوګړو او په ډېرو لرګیو او په سرېو سره).

تفسیر: یعني مغضوب او ملعون شول هغه خلق چې لوی لوی خندقونه یې کنستلي او له اوره یې ډک کړي او ډېر لرګي یې په کې واچول او ښه یې سره کړل، د ﴿اَصْحٰبُ الْاُخْدُوْدِ﴾ څخه مراد څوک دي؟ مفسّرین څو واقعات وايي، خو هغه قصه چې په صحیح مسلم، جامع ترمذي، مسند احمد او نورو کې یاده شوې ده؛ لنډه یې دا ده چې: په پخوانیو پېړیو کې کوم کافر باچا وو، چې له هغه سره یو کوډګر وو، کله چې د کوډګر مرګ نژدې شو، له باچا څخه یې غوښتنه وکړه، چې یو هوښیار او پوه هلک دې ماته راکړ شي چې زه دا خپل علم ورزده کړم، او وروسته له ما څخه دا علم له لاسه ونه وځي، یو هلک د دې کار لپاره وټاکل شو، چې هره ورځ به یې د هغه کوډګر څخه سحر او کوډې زده کولې، د ده په لاره کې یو عیسایي راهب وو چې د هغې پېړۍ په اعتبار د هغه دین حق وو، دغه هلک له هغه سره هم خپل تګ راتګ شروع کړ، او په پټه یې د هغه راهب دین ومانه، او د هغه د تعلیم په وجه د ولایت او کرامت خاوند شو، یوه ورځ دې

هلك وليدل چې يو ځيروونكى ځناور لكه ځمرى يا پړانګ او نور لاره نيولې، او خلقو ته يې زياته وېره او پرېشاني وروړاندې كړې ده، هغه يوه تيره په لاس كې واخيسته، او دعاء يې وكړه: «اى الٰها ! كه د راهب دين حق وي؛ نو ځما په دې ډبره دا ځناور مړ كړې»، دا يې وويل او تيره يې وروغورځوله، چې د هغې له اغېزې او اثر هغه ځناور له كاره ووت، په خلقو كې يو لوى شورماشور جوړ شو چې دغه هلك ډېر علم لري، يوه ړانده چې دا انګازه او اوازه واورېده؛ ورځنې ويې غوښتل چې: «ځما ستر ګې را رنې كړه !»، هلك وويل: «كوونكى زه نه يم، هغه ځمونږ الله تعالى دى، كه ته هغه منې او كفر پرېږدې؛ نو دعا درته كوم، هيله شته چې ستا ستر ګې رنې شي»، لكه چې همداسې هم وشوه، ورو ورو دا خبرې ګردې باچا ته ورسېدلې، باچا ورته په قهر شو، هغه هلك، راهب او ړوند يې وغوښتل، او وروسته له څه خبرو او اترو څخه يې راهب او ړوند ووژل، د هلك په نسبت يې امر وركړ چې «هغه دې له يوه لوړ غره څخه په رغړولو وواژه شي»، خو د الله تعالى په قدرت هغه كسانو چې دا هلك يې د ځان سره پر غره باندې خېژولى وو؛ هغوى پخپله له غره څخه ورغړېدل، او دا هلك روغ رمټ بېرته راغى، بيا باچا امر وركړ چې: «هغه دې په سيند كې ډوب كړ شي !»، هلته هم دا پېښه وروړاندې شوه، او هغه ګرد سړي چې له ده سره تللي وو ټول په سيند كې ډوب شول، او دى جوړ او روغ بېرته راوګرځېد، په پاى (آخر) كې هلك باچا ته وويل: زه د ځان وژلو چل درښيم، تاسې ګرد سړي په يوه ميدان كې سره ټول كړئ، د هغوى پر مخ كې ما يو غرغره باندې وځړوئ، او د دې لفظ په ويلو سره پر ما باندې غشى ولئ: «بسم الله رب الغلام»، «د هغه الله په نامه چې د دې هلك رب او پالونكى دى»، كله چې باچا داسې وكړه او هغه هلك د خپل رب تر نامه ځار او مړ شو، او خلقو دا عجيبه واقعه وليدله؛ ټولو وويـل: «آمنّا بـربّ الغُلام، ايمان مو راووړ د دې هلك په رب او پالونكي باندې»، نو وزيرانو باچا ته وويل: «وګورئ چې د هغې خبرې په سبب چې دا ګردې چارې وشوې، اخر ته هغه پېښه شوه، ړومبى به يو دوو سړيو ايمان راووړ، اوس خورا ډېر خلق مؤمنان شول»، باچا زيات په قهر شو او د ډېرو لويو او ژورو خندقونو د كنستلو امر يې وركړ، او هغه يې ښه له اوره څخه ډك كړل، او اعلان يې وكړ: «هر څوك چې ايمان لري، او د خپل ايمان څخه لاس نه وباسي؛ په همدې كندو كې دې وغورځاوه شي !»، تر دې چې ډېر سړي په اور كې وغورځول شول، خو هيڅ يوه هم د خپل ايمان څخه لاس وانه خيست، يوه ايمان داره ښځه راوستله شوه چې په تي پورې يې يو ماشوم وو، او ګمان كېده چې ښايي دا د خپل كوچني له وېرې ځان په اور كې ونه غورځوي، خو د الله تعالى په امر كوچني (ماشوم) داسې ورغـږ كړ: «أُمّاه اصبري فإنك على الحق، مور كې ! صبر وكړه، چې ته په حق باندې يې !».

إِذْ هُمْ عَلَيْهَا قُعُودٌ ۝ وَهُمْ عَلَىٰ مَا يَفْعَلُونَ بِالْمُؤْمِنِينَ شُهُودٌ ۝

كله چې دوى په (غاړو) د اور ناست وو. او دوى په هغه چې كول به يې په مؤمنانو باندې حاضر وو (او پخپلو ستر ګو يې كتلې).

تفسير: يعنې باچا له خپلو وزيرانو او مشرانو سره يو ځاى د خندقونو په شاوخوا كې ناست وو، او په ډېره بېرحمۍ او غټې زړه سره يې د مؤمنانو د سوځولو ننداري كولې، او د دې بدبختانو هيڅ زړه په دوى باندې نه خوږېده.

وَمَا نَقَمُوا مِنْهُمْ إِلَّا أَنْ يُؤْمِنُوا بِاللَّهِ الْعَزِيزِ الْحَمِيدِ ۝ الَّذِي لَهُ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ ۚ وَاللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ ۝

او عيب يې نه ليده له هغو (مسلمانانو) څخه مګر دا چې ايمان لرونكي وو په الله ډېر غالب قوي، ډېر ستايلي شوي باندې. هغه (الله) چې خاص ده لره ده باچايي كامل سلطنت د اسمانونو او د ځمكې (سره له اسمانونو او ځمكـې ملكًا خلقًا وعبيدًا)، او الله په هر شي باندې شاهد دى.

تفسير: يعنې د دې مؤمنانو قصور پر ته له دې بل كوم شى نه وو چې هغوى به د كفر له ظلمت او تيارو څخه وتل، او پر يوه لوى او د هر راز ستاينې وړ الله تعالى باندې به يې ايمان راوړ، چې سلطنت او باچايي يې پر اسمان او ځمكه او پر هر شي باندې ده.

إِنَّ الَّذِينَ فَتَنُوا الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ ثُمَّ لَمْ يَتُوبُوا فَلَهُمْ عَذَابُ جَهَنَّمَ وَلَهُمْ عَذَابُ الْحَرِيقِ ﴿١٠﴾

بېشکه هغه کسان چې په فتنه کې يې غورځولي وي، ضرر يې رسولی وي ايمان لرونکيو سړيو ته او ايمان لرونکيو ښځو ته، بيا يې توبه نه وي ايستلې (او نه وي ګرځېدلي له کُفره)؛ نو دوی ته دی (په آخرت کې) عذاب د دوزخ، او دی دوی ته عذاب د اور سوځوونکي.

تفسير: يعنې په «أصحاب الأخدود» پورې منحصر نه دی، هغه سړي چې داسې زيار (کوشش) کوي چې مؤمنان د الله تعالی له لارې څخه ګرځوي لکه چې د مکې کفّار يې کوي، او بيا له دې خپلو ناوړو حرکتونو څخه نه تائب کيږي؛ هغوی ته هم د دوزخ داسې عذاب تيار دی چې په هغه کې به ډېر زيات تکليفونه وي، او زيات تکليف به په داسې سوځولو کې وي چې د دوزخي زړه او وجود په کې سوځي.

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَهُمْ جَنَّاتٌ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ ۚ ذَٰلِكَ الْفَوْزُ الْكَبِيرُ ﴿١١﴾

بېشکه هغه کسان چې ايمان يې راوړی دی او کړي يې دي ښه (عملونه)، شته دوی ته جنّتونه چې بهيږي له لاندې د (ونو او ماڼيو د) هغو (څلور قسمه) ويالې، دا نجات دی مراد مونډل لوی.

تفسير: يعنې د دې ځای له تکليفونو څخه نه ويريږي، وروستنی او لوی بری هغوی لره دی، چې د هغو په مخ کې د دې ځای عيش او تکليف دواړه هيڅ دي.

إِنَّ بَطْشَ رَبِّكَ لَشَدِيدٌ ﴿١٢﴾

بېشکه نيول د رب ستا خامخا ډېر سخت دي.

تفسير: نو ځکه ظالمان او مجرمان نيسي، او خورا سختې سزاوې هغوی ته ورکوي.

إِنَّهُ هُوَ يُبْدِئُ وَيُعِيدُ ﴿١٣﴾

بېشکه هم دغه (الله) دی ظاهروونکی (دبطش خپل په کفارو) اول ځلي او بيا ظاهروونکی دی (د بطش خپل په کفارو)دوهم ځلي په (آخرت کې يا) بېشکه همدغه (الله) دی پيدا کوونکی اول ځلي (له نطفې نه)، او بيا يې راګرځوونکی دی (دويم ځلي) پس له مرګه.

تفسير: يعنې اول ځلي د دنيا عذاب او دويم ځلي د آخرت ربړ (كذا في الموضح)، يا يې دا مطلب دی چې هغه اول ځلي سړی پيدا کوي، او دويم ځلي وروسته له مړينې به يې هم هم هغه بيا پيدا کوي، نو مجرمان دې نه تېروځي، چې هر کله چې څمونږ په مړينې سره نوم او نښې ورکې شي، بيا نو مونږ څرنګه ژوندي کيږو؟.

وَهُوَ الْغَفُورُ الْوَدُودُ ﴿١٤﴾

او همدی دی ښه ښنونکی (د ګنهګارو مؤمنانو) محبّت کوونکی (له مؤمنانو سره).

تفسير: يعنې سره د ده د قهّارئ او کلك نيولو له صفته د هغه د بخشش او د مهربانۍ هم هيڅ اندازه نشته دی، د حکم منونکيو بندګانو خطاوې او ګناهونه ښښي، او د دوی عيبونه پټوي، او په راز راز لطف او کرم او عنايت او شفقت سره يې پالي.

ذُو الْعَرْشِ الْمَجِيدُ ﴿۱۵﴾ فَعَّالٌ لِّمَا يُرِيدُ ﴿۱۶﴾

مالكَ د عرش دی، لوی دی (په ذات او صفات خپلو کې). ډېر ښه کوونکی دی د هر هغه شي چې اراده يې وفرمايي.

تفسير: يعنې سم له خپل علم او حکمت سره د هر شي کول چې وغواړي؛ ژر تر ژره هغه کوي، هيچا لره حق نشته، چې د هغه د چارې مخه ونيسي.

هَلْ أَتَاكَ حَدِيثُ الْجُنُودِ ﴿۱۷﴾ فِرْعَوْنَ وَثَمُودَ ﴿۱۸﴾

آيا راغلی دی تاته (ای محمده !) خبر د (هغو) لښکرو چې فرعونيان او ثموديان دي.

تفسير: تر يوه مدّت پورې د انعام ورونه د هغو فرعونيانو او ثموديانو په مخ کې وپرانستل شول، او له هرې خوا هغوی ته نعمتونه ورورسېدل، بيا د هغوی د کُفر او طغيان له سببه ډېر سخت کسات او انتقام له هغوی څخه واخيست شو.

بَلِ الَّذِينَ كَفَرُوا فِي تَكْذِيبٍ ﴿۱۹﴾

بلکه هغه کسان چې کافران شوي دي (له قومه د تا) په دروغجن ګڼلو کې دي.

تفسير: يعنې کفّار له دې خبرې څخه څه عبرت او پند نه اخلي، او د الله تعالی له عذابه هيڅ نه ويرېږي، برسېره پر دې دا ګردې خبرې او پاک قرآن دروغ ګڼي، او تل په همدغو دروغو پسې ګرځي.

وَاللَّهُ مِن وَرَائِهِم مُّحِيطٌ ﴿۲۰﴾

او الله په هر لوري د دې احاطه کوونکی دی (په علم او قدرت خپل سره، نو ترې نشي خلاصېدی هيڅ کله).

تفسير: يعنې له دې دروغ ګڼلو څخه هيڅ يوه ګټه هغوی ته نه رسيږي، خو د دې دروغ بللو جزاء هرومرو دوی ته رسيږي، دوی د الله تعالی له واک او قبضې څخه هيچېرې نشي وتلی، او نه له سزا څخه يې خپل ځانونه ژغورلی شي.

بَلْ هُوَ قُرْآنٌ مَّجِيدٌ ﴿۲۱﴾

بلکه دا قرآن دی شانداره لوی.

تفسير: يعنې د پاک قرآن دروغ بلل پوره حماقت دی، قرآن مجيد داسې يو شی نه دی چې د دروغ بللو وړ وي، يا د څو تنو ناپوهانو او احمقانو په دروغ ګڼلو سره د هغه په لويي او سترتوب کې به څه نقصان او لړوالی پېښ شي.

فِي لَوْحٍ مَّحْفُوظٍ ﴿۲۲﴾

ليکلی شوی دی په لوح محفوظ کې.

تفسير: په داسې يو ځای کې چې هلته د هيڅډول تغيير او تبديل او لاس وهلو هيله نشته، او له هغه ځايه په ډېر حفاظت او اهتمام سره صاحب د وحي ته وررساوه شي.

تمّت سورة البُروج فلله الحمدُ والمنّة.

«د (الطارق) سورت مکي دی، (۱۷) آیته یوه رکوع لري، په تلاوت کې (۸۶) په نزول کې (۳۶) سورت دی، وروسته د «البلد» له سورته نازل شوی دی».

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

وَالسَّمَآءِ وَالطَّارِقِ ﴿١﴾ وَمَآ اَدْرٰىكَ مَا الطَّارِقُ ﴿٢﴾ النَّجْمُ الثَّاقِبُ ﴿٣﴾ اِنْ كُلُّ نَفْسٍ لَّمَّا عَلَيْهَا حَافِظٌ ﴿٤﴾ فَلْيَنْظُرِ الْاِنْسَانُ مِمَّ خُلِقَ ﴿٥﴾

قسم دی په اسمان او په راتلونکي د شپې. او ته پوه کړې ته چې څه دی راتلونکی د شپې. ستوری ځلېدونکی دی. چې نه دی هیڅ نفس مګر په هغه باندې څارونکی ساتونکی شته. نو ودې ګوري انسان چې (اصلاً) له څه شي څخه پیدا کړی شوی دی.

تفسیر: یعنې له انسانانو سره پرښتې اوسېږي، چې هغوی له بلاوو څخه ژغوري، یا یې عمل لیکي.

خُلِقَ مِنْ مَّآءٍ دَافِقٍ ﴿٦﴾

پیدا کړی شوی دی (انسان) له اوبو تويې وهونکیو څخه (په رحم کې).

تفسیر: یعنې له منیو څخه چې توپ وهلې وځي، یا له هسې اوبو څخه چې تولې کړی شوي وي په رحم کې.

يَّخْرُجُ مِنْ بَيْنِ الصُّلْبِ وَالتَّرَآئِبِ ﴿٧﴾

هسې اوبه چې راوځي له منځه د شاوو (د سړیو)، او له هډوکیو د سینو (د ښځو څخه).

تفسیر: وایي چې د نارینه وو مني د دوی له شاګانو څخه، او د ښځو مني د هغو له تېرو څخه راوځي.

اِنَّهٗ عَلٰى رَجْعِهٖ لَقَادِرٌ ﴿٨﴾

بېشکه دغه (الله) په بیا بېرته ژوندي ګرځولو د هغه (انسان) خامخا توانا قادر دی.

تفسیر: یعنې تر مړینې وروسته مو بیا الله تعالی ژوندي راولي (موضح القرآن)، حاصل یې دا چې له نُطفې څخه د انسان جوړول د هغه د دویم ځلي د بیا ژوندي کولو څخه څه زیات عجیبه ده، کله چې دا عجیب امر د هغه له قدرت کېدی شي؛ نو جائز نه دي تر هغه د یوه لږ عجیب څیز له وقوع څخه انکار وکړ شي، بلکه خامخا بیا یې هم پیدا کولی شي.

يَوْمَ تُبْلَى السَّرَآئِرُ ﴿٩﴾

په هغې ورځې کې چې ښکارولی به شي (په کې) پټ څیزونه.

تفسیر: یعنې ګردې هغه پټې خبرې چې د دوی په زړونو کې وې؛ ښکارېږي، او د هیڅ یو جرم اخفاء به ممکنه نه وي.

فَمَا لَهُۥ مِن قُوَّةٍ وَلَا نَاصِرٍ ﴿١٠﴾

نو نه به وي دغه (انسان) ته هیڅ قوّت زور، او نه هیڅ ناصر مدد کوونکی.

تفسیر: په دې وخت کې به نه مجرم د خپل زور او قوّت په مرسته خپله مدافعه کولی شي، نه به يې څوک حمايت او ملګرتوب وکړی شي، چې دی له سزا څخه وژغوري (بچ کړي).

وَٱلسَّمَآءِ ذَاتِ ٱلرَّجْعِ ﴿١١﴾

قسم دی په اسمان خاوند د بېرته ګرځېدلو (چورلېدلو).

تفسیر: یا قسم دی په ورېځې باندې چې خاونده د باران ده، یا په اسمان او ورښت راوړونکې باندې.

وَٱلْأَرْضِ ذَاتِ ٱلصَّدْعِ ﴿١٢﴾

او (قسم دی) په ځمکه خاونده د چاودلو (د سوري چې ترې راوځي اوبه او ګیاه او نور).

تفسیر: یعنې د ځمکې له چاودلو څخه ونې واښه شینکي او نور د باندې راوځي، او ځواب د قسم دا دی:

إِنَّهُۥ لَقَوْلٌ فَصْلٌ ﴿١٣﴾ وَمَا هُوَ بِٱلْهَزْلِ ﴿١٤﴾

چې بېشکه دا قرآن خامخا وينا ده بېلوونکې (د حق او باطل) او نه دی دغه (قرآن) لوبې عبثې خبرې مزاح ټوکې.

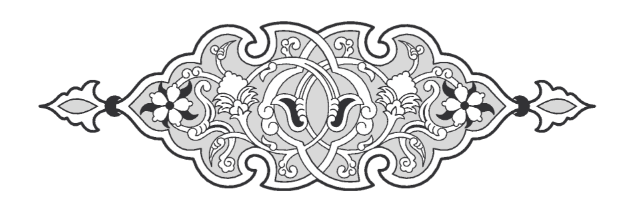
تفسیر: یعنې هغه خبرې چې قرآن يې د معاد په نسبت کوي؛ د لوبو او د ټوکو خبرې او د خندلو وړ اترې نه دي، بلکه د حق تعالی او د باطل او دروغو او رښتیا پرېکړه او فیصله ده، او بېشکه دغه یوه رښتیا خبره او یوه پای ته رسېدلې معامله ده، چې هرومرو راتلونکې ده.

إِنَّهُمْ يَكِيدُونَ كَيْدًا ﴿١٥﴾ وَأَكِيدُ كَيْدًا ﴿١٦﴾ فَمَهِّلِ ٱلْكَٰفِرِينَ أَمْهِلْهُمْ رُوَيْدًۢا ﴿١٧﴾

بېشکه دوی کید چل کوي په چل کولو سره. او چل به ورسره وکړم زه په چل کولو سره. پس مهلت ورکړه کافرانو ته، مهلت ورکړه دوی ته لږ (مدّت).

تفسیر: دوی به د دین په خلاف راز راز چلونه او فرېبونه کول، د خلکو په زړونو کې به يې شبهات اچول، خو د الله تعالی چل د دوی ټول چلونه برباد کړل، او الله تعالی ورته استدراج ورکولو تر دې چې عذابونه پرې نازل شول.

تمّت سورة الطارق بفضل الله تعالی ومنّه وکرمه.

«د (الأعلیٰ) سورت مکي دی، (۱۹) آیتونه یوه رکوع لري، په تلاوت کې (۸۷) په نزول کې (۸) سورت دی، وروسته د (التّکویر) له سورته نازل شوی دی».

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

سَبِّحِ اسْمَ رَبِّكَ الْأَعْلَى ۝١

پاکي بیان کړه د نامه د رب خپل چې (له ټولو څخه) ډېر لوی او ښه غالب اوچت دی.

تفسیر: په حدیث کې راغلي دي: «کله چې دا آیت نازل شو؛ رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل: «اجعلوها في سجودکم» دا پخپلو سجدو کې وواییئ !، نو څکه مونږ او ټول مسلمانان پخپلو سجدو کې «سبحان ربي الأعلی» وایو.

الَّذِي خَلَقَ فَسَوَّى ۝٢

هغه (رب) چې پیدا یې کړل (ټول اشیاء) نو اجزاء اعضاء یې برابر او بې نقصانه کړل.

تفسیر: یعنې هر هغه څیز چې جوړ کړی یې دی؛ پوره له حکمت سره دی، او ښه یې جوړ کړی دی، د خواصو او صفاتو په اعتبار او د هغو ټولو لامله چې له هغه شي څخه مقصود دی، د هغه پیدایش یې په درجه د کمال سره رسولی دی، او داسې معتدل مزاج یې ورښلی دی، چې په هغه باندې ګرد په زړه پورې منافع او فوائد مرتّب کېدی شي.

وَالَّذِي قَدَّرَ فَهَدَى ۝٣

او هغه (رب) چې اندازه یې کړل (خیر او شر د هغوی)؛ نو لاره یې ورښودہ (په طریقه د کسب سره).

تفسیر: شاه عبد القادر (رحمة الله علیه) لیکي: «یعنې اول یې تقدیر ولیکه، بیا یې سم له هغه سره دنیا ته راوست، ګواکې دنیا ته یې د راتلو لاره ورښوده».

وَالَّذِي أَخْرَجَ الْمَرْعَى ۝٤ فَجَعَلَهُ غُثَاءً أَحْوَى ۝٥

او هغه (رب) چې را ایستلې یې ده تازه ګیا له ځمکې څخه، پس ویې ګرځوله هغه (شنه ګیاه) وچه توره.

تفسیر: یعنې ړومبی تک شنه واښه او ورشو په ځمکه کې پیدا کوي، بیا ورو ورو هغه وچ او توروي، چې له هغو وچو وښو څخه هم حیواناتو ته خوراک ورکاوه کیږي، او هم هغوی ته تر ډېر مدّت پورې ذخیره کاوه شي، تر دې چې وچ کښتونه هم وروسته له ریبلو څخه په کار راځي.

سَنُقۡرِئُكَ فَلَا تَنسَىٰٓ ۞ إِلَّا مَا شَآءَ ٱللَّهُۚ

ژر ده چې وبه لولو مونږ (په ژبه د جبریل) په تا باندې (قرآن ای محمده !) بیا به یې ته نه هېروې.
مګر هغه چې اراده وفرمایي الله (د هېرولو یې له تا نه په منسوخ کېدلو).

تفسیر: یعنې لکه چې مونږ پخپل تربیت سره هر څیز په تدریج د هغه مطلوب کمال ته رسولی دی؛ په تا باندې به هم ورو ورو کامل قرآن لولو، او داسې به یې در په یاد کړو چې د هغه هیڅ یوه برخه در څخه هېره نشي، پرته له هغو آیتونو څنې چې د هغو بالکل هېرول مقصود وي، چې دا هم یو راز نسخ ده.

إِنَّهُۥ يَعۡلَمُ ٱلۡجَهۡرَ وَمَا يَخۡفَىٰ ۞

بېشکه دغه (الله) ته معلوم دي (هغه څه قول فعل چې دی) ښکاره او هغه څه چې پټ دي (یعنې ټول شیان).

تفسیر: یعنې الله تعالی ته ستاسې پټ استعدادونه او ښکاره اعمال او احوال ټول ښه معلوم دي، او سم له هغو سره به له تاسې سره معامله کوي.

وَنُيَسِّرُكَ لِلۡيُسۡرَىٰ ۞

او اسانوو د تا لپاره د شریعت اساني (یا یادول د وحي، یا توفیق درکوو تاته لپاره د اسانۍ لارې د شریعت).

تفسیر: یعنې د وحي یاد لرل به اسانېږي، او د الله تعالی د معرفت او عبادت او د مملکت او ملّت د سیاست ګردې (ټولې) چارې به در اسانې کړی شي، او ستا د بریالیتوب له لارې څخه به ګرد مشکلات لرې کړل شي.

فَذَكِّرۡ إِن نَّفَعَتِ ٱلذِّكۡرَىٰ ۞

پس ذکر پند ورکړه ته (ای محمده !) که فائده رسوي ذکر پند (یا پس پند ورکړه ته ای محمده !)، په تحقیق فائده رسوي ذکر پند مؤمنانو ته (یا پس پند ورکړه ته ای محمده !) که فائده رسوي ذکر پند (که فائده نه رسوي).

تفسیر: یعنې کله چې الله تعالی پر تاسې باندې داسې انعام وفرمایه؛ نو تاسې هم نورو ته د الله تعالی احکام ورسوئ، او له خپل کمال څخه نور هم تکمیل کړئ.

تنبیه: د ﴿إِن نَّفَعَتِ ٱلذِّكۡرَىٰ﴾ شرط د دې لپاره راوړی شوی دی، چې وعظ او تذکیر هغه وخت کېدی شي چې د اورېدونکي له خوا د هغه د قبلولو ګمان وشي، او د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم د وعظ او تذکیر منصب د هر سړي لپاره نه دی، هو تبلیغ او انذار «یعنې د الله تعالی د احکامو تبلیغ او د هغه له عذاب څخه وېرول» په هر سړي باندې لازم دي، تر څو چې د الله تعالی په بندګانو حجّت قائم وي، او د جهل او ناپوهۍ عذر پاتې نشي، دېته په عرف کې تذکیر او وعظ نه وایي، بلکه تبلیغ او دعوت وایي، ښایي چې څېنو مفسرینو هم له همدې جهته د دې آیت معنی لا په ښکاره الفاظو سره داسې لیکلې وي چې څو څو ځلې نصیحت وکړه که د یو ځلې پند فائده ونه کړي، او کېږي چې د ﴿إِن نَّفَعَتِ ٱلذِّكۡرَىٰ﴾ شرط یواځې د تذکیر د تأکید لپاره وي، یعنې که تذکیر چاته فائده ورسوي؛ نو تاته ښایي چې تذکیر وکړې، دا خو منلې شوې خبره ده، چې په دنیا کې تذکیر خامخا یو نه بل ته خو څه نفع او ګټه رسوي، لکه چې الله تعالی فرمایلي

دي: ﴿وَذَكِّرْ فَإِنَّ الذِّكْرَىٰ تَنفَعُ الْمُؤْمِنِينَ﴾ نو معلّق كول د يوه امر په داسې يو څيز باندې چې د هغه وقوع ضروري وي؛ د هغه امر د تأكيد موجب شو.

سَيَذَّكَّرُ مَن يَخْشَىٰ ﴿١٠﴾

ژر ده چې پند به واخلي هغه څوك چې ويريږي له الله (ځكه چې دی فكر كوي په دې كې).

تفسير: په پوهولو باندې خو هغه پوهيږي او له نصيحت څخه هغه ګټه اخيستی شي چې په زړه كې يې لږ او ډېره د الله تعالی وېره وي، او د خپل پای او انجام لږ څه فكر وكړي.

وَيَتَجَنَّبُهَا الْأَشْقَى ﴿١١﴾ الَّذِي يَصْلَى النَّارَ الْكُبْرَىٰ ﴿١٢﴾

او ډډه كوي له دغه (پنده نصيحته ښه شقي كافر) لوی بدبخت چې نه يې قبلوي. هغه (لوی بدبخت) چې ننوځي به اور لوی ته (د دوزخ په آخرت كې).

تفسير: يعنې د هغه بد عمل او بد قسمت په برخه چې د دوزخ اور ليكلی دی؛ هغه كله پوهيږي، او له الله تعالی او له خپله انجامه كله ويريږي، چې د نصيحت په لوري متوجّه شي، يا د ښو خبرو په پوهېدلو كې كوښښ وكړي.

ثُمَّ لَا يَمُوتُ فِيهَا وَلَا يَحْيَىٰ ﴿١٣﴾

بيا به نه مري په هغه (اور) كې، او نه به ښه ژوندی وي.

تفسير: يعنې نه مرګ ورته راځي چې د هغه ربړونه پای ته رسوي، او نه يې د هوسايې ژوندون په برخه كيږي، هو ! داسې يو ژوندون به ولري چې د هغه په مقابل كې به د مرګ غوښتنه كوي، له داسې ژوندون څخه مو دې الله تعالی وساتي.

قَدْ أَفْلَحَ مَن تَزَكَّىٰ ﴿١٤﴾

په تحقيق بری موندلی په مراد رسېدلی دی هغه څوك چې پاك شوی دی (په ايمان سره له معاصيو).

تفسير: يعنې له ظاهري او باطني، حسي او معنوي نجاستونو څخه پاك شي، او خپل قلب او قالب يې په صحيحو عقائدو او فاضله اخلاقو او صالحه اعمالو او نافعه چارو سره ښايسته كړي.

وَذَكَرَ اسْمَ رَبِّهِ فَصَلَّىٰ ﴿١٥﴾

او ياد كړي نوم د رب خپل (په تكبير سره) بيا يې لمونځ وكړ (چې نښه د اسلام ده).

تفسير: يعنې پاك او صاف شوي، د تحريمې په تكبير كې يې د خپل پروردګار نوم واخيست، بيا يې لمونځ وكړ، ځينې اسلاف وايي چې: د تزكيې نه مراد زكات دی، چې دلته د هغه مطلب د فطر صدقه ده، او له ﴿وَذَكَرَ اسْمَ رَبِّهِ﴾ څخه د اختر تكبيرونه مراد دي، او په ﴿فَصَلَّىٰ﴾ كې د اختر د لمانځه ذكر دی، يعنې د اختر په ورځ كې يې اول «صدقة الفطر» سرسايه بيا تكبيرونه بيا لمونځ وكړ، ښكاره خو هغه ړومبنی وينا ده.

﴿بَلْ تُؤْثِرُوْنَ الْحَيٰوةَ الدُّنْيَا ۝١٦ وَالْاٰخِرَةُ خَيْرٌ وَّ اَبْقٰى ۝١٧﴾

بلکه تاسې غوره کوئ ژوندون لږ خسيس په آخرت باندې ای منکرانو. حال دا چې آخرت خير غوره ده (له دنيا نه) او (تل تر تله ښه) باقي دی.

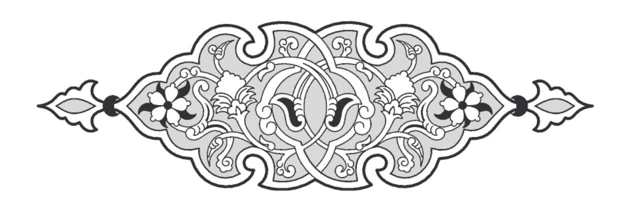
تفسير: يعني دا ښېګڼه تاسې ته ای منکرانو څنګه حاصليږي، چې تاسې هيڅ د آخرت فکر نه کوئ، بلکه د دنيا ژوندون او د دې ځای، عيش، عشرت، هوسايي او چرچې د اعتقاد يا د عمل له مخې په اخروي چارو باندې زياتې بولئ، حال دا دی چې دنيا حقيره او فاني او آخرت په زرهاوو ځلې له هغې څخه ښه او پايه دار دی، بيا د تعجّب ځای دا دی: هغه څيز چې د (کم) او (کيف) او نورو له پلوه بهتر دی، هغه څنګه پرېښودی شي؟ او چټې او خرابې چارې ولې غوره کولی شي؟.

﴿اِنَّ هٰذَا لَفِى الصُّحُفِ الْاُوْلٰى ۝١٨ صُحُفِ اِبْرٰهِيْمَ وَمُوْسٰى ۝١٩﴾

بېشکه دا خبرې خامخا په صحيفو ړومبنيو کې دي. چې صحيفې د ابراهيم او (د) موسی دي.

تفسير: يعني دا مضمون چې له ﴿قَدْ اَفْلَحَ مَنْ تَزَكّٰى﴾ څخه تر ﴿وَالْاٰخِرَةُ خَيْرٌ وَّ اَبْقٰى﴾ پورې دی په پخوانيو کتابونو کې هم ليکلی شوی دی، او هيڅ وخت منسوخ شوی او بدل شوی نه دی، نو په دې اعتبار لا ټينګ او مؤکد شو.

تمّت سورة الأعلى بفضل الله تعالى ومنّه و كرَمه.

«د (الغاشية) سورت مكّي دى، (۲۶) آيته يوه ركوع لري، په تلاوت كې (۸۸) په نزول كې (۶۸) سورت دى، د «الذاريات» له سورت څخه نازل شوى دى».

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

(شروع كوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم كوونكى دى.

هَلْ اَتٰىكَ حَدِيْثُ الْغَاشِيَةِ ﴿۱﴾

په تحقيق راغلى دى تاته (اى محمده !) خبر د پټوونكې (د خلقو په سختيو خپلو سره چې ورځ د قيامت ده).

تفسير: يعنې هغه خبره د اورېدلو وړ ده چې پټوونكې د خلقو ده په هيبتونو او په سختيو خپلو كې.

تنبيه: (له غاشيې پټوونكې) څخه مراد قيامت دى، چې پر ګردو مخلوقاتو چاپېرېږي، او د هغه په اثر به پر ګردو مخلوقاتو باندې محيط وي.

وُجُوْهٌ يَّوْمَئِذٍ خَاشِعَةٌ ﴿۲﴾ عَامِلَةٌ نَّاصِبَةٌ ﴿۳﴾

ځينې مخونه به په دغه ورځ (د قيامت) كې وېرېدونكي او ذليله وي. تكليف ايستونكي رنځ راښكونكي به وي.

تفسير: يعنې په آخرت كې به ربړ (تكليف) ايستونكي د ربړ ګاللو په سبب سترې او ستومانېږي.

تَصْلٰى نَارًا حَامِيَةً ﴿۴﴾ تُسْقٰى مِنْ عَيْنٍ اٰنِيَةٍ ﴿۵﴾

ننوځي به اور ډېر ګرم ته. ورڅښل كيږي به پرې له چينې ډېرې ګرمې څخه (په وخت د غلبې د تندې كې).

تفسير: يعنې كله چې د دوزخ تودوخې د هغوى په باطن كې سخته ګرمي پيدا كړي؛ دوى بې اختياره «تږي وږي يو» نارې وهي، چې ښايي د اوبو له څښلو څخه به د دوى دا تنده ماته شي، دلته به د يوې يشېدونكې چينې له اوبو څخه دوى ته اوبه وركولى كيږي، چې د هغو له څښلو څخه به د دوى شونډې ورتيږي، او كولمې به يې ټوټې ټوټې لويږي، او بيا به ژر جوړيږي، او همداسې به تل په عذاب ككړ وي (العياذ بالله).

لَيْسَ لَهُمْ طَعَامٌ اِلَّا مِنْ ضَرِيْعٍ ﴿۶﴾

نه به وي دوى ته طعام خواړه مګر له اغزي لرونكې ترخې ونې څخه.

تفسير: «ضريع» يوه اغزي لرونكې ونه ده په دوزخ كې، چې پخپل تريخوالي كې له شبرق يا له مصبر څخه زيات بد خونده او مرداره او په ګرمۍ كې له اوره توده ده، كله چې دوزخيان له لوږې څخه په عذاب شي او «وږي يو ! وږي يو» نارې وهي؛ نو دا «ضريع» يا «ايلوي» يا «شبرق» يا «مصبر» دوى ته وركول كيږي.

لَّا يُسۡمِنُ وَلَا يُغۡنِي مِن جُوعٖ ۝٧

چې نه به څربوي بدن (د دوزخي هغه ضريع)، او نه دفع کوي هيڅ لوږه (له دوی نه هغه ضريع).

تفسير: له خوړلو څخه يوائې خوند او لذّت اخيستل يا د ځان څربول يا د لوږې لرې کول يا بل مقصد وي، د (ضريع) له خوړلو څخه دا خبرې هيڅ نه حاصليږي، د خوند او لذّت نشتوالی خو د هغه له نامه څخه ښکاره دی، د نورو دوو فائدو نفـي تصريحًا په دې آيت کې ذکر شوه، لنډه يې دا چې هيڅ يو لذيذ او مرغوب طعام او خواږه هغوی هلته نه مومي.

تر دې ځايه پورې د دوزخيانو د حال بيان وو، اوس د دې په مقابل کې الله أکرمَ شأنُهُ وأعظمَ برهانُهُ د جنّتيانو ذکر داسې فرمايي:

وُجُوهٞ يَوۡمَئِذٖ نَّاعِمَةٞ ۝٨ لِّسَعۡيِهَا رَاضِيَةٞ ۝٩

ځينې مخونه به په دغې ورځې کې ښايسته او تازه وي. پخپل کوښښ باندې (چې يې کړی وي په دنيا کې) راضي خوشاله به وي (په آخرت کې).

تفسير: يعنې خوښ به وي چې د دوی زيار په ځای شو، او د خپلو ربړو (تکاليفو) او د زحمتونو ګټه يې په ښه ډول سره بيامونده.

فِي جَنَّةٍ عَالِيَةٖ ۝١٠ لَّا تَسۡمَعُ فِيهَا لَٰغِيَةٗ ۝١١

په جنت لوړ (اوچت) شانداره کې به وي. نه به اوري په هغه (جنّت) کې کومه چټې خبره.

تفسير: يعنې په جنّت کې هيڅوک چټې او اپلتې خبرې نه اوري، د کنځلو او د رذالت هيڅ يوه ننبه هلته نه ليدله کيږي.

فِيهَا عَيۡنٞ جَارِيَةٞ ۝١٢

په دغه (جنّت) کې چينه ده جاري بهيدونکې.

تفسير: يعنې په جنّت کې يوه عجيبه ډول چينه ده، او ځينو مفسّرينو دا «عين» پر جنس باندې حمل کړې ده، او وايي چې په جنت کې ډېرې چينې بهيږي.

فِيهَا سُرُرٞ مَّرۡفُوعَةٞ ۝١٣ وَأَكۡوَابٞ مَّوۡضُوعَةٞ ۝١٤

په دغه (جنّت) کې دي تختونه (لپاره د کېناستلو د جنّتيانو) لوړ (اوچت) عاليشان. او جامونه اېښودلي شوي (په اندازه د څښونکيو خپلو).

تفسير: کله چې يې وغواړي چې ويې څښي؛ هيڅ ډيل او ځنډ به نه پکې کيږي.

وَنَمَارِقُ مَصۡفُوفَةٞ ۝١٥

او (په دغه جنّت کې دي) بالښتونه اېښود شوي په درجه څنګ په څنګ (جنّتيانو ته).

تفسير: يعنې په ډېر نزاکت او لطافت او په ښه قرينه او ترتيب سره به غوړېدلي وي، لوېې تکيې او بالښتونه به ځای په ځای کې ايښود شوي وي، چې کله به په يوه کيني، او کله به په نورو تکيه وهي.

وَزَرَابِيُّ مَبْثُوثَةٌ ﴿١٦﴾

او (په دغه جنّت کې دي) فرشونه فاخره غړولي شوي.

تفسير: تر څو هر کله او په هر ځای کې چې د جنّتيانو زړه غواړي؛ هلته آرام او هوسايي او له يوه ځايه د بل ځای د تګ راتګ او وړلو او راوړلو تکليف ورته نه وي.

أَفَلَا يَنظُرُونَ إِلَى الْإِبِلِ كَيْفَ خُلِقَتْ ﴿١٧﴾

نو آيا پس نه ګوري (منکران په نظر د عبرت سره) اوښانو ته چې څرنګه پيدا کړی شوی دی؟.

تفسير: چې د نورو حيواناتو او څاروو په نسبت د اوښ هيئت او خاصيت دواړه خورا عجيب او غريب دی.

وَإِلَى السَّمَاءِ كَيْفَ رُفِعَتْ ﴿١٨﴾

او (آيا نه ګوري منکران) اسمان ته چې څرنګه بلند اوچت کړی شوی دی (بې له ستنو).

تفسير: يعنې اسمان پر ته له ښکاره ستنې او پايې او رسی او نورو څخه پورته شوی دی.

وَإِلَى الْجِبَالِ كَيْفَ نُصِبَتْ ﴿١٩﴾

او (آيا نه ګوري منکران) غرونو ته چې څرنګه درولي شوي دي.

تفسير: چې د يوې ذرې په اندازه له خپلو ځايونو څخه نه خوځيږي، او دغه غرونه د الله تعالی په قدرت سره له دغومره لويوالي پخپلو ځايونو کې ټينګ ولاړ دي.

وَإِلَى الْأَرْضِ كَيْفَ سُطِحَتْ ﴿٢٠﴾

او (آيا نه ګوري منکران) ځمکې ته چې څرنګه غوړولې شوې ده.

تفسير: چې ځمکه د خپل لويوالي په سبب د خپل کروي شکلتوبه بيا هم مسطّحه ښکاري، نو ځکه پرې هستوګنه اوسېدل اسان دي، د ابن کثير (رحمه الله) په وينا: د دې شيانو تخصيص ځکه شوی دی، چې د عربو خلق زياتره په بيدياوو ځنګلونو کې ګرځېدل، او په دې وخت کې به زياتره د هغوی تر سترګو لاندې همدا څلور شيان وو، د سورلی اوښ، پاس اسمان، ښکته ځمکه، شاوخوا غرونه، نو د دې لامله په همدې علاماتو او نښو باندې د فکر وهلو او جاج کولو ارشاد شوی دی.

فَذَكِّرْ إِنَّمَا أَنتَ مُذَكِّرٌ ﴿٢١﴾ لَّسْتَ عَلَيْهِم بِمُصَيْطِرٍ ﴿٢٢﴾

نو ته يې وپوهوه (پند ورکړه ای محمده ! دوی ته)، بېشکه همدا ته پند ورکوونکی پوهوونکی وېروونکی يې. نه يې ته پر دوی باندې مسلّط کړی شوی (چې په زور يې مسلمانان کړې).

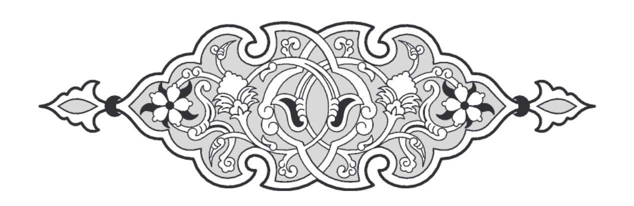
تفسير: يعنې كله چې دا خلق سره د واضحه دلائلو له قيام څخه غور نه كوي؛ نو تاسې د هغوی زيات فكر مه كوئ، ځكه چې تاسې يوائې د پند وركولو لپاره ليږلي شوي يئ، كه دوی نه پوهيږي؛ نو تاسې په هغوی باندې محصل او داروغه ټاكلي شوي نه يئ، چې په زور او زياتی سره يې په هغوی باندې ومنئ، او د هغوی زړونه په بل لوري واوړي، دا كار د مقلّب القلوب دی، او دا په جهاد باندې له امر نه مخكې وو.

إِلَّا مَن تَوَلَّىٰ وَكَفَرَ ﴿٢٣﴾ فَيُعَذِّبُهُ ٱللَّهُ ٱلْعَذَابَ ٱلْأَكْبَرَ ﴿٢٤﴾ إِنَّ إِلَيْنَآ إِيَابَهُمْ ﴿٢٥﴾ ثُمَّ إِنَّ عَلَيْنَا حِسَابَهُم ﴿٢٦﴾

مګر هغه څوك چې وګرځېد (له ايمانه) او كافر شو. نو په عذابوي به يې الله په عذاب لوی (د آخرت) سره. بېشكه خاص مونږ ته دی بېرته راتګ د دوی (په قيامت كې). بيا بېشكه ځمونږ پر غاړه دی حساب د دوی (نو سم له اعمالو به جزاء مومي).

تفسير: يعنې هغه كسان چې د الله تعالى له طاعت څخه مخ اړوي، او د هغه له آيتونو څخه انكار كوي؛ هغه د آخرت په لوی عذاب او د الله تعالى له سختې سزا څخه ځان نشي ژغورلی، يقيناً هغوی يوه ورځ ځمونږ په لوري راتلونكي دي، او مونږ به له هغوی څخه د يوې يوې ذرې حساب اخلو، لنډه دا چې تاسې خپله فريضه اداء كړئ، او د هغوی مستقبل مونږ ته وسپارئ !.

تمّت سورة الغاشية بفضل الله تعالى ومنّه وكرمه.

«د (الفجر) سورت مکّي دی، (۳۰) آیته یوه رکوع لري، په تلاوت کې (۸۹) په نزول کې (۱۰) سورت دی، وروسته د (اللّیل) له سورته نازل شوی دی».

بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

وَٱلۡفَجۡرِ ١ وَلَيَالٍ عَشۡرٖ ٢ وَٱلشَّفۡعِ وَٱلۡوَتۡرِ ٣ وَٱلَّيۡلِ إِذَا يَسۡرِ ٤

قسم دی په فجر صباح باندې. او په شپو لسو باندې. او په جفت باندې، (او قسم دی په) طاق باندې. او په شپه باندې کله چې ځي راځي توره تیاره کیږي.

تفسیر: د صبا نه مراد عام صبا دی، او یا د لوی اختر د ورځې صبایي، او د لسو شپو څخه مراد د لوی اختر لس ورځې دي، او د جفت څخه مراد د لوی اختر ورځ او د طاق څخه د عرفې ورځ مراد ده، او د دې ځیزونو په مراد کې نور اقوال هم شته، چې په ذکر کولو یې خبره اوږدیږي، خو دا قول په کې راجح معلومیږي، والله أعلم.

هَلۡ فِي ذَٰلِكَ قَسَمٞ لِّذِي حِجۡرٍ ٥

آیا شته په دې قسمونو کې لوی قسم پوره خاوند د عقل ته (چې اعتبار پرې وکړي؟ هو ! شته !).

تفسیر: یعنې دا قسمونه معمولي نه دي، ډېر معتبر او مهتم بالشان دي، پوهان پوهیږي چې د کلام د تأکید لپاره په دې کې یو ځانته عظمت او خاص وقعت موندە کیږي، او محذوف ځواب د قسم دا دی: یعنې خامخا به په عذاب کړی شئ تاسو ای منکرانو ! وروسته له دې نه، الله أجلّ وأعظمَ برهانُهُ د ځینو منکرینو د تعذیب ذکر فرمايي چې:

أَلَمۡ تَرَ كَيۡفَ فَعَلَ رَبُّكَ بِعَادٍ ٦ إِرَمَ

آیا نه وینې نه یې خبر ته (ای محمده !) چې څه کړي دي رب ستا (له قبیلې د اول) د عادیانو سره چې ارم وو.

تفسیر: «عاد» د داسې یوه سړي نوم دی چې د هغه قوم د ده په نامه باندې یادیږي، د ده په نیکونو کې یو سړی (ارم) نومېده، د ده په لوري له نسبت کولو څخه ښایي داسې اشاره وي چې دلته له (عاد) څخه اول (عاد) مراد دي، او دویم (عاد) نه دي، ځینې وايي چې د عاد د قوم شاهي کورنۍ ته «ارم» ویل کېدل، والله أعلم.

ذَاتِ ٱلۡعِمَادِ ٧

چې خاوندان د قوّت قامتونو لویو وو (یا خاوندان د لویو ستونو وو).

تفسیر: یعنې ستنې یې ودرولې، او لوی لوی عمارتونه یې جوړ کړل، یا یې دا مطلب دی چې ډېر ځلي په سیر او سیاحت مشغول وو، او په لویو وځکېکو او ستنو باندې یې کېږدۍ یا خیمې درولې، د ځینو په نزد له ﴿ذَاتِ الْعِمَادِ﴾ څخه مراد د هغوی اوږده قدمونه، لوی قدونه او جګې ونې او نور لوړ شیان دي، چې په تشبېه سره ویلي شوي دي.

الَّتِيْ لَمْ يُخْلَقْ مِثْلُهَا فِي الْبِلَادِ ﴿٨﴾

هسې (قبیله) چې نه وه پیدا کړی شوې مثل د هغې (په قوّت قدرت کې) په ټولو ښارونو کې.

تفسیر: یعنې په هغه وخت کې د هغه قوم غوندې بل کوم قوم هسې مضبوط او طاقتور نه وو، یا دا چې د هغوی عمارتونه بې سارې او ماڼۍ بېمثالې وې.

وَثَمُوْدَ الَّذِيْنَ جَابُوا الصَّخْرَ بِالْوَادِ ﴿٩﴾

او (څه کړي وو رب د تا له) ثمودیانو هغو سره چې کنستلې غوځې کړې یې وې لویې تیږې (ګټې) په کنده کې.

تفسیر: «وادي القری» د هغه ځای نوم دی چې هلته تیږې توږلې کېدې، او بیا یې له هغو څخه ډېرې محفوظې او مضبوطې ماڼۍ جوړولې.

وَفِرْعَوْنَ ذِي الْأَوْتَادِ ﴿١٠﴾

او (څه کړي وو رب د تا له) فرعون سره چې خاوند د (ډېرو لښکرو) میخونو وو.

تفسیر: یعنې لوی لښکر لرونکی چې د هغه د فوځي ضروریاتو لپاره به ډېر زیات میخونه په کار کېدل، یا دا چې خلقو ته به یې په میخونو سزا ورکوله.

الَّذِيْنَ طَغَوْا فِي الْبِلَادِ ﴿١١﴾ فَأَكْثَرُوْا فِيْهَا الْفَسَادَ ﴿١٢﴾ فَصَبَّ عَلَيْهِمْ رَبُّكَ سَوْطَ عَذَابٍ ﴿١٣﴾

هسې (سرې وو دوی ګرد) چې سرکشي یې کړې وه په ښارونو کې. بیا یې ډېر کړی وو په هغو (ښارونو) کې فساد ورانی. نو نازله کړه پر دوی باندې رب ستا (قمچینه) متروکه د عذاب.

تفسیر: یعنې هغه باغي قومونه د عیش، دولت، زور او قوّت په نشو کې مست شوي په ملکونو کې یې ښه شورماشور، جنګ جنجال، فتنه فساد جوړ کړ، زیات شرراتونه یې وکړل، نو وروسته له دې نه چې د هغوی د کفر، تکبّر، جور، ستم کنډول ډک شو، او مهلت او د ټال مدّت یې پوره شو؛ ناڅاپه قهّار الله د خپل عذاب قمچینې او متروکې پرې وورولې، او د هغوی ګرد قوّت او لویي یې له خاورو سره برابره کړه، او د دوی سازوسامان یو هم په کار نشو.

إِنَّ رَبَّكَ لَبِالْمِرْصَادِ ﴿١٤﴾

بېشکه رب ستا په ځای د انتظار کې دی (اعمالو د دوی لره چې سم د دوی له عملونو سره جزاء هغوی ته ورکړي).

تفسیر: یعنې الله تعالی خلک څاري، د دوی ویناګانې اوري، او په حال یې خبر دی، هر یو ته به د عمل بدله ورکول کېږي، او ټول مخلوقات به ده ته وړاندې کېږي، په خپل عدل به پرې فیصله کوي.

فَأَمَّا الْإِنسَانُ إِذَا مَا ابْتَلَاهُ رَبُّهُ فَأَكْرَمَهُ وَنَعَّمَهُ فَيَقُولُ رَبِّي أَكْرَمَنِ ﴿١٥﴾

پس هر چې انسان بني آدم (دی) کله چې وازمويي دی (په راحت سره) رب د ده، پس عزّت ورکړي ده ته او نعمت ورکړي ده ته؛ نو وايي رب ځما عزّت راکړه ماته.

تفسير: يعنې زه د همدې خبرې وړ (لايق) وم، نو ځکه يې عزّت راکړ.

وَأَمَّا إِذَا مَا ابْتَلَاهُ فَقَدَرَ عَلَيْهِ رِزْقَهُ فَيَقُولُ رَبِّي أَهَانَنِ ﴿١٦﴾

او کله چې (الله) وازمويه دی (په زحمت سره) پس تنګ کړي پر ده باندې رزق روزي د ده؛ نو وايي رب ځما سپک کړم زه.

تفسير: يعنې ځما هيڅ قدر يې ونه کړ، لنډه يې دا چې د هغوی سترګې دنيوي ژوندون او حاضره حالت ته دي، او يوازې د دنيا همدا موجوده راحت او تکليف د خپل عزّت او ذلّت معيار ګڼي، او په دې نه پوهيږي چې په همدې دواړو حالتونو کې د هغه امتحان او ازموينه مقصد ده، نعمت درکوي تر څو وګوري چې تاسې يې شکر وباسئ؟ او ربړ درپېښوي چې آيا تاسې خپل صبر او رضا پکښې ښکاره کولی شئ؟.

(نو الله أكرم شأنُهُ وأعظم برهانُه) داسې فرمايي:

كَلَّا بَل لَّا تُكْرِمُونَ الْيَتِيمَ ﴿١٧﴾

داسې دې نه وايي، بلکه تاسې اکرام احسان نه کوئ پر يتيم پلار مړي باندې.

تفسير: يعنې د الله جل جلاله په دربار کې به ستاسې څنګه عزت وي؟ چې تاسې د بېکسانو او يتيمانو د زړه ساتنه او عزّت نه کوئ، يعنې نه دی دا عزت او ذلت په ډېروالي او لږوالي د مال سره، ځکه چې اکرام په طاعت او اهانت په معصيت سره دی، بلکه فعل ستاسې ډېر قبيح دی له قول ستاسو نه، ځکه چې اکرام درسره کړی الله په غناء سره، او تاسو نه کوئ احسان له يتيمانو سره.

وَلَا تَحَاضُّونَ عَلَىٰ طَعَامِ الْمِسْكِينِ ﴿١٨﴾

او نه تېزوئ تاسې يو بل په طعام (خواړه ورکولو د محتاجانو) د مسکينانو.

تفسير: يعنې له خپل مال او شتو څخه د مسکينانو لاس نيوی، څه چې چېرې نورو ته هم داسې يو شی نه وايئ چې د ده په ويلو او تېزولو سره هغوی له وږي او بې وځلي سره امداد او معاونت او مرسته وکړي.

وَتَأْكُلُونَ التُّرَاثَ أَكْلًا لَّمًّا ﴿١٩﴾

او خورئ تاسې مال د ميراث په خوړلو ټولو ډېر سره.

تفسير: يعنې د مړي په پنګه او ميراث اخيستلو کې د حلال او حرام او حق او باطل څه تميز نشته، څه يې چې په لاس ورشي؛ خوري يې، او پخپل دغه عمل سره دا راښيئ که د مسکينانو حقوق تلف کيږي؛ تلف دې شي.

وَتُحِبُّونَ الْمَالَ حُبًّا جَمًّا ﴿٢٠﴾

او مينه کوئ تاسې له مال سره په مينې ډېرې سره.

تفسیر: یعنې ربښتیا خبره دا ده چې ستاسې زړونه د مال د حرص او محبت سره ډک دي، او بس همدا غواړئ چې په څه ډول مو مال په لاس راشي، او یو پول مو هم په یوه ښه کار کې له لاسه ونه وځي، که مخ کې هر څه راپیښیږي؛ راپېښ دې شي، او له مال او دولت سره دومره مینه او محبّت چې هغه د خپل مقصود کعبه ګرځوئ، او د اسلامیت په لاره کې یې خرڅ نه کړئ، دا خو یواځې د کافرانو دود (رواج) او دستور دی.

كَلَّآ إِذَا دُكَّتِ الْأَرْضُ دَكًّا دَكًّا ﴿٢١﴾

نه ده داسې، او مه کوئ (دغسې بد کارونه، یا حقه ده) کله چې وټکوله ماته شي ځمکه په ټکولو ماتولو سختو سره.

تفسیر: ګردې غونډۍ او غرونه به واړه واړه شي، ځمکه به بالکل صافه او هوار میدا شي.

وَّجَآءَ رَبُّكَ

او راشي رب ستا.

تفسیر: یعنې رابه شي رب ستا (د بندګانو د فیصلې لپاره) هغسې چې د هغه له شان سره ښایي، او وړ (لایق) وي.

وَالْمَلَكُ صَفًّا صَفًّا ﴿٢٢﴾

او راشي پرښتې صف صف (قطار قطار چاپېر پېدونکې پرانسانانو او پیریانو باندې).

تفسیر: یعنې د محشر په میدان کې، یا راځي هلته انتظاماتو لره پوړ په پوړ صف په صف.

وَجِاْيٓءَ يَوْمَئِذٍۭ بِجَهَنَّمَ ۚ

او رابه وست شي په هغې ورځې کې دوزخ.

تفسیر: یعنې په لکونو پرښتې به هغه له خپله ځایه څخه په راښکودلو سره د محشریانو په مخ کې راحاضر کړي.

يَوْمَئِذٍ يَتَذَكَّرُ الْإِنْسَانُ وَأَنَّىٰ لَهُ الذِّكْرَىٰ ﴿٢٣﴾

په دغې ورځې کې به پند واخلي یاد کړي انسان (خپل افراط) او څه ګټه فائده به نه وررسوي ده ته په دغه وخت کې پند اخیستل (بلکه هیڅ فائده نه رسوي).

تفسیر: یعنې هلته به وپوهیږي چې په سختې غلطۍ او غفلت کې وم، مګر هغه پوهېدل به څه په کار ورشي؟ ځکه چې د پوهېدلو او سنجولو وخت به له لاس څخه وتلی وي، هغه چارې چې په دار العمل کې کېدې، په دار الجزاء کې کله کېدی شي؟.

يَقُولُ يَٰلَيْتَنِي قَدَّمْتُ لِحَيَاتِي ﴿٢٤﴾

وایي: ښتګه به ښه وو ما لره که څه مې مخکې لیږلي وی لپاره د (دې) ژوند (د آخرت) خپل (یا پخپل ژوندانه کې).

تفسیر: یعنې افسوس د دنیا په ژوندون کې مې څه نیکي نه ده کړې چې هغه له ما څخه په مخکې دلته رارسیدلي وی، او اوس به مې په دغه اخروي ژوندون کې په کار راتلی، همداسې تش لاس را راهي شوی

یم، کاشکې د حسناتو کومه ذخیره مې له مخه لیږلي وی چې دلته ځما پانګه او ذخیره ګرځېدلې او په کار به مې راتلی !.

فَيَوْمَئِذٍ لَّا يُعَذِّبُ عَذَابَهُۥٓ أَحَدٌ ﴿٢٥﴾ وَلَا يُوثِقُ وَثَاقَهُۥٓ أَحَدٌ ﴿٢٦﴾

نو په دغې ورځې کې به نه په عذابوي (په مثل) د عذاب د دغه (الله) هیڅوک. او نه به قیدول کوي (په مثل) د قیدولو د دغه (الله) هیڅوک.

تفسیر: یعنې الله تعالی به په دغې ورځې کې مجرمانو ته داسې سختې سزاوې ورکوي، او په داسې سختې بندیخانې کې به اچول کیږي چې د هغې ساری او مثال د بل مجرم په حق کې متصوّر نه دی.

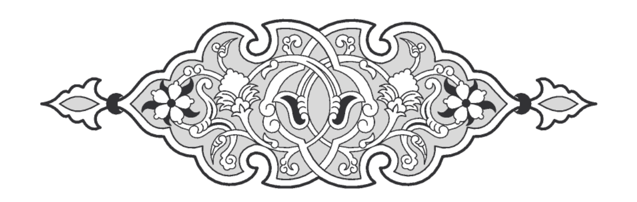
يَٰٓأَيَّتُهَا ٱلنَّفْسُ ٱلْمُطْمَئِنَّةُ ﴿٢٧﴾ ٱرْجِعِىٓ إِلَىٰ رَبِّكِ رَاضِيَةً مَّرْضِيَّةً ﴿٢٨﴾ فَٱدْخُلِى فِى عِبَٰدِى ﴿٢٩﴾ وَٱدْخُلِى جَنَّتِى ﴿٣٠﴾

ای نفسه آرام نیوونکیه (په ذکر ځما شاکر په نعمت ځما صابر په زحمت ځما) !. وګرځه (له دنیا نه) په طرف د رب خپل حال دا چې راضي خوښ به یې ته (له الله څخه او الله) راضي خوښ (به وي له تا څخه). بیا ننوځه په (نېکانو) بندګانو ځما کې. او ننوځه په جنّت ځما کې (سره له نورو مقرّبانو).

تفسیر: اول د مجرمانو او ظالمانو حال بیان شو، اوس د هغه په مقابل کې د هغو خلقو انجام ښودل کیږي چې د هغوی زړونو ته د الله تعالی د یادولو څخه آرام خوند او راحت په برخه کیږي، هغوی ته به په حشر کې ویل کیږي: آ راحت نیوونکیه نفسه ! په الله تعالی باندې، په هغه حقیقي محبوب باندې چې تا خپل زړه تړلی وو، اوس نو له هر راز جګړو او اندېښنو څخه ګوښه اوسه !، او تل په خوښۍ او هوسایۍ سره خپل ژوند تېروه !، او هغه نژدې ځای ته ورشه چې خاصو بندګانو ته ټاکلی شوی دی، او ځما د مخصوصو بندګانو په ډله کې ځان ګډ او داخل کړه، او په عالیشان جنّت کې هستوګنه کړه.

تنبیه: د مطمئنه نفس، د امّاره نفس، د لوّامه نفس تحقیق دې د «القیامة» د سورت په شروع کې وکتل شي !.

تمّت سورة الفجر بفضل الله تعالی ومنّه وکرمه.

«د (البلد) سورت مكي دى، شل آيته يوه ركوع لري، په تلاوت كې (۹۰) په نزول كې (۳۵) سورت دى، وروسته د (ق) له سورته نازل شوى دى».

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

(شروع كوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم كوونكى دى.

لَآ أُقْسِمُ بِهٰذَا الْبَلَدِ ۝١ وَأَنْتَ حِلٌّۢ بِهٰذَا الْبَلَدِ ۝٢

قسم خورم په دې بلد ښار باندې چې (مكّه ده). حال دا چې خاص ته به خلاص شې (په تا به څه قيد ممانعت نه وي) په دې ښار كې (چې هر څوك وژنې يا يې پرېږدې په يو ساعت د ورځې كې).

تفسير: په مكې معظمې كې هر سړى له جنګ كولو څخه ممنوع دى، خو رسول الله صلى الله عليه وسلم ته يو وارې د مكې په فتحې كې دا ممانعت پاتې نشو، او هر چا چې له هغوى سره جنګ كاوه؛ د هغه وژل به روا كېده، تر دې چې لوى مجرمان د كعبې شريفې د دېوالونو تر څنګ هم ووژل شول، نو وروسته له دې ورځې څخه بيا همغه ممانعت تر نن پورې ببرته قائم شو.

تنبيه: ځينو د ﴿وَأَنْتَ حِلٌّۢ بِهٰذَا الْبَلَدِ﴾ معنى «وأنت نازلٌ» اخيستې ده، يعنې زه قسم خورم په هغه ښار باندې په هغه حال كې ته پكې پيدا شوى يې، او په كې هستوګنه لرې.

وَوَالِدٍ وَّمَا وَلَدَ ۝٣

او قسم دى په پلار او په هغه باندې چې له ده څخه ځېږېدلي دي.

تفسير: يعنې آدم او بني آدم، او ځواب د قسم دا دى:

لَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ فِيْ كَبَدٍ ۝٤

چې خامخا په تحقيق پيدا كړى دى مونږ انسان بني آدم په رنځ او مشقّت كې.

تفسير: يعنې آدم عليه السلام له ابتداء څخه تر انتهاء پورې په رنځ او مشقّت اخته دى، او راز راز سختې په ده باندې تيرېږي، هيڅ داسې كېدونكې نه دي چې يو سړى پخپل ټول عمر كې د څه مدّت له مخې د دنيا د ګردو پېښو او چارو، محنتونو، رنځونو څخه فارغ او آزاد وي، او په پوره آزادۍ او بېفكرۍ سره ژوندون كوي، په رښتيا سره د انسان اصلي فطرت داسې واقع شوى دى، چې دى خپل ځان له دغو سختيو او جنجالونو څخه نه شي ژغورلى.

أَيَحْسَبُ أَنْ لَّنْ يَّقْدِرَ عَلَيْهِ أَحَدٌ ۝٥

آيا ګمان كوي (كافر انسان) چې بېشكه له سره به قادر نشي په ده باندې هيڅوك (چې بدل ترې واخلي)؟.

تفسیر: یعنې انسان چې د هغو سختیو او مشقّتونو په لارې تیریږي، نو د هغه اقتضاء خو داسې ده چې په ده کې عجز او درماندګي پیدا شي، او خپل ځان د قضا د حکم ترلی وګڼي، او د احکامو مطیع او د رضا تابع او په قضاء صابر وي، او هر کله خپل احتیاج او افتقار تر نظر لاندې ونیسي !، خو انسان دا خبره بالکل هېره کړې ده، نو آیا انسان داسې ګڼي چې داسې یوه هستې شته چې انسان د هغې تر حکم لاندې وي، او دوی ته د دې سرکشۍ او سرغړولو سزا ورکړي شي؟ بلکه الله أعظم شأنُه وأعظم برهانُهُ دی !.

يَقُولُ أَهْلَكْتُ مَالًا لُّبَدًا ﴿٦﴾

وایي (له فخره) ما خرڅ کړی وو مال خورا ډېر (په دښمنۍ د محمد کې).

تفسیر: یعنې د الله تعالی په معصیت، د رسول الله صلی الله علیه وسلم په عداوت، او د اسلام په مخالفت کې له حده تېر مال خرڅ کوي، او په داسې خرڅ کولو ځان باتور او ځلمی هم ګڼي.

أَيَحْسَبُ أَن لَّمْ يَرَهُ أَحَدٌ ﴿٧﴾

آیا ګمان کوي دی چې بېشکه نه دی لیدلی دی هیچا (په وخت د خرڅ د مال کې).

تفسیر: یعنې الله تعالی دا ګرد شیان ګوري اوویني، او هومره مال په هر نیت سره په هر ځای او په هر څیز باندې چې ولګاوه شي؛ هغه ګرد ورته ښه معلوم دي، نو د دروغو او ریا څخه هیچا ته هیڅ یوه ګټه نه رسیږي.

أَلَمْ نَجْعَل لَّهُ عَيْنَيْنِ ﴿٨﴾

آیا نه دي ورکړي مونږ ده ته دوه سترګې (چې پرې وګوري، بلکه ورکړي مونږ ده ته دوه سترګې).

تفسیر: یعنې هغه چاته چې ما د لیدلو سترګې ورکړي دي آیا هغه پخپله نه ګوري؟.

وَلِسَانًا وَشَفَتَيْنِ ﴿٩﴾

او (آیا نه دي ورکړي مونږ ده ته یوه) ژبه او دوه شونډې.

تفسیر: چې له هغه څخه په خبرو اترو او خوړلو او څښلو کې کار اخیستل کیږي.

وَهَدَيْنَاهُ النَّجْدَيْنِ ﴿١٠﴾

او ښوولې دي مونږ ده ته دوه لارې (د خیر او شر، چې پرې جنّت یا دوزخ ته ځي).

تفسیر: یعنې د ښو او بدو دواړه لارې یې ورښوولې دي، تر څو چې ځان له بدې لارې څخه وژغوري، او په ښه لاره تګ وکړي، او د دې خبرې ښوونه په اجمالي ډول سره د عقل او فطرت په وسیله شوې ده، او تفصیل یې د پیغمبرانو او مرسلانو په واسطه او د هغوی په ژبه شوی دی.

تنبیه: ځینو له «نجدین» څخه د ښځو دوه تي مراد اخیستي دي، یعنې رودونکیو ماشومانو او ووړکو ته یې د تي او د خوړو پیدا کولو لاره ورښوولې ده، چې پس له پیدا کېدلو ترې شوده څښي او خوري.

فَلَا اقْتَحَمَ الْعَقَبَةَ ﴿١١﴾

نو ربړ (تکليف) يې ونه ايست په ختلو د غونډۍ کې (او سختي يې تېره نه کړه په مخالفت د نفس او هوا کې).

تفسير: ځينو د «عقبه» معنی د تېرېدلو سخت ځای او غونډۍ اخيستې ده، يعنې سره له دومره زياتو انعاماتو او د هدايت د اسبابو له موجوديته دوی دا توفيق ونه موند چې د دين په صعب المرور غونډۍ وخيژي، او سختي او ربړ په ځان واخلي، او د مکارم الأخلاق مدارج طي کړي، او د فوز او فلاح لوړو ځايونو ته ځان ورسوي.

تنبيه: ديني کارونه يې په غونډۍ سره ځکه تشبيه کړي دي چې د نفس او هوا د مخالفت په نسبت د هغه پای ته رسول سړي ته ډېر شاق وي، او ربړ پېښوي.

وَمَآ أَدْرَىٰكَ مَا الْعَقَبَةُ ﴿١٢﴾ فَكُّ رَقَبَةٍ ﴿١٣﴾

او څه شي پوه کړی يې ته چې څه دي ختل د غونډۍ؟. (عقبه) خلاصول د غاړې دي.

تفسير: يعنې (عقبه) د مريي آزادول يا د پور (قرض) وړي غاړه له پوره قرضه خلاصول دي.

أَوْ إِطْعَامٌ فِي يَوْمٍ ذِي مَسْغَبَةٍ ﴿١٤﴾

يا (دا عقبه) ورکول د طعام ډوډۍ دي په هغې ورځې کې چې خاونده د لوږې وي.

تفسير: يعنې عقبه د قحطۍ او قيمتۍ او سختۍ په ورځو کې له وږي سره مرستې کول او هغوی ته د خوړو شيان وربرابرول دي.

يَتِيمًا ذَا مَقْرَبَةٍ ﴿١٥﴾ أَوْ مِسْكِينًا ذَا مَتْرَبَةٍ ﴿١٦﴾

يتيم ته چې خاوند د خپلوۍ وي. يا غريب ته چې په خاورو ککړ وي (يا خاوند د خاورې).

تفسير: د وړوکي پلار مړي خدمت کول ثواب دی، او له خپلوانو قرابت لرونکيو سره ښېګڼه هم ډېر ثواب لري، چېرې چې دا دواړه ثوابونه يو ځای شي؛ نو د هغې ثواب هم دوچنده کيږي.

عقبه ډوډۍ طعام ورکول دي د لوږې په ورځې کې غريب ته چې په خاورو ککړ وي، او د فقر او له فاقې د تنګسې او خوارۍ څخه په خاورو کې رغړي، نو د مال د لګولو ځايونه ښايي چې داسې وي، نه دا چې د ښادۍ او د غم په فضولو رسمونو کې او د الله تعالی په نافرمانۍ کې مالونه ولګول شي، او دنيوي نقصان او اخروي خسران وګټلی شي.

ثُمَّ كَانَ مِنَ الَّذِينَ آمَنُوا

بيا وي (دغه آزاد کوونکي طعام ورکوونکي) له هغو کسانو چې ايمان يې راوړی دی.

تفسير: يعنې د ګردو عملونو مقبوليت او د منلو شرط «ايمان» دی، که ايمان نه وي؛ نو ګرد کارونه او عملونه چټي او فضول دي، او هيڅ په کار نه راځي.

وَتَوَاصَوۡاْ بِٱلصَّبۡرِ وَتَوَاصَوۡاْ بِٱلۡمَرۡحَمَةِ ۝١٧

او وصیت کوي یو له بله سره (په طاعت او مصیبت او له معصیته) او وصیت کوي یو له بله سره په مهرباني او شفقت سره.

تفسیر: یعنې نورو ته تل تأکید کوي چې ښایي د حقوقو او فرائضو په اداء کولو کې هر راز سختی او ربړونه پر خپل ځان وګالي، او د هر ډول تکلیف تحمل وکړئ !، او د الله تعالی پر مخلوق باندې رحم کوئ !، تر څو چې د اسمان خاوند پر تاسې باندې ورحمیږي.

أُوْلَٰٓئِكَ أَصۡحَٰبُ ٱلۡمَيۡمَنَةِ ۝١٨

دغه (صابران مهربانان مؤمنان) اصحاب، خاوندان د ښي طرف دي.

تفسیر: یعنې دا کسان ډېر خوش نصیب او مبارک دي، چې هغوی ته د دوی اعمالنامې له ښي خوا په ښي لاس ورسپارلی کیږي.

وَٱلَّذِينَ كَفَرُواْ بِـَٔايَٰتِنَا هُمۡ أَصۡحَٰبُ ٱلۡمَشۡـَٔمَةِ ۝١٩

او هغه کسان چې کافران شوي دي په آیتونو ځمونږ همدوی اصحاب خاوندان د کینې طرف دي.

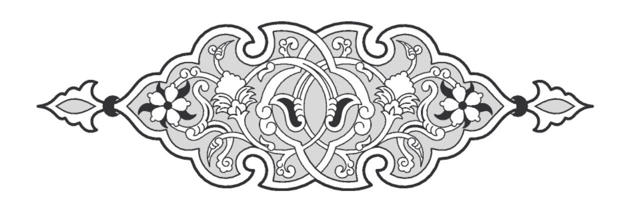
تفسیر: یعنې هغه کسان چې بد نصیب منحوس خراب شامت لرونکي دي چې اعمالنامې یې په کینې لاس کې ورکولی کیږي.

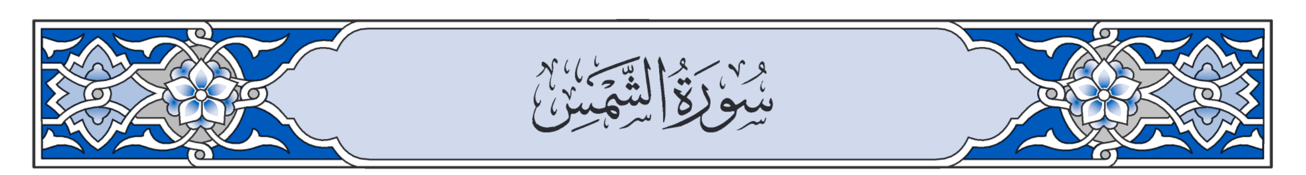
عَلَيۡهِمۡ نَارٞ مُّؤۡصَدَةُۢ ۝٢٠

وي به پر دوی باندې اور سرپوښ کړی شوی.

تفسیر: یعنې په دوزخ کې اچول کیږي، او دوزخ ګردې دروازې تړل کیږي، (أعاذنا الله منها).

تمّت سورة البلد بفضل الله الصمد، فلله الحمدُ والمنّة.

«د (الشمس) سورت مکي دی، (۱۵) آیته یوه رکوع لري، په تلاوت کې (۹۱) او په نزول کې (۲۶) سورت دی، وروسته د (القدر) له سورته نازل شوی دی».

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

وَالشَّمْسِ وَضُحٰهَا ﴿۱﴾ وَالْقَمَرِ اِذَا تَلٰهَا ﴿۲﴾

قسم دی په لمر باندې او په رڼا د هغه باندې. او په سپوږمۍ باندې کله چې راځي په دغه (لمر) پسې.

تفسير: يعنې د لمر له ډوبېدلو څخه وروسته کله چې د سپوږمۍ رڼا خوره شي.

وَالنَّهَارِ اِذَا جَلّٰهَا ﴿۳﴾

او (قسم دی) په ورځ باندې کله چې ښکاره کاندي دغه (لمر).

تفسير: يعنې کله چې په ورځ کې لمر د خپلې پوره پلوشې او روښنايي او صفايي سره رڼا غوروځوونکی شي.

وَالَّيْلِ اِذَا يَغْشٰهَا ﴿۴﴾

او (قسم دی) په شپه باندې کله چې پټ کړي هغه (لمر) په تياره خپله کې.

تفسير: يعنې کله چې د شپې تياره ښه توره شي، او د لمر د رڼا هيڅ نښه او پته نه وي.

وَالسَّمَآءِ وَمَا بَنٰهَا ﴿۵﴾

او (قسم دی) په اسمان، او په هغه (ذات باندې) چې جوړ کړی يې دی هغه (اسمان).

تفسير: يعنې په هغه شان او عظمت سره چې له لرې ښکاري هغه يې جوړ کړی دی، او د ځينو په نزد له ﴿وَمَا بَنٰهَا﴾ څخه مراد د هغه جوړوونکی دی أکرم شأنُه وأعظم برهانُه، جل جلالُه وعم نواله.

وَالْاَرْضِ وَمَا طَحٰهَا ﴿۶﴾

او (قسم دی) په ځمکې او په هغه (ذات باندې) چې غوړولې يې ده هغه (ځمکه).

تفسير: يعنې په هغه حکمت سره يې هغه وغوړوله، او د مخلوق د هستوګنې وړ يې وګرځوله، دلته هم ځينو ﴿وَمَا طَحٰهَا﴾ څخه د هغه غوړوونکی مراد اخيستی دی، أکرم شأنُه وأعظم برهانُه، جل جلالُه وعم نواله.

وَنَفْسٍ وَّمَا سَوّٰهَا ﴿۷﴾

او (قسم دی) په نفس او په هغه (ذات باندې) چې برابر کړي يې دي (اندامونه د) هغه.

تفسير: د مزاج اعتدال، ظاهري او باطني حواسيه طبيعيه او حيوانيه او نفسانيه قواوې يې په تناسب سره ورکړې دي، او د نېکۍ او د بدۍ په لارې باندې يې د تللو استعداد ورعطا فرمايلی دی.

فَأَلْهَمَهَا فُجُورَهَا وَتَقْوَاهَا ﴿٨﴾

پس ښوولې يې ده په زړه د ده کې بدي د ده او نيکي د ده.

تفسير: يعنې اول يې په اجمالي ډول د سليم عقل او صحيح فطرت په وسيله په ښو او بدو کې د فرق کولو پوهه راکړې ده، بيا يې په تفصيلي صورت د انبياوو او رسولانو په ژبه ښه ښکاره راښودلې دي چې دا لار د بدۍ ده، او هغه د پرهېزګارۍ ده.

او ځواب د دغو پاس قسمونو چې د دغه سورت له شروع څخه شروع شوي دي دا دی:

قَدْ أَفْلَحَ مَنْ زَكَّاهَا ﴿٩﴾

چې په تحقيق سره نجات ومونده په مراد ورسېد هغه څوک چې پاک يې کړ دا (نفس له معاصيو).

تفسير: د نفس پاکول او صفايي دا ده چې شهواني او غضباني قواوې د عقل تابع شي، او عقل د الهيه شريعت تابعدار وګرځي، تر څو چې روح او قلب دواړه د الله تعالی په رڼا کې روڼ او منور شي.

وَقَدْ خَابَ مَنْ دَسَّاهَا ﴿١٠﴾

او په تحقيق نامراد زيانمن شو هغه څوک چې پټ يې کړ دغه (نفس په خاورو د ګناهونو کې).

تفسير: له خاورو پټ کولو څخه مطلب دا دی چې د نفس متروکه يې له يوې مخې د شهوت او د غضب په لاس ورکړي، او له عقل او شرعې سره هيڅ ارتباط او اړه ونه لري، ګواکې د هوس او د نفساني غوښتنې مريي او بنده شي، داسې سړی له ځناورانو څخه خراب او ذليل وي.

كَذَّبَتْ ثَمُودُ بِطَغْوَاهَا ﴿١١﴾

دروغجن شمېرلی وو ثموديانو (رسول خپل) په خپلې سرکشۍ سره.

تفسير: يعنې صالح عليه السلام يې دروغجن وباله، دا د﴿وَقَدْ خَابَ مَنْ دَسَّاهَا﴾ يو مثال يې د عبرت په شان بيان وفرمايه، دا قصه د «الأعراف» په سورت او نورو ځايونو کې په تفصيل سره ذکر شوې ده:

إِذِ انْبَعَثَ أَشْقَاهَا ﴿١٢﴾ فَقَالَ لَهُمْ رَسُولُ اللَّهِ نَاقَةَ اللَّهِ وَسُقْيَاهَا ﴿١٣﴾

کله چې پورته شو (په چابکۍ سره) لوی بدبخت د هغوی. پس وويل دوی ته رسول د الله (خبردار پرېږدئ، لاس پورته کړئ له) اوښې د الله، او د اوبو څښلو د نوبت د هغې (چې درباندې رانشي عذاب).

تفسير: يعنې خبردار دا اوښه ونه وژنئ !، او نه د هغې د وار او نوبت اوبه بندې کړئ !، د اوبو ذکر يې ځکه وفرمايه چې په ښکاره ډول د هغې د وژلو سبب د هغوی د لوري همدا اوبه وې، او د الله تعالی اوښه يې ځکه وويل؛ چې پاک الله

تعالی هغه د صالح علیه السلام د نبوّت معجزه او نښه ګرځولې وه، او په دې اعتبار سره د هغې احترام واجب بلل شوی وو، دا قصه پخوا له دې نه په (الأعراف) او نورو سورتونو کې هم یاده شوې ده:

﴿فَكَذَّبُوهُ فَعَقَرُوهَا فَدَمْدَمَ عَلَيْهِمْ رَبُّهُم بِذَنبِهِمْ فَسَوَّاهَا ١٤﴾

نو دروغجن وباله دغو، پس زخمي او مړه یې کړه هغه (اوښه)؛ نو سخت عذاب یې ولېږه په دوی باندې رب د دوی په سبب د ګناه د دوی، نو برابر یې کړل سره دغه (ټول په هلاک کې).

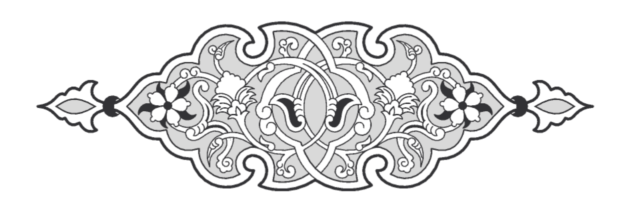
تفسیر: صالح علیه السلام فرمایلي وو: ﴿وَلَا تَمَسُّوهَا بِسُوٓءٍ فَيَأْخُذَكُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ﴾ «په دې اوښې باندې په بدۍ سره لاس مه لګوئ؛ په خوړوونکي عذاب به ککړ شئ»، دې خلقو دا خبره دروغ وګڼله، او د خپل پیغمبر تکذیب یې وکړ، او اوښه یې ووژله، په پای کې هم هغه وشو چې صالح علیه السلام ویلي وو، الله تعالی هغوی ټول لوی او واړه پناه کړل.

﴿وَلَا يَخَافُ عُقْبَاهَا ١٥﴾

او نه ویرېږي (الله) له عقوبت او هلاکت د دوی څخه.

تفسیر: یعنې لکه دنیوي باچاهانو ته د کوم لوی قوم یا ملك له سزا ورکولو څخه وروسته تل دا فکر او خیال وي چې چېرې بیا هلته کوم شورش او فتنه پیدا نشي، او د ملك په انتظام او په ملکي او لښکري چارو کې څه خلل او ډیل راښکاره نشي، الله تعالی له داسې اندېښنو څه پاك او بې پروا دی، ولې چې داسې بل کوم یو قوّت او طاقت نشته، چې د دې په هېداد رسېدلیو مجرمانو په کسات اخیستلو او انتقام پسې وګرځي، (العیاذ بالله).

تمّت سورة الشّمس بفضل الله تعالی وکرمه ومنّه.

«د (اللّيل) سورت مكي دى، (۲۱) آيته يوه ركوع لري، په تلاوت كې (۹۲) او په نزول كې (۹) سورت دى، وروسته د (الأعلى) له سورته نازل شوى دى».

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

(شروع كوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم كوونكى دى.

وَالَّيْلِ اِذَا يَغْشٰى ﴿۱﴾ وَالنَّهَارِ اِذَا تَجَلّٰى ﴿۲﴾ وَمَا خَلَقَ الذَّكَرَ وَالْاُنْثٰٓى ﴿۳﴾ اِنَّ سَعْيَكُمْ لَشَتّٰى ﴿۴﴾

قسم دى په شپه كله چې پټ كړي (هر شى په تياره خپله سره). او (قسم دى) په ورځ باندې كله چې روښانه شي. او (قسم دى) په هغه ذات باندې چې پيدا كړي يې دى نارينه او ښځه (له يوه اوبو نه. او ځواب د قسم دا دى) چې بېشكه سعي عملونه ستاسې خامخا راز راز دي (چې ځينې طاعت كوي او ځينې معصيت).

تفسير: يعنې همغسې چې په دنيا كې ورځ او شپه، نر او ښځه مختلف او متضاد شيان پيدا كړى شوي دي، د دې مختلفو اعمالو او مساعيو ثمرې او نتيجې هم مختلفې دي، چې د هغو نتائج او ثمرات به مختلف او متضاد وي، لكه چې د هغو ذكر اوس الله جل شأنُه وأعظم برهانُه سره له اختلاف او مجازات يې دغسې فرمايي:

فَاَمَّا مَنْ اَعْطٰى وَاتَّقٰى ﴿۵﴾ وَصَدَّقَ بِالْحُسْنٰى ﴿۶﴾ فَسَنُيَسِّرُهٗ لِلْيُسْرٰى ﴿۷﴾

نو هر چې هغه څوك دي چې وركړه يې كوله (د مال)، او وېرېده (له الله). او يقين يې كړى وو په ښه كلمه (د ايمان). نو ژر ده چې تيار به يې كړو لپاره د لارې اسانې (شريعت).

تفسير: يعنې هغه سړي چې په نېكه لاره كې مال لګوي، او په زړه كې له الله تعالى څخه ويرېږي، او اسلامي خبرې رښتيا ګڼي، او پر ربّاني بشاراتو باندې باور لري او صحيح يې ګڼي؛ د هغه لپاره به مونږ سم له خپل عادت سره د نېكۍ لارې ور اسانوو، او په پاى كې به يې د اسانۍ او راحت مقام ته رسوو، چې د هغه نوم جنّت دى.

وَاَمَّا مَنْۢ بَخِلَ وَاسْتَغْنٰى ﴿۸﴾ وَكَذَّبَ بِالْحُسْنٰى ﴿۹﴾ فَسَنُيَسِّرُهٗ لِلْعُسْرٰى ﴿۱۰﴾

او هر چې هغه څوك دي چې بخيلي يې وكړله (په اداء د حقوقو)، او بې پروايي يې وكړله (له الله). او دروغ يې وګڼله ښه كلمه (د ايمان). نو ژر ده چې تيار به يې كړو لپاره د لارې سختې (د بد عملۍ).

تفسير: يعنې هغه سړى چې د الله تعالى په لاره كې يې خرڅ ونه كړ، او د هغه د خوښې او د آخرت د ثواب پروا يې ونه كړه، او د اسلام خبرې او د الله تعالى وعدې يې دروغ وبللې؛ د هغه زړه ورځ په ورځ تنګ او تياره او كلكېږي، د نېكۍ توفيق ورځنې سلبيږي، او په پاى (آخر) كې په ورو ورو د عذاب الله انتهايي سختې ور رسيږي، همدا د الله تعالى عادت دى چې نېكان هر كله ښې چارې ځان ته غوره كوي، او بدان هر كله په بد عمل پسې ګرځي، دې دواړو ته د همدوى لارې ور اسانوي، چې هغوى هغه سم د الله تعالى له تقدير سره او د خپلې ارادې او اختيار له مخې كړى دى.

وَمَا يُغْنِىْ عَنْهُ مَالُهٗۤ اِذَا تَرَدّٰى ﴿۱۱﴾

او نه دفعه کوي له ده څخه (عذاب) مال د ده کله چې هلاک شي په کنده کې ولویږي.

تفسیر: یعنې هغه مال او دولت چې دوی پرې ډاډه دي، او دوی یې له آخرت څخه بې پروا کړي؛ هغه د یوې ذرې په قدر هم دوی له عذاب څخه نه خلاصوي.

اِنَّ عَلَيْنَا لَلْهُدٰى ﴿۱۲﴾ۖ وَاِنَّ لَنَا لَلْاٰخِرَةَ وَالْاُوْلٰى ﴿۱۳﴾

بېشکه پر مونږ دی خامخا هدایت سمه صافه لاره ښوول. او بېشکه مونږ ته دی خامخا آخرت او دنیا (یعنې زه مالک د دې دواړو یم، نو خطا کوي هغه چې دا دواړه غواړي له بل چا نه).

تفسیر: یعنې څمونږ د حکمت داسې اقتضاء نه ده چې څوک په زور او زیادت سره په ښو یا بدو چارو باندې مجبور کړو، هو ! څمونږ په ذمه او غاړه ده چې ګردو ته د ښو او بدو لارې وروښیو، او ښه او بد ورښکاره کړو، او د دواړو نتیجې په ښه شان ورته ووایو، بیا هر چا چې هره لاره ځان ته غوره کړه په دنیا او آخرت کې به سم له هغې سره جزا ورکاوه شي.

فَاَنْذَرْتُكُمْ نَارًا تَلَظّٰى ﴿۱۴﴾ۚ

نو وویرولئ ما تاسې (ای منکرانو) له اوره چې لمبې به وهي.

تفسیر: له دې لمبې وهونکي څخه به ښایي د دوزخ هغه طبقه مراد وي چې خورا لویو مجرمانو او بدبختانو لره مخصوصه ده.

لَا يَصْلٰىهَاۤ اِلَّا الْاَشْقَى ﴿۱۵﴾ۙ الَّذِىْ كَذَّبَ وَتَوَلّٰى ﴿۱۶﴾ؕ

نه به ننوځي (په طریقه د دوام سره) په هغه (اور د دوزخ) کې مګر لوی بدبخت (کافر) هغه چې دروغ ګڼې حق او مخ یې ترې ګرځولی وي.

تفسیر: یعنې تل به هلته لویږي، او هیڅکله به له هغه ځایه نه وځي.

وَسَيُجَنَّبُهَا الْاَتْقَى ﴿۱۷﴾ۙ

او ژر ده چې ګوښه (بېل) به شي له هغه اوره ښه وېرېدونکی (مؤمن).

تفسیر: یعنې د داسې خلقو سپېرمو ته د هغه ورمه هم نه رسیږي، او بالکل ورځنې صاف او پاک او ژغورلي وي.

الَّذِىْ يُؤْتِىْ مَالَهٗ يَتَزَكّٰى ﴿۱۸﴾ۚ

هغه چې ورکوي مال خپل لپاره د دې چې پاک شي.

تفسیر: یعنې د نفس پاکول له بخل او طمع او نورو رذائلو څخه په داسې ډول مقصود دي، چې ریا، نمایش، او دنیوي اغراض هیڅ په کې نه وي.

وَمَا لِأَحَدٍ عِندَهُۥ مِن نِّعۡمَةٖ تُجۡزَىٰٓ ﴿١٩﴾ إِلَّا ٱبۡتِغَآءَ وَجۡهِ رَبِّهِ ٱلۡأَعۡلَىٰ ﴿٢٠﴾ وَلَسَوۡفَ يَرۡضَىٰ ﴿٢١﴾

او نه وو هیچا لره په نزد د ده هیڅ احسان او نعمت چې بدل یې ور کاوه شي. مګر لپاره د غوښتنې د مخ د رب خپل چې اوچت دی (چې د الله تعالی مخ ووینې، او دهغه رضا یې نصیب شي). او ژر دی چې دی به راضي شي.

تفسیر: یعنې له خرڅ کولو څخه یې د کوم مخلوق احسان او د حق اداء کول مقصد نه وي، بلکه خالص د مولی د رضا او د پاک الله د لقاء د تمنّا کولو لپاره خپل کور او شته خیراتوي او لوټوي، نو داسې څوک دې ډاډه وي چې هرومرو به خوښېږي او د هغه دا هیله به پوره کیږي: ﴿فَإِنَّ ٱللَّهَ لَا يُضِيعُ أَجۡرَ ٱلۡمُحۡسِنِينَ﴾

تمّت سورة اللّیل بفضل الله تعالی ومنّه وکرمه.

«د (الضّحىٰ) سورت مکي دی، (۱۱) آيته يوه رکوع لري، په تلاوت کې (۹۳) او په نزول کې (۱۱) سورت دی، وروسته د (الفجر) له سورته نازل شوی دی».

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

وَالضُّحٰى ﴿١﴾ وَالَّيْلِ إِذَا سَجٰى ﴿٢﴾ مَا وَدَّعَكَ رَبُّكَ وَمَا قَلٰى ﴿٣﴾

قسم دی په څاښت (چې روښانه دی). او قسم دی په شپه کله چې تياره شي (او پټ کړي اشيا په تياره خپله کې). چې نه دی درکړی رخصت تاته (نه يې پرېښی) رب ستا، او نه يې دښمن نيولی يې ته (ای محمده !).

تفسير: په صحيحو روايتونو کې راغلي دي چې تر ډېر مدّت پورې پر محمد رسول الله صلی الله عليه وسلم باندې وحي رانغله، او جبريل عليه السلام محمد رسول الله صلی الله عليه وسلم ته رانغی، مشرکينو به پخپلو منځونو کې وويل: «وګورئ چې (محمد) د خپل الله له لوري رخصت کړ شو»، د دې خبرې په ځواب کې دا آيتونه نازل شول، ځما په ګمان (والله أعلم) چې دا زمانه د فترت الوحي زمانه وه، کله چې د قرآن د ﴿اِقْرَاْ﴾سورت ابتدائي آيتونه نازل شول، نو وروسته له هغه تر يو اوږد مدّت پورې وحي راتلل معطّل پاتې شول، او پخپله رسول أکرم صلی الله عليه وسلم به د دې فترت په زمانه کې ډېر مغموم او پرېشان وو، تر دې چې د الله تعالی له خوا پرښتې هغوی ته د ﴿يٰٓاَيُّهَا الْمُدَّثِّرُ﴾خطاب واوراوه، اغلبًا په دې زمانې کې به مخالفانو داسې خبرې کولې لکه چې ابن کثير (رحمه الله) له محمد بن اسحاق (رحمه الله) او نورو څخه هغه الفاظ چې نقل کړي دي هغه د دې احتمال تأييد کوي، ممکن دي چې په دغه وخت کې به دا قصه هم پېښه شوي وي چې په ځينو صحيحه روايتونو کې راغلې ده، چې يو ځلې رسول الله صلی الله عليه وسلم د ناروغی له سببه دوه درې ورځې په بستره کې پرېوت، نو يوې خبيثې ښځې وويل: «ای محمده ! داسې راښکاري چې ستا شيطان له تا څخه مرور شوی دی»، العياذ بالله لنډه يې دا چې دا راز چټې (بېکاره) خبرې او اترې ډېرې کېدې، تر دې چې د دې ګردو خرافاتو په ځواب کې د ﴿وَالضُّحٰى﴾ سورت نازل شو، او ړومبی يې قسم ياد کړ د لمر ختو په وخت باندې، او بيا يې په توره تياره شپه باندې، او بيا يې وفرمايل چې: د دښمنانو دا ګرد خيالات او ويناوې غلطې دي، ستا پروردګار تاته رخصت نه دی درکړی، بلکه هسې چې ښکاره ده هغه د خپل قدرت او حکمت راز راز علائم او نښې ښکاره کوي.

وَلَلْاٰخِرَةُ خَيْرٌ لَّكَ مِنَ الْاُوْلٰى ﴿٤﴾

او خامخا آخرت بهتر دی تا لره (ای محمده !) له دنيا څخه.

تفسير: يعنې ستاسې وروستنی حالت له وړاندني حالت څخه ډېر ارفع او اعلی دی، د دې څو ورځو د وحي نه راتګ ستاسې د نزول او انحطاط سبب کېدی نشي، بلکه ستاسې د ډېر عروج او د خورا ارتقاء وسيله کيږي، که د وروستني حالت تصور وکړئ، او د آخرت شان او لويی تـه ځير شئ چې هلته به آدم عليه السلام او د هغه ګرده اولاده ستاسې تر

بیرغ لاندې ټولیږي، نو در ښکاره به شي چې د تاسې د هغې ورځې لویي او فضیلت او عظمت د نن ورځې د اعزاز او اکرام څخه په څو څو درجو پورته وي.

وَلَسَوۡفَ يُعۡطِيكَ رَبُّكَ فَتَرۡضَىٰٓ ٥

او خامخا ژر ده چې در به کړي تاته رب ستا (ای محمده لویه برخه په آخرت کې او اختیار د شفاعت) پس راضي به شې ته.

تفسیر: یعنې بېزاري او پرېښودل به څنګه وي، اوس خو به تاته ستا رب په دنیا او آخرت کې دومره دولتونه او نعمتونه در وبښي؛ چې ته پوره ډاډه او خوښ شې.

أَلَمۡ يَجِدۡكَ يَتِيمٗا فَـَٔاوَىٰ ٦

آیا نه يې وې موندلی ته (ای محمده) یتیم (وړوکی بې پلاره، بلکه موندلی يې وې) نو ځای د پناه يې درکړ (په تربیت د ابوطالب کې يې ونیولې).

تفسیر: د محمد صلی الله علیه وسلم د باسعادت ولادت څخه پخوا د دوی پلار مړ شوی وو، شپږ کلن وو چې مور يې هم مړه شوه، په اته کلنۍ کې يې نیکه عبد المطّلب چې د دوی کفالت ورپغاړه وو هم مړ شو، بیا د دې یتیم او نادر روزګار د ظاهرًا روزنې او پالنې سعادت د ده بېحده مهربان او شفیق تره ابو طالب ته په غاړه شو، ابو طالب پخپل ژوندون کې د دوی په نصرت، حمایت، تکریم، تبجیل او خدمت کې ډېر زیار وویست، خو پخوا له هجرت څخه دی هم مړ شو، څو ورځې وروسته د الله تعالی دا أمانت د مدینې منورې د انصارو په برخه شو، او د (اوس) او د (خزرج) د قبیلې د قسمت ستورې وځلېدل، او دوی د هغوی په خدمت او حفاظت کې ډېر ربړونه وګالل، او د نبي کریم صلی الله علیه وسلم دغسې ښه خدمت او صیانت يې وکړ چې په ټول جهان کې د هغه نظیر او مثال نشته، دا ګردې پېښې درجه په درجه تر ایواء لاندې راځي لکه څرنګه چې ابن کثیر (رحمه الله) ورته اشاره کړې ده.

وَوَجَدَكَ ضَآلّٗا فَهَدَىٰ ٧

او موندلی يې وې ته چې نه پوهېدې (په شرع او احکامو د شریعت)، نو در ویې ښوده (تاته شرعي احکام او در يې کړ نبوّت).

تفسیر: یعنې کله چې رسول اکرم صلی الله علیه وسلم ځلمی شو، د خپل ټبر د مشرکانه وو اطوارو او چټي (بېکاره) رسمونو او رواجونو څخه سخت خفه او بېزاره وو، او د هغوی په زړه کې یواځې د الله تعالی د عبادت جذبه په قوّت کې وه، خو په ښکاره ډول کومه سمه لاره او مفصّل دستور العمل دوی ته نه وو څرګند، تر څو چې الله تعالی د (حراء) په سمڅ کې د پرښتې په ژبه دوی ته وحي ورولېږله، او د «وصول الی الله» او د خلق الله د اصلاح تفصیلي لارې يې وروښودلې، یعنې د حق دین يې ورنازل کړ: ﴿مَا كُنتَ تَدۡرِي مَا ٱلۡكِتَٰبُ وَلَا ٱلۡإِيمَٰنُ وَلَٰكِن جَعَلۡنَٰهُ نُورٗا نَّهۡدِي بِهِۦ مَن نَّشَآءُ مِنۡ عِبَادِنَاۚ﴾ (د ٢٥ جزء د شوری سورت (٥) رکوع (٥٢) آیت).

وَوَجَدَكَ عَآئِلٗا فَأَغۡنَىٰ ٨

او موندلی يې وې ته فقیر پس غني يې کړې (په مال د غنیمت یا په مال د خدیجې یا د زړه په غناء سره).

تفسير: په دې شان چې دوی د خديجې رضي الله تعالی عنها په تجارت کې مضاربت شروع کړ، او په هغه کې يې ګټه وکړه، بيا خديجې رضي الله تعالی عنها له دوی سره نکاح وکړه، او خپل ګرد مال يې هغوی ته تمليک کړ، چې دا ښکاره غناء ده، د دوی باطني او قلبي غناء هغه وه چې هغه د دواړو دارينو غني ذات ته ښه معلومه ده، او هيڅ يو سړی د هغې اندازه نشي کولی، مطلب دا چې تاسې له ابتداء څخه د انعاماتو مورد يئ، او پس له دې نه به هم يئ، هغه الله تعالی چې په دې ډول ستا تربيت کړی دی؛ نو څرنګه به له تاسې څخه بېزاره کيږي؟ او تاسې به همداسې خوشې په ډګر کې پرېږدي.

فَأَمَّا الْيَتِيمَ فَلَا تَقْهَرْ ۝٩ وَأَمَّا السَّائِلَ فَلَا تَنْهَرْ ۝١٠ وَأَمَّا بِنِعْمَةِ رَبِّكَ فَحَدِّثْ ۝١١

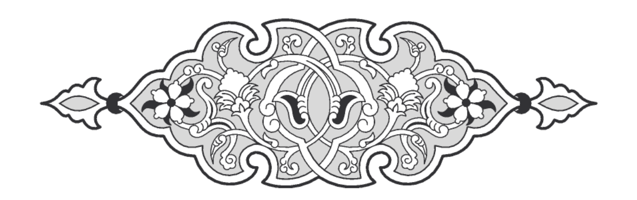
نو هر چې يتيم دی پس مه ورته په قهر کېږه. او هر چې سوالګر دی پس مه يې رټه. او هر چې نعمت د رب ستا دی پس بيانوه يې خلقو ته.

تفسير: بلکه د يتيم خبر نيونه او پالنه وکړه !، لکه چې تاته الله تعالی د يتيمۍ په حالت کې ښه ځای درکړ؛ نو ته هم د يتيمانو د زړه د خوښۍ اسباب ورغونهوه !، او د هغوی د هستوګنې د ځای سر رشته کوه !، چې په داسې مکارمو اخلاقو سره بندګان د الله تعالی په رنګ سره رنګول کيږي: ﴿صِبْغَةَ اللَّهِ ۖ وَمَنْ أَحْسَنُ مِنَ اللَّهِ صِبْغَةً ۖ﴾ رسول الله صلی الله عليه وسلم فرمايلي دي: «أنا وکافل اليتيم کهاتين، وأشار إلی السّبّابة والوسطی».

او هر چې سوالګر دی پس مه يې رټه !، او څه شی ورته ورکړه !، يا يې رد کړه په نېکۍ او خوږې ژبې سره، يعنې ته نادار وې الله تعالی تاته غناء دروبښله، اوس نو د شکر ګزارو بندګانو حوصله ښايي چې داسې وي چې د غوښتونکي له غوښتنې څخه زړه تنګي نه شي !، او د حاجتمندانو له سواله ونه ويرېږي !، او هغو ته سختې خبرې ونه وايي !، او ويې نه رټي !، بلکه تل په روڼ تندي او ښو اخلاقو او لوی زړه معامله ورسره وکړي، هغه قصې چې په احاديثو کې د رسول أکرم صلی الله عليه وسلم د اخلاقو د وسعت په نسبت د سائلينو په مقابل کې راغلي دي؛ خورا سخت مخالفان هم د هغوی د اخلاقو د وسعت ستايونکي ګرځوي.

او هر چې نعمت د رب ستا دی نو بيانوه يې خلقو ته، د محسن د احساناتو يادول د شکر ويلو په نيت، نه د فخر او مباهاتو په ډول شرعًا محمود دي، نو ځکه هغه انعامات چې الله تعالی په تا باندې کړي دي؛ د هغه بيان وفرمايئ !، خصوصًا هغه نعمت د هـدايت چې د هغه ذکر پـه ﴿وَوَجَدَكَ ضَالًّا فَهَدَىٰ﴾ کې وشو، او د هغه خورول په خلقو کې او په ښکاره لوړ غږ سره ويل ستاسې منصبي فرض دی، ښايي د دوی ارشادات او خبرې او نور چې په حديثو کې کيږي؛ د همدې ﴿فَحَدِّثْ﴾ څخه اخيست شوی وي، والله أعلم.

تمّت سورة الضّحی بفضل الله تعالی ومنّه وکرمه.

«د (الانشراح) سورت مکي دی، (۸) آیته یوه رکوع لري، په تلاوت کې (۹۴) په نزول کې (۱۲) سورت دی، وروسته د (الضّحی) له سورت څخه نازل شوی دی».

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

اَلَمْ نَشْرَحْ لَكَ صَدْرَكَ ﴿١﴾

آیا نه ده پراخه کړې مونږ تا لره سینه ستا (په نبوّت او حکمت سره، بلکه پراخه کړې ده مونږ سینه ستا).

تفسیر: چې الله تعالی ستا په سینې کې یې (ای محمده !) د علومو او د معارفو لوی سیندونه وبهول، او د نبوّت د لوازمو او د رسالت د فرائضو د بار د پورته کولو لوی قوّت او حوصله یې درته وبښله، او د داسې لوی زړه او حوصلې څښتن یې وګرځولې، چې د ډېرو دښمنانو د عداوت او مخالفت او مزاحمت څخه نه ویرېدې.

وَوَضَعْنَا عَنْكَ وِزْرَكَ ﴿٢﴾ الَّذِيْ اَنْقَضَ ظَهْرَكَ ﴿٣﴾

او کوز کړ مونږ له تانه دروند بار ستا. هغه چې کړه، درنه کړې یې وه شا ستا.

تفسیر: د وحي ښکته کېدل په اول کې سخت مشکل وو، بیا آسان شول، یا د رسالت منصب د ذمه واریو د محسوسولو په سبب چې د هغوی په مبارک خاطر کې څه ګراني راتله هغه ور پورته کړه شوه.

وَرَفَعْنَا لَكَ ذِكْرَكَ ﴿٤﴾

او پورته کړ مونږ ستا لپاره ذکر ستا (په نبوّت سره یا مې ستا نوم له خپل نامه سره پیوسته کړ).

تفسیر: یعنې ای محمده ! صلی الله علیه وسلم په پرښتو او پیغمبرانو کې ستا نوم لوړ او اوچت دی، د دنیا ګرد پوهان په ډېر عزّت او وقعت سره ستا نوم یادوي، په اذان، اقامت، کلمه طیبه او التحیات، خطبه او نورو کې وروسته د الله تعالی له نامه څخه د محمد صلی الله علیه وسلم نوم اخیست کیږي، کوم ځای کې چې الله تعالی خپلو بندګانو ته د خپل اطاعت امر کړی دی؛ د محمد صلی الله علیه وسلم د امر د منلو یې هم ورسره متّصل او جخت کړی دی.

فَاِنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا ﴿٥﴾ اِنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا ﴿٦﴾

نو بېشکه سره له سختی اسانتیا شته. بېشکه سره له سختی اسانتیا شته.

تفسیر: یعنې د الله تعالی د رضا غوښتلو په لاره کې هغه ربړونه چې نبي صلی الله علیه وسلم په ځان ګاللي دي، او هغه زیارونه چې ایستلي یې دي؛ له هغو سختیو سره څو څو اسانی هم شته، لکه د حوصلې د پراختیا په سبب د ګردو مشکلاتو لرې کول اسان شول، او د ذکر د پورته کېدلو له تصوّر څخه تاسې ته د لویو لویو مصیبتونو تحمل اسان

وګرځېده، یا دا مطلب کله چې مونږ تاسې ته روحاني راحت درکړ، او روحاني کلفت مو له تاسې څخه پورته کړ، لکه چې د ﴿أَلَمۡ نَشۡرَحۡ﴾ څخه تر آخره پورې ښکارېږي، نو په دنیوي راحت او محنت کې هم څمونږ فضل او کرم ته هیله ولرئ، مونږ وعده کوو چې په رښتیا سره د دې موجوده وو مشکلاتو په پای (آخر) کې اساني شته، لکه چې له احادیثو او سِیرو څخه راښکاره شوې ده، هغه ګرد مشکلات یو یو له منځه لرې شوي، او د هرې یوې سختۍ په پای کې به څو څو اسانتیاوې راتللې.

فَإِذَا فَرَغۡتَ فَٱنصَبۡ ۝٧ وَإِلَىٰ رَبِّكَ فَٱرۡغَب ۝٨

نو کله چې فارغ شې (ای محمده دنیوي کارونو نه، یا له تبلیغه)؛ نو ځان ستړی کوه (په عبادت، دعاء کې) او رب خپل ته پس رغبت او زاري کوه (په هر وقت کې).

تفسیر: یعنې کله چې د دنیا له کارونو یا د خلقو له پوهولو څخه فارغ شې؛ نو په خلوت کې کېنه، زیار (محنت) کوه !، چې د زیات «یسر» سبب وګرځي، او د خپل رب په لوري بلا واسطه متوجه شه !.

تمّت سورة الانشراح بفضل الله تعالی ومنّه وکرمه.

«د (التّين) سورت مکي دی، (۸) آيته يوه رکوع لري، په تلاوت کې (۹۵) په نزول کې (۲۸) سورت دی، وروسته د «البروج» له سورت څخه نازل شوی دی».

بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

وَٱلتِّينِ وَٱلزَّيۡتُونِ ۝١

قسم دی په انځر او زيتون خونه باندې.

تفسير: انځر او خونه (زيتون) دواړه د ځېل کثير المنافع او د جامع الفوائد توب لامله د انساني حقيقت او د جامعې له ضرورت سره خصوصي مشابهت لري، نو ځکه د ﴿لَقَدۡ خَلَقۡنَا ٱلۡإِنسَٰنَ فِيٓ أَحۡسَنِ تَقۡوِيمٖ﴾ مضمون يې په دواړو قسمونو سره شروع کړ، او ځينې محققين وايي چې: دلته «التين» او «الزّيتون» څخه هغو دوو غرونو ته اشاره ده چې بيت المقدس ته نژدې پراته دي، ګواکې دلته په ونو باندې قسم نه يادوي، بلکه په هغه مقدّس ځای باندې قسم يادوي چې هلته دا ونې ډېرې دي، او همغلته د عيسی عليه السلام مولد او مبعث هم دی.

وَطُورِ سِينِينَ ۝٢ وَهَٰذَا ٱلۡبَلَدِ ٱلۡأَمِينِ ۝٣

او قسم دی په (غره چې نوم يې) طور سينين (دی)، او قسم دی په دې ښار امان ورکوونکې (د مکې) باندې.

تفسير: «طور سينين» يا د «طورِ سينا» هغه غر دی چې پر هغه باندې الله تعالی له موسی عليه السلام سره خبرې کړې دي، او د امن ورکوونکی ښار مکه معظمه ده چې ځمونږ او د ګرد اسلامي عالم سردار محمد صلی الله عليه وسلم په کې متولد او مبعوث شوی دی، او د الله تعالی له ګردو څخه لوی او وروستنی امانت قرآنکريم اول ځلي په همدې ښار کې رانازل شوی دی.

لَقَدۡ خَلَقۡنَا ٱلۡإِنسَٰنَ فِيٓ أَحۡسَنِ تَقۡوِيمٖ ۝٤

چې خامخا په تحقيق پيدا کړی دی مونږ انسان بني آدم په ډېر ښه اعتدال سره.

تفسير: يعنې دا ګرد متبرّکه مقامات چې له هغه څخه ډېر اولوالعزم پيغمبران مبعوث شوي دي ګواه دي چې مونږ انسان په يوه ښه قالب کې اچولی دی، او ښه قوّتونه مو ورښبلي دي، او په ظاهري او باطني ښېګڼو مو ښايسته کړی دی، او ډېر ګټور شيان مو د ده په وجود کې راغونډ کړي دي.

ثُمَّ رَدَدۡنَٰهُ أَسۡفَلَ سَٰفِلِينَ ۝٥

بيا وګرځاوه مونږ هغه (انسان په ضمن د بعضو افرادو کې) ډېر ښکته تر ښکتو نه (چې لاندنۍ طبقه د دوزخ ده).

تفسير: یا رد به کړم دغه انسان پس له ښه قامته ډېر ښکته له ښکتو نه چې هغه زوړوالی دی، نو شا به یې ټیټه، ویښته به یې سپین، غوږونه به یې کاڼه شي، او مغیر به یې شي ټول ځیزونه.

إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فَلَهُمْ أَجْرٌ غَيْرُ مَمْنُونٍ ﴿٦﴾

مګر هغه کسان چې ایمان یې راوړی دی او کړي یې دي ښه (عملونه) نو وي به دوی ته اجر ثواب بې انتهاء بلا انقطاع.

تفسير: چې نه به کم او نه به ختم شي، او نه به د چا احسان پرې وي.

فَمَا يُكَذِّبُكَ بَعْدُ بِالدِّينِ ﴿٧﴾

پس څه شی دی چې تا باعث کوي په دروغ ګڼلو (ای منکر د بعثه) وروسته (له دې واضحو دلائلو) په ورځ د جزاء؟.

تفسير: یعنې ای سړیه ! وروسته له دې دلائلو څخه ته ولې د جزاء له سلسلې څخه سر غړوې؟ او ترې انکار کوې؟.

نو د دې خبرې ځواب الله أعلی شأنهُ ! وأعظم برهانُهُ ! جل جلالهُ ! عمّ نوالهُ ! داسې فرمايي:

أَلَيْسَ اللَّهُ بِأَحْكَمِ الْحَاكِمِينَ ﴿٨﴾

آیا نه دی الله ښه لوی حاکم د ټولو حاکمانو؟ (بلکه ښه لوی حاکم دی پر ټولو حکم کوونکیو باندې).

تفسير: یعنې د دې لویې شهنشاهی او سترې ټولواکی په مخامخ د دنیا ګرد دولتونه او حکومتونه هیڅ دي، کله چې دلته دا وړوکي وړوکي حکومتونه خپلو وفادارانو ته انعام او مجرمانو ته سزا ورکوي؛ نو آیا د هغه أحکم الحاکمین له درباره داسې هیله لرل کومه لویه خبره ده؟.

تمّت سورة التين بفضل الله تعالى وكرمه ومنّه.

«د (العلق) سورت مکّي دی، (۱۹) آیته یوه رکوع لري، په تلاوت کې (۹۶) سورت دی، او په نزول کې همدغه سورت ړومبنی سورت د قرآنکریم دی چې نازل شوی دی».

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

اقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذِي خَلَقَ ①

ولوله (ای محمده ! قرآن) په برکت د نامه د رب خپل هغه رب پالونکی چې پیدا کړي يې دي (ټول مخلوقات).

تفسیر: دا پنځه آیتونه له﴿اِقْرَأْ﴾ څخه تر ﴿مَالَمْ يَعْلَمْ﴾ پورې د قرآنکریم له ګردو آیتونو او سورتونو څخه مخکښې نازل شوي دي، رسول أکرم صلی الله علیه وسلم د (حراء) په سمڅ کې د وحده لا شریک له الله تعالی په عبادت کې مشغول وو، چې ناڅاپه جبریل علیه السلام له وحي سره ورننوت، او ورته يې وویل: ﴿اِقْرَأْ﴾ «ولوله»، دوی وفرمایل: «ما أنا بقارئ» «زه لوستونکی نه یم !»، جبریل علیه السلام ښو ځلې دی پخپلې غېږې کې ونیو، او په زور يې کښېښود او ورته ویل به يې: ﴿اِقْرَأْ﴾، دوی به هغمه «ما أنا بقارئ» ویل، دریم ځلې جبریل علیه السلام دی صلی الله علیه وسلم په ډېر زور سره کښېښود، او ورته ویې ویل: ﴿اِقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذِي خَلَقَ﴾ «یعني د خپل رب په نامه او برکت سره ولوله !»، مطلب دا چې هغه پروردګار چې له ولادت څخه يې تر اوسه پورې په عجیب او غریب ډول ستا پالنه او روزنه وفرمایله، هغه څوک چې دا خبر درکوي چې له تا څخه کوم لوی کار اخیست کیږي؛ آیا هغه به دې همداسې یواځې او بې یار او مددګار پرېږدي؟ هیڅ کله به داسې نه کیږي، او تاسې ته د هغه لوی ذات په نامه ښوونه کیږي، چې د هغه په لورینه ستاسې تربیه او روزنه شوې ده، یعنې هغه رب العالمین اعلی شأنهُ وأعظم برهانُهُ چې ګرد شیان يې پیدا کړل؛ نو دا نشي کولی چې تا لوستونکی وګرځوي، بلکه قاري دې ګرځولی شي.

خَلَقَ الْإِنسَانَ مِنْ عَلَقٍ ②

پیدا کړی يې دی انسان له ټوټو د ترلیو شویو وینو څخه.

تفسیر: په کلکه وینه کې نه حس دی نه شعور، نه علم دی نه ادراک، یواځې لایعقل جماد دی، بیا هغه الله تعالی دې لایعقل جماد ته عقل او پوهه ورکړه، نو آیا همغه الله تعالی یو عاقل کامل او یو اُمّي قاري کولی نشي؟ بلکه کولی يې شي !، تر دې ځایه پورې د قرائت امکان ثابتول وو، چې الله تعالی ته هیڅ مشکل نه دي چې تا د امیتوبه قاري وګرځوي، وروسته د هغه په فعلیت او وقوع باندې متنبّه کوي.

اقْرَأْ وَرَبُّكَ الْأَكْرَمُ ③

ولوله (ای محمده ! قرآن) حال دا چې رب ستا لوی کریم دی (پر ټولو کریمانو)

تفسیر: یعنې په هغه شان سره چې ستاسې تربیت شوی دی، له هغه څخه ستاسې کامل استعداد او پوره لیاقت ښکاره دی، کله چې دلته په استعداد کې څه قصور نشته، او الله د لوی فضل خاوند دی، بلکه هغه د ګردو کریمانو څخه لوی کریم دی، بیا به نو د حق د ښوونې په وصول کې څه مانع وي؟ او خامخا همداسې یې کوي.

الَّذِیۡ عَلَّمَ بِالۡقَلَمِ ﴿۴﴾

هغه (رب پالونکی) چې ښوولی یې دی (خط انسان ته) په قلم سره.

عَلَّمَ الۡاِنۡسَانَ مَا لَمۡ یَعۡلَمۡ ﴿۵﴾

ښوونه یې کړې ده انسان ته د هغو شیانو چې دی پرې نه پوهېده (پخوا له ښودلو).

تفسیر: یعنې دا انسان وړوکي چې له مور څخه پیدا کیږي په هیڅ شي نه پوهیږي، بیا نو هغه ورو ورو څوك پوهوي، هغه قدیر رب چې له جاهل انسان څخه عالم جوړوي؛ خپل یو امي بنده به نه یواځې کامل عالم کړي، بلکه د ګردو عالمانو سردار یې ګرځوي.

کَلَّاۤ اِنَّ الۡاِنۡسَانَ لَیَطۡغٰۤی ﴿۶﴾ اَنۡ رَّاٰہُ اسۡتَغۡنٰی ﴿۷﴾

رښتیا ده دا خبره، بېشکه انسان خامخا سرکشي کوي. د دې لامله چې ویني ګڼې خپل ځان بې پروا (په مال سره).

تفسیر: یعنې د بني آدم اصل خو دومره دی چې له ترلې وینې څخه جوړ دی، چې په اول کې محض جاهل وي، وروسته الله تعالی ورته پوهه ورکړي، مګر دی پخپل اصلي حقیقت باندې هیڅ نه پوهیږي، د دنیا په مال او دولت باندې مغروریږي، او د الله تعالی له احکامو څنې سر غړوي، او داسې یې ګڼې چې زه د هیچا پروا نه لرم.

اِنَّ اِلٰی رَبِّکَ الرُّجۡعٰی ﴿۸﴾

بېشکه رب ستا ته (ای انسانه) بېرته ورتلل دي.

تفسیر: یعنې په اول کې هم هغه الله تعالی ای انسانه ته یې پیدا کړی یې، او آخر ته هم د همغه په لوري په آخرت کې ستا ورتګ دی، او هلته به د دغو طاغیانو منکرانو تکبّر او لویي او د ځان هېرولو حقیقت ښکاریږي.

اَرَءَیۡتَ الَّذِیۡ یَنۡہٰی ﴿۹﴾ عَبۡدًا اِذَا صَلّٰی ﴿۱۰﴾

آیا وینې ته هغه (ابو جهل) چې منع کوي بنده (محمد) کله چې لمونځ کوي.

تفسیر: یعنې دا تمرّد او سر غړول وګوره چې دی پخپله هم د خپل پروردګار په دربار کې سر نه ښکته کوي، او د عبادت توفیق یې ور په برخه نه دی، نو که بل بنده الله تعالی ته سجده ږدي؛ هغه ته هم کتی نه شي، په دې آیتونو کې لعین ابو جهل ته اشاره ده، ځکه چې هغه به کله رسول الله صلی الله علیه وسلم په لمانځه کې ولید؛ نو خپله خوله به یې شلوله، او تخویف او تهدید به یې کاوه، او زیار به یې کوو چې هغوی ته په هر ډول چې وي څه نه څه ضرر ورسوي.

أَرَءَيْتَ إِن كَانَ عَلَى ٱلْهُدَىٰٓ ﴿١١﴾ أَوْ أَمَرَ بِٱلتَّقْوَىٰٓ ﴿١٢﴾ أَرَءَيْتَ إِن كَذَّبَ وَتَوَلَّىٰٓ ﴿١٣﴾

آیا وینې ته که چېرې وی (دا بنده) په لارې سمې صافې باندې. یا امر حکم کوي خلقو ته په تقوی سره. آیا وینې ته که (دا منع کوونکی) تکذیب (د رسول الله) کوي او مخ ګرځوي له ایمانه (نو جزاء به مومي سم له خپل حال او اعمال سره).

أَلَمْ يَعْلَم بِأَنَّ ٱللَّهَ يَرَىٰ ﴿١٤﴾

آیا نه پوهیږي دغه (منکر کافر) په دې چې بېشکه الله وینې (اعمال د ده نو جزاء به پرې ورکړي؟).

تفسیر: یعنې د هغه رټلي ملعون هغه شرارتونه او د دې ښه بنده دا خشوع او خضوع دواړه پاك الله وینې.

كَلَّا لَئِن لَّمْ يَنتَهِ لَنَسْفَعًۢا بِٱلنَّاصِيَةِ ﴿١٥﴾

داسې نه ده وړ (لایق)، قسم دی که نه شو منع دی (له بد عمله)؛ نو خامخا به یې سخت راکاږو په ویښتو د وچولي (تندي) سره.

تفسیر: یعنې پرېږده ! هغه منکر کافر په دغو ګردو خبرو باندې ښه پوهیږي، خو بیا له خپل شرارت څخه لاس نه اخلي، ښه اوس ښه غوږ وباسه ! که دوی له خپلو شرارتونو ځنې لاس وانه خیست؛ نو مونږ به هم هغوی لکه د څاروو او ذلیل بندیانو غوندې د وچولي (تندي) له ویښتو او څڼو څخه نیولي د دوزخ په لوري یې راکاږو.

نَاصِيَةٍ كَٰذِبَةٍ خَاطِئَةٍ ﴿١٦﴾

په داسې وچولي (تندي) سره چې دروغجن خطا کار دی(خاوند یې).

تفسیر: یعنې د هر چا په سر باندې چې دا څڼې وي؛ نو د هغه سر به له دروغو او ګناهونو ځنې ډك وي، ګواکې د هغوی ګناهونو او دروغو به د هغوی د سر په ویښتو کې سرایت کړی وي.

فَلْيَدْعُ نَادِيَهُۥ ﴿١٧﴾ سَنَدْعُ ٱلزَّبَانِيَةَ ﴿١٨﴾

پس راودې بولي اهل د مجلس خپل. ژر ده چې مونږ به هم راوبولو ملائکې سختې د عذاب.

تفسیر: یو ځلې ابو جهل ولید چې رسول الله صلی الله علیه وسلم لمانځه ته روان دی، نو په مخ کې یې ورته ودرېد، او غوښت یې چې دوی له لمانځه څخه ستون کړي، دوی په سختۍ سره ورسره خبرې وکړې، نو هغه وویل: «ته خبر نه یې چې په مکې کې ځما جرګه لویه ده»، نو دلته داسې فرمایلي شوي دي: «چې اوس هغه د خپلې جرګې ملګري دې وغواړي، چې مونږ د هغوی د هېداد او سزا ورکولو ته د عذاب ملائکې راغواړو، ولیده شي چې څوك بریالي کیږي»، لکه چې څو ورځې وروسته د «بدر» په ډګر کې یې ولید، چې د اسلام مجاهدینو به په څه ډول هغه راکشاوو، د «بدر» په «قلیب» او کوهي کې یې وغورځاوه، دا وو د هغه عارضي کشول، خو اصلي راکشول به یې د آخرت په میدان کې وي، چې د دوزخ پرښتې به هغه په ډېر ذلّت سره راکشوي، او په جهنّم کې به یې غورځوي.

كَلَّا لَا تُطِعْهُ وَاسْجُدْ وَاقْتَرِب ۩ ﴿١٩﴾

نه ده داسې لکه چې وايي، مه وړه فرمان د ده (خبره يې مه منه)، او سجده لمونځ کوه، او نژدې شه (الله ته په طاعت سره).

تفسير: يعنې تاسې د هغوی پروا هیڅ ونه کړئ !، او د هغوی خبرو ته غوږ مه ږدئ !، چېرې مو چې زړه شي؛ په ډېره خوښۍ سره د الله تعالی عبادت کوئ !، او هر کله د هغه لوی دربار ته په سجده سر ږدئ ! او د هغه پاك الله ذات قرب او لا نژدېوالی ځان ته ګټئ !، په حدیث کې دي: «بنده له ګردو حالتونو څخه په سجده کې زیات خپل الله تعالی نه نژدې کیږي».

تمت سورة العلق بفضل الله تعالی ومنّه وکرمه.

«د (القدر) سورت مکي دی، (۵) آيته يوه رکوع لري، په تلاوت کې (۹۷) او په نزول کې (۲۵) سورت دی، وروسته د «عبس» له سورته نازل شوی دی».

بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

إِنَّآ أَنزَلۡنَٰهُ فِي لَيۡلَةِ ٱلۡقَدۡرِ ١

بېشکه مونږ نازل کړی مو دی دغه (ټول قرآن) په شپه د قدر کې.

تفسير: يعنې قرآنکريم له لوح محفوظ څخه د دنيا پر اسمان د قدر په شپه کې نازل کړ شو، او بيايې په همدغې شپې کې د دنيا له اسمان څخه په محمد صلی الله عليه وسلم باندې يې هم نزول شروع شوی وي، په دې موضوع څه مضمون د (دُخان) په سورت کې ليکلی شوی دی، هلته دې ولوست شي.

وَمَآ أَدۡرَىٰكَ مَا لَيۡلَةُ ٱلۡقَدۡرِ ٢ لَيۡلَةُ ٱلۡقَدۡرِ خَيۡرٞ مِّنۡ أَلۡفِ شَهۡرٖ ٣

او څه شي پوه کړی يې ته (ای محمده !) چې څه ده شپه د قدر (د عزّت او شرافت له پلوه؟). شپه د قدر خير غوره ده له زرو مياشتو څخه.

تفسير: يعنې په دې شپې کې نيکي کول داسې دي لکه چې تر زرو مياشتو پورې سړي نيکي کړې وي، بلکه زيات له دې څخه هم.

تَنَزَّلُ ٱلۡمَلَٰٓئِكَةُ وَٱلرُّوحُ فِيهَا بِإِذۡنِ رَبِّهِم

نازلېږي ملائکې او روح په دغه شپه کې په اذن حکم د رب د هغوی.

تفسير: يعنې د الله تعالی په حکم روح القدس جبريل عليه السلام د ډېرو پرښتو په هجوم کې رانازلېږي، ځکه چې پرښتې د رحمتونو او برکتونو په وخت کې نازلېږي، ممکن دي له «روح» څخه برسېره پر ملائکو کوم بل مخلوق مراد وي، په هر حال په دې بختورې شپې کې د باطني ژوندون او روحاني خير او برکت يو خاص نزول دی.

مِّن كُلِّ أَمۡرٖ ٤ سَلَٰمٌ

لپاره د هر کار (ټاکلي «مقرر» شوي په دغه راتلونکي کال کې). امان سلامتيا ده (له هر آفته).

تفسير: يعنې د عالم د نظام په نسبت کوم کارونه چې په دې کال کې مقدّر وي؛ د هغو د نفاذ د تعيين لپاره پرښتې راځي، لکه چې د (دُخان) په سورت کې وليکل شو، يا له ﴿مِّن كُلِّ أَمۡرٖ﴾ څخه به د خير امر مراد وي، يعنې له اسمان څخه هر راز د خير امور له ځان سره اخلي، او د ځمکې په لوري راښکته کېږي، والله أعلم.

﴿سَلَٰمٌ﴾: «امان سلامتيا ده له هر آفته، يا نه ده دغه شپه مګر خو سلامتيا ده له آفاتو او بلياتو نه»، يعني هغه شپه د امن، هوسايي، ډاډينې (تسکين) او د زړه د خوښۍ شپه ده، په دغې شپې کې د الله جل جلاله خاص بندګان په يوه عجيب او غريب طمأنيت او لذّت او حلاوت سره پخپلو عباداتو کې مصروف او مشغوليږي.

﴿هِيَ حَتَّىٰ مَطْلَعِ الْفَجْرِ ۝٥﴾

دغه شپه ده تر وخته د ختلو د سبا پورې (د سلامتيا، فضيلت، برکت، کرامت).

تفسير: يعنې له ماښامه تر سحر پورې په ټوله شپه کې همدا سلسله جاري ده، نو ځکه دا شپه له سره تر پايه پورې مبارکه او بختوره ده.

تنبيه: له قرآن مجيد څخه راڅرګنديږي (راښکاره کيږي) چې هغه شپه په رمضان شريف کې ده، ﴿شَهْرُ رَمَضَانَ الَّذِىٓ أُنزِلَ فِيهِ الْقُرْءَانُ﴾ او حديث راښکاروي چې دا شپه د رمضان په وروستني عشره کې ده، په تېره بيا د دې عشرې په طاقو شپو کې د قدر شپې لټول په کار دي، بيا د طاق په شپو کې د اويشتم (٢٧) په شپې باندې زيات ګمان کاوه شي والله أعلم، ولې زياتو عالمانو داسې تصريح کړې ده چې د قدر شپه د تل لپاره په يوه عشره او په يوه نېټه کې نشي ټاکلى، امکان لري چې په يو رمضان کې يوه شپه او په بل رمضان کې بله کوه شپه وي.

تمّت سورة القدر بفضل الله تعالى ومنّه وكرمه.

«د (البينة) سورت مدني دی (۸) آيته يوه ركوع لري، په تلاوت كې (۹۸) په نزول كې (۱۰۰) سورت دی، وروسته د (الطلاق) له سورت څخه نازل شوی دی».

بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِيۡمِ

(شروع كوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم كوونكی دی.

لَمۡ يَكُنِ الَّذِيۡنَ كَفَرُوۡا مِنۡ اَهۡلِ الۡكِتٰبِ وَالۡمُشۡرِكِيۡنَ مُنۡفَكِّيۡنَ حَتّٰى تَاۡتِيَهُمُ الۡبَيِّنَةُ ۝١

نه وو هغه كسان چې كافران شوي دي له اهل د كتابو او له مشركانو جلا كېدونكي له خپل دين نه تر هغه پورې چې راغی دوی ته حجّت روښانه.

تفسير: يعني كافران د اهل كتابو او مشركينو د خپل دين پرېښودونكي نه وو تر دې چې ښكاره او روښانه دلائل ورته راغلل، چې هغه د الله تعالى رسول دی، چې د دين احكام يې ورته ښودل، لكه چې وروسته يې وضاحت فرمايي:

رَسُوۡلٌ مِّنَ اللّٰهِ يَتۡلُوۡا صُحُفًا مُّطَهَّرَةً ۝٢

چې رسول دی له طرفه د الله لولي دغه (رسول الله پر دوی) صحيفې پاكې كړی شوې (له باطله).

تفسير: د رسول اكرم صلى الله عليه وسلم له بعثت څخه وړاندې د ټولو اديانو تابعين خراب او هر يو پخپلو غلطيو باندې مغرور وو، او په دې وخت كې دا پكار وو چې كوم حكيم، ولي، لوی عادل باچا يا كوم لوی سړی دوی وپوهوي، او په سمه لاره يې راولي، او دا كار ممكن نه وو، تر دې چې داسې يو عظيم القدر پيغمبر رانشي چې له هغه سره د پاك الله مقدّس كتاب او لوی مدد وي، چې د څو كلونو په منځ كې ټول ملك د اسلام په نور ډك كړي، او پخپل زبردست تعليم او لوی همّت او عزيمت سره د ګردې دنيا مخ د وحدانيت او حقّانيت په لوري وګرځوي، لكه چې هغه د الله تعالى رسول او استاځی د پاك الله د كتاب په لوستلو راغی چې په پاكو پاڼو كې يې ليكلی شوی دی.

فِيۡهَا كُتُبٌ قَيِّمَةٌ ۝٣

په هغوی كې ليكلی شوي دي سم احكام (مضبوط كتابونه چې په كې نشته هيڅ خطايې).

تفسير: د قرآنكريم هر سورت ګواكې يو مستقل كتاب دی، يا دا مطلب چې هغه عُمده كتابونه چې پخوا له دې نه راغلي دي، د هغوی ضروري مطالب په دې كتاب كې شته، يا به له ﴿كُتُبٌ قَيِّمَةٌ﴾ څخه مراد نور علوم او مضامين وي، يعنې د هغو علومو مضامين پوره دُرست صحيح او ډېر مضبوط او معتدل دي.

وَمَا تَفَرَّقَ الَّذِيۡنَ اُوۡتُوا الۡكِتٰبَ اِلَّا مِنۡۢ بَعۡدِ مَا جَآءَتۡهُمُ الۡبَيِّنَةُ ۝٤

او نه وو سره مختلف شوي هغه كسان چې وركړی شوی وو دوی ته كتاب مګر وروسته له هغه چې راغی دوی ته حجّت روښانه (چې محمد دی يا قرآن).

تفسير: يعني په دې رسول او په دې کتاب کې هيڅ ځای د شک او شبهې نشته، خو سره له هغه اهل د کتاب عمدًا عناد، ضد او مخالفت ورسره کوي نه د شک او شبهې له پلوه، دوی دوه ډلې شوي دي، يو هغه چې پخپل ضد او انکار کې ټينګ ولاړ دي، او بل هغه چې د حق او انصاف له لوري يې په اسلام باندې يقين او ايمان راوړی دی، ښه خو به دا وه چې په هغه پيغمبر آخر الزمان باندې چې دوی د هغو په انتظار کې وو؛ ګرد سره ايمان راوړی وو، او خپل ګرد اختلافات او شخړې به يې له منځه ايستلې، او ګرد به سره په يوه لاره کې رهي کېدل، مګر هغوی د خپلو عنادو او بدبختيو په سبب د وحدت او اجتماع په ځای په مخالفت او شقاق او نفاق کې سره اخته شول، کله چې اهل د کتاب داسې دي؛ د ناپوهانو مشرکانو احوال به څه وي؟.

وَمَآ أُمِرُوٓا۟ إِلَّا لِيَعْبُدُوا۟ ٱللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ ٱلدِّينَ حُنَفَآءَ

حال دا چې امر حکم نه وو ورکړی شوی دوی ته په تورات او انجيل کې مګر ورکړی شوی وو چې عبادت وکړي دوی د الله په داسې حال کې چې خالص کوونکي وي الله لره دين له شرکه او نفاقه په داسې حال کې چې راګرځيدونکي وي له باطله حق ته.

تفسير: يعني له هر راز باطلو او دروغو څخه جلا شوي خالص د واحد الله تعالی بندګي وکړي !، او د حنيف ابراهيم عليه السلام په شان له هر چا او هرې خوا څخه علاقه شکولي د همغه يوه مالک الملک بندګان شي !، او د تشريع او د تکوين هيڅ يوه شُعبه او څانګه او نور شيان مستقل او خپلواک (اختيارمند) ونه ګڼي.

وَيُقِيمُوا۟ ٱلصَّلَوٰةَ وَيُؤْتُوا۟ ٱلزَّكَوٰةَ ۚ وَذَٰلِكَ دِينُ ٱلْقَيِّمَةِ ۝٥

او (بل دوی مأمور دي په دې چې) قائموي سم اداء کوي (سره له ټولو حقوقو) لمونځ، او ورکوي زکات، او دا (مأمور به شيان) دين دی محکم (مستقيم چې هيڅ کوږوالی په کې نشته).

تفسير: يعني دا شيان په هر دين کې غوره او منلي شوي دي، چې د هغو شيانو تفصيل همدغه پيغمبر محمد صلی الله عليه وسلم هم راکوي، بيا نو الله تعالی ته دغه خبره ښه معلومه ده چې له داسې صافې ښوونې او تعليم څخه ولې دوی ګرځي؟ او ترې وحشت کوي؟.

إِنَّ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ مِنْ أَهْلِ ٱلْكِتَٰبِ وَٱلْمُشْرِكِينَ فِى نَارِ جَهَنَّمَ خَٰلِدِينَ فِيهَآ ۚ

بېشکه هغه کسان چې کافران شوي دي له اهل د کتابو او مشرکان؛ وي به په اور د دوزخ کې (په قيامت کې) چې تل به وي دوی په هغه (جهنّم) کې.

تفسير: يعني د پوهې او د علم دعوی کوونکي که اهل الکتاب وي يا جاهل مشرکان کله چې د حقانيت او وحدت څخه مخ واړوي او انکار ترې وکړي؛ د هغو ګردو پای او انجام همغه دوزخ دی، چې هيڅ کله به له هغه نه خلاصيږي.

أُو۟لَٰٓئِكَ هُمْ شَرُّ ٱلْبَرِيَّةِ ۝٦

دغه کسان هم دوی دي ډېر بد د خلقو.

تفسير: يعني له حيواناتو څخه ډېر خوار ذليل او خراب دي، لکه چې د «فرقان» په سورت کې داسې يو آيت لولو: ﴿إِنْ هُمْ إِلَّا كَٱلْأَنْعَٰمِ ۖ بَلْ هُمْ أَضَلُّ سَبِيلًا﴾

إِنَّ الَّذِينَ ءَامَنُوا وَعَمِلُوا الصَّٰلِحَٰتِ أُولَٰٓئِكَ هُمْ خَيْرُ الْبَرِيَّةِ ۝٧

بېشکه هغه کسان چې ایمان یې راوړی دی، او کړي یې دي ښه (عملونه په دنیا کې)؛ دغه کسان همدوی دي ډېر ښه د خلقو.

تفسیر: یعنې هغه کسان چې په ګردو رسولانو او کتابو باندې یقین کوي، او په ښو کارونو کې لګیا دي؛ نو دوی ښه خلق دي.

جَزَآؤُهُمْ عِندَ رَبِّهِمْ جَنَّٰتُ عَدْنٍ تَجْرِي مِن تَحْتِهَا الْأَنْهَٰرُ خَٰلِدِينَ فِيهَآ أَبَدًا ۖ رَّضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ

جزاء عوض د دوی په نزد د رب د دوی جنّتونه د ابدي هستوګنې دي، چې بهیږي له لاندې (د ماڼیو او ونو) د هغو (د اوبو د شودو د شاتو او د پاکو شرابو) ویالې، تل به وي دوی په هغو (جنّتونو) کې همېشه (تر ابده)، راضي به وي الله له دغو (مؤمنانو څخه په طاعت سره).

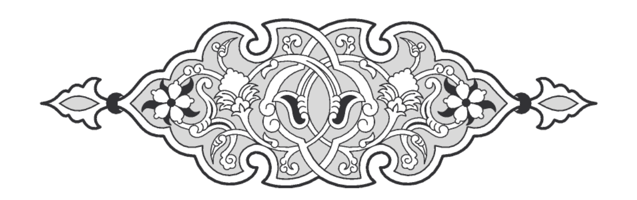
تفسیر: یعنې د جنّت د باغونو او ویالو څخه برسېره د مولی رضا هم د دوی په برخه کیږي، چې د خوښۍ اصلي روح همدا دی.

وَرَضُوا عَنْهُ ۚ ذَٰلِكَ لِمَنْ خَشِيَ رَبَّهُۥ ۝٨

او راضي به وي دوی له هغه (الله څخه په ثواب)، دا (درجه) هغه چا لره ده چې ویریدلی دی له ربه خپله.

تفسیر: یعنې دا لوړ مقام هر چا ته په لاس نه ورځي، او دا یوازې د هغو بندګانو برخه ده چې د خپل پروردګار له عذابه ویریږي، او هغې شیانو ته هیڅ نه ورنژدې کیږي چې په هغو کې د الله تعالی د عصیان او نافرمانۍ تصوّر کېدی شي.

تمّت سورة البينة بفضل الله تعالى ومنّه وكرمه.

«د (الزّلزال) سورت مدني دی، (۸) آیته یوه رکوع لري، په تلاوت کې (۹۹) په نزول کې (۹۳) سورت دی، وروسته د «النساء» له سورته نازل شوی دی».

بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

إِذَا زُلۡزِلَتِ ٱلۡأَرۡضُ زِلۡزَالَهَا ۝١

کله چې وخوځوله شي ځمکه په خوځېدلو سختو خپلو سره.

تفسير: يعنې الله تعالی به ګرده ځمکه په سختو او خورا ويروونکيو زلزلو او رپرډېدلو سره وخوځوي، چې د هغې له اغېزې او اثر څخه به هيڅ مانۍ او عمارت او هيڅ يو غر يا ونه او نور شيان پر ځمکه باندې روغ نه پاتې کيږي، او ګرد هسك (اوچت) او ټيټ به سره برابريږي، تر څو د حشر ميدان صاف او پاك او يو برابر وګرځي، او دا ګردې پېښې به په قيامت د دويمې نفخې د پو کولو په وخت کې پيښيږي.

وَأَخۡرَجَتِ ٱلۡأَرۡضُ أَثۡقَالَهَا ۝٢

او د باندې راوباسي ځمکه درانه شيان له خپله منځه.

تفسير: يعنې په دې وخت کې ځمکه هر هغه شی چې د دې په منځ کې وي لکه مړي، سره او سپين زر، لاجور، پيروزه، غمي او نور ګرد د باندې غورځوي، خو د دې مالونو او قيمت دارو شيانو اخيستونکي به څوك نه وي، ګرد خلق به ګوري چې په دغه ورځ کې هغه ګران شيان چې تل به په هغو باندې جنګونه کېدل؛ څومره بېقدره او بېکاره لويدلي دي.

وَقَالَ ٱلۡإِنسَٰنُ مَا لَهَا ۝٣

او وبه وايي انسان چې: څه شوي دي دغه (ځمکې) لره (چې د باندې راوباسي مدفون خپل).

تفسير: يعنې بني آدمان وروسته د ژوندي کېدلو او زلزلې د آثارو له ليدلو څخه يا د هغو ارواحو د زلزلې په ترځ کې حيران پاتې شوي په حيرت سره به وايي: «پر دې ځمکې باندې څه وشو؟ چې په دومره زور سره خوځيږي؟ او هر شی له خپلې ګېډې څخه د باندې غورځوي؟».

يَوۡمَئِذٖ تُحَدِّثُ أَخۡبَارَهَا ۝٤ بِأَنَّ رَبَّكَ أَوۡحَىٰ لَهَا ۝٥

په دغې ورځې کې وبه وايي بيانوي به ځمکه خبرې خپلې (خلقو ته که د خير وي که د شر). په سبب د دې چې رب ستا وحي امر حکم کړی دی دې ته (په ويلو بيانولو سره).

تفسير: يعنې بني آدم چې څه ښه او بد کارونه د هغې ځمکې په سر باندې کړي وو؛ هغه ګرد (ټول) به ښکاره وي، لکه چې وايي به: هغه سړي په ما باندې لمونځ کړی وو، هغه غلا کړې وه، هغه ناحق وينه توی کړې وه، او داسې نورې خبرې.

يَوْمَئِذٍ يَّصْدُرُ النَّاسُ اَشْتَاتًا ۙ

په دغې ورځې كې به وګرځي خلك ټولي ټولي (له موقف يا له قبورو نه په مختلفو اشكالو سره).

تفسير: يعني په هغې ورځې كې به خلق له خپلو قبرونو څخه راوتلي د محشر په ډګر كې په راز راز ډلې جوړې كړې حاضرېږي، يوه ډله به د شرابيانو وي، بله ډله به د زناكارانو وي، همداسې د ظالمانو او غلو، على هذا القياس د نورو، يا دا مطلب چې خلق له حساب څخه خلاصيږي، او د بېرته ګرځېدلو په وخت كې څه ډلې به يې جنّتيانې او څه به دوزخيانې وي، چې هره يوه به پخپل لوري رهي كيږي.

لِّيُرَوْا اَعْمَالَهُمْ ۝

لپاره د دې چې وښودله شي هغوى ته (جزاء د) عملونو د دوى.

تفسير: يعني د حشر په ميدان كې به د هغوى عملونه وروښولى شي، تر څو بدانو ته يو راز رسوايي او نېكانو ته يو راز سرفرازي حاصله شي، ممكن دي چې د عملونو له ورښوولو څخه د ثمراتو او نتائجو ورښوول مراد وي.

فَمَنْ يَّعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا يَّرَهٗ ۝ وَمَنْ يَّعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ شَرًّا يَّرَهٗ ۝

پس هغه څوك چې عمل كوي په اندازه د يوې ذرې د خير نيكى؛ نو وبه وينې (جزاء د هغه). او هر هغه څوك چې عمل كوي په اندازه د يوې ذرې د شر بدى؛ نو وبـه وينې (سزا د هغه).

تفسير: يعني هر يوه ته د هغه د عمل ذره ذره ښه وي كه بد؛ د هغه په مخ كې اينښوول كيږي، او حق تعالى به هر هغه معامله چې د هر عمل په نسبت اجراء كوي، هغه به هم د هغوى له سترګو څخه تېروي.

تمّت سورة الزلزال بفضل الله تعالى ومنّه وكرمه.

«د (العاديات) سورت مکّي دی، (۱۱) آیته یوه رکوع لري، په تلاوت کې (۱۰۰) په نزول کې (۱۴) سورت دی، وروسته د (العصر) له سورته نازل شوی دی».

بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

وَٱلۡعَٰدِيَٰتِ ضَبۡحٗا ١ فَٱلۡمُورِيَٰتِ قَدۡحٗا ٢

قسم دی په اسونو ځغليدونکيو چې اواز ايستونکي دي له سينو څخه اواز پورته کول له ګېډو.
پس قسم دی په اسونو ايستونکيو د اور او رايستل په وهلو د سمانو تيږو (ګټو) لره.

تفسير: يعني په هغې تيږو يا تيږې لرونکې ځمکې باندې چې خپلې سوی (سمان او نوکان) وهي، او اور پورته کوي.

فَٱلۡمُغِيرَٰتِ صُبۡحٗا ٣

پس قسم دی په حمله کوونکيو باندې په وخت د صبا کې.

تفسير: په عربو کې عادت وو چې په صباوون کې به يې په لوټولو باندې لاس پورې کاوه، تر څو د دوی د شپې له ورتګه دښمن خبر نشي، او سحر ناڅاپه داړه واچوي، او دا به يې خپل ځلميتوب او مېړانه ګڼله چې په شپې کې په چا ور ونه لويږي.

فَأَثَرۡنَ بِهِۦ نَقۡعٗا ٤

پس پورته کوي دغه (اسونه) په سمانو خپلو سره (په وخت د ځغلېدو کې) ګرد (په شاوخوا د دښمن).

تفسير: يعني په داسې قوّت او ګړنديتوب او چالاکی سره ځغلېدونکي اسونه چې د ګهيځ په وخت کې کله چې د شپې د سړو او شبنم د رطوبت لامله ټولې دوړې او غبار ناست وي، خو بيا هم د دې اسونو له سوو څخه ګرد او دوړې پورته شي.

فَوَسَطۡنَ بِهِۦ جَمۡعًا ٥

پس ننوځي دغه (اسونه) هغه وخت په منځ د ټولي (د دښمنانو د دين کې).

تفسير: يعني په دې وخت کې بې له وېرې او خطر د دښمن په فوج کې ننوځي.

او ځواب د دغو پاس قسمونو دا دی:

إِنَّ ٱلۡإِنسَٰنَ لِرَبِّهِۦ لَكَنُودٞ ٦

چې بېشکه (کافر) انسان له ربه خپله خامخا منکر ناشکره (د نعمتونو) دی.

تفسیر: یعنې انسان د الله تعالی د نعمتونو شکر نه وباسي، او د الله تعالی له خوا د ورکړو نعمتونو نه انکار کوي، ځنې سلفو ویلي دي چې: «کنود» هغه دی چې مصیبتونه شماري، او د الله تعالی نعمتونه هېروي.

وَإِنَّهُۥ عَلَىٰ ذَٰلِكَ لَشَهِيدٞ ۝٧

او بېشکه دا (انسان) پخپلې دغې ناشکرۍ خامخا شاهد کتونکی ګواه دی (یا هغه انسان هغه کار پخپل مخکښې ګوري).

تفسیر: ډېرو مفسّرینو د دې جملې مطلب داسې اخیستی دی: انسان پخپلې ناشکرۍ باندې د حال په ژبه ګواه دی، دی دې لږ شانې د خپل زړه په غږ باندې هم غوږ کېږدي ! او وادې وري ! او متوجه دې شي ! چې زړه یې ورته څه وایي؟ دا وایي چې: آیا سره د دومره لورینې او بښګلوۍ (بخشش) ته ناشکر یې، ځینې أسلاف د﴿وَإِنَّهُۥ﴾ ضمیر د رب په لوري اړوي، یعنې د ده رب د هغه ناشکرۍ او کفران ته ګوري.

وَإِنَّهُۥ لِحُبِّ ٱلۡخَيۡرِ لَشَدِيدٌ ۝٨

او بېشکه دا (انسان) په مینه محبّت د مال کې خامخا زیات قوي ډېر سخت دی.

تفسیر: یعنې حرص، طمع، بخل امساك او نورو رذائلو هغه ړوند ګرځولی دی، د دنیا د زرو او مال په مینه کې دومره ډوب شوی دی چې خپل حقیقي منعم یې هېر کړی دی، او نه پوهیږي چې وروسته له دې نه به یې څه حال کیږي؟.

۞ أَفَلَا يَعۡلَمُ إِذَا بُعۡثِرَ مَا فِي ٱلۡقُبُورِ ۝٩ وَحُصِّلَ مَا فِي ٱلصُّدُورِ ۝١٠

آیا پس نه پوهیږي (دا انسان) کله چې را پورته شي راووځي هغه چې په قبورو کې دي (مړي).
او محقق راښکاره کړی شي هغه (عقائد او ارادې) چې په سینو د دوی کې دي.

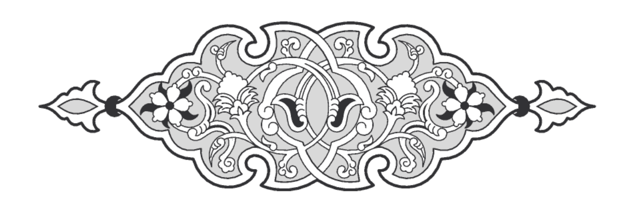
تفسیر: یعنې هغه وخت هم راتلونکی دی چې مړي به له خپلو هدیرو ځنې ژوندي ایستل کیږي، او هغه خبرې چې په زړونو کې پټې دي؛ ګردې څرګندیږي، نو هلته به کتل کیږي چې له دې مال څخه څه ګټې اخیستی شي؟ او دا نا لایق او کافر به څنګه ځانونه ژغوري، که دا بې حیا په دې خبره باندې پوهېدی؛ نو هیڅ کله به د مال په مینه کې دومره نه ډوبېدل، او داسې حرکتونه به یې نه کول.

إِنَّ رَبَّهُم بِهِمۡ يَوۡمَئِذٖ لَّخَبِيرُۢ ۝١١

بېشکه رب د دوی په دوی باندې په دغې ورځې کې خامخا ښه پوه خبردار دی (نو موافقه جزاء به پرې ورکړي).

تفسیر: یعنې که څه هم د الله علم هر وخت د بندګانو پر پټه او ښکاره باندې محیط دی، خو پرله پسې د ده علم او پوهه پر بندګانو ظاهریږي، او هیڅا ته ځای د دې خبرې نه پاتې کیږي چې له هغې څخه انکار وکړي.

تمّت سورة العادیات بفضل الله تعالی ومنّه وکرمه.

«د (القارعة) سورت مكي دی، (۱۱) آيته يوه ركوع لري، په تلاوت كې (۱۰۱) په نزول كې (۳۰) سورت دی، وروسته د (قريش) له سورته نازل شوی دی».

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

(شروع كوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم كوونكی دی.

اَلْقَارِعَةُ ۝١ مَا الْقَارِعَةُ ۝٢ وَمَآ اَدْرٰىكَ مَا الْقَارِعَةُ ۝٣

(هغه) ټكوونكې (د زړونو، ورځ د قيامت). څه ده هغه ټكوونكې (د زړونو؟، قيامت). او څه شي پوه كړی يې ته چې څه ده هغه ټكوونكې (د زړونو، قيامت).

تفسير: له (القارعة) څخه مراد قيامت دی، چې زړونه به له وېرې او فزع څخه سخت ټكانونه په كې خوري، او غوږونو ته د ډېرو سختو غږونو له اورېدلو څخه ربړ پيښېږي، مطلب دا دی چې د قيامت د حادثې د دې ويروونكې منظرې او ننداري څـه بيان وكړ شي، يواځې د هغو د ځينو آثارو او نښو څه خبرې لاندې ويلی كيږي چې له هغو څخه د هغې د شدّت او د سختۍ اندازه لګولی شئ.

يَوْمَ يَكُوْنُ النَّاسُ كَالْفَرَاشِ الْمَبْثُوْثِ ۝٤

(ټكوي به زړونه) په هغه ورځ كې چې ګرځي خلق لكه واړه پتنګان خواره كړی شوي (يو په بل ختونكي).

تفسير: يعني هر يو به په يوه لوري په بې تابۍ او وارخطايۍ سره منډې وهي او ځغلي، ګواكې دا تشبيه له وړو پتنګانو سره د ضعف، كثرت، حركت، بې انتظامۍ او بې تابۍ له پلوه وركړې شوې ده.

وَتَكُوْنُ الْجِبَالُ كَالْعِهْنِ الْمَنْفُوْشِ ۝٥

او وبه ګرځي غرونه (له هيبته په دغې ورځې كې) لكه وړۍ رنګينې شيندلی شوې (د ندّاف په لينده).

تفسير: يعني لكه چې ندّاف او ډانډس پخپل ډينډټ او لينده سره پنبه يا وړۍ وهي او پړسوي يې، او له هغو څخه د حجم په لحاظ يو لوی شی جوړوي، او بيا په يو يو كولو او لړ ښورولو سره هغه الوځي، او يوه خوا بل خوا يې رغړوي، همداسې به د قيامت په ورځ كې غرونه هم الوځي، او سره متفرق كيږي به، او په رنګ وركړيو شويو وړيو سره به يې ځكه تشبيه وركړی شوي وي؛ چې هغه ډېرې كمزورې او سپكې دي.

فَاَمَّا مَنْ ثَقُلَتْ مَوَازِيْنُهٗ ۝٦ فَهُوَ فِيْ عِيْشَةٍ رَّاضِيَةٍ ۝٧

پس هر چې هغه څوك چې درونډ شي (په دغې ورځې كې) وزن (د عملونو، يا اعمال) د ده؛ نو هغه به وي په ښه ژوندون چې راضي به وي (په جنّت كې).

تفسير: يعنې د هر چا عمل چې دروند وي؛ هغه به په هغې ورځې کې په زړه پورې خوښي او هوسايي او آرامۍ کې وي، که کوم عمل په ليدلو کې ډېر لوی عمل ښکاري؛ خو په منځ کې يې د ايمان اغېزه (اثر)، د اسلام اثر، د اخلاص روح نه وي؛ نو هغه عمل د الله تعالی په دربار کې څه وزن او درونډوالی نه لري، لکه چې د (کهف) د سورت په (۱۲) رکوع کې (۱۰۵) آيت ځمونږ دغه تفسير کې داسې راغلي دي: ﴿فَلَا نُقِيمُ لَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَزْنًا﴾

وَأَمَّا مَنْ خَفَّتْ مَوَازِينُهُۥ ﴿٨﴾ فَأُمُّهُۥ هَاوِيَةٌ ﴿٩﴾ وَمَآ أَدْرَىٰكَ مَا هِيَهْ ﴿١٠﴾ نَارٌ حَامِيَةٌۢ ﴿١١﴾

او هر چې هغه څوک چې سپک شي وزن (د عملونو يا اعمال) د ده؛ نو ځای د اوسېدلو د ده به هاويه وي. او څه شي پوه کړې ته چه څه ده دغه (هاويه). اور دی خورا تود (چې منکران په کې پرمخي غورځولی کيږي).

تفسير: يعنې هغه عذاب چې په دغې طبقې کې شته د ځينو سړيو په فکر کې نشي راتلی، نو بس دومره وپوهېږئ چې يو اور دی ډېر تود چې سره خوټيږي، او داسې سوځوونکی دی چې د هغه په مقابل کې بل اور ته تود نه وايه شي، الله مو دې له دې اوره او له نورو ربړو څخه پخپل فضل او مهربانۍ سره وساتي !.

تمّت سورة القارعة بفضل الله تعالى ومنّه وكرمه.

«د (التّکاثر) سورت مکي دی، (۸) آیته یوه رکوع لري، په تلاوت کې (۱۰۲) په نزول کې (۱۶) سورت دی، وروسته د (الکوثر) له سورته نازل شوی دی».

بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِيۡمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

اَلۡهٰكُمُ التَّكَاثُرُۙ ۝۱ حَتّٰى زُرۡتُمُ الۡمَقَابِرَؕ ۝۲

مشغول کړي يئ تاسې (له عبادته) فخر کولو (يو له بله په ډېروالي د مال، اولاد او قام). تر هغه پورې چې ورشئ هديرو ته (مړه شئ، خښ شئ).

تفسیر: يعنې د مال او د اولاد د کثرت او د دنیا د مال او د شتو حرص سړی په غفلت کې اچوي، نه د الله تعالی د لورینې فکر ورته پرېږدي چې راشي، نه د آخرت په خیال کې لوېږي، پس شپه او ورځ په همدې فکر کې لګیدلی وي، په هر ډول چې کیږي ښایي څما مال او شته را زیات شي، او کور کهول مې له ګردو کورنیو او کهولو څخه ښه او لوړ وي، لا دا د غفلت پرده له مخه یې نه وي لرې شوې چې مرګ ورته راورسیږي، کله چې په قبر کې کېښود شي؛ نو هلته ورښکاریږي چې په سخت غفلت او هېره کې لوېدلی وو، او هغه شیان چې د څه مودې له پلوه د ده په سترګو کې ښه ښکارېده؛ وروسته له مرګه هغه ګرد هیڅ بلکه د ده د ځان نقصان ثابت شو.

كَلَّا سَوۡفَ تَعۡلَمُوۡنَۙ ۝۳ ثُمَّ كَلَّا سَوۡفَ تَعۡلَمُوۡنَؕ ۝۴

نه ده داسې ورې (لایق)، ژر ده چې پوه به شئ تاسې (پخپلې خطايې باندې). بیا بيخي داسې نه ده ورې (لایق)، ژر ده چې پوه به شئ تاسې (پخپلې خطايې باندې).

تفسیر: يعنې وګورئ ! په څو څو ځلې په تأکید تاسې ته ويل کيږي چې ستاسې دا خيال صحيح نه دی چې: «د مال او اولاد او نورو شتو ډېروالی په کار راتلونکی شی دی»، عنقريب تاسې به يې معلوم کړئ چې دا زائل او فاني څیزونه هيڅکله د فخر او مباهلت لايق نه وو، بیا وپوهېږئ چې آخرت داسې يو شی نه دی چې له هغه څخه انکار یا غفلت وکړی شي، په مخ کې به تاسې ته دا درښکاره شي چې اصلي ژوندون عيش او هوسايي په آخرت کې ده، او د دنيا ژوندون د هغې په مقابل کې پرته له يوه خوب او خيال څنې بل شی نه دی.

كَلَّا لَوۡ تَعۡلَمُوۡنَ عِلۡمَ الۡيَقِيۡنِؕ ۝۵

نه ده داسې، که تاسې پوهیدلئ (په خرابۍ د عاقبت د تکاثر او تفاخر) په علم اليقين سره (نو داسې به مو نه کول).

تفسیر: ستاسې دا خیال هر ګز صحیح نه دی، که تاسې په يقيني ډول او د صحيحو دلائلو په وسيله په دې خبرې پوهېدئ چې د آخرت په مقابل کې د دنيا شيان هيڅ دي؛ نو هيڅکله به مو غفلت نه کاوه.

لَتَرَوُنَّ الْجَحِيْمَ ۙ﴿۶﴾ ثُمَّ لَتَرَوُنَّهَا عَيْنَ الْيَقِيْنِ ۙ﴿۷﴾

قسم دی چې خامخا وبه وينئ تاسې هرومرو دوزخ. بيا به خامخا ووينئ تاسې هرومرو هغه (دوزخ) په سترګو د يقين سره.

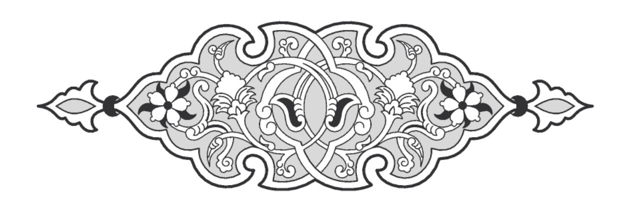
تفسير: يعنې د غفلت او د انکار نتيجه دوزخ دی، او تاسې ضرور د هغه ليدونکي يئ، رومبی د هغه څه اثر به «برزخ» کې په نظر درشي، بيا به يې په آخرت کې په پوره ډول ووينئ، او عين اليقين به مو حاصليږي.

ثُمَّ لَتُسْـَٔلُنَّ يَوْمَئِذٍ عَنِ النَّعِيْمِ ﴿۸﴾

بيا به خامخا پوښتنې وشي له تاسې څخه هرومرو په دغې ورځې کې له نعمتونو هوساينو نه (چې درکړي يې وو تاسې ته په دنيا کې).

تفسير: يعنې په هغه وخت کې به وپوښتلی شئ چې: «اوس راوښيئ د دنيا د نعمتونو او د عيش او د هوسايی حقيقت څرنګه وو؟ يا هلته پوښتل کيږي: هغه ظاهري، باطني، آفاقي، انفسي، جسماني، روحاني نعمتونه چې ما تاسې ته په دنيا کې عطاء کړي وو؛ تاسې د هغه شکر او حق په څه ډول اداء کړی دی؟ او د خپل حقيقي منعم په خوښولو کې مو تر کوم ځای پورې سعي او زيار ايستلی دی».

تمّت سورة التّكاثر بفضل الله تعالى ومنّه وكرمه.

«د (العصر) سورت مکّي دی، (٣) آيته يوه رکوع لري، په تلاوت کې (١٠٣) په نزول کې (١٣) سورت دی، وروسته د (الانشراح) له سورته نازل شوی دی».

بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِيۡمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

وَالۡعَصۡرِۙ ۝١ اِنَّ الۡاِنۡسَانَ لَفِيۡ خُسۡرٍۙ ۝٢

قسم دی په عصر. چې بېشکه انسان خامخا په زيان کې دی (په صرف کولو د عمر سره په فاني مطالبو کې).

تفسير: عصر زمانې ته وايي، يعنې قسم په زمانې باندې چې د انسان عمر هم په کې داخل دی، چې دا عمر د سعاداتو او کمالاتو د ګټلو لپاره يوه لويه پنګه ده، او په کې عجائب او غرائب دي په اقسامو سره، قسم دی د مازديګر په وخت باندې چې د دنيوي کارونو او وظيفو له پلوه يو ځان ته اهميت او مشغوليت لري، او د لمانځه اداء يې سخته ده، ځکه چې خلق مشغول وي په دنيوي کارونو خپلو کې، او د ديانت له سببه د خورا لوی فضيلت وخت دی، تر دې چې رسول اکرم صلی الله عليه وسلم فرمايلي دي: «د هر چا نه چې د (عصر) لمونځ فوت شي؛ لکه چې د هغه ګرد کور او د ژوندون شيان لوټ شوي وي»، يا قسم دی ځما په پاکه زمانه د پيغمبر صلی الله عليه وسلم باندې چې په هغې کې د عظمی رسالت او کبری خلافت رڼا او نور ډېر ښه ځليږي، او بهتر او غوره ده له نورو زمانو څخه، او د «والعصر» د قسم ځواب دغه دی چې:

﴿اِنَّ الۡاِنۡسَانَ لَفِيۡ خُسۡرٍ﴾ «بېشکه انسان خامخا په زيان کې دی»، له دې څخه به زيات زيان څه وي چې د واورې خرڅوونکي غوندې د هغه د تجارت رأس المال چې د هغه عزيز عمر دی؛ شيبه په شيبه (لحظه په لحظه) لږيږي، که دی په دې ژر ورتګ کې هيڅ يو داسې کار ونه کړي چې هغه يواځې د دې تللي عمر پنګه (سرمايه) وبللی شي، يا يې په درد وخوري، بلکه يو ابدي او غير فاني متاع او د تل لپاره د کار شی وګرځي، نو زيان او خساره يې خو زياتيږي.

اِلَّا الَّذِيۡنَ اٰمَنُوۡا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ وَتَوَاصَوۡا بِالۡحَقِّ ۙ وَتَوَاصَوۡا بِالصَّبۡرِ ۝٣

مګر (خو زيانکاران نه دي) هغه کسان چې ايمان يې راوړی دی، او کړي يې دي ښه (عملونه)، او وصيت يې کړی وي يو بل ته په حقه سره چې ايمان دی، او وصيت يې کړی وي يو بل ته په صبر (په طاعت او مصيبت او له معصيته).

تفسير: يعنې انسان ته د زيان څخه د ژغورلو لپاره د څلورو شيانو ضرورت دی:

(١): په الله تعالی او په رسول الله صلی الله عليه وسلم او ټولو ايمانياتو باندې ايمان راوړل، او د هغه په هداياتو او وعدو باندې اخروي وي يا دنيوي؛ پوره يقين لرل.

(٢): د دې يقين اثر او اغېزه نه ښايي چې يواځې په قلب او دماغ پورې محدوده وي، بلکه ښايي چې په جوارحو کې هم څرګنده شي، او د هغه چارې او اعمال او ژوندون د ده د زړه هنداره وي.

(۳): دی پخپلې انفرادي اصلاح او فلاح باندې قناعت ونه کړي، بلکه د خپل قوم او ملك ګټې او اجتماعي مفاد هم ښايي د ده تر کتنې او نظر لاندې وي !، هر کله چې دوه مسلمانان سره ووينې؛ ښايي يو له بله سره په ورين تندي خبرې اترې وکړي، او په قول او فعل او هره معامله کې دې پرته له ديانت او صفايي څخه بل کار نه کوي !، اوتل دې يو بل ته د صداقت، امانت تأکيد وينا وکړي !.

(۴): هر يوه له ښايي چې تل بل ته دا وصيت او نصيحت کوي چې د حق په معامله او د شخصي او قومي اصلاح په لاره کې چې هر څومره سختي او زيار او ربړونه ورپېښ شي، يا له طبعې مخالفې چارې په مخ ورته راشي؛ دا ګردې دې په پوره صبر او استقامت سره تحمّل کړي، او هيڅکله دې پل د نېکۍ له لارې څخه کوږ نه ږدي !، هغه خوش قسمت انسانان چې د دې څلورو اوصافو جامع او لرونکي وي، او دوی سره د خپل کمال د نورو په تکميل کې هم زيار کوي؛ نو د هغوی نوم د دنيا په صفحاتو کې تل ژوندی پاتې کيږي.

تمت سورة العصر بفضل الله تعالى ومنّه وكرمه.

«د (الهمزة) سورت مکي دی، (۹) آیته یوه رکوع لري، په تلاوت کې (۱۰۴) په نزول کې (۳۲) سورت دی، وروسته له (القیامة) د سورت څخه نازل شوی دی».

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

وَيْلٌ لِّكُلِّ هُمَزَةٍ لُّمَزَةٍ ﴿۱﴾

افسوس هلاکت، یا کنده د دوزخ، یا خرابي ده هر طعن لګوونکي عیب ګر لره.

تفسیر: یعنې له خپل ځان څخه نه خبرېږي، او نور حقیر ګڼي طعنې ورکوي، او د هغوی په واقعي یا غیر واقعي عیبونو پسې لويدلي وي او لټوي يې.

الَّذِي جَمَعَ مَالًا وَعَدَّدَهُ ﴿۲﴾

هغه (طعن لګونکی عیبګر) چې جمع کړی يې دی مال، او وار وار يې شمېرلی او ذخیره کړی يې دی.

تفسیر: یعنې طعنې ورکول او عیب لټول د تکبّر منشأ ده، او د تکبّر سبب مال دی، چې د حرص لامله يې له هرې خوا ځان ته راټولوي، او بخیلان د حرص لامله هرې خوا ته لاس او پښې اچوي، او د بخل له سببه خپلې ګټې شمېرلې ساتي، او یو پول او پیسه ترې نه خرڅ کوي، زیاتره بخیل مالداران داسې دي چې هغوی خپلې نغدې څو څو ځلې شمیري، او حسابونه يې جوړوي، او له دې شمېرلو څخه هر ځلې بېل بېل خوند او مزه اخلي.

يَحْسَبُ أَنَّ مَالَهُ أَخْلَدَهُ ﴿۳﴾

ګمان کوي چې بېشکه مال د ده به تل ژوندی لري دی.

تفسیر: یعنې له دې چارو څخه دا ښکاري چې لکه دا مال هیڅ چېرې نه ورځنې جلا کیږي، بلکه تل به دی له ارضي او سمـاوي آفتونو څخه ساتي؟.

كَلَّا لَيُنْبَذَنَّ فِي الْحُطَمَةِ ﴿۴﴾

نه ده داسې (بلکه مړ به شي، او خلاص به يې نه کړي دا مال له عذابه)، قسم دی چې خامخا وبه غورځولی شي هرومرو (دا جمع کوونکی) په هغه شي کې چې ماتوونکی سوځوونکی دی د هر شي.

تفسیر: یعنې دا خیال بالکل چټي دی، مال خو تر هدیرې پورې هم له چا سره نه ځي، نو وروسته له هغه به څه ترې واخیست شي، ګرد مال او دولت به همداسې پاتې وي، او دا بدبخت به پورته کړي، او په دوزخ کې به يې وغورځوي.

حطمة: هغه سخت ماتوونکي اور ته وایه کیږي چې هر شی سمدلاسه بې له لوګي او اوږدو لمبو څخه وسوځوي.

وَمَآ أَدۡرَىٰكَ مَا ٱلۡحُطَمَةُ ۝ نَارُ ٱللَّهِ ٱلۡمُوقَدَةُ ۝ ٱلَّتِي تَطَّلِعُ عَلَى ٱلۡأَفۡـِٔدَةِ ۝

او څه شي پوه کړی یې ته، څه شی دی ماتوونکی سوځوونکی د هر شي. اور د الله دی بل کړی شوی. هغه (اور) چې خیژي پر زړونو باندې (نو سوځوي یې).

تفسیر: یعنې ښه وپوهېږئ چې دا اور د بندګانو نه دی، بلکه د الله تعالی بل کړی شوی اور دی، د هغه سوځېدل چې په بدن باندې لګیږي؛ سمدلاسه زړه ته رسیږي، بلکه یو بل ډول سوځېدل به داسې وي چې له زړه څخه شروع شوي نور بدن ته سرایت کوي.

إِنَّهَا عَلَيۡهِم مُّؤۡصَدَةٞ ۝

بېشکه دا اور به په دوی باندې بند کړی شوی وي.

تفسیر: یعنې کافران په دوزخ کې غورځول کیږي، بیا د دوزخ ورونه پرې تړل کیږي، او هیڅ د وتلو لار به نه وي، تل به په هغه کې پاتې او سوځیږي.

فِي عَمَدٖ مُّمَدَّدَةِۭ ۝

په ستنو راښکلیو شویو اوږدو سره.

تفسیر: یعنې د اور لمبې د اوږدو اوږدو ستنو په ډول پورته کیږي، یا دا چې دوزخیان په اوږدو ستنو کې سخت تړل کیږي، چې د سوځېدلو په وخت کې هیڅ ونشي خوځېدلی، چې د دې خوا او هغې خوا له خوځېدلو د عذاب د څه سپکتیا توهم کېدی شي، او ځینې وایي: د دوزخ خوله په اوږدو اوږدو ستنو سره بندیږي، چې له یوې خوا څخه بلې خوا ته راښکلې شوي وي، والله أعلم.

تمّت سورة الهمزة بفضل الله تعالی ومنّه وکرمه.

«د (الفيل) سورت مكي دی، (۵) آيته يوه ركوع لري، په تلاوت كې (۱۰۵) په نزول كې (۱۹) سورت دی، وروسته د «الكافرون» له سورته نازل شوی دی».

بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

(شروع كوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم كوونكی دی.

أَلَمۡ تَرَ كَيۡفَ فَعَلَ رَبُّكَ بِأَصۡحَٰبِ ٱلۡفِيلِ ١

آيا نه وو ليدلی تا، نه يې خبر؟ چې څرنګه كار كړی وو رب ستا له خاوندانو د فيل سره.

تفسير: يعني د فيل د خاوندانو سره هغه معامله چې ستاسې پروردګار وكړه؛ هغه به ضرور تاسې ته معلومه وي، ځكه چې دا واقعه د نبي كريم صلی الله عليه وسلم له با سعادت ولادت څخه څو ورځې پخوا شوې وه، او د ډېر شهرت له سببه چې د هر لوی او كوچني په ژبه يادېده، او د دې قرب عهد او د تواتر په بناء الله تعالی دا علم په رؤيت سره تعبير وفرمايه.

أَلَمۡ يَجۡعَلۡ كَيۡدَهُمۡ فِي تَضۡلِيلٖ ٢

آيا نه يې وو ګرځولی (هغه) كيد مكر د دوی په ګمراهۍ زيانمنی بطلان كې.

تفسير: يعني هغو كسانو غوښتل چې د الله تعالی كعبه ورانه او خپله مصنوعي كعبه ودانه كړي، نو دا ونه شوه كېدی، او الله تعالی د هغوی ګردې ترټنې بېكاره او ټول تدابير يې بې اثره وګرځول، او د كعبې شريفې د تباهۍ د فكر له سببه دوی پخپله تباه او بېكاره شول.

وَأَرۡسَلَ عَلَيۡهِمۡ طَيۡرًا أَبَابِيلَ ٣ تَرۡمِيهِم بِحِجَارَةٖ مِّن سِجِّيلٖ ٤

او راويې لېږل په دوی باندې مرغان ټولګي ټولګي. چې وېشتل يې هغوی په كاڼو سره چې له
خټو په اور پخو شويو څخه جوړ شوي وو.

تفسير: د أصحاب فيل لنډه قصه دا ده: د حبشي د ټولواك (باچا) له خوا په يمن كې يو (ابرهه) نامې حاكم مقرر وو، هغه وليد چې د عربو ګرد خلق كعبې شريفې ته ځي، او هلته حجّونه كوي، نو ويې غوښتل چې د خلقو توجّه ځان ته وركش كړي، نو دا تدبير يې له ځان سره وسنجاوه چې د خپل عيسوي دين په نامه يوه لويه كتبه (عبادتخانه) جوړه كړي، چې د هر راز تكلّفاتو او د راحت او هوسايي او ساعت تېرى اسباب په كې غونډ كړی شوي وي، او غوښت يې چې په دې ډول به خلق اصلي كعبه پرېږدي، او د دې مكلفې او مرصّعې عبادتخانې په لوري به راځي، او د مكې د حج بيروبار به مات شي، لكه چې د يمن په يو لوی ښار كې يې چې (صنعاء) نوميږي؛ مصنوعي كعبه جوړه او ډېر مال او شته يې پرې خرڅ كړي وو، خو سره له هغه هم خلق ورته متوجه نشول، كله چې عرب په تېره قريش له دې خبرې څخه خبر شول؛ سخت خپه او په قهر شول، ځينې په قهر شوي هلته اودس ماتي ته كېناستل، ځينې وايي چې: كوم عرب اور بل كړی وو، چې د هغه كوم بځركی الوتلی په هغې ماڼۍ كې ولګېد، ابرهه له دې پېښې څخه ډېر په قهر

شو، او غوټه یې کړه چې پر کعبې شریفې باندې سره له ډېرو فوجونو او یو نومیالي فیل چې (محمود) نومېده، یرغل وروړي او ورانه یې کړي، هغې عربي قبیلې چې په لاره کې یې له هغه سره مقاومت وکړ د هغوی له لاسه ماتې وکړه، او أصحاب الفیل په ډېر قوّت او سامانۍ سره مکې شریفې ته ورسېدل، د رسول أکرم صلی الله علیه وسلم نیکه «عبد المطلب» په دې وخت کې د قریشو سردار او د کعبې شریفې لوی متولّي وو، کله چې دوی له دې پېښې څخه خبر شول؛ ویې ویل: «خلقو ! تاسې د خپلو ځانونو ساتنه وکړئ !، د کعبې ساتنه به هغه څوک وکړي چې مالك یې دی»، کله چې ابرهه پخپل مخ کې هیڅ یو مانع ونه لیده؛ نو یقین یې راغی چې د کعبې ورانول اوس یو اسانه کار دی، ځکه چې ځما پر مخ کې هیڅ څوك مقابله کوونکي نه دي، کله چې مکې معظمې ته نژدې د «مُحسّر» وادي ته ورسېد چې د یوې کندې نوم دی؛ نو د لوی سیند له لوري د شنو او ژېړو مرغانو کوچنۍ کوچنۍ ډلې ورښکاره شوې، چې د هغوی په مښوکو او منګلو کې وړوکې کنکرې وې، چې جوړې شوې وې له ختو څخه په پخولو سره لکه خښتې یا قدرتي وې لکه کوتکانې، دې عجیب او غریب مرغانو ټولی ټولی کنکرې پر لښکر ورولې، د الله په قدرت به دا د کنکرو ویشتل کټ مټ (هوبهو) لکه د ټوپکو پر هغوی باندې اثر او اغېزه کوله، او په هر چا چې لګېده له بلې خوا به یې وتله، او عجیب ډول بوسي ماده به یې پرېښوده، ډېر ډېر لښکر یې هلته مړه شول، هغه چې وتښتېدل په نورو ربړو (تکلیفونو) سره اخته او په کې مړه شول، ځینې وایي: دا پېښه د محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم له ولادت څخه پنځوس ورځې پخوا شوې ده، ځینې وایي: دا پېښه په هغې ورځې کې شوې ده چې محمد صلی الله علیه وسلم په کې تولّد شو، ګواکې دا یوه اسماني نښه د دوی د بختور راتګ ده، او یوه غیبي اشاره ده چې الله تعالی د خپل کور او د بندګانو په فوق العاده ډول سره هم ساتنه کوي، او د دې کور متولّي هم له نورو څخه سره د خپل مقدّس پیغمبر صلی الله علیه وسلم په ښه شان ساتي، او دښمنانو ته هسې موقع نه پرېږدي چې دوی کعبې شریفې یا د کعبې شریفې رښتینو خادمانو ته څه تکلیف او ضرر ورپېښ کړي.

فَجَعَلَهُمْ كَعَصْفٍ مَّأْكُولٍ ۝٥

نو ویې ګرځاوه دغه لښکر په شان د وښو خوړلیو شویو پایمال کړیو شویو.

تفسیر: په شان د هغو وښو او پاڼو د فصل یا خوړلې شوې ګیاه چې غوایې، غوا او نور حیوانات یې خوري او پاتې یې په اخور کې وي، یعنې داسې تیت او پرك او منتشر بد صورت مبتدل بېکاره او ټکر ټکر شول، لکه پاتې واښه د حیواناتو.

تمّت سورة الفیل بفضل الله تعالی ومنّه وکرمه.

«د (قُریش) سورت مکي دی، (۴) آیته یوه رکوع لري، په تلاوت کې (۱۰۶) په نزول کې (۲۹) سورت دی، وروسته د «التین» له سورته نازل شوی دی».

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

لِاِيْلٰفِ قُرَيْشٍ ﴿١﴾ اٖلٰفِهِمْ رِحْلَةَ الشِّتَآءِ وَالصَّيْفِ ﴿٢﴾ فَلْيَعْبُدُوْا رَبَّ هٰذَا الْبَيْتِ ﴿٣﴾ الَّذِيْٓ اَطْعَمَهُمْ مِّنْ جُوْعٍ
وَّاٰمَنَهُمْ مِّنْ خَوْفٍ ﴿٤﴾

له جهته د انس او الفت د قریشو یو له بل سره. له جهته د انس او الفت د دوی په سفر د ژمي کې او (په سفر د) اوړي کې. نو ښایي چې بندګي وکړي دوی رب د دې کوټې (کعبې) ته هغه (رب) چې طعام خواړه یې ورکړي دي دوی ته په لوږې کې، او امن یې ورکړی دی دوی ته له خوف وېرې څخه.

تفسیر: یعني په مکّې کې غله او نور خواړه نه پیدا کېده، نو ځکه د قریشو داسې عادت وو چې په هر کال کې به دوی دوه ځلې سفر کاوه، د ژمي په وخت کې د یمن په لوري چې تود دی، او په اوړي کې د شام په لوري چې یخ او زرغون ملك دی، د هر ځای خلقو به دوی د اهل حرم او د بیت الله د خادمانو په نامه سره پېژندل، او د دوی به یې ډېر عزّت او احترام او خدمت کاوه، او د هغوی ځان او مال ته به یې لاس نه غځوو، نو ځکه دوی به له دې تګ او راتګ څخه په زړه پورې ګټې اخیستلې، او بیا په امن، اطمینان او ډاډینه سره پخپلو کورونو کې کېناستل، خوړل او خورول به یې، د حرم په شاوخوا کې به د غلا، داړې، لوټ او تالا شورماشور وو، خو پخپله په حرم شریف کې به د هغه احترام په سبب قراره قراري وه، او د قریشو خلقو په ډېرې هوسایۍ او ارامۍ سره خپل ژوندون تېروه، نو د همدې انعام تذکره، یادونه دلته شوې ده، چې تاسو ته مې طعام او ډوډۍ درکړه، او امنیت، طمانیت، سکون او هوسایي مو دروبښله، او د أصحاب الفیل له یرغل او تعرّض څخه مو وساتلئ، نو تاسې ولې د دې کور د څښتن الله تعالی بندګي نه کوئ؟ او د هغه رسول ته ولې ربړونه پېښوئ، آیا دا ډېره بې انتهاء ناشکري او احسان هېرول نه دي؟ که په نورو خبرو نه پوهیږئ نو د دې ښکاره حقیقت په منلو کې چې پوهېدل یې ډېر اسان دي؛ ولې خپل ځانونه وړاندې وروسته کوئ؟.

تمت سورة قريش بفضل الله تعالى ومنّه وكرمه.

«د (الماعون) سورت درې ړومبني آيات مکّي او نور يې مدني دي، (۷) آيتونه يوه رکوع لري، په تلاوت کې (۱۰۷) په نزول کې (۱۷) سورت دی، وروسته د «التکاثر» له سورته نازل شوی دی.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

اَرَءَيْتَ الَّذِيْ يُكَذِّبُ بِالدِّيْنِ ۝١

آيا وينې ته هغه څوک چې دروغ وايي په ورځې د جزاء باندې (يعني دروغ يې ګڼي)

تفسير: يعنې دغه مکذّب کافر داسې وايي چې: له سره عدل او انصاف به نه کيږي، او د الله تعالی له لوري به د ښو او بدو بدل نه ورکاوه کيږي، ځينو د (دين) معنی «ملّت» اخيستی دی، يعنې د حق مذهب او اسلام ملّت دروغ بولي، ګواکې مذهب او ملّت د هغوی په نزد هيڅ يو شی نه دی.

فَذٰلِكَ الَّذِيْ يَدُعُّ الْيَتِيْمَ ۝٢

نو (که يې پېژنې؛ همدغه) همغه (څوک) دی چې رټي، شړي يتيم پلار مړي لره (په شړلو قبيحو سره).

تفسير: يعنې له يتيم او پلار مړي سره همدردي او خواخوږي چېرې؟ بلکه له هغوی سره په ډېره بېرحمۍ، غټ زړه توب، بد اخلاقۍ معامله کوي، او حق يې نه ورکوي، او اموال يې له خپل ځان سره په ناحقه ساتي.

وَلَا يَحُضُّ عَلٰى طَعَامِ الْمِسْكِيْنِ ۝٣

نو نه کوي تېزول په طعام، خواړه ورکولو د مسکين باندې.

تفسير: يعنې نه دوی د غريبانو او محتاجانو خبر اخلي، او نه نورو ته ترغيب ورکوي.

فَوَيْلٌ لِّلْمُصَلِّيْنَ ۝٤ الَّذِيْنَ هُمْ عَنْ صَلَاتِهِمْ سَاهُوْنَ ۝٥

پس هلاکت افسوس، کنده د دوزخ، يا خرابي ده لپاره د لمونځ کوونکو. هغه کسان چې دوی له لمانځه خپله غافله بېخبره وي.

تفسير: يعنې نه پوهيږي چې لمونځ له چا سره مناجات دي؟ او د هغه مقصد څه دی؟ او د څومره اهتمام لايق او وړ دی؟ دا به څرنګه لمونځ وي چې کله يې نه کوي، او کله يې کوي، وخت او بې وخته پرې ودريږي، په دنيوي چارو او خبرو کې په لوی لاس وخت تنګوي، او بيا يې چې کوي هم؛ يو څو ټونګې وهي، او دېته هيڅ فکر نه کوي چې چاته مخامخ ولاړ يم؟ د «أحكم الحاكمين» په دربار کې په څه شان حاضري ورکوم؟ آيا الله تعالی يواځې ناسته ولاړه، سر په ځمکه لګول، کږېدل ويني، او (استغفر الله) ځمونږ زړونه نه ويني، آيا په دې کې د اخلاص او خشوع رنګ شته؟

په ياد يې ولرئ چې دا ګرد صورتونه په ﴿عَنْ صَلَاتِهِمْ سَاهُونَ﴾ کې درجه په درجه شامل دي، لکه چې ځينو اسلافو په دې تصريح کړې ده.

﴿الَّذِينَ هُمْ يُرَاءُونَ ۝٦﴾

هغه کسان دي چې دوی رياکاري کوي (په عمل خپل کې، ځان ښوونه کوي خلقو ته).

تفسير: يعنې يو لمونځ څه بلکه د هغوی نور عملونه هم له رياکارۍ او نمايش څخه تش نه وي، ګواکې د دوی مقصد له خالق څخه سترګې اړول او د مخلوق خوښول دي.

﴿وَيَمْنَعُونَ الْمَاعُونَ ۝٧﴾

او منع کوي دوی مال د زکات يا اسباب د معاونت امداد يو له بله.

تفسير: يعنې زکات او صدقات او نور ميراث خو نه ورکوي، بلکه معمولي شيان لکه لوښي، رسۍ، تبر، يوم، لور، غلبېل، اوبه، مالګه، اور، تار، ستن او نور هم چا ته چې ترې ويې غواړي نه يې ورکوي، چې د هغو ورکول په ګرده دنيا کې يو عام رواج دی.

تمّت سورة الماعون بفضل الله تعالى ومنّه وكرمه.

«د (الكوثر) سورت مكي دى، (۳) آيتونه يوه ركوع لري، په تلاوت كې (۱۰۸) او په نزول كې (۱۵) سورت دى، وروسته د (العاديات) له سورته نازل شوى دى».

بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

(شروع كوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم كوونكى دى.

إِنَّآ أَعۡطَيۡنَٰكَ ٱلۡكَوۡثَرَ ١

بېشكه مونږ دركړى مو دى تاته كوثر (ډېر خير يا وياله په جنّت كې).

تفسير: يعني په تحقيق سره ما دركړى دى تا لره اى محمده كوثر چې په وزن د (فَوْعَل) دى، په معنى د كثرت، يعني: دركړى مې دى تا لره خير كثير چې علم او نبوّت، قرآن او شفاعت دى، نو د دې لفظ لاندې ګرد ديني او دنيوي دولتونه او حسي او معنوي نعمتونه داخل دي، او له دې نعمتونو څخه يو لوى نعمت «حوض كوثر» هم دى، چې په دې نامه په مسلمانانو كې مشهور دى، او د هغه په اوبو باندې به د قيامت په ورځ خپل امّت اوبه كوي.

فَصَلِّ لِرَبِّكَ وَٱنۡحَرۡ ٢

نو لمونځ كوه لپاره د رب خپل او قرباني كوه !.

تفسير: يعني د دومره لوى انعام او احسان شكر هم ښايي لوى وي، او ښايي چې پخپل روح او بدن او مال سره پوره د خپل رب په عبادت كې مشغول او لګيا وي، په بدني او روحاني عباداتو كې له ګردو څخه لوى عبادت لمونځ دى، او په مالي عباداتو كې قرباني يو ممتاز حيثيت لري.

إِنَّ شَانِئَكَ هُوَ ٱلۡأَبۡتَرُ ٣

بېشكه دښمن ستا همغه دى بې بنياده له هره خيره منقطع.

تفسير: ځينو كفّارو به د رسول أكرم صلى الله عليه وسلم په شان كې داسې ويل: دا سړى ځوى نه لري، نو تر څو چې ژوندى وي خلق به يې نوم يادوي، خو وروسته له مرګه به يې څوك نوم اخلي؟ داسې بې هلك سړي ته په محاوراتو كې «ابتر» وايه كېده، «ابتر» په اصل كې لنډې «دم بريده» ځاروي ته وايي، د هغه چا چې تر ده وروسته كوم نوم اخيستونكى پاتې نشي، ګواكې د هغه لكۍ هم پرې شوې ده، نو قرآنكريم دا راښيي: هغه چا ته چې الله تعالى خير كثير عطاء فرمايلى وي؛ تر أبد الآباد پورې د هغه نوم روڼ پاتې كيږي، او هغه ته «أبتر» ويل خورا ډېر حماقت او ناپوهي ده، په رښتيا سره هغه څوك چې داسې مقدّسې او مقبولې هستى سره بغض، عناد او عداوت ولري؛ هغه له خپل ځانه وروسته څه د خير ذكر او نېك اثر نه پرېږدي، نن چې ديارلس سوه اتيا كاله د محمد رسول الله صلى الله عليه وسلم له بعثت څخه تېر شوي دي، بيا هم ما شاء الله د هغه له روحاني اولاد څخه ګرده دنيا ډكه ده، او جسماني اولاده يې هم

د دوی د لوښو له خوا ډېره زیاته په هر ملک کې شته، د دوی د دین صالحه آثار په عالم کې ځلیږي، د دوی یادول په ښه نوم، محبت او عقیده سره د کروړونو انسانانو زړونو ته خوښي ښښي، دوست او دښمن ټول د دوی د اصلاحي چارو ستاینه کوي، او مونږ مسلمانان یې د زړه له کومې حق او رښتیا بولو، پرته له دنیا څخه په آخرت کې بیا په هغه مقام محمود کې چې دوی به هلته ودریږي، او هغه عامه مقبولیت او متبوعیت چې دوی ته علی رؤوس الأشهاد په برخه کیږي؛ هم څمونږ د افتخار ځای دی.

تمّت سورة الکوثر بفضل الله تعالی ومنّه وکرمه.

«د (الکافرون) سورت مکي دی، (۶) آیتونه یوه رکوع لري، په تلاوت کې (۱۰۹) په نزول کې (۱۸) سورت دی، وروسته د (الماعون) له سورت څخه نازل شوی دی».

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

قُلْ يٰٓاَيُّهَا الْكٰفِرُوْنَ ①

ووایه (ای محمده ! چې) ای کافرانو !.

تفسیر: د قریشو څو تنو غټانو وویل: ای محمده ! راځه چې مونږ او تاسې روغه سره وکړو، تاسې تر یوه کال پورې څمونږ د معبودانو عبادت وکړئ !، بیا په دویم کال کې مونږ ستا د معبود عبادت کوو، او داسې به هر یوه ټولګي ته د بل ټولګي له دین څخه څه برخه رسیږي، محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل: «زه له الله تعالی څخه له دې نه پناه غواړم، چې د یوې ثانیې له مخې هم له هغه سره بل څوک یا شی شریک وګڼم»، بیا هغوی وویل: «ښه، نو تاسې څمونږ د معبودانو مذمّت مه کوئ، نو مونږ به هم ستا د پیغمبرۍ تصدیق او ستا د معبود ستاینه (صفت) کوو»، نو په دې باندې دا سورت نازل شو، چې محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم د کُفّارو په لویه جرګه کې ولوست، چې د هغه خُلاصه د مشرکینو له طور او طریقې څخه پوره بېزاري ښکاروي، او د هغوی څخه د تعلّقاتو د انقطاع اعلان او بېزاري څرګندوي.

لَآ اَعْبُدُ مَا تَعْبُدُوْنَ ② وَلَآ اَنْتُمْ عٰبِدُوْنَ مَآ اَعْبُدُ ③

نه کوم زه (في الحال) عبادت د هغه شي چې تاسې يې عبادت کوئ (ای کافرانو چې بُتان دي).
او نه يئ تاسې (ای کافرانو في الحال) عبادت کوونکي د هغه ذات چې زه يې عبادت کوم.

تفسیر: یعنې پر ته له الله څخه د هغو معبودانو چې تاسې جوړ کړي دي، زه اوس عبادت نه کوم، او نه تاسې د هغه احد او صمد الله تعالی عبادت بې د نورو له شرکت څخه کوئ چې زه يې عبادت کوم، او په راتلونکې زمانې کې هم زه ستاسې د معبودانو عبادت نه کوم.

وَلَآ اَنَا عَابِدٌ مَّا عَبَدْتُّمْ ④ وَلَآ اَنْتُمْ عٰبِدُوْنَ مَآ اَعْبُدُ ⑤

او نه يم زه عبادت کوونکی (په وروستۍ زمانه کې) د هغه شي چې عبادت يې کوئ تاسې. او نه يئ تاسې (ای کافرانو په وروستۍ زمانه کې) عبادت کوونکي د هغه ذات چې زه يې عبادت کوم (چې الله دی).

تفسیر: یعنې وروسته له دې هم زه ستاسې د معبودانو عبادت کوونکی نه یم، او نه تاسې څما د دغه واحد معبود بې له شرکته عبادت کوونکي يئ، مطلب يې دا چې زه موحد یم، له شرک څخه اوس او په راتلونکې زمانې کې لرې تښتم، او تاسې سره له شرکته نه اوس، او نه په راتلونکې زمانې کې موحّد کېدی شئ، سم له دې تقریر سره په دې آیتونو کې تکرار نه پاتې کیږي.

تنبیه: ځینې علماوو دا تکرار پر تأکید باندې حمل کوي، او ځینې په ړومبنیو دوو جملو کې د حال او استقبال نفي او په وروستنیو دوو جملو کې د ماضي نفي اخلي، ځینې په ړومبني دوو جملو کې د حال او وروستنیو دوو جملو کې د استقبال اراده ښکاره کړېده (کما یظهر من ترجمة شیخ الهند)، لیکن ځینې محققینو په ړومبنیو دوو جملو کې «ما» موصوله او په وروستنیو دوو جملو کې «ما» مصدریه ګڼلې داسې وایي: «ځما او ستاسې په منځ کې نه په معبود کې اشتراک شته، او نه د عبادت په طریقه کې، تاسې خو د بتانو عبادت کوئ چې هغوی ځما معبودان نه دي، او زه د هغه الله تعالی عبادت کوم چې د هغه په شان او صفت کې هیڅوک شریک کېدی نشي، او داسې واحد احد ستاسې معبود نه دی، علی هذا القیاس تاسې څرنګه چې عبادت کوئ؛ وېې کړئ !، لکه چې بربنډ د کعبې په شاوخوا کې ګرځېږئ، یا د الله تعالی د ذکر او یادولو په ځای شپیلي وهئ، زه داسې عبادت کوونکی نه یم، او همغسې چې زه یې عبادت کوم، او په ډېر خشوع او خضوع ورته مخامخ کېږم؛ تاسې د هغه توفیق نه لرئ، نو ځکه ځما او ستاسې لاره بیخي جلا ده».

د دې حقیر په خیال کې داسې راځي چې: ړومبنۍ جمله یې د حال او استقبال د نفي لپاره کېښوده شي، یعنې زه نه اوس او نه په راتلونکې زمانه کې ستاسې د معبودانو عبادت پرستش کولی شم، لکه چې تاسې یې له ما څخه غواړئ، او د ﴿وَلَآ أَنَا۠ عَابِدٌ مَّا عَبَدتُّمْ﴾ مطلب د (حافظ ابن تیمیة رحمه الله) په وینا داسې واخیست شي: کله چې زه د الله رسول یم، دا ځما په شان کې نشته، او نه به مې کله ممکن شي په شرعي امکان چې د شرک مرتکب شم، تر دې چې په تېرې زمانې کې چې تاسې پخوا ځما له بعثته بتانو، تیږو (ګټو)، ونو او نورو ته عبادت کاوه؛ ما پرته له واحد الله تعالی څخه د بل کوم شي عبادت نه دی کړی، وروسته له دې چې د الله تعالی له لوري د وحي، د بینات، د هدی او د نورو ښوونو رڼا خوره شوه؛ کله ممکن دي چې زه په شرکیاتو کې له تاسې سره مل شم، ښایي له همدې سببه دلته په ﴿وَلَآ أَنَا۠ عَابِدٌ﴾ کې اسمیه جمله او په ما﴿مَّا عَبَدتُّمْ﴾ کې د ماضي صیغه غوره شوي وي.

پاتې شول د کفارو احوال، نو د هغوی بیان یې په دواړو جملو کې یو شان وفرمایل: ﴿وَلَآ أَنتُمْ عَٰبِدُونَ مَآ أَعْبُدُ﴾ یعنې تاسې ای کفّارو ! د خپلو بدو استعداداتو او انتهایي بدبختیو په سبب د دې وړ (لایق) نه یئ چې په هیڅ وخت او هیڅ حال کې د واحد الله تعالی بې له شرکته عبادت کوونکي شئ، تر دې چې د روغې د خبرې په منځ کې هم د شرک په چُرت کې ډوب تللي یئ.

لَكُمْ دِينُكُمْ وَلِىَ دِينِ ۝٦

تاسې لره دین ستاسې دی (د شرک)، او ما لره دین (د توحید، اسلام) ځما دی.

تفسیر: شاه صاحب (رحمه الله) لیکي: «یعنې هغه ضد چې تاسې کړی دی؛ څه فائده دررسوي؟ تر څو چې الله تعالی فیصله وکړي»، اوس مونږ بالکل له تاسې څخه بېزاره یو، او د هغې فیصلې په انتظار کې یو، او په هغه دین قویم چې الله تعالی مونږ ته مرحمت کړی دی؛ ډېر خوښ یو، تاسو چې د خپلو ځانونو لپاره د بدبختۍ هغه تګ خوښ کړی دی؛ هغه دې تاسې ته مبارک وي، هر یو فریق ته به د هغه د دود او دستور، او د راه او روش نتیجه پوره وررسیږي.

تمّت سورة الکافرون بفضل الله تعالی ومنّه وکرمه.

«د (النّصر) سورت په «منی» په «حجة الوداع» کې کې نازل شوی دی، او په مدني سورتونو کې حسابيږي دری آياتونه اويوه رکوع لري، او وروستنی (۱۱۴) سورت دی په نزول کې (۱۱۰) سورت دی په تلاوت کې، وروسته د (التوبة) له سورته نازل شوی دی».

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

إِذَا جَآءَ نَصْرُ اللّٰهِ وَالْفَتْحُ ①

کله چې راشي نصرت مرسته د الله، او فتح (د مکې).

تفسير: لويه فيصله کوونکې خبره دا ده چې مکّه معظّمه چې د «حجاز» مرکز او د اسلام ډېرې نښې لري، فتحه شي، د عربو د زياترو قبيلو سترګې هغې ته وې، پخوا له دې نه به يو يو، دوه دوه سړي په اسلام کې داخلېدل، خو د مکې معظمې له فتحې څخه وروسته ډلې ډلې داخلېدل، تر دې حده پورې چې د عربو جزيره ګرده د اسلام په نور او رڼا رڼه او ګردو هستېدونکو يې د توحيد کلمه ولوستله، او هغه مقصد چې عبارت د نبي کريم صلی الله عليه وسلم له بعثت څخه وو؛ پوره شو.

وَرَاَيْتَ النَّاسَ يَدْخُلُوْنَ فِيْ دِيْنِ اللّٰهِ اَفْوَاجًا ② فَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ

او وينې به ته خلك چې ننوځي به دين د الله کې فوج فوج، ډلې ډلې. پس تسبيح پاکي وايه سره له حمد ثناء د رب خپل.

تفسير: يعني وپوهېږئ چې د بعثت مقصود او د دنيا د هستوګنې مطلب چې د دين تکميل او د کبری خلافت تمهيد دی؛ پوره شو، اوس د آخرت سفر نژدې دی، نو ښايي چې له دنيا څخه ځان فارغ کړئ، او د زړه له کومې آخرت ته متوجّه شئ !، او له پخوا څخه زياتره د هغه تسبيح او تحميد ووايئ، او په دې فتوحاتو او بريو باندې د هغه شکر اداء کړئ، او همېشه اوسئ په استغفار باندې.

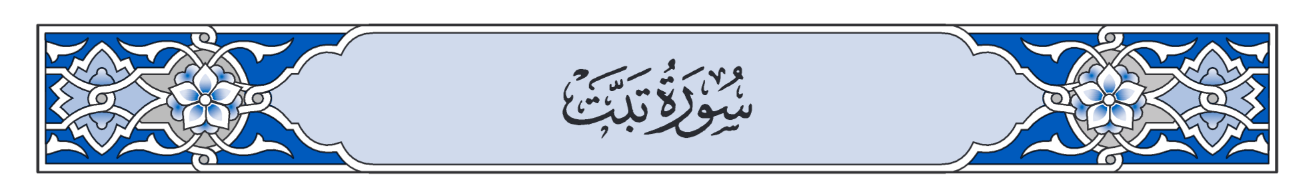
وَاسْتَغْفِرْهُ ۚ اِنَّهٗ كَانَ تَوَّابًا ③

او مغفرت بخښنه وغواړه له ده څخه، بېشکه چې دغه (الله) تل دی ښه توبه قبلوونکی (د مستغفرانو ګنهګارانو).

تفسير: يعني ته ای محمد صلی الله عليه وسلم ! ځانته او خپل امّت ته استغفار ووايه، بېشکه چې دغه الله جل جلاله دی تل ښه توبه قبلوونکی.

تنبيه: دا سورت د رسول اکرم صلی الله عليه وسلم په آخر عمر کې نازل شوی دی، چې هغوی د دې له لوستلو څخه په دې خبره وپوهېد، چې ما په دنيا کې خپل دا راسپارلی شوی کار پای ته ورساوه، اوس نو د آخرت د سفر وار دی.

تمّت سورة النصر بفضل الله تعالی ومنّه وکرمه.

«د (تبّت) سورت مكي دی، (۵) آيتونه يوه ركوع لري، په تلاوت كې (۱۱۱) په نزول كې (۶) سورت دی، وروسته د (الفاتحة) له سورت څخه نازل شوی دی».

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

(شروع كوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم كوونكی دی.

تَبَّتْ يَدَآ اَبِيْ لَهَبٍ وَّتَبَّ ①

مات، هلاك دې شي دواړه لاسونه د ابي لهب او پخپله دی هم هلاك شه !.

تفسير: ابو لهب چې نوم يې «عبد العُزّی بن عبد المطّلب» دی، د محمد رسول الله صلى الله عليه وسلم حقيقي تره وو، خو د خپل كفر او شقاوت له سببه د پيغمبر صلى الله عليه وسلم ډېر سخت دښمن وو، كله به چې ځمونږ پيغمبر صلى الله عليه وسلم په كومه مجمع او ډله كې د حق تعالى كومه خبره ويله؛ نو دې بدبخت به هغه صلى الله عليه وسلم په تيږو (ګټو) ويشته، او ډېر ځله له دې تيږو ويشتلو څخه د ده مبارك صلى الله عليه وسلم وجود ژوبلېده او وينې ترې بهېدې، يو ځلې رسول اكرم صلى الله عليه وسلم د «صفا» په غونډۍ باندې ودرېد، او ګردو ته يې ور غږ كړ، د دوی په غږ باندې ګرد خلك سره ټول شول، دوی په ډېرې مؤثرې طريقې سره د اسلام دعوت شروع كړ، «أبو لهب» هم هلته وو، په ځينو رواياتو كې دي چې: د خپلو دواړو لاسونو په اوچت غورځولو سره يې وويل: «تبًا لك سائر اليوم، ألهذا جمعتنا؟» «مات شه ! آيا د داسې خبرې د اورېدلو لپاره دې دلته سره راټول كړي يو؟».

لنډه يې دا چې د «أبو لهب» دښمني او شقاوت او له حق سره عداوت تر انتهاء پورې رسېدلی وو، سره له دې كله چې د الله تعالى له عذابه وېرول كېده؛ نو ويل به يې: «كه چېرې په رښتيا سره دا كار كېدونكی وی؛ نو له ما سره مال او اولاد ډېر دی، چې زه هغه ګرد په خپلې فديې كې وركړم، او ځان له هغو عذابونو څخه وژغورم»، د ده ښځې «أم جميل» هم له رسول الله صلى الله عليه وسلم سره سخته هنګه، ضد او عداوت درلود، او د «أبو لهب» د دښمنۍ د اور پيلوځه (خاشاك) وه، لكه چې دغه ښځه د دغې دښمنۍ په اور كې د ضد او عناد لرګي غورځول، او هغه يې لا پسې تېزاوه، په دې سورت كې د دې دواړو انجام راښوولی شوی دی، او داسې يوه تنبيه په كې شته: نر وي كه ښځه، خپل وي كه پردی، لوی وي كه وړوكی، هر هغه كله چې د حق په عداوت باندې ملا وتړي؛ هغه بالآخره خوار او ذليل او تباه كيږي، لكه چې د پيغمبرانو ډېر نژدې خپلوان هم له هغه ذلّت څخه ونه ژغورل شول، «أبو لهب» ته وګورئ ! چې د خپلو لاسو په خوځولو سره يې ځمونږ د پاك پيغمبر پر خلاف خبرې كولې، او پر خپل زور او قوّت باندې مغرور وو، او د الله تعالى مقدّس شريعت او د معصوم رسول الله صلى الله عليه وسلم پاك طريقت ته يې لاس ورغځاوه، څنګه يې لاسونه ورمات شول، او د هغه ګرد هغه كوښښونه چې د حق په پټولو كې يې كول؛ خراب شول، او د هغه سرداري او لويي د تل لپاره د ده له لاسه ووته، ګردې چارې يې بېكاره شولې، غرور يې له سره ووت، او له زوره ولوېد، او د تباهۍ په كنده كې پرېوت، دا سورت مكي دی وائي چې د بدر له غزا څخه اووه ورځې وروسته په ده باندې يو بده سوځونكې او زهر لرونكې دانه وخته چې د هغې په سبب دی له كور او كهول څخه جلا كړ شو او هيڅوك ورته نه نيژدې كيدو چې هم هغلته مړ شو.

مَآ أَغۡنَىٰ عَنۡهُ مَالُهُۥ وَمَا كَسَبَ ۝٢

دفعه به نه کړي (دغه هلاکت لره) له دغه (ابي لهب) څخه (اصلي) مال د ده، او هغه چې ده ګټلي وو (يعنې اولاده يې).

تفسير: يعنې مال، اولاد، عزّت، وجاهت او لويي هيڅ يو «ابو لهب» له هلاکته ونه شو ژغورلی (ساتلی).

سَيَصۡلَىٰ نَارٗا ذَاتَ لَهَبٖ ۝٣

ژر دی چې ننه به وځي (أبو لهب په قيامت کې) په اور خاوند د لمبو کې.

تفسير: يعنې وروسته له مړ کېدلو څخه «أبو لهب» ته سخت لمبې لرونکی اور رسېدونکی دی.

وَٱمۡرَأَتُهُۥ حَمَّالَةَ ٱلۡحَطَبِ ۝٤

او (ننه به وځي) ښځه د هغه (ابي لهب) اورته، په دې حال کې چې بار راوړونکې به وي د خسو (د دوزخ).

تفسير: د «ابي لهب» ښځه «أمّ جميل» سره له مالداری ډېره بخيله او شومه وه، نو ځکه دا به په خپله ځنګل ته تله لرګي به يې راوړه او اغزي به يې ټولول، او ځمونږ د پيغمبر صلى الله عليه وسلم په لاره کې به يې د شپې له مخې هغوی ته اچول، چې هغوی ته د تهجّد د تګ او راتګ په وخت کې ربړ (تکليف) ورپېښ شي، فرمايلي يې دي: «دی لکه چې دلته د حق په دښمنۍ او د الله تعالى د پيغمبر په ايذاء رسولو کې د خپل مېړه سره معاونت او مرستې کولې، په دوزخ کې به هم هغه سره داسې مرستې کوي»، ښايي چې هلته به هم د زقّوم او ضريع چې د دوزخ اغزي لرونکې ونې دي لرګي راوړي، او د هغو په وسيله به د خپل مېړه د عذاب اور لا تودوي، لکه چې ابن کثير (رحمه الله) ويلي دي.

تنبيه: ځينو د ﴿حَمَّالَةَ ٱلۡحَطَبِ﴾ معنى چغل ګر اخيستې دی، لکه چې د عربو په محاورو کې دا لفظ په دې معنا سره هم وايه کيږي، او په پارسۍ کې چغل ګر ته «هېزم کش» وايه شي.

فِي جِيدِهَا حَبۡلٞ مِّن مَّسَدِۭ ۝٥

حال دا چې په غاړې د دې کې رسۍ ده له مضبوطو رسيو (پوټکيو د خرماوو) څخه.

تفسير: يعنې ډېره کلکه او مضبوطه چوخېدونکې رسۍ، له دې څخه زياترو مفسرينو د دوزخ د اوسپنې غاړکۍ او سلاسل مراد اخيستي دي، او دا تشبيه د ﴿حَمَّالَةَ ٱلۡحَطَبِ﴾ په مناسب ورکړې شوې ده، ځکه چې د لرګيو د بار تړلو کې رسۍ ته ډېر ضرروت پېښيږي.

تمّت سورة تبّتْ بفضل الله تعالى ومنّه وكرمه.

«د (الاخلاص) سورت مکي دی، (۴) آیته یوه رکوع لري، په تلاوت کې (۱۱۲) په نزول کې (۲۲) سورت دی، وروسته د (الناس) له سورت څخه نازل شوی دی».

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ ۝١ اللَّهُ الصَّمَدُ ۝٢

ووایه (ای محمده ! دوی ته) شان دا دی چې الله یو دی (په ذات او صفاتو خپلو کې). الله بې پروا دی (الله ته هر شی محتاج دی).

تفسیر: یعنې هغه کسان چې د الله تعالی په نسبت پوښتې چې دی څنګه دی؟ تاسې ورته داسې ووایئ چې: الله تعالی یو دی، او د هغه په ذات کې په هیڅ ډول د تعدّد او تکثّر او دوه ییزتوب ګنجایش نشته، او نه یې څوک په مقابل کې شته، او نه مشابه لري، په دې سره د مجوسانو عقیده رده شوه، چې وایي معبودان دوه دي، یو د خیر څښتن (مالک) «یزدان» او بل د شر څښتن (مالک) «اهریمن» دی، او هم د هندوانو عقیدې تردیدې شوې چې هغوی د درې دېرشو کروړو بُتانو منونکي دي، او هغوی ته د عبادت په چارو کې برخې ورکوي.

د «الصمد» تفسیر په څو ډوله کړی شوی دی، چې (طبراني) هغه ګرد نقل کړي وایي: «دا ګرد رښتیا دي، او څمونږ الله تعالی هغه لوی ذات دی چې هغه ته هر راز اړتیاوې وروړاندې کیږي، او هر ډول مرستې ورڅخه غوښتلی کیږي، او د ګرد سترتوب (لویي) صفت په کې شته، نه خوري او نه څښي او نه چا ته محتاج دی، او له خپلو مخلوقاتو څخه وروسته هم پاتې دی». (ابن کثیر).

د پاک الله د صمدیت له صفت څخه د هغو ناپوهانو رد هم وشو، چې پرته له الله تعالی څخه نور کسان هم واکوالان (اختیارمند) ګڼي، یا د هغوی په پوره خپلواکۍ باندې عقیده لري، د آریه وو د عقیدې تردید هم وشو، ځکه چې د دوی له اصولو سره سم د دنیا په پیدا کولو کې «روح» او «ماده» لویه اغېزه (اثر) لري، او د دواړه شیان پخپل وجود کې الله تعالی ته اړ او محتاج نه دي (استغفر الله).

لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ ۝٣

نه یې دی ځېږولی (هیڅوک) او نه دی ځېږولی شوی دی (له هیچا نه).

تفسیر: یعنې نه هیڅوک د ده اولاد دی، او نه دی د چا اولاد دی، له دې څخه د هغو عقائدو تردید هم وشو، چې په هغو کې مسیح علیه السلام یا عُزیر علیه السلام د الله تعالی ځامن بلل کیږي، یا پرښتو ته د الله تعالی لوڼې وایي، او هم په ﴿وَلَمْ يُولَدْ﴾ سره د هغو عقیدو تردید وشو چې ځینې خلق مسیح یا نورو ته الله وایي، یعنې د الله تعالی دا شان دی چې څوک یې نه دي ځېږولي، او نه دی له بل چا څخه ځېږولی شوی وي، او ښکاره خبره ده چې عیسی علیه السلام د یوې سپین لمنې جینۍ له نسه پیدا شوی دی، نو هغه څنګه الله کېدی شي !؟.

وَلَمۡ يَكُن لَّهُۥ كُفُوًا أَحَدُۢ ۝٤

او نشته دغه (الله) لره برابر سيال هيڅوک.

تفسير: کله چې هيڅوک د الله تعالی سيال، شريک، برابر، مل نه وي؛ نو د هغه ښځه او هلک او نور له کومه کيږي؟ له دې جُملې څخه د هغو ترديد وشو چې د الله تعالی په ځينو صفتونو کې کوم مخلوق هغه غوندې ګڼي، تر دې چې ځينې رډ سترګي د الوهيت له دې ستاينې څخه پوره ستاينې هغو مخلوقاتو ته هم ورکوي.

تمّت سورة الإخلاص بفضل الله تعالى ومنّه وكرمه.

«د (الفلق) سورت مکّي یا مدني دی، (۵) آیته یوه رکوع لري، په تلاوت کې (۱۱۳) په نزول کې (۲۰) سورت دی، وروسته د (الفیل) له سورت څخه نازل شوی دی».

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ ﴿١﴾

ووایه (ای محمده !) پناه غواړم په رب د صبا څیرونکي د تیارې باندې.

تفسیر: یعنې هغه چې د شپې تیاره څیروي، او له هغې څخه د سهار انوار او رڼا ښکاروي.

مِن شَرِّ مَا خَلَقَ ﴿٢﴾

له شره د هغه شي چې پیدا کړی یې دی (له ضررناکو شیانو څخه).

تفسیر: یعنې هر هغه مخلوق چې په هغه کې څه بدي او شر وي، زه د هغه له شر او بدئ څخه پناه غواړم، وروسته د دې ځای په مناسبت د څو ځان ته ځېژونو نومونه هم اخیستی شوي دي.

وَمِن شَرِّ غَاسِقٍ إِذَا وَقَبَ ﴿٣﴾

او له شره د تیارې شپې کله چې تکه توره شي (او هر شی پټ کړي).

تفسیر: یعنې د شپې تیاره چې په هغې کې زیاتره شُرور او بدئ پېښېږي، په تېره بیا کوډې (سحر) او نورې پېښې ډېرې واقع او پېښېږي.

وَمِن شَرِّ النَّفَّاثَاتِ فِي الْعُقَدِ ﴿٤﴾

او له شره د هغو ښځو ساحرانو پوکي کوونکیو چې پو کول کوي په غوټو کې.

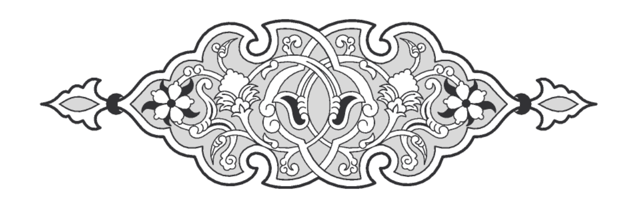
تفسیر: له ﴿النَّفَّاثَاتِ فِي الْعُقَدِ﴾ او پوکي کوونکیو نفسونو څخه هغه ښځې یا هغه ډلې یا هغه نفوس مراد دي چې: د سحر او د کوډو د چارو کولو په وخت کې پر کومې ژئ یا مزي یا وېښته یا نورو باندې څه ولولي او پرې پو یې کړي، او غوټې په کې واچوي، هغه کوډې چې «لبید بن أعصم» ځمونږ پر پیغمبر صلی الله علیه وسلم باندې کړې وې؛ په هغو کې ځینې جونې هم ګډې وې، والله أعلم.

وَمِن شَرِّ حَاسِدٍ إِذَا حَسَدَ ﴿٥﴾

او له شره د حسد کوونکي کله چې ښکاره کړي حسد خپل.

تفسير: د ډېرو مفسّرينو په نزد د: ﴿وَمِن شَرِّ حَاسِدٍ إِذَا حَسَدَ﴾ مطلب دا دی چې: کله چې حاسد د خپل زړه کيفيت ضبط نه کړی شي، او په عملي ډول سره خپل حسد ښکاره کړي؛ نو د هغه له بدئ څخه پنا غوښتل ښايي، د حسد معنی دا ده چې: د بل چا د ورکړی شوي نعمت زوال وغواړي، البته داسې غوښتنه چې: الله تعالی ماته هم داسې نعمت يا زيات له هغه څخه وبښي چې هغه ته الله تعالی ورکړی دی، په رخې او حسد کې داخله نه ده، او هغه ته (غبطه) وايه شي.

تمّت سورة الفلق بفضل الله تعالى ومنّه وكرمه.

«د (الناس) سورت مدني يا مکّي دی، (۶) آيته يوه رکوع لري، په تلاوت کې (۱۱۴) په نزول کې (۲۱) سورت دی، وروسته د (الفلق) له سورت څخه نازل شوی دی».

بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

قُلۡ أَعُوذُ بِرَبِّ ٱلنَّاسِ ﴿١﴾ مَلِكِ ٱلنَّاسِ ﴿٢﴾ إِلَٰهِ ٱلنَّاسِ ﴿٣﴾

ووايه (ای محمده !) پناه غواړم په رب د ټولو خلقو. په باچا د ټولو خلقو. په معبود د ټولو خلقو.

تفسير: اګر که د الله تعالی د رُبوبيت شان او د باچاهۍ چارې پر ټولو مخلوقاتو باندې شاملې دي، خو دا صفات همغسې چې په کامل ډول په انسانانو کې دي؛ په نورو مخلوقاتو کې داسې له لرې نه څرګندېږي، نو ځکه يې د «رب» او د «ملك» او د نورو اضافت انسانانو ته وفرمايه، او هم په وسوسو کې ابتلاء او اخته کېدل پر ته له انسان څخه د بل مخلوق په شان کې نشته.

مِن شَرِّ ٱلۡوَسۡوَاسِ ٱلۡخَنَّاسِ ﴿٤﴾

له شره د وسوسې اچوونکي تښتېدونکي (شيطان له ذکره د الله).

تفسير: شيطان سره له دې چې له سترګو څخه پټ دی خلق غولوي، او له لارې څخه يې وباسي، تر څو چې انسان په غفلت کې اوسېږي، د هغه تسلّط پر دوی باندې زياتېږي، او کله چې ويښ او خپل الله تعالی يې په ياد شي؛ نو هغه سمدلاسه تښتي.

ٱلَّذِي يُوَسۡوِسُ فِي صُدُورِ ٱلنَّاسِ ﴿٥﴾ مِنَ ٱلۡجِنَّةِ وَٱلنَّاسِ ﴿٦﴾

هغه (شيطان) چې وسوسې اچوي په سينو زړونو د خلقو کې. (چې دغه وسوسه اچوونکی) له پيريانو او انسانانو څخه دی.

تفسير: شيطان هم په پيريانو کې او هم په انسانانو کې شته، لکه چې ځمونږ په دغه مقدّس تفسير کې (د الأنعام سورت، ۱۴ رکوع ۱۱۲ آيت) داسې يو آيت لولو: ﴿وَكَذَٰلِكَ جَعَلۡنَا لِكُلِّ نَبِيٍّ عَدُوّٗا شَيَٰطِينَ ٱلۡإِنسِ وَٱلۡجِنِّ يُوحِي بَعۡضُهُمۡ إِلَىٰ بَعۡضٖ زُخۡرُفَ ٱلۡقَوۡلِ غُرُورٗاۚ﴾ الله تعالی مو دې د دې دواړو له شره وساتي.

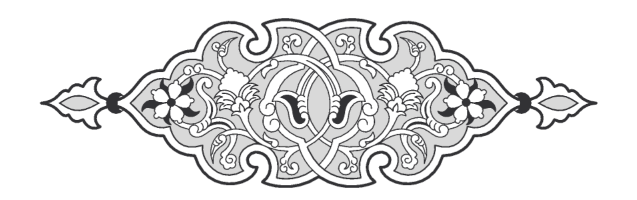
تمّت سورة النّاس بفضل الله تعالی ومنّه وکرمه.

تنبيه: له ډېرو أصحابو لکه «بي بي عائشه الصديقه»، «ابن عباس»، «زيد بن أرقم» رضي الله تعالی عنهم څخه روايت دی، چې پر نبي کريم صلی الله عليه وسلم ځينو يهودانو سحر جادو او کوډې کړې وې، چې د هغو له اثره د هغوی په مبارك بدن باندې يو راز مرض لاحق شو، په دې منځ کې کله داسې هم پېښېده چې دوی به ځينې دنيوي چارې کولې خو بيا يې داسې ګڼل چې هغه يې نه دي کړې، يا هغه دنيوي کار چې کړی يې نه وي داسې يې باله چې کړی

یې دی، د دې پېښې د علاج لپاره الله تعالی دا دوه سورتونه رانازل کړل، چې د هغه له تأثره د الله تعالی په اذن هغه مرض زائل شو، واضح دې وي چې دا واقعه په صحیحینو کې شته چې په هغه باندې تر اوسه پورې هیڅ یو محدّث جرح نه ده کړې، او داسې کیفیت د رسالت له منصب سره قطعًا منافي نه دي، لکه چې دوی کله فارغ او ځینې اوقات غَشْي ورباندې طاري کېده، یا څو ځلې په لمانځه کې سهو شوی دی؛ دوی فرمایلي دي: «إنما أنا بشر أنسی کما تنسون، فإذا نسیت فذکّروني» «بېشکه چې زه یو سړی یم لکه تاسې، او هېروم شیان لکه چې تاسې یې هېروئ، کله چې ځما څخه کوم شی هېر شي؛ نو هغه را په یاد کړئ !».

په یاد یې ولرئ چې سهو، نسیان، مرض، غَشْي او نور انساني عوارض د بشریت له خواصو څخه دي، کله چې انبیاء علیهم السلام بشر دي، نو د داسې خواصو موندل د هغو په وجود کې د هغوی له مرتبې څخه هیڅ شی نه لږوي، هو ! دا ضروري ده کله چې د یوه سړي په نسبت په قاطعه وو براهینو او نیّره وو دلائلو ثابت شي چې هغه په رښتیا سره د الله تعالی یقیني استاځی وي؛ نو د دې خبرې منل هم په کار دي چې د الله تعالی د هغه د عصمت تکفّل کړی دی، او همغه یې د خپلې وحي د وریادولو او پوهولو او وررسولو ذمّه وار ګرځولی دی، نو څرنګه ممکن کېدی شي چې د ده د عوت د فرائضو او د تبلیغ په انجام کې کوم بل طاقت یا قوّت خلل واچوي، نفس وي که شیطان، ناروغي وي که جادو، لنډه یې دا چې هیڅ یو شی نشته چې د نبوّت او پیغمبرۍ په چارو او د بعثت په لوړو مقاصدو پورې اړه ولري، او بیا د سحر او جادو لږ څه اثر پرې ولویږي، او نه کوډې اونه جادو د نبوّت او د بعثت په فرائضو کې څه خلل او ډیل اچولی شي.

تمّت الترجمة والتفسیر، فلله الحمدُ أوّلا وآخرا وظاهرا وباطنا، ربنا لا تؤاخذنا إن نسینا أو أخطأنا، ربّنا تقبّل منا إنك أنت السمیع العلیم، اللهم آنس وحشتي في قبري، اللهم ارحمني بالقرآن العظیم، واجعله لي إماما ونورا وهدی ورحمة، اللهم ذکّرني منه ما نسیت، وعلّمني منه ما جهلت، وارزقني تلاوته آناء اللیل وأطراف النهار، واجعله لي حُجّة یا رب العالمین !.

د دوهم جلد فهرس

دسورت شمیره	دسورت نوم	دمخ شمیره	دپارې شمیره
۱۹	سورة مريم	۹۲۳	۱۶
۲۰	سورة طه	۹۴۸	۱۶
۲۱	سورة الأنبياء	۹۸۱	۱۷
۲۲	سورة الحج	۱۰۱۴	۱۷
۲۳	سورة المؤمنون	۱۰۴۲	۱۸
۲۴	سورة النور	۱۰۶۸	۱۸
۲۵	سورة الفرقان	۱۱۰۱	۱۸ – ۱۹
۲۶	سورة الشعرآء	۱۱۲۳	۱۹
۲۷	سورة النمل	۱۱۵۳	۱۹ – ۲۰
۲۸	سورة القصص	۱۱۸۱	۲۰
۲۹	سورة العنكبوت	۱۲۱۳	۲۰ – ۲۱
۳۰	سورة الروم	۱۲۳۷	۲۱
۳۱	سورة لقمان	۱۲۵۶	۲۱
۳۲	سورة السجدة	۱۲۶۸	۲۱
۳۳	سورة الأحزاب	۱۲۷۶	۲۱ – ۲۲
۳۴	سورة سبإ	۱۳۰۹	۲۲
۳۵	سورة فاطر	۱۳۳۱	۲۲
۳۶	سورة يسٓ	۱۳۴۸	۲۲ – ۲۳
۳۷	سورة الصافات	۱۳۶۷	۲۳
۳۸	سورة صٓ	۱۳۹۱	۲۳
۳۹	سورة الزمر	۱۴۱۰	۲۳ – ۲۴

دسورت شميره	دسورت نوم	دمخ شميره	دپارى شميره
۴۰	سورة المؤمن	۱۴۳۶	۲۴
۴۱	سورة حٰمٓ السجدة	۱۴۶۳	۲۴ – ۲۵
۴۲	سورة الشورىٰ	۱۴۸۴	۲۵
۴۳	سورة الزخرف	۱۵۰۴	۲۵
۴۴	سورة الدخان	۱۵۲۵	۲۵
۴۵	سورة الجاثية	۱۵۳۵	۲۵
۴۶	سورة الأحقاف	۱۵۴۶	۲۶
۴۷	سورة محمد	۱۵۶۱	۲۶
۴۸	سورة الفتح	۱۵۷۵	۲۶
۴۹	سورة الحجرات	۱۵۹۱	۲۶
۵۰	سورة قٓ	۱۶۰۰	۲۶
۵۱	سورة الذاريات	۱۶۱۰	۲۶ – ۲۷
۵۲	سورة الطور	۱۶۱۹	۲۷
۵۳	سورة النجم	۱۶۲۸	۲۷
۵۴	سورة القمر	۱۶۳۸	۲۷
۵۵	سورة الرحمٰن	۱۶۴۷	۲۷
۵۶	سورة الواقعة	۱۶۵۷	۲۷
۵۷	سورة الحديد	۱۶۶۸	۲۷
۵۸	سورة المجادلة	۱۶۸۳	۲۸
۵۹	سورة الحشر	۱۶۹۴	۲۸
۶۰	سورة الممتحنة	۱۷۰۶	۲۸
۶۱	سورة الصف	۱۷۱۵	۲۸
۶۲	سورة الجمعة	۱۷۲۰	۲۸

دسورت شمیره	دسورت نوم	دمخ شمیره	دپاری شمیره
۶۳	سورة المنافقون	۱۷۲۵	۲۸
۶۴	سورة التغابن	۱۷۳۰	۲۸
۶۵	سورة الطلاق	۱۷۳۶	۲۸
۶۶	سورة التحريم	۱۷۴۴	۲۸
۶۷	سورة الملك	۱۷۵۱	۲۹
۶۸	سورة القلم	۱۷۶۰	۲۹
۶۹	سورة الحاقة	۱۷۶۹	۲۹
۷۰	سورة المعارج	۱۷۷۷	۲۹
۷۱	سورة نوح	۱۷۸۴	۲۹
۷۲	سورة الجن	۱۷۹۰	۲۹
۷۳	سورة المزمل	۱۷۹۷	۲۹
۷۴	سورة المدثر	۱۸۰۴	۲۹
۷۵	سورة القيامة	۱۸۱۳	۲۹
۷۶	سورة الدهر	۱۸۲۰	۲۹
۷۷	سورة المرسلات	۱۸۲۸	۲۹
۷۸	سورة النبإ	۱۸۳۵	۳۰
۷۹	سورة النازعات	۱۸۴۲	۳۰
۸۰	سورة عبس	۱۸۴۸	۳۰
۸۱	سورة التكوير	۱۸۵۳	۳۰
۸۲	سورة الانفطار	۱۸۵۸	۳۰
۸۳	سورة المطففين	۱۸۶۱	۳۰
۸۴	سورة الانشقاق	۱۸۶۷	۳۰
۸۵	سورة البروج	۱۸۷۱	۳۰

دسورت شمیره	دسورت نوم	دمخ شمیره	دپارې شمیره
۸۶	سورة الطارق	۱۸۷۵	۳۰
۸۷	سورة الأعلىٰ	۱۸۷۷	۳۰
۸۸	سورة الغاشية	۱۸۸۱	۳۰
۸۹	سورة الفجر	۱۸۸۵	۳۰
۹۰	سورة البلد	۱۸۹۰	۳۰
۹۱	سورة الشمس	۱۸۹۴	۳۰
۹۲	سورة الليل	۱۸۹۷	۳۰
۹۳	سورة الضحىٰ	۱۹۰۰	۳۰
۹۴	سورة الشرح	۱۹۰۳	۳۰
۹۵	سورة التين	۱۹۰۵	۳۰
۹۶	سورة العلق	۱۹۰۷	۳۰
۹۷	سورة القدر	۱۹۱۱	۳۰
۹۸	سورة البينة	۱۹۱۳	۳۰
۹۹	سورة الزلزال	۱۹۱۶	۳۰
۱۰۰	سورة العاديات	۱۹۱۸	۳۰
۱۰۱	سورة القارعة	۱۹۲۰	۳۰
۱۰۲	سورة التكاثر	۱۹۲۲	۳۰
۱۰۳	سورة العصر	۱۹۲۴	۳۰
۱۰۴	سورة الهمزة	۱۹۲۶	۳۰
۱۰۵	سورة الفيل	۱۹۲۸	۳۰
۱۰۶	سورة قريش	۱۹۳۰	۳۰
۱۰۷	سورة الماعون	۱۹۳۱	۳۰

دسورت شمیره	دسورت نوم	دمخ شمیره	دپارې شمیره
۱۰۸	سورة الكوثر	۱۹۳۳	۳۰
۱۰۹	سورة الكافرون	۱۹۳۵	۳۰
۱۱۰	سورة النصر	۱۹۳۷	۳۰
۱۱۱	سورة تبت	۱۹۳۸	۳۰
۱۱۲	سورة الإخلاص	۱۹۴۰	۳۰
۱۱۳	سورة الفلق	۱۹۴۲	۳۰
۱۱۴	سورة الناس	۱۹۴۴	۳۰

بِحَمْدِ اللَّهِ تَعَالَى وَتَوْفِيقِهِ

انْتَهى المجُلَّدُ الثَّاني (الأَخِير)

مِنْ بدايةِ سُورَةِ مَرْيَمَ إلى آخِرِ سُورَةِ النَّاسِ

د الله تعالی په مرسته او توفیق دوهم ټوك پاي ته ورسید
د سورة مریم له پیل څخه د سورة الناس تر پاي پوری

إنّ وزارة الشؤون الإسلامية والدعوة والإرشاد
في المملكة العربية السعودية
المشرفة على
مجمع الملك فهد لطباعة المصحف الشريف
في المدينة المنورة
إذ يسرها أن يصدر المجمع هذه الطبعة من
ترجمة معاني القرآن الكريم
إلى لغة البشتو
تسأل الله أن ينفع بها الناس
وأن يجزي
خادم الحرمين الشريفين الملك سلمان بن عبد العزيز آل سعود
أحسن الجزاء على جهوده العظيمة في نشر كتاب الله الكريم
والله ولي التوفيق

په سعودي عربستان کښې د اسلامي چارو، او دعوت وارشاد وزارت او په
مدينه منوره کښې د قرآنکريم د چاپ لپاره د پاچا فهد چاپخانې سرپرست
په ډېره خوشحالۍ سره د قرآنکريم دمعانيو دا پښتو ترجمه او تفسير
چاپ او خپروي،

او له الله تعالی څخه دعا او غوښتنه کوي چه په پښتو ژبه لوستونکو وروڼو ته پرې
ګټه ورسوي، او هم خادم الحرمين الشريفين پاچا سلمان بن عبد العزيز آل سعود
ته د هغه د قرآنکريم د خپروني او دغه لوئ خدمت په بدل کښې لوئ اجر او
ثواب ور په برخه کړي

يوائې يو الله تعالی د خير کار توفيق ورکونکې دې

حقوق الطبع محفوظة
لمجمع الملك فهد لطباعة المصحف الشريف

ص.ب ٦٢٦٢ – المدينة المنوّرة
www.qurancomplex.gov.sa
contact@qurancomplex.gov.sa

د الله تعالی په
مرسته او توفيق سره
د قرآنكريم د معانيو پښتو ترجمی او
تفسير دا دوهم ټوک
دقرآنكريم د چاپ لپاره په مدينه منوره
كښی د پاچا فهد په چاپخانه كښی دسعودي
عربستان د اسلامي چارو، اودعوت وارشاد
وزارت تر څارنی لاندي په
۱۴۴۱هـ كال كښی چاپ شو

ددی ترجمی او تفسير د چاپ ټول حقوق په مدينه
منوره كښی د قرآنكريم د چاپ لپاره د پاچا فهد
چاپخانی په حق كښی محفوظ دي

پوسټ بكس شميره: ۶۲۶۲ – المدينة المنورة

www.qurancomplex.gov.sa
contact@qurancomplex.gov.sa

ⓗ **مجمع الملك فهد لطباعة المصحف الشريف ، ١٤٤١هـ .**
فهرسة مكتبة الملك فهد الوطنية أثناء النشر

مجمع الملك فهد لطباعة المصحف الشريف
ترجمة معاني القرآن الكريم إلى لغة البشتو / مجمع الملك فهد
لطباعة المصحف الشريف - المدينة المنورة ، ١٤٤١هـ

٢مج

١٠٤٠ص ؛ ١٩,٥ × ٢٨ سم

ردمك: ٦-٧٤-٨١٨٧-٦٠٣-٩٧٨ (مجموعة)
ردمك: ٠-٧٦-٨١٨٧-٦٠٣-٩٧٨ (ج٢)

١- القرآن - ترجمة - لغة البشتو أ. العنوان
ديوي ٢٢١,٤٩١٥٩ ١٤٤٠/١١٦٩٩

رقم الإيداع: ١٤٤٠/١١٦٩٩

ردمك: ٦-٧٤-٨١٨٧-٦٠٣-٩٧٨ (مجموعة)
ردمك: ٠-٧٦-٨١٨٧-٦٠٣-٩٧٨ (ج٢)

٤٠٠٠/د٢٢٢ (٠٢) (٠١)
ردمك: ٦-٧٤-٨١٨٧-٦٠٣-٩٧٨ (مجموعة)
ردمك: ٠-٧٦-٨١٨٧-٦٠٣-٩٧٨ (ج٢)